

Тем, что эта книга дошла до Вас, мы обязаны в первую очередь библиотекарям, которые долгие годы бережно хранили её. Сотрудники Google оцифровали её в рамках проекта, цель которого – сделать книги со всего мира доступными через Интернет.

Эта книга находится в общественном достоянии. В общих чертах, юридически, книга передаётся в общественное достояние, когда истекает срок действия имущественных авторских прав на неё, а также если правообладатель сам передал её в общественное достояние или не заявил на неё авторских прав. Такие книги – это ключ к прошлому, к сокровищам нашей истории и культуры, и к знаниям, которые зачастую нигде больше не найдёшь.

В этой цифровой копии мы оставили без изменений все рукописные пометки, которые были в оригинальном издании. Пускай они будут напоминанием о всех тех руках, через которые прошла эта книга – автора, издателя, библиотекаря и предыдущих читателей – чтобы наконец попасть в Ваши.

Правила пользования

Мы гордимся нашим сотрудничеством с библиотеками, в рамках которого мы оцифровываем книги в общественном достоянии и делаем их доступными для всех. Эти книги принадлежат всему человечеству, а мы – лишь их хранители. Тем не менее, оцифровка книг и поддержка этого проекта стоят немало, и поэтому, чтобы и в дальнейшем предоставлять этот ресурс, мы предприняли некоторые меры, чтобы предотвратить коммерческое использование этих книг. Одна из них – это технические ограничения на автоматические запросы.

Мы также просим Вас:

- **Не использовать файлы в коммерческих целях.** Мы разработали программу Поиска по книгам Google для всех пользователей, поэтому, пожалуйста, используйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.
- **Не отправлять автоматические запросы.** Не отправляйте в систему Google автоматические запросы любого рода. Если Вам требуется доступ к большим объёмам текстов для исследований в области машинного перевода, оптического распознавания текста, или в других похожих целях, свяжитесь с нами. Для этих целей мы настоятельно рекомендуем использовать исключительно материалы в общественном достоянии.
- **Не удалять логотипы и другие атрибуты Google из файлов.** Изображения в каждом файле помечены логотипами Google для того, чтобы рассказать читателям о нашем проекте и помочь им найти дополнительные материалы. Не удаляйте их.
- **Соблюдать законы Вашей и других стран.** В конечном итоге, именно Вы несёте полную ответственность за Ваши действия – поэтому, пожалуйста, убедитесь, что Вы не нарушаете соответствующие законы Вашей или других стран. Имейте в виду, что даже если книга более не находится под защитой авторских прав в США, то это ещё совсем не значит, что её можно распространять в других странах. К сожалению, законодательство в сфере интеллектуальной собственности очень разнообразно, и не существует универсального способа определить, как разрешено использовать книгу в конкретной стране. Не рассчитывайте на то, что если книга появилась в поиске по книгам Google, то её можно использовать где и как угодно. Наказание за нарушение авторских прав может оказаться очень серьёзным.

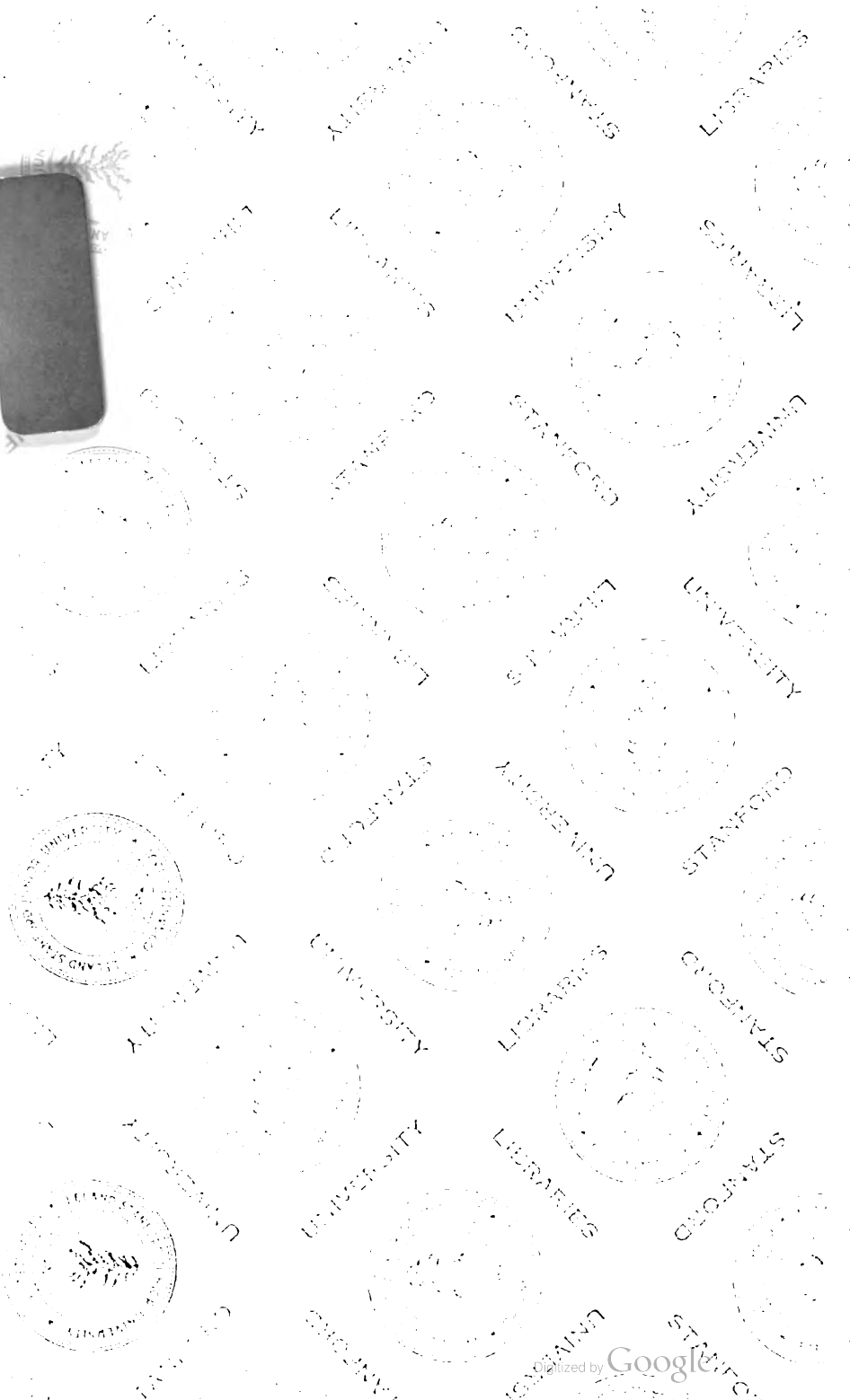
О программе

Наша миссия – организовать информацию во всём мире и сделать её доступной и полезной для всех. Поиск по книгам Google помогает пользователям найти книги со всего света, а авторам и издателям – новых читателей. Чтобы произвести поиск по этой книге в полнотекстовом режиме, откройте страницу <http://books.google.com>.

Stanford University Libraries

3 6105 131 052 321

№ 95
БЪЛГАРСКА СБИРКА

5-4 20-12

СПИСАНИЕ ЗА КНИЖНИНА И ОБЩЕСТВЕННИ ЗНАНИЯ

ИЗЛАЗЯ ПОДЪ РЕДАКЦИЯТА

НА

СТЕФАНА С. БОВЧЕВЪ.

IV ГОДИШНИНА

1897.

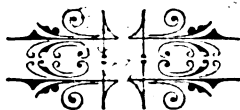
792

05

СЕЛСКО-СТОПАНСКИ ТЕХНИКУМ - ПЛЕВЕН

#2460

19571

ПЛОВДИВЪ

ПЕЧАТНИЦА „ЕДИНСТВО“

1897.

UNIVERSITY
LIBRARIES
STACKS

JAN - 8 1970

HP58

BBB2

v. 4

1-17

БЪЛГАРСКА СБИРКА

МОМИНИ СЪЛЗИ.

Отъ П. П. Славейковъ.

Знайна пѣсенъ.

Тъзъ пѣсенъ помнѣ азъ отъ младини,
 Какъ тя звучи омайно и тѣжовно:
 «На любовъта е сладостъта отровна —
 Милѣй за свойтѣ невъзвратни дни!»

Вървѣхми ний полека по брѣга,
 Подъ насъ вълнитѣ глухо рѣмоляхъ;
 Въспрѣ се ти и се заслуша плаха
 И надалечъ посочи ми съ рѣка.

Въ дрезгавината татѣкъ се тъмнѣй
 Градѣтъ, подобно призракъ, съ свойтѣ сгради...
 Отъ тамо малка лодка се заде —
 И въ лодката пѣвецъ невидимъ пѣй:

«Милѣй за свойтѣ невъзвратни дни —
 На любовъта е сладостъта отровна!»
 Какъ тя звучи омайно и тѣжовно;
 Тъзъ пѣсенъ помнѣ азъ отъ младини.

Въ гората.

Есенний вѣтъръ листоветѣ
 Увѣхнжли пилѣй и гони,
 Въздишайки тѣжовно свеждатъ
 Чело безлиственнитѣ клони.

Въ гората тътенъ глухъ се чуе
 И ни минута не прѣсяква —

Като че ли мъртвецъ сиротенъ
Тамъ нѣйдѣ нѣкой си оплаква.

Мъртвецъ сиротенъ... Но за него
Отъ гдѣ гората е разбрала?
О, кой ли ще е повѣрилъ ней,
Че е сърдцето ми умрѣло?...

Утринь.

Нощта се минж и засмѣно
На истокъ сипнж се зората;
Запѣхж птички ранобудни
И сепнжхж отъ сънь цвѣтята; —

Отгърсихж челца си ведро
Тѣ отъ нощешната росица
И ясно утро поздравихж...
Едната Момина Сълзица

На утрото се не възрадва
И не повдигнж челце блѣдо, ---
Че лошевъ сънь я изненада
И подкоси ѝ той сърдцето.

— Ахъ, мждроока Теменушка
Залюбилъ е, невѣрникъ, Крина, —
И тя ги видя да си шепнжтъ
Подъ люляковий храсть двамина.

И чу го думи да ѝ дума,
Каквито думаше на нея,
Които радостно на сърдце
Тя дълго пази и лелѣя.

Не ѝ ли казваше, че чака
Отъ нея само той милувка —
Коят' му първий утѣхъ даде
И първа моминска цѣлувка!

А ето го, ни день не минж,
За друга нея той остави...
И обѣщанья и милувки
И думи клетвенни забрави...

Сънътъ, да билъ и сънъ, пакъ тежко
 На любящо сърдце западва...
 И тжжна Моминската Сълза
 На утрото се не възрадва.

Не се познахъ.

Кой тамъ сѣди, чело подпрѣлъ на ржка,
 На срѣщу ми, надъ масата приведенъ?
 Какъ погледътъ му чезне въ тайна мжка,
 Какъ образътъ му е испитъ и блѣденъ!
 Да ли не е сърдцето му замрѣло
 Отъ непосилни скърби въвъ замая?...
 — На синето отсрѣщно огледало
 Се виждахъ азъ — самъ безъ да се позная...

Мъртвитѣ листа.

Стихотворение въ проза.
 Отъ **Catulle Mendès.**

Лѣтъжтъ, лѣтъжтъ, лѣтъжтъ листята желти, мъртви!
 И не се виждатъ вече. . . И други иджтъ подиръ тѣхъ
 и не се знае отъ гдѣ тѣ иджтъ. . . И не се знае кждѣ
 тѣ отиватъ. . .

Лѣтъжтъ, лѣтъжтъ, лѣтъжтъ листата желти мъртви!

Тозъ листъ увѣхнжлъ, който лѣти, лѣти, лѣти, —
 отъ нѣкой джбъ ли иде, отъ нѣкоя липа ли, или отъ
 нѣкоя върба, мечтателно надвѣсила клонитѣ си надъ
 рѣката? Този листъ увѣхнжлъ който лѣти, лѣти, лѣти,
 — отъ гдѣ иде той?

Защото всички, всички тѣ сж увѣхнали, мъртви,
 желти и не можешъ ги различи. А други бѣхж тѣ
 прѣзъ пролѣтъта! Сега тѣ всички си приличатъ — за-
 щото всички, всички сж увѣхнжли.

Лѣтъжтъ, лѣтъжтъ, лѣтъжтъ листята желти, мъртви!
 Но ето единъ листъ, който не прилича на другитѣ.
 Той е по-увѣхнжлъ, по-печаленъ, по-раскъсанъ. По-
 знахъ го азъ добрѣ: това е моето сърдце, паднжло
 прѣзъ есенята отъ дървото на моята загинала любовь. . .

Лѣтъжтъ, лѣтъжтъ, лѣтъжтъ листята желти, мъртви!

Zaneto.

Единъ прилогъ на „Св. Борисъ.“

Срѣдня-Гора, която се истрѣгва сърдито отъ исполинскитѣ обятия на Балкана за да направи нисъкъ поклонъ на Родопитѣ, опжтва се подъ чуждо име¹⁾ къмъ истокъ и близу до Стара-Загора спуща небрежно малки расклонения надъ сѣверната и сѣверо-источната часть на града. Като стражари отъ санитаренъ кордонъ, нѣколко хълма отъ тия расклонения образуватъ естествена прѣграда, която грижливо закриля прочутитѣ старо-загорски лозя и оставя само единъ проходъ за прохладния балкански лѣхъ, който толкова много се цѣни отъ старо-загорчани прѣвъ задушливитѣ лѣтни горѣщини. Стара-Загора изгледва като центръ, отъ който трѣгватъ по разни посоки четире шоссета, три отъ които безъ отклонения като прави чѣрти, за да я съединжтъ съ Чирпанъ, Сейменъ, Нова-Загора и Казанлъкъ. Тъкмо на сѣверъ отъ града стѣрчи, отдѣлена отъ другитѣ хълмове, една гола, пѣсчлива и камениста рѣтина, която съставлява поразителенъ контрастъ съ окръжаващата я природа, покрита съ растителность и зеленина.

До прѣди двѣ години, на самия върхъ на тая рѣтина зѣеше малка каменна пукнатина, пълна съ тиня и мѣтна вода, която се набираше отъ дъжда. Въ старо врѣме тая рѣтина е носила името *Аязмото* на св. Тодоръ, а прѣди освобождението турцитѣ сж я наричали *Ахмакъ-баиръ*. По-сполучливо название отъ послѣдното едва ли би могло да ѝ се даде. До толкова глупаво изгледва тя и днесъ йоще посрѣдъ оная плодородна, жива и засмѣна природа наоколо. Окуменъ въ такава срѣда, *Ахмакъ-баиръ* стои грозенъ и отвратителенъ като мрътвецъ посрѣдъ живи и весели сщества или като нѣкакъвъ дивакъ въ интеллигентно и образовано общество. Духовитийтъ му кръстникъ е видѣлъ, че той не е тука на мѣстото си и му е далъ приличния прѣкоръ. Но колкото пустъ и да е, *Ахмакъ-баиръ* има своята история. Старата му ще бжде разказана наскоро отъ другиго, а азъ ще се ограничж съ разказа на новата, която прѣдставлява не по-малкъ интересъ за читателя.

Гола, пуста, груба възвишеность и никакъвъ интересъ,

¹⁾ Отъ Калоферъ до Ямболъ Срѣдня-Гора се нарича *Сърнена-Гора* или *Караджа-дагъ*.

Ахмакъ бауръ и история! Навѣрно се касае за нѣкаква шега, ще си помислятъ много отъ читателитѣ.

Азъ ще започна съ това, като кажа, че тая ржтина е вече прѣкръстена неотдавна съ друго име: „Мѣнастирътъ на св. Борисъ,“ макаръ и да нѣма йоще по нея никаква слѣда отъ мѣнастирско здание.

И тука е възможно да се повдигнатъ жълчни възражения. Какъ, мѣнастиръ на такова мѣсто! Но това значи да вървимъ противъ здравия разумъ и да ритнемъ вѣковния обичай, споредъ който за построяването на мѣнастири сж се избирали най-живописнитѣ кжтове, най-богатитѣ съ вода и растителность мѣстности и най-защитенитѣ отъ всѣкаква случайность височини, покрити и обиколени отъ гжсти и величественни гори, въ политѣ или въ нѣдрата на планинитѣ.

Не прѣди много врѣме, новоназначений епископъ на старо-загорската епархия, прѣосв. М. К., посѣти за пръвъ пжтъ голата ржтина, която се намира на 15 минути разстояние отъ града. Очарователний видъ, който се откри прѣдъ очитѣ му за да потъне далеко въ сининитѣ, гдѣто разноцвѣтната поляна се слива съ оризонта, на който стърчатъ неуловими като привидѣния планински върхове, веднага плѣни възхитения духовенъ пастиръ и роди смѣла мисль въ неговата глава. Лицето на енергичния старецъ засия отъ удоволствие, но никоѣ не можа да подозре какъвъ чуденъ планъ се начърта мигновенно подъ онова широко чело.

Думата старецъ, която употрѣбихъ по-горѣ, не е на мѣстото си, защото сравнително прѣосв. М. К. е йоще младъ чловѣкъ. Черковата бѣше тѣсна за тоя ведъръ умъ, вложенъ въ челичена натура, и по-широкъ оризонтъ отъ оня на духовното поприще бѣше нуженъ на тоя Божи служителъ отъ най-новото врѣме. Отецъ М. К. отрано бѣше разбралъ, че за да бжде истински служителъ на Бога, той трѣбваше по-напрѣдъ да бжде служителъ на чловѣцитѣ. Той не се задоволяваше само да учи и проповѣдва въ черковата догмитѣ на православната вѣра, той горѣше отъ силно желание да приложи на дѣло своето учение и фактически да докаже любовта къмъ ближния си, която схващаше въ най-широката смисль на думата. За тоя рѣдкъ служителъ на църквата не е доста да обича чловѣкъ ближния си като себе си, не, той трѣбва да го обича, ако е възможно, повече отъ себе си. Ето

защо той търсеше отколѣ начинъ и срѣдства за да докаже тая си обичъ на дѣло, но сгодниятъ случай едва сега му се прѣдстави. Расходката му на голата рѣтлива бѣше за него цѣло вдѣхновение, отъ което се роди смѣль планъ, на който той погледна съ спокойствието и рѣшителността на единъ самоуверенъ чловѣкъ.

Придружаванъ всѣкога отъ нѣкого, носителтъ на тоя обширенъ планъ почна да обикаля околнитѣ хълмове и да ги изучава въ най-малкитѣ имъ подробнота: върхове, рѣтове, склонове и долини. Всякото си свободно врѣме той прѣкарваше по тия мѣста, които видимо никого друго не интересуваха. Не се минаваше почти день, въ който Старо-загорчани да не видѣха стареца, на конь или пѣшакъ, да отива нагорѣ къмъ расклоненията на Сърнена-Гора или да се връща отъ тамъ. Слѣдъ тия всѣкидневни скитания, които обърнаха вниманието на цѣлий градъ, една испустната понадалечъ дума за цѣльта имъ би направила стареца за смѣхъ прѣдъ малодушнитѣ хора и би компрометирала извѣстността му на сериозенъ чловѣкъ, заслужено спечелена въ черковата и обществото. Истинската цѣль на тия обиколки бѣ извѣстна само на най-тѣсенъ кръгъ приятели, които тоя служител на църквата бѣше успѣлъ да убѣди напълно съ яснитѣ си като день доводи и основателни сжждения.

Но какво търсеше тоя енергиченъ служител и какъвъ смѣль планъ се въртѣше въ неговата глава?

Пукнатината на вглѣбнатий камъкъ, който се намираще на върха на пустата рѣтлива и който собственно се наричаше нѣкога *Аязмото* на Св. Тодоръ, приличаше на заздравѣла рана и показваше, че тамъ е текла нѣкога вода, която всѣчки сж считали за света и която въ старо врѣме, споредъ прѣданието, била оздравила едничката красива дѣщеря на нѣкой си български бояринъ. Напоследъкъ изглеждаше като че земята тукъ е затворила за всѣкога нѣдрата си за тая мѣстность, която нѣкога се е уросявала отъ животворенъ источникъ. Първата мисль, която се прѣдстави въ ума на прѣдприемчивия старецъ, когато посѣти голия върхъ на *Аязмото*, бѣше да се оживи пакъ тая мѣстность и да се въздигне отгорѣ ѣ единъ мнастирь, какъвто той отдавна е мечтаялъ. Планъ смѣль и непосиленъ за единъ обикновенъ умъ. За да се даде животъ на коя и да е мѣстность, а особно на такава,

която е покрита само съ пѣсъкъ и камъни, изисква се прѣди всичко изобилна вода, която е душата, жизнения сокъ, на растителността. Но гдѣ е тукъ водата? ще попита всѣки. Сѣщия въпросъ си зададе и старецътъ, но веднага самъ си отговори: Ако е прѣсъхнала, тя може да се докара отъ другадѣ. Слѣдъ това, той се обърнѣ на сѣверъ и внимателно нагледа гжнкитѣ на могилилтѣ и хълмоветѣ, наредени задъ *Армакъ-байръ*.

Въ честитѣ си обиколки изъ околността, значи, старецътъ търсѣше вода, а планътъ му бѣше да направи чудо: да съживи единъ мрътвецъ или да образува единъ дивакъ. Прѣдъ такъвъ планъ и най-рѣшителний американецъ би се позамислилъ.

За да постигне осъществлението на тоя грамаденъ планъ, за да даде душа и животъ на тая пуста мѣстность, прѣдприемчивий старецъ рѣши по-напрѣдъ да влѣе енергия въ душата на своитѣ интимни приятели, които той нарѣче помощници — ревнителни и които завербува съ силата на убѣдителното си слово. Между тия ревнителни участвува и единъ шейсетъ годишенъ свещеникъ, трудътъ и енергията на когото би послужили за примѣръ на мнозина отъ нашитѣ млади хора. Прѣдадени отъ душа и тѣло на доброто дѣло, което бѣхж замислили и рѣшили да извършятъ, всички се впуснахж съ остървенение да търсѣтъ вода изъ околността. Отъ диренията, които не давахж никакъвъ резултатъ, неуморимитѣ испитвачи на оная скжперница почва, додохж до убѣждение, че на едно разстояние отъ петъ-шестъ километра, прѣсѣчени на мѣста отъ дълбоки долове, не ще бжде възможно да се открижтъ никакви източници за вода. Това нѣщо, вмѣсто да отчае стареца, увеличи още повече неговата настойчивость да се продължаватъ издирванията. Тѣзи издирвания се продължавахж, но резултатътъ бѣше сѣщия: почвата оставаше съ хорметически затворени нѣдра. Испитвачитѣ стигнахж най-послѣ до разваленото село Кутлуджа, което има сега 14 къщи, разположени на единъ върхъ, шестъ километра далечъ отъ *Армакъ-байръ*, и съ удоволствие констатирахж, че водата тукъ е въ изобилие. Старецътъ се отнесе до Кутлуджани съ молба да му даджтъ позволение да отдѣли частъ отъ тѣхната вода и да я искара на голата ржглина, като имъ расказа въ главни черти своя планъ и ползитѣ, които ще се добижтъ

слѣдъ изпълнението му. Селянитѣ се отнесохъ недовѣрчиво къмъ него, насмѣхъ му се въ очитѣ и отказахъ да изпълнитѣ молбата му.

При все това, той пакъ не се отчая и въ отговоръ на това отказване свика събрание отъ граждани и селени, основа благотворителенъ комитетъ „Св. Иванъ милостивий,“ нарѣче *Ахмакъ-баиръ* съ името „Мънастирътъ на Св. Борисъ,“ почна да събира доброволни помощи и въ едно кратко врѣме ржтлината на „Св. Борисъ“ се засѣя съ дървета, надъ вгълбнатия камъкъ биде построенъ единъ малкъ параклисъ, а до него, отъ една страна — павилионъ за клепалото, а отъ друга — малка къщица за пазача. Тукъ, прѣдъ тоя параклисъ енергичний старецъ произнесе на събраното множество пламенна рѣчь, която въодушеви всички. Той проклѣ ония, които би дрѣзнали да разрушятъ нѣщо отъ построеното или да поврѣдятъ посаденитѣ дрѣвчета. Тая рѣчь произведе необикновенъ ефектъ. Сега, сутринъ и вечеръ, прѣди да клепятъ градскитѣ черкови, надъ Стара-Загора се разнасятъ остритѣ звукове, произведани отъ ударитѣ на единъ чукъ върху малкъ кжсъ желѣзо, окачено на павилиона, а шейсетъ годишния свещеникъ, яхналъ на коня си, възлазя по могилата за да извърши божественната служба въ параклиса. Крайно доволенъ отъ енергията на тоя свещеникъ, отецъ М. К. го назначи почетенъ игуменъ на бждщия мънастиръ, безъ никакво възнаграждение.

Доброволнитѣ помощи за мънастиря слѣдвахъ да се събиратъ, диренията продължавахъ, но вода йоще нѣмаше, а и никакъвъ источникъ наблизу не се прѣдвиждаше. Най-послѣ отецъ М. К. прибѣгна до една малка хитрость. Той привърза къмъ себе си единъ интеллигентенъ и влиятеленъ Кутлуджанинъ, назначи го почетенъ управителъ на бждщия мънастиръ и се обърна съ нова просба къмъ кутлуджани: да му позволитъ да търси вода въ тѣхното землище. Тоя пакъ исканието на духовния пастиръ не биде отблъснато. Кутлуджани бѣхъ малко поласкани. Тѣ пакъ се изсмѣхъ на стареца, но му дадохъ исканото, позволение.

Въоръженъ съ инструментитѣ си, единъ *подомеръ* (стапкомѣръ) и единъ *висотомѣръ*, старецътъ отново почна да търси около с. Кутлуджа нови источници за вода. Той изучаваше внимателно пластоветѣ на земята и прѣдполагаше, че водата не бѣ далечъ, но сѣ не успѣваше да улови диритѣ

й. Най-подирь, въ единъ прѣкрасенъ день, когато съмнѣнието, слѣдъ като овлада неговитѣ ревнителѣ, бѣше започнало да се вкрадва и въ неговата душа, той посочи на другаритѣ си малка долчинка на една възвишеностъ и въодушевено извика :

— Копайте, тукъ трѣбва да има вода!

Селянитѣ го погледвахъ недовѣрчиво, поклатихъ глави и мързеливо почнахъ да копажтъ.

Подирь нѣколко часова усилена работа, въ врѣме на която ископаната земя то се потѣше, то сълзеше, при единъ посиленъ ударъ на тѣрнокопа, водата неочакванно зашуртѣ и въ единъ мигъ образува цѣлъ потокъ. Тѣрнокоптъ бѣ отворилъ дълбока рана въ една отъ воднитѣ артерии на земята.

Прѣдъ това чудо, което приведе въ удивление всички и което накара селянитѣ да свалжтъ шапки и да се кръстятъ, старецтъ, сваяющъ отъ радостъ, падна на колѣнитѣ, обърна очи къмъ небето и благослови.

— Тоя источникъ да носи името „Св. Борисъ,“ прибави той тържественно и станж.

Въ тая минута лицето му отражаваше една неземна благодать.... Бистра като сълза, водата отъ новотрития источникъ потече бързо и се изгуби въ дълбоката долина. Едно голѣмо разстояние, нѣколко хѣлма и три дола отдѣлжтъ источника отъ могилата „Св. Борисъ.“ За по-лесно докарвание на водата до тая послѣдняя възвишеностъ, която е по-низка отъ источника съ 140 метра, старецтъ, по съвѣта на сподвижницитѣ си, рѣши да се допита до прѣдставителитѣ на науката и повика единъ прочутъ землемѣр. Слѣдъ внимателното разгледвание на мѣстността, повиканий инженеръ обяви, че водата отъ новооткритий источникъ мжно ще се докара до върха на „Св. Борисъ“ и съ планъ и цифри на ржцѣ доказа, че тая гигантска работа ще коштува едва ли не половинъ милионъ лева... Тоя пжтъ на отца М. К. бѣ редѣтъ да се изсмѣе, но той не пожела да оскърби науката въ лицето на достопочтенниятъ ѣ прѣдставитель. Колкото негодно и да му бѣше, той рѣши да се натовари врѣменно съ ролята на инженеръ и я изигра съ голѣмъ успѣхъ. Неговото опитно око не го излъга. За да опази непожтнжто количеството на водата, той положи врѣменно въ по-меката почва около 2000 метра прѣстени тржби, избѣгна нѣкои отъ високитѣ долове, а подъ други прострѣ тржбитѣ по мостъ, и днесъ голата, пустата и каменистата нѣкога ржтлина на „Св.

Борисъ“ се уросява отъ една голѣма вада, която журчи по нейнитѣ стръмнини и я опасва като съ сребъренъ поясъ около-връстъ по всичкото ѳ протяжение. Единъ чучуръ на върха на могилата бѣлва бистрата вода въ едно голѣмо корито, а въ каменната пукнатина, която се намира сега исподъ пода на часовнята, подъ една желѣзна рѣшетка, направена да се отваря, извира изъ камъка, като се прѣцѣжда прѣзъ земята, една малка кристална струя. Могилата на „Св. Борисъ“ дава вече чувствителенъ знакъ на животъ. Като положи основата на бѣдѣщия мѣнастиръ съ докарването на водата, отецъ М. К. се постара да усигори и приходи за неговото съществуване. Между друго, той купи за смѣтка на бѣдѣщето братство пространни ниви около самия источникъ на водата. Освѣнъ това, той взе и енергически мѣрки за по-скорошното залѣсяване на околността. Десетъ хиляди квадратни уврати земя е посадена вече съ *паламудъ, бадеми, орѣхи* и жълѣдъ, а бившиятъ *Азмакъ-баиръ* е покритъ съ млади дръвчета, между които се издигатъ четире стари черници съ пустинти на високо зелени младокви. Тия черници сж засадени не далечъ отъ черквницата и твърдѣ бързо се развиватъ. Въ тоя новоначннающъ се животъ, къмъ журченнето на бистрата вода се прибавя слабото старческо пѣние и тихитѣ молитви на шейсетъ годишния свещеникъ, който редовно два пѣти въ деня дохожда да служи въ параклиса на „Св. Борисъ“ и който отъ вжтрѣшна радостъ и удоволствие се вижда толкова живъ, бодъръ и подмладѣлъ, като че живѣе съ енергията на ония млади дръвчета, които се напояватъ отъ новооткритата вода и вирѣятъ подъ неговото наблюдателно око.

Но тука се не свършва смѣлнитѣ планъ на отца М. К. Освѣнъ мѣнастиръ, който да служи за покой на старцитѣ, той замислява болница, духовно и винарско училище, езера, вади, паркове, градини, ален, водоскоци и пр. и пр.

Трѣбва да признаж, че нѣкои Томовци се отнасятъ йоще съ недовѣрие къмъ тоя обширенъ планъ, който започнж да се туря въ изпълнение съ помощта на сантимни пожертвования и за завършването на който се има единъ голѣмъ капиталъ отъ рѣшителността, постоянството и желѣзната воля на отца М. К. и неговитѣ помощници-ревнители.

Като разгледахъ, макаръ и набързо, всичко направено до сега, не знаж защо, мене ми се иска да вѣрвамъ, че не слѣдъ

много врѣме всичката мѣстность тукъ ще бжде залѣсена и че старо-загорчани ще иматъ удоволствието да видѣтъ посрѣдъ раскошно изникналитѣ гори всичко онова, което енергичный старецъ замишлява, а сегашный *Ахмакъ-баиръ*, напояванъ отъ стотина вади и потъналъ въ цвѣтя, растителность и зеленина, ще се огледва надъ едно или двѣ езера и заслужено ще земе най-личното мѣсто въ оная богата природа на Старо-Загорската поляна.

На такава чудесна мѣстность ще се издига едно живо изражение на българската благотворителность, едно добро дѣло на нашето духовенство, единъ паметникъ на волята, труда и постоянството.

Този е моятъ прилогъ на бждщия мѣнастирь.

Стара-Загора, 30 Септември 1896 г.

Д. К. Поповъ.

СТИХОТВОРЕНИЕ.

Орелтъ.

Отъ долнитѣ поля, дѣ ходѣше на ловъ
Въ приморский край той слазаше да си почива,
И прѣдъ оная гледка безконечна, дива
Той чувствуваше мощъ, желанье и любовь.

По знакъ фаталенъ той испаднѣ въ единъ ровъ—
Желѣзна клопка хванѣ птицата граблива,
И гордый орелъ станѣ робъ въ срѣда глумлива,
Прѣдметъ на любопитства всѣки часъ готовъ.

Понеже край нѣма туй тежко униженье,
Орелтъ спря да пий, да еде съ настървенье—
Единъ день смъртъта грабнѣ гордата душа.

О сърдце, своята волность що часъ всѣки брани,
И що живѣе въ скърби, плувало въвъ рани
Нещастно! Катъ орелтъ стори ѣ ти сега!

Парижъ, 1895.

А. Узунъ.

АШИКЪ.

(Въсточна легенда).

Посветена Ж. Д-ову.

Отдавна е било то, по-отдавна, отъ колкото сж най-старитѣ хижи въ Багдатъ, по които се носи и до день днешенъ славата на безименний Ашикъ.

Младъ билъ той, красавецъ и виняги засмѣнъ, виняги съ майски пѣсни на уста ходѣлъ по гори и поля, по лжки и градини изъ оная дивна земя — страната на вѣчната пролѣтъ. Сладковучний му сазъ съ неземенъ вѣсторгъ испращаль вечерь слънцето, посрѣщаль зарань зората, говорѣлъ съ небето и звѣздитѣ, съ земята и цвѣтята, успиваль и пробуждалъ птичкитѣ, унисаль и расплакваль човѣшкитѣ сърдца.

„Запѣхъ въ майска зора,“ пѣялъ Ашикътъ; „радостята на птичкитѣ, унесеть на славея, дивни трепеть на листче тръндафилъ подъ роса, крѣхки смѣхъ,—милната тжга на дѣвойка, джхътъ на райски долини, шепетьтъ на дѣвственни гори — свѣтътъ широкъ и волень за радости и сладость, за животъ: — тѣ сж въ моитѣ пѣсни! Слава, слава на битието!“

Тѣй пѣялъ вѣсторженний Ашикъ и въ аленитѣ му юношки устни сазътъ стѣкваль всичко туй, което засѣдва въ човѣшкитѣ сърдца дълбоко, твърдѣ дълбоко, за да ги пробуди и раствори прѣдъ всичко и за всичко, що тѣ можтъ въсприе.

И тия, що сж опевнали въ живота само радость, блага и безгрижие; тия, що живѣли въ онаслѣдени градини, въ привички лень и нехайство: тѣ отъ пѣснитѣ на младия жизнерадъ Ашикъ се унисали въ рѣдката омая на безгранично сладострастие, опойвани и отъ послѣднитѣ струи чувства на единичното щастие, доволство. А тѣзъ, що биле обездолени отъ житейската услада; обиденитѣ, разбититѣ сърдца: тѣ треперѣли горко отъ пѣснитѣ на Ашика. Тия пѣсни ги издигали надъ черното тегло, навѣвали въ тѣхъ хубавото и милото въ живота, забравата въ пълно, макаръ и минутно наслаждение — велики пулсъ на битието — и унисали се и тѣ, унисали се въ жешки сълзи, крѣвенъ ропоть на робската си урсия...

П скиталь се безъ цѣль Ашикътъ, пѣялъ безъ насита, спиподъ селска стрѣха, и въ бейски чардаци, и внисаль

той вредъ само чувства — различни, но еднакво жешки, еднакво безгранични.

Честитъ бивальъ земния кжтъ, кждѣто той стапвалъ; щастливъ е бивальъ и той, кждѣто можаль да пѣе. А можаль да пѣе вредомъ въ цвѣтистата своя родина.

И пѣялъ вредомъ.

Въ сѣнчеста долина, до градина йоще млада, прѣдъ новъ бейски кьошкъ той пѣялъ прѣзъ една лунна нощъ, пѣялъ, а младото му лице сияло отъ драгость, чернитѣ му очи плували въ най-щастливитѣ сълзи — на саморадванието.

На чардакъ прѣдъ кьошка сѣдѣлъ унесенъ кждрокоси, тогава младъ и гиздавецъ, Керимъ бей, нещастний любовникъ на Зюмбюля, бащината му робиня. Прокуденъ отъ родителския гнѣвъ въ самотния тозъ новъ кьошкъ, младия бей сега въздишалъ безутѣшно, свѣтлигѣ му хлѣтнали очи все по-тъмнѣяли, нѣжното му лице все по-се навеждало къмъ черната земя, а вечерния зефиръ лѣхаль — раздухвалъ въ младитѣ гърди ту лудата, ту смъртелно нѣма първа любовь. И сълзитѣ жешки горѣли пламналитѣ му бузи, мѣркало се прѣдъ него омайното лице на робинята, гледали го гължбовитѣ ѳ очи, прониквали дълбоко въ плѣненото му сърдце, прѣпълвали го съ най-горевитѣ, а и пакъ най-сладостнитѣ мжки и — заридаль той напаконъ... дълбокъ и безутѣшенъ хленчъ се понесълъ въ нощната тишина.

Тогазъ сазѣтъ на Ашика скършилъ гласъ — запѣлъ той:

„Багдаты е земя на щастие... о, рай, о дивенъ животъ!

„Кжсо е, ахъ, битието наше — хвала му на младостята, на радостята!

„Кога съмъ безъ стрѣха, — спжъ подъ чимширъ. Кога съмъ жъденъ, — пижъ роса отъ цвѣтни листе. Сжществувамъ — за пѣсни, радость, забрава.

„И о, какъ сж свѣтли днитѣ!

„Багдаты е земя на хубостята. Хубостята е вредомъ и вредъ е любовь: въ цѣфналитѣ алени устни и въ треинжалитѣ черни клепки; въ пламнжлия погледъ подъ вити вежди и въ сълзата на безджни сини очи; въ нецѣлваната буза на дѣвственница и въ помамливата усмивка на невѣста!

„И менъ очитѣ познаваты само едни сълзи — сълзитѣ на радостъ: гърдитѣ ми само една въздишка — въздишката ахъ, за вѣчностъ!

„Азъ любя — живота! Прѣгръщамъ — вселенната! И о, бейо, Керимъ бей! райската тѣзъ земя, Багдаты, има безброй лилии съ джѣ магносенъ, безброй, бейо, — срѣщу она цѣфнала чужденка, робиня въ харема на твоя баща!“

Бейтъ се сепналъ, потрѣсълъ глава... А савтъ на Ашика екналъ пакъ съ майски пѣсни и дълго йоще долитала изъ ношната дрѣмота отъ далечни безгриженъ ходъ, безцѣленъ пѣтъ утѣшната пѣсенъ на волний пѣвецъ.

.

* * *

А изнизали се години, дошло врѣме: сърдцето на Ашика му измѣнило, савтъ забравилъ майскитѣ пѣсни... По хубавий Багдаты се понесли звукове на безгранична тѣга — отъ безутѣшний Ашикъ.

Хубостъ той възпѣвалъ—чедо на розова градина, стройна, свѣтлокоса румена дѣвойка. Първата прѣлестъ въ Багдаты я той наричалъ... И всѣка дума на неговитѣ пѣсни, всѣки звукъ на неговия савъ се е придружавалъ сега съ едра и жешка сълаза изъ бликнхлий бездженъ изворъ въ гърди.

И ведно съ него унисало се пакъ старо и младо, въздишало ведно съ неговитѣ пѣсни. Той пѣялъ:

„Животъ новъ е въ Багдаты слѣдъ всѣка златна зора: денътъ е радостъ — първата пѣсенъ на отраснхла птичка, първа цѣфнхла роза, първа пролѣтна джга; о, радостъ! прѣгрѣдка на небето съ земното битие, страстна прѣгрѣдка, ахъ, като майчина цѣлувка на първа рожба!“

„Великъ е слънчевий залѣзъ, омайна е Багдатската нощъ, дивна луната, бисери на благодсть сж звѣдитѣ...“

„И свѣтълъ, просторенъ е пѣтя на животъ, сладкъ, волентъ...“

„Ахъ, залѣзе слънцето, скри се луната, изчезнхх звѣдитѣ, — само тя е надъ пѣтя, срѣдъ пѣтя, тя — за която плаче и пѣе, пѣе и плаче Ашика! И губи се всичко, тъмно е всичко друго за бѣдний, бѣдни Ашикъ!“

И горитѣ отгласяли, хората повтаряли: „бѣдний, бѣдни Ашикъ!“

Тиха пролѣтна заранъ било; Ашикѣтъ минавалъ пакъ прѣзъ оная сѣнчеста долина, край кьошка на Керимъ бей;

инавалъ той, замижалъ надъ сълзи, а сазтъ му извивалъ лудо-страстнитѣ любовни пѣсни и — не видѣлъ той нищо.

Кьошкътъ билъ разширенъ, подправенъ и прѣправенъ, а прѣдъ него градината била оголѣмена, разлистена, потънала въ сѣтки и — прѣполовена за харемъ. На чардака билъ пакъ Керимъ бей — сега лежалъ на пуховъ миндеръ, смучалъ наргиле и въ захласъ гледалъ къмъ градината, гдѣто подъ люлеки, чемшири и рози, надъ трѣви и цвѣтя били ватѣгали полуголи и въ нѣга най-лѣпитѣ му робини, усмихвали се нему, обтѣгали се сладострастно прѣдъ и за неговитѣ очи. И сладость се разливала по цѣлата снага на бея, — сега не като прѣди тънъкъ и хилъвъ, а пъленъ, разлѣнъ, тежъкъ: потъ се лъщѣло по лицето му, което сеги сѣщо не мѣзало на прѣдишното съ кдравата черна коса, съ свѣтлитѣ подъ вѣти вѣжди очи, аленитѣ страни и устни съ едва завититѣ мустачки... нѣмало и слѣда отъ всичко туй въ сегашното обло и подпунхнло лице на бея съ влажни очи подъ рѣдки вѣжди, съ посинѣли страни, увиснжли гжсти вжси... Бейтъ билъ непознаваемъ и образтъ на едноврѣмешната робиня билъ потъмнѣлъ безслѣдно, тя сама отдавна е била изчезнгла въ оная безпрѣдѣлна неизвѣстность, която поглъща всѣка прѣзрѣла робиня. Сега бейтъ билъ доволенъ, много, съвсѣмъ доволенъ. Той често си спомнѣлъ оная утѣшна пѣсенъ на Ашика, която му той испѣлъ въ лунната нощъ, когато бейтъ, безсиленъ прѣдъ бащиния си гнѣвъ, е плакалъ за прѣлестната робиня. Спомнѣлъ той тая пѣсенъ, благославялъ Ашика и думалъ:

— „Спаси ме и ме направи щастливъ умната пѣсенъ на веселия Ашикъ! Азъ бѣхъ готовъ връхъ баща си ржка да вдигна — живота си да почерня... Опомни ме, исцѣри ме пѣсенъта на Ашика — хвала му!“

Такъва била паметъта на бея по Ашика. Пъкъ тоя съвсѣмъ и забравилъ това.

И кретѣлъ сега Ашикъ, изгубенъ въ сутренната синкавина; далечъ по сѣнчестата долина разливалъ трепливъ звукъ сазтъ и тѣвъ пѣсни на сърдечни болки и сълзи тайнствено се сливали съ тихия шепетъ на заранната първа пробуда и носѣли се отъ вѣйка на вѣйка, отъ цвѣтъ на цвѣтъ.

Бейтъ се вслушалъ отъ своя чардакъ и потресѣлъ глава

— той позналъ свирнята на Ашика и плеснълъ рѣцѣ — довели прѣдъ него ранниѣ и тѣженъ пѣвецъ.

А и Ашикѣтъ сега билъ съвсѣмъ непознаваемъ : облото му лице се било проточило ; блѣсъкътъ на радостъ исчезналъ отъ потъмнѣлитѣ му и загорѣли сега очи : блѣдина замѣстила прѣдишния руменецъ по мургавитѣ му бузи и засуканитѣ прѣдитънки мустачки сега били разрошевени. Той билъ гологлавъ и окжсанъ. Лѣщѣлъ само сазѣтъ му подъ прѣститѣ.

Загледалъ го бейтъ, дожелало му, сложилъ рѣцѣ на Ашиковитѣ раменѣ, върѣлъ се въ лицето му.

А Ашикѣтъ, унесенъ, и не зналъ прѣдъ кого е, не искалъ и да знае — не вдигалъ той очи.

Проговорилъ тогазъ бейтъ почуденъ :

— Ашикъ, ти плачешъ?! Багдатското небе ли е потъмнѣло? Чемширъ ли не намирашъ, глава да поделонишъ? Роса ли нѣма по цвѣтята, жаждата си да утолишъ? А, Ашикъ, или хубостта е исчезнала отъ райскій Багдате?

Ашикъ мълчалъ, все по-навеждалъ глава, — той не учалъ и несъзнателно издигалъ къмъ устни пакъ своя сазъ.

Бейтъ се йоще по-нажалилъ и казалъ ;

— Ашикъ, когато азъ бѣхъ унесенъ, — ти ме свѣсти съ свирня ; когато азъ плачахъ, — ти ме утѣши съ твоитѣ пѣсни ! И ти ме научи да цѣниъ сладоститѣ на живота ! Опомни се, Ашикъ, утѣши се и искай отъ менъ каквото искашъ !

— Кой може да това, що се не дава ? — простенълъ глухо Ашика.

— Ашикъ, това ще намѣриъ да ти дамъ азъ — Керимъ-бей !

— Керимъ-бей ! — дигналъ глава освѣстений за мигъ Ашикъ и — горчива усмивка му смразила устнитѣ, безнадеждно отвърналъ той : — ахъ, не, беймъ, всичко можешъ ми да, но то... о, то се не дава !... Не дава се !

— Какво е то, Ашикъ ?

Ашика дигналъ лице, потръсилъ глава.

— Какво е то ?! Беймъ, то е слънцето и луната... земята и небето — свѣтътъ цѣлъ !... И азъ, и тя... и всички, и никой е — то... ахъ, моето чувство ! безнадеждната моя любовъ !

Ашика глухо заридалъ.

Бейтъ плѣснълъ рѣцѣ, зинналъ, а послѣ прѣвилъ се и

зашепнахъ, задавянъ отъ смѣхъ: — „горкий, горкий Ашикъ!“
 На съвзелъ се и заговорилъ благо:

— А, Ашикъ, помнишъ ли?.., лунна нощъ бѣше... а?
 Испилъ си бѣхъ и азъ ума... плачехъ като тебъ. Помнишъ
 ли? Ей, пѣсень ми испѣ ти тогисъ, славна пѣсень, умна пѣ-
 сень—за моми и невѣсти... за багатската красота! Отъ коги
 си забравилъ ти тая пѣсень, Ашикъ? Стисни сазъ, запѣй я
 ти пакъ! Гюлева градина съ къшкъ ти харизвамъ! Най-от-
 боръ робини нека сж твой—да те прѣспивать и пробуждать!
 Стисни сазъ, запѣй ми оная пѣсень!

И Ашика стиснахъ сазъ, подулъ гърди, па свирѣлъ
 и говорѣлъ:

„Птичкитѣ пѣхъ заранъ, беимъ, отъ клонъ на клонъ
 скачатъ, крилѣ съ радостъ пѣрхъ, на деня се радвать!

„Мойтѣ майски пѣсни пѣхъ и азъ нѣвга, беимъ, кога
 роса пияхъ, вѣтрецъ дишахъ, цвѣтата миришахъ!

„За менъ не бѣ слънце ясно още изгрѣяло, деньтъ не
 бѣ ошъ настанхъ—на зора се радвалъ!

„Пѣснитѣ ми на сънь, сладостъ и дѣтска забрава безъ
 цѣль бѣхъ, безъ пхъ лѣхъ ги, отъ уста на право!“

— Бейо, тѣхъ ли пѣсни да запѣжъ? Дѣтски пѣсни на
 драгостъ, омая? — Никоги, ахъ, вече никоги! Тѣхъ другъ
 пѣе сега, послѣ другъ и йоще другъ ще пѣе... Слънцето се
 издигна о, бейо, Керимъ-бей! День е—послѣ вечеръ ще дойде...

„Не бѣди ме, окайвай се, о всесилни бейо, че моитѣ
 майски пѣсни сърдце ти унесли; че съ моитѣ дѣтски свирни
 дева си прѣспалъ ти!“

— Азъ ги пѣяхъ, беимъ, доръ бѣ зора, до катъ день
 настанхъ — ясенъ день. Бѣ видѣлина, прогледахъ и — пѣсни
 други наредихъ, пѣсни, що ми даде вечерний славей.

„О, вечерний славей, влюбений славей, какъ пѣе той! Ахъ
 кърше гласъ, милва се и смѣе, плаче и се моли... Чутъ е
 зовѣтъ, въ омаенъ ноценъ часъ заглхва гората — гласѣтъ
 прѣспива, крилѣ трепнахъ,—нѣмѣе небето!

„И шепетъ мигъ — трепнахъ двѣ струни о, съ небесна
 пѣсень! Развива се тя стройно и лилѣ — ахъ, вѣчното въ
 вѣчността...“

„О, Зайре, не спи, не спи, не спи! Ашика пѣсень съ
 сазъ ще пѣе, ти очи склопи, послушай го ти!“

— Керимъ-бей! какво е гюлевата градина, високия

къошкъ, страстнитѣ робини; какво е цѣль животъ, съвливъ животъ, прѣдъ едната само нощъ. прѣбдѣнъ подъ нейния прозорець?

„Зайря, Зайря! подъ чемширя нѣмъ сазътъ тихо ще реди и сънѣтъ на твоята майка той не ще, не ще смути!“

— Беймъ, твоята щедрость що ми е, що ѱ е? Ахъ лю-бж нея! тя люби — другъ...

„Зайря, небесна хубость! Кога той устни до твойтѣ слѣпи,—не спомнай ме ти! Кога той тебъ до сърдце стисне, — цѣлуйвай го ти!

„Ахъ, отъ саза ми тихъ салъ не отврѣщай се ти!“

— О, беймъ! животѣтъ е въ любовьта, а и щастливитѣ сълзи отъ нея, и злочеститѣ—тѣ сж еднакво жешки, изворѣтъ е все единъ...

„Тебъ другъ ще прѣгрѣща, о Зайря, ти другъ ще упой-вашъ... Ахъ, какъ те не тровѣжтъ монтѣ сълзи, нека те не мѣжтъ монтѣ пѣсни и некъ те униса звукѣтъ на моя сазъ!

„Сълзитѣ ми сж нектаръ на сърдце; пѣснитѣ сж—монтѣ въздишки; свиряята ми е—любовьта!“

— Керимъ бей, горко на сърдцето, що е изчерпало съл-зитѣ, — то е мъртво, мъртво при живѣ! И думи сж пусти пѣснитѣ, които не сж въздишки! А глухъ, тѣпъ е сазътъ безъ любовь!

„И кога очи ми прѣсжхнѣтъ, въздишки замрѣтъ и сазътъ падне отъ рѣцѣ—о, Зайря, Зайря! прости ти бѣдния Ашикъ... О, дойди ти при него, на устни му цѣлуйвка жешка прилѣпи, безъ страхъ прилѣпи—мъртви щѣтъ сж тѣ тогисъ!

„....А послѣ, Зайря, о любовь моя! послѣ—на гроба ми черенъ ти сълза порони!“

.

Глухо се носѣла още по бейския къошкъ безутѣшната пѣсенъ на влюбений Ашикъ; трѣпитѣла тя слѣдъ сутренната дрѣмота, а той билъ вече далечъ и благонапѣтствувалъ го слисаний бей.

Прѣвъ цѣлата нощъ слѣдъ тоя день на ширъ по Баг-даты отлитали звукове—сълзи отъ скритѣ нѣйдѣ сазъ.

На другата заранъ до чемширя прѣдъ дома на Зайря лежалъ бездушний Ашикъ. Стекълъ се народъ, дошелъ и самъ

бейтъ. Едни съ благоговенъе навеждали глави, други се чудили трогнати.

И—изтръгналъ се въздхъ отъ всички гърди: — врати се отворили, излѣзла Зайря блѣда, въ сълзи:

— Тъзъ му бѣше послѣдната молба! — казала тя, навела се и впила цѣлувка жешка въ студенитѣ устни на бѣдня Ашикъ.

Всички пролѣли по сълза. Навелъ глава и бейтъ, леко отлѣтѣлата си младостъ спомнилъ, па шепнѣлъ:

— Хвала на Ашика, хвала на Зайря!

А за тѣзъ чиста цѣлувка не простилъ Зайри нейний избранникъ и не сърдила му се тя: — почернила се дѣва и вѣкъ надъ нѣмий гробъ на Ашика цвѣтѣли кротка теменуга при трънливъ шишѣкъ, напоивани — отъ сълзитѣ на Зайря....

Хвала на Ашика, хвала на Зайря!

Bern (Schweiz), 1896 год.

А. Т. Страшмировъ.

Темянугата прѣзъ декемврий.

Темянужко мила
Гдѣ си се родила, —
Расте и цвѣтя.
Та парфумъ обзима
Стая ми въ срѣдъ зима
Пълна съсъ цвѣтя?

На гърди ли свѣжни,
Дѣвственни и нѣжни,
Посадена бѣ?
Мириш ти приятенъ
Въ джхъ ли ароматенъ
Неинъ ти найде?

Bruxelles.

И въ раскошъ охолень
Видъ си меланхолень
Проявявашъ ти;
Какъ безброй подъ себе
Туй лазурно небе
Мжки, скърбъ тай.

Въ тѣрне тебъ е брало
Въ лунна ноцъ неспало
Подъ вѣтреца тихъ
Туй дѣггенце бѣдно,
Ослабнѣло, блѣдно,
Тебъ отъ гдѣ купишъ.

Н. Петковъ.

Крумъ-прорицатель.

Отъ П. П. Славейковъ.

I.

Царска воля да обади
 Вика гърместъ глашатай:
 «Нека всѣкой да го знай —
 Царьтъ заповѣдь издади:
 «Отъ сега ще сж лозята
 Собственностъ на самий царь;
 Доходътъ отъ гроздовъ даръ
 Ще припада на хазната.
 «Въ градоветъ ще да има
 Не повече отъ една,
 И то царска, механа —
 Та отъ нея да си взема
 «За потрѣба и наслада
 Вино, който пожелай,
 Ала само своя пай —
 Тъкмо колкото се пада,
 «Че омръзнж вechъ на царя
 Все пияниците пжтъ
 Да му прѣчжтъ — вѣвъ градътъ,
 По селата, на пазаря.
 «Който и да билъ и гдѣто
 Да било, да знай отъ днесъ —
 Наиде ли се не таврѣзъ
 Ще увисне на вжжето:
 «Нека тамо се люлѣе,
 Чакъ изъ грѣшната му плть
 Съсъ виното и духътъ
 До когато извѣтрѣ!
 «Царьтъ заповѣдь издади —
 Нека всѣкой да я знай!»
 Вика гърместъ глашатай,
 Царска воля да обади.

II.

Пѣсни и викъ, ликованья и шумъ —
Пиръ да пируватъ съзвалъ е царъ Крумъ

Знатни боляри и храбри войводи...
Вече прѣминѣхъ тежки несгоди,

Крѣвни побоища, вѣрли войни,
Охолни славѣтъ тѣ охолни дни.

Гниѣтъ, упрѣскани съ вражески крѣви,
Сяждани и отъ рѣжда и отъ цѣрви,

Щитове, копия, стрѣли, боздуганъ
Струпани нѣйдѣ на тѣмний таванъ.

Днеска е миръ и почиватъ юнаци;
Мечтъ спи — дрѣнкать потири, крѣчащи...

Мигомъ заглѣхнѣхъ пѣсни и шумъ —
Гордъ изстѣпа прѣдъ гоститѣ Крумъ:

И като сви и опѣнѣ мустака
Каза: „Священъ е завѣтъ за юнака

Въ бой не жали юнашка си крѣвь, —
Между пируючи въ пиръ да е прѣвъ!

Паднѣлий въ битви юнакъ да се слави!
Живи, пирувайте! сладко ви здравье!“

И Никифоровий черепъ, кованъ
Въ злато, подигнѣ тогава засмянъ —

Всички слѣдъ него крѣрѣзи поднехъ
И ги отъ устни испразднени снѣхъ.

Само глумецтъ единъ между тѣхъ
Чаша не вдигнѣ. И духомъ не плахъ,

Тѣй проговори, обѣрнѣтъ къмъ царя:
„Не прѣди много, срѣдъ день, на пазаря,

Царѣтъ прѣзъ гѣрлестий свой глашатай,
Даваше заповѣдъ: нека се знай —

Който безъ мѣра си пълни кормето —
 Ще да умаже безъ врѣме вжжето!

Царьтъ е храбъръ; да ли за това
 Смятъ словата си той — за слова?!“

Тръпки побихж войводи, боляри..
 Крумъ же глумецътъ прѣзъ дума прѣвари

Пълна му чаша подаде въ ржка,
 Чукнж се съ него и почнж така:

„Царьтъ издава закони, устави —
 Само народътъ съсъ тѣхъ да управи,

Не да се води и самъ споредъ тѣхъ:
 Инакъ би станжлъ достоенъ за смѣхъ.

Ако народътъ не хае и пие
 Всичко на царска глава ще се сбие:

Е, та защо ми е царство тогазъ?
 Царь ако съмъ, царско право е — азъ,

Да заповѣдвамъ по своя угода,
 Не самъ на себе си—а на народа!

Туй би постигнжлъ и ти на конецъ,
 Царь да би билъ, а не царски глумецъ!“

Дигнж се смѣхъ, подигравки и глуми;
 Че на юнаци юнашкитѣ думи

Бръчки по чело разведрихж въ мигъ.
 Пирьтъ се почнж по-буенъ и лихъ—

Па и до днеска се чакъ продължава..
 Тъй лѣтописецъ Паисий расправя.

Хомерова Одиссея.

ПЪСЕНЬ 9.

Телемахъ дохожда при Евмея.

А Паллада Атина бѣше отишла въ пространний Лакедемонъ, да смисли славния синъ на великодушний Одиссея, да се върне и да го накара да си иде. Тя намѣри Телемаха и свѣтлия Несторовъ синъ, че спѣхъ въ прѣддомieto на славний Менелая, и Несторова — наистина заспалъ мекъ сънь, а Телемаха йоще го не хващаше сладкъ сънь, но и прѣвъ божественната нощъ го будѣхъ грижитѣ и мислитѣ, които имаше на сърдцето си заради татка си. И като застанъ близу до него свѣтлооката Атина, рече:

„Телемахе, никакъ не е добро то, гдѣто се скиташъ далеко отъ къщата си, и си си оставилъ стоката и въ къщата си вжтрѣ тѣй надути мъжбе; за да си не сподѣлжтъ стоката ти, да я испонджтъ всичката, и ти да пжтувашъ на вѣтъра пжтуванье. За туй накарай по-скоро велегласний Менелая, да те испрати вече, дано да сваришъ още у дома си непорочната си майка. Защото и баща ѳ, и братята ѳ я каратъ вече да се ожени за Евримаха; защото всичкитѣ сватовници надминува той съ дароветѣ си и ѳ увеличава и прида; да ти се не отнесе, безъ да искашъ, изъ къщи нѣщо отъ стоката. Защото ти знаешъ, какво е сърдцето въ гърдитѣ на жената; на оногова иска да увеличава дома тя, който се жени за нея, а за по-напрѣжнитѣ си дѣца и за обичливия си законенъ съпругъ, като умре, се и не смислюва вече, нито пѣкъ и распитва. Затова ти си иди и самъ прѣдай всичко на тая отъ слугинитѣ си, която вече ти се види най-добра, до като и тебѣ боговетѣ покажтъ славна съпруга. А и друга дума ще ти кажъ още, и ти я вложи въ ума си. По-юнацитѣ отъ сватовниците нарочно те варджтъ въ протока между Итака и скалистата Самá, и искатъ да те убижтъ, прѣди да си стигнешъ въ отечественната си земя. Но то, ми се чини, нѣма да бжде; а по-напрѣдъ ще прибере земята нѣкого отъ тия сватовници мъжбе, които токо-ти яджтъ иманьето. Но и далеко отъ тия острови да си държишъ ти хубаво направения корабъ, а тѣй също и нощѣ да плавашъ; а онии отъ без-

смъртнитѣ, който те пази и варди, ще ти испрати отдирѣ и попжтежъ вѣтъръ. А когато стигнешъ вече до първия брѣгъ на Итака, да си испратишъ въ града кораба и всичкитѣ другари, а ти самъ да идешъ най-първъ при свинаря, който ти пази свинѣто, а тъй сжщо ти е и вѣренъ. Нощесъ тамъ да спишъ; а накарай го да иде и въ града, да обади на разумната Пенелопя, за гдѣто си уцѣлѣлъ и си си дошелъ отъ Пилосъ.“

И като му каза тъй, тя заминж къмъ високия Олимпъ, а той събуди Несторова отъ сладкия му сънъ (посбута го съ края на крака си, и продума та му рече):

„Стани, Пезистрате Несторовъ, доведи си еднокопитнитѣ конѣ и ги впрегни въ колата, за да си отпжтувами вече.“

А Пезистратъ Несторовъ му отговори и рече:

„Телемахе, и да бързами да пжтувами, не бива и да карами нѣкакъ, до като е тъй тъмна нощта; а скоро вече ще да сишне и зора. Но я почакай, до като и прочутий на копието херой, Менелай Атреевъ, си донесе дароветѣ, да ги туря въ колата, и продума да ни испрати съ сладкитѣ си думи; защото гостътъ прѣвъ всичкитѣ си денѣ споменува мжжа, у когото е гостувалъ и любезно му се е отсрамилъ.“

Тъй каза, а и златопрѣстолната Ио веднага изгрѣ. А и велегласний Менелай, станжлъ вече отъ леглото си, при краснокосата Елена, дойде при тѣхъ. А обичливий синъ Одисеевъ, щомъ го видѣ, разбърза се та си облѣче свѣтливия хитонъ на снагата, а и голѣмата си връхна дрѣха наметна херойтъ на якитѣ си раменѣ, па излѣзе вѣнъ изъ вратата, застанж до него (Телемахъ, обичливий синъ на божественний Одиссея) и му рече:

„Зевсохранний Менелая Атреевъ, началниче на людитѣ, испрати ме сега вече въ прѣбичливата ми, отечественна земя; защото душата ми желае вече да си идж у дома.“

А велегласний Менелай послѣ му отговори и рече:

„Телемахе, нито пжкъ азъ ще те задържж повече врѣме тука, като желашъ да си идешъ; а и негодувамъ азъ отъ оня гостоприемливъ мжжъ, който е прѣмногo гостолубивъ, или и прѣкалено студентъ; най-доброто е всичко съ мѣрка да бива. А еднакво зло е, и който си подканя госта, кога му се не ще, да си иде, и който, като бърза, го задържа. (Гостътъ, до като е при насъ, трѣбва да се гошава, и когато поиска,

да се испраща). Но почакай, до като си донесж и хубавитѣ подаръци, да ги турж въ колата ти, и ти съ очитѣ си да ги видишгъ, а да кажж и на женитѣ да приготвжтъ въ дворцитѣ и да похапнешгъ отъ туй, щото има доста вжтрѣ. Удоволствие сж и честъта и славата, и двѣтѣ, отъ като похапнешгъ, да си отивами по много безкрайната вече земя. Ако ли пѣкъ ис-кашгъ, да се повъртишъ изъ Хеллада и вжтрѣ изъ Аргосъ, за да те придружж и азъ, да ти впрегнж и мои конѣ и да те поразведж изъ градищата на хората; никой отъ тѣхъ нѣма да ни испрати токо-тъй, а все ще ни даде да си носимъ по едно нѣщо, или нѣкой отъ хубавитѣ си мѣдни триножници или котли, или — и двойка мулета, или пѣкъ — и златна чаша.“

А духовитий Телемахъ му отговори и рече:

„Зевсохранний Менелает Атреевъ, началниче на людитѣ, искажъ вече да си идж при нашитѣ; защото, когато идѣхъ, не съмъ оставилъ задъ себе си пазачъ на стоката си; да не би, като търсж богоравния си баща, самъ да се затриж, или и да ми се изгуби отъ дворцитѣ нѣкоя хубава драгоценность.“

А велегласний Менелай, като чу това, веднага поржча, и на съпругата си, и на слугинитѣ си, да приготвжтъ въ дворцитѣ похапка отъ щото се намираше въ тѣхъ доста. А и Етионей Воитоовъ, който не отдавно живѣеше при него, станжлъ отъ леглото си, дойде близу при него; та и него накара велегласний Менелай да накладе огънь, и да опече и месо; та и той го чу, и не го не послуша. А пѣкъ той отиде въ благовонната си стая, и не самъ, а заедно съ него отиде и Елена и Мегапентъ. И когато стигнж вече тамъ, гдѣто му стояхж драгоценноститѣ, Атреевъ послѣ взе една двойна чаша, а сина си, Мегапента, накара да изнесе единъ сребъренъ крондилъ. Елена, и тя застанж при ковчезитѣ, гдѣто ѝ бѣхж многопѣстритѣ шалове, които сама си бѣше правила. Отъ тѣхъ единъ вдигнж та изнесе Елена, божественната отъ женитѣ, който бѣше най-хубавъ по шерилки, па и най-голѣмъ, и грѣеше като звѣзда; той стоеше най-отдолу, подъ другитѣ. Тръгнжхж тѣ да вървжтъ наапрѣдъ прѣзъ стаятъ, до като стигнжхж при Телемаха; и русий Менелай му продума и рече:

„Телемахе, дано Зевсъ, страшно гърмящий Херинъ съ-пругъ, истина ти направѣше тѣй завръщанъето, както го желашгъ въ душата си; а пѣкъ азъ ще ти дарж отъ драгоценноститѣ, които се намиратъ въ къщата ми, тая, която е най-

хубавата и най-многоцѣнната; ще ти дамъ хубаво направения тоя крондилъ; цѣлъ е той сребърень, устата му само сж направени отъ злато, и е работа на Хефеста. Далъ ми го бѣше Федимъ херойтъ, Сидонский царь, когато, като се завръщахъ. се бѣхъ подслонилъ въ кжщата му, а пъкъ сега искамъ тебѣ да го дамъ.“

Като каза тѣй херойтъ Атревъ, той му сложи въ ржцѣтъ двойната чаша, а пъкъ мжжественний Мегапентъ донесе та му сложи напърѣдъ лъскавия, сребърень крондилъ. А и краснубузата Елена застанж при него съ шала въ ржцѣ, продума та го наименова по име и му рече:

„И азъ, любезно чедо, ти давамъ тоя даръ, споменъ отъ ржцѣтъ на Елена, да се прѣмѣни съ него булката ти, въ врѣме на прѣвъждѣленната ти свадба; а до тогава нека стои въ двореца при обичливата ти майка. А и ти радостенъ да ми пристигнешъ въ хубаво направената ви кжща и на отечественната си земя.“

Като каза тѣй, тя го сложи въ ржцѣтъ му, а той го взе и се зарадва. И Пезистратъ херойтъ ги прибра и тури въ кошчето, и на всичко му се чудѣше душата; а пъкъ русий Менелай ги заведе въ кжщи. Та насядахъ послѣ на облегатнитѣ и почиватнитѣ столове. А една слугиня донесе ржкомийника и имъ полѣ съ хубавия, златенъ поливалникъ надъ сребърната копаня, за да се умиятъ; па сложи при тѣхъ и една гладка трапеза. А срамежливата економка донесе та имъ сложи пъкъ хлѣбъ; (много ястиета, отъ щото се намираше, съ усърдие наслага тя.) Воитоовъ пъкъ до тѣхъ нарѣза та имъ раздаде на дѣлове месото, а синътъ на славний Менелая ги черпѣше съ вино. Прострѣхъ си тѣ ржцѣтъ къмъто готовитѣ, наслагани отпърѣдъ имъ ястиета. А откато се наядохъ и напихъ, колкото щѣхъ, тогазъ вече Телемахъ и свѣтлий Несторовъ синъ впрегнахъ коньетѣ и се качихъ на шаренитѣ кола, искарахъ ги изъ прѣдвернето и ековитата галерея. А русий Менелай Атревъ отиде слѣдъ тѣхъ въ дѣсната си ржка съ златна чаша, пълна съ сладко, като медъ, вино, за да направятъ, като трѣгватъ, и възлияние. Застанж той прѣдъ коньетѣ, поздрави ги и имъ рече:

„На добъръ часъ, момчета, кажете много здравье и на Нестора, пастирътъ на людитѣ; защото наистина ми е биваль,

като баща, кротъкъ, когато се биехми въ Троя ний, Ахейскитѣ синове.“

А духовитий Телемахъ му отговори и рече:

„Твърдѣ добръ, Зевсохранний, и нему, както казвашъ, щохъ идемъ, всичко това ще кажемъ; а дано и азъ, като се завърна въ Итака, да заварѣхъ у дома и Одиссея, та да мога да му кажа, че си отивамъ, отъ като съмъ ималъ при тебе за всичко любезностъ, а си нося и много и хубави драгоценности.“

Щомъ му издума той това, прѣхвъркна надъ него отдѣсно и птица, единъ орелъ, който носѣше въ ноктѣтѣ си чудовищна, питомна отъ дворъ гъска; та и мажѣе, и жени се развикахъ и тръгнахъ слѣдъ него; а той дойде наблизу при тѣхъ и се спустихъ та хвъркна наддѣсно откъмъ конѣтѣ. А тѣ се зарадвахъ, като го видѣхъ, и на всички се развесели душата въ гърдитѣ. А Пезистратъ Несторовъ захванъ испомежду имъ да говори и рече:

„Размисли вече, Зевсохранний Менелае, началниче на людѣ. да ли за насъ, или за тебе появи богъ тази поличба.“

Тѣй каза, а боелюбивий Менелай се замисли и си мислѣше, какъ можеше я разбра и да имъ я истълкува, както прилича. Но дългодрѣхата Елена го испрѣвари да продума и рече:

„Слушайте ме, азъ да ви я истълкувамъ, както безсмъртнитѣ ми я вдѣватъ въ душата, и ми се чини, че тѣй ще и да стане. Както е дошелъ той отъ планината, гдѣто му е родътъ и ражданѣто, та е грабнѣлъ тази, хранена въ къщи гъска, тѣй Одиссей, откато е пострадалъ много злѣ и се е скиталъ много, ще се върне у дома си и ще отмѣсти; или си е вече и у дома и сѣди тамъ на всичкитѣ сватовници злото.“

А духовитий Телемахъ ѝ отговори и рече:

„Дано тѣй сторѣше сега Зевсъ, страшно гърмящий, Херинъ съпругъ; тогава азъ и тамъ бихъ ти се молилъ, като на богиня.“

Рече и шибна съ бича конѣтѣ, а тѣ се спустихъ много бърже изъ града и се застремихъ къмъ полето. Весъ день трѣскахъ тѣ ярема, въ който бѣхъ впрегнати. Слънцето бѣше залзало вече и всичкитѣ улици потъмнѣли, когато стигнахъ въ Фери, въ дома на Диоклея Ортилоховъ, родений синъ Алфеевъ. Тамъ прѣношувахъ тѣ, а той имъ сложи и ги нагости. А когато се появи дъщерята на зората, розопрѣстната

Ио, тѣ впрегнѣхъ конѣтѣ, качихъ се на шаренитѣ кола и ги искарахъ изъ прѣдверието и ековитата галерея. Шибнѣхъ ги та ги подкарахъ, а тѣ не неволно захвъркахъ. А послѣ скоро стигнѣхъ тѣ и въ високия градъ Пилосъ; и Телемахъ тогава се обади и рече на Несторова синъ.

„Несторовъ, какъ, ще ли ми се обѣщаешъ, да свършишъ туй, което ще ти кажъ? Ний непрѣстанно се хвалимъ, че сме си приятели още отъ приятелството на бащитѣ си, па сме и свръстници; това ни пѣтуванье пѣкъ сега ще ни свърже още повече и съ единомислие. Не ме закарвай ти, Зевсохранний, отвѣдъ кораба, а тамъ ме остави, да не би старецътъ въ желанието си, да ме гощава, и, като не щѣ, да ме задържи въ къщата си, а пѣкъ азъ трѣбва вече по-скоро да си идж.“

Тѣй каза, та и Несторовъ съ него наедно замисли въ душата си, какъ да му се обѣщае и можеше да направи туй, което прилично му искаше. И докато си мислѣше, видѣ му се, че е по-полезно тѣй: да възвие конѣтѣ къмъ морския брѣгъ и бързия корабъ, и да настани въ задницата на кораба хубавитѣ подарѣци, дрѣхитѣ и златото, които му бѣше далъ Менелай; и за да го насърдчи, рече му и хвъркатитѣ думи:

„Бързай сега та се качи, а накарай и всичкитѣ си другари, докато не съмъ си отишелъ у дома, за да обадж и на стареца: защото и съ душа, и съ сърдце, добрѣ знажъ азъ, какво му е чрѣзмѣрно сърдцето, нѣма и да те остави, но самъ ще дойде тука да те кани, и не мислжъ и да се върне празденъ назадъ; защото много и съвсѣмъ ще се ядоса.“

Като каза тѣй, той подкара красновласитѣ конѣе назадъ къмъ града на Пилосчени, та и скоро си отиде у дома. А Телемахъ си заподканя другаритѣ и имъ заповѣда:

„Другари, настанявайте вече едно друго въ черния корабъ, па и сами да се качимъ въ него, за да си отплуваме нѣтъ.“

Тѣй каза, а тѣ го слушахъ много, и го послушахъ, та и веднага навлѣзохъ въ него и си насѣдахъ на сѣдалищата.

Тѣй тѣ се трудѣхъ вече за това, а той въ задницата на кораба принасяше на Атина жъртва и ѝ се молѣше; а единъ мжжъ, вълшебникъ отъ далечна страна, който, откато убилъ човѣкъ, бѣгаше отъ Аргосъ, дойде близу при него; по родъ той бѣше

помощецъ на Мелампода, който прѣди нѣкога живѣлъ въ Пилосъ, майката на овцетѣ, и много богатъ между Пилосчени живѣлъ и въ много хубава къща; но тогава вече бѣше стигналъ въ чужди окръгъ, бѣгаше си отъ отечеството и отъ великодушний Нелея, най-славния между жититѣ, който, докато да се навърши годината, насила му задържалъ много стока. А самъ билъ вързанъ до тогава въ жестоки окови въ дворцитѣ на Филака, и теглѣлъ много голѣми мжки заради Нелеевата дъщеря и тежката обида, що му била вложила въ ума една богиня, страшна Ериния. Но той избѣгналъ отъ смъртѣта и откаралъ и силно разреванилъ му крави отъ Филака въ Пилосъ, и си отмѣстилъ на богоравний Нелея за беззаконитѣ му работи, отвелъ му жената въ къщата на брата си; а самъ отишелъ въ другъ окръгъ, въ коневѣдний Аргосъ; защото тамъ му било съдено да живѣе и да царува надъ многото Аргийци. Тамъ той се оженилъ за една жена, съградилъ си високострѣха къща и родилъ якитѣ си синове, Антифата и Мантия. И Антифатъ родилъ великодушний Еклея, а Еклея—народобунтователя Амфиара, когото Егидоносецътъ Зевсъ и Аполлонъ обичахъ отъ сърдце и съ всячка обичъ; но не стигналъ до прага на старостѣта, а загинналъ въ Теви поради подарѣцитѣ на жена си. И нему се бѣхъ родили синове, Алкмаонъ и Амфилохъ. А пѣкъ Мантий родилъ Полифеда и Клета. Но златопрѣстолната Ио му грабнѣла Клета поради неговата хубостъ, за да живѣе между безсмъртнитѣ; а пѣкъ великодушний Полифеда Аполлонъ поставилъ най-добъръ прокобникъ между смъртнитѣ, когато умрѣлъ Амфиарай. Той се разгнѣвилъ на баща си и се прѣселилъ въ Хиперезия, дѣто и живѣялъ и прокобялъ на всичкитѣ смъртни.

Та неговий синъ, комуто името бѣше Теоклименъ, и той тогава бѣше застанжалъ близу при Телемаха. Заварилъ го бѣше, че се молѣше и правѣше възлияния въ бързия, черенъ корабъ, и продума та му рече хвъркатитѣ думи:

„Приятелю, понеже те заварвамъ, че принасяшъ жъртва на туй мѣсто, то ти се и моля въ името на тия жъртви и на божеството имъ, а послѣ — и въ главата ти и въ тая на другаритѣ, които те придружаватъ, кажи ми искрено, като те питамъ, и не дѣй — кри: кой си ти отъ мъжѣто п отдѣ си? Дѣ ти е градътъ, па и родителитѣ ти?“

А духовитий Телемахъ му отговори и рече:

„И тъй, странниче, много подробно ще ти кажа азъ. Родомъ съмъ отъ Итака, а Одиссей, ако го е имало нѣкога, ми е баща, а сега вече е исчезналъ жално погинване. Заради това сега съмъ взелъ и тия другари и тоя черенъ корабъ и съмъ дошелъ тука, да се науча нѣщо за отдавно отсъствуващия си баща.“

А богообразний Теоклеменъ му отговори и рече:

„И азъ тъй, като тебе, съмъ дошелъ отъ отечеството си, откато съмъ убилъ едноплемененъ мъжъ; а братята и роднинитѣ му сж много изъ коневѣдний Аргосъ и много сж силни помежду Ахейцитѣ; за да се отклоня отъ тѣхъ и черната си сѣдба и смъртъ, бѣгамъ, защото ми било сѣдено да се скитамъ между хората. Но прибери ме въ кораба си, като съмъ побѣгналъ и ти се моля, за да ме не убиятъ; защото ми се чини, че ме гонятъ.“

А духовитий Телемахъ му отговори ѝ рече:

„Като искашъ вече, нѣма и да те отблъснѣ отъ равновѣсния си корабъ, за туй и върви слѣдъ мене; тамъ вече ще те нагостимъ съ каквото имами.“

Та като каза тъй, той му пое мѣдното копие и го прострѣ на пода въ ободозакривения корабъ; па и самъ той се качи въ мореходния корабъ, та му седна послѣ въ задницата, а до себе си намѣсти и Теоклимена; а тѣ (моряцитѣ) му развързаха задничнитѣ въжя отъ сушата. Телемахъ пъкъ си ободри другаритѣ и имъ заповѣда да се заловятъ да натъкмятъ едно друго; а тѣ веднага го послушаха. Вдигнаха му тѣ борова стлѣпъ, та го поставиха вътрѣ въ издѣлбаната зарадъ него дѣлбанка, овързаха го съ дебелитѣ въжета и му изпълнаха и бѣлитѣ платна, съ добръсуканитѣ отъ волска кожа въжя. А пъкъ свѣтлооката Атина имъ прати попътенъ вѣтръ, който се стрѣмеше силно прѣзъ въздуха, за да може възможно по-скоро да кара кораба, който тичаше по морската, солена вода. (Огиваха си тѣ край Крунитѣ и добротечната Халкида).

Слънцето бѣше залѣзло вече и всичкитѣ улици потъмнѣли; а той, развързанъ отъ попътния Зевсовъ вѣтръ, плаваше прѣдъ Феитѣ и вече покрай божественната Елида, гдѣто владѣятъ Епеитѣ. А отъ тамъ пакъ го подкара той край островърхитѣ острови и си мислѣше, да ли щѣше да може да избѣгне отъ смъртъ, или и ще се улови.

А пъкъ Одиссей и божественний свинарь въ колибата вечеряхъ; а при тѣхъ вечеряхъ и другитѣ мѣжъе. И когато се наядохъ и напиохъ, колкото щѣхъ, Одиссей, да опита свинаря, щѣше ли да го покани, да постои още тамъ, въ колибата му, и тѣй загрижливо да го гошава, или ще го накара да иде вече въ града, имъ продума послѣ и рече:

„Слушай сега, Евмее и всички вие, други другари. Щомъ съвне, азъ желяж да идж въ града вече, да просиж, за да не безпокоиж и тебе, и другаритѣ ти. Но ти се молж, и хубаво да ме посвѣтвашъ, и нѣкой добъръ водачъ да ми дадешъ, който да ме заведе до тамъ; а изъ града азъ и самъ по нужда ще се отбивамъ, дано ми подадѣше нѣкой чеша вино в комаче хлѣбъ. И да идж и въ къщата на божественний Одиссея, да си кажехъ и обажданъето на много умната Пенелопа, и да се намѣсѣхъ и съ гордитѣ сватовници, дано, като азатъ прѣмного ястнета, ми дадѣхъ и вечеря; а послѣ, ако бижъ щѣли, и да се доближж, хубаво да имъ пошетамъ. Защото, казвамъ ти, па и ти се съгласи и ме послушай; съ помощта на Хермеса, проводникътъ, който на всички хора придружава работитѣ съ добро и слава, не може другъ смъртенъ се надваря съ мене на шетанье, и огънь да кладе, и сухи дърва да цѣпи, и месо да пече и да го раздава, и съ вино да черпи, каквото вече шетжтъ по-долнитѣ при по-горнитѣ.“

А ти, Евмее, свинарю изохка и му рече:

„Охъ, странниче, тежко ти! Какъ ти е дошла наистина тѣзъ мисль на ума? Ти наистина съвсѣмъ вече желяешъ тамъ да погинешъ, като искашъ вече да се въврешъ и между множеството на сватовницитѣ, на които и произвольтъ, и жельзното насилванье стига и до небето¹⁾). Тѣхнитѣ шетачи не сж такива, но млади и хубаво облѣчени съ връхни дрѣхи и хитони, а и винжги свѣтливи въ главитѣ и хубавитѣ лица, имъ шетжтъ тѣ; а пъкъ хубаво изгладенитѣ имъ трапези гъмжжтъ отъ хлѣбъ, месо и вино. За туй стой си тукъ; защото нѣкой нищо се не беспокои, като си тукъ, нито азъ, нито другъ нѣкой отъ другаритѣ, които имамъ. А когато си дойде обичливий синъ на Одиссея, той ще те облѣче и съ дрѣхи, връхва и хитонъ, а ще те испрати и гдѣто вече ти желяе сърдцето и душата.“

¹⁾ И произвольтъ, и силата имъ стига и до жельзното небе.

А божественний, многострадаленъ Одиссей послѣ му отговори :

„Дано тѣй, Евмее, да бждѣше обичливъ и на отца Зевса, като на мене, гдѣто ми прѣкрати скитаньето и страшната злочестина. Нѣма друго по-лошо отъ лутаньето за смъртнитѣ; но поради пагубния си търбухъ зли грижи иматъ мжъбето, когото и да постигне скитанье, злочестина и бѣда; а сега понеже ме задържатъ и ме карашъ да го чакамъ, то ела ми кажи пѣкъ и за майката на божественний Одиссея, и за баща му, когото, когато е отивалъ, е оставилъ при прага на старостята, живѣйтъ ли още нѣйдѣ тѣ подъ лжчитѣ на слънцето, или сж умрѣли вече и сж въ жилищата на Адъ.“

А свинарьтъ, началникъ на мжъбето, му отговори и рече :

„И тѣй, странниче, и това много подробно да ти раскажж азъ: Лаертъ е още живъ, но и все се моли на Зевса, да му исчезне душата отъ членоветѣ вжтрѣ въ дворцитѣ му; защото ужасно плаче за заминжлия си синъ и разумната си законна съпруга, която, откато е исчезнжала, прѣмно го е растяжила и му е натоварила на раменѣтѣ старостята. А пѣкъ тя отъ тжга за своя славенъ синъ е исчезнжала, съ печална смъртъ; като нея, дано да не умрѣше никой отъ тия, що живѣйтъ тукъ и ми е обичливъ и всичко ми върши по приятелски. Защото, до като я имаше вече, и съвсѣмъ тжжна да бѣше, до тогава и менѣ ми е бивало приятно, да я питамъ и распитамъ нѣщо, отъ това че тя ме е огледала заедно съ благородната си дъщеря, дълго-дрѣхата Ктимена, която най-последния отъ чедата се е родила; съ нея заедно съмъ отгледанъ, и малко по-слабо ме е цѣнила тя отъ нея. А когато вече и двамината стигнжхми до многожеланната си, младенческа възраст, нея послѣ я дадохъ въ Сама, та взехъ и прѣмно го, безброенъ придъ, а мене ме облѣче много хубаво съ хубави дрѣхи — връхна и хитонъ, даде ми и ботуши на краката, и ме испрати настойникъ на полето (чифтлика); а и много ме обичаше отъ сърдце. А сега вече азъ съмъ лишенъ отъ това; но блаженнитѣ богове ще ми наспоржтъ работата, отъ която очаквамъ; чрѣвъ тѣхъ съмъ и ялъ, и пилъ, и на до-стоуважаеми подалъ. Отъ страна на господарката пѣкъ не е възможно да се чуе сладко нѣщо, нито дума, нито нѣкоя работа, отъ като е сполѣтѣло кжщата ѣ зло, тия горди мжъбе; та и слугитѣ сж много петимни да поговоржтъ лично съ го-

сподарката си и да я чуждъ за всичко, и да похапждъ и попейждъ при нея, па послѣ и на полето да си занесждъ нѣщо; то винаги развеселява душата на слугитѣ.“

А многождрий Одиссей му отговори и рече:

„О, горкичкъ! Та тъй, Евмее, свинарю, ти отъ малкъ още си се билъ залуталъ много далеко отъ отечеството си и родителитѣ си. Но ела и това ми кажи и подробно ми го расправи, съсипалъ ли се бѣше широкоуличний градъ на мжъето, въ който живѣехъ баща ти и почитаемата ти майка, или осамотенъ при овцетѣ, или говедата имъ сж те взели въ корабитѣ си неприятели мжъе и сж те докарали въ кжщата на тоя мжъ, който имъ е далъ струватната ти цѣна.“

А свинарътъ, началникъ на мжъето, му отговори и рече:

„Странниче, понеже ме питаждъ вече и распитвашъ за това, то мълчи сега, слушай и сѣди та се наслаждавай и си пий виното. Нощитѣ сж неисказано дълги; та и да се спи има врѣме, и да слушатъ наслаждаванитѣ; а нито ти и трѣбва прѣди врѣме да лягашъ; многото сънь и той вреди. Но комуто отъ другитѣ иска душата и сърдцето, нека излѣзе да спи; а щомъ се появи зората, да похапне и да върви слѣдъ дворцовитѣ свини. А ний въ колибата да си пийнемъ и похапнемъ и да си се наслаждавами, като си припомнимъ единъ-други печалнитѣ грижи; защото човѣкъ и съ теглата се наслаждава, особено вече тойзи, който много се е скиталъ и много е теглилъ. А да ти кажъ и туй, което ме питаждъ и распитвашъ.“

„Отгорѣ надъ Ортигия, дѣто се завърта слънцето, има, ако нѣйдѣ си чувалъ, единъ островъ, казва се Сирия, той не е толкозъ много прѣпълненъ, но е пѣкъ богатъкъ, съ добри паши, съ добри овце и пѣленъ съ вино и съ много жито. Гладъ никога се не въвира въ неговий окржгъ, нито пѣкъ ужасна болестъ налита на окаянитѣ смъртни; но когато устарѣждъ вече изъ града племената на хората, сребролжкий Аполлонъ иде заедно съ Артемида, нападне ги и ги избие съ очарованитѣ си стрѣли. Тамъ има два града, та и всичко се дѣли на двѣ; а въ тѣхъ, и въ двата, царуваше мойтъ, подобенъ на безсмъртнитѣ, баща, Ктезий Орменовъ.“

„Дошли бѣхъ тамъ и нѣколко, прочути по корабитѣ си мжъе Финикияне лакоми, и безъ брой труфилá и игралá носѣхъ въ чернобагрия си корабъ. Въ бащината ми кжща пѣкъ имаше една жена Финикианка, и хубавица, и сдра, п вѣща

въ свѣтли ржкодѣлия; та тѣзъ много лукави Финикиани я запримамвали. И като перѣла еднѣжъ при хралупатия имъ корабъ, единъ се съединилъ съ любовъ на легло съ нежъ, а то измамва и ума на женствениитѣ жени, ако ще би и най-добродѣтелната. Послѣ вече ѝ и подпиталъ, коя бѣше тя и отдѣ е била дошла; а тя много скоро му расправила за високострѣхата кѣща на баща си и рекла: гордѣж се и се хвалж, че съмъ отъ многоѣдний Сидонъ и съмъ дѣщеря азъ на извънредно богатия Арибанта; но, като си идѣхъ отъ полето, грабнѣхъ ме плячкари мѣжъе Тафийци и ме докарахъ тука та ме продадохъ въ кѣщата на тоя мѣжъ, който имъ далъ струватната ми цѣна.“

А мѣжътъ, който тайно се бѣше съединилъ съ нея. ѝ отговорилъ :

„А не щешъ ли сега заедно съ насъ да си идешъ пакъ у дома, за да видишъ високострѣхата кѣща на баща си и майка си и тѣхъ сами? защото тѣ още сѣществуватъ и се казватъ и богати.“

А жената продумала та му отговорила и рекла :

„И то би могло да бѣде, моряци, ако да бихте щѣли да ме увѣрите съ клетва, че ще ме закарате у дома здрава и читава.“

Тѣй имъ казала, а тѣ всички ѝ сѣ заклели, както ги накарала. А като се заклели вече и си свѣршили клетвата, жената послѣ пакъ продумала та имъ отговорила и рекла :

„Сега да си мълчите; никой отъ вашитѣ другари дума да не ми е продумалъ, ако ме срѣщне, или на улицата, или и кждѣ источника за вода, да не иде нѣкой да каже у дома на стареца, та да се усѣти той и да ме върже въ тежки окови, па и вамъ да замисли погубванъето. Но имайте си на ума думата ми и бързайте да си закупите потрѣбнитѣ за път. А когато вече ви се напълни корабътъ съ потрѣбното за живѣнъе, да ми обадите послѣ по-скоро у дома; защото ще ви донесж и злато, колкото вече ми мине на ржка. А и друго, за прѣвоза си, бихъ искала азъ да ви дамъ. Защото и сина на тойзи добъръ мѣжъ отгледвамъ въ дворцятѣ, той е такава пѣргаво и хитро дѣте, че винжги тича повѣнъ заедно съ мене; дано да можехъ и него да доведж въ кораба, то би могло да ви достави много голѣма цѣна, дѣто и да го продадете на другоязични хора.“

„Като имъ рекла тъй, тя пакъ си тръгнѣла къмъ хубавитѣ ни къщи, а тѣ всичката година стояхъ тамъ при насъ, и натъргувахъ въ хралупатия си корабъ много нѣщо за живѣнье. Но когато вече се натовари хралупатий имъ корабъ и щѣхъ да вървѣтъ, тѣ пратихъ тогава обаждача, който щѣше да обади на жената. Дошелъ бѣше въ бащината ми къща единъ много лукавъ мъжъ и държеше една златна огърлица, отрупана съ янтари. И до като почитаемата ми майка и слугинитѣ въ къщи я въртѣхъ въ рждѣтъ си та отвсждѣ я гледахъ и разгледвахъ съ очитѣ си и ѳ уговаряхъ и цѣната; той мълчишката ѳ накимнѣлъ. И откато ѳ накимнѣлъ, пакъ си отишелъ той въ хралупатия корабъ, а тя ме улови за рждката и ме изведе вънъ изъ къщнитѣ врата. Но тамъ, въ прѣддомнето, тя завари и чешитѣ, и трапезитѣ на мъжето гости, които се навъртахъ около баща ми. Та и тогава тѣ бѣхъ отишли на засѣдане въ народното събрание, а тя поскоро скри въ паухата си три чеши и ги изнесе; а пкъ азъ вървѣхъ подиръ ѳ и нищо не разбирахъ. И слънцето бѣше залѣзло вече та бѣхъ потъмнѣли и всичкитѣ улици, а ний вървѣхме бърже и отидохми на прочутото пристанище, дѣто бѣше бързоплаватний корабъ на тѣзи мъжѣ Финигиани. Послѣ тѣ се качихъ, и, откато покачихъ и насъ, заплавахъ поводитѣ нѣтища; а пкъ Зевсъ ни бѣше пуснѣлъ попѣтенъ вѣтъръ. Шестъ дни ний плавахми заедно деня и ноця; но когато Зевсъ Кроновсъ наложи вече седмий день, радващата се на стрѣлитѣ Артемида послѣ удари жената, и, като морски рибаръ (птица), издумтѣ та паднѣ въ сантината (нечиста вода на дьното на кораба). И тѣ я хвърлихъ въ морето, за да бѣде плячка на рибитѣ и моржитѣ, а пкъ азъ останѣхъ съ наскърбено сърдце; а тѣхъ ги понесе вѣтърътъ и водата и ги доближи до Итака, дѣто Лаертъ ме купи съ паритѣ си. Тѣй съмъ видѣлъ азъ съ очитѣ си тази земя.“

А Зевсородний Одиссей продума пакъ и му отговори:

„Евмее, наистина много вече ми трогнѣ ти душата въ гърдитѣ, като ми расказа една по една всички мъки и бѣди, които ти е пострадала душата. Но Зевсъ при туй ти зло е притурилъ и добро, като, откато много си се мъчилъ, си пристигнѣлъ и въ къщата на кроткъ мъжъ, който загрижливо вече ти дава и яденье, и пиенье, та живѣешъ и добръ животъ;

а пъкъ азъ, откато съмъ се скиталъ по многото градища на смъртнитѣ, пристигамъ тукъ.“

Тѣй, такова си приказвахъ тѣ единъ-други; па заспахъ, но не спяхъ много врѣме, а много малко; защото скоро дойде краснопрѣстолната Ио. А Телемаховитѣ другари на сушата развързахъ платната, а скоро взехъ и стлѣпа, и кораба искарахъ напрѣдъ въ пристанището съ веслата. Хвърлихъ котви и го завързахъ съ задничнитѣ вжжя; а и тѣ излѣвохъ край морето, та си заготвихъ вечеря и заразмисахъ искрометното вино. А като се наядохъ и напихъ, колкото щѣхъ, духовитий Телемахъ захванъ да имъ говори и рече:

„Закарайте вий сега черний корабъ въ града; а пъкъ азъ ще идъ да си пообиколюж нивята и пастиритѣ; а довечера, откато си навѣдъж работитѣ, и азъ ще дойдъ въ града. И утрѣ рано ще ви сложъ зарадъ пѣтешествието хубаво угощение и отъ месо, и отъ сладко за пиене вино.“

А пъкъ богообразний Теоклеменъ веднага му рече:

„Ами азъ, любезно чедо, дѣ да идъ? Кому отъ мъжъето, които господаруватъ изъ каменливата Итака, въ къщата пристигамъ? Или право въ твоята къща, при майка ти да идъ?“

А духовитий Телемахъ му отговори и рече:

„Въ другъ случай и азъ самъ бихъ те поканилъ да идешъ у дома; защото не сми да не желаемъ гости; но сега то е по-лошо за тебе, като ще съмъ отдалеченъ азъ, нито пъкъ и майка ми ще те види; защото тя май не се явява често въ къщи прѣдъ сватовницитѣ, а далеко отъ тѣхъ си тѣче на стана въ горницата. Но ще ти покажъ другъ човѣкъ, у когото можешъ и пристигна, у Евримаха, славний синъ на Полива, на когото сега, като на богъ, гледатъ Итаченитѣ; защото е и мъжъ, прѣмногo добръ, и най-много желае да се ожени за майка ми, и да има и почетъта на Одиссея. Но Олимпийский Зевсъ, гдѣто живѣе въ етера, знае вече това и да ли и прѣди свадбата си нѣма да си довърши злия день.“

Щомъ му каза тѣй, прѣхвъркна надъ него отдѣсно и птица, една вѣтрушка, бързий Апполоновъ обаждачъ; тя носѣше въ краката си и скубѣше гълъбъ, та му распиляваше и перата по земята между кораба и самага Телемаха. А Теоклеменъ го повика на страна отъ другаритѣ му, улови го за ржката, наименова го по име и продума та му рече:

„Телемахе, токо тѣй, безъ мановението на богъ не ти

прѣхвъркнѣхъ отдѣсно тази птица; защото, щомъ ж видѣхъ да се зва, познахъ, че е на поличба. Въ окръга на Итака нѣма другъ по-достоенъ родъ отъ ваший, да царува, а виняги вий ще сте му владѣтели.“

А духовитий Телемахъ му отговори пакъ и рече:

„Камо, странниче, да се сбѣднѣше тази ти дума; та и съзро ми би позналъ ти, и любезността, и прѣмногото подарѣца, тъй че, който те срещне, да би те ублажавалъ.“

Рече и продума на Перей, вѣрния си другарь, и му рече:

„Перее Клитиевъ, ти измежду моитѣ другари, които ме придружихте за въ Пилосъ, и за друго най-много си ме слушалъ, та и сега ми заведи госта у васъ, и загрижливо го гощавай и почитай, докато дойдѣ.“

А Перей, прочутий копиеносецъ, му отговори и рече:

„Телемахе, даже и много врѣме да би останялъ ти тамъ, азъ пакъ ще му се отсрамвамъ, като на гостъ, та и нищо да не пожелае.“

Като каза тъй, той се качи въ кораба, па накара и другаритѣ си, и тѣ да се качятъ вътрѣ и да му отвѣржатъ и задничнитѣ вѣжа; а тѣ веднага навлѣзохъ и си насѣдахъ на сѣдалищата. А Телемахъ си върза подъ краката хубавитѣ сандали, взе си и ягкото копие съ мѣдното на върха острие отъ пода на кораба; а пѣкъ тѣ му развързахъ задничнитѣ вѣжа. И както имъ бѣше заповѣдалъ Телемахъ, обичливий синъ на божественний Одиссея, възвизъ го вече на горѣ къмъто града; а той забърза пѣшъ напрѣдъ, докато стигнѣ и въ оградата, гдѣто му бѣхъ безбройнитѣ свини, при които сиѣше добрий и прѣданный на царѣтѣ си свинарь.

Д. Т. Душановъ.

Малко стихотворение.

Отъ Д. П. Върбицовъ.

Умисленъ и печаленъ
Прѣкарвамъ въ тоя свѣтъ
И въ сѣки часъ фаталенъ
Увѣхва моя цвѣтъ.

Увѣхва мойта младость
Отлита въ вѣчността!
За менъ тукъ нѣма радость....
Но гдѣ е вѣчността?

Още нѣколко бѣлѣжки за допълнение българския книгописъ (1641—1877.*)

Съобщава Ил. Кермидчиевъ.

1) *Благодѣтелното Продолженіе Танзимата*. Издадено отъ Царственнаго Совѣта Правосудія, на всичкитѣ подданици Державнаго Царства. Печата се съ иждивеніе Г. Панагѣота Кирмитчова рожденіемъ отъ Тернова, зарадъ да се раздадатъ въ даръ за полза на своите единородци. Преведе се на Болгарскій Языкъ отъ К. Огняновича а печатася въ Цариградѣ 1846 оу Ѳаддея Дивичіана 8-о 8 стр.

2) *Българско Народно Календарче* за годиня 1865. Съ намерены-тѣ до сега Български Светыи, наредилъ Еню Хр. Кърпачовъ. Цариградъ въ Печат. Ѳаддея Дивичіана, Везиръ-ханъ. Съдържа едно стихотвореніе за заточеніето на Българскитѣ владци Илариона и Аксентий и нѣколко басни.

3) *Българско Народно Календарче* за годиня 1867. Съ намерены-тѣ до сега Български свѣтныи, събрано и издадено отъ Еня Хр. Кърпачовъ отъ Калоферъ а напечата се съ иждивеніе-то на Илія Х. Костовъ отъ Руссе. Цариградъ въ Книгопечат. А. Манасіана и съдр. 8-о стр. 48. Мото:

И за тебѣ Българскій роде,
Слизамъ доло на свѣта.
Вѣкъ, часъ, и всичко доде
Авъ къмъ тебе съ даръ летя
Само ти дарѣтъ ми приими
И ученіе-то пригърни.

Въ това календарче между другото, има и слѣдното:

„Като се трудихми съкогашъ да откриемъ иѣщичко отъ жизне-описание то на първый-тъ двигателъ на настоящия нашъ църковенъ въпросъ *Архимандрита Неофитъ Бозвели*, на конецъ сполучихми да се снабдимъ съ слѣднитѣ стихове:

Пробледна се притворности покрывало¹⁾
Въ като суцо крестално огледало...
Зефироживотворный въздухъ повѣя
Лицеѣрцовъ покрывало развѣя...
Защо на челоѣщитѣ се додѣя
За то да говоря повече не смѣя...

*) Виджъ „Бълг. Сборка,“ год. II, кн. VI, стр. 633.

¹⁾ Отецъ Неофитъ Бозвелията, виновника на нашето пробужденіе, който прѣвъ цѣлия си животъ е билъ гоненъ, прѣслѣдванъ и четири пкти заточванъ отъ гърцкото фанариотско духовенство, най-сетнѣ, на 28 юлий 1849 год е умрълъ мъченически, въ окови, въ тъмната и влажна кула на Хилендарския Манастиръ. Тѣзи два откъслека отъ стихотвореніето сж писаани отъ самия него, при послѣдното му заточване. Оригиналата за сега се пази, като святиня у г-на Еня Хр. Кърпачовъ отъ Калоферъ и издатель на горнитѣ календарчета.

И спасително добръ ся устоявамъ...
 За общо добро, никогашъ не устарявамъ
 И на онѣ свѣтъ, за то не забравямъ...
 Прочее мила мати болгарія!
 Кой да те уплачи; освѣтъ пророкъ Іеремія!
 Призови го високо на планината да се качи
 Ушилно да нарѣди и жалостно да уплачи...
 Защо синовеѣ ти, вситѣ всѣяни
 Въ лицеѣрството са ся развѣани...

.

Другъ кжсь:

Само вышній на добро да ги наставя
 И на което имъ полезно, да ги управя...
 Доволно въ мрачивата да ся маятъ

Всякиго на разсудокъ правъ, оставямъ...
 Защо азъ въ заточеніе ся забавямъ;
 Но судьбы вышняго ся управлявамъ...
 Во св. манастиръ си ся водворявамъ...
 Слава вышнему, духовно ся наслаждавамъ
 Просвѣщеніето си, да ни познаять...
 Да разумѣять отъ кои ся предавать
 И кои волцы ги грабять, и давятъ...
 Сиромасы на които ся надявать
 Тій, за да ги, на добро наставятъ...
 Оныя ги за рушофеты продавать
 И до такова состояніе, докарвать...
 Мънцытѣ си, за владычна да продавать
 И колко опредѣлятъ гроша, на владыцы да давать.
 Ако и дѣцата имъ отъ глады да мратъ и

[голи останатъ

Само тия нѣкакъ, подафорисмо да не подпадатъ
 Ох! въ темный затворъ, варло мя сострелявашъ!
 Смертално и лютъ мя уязвлявашъ!!! —
 Безсовѣство и родатъ ми си мя изселвило...
 На силно же въ угодниците си мя заселило...
 Нещадно живъ въ гробъ мя си положило!!
 Никогашъ бѣлъ свѣтъ да ни видя отложило!
 Четверта година въ затворъ мя изгноявашъ!
 Безчеловѣчно и грозно поразявашъ
 Не преставно, утровно мя напоявашъ!!!
 Повсечастно, нещадно мя умерщвлявашъ!....
 Седмоглавная идро! Преутровна
 Крокодилская ненаситна злобо! Притворна!
 Аспидоехідная утрово разтворна!

Гордостна сребролюбивая пазво утворна!
 Отъ сатани аспідо убаянна!
 За славолюбіе совѣшь замаяна!
 Рызояростна ядбо ненасытна!
 Болгарскому обществу, совѣшь сасыпна!
 Хотя и най свѣрепа си нопрета, и поспри ся....
 Мало въ себе си дойди и посмили ся...
 Постой неукротиме! Поукроти ся
 Въ чувство прійди и насити ся...
 Ох! начнаха оживителны зефири да вѣять...
 И всите земній садове да зеленѣять!....
 Сладкогласвій же Славей! громно да пѣять!
 Гори съ планини, радостно да се весѣлятъ.
 Различни цвѣтя! весело да цвѣтятъ.....
 И вситѣ птици! Радостно да цартятъ! ...
 Ах! менъ ли сж даде въ затворъ да умирамъ
 Какъ гледамъ и слышамъ, отъ жалъ да премирамъ!.....

4.) *Българско Народно Календарче* за годинъ високоиъ
 1868 съ изнамерены-тъ до сега Българскы свѣтны. Събрано изда-
 дено отъ Еня Хр. Кърпачовъ. Цариградъ въ Книгопечат. на „Ма-
 кедовиѣ“ Мото :

Ученіе братія ученіе
 Съ велико страданіе
 Все народно просвѣщеніе
 Е нашето желаніе

Съдържа: Краткъ прѣгледъ за дрѣвнѣ-тъ Българска Патрі-
 архіѣ. — Мысли на Владикъ-тъ Иларіона напрѣдъ да изгори Бъл-
 гарскытъ книги отъ Книгохранителницѣтъ на Търновскѣтъ Митро-
 поліѣ.

5.) *Българско Народно Календарче* за годинъ 1870 съ из-
 намябрены тѣ до сега Българскы свѣтны. Наредилъ — Цариградъ
 Въ печат. на „Македоніѣ“ 8-о 64 стр.

У. Г. А. *Тодоровъ само за 1869 год.*

6.) *Букварь* Болгарскій заради дѣцѣта, Изданъ отъ Г. Тѣня
 Чарнювича, рѣдомъ отъ Маглишъ въ Цариградъ въ Патріаршеской
 Типографіи 1849 8-о 16 стр.

7.) *Во всѣкый домъ* една църква, или домашно Богослуженіе.
 Цариградъ, въ Книгопечатницѣ-тъ на А. Минасова 1894 8-о 23 стр.

8.) *Вѣкъ*. Малко седмично издание. Год. II, Цариградъ 1875. Ре-
 дактори: Марко Д. Балабановъ, Х. Т. Стояновъ, притежатель: Мар-
 ко Д. Балабановъ. Годишното спомоществованіе за подписницѣтъ на
 голъмыйтъ листъ, е едно бѣло меджидіе; а годишното спомощество-
 ваніе за малкото седмично издание само е четвъртъ лира. Единъ
 брой 20 пари.

Отъ това „седмично издание“ на „Вѣкъ“ съмъ видѣлъ 3 броя.

9.) *Житіе* Святаго великомученика Евстагіа праздуемаго въ
 двадесетый дѣнь Септемвриа мѣсяца. Преведено съ Греческаго на
 Болгарскій Языкъ: И напечатано трудомъ и изживѣніемъ Господина

Пѣнча Радова отъ Карлова Філіппополскаго, ради душевныя полаты на Читатели-те. Въ Цариградъ у Патаіархіа-та 1843 8-о 27 стр.

10.) *За Лъжж една истинна повѣсть.* Цариградъ, въ книгопечатницѣжъ А. Минасова 1862 8-о 8 стр.

11.) *Кръстниятъ знакъ и Кръстаг-тъ.* Цариградъ, въ книгопечатницѣж-тъ на А. Минасова 1863 8-о 72 стр.

12.) *Масалие* хекжетидиръ-ки земани евайлде, Рушстанда гелмишъ оланъ, Патишахларданъ, Понсіаносъ Кайсеръ наминдѣ биръ Патишахивъ ве ехлі Султанинъ, вѣ евляди Теоклитіаносъ Шах-задевинъ, ве еди филдософсларинъ, биръ хекжетидиръ кѣ гает-иле новель ве тохафтиръ Шимди бу дефа днорлю китапчі *Vasilioss Теламонъ* месаріфиле тапъ олунмушуръ. Букуреще, 1848 8-о 148 стр. Съдържа 62 разне приказки. На турски языкъ съ церковни букви.

13.) *Най-потрѣбното нѣцо.* Цариградъ? 8-о 6 стр.

14.) *Нѣцо за безкмыжнѣ-ты человекѣ.* Трето изд. Цариградъ, въ книгопечатницѣжъ на А. Минасова въ Везиръ-ханъ 1862 8-о 18 стр.

15.) *Просвѣщенъ полъ* или, какъ станува человекъ истиненъ христіанинъ, ? 8-о 22 стр.

16.) *Свѣти* за младытѣ Христовы Ученицы. Цариградъ, Книгопечат на А. Х. Бояджана 1874 8-о 8 стр.

17.) *Словѣникъ.* Всеславянская гавета, — посвященная наукѣ и занимательному чтенію, выходятъ единъ разъ въ шесть недѣль. Въ содержаніе входятъ: какъ статьи оригинальныя, такъ и статьи заимствованыя изъ всехъ славянскихъ книгъ и журналовъ, имѣющія цѣлью славянскаго взаимности науку п. н. Годовою подписку, (съ пересилк. въ Австрій 5 гулд., внѣ Австр. 3 рубл. или 3 тал.) принимаетъ редакторъ и издатель *Ф. И. Гезберъ* въ Прага на Степанской ул. № 620. Тови Теодоръ Ивановичъ Гезберъ е билъ профессоръ при Кралевското политехническо заведѣніе въ Прага и голѣмъ ратникъ на славянската взаимность; проповѣдвалъ е, че вси-китѣ славянски племена трѣбба да пишжтъ съ Кириловска азбука, а не съ латиница, кое, каже, прѣдставлява голѣмо неудобство, зацо славянский языкъ има такива звукове, кои нѣма въ латинската азбука. Вѣстника се е списвалъ на петь языка: Русски, Български, Чешки, Сръбски и Нѣжки. Излизалъ е цѣли двѣ години — 1861—1863. Ето и българскитѣ статей: „Праздникъ за тысячилѣтіе-то на българската книжнина.“ — Библиографія: а) Български книги. — Болгарина Петка Стефанова отговоръ на чешкия вѣстникъ „Позор.“ — Вдовица, стихотвореніе отъ Р. Живанфовъ. — Българска пѣсень „Я спрете ся славѣи...“ — Огнецъ и Синове-те му. причта. — Подписката на Славянската газета „Словѣникъ“ за 1864 год.

Цариградски спомени.

Отъ Срѣдногорското въстание (1876 год.) до Берлинския конгресъ (1878 год.)

Пиши П. Карпетровъ.

Едва бѣхъ се наминали седемъ мѣсеци отъ старо-загорската случка, която вече бѣше се позабравила, прѣзъ мѣсець априлий 1876 год. избухнѣ българското въстание въ Срѣдня-Гора и другагѣ въ Българско.¹⁾ На скоро слѣдъ гия въстания се появи и четата, която Христо Ботйовъ прѣдвождаше и която турцитѣ развихъ въ врачанската планина, като убихъ и самия ѿ прѣдводителъ — Христо Ботйовъ. Гръцкитѣ и турскитѣ вѣстници пакъ захваняхъ да хульгѣтъ

¹⁾ Нѣкои отъ главатаритѣ на приготвяваното въ Стара-Загора въстание, както и отъ други нѣкои мѣста, гдѣто сжщеврѣжено се приготвявали въстания, сполучили да се запазятъ да не попаднатъ въ турски рѣцѣ и побѣгнали въ Рожания. Тамъ тѣ се събрали въ крайдунавския градъ Гюргево съ други йоще бивши бунтовници и политически бѣжанци, па се съговорили за ново въстание противъ турцитѣ, тѣй като вече въ много градове и села въ Тракия и Мизия имадо нагласени доста хора и приготвени за тая цѣль. Това биде въ края на 1875 г. Тѣ си распрѣдѣлили Мизия и Тракия на петъ въстанически (революционни) окръжия: Търновско, Сливенско, Врачанско, Панагюрско и Срѣдецко. Главатари и тѣхни помощници на тия въстанически окръжия стапнали самитѣ прѣдначинатели. Въ началото на 1876 г. тѣ оставили Гюргево и всѣкой отъ тѣхъ си отишелъ въ окръжието. Главатаритѣ бѣхъ: Стефанъ Стамболовъ—на търновското; Илариовъ Драгостиновъ—на сливенското; Стоянъ Заимовъ—на врачанското; Петръ Ванковъ (сѣщинското му име е Панайотъ Воловъ)—на панагюрското и Никола Обрѣтеновъ—на срѣдецкото. Скоромо и натъкмено било щото на всѣкѣдъ въстанието да се провъзгласи на 1-й май 1876 г., обаче, по извѣстни причини, то избухнѣ по-напрѣдъ — на 20-й априлий, въ четвъртото въстаническо окръжие, въ града Панагюрище, отъ гдѣто пакъ скоро се распространи въ цѣла Срѣдня-Гора и на други мѣста въ Тракия, па и въ Мизия. Това въстание не бѣше вече както по-прѣдшинитѣ; панагюрскитѣ въстаници противостояхъ десетъ дни на многобройнитѣ турски редовни и передовни войски; така сѣщо въ Брацигово, въ Перущица и още на други мѣста въ Тракия въстаницитѣ доста се омирахъ на турцитѣ. Най-сетнѣ, съ нечуени жестокозти, съ ужасни свирѣпства, турцитѣ скоро потыкахъ това българско въстание, ала това въстание турки край на българскитѣ теглила отъ турцитѣ, прѣмахнѣ турското политическо владѣние върху по-гольмата часть на българския народъ. Ако четвъртото окръжие не бѣше прѣварило, ако бѣхъ въстанѣли веднага и петѣтъ окръжия, нѣма съмнѣние, че въстанието щѣше да се продължи повече врѣме и негли сѣгнѣнитѣ му не щѣхъ да бждатъ така злочести. Турскитѣ свирѣпства нѣмахъ край; крѣвожднитѣ турци немилостиво затваряхъ и бѣсѣхъ; жени, дѣца, старци, неджгани и болни колѣхъ, а пакъ нѣкои и живи въ пожаритѣ хвърляли, па, на панагоянъ, и много села и градове ограбихъ, оплюстошихъ и изгорихъ.—Относително броя и названята на горѣказанитѣ революционни окръжия, ще споменжъ, че, споредъ названието на Ст. Заимовъ, панагюрското окръжие се наричало *пловдивско* и било *трето* по реда си, срѣдецкото *четвърто*, врачанското *пето*. А пакъ споредъ казванieto на Ст. Стамболовъ и Н. Обрѣтеновъ, така били по редъ и такива названя носили, както съжъ ги записалъ и азъ по-горѣ. Така сѣщо като мене ги е записалъ и Захарий Стояновъ въ запискитѣ си по българскитѣ въстания (томъ I-й), съ тая само разлика, че той никакъ не споменува за петото — срѣдецкото окръжие, на което Никола Обрѣтеновъ е билъ главатаръ. Зах. Стояновъ е дори записалъ Н. Обрѣтеновъ като помощникъ на Ст. Заимовъ, ала това не е вѣрно.—Ст. Заимовъ казва още, че въстанието щѣло да избухне на 11-й май, тогава, когато

и клеветицѣтъ българския народъ, екзарха и екзархията му.²⁾ Тѣ дори и прѣуголѣмяваха работитѣ, много небивалици съобщаваха, само и само да отвлѣкѣтъ вниманието на хората отъ солунската случка.³⁾ отъ сваляннето на султана Абдулъ-Азисъ, когото министритѣ замѣстиха съ братовия му синъ Мурадъ, отъ убийството на безъ никакви законни причини сваления султанъ и отъ убийството на министритѣ.⁴⁾ Сжщеврѣменно се съставиха нѣкакви си комиссии въ

въ събранието на Оборище, прѣвъ мѣсець априлий, по начало се рѣшило, па и прѣдварително било рѣшено, да се провъзгласи на 1-й май, въпрѣки настояването на Ст. Стамболова да се не бърза, ами да се почака, та слѣдъ като Сърбия обяви войната на Турция, както ѝ обяви прѣвъ мѣсець юния. Стамболовъ вѣрвалъ, че най-късно до 1-й май Сърбия ще обяви война на Турция, та слѣдъ обявяването на тая война, веднага да се провъзгласи възстанието и въ петѣтъ революционни окрѣжия, понеже тогава турскитѣ войски като щѣтъ да се распрѣсѣжѣтъ—въ Босна и Херцеговина, гдѣто имаше възстание, въ Сърбия и Черна-Гора,—въстанието, така, както е приготвено, по-ще да успѣе, па и цѣлъ свѣтъ ще да види, че всичкий български народъ се възбунтувалъ противъ турската власт, а не само нѣколко хора.

²⁾ Дори и званичий вѣстникъ *Джериде-и-Хавадисъ* ето що писа: „Възстанието на българитѣ е страшно нѣщо, защото тия хора всѣкога сѣ били най-вѣрнитѣ подданици на държавата. Слѣдъ прѣсесяването на нѣкои отъ тѣхъ въ Россия, отъ гдѣто сѣ плачѣ се върнаха въ отечеството си, като познаха гдѣ е справедливостта и гдѣ угнѣтаването, като показаха своята вѣрностъ и послушание къмъ царското правителство, то се показа щедро къмъ тѣхъ и позволи имъ да си устроѣтъ екзархията. Българитѣ сѣ противни на славянитѣ (разбира се русситѣ), а противното нѣщо не може да се сдружи. Ний мислѣхми позволетъ за свѣтъници и почетители на народа, та е доста за чудение гдѣто нѣкои отъ тѣхъ сѣ го свѣтвали на къмъ друга страна. Тия български попове и пѣрвенци какво друго видѣха отъ царското правителство, освѣнъ милостъ и добрина, та приеха при себе си бунтовническитѣ комитети? Като стѣднаха съ краката си всичкитѣ добрини, българитѣ се показаха по-виновни отъ херцеговцитѣ, защото херцеговцитѣ казватъ: „нѣмами ниви.“ а тѣкъ българитѣ не могатъ да кажатъ друго. освѣнъ: „нѣмаи много ниви.“ Тия българи, помежду които мнозина знаехъ да четатъ и да пишѣтъ, не видѣтъ ли, че държавата никога не ги е отдѣлала отъ мюсулманитѣ? Всичкий Ислямъ (правовѣрнитѣ) пожали българитѣ, които, между четири страни затворени, освѣнъ убийства и загуби, нѣма що друго да сторѣтъ съ бунтованията си. Тѣ щѣтъ се кажѣтъ, когато дойдѣтъ въ растурунитѣ си села та видѣтъ имотитѣ си изгорѣни и ограбени, а дѣцата си, челядѣта си не намѣрижѣтъ. Тогава кому щѣтъ да се оплакватъ, кому щѣтъ да се молятъ?! Българи! На кого се облегахѣте, та напустнахѣте вашитѣ рѣзи, вашитѣ жѣтви и дигѣхѣте глава? вие до сега бѣхѣ кротки и мирни. До гдѣто сѣрби, власи, черногорци и гърци дигаха глава, вий си гледахѣ мирно работитѣ. Сега кой ви разбунтува? кому се облѣгате? на сѣрбитѣ ли, на черногорцитѣ ли, на херцеговцитѣ ли? Не поинслихѣте ли, че, като дойдѣтъ въ вашето Панагюрище, царскитѣ войски не щѣтъ да оставѣтъ ни сламка, а въ Копривщица щѣтъ да распѣчатъ женѣтъ ви? Но, както и да е, станѣлото станѣло, а вие трѣбѣва да знаете, че царското правителство въ едната си рѣка държи *сабля*, а въ другата — *прошка*. Всички ония, които му се противижа, строго щѣтъ да се накажѣтъ, ала ония, които се покажѣтъ и поискатъ прошка, щѣтъ бѣдѣтъ опростени...“

³⁾ Една тѣпа турци убиха германския и френския консули въ Солунъ, защото се опитаха да избавѣжѣтъ едно българско момиче, което-турцитѣ на-сила щѣли да потурчатъ.

⁴⁾ Невинно пролѣтата българска кръвъ се излѣ върху главитѣ на турскитѣ голѣмци, на тия, които насърдаваха и поддържаха убийствата, свирѣпствата, ужаситѣ, опустошаванията. Султанъ Абдулъ-Азисъ, за да угоди на многобройнитѣ въ Цариградъ *софти* (мухамедани, ученици въ мухамеданскитѣ вѣровакони учи лица, наречени *медресета*), които, между други министри, искаха да се про-

Одринъ, Пловдивъ, Сръдецъ и Руссе да сѣдѣтъ бунтовниците. Тия комиссии все на смъртъ осждахъ не само обвиняемитѣ, ами и колко-годѣ подозрѣнитѣ, или лъжливо наклопанитѣ (отъ нѣкои турци) не участвувавши въ въстананията българи и присѣдитѣ скоро-скоро се изпълнявахъ. Отъ друга страна всѣкидневно захваняхъ да пристигатъ въ екзархията оплаквания противъ турскитѣ свирѣпства, жестокости и гонения въ Българско; населението нѣмаше вече кому другиму да се оплаква, освѣтъ на духовното си началство. Екзархътъ Другишъ макаръ и да подаде *такриръ* (единъ ведъ докладъ) на Високата Порта за улегчение сѣдбинитѣ на затворниците отъ въстананията, да се спрѣтъ гоненията и да се поубождатъ редовнитѣ и передовнитѣ войски, които отивахъ да воюватъ ужъ противъ сърбитѣ — прѣвъ мѣсець юния 1876 год. тия послѣднитѣ бѣхъ обявили война на турцитѣ.—а пкъъ нечувани насилства, грабежи и убийства вършехъ между мирнитѣ български населения, прѣвъ гдѣто мнувахъ. обаче садразаимитѣ Мидхатъ паша не взе въ внимание такриря на главатаря на българския народъ. Турцитѣ бѣхъ захванѣли пакъ да вършатъ, както си знахтъ; тѣ мислѣхъ, че сърбитѣ пъкъ сѣ обявили война зарадъ българитѣ, па и защото бѣхъ узнали, че въ сърбската войска има много българи. Турскитѣ военачалници въ званчнитѣ телеграмми съобщавахъ за биткитѣ, които ставали „помежду сърбитѣ и българитѣ отъ една страна, и царскитѣ войски отъ друга...“ Тия българи бѣхъ повечето отъ ония, които бѣхъ въстанали противъ турцитѣ, ала сполучили да се запазятъ да не паднатъ въ

нѣни шейхюлисиятъ и садразаимитѣ Махмудъ-Недимъ паша, той промѣни нѣкон отъ министритѣ, садразаимитѣ и шейхюлисиятъ. За садразаимъ биде назначенъ военния Мехмедъ-Ружди паша, който отъ по-прѣди три пати бѣ занимавалъ тая длъжностъ, а само веднѣжъ е бивалъ министръ на войната, за министръ на войната биде назначенъ Хюсеинъ-Авни паша и за шейхюлисиятъ — Хашруллахъ ефенди. Подиръ 10—12 дни, отъ какъ бѣхъ завзели длъжноститѣ си, прѣвъ ноцта, спроти 18-й май 1876 г., военний министръ Хюсеинъ-Авни паша и Редифъ паша, началникъ на главния штабъ и прѣдсѣдателъ на главния воененъ съвѣтъ, отидохъ та извадихъ султанъ Абдуль-Азиса изъ палата му на Долма-Багче и го затворихъ въ единъ отъ старитѣ палати въ Стамболъ. Тутакси тѣ провъзгласихъ за султанъ Мурадъ, петий султанъ съ това име, синъ на покойния султанъ Абдуль-Меджидъ. Подиръ три дни—на 21-й май, министритѣ убихъ Абдуль-Азиса, па разгласихъ, че той полудѣлъ и самъ съ ножица си прорѣзалъ жилитѣ на лѣвата рѣка та му истекла кръвта. Подиръ смъртта на Абдуль-Азиса, когато на 3-й юний вечерта министерскитѣ съвѣтъ се събрахъ въ къщата на Мидхатъ паша, министръ на правосѣднето, единъ офицеритѣ Асанъ, отъ черкезско потекло, братъ на третата Абдуль-Азисова жена и адютантъ на княза Юсуфъ-Иведдинъ (Абдуль-Азисовъ синъ), сполучилъ да влѣзе въ стаята при министритѣ съ цѣлъ да ги убие, та да си отъмести зарадъ Абдуль-Азиса. Но той сполучи да убие само Хюсеинъ-Авни паша, министръ на войната, Кайсерли Ахмедъ паша, министръ на мореплаваннето, Рашидъ паша, министръ на възкашнитѣ работи, и единъ адютантъ, обаче сжщверѣжено и той, Асанъ, биде убитъ отъ адютантитѣ на министритѣ и мъртавъ го обѣсихъ. Ония министри, които тоя офицеритѣ не можа да убие и между които бѣше и Мидхатъ паша, подиръ 6—7 години бидохъ тежко наказани отъ единъ сѣдъ, когато сегашний султанъ Абдуль-Хамидъ 2 й седостовѣри, че тѣ сж убили чича му Абдуль-Азисъ, а не че той се е самъ убилъ. Вѣчната правда не остави ненаказани тия кръвници, които пролѣхъ толкова много българска невинна кръвъ....

турски рѣцѣ и побѣгнали въ Сърбия. Извѣстно е, че тия българи доброволци въ врѣме на сѣрбско-турската война (1876 г.) дойдохъ на близо до Берковица, ала не можахъ да устоѣтъ на турскитѣ сили. А пѣкъ когато се вѣцари Мурадъ 5-й, той обяви че прощава всѣчкитѣ политически прѣстѣпници и дѣйствиелно бидохъ опростени не само колкото имаше такива турци, ами и много крѣвници, злодѣйци. Въ онова врѣме жакаръ и да бѣхъ пълни тѣмницитѣ съ българи, политически прѣстѣпници, отъ които повечето бѣхъ невинни, та и българскій ексархъ, когато ходи да му се прѣдстави и да му чести въцаряването, помоли султанъ Мурада да се смили на българскитѣ си подданици и да опрости затворницитѣ, обаче поне невиннитѣ се не освободиохъ отъ затворитѣ, нежели виновенъ да бѣде опростенъ, а пѣкъ казанитѣ по-горѣ комиссии бѣрвахъ по-скоро да ги бѣсѣтъ. Убийствата отъ страна на тия ужъ сѣдебни комиссии само тогава прѣстаняхъ, когато настоятелно поискахъ това голѣмитѣ европейски дѣржави, ала все пакъ всичкитѣ българи бунтовници не бидохъ освобождени; нѣкои отъ тѣхъ останяхъ да гниѣтъ въ тѣмницитѣ, а други бидохъ заточени. Останжалитѣ живи отъ тѣхъ бидохъ освобождени едважъ прѣвъ 1878 год., слѣдъ подписването на сговора въ селото Свети Стефанъ.

При таково положение на народа му, ексархътъ рѣши да свика едно голѣмо събрание отъ цариградскитѣ българи за да се размисли и рѣши що да се чини. Не се знае по какви причини, ала малцина отъ повиканитѣ се явихъ, та два пѣти не може да стане събраннето. На третия пѣтъ дойдохъ повечето отъ поканенитѣ и събраннето може да стане. Сега присѣтсвувахъ почти всичкитѣ българи службаша, освѣнъ Гавриилъ Крѣстевичъ, който бѣше боленъ (той на първитѣ двѣ поканивания дохожда въ ексархията), българскитѣ полични търговци и банкери, писатели и книжовници, както и други во видни хора, а така сѣщо и главатаритѣ на многобройнитѣ български сѣсловия въ Цариградъ. Ексархътъ отвори засѣданнето, на дълго и широко расправи на присѣтсвующитѣ причинитѣ, поради които ги е повикалъ. Отъ какъ се размѣнихъ по нѣколко думи между нѣкои отъ събранитѣ, ексархътъ прѣдложи да се съчини единъ адресъ до султана, съ който, като му се чести отъ страна на синода и на сѣвѣта (ексархийски) за въцаряването, да се помоли да погледне съ милостиво око на злочеститѣ си български подданици. неимлостиво гонени, затваряни, мѣчени и убивани отъ властитѣ въ областитѣ. Николай Михайловски отъ Елена (членъ на сѣвѣта при Министерството на Народното Просвѣщение и цензоръ за българскитѣ книги), върази, че ексархията не бива да ходатайствува за никого отъ ония, които сѣ вдигали оружие противъ султана; друго яче, щѣтъ да се потвърдѣжъ казанията на турскитѣ и грѣцкитѣ вѣстници, че ексархията била свѣрталище и защитница на бунтовници. Въ такъвъ случай ексархията ще се компрометира още повече. Види се, че Михайловски не е зналъ какво въ тия български движения, както и въ другитѣ по-прѣди, нѣмаше никаква намѣса, или пѣкъ така си е прѣдполагалъ, както и мнозина така сѣ мислили и

твърдили. Ако бѣше присѣдствувалъ въ събранieto Гавр. Кръстевичъ, прѣдъ когото всички благоговѣхъ, едва ли би се допустило, щото Михайловски така да говори. Дръ Ст. Чомаковъ (членъ на Държавния Съвѣтъ), който всѣкога е билъ противенъ на каквото и да било русско намѣсване въ българскитѣ работи, който всѣкога мразѣше руситѣ — и защото би трѣбвало, и защото би не трѣбвало, — се присѣдини къмъ Михайловски, и той говори въ същата смисълъ, като той последния. Къмъ тѣхъ се присѣдини и търговецътъ, навѣстний Хаджи Никола Минчогулу отъ Търново (почетенъ членъ на единъ полицейски съдъ). Най-сетнѣ Михайловски прѣдложи да се подаде султану едно писмено честитяване за въскъчанieto му на прѣстола, безъ да се споменува въ него нѣщо за олекчаванie теглитата на народа, както и за помилване или опрощаванie на затворенитѣ българи, а за това, ако нѣкои много настояватъ, то, по навѣстешъ редъ, да се ходатайствува при Високата Порта. Макаръ и да присѣдствувалъ въ събранieto по-високи службаша отъ Михайловски, ала като имахъ прѣдъ видъ евика, който държеше той, тѣ не говорихъ, още повече защото Михайловски постоянноствуваше на рѣчта си. Отъ присѣдствующитѣ службаша, най-старий, Георги Стояновичъ Чалжоглу отъ Пловдивъ (членъ на Държавния Съвѣтъ), бѣше човѣкъ, който никому ни ало, ни добро чинѣше; малко бѣше го грижа за друго. Както нѣкогашний князь Стефанъ Богориди, така и Георги бей Чалжоглу гледаше само интереситѣ на Високата Порта да се пазятъ, а всичко друго макаръ и на огънь да гори.*) Хаджи Иванчо Пенчовичъ отъ Руссе (тоже членъ на Държавния Съвѣтъ) бѣше човѣкъ, който никому не чинѣше ало, а когато можеше правѣше добро, ала въ каквото положение се намираше тогава, поради ходението му въ опустошенитѣ отъ турскитѣ редовни и нередовни войски мѣста въ южна България⁵⁾, не искаше да въразява

*) Б. на Р. Натякванията на г. *Сьарѣмьеника* ни се виждатъ най-прѣкалени. И Михайловски, и Георгаки бей, и Хаджи Иванчу може да сж имали своитѣ ксусри, но умислено ало тѣ не сж правили. Тѣхнитѣ думи и дѣйствиа въ онуй връжо трѣбва да се разглеждатъ по-объективно.

⁵⁾ Както е извѣстно, слѣдъ турскитѣ свирѣства, убийства и опустошавания въ Клисру, Панагюрище, Петричъ, Поибрене, Мечка, Батакъ, Брацигово, Першица, Бѣлово и други мѣста въ пловдивското и сръдецкото окръжия, разнѣ дописници на вѣстници и други пратеници ходихъ на мѣстата на събитията. Високата Порта тоже испрати двама високи службаша за да видятъ всичко станало и да ѝ прѣдставятъ изложение за положението на работитѣ. Тия службаша бѣхъ Хаджи-Иванъ Пенчовичъ и левантинецътъ Блякъ (началникъ на Писалището за Печата). Тѣ обиколили много мѣста, изслушали всичкитѣ оплаквания на хората и изучили всичкитѣ подробности. Когато се върнахъ въ Цариградъ, тѣ прѣдставихъ на садразамина писмено изложение, въ което за всичко станало му изложихъ всестранно и обстоятелствено. Това изложение било прочетено въ министерския съвѣтъ само за свѣденie, или за любопитство (защото не било написано споредъ желанието на турскитѣ държавници), па било турено въ архивата, за да го не види вече никой. Поради това изложение, Хаджи-Иванчу Пенчовичъ макаръ и да не изнаднъ на пълно въ неמידость прѣдъ турскитѣ министри, ала все пакъ тѣ вече захванахъ да нѣматъ въ него никаква вѣра, каквато имахъ прѣди десетъ години (1886 год.), когато викаше отъ Руссе да се потурчатъ българскитѣ училища и когато го пращамъ въ Сръдецъ по арабаконашката работа — обиранието на орханйската хазна (на 20-й септември 1872 год.), и сж-

на по-долния отъ него службашъ Михайловски. А пъкъ докторитѣ Георги Вълковичъ отъ Пловдивъ и Пантели П. Минчовичъ отъ Търново, военни лѣкари, съ чинове и пълковници въ турката войска, не можехъ да говорѣтъ, като нѣмѣхъ други по-стари и по-високостоящи отъ тѣхъ държавни службаша. Така сѣщо стори и Драганъ Цанковъ отъ Свищовъ (службашъ въ писалището за печата и прѣподавателъ въ султанския лицей на Галата-Сарай), който токо излѣзваше съ чибучката си да пуши въ коридора и да псува голѣмичагѣ. Търговцитѣ, книжовницитѣ и другитѣ присѣтствующи казвахъ да стане щото е добро и прилично, като се запази и досголѣпнието на екзархията; та тѣ и не смѣяхъ нѣщо повече да кажѣтъ, защото врѣмената не бѣхъ за много говорение. Възложи се на Марко Д. Балабановъ и на Георги Груевъ (отъ Копривщица) да напишѣтъ адреса въ такава смисълъ, въ каквато прѣдложи и настояваше Михайловски. Откакъ се прѣведе на турски, екзархътъ подаде тоя адресъ на нововъзарения султанъ Мурадъ 5-й и номолилъ го устно да се смисли на нещастнитѣ си българи подданици, ала гдѣто казано и чуено, тамъ и забравено.

На екзарха бѣше жално и мило, като слушаше що се върши въ Българско и виждаше що чинѣхъ турскитѣ власти въ Цариградъ съ докаранитѣ българи, като отъ всѣкъдѣ къмъ него викахъ, отъ всѣкъдѣ къмъ него рѣцѣ за помощъ простирахъ, а пъкъ не можеше никакво добро да стори, никому да помогне. Писменнитѣ оплаквания отъ Българско, а най-вече отъ Пловдивъ и Татаръ-Пазарджикъ всѣкой день пристигахъ въ екзархията, обаче никакво облекчение, никаква помощъ за тегловницитѣ — правителството не вземаше въ внимание прѣдставленията на българския екзархъ. Най-сетнѣ български

деннето на Димитръ Общій, Василъ Левски и други още съзаклятници, подстрекатели и бунтовници. Високата Порта нарочно испрати християни службаша да видѣтъ що е станѣло въ мѣстата на възстанията, защото турскитѣ министри сѣ исплаши, че пратеницитѣ щѣтъ да имъ прѣдставятъ такова изложение каквото повяза на тия послѣднитѣ (изложение, въ което да се казва, че турцитѣ никакво зло на българитѣ не сѣ сторили, ами че българитѣ сами сѣ си опустошили селата, и че войскитѣ не сѣ извършвали никакви звѣрства, свирѣства и други подобни нѣща), па тогави щѣтъ да го обнародватъ, отъ него прѣписна на посланицицитѣ щѣтъ да испратѣтъ и да имъ кажѣтъ: „ето, испратенитѣ отъ царското правителство службаша, християни, които ходихъ на мѣстото, работата да испитѣтъ и да изучатъ, каквато, че царскитѣ войски никакво зло, никаква пакостъ не сѣ сторили . . .“ Обаче, като се случи противното, като пратеницитѣ извадихъ на явѣ всичкитѣ насиства, свирѣства и други лошащини, сторени на българското население отъ турскитѣ редовни и нередовни войски, отъ главатаритѣ имъ, отъ гражданскитѣ власти и, въобще, отъ турското население, то и наложението се не обнародва и се захвърли, безъ да се съобща нѣкому, безъ да чѣ свѣтътъ що сѣ видѣли на мѣстата на възстанията нарочно испратенитѣ турски службаша. — Слѣдъ освобождението на страната, всичкитѣ българи, службаша въ Цариградъ, трѣгнахъ за Българско; най-напрѣдъ заминахъ за Пловдивъ Д-ръ Ст. Чомаковъ и Н. Михайловски. Останахъ само Гавриилъ Кръстевичъ, който въ Цариградъ бѣ заможенъ, и Георги Ст. Чалжоглу; тоя послѣдния се помниа въ Цариградъ прѣвъ нѣсецъ февруарій 1881 год. на службата си *сезаторъ*. Георги бей Стояновичъ Чалжоглу е синъ на прочутия нѣкога си Копривщенецъ бегликчи-башия Чорбаджи Стоянъ.

екзархъ намислилъ да се оплаче на чуждитѣ правителства, да имъ искаже и обади всичко, що теглихъ българитѣ отъ турцитѣ; той рѣшилъ да испрати двама вѣрни хора, които всичко устно да разкажатъ яа всичко що вършатъ и що сж вършили турцитѣ съ българитѣ да обадижтъ, да се оплачжтъ отъ лошавото турско управление, да молижтъ европейскитѣ правителства за избавление на българския народъ отъ турското владѣние, или поне при Високата Порта да настояжтъ да се въведе въ България едно по човѣшко управление, ча да се не повгаряжтъ вече такива свръшества, каквито бѣхж станяли. За такива вѣрни хора, които да можжтъ да свършатъ работата, за която щжтъ да се пратяжтъ да я вършатъ, екзархътъ намѣрилъ Дръ Георги Вълковичъ и Марко Д. Балабановъ. Той ги повикалъ и обадилъ имъ намѣрението си. Балабановъ се съгласилъ да отиде, а Вълковичъ казалъ, че, макаръ и да го боли сърдцето за народа му, макаръ и да удобрява намѣрението на екзарха, защото нѣма вече другъ исходъ отъ жалостното положение, въ което се намира българския народъ, ала, по нѣкои извѣстни прѣчини, той не ще може да отиде. Тогава екзархътъ повикалъ Драгана Цанковъ, комуто съобщилъ за каква работа иска да ги прати съ Балабанова въ Европа. Цанковъ послушалъ екзарха и врекълъ му се да трѣгне съ Балабанова, макаръ до тогава двамата да бѣхж несъгласни въ мнѣнията си по българскитѣ народно черковни работи—Балабановъ бѣше отъ страната на Кръстевяча, а Цанковъ отъ страната на Чомакова. Екзархътъ имъ далъ прѣпорѣчителни писма, въ които било споменжто за българскитѣ теглила отъ турцитѣ. Цанкову и Балабанову били дадени и по 50 турски лири за пжтни пари.

И така, прѣзъ пѣрвата половина на мѣсець августъ 1876 год., въ единъ вторниченъ день, Драганъ Цанковъ трѣгнж отъ Цариградъ съ единъ австрийски параходъ, отъ който палѣзълъ на Варна, а отъ тамъ, прѣзъ Руссе, отишълъ въ Вѣна. Въ слѣдующата сѣбота и Балабановъ така сжщо съ единъ австрийски параходъ заминаж отъ Цариградъ за Триестъ и отъ тамъ трѣгнжлъ тоже за Вѣна, гдѣто се срѣщили съ Цанкова. Отъ Вѣна, Балабановъ и Цанковъ отишли въ Лондонъ и се прѣдставили на лордъ Дърби, министръ на въшнитѣ работи въ Англия. Откакъ се прѣдставили на министра и му всичко разказали, Балабановъ и Цанковъ били вече приемани и отъ други видни англичани въ Лондонъ. Балабановъ говорилъ рѣчи не само въ многолюдната английска столица, ами и въ други голѣми градове въ Англия, и на англичанитѣ обадилъ какви жжжи и теглила българитѣ отъ турцитѣ теглижтъ. Всичкитѣ балабанови рѣчи незабавно били обнародвани въ вѣстницитѣ. Откакъ си наредили и улеснили работата, Балабановъ и Цанковъ оставили Англия. Щомъ били приети отъ английския министръ, екзарховитѣ пратеници безпрѣпятственно били вече приемани отъ министритѣ и на другитѣ голѣми държави, а пжкъ въ Россия се прѣдставили и на самия царь Александръ 2-й. Какво сж казвали пратеницитѣ, какво имъ сж отговаряли министритѣ на голѣмитѣ европейски държави, на я царь Александръ що имъ е говорилъ, това нека да разкажжтъ Балабановъ и Цанковъ. И като бъл-

гари, и като повѣреници на екзарха, Балабановъ и Цанковъ достойно извършихъ работата, за която бѣхъ пратени.⁶⁾

Трѣбва да се знае още, че Марко Д.) Балабановъ отъ Цариградъ, прѣди да замине за Европа, и Иваичо Ев. Гешовъ отъ Пловдивъ, прѣди да го затворятъ, първи можахъ да съобщаватъ на лондонския вѣстникъ *Дейли Нюзъ*, чрѣвъ дописника му въ Цариградъ, за всичкитѣ турски свирѣпства и жестокости въ Българско, та не само въ Англия, ами и въ цѣла Европа хората захванахъ да негодуватъ и да се вълнуватъ противъ тия турски ужаси. Иваичо Ев. Гешовъ бѣше набѣденъ като участникъ въ въстанията, защото билъ дописникъ на нѣкои английски вѣстници; той доста врѣме сѣдя въ пловдивския затворъ, на властитѣ го испратихъ въ Цариградъ, гдѣто живѣя съ челядята си до свършването на руско-турската война. Посетивъ, Иванъ П. Славейковъ отъ Трѣвна и Стефанъ Попъ-Панаретовъ отъ Сливенъ, прѣподаватели въ американското училище *Робертъ Колежъ*, захванахъ да испращатъ свѣдѣния на нѣкои лондонски вѣстници за турскитѣ злосторства въ Българско. А пъкъ, благодарство на Д. Цанковъ, който, като службашъ въ Писалището за Печата, не обаждаше на правителството нищо отъ онова, що пишехъ българскитѣ вѣстници противъ турцитѣ. Сжществующитѣ тогава въ Цариградъ български вѣстници, особено вѣстникъ *День*, който Хр. Г. Бъчеваровъ продължи да издава, свободно пишехъ за всичкитѣ турски беззакония и звѣрски постыжки съ българитѣ. Но на тоя послѣдния вѣстникъ скоро прѣсѣднѣ. Сжщий българинъ, който прѣди нѣколко мѣсеци, съ своитѣ донесения, бѣше станжалъ причина да се спрѣ вѣстника *Вѣкъ*, сторилъ сжщото и за вѣстника *День*. Той бѣше дошълъ отъ Русе въ Цариградъ и обадилъ на садразамина за всичко писано въ тоя вѣстникъ, та затворихъ и Бъчеварова и Карапетрова, ступанѣтъ на вѣстника, а *День* за всекога биде спрѣнъ. Ако прѣди десетина дни Цанковъ не бѣше замияжлъ за Европа, както се каза, и той щѣше повече да пострада, особено за това, защото бѣше ужъ отъ довѣрениитѣ на правителството българи. Стефанъ С. Бобчевъ, който по-прѣди вземаше участие въ списването на вѣстника *День*, още прѣвъ мѣсець мая бѣше сполучилъ да побѣгне въ Россия, защото турцитѣ бѣхъ вече захванали да го гледатъ съ лошаво око; станжю бѣше извѣстно на началството му (управлението на военното медицинско училище), че той и полетилъ

⁶⁾ Рѣшението на екзарха да испрати хора до правителствата на голѣмитѣ европейски държави и трѣгването на Балабанова и Цанкова се държеше тайно. За това знаяхъ само екзархийския канцлеръ Иванъ Найденовъ, писаритѣ (секретаритѣ) на екзархийскитѣ синодъ и съвѣтъ Георги Тимевъ и Георги Груевъ, Дръ Георги Вълковичъ и търговецѣтъ Димитръ Ив. Гешоглу (тестъ на Балабанова) Екзархътъ казашъ и на Гавриила Кръстевича, който одобрилъ станжлото и никому нищо не обадилъ. Иванъ Найденовъ и турчинътъ Бехчетъ, турски писаръ на екзархията, испратихъ Цанкова до парахода. Бехчетъ знаеше, че Цанковъ отива въ Вѣна, гдѣто се учеше момичето му Недѣлка за да го види, защото ужъ било болно -- за тая цѣль той, Цанковъ, бѣше ваялъ и отпускъ отъ надлѣжния министъръ, — а пъкъ за Балабанова се хоратѣше, че отива въ Европа да се дѣкува. И Балабановъ и Цанковъ си имахъ редовни паспорти.

кува — не се занимава само съ книжнината, както го знаях. — На скоро следъ заминаването на Балабанова и Цанкова, въ втората половина на мѣсеца августъ, турцитѣ свалихъ сулгана Мурадъ 5-й и вмѣсто него турихъ на прѣстола Абдуль-Хамидъ 2-й.⁷⁾

(Крайтъ слѣдва.)

⁷⁾ Тѣмъ три мѣсеци бѣхъ се изминали отъ въцаряването на Мурада 5-й (той царува отъ 18-й май до 19-й августъ 1876 год.), когато, като видѣхъ, че султанъ Мурадъ не ще да имъ се остави да го водятъ за носа, министритѣ го обявихъ за лудъ и го свалихъ отъ прѣстола, а за султанъ провъзгласихъ братъ му, сегашний Абдуль-Хамидъ 2-й. Както Абдуль-Азисъ, така и Абдуль-Хамидъ не сж приготвявани за султани; споредъ обичая на царствующия турски домъ, тѣ сж били затворени въ палатитѣ и, освѣнъ да прочитатъ святата книга корана, друго нищо не сж знаели. Абдуль-Азисъ не знаеше, па и Абдуль-Хамидъ не знае никакъвъ чуждъ езикъ. Мурадъ, за когото е мислено, че следъ смъртъта на баща си Абдуль-Меджидъ ще стане султанъ, бѣше просвѣтенъ човѣкъ и той, освѣнъ френски, знае и другъ пѣкой чуждъ езикъ. Догдѣто не бѣше се въцарилъ, Абдуль-Азисъ, който бѣ едъръ човѣкъ и съ яко тѣлосложение, борѣше се съ *пашиванитѣ* (борцитѣ), отъ които повечето бѣхъ *помаци* отъ довецкото окръжие, бржсѣше си цѣли главата и брадата и ходѣше разгърденъ, та всѣкога му се видѣхъ голи гърдитѣ. — При всичко, че свалянieto и качването на султанитъ, както и на министритѣ, ставаше по угодата и по исканието на *софитѣ*, макаръ и да се казваше, че народтъ (разбира се османский и не само турцитѣ или мюхамеданскитѣ народности, ами и всичкитѣ други не мюхамедански народности въ турската държава) желаятъ така да стане, обаче когото се въцари днешния султанъ Абдуль-Хамидъ 2-й, *софитѣ* захванахъ да се показватъ недоходни, да не щатъ и него, ала правителството сега се показа къмъ тѣхъ доста строго. Прѣвъ една нощъ повечето отъ тѣхъ бидохъ затворени, а прѣвъ другата споредъ турския обичай, главнитѣ виновници хвърлени въ морето; други заточихъ кждѣ Арабия, като се заръчало на хората, които ги водятъ, да се поставятъ да ги очистятъ дори и прѣди да стигнатъ на мѣстото; трети, по-малко чести спомени между турцитѣ и че то не е добро и *хайрлия* (щастливо), защото, когато прѣди сто години царувалъ султанъ съ сжщото име, русситѣ прѣвзели голяма часть отъ турската държава. И, дѣйствително, отъ гледна точка на *софитѣ*, напokonъ тѣ излѣзохъ прави. като се вземе прѣдъ видъ съпадаенieto, че въ 15-годишното царуване на султана Абдуль-Хамидъ 1-й (отъ 1774 до 1789 г.), който тоже до въцаряването си живѣлъ въ затвора и се занимавалъ съ прѣписването на корана, и русситѣ и австрийцитѣ сж имали бойове съ турцитѣ, че, макаръ и да сж надвивали на австрийцитѣ, турцитѣ не сж се ползвали нищо отъ каръ и да сж надвивали на турцитѣ, та имъ прѣвзели много мѣста въ тѣхъ и че русситѣ сж надвивали на турцитѣ, та имъ прѣвзели много мѣста въ Бесарабия и Азия, между които и Азовъ, и вече немогли да си ги отнежатъ. Въ онова врѣме е подписанъ между Руссия и Турция спорозвътъ въ селото Кючюк-Кайнарджа (въ Силестренско); отъ тогава Руссия си присвоила правото да покръствителствува православнитѣ християни въ Турция. Въ каквото положение Абдуль-Хамидъ 1-й заварилъ държавата, въ такова я заварилъ и Абдуль-Хамидъ 2-й: както сж се били русситѣ и австрийцитѣ съ Абдуль-Хамодъ 1-й, та първитѣ му отнеди земи, а вторитѣ били побѣдени, така и съ Абдуль-Хамидъ 2-й се биха русситѣ и сѣрбитѣ (1876 г.) та пакъ първитѣ му отнехъ много земи въ Бесарабия и Азия, а на вторитѣ надви. безъ да бѣде възнаграденъ. Въ казаната война между Руссия и Турция имало и около 3000 души доброволци българи, събрани и прѣводителствувани отъ единъ българинъ, съ прѣкоръ *Караджа*, който биде русски топячя (артилеристъ). Тия хора сж които най-напрѣдъ прѣвзели край-дунавскитѣ градове въ Влашко и Богданско, по прѣдварително споразумѣние съ влашкитѣ и богданскитѣ господари, или воеводи, па е имало и прѣдательство отъ самата турска войска — *деветитѣ*, между които повечето били християни. По-

Впечатлѣния изъ Парижъ.

III. Paris — la Cité.

Трѣбва да минете Сена за да влѣзете въ стария Парижъ, Paris—la Cité, както сж го нарѣкли отдавна, или просто *Монмартръ* (Monmartre) — име на единъ булевардъ — както го нарѣчатъ днесъ. Рѣката е мѣтна, тя тече бавно, почти незабѣлѣжено и когато си споминишъ безбройнитѣ жертви, които тя е поглѣнжала до днесъ и мѣтѣва още да поглѣща, това тихо течение ви просто ужасява. Минавате ли мостътъ, влязате ли прѣдъ вратитѣ на грандиозния Лувръ, виѣ дишате вече другъ въздухъ, прѣнасяте се въ друга сфера, гдѣто гъжи безбройно множество свѣтъ, помежду тѣлни отъ фаетони, кола и трамваи, които кръстосватъ на всекъждѣ бързешкомъ, тичешкомъ. Това движение, прилично на нѣкой буренъ порой, ви съзвива, стрѣсва, вкарва въ васъ енергия, възражда всички инстинкти за лично самосъхранение. Человѣкъ признава нуждата отъ бързина, отъ ловкостъ, отъ умѣние да си намѣри по-скоро мѣстото, което е мѣстъ прѣдъ видѣ било за въ театра, въ нѣкой концертъ, или пъкъ да се унази отъ дневнитѣ крадци, които сповѣтъ навредъ. Единъ чужденецъ може да живѣе съ години въ Латинския кварталъ, но той ще има малко понятие за Парижъ, ако не е посѣщавалъ нѣколко пати Монмартръ, частъ, която може да се нарече душата на тоя градъ. Ако вземешъ Латинския кварталъ за люлка на творческата мисль, то Paris—la Cité е мѣстото, гдѣто тя намира приложението си. Отъ незапѣримитѣ музеи на Лувръ, виѣ влизате въ другъ Лувръ на магазини, изпълнени съ богатства, галентерии и луксъ, не далечъ отъ тѣхъ свои борсата, по-нататѣкъ операта, а около всички тѣхъ редакциитѣ на първитѣ парижки журнали. Ще кажешъ, че всичкитѣ интереси на тая раса сж събрани тукъ, въ едно. Не знаишъ да ли има ектъ, гдѣто животътъ да блика съ повече материалъ и разнообразие. Това грамадно движение, взето вкупомъ, прилича на нѣкое море развълнувано отъ страшна буря. Отъ тая буря ти виждашъ жертвитѣ ва пѣтя си. По булевардитѣ сж скитатъ съ стотини останкли безъ работа хора, тѣ иматъ лошо облѣкло, лица изтощени, а въ погледа нитѣ личи ненавистъта и мрактъ къмъ всичко. Около тѣхъ се навѣртатъ на кунове парижки гамени, млади бездѣлници, въ безгрижнитѣ лица на които се вижда онова рѣшително нехайство и готовностъ къмъ всички авантюри и бунтовнически прѣдприятия.

диръ тая война е унищоженъ турскии полкъ на *левентитѣ* и отъ тогавъ султанитѣ захванкли да испращатъ въ Влашко и Богданско за управители (князове, воеводи) цариградски гърци и се отжѣнилъ обичая, правото, да се назначаватъ турѣнци на тия длѣжности. Въ султанската заповѣдъ за съставянието на другъ полкъ, виѣсто тоя на левентитѣ, между които имало и българи, между друго, строго се забраняваше щото на *мискинитѣ* (жрѣсницитѣ, нечиститѣ), *едибизитѣ* (не добри отхраненитѣ, неблагоговѣспитанциитѣ), *ергатиитѣ* (работници, надничаре) и въ всеко отношение недостойнитѣ отъ *рякта* (христианитѣ поддѣнници) да се не дава вече *мюляметъ* (да се обучава и приготвюва нѣкой за да стане *спѣши*) и още други нѣкои распорѣждения.

Ако нѣгдѣ другадѣ, па и всегдѣ поговорката : „никой не е умрѣлъ гладенъ“ може да има мѣсто, то едва ли въ Парижъ тя би могла да се приложи. На два и на три пѣти ми се е падало да гледамъ хора умирающи отъ гладъ по булевардитѣ и то всрѣдъ бѣлъ день. И полицията, и обществото прѣдъ тия случаи стоятъ равнодушни, което нѣщо показва, че тѣ не сж единици въ Парижъ и като че е несправедливо да се застава да живѣе она, койго самъ се отказва отъ живота си. Смъртта въ тоя градъ е стангла едно справедливо срѣдство не само прѣдъ гладѣтъ, но и прѣдъ още много други случаи. Парижанитѣ взообщо сж привикнжли да гледатъ на неж хладнокрѣвно. Рѣдко се минава день да не станжтъ нѣколко самоубийства, нѣколко убийства, нѣколко хвърляния въ Сена. Често пѣти, тѣ сж вършжтъ на пѣти и въ множеството. Когато полицията погне да гоип изъ улицитѣ тоя върволякъ отъ беадѣлници той се разбѣгва по Тюйлериската градина, Булонския лѣсъ, църквитѣ, а тѣзи, които иматъ стаи лежжтъ денемъ и ношемъ въ кревета, като задоволяватъ празния си желдѣкъ съ по единъ само обѣдъ на день. А какво да кажж за по-високата класса, която се бори съ материалната и интелектуална страна на живота и която не може да намѣри още една точка на съсредоточване. Нейната мизерия е още по-гольма отъ тая на работникѣтъ. По извѣштѣлитѣ имъ цилиндри, изхлзениѣ редигоѣи и испокърпѣни обуца вждашъ много хора принадлежащи на по-високо общество, но за гдѣто още не сж си извоювали нуждитѣ права. Отъ тия цилиндри видѣхъ много да прѣкарватъ ношния си сънь отъ банка на банка, постоянно обезпокоявани отъ ношнитѣ джандарми. Други пѣкъ обрѣщатъ ношѣта въ день за занимавание. Мнозина отъ тия кандидати спжтъ денѣ и работжтъ ношѣ : едни по тия съображения, че прѣдпочитатъ тишината, а други главно за това, че си нѣматъ стая, а располагаѣтъ съ тѣзи на нѣкой свой приятель само денѣ. Падало ми се е! ношно врѣме да слушамъ около Люксембургската градина декламации на кандидати за испититѣ въ консерваторията. Това сж повечето възрастни хора, които съ стотини се прѣдставляватъ на конкурса, гдѣто сж прѣдвпадатъ обикновенно нѣколко само мѣста. Една вечеръ, късно на връщание отъ театра, улицата Gay-Lusac гържѣше отъ декламациитѣ на едипъ високъ господинъ, съ цилиндръ на глава. Той, до колкоте можехъ да схванж, бѣ подѣлъл монолога на Донъ Карлоса прѣдъ гроба на Карла Великий (изъ *Хернани* отъ В. Хюгю) и бѣше се така унесѣлъ въ него, щото не обрѣщаше внимание на минавачитѣ, които му подесвиркваж отъ страни.

Като пѣленъ контрастъ на тая общественна мизерия, стои рачителността и излишния блѣсъкъ на онова висше общество въ Парижъ, което носи скромното име *буржуазия*. То прѣдставлява отъ себѣ най-раскошни туалети, помадосани и пишно нагиздани госнода и дамѣ. Освѣнь въ театра и на концертитѣ, ще ги съврѣшж пидирѣ обѣдъ по тротуаритѣ и голѣмитѣ магазини, гдѣто ходжтъ ежедневно да показватъ и слѣдатъ течението на модитѣ. Много отъ тия дамѣ сж така примѣненѣ щото мжно можешъ да различижъ

тъхния изгледъ отъ образцовитѣ пунета, поставени въ витринитѣ на мѣстнитѣ.

Но замѣчательно е, че всячко, което обитава тукъ, отъ послѣдний работникъ до първий богаташъ носи на челото си печатътъ на голѣмия градъ. Истошения лица, осгрива и испитателенъ погледъ, безпокойството и загрижеността личатъ често върху лицето на тоя свѣтъ, макаръ и подъ великолѣпния накинъ. Това показва още изразната тежестъ на тая класса. нейната прѣсиптенностъ къмъ живота и колко голѣмо нещастие може да се крие подъ тоя роскошь, нещастие, което често ижти свършва, както и въ работническитѣ класси съ най трагическо самоубийство.

Недѣлевъ день, както другадѣ и Парижъ има своя празниченъ изгледъ, отъ сутренъта градътъ утихва, изъ улицитѣ е пусто, тапната испива черквитѣ или почива дома; а подиръ обѣдъ тя разгледва музентѣ и галериятѣ, ходи въ Елисейскитѣ поля, гдѣто се напиратъ цѣлъ редъ градини и кафе-шантани.

Когато человекъ живѣе въ такива голѣми градове, като Женева, Мюнхенъ или Парижъ, въ крупния и разнообразенъ слой на сребрата забравя, че е чужденецъ; той се чувствува, че е по-скоро у тѣхъ и му е драго да вижда радушенъ приемъ на всѣкъждѣ. Колко е хубаво да се живѣе въ такива градове! Ще кажешъ, че тамъ гласътъ на шовинизма е угасилъ окончателно. Женева е единъ космополитически градъ, това е единъ малкъ Парижъ, въ него человекъ забравя и безалобния швейцарски патриотизмъ даже; въ Мюнхенъ, гдѣто по малко вѣе традиционната патриотическа гордостъ на прусацитѣ, человекъ се забравя въ създацията на искусствата, съ които изобщо тоя градъ се слави; въ Парижъ той сж изгубва въ грандиозността на френската култура, въ миналото и историята, и въ прогресса на съврѣмнатата цивилизация. Чужденцитѣ не само че се ширятъ вредъ, но ти мжно ще ги различишъ отъ самитѣ парижани, които на всѣдѣ имъ подражаватъ. Японскитѣ косюми и туалети, английскитѣ облѣкла, рускитѣ моди, всичко това французитѣ обичатъ и подражаватъ съ необяснима сгрость. Не зная да ли има другъ народъ да въсприема тѣй бързо чуждото. А удивително иѣщо е, че колкото тая любовъ расте къмъ чуждото, па даже и къмъ китайщинитѣ, толкова повече и индиферентността сж уголѣмява къмъ всичко германско. Не мож да се съгласи, че тая индиферентностъ на французитѣ къмъ всичко иѣмско пронишча главно отъ политическата болестъ, която зарастилъ въ тѣхъ напоследъкъ; иска ми се повече да вѣрвамъ, че причината се крие главно въ различнето на вкуса на не еднаквото развитие на прогресса въ тия народи. Французиятъ, благодарение на неговий лекъ характеръ, е готовъ да облече въ два дни четири костюма, стига той да намира сѣнка отъ иѣщо подходяще на вкуса му. Тѣй, напирмѣрь, отъ сѣверното влияние, подъ което ги знаехъ, въ послѣдньо врѣме, азъ напирихъ въ Парижъ влиянието южно и триумфа на живописеца Ботачели по отношение тоалега на косата. Туй често примѣнение на вкуса у парижанитѣ не закѣснѣ да се отрази и на литературата,

която отъ нѣколко години насамъ се пълни въ грамадно количество съ прѣводъ отъ руски и скандинавски съчинения, а днесъ прѣимущественно съ италиански. Отъ какво извѣстия писателъ Мелшиоръ де Богъе публикува своитѣ статии върху по-главнитѣ руски романисти, Тургеневъ, Достоевски и Толстой ставаха светци въ Франция, съчиненията имъ намѣриха най-добръ приемъ въ салонитѣ и бидоха прѣведени почти всички. Латинската раса, като да намѣри въ живота на славянската, още непозната до тогава, цѣло откритие пълно съ неисчерпаемъ интересъ. Въ богатитѣ буржуазни кръгове настана истинска епоха на възраждане. Подобно нѣщо бѣше и съ появяването на Ибсеновитѣ драми. Това трая съ години: въ салонитѣ общества, освѣтъ че четѣха всичко, което идѣше отъ сѣверъ, но елегантнитѣ парижани и парижанки почнаха да живѣятъ по подражание на романитѣ и мъглявия и мистериозенъ сѣверъ съ своитѣ герои и героини ставаха тѣхенъ любимъ идеалъ. Настана периодъ на единъ неповѣренъ снобизъмъ. Французскитѣ писатели почувствуваха загубата отъ това вѣяние и въ скоро врѣме се обяви и критика, и литература противъ него. Критикътъ Жюль Леметръ възстана пръвъ, като обяви чрѣвъ анализъ, че въ темитѣ на рускитѣ и скандинавски писатели не съществува оная претендирана оригиналностъ, че съ подобни на тѣхнитѣ теми класическитѣ французски писатели ся се занимавали много отдавна; добрия Коппе се завзе и той въ статии и разсчета да доказва празнотата на туй вѣяние и какъ то подравя богатата французка литература, а младия писателъ Леонъ Додѣ написа цѣлъ романъ противъ печенегитѣ отъ Камчатка.

Атаката бѣше дѣйствително силна, но дошла много късно тя не можеше да надвие на прѣодолющото вече сѣверно вѣяние. Парижската публика, освѣтъ това, бѣше наспена на мѣстнитѣ произведения, а въ съчиненията на Ибсена, Толстого и др., въпрѣки отричанята на критиката, тя намѣрваше много нѣща съвсѣмъ нови, които подвигаха жаждата ѝ къмъ четение.

Азъ се намѣрвахъ въ Парижъ тъкмо въ врѣмето, когато младия италиански писателъ Габриелъ д' Анунцио бѣше напечаталъ въ отдѣлна книга прѣлестния си романъ *L'enfant de la volupté*, като едновременно слѣдваше да печати другъ не по-малко интересенъ *Le triomphe de la mort*. Името на д' Анунцио, писателъ отъ латинската раса, идѣше като прякъ и страшенъ съперникъ на сѣверната. Французската критика побърза да въздигне писателя и академическото списание *Revue des deux mondes* му откри страницитѣ си. Звѣздата на д' Анунцио прѣдсказваше чудеса въ началото, но завистта ли, недовернето въ таланта ли заявиха, протестираха. Подиръ голѣмитѣ хвалби, послѣдваха страшни атаки и то отъ самитѣ французи: д' Анунцио биде обявенъ за плагиатъ и то отъ французската литература, която той идѣше тъй щедро да обогатява.

Ще ли д' Анунцио да сполучи? Не като писателъ толкова, а като реформаторъ въ литературата на латинцитѣ? Ще ли има той оная мощъ да избави французското общество отъ сѣверното вѣяние? Това е жжченъ въпросъ за разрѣшение. Менъ поне е трудно да по-

вѣрвалъ въ сполуката. Въ едно общество, каквото е днесъ парижското, космополитическото вѣяние е нѣщо прѣобладающе, то е хваляло вече корени въ цивилизацията му, владѣе духътъ му и единъ доказанъ талантъ, колкото всестраненъ и мощенъ да бѣде той, но просхождицъ отъ една срѣда позвата, не ми се вѣрва че ще може да удовлетвори това общество. Туй го доказа серията отъ космополитически романи на Поль Бурже и всестраннитѣ описаня на Пйера Лоти.

Мисля азъ, че руската и скандинавска литератури интересуватъ тѣй лудо французитѣ не толкова поради своята висока оригиналностъ, като художествени произведения, отъ колкото за това, че тѣ имъ открихъ една нова, непозната тѣмъ Америка, единъ народъ, на когото животътъ не е лишенъ отъ интересъ. А Италия, гдѣто д'Анжунцио пише, е класическа страна, позната на французитѣ, може би по-добрѣ отъ колкото самата имъ родина. Самата Франция дължи своята култура на Италия.

Колкото и устарѣлъ да изглежда шовинизмътъ въ цивилизованитѣ и голѣми градове, вий ще го почувствувате веднага въ нѣкое публично събрание, въ театра, когато играятъ нѣкоя пиеса отъ лобалевъ характеръ или на нѣкой концертъ, гдѣто се пѣятъ пѣсни или декламиратъ работи изъ народния животъ. Чужденецътъ, който за пръвъ пътъ вижда това, остава смаянъ отъ прѣувеличеня викъ на „браво“ и шумнитѣ ржкоплексаня на множеството. Въ *Les Ambassadeurs*, една отъ виднитѣ градини на Елисейскитѣ поля, пѣхъхъ двѣ прочути пѣвици Yvette Guilbert и La Nouvelle Patty, първата изпълняваше чисто французски мотиви, взети прѣимущественно изъ народния животъ; втората даваше класически композиции, взети главно изъ Италианскитѣ автори. Малката Patty пѣше съ единъ високъ и пълненъ съ приятностъ гласъ парчета отъ России и Доницети, които азъ съ венаствна жажда приемахъ и съжелявахъ много за гдѣто публиката се показваше тѣй равнодушна къмъ таланта на артистката и скъпѣше тѣй много ржкоплексанята си. Нейното равнодушие отиваше даже по-далечъ: азъ забѣлѣвахъ мнозина около менъ, които даже съ мъка я слушахъ и които въ унинето си тананикахъ тая сжща мелодия.

Не такава равнодушна се показва публиката при появяването на Гилбертъ, млада блондинка, стройна и висока, съ дълга сива рокля, която ѝ даваше изгледъ на павунъ. Съ единъ доста приятенъ гласъ, но далечъ отъ она на първата, тя захванъ своитѣ народни парчета, въ които съ една артистическа ловкостъ и умѣние расправяше за живота на *срамежливитѣ дѣвци*, за *любовта на старчетата*, за тая на *малкитѣ прасенца*, всичко полуразбрано, почти непонятно за менъ произвеждаше фуроръ отъ удоволствие въ моя другаръ французинъ, присъединенъ къмъ общия ентузиазмъ на публиката. Подиръ всѣки куплетъ, аплодисментитѣ, вѣщитѣ и цвѣтята летѣхъ къмъ нѣстото, гдѣто се намираше Гилбертъ. Азъ гледахъ съ удивление на всичко това, а сжщото нѣщо забѣлѣвахъ и по лицата на нѣколкото англичани, насѣдали около менъ. Аплодисментитѣ, виковетѣ слѣдвахъ нескончаемо. Пѣвицата трѣбваше да излѣзе нѣколко пѣти на сцената да повтара и надѣе всичкия багажъ на искусството си.

Туй, което навлѣкохъ отъ пѣснитѣ на актрисата бѣхъ нѣйнитѣ елеганти меннери, съпровождани съ единъ приятенъ гласъ, съпроводвани още съ единъ лекъ хуморъ, но азъ бѣхъ далечъ да почувствувамъ онова наслаждение, което внушаваше болшинството отъ Парижанитѣ. Да, трѣбва да бждешъ парижанинъ, за да разберешъ композициитѣ на Гилберта, композирани на французски маниеръ и вкусъ. Това ме убѣди мойтъ другарь, старъ жителъ на Парижъ.

Въ пѣснитѣ на Гилбертъ нѣма нищо патриотическо, но тѣ сж навлѣзали тѣй да кажъ отъ сърдцето на французската нация, тѣхната струна е чисто французска, домашна и за туй французитѣ я обичатъ много повече, а особено когато ти се екскугирава отъ една добра артистка. Не ще съмнѣние че „бравота“ и аплодисментитѣ лѣгжтъ въ много голѣми размѣръ и при декламацитѣ на патриотически теми.

Подиръ пѣснитѣ на Гилбертъ три четвърти отъ публиката се разотвива; за класическитѣ мелодии оставатъ тукъ-тамъ нѣкои бѣдници като менъ, прѣимушественно чужденци.

Прѣвъ всичкитѣ врѣмена и епохи, които е прѣкарала Франция, Парижъ е игралъ винаги първенствующа роль. Франция е съзнавала въ него центрѣтъ на цивилизацията, науката и искусствата и не веднѣжъ е правила жертви за неговото спазване. Историята и вѣковетѣ сж оставили крупни монументи, които на всѣка стѣпка ви спиратъ, озадачватъ, и ви прѣнасжтъ въ миналото. Срѣда на неуморимъ трудъ, на най-висшата конкуренция, Парижъ е привличалъ винаги и слѣдва да привлича работници отъ всички призвания и професии, защото създаденото въ Парижъ е нѣщо, което рѣдко може да даде една провинция. Единъ мой приятель Швейцарець, въ Парижъ койго прѣвъ туй врѣме бѣше успѣлъ да прокара въ едно парижско списание двѣ статии, ме увѣряваше относно когато се видѣхми въ Швейцария, че едва ли ще му се удаде въ живота да напише нѣщо по-хубаво отъ тия статии, писани въ Парижъ. А колко е поразителенъ Парижъ въ началото на една карьера! Каква сила, какви гърди и вѣра трѣбва да обладава човекъ за да излѣзе побѣдителъ въ тоя океанъ, гдѣто блика най-силната борба на мисълта! Това го до казватъ споменитѣ на всички видни снгатели, които сж начевали кариерата си тукъ. Освѣнъ това, тукъ се е съсредоточилъ националниятъ гений на Франция, слѣли сж се всичкитѣ понятия, взглядове и темпераменти на страната, а сж хвърлили семената на патриотизмѣтъ религията, науката и поезията. Цѣлата Франция си дава rendez-vous-то въ тоя градъ. За това ще съзрѣшъ размѣсени откровеността, веселия французски характеръ, елегантиността и хуморѣтъ, онуй прѣимушество, което се нарича *esprit français* отбѣлзани тукъ. Често въ парламента става дума за една децентрализация. Въ всѣка една република такъвъ въпросъ си има мѣсто и значение, но не и въ Франция, гдѣто естествено народѣтъ е наклоненъ къмъ централизация. За французитѣ е невъзможно да убижтъ значението на Парижъ, на Хенри IV, на Людвика XIV, на Наполеона. Парижъ дължи главно своето развитие на монархията, но при републиканска

Франция, той освѣнъ гдѣто не прѣстава да расте, но напротивъ става по-величественъ. Минжлото изложение повдигна Парижъ, идущето ще гѣковѣчи славата му. И интелектуално, и воинствено, и материално, той възпитавъ французския народъ. И какъ би могли французитѣ да посегаватъ на тая сватиня, за която самъ Наполеонъ е казвалъ: „Щѣло ми въ умътъ, мечтаялъ съмъ да сторжъ отъ Парижъ една истинска столица на Европа. Искалъ съмъ да го виджъ градъ съ 2, 3, 4 милиона хора, градъ, колосаленъ, баснословенъ, невидѣнъ още до нашитѣ дни—градъ на който учрежденията и паметницитѣ да отговарятъ на числеността на жителитѣ му.“ Тия думи сж исказани отъ завоевателя, който е мислилъ да направа Парижъ столица на цѣла Европа, която той е проектиралъ да завладае единъ день. Днесъ идеята на Наполеона сполуча, но не въ негова полза, а въ полза на челоувѣчеството. Парижъ спечели численость и величие, во той не е воинствена столица на Европа, а нѣщо по-високо—столица на цивилизация.

А. Узуновъ.

СТИХОТВОРЕНИЕ.

Звѣздички.

Звѣздици небесни, звѣздици далечни,
 Сияете вие срѣдъ ноци безпечни,
 Челата ви злати скръбъта не досяга,
 Ни връзка желѣзна лъчи ви да стяга;
 Ни цѣкъ ви дотѣгва на вази живота
 Вий братски живѣйте срѣдъ пълна свобода:—
 Не знаете робство, не знайте побѣда
 И всѣки на вази завяжда катъ гледа.
 Не знаете вие ни ада, ни рая,—
 Свободно въ небето лика ви сияе;
 Ни съвѣсть вагъ бори, ни тровятъ печали,
 Катъ на назъ гжрдитѣ мъсть люта не пали;
 Вий нѣмате болки — вий нѣмате нужди
 На сонмъ идеали вий сѣвга сте чужди.
 Ни врази ви плашжтъ, ни бури сърдцето;
 Но нѣми бездушни блѣстите въ небето...

Х. Г. Чилингировъ.

За учебниците и за нашитѣ книжари.

Търговията борави съ разни срѣдства, или както го казватъ истъчно — *спекули*; нѣкои отъ тия спекули сж простени, а нѣкои непроститѣлни, да не кажемъ честни и безчестни.

Грозно ще бѣде, споредъ мене, ако и *книжарството* назовемъ *спекулативна* търговия. Книжарството е наистина търговия, но съвсѣмъ отлична отъ всички други търговии. Книжарството е разсадникъ на книжното прочитанне, на просвѣщението. Добросъвѣстний книжаръ може да направи твърдѣ много за народа си съ распространението на полезни книги за прочитанне, както и съ прѣпоржката на отборъ учебници за въ училището. Той е въ сила да распространи добритѣ книги много повече откодето тѣхнитѣ издатели и съставители. Отъ това излазя, че призванието, занятието на книжаря е дѣло свято, защото е дѣло народополезно, общеобразователно и просвѣтително, а като такова, то—книжарството би трѣбвало да стои по честността си много по-горѣ отъ всѣка друга търговия, то би трѣбвало да стои много по-далечъ отъ всѣка една спекула, нечестна и непростителна — вредителна не за едного, не за десетима, но за цѣло общество. Но така ли стои то?

* * *

Нашитѣ днесъ книжари сж наслѣдници или мѣстозастъпници на тия почтени, стари наши едноврѣмешни книжари, труженци, апостоли, мъченици, ревностни распространители на първоначалното книжно прочитанне у насъ, какъвто е билъ и Пенчо Радевъ; по тия—днешнитѣ сж само наслѣдници по име, а не и по трудъ и по състояние на едноврѣмешнитѣ. Голѣма и твърдѣ голѣма е разликата между проживѣлитѣ прѣвъ години 1830/50 книжари Пенчо Радевъ, х. Наїденъ х. Ивановъ, които като просяци, съ скъсани дисаги на рамо, пълни съ разни книги, сж се скитали изъ цѣла България, безъ да иматъ нѣкъдѣ свѣрталище, или своя стрѣха, когато днешнитѣ тѣхни наслѣдници си иматъ постоянно мѣстожителство, располагатъ съ богати къщи, съ пълни магазини, и не ходятъ на краката на своитѣ купувачи да имъ се молятъ и прималжатъ, но всѣки дохожда на краката имъ съ паритѣ си въ рѣка. Днесъ имамъ и въ най-малкитѣ градища по една книжарница, а въ по-голѣмитѣ и по 2 и по 3, когато до 1850 г. какво е книжарница, или книгопродавница, незнаехми; че и всичкитѣ днесъ малки или голѣми книжари добрѣ се поменуватъ. Дай Боже да бѣджатъ тѣ йоще по-добрѣ. Желателно е щото, не въ всѣки градъ, но и въ всѣко село, въ всѣки жгълъ по градищата да си имамъ книжарници, отъ колкото по нѣколко кръчми.

* * *

Прѣди 15—20 години годишнитѣ разноски по учебници, училищни пособия, за единъ ученикъ отъ классоветѣ, достигажъ до

100—150 гроша. Да не кажемъ че прѣди 20 години нѣмало е достатъчно учебници и спомагала, споредъ нуждитѣ на врѣмето си, имаше ги. За ученикъ, който учаше българский языкъ, освѣнь граматиката, можеше да му натвари учителтъ и *Сборникътъ отъ разни* (прѣведени) *сѣчинения* на Д. П. Войшикова, за ученикъ, който учеше славянски языкъ, който тогава бѣ общепотрѣбителенъ, можеше за спомагало да му послужи Славяно-Българското Евангелие. Но учителтъ не смѣше да прѣдложи на ученика да си купи подобни спомагала, той се благодарѣше ако ученицитѣ можахъ да си доставятъ необходимитѣ учебници. Щомъ се прѣтоварѣхъ родителитѣ съ повечко разноси по учебници, тѣ или захващахъ да ронгажтъ противъ учителитѣ, или пъкъ си вземахъ момчето отъ училището, а това послѣдното не бѣше въ интереса нито на общинитѣ, нито на учителитѣ, които гледахъ да напоряватъ ученицитѣ, а не да намаляватъ. Тогава и книжарници нѣмаше, самитѣ учители бѣхъ и книжари, и по това прѣпродаванието на учебницитѣ отъ тѣхна страна трѣбваше да става съ голѣмо прѣдпазване. Ударѣши ли я учителтъ на спекулация съ книгитѣ, скоро си вземаше двѣтъ пари.

Но сега, слава Богу, не е тъй: имами си задължителенъ законъ за ученето, всѣки, ще не-ще, трѣба да си испраца момчето въ училище до едно опрѣдѣлено врѣме; имами си министерска програма, по която всѣки ученикъ, има-нѣма, не се пита, трѣба да си купи учебницитѣ по всичкитѣ прѣдмети. И това впрочемъ, не е злѣ, но само ако да не ставаше така, както ще раскажъ по-долу.

* * *

Освобождението ни завари двѣ главни книжарници именно книжарницата на Хр. Дановъ и тая на Д. В. Манчевъ. Справедливостта го висква да се кажи че, благодарение на тия двѣ книжарници, успѣхътъ и напрѣдъкътъ на училищата ни въ турско врѣме се дължи само на тия прѣдани съ честността си на своето благородно народополезно занятие — книжарството.

При всичко че нѣмаше кой да имъ придира, кой да имъ прѣгледва, удобрява учебницитѣ, но тѣ съ една отлична добросъвѣстность, съ едно високо добросъвѣстно и достопохвално съзнание своето народополезно дѣло. пробирахъ внимателно, разгледвахъ или тѣ сами, или чрѣзъ по-вѣщи лица, всѣки единъ учебникъ и тогава го запечатвахъ. Имахи и друга третя книжарница въ Търново подъ име *Момчиловъ и дружие*, а съ каква народополезна цѣль бѣ съставена и тая дружествена книжарница подъ ржководството и управлението на нашия старъ неабравимъ учитель, ревностенъ распространител на просвѣщението въ отечеството ни покойний *Момчиловъ!*

Но за жалость смъртъта на тоя достопаменъ учитель, книгоиздатель, искренъ труженникъ, осуети неговитѣ добри желания, както и добритѣ напѣрения на дружеството.

Слѣдъ освобождението книжарницитѣ една подиръ друга захлаваха да се отварятъ тукъ амъ, до гдѣто днесъ, както казахъ по-горѣ, и въ най-малкитѣ градища има книжарници. Всичкитѣ тия

новоотворени книжарници въ началото се снабдявахъ съ нужните книги и учебници отъ поженатитѣ главни книжарници, които имъ правяхъ голѣми улеснения и добра отсгъпка. Испрацахъ имъ за проданъ книги на почекъ, и когато ги продадѣхъ, заплацахъ ги, като си вземахъ отбивътъ на $\frac{1}{10}$ 20, 25, 30.

Но тия второстепенни книжари, като че ли захващяхъ да не оставятъ благодарни отъ една такава сигурна печалба, и тѣ започнаха да печататъ сами за своитѣ книжарници — учебници. И днесъ какво виждами? За единъ и сжщій прѣдметъ, и скупомъ взето за всички прѣдмети, ние имамъ толкова видове учебници, издавани въ разни книжарници, щото и критицитѣ се завили и замаяли, кой учебникъ по прѣди да прѣгледатъ, кой да критикуватъ и кой да прѣпоръчватъ.

Да имамъ по нѣколко вида учебници по единъ прѣдметъ — не е вредно, но още и полезно, но само тогива, ако тия, които ги печататъ, умѣяхъ да ги пробиратъ, както и тия, които ги прѣпоръчватъ на ученицитѣ си, умѣяхъ да ги уцѣвяватъ. А така ли става у васъ? Думата ми е за второстепеннитѣ книжари. Повечето отъ тия наши книжари, а да ли ще да има нѣкой пзъ помежду тѣхъ, който да се похвали, че е каджрень да разбира тия прѣдмети, по които се нагърбва да печати учебници. Нѣкой отъ тѣхъ даже не си даватъ и трудъ да разгледатъ печатанимъ учебникъ да ли нонѣ по материала си отговаря на училищната программа¹⁾. Тѣ гледатъ тамъ да е съставителътъ имъ, малко много, запознатъ по прѣдметнии учебникъ, а че отговаря ли той напълно на цѣльта си, язикътъ му гранавъ ли е, гладъкъ ли е, това не е отъ тѣхно разбирателство. Главната цѣль е да си има книжарницата имъ свои печатани учебници и да не харчи чужди. И ето единъ два мѣсеца прѣдъ наступающата учебна година започвами да четемъ изъ вѣстницитѣ обявления отъ разни книжарници за напечатванieto имъ таквата и таква учебници и учебничета. Но само съ подобни извѣстия се не свършва работата. Тия отъ книжаритѣ — печатарп и издатели на свои учебници, гледатъ книжарскитѣ си равтове пълни и прѣпълнени съ учебници; тѣ не сж Г. Данови, комуто могатъ да се повърнатъ, ако не се похарчжгъ, но тѣхни, печатани съ тѣхни готови или лихвени пари. Освѣнъ това тѣ гледатъ на тѣхъ и като на прѣсна рѣба; ако тая годпна не имъ се пробие пхтъ и да се прокаратъ поне въ нѣколко училища, до година, може би, ще излѣзе нѣкой по мас-

¹⁾ Паджъ ми се на рѣка една нова Св. История, поне, рѣкохъ си, отъ тоя прѣдметъ малко по-разбирамъ, нека го поразгледамъ. За съдържанието не може да кажъ нищо, защото е прѣгледанъ и одобренъ отъ Св. Синодъ, но отъ друга страна распореданieto на материала никъкъ не отговаря на училищната программа, гдѣто е прѣдвидѣно до колко трѣбва и може да изучи единъ ученикъ отъ II класъ съ по единъ часъ на недѣлата, прѣвъ цѣлата учебна година. Тоя учебникъ съдържа толкова излишенъ материалъ, толкова е прѣтрупанъ щото не I часъ но и 4 часа въ недѣлата да имаше ученикътъ, пакъ едва ли би успѣлъ да го прѣкара. А това не е добръ пнто за учителя, който трѣбва на половина да съкратява, нито за ученика, който освѣнъ че трѣбва да заплати по скжпо за единъ подобенъ голѣмъ учебникъ, но ще и да се спжва прѣдъ всѣки урокъ.

горь-съставителъ по печатанитѣ имъ учебници и да убори тѣхнитѣ, тогава освѣиъ на ока да се продаватъ, друго се не може. А това е същия.

За това започватъ се прѣписки съ по-долни слаби книжарници, както не могатъ да печататъ учебници (които ний ще наречемъ третостепенни), и които сж повече въ нашепско. Испрачатъ се на тия едни отъ второстепеннитѣ и по 1 екз. отъ всички напечатани отъ тѣхъ учебници съ молби и увѣщанья да се постаражатъ да ги прѣпеччатъ прѣдъ тѣхъ познатитѣ учители, за да ги введжтъ, като имъ се обѣщава за добрата имъ грижа износенъ отбивъ (на $\%$, 30, 35 и 40).

Набержтъ се по нѣколко еднакви учебници и учебничета у третостепеннитѣ книжари. Малко гледатъ тѣ на съдържаннето, на добрината на набранитѣ отпрѣдъ имъ пробни учебници, па и какво ще гледатъ, като не имъ отбиратъ? Тѣ гледатъ веднѣжъ на цѣната, дваждъ и повече на отбива. Тия отъ учебницитѣ, които имъ обѣщаватъ повече отбивъ, изваждатъ на лице за прѣпорѣка, а тия съ по-малкъ отбивъ — подъ масата. Навѣрно, може да се каже, че въ тия отъ потуленитѣ учебници може да има по-добри. Тоя книжаръ, който иска да напечати нѣщо хубаво и полезно за ученицитѣ, той безъ друго трѣбва и добрѣ да възнагради способния съставителъ на учебника, по което учебникътъ излазя по-скжизъ.

При това единъ подобенъ добросъвѣстенъ книжаръ, който се надѣе на добрината на учебника си, нѣму не изпая, нито лѣкъ вижда за нуждно да прави голѣми отсѣжки. Но тукъ вече не е и дума за важността и добрината на учебника, а главното е спекулата, отъ гдѣ може да се извлѣче повече облага. А тѣй като повечето учители отъ околнитѣ градове и селата едва ли се завзематъ да си подиржтъ по-добрѣ учебникъ, тѣ слушатъ книжаринитѣ, който за да прокара учебника съ по-голѣмъ отбивъ, докарва имъ отъ деветъ рѣки вода, и така тѣ — учителитѣ слѣпата прпематъ единъ учебникъ и за исплащанне на грѣшката си иматъ цѣла година да се наказватъ съ нехвѣлито ржководство. То тѣй, ама ученицитѣ каква грѣшка иматъ съ паритѣ си да се мжчжтъ съ едно бездарно книжле, отъ колкото ако изборътъ бѣ сполучливъ, щѣше да имъ бжде прѣдметътъ по-лекъ и по-лесенъ?

Въ голѣмитѣ градища, тамъ, гдѣто има по-вѣщи учители, не може да се каже, че злоупотрѣбленята съ учебници ставатъ въ голѣмъ размѣръ. Тамъ има учителски съвѣти, които прпиратъ и одобряватъ учебници, ако и тамъ всѣки прѣподавателъ самъ да прпбира по прѣдмета си учебникъ, и който съзнава доброто за себе си и за ученика, не може да не прави добрѣ изборъ, само ако не е задълженъ отъ нѣкой приятелъ книгоиздатель, но и тукъ ставатъ по нѣкога доста важни грѣшки. Не веднѣжъ, не дваждъ се е случвало да се мѣняватъ учители верѣдъ учебната година, на новодошлия прѣподавателъ не му е по угодата учебникътъ, введенъ отъ неговий прѣдшественникъ, по негова заповѣдъ трѣбва ученицитѣ да захвърлятъ първия и да купжтъ другъ.

Не е ли и тая една отъ причинитѣ, които подкопаватъ вѣрата на ученицитѣ къмъ учителитѣ? А взема ли се прѣдъ видъ, че колко, колко бѣдни ученици има, които съ голѣми усилности едва си накупили една часть отъ учебницитѣ, че хайде запратъ единъ още новъ, та купувай другъ? Но нека речемъ, че единъ учебникъ поне ще годнияса, а това достатъчно ли е?

Колко голѣмо благодарѣние щѣше да бѣде за учащитѣ се, колко злоупотребления бихъ се прѣмахнали, ако министерството на просвѣщенето вземѣше грижата, та чрѣзъ една вѣща комиссия, да прѣсѣе ако не прѣзъ тънко сито, то поне прѣзъ дърмонъ, всички учебници, съвършено бездарнитѣ да забрани, а тия отъ по-добритѣ да прѣпоръчи за единъ срокъ отъ 4—5 години.

Единъ такъвъ трудъ на една комиссия би билъ нищожеиъ при огромнитѣ ползи и за ученицитѣ, и за учебното дѣло, и за учители и за книжари.

За *книжари*, защото всѣки единъ отъ тѣхъ безъ стѣснение, безъ страхъ, ще си напечата отъ прѣпоръченитѣ учебници въ много голѣмо количество, по което ще излазятъ по-евтини, отъ колкото когато е въ неизвестность; за *учители*, че ще всѣки учитель, но-вакъ или неопитенъ, безъ никаква прѣпоръчка отъ книжаритѣ свободно и прѣспокойно да си пробере отъ 3—4 учебника единъ, отъ колкото при 10—15 сѣщи.

А за *ученицитѣ*, о! това ще бѣде едно благодарѣние. Не ще сгрѣшж ако кажж, че ний учителитѣ съ ученицитѣ и съ всѣко едно най-маловажно училищно пособие намѣсто още отъ малки да учимъ ученитѣ на икономия, ний имъ даваме поводъ на прахосаване: намѣсто да ги учимъ още отъ дѣца да обичатъ чистото, да го пазижтъ, то оставяимъ въ занемарение чувството въ тѣхъ къмъ това, що го казватъ, естетично, когато това е и възможно и лесно за учителя.

Ний виждамъ днесъ че родителитѣ по възпитание, по благонравие, по поправяние, по всичко, по всичко сж оставили грижата на учителитѣ. Тѣхната единичка грижа, като че е, да прѣхраняжтъ, да обличатъ дѣцата си и имать-нѣматъ, да ги снабдяжтъ съ учебници, а това послѣдното на тия години доста тежи на тѣхъ, като единъ тежкъ данѣкъ. По-нататѣкъ и не щѣтъ да знажтъ. При такива условия ний учителитѣ трѣбва да бѣдемъ снисходителни къмъ тѣхнитѣ—родителски нехайства, да имъ простимъ защото и тѣхнитѣ грижи сж не малко, и по това отечестки да застъпимъ тѣхното родителско мѣсто, поне тамъ, гдѣто е възможно. Думата ми е по учебницитѣ. Дори и самитѣ ученици, като че ли знажтъ, че тая годиш-ний имъ купенъ новъ учебникъ, до година я бѣде удобренъ, я не, за това, така небрежливо се отнасяжтъ съ него, што до годината ще видите или сж остангли на половина листоветѣ му. или учебникътъ е ставжлъ на отрепка. По тая само причина, или по друга, вий едва ли ще видите въ рѣцѣтѣ у нѣкой ученикъ до най-горнитѣ классове, учебникъ чисто подвързанъ, което е рѣдкость.

Мислиж, прочее, че наша длѣжность е още въ началото на учебната година, не само да посвѣтваме, но и да заповѣда ми на

ученицитѣ. да си подвѣжатъ новитѣ учебници, и да ги пазятъ прѣвъ цѣлата година чисти. Тѣй, бѣднитѣ ученици ще могатъ до година да прѣпродадѣтъ запазенитѣ си чистѣ учебникѣ съ добра цѣна на другъ ученикъ, комуто е потребенъ и съ паритѣ да се улесятъ за купуване на нови учебници, или пъкъ ако иматъ по-малки братчета или сестрички, ще могатъ да ги оставятъ на тѣхъ. По законитѣ можемъ да ги посвѣтваме, че колко полезно ще бѣде за тѣхъ, ако още отъ I класъ започнатъ да си съставятъ домашна библиотека, за което ще имъ послужатъ на първо мѣсто изученитѣ учебници, които ще имъ бѣдѣтъ и като едно приятно въспоминание, кога порастнатъ.

Двѣ тригодишнитѣ животѣ на едни и същи учебници си има и друга по-голяма добрина.

Въ общинскитѣ управления, въ постояннитѣ комиссии, въ училищнитѣ дирекции има прѣдвидени нѣкои суммици за бѣдни ученици. Отъ тия сумми се купуватъ и учебници. Благодѣянieto на тия учреждения не щѣше ли бѣде по дълготрайно, при това износно, тѣй като съ по-малки разноски би се спомогнало на повече бѣдни ученици съ учебници, ако тия същи учебници се ввеждахъ и до година и по до друга? А сега какъ става? Купуватъ се за 1000—1500 л. учебници, раздадѣтъ се на бѣднитѣ ученици, (а какви не справедливости ставатъ и съ тия раздавания ужъ на бѣдни ученици, и какъ ний чинимъ мнозина ученици на просия още отъ дѣца, за това ще поговоря другъ пѣтъ) на край учебната година се прибиратъ ужъ за други ученици за въ бѣдѣщата учебна година, но ето че за тая бѣдѣща година се удобрятъ други, вѣхтитѣ остава да гнижатъ въ сѣдѣнца, а за новитѣ — нови сумми! А нито това, нито другото е икономическо.

Шуменъ, 1896 год.

Ил. Р. Блъсковъ.

Бѣлѣжка на Редакцията.—Въпросътъ, който засѣга нашия почитаемъ сътрудникъ г. Ил. Р. Блъсковъ, е отъ жизненна и наскаща важность. Той е злобата на деня особно въ всички челяди, гдѣто Господъ е наспорилъ дѣчица, на тѣ попорасли и всички ходятъ въ училището. Купуванитѣ учебници за Иванча отъ първи класъ, купувани съ пестене и дѣлене отъ гърлото на цѣлата челядъ, на другата година не ставатъ за Василка, по-до другата за нищо не струватъ на Георги. Всѣка година новъ комплектъ учебници! И това струва коджа пари. Впрочемъ г-нъ Блъсковъ разгледва въпроса доста обстоятелствено. Ний молимъ които трѣбва да се занимажатъ съ въпроса и да взематъ нуждитѣ мѣрки. Ползата отъ урежданieto на въпроса ще бѣде грамадна.

По Европа.

(Наблюдения надъ живота на голѣми и малии хора).

Изъ пактнитѣ бѣлѣжки
на Владимира Поссе.¹⁾

I.

Фрайбургъ.

Фрайбургъ. — Фрайбургскій съборъ. — Университетътъ. — Профессоръ Вайсманъ и неговата теория за наследственността. — Профессоръ Цилеръ. — „Дѣдо Хегаръ“ и неговитѣ възгледи върху половата потребностъ и брачниятъ животъ. — Характерътъ на „дѣдо Хегара.“ — Анекдоти изъ неговия животъ. — Фрайбургскитѣ студенти. — Процесътъ на единъ младъ лѣкаръ. — Русскитѣ доктори и тѣхната ограниченостъ въ кръга на специалността въ Фрайбургъ. — Заминуванье.

Славенъ, привѣтливъ градъ е тоя старецъ Фрайбургъ! Той е старецъ, той е основанъ прѣди повече отъ 800 години, но за прѣстарѣлость тука не може да бжде и дума. Широки и оживени улици, чистички, увити съ зеленина, изъ която спадатъ китки мирзливви бѣли и лилови цвѣта, ален, градини, паметници и цѣла улица отъ гиздави университетски институти и клиники; но що значатъ всички тия съврѣмени зданиа прѣдъ гениално създадената сръдневѣковна съборна черква, която стройно се издига надъ цѣлия градъ? Отъ близо съборната черква изглежда да е съставена отъ масса чудновати фигури: тукъ има и хора и звѣрове, тукъ има и ангели и дяволи, тукъ е цѣлия животъ. Отдалечъ той се показва като едно прѣкрасно цѣло. Великитѣ водчий е одухотворилъ мъртвата масса и тя цѣла прозрачна едва-едва трептяща въ въздуха носи се изъ вишиньето чакъ до сине небо. Особно е хубава тя, когато ѝ се любувашъ отъ върха на покритата съ лозя и градини и сѣкашъ засмѣна планина Шлосбергъ; като въ жива рамка се изсочва той между зелената на клонеститѣ дървета. Неволно ти се иска да вѣрвашъ легендата, която разказва, че тоя чуденъ храмъ се е въздигналъ въ една ноцъ по повелѣнието на Всевишния и изведиѣжъ въ цѣлата си величественна красота се е прѣдставилъ прѣдъ очитѣ на вѣрующитѣ, що сж се били събрали на Шлосбергъ.

Всичко мрачно, всичко прѣстѣпно, богобоязливитѣ фрайбургци сж отдалечили въ некрасивата сѣверна страна на града. Тамъ е тъмно кръглото здание на военната тъмница съ чернитѣ си чугуни врата, зѣящи като устата на нѣкое чудовище, тамъ е улицата на разврата, гдѣто по цѣли ноци живѣятъ весель животъ, гдѣто изъ прозорцитѣ, освѣтлени съ розова свѣтлина, погледватъ фигуритѣ на жени, които се закачатъ чрѣвъ разни шегѣ съ повеселѣлитѣ минавачи.

Центъръ на фрайбургския животъ се явява знаменитий университетъ, основанъ въ 1456 г. Дълго врѣме той е билъ една отъ главнитѣ духовни твърдини на католическа Германия. Неговий бого-

¹⁾ „Книжки Недѣли,“ 1895, май, июнь, июль.

словски факултетъ е билъ най-многолюденъ. Тамъ сж чели лекции виднитъ учители на католическата черква, но въ сегашно врѣме университетотъ е приелъ по-скоро протестантска обшарка, тъй като мнозинството отъ неговитъ професори сж лютерани и въ най-много посѣщавания факултетъ — медицинския — има само единъ професоръ (и то не ординаренъ) католикъ. Тоя фактъ дава поводъ за постоянни оплаквания отъ страна на вѣрнитъ фрайбургски католици, които обвиняватъ лютеранското правителство на гр. Баденъ въ извѣстѣрно и несправедливо покровителство на единовѣрцитѣ — лютерани. Първо мѣсто между професоритѣ на университета въ сегашно врѣме завзема зоологътъ *Вайсмана*.

Той не е само знаменитъ природоиспитателъ, но и доста добръ философъ. Той е създадъ оригиналната до дреболии разработена *теория на наследственността*, навика съ нея всемирнѣ наученъ кипезъ, отъ който се роди гореща работа на мисълта, а наедно съ неж и движение напредъ и приближаването къмъ истината. Името на Вайсмана е извѣстно въ цѣлия свѣтъ, неговата теория интересува не само еднитъ учени, но и обикновеннитъ смъртни. За неж расправя даже Зола въ своя *„Докторъ Паскалъ“*.

Първитѣ работи на Вайсмана по въпроса за наследственността се появихъ въ началото на осемдесетѣтъ години; въ тѣхъ за първи пътъ бѣхъ извадени положеніята за безусловната *непрѣкъснатостъ и постоянство на „зародишевата плазма“*, *„зародишевото вещество“* (Keimplasma), изъ което, така да се каже, се създава цѣлия органически миръ. Първа стадия въ развитието на органическия животъ съставятъ едноклийнитѣ (едноклѣтъчни) същества; тѣ се размножаватъ чрезъ дѣление и тѣ, по мнѣнието на Вайсмана, сж вѣчни, т. е. не умиратъ сами по себе, и цѣлата нѣ плазма, всичкото нѣ съдържимо продължава да живѣе въ „клийкитѣ (клѣткитѣ)—дѣца“, които се явяватъ резултатъ отъ дѣлението на „клийкитѣ—родители.“ Едноклийнитѣ същества се подхвърлятъ подъ влиянието на разнообразни външни условия, които измѣняватъ тѣхния видъ и създаватъ по такъвъ начинъ разнообразие на реформитѣ. *Въ това изрвоначално разнообразие на едноклийнитѣ същества лежи основата за разнообразието на цѣлия органически миръ* (както на животинския, така и на растителния). Отъ едноклийнитѣ същества се създаватъ същества многоклийни, които прѣдставятъ отъ себе съюзъ на вѣколко клийки; тѣ се размножаватъ главно по половъ начинъ; въ тѣхъ става дифференциация на клийкитѣ, при което една отъ клийкитѣ се явява хранителка на безсмъртната зародишева плазма. Всички останли клийки, т. е. цѣлия останлѣ организмъ е смъртенъ, но зародишната плазма се прѣдава въ неизмѣненъ видъ отъ поколѣние на поколѣние, като се смѣсва съ зародишевото вещество на другия организмъ и създава отъ своитѣ части ново същество.

Тая плазма, по първоначалното мнѣние на Вайсмана, съвсѣмъ не е подчинена на външни влияния, въ това число и на влиянието на обикалящитѣ я *„соматически“* (т. е. незародишеви) клийки; отъ тукъ истича неправилото толкова шумъ утвърденне на Вайсмана,

че *приобрѣтенитѣ свойства на родителитѣ не се прѣдаватѣ на дѣцата*. Нека, да кажемъ, родителитѣ развижѣтѣ мускулната си сила или разстрожѣтѣ нервната си система—дѣцата отъ това нѣма да се роджѣтѣ нито съ по-развити мускули, или съ разстроена нервна система.

Появяването на грамадното разнообразие видове многокилийни същества (както животни, така и растения), се обеснява изключително отъ разнитѣ комбинации на смѣсване двѣтѣ зародишени плазми, които сж получили първоначална разлика още въ плазмитѣ на еднокилийнитѣ същества, що сж се подхвърляли на разнovidни външни влияния.

За развитието, за възникването на висшитѣ, по-съвършеннитѣ форми, отъ нисшитѣ, по-малко съвършеннитѣ се грижи изключително естественния подборъ, борбата за съществуване, което загива всичко слабо, всичко по-малко приспособено къмъ околнитѣ условия. Въ тая точка Вайсманъ значително отстѣпва отъ теорията на Дарвина, който считаше за факгоръ на развитието не само борбата за съществуване, но и влиянието на външнитѣ условия върху организмитѣ, които, като се приспособяватъ, измѣняватъ своитѣ свойства и послѣ ги прѣдаватъ на потомство-вото. Дарвинъ признаваше той факторъ на редъ съ борбата за съществуване. Ламаркъ го тураше като изключителна причина за развитието на органическия миръ (той е павѣстенъ подъ названieto „Ламарковъ принципъ“); Вайсманъ, който не признава наслѣдственността на приобрѣтенитѣ свойства, съвсѣмъ го отрича за многокилийнитѣ, но го признава за еднокилийнитѣ същества.

Такава е въ общи черти теорията на Вайсмана, както тя се е изразила въ неговитѣ работи отъ 80-тѣ години. Тя намѣри много видни привърженици, но и много могъществени противници, каквото напр. Сенсеръ, Хеккель, Романесъ и др. Срѣщу фактитѣ, положени въ основата на теорията, бидохъ извадени факти, които я опровергаватъ.

Нѣкои отъ възраженията на противницитѣ си Вайсманъ е сполучилъ да отстрани, но съ нѣкои трѣбваше и да се съгласи, което той и направи съ една откровенностъ, достойна за единъ великъ ученъ мъжъ, който не знае самолюбие, колчимъ работата се отнася до научната истина. Той измѣни своята теория и въ обновенъ видъ тя се появи въ неговитѣ работи отъ началото на 90-тѣ години.

Постоянството и непрѣкъснатостта на зародишевата плазма останяхъ, но не въ абсолютенъ видъ, тъй като трѣбваше да се признае незначителната прѣкъсваностъ и измѣнливостъ, за да се не противорѣчи на фактитѣ. Основата на положението за ненаслѣдването на приобрѣтенитѣ свойства Вайсманъ защитаваше, но трѣбваше да признае, че зародишевата плазма не стои съвсѣмъ независимо отъ килийкитѣ на организма. Що я заобикалжѣтѣ и хранжѣтѣ, така щото разстройството въ хранението на организма у родителитѣ не остава безъ влияние върху дѣцата, но приобрѣтеното свойство, напр. приобрѣтеното уродство, (да кажемъ, загубване на рѣка или кракъ) никога не се прѣдава въ сжщия видъ на дѣцата.

Видоизмѣнената теория на Вайсмана намиѣри още повече привърженици и намали числото на противниците, но нѣкои, каквото напр. Спенсеръ, продължаватъ да отричатъ нейната истинностъ.

Но никой не може каза, че Вайсманъ не сумѣ да постави въпроса за наследствеността ясно и научно, че той при разработването „архитектурата на зародилешвата плазма“ не покава голѣмо остроумие, че въ всичкитѣ му работи не се виждатъ обширни знания на всички области на биологията, въ това число и на патологията. Не токо тъй той е свършилъ медицински факултетъ и, както ми казвахъ, е билъ нѣколко врѣме практически лѣкаръ, доклѣ го не увлѣкла научната дѣятелностъ на зоолога.

Между профессоритѣ на фрайбургския медицински факултетъ Вайсманъ има талантливъ привърженикъ—извѣстния профессоръ на патологията Циглеръ.

Циглеръ служи за другостраннитѣ млади учени, особно за рускитѣ, главна приложка въ фрайбургския университетъ. У него постоянно работятъ нѣколко души руски доктори, проводани задъ граница за усъвършенствование.

Работата е въ туй, че той „умѣ“ да задава теми за работа. Авторъ на прѣкрасенъ учебникъ, издѣлващъ почти всѣка година въ ново поправено и допълнено издание, редакторъ на извѣстенъ патологически журналъ, Циглеръ е въ състояние постоянно да слѣди течението на науката, да хвърли единъ критически погледъ върху развитието ѝ и тутакси да заблѣжи, гдѣ е пуждно разяснение, гдѣ провѣрка, гдѣ, най-послѣ, се подига новъ въпросъ. Работата върху неговитѣ теми се явява винаги осмислена и полезна за цѣлата наука.

При всичкитѣ си достоинства Циглеръ все пакъ не може да претендира за първо мѣсто между профессоритѣ на фрайбургския медицински факултетъ. То принадлежи на «дѣда Хегара.» Хегаръ е единъ отъ главнитѣ създатели на нова блѣстяща епоха на акушерството и гинекологията, която се ознаменува съ въвежданieto на асептиката и чудното усъвършенствование на операционната техника, която позволява въ сегашно врѣме почти безъ опасностъ за живота на пациентката да се правятъ такива операции, за които прѣди нѣколко десетки години не сж смѣяли и да мечтаятъ. Не бѣ отпослѣ, когато чудовното „кесарево сѣчение“ бѣ почти безусловно смъртоносна операция за майкитѣ, а въ сегашно врѣме у нѣкои оператори оставатъ живи почти всички оперирани.

Хегаръ не е тѣсенъ специалистъ, той се интересува отъ общечеловѣшки въпроси; той особно се занимава съ въпроса за *израждането на челоуѣчеството въ свързка съ злоупотреѣблението съ половата потрѣбностъ.* Възгледитѣ му не сж нови, но тѣ сж интересни, като изхождащи отъ единъ старъ лѣкаръ, прѣзъ чийто ръцѣ сж прѣвминали десетки хиляди болни жени, комуто постоянно се е случало да се срѣща съ различни проявления на брачния животъ, който специално се е занимавалъ съ въпроса за съотношенията между нервнитѣ страдания и болеститѣ на половитѣ органи.

Хегаръ не счита половитѣ отношения необходими за здравето

на челоука; той злобно се сѣе на ония, които, като извѣстния социалистъ—демократъ Бебеля прѣнасятъ принципа за хармоничното развитие на организма и върху функциитѣ на половитѣ органи. Болезненото душевно състояние на старитѣ моми той обяснява не съ отсъствието ни удовлетворение физиологическата потребностъ, а съ отсъствието на жизненни интереси.

Той, разбира се, не е противникъ на брака изобщо, но е противникъ на раннитѣ бракове: мъжътъ, споредъ неговото мнѣние, трѣбва да се жени не по-рано отъ 30 години, а жената не по-рано отъ 25. Всички болни, уродливи, а сѣщо и всички, които нѣматъ срѣдство да поддържатъ дѣцата си, трѣбва да бѣдѣтъ исклучени изъ брачния животъ. Числото на дѣцата трѣбва да бѣде ограничено до три, и това трѣбва да се достига исклучително само съ едно въздържане.

Само по себе се разбира, че провежданieto на тия „положения“ въ живота е още по-малко възможно, отколкото осществленieto на Бебелевската „бѣдѣща държава“, надъ която Хегаръ обича да се шегува.

„Учи“ Хегаръ хубаво, и не жалѣе болнитѣ за удобството на студентитѣ. Всичкитѣ пациенти, които се подхвърлятъ на клинически прѣгледъ у него, биватъ упоавани съ хлороформъ; това, разбира се, е твърдѣ удобно за студентитѣ, но едва ли е безразлично за здравнето на болнитѣ... По нѣкога се случва за поддържане дѣятелността на сърдцето да се впрѣсква мускусъ.

Обноската на Хегара къмъ студентитѣ е доста груба. Това бие въ очи, защото изобщо нѣмскитѣ професори до нѣмай-къдѣ сж деликатни съ своитѣ слушатели. Студентитѣ всичко прощаватъ на „дѣда Хегара.“ Азъ помня какъ той веднѣжъ изрече на экзаменационнитѣ кандидати слѣдната кратка, но изразителна, рѣчь:

„Почитаеми господа! Вий сте далечъ отъ пастора Кнайпа: ¹⁾ той нѣма знание, но има добра глава, а вий, почитаеми господа, нѣмате нито знание, нито добри глави.“

Аудиторията се изпълни съ смѣхъ, а экзаменационнитѣ кандидати засрамено се усмихвахъ.

Та какъ да му се и сърдишъ?

Първо и първо той, по думитѣ на студентитѣ, „не мисли така лошо, както говори, и твърдѣ рѣдко скѣсва на испитъ; второ, отъ него може туй онуй да се научи, а третѣо, той въ сжщностъ е „най-благородешъ челоука.“ „Благородството“ не е поирѣчило, разбира се, на Хегара да си спечели съ искусството си и знанието си миллионно състояние.

За „хегаровскитѣ хонорари“ въ Фрайбургъ се приказватъ характеристични анекдоти. Хегаръ, както и всички нѣмски доктори проважда на болнитѣ си подиръ свършване на лѣчението или къдѣ нова година смѣтка съ обозначение хонорара. Обаче единъ богаташъ, чиято жена Хегаръ дълго врѣме лѣкувалъ, рѣшилъ да се попокаже

¹⁾ Католически свещеникъ, който лѣкува всички болести съ вода и трѣви.

малко нѣщо и проводилъ на Хегара 10,000 марки безъ да дочака смѣтката. Той мислѣлъ да зашемени Хегара съ грамадноста на платата, но „тайниитъ съвѣтникъ, директоръ на клиниката, ординарний профессоръ и докторъ на медицината“ не лесно се зашемедява. Въ опредѣленото време богаташтъ получилъ смѣтка съ такава забѣлжка: „За лѣченето се пада 15,000 марки, 10,000 получени. Остава още (Rest) 5,000.“

Но редомъ съ тоя разказъ приказва се и други.

Явява се при Хегара една сиромашкия жена. Хегаръ заявява, че трѣбва да се направи сериозна операция.

— Ами, колко ще струва това? пита болната.

— Триста марки.

— Не, господинъ тайний съвѣтникъ, това за мене е твърдѣ много; не може ли по-евтино?

— По-евтино не може, възражава господинъ тайниитъ съвѣтникъ, ала може даромъ.

И прави операцията даромъ.

Покрай Вайсмана, Хегара и Циглера въ фрайбургския университетъ има много други видни учени мъже. Да назовемъ напримѣръ клиникиста Баймлера, хирурга Краске и психиатра Еммингхауза.

Профессоритѣ въ Фрайбургъ сж хора умни и трудолюбиви, а мнозинството студенти сж малоспособни мѣраелци. Това впрочемъ е вѣрно не само за Фрайбургъ. Малко има изобщо между нѣмскитѣ студенти симпатични хора! Въикашна „честь“, въикашна чистоплътностъ, вжтрѣшна развратеностъ и поразителна тѣсенота на убѣжденията! Между „гражданитѣ“ на учената республика се срѣщатъ субьекти, достойни да бждѣтъ херои на руското „тъмно царство“, както това изгѣе на явѣ отъ неотколѣшния шуменъ процесъ въ фрайбургския углавенъ съдъ.

Обвиняваше се единъ младъ лѣкаръ, едва що свършилъ фрайбургския университетъ въ отравяне на своята жена, за която той се бѣ оженилъ всичко прѣди нѣколко мѣсеца. Заклѣтитѣ засѣдатели не признахъ подседимия виновенъ въ отравене, и тѣ вѣроятно бѣхж прави. Младата жена се отровила сама: други исходъ за неж е нѣмало, — мъжъ ѝ я самъ довелъ до тоя редъ. Той я оскърбявалъ въ пияна компания, като четѣлъ съ присмѣхъ на вѣски нехранимайка нейнитѣ трогателно-нѣжни писма, той я биялъ съ бичъ, като се връщалъ пиянъ у дома си, той я биялъ по бузитѣ на улицата. Той я прѣзиралъ за това, че тя му се отдала до свадбата имъ, когато той билъ още студентъ; и което е най-чудноватото, клетата женца се чувствувала виновна: тя се унижавала, тя моляла за прошка отъ своя съблазнитель, който великодушно се оженилъ за неж за да покрже съ придавта ѝ дълговетѣ си, направени отъ подарѣци по разни „червенкоси Минини.“ На такава самоунижение е способна само нѣмската убита жена, но и тя най-послѣ не истърпѣла и се отровила. Животътъ на обвиняемия биде, разбира се, подробно расправенъ въ съда. Въ гимназията обвиняемия е билъ, споредъ свидѣтелитѣ, скроменъ юноша, идеално влюбенъ въ своята братовчедка.

Въ университета постоянно го привличалъ въ своя виръ „веселия студентчески животъ“ и въ края на курса той билъ „человѣкъ готовъ,“ т. е. пияница и развратникъ, неспособенъ нито да обича, нито да уважава жената.

Като додохъ да се прощавамъ въ Фрайбургъ, моята послѣдня Alma Mater, която ми наложи докторска шапка, азъ прѣди всичко трѣгнахъ по Албертовата улица, за да погледна за послѣденъ пѣтъ въ университетскитѣ клиники и институти. Тамъ азъ срѣцнахъ нѣколко русски доктори, съ които и прѣкарахъ цѣлата вечеръ. Тия млади „русски учени мъже“ (азъ доста ги срѣщахъ задъ граница) сж повечето мили, но не можешъ да се не чудишъ колко малко ги интересува общественния и политическия животъ на Европа и какво незнание показватъ тѣ въ тая областъ. Даже чуждитѣ вѣстници не прѣглеждатъ. Нѣкои ме питахъ има ли нѣмския райхстагъ нѣкакво влияние върху държавния животъ, има ли нѣкаква сжществена разлика между социалнитѣ демократи и свободномислящитѣ и т. н. Вѣроятно съ това незнание и безразличие се обесняватъ тѣхнитѣ вѣчни нападки на всичко „нѣмско.“ Тия нападки по своята състоятелностъ малко се отличаватъ отъ извѣстната русска поговорка: „нѣмецъ-перець калбасъ.“ Разбира се азъ говоржъ за мнозинството. а не за всички безъ исключение. Азъ срѣщахъ и хора широко образовани, които хубаво разбирахъ западно-европейския животъ.

Прѣнощувахъ въ гостилница „Елень,“ гдѣто за една чистичка станчка, закуска и обѣдъ (отъ три или четири блюда) азъ платихъ всичко-всичко двѣ марки. Азъ поменувамъ това, за да покажжъ, какъ поразително евтино може да живѣе челоуѣкъ въ Германия при знанне мѣстнитѣ условия.

Чудна работа! По насъ всичкитѣ сурови нѣща за ѣдене сж несравнено по-евтини, а въ ресторанитѣ и гостилницитѣ взематъ несравнено по-скжпно. Въ врѣме на моето фрайбургско студентчество, азъ често поотивахъ въ най-голѣмото фрайбургско „Café.“ Тамъ азъ пняхъ кафе, играяхъ на билиардъ, прѣглеждахъ по десетина вѣстника и за всичко това удоволствие плащахъ по 60 пфенинга, като прѣсмитнемъ и „Trinkgeld.“ Та по насъ „на чай“ само повече би трѣбовало да платишъ!

На сутринята азъ седижжъ въ желѣзницата, а на обѣдъ бѣжъ вече въ други университетски градъ — въ знаменития Хайделбергъ.

Прѣв. отъ русски: Ил. С. Бобчевъ.

Малки разкази.

Двубой.

(Изъ мемуаритѣ на приятеля ми.)

Разказъ отъ Святоплунъ Чехъ.

На бързо, едно слѣдъ друго, направихъ тритѣ си правни *ригорози*. Въ това врѣме мисълта ми бѣше почти изключително завладава отъ джебнитѣ издания на стари и нови кодекси, на които моятъ уморена и пустала въякшность съставляваше достойна подвързия. При това, като забѣлѣжж, че прѣзъ всичкото това врѣме трѣбваша глѣбъ да посѣщавамъ адвокатска една канцелария, вѣрвамъ, че и най-строгия читателъ ще ме извини за паузата, която направихъ на трѣпливия пътъ къмъ докторската титла. Приехъ, т. е. мѣсто на въспитателъ у една аристократическа фамилия въ провинцията. Ще отърснѣхъ, помислихъ, си за врѣме отъ себѣ си книжния прахъ, ще провѣтрѣшъ уморената си глава на чистия полски вѣздухъ и ще се приготвишъ по-полека за послѣдния ригорозенъ испитъ — врѣме за това ще има достатъчно — а че тогава... но за това понататкъ не съмъ мислилъ.

Като, че нѣкоя магически пѣрътъ се докосна до живота ми, — тъй се той измѣни. Живѣжъ въ красивъ и комфортенъ салонъ, който се помѣщава въ едно отъ отдалеченитѣ крила на пѣстрия замъкъ, какъвто е могла да построи древната романтична образотворность и новѣйша техника, отъ кули, балкони, стѣлпове, въ всевъзможни видове и форми. Новия му входъ хвърля сѣнката си въ водитѣ на глинния рибникъ, обиколенъ отъ всички страни съ дървета. Паркътъ около замъка повече е саморасълъ, отъ колкото искусствено обработванъ, та заедно съ изгледа на замъка напълно отговарѣтъ на вкуса ми.

Баронъ X. е чловѣкъ твърдѣ съобщителенъ, наклоненъ къмъ веселостъ и при това далечъ не тъй прѣдрасждливъ, както обикновено биватъ хора отъ неговото съсловие. Жена му, недавна умрѣла, оставила му за утѣха три хубави дѣщери и момченце, на което въспитането бѣ повѣрено въ моятѣ рѣци.

Най-младата — баронеса Ванда — ме плѣни съ първия погледъ на дълбокото си око и съ дѣтинско-вѣжното си лице до толкова, щото отъ тогава въ свободното си врѣме, моятѣ кодекси се пълниха съ изображение на нейната хубава главичка, обстоятелство, което отсрочаше моя ригорозенъ испитъ до неопрѣдѣленно врѣме.

Слѣдъ като нарисувахъ половинъ дузина такива главички, които напраздно се стараехъ да оприличж една на друга и слѣдъ като имъ се нагледвахъ, слизахъ съ чувства любовни въ парка, гдѣто Ванда съ сестритѣ си, прѣлѣтяваше като пеперуда, между зелентѣ ален. Ба, позволявахъ си чудати работи. Добрѣ, че гипсовата богиня на справедливостта, която украсяваше масата ми, имаше затворени очи, — инѣкъ въ справедливия си гнѣвъ, тя би разсѣкла съ меча

си много книжни ивици, по които моята фантазия нареждаше любовни стихове, по рждѣтъ, гърдитѣ и рамената на обожаваната дѣвица.

Съ тѣзи невинни излияния и виждания се ограничаваше и моята любов. Аристократизмътъ, който, като на пукъ на демократически тѣ ми убѣждения, хубостта на Ванда ми прѣдставляваше въ особено измалчивъ ореолъ, явяваше ми се отъ друга страна като стѣна непрѣкрочима на вѣки между мене и нея. Неможахъ да повдигна къмъ нея очи.

Тя летѣше надъ мене висока, като прѣкрасна, недостижима звѣзда.

Когато азъ се забавлявахъ съ нейнитѣ сестри Олга и Елена, бивахъ доста свободенъ, а прѣдъ нея—стояхъ стѣсненъ като дѣте съ очи наведени и съ зачервено лице. Стараяхъ се да скрия чувствата си въ дѣното на душата си, обаче не единъ пътъ, въ нейно прищствие, тѣ си пробивахъ пътъ съ вѣядишки и горещи погледи, Струваше ми се по нѣкога, че запаления мой погледъ се посрѣщаше отъ нейна страна съ особено изражение на лицето — обаче въ сщия моментъ се изобличавахъ въ недомисленность.

Постоянното напрѣгане на чувствата ме прѣнасяше често въ областта на снѣщата. Единъ пътъ ми се стори че сѣдѣхъ съ Ванда на брѣга на единъ забравенъ островъ, подъ сводъ отъ баснооовни цвѣта и наклонено единъ къмъ други, безъ никакви грижи, наблюдаващи далечъ въ морето една варка; други пътъ, какъ, като гордѣлива аристократка, въ скжпоцѣнно носило, подъ дѣждъ на диаманти и маргари, безчувствено ме гледа, какъ като бѣденъ пролетаръ, отстъпвамъ, за да сторѣхъ пътъ на нейното носило.

Залюбенитѣ хора биватъ лоши събѣседници. Барона трѣбва да е позналъ у мене правостта на това положение. Самъ горещъ приврженникъ на тютюня, той искаше непрѣменно, щото въ негово прищствие на обѣдъ и вечеръ да принасямъ и азъ обикновенната жертва на бога Никотина; когато обаче всичкитѣ негови старания се осуетихъ отъ моето ненавиждане противъ всичко, което жерши на тютюнь, ний направихъ прѣширие въ тѣзи смисль, че за сега се обожавамъ отъ ароматичкитѣ пури на господина барона, обаче трѣбаше да играя ролята на слушателъ на многобройнитѣ му анекдоти. Наистина тѣжна роля! Трѣбваше да посвѣтывамъ на думитѣ му поне толкова внимание, щото о време да се почудя или засмѣя, когато между това звѣтѣше въ ушитѣ ми всѣко слово, което Ванда произнасяше като иѣние ангелско и когато хубавото ѣ око поглеждаше къмъ мене.

Така прѣживѣхъ нѣколко мѣсеци. Еднообразенъ животъ, ще добавите вѣроятно. Наистина, обаче за мене извънредно разнообразенъ, понеже всѣко движение Вандино, всѣко расперваше на вѣтрилото ѣ, всѣка усмивка, всѣки погледъ бѣхъ за мене трѣвожни събития.

Обаче рѣшителний моментъ билъ вече прѣдъ прага. Единъ хубавъ день влѣзе въ трапезарията младъ единъ мъжъ въ пжтнически дрѣхи. Той билъ сестринъ синъ на барона Х., пменуемъ Артуръ отъ Д., който току що се билъ завържлъ отъ далечното си пжтуване по свѣта. Тропическото слънце бѣ опърлило доста неговото лице, обаче то не можло да закрие тънкоствта и сѣразмѣрността на аристократи-

ческитѣ му чърти. Въ чъртитѣ му се отразяваше отъ врѣме на врѣме ледно спокойствие, послѣ сѣнка отъ дълбока меланхолия; обаче най-често се загнѣядяше тамъ весело настроение съ малкъ прииѣсъ на сарказъмъ. Често пѣкъ чернитѣ му искрометни очи заигравахъ съ особена една лѣскавина, прѣзъ която отъ врѣме на врѣме прѣскачаше страстна искра на могъщъ дихъ. Навицитѣ му въ нищо не се отличавахъ отъ владѣщия обществень тонъ, ала дълговрѣменното му сношение съ хора отъ най-различни съсловия, бѣ увичтожило въ неговото държение всички тѣзи приструвки, които правятъ паркетния животъ на аристократитѣ много пѣтъ толкова смѣшенъ. На гордѣливото му чело, владѣеше самоувѣренность, и въ всѣко движение се забѣлѣжваше сигурность и естествена грация. Обаче прѣвѣсто между неговитѣ способности заемаше дарбата на рѣчта. Въ говора му, като въ нѣкой калейдоскопъ, се изреждахъ образци отъ разнитѣ краища на свѣта и то тѣй живо, че ти се струваше като да виждашъ тѣзи буйни срдѣне-американски страни съ заснѣжени върхове и тамъ по-нататѣкъ залюбена испанска двоица, танцуваща „фанданго“ и още по-нататѣкъ маймуна, скачаща въ буйната тѣбанъ на...

Нека не ви се види чудно, че при такива условия, Артуръ станж скоро центръ на домашния кръгъ. Казахъ по-горѣ, че баронътъ бѣше страстенъ любитель на тютюна. Тѣзи баронова слабостъ значително сблужи единия къмъ другия. Съ цѣла една колекция отъ турски чубуци, матроски къси дули, дѣлани Богъ знай отъ какви не тропически растения, Артуръ увеличаваше юнашки паобилнитѣ никотинови облаци, въ които барона, слѣдъ обѣдъ и вечеря, обичаше тѣй много да се замжглява.

Азъ обаче не завиждахъ на Артурова успѣхъ, който той спечели у барона; още по-малко му завиждахъ благосклонността, която той отъ день на день, — благодарение на своитѣ срдѣне-американски страни, танцуващи испанки и чудни маймуни — сполучи да придобие у Олга и Елена, ала не можахъ ни най-малко да му простѣ, че при тѣзи разговори той най-често спираше своитѣ очи на Ванда, и че послѣдната, съ живъ интересъ, спираше своитѣ на неговитѣ тѣй хубаво говорливи уста.

Той ставаше очевидно мой съперникъ, на струваше ми се щастливъ съперникъ. Между него и Ванда почнахъ твърдѣ интимни свръзки. Все намирахъ нѣщо помежду си, което изискваше нѣколко думи, които трѣбваше да си шепнатъ на ухо, дългъ знаменателенъ погледъ, — тайнствено махвание съ вѣтрилото и тѣмъ подобни.

Мжжъ се ужасно. Искахъ въ студование да намѣриж миръ, обаче ревнивостта не ме оставя; искахъ да напустихъ мѣстото на мое то мжчение, обаче гореща любовь ме приковаваше къмъ този замкъ съ несъкрушени свръзки.

При таково расположение на духа, всѣки ще разбере моето очудвание, когато единъ день слѣдъ обѣдъ като бѣхъ се прибралъ въ стаята си и отъ жалостъ подирѣлъ съ ржка пълната си съ тжжени мисли глава, чухъ да се почука на вратата ми. До гдѣто се на-

каж да навикамъ: свободно! влѣзе Артуръ и като се справи прѣдъ мене, проговори ми съ сухъ и студентъ тонъ:

— Господине, виѣ обичате Ванда?

Азъ опулихъ отъ ужасъ къмъ него очи.

— Не трѣбва да ми отговаряте, продължи той, не уѣйте да скривате чувствата си прѣдъ другитѣ и толкова по-малко прѣдъ мене. Даже нѣщо повече, имамъ положителни данни, че и виѣ не сте ѣ далечъ отъ сърдцето. При изгледа на нашата бѣдѣща кариера и при либералнитѣ възгледи на барона разликата въ съсловията ви нѣма да срѣдне неодолими спѣнки. Разбирате, слѣдователно, че сте ми съперникъ твърдѣ опасенъ.

Положителното твърдѣние на Артура за любовта на Ванда къмъ мене, ме напълни съ неспеказуема радостъ; тона, съ който той искаше това прѣдположение бѣ за мене тѣй увѣрителенъ, че прѣдъ него, като прѣдъ жежко слѣнце, всичкитѣ мои тѣги се распръснахъ.

Неволно азъ станяхъ отъ мѣстото си и спрѣхъ прѣдъ него пълнитѣ си съ радостно очаквание очи.

Артуръ прострѣ къмъ мене ръка. — Седнете моля, седнете, каза иронически. Нѣма нужда отъ театрални движения! Ще уредишъ тѣзи работа тихо и на кжсо, както прилича на умни хора. Желаете ли пшцови—хубаво! По-хубаво ли ви е съ саби—пакъ нѣмамъ нищо противъ—защото и тѣхъ разбирамъ. Обаче имамъ въ главата си нѣщо съвършено ново.

Разбрахъ каква е работата. — Господине, прѣкъсахъ изведиѣжъ Артура, азъ смѣтамъ двубоя за дивотия, смѣшна вече даже въ романитѣ.

— Вижда ви се смѣшно да паднете въ двубой, отговори Артуръ съ ирония; тогава ще ви отредижъ смъртъ трагическа. — Ще ви убий еѣ тукъ на мѣстото. Разбира се, че слѣдъ това ще трѣбва да пожертвувамъ и моя драгоцѣненъ животъ. Но какво отъ това? Азъ обичамъ Ванда тѣй горещо, щото моя животъ безъ нея нѣма никаква цѣна.

— Не мислете, че я обичате повече отъ мене, горещо му възразихъ.

— Толкова по-хубаво, добави той. Мисля че се разбрахъ вече. Най-послѣ тукъ, въ главата ми, има особенъ единъ видъ двубой, тѣй оригиналенъ и до толкова лесенъ и вълшебенъ, че само за това трѣбва да се рѣшите и да го приемете.

При тѣзи думи той извади изъ джеба на палтото си кожена една табакера за пури, отъ едната страна на която ми се озѣби човѣчески черепъ, художествено изрѣзанъ отъ слонова кость.

— Погледнете тѣзи двѣ тѣнки пури! продължаваше той. Ще кажете положително че и двѣтѣ сж еднакви. Ала въ едната отъ тѣхъ —не знамъ и азъ самъ въ коя—се крие грозната смъртъ. Буйната тропическа природа, която въ сърдцата човѣчески ласкае дива и безрасѣдна старостъ, е турнала въ своитѣ гърди сжщо плѣнителни огниви цвѣтове, които отлично могатъ да я лѣкуватъ. Въ една отъ тѣзи пури се крие растителна отрова, която до днешенъ день въ Европа е неизвѣстна.

Единия от насъ, заедно съ хубавия ароматъ ще всмукне въ себе си и смъртта. Ще умрѣ тази нощъ, може би утрѣ, па днѣ ако е коравъ — у други денъ. Никои чѣма да знае причината на смъртта му. Ще завърти лѣкаря надъ неговия трупъ глава, но все ще се намѣри нѣкой си терминъ латински. Останялий съперникъ ще бѣде щастливъ съ красивата Ванда, понеже азъ не вѣрвахъ въ женската постоянна любовь. Не е ли този двубой прѣраскошелъ? Напредъ господине, изберете си вече—животъ или смъртъ!

Неволно ми доде на устата възражението, че не пушж; обаче при страшното значение на момента, това възражение ми се стори същшно. Погледнахъ на Артура; грозната дѣйствителность се бѣ появила въ лицето му. Съ демонически погледъ стрѣляхъ къмъ мене неговитѣ очи. Страшнй изгледъ на лицето му въ този моментъ ме караше да вѣрвахъ, че е въ състояние да извърши заканването си и и съ хладна мисль да накървави рѣцѣтъ си въ кръвта ми. Погледнахъ на фаталнитѣ пури — мразъ ми попълза по тѣлото.

— Тъй да е! рвсихъ се слѣдъ късо размисляване. Нека гениитъ на любовьта води ржката ми. Този безумецъ е способенъ на всѣко прѣстжпление. Най-послѣ кой знай мож ли подаде ржка нѣкога на Ванда, а безъ нея защо ми е живота?

Съ твърда ржка посегнахъ къмъ една отъ пуритѣ. Артуръ взе втората. — Тъй! каза спокойно. Сега ще си седемъ единъ срушу други и ще вкусимъ ароматичнитѣ тѣзи пури. За да не ни се види дълго времето, ще ви расправя по какъвъ начинъ тѣ дойдохж въ нощтѣ ржцѣ.

Малко ще сж тѣвъ, на които първата цигара да имъ е направила таково удоволствие, каквото тѣзи на мене! Пушжхъ съ всичка сила, за да бѣдж готовъ колкото се може по-скоро. Артуръ пушаше спокойно и като изхвърли изъ устата си цѣлъ облакъ отъ димъ, почна да расправя така: когато бѣхъ въ Мексико сприятихъ се съ единъ младъ офицеринъ. Послѣдния съ силата на младежеския си огънь се бѣ залюбилъ страстно въ хранилицата на единъ богатъ сановникъ,—прѣкрасната Иоанита,—която обитаваше въ една негова вила близо до главния градъ. Обаче строгия и студень Донъ Мануелъ, за оригиналността на когото се говорѣше повече, отъ колкото за неговото богатство, държеше своята хранилица въ тѣзи вила почти затворена. Донасялъ и разбира се огниви диаманти за накитъ на черната ѣ коса, обаче каква полза отъ тѣхъ, когато не смѣяла да се яви съ тѣхъ на балове, расходки, па даже и въ черковни процески! Купувалъ ѣ сжщо чехли, за които ни една принцесса не би се срамувала, ала за тѣзи ограничени ален въ парка на виллата не струвало да се обуватъ! За какво ѣ биль раскошния нейнъ будуаръ, пълненъ съ оригиналности, когато хубавитѣ нейни очи, като тѣзи мексикански звѣзди, не виждали отъ него, освѣтъ върховетѣ на граднискитѣ дървета! Обаче тя видѣла единъ пжтъ и друго нѣщо. Моя авантюристъ приятель, магьосанъ отъ слуха за красивата Иоанита, прѣскочилъ единъ денъ прѣвъ високитѣ стѣни на парка. Още съ първо виждане Иоанита завладала неговото сърдце. И ней се харе-

саль лѣния офицеръ. Слугинята Маряна станъла тѣхна посрѣдица. Въ хубавитѣ лѣтни нощи, листъето на кношка чувало шѣпяния любовни за вѣрность, сладки вѣдишки и цѣлвки, когато по отстрани Маряна, съ прѣстъ въ уста и съ тежка кия въ рѣка, изпълняла отлично рольта на стража. Нашия герой поискалъ да открадне Иоанита. Обаче тя пожелава щото по-напрѣдъ да си опита щастieto у Донъ Мануела. Когато му искалъ желанието си, попита го Донъ Мануель сухо: ами тя обича ли ви? — Обича, излѣло изъ устата на приятеля ми. Донъ Мануель го гледалъ кѣсо врѣме и проговорилъ съ тонъ на отчаянъ челоуѣкъ:—виждамъ че разбойничѣски сте се вмѣкнали въ храма, който бѣхъ приготвилъ само за моята душа. Най-напрѣдъ трѣбва да знайте, че нѣма да ѝ дамъ счупена пара, ако трѣгне слѣдъ васъ. По нататѣкъ трѣбва да знайте, че само една смъртъ може ме отдѣли отъ нея. Не опулвайте очи: да, обичамъ я, обичамъ я съ лудата страсть на закѣсняла любовь. Вамъ е цѣлия свѣтъ отворенъ; менъ е тъмна нощъ, въ която само една звѣзда ми свѣти—Иоанита! Дигнахъ я прѣди години отъ улицитѣ на Мексико, като бѣдно сираче, за да се сдобия слѣдъ врѣме съ душа, която да ме обича; и- вижъ! за тѣзи нѣколко години, отъ блѣсъка на нейната хубость самъ станяхъ нейнъ обожателъ! Нека двубоя рѣши между насъ! При тѣзи думи извади отъ джеба си кожена табакера съ челоуѣчески черепъ и истърси отъ нея двѣ тънки пурѣ. Слѣдъ като му обяснилъ тѣхното значение, както това азъ направихъ прѣди малко добавилъ: Откаже ли двубоя, знайте че ще паижъ отъ този моментъ Иоанита като затворница. Ще легна прѣдъ прага на стаята ѝ и при най-малко едно подозраване въ бѣгство ще убия ѝ и себе си. Избирайте, моля! моя приятель билъ малко по-куражливъ и распаленъ отъ колкото виѣ и съ думитѣ: за Иоанита смъртъ и адъ, дръпналъ една отъ пуритѣ... Тукъ Артуръ внезапно прѣкъса разговора: Виждамъ че и двама си вече допушили. Цѣлтъ на моя разказъ е постигната. Сбогомъ слѣдователно! Излѣзе, като се поклони хладно.

Мисля, че нѣма нужда да описвамъ въ какво настроение на духа ме остави Ар.. Станъ ми лошо; помислихъ че страшната отрова почна да дѣйствува въ мене. Напраздно се мъчехъ да расѣмъ грознитѣ мисли за гроба, като при това болѣзнено си рисувахъ образи, като какъ Ваида полага върху мене вѣнецъ, какъ се моли и плаче. Направихъ си и завѣщанието, което състоеше отъ рѣкописи, книги и дългове, които завѣщахъ на одного отъ най-добритѣ си приятели. Поисквахъ да увеличъ стихотворенията си съ една „ода за смъртъта,“ ама отъ голѣмо вълнение едвамъ сковахъ два стиха. Не вечеряхъ. Лакея Яковъ ме извини, подъ претекстъ, че сълъ боленъ. Заснахъ едвамъ на разсъмнувание.

Когато на другия день рано се събудихъ, почувствувахъ се по-бодръ. Приключенията отъ минлия денъ ми се струвахъ за страшенъ сънъ. Яковъ стоеше прѣдъ лѣглото ми и ми носеше утрѣнната закуска.—Какво прави господинъ Артуръ?—ми се внезапно изпълзихъ изъ устата.—Той?! отговори Яковъ прѣзрително. Лѣжи и до сега въ лѣглото си. На ноцната масичка турилъ пшцовъ и една табакера съ

человѣчески черепъ. Вкусъ—на ли? когато влѣзохъ при него показа ми черепа и ме попита: какво е това? Человѣчески черепъ отговорихъ азъ.—Никъкъ не—добави той—това е лакей, който явява, че господаритѣ му не сж въ къщи и съ грозно чумеряние добавя, че не знай гдѣ сж отишли. Този лакей вѣроятно съмъ билъ азъ, прибави докачения Яковъ. Слѣдъ тѣзи заблѣжка Яковъ наведе главата си, като человекъ, който е навикналъ да търпи обиди.

—Ахъ, помислихъ си азъ, той разсждава цинически за смъртта. Отровата дѣйствува. Какво да му правя, пожела я самъ. Жално за неговитѣ способности! И моя съперникъ почна да ми става много по симпатиченъ, отъ по-напрѣдъ.

Нека всѣки си прѣдстави какъвъ ужасъ ме обзе, когато Артуръ се яви на обѣдъ както обикновенно. Нима има той толкова силни органи? Да не съмъ пъкъ азъ самъ отровенъ? Когато слѣдъ обѣдъ се раздадохъ пуритѣ. Артуръ почна да разсказва на барона сжщата история, която вчера расправи на мене. Когато стигна до мѣстото, гдѣто Мексиканския му приятель посегналъ къмъ пуритѣ на Донъ Мануела, той втрени искрено на мене очи и продължи: Обаче Донъ Мануелъ задържа неговата ржка и извика: Издържете испита. Обичамъ Иоанита само като баща; само отъ бащинска любовь и отъ недовѣрие къмъ хората искахъ да се увѣрж дали васъ привързва къмъ нея истинска любовь или само моето богатство. Сега вземете която искате отъ тѣзи пурн—тѣ сж безопасни.

—Какъ!, извикахъ изведнѣжъ, тѣзи пурн не сж ли били отровни?

—Разбира се, че не, отговори Артуръ засмѣнъ, напълно безвредни и при това отлични, точно такива каквито държж въ тѣзи табакера. Вървамъ, продължаваше той, като ми поднесе отворената табакера че сега ще испушите въ наше присѣствие една отъ тѣхъ, слѣдъ като ви прѣкарахъ, по желанието на барона, прѣжъ единъ испитъ толкова тежкъ за единъ фанатикъ противъ тютюня.

Колкото пяти Артуръ отъ Д., и неговата хубава ступанка Ольга, родена баронъ X. ме посѣщава, незабравя да ми поднесе пура отъ табакерата съ черепа, която азъ охотно приемамъ. Моя Ванда му се сърди: Да не бѣше ти, нѣмаше на този отвратителенъ мурфетъ да се научи, на което той съ смѣхъ отговаря: Мълчи братовчедко, мълчи! Безъ мене по всѣка вѣроятность жива душа нѣмаше да знае за неговата гореща любовь къмъ тебе!

Забравената.

Разказъ на единъ познѣйникъ.

Отъ Н. Н. Златовратоний.

Това нѣщо станж съвсѣмъ случайно. Азъ пжтувахъ по единъ глухъ окръгъ на —ая губерния. Споредъ работата си, азъ трѣбваше да се спрж у священника. Дѣдо попъ ме прие въ една стайчка, гдѣ-

то бѣше приготвена закуска и имаше нѣколко мъже. (Отчето празнуваше именний си день), при туй „женский полъ“ седѣше при самовара въ съѣдната стая и сегись-тогись прѣвъ подурастворената врата поглеждаше на нашата половина. Ний отъ наша страна му отплацахми съ сѣщото. Изведнѣжъ менѣ ми се мѣрнѣ едно познато лице... Господи! Колко отколѣ бѣше това! Азъ я знаехъ въ столницата: това бѣше едно мило, младо сѣщество, такова нѣжно, крѣхко, че всички ний въ това врѣме се боекми, че тя ще се расчупи при първия ударъ на живота... Тя тогава едва бѣ сторила шестнадесетъ години. Послѣ тя исчезнѣ нѣкакъ внезапно — и въ нищо нѣмаше съмнѣние, че тя е заминала. Тѣй рѣшихми всички, даже и блиските ѣ познати въедѣхнѣхъ, поплакахъ и почнѣхъ да забравятъ...

Забравихъ я и азъ, а между туй чудитѣ ѣ голѣми тъмни очи тѣй често съ нѣжна довѣрчива ласка ме гледахъ, а мѣничката ѣ ржчица по нѣкога дълго лежеше въ моята ржка, ту като охлаждаваше, ту като потреперваше и пламваше отъ пълнотата на чистото дѣвственно чувство, съ което бѣхми пълни тогава двама. То бѣше чувство на безконечно и пълно довѣрие единъ къмъ други, но въ това врѣме, когато тя съ цѣлата пълнота на женското чувство ми се довѣряваше топло и радостно, — азъ все пакъ гледахъ на нея, като на мило грациозно дѣтенце, постоянно, като се страхувахъ да се не счупи прѣдъ очитѣ ми. Прѣди да исчезне безвъзвратно отъ нашитѣ очи, азъ намѣрихъ на масата си една малка записка, въ която имаше само петъ думи: „Азъ трѣгвамъ. До скорошно свидѣанье.“

Азъ много хубаво разбрахъ какво значахъ тия думи: тя ме чакаше, но азъ не... азъ не отидохъ подирѣ ѣ; мене ми бѣше тѣй мъчно и тѣжко, че тѣй скоро се свърши това, което азъ прѣдполагахъ: милото, крѣхкото, грациозно сѣщество „се разби“ и при това се разби само тѣй, както се разбива едно дѣте, което отива слѣпнишката къмъ една опредѣлена цѣль. Азъ чакахъ още, че тя ще се върне... но тя не се върнѣ, тя даже вече не ми написа ни единъ редъ. Нарѣдко, като си спомняхме за нея, ний дигахми скръбно рамянѣ, а послѣ я забравихми.

Сега азъ едва можъ да я познаѣхъ: черноокото ѣ загорѣло лице, малко загрубѣли ржци, малко прѣведена, но не толкова грозна, колкото жилѣста, тя напомняше старитѣ мои; само лицето, малко загрубѣло, не бѣше ни сухо, ни твърдѣ строго, а въ очитѣ ѣ свѣтѣше нѣщо прѣдишно, дѣвственно — дѣтинско. Тя бѣше сега навѣрно на 25—27 години, но тя се показваше по-стара. Тя бѣше весела и се чувствуваеше у дѣдови попови като у тѣхъ си.

Както се виждаше, тя ме забѣлѣжи и почнѣ по-често и по-често да се вгледва въ мене изъ подъ широката фигура на баба попадия, която седѣше задъ самовара.

Когато ни запознахъ, тя излека поблѣднѣ, но не показва видъ, че ме познава. Азъ сѣщо счетохъ за ненуждно да откривамъ това... Послѣ тя скоро пѣлѣе...

Слѣдъ два дни азъ ходихъ при нея въ училището — старо църковно помѣщение, студено и влажно. Ний вече бѣхми, като стари по-

знайници. Азъ седѣхъ въ нейната мѣничка—мѣничка станчка, съ расхвърляни книжки по пода, съ плѣсенясало твърдѣ малко прозорче, съ джбова маса, въ кѣщи плетени столове, съ постелка постлана на кривата. Това бѣше нейната килия, нейното дѣвствено лѣгло, на тѣзи, чийто нѣжни крачка пѣкога се хлѣзгаж по паркетитѣ на залитѣ и приемнитѣ стѣни, освѣтени съ люстри, верѣдѣ разнигѣ скъпи материи, що обличаж нейнитѣ роднини и тѣхнитѣ покои.

Всичкото врѣме тя бѣше малко смутена и за да скрие това, мѣчеше се нѣкакъ нервно да приказва за всевъзможни прѣдмети, като прѣшивава отъ единъ на други. Ний по такъвъ начинъ погово. рихи дълго врѣме, като избѣгвахи да си спомняи за мнѣжлото. Само единъ пътъ азъ забѣлѣжихъ:

— Азъ се много радвамъ, че ви срѣщамъ... Разбира се, това все... ви тежи... Но все пакъ — вий сте живи, а ний вече всички ви опѣхми...

Тя мѣлчеше.

— И вий не жалите ли за мнѣжлото? — попитахъ азъ.

— Не, — отговори тя, като се причерви и наведе очи: — но по нѣкога... впрочемъ това бѣше по-напрѣдъ, да, азъ се смѣехъ, но за какво — не можехъ да кажъ опрѣдѣлено.

Тя бърже хвърли единъ погледъ върху мене и тогъ часъ от ново си наведе очитѣ, нервно, като се хванѣ съ рѣжа за гърдитѣ, като че нѣщо я душеше.

— А сега... сега ми е хубаво, — каза тя, като помѣлча една минута: — азъ привикихъ..... На около менъ тука толкова вече „свои...“ вий не вѣрвате?—полита тя, нѣкакъ особено испитателно.

— Не знаж, какъ да ви кажъ, — отговорихъ азъ: — може би... Но всичко това за нашето врѣме е тѣй необикновено, тѣй... И при това село... глухота тѣма... — а тѣзи... сиромашия...

— О, това всичко... всичко това не е тѣй, както вий мислите! — бърже ме прѣкъснѣ тя. — Всичко това има толкова страшно въ себе си, колкото и мило, хубаво. Впрочемъ това може да бѣде понятно само за мене: азъ привикихъ... Да, за да разберешъ това — трѣбва да си тука... Но по нѣкога на мене ми е ставало много мѣчно... Но отъ какво — азъ не знаж... Па и не се мѣчехъ да викнѣ въ това... Азъ тутакси настойчиво прогонвахъ това на строение... послѣ почнахъ да ми пѣва все по-рѣдко и по-рѣдко... Азъ вече застарѣхъ... Азъ съмъ вече стара мома... Погрознѣхъ... Да, азъ съмъ калугерица... За мене тука вече нѣма... Тя цѣла поблѣднѣ и на минута замлѣкнѣ.

— Е, нищо. Праздна работа е то!... Азъ живѣж тука отколѣ вече за другитѣ... Азъ се радвамъ съ рѣдоститѣ на моята младежъ... Азъ съмъ щастлива съ тѣхното щастие.

Ний се раздѣлихми.

Слѣдъ единъ день азъ пакъ ходихъ при нея.

Тя бѣше, както се видѣше, по-сдържана сега и се стараше да, се покаже по-равнодушна и по-хладнокрѣвна, мѣчеше се да бѣдѣ

както ми се струваше, „именно калугерка,“ но когато си тръгнахъ, тя ми каза, като се силно смути и зачерви :

— Вий ме изчите... У мене се връща това първо настроение... Азъ се божа...

— Какво е това настроение? Отъ какво се боите?...

— Не знамъ... Менъ тѣй ми се иска да ви виждамъ, да приказвамъ съ васъ... Да слушамъ вашия гласъ... вашитѣ изражения. когато вий приказвате за това, за старото... за всичко това, прѣдшното...

Тя напълно се смути и го не доискава. Може би на ней ѝ се стори, че азъ може да я разберя инакъ.

Скоро азъ трѣбваше да отпътувамъ. Азъ отидохъ да се простя съ нея. Тя имаше гости — селската младежъ — момчета и момичета; всички тѣ стояхъ въ самото училище — и тя ги гощаваше съ орѣхи, сладки нѣща, чай и весело говорѣше и се смѣеше съ тѣхъ. Очевидно, тя всичкитѣ ги обичаше, като „своя младежъ,“ както казваше тя, радостта и скръбта на която бѣхъ за нея тѣй близки и скъпи. Ней сѣкашъ ѝ бѣше приятно, че азъ я нахѣрихъ въ това общество, че у тѣхъ бѣше тѣй хубаво, весело, любовно... Весело посрѣщашъ тя и мене. Ний продължавахъ наедно да се шегуваме, да се смѣемъ.

Гоститѣ скоро се разотидохъ и ний останяхъ сами.

Азъ ѝ казахъ, че ще заминя утрѣ. Ненадѣйно едно смущение я обхваня цѣла.

— Нима тѣй—скоро?... И за дълго?—попита тя разсѣяно.

— Да, за вѣрване... за сѣжалѣние.. отивамъ въ столицата.

Тя се причерви, устнитѣ ѝ затрѣптахъ; послѣ тя бърже станя и искаше да налѣзе, но не успѣ—сълзитѣ се истърколихъ изъ очитѣ ѝ и тя, като си закры лицецо, зариде...

— Защо дойдохте вий тука? Защо се срѣщнахте съ мене? — шепнѣше тя. — Вий ме отровихте... Вий донесохте съ себе си всичка тѣзи отрова... отъ минжлото. Тя невидимо се вмѣкижъ въ моята кръвъ въ сърдцето ми... Азъ употребихъ всички иѣрки за да я отстраня... Не, не можъ!... Азъ съмъ самичка, пакъ саминка! Вий всички не отхвърляхте... Азъ съмъ забравена, забравена!... Какво ви е грижа васъ всичкитѣ за мене?... Азъ съмъ за васъ — мъртвецъ... Та... защо пъкъ, защо пъкъ вий въскрѣсихте въ мене оная първата...

Тѣй дълго говорѣше тя съ ридания. Азъ отъ своя страна бѣхъ смутенъ и не знаехъ какво да кажа.

Послѣ тя се малко успокои.

— Вий, разбира се, Богъ знае какво ще си помислите за мене, — заговори тя.

— Не, — не, — побързахъ азъ да я успокоя. — Азъ ви разбирамъ.

— Разбирате? — недовѣрчиво попита тя. — Но мене ми е все едно сега... Васъ утрѣ ще ви нѣма — и азъ пакъ ще бѣдъ тѣзи сжщата, каквато бѣхъ до вашето дохождане... Всичко това ще излезне, като тежко въспоминание за тежко минжло

Тя дълго седеше така отпуснала ръцѣтъ си на колѣнѣ, съ наведена глава, замислена и неподвижна, безъ да ме гледа.

Азъ се готвѣхъ да тръгна и ѝ протегнахъ ръка. Прощавайте, зазванизхъ азъ, че ми се случи неволно да ви напомня...

Тя изведи ми хванз ръката съ хладнитѣ си прѣсти, стисна я и, като ме гледаше съ блѣстящи пѣлни съ молба и почти съ отчаяние очи, тихо и напръгнато продума:

— Останете тука... съ насъ... Не ли сте свободни?... А ний какъ би ви обичали!

Азъ мълчахъ, поразенъ.

— Останете, останете!... — повтаряше тя на прѣкъслеци и почти машинално.

Азъ чувствавахъ какъ прѣститѣ ѝ, които стискахъ мойта ръка отслабавъ все повече и повече. Азъ полегка си освободихъ ръката и продумахъ: „Простете... Не можъ... Работитѣ ми... Всичко това е тъй странно...“

Азъ чухъ дрънканieto на моята тройка.

— Прощавайте, още веднѣжъ — продумахъ азъ.

Тя все седеше неподвижна, безмълвна, съ отпусната на гърдитѣ глава.

— Може би вий сами ще можете тамъ... при насъ... Тамъ вий отново ще оживѣете... Ще ви бѣде по-леко... Нанстина, помислѣте... Вий пакъ ще се подмладите, — казвахъ азъ, като се запиныхъ и едва разбирахъ собственитѣ си думи.

Тя станз, исправи се блѣдна съ мокри страни и, като ме погледна гордо въ лицето, протегна си ръката и хладно каза: „сбогомъ!...“

Да, тя бѣше пакъ „калугерката.“

Азъ казваохъ. Послѣ това се минахъ двѣ години — забравихъ я пакъ и азъ... и ето сега вий неволно ми напомнихте. Да, чудни работи се случаватъ по насъ, въ Руссия! Струва ми се, това само у насъ е възможно...

Прѣведе Г. Нв. Маркова.

Една доброволна смъртъ.

Разказъ отъ

Франсуа Колпе.

I.

Прѣди време азъ познавахъ много добръ поета Луи Мирѣ, въ Латинский кварталъ, гдѣто и двамината се храняхми въ една млѣкарница въ сенската улица, съдържателка на която млѣкарница бѣше една стара полячка, прѣкръстена отъ насъ княгиня Шоколадска, по причина на грамадното гърне съ шоколаденъ каймакъ, което тя ежедневно налагаше на показъ въ дюгенчето си. Буквално, тамъ челоуѣкъ можеше да се нахрани съ петдесетъ стотинки: 10 стотинки

„хлѣбъ.“ тридесетъ — „за една порційка“ и 10 за „едно кафенце.“ Делкатитѣ харчехъ по петъ стотинки повече, за да иматъ и печетче.

Освѣтъ нѣколкото младежи, които се прѣдзначавахъ за бж-дѣщи гении, постояннитѣ гости на млѣкарницата бѣхъ все бѣдни съ-отечественници на съдържателката, които всички, повече или по-малко, бѣхъ командували войски. Но най-вече се отличавахе единъ величественъ и меланхоличенъ, съ бѣло брадле, старецъ, чийто антически шинелъ, съ голѣми петелки, мазитѣ му бутуши и шапка, по които, като че ли бѣхъ пълзѣли плжкове, — прѣдставлявахъ една цѣла поема на мизерията. Къмъ него другитѣ поляци се отнасяхъ съ едно явно уважение, защото той билъ нѣкога диктаторъ въ продължение на три дни.

Пакъ у сжщата тази княгиня Шоколадска упознахъ азъ единъ особенъ чудака, който си пекарваше хлѣба съ даване уроци по нѣмски езикъ и който обявяваше, че се е прѣхвърлилъ въ будистеката вѣра. Върху собата на мизерната станчка, гдѣто той живѣше съ наложищата си — една модистка отъ Сенъ Жерменский пазаръ, — седѣше, като върху тронъ, единъ доста хубавъ камъченъ Будда. съ очи хипнотизирани и усрѣмени къмъ пѣна му и държащъ съ рж-цѣтъ си палцитѣ на краката си. Профессора по нѣмски показваше най-дълбоко обожание къмъ идола; но, когато идваше врѣме за плащане кщний наемъ, той биваше по нѣкога принуденъ да го залага въ Монъ-де-Пие. Тогава той впадале въ една мрачна тѣга и се проясѣваше чакъ когато изкупѣше неблагочестивото си дѣяние. При това той не истърваше никога случая да поднови расписката си въ опрѣдѣлений срокъ и, най-сетнѣ, да си възвърне своето божество.

Колкото за Луи Мирà, той имаше сини кръгове подъ очитѣ, съ блѣдно лице и дълга жста коса, каквато носятъ всички младежи, които идватъ съ „третий классъ“ за да спечелѣтъ слава, които харчѣтъ повече пари за газъ, отколкото за пражола и които, богати вече съ много ржкописи, сж обявили на великий градъ отъ нѣкой връхъ на околноститѣ му, классический растиняковъ двубой. Все по това врѣме, моята коса, достатъчно дълга, кирливеше вратника на палтото ми. Прочее, ний бѣхми създадени за да се разберемъ, и не слѣдъ дълго врѣме Луи Мирà ме заведе въ високата си стая въ у-лицата Катръ-Ванъ, гдѣто той ме накара да погълна, като хапове, тъкмо двѣ хиляди александрийски (стихове).

Сериозно, това бѣхъ млади и прѣлестни стихове на едно про-лѣтно вдъхновение, имащи благоуханието на първитѣ лиляки и *сво-боднитѣ птици*. — Заглавието на тоя сборникъ стихове, който Ми-рà напечата малко врѣме слѣдъ като ми ги чете, —ще запазаятъ едно мѣстце между подглавничнитѣ томове на книжницитѣ, наредъ съ по-етитѣ на една единчка сборка — на Доде: *Влюбенитѣ*, напр.

Защото Мирà не напса нищо повече. Младо орле, обладано отъ високи мисли, той отиде та сви гнѣздото си върху височинитѣ на Монмартръ, и въ продължение на дълго врѣме ний не се виждах-ми. Послѣ азъ срѣщихъ подписа му въ журналитѣ и списанията,

гдѣто той почваше да помѣства кѣси и скучни нувелли, които турехж основа на словата му. Миняхж се петъ години; най-сетнѣ, азъ го срѣщнахъ единъ день въ бюрото на единъ журналъ, на който бѣхъ сътрудникъ.

II.

Ний еднакво се зарадвахми отъ срѣщата си, и слѣдъ първитѣ: — „Какъ, вий ли сте?... Ти ли си?“ — ний остнѣхми лице съ лице, стискайки си рѣцѣтѣ и показвайки, въ единъ смѣхъ отъ сърдечна драгостъ, азбитѣ си, които нѣкога бѣхж хапали единъ и сжщий коравъ залѣкъ. Той не бѣше се никѣкъ измѣнилъ; не бѣ даже по-жертвувалъ дългитѣ си коси, които той виняги отмѣташе назадъ, съ ерасивото движение на единъ конь, кога хѣхри. Само че сега той имаше чистий цвѣтъ и спокойнитѣ очи на единъ щастливъ чловѣкъ. И неговата тънка снага бѣ стегната въ едно твърдѣ контенско палто.

— Ний нѣма вече да се раздѣлимъ, на ли? — каза той, като си пропѣхж съ едно мило другарско движение ржката подъ моята. И той ме повлѣче по булеварда, гдѣто априлското слънце позлатѣваше мла итѣ платанови листи.

Ахъ, щастливъ день! Ний исчерпахми всичкитѣ: спомняш ли си?... спомняш ли си за пърженитѣ яйца, които меришехж на слама и за отвратителний сютлажъ на княгиня Шоколадска? и за меланхолията на старий диктаторъ? и за нѣмеца, който залагаше бога си всѣкой три нѣсеца?... Но, най-сетнѣ, лошитѣ врѣмена бѣхж минжли. Той бѣ ржкоплѣскалъ отдалечъ на моитѣ уснѣхи; но онова, което азъ още не знаехъ, бѣше, че той бѣ вече жененъ за една жена, която той обожаваше, и че ималъ вече едно малко момиченце — цѣлъ *амуръ*.

— Ела да ги видишъ; ти ще обѣдвашъ у дома.

Азъ се оставихъ на волята му, и той ме повлѣче надолу, къмъ Тервската ограда, гдѣто той обитаваше единъ павильонъ между дръвесата. Всичко тамъ ви правѣше приемъ, и вий още не сте успѣли да затворите вратата на градината, когато едно малко кученце ви скача по носетѣ.

— Долу, Гаврошъ!... той ще те омаца.

Но при дръканието на звѣнеца, Гжа Мирà бѣ излѣзла, съ малката си дъщеря въ рѣцѣ. Тя бѣше висока и хубавица, съ руса коса, съ богата талия, като излѣяна въ синий си пенъоаръ.

— Кажи да поставжтъ още единъ приборъ; това е единъ старъ другаръ.

И щастливий баща, безъ да си снесе шапката, взе малката си дъщеря и почна да ме развожда изъ кѣщата и да ми показва туй-оууй: залата за яденне, окитена съ блѣскави фаянси, отрупаний съ книги кабинетъ, чийто проворецъ, обръжжтъ къмъ зеленината, бѣ отворенъ, тъй щото едно духванне на вѣтъра бѣ покрило расхвърлянитѣ по масата коректурни листове съ кестанови цвѣтове.

— Хе, знайшъ, това е само начало... Не е твърдѣ отколѣ, когато ний копирахми по 15 стотинки линията.

И докль азъ се въсхищавахъ отъ едно дърво изъ Юдея, цѣло расцвѣтнѣно, което виждахъ въ градината, Мирѣ се бѣше расхвърлилъ, надѣналъ си бѣ работната блуза, обулъ си бѣ пантофитѣ и, потъвжлъ въ голѣмий си фотьойлъ. подхвърляше съ двѣ ржцѣ малката си Еленка и я караше да подскача: хопъ-ла! хопъ-ла!

Не вѣрвамъ да съмъ ималъ нѣкога по-голѣмо впечатлѣние отъ щастие. Обѣдвахми весело: — двѣ блюда—това бѣ всичко; единъ обѣдъ безъ церемонии, по домашному. гдѣто всѣкой самъ си служеше съ пиперената воденичка. Хубавата г-жа Мирѣ прѣдсѣдателствуваше съ блѣстящата си усмивка, имайки до себе си, върху единъ високъ столъ, дѣтето си. Тя говорѣше малко, но нейний сладъкъ и умевъ погледъ слѣдѣше нашия лудешки и парадоксаленъ разговоръ на книжовници въ хубаво настроение. На десерта, тя взе една роза отъ букета, поставенъ на масата, и я затъкнѣ въ косата си, близо до ухото, съ една прѣвъсходна грациозность. Тя бѣше наистина хубавата и мълчелива другарка, нужна на единъ мечтателъ.

Кафе пихми въ кабинета — салона наскоро щѣше да бѣде мобелиранъ отъ печалбата на романа, който щѣше да се издаде отъ Леви; — послѣ, тѣй като бѣше май хладно, запалихми огънь съ талашъ и съчки и, докль азъ и Мирѣ пушахми, като си приповтаряхми старитѣ спомени, — домакинята държайки на колѣнитѣ си малката си Еленка по ризка, учеше я да повтаря „Отче нашъ“ и „Богородице Дѣво“, които дѣтето жумулѣше, като тупаше съ наслаждение двѣтѣ си малки крачета прѣдъ пламъка.

III.

Отъ тѣ насетнѣ ний се виждахми изпърво доста честичко, по-послѣ — по-рѣдко: живота трудний и осложненъ животъ на литератора ни тикаше всѣкой на неговата работа. Години се минах още. Срѣщахми се, стискахми си ржцѣтѣ. — „Какъ е работата?“ — „Много добръ.“ — И туй то. Послѣ, въ послѣдньо врѣме, азъ срѣщахъ много рѣдко името на Мирѣ въ журналитѣ и периодическитѣ списания. „Щастливецъ! „Той си почива,“ кавахъ си азъ, споиювайки си, че го смѣтахъ за чловѣкъ понаправилъ нѣкоя и друга пара. Най-сетнѣ, послѣдната есенъ, азъ се научихъ, че той билъ азъ боленъ.

Побързахъ да го посетѣя Той живѣеше винѣги въ Пернската ограда; но прѣзъ тоя тѣженъ ноемврийски день малката кѣща изглеждаше смразаена и като гола верѣдъ оголѣлитѣ дрѣвеса; видѣ ми се като спарушена, сгибана, сѣщо както всичко нѣщо, което не си видѣли отколѣ. Кучето безъ съмнѣние, бѣ умрѣло защото неговото лаение не отвърнѣ на издрѣкваннето на звѣнца, когато азъ блѣснѣхъ рѣшетчестата врачка и влѣзѣхъ въ градината, цѣла послана съ кашкиля листа, дѣто нощний заврѣлякъ бѣ смразилъ послѣднѣото цвѣте.

Посрѣщна ме не Г-жа Мирѣ, — тя отсутствуваше — а Елена, Елена, която бѣ станѣла четиренадесетъ годишна мома, съ изгледъ саможивъ. Тя ми отвори бащиний си кабинетъ като идигнѣ извед-

вижъ завѣсата на голѣмитѣ си черни клѣпки и хвърляйки върху ми единъ погледъ безпокоенъ и срамежливъ.

Азъ заварихъ Мирѣ сгърбенъ на единъ нискъ столъ въ жъг-ла на огнището. съ старческа кжщна работа, съ посивѣли косми; и, по влажната и студена ржка, която той ми подаде погледа, съ който той ме нагледа, — азъ разбрахъ, че той бѣ изгубенъ. Ужасно вѣщо! Азъ намѣрихъ въ моя другарь оня изгледъ на трѣскавично разрушение, съ които изпрѣди ни поразявахъ нещастнитѣ по-ляци въ млѣкарницата.

— Е, друже, какъ я карашъ?

— Свършено! милий, — отвърнъ той съ една ужасна усмивка: Азъ си давамъ оставката глупешки отъ гърдоболъ, като въ вѣкое пето дѣйствиe... Знайшъ, кога почтенний докторъ, съ глава à la Béganger, ниша пулса на първата роля и си дига очитѣ къмъ небето, казвайки „агонията приближава!“ Разликата е само, че у мене тя се продължава, не свършва никога, тѣзи агония!... Ама ти си пуши, това не ми прѣчи, — прибави той, като видѣ, че си хвърлихъ цигарата. И тоя се закашли съ хърканье.

Азъ се опитахъ да намѣрихъ окуражителни думп. Приказвахъ държайки му ржката и тупайки го полечка по рамото. Но азъ чуввахъ да кѣнти гласа ми въ пустотата, като кога нѣкой лъже, и Мирѣ, гледайки ме, изглеждаше да състрадава за усилията ми.

Азъ млѣквяхъ.

— Гледай, каза той, показвайки ми масата, — вижъ ми масата... Ето шесть мѣсеца отъ какъ не можъ вече да пишъ.

Това бѣше истина. Нѣмаше по-ужасно нѣщо отъ тия натрупани книжа, покрити съ прахъ, и въ едно блюдо, отъ старъ руански фарфоръ, имаше цѣлъ купъ пачи пера, замацани съ мастило и прилични на ония трофея — отъ рждѣсали рапири, които се видѣтъ изъ жилищата на старитѣ бреттери.

Азъ изново се опитахъ да го повѣодушевиъ. Да умрѣ! Въ неговата възраст! Нимѣ това е възможно! Безъ съмнѣние, той не се гледа. Той би трѣбвало да прѣкара зимата на югъ, подъ топлото южно слънце. Това не е мжчна работа... Той баримъ има съ какво...

Но той ме спрѣ, като си тури ржката върху моята.

— Слушай, — каза ми той съ важность, — ний не се срѣщаме отдавна, но ти си ми най-старий, може би най-добрий другарь... Ти ми го доказа съ перо въ ржката... Е, добрѣ, азъ ще ти повѣрихъ една тайна, която ще запазишъ за себе си, ако само не ти се удаде случай да си послужишъ съ нея, за да обезкуражишъ младитѣ хланета — писачи, които ти прѣдставятъ ржкописитѣ си, което, въ всѣкой случай, ще е едно похвално дѣло.. Да, азъ имѣхъ успѣхъ; да, мене ми плащахъ по единъ левъ за реда; да, азъ спечелихъ пари, и тамъ, въ оная долапъ, има едно извѣстно количество жълти, зелени и червени билети, отъ които всѣки шесть мѣсеца се отрѣзва по едно малко кжсче, което прѣдставлява три или четири хляди лева рента... Това е твърдѣ рѣдко явление въ нашата професия. И за да спечележъ това нищожно богатство, азъ бѣхъ принуденъ, азъ, поетъ, да

подражаваш най-суровитѣ добродѣтели на единъ буржуа, трѣбваше да знаеш да откажж единъ наметъ на жена си, една рокля на дъщеря си... Но, най-сетнѣ, азъ имахъ това богатство... И азъ си казвахъ често: ако умрѣ, то е гѣмний хлѣбъ усигоренъ, то е една малка зестра за Елена... И азъ бѣхъ доволенъ, бѣхъ гордъ. Защото азъ знаехъ историтѣ на нашитѣ вдовици, на нашитѣ сираци... Десетина лева помощъ отъ министерството, петь-шестстотинъ лева въ вѣкъ провинциална тютюнджийска кантора... И, ако дѣвойката е интеллигентна и красива, както моята, вѣкоу драматически авторъ, старъ бащинъ ѝ приятель, я съвѣтва да постъпи въ консерваторията и прави отъ нея... Хиляди дяволи! Азъ не искахъ да стане това!.. Но за туй пѣкъ, мой милии, азъ не трѣбва да я протаканъ още. Болестъта коштува скъпо, и ний бѣхми принудени вече да продадемъ два или три отъ билетитѣ, които сж въ долана... За да се отиде на югъ, както казвахъ ти, да се прѣпичамъ като гущеръ на слънцето въ Канна или Ментонъ, ще трѣбва да се продаде още единъ билетъ... и най-сетнѣ, ако азъ я карамъ още нѣколко години, вѣща да остане нищо, тѣй като азъ не могъ вече да пишж... За добра честь нѣма защо да се боиж отъ това... Но онова, което азъ прѣтеглихъ отъ какъ съмъ неспособенъ да пишж, а пѣкъ усѣщамъ тая шепа злато да се стопѣва и намагѣва въ ржката ми, както Балзаковата *Peau de chagrin* — това е ужасно!.. Сега ти же разбра на ли? и ти не ще ме съвѣтвашъ вече да се гледамъ... Хайде, ако ти знаешъ да се молишъ още на милостивий Богъ, помоли му се да ме отърве по-скоро отъ тоя свѣтъ.

IV.

Слѣдъ 15 дни тридесетина души вървѣхми слѣдъ колата, която носѣше Мира къмъ Монмартрскитѣ гробища. Вечеръта бѣ вълѣло свѣтъ, и докторъ Арнолдъ, старъ скиталець по ателпелатата на живописцитѣ, приятель и лѣкаръ на почившии, ми каза, вървѣйки до мене, съ своя гласъ на живописки ученикъ:

— Твърдѣ баналенъ, но вижжи ужасенъ, е контраста... Едно погребение въ такава свѣтловито врѣме... Черно върху бѣло... Май че „сиромашкото погребално шествие“ отъ покойнии лозаръ не е за присмяване... Бррръ!...

Най-сетнѣ, стигнахми до гроба. Мѣстността и минутата бѣхж тѣжни. Подъ намръщеного небе, вискиитѣ елки истърсвахж отъ вѣтъра растопенитѣ си свѣжни висулки. Прижтветвующитѣ бѣхж образували единъ кръгъ и гледахж гробаритѣ, които снуцахж ковчегъ съ вжжета. Близу до кръстоносача, чийто стихаръ, твърдѣ кжсъ, оставяше да се виджтъ панталонитѣ му, свещеникътъ чакаше съ прѣстъ върху требника, когато пѣкъ, съ свита подъ лѣвата му мишница шанка, оратора отъ „книжевното дружество“ държеше вече въ облъчената си съ черна ржавица ржка, листцата на надгробното слово, туку-що стѣкмено на-двѣ, на-три, съ помощъта на единъ приятель, прѣдъ двѣ малки чаши бира, на единъ жгълъ на масата въ кафенето.

Тутакси, когато свещеника започваше латинските молитви, доктор Арнолдъ ме улови за ржката и си приближи устата до ухото ми.

— Знаете ли, че той се умори самъ,—ми каза той съ нисъкъ гласъ.

Азъ го гледахъ смаянъ. Но той ми посочи съ пръстъ черната група, образувана отъ г-жа Мирã и дъщеря ѝ, които се задушаваха отъ сълзи подъ дългите си вуали и се прѣгрънаха въ една трагическа прѣгрѣдка.—и прибави:

— За тѣхъ!... Да, отъ шестъ мѣсеца насамъ, той хвърляше въ огъня всичкитѣ лѣкарства, извършваше прѣднамѣрено всички неблагоприятни... Той ми се исповѣда прѣди да умрѣ.... Азъ не разбирахъ нвкъкъ това, азъ, който си бѣхъ общалъ да го поддържамъ съ крeозота поне три години.... Най-сетнѣ миналата нощъ, когато студа бѣше тѣй силенъ, той оставилъ прозорца си отворенъ, ужъ като че забравилъ, и ето ти въспаление на бѣлий дробъ.... Да, за да оставишъ залъкъ хлѣбъ на тия двѣ жени.... Свещеника не се съмнѣва, че благославя единъ самоубиецъ. Но, карай, добрий чело-вѣче, Мирã е въ рая на храбритѣ.... Какво ще кажешъ? Тѣзи смъртъ, день по день, часъ по часъ това е по-трудно отколкото да минешъ Арколскій мостъ!

Лозана, май 1895 г.

Прѣвелъ Пейко Коевъ.

Студ. по медицината.

СТИХОТВОРЕНИЕ.

Бахчи Сарай.

Мицкевичъ.

Великъ е пакъ, но пустъ Бахчи Сарай чувовенъ;
Чела пашовски тукъ скланяхъ се и на —
Диванитѣ, къдѣ почивалъ вождъ върховенъ,
На плъхове и гады станжали днесъ сцена.

Прѣвъ прозорци брѣшвялъ нагорѣ се възема
И дървко той пълзи по сводове ѝ стѣни.
И челоуѣшкий тронъ безъ страхъ като заема,
Катъ втори Валтасаръ, той пише: съсиини!

Срѣдъ мраморний салонъ стои и днесъ ковчегъ
Съ харемский водометъ. Водата не сѣкнала;
Чурти и днеска тя и съ шопотъ дума лекъ:

„Кждѣ си, зимна власть, тукъ нѣвга тронъ имала?
Вий, роскошь и любовь? Истока вашъ бѣ буренъ,
Но днесъ, уви, остана шума салъ тукъ чучуренъ!“

Изъ книжнината и живота.

І. ВЪ НАШЕНСКО.

Новата 1897 г.; нашѣтѣ по този случай мисли и пожелания. — Праздника Рождество Христово.—По дѣятелността на ІХ Общи. Нар. Събрание: отговорѣтъ на Трѣното Слово; бюджетѣтъ и бързото му гласуване въ камарата; разни законопроекти.—Всеобщата амнистия.

Нова 1897 година! Посрѣщамъ я съ „добрѣ дошла.“ като всѣка нова година, отъ която сме привикнали да очакваме нѣщо похубаво, нѣщо по-напрѣдничаво, нѣщо по-полезно, отъ това, което ни е дала остарѣлата, отишлата въ вѣчностъ минала година!

И всѣка година ний всички правимъ почти същото. *Очакваме* отъ новата година да бжде по-доброчеста отъ истеклата, *надѣваме* се на новата да ни донесе повече щастие, повече сполуки, повече подобрѣния въ частния и общественния животъ въ всѣко отношение. *Очакваме, надѣваме* се!

И хубаво правимъ, че се надѣваме, че очакваме! А още много по-хубаво ще сторимъ, ако не само се надѣваме, но и работимъ за тѣзи очаквани щастия. сполуки и подобрѣния, разбирами, въ широката смисълъ на думата. Много ли, малко ли, но всѣки, като се рѣши да бжде полезенъ, ще принесе своята лепта върху общия жертвенникъ, който служи за щастнето отдѣлно на всички и за въздиганъето и славата на отечеството изобщо...

Ний сме били винаги настроени да вѣрваме въ едно свѣтливо и щастливо бдѣще на отечеството си. Оптимисти ли ще ни нарежтъ зарадъ туй, просто недалновидни ли ще ни прѣкоросжтъ, намъ е все едно. Вѣрвали сме и вѣрваме въ напрѣдъка както изобщо на челоуѣчеството, така по-особенно и на отечеството си. Това обстоятелство, че въ миналото, далечно или близко, ний виждаме повече черни точки, повече непрѣпоржчителни дѣяния, повече нецѣлѣни характери и личности, никакъ не ни отчайва. Не че се самооболцаваме отъ рѣдкитѣ велики събития въ миналото ни, отъ още по-рѣдкитѣ примѣри на истински и безкористенъ патриотизмъ у нашѣтѣ исторически дѣйци, отъ едвамъ мждѣвжщето проявление на общественно съзнание за една систематическа народно-държавна солидарност и якостъ...

Не се самооболцаваме, но вѣрваме въ звѣздата на България! И не само вѣрваме, но бихми желали и другитѣ ни събратия — публицисти, да вѣрватъ колко годѣ като насъ — и тогазъ... Нека бждемъ увѣрени, ний ще направимъ много за достиганъе общата си задача: ошастливянъето и възвеличанъето на България.

Който иска да му спори работата, който желае да се радва на добри плодове отъ дѣятелността си, който ламти за истински успѣхъ — трѣбва прѣди всичко да вѣрва въ своето дѣло, а щомъ вѣрва въ него той ще го обикне, както обича и трѣбва да обича отечеството си.

Любовъта къмъ отечеството и вѣрата въ неговото бдѣще

учатъ всѣкого че има три начала, три девизи, които трѣбва да сдружатъ всички български обществени дѣйци, отъ всички лагери, отъ всички направления и убѣждения. Тѣзи девизи сж: завѣтнитѣ народни идеали, вѣрата на нашитѣ праотци и якостта на българския господарски прѣстолъ. Охраняванѣто на тѣзи три стълбове отъ нашия държавно-общественъ храмъ е священъ дългъ за всѣки истински българинъ. За тѣхната непокътнатостъ ний сме обязани да бждемъ готови на всѣкакви жертви. Да! и други пакъ сме го казвали, —бека не се срамуваме да заявимъ, че въ тѣзи скъпа за насъ татковина има вече що да се пази и че нѣ всичко подлежи на чупенѣе, на събаряне, на измѣняване...

Нека пазимъ като зѣница на очитѣ си тѣзи три нѣща: народнитѣ ни идеали, вѣра и прѣстолъ. Народнитѣ ни идеали сж чимента на нашата народностъ: въ старина тѣ прониквахъ и крѣпѣхъ Симеоноци, Асѣновци и Самуиловци, тѣ осѣняхъ паприарха Ефтимия, тѣ въскрѣсняхъ въ отца Паисия, Неофита Бозвелията, Илариона Макариополски, Раковски и други дѣйци;—православната ни вѣра е онѣзи люлка, която възпитава съ столѣтия българската народностъ и като я облѣче въ чиличана броня, не даде възможностъ на никаква стрѣла да я засѣгне;—колкото за народния ни господарски прѣстолъ, той е най-осезателния и нагледния изразъ на българската независимостъ и свобода и най сигурната гаранция за прѣуспѣването и величието на отечеството ни. Ако „вѣрата безъ дѣла е жъртва,“ то народността безъ вѣра е трупъ безжизненъ. — За нашето общество вѣрата е още и фундаментъ, безъ който обществената нравственностъ не може да почива на здрави основи, а пакъ безъ общественна нравственностъ единъ народъ е осъденъ на неминуема гибель—рано или късно. Въ нравствено религиозния въздигъ се крие расковничето на нашето солидно напрѣдване...

Съ този редъ на мисли ний посрѣщамъ новата 1897 год. Съ тѣзи души ний я честитимъ на всичкитѣ си съотечественици.

Честита и добротчеста нова 1897 година!

* * *

И тѣзъ година пакъ ний имамъ причини да се оплачимъ отъ нашия периодически печатъ за неговото мълчанѣе по случай на господскитѣ празници. Прѣгледвами вѣстницитѣ: ни една статия, която ра засѣга коя годѣ страна отъ велико знаменателния празникъ на Христовото Рождение, ни единъ подлистникъ, ни единъ разказъ не е посветенъ на празника на това „Солнце Правды,“ което прѣди 1897 години изгрѣя въ Витлеемъ, „като възвѣсти радостъ на всичката вселенна.“ И тѣзи година ний се спирамъ върху цариградскитѣ „Новини,“ на които броятъ отъ 24 декемврий е посветенъ на великото Рождество Христово. Освѣнъ уводната статия, въ този брой има напечатани: 1) Писмото за Христа писано отъ Пилата и намѣрено въ рѣкописитѣ на Ватикана; 2) статия подъ заглавие „Конкурсъ за изображението на Исуса Христа 3) статия „Кога се е родилъ Христосъ;“ 4) Подлистникъ съ разказъ „Коледна нощъ“ Пр. У.

Не можемъ да не прѣпечатами писмото за Христа отъ Пилата; то е кратичко, много-значуще и гласи буквално слѣдующето :

„Тука въ Иудея се намира единъ човѣкъ, обкиченъ съ много добродѣтели, който нарича себе си Исусъ Христосъ. Чужденцитъ ги считатъ за пророкъ, а неговитѣ послѣдователи го почитатъ като синъ на безсмъртния Богъ. Въздига жъртви, лѣкува всички болести само съ една дума и чрѣвъ вълаганието на ржцѣтъ си; по тѣло е крупенъ и благовиденъ, има лице ясно и благородно, а коситѣ му слазятъ до рамената въ закривени плетеници и надъ челото раздѣлени; тѣхния цвѣтъ е такъвъ, който е мжно да се опише; челото му е дълго и правилно, странитѣ му приятно устроени, носа и устата съраажърни, брадата гъста и раздѣлена, съ цвѣтъ както косата и дълга колко единъ прѣстъ, очитѣ най-живи; изобличава съ умѣренность и подканя съ благость. Думитѣ му сж пълни съ приятность и дѣлата му почтени. Никога не го е виждалъ нѣкой да се смѣе, а често пжти—да плаче. Неговата умѣренность и неговия ужъ сж прѣвъсходни, и най-послѣ той е човѣкъ, който чрѣвъ голѣмата си хубость и чрѣвъ божественитѣ си съвършенства надминава всѣки човѣкъ.“

Колкото за самия празникъ и за значението му, ето какъ се изразява нашия събратъ отъ цариградскій български вѣстникъ :

„Ужасно зрѣлище прѣдставлява историята на човѣчеството прѣди тоя день. Народитѣ били прѣддени на всевъзможни пороци. Пълно извращение, нравствено растлѣние отъ всѣка страна. Лъжата царувала и се вѣичавала. Чакалъ се общия погибель на това извратено, на това порочно човѣчество, отъ което било изчезнало всичко свято, всичко нравствено, всичко човѣшко. И намѣсто погибель, дошло спасение, избавление. Нужденъ е билъ небивалъ прѣвратъ, не земенъ, а небесенъ, жърка не отъ земята, а отъ небото за да може да прѣвърне земното кълбо отъ злото къмъ доброто. И небото направило тоя прѣвратъ. Родила се *вѣичната Истина*, възсияло *Слънцето на Правдата*, родилъ се Христосъ, който започенлъ ясно и открито да проповѣдва истината и да изобличава порока и лъжата. И тия проповѣди били тѣй мощни, тѣй божествени, щото извършили великия прѣвратъ. Намѣсто лъжата, на земята се възцарила истината.

Това е спасението на човѣчеството! Спасение отъ най-извратителнитѣ грѣхове.“

* * *

Цѣллитѣ истекълъ мѣсець вниманвето на българското общество е било обърихто къмъ София, гдѣто свиканото на 1-й декемврий IX Обикновено Народно Събрание засѣдаваше. Както се знае, народ. прѣдставителство отложи своята законодателна дѣятельность отъ 21-й декемврий за 15-ий януарий. Въ кратното врѣме на своята дѣятельность народното събрание усиъ да навърши най-сжщественната си работа. Въ отговора му на тронната рѣчь, ний срѣщамъ духъ на патриотизмъ, истинско разбираише държавното положение на Бълга-

рия и вѣрно оцѣнение извършенитѣ въ началото на тая година велики исторически събития. Онова, което прави обаче прѣкрасно впечатлѣние, то е отбѣлжването на знаменателний фактъ, епохаленъ за отечеството ни, за ходението на Н. Ц. Височество Княза въ Москва въ врѣме на свещенната коронация на Т. И. Величества Русскій Царь и Царица по тѣхната изрична покана.

За насъ това събитие има толкозь по-големо историческо значение, че то служи за реално доказателство на възобновенитѣ добри отношения между двѣтъ страни — Освободената и Великата ѝ Освободителка. Отъ тѣзи страна гледами ний факта на присѣтствието князово на коронацията въ Москва.

Освѣнъ отговора на тронното слово и провѣрката на изборитѣ, съ които се занима народното прѣдставителство, длъжни сме да му отдадемъ справедливостъ, то употреби не малки усилия въ своята кратковрѣменна дѣятелностъ за да може да гласува „най-важниятѣ законодателенъ актъ, който едно народно прѣдставителство има да извърши.“ Една цѣла недѣля бюджетопроектитѣ бѣхж прѣдметъ на обсъждане въ надлежната бюджетарна комиссия. Четири дни имъ се посветихж въ камарата. И едното и другото врѣме, нека си признаемъ това, бѣхж твърдѣ кратки за една толкова съществена и важна работа. Нѣма никакво съмнѣние, че би трѣбвало на този прѣдметъ да се отдѣля поне единъ мѣсець сериозна работа въ комиссията и събранието. Но по пѣкога условията на законодателната дѣятелностъ налагатъ бързина, съвсѣмъ нежелателна за каквато и да била солидна и сериозна работа. До колкото помнимъ, лани Френската камара на народнитѣ прѣдставители гласува бюджетътъ за 1896 год. съ нечувана до тогава бързина—за 12 дня. Ако не бѣше станало това въ Франция, то бѣше необходимо да се отложи тоя бюджетъ, като се гласуватъ осъжданитѣ отъ всички добри финансисти една или двѣ дванадесетини, каквито е привикнало да гласува френското народно събрание, а гласува и тѣзи година. Тѣзи една или двѣ дванадесетини, т. е. отпусканieto кредити на правителството за държавни расходи само за единъ или два мѣсеца въ началото на годината ставатъ съ цѣлъ да се направи и следъ новата година обстоятелственното обсъждане на останалии бюджетъ. Обаче, както другитѣ години тѣй и тѣзи, сериозний печатъ осъжди французското събрание за неговата халтавость и гласуване на 12 дни, които, каквото и да се казва, не сж нито правилно, нито умѣстно явление въ здравий финансовъ животъ. И у насъ тѣзи година се явихж, ако и не твърдѣ смѣли, поддържатели на френскитѣ дванадесетини, които сж добили право на гражданство и въ други конституционни страни, като Маджарско, Австрия и пр. Тѣзи нововводители бѣхж въодушевени отъ прѣхубавото желание за да се даде възможностъ слѣдъправдничитѣ ваканции цото народното прѣдставителство, като се завърше въ София, да се занимае съ обстоятелственното обсъждане и коренни реформи въ бюджета ни. Това обаче не би и, споредъ насъ, добръ станж, че не се внесе въ нашата парламентарна практика този френски твърдѣ пороченъ начинъ на дѣйствуване, прѣдъ който много фи-

нансисти твърдѣ справедливо прѣдпочитатъ допусканieto да се приложи минималнѣ бюджетъ за цѣлата бѣдѣща година. Нека поменемъ пътъомъ отъ друга страна, че въ Англия обикновеннитѣ и постоянни доходи и расходи никакъ не се обсъждатъ въ камарата, която се занимава на дълго и широко само съ непостоявнитѣ кредити. У насъ, както се знае, споредъ конституцията ни, приета е френско-белгийската система, която задължава разгледванieto на бюджето-проекта статия по статия или параграфъ по параграфъ.

Бюджетътъ на Българското Княжество за настанѣлата вече година 1897 год. е гласуванъ. Той е сключенъ съ 83,390,755 лева. Както се знае бюджетътъ за 1896 год. бѣше 91,140,910 лева. Обаче въ разликата влазятъ така нареченитѣ експлоатационни расходи отъ 6,000,000 лева. То сж отдѣленитѣ въ специални бюджето-проекти расходи на линията Перникъ, държавната печатница и държавнитѣ желѣзници. Въ всѣки случай пакъ е направено едно сжщиско намаление отъ 1,800,000 лева. Найстина, това намаление е твърдѣ малко. И въ нашия бюджетъ има мѣсто да станжтъ много по-големѣ и по-сжщественни намаления и измѣнения, отколкото тѣсъ, които има време да направи народното прѣдставителство. Нека обаче се надѣваме, че за идущата година, не само прѣдставителството, но и правителството, както вече сж заявили надлѣжнитѣ министри, ще се занимажтъ грижливо съ коренни реформи въ бюджета и ще извършжтъ въ него онѣзи намаления и измѣнения, които ще го направятъ справедливъ, вѣренъ и сносенъ за населението. Причинитѣ, за гдѣто тѣзи година нѣма време да се внесе рано въ Народното Събрание бюджетътъ сж исказани въ пълната съ интересъ и краснорѣчиви статистически данни рѣчь на министра на финанситѣ г. Ив. Евстр. Гешова: „късното свикване на Народ. Събрание по причина на новитѣ избори, които станжжж, и желанието на правителството да прѣдстави единъ до колкото е възможно намаленъ бюджетъ, което не можеше скоро да се осжщети по причина на късното назначение на военний министъръ.“ Отъ рѣчьта на г. финансовий министъръ се вижда че послѣдний сключенъ бюджетъ на Стамболовото правителство за 1892 год. и първий сключенъ бюджетъ всецѣло изпълненъ отъ сегашното правителство за 95 г. иматъ една грамадна разлика, която говори въ полза на послѣднийотъ. Първий е сключенъ съ 107,196,783 лева, а послѣдний съ 85,241,104 лева. Слѣдователно има разлика близу 22,000,000. За да свършимъ съ дѣятелността на народното прѣдставителство за истеклий мѣсець, нека поменемъ още и за това, че то намали акциза на нѣкои матоварени до сега прѣдмети като остави и за напредъ свободна отъ всѣкакъв акцизъ приготвяната въ свои казани отъ макулджитѣ лозари и винари ракия. Прие единъ новъ законъ за отчетността на бюджета, а сжщо така и едно законодателно прѣдложение, по силата на което се упълномощава правителството да взема по 14% вносно мѣго на всички внасяни у насъ отъ вѣнъ стоки. Както се знае до 18-й май 1894 год. у насъ бѣше въ сила турскѣй редъ да се взема вносно мѣто 8%.

на 10%, а сега вече се въскочва на 14% — уголѣнение. което ще се прилага до окончателното сключване и влазване въ сила на търговскитѣ ни конвенции съ другитѣ държави. Това уголѣнение не само е въ полза на държавната хазна, а служи като единъ данѣкъ покровителственъ въ полза на домашната ни бѣдна, но въ всѣки случай зараждающа се, индустрия. Както се учимъ, новата конвенция съ Австрия както и прѣдстоящитѣ да се сключатъ съ другитѣ държави търговски конвенции били проникнати отъ сящото стрѣление. Впрочемъ, да не бързааи да говоримъ за тѣзи отъ жизнена важностъ за страната ни актове прѣди съдържанието имъ да стане положително извѣстно...

* * *

Народното прѣдставителство можаше спокойно да се разиде по домоветѣ си и да прѣкара още по-спокойно господскитѣ празници, защото вечерята прѣди да си даде распусъ, то извърши една велика, хуманна работа: то даде всеобща амнистия за всички политически прѣстѣпления отъ 24 дек. 1883 год. до 15 дек. 1894 година. Съ тѣзи амнистия се хвърля едно було на забвение върху всички овѣзи тежки и критически моменти на грѣшки и заблудения, които прѣкара България особно въ послѣдното десетолѣтие. Съ тѣзи амнистия се отварятъ вратата на всички, на всички безъ никакво исклучение, българи, които до сега чевняхъ отъ посталгия на чужбина и копнѣехъ да надникнатъ въ този роденъ край, гдѣто сж видѣли първи пътъ свѣтлината.

Какво велико дѣло е отечеството да даде амнистия, па даже на една само душа!... Между това, въ случая се расгварятъ широко портитѣ не на единици български синове; покриватъ се съ забравяне дѣлата на всички, треперящи въ страната; поставя се една дебела стѣна задъ мнжлото и отваря се нова ера... съ всеопрощението. То е дадено безусловно, въ най-широката смисълъ и тълкуване на думата амнистия. Законътъ прнетъ на 21 декемврий вечерята гласи лаконически: дава се обща амнистия на всички политически прѣстѣпления, извършени отъ 24 дек. 1883 год. до 15 дек. 1894 год. Той засѣга *всички* въ това врѣме извършени политически прѣстѣпления, който и да ги е извършилъ безразлично. Ще се познаятъ, твърдѣ естествено, недоразумѣния за нѣкои дѣяния и прѣстѣпления: дали сж тѣ политически и слѣдователно да ли тѣ попадатъ подъ амнистията. Обаче разрѣшението на тѣзи съмнѣния и недоразумѣния ще стане отъ нашитѣ сѣдилища — пълна гаранция за това, че никои не ще бжде лишенъ отъ благодѣянието на всеопрощението. Ако единъ сждъ сгрѣши въ разбираването на факта, въ окачествяването на дѣянието и тълкуванието на закона, по-горний сждъ ще го поправи и най-отгорѣ стои върховния стражъ и блюстителъ на правилното правдораздаване — Кассационния Сждъ, който ще се произнася като послѣдния инстанция...

Отъ своя страна ний поздравявааи и Правителство, и Прѣдставителство съ тоя му актъ на широко разбирање великитѣ си задачи. И тѣзи честита и плодотворна за обществото новата 1897 г.!

С. С. Вобчевъ.

* * *

Годината 1896 бѣше особено щастлива за България, която, слѣдъ усилни трудове и неравна борба, сполучи да възстанови прѣкъснатитѣ си дипломатически сношения съ Руссия, и видѣ по-послѣ припознаването на Княза си, първо отъ сюзеренния дворъ и послѣ отъ осганжлитѣ велики сили. Прѣзъ посѣщенията си на нѣком отъ европейскитѣ дворове, Н. Ц. Височество биде обласканъ въ Цариградъ съ рѣдки почести отъ Н. И. Величество Султана; и мирнитѣ отношения между Турското и Българското Правителства още повече вакрѣвихахъ. България се прѣдаде на мирното си вътрѣшно развитие, и въ испитанията на сюзерена си даде нагледно доказателство на една лойялна политика. Главната задача на Княжеството прѣзъ истеклитѣ мѣсеци е била икономическото подобруване и финансовото уреждане на страната. Разни цѣлесъобразни мѣрки сж се взели за подиганieto на земледѣлieto и индустрията; особено голѣмъ просторъ се даде на желѣзнопѣжнитѣ прѣдприятия, като на сегашающата постройка на линията Сарамбей — Нова-Загора е подигнала влѣчката на вѣнкашни заинтересувани хора, които отъ това си служатъ съ непростителни срѣдства за да компрометируютъ финансовата мощъ на Княжеството.

II. ВЪ СЛАВЯНСКИТЪ ЗЕМИ.

Славянщината и маджаризмътъ. — Въ Сърбия: ново министерство и задачи ѣт. — Черча-гора и дѣятелността на князъ Никола. — Единъ великъ князъ поетъ.

Маджаризмътъ употребява всѣкакви срѣдства за да повреди на славянщината въ Австрия. Къмъ тѣзи срѣдства трѣбва да се отнесе неотдавнашното распореджанье, щото за въ бѣдѣще врѣме всичкитѣ лица, които не сж маджари, да се записватъ въ списъцитѣ, по които се отбива военната повинность съ маджарски имена. Излишно е да се казва какво се гони съ тѣзи мѣрка, която особно се отнася за сѣрбитѣ, словацитѣ и галицкитѣ руси.

Отъ сжщото естество е и слѣдующето обществено явление. Въпрѣки правилата, потвърдени отъ папата при съединението (унията) на русската галицка църква съ римската, мѣстнитѣ епископи не се избиратъ отъ народа и отъ духовенството, както това го изисква автономията на църквата, а се назначаватъ отъ властѣта, която въ Червонна Руссия гледа по-скоро да се слѣжтъ униятскитѣ обряди съ римокатолическитѣ, та да не остане и разлика между поляцитѣ и руситѣ въ този край. Така е станжло и съ неотдавашното назначение за Русско-галицки епископъ Д-ра Пелешъ. Въ резултатъ на това се явява една вътрѣшна бѣркотия, велѣдствие на която черковата се прѣврѣща въ политическа арена, а черковната иерархия въ котило на поляшки политически агитатори.

Това явление бие въ очи не само въ Галиция, както до сега, но вече и въ Босна и Херциговина, отъ гдѣто стигатъ твърдѣ

скърбни извѣстия, печатани въ сръбскитѣ газети. Тамъ именно, благодарение на седмогодишната дѣятелностъ на митрополита Серафима, назначенъ отъ министра Калая и негово мекере, нинѣшното духовенство въ Босна и Херцеговина се прѣвръща въ вѣрно слугарство на австрийското католическо правителство. Мѣстното население, отъ своя страна като не може самъ да избира своитѣ духовни архипастири и да управлява своитѣ духовни дѣла, въ видѣ на протестъ прѣстава да поощава божнитѣ храмове. Тоя общественно-религиозенъ животъ на нашитѣ съплеменници въ Австрия никакъ не може да радва нито мѣстнитѣ искрени патриоти дѣйци, нито кого и да било отъ искрениитѣ приятели на славянството.

*

Крайтъ на истеклата година се ознаменува въ Сърбия съ оттеглянето на министерството Новаковичъ и съ идването на власть на министерството Симиичъ. Както се знае Новаковичъ, министръ прѣдсѣдател на надялния кабинетъ принадлежеше къмъ така наречената „напрѣдняшка партия“, която не се радва въ Сърбия на голѣма популярностъ. Тъзи партия бѣше прѣди 3 годниа повикана на власть да работи слѣдъ прѣврата, който направи Кралъ Александръ, каго спандира (сирѣ) конституцията отъ 1888 год. и приложи старата конституция отъ 1869 год. Моралниитѣ натискъ на общественото мнѣние въ Сърбия въздѣйствува дълго време върху Кралъ Александръ и той трѣбваше да удовлетвори всеобщото желание за приготвяне на нова конституция. Подобно нѣщо обаче не можеше да стане при напрѣдняцкото министерство на Новаковичъ. Той трѣбваше да повика на власть друго министерство.

Ако вървами на отзивитѣ на либералната „Српска Застава“ органъ за стария Иованъ Ристичъ и на радикалнитѣ „Одјек“ и „Народ“, падаването на напрѣдняцитѣ е било посрѣщнато въ цѣлата страна съ непристорена радостъ. Напрѣдняшството, споредъ „Народ.“ е отслужило 3 годишна служба на държавния прѣвратъ, който на едно съ тѣхната служба принесе неизмѣрна поврѣда на държавното дѣло на Сърбия, на държавнитѣ ѝ финанси, на спокойствието на народа и на Короната и самому себѣ. На Сърбия е потрѣбна конституция и миръ, трѣбва ѝ зачитание на законитѣ и конституцията. „Домашната свобода, продължава сжщитѣ вѣстиякъ, и правилниитѣ конституционенъ животъ ще да бжде винжги въ опасностъ, догдѣто въ Сърбия има хора, които сж готови да приготвятъ 9 ѝ Августъ. когато намѣстницитѣ безъ никава причина съборихъ радикалното правителство на Пашича; 1-ѝ Априлий, когато съборихъ намѣстницитѣ; 12-ѝ януарий когато се съборихъ радикалитѣ и 9 ѝ май, когато се извърши държавния прѣвратъ... Сега ако се иска да се воправи и излѣчи злото, трѣбва да се повърне конституцията отъ 1888 год. като при това се подложтъ на ревизия оиѣзи членове, противъ които кралтъ има нѣщо да забѣлѣжи. Ако това не стане, тогазъ държавнитѣ прѣврати ще си останжтъ обикновенни законни дѣла... Новото правителство, на което болшинството е радикално, трѣбва да

извърши прѣхода отъ държавния прѣвратъ, къмто нормаленъ конституционенъ животъ. Ето защо то има характеръ привремененъ и съ опрѣдѣлена работа.“

Види се, че „Народ“ има право и, че въ Сърбия скоро ще се пристъпи къмто урежданieto на нова конституция. Нѣкои бѣлградски листове извѣстяватъ, че е на пътъ да се състави единъ „Уставотворни одбор“ (конституционна комиссия), за да изработи новъ проектъ за конституция или да прѣгледа уставитѣ отъ 1869, 1888 год. Въ този „одбор“ ще влѣзатъ прѣдставители отъ всички партии, освѣнъ на напрѣдняцката, която вече се растурия и спира издаването на своя органъ „Видело.“ Вече министрътъ на полицията г-нъ М. Джоржевичъ е распусналъ съ кралевски указъ досегашната скупщина. Сърбия прочее, стѣпва въ повата 1897 година съ пълни надѣжди за уреждане своя конституционенъ животъ...

*

Въ страната на Княза Никола се открихъ въ края на мнѣлата 1896 г. двѣ културни учреждения: „Държавна библиотека и музей.“ Ний четохми въ „Глас Черногорца“ законътъ, подписанъ отъ Негово Височество, на който съдържанието е слѣдующето: Въ столицата на княжесгво Черна-Гора основава се държавна библиотека и музей, които се помѣщаватъ въ Зетскій домъ (дворецътъ на Княза Никола). Библиотеката и музейтъ се нахождатъ подъ надзора на министерството на просвѣщението и черковнитѣ дѣла, което ще отпуска ежегодно нужнитѣ сумми за набавяне книги, старини и пр. За управлението на тѣзи учреждения, министерството ще назначи особенъ библиотекаръ, а за вѣрѣшния имъ редъ ще се изработи особенъ правилникъ. Библиотеката ще закупи всички сърбски книги, които до сега сж печатани и които сега излизатъ, за да може въ нея да се намѣри прѣдставена цѣлата сръбска книжевностъ; сжщо ще стане и съ книгитѣ отъ всички славянски литератури, като се гледа, че най-важитѣ съчинения да се набавятъ веднага. Ще се гледа особенио да се закупятъ всички съчинения на всички язици, които расправятъ за Черна Гора. Държавния музей ще събира всички старини които сж намѣрени и ще се намѣрѣтъ въ Черна-Гора. Библиотеката и музейтъ сж отворени за всѣкого. На края на всѣка година управлението трѣбва да поднася една записка за състоянието на тѣзи двѣ учреждения, а сжщо така и да прѣдлага що би трѣбвало да се направи за тѣхний напрѣдѣкъ.

Ний не веднѣжъ мнѣлата година сми обрѣщали внимание върху грижитѣ, които посветява господарьтъ на Черна-Гора за културното продигане на своята достойна за обичъ и хвала държава. Лани той взе инициативата да се извърши прославянъето на 400-годишнината на „Ободската штампария“ (печатница). Това прославяне се отложи за 1897 год. поради закъснѣлитѣ приготовления. Сега, въ честь на този достоенъ споменъ, Черногорския Князь урежда въ страната си казанитѣ двѣ учреждения. Вече е назначенъ за библиотекаръ Профессоръ Филипъ Ковачевичъ, който е извѣстенъ, и както

Библиотеката, така и Музейтъ сж встъпили въ животъ въ деня на тезоименитството на Черногорския Князь — Никулдень. При това той моли „всичкитѣ“ редакции, писатели и книжари да бжджтъ добри и да испратжтъ по единъ екземпляръ отъ своитѣ вѣстници или книги. Вѣстници и книги, стари и нови, на сръбски и всѣки други езикъ, освѣнъ това и прѣдмети за музея се приематъ съ благодарностъ. Всички дарове и имена на дарители ще се обявяватъ въ „Гласъ Черногорца“ и „Просвѣта“ и ще се записватъ за споменъ и въ нарочната книга въ библиотеката и музея.*

Князь Никола вече е отпусналъ за тѣни учреждения 1000 флоринта, а Митрополитъ Хаджи Савва Косановичъ е подарилъ всичката си голѣма библиотека; Епископъ Николай отъ Архангелскъ, въ Руссия, проводилъ два сандѣка книги и 100 рубли.

Ний кавимъ българскитѣ вѣстникари и издатели на книги и списания да чужтъ молбата на Черно-Горскій държавенъ библиотечаръ и да испрачатъ своеврѣменно по единъ екземпляръ отъ своитѣ издания. Врѣзкитѣ на братство и славянска солидарностъ, както и общитѣ интереси на двата братски народа ни налагатъ да изпълнимъ едно подобно малко задължение.

*

Както се знае Черногорския князь е отлпченъ поетъ. Между прочимъ, той е авторъ на знаменитата „Балканска Царица.“ Любопитно е, че тѣзи драматизирана поема на княза Никола, която е била прѣдставена въ нѣкои славянски центрове, не могла да се играе въ театра въ Сплѣтъ гдѣто щѣло да я прѣдстави Протичевото театрално дружество. Това послѣдното поискало разрѣшение отъ Далматинскитѣ (Австрийски) власти и доста чакало, ала не получило отговоръ и зампнжло за Дубровникъ (Рагуза). Когато Далматинската власть се научила за това заминаване отговорило, че, тѣй като дружеството отпнжувало, молбата му е безпрѣдметна. Сърбскитѣ вѣстници прѣдполагатъ, че такъвъ отговоръ ще се добие всѣки слѣдующи пѣтъ, когато се поиска да се прѣдстави дивното творение на князь Никола и всѣки, който знае съдържанъето на „Балканска Царица,“ ще разбере много ясно, защо става това. Тамъ е въспѣта минжлата слава на славянството и се прѣдрича неговото велико бжджще... Не е ли това достатѣчна причина за недопусканъето да се прѣдставлява знаменитата пьеса „Балканска Царица?“

*

Великия князь Ковстантинъ Константиновичъ, който е прѣдсѣдатель на Царската Русска Академия на наукитѣ и искусствата, не само е солидно ученъ и образовалъ чловѣкъ, но е п твърдѣ даровитъ поетъ. Въ досегашнитѣ си поетически произведения, които той подпсва съ буквитѣ К. Р. (Константинъ Романовичъ) той е проявилъ високъ поетически талантъ. Споредъ послѣднитѣ русски вѣстници великия князь е прѣвелъ Шекспирова Хамлетъ така изящно и поетически, щото, казватъ, на русски по-добъръ прѣводъ на Шекспира не е бивалъ.

III. НА ЧУЖБИНА.

Единъ погледъ назадъ прѣзъ 1896 г.*)

Първо и първо вий трѣбва пакъ да благодаримъ на Провидѣнието, че ни избави отъ отдавна застрашаващата всеобща война. По едно врѣме, не отдавна, събитията тѣй се повтѣрвѣхъ и сложихъ щото европейския миръ висѣше. тѣй да кажемъ. на връхъ игла; и тежко щѣше да бѣде томува, който не бѣше приготвенъ за тѣзи събития. Благодарение на прѣдвидливостъта на отговорнитѣ държавници войната се прѣдотвѣрихъ; и европейскій концертъ, който отдавна спѣше, заяви съществуванieto си. Повидимому днесъ всичкитѣ европейски велики сили полагаатъ усилия да не се цѣпнатъ. а задружно да вървятъ въ главнитѣ европейски въпроси. като за нѣкои отъ тѣхъ даже сж си прѣдначѣтали, казватъ. нѣкаква програма на дѣйствие.

Съ не по-малко удоволствие отбѣлѣзвами, че истеклата година тури край на Итальянско-Абиссинската война, която поглѣщаше силитѣ и енергията на два християнски народа. Италианскій походъ въ Менеликовото царство, прѣтѣрихъ, слѣдъ едно голѣмо поражение при Адова. пълна несполука, която се дължеше на неразбранщината и лакомството на италианскитѣ държавници да създаватъ своя колония въ една дрѣвния, малко-много устроена, държава, която е сполучила да уцѣлѣе посрѣдъ най-голѣми промѣни въ течението на тридесетъ столѣтия.

Другъ единъ утѣшителенъ плодъ на 96-та година е че Венецуелскій споръ, който насмалко оставяше да вилете въ ужасна война два еднородни и единопозични цивилизовани народа — Британскій и Американскій, е трѣгналъ по една миролюбива посока. И не само че сж избѣгнахъ тозъ пътъ войната между двѣтѣ сестри държави. но и се постигнахъ между тѣхъ едно безиримѣрно въ новѣйшата история съглашение, и силата на което всички за напредъ распри между Велика Британия и Съединенитѣ Държави ще се разрѣшаватъ, не чрѣзъ бой, не чрѣзъ проливане на човѣшка кръвъ и прахосване на сиромашкия потъ, а чрѣзъ *третейски съдъ*. Дано туй славно съглашение на двата Англо-Саксонски народа да бѣде прѣдтечата на друго подобно съглашение между народитѣ въ Европа. та да се ускори наставанието на онѣзи блаженна епоха, когато „народъ върхъ народъ не ще да дигне ножъ. нито ще научятъ бранъ; и ще искоятъ ножоветѣ си за палечинци, и копията си сърпове.“

Да, идеята за разрѣшаването на международнитѣ спорове посрѣдствомъ посрѣднически съдове добива отъ година на година по-голѣма почва. Международнитѣ конгреси на мира, отъ прѣдставители на всичкитѣ образовани народи. какъвто бѣше тѣзъ-годишниятъ Буда-Пещенски Конгресъ, се събиратъ ежегодно въ европейскитѣ столици да пропагандиратъ полюбовното разрѣшаване на междуна-

*) Този ретроспективенъ погледъ вий извчилъми изъ царигр. в. „Зорница.“ на която спирането за неизвѣстно врѣме вий искрено съжалявами. Б на Ред.

редитѣ спорове, и да провъзгласяватъ началата на царството на мѣра. А отъ врѣме на врѣме се чуватъ въ събрания и вѣстници благородни протести срѣщу постоянното въоръжаване и прѣвъоръжаване на народитѣ, което исчерпва най-жизненнитѣ имъ сили и разстройва организма имъ, трови настоящето имъ и убива бждщето имъ.

Но като съ отрада отбѣлѣжаваи тѣзи свѣтла страна на годизата, тѣзи противовоенни успѣлиа и викове на благородни души, ний съ сърдечна тъга констатираме, че прѣдигодишнитѣ съперничества, съмнѣния, ламтения за възвеличаване на чужда смѣтка си съществуватъ и до сега, само че въ по-прикритѣ, по-дустросанъ образъ. Ни Тилзитскій, ни Кайнарджаскій, ни Парижскій, ни Франкфуртскій, нито Берлинскій Договоръ е билъ въ състояние да задужи тѣзи съперничества и да успокои авторитѣ си за дълго врѣме. Тѣзи своеобразни стремления на държавитѣ и страхѣтъ отъ тѣхъ сж главно причината на постоянно увеличающитѣ се военни приготовления. Днесъ се чуе повече азука на единъ воененъ, своеобразенъ миръ — „ако искашъ миръ готви се за бой,“ нежели отклика на истинския миръ възвѣстенъ въ възвишенната ангелска пѣсень — „на земли миръ и въ челоуѣцехъ благоволение.“ Фактъ си е, че Европа прадължава да си е раздѣлена на двата стари грамадни лагера — Двойний и Тройний Съюзъ, а между тѣхъ неутрална (?) Велика Британія, която крѣпи вѣситѣ да не климнатъ. Цървийтъ отъ тѣхъ получи ново подтвърждение съ посѣщението, което Русскій Императоръ Николай II. направи тазъ година на Франция слѣдъ посѣщенията си на Австрійския, Германския, и Британския дворове. Туй посѣщение въ Републиканскій Парижъ отъ страна на Всероссійския Монархъ бѣше вѣнецѣтъ на Френско Русекото побратимяване. Вторийтъ съюзъ прѣтърпѣ тежки испитания. Отъ една страна увличанието на Италия въ Абиссинската война, а отъ друга Князь Бисмарковитѣ разобличения породихъ взаимно недовѣрие въ държавитѣ, които го съставляватъ, което още не е съвѣмъ исчезило. Раскритията въ *Хамбургскъ Нахрихтенъ* извадихъ на видѣло истината, че има такъво вѣщо като политическа прѣзастраховка, че политическитѣ договори сж нищо, ако нѣма задъ тѣхъ сила.

Двойнийтъ и Тройнийтъ съюзи се продаватъ за миролюбиви. Привидната имъ цѣль е запазването на мира. Обаче, намѣсто да се разоражатъ, тѣ прѣскатъ милиарди въ ненаситното Марсово гърло за нови пушки и топове.

Освѣнь този въоръженъ миръ, на който се радва отъ нѣмай-едѣ Европа, годизата не можѣ да тури край на възстанническото движение въ Куба. Убиваннето на смѣлия главатаръ Мачео е далечъ отъ да е обезсърдило бунтовницитѣ, които сж дали въ послѣднитѣ дни сериозни сражения и сж нанесли сериозни загуби на Испанцитѣ. Има обаче нѣкои признаци за сключването на мира съ слѣдствия благоприятни за възстанницитѣ. Иаглежда като че сама Испания се е убѣдила, че е мжно, даже съспително, да се върви срѣщу течението на вѣка, че е настаняло врѣме да се дадѣтъ свободни учреждения на далечнитѣ ѣ владѣния — Куба и Филиппинскитѣ острови.

Турция, слѣдъ една остра вътрѣшна криза, е заключила да прави опити съ вътрѣшни прѣобразования. Съобразно съ подготовката на развитѣ населенія, прѣобразования се дадохъ за разнитѣ области, за Критъ едни, а за вилаетитѣ други. Духътъ на тѣзи прѣобразования изисква отъ българската народностъ въ държавата да продължава досегашнитѣ си неуморни трудове за подобреніето на церковно-училищнитѣ си работи. Българското церковно-училищно дѣло въ вилаетитѣ прѣдставлява широко поле за работа. Духътъ на прѣобразованията изисква отъ всѣкий българинъ, оттомански поданикъ, да бжде просвѣтенъ и наставенъ въ вѣрата, язка и народността си.

Книгописъ.

I. РЕЦЕНЗИЯ.

Нова земя, романъ отъ *Ив. Вазовъ*.

II.

Въ VIII кн. 1896 г. на „Бълг. Сбирка“ се обѣщахъ да продължжъ своето разглеждане на „Нова Земя,“ като мислѣхъ да прибавжжъ къмъ това, що състави материялъ за първата ми статія, и мнѣнието си за „Н. Земя,“ като произведение на *искуството*. Ако и малко късно, за което моля читателитѣ да ме простятъ, съ настоящата статійка азъ идж да изпълнжжъ обѣщанието си.

Никое Вазово произведение не е прѣдвиквало толкова много, толкова оживени, страстни и пристрастни, и повечето неблагоприятни критики. Освѣнъ нѣкои постраници обстоятелства. — като напр. принадлежността на Вазова къмъ една известна политическа партия, — причината на това трѣбва да се търси, безъ съмнѣние, и въ самото произведение. Азъ бихъ казалъ, че въ послѣдния трудъ на г. Вазова най-ярко испъкватъ познатитѣ вече и забѣлзвани недостатѣци на неговото поетическо творчество. „За г. Вазова мислимъ да е вече добръ забѣлзвано, какъ той е способенъ да въспроизведе поетически по единъ нагнѣна майсторски начинъ всѣка *готова идея* отъ живота или *познати сюжетъ*. Най-вещно доказателство за това ще намѣри любителтъ въ одата „Раковски“ отъ Вазова. Дайте на г. Вазова факта, очертайте му идеята въ процеса на нейното осъществение, и бждеге увѣрени, че ще получите произведение чудесно: той обладава съ *реална концепция*, и чрѣзъ нея обработва напълно вѣщо своя прѣдметъ. Гдѣто бжде ангажирана неговата „пивенция,“ тамъ е той слабъ; по тѣзи причина и *най-хубавитѣ* негови произведения сж отъ рода на *епическитѣ*, въ които идеята е отъ *фактично* естество, и то ония епически, които сюжети сж нѣща *дѣйствиелно* ставали.*) „Нова Земя,“ която иска да бжде свърѣ-

*) Чл. студията на г. А. Теодоровъ — Балавъ за нашитѣ дѣтски стихотворѣни сбирки, въ сп. „Период. списъ“, кн. 37 — 38, стр. 287 — 288.

и-вентъ романъ, е именно такава произведение, гдѣто *особенно* е била „ангажирана“ г. Вазовата инвенция и неговитѣ „детерминативни способности“, и гдѣто тѣ сж проявени въ най малка стѣпень.

Наистина, и тукъ сюжетътъ съставлява нѣща, които повечето, ако не всички, *дѣйствително* сж ставали, ала понеже въ дадения случай самъ поетътъ е трѣбвало да „очертае идеята въ процеса на нейното осжществление“, произведението излѣзло несидно въ художествено отношение: понеже „*концепцията*“ или схващаньето на една идея изъ дребнитѣ, разнообразни и безчисленни взаимни отношения на чловѣка съ природата и своитѣ околни,¹⁾ тукъ, въ романа „Н. Земя“ не е достатъчно поддржано отъ авторска инвенция, отъ „творческо изнамиране елементитѣ на едностройна композиция.“ Ето, въ най-общи термини казано, въ що състои главнитѣ недостатъкъ на „Н. Земя“. Да разгледаме по-специално сжществото на този недостатъкъ, който е присжщъ на много произведения отъ тѣй наречената натуралистична школа.

„Нова Земя“ има документаленъ характеръ, както произведенията на много нови романисти. „....Сдържанието на Вазовото съчинение носи изобщо печатъ на реализъмъ, на нѣкомъ нѣста проглежда даже и натуралистическа жилка.“ казва г. И. Миларовъ въ своята „критическа студия“ *Иванъ Вазовъ, като романистъ*, стр. 82, и прибавя, струва ми се съ пълно основание, „че тия зачатки отъ натурализъмъ не сж резултатъ на едно сформирано у автора мировъзрѣние, а сж рефлексъ на безсъзнателно копиране дѣйствителността, както се е прѣдставлявала прѣдъ очитѣ му.“ „Съчинението, — думата е сѣ за „Н. Земя“, — въ много отношения е вѣрно отражение на събитията и се намира въ жива връзка съ съвременността“, пише по-нататъкъ сжщитъ критикъ, и като прибавя тутакси, че „неговитѣ материалъ не е одухотворенъ чрѣзъ (отъ) едно „поетическо мировъзрѣние“, той очевидно иска да каже сжщото, което исказахъ и ние, въ по-други термини. Той даже отива още по далечъ и безъ право изважда заключение, че, понеже „голтѣмата празнична по срѣдата (на романа) не е друго, освѣнъ хронологическо възреждаше на произшествия и приключения, безъ възелъ, безъ художествено одухотворени конфликти и колизии,“ — то „Н. Земя“ е „едно съчинение, сдържаше лични въспоминания, мемоари, дневникъ, а въ най-добъръ случай, единъ разказъ, но не романъ“ (sic). Безъ право казвами, защото характеръ на мемоаръ има въ „Н. Земя“ само епизодическиятъ разказъ за съединението, гдѣто съчинението сдържа лични въспоминания и пр., но това не ще каже, че то не е поетическо творение. Кой съвремененъ романъ, най-сетитѣ, кое лирическо произведение не сдържа лични спомени. Ами какво сж автобиографическитѣ черти, които срѣщамъ токо-рѣчи въ всички заблѣжителни произведения на свѣтската литература, ако не лични въспоминания?

Наистина, задачата на искусството не може да състои само въ

¹⁾ Чт. с. т., стр. 287.

вѣрно въспроизвеждане на лично прѣживѣни образи, въспржеги *всещло* отъ дѣйствителността. — но тия образи, ако прѣдставляватъ нѣкоя характерна особеностъ на живота, могатъ да послужатъ за върно, отъ което да изникне едно поетическо произведение. Това върно трѣбва да намѣри своята почва, за да се развие; такава почва е поетовата душа, която много лесно се възбужда и много силно, дълбоко чувствува, и поради това рефлектира, отразява образитѣ съ нѣкои характерни черти прѣувеличени, *детерминирани*. Ала не всички душевни сили на поета участвувагъ въ еднаква степенъ въ създаването на тѣзи нови, прѣувеличени образи, които нагледно трѣбва да ни прѣдставягъ *важитѣ* проявления на челоуѣскния животъ: най-главно участие се пада на творческата фантазия. А между това г. Вазовато произведение „Н. Земя“ не е въ надлѣжната мѣра рожба на фантазията. Вѣрно е, че „Н. Земя“ носи печатъ на реализмъ, понеже „въ много отношения е вѣрно изображение на събитията и се намира въ жива връзка съ съврѣшенността,“ — това посочихми и ний въ първата си статия („Б. Сборка,“ кн. VШ). — Но малко ли сж романи въ свѣтката литература, които се отличаватъ съ тия свойства и какъ не сж художествени произведения въ пълния и истински смисълъ на това понятие?

Познатийтъ русски критикъ. Скабичевски, посочва такава въ русската съврѣшенна литература. ¹⁾ И иастина, като четешъ романа „Н. Земя“ не испитвашъ това, което *трѣбва* да испитвашъ, когато четешъ едно истинско художествено произведение: *трапна и възвишена естетическа наслада*; въ него като че липсватъ онни елементи, които те каратъ да се унесешъ и откъснешъ отъ дѣйствителността повседневна, и да се прѣнесешъ съ художника въ единъ идеаленъ миръ, миръ отъ въображение и иллюзии.

Впечатлѣнията, които добиваши отъ това произведение, не сж отъ естество да ни накаратъ да забравимъ дребнитѣ житейски борби и интереси и да се поставамъ надъ своето „азъ.“

„Свойственното на естетическото съзерцание прѣвъсходство състои въ неговата свобода спрямо дѣйствителността, въ неговото отдѣляне отъ нея.

Въ естетическото съзерцание ние не сме заинтересувани *материално* за прѣдметитѣ, били тѣ нѣща или челоуѣци, ний не сме свързани съ тѣхъ споредъ *фактичното* ний отдѣлно съществуване (*nach ihrer thatsächlichen Einzelwirklichkeit*). Прѣдметитѣ не ни държатъ за скута, не ни теглятъ въ своята власть и принудителностъ; ний ги разгледваши и ний се наслаждаваши като на картини и иллюзии, тѣ сж загубили за насъ своята магерпалностъ, тежинна и фактичностъ“ ²⁾ Държи ли ни „Н. Земя“ въ такава естетическо настроение? — Не ни държи, *защото ни влита въ дѣйствителността съ нашитѣ желания и воля.*

„Нищо не ни обвързва тѣй материално и пламенно съ нѣщата,

¹⁾ Вж. II-я т. отъ съчиненията нг, изд. 2, стр. 106 и сл.

²⁾ „*Aesthetische Zeitfragen*,“ Vorträge von J. Volkelt. 1895, стр. 29.

като отдѣлни съществування (*Einzelwirklichkeiten*), както желанията и волята. Който ламти за извѣстенъ прѣдметъ, или пъкъ се отвръщава отъ него, той е далечъ отъ важното издиганье на дѣйствителността и отъ възвишената свобода, що е принадлежностъ на естетическото съзерцание, съ цѣла пропастъ.¹⁾ А като четемъ „Н. Земя“, ние и да искаме, не можемъ да се освободимъ отъ дѣйствителността, отъ живота. а се чувствуваме прикрѣпени къмъ него съ нашитѣ желания, интереси и дребни борби; съзнанието, че авторътъ изображава, прозрачно фотографира извѣстни, *познати* лица и събития, рѣдко нейдѣ да ни оставя, а това нарушава спокойното естетическо съзерцание и разрушава поетическата илюзия. Ако г. Вазовъ бѣше окрилилъ повече своята фантазия, ако бѣше далъ по-широкъ размахъ на своето творчество, пронаведенieto му негли щѣше да има за насъ несравнено по-голяма естетическа стойностъ.

Авторътъ, както самъ казва, („Н. Земя“, стр. 313) е искалъ да ни прѣдстави „картина на една *дѣйствителна* епоха и на едно поколѣние още живо“, безъ да оплодотворява своето повѣствование съ „благородна и високолѣтяща фантазия“; но това е, споредъ насъ, една естетическа грѣшка. Не трѣбва да забравяме, че *житейска* правда и правда *художествена* не е все едно, житейската правда се свежда на случай наистина възможенъ въ дѣйствителния животъ, но неишющъ онава достоинство и идейно значение, което трѣбва да има художествената правда. Най-сетитѣ смислятъ на човѣчeskото съществуване не се съдържа само въ това, каквото е то въ дѣйствителностъ, фактически, но и въ това, каквото то *трѣбва* да бжде: *въ цѣлността на желанията и стрѣмленията, въ цѣлитѣ и идеалитѣ на живота*. Вазовъ е олучилъ въ „Н. Земя“, ако и не подпълно, цѣлитѣ и идеалитѣ на нашата българска дѣйствителностъ, и се е опиталъ да ги възплъти въ лицето на Стрѣмски, ала не е сполучилъ и то за това, че не е искалъ да надарява героя си съ черти на истински герой, сир. да го идеализува, а просто го е „откъртилъ отъ живота.“ Отъ Стрѣмски поетътъ е искалъ да създаде образъ на честенъ, даровитъ и енергиченъ младежъ и общественъ дѣятель, надаренъ съ сърдце, съ характеръ и *нравствена мощъ*,²⁾ а пъкъ излѣзла една доволно пасивна и токо-речи безжизнена фигура. Той повечето бездѣйствува и резонира, не се прѣдставя самъ съ дѣлата си, а ни го прѣдставя самъ писателътъ. Само веднѣжъ виждаме Стр. да проявява въ дѣйствие, че е „надаренъ съ сърдце, характеръ и нравствена мощъ“: то е, когато се записва доброволецъ, слѣдъ съединението, и заминава за границата да се бие срѣщу неприятеля на отечеството...

Това, що имамъ да кажъ още за „Н. Земя“, ще го кажъ по поводъ на критиката на г. И. Миларовъ за същото произведение.³⁾

¹⁾ С. т., стр. 29 и 30.

²⁾ Вж. *Бълг. Сборка*, кн. VIII.

³⁾ Вж. отд. II. отъ цитираната вече „критич. студия“, *Иванъ Вазовъ, като романистъ*.

Ш.

Неприятно, тежко впечатлѣние прави тѣзи критика! Неприятна и досадна работа е да я подлагаш самата нея на критика, — и ако не бѣше авторътъ ѝ г. И. Миларовъ, който разбира, каква трѣба да бѣде литературната критика, ний не бихме обърнали внимание на негова трудъ. Защото, колкото сж вѣрни думитѣ на почтенния критикъ, че „да може критиката ползотворно да изпълнява своята задача, тя трѣбва да бѣде критика обективна, безъ партийна тенденциозностъ и безъ скептицизмъ,“ — не по-малко е вѣрно, че неговата критика за „Н. Земя“ е чисто и просто отрицание на собственитѣ му думи.

„Униение, страхъ, нерѣшителностъ, а даже доза отъ лицемѣрие, въирѣки доброто иначе сърдце на автора — това сж моралнитѣ черти“²⁾ на тая критика, изразена съ собственитѣ думи на г. М. Но нека си послужимъ съ познатия методъ на знаменития френски критикъ Ип. Тенъ, за да разгледаме произведението на автора. За такава цѣль Тенъ ни учи да откриемъ *faculté maitresse*, господствующата способностъ на автора, а господствующата черта въ писателството на г. М. е *вѣстникарство*, и то българско, тѣсногрждо вѣстникарство. Г. М. е *avant tout* вѣстникарь, политически журналистъ, и напанагошъ литературенъ критикъ. Тая негова черта блѣщи прѣвъ цѣлата му „критич. статия,“ ала особено ярко се проявява въ критиката му за „Н. Земя.“

„Основниятъ тонъ въ „Н. Земя“ казва г. М., е негация, безвѣрие въ силитѣ на българския народъ, песимизмъ, който въ заключителнитѣ думи на романа се прѣвращава въ една мрачна *надгробна рѣчь* (курсивъ на крит.) върху скелета на погребения отъ автора български народъ“ (56 стр.) „Забвѣлжително е само, прибавя той, че тая негация и песимизмъ, по подобие на всичкитѣ мрачни жиѣния и начала, дѣйствуватъ прикрито, лицемѣрно, изъ засада, а не явно и съ открити грждп....“ (сжща стр.). Да вѣрва ли человекъ, че г. М-въ това серьезно го казва!? У кого е намѣрилъ почтенниятъ критикъ тѣзи „негация,“ това „безвѣрие въ силитѣ на българ. народъ?“ У Вазова ли? У автора на „Епопеята на забравенитѣ и на „Сливница,“ у ония Вазовъ, койго въ „Н. Земя“ тъкмо тамъ, гдѣто г. М. по несповѣдимъ начинъ, е открилъ „негация,“ „песимизмъ,“ „надгробна рѣчь върху скелета на бълг. народъ“ и наъ още що, — тъкмо тамъ Вазовъ нарича народа „виннигъ вѣрующъ въ доброто, честенъ, простодушенъ, като дѣте, единчѣкъ способенъ на безкористни пориви“ и пр.!! Вазовъ ли е гробоконателъ на българ. народъ, койго за него е „великъ, едъръ въ всичкитѣ сждбовосни исторически моменти“.... „младъ великанъ“.... „Сюблимно дѣте, въ обикновено врѣме апатично, тежко, дори тѣсно егонистично, а въ критически часъ — цѣло нерви и прѣдаиностъ.“ (стр. 539—541 на романа).

И какво е дало поводъ на критика да открие тѣзи страшни работи въ „Н. Земя“ и въ „Вазовото мировъзрѣние?“—Видите ли, само слѣднитѣ думици,—който обаче у г. М. станжли думица, защо-

²⁾ Бж. стр. 58.

то сж напечатани въ критиката му на 10 мѣста съ тлъстъ шрифтъ (черъ, страшни думи!),—които четемъ на самичкия край на романа и които нѣматъ положително нищо общо съ идеята на романа: «септемврийската революция,—думата е за съединението на Южна България съ Сѣверна, — бѣше не само политически прѣвратъ, тя бѣше прѣвратъ и въ бълг. история. *В септемврий прѣсече, като съ ножъ, нѣщото течение изъ естественния ѳ пжтъ, и блъскъ бжджцето и развѣтие въ нова посока, неизвѣстна и премеждлива*» (курсивъ на нѣколко мѣста въ критиката). Ала не сж само тѣзи думи, които сж прѣдизвикали у г. М-ва „дълбока болка въ сърдцето,“—всички-тъ 23 реда на стр. 541, началото на които ний процитувахми, сж виновни за това, и г. М. „много би далъ, много би жертвувалъ тия фатални редове да ги нѣмаше въ книгата“ (стр. 57 на студ.)

Нека ги прочетемъ всичкитѣ, за да разберемъ благородното негодувание на г. М. зарадъ тѣзи „фатални редове,“ — „отъ 6 септ. текътъ на нашия исторически животъ напустих матката си изъ равната, еднообразна, макаръ и траповита, долина, и удари прѣзъ брѣговита страна, прѣсечена съ дълбоки долове, съ каменисти прагове, скалисти и тѣсни клисури, прѣпрѣчени съ урви и прѣпятствия. И той затече пѣвливъ на буйни водонади като исхарчваше енергията си въ борба съ стихийни прѣгради, за да си отвори свободенъ пжтъ, който минва и въ подземни канали, гдѣто свободнийтъ му устрѣмъ бѣ потиснатъ и задушенъ отъ мрачни канари, и пакъ искокнждъ на свобода. Движение напредъ на младъ великанъ, коего събуди съ горломния си шумъ далечнитѣ екове и възбуди удивление съ проявлението на мощна жизненность и здрава кипяща кръвъ... Движение грѣмливо, славно ялово; колосаленъ запасъ отъ сили, прахосанъ въ десетилѣтни испити и лутания, до гдѣто най-послѣ струитѣ, разжжтени и уморени, да найдтъ пакъ равната долина, — напустихта порано...“ Азъ съмъ дълбоко увѣренъ, че всѣки откровенъ и целце-приятно мислящъ Българинъ ще подпише тѣзи редове, ще ги подвизжтъ, увѣренъ съмъ, и искренитѣ дѣятели, които направихж Пловдивската революция, г. Ризовъ напр.*) И г. М., ако можеше се виджтиж надъ своето партийно становище, би призналъ правотата на тия думи. На най-сетитѣ и да сж невѣрни, слѣдва ли отъ това, че Вазовъ е противъ идеята за съединението, — иѣщо, което „прикрито лицемерно. изъ засада“ иска да установи критиката,**)—че съ това свое възрѣние върху него той „хвърля къмъ българ. народъ обвинения въ безхарактерность и користолюбие“ (!!!), че „той се отнася негативно къмъ бжджцето на своего отечество,“ че той ни проповѣдва да се „отчаемъ и спрѣмъ борбата си за напредъкъ и национална независимость.“ че той чете „мрачна, надгробна рѣчь върху скелета на погребения отъ него български народъ?!...“

Малко по-широко сърдце, г. М-въ! Позволете я намъ да ми-

*) Вж. очеркътъ му „Князь Батенбергъ и съединението.“ спис. „Мисль,“ год. V. стр. 83.

**) Чт. особено стр. 56—58, 60 и сл.

дѣшеъ за свободата, независимостта и бъдещето на отечеството си и все пакъ да вѣрваши, че Вазовъ не е по-малкъ патриотъ отъ насъ, двама ни.

„Доблестта на г. Вазова заостава далеко задъ неговия талантъ. Като дѣте той се стрѣска и исплашва прѣдъ недостатъцитѣ на българск. характеръ, прѣдъ вратоломната заплетеностъ на българскитѣ отношения, и *знамето съ идеята и истината падатъ отъ ръцѣтъ му*“ (стр. 58, курсивъ въ крив.)!

Споредъ г. М. това именно отжгтвие на доблестъ у поета го кара да мисли, че сега вече България е валѣла отъ периода на „десетилѣтнитѣ испитни и лутания“ и пакъ е нашла „равната долина, — напусната по-рано.“ Който мисли така, той е страхливецъ, малодушенъ, на ако щете и прѣдатель, защото той „тича да се крие подъ онова положение, въ което се намираше сграната до 1885 г., когато България бѣше подъ чужда опека, когато чужденци мислѣхъ вѣсто насъ и управлявахъ съдбинитѣ на отечеството ни.“ (стр. 61). „А съединението,“ — възклицава веднага г. М въ, — и носената отъ него идея на (за?) независимостта? Тя остава „*нестественна*,“ „*заблуждение ума*,“ „*пльва*“ и „*празенъ призракъ*,“ като съ кавичкитѣ, въ които е поставилъ подчертанитѣ отъ насъ думи, той приписва на поета нѣща, които самъ е насмукалъ изъ прѣститѣ си.¹⁾

Госп. М-въ твърдѣ хубаво разбира, че съединението въ романа е „третирано като простъ епизодъ,“ и че не е то „централната идея,“²⁾ — а между това въ критиката той все съ този епизодъ има земање-даване, което впрочемъ лесно се обяснява съ неговата прѣобладающа способностъ (*faculté maitresse*), която естествено трѣбва да даде своя отпечаткъ на цѣлото му произведение; а пкъ тѣзи способностъ е, както видѣхми, тѣсногрѣдо политическо вѣстникарство. Но най-сетнѣ, каквато и да бѣде прѣобладающата способностъ на единъ критикъ, ний имамъ право да искаме отъ него да бѣде логиченъ и справедливъ, а г. М. не е нито едното, нито другото: той *именно* съединението взема за „централна идея“ въ романа, като го смѣта, че само „то е, което собственно дава на цѣлия романъ нѣкой смисълъ“³⁾ По този начинъ, като се поставя на едно досущъ неправилно становище, той дохожда до такива абсурдни заключения за личността на поета, — г. М. главно съ нея се занимава, — които правятъ крайно лошо впечатлѣние.

¹⁾ Такова извъртанне и изопачаване смисълта на Вазовитѣ думи, г. М. си позволява на много мѣста, вж. напр. 64, особ. 3-я новъ р. Тога сигурно не се прави безъ умисель; ала нѣ работи положително извини: тѣй напр. почтенитѣ критикъ като схванялъ *поетическата фигура* за „равната долина,“ — за която трѣгялъ блг. народъ, слѣдъ десетгодишни испитни и лутания. — ва социологически законъ, признаванъ отъ поета, съ всичката си сериозностъ иде да ни увѣрва, „че само гордитѣ гори и върхове сж били огнището и сложерѣтъ на свободата и независимостта, както ни показватъ прихѣритѣ на доблестната Швейцария, на гордата Шотландия и ювачна Черна-Гора“ (!)

²⁾ Чт. стр. 59—60.

³⁾ Идеята на романа се опитахъ да разясня въ 1-та ч. на моята критика (Бълг. Сб., кн. VIII).

Твърдѣ много сж недостатъцитѣ на г. М-вата критика, за „Н. Земя,“ и всѣка страница прѣдизвиква възражение и недоумѣние. Ето да земеш неговиятъ анализъ на „дѣйствието и фигуритѣ“ въ романа: главниятъ недостатъкъ въ характера на героя на романа г. М-въ е олучилъ: Стрѣмски не прѣдставлява това, което е искалъ да изобрази отъ него писателтъ,¹⁾ но ето че г. М. открилъ и другъ единъ пѣкленъ грѣхъ у Стр.: *той не е достатъчно патриотъ.* „Стрѣмски не вѣрва и се отнася студено къмъ националния принципъ, той не може като българинъ да работи и за обществени и човѣчески идеали, както впрочемъ виждами, че не работи въ цѣлия романъ. Тогава разбира се (??) и излиза (??), че единъ иностранецъ, благородния, любезния графъ Марузинъ, *руския* боляринъ, повече вѣрва въ свято дѣло на българскій народъ“ (стр. 72—73). „Марузинъ завижда на нашия многоясенъ националенъ идеалъ за обединение на цѣлокупното отечество, *въ който идеалъ всички българи обрватъ отъ първий до послѣдния.*“²⁾ Да, да бѣше това истина!³⁾ — въсклицава родолюбивиятъ критикъ по поводъ на тия думи, исказани отъ «иностранецъ» Марузинъ. — „Но вижъ, вече Стрѣмски се отнася скептически къмъ тоя идеалъ, като на откровенната рѣчь на русина, (?) отговаря съ мъгловитата и уклонлива (?) фраза: „Това е идеалъ чисто политически (!)“, на българ. история, тѣй да каже. А нашия общественъ човѣчески идеалъ гдѣ е? — Отъ тия, разбѣнени между Стрѣмски и графа Марузина думи критикътъ прави просто непостижими заключения. Смыслътъ на Стрѣмсковата „мъгловита“ фраза е ясенъ: той чисто и просто иска да каже, че българск. народъ, освѣнъ на своитѣ чисто национални идеали, ще трѣбва въ бъдеще да се посвети и на общечовѣшки културни цѣли и задачи, за да стане единъ день народъ великъ, и че тия задачи като по-сложни и по-отдалечни, не сж още ясни за насъ. Наистина Стр. може да не е чель историята на великата френска революция, както иска да каже г. М., та да не знае, че „националнитѣ стрѣмления къмъ обединение обематъ въ себе си и културно-обществени задачи и демократически прогресъ (стр. 72 отъ студ.); но, за Бога, това никакъ не значи, че той е „политически циникъ,“ „политически атеистъ,“ който съ прѣзрително незачитавъе се отнася къмъ националнитѣ идеали на своя народъ, не вѣрва въ неговитѣ сили, неговото дѣло; който може да „има за принципъ рабско прѣдланение прѣдъ грубата сила,“ за когото „щиковетѣ на чуденецътъ (?) сж култъ (!), „религия,“ „цѣло шировъзрѣние,“ „всичко духовно съдържанне.“⁴⁾ И това се говори за смѣтка на Стр., най-

¹⁾ Чет. по-горѣ.

²⁾ Подчергаванитѣ отъ насъ думи сж цитирани у г. М-ва отъ сѣмия романъ (стр. 72).

³⁾ Тия скоби сж въ критиката.

⁴⁾ Чет. стр. 73 отъ студията.—Нѣма нужда да подсказваме, че горѣ става дума за руското щикове, на които, понеже е поклонникъ Вазовъ, като русофилъ, трѣбва да е почитателъ и Стрѣмски, неговътъ герой въ „Н. Земя.“ Сравни за освѣтление стр. 73 съ 65 дѣто става дума за бащата (!) на българск. народъ (Руссия) и за майката му (България).

голѣмийтъ оптимистъ на свѣта, който вѣрва въ идеали, наука, честностъ и който, най-сетнѣ се записва доброволецъ, слѣдъ съединението, и отива да се жертвува за осъществение на национални идеали ?!

Попъ Кѣна, макаръ да е пламененъ патриотъ, Вазовъ умнишлено изобразилъ пияница, защото билъ свободомислящъ и руссофобъ (стр. 78, студ.) Хм, каже г. М., като че нашитѣ попове малко си поппийватъ. Кѣмъ него поетътъ билъ несправедливъ, защото попъ Ангелъ Чолаковъ, прототипътъ на попъ Кѣна, „въ частния си животъ притежавалъ много по-достойни черти отъ ония, които му приписва авторътъ. (стр. 79). Г. М-въ, види се, забравя, че „Н. Земя“ е романъ, а не история, та зема тъй прясърдце каузата на попъ Кѣна, и мисли, че г. Вазовъ е отговоренъ и за неговото убийство, —което е изобразено въ гл. XXX съ единъ неподражаемъ реализмъ,—па въ негодование извиква: „Ще си позволимъ да забѣлжимъ само, че въ всѣки случай развожданieto на Кръстевича изъ града не е такова ужасно прѣстѣпление като звѣрското убийство на попъ Кѣна...“ (стр. 82). Но най-непостижимо е, че г. М. искарва попъ Кѣна за „най-фанатиченъ прѣдставителъ на идеята за съединението.“ „най-отвѣсни защитникъ на тази идея.“ за която той пада жертва, като истински герой. (стр. 79)!?—Това е просто фалшификация!—Тѣкмо противното е прѣдставено въ романа.

Също не можемъ да се съгласимъ, че фигурата на Догански е вжтрѣшно несъстоятелна и карикатурна (стр. 78) Ако има яртъкъ. цѣлостенъ и до край послѣдователно издържанъ образъ, то е Догански. Авторътъ никъкъ не шаржирва несимпатичнитѣ му черти, което би могло най-сетнѣ да се каже за Благодумова: но Догански, викакъ не е окарикатуренъ: поетътъ му е прѣдалъ дори нѣкоя твърдѣ симпатични черти: кавалерство, благородни пориви (великодушне напр.), откровеностъ и смѣлостъ.

Въобще цѣлата критика на М. за „Н. Земя“ е една, както се вижда, набързо скопосана работа: сума стилистични грѣшки, теоретическата обосновка слаба, много общи мѣста и баналности. Ето вѣ, четете: „романътъ, въ чийто широки рамки могатъ да бждатъ внесени и най-малкитѣ нищожности на дѣйствителния животъ,—щомъ тѣ, обработени отъ вѣщо перо, не дѣйствуватъ утомително—е единъ литературно художественъ редъ, които се управлява по трѣбованията на естетичнитѣ закони“ (стр. 66—67). Нѣкой би помислилъ, че другитѣ „литературно-художествени редове“ не се управляватъ по естетичнитѣ закони. На стр. 66 прѣтрупаната фразеология, която е въобще единъ стилистич. недостаткъ у г. М., затъмнява смисълта на това, което критикътъ иска да каже за „конечната цѣль на всѣко литерат.-художественно произведение.“ А на 67 стр. струва ми се, че г. М. смѣсва епически герои съ драматически.

Но това не е важно. Важното и неприятното е, че г. М-вата критика за „Н. Земя“ е неискрена, тенденциозна, нечестна и несправедлива. „Идеята и истината“ трѣбва да бждатъ знамето не само на националния поетъ и писателъ, г. М-въ, но и на най-обикновения литературенъ критикъ. Въ името на туй, толкова вамъ скъпо знае,

се рѣшихъ да напишъ горнитѣ редове, въ пълно съзнание, че съмъ изпълнилъ добросъвестно задачата си.

Ник. Вобчевъ.

II. НОВИ КНИГИ.

* **Отговоръ на едно възражение до новия проектъ за построяването на желязопътната линия Сарамбей—Нова-Загора**, 15 страници. София. 1896 г.

* **Първи пѣсни**, отъ Ванка Йотковъ, 70 страници. Цѣна 50 ст. Горня-Орѣховица. 1896 г.

* **Калоянъ**, царъ българскій, драма въ 5 дѣйствия отъ Иванъ Вълчановъ Икономовъ, издава книжарницата на Д. П. Малоскитски въ Тулча, 85 стр. Руссе, 1896 г.

* **Психологическа христоматия**, (психология въ приѣрни иллюстрации) за нагледно изучаване душевния животъ, съ 30 фигури въ текста, съставили Юрд. Трифоновъ и К. Станевъ, първо издание, 339 страници, цѣна 3 лева. Пловдивъ. 1897 г.

* **Мивотътъ и дѣятелността на Яна Амоса Коменски**, прѣвелъ отъ руски В. И. Кирчевъ, първо издание, цѣна 20 ст. 31 стр. Пловдивъ 1897 г.

* **Другария**, книжка за дѣца, съ 130 картинки, съставила Бостромъ, прѣвелъ отъ руски Р. В. Радевъ, първо изд. 144 стр. ц. 60 ст. Пловдивъ. 1897 г.

* **Обща аритметика и алгебра**, ръководство за сръдни учебни заведения, отъ Д-ръ Фр. Райдтъ, прѣвелъ Павелъ Ихчиевъ, първо издание, 126 ст. цѣна 1-50 ст. Пловдивъ. 1897 г.

* **Грижата на родителтъ въ борбата съ онанизма у дѣцата**, за родители и възпитатели, съставилъ Л. А. Золотаревъ, прѣводъ отъ руски, 50 страници, цѣна 30 ст. Пловдивъ 1897 г.

* **Брагъ и безбрачие** въ всички полови и морални проявленія, съ най-любопитни исторически и медицински подробности за взаимнитѣ отношения на мъжа и жената отъ най-дълбока древностъ до наше време, отъ Д-ръ А. Дебе частъ II, издание II, 92 страници, цѣна 1 левъ, Пловдивъ 1897 г.

Последнитѣ шестъ книги сѫ издание и печатъ на Хр. Г. Дановъ.

III. НОВИ СПИСАНИЯ.

* **Здоболънарски оборникъ**, периодическо списание, излиза два пѣти въ мѣсеца по една печатна кола, на 1 и 15 число, отъ Д-ръ Параскевовъ, първа книжка, има слѣдующето съдържание: 1) Здоболънарския сборникъ. 2) Нѣколко думи по исторіята на здоболъкарството. 3) Трѣбва ли да се плембятъ или да се наваждатъ злбитѣ на дѣцата, кога и какъ? 4) Тютюна и злбитѣ, и 5) Важно извѣстие. Годишенъ абонаментъ е 4 л. и 80 ст. Книжка I-ва 15 Декември 1896 г. Севлиево.

* **Цвятъ**, научно-литературно списание за младежи, излиза въ началото на всѣки мѣсець (освѣтъ колѣи и августъ) въ двѣ и половина печатни коли. Редакторъ Н. Начовъ и Г. К. Боневъ, първа книжка има слѣдующето съдържание: 1) На новата година (стихотворение). 2) Рождество Христово. 3) Сръщу нова година, (разказъ) Г. Х. В. 4) Свети Кирилъ и Методий. 5) Единъ грозевъ обичай у Камчадалитѣ. Д. Заира. 6) Седемтъгъ мадречи, прѣвъ. Р. Горановъ. 7) Училищна хигиена. 8) Добро другарство и лошо другарство. 9) Народни уютворения: а) Каледарска пѣсенъ. б) Приказка. в) Пословици. г) Гатанки. 10) Сгѣсъ. Годишенъ абонаментъ е 4 лева. Книжка I-ва 1-й януарий 1897 г. София.

* **Воененъ журналъ**, год. IX, кн. VIII, за 1 декември 1896 г. София.

* **Плѣтешествениникъ**, мѣсечно иллюстрирано списание, год. I, кн. 10 и 11, за н. октомври и ноември 1896 г. София.

* **Природа**, иллюстрирано списание, год. IV, кн. 6 за н. ноември 1896 г. София.

* **Свѣтлина**, мѣсечно иллюстрирано списание, год. VI, кн. IX и X, за н. септември октомври 1896 г. Пловдивъ.

* **Учитель**, мѣсечно педагогическо-обществено списание, год. IV, кн. I за м. декемврий 1896 г. Пловдивъ.

* **Сборникъ на пощитѣ и телеграфитѣ**, мѣсечно периодическо списание год. II, кн. 8 и 9, за м. августъ и септемврий 1896 г. София.

* **Медицинска бѣсѣда**, мѣсечно популярно медицинско списание, год. I кн. II, за м. ноемврий 1896 г. Видинъ.

* **Медицинский сборникъ**, списание на българскитѣ лѣкари, год. II, кн. I за м. декемврий 1896 г. София.

МАЛКИ ВЪСТИ.

Иванъ Вазовъ. — Нашия сътрудникъ и народенъ поетъ прѣ кара едно прѣжеждие. Той бѣ доста сериовно заботѣль отъ една пришка на врата си (anthrax), която го принуди да лѣжи и пази стаят повече отъ мѣсець. Операцията, извършена надъ пришката биде сполучлива и здравата натура на г. Вазова прѣнесе доста сериознат болка. Сега рече г. Вазовъ е въ пълно оздравяване — обстоятелство което, не се сънявама, ще зарадва цѣлия български народъ.

Единъ французски депутатъ — мюсулманинъ. — Д-ръ Гранье, прѣда нѣколко години, като бѣше въ Алжиръ, прие Исляма. вве да носи арабска носия, взема абдестъ и редовно прави молитвѣтъ си. Съ една рѣчь, той станъ горещъ мохамеданинъ и проповѣдникъ на Корана. Сега този докторъ е избранъ за депутатъ отъ Портардъ и неговата квартира въ Парижъ се обсажда отъ любопитни кореспонденти и вѣстникари, които го заштитватъ за неговото учение. описватъ живота му и за всичко това публикуватъ дълги и широки статии.

Анатоль Франсъ, академикъ. — Знае се, колко е мѣчно постъжваннето въ Француската Академия, членовеѣ на която сѣ точно 40 и носѣтъ завидното название „безсмъртни.“ Горкийтъ Емилъ Зола, какво не направи и колко пѣти не се кандидатува за този „безсмъртенъ“ постъ, ала все напраздно. Сега на 13/25 дек. 1896 г. избраниитѣ на мѣстото на покойния Фердинандъ Лессепса, г. Анатоль Франсъ, публицистъ и писателъ, билъ приетъ вече въ академията съ обичая церемониалъ, като го придружавали неговитѣ „крѣстници“ — Людовикъ Халеви и Франсуа Коппе и като провънесьль задлѣжителната въ случая рѣчь, посветявана винѣти върху живота на прѣдшественника, а въ случая на Фердинанда Лессепса. Отговорилъ г-ну А. Франсу г-нъ Греаръ, директоръ на Академията.

Комиссия „Трайко Китанчевъ.“ Съставена е комиссия подъ горнето название, която има за цѣль да направи единъ прѣличенъ надгробенъ паметникъ на този общественъ дѣецъ. За тѣя цѣль комиссията отваря публична подписка.

Поправка. Въ настоящата книжка на „Б. Сбирка“ стр. 89 въ стих. „Багча-Сарай“ втори куплетъ вмѣсто *бръшляль* — напечатано е бръшнѣль, и въ послѣдния купл. вмѣсто *зимна* — пропуснато е зимна. На 96 стр. не е показана че бѣлѣжката за 1896 г. е отъ в. *Зорница*.

БЪЛГАРСКА СБИРКА

КЪРВАВА ПЪСНИЦЬ.

Епосъ отъ Пенчо Славейковъ.

Прологъ.

Дѣте невръстно ошь, на майчини си скути,
 Азъ слушахъ приказки и пѣсни за нечути
 Борби и теглила и тъмни сѣдбини
 На моя роденъ край, отъ първи още дни,
 Незнайно по каква незнайна висша воля,
 Обрѣченъ на сълзи и кървава неволя.
 На явѣ и на сѣнь тогава, рой по рой
 Картина, образи и блѣнове безброй
 Прѣдъ моя погледъ плахъ метежно се гълпяха
 10 И като мѡра зла душата ми гнетяха...
 Ако до днесъ живѣи въвъ тихий роденъ кѣтъ
 Другаринъ мой врѣстникъ, той негли нѣкоя пѣтъ
 Ще си припомня какъ, подиръ игри, събрани
 На Павловъ Лѣтъ или край Юдини Гираи,
 Тѣзъ чудни приказки и пѣсни съмъ имъ азъ
 Расправялъ.... Какъ се ний заканвахме тогазъ,
 Че всички заедно, когато отрастеме,
 За родния си край борба ще поведеме
 И ще го отгървемъ отъ робското тегло, —
 20 И нѣма на свѣта да има вече зло,
 Тѣй като ний — да, ний! — съ оржие въ ржката,
 Навѣки ще да го прѣмахнемъ отъ земята.

Дѣтински златни дни, кѣдѣ хвъркнахте вий?...
 Бѣлъ-снѣженъ кѣдърѣцъ надъ челото се вий;
 Отъ други помисли отрупана, душата
 Чуждѣ се отъ васъ, отъ вашта паметъ свята!
 И салъ по нѣкога, като отъ есеннѣ лѣхъ

Отбрулений листецъ, изтръгва се въздъхъ
 Изъ глбинитѣ на сърдцето ми самотно
 30 И рве се той къмъ васъ, изчезвайки сиротно.
 На миналитѣ дни тжовни повѣстѣта
 Невидима ржка изтри изъ паметѣта.
 И повѣстъ кървава написа тамъ отново —
 На нови врѣмена апокалипсно слово.

По чудо нѣкакво, остана е една
 Тжовна пѣсенъ отъ ония врѣмена —
 Мостъ на въздишки надъ проломитѣ висящия —
 По който, отъ брѣга на днитѣ настоящи,
 На миналото азъ вървя къмъ тъмний брѣгъ:
 40 То пѣсенѣта е за планинския царь-юнакъ,
 Що мъртавъ падналь тамъ срѣдъ тъмнитѣ балкани,
 На грждъ съ деветдесетъ и деветъ люти рани,
 Юнацитѣ повелъ на лють послѣденъ бой —
 И на прощаване какво имъ каваля той....
 Като вълшебна рѣчь, тааъ пѣсенъ ми отвѣва
 Отъ миналитѣ дни завѣсата мъглива;
 Сърдцето съ прѣжний жаръ метежно пакъ тупти...
 Съ величественъ замахъ въ шеметни висоти
 Истжпватъ върхъ до върхъ и дивни и замайни,
 50 И негли нѣкакви тѣмъ повѣрени тайни
 Да скриватъ, тѣ чела обвили сж въ мъгли;
 Възмогнати надъ тѣхъ тамъ царственни орли,
 Съсь погледъ стрѣднатъ къмъ усойтѣ, се виятъ
 И дебятъ плахитѣ кошути, що се криятъ
 Низъ дебри и гори — кждѣт' отъ памтивѣкъ
 Не е посмѣйвалъ да проникне человекъ
 И тамъ да накърни, за изгоди свѣтовни,
 Свѣта имъ дѣвственностъ съ ржцѣтѣ си грѣховни.
 Подъ гжстия заслонъ на буйний хрсталакъ,
 60 Невидими вълни изъ вѣковѣчний мракъ
 Шумятъ, прѣмѣтатъ се, една се друга гонятъ
 И съ горскитѣ листа потайно си ромонятъ
 Омаенъ споменъ отъ дълбоки старини,
 Завѣтъ за минали, завѣтъ за бждни дни; —
 Че, както е мълва, въвъ тая пустошь строга —
 Храмъ Божий — само чутъ е вѣщия гласъ на Бога.

- И безметежниятъ вѣковенъ горски сънъ
 Нарѣдко сепвалъ е воинственъ само звѣнъ,
 Звѣнътъ на мечове кръвнишки, ревъ побѣденъ,
 75 Молби, проклятия и викъ и стонъ послѣденъ.
 — Незванъ, нечаканъ гостъ отъ истокъ се вѣстилъ,
 Говори пѣсенъта, — и пжть си той пробилъ,
 Съ измама нѣкаква прѣзъ тѣмнитѣ балкани.
 На срѣща му тогазъ, съ юнацитѣ отбрани,
 Застаналъ онзи царъ — и три дни боятъ лютъ
 Не сѣквалъ... Кървавъ бой, невиденъ и нечутъ...
 И въ него паплачѣта юнаштво наддѣляла.
 Като надмощенъ джбъ, отъ зла прѣчупенъ хала,
 Падналъ юнакътъ-царъ вѣвъ тоя сѣтенъ бой.
 80 Дружина вѣрна го, прѣзъ тѣмнитѣ усой,
 Понесла на ржцѣ — съсъ горско росно биле
 Тѣ люти рани му на мжжска грждъ прикрили,
 На сърдце съ омисль понѣ да му трупътъ
 На свой отнесатъ въ далечний роденъ кжтъ.
 Ала отъ вси страни тѣмъ пжтътъ билъ прѣсѣченъ;
 Юнашки славенъ дѣлъ юнаку билъ обрѣченъ —
 Въ незнайнитѣ гори да спи въ незнаенъ гробъ!
 Та дойде ли часътъ, въскрѣсналиятъ робъ
 Да хвърли отъ ржцѣ оковитѣ срамотни —
 90 На първий тржбенъ зовъ, изъ своя гробъ самотний
 Да може стана той — юнацитѣ на сѣчъ
 Пакъ самъ да поведе съ побѣдния си мечъ...
 Юнашка сѣтня рѣчъ, юнашко обѣщане —
 На бждущитѣ дни велико завѣщане.

- Дѣтински златни дни, вамъ сѣтний мой привѣтъ!
 Далечно бждуще, мечтано въ розовъ цвѣтъ
 Тогазъ, — сега и то се въ минало обърна,
 Цвѣтъ и прѣцвѣтъ и уврѣме посърна —
 Но не и напусто... То бѣха славни дни,
 100 Макаръ на ужаси, макаръ на кръвнини
 И запустение! — До днеска сж слѣдитѣ
 Неизличени ошь: въ полята и горитѣ
 Польхне ли вѣтрець, съсъ кървавъ джхъ лѣхти;
 Бѣлѣятъ се безъ гробъ разнесени кости
 По голи равнини, усой и долини;

Срѣдъ пепелищата и грозни и пустинни,
 Срутени зидове се дигатъ тукъ и тамъ
 И сѣкаше укоръ къмъ небо хвърлятъ нѣмъ,
 Че имъ е дало то такъва дѣлъ свѣтовенъ —
 110 Да сж надъ пустоши тѣ паметникъ тжжовенъ...

Нарасва други родъ, за други сѣдбини...
 Изчезва споменътъ за миналитѣ дни;
 Единъ го въ пѣсенъта пѣвецътъ само спазва —
 И днесъ за него той ви пѣе и приказва.
 Лайпцигъ, 29 Апр. 96 г.

Пѣсенъ първа.

на засъданне.

*Свѣтъкъ. — Единъ прустъ, какъто нѣма вече. — Два реда хора, два
 разни разговора. — Епизодъ отъ Бѣлградъ. — Войводата. —
 Свѣтъкъ. — По него връме.*

Потъва въ далнини намръщений Бунай —
 На челото му ощъ таинственно сияй
 Послѣдний слънчевъ лучъ. Привѣтний день отмина
 Задъ тъмнитѣ гори, опжтенъ къмъ чужбина,
 По своя знаенъ пжтъ. Вечерникъ тѣхъ повѣ.
 Полето глѣхне. Тукъ и тамъ се отзове
 Самотно сепнать екъ, или отзвукъ отъ пѣсенъ
 И чезне бавно пакъ на нѣкъждѣ унесенъ...
 Яздачтъ пъргавъ конъ пои на рѣчний бродъ...
 10 Работникъ закѣснялъ оскорва муденъ ходъ,
 Загриженъ за дома, кждѣто го очакватъ
 Отдавна... Въ небеса безъ облакъ се отсякватъ
 Свѣткавици... Самъ-тамъ изъ Каменградъ блѣсти,
 Залутанъ огнецъ плахъ, — като че да вѣсти
 Че още тамъ радятъ грижовнитѣ ступани,
 А негли, заедно съсъ гоститѣ отбрани,
 Че празникъ къщенъ ощъ празнува челедъта.

Донася сладкъкъ сънь съсъ себе си нощъта...
 Но другъ животъ сега, на дневния на смяна,
 20 Настъпва: всичкото за новъ животъ призвано
 Се сепна, заживѣ и въ най-потайний кжтъ.
 Самотни сѣнки самъ и тамъ прѣпрѣчватъ пжтъ

И тулят се, въ мрака зарѣяни. По двори
 Се чуе спрещнатъ шумъ, сподавени говори
 И изликомъ скриптятъ откренати врати...

Отвѣдъ прѣвъ стѣгдата изъ тмата се вѣсти
 И бърво прѣмина залутана отсѣнка, —
 По пѣргавия ходъ и кършена осанка
 Опавливо око познало би за мигъ

- 30 Че то е момъкъ младъ, — а гружнятъ му ликъ
 Посѣтилъ би при туй, че не нехайность млада
 Го е поднудила, за нѣкаква наслада,
 Да скита насамъ по късни тъмнини...
 Отъ погледа на двѣ притулени жени
 Край niskий стоборъ тамъ кждѣто пжтя свива,
 Таъ бърва сѣнка не убѣгна; мълчеливо
 Спогледахъ се тѣ и слѣдъ минута пакъ
 Подзеха разговоръ, поволно въ нощний мракъ
 Размахвайки съ ржцѣ.

- 40 — „Тѣй, тѣй ти казвамъ, Ралко,
 Дошло ми е достукъ... Одевъ щѣхме смалко
 Съсъ моя хубостникъ очи да издеремъ.
 Навириль, синъ, глава — зарѣзалъ е съвсѣмъ
 И работа и домъ. Кждѣ ще му е края,
 Кой знае. Чедо, бре, му викамъ: тебъ ли тая
 Остана? А пѣкъ той подсвирка съсъ уста, —
 Не ще бия да знай... и денемъ и ношя
 Фишеци прави.“ —

„Ехъ не се коси, невѣсто, —

- 50 Я моя Дивисиль... Не свѣрга го на мѣсто,
 Отъ мѣсеци насамъ“ тукъ другата подзе:
 „И цѣлата рода е турилъ на нозѣ, —
 И азъ на старини не мож да почина...
 А по баща си пѣкъ и тримата ми сина...
 Мжже, що се рекло, — та тѣ ли пѣкъ назадъ
 Отъ другитѣ! Не е туй само въ нашия градъ;
 Навредъ, що се рекло... Ужъ бѣхме есенеска
 Отсѣкли да годимъ Дѣяна, а и днеска
 Така си все стои, замръзая, день за день...

- 60 Ехъ, каже Дивисиль, годевъ е и Младенъ, —

Па вижъ че... Друга е сега наредъ изгора:
Дѣянъ ще да дѣи каквото всички хора..."

— „Тѣй, Ралко, тѣй, това и моя хубостникъ
Все пѣе... Господъ знай какъвъ ще е постигъ...
Прѣвѣрна се свѣта“ пакъ пѣрвата подхваана —
„На пѣтя отъ пазаръ ме срѣщатъ отзарана
Божилчини, сами ходѣли по купежъ:
Хе, викамъ азъ, това годежъ и все годежъ
Не ще е! За кога ще бѣде свадба, Вело?
70 Какво ти е Младенъ? А тя, вижъ, погледъ свела
И се усмихва... „Ехъ, и ней до ще редъ,
Отвърща, — може пѣкъ че *друга* по-напрѣдъ,
Та нашата тогазъ... на врѣме по-честито.“
И смѣря ме съ очи така е дяволито,
Като че азъ не знамъ на дѣка бие тя...
Тѣй, тѣй ти казвамъ азъ — прѣвѣрналъ се свѣта;
Мжжетъ нейсе, то... ами пѣкъ и женитѣ...
Младенъ разбѣрка тукъ на всичкитѣ главитѣ —
И ей го на, кой знай, кждѣ отива пакъ.“ —

80 „Па и до нази все ще дойде то... По мракъ,
Що се рекло, таквозъ каквото се върточи
Ще мине мракъ—и то на бѣлъ свѣтъ ще искочи!“
Тукъ другата подве...

Пропѣяха повторъ
Пѣтли. На тъмния небесенъ кръгзоръ
Сроенитѣ звѣзди несѣтно загасняхъ,
Като че въ нѣкаква нечакана уплаха,
Отъ ясний мѣсець що надникна издалечъ...
А не довършиха женитѣ още рѣчь —
90 Но знай се, у жени, при туй добри съсѣдки,
Че каси рѣчи сж невидени и рѣдки,
Като петровски снѣгъ. Едната поведе
Съ „тѣй, тѣй“ — „що се рекло“ по нея додаде
Пѣкъ другата — и рѣчь по рѣчь се замотае,
Та крайниятъ и край и Господъ самъ незнае.

Между това, Младенъ — опазиха добрѣ
Старешкитѣ очи че бѣше той — се спрѣ

Прѣдъ тъмнитѣ врати на домъ самотенъ, въ мрака
 Издигнатъ глухъ и пустъ, и излекомъ потрака
 100 Тамъ по урѣченъ знакъ. Открехна се завчасъ
 Високата врата и крехъкъ женски гласъ
 Посрѣщна новий гостъ.

Той горѣ въ пруста свари
 Събръни званитѣ съратници другари,
 А съ тѣхъ и пратници отъ ближнитѣ села —
 Намннали така по свои ужъ дѣла
 Въ града и тукъ сега несѣтно озовани...
 Едничекъ липсваше срѣдъ гоститѣ отбрани
 Войводата, — съзвалъ потайний комитетъ
 110 За тая вечеръ тукъ на сговоръ и съвѣтъ, —
 Селата прѣзъ денъе излѣзаль да споходи...
 И чакаха го тѣ отъ часъ на часъ да доди.

Младенъ се настани при масата посрѣдъ,
 Къдѣто кушъ княжа, натрупани безредъ,
 Компаси, карти и статистики стоѣха.
 Прѣвжснати за мигъ отново се подзеха
 По тихи думи. Днесъ се тѣ за първи пѣтъ
 Събрани виждаха тѣй скупомъ въвъ домътъ
 Дойчиновъ, първи пѣтъ и самий домъ честити
 120 Видѣли. Прѣди сто години, именитий
 Ступанинъ — пръвъ старей и въ Стамбулъ чакъ прочутъ —
 Не пожалилъ пари, ни врѣме, ни пѣкъ трудъ,
 Да се покаже прѣдъ ступанката си млада
 И ней да угоди — издигналъ тая сграда
 И вжтрѣ украсилъ съ чудо чудеса.
 По редомъ двѣ лѣта се чувало гласа,
 Теслата и чукътъ на майстори зидари —
 На трето лѣто чакъ високитѣ довари
 Обвили равенъ дворъ, съсъ бѣлъ мермеръ постланъ...
 130 Но тоя нови домъ довѣршилъ новъ ступанъ —
 Синътъ Дойчиновъ, младъ и пѣргавъ чорбаджия,
 Когото посрѣдъ денъ въ Русалина Кория
 Олушнаха съ куршумъ татари отъ Стрѣлецъ,
 Несити на грабежъ. Тѣй синътъ първенецъ,
 Дойчиновиятъ внукъ — въ честь дѣдова си кръстенъ
 Съсъ името Дойчинъ — макаръ и маловръстенъ,

Па вижъ че... Друга е сега наредъ изгора:
Дѣянъ ще да дѣи каквото всички хора...“

— „Тѣй, Ралко, тѣй, това и моя хубостникъ
Все пѣе... Господъ знай какъвъ ще е постигъ...
Прѣвѣрна се свѣта“ пакъ пѣрвата подхвана —
„На пѣтя отъ пазаръ ме срѣщатъ отзарана
Божилчини, сами ходѣли по купежъ:

Хе, викамъ азъ, това годежъ и все годежъ
Не ще е! За кога ще бѣде свадба, Вело?

- 70 Какво ти е Младенъ? А тя, вижъ, погледъ свела
И се усмихва... „Ехъ, и ней до ще редъ,
Отвърща, — може пѣкъ че *друга* по-напрѣдъ,
Та нашата тогазъ... на врѣме по-честито.“
И смѣря ме съ очи така-е дяволито,
Като че азъ не знамъ на дѣка бие тя...
Тѣй, тѣй ти казвамъ азъ — прѣвѣрналь се свѣта;
Мажетѣ нейсе, то... ами пѣкъ и женитѣ...
Младенъ разбѣрка тукъ на всичкитѣ главитѣ —
И ей го нѣ, кой знай, кждѣ отива пакъ.“ —

- 80 „Па и до нази все ще дойде то... По мракъ,
Що се рекло, таквозъ каквото се върточи
Ще мине мракъ—и то на бѣлъ свѣтъ ще искочи!“
Тукъ другата подзе...

Пропѣяха повторъ

Пѣтли. На тъмния небесенъ кржгозоръ
Сроенитѣ звѣзди несѣтно загасняхъ,
Като че въ нѣкаква нечакана уплаха,
Отъ ясный мѣсець що надникна издалечъ...

- А не довършиха женитѣ още рѣчь —
90 Но знай се, у жени, при туй добри съсѣдки,
Че каси рѣчи сж невидени и рѣдки,
Като петровски снѣгъ. Едната поведе
Съ „тѣй, тѣй“ — „що се рекло“ по нея додаде
Пѣкъ другата — и рѣчь по рѣчь се замотае,
Та крайниятъ ѣ край и Господъ самъ незнае.

Между това, Младенъ — опазиха добрѣ
Старешкитѣ очи че бѣше той — се спрѣ

Прѣдъ тъмнитѣ врати на домъ самотенъ, въ мрака
 Издигнатъ глухъ и пустъ, и илекомоу потрака
 100 Тамъ по урѣченъ знакъ. Открехна се завчасъ
 Високата врата и крехъкъ женски гласъ
 Посрѣщна новий гостъ.

Той горѣ въ пруста свари
 Събрѣни званитѣ съратници другари,
 А съ тѣхъ и пратници отъ ближнитѣ села —
 Наминали така по свой ужъ дѣла
 Въ града и тукъ сега несѣтно озовани...
 Едничекъ липсваше срѣдъ гоститѣ отбрани
 Войводата, — съзвалъ потайний комитетъ
 110 За тая вечеръ тукъ на сговоръ и съвѣтъ, —
 Селата прѣзъ денъ излѣзвалъ да споходи...
 И чакаха го тѣ отъ часъ на часъ да доди.

Младенъ се настани при масата посрѣдъ,
 Къдѣто кулъ книжа, натрупани безредъ,
 Компаси, карти и статистики стоѣха.
 Прѣкъснати за мигъ отново се подвеза
 По тихи думи. Днесъ се тѣ за първи пътъ
 Събрани виждаха тѣй скупомъ въвъ домътъ
 Дойчиновъ, първи пътъ и самий домъ честити
 120 Видѣли. Прѣди сто години, именитий
 Ступанинъ — прѣвъ старей и въ Стамбулъ чакъ прочутъ —
 Не пожалилъ пари, ни врѣме, ни пѣкъ трудъ,
 Да се покаже прѣдъ ступанката си млада
 И ней да угоди — издигналъ тая сграда
 И вжтрѣ украсилъ съ чудо чудеса.
 По редомъ двѣ лѣта се чувало гласа,
 Теслата и чукътъ на майстори зидари —
 На трето лѣто чакъ високитѣ довари
 Обвили равенъ дворъ, съсъ бѣлъ мермеръ посланъ...
 130 Но тоя нови домъ довѣршилъ новъ ступанъ —
 Синътъ Дойчиновъ, младъ и пѣргавъ чорбаджия,
 Когото посрѣдъ денъ въ Русалина Кория
 Опушнаха съ куршумъ татари отъ Стрѣлецъ,
 Несити на грабежъ. Тѣй синътъ първенецъ,
 Дойчиновиятъ внукъ — въ честь дѣдова си кръстенъ
 Съсъ името Дойчинъ — макаръ и маловръстенъ,

- Застъпилъ съ денѣе убитий си баща —
 И туй що отъ баща и още отъ дѣда
 Той наслѣдилъ, сега нарастнало е спорно
 140 Въвъ вреднитѣ рѣцѣ и тройно и четворно.
 Но туй съ което той най-вече се гордѣй,
 Това зарадъ кое най-вече той милѣй.
 Е бащиниятъ домъ, сж бащинитѣ двори
 И прѣширокий прустъ съсъ двойнитѣ прозори.
 Кой знае, свѣтъ широкъ! и негли по свѣта
 Ще се намѣри домъ на тозъ по хубостъта
 Да се удари; но навредъ по свѣтъ на пруста
 Да диришъ прѣлика, ще бжде грижа пуста!
 Отъ джбови дѣски е подѣтъ якъ скованъ,
 150 Черница и орѣхъ — раскошниятъ таванъ:
 Три майстори рѣзци съ лета сж го дълбали
 И други два по тѣхъ сж четката въртяли,
 Додѣ го смайсторятъ... Посрѣдъ, сдѣленъ на кръсть,
 На четири се той распада — всѣки връсть,
 Съ особенни бои, особна смисълъ има,
 За всички ясна: пролѣтъ, лѣто, есенъ, зима.

- Поле се зеленѣй отъ края, най-отпрѣдъ,
 Обсипано съ цвѣтя: кокиче, гороцвѣтъ,
 Желтъ сминъ, червенъ божуръ, зимбили и лалета;
 160 А тамо, гдѣто се привършува полето,
 Се вижда нискъкъ плетъ отъ нѣкой полугаръ —
 Растириль стадо, младъ, усамотенъ овчаръ,
 Подплѣснатъ на кривакъ, съ цафара медна свирѣ
 И дългий му перчемъ по вѣтъра се шири,
 По вѣтъра що вѣй въ цвѣтъ буенъ дървеса...
 — Растварятъ се оттамъ пѣкъ други небеса:
 Ей слънцето посрѣдъ, на пладнѣ спряно, грѣе —
 Пшениченъ златенъ класъ въ полето се желтѣе;
 Жетварки, на постатъ прѣкършили снага,
 170 Повсждатъ сръчно сръпъ съсъ ударна рѣка,
 А спретнатъ драгоманъ съсъ вителъ вий вързопи —
 И въ угледни кръстци нарасватъ тежки снопи.
 Задъ тѣхъ се равенъ пѣтъ нататкъ криволи,
 По него мудно се извиватъ редъ коли,
 Отвозвайки плодѣтъ къмъ равнитѣ хармани...

- Оттамо изведнѣжъ, съсъ облаци застлани,
 Есенни небеса изстѣпватъ въ далнини:
 Лозари весели — и мъже и жени —
 Съсъ пълни кошници, понесени на рамо,
 180 Къмъ постава вървятъ, — покачениятъ тамо
 Прѣдъ постава аргатъ поема отъ рѣцѣ
 Поднесениятъ плодъ съ ухлебнато лице,
 Подмѣтналъ, види се, при туй шеговна дума.
 А гоини волове, распрѣгнати край друма,
 Помахвайки съ опашъ, спокойно си пасжтъ.
 На кичестий орѣхъ, задъ синура отвѣдъ,
 Въздраснати дѣца по клони се съзиратъ...
 — Отъ тукъ, задъ сѣтнята прѣграда, се простиратъ
 Верига планини въ таинственъ полумракъ
 190 И ширятъ се безкрай поля, покрити съ снѣгъ.
 И селце, скъжтано помежду двѣ долчини,
 Видиѣ се едвамъ — изъ низкитѣ кумини
 На стѣлпове се вий прозирно-синкавъ чадъ...
 Срѣдъ тая сѣтня връсть е кржгъ продѣлговатъ
 Отмѣренъ — вжтрѣ е особенна картина:
 На гости сбрана е тамъ весела дружина.
 Извита на витло е въ стаята посрѣдъ
 Трапеца — и сѣдатъ, тѣй както му е редъ,
 Прѣдъ нея: попѣтъ, кумъ, кума и стари свати,
 200 По нихъ и цѣлий родъ... Тѣмъ двѣ калини млади
 Поднасятъ госби; самъ напетий младоженъ,
 Съсъ китка на чело, обхожда ги засмѣнъ
 И съ бѣклица по редъ честити гости кани...
 А права тамъ стои, вѣвъ свилени прѣмяни.
 Неотстрамѣна ошъ невѣста, съсъ прикритъ
 Съ червено було ликъ, съ вѣнецъ на чело витъ.
 Надуватъ се свирци тамъ въ кѣта отстранени
 И зѣпатъ ги дѣца, край тѣхъ на кунъ стѣлшени...
- А цѣлиятъ таванъ, искусно тѣй сдѣленъ
 210 На четире връсти, съ вѣнецъ е обграденъ
 Наоколо, вѣнецъ отъ вѣтки позлатени —
 Дафина и чемширъ... Тамъ гдѣто сж словени
 Раздѣлнитѣ браади — тамъ на самата срѣдъ —
 Разцѣпена виси примамливо на гледъ

- Червена кървава узункюприйска диня :
 По заръкитѣ отъ самата домакиня
 Издѣлана е тя и въ самата срѣда
 Поставена. И кой не би ѝ мисълта
 Угадилъ ? — както тя е сочна и червена —
 220 Така да червеней, колѣно по колѣно,
 До вѣки въвъ здравие честитий домородъ ; —
 И като сѣмкитѣ на тоя сладъкъ плодъ,
 Да се множи така, съсъ божия подмога,
 И челедь — въ благодать живѣяща и слога !
- На лакетъ раздалечъ подъ дивний тозъ таванъ,
 Се виятъ край стѣни, като кованъ герданъ,
 Полици, — а по тѣхъ типсии и сахани,
 Редятъ се дългъ низъ, съсъ надписи вдълбани,
 Съ шарилки — цѣлъ музей, отдѣлно всѣкой ссѣдъ...
 230 Между полицитѣ, на источния кѣтъ,
 Кандилце мига прѣдъ свещенната икона,
 Съсъ гранки палмови обвита, отъ Сиона
 Що бѣ донесълъ самъ Дойчинъ на младини...
 Бѣлосанитѣ пѣкъ съсъ чиста варъ стѣни,
 Отъ самия ступанъ сега сж украсени
 Съсъвмъ по други вкусъ, — съ оржя окачени :
 Мечкарско шишине е турено по срѣдъ
 Съсъ черъ дебелъ дипчикъ, обточенъ съ двоенъ редъ
 Седефенъ цвѣторѣзъ и съ свилена прѣввѣзка ;
 240 Подъ него алена мѣшинена паласка,
 На закопчалката съ въсправенъ мѣденъ левъ ;
 Отъ двѣтъ ѝ страни широкъ навеждатъ зевъ
 Два чекмаклиеви напълнени пищови,
 Съ запънати пѣтли — и всѣкога готови
 За въ вѣщата рѣжа на срѣчний господаръ ;
 А най-отгорѣ е черкески лютъ ханжаръ,
 Съсъ черенъ сребъренъ, въ сафтянена капия.
 Имотниятъ ступанъ, прѣкуниакъ беглегчия,
 Е нераздѣленъ съ тѣхъ дома или на пѣтъ...
- 250 На масата посрѣдъ два свѣщника горятъ ;
 Но слабия имъ свѣтъ се губеше мърцина
 Въ възмогатия пламъ на буйната камина,

Отъ който цвѣлять просторенъ прустъ сная...
 Какъ тоя буенъ пламъ си охолно играй
 Съ отхвърлениѣ тамъ рои сѣнки по стѣнитѣ!
 Размѣтне ги, разсѣй — и сблъска имъ главитѣ
 Отново, — свий, извий и пакъ ги разнесе,
 Ту до тавана ги чакъ горѣ отнесе,
 Ту ги отдрѣсне пакъ и сниши чакъ до пода,
 260 И се шегува съ тѣхъ, по своя кефъ и сгода.

А тѣзи, съ чиито си сѣнки буйний пламъ
 Играе, въ двоенъ редъ събрани бѣха тамъ...
 Край огъня отпрѣдъ по-старитѣ сѣдяха:
 Маринъ Бѣлина, Радъ Радойковъ, званъ и Влаха,
 За туй че нѣкога по Влашко нѣгдѣ билъ;
 А по срѣдата имъ самъ Дѣдо Дивисилъ,
 Чиято челядь салъ полвина село прави!
 Осемдесетъ годинъ на плѣщитѣ си здрави
 Той носи, три роди човѣшки прѣживѣлъ,
 270 Три сина сокола въ земята закопалъ,
 И още се на три и радва и гордѣе...
 Сърдце е младо ощъ, макаръ да се бѣлѣе
 Коса му като снѣгъ, — и неговий свѣтъ
 Че води къмъ успѣхъ е знайно отнапрѣдъ...
 При тѣхъ присѣдналъ бѣ и спрѣтнагий ступанинъ,
 Отъ първи първенецъ на честь, Дойчинъ Диманинъ,
 Съ калпенъ моравъ фесъ до вѣжди слупенъ чакъ,
 Подхапалъ вѣвъ уста единътъ си мустакъ,
 И златниятъ синджиръ на новий си часовникъ
 280 Увивайки на прѣстъ. Като добъръ кящовникъ,
 Противу воля той затворилъ бѣ уста,
 И рѣдко вмѣся рѣчь на гоститѣ въ рѣчта.

Но и за него пѣкъ наваксваше Бѣлина.
 Започналъ бѣше той, и вече прѣзъ стотина
 Прѣдмета скокналъ, вѣвъ Еллада ходилъ чакъ,
 Къмъ първий разговоръ да свърне смогна пакъ
 Отново, и така захвана да расправя:
 „То тѣй е. Умному и малко довѣлява,
 Що има стара рѣчь. Но нейсе. То се знай,
 290 Че всичко на свѣта си има своя край!

- Отъ памтивѣкъ до днесъ и опитъ и наука
Доказуватъ това... Дълбока е поука
На еллинскій мждрецъ въ безцѣннитѣ слова:
Достойний мъжъ не се познава по това:
Какво започва, но отъ гдѣ и *какъ* започва, —
Да ли по правий пѣть кормилото насочва,
Или така на свостъ... Какво, напримѣръ, стана
Съсъ толкова четіи що минваха Балкана?
Языкъ и туй за туй! Не му е пѣть отъ *тамъ*,
300 Прѣзъ Дунава отвѣдъ, отъ Влашко — а отсамъ,
Кадѣто ѣ гнѣздото, въ недрата на народа
Ори и сѣй, и трай — поглежъ дошло му сгода
Да цѣвне, да вирѣй... Дочакалъ тозъ колай,
Запрѣтвай сѣрпѣтъ — рѣзъ! и на ти тебе край!⁴
При тѣзи думи той ржката си издигна,
Скриви я въ видъ на сѣрпъ, съ едно око подмигна
И рѣзна въ въздуха — тѣй санкимъ! Тоя махъ
Подженалъ би носѣтъ на сгърчения Влахъ
Ако не бѣ се той отдрѣпналъ мѣгновенно —
310 И само буенъ смѣхъ ржката му пожена.

- Усмихна се и самъ Бѣлина. Въ Каменградъ
Отколѣ дойде той, ученъ граматикъ младъ,
Учитель се цѣни и вече отъ тогава
Каменогражданинъ до сега си остава.
Наврѣме смогна той куминъ да задими,
Наврѣме, както му е редъ, се задоми, —
Наврѣме нагласи свѣтовната нагласа.
Едничко неможи наврѣме да сколаса —
Дѣчица, радостъ и отмѣна въ старостъта,
320 Но... Божа воля то надъ тѣзи е нѣща!
Сега живѣе си самотно той, заровенъ
Въ книжа, и събирачъ на старини грижовенъ,
Току яносва съ тѣхъ тефтеръ подиръ тефтеръ,
Отъ грѣцки образци почеривайки примѣръ;
По грѣцки пакъ примѣръ (макаръ да не достига
Тозъ чакъ до древностъта) мустаци той подстригва
И смърка емфие. При туй и обичай
Той имаше, съвсѣмъ по грѣцки, — тѣй безъ край
Да дрѣнка, отведнѣжъ каквото е заплѣскалъ...

330 Бѣлина въ Каменградъ зовѣхъ Старий Даскаль.

— „Това че е така,“ подзе на сгода рѣчь
 Слѣдъ туй ступанина, — „съ денѣе е знайно вѣчь...
 Когато ходихме съ покойний попъ Матейка
 Въвъ Цариградъ, веднѣжъ при дѣда ви Славейка
 Гостувахме. Тамамъ черковниятъ въпросъ
 По него врѣме се започваше, таквовъ,
 Да се разбистря. Прр! Прѣвъ Дунава прѣлеть
 Отсамъ Хаджията съ юнашката си чета.
 Кого гдѣ срѣщнешъ, все за нея хорати,

340 По вѣстницитѣ все за нея се вѣсти:
 Тамъ станжлъ бой, а тамъ до кракъ ги ужъ избили,
 Ама до кракъ!... А тамъ отново се вѣстили....
 Какви, какви нещешъ... На думата си пакъ
 Да дойда: Надвечерь, кажи го ти по мракъ,
 Наминхме у тѣхъ. Широка, гола стая
 И двѣ свѣщи горѣтъ — Окото ми се смая
 Отъ първи пѣтъ: книжа натрупано навредъ,
 Събрани сѣкаше що е било по свѣтъ!
 Съ една рѣчь—мракъ! Въ мрака умѣтъ ти да се слише...

350 А самъ край масата присѣдналъ той и пише,
 Замисленъ нѣщо си, унесенъ. Часъ и два
 Кажи го, ний тамъ се бавихме. Това
 И онова, така отъ дума та на дума,
 Било за въ работа, било така за глума —
 И до Хаджията дойдохме напаконъ...
 А всѣка дума — на! не дума — милионъ...
 Ний само зѣпахме двамина съ попъ Матейко...
 — Не тамъ е гдѣлѣтъ, тѣй дѣдо ви Славейко
 Започна: — много ний ще има да търпимъ!

360 Да се отнай-наирѣдъ черковно уредимъ,
 Па е божа воля... То отъ гърци като хване,
 На гърци нѣма я до край да си остане!
 Школьото се влече подиръ черковний пѣшъ,
 А прѣвъ школьото му е правия вървежъ:
 Кога народътъ се духовно окопяти,
 Ще знай на чело самъ свобода да вакити...
 И *тая*, санкимъ, то не трѣбва ний отъ умъ
 Да я испущае, не, не! — но излека, безъ шумъ

- Да се подкарва тя, безъ много да се дрънка
 370 Да си върви—и то отвъртѣ, не отвѣнка...
 Хаджията ли билъ, или пъкъ другъ юнакъ,
 Отвѣнъ ли дойде — ала сѣдба ще има пакъ.
 И вие знаете че приказка си има —
 Калето не отъ вѣнъ, отъ вѣтрѣ се привзема!“ —

- Самодоволенъ че въпросътъ тѣй разви,
 И свърши, погледъ гордъ къмъ сбранитѣ изви,
 Изгледа ги и пакъ, по други пѣтъ, отново
 Да свърне смѣри той къмъ първото си слово,
 Като чевръсто сви отъ синий си пакетъ
 380 Цигара. Ала го
 Прѣвари тоя редъ
 Самъ дѣдо Дивисилъ, мустаци поуправи,
 Посви съ глава и тѣй продума: „Думи прави!
 И Левски казваше прѣди години самъ —
 Отвѣртѣ! Тѣй върви отъ Благовецъ насамъ...
 Но рибата да се опържи въвъ тиганя,
 Все трѣбва масълце отъ дѣда ти Ивана.
 Безъ него — само ний — отъ тая тахъ ни бахъ!“

- „Ба,“ падна нему въ рѣчь ухиления Влахъ :
 390 „Отъ него помощта, ти нея зарѣжи я!
 Ако се облакъ свий — то чакай отъ Сърбия
 Да свие: ей-я гдѣ ѣ, задъ самия Балканъ —
 А той ? — На край земя е дѣдо ти Иванъ !
 До гдѣто на новѣ войската си да сложи —
 Ти вижъ че станали на тъпанъ наш'тѣ кожи.“ —

- „Да кажемъ че е тѣй,“ отново пакъ подѣе
 Рѣчь дѣдо Дивисилъ — „каквото и дае
 Безъ патилó се то не може. Туй го знай!
 На тъпанъ, дума е, и зайча кожа трай
 400 Три мѣсеца, а ний каквито сме си овци —
 И три години биле!. Бе, шепа Херцеговци,
 Че пакъ имъ дадоха за свѣтъ и чудо зоръ!..“

Отсутра ме викна Никола въ своя дворъ —
 Ела, ми казува, да видишь, Дивисиле,

Топоветѣ... Единъ до другъ ги наредили
 На двора — святъ е Богъ, зави ми се свѣстѣта
 И десетгѣхъ наредъ цѣлунахъ по уста...
 Отронена сълза по бузата ми трияна,
 Останала една — отъ радостъ тя пѣкъ капна.“

- 410 — „Да,“ думата подѣе Бѣлина: „то се знай!
 Началото добро — добъръ ще земе край.
 А сѣкашъ всичко е дошло пѣкъ и на сгода...
 Рѣчѣта ми, санкимъ, е за нашия воевода:
 Осанка, погледъ, ходъ и гордъ юнашки видъ,
 Въ Еллада да е билъ — сѣщински Леонидъ!
 Не знамъ дали е билъ и той, кат' нашия, сприха,
 Не споменува туй Плутархосъ. Камъ да биха
 И другитѣ така, не падвахме назадъ
 Отъ Еллинитѣ ний; а нашия Каменградъ
- 420 Би гръмналъ по свѣта, съ глава би всички свили:
 На нови врѣмена и нови Термопили!...
 Да, примѣръ ще е той прѣвъ бѣдущитѣ дни
 За юношитѣ, па и не за тѣхъ едни —
 За всички!.. Житие азъ вече съмъ скроилъ,
 По тънко всичко съмъ прѣсмѣтналъ, наредилъ,
 Но то се знае, ше трѣбва да се чака, —
 Догдѣто въ Каменградъ не се развий байрака.
 Не мога нагоди какъвъ да туря край
 На житието... Да, а трѣбва да се знай
- 430 Какво е мислено, говорено, кроено,
 И вършено; това на книга наредено,
 Написано, — свѣтътъ история зове! —
 Отъ нея всичкитѣ велики умове
 Се черпали примѣръ и твърдата си воля
 Калили, както днесъ, тѣй сѣщо и отколя.
 Така е то. Сега да ви расирава азъ
 Такъвъ единъ примѣръ, що на'дали отъ васъ
 Го нѣкой знае.“

Тукъ той другитѣ озърна

- 440 Огъна дваждѣ еифе и думата завърна
 Отново: „Лани се събрали на свѣтъ
 Въвъ Гюргевъ, тамошния потаенъ комитетъ —
 Извѣстниятъ сега подъ името *централний* —

- Мъже все опитни и момци идеални...
 Разискватъ планътъ тѣ на прѣко и на длъжъ,
 Тамъ както му е редъ и трѣбва. Изведнѣжъ,
 Хопъ, въ стаята при тѣхъ сá вмѣква полицаѣ:
 Какви сте? пита той — а никой, отъ замая,
 Нъ хкъ, ни гкъ. Тогазъ, смърлушенъ въ нѣкой **кжтъ**,
 450 Бенковски отведнѣжъ изстѣжива — за вратѣтъ
 Допипва го и — бухъ! навънка изъ вратата.
 А послѣ тамъ отвѣнъ посочва му съ ржката:
 „Щѣу болгарещи, Домнулъ? Туй е то врата,
 Туй мандало... а тукъ се сбрани господа:
 При господа се то прѣзъ просо тѣй не плѣщи, —
 Потропай тукъ испървомъ.. Щѣу болгарещи?“
 Ахейцитѣ така я здрефили веднѣжъ
 При Троя; та биле най-храбриятъ имъ мъжъ,
 Агамемнонъ, и той. И всѣкой взелъ да гледа —
 460 Ами сега кждѣ? но тука Диомеда
 Самичекъ Зевсъ сумилъ... Е, то се вече знай...
 Исчезналъ, яко димъ, горкиятъ полицаѣ.“ —

- Каманоградскиятъ Плутархъ я тѣй поведе,
 Така се замота, задрънка и заплете,
 Че другитѣ се тамъ спогледаха въ уплахъ;
 А пѣкъ насрѣща му безцеремонний Влахъ,
 Отдавна въвъ борба съ дрѣмка опачина,
 Тѣй кралмарковски широко се прозина,
 Че малко останá да го налапа той...
 470 Слѣдъ Диомеда се извиха тъменъ рой
 Херои: Менелай, Менѣтий Мирмидонски,
 Аяксъ и нѣкой си Сарпѣдонъ Илионски,
 Златодоспѣхиятъ божественъ Ахилесъ,
 Алцибиадъ — цо самъ на вѣрния си пѣсъ
 Отрѣзалъ опашѣтъ — по него сонмъ богини
 И богове, отъ върхъ олимпскитѣ вършини.
 И бозна още кой...

Дълбока тишина

- Се въ пруста въцари. Въвъ древни врѣмена
 480 Веднѣжъ зашетьалъ се ораторѣтъ забрави
 И нѣмаше наетъ рѣчьта си да остави.
 Така на гнѣздото надъ нѣкой кривъ куминъ,

Самотно щъркелъ бѣлъ, мѣсьрски палладинъ,
 Въсправенъ — негли самъ на бмисълъ се рѣ
 По гнили мочури, гдѣ мжтний Нилъ се лѣе, —
 И клѣвъ расчекналъ е и клене и вѣщай,
 Какво е тамо чулъ и видѣлъ самъ и знай!
 Но никой му рѣчъта не слуша неразбрана:
 Че неговий езикъ въ политѣ на Балкана
 190 Е непознатъ — и самъ за себе плещи той...

Унесенъ самъ така въвъ разговора свой,
 Бѣлина несъарѣ, исподъ мустакаъ засмѣни,
 Какъ се споглеждаха тамъ другитѣ събрани
 И си подмигваха...

Отдавна сдържанъ смѣхъ,
 Като изъ топъ завчасъ избухна. Сиромакъ
 Бѣлина сѣпнато издигна си главата —
 И я отпусна пакъ засраменъ къмъ земята.*)

(Слѣдва свършиекътъ).

СТИХОТВОРЕНИЕ.

отъ В. Мв. Меновъ.

I.

* * *

Безъ брой звѣадици на небото	А ти не дойде и ивълга —
Трѣптъжъ надъ морната земя	Сърдце ми що въ гърди тервай,
И вѣсецъ пѣленъ златенъ блѣсъкъ	Отъ тази невѣрность тѣй жестока
Навредъ потихнато разля	Покой неможе да узнай!...

И азъ стоя тукъ, чакамъ тебе—	И думамъ си: така минува
Планти въ менъ младото сърдце,	Сърдцето младость и животь...
Въвъ трѣпетъ да протрѣжъ за отдихъ	Надъ менъ усмихнато луната
Кѣмъ тебъ немощни си рѣцѣ.	Сияй въвъ звѣадний синкавъ сводъ...

*) По желанието на автора запазенъ е на всѣкъдѣ негова правописъ.

Отмъщение.

Разказъ отъ Ив. Ст. Андрейчинъ.

Той бѣше самъ, а тѣ бѣхъ мнозина. Всички бѣхъ учители—учителствувахъ въ едно провинциално класно училище.

Ненавиждахъ се.

Защо ?

Защото бѣхъ неприятели. Ала не отъ край. Бѣше връме, когато си живувахъ, защото се търпѣхъ. А търпѣхъ се, защото не бѣхъ се узнали. До гдѣто пхтя имъ бѣше все единъ, тѣ бѣхъ наедно ; ала случи се единъ кръстопътъ, който ги раздѣли за винаги. Тѣ тръгнахъ по единъ пътъ — всички, а той по другъ — самъ.

На коя страна бѣше правий пътъ ? Недѣйте пита тѣхъ ; и него недѣйте пита : всѣкой ще посочи своя. Чакайте само да видите края на тѣхнитѣ пътища и вий ще разберете всичко.

Той бѣше отъ тѣзи, които мечтахъ за работа, за трудъ, за дѣятелность. До гдѣто тѣ гледахъ около себе си, неговитѣ очи бѣхъ отправени къмъ далечината... Всичкитѣ удоволствия, съ които тѣ се заглавяхъ, му се виждахъ дребни, лоши, убийствени. Душата му се стрѣмеше къмъ голѣмото, къмъ възвишеното—и всичкитѣ обикновенни работи извиквахъ неговитѣ подигравки и язвителни насмѣшки, — а за това той бѣше голѣмъ майсторъ.

Чудно ли е тогава, че тѣ се раздѣлихъ ?

Той не щадѣше никого. Въ редовитѣ на неговитѣ неприятели се намирахъ другаритѣ му отъ дѣтинство, съ които наедно е расълъ и се е готвилъ за борба съ „лошото и старото.“

Той бѣше страстенъ. Най-малкото нѣщо го вълнуваше. Това, което за другитѣ бѣше обикновено, за него бѣше цѣло събитие. Той не можеше да се помири дори съ най-малката несправедливостъ, нетактичность или глупость. А учителскиятъ животъ е пълненъ съ такива трънъе.

— Господа, ученика Цвѣтко Тошовъ е нагрубилъ учителя си. Това влияе злѣ върху авторитета на учителя, а безъ това нѣма дисциплина...

— Ама кой се е билъ съ камъни—Иванъ Пенковъ ли ? Да, той е голѣмъ немирникъ, пкъъ и слабо се учи...

— Петко Стояновъ, господа, е страшно разваленъ ученикъ: постоянно кисне въ читалището и не ме поздравлява, бога ме срѣщне...

— Е, добръ. Язви има много. Ала трѣбва да узнаемъ причинитѣ, та да ги убиемъ въ самия корень. Има много развалени ученици, но наша длъжностъ е да ги поправимъ. Я си помислете, какво възпитание добиватъ у дома си? Ами какви удобства иматъ да се учатъ? Едно най-уредено училище има да се бори съ сума прѣчки, които семейството създава,—защото то е въ разрѣзъ съ училището.—А какво остава за такива училища, като нашето!... Нека по-напрѣдъ ний да изгладимъ отношенията си съ ученицитѣ, да станемъ тѣхни другари и истински съвѣтници, а не господари и съдии. Нека винкнемъ въ тѣхний животъ, нека разберемъ тѣхнитѣ нужди, нека научимъ търпеливо характера на всѣки ученикъ...

— О, хо, хо...

— Нѣма нужда отъ „хо, хо, хо.“ Училището не съди, а възпитава, облагородява, създава характери, приготвя граждани...

— Другиму чети лекции. Тѣзи ученици сж нарушили училищний редъ и трѣбва да се накажатъ строго за прикъръ на другитѣ.

— Да се исклучатъ, въ закона е ясно казано.

— Но вий, господа, приличате на стражари и съдии, а не на учители...

— Отнема ти се думата!...

Звънеца издрѣкква, ученицитѣ се наказватъ или исклучватъ и засѣданието се закрива.

Това въ училището.

А вънъ, въ обществото още по-алѣ.

Обществото... Ахъ, това общество! Колко е дребнаво, колко е тъмно и студено, колко е заспало! Цѣло блато, въ което се чува еднообразенъ жабешки концертъ. Всичко се суети, всичко тича нагорѣ—надолу и една-едничка цѣль прѣслѣдва: охолемъ животъ. И за този животъ всичко дава: умъ, мишица, самостоятелностъ, честностъ... Жално ти става, като гледашъ какъ се похабяватъ характери, какъ се прѣгъва младостта, какъ се искривяватъ благороднитѣ стрѣмления...

Малцина удържатъ до край. Болшинството се прѣкланя още отъ първата житейска буря, една частъ отъ малцинството

противостои до извѣстно врѣме и послѣ пада изнурено, пада срамно и ниско и потопява душата си въ каль... Нѣколко глави само оставатъ издигнати високо: бурята ги брули, ала тѣ нехажтъ, гладъ ги измъчва, тѣ не искатъ да знажтъ. Отъ всѣкъдѣ глупешки подигравки и гонения ги сподирватъ, но тѣ всичко посрѣщатъ съ горда усмивка...

Той бѣше отъ послѣднитѣ, а тѣ отъ пѣрвитѣ. Съ тага на сърдце видѣ той, какъ неговитѣ другари отстѣпихъ позорно отъ борбата, прѣвихъ вратъ и се помирихъ съ всичко. Никакви несправди не ги мѣчехъ. Напротивъ, тѣ почнахъ сами да прѣслѣдватъ тѣзи идеали, на които нѣкога служахъ... Какво да се прави: мѣстото имъ бѣше свидно и мило — топло бѣше...

И тѣ се раздѣлихъ. Нѣщо повече—тѣ станахъ неприятели.

Защото той осждаше всѣка несправедливостъ и убийственна назадничавостъ, макаръ да идѣше и отъ неговитѣ приятели. Той не бѣше отъ тѣзи, които извиняватъ всичко съ баналното вече изрѣчение: „какво да се прави, свѣта е такъвъ.“ Той не бѣше отъ тѣзи, които се помиряватъ съ всѣко положение. Той гледаше и сѣдѣше рѣзко за всѣко нѣщо. И благодарение на това, само, той останя цѣлъ и не се истри и изличи като тѣхъ.

Той не можеше да разбере и отношенията имъ по между си. Единъ отъ тѣхъ казваше за другъ, че е „зълъ като куче.“ На една приятелска вечеря другъ единъ нарече едного „подлецъ“ — той не присѣтствуваше, — а на слѣдующата вечеръ бѣше у дома му на веселба. До днѣнъ сърдце се потърси той отъ такива лъжливи, — не, ниски... дребнави отношения... И всичко бѣше свършено по между имъ.

Тѣ заставахъ въ два неприятелски лагера.

Той бѣше самъ, а тѣ мнозина. Той отправяше своитѣ стрѣли противъ всички — това ги накара да се сплотжтъ повече, за да се бранжтъ по-добрѣ. На негова страна бѣше моралната сила, а на тѣхна—физическата. Истински побѣдител бѣше винжги той, но отъ къмъ свѣтовнитѣ блага пѣрвенство то бѣше тѣхно.

Тѣ нѣмахъ мира отъ него: въ училището—отъ неговитѣ „лекции“ и „философии,“ а въ обществото — отъ неговитѣ укори и подигравки.

Той се бѣше увлѣкълъ —това бѣше прѣди историческия

18 май—отъ борбата противъ тирана—че нали тя бѣше станала обща! Само най-разваленитѣ елементи бѣхъ пасивни или дѣйствахъ за владѣющата сбирщина отъ колѣ и въже. Тѣ бѣхъ въ редоветѣ на тѣзи армия. Разбира се, кждѣто е силата, явната сила... Топлото мѣсто струва повече отъ всѣ-какви идеали... Това се доказваше по най-нагледенъ начинъ: борцитѣ противъ тиранията падахъ на-лѣво и на-дѣсно: уволнени, интърнирани, затворени. Въ тѣхното число се попаднахъ и той. Една сутрина, щомъ влѣзе въ училището, слугата му подаде единъ запечатанъ пликъ. Вжтрѣ имаше съобщение отъ директора, че съ телеграмма отъ министерството той се отстранява отъ училището до второ распореджане. На другий день го повикахъ въ окръжний училищенъ съвѣтъ, сждихъ го и го осждихъ. А на вторий день слѣдъ това, рано сутринъта, нѣкоѣ почука вратата на дома му.

— Влѣзте!

Единъ стражаръ си подаде главата.

— Какво има?

— Викать те въ Околийското Управление.

— Сега.

Той станъ, изми се, облѣче се и тръгна. Стражаря съ него.

— Иди си, азъ ще дойдъ самичкъ.

— Не може, съ менъ ще отидешъ.

— Че какво е това, азъ не съмъ направилъ нищо.

— Не може, заповѣдъ имамъ.

Когато влѣзохъ въ двора на участъка — прѣзъ тамъ се отиваше въ управлението — стражаря го улови за яката и го вкара... въ участъка!

— Че нали при началника отивами?

— Не, тука.

— Че каква е тѣзи работа, джанъмъ! Азъ ще отидъ при управителя да се расправя.

— Не може, заповѣдъ има.

— Кждѣ е пристава?

Повикахъ го и той доде. Тѣ бѣхъ познати.

— Какво е това? Взехъ ме отъ дома като разбойникъ и право въ участъка.

— Ще ви закарать въ Плѣвентъ подъ конвой.

— Защо?

— За войникъ.

— Че какъ тѣй, азъ съмъ служилъ...

— Ще дослужите.

— Но азъ ще отидъ при управителя да се расправя...

— Не може, заповѣдъ има. Кажете само съ кола ли ще отидите или пѣшъ.

Слѣдъ малко той се намираше на пътъ за Плѣвенъ, придруженъ отъ единъ коненъ стражаръ.

Когато се научихъ за това, тѣ ликувахъ. Отдъхнахъ си най-послѣ свободно! Кой знае кога ще го освободятъ. Може би и да се не върне никога. Сега нѣма кой да имъ прѣчи, нѣма кой да ги безпокои, като нѣкоя дотеглива муха прѣвъ горещинитѣ, а всичко ще трѣгне тѣй, както тѣ го искатъ и желаятъ.

И на единъ заръчанъ митингъ, свиканъ да се благодари на правителството за нѣкакви правдини, дадени на македонцитѣ, единъ отъ тѣхъ държя рѣчь за „великия патриотъ, който покри България съ слава.“

Ала 18-й май дойде, „великия патриотъ“ падна и работитѣ взехъ съвсѣмъ друго направление.

Какво да се прави?

Лесно е: да станемъ пакъ „наши.“ Хайде да държимъ рѣчи противъ „падналиятъ тиранинъ.“

Срѣдството бѣше сигурно. Тѣ се закрѣпихъ изново и мѣстата имъ се стоплихъ още повече.

Това бѣше само неприятно, гдѣто подочухъ, че той е освободенъ и ще дойде пакъ за учителъ въ сѣщото училище. Да бѣше по-напрѣдъ, една дума само... Но сега не може — не иде: едвамъ сж се закрѣпили, нѣматъ още рѣшающъ гласъ. Утѣшавахъ се съ това само, че може да не го назначатъ, или ако това стане, тѣ ще си дадатъ отставкитѣ.

Обаче той биде назначенъ, а тѣ не помислихъ даже да си даватъ отставкитѣ. Мигаръ сж луди — ами ако ги приематъ! По-добрѣ е да се търши и да му се търси колая.

И започнахъ се пакъ старата история. Съ тѣзи само разлика, че бѣхъ по-страхливи, не дѣйствавахъ толкова явно. И защо? Когато може да се копае въ тъмнината!... Не бива да се хвалимъ съ такива подвизи — нека бждемъ по-скромни.

И тѣ се заловихъ „да го компрометиратъ прѣдъ началството.“ На лѣво и на дѣсно буцахъ гнѣсни и недостойни ху-

ли за него — описвах го съ най-черни бои. Единъ отъ тѣхъ прати нѣколко анонимни писма въ министерството; въ тѣхъ имаше и това, че — той е „социалистъ“ и че „проповѣдва на ученицитѣ, какво че Исусъ Христосъ е билъ най-голямий социалистъ.“ Този единъ бѣше майсторъ по писванието на анонимни писма и съ тайна, вътрѣшна радостъ очакваше плода на своята гениална работа. Обаче врѣмето минаваше, а отъ „тамъ“ не послѣдва нищо. Първи пѣтъ му се случваше такава несполука и той се отчайваше.

Та не само той — всичкитѣ му неприятели се отчайвахъ. Виждахъ го изново да печели обичта на всички, гледахъ го на чело пакъ на разни просвѣтителни дѣла...

А най-много ги сърдѣше това, че не можяхъ да се покажатъ въ обществото тамъ, кждѣто е той: при пръвъ случай би ги отбулил и патриотическитѣ имъ акции бихъ паднали значително.

И тѣ се измъчвахъ да чакатъ този блаженъ часъ, когато ще му платятъ за всичкитѣ горчевини и неприятности, които имъ бѣше причинилъ. И тѣ сторихъ вѣра и клетва да го смажатъ досущъ, съ единъ ударъ — нанесенъ изотзадъ, то се знае — да го направятъ невъзможенъ за дълги години.

* * *

И тѣ зачакахъ това блаженно врѣме. Отмѣстихъ си...

Ала нека разкажъ по редъ всичко.

Той бѣше младъ, начинающъ писателъ. Малкото си произведение той печаташе изъ списанията и не бързаше да ги издава самъ. Липсваше му увѣренность. Съмнѣваше се въ своитѣ сили и никога не харесваше туй, което напишеше. Имаше белки истински писателски огънь, защото неувѣренността е първата спѣтница на всѣки талантъ. Съ страстенъ огънь слѣдѣше той развитието на съврѣмнената литература. И повечето отъ туй, което писваше, бѣхъ прѣводи отъ чуждитѣ литератури. Това увлѣчение му бъркаше да се прѣдаде на своитѣ собствени сили и да ги разработи. Чисти негови произведения бѣхъ само нѣколко печатани разкази.

Той описваше тѣзи нѣща, които бѣше прѣживѣлъ или видѣлъ. Ала умѣнието му да избира нѣща общи придаваше интересъ на всичко, което създадѣше. Като прибавите при това старателното обработване на формата и съдържанието,

вий ще разберете, защо неговитѣ произведения спечелихъ го-стоприемство у по-първитѣ списания.

И единъ денъ пощата донесе по една нова книжка отъ двѣ различни списания, които се ползувахъ съ голѣма извѣст-ностъ. Въ едната книжка имаше напечатани негови нѣколко стихотворения и единъ разказъ, а въ другата — една хумореска.

Разказа бѣше една история изъ училищний животъ, тол-кова богатъ съ нѣща, които трѣбва да се изваджтъ на бѣлѣ свѣтъ. Той носѣше заглавие „чужди грѣхове.“ Въ него се изваждахъ нѣколко учителски типа, взети отъ натура. Стихо-творенията бѣхъ любовни; едно само имаше тенденциозно: съ него той усмиваше тѣзи македонски патриоти, които на дѣво и дѣсно приказватъ за Македония, а когато се лѣжтъ тамъ кърви за освобождението на роба, тѣ се женятъ и ходятъ на расходка. А хумореската бѣше невинна история за една учителка по бѣлгарский езикъ, която толкова много знаела, щото името си не умѣяла да напише правилно.

За всѣкого тѣ бѣхъ невинни нѣща, които докарватъ у-слава и, може би, минутно замислювание. Ала не бѣше рабо-тата тѣй и за тѣхъ — неговитѣ неприятели.

Тѣ ги прочетохъ. Голѣма честь бихъ имъ направилъ, ако кажехъ, че тѣ редовно слѣдѣхъ тѣзи списания. Съ таки-ва нѣща тѣ се не морѣхъ. Туй, което училището имъ бѣше дало, не стигаше за тѣхъ самитѣ, толкова оскъдно бѣше то. А за своитѣ ученици тѣ нѣмахъ нищо друго, освѣнъ това, което въ учебника бѣше ясно изложено. Своитѣ знания тѣ увеличавахъ съ прочитание на политическитѣ вѣстници -- веднѣжъ или дваждъ въ седмицата.

Но тѣзи негови произведения бидохъ прочетени отъ тѣхъ. Единъ тѣхенъ познатъ имъ бѣше обѣрналъ вниманието: „про-четете ги непрѣменно — казалъ имъ — тѣ сж интересни за васъ.“

И тѣ ги прочетохъ.

Интересни — не, това е слаба дума за да се искаже впечатлението, което изнесохъ отъ тѣхното прочитание. Тѣ бѣхъ горчива хапка, тѣ бѣхъ злъчка, тѣ бѣхъ масло върху тови огънь на умразата, която се гнѣздѣше въ тѣснитѣ имъ гърди. Всѣкой редъ тѣ поглѣщахъ съ стиснати зѣби. Безъ брой псувни, черпени изъ извѣстната политическа газета, се сипѣхъ върху нещастний авторъ на тѣзи „проклети“ редове.

Кое подигна тѣхната злѣчка ?

Може би това, че съ обнародванието на неговитѣ трудове въ по-първитѣ списания излѣзе на явѣ, че той има талант...

Или това, че идеитѣ, които прокарваше, не имъ се допадаха ?

Не, нѣщо много по-ужасно : тѣ видѣхъ изрисувани вътрѣ своитѣ нравствени портрети.

Каква проклетия !

Едина отъ героитѣ не получаваше никакво списание, не прочиташе почти нищо. Всичкото си свободно врѣме той прѣкарваше въ расходки по хората. Той беше македонецъ и не позволяваше никому да каже лоша дума за македонцитѣ — отитѣ му издираше. Когато му кажехъ, че би прѣнесълъ истинска полза на поробенитѣ си братя, ако отидѣше по между имъ да ги учи, да ги събужда да ги утѣшава въ тѣхното тегло, а не да сѣди на топло въ свободна страна и да тръбни на далече своитѣ патриотически чувства, — той отговаряше :

— Не съмъ лудъ да се жертвувамъ на вѣтъра ! Нека му доде врѣмето, ще ме видите.

А когато пламна огъня въ неговото нещастно отечество и се полѣхъ кърви, той...

Грабна знамето и отиде да сложи кости за свободата на роба ?

Не — ожени се и отиде на расходка...

Отъ тогава той се не казваше македонецъ, а се пишеше отъ Пловдивъ.

Другия герой бѣше свършилъ само първий классъ. Отбилъ военната си повинность като музикантъ, аранжиралъ нѣколко пѣсни и отъ тогава минаваше „композиторъ.“ Той имаше страсть къмъ искусството и бѣше добилъ извѣстно музикално чувство, но слабото му образование бъркаше за развитието на неговитѣ способности. Той бѣше станалъ случайно учителъ — по настояванието на неговитѣ другари, когато настоятелствата уславяхъ. Срѣдата, въ която се попадна, бѣше дребнава и суетна, и той не напръднъ. Засѣдна въ една къща, кадѣто имеше вдовица, и тамъ остана...

Третий бѣше извѣстенъ подлецъ. Изгоненъ бѣше отъ родното си мѣсто за сума ниски истории. Той бѣше държалъ хвалебната рѣчь за „великия патриотъ“ въ навечерието на

неговото падание, слѣдъ което го псуваше повече отъ другитѣ.

Четвъртий...

И господинъ Спасовъ, господинъ Четверковъ, господинъ Руссковъ... видѣхъ нарисувани своитѣ нравствени портрети въ лицето на тѣзи герои.

Чашата се бѣше прѣпълнила. Злобата прѣлѣ. Умразата закипѣ въ всичкитѣ жилци и сърдцата затупкахъ за отмъщение.

Да се търпи повече? По кой начинъ! Той би добилъ смѣлость и не би ги оставилъ вече мирни.

Трѣбва да му се отбие „ищаха“ отъ такива „драсканици.“ Сега е врѣме да му се отсѣкхътъ крилата, защото ще бѣде невъзможно послѣ, когато се усили и стане извѣстенъ. Трѣбва да се отмъсти, люто да се отмъсти.

И тѣ се заловихъ единъ по единъ да си отмъщаватъ.

Най-напрѣдъ прочете неговитѣ умразни редове Руссковъ. И трѣгна у дома си да изпълни намисленото удовлетворение. На пята срѣщна Четверкова.

— Здрасти!

— Здрасти!

— Къдѣ бѣше?

— Въ читалището.

— Има ли нѣщо ново?

— Има... мръсотинтѣ на оногова...

— Е, какво?

— Иди ги прочети. Сега нѣма кой.

— И тѣ се раздѣлихъ.

Като стигна дома си Руссковъ сѣдна и написа писмо. Слѣдъ свършването му той го прочете и остана много доволенъ. Легна да си почине. Мръкваше се. Той стана, запали лампата, прочете го изново, усмихна се ядовито, сложи го въ пликъ, подписа, запечата, сложи го въ джеба и излѣзе, като духна лампата.

Въ тази минута Четверковъ влазяше дома си. Той не намѣри никого въ читалнята, воспользува се отъ излазянието на слугата, взе книгата и я отнесе.

Когато вечерта заспахъ всички, той се залови да чете. Слѣдъ всѣки десетъ реда той изглеждаше стоята, испъшкваше или пустише нѣкоя псувня и продължаваше нататкъ. На едно мѣсто учителя по пѣнието бѣше нареченъ, „лошавъ, ка-

то всичкитѣ диллетанти.“ Той се спрѣ и се замисли. Извади „рѣчникъ на чужди думи,“ намѣри „диллетантъ,“ видѣ значението на думата и се усмихна, като че бѣше спечелилъ сто хиляди гроша, или бѣше уловилъ сойка съ ключа. Слѣдъ това грабна перото, натопи го, сложи звѣздичка (виждалъ бѣше изъ книгитѣ такива работи) и написа отдолу, подъ редоветѣ : „диллетантитѣ сж любителитѣ на искусствата или наукитѣ, слѣдователно, тѣ не сж лоши хора, о кална душо!..... ще откажешъ ли и на тая истина?“ И досвърши четението съ облекчение.

На сутринята слугата отиде у тѣхъ да прибере книгата — той се бѣше усъмнилъ, че е вета отъ него. Когато влѣзе, намѣри го, че истрива съ ножчето си „тѣ“ отъ края на „любителитѣ“ и „ли“ отъ края на „или“ : обработваше слога си...

Когато на другата сутрина злочестий авторъ влѣзе въ читалнята, той разгърнж книгата, съгледа забѣлѣжката, позна почерка и когато слугата му расказа работата, той се засмѣ отъ душа, записа си тази „страшна забѣлѣжка“ и сѣдна да чете. И изъ ума му се въртѣше : „горкия Четверковъ, той не разбралъ значението на фразата.“

Слѣдъ малко мина пощенский раздавачъ, надникна и като го съгледа, влѣзе и му подаде едно писмо отъ града. То бѣше неплатено. Той помисли малко, даде десетъ стотинки и го взе. Раскжса го. Почерка му бѣше непознатъ. То бѣше анонимно. Започна да го чете :

„А бе маскара, съ маскара, а, бе мискинъ надъ мискинитѣ, а, бе пукетъ, пардонъ поетъ, а бе, а бе и много а бе... Защо си сѣднжалъ да указвашъ грѣшкитѣ на хората и да имъ четешъ моралъ, а своитѣ грѣшки; калното си и позорно мишло не виждашъ. Жалко!!.. Само отъ твоя боленъ мозъкъ може да излѣзе това, което си надраскалъ, но знай добрѣ, че честнитѣ и съвѣстни хора се гнусжтъ отъ такъва ниска тваръ, като тебе (нищожество)...“

Той помисли, че чете вѣстникъ „Свобода“ и рече да го захвърли, ала съгледа, че е писмо. Усмихна се и го турна въ джеба.

И се накани да си отива. Въ това врѣме влѣзе Спасовъ и се залови да чете единъ вѣстникъ. Когато злочестий авторъ се готвѣше да прѣскочи прага, той каза слѣдъ него :

— Господинъ Ивановъ!

— Какво ви трѣбва?

— Елате утрѣ у дома да излѣземъ на расходка по хората.

Той го изгледа, усмихна се и излѣзе.

* * *

„Ще рече, тѣ си отмѣстихъ. И какво отмѣщение!

На друго мѣсто обявяватъ дуелъ, даватъ въ съдъ... А у насъ?

Пишатъ анонимни писма, збѣжтъ се отъ далечъ, подхвърлятъ глупави досѣщания...

Ако не всички, то поне мнозинството сж Руссковци, Четверковци и Спасовци...

Както и да е и това се мина. Тфу!“

Тѣй си мислѣше той слѣдъ разказанитѣ имъ подвизи.

Ала се излѣга.

Тѣ не останахъ доволни отъ това. Не останяхъ, защото видѣхъ, че отмѣщението имъ не хвана корень. То приличаше на камъкъ, хвърленъ въ водата: само повърхността се раздвижи, образувахъ се нѣколко кръга и всичко пакъ утихна. Той посрѣщна всичко съ усмивка. Въместо да го оскърбятъ и докачатъ, тѣ го само равсмѣхъ. Тѣ мислѣхъ, че хвърлятъ бомби, пъкъ то излѣзе, че сж хвърлили кѣоръ-фишеци.

Какво да се прави?

Нѣщо друго трѣбваше да се прѣдприеме. Тѣ се събрахъ една вечеръ, псувахъ го до воля и до насита и рѣшихъ да напишатъ противъ него... Сатира? — Не, защото Иванъ Йотата би ги обвинилъ въ плагиаторство... Нѣщо по-голъмо измислихъ тѣ: брошура! И слѣдъ като се искааа всѣкой върху съдържанието ѳ, тѣ възложихъ написванието ѳ върху Спасова, като по-майсторъ и по вѣщъ въ българский езикъ. Слѣдъ това тѣ се раздѣлихъ, доволни единъ отъ други, доволни и отъ себе си.

Слѣдъ два дни брошурата бѣше готова. Тѣ се събрахъ, прочетохъ я веднажъ, дважъ, трижъ... И слѣдъ като ѳ се наситихъ, събрахъ по между си пари, условихъ се съ печатаря и...

Една сутрина Никола Тошовъ, служащъ при единъ агентъ, разнасяше „брошура I Свѣрвмененъ херой отъ Муса Кеседжия“ и раздаваше на бакалитѣ безъ пари.

Тя бѣше отъ два листа само, съ бѣли корици и съ мото отъ Лермонтова.

Съдържанието ѝ?

Разгърнете който щете брой отъ вѣстникъ „Свобода,“ прочетете която щѣте колона и не питайте за съдържанието на това забѣлжително творение...

Тѣ распратихъ на всичкитѣ учители, на всичкитѣ си приятели и на тѣзи списания, въ които той работѣше: за да не печататъ нищо отъ него за напредъ...

Една занесохъ въ училището и я оставихъ на масата: нека я прочете и той — защо да го лишатъ отъ това благо: тѣ сж великодушни...

И съ затаена радостъ тѣ чакахъ ефекта на своята генвална рожба.

Обаче и това излѣзе кѣоръ-фишекъ!

Всѣка нова книжка на по-първитѣ списания донасяше по нѣщо негово. Бакалитѣ си овивахъ сирене въ „брошура I.“ Сладкаря Алекси Димовъ, комуто бѣхъ дали нѣколко екземпляра да ги распространи, слѣдъ като се опита да ги продаде и не сполучи, обвиняше съ тѣхъ сладката, които продаваше на самитѣ тѣхъ. Самитѣ имъ приятели ги осъдихъ.

Тѣ се разочаровахъ!

А той само се усмихваше и мълчеше.

*
* *

Тогавъ тѣ, почти готови да скръстятъ рѣцѣ и да рѣжатъ само, опитахъ послѣдното срѣдство, което имъ оставаше за отгъщение: боя.

Но сами да сторятъ това, нѣмаха куражъ. Тѣ си спомнихъ пословицата: „циганина не си гори рѣцѣтѣ, до гдѣто има маши“ — и я приложихъ на практика.

Поручикъ Свраковъ бѣше жененъ за учителка. Тя прѣподаваше български езикъ.

— Четохте ли, господинъ поручикъ, брошурата противъ вашата жена?

— Каква брошура?

— На, четете.

— Та мигаръ това е за нея писано?

— Че нима не знаете...

— Тъй, а... Ахъ ти мужикъ съ мужикъ!... Ну, азъ ще му избия мордата.

Тъ се обѣщахъ да му помогнатъ.

И слѣдъ като му търсихъ сгодата нѣколко дни, най-послѣ....

То бѣше единъ празниченъ день, слѣдъ обѣдъ. Той четеше седналъ при собата, въ читалнята. До него стоеше единъ основенъ учителъ и читалищний слуга. Слѣдъ малко влѣзохъ Русковъ и Божковъ и заловихъ да четатъ. Подиръ тѣхъ влѣве поручикъ Свраковъ и отъ вратата още продума растрепанъ :

— Господа, ще ви моля да бждете свидѣтели, защото имамъ да се расправамъ съ едно лице тука.

И като се обърна къмъ злочестий авторъ, той извика грубо:

— Вий! съ васъ ще се расправа!

Той го изгледа съ недоумѣние, станъ, приближи се до него и го попита спокойно :

— Какво желаете, господине?

— Да ми докажете, че азъ съмъ нула и че жена ми незнае български езикъ.

— Съ васъ нѣмамъ нищо. Ако за нѣщо се считате за оскърбенъ, отнесете се до съда.

— Но азъ ще ви уловя за ухото и ще ви накарамъ да докажете.

— Не е тѣй лесно, както мислите.

Той счете расправата за свършена и се намери да сѣдне на прѣдишното си мѣсто.

Свраковъ доби куражъ и му удари една плѣсница. Тогава той се обърна, тласна го до стѣната, улови му шашката и я извади до половина.

Поручика се уплаши и поблѣднѣ като мъртвецъ: той не очакваше подобна отбрана.

Като видѣхъ, че работата ще излѣза не тѣй, както имъ се искаше, Русковъ и Божковъ се спустнахъ, уловихъ го.... Намѣси се и слугата и ги растървахъ.

Той сѣднѣ спокоенъ на мѣстото си, а Свраковъ улови вратата, готовъ да избѣга, ако стане нужда, и се обърна къмъ своитѣ съобщници :

— Вий трѣбва да го отбѣгвате, господа..... Той напада всички, като иска да излѣзе той отгорѣ....

Злочестий авторъ го погледнѣ само и се усмихнѣ. Тѣ излѣзохъ. Той си продължи четивото.

* *
* *

Вратата на кафенето се растворихъ съ шумъ. Вжтрѣ влѣзохъ Русковъ и Божковъ, тържествующи, засмѣни до уши. Тамъ намѣрихъ своитѣ приятели и се провикнахъ:

— Господа, на Иванова му дадохъ да разбере. Тупахъ го чиста работа!

И прѣдставихъ случката, както имъ се искаше да бжде. Слѣдъ това, напълно задоволени, постигнали своето заветно желание, тѣ се заловихъ да играятъ на билиардъ.

Отгъщението бѣше изпълнено...

СТИХОТВОРЕНИЯ.

I.

Колко синьо е небото
И прѣлестна е земята! —
Надъ нея въ вѣдрото пространство
Си пѣе сладко чучулига,
На пѣсенъта ѣ златно слънце
Ушилно ней се усмихва.

Колко синьо е небото
И прѣлестна е земята! —
Лагуръ и свѣжестъ! Днесъ е пролѣтъ,
А азъ въ тая тѣсна стая
Безуменъ ли съмъ, че се блѣскамъ
И стихове дѣлбая?...

II.

Двѣ сѣнки.

Двѣ сѣнки мѣркатъ се прѣдъ менъ.
Какъ тихо носи се отъ тѣхъ,
Въздържанъ, лекъ, приятенъ смѣхъ!
Вѣтрецъ ползхва, хладенъ, тихъ
Развася сладкъ чистъ въздухъ;
Въздухъ отъ два въздуха слѣтъ
И смѣхъ отъ двѣ сърдца възветъ...
Нощъ вѣдра. Бродѣ самъ, смутенъ
И трѣпки лавятъ тукъ по менъ.
Ахъ, тогъ смѣхъ, колко малко трай.
А колко скърбъ въвъ себе тай!...

В. Неновъ.

Есенни съзерцания

Александръ Узунувъ.

I.

Кажми ми розо, що замисленна стоишъ?
 Що сѣщашъ въ тия часове зимовни хладни?
 Студений гробъ ли те принужда да трѣптишъ,
 Или прѣдчувствїя мжчатъ за дни по-безщадни?
 Или ти тѣжишъ, мила, за лучисти дни,
 Когато всичко околъ хвъркаше съсъ пѣсенъ,
 Отъ сладка любовъ сгряно и отъ лучъ небесенъ.
 За тозъ ли миръ що радва и мойтѣ гърди,
 Миръ вечъ погребенъ, ахъ, миръ отлетялъ незнаенъ
 Подъ небосклонъ за менъ и зарадъ тебе таенъ!

II.

Днесъ малъкъ единъ гробъ къмъ църквата дружѣхъ.
 Туй бѣ дѣтенце малко! Отъ домашний сборъ
 Единъ сълзи не лѣйше. Нуждни ли тѣ бѣхъ
 По тазъ душица бѣла, жадна за просторъ?
 Най-милото въ човѣка бѣше тя узнала:
 Любовъ, симпатїя, вѣра имаше отъ вредъ;
 Ни мракътъ, ни шумътъ не знайше на тозъ свѣтъ,
 Ни грижа майчинска му бѣше се опряла.
 Но то умрѣ цвѣтущо катъ остави тамъ
 За сѣнката си споменъ свѣтълъ като блянъ.

III.

О птички! Ваший хоръ е химна погребална
 На всичко въ тоя свѣтъ, що гасне и линѣй.
 По тонътъ ѝ познавамъ колко е печална
 И съ нея вашѣта скърбъ познавамъ че живѣй.
 Но тозъ моментъ въ душа ми други гласъ се вдига
 По-силенъ, ахъ, отъ ваший и повечъ горчивъ,
 Чисто рѣчи азъ четж като по книга,
 И що сърдце ми съ болка пои безъ почивъ.
 Раздѣлата, о птички, долу на земята
 Не можтъ замѣни ни пролѣтъ, ни цвѣтята.

IV.

Алеята на срѣщи тайни и любовни,
 На златнитѣ надѣжди и цѣль рой мечти,
 Алеята е пуста днесъ и капкитѣ дъждовни,
 Съ листята падатъ като момински сълзи.
 Памтяшитѣ души заминѣжж безслѣдно;
 Отъ младость, отъ любовь ни сѣнка тукъ сега.
 Ще срѣшнешъ негдѣ салъ вдовица съ лице блѣдно,
 Самичка да разсѣва своята тѣга,
 Или поетъ на лѣтото «прости» да праща
 И въ есенний миръ нови звукове да схваща.

V.

Отъ тия върхове, що губятъ се въ простора,
 Желалъ бихъ по-високи да съгледамъ азъ;
 Гиганти вѣчно нѣми що умайватъ взора,
 Гдѣ кракъ човѣшки не е встѣпвалъ до тозъ часъ;
 Гдѣ отъ нѣдрата чисти най-чистъ изворъ блика,
 Гдѣ близко е небето и лучата грѣи,
 Гдѣ гласъ на ревъ не чуй се, ни тозъ дѣтъ се смѣи,
 Далечъ отъ страшната отрова на языка.
 Но ти, сърдце, що бийшъ въ гърдитѣ безпричинно,
 Доволно ще ли си въ туй щастие невинно?

VI.

Единъ падающъ листъ, една въздишка слаба,
 Единъ джхъ на цвѣтята що ги чака смрътъ;
 Една сълза що вѣтрѣтъ отъ очитѣ граба,
 Не будѣтъ ли въ гърди ви болки нѣкой пѣтъ?
 Но ти, надѣждо стара, гиздава кокетка,
 Въ какви по-тежки скърби ти оставашъ въ насъ
 Най-малкитѣ лучи да будѣтъ още страсть.
 И хвърляшъ ни въ живота пакъ на нова смѣтка!
 И той кипи, гърми катъ ручей настървенъ
 Подъ ледения покривъ въ нѣкой зименъ день.

VII.

Въ недѣля рано любѣж азъ да се намирамъ
 На вѣнь, когато цѣль свѣтъ въ столицата спи.
 Въ душата си тамъ нови впечатления собирамъ
 Отъ туй що не съглеждатъ всичкитѣ очи.
 Тозъ миръ полусънливъ е истинско видѣнье,

Далечъ отъ дневний крясъкъ и борба, и шумъ,
И дишащъ чистиі въздухъ, въ запустялий друмъ,
Азъ срѣшамъ съ радостъ гости селски примѣнени
Жени, дѣца, моми да влазятъ въ града съ смѣхъ
И бѣчи на коля съ босилекъ върху тѣхъ.

VIII.

Туй що прѣнася менъ мелодїята приятна,
Душевний таенъ шопотъ, или горскїй джхъ,
Или на майскїй день лучата благодатна,
Що прѣска вредъ животъ съсъ свѣтлия си лхъ,
Тѣзъ чувства на блаженство не ще ми отнематъ
Ни завистъ нѣкоя, нито интрига зла,
Ни дневната борба, що хиляди чела
Почерня днесъ у насъ - тѣ нѣма да ги взематъ!
Но тия радости, тѣй скжпи зарадъ менъ,
Ахъ врѣме, ти крадешъ и то отъ день на день!

IX.

О дѣви скромни, въ кжтѣтъ вашъ уединени
Завиждамъ искрено на вашата сждба!
Вий гдѣто ни любовъ, ни гордость, ни прѣзрѣнье
Не сте имали, вѣчно сраснати съ скърбѣта!
Вий що убихте всѣка въ тоя свѣтъ надѣжда,
За бжджще, за щастѣе, за честити дни,
И що небесенъ миръ душиѣ ви пои —
Завиждамъ ви! И франта който ви изглежда
И хвърля вѣроломно взоръ безсраменъ вамъ
Вий правите го съ ваший самъ да сѣща срамъ.

X.

Работници, на почвата ни мила, родна!
Кога празнувате недѣлнитѣ си дни,
Срѣдата ви е най-завидна и свободна
Отъ всѣка друга съсъ порфири и звѣзди;
Отъ всички блясъци, отъ всички громки слави,
Отъ цѣлъ роякъ глупци, що нищо на свѣтѣтъ
Не знажтъ — за цѣната тежка на трудѣтъ.
Празнувайте, о ратници съ ржцѣ корави,
Съсъ сжщата любовъ и вѣра въвъ гжрди:
Тѣхъ никой санъ иль блѣсъкъ не ще замѣни!

Подаръцитѣ на единъ малъкъ чиновникъ.

(Баллада въ проза)

Отъ Jean Richerpin.

Отъ рѣдкитѣ щастливци на свѣта, които даватъ и приематъ подаръци прѣдъ Рождество и Нова година. отъ ония, които се радватъ въ срѣдата на семействата си, прѣзъ тѣзи свѣтли празници, малцина си спомнятъ за други единъ класъ, много по-численъ, състоящъ отъ бѣдни работници, бѣдни чиновници, които, по своето нищожно положение, стоятъ изолирани, въ свѣта, сами, безъ никаква семейна среда, които нѣма кому да поднесатъ подаръкътъ си, нито пъкъ да приематъ такъвъ, чужди на радоститѣ на иървитѣ. Прѣзъ тия празници тѣ кръстосватъ улицитѣ, или пазятъ стаятъ, или пъкъ се скитатъ по кафенетата, гдѣто сж се скитали прѣзъ цѣлата година. Нещастници, за тѣхъ Новата година не е друго освѣнъ единъ обикновенъ день. Тѣ нито чувствуватъ нейното значение, нито пъкъ желятъ да иматъ едно въспоминание за нея, което безъ друго ще имъ коштува горчиво. А че въ тия заякнжли, рѣдясали отъ врѣмето, и мизерията сърдца се явяватъ по нѣкога искри отъ любовъ, отъ обичъ — читателтъ ще види отъ слѣдующата баллада на Жанъ Ришпенъ, която рисува живота на единъ бѣднякъ изъ парижката среда. Ний не се съмняваме, че подобни образци ще се намѣржатъ не само у насъ, но на всѣкъдѣ по свѣта, гдѣто има слаби и силни, богати и сиромаси, щастливи и нещастни.

„Бѣдни подаръци, скърбни подаръци, плачевни подаръци! Туй сж подаръцитѣ на единъ малъкъ чиновникъ съ 120 франка мѣсечна заплата, на единъ старъ чиновникъ безъ жена и безъ дѣца, който никога нѣма да получи повече отъ 120 франка мѣсечно!

Подаръци така бѣдни, така плачевни, като неговото съществувание, което монотонно си тече, лишено отъ всѣкакви смущения, засѣнено отъ всѣкакви изненади, прѣзъ цѣли 365 дни, отъ които състои годината, начинаая отъ Нова година до Св. Силвестръ.

А при това съ нетърпѣние мисли той за тия жалки подаръци! Когато е на масата, той не мисли освѣнъ за тѣхъ и

ги сънува прѣзъ нощта. Въ тѣхъ е съсредоточилъ той всичкитѣ си желанія, всичкитѣ си надѣжди — бѣдня старъ чиновникъ, който нѣма да спечели никога повече отъ 120 франка въ мѣсеца!

Замислювали ли сте се вий нѣкога върху туй полуживо съществуване, лишено отъ всѣкакви смущения, засѣнено отъ всѣкакви изненади? Ахъ, бѣдня старъ чиновникъ! Какъвъ бѣденъ и тежъкъ животъ влачи той!

Сутринъ той се вдига отъ своето бѣдно, старо и малко лѣгло, въ своята бѣдна, стара и малка стая, която се намира най-горѣ, на шестия катъ, между стайтѣ на слугинитѣ, най-студената зимѣ, най-горѣщата лѣтѣ, вапцана съ най-лоша боя, съ единъ прозорецъ само, отъ гдѣто се открива цѣлъ хоризонтъ отъ покриви, неподвижни и нѣми и цѣла гора отъ комини, желѣзна гора, която нивга нѣма да процъвти.

И става прочее, тоя бѣденъ, старъ чиновникъ, и прѣдъ едно старо малко огледало, оградено съ малки желѣзни прѣчици. счесва своята малка брадица и къмъ осемъ часътъ слазя да започне своя бѣденъ малъкъ денъ.

Въ бюрото той минава три часа въ писание готтически, полегати и английски слова, въ тегление разни линии, въ поправяние погрѣшки съ ножчето, въ прѣписване веднѣжъ дваждъ сжщитѣ и вѣчни книжа, като ги минава въ сжщитѣ и вѣчни регистри.

Въ 11 часа — закуска на млѣкарницата! Какво би си поржчалъ той тая сутринъ? О. какво би поржчалъ, ако не сжщата порция, която за привикнжлия му стомахъ е станжала цѣла мания, послѣ, стари яйца, послѣ варено говеждо и лошо млѣко. гдѣто тукъ-тамъ се бѣлѣжтъ зърна отъ оризъ.

И ето че едва успѣлъ да прѣгледа набързо *Le Petit Journal*, едва иснушилъ луличката си, бѣдня човекъ вижда вече, че часътъ истекълъ и той се връща на ново въ бюрото си за да пише още цѣли четири часа своитѣ готтически, полегати, английски слова, да прѣписва по веднѣжъ и по дваждъ сжщитѣ книжа и да ги минува върху сжщитѣ регистри.

И ето че настала вечеръ. Той ще направи една малка расходка, ако е хубаво врѣмето. Но обѣдтъ, естествено, пакъ на млѣкарницата. Какво би си поржчалъ, ако не наситната тѣстена чорба, и послѣ *ragu*, и послѣ единъ вхсъ си-

реяне — и всичко, всичко това изпълнено съ единъ джхъ на вехто, на мухлясало...

Остава му да иде да седне въ обичния си ягълъ, и тамъ, съ запалена луличка, да разказва дребни работи, да играе на безконечни *дами*, последвани отъ безконечни *домино*, съ сжщитѣ играчи, при прислугата на сжщия гарсонъ, който дава често съвѣти на стария чиновникъ и който отъ време на време, при всѣка погрѣшка въ играта, го срами безнаказано, като го нарича остарялъ безумецъ.

И ето че часътъ за затваряние настава, и трѣбва да се искара улицата още единъ пжтъ — минавана по два пжти всѣки день отъ 30 години насамъ — за да намѣри старото си бѣдно и малко лѣгло, върху което бѣдния чиновникъ ще легне да спи и да сънува за подаръцитѣ си...

А тия подаръци, никога нѣма да се измѣнятъ, никога, никога! Отъ вторий день на Новата година до Св. Силвестръ, той знаеше кой ги приготвя, знаеше че сж неизмѣними въ нищо и сжщитѣ, както всѣкога.

Бѣдни подаръци, скърбни подаръци, плачевни подаръци, които нѣма да взематъ другъ изгледъ! Сжщитѣ, подобно вѣчния изгледъ на покривитѣ, подобно желѣзната гора отъ кумини, гора, която никога нѣма да процъвети!

И при все това, бѣдния старъ чиновникъ, мечтае съ нетърпѣние и храни надѣжда, като за нѣщо неочаквано, сюрпризно, което ще дойде да вджхне нова сила за неговитѣ прѣписи, книжа и регистри.

Тия подаръци! Това бѣхж най-напрѣдъ ежегоднитѣ увеличавания на платката му, която дълго време отъ година на година се е уголѣмявала, но която не ще се уголѣми повече сега, когато стария чиновникъ е достигналъ най-голѣмъ чинъ на плата 120 франка въ мѣсеца.

Той ще намѣри тоя день въ млѣкарницата подъ чистата сервиетка единъ обвитъ въ книга портокалъ, който съ удоволствие ще изведе подиръ млѣкото съ оризъ, като приготви два франка за слугинята.

Вечерята, въ залата за пушение той ще запуши една чубучка *Cambier*, гарнирана съ разни цвѣтя и съ неговото име. Ще я погледа той съ обичъ и ще даде други два франка на гарсонътъ.

И туй ще бжде всичко, туй ще сж неговитѣ подаръци!

И утрѣ той ще започне да смѣта пакъ днитѣ, като пише и прѣписва сжщитѣ книжа, и като ги минава въ сжщитѣ регистри. И той ще започне пакъ да се качва и слаза по улицата, искачвана толкова дълго врѣме! И отъ утрѣ той ще започне пакъ да закусва съ вареното мѣсо, яйцата и млѣкото съ оризъ и вечерята тѣстената чорба съ миризливия *рагу*; и подиръ, сжщата игра на *дама* и тая на *домино*, подъ надзора на сжщия гарсонъ, който ще му дава съвѣтитѣ си, и както прѣди ще го нарича обезумялъ старецъ.

И утрѣ, и другий дѣнь, и всѣкога той ще слѣдва монотонний пѣть на туй сжществуване, лишено отъ всѣкакви смущения, засѣнено отъ всѣкакви изненади, еднообразенъ прѣвъ толкова Нови-години и толкова Св. Силвестровци.

Ахъ тия бѣдни подаръци, тия скърбни подаръци, тия плачевни подаръци, той ще мѣтае за тѣхъ изъ пѣтьтъ, въ бюрото, като прѣписва, като обѣдва, като пуши, като съзерцава на прозорчето си широкия хоризонтъ отъ покриви, подобни на нѣкои неподвижни вълни и желѣзната гора кумини, коато никога нѣма да разцѣвти.

И това ще върви така до дѣня, въ който бѣдния старъ и малкъ чиновникъ, пенсиониранъ най-подиръ, умирающъ, че трѣбва да прѣкжси съ навицитѣ си, ще свърши своя бѣденъ и грухналъ животъ и ще заспи вѣчно въ своя бѣденъ, старъ и малкъ гробъ.

Zaneto.

Споменъ.

П. Л. Б—ч—су.

Ще помнж азъ. ще пазж въ гърди си
Тозъ споменъ милъ за нашата безгрижностъ;
За вечери прѣминати съ пѣсни,
Съсъ смѣхъ и глжчъ—милувани съсъ вѣжностъ.

И въ майскитѣ ноци умайни, чудни,
Подъ ширното небо съ звѣди покрито
Заспивахми. Надъ насъ луната блѣдна
Нв милваше лицата кротко, тихо.

Ощъ млади, чужди на тегла житейски,
Незнающи тжга. ноци безсънни...
Ще помнж ахъ! Ще пазж вѣвъ гърди си
Тозъ споменъ милъ; но вечъ съ тжги безмѣлвни...

В. Неновъ.

Хомерова Одиссея.

ЛЪСЕНЬ Л.

Телемахъ познава Одиссея.

А Одиссей и божественний свинарь въ колибата, щомъ съинж. накладохж огъня, испратихж и свинаритѣ съ свинетѣ, боито ходѣхж да ги пасжтъ, и си готвѣхж и закуска; а кучетата. които обикновенно лаехж, не залаехж, а замахахж опашки около Телемаха, който идѣше къмъ тѣхъ. Божественний Одиссей съгледа кучетата, като си махахж опашкитѣ, па му се дочу и, че нѣкой шапа съ крака да иде. Та и веднага рече на Евмея хвъркатитѣ думи:

„Евмее, много вѣроятно ще ти иде тукъ нѣкой другарь или другъ познатъ, като не лажтъ кучетата, а махатъ наоболо опашки; а ми се дочува и като че ли шапа нѣкой съ брака да иде.“

Не бѣше си и доиздумалъ още цѣла думата, когато обичливий му синъ застанж прѣдъ вратата. А свинарьтъ се смая и скочи, та му испадахж изъ ржцѣтѣ и ссждоветѣ, съ които се трудѣше, да размиса искрометното вино. Той отиде да посрещне царя си и го испоисцѣлува и по главата, и по хубавитѣ му двѣ, свѣтливи очи, и по ржцѣтѣ — и двѣтѣ: а му закапахж изобилно и сълзитѣ. И както баща си посрѣща любезно и прочувствено едничкия на старинитѣ му роденъ свнъ, заради когото много се е трудилъ и мжилъ, като си иде на десетата година отъ далечна страна, тѣй божественний свинарь тогава се ови и цѣлъ пригърнж богообразний Телемаха, като такъвъ, който бѣше избѣгналъ отъ смъртъ. Та и распаканъ му продума и рече хвъркатитѣ думи:

„Телемахе, сладка моя свѣтлино, ти си дойде вече. Откато бѣше отишелъ съ оня корабъ въ Пилосъ, азъ не съмъ и мислилъ вече да те видж пакъ. Но ела сега влѣзъ, прѣлюбезно чедо, за да ти се нарадвамъ отъ душа, като, токо що си се прибралъ отъ чужбина, те гледамъ, че си въ колибата ми. Защото често не идешъ май на полето, нито при пастиритѣ, а си стоишъ въ града; защото тѣй ти се е аресало на душата, да гледашъ оустошителното множество на сватовницѣтѣ мажъе.“

А духовитий Телемахъ му отговори и рече:

„Тъй ще и да бжде, тейко; заради тебе и идж тукъ, за да те видж съ очитѣ си и да чуж да ми кажешъ, стои ли още майка ми въ дворцитѣ, или се е уженилъ вече за нея нѣкой другъ отъ мъжъето, а леглото на Одиссея лежи на нѣкъдѣ безъ постелки, неподреждано и обтѣнжло въ паяжини.“

А свинарътъ, началникъ на мъжъето, му отговори и рече:

„Да, и съ много търпелива душа стои тя въ твоитѣ дворци, и виняги ѝ минуватъ тамъ печални днитѣ, и ноцитѣ, отъ да лѣе сълзи.“

И като му каза тѣй, пое му мѣдното коние, а той прѣскочи каменния прагъ и влѣзе вътрѣ. А когато отиваше на вътрѣ, Одиссей, баща му, си отстъпи сѣдалището; а и Телемахъ отъ своя страна го въздържа и му рече:

„Сѣди, странниче; а ний и другадѣ намирвами сѣдалище въ нашето становище; тука е мъжътъ, който ще го постави.“

Тѣй каза, а той пакъ отиде та седнж. А свинарътъ му натрупа зелена шума и отгорѣ ѝ овчи кожи; послѣ тамъ седнж обичливий синъ на Одиссея. А свинарътъ имъ сложи отпрѣдѣ блюда съ печено месо, което бѣше останжло, откато ядохж по-напрѣжний день, на бърже натрупа въ панерчетата и хлѣбъ, а и въ брешляновата си чаша размѣси сладко вино, като медъ, па и той седнж срѣщу божественний Одиссея. И си прострѣхж тѣ рѣцѣтъ къмъ наслаганитѣ отпрѣдѣ имъ готови ястията. А като се наядохж и напихж. колкото щѣхж, тогазъ вече Телемахъ продума на божественний свинаръ и рече:

„Дѣдо, отдѣ ти е пристигнжлъ тоя гостъ? Какъ сж го докарали моряцитѣ въ Итака? Кси се хвалжтъ, че сж тѣ? Защото ми се чвни, че не е пристигнжлъ тука пѣшъ?“

А ти, Евмее, свинарю, му отговори и рече:

„И тѣй, чедо, всичко право ще ти каж азъ: Хвали се, че е родомъ отъ пространний Критъ, и казва, че се отбивалъ и навѣрталъ по много градища на смѣртнитѣ; защото орисницата тѣй му била испрела. А пѣкъ сега, избѣгнжлъ отъ кораба на мъжъе Теспротяни, ми е дошелъ въ становището, и азъ ще ти го прѣдамъ; прави го, каквото щешъ; гордостъ му е да ти бжде молитель.“

А духовитий Телемахъ му отговори и рече:

„Евмее, напстина много душеоскърбителна дума думашъ. Защото, какъ ще приемж вече азъ тоя гостъ въ къщи? И

самъ съмъ младъ, и на рѣцѣтъ си никакъ се не надявамъ, да отбрани човѣка, когато прѣдварително го би оскърбилъ нѣкой; а и на майка ми душата въ гърдитѣ двойно мисли, или да остане тамъ, при мене, да ми гледа и краси къщата, отъ почетъ къмъ леглото на съпруга си и на народната слава, или и да иде вече слѣдъ оногова отъ Ахейцитѣ, който, най-добъръ мъжъ въ дворцитѣ, я иска за жена и ѣ даде повече. Но навѣрно ще ти облѣкж госта, като ти е пристигналъ въ жилището, съ хубави дрѣхи — връхна и хитонъ, ще му дамъ и сабя обоюдоостра и на краката сандали, а ще го испратж и гдѣто му желае душата и сърдцето. Ако ли пъкъ искашъ, задръжъ го ти и го гледай въ становищата си; а пъкъ азъ ще му пратж тука дрѣхи и всичката храна да иде, тѣй че да не безспокои и тебе, и другаритѣ ти. А да дойде тамъ между сватовницитѣ, азъ не бихъ го оставилъ; защото иматъ много голѣмъ произволъ; да го не подиграватъ и да ми бжде ужасно тежко; па и мъчно нѣщо е човѣкъ, и храбъръ да е, да прави съ мнозина, когато тѣ наистина сж много по-горни.“

А божественний, многострадаленъ Одиссей се обади и му рече:

„Приятелю, ще ми бжде, разбира се, допростено да отговорж; много ми се кжса наистина обичливото сърдце, като слушамъ да казвате, какви неприличности изнамиратъ тия сватовници вжтрѣ въ дворцитѣ ти, противъ волята ти и като си такъвъ. Но кажи ми, щешъ ли, че се повинувашъ, или людитѣ изъ окръга, послушни на гласа на нѣкой богъ, ти враждуватъ, или пъкъ се и оплаквашъ нѣщо отъ братията си, ебито човѣкъ, и кога се каратъ и голѣма се вдига прѣширватата, слуша. Защото да бѣхъ азъ при това си сърдце и тѣй младъ. или и синъ на непорочний Одиссея, или — и самъ той (като се скита да би си дошелъ; защото още има надежда да дойде); веднага послѣ можеше да ми отсѣче главата нѣкой чуждъ човѣкъ, ако не бихъ имъ станжлъ на всичкитѣ злото (дошелъ въ дворцитѣ на Одиссея Лаертовъ). Ако ли пъкъ ме би повалило множеството имъ, като съмъ самъ, то желатъ бихъ, и убитъ, да умрж вжтрѣ въ дворцитѣ си, отъ волкото винжги да имъ гледамъ беззаконнитѣ работи, и гостиѣ си испласквани, и слугинитѣ си жени изъ хубавитѣ ми стан — неприлично влачени, и виното си разливано, и да ми

токо ядѣтъ наизрядно недовършваната храна, по една работа нескончаема.“

А духовитий Телемахъ му отговори и рече :

„И тъй, странниче, много точно ще ти кажа азъ. Менѣ нито цѣлий окръгъ ми е сърдитъ, та ми враждува, нито отъ братия, които човѣкъ, и кога се каратъ и голѣма се вдига прѣспирната, слуша, имамъ да се оплаквамъ. Защото Кроновъ е осамотилъ тука нашия родъ; само единъ сннъ, Лаерта, е родилъ Аркевий, а и той пакъ е родилъ единъ, баща ми, Одиссея; а и Одиссей само мене е родилъ и оставилъ въ дворцитѣ, безъ да ми се порадва. А му сж влѣзли сега въ къщата много, безбройни неприятели. Защото колкото най-добри владѣжтъ по островитѣ, Дулихъ, Сама и гористий Закинтъ, па колкото господарствуватъ и тукъ, въ каменливата Итака, всичкитѣ искатъ да се женятъ за майка ми, и ми истоцаватъ къщата. А тя нито се отказва отъ тазъ отвратителна женитба, нито пѣкъ може да ѣ даде край; а тѣ ми ядѣтъ и съсипватъ къщата; а скоро вече и мене ще затрижтъ. Но, то всичко лежи на колѣнѣтѣ на боговетѣ; а пѣкъ ти, дѣдо, иди по-скоро при разумната Пенелопа и ѣ кажи, че съмъ здравъ, и съмъ си дошелъ отъ Пилосъ. А азъ ще те почакамъ тукъ. та и ти по-скоро да се върнешъ, откато обадишъ само ней, и никой отъ другитѣ Ахейци да те не чуе; защото мнозина ми крожатъ погубванието.“

А ти, Евмисе, свинарю, продума и му отговори :

„Знаж, разбирамъ; туй, което ми заповѣдвашъ, и азъ го разбирамъ. Но ела и това ми кажи и точно ми го расправи ти, да идж ли, като ще идж вече, да обадж и на злочестий Лаерта, който, и като е тжжилъ до сега много за Одиссея, нагледвалъ ви е и работитѣ, и съ слугитѣ въ къщи е и посѣдвалъ, и попийнувалъ, колчемъ му се е дощявало то на душата въ гърдитѣ; а сега, откато бѣше заминалъ ти съ кораба за въ Пилосъ, той, казватъ, нито яде, нито пие вече тъй, нито пѣкъ иска и на работитѣ да погледне, а сѣди та пѣшка само и охка да плаче, и да му съхнжтъ месата около коститѣ.“

А духовитий Телемахъ му отговори и рече :

„Жално, но и нажалени да сме, съвсѣмъ нека го оставимъ; защото, ако да би бивало всичко по избора на смъртнитѣ; най-напрѣдъ трѣбваше да се доловимъ до бащиното си

завръщанье. Затова ти, щомъ ѝ обадишъ, тръгни назадъ и да се не отбивашъ по него на полето; а да кажешъ на майка ми, да прати, колкото може по-скоро, тайно економката; защото и тя може да обади туй на стареца.“

Рече и вдигна свинаря да върви; а той си взе сандали въ рцѣтъ, и като ги върза подъ краката си, тръгна въ градъ. Но, като тръгваше Евмей, свинарътъ отъ становището, не се укри отъ Атина, а отиде близу при него; прѣобрази се бѣше на жена, и хубава и едра, и вѣща на хубави работи. Застанж тя срѣщу вратата на колибата и се яви на Одиссея, а Телемахъ отсрѣща нито ѝ видѣ, нито ѝ усѣти; защото боговетѣ не се явяватъ явно на всичкитѣ; но и Одиссей, и кучетата ѝ видѣхъ, та и не залаяхъ тѣ, а се исплашихъ и съ скимтѣнье се сврѣхъ задъ становището. Тя сви вѣжди та накимнж; а божественый Одиссей разбра и излѣзе изъ колибата на двора, малко на страна до голѣмата стѣна, и застанж прѣдъ неж; а Атина му продума и рече:

„Зевсородный и многоизобрѣтателный Одиссее Лаертовъ, сега вече говори съ сина си, не дѣй мълча, та, откато се споразумѣете, какъ можете—пригответи смъртъта и погубванъето на сватовницитѣ, да идете и въ чувовния градъ. А и азъ сама нѣма да бѣдъ много врѣме далеко отъ васъ, а ще се спустнж да се боримъ.“

Рече и го побута Атина съ златната си тояга. И първо му надѣна около гърдитѣ единъ хубаво испранъ хитонъ и връхна дрѣха, па му даде и прилика, и младость. Изведнѣжъ си станж пакъ мургавичкъ, испънжхъ му се и бръчкитѣ та се изгубихъ, и брадата около челюститѣ му станж черна. И като го направи тѣй, пакъ си отиде, а Одиссей се върнж въ колибата. Смая се съ него обичливый му синъ, а отъ друга страна се и уплаши, да не би да е нѣкой богъ, и загледа на страна. И продума той та му рече и хвъркатитѣ думи:

„Съвсѣмъ другъ ми се виждашъ сега, странниче, младъ, а не какъвто бѣше одѣвъ, а и дрѣхи други имашъ, па и по багра не си вече такъвъ. Навѣрно ще си нѣкой богъ, отъ тия, които иматъ аространното небе; но смили се, пощади на, за да ти принесемъ благоприятни жъртви и отъ злато направени дарове.“

А божественый, многострадаленъ Одиссей послѣ му отговори:

„Никой богъ не съмъ ти азъ; защо ме оприличавашъ на безсмъртнитѣ? А съмъ баща ти, заради когото ти, навожданъ прѣдъ насилствията на мъжъето, охкашъ и теглишъ много мъжи.“

Като каза тъй, той цѣлунъ сина си, и му закапахъ сълзитѣ отъ бузитѣ на земята; а по-напрѣдъ непрѣстанно ги все задържаше. Но Телемахъ, защото още не вѣрваше, че е баща му, внезапно продума та му отговори и рече:

„Не, ти не си Одиссей, баща ми, а ме очаровава нѣкой богъ, за да плачъ и охкамъ още повече. Защото смъртенъ мъжъ не може нѣкакъ изнамѣри туй съ ума си, когато самъ богъ не дойде, да те постави лесно младъ, или и, както иска вече, старъ. Защото ти одѣвъ бѣше старъ и неприлично облѣченъ; а сега приличашъ на боговетѣ, които живѣятъ изъ пространното небе.“

А многождрий Одиссей му отговори и рече:

„Телемахе, тебѣ ти не прилича, нито да се чудишъ толкозъ много, нито да се маешъ, за дѣто обичливий ти баща е вече у дома си; защото другъ Одиссей нѣма и да дойде вече тука, но азъ, който, какъвто съмъ, откато съмъ страдалъ вече злѣ и много съмъ се скиталъ, съмъ си и дошелъ на двайсетата година въ отечественната земя. А тази работа е на користоносната Атина, която ме е поставила такъвъ, какъвто си е шѣла, защото може ту на просекъ приличенъ да ме направи, ту пѣкъ на мъжъ младъ и който има на тѣлото си хубави дрѣхи. Лесно е на боговетѣ, що живѣятъ въ пространното небе, и да прославватъ и да озлочестватъ смъртния човѣкъ.“

Като му каза тъй, той седнъ долу, а Телемахъ се ови о добрия си баща та го пригърнъ, па запролива и сълзи та заплака. Тѣ, и двамината, се расплакахъ и пишѣхъ та плачехъ по-грѣмко и отъ птицитѣ, орлитѣ (ορνίθων) или и бѣлитѣ орли (ἀετοῖσι) съ закривенитѣ ноктѣе, на които селенетѣ сж отнели птенцитѣ, прѣди още да сж станжли хвърковати; та тъй умилни сълзи лѣхъ и тѣ исподъ вѣждитѣ си. И докато плачехъ, можеше да заиде и на слънцето свѣтлината, ако веднага Телемахъ не бѣ се обадилъ да рече на баща си:

„А съ чий корабъ, любезний татко, те докарахъ сега моряцитѣ въ Итака, и кои се хвалятъ, че сж тѣ? Защото ми се чини, че ти не си пристигналъ тука пѣшъ.“

А божественний, многострадаленъ Одиссей му отговори и рече:

„И тъй, чедо, правото ще ти кажж азъ. Докарахж ме прочутитѣ по корабитѣ си Феачени, които прѣпровождатъ и другитѣ хора, който иде при тѣхъ; и заспалъ въ бързия имъ корабъ сж ме докарали по морето тѣ и сложили въ Итака, а ми дадохж и свѣтли дарове, и мѣдъ, и злато, и доста тъкани дрѣхи. И тѣ по волята на боговетѣ сж сега въ пещеритѣ; а пкъ тукъ сега съмъ пристигнхлъ по свѣтитѣ на Атина, за да размислимъ за избиванъето на неприятелитѣ. Затуй ела ми изброй и единъ по единъ накажи ти тия сватовници, за да знахъ, колко сж и кои мжже сж тѣ; а послѣ вече ще се погрижж да размислж въ непорочната си душа, ще можемъ ли ний сами, безъ други, да излѣземъ насрѣца имъ, или да потърсимъ и други.“

А духовитий Телемахъ му отговори и рече:

„Истина, татко, винжги съмъ ти слушалъ голѣмата слава, гдѣто и въ рцѣтѣ си кониеносецъ, и въ свѣтитѣ мждъръ; но твърдѣ голѣмо нѣщо рече, че и почуди ме обзиматъ; не би и било двамина мжже да се борятъ съ мнозина, и храбри. Та тия сватовници не сж нито десетка, нито пкъ само двѣ, но много повече; а скоро ще имъ знаешъ тука и броя. Само отъ Дулихъ сж избрани петдесетъ и двама момци, а слѣдъ тѣхъ вървятъ и шестмина слуги; отъ Сама пкъ сж двайсетъ и четири души хора, а отъ Закинтъ има двайсетъ души млади Ахейци, па и отъ сама Итака има дванайсетъ, и всичкитѣ юнаци, а заедно съ тѣхъ е и Медонъ, глашетайтѣ, и божественний пѣвецъ и двамина слуги, вѣщи, да дробятъ месо. Ако ги срещнемъ всичкитѣ, до като сж вжтрѣ, бож се, да не би, дошелъ, да си отмѣщавашъ за насилствията имъ, да се накажешъ много горчиво и страшно. За туй те и свѣтвамъ да намислишъ, ако можешъ, и нѣкой защитникъ, който да може съ усърдна душа да ни помогне.“

А божественний, многострадаленъ Одиссей му отговори и рече:

„И тъй азъ ти казвамъ, а и ти склони и ме слушай, и мисли, не стига ли ни Атина съ отца Зевса, та да се грижж и за другъ помощникъ.“

А духовитий Телемахъ му отговори и рече:

„Добри ти сж и тия защитници, които казвашъ, които,

и високо въ облацитѣ да сѣдѣтъ, владѣтъ надъ другитѣ мѣжъе и безсмъртнитѣ богове.“

А божественний, многострадаленъ Одиссей му рече пакъ : „Нѣма и да ти сѣдѣтъ тѣ много врѣме около страшното сражение, когато между насъ и сватовницитѣ въ дворцитѣ ми се рѣши силата отъ Марса. За туй сега, щомъ се появи зората, ти си иди у дома и се собери съ надутитѣ сватовници; а мене ще ме доведе послѣ свинарътъ въ града, приличенъ на много окаяненъ и старъ просякъ. И ако изъ къщи ме не зачетѣтъ, твоето обичливо сърдце да търпи въ гърдитѣ ти, когато страдамъ азъ алѣ, дори и за краката изъ къщи на вѣнъ ако ме повлѣкѣтъ, или съ стрѣли замѣрѣтъ; ти пакъ да гледашъ и да търпишъ. Но и съ думи, сладки като медъ, да ги уговаряшъ и карашъ да прѣкратѣтъ безумствата си; а тѣ нищо не ще и да слушатъ; защото имъ пристоя вече прѣопрѣдѣлений денъ. (А и друго ти казвамъ, и ти го вложи въ ума си. Когато ми вложи въ ума това многождрата Атина, азъ ще ти кивнѣ съ глава, а ти да се усѣтишъ, и послѣ колкото боеви оръжия има изъ дворцитѣ, да ги вдигнешъ всичкитѣ и да ги наслагаешъ въ вѣтрѣшността на нѣкоя висока стая, а на сватовницитѣ, ако пожелаѣтъ да те распитатъ за тѣхъ, да кажешъ съ меккитѣ думи: „вдигнахъ ги отъ дѣла, защото не сѣ вече, каквито ги е оставилъ нѣкога си Одиссей, когато трѣгналъ за Троя, но колкото димъ иде отъ огъня, се е натрупалъ на тѣхъ. А още—и това, по-главното, ми е вложилъ Кроновъ въ ума; да не би, като се напиете съ вино, да се спрѣчкате и да се раните единъ-други, па да оскверните и пиръ, и сватовщина; защото самото жельзо тегли човѣка.“ А само заради насъ да останѣтъ двѣ саби, двѣ копия и два щита отъ волска кожа, да ги вземемъ въ рѣцѣтъ си, та тѣй да се спустнемъ и да можемъ да ги избнемъ; а послѣ и Паллада Атина и всемъдрій Зевсъ ще ги омажѣтъ). А и друго ти казвамъ, и ти го вложи въ ума си. Ако наистина си мой и отъ нашата кръвъ, то никой послѣ да не е чулъ, че си е вѣтрѣ Одиссей; нито Лаертъ да знае това, нито свинарътъ, нито нѣкой отъ домашнитѣ, нито сама Пенелопа; а сами, ти и азъ, за да разберемъ стремежа и на женитѣ. И да си опитами още и робето—мѣжъе, и тоя, който на почита и му се бои душата, и оня, който не хае и те не зачита, като си такъвъ.“

А славний му синъ отговори и рече :

„Татко, чини ми се, послѣ да ми познаешъ душата; защото отъ нищо легкомисленно не съмъ обзетъ; но азъ мисля, че то и за двама ни нѣма да е полезно, и ти се моля да го обмислишигъ. Защото много врѣме напраздно ще тичашъ ужъ по работа, за да опитвашъ всѣкиго; а тѣ въ дворцитѣ спокойни чрѣзмѣрно и непощадно ще ни распляватъ иманъето; но колкото за женитѣ и азъ те карамъ да изучишъ, и които те не зачитатъ, и които ти не съчувствуватъ. А за мъжъетѣ азъ поне не бихъ пожелалъ сега да ги опитвами ний по становищата, но послѣ и за туй трѣбва да се потрудимъ, ако наистина знаешъ за това нѣкоя поличба отъ кѣмто Зевса, егидоносецътъ.“

Тѣй, такова си говорѣхъ тѣ единъ-други, а здраво съградений корабъ, който бѣше довелъ Телемаха и всичкитѣ му другари отъ Пилосъ, бѣше влѣзълъ вече въ Итака. И когато стигнахъ вече вжтрѣ въ много глбокий заливъ, тѣ надърпахъ черния корабъ на сушата, а пѣкъ якитѣ имъ слуги му запрѣнасяхъ вѣщитѣ и уредитѣ, и скоро занесохъ у Клитиеви и прѣхубавитѣ подаръци. Послѣ тѣ пратихъ единъ глашетаѣ въ къщата на Одиссея, да обади на разумната Пенелопа и да ѣ каже, за гдѣто Телемахъ бѣше заминълъ за полето и ги бѣше накаралъ да отплуватъ съ кораба въ града, да не би да се уплаши въ душата си славната царница и да запролива нѣжни сълзи. Тѣй тѣ, глашетаѣтъ и божественний свинарь, заради едно и сѣщето обаждане да кажътъ на тазъ жена се срѣцнахъ. Но когато вече стигнахъ въ дома на божественний царъ, глашетаѣтъ насрѣдъ, между слугинитѣ, рече :

„Царице, дойде ти вече обичливий синъ отъ Пилосъ.“

А свинарьтъ заставъ близу при Пенелопа и ѣ каза всичко, щото го бѣше накаралъ обичливий ѣ синъ, да ѣ каже. И като ѣ каза всичкото си казване, остави двореца, и оградитѣ му и трѣгна да си иде при свинетѣ.

А сватовницитѣ се наскърбихъ, посърнихъ тѣ въ душата си, па излѣзохъ изъ стаята, та отидохъ на двора до голѣмата стѣна, и тамъ, прѣдъ вратата, насѣдахъ. А Евриммахъ Поливовий синъ, началъ да имъ говори и рече :

„Приятѣли, наистина, голѣма работа гордо свѣрши туй Телемахово пътуване; ний думамъ, че не може го направи. Но елате да издърпамъ най-добрия черенъ корабъ, да събе-

ремъ въ него и веслари моряци, които и по-скоро да обадъжтъ на ония. бърже да се върнатъ у дома си “

Не бѣше доиздумалъ още всичко, когато Амфиномъ се обърнѣ и видѣ отъ мѣстото си кораба вжтрѣ въ много глѣбокия заливъ, и съ весла въ рѣцѣ му събирахъ платната. Та и сладко се поуспихнѣ и рече на другаритѣ си:

„Не трѣба и да пращамъ вече нѣкого да имъ обажда; защото тѣ сж вжтрѣ. Или нѣкой отъ боговетѣ имъ е казалъ, или сами сж видѣли кораба, като е минувалъ, и не сж могли да го настигнатъ.“

Тѣй каза; а тѣ станяхъ и отидохъ край брѣга на морето. И веднага истеглихъ черния корабъ на сушата, и яки тѣ слуги му запрѣнасяхъ урядитѣ. А тѣ скупомъ отидохъ въ събранието и никого друго не оставихъ нито отъ младитѣ, нито отъ старитѣ да сѣди при тѣхъ. А Антиной, Евпитовѣтъ синъ, послѣ прѣдума и имъ рече:

„Ахъ! Какъ отървахъ боговетѣ тоя мжъ отъ погинване. Когато и деня сѣдѣхъ виняги единъ слѣдъ други съгледвачи надъ блѣсканитѣ отъ вѣтроветѣ скали; а щомъ зайдѣше слънцето, никога не сме спали ноця на сушата, но сме плавали съ бързия си корабъ изъ морето и сме дочаквали божествената Йо, да вардимъ Телемаха, за да го уловимъ и убиемъ; а пъкъ между това го е възвѣрналъ у дома му. А ний тукъ му разисквами жалното погубване, на Телемаха, да не може да ни избѣгне; защото, до като е живъ той, чини ми се, нѣма и да постигнемъ ний тия работи. Защото и той самъ е вѣщъ и да умѣе, и да рѣшава, и людетѣ никакъ вече ни не услужватъ. Но елате, прѣди да е свикалъ той Ахейцитѣ въ събрание; защото ми се чини, нѣма и да го остави токо тѣй, но ще продължава да се гнѣви, и ще стане между всичкитѣ да каже, за гдѣто му крояхми страшното убиване и го не сполучихми. А тѣ, като чуятъ, нѣма и да ни похвалятъ злитѣ работи; страхъ ме е, да не сторятъ нѣщо зло, да на изгонятъ изъ земята ни и да идемъ по чуждитѣ окрѣзи. Затуй да прѣваримъ да го убиемъ на полето, или и изъ пѣтя, далеко отъ града; и сами да му задържимъ иманьето и стоката, като си ѣ сподѣлимъ прилично помежду си, а пъкъ къщата можемъ-да, да ѣ има майка му, или—и който би се оженилъ за неж. Ако ли не ви се аресва тѣзи ми дума, но искате и той да живѣе, и всичко бащино му да имате, то то-

гава и да се не събирами тука, да му токо ядемъ доста милото на душата иманье, но всеки отъ дома си да се засватва и да ѝ дири прида; а и тя послѣ може да се ожени за тогава, който ѝ би далъ повче и ѝ би дошелъ отъ орисницата.“

Тѣй каза, а тѣ всички се омълчахъ. Но Амфионъ славний синъ на Ниса царъ Аретневъ, който прѣдвождаше сватовниците отъ тучния, многожитенъ Дулихъ, и най-много се аресваше на Пенелопа по думитѣ си; защото се служеше съ благъ умъ; мислѣше имъ той доброто и продума послѣ та имъ рече:

„Приятели, азъ поне не бихъ искалъ да убиемъ Телемаха; страшно е да се затрива царски родъ; но да се допитами първо до желанията на боговетѣ. И ако го удобрѣтъ уставитѣ на великий Зевса, и самъ ще го убиж, и всички други ще накарамъ; ако ли боговетѣ го отблѣскатъ, да сирете ва карамъ.“

Тѣй каза Амфиномъ, и имъ се ареса думата му. Послѣ веднага станхъхъ и тръгнхъхъ за въ дома на Одессея, и като отидохъ, насѣдахъ на гладкитѣ столове.

А пѣкъ и разумната Пенелопа бѣше намислила друго, да се яви прѣдъ чрѣзмѣрно произволнитѣ сватовници; защото и тя бѣше чула за погубванъето на сина ѝ въ дворцитѣ; казалъ ѝ го бѣше Медонъ, глашатайтѣ, който имъ бѣше чулъ наговаряньето. И тръгнъхъ да иде въ трапезарията съ слугинитѣ жени. Но когато стигнъхъ вече при сватовницитѣ боженствената отъ женитѣ, тя застанъхъ до стълпа на здраво съградената стрѣха, държеше си лѣскавото було прѣдъ бузитѣ, и продума та наименова по име Антиноя, смѣра го и рече:

Антиное, зломисленний произволнико, и тебе те казватъ възъ окръга на Итака, че по съвѣтъ и приказванье си билъ най-добъръ между врѣстницитѣ си; но ти не си билъ такъвъ. Сладострастнико, защо кроишъ ти смъртъта и уморяванъето на Телемаха, и не искашъ да знаешъ молителитѣ, на които Зевсъ е свидѣтельтъ? Не е свещенно да си крожтъ тѣ единъ-други зло. Или не знаешъ, когато баща ти, уплашенъ отъ народа, бѣгаше и бѣше дошелъ тука? Защото прѣмногo вече му се бѣше разгнѣвилъ, за гдѣто се бѣше повелъ слѣдъ Тифийцитѣ грабители и оскърбяваше Теспротянитѣ; а тѣ ни бѣхъ другари; та искахъ да го прѣмахнатъ и да му истрѣгнатъ обичливото сърдце, па да му испоядѣтъ безкрайно голѣмия

имоть; но Одиссей ги въспрѣ и задържа, и като се бѣхъ спустнхли вече. Нему кщтата безплатно ядешъ ти сега, и му искашъ и жената за съпруга, убивашъ и сина му, а мене прѣмногo огорчавашъ. Но канж те да прѣстанешъ, па и другитѣ да възвърнешъ.“

А Евримахъ Поливовий синъ ѳ отговори и рече:

„Не бой се, дъщи Икариева, разумна Пенелопо, да не ти е и грижа то на ума. До като съмъ живъ азъ и гледамъ на земята, нѣма такъвъ мъжъ, нито ще бжде, нито ще се роди, който ще вдигне ржка на сина ти Телемаха. Тѣй ти казвамъ и нѣма да бжде ненаправено; веднага черната му кръвь ще потече по нашето копие, като и мене. наистина, много пакти градоразрушителтъ Одиссей е държалъ, сѣднхлъ на колѣнитѣ му и ми е турялъ въ ржцѣтѣ печено месо и давалъ червено вино. Затова и Телемахъ отъ всичкитѣ мъже ми е най-обичливъ, и го карамъ никакъ да се и не бой, че ще умре отъ страна на сватовницитѣ; но отъ боговетѣ нѣма какъ да избѣгне.“ Тѣй каза, да ѣ насърдчи, а му готвеше самъ погубванъето.

И тѣй тя пакъ се качи въ много хубавата си горница и послѣ заплака за обичливий си съпругъ, Одиссея, до като свѣтлооката ѳ наложи на клепкитѣ сладкъ сѣнь. А божественний свинарь си отиде надвечерь при Одиссея и сина му; а тѣ бѣхъ заклали едно годиначе прасе и настоятелно си готвѣхъ вечеря. А Атина, която стоеше близу до Одиссея Лаертовъ, го поудари съ тоягата си и пакъ го направи старъ, а облѣче му и тѣлото съ окаянии дрѣха, за да не може свинарътъ да го познае, като влѣзе да го види, та да не може да си въздържи и ума, и да иде да обади и на разумната Пенелопа.

И Телемахъ по-напрѣдъ му продума и рече:

„Ти дойде, божественний Евмее. И какви слухове има вече изъ града? Вжтрѣ ли сж вече гордитѣ сватовници отъ засадата си или още ми прѣчжтъ да си идж назадъ у дома? А ти, Евмее, свинарю, му отговори и рече:

„Не се и погрижихъ, да попитамъ и распитамъ за това, като минувахъ изъ града; душата ми ме караше по-скоро да кажж обажданieto си, и да си дойдж тукъ пакъ. Но ме срещнж и откъмъ другаритѣ ти единъ брѣвъ обаждатъ, глашатейтъ, който и прѣвъ продума вече и каза на майка ти. А и

туй друго знаеж; защото го видѣхъ съ очитѣ си. Като идѣхъ в бѣхъ вече надъ града, гдѣто е свещенната Хермесова могила, видѣхъ единъ бързъ корабъ, когато слазаше въ нашия заливъ; а въ него имаше и много мжъе, та гъмжеше отъ щитове и обоюдоостри копия. И си ги помислихъ, че сж тѣ, но не знаеж пакъ.“

Тѣй каза, а бодрый Телемахъ се усмихнж и погледнж съ очи баща си, а отъ свинаря отбѣгваше.

А като прѣстанжж да шетжтъ и си наготвихж гостбата, тѣ се гощавахж, и никому се не нуждаеше нѣщо душата отъ туй за всички равно угощение. А като ядохж и пихж, колкото щѣхж, спомнихж си и ляганъето, та приехж дара и на съня.

(Слѣдва).

Д. Т. Душановъ.

СТИХОТВОРЕНИЯ.

I. Отъ единъ градъ въ чужбина.

Вечъ трѣгвамъ; ни единъ милъ погледъ
Не срѣщатъ моятъ очи;
Ни сътно сбогомъ, стискъ сърдеченъ,
Ни скърбъ въ приятелски гърди.

И самъ, на всички чуждъ, азъ сбивамъ
Печаль отровна въвъ сърдце,
Отъ рой спомени тжжни, тѣжки
Сълзи обливатъ ми лице...

Сълзи, но не сълзи що ронихъ
Отъ мили 'га се раздѣлихъ;
О, не! тогъ плачъ е чуждъ на всички
И непонятенъ, глухъ въздихъ...

В. Неновъ.

II. Сълзитѣ на любовта.

Исъхнахте, сълзици,	О, вий, сълзици сладки,
Кат' нѣжната роса;	Сълзи на любовта, —
Исчезнахте вий, мили,	На любовта ми първа,
Кат' на струна гласа.	Що минж кат' мечта.

— Не, ние въ рай Божий,
Дѣ вѣчно влада тя,
Блѣщине кат' ялмази
По краснитѣ цвѣтя.

Н. Г. Данъ.

Национализъмъ и славянска взаимностъ — вътрѣшенъ и външенъ политически идеалъ.

(Съкратено изложение отъ рѣчта, произнесена въ заседанието на Славян. Благотвор. Общество на 7-й априль 1896 г.).

Отъ А. А. Башмаковъ.

Идеята за славянското самосъзнание и националното направление на нашата вътрѣшна политика съставлява една *единственна мисль* въ двѣ нейни проявленія: нераздѣлний практически идеалъ за нашата външна и вътрѣшна политика.

Въ двѣтъ проявления на тази мисль нѣкои забѣлжаватъ противорѣчие. Идеята за порусването, казватъ ни, трѣбва логически да се доближава къмъ стрѣмленето за прѣобръщанieto на всички славяни въ русии чрѣвъ заробването имъ отъ Руссия. Идеята пъкъ за славянска племенна равноправностъ трѣбва да довежда къмъ федеративното начало, което противорѣчи на прѣдставляването за една русска господарственностъ. Това противорѣчие, обаче, само е на гледъ такова.

За рѣшающъ моментъ се явява въпроса за онова, какво *вече влѣзло въ състава на нашето господарство*. Всичко трѣбва да бжде включено въ порусвателната политика. Порусването трѣбва да бжде разбираемо вънъ отъ всекакво угнетение на която и да било националностъ. Господарството не трѣбва да искоренява и угнетява: но то е въ правото си да създава цѣла мрѣжа на културни мѣроприятія, съ силата на които бждѣщитѣ поколения на инородцитѣ естествено ще се стрѣмжатъ къмъ сливането имъ съ рускитѣ племена. Тукъ има нужда не отъ грубостъ на мѣркитѣ, но отъ послѣдователното имъ прокарване. Ний сме длъжни никога да не губимъ изъ прѣдъ видъ, между другитѣ украински въпроси, и обстоятелството, кой е съ насъ и кой противъ насъ, и особено сме длъжни да се пазимъ да поддържаме утрѣ това, което може би не по-отколѣ отъ вчера сме гонили.

Противъ националната политика се сипятъ натяквания главно отъ философско и хуманистическо происхождение. Това е просто едно недоразумѣние. То е плодъ на чисто книжното, а не на жизненното построяване на нашитѣ идеали и убѣждения. Проповѣдницитѣ за равнодушна къмъ народноститѣ господарственностъ сж или хора, хранящи се само съ теоритѣ и незаважни практическия животъ, или хора, у които сж умрѣли природенитѣ инстинкти и изчезнало всеко политическо чувство. Това явление е ненормално и трѣбва да изчезне отъ насъ, когато изчезнатъ двата недѣга: *просвѣтителния педантизмъ и умрѣтяването на обществеността*.

Ний се прѣдставляваме като господарство съ недоредена взаимностъ; това особено се забѣлжава при сравнението съ вътрѣш-

ната националностъ и гжстота на Англия и Франция, които сж се изработили отъ най-разнообразнитѣ племенни материали, днесъ напълно слѣти.

Сжитѣ задачи, които е изпълнила Англия, ний сми призовани да осществяваме въ по-голѣмъ мащабъ. Англия ги е изпълнила у дома, но тя се отказа отъ да ги изпълни по цѣлото пространство на Великобританскитѣ владѣния. Ето защо съперничеството на двѣ почти равни империи ни прѣдставлява картина на борбата между националната и колониалната държава, като тя ни напомня старото единборство на Римъ съ Картагенъ. Въ такъва борба прѣвимушество то трѣбва да остане на страната на националната държава, гдѣ то всѣки подданикъ счита себе си синъ на отечеството си, а не да бжде погълнатъ за да храни съ себе си метрополията. Руссия, като покори текинцитѣ — прави ги въ русси. Ще минатъ вѣкове и тѣ ще бждатъ сжити русси, едни отъ Москва, а други — синове на Мерва. Англия се не стрѣми никакъ да „британизира“ своитѣ подданици, тя дери всесвѣтско господаруване за търговската експлоатация; а ний не се стрѣми да владѣемъ свѣтътъ, но се стрѣми да откривае само патища на русската раса, дияща море и слънце.

При такива условия — колониалната империя не може да расте друго-яче освѣнъ да расте вѣнкашно и да дебне нови жъртви за своята експлоатация. Националната пѣкъ империя прѣдставлява вжтрѣшно нараствание. Първия случай води къмъ отслабване, съразвѣрно съ нарастванието; втория — къмъ укрѣпването на тканитѣ и уголѣмяването на тѣхнитѣ крѣпости. Боже, избави ни отъ колониалното нараствание.

Съ колониално нараствание се явява всѣко увеличаване на държавата чрезъ поглѣщане на страни, за които ясно се вижда, че тѣ никога нѣма да бждатъ плътъ и кръвъ на Руссия и въ които в самото поруссване е безнадежно. Присъединенето на такива страни не се оправдава отъ интереситѣ на Руссия, то трѣбва да се смѣта народно бѣдствие. Въ принципа: *нарастванието на Руссия въ прѣдѣлитѣ на това, което може да бжде поруссено*, се съдържа сила, която стихийно измѣрва самата растежимостъ на вашитѣ граници, и за това прѣдставлява гаранция за свѣтътъ. Ний трѣбва да се въздържаме отъ поглѣщането на всичко онова, което не сми въ състояние да поруссимъ. Нѣщо повече, ако поруссването на която и да била народностъ се укаже невъзможно, то прѣбиването на такова чуждо тѣло въ нашия организмъ трѣбва да се смѣта нежелателно и вредно.

Отъ друга страна не трѣбва да градимъ външната си политика на едни само отрицателни начала; необходимо трѣбва да има нѣщо положително и съзидателно. Такъвъ елементъ се явява охрваната отъ Руссия на нашитѣ съплеменни славяни. Ний сми заинтересувани за скриването и развитието на тѣхната самобитностъ. Ний сми заинтересувани въ обстоятелството, да се развиватъ тѣ сами, като си оставатъ *отъ руската държава*. Отъ оня день, когато ний бѣхми ги присъединили къмъ Руссия, ненабѣжно ще започнимъ да ги поглѣ-

шами и порусами, защото всичко, що живѣе въ Руссия, трѣбва да бѣде русско. Обаче ний се не нуждаемъ отъ това поглѣщанне, защото ний и безъ това сме много, а славянитѣ сж най-полезното за насъ племе, защото ни сж родствени, ако и да сж вънъ отъ нашата държава. Безъ тѣхъ, или като ги поглѣнимъ, ний щѣхми да останемъ осамотени и бездомни и такива щѣхми да си останемъ. *Vae soli!* Тежко едному! Не трѣбва да се забравя, че чуждеродни другари всѣждѣ се намѣрватъ, а еднокръвнитѣ братия само се раждатъ.

Слѣдователно, трѣбва да се има прѣдъ видъ характерната чѣрта на славянския свѣтъ.

Когато израстя отъ тѣлната знаменитъ чловѣкъ въ римо-германския свѣтъ, този чловѣкъ има прѣдъ себе си двѣ поприща: *националното* и *общечловѣческото*. Шекспиръ, Вилгоръ Хюго, Гете, Сервантесъ се повдигнахъ до общечловѣческата височина; Милгонтъ, Буало, Хайне, Калдеронъ, Леонарди или Гиддони не можихъ да отидѣтъ по нататъкъ, отъ гдѣто принадлежахъ, т. е. по далечъ отъ своята нация, отъ своя народъ. Третѣо поле за дѣятелностъ ний тукъ нѣма да намѣриге. Съвсѣмъ друго ний виждами въ славянския свѣтъ. Тукъ слабитѣ тласци на общечловѣческата идеализация, и прѣраствающето национално поле, — славянскій гений — редко претендира за всесвѣтско значение. Но за това пѣкъ необикновенно сж живи тласцитѣ на общеславянското родство. Корифеитѣ на руската литература иматъ и до днесъ съзнително всесвѣтско значение. За това пѣкъ съ милиони се изброяватъ оиѣзи другоземни славяни, които признаватъ своята гореща родствена свѣрзка съ нашитѣ поети. Самата дѣятелностъ на Шафарика, Венелина, Гилфердинга свидѣтелствува за това, което е напълно реално, което свѣрзва славянската челядь, но заедно съ това не свѣрзва и цѣлото чловѣчество. Даже вънъ отъ областта на науката и поезията, въ сухата практика на живота, има общи интереси: успѣха на хърватското племе, което запазва своето съществуване отъ маджаризацията, борбата на младочехитѣ противъ нѣмцитѣ, сждбата на боснацитѣ или на македонцитѣ ни вълнуватъ и то съвсѣмъ далечъ отъ всѣкакви желанія да ги видимъ наши съотечественици. Между тѣхъ несъмнително се е разнасялъ екътъ отъ думитѣ на И. С. Аксаковъ и М. Д. Скобеловъ — бореца за своята славянска националностъ тамъ, въ Австро-Унгария или въ Турция — намъ е скъпъ; той ни дохожда на гости, той е почти нашъ. Нѣма да закъснѣе врѣмето, когато ще израсте и ще се уголеми типътъ на общеславянскій публицистъ или общественъ дѣятель.

Тѣзи особенностъ на славянския свѣтъ ний трѣбва да цѣнимъ скъпо. Тя непрѣменно щѣше да исчезе отъ лицето на земята, ако бѣхми започнали да завоевавами и поглѣщамъ славянитѣ. Тя окончателно ще окрѣсне, когато бѣде здраво разбрано у насъ и у тѣхъ какво ний исками и колко сме длѣжни да исками.

Ний сме привикнали да гледами на себе си като на по-стари между славянитѣ. Това първенство и тѣ сами не оспоряватъ. Обаче не врѣди ако провѣримъ основанието, стѣпенята отъ трайностъ на това първенство.

Нашето старшинство между славянитѣ е създадено отъ врѣмето на Брижанича и то постепенно, съразмѣрно съ това, като Руссия е напасяла побѣди на турско-татарския полумѣсецъ и се е уреждала напълно независимо отъ исляма и, до пѣвѣстна степенъ, независимо отъ германизма.

Иарастигало на силна *материална* почва, нашето старшинство продължава да стои въ свръзка именно съ материалнитѣ наши сили. Тъзи е неговата слаба страна.

Отъ тукъ произлиза, че руската хегемония е склонна да ослабва тамъ, гдѣто единъ или другъ славянски народъ е станалъ на кракъ, посъзвелъ се е политически, а слѣдов. склоненъ е да мисли, че *неговата* работа вече е *свършена* и че бѣдъщото му развитие не се нуждае отъ въикашна поддръжка или отъ силитѣ на добродушнитѣ му родственникъ.

А понеже по силата на самата природа на иѣщата, ний сме задължени да съчувствуваме и да съдѣйствуваме за постъпенното освобождаване на славянитѣ, то отъ тукъ произлиза, че намъ е съдено да съдѣйствуваме за развитието на такова положение на работитѣ, което неизбежно влѣче ослабването на нашата материална хегемония и нашето първенство.

Въ това роково стичане на обстоятелствата, се крие источника на онѣзи недоразумѣния, които сж съществували и несъмнено ще съществуватъ между славянитѣ и русситѣ.

Но отъ това само заключаваме, че *ний сме длъжни да прѣнесемъ центъра на тежестта на нашето влияние въ областта на нравственото въздѣйствие*. Разбира се, че това ще бѣде възможно въ онѣзи именно мѣрка, по която ще расте националниятъ складъ на нашия вътрѣшенъ обликъ, нашитѣ науки, искусства, публицистика, обществено мнѣние; защото за размѣтаннето на чистата вода — славянското общение се явява като вредителенъ и тежъкъ товаръ.

Но особенно съ единъ живъ факторъ се обусловва възможността за съхраненето за напредъ на нашето първенство между братията — славяни: съ развитието на нашата обществена жизнениостъ. Говорѣ за този факторъ, който — уви! — значително е закъснялъ отъ развитието на нашата господарственностъ; за това именно качество, въ което нѣкои отъ западнитѣ славяни значително сж ни испрѣварили. Стига само да се запознаемъ съ походитѣ на младочелитѣ противъ пѣмцизма, щото да се почудимъ отъ това и отъ значението на прѣподаденитѣ отъ тѣхъ уроци, които, ако пропадатъ за насъ даромъ, то е само за това, защото небрѣжно ги слѣдимъ и недостатъчно го разбираме.

Отдавна е забѣлѣжено, че у насъ, най-старитѣ братия, се проявява въ всичкитѣ разнообразни слоеве на обществото твърдѣ по малко горешо и съзнателно отношение къмъ славянския въпросъ, отъ колкото у западнитѣ славяни. Туй се обяснява отчасти съ това, че *тѣ намъ сж по-малко нуждни, отколкото ний тѣмъ*.

Това обаче е само едната страна на въпроса. Работата се състои въ това, че *тъзи мъртвениостъ у насъ стои въ свръзка съ причинитѣ, криещи се въ недрата на нашия вътрѣшенъ битъ*. От-

давна ли десетки милиони отъ насъ бѣхжъ подъ иго на крѣпостните полуробско право? Въ това е алфата и омегата на всичкото наше чамание. Руссията на нашитѣ дѣца ще бѣде по-добра отъ колкото Россіята на нашитѣ отци, отъ тая на самитѣ насъ.

Тъзи страна на работата трѣбва да се отрази на нашитѣ отношения къмъ славянството. Хегемонията на Руссия срѣдъ славянството не е още близо до своето падание; тя още не е дошла до своето пълно расцѣвтяване;—не е дошла, затова, защото ний растемъ физически и нравствено, и нашия ръстъ съвпада съ рѣстението на цѣлия славянски свѣтъ.

И така, ето ви обединящото и рѣководящото начало за русската политика вътрѣшна и външна: начало *национално и пламенно*. „*Да бждемъ русси вътрѣ, а славяни възгъ отъ Руссия*,“—ето обединената формула, о която трѣбва да се придържа руския държавенъ животъ—въ всичкитѣ негови вътрѣшни и външни проявления.

Силата на тъй формула се състои въ това, че тя е вета изъ историята и съответствува на естественитѣ условия на нашето *здравие, хорманира съ нашитѣ влечения и съ нашата природа*.

Ний видѣхми, че прѣманието на тъй формула изважда на явѣ *поруссвателната* политика като неизбѣжно мѣропринятие въ вътрѣшността на Руссия. обаче успѣха на тъй политика е тѣсно свързанъ съ обстоятелството, щото поруссването да се съединява съ културнитѣ интереси на народнитѣ маси.

Ако би, че и слѣдъ това поруссването на каквато и да била народностъ се окаже невъзможно и непостижимо, то прѣбвизването на такъво чуждо и нерастопимо тѣло въ нашия организъмъ, азъ съмъ наклоненъ да го смѣтамъ вредно и нежелателно. Поглъщанieto пъкъ на такива несмилаеми тѣла за въ бѣдъще трѣбвало би да се смѣта народно бѣдствие и, съобразно съ това, трѣбва да бѣде построена нашата външна политика.

Отъ друга страна да се гради външната ни политика на едни само отрицателни начала на непоглъщанieto чуждитѣ елементи—разбира се не бива. Изаиска се вѣщо положително и съзидателно. Напълно еднородний съ насъ славянски свѣтъ — съставлява за Руссия толкова скъпа огърлица, распрѣдѣлена около нея, огърлица, подобна на която необладава ни една отъ другитѣ държави—наши съперници.

Ний трѣбва да милѣемъ и да обичаеи тъй наши природни съзвѣстия, като имъ не пожелаемъ поглъщанieto отъ руската народностъ.

И въ оный день, въ който тъй мисль ще свѣтне съ еднакъвъ блестякъ у тѣхъ и у насъ, когато разбержтъ, че всѣкъ ударъ, нанесенъ на Руссия въ кореня на съществующата славянска народностъ, ще бѣде раскъртването на нашитѣ собствени основи, тогава ще изчезне отъ славянитѣ онова двойствено клатение на умоветѣ, горчивитѣ плодове, на което тѣ отдавна пожънахж.

Тогава ще настѣпн *желанный часъ на взаимна вѣра*, и съ тъй вѣра—отъ Нева до Адриатическо море и отъ Владивостокъ до Карнатитѣ ще затупятъ всичкитѣ славянски сърдца.

Прѣвель отъ ракописний оригиналъ: Н. Т. Поповъ.

Цариградски спомени.

Отъ Сръдногорското възстание (1876 год.) до Берлинския конгресъ (1878 год.)

Пише П. Карапетровъ.

(Продължение отъ кн. I и край).

* * *

Извѣстно е, че сърбитѣ не сполучихъ въ войната си съ турцитѣ, па и черногорцитѣ не бѣхъ до толкова честити въ това отношение; а пъкъ възстанието въ Херцеговина така се потушаваше, както прѣди три-четири мѣсеци се потушаваше онова въ Българско. Отдавна турцитѣ въ Сърбия бѣхъ навлѣзали, важни мѣста и градове бѣхъ прѣвзели, та вече за Бѣлградъ отивахъ. Безъ никакво вече противленне отъ страна на сърбитѣ, турскитѣ войски щѣхъ да навлѣзгъ въ сърбската столица, ако прѣвъ мѣсець октомврий схщата 1876 год. Руссия не бѣше прѣдложила на Турция щото, въ продължение на 48 часове, да сирѣ военнитѣ си дѣйствиа противъ Сърбия и Черна-Гора и да стане едно прѣмирие между воюющитѣ; иначе, русскій посланикъ ще напустне Цариградъ съ всичкитѣ служаци на руското посолство. Турция прие прѣдложението на Руссия и направи примирие съ Сърбия и съ Черна-Гора за два мѣсеци — до 19-й декемврий. Тия мѣсеци се изминахъ; по сръдъ зима бѣше, а сърбитѣ си бѣхъ пакъ схщитѣ, все мислѣхъ, че на турцитѣ щягъ да надвижгъ, обаче хората по-друго яче на работитѣ гледахъ, та ги пожалихъ. Пакъ по настояванието на Руссия, примирieto се продължи още за два мѣсеци, когато на 17-й февруарий 1877 год. сговоръ се подписа между Сърбия и Турция, та войната съвършено прѣстана.⁶⁾ Благодарение на Руссия, турцитѣ не взехъ никакво военно обезщетение отъ сърбитѣ. Турцитѣ останахъ да се хвалѣгъ само съ *бабаитляка* (ювачеството) си, като кой знае какво голѣмо юначество сж показали като едно царство, каквото е турското. на-

⁶⁾ Сухо, голо, безъ съдържание е проглашението на сърбския князь Миланъ отъ 23-й февруарий 1877 год., съ което обявява на любезния си народъ, че, като взелъ мнѣнието на великата народна скупщина, неговитѣ пълномощници въ Цариградъ подписали сговора за миръ съ турския министръ на вънкашнитѣ работи. Миланъ ками народа си да бже признателенъ на русситѣ за помощта имъ въ връне на войната, както и на всичкитѣ благородни народи и човѣколюбиви дружества и лица, които имъ съчувствували и които помагали на раненитѣ имъ, ала за българскитѣ доброволци нито дума не споменува, макаръ тѣ да бѣхъ всѣкога прѣдъ стража и да стояхъ прѣдъ устата на турскитѣ топове, макаръ тѣ да се бихъ юнашки, безъ да бѣгатъ като *храбритѣ* сърбски юнаци, които сами главатаритѣ имъ ги пушкахъ за това бѣгание, и макаръ най-сѣдне, по сръдъ зима българскитѣ доброволци да останахъ голи, боси, болни, гладни!

двело на едно княжество, каквото бѣше тогава сърбското.⁹⁾ Черногорцитѣ не мирувахъ; щомъ имъ се свърши срока за примирието, тѣ пакъ захванахъ да воюватъ, а Херцеговина и нѣкои мѣста въ Босна наново се възбунтувахъ.

Слѣдъ това, по споразумѣние между Руссия и Англия, английското правителство прѣдложи на правителствата на голѣмитѣ европейски държави да се събере една конференция въ Цариградъ за да размисли за начина, по който да се помогне на християнитѣ въ Турция. Но Англия прѣяви, че конференцията за основно начало ще да има цѣлостта на турската държава: Сърбия и Черна-Гора да останатъ въ прѣдишното си положение, а пъкъ на България, Босна и Херцеговина едно вхтрѣшно самостоятелно управление да се даде. За това рѣшение на английското правителство най-много спомогна общественното мнѣние въ Англия, тъй като не само отъ печата, ами и отъ пратеницитѣ на българския екзархъ нигилизитѣ бѣхъ се освѣтлили и увѣрили за турекитѣ свирѣнства върху българитѣ; англичанитѣ не щѣхъ вече да слушатъ за покровителство на турцитѣ, нито пъкъ да имъ се помага. Освѣнъ това, тогава бѣхъ на властъ консерваторитѣ — първъ министръ бѣше лордъ Биконсвилдъ (бившии Дизраели), а либералитѣ — на чело съ Гладстона, които бѣхъ въ опозиция, всѣкой день на правителството натяквахъ и за най-малката случка въ турско обяснения му искахъ. Тѣ искахъ виновнитѣ злосторници да се накажатъ и пострадалитѣ да се удовлетвори: тѣ дори обвинявахъ правителството и въ бездѣйствиe, въ немарливостъ; па дори и консерваторитѣ, правителственнитѣ захванахъ противъ турцитѣ да викатъ и правителството да укоряватъ, че ги покровителствувало. Въобщо, всичкиѣ партии въ парламента се произнесохъ, че правителството не бива Турция да поддържа, нито пъкъ, по какъвто и да би било начинъ, да ѝ помага. При такова положение на работитѣ въ Англия, ще не ще, Биконсвилдовото правителство се съгласи въ Цариградъ конференцията да се събере, способъ за подобрѣние положението на християнитѣ въ турско да намѣри. Голѣмитѣ държави на драго сърдце се склонихъ да стане конференция въ Цариградъ, а само на Турция се не щѣше такова

⁹⁾ За това, че турцитѣ надвигали на сърбитѣ, въ Цариградъ пристигнахъ около четиридесетъ млади маджарчета, ученици, все отъ голѣми и прочути домодредства, та донесохъ една сабля да я подаржѣ на Абдуль-Керимъ паша, главенъ заповѣдникъ на турекитѣ войски въ войната съ Сърбия. За слава и честь на турцитѣ, тия маджарчета бѣхъ наложили на главитѣ си фесове. Когато прѣводителтъ имъ подаде саблята на пашата, помолихъ Абдуль-Керимъ да я приеме като споменъ на вѣчното приятелство между маджаритѣ и турцитѣ. Споредъ както пишехъ тогава вѣстницитѣ, пашата отговорилъ, че той не обичалъ войната, ала я считалъ за необходима, когато трѣбва да се пазятъ правдата, истината и нравственността! — Никога обаче не трѣбва да се върва, че таква душа могатъ да излѣзатъ изъ устата на единъ турски войникъ, особенно какъвто бѣше хасковскии помакъ Абдуль-Керимъ паша, и това независимо отъ начина, по който просветении Хафъязъ паша, както и мнозина други, като него ужъ образовани военачальници бранихъ историческата истина и философската нравственостъ между българитѣ прѣди осемъ-деветъ мѣсеци, па както я брани и самъ той прѣди три-четири мѣсеци, когато войскитѣ му отивахъ за прѣдѣлитѣ при Сърбия.

ище; но Англия я убѣди и турското правителство пристапъ да се събере конференцията въ Цариградъ. Турция повече отъ хитростъ се съгласи да се събере конференция; турскитѣ министри се сѣтили, че цѣльта на Руссия не е да се подобри само положението на християнитѣ и да се избави Сърбия отъ положението, въ което се намираше поради войната, ами че Руссия дири (? Р.) причина да нападне на Турция. А пъкъ до гдѣто трае конференцията и Турция ще да се приготви за война.

Най-сетѣ, откакъ шестѣтъ голѣми европейски държави подвѣдихъ пригответитѣ отъ тѣхнитѣ пълномощници постановления, съставени въ прѣдварителнитѣ имъ сѣвѣщания, въз основа на английското прѣдложение — запазване цѣлостта на турската държава, конференцията се отвори въ Цариградъ (въ сградата на министерството на мореплаването при залива Златенъ-Рогъ) и захванъ да засѣдава на 11-й декемврий 1876 год. Конференцията се състоеше отъ: Савфетъ паша, турски министръ на вънкашитѣ работи и исповѣданпята, и Едхемъ паша, турски посланикъ въ Берлинъ; съръ Хаури Елпотъ, английскій посланикъ въ Цариградъ, и маркизъ Салзбери, държавенъ секретаръ за английскитѣ владѣния въ Индия, нарочно пратенъ отъ Англия; графъ Зичи, австро маджарски посланикъ въ Цариградъ, и баронъ Каличъ, нарочно пратенъ отъ Австро-Унгария; контъ Бургоанъ, френски посланикъ въ Цариградъ, и контъ Шодорди, нарочно испратенъ отъ Франция; баронъ Вертеръ, германски посланикъ въ Цариградъ; генералъ Игнатиевъ, руски посланикъ въ Цариградъ, а отъ Италия нарочно за тая работа биде испратенъ контъ Корти. За прѣдсѣдател на конференцията биде избранъ Савфетъ паша. Последното засѣданне на конференцията стана на 8-й януарий 1877 год. Сега за първъ пхтъ голѣмитѣ европейски държави чрезъ пратеницитѣ си припознахъ справедливитѣ искания на българския народъ за живѣяние и управление, съобразни съ врѣмето, както и да се пленува отечеството му съ неговото природно название, *България*, название, което прѣди 30—40 години отъ тогава турското правителство бѣше заличило въ книгата си. Още въ първото засѣданне на конференцията, отъ страна на другаритѣ си, контъ Шодорди прѣдаде на турскитѣ прѣдставители пригответитѣ отъ посланицитѣ и нарочно пратенитѣ въ прѣдварителнитѣ имъ сѣвѣщания шестъ постановления, или прѣдложения, отъ които по едно за Сърбия и Черва-Гора, двѣ за България и двѣ за Босна и Херцеговина. Споредъ едното прѣдложение за България, България щѣше да се раздѣли на двѣ голѣми области: Источна и Западна. Источната областъ да се състои отъ санджацитѣ Търново, Руссе, Тулча, Варна, Сливенъ, Шовдивъ (безъ каазитѣ Султанъ-Ери и Ахъ-Челеби) и отъ каазитѣ Лозенградъ (Къркъ-клисе), Свиленградъ (Мустафа-паша) и Червено Дърво (Къзълъ-агачъ), съ главенъ градъ *Търново*. Западната областъ да се състои отъ санджацитѣ Видинъ, Нишъ, Сръдецъ, Скопие, Битоля (безъ двѣтъ южни каази) отъ тритѣ севѣрни каази на санджака Съръ (това може погрѣшно да е казано, защото цѣлий сарски санджакъ тогава се състоеше само отъ три каази) и отъ каазитѣ Струмица и Велесъ, които да се взематъ отъ солунския санд-

жакъ, съ главенъ градъ *Сръдецъ*¹⁰⁾. Може да се каже, че почти половината отъ горбозначенитѣ мѣста сега сж въ Турция, Румъния и Сърбия. Прѣдѣлитѣ на тия двѣ области бѣхъ нагласени почти споредъ прѣдѣлитѣ, прѣдвидѣни въ фермана отъ 27-й февруарий 1870 год. за учрѣдението на Българската Екзархия, включително съ мѣстата, за които се прѣдполагаше. че споредъ втората часть на 10-та точка на тоя ферманъ, ще влѣзтъ въ областъта на Българската Екзархия. Главнитѣ управители на тия двѣ голѣми български области ще бждатъ християни, турски или чужди подданици: Високата Порта ще ги назначава по за петъ години съ одобрѣнието на голѣмитѣ държави, поръчителки за цѣлостъта на турската държава. Управителитѣ на окръжията ще бждатъ мохамедани или християни, споредъ каквото е повечето население въ окръжнето; Високата Порта ще ги назначава, по прѣставление отъ главнитѣ управители; управителитѣ на околнитѣ щѣтъ да се избиратъ по за четири години измѣжду членовѣтъ на околийския съвѣтъ, безъ разлика на вѣра; на служба ще да се приемѣтъ и мохамедани и християни; мѣстниятъ езикъ ще да се употрѣбѣва на-равно съ турския езикъ въ сѣдилищата и въ управлението; въ околийскитѣ, у които грѣцкый езикъ е общъ, околийскитѣ началници ще можѣтъ и съ него да си служатъ; данѣкътъ за военната тегоба да плащатъ само здравитѣ мъжѣе отъ 20 до 40 години, които не сж влѣзли въ мѣстната войска, или народната стража (милиция); богослуженията напълно да сж свободни; Високата Порта да не заселява вече черкези въ европейскитѣ си владѣния, а заселенитѣ да отстрани; да се опростѣтъ всичкитѣ неосждени затворени хора, или набързо осждени на затворъ и на заточение. — Споредъ второто прѣдложеное, щѣше да се състави една международна комисия, на която на расположението да има една жандармерия отъ 600 души, състояща исклучително отъ чужденци доброволци, за да нази реда и тишината въ областитѣ. Тая комисия щѣше да участвува въ издирванието, които ще стори правителството върху причинителитѣ на убийствата и на другитѣ свирѣпости; да разглѣдва прѣдварителитѣ распитваня; да помогне за да се намѣрѣтъ виновнитѣ; да настоява за наказанието на виновнитѣ; да оцѣни загубитѣ на християнитѣ и да опрѣдѣли начина за исплащанието имъ, и още други такива. Такива бѣхъ горѣ долу, на кратко, колкото се отнася за България, прѣдложенята на посланицитѣ на шестѣтъ голѣми европейски държави и на извънреднитѣ имъ пратеници, които съставяхъ *цариградската конференция*, включително съ двамата турски прѣдставители, ала Високата Порта не прие тия прѣдложения; не прие и ония за Босна и Херцеговина, за Черна-Гора и Сърбия¹¹⁾. Срѣщу тия прѣдложения

¹⁰⁾ *Санджацитѣ* бѣхъ по-голѣми отъ сегашнитѣ наши окръжия, а така сѣщо и квалитѣ бѣхъ по-голѣми отъ нашитѣ *околи*; имаше *назии*, които бѣхъ по-малки или по-голѣми отъ сегашнитѣ наши околии, или равни съ тѣхъ.

¹¹⁾ Протоколитѣ на цариградската конференция още приѣвъ 1885 год. Т. Чкопомовъ е прѣвелъ и издалъ на български. Въ тия протоколи напространно е предложени всичкитѣ дѣяния на конференцията.

Високата Порта противопостави конституцията, която провъзгласи въ сщия денъ, въ който се отвори конференцията. Споредъ тая турска конституция, султанътъ е конституционенъ владѣтель, каквито сж и владѣтели въ западна Европа, а мохамеданството е държавна вѣра, ала се запазватъ вѣроисповѣданията на немохамеданскитѣ народи; всичкитѣ султанови подданици ставатъ равни прѣдъ закона и всичкитѣ, безъ разлика на вѣра и народностъ, ще да се варинатъ *Османлий*, *Османци*; всичкитѣ ще да си избиратъ и испращатъ прѣдставители въ народното събрание; държавнитѣ служби щжтъ да се даватъ безъ разлика на вѣроисповѣдание; свобода на просвѣщеніето и на печата; султанътъ ще одобрява гласуванитѣ отъ народното събрание и отъ сената закони, и още други нѣкои подробности. — Тая турска конституция бѣше пригответена и провъзгласена по исканіето на садразамина Мидхадъ паша, който съ равни сщетни бѣше усиѣлъ прѣди малко врѣме да сваля прѣдшественника си Мехмедъ-Ружди паша отъ длъжността му. Мидхадъ искаше и сега да илджже Европа съ конституцията, както наговигѣ прѣдшественници повече отъ 35 години сж жь лгали съ хатишерифи, хатихумаюни и други султански фермани, при всичко, че и самъ той не върваше за туряннето ѣ въ дѣйствието. И това бѣ невъзможно; защото *Султанъ-Халифъ*¹²⁾ *коранъ* и *конституция* сж противоположни, въсвѣжѣстни нѣща; това бѣше не само невъзможно, ами бѣше и сѣшно. Никого не може да се допустне, че въ Турция конституцията ще да сществува и че конституционно ще да се управлява, до-

12) Макарь и да не сж отъ арабско потекло, макарь и да не сж отъ рода на пророка Мохамеда, турскитѣ султани станали *халифи* по слѣдующия начинъ: знае се, че отъ какъ монголитѣ завладѣхъ Багдадъ, арабскитѣ халифи побѣгнахъ въ Египетъ, гдѣто ги покровителствувахъ тамошнитѣ султани (мамелюци). Въ Египетъ халифитѣ живѣяли само като духовни началници на исляметѣ, мюсюлманитѣ (правовѣрнитѣ) мохамедани *сунити*, — защото има мохамедани и *шиити*, каквито сж за примѣръ персийцитѣ и кжждлбашитѣ (червеноглави) турци тжкътажъ нѣжъ нашеско; шититѣ мохамедани сж отъ сектата на Али, зетъ на пророка Мохамеда, на когото за дѣщерята билъ ожененъ. Нъ когато султанъ Селимъ 1-й, вилъ на цариградския завоевателъ султанъ Мохамедъ 2-й, довршилъ държавата на мамелюцитѣ, като завладѣлъ Египетъ и Сирия, той накаралъ послѣдния халифъ отъ абасцитѣ, които били отъ рода на пророка, званично да се откаже отъ свонѣ и на цѣлото си дохородство права върху халифството за въ негова полза (на турския султанъ Селимъ); така и стана. По такъвъ начинъ халифското достоинство на роднинитѣ араби на пророка Мохамеда прѣмина върху султанитѣ на мохамеданскитѣ турци. Споредъ мохамеданскитѣ вѣро-закони, турскій султанъ, като халифъ, има безпрѣдѣлна власть, а пѣкъ конституцията не му отнееше повечето отъ тая власть. Щомъ има *конституция*, не може да има *халифъ*, наследникъ и наместникъ, или прѣдставителъ на пророка Мохамеда, а пѣкъ щомъ нѣма халифъ, султанътъ не може да бжде и духовенъ главатаръ не само на мохамеданетѣ (сунити) въ цѣлата турска държавна, ами и на всичкитѣ мохамедани по свѣта. Сега, като *халифъ*, въ лицето на турския султанъ се сѣрѣдоточава и всичкото ислячество или мюсюлсанство (панислямизмъ). По отношение на всичкитѣ мохамедански народи (сунити), макарь и независими политически отъ турския султанъ, на тѣхнитѣ султани, емири, ханове, бейове и други такива главатары, турскій султанъ е такъвъ, какъвто бѣше и римския папа спрямо всичкитѣ католически народи и държавнитѣ нѣжъ главатары, когато до прѣди 25 години, имаше и свѣтска власть. Както турскій султанъ е свѣтскій владѣтель и

дето има *коранъ*, който е вѣронсовѣденъ, граждански, политически и воененъ законъ на турцитѣ мохамедани.

Между друго, турскитѣ пълномощници въ конференцията говорили, че сегнитѣ отъ распрѣдѣляванетоъ България на двѣ области, не могатъ други да бждатъ, освѣнъ да се събератъ распрѣснхтитѣ низъ Европейска Турция българи въ двѣ области и да се придаде прѣобладающе влияние на българщината въ тия области. А турското правителство такова прѣдложение не може да приеме, особено, когато съ конституцията си Високата Порта ради да отмахне раздѣленията на народноститѣ, раздѣления не съгласни съ тая конституция (турската)... Прѣдсѣдательтъ на конференцията, Севфетъ паша казалъ още, че подъ думата *България* се разбира обикновено Дунавската Область, че тая дума се приела по-сетнѣ, и то само отъ конференцията, и че турското правителство замълчало върху нуждитѣ разяснения на тая дума, защото му се не прѣдставилъ случая да поиска по-точно опрѣдѣление на смисъла и значението на думата *България*, която се дава на една страна отъ Видинъ до Солунъ. Въ отговоръ на това, австро-маджарскій посланникъ графъ Зичи, като казалъ, че съществуващото раздѣление на турскитѣ области е ново, че подиръ завоеванието голѣшитѣ области на Турция сж носили имената на народноститѣ, които сж се припознавали за жители на мѣстата и сж управлявани отъ единъ, а по нѣкога отъ двама управители, и че оная часть отъ европейска Турция, която се населявала отъ българи, наричала се *Булгаристанъ* (България) и

на всичкитѣ си подданици повелитель, безъ разлика на вѣра, на които съ живота, съ честъта и съ имота произволно и безотговорно може да располага, така е и духовевъ главатаръ на всичкитѣ мохамедани - сунити. Турскій султанъ пази знамето, джубето (еднѣ видъ наятия) и други още нѣкоя нѣща, останали отъ пророка Мохамеда; него титулуватъ съ много ласкателни титли, между които и като *хаканъ* (господаръ) на двата океани и на двѣтѣ сѣши, султанъ на двата истока и на двата запада, *хадимъ* (служитель) на двата света градове Мекка и Медина. А пкъ въ едно писмо, което му испратилъ на 8-й Септемврий 1715 год., русскій царь Петръ великий его какъ титулува турския султанъ Ахмедъ 3-й: Преварядныхъ салтановъ, превеликому и почтенѣйшему королей, дѣпотѣйшему, мекскому и мединскому, и защитителю святаго нерусалима, королю императору, пространѣйшихъ провинцей поселенныхъ въ странахъ европейскихъ и асийскихъ и на бѣломъ и на черномъ море светлѣйшему, и державнѣйшему, и величайшему императору салтану сыну салтанову. и королю и сыну королей салтану Агметю гану, сыну салтана Магметъ гана, вѣшему салтанову величества нашего царскаго величества любительное поощрление. Въ Турско правителството, кабинетътъ се нарича *Бабаалие* (Висока Порта); *садразаминетъ* е върховнй граждански и воененъ султановъ прѣдставитель или наѣвстникъ, за това се нарича *евирмаадимъ*, *садривадимъ*, *евклимъ мутлакъ* (великъ везиръ, върховенъ министръ, султановъ прѣдставитель, пълномощникъ или наѣвстникъ); до садразамина се отнасятъ всичкитѣ други двавадесетъ министри, които иматъ везирски чинове; садразаминетъ е всѣкога министръ на вътрѣшнитѣ работи; той прѣдсѣдательствува на министерския съветъ; той пази и държавния печатъ. *Шейхюлмисляминетъ* (началикъ на правовѣрнитѣ) е духовенъ султановъ прѣдставитель въ турската държава; той е главатаръ на всичкитѣ *мофти* (законовѣдци), *хакими* (вѣровакопни сѣдии) и *имамы* (духовни, вѣронсовѣдни служители); — нѣкои отъ тия лица се назначаватъ на служба направо отъ него, а други, по негово прѣдставление отъ султана; шейхюлмисляметъ участвува и въ министерския съветъ съ такива

р.а. каквито иматъ и министритѣ.

се управлявала отъ единъ управителъ, между друго, притурилъ, че названията на областитѣ по народности сж траяли до царуването на султана Махмудъ 2-й, отъ когато политиката на Високата Порта, като поискала да затрие названията по народности, които названия живо наумѣвали на жителитѣ за тѣхната история и за тѣхната народностъ, прѣмахнала е названието *България*, и така отъ стара България се образували нѣколко *ейялети*, а напokonъ тия ейялети били прѣобразувани на три *вилаети*: дунавски, нишки и срѣдецки. — (Графъ Зичи погрѣшно е казалъ за *нишки* и *срѣдецки* вилаети, защото нишки вилаетъ не е имало, а само въ врѣме на възстанието, прѣвъ 1876 г., отъ срѣдецкия, нишкия и видинския санджаци прѣврѣменно се образува единъ *сoбийски вилаетъ*. Дунавски вилаетъ, който бѣше се образувалъ отъ сидистренския и видинскій ейялети и който, споредъ Савфетъ паша, обикновено се разбиралъ *България*, се състоеше отъ санджацитѣ Срѣдецъ, Нишъ, Видинъ, Търново, Руссе, Тулча и Варна, съ казитѣ имъ, както се каза и въ 9-та забѣлжка). Прочее, макаръ и косвенно, турското правителство тогава приана на България такива прѣдѣли, които обемахъ население, колкото съдържа сегашното Българско Княжество, ако не повече. Както е извѣстно, слѣдъ русско-турската война (1877 — 1878 г.), тулчанскій санджакъ останъ на Румѣния, а нишкий — на Сърбия, та вмѣсто тѣхъ, въ сегашното Българско Княжество влѣзватъ пловдивския и сливенския санджаци отъ одринския вилаетъ.

Високата Порта, като не прие прѣдложенията имъ, прѣдставителитѣ на шестѣтъ голѣми европейски държави рѣшихъ да ги посмегчѣтъ, на зеново да ѝ ги прѣдставятъ за послѣденъ пътъ. Колкото се отнася за България, ето, на кратко, въ що се състоѣхъ новитѣ прѣдложения: прѣвъ първитѣ петъ години Високата Порта да назначава главнитѣ управители съ удобрѣнието на голѣмитѣ държави; областитѣ да се подравдѣлжѣтъ на окрѣжия, а окрѣжията — на околии; да се подобри начина за расхвѣрляването на данцитѣ; да се прѣобразува правосѣдието, като се даде на сѣдитѣ пълна независимостъ; да има за всѣкого пълна вѣроисповѣдна свобода; вѣроисповѣднитѣ общини сами да си поддържѣтъ духовенството и учебнитѣ заведения; въ управлението и въ сѣдлицата мѣстнии азиатъ да се употрѣбѣва на равно съ турския; нередовни войски да се не употрѣбѣватъ; съразимѣрно съ количеството и на двѣтъ вѣроисповѣдания, да се състави една народна стража отъ християни и мохамедани; да се не заселяватъ вече черкези въ Европейска Турция, а заселенитѣ въ Азия да се населжѣтъ; всичкитѣ осѣдени християни, по политически причини, да се опростжѣтъ; въ продължение на три мѣсеци, всичкитѣ тия прѣобразования да се изврѣшжѣтъ; за това голѣмитѣ европейски държави щѣтъ до назначѣтъ двѣ комиссии, които да надзиратъ за прѣобразованията, ба и да помагатъ на мѣстнитѣ власти за запазване реда и общата безопасностъ. Когато да имъ се подадѣтъ тия умѣрени или смегчени прѣдложения отъ страна на конференцията, английскій извѣрреденъ пратеникъ Маркизъ Сализбъри, между друго, казалъ на турскитѣ пълномощници, че ако кон-

ференцията се растури, безъ да взематъ въ внимание султана и министритѣ му съвѣтитѣ на голѣмитѣ европейски държави, положението на Турция спрямо Европа ще се измѣни съвършено и ще стане твърдѣ опасно. На цѣла Европа съвѣстѣта ще се развълнува, когато се разчуе, че Високата Порта не взела въ внимание съвѣтитѣ ѝ. Високата Порта трѣбва добръ да размисли за лошавитѣ сетинни, които би могли да я постигнатъ отъ такова измѣняване на общественото мнѣние въ Европа. Маркизъ Сализбюри казатъ още, че негова длъжностъ е да освободи английското правителство отъ отговорността за всичко, което би могло да послѣдва, и да обяви, че Англия се е рѣшила да не поддържа вече нито лошавото управление, нито угнѣтяванията, и че ако Високата Порта по упорство или нерадѣние се въспротиви на усилията на държавитѣ поржчителници за да се постави турската държава на по-здрави основи, отговорността за всичкитѣ лошави сѣтнини отъ такова поведѣние ще падне само върху султана и неговитѣ съвѣтници. Най-сетнѣ маркизътъ казатъ, че е упълномощенъ отъ другаритѣ си въ конференцията да обяви какво това е послѣдното съобщение отъ тѣхна страна. Ако го не приеме Портата, прѣдставителитѣ на шестѣтъ голѣми държави ще считатъ конференцията за закрита и ще да си тръгнатъ отъ Цариградъ. Всичкитѣ други посланници и извънредни пратеници на шестѣтъ голѣми държави въ конференцията се присѣдинили къмъ маркизъ Сализбюри. Но Високата Порта и тия прѣдложения не прие, защото великото събрание рѣшило да се отхвърлятъ тѣ, тъй като султанътъ е надарилъ вече подданицитѣ си съ конституция. Това събрание бѣше нарочно за тая цѣль събрано на Високата Порта на 6-й януарий 1877 год.; то се състоеше отъ високи държавни службаши и голѣмци; въ него участвахъ около 240 души, между които и духовнитѣ главатарии на немохамеданскитѣ народности въ Турско, освѣнъ Българския Екзархъ Антипъ I-й, който бѣше боленъ. Това голѣмо турско събрание или великъ съвѣтъ, както го наричахъ, по наложение на правителството едногласно се произнесе (съ исклучение на вѣроисповѣдния началникъ на арменцитѣ протестанти), че султанътъ никому никакви отстъпки не трѣбва да прави щомъ вече съществува конституция, споредъ която всичкитѣ османци (турски граждани) сж равни прѣдъ закона, слѣдователно, прѣдложенията на конференцията не бива да се приематъ.

Слѣдъ всичко това, като видѣли, че нѣма вече що да разискватъ, посланницитѣ на шестѣтъ голѣми държави се приготвихъ за пътувание и, слѣдъ като си оставихъ управляюща дѣлата, тръгнахъ отъ Цариградъ и дипломатическитѣ сношения се прѣкъснихъ; отидохъ си и извънреднитѣ пратеници. Така се свърши цариградската конференция, която едва ли щѣше да се събере, ако Българскій Екзархъ не бѣше испратилъ Балабанова и Цанкова въ Европа, ако Сърбия и Черна-Гора не бѣхъ обявили война на Турция и ако тая послѣдната не бѣше надвила на първата, на щѣше и на втората, ако примирието не бѣ станжло. — Десетина дни слѣдъ това, султанътъ Абдуль-Хамидъ 2-й свали Мидхатъ-паша отъ длъжността саздива

и го заточи. Мидхатъ-паша се обвиняваше за прѣдателство на отечеството и че искалъ да свали султана за да го замѣсти той самъ. Въместо Медхадъ за садравамъ биде назначенъ Еджемъ паша, турскій посланикъ въ Берлинъ. Откакъ извъреднитѣ пратеници и посланицигѣ имъ си отидождь отъ Цариградъ, шестѣтъ голѣми държави около три мѣсеци водихъ преговоръ за ничия, по който трѣбна да се подобри положението на християнитѣ въ Турско. Но Високата Порта не прие дори и прѣдложеніето, споредъ което ѣ се оставяше да извърши сама, въ едно най-кратко време, потребнитѣ прѣобразованія за спокойствието и добродѣтелната на ония въ турската държава области, на които съ сждбицигѣ бѣждь се занимавали тѣхнитѣ посланици и извъредни пратеници въ Цариградъ. Последствие на тая турска упоритость, слѣдъ разни прѣвирания, сговарения и прѣписки между шестѣтъ голѣми европейски държави, на 12-й априлий 1877 г. Россія званвично объяви война на Турция; тая война се свърши на 19-й февруарий 1878 год., когато се подписа сговора въ селото Св. Стефанъ, близо при Цариградъ, на брѣга на Мраморно море.

До гдѣто трая конференцията въ Цариградъ, отъ всичкитѣ краища на турското царство християнскитѣ жители ѣ подадождь писменни оплакванія не само противъ турскитѣ управници, ами и противъ съжителитѣ си мохамедани, оплакванія, които Високата Порта никога въ внимание не бѣше вемаала. Макаръ ѣ да се съобщихъ на тая послѣдняя съдържанията на тия тѣжби, тая пакъ нищо не стори за подобряване положението на тѣжителитѣ; дори нѣкои отъ тия послѣднитѣ — прѣдначинателитѣ за оплакваніята бидождь прѣслѣдвани. Старий Гавриль Ат. Моравеновъ (отъ Копривница), чуждъ подданикъ, никакъ се не уплаши да подаде ѣ той на конференцията едно писменно оплакване отъ името на българския народъ. Въ тая тѣжба обстоятелствено и всестранно бѣждь изложени всичкитѣ жѣки и теглила на българския народъ отъ турцитѣ, както и извършенитѣ отъ тия послѣднитѣ свирѣства и ужаси въ време на въстананията — прѣди 7—8 мѣсеци, ѣ напаконъ, когато отиваждь войскитѣ за прѣдѣлитѣ при Сърбия. И за съдържанието на тая жалба се събщи на Високата Порта, която, вмѣсто да се погрижи за прѣмахваніето на злото, още повече захванъ да прѣслѣдва българитѣ ѣ особенно екзархията, на чело съ екзарха Антипъ, когото най-послѣ свали отъ длѣжността му ѣ го заточи, както ще видишъ по-сѣтне. Високата Порта мислеше, че подаденото на конференцията изложение бѣше работа на екзархията, обаче, въ сщность, макаръ тая послѣдняя ѣ да знаеше за него, то бѣше повече работа на самия подавачъ, Гавр. Моравеновъ, ѣ на всичкитѣ родолюбиви българи, каквито тогава много ги имаше въ Цариградъ. По слѣдствие подадената отъ Гавр. Моравеновъ тѣжба на конференцията ѣ като видѣдате какви рѣшения взема тая послѣдняя, турското правителство побърва да испрати Д-ръ Ст. Чомаковъ въ южна България, Димитръ Пандуровъ въ западнъ ѣ Хаджъ Никола Минчогулу въ сѣвероисточна България за да вематъ отъ българското население благодарствен-

ни писма (адреси) до султана за това, че българитѣ сж доволни отъ положението на работитѣ, отъ турскитѣ наредби и отъ султановото правителство. Тия трима пратеници се спрѣхъ въ Пловдивъ, Сръдецъ и Руссе; тѣ неможехъ твърдѣ сполучливо да извършятъ работата, за която бѣхъ испратени да вършатъ, ала все пакъ нѣкои отъ тѣхъ донесохъ писмени благодарителни изявления отъ българското население къмъ султана и правителството му, подписани и подпечатани съ многобройни подписи и печати. Като получи тия книжа, заедно съ друго едно заявленше (отъ 28-й декемврий 1876 год.), подадено ужъ отъ цариградскитѣ българи на задразамина Мидхатъ паша противъ рѣшенята на конференцията, Високата Порта ги прѣдстави въ първообразъ на тая послѣдната. Обаче на посланицитѣ и на извънреднитѣ пратеници бѣше извѣстно какъ бѣхъ тѣ изтѣргнати отъ българското население въ нѣкои области, както и начипитѣ, по който бѣ подписано заявлението ужъ отъ цариградскитѣ българи, та едва ли ги и четохъ — не взехъ ги въ внимание. Заявлението, или адресътъ, отъ 28-й декемврий 1876 год., бѣше подписано отъ Георги Ст. Чалжоглу, Хаджи-Иванчо Пенчовичъ, Д-ръ Ст. Чомаковъ, Николай Михайловски, Хаджи Никола Минчогу, Динитръ Пандуровъ, Николаки Недѣлевъ (пловдивчанинъ, бивши членъ на единъ търговски съдъ) и още нѣколко неизвѣстни личности, между които и слуги — всичко-всичко шестнадесетъ души бѣхъ подписали адреса. Д-ръ Георги Вълковичъ, Д-ръ Христо Т. Стаболски (отъ Казанлъкъ) и още други нѣкои българи, военни дѣкари, които тогава се намирахъ въ Цариградъ, защото не подписахъ адреса отъ 22-й декемврий, подиръ нѣколко мѣсеца тоже бидохъ заточени въ Арабия. Тѣ се върнахъ слѣдъ подписването на сговора въ селото Св. Стефанъ. Понеже и екзархътъ не щя да подпише горѣказания адресъ и понеже не може да отиде на Високата Порта за да участвува въ голѣмото събрание на 6 й януарий 1877 г. защото, както се рѣче, бѣше боленъ, Мидхатъ паша заповѣдалъ на Георги Ст. Чалжоглу, Хаджи Иванчо Пенчовичъ, Динитраки и Стефанаки Тодорови (и двамата послѣдни отъ Тулча прѣдставители въ турско-народно събрание) да принудятъ екзархътъ да си даде оставката. Извѣстно е, че Мидхатъ паша отдавна бѣше захваналъ да ненавижда и да прѣслѣдва българския екзархъ. Екзархътъ оставката си не даде. Тогава горѣказанитѣ четворица, заедно съ Д-ръ Ст. Чомаковъ, Николай Михайловски, Хаджи Никола Минчогу и пловдивския владика Паваретъ, на 16 й сжщий мѣсець януарий, подали *мазгаръ* (единъ видъ писменна молба) на Високата Порта за свалянето на екзарха Антипъ. Като се расчу за това изъ Цариградъ, слѣдъ два дни голѣмо множество българи отъ всичкитѣ краища на града се събрахъ въ екзархията на Орта-кюй, та протестувахъ противъ подписавшитѣ *мазгара*.

Въ сжщия день, 12-й априлий 1877 год., токо щомъ се расчу, че Руссия обявила война на Турция, макаръ и да бѣше вече падналъ Мидхатъ паша и отдавна заточенъ, както се каза по-горѣ, по заповѣдъ отъ Високата порта, сжщитѣ горѣказани осемъ лица се

събрали въ една частна къща на Орта-кюй, гдѣто повикали и екзарха, когото насилствено карали да си даде оставката, ала той послѣдния отказвалъ. Тогава тѣ го прогласили за сваленъ и подали на Високата Порта нахзаръ да позволи да се избере другъ екзархъ. При такъвъ натискъ, при такова положение на работитѣ, като му бѣх вече дотегнали сплетнитѣ на мнозина отъ окръжающитѣ го и като виждаше поведенето, което турското правителство бѣ захванло да държи къмъ него, екзархътъ Антимъ си даде оставката. Насилственото принудяване българския екзархъ да си даде оставката, било за това, защото Високата Порта вече нѣмала довѣрие къмъ Антимъ I-й, по настояванието на когото Балабановъ и Цанковъ отишли въ Европа и на когото съ знанието Гавриилъ Муратовъ подалъ на конференцията тѣжбата, за която се споменъ по-горѣ. За доказателство на това, било обстоятелството, че той, екзархътъ, не щѣлъ да подпише адреса отъ 28 й декемврий 1876 год. и да присѣтствува на голѣмото събрание на 6-й январий 1877 год. — Слѣдъ като екзархътъ си даде оставката, на 24 й априлий сжщата 1877 год., въ българската екзархия на Орта-кюй се събра едно събрание за да избере екзархъ. Прѣдсѣдател на това събрание бѣ пловдивския владика Панаретъ. Въ това събрание, отъ свѣтскитѣ, участвувахъ осемъ души отъ българитѣ прѣдставители въ турското народно събрание, службашитѣ Георги Ст. Чалюглу, Николай Ст. Михайловски, Д-ръ Ст. Чомаковъ, Хаджи Никола Мнучюглу, търговецътъ Николчо Хр. Тѣпчилещовъ, Димитръ Пандуровъ (безъ никаква работа), Тодораки Кесяковъ и Якимъ Груевъ (лични пловдивски граждани), интернирани въ Цариградъ отъ пловдивскитѣ власти. При избирането, русенскій владика Григорий и ловченскій владика Иосифъ получихъ по равно число гласове, та, като се поиска и гласа на прѣдсѣдателя, той се обяви за тоя послѣдния и така ловченския владика Иосифъ биде избранъ за български екзархъ. Съобща се веднага Иосифу за избирането му и той пристигна въ Цариградъ прѣвъ мѣсець май; на 28-й сжщий мѣсець му се врѣчи, чрѣвъ единъ службашъ султанския беретъ за назначението на длъжността български екзархъ; на 2-й юний, придруженъ отъ пловдивския и русенския владци Панаретъ и Григорий, отъ Георги Ст. Чалюглу, Д-ръ Ст. Чомаковъ и Димитраки бей Тодоровъ, новоизбранный екзархъ Иосифъ се прѣдставилъ на султана Абдуль-Хамидъ 2-й, като български екзархъ. Новий българскій екзархъ посѣти и всичкитѣ министри. Както всѣкога въ такива случаи, прѣдставянието на екзарха прѣдъ султана и посѣщенето му на министритѣ станъ тържественно, ала сега и султанътъ и министритѣ му не бѣх вече такива, каквито бѣхъ прѣвъ 1872 год., когато имъ се прѣдстави първия български екзархъ Антимъ.

Още на 24 й априлий, когато си даде оставката, бившій български екзархъ Антимъ I-й се оттегли да живѣе въ частната си къща. Обаче нѣкои хора оставили недоволни, като се не махнали отъ екзархията и по-личнитѣ ѣ службаше, единъ българинъ, който се казва да билъ приятель на Екзарха Иосифъ, побърза съ едно

писмо до френския въ Цариградъ вѣстникъ *Ла Тюрки* (полузваниченъ на турското правителство) да каже, между друго, че „Негово Блаженство Антипъ е изваденъ отъ службата му по едногласното желание на синода и съвѣта екзархийски и че, благодарство на прѣвосждието, което въодушевява царското правителство спрямо българскитѣ му подданици, тия послѣднитѣ се виждатъ оздравени за черковицата си самостоятелностъ отъ избиранieto на новия български екзархъ, който вече занимава поста си. Но, за да добие пълното довѣрие на стадото си, новий екзархъ трѣбва най-напрѣдъ да исплди нѣкои хора, които, като сж приети на разни служби въ екзархията подъ лошото ѳ управление, което вече паднѣ, пораждатъ, съ не толкова законното си поведение, едно недоувѣрие на много положителни умове и съ това тѣ сж единъ источникъ за съжалителни неспораумивнѣния, отъ които не малко страда народния интересъ...“¹³⁾ Доста е ясно, че съ това писмо говори турското правителство чрѣзъ устата на писача, та не е пуждно и да се говори повече за него, но онова, което трѣбва да се каже, то е, че нито синодъ, нито съвѣтътъ сж желаяли да се извади Антипъ; изваждането на тоя послѣдния станж по силното настоявание на турското правителство, както се рѣче по-горѣ. Писачътъ не казва и въ що се състояло лошавото управление на екзархията въ врѣмето на Антипа, нито пъкъ казва въ що сж виновати нѣкои отъ службашитѣ ѳ, та новий екзархъ да ги исплди, нѣщо, което тоя послѣдния не стори. Напротивъ, новий екзархъ Иосифъ бѣше и устно съобщилъ на надлѣжния министръ, че има пълно довѣрие въ екзархийскитѣ службаша и че нѣма за какво да ги подозира царското правителство. Обаче правителството не послуша екзарха; то стори както си искаше. На 16-й юлий бидохъ повикани въ министерството на полицията главнитѣ писари на синода и съвѣта екзархийски, Георги Тишевъ, Георги Груевъ и екзархийския канцукхая Иванъ Найденовъ. та имъ било прѣдложено да даджтъ поржчителство, че нѣма да се отдалечаватъ отъ Цариградъ, прѣди да се обаджтъ на полицията. Тѣ показали за поржчителни състоятелни и знаменити българи търговци, ала не били приети. На другия день, недѣля, 17 юлий 1877 год., по срѣдъ пладнѣ, и троицата бидохъ внезапно искарани отъ домоветѣ имъ, както и бившиятъ екзархъ Антипъ, съ Попъ Петръ Солунски, безъ да ги оставятъ да си взематъ какви-годѣ дрѣхѣ, па и петимата заедно правителството заточи въ града Анкора (у Малка-Азия). Отъ 24-й априлий, когато

¹³⁾ Въ прѣводъ това писмо цѣло е обнародвано въ вѣстникъ *Сутримъ*, отъ 27-й май 1877 год., брой 5, издаванъ въ Цариградъ отъ Хр. Г. Вѣчеваровъ. — Въ друго писмо, обнародвано въ сѣщия вѣстникъ *Ла Тюрки*, като говореше за икономическото състояние на Турция, тоя сѣщия писачъ прѣдлагаше да се заселжтъ съ работни сили — татаре и черкесе, ненаселенитѣ мѣста въ дунавската и одринската области, защото населението не могло да обработва толкова много земя. — Чужденци (цариградската конференция) настоявахъ да се изселжтъ черкезитѣ изъ европейска Турция, а тоя просвѣтенъ българинъ съвѣта турското правителство да насили още такива и не на друго мѣсто, ами въ одринската и дунавската области, и това независимо отъ обстоятелството, че русскитѣ войски токъ вече навлѣзли въ тая послѣдната област.

си даде оставката, до тоя день, 17-й юлий, дѣдо Антимъ не бѣше се видвалъ съ капукехаята и съ писаритѣ. И петимата заточенници бидоуж освободени отъ заточението едважъ прѣвъ другата година; тѣ се върнахъ въ Цариградъ прѣвъ мѣсець априлий 1878 год. Слѣдъ подписванието на берлинския сговоръ (1-й юлий 1878 год.), дѣдо Антимъ си дойде въ България и се установи да живѣе въ епархията си, въ града Видинъ. По-сетнѣ той биде избранъ за прѣдсѣдатель на първото българско учредително събрание, което прѣвъ 1879 год. се събра въ Търново, съгласно съ 4-я членъ на берлинския договоръ, да изработи основния законъ (конституцията) на Българското Княжество.

Понеже екаархийскій капукехая Иванъ Найденовъ, както се знае, бѣше и вѣстникарь, то, нѣколко дни прѣди да го заточятъ (съ съобщение отъ 14-й юния 1877 год.), писалището за печата спрѣ и вѣстника му *Напрѣдъкъ* (единичкій тогава добъръ български вѣстникъ въ Цариградъ), за да се не издава до свършванието на руско-турската война. Това станъ за да се не обнародватъ никакви вѣрни свѣдѣния за вървежа на войната и за турскитѣ свирепства и насилства въ Българско. Останъжъ вѣстникитѣ *Зорница*, издаванъ отъ протестантскитѣ миссионери, и *Сутрина*, издаванъ отъ Хр. Г. Бъчеваровъ, ала ижъ се заповѣда да черпятъ свѣдѣнията си отъ званичиптѣ вѣстници, издавани на турски и на френски. — Подиръ спираннето на *День*, Бъчеваровъ захвана да издава вѣстникъ *Цариградъ*, ала откакъ лададе 19 бройове и него спрѣхъ, та захвана да издава вѣстника *Сутрина*, когото постигна сжщата участь. Когато рускитѣ войски прѣминахъ Дунава, тоя вѣстникъ писа, че щомъ русентѣ стъпили въ Свищовъ, за български князь тѣ провъзгласили князь Сергей Лайхтенбергски, който по-сетнѣ биде убитъ при Иванъ Чифлякъ. За тая вѣсть не само вѣстникъ *Сутрина* биде спрѣнъ, ами закарахъ Бъчеварова въ министерството на полицията, гдѣто самъ полицейскій министеръ му ударилъ нѣколко плѣсници, па и нѣколко дни затворенъ го държахъ.

* * *

Слѣдъ като рускитѣ войски прѣминахъ Дунава, наскоро генералъ Гурко навлѣае. прѣвъ Стара-Планина, съ едно тѣло (корпусъ) войска въ тракийскитѣ полета. Находящитѣ се тукъ-тамъ турски войски въ Тракия се разбѣгали, а рускитѣ войски свободно си боравили тука. Рускитѣ войски се распрѣснъли къмъ Калоферъ, Карлово, Сопотъ и другадѣ, и други стигили до Нова-Загора. При Нова-Загора, генералъ Гурко два пкти разбивалъ турскитѣ войски, които били подъ началството на Реуфъ паша. Но скоро пристигнала много турска редовна и нередовна войска, подъ прѣдводителството на Сюлейманъ паша. Сюлейманъ паша нападнажъ на генерала Гурко и, слѣдъ единъ жестокъ бой, разбилъ рускитѣ войски, които се оттеглили въ Стара-Загора. Тоя градъ вече горѣлъ. Сюлейманъ паша и отъ тука прогонилъ генерала Гурко, който побѣгнажъ въ Казанлъкъ, като оставилъ много припаси и храна, нѣколко топове и мно-

зна отъ убититѣ и раненитѣ си войници. Знае се, че въ Гурковата войска имаше и много българи войници. Като влизе въ Стара-Загора, турскитѣ войски не оставили живо нищо българско: жени, дѣца, старци, болни, все били убити, а нѣкои живи въ огъня хвърляли; дори на удушнатитѣ и на раненитѣ главитѣ отсичали; само побѣгналитѣ могли да се избавятъ отъ турскитѣ свирѣпства. Въ Карлово, гдѣто влизале нѣколко казаци, турцитѣ същото сторили; около 800 души хора сж заклани и обѣсени отъ тоя градъ. Откакъ се вече съвършено оттеглилъ назадъ генералъ Гурко съ войскитѣ си, турцитѣ изново, като мнжлата 1876 год. въ врѣме на възстанието, захванахж да бѣсжтъ, да убиватъ, да затварятъ и да заточаватъ българитѣ. Всѣкой день по нѣколко десетини българи сж бѣсени въ Пловдивъ, Сливенъ, Одринъ, както и въ други градове на одринската областъ, а пѣкъ тъмницитѣ въ тия градове, па и въ Цариградъ бѣхж прѣпълнени съ българи. Турцитѣ опустошихж и много хубави и богати български градове и села въ Тракия, а пѣкъ на всѣкжде прѣслѣдвахж българитѣ, па и въ Цариградъ. За да уплашѣтъ и цариградскитѣ българи, турцитѣ обѣсихж на моста при Ени Джемня единъ клетникъ българинъ воденчаръ (селеникъ отъ Казанлъшко). Тоя окаяникъ бѣше съвършено невиновенъ; турцитѣ го хванжли на воденицата му, че си гледа работата. Зарадъ това обѣсване, английскій и френскій посланици пратиха чрезъ драгоманитѣ си устна бѣлѣжка (вербална нота) на Високата Порта и българи вече не бидохж обѣсвани въ Цариградъ, ами ги тровѣхж въ затворитѣ. Около 80—90 души българи сж отровени въ затворитѣ, а всѣка заранъ труповѣтъ имъ, както и на другитѣ умрѣли отъ разни мжки и истезания, натоварени — по 3—4 въ една нечиста кола, донасяхж прѣдъ Балканиъ-ханъ или прѣдъ българския храмъ, та българскитѣ свещеници ги погребвахж. Повикахж се и дойдохж, или по право, доведохж се въ Цариградъ и всичитѣ български владци.

Турското правителство не пустнж да се завърнжтъ въ градоветѣ си и ония българи, които бѣхж прѣдставители въ народното събрание, макаръ по прѣпоржка отъ властитѣ избрани. Високата Порта не вѣрваше вече и мнозина отъ българитѣ службаши, както и прѣдставителитѣ въ народното събрание, освѣнъ Георги Ст. Чалжоглу, Дръ Ст. Чомаковъ, Николай Михайловски, Хаджи-Никола Минчоглу, тулчанскій прѣдставитель Димитраки Тодоровъ и нѣколцина служливи подлизурки, отъ които нѣкои, подиръ войната, бидохж назначени за *муавини* (помощници на управители) въ извѣстни окржжия на одринската областъ, гдѣто имаше българско население, ала службата имъ не бѣ за много врѣме. Високата Порта бѣше захванжла да нѣма довѣрие дори и на Гаврийла Кръстовичъ, най-стария по служба между българитѣ службаше. Въ Цариградъ почти всѣкой колко-годѣ познатъ и личенъ българинъ се слѣдѣше отъ съгледатели и дирѣхж се какви-годѣ причини да го затворятъ, или заточжтъ. По заповѣдъ отъ правителството, доведохж въ Цариградъ и всичкитѣ ужъ съжителни български първенци не само отъ тракийски и македонски градове, ами и отъ македонски, гдѣто никога не е помислова-

но за бунтуване, за въстание, та иновина отъ тѣхъ заточи, други затвори, а нѣкои остави да живѣятъ въ Цариградъ, и то подъ тежки поржчителства. Доведохъ дори и ония българи, които бѣхъ службаша. Поради тия турски гонения, прѣслѣдванія, затваряния и заточаванія много български търговци и много колко-годѣ раввити, разабрани и познати българи се принудихъ да побѣгнатъ отъ Цариградъ. Достатчно бѣше на турчина да чуе името българинъ и веднага нападеніята, обидитѣ, оскърбяванията ще захванатъ да се изсипватъ. Дори интеллигентни, прокопсани турци така чинѣхъ; и тѣ се подигравахъ съ всичко българско и гнусно ругаяхъ българитѣ.¹⁴⁾ Не имъ стигахъ подигравитѣ съ живитѣ българи, та турцитѣ се подигравахъ и съ умрѣлитѣ. Щомъ умрѣше нѣкой отъ многото затворници българи, както се рѣче, турцитѣ натоварвахъ трупа му на една нечиста кола, съ която се докарваше и стоварваше прѣдъ вратата на Балкананъ-ханъ, или прѣдъ българския храмъ. Тескеретата (запискитѣ), съ които се испращахъ до тука труповетѣ на покойнитѣ, бѣхъ съ най-гнусно съдържание, приписвахъ имъ се всѣкакви неприлични названия (епитети), па тогава се означаваше отъ каква болестъ, ужъ, сж умрѣли, а въ сжщностъ—отъ биение, или отъ утровоане. Всичкитѣ писма, които се испращахъ съ турската поща отъ областитѣ до цариградскитѣ българи, прѣдварително се отваряхъ въ полицията и, слѣдъ като ги прочитахъ нарочно за това поставенитѣ двама-трима българи съгледатели, отворени се връчваха на хората, до които сж били испратени. Всичкитѣ българи въ Цариградъ бѣхъ принудени да се кланятъ и да благоговѣятъ не само прѣдъ нарочно назначенитѣ турски съгледатели (повечето помаци и бошнаци), ами и прѣдъ спомениитѣ българи службаше—подлизурки. Единтъ отъ тия послѣднитѣ, А. М.¹⁵⁾ прѣвъ 1875 год. бѣше единъ отъ най-дѣятелнитѣ между

¹⁴⁾ Когато се закрѣпи Османъ паша въ Плевенъ, много интеллигентни турчета, все млади чиновничета, галени ефендийчета и бейчета, сговорихе се въ Плевенъ да отидатъ на Османъ паша да помагатъ. И тѣ образувахъ една дружина, около хилядо души, отъ които половината конници и половината пѣшаци. Назначихъ имъ и добри офицери. Тия доброволци все еднакви дрѣхи си ушихъ. Приготовихъ се и съ сжщи оръжия се въоръжихъ. Нѣколко дни ги обучавахъ, па ги въ Плевенъ испратихъ. На испращане, на приятелитѣ си тѣ казваха, че въ *Булгаристанъ* (България) отиватъ, българи да убиватъ, па кога се върнатъ, български момичета армаганъ щатъ да имъ донесатъ. Живо и здраво до Плевенъ доброволцитѣ стигнаха, ала не станало така, както си тѣ мислили. Да живѣятъ у града въ кащитѣ, Османъ паша ги не оставилъ, ами татѣкъ нѣкаде по кѣрищата, на позицитѣ ги испратилъ, съ московцитѣ да се биятъ, отечеството да назятъ. Но това на младитѣ доброволци, все голѣмски синове, не се поуварило, та захванали да негодуватъ, ала пустий му Османъ паша никакки молби не слушалъ, нито пѣкъ на негодуванія и роптанія внимание обръщалъ. Най-сетнѣ, откажъ петъ-шестъ дни по кѣрищата ги държелъ и съ войскарска храна ги хранилъ, безъ да се смисли, че тия галени момчета сж научени хубаво да ѣдатъ и пиятъ, на дюшеци и подъ юргани въ хубави топли стаи ди спятъ, испратилъ ги съ стотина конници черъезе до Орхание, отъ гдѣто по петъ, по шестъ, по десетъ души, въ Цариградъ се върнаха.

¹⁵⁾ Тоя А. М. е оня, за когото Захарий Стояновъ разказва въ запискитѣ си по българскитѣ въстания (Томъ I, стр. 229 и 230), обаче най-сетне погрѣшно е казалъ, че „за своитѣ прѣдателски заслуги, Андрей Момчевъ се испратилъ въ Цариградъ, гдѣто, по милостята на Валиде Султанъ, биде помѣстенъ въ едно

старо-загорскитѣ съзаклѣтници и възстанници, а другитѣ двама бѣхъ нѣщо като български книжовници и списатели. Мнозина бивши цариградски търговци и други живущи тогава въ Цариградъ българи може още да помнѣтъ що вършеха тия троица злоупотрѣбающи съ службитѣ си българи службаше, на които и пари сж давали и отъ имената имъ сж се страхували. За да се запазѣтъ отъ всѣкакви бѣди и напасти, много честни българи неволно бѣхъ принудени да се влѣчатъ по нѣкога съ тия нечестни службаше по каменетата и гостилницитѣ, да ги черпятъ и гощаватъ, а пѣкъ други пари да имъ даватъ, па и насилственно искаха и ввемаха. Добрий човѣчекъ Панчо Радомировъ (отъ Копривщица), който тайно ходѣше да събира парични помощи за затворницитѣ отъ възстанията, два-три пѣти билъ принуденъ да даде събранитѣ пари на едного отъ казаннитѣ троица българи — за да го не обади той на полицията. Още житѣ съврѣменници и пострадавши помнѣтъ тия работи. Тия службаша бѣхъ страхъ и ужасъ за цариградскитѣ българи. Това—пишущий два пѣти е затварянь, по насочване отъ тия службаша, ала, благодарство на нѣкои гърци отъ острова Критъ, които ми ставахъ поржители, освобождавахъ се отъ затвора.

Както въ врѣмето на кръжската (1853 — 1855 г.) Русско-турската война единъ български комитетъ въ Букурещъ събралъ доброволци, които, споредъ нѣкои, били около 2000 души; а споредъ други—4000 души, и тоя комитетъ се грижилъ за храната, за облѣклото и за въоръжаванieto имъ, така и сега, по предназначението на букур. българи, се съставилъ единъ български полкъ. Прѣвъ мѣсеца априлий 1877 год., съ едно проглашение, бидоха поканени всичкитѣ българи да влѣзѣтъ въ редоветѣ на българския полкъ, или да помагатъ съ пари за устройството му, и така да покажѣтъ прѣдъ свѣта, че искатъ да се освободятъ отъ турската властъ и че, за освобождение на отечеството си, тѣ сж готови да пожертвуватъ и имота си и кръвта си. Много българи, повечето бивши бунтовници прѣвъ мнѣлата 1876 год., а напосокъ доброволци въ сѣрбско-турската война, които юнашки се биха съ турцитѣ, се отзавѣха на това призование; тѣ на-драго сърдце отишли да си пролѣжатъ кръвта за освобожданието на отечеството; притекли се още много други родолюбиви българи, находящи се тогава въ Румжния, па и мнозина изъ турско отишли. *Самарската Губерния* (область въ Руссия) подарѣла знамето на българския полкъ. За осветяванието на това знаме,

училище...“ Напротивъ, това 22—23 годишно тогава момче никакъ не е помѣствано въ училище, ами е било затворено, види се, за да шпионствува затворницитѣ българи, и подиръ два-три мѣсеци пуснато. Щомъ го освободиха отъ затвора, назначиха го въ полицията на служба *юфетиниъ*, която почти отговори на шпионската. Както всичкитѣ юфетини, така и той бѣше се облѣкълъ съ дрѣхи на полицейски офицеринъ, а напосокъ захвана да носи обикновенни дрѣхи. — Подиръ освобождението, прѣвъ 1882 год минахъ прѣвъ Ески-Джумая. Нѣкои новнати приятели отъ Цариградъ ми казаха, че „нашъ Андрей“ билъ тамъ въ Ески-Джумая) старши конни полицейски стражаръ. Два-три пѣти го дирехъ да се видимъ, стражаритѣ все ми казваха, че го нѣмало.

тогава вѣстникътъ *Ла Турки* обнародва една статия, заемена отъ вѣстника *Тамъ*, подъ заглавие: „Българскій Легионъ,“ въ която, между друго, френецътъ казва: „азъ искамъ да говоря какъ се подаде на българския полкъ хубавото знаме, което му бѣхъ испратили господжитѣ отъ града Самара. Тоя прѣпорецъ, символъ на българската самостоятелностъ, не носи руски шарове (цвѣта, бой); той е направенъ съ бои, употребяеми отъ южнитѣ словене. Тия бои, които сж турени на прѣки, сж синя (зелена?), бѣла и червена. Въ срѣдата на знамето има единъ кръстъ, който носи образътъ на Света Богородица (? , а отъ другата стърна що е било не се казва). Легионътъ има около три хиледи души и тоя брой всѣкидневно се намножава; мислятъ да го намножатъ до 12 хиледи души (до колкото знаеж. полкътъ, *българското опълчение*, се състоялъ отъ 10 хиледи души въ шестъ дружини). . . . Облѣклото на опълченцитѣ е яко просто: горната дрѣха е отъ шаекъ и има два редове жълти копчета; на главитѣ си носятъ български кожани калпаци: гащитѣ и чизмитѣ имъ приличатъ на ония, които носи руската войска. Офицеретѣ, които сж избрани отъ разнитѣ руски полкове, носятъ сжщитѣ (български) калпаци. . . . Въ тоя полкъ само българи се приематъ. Войниците и офицеритѣ, които срѣцнахъ, азъ мислѣхъ че сж сърбе, но тѣ не били сърбе, ами били български доброволци, участвувавши въ сърбско-турската война... Тоя полкъ, който се състави сега, трѣбва да се вземе като основа за редовната войска на бждщата самоуправяема България.. Никога не бихъ повѣрвалъ, когато глѣдахъ българскитѣ селени, които всѣкидневно трѣгватъ съ желѣзницата отъ Букурещъ за Плоещъ, че щатъ да могатъ за толкова малко врѣме така хубаво да се прѣобразуватъ и да се усвѣршенствуватъ.“ — Като прѣвѣжда тая статия напълно и като я прѣпечатва, полузваничний турски вѣстникъ *Баскретъ* казва: „...слава Богу! държавата е доста мощна за да се запази отъ нападанията на грабителитѣ, които сж забравили кржжката войва и панагюрското бунтувание! Богъ е голѣмъ и всѣкому плаща сироти работитѣ му, а пѣкъ исляметѣ (вѣрнитѣ) сж многобройни! тѣ сж трѣгвали и тепрѣва щатъ да трѣгнатъ скжпоцѣвната си кръвъ да пролѣжатъ, правата на халифа (султанътъ) да запазжтъ.... во, много сж виновни и царскитѣ военачалници; войникътъ никога не бива да е милостивъ къмъ противника си, както Хафжъ паша се показва снисходителенъ и милостивъ къмъ панагюрскитѣ бунтовници! Той ги опрости, той имъ запази честъта и имота, ала тия царски неприятели се показажъ недостойни, непризнателни за сторената имъ милость! Какво зло сж видѣли тия панагюрци отъ царницата, та станажъ причина да се проливва сега толкова невинна ислянска кръвъ? Кой ги задѣваше, кой имъ припятствуваше да си насжтъ овцетѣ, да си оржтъ нивитѣ, да си трѣгувжтъ и да се наслаждажтъ съ всичкитѣ доброчестини, подъ покровителството на милостивото царско правителство?... Много е жално, дѣто такъвъ просвѣтенъ военачалникъ като Хафжъ паша не изпълня длжжността си — и като истински воляминъ, и като вѣренъ царски служител!....

Негово Пръвсходителство не трѣбваше да остави жива душа въ това проклето Панагюрище, нито пъкъ сламка отъ разбойнишките колиби на неблагоприятните му жители.... Още веднѣжъ възбунтуватъ ли се нѣкои отъ християнските подданици на Негово Царско Величество милостивий ни царь и баща, царските военачалници трѣбва да вършатъ така, както чинятъ руските съ нашите едновѣрци, на които по безбоженъ и незаконенъ начинъ руските сж заграбили царствата имъ и земите имъ въ Азия. На всички други българи, които се показваж вѣрни на отечеството, може да се прости, ала не и на панагюрските разбойници, на които до сега името трѣбваше да се забрави, та не милостивото царско правителство да испраща хора да ги питатъ що имъ се е поврѣдило, що имъ се е напакостило; но какво да се чини, като ний всѣкога сии били милостиви, а пъкъ отъ тая наша слабостъ неприятелитѣ на отечеството ни сж се ползували...“ Тя души сж казани отъ полузваниченъ турски вѣстникъ. Между други турски глупости, тоя вѣстникъ се сърди и на Хафъзъ наша, че билъ милостивъ, та оставилъ жива душа въ Панагюрище, па което и името трѣбвало да се забрави, а пъкъ за свирѣпствата на тоя милостивникъ, свирѣпства извѣстни на цѣлия свѣтъ, забравя. Обаче, види се, че думитѣ на *Баскретъ* сж намѣрили отзивъ у другъ единъ такъвъ просвѣтенъ военачалникъ, като Хафъзъ паша, именно на Сюлейманъ паша, извѣстний старовагорски кръвникъ, който, както вече се рѣче, подиръ малко почти буквално изпълни проповѣдта му въ Стара-Загора.

Откакъ въ првите дни на августъ Сюлейманъ паша разби руските войски¹⁶⁾ между Нова-Загора и Стара-Загора и турцитѣ опустошихъ много градове и села, както се каза по-прѣди, турските власти отъ Пловдивъ и Одринъ испратихъ въ Цариградъ доста отъ останалитѣ живи жители на опустошенитѣ и други мѣста. Тия хора бѣхъ отъ пловдивско, казанлъшко, старовагорско и сливенско; тѣ бѣхъ повечето жени и дѣца, останали почти голи, боси, па и гладни; повечето отъ мжетѣ били убити. Тия хора бѣхъ испратени въ Цариградъ съ желѣзницата, натоварени въ нея като добитъкъ. Откакъ ги навадихъ на станцията на Сиркеджи-Скелеси, държахъ ги повече отъ 24 часове, почти гладни и на открито мѣсто, додѣто ужъ *Белодитето* (цариградскій градски свѣтъ) имъ намѣри мѣста за живѣяние. При тия нещастници, които прѣди малко

¹⁶⁾ Между тия руски войски е имало и отъ българските опълченци. Четири български дружини непрекъснато се биле нѣколко часове съ петнадесетъ турски дружини; около 1200 души паднали убити отъ българските опълченци, обаче тия послѣднитѣ пакъ се не отчаяли; тѣ граждански съ щикове нападнали на турцитѣ, ала като вече не могли да имъ противостоятъ, оставили много припаса, нѣколко топове, раненитѣ и убититѣ си другари, па се оттеглили и отишли въ Казанлъкъ.—Споредъ разказванието на единъ ангелизинъ, когато навлѣзли въ Стара-Загора, войските на Сюлейманъ паша никого не пожалили; тѣ безъ разлика пробождали съ щиковеѣ си или съ ножовѣѣ си който и да би билъ; па повечето мъртви и на раненитѣ отрѣзвали главитѣ, а всичките болни и недугавни, дѣца, жени, старци и всички други, които не могли да побѣгнатъ, били или живи хвърлени въ огъня на пламналитѣ къщи.

врѣме бѣхъ богати и мотни и честити, а сега треперящи на есенния студенъ дѣждъ, безъ покривъ, безъ кора хлѣбъ и безъ да има гдѣ главитѣ си да сложатъ, никой българинъ не смѣше да се приближи до тѣхъ, за да го не подозрѣтъ съгледателитѣ. Дори и самата българска екзархия, на чело съ сегашния екзархъ Иосифъ, не смѣше да се погрижи и да се застъпи за тѣхъ; тогава бѣше таква врѣмето. Отидохъ да ги видѣтъ само двама българи, еллински подданици, които се не боехъ отъ турцитѣ; тия родолюбиви българи бѣхъ: Гавриилъ Моравеновъ (копривщенецъ) и Стефанъ Иличъ (татаръ-пазарджичененъ). Тѣ накупихъ съ свои собствени пари нѣколко кошове съ хлѣбъ, рѣба и месо, та имъ дадохъ и напоконъ събрахъ измежду българитѣ и гърцитѣ доста пари, които дадохъ на тия клетници за гървитѣ имъ нужди. Сърдцето се кжсаше човѣку, като гледаше тия нещастници. Макаръ и да се грижехъ, макаръ и да мигѣхъ, макаръ и да искахъ, цариградскитѣ българи не смѣяхъ да помогнатъ на злочеститѣ си еднородци на Сиркеджи-Скелеси, защото всѣкой се боеше. Но, благодарство на Сг. Иличъ, Гавр. Моравеновъ и по сетиъ на Атанасаки Стояновичъ (копривщенецъ), банкиринъ русски подданикъ, както и на други нѣкои българи, каквито бѣхъ и Стоянъ Т. Калжповъ (казанлъчанинъ), Христо Л. Хамамджиевъ (сопотненецъ), които турцитѣ не подозирахъ и които имахъ близки сношения съ гърцитѣ търговци и банкери, много човѣколюбиви и богати гърци се притекохъ да помогнатъ на нещастницитѣ на Сиркеджи-Скелеси, забравени отъ цариградския градски съвѣтъ. Гърцитѣ общини въ Галата и Бейолу (Пера) испразднихъ незабавно двѣ отъ черковитѣ си, въ които веднага се натуряхъ желязни кюмбета (соби, печки) и се стоплихъ, па се доведохъ и настанихъ въ тѣхъ всичкитѣ хора; същеврѣменно се накупихъ и донесохъ постелки и завивки (дюшеци и юргани), колкото бѣхъ потребни за хората. Добросторни женски дружества, богати и сиромаси госпожи се надпрѣваряхъ да имъ донасятъ всѣкакви горни и долни дрѣхи; наредихъ се и готварници, въ които се приготвювахъ всѣкой день, за обѣдъ и вечеря, топли ястия и всѣкога хубавъ хлѣбъ се доставяше; католическитѣ *сестри на милосърдието* отъ монастыра Саяъ Бенедето и други разни лѣкари всѣкидневно посѣщавахъ болницитѣ, отъ които малцина умрѣхъ, макаръ и да бѣхъ всичкитѣ като умрѣли, когато лѣжахъ на голата земя при станцията. Съ една рѣчь цариградскитѣ гърци голѣми добрини сторихъ на тия нещастници въ Цариградъ; въ тоя случай гърцитѣ се отнесохъ най-човѣколюбиво къмъ тия българи; тѣ оставихъ на страна вѣковната плѣвненна вражда между гърци и българи. Хвала и честь на тия човѣколюбиви хора, защото безъ тѣхната щедра помощъ мнозина нещастници щѣхъ да измрѣтъ по цариградскитѣ улици отъ гладъ и студъ, както мрѣхъ прѣселенцитѣ черкези въ двороветѣ на джамиятѣ, които имъ бѣхъ отселени за живѣлица. А пкъкъ мнозина гърци заедно съ Димитръ Г. Домусчийски (папагюрець) прѣкоросванъ и *Казанъ*, ходихъ низъ Цариградъ да дирятъ гдѣ има български дѣца откраднати отъ черкезитѣ и продадени въ нѣкои турски къщи, та

да ги набавятъ; такива дѣца бѣхъ грабнати прѣдъ очитѣ на ролителитѣ имъ, и отъ нещастницитѣ на Серкеджи-скелеси, въ срѣдѣ Цариградъ! Тия гърци бѣхъ повече отъ седемѣтъ (Ионийски) острови; тѣ набавихъ много дѣца; тѣхенъ главатаръ бѣше единъ гъркъ-именуемъ Стаматъ Спонуди, който бѣ познатъ и на Високата Порта: Стамату помагаше и братъ му Константинъ, съ други души, тоя бѣше като подначалникъ на *тайфата* (дружината), която ходѣше да дири български дѣца. Слѣдъ двѣ-три години, откакъ се освободи страната, Стаматъ Спонуди дохожда въ Срѣдецъ, та нашето народно събрание му гласува едно добро парично възнаграждение. Освѣнъ заслугитѣ на гърцитѣ, и нѣкои отъ арменцитѣ, безъ разлика на вѣра, както и католическитѣ милосърдни сестри, помогнахъ за облѣгчение лошавото положение на казанитѣ български нещастници. Тия послѣднитѣ захванахъ да се връщатъ въ роднитѣ си мѣста, слѣдъ като се подписа сговора въ селото Свети Стефанъ, на 19-й февруарий 1878 год., когато бидохъ освободени и захванахъ да се връщатъ и всичкитѣ затворени заточени българи въ вѣтрѣшността на Малка-Азия, въ Арабия, въ островитѣ и въ Цариградъ. Побървахъ да се върнатъ въ Българско и казанитѣ троица службани; понеже хората не знаяхъ за цариградскитѣ имъ работи, тия веднага можахъ да се намѣстятъ на добри държавни и общински служби.

На скоро слѣдъ подписаването на сговора въ селото Свети Стефанъ, австро-маджарскій посланикъ въ Цариградъ графъ Зичи казашъ на българския екзархъ Иосифъ, че тоя сговоръ ще се развали; така и стана. Не бѣхъ се минжли четири мѣсеци и голѣмитѣ европейски държави, които поради упоритостъта на Високата Порта да приеме рѣшенията на цариградската конференция, бѣхъ допустяжи Руссия да се бие съ Турция, испратихъ хора въ Берлинъ да се произнесахъ за послѣдствията отъ войната и да урѣдятъ състоянието на работитѣ. Руссия и Турция тоже си испратихъ хора. За сѣданията на пратеницитѣ, подъ прѣдсѣдателството на княза Бисмаркъ, канцлеръ на германската империя, се захваняхъ на 1-й юний и се свършихъ на 1-й юлий 1868 год. Това събрание, нарѣчено *берлински конгресъ*, което се състоеше отъ първитѣ министри и други пратеници на голѣмитѣ европейски държави, включително Руссия и Турция, както се спомена по-горѣ, измѣни, или почти развали станалия по-прѣди сговоръ между Руссия и Турция, колкото се отнася за България; но Руссия биде напълно удовлетворена за сторенитѣ си жъртви—въ хора и пари, поради войната (? Р.). Споредъ сговора въ селото Свети Стефанъ, между друго, образуваше се едно голѣмо българско княжество, на което прѣдѣлитѣ повече се простирахъ отъ ония, които цариградската конференция прѣдлагаше за двѣтѣ български области. Прѣдѣлитѣ на това княжество шѣхъ да сж отъ Дунава до Егейско-море и отъ Черно-море на близо до Синѣо-море (Адриатическо море), или до Албания, — съ други души, въ него влѣзваше цѣла Мизия, и по-голѣми части отъ Тракия и Македония. Но пратеницитѣ въ Берлинъ рѣшихъ и раздѣлихъ българската земя на петъ части. Споредъ сговора, който подписахъ въ тоя градъ на

1-й влиий 1878 год., една доста голѣма часть отъ българската земя останя пакъ въ Турция; друга (цѣлий тулчански санджакъ, съ голѣма часть отъ селистренската каза и съ нѣкои острови) отстъпихъ на Румѣния, въ заплата на земята ѝ, която дадохъ на Русия; трета (цѣлий нишки санджакъ), благодарство на Австрия, харизахъ на Сърбия—при всичко, че тя, Сърбия, взе участие въ войната едва слѣдъ като русскитѣ войски прѣвзехъ Пльвенъ; Сърбия заграби съ сила отъ назначената комиссия да тури прѣдѣлитѣ между нея и Българското Княжество още 40—50 български села. Отъ четвъртата и петата части на българската земя се съставихъ двѣ области, именно: едно поданно Сулгану *Българско Княжество*, на което въ прѣдѣлитѣ влѣзватъ само сръдецкия видинския, търновския, русенския и варненския санджаци (отъ Мизия) — много по-малко отъ нѣкогашната Дунавска областъ, съ князь, народно правителство и народна войска. — и една областъ, съ вжтрѣшно самоуправление, подъ названиее *Источна Румелия*, въ която влѣзохъ Пловдивския и Сливенския санджаци (отъ Тракия), съ главенъ управитель християнинъ, вогото Султанътъ да назначава по за петь години, съ съгласнето на голѣмитѣ европейски държави. Источна Румелия останя подъ прямата политическа власть на Султана. Но, както е извѣстно, тия исуственни и почти насилственни създадени двѣ български области се съединихъ на 6 й септември 1885 год. (като пакъ останяхъ около двѣстѣ села отъ Источна Румелия въ Турция) и сега сж въ едно цѣло—днешното Българско Княжество.

Панагюрище, 14-й септември, 1892 год.

МАЛКИ СТИХОТВОРЕНИЯ.

I.

Кждѣ да търсж утѣшенъе,
 Душевенъ миръ, покой сърдеченъ,
 Цякъ свѣтълъ, водещъ къмъ спасенъе,
 Животъ безъ скърби, сладкъ, вѣченъ?
 Кждѣ е този кжтъ свѣтовенъ,
 Бого день-нощно тѣй мечтажъ?
 Ил' туй мечта ѝ, що Богъ вѣковенъ
 За въ гроба мраченъ обѣща жъ?

II.

Послѣдня надѣжда.

Сълзи крвави проливашъ,
 Македонно, днесъ клета.
 Но защо тѣй много вливашъ
 Ги въ сърдцето на поета?
 Мошь ли крий стихътъ чудесни,
 Що слѣдъ мжки той нарежда?
 Ил' утѣха въ жални пѣсни
 Е послѣдната надѣжда?!

Два портрета.

I. Идеалистът.

Нима вий не го познавате? — Чудно! Та че вий съ него се срѣщате всѣкой день, — всѣкой часъ даже; говорите на често съ него, и много цѣти сте се възхищавали отъ неговото пламенно краснорѣчие — и пакъ не го познавате? Но — допускамъ. Заповѣдайте; азъ сега ще ви запознамъ съ него, та сега тамамъ е згодния случай.

Викатъ го... Великановъ напригнѣръ — но това не е толкова важно. И той е българинъ както и ний; той по всичко прилича на насъ освѣнъ по едно: ний сме прости смъртни — а той? — О, приготви се да благоговѣешъ: той..., той е нѣщо повече отъ наши скромни, практични хора, той е *идеалистъ*! И какъвъ идеалистъ още. Боже мой! — Не; природата безъ друго е сбъркала; намѣрението ѝ вѣроятно е било да го създаде за другия, надъ-звѣздния миръ, но капризната сѣдба рѣшила да се яви той въ този подълъ, мръсенъ, отвратителенъ свѣтъ. — и колко той е нещастенъ съ своето си създание за неприспособимостта си въ него!

А съ какви способности е надаренъ той, съ какви способности! Иди че не благоговѣй прѣдъ него! Какъвъ могъщъ умъ! Какви благородни чувства го движатъ! Какви високи, въ осѣпителната свѣтлина на идеализма, намѣрениа го подтикватъ!

Да, честна, пламенна, благородна душа е той.

А колко е той надминалъ своя вѣкъ! Лѣти, хвърка той надъ свѣтската суетность, високо, и много високо стои той надъ пълнатѣ съ прѣдразсѣдъци и заблудения людѣе, но стоящъ тѣй високо, колко той е за окайване! Напусто развива той своитѣ си идеи съ едно божествено краснорѣчие, напусто неговата задушевность, пламенность, неговитѣ благородни чувства да ги правятъ особено внушителна — него не го разбиратъ. И колкото не го разбиратъ, толкова по-високо той хвърка, лѣти, като дава всичкото си идеално прѣврѣние на тѣзи тѣла, на тѣзи сганъ, която се валя въ житейската калъ цѣла въ екстазъ отъ суетността на своя животъ.

И той се затвори въ спокойния храмъ на идеала си, който (храмъ) той въздигна въ сърдцето си — и се прѣдаде цѣлъ на слушение — не, на съзерцание и благоговѣние.

И неговия идеалъ взе характеръ на Божество съ особенъ культъ, — Божество на което той принесе въ жѣртва всичката си активность, всичката си пламенность, всичката си задушевность; — Божество, отъ което заласнахъ не виждаше какъ постъпено, постъпено потѣваше въ житейската калъ, защото не само душата има потребности, но и тѣлото; но все пакъ той се считаше за ревностенъ идеалистъ, макаръ да вѣвлѣче заедно съ себе си своя идеалъ въ калъта.

А сега колко повече той е достоенъ за почитание и удивление! И вий все пакъ не го познавате?—Та че, може би, ти ей сега говори съ него, та че, може би, той да е дошелъ и у вази, но повгледайте се хубавичко...

II. Скромний дѣецъ.

Вредъ можете да го срѣщнете, всѣкога можете да говорите съ него, а и когато пожелаете и да работите. Всѣкога учтивъ, всѣкога услужливъ; прѣданъ, добродушенъ, откровенъ,—той е отзивчивъ на всѣко добро намѣрение, на всѣко благородно желанье, на всѣко общеполезно дѣло, — и то прѣданъ до такъва стѣпень, че често неговитѣ частни работи сж въ разстройство, но обаче това много не го слушава.

Той е търпеливъ, разсѣдливъ, и най главно — честенъ; но неговитѣ понятия за честность сж по-други отъ обикновеннитѣ, та и неговата честность има нѣкакъ по други колоритъ: тя е тѣй скромна, както и притежателятъ ѝ — безъ никаква сѣнка отъ самохвалство; чиста — безъ никаква примѣсица отъ егоистичность; божествена, защото се е приближила до своята богиня-сестра — *честносттата сама за себе си*. Той постѣпва честно всѣкога не за да го похвалятъ, че е честенъ човѣкъ, но съ дълбоко съзнание, че той трѣбва всѣкога да е спокоенъ прѣдъ себе си, прѣдъ съвѣстьта си.

Никой, никога не го е чулъ да говори за себе си, да се прѣпоръчва съ дѣлата си; никой, никога не е билъ свидѣль на най-малкъ опитъ отъ негова страна поне да загатне за да го избержтъ за нѣкоя обществена, общеполезна работа; не, положително никой не може да засвидѣтелствува това! Его напримѣръ, гражданитъ сж се събрали да обмислятъ какво да рѣшжтъ, какво да направжтъ, щото — да кажемъ — положението на бѣднитѣ въ града да се подобри, или пѣкъ какъ да се намѣржтъ срѣдства за да се поддържжтъ и за да прѣуспѣватъ общеобразователнитѣ учреждения въ града нжъ, или пѣкъ... или пѣкъ за много други общеполезни работи. Взематъ думата, говоржтъ, рассѣждаватъ, прѣпоръчватъ мѣрки; но обаче явно личи единствения мотивъ, който движи всички, именно да бжде всѣкой отъ тѣхъ прѣдпочетенъ отъ другитѣ и бжде избранъ за изпълненето на рѣшенята; не стане ли това, всѣкога се появяватъ докачени честолюбия, незадоволства, интриги. А той — скромния дѣецъ? Сиджлъ въ нѣкое кюше, слуша многоглаголствующитѣ оратори, рассѣждава цѣлъ проникжтъ отъ благородната идея, едва забѣлѣвано взема думата, говори просто, кратко, ясно и — най на края — неговата скромность, правота и чистосърдечие надвиватъ, взематъ връхъ надъ гордитѣ честолюбия.

Но не е той безпринципенъ, не е той само човѣкъ на дѣлото, не е орждне само, простъ работникъ за какъвто го мислжтъ мнозина. Той работи въ името на принципи — не, той работи въ името на *идеала*, тѣй както го разбира той: *да достигне човѣкжтъ своя*

обравецъ, а обществото—своето нормално състояние. Да, въ никто на този идеалъ работи той, на него е посветилъ своитѣ физически и морални сили, но въ своята дѣятелностъ той като че го забравя, — до толкова се захласва въ подготовителната работа за достиганieto му. Въ това отношение той се отличава отъ идеалиститѣ, които се увличатъ повече отъ колкото трѣбва отъ крайната цѣль, велѣдствие на което най-напрѣдъ ги обхваща трѣскава бързина, безъ нуждната подготовка мжчтъ се да натрапятъ нови начини за живѣние, нови общественни форми и свършватъ всѣкога съ банкрутъ и съ самоубиение, че сж мжченици.

Тѣй скромень, разсѣдливъ, трудолюбивъ, тихъ —него всичкитѣ идеалисти го мразятъ, ненавиждатъ, наричатъ го безцвѣтенъ, хвърлятъ остроумни подигравки върху му; но всичко това не е отъ естество да го смути, да го отчае; той работи все тѣй ревностно — и неговитѣ не само почитатели, но и сподвижници се увеличаватъ все повече и повече, колкото и да расте викътъ отъ подигравки и присмѣхи около му. Сега вече много му стискатъ съчувствено ржката, а за напрѣдъ още по-много

Да, той, скромний дѣвецъ, не е ли истинския служител на идеала? Не е ли той истинския идеалистъ?

Ил. Веловъ.

СТИХОТВОРЕНИЕ.

Охъ, трепери...

Охъ, трепери листенцето клето,	Уви, уви, туй не ще да мине,
Остангло на вѣйка единчко,	И менъ, и тебъ смъртъта чака вече,
Люлѣ се и мисли за лѣто...	Тѣлото ми смъртно ще истине,
Като мене и то е самичко.	Вѣтъръ тебъ'ще отвѣе далече.

Охъ листенце, не се надай вече	И ще писне птиче гласовито
Ти да видишъ пакъ хубаво лѣто,	Жално, жално за тебъ ще погѣе...
Смъртъта тебъ не ти е далече,	Ти отъ менъ си, уви, по-честито —
Иасъхнгло, ти ще паднешъ, клето...	За менъ нѣма кой сълзи да лѣе.

Д. Ивановъ.

МАЛКИ РАЗКАЗИ.

I. Мъченикът.

(Откъслекъ на маджарски, написанъ Я. Неруда).

„Языкът на любовта в сърцето.“

— Кой е тамъ ?

Никой не отговаря. Почва да се удвоява шумението. Нѣщо приближава. Глътъ прахъ бѣше обхваналъ цѣлата кория, който позволяваше на зрителний нервъ, безъ да бѣде затрудненъ, да съобщава приетитѣ впечатлѣния на мозъка. Минжлогоднишнитѣ листове прѣцѣхъ подъ вратата на онова сѣщество, което се приближава все по-близо и по-близо до Широла.

— Кой си ти ? поднови Широла.

Захвапъ да се опивва окомо пояса, напина въ него единъ приличенъ на трионъ ножъ, извади го, исплчи гърдетѣ си на напредъ и се приготви за борба. Въ пояса му имаше само една късия съ тютюнъ и въ нея два-три сарафана. Той не съзнаваше, че ако стане нужда да си брани живота съ този ножъ, то той ще прѣдпочете да бѣга, или да се въскачи на нѣкое дърво, отъ колкото да стои съ ножъ на срѣца.

— Махвай се отъ тука, или сега ще стрѣлямъ ! извика ядовито Широла.

Забравилъ бѣше горкий, че въ ржцѣтъ си държи едно ржжда-сало желѣзо, а не пушка. Моментъ, въ който извика Широла горнитѣ думи, бѣше, за него, единъ отъ най-трагическитѣ, отъ най-душевностресителнитѣ.

— Не, не бой се ! Азъ съмъ, — отговори единъ гласъ изъ тъмнината.

— О, ела ! Ела при мене. И ти, навѣрно, си страдалецъ... като мене.

Нѣколко крачки прѣдъ Широла, връхъ едно дебело дърво, се бѣше надслонилъ единъ черенъ, съ изгорѣло лице челоуѣкъ, който тѣй сжщо се чувствуваше стѣсненъ отъ изненаданата срѣца.

— Ний сме еднакво нещастни — подзе Широла — като по това врѣме дебнишкомъ се озѣрташе въ тѣзи гора. Нещастieto е ясно отпечатано и ва двѣтъ сърдца...

Отведижъ непознатий се хвърли върху Широла съ тигърска яростъ, пригърна го и заплака.

— Охъ, ти ли си братко ?!... Живи бѣхци още vediжъ да се пригърнешъ... Да се притиснешъ единъ о другъ и, да чуемъ какъ тупятъ братски сърдца...

— Ахъ, нещастно родино ! Нещастни другари и още по-нещастни дѣвоики ! Ний далечъ, много далечъ отъ васъ се събрахме... Почувствувахми братската любовь... Седни тука, брате Мирко, на

това дърво да си искажем единъ-другиму нашитѣ теглила, ижки и страдания.

— Нали помнишъ, какъ дѣдо Иосифъ прати годежици у Заркини... Ахъ!... Какъ насила омжихъ Зарка за бѣлоглавиъ Драгутиня....

— Не ми спомнювай.

— Цѣлия епиводеъ, който станж при вѣнчаванието на иллата ти Зарка....

— Що?

— Зеръ не знаешъ? Отведохъ Зарка, по християнския обичай, въ черква да я вѣнчаватъ, а тя не ще....

— Е, послѣ?

— Като се научи баща ѝ Гуртинъ за случившето се, па като се надигне онзи ми ти учителъ, та хайде въ черква. Съ пѣна на уста и съ стиснати челюсти право при священника. „Ти отче — каже Гуртинъ — защо не вѣнчавашъ моята хубостница?“ — „Неще.“ — „Какъ да неще! Хайде по-скоро имъ исчети брачните молитви и издай свидѣтелства!“

Спусна се къмъ Зарка и извика: „Какво ме гледашъ така чунарито? Или незнаешъ, че има въ власть и въ срѣдъ черквата да те биеж!“

Попѣтъ ги вѣнча. Отведохъ Зарка у Иосифови.

— Отъ като набѣгахъ, азъ нищо не знаж, що е станжло...

— Ехъ, по-добрѣ, че не знаешъ!

* * *

Бухалтъ захванж да пѣе своята дрезгава пѣсенъ върху единъ близостоящъ брѣстъ. По-нататкъ кукушквата, акомпавирана отъ крилцата на веселитѣ прѣлѣпи, почж любимата си ария, като отъ врѣме на врѣме прѣкъсваше пѣсенъта си и се вслушваше въ нощни хоръ.

— Има ли нѣщо особено?

— Сетивната е трагична!

— Да не е станжло нѣкое убийство?

— Зарка не можѣ да живѣе съ Драгутина и....

— И се утровала?!

— Да!

— Охъ нещастие! Тя се утровала! Зарка?.... Че какво по-годо нѣщо нещастие?!... Нещастие надъ нещастията!... Вечъ живота ми се брои на прѣсти.. Азъ вече съмъ осжденъ на смъртъ... Сжествуванieto ми е прѣкратено!...

Источниъ край на хоризонта начж да побѣлѣва.

— А кадѣ ходѣ отъ тогасъ? попита Мирко.

— Отъ като згодихъ Зарка съ Драгутина, т. е. отъ когато сѣрдцето ми се нарани, отъ когато изгубихъ вѣра въ доброто; отъ тогасъ ходихъ по Маджарско, по Руссия, само и само да забравж.... Какво казвамъ?.... Зарка... Азъ никога нѣма да забравж!.... Моето сѣрдце още туптѣ, още стене за любимото си сжщество...

— Погребахъ я бливо до Аникина гробъ.

— Тѣй ли?

— Да.

— Какво блаженство за тѣхния прахъ! Двѣ любящи се същества при-живѣ, да бждѣтъ тѣ и смъртни наедно!... Чудно съзвпадение!... Ето виждашъ, колко години вече става отъ какъкъ съмъ оставилъ нашата Р-ца, само и само заради оная злокобенъ день... Ехъ!... Когато съдбата ни раздѣли съ Зарка, за всѣкога... Нѣнаше що да ме привлича, нѣнаше друго тѣй благотворно да влиае на сърдцето ми, както моята... А, не е вече моя... Зарка. Тя бѣше за мене и честь, и умъ, и богатство.

••

Вече съмнж. Бухалтъ прѣстанж да дравни слуха на наши-тѣ скитници и, случайно се срѣщнажи, братя. Гората захванж да издава своеобразни тонове, които се съединявахж, допълвахж единъ другъ; това съзвучие прѣдрасполагаше къмъ енергия, къмъ дѣятелностъ. Чучулигата отдавна се вий изъ небеснитѣ синини. Орелтъ, царя на небеснитѣ обитатели, почнж да прави смотръ на подвластнитѣ си птици... Прѣзъ нѣколко банри се чуеше пѣсенята на воднопада... Всичко бѣше въ весело настроение. а само двѣтѣ сърдца — на двамата братя—издаватъ вопли, срѣдни, проклетии къмъ човѣчеството. Тѣ станяхж. Попипахж се по пояситѣ, прѣгледахж джебоветѣ си, за да виджтъ всичко ли е въ порядѣкъ.

— Знаешъ ли Мирко, че азъ не съмъ ѣлъ отъ нѣколко деня — захванж Широла—а гладтъ знаешъ що поражда...

— Азъ като трѣгнхъ за насамъ, понеже ми каза единъ пѣт-никъ, че те е видѣлъ по тѣзи мѣстности, взехъ съ себе си два хлѣба; а ето става петъ деня отъ като съмъ излѣзълъ отъ Р-ца и изѣдохъ почти всичкия хлѣбъ, а останало е само едно коначе хлѣбъ и малко сирене. Азъ трѣгнхъ да те търсж... Хайде, да отидемъ въ Б-во, което е ей тамъ задъ оная връхъ и ще купишъ потрѣбното.

Мирко зарамчи торбата, взе кривака на рамо и трѣгнж заедно съ Широла.

— Ако е далечъ, дай ми хлѣбтъ колкото и да е, каза Широла.

— На ли ти казахъ! Ей задъ оная банрчинка... Като мивнемъ бродтъ ще излѣземъ на върха и отъ тамъ — хайде въ село; тамъ ще се наѣдемъ добръ. А сега да ти дамъ коначето само ѣденъето ще си развалишъ.

— Отъ сега нататѣкъ никакъ нѣма да влазямъ въ село. Става вече 25 години отъ като съмъ излѣзълъ и да живѣмъ още 55 пакъ не щд да се вѣстж въ село.

— Защо?

— И това иска питанье!

— Че какъ тѣй?

— Ей за това. Азъ не можж си прѣдстави какъ ще прѣтърпж снова душевно сътресение, което ще ме сполита при всѣки споменъ на всѣки епизодъ — на задружния ми — съ Зарка животъ. Какъ ще можж безъ нервенъ ударъ да гледамъ рѣката, край която играеше, а може би и още играе хорото? Кждѣто Зарка събираше отъ край

рѣчнитѣ градини цвѣта, отъ които увиваше китки и вѣнци и ми красѣше челото! Какъ съ хладнокрѣвие ще мож да прѣминеж онова възпоинание, когато безгрижно си играехи край селската кория, която най-сполучливо би наречена не иначе, освѣнъ „земенъ рай“? Откъсвахме цвѣта, правѣхме вѣнци и единъ-други, съ любовна усмивка, си кичехи челцата... Какъ?... Какъ?... Ще се забрави ли тѣзи верига отъ най-идеални, най-желаеми минути? А сега какъ съмъ? — Ходихъ на горѣ — на долѣ... По цѣлъ свѣтъ. Навредъ, прѣдъ очитѣ ми мрачно, тѣжно, отвратително. Нѣма вече да почувствуважъ онова блаженство, което прѣкарвахъ прѣвъ огъвъ минути, когато се прѣгърнѣхми и слушахми какъ сърдчицата ни тупятъ!... Кой не е испитвалъ какъ тупятъ влюбени гърди?

Минахъ брѣга и се искачихъ на върха. Седнахъ и Мирко по-сочи съ прѣстъ къмъ селото и каза на брата си:

— Е, ето селото за което ти казвахъ; ще отидемъ тамъ и ще поръчамъ нѣщо за ѣдене... И азъ колко борби, колко мъки прѣкарахъ до гдѣто да се събержъ съ моята Милка!

— Нимà Милка е моя снаха?

— Да.

— Не си до толкова злѣщастенъ като мене, Мирко.

— Да.

— Съ пълно ли съгласие?

— Не. Баща ѝ не я даваше на мене, понеже не съмъ богатъ, пѣкъ при това я искаше и дѣдо Томичъ за снаха, който е опледѣ като въ паяжина съ лихварскитѣ си шарлатанини цѣлото ни село. А, сполай на Бога, всичко станж по волята ни.

Станахъ и се упахтиха за въ село.

*
*
*

Влѣвнѣхъ въ селото и право въ дѣдовата Пенѣва крѣчма. Поръчахъ ѣдене. Наобѣдвахъ се.

— Я чуй, братко, като отидешъ — подвæе Широла — въ село, иди на Заркиний грѣбъ и насади, зарадъ мене, едно плодно дърво; когато роди плодъ, всѣки който замине, да си спомни моята гълъбница...

— Че кждѣ ще отидемъ другадъ, ако не въ село?

— До гдѣто ми е Зарка на сърдцето... А пѣкъ азъ нѣма никога да я забравя... не щж да влазямъ въ село.

Мирко заплака. Иалѣвохъ изъ крѣчмата и се раздѣвихъ. Широла замнж задъ граница, а Мирко — въ село.

Прѣв. отъ хърватски Гуйко.

II. Короната на морския царь.

Приказка отъ Р. Густавсона. *)

Това бѣ отдавна, много отдавна, прѣди нѣколко хиляди години. На дъното на едно дълбоко море седѣше морския царь на раскошенъ тронъ, и всичкитѣ подданици дохождахъ отъ разнитѣ води за да му засвидѣтелствуватъ своитѣ вѣрноподанически чувства; морскитѣ лъвове се ваяхъ при краката на морския владика, китовегѣ припливахъ за да му искажатъ покорността си, а летящитѣ риби съ искритѣ си оправяхъ бръчкитѣ на царското чело. И всичко това се отражаваше въ царския тронъ, направенъ отъ най-чистъ хрусталь и украсенъ съ милиони водни капки. Дрѣхитѣ на морския царь се състояхъ отъ дълга риза изъ пѣстри рибни люспи, надъ която морскитѣ жители сж се трудили около двѣ хиляди години, и отъ плащъ изтъканъ отъ морски рози, краищата на които се растягахъ по водната повърхность на разстояние отъ много мили. Въ ржката си царьтъ държеше скиптръ, а на главата си имаше корона отъ яркочервени корали и, макаръ царския тронъ да стоеше на морското дъно, но величественната и могъща фигура на царьтъ се издигаше до самата морска повърхность, а короната му излязаше надъ повърхността и бѣ обвита съ водорасли, както хората говорѣхъ; наистина, това бѣхъ дългитѣ коси на морския царь, клатящи се отъ вълнитѣ.

Морский царь, сѣднълъ на троня си, раздаваше правосъдие. Но тамъ, долу, на морското дъно, правосъдието крачеше съ сжщо така бавни стѣпки, както и у насъ, на земята, та морския царь раздаваше правосъдие отъ много столѣтия безъ да се подигне отъ троня си. Най-послѣ, обаче, той до толкова се умори, че рѣши да поотдохне. Той остави скиптра си и сне своята корона. Но какво отрадно зрѣлише се прѣдстави прѣдъ очуденитѣ царски очи! Какво чудо се извърши съ короната му! Червенитѣ корали бѣхъ покрити съ черна земя, а на нея растѣхъ гори, възвисявахъ се планини, красяхъ я долини и земни ливади; четвероногитѣ животни оживявахъ гората, въ долинитѣ се располагахъ хората. Всичкото тукъ тѣй весело се усмихъ на морския царь, всичко бѣ тѣй изпълнено съ животъ и красота! И морский царь плесихъ ржцѣтъ си отъ радостъ: той никога не бѣ виждалъ нищо подобно и не можеше да си отмане очитѣ отъ чудесната картина.

Но слѣдъ кратко врѣме — вѣроятно слѣдъ нѣколко години, който периодъ се показваше краткъ за морския царь, — той съ ужасъ забѣлѣжи, че очарователната картина изчезва; скоро живогтъ на короната се прѣкрати, виждахъ се само голе скали и бѣли скелети, обвити съ морска трѣва.

Тогавъ царьтъ затъжи:

*) Рихардъ Густавсонъ е прочѣтъ шведски писателъ, роденъ на 11 августъ 1840 год. въ Стокхолмъ. Написалъ е до стотина пиеси, много приказки и равни други творения.

„Ахъ, картината бѣ тѣй хубава!... Защо не можехъ да я запазя?“

И ето морскій царь свика цѣлия си дворъ, всичкитѣ си подданици, способни за работа и имъ заповѣда да направятъ такъвъ стълбъ, който да достига водната повърхность. Незабавно пристъпиха къмъ работа и, когато стълбътъ станъ готовъ, царьтъ прикрѣпи на него короната си и я украси съ злато и алмази.

Единъ пѣтъ въ хилядо години морскій царь имаше право да си подигне главата надъ водната повърхность и да гледа на заходящото слънце. Но до това врѣме царьтъ нито единъ пѣтъ не се е възползувалъ отъ това право: „нищо, мислеше той, не може да бжде по-прѣкрасно отъ моето царство.“ А сега той очакваше съ неизразимо нетърпѣние, очакваше часътъ, когато ще може да се полюбува на творението си. Трѣбваше да чака още почти хилядо години, но за морския царь това не бѣ дълъгъ срокъ — и очаквания день най-послѣ присигна. Испълненъ отъ радостъ царьтъ взе арфата си за да испѣе радостенъ химнъ на своето творение, и подигна царската си глава надъ водата. Короната му се видѣ, още по-прѣкрасна, по-многочюдна, по-ярка, отъ колкото първия пѣтъ. Голѣми кораби се носѣха по вълнитѣ, богати градове украсѣвахъ брѣгътъ. Но надъ тия градове, надъ селата и колибитѣ се носѣше страненъ шумъ, който исплаши царьтъ и, когато той се приближи къмъ короната, то видѣ, че хората се убиватъ единъ другъ за златото, съ което той я украси. Братъ отиваше срѣщу брата си, синъ противъ баща си, раздавахъ се викове, проклетия и стенания на умирающитѣ — на всѣкъдѣ — страшна скръбъ, безкрайни страдания, и вслѣхото зарадъ златото! Тогава разгнѣвений царь удари съ арфата по короната съ такъва сила, че нѣколко кораби се развихъ о скалиститѣ брѣгъ; пламтящото отъ гнѣвъ джханне на царя развълнува морето, и то зарева около короната, вълнитѣ съ дивъ ревъ се рабиха о брѣговетѣ. Царьтъ пѣкъ съ двѣтъ си рѣцѣ хванъ стълбътъ, затрѣся го, за да потъне короната въ морската дълбочина. Но стълбътъ яго. непоколебливо стоеше — само нѣколко градове бѣха разрушени отъ землетръсение, нѣколко хиляди човѣци загинаха. Но какво значеше тая купчина хора! Останалитѣ живи се нахвърлиха на нова плячка, на имуществата на изирѣлитѣ и радорѣтъ се увеличи.

Тогава морскій царь горко заплака и слѣзе плененъ съ скръбъ въ подводното си царство, като се дълбоко раскаиваше въ това, че украсилъ короната си съ злато и елмази.

Прѣвезъ отъ рускии: А. Л-ский.

III. Бърбумбумъ!

Сатира отъ Сватоплука Чеха.

Лицето на княгия Страхины наглеждаше на бѣлата възглавничка като нацѣденъ лимонъ на алобастрово блюдо. Пусталитѣ ѣ востъчни прѣсти прѣвѣрвахъ облитъ върна на дългата ѣ огърлица; тънкитѣ и синкави устни пѣпниха тиха молитва. Безъ тѣни малки признаци

на животъ всѣки би вazelъ това неподвижно лице, съ брада нагорѣ върната и съ дълбоко впаднали очи, за мъртво.

При нея стоеше мжжъ, облѣченъ въ монашеско облѣкло; блѣдното му, съ остри черти ограничено лице, приличаше на набожна книжна маска, подъ която се скриваше неочакванъ разбойникъ. Въ едната си ръка държеше нѣкаква си бумага, а въ другата—мокро още перо. Не трѣбва даже да изеснявамъ на читателя, че бумагата прѣдставляваше завѣщанието на княгиня Страхини и че мжжътъ е членъ на езуитския орденъ.

„Драга сестро Христова.“ почна езуитна лукаво, „неотлагайте за по-нататъкъ богоугодното си дѣло! Не забравяйте вѣчното блаженство, която може би съ едно дръпане на перото ще искупите.“

Княгинята въздѣхна изъ дълбоко. Размътенитѣ ѣ очи се спрѣхъ умилително върху говорящия и посивѣлитѣ ѣ устни зашепнахъ: „Ахъ, свети отче, — утрѣ ще подпишъ, утрѣ.“

Дойоловия ученикъ завъртъ глава. „Утрѣ ли“? добави строго. „Утрѣ може да стоите вече прѣдъ страшния съдъ Божи. Кому сж известни днитѣ и часоветѣ? Утрѣ може би, ще теглятъ вашитѣ дѣла; когато тежестъта на грѣховетѣ ви натегне на едната страна, ще има ли достатѣчна тежестъ на справедливостъ отъ другата?“

Княгинята закри лицето си съ пусталитѣ си восѣчни прѣсти. Слѣдъ малко тя застенжъ отчаяно: „Ахъ дѣцата ми, бѣднитѣ ми дѣца!“

Езуитинътъ се дръпна гнѣвно: „Вашитѣ дѣца ще измѣнятъ ли присѣдата на неумолимия съдия тамъ горѣ? Припомнете си само първия вашъ мжжъ, чиято кървава сѣвка ще води грозно обвинение тамъ противъ васъ.“

При това той показа съ прѣста си къмъ единъ образъ, който висѣше на срѣзположната стѣна на богато украсената стая. Оплашено погледна на него болната. Въ богато украсена рамка се забѣлѣва образъ въ естествена голѣмина на красивъ мжжъ. въ пълната сила на живота, съ огненно око, съ хубава брада, облѣченъ въ народно полско облѣкло и съ „палашъ“ на кръста. Той бѣше Адамъ Залески, първия мжжъ на княгиня Страхини.

Въ този моментъ, когато и двамата погледнахъ на образа — княгинята съ уплаха, монаха съ напнато очаквание—съ портрета стана едно чудно промѣнение. Лицето му посивѣ, очитѣ му се затвориохъ; конфедератката¹⁾ изчеза и на нейното мѣсто се яви въ чорлавата му коса една бѣла кърпа, която на едно мѣсто стана кървава; на открититѣ му гърди се показа страшна широко зѣеща рана; грозното това видѣние се ирѣднж, слѣзе отъ рамката долу на пода и съ огворени ржцѣ се приближаваше къмъ леглото на болната...

Викъ на ужасъ се спрѣ върху устнитѣ на княгинята; съ око ужасно уплашено гледаше тя какъ мъртвецътъ се приближаваше къмъ нея. Студенъ потъ изби на челото ѣ.

Тържествующий монахъ се усмихнж. „Подпишете,“ тихо продуна той. и „видѣнието ще изчезне.“

¹⁾ Народна полска шапка.

Безъ да продума, княгинята грабих конвулсивно перото и подписа. Погледътъ на есуетина блѣска отъ удоволствие.

* * *

Между това, когато майката съ треперящето си перо разрушава въ единъ мигъ щастнето на собственитѣ си дѣца, нека видимъ какво става съ тѣзи нещастни жертви на есуетската лукавщина.

Ела съ мене, любезни читателю, на Коширскитѣ гробища ¹⁾ и слѣзъ съ мене—ако можешъ—нѣколко стѣпки подъ земята. Въ джбовъ ковчегъ лежи младъ мъжъ. До колкото тѣмнината — що тука царува—позволява, распознаваме неговото блѣдно и благородно лице и сгънатитѣ му върху гърди рѣцѣ. Гробна тишина, нарушавана само отъ въртението на червитѣ въ ковчегъ, царува наоколо.

Отведнѣжъ се чува дѣлбока въздишка; очитѣ на мъртвеца се цѣли отварятъ; тѣлото се силно задвижва, рѣцѣтѣ се подигатъ и пипатъ по стѣнитѣ на ковчегъ. Никакво съмишление, че този чловѣкъ е билъ живо-погребенъ. Постепенно усѣща нещастника страшното положение, въ което се намира; викъ на ужасъ се истрѣгва изъ гърдитѣ му, обаче не отива по-далечъ отъ стѣнитѣ на ковчегъ. Той отчаяно се върти въ тѣсното си дѣгло; буца съ рѣцѣ покрива на ковчегъ, обаче последний е ягко закованъ и не позволява. Уморенъ спира на минута безцѣлното си напѣвание. Въ гробната тишина чува туптението на собственото си сърдце и въртението на червитѣ въ джбовия ковчегъ. Внезапно усѣща нѣщо студено на врата си; посегва тамъ и олавя между прѣститѣ си — отвратителенъ гущеръ. А сега любезни читателю, когато косата ти е отъ ужасъ настрѣхната, вслушай се внимателно! Надъ насъ се чува шумъ, като че лопата удря на камъкъ. Оживѣлий мъртвецъ се услушва. О, надѣжда! и духътъ му мѣри правилно всѣко едно удряние.

Нека сега се върнимъ на повърхността. Въ нощния иракъ заблѣзвами да влизатъ въ гробищата три лица. Фенерътъ, който е въ ржката на едного, ги освѣтлява достатъчно, за да можемъ да ги различимъ. Едното отъ тѣхъ е гологлавъ старецъ, второто—грозовъ юноша и третото—полугола, хубава дѣвойка.

„Тукъ е то,“ почва стареца, като се спира надъ гроба на живо-заровения. „Почакайте малко; ще донесъ лопата и мотика.“

Когато се отдалечава онаи, приближава се юношата къмъ дѣвойката и прѣсхва на ухото ѝ: „Като почне да рине, ще го убия съ мотиката. Диамантовий прѣстенъ ще бѣде нашъ и задружно ще го прогуляемъ.“

Дѣвойката поклатва глава.

Старецътъ се връща и почва да копай. Когато старецътъ навежда голата си глава подъ лопатата, ударва го юношата въ нея и той безъ да извика прѣкатурва се мъртъвъ на земята.

Юношата отвлича мъртвото тѣло на стареца и почва да копай самичкъ. Дѣвойката постоява единъ мигъ замислена надъ него, все-

¹⁾ Гробища въ Прага.

зависно бръква въ пазвата си и навежда отъ тамъ дълъгъ остъръ ножъ. Извива се колкото ѝ сила стига и го забива въ пръвтия гърбъ на копачия. Въ сщия моментъ послѣдний се захлупва съ лице къмъ земята. Дѣвицата отидва мъртвеца на страна и продължава да копай по-нататкъ, върадавана че сама ще завладѣе диамантовия пръстенъ и че сама ще го извадне отъ ржката на мъртвеца.

Стигва ковчега. Когато се навежда надъ него, чува отъ вжтрѣ ясно чловѣчески гласъ. Уплашена испуща мотиката. Слѣдъ малко дигва я пакъ и извиква: „хе, хе, отъ страшила не ме е страхъ! На най-послѣ ако е живъ спестилъ си е поне равноснитъ за второ погребение.“ Това като каза, стисна съ еднаа си ржка ножа, а съ другата отвали капака на ковчега.

Живо-погребений, като да бѣше на пружини — дигва се отведнѣжъ изъ ковчега; блѣсъка на феверя, който дѣвицата държеше въ ржка, го ослѣпява за кжсо врѣме. Обаче дѣвицата надниква вече въ неговото лице, хвърля ножа и извиква радостно: „Братко!“ — „Сестро!“ извиква въскръснлия изъ гроба и зграбчва въ обятията си дѣвойката. Алфредъ Залески и Фанда Залески, дѣца на княгиня Страхини, се срѣщатъ.

Сѣдатъ на ковчега единъ срѣщу други и той почва да ѝ отквива страшната тайна на своята неотколѣшна смъртъ. Не можъ за сега, любезни читателю, да ти съобщя тѣхния разговоръ, защото ни се иска постоянно да държж твоего любопитство на конецъ. Доживенъ ли щастливо петдесетата глава, ще се дочетешъ всичко.

* * *

Въ роскошния будоаръ на прѣлестната Аврелия стоеше Роландъ Страхини, свнъ на княгинята Страхини отъ втория ѝ бракъ. „Надѣй пакъ, ма chère!“ извиква той „нека живѣе грѣшната раскошь!“ Аврелия дигна грациозно съ хубавитѣ си прѣсти, отъ които всѣки бѣше изобилно натегнълъ отъ диамантови прѣстени, едва кристална чашка и надѣ въ нея шумливо шампанско. Сжщеврѣменно обаче надѣ въ нея съдържането на малко едно шишенце, което незабѣлѣзано истегли изъ ржкава си. Роландъ ни и заспа като окжпанъ.

Въ този моментъ се прѣснж статуята на Лада,*) която възсѣднвала на лебедъ, срамежливо надничала изъ единъ отъ жлитѣ на будоара и изъ бѣлия мряморъ искокнж висока едва личностъ съ черна широкогрѣшна шапка. Личността бѣше езуитинъ. Послѣдний се приближи къмъ масата и натиснж едно копче, никому до сега неизвестно. Мряморната плоча на масата се подигнж и подъ нея се яви единъ голѣмъ отворъ, отъ който водяхъ вити стълби до нѣкаква си дълбока пропастъ, пълна съ стенания и чловѣчески кости.

Изъ отвора излѣзохъ двама мжжѣе. Дигнаж Роланда и го повлѣкохъ долу по стълбитѣ. Езуитинътъ се исправи на края на отвора и надничаше съ удоволствие долу.

*) Богиня на хубостта.

Отведнѣжъ скочи Аврелия и съ викъ : „Ахъ, азъ го обичахъ!“ бутнхъ монаха до вѣжщата пронасть. „Сестро!“ застана послѣдния при паданнето си.

Аврелия гледа нѣколко врѣме слѣдъ него : послѣ хвърли маргаритѣ отъ главата си, гривнитѣ отъ голитѣ си до лакътъ рѣцѣ. вахлуни мраморната плоча на масата, качи се върху нея и нададе страшенъ канвуясивенъ смѣхъ. Тя полудѣ.

* * *

И сега ела съ мене, любезний читателю, въ една тѣсна станчка съ изгледъ на стѣна. Въ вѣчния полуракъ ще забѣлѣжишъ тамъ единъ юноша, наведенъ надъ кола груба книга, която трѣскаво пълни съ слова. При това, отъ врѣме на врѣме, погледва въ една книга съ грозни образи и често посѣга къмъ джебния си словарь. Задъ него стои правъ почтенъ единъ господинъ, на когото лицето изражава спокойствие и който повтаря често : „Седемъ убийства въ една глава! Ще го поглѣщатъ просто. Сега трѣбватъ само червени корички и върху тѣхъ испанската инквизиция—и всичко ще отиде като топълъ хлѣбъ!“

Болийнъ юноша смѣта въ ума си колко убийства ще трѣбватъ още за да има пари за добра вечеря.

Читателю. Ей, драгий приятелю, кждѣ ни заведи ти съ твоя разказъ? Ами че това е.....

Азъ. Млкъ! За Бога, само не имена! Вѣдъ по-голѣмата частъ отъ нашата читающа публика е на страната на такива господа авгори. На хората харесва сега анатомически музей въ рудочервени корички и измамливи заглавия, обявяващъ съ тъпана на най-скубливата реклама. Когато беллетристиката съ сжщинска реална цѣна умира отъ гладъ за читатели, трупатъ се тълпи отъ послѣднитѣ върху това литературно Бъррбузбузъ и гълтатъ ли гълтатъ тѣи безвкусна бъркотия отъ кръвъ и еаунтско мастило. Па вѣрвай ме, любезний читателю, върви ли работата все така, скоро ще доде цѣлата чехска литература на тъпанъ!“

А това би още липсвало, както казва классически знаменития Бретъ-Хартъ.

Прѣвелъ отъ чехски Ст. О-въ.

Забѣлка. Колко е правъ въ сжжденията си знаменития чехски писателъ! Ако думитѣ му сж прави за разваленния вкусъ на чехската читающа публика, колкото сж тѣ по-прави за вкуса на нашето читающе общество, което обича да чете ако не исклучително, то съ малки исклучения, произведения отъ рода на тѣзи, които гениалний чехски авторъ тѣи майсторски знае да оскива.

Прѣводачтъ.

Изъ книжнината и живота.

І. ВЪ НАШЕНСКО.

Дѣятелността на народното прѣдставителство. — Периодическата книжнина върху истеклата година. — Нашата студентска младеж на чужбина — матната надѣжда на България. — Периодическия ни печатъ и неговото състояние сравненъ въ миналите двѣ години.

Народното прѣдставителство отъ 15 януарий т. год. поднови своята дѣятелность, която се продължава и до сега. Вѣроятно І-та сесия на ІХ-то Обикновено Народно Събрание, която истича на 31-й януарий ще бѣде просрочена още за нѣколко врѣме, тъй като голѣма частъ отъ твърдѣ важни законопроекти и други законодателни акти не сж били прѣдметъ на окончателно обсъждане. Между тѣзи законопроекти има нѣкои съ извѣрдно голѣмо значение за обществото. Стига да поменемъ проектите за избирателенъ законъ, за горитѣ, за измѣнение и допълнение закона за земледѣлческите едиси, за монетитѣ въ Княжеството, за измѣнения въ гражданското и главно сждопроизводство, за сждоустройството и търговскій законъ. Отъ другитѣ законодателни акти, прѣдстоящи на разрѣшение и които сж възбудили справедливо всеобщото внимание сж: Потвърждаването договоритѣ за постройката на линиитѣ успоредна въ Южна България и прѣбалканска (Руссе, Търново, Нова-Загора), както и търговскитѣ конвенции съ Австро-Унгария и др. държави.

Нека се надѣваме, че народното прѣдставителство, въ согласие съ правителството ще употреби всички усилия за да склучи законодателната си дѣятелность въ интереса на обществото. Всички горѣналожени законодателни акти, до колкото сж познати на насъ, съдържатъ полезни за отечеството ни положения. Бихме се спрѣли тукъ да разгледаме пѣкой отъ тѣзи законопроекти, които се надѣваме ще докаратъ голѣми улеснения и ползи въ развитѣ сфери на нашия обществовъ животъ, но тукъ не му е мѣсто за подобни прѣговори, а колкото за единъ общъ погледъ за извършеното отъ Народното Събрание прѣзъ текущата сесия—ний ще се повърнемъ.

* * *

Новата година се посрѣщя и старата се изпроводи съ различни мисли и отзиви въ развитѣ книжовни и партийни кръгове у насъ. Вѣстницитѣ „Миръ“, „Прогрессъ“, „Сливенъ“ и „Български Търговск Вѣстникъ“ сж малко-много настроени въ единъ тонъ. Тѣ отдаватъ справедливостъ на старата 96 г. като я напѣрватъ не само не ялова, но изпълнена съ грамадни исторически послѣдствия. В. „Прогрессъ“ казва:

„Смѣтката на старата година ще бѣде направена, ако кажемъ само, че пожелаваме новата да бѣде колкото нея щастлива. Едно събитие само, съ грамаднитѣ си послѣдствия, я изпълва и я прави историческа: събитието, съ което е свързана датата 2 февруарий, покръщението на прѣстолонаслѣдника Княза Борисъ! 1896 година

ще остане годината, въ която България се сдоби съ династия исповѣдующа традиционната и завѣтната ѝ вѣра. Само това събитие е достатъчно да обесмърти името на истеклата година, да я направи една отъ малкото златни дати въ българската история. Но само то ли е? Тая година видя, като прѣвъ резултатъ отъ покрѣстванieto на Княза Борисъ, помрението на България съ нейната освободителка Русия и приповнаването за законенъ Князь на България нейния мждъръ и наджханъ съ най чисти патриотически ламтежи Господарь, Н. Ц. Височество Фердинандъ I-ий. Това сж събития, които справедливо бидохъ нарѣчени епохални, и годината, която ги видя, може тоже съ гордостъ да носи това наименование. Може ли на цевата година да се пожелае нѣщо повече отъ това, да бжде щастлива, колкото своята прѣдшественница! И ний съ голѣма надѣжда въ душата правимъ това благопожелание.“

Вѣстникъ „Миръ,“ като прави равнoсѣтката за истеклата година, казва:

„Истеклата 1896 година е твърдѣ знаменателна въ всѣко отношение: политическо, економическо, финансово, индустриално и образователно. Историата на Българския народъ се украси съ таква свѣтли страници, които поколѣнната на бжджщитѣ вѣкове ще прѣпрочитатъ съ гордостъ и ще ги завѣщаватъ за назидания на своитѣ наслѣдници. Прѣвъ тая година, на която послѣдний день прѣживявами, нашето отечество, на чело на което стои единъ мждъръ и способенъ Върховенъ Господарь и едно истинско народно и патриотическо правителство, направи една гигантска стѣпка на прѣдъ, като скжса съ опасната авантюристическа политика на миналото за да положи основата на друга, чиста народна, умѣренна, разумна и ползотворна. Ползитѣ отъ тая нова политика не закжснѣхъ да се появятъ: само въ нѣколко мѣсеца ний направихми таква работи, които други народи не бихъ били въ състояние да извършатъ въ продължение на цѣли десетки години. България изведнѣжъ се исправи на собственитѣ си новѣ и аживѣвъ правиленъ политически живоугъ, въ който народътъ изцѣло почнѣ да зима живо участие. Послѣднитѣ законодателни избори сж блѣскаво и неопровержимо доказателство, което не може да бжде разбрано и признато само отъ честолюбци и умопомрачени личности. Ний сми съврѣменици и страститѣ сж още въ буйния си разгаръ за да можемъ да схванемъ и оцѣнимъ както трѣбва на прѣдъка и успѣхитѣ, които сми направили прѣвъ тая щастлива година въ политическо отношение. Достатъчно е за сега да се признае отъ всички отрадния фактъ, че сми вече държава съ легализирано положение и че занимавани заслужено мѣстото си въ реда на европейскитѣ държави. Останалото ще го каже единъ день историкътъ, който ще бжде въ състояние да оцѣни хладнокрѣвно значението на събитията и тѣхнитѣ послѣдствия за страната.“

В. „Сливенъ,“ единъ отъ провинциалнитѣ вѣстници, който свързва отечественитѣ интереси съ тия на славянството, казва за истеклата година слѣдното:

„Въ истеклата година България, слѣдъ голѣмитѣ сътресения

прѣзъ 8 годишния периодъ на Стамболовското управление, които бѣха я докарали до една грозна опасностъ, влѣзна въ нормалното си течение, както вътрѣшно, така и вънкашно. Негово Царско Височество биде признатъ отъ европейскитѣ дворове, съгласно Берлинския договоръ, за законенъ владѣтель на България, съ който актъ българското отечество влѣзъ въ добри отношения съ всичкитѣ европейски господарства. Най-цѣнна печалба въ този случай бѣше нашето помирение съ Русия. Руския монархъ и отечеството му великодушно простижъ всичкитѣ прѣвръщения на България, които бѣха сторени отъ нейни заблудени синове. Това бѣше искренното желание на българския народъ; за това и помириенето се посрѣтнъ съ най-голяма радостъ отъ населението: чувствуваше се едно второ освобождение на България. Слѣдъ него послѣдва покрѣщение на Н. Ц. Височесто Прѣстолонаслѣдника Князь Бориса по православенъ обрядъ, съ което ний царствующата династия тѣсно свърза съдбинитѣ си съ оубѣжи на Българския народъ, като станъ *чисто народна династия*. Съ това се обезпечи веднѣжъ за винаги и вътрѣшния рѣдъ и тишината на държавата. И настѣпихъ врѣмена за вътрѣшна плодотворна дѣятелностъ, къмъ която бѣше обърнато и всичкото внимание на народното прѣдставителство."

А ето съ какви прочувствени думи испровожда старата година „Български Търговски Вѣстникъ“:

„Една отъ най-хубавитѣ години на новата български история е задъ насъ. Слѣдъ 9-годишното лутание въ политическото море, българскій държавенъ корабъ съ пълни платна влѣае въ пристанището на политическата сигурностъ. Съ жертвата въ религиозното си убѣждение, която Н. Ц. В. Князътъ принесе на страната си, се образува народна династия на Княжеството, спечели се наново приянството и благоволенieto на Освободителката и се отвори почетно мѣсто за Княза и страната въ дипломатическия салонъ на Европа. България прѣстанъ да бѣде интересното и застрашающе спокойствието дѣте на европейското държавно семейство, а спечели мѣстото си прѣдъ масата на възрастнитѣ и признатитѣ. Тя доби слѣдъ туй възможностъ, да тури на страна мечтъгъ, който държеше въ едната рѣка при съгражданнето на народното си благосъстояние, и да продължава работата си съ по-свободни рѣцѣ. Едно нѣщо може само да маскърби всѣки патриотъ, като си спомнява за тѣзи радостни събития. Това е празния песинизъ, който питае жлъчката на партийнитѣ фракции и не имъ допуца да признаятъ дѣлата, пхтищата и хората, които докаражъ тѣзи сподуки. Това обстоятелство би могло да отчѣйва мюзина, ако самото население, съ здравия си инстинктъ, не би доказало при законодателнитѣ избори прѣди 1½ мѣсеца, че то утѣе да оцѣнява ходтъгъ на събитията и че то ще удобрява винаги една трезвенна, обмислена, *славянска* политика.“

Съ противоположно настроенъе испровождатъ старата година вѣстницитѣ: „Свобода“, „Народни Права“, „Знаме“, „Свѣтлина“ и „Свободенъ Гражданинъ.“ Споредъ първия отъ тѣзи вѣстници истеклата година донесла на нашето отечество „позоръ, срамъ, уни-

жене, компрометиране и дескредитиране.“ Нито великия актъ на прѣиннаванетоъ Прѣстолонаслѣдника въ лоното на православието, нито урежданieto на международното положение на България и припознаването на Н. Ц. В. Княза за Господаръ на страната, сж събития, които привличатъ благоприятната оцѣнка на органа на народната либерална партия. Той осжда като „вандалищина“ първото отъ тѣзи събития и не върва да се е поправило международното ни положение, като осжда правителството, както за „насиллия въ изборитѣ“, така и за „расширѣвание народния потъ.“

„Народни права“ сж доволни отъ балланса на истеклата година, но, казватъ тѣ, ний сии напълно доволни отъ борбата съ която изпълнихи дълга си спрямо отечеството, спрямо неговитѣ интереси и спрѣмо народната ни династия. Не е наша грѣшката ако не сии умѣли да запазимъ отечеството отъ злини на които послѣдствията не сж извѣстни, тѣй като ний нѣмахим никаква сила освѣнъ онази на словото и на проповѣдта.“ Вѣстникътъ нарича злини наистина великитѣ исторически събития прѣвъ годината. Припознаването на Княза не го удовлетворява, както не го удовлетворява и миропомазанието на Прѣстолонаслѣдника, защото това било станало „за лични и официални выгоди въ явенъ ущърбъ на народнитѣ интереси.“ Вѣстникътъ казва: „Обстоятелствата сами дойдохъ да потвърдятъ това вървание. Получаванieto на два фермана, възстановленieto на Источна Румелия, турянието фесъ на глава, наименованието Княза за турски сановникъ, обѣщанieto за прѣмахването на архивата, обѣщанieto за плащанie данѣкъ на Турция, придружаванieto на Княза отъ единъ турски чиновникъ, посрѣщанieto му наприѣтъръ въ Парижъ като турски сановникъ и други подобни дѣла сж толкова много доказателства за народното ни унижение, щото излишно е да се търсятъ други оща отстъпки и обѣщания, които Князътъ или правителството му сж правили прѣвъ течението на тѣзи нещастна за българския народъ година.“ Вѣстникътъ искава своята радостъ въ всѣки случай поради припознаването на Княза, което е въ всѣки случай, „едно тържество на Българската кауза.“ Сърди се само той на Княза, че слѣдъ припознаването не махнѣлъ „анормалността“, т. е. не промѣнилъ правителството си, а допуснѣлъ нему да прави нови избори. „Н. Пр.“ сж недоволенъ прочее отъ положението, което все си остава за тѣхъ анормално. Тѣ сж недоволенъ отъ зак. за амнистията, защото неудовлетворявала всѣкого. Така щото „не може да става никакво сравнение между отстъпкитѣ на Австро-Венгрия въ търговско промишлено отношение и отстъпкитѣ, що се правятъ на Руссия съ това законче. Вѣстникътъ сключва, като утвърждава, че въ икономическо, търговско отношение не сии никакъ напреднѣли, напротивъ отишли сии много назадъ, а сключений търговски договоръ съ Австро-Венгрия създава за нѣколко години въ България обширно тържище за нейната търговия и промишленность (бр. 150).

Варненский „Свободенъ Гражданинъ“, органъ на мѣстното либерално бюро, нарича истеклата година, „безнадежно болна, заразенъ отъ едно прѣсилено и по расчетъ кръщение“, което вѣстникътъ

осжда, като отива до тамъ да казва, че „това било подигравка на вловѣщитѣ консерватори съ религиознитѣ чувства на Българскій народъ.“

Помирението ни съ Руссия и припознаването на възлюбения ни Князь също така „осложнило болестята на годината и нанесло влочестини на политическия ни животъ, като ни сврази най-първо съ съседнитѣ нашѣ държавици, туряж Княза ни като Князь на България и Губернаторъ на Источна Румелия... Независимо отъ това припознаването станжло причина да се раскрижѣт користолюбивитѣ намѣрения на матушката...“

Да си обадниъ правото, ний се отказваме да цитирами по-нататкъ либералниъ органъ, защото той е прѣкалил въ либералщината си.

* * *

15 български студенти отъ Парижъ испратили за обнародванье въ „Народни Права“ отъ 29 декемврий 1896 г. едно *Писмо къмъ българскитѣ граждани*. Въ това писмо българскитѣ студенти се занимаватъ съ текущата политика на Княжеството, гаджѣт г. Стоилова, за гдѣто растуриль VIII-то Обикновено Народно Събрание, съ „завѣтното желание да си състави една по-сигурна камара, осждаатъ станжлитѣ избори, като обвиняватъ и правителство и болшинство не само въ съставяне шайки, пусканье цѣли топове бюлетини, въ побой, убийства и проливане невинна кръвь на изборното мѣсто. При това, тѣзи схжитѣ осждаатъ и оппозицията, че употрѣбявала отъ своя страна „контра-шайки.“ „неокачествени коалиции“ и „неубождани буйства.“ „Българскитѣ студенти въ Парижъ, казва буквално писмото, които не еднократно сж скърбѣли и осждадали всѣка аномалность въ нашия политически животъ, считатъ за свой нравственъ и граждански дългъ, високо да заявжѣт своето негодувание противъ този начинъ на дѣйствиє на нашитѣ политически мжжѣ.“

Като се божѣт, че тѣзи аномалность може да изроди България съвсѣмъ, нашитѣ студенти даватъ съвѣтъ, щото водителитѣ и партинитѣ да се проникнжѣт отъ принципа на строгото раздѣление на властитѣ и прерогативитѣ. На прѣдставителитѣ на властята студентитѣ съвѣтватъ да зачитатъ законитѣ и изпълняватъ гражданския си дългъ; на оппозицията даватъ умъ и разумъ доядно и на почвата на принципитѣ да критикуватъ правителството... „Само при такива условия България ще може да заживѣе нормаленъ конституционенъ животъ.“

Съ устията на нашитѣ 15 парижски студенти просто медецъ да пишешъ. Като имъ четешъ посланието, гледашъ, че тѣ повѣрвали да сж намѣрили расковничето за уреждане нашитѣ държавни и обществени работи. Оставили хората грѣшна България, отдалечили се въ очарователниъ Парижъ, съ цѣль да се прѣдаджѣт спокойно на наука и да се занимажѣтъ сериозно съ усвѣршенствование въ нѣкоя специальность, обезпечени съ всѣкимѣсечнитѣ пратки отъ 200—250 лева, които имъ дава правителството или близкитѣ имъ тѣхни личности, види се, тѣ не могли да се стѣрпжѣт да довършжѣт дѣлото,

за което сж отишли на чужбина, дѣло свято и благородно, а при-
бързвали да гръмнатъ въ българския свѣтъ съ една панацея за
урежданъето на отечественното положение. Да си кажемъ правото,
ний дълбоко съжалихми, като прочетохми това писмо, което знаехтъ
го и самитѣ г. г. студенти, искавва такъвѣ банални и истрити нѣща,
които всички политикани у насъ въ припадкъ на умиленье сж
искаждали. Не обаче за тѣзи истъркани фрази поменавами ний тукъ
за писмото на 15-тѣ студенти. Ний окърбимъ за това, че тѣ не си
гледатъ работата, не се учатъ, както трѣбва, не гледатъ да свър-
шатъ по-скоро и *по-солидно*, не скъпватъ врѣмето си, за да го у-
потрѣбятъ поключително на научни работи, а нарушаватъ мирното
течение на студентския и университетски животъ съ политиканство.
Нека не ни казватъ, че могло да се върши и едното и другото.
Знаемъ много добръ колко е вредно на студента да се отбива отъ
спокойното и сериовно занимавание съ науката; знаемъ даже пригѣ-
ри, гдѣто мнозина подобни политикани студенти, на които родите-
литѣ съ четири очи гледатъ връщанъето, за да имъ помогнатъ и
да имъ исплатятъ борчоветѣ, които сж направили да ги поддържатъ,
поради посторонни занятия, поради политиканство, годната правятъ
на дѣ и по този начинъ измъчватъ своитѣ. Подобни студенти не
могатъ да бждатъ полезни нито на себе си, нито на обществото.
Ето защо ний молимъ всички наши млади, които сж отишли на чуж-
бина, съ цѣлъ да се учатъ, да се ограничатъ само и само съ на-
учнитѣ си занятия. Нека тѣ почерпятъ въ науката всички онѣзи
данни и всички хубави ръководящи начала и познания, които ще
имъ бждатъ полезни въ живота. И когато тѣ въоръжени съ тѣзи
знания, като възрастни членове на българското образовано общество
се явятъ между насъ, нека кажатъ тѣ своето просвѣтено и мощно
слово, отъ което може и полза да излезе. Тогазъ да направятъ
това тѣ ще иматъ право и длъжностъ, а сега само и само да се
учатъ, това е и право и длъжностъ тѣхна*).

* * *

Наший периодически печатъ прѣвъ 1896 год. не може се оплака
въ количественно отношение. Имаше единъ страхъ, че новий законъ
за печата ще стѣсни до голѣма степенъ издателитѣ на вѣстниците
и периодически списания и че броятъ на тѣзи послѣднитѣ ще бже
намаленъ до минимумъ. За щастие, дѣйствителността опроверга тѣзи
опасения. Ний прочетохми въ в. „Свобода“ единъ подробенъ списъкъ
на вѣстници и списания, на който даваши мѣсто както слѣдва, съ
нѣкои наши фактически поправки. Ето списъка:

а) *Вѣстници:*

Въ София: Свобода, Нар. Права, Знаме, Социалистъ, Свѣтлина,
Миръ, Прогрессъ, Държавенъ Вѣстникъ, Учителски Другаръ, Свѣт-

*) Бѣхми написали горнето, когато видѣхми, че и нѣкои лозански бѣл. студенти
сж посветили трудъ и врѣме на едно още по-бѣлно политическо извѣщение. Бл-
то на това, така и на парижското писмо — наречени протести, сп. Мисль съ същ-
ствие е дало мѣсто за напечатванъето имъ изцѣло. Хвала на редакцията за ис-
питателнитѣ уроци и уважвания, които прѣподава на нашата азиатна младеж!

иѣтъ, Гласъ Македонски, *Bulgarie*, Български Търговски Вѣстникъ, Свѣтлина, Бюлетинъ на Търг. Индустриалната Камера, Проишленно-Търговски Вѣстникъ, Зора*, Реформа*, Новъ Български печатъ*, Дневни Новини*, Право*, Млада България*, Чиновникъ*, Военни Листъ*. Военни Ивѣстия*, Звѣдица*, Европейски Гласъ, Консерваторъ, Иттифакъ, Македония. *Въ Пловдивъ*: Пловдивъ, Филипополи, Малкъ Листъ*, Ст. Планина*, Гайретъ, Учителска Дружба*, Оидисъ то ему (грѣцки), Емниетъ 1, Емниетъ 2, Шемсъ*, Малюматъ (ш. г. вѣстникъ). *Въ Хасково*: Дружба, Арда, Хасково (спрѣли). *Въ Ст.-Загора*: Ст.-Загорски листъ, Народенъ отавъ (спрѣли). *Въ Сливенъ*: Сливенъ. *Въ Котель*: Надѣжда*. *Въ Казанлъкъ*: Избирателъ*. *Въ Варна*: Свобод. Гражданинъ, Странджа, Ученически другаръ, Варна*, Черно-Море*, Одесосъ евксиносъ. *Въ Руссе*: Руссенскъ листъ*, Законность. *Въ Бургасъ*: 17 Ноември*, Борецъ*. *Въ Свищовъ*: Дунавски извѣстия. *Въ Севлиево*: Събуждане*. *Въ Търново*: Освобождение, Избирателенъ листъ*. *Въ Мусина*: Селски Вѣстникъ. *Въ Пльвенъ*: Пльвенски гласъ*, Сървѣженникъ*. *Въ Пазарджика*: Гласъ.

6) *Списания* :

Въ София: Орало, Ловець, День, Воененъ Журналъ, Български Прѣгледъ, Юридическо Списание, Периодическо Списание, Градника, Звѣдица, Домашенъ Приятель, Медиц. Сборникъ, Религиозни Разкази, Желъзано Пѣтенъ Сборникъ, Списание на Българ. Инженер. Архитектно Дружество, Искусство, Природа, Мисль, Ветер, Сбирка, Пктешественикъ, Училищенъ Прѣгледъ, Сборникъ на Поштитъ и Телеграфитъ, Войнишка Сбирка, Списание на Българ. Иконом. Дружество, Църковенъ Прѣгледъ. *Въ Пловдивъ*: Юридически Прѣгледъ, Българска Сбирка, Свѣтлина, Вѣра и Разумъ, Учителъ, Кармелъ, Дѣло, Библиотека, Въдържателъ. *Въ Чирпанъ*: Българск. *Въ Бургасъ*: Економическа Сбирка*. *Въ Сливенъ*: Народенъ Учителъ, Нова Свѣтлина*. *Въ Варна*: Свѣтъ, Женски Свѣтъ съ Домакиня, Семейно Огницъ*. *Въ Руссе*: Християнски Свѣтъ, Изворъ*. *Въ Севлиево*: Жболѣкарски Сборникъ. *Въ Самоковъ*: Зорница и Дѣтководителъ, Православенъ Проповѣдникъ, Добъръ Пастиръ. *Въ Шуменъ*: Искра. *Въ Ломъ*: Основно Училище. *Въ Видинъ*: Медицинска Бѣсѣда. *Въ Казанлъкъ*: Младина.

И така, както се вижда, прѣвъ 1896 год. у насъ сж налазали 116 периодич. списания и вѣстници. Бройтъ е почтенъ и внушителенъ. Сравненъ съ броя на сжщитѣ издания прѣвъ по-напрѣдната 1895 год., когато не сжществуваше режима на намѣненій законъ за печата, ний глани 16 издания повече. Както се знае прѣвъ поменатата 1895 год. издѣвавахъ до 100 периодически издания, отъ които, както впрочемъ и прѣвъ 1896 год., голѣма часть сж били съ ефикасно сжществуванне. Но какъ и да било, въ актива на 1896 год. има единъ наливътъкъ отъ 16 периодич. издания повече, отколкото прѣвъ 1895 г.

С. С. Вобчевъ.

II. ВЪ СЛАВЯНСКИТЪ ЗЕМИ.

Празднуването 200 г. отъ князуването на Черногорската династия. — Новия министър на външ. работи въ Русия графъ Муравьевъ. — Новата прѣсибирска жетванца. — Прѣнасяние коститѣ на Вука Караджича отъ Виена.

Братската намъ и херойска Черна-Гора на 2-й ян. отпразднува 200 годишнината отъ князуването на династията Петровичъ-Нѣгошъ. Този юбилей щѣше да се отпразднува твърдѣ тържественно прѣдстоящото лѣто. Страшното наводнение, което постигна тѣзи страна въ началото на мижлий ноемврий, застави княза Никола да пожертвува опрѣдѣленитѣ за юбилея суми на пострадашитѣ отъ наводнението и да отиѣни тържественното отпразднуване, като го извърши по единъ най-скромнъ начинъ. Това и станало на 2-й януарий т. г.

Както се знае, сега управляващата династия на княза Никола има за свой родоначалникъ владиката Даниилъ, който е положилъ основа на тѣзи династия въ 1697 г. Бреннитѣ останки на владиката били прѣнесени изъ мѣнастиря Майна, на австрийската граница, въ Цѣтинье, още когато се поправа границата между Черна-Гора и Австрия. Отъ тогазъ тѣ сѣ почивали въ килията „Св. Петъръ“ въ цѣтинскій мѣнастирь. На 1-й януарий т. г. въ 3 ч. по пладнѣ тѣ били снети въ мѣнастирската цѣтинска черкова, гдѣто били оставени за поклонение. Този день черногорскій митрополитъ Митрофанъ съ многобройно духовенство отслужилъ при гроба парастасъ въ присѣтствието на княжеската челядь и на народа. Цѣла нощъ духовенството чело Евангелието, наредена била иллюминация и мѣнастирътъ билъ украсенъ, така щото заприличалъ на триумфална арка.

На 2-й януарий въ 7 часа сутринта билъ служенъ парастасъ отъ младий попъ изъ Подгорица, потомъкъ на сщщий попъ Бошко Пошовичъ, който подкрѣпялъ на плѣщитѣ си владиката Даниила, когато Демиръ паша, въ Подгорица, го билъ обѣсилъ, до гдѣто черногорцитѣ събрали наръ и искупили владиката си. Излишно е да описваме дългий и широкъ церемониялъ, по който е станало прѣнасянето на бреннитѣ останки на владиката Даниила въ мавзолея надъ „Орловъ кършъ“, при мѣнастиря. Процессията съ ковчега, носенъ отъ князетѣ Даниила и Марка Петровича, съпровождавана отъ княжеската челядь, министри, дипломати, народъ и пр., отнесла тѣзи скъпоцѣни останки, които били спуснати въ гробницата при постояннитѣ гърмежи и звѣна на камбанитѣ. Послѣ обряда произнесени били двѣ рѣчи—една отъ митрополита Митрофана, друга—отъ княза Никола. Ний не можемъ да не дадемъ мѣсто на майсторски произнесената и дълбоко прочувствуваната рѣчь, която князь Никола е държалъ прѣдъ мѣнастиря къмъ събрания народъ. Тѣзи рѣчь е достойна да краси страницитѣ на ораторския отдѣлъ и въ най-важкателната христоватия. Князь Никола казалъ:

„Драгий народе! Два вѣка сѣ изменили пълни съ мъки и слава за юнашкий черногорскій народъ и за неговитѣ господари, мои прадѣди. Като прѣминава численно този дълъгъ низъ отъ врѣмена задруженъ трудъ и усилие, ниѣшното поколѣние е длъжно съ удивление и необикновеиъ въсторгъ на душата си да гледа на

всичко това, което е било, както и онова, до което вашитѣ прадѣди, наедно съ моитѣ, сж надигнали това наше дивно отечество!

Планини отъ кости и гробища би се надигнали отъ жертвитѣ за нашето сществуване, езера отъ сълзи и кърви е коствало на поколѣнията отъ тѣзи земи, които сж се наредили въ тѣзи два вѣка. Цѣла лаврова гора би трѣбвало да насѣчемъ за да увѣнчаемъ херонтѣ и бранителитѣ на нашата свята вѣра, на свободата и самостоятелността, която не е погнѣла изъ тѣзи гори, даже подиръ паданьето на сръбското царство, а напротивъ изново е заживѣла отъ връмето на владиката Данила и неговитѣ сподвижници.

Нашата бащиния, хвала Богу, сега е на добъръ пътъ въ своето развитие, на висока стѣпень отъ извѣстность и уважение, и за всичко това ний сми длъжни да благодаримъ на единодушието и взаимната любовь на народа и черногорскитѣ господари. Да не бѣлъ есеннитѣ щети отъ наводненьето, за прославяньето на тѣзи 200 годишница щѣхъ да ни отдадѣтъ почетъ съ своето присъствие владѣтелитѣ и членоветѣ на владѣтелскитѣ домове, братята сърби и славяни и народни приятели отъ всички страни, които бѣхж явили за своето идване. И азъ и ний сми длъжни да се отзовемъ къмъ тѣхъ съ сърдечна благодарность.

Братя! По воля Божия и съ вашата прѣданность азъ съмъ седилъ Господарь отъ моя домъ въ тѣзи земя и азъ доживѣхъ, щото въ моето връме да се празнува 200-годишницата на задружната и братска солидарность на господаря и народа. Азъ прѣдъ Бога и прѣдъ този свети домъ, гдѣто сж живѣли моитѣ прадѣди, обѣщавашъ се на тебе, народе, непрѣккжваньето на чувствата на моитѣ прѣдшественници, които сж ни вързали съ тебе и днесъ ни вържатъ. А ти, мой милии народе, ще ме крѣпишъ и за напрѣдъ съ оная твоя юнашка воля, съ оная твоя прѣданность, съ оная твоя безприимѣрна любовь, съ която се правихъ чудеса. Ний сми малки, ала, хвала Богу, крѣпки. Защото сми споени съ съгласие, съгласието е най-свѣтлото орѣдие; въ сърдцата на юнацитѣ то е непобѣдимо. Ний сми сиромаси, но сиромашията не усѣщамъ, защото за юнацитѣ юнашката честь е богатството. Таквави съгласна и свѣтла Черна-Гора сръбството ще слави и за напрѣдъ съ радостна надѣжда. Такава съгласна и блѣскава Черна-Гора Богъ всѣкога ще благослави. Нека е слава и хвала на Всемогщия за неговата всемоцна защита въ всички подвизи на Черна-Гора прѣзъ тѣзи два вѣка. Слава и благодарность на братската Руссия, която отъ връмето на владиката — Господарь Данила съ еднаква любовь е защищавала и подкрѣпяла Черна-Гора. Хвала и признателность отъ насъ на всички приятели върху прѣстолитѣ и между народитѣ, които сж съчувствували на доброто на Черна-Гора и които ще я поддържатъ и въ бѣдѣщето ѝ. Слава и хвала на владиката — Господарь Данила и на неговитѣ сподвижници юнаци, на твоитѣ юнашки прадѣди, а на тебе, драгий народе мой, азъ, отъ себе и отъ името на моитѣ прѣдци, благодарь ти за любовьта и прѣданността и на тебе посветявамъ и за напрѣдъ себе си, моя трудъ, всячката си сила и душата си.“

Въодушевеный народъ отъ всички страни е отговарялъ съ вѣковетъ „да живѣе господарьтъ!“ По случай на този исторически празникъ черногорскый князь е получилъ много телеграми отъ разни короновани и княжески особи. Ний ще приведемъ тукъ депешитѣ на русскый царь ꙗ на нашый князь.

Императоръ Николай е телеграфиралъ: „Като се присъединявахъ къмъ чувствата, които Ваше Височество и Вашый храбръ народъ усѣщате въ днешный празникъ, азъ ви честитъ отъ все сърдце и исказвамъ най-искреннитѣ пожелания за Вашата династия, чийто напредъкъ и слава сѣ неразрѣднъ съ напредъка и славата на Черна-Гора.“—Н. Ц. Височество, който е билъ увѣдоменъ за този празникъ отъ самый князь Никола, телеграфиралъ. „Най-напредъ ти честита отъ дълбочината на сърдцето си днешното тържество на династията Петровичъ и жалъ, че не можъ лично да изразъ това, което ти отъ дълги години знаешъ: че сълъ ти неразрѣдецъ братъ. Нека моятъ молитви се съединятъ съ ония на храбрый черногорскый народъ за щастieto и напредъка на доблестнитъ черногорци, за твоего дългоденствие и за твоята слава.“ Да поменемъ, че и прѣдсѣдателтъ на Народното ни Събрание г. Д-ръ Янкуловъ е поздравилъ отъ името на събранието черногорскый князь съ този празникъ и е получилъ отъ него благодарственъ отговоръ.

*

Въ Руссия измижлий мѣсець се ознаменува съ назначението на графа Муравьева за министръ на вънкашнитѣ работи. Графъ Михаилъ Николаевичъ Муравьевъ, който става наследникъ на княза Лобанова, бѣше до сега посланикъ въ Копенгагенъ. Въ датската столица той е успѣлъ да се прѣпорочи съ своитѣ истинско русски възгледи върху политиката и общественитѣ явления въ Руссия, както и за най-горещъ привърженикъ на французско-рускый съюзъ.

Графъ Муравьевъ е на 52-годишна възраст. Баща му е билъ губернаторъ на Литва, а дѣдо му, познатия потушителъ на полското въстание, е билъ генералъ-губернаторъ въ Вилна. Графъ Михаилъ Муравьевъ, слѣдъ свършването на образованието си въ Петербургъ, е постигилъ на дипломатическата служба. Най-напредъ той е билъ секретаръ на посолството въ Хаага, а слѣдъ това е билъ аташиранъ къмъ посолството въ Парижъ. Кждъ 1885 год. той е билъ назначенъ за съвтѣникъ въ Берлинското посолство. Тукъ той е ималъ случай да обърне върху себе си вниманието на рускитѣ и чужди дипломатически кръгове. Разказватъ, че той се е получавалъ съ особенното благоволение на императора Вилхелмъ II. Графъ Муравьевъ е познатъ като даровитъ и талантливъ дипломатъ, съ тънка съобразителностъ и всестранно образование. При това той притежава голѣма дипломатическа опитностъ, а сѣщо и силна енергия. Въ политическо отношение той поддържа старо рускитѣ възгледи. Графъ Муравьевъ е билъ ожененъ за една княгиня Гагаринъ, но отъ нѣкоя година насамъ е вдовецъ.

*

Отъ нѣкое врѣме, колчимъ се заговори за Руссия не може да не се спре човѣкъ върху гигантскый културенъ напредъкъ, правенъ

отъ тази велика държава, особно не може да не се говори за онзи пръвсибирска желъзница—едно чудо отъ края на настоящий вѣкъ. Пръвсибирската желъзница ще свърже Руссия съ най-отдалечений край на Азия, — съ Владивостокъ и ще занеме едно пространство повече отъ 10,000 километра. Като се тръгне отъ Москва и се иде въ Сахара, подкача се сѣщинската линия отъ Челябинскъ, инава прѣвъ Омскъ, Колыванъ, Красноярскъ, Иркутскъ, прѣминава прѣвъ цѣла Манджурия и стига въ Владивостокъ, морско пристанище на Японското море.

Това дивно прѣдприятие е въ пълната смисълъ на думата руско национално дѣло. Пътътъ, който до сега се изминаваше за нѣколко мѣсеци било по сухо, било по море, сега ще може да се прѣмине за 10—12 дена. Въ настояще време вече е открито движението на 4000 километра по този новъ пътъ. Нѣма никакво съмнѣние, че свършването на великий сибирски пътъ, започнатъ отъ покойний Царь Миротворецъ и който се прави извъредно енергично, ще бжде едно отъ великитѣ украшения на днешното царуване на Николая II.

*

Сръбската академия на наукитѣ минзлий мѣсець януарий е държала засѣданне, въ което се е занимавала съ въпроса за прѣнасяне коститѣ на Вука Караджича отъ Виена въ Бѣлградъ. Както се знае, мипистерството на просвѣщенieto въ Бѣлградъ отдавна е рѣшило да направи това на държавни разноси и е възложило изпълнението на сръбската кралска академия, като ѝ е отредило нуждний кредитъ. Сега въ последнето си събрание академията се занимава съ въпроса и избрала нарочита комиссия да се грижи за това дѣло. Комиссията вече влѣзла въ споразумѣние съ виенскитѣ власти за начина, по който ще се ископажтъ и прѣнесжтъ коститѣ, като същевременно замолила отъ надлежната власть въ Бѣлградъ да се закопае Вукъ прѣдъ великата съборна черква редомъ съ Доситея Обрадовича, който е тукъ заробенъ на 21 мартъ 1821 г. По този начинъ двамата най-заслужили книжевници сръбски ще почиватъ единъ до други.

Сръбската матица въ Нови Садъ, както всѣка година, така и тази, е празнувала въ тържественно засѣданне паметъта на Св. Савва. По този случай се е говорила рѣчь отъ протоперя Иванъ Вучковичъ за споменъ на лави умрѣлий членъ Сараевский митрополитъ Георгий Николаевичъ. Въ засѣданнето на „управний отборъ“ на „матицата“ на 25 й януарий подъ прѣдсѣдагелството на А. Хаджича, прѣдсѣдатель на „Матица српска“ се е получило извѣстие за потвърждението отъ страна на министерството на този последний.

С. С. В.

III. НА ЧУЖБИНА.

Критското въстание и гръцката намѣса. — Источния въпросъ и историкъ Вандаля. — Гладстонъ за Македония.

Най-важний въпросъ, който привлича въ днешно време вниманието на цѣлъ свѣтъ, е безспорно критското въстание и събитията, които се въртятъ около този классически и знаменитъ островъ. Ре-

форнитѣ, широко обѣщани отъ Високата Порта, за приложението на които се даде тържествена дума на европейскитѣ държари и се испроводи особевъ султански пратеникъ въ Критъ, не задоволивъ нѣството население. Продължаваше да кипи онова патриотическо негодувание, което е естествено, когато единъ народъ вижда народнитѣ си идеали за единство и политическа независимостъ подигравани и осъществяването имъ отлагано до безконечностъ.

Отъ всичко се виждаше, че нито гордото критско население, нито горѣщитѣ му сънародници отъ Еллада ще се задоволятъ тоя пѣтъ съ едни обѣщания на реформи. При всичко, че нѣкои велики държави дадохъ да се равбере, какво и въ случая ще да се нави цѣлостта на Отоманската Империя, критянитѣ прогласихъ своето съединение съ Еллада и призовахъ на помощъ своитѣ братя отъ полуострова.

Първата работа на грѣцкото правителство слѣдъ това бѣше да испроводи нѣколко военни кораба въ Критъ, гдѣто, слѣдъ съединението, въ Канея и Ретимно избухнахъ пожари, подкачихъ се кланѣта, на които крайтъ още не е погавенъ... Отъ Виена се чу гласъ, че поддържанieto на турскитѣ владѣния продължава да бѣде основенъ принципъ на европейскій концертъ. Напразно и отъ други страни се испроводихъ по адресъ на Гърция подобни прѣдупрѣждения. Самъ грѣцкій краль Георги свикалъ министерскій съвѣтъ и, въпрѣки увѣщанията на своя министръ президентъ Делианиса, рѣшилъ да се испроводи цѣлата торпедна флота въ водитѣ на Критъ подъ командата на вторий си синъ принцъ Георгий. Кральтъ съобщилъ на своитѣ министри, че взема отгорѣ си отговорността за всичко, що има да стане.

Въ това врѣме, когато цѣлата грѣцка флота (на 29-й м. и.) плавала за критскитѣ води, грѣцкото правителство прѣдало на силитѣ нога, въ която се заявява, че Гърция не може да остане пасивенъ зритель на критскитѣ събития. Въ нотата се казвало между другото, че нѣма да се допусне вече идването на турски войски въ острова. То се знае, че това е вече начало на едно сблъскване между Гърция и Турция, сблъскване, което още не е станало, но е прѣдстояще. Великитѣ сили се опитватъ да сдържатъ Гърция, освѣнъ Англия, която, вижда се, като че е доволна да има за своя съсѣдка къмъ Египетъ Гърция или поне желае да види вече запаленъ пожара на Исокъ. Въ всѣки случай положението е въ висша степенъ сериозно и бѣдѣщето само ще покаже какъвъ край ще вземе това критско движение.

Прѣвъ денъ си въ Парижъ познатий историкъ Вандаль е прочелъ една лекция по арменскій въпросъ. Догдѣто той описвалъ избиването на арменцитѣ и злочестинитѣ имъ, всичко отивало добрѣ, но когато ораторътъ прѣвинулъ къмъ обсъждане практическитѣ срѣдства за разрѣшаване вѣсточний въпросъ, сега на дневенъ редъ, нѣлѣло, че много е по-лесно да се приказватъ хубави приказки, отколкото да се намѣри едно дѣйствително срѣдство за прѣкрятане на зло. Отъ учений историкъ, человекъ независимъ и свободенъ,

има място да очаква нѣщо по-практично отъ колкото да се чуе старата истрита фраза за „неприкосновеността на турската империя“. Сщитѣ историкъ ни увѣрява, че този вѣкъ е вѣкъ на кланѣта; турцитѣ сж искрдали 50 х. гърци (1821 г.); 10 х. несториани (1852); 11 х. маронити и пр. (1862); 10 х. (?) българи (1876) и 300 х. арменци 1894—1896. а всичко 381.000 души. Г-нъ Вандакъ обаче мисли, че въ Турция може да се направятъ реформи отъ Европ. държави, безъ да се засѣга нейното съществуване.. Дано дипломатитѣ, европейски прѣдставители на Босфора, които готвиха отъ 6 мѣсеца насамъ своитѣ реформи за Турция, излъче нѣщо по-свѣстно. Тѣзи реформи се държатъ въ голѣма тайна, и щомъ се потвърдятъ отъ великитѣ държави, ще се прѣдложатъ за удобрѣние на султана и за надлежно прилагане.

Г-нъ Гладстонъ се е искавалъ за Македония по единъ начинъ, който, при всичкото ни голѣмо почитание къмъ маститий английски държавенъ мъжъ, не говори много високо за неговитѣ познания на историята и етнографията на Балканский полуостровъ. Запитанъ какво е мнѣнието му по вѣсточний въпросъ отъ Байроновското дружество, г. Гладстонъ отговорилъ изъ Ховарденъ Кастлъ, на 18 февруарий. н. ст. слѣдното на прѣдсѣдателя на дружеството:

„Драгий ми Господине! Безнадѣжността на турското правителство ми съставлява удоволствието, гдѣто ще бѣдх лично свидѣтель при зрѣлището за наметанieto на това правителство отъ провинцитѣ, които то терроризира. Слѣдъ турското правителство, нищо друго не заслужва по-голѣмо съжалѣние отъ колкото непристойната завистъ между гърци и славяни и съществуващитѣ мечти на ония държави, които искатъ да си присвоятъ земитѣ ниъ. Защо да не бѣде Македония за Македонцитѣ, както е България за Българитѣ, и Сърбия за Сърбитѣ? И ако тѣ сж малки и слаби, не могатъ ли се съедини въ общъ отбранителенъ съюзъ, за да не станатъ плячка единъ день на голѣмитѣ, което навѣрно ще ги постигне, щомъ продължаватъ да се каратъ помежду си.

Вашъ твърдъ прѣданъ : В. Е. Гладстонъ.

Както видятъ читателитѣ ни, великиятъ англичанинъ дѣли едно и сжщо нѣщо безъ да има за това никакво основание. Щомъ приема че България е за Българитѣ, той не можеше да поддържа Македония на македонцитѣ, тѣй като Македония е часть отъ Българско и македонцитѣ сж българи.

В.

КНИГОПИСЬ.

І. РЕЦЕНЗИИ.

Очеркъ методни и дидактики учебной географіи. Составилъ А. Соколовъ. Съ двумя таблицами чертежей. Изданіе второе. С.-Петербургъ 1896 г. Стр. 172. Цѣна 90 коп.

Книгата на А. Соколовъ не прѣдставлява нѣщо ново въ руската методическа литература по география. Авторътъ, както това

той самъ заявява въ прѣдисловието на своята книга, е събралъ въ едно стагнитѣ, които по-рано е печаталъ въ нѣкои русски списания като: „Журналъ Министерства Народ. Просвѣщенія,“ „Русская Школа“ и „Ежегодникъ Имп. Русск. Географич. Общества.“

Тоя „Очеркъ по методиката и дидактиката на учебната география“ ако и не тѣй пространенъ и разнообразенъ както други нѣкои методики по география, на русски езикъ, е единъ цѣленъ приносъ къмъ методическата литература по тоя прѣдметъ. Всѣкой прѣподавателъ, а особено новоназначенийтъ, ще намѣри много хубави и полезни упътвания за прѣподаването на географията. Всичко, което съдържа книгата, е изложено ясно, точно и безъ многословия.“

Книгата е раздѣлена на седемъ глави, споредъ въпроситѣ, които се разглеждатъ. Авторътъ най-много се зазира на глави II, III и IV, гдѣто се говори за условията, отъ които зависи успѣшното прѣподаване на географията. Тѣзи условия, споредъ него, сж слѣдующитѣ: педагогическата опитностъ на прѣподавателя, цѣлесобразнитѣ учебни пособия, правилний методъ на обучението и постановката на курса. Отдѣлитѣ, въ които се говори за пособията при прѣподаването на географията и за постановката на курса, сж разработени и изложени най-добрѣ. Въ отдѣла „постановка на курса“ всѣкой единъ учителъ, а особено новоназначающийтъ, ще намѣри упътване за начина, по който трѣбва да бждатъ съобщени на ученицитѣ ясни и точни свѣденія за планъ, мащабъ, за хоризонта и странитѣ на свѣта, за истинский видъ на земята, за широчината и дължината и т. н.

Въ V глава се разглеждатъ главнитѣ способности, по които става чертанието въ классъ, и се посочватъ недостатъцитѣ на това чертане. Двѣ чъртежни таблици, приложени въ края на книгата, служатъ да пояснятъ тия способности. Авторътъ се явява противникъ на конструктивний методъ.

Слѣдъ разглеждането на отдѣлно пособията по география и опредѣлянето участието на всѣко едно въ прѣподаването на прѣдметта, съставителтъ прѣминава къмъ самия ходъ на прѣподаването (гл. VI) и дава пробни уроци — единъ изъ пригответелний курсъ и другъ изъ отечественната география, като има прѣдъ видъ курса по географията на срѣднитѣ учебни заведения.

Въ послѣдната глава се дава единъ краткъ критически прѣгледъ на руската и иностранната литература по учебната география.

Като отбѣлзваме появяването на горнята книга на руски, ний ще я и прѣпорѣчамъ на всички наши прѣподаватели по география. Книгата въ Руссия е била посрѣщана подобрително и въ едно кжсо врѣме отъ двѣ години е прѣтърпѣла двѣ издания. Това говори достатъчно за достоинството на книгата.

W.

Християнски учителъ, религиозно научно списание, год. I, кн. 1, 1897 год. Редакторъ и надателъ свещеникъ С. И. Коджейковъ.

Отъ нова година въ Пловдивъ захваща да изляза второ религиозно научно списание редомъ съ „*Вѣра и разумъ*“. Нѣмаши възможность да знаемъ дали религиознитѣ прочити намиѣрватъ толкова широка читающа рубрика, но ако съдимъ отъ една страна отъ появението на това ново издание, отъ друга отъ продължаваньето да се издаватъ нѣколко листове съ подобно съдържание: „Религиозни раскази“ и Българ. Черковенъ Прѣгледъ въ София, „Православенъ проповѣдникъ“ въ Самоковъ, „Добрий пастиръ“ и „Християнскій свѣтъ“ въ Руссе, трѣбва да дойдемъ до заключение, че у насъ има значителенъ спросъ на този родъ книжовни издания. Нѣкои си обясняватъ това отъ една страна съ малката цѣна на помешатитѣ тука периодически духовни списания и съ извънреднитѣ усилия на тѣхнитѣ издатели; но, какъ и да било, за сега ний констатираме само факта и благопожелавани на „Християнскій учитель“ пълна сполука. Кн. I отъ януарий 1897 год. съдържа 12 статии: 10 тѣхъ сж прѣводни или компилация и се касаютъ за сжщността на религията, за светата земя, за първитѣ гонения на християнитѣ (по Фаррара), за черковата и нейното право, (по Соколова) за брака и брачный разводъ и пр. 11-та рубрика съдържа: гласъ отъ западъ за желателната наредба на народното училище, и въ 12-та е напечатано нѣщо по черковната практика. „Християнски учитель“ ще изляза всѣки мѣсець освѣнъ ваканциитѣ и струва 10 лева годишно.

В. С.

Чумата. История, причини, признаци, опасность, лѣкувание и прѣдпазителни мѣрки. Притурка къмъ януарската книжка, III година на „*Медицински Сборникъ*“, подъ редакцията на Д-ръ Г. Золотовичъ и Д-ръ М. Руссевъ, стр. 29. София 1897 г.

Тъзи брошура е написана твърдѣ популярио и съдържа интересни свѣденія и полезни свѣсти за прѣдпазване отъ тъй страшна болестъ, най-ужасний бичъ който посѣтѣва отъ врѣме на врѣме челоувѣчеството. Както се знае, минзлата година чумата е прѣскочила границитѣ на своето постоянно отечество, Китай и Индия и, ако не се взематъ на врѣме международни санитарни мѣрки, опасно е да не прѣмине въ Европа прѣвъ Мала-Азия, отъ гдѣто обикновенно я посѣтъ хаджиитѣ, които ходятъ въ Мекка и Медина. България за послѣдентъ пѣтъ е видѣла чумата въ 1836 година, прочутата чумова година. Отъ послѣдното си гостувание въ Турско (1840—42 год.) чумата само веднѣжъ въ 1877—79 год. е прѣминзла отъ Персия въ Руссия — въ Ветлянка (шалкъкъ окржтъ въ Астраханската губерния). При всичко, че чумата е толкова стара, колкото и челоувѣчеството, тя и до сега продължава аа бже прѣдметъ за изучаване отъ добритѣ медици. Персипъ и Китагата прѣвъ 1894 год. сж ходили нарочно за тъй цѣль въ Хонгъ-Конгъ. Бацаллата — този всепризнатъ причинятель на всички прилѣпчиви болесги — е и въ тъй болестъ причина на заразата. Чумната бацилла е къса, дебела съ закржглени краища, както се вижда подъ увеличителното стѣкло и се намиѣрва въ голѣмо количество въ гноясалитѣ лимфатически жлѣзи на отоцитѣ. Прилѣпчивостта

на чумата е очевидна, не сж познати само срѣдствата, съ които се прѣнася тя. Най-обикновенното срѣдство е правото допирание до болний или до неговитѣ останали вещи. Болестъта не се вижда да минава по въздуха, за това уединението е най-силното срѣдство противъ распространението на чумата. Почвата и животнитѣ служатъ за прѣнасяние на болестъта. Особно добри проводници сж мухитѣ и мишкитѣ. Влиянкъ много и метеорическитѣ условия. Докторъ Ерсиянъ е сполучилъ да приготви една противочумна суроватка подобна на противодифтирритната. Брошурката, която надписахми, съдържа освѣнь исторіята, причинитѣ, признацитѣ, лѣкуваннето на чумата, но и прѣдпазването отъ нея въ международно и народно отношение. Тукъ е напечатанъ и съкратеный протоколъ отъ 9-й януарий т. г. на върховний медицински съвѣтъ, отъ който се вижда, че нашето висше санитарно управление е взело известни мѣрки за посрѣщанне неканената гостенка. Въ това засѣданне сж взели участие г. г. докторитѣ: Г. Золотовичъ (прѣдсѣд.), Стамболски Минчевичъ, Молловъ Ивановъ и Ораховацъ. Оказва се отъ тѣзи разисквания, че чумата е тръгнала отъ Бохбай, покровителствувана отъ английскитѣ власти, че е имало случай въ Массуа, че е твърдѣ лесно да дойде у насъ чрѣвъ хаджитѣ, които ходятъ въ Мекка, че е необходимо да уредимъ карантинната си служба и че е неизбежно да се прилага най-строга дезинфекция и уединение. За да се взематъ прѣдварителни мѣрки, съ които да се запази държавата ни отъ чумата, споредъ прѣдсѣдателя на събранието, необходимо били 300,000 лева. Тѣзи пари било рѣшено да се поискатъ отъ Народното Събрание, като извънреденъ кредитъ.

Д-ръ В.

А. Дебе. Хигиена и Физиология на зхбитѣ или срѣдства да се прѣдпази тѣхната красота и здравие до старостъ. Прѣвежда отъ русски М. В. Варна. Печатница на К. Николовъ. 1896 г. Цѣна 30 ст.

Трѣбва да признаемъ, че ний твърдѣ слабо се грижимъ за зхбитѣ си и че твърдѣ късно оцѣняваме голѣмото имъ значение за здравнето. Ето защо на повечето отъ насъ зхбитѣ въ най-младата възраст се намиратъ въ лошо състояние. Желаящитѣ да разбератъ важността на зхбитѣ за органиама, нека се одобижтъ съ книжката на А. Дебе. Въ нея най-първо се говори за необходимостта отъ зхбитѣ, послѣ—за анатомията и физиологията имъ, излагатъ се правила, какъ да се пазятъ и най-подиръ сж прибавени двѣ рецепти, по които всѣки може въ къщи да си приготви ефтинъ зхбенъ прахъ и зхбенъ елексиръ. Прѣводътъ е задоволителенъ. Ползвами се отъ случая тука да споменемъ, че прѣвъ 1890 г. е излязла една по-обемна книжка за зхбитѣ — публичнитѣ лекции на русския дантистъ П. Т. Теодорова, която сжщо прѣпорѣчваами на читателитѣ.

V.

Manen Madzarsci-Balgarsci recnic zarad balgarsci narudniskulsci sculare sabral Velcov Lucu, naucnik, Szegeden. (Малкъ Маджар

ско-Българскій рѣчникъ, заради Българскитѣ ученици въ маджарскитѣ училища, съставенъ отъ учителя (научника) Лука Велчевъ, въ с. Старий Бишовъ, и напечатанъ въ Сегединъ (Маджарско), безъ означение годниата. Приехи тѣзи дни отъ г. Тома Драгановъ, учитель въ казаното село (Ö Bessenyo, Torontál m., Saint-Miclosch, Тома Драганъ) тоя „рѣчникъ“, който ще напѣри любознателний читатель въ публичнитѣ библиотеки въ Софiя, Пловдивъ и Варна. Той е раздѣленъ на нѣколко части, отъ които първата съдържа поменувани и маджарски и на български кжщитѣ потрѣби и т. н. Той е напечатанъ съ чехско-латински букви, къмъ които е прибавена и хърватско-латинската буква с=къ. Ний ще приведемъ тукъ само нѣкои думи: *Tarréza*, азтал; *stol*, szek; *dalak stol*, locza; *икаѣли* (окачило) *fogas*; *darzalca* (държалка) *tolltartó* (перодръжка). Да цитирами отъ „рѣчника“ още нѣколко думи, но само на българскитѣ и вложени тукъ отъ насъ съ кирилски букви: бройница; табла, калмарче; калмуkenъ; захлупалка; въртѣлка; прусъ; трѣпка. покажникъ (показалець); сѣщилникъ; лампашъ, фенеръ; мазилникъ; плюѣница; отрѣбка; закачелка; джебъ (zseb); мушника (ezszény); солникъ; стана (mозsár); мѣтилка; чесало; покровачъ (rokócz); лопата; държило; хайгжръ, ждребе; бикъ; перезъ: суна живина (безайно животно); поръ; сабулець (úrge); шъркъ; перпелица; кофърлица; пукаль (bagoly); цецелялка (kánya); губиденъ (gubidan, gem); калугирица (bibic); жълтурче; сомъ; гласочъ; виненица (muslincza); подкова (patkó); растба (növeny); зобъ; лѣлмикъ; мухоръ (muhar); чилѣкъ; родници (szülök); бачо (batya); учу (уйчо); чичо; шуръ; баджанакъ; брижникъ (настойникъ); балдѣза, ятѣрва; гърло; слабнина; сочнийа прѣсъ (показалний прѣстъ); прѣстеннийа прѣсъ; бактилница (üтер); осѣвила (ézzék); жабница (lavikra); комачъ, крайче; дробенъ; сумунъ; подквасно млѣко; печенка (pecsenye, кебабъ?); пладнина (ébed); джумерка; бобъ (bab); рапонъ (reték); ружа (mályvarózsa); великденче (jácshint); галунка (ibolya); драголюби; тѣркалче; транблѣкъ (bodza); татарга (szirok); догодини (вдущата година, до година); мажъ, секундъ; занаятникъ; испишникъ (fugó); струкъ (cszterga, стругъ?); струкаръ; грѣздеи (csар, чѣпъ); ботушаръ; ювдаръ; тимаръ; ситаръ; странгаръ (kőtilés); рженица; сапунаръ бѣлѣжникъ, нутарушъ; прѣскало; огнь-гасникъ; конякъ, хусаръ; тѣланаръ; исповѣдалница; междина (mesgye); бащина, домовина; хума (agyag); синпуръ (тефъ); баняръ (bányász); морено; рогаво; чуливо; висливо, право; дупчево; провидло (прозрачно); пераво; поволенъ (puólin, szives); пладнува; киндува (ѣде по киндия); само гласникъ (гласна буква); съсгласникъ (съгласна буква); сегашно врѣме; додишно врѣме (бѣдѣще врѣме); извикникъ (въсклицателенъ знакъ); питникъ (въпросителенъ знакъ); погодба (alku); писарница (iroda).

Въ края на книжката, състояща отъ 40 страници на голѣми осемни, има и нѣколко разговора. А ето изводъ и отъ тѣхъ: *Како ий онуй? Онуй ий укачилиу. Каково ий на таблата лицуту? —*

Чърно. Има ли стола крака? Стола има крака. Шкуларя (sculare) пиши на табличето (ва плака) а научника (учителя) на таблата. Тяжи грифла чия ий (Чий е тоя плакелъ?) Мжстилуту ий дубро. Хъртията сж и кушид уд (от) N тжрговиц (targovic), Gudi (гуди) на stola knigata.

Нека тукъ ни е позволено да забълъжимъ, че нарѣчнето на Бишновци ни се види нѣкакъ по-българско отъ онуй на Винганди, за ковто писахми въ *Българска Сбирка*, само че сърбивма е пустналь доста корѣни и въ туй чисто българско село. Напр., г. *Тома Драгановъ* *напослѣдне ми пише: много ползуванъ* (вмѣсто *много почитанъ*, или *честитъ*, както ми е писалъ другъ пжтъ); *упрустети ми да я...* (вмѣсто *простете ми, че азъ...*) Отъ друга страна сжщий ми пише: *азъ имамъ оле* (воля), *ако е възможно, да научъ право български.* — *Дай Бсже да може да се и лично познайми. али* (или) *у нашта стара домовина България, или у таз нашта сегашна домовина Маджарска земя, ди са* (гдѣто сж) *наште прадѣдвѣ тай драгуолну приети у 1738 лѣту, кату тия са морали* (прину дили) *уд гулѣму прогонству, из България да излѣят* (да излѣзатъ).

Благодарувам Маджарската земя, ди (гдѣто) *млогу слубудця сми дубавили*, и наша майчини языкъ българскійна сми моголи да запазими.

Пудравям Вас и сжтѣ брайкя българе у България.

У по ново писмо (отъ 7/19 окт. 1896) учителя г. Тома Драгановъ отъ Бишновъ. говори ни за най-голъмодушин добърсторник на Пладнѣ-маджарскитѣ българи и юнакъ байрактаръ на славнииа Български языкъ.

Както вижда читателя. и г-нъ *Тома Драганъ à Ö Bessenyo, Hongrie*, за когото четохми толковъ похвални отзиви въ „*Българскій Прѣгледъ*“ (вижъ статиятъ на г. Мидитичъ за *българитѣ въ Маджарско*), и тоя родолюбивъ българинъ, както, разбира се, и автора на рѣчника г. *Лука Велиевъ* заслужва вниманието на всички наши книжовници и книжари и то не по малко отъ познатия на читателя на „*Бълг. Сбирка*“, г. учителя *L. Kossilkov* въ *Wingа*.

Бр. Ив. Мирски.

МАЛКИ ВѢСТИ.

12 заповѣди за нашитѣ сътрудници.—Словашкия „*Učiteljski Tovarš*“, който излезя въ Люблианъ, съобщава на своитѣ сътрудници слѣднитѣ 12 заповѣди, които не е злѣ да иматъ прѣдъ видъ и нашитѣ добри сътрудници: 1. Пишете много мисли, а малко думи. 2. Не пишете дълги статии. 3. Внимавайте върху формата и языка. 4. Не употрѣбвайте безъ нужда чужди думи. 5. Правете своя трудъ внимателенъ съ хубостъта на слога и обработката въ языка. 6. Наедно съ главата нека вижги говори и сърдцето. 7. Дръжете се само о прѣдмета и оставяйте на страна личноститѣ. 8. Бойте се само отъ Бога. 9. Не употрѣбвайте своя листъ за чисто лични цѣли. 10. Работете всичко напълно. съвѣстно за своето съсловие и за своята школа. 11. Втората страница на писаната хартия да бжде празна. 12. (Не се сърдете ако поради не спазвание горнитѣ — не видите напечатано писаното си Р).

Една петдесет годишнина. „Учителски Другарь“ предлага да се отпразднува 50-годишнината от смъртта на Василъ Евстакиевъ Априлова, основателя на първото българско училище въ България, въ Габрово, което послужило за разсадникъ на народното просвѣщение и образецъ за основаване и други училища въ страната.

Фонда Вазовъ. Комитета на фонда „Вазовъ“ вече прибралъ отъ разнитѣ финансови и административни учреждения всички пожертвования, внесени отъ българскитѣ граждани въ полза на казанния фондъ, основанъ по-лани въ деня на 25-годишния литературенъ юбилей на г-нъ Вазова. Цѣлата сума на фонда възлиза на 7000 лева, отъ лихвата на които всѣка година ще се отпускатъ премии за най-добритѣ литературни съчинения на български.

О Б Ъ Я В Л Е Н И Я .

„ТРУДЫ“

ИМПЕРАТОРСКОГО

ВОЛЬНОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО ОБЩЕСТВА.

Журналъ „Труды“ выходитъ шестью книжками въ годъ, отъ 8 до 10 печатныхъ листовъ, черезъ два мѣсяца каждая.

ПРОГРАММА:

I) Журналы и протоколы общихъ собраний, со включеніемъ отчета секретаря.

II) Сельское хозяйство. Журналы засѣданій I-го отдѣленія Общества и доклады, касающіеся предметовъ занятій этого отдѣленія.

III) Техническія сельскохозяйственныя производства. Журналы засѣданій II-го отдѣленія и доклады по части техническихъ сельскохозяйственныхъ производствъ.

IV) Сельскохозяйственная статистика и политическая экономія. Журналы засѣданій III-го отдѣленія и доклады по статистикѣ и политической экономіи.

Обзоры сельскохозяйственной литературы, дѣятельности сельскохозяйственныхъ Обществъ и вообще сельскохозяйственной жизни страны, если будутъ служить предметомъ докладовъ въ средѣ Общества.

Кромѣ того, въ „Трудахъ“ помѣщаются сдѣянія о дѣятельности и почвенной комиссіи, состоящихъ при И. В. Э. Обществѣ, и доклады, сдѣланные въ ихъ средѣ.

Подписная цѣна 3 руб. въ годъ съ пересылкою и доставкою; полугодовой подписки и на отдѣльныя книжки не принимается.

Подписчики „Трудовъ“, желающіе получать и „Пчеловодный Листокъ“, доплачиваютъ 1 руб. 50 коп. (вмѣсто 2 руб., платимыхъ отдѣльными подписчиками „Пчеловоднаго Листка“).

За объявленія взимается: за 1 стр. 8 руб., за $\frac{1}{2}$ стр. 4 руб. и за $\frac{1}{4}$ стр. 2 руб. Для подписчиковъ-же на „Труды“ того года, въ которомъ дѣлается объявленіе, за 1 стр. 3 руб., за $\frac{1}{2}$ стр. 1 руб. 50 коп. и за $\frac{1}{4}$ стр. 1 руб.

Подписку слѣдуетъ адресовать: С.-Петербургъ, 4 рота Измайловскаго полка, д. № $\frac{1}{33}$, въ редакцію „Трудовъ.“

„МОСКОВСКІЯ ВѢДОМОСТИ“

Годъ 142-й.

Годъ 142-й.

въ 1897 году будетъ издавать подъ своею редакціей

В. А. ГРИНГМУТЬ,одинъ изъ ближайшихъ сотрудниковъ покойнаго **Ш. Н. КАТКОВА.**

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА:

	На год.	6 мѣс.	3 мѣс.	1 мѣс.
Безъ доставки.	14 р. 50 к.	9 р.—к.	4 р. 50 к.	1 р. 50 к.
Съ доставкой и пересылкой во всѣ мѣста Имперіи.	17 „—„	10 „ 50 „	5 „ 40 „	1 „ 80 „
За границу.	26 „—„	14 „—„	7 „ 50 „	2 „ 50 „

Священно и церковно-служители въ девяти западныхъ и во всѣхъ Привислинскихъ, Балтійскихъ и Финляндскихъ губерніяхъ и находящіяся въ означенныхъ губерніяхъ народныя школы платятъ: 10 руб. въ годъ и 6 руб. на полгода.

Подписка принимается въ конторѣ редакціи (Москва, Страстной бульв., домъ Университетской типографіи).

Открыта подписка на 1897 годъ

НА ПЕДАГОГИЧЕСКІЙ И НАУЧНО-ПОПУЛЯРНЫЙ ЖУРНАЛЬ

ОБРАЗОВАНИЕ.

Задачи журнала: 1) *содѣйствовать самообразованію и расширенію знаній* путемъ ознакомленія въ общедоступныхъ статьяхъ и сочиненіяхъ (преимущественно по общественнымъ, нравственнымъ и естественнымъ наукамъ) съ основными вопросами знанія въ различныхъ его областяхъ, съ новѣйшими теченіями въ литературѣ и наукѣ; 2) сообщая о всѣхъ достойныхъ вниманія фактахъ изъ жизни и литературы въ Россіи и за границей, *выяснять общественное значеніе вопросовъ образованія (преимущественно народнаго) и ихъ связь съ жизнью* и 3) *упривождаютъ въ обществѣ правильные взгляды на образованіе и его задачи*, указывая на его нужды и средства къ ихъ устраненію.

Кромѣ статей научно-популярныхъ и общепедагогическихъ (числомъ болѣе 100 за годъ), ежемѣсячные отдѣлы: *Библиографія* (на этотъ отдѣлъ обращено особенное вниманіе; даются подробныя отзывы о всѣхъ заслуживающихъ вниманія общеобразовательныхъ и научно популярныхъ сочиненіяхъ, книгахъ для народа и для дѣтей; журнальное обозрѣвіе отмѣчаетъ все наиболѣе интересное въ общей печати). *Письма изъ провинціи.* — *На Западѣ* (Новыя теченія въ

литературѣ и жизни заграницей). Изъ области знаній (научныя бесѣды). *Хроника. Статистика образования.*

Въ 1897 году предполагается значительно расширить отдѣлъ *Хроники* и ввести новые отдѣлы: *Новости литературы и науки заграницей* и *Обзоръ иностранныхъ журналовъ.*

Журналъ выходитъ ежемѣсячно (1-го числа) книжками около 15 печатныхъ листовъ.

Къ журналу въ 1896 году были даны два приложенія.

Исторія первобытнаго человѣчества. М. Гернеса, пер. съ нѣмец. съ прилѣж. и предисл. Н. Березина съ 45 рис.

Исторія человѣческой культуры. I. Гонеггера, пер. съ нѣмц. М. Чепнянской.

Цѣна за годъ съ приложеніями 5 руб. съ пересылкой.

Адресъ редакціи и конторы: С.-Петербургъ, Басковъ пер., 22.

Редакторъ-издатель Александръ Острогорскій.

ОТКРИВА СЕ ПОДПИСКА

за

„ДОМАШЕНЪ ПРИЯТЕЛЬ“

Иллюстриранно списание за наука, религія, промышленность и домашнество. Въ него има Здравословенъ, Родителскій, Дѣтскій и други отдѣли. Критическій отдѣлъ, който се отваря отъ тѣзи година, е твърдѣ интересенъ и полъзенъ. Тѣзи година, която е деветата годишнина на списанието, ще се посвѣтять два особни любительни раскази.

Годишна цѣна 4¹/₂ лева за България, и 5 лева за странство, прѣдплатени.

Отнеси се до администрацията на „Домашенъ Приятель“, улица Лега, въ София.

ОТКРИТА ПОДПИСКА

за

В. „СВѢТНИКЪ“

ЗА 1897 ГОД.

Вѣстникъ „Свѣтникъ“ ще излая и прѣвъ настоящата 1897 год. 18-та отъ неговото основание, съ същата программа, както и до сега.

Годишната му цѣна е 8 лева и 4 лева за половинъ година. А за вѣкъ отъ княжеството 10 лева, или 3 рубли и 50 коп.

Записванията на абонати ставатъ направо въ редакціята въ ст. София въ Телеграфо-Пощен. Станци и отъ настоятели.

Всѣки може да бъде настоятель на вѣстникътъ съ право едно на десеть.

Редакціята.

ПРОДЪЛЖАВА СЕ ПОДПИСКАТА

на

ИЛЛЮСТРАЦИЯТА

„СВѢТЛИНА“

Година VI.

Иллюстрацията „СВѢТЛИНА“ навършва VI год. и наскоро встъпва въ VII годишнина.

Абонаментътъ бива годишно и въ прѣдплата:

За ученици 12 лева, а за всички други 15 лева.

Иstekитѣ до сега шестъ течения отъ „Свѣтлина“ сѣставляватъ една богата колекция отъ документи, научни открития, рисунки, портрети на знаменитости, пейзажи отъ разнитѣ кѣтове на България: картини и сцени отъ свързени тържества и проишествия, придружени отъ интересни описания. Обгоръ статии по разнитѣ клонове на книжияната пълнятъ книжкитѣ на „Свѣтлина“, като ъ правятъ едно неизбежно четиво за всяко грамотно лице, за всяко семейство, за всеки умъ, който лажсн да разшири кръга на познанията си, да равне вкуса си и да облагороди характера си.

Вънъ отъ крайно разнообразното и грижливо отбрано съдържание на всѣка книжка, „Свѣтлина“ дава възможностъ на абонаментѣ си да си направятъ даромъ единъ или повече портрети съ краски или съ карандашъ, изпълнени отъ парижкитѣ артисти и да си набавятъ съ малѣтна цѣна извѣстни книги, както е обявено на корицитѣ на всяка книжка.

„СВѢТЛИНА“ е прѣпоръчана отъ почит. Министерства на Просвѣщението и Вътрѣшнитѣ Дѣла, а е наградена съ дипломи отъ Парижкото и Миланското изложение на Прессата.

ОТКРИВА СЕ ПОДПИСКА НА ВѢСТНИКЪ**МИРЪ**

за 1897 година.

Политически листъ, органъ на Народната Партия. III-я година отъ основанието му.

В. „МИРЪ“ излиза три пѣти въ седмицата:

Срѣда, Петъкъ и Недѣля рано сутринята.

„МИРЪ“ е най-распространенитъ вѣстникъ въ България.

Подписката на „МИРЪ“ става и исклучително въ прѣдплата чрезъ агентитѣ на вѣстника, г. г. Пенчо В. Спасовъ, Из. Манчовъ и Минко Илиевъ, чрезъ телеграфно-железнитѣ станции или направо въ Администрацията. Поръчки, непридружени съ отбощата, се оставятъ безъ послѣдствие.

ЦѢНАТА НА ВѢСТНИКА
Въ България:

За година	16 лева
„ шестъ мѣсеца	8 „
„ три „	5 „

За година	20 лева
„ шестъ мѣсеца	10 „
„ три „	6 „

БЪЛГАРСКА СБИРКА

КЪРВАВА ПЪСЕНЬ.

Пѣсенъ първа. *)

Отъ Пенчо Славейковъ.

(Продължение отъ кн. II и край).

Между това оттамъ, кждѣто вторий редъ
 500 Се бѣше насъбралъ, отдавна бѣ подзетъ
 Поволенъ разговоръ прѣкжсванъ, пакъ подлавянъ,
 Ту бървъ и хвърковатъ, ту сплетенъ, тихъ и бавонъ...
 Тамъ бѣха сѣднали по-младитѣ на врѣстъ,
 По-отборни момци, извити окол'врѣстъ
 Най-видния отъ тѣхъ — векиль Вълканъ Гошана:
 Иванъ Костурката и Дѣйо Делибана,
 Захарий Влайковъ, Ворчо, Дрина и Върбанъ
 Отъ Мечка.

Тамъ при тѣхъ застана и Първанъ,
 510 По прозвище Хъшлакъ, съ дебелъ рѣзецъ на чело
 И вѣжди свѣсени. Въвъ нѣкакво си дѣло
 Замѣсенъ нѣкога, той бащиний си прагъ
 Напустналъ, въ чужбина завѣнъ, не милъ не драгъ
 Се скиталъ бозна гдѣ и, чакъ подиръ години
 Завърнатъ, заживѣлъ прч свои и роднини —
 И съ прозвище Хъшлакъ нарѣченъ за това.
 За него изъ града се носеше мѣлва,
 Че съ Панайота е тършувалъ по Балкана,
 И не току веднѣжъ, че тазъ на чело рана
 520 Отъ тамъ я носи той... Бѣдно само знай
 За тия работи по-вѣрно, но ги тай
 Той въ новъ дебелъ тевтеръ подробно наредени
 И на корицитѣ съсъ надпись означени:
 „Пространно житие на Ружина Първанъ,
 Хъшлака иначе по прѣкоръ назѣванъ,
 Въвъ Каменградъ роденъ на трийсетъ и девето...“

*) По желанието на автора, запазенъ е неговий правописъ. В. на Р.

- Кой знай на тоя часъ що бѣ му на сърцето,
 Та съ ядъ подхваналъ бѣ намръщений Хъшлажъ :
 „И казвалъ съмъ ви го, и казвамъ ви го пакъ —
- 530 Менъ тая работа не ми е май за вѣра!
 Не само въвъ една съмъ ази врѣлъ попара
 И знамъ на сладкото горчивиятъ лизеть...
 За бунтъ, за кръвнина сме сторили наеть,
 Не липсuvatъ биле и карти и компаси —
 (При тѣзи думи той прѣзрително глава си
 Къмъ масата изви) — и всичко е наредъ :
 Плю, плю! — за уроки — кат' тиквата на плеть!
 А тиквата на плеть единъ кривакъ ѝ стига:
 Бухъ! — нá ти тиквеникъ... На дума и на книга
- 540 Ний опашгътъ на живъ вълчага мѣримъ, ей,
 И само Господъ знай какво ще ни огрѣй...
 Тозъ що за свобода милѣе не на дума,
 Не търси пътъ съ компасъ прѣзъ планинскáта шума,
 Нито я кара той прѣзъ купъ за грошъ така,
 Ний както... Той не е поканенъ на тлъка,
 На свадба, на зефетъ — а на хоро хайдлушко,
 Къдѣто ножъ играй и пѣй иглянка пушка. —
 Червясало дърво не дава харенъ плодъ.
 Тазъ работа не е ѝ за мирния народъ —
- 550 Огъ памтивѣка гърбъ прѣчупилъ надъ орало;
 И на робията обрѣгналъ отъ начало:
 Що е останало куражець зарадъ лѣкъ —
 Той спарилъ се е пѣкъ подъ рунтавий калпакъ!“
- Тѣй я го гледай ти... като ще си кадия,
 Бари недѣй го тѣй опѣва на версия.“ —
 Прѣкжсна го прѣзъ рѣчь, съ мустакъ на кръвь завить,
 Върбанъ отъ Мечка, самъ нацупенъ и сърдитъ
 Като на цѣлий свѣтъ: „Това е пѣсенъ стара —
 Да се намѣри пѣкъ и кой да я повтара!
- 560 Народниятъ човѣкъ съ народа се глуми...“ —
- „Ти, байно мой, назадъ си думитѣ ваеми,
 Отвърна първий пакъ: „Това не е прѣвара,
 Което думамъ азъ. Май твърдѣ много вѣра
 Вий давате на тѣзъ, поклони и хвалби

Що прѣдъ войводата прѣнасятъ съсъ торби!
 Ехъ, да ги цункамъ азъ, таквизъ самунъ душмани,
 Умътъ имъ — връкъ шовръкъ: подъ женскитѣ сукмани...
 И виждадъ съсъ ги азъ, и знамъ ги; димне димъ —
 Иди та ги гони! Не ще да удържимъ
 570 И първий напънъ съ тѣхъ.“

Застаналъ край стѣната,
 Подви новъ сега и тамо на земята
 Се расположи той и смѣри надалечъ
 Съ очи, а послѣ тѣй отново почна рѣчь,
 Като зави мустакъ: „И срамъ и поразия!
 Такава, санкимъ, я забъркаха въ Сърбия
 На врѣмето... Сѣдимъ вѣвъ нѣкоя мехна —
 Нахълтатъ брачата, — мустакъ на кръвнина, —
 И викъ и копрене, като пѣтли по ярка,
 580 И нѣматъ брой ни край пѣсни за Крали Марка...
 Раковски, Богъ да го прости, ще да посвий
 Съ глава, па каже: „Ехъ, не гледайте ги вий,
 Юнаци всички сж, до гдѣто сж въ мехната.“
 А дѣдо Илю се поглади по брадата,
 Па махне съсъ ржка... И вижъ че напोकонъ
 Така и се сбядна. На турский гарнизонъ
 Кога нападахме вѣвъ Бѣлградъ — отъ стотина
 Що тръгнаха съсъ насъ, едвамъ ли два-тримина
 Куршумъ опърли. Зеръ, не бѣше то шега.
 590 Задъ тъмнитѣ стѣни алгнѣздено врага,
 Ехъ, майко стара—на: не плѣска тѣй съсъ думи,
 А съ непрѣкжсната градушка отъ куршуми.
 Патъ-патъ-патъ! Гъррр! се чуй отъ дѣсната страна
 И димъ като мъгла по Стара-Планина
 Се вие. А така отвядѣ и отъ ляво.
 А по срѣдата ний, заложени на здраво,
 Мълчимъ и се таимъ. Ни шумъ, нито мълва...
 Сялъ дѣдо Илю тамъ надникне съсъ глава,
 Стъгна се и - сетъ! изшитка съ прѣстъ на устни.
 600 На тая работа той майсторъ е искусни —
 И гдѣлтъ му знай... Та искамъ да река —
 Сѣдимъ, таме се, засѣднали така
 И чакаме... За мигъ съсъ прѣсти той изсвири,

Замахна съ ятаганъ — и цѣлъ го рой сподирѣ:
 Плѣсъ, плюсъ, рѣвъ, бухъ! аллахъ! и бѣгъ и стонъ и вой...
 Юрюшъ — гърди съ гърди — това се вика бой!
 До гдѣ да мигне мигъ — ний горѣ на стѣнитѣ...
 Двамина ази самъ миросахъ по главитѣ,
 А трети — черъ феллахъ — отъ пѣврага за мигъ

610 Изпъкналъ, налетѣ върху ми съ остъръ щикъ —
 Хрѣсъ!... Свѣтъ се завъртѣ въвъ дяволска замѣта —
 И хайде въ пропастьта на долу съсъ главата...

Бре, майка стара, самъ извърщамъ азъ очи
 И гледамъ — бамбашка такава-е личи:
 Ни грѣмъ, ни вика... Ехе, какво ли ще е тая?
 Си мисля... Гледамъ го, висока, дълга стая
 Настлана съсъ лѣгла надлъжъ по двоенъ редъ.
 „Наздравье!“ вика ми отъ дѣсно младъ съсѣдъ,
 Като мамулъ овить въ бандажи и парцали;

620 „Живѣйшъ ли още?... Ехъ, та дѣка да сме знали...“
 Но тукъ зададе се, на свита на челѣ,
 Князь Михаилъ, — запрѣ при всѣкое лѣгло,
 Запитва всѣкого и ядно вѣжди мръщи —
 Че чува отговоръ отвредъ единъ и сѣщи:
 „Какъвъ си?“ — Българинъ! „А ти, соколъ-юнакъ,
 Отъ гдѣ си?“ — Българинъ! и тозъ отвърща пакъ...
 Тукъ, тамъ — и дойде редъ съсѣдѣтъ ми да пита.
 А чувамъ азъ единъ отъ неговата свита

Да казва: „на гърди е съ осемъ рани той,

630 Че прѣви съ ножъ въ рѣка се впусна въ лютий бой!“
 Самичккъ Михаилъ, на грѣдъ облѣна съ кърви
 Му тури кръсть: „А ти, отъ соколитѣ прѣви,
 Какъвъ си?“ — Българинъ! и тоя и изрева...
 Ядовно Михаилъ назадъ изви глава
 И съ огнени очи на около обшари!
 „И тукъ ли липсватъ пакъ мойтѣ кокошари?!“
 Отъ негдѣ си едвамъ обади се единъ,
 Едничккъ сѣрбинъ салъ, едничккъ майчинъ синъ...
 Отново Михаилъ: „Какъ ти е име?“ — Гавра! —

640 Избухна като топъ отвсѣдѣ смѣхъ и гавра —
 А князѣтъ съ свитата не се видѣ биле
 Кога искокна и кждѣ се запише...

А тя каква била : когато прогърмяло
 Въ града прѣдъ кулата, — полето побѣляло
 Отъ кринолини тѣй покрито изведнѣжъ,
 Като отъ гъби слѣдъ априлски нощенъ дѣжъ.
 Юнацитѣ, що се надуваха въ мехната,
 Подъ кринолинитѣ, на два привити ката,
 Опридали! : на-на ! кждѣ Топчи-Дере...“

- 650 — „Я вижъ ! а по-напрѣдъ си гърлото дере.
 Че българина билъ незнамъ каква нерода“
 Обади се сега пѣкъ Ворчо Воевода,
 Юнакъ, съ юнацини прочутъ и по свѣта,
 Комуто и до днесъ се пѣе пѣсенъта...
 „Лѣсицата сама се хопна въвъ капана!“ —

„Дръжъ ! Зеръ тя може да гаджоса пѣкъ въ Балкана!..

- Не ми е думата за тия що въ торба
 Се турили глава и съ турчина борба
 Имъ е душа и свѣтъ... а тѣзи ми юнаци,
 660 Които сучатъ по кюшетата мустаци,
 Въ полето знаещи, че се плѣсти трѣва,
 Въ гората ходили — но само за дърва!...
 Па ще ви видимъ, де, и васъ, не е далеко—
 Да димне само димъ ! Въвъ стаята се леко
 И ефтенно таквизъ продаватъ...“

Съ тѣзъ слова

- Подзе се изведнѣжъ нечакана мълва
 И прѣпирня : на двѣ половини раздѣлени,
 Спокойни най-напрѣжъ, а послѣ разярени,
 670 Едни се други тѣ отрупваха съ укоръ —
 И почнатиятъ тихъ испърво разговоръ
 Отъ мигъ на мигъ слѣдъ туй по-лихъ и буенъ става,
 И слѣ се най-подиръ въвъ неразбрана врѣва...
 Прѣзъ вечеръ облаченъ така по нѣвга свий
 Отъ невиделица нечаканъ, буенъ сприй
 Въ гората — залюлѣй, залюшне и размѣта,
 Кат' нѣкой тъменъ духъ, шеметно дървесата :
 И скършенъ букъ напѣтъ, и рѣболисти брязъ,
 И мощенъ джбъ столѣтъ, и китенъ яворъ — вчасъ
 680 Тѣй неочаквано заварени — въ почуда

Се сепватъ, трепватъ и единъ връзъ други лудо
 Налитатъ, сплитатъ се и бѣхтятъ клонъ о клонъ,
 И въдухътъ ехти отъ тътенъ, трѣскъ и стонъ.
 А пѣтникъ, отдалечъ заслушанъ, въ изненада
 Не мож' да разбере — да ли е люта свада,
 Или на веселъ пиръ юнаци сж това,
 Подигнали свѣтътъ на охолна глава.

- А тъкмо него часъ, насѣтено прѣдъ входа,
 Застана гордъ и строгъ очакваній войвода,
 690 На лютий си ханджаръ съ приготвена ржка;
 А отподирѣ му надничаха мрака
 Юнаци — отборъ цвѣтъ отъ неговата чета,
 Съсъ грозно знавали мечкарски шишинета...
 И екна въ стаята сърдитиятъ му гласъ:
 — „Това салъ липсваше! Какъкъ е тоя бѣсъ?
 Или се мислите, че вече сте въ Балкана?“ —
 Кой както бѣ се сирѣлъ, така си я остана...
 „На стража!“ викна пакъ войводата, извить
 Къмъ собранитѣ отзадъ, а съ погледъ ядовитъ
 700 Изгледа другитѣ и сърдчено отмѣтна
 Намѣтка отъ плѣщи... Отъ буйний пламъкъ свѣтна
 Приствѣгнатий на кръсть аджемъ ки лютъ ханджаръ —
 Юнаку подъ ржка въ бѣди най-скжлъ другаръ —
 И два револвера, прѣзъ рамо окачени,
 Отъ двѣтъ му страни... Безмълвни и смутени
 Спогледаха се тамъ стоящитѣ за мигъ —
 И модриятъ му взоръ и гордий смръкнатъ ликъ
 Като че дѣхаха съсъ нѣкаква закана...
 Прѣстжпи пѣргавъ той, срѣдъ стаята застана
 710 И прогърмѣ: „Добъръ потаенъ комитетъ!
 А да не сте се пѣкъ събрали на зефетъ?
 Главата, види се, ви на плѣщи додѣва...“
 И безъ да чака той ни дума ни оправа,
 Прѣстжпи ядно пакъ и кивна съсъ глава
 Младену. Насамѣ потихомъ слѣдъ това
 Си нѣщо шепнаха тѣ двама тамо въ кѣта....

Отново всѣкой се на мѣстото си сгѣта
 И говоръ шепотомъ поведоха. Едвамъ

- Отдълна думица се счуваше самъ-тамъ.
 720 Но дълго не трай и тая тиха сгода,
 Че писмо въвъ ржка ядовниятъ войвода
 Растворилъ, смачка го, изви го, извъртѣ —
 И хвърли въ огъня, кждѣто запламтѣ
 Завчасъ и тихо то на пепель се обърна...
 И пакъ сега се той къмъ сбранитѣ извърна:
 „Все думи, думи... Тозъ отпрѣдѣ ти стърчи
 И се почесва, другъ замазва ти очи
 Съсъ философии и баби деветини.
 За мързеливатѣ — съсъ хиледи причини
 730 За мързелъ. А отвънъ писмо подиръ писмо
 Прѣхвъркватъ... „Види се, до-лѣто, на-само
 Ще дигате байракъ!“ отъ Враца пишатъ вчера;
 А днесъ отъ Сливенъ пъкъ: „На сладка сж вечеря
 По Стара-Планина юнацитѣ — и вамъ
 Юнашки поздравии испрацатъ тѣ оттамъ!“
 Юнашки поздравии! Намѣрили юнаци...
 Догдѣ настанатъ тукъ петъ хиледи чакмаци,
 Не ще се заиграй хоро на турски гробъ!
 На черната земя ще си остана робъ
 740 Все българинтѣ пакъ — и голъ и босъ ще проси,
 И ще човърка все черковнитѣ въпроси...
 Борци! А искатъ се на готово кравай...
 Тавъ залюляла, таъ и ще ни закопай!“

- Укоръ върху укоръ се сипеа безачетни
 Върху събранитѣ, и думи непривѣтни,
 Като свѣткавици, се мѣтаха връвъ тѣхъ.
 Но вече миналъ бѣ испрѣвниятъ уплахъ;
 Изново почваше небето да се ведри,
 И тукъ-тамъ ясенъ лучъ, прѣдвѣстникъ благощедри,
 750 Измежду облаци промжкнатъ, затрѣптя —
 Спокойна дума отъ войводскитѣ уста...
 Понѣкога така видаритѣ отбрани,
 На сграда угледна за работа съзвани,
 Заплѣснатъ се далечъ въвъ нѣкой разговоръ —
 Телсата, свределтъ и тежкитъ топоръ
 Държачии у ржцѣ, но никой ги не вдига;
 А думи охолни, кат' брънки отъ верига,

- Една по друга се залавятъ и плетатъ
 И съ своя звънъ и екъ просторитѣ глушатъ.
- 760 А първомайсторътъ на нѣкъдѣ отлъченъ,
 Нечакано прѣдъ тѣхъ съ укоръ застане злъченъ
 И сепнуватъ се тѣ — ни дума, ни мѣлва :
 Залавятъ се за мигъ за свойтѣ сѣчива,
 И работата кипи и двойно наспорява...
 По опитъ знаятъ тѣ : най-буйний гнѣвъ прѣстава
 И най ядовна рѣчь добива добъръ край,
 За който примѣлчи на врѣме и прѣтрай ;
 Самичкъ майсторътъ отпослѣ пакъ доволенъ,
 Ще я подкара тамъ на разговоръ поволень.
- 770 Самъ прѣдъ камината присѣдналъ бѣ сега
 Бенковски, съсъ накрѣстъ подплѣзената рѣка,
 За мигъ за нѣщо си неволно замечтанъ.
 И мургавий му ликъ, отъ пламъка огрѣнъ,
 Бѣ изгледъ придобилъ спокоенъ, благъ и бодъръ ;
 Но както по напрѣдъ, вѣвъ погледа му модъръ
 Тайнственъ нѣкакъвъ и гордъ сияе пламъ...
 И ето почна той така отново самъ :
- „Най-послѣ, все едно дали това е вѣрно,
 Отвѣнъ що ни вѣстятъ, или пѣкъ прѣднамѣрно,
- 780 Тѣй само — кой какво на сънъ е снубвалъ...
 А приближава часъ завѣтний идеалъ,
 До сега смѣтенъ блѣнъ въ душитѣ и сърдцата,
 Да придобне кръвь и плътъ. Това е свята
 Борба, що на мегданъ юнашки ще дѣлимъ
 Ний съ своя кръвенъ врагъ — и върхъ ще одържимъ :
 Това не е ни сънъ, ни дума, ни прѣвара !
 Успѣхъ е само тамъ където има вѣра
 И воля — а не сж тѣ само въ таъ душа ;
 Не само ави тѣхъ въ гърди си ги туша
- 790 До врѣме до пора... И врѣме приближава...
 Ей до въскрѣсний день не много ощъ остава —
 Балканътъ глащъ зеленъ е мѣтналъ на плѣщи...
 И той че е готовъ и чака ни вѣсти ..
 Но днесъ е други часъ ; а другъ часъ — друго слово.
 Какво ни липсува, що имаме готово

Вий знаете сами. Отново въ Цариградъ
 Е за оржие испратено. Назадъ
 И тая работа така не ще остане.
 Народа е готовъ на първи зовъ да стане,
 800 И чака само той отъ насъ да види знакъ —
 Ще се явятъ безчетъ юнаци подъ байракъ,
 Но... днесъ въпросъ е: що и какъ да се постъпи?
 Ако великиятъ очакванъ часъ настъпи
 И ни завари тѣй, кат' други по-напрѣдъ?...
 Мжже сте, давайте по мжжки тукъ съвѣтъ..."

„Съвѣтъ!“ обади се пръвъ Дѣйо Делибана:
 „Какъвъ съвѣтъ ви взелъ! Ей дѣка е Балкана! —
 Развивайте байракъ и азъ съмъ съ първи пръвъ.
 Отдавна моя ножъ е жаденъ зарадъ кръвъ.“

810 — „Балкана и безъ тебъ го знаеме,“ отвърна
 Младенъ и погледъ къмъ войводата обърна,
 Исправи се слѣдъ туй и тѣй започна пакъ:
 „Ще се явятъ безчетъ юнаци подъ байракъ —
 Но, струва ми се, ний се лъжимъ съ тая смѣтка.
 То още се незнай, то още е загатка
 Дали ще се явятъ... Испатилъ съмъ го самъ,
 Видялъ съмъ го съ очи, и мога да ви дамъ
 Прѣкъ отговоръ: Това което се рѣшава
 Отъ нази, сбрани тукъ, салъ нази задължава.
 820 Вий знайте българинъ когато занехай
 Какво е! Знаете какъвъ постигна край
 Старозагорското въстание... Събрани
 Водачитѣ, така и онака да стане
 Рѣшавахме — е веръ юнаци подъ байракъ
 Безчетъ що се явятъ — доволно само знакъ
 Да се даде! — и знакъ се даде, но мърцина...
 И подъ байрака се явихме нѣколкомина,
 Които земахме рѣшенъе отъ напрѣдъ
 За други, мислѣйки че всичко е наредъ
 830 И ясно, както се въвъ книжата отбѣлзвава —
 И както нѣкому се ревне да разказва...
 Вий знайте българинъ когато занехай
 Какво е... но въ това нехайство той си знай

- Че правъ е. Кой е тозъ що съ своето рѣшенъе
 Му се натрапува? За неговото мнѣнъе
 Веднѣжъ отпонарѣдъ да ли е питаль той?
 Благать е тозъ народъ що има разумъ свой
 И се на чуждия въ измама на поддава!
 Народнитѣ дѣла изискватъ и управа
 S40 Народна. Не войска редовна е прѣдъ насъ —
 И ако ние се надѣваме съ приказъ,

- Съсъ заповѣдъ да я завърпиме, тежко ни!
 Това сж бялѣта подъ други небсклони,
 А не подъ нашя изникнали... Не намъ
 Да заповѣдваме се пада — нека самъ
 Си заповѣдва той. тозъ който ще вѣстава —
 И нека за това самичкъкъ си рѣшава...
 Намъ ревне се, твърдимъ ний често: дойде часъ!
 А тѣй ли е? Това народний само гласъ
 S50 Приванъ е да рѣши; прѣзъ него Богъ говори!
 Зовеме ли го ний съ тирана да се бори,
 Редътъ му е въ свѣтъ да има дума прѣвъ, —
 Че той ще подтвърди, каквот' рѣши съсъ кръвъ
 И сълзи. Ако зла го иначе сждбина
 Постигне, тозъ народъ до вѣка ще проклина
 Насъ. наштѣ имена, че силомъ къмъ бѣди
 Сме го повели ний. Що е било прѣди,
 То на прѣдишнитѣ за смѣтка да остане.
 За шумъ ли само ний ще дигаме възстанъе?
 S60 Тогазъ е лесно — два гърмежа... да се чуй!
 И хайде нагосте въ Романия слѣдъ туй...
 Послѣдня рѣчь отъ менъ: Смыслете начинъ сгодентъ,
 И нека се сберать на общъ съборъ народенъ
 Избранници отвредъ, отъ всѣкой комитетъ —
 Та общото дѣло отъ общия свѣтъ
 Така да се рѣши... Народа ще възстава,
 И нека за това самичкъкъ той рѣшава.“ —

- До него бѣше се Бенковски спрѣлъ сега,
 Въвъ погледа му впитъ и тежка си рѣка
 S70 Полека сложи на Младеновото рамо
 И ядовито го прѣкъсна: „Туй ли само!

Ха-ха! А нѣмашъ ли, мой драгий, ти на умъ
 И друго? Знамъ го, знамъ... Задъ моя грѣбъ се шумъ
 Подига... Знамъ го, знамъ... И нека тѣй да бжде...
 Ще свикамъ азъ съвѣтъ и нека той отсѣди...
 Вий мислите, отъ васъ че нѣщо азъ тая,
 Че моето лице е денемъ съ тазъ боя,
 А нощемъ съ друга? Азъ що върша го не тая!
 И, както *нѣкои* измежду васъ не лая
 880 На мѣсеца... Какво народа самъ желай,
 Ще видимъ. Всичко туй ще трѣбва вече край
 Да земе.“

Сръчно се извърна той и глухо
 Отново стѣпкитѣ му твърди се зачуха
 Изъ глѣхналия прустъ. Съ приведена глава
 Съдяха сбранитѣ и никому слова
 Не идваха на умъ да каже въ тая стога —
 И ту Младена тѣ, ту гнѣвниятъ войвода
 Недоумявайки споглеждаха въ уплахъ.
 890 Защо бѣ всичко туй. оставяше за тѣхъ
 Загадка, до като войводата отново
 Застана посрѣдъ тѣхъ и пакъ подхвана слово:
 „Ще видимъ кой е кумъ и кой е сватъ отъ насъ!
 Гласътъ народенъ е гласъ Божий — тоя гласъ
 Ще да рѣши, дали съмъ въ право да налагамъ
 Азъ своята воля и... или ще се подлагамъ
 За мостъ на други — на неверди и похаби...
 И азъ и всѣкой знай, че гдѣто много баби
 Се бъркатъ, дѣтето се ражда за бѣла...
 900 Да бжде. Утрѣ, на, по всичкитѣ села
 Ще пиша — нека се сбере таквозъ събранье,
 Ще видимъ! Днешното послѣдно засѣданье
 Затварямъ.“

Мълкомъ се разидоха отъ тамъ
 Събранитѣ изъ пѣть раздѣленъ, всѣкой самъ
 И всѣкой на душа съсъ тежка скрита мѣка.
 Ей приближава день, а распрята недѣга
 Подѣда дѣлото... съ какво ли най-накрай
 Ще ни изварди тя и ненадѣйно смай?!

- 910 Таквизъ събрания и сговри потайни
 На всждѣ ставаха, по четиртѣхъ крайни
 На Българско. Тогазъ кръстосваха наврѣдъ
 Въ села и градове апостоли безчетъ
 И слово Божие вѣстяха на народа —
 Завѣтно слово за избава и свобода.
 И отъ чергозитѣ на зѣможний, та чакъ
 И до колибата на сѣтвия сиракъ
 Туй слово срѣщаха душитѣ и сърдцата,
 При пролѣтъ както се посрѣщатъ отъ земята
- 920 Лучитѣ слънчеви... Скиталецъ непознатъ
 По нѣвга мѣрне се прѣзъ село или градъ —
 Мълва го тутакси по диритѣ спрѣвари,
 И дълго се слѣдъ туй отъ млади и отъ стари
 Прѣдава шепнишкомъ. Прѣврѣща се въ херой
 Скиталецътъ: така и онака ужъ той
 На нѣкого казѣлъ — война ще се отвори
 Съсъ полумѣсеца щѣлъ кръстѣтъ да се бори,
 И то за сѣтенъ пѣтъ, на смъртъ или животъ...
 И ще възкрѣсне пакъ единъ умрѣлъ народъ...
- 930 Така се казвало и въ надписа, намѣренъ
 Царъ Константину на подземний гробъ мермеренъ. —
 Легенди, блѣнове отъ мъртва старина,
 На живий идеалъ на нови врѣмена
 Придаваха сами значение свещенно.

- А често, громка рѣчь подзели, вдѣхновенно
 Свещеницитѣ отъ черковния амвонъ
 Тълкуваха зарадъ поробений Сионъ,
 И близкий день. деньтъ на кървава расплата,
 Богатъ ще бжде съ мечъ изгоненъ супостата.
- 940 И вѣрущий народъ съ приведена глава
 Се вслушваше въвъ тѣзъ пророчески слова,
 И мудро стживаше, слѣдъ отпуска черковенъ,
 Къмъ дома.—първи пѣтъ, прѣзъ гнета петвѣковенъ,
 Въвъ храма Божий чулъ отместна сладка рѣчь:
 — Бждете гѣтови! часѣтъ не е далечъ...
 И намъ се пада дѣлъ да сме изкупно жѣртва
 На бждни дни... Блаженъ, отъ прозябане мъртво,
 Тозъ който въ словото господне оживѣй,

- Тозь който правдата въ сърдцето си валелѣй,
 950 Че въ тоя свѣтъ смъртта искупува живота...
 Кръвта на Божий Синъ пролѣна на Голгота,
 Кръвта на хиляди борци за свѣтлина,
 Говори: Братия, дерзайте, — въ кръвнина
 Изгрѣва слънцето на бждущностъ честита!
- О чудни врѣмена! Брожене неприкрито,
 Отъ него въздуха бѣ сѣкашъ заразенъ.
 Въ мечти и помисли за близкий бжденъ день,
 Бѣ настоящиятъ забравенъ... Вечъ настана
 И цвѣтна пролѣтъ; ей намѣтна се Балкана
 960 Съсъ своя плащъ зеленъ; работни драги дни
 Дойдѣха, ала се нарѣдко въ равнини
 Орачътъ охолень вѣставаше съ орало,
 И като никога, бѣ глухо, заустяло
 По пжтища, прѣди тѣй шумни въ пролѣтъта.
 Вмѣсто по стжгдитѣ, потайно по кжщя
 На сборъ работници съ търговци се беряха
 И други смѣтки тамъ по други редъ държаха,
 И често пжти тѣй до късно прѣзнощъ чакъ
 Тѣ прѣстояваха. Край буйния оджакъ
 970 Расправяше се тамъ за днитѣ неотдавни,
 За паметни дѣла на труженици славни,
 Не жалили животъ за своя роденъ край, —
 Тѣвъ на които се тжжовний гробъ незнай,
 Или пѣкъ за онѣвъ които, по чужбина
 Бездомни скитници, разсипваха мърцина
 И сили и животъ, — или въ Деаръ-Бекиръ,
 Въ Жанъ д'Акъръ, съ грозна честь до вѣки божий миръ
 Отъ подземелята на тъмнитѣ зандани
 Да гледатъ, прѣвъ окна въ земята прокопани.
- 980 Каменоградския войвода бѣ единъ
 Отъ тия ратници. Отъ нѣколко годиниъ,
 Ту въ Влашко зимѣ хъшъ, нехайникъ за прѣхрана,
 Ту лѣтѣ зълъ хайдуть низъ дебри по Балкана,
 Той своя пламенъ духъ въ борбитѣ бѣ калилъ,
 Надѣжди горди вѣвъ сърдцето си тайлъ...
 И дойде сгоденъ день — избранникъ отъ избранни,

Той мина Дунава, съ великото призване
 На вождь народенъ... Самъ на всждѣ бѣше той,
 Ни денемъ, ни ноцѣ умора и покой
 990 Незнаяцъ... И сега, когато въ полунощи
 Се разотидоха съзванитѣ, той още,
 Безсъненъ въ глухий прустъ разхождайки се, самъ
 Диктуваше писма при слабий свѣщенъ пламъ
 На свойтѣ писари—и ту надъ тѣхъ възправенъ
 Застане, вгледа се, ту пакъ си ходѣтъ бавенъ
 Подзема: —

Сънь дълбокъ бѣ морната земя
 Унесълъ. Въ ведрий лѣхъ на ноцната тъма
 Шумѣтъ си сплиташе Балкана вѣчно буденъ,
 1000 Като че тайната на нѣкой си блѣнъ чуденъ
 Отгатналъ, и да я пришепне на звѣди
 Възема се къмъ висъ. — а мѣтнитѣ води
 На Луда Яна съсъ безумния си ропотъ
 Задавятъ неговий вълшебенъ, сладкъ шопотъ...
 Спи Каменградъ. Навредъ е глуха тишина
 И само бухълъ, скритъ въвъ нѣкой срутина,
 Сегисъ-тогисъ бухти. или пѣкъ безотвѣтно
 Пролай отъ нѣгдѣ псе въ просѣница. Несѣтно
 Загаснаха свѣщи въ Дойчиновия прустъ;
 1010 Въ дрезгавината се таинственъ глухъ и пусть
 Високий домъ тъмнѣйши широкитѣ си стрѣхи
 Като крила прострѣлъ надъ ноцни сѣнки плахи.
 И само глухо се подъ стѣлбния сводъ
 Откъкватъ стапкитѣ отъ мѣрний бавенъ ходъ
 На бодрый стражъ, завитъ въ клашника си широкий. —
 Ту тамъ се мѣрне той подъ зидове високи,
 Ту въ часъ се застои срѣдъ каменния дворъ,
 На пушката опрянъ, и вперя орлевъ взоръ
 Въ небесни висини, кждѣто въ пѣтъ уреченъ
 1020 Потихомъ мѣсечко къмъ чужди край далеченъ
 Усмихнатъ е повелъ звѣздици плахъ керванъ;
 И дълго въ него той се вглежда замечтанъ,
 На устни стистнати съсъ недомѣлно слово —
 И мудно мѣренъ ходъ подзема пакъ изново.

Станчо Ягоридата.

Отъ Ив. Хр. Хасакмевъ.

Той бѣше отъ селото Д... окр. С.

Нашъ Станчо бѣше доста сърдченъ и набоженъ чловѣчецъ; той никога не пропускаше църквата, още отъ дѣте обичаше да помага на попъ Груя въ църквата на четивото. Когато имаше черкувание,*) той оставаше цѣль день при дѣда си поца да му помага, като му носѣше отварникътъ**) съ порѣзаницитѣ и плѣшкитѣ и го прѣпраздняше въ кошоветѣ, съ които ходѣше попъ Грую по просия. Надъ вечеръ нашъ Станчо получаваше заплата нѣколко плѣшчици и порѣзанички и по нѣколко гълтен вино за родителитѣ си.

Отъ начало той е билъ крайно бѣленъ и останялъ сиракъ на 14 години; но при всичко това, той бѣ надаренъ отъ природата съ яки мишци, права пълна снага, лице хубаво; само едно му бѣше косурѣтъ, че бѣше малко нѣщо кривогледъ — ама малко нѣщо.

Прѣди да умрѣтъ неговитѣ родители тѣ три годинъ понапрѣдъ пожелаха да го дадѣтъ на занаятъ и го оставиха свободно да си избере какъвто той иска; изборѣтъ му се падна да бѣде кожухаринъ и родителитѣ му го условиха у дѣда Тоня за три годинъ чиракъ.

За скоро врѣме той изучи кожухарството и станя башкалия—самостоятеленъ съ нѣколко грошовци, съ които си купи нѣколко хубави баани и ходѣше по ближнитѣ села съ едно куцо, но голѣмо магаре да шие и трампохва съ пиперъ, тамянъ, соль, орисъ, игли, глиставниче, папазо, различни бои за вапсване и други разни сортове стоки, каквито се оказвахъ за необходимии на селенитѣ. Когато нашъ Станчо си стоварѣше магарето, то той завземаше коджа мигданъ съ торбицатѣ, въ които се помѣстваше всѣка стока отдѣлно.

Той не продаваше само съ пари, а правѣше замѣна и съ вещи, каквито намѣри, па и ~~когато~~ да му се дадѣтъ—не ги

*) Обща служба, за която колятъ курбанъ по агне и се събиратъ на обща трапеза.

**) Единъ видъ човалъ (платникъ).

връщаше: — кожи отъ различни животинки, воштинка, восъкъ, масло, сирене, яйца, бобъ, сливи, оръхи, пуйки (мисирки), патки, кокошки, прасета и т. н., разбира се, като оцѣняваше своето за хубаво и скъпо и гледаше да докара плячката (намѣреното) много евтино.

Когато си идѣше отъ село нашъ Станчо се узнаваше отъ единъ сахатъ мѣсто, защото животинкитѣ, които обѣсваше по магарето си, образуваха цѣлъ хоръ, на който и той пригласяше съ пѣсенята за своята любезна: „Драгне ле мило либенеце, хубаво си, като пиленеце,“ която пѣеше на свось.

Разбира се и той си имаше своя любезна. На младо врѣме той още при чорбаджия си бѣше залюбилъ на кладенеца дѣщерята на селския кехая, за която и денемъ и нощемъ мислѣше, толкова повече, че бѣ ѝ чулъ и признанията.

Три години Станчо на своя глава търгува и спечели коджа парици: но на всичко това спомагаше неговата крайна пестовность. Неговитѣ врѣстници го нарѣкоха „Ягоридата,“ и имаха право; той никога не бѣ ги почерпвалъ баремъ за Богъ да прости на родителитѣ си.

„Радвай се Станчо“ — казваше той самъ на себе си, когато прѣглеждаше и четѣше паритѣ и си мислѣше за либето си, за бѣдѣщата си булка, за бѣдѣщия си животъ; ала понеже думата имъ бѣ да се почакатъ за двѣ години, до гдѣто спечели Станчо пари, той не бързаше да осъществи своитѣ мечти. Но ето че двѣтѣ години се истърколиха. Единъ день, не щешъ ли ти, нашъ Станчо, ухиленъ до уши, събралъ момцитѣ и нѣколко стари хора, подпхтватъ се и хопъ, тропъ у кехаята въ къщата на годявка.

Кихаята знаеше Станча за сиракъ и безъ пари. Но отъ друга страна за добъръ и скопосенъ момъкъ и го харесваше, че не е пиеница и разваленъ челоуѣкъ, а най-много, че е трудолюбивъ и си има добъръ занаятецъ...

— Хе..., Станчо, говорѣше дѣдо му слѣдъ годѣжа, годявката станж, ами имашъ ли парици, баремъ за свадбата...?

— Нали знаешъ бе дѣдо, казваше Станчо, че бащино нѣмамъ, а колкото съмъ си пари прѣпичелилъ, то сж въ стока и въ магарето.

На Станча не му се искаше да каже, че има пари, защото гледаше да направи свадбата съ мухъ. Това и станж: отъ тукъ отъ тамъ събра се потрѣбното за свадбата и за три

дни се струпа на Станча на главата булка, безъ да похарчи повече отъ петъ-шестъ гроша, които бѣ далъ за черпение на сватоветѣ за да го похвалятъ и придуматъ кохаята да даде момичето си.

„— Охъ! почвняхъ си и отъ тѣзи бела, си казваше нашъ Станчо, булче ми трѣбваше, булче си вземахъ, жената е ключъ на къщата. Отъ сега нататѣкъ животъ ще живѣж и пари ще печелж. Нѣма да ме е страхъ, че ще ме окрадѣтъ, както едно врѣме окрадохъ Муко съ чорбаджия ми. Рахатъ съмъ азъ сега, булчето ми е хемъ вѣрно, хемъ добро, но то е още глупаво и не ще му повѣривамъ паритѣ си,“ говореше си нашъ Станчо, замислено.

Така щото, когато си имаше много работа по селата, той я оставаше да пази домѣтъ и паритѣ, и ѝ напомняше всѣкога: Драгне, чувашъ ли, хубаво да пазишъ тѣзи ракличка съ златното камъче! така си наричаше той паритѣ—хемъ умъ, умъ да имашъ, да не се загуби нѣщо отъ неж!

До петъ-шестъ години, отъ начало на оженванието си, нашъ Станчо прѣкарваше много стиснатъ въ къщи и по вънка, захванж да прави още по-голѣма икономия. Много пѣти той пращаше чирака у дѣдови си за туй, за онуй, ужъ че го пратила булката. Дѣдови му бѣхж доста имотни хорица и не връщахж чирака празенъ и въ много нужди помагахж на зетя си, отъ обичъ къмъ дѣщеря си. Тѣзи икономия направи нашъ Станча двойно повече богатъ, но отъ друга страна, той и булката му бѣхж станжли блѣди, слаби и се разболѣхж отъ една болестъ и азъ незнамъ каква, че легнхжж и на постеля да лежжтъ.

Дѣдо му тича насамъ-нататѣкъ, гдѣ по доктори—гдѣ по бабички за лѣкове, угаждаше имъ въ ѣдення и пиение и за малко врѣме, и Станчо и булката се повдигнхжж отъ болестята и взехж да си гледатъ работата.

Нашъ Станчо видѣ сега, че не трѣбва да живѣе толкова пестеливо. Той си нареди по-добрѣ работата: — почнж да ходи по-рѣдко на кѣра, защото бѣше прѣдалъ тѣзи работа на свой единъ вѣренъ калфа; хванж си още калфи и чираци да му помагатъ на кожухарлжка; купи си широка и съ хубава градинка къщица, направи си гиранче въ дворатъ; купи си нѣколко лова за расходка, набави си стока за въ джгнятъ и чакъ тогава разскри на булчето си какво тай въ

себе си ракличката съ златното камъче, безъ което нищо не можеше да стане.

Слѣдъ като се снабди съ що му трѣбваше, той не мислѣше вече за друго, освѣнъ да гледа здравието си и здравието на булчето и занаята си.

Всячкитѣ калфи и чираци на нашъ Станча бѣхж осемъ души, па и работа имаше много; самъ той бѣ въ селото си кожухаръ и околнитѣ села бѣхж все негови мющери, затова напръгнаше да работи както трѣбва.

— Человѣкъ нито се дои, нито се стриже, казваше той на работницитѣ си, а трѣбва да работи.

Щомъ се сипваше зора, момчетата му трѣбваше да се намѣржтъ на дюгяня и да си почнжтъ работата. Слѣдъ малко стане и той — поутрий си гурелитѣ, па отиде кждѣ гираня, поогледа се къмъ небето; почне да се прозява и протяга, като си движи ржцѣтѣ, като че прави нѣкакви си магии, умие се и безъ да буди бабичката, както хвана да я именува той вече, защото имъ се народихж за десетина-дванадесетъ години около половина дюжина дѣца, излизаше тихо изъ портата. Послѣ поразходи се, пообиколи калфитѣ си и, като ги поздрави съ добро утро, ако имаше отворено кафене изъ селото — отиваше да си пие кафето, ако ли не, вземаше иглата да шие и командува, като при това насърдчва черацитѣ си, че който по хубаво работи, ще го пустне да се поразходи въ празникъ и раскара магарето по чаршията.

Трѣбва да кажемъ още и това, че бай Станчо още отъ дѣтинството си имаше веселъ нравъ и бѣ много шеговитъ човѣкъ. Ето защо сутринъ всѣки кафеджия бързаше да отвори най-рано кафенето си за да посрѣщне дѣда Станча, а слѣдъ него и друга навалица, която дирѣше комика. Дѣдо Станчо съ ранното си ставание нѣмаше опрѣдѣлено кафене, а което намѣрѣше отворено тамъ си пиеше сутренното кафе.

Когато приближаваше кафенето, той още отъ далеко ще се окашля високо и съ „добро утро, ефенде“ ще влѣзе въ кафенето, ще седне турски на менджерчето и догдѣто испуши една цигара и испие кафето си, ако ли компанията не го намѣри, той си отиваше на работата.

Чакъ надъ-вечеръ когато арниса отъ работа, пообиколи дома си, поздрави бабата и, като поговори и настани що ще се готви за вечеря за тѣхъ и момчетата, завръща се и на-

мира компанията все негови екрани и други на „Алтъръ мегданъ“ при Бусуковото кафене. Той, при всичко, че бѣше пестеливъ, огаждаше съ храна на работниците си, само сутрешната имъ закуска не бѣше хубава.

Още въ началото на есенъта, дѣдо Станчо отиваше на салханата, вземеше бѣли дробове, овчи и говѣжди, разцѣпеше ги, посоляваше ги, сушеше ги на коминя и на малки късове съ прѣпорѣзка, че дѣйствovali на здравнето добрѣ, имъ ги даваше зимно врѣме по четири—петъ къса, вмѣсто закуска, като и той самъ прѣдъ тѣхъ хапваше единъ късъ отъ дроба и го джумолеше въ устата си догдѣто най-послѣ го остави подъ езика си и го исплюеше, безъ да го види нѣкой въ вочината на прасето. На работниците имъ се доста услаждаха тѣзи дробчета, защото биваха крѣпки и при това соленички и съ единъ приятенъ мирисъ, който дѣдо Станчо слагаше при обсоляванието на дробоветѣ. Само че това ѣденіе не само, че имъ служаше за закуска, но по нѣкога съ него много пжти губѣха и обѣда си, защото солений вкусъ на дробчетата ги караше да пиятъ много вода, та по този начинъ имъ се надуваха кормитѣ и губѣха охота за обѣдтъ и много пжти повечето ястие се връщаше назади. Разбира се дѣдо Станчо, това и дирише: обѣдтъ да послужи и за вечеря.

Дѣдо Станчо никога не одарваше своитѣ чераци или калфи, а когато му се оказеше нѣкой непослушенъ или сгрѣшеше нѣщо по работата си — налагаше му наказание: да хвърля боклукъ въ празникъ на нивитѣ, по лозята или съ друга по къра работа. Когато си главеше чиракъ, то той по на прѣдъ го гощаваше, ако ѣдеше пополегичка, казваше му: „Момче, раздалъ си се за овчаринъ, а не за кожухаринъ“ и, безъ да говори, много даваше му пжтя; ако ли му харесваше новий чиракъ, забождаше му на рамото една кожичка въ форма на мусчица и го пращаше първо за вода, та послѣ на друга работа.

По край занаята си дѣдо Станчо бѣше единъ видъ и докторъ на селенитѣ, защото той знаеше за нѣкои и други болести лѣкарства. Този си занаятъ (той имаше наслѣдство отъ баща си; но той го осъвършенствува още по добрѣ. Той никаква заплата не вземаше за лѣкуванието, „азъ лѣкувамъ за споменъ и спасение на душата си,“ казваше дѣдо Станчо;

но ако нѣкой му дадѣше нѣкоя и друга пара или му пратѣше нѣкакъвъ подарѣкъ, той не се отказваше.

По докторската часть, той си имаше въ маазата двѣ—три полици, по които бѣше нарѣдено разни шишета съ вода отъ варени билки и малки сѣндѣчета съ сухи буренаци. Буренацитѣ дѣдо Станчо набираше всѣкога въ свети дни, тогазъ най-помагали за оздравлението на болнитѣ. Най-много той берѣше своитѣ буренаци прѣвъ празниците на мѣсець май, особено по Еньювъ-день, Русалската срѣда и др.

Между лѣкарствата му се намираше едно шише съ люти чушки въ спиртъ, което даваше за растривка, когато е настинялъ болния. Той си понапрѣскваше една кърпица съ тая течность, изсушаваше я и когато отидѣше при компанията за разговоръ — скришомъ я поотрѣсваше. Лютивината, която се намираше по нея раздражаваше носовѣтъ на събранитѣ и тѣ всички почвахъ да кихатъ силно, а дѣдо Станчо, седналъ по-отъ страна, вика имъ: „Наздравие, момчета,“ безъ да се засмѣе, па почва и той съ тѣхъ да киха: х-ряпа, х-ряпа, махне съ глава падне му калпакътъ, ето го и Бурсукътъ (кафеджията) споредъ условията му съ дѣда Станчо иде и пита събралитѣ се: какво ще заповѣдатъ. Когато арнисатъ отъ кихавицата дѣдо Станчо ни лукъ ялъ ни лукъ мирисалъ: той гълчи, че нарочно били правѣли това, за да не можель да си чуе приказката съ бай Веля Трицата, съ когото бѣхъ нераздѣлими приятели и който не бѣше по долень отъ дѣда Станчо.

Ако и да бѣ прѣкаралъ дълги години дѣдо Станчо, обаче никога не бѣ посрѣщилъ съ лонна дума. Всѣкой го уважаваше и когато виждаше нѣкого кахърень, той отиваше и го раздумваше, като по-напрѣдъ узнаваше да ли ще му бѣде полеземъ въ това.

Когато дѣдо Станчо купуваше нѣщо, то той се пазарѣше, като че купуваше конь; когато заплащаше нѣщо на дребно — съ треперяща ржка броеше стойността на продавача, казващецъ: петаче, рупче..... и т. н. до когато наброеше цѣлата стойность и най-подиръ го караше да каже, „берекетъ версинъ“ — „отъ паритѣ хаиръ,“ му отговаряше дѣдо Станчо.

Всѣкога дѣдо Станчо бѣше весель и засмѣвъ, па и цѣлий му домъ, жена, дѣца, слуги бивахъ весели и пѣргави.

На млади години му умрѣхъ двѣ-три дѣца, той никакъ не се покахъри, а когато виждаше бабата да плаче или че е на-

жалена за нѣщо си, той слѣдъ като я разпита и узнае причината ѝ кажеше: „тъй е било писано. бабо,“ и ѝ утѣшаваше да се не кахъри.

На дѣда Станча му бѣше писано най-сетнѣ на стари години да остане безъ бабичка. Тя отъ ненадѣйна болка заболѣ и за три дни умрѣ; прѣди да заболѣе, тя казваше на стареца си: — „Станчо, азъ вече познавамъ, че ще умрѣ и много ми е жално, че ще да те оставя: нито съ ергенитѣ ергентъ, нито съ довцитѣ довецъ, ти ще бѣдешъ, като единъ старъ копой.“

Тя казваше тѣзи думи на дѣда Станча, защото го виждаше, че не ще може да си вземе друга бабичка, тъй като той надминаваше седем-десеттѣхъ години. Слѣдъ смъртта на бабичката си, той останѣ да живѣе при синоветѣ си, като имъ прѣдаде всичката си държава, но подъ негово управление, а той съ игличката, съ двѣ три калѣички, продължаваше да си шие кожичкитѣ и прави шегѣ и смѣхъ на по-младитѣ. По свадби, когато го поканѣхъ, той биваше първия въ играта, надиграваше на рженица младитѣ.

„Спомняйте дѣца, дѣда си Станча, кога е игралъ съ вази; азъ другъ споменъ нѣма да ви оставя,“ казваше той на младитѣ, слѣдъ като арнисваше да играе.

СТИХОТВОРЕНИЕ.

*
* *

Да бѣше ми рекълъ Всесилний Творецъ:
 «Взemi моя рай съ херуфими прѣлестни,
 «Съсъ звуци чаровни, съ химни небесни;
 «Взemi тазъ вселенна безкрайна, цвѣтуща;
 «Взemi моя скиптъръ и власть всемогъща,
 «Но нежъ прѣдай на забвенье!»

— Създателю Вишний! казалъ бихъ му азъ,
 Зашо ми е твоего величье и власть
 Когато тя не е съсъ мене?

Ю. Ц. Розенталь.

Двѣ добродѣтели.

Человѣкъ за челоуѣка е много скъпо. И най-голямъ сиромашъ на свѣта, желае да има съзнание, че и той е направилъ нѣкому най-малкото добро, че той е билъ милосърдъ и щедръ къмъ оуби, които ся имали нужда отъ милосърдие и щедрость. (Урдосасъ).

Благодарителностъ или струвание каква-годѣ добринка на нашия ближний е една отъ ония високи добродѣтели, при която човѣкъ се чувствува радостенъ, веселъ, благодаренъ отъ свѣта и отъ себе си. Нищо таква нѣма, което до толкова да успокоява, да утѣшава човѣка, кѣдѣ края на живота му, т. е. въ старинитѣ му, колкото драгитѣ за него въспоминания за сторенитѣ му добрини прѣвъ минжитѣ му години. Едно неописуемо блаженство е за него, когато се поразмисли, че той ѣ живѣлъ напраздно на тоя свѣтъ. Трудилъ се е. наистина, но не само за себе си, а и за своитѣ си, и за ближнитѣ си. И поглежда той къмъ небето, весело и ясно му се вижда то, поглежда на свѣта, приятенъ му е и той, а при тия, радостни сълзи наливатъ неговитѣ очи, неговото сърдце се облива, като съ единъ животодавенъ балсамъ, неговата душа, като да сияе отъ радостъ, неговитѣ тѣлесни сили, като да се възобновяватъ и той благодари Провидѣнието, моли се, да би поживѣлъ още повечко, за да се още порадва на себе си и на сторенитѣ си добрини.

Но що е това за благодарѣние, и кого можемъ да наречемъ благодарителъ? — Благодарителъ можемъ да нарѣчемъ тоя човѣкъ, който се стрѣми за уголѣмяване на щастieto на ближнитѣ си, и за намаляване нещастията; благодарителъ можемъ да нарѣчемъ тоя човѣкъ, когото сърдцето боли за нещастieto на други, и който отъ сърдце се радва за щастieto имъ.

Благодарѣнието е такова вътрѣшно побуждение, което кара челоуѣка да изпълня своя дългъ къмъ хората, не за похвала и слава, а защото самата човѣщина го задължава да изпълня това. Благодарѣнието не бива само съ пари и богатство; благодарѣнието може да извърше и най-сетний сиромашъ, който се води по думитѣ на върховния учителъ Исуса Христа: каквото искашъ да ти правятъ хората, прави го и ти тѣмъ.

Единъ скромнѣ, честенъ, справедливъ, Божий човѣецъ, само съ едното си добро поведение може да бѣде единъ благодѣтель за околнитѣ си, като имъ дава примѣри за подражане.

Който иска да прави добри дѣла, той всѣкога може да намѣри случай за това. Колко хора има, които съ драгость сж посѣщавали и прѣгледвали болнитѣ и бѣднитѣ, и макаръ да не сж били въ състояние да имъ помогнатъ съ пари, то поне духовно сж болѣяли прѣдъ тѣхнитѣ страдания, като сж ги улегчавали съ утѣшителни и състрадателни думи. Не сж малко ония, които до послѣдния си часъ сж ходили по пътя на благотворението и на безкористното служение на човѣчеството.

„Человѣческиятъ родъ, казва Валтеръ Скотъ, скоро би загинялъ, ако всѣки останеше да мисли и се грижи само за себе си, и ако нѣмаше хора, които да се погрижатъ за другитѣ. Като почнемъ отъ минутата, когато майката закърми дѣтето, и дойдемъ до другата минута, когато нѣкоя състрадателна ръка обръсва потѣтъ отъ лицето на умирающия, ний дълбоко ще се убѣдимъ, че никой отъ насъ не може да мине безъ помощта на другитѣ.“

*
* *

Макаръ и благотворителността сама по себе си да е една отъ най-похвалнитѣ добродѣтели на човѣка, но ако тя не се въодушевява, не се подклажда отъ чувство на любовъ, нищо не струва.

„И ако раздамъ всичкийтъ си имотъ за прѣхрана на сиромаситѣ, говори апостолъ Павелъ, а любовъ нѣмамъ, нищо не се ползувамъ. Любовта дълготърпѣе, тя не завижда, не се прѣвъзнася, не се гордѣе, не се раздражава, не мисли зло. Любовта не се радва на неправдата, а се радва на истинната.*)“

А достопочтенний Фридерикъ Робертсонъ говори: „единственото и истинско усъвършенствование на нашия характеръ е, когато ний сми дълбоко озарени отъ Божествената заря на Християнското милосърдие и любовъ. Ако тия двѣ истински добродѣтели да бѣхж распространени на врѣдомъ, не щѣше да има нито груби нападки, нито пагубни умрази, нито

*) I Коринтеновъ глав. 13 стих. --8.

сжделища, нито затвори и наказания, нито нищо, нищо такова, което смущава добритѣ души и което разваля дадения отъ Бога „миръ въ челоуцѣхъ“

Но като ще поговоримъ за любовта, прѣдварително трѣбва да кажж, че ще поговоримъ не за оная любовъ, която се взема въ романитѣ за украшение на съдържаемитѣ въ тѣхъ мечтателни бълнувания, не за оная любовъ, която трае день и до пладнѣ, която, подиръ единъ часъ радостенъ, често докарва хилеци дни жалостни, но за оная свята любовъ, която трае прѣвъ цѣлий ни животъ, която е вѣчно скрита въ дълбочинитѣ на челоуцескитѣ сърдца, на която се основаватъ семейнитѣ щастия, искреннитѣ взаимнополезни дружби и безъ която не може да се развие и да постигне истинското си значение ни народъ, ни отечество, ни държава.

А тая свята, чиста любовъ, говори С. Смайлсъ, е помногоцѣнна отъ злато и бисеръ. Сама по себе си тя е нищо, защото може да я владѣе, да я притѣжава и младъ, и старъ, и богатъ, и сиромасъ, но въ сжщностъ тя е безцѣнна. Любовта сама радва човѣка, който я има, тя влива радостъ и у други. Любовта ни прави да гледами на всичко, не отъ кждѣ лошата, мрачната страна, но отъ кждѣ хубавата и свѣтлата. Любовта ни прави приятни въ разговоркитѣ съ други, тя ни сближава съ всѣкиго, защото всичко що говоримъ или съвѣтвами, проистича отъ истинска сърдечна любовъ и доброжелание. Любовта ни прави да сме весели, а веселостъта е украшението на душата, както хубостъта е украшение на тѣлото; веселостъта исказва нашето удоволствие, нашето чисто сърдце, нашия драгъ характеръ, нашата любовъ къмъ всичко що ни окръжава, и къмъ хората, и къмъ природата. Любовта прави дори и прѣстарѣлия човѣкъ да се вижда като младъ винжги съ прѣсни душевни сили.

*
* *

„Въ сію обую заповѣдию весь законъ и пророцы вклатъ“ (Мат. гл. 22 ст. 40). Казалъ Исусъ за *любовта*, която челоуцкъ трѣбва да има къмъ Бога и къмъ ближнийтъ си. Съ тѣзи думи спасителтъ поставя любовта за единственна и най-ягка и дѣйствителна основа на частнийтъ и общественыйтъ животъ на всичката наша дѣятелность — нравственна.

Силата на тая велика истина, искавана отъ Спасителя не може да не бѣде очевидна за всѣкиго, тъй като това се доказва отъ многовѣковниятъ опитъ, това, което ний виждаме на всѣка стѣпка въ частниятъ и общественъ нашъ животъ. На любовта се основава цѣлиятъ чловѣчески животъ, безъ нея всичко е напусто. Всичкиѣ наши домогвания и стрѣмления, които даватъ извѣстно направление на нашитѣ постѣпки, на нашата дѣятелность, иматъ за основа и побуждение любовта.

Дори и въ нашитѣ чисто материални срѣдства, които трѣба да ни подбуждатъ къмъ дѣятелность, и тѣ иматъ основа любовта. Ако въ едно училище, гдѣто се възпитава цѣло едно бѣдѣще поколение, гдѣто трѣба да се даде първото опитвание на дѣтето къмъ бѣдѣщитѣ стѣпки въ живота му, ако въ това училище нѣма любовь отъ учителя къмъ ученика, отъ ученика къмъ учителя, отъ учащия се къмъ прѣдметътъ му, напраздно еж и разноски, и трудове, нищо добро не може да се очаква отъ едно такова заведение. Ако въ единъ домъ не сѣществува любовта, нѣма любовь между мажъ, жена, братя, сестри, тамъ не може да сѣществува нито щастие, нито благоденствие, такъвъ домъ рано или късно подлежи на разорение. Ако единъ търговецъ, занаятчия, работникъ нѣма любовь къмъ своето занятие, никакъвъ на прѣдѣкъ на работата не може да се очаква тамъ.

Но значението на любовта, като основа и побуждение, става още по-голѣма, по-очевидна въ общественниятъ, въ народниятъ и държавниятъ животъ. Тукъ именно може да се каже, че на любовта *есть законъ и пророци висатъ*. Защото само любовта дава сила, трайность и на народность, и на отечество, и на държава. Безъ любовта немислимо е човѣшкото общество, немислимо е народность, отечество, държава. Истина *интереситѣ* сѣ една отъ могущественнитѣ връски, които съединяватъ на едно човѣцитѣ и образуватъ общества, но ако тѣзи връска не се основава, не се въодушевява отъ любовта, тя никогажъ не може да бѣде силна и трайна, рано или късно, може да отслабне, да се раскъса. И тогива за това общество за такава държава *разрушение будетъ велие*. Дохожда редъ когато за доброто, за спасението на отечеството става нужда да се пожертвуватъ интереситѣ: ставатъ събирания за обсъждане по общото добро, става нужда да се противопоставимъ срѣщу тогова, отъ когото зависи нашия инте-

ресъ, да уборимъ нѣкои негови несправедливи домогвания, да въдворимъ правдата, истинната — добрини, които може да сж противни на мнозина, отъ които зависи нашето щастие, нашето благо. Дохожда редъ държавата да е въ опасность, нагавва се отъ неприятели, тукъ вече интересътъ се не гледа, но защитата на отечеството, за което сж нужни и материални и морални сили, нуждни сж жертви. За въ такивато обстоятелства нужно е самоотвържение, самопожъртвование, а на това може да ни накара само *любовта* къмъ обществото и народътъ ни. Патриотизмътъ не е патриотизмъ, ако той не се корени дълбоко въ сърдцето на чловѣка. Истинскиятъ патриотизмъ е само тоя, който произлиза отъ дълбока любовъ къмъ народътъ и отечеството. Никогажъ патриотинъ безъ дълбока любовъ и прѣданность къмъ народа и отечеството не може да направи онѣзи жертви, които би направилъ дълбоко-любящиятъ народното дѣло. Чловѣкъ може да бжде много уменъ, много образованъ, може дори да знае, много повече нѣщо отъ необразованиятъ, до колко свети и скъпи сж думитѣ *отечество, народъ*, може да знае какви сж и обязанноститѣ на единъ истински патриотинъ, ако е и богатъ може да направи и голѣми пожертвования за въ полза на народа и отечеството си, но ако въ сърдцето му нѣма любовъ, той никогажъ не може се възвиси до истинския и дѣятелния патриотизмъ. Безъ любовъ, нито думитѣ, нито дѣлата му, нито жертвитѣ му ще да иматъ оная топлина и оная светость, чистота, безинтересность, които сж отличителнитѣ качества на истински и дѣтеленъ патриотизъ. Голѣмитѣ познания, хубавото образование, ако не се съгрѣватъ отъ истинска любовъ, малко полза могатъ да принесатъ въ обществениятъ и народниятъ животъ.

И така, всичкитѣ условия на добъръ, честенъ, общественъ и гражданско-политически живогъ се основаватъ на любовта. Любовта дава душа, сила, енергия и трайность на животътъ частенъ било или общественъ. Тя въздига животътъ до истинското негово назначение.

* *
*

Любовь! ахъ тая Божественна височайша дарба за чловѣчеството. тая християнска благотворителна заря, колко бѣ тя силна, колко гореща, колко утѣшителна и за насъ! Но уви! при настаналитѣ за насъ свѣтли, свободни дни,

днесъ, когато тя трѣбаше да бѣде още по крѣпка, уякчена въ насъ, ний, напротивъ, гледами да се тя равслаба, да се раскапва и да се губи изъ помежду нашето общество. Гдѣ тая любовь, която съществуваше помежду братя, сестри, помежду синове, родители, любовь, която внесаше въ тѣхъ радостъ и веселие, която въдворяваше тайно благоденствие, като даваше сила и на трудъ, и на работа, и на споръ и на щастие? Гдѣ тая любовь, която съществуваше помежду родъ, роднини, съсѣди, едноселци, еднограждани, любовь, която не само ни веселеше, но още бѣ и една могуща сила за всѣко едно частно или общественно полезно прѣдприятіе? Гдѣ сж е чуло и видѣло у насъ синъ баща да ненавижда, защото бащата иска да запази старото, а синътъ слѣпата тича къмъ новото? Гдѣ сж е чуло и видѣло у насъ братъ да дига ржка върху брата си, съсѣдъ да хули съсѣда си по подбутвания на тогова, оногова, безъ да се помисля че хора сми, утрѣ ще си потрѣбами единъ за други? Но и до гдѣ достигнахми ний лишениетъ отъ любовта? Кой е виждалъ, или чувалъ нашъ братъ българинъ да посѣга връхъ живота на брата си? И чудимъ се още и маями се, защо тия злочестия на насъ, защо исчезнахъ у насъ сладкитѣ разговори, защо исчезнахъ у насъ милостята и братолюбието, когато до вчера и нещастията, и благополучията, ний си сподѣляхми, а днесъ единъ се радва на нещастieto на ближния си, другъ завижда другиму за благоденствието, първия иска, ако е възможно и въ днѣ земя да го види закопанъ, а втория — съ една капка вода да го удави!

* *
*

Отъ всичкитѣ тия пороци прѣобладающи нашето общество, очевидни за всѣкого, излазя, че ний злѣ сми испаднахми нравственно, че ний стоимъ много по-долу по любовта си отъ нашитѣ прѣдѣди, дори и родители. Но нека не говоримъ нвообщо и да осжждами цѣлото наше общество, когато не всички членове отъ това общество сж такива. Ний трѣбва да обърнемъ внимание на единици, на себе си, и ако сми заразени отъ подобни пороци, да направимъ нужнитѣ усилия, да ги отстранимъ отъ насъ, по тоя начинъ ний можемъ да спасимъ себе си, при това да бждемъ и примѣръ на други. Единъ само человекъ може да бѣде образецъ на цѣло общество, всрѣдъ което се намира, както и единъ лошавъ може да

бъде поводъ на съблазни, да похаби и развали мнозина слаби и легкомислени на около си. Самъ като е господарь на себе си и на своитѣ дѣйствия, само той може, ако иска, да въздържи лошитѣ се влѣчения, да бъде чистъ, и да се едобиен съ добро и примѣрно име; а доброто име трѣбва да бъде драго за всѣкиго.

„Нека не забравяи, говори С. Смайлсъ, че доброто име се добива само съ добросъвѣстното изпълнение и на най-малкитѣ наши обязанности, съ самоотричание, съ дѣла на любовь и милосърдие. Доброто име на добродѣтелний човѣкъ никога не умира. Тѣлото умира и се загубва, но доброто име придружено съ добри дѣла, остава вѣчно за примѣръ на други. А единъ такъвъ примѣръ е въ сила да въспитае цѣло село, цѣлъ градъ, цѣлъ народъ.

„Вѣчна ще остане истината: „скоро ще се онищожи онзи, който живѣе влѣ, а дълго ще съществува онзи, които живѣе справедливо.“ (Етика)

Прѣвжходно е изречението на Исуса Христа: *Обичай Господа Бога твоего отъ цѣлото си сърдце и душа, и ближния като самаго себе.*

Въ тия, ако и кратки думи, ние виждаи всичкитѣ длъжности на човѣка въ най-широкъ размѣръ. Любовта къмъ Бога съдържа: почитанието къмъ една най-висока и свѣрхчужденна сила, любовь къмъ доброто и хубавото; любовта къмъ ближнитѣ съдържа задължението да се грижимъ за тѣхното добро даже и съ пожертвование на самитѣ насъ. Именно тия думи на евангелието сж дали на човѣчеството, на християнството високото му значение и сила, тѣ сж осигурили распространението му и ще го запазятъ до края на вѣковетѣ. Тѣ сж ръководители и ръководятъ и днесъ човѣчеството къмъ добродѣтелята. На основание на тия думи истинопросвещени людье, въодушевени отъ доброжелание къмъ ближнитѣ си, не прѣставатъ да ни увѣряватъ съ назидателнитѣ свои думи и поучения. „Азъ ти прѣпоръчвамъ, казаи майката на рицаря Баярда, когато той отивалъ да постъпи на служба, три нѣща, както може само една чадолюбива майка да ги прѣпоръча на своето чадо: първото е, да обичашъ Бога, второто е да бъдешъ честенъ, добъръ и услужливъ къмъ всѣкиго, третето е да умотрѣбвашъ благо, съ което Богъ те е надарилъ, за доброто на бѣднитѣ. (Етика).

* * *

Но ето че наставатъ старини, а слѣдъ тѣхъ иди и смъртъта. Смъртъта е страшна за много хора, но и може ли да има нѣщо по страшно отъ смъртъта? Да, има: много по страшно е въ послѣднитѣ дни на животътъ, при приближаванieto на смъртъта, съзнанието за сторенитѣ злини, а сама по себе си смъртъта не е страшна. Тя става страшна само чрѣзъ пробужданieto на съвѣстѣта въ послѣднитѣ дни, и чрѣзъ живото прѣдставление на злѣ прѣвараний животъ. Да лежи единъ злодѣй на смъртна постеля, да глѣда че ни едно милозливо, състрадателно лице не прѣстъпва неговийтъ прагъ, да дойде до неговото легло и да му каже двѣ сладки, искренни, утѣшителни думи, да гледа дори и своигѣ си, какъ на сила му обслужватъ, какъ прѣварително погледватъ къмъ него, и като че ли всѣки единъ да му говори: „още ли тая грозна душа ще обитава въ това чудовищно грозно тѣло, до кога ще тая тегота ~~на~~ тежи и на земята и на хората,“ и при всички тия да съзнава злодѣйтъ, че това е единъ видъ отплащание за сторенитѣ му злини. О! отъ такъва старина, отъ такъва смъртъ може ли да има нѣщо по-лошо? И кѣса се самъ той вътрѣшно, дере се той външно, грозно рѣмжи противъ смъртъта, която се бави да го прибере, но смъртъта върви съ бавни крачки, къмъ такива нещастници. Неговийтъ ядъ, неговитѣ мъчения като да започватъ още отъ тоя свѣтъ, и колкото продължителни биватъ прѣди смъртнитѣ дни и часове, толкова тѣ биватъ повече мъчителни за него, толкова по-силенъ, по-жежкъ бива вътрѣшния огънь въ него, който ту се уталява, ту се усилява, догдѣто хубаво го изгори и направи на страшенъ скелетъ.

Но както за влосторника прѣдсмъртнитѣ дни сж начало на нескончаеми душевни и тѣлесни мъки, тѣй и за добродѣтелния чловѣкъ послѣднитѣ дни отъ живота му сж начало на сладка почивка, дни и часове, колко мили и драги за самия, толкова по-мили и драги за окръжающитѣ го. Отруденото негово тѣло и духъ отъ постоянни тѣлесни и душевни трудове, прѣзъ минжитѣ дни на животътъ му, сега лежатъ на постеля, той като да почива. Редовний животъ, умѣреностѣта въ всичко, прѣдпазване отъ всичко, което би му докарало болезненни старини, всички тия сж му приготвили легки дни;

безболѣзнено прѣкарва той всичкото врѣме по неговата смъртъ. А съзнанието за изпълнението на неговий дългъ къмъ чело-вѣчеството, отнема отъ него всичкитѣ ужасни и страхове на тая смъртъ. Неговитѣ приятели, познайници се надпрѣварватъ кои съ по-искренни думи да му усладятъ послѣднитѣ му дни, кои по-сърдечно да искажатъ признателността и благодарението на облагодѣтелствуванитѣ отъ него, кои по безъ при-струвка да ублажатъ неговий животъ. А по вѣнъ, знати и непознати молитствуватъ за продължение на неговитѣ щастли-ви дни, за да се понарадва той на свѣта, както и тѣ нему. Продължението на неговий животъ е продължение на една истинска радостъ на вѣнкашний свѣтъ, който се радва, че жи-вѣе съ него, както и той съ всички.

И умира, но умира ненарадванъ и ненагледанъ на тоя ясный свѣтъ, на всички, които той е обичалъ и които сж го обичали, почитали и уважавали.

„Любезний мой! казаль Валтеръ Скотъ прѣдъ смъртъта си на своя зеть, бжди добръ, челоуѣкъ, бжди благодѣтель и богобоязливъ; защото нищо друго не ще ти помогне, не ще те утѣши и не ще те подкрѣпи на онзи часъ, когато легнешъ на смъртний одъръ, както съмъ легналь азъ сега.“

Философътъ Контъ умрѣлъ на осемдесетъ годишна въ-растъ. Той е билъ запазилъ силата на своитѣ умственни спо-собности, дори до послѣдната минута на живота си.

Прѣвъ врѣмето на боледуваните си той често казвалъ: „Азъ не се страхувамъ отъ смъртъта, защото знамъ какъ трѣб-ва да се умира. Иначе щѣхъ да гледамъ на смъртъта, ако прѣвъ живота си бихъ билъ причина на злочестината на нѣ-кого отъ моитѣ ближни.“

Тукъ ще привърша статията си съ думитѣ на прочутия английски списатель *С. Смайлса*. „Богъ ни е дарувалъ жи-вота и заедно съ това научилъ ни е какъ трѣбва да прѣ-карвами този животъ. Отъ насъ зависи да се трудимъ, да обичами ближнитѣ си и да си изпълнявами дълга къмъ тѣхъ добросѣвѣстно. Ако исками да бждемъ готови, смѣло и без-страшно да посрѣщнемъ неизбежний край—смъртъта, то мъже-ственно и бодро трѣбва да се трудимъ и да се готвимъ всѣ-ки день. Най-доброто, истинното и трайното богатство за че-лоуѣка е онова богатство, което има цѣна я на този свѣтъ и на онзи. То е доброто, което челоуѣкъ струва на ближния

си. Когато умрѣ нѣкой челоувѣкъ, хората обикновенно се питатъ: „Какво състояние е оставилъ?“ но ангелитѣ, които посрѣщатъ неговата душа на небето, друго ще попитатъ; „какви сж твоитѣ добри дѣла, които си направилъ на земята и съ които си приготвилъ мѣсто тукъ на небето?“

Всичко на този свѣтъ има край. Честитъ е онзи, който свършва добрѣ. Той може да бѣде утѣшенъ съ думитѣ на Спасителя: „Отче свѣтлый на землѣ дѣло совершилъ ѣ же да аз ѣки мнѣ да сотворю. Нынѣ же къ тебѣ градѣ.“ И по това да чака мирно, спокойно и безбоязненно часа, когато ще се изваджтъ на явѣ и най-скрититѣ тайни на челоувѣческото сърдце.

Шлегеръ

Ил. Вълсковъ.

СТИХОТВОРЕНИЕ.

Въ горитѣ.

Спокойно вървѣжтъ часоветѣ
Срѣдъ тая лѣсиса държава;
Салъ шопота тихъ на джбетѣ
Тукъ царственний миръ нарушава.

Забравени страсти, навѣти;
Сърдцето миръ сладкъ вкушава;
Легенди трогателни, вѣти
Чучура немирни расправя.

Вѣтрецтъ те гали послушни
Надъ потока, хала безброда,
Си билка съ билчица шушне;

Синѣи межд' листе небосвода...
О, какъ сж мечтитѣ въздушни
И чисти срѣдъ майка Природа!

Почерка, 1896 16/IX.

Ил. Вълковъ.

Изъ околноститѣ на Софія.

I.

Тъкмо прѣз юлскитѣ горещини се наканихъ да направя една расходка по единъ край отъ софійската околностъ. Трѣбваше да потегля най-напрѣдъ за с. Княжево. Бѣше 13 юлий.

I. *Отъ Софія до Княжево.* Между българската столица и близното до нея село Княжево циркулиратъ и въ празници и въ дѣлници фйтони и омнибуси. По-заможнитѣ хора прѣдпочитатъ фйтонитѣ, едно че могатъ да трѣгватъ отъ къщитѣ си и друго, че могатъ да потеглятъ, когато поискатъ. За да пътува нѣкой съ омнибусъ, трѣбва да отиде до Куру-Чешме при „станцията на трамвая“ — една малка, кажи го кръчмица, гдѣто се продава и бира, и вино, и кафе, и всѣкакви други питиета, па се намиратъ почти ежедневно и пържени прѣсни рибици.

Тритѣ омнибуса, устроени прѣди 13 — 14 години отъ българина прѣдприемачъ Петръ Петрова и минжли слѣдъ малко врѣме въ рѣцѣтѣ на единъ неговъ помощникъ влахъ, не излизатъ отъ Софія въ опрѣдѣлени часове. Това кара мнозина да пътуватъ и пѣшкомъ слѣдъ продължително досадно чаканіе. Омнибуситѣ сж три, единътъ отъ които това лѣто циркулираше само до Горня-Баня и назадъ. За пътуваніе до Княжево се плаща 60 ст. на лице, а до Горня-Баня — 80 ст. По толкова се плаща и обратно до Софія.

Трѣбваше да чакамъ цѣлъ часъ, до гдѣ се набержтъ нужното число пътници. Всички се намѣстихми, но кочияштъ продължаваше да свири съ бурията, а оригиналниятъ контролоръ бай Стоименъ се поклони отъ стълбичката извънредно присторно и каза: молимъ ви се, г-да, да си заплатите. Пътницитѣ му платиха, съ исклучение на одного, сѣдящъ на вътрѣшния край на едната банка, и замисленъ. Види се, че бѣше дочуль вѣжливата покана на невѣжливия контролоръ. Тоя послѣдния се варѣ въ него нагросено и съ тонъ повелителенъ му каза: ей, ти тамъ, господине, да ме простишъ, не знамъ името ти какъ бѣше, плати си. Замисленитѣ господинъ се сѣпна, извади отъ джеба си пари и плати. „Да живѣешъ, господине, Господъ да ти дава добрини,“ благопожела му бай Стоименъ.

На всички пѣтници свѣтнахъ очи, кога, слѣдъ заповѣдта на Стоимена, кочияшътъ шибна коньетѣ и тѣ повлѣкохъ омнибуса въ $4\frac{1}{2}$ часа. За заблѣжване е, че и тѣ омнибуситѣ сѣ стари и почти разслабени и коньетѣ сѣ прѣстарѣли, па и кочияшитѣ. Практичниятъ влахъ знае какъ да печели, още повече, че нѣма никакви конкуренти по неговото прѣдприятие. Колкото повече трѣска омнибуса, по-весели разговори се повеждатъ между пѣтницитѣ. Днешната тема имъ бѣ по омнибуситѣ и коньетѣ, що ги влачатъ. Па и не можеше да бѣде интъкъ, защото често пѣти омнибусътъ тѣй растрасаничваше веселитѣ пѣтници—между които и нѣколко евреи съ шегаджията дѣдо Самуила на чело—щото ги отвличаше отъ всѣкакви други разговори. Слѣдъ всѣко растрасаничване, дѣдо Самуилъ извикваше съ високъ гласъ: „охъ, бумбарекъ, ашколсунъ бу влаха, еи билиръ насжлъ пара казанжларъ; има 25 коня съ 5 очи.“ Съ това той подсѣщаше другаритѣ си, че повечето конѣ биди слѣпи.

Кадѣ лагеритѣ, между София и Княжево, бай Стоименъ се исправи на стълбичката и ни изреди неговитѣ обикновени и досадни благословии и благопожелания, между които и типичнитѣ фрази:

„Да ви дава Господъ умъ и пари
Да ви дава Господъ и хубава стока

Който има трѣска да му избѣга,

Който нѣма трѣска, трѣска да го хване,

разбира се отъ растрѣсванието въ омнибуса.

Той скокна отъ нашия омнибусъ и се покачи на идящия отъ Княжево, за да се върне съ него назадъ въ София и да отблѣжи числото на пѣтницитѣ.

Нашитѣ омнибусъ спрѣ при бирарията до Павлово на 6-й километръ отъ София. Тамъ е втората му станция. Първата му станция е при лагеритѣ, но тамъ не спира, понеже тамъ нѣмаше ни да слаза, ни да се качва нѣкой.

Павлово. На 6-й километръ отъ София и на 2 километра до Княжево, око̀то на пѣтника бива изненадва̀но отъ величественни сгради, двѣ-три отъ които иматъ изгледъ на великолѣпни къщи посрѣдъ хубави градини и шумалакъ. Тукъ е прочутата и първата бирена фабрика, построена прѣвъ 1880 год. отъ богатия сърбинъ Трифковичъ. Започнѣта тая фабри-

ка въ единъ по-голямъ размѣръ, отъ какъвто е билъ нуженъ за София и околнитѣ окрѣжия, тя се удостои съ участъта, съ гровната участъ на много други голѣми сгради въ столицата — да бѣде продадена за удовлетворение иска на Българската Нар. Банка. Часть отъ тоя имотъ покойний Трифковичъ бѣше завѣщаль на българската държава, часть държавата трѣбваше да вземе зарадъ издължение дълга на банката, и така цѣлата фабрика влѣзе въ рѣцѣтъ на правителството прѣзъ 1892 год. Прѣзъ 1893 и 1894 год. Министерството на Финанситѣ, подъ чието вѣдомство се намиратъ и държавнитѣ имоти, се опита да експлоатира фабриката по ступански начинъ, но напусто. Имаше дефицитъ. Държавитѣ не сж добри експлоататори на подобни имоти. Това е дадено на частни лица, на опитни прѣдприемачи. Правителството се опита да продаде тоя имотъ, ала никой купувачъ не даде приличната цѣна. Тогава нѣмаше какво да се направи, освѣнъ да се даде фабриката подъ наемъ. И се даде на прѣдприемачитѣ Михайловски и Хайребетиянъ, които и доста сполучливо експлоатиратъ фабриката отъ минжлата година насамъ. Тѣ подпълнихъ машинитѣ и сждинитѣ, намѣрихъ добри мастори и започнахъ да произвеждатъ четири вида бира: царска, кваска, отлежала и износна. Расхубавихъ градинитѣ около сградитѣ, отворихъ една изящно уредена бирария и Павлово е сега едва ли не най-хубавото мѣсто за расходка въ околността на София. Ако се построи и релсовъ трамвай, нѣма съмнѣние, че въ недалечно бъдѣще Павлово ще бѣде посѣщавано отъ безбройни посѣтители, особено въ празнични дни. Пивоварницата „Павлово“ доставя бира на много бирарии въ София и ближнитѣ градове, па отъ нѣкое врѣме насамъ испраща и въ Цариградъ.

Слѣдъ петъ минутна почивка, омнибусътъ потегли. На половинъ километръ отъ Павлово, гдѣто се задѣля шосето за Горня-Баня, спрѣ за половинъ минута, догдѣ слѣзятъ двама пжтника за Горня-Баня. Пжтуванието тукъ е още по-неприятно и друсанието едва поносимо, по причина че шосето отъ Павлово нагорѣ се поправяше, и трѣбваше да се върви до нѣкъдѣ по дѣсната му страна, прѣзъ ливадитѣ. Както и да е, въ 5¹/₂ часа ний бѣхми вече въ Княжево, уморени и раздрусани повече не може да бѣде.

II. *Княжево.* Селото Княжево е расположено при про-

хода отъ Софійско за Грахово поле въ политѣ на Витоша и Лилинъ-Планина. То отстои 8 километра отъ Софія, 9 отъ селото Владая и 32 отъ Радомиръ. Нѣкога то се казваше *Бали-Ефенди* и се състояло само отъ нѣколко кѣши, числящи се въ административно отношение къмъ селото Бояна. Кѣщата сж направени по двѣтѣ страни на обраслата съ върбулякъ Владайска рѣка, която дѣли политѣ на Витоша и Лилинъ-Планина. Мѣстото е доста залѣсено. Освѣнъ върбуляка покрай рѣката и прѣстарѣлитѣ джбове надъ южната страна на селото, зеленѣе се между селото и планинската гора държавната пепиниера отъ около 50 уврата. Отгледана е въ пепинерата една доста обширна борова гора; нѣкои борички сж достигнали до 6 метра височина. Доста горѣ надъ селото се намира студения изворъ „Бѣла Вода.“

Селото Княжево има около 80 кѣщи, 1 черква, 1 теке и едно училище. Шосето отъ Софія за Кюстендилъ минува прѣзъ южната частъ на селото отъ дѣсно на Владайската рѣка. То е застроено отъ двѣтѣ страни съ кѣщи и дюкяни и прѣдставлява една малка чаршия. Тукъ лѣтно врѣме има голѣмо оживление. По заможнитѣ столичари тукъ прѣкарватъ го-рещинитѣ. А въ празнични дни, селото има толковъ много посѣтители, че нѣма кждѣ да се настанѣтъ. Спиртната фабрика на Ив. Хаджиеновъ съ многото пристройки и широки дворове около нея, останѣлитѣ сгради отъ едноврѣмешната правителствена фабрика за сукна, брашмяната фабрика на Дим. Шишковъ и биряната на Ст. Джансззовъ, хубавитѣ сгради на бившето Техническо и Занаятчийско училище и новата черква, придаватъ на Княжево изгледъ на европейско село съ богата промишленность. Както прилича, нему е дадено прѣдимство и въ административно отношение. То е сѣдалище на община, въ която влазятъ и селата Бояна, Горня-Баня, Владая и Кладница. Голѣма частъ отъ населението е градско и се занимава съ търговия и работничество по фабричитѣ. Това лѣто, въ Княжево се установи и гарнизонъ. Една дружина отъ Пионерния полкъ ще квартирува за напрѣдъ въ сградитѣ на бившето Техническо Занаятчийско училище. Нѣма съмнѣние, че телеграфътъ, пощата и телефонътъ сж улеснения, въ каквито много по-голѣми села не се ползватъ.

При другитѣ природни хубости, въ село Княжево има и минерална баня съ малка топлина -- 31⁰ с. Тя тоже при-

влича доста посетители, както отъ столицата, така и отъ други мѣста. Къпцѣтъ се най-вече уморени и слабокрѣвни хора. Лѣкуватъ се и отъ слабъ ревматизмъ и слаби катарии. Изворѣтъ е много изобиленъ, вслѣдствие на което басейнѣтъ почти въ всѣко врѣме е прочистенъ. Стаи за събличане има само двѣ. Прислугата е срѣдня. За едно окъпване се плаща 60 ст., такса доста висока, ако се вземе прѣдъ видъ изобилието на водата, уредбата на стаитѣ за събличане и прислугата. Държавата има годишенъ приходъ около 3000 лева отъ тая баня.

Ш. *Горня-Баня*. На 14-й заранѣта потеглихъ за Горня-Баня пѣшкомъ. Прѣзъ дървеното мостче до банята, се минава на лѣвата страна на Владайската рѣка, която Княжевчене казватъ *Елешница*, а Софийнци — *Луда-Гана*. И тукъ има нѣколко лѣтни къщи. Прѣзъ срѣдъ махалата, по сѣверна посока, пътѣтъ се извишава край селото и възъ единъ хълбокъ на Лилинъ-Планина ни води за Горня-Баня. Колкото издалечавами Княжево, вѣскачвами се на по-високо, полето се разширява, отъ дѣсно се зеленѣйтъ върбулицитѣ по брѣговетѣ на рѣката, а най-вече около воденицитѣ и пивоварната фабрика „Павлово,“ а на лѣво се извишава Лилинъ-Планина. Величественната Витоша, възпѣта и въ старитѣ и въ новитѣ пѣсни, отъ тукъ се вижда по-добрѣ. Княжево постъпенно се скрива въ прохода и за нѣколко врѣме гледами само фабричитѣ кумини да стърчатъ въ въздушното пространство надъ скритото въ прохода село, но зато пъкъ ни се мѣрка отъ прѣдъ селото Горнята-Баня съ червеникавитѣ сгради на Князь Александровия чифликъ и малкото кубе на черквата Св. Никола. Прѣзъ дола Думузъ-Дере, за 20 минути, ний сми вече на мѣстото, гдѣто шосето отъ София, и желѣзно-пътната линия София-Перникъ се кръстосватъ. Още 100 крачки, и зализами въ селото.

Необяснимъ е контраста, който ви привлича вниманието, едвамъ що сте завлаязали въ селото Горня-Баня. На лѣво отъ кръстопътя се чернѣйтъ вагони, бѣлѣе се желѣзнопътна, телеграфопощенска и телефонна станция, стъпате върху желѣзнични релси; съ други думи, имате прѣдъ себѣ си резултатитѣ на науката, благодатитѣ на искусството, а 50 крачки, до тия прѣдвѣстници за една по-хубава висока култура, гледате първобитни жилища, съ нечисти, обрасли съ бурени, и

заградени съ търнаци дворове. Още повече се удивлявате, кога видите че на дъсно отъ пътя една нова къща се строи по кроежъ и съ градежъ прѣди 40 годишни. Другитѣ села около Софія сж напрѣднали въ това отношение. Горня-Баня си стои, както е било прѣди 20 години. Слѣдъ първобитнитѣ къщи, вѣставатъ се нѣколко по-прилични, съ голѣми дъсчени порти и високи огради, слѣдватъ пъкъ нѣколко стари и дрипави, които и не искате да гледате, защото вниманието ви се съсредоточава въ надписа съ едри букви на стѣната на една по-модерна къща на лѣво отъ пътя. Надписътъ: „Горно-бански станционъ и прѣсна бира“ размива и най-уморения и най-замисления пътникъ. Догдѣто не влѣзете вътрѣ въ къщата, не можете да разберете, че това е отворената това лѣто гостинница.

Селото Горня-Баня лежи на юго-западъ отъ Софія, на една стрѣга отъ Дилинъ-Планина. Отстои 7 километра отъ Софія, ако се върви прѣвъ ливадитѣ, а инкъкъ по княжевското шоссе се върви 9 километра. Землището на това село граничи съ землището на селата Княжево, Владая, Бучино, и Суходолъ и на града Софія. Селото е расположено на отръсно и угледно мѣсто. Има около 80 къщи, 1 черква, 1 училище, 3 кръчми, 1 гостинница. Жителитѣ му възлазятъ на 557 души споредъ послѣдното народоброение.

Поради минералната баня, селото бива посѣщавано лѣтно врѣме отъ много гости. Сезонътъ захваща отъ 1 юний и се продължава до 1 септемврий, а по нѣкога до 15 септемврий. Тукъ липсватъ добри квартири. Само 5—6 къщи има по-добри и тѣ сж на софіянци. И ядение мѣчно се е намирало до сега. Едвамъ тая година се е отворила една по-уредна гостинница, съ названието на която се запознахми прѣди малко.

Банята е доста лѣковита за ревматизми, катарии, стомашни и накожни болѣсти; тя отваря охота. Водата е изобилна и доста топла. Изстудена, тя е много сладка за пияние. Басейнътъ е камененъ и много по-голѣмъ отъ она на Княжевската баня. Топлината ѳ е 41⁰ с. Отъ двѣ години насамъ, отъ какъ банята се експлоатира отъ софіянеца Ив. Гековъ, по-голѣма чистота се пази. Стаитѣ за събличание се държатъ чисто. Въ двѣ стаи има желѣзни кревати, съ хубави дюшеци и чисти чаршафи. Прислугата е прѣвъсходна. Посѣтителитѣ сж най-благодарни отъ пословичната вѣжливостъ на касиера — продавачъ на билетитѣ за къпане — бай Манча. За къпане

се плаща по 40 ст. съ свои кърпи, а 60 съ бански. Банята отъ 5 часа сутринята до 8, отъ 11 до 2 и отъ 5 до 8 вечерята е мъжка; а отъ 8 до 11 и отъ 2 до 5 е женска. Така е распрѣдѣлено врѣмето и въ Княжевската баня.

Едно обширно пространство на около банята е заградено съ пармаклѣци и посадено тѣзи пролѣтъ съ дръвчета — акации, габери, борики и др. Доста дръвчета сѫ посадени и отгледани и около лѣтнитѣ къщи на софийскитѣ граждани Шишеджиева, Цукева, Станишева, Д-ръ Цачева и въ двора на селския кръчмарь Цвѣтана.

Денътъ бѣше недѣленъ. Попътъ четѣше въ черквата, ала повечето селяни бѣхж по кръчмитѣ. Тукъ не могатъ да се научатъ хората редовно да ходятъ въ черква. Попътъ държи четири села.

Съсѣдството съ столицата и съприкосновението съ гражданитѣ лѣтно врѣме твърдѣ малко е спомогнало за опитомяванието жителитѣ на това село. Жилищата имъ сж все тѣй прости, както едно врѣме, при всичко че поминъкътъ имъ е много по-добъръ сега. Тѣ нѣматъ съгласие и за селскитѣ работи. Въ едно само сж напрѣднжли — въ пиянството. Къмъ гражданитѣ гледатъ съ криво око. Тѣ не оцѣняватъ безцѣнния природенъ даръ — минералния изворъ въ селото имъ. Едно врѣме въ банята сж къпали биволитѣ си.

Първата станция, като се пжтува съ желѣзницата отъ София къмъ Перникъ е Горно-Банската. При всичко че се плаща 65 ст. на лице за III кл. и 1 л. 30 ст. за II класъ, твърдѣ малко софиянци пжтуватъ съ желѣзницата отъ София до Горня-Баня и назадъ. Причината е, че софийската станция е далечъ отъ града и колкото пжтникътъ ще плати за желѣзницата, толкова трѣбва да плати и за файтонъ до станцията. За това, посѣтителитѣ на Горня-Баня прѣдпочитатъ да пжтуватъ съ файтони, които отиватъ въ всѣко врѣме прѣвъ деня, или пъкъ съ бракования влаховъ омнибусъ, който това лѣто циркулира по два пжти на день отъ София до Горня-Баня и назадъ. За едно пжтувание се плаща 80 ст.

Въ Горня-Баня по-тихо се прѣкарватъ почивкитѣ, като въ сщинско село. Княжево повече прилича на градъ, отъ колкото на село. Въ празнични дни доста свѣтъ се набира и въ Горня-Баня, защото има вече сѣнки, гдѣто да се подслонятъ. Намира се сега и ядение, макаръ и по-сжщо отъ

болкото въ града. Въ празнични дни дохождатъ и свирачи да веселятъ гоститѣ. Надвечерь се играе и шопско хоро на ширината, между банята и черквата Св. Никола. Горня-Баня е неисчерпаемъ источникъ за фолклориста.

Въ първо врѣме, мнозина софийнци — не собственно коренни софийнци — накупилих мѣста въ Горня-Баня, съ цѣлъ да си направятъ лѣтни къщи, кое за живѣяние лѣтно врѣме, кое за даване подъ наемъ. Смѣткятъ имъ обаче не излѣвожи върни. Често пѣти софийското лѣто е хладно и сезонътъ за банитѣ доста кратъкъ, така щото приходътъ отъ къщата не би покривалъ расходътъ за подържаннето, вардението и данъцитѣ. По тая причина, само нѣколко души си направихъ къщя. Селото нѣколко пѣти е планирано; прокаравани сж, ама само на книга, нѣколко улици; проектирани сж площади; за разхубавяването на селото обаче едвамъ минжлата пролѣтъ е взела мѣрки окръжната комиссия. Нито $\frac{1}{20}$ часть е исхарчено до сега отъ прихода на банята за разхубавяването на селото и разширението на банята. Частната инициатива е направила много повече, отъ колкото държавата, окръга и общината. Голѣми надѣжди вълагаатъ хората на сегашния оръжженъ управителъ Никола Ивановъ.

IV. *Отъ Горня-Баня до Банки.* Сутринтъ на 15-й потеглихъ за селото Банки, 2 часа на Западъ отъ Горня-Баня. Тамъ на тоя день (Св. Кирикъ) става народенъ сборъ. Още край селото Горня-Баня до бърдото *Коило*, застигнахъ една дружина момци и дѣвойки, които съ пѣсни отивахъ къмъ сбора. По едно нанадолнище за 15 минути стигнахми въ селото *Суходолъ*, разположено въ една падина по нискитѣ поли на Лилинъ-Планина, токо-рѣчи въ полето. Селото има 60 къщи съ 362 жители, една малка черквица и едно училище. Населението се занимава съ земледѣлие и скотовѣдство. Жилищата и облѣклото му сж като горно-банскитѣ, а нравитѣ имъ сж още по-груби. Постояннитѣ спорове и процеси за межднитѣ землища в гори сж истоцили и това, както и много други села — жертви на безсъвѣстни адвокати.

Лѣтно врѣме селото изгледва пусто. Всичкитѣ му жители, и мъже, и жени, и дѣца сж по нивитѣ на работа. Бѣднотията и тукъ е побила върхъ и то на основи сигурни — на пиянството подъ най-лоша форма. Шопитѣ пиятъ спиртъ, токо-що взетъ отъ спиртнитѣ фабрики и расплоденъ съ вода.

Тъжниятъ звукъ на пищѣлките при спиртнитѣ фабрики най-ясно изобразаватъ погребалния маршъ на народния поминѣкъ и благоденствие. Хората у насъ сж научени да викатъ противъ данъцитѣ, но най-малко вика се чуе противъ най-тежкия данѣкъ — противъ данѣка на Бахуса. Отворете кой да е кръчмарски тефтеръ, кой да е лихварски дулацъ, сравнете го съ данъчнитѣ книги и ще се увѣрите въ горното твърдение. И при всячката тая очевидность, намѣрихъ се у насъ хора да говорѣтъ противъ законопроекта за ограничение кръчмарството и публичното пиянство!

Тукъ се малко отстранихъ, защото отъ разговора съ нѣколцина суходолчани, що ни послѣдихъ за сбора унахъ, че това село вѣкне подъ удара на пиянството.

Отъ Суходолъ пътятъ се обръща въ юго-западна посока, вървимъ по направление къмъ Лилинъ-Планина. Минувами единъ долъ, прѣсичащи едно голо бърдо и влизамъ въ село *Иваняне*. На пръвъ погледъ правѣтъ ви впечатление похубавитѣ къщи, покрити съ керемиди и училището. Двороветѣ сж заградени съ по-високи каменни огради, нѣкои измазани съ глина и покрити. Като че залазятъ въ друга покраина. Въ селото се виждатъ и повече дръвчета по двороветѣ и градинитѣ. Земята тукъ по-свѣстно е обработена. Край селото застигнахъми още една дружина момци и дѣвойки отъ Иваняне, прѣдвождани отъ гайда. Тѣ тоже отивахъ за сбора. Питомността на тия селяни бѣ очевидна. Тѣ бѣхъ обути съ обуца, а не съ опинци, както горно-банчани и суходолци, повечето отъ които и на най-голѣми празници се обуватъ съ опинци.

Иванянскитѣ момци водѣхъ и по-практични, ако и оригинални разговори. Тѣ бѣхъ чули, че въ София се раздавало бубено сѣме и ме питахъ да ли би могли да правѣтъ коприна въ тѣхното село. За голѣма жалость тѣ твърдѣ тъмно понятие имахъ за тая неизвѣстна тѣмъ индустрия. Единъ момѣкъ се похвали, че тѣхната нива била много сложна. орна, торна, хубавъ черноземъ и би могла да роди много коприна, ако се сѣе *копринено сѣме*. Може би да разбираше черницитѣ, но той толкова разбираше отъ копринарството, колкото пословичниятъ селенинъ изъ Кюстендилско отъ рударството, който копалъ за да дири въ земята бакъръ, изработенъ на тенжури, сахани и тави.

Иванянянчане много се радвахъ, че Народното Събрание бѣ приело законъ за градобитнината. Тѣхното село ми

мжлата година б'в бито отъ градушка и още не могли да се свърземъ отъ това Божие наказание.

V. *Банки*. Въ 10¹/₂ часа ний б'хми срѣщо с. Банки. Отъ всичкитѣ околни села се стичахъ селени и селенки за сбора. Селото Банки е расположено въ една падина между двѣ стрѣги на Лилинъ-Планина. Малката котловина, заградена отъ сѣверъ, западъ и югъ е обърната къмъ истокъ. Минералнитѣ извори сж на най-ниското и най-затуленото мѣсто.

Селото Банки до неотдавна е било чифликъ. То носи името си отъ минералнитѣ извори. Отъ паметивъка тукъ сж дохождали хората да се къшгтъ, особено прѣвъ *горещницитѣ*, когато цѣлительността имъ се проявявала съ всичката си сила. Прѣди 18 години, ратаитѣ, заедно съ нѣкои пришълци отъ други безземелни села, откупили земитѣ и образували село, което е привързано къмъ Филиповската община. Отъ 10 години насамъ, лѣтно врѣме много болни отъ силенъ ревматизмъ и схвангти дохождатъ да се лѣкуватъ. Минжлата година се построи единъ великолѣпенъ хотелъ отъ 7—8 отдѣлни сгради, съ повече отъ 50 стаи, фурна, гостинница, пивница и прѣлестна градина, каквато можете да видите само въ нѣкой европейски курортъ. Хотелтъ е притежание на майоръ Паницовитѣ наследници. Още това лѣто хотелтъ се е оказалъ недостатъченъ за да побере всички нуждаючи се отъ лѣчение и почивка. Много видни семейства изъ столицата тукъ б'хж дошли да прѣкаратъ горещинитѣ. Всичкитѣ удобства се намиратъ тукъ. Въ гостинницата ще намѣрите много български вѣстници, нѣщо което липсува въ ближнитѣ до София села Княжево и Горня-Баня.

Отъ хотела вамъ се иска да отиде и посѣтите *банята* и *кальта*, както наричатъ селенитѣ едничкия въ България мочурлакъ, гдѣто се заравятъ хората до шия, за да лѣкуватъ болеститѣ си.

Както се каза по-горѣ, банята е на най-скрито мѣсто на малката котловинка. На отсрѣщнитѣ стрѣмнини къмъ западъ и сѣверъ сж селскитѣ къщя, Току до самата баня, къмъ западъ е *кальта*, сезонтъ за ровението на селенитѣ въ която захваща отъ днесъ, първий денъ на *горещницитѣ*, за прославление на които и става всенароденъ сборъ на 15 юлий. Отправихъ се къмъ банята, но натрупанитѣ около дъсчаната ниска ограда на кальта мъже, жени и дѣца ми привлѣкохъ

вниманието и азъ отидохъ кждѣ тѣхъ. Надърѣхъ се къмъ калъта. И какво да видишъ. На едно открито кално пространство отъ около 300—400 квадратни метра, налѣгали възнакъ сръшчу пекливото слънце около 20 мъже и 10 жени, заровени до шия въ калъта. Единъ баняръ забикаляше тия нещастници и съ една лопата възбираше калъ върху тѣлата на недозаровенитѣ. Твърдѣ неприятна картина. Нѣкои болни шаважъ ту съ кракъ, ту съ ржка, и то за да потънатъ повече въ калъта. Нѣкои пъкъ, на които само лицето се виждаше, а ушитѣ имъ бѣхъ заровени, спѣхъ прѣспокойно, унесени отъ сгорещаванieto имъ и упоени отъ благи налѣжди за скоро оздравяване. Чуважъ се тукъ-тамъ и охкания. Липсваше само нѣкакъвъ пламъкъ и димъ, за да имамъ прѣдъ себе си пълната картина на едно отъ опрѣдѣленията на пъкъла, както е изобразенъ на вѣкои картини. Едно близостояще до менъ момченце, ученикъ отъ Софийската гимназия, уподобяваше на тая картина моментътъ, когато ще започне възкресението на мъртвитѣ при второто пришествие.

Болнитѣ — та че и нѣкои здрави — лѣжатъ по 2—5 часа заровени въ калъта, догдѣ бждатъ умаломощени. Като се наситятъ въ калъта, тѣ излазятъ и се измиватъ на извѣнъ банята на чешмичката, на която водата пакъ е минерална. Слѣдъ това се искъпватъ въ банята. Слушалъ съмъ, че много ревматици и схванати хора сж уздравявали слѣдъ многократно ровение въ калъта. За съжалѣние е само, че се ровятъ и болни отъ сифилистически болести, а пъкъ калъта не се промива, не се прочиства и съ врѣме би се образувалъ тукъ разсадникъ на сифилиса, и безъ това разпространенъ въ нѣкои села.

Банята е до самия мочурлакъ. Слѣдъ като сте минжли и видѣли хотела съ прѣлестната му градина и образцова гостинница, окото ви се изненадва отъ първобитната постройка и уредба на тая прочута баня. Прѣвъ главния входъ отъ къмъ севѣро-истокъ, ще влѣзете въ едно малко дворче, отъ дѣсната страна на което въ една барака, съдържателтъ на банята, бай Ланко кафеджиятъ, копривщенецъ, продава билети за къпане въ банята и рование въ калъта. За ровение въ калъта и къпане въ банята се плаща по 60 ст. Само за къпане въ банята 40 ст. Който има свои кърпи и пицимали плаща 20 ст. по-долу. Топлината на водата е 37°С.

Банята е раздѣлена на двѣ отдѣления: за мъже и жени. Това е едно отъ прѣимущества на тая баня. Прѣдъ вратата на всѣко отдѣление, минжалата пролѣтъ сж направили по една стая за събличаніе. Съ първо влазяние въ стаята за събличаніе, на вѣнкашния посѣтителъ, особено ако е ходилъ въ Вняжево и Горня-Баня, и още повече ако е влазялъ въ тукашния хотелъ, хрумватъ му думитѣ, които единъ европейски пътешественикъ произвелъ, когато стѣпилъ въ Азия. Духовитийтъ панагюрски депутатъ, често пъти казва „София е градъ европейски, но софиянци живѣятъ азиатски.“ Ако би отишълъ въ Банки, той не би казалъ: „хотелтъ е европейски, ама банята е азиатска,“ защото въ Азия има много по-добрѣ уредени бани. Стаитѣ за събличаніе сж ниски, и много проста направа. Покрай двѣтъ стѣни има заковани мендерлѣци и непостлани съ нищо. Ако поиска нѣкой да се съблече въ една отъ стаитѣ трѣбва да си носи и постелка и вѣглавници, за да може да полежи слѣдъ окъпванието. Въ всѣка стая има само по едни налѣми. Имало по 10, каза слугата, ама ги искрали селенитѣ. Банскитѣ ризи сж испокъсани.

И банята е дървена направа. Самия бассейнъ е обграденъ съ дѣски. Три шопки (чучура) пълнитъ басейна, а въ едно кюше има особена шопка за измивание съ сапунъ. Особенна врата съобщава банята съ калъта, отъ гдѣто отъ врѣме на врѣме дождаше по единъ ровенъ, за да се кѣпе. По край стѣнитѣ на банята има сѣдала за събличаніе. И тая ще да е причината, че особеннитѣ стаи за събличаніе сж направени, колкото за адетъ, макаръ че съ едно обявление се прѣпорѣчваж, като едно отъ голѣма важность подобрене. Половинъ часъ кѣпаніе, при навалица като днешната, е повече отъ досадно и азъ се олѣтихъ къмъ сбора, на една малка равнинка на истокъ отъ хотела, до параклиса Св. Кирикъ.

VI. *Народнитѣ сборове въ западна България* сж установени въ разни врѣмена. Сборътъ въ с. Банки се е събиралъ още въ врѣмето, когато тукъ не е имало ни село, ни църква, а само минераленъ изворъ и мочурлакъ. Отъ паметивѣка, населението отъ ближнитѣ и далечни села се е събирало на първия денъ на *горещницитѣ* и се е ровило и кѣпало. Други сборове сж установени слѣдъ съзиданието на църква въ нѣкое село, или слѣдъ подновяване нѣкой мѣнастиръ. Така напр. прѣди двѣ години се установи събираніето сборъ

въ с. Княжево на 20 юлий, прѣстолния празникъ на новопостроената черква Св. Илия. Прѣди година се установи събиранieto сборъ въ с. Горня-Баня на Спасовъ-денъ. Сравнително съ другитѣ покраини на нашето отечество, въ западна България най-много народни сборове ставатъ. Така, на светлия петъкъ се събиратъ сборове въ Подуенъе при София, въ Сливница, Кладница и Вакарелъ. Въ 18-тѣхъ манастиря въ Западна България ставатъ 18 сбора. На недѣля Всѣхъ Святыхъ се събира сборъ въ с. Мирвянъе; на Св. Духъ — въ Самоковъ, Слатина и Бариево; на Илинъ-денъ—въ Илиянци и Княжево; на Св. Пантелеймонъ—въ Бояна; на Спасовъ-денъ—въ Куру-Багларъ при София и въ с. Горня-Баня; на Успѣние Богородично—въ Драгалевския мѣнастирь. и въ с. Бутунецъ, но това сж само една малка частъ отъ сбороветѣ въ Западна България.

На народнитѣ сборове се отива съ пѣсни и свирни. При тѣхъ се срѣщатъ роднини и познайници отъ разнитѣ села и покраини. Игражтъ се хора подъ звуковетѣ на гайди, гусли, кавали и пищѣлки и староврѣмскитѣ мелодии на хороводнитѣ народни пѣсни; най-вече любовни, исторически и митически. На хората пѣвжтъ жени и моми. На сбороветѣ ставатъ и огледи на момци и моми. Момцитѣ и родителитѣ имъ си избиратъ съпруги и снахи. На рѣдкъ сборъ да не стане откравдание или завличанъе мома, когато родителитѣ сж несъгласни за женидбата.

На сбора въ с. Банки дохождатъ селени отъ Грахово-Поле задъ Лилинъ-Планина и отъ юго-западното крайще на Софишко поле. Тукъ се срѣщатъ два типа различни и по говоръ и по облѣкло, и по нрави, и по обичаи. Граховското население е по-красиво и по-интелигентно; облѣклото особенно женското е по-изящно и по-напжстрено; жилищата по-уредни и обноснитѣ по-вѣжливи; пѣснитѣ му сж по-сладкогласни. До неотдавна разликата между населението въ двѣтѣ покраини е била още по-голѣма. Граховлянка е считала за унижение да се омѣжи за щоще изъ Софийско поле.

Сборътъ въ Банки, захваща надвечеръ на 14-й юлий. Отъ София дохождатъ праматарни и отварятъ сергии за продаване разни дреболии. Отварятъ сергии и арнаути, които продаватъ бакърни кръсчета, прѣстенчета, гривни и черковни кандила. Подъ нѣколко голѣми платнени чаддре (палатки)

се продава бира, вино и други пития. Сборътъ става, на малкитѣ равнини, около параклиса. На двѣ-три мѣста момцитѣ и момитѣ игражтъ хоро. По-старитѣ насѣдали подъ сѣнкитѣ, около трапези яджтъ, пияжтъ, веселжтъ се и гледатъ, хората. На 3 часътъ слѣдъ пладнѣ, започнахъ да се разнасятъ.

VII. *Отъ Банки до Горня-Баня.* Азъ послѣдихъ една дружина селени изъ с. Мало-Бучино, расположено на юго-изтокъ отъ Банки, при устието на пролома на Лилинъ-Планина, отъ гдѣто една клисура ни води отъ Софишко за Грахово-Поле. За 1 часъ отидохми въ Мало-Бучино. Тукъ население то е доста питомно. Жалищата сж по-високи, двороветѣ почисти и съ огради по-високи. Тукъ е междата на софійскитѣ шопи съ граховскитѣ. Мжжската носия е софійска, а женската граховска. Та че и самото село причисляватъ къмъ групата на граховскитѣ.

Селото Мало-Бучино, има около 20 кжци съ 161 души жители. Нѣма ни червава ни училище. Селенитѣ се черкуватъ въ ближния мѣнастирь Св. Краль, при височинитѣ на Лилинъ-Планина, а дѣцата проваждатъ на училище въ селото Иваняне, както градоманци ги проваждатъ въ с. Банки. Голѣми мжжи срѣщатъ дѣцата зимно врѣме.

Селенитѣ се хвалжтъ съ поминъка си, защото иматъ и ниви въ полето и пасища въ политѣ на планината за пасение едъръ и дребенъ добитъкъ, и гори за бране дърва. Отгледватъ и свинѣ по начинъ, който би трѣбвало да поддржжтъ и други селени. Тѣ правжтъ кочини високи, съ единъ видъ дюшмета и всички нечистотии падатъ долу подъ кочината и всѣки день могатъ да се прочистватъ.

Отъ Мало-Бучино потеглихъ за мѣнастиря Св. Краль; ала като се заоблачи отъ къмъ севѣро-истокъ и се дигнахъ прахове по южнитѣ поли на Стара-Планина, азъ се отбихъ отъ мѣнастирския пжтъ и се обърнахъ по посока къмъ Горня-Баня, гдѣто щомъ пристигнахъ ураганътъ бѣ вече обхвалялъ града София. Гжсти прахове бѣхъ покрили столицата, всичко наоколо се бѣ затъмнило, а горно-банскитѣ момци и дѣвойки, току що завърнали се отъ сбора въ Банки, люшкахъ хоро на ширината прѣдъ банята. При мракъ ураганътъ ги расжди, профуча прѣзъ селото, послѣдва тихъ дѣждецъ и настанъ прохладна нощъ.

Х. П. К. ☉

Народното образование въ Швейцария.

(Изъ Швейцарскитѣ Писма).

„Volksbildung ist Volksbefreiung.“
Zschokke.

Народното образование е
народното освобождение.

Въ напръдидишнитѣ писма*) ний прѣдставиши картината на политическата организация на швейцарската държава. За да се разбере обаче сжщността на политическата уредба на една държава е необходимо да се знаятъ основитѣ, причинитѣ на тѣзи уредба. Ний мислимъ, че тя е винжги резултатътъ на икономическото и умственото състояние на данния народъ. Географическото положение, климатическитѣ условия, природнитѣ качества и формиитѣ на удовлетворяване материалнитѣ потрѣбности (формиитѣ на производство) отъ една страна, умственото състояние, религиовнитѣ понятия, моралнитѣ качества и расови особености отъ друга страна—всичко това заедно взето опрѣдѣлява и обуславя политическия животъ на единъ народъ.

За това ний искаим да запознаемъ читателя въ това писмо съ една отъ тѣзи двѣ основи: съ умственото състояние на швейцарския народъ.

Ний показзхмъ въ едно отъ попрѣдидишнитѣ писма, че швейцарския гражданинъ изпълнява съзнателно своитѣ обязанности, тѣи сжщо съзнателно той защищава своитѣ права. Това има като една отъ многочисленнитѣ причини,—народното образование. Гимназии и университети приготвяватъ повечето специалисти, умствени занаятчмъ; народното училище приготвява граждани. То е гнѣздото на гражданствеността.

Да погледнимъ сега, какъ стои народното образование въ Швейцария.

Но да се говори за училищата въ Швейцария, това значи да се говори за училищата въ кантонитѣ, понеже и въ това отношение всѣки кантонъ е независимъ; всѣки кантонъ самъ си е господаръ.

Държавата или съюзното правителство не се бърка въ тѣзи работи. Конституцията само изисква, што народното образование да е общезадължително. Но нищо повече. Върховния контролъ на народнитѣ училища е въ рѣцетѣ на кантоналното правителство, което има единъ директоръ на народното просвѣщение: при този директоръ има единъ съвѣтъ (Erziehungsrat), членоветѣ на който се забиратъ отъ кантоналния съвѣтъ. Въ нѣкои кантони (напр. Бернъ) има и особенъ училищенъ инспекторъ.—Главната грижа за народното обра-

*) Гледай сп. „Мисль“ 1893 г. кн. IV, 1895 кн. V, 1894 кн. IX—X, „Бълг. Сбирка“ кн. VIII.

зование лежи върху самитѣ общини: сами градежтъ училищнитѣ здания, сами набиратъ учителитѣ, сами имъ плащатъ, сами ги контролиратъ чрезъ особенъ съвѣтъ, който се избира изъ сръдата на гражданитѣ. Обаче, всѣки избранъ учителъ трѣбва да е одобренъ отъ кантоналното правителство; то отпуска и една частъ отъ заплатитѣ на учителитѣ въ бѣдни общини. Учебний съвѣтъ подъ прѣдсѣдателството на директорътъ прѣглежда и одобрява учебницитѣ, приготвява проектитѣ на различнитѣ реформи въ училищата; но той не може да се бърка въ вътрѣшния вървежъ на работата въ училището: това е работата на общинския училищенъ съвѣтъ. Значи всѣки кантонъ самъ урежда народното си образование. Отъ туй произлиза, че развитието на народното образование е различно въ различнитѣ кантони. И до колко тѣзи разлики сж голѣми, се вижда отъ слѣдующитѣ цифри.

На женеvското изложение имаше карти, които прѣдставляватъ, колко всѣки кантонъ харчи за общото и за професионалното (занаятчийско) народно образование, смѣтано сръдно на *всѣки жителъ*.

За първоначално образование

Повече отъ 20 лева	Отъ 15 до 20 лева	Отъ 10 до 15 лева	Отъ 5 до 10 лева	Отъ 3 до 5 лева
1) Цюрихъ	4) Тургау	6) Нефшатель	14) Базелъ-село	21) Валисъ
2) Женева	5) Шаффхаузенъ	7) Ваадтъ	15) Фрейбургъ	22) Швицъ
3) Базелъ-Градъ		8) Бернъ	16) Тессинъ	23) Унтервалдъ
		9) Золотурнъ	17) Граубюнденъ	24) Аппенцель-католически
		10) Аргау	18) Ури	
		11) Санъ-Галъ	19) Люцернъ	
		12) Гларусъ	20) Цугъ	
		13) Аппенцель-протестантски		

За професионалното образование.

Повече отъ 2 лева	Отъ 75 ст. до 2 лева	Отъ 25 до 75 ст.	Отъ 1 до 25 ст.	Не малко отъ 1 ст.
1) Цюрихъ	4) Бернъ	10) Тургау	16) Ури	22) Валисъ.
2) Женева	5) Золотурнъ	11) Аппенцель	17) Швицъ	
3) Нефшатель	6) Фрибургъ	12) Базелъ	18) Унтервалдъ	
	7) Санъ-Галъ	13) Аргау	19) Люцернъ	
	8) Тессинъ	14) Ваадтъ	20) Граубюнденъ	
	9) Гларусъ	15) Шаффхаузенъ	21) Цугъ	

Тѣзи двѣ таблици сж много поучителни!

Гледайте тѣзи двѣ половини на кантонъ Аппенцелъ : протестантската половина харчи за народното си образование отъ 10 до 15 лева, католическата половина отъ 3 до 5 лева—срѣдньо на всѣки жителъ. Или вземете Базелъ : градската половина харчи повече отъ 20 лева, селската половина отъ 5 до 10 лева.

Въ всѣки случай, читателя може да заклучи отъ тѣзи двѣ таблици : 1) какъ се различава състоянието на народното образование въ различнитѣ кантони и 2) какви усилия прави изобщо цѣла Швейцария, да тури народното образование на здрава основа.

Ако вземемъ срѣдньо за цѣлата Швейцария, то се нада на всѣки жителъ :

- 1) за първоначалното образование 12 лева 50 стотинки
- 2) за професионалното „ 75 стотинки

Или като прѣсметнемъ върху цѣлия народъ (3 милиони жители), налива, че Швейцария харчи :

За първоначалното образование 37 $\frac{1}{2}$ милиони лев
 „ професионалното „ 2 $\frac{1}{4}$ „ „

Нека забѣлѣжимъ, че въ тѣзи смѣтка не влизатъ разноснитѣ нито на срѣдньото, нито на висшето образование. Като си припомнимъ, че Швейцария поддържа около 30 мъжски и женски гимназии, 2 техникума, 8 висши училища (6 университета, една академия и единъ знаменитъ политехникумъ, освѣнъ това многочисленни библиотеки и нѣколко музея, то не ще се види и чудно на читателя, ако кажемъ че Швейцария всѣка година само за образование харчи най-малко 60—70 милиона лева—почти цѣлия бюджетъ на нѣком 3 милиони държави !

Тѣзи цифри правятъ да се позамисли човѣкъ !

Но не е само интересно колко, ами и какъ се харчатъ тѣзи пари, сиречъ не само колко, но какви училища има въ Швейцария.

За най-малкитѣ дѣца имате тукъ забавачници. Вече тукъ е прокаранъ принципътъ на безсмъртния Песталоци : да се развиватъ равномерно всичкитѣ способности въ дѣтето, да се създава едно хармонично равновѣсие между тѣхъ.

Най-просто нѣщо : въ тѣзи забавачници ще видите, какъ дѣцата правятъ различни играчки отъ разноцвѣтни книги. При това се развива въ аятето : 1) неговия естетични вкусъ—той трѣбва да подбира книгата отъ различнитѣ бокъ тѣй, щото да се получи нѣщо хармонично ; 2) неговитѣ умствени способности трѣбва да смѣта и да канбонира парчето, отъ които състои цѣлата играчка ; 3) неговитѣ физически способности—прѣститѣ и цѣлата рѣка се научаватъ на известни сложни движения. При влазянието ни въ една отъ женевскитѣ забавачници видѣхъ на стѣната надписъ съ едри букви : „Въспитанието въ забавачницитѣ трѣбва особено да има за цѣль да способствува на моралното, интелектуалното и физическото развитие на дѣтето.“

Същия принципъ е прѣкарванъ и въ народнитѣ училища.

Швейцария е държава на истинското общезадължително образование. Тук то е не само на книга, но и въ действителност. Училища сж направени и въ най-затътенитѣ мѣста, равни дружества заедно съ общинскитѣ управления се грижатъ за бѣднитѣ дѣца, на които даватъ дрѣхы и обуца, даже и горещо и млѣко—въ зимнитѣ мѣсеци. Тѣй щото аналфабети въ Швейцария сж за голѣмо чудо. Но и тукъ пакъ има контролъ. Всѣки войникъ, сир. всѣки младежъ, когато се приема за войникъ, трѣбва да държи испитъ и по учебнитѣ прѣдмети. И ако се уваже, че той знае слабо или димъ малко по единъ или по всичкитѣ прѣдмети, той ще трѣбва да посѣщава, като войникъ, особено училище. Единъ срамъ да попадне въ това училище кара всичкитѣ младежи да се приготвяватъ добрѣ къмъ този испитъ.

Сега да видимъ, какъ сж организирани тукъ училищата.

Отъ шестата година насетнѣ дѣтето вече не принадлежи само на родителитѣ си, но и на обществото. Щомъ дѣтето стане на шестъ години, то трѣбва да захване да посѣщава нѣкое училище. И ако бащата или майката, или настойникътъ не изпълнятъ тѣзи обязанности, тѣ биватъ веднага глобявани, веднѣжъ и дваждъ, и ако пакъ нѣма и това да повлияе, дѣтето се тура подъ особенно настойничество.

Дѣтето посѣщава училището въ нѣкои кантони 6, а въ нѣкои даже 8 години. И забѣлжете, че освѣнъ въ нѣкои католически планински села, дѣтето дѣйствително се учи 6 или 8 години. Ваканцитѣ сж много малки, тѣй щото годината е година, а не 4—5 мѣсеци.

Да опшиж азъ сега какъ се прѣподава въ тѣзи училища, какви сж методитѣ употрѣбавани тукъ, не е по моитѣ сили, понеже не съмъ педагогъ. Азъ мож само да съобщж общитѣ си впечатлѣвия, изнесени отъ посѣщаване многочислени училища въ различни кантони.

Цѣлото прѣподаване се води конкретно, демонстративно. Учителтъ разглежда нѣкое растение заедно съ ученицитѣ: всѣко дѣте държи въ рѣцѣтъ растението; всичкитѣ по командата разглеждатъ коренътъ, листата, цвѣтето и частитѣ му. Учителтъ тогава захваща да имъ расправя върху практическото значение на това растение; по този начинъ дѣтето получава ясно понятие върху това растение. Това прѣподаване азъ видѣхъ въ трето отдѣление. Въобще, тука училището не дава едни откъслечи отъ география, история и др. ами единъ комплексъ на логически свързани и практически важни знания. Цѣльта на училището е не само да дава знания, но да възбужда мисълта, критическото отношение на дѣтето къмъ прѣдметитѣ на външния и вътрѣшния миръ. Това се достига тукъ не чрѣзъ учебницитѣ, а чрѣзъ живата дума на учителя.

Отъ това възпитание произлиза, че слѣдъ свършването на първоначалното училище младежътъ е способенъ да се развива самъ по-нататкъ, да чете съзнателно единъ политически вѣстникъ, съ една дума да приема съзнателно участие въ живота.

Ще отбѣлжимъ още в този фактъ, че швейцарското училище не се грижи само за умственото, но и за физическото и моралното

развитие на учениците, Гимнастиката се прѣподава като единъ отъ най-сериознитѣ прѣдмети, при това се обрѣща внимание върху развитието, на всички мускулни функции. Гимнастиката има още и друга цѣль: тя, приучва дѣцата къмъ военната дисциплина, тъй необходимо за бъдещия войникъ. Тя показва, че свобода и повиновение не сж нѣща несъединими.

Колкото се касае до моралното възпитание, то първий принципъ е, щото учителя да влияе само на ученикътъ ватрѣ въ училището; вѣнъ отъ училището дѣтето принадлежи на родителитѣ. Това е доста обяснимо: а родителитѣ сж интеллигентни хора. Отъ друга страна, тукъ не обичатъ да регламентиратъ всѣка крачка на дѣтето; наопаки: дава му се най-пълна свобода за да се научи то само да регулира дѣйствиетата си.

Но съ първоначалното училище не се завършва образованието на швейцарското дѣте.

Като продължение на първоначалното училище тукъ има тъй нарѣчени „секундарни“ училища. Тѣзи училища приличатъ на нашитѣ държавни трикласни училища, но съ много по-широка програма. Въ тѣхъ се прѣподава много математика, но въ нейното прилѣнение къмъ практическитѣ нужди, естественнитѣ науки, рисуване и чертанне, единъ чуждъ язикъ и търговскитѣ науки. Тѣзи училища иматъ за цѣль да дадѣтъ на младежитѣ едно завършено образование, необходимо за практическия животъ. Тѣ, значи, сж опрѣдѣлени за оиѣзи, които не посѣщаватъ гимназиятѣ или други срѣдни учебни заведения. Гимназията приготвя хора за университетитѣ и за това тя не дава практическото образование; секундарното училище дава само едно практическо-специално образование.

Тѣзи секундарни училища, обаче, не сж задължителни. Въ послѣднитѣ години въ нѣкои кантони се опитвахъ да ги направимъ задължителни. Обаче селското население се противи на това.

Отъ друга страна оиѣзи, които не посѣщаватъ секундарнитѣ училища, сж задължени да посѣщаватъ двѣ години „прогресивнитѣ“ училища (Fortschritts-schulen), които работятъ повечето вечерно врѣме; ако и да не се добиватъ въ тѣзи училища оиѣзи знания, които даватъ секундарнитѣ училища, тѣ пакъ даватъ най-широки практически знания на тѣхнитѣ ученици.

Разбира се, че и тѣзи училища сж въ рѣцѣтъ на отдѣлнитѣ общини, но се намиратъ подъ контролъ на кантоналното правителство.

Но и това още не стига.

Въ борбата на дренвитѣ занаятчии съ фабриктѣ, първитѣ могатъ да се държатъ само подъ условие, че ще произвеждатъ стоки по-хубави и по-солодни, отъ колкото фабриктѣ. Освѣнъ това има нѣкои клонове, гдѣто ржчната работа още дълго врѣме ще има по-голямо прилѣнение отъ колкото фабричното производство. Да, и самитѣ фабрики иматъ нужда не само отъ прости работници, но и отъ оиѣзи, които разбиратъ цѣлия вървежъ на работата, които внасятъ своето съзнание въ дѣлото. За да се спомогне и на единитѣ и на другитѣ въ Швейцария е развито професионалното образова-

ше. За това има различни социални училища, гдѣто занаятътъ се изучава практически и теоретически, тѣ сж примѣнени къмъ специалнитѣ потребности на всѣка отдѣлна мѣстность: тукъ най-добри училища за часовникарство, тамъ за кроачество, тукъ за ботушари, тамъ за дърводѣлци и т. н.

Сжщото се прѣслѣдва и въ специални курсове за възрастни хора, които иматъ за цѣль да разширочаватъ теоретическитѣ и практически знаня на работническата класа.

До колко тукъ се гледа сериозно на професионалното образование се вижда по туй, че съюзното правителство се видѣ принудено да спомога и то въ поддържанieto на тѣзи училища.

Впрочемъ за това ще говоримъ по-подробно.

Отъ горѣказаното читателтъ може да разбере на каква височина се намира швейцарското народно образование. То има за цѣль — която се привежда въ изпълнение — три нѣща: да създаде отъ нѣжното дѣте: 1) съзнателно същество, критически мислящи човѣкъ; 2) честенъ и дѣтеленъ гражданинъ и 3) човѣка, който е способенъ да се грижи за себе си и за своитѣ.

Азъ не знамъ, какъ е съ другитѣ хора, които сж живѣяли въ Швейцария, но на мене изучаванieto на народното образование въ тѣзи държава е произвеждало винаги най-силно впечатление. Това е наистина за удивляване. Прѣдставете си, че всичко това не се декретира отъ горѣ на долу, а се създава отъ самия народъ. Той създава тѣзи училища, отдѣлнитѣ общини ги поддържатъ! Правителството само контролира правилния вървежъ на работитѣ. Прѣди нѣколко мѣсеци имахъ случай да говоря съ единъ отъ първитѣ обществениши швейцарски дѣйци върху този въпросъ, като посетихахъ училищния павильонъ на жевевското изложение. „Знаете ли, казва ми той, гдѣ е почвата на нашата демократия?—Въ училищата. За това ний имамъ демократическата свобода, че имамъ подобни училища, а не наопаки. Училищата създадохъ нашитѣ контонални и съюзни конституции, а не наопаки.“

Трѣбва да види човѣкъ, съ каква обичъ и прѣданность гражданитѣ гледатъ на своитѣ училища. Никакви жертви не имъ се струватъ голѣми за тѣзи цѣль! Да влѣзете въ едно село: най-хубавото здание е училището. Погледнете училищата въ Цюрихъ: цѣли палати царски, пълни съ всичко необходимо за развитието на дѣтиската душа! И когато има училищентъ правдникъ, тогава нѣма граници на народното веселие. Помня азъ прѣди 6 години бѣхъ въ едно граубюнденско село тамажъ, когато се завърши учебната година и раздавахъ на ученицитѣ годишнитѣ свидѣтелства. Цѣло село бѣше тукъ събрано до училището. Слѣдъ като раздадохъ свидѣтелствата, захванъ народното веселие. Близо до мене стоеше единъ осемдесетгодишенъ старецъ; сълезитѣ му течахъ отъ радостъ. Азъ се посприказвахъ малко съ него. „По-прѣди най-честитѣ бѣше, който най-добрѣ съ пушката хвърляше, а сега който най-добрѣ отъ книжката разбира,“ говорѣше този старецъ.

Читателтъ, вървани, вече е дошълъ до заключение отъ по-прѣдшнитѣ писма — че за Швейцария изобщо не може да се говори, понеже всѣки кантонъ прѣдставлява една отдѣлна държава съ своето своеобразно ижило. И народното образование не е всѣгждѣ еднакво. Съюзната конституция прѣдвижда само едно: общезадължителността на образованието. Ами какъ и до каква степенъ то се равнива, е отъ компетентността на кантонитѣ. За това и какви разлики? Ний видѣхми колко голѣма е разлика между равноститѣ на народното образование напр. въ Цюрихъ и Швицъ, Женева и Валисъ. Въ кантони, като Фрибургъ и Тессинъ, гдѣто народното училище е въ рѣцѣтъ (фактически) на католишкото духовенство, народното образование е, сравнително съ други кантони, много слабо развито, накаръ че тѣзи кантони не сж отъ най-бѣднитѣ и накаръ че Фрибургъ е доста индустриаленъ кантонъ.

Но и въ тѣзи кантони народното образование полека-лека напѣдва. Публикуванието резултатитѣ на испититѣ при наборнитѣ комисии е едно напоиювание на заккснѣлитѣ кантони да напѣдватъ. Оскърбеното самолюбие на рекрутитѣ, критиката на печаттъ, на учителскитѣ събрания сж доста силни да заставятъ и католишкитѣ правителства да се позаислжтъ, а най-паче самия народъ. Аслж отъ 3—4 години насамъ въ Тессинъ—съ побѣдата на радикалната партия — и народното образование захванж да напѣдва. Сжщото се забѣлжава и въ Фрибургъ, гдѣто народтъ вече захваща да изявва негодуванието си противъ католишко-реакционното управление.

Но за да може да се тури народното образование на такава височина, трѣбва да има едно учителско съсловие, което да отговаря на задачата си.

Учителското съсловие въ Швейцария е най-уважаемото, най-високото съсловие.

Тукъ „даскалъ“ не е нѣщо, надъ което всѣки може да си позволи иронически бѣлжжки, нито пъкъ се хвърля отъ една стѣна къмъ друга споредъ моменталнитѣ интереси на голѣмицитѣ. Швейцарскитѣ учителъ и самъ е проникнатъ съ съзнанието на своето достоинство, и въабужда уважение къмъ себе си на всѣкиятѣ граждани. Той съзнава значението на своята миссия и знае да се защити когато трѣбва. Никое друго съсловие не е оказало толково голѣмо влияние върху културното развитие на Швейцария прѣзъ послѣднитѣ 50 години, колкото онова на учителитѣ. Отъ това съсловие издѣзохж най-виднитѣ държавни дѣйци, журналисти, редактори на най-влиятелнитѣ гавети и т. н. Тукъ учителитѣ не сж само такива на дѣцата, но и на цѣлия народъ.

Разбира се, че за да може това да е тѣй, учителитѣ трѣбва да притежаватъ високи умствени и морални качества. И дѣйствително, изобщо вето, швейцарскитѣ учители сж високо образовани хора, проникнати отъ единъ много благороденъ патриотизмъ; тукъ не може всѣки да стане „даскалъ“, не всѣки се рѣшава на този тежкъ занаятъ; тукъ исплденъ чиновникъ или неблагодаренъ отъ своята заплата селски писаръ не може да стане учителъ. Но и отъ друга

страна тукъ не се гледа на учителството, като на най-лошия занаятъ, който служи за резерва по нѣманнето друго нѣщо. За да стане единъ човѣкъ учителъ, трѣбва да свърши или специално педагогическо училище или педагогическото отдѣление при гимназията и слѣдъ това трѣбва да се практикува най-малко една година по прѣподаването въ нѣкое първоначално училище. За да бѣде нѣкой учителъ въ секундарно училище, трѣбва да е свършилъ университетъ.

Но учителитѣ не се задоволяватъ съ своитѣ испити. Освѣнъ въ специалнитѣ педагогически списания, събори, общества и т. н. всѣки учителъ работи самъ непрѣкъснато надъ по-нататъшното си развитие. Тукъ всѣки учителъ знае най-малко два езика, тъй щото двѣ граматични литературни му сж достъпни. И той сериозно се ползува отъ тѣзи источники.

Да погледнемъ сега материалното положение на учителитѣ!

То се разбира, че заплатитѣ на учителитѣ не сж всѣкъдѣ еднакви: въ обѣднитѣ (особенно планинскитѣ) кантони заплатитѣ сж много по-малки отъ колкото въ богатитѣ кантони. Да вземемъ напри- мѣръ единъ отъ най-богатитѣ кантони: Женевски:

Учителитѣ на първоначалнитѣ училища се дѣлятъ споредъ заплатитѣ на три категории:

I-ва категория: учителъ — 1650 лева, учителка — 1330 лева, помощникъ-учителъ — 1300 л., пом.-учителка — 900 лева.

II-ра категория: учителъ — 1850 лева, учителка — 1430 лева, помощникъ-учителъ — 1500, помощ.-учителка — 1200 лева.

III-та категория: учителъ — 2050 лева, учителка — 1630 л., помощ.-учителъ — 1700 лева, помощ.-учителка — 1400 лева.

Тѣзи категории не зависятъ отъ нищо друго, освѣнъ отъ мѣстността: градътъ принадлежи къмъ първата, а най-затѣтенитѣ села къмъ трета категория. Тѣй щото най-малки заплати получаватъ градскитѣ, а най-големии — селскитѣ учители.

Ний мислимъ, че това е напълно естествено: само по този начинъ селата приобрътаватъ добри учителски сили.

Заплатитѣ се уголъбяватъ само прѣвъ първитѣ 10 години тъй: На учителитѣ по 50, на учителкитѣ по 30, на помощ.-учителъ 80, на помощ. учителка 60 лева — всѣка година. Тѣй щото слѣдъ 10 години заплатитѣ на учителитѣ и тѣхнитѣ помощници, както онѣзи на учителкитѣ и тѣхнитѣ помощнички се различаватъ много малко. И ний мислимъ, че това е най-естествено: всичкитѣ получаватъ еднакво образование. Защо жената да получава по-малко? За това, че и въ Швейцария нѣма абсолютна справедливостъ. — ще кажѣтъ едни; за това, че жената не поддържа цѣло семейство, ще кажѣтъ други. Кои сж прави и ний не знаемъ. Освѣнъ тѣзи заплати учителитѣ получаватъ отъ 425 до 500, учителкитѣ отъ 300—350 лева квартирни пари. Въ селскитѣ общини тѣ получаватъ освѣнъ това и една малка градина за тѣхното лично ползувание.

Въ секундарнитѣ училища се плаща на учителитѣ отъ 2550 до 3050 лева годишно; значи, не много повече отколкото на първоначалнитѣ училища. Но не трѣбва да се забрави, че тѣзи заплати се

плащатъ въ единъ отъ най-богатитѣ швейцарски кантони; въ кантонъ Фрибургъ, Граубюнденъ или Валисъ, Швицъ учителитѣ получаватъ много по-малки заплати. Има нѣколко кантони, гдѣто на учителитѣ се плаща по 720 до 960 лева годишно; но въ тѣзи кантони и народното образование стои много по-долу, отъ колкото въ Женева.

За да се помогне на учителитѣ въ бѣднитѣ кантони и въобще да се подобри тамъ народното образование, се образува прѣвъ послѣднитѣ години едно силно движение, което има за цѣль, да се достигне, щото народното училище да прѣйине въ рѣцѣтъ на централната власть, на съюзното правительство. И какво е интересно: кой мислите, е защитникъ, а кой е противникъ на това движение? Ний сме увѣрени, че повечето отъ читателитѣ ни ще бѣдѣтъ на мнѣние, че само реакционеритѣ сж за това движение. Но правдата е въ противоположното: социалисти, демократи и радикали сж за това движение; консерватори и католическитѣ реакционери сж противъ това движение. Гледайте, какви невъзможни работи ставатъ на свѣта! Но това е твърдѣ естествено. Гледайте само!

Ако съюзното правительство вземе народното образование въ рѣцѣтъ си, то ще иска да укаже влиянието си върху вървежа на работитѣ: то ще иска да влияе на учебницитѣ, и на программитѣ на прѣподаваннето; учителтъ ще стане още по-независимъ отъ своитѣ непосредствени власти. Какво ще стане? Ще стане въ това, че въ католическитѣ кантони естествениитѣ науки нѣма да се занемарватъ, както е сега случая, за това, че тѣ били противорѣчили на библията. Законъ Божий ще стане факултативенъ прѣдметъ, съ една дума науката ще се пробие и въ най-тъмнитѣ мѣста. А учителитѣ ще станѣтъ още повече носители на централистическа-общесъюзната идея, отъ която тѣй се страхуватъ всички реакционни партии тукъ.

Това движение пораства всѣки день и ний сме убѣдени, че недалече е врѣмето, когато народното училище ще мине въ рѣцѣтъ на съюзното правительство. Тогавя нѣма да има тѣзи крайни разлики между различнитѣ кантони относително народното образование. Не ще съмнѣние, че съ прѣкарваннето на тѣзи идея швейцарскій народъ ще спечели.

Ще завършимъ това писмо съ нѣколко бѣлѣжки върху политическата роль на швейцарскитѣ учители. Може изобщо да се каже, че швейцарскій учитель винаги играе голѣма политическа роль, но никога не политиканствува. Да се обяснимъ.

Той никога нѣма да отиде прѣвъ изборитѣ да агитира за тогоя или оногоя, но той винаги ще гласува явно за единъ или други. Неговия воть тежи повече, отколко оязи на нѣкой другъ. Понеже той никога не иска да прѣйине отъ учителството къмъ чиновничеството, той нѣма интересъ да поддържа партиитѣ по лични съображения. Но той открито поддържа — по принципални съображения нѣкой политическа партия. Въ всѣки случай швейцарскій учитель не прави отъ политиката занаятъ. Вий ще навѣрете тукъ учители консерватори, либерали,¹ а най-повече демократи и радикали;

фактъ интересенъ за отбѣлѣване: социализмътъ явкакъ още не е проникнѣлъ въ учителското тукъ съсловие. Не му е тукъ мѣстото, да изслѣдвани причинитѣ на това явление — това ще направимъ въ едно друго писмо—но всѣки, който е наблюдавалъ швейцарскій животъ, ще потвърди този фактъ.

За това нѣкой учител, който се ползува съ симпатитѣ на своитѣ съграждани, може да бѣде избранъ единъ день за въ кантоналний съвѣтъ, въ народното събрание, да стане единъ децъ съюзенъ съвѣтникъ (министръ).

Картината нѣмаше да бѣде пълна, ако пропустихми да споменемъ още едно срдство за разширяването на народното образование: публичнитѣ курсове. Профессори, учители на гимназитѣ, на различнитѣ специални училища държатъ—най-повече прѣвъ зимнитѣ мѣсеци—публични лекции по най-различнитѣ прѣдмети, особено по естественитѣ и общественитѣ науки. Сега за сега тѣзи курсове се държатъ само въ градоветѣ, но полека-дека тѣ се распространяватъ и по селата. Тѣзи курсове се поддържатъ и отъ правителството, особено овѣси, които се даватъ специално на занаятчинтѣ.

Тѣй се прави всичко да се развие умствено швейцарскій народъ, и това си го прави той самъ, понеже цѣлъ швейцарскій народъ е проникнатъ отъ мисълта, че „знанието е сила, силата е знание“ и че „народното образование е народното освобождение.“ И само единъ високообразованъ народъ, като швейцарскій, може да се ползува отъ широко демократическо управление, безъ да впада въ голѣми грѣшки. Земете му образованието и ще унищожите—не формално, а фактически—демократията на швейцарскій народъ.

Женева

2-й декември 1896.

П. Деборовъ.

СТИХОТВОРЕНИЕ.

*
* *

(Имитация)

Какъ мъчно се живѣе, друже драгъ
Купитѣ сърдцето ни унило!

О, врѣмето — този най-алий наши врагъ —
Отнася всичко, що е мило!...

Ахъ всячко тукъ въ свѣта е съсъ прѣдѣлъ:
Любовь, и радость, и страданье.

Но безконечность Богъ не е отнелъ,
Баръ отъ едно въспоминанье....

Н. Г. Данъ.

Мъченичеството на възпитанието.

Отъ Гулелмо Ферреро.

Едно утѣшително радостно явление въ нашия общественъ животъ въ послѣднѣно врѣме е все повече и повече растящия интересъ къмъ възпитателното и учебно дѣло у насъ. Това повече се вижда отъ съществуването на нѣколко вече педагогически списания, каквото „Учитель“, „Основно Училище“, „Народенъ Учитель“, при които напоследъкъ дойде да се присѣдини изданието на учебниятъ комитетъ при Министерството на Народното Просвѣщение „Училищентъ Прѣгледъ.“ Тѣзи списания съ особена грижа третираатъ въпроситѣ по училищното възпитание и обучение на дѣцата, по въпроса за положението и дѣятелността на нашитѣ учители. По край тѣзи въпроси, сами по себе си крайно важни и насъщни, остава занемаренъ единъ въ нѣкои отношения свързанъ съ тѣхъ въпросъ: за възпитанието на дѣцата въ дошколната имъ възраст, въпросъ не по-малко важенъ отъ училищнитѣ и учителскитѣ, така да ги нарека, въпроси. Знае се, че училищното възпитание започва тамъ, гдѣто свършва домашното, че училищното възпитание много се улеснява отъ правилното домашно възпитание. Обикновено нашитѣ учители, като виждатъ, че нашитѣ дѣца никакво почти възпитание не получаватъ въ къщи, улавятъ да имъ даватъ едно коренно възпитание и съ това увеличаватъ двойно и тройно своята работа. Но това не трѣбва да отиде така и отъ тукъ на тѣй. Врѣме е вече родителитѣ-възпитатели да се стрѣснатъ и разбератъ своитѣ длѣжности въ подготовянето на дѣцата си за общественъ животъ и вмѣсто да оставятъ всичко на школата, да се заловятъ и съ своитѣ усилія да спомогатъ въ трудното дѣло на училището и учителитѣ. Школата и къщата трѣбва да си подаватъ взаимно рѣка. Учителитѣ, които въ много случаи се явяватъ и учители на обществото, трѣбва да гледатъ да опитватъ родителитѣ въ възпитателното дѣло.

Педагогията, една отъ най-интереснитѣ науки на човѣка и човѣшкия духъ, все повече и повече напредва наедно съ успѣха на равнитѣ науки или науката изобщо. Тя открива все нови и нови правила за човѣшкото възпитание, които публиката трѣбва да знае. Отъ кого може да ги научи? — Естествено, би отговорилъ всѣкой отъ ония, които най-вече боравятъ съ тая наука, учителитѣ и тѣхнитѣ печатни органи—учителскитѣ списания. Ала това още не значи, че общо-научнитѣ списания, които иматъ една по-обща посока, трѣбва да стожатъ на страна отъ този толкова важенъ, особено у насъ, въпросъ. Учителитѣ и учителскитѣ издания иматъ много и много работа въ областта на училищното възпитание и обучение. А общо научнитѣ списания, дори още повече отъ колкото специално-педагогическитѣ, трѣбва да заловятъ за разискване този въпросъ—въпросъ за домашното възпитание; той е единъ напълно общественъ въпросъ, който трѣбва да се третира въ издания, назначени за най-

широка публика. Печатътъ е единъ отъ най-мощнитѣ оръдия на прогресса; нека той само не забравя, че трѣбва да започва отъ началото, — което е възпитанието.

Тѣзи мисли ни накараха да прѣдадемъ на читателитѣ на „Бъл. Сборка“ възгледитѣ на извѣстниѣ италиански учень ижжъ Гулелимо Ферреро, исказани въ една статия подъ заглавие „Ижчмичеството на възпитанието,“ напечатана за първи пѣтъ на руски въ в. „Новости“ за 1896 г. Мислитѣ, исказани тука заслужаватъ да се иматъ прѣдъ видъ винаги отъ всѣки родителъ и възпитателъ.

Струва ми се, започва Ферреро, че щѣше да се получи едно интересно изслѣждане, ако би някой се потруди да узнае извѣстието на цѣлата масса хора, относително тѣхното дѣтнство, т. е. считатъ ли го тѣ, че то е минало у тѣхъ щастливо или не щастливо? Разбира се, болшинството непременно щѣше да отговори съ сантиментално оплакване за прѣкрасното врѣме на раннитѣ дѣтнски години. Обаче, не съвсѣмъ поврѣхностниѣ психологъ щѣше да бѣде въ правото си да се осъдни въ истинната на таквиѣ отговори. Ний всѣкога сме расположени да считамъ първитѣ години на нашия животъ сладостна, безоблачна идилия отчасти за това, че просто се водчиняваме на приетата лѣжа, която превъзгласява дѣтнството, щастливо начало на жизненната повѣсть, която малко-по-малко въ повечето случаи се обръща въ трагическа, а отчасти за това, че огорченята въ дѣтнството скоро се забравятъ. Между това, дѣтското врѣме има свои печали, свое отчаяние, свои мѣки, свои вълнения, грижи и трагедии. Истина, всичко това много се отличава отъ огорченята, отчаянята, вълненята и трагедитѣ на възрастнитѣ хора, но все пакъ се обусловва не съ по-малка сила и интензивность.

Една отъ най-заблѣжителнитѣ причини за обучението на дѣтето се крие въ възпитанието, което му се дава отъ неговитѣ родители, макаръ и най-нѣжни и обичливи. Даже и таквиѣ родители съ тѣхния начинъ на дѣйствията си често причиняватъ въ дѣцата силна болестъ и огорчение, и което е още по лошо безъ всѣкаква за тѣхъ полза.

Първи недостатъкъ на възпитанието, което се практикува въ сегашно врѣме почти на всѣкъдѣ, се явява това обстоятелство, че това възпитание е недостатъчно рационално и грѣши отъ много нипулсивность. На дѣтската възраст сж свойствени равни недостатъци, които е необходимо да се исправятъ; но всѣкий отъ насъ, който поне малко разбира себе си и другитѣ, ще се съгласи съ мене въ това, че 90% отъ родители въ поправянieto недостатъцитѣ на дѣцата си се ръководятъ по-скоро не отъ спокойното размисление, а отъ минутното настроение.

Днесъ, напримѣръ, бащата и майката сж въ добро душевно расположение, благодарение на това или друго приятно за тѣхъ събитие. Въ този день и дѣтето ще се наслаждава съ най-голяма свобода: нему му позволяватъ да прави всичко, каквото му се поиска, и то може-би е увѣрено не само въ това, че не ще го гълчатъ, но

и въ това, че баща му и майка му ще се омъжат весело надъ всѣма негова постъпка, или най-много ще му направятъ добродушно внушение. Напротивъ, ако утрѣ бащата и майката се укажатъ раздразнени по една или друга лична причина, въ къщи този часъ ще се въдвори режими на террора. Вѣдното дѣте вече не ще може да направи шагъ, безъ да не рискува да навлече на себе си гнѣвнитѣ глъчки или наказания въ видъ на това или друго лишние и даже въ видъ на блъсване и ритване. Въ най-пригнѣритѣ семейства въспитанието не е подчинено на неотклонимата и всѣкога по-строга система на справедливостта и често се явява работа на посоката на дѣтето, а исходъ отъ промѣнливото настроение на родителитѣ, за които дѣтето, по такъвъ начинъ, служи ту прѣдметъ за наливаине на тѣхната радостъ, ту жертва на лошото нѣхъ настроение.

Тѣзи основна несправедливостъ въ дѣлото на наказанията, като лишавя послѣднитѣ въ значителна часть отъ тѣхната нравственна дѣйствителностъ, въ сжщото врѣме се отразява болезнено върху дѣтето. Нека читателя си припомни пѣрвитѣ години отъ живота си. Той ще си спомни, вѣроятно, че е живѣлъ тогава въ състояние на постоянни тревоги, като не знае никога, какъ въ всѣки даденъ случай родителитѣ ще погледнатъ на неговото поведение; че той е билъ вѣчно заетъ да узнае по тѣхното лице признацитѣ на настроението и душевното нѣхъ расположение, за да разбере, колко и що може да си позволи; че, при всичко това му е идвало да испита това или друго тежко разочарование. Какъ често дѣтето усилено напруга фантазията си, за да измисли нѣкаква игра или импровизация, като се надѣва да достави съ това удоволствие на близкитѣ си и получи тѣхната похвала. Вѣдѣто това, то улучва лошава мнута и подпада подъ силна глъчка. Всичко това сж малки разочарования на дѣтското сжществуване, но тѣзи малки разочарования поне въ тѣзи минута не сж по-малко жалостни за дѣтето, отъ колкото голѣмитѣ разочарования за възрастнитѣ. Знаешъ, че цѣлото дѣтинско сжществуване се сърѣдоточва въ малкия мѣрець на семейството му, въ който то получава ту добро, ту зло. Освѣнъ това, тѣзи капризностъ въ дѣлото на поправлението и наказанието затруднява тѣ сжщо развитието въ дѣцата, ясното разбиране дългътъ си и, което е още по-лошо, турягъ въ тѣхъ основа на нѣщо, като зачатѣкъ отъ пессимизмъ и мания на прѣслѣдване, тѣ като дѣцата, най-послѣ, захващатъ да се счятатъ едва ли не жертви на по-силнитѣ отъ тѣхъ, които се ползватъ отъ силата си, за да ги мачкатъ безъ причина. Това душевно състояние много по-често се срѣща помежду дѣцата, отъ колкото обикновено се мисли. За да се убѣдимъ въ това доволно е да се вслушамъ въ дѣтинския разговоръ, когато тѣ недоволни отъ обръщанията съ тѣхъ, и къмъ тѣзи фрази, които произнасятъ, когато проливатъ сълзи отъ полученитѣ наказания. Мисълта, че нѣхъ доажажда да търпѣтъ несправедливо и безъ причина, често се явява у тѣхъ въ врѣме на хълцаннето и оплакванието нѣхъ.

Другитѣ мччения, на които обречани дѣцата, като не заблѣзвами сами това, състожатъ въ туй, че въ единъ случай гледамина

тѣхъ недостатъчно сериозно, а въ други случаи, напротивъ, твърдѣ сериозно. Главата на дѣтето е напълнена съ разни странини мисли и удивителни желанія, надъ които възрастнитѣ често се смѣхтъ въ присъствието на дѣцата, като забравятъ, че самички тѣ сж минали прѣвъ всѣкакви подобни работи и не сж се явили наведѣжъ на свѣта брадати и въмижжали.

Именно тѣзи подигравки на възрастнитѣ оскърбяватъ много дѣца, които, благодарение на това, сж напласени и се чувствуватъ утжжени.

Дѣтето има сжщо свое самолюбие, а тѣй като то прѣживява именно периода на особено-дѣятелната умствена прѣработка, първодъ, въ който то съ голѣмъ трудъ се занимава съ произвеждането на идеи и разсжждения, въ който си задава въпроси и на прѣвъ пѣтъ познава смѣннието — то малко нѣщо се пристрастява къмъ всичко това, каквото прави и мисли. Ако ли пѣкъ то види, че плода отъ неговото размисленіе възбужда само смѣхъ отъ страна на хора, които знахтъ повече отъ него, то дохожда въ смущение и разбъркване. Азъ никога нѣма да забравя срамътъ и скръбта, които видѣхъ веднѣжъ да се нараажтъ върху лицето на едно осемъ годишно дѣте, което първи пѣтъ бѣ написало писмо на роднитѣ си и го бѣ поднесло за прѣглеждане на баща си. Произведеніето, което бѣ налѣзло отъ перото на дѣтето бѣше прѣпълнено съ песьобразности, наивности и глупости. Като четѣше писмото на сына си, баща му прѣвипраше отъ смѣхъ; но бѣдното дѣте, на което писанието му е струвало толкова трудъ и уморяване ненадържа дълго причиняването върху него ижчение, то дръзна писмото отъ рѣцѣтъ на баща си, побѣгна въ другата стая и се скри. Разбира се, че не всичкитѣ дѣца сж надарени съ такваа литературна чувствителностъ, както това дѣте, за което току що разказахъ, но почти всичкитѣ обладаватъ тази или друга чувствителна струна въ своето самолюбие, и, когато закачатъ тѣзи струна, тѣ силно се ижчатъ безъ всѣкаква полза за тѣхното възпитание.

Още по-лошо стои работата по отношение къмъ страннитѣ и удивителни желанія, които постоянно пълняхтъ мозъка на дѣтето. Трѣбва справедливо да признаемъ, че борбата на бащитѣ и майкитѣ противъ дѣтскитѣ капризи е една изъ най-труднитѣ и тежки страни на родителскитѣ обязанности. Но сжщо вѣрно е и това, че къмъ много отъ, тѣй нарѣченитѣ капризи, щомъ не сж опасни нито за самото дѣте, нито за другитѣ, трѣбвало би да се отнасами повече снисходително, отъ колкото това изобщо е прието. Ний наречамъ дѣтето капризно, главно за това, че неговитѣ желанія не съвпадатъ съ нашитѣ установени еднообразни привички; дѣтето е капризно за това, че не иска да се расхожда, не желае да яде, играе и спи въ тѣзи часове, които сж назначени въ обикновенія ни животъ. Още повече, желаніята на дѣтето се отличаватъ съ ижчичивостъ, — тѣ сж скоропрѣходни и дѣцата държатъ по-скорошното нѣтъ удовлетворение за това, че по природата си дѣтето е всѣкога импулсивно. Ако родителитѣ сж въ таквоа положение, че нѣтъ е удобно да на-

и въ това, че баща му и майка му ще се сгъбят весело надъ всѣка негова постъпка, или най-много ще му направятъ добродушно внушение. Напротивъ, ако утрѣ бащата и майката се укажатъ раздразнени по една или друга лична причина, въ какъши тови часъ ще се въздвори режима на террора. Бѣдното дѣте вече не ще може да 'направи шагъ, безъ да не рискува да навлече на себе си глѣбнитѣ глѣчки или наказания въ видъ на това или друго лишене и даже въ видъ на блъсованье и ритванье. Въ най-пригъбнитѣ семейства въспитанието не е подчинено на неотклонимата и всѣкога по-строга система на справедливостта и често се явява работа на посоката на дѣтето, а изходъ отъ прогъбливото настроение на родителитѣ, за които дѣтето, по такъван начинъ, служи ту прѣдметъ за наливане на тѣхната радостъ, ту жертва на лошото имъ настроение.

Тѣзи основна несправедливостъ въ дѣлото на наказанията, като лишавя послѣднитѣ въ значителна часть отъ тѣхната нравствена дѣйствителностъ, въ сждото врѣме се отразява болезнено върху дѣтето. Нека читателя си припомни първитѣ години отъ живота си. Той ще си спомни, вѣроятно, че е живѣлъ тогава въ състояние на постоянни тревоги, като не знае никога, какъ въ всѣки даденъ случай родителитѣ ще погледнатъ на неговото поведение; че той е билъ вѣчно заетъ да унае по тѣхното лице признацитѣ на настроението и душевното имъ расположение, за да разбере, колко и що може да си позволи; че, при всичко това му е идвало да испита това или друго тежко разочарование. Какъ често дѣтето усилено напруга фантазията си, за да замисли нѣкаква игра или изпровизация, като се надѣва да достави съ това удоволствие на блискитѣ си и получи тѣхната похвала. Въместо това, то улучва лошава минута и попада подъ силна глѣчка. Всичко това сж малки разочарования на дѣтското съществуване, но тѣзи малки разочарования поне въ тѣзи минута не сж по-малко жалостни за дѣтето, отъ колкото голѣмитѣ разочарования за възрастнитѣ. Знаешъ, че цѣлото дѣтинско съществуване се сърдоточва въ малкия мирецъ на семейството му, въ който то получава ту добро, ту зло. Освѣнъ това, тѣзи капризностъ въ дѣлото на поправлението и наказанието затруднява тѣй сждо развитието въ дѣцата, ясното разбирание дългътъ си и, което е още по-лошо, турятъ въ тѣхъ основа на нѣщо, като зачатъкъ отъ пессимизмъ и мания на прѣсѣдване, тѣй като дѣцата, най-послѣ, захващатъ да се считатъ едва ли не жертви на по-силнитѣ отъ тѣхъ, които се ползватъ отъ силата си, за да ги мъчатъ безъ причина. Това душевно състояние много по-често се срѣща помежду дѣцата, отъ колкото обикновено се мисли. За да се убѣдимъ въ това доволно е да се вслушамъ въ дѣтинския разговоръ, когато тѣ недоволни отъ обръщанията съ тѣхъ, и кѣмъ тѣзи фрази, които произнасятъ, когато проливатъ сълзи отъ полученитѣ наказания. Мисълта, че имъ докажда да търпятъ несправедливо и безъ причина, често се явява у тѣхъ въ врѣме на хълцаннето и оплакванието имъ.

Другитѣ изчисления, на които обрѣчамъ дѣцата, като не забѣлзвавамъ сами това, състоятъ въ туй, че въ единъ случай гледамъ на

тѣхъ недостатъчно сериозно, а въ други случаи, напротивъ, твърдѣ сериозно. Главата на дѣтето е напълнена съ разни страни мисли и удивителни желанія, надъ които възрастнитѣ често се смѣятъ въ присѣдството на дѣцата, като забравятъ, че самички тѣ сж живѣли прѣвъ всѣкакви подобни работи и не сж се явили изведнѣжъ на свѣта брадати и възмѣжали.

Именно тѣзи подигравки на възрастнитѣ оскърбяватъ много дѣца, които, благодарение на това, сж напласени и се чувствуватъ унижени.

Дѣтето има сжщо свое самолюбие, а тѣй като то прѣживява именно периода на особено-дѣятелната умствена прѣработка, периодъ, въ който то съ голѣмъ трудъ се занимава съ произвеждането на идеи и разсжждения, въ който си задава въпроси и за прѣвъ пѣтъ познава смѣнѣнието — то малко нѣщо се пристрастява къмъ всичко това, каквото прави и мисли. Ако ли пѣкъ то види, че плода отъ неговото развишение въбужда само смѣхъ отъ страна на хора, които знайтъ повече отъ него, то дохожда въ смущение и разбъркване. Азъ никога нѣма да забравя срамътъ и скръбъта, които видѣхъ веднѣжъ да се израажтъ върху лицето на едно осемъ годишно дѣте, което първи пѣтъ бѣ написало писмо на роднитѣ си и го бѣ поднесло за прѣгледане на баща си. Произведението, което бѣ излѣзло отъ перото на дѣтето бѣше прѣпълнено съ песьобразности, жавности и глуности. Като четѣше писмото на сана си, баща му прѣшираше отъ смѣхъ; но бѣдно дѣте, на което писанието му е струвало толкова трудъ и уморяване ненадържа дълго причияването върху него мжчение, то дръпа писмото отъ рѣцѣтъ на баща си, побѣгна въ другата стая и се скри. Раабрира се, че не всичкитѣ дѣца сж надарени съ таквази литературна чувствителностъ, както това дѣте, за което току що разказахъ, но почти всичкитѣ обладаватъ тази или друга чувствителна струна въ своето самолюбие, и, когато закачатъ тѣзи струна, тѣ силно се мжчатъ безъ всѣкава полза за тѣхното въспитание.

Още по-лошо стои работата по отношение къмъ страннитѣ и удивителни желанія, които постоянно пълнятъ мозъка на дѣтето. Трѣбва справедливо да признаемъ, че борбата на бацитѣ и майкитѣ прогивъ дѣтскитѣ капризи е една изъ най-труднитѣ и тежки страни на родителскитѣ обязанности. Но сжщо вѣрно е и това, че къмъ много отъ, тѣй нарѣченитѣ капризи, щомъ не сж опасни нито за самото дѣте, нито за другитѣ, трѣбвало би да се отнасяни повече снисходително, отъ колкото това изобщо е прието. Ний наричамъ дѣтето капризно, главно за това, че неговитѣ желанія не съвпадатъ съ нашитѣ установени еднообразни привычки; дѣтето е капризно за това, че не иска да се расхожда, не желае да яде, играе и спи въ тѣзи часове, които сж назначени въ обикновения ни животъ. Още повече, желаніята на дѣтето се отличаватъ съ измѣчивостъ, — тѣ сж скоропрѣходни и дѣцата дирятъ по-скорошното имъ удовлетворение за това, че по природата си дѣтето е всѣкога импудсивно. Ако родителитѣ сж въ таквази положение, че имъ е удобно да на-

правещт това, щѣше да бѣде хубаво, ако тѣ не насмывах много тѣзи неправилности на странности въ желанията на дѣцата, особно на възраст 4—8 години. Неправилността на желанията, която наричамъ капризъ, се явява годѣна органическа потребностъ за дѣтето. То не може още да се приспособи съ много систематическия порядъкъ на нашата дѣятелность, дѣтскій умъ и организмъ не сж се обърнали както нашия умъ и организмъ. въ нѣщо подобно на правилно заведенъ часовникъ, въ който всѣко колело се върти въ опредѣлена минута за изпълняване опредѣлено движение. Разбира се, че дѣтето ще трѣбва нѣкога да се проиѣни къмъ еднообразния ходъ на общественния животъ; но, по моятъ наблюдения, тѣзи усилня за приспособяване могатъ да се укажатъ полезни за дѣца на възраст не по-малки отъ 9—10 години. Желанието да се принуди 6 или 7-годишно дѣте да живѣе както насъ е равносилно съ правнието безполезно насилне надъ неговата душа и тѣло, насилне, което може да се укаже вредно по своитѣ послѣдствия. Дѣтската крайна импулсивность захваща да се изгубва само по-късно, около 12-тѣ и 13-тѣ години, по-скоро вслѣдствие отъ естественното природно измѣнение на характера имъ, отъ колкото вслѣдствие външното влияние на възпитанието имъ. Но до указаната отъ насъ възраст, тѣзи импулсивность се явява нормална черта на дѣтската психология, и, за това, къмъ нея трѣбвало би да се отнасяи съ известна прѣдпааливость. Отъ друга страна щомъ чувствуванията на дѣтето сж тѣй скоро прѣходни, то защо да се отлага изпълненнето на желанията му, — като допустнемъ, че тѣ сж разумни, — до това врѣме, когато тѣ самички отслабватъ или съвсѣмъ изчезватъ? А между това на кого отъ насъ не се е случвало горещо да желеа нѣкои дозволени, разумни и, даже повече, нуждни, необходими нѣща, и, подвъръ цѣлъ редъ противорѣчни и колебания, да вижда, че тѣзи желаня били изпълнени, когато тѣ вече сж отслабнали или даже съвсѣмъ прѣшннали!

Отъ само себе си се разбира, че подобна снисходителность къмъ дѣтскитѣ капризи и дѣтската импулсивность, трѣбва да дохожда до известни само граници, които не е възможно да се установяватъ съ опредѣлени правила. Ето защо прииѣрнитѣ родители сами сж длъжни, чрезъ постоянно размишление, да туратъ чѣртата на тѣзи граници за всѣки отдѣленъ случай, като иматъ прѣдъ видъ този или онзи опитъ. Но обикновено всичко налага съвършено иначе. Капризността и импулсивността на дѣтето, най-послѣ, възбужда въ много родители даже въ най-нѣжнитѣ, състояние на неопредѣлено раздражение, което почти безсъзнателно ги подбужда да прѣпятствувать на всѣко желанне на дѣтето. Въ много семейства сществува нѣщо, като глуха борба между родителитѣ и дѣцата, борба, която въ сщность не исклучава и твърдѣ силната взаимна любовь. Искаже ли дѣтето желанне да яде, изведнѣжъ му отговарятъ, че още е много рано или е вече късно и че то трѣбва да почака. Исрази ли дѣтето желанне да се расходи, — отговарятъ му, че врѣмето или е лошо, или е много студено и че по-добрѣ е

да си остане въ къщи. Често, послѣ първото отказване, въ душата на родителитѣ се явява раскаяние и желанието на дѣтето се изпълнява, ако се укаже разумно. При все това, първото движение на бащата и майката, щомъ дѣтето искаже желание, макаръ справедливо и разумно, ще бжде отказъ. Съ таквои неблагоприятно за дѣтето настроение се отличаватъ особено нервнитѣ хора, които съставляватъ, както е извѣстно въ сегашно врѣме такава значителна частъ изъ образованитѣ класове на цивилизованитѣ народи.

Такова едно настроение, въ общностъ, не е нищо друго, освѣнъ раздражение, възбудено отъ капризитѣ на дѣтето и поддържвано съ постоянни нравствени и физически безпокойства, вслѣдствие на което се явява малко-по-малко лошо расположение и нѣкаква си смѣтка и полубезсѣзнателна потребностъ да се прави неприязненостъ на дѣтето. Несъмнѣнно, е обаче, че въ тѣзи смѣтна неприязненостъ се крие причината на не малко огорчения за дѣцата и въ тѣзи случаи, когато за първото отказване на родителитѣ да изпълнятъ тѣхното желание слѣдва тутакси раскаяние за отказа или съгласие, и въ тѣзи случаи, когато наиримѣрь, бащата си остава при своето отказване само за това, че самолюбieto и гордостъта не му позволяватъ въ присѣтствието на дѣтето да измѣни първото свое рѣшение. Подобни чувства, макаръ и сами по себе си глупави и дребнавни, при все това, сѣ свойствени на мнозина и играятъ значителна роль въ семейнитѣ несъгласия, даже биватъ и такъвни, каквито се разиграватъ между брадати мъже и едва наченваще да ходи дѣте въ първия случай — когато родителитѣ измѣняватъ своя отказъ и се съгласяватъ да изпълнятъ желанието на дѣтето, то, все пакъ е трѣбвало да се подвѣрди на огорчението отъ отказа и вслѣдствие на това става повече страховито въ исказване на желанията си, даже най-законнитѣ и справедливитѣ. Въ втория случай дѣтето, освѣнъ огорчението, което му е причинило за получения отказъ, потѣва още по-силно въ този зачатъченъ пессимизмъ, за който азъ вече поменехъ, и който прѣдставлява отъ себе си сѣщиската форма на дѣтската психология.

Наопаки, ний твърдѣ сериозно гледами на дѣтето, когато искаме да го принудимъ да съблюдава най-сложнитѣ форми на общественитѣ церемонии или приличия. Може да се каже, че три четвърти отъ възпитанието, което се дава отъ родителитѣ на дѣтето съставлява обучението къмъ приличията. Съ какво друго се занимаватъ бащата и майката, освѣнъ съ това да обясняватъ на дѣцата, кога и въ какви случаи да си снематъ шапкитѣ, какъ да се държатъ тогава и тогава, какъ да ядѣтъ, какъ да ходѣтъ, кога какво да правѣтъ, като съблюдаютъ такъвни и такъвни приличия.

Всичко това, истина, е полезно и даже необходимо; само че за обучението на тѣзи нѣща се губи много сила у дѣцата отъ 7—8 годишната нѣ възраст, а всичко това би се дало много полесно, ако почакатъ до десетата или единадесетата година. Всичкитѣ правила на приличнето, макаръ и общеприети, сѣ просто условни и нѣ иматъ никакво вътрѣшно значение, тѣй като тѣ се явяватъ като вън-

шни дѣйствия, които нѣматъ никакво органическо отношение къмъ това чувство, за наражение, на което тѣ трѣбва да служатъ. — Щомъ тѣзи външни форми или дѣйствия нѣматъ разумно основание, което да ги направи ясни за дѣтето, то послѣдното може да си ги усвои само чрезъ дълго упражнение, но подобно упражнение е особено уморително въ седмата или осмата годишна възраст, когато дѣтинския умъ е твърдъ разсѣянъ и, разбира се, още не може да се установи, а волята му е слаба и то още не се е научило да се влада. Дѣтето всѣкога забравя тѣзи или другата форма на изчисления и сложния церемониалъ или пъкъ просто не съблюдава тѣзи или други извъ пovelчето му важни правила, когато е увлечено отъ потребността си да се движи или пъкъ отъ любопитство и страсть къмъ играта. И ето на него се струва негодованието на баща му или майка му, като да е свършило прѣстѣпление. — Защо, пита се, не се удовлетворявате съ това, што дѣтето, като не съблюдава равнитѣ форми на церемонията, да води себе си само тъй, што да не умръзва на възрастнитѣ? Защо не се ограничавате въ въпроса за съблюдаване приличията да искате отъ дѣтето възможния минимумъ, защо да се стараете да пакнемъ още толкова крѣпкото му тѣло и малкия му умъ въ границитѣ на церемониала, който и на насъ се показва по нѣкога много суровъ и тежъкъ? — Какво е тукъ нещастие, ако дѣтето влѣзе въ чужда къща цѣло сияющо и не си свали шапката?

Главното е тукъ, за да расте здраво и весело, т. е. силно, тъй като радостта е най-могъщия жизненъ факторъ на физическата и нравственна сила.

Съ една душа, най-големия недостатокъ въ дѣлото на възпитанието у дѣцата, както то се води въ сегашно врѣме, състои именно въ това, че се отнасяме къмъ дѣтето отъ гледна точка на нашитѣ мисли и чувства, а не отъ гледна точка на неговитѣ потребности и психология. Благодарение на това, всичкото наше възпитание носи слѣди отъ безсъзнателна грубость и жестокость, които ще ни се покажатъ още повече отблъсквающа, когато съ врѣме нашитѣ чувства повече ще се утънчатъ отколкото сега. — Като не искаме това, ний заставаме дѣтето много да се мъчи, защото ний все още не можемъ да имаме ясно прѣдставление за душевното му състояние, за потребноститѣ му и чувствата, все още не можемъ да вникнемъ въ душата му и да гледаме на прѣдметитѣ съ неговитѣ очи. — Разбира се, че голѣма защита противъ подобни огорчения служи за дѣтето мимолѣтността и скоростта на усѣщанието: то чувствува силно, но не ва дълго.

То скоро забравя горчивината си и се връща къмъ веселата безгрижност, която съставлява нормалното му състояние. Но въ всѣки случай, ако нищо не може да се изгуби и да прѣминава безслѣдно въ живота, то и тѣзи скоропроходящи огорчения все пакъ влияятъ на негова организмъ и душа. За това трѣбва да се стареемъ да ги докарваме до минимума и да устроимъ отъ дѣтинството нѣщо като отраднo и весело встѣпление въ живота, който и тъй

послѣ може да се покаже тежъкъ. Защо да се сѣе пѣтя на дѣтето съ трѣнье? По какъвъ начинъ се развива яснотъ и живнерадостностъ въ сѣществата, първия умственъ опитъ на които е печаль и огорчение? „Всичко да се разбере—значи всичко да се прости“ — говори Гете. Но тъй като въ дѣлото на възпитанието съвсѣмъ не слѣдва да се прощава всичко, но и не трѣбва несправедливо и безъ всѣкава полза да се наказва, то родителитѣ сѣ длѣжни да се постараатъ да *разбератъ* дѣтето. Не е достатъчно само да го хранятъ, да го пазятъ отъ болести и всѣкакви опасности и слѣдно да любятъ. Най-висшата обязанностъ на бащата и майката е да разбератъ дѣтето. Въ такъвъ случай, просвѣтената снисходителностъ, — това главното достоинство на всѣко възпитание, се явява вече не трудна добродѣтель.

Г. Ив. Маркова.

Послѣднѣо свиждане.

Стихотворение въ проза.

Отъ И. С. Тургеневъ.

Ний бѣхми нѣкога тѣсни, блиски приятели... Но настанъ лошъ моментъ—и ний се раздѣлихми врагове.

Изминахъ се години... И ето, като пристигнахъ въ града, гдѣто той живѣеше, азъ узнахъ, че той е безнадеждно боленъ — и че желалъ да се види съ мене.

Азъ трѣгнахъ за домътъ му, влѣвохъ въ стаята му... Погледитѣ ни се срѣгнахъ.

Азъ едвамъ го познахъ. Боже, какво бѣше направила болѣстята съ него!

Жълтъ, насъхналъ, съ оголѣла глава, съ тѣсна побѣлѣла брада, той сѣдѣше въ една нарочно скроена риза... Той не можеше да понесе натискътъ на най-легкия платъ.

Той бѣрао протѣгнахъ къмъ мене страшно сухата си, свѣкашъ оглозгана рѣка, усилено прошепнахъ нѣколко неразбрани думи—поздравъ ли бѣше, натякване ли—кой знай? Измаченитъ му гърди се разлюляхъ и на свитатѣ гледци у загорѣлитѣ му очи се търкулихъ двѣ сѣчни, страдалчески слезици.

Сърдцето ми опаднахъ... Азъ сѣднихъ на стола близо до него, и като хвърлихъ неволно погледъ, прѣдъ тоя ужасъ и безобразие, също подадохъ рѣка.

Но мене се сторѣ, че не неговата рѣка хванахъ моята. Мене се сторѣ, че по между насъ сѣди висока, тиха, бѣла жена. Дълго покривало я обвива отъ долу до горѣ. Никдѣ не гледатъ нейнитѣ блѣдни дълбоки очи, нищо не говорятъ нейнитѣ блѣдни, строги устни...

Тая жена ни съедини рѣцѣтъ... Тя за всѣкога ни примири да... смъртъта ни примири...

Априлъ 1878 г.

Црѣвелъ Г. П. Домусчиевъ.

Любовь къмъ книгитѣ.¹⁾

Отъ Едмонда де Амичио.

Прѣди нѣколко врѣме нѣкой си писа противъ много лошия обичай на мнозина италианци, които макаръ и да обичатъ да четатъ при това сж и заможни, не купуватъ нито една книга.

Причинитѣ на този навикъ да не купуватъ или необичатъ да купуватъ сж много и най-важнитѣ ми се чинятъ сж тѣзи: че библиотеката не е още приспособена като необходимъ мобилъ за украшение на къщата, че книгата не е още разбрана, като прѣдметъ за украшение и най-послѣ, че се обича четението, но не се обича книгата.

Вѣрвамъ, че отъ всичкитѣ мобили онези, които се продава най-евтино, въ Италия, е шкафа за книги.

Мнозина не разбиратъ какъ и защо да се пазя една книга слѣдъ прочитанието ѝ.

Всѣка минута можемъ да чуемъ отъ книжаритѣ да казватъ нѣкому: „купете си тѣзи книги.“ „Защо ми е“ — отговаря пошление — „като съмъ я челъ!“ За такива приятели една прочетена книга не би било друго, освѣнъ една непотрѣбностъ; па и защо да си харчатъ паритѣ на вѣтра и да прѣпѣлватъ къщата си съ непотрѣбна хартия! Влѣте въ къщи: на първъ погледъ ще видите разни охлюви чурупки, разни яйца, разни камъни, чуждестранни марки, разни кибритени кутийки и още много други равности, а колкото и да дигрите, нѣма да видите единъ шкафъ съ книги. На кждѣто и да се обърнете, все пакъ нѣщо ще ви напомни, че фамилията ъде играе, спл, свиря; но нищо — че чете. Чудо ще е, ако видите разхвърлени тукъ-тамъ по маситѣ и сандѣцитѣ двайсетина тома, една третя отъ които принадлежатъ на дѣтето, което ходи въ училище и четири или петъ съставляватъ читалния кабинетъ. Малкото, които оставатъ — самата книжовна собственостъ на къщата — сж разхвърляни, раскъсани, надраскани съ разни смѣтки; нѣкои нѣматъ корици; е такава е, бъркотия! Прѣдназначението на тѣзи книги е за подклажданието на печкитѣ, или за снабдяване съ хартия онези части на къщата, гдѣто е добръ да има всѣкога книга. „Защо късате тая книга?“ питате. „Е хубава“ — отговарятъ — „ама защо ни е, като сме я чели и прѣпрочели всички.“

Една къща безъ библиотека е една къща безъ достоинство — тя прилича на кръчмарница, — тя е като градъ безъ книжари, — едно село безъ училище, — едно писмо безъ правописание....

¹⁾ Мислятъ, що исказва знаменитий италиански писателъ-бедотриотъ Едмондъ де Амичио, извѣстенъ и на бълг. читатели съ своето съчинение „Дневникътъ на единъ ученикъ,“ се отнасятъ до италианцитѣ, но тѣ още повече могатъ да бждатъ отнесени и до нашата публика; ний съ удовольствие ги прѣговаряме на вниманието на читателитѣ си.

Много грѣшкѣтъ онѣзи, които мислятъ, че еднакво може да се учи человекъ отъ собственитѣ си книги и отъ онѣзи, които взема на заемъ. Една книга не прави всичко, що може да направи, ако не е наша собственостъ. Трѣбва да можемъ да подчъртаваме, да пишемъ удивителни знакове, да подвиваме страници, да правимъ бѣлѣзи съ ноктитѣ си. Една книга, която само минава прѣзъ къщи не оставя дълбока брѣзда. И послѣ, каква голѣма разлика! Ако я имамъ въ къщи, ний я четемъ и прѣпрочитамъ въ ония мѣста, които ни сж произвели живо впечатление, защото това, което ни кара да търсимъ тѣзи книги за четение, а не друга, е едно частно расположение на душата ни, което расположение, ако би трѣбвало да търсимъ книгата другагѣ, може би да се измѣни; а това не би се случило, ако имамъ книгата дома си.

Колко е голѣма ползата отъ домашната библиотека върху възпитанието на дѣцата! На мнозина сѣдбата е зависяла отъ обстоятелството, дали сж имали въ бащината си къща библиотека или не. Иманието на рѣцѣ книги, прѣзъ всичкото врѣме на денѣтъ, е способъ, който може да удовлетвори първитѣ дѣтински любопитства, — да улечи досадата въ дѣждовнитѣ дни, съ прѣлистванието на книгитѣ. Този способъ, казвамъ, е хвърлялъ у много умове първитѣ семена на една любовъ къмъ прочита, която съ врѣме е ставала любовъ къмъ науката и е направила известни ужатвания на способноститѣ, които — задължителното и прѣдписаното занимание би оставило бездѣйствено. Като имамъ прѣдъ себе си голѣмата полза, добръ е да се вдъхне още отъ дѣтинство любовта къмъ книгитѣ, даже прѣди любовта къмъ четението. Добръ е за дѣтето, да има единъ кѣтъ въ къщи, който да бѣде прѣдначенъ като олтарь за четение и знание и къмъ който, безъ да разбира още причинитѣ, то вижда отъ родителитѣ си известни грижи и изразяване на дълбоко почитание, една тиха, уединена стая, гдѣто отъ врѣме на врѣме то да вижда нѣкого неподвиженъ и сериозенъ, едно мѣсто, посвѣтено на мисълта, както нива опрѣдѣлени мѣста за ѣдене, за почивка, за работа и пр. И дѣтето ще чете съ особено удоволствие тѣзи книги, които сж мили и близки на оного му още отъ дѣтинство, които е видѣло хиляди пѣти да ги нареждатъ, чистятъ и редятъ родителитѣ му; които иматъ всѣка една споредъ шарѣтъ си едно фантастическо значение за него даже прѣди да познава то азбуката. Естествено е, че трѣбва да има една разлика между дѣтето, което още отъ първитѣ си години е видѣло фамилията си да пази и съхранява религиозно книгитѣ, и онова, което е видѣло да живѣятъ отъ крадени книги и да правятъ съ четенитѣ онова, що се прави съ старъ обща.

Послѣ, кое е онова нѣщо, което може да напомни най-интимно на дѣтето, отдалечената или загубена за винаги фамилия? — Книгитѣ, които носятъ името на бащата, който ги е челъ и който не ведъжъ е говорилъ съ дѣтето си за тѣхъ.

Врѣзъ известни книги нему му се струва да вижда, отъ свѣтлината на свѣщѣта, да се отразяватъ прозрачитѣ очила и бѣлата

брада на баща му; други му напомнятъ фамилната масъдала на около-врѣстъ и зяпнѣла въ устата на четеца; трети — дрѣвката на старата баба и прозявкитѣ на утрудената майка; четвърти — въздишкитѣ, смѣловетѣ, остритѣ хълцания на сестричетата му, които той отдавна, може би, е забравилъ. Синътъ, който е обичалъ книгитѣ, ще ги обича за вижджги и не ще бжде никога една обикновена душа.

Дано виджж, накаръ и слѣдъ врѣме, да се образува такова обшество и съ това да се основе тѣзи неразрушима крѣпость, въ която да можемъ да прибѣгваме прѣвъ днитѣ, когато бждемъ наложени на болеститѣ на живота. Тѣзи дни иджтъ съ бързи крачки и наедно съ тѣхъ — нуждата отъ осамотѣние и тишина. Ще бжде печално тогава, ако нѣма единъ кжтъ въ кжщи, гдѣто да може да прибѣгне человекъ и да се жжчи да забрави жититѣ, като се въдушени отъ жртвитѣ.

Прѣвъ отъ италиански: Е. Д. Ватоловъ.

СТИХОТВОРЕНИЕ.

Магжосанъ.

„Пустя останали
Твойтѣ вражжжи очи.“

(Нар. пѣснь).

Що закрѣя млади Стоянъ?
Що му лице потъмнѣло?
Защо не е вече засжжнъ?
Отъ що му е домъчнѣло?

Съ другари не се собира;
Цафара му засъхнѣла;
На хорото не се спира,
Болѣсть ли го е заяла?

Майка му го тжжно пита:
— Кажж, майци, що линѣнешъ?
Ще повикамъ баба Мита,
Да те види, що гинѣнешъ...

— О, надѣй се, стринко, харчи!
Той е, знажж, омагжосанъ:
Какъ погледжж Ценки в' очи,
Отъ тогазъ е тѣй жалосанъ...“

Гр. Е.
14 августъ 1896.

Добри Дашевъ.

МАЛКИ РАЗКАЗИ.

Станционний надзирателъ.

Повѣсть отъ А. С. Пушкина.

Коллежский регистраторъ
Почтовой станціи диктаторъ.
Князь Вяземскій.

Кой не е проклиналъ станционнитѣ надзиратели, кой не се е каралъ съ тѣхъ? Кой, въ яда си, не е поисквалъ отъ тѣхъ фаталната книга, за да впише въ нея безполезната си жалба отъ притѣснения, грубость и несправность? Кой не ги счита за изверги на човѣческия родъ, равни на най-нискитѣ служители, или, поне, на муромски разбойници? Но, нека бѣдемъ справедливи, да се помъчимъ да влѣземъ въ положението имъ и, може-би, ще започнемъ да ги сѣдимъ много по-нисходятелно. И какво нѣщо е станционний надзирателъ? Сѣщински мъченикъ отъ четирнадесетия классъ, запазенъ чрѣзъ своя члвѣ само отъ побой и то не винаги (ослабямъ се на съвѣстѣта на читателитѣ си). Каква е длъжността на този диктаторъ, както на смѣхъ го нарича Князь Вяземскій? Не е ли сѣщинско заточение? Миръ ни денъ, ни нощъ. Всичкия си ядъ, събранъ въ врѣме на лошо пътувание, пѣтникътъ насипва върху надзирателя. Врѣмето месносно, пѣтя безобразенъ, кодарътъ упоритъ, коньетъ не теглеть—а за всичко това виноватъ е надзирателътъ на станцията. Като влазя въ бѣдното му жилище, пѣтникътъ гледа на него, като на врагъ; добръ, ако сполучи да се избави по скоро отъ неканения гостъ; но ако се случи да нѣма конье?... Боже, какви псувни, какви заплашвания ще се насипють на главата му! Въ дѣждъ и вѣша, той е принуденъ да тича по двора; въ буря, всрѣдъ коледенъ студъ, той отива задъ къщата, само за минута да си отдѣхне отъ вика и гласканията на разсърдения пѣтникъ... Дохожда нѣкой генералъ: трѣперящия надзирателъ му дава послѣднитѣ три коня, въ това число и куршерскитѣ. Генералътъ трѣгва, безъ да му каже едно „благодаря“ доне. Подиръ петь минути—звънче!... и фелдшерътъ му хвърля на масата пѣтната си книга!... Да викинешъ въ всичко това по-добръ и, вмѣсто съ негодование, сърдцето ни ще се изпълни съ искрено състрадание. Още нѣколко думи: въ течение на двайсетъ години, азъ исходохъ Руссия по всички направления; почти всички пощенски пѣтища ми сѣ известни; нѣколко поколѣния каруцари ми сѣ познати; рѣдко ще срѣщнете надзирателъ, когото да не съмъ виждалъ и съ когото да не съмъ ималъ работа; любопитния запасъ отъ пѣтнитѣ си наблюдения се надѣвамъ да издамъ въ непродължително врѣме; сега за сега ще кажъ само, че съсловнието на станционнитѣ надзиратели е прѣдставено на общественото мнѣние въ най-жестокъ видъ. Тѣмъ толиковъ оклеветени надзиратели изобщо сѣ хора мирни, по природа услужливи, склонни къмъ общежитие, скромни въ прѣтязанията си за почести и не много сръбролюбиви. Отъ раз-

говоритъ имъ (господа пассажиеритъ не правятъ добръ гдѣто ги прѣне-
брѣгватъ), може да се почерпи много любопитни и поучителни работи.
Що се касае до мене, то, да се признажъ, азъ прѣдпочитамъ тѣсната
бѣседа отъ рѣчитѣ на който и да е чиновникъ отъ шестия класъ,
който пжтува „по дѣламъ службы.“

Лесно може да се догади, человекъ, че азъ имамъ приятели отъ
почтенното съсловие на надзирателитѣ. И наистина, възпоминанието за
единъ отъ тѣхъ ми е драгоцѣнно. Обстоятелствата едно врѣме ми
сблжихъ и за това имамъ намѣрение сега да побѣседвамъ съ любез-
нитѣ читатели.

Въ 1816 година, въ май мѣсецъ, случи ми се да прѣминувамъ
прѣзъ *** ската губерния, по единъ пътъ, който сега е унищоженъ.
Бѣхъ отъ доленъ чинъ, пжтувахъ съ пощенски кола и плащахъ
пжтни само за два коня. Вслѣдствие на това, надзирателитѣ не се
пережонѣхъ съ мене и азъ често си вземахъ съ бой това, което по
мое мнѣние, ми се падаше по право. Младъ и възбудителенъ, азъ
негодувахъ на низостъта и малодушието на надзирателя, когато този
последний даваше приготвенитѣ за мене коне, за каляската на нѣкой
голѣмецъ. Дялго врѣме азъ не можехъ да привикна и къмъ това
гдѣто, напр. разборчивий слуга ме отминава съ блюдото на губерна-
торската трапеза. Сега и едното и другото ми се вижда въ реда на
работитѣ. И въ сжщностъ, какво би станжло съ насъ ако вмѣсто
общееудобното правило: чинъ чина да почита, би се въвело въ
употрѣбление друго, напримеръ: умъ ума да почита? Какви спо-
рове бижъ възникнали! и слугитѣ кому щѣхъ да даватъ ѣдене най-
напрѣдъ? Но обръщамъ се къмъ повѣстѣта си.

Деньтъ бѣше горещъ. На три версти отъ станцията *** почна
да роси, и подиръ малко проливенъ дъждъ ме измокря до кожа. Ка-
то пристигнахъ на станцията, първата ми грижа бѣше по-скоро да
се прѣоблѣжъ, втората—да си поискамъ чай. „Ей, Дуня? завика
надзирателтъ: тури самовара, иди за каймакъ.“ При тѣзи думи изъ
задъ прѣградата излѣзе едно четиренадесетъ годишно дѣвойче и при-
па на въ стрѣхата. Красотата ѝ ме порази. „Това твоя дъщеря ли е?“
попитахъ азъ надзирателтъ. — „Дъщеря ми е, отговори той, съ
единъ малко горделивъ тонъ: и такава разумна, такава лека, цѣла
като покойната си майка.“ Послѣ той отиде да прѣвине пжтнички
ми билетъ, а азъ се заловихъ да разглеждамъ картинкитѣ, които
украшаваж скромното му, но чистичко жилище. Тѣ изобразявахъ
историята на блудний синъ: въ първата—почтенъ старецъ съ шап-
ка и роба испраща безпокойния юноша, който бързо приема благо-
словението му и торбичката съ пари. Въ другата — съ ясни черти
е изобразено развратното поведение на младий человекъ; той стои
на една масса, окруженъ отъ лъжливи другари и бесрамни жени.
По-нататкъ, разваленния юноша, въ дринели и трижълта шапка на-
се свинежъ и заедно съ тѣхъ сподѣля обѣда си; въ лицето му сж
изобразени дълбока печаль и раскаяние. Най-сетѣ, прѣдставено е
мнѣнието му при баща си: добрий старецъ съ сжщата шапка и
го посрѣща; блудний синъ стои на колѣнитѣ; въ перспектива

готвачъ колн отхранено теле и старий братъ пита слугата за причината на такава радостъ. Подъ всѣка картинка прочетохъ прилични грѣбски стихове. Всичко това се е съхранило въ паметта ми, както и саксиятъ съ резеда и кривата съ пѣстра завѣса и другитѣ прѣдмети, които ме окръжаваха въ това врѣме. Виждамъ, като сега, самия хазиинъ, петдесетгодишенъ челоувѣкъ, свѣжъ и бодъръ, и дългия му зеленъ скютукъ съ тритѣ медали съ полинѣли ленти.

Не успѣхъ още да се расплатя съ стария си пощаръ и Дуня се върна съ самовара. Малката кокетка при втория погледъ забѣлжи впечатлѣнието, което ми е направила; тя наведе голѣмитѣ сини очи; азъ почнахъ да се разговарямъ съ нея; тя ми отговаряше безъ всѣкаква срамежливостъ, като дѣвица, която е налѣзвала между хора. Азъ прѣдложихъ на баща ѝ единъ стаканъ пуншъ; на Дуня подадохъ чашка чай, и ний трима почнахме да бѣсѣдваме, като че ли сии били цѣлъ вѣкъ познати.

Коньетѣ бѣха отдавна готови, а менѣ все не ми се искаше да се раздѣлимъ съ надзирателя и съ дъщеря му. Най-сетнѣ азъ се простихъ съ него; бащата ми пожела добъръ нѣтъ, а дъщерята ме изпроводи до колата. При вратата азъ се спрѣхъ и ѝ поискахъ позволение да я цѣлуна; Дуня се съгласи... Много цѣлувки можъ да наброжа *отъ тогавъ, отъ какъ съ това се занимавамъ*, но ни една не е оставила у мене толкова дълго, толкова приятно въспоминание.

Минахъ се нѣколко години, и обстоятелствата ме доведоха на сщия този нѣтъ, въ тѣзи сщщитѣ мѣста. Азъ си спомнихъ дъщерята на стария надзиратель и се зарадвахъ при мисълта, че ще я видя пакъ. „Но — помислихъ си — старий павачъ, може би, е вече смѣненъ; навѣрно, Дуня вече се е омѣжила.“ Мисълта за смъртта и на единия и на другия сщщо ми мина прѣвъ ума, и азъ се приближавахъ къмъ станцията *** съ печално прѣдчувствие. Коньетѣ спрѣхъ прѣдъ пощенския домъ. Като влѣвохъ въ стаята, азъ тозъ часъ познахъ картинкитѣ, изображаващи историята на блудния синъ; масата и кривата стояха на прѣжнитѣ мѣста, но на прозорцитѣ вече нѣмаше цвѣтя, и всичко наоколо показваше вежтостъ и небрѣжностъ. Надзирательтѣ слѣше, като се бѣ завилъ съ кожуха си; моето пристиганне го разбуди; той се подигна малко... Този бѣше сщщия Симеонъ Виринъ; но колко той е остарѣлъ! До гдѣто той се мѣчаше да прѣпише пѣтната ми книга, азъ гледахъ побѣдѣлитѣ му коси, гледахъ дълбокитѣ му бръчки, отдавна небрѣснатото му лице, прѣвития му кръстъ—и не можахъ да се начудя, какъ три или четирн години сж могли да прѣвърнатъ бодрия мѣжага въ изнемошѣлъ старецъ. „Позна ли ме? попитахъ го азъ: ний сии съ тебе стари познати.“ — „Може, отговори той начумѣрено: нѣтътъ е голѣмъ, много пѣтници при мене сж дохождали.“ — „Здрава ли е твоята Дуня?“ продължихъ азъ. Старецътѣ се начумѣри. „Богъ я знае.“ — отговори той. „Както виждамъ, тя се е омѣжила?“ казахъ азъ. Старецътѣ се направи, като че ли не чу въпроса ми и продължаваше шепнешкомъ да чете пѣтната ми книга. Азъ прѣкратихъ въпроситѣ си и заповѣдахъ да турятъ чайника. Любнитството започваше да ме безпокои,

и азъ се надѣвахъ пунша да развърже езика на стария ни познаникъ.

Азъ се не надѣгахъ: старецътъ се не отказа отъ прѣдложена-та чашка. Азъ забѣлѣжихъ, че ромътъ разсѣя замислеността му. Подиръ втората чашка той станж разговорливъ; спомни си, или така се показа, като че ли си спомни, че ме познава и азъ узнахъ отъ него повѣстѣта, която въ това врѣме ме много занима и трогна.

„Та вие знаете моята Дуня? започна той: та кой ли не я знае? Ахъ, Дуня, Дуня! Какво момиче бѣше тя! Който и да зами-неше, все ще я похвали, никой я не осждаше. Господитѣ я дари-вахъ, една — съ кърпичка, друга — съ обици. Пятницитѣ нарочно се спирахъ, ужъ да обѣдватъ, или да вечерятъ, а въ сжщностъ само да се нагледатъ на нея отблизу. Случвало се е нѣкой господинъ, колкото и да е сърдитъ, като я види, минава му яда и любезно се разговаря съ мене. Ще повѣрвате ли, господине: курперитѣ, фелд-егеритѣ по половинъ часъ съ нея сж се заговарвали. Съ нея къщата се държеше; това прибере, онова приготви, за всичко успѣваше. А азъ, старъ глупецъ, не ѝ се нагледвахъ, случваше се, че не можехъ да ѝ се нарадвамъ; та азъ ли не обичахъ моята Дуня, азъ ли не галѣхъ моето дѣте; та нима не живѣеше тя животъ! Но не, отъ бѣ-дата не можешъ се отдѣли; шото е писано не може се измѣни.“

Тукъ той започна подробно да ми разказва скръбта си. Прѣ-ди три години, веднѣжъ прѣзъ една зима вечеръ, когато надзирате-лътъ си чърталял една книга, и дѣщеря му задъ прѣградата си шияла, трима души дошли, и единний пассажеръ съ черкезска шапка, съ воен-енъ шинелъ, обвитъ съ шалъ, влѣзълъ въ стаята и поискалъ конѣе. Всички конѣе били распратени. При този отговоръ, пятникътъ подиг-налъ гласа и камшика си; но Дуня, привикнала на такива сцени, исприпкала изъ-задъ прѣградата и ласкаво се обърнала къмъ пасса-жера съ въпроса: „не ще ли му бжде угодно да похапне нѣщо?“ Появяването на Дуня произвело обикновенното си дѣйствиѣ. Глѣзътъ на пассажира миналъ; той се съгласилъ да чака конѣе и си порж-чалъ вечеря. Като свалилъ мократа си космата шапка, отвилъ си шала и съблѣкълъ шинела си, пятникътъ се явилъ като младъ, строенъ хуссаръ съ черни мустачки. Той се расположилъ у надзи-рателя, започналъ весело да се разговаря съ него и съ дѣщеря му. Сложили вечеря. Между това конѣетѣ дошли и надзирателътъ запо-вѣдалъ тозъ часъ, безъ да ги кърмѣтъ, да ги впрѣгнатъ въ кола-та на хуссари; но, като се върналъ, намѣрилъ младия человекъ, почти безъ наметъ, да лежи на лавицата: нему му станжло лошо, главата го заболѣла, невъзможно било да трѣгне... Какво да се пра-ви! Надзирателътъ му отскапилъ кревата си, и рѣшилъ, ако на боли-ния не стане по-леко, на другия день сутринѣта да пратѣтъ въ С*** за лѣкаръ.

На другия день на хуссари станжло по-добрѣ. Слутата му оти-шелъ въ града за лѣкаръ. Дуня му вързала главата съ кърпа, на-мокрена съ оцетъ, и седнала да шие при кревата му. Болниятъ прѣдъ надзирателя охкалъ и не проговорвалъ ни дума, при все, че испилъ чашки кафе и съ охкания си поржчалъ вечеря. Дуня не се от-

дѣляла отъ него. Той постоянно искалъ да пие, и Дуня му поднасяла. Сѣда съ приготвената отъ нея лимонада. Болниятъ немокриваващъ бърнитъ си и всѣки пѣтъ, като връщаль сѣда, въ знакъ на благодарностъ, съ слабата си ръка. стисвалъ ръката на Дунишка. Кадѣ обѣдъ дошелъ лѣкартъ. Той хваналъ пулса на болния, поговорилъ съ него по нѣмски, и по руски казалъ, че му е нужно само спокойствие, и че подиръ два дни той ще може да си заине. Хуссартъ му връчилъ 25 рубли за визитата, и го повикалъ да вечера; лѣкартъ се съгласилъ; двамата вли съ голѣми апетити, испили по една бутилка вино и се раздѣлили много доволни единъ отъ други.

Миняло се още единъ день, и хуссартъ съсѣбнъ се оживилъ. Той билъ много веселъ, неуморно се смѣялъ ту съ Дуня, ту съ надзирателя; свирѣлъ си нѣкои пѣсни, разговарялъ съ пѣтниците, вносилъ пѣтнитѣ имъ книги въ пощенската книга и така се харесалъ на добрия надзирателъ, щото на третото утро жалъ му било да се раздѣли съ любезния си гостенинъ. Било недѣленъ день; Дуня се готвила за черква. Впрѣгнали колата на хуссари. Той се простилъ съ пазача, като щедро го наградилъ за стаята и угощението; простилъ се и съ Дуня и пожелалъ да я заведе до черквата, която се намирала на края на селото. Дуня стояла въ недоушѣние..... „Отъ що се боишъ? казалъ баща ѝ: негово високоблагородие не е влѣкъ и не ще те изяде; расходи се до църквата.“ Дуня седнала въ колата до хуссари, слугата се качилъ, каруцаря свирѣлъ и коветѣ прѣпустили.

Бѣдниятъ надзирателъ не разбралъ, какъ така той е можелъ самъ да позволи на Дуня да иде заедно съ хуссари, какъ така е ослѣпѣлъ, и що е било тогава съ неговия разумъ. Не се миняло ни половицъ часъ, сърдцето му почнало да се топи, топи, и безпокойство го овладѣло до толкова, щото той самъ отишълъ на обѣдната. Като стигналъ до църквата, той видѣлъ, че народа вече се разоитва, но Дуня я нѣма нито въ двора на черквата, нито вънъ. Той бързо влѣзълъ въ черквата: священникътъ залагалъ въз олтаря; клисаря гасилъ свѣтитѣ; двѣ бабички се молили още въ единъ жгълъ; но Дуня нѣмало въ църква. Бѣдниятъ баща се рѣшилъ да попита клисаря, била ли е тя на обѣдната. Клисартъ отговорилъ, че не е била. Надзирателтъ трѣгналъ за дома си ни живъ, ни мъртавъ. Една надѣжда му оставала: Дуня съ всичкия си младенчески умъ е намислила, може би, да се расходи до близката станция. гдѣто живѣе нейната кръстница. Въ жчително вълнение очаквалъ той връщането на тройката, съ която я билъ пустилъ. Каруцартъ не се връщаль още. Най-сетнѣ, навечеръ, дошълъ той самъ — съ убийственното нѣвѣстие: „Дуня отъ тѣзи станция отиде по-нататкъ съ хуссари.“

Старецтъ не прѣнесълъ това нещастие: той веднага легналъ на тѣзи сѣщата постеля, гдѣто до прѣди малко лежалъ младия лѣжецъ. Сега надзирателтъ като вземалъ въ съображение всички обстоятелства, догаждалъ се, че болестъта била притворна. Бѣднякътъ заболѣлъ отъ силна жалба; прѣвѣстили го въ С*** и на негово мѣсто

назначили връжнено другъ. Този дѣваръ, който дохождалъ за хуссара, дѣкувалъ и него. Той увѣрилъ надзирателтъ, че младия човѣкъ билъ съвсѣмъ здравъ и че още тогава той се догаждалъ за злобното му намѣрение, но мълчалъ, защото се боѣлъ отъ кашника му. Истината ли е говорилъ нѣмецтъ или само е желалъ да се похвали въ далновидностъ, но той никакъ не утѣшилъ бѣдния болникъ. Едва що се отървалъ отъ болестята, надзирателтъ поискалъ отъ началника си отпускъ за два вѣсеца, и безъ да каже никому ни дума за намѣрението си, пѣша се отправилъ да търси дѣщеря си. Отъ пѣтната книга той знаелъ, че ротмистръ Минский е пътувалъ отъ Смоленскъ за Петербургъ. Каруцарѣтъ който го возилъ, казалъ че по цѣлия пъкъ Дуня плакала, при всичко че се виждало да пътува по свое искание. „Надѣвамъ се, мислилъ си надзирателтъ, че ще доведъ у дома заблудената си овчичка.“ Съ тази мисль дошълъ той въ Петербургъ, слѣзълъ въ дома на единъ запасенъ унтеръ-офицеръ, неговъ старъ познайникъ, и започналъ въпроситъ си. Наскоро узналъ, че ротмистръ Мински е въ Петербургъ и живѣе въ Демутова улица. Надзирателтъ рѣшилъ да се яви при него.

Рано сутринята той отишълъ у него и помолилъ да съобщитъ на негово високоблагородие, че единъ старъ войникъ желае да се види съ него. Военний лакей чистилъ ботушитъ и съобщилъ, чо господарѣтъ му спи и че прѣди единадесетъ часъте не приема никого. Надзирателтъ си отишълъ и се върналъ въ назначеното врѣме. Мински отишълъ самъ при него по халатъ, въ червена скуфа. „Какво искашъ, байо?“ попиталъ го той. Сърдцето на стареца се силно свило, сълзи се показали на очитъ му, и той съ трѣперливъ гласъ провънесълъ само: „Ваше високоблагородие...., направете една божеска милость!...“ Мински го погледналъ бързо, ядосалъ се, ввелъ го въ ржка, повелъ го въ кабинета и затворилъ подиръ си вратата. „Ваше високоблагородие! продължилъ старецтъ: „що е надидло отъ колата. то е пропаднало;“ дайте ми поне, бѣдната ми Дуня. Вие сте се вече навеселили съ нея; не я погубвайте поне напраздно.“ — „Каквото е направено не можешъ го повърна, казалъ младия човѣкъ крайно забърканъ: виноватъ съмъ прѣдъ тебе и драго ми е, че мож да ти поискашъ прошка, но не мисли, че азъ мож да погубимъ Дуня: тя ще бжде щастлива, давамъ ти честна дума. А защо ти е тя? Тя ме обича; тя е отвикнала отъ прѣжното си състояние. И ти, и тя ще забравите, що се е случило. Послѣ, като ну пустналъ нѣщо въ ржкава, той отворилъ вратата, и надзирателтъ самъ безъ да помни какъ, се видѣлъ на улицата.

Дълго стоялъ той неподвижно; най-послѣ видѣлъ въ ржкава си връзка книги; той ги искаралъ и разгърналъ нѣколко петдесетъ-рублеви банкноти. Сълзи отново се показали на очитъ — сълзи отъ негодувание! Той стисналъ банкнотитъ въ дланъта си, хвърлилъ ги на земята, стѣпналъ ги съ крака и трѣгналъ.... Като вниналъ нѣколко крачки, той се спрѣлъ, помислилъ.... и се върналъ.... но банкнотитъ вече ги нѣмало. Единъ добръ облѣченъ младъ човѣкъ, като го видѣлъ, уприкалъ при единъ коларъ, седналъ бързо и на-

искаше: „карай!...“ Надзирателът не се впустихъл подиръ му. Той се рѣшилъ да отиде у дома си, на станцията, но по-първо искаше нове веднѣжъ да види бѣдната си Дуня. За това, подиръ два-дни върхилъ се той при Мински; но военния лакей му казаше сурово, че господарътъ никого не приема, грубо го изтласкаше изъ прѣдната стая и хлопналъ вратата подъ носа му. Надзирателътъ постоялъ, настоялъ, па трѣгилъ.

Въ този сѣщия день, вечерята надзирателътъ си вървѣлъ по Литейна улица, слѣдъ като отслужилъ молебень въ Всѣхъ Скорбящихъ. Тутаки прѣдъ него надрѣвкала една кола, и надзирателътъ повналъ Мински. Колата се спрѣла прѣдъ единъ третажентъ домъ, до самага него и хусаря скокналъ на прѣдверието. Щастлива мисль миншла прѣвъ уша на надзирателя. Той се върхилъ и, като се приближилъ до коларя, попиталъ го: „чий е байо, този конь? не е ли на Мински?— „Да, отговорилъ коларьтъ: защо питашъ?“ „Ето що: твой господаръ ми заповѣда да занеса на неговата Дуня една записка, а азъ пѣкъ забравихъ, гдѣ живѣе Дуня.“ — „Та ето тукъ, на втория етажъ. Закасиѣлъ си, байо съ твоята записка; сега вече той е при нея.“ Нѣма нужда, възразилъ надзирателътъ съ неизяснено движение на сърдцето: благодаръ, че ми каза, а азъ ще си свърши работата.“ И съ тѣзи дума отишълъ при вратата.

Вратата била затворена; той повзвнилъ. Минжалъ се нѣколко секунди въ тягостно за него чакание. Ключътъ шракналъ; отворили му. „Тукъ ли стои Авдония Симоновна?“ попиталъ той.— „Тукъ, отговорила младата слугиня: защо ти трѣбва?“ Надзирателътъ, безъ да отговори, влѣзълъ въ залата.— „Не може, не може! завикала подиръ му слугинята: Авдония Симоновна има гости.“

Но надзирателътъ, безъ да слуша, върхилъ по-нататѣкъ. Първигъ двѣ стая били тъмини, въ третята свѣтло. Той дошелъ до разтворената врата и се спрѣлъ. Въ прѣкрасно наредената стая стоялъ замисленъ Мински. Дуня, облѣчена раскошно, стояла на ржката на креслото му, като вѣдачка на своето английско сѣдло. Тя съ нѣжностъ гледала Мински, като расправяла чернитъ му кривизи съ хубавитъ си прѣсти. Бѣдниитъ надзирателъ! Никога дѣщеря му не му се била виждала толкова хубава; той по неволя ѝ се любовалъ. „Кой е тамъ?“ попитала тя, безъ да подигне главата си. Той все глѣчалъ. Като не получила отговоръ, Дуня подигнала главата си..... и съ викъ паднала на постелята. Уплашениитъ Мински се помъчилъ да я вдигне и тутакси като видѣлъ на вратата старийтъ надзирателъ, оставилъ Дуня и отишълъ при него, трѣперящъ отъ гнѣвъ.

Какво искашъ? казаше му той, като стисналъ жбитъ си; защо ти на всѣду ходишъ подиръ менъ, като разбойникъ, или искашъ да ме убиешъ? „Скоро вѣнъ!“ и съ силната си ржка, като хваналъ стареца за врата изтласкалъ го на стълбата.

Старецътъ си отишълъ въ квартирата. Приятелтъ му го свѣтвалъ да се жалва; но надзирателътъ помислилъ, махналъ съ ржка и рѣшилъ да напустне града. Подиръ два-дни той се отправилъ отъ Петербургъ обратно за станцията си и отново заелъ длѣжността си.

„Ето вече третя година, заключи той; откакъ живѣм безъ Дуня и откакъ за нея нѣма ни слухъ, ни нищо. Жива ли е, не е ли, Богъ я анае. Вечко се случва. Не е тя първата, не е и послѣдната отъ тѣзи, които нѣкои пѣтници нехранимайковци сж заличали, подържавали сж ги малко, а послѣ сж ги захвърляли. Много сж въ Петербургъ млади—глухави, днесъ съ атлазъ и кадифе, а утрѣ, гледашъ, метятъ улицитѣ заедно съ другитѣ голаци. Щомъ помислехъ, че и Дуня спада въ тѣхното число, азъ по неволя грѣшихъ и ѝ пожелавахъ по-скорошна смъртъ.....“

Такъвъ бѣше разказа на приятеля ми, стариятъ надзирателъ, разказъ, не веднъжъ прѣкъсванъ отъ сълзи, които той живописно отриваше съ полата си, като усърдниа Терентичъ въ прѣкрасната баллада на Дмитривъ. Тѣзи сълзи бѣхъ възбудени отчасти отъ пунша, отъ който той дръпна петъ чашки въ продължение на своя разказъ; но, както и да е, тѣ силно трѣгнахъ сърдцето ми. Като се радвѣлихъ съ него, дълго не можахъ да забравя стария надзирателъ, дълго азъ мислихъ и за бѣдната Дуня.

Неотдавна, като минавахъ прѣзъ селцето***. спомнихъ си за моя приятелъ; азъ узнахъ, че станцията, на която той е началствувалъ, е вече унищожена. На въпроса ми: „живъ ли е стария надзирателъ?“ никои не можеше да ми даде удовлетворителенъ отговоръ. Азъ се рѣшихъ да посетя тѣзи познати мѣста, взехъ свободнитѣ конѣ и стигнахъ въ село Н.

Това се случи прѣзъ есепъ. Сиви облаци покривахъ небето; студенъ вѣтръ духаше отъ пожнятитѣ ниви, като разнасяше пожълѣлитѣ листа на дърветата. Азъ стигнахъ въ селото при залъзването на слънцето и се спрѣхъ въ пощенския домъ. Отъ стрѣхата (гдѣто едно врѣме ме цѣлуиъ бѣдната Дуня) излѣзе една дебела баба, и на въпроситѣ ми, отговори, че стария надзирателъ прѣди една година умрѣлъ, че въ къщата му се поселилъ единъ пивоваръ, и че тя е жена на пивовара. Стана ми жалъ за напрпадното дохождане и за седемтъхъ рубли, исхарчени на вѣтъра.

— Отъ що умрѣ? попитахъ азъ пивоваровата жена.
 — Пропи се, байо, отговори тя.
 — А гдѣ го погребахъ?
 — Задъ оградата, до покойната му жена.
 — Не можете ли да ме заведете до гроба му?
 — Защо да не може?... Ей. Ванка, стига си тичало подиръ котката. Заведи господаря на гробищата, и му покажи гроба на надзирателя.

При тѣзи думи, едно дрипаво дѣте, чървеникаво и криво, уприпка при мене и тогчасъ ме поведе къмъ гробищата.

— Знаеше ли ти покойника? попитахъ го азъ по пътя.
 — Какъ да го не знамъ? Той ме учеше да си правя свирки. Случваше се (Богъ да го прости!) той да иде отъ кръчмата, а ний подиръ му: „дѣдо, дѣдо! лѣшници“ и той ни даряваше съ лѣшници. Все съ насъ новѣкога се залесваше.

— А петниците спомниват ли си за него?

— Сега има малко петници; случва се та заобдателят дохожда, но той и не пита за мрътвитъ. Ето, лѣтось дохожда една госпожа и тя пита за стария надзирателъ и ходи на гроба му.

— Каква госпожа? попитахъ азъ съ любопытство.

— Прѣкрасна госпожа, отговори дѣтето: патуваше въ една карета съ шесть коня, съ три малки господничета, съ дойка и съ черно кученце, и когато ѝ казахъ, че старий надзирателъ е умрѣлъ, тя заплака и каза на дѣцата: „седѣте мирно, а азъ ще отидя на гробищата.“ Азъ поискахъ да я заведа. А госпожата каза: „азъ знамъ пѣтя.“ И ми даде единъ сръббренъ петакъ... такава добра госпожа!

Ний стигнахме на гробищата, голо мѣсто, съ нищо не заградено, посѣяно съ дървени кръстове, не освѣнени ни отъ едно дръвце. Отъ рождението си не съмъ виждалъ такива печални гробища.

— Ето гроба на стария надзирателъ, каза ми дѣтето, като скокиа връвъ пѣсѣка, въ когото бѣше заровенъ черенъ кръстъ съ мѣденъ обравъ.

— И госпожата дохожда ли тукъ? попитахъ азъ.

— Дохожда, отговори Ванка: азъ я гледахъ отъ далече. Тя легла тукъ и лежа дълго. Послѣ госпожата отиде въ селото и повика нопа, даде му пари и си отиде, а мѣстѣ даде сръббренъ петакъ... славна госпожа!

И азъ дадохъ на дѣтето петакъ и не жалѣхъ вече нито за патуването, нито за седентѣхъ рубли, които похарчихъ.

Прѣведе: С. Д. Юрковъ.

El Verdugo.

(Джелатинѣтъ).

Отъ Оморѣ де Балзамъ.

Камбанарията въ малкия градъ Менда удари срѣдъ нощъ. Въ тѣзи минута, единъ младъ френски офицеръ, подпрѣвнъ върху горнята частъ на една дълга терраса, която обграждаше градинитѣ на Мендалската кула, изглеждаше потопенъ въ едно размишление, по дълбоко отъ колкото му допушаше безгрижността на военния животъ; но трѣбва да се каже още, че никога, часъ, мѣстоположение и нощъ, не сж били по-благоприятни за размишление.

Хубавото испанско небе простираше единъ лазуренъ сводъ надъ главата му. Трѣптѣнието на звѣздитѣ и приятната свѣтлина на мѣсечината освѣтяваше една гиздава долина, която раскошно се откриваше прѣдъ новѣтъ му.

Подпрѣвнъ на едно, пълно съ цвѣтъ портокалево дърво, началницѣтъ на баталюна можеше да гледа, сто крачки подъ себе си, градътъ Менда, който прѣдставляваше да се е поставилъ на заветъ отъ сѣвернитѣ вѣтрове, до подножието на канарата, върху която бѣ построена кулата. Щомъ си обърише главата, той съглежда-

ше морето, чийто лъскави води забикаляхъ картината като една широка сръбърна плоча.

Кулата бѣ освѣтлена.

Радостната глъчка на единъ балъ, звуковетѣ на оркестра, свѣховетѣ на нѣкои офицери и на дамитѣ, които танцуваха съ тѣхъ, достигахъ до него свѣсови съ далечното шумуление на вълнитѣ.

Пощний хладъ даваше единъ видъ енергия на умореното му тѣло отъ дневната топлина.

На конецъ, градинитѣ бѣха посадени съ толкова мирисливи дървеса и съ толкова приятни цвѣта, щото младия момъкъ се намираше потопенъ въ една баня пълна съ благовонни мирисни,

Кулата Менда принадлежеше на единъ великъ испанецъ, който прѣвъ това врѣме живѣеше въ нея съ семейството си. Прѣвъ всичката тѣзи вечеръ, най-голѣмата отъ дѣщеритѣ гледаше офицера съ едно любопитство ваето отъ такъва скърбъ, щото чувството на състрадание, изразено отъ испанката, можеше добръ да причини замисляването на френца.

Клара бѣ хубава и, ако и да имаше три брата и една сестра, богатствата на Маркиза Легане изглеждахъ достатъчно значителни, та Викторъ Маршанъ вѣрваше, че младата мома би имала богата вестра. Но какъ да дръгне да повѣрва, че момата на най-противоположния мнѣния старецъ по своята голѣмилностъ, която имаше въ Испания, можеше да бѣде дадена на сина на единъ бакалинъ въ Парижъ !

Отъ друга страна френцитѣ бѣха ненавиждани.

Маркизътъ като бѣ подозрянъ отъ генерала Ж. Т. Р., който управляваше провинцията, че приготвяла въстание въ полза на Фердинандъ VII. батальонътъ командванъ отъ Викторъ Маршана бѣше установенъ въ малкия градъ Менда, за да държи въ рѣка съседнитѣ села, подчинени на Маркиза Легане. Една още прѣсна телеграма отъ маршалъ Ней задаваше страхъ да не би англичанитѣ да налѣзътъ по брѣга и описваше Маркиза като човекътъ, който има сношения съ кабинета въ Лондонъ.

За това, безъ да се гледа на добрия приемъ, който този испанецъ даде на Викторъ Маршана и на войницитѣ му, младия офицеръ постоянно се пазеше. Като се отправляваше къмъ террасата отъ еднѣто изглеждаше положението на града и на повѣрепитѣ на негово наблюдение села, той се питаше по какъвъ начинъ да отвърне приятелството, което маркизътъ постоянно му засвидѣтелствуваше, и какъ спокойствието на страната би се примирило съ неспокойствието на неговия генералъ ; но отъ една минута насамъ, тѣзи мисли бѣха изчезнали отъ ума на младия комендантъ по причина на едно разумно чувство и едно законно любопитство. Той съгледа въ града доста голѣмо количество свѣтлина.

Безъ да се гледа на празника Св. Яковъ, той бѣ заповѣдалъ, самата сутринъ още, щото огньоветѣ да се изгасятъ на часа, прѣдписанъ отъ неговото началство. Кулата само бѣ esclusена отъ това правило. Той добръ забѣлжи да лъщятъ тукъ-тамъ щикветѣ

на неговитѣ солдати, които се напиряхъ на постояннитѣ си постове ; но тишината бѣ на всѣждѣ всеобща, и нищо не показваше, че испанцитѣ сж се вдали въ празнично въскищение.

Слѣдъ като надирваше да си обясни нарушението, за което жителитѣ ставахъ виновни, той никакъ не може да си отгадае тайната на това прѣстѣпление, толкова повече, че бѣ оставилъ офицери, натоварени да изпълняватъ длъжността на нощната полиция и оная на караулитѣ.

Съ младежката буйность, каквато имаше, той искаше да прѣскочи единъ трапъ за да слѣзе по-бързо канаритѣ, та така да може да достигне по-скоро, отъ колкото по обикновения пътъ, до единъ постъ, оставенъ при входътъ на градътъ отъ къмъ страна на кулата, когато единъ тихъ шумъ го спрѣ. Стори му се да чува, че прѣсѣкътъ на алентѣ скърца подъ легката стѣпка на нѣкоя жена. Обърнж главата си, но не видѣ никого ; очитѣ му бидоух схванжти отъ извънредния блѣсъкъ на океана. Тамъ той съгледа едно зрѣлище толкова грозно, щото отъ смайване замръзнж на мѣстото си, все като не даваше вѣра на това що гледаше.

Вълнаванитѣ лъчи на мѣсечината му помогнаха да различи платна на едно разстояние доста далечно. Той истрѣпна, и се стараше да се убѣди, че това видѣние бѣ единъ оптически капанъ, прѣдставляванъ отъ фантазитѣ на вълнитѣ и дуната. Въ тѣзи минута, единъ гърлестъ гласъ произнесе името на офицерина, който гледаше къмъ трапа и видѣ, че се надигаше полекичка главата на войника, който го бѣ придружилъ до кулата.

— Видѣ ли сте, мой началнико ?

— Да. Що има ? каза му съ нисъкъ гласъ младий момъкъ, когато едно прѣдчувствие караше да дѣйствува тайно.

— Тѣзи нехранимайковци сж се раздвижли като червец, и азъ бързамъ, ако ми позволявате, да ви съобщж моятъ малки наблюдения.

— Говори, отговори Викторъ Маршанъ.

— Азъ слѣдихъ единъ чловѣкъ отъ кулата, който се бѣ от-правилъ на сами и който носѣше фенеръ въ ржката си. Единъ фенеръ и много подоврителенъ ! Азъ не вѣрвамъ този християнитѣ да има нужда по това врѣме да пали свѣщи. Тѣ искатъ да ни изѣждт ! Казахъ си и трѣгнахъ по неговитѣ стѣпки. Сжщо, мой началнико, на три раскрачи отъ тука, върху една канара видѣхъ единъ голѣмъ купъ отъ храстъе.

Единъ страшенъ викъ, който изведнѣжъ екнж въ града, спрѣ говорението на войника. Една бърза блѣскавостъ освѣти командиря. Бѣдния гренадиръ ударенъ съ куршумъ по главата, паднж мъртавъ. Единъ огънь отъ суха слама и дърва блѣщѣше като пожаръ на десетъ раскрачи отъ младия момъкъ. Инструментитѣ и смѣховетѣ не се чуввахъ вече въ салона на бала. Една мъртва тишина, присичана сегисъ-тогисъ отъ стенания, веднага замѣсти радостнитѣ викове и музиката на празника.

Чу се топовенъ гърмежъ въ бѣлото поле на океана. Студентъ нощъ облѣ челото на младия офицеръ. Той бѣше безъ сабля. Той рав-

бра, че неговитѣ войници бѣха погубени и че Англичанитѣ ще идѣхтъ на бѣга. Видѣ се за опозоренъ, ано живѣше; видѣ се исправенъ прѣдъ единъ воененъ съдъ: тогава той намѣри съ очи дълбочината на долината, и щѣше да се хвърли тѣкмо въ момента, когато ржката на Клара хвана неговата.

— Бѣгайте! каза му тя, братята ми те слѣдватъ за да ви убиятъ. Долу при канарата, налеко по отъ татѣкъ, ще намѣрите андалуецтѣ Муанито. Вървете!

Тя го бутна; младий момѣкъ почуденъ погледна я за налеко врѣме; но, като се подчини завчасъ на инстинктѣтъ за самосъхранението, който никога не наостави челоуѣка, даже и най-силния, впусна се въ паркѣтъ като трѣгна по опрѣдѣленото назначение и тичаше прѣвъ срѣдъ канаритѣ, които до тогава само коситѣ посѣщавашъ. Той чу Клара какъ тя зовѣше братята си да го прѣслѣдватъ; той чу стѣпнитѣ на убийцитѣ си; той чу да шнцѣтъ при ушитѣ му крушуни отъ много гърмежи; но достигна долината, намѣри коня си, качи му се отгорѣ и начезна като свѣтлавица.

Слѣдъ нѣколко часа младия офицеръ пристигна при квартирата на генерала М.... т.... р..., корото намѣри че обѣдва съ главния си щабъ.

— Донасамъ ви главата си! извика началникѣтъ на баталиона като се яви блѣденъ и смутенъ.

Той седна и расправи страшното приключение. Слѣдъ неговия разказъ въцари се пълна тишина.

— Азъ ви намѣрамъ повече злочестъ, отъ кождо виновенъ, отговори най-послѣ свирѣпий генералъ. Вий не сте отговоренъ за бунтѣтъ на Испанцитѣ; и щомъ маршалѣтъ не е на друго мѣстѣ, азъ ви опростявамъ.

Тѣзи думи много малко утѣшихъ младий офицеръ.

— Когато императорѣтъ узнае това! извика той.

— Той ще иска да ви застрѣли, каза генерала, но иде видитѣ. Най-сетнѣ да не говоримъ повече по това, прибави той съ единъ строгъ тонъ, освѣнъ колкото да можемъ да извлечемъ едно отгъщение, кждо да наложи единъ полевенъ страхъ на тѣзи страна, гдѣто се воюва по дивашки начинъ.

Единъ часъ слѣдъ това, единъ цѣлъ полкъ, едно отдѣлене кавалерия и единъ конвой отъ артиллерия бѣха на пътъ. Генерала и Викторъ вървѣхъ отпрѣдъ на тѣзи колона. Войницитѣ, увѣдомени за искланването на тѣхнитѣ другари, бѣха прѣпълнени съ безпримѣрна яростъ.

Расстоянието, което раздѣляше града Менда отъ главната квартира се прѣвгна съ чудновата бързина. По пътя генерала намѣри цѣли села на оржеже. Всеко отъ тѣзи села бѣ обсадено, а жителитѣ на двсетѣтъхъ единъ обѣсени.

По една отъ тѣзи необясними фаталности, английскитѣ кораби бѣха останали на едно мѣсто безъ да напрѣдватъ; но отъ по послѣ се узнало, че тѣзи кораби сж носили само артиллерия и че сж взрѣли по-бързо отъ колкото останалии транспортѣ. И така градѣтъ Менда, лишенъ отъ защитницитѣ, които очакваше и които англий-

сигурно платна представяваха да му обвързават, биде ли обиколени от френските войски, почти без да грънхнат пушка. Жителите, обхванати от ужас, предложиха да се предадат доброволно.

За едно от тия предавания, които не бяха рядкост въ полуострова, убийците на френците, като предвиждаха, че поради известната строгост на генерала, че градът Меанда ще бъде опустошен от пламъците, а жителите ще бъдат всички исклани, рѣшиха да се искажат тѣ сами на генерала. Той прие туй предложение като постави за условие, щото живущите въ кулата, от послѣдния слуга до Маркиза, да се предадат нему.

Това условие се прие. Генералътъ обѣща да даде милостъ на другите жители и да не позволява на войниците си да опустошаватъ града или пъкъ да го запалжтъ. Едно огромно обезщетение биде наложено, а най-богатите жители се арестуваха да гарантиратъ за изпълнението на това обезщетение, което трѣбваше да се внесе въ двадесетъ и четири часа.

Генералътъ взе нужните мѣрки за обезпечението на войските си, прѣдъ видъ на мѣстната отбрана, и отказа да живѣжтъ войниците въ къщите. Слѣдъ като ги устави на лагеръ, той се възкачи на кулата, и я привзе по воененъ начинъ. Членовете отъ семейството на Легане и слугите грижливо бѣха завардени, вързани и затворени въ салоните, гдѣто балетъ бѣ станалъ.

Отъ прозорците на това мѣсто лесно можеше да се изгледа цѣлото прѣдградие, което господствуваше надъ града. Генералниятъ кабинетъ се установи въ една съседна галерия, кждѣто генерала най-напрѣдъ събра съветъ за мѣрките, които трѣбва да се противопоставжтъ за да не можтъ англичаните да залѣжтъ на брѣга.

Слѣдъ като испрати единъ адютантъ на Маршала Ней, съ распореданіе да постави батареи на брѣга, генералътъ и неговия кабинетъ се занимаха съ затворените. Девѣстъ души испанци, които жителите бѣха предали, бидоха мгновенно застрѣляни върху террасата.

Слѣдъ тази военна екзекуция, генералътъ заповѣда да се побжтъ върху террасата толкова бѣсилки, колкото души се намирахъ въ салона на кулата и да доведжтъ градския джелатинъ. Викторъ Маршанъ възполаува се отъ врѣмето, което оставаше до обѣдъ, и отиде да види затворниците. Слѣдъ малко върж се при генерала.

— Дохождамъ, каза му той съ развълнуванъ гласъ, да ви просж милостъ.

— Вий! отвѣрих генерала съ горчива провня.

— Уви! отговори Викторъ, азъ искамъ скърбна милостъ. Маркизетъ, като е видѣлъ да се побиватъ бѣсилките, се надвналъ, че вий ще нажните този родъ наказание за неговото семейство, и ви моли да бжджте обезглавени благородните.

— Да бжде така, каза генерала.

— Тѣ искатъ още да ни се даджъ религиозните помощи и да ги освободжтъ отъ властотата, съ които сж вързани; тѣ обѣщаватъ, че нѣма да побжтатъ.

— Съгласявамъ се, каза генералътъ, но за това виѣ ще ми отговаряте.

— Старецътъ ви прѣдлага още всичкото си иманѣе, ако простите на младия му синѣ.

— Нанстина! неговитѣ имоти принадлежатъ вече на царь Иосифа. Една мисль, пълна съ прѣврѣние намръщи челото му, слѣдъ което прибави :

— Ще направя повече отъ колкото иска тѣхното желание. Въз отгадавамъ значение на тѣхната просба. Добрѣ! нека купи увѣковѣчаванието на неето си, но да помни Испания за нейното прѣдательство и за неговото наказание! Оставамъ неговото богатство и живота на тогова отъ синоветѣ му, който ще изпълни длъжността джелатинѣ. Идете си и по това не ми говорете повече.

Обѣдътъ се сложи. Офицеритѣ, седнали на маситѣ, удовлетворявахъ единъ апетитѣ, който уморенността бѣ въскрѣчила до най-висока степенъ. Само единъ изъ между тѣхъ, Викторъ Маршанъ, не се найраше на обѣда.

Слѣдъ като се двоуми дълго врѣме, той влѣзъхъ въ салона, където стоеше горделивото семейство на Лаганеса, и хвърли скърбни погледи върху зрѣлището, което прѣдсгавляваше тогава салона, гдѣто, по-минжлата вечеръ, бѣ видѣлъ да се въртятъ занесени отъ вадса, главитѣ на двѣ млади момѣ и на трима млади момѣка. Растрепера се като си помисли, че слѣдъ малко тѣзи глави трѣбваше да се търкалятъ одрѣзани отъ джелатина.

Вързани на тѣхнитѣ златни фотейли, бащата и майката, третѣ синъ и двѣтѣ дѣщери се намирахъ въ неподвижно положение. Осемъ слуги стояхъ прави съ рацѣтѣ вързани на гърбътъ.

Тѣзи петнадесетъ лица се погледвахъ жално, и очитѣ нѣхъ ед-вашъ прѣдавахъ чувствата, които ги въодушевлявахъ. Едно дълбоко търпѣние и съжелявание за гдѣто не сж могли да сполучатъ въ тѣхното прѣдприятие се четѣхъ на челата нѣхъ. Неподвижни войници ги вардѣхъ, като показвахъ едно голѣмо почитание къмъ скърбта на тѣзи свирѣпи неприятели.

Едно движение отъ любопитство се забѣлѣжи по лицата нѣхъ, когато Викторъ се яви. Той даде заповѣдъ да се отвѣржатъ ос-денитѣ, а самъ той отиде да отвѣрже вѣжетата, които стѣгахъ Клара, арестувана на стола си. Тя се скърбно насѣ.

Офицеритѣ се приближи до рамената на младата мома, като същеврѣменно се очудваше на черната ѣ коса и тѣнката ѣ снага. Тя бѣ истинска испанка: чертитѣ ѣ бѣхъ испански, очитѣ ѣ испански, дълги прикривени клѣпки и една зѣница по-черна отъ крилото на орела.

— Сполучихте ли, каза му тя, като му отправи една отъ тѣхъ жалостиви усмивки, каквито могатъ да иматъ само момитѣ.

Викторъ не можѣ да се въздържи да не въздѣхне. Той изгледа редомъ тримата братя и Клара.

Единий, а той бѣ първородения, имаше тридесетъ години. Нѣтъкъ, малко грознавъ, съ гордѣ и прѣврѣтеленъ погледъ, не му им-

суваше известна благородностъ въ маниертѣ, и не изглеждаше за чуждъ на тѣзи деликатностъ отъ чувства, която направи нѣкогажъ испанската деликатностъ толкова славна. Името му бѣ Жуанито.

Втория, Филипъ, бѣ на около двадесетъ годишна възраст. Той приличаше на Клара.

Последний имаше осемъ години. Единъ живописецъ би намѣрилъ въ чертитѣ на Емануила мало отъ тѣзи риска твърдостъ, която Давидъ е отдалъ на дѣцата въ своитѣ републикански страници.

На стария наркивъ главата бѣ покрита съ бѣли коси, която като че ли приличаше да е избѣгала отъ нѣкоя картина на Мюрпо.

При този изгледъ младий офицеръ поклати главата си. Той не вѣрваше да се намѣри нѣкой отъ тѣзи четири лица, който да приеме условieto на генерала; при все това той имѣ дървостъта да го довѣри на Клара. Испаяката изъ начало се намръщи, но веднага се успокои и отиде та колѣннич прѣдъ баща си.

— Охъ, каза му тя, закълнете Жуанито, че ще изпълни тѣзи заповѣдитѣ, които ще му дадете, и ний ще бждемъ благодарни.

Маркизата отъ надѣжда се растренера; но когато се наведе къмъ ржка си и чу страшното довѣрение на Клара, въ тѣзи мига свѣтътъ ѝ се зави.

Жуанито разбра всичко, той скочи като лъвъ въ клетка.

Викторъ вае върху себе си грижата да испрати войницитѣ, слѣдъ като получи отъ маркиза увѣренне на пълно поворство. Слугитѣ бидоха закарани и прѣдадени на джелатина, който ги обеси.

Когато семейството имаше само Викторъ за пазачъ, старий баща ставъ.

— Жуанито, каза той.

Жуанито отговори съ едно поклатвание на главата, което отговаряше на единъ отказъ, наджъ на стола си и гледаше родителитѣ си съ единъ втрѣнченъ погледъ. Клара дойде, седна на колѣнитѣ му, прѣгърна го за шията, цалуна го по очитѣ и съ единъ сладкъ гласъ продува:

— Любезний ми Жуанито, да би знаялъ колко ще ми бжде сладка смъртъта отъ твоята ржка! Не бихъ могла да тражъ оградното допирание ржцѣтъ на единъ джелатинъ. Ти ще не изцѣришъ отъ болкитѣ, които не очакватъ и.... мой добрий Жуанито, ти не искаше да бидъ на никого, е добръ?

Кадифенитѣ ѝ очи хвърлиха единъ огненъ погледъ върху Викторъ, като да повдигнатъ въ сърдцето на Жуанито, нейното прѣврѣние къмъ Френцитѣ.

— Инай дървостъ, каза братъ му Филипъ, друго яче наший родъ, почти царски, ще нагасне.

Изведъжъ Клара се вдигна, групата, която се бѣ образувала около Жуанито, се оттегли; и това дѣте, истински възстаникъ, видѣ прѣдъ себе си, правъ, стария си баща, който съ единъ тържественъ гласъ извика: — Жуанито, заповѣдвамъ ти това.

Младий контъ като стоѣше неподвиженъ, баща му падна на колѣнѣ. Неволио Клара, Емануилъ и Филипъ го послѣдваха. Всички

вдигнах рждѣтъ си къмъ тогава, който трѣбваше да избави семейството отъ забравяние, и изглеждахъ като че ли и тѣ повтарятъ бащинитѣ думи :

— Сяне мой, ще ти липсува ли испанска рѣшителностъ и истинска чувствителностъ. Желаетъ ли да стоя дълго врѣме на колѣнитѣ прѣдъ тебе, и трѣбова ли да обръщашъ внимание на живота и страданията? Мой синъ ли е госпожо? прибави старецътъ като се обърна къмъ маркизата.

— Той се съгласява на исканнето ти ! извика майката съ отчаянностъ, като видѣ, че Жуанито направи едно движение съ гждитѣ, значението на което само ти разбра.

Марикита, втората дъщеря, стоеше на колѣнитѣ като стискаше майка си въ слабитѣ си прѣгръдки ; и като нея плачеше съ кървави сълзи. Малкиятъ братъ Емануилчо взе да ѝ се кара.

Въ това врѣме исповѣдникътъ на кулата влѣвнж, той биде веднага заобикленъ отъ всичкото семейство, довѣдохъ го при Жуанито. Викторъ, като не можеше да истърпи по-дълго врѣме тѣзи сцена, направи единъ знакъ на Клара ; побърва да отиде да направи още едно усилие при генерала ; той го намери въ добро расположение, всрѣдъ гуляя, като пиеше съ офицеритѣ, които захващяхъ радостно да си приказватъ.

Слѣдъ единъ часъ, сто души отъ най-благороднитѣ въ Менда, дойдохъ върху террасата за да бждатъ, споредъ распореданието на генерала, свидѣтели при евакуацията на Леганевото семейство.

Едно отдѣление войници бѣ поставено да варди испанцитѣ, които наредихъ подъ бѣсилкитѣ, кждѣто слугитѣ на маркиза бѣхъ избѣсени. Главитѣ на тѣзи благородници допиряхъ почти ногѣтъ на тѣзи ижченици. На тридесетъ раскрачи отъ тѣхъ бѣ издигнатъ единъ дръвникъ и лжщше единъ гробъ. Джелатинътъ бѣ тамъ въ случай, че Жуанито би отказалъ.

Слѣдъ малко испанцитѣ чуж, всрѣдъ най-дълбоката тишина, стжпкитѣ на много души, умѣренния ходъ на едно отдѣление войници и лекото почукване на тѣхнитѣ пушки. Тѣзи равни шумове бѣхъ смѣсени съ радостнитѣ викове въ гуляя на офицеритѣ, както нѣкогажъ танцоветѣ на единъ балъ бѣхъ прикрили приготвенната на кървавото прѣдательство.

Всичкитѣ погледи се обърихъ къмъ кулата и видѣхъ благородното семейство, което напредваше съ невѣроятна бодростъ. Всичкитѣ лица бѣхъ тихи и ясни. Само единъ човѣкъ, блѣдъ и духомъ, убитъ, се подпираше върху священника, който даваше всичкитѣ религиозни утѣшения на тогови човѣкъ, единичкия, който трѣбваше да живѣе.

Джелатинътъ разбра, както и всичкитѣ други, че Жуанито е приелъ неговата длъжностъ за единъ день. Стариятъ маркизъ и жена му, Клара, Марикита и двамата нѣз братия колѣничихъ на два раскрачи до фаталното мѣсто. Жуанито бѣ отведенъ отъ священника.

Когато дойде до дръвника, като го дръпнж за ржежава, повика го на страна, и му даде на вѣрно нѣкои инструкции. Исповѣд-

нигът постави жертвите по такъв начинъ, щото да не виждатъ на-
казанието. Но тѣ бѣхъ истински испанци, които стояхъ прави и безъ
никакъвъ страхъ.

Клара се затече първа къмъ брата си.

Жуанито, каза му тя, имай милостъ къмъ моята майка дър-
востъ! захвани отъ мене.

Въ тѣзи минута бървите стъпки на единъ човѣкъ звѣнтѣхъ.
Викторъ дойде на мѣстото при тѣзи сцена. Клара бѣ вече колѣни-
чила, бѣлата ѝ шия вече зовѣше гроба.

Офицеринътъ поблѣднѣ, но има сила да се затече.

Генералътъ ти прощава живота, ако се съгласишъ да се омъжишъ
за мене, каза ѝ съ нисъкъ гласъ.

Испавката хвърли върху офицера единъ прѣврителенъ и
яростенъ погледъ.

— Хайде, Жуанито, каза тя съ единъ звукъ на дълбокъ гласъ.

Главата ѝ се търколи при новѣтъ на Викторъ, Маркизата де
Лангене издѣхна силно, когато чу шума; този бѣ единичкия знакъ
на нейната скръбъ.

— Добръ ли съмъ така, мой добрий Жуанито? попита малкия
Емануилчо брата си.

— Ахъ! ти плачешъ Марикито, каза Жуанито на сестра си.

— Ахъ! да, отговори младата мома. Азъ мисля за тебе, мой
бѣдний Жуанито, ти ще бъдешъ много нещастенъ безъ насъ.

Слѣдъ малко великото лице на Маркиза се яви. Той погледна
кръвта на дѣцата си, обърна се къмъ мълчеливитѣ и неподвижни
зрители, прострѣ рѣцѣтъ си къмъ Жуанито, и съ единъ величест-
венъ гласъ продума:

— Испанци, давамъ на сина си моята бащина благосливия!
Сега, *Маркизе*, удри безъ страхъ, ти си неопятненъ.

Но когато Жуанито видѣ, че приближи майка му, подпирана
отъ исповѣдника:

— Тя ми е хранидя! навика той.

Гласътъ му накара присѣтствующитѣ да издадѣтъ страшенъ
викъ. Шумътъ на гуляя и радостнитѣ смѣхове на офицеритѣ се по-
укротиха при това гровно извикване. Маркизата разбра, че дър-
востъта на Жуанито е вече изчерпена, тя скокна прѣзъ балюстрадата
и падна върху канаритѣ, еждѣто си строши главата, чу се въскли-
чателенъ викъ. Жуанито падна безъ свѣсъ.

— Мой генерале, каза единъ офицеръ полу-пиянъ, Маршанъ
ми расправя нѣщо-си по тази евакуция, държа басъ, че вий не сте
заповѣдали това....

Забравяте ли, господа, навика генерала Ж.... Т.... Р.... че, въ
единъ мѣсець на петъ стотинъ френски семейства ще текѣтъ сълзитѣ,
и че ний сии въ Испания? Искате ли да си оставимъ тука коститѣ?

Слѣдъ този разговоръ, никой се не намѣри, даже нито единъ
подпоручикъ, който да испраядни чайната си.

Безъ да се гледатъ почитанията, съ които е обсипанъ, безъ да
се гледа тиглата *El Verdugo* (Джелатинътъ), която испанския царъ

е далъ като благородна титла на Маркиза Лангене, той е съсипанъ отъ скърбъ, живѣе уединено и рѣдко се показва. Прѣтоваренъ отъ товара на неговото чудесно прѣстѣпление, наглежда че очаква съ негърпѣние, щото ражданието на единъ синъ да му даде право да отиде при сѣнкитѣ, които непрѣстанно го придружаватъ.

Прѣвагъ отъ френски Д. Христовъ.

Духътъ на маркиза.

Хумореска отъ Сватоплука Чеха.

Въ съблазнителния кжтъ днесъ имаше голѣмо оживление. Съблазнителенъ го кръсти спретнатата келнерица Карла по неизвѣстни за менъ причини. Събираше се тамъ компания отъ почтени господа, твърдѣ високи и твърдѣ низки; твърдѣ сухи и твърдѣ тлъсти, които се титулувахъ взаимнообразно съ високи титли. Тука бѣхъ притежателитѣ на разни домове (а пкъ въ Прага да притежавашъ къща, това вече значи много), доктори, професори, инспектори, па не липсваше и единъ членъ отъ „славния“ пражски магистратъ (градски съвѣтъ).

Разговоритѣ на дружината бивахъ обикновенно твърдѣ забавителни и поучителни. Говорѣше се за всички нѣща тукъ на земята и тамъ горѣ на небето съ голѣмо знание и съ строго опрѣдѣлени заключения. Отъ безсмъртието на душата до най-новия данкъ за кучетата—всичко, всичко се разискваше въ този затѣтенъ ареопагъ. Днесъ напр., разговорътъ бѣше особено интересенъ, понеже Карла, плѣнителна повече отъ колкото всѣки други пкъ, съ прѣкрасенъ червенъ карамфилъ на корсажа си, красивъ и пълненъ, както нейнитѣ устни—не ступи—и не излѣ на тѣхната маса нито една чаша, пѣла съ рѣвалъвъ „лежакъ.“¹⁾

Веселата наша компания се задълбочи тѣзи вечеръ въ царството на призрацитѣ. Единъ отъ домовладецитѣ, съ сини невинни очи, съ тихо и скромно лице, ненадѣйно хвърли между дружината страшната история за една голѣма бѣла ржка, която веднѣжъ посрѣдъ нощъ — това било на млади години — се подала изъ единъ междулякъ на дървенния таванъ и на три пжти му подигала за пискюля ношната шапка. Тѣзи истории, разправена отъ стареца съ тихъ и тайственъ гласъ, произведе дълбоко впечатлѣние. Болшинството обаче я прме скептически, макаръ, че се явихъ и такива, които живо подържахъ, че трѣба да се дава, въ извѣстни случаи, вѣра на подобни необясними явления.

Други единъ домопритежателъ си припомни пкъ, че веднѣжъ, когато минавалъ късно прѣзъ нощта съ фйтона си прѣзъ една долина, че коньетѣ му се спрѣли уплашени и не искали да вървѣтъ по-нататкъ. Послѣ какъ той ударилъ силно съ камчица и какъ при първото потегляние на колата, зачулъ дълбока въздихка и жалостно

¹⁾ Пиво добрѣ оздрѣяло и силно.

повикване: „Боже, Боже,“ отъ което чакъ коситѣ му настрѣхнали и гравъ погълзлялъ по тѣлото му. Той не забравилъ при това да добави, че слугата му обяснилъ странното това приключение така, какво душитѣ на грѣшниците се мжчатъ подъ колелата до тогава, до като искупятъ грѣховетѣ си.

Както виждате, господа, домопритежателитѣ не бѣхъ голѣми оратори. Ето защо лесно бѣше на инспектора, и члена отъ магистрата да блѣснатъ съ своитѣ приключения, при които и най-голѣмния скептикъ би почувствувалъ трѣпки по гърба си. За жалость, обаче, членътъ отъ магистрата свърши своята страшна история тѣй естествено и съ усмивка до толкова знаменателна, щото у никого отъ дружината не останахъ двоумѣние върху това, че магистратътъ не вѣрва въ признаци.

Обаче материализма на члена отъ градския съвѣтъ срѣщнахъ единъ разпаленъ противникъ. Зашумѣ вѣстникътъ, който до сега скриваше лицето на профессора Малий, освѣтлено на половина отъ закадената лампа и погледътъ му се спрѣ тѣй остро и въпросително върху избранника на градътъ Прага, щото послѣдний неволно прѣкрати усмивката си. Гласътъ на профессора бѣше въ съблазнителния кжтъ твърдѣ авторитетенъ. Нищо по-естествено отъ това: профессоръ Малий бѣше си спечелилъ въ приятелския този кжтъ име на ученъ мжжъ въ Европа, и честитѣ му пжтувания по свѣта още повече подигахъ неговата опитность.

Лесно е, слѣдователно, да се разбере, защо около масата завлада дълбока тишина, когато профессорътъ натѣки очилата си и съ подигане на рѣка даде да се разбере, че по този делекатенъ и отъ голѣмъ общественъ интересъ въпросъ, е рѣшилъ да искажи своето — исклучително вѣрно мнѣние. За жалость той почна твърдѣ отъ далечъ. Той захвана отъ египетскитѣ пирамиди; мина къмъ демонологията на старитѣ Гърци и Римляни; слѣдъ това на кара да дефилира прѣдъ уплашенитѣ очи на слушателитѣ му пѣстрата редица на срѣдновѣковнитѣ чародѣи, дяволи, вампири и вѣчни евреи. Най-на края той отбѣлѣжи съ нѣколко авторитетни думи своето мнѣние върху нововѣковний спиритизмъ и завърши лекцията си съ едно съвършено ново, удивително заключение, че на този свѣтъ между земята и небето, има много работи, за които даже ний нѣмаме понятие.

Той счете, наистина, за необходимо да подигне развълнуваната мисль на слушателитѣ си съ утѣшение, че по-голѣмата частъ отъ ноцнитѣ призраци сж слѣдствие на раздразненъ мозъкъ и че при единъ хладенъ и неустрашимъ погледъ тѣ се обръщатъ въ нищо. Ала при това добави, че има случаи особенно удивителни, които зашинуватъ границата на всѣко чловѣческо разумѣние. И тѣй, най-послѣ, той стигна до ядката на своя разказъ.

„Извѣстно ви е, господа, че азъ прѣзъ миналата ваканция пжтувахъ по Сѣверна Франция. Е добръ, чуйте какво ми се случи въ Нормандия. На 24 августъ — годишний день на страшната Вартоломейска ноцъ — стигнахъ стария замъкъ „Saint-Croix.“ Стърчи

последния въ една мѣстност твърдѣ тъжна и негостоприемна: една равнина блатиста, до която тукъ-тамъ се само забѣлжаватъ осадотѣи дървета. Нечувате отъ нидждѣ възтѣненето на сърповетѣ, веселото пѣние на косачитѣ и чуруликанието на птицигѣ. Дриближавщата се буря прѣдставляваше още по-тъжна тѣзи страна. Спрѣхъ се въ селцето, което дѣжи подѣ политѣ на върха, въру които стърчеше замъка, за да си срѣбниж една чашка винце. Бѣбрицата кръчмаринъ ми расправи за стария замъкъ сумка странни работи. Отъ врѣмето на последния маркизъ „Saint Croix,“ казваше той, замъкътъ не се обитава отъ никого. Маркизътъ, распаленъ протестантинъ, бѣше прѣзъ Вартоломейската нощъ убитъ отъ зетя си, католикъ, който подѣ прѣдлогъ, че иде на гости наидѣда си, влѣва въ замъкътъ. Съ голъ мечъ той почуква прѣзъ нощта на вратата на маркизовата спалня; последний се дигва отъ лѣглото и съ свѣщъ въ ржка, отваря вратата на спалнята си. Въ този моментъ острийтъ ножъ на вѣроломния зеть пронизва гърдитѣ на стареца. Отъ това врѣме духътъ на маркиза се дуга по дългитѣ коридори на стария замъкъ въ ситѣгобѣла риза, съ кървава рана на гърди и съ запалена свѣщъ въ ржка. Той, казвагъ, се явилъ и на стария слуга въ замъка, който (слуга) пази старигѣ мобили на замъка, повѣрилъ му нѣкаква тайна и отъ него врѣме старецътъ овѣвилъ. Отъ врѣме на врѣме прѣмошва въ замъка нѣкой си англичанинъ, ала той (гостинничара) не би желалъ да бжде на неговото мѣсто ни за милионъ.

Нѣма нужда да ви казвамъ, че рѣшителний прилѣръ на храбриня Албионовъ синъ, ме подбуди къмъ подражанне; едно прѣмошване въ стария, съ приказскитѣ на околното население оживенъ замъкъ, въ врѣме на буря, ми се виждаше доволно романтично. Безъ да се мажъ азъ трѣгняхъ за тамъ. Овѣхтялата порта на замъка ми се отвори отъ единъ гърбатъ старецъ, съ дълги бѣли косии и глсти синви вѣжди, подѣ които свѣтляа нажаленитѣ му очи нѣкакъ таинствено. Когато му исказахъ желанието си, той набърчи чело, завъртя глава, отиде за ключоветѣ и свѣщъ и, като ми киниж съ главата си, поведе ме на горѣ по вигитѣ стълби, по които шумътъ на нашитѣ стѣпки грозно се отразяваше. Прѣдъ вратата на единъ коридоръ той се спрѣ, ключътъ се възви въ рждасалата ключалка и ний влѣзохми въ дълга една галерия, по стѣнитѣ на която висѣхъ цѣли редци оветѣли образи, вѣроятно на бившитѣ владѣтели на замъка. Изъ огромнитѣ рамки, прошарени отъ червоточина, погледвахъ къмъ насъ рцари облѣчени въ броня; дворяни въ пѣстри облѣкла и бѣлоснѣжни яки; матрони съ набърчени чела и съ кръстове въ рцѣвъ; горделиви дами, облѣчени въ коприна и скѣпи камѣнье и малки дѣвчана, седящи на меки възглавнички. Израженнето на лицето бѣ у всички еднакво; всички покриваше една смъртелна блѣдостъ, а на всички очитѣ имахъ нагледъ твърдѣ печаленъ.

Прѣдъ последния образъ нѣмий старецъ се спрѣ и показа съ прѣстъ на него. Свѣтихъ се, че това е образа на убития маркизъ. Грозно наглеждаше неговото дълго иряморово лице, съ нажалени очи и съ болѣзненна усмивка на посинѣлитѣ му устни.

Слѣдъ това старецътъ ме въведе отъ галерията въ спалнята, за-
нали дълга воцпана свѣщъ, постави я на иржморната маса, клиннж
ми съ глава и се нагуби изъ стаята. И шума на стѣпентѣ му слѣдѣ
малко занѣмѣ.

Азъ бѣхъ много уморенъ. Съблѣкохъ се и си легнахъ въ ан-
тичното дѣгло. Взехъ да четя единъ томъ отъ най-новигѣ пжтеше-
ствия, ала мисълта ми скоро се залута на друго мѣсто. Образѣтъ на
нещастния маркизъ се неволно испрѣчваше прѣдъ очитѣ ми. Тукъ
трѣба да е лежалъ — мисляхъ си азъ—гдѣто азъ лежж сега; отъ
тукъ трѣба да е чулъ фаталното хлопане на вратата; този свѣтил-
никъ трѣба да е взелъ въ ржка и тамъ на онии прагъ е паднѣлъ
пронизанъ отъ ножа и потѣналъ въ кръвъ.

Скоро, обаче, мислитѣ ми залѣтѣхъ къмъ една по-утѣшитѣлна,
къмъ по-привлѣкателна срѣда. Между образитѣ на галерията азъ
заблѣжихъ единъ на една прѣлестна дѣвойка. съ наведена хубава
главичка. съ висока тантелна яка, съ черни кждерници на чело и съ
ловжійски соколъ на ржка. Азъ си припомнихъ този образъ и отъ
ново потѣнахъ въ тѣжни размисления. Кждѣ се е дѣналъ огъня на
тѣзи хубави очи, сладката усмивка на тѣзи хубави устни и буйната
стойба на това красиво тѣло? Ахъ, отдавна, отдавна сж отлѣтѣли
тамъ, отъ гдѣто нѣма връщание... Съ тѣзи мисли съмъ и заспахъ.

Спалъ съмъ продължително врѣме. Внезапно се пробудихъ.
Свѣщъта горѣше още на масата. Вънъ бѣснѣ силна буря, отъ на-
пора на която дрънкать джамоветѣ. Ослушвамъ се — но що е това?
Стори ми се, че въ грозната свирня на вѣтъра чувамъ дръкание
на ключове, стѣпки по стѣлбитѣ на коридора и скърцание на стари
рѣзи. Ослушвамъ се по-внимателно. Шумътъ се повтаря—иде отъ къмъ
галерията. Скочихъ отъ мѣстото си, грабнахъ свѣщъта и се испра-
вихъ до вратата. Чувамъ прѣдъ галерията особенъ шумъ, слѣдъ то-
ва положително стѣпки и слѣдъ това отваряние на врата. Въ единъ
мигъ азъ отворихъ вратата и излѣзохъ на галерията. Обаче — нѣма
защо да го криж — при изгледа, който се испрѣче прѣдъ очитѣ ми,
студъ мижж по тѣлото ми. Една минута стояхъ като закованъ на
мѣстото си. Въ дѣното на галерията видѣхъ съ ужасъ високъ, по-
сталъ человекъ, по риза, съ крвава рана на гърди и съ горяща
свѣщъ въ ржка. Въ дългото блѣдно лице на фантома азъ познахъ
съвършено ясно чертитѣ на убития маркизъ!

Тукъ профессорътъ направи една кжса пауза. Срѣбнж полека рѣ-
зливата течность, дигнж глава и побѣдоносно погледнж, очудено
гледящата къмъ него дружина. Най-дълбоко впечатлѣние произведе
разказа на прѣгърбения домовладика. Послѣдний останж съ уста о-
творени, съ очи спулени и съ лице посинѣло, въ което се най-ре-
лефно отразяваше дѣлата страхотия на момента.

Да, маркиза! продължаваше профессоръ Малий. — Когато мижж
първото оплашвание азъ нрвахъ на видѣнието:

Кой си ти? Какво търсишъ тукъ? — Никакъвъ отговоръ. При-
зракътъ стои безъ всѣкакво движение и ме гледа упрѣно съ гроз-
нитѣ си стѣклени очи. Ще се увѣришъ, кавахъ си. Да, господа —

ще се увършиш! Това е мое правило. Закрачих хладнокръвно към мястото, гдето стоеше страшното видение. Колкото го повече наближавах, толкова фантомът повече растъше: очите му стават по-големи и почват да блещат грозно, като нъкои огнени кълба. Обаче азъ крачя, без да мигна, по-нататък вече простирам към видението ръка — и въ този миг блъснх ослъпителна свѣтлина, чухъ гръскаво падане на гръмъ и свѣщъта падна нъз ръцѣтъ ми. — Намирамъ се въ пълна тъмнина. Когато запалихъ отново свѣщъта, видението бѣше вече изчезнало. Обаче не ме хваня вече сънъ. Сутринята рано се распростихъ съ мистериозния замъкъ. Е, какво ще речете на това, господа? Разбира се, че господата нѣмаше какво да кажатъ. Професорътъ расправяше така сериозно, тъй убѣдително, щото никому на умъ даже не дохождаше, да прѣдполага, че разказътъ може да бѣде немислена история.

Нашата замислена компания биде встръгнута отъ тѣзи недоумѣния съ дохожданието на двама нови гости. Първий отъ тѣхъ — архитекта X. — водеше съ себе си добрий си приятель — профессора Сухий — за когото, слѣдъ като го прѣдстави, замоли симпатиятъ на съблазнителния кжтъ. Разбира се, че тѣ охотно му бидохъ дадени. При това архитектътъ не забрави да обьяви на дружината, че профессоръ Сухий дълго врѣме билъ пътувалъ по чуждите страни и че послѣдната ще има много пжти възможность да се очудва на неговите хубави и плѣнителни разкази.

Слѣдъ този комплиментъ отъ страна на архитекта по адресъ къмъ госта, всѣки седна на мястото си.

Слѣдъ като седна профессоръ Сухий и отри съ една кърпа очилата си, коллегата му Малий почна така: Вий, господине, сте пътували вѣроятно дълго врѣме? Вѣрвамъ сжщо и по Франция? Може би и въ Нормандия?

О, да, въ Нормандия съмъ билъ сжщо, отговори благосклонно господинъ Сухий. Въ Нормандия — да! Тамъ ми се случи особенно едно приключение. Ако взема да ви го расправямъ увѣрено съмъ, господа, че нѣма да ми повѣрвате. Необикновенно приключение! Само си помислете, господа, тамъ азъ видѣхъ единъ духъ — да, сжщински, оригиналенъ духъ!

— Ахъ! извика членътъ отъ градския съвѣтъ. Каква случайность! Прѣди малко ни распрва подобно нѣщо изъ Нормандия уважаемий вашъ колега профессоръ Малий. Вижда се, че тѣзи земя ще да е изобилна на духове. Приятно ще ни бѣде, господине, ако ни го расправите и още единъ пжтъ ни накарате да прѣкараме единъ „*quart d'heure*.“

Поканенъ отъ цѣлата дружина, профессоръ Сухий си отри отново очилата, внимателно ги прикрѣпи на костеливия си носъ и почна да распрва така: Да, въ Нормандия! Това бѣше пръвъ мнѣхлата ваканция — позволете да направя справка въ бѣлжката си — да, 24 септември бѣше това. Искахъ на този день да стигна до градчето „*Saint-Croix*“ расположено до старъ единъ замъкъ съ сжщото име. На кжсо казано, менъ ме интересуваше послѣдний.

Въ дружината се забълбъва голямо очудване. Обаче членътъ отъ градския съвѣтъ показа въ този сериозенъ моментъ най-голяма тактичностъ: съ ржцѣ и съ движения той даде да се разбере, че не трѣбва да се прѣкъсва говоряннѣя.

Послѣднийтъ продължава: заксясьхъ по пѣтя. Бѣше вече нощъ и при това нощъ бурлива, когато въ мрачната забълбъжихъ чернитѣ вули на замъка „Saint Croix.“ Тамъ нѣкъдѣ на горѣ забълбъжихъ свѣтлина — вѣроятно тамъ нѣкой живѣше. Трѣбваше ли да продължавамъ пѣтя си до градчето въ такава буря и порой? Нѣмаше ли да бѣде по-хубаво ако останѣ тамъ горѣ? За пари на драго сърдце ще ми отстъпятъ едно рицарско лѣгло, което и безъ това скоро ще се распадне на прахъ.

Така, като размишлявахъ, азъ почукахъ на прогнлата врата на замъка. Отвори ми единъ старецъ съ свѣщъ въ ржка. Чуденъ старецъ! Той бѣше облѣченъ въ черно, главата му бѣше гола и нодъ набърченото му чело играехъ блѣскави очи.

Около устата на слушателитѣ се обяви такъвъ застрашителенъ набухъ отъ смѣхъ, щото членътъ на магистрата едвамъ можа да го задържи, за да не избухни въ пълната си сила. Между това очитѣ на всички се обърнахъ въпросително къмъ профессора Маллий. Послѣдний отъ начало опули очи на колега си, послѣ прибѣляваше и почервеняваше и най-послѣ се скри задъ единъ вѣстникъ, отъ гдѣто внимателно слушаше.

Притежателятъ на лѣскавитѣ очила, като не подозираше нищо, расправяше своята история по-нататъкъ: Нѣма нужда да ви казвамъ, че изгледа на този старецъ не побуждаше къмъ гостоприемство: го-логлавъ старецъ, черно облѣченъ, съ страшни очи и отгорѣ на това страшни истории за замъка....

Говори се, господа, че въ замъка се явявалъ духа на нѣкой си маркизъ, убитъ прѣвъ Вартоломейската нощъ, облѣченъ въ сѣно-гобѣла риза, съ кървава рана на гърди и съ свѣщъ въ ржка. А нѣкъ днесъ е тъкмо годишния день на Вартоломейската нощъ. Обаче азъ не съмъ отъ страхливитѣ. Исказахъ на стареца желанието си. Той клинѣ съ глава и приближи прѣстъ къмъ устата си — бѣше гѣми. Прѣдставете си: черно облѣкло, свопъ отъ ключове ржда-сали на пояса му, неформена гола глава, още повече грозни очи и надъ всичко това дълги коридори, въ които царува гробната тишина, сега нарушавана само отъ нашитѣ стѣпки. Той ме въведе въ една отъ спалнитѣ, запали тънка вошня свѣщъ на масата и се изгуби като сѣнка.

Понеже бѣхъ уморенъ, съблѣкохъ се набързо и си легнахъ въ огромното рицарско лѣгло, направено отъ тъмно орѣхово дърво. Обаче, както трѣбваше да се очаква, не станѣ — не можахъ да заспѣ. Надодохъ ми мисли. Образътъ на нещастния маркизъ се твърдошійно исправяше прѣдъ очитѣ ми. По едно врѣме зачухъ особенъ шумъ. Като че мебелъ отъ едно мѣсто се влѣче на друго и стѣпки чело-вѣчески се приближаватъ и отдалечаватъ. Както бѣхъ по риза, скок-нахъ отъ лѣглото си, хванахъ свѣщъта и отворихъ вратата, задъ

което се чуваше мистериозния шумъ. Прѣдъ очитѣ ми се откри дълъгъ салонъ, по стѣнитѣ на който бѣхъ закачени образи на маркизи и маркиски въ естественна голѣмина, съ лица страшно блѣди и съ очи тжзовни. Внезапно се отворихъ противоположнитѣ врата на салона и на прага имъ, макаръ че не знамъ що е това страхъ, косата ми настрѣхна отъ ужасъ — се яви висока постола фигура, облѣчена въ бѣла риза — съ кървава рана на гърди, съ горяща свѣщъ въ рѣка, съ лице страшно блѣдо и съ очи стѣклени и оmlа-шени. Точно тѣй, както описва преданието убитий маркизъ! Единъ моментъ останахъ на мѣстото си, като че отъ гръбъ ударенъ. Обаче страхъ що е азъ не разбирамъ. Нищо не вѣрвамъ, до като не се увѣржъ. Бързо откачихъ единъ мечъ, който висѣше на стѣната и трѣгнахъ къмъ видѣнието. Послѣдното не се поклаща. Исукахъ съ меча и съ всичката си сила ударихъ чудовището. Сѣкнахъ и го разсѣкохъ, да, господа, — разсѣкохъ го отъ единия до другия край и меча ми прѣминахъ като прѣвъ нѣгла...

Това, което до сега членътъ отъ градския съвѣтъ сполучливо спираше, станж. Нѣкой тамъ долу въ жгъла се искноти и слѣдъ него цѣлата дружина биде завладана отъ хомерически смѣхъ. И профессоръ Малий, който задъ вѣстника си бѣ вѣрналъ нужното спокойствие, се смѣше сжщо. Обаче коджа врѣме се минж до като докачений профессоръ Сухий разбере всичко.

— Е, кажете сега искрено, господине Малий, какво направихте, когато видѣхте духа на галерията, питаше иронически членътъ отъ магистрата.

— Заврѣхъ се отведнѣжъ пакъ въ лѣглото си, отговори Малий съ принудителенъ смѣхъ, не можахъ вече да спж и сутринята рано ввснгахъ си дърнитѣ.

— И азъ направихъ сжщото! добави профессоръ Сухий, само, че заснахъ и се събудихъ чакъ когато огрѣ слнцето и когато гологлавий старецъ....

Млѣк! прѣвжснж го Малий, като му се закачваше съ прѣстъ.

— А да, не бѣше старецъ, но человекъ отъ срѣдния възраст, съ бѣло лице и съ руса коса около....

Развеселената дружина, слѣдъ тѣзи обяснения, накара двата духа на маркиза да се почерпжтъ за побратимство.

Слѣдъ това, съблазнителний кжтъ бѣше още дълго врѣме въ весело настроение и до като удари часътъ за раздѣла, червенний карнафилъ въ корсажа на Карла прѣдставляваше печална картина.

Прѣв. отъ чехски : Ст. 0—въ.

ИЗЪ КНИЖНИНАТА И ЖИВОТА.

I. ВЪ НАШЕНСКО.

Посъщението на Сърбский Кралъ. — Откриваньето на двѣ желѣзници въ единъ мѣсець. — По дѣятелността на Народното Събрание. — Паукъ по поводъ на студентческитѣ протести: „Мисль“, „Учителско Движение“ и „Учителски Другарь“

Най-забѣлѣжителното събитие у насъ прѣвъ истеклий мѣсець е посъщението, което Негово Величество Сърбский Кралъ Александръ I направи на Българский Господарь (17-й февруарий т. г.) Тържествата по поводъ на това посъщение, станали въ София, било въ двореца, било извънъ него, срѣщата, която нагъбри Господаря на създната ни Сърбия въ срѣдата на столичното население и на всѣкъдѣ, къдѣто се той появи, идванъето по този поводъ на нѣколко хиляди сърби, между които множество интеллигентни люди проффессори, журналисти и пр. разбѣната на дружелюбни изявления, както между официалнитѣ, тъй и между неофициалнитѣ лица, направихъ отъ четирьднешното прѣбывание на сръбский владѣ кралъ у насъ единъ достопамятенъ моментъ въ историята на сзврѣменнитѣ сръбско-български отношения. Не му е тука мѣстото да прѣбройваме цѣлий низъ отъ радостни минути и случки, като захванемъ отъ пристиганъето на краля на Царьбродѣ, гдѣто той биде прѣсрѣщикъ отъ министрътѣ г. г. Маджарова и Бенева, отъ особната распоредителна комиссия, на свършимъ съ присѣтствието на Краля при отваряньето отъ Н. Ц. Височество Бълг. князь желѣзнопѣжната линия София—Романъ (20-й февруарий). Не можемъ обаче да не забѣлѣжимъ, че обстоятелствата и събитията на Истокъ естествено придаватъ голѣмо политическо значение въобще на това посъщение. Безъ да сме посветени въ каквито и да било дипломатически прѣговори, твърдѣ естествени въ този случай, когато Кралътъ бѣше придружаванъ отъ своя първи министръ опитний политически мъжъ г-нь Симича и отличний финансовъ министръ г. Вуича, смѣемъ обаче да кажемъ, че това посъщение придаде единъ дѣйствителенъ братски отпечаткъ на подновенитѣ чрѣвъ ходенъето на нашия князь въ Сърбия дружески сръбско-български отношения.

Българский князь въ произнесений тостъ на обѣда въ Меадра Вратца говори за братското сближение между Сърбия и България и исказа увѣренность, че „въ нашитѣ братски отношения ще ни се удаде случай да имаме и много подобни празници.“ Въ отговоръ на това кралъ Александръ заяви, че ще се радва да се даватъ по често подобни случаи за укрѣпяванъе връзкитѣ на искрено братскитѣ ни сношения. Слѣдъ тѣзи излияния, диктувани отъ сърдечнитѣ веления на двамата създни господари, понятенъ е слѣдний пассажъ отъ тронното слово, съ което Н. Ц. В. закри първата редовна сессия на IX Обикновенно Народно Събрание:

„Велика радостъ донесе на Българския народъ посъщението, съ което благоволи да почете столицата ни младия Господарь на

съсѣдната и братска нашъ Сърбия, Негово Величество Александър I. — Въсторжения приемъ, който Му се направи тука, е доказалъ и Нему и на народътъ Му, до каква степенъ се сподѣлятъ отъ Българския народъ ония братски и хубави чувства, които сж Го довели между насъ. — Хранимъ смѣла надѣжда, че тия взаимни чувства ще послужатъ за основа на братско споразумѣние и непоколебимо приятелство между двѣтѣ съсѣдни държави. — Вий дадохте, отъ името на цѣлия Български народъ, едно блѣскаво доказателство за желанието му, да види осществени тия надѣжди чрѣзъ единодушието, съ което приехте склученій между двѣтѣ държави търговски договоръ.*

Утѣшително е дѣйствително, като се забѣлѣзва, че едно все по-големо и по-големо сближение между славянскитѣ народи въ, или навънъ Балканскій полуостровъ. Би казалъ нѣкой и твърдѣт оснвателно, че помиренето между Великата Освободителка—Руссия и България бѣше единъ магически махъ, който посочи належачий пътъ за сближение. Всички помнимъ, че веднага слѣдъ посѣщението на Българскій князь въ Бѣлградъ, тамъ пристигна и черногорскій князь Никола, явление, което очуди и озлоби всички неприятели на славянината. Ако ний се радвали на туй славянско сближаване, правимъ го още отъ съображенията че то е въ състояние да ни докара, прѣдъ видъ на прѣдстоящитѣ катаклизми на балканскій полуостровъ, едно широко и полюбивно разрѣшаване на племенни и етнографически прѣлири.

По този поводъ ний ще свършимъ бѣлѣжкитѣ си съ онѣзи пълни съ логика и искренность думи незабравими зарадъ насъ, югославянитѣ, произнесени отъ Черногорскій Князь, лани, когато той бѣше гостъ на Сръбскій Кралъ.

„На насъ чуждото не трѣбва; като владѣемъ своето си, ний ще станемъ ревности сътрудници на другитѣ щастливи народности въ областята на прогреса, развитието и цивилизацията. Къмъ тѣзи законни наши стрѣмления всичкитѣ културни и вече обединени народи ще се отнесжтъ не иначе, освѣнъ съ доброжелание; къмъ тѣзи стрѣмления ще се придаджтъ и новитѣ сили на *неизмѣнната* „любовъ на нашитѣ съверни братия; да удвоимъ любовта си къмъ братята българи, съ които сърбитѣ се побратимихж въ Бѣлградъ и София. тѣй сжщо и къмъ другитѣ народи, съ които ни свързва общността, на вѣрата, кръвното родство или общитѣ славянски стрѣмления.“

Едно важно историческо-културно събитие у насъ е откриването на двѣ желѣзници въ единъ мѣсець. Думата ни е за желѣзницигѣ: Периякъ—Радомиръ, открита на 6-й февр. и София—Мездра — Романъ, открита на 20-й сжщий.

Откритията и на двѣтѣ линии станяхж при обстановки, една отъ друга по-тържествени. Въ Радомиръ присжтствувахж Т. Ц. В. Князътъ и Княгинята, министритѣ, народното прѣдставителство и много народъ отъ цѣлия кюстендилски окръгъ. Стеклата се масса съзнаваше сѣкашъ високото значение на този пътъ, който, споредъ твърдѣ сполученото изражение на Министра на Обществениитѣ Сгради г. Мих. Ив. Маджарова, е „насоченъ къмъ това Бѣло Море, тол-

възъ важно за нашата търговия и толкова обаятелно за българскитѣ сърдца.“ Тукъ Господарьтъ, слѣдъ наслушване думитѣ на министра се приближи до лентата, прѣграждающа пътя, възгласи: „въ името на Св. Троица, въ името на Моята Корона и въ името на възлюбения Ми български народъ, заповѣдвамъ отъ тая минута линията Перникъ — Радомиръ да се счита за открита и да се прѣдаде на експлоатация за благо на отечеството,“ като съ нарочната за това ножница прѣрѣза лентата, която държехъ двѣ селенчета. Въ рѣчъта си, пълна съ чувства и съдържателна, Князьтъ поендъ, че „когато Истокъ е завезтъ съ изчнопрѣдолжни запитания, България слѣдва своето широко развитие, чувствува весело празника на труда и отваря пштица за прогресъ и за процвѣтяването на търговията, индустрията и вътрѣшното си благосъстояние.“

Много по тържествена бѣше обстановката на отварянъето линията София—Романъ. Това празденство се извърши въ присѣтствието на августѣйшия сѣрбски гостъ — Кралътъ на Сѣрбия.

Събраното десетохилядно множество народъ отъ всички околни градове и села бѣше попѣстрило всички станции, край които се минава за да се иди отъ София въ Романъ: — Курилово, Свога, Елисейва, Меадра-Вратца. Бѣше и единъ хубавъ денъ. Т. Ц. В. Господарьтъ и Господарката съ своята блѣскава свита военни граждански чиновници, съ Сѣрбския Кралъ, стигнахъ въ Романъ съ отдѣленъ влакъ и тукъ тѣ бѣхъ прѣчекани отъ по-рано дошлитѣ министри, народни прѣдставители, духовенство на чело съ Св. Вратчанскій Митрополитъ Константинъ, много чиновничество и народъ. Съ една блѣскава рѣчь митроп. Константинъ посрѣщашъ Т. Ц. Височества и Сѣрбския Кралъ и слѣдъ водосвета и прогласеното многолѣтие за присѣтствующитѣ царствени особи — министръ Маджаровъ произнесе слѣдния рѣчь:

„*Ваше Царско Височество*, Пълниятъ съ исторически спомени Хемусъ, възпѣваната прѣвъ вѣкове отъ народа Стара-Планина е виждала много прѣвратности, била е свидѣтелка на разнородни и разнородни побѣди, прѣтърпѣла е даже чудното и рѣдко прорѣзване отъ Искъра, но днешното ни прѣминаване прѣвъ тая планина е една побѣда безъ кърви и безъ чловѣчески жертви, една побѣда на науката, на енергията и на българския трудъ. Менъ ми е двойно по мило, че за това знаменито събитие азъ можъ да Ви привѣтствувамъ въ присѣтствието на Негово Величество Александъ I, нашия Височайши и скъпъ Гостъ, Господаря на съсъдната и братска Сѣрбия. Сждбата, която е простижала тоя величественъ Балканъ прѣвъ двѣтъ страни, сѣкашъ нарочно е искала щото туй най-ново и невидъно за него чудо да се извърши въ присѣтствието на двамата Господари. Дано това съвпадение да закрѣпи още по-силно братскитѣ връзки; дано за напредъ да славимъ повече и по-често подобни празденства.

„Съ тия смиренни пожелания и съ твърдата вѣра въ блѣскавата бдѣще на двата народа, азъ се отправямъ къмъ Васъ, Господарю, като вождъ на българския народъ и като носителъ на него-

внѣ идеали за прогресъ и цивилизация, да дадете Височайшето Свѣтлостно Управленіе щото новопостроената линия София—Романъ отъ 110 километра да се провъзгласи за открита и да се прѣдаде на редовна експлоатация.*

Негово Царско Височество отговори:

„Господа! За втори пѣтъ тѣзи година се събирами да откриемъ една нова желѣзница. Присѣтствието на Негово Величество Господарѣтъ на братския нашъ народъ придава особенъ блѣсъкъ и значение на това тържество. Съ тѣзи линия се прорѣзватъ Балканитѣ и се съединява источна съ западна България. Тя е една чисто национална и економическа желѣзно-пѣтна линия — прѣдзначена да бѣде единъ мощенъ двигателъ на благосъстоянието на нашия народъ.

„Подобни тържества по пѣта на културата и економическото направление сж една гордостъ за нашия народъ. — Като прѣсича Балканитѣ и съединява источна и западна България, тя въ скоро врѣме ще служи да прѣнася плодетѣ на трудолюбивия българинъ къмъ нашитѣ морски пристанища. Въ името на Св. Троица, на Короната и на Българския народъ обявявамъ желѣзно-пѣтната линия за открита и заповѣдвамъ да се почне експлоатацията ѝ за доброто на милото ни отечество.“

Ако привеждами тѣзи два документа въ цѣло, то е по твърдѣ понятната причина, че и двата тѣ иматъ важно значение. Тѣ характеризиратъ, както момента, така сжщо и оцѣнката, която му се прави официално както отъ правителството, така и отъ Короната. Обществението мнѣние се искава въ периодическия печатъ и той е почти еднодушенъ да признае полѣзността на дѣлото и грамадно то значение за бѣдѣщето не само на краеветѣ, прѣзъ които се е опѣтила линията София-Романъ-Шуменъ, но и на цѣла България.

Както се знае, историята на държавнитѣ желѣзници у насъ датира отъ не твърдѣ отдавна.

Прѣзъ 1895 г. дължината на държавнитѣ желѣзно-пѣтни линии се е уголѣвила съ 23 километра и 250 метра (линията Каспичавъ—Шуменъ, турена въ експлоатация на 20 юн. 1895 г.). Така дължината на всички наши държавни линии е станжала 551 килом. и 521 метръ. Тѣзи линии сж: Царибродъ-Бѣлово (160.136), София-Перникъ (34.800), Руссе-Варна (224 к.), Ямболъ-Бургасъ (109.335) и Каспичавъ-Шуменъ (23.250).

Новооткрытата линия Перникъ-Радомиръ прибавя къмъ тѣзи връзка още 16, а тѣзи на София-Романъ още 109 километра.

Линията София-Романъ се е опѣтила къмъ Дунава и Черно море. Откакъ върви по живописното течение на Искръ тѣзи така наречена *централна* линия гони Варна, като ще прѣвѣше прѣзъ Плѣвенъ и Шуменъ и като ще се свърже съ сжществуващата линия¹ Руссе—Шуменъ—Варна. Парчето, което остава да се прави слѣдъ Романъ, а именно Романъ—Шуменъ е отдадено на търгъ и ще бѣде свършено кждѣ есенъта на 1898 г. Малко по-сетѣвъ така нарѣчената

прѣабалканска линия, която захваща отъ Руссе и минава прѣвъ Търново, ще свърже Дунава съ Марица, и цяла България ще бжде свързана и съединена съ една прѣжа, която ще дава възможност за едно твърдѣ лесно окръжно пътуване въ всички кѣтове на отечеството ни. Онова, което е не по-малко важно за единството на България. държавни желѣзни линии, то е, че сѣщо така въ непродължително врѣме ще се искара и успоредната наречена линия въ Южна България: Сарамбей—Голѣмо-Конаре—Пловдивъ—Чирпанъ—Стара-Загора—Нова-Загора, търгътъ на която се потвърди отъ Н. Събрание.

*
*
*

Нар. Събрание, около което се въртѣ пакъ и почти исклучително нашата обществена дѣятелностъ прѣвъ истеклия мѣсець, склучи своята сесия, слѣдъ едно потретено отлаганье, на 27-й февруарий.

Трѣбва да му се отдаде справедливостъ, народното прѣдставителство показва доста богата производителностъ прѣвъ това врѣме. Ако не бѣхъ други освѣнъ сѣдебнитѣ закони — по извѣненията на гражданското сѣдопроизводство, проектитѣ углавно сѣдопроизводство, за търговския законъ, безъ да говоримъ за по-малкитѣ законодателни актове по правосѣднето, то пакъ трѣбваше да се признае, че първата сесия на IX Обикновенно Народно Събрание се склучи при твърдѣ много искарана полезна работа.

Между това, не сѣ само сѣдебнитѣ закони, съ които тѣзи сесия се занимава. Тя гласува и прие и онѣзи икономически и административни закони, отъ които има мѣсто да се очаква, и справедливо, полезни вѣдѣйствия въ нашия икономически битъ. Безъ да влизамъ въ подробности и оцѣнка на тѣзи законоположения, ще поменемъ отъ тѣхъ по-главнитѣ: за вѣком извѣнения въ наредбата и дѣятелността на земледѣлческитѣ касои, за монетитѣ, за горитѣ и пр.

Закона за горитѣ е единъ отъ онѣзи капитални закони, на които разумното прилаганье могатъ да се отзовѣтъ твърдѣ плодотворно върху селското ступанство на една страна, толкова тѣсно свързано съ общото благосъстояние на държавата. Въ него се прокарва, вънъ отъ строгитѣ и хубави прѣдписания по горското домакинство и експлоатиранье, иѣколко национални начала за собствеността на горитѣ и прѣшпритѣ, които тя въбужда. Този важенъ въпросъ до сега оставаше у насъ висящъ и належашъ, а все не разрѣшаванъ. Прави честь на правителството и на народното прѣдставителство, че се постави единъ твърдѣ справедливъ и правиленъ редъ за искаранье на явѣ чие е правото на владѣние надъ една спорна гора. До сега ставаше така: държавата, чрѣвъ своя горски инспекторъ, въ всички съмнителни или спорни случаи, налагаше рѣка върху една гора — частна или общинска — и я описваше като своя въ реда на държавнитѣ гори. Веднага слѣдъ това, общината или частното лице се виждажъ отъ владѣтели съ правдинъ рѣшѣ и тѣхната гора се пазише отъ държавни горски стражари. Настъпваше една трагикомическа сцена, която се свършваше съ възгласа: *vae victis*.

— Гората е вече моя, казваше държавата.

— Какъ е твой, питаше общината или частното лице.

— Азъ вече я грабихъ и записахъ като моя.

— Ами азъ я държехъ до сега, ступанисвахъ отъ години, ползовахъ се отъ пашата, отъ шумата, отъ дървата ѝ.

— Нищо! Ако наистина е твой, викай ме на съдъ и докажи това.

— Но азъ съмъ бѣдно лице, за съдба ми трѣбватъ пари, за адвокатъ пари, за дознания и огледи пари...

— Нищо! Докажи си правото. Гората е моя.

— Но какъ е твой, когато до вчера азъ я имахъ, владѣхъ, азъ се ползувахъ отъ нея.

— Тя е записана за държавна и толкозъ.

И съкрушителната аргументация на силния надвиваше. Общината или частното лице не завеждахъ дѣло, слѣдователно губѣхъ правата си; или завеждахъ дѣло и ставахъ истци... Това значеше загубване на половина правото си, защото въ азбуката на съдебното право на първо мѣсто стои: *actori incumbat probatio* т. е който завежда искъ, той трѣбва да докаже своето право. Противникътъ си мълчи, той само струва сенръ. А доказването си едно право противъ държавата, особно при условията на намѣса на единъ купъ частни и общински интереси, е единъ подвигъ...

За напрѣдъ този лъвски начинъ на разрѣшаване кому принадлежи една гора — се измѣнява и законополгата се она справедливъ редъ, който е съгласенъ и съ правото — гледано на него отъ формална страна: който държи единъ имотъ — той е ступанинътъ му догдѣ се докаже противното. Държавата се домогва, че известна гора, която е въ владѣнието на частно лице или община е нейна, държавна; щомъ отъ една специална комиссия се констатира, че гората е била и е въ владѣние не на държавата, тя трѣбва да заведе искъ и да си докаже правото.

Това разрѣшение на въпроса ний наричамъ тържество на справедливостта.

* * *

Нашата бѣлѣжка въ послѣдната книжка на „Бъл. Сбирка“ за протеститѣ на Лозанскитѣ и Парижскитѣ студенти, до колкото сии забѣлѣжили, е извикала до сега отзива на двѣ периодически издания: на „Мисль“ и на „Учителско Движение.“ Списанието „Мисль“ ни гади, за гдѣто не сии разгледали и показали несъстоятелността на ония идеи, които карали редакцията му да сърадва тия постѣпки на студентитѣ и да ги одобрява.“ Нашитѣ бѣлѣжки обаче, колкото и повѣрхни да сж биле, нѣмахъ нито претенцията, нито цѣльта да разглеждатъ съществуото на студентскитѣ протести, слѣдователно и идентѣ прокарани въ статията „Нашата университетска младежъ и нейнитѣ социални задачи.“ Ний погледнахъ и гледахъ работата отъ чисто формална страна. Казахъ и казвахъ: до гдѣто студентътъ е таквъ, той трѣбва само да се учи. Никакво партнизатство, никаква практическа политика не трѣбва да го занимава. То се знае, че по-

литиката, като частъ отъ общата наука на социологията, не може и не трѣбва да му бѣде чужда. Напълно сподѣляни голѣмата частъ отъ теоретическитѣ възгледи на „Мисль“ въ поменатата статия. Особно сии готови да се подпишемъ подъ цитиранитѣ думи на професора Циглера. И наистина, какво по-вѣрно отъ твърдѣнието, че „цѣлата епоха на студентеский животъ е единъ кризисъ, една борба на студента да установи свои убѣждения; че той не може да има окончателно опрѣдѣлени възгледи, нито върху въпроситѣ отъ своята научна специалностъ, нито изобщо върху живота? Неговото развитие не е още завършено и съ цѣль да го завърши той постъпва въ университета, но не като приема на довѣрие, не като направи свое убѣждение всичко онова, което случайно е дошло до неговитѣ уши; а като изучава, въ всичката тѣхна противорѣчивость, културнитѣ и научни проблеми на човѣшката мисль. Студентътъ не трѣбва да взема страна, не трѣбва да иска да бѣде партизанинъ на тая или оная идея.“¹⁾

Не можемъ обаче по никой начинъ да се съгласимъ съ уплътванията, които списанието „Мисль“ дава на българската университетската младежъ, като посочва за нейни ужъ национални задачи да стояла на своя постъ (?) и да изпълнявала своя дългъ къмъ отечеството, да протестираше, когато ставали незаконни избори и не можали да се избиратъ най-популярнитѣ хора въ страната, когато шефовеитѣ на разни партии правѣли братски съглашения, когато нѣкой обществень дѣвецъ напустѣль своитѣ принципи и т. н. Още по-малко можемъ да одобримъ, а напротивъ осждами съвѣтитѣ, които дава туи списание, за начина по който трѣбвало да манифестираше студентитѣ своитѣ чувства, за да се истрѣгне България „изъ ония демонски ржѣцъ, които водѣтъ нейнитѣ сѣдбини днесъ.“ Студентитѣ нѣматъ работа, нито да се събиратъ на конгресси въ столицата за да *протестиратъ* противъ общественитѣ язви въ България, за което ги подканва „Мисль“, нито пъкъ да иматъ прѣдъ видъ и нѣкаква си дору *по-практическа* отъ книжната дѣятелностъ.

Всички тѣзи съвѣти, всички тѣзи уплътвания къмъ университетската младежъ сѣ гибелни за нея. Тѣ иматъ за цѣль да я отстранѣтъ отъ онѣзи велика задача, която има всѣки университетъ: да сформира, да приготви къмъ научна специалностъ и окончателно опрѣдѣлени възгледи върху живота. Нека се свърши този периодъ на дълготрайна борба на студента върху университетската скамейка и когато той, въоръженъ съ знание и съ установени идеи върху общественитѣ явления, се впусне въ морето на живота, нека слѣдо носи знамето на своето убѣждение, нека се бори съ произволитѣ и алиинитѣ на обществото, нека ратува за тържеството на правдата и истината, нека жертвува всичко що може за достигане на доброто и идеалното, за сгромолясане на лошото и позорното! Студентътъ трѣбва само да се учи. Исклучителенъ случай трѣбва да е зарѣкването наука-та прѣдъ видъ здѣтъ за спасение отечеството...

¹⁾Der deutsche Student, стр. 122—123.

На газетарската закачка, която прави „Учителско Движение“ бр. 2, ний не бихме отговорили, ако същевременно не бѣхмe прочели въ „Учителски Другаръ“, една интересна характеристика въобще за обществената програма на този новъ органъ на „социалното течение къмъ прогресса.“ „Учителско Движение“ ни увѣрява, че студентитѣ, които се интересували отъ обществени борби били и най-редовни въ своитѣ занятия и че тѣ не мислѣли да помогнатъ на своитѣ родители и роднини съ заемането на служби, а съ енергична общественна дѣятелностъ. То се знае, че това е едно своеобразно мѣстѣно, което ний не можемъ да сподѣлимъ. Науката, чистата наука каквато трѣбва да бѣде университетската, и обществената борба сж двѣ нѣща, които се исклучаватъ. Мѣжду това да бѣдешъ полезенъ на своитѣ родители и роднини никакъ не ще каже да не ползувашъ и обществото. „Учителско Движение“ мисли, че просвѣтителната задача не състои въ даване знания, а въ политическата борба. То иска да станатъ политически борци, види се, и ученици и учители, нѣщо, съ което ний тоже не можемъ да се съгласимъ, а приятно ни е да констатираме, че съ него не се съгласява и органътъ на Българскій учителски съюзъ „Учителски Другаръ.“ Ето нѣколко мисли по този въпросъ исказани отъ поменатий вѣстникъ брой 1 отъ III (1897 г.)

„Редакторитѣ на „Уч. Движение“ искатъ дѣятелността на учителскъ да се състои не въ даване знания на населението, а въ политическа борба, за освобождение на „милиа народъ“ отъ свършенното политическо и икономическо робство. Съ една дума, тѣ искатъ учителятъ да бѣде партизанинъ и ръководител на тѣлитѣ, а не човѣкъ на науката и знанията. Но това партизанско влѣчение е осъдено отъ II уч. конгресъ, който опрѣдѣли, че въ дѣятелността на членовѣтѣ и д-вата на учителския съюзъ не трѣбва да има никаква партизанска подкладка. Освѣнъ туй самата „група“ на „Уч. Дв.“ признава, че „всестранното просвѣщаване на населението“ е необходимо, но тѣ не се залавятъ за това просвѣщаване, защото се иска продължителна и усиlena работа, придружена съ прѣданностъ, а избиратъ „най-краткия пътъ“ партизанството и вдигането гюрюлгии—работи, които сж лесни и които вършатъ всички безъ исклучение политически партии. Тѣ не могатъ или не искатъ да разбератъ, че цѣльта на съюза никога нито се е срѣщала, нито ще срѣща съ „задачитѣ на социалното движение“ (Вижъ рѣшенията на II конгресъ). Тѣ наричатъ сегашната дѣятелностъ на съюза „рѣждяла теория за общественото значение на просвѣщенieto“ и плодъ на „пѣсенясали отъ невѣжество умове.“ Мѣстото не ни позволява да доказваме, че тѣ сж заблудени, но това е доказано не веднѣжъ въ страницитѣ на „Учителски Другаръ“, а така сжшо и отъ рѣшенията на конгреситѣ. Моето крайно мѣстѣно пѣкъ е тѣкмо противното отъ това на „групата“, а именно, че учителятъ само чрезъ даване знания и чиста наука, било на дѣцата (бѣдѣщето поколение), било на бацитѣ и майкитѣ (сегашнитѣ граждани) ще може да постигне високата и благородна цѣль, която си е поставилъ учителскій съюзъ. Може „групата“ да нарича това нѣщо „платоническо“, „рѣждяла теория“,

но само тая дѣятелностъ е истинската и правата, която води къмъ цѣльта на съюза. Да отказваме, че просвѣщеніето е отъ първостепенна важностъ и че то трѣбва да бѣде цѣль, а не срѣдство, значи да отказваме значението на науката и да търсимъ човѣшкото щастіе, както Руссо, въ първобитното, дивашко състояние на човѣка. Споредъ „групната“ илава, че просвѣщеніето е само срѣдство, което служи да добиемъ материални облаги, а всѣки трѣбва да признае, че тоя възгледъ не е вѣренъ. Ако въ една страна, като Англия, гдѣто економически населеніето е въ много по-низерно положение отъ нашето, дѣятелността на истинската интелигенция е отправена въ даване знания на населеніето, защото и тамъ, и въ Франция, и въ Германия, на и на всѣкъдѣ интелигенцията е признала, че науката е полезна и необходима и за най-простата масса, защото тя (науката) развива способноститѣ на массата, облагородява характера и вселява радостъ въ сърдцето, то колко повече това (просвѣщеніето на массата) е необходимо у насъ. Ако се отказва значението на науката и просвѣщеніето у насъ отъ нѣкои „групи“, то е единствено по тая причина, че самитѣ тѣзи „групи“ не сѣ просвѣтени и не сѣ достатъчно подготовени за обществена дѣятелностъ. та за това постоянно мѣняватъ дѣятелността си и търсятъ ту кратки, ту дълги пѣтища. Истинско просвѣтени човѣкъ, оняи, който е испыталъ какво наслаждение се добива отъ знанието и науката, не може да не поставя на пръвъ планъ просвѣщеніето. Цѣльта на просвѣщеніето не е и не може да бѣде да научи массата да се бори за своето материално благо и да прѣзира своето сегашно положение, а трѣбва и е тѣзи, която азъ по-горѣ казахъ.“

* * *

Първата сесия на IX Общн. Народ. Събрание, както казахми, се затвори съ тронна рѣчь отъ Княза на 27-й февруарий.

Споредъ справедливото заявление въ тѣзи рѣчь тѣзи „сесия“ вотира редъ закони, които ще легнатъ, като краегъленъ камъкъ въ основата на нашето държавно устройство и ще окажатъ най-благоотворно влияние върху всестранный напредѣкъ на възлюбленото ни отечество. Утвърждаеніето на търговския договоръ съ Австро-Унгария, съ който се санкционира правото ни да урегулируемъ самостоятелно своитѣ търговски отношения съ другитѣ държави, прави честь на политическата ни зрѣлостъ. Благитѣ расположения, които не прѣставатъ да ни заявяватъ правителствата и на другитѣ Европейски държави, ни служатъ за рѣчателство, че въ непродължително врѣме ще се увѣнчажатъ съ пълна сполука воденитѣ и съ тѣхъ прѣговори за сключаване на търговски договори. — Тия договори, чрезъ които се полага за първи пѣтъ на здрава основа нашата економическа политика, ще дадатъ, не се съмнѣваме, въ най-кжсо врѣме, благотворни резултати за нашето економическо подиганіе.“ Като прѣвждами тѣзи думи отъ тронната рѣчь — ний ще гледами дано се поврнемъ пакъ върху извършеното отъ народното прѣдставителство прѣвъ врѣме на сключената сесия...

С. С. Бобчевъ.

II. ВЪ СЛАВЯНСКИТЪ ЗЕМИ.]

Отзивни на сърбскитѣ вѣстници по идването на Кралъ Александра въ България.

В. „Мале Новине,“ редактиранъ отъ П. Подоровичъ, (отъ 19 февруарий) пиши:

„Днесъ очитѣ на цѣлото славянство сж обръжти къмъ София, гдѣто се намѣрва като гостъ на Н. Ц. В. Князь Фердинанда Н. В. Сърбскій Кралъ Александръ I и гдѣто се побратимяватъ два народа, които принадлежатъ на великото славянско племе. Споредъ известията, които непрѣстанно ни пристигатъ отъ София, срѣщата, която е била направена на нашия Кралъ отъ българския Владѣтель и Неговия народъ, е била сърдечна и блѣскава и свидѣтели на тая срѣща сж били и всички ония сѣрби, които или сж придружавали Краля, или сж отишли въ София по свое собствено желание. Тая блѣскава и сърдечна срѣща се отгласява не само отъ Савва и Дунава, но и отъ Марица и още по-долу до юзната Турско-Българска граница, че и още по-далечъ, дори до Адриатическото море и отъ тамъ до Чехско-Нѣмската граница и прѣвъ непрѣгледнитѣ далечини до Сѣверното Ледовито море и до Тихия Океанъ. Навредъ, гдѣто живѣятъ славяни, свижданieto на Българския и Сърбския Господари произвеждатъ най-голяма радостъ всждъ, каквато се бѣше породила и въ врѣме срѣщата на сжщитѣ Господари въ Бѣлградъ; а тая радостъ е напълно понятна, понеже слѣдъ петстотинъ годишенъ иракъ, който е притискалъ южното славянство, тая радостъ е признакъ на ново и по-щастливо врѣме. Ний, славянитѣ, наистина сми разцѣпени на много области. Отъ хиляда и повече години сми развърляни на много страни. Различно е било нашето развитие; между насъ сж се създали диалектични разници, но вѣчно сми си останали еднакви по историята на нашето пълно телло, гровни борби, нечувани испитни и всевъзможни кръвопролития. А това е направило, щото нашитѣ сѣрдца и до день днешенъ да иматъ взаимно съчувствие и живото желание да се намѣржатъ подъ окрилата на дългоочакваната свѣтлина, която може да даде само слѣницето на свободата.

„Щастieto на единѣт е щастие и на прѣдѣлътъ и на другитѣ. Това съзнание днесъ е проникнало въ цѣлото Славянство. Всички ний, Славянитѣ, знайми днесъ, че успѣхътъ на коя да е гранка (клонъ) отъ великия славянски родъ, означава успѣхътъ и на останалитѣ негови гранки. Ако бжде едната потиснута, лошитѣ послѣдствия усѣщатъ и другитѣ, понеже една и сжца сждба ги свързва всичкитѣ. Срѣщата на двамата Господари въ София ще докаже, че Българитѣ и Сѣрбитѣ сж кадърни да създадатъ чрѣвъ своето искрено и братско съглашение оная сила, която ще прѣвроди Балкана, и ще създаде всички онѣзи условия на редъ и миръ, които се искатъ въ полза на културата и на прѣдѣлка. Отъ тѣзи срѣща ще зависи напълно бжджщата сждба на Балканския Полуостровъ. И българии и сѣрби трѣбва това добръ да го разувѣжатъ. Ний желаемъ и твърдо се надѣваме, че сегашната радостъ въ София не е само пра-

венъ парадъ, само за очи, но е начало за осигоряване трайната бджждностъ не само на сърбитѣ и българитѣ, но и за цѣлото южно славянство, което ще има благотворни послѣдствия за силното развитие и пойдешъ на всичкитѣ гранки отъ нашия великъ славянски народъ.

Подъ заглавие: *«Сърбския Кралъ въ София,»* в. „Одѣк,“ редакционенъ органъ, поздравлява и двата Господаря на едноплеменнитѣ двѣ страни, като заявява, че интереситѣ на България и ония на Сърбия заставляватъ двѣтѣ държави да се сближаватъ по-отблизо.

„Самия фактъ, че Сърбския Кралъ е избралъ тъкмо настоящия моментъ за да повърне посѣщението на своя съседъ и по-младъ братъ, Българския Князь, е пълненъ съ значение, и той характеризира и самото посѣщение. И въ София сж напълно разумѣли тоя изборъ на момента и че по достойнието и по естественитѣ обоюдни интереси, всѣкой се е увѣрилъ много добръ, защото величественния приемъ въ София на Краля Александра I отъ страна на Българския Владѣтель и отъ страна на народа е едно неоспоримо доказателство. Другий фактъ, който хвърля не по-малко свѣтлина нарочно върху това свиджане на двата съседни Балкански Господари, чийто народи сж едноплеменни и на които интереситѣ държавни и народни сж нераздѣлни—то е радостния гласъ, че тъкмо прѣди пристиганнето на нашия Кралъ въ българската столица е билъ сключенъ и *подписанъ* търговския договоръ между Сърбия и България.

„Този фактъ е отъ особено значение за настоящето и бджжднето отнасяние между нашето отечество и младото Българско Княжество. Потрѣбата, истинската потрѣба и политическа и економическа, е искала щото тоя фактъ да станѣше *дѣло* отъ давна. За жалость, обаче, нашиятъ неприятелъ протакахъ това важно дѣло до сега, колкото Сърбия да е искала това отъ много рано врѣме.

Захвањто подъ управлението на бившитѣ управници, на чело на които бѣше г. Новаковичъ, на които нивъ се тоже паднж една частъ отъ васлуга, това дѣло е днесъ вече свършено, ако и да бѣхъ почнжли вече да се радватъ нашиятъ неприятелъ, че не ще стане отъ него нищо. Сегашното министерство на Негово В. Краля е разбрало голѣмата му важность, ако се то щастливо доведе до единъ край и е отклонило всичкитѣ спѣнки, които сж били посрѣдъ оставили, така щото дошло се е до оживяването на сърбско българския търговски договоръ, който непрѣкъснжто ще да помага за сношенията на двата народа да ставатъ отъ день на день все по братски и повече сърдечни. Заслугата на Князь Фердинанда и на неговото правителство, за гдѣто на това дѣло се тури щастливъ край, е неоспорима.

„*Сръска Застава,*“ лебер. органъ отъ 18-й февр. пише слѣдущето подъ заглавие: *Сърбския Кралъ въ България:*

„Днешното посѣщение въ София е едно живо доказателство за природнитѣ снопати, съ които е изпълненъ сърбския народъ къмъ българския народъ, върпѣки всичкитѣ несъгласия, които все прѣчжтъ да се дойде до пълно споразумѣние. И нѣма [разуменъ] патриотъ

нико в България, нито в Сърбия, който да не вижда, че всички интереси: и национални, и политически, и економически, уплътват и двата народа за обща задружна работа. Тая нужда се изтъква днес повече отъ всякога, отъ гледна точка на сериозните обстоятелства, които се появяватъ въ турската империя, гдѣто и двѣтъ племена иматъ да запазятъ жизненнитѣ си интереси.

„Заради това дава ми голѣма политическа важностъ на посѣщението на Сърбския Кралъ въ София. Но отъ насъ е далечъ мисълта, че това посѣщение би значило нѣкакъвъ актъ за опасни нѣкои планове противъ Турция. Ний сме послѣднитѣ, които биха съвѣтали нѣкакво дѣйствие противъ Турция за да се осуети трудътъ на великитѣ сили за въвеждане реформитѣ, колкото и да сме въ душата си увѣрени, че Турция нѣма никога да се поевропейчи...

„Врѣме е вече, казва най-послѣ „Српска Застава,“ штоо сърби и българи да се свѣстятъ и да направятъ основа, на която да биха могли да съвидатъ всяка една своята държавна сграда. Господаритѣ на двѣтъ държави сж повикани днесъ прѣдъ неизвѣстното и несигурно политическо положение, задружно да се сближатъ за отбраната на сѣрбско-българскитѣ интереси.

„Да даде Богъ, штоо това свиздание въ София да остане забвѣжено въ историята като честитъ день, когато е билъ положенъ тризгълния камъкъ на хубавата сѣрбско-българска бдѣщностъ!“

III. НА ЧУЖБИНА.

Критската буна. — Краткъ прѣгледъ на прѣдшнитѣ критски движения. — Европейска нота къмъ Гърция. — Критскій въпросъ въ европейскитѣ парламенти. — Избори въ Австрия.

Кръвопролитията въ Критъ се продължаватъ. Напрадно европейскитѣ сили се намѣсихъ, напрадно ескадритѣ нѣтъ заобиколихъ този островъ и извършихъ военна намѣса. Дълбоко отчаяното грѣцко население на острова не можеше на леко сърдце да се помири отъ едни обѣщания, на които то е привикнало, но изпълненията на които то никога не е виждало...

Борбата на критянитѣ противъ турцитѣ за свобода не е ново нѣщо. Такви въ опити сж ставали още въ 18-й вѣкъ. Въ врѣмето на голѣмата грѣцка буна, Критъ тоже се е борилъ, но възстанието се потуши отъ Мехмедъ Али Египетски, който за награда влада въ Критъ 10 години. Щомъ обаче слѣдъ това островътъ мина въ властта на султана, избухна второ критско възстание въ нашето столѣтие. Макаръ и умирено пакъ съ силата на оржнето, не се минахъ 15 години и трето възстание, още по-енергично отъ първитѣ, се подигна. Така штоо турскій адмиралъ Ахмедъ паша трѣбваше да прави прѣговори и отстъпки съ възстаницитѣ. Прѣдаването на ноническитѣ острови отъ страна на Англия въ рѣцѣтъ на Гърция наново разбуди патриотизма на критянитѣ и на 26-й май 1886 г. тѣ събрахъ великъ народенъ съборъ, който испрати до Султана молба за да изпълни обѣщанията си отъ 1858 година, т. е. да се начали харача, да се

введе равноправност между християни и турци, да нѣма наказание за прѣминаване въ християнската вѣра. Европейскитѣ прѣдставители въ Кандия признахъ до нѣкъдѣ справедливостта на тѣзи искания, но Портата, която най-напрѣдъ искаше да ги изучи, щомъ се съвзе, отхвърли ги. Тогава се подкачи 3-годишна отворита борба, която по юначеството и отчаянието си, напомни войната на 20-тѣ години за гръцката свобода. — И тогава западна Европа бѣше за *statu-quo*-то толкова повече, като и турският министър на вътрѣшнитѣ работи Фуадъ паша можеше да говори съ тонъ твърдѣ рѣшителенъ. Великият критски съборъ тогава рѣши присъединяването на Критъ къмъ Гърция, но Портата отговори, че това може стана само подяръ единъ новъ Наваринъ. Омеръ паша извърши понататъшното. Европа се събра на конференция и рѣши турцитѣ да блокиратъ острова, а европейскитѣ кораби да спасяватъ женитѣ и дѣцата. Критъ биде покоренъ.

Нито въ време на Берлинскитѣ конгресъ, нито по-късно въ 1889 година, когато въ Гърция управляваше кабинета на Трикуписа, а въ Критъ се подигна пакъ буна, можѣ да стане нѣщо практично за многострадалниятъ островъ. Въстанието скоро биде потушено.

Най-новото въстание, на което ний сме свидѣтели, се захванъ съ пълна енергия на 25-й януарий 1897 г. и даде вече много жертви и отъ двѣтъ страни. Много градове сж прѣобърнати на касациници, междусобията сж въ пълнъ разгаръ, на всѣкъдѣ е анархия.

Ний съобщихи вече, че старшиятъ синъ на кралъ Георгия бѣ се отпътилъ по море за критскитѣ води, гдѣто се надѣваше да спре всѣкакво сваление на турски войски. Гръцки войски се вече опитахъ и слѣаохъ отъ гръцкитѣ параходи на нѣколко километра отъ самата Канея, въ малкото пристанище на Платания, гдѣто полковникъ Вассосъ съ полкъ войска се впустихъ да изгони турцитѣ и да занеме острова въ името на кралъ Георгия. Силитѣ прѣдвиждахъ това искарване на сухо на гръцки войски. — Ето защо адмиралъ Каневаро, комендантинъ на ескадритѣ, окупира Канея съ едно отдѣление смѣсени войски. Тѣзи послѣднитѣ спрѣхъ постояннитѣ сблъсквания и кръвопролития между турци и християни, които не можеше да усмири новий генералъ-губернаторъ Беровичъ паша, човѣкъ страшливъ и създаденъ за мирни врѣмена, който при това бѣ напустялъ поста си при първий гърнежъ. Слѣдъ това, казватъ даже по исканияето на самий султанъ, бѣхъ окупирани отъ смѣсенитѣ европейски войски нѣколко градове.

Това първо дѣйствиe на ескадритѣ, прѣдставляващи европейскитѣ велики сили въ критскитѣ води, ако и да не бѣ едно разрѣшение на критското движение, доказваше до очевидностъ, че желанието на Европа никакъ не е да се отстѣпи този часъ Критъ на Елинското Кралство. Малко слѣдъ това (на 19-й февруарий) послѣдвахъ нотитѣ на великитѣ държави къмъ Турция и Гърция. Въ тѣзи ноти волята на Европа се искава въ слѣдний смисълъ: 1) Критъ не може по никой начинъ, при сегашнитѣ обстоятелства, да се присъедини

къмъ Гърция; 2) Прѣдъ видъ на закъсняването, що прави Портата въ прилагането на реформитѣ, рѣшени отъ нея, европейскитѣ държави сж рѣшени, като запазватъ напълно непожатнатостта на Оттоманската Империя, да надарятъ Критъ съ автономия, напълно дѣйствителна и имаща за цѣль да му осигури едно отдѣлно управление подъ високото сюзеренство на султана. За да се достигне подобно нѣщо, обязательно е, споредъ силитѣ да се оттеглятъ еллинскитѣ войски и кораби. Еллинското правителство се увѣдомява, че ако то не се съгласи да извърши волята на Европа, силитѣ сж рѣшени да не се спиратъ прѣдъ никаква мѣрка на натискъ и принуждения, за която цѣль даватъ на Гърция единъ срокъ отъ 6 дена.

Както Високата Порта, тъй също и Еллинскій кабинетъ отговорихъ на великитѣ сили своевременно. Високата Порта, като си запазва правото да прѣговаря върху подробноститѣ на една евентуална автономия въ Критъ, особенно благодари, гдѣто се оговарва непожатнатостта на оттоманската империя.—Гръцкитѣ отговоръ, накаръ и доста набѣгвателенъ, даде да се разбере, че Еллада не може така лесно да сдържи искавшата на критянитѣ за да се присѣдини острова нѣкъ къмъ общото отечество. Гръцкото правителство съжалева, че не може да повика войскитѣ си назадъ, защото се страхува отъ повтарянето на нови злочестини. Най-послѣ Гърция желае да се подвематъ прѣговори за едно разрѣшение, въ което Гърция, като държи сметка за волята на силитѣ, да не наскърби и националнитѣ стрѣления. Най-послѣ, като моли да се допустне, штоо гръцкитѣ войски съ европейскитѣ наедно да установятъ редътъ, безъ да се допустне на турскитѣ войски да придватъ на острова, отговорната гръцка нота настоява прѣдъ силитѣ да направятъ единъ плебесцитъ, въ който да се искажатъ самитѣ критяни какъ да бжде организиранъ тѣхний островъ.

Този отговоръ на Гърция никакъ не задоволи европейскитѣ сили, но той послужилъ за поводъ да се подновятъ и продължатъ прѣговоритѣ.

Въ това врѣме, както Гърция, така и Турция приготвяватъ своитѣ войски на тессалийската граница и крайтъ не се прѣдвижда, както впрочемъ не се прѣдвижда и края на междуособицитѣ на сѣмий островъ Критъ.

Съ критскитѣ работи се занимаватъ и въ парламентитѣ; въ маджарската депутатска камара баронъ Банфи заявява въ отговоръ на интерпелацията на Хорански, че на Балкана не се показватъ никакви обезпокоителни знаци, насочени противъ мира или *status quo*, както казва интерпелацията. Турция е доста силна за да смаже още въ зародиша евентуалнитѣ революционни движения. Относително запазването на владѣщото въ истока положение. Банфи вѣрва, че общитѣ дѣйствия на силитѣ, както и еднодушнитѣ заявления на държавнитѣ маже сж констатирани по единъ несъмненъ начинъ, че твърдото рѣшение и намѣрение на великитѣ сили е, да се запази неприкосновенността на Турция и владѣщото положение на Балкана. Това общо жела-

ние е най-сигурната гаранция за *statu quo*, за мирътъ и редътъ. Относително вѣстникарскитѣ слухове върху съществуването на единъ *балкански съюзъ*, министрътъ заявява, че не знаятъ абсолютно нищо по това; поведението на всичкитѣ велики сили доказва тѣхното твърдо рѣшение да не допускатъ и война между Гърция и Турция. Отговорътъ се приелъ едногласно за свѣдѣние.

Впрочемъ този свикъ на европейскитѣ мѣрдажни сфери е държанъ по-напрѣдъ както отъ г. Ханото, френски министръ на външнитѣ работи, така и отъ английскій министръ Балфуръ прѣдъ респективнитѣ парламенти въ тѣхнитѣ държави. Г. Ханото е казалъ, че Франция желае миръ и че ще направи всичко за да го запази. Тя не обича политиката за приключенията и не мисли, че е длъжна сама да рѣшава мъжнитѣ задачи, които историята налага на сегашното поколѣние. Напротивъ, Франция прѣди всичко се държи въ съгласие съ Европа. Ако се нарушеше европейскій концертъ, то Турция би понаднала въ такъвъ бой, на който никои не би могълъ да прѣдвиди послѣдствитѣ. Европа има право да спре кръвопролитията, които има да извика единъ народъ, макаръ той и да има всичкитѣ ѝ симпатии. Присъствието на европейскитѣ адмирала въ Критъ оздравява общий миръ и живота на християнитѣ.

Г-нъ Балфуръ казалъ: Днесъ всички държави искатъ еднодушно да набѣгватъ войната. Опасността отъ едно сблъскване усѣща всѣки отговоренъ държавникъ въ Европа. Ний сме загрижени не само за мира на Европа, но мислимъ и за мира на Критъ... Нѣкои членове отъ долната камара желаятъ да се оставятъ гърцитѣ да си направятъ реформи въ Критъ, като пълномощници на Европа или подъ тѣхна отговорностъ, но една таквава политика би извикала европейски бой. Не е възможно да се задържи европейскій концертъ въ полза на едни само части отъ отоманската империя, а и за другитѣ.

Въ края на истеклиятъ мѣсець въ нѣкои австрийски провинции сж станали изборитѣ за нововъведенната тѣй наречена V избирателна курия (класъ). Въ изборитѣ на тѣзи курия ввели сж участие и избирателитѣ отъ всичкитѣ центрове заедно съ оставилитѣ граждани, които, по слѣдствие на това, че плащатъ малкъ или никакъвъ данкъ, не сж имали до сега избирателно право. Така щото 76-тѣхъ мандата на новата избирателна курия сж били опрѣделени еднакво за работническитѣ и служащитѣ классове. Социалъ-демократитѣ очакважъ най-голяма полза за себе си отъ избирателното право на тѣзи классове: обаче надѣждата имъ излѣзе ялова. Така напр. кандидатитѣ на социалъ-демократитѣ въ индустриалната Вена и долна Австрия сж пропаднали въ всичкитѣ мѣста; спечелили сж тамъ по пълната линия антисемититѣ. При изборитѣ за нетата курия въ Чехско сж били избрани 8 младо-чехи, 7 социалисти и 2 нѣнци-либерали; резултата отъ Прага още не е извѣстенъ. Въ Щиря сж били избрани единъ клерикалъ, единъ антисемитъ и единъ словенець-клерикалъ; резултата отъ Грацъ не е още извѣстенъ. Въ Далмация сж били избрани двама умѣренни хървати.

КНИГОПИСЪ.

І. РЕЦЕНЗИИ.

Братво ръководство по качествената химическа анализа. Съставилъ Д-ръ Н. Добревъ, прѣподавателъ по химия при Висшето Училище. София, Държавна печатница 1891 г.

Подъ горний насловъ г-нъ Д-ръ Добревъ е надалъ едно ръководство, цѣльта на което той е указалъ въ прѣдговора си.

Въ това „ръководство,“ както при распредѣленieto на материала, тъй и при неговото избирание, той е ималъ прѣдъ видъ нуждитѣ на учащитѣ се въ Висшето Училище.

Цѣльта на настоящето ми е, да укажъ въ краткъ, до колко съставителътъ сполучливо е изпълнилъ задачата си.

Въведенieto е кратко, но достатъчно ясно, за да може да серазбере.

На стр. 5 г-нъ Д-ръ Д. почва: Глава I. „Приготовление и испитване на по-главнитѣ реактиви.“ Тъзи частъ отъ материала не сполучливо е набрана и помѣстена въ ръководството:

1) При испитванието на повечето реактиви сж указани опити, които едвали единъ, даже достатъчно направѣждатъ въ практическитѣ занятия, аналитикъ, би сполучливо направилъ; 2) описватъ се реакции, за разбиранието на които се изискватъ доста обширни познания по химия и 3) тѣ едвали биж ползували въ дадения случай, когато испитвача незнае какъ би станяло тѣхното прѣчистванне отъ примѣситѣ. При други пъкъ реактиви сж указани начини за приготовление на тѣхнитѣ разтвори, като сж означени точно отношенията между веществото и течността, която се взема за разваряването му, — вѣщо, което нѣма никакво значение при една качественна анализа. Достатъчно е било да се забѣлѣжи, че разтворитѣ трѣбва да бждатъ по възможность по концентрирани.

Въ ръководството се разгледватъ, между друго, и слѣднитѣ метали: алато и платина отъ II група; паладий, родий, рутений, осмий отъ III група; берилій, торій, цирковий, итрий, церий, лантанъ, диимъ, титанъ, тандалъ отъ IV група; уранъ, талий, индий отъ V група и цезий, литий и рубидий отъ VII група.

Тъзи частъ отъ материала е не сполучливо избрана:

1) Много отъ металитѣ сж сжипи, а което е най-главното, тѣ сж много рѣдки, има даже такива, на които сжществуваннето се оспорва; 2) едва би се удало да се укаже присѣтството имъ съ единъ отъ даденитѣ реактиви.

Разглежданieto на вѣкои органически киселини напр.: лимонена, ябълчна, янтарна, бензоева и салицилова е било сжщо излишно.

На края на ръководството сж помѣстени 15 таблици, въ които е описанъ систематическия ходъ на качествената анализа. Распредѣленieto на материала е такова въ тѣзи таблици, че едвали единъ начинающъ би се ориентиралъ въ тѣхъ. Избора на вѣкои общи реактиви, както и специални, за отдѣленieto на една група отъ друга или единъ металъ отъ други, е тъй сжщо несполучливъ.

Относително разпрѣдѣлението на материала по този начинъ, сир. като се почва съ HCl група, не е голѣма грѣшка, обаче по-педагогически щѣше да бѣде, както това е въ повечето ръководства, напр. Fieserius, Меншуткинъ, Volhard и др. да се почѣше съ групата на алкалитѣ.

При такива излишни работи, за които ний само повърхно споменѣхъ, странно ни се види, че недостатъчно сѣ описани нѣкои важни реакции, а за други съвсѣмъ нищо не е казано, тѣй напр.: на стр. 19, група III, четемъ:.... „Тая група се различава отъ другитѣ (кои?) по това, че съводородотъ H_2S утаява елементитѣ въ видъ на сулфиди даже и въ присѣтствието на свободни минерални киселини.“ Кои групи правятъ изключение, когато елементитѣ отъ II група се утаяватъ тѣй сѣщо отъ кисель растворъ? Освѣнъ това, количеството на свободнитѣ минерални киселини не трѣбва да надминува една известна граница, а най-вече количеството на NO_3H . Друго: трѣбваше да се спомене необходимостта на подкиселяването.

При това трѣбваше да се опише по на пространно, толкова важната реакция на бисмутенитѣ соли съ алкалически $Sn Cl_2$ (станохлоридъ) растворъ; да се опишатъ свойствата на меркуро—както меркури—съединения, при загрѣването съ сода ($Na_2 CO_3$), за което е споменѣто само на стр. 20 и т. н...

А за слѣдующитѣ важни и толкова обикновени реакции нищо не е казано: напр. свойствата на натриевия платинатъ $Pt Cl_3 Na_2$, калиевия платинатъ $Pt Cl_3 K_2$ спрямо алкохола или една смѣсь отъ алкохолъ и етеръ; свойствата на арсениста киселина съ алкалически $Cu SO_4$ (тѣдѣтъ сулфатъ) растворъ, (даказание на арсениста киселина въ присѣтствието на арсенеста); на стр. 21 при описаніе по-главнитѣ свойства на кадмиенитѣ соли сѣщо нищо не е споменѣто, за реакцията на кадмиенитѣ соли съ „цианъ калиумъ“ (KCN .); сѣщо нищо не напѣрваши за една толкова важна реакция на металитѣ отъ IV група: Al (алуминий), Cr (хромъ) и Fe^{III} (жельзо), на която се основава метода за отдѣленіето на поменѣтитѣ метали отъ цинкъ (Zn) и манганъ (Mn); влияніето на нѣкои цветливи органически киселини при утаяването на хромохиднитѣ съединения посредствомъ Na OH (натриева основа), KOH (калиевата основа), NH_3 (аммонияка) не е указано и т. н...

Горнитѣ бѣлѣжки се отнасяхъ до методичната и педагогична страна на „ръководството;“ по-нататкъ ний ще укажемъ на нѣкои погрѣшки отъ чисто материяленъ характеръ:

Стр. 16 „KJ (калиумъ иодитѣ) дава желто-зеленикъвъ живач. моно-иодитѣ Hg_2J_2 (защо не HgJ ?). който е растворимъ въ излишкъ отъ KJ.“ Това не е вѣрно. Hg_2J_2 е нерастворимъ въ KJ. Той се распадна на въздуха, още по-леко отъ дѣйствието на свѣтлината, на $Hg+HgJ_2$; този послѣдний е растворимъ въ KJ, като образува двойна соль: HgJ_2+2KJ . Излишъка отъ KJ ускорява, въ този случай, само распаданіето на Hg_2J_2 въ $Hg+HgJ_2$.

Стр. 18, „ $H_2 Sn (NH_4)_2 S$ утаяватъ изъ нейтралнитѣ или киселитѣ раствори желтъ — калевъ дисулфидъ $Sn S_2$...“ Изъ нейтрал-

нитѣ, както и алкалически разтвори, горнитѣ реактиви не утаяватъ никаква утайка, понеже се образува направо разтворимъ сулфо-станатъ.

Стр. 21. „KCN обезцвѣтява синия аммоніаченъ разтворъ на жѣднитѣ соли, като образува двойна соль $Cu_2(CN)_2 + KCN...$ “ Формулата на тая двойна соль не е $Cu_2(CN)_2 + KCN$, а е $Cu(CN) + 3KCN$.

Стр. 22. „KOH, Na OH и $(NH_4)_2S$ утаява волуминиозенъ бѣлъ бер. хидр. $Be_2(OH)_6$ слабо разтворимъ...“ Чудно нѣщо, че г-нъ Д-ръ Д. е можелъ да направи такъва голѣма грѣшка, за да пише бериний въ IV валенция. Азъ не можъ подобно нѣщо да допустяж и вървамъ, че това е само една печатна грѣшка, която, за съжаление, се е повторила три пѣти. Това обаче не може да бѣде никакво извинение за г. Д-ръ Д., защото е трѣбвало да се отбѣлѣжи на последната страница, или трѣбвало да се поправи на сѣщото мѣсто.

На стр. 26, вижда се, да се е вмѣкнала сѣщо една печатна грѣшка въ уравнението: $Zn Cl_2 + (NH_4)_2 S = ZnS + 2 H Cl_1$ наместо: $Zn Cl_2 + (NH_4)_2 S = ZnS + 2 NH_4 Cl$.

На стр. 29: NH_3 утаява изъ неутрални разтвори само една часть отъ Mg въ видъ на бѣлъ волуминиозенъ хидратъ $Mg(OH)_2$, другата часть отъ Mg остава въ разтворъ въ видъ на двойна соль напр.: $Mg Cl_2 + 2 NH_3 + 2 H_2O = Mg(OH)_2 + (NH_4)_2 Mg Cl_2$. Тъзи формула на двойната соль е сѣщо не върва; освѣнъ това реакцията става въ този случай така, че само една трета отъ Mg пада въ видъ на хидроксентъ, спорѣдъ уравнението: $3 Mg Cl_2 + 2 NH_3 + 2 H_2 O = Mg(OH)_2 + 2 Mg Cl_2 + (NH_4) Cl$.

Сѣщата стр. по-долу: „Na HPO_4 утаява примеренъ (?) киселъ (?) магнезевъ орто-фосфатъ Mg HPO_4 .“ Защо примеренъ, (първиченъ) когато два водорода сѣ замѣнени съ дву-валентий магнезий? Защо киселъ?

Стр. 34. „Ag NO_3 утаява бѣлъ сребър. мета-боратъ...“ Утаяването на тѣзи соли става само въ единъ твърдъ концентриранъ разтворъ отъ Ag NO_3 ; въ единъ разреденъ разтворъ отдѣля се направо Ag₂ O.

На стр. 42. Реакцията съ водородний двуокисъ $H_2 O_2$ е сѣщо недостатъчно и невѣрно описана, и т. н....

Ний указахми само най-сѣществениитѣ недостатъци, които забѣлѣвахми въ „ржководството“ на г-нъ Д-ръ Д., и мислимъ, че е излишно да казвами, какво въ този свой видъ то неможе да изпълни своето назначение, а се нуждае отъ коренно и тщателно прѣработване. !

М.

Какъ се заразява человекъ отъ паразититѣ. М. Браунъ, профессоръ въ Кенигсбергъ. Прѣводъ. Руссе. Издава Б. Н. Малджиевъ. 1896. Цѣна 20 ст.

Човѣшкийтъ организъмъ е врѣменно или постоянно жилище на сумна паразити, отъ които едни постепенно истоцаватъ соковетъ му и най-подиръ го вкарватъ въ гроба, други пъкъ, като му отнематъ часть отъ храната, принуждаватъ го да страда. Нѣкои отъ човѣшкитѣ паразити живѣятъ по кожата (ектопаразити). Такива сѣ: бѣл-

итѣ, вѣшките, дървеницитѣ, крастата и пр., други пъкъ — вѣтрѣ въ тѣлото на човѣка (еднопаразити). Отъ послѣднитѣ особено внимание заслужватъ червентѣ. Тѣ сж и прѣдметъ на настоящата малка книжка, която заслужва да се прочете отъ всѣкого, а особено отъ любителитѣ на английскитѣ ровабифи и бифтекси, па и отъ ония покровителки на животнитѣ, у който прѣдметъ на майчиното чувство сж кученцата. Г. г. читателитѣ, като прочетжтъ тази книжка, ще се запознажтъ съ развитието на разнитѣ човѣшки паразити, съ пжтищата, по които проникватъ въ тѣлото, и ще се научжтъ да се прѣдпазватъ отъ тѣхъ.

Прѣводжтъ, наистина, съдържа доста русски думи (вѣроятно е извършенъ по русскій), но това не му бърка да бжде полезенъ за нашитѣ читатели.

V.

Хансъ Христманъ Андерсенъ. *Избрани приказки* (съ портрета и биографията на автора). Прѣведени отъ Ив. Ст. Андрейчинъ. София 1896 г. стр. XIX+II+150. 8°. Цѣна 1 л. 50 ст.

Г-нъ Ив. Ст. Андрейчинъ, извѣстенъ и на нашитѣ читатели най-вече по хубавитѣ си прѣводи изъ Андерсеновитѣ приказки, отъ които частъ се напечатаха въ „Бълг. Сборка“ напослѣдъкъ е недалъ тия свои прѣводи въ една сборка подъ горнето заглавие, която е придружилъ съ една хубава биография на автора. Истинно е да прѣпоръчамъ тая книга комуто и да било: рѣдко ще има нашъ читателъ, който да не е прочелъ поне една приказка Андерсенова, да не се е очудвалъ на она талантъ, на онава масторство, съ което прочутитѣ приказвачъ олицетворява въ разни животни, растения или на право разказва случки изъ човѣческии животъ, влагайки въ всѣка една приказка по една идея, по едно нравоучение, което не е само за дѣца или често не е за дѣца, а за възрастни хора. За това приказкитѣ на Андерсена струва и трѣбва да бжджтъ четени и отъ стари и отъ млади.

И. С.

II. НОВИ КНИГИ.

* В. Н. Жувъ. Майка и дѣте. Хигиена въ общественно изложение, кн. VI. Цѣна 1-20 л. 1896 год. Сливень.

* Г. Фр. Болбъ. История на човѣческата култура, год. II, 3 издание стр. 192. Варна.

* Хенрикъ Ибсенъ. Единъ прѣдатель, театрално прѣдставление въ петъ акта, прѣведено отъ гвски отъ Г. Д. Н. Стр. 89, 1899 год. София.

* Происхождението на човѣка и половнитѣ подборъ, отъ Ч. Дарвинъ, прѣводъ отъ руски, стр. 96. Цѣна 50 ст. 1896 год. Пловень.

* Библиотека за младежи, второ издание, издава Б. Н. Малджиевъ, кн. 1 и 2, стр. 40. Цѣна 20 ст. 1897 год. Руссе.

* Учебникъ по историята на християнската черкова, стр. 176, първо издание, цѣна 2 лева. 1897 год. Пловдивъ.

* Д-ръ В. Окориковъ. Международна търговия съ дѣвници съ цѣлъ за развратъ и мѣрки за нейното прѣкратяване. Прѣвелъ отъ руски Иванъ Ивановичъ, стр. 70. Цѣна 60 ст. 1897 г. Видинъ.

* К. Д. Ушински. Живота и педагогическата му дѣятелност. Прѣведе отъ руски Яв. Тодоровъ, стр. 125. Първо издание. Цѣна 60 ст. 1897 г. Пловдивъ.

* Къкъ безпристрастнитѣ и на прѣдничавитѣ съотечественици. Издава Българското Евангелско Дружество, стр. 23. 1896 год. Пловдивъ.

* Ръководство за изучаване двойното италианско счетоводство, стр. 315 първо издание. Цѣна 4 лева. 1896 год. Шуменъ.

* Непрактичността на социализма, отъ Едуардъ Станлей Робертсонъ. Прѣвелъ отъ английскій М. Ангеловъ, стр. 35. Цѣна 50 ст. 1896 год. Силистра.

* Критически очеркъ по прѣминаващата на Дунава прѣвъ русско-турскитѣ войни (1828—1877) и послѣдоващите при това операции отъ единъ турски шабъ-офицеръ. Прѣвелъ отъ френскій Н. Н. Стр. 62, 1897 г. Софиа.

* Българскій народъ и календарния въпросъ, отъ Цезарь Тондини де Кварети, прѣдставител на Реалната Валонска Академия на Наукитѣ. Стр. 26 1897 год. Пловдивъ.

* Рапортъ за направенитѣ опити върху бубеното сѣме отъ расни прѣвъ 1896 год., отъ Н. Д. Петковъ. Стр. 16. 1896 год. Софиа.

* Отчетъ на Ст.-Загорскій благотворителенъ комитетъ „Св. Иоанъ Милостивий.“ Стр. 85. 1896 год. Казанлъкъ.

* Забѣлъжителни български мъже. Наредба и издава Научното Држество „Отецъ Павсий.“ Стр. 48. Цѣна 40 ст. Казанлъкъ, 1897 г.

* Нашитѣ гори и К. Байкъшевъ, отъ К. М. Минковски, Силистренскій горскій инспекторъ. Ст. 20, цѣна 30 ст. Силистра 1897 г.

III. НОВИ СПИСАНИЯ.

* Свѣтлина, иллюстрирано списание, год. VII, кн. 1 и 2 януарий и февруарий 1897 г. Пловдивъ.

* Сборникъ на пошитѣ и телеграфитѣ, год. II, кн. 10, 11 и 12 за н. октомври, ноември и декември 1896 г. Софиа.

* Ново земледѣние, год I, бр. 21, 22, 23 и 24 за н. дек. 1896 г. Руссе.

* Цвѣтъ, научно-литературно списание за младежи, год. I, кн. 2 за н. февруарий 1897 г. Софиа.

* Медицински сборникъ, год. III, кн. 1 и 2 за н. януарий и февруарий 1897 г. Софиа.

* Пътешественикъ, мѣсеч. иллюстр. списание, г. II, кн. 1 за н. януарий 1897 г. Софиа.

* Училищенъ Прѣгледъ, мѣс. списание, г. II, кн. 1 за н. януар. 1897 г. Софиа.

* Зора, дѣтско иллюстр. списание, г. I, кн. 2 за н. февр. 1897. Видинъ.

* Ветеринарна Сборка, мѣс. списание, г. VI, кн. 1 и 2 за н. януар и февр. 1897 г. Софиа.

* Зболѣварски сборникъ, периодическо списание за всички, г. I, кн. 4 и 5 за н. февруарий 1897 г. Севлиево.

* Медицинска Вѣсда, мѣс. популярно-медицинско списание, год. III, кн. 3 и 4 н. декември и януарий 1896 и 97 г. Видинъ.

* Християнски свѣтъ, год. VI, кн. 3 за н. януар. 1897 г. Руссе.

* Домашенъ приятель, год. IX, кн. 2 за н. февр. 1897 г. Самоковъ.

* Воененъ Журналъ, год. IX, кн. 9 и 10 за н. януарий и февруарий 1897 г. Софиа.

* Градника, мѣсечно дѣтско списание, год. III, кн. IV за н. февруарий 1897 г. Пловдивъ.

Новата драма на Ив. Вазовъ „Бѣлодушковъ.“ (Драма въ четири дѣйствия отъ Ив. Вазовъ, прѣдставена за първъ пътъ на 16 февр. т. г.

. Бѣлодушковъ е депутатъ и „влиятелно лице“ въ единъ провинциаленъ градъ. Какъвъ е тогъ човѣкъ—ний се научаваме въ новооткритата канцелария на адвоката Шейновски. Тукъ дохождатъ двама селени и една бабичка и се оплакватъ отъ бруталнитѣ своеволия, грабежитѣ и беззаконията на Бѣлодушкова. Послѣдния е не само „влиятелно лице“, но е всемогъщъ тиранинъ на цѣлийтъ

окажѣ. Това го виждами по-послѣ, когато Бѣлодушковъ свободно се распорѣжда съ градоначалника, градския лѣкаръ и прѣдсѣдателя на окръжния градъ, както и да раздава чиновнически длѣжности. Шейновски, воденъ отъ сираведливостъта и любовъ къмъ ближния, иде на борбата съ всемогъщия Бѣлодушковъ, като прѣмена процеситѣ на оплаквающитѣ се, отъ които другитѣ адвокати се отказватъ. Една случайностъ му дава чудесно оръжие въ рѣка противъ омерзения противникъ: единъ селеникъ, дѣдо Полю, дохожда въ канцеларията му и му прѣдава цѣлъ върлопъ съ книга, за да напише нѣкакъвъ си записъ и възбуди искъ противъ единъ длѣжникъ. Между тѣзи книга Шейновски намира писмено доказателство, че по заповѣдта на Бѣлодушкова и за сполуката по изборитѣ е билъ убитъ братътъ на Люба, годеницата на Шейновски, а съ помощта на градския лѣкаръ Пандовичъ е било распрѣснато изъ града, че нещастния се самоубилъ. Това си откритие Шейновски съобщава на единъ свой приятель Стамовъ, който отъ гладъ и мизерия станалъ шпионинъ на Бѣлодушкова. Съ това се започва и борбата между двамата. Бѣлодушковъ, чѣто положенне и охолностъ се застрашава отъ това писмо, се хвърля върху Шейновски съ всичкитѣ си пѣкленни срдѣства. Годеницата му Люба, която съ своята заплата като учителка поддържаше майката и брата си, се уволнява, братъ ѝ, буйния идеалистъ студентъ Свѣтославъ Гарибовъ, се испѣжда отъ висшето училище въ София, а на това отгорѣ, този младежъ, като се завръща въ родния си градъ се наклеветява по най-грозенъ начинъ въ органа на Бѣлодушкова „Народенъ Спасителъ.“ Най-послѣ дохожда редътъ и на самия Шейновски. Него го обявяватъ за „прѣдатель на отечеството“ и го прѣслѣдватъ ношно врѣме, за да го арестуватъ. Той набѣгва въ къщата на мнимия си приятель Стамовъ, у когото гостува баща му, дѣдо Драганъ. Шпионинътъ Стамовъ, слѣдъ дълга вътрѣшна борба, го прѣдава и Шейновски се арестува. Какво го очаква, — това се вижда вече при арестуването му. Стражари съ юруци по главата го откарватъ отъ къщата на Стамова, при сърдцераздирателнитѣ викове на Люба и на Стамовата жена и въпрѣки молбитѣ на дѣдо Драгана. Четири мѣсеци Шейновски лѣжи въ затвора.... „Направихте ли каквото ви казахъ?“, пита Бѣлодушковъ градоначалника. — Да! — Съ какво го бихте? — Съ сонн и съ пѣсье. — И пакъ не иска да каже?, — отчаяно извика Бѣлодушковъ. Въпросътъ е тукъ за писмото, което го толкова компромитира и за което Шейновски не иска да каже, кждѣ го е скрилъ. Бѣлодушковъ и хората рѣшаватъ пакъ да си услужатъ съ Стамова, да узнае мѣстото, гдѣто е скрито писмото. Случайтъ му спомага въ това. Отъ единъ разговоръ между арестуванитѣ Шейновски и Гарибовъ, за което имъ спомогна единъ добродушенъ стражаръ, който разговоръ биде подслушанъ отъ Стамова, послѣдния узнава всичко и бърза да донесе фаталното писмо на Бѣлодушкова. Този триумфиръ, но само за моментъ. Отъ София идва телеграфическото навѣстие, че е падналъ „шефътъ“; народътъ тържествува, Бѣлодушковъ се арестува, Шейновски умира отъ истѣзаняята, но и

е доживял да види въстържествуването на борбата му, арестуването на Бълодушкова и на падението на украсения режимъ. — Това е скелетът на драмата. На страна на Бълодушкова виждаме още учителя и редактора на „Народенъ Спасителъ“. Сакова, както и Христина, жената на прѣдсѣдателя та окръжния съдъ, дъщерята на дѣдо Драгана и — любовницата на Бълодушкова.

Драмата има всичкитѣ прѣимушества на Вазовитѣ съчинения: „елегантенъ епикъ, високъ идеаленъ тонъ, горещъ патриотизмъ и покровителство на всичко честно и благородно. Не е лесно обаче да се искаже челоуѣкъ абсолютно за драматическата стойност на пиесата. Вазовъ се е заелъ тукъ съ едно извънредно тежко прѣдприятие. Отъ съврѣщеността може да се извади социална или морална драма, но надали една политическа. А „Бълодушковъ“ е такъва, при всичко, че всѣки благоразуменъ наблюдателъ би билъ готовъ да обзалага главата си, че далечъ е била отъ Вазова мисълта да политизира тукъ. Това се вижда и отъ извѣнениата, които навѣрно ще да сж били направени въ послѣдния моментъ. Както се вижда: това е една Стамболиада, а Вазовъ, безъ да ще, е далъ на драмата си този типъ, чрѣвъ заключението ѝ: „шефътъ“ пада, а заедно съ него и Бълодушковъ; това никакъ не е едно вътрѣшно рѣшение на пиесата. Вазовъ, обаче, не е искалъ да напише политическа, партизанска драма и като си е избралъ политически сюжетъ, рѣшето, лицата, той е взелъ да ги изобрази отъ нравствена гледна точка и да имъ отнема същеврѣменно политическия колоритъ. Драматическото съдържание на пиесата страда именно отъ тѣзи двусмисленности. Ако бѣше вѣета явно като политическо-нравствена картина отъ една извѣстна епоха, драмата навѣрно би направила фуроръ въ страната и политически би подѣйствувала повече отъ всичкитѣ вѣстиници, вѣети наедно. Защото, Вазовъ уѣбе да искара лицата на оцеката и има способностъ къмъ драматизма. Второто дѣйствиє, гдѣто прѣслѣдването, намирането прибѣжище и арестуването на Шейновски; както и четвъртото дѣйствиє: развяката и трогателнитѣ посредствени сцени, гдѣто дѣдо Драганъ открива, че синъ му Стамовъ е шпионинъ и дъщеря му Христина — една блудница, сж едни перли отъ драматическото искусство. Чудесно изненада горещата реторика на поета. Рѣчитѣ, които държатъ: Свѣтославъ, Гарибовъ въ края на драмата спрямо Бълодушкова, умиряющия Шейновски къмъ народа и дѣдо Драганъ спрямо своитѣ заблудени дѣца, — тѣзи рѣчи сж едни трогателни апотеози на чистата любовъ къмъ отечеството, на религиозностъ, справедливостъ и моралъ. — В. Т. В.

МАЛКИ ВѢСТИ И ВЪЛѢЖИ.

50-годишниятъ юбилей на В. Априлова. Единъ отъ виднитѣ български благодѣтели и патриоти Василий Е. Априловъ, роденъ на 1789 год. въ гр. Габрово се е починалъ на 1847 год. Отъ тогава сж 50 години. Учимъ се, че Габровчани сж рѣшили прѣвъ идущата есенъ да отпразднуватъ тая 50-годишнина.

БЪЛГАРСКА СБИРКА

СТАЧКАТА НА КОВАЧИТЪ.

Отъ Франуа Коппе.*)

Сждии! Мойта рѣчь ще бжде много кратка.
 Ковачитѣ въ сговорѣ за по-голѣма платка,
 Да сторжѣтъ стачка вси рѣшихж най-подирѣ.
 Тозъ свѣтъ отъ гладь и студъ незнайше нигдѣ мирѣ.
 Единъ день сжботенъ приехъ молба другарска
 Да идж въ наш'та зала душна и кръчмарска,
 Кждѣто много свои приятели познахъ —
 Вий знайте имена имъ да издамъ не щѣхъ —
 О дѣдо Жанъ! ми казватъ, въ насъ куражъ вече нѣма!
 Или безъ хлѣбъ ще мремъ иль платка по-голѣма
 Ще търсиме. Ний друго срѣдство отъ това
 Не знайме. И катъ най-старъ въ нашата срѣда
 Избрахме те да идешъ самъ при господара,
 Добрѣ да му раскриешъ наш'та болка стара;
 И чуйме ли отказъ. ще се разидемъ днесъ.
 Ти нашъ си... помогни! На тазъ висока честь
 Казахъ: разбира се! Доброто за другари!
 Да вдигамъ нѣкой бунтъ на тѣзъ години стари
 Най-малко имахъ цѣль, па и отдавна азъ!

*) Поета на *Les Intimités* и *Les Humbles*, на уединенитѣ къ-
 тове и пейзажи, на цѣль редъ лирически стихотворения, изпълнени
 съ една нѣжна тага и задушевностъ — се е отличилъ особено съ
 своитѣ стихотворни раскази. Неговитѣ малки поеми отъ тоя родъ,
 като *La Bénédiction*, *La Grève des Forgerons*, *l' Angelus*, ако и да
 нѣматъ високия поетически замахъ и сила на Виктора Хюго, по своята
 завършена идея и художествена форма можѣтъ да се равнятъ само
 съ *Легендата на Вѣковѣтъ*. Способността на Коппе да расказва и
 описва сж проявява не по-малко въ *Les Humbles* (Скроннитѣ), които
 сж перли въ съврѣменната френска поезия. Вънъ отъ усладата, която
 ви дава найсторски надялания стихъ, вий чувствувате дълбоко оная
 любовъ, оная милостъ къмъ малкитѣ, бѣднитѣ, изоставенитѣ въ свѣта
 — чувства които сж били и сж неизсякаемъ изворъ въ поезията на
 Коппе.

Прѣв.

Не мислѣж, че вечъ има милость зарадъ насъ.
 Но да откажж счетохъ, че ще е надменно.
 Станахъ, при господаря пѣтя взехъ рѣшено;
 Той оцъ обѣдваше, но ази пакъ влѣзнахъ,
 И му прѣдадохъ всичко щото длѣженъ бяхъ:
 За хлѣбътъ, за леглото, мжката голѣма;
 За скжпния животъ, и най-подирѣ вземамъ,
 Печалбитѣ прѣсмѣтамъ и учтиво тамъ
 Доказвамъ му, че може, безъ да губи, намъ
 Да наддаде. До край слуша ме той спокойно
 И лѣшникъ катъ счупи каза ми:

Дѣдо Жанъ,

Катъ честенъ человекъ ти харно си избранъ;
 За тебе азъ ще имамъ сѣвга мѣсто праздно,
 Но платката що искатъ мжчи ме омразно,
 И тѣзъ що вдигатъ шумъ сж най-лѣнивъ народъ,
 Че сутрѣ оцъ затварямъ фабричний заводъ.
 Това го знайте! Всѣки щото ще некъ чини.
 На туй азъ отговорихъ:

Харно, господине.

И съ болка на сърдцето трѣгнжхъ си тогазъ,
 Другаритѣ найдохъ, казахъ имъ всичко азъ.
 Врѣхъ туй голѣмъ шумъ... Клетви се излѣхж тука:
 Разбойници да сж, но да не хващатъ чука.
 И азъ се клеяхъ!... Защото не единъ дома
 Съ печалбата си вѣрвамъ, като е влизалъ
 Въ душата си е сѣщаль болката горчива;
 Не ноцъ една е била мрачна, безснлива;
 Безъ ничья помощъ братска и безъ двѣ пари,
 О нивга гладъ не би могълъ тѣй да мори!
 Тозъ ударъ върху менъ бѣ сжщий на злодѣя,
 Защото младъ не съмъ, нито пѣкъ самъ живѣж.
 И вечерята катъ влазяхъ гриженъ у дома,
 Азъ внучетата взехъ на свойтѣ колѣна —
 Баща имъ се пропи, а щерка ми починж
 Отъ ражданье—гледахъ ги азъ въ уста тозъ пѣтъ,
 Що гладъ какво е скоро ще да разбержтъ;
 И срамъ ме бѣ за гдѣто клетва тамо дадѣхъ;
 Но спомнихъ си веднага, че самси не страдахъ,
 А клетвата е, знайте,—нѣщо свято въ насъ

И значи дълженъ бѣхъ да я запазѣ азъ.
 Жена ми вечерята дойде си отъ прането
 И азъ раскрихъ ѝ всичко съ чело въвъ потъ облѣто.
 Тя, бѣдната, не даде признакъ за сърдня,
 А клюмна съсъ глава, въвъ подѣтъ взоръ опря
 И послѣ съ видъ спокоенъ каза:

Чуй, човѣче,

Ти знаешъ економка съмъ отдавна вече,
 Но врѣмената днесъ безъ друго по сж зли,
 И ний хлѣбъ имами салъ за петнайсетъ дни.
 Азъ отговорихъ:

Може да се найде цѣрътъ,

Катъ знаяхъ колко лошъ ще отзивъ да намѣрѣтъ
 Тѣзъ думи въвъ срѣдата дѣтъ се числѣхъ азъ;
 Катъ знаяхъ съ колко укоръ и съ какъвъ ужасъ
 Наказватъ бѣглецитѣ що излазятъ легки.
 О, сждници! Настахъ днитѣ недалеки,
 Мизерни дни, но знайте харно, че тогазъ
 Крадецъ да станѣ нивга не рѣшихъ се азъ.
 Че въ сѣнь да бѣ дошла тазъ мисль, ми се струва
 Щѣхъ да умрѣ, че нѣма много да мждрува
 Човѣкъ, за да съзре какъ този, що страдай,
 Какъ тозъ що смѣтка нѣма, ни извѣстенъ край,
 Неволно трѣгва въ пѣтътъ най-подиръ на злото.
 Но въ най-ужасний часъ, що знаѣ подъ небото,
 Кога прѣдъ менъ съ очи азъ виждахъ, гледахъ тамъ
 Жена ми, съ двѣ дѣца нахранени едвамъ,
 Оскудени за всичко, съсъ нищо несѣгрѣни;
 Прѣдъ тоя тѣженъ гласъ, прѣдъ тѣзи лица студени
 О, никога! Кѣлнѣ се въ близката си смѣрътъ,
 Че мисль зла въ глава ми не е минувала
 За улични злодѣйства, гдѣ окото вира,
 Ржката гдѣ посѣга ѣ сърдцето тупти.
 И ако гордостята ми прѣдъ васъ се ломѣ,
 Ако въ момента тозъ азъ молѣ се и плачѣ,
 То е за тѣхната сжда, що ме докача
 Дълбоко, ахъ!... Азъ дадохъ всичко зарадъ тяхъ:
 Дългъ, милость бащинска и обичъ що имамъ,
 Но сухъ хлѣбъ не стигна, подъ залогъ всичко бѣше.
 Азъ въ стаята не спирахъ... Тоя кѣтъ личеше

На сжща клѣтка съ вѣчно несѣгрѣнъ куминъ,
 И отъ тъмницата, що пазя тукъ саминъ,
 Азъ разлица не можъ ви каза че има,
 Слѣдъ туй, безъ работа и болка нетърпима.
 Не вѣрвате?... Но трѣбва да е человекъ
 Ходилъ съ ржцѣтъ въ джебъ, тогава да жалѣй
 Живота фабриченъ, въздухътъ му димящи,
 И екътъ на пилата, на чукътъ гърмящи.

Въ петнайсетъ дни остахми безъ една пара.
 Прѣзъ всичкото врѣме се скитахъ безъ да спра.
 И мраченъ търсѣхъ купътъ буренъ на тълпата,
 Отъ нейний шумъ упитъ забравяхъ азъ тжгата,
 Забравяхъ горчилата люти на гладътъ.
 Единъ день, прѣзъ ноемврий мѣсецъ на студѣтъ.
 Азъ влѣзохъ у дома и въ жгълътъ сѣднала
 Видѣхъ жена ми съ двѣтъ дѣца, поблѣдняла —
 Помислихъ на туй зло виновникътъ съмъ азъ—
 Изви се старата къмъ мене съ трѣпнжлъ гласъ:
 — Човѣкъ, отъ Mont de piété тозъ пжтъ ми отказватъ:
 Възглавницитъ мой се не добри указватъ.
 Кждѣ ще да намѣришъ хлѣбъ за насъ сега?
 — Отивамъ, казахъ азъ, и съ дързостна нога
 Тръгнжхъ за да поема службата изново.
 Макаръ че знаяхъ какъ ще съмъ приетъ сурово. —
 Въвъ кръчмата позната по-напрѣдъ влѣзнахъ,
 И тамъ наидохъ другари а изъ тѣхъ познахъ
 На стачката водачитъ най-упорити —
 На пѣрвъ пжтъ си помислихъ: лѣжжтъ ме очитѣ?
 Тамъ виждахъ да пиѣтъ, га други мрѣхж въ гладъ!
 Тамъ пияхж! О, нека проклетъ е този свѣтъ,
 Що плащаше за тѣзъ похоти вратоломни!
 И ядъ на толкозъ други клетки и бездомни
 Въ душитѣ хвѣрлѣхж. Къмъ тѣхъ азъ доближихъ.
 Видѣхж взорѣтъ мой, челото що мрачихъ,
 И катъ че вси разбрахж що искахъ да правж,
 Но безъ да взирамъ актъ отъ гледката корава
 Започнжхъ:

Чуйте ме какво ще кажж азъ,
 Шейсетъ годинъ лежжтъ на моя гърбъ тозъ часъ,

Жена, двѣ дѣца бѣдни хлѣбъ отъ менѣ очакватъ.
 И въ стаята, кждѣто тѣ животъ оплакватъ,
 Продадено е сичко и сме днесъ безъ хлѣбъ.
 За менѣ да бѣше салтѣ, случаятъ е най-лѣпъ
 Единъ трупъ йощъ ще дамъ хирургу вѣвъ рѣцѣтъ —
 И тѣй азъ ще се вѣрна съ тѣжъкъ срамъ въ очи,
 Но искамъ съ вашій гласъ туй да се разрѣши,
 За да не пада сетнѣ врѣзъ менѣ обвиненѣе.
 На вижете тѣзъ коси, рѣцѣтъ ми студени:
 Вечъ четирийсетъ годинъ се ковачъ брож.
 Остаите ме да ида, нека тамъ умрѣ!
 Рѣшилъ се бѣхъ да прося, уви, вѣзрастѣта ми
 Не позволи. Защото мина прѣзъ ума ми,
 Тазъ мисль, че е грѣхъ и срамъ подиръ цѣль редъ
 Годишни мжки просекъ да си на този свѣтъ,
 Съ рѣка отъ чука твѣрда, съ черенъ мракъ на чело
 Ахъ, молж ви! Не вѣрвамъ, че е толкосъ смѣло
 Да иска прошка старецъ като менѣ единъ.
 Остаите ме да се завѣрна тамъ саминъ,
 Па ако будж гнѣвъ, кажете на конецъ.
 Единъ отъ тѣхъ станѣ и рѣче ми:

Подлецъ!

Тогасъ усѣтихъ мразъ сърдцето ми да свива,
 Въ глава ми кръвъ да блика... Съсъ ярость страшна, дива
 Азъ впахъ очи въ лицето, що каза това...
 Туй бѣше единъ блѣденъ момъкъ, на глава
 Съсъ вчесана коса, по вкусѣтъ на момитѣ.
 Човѣче злобно и играчъ бѣ по кърчмитѣ;
 Той гледаше ме въ очи съ единъ глупавъ смѣхъ,
 А другитѣ мълчахъ, грѣмнати отъ страхъ.
 Тогасъ азъ чухъ да бий вѣвъ менѣ сърдцето цяло;
 Веднага сващамъ съ рѣцѣ чело потѣмняло
 И викамъ тамъ: жена ми, двѣтъ ми дѣца
 Ще да умрѣтъ отъ гладъ: некъ бжде туй така!
 Но клетва давамъ тукъ въ Светото провидѣнѣе
 Че ти ще ми платишь за туй си оскърбленѣе;
 Че ще се боримъ ний катъ честни буржуа,
 На тозъ часъ, въ туй мѣсто и съ чукѣтъ вѣвъ рѣка,
 Когото азъ по редъ избирамъ, и защото
 Е по-лекъ отъ оржѣе, по-лекъ отъ перото.

А секундантитѣ, другари, туй сте вий,
 Сторете мѣсто и отъ чуковетѣ тий
 Въвъ жгълъгѣ, ни дайте двата най-добритѣ.
 А ти, псувачо, ставай, блузата хвърли ти,
 Вземи чукътъ и плювай въ своята ржка!

И растреперанъ, дивъ, прѣзъ гжетата тълпа,
 Азъ сторихъ пжтъ, отидохъ вжтрѣ къмъ стѣната:
 И чукове избрахъ два между желѣзата,
 Катъ ги испитахъ здраво, най-добрий отъ тяхъ
 Захвърлихъ го на моятъ псувачъ що зовяхъ.
 Той слѣдваше да бѣбри, па взе чукътъ смѣшно,
 И катъ видѣ че влиза въ роля безуспѣшна,
 Издума:

— Хайде, старо, не дѣй става лошъ!
 Но безъ да дамъ глупецу да докача ощъ,
 Пристжпихъ съ вдигнатъ чукъ високо надъ главата —
 Катъ саяга азъ го владахъ и днесъ въвъ борбата —
 О, нивга въ кучето подъ ударътъ жестокъ,
 Съ очи за милость пълни, съ погледъ най-дълбокъ,
 Не бѣхъ видѣлъ молба съ такова унижение,
 Катъ тазъ що забѣлѣзахъ въ взора помъртвений
 На тоя глупъ треперко бѣгашецъ назадъ,
 И до стѣната стигналъ полумъртавъ блядъ.
 Но кжсно бѣше вече! На пжтна червени
 Отъ кърви цѣлъ потокъ азъ виждахъ между мене
 И тая тваръ що тукъ бѣ гръмната отъ страхъ;
 Съ единъ замахъ азъ долу мъртавъ го простряхъ.

Това й убийство, знамъ, и всичко ме наказва.
 Това не е дуслъ, а може да се казва.
 Прѣдъ мене той лежеше съ мозъкъ разнебитенъ,
 И катъ човѣкъ, едва съ умътъ си окопитенъ,
 Тѣй както Каинъ хваща да се мжчи самъ,
 Съ ржката на очитѣ азъ заставахъ тамъ.
 Тогава другитѣ до менъ се приближихъ
 И съ трепетни ржцѣ тѣ мойтѣ уловихъ,
 Но азъ отдалечихъ ги чрѣзъ единъ заманъ.
 И тѣмъ: остайте ме! убиецъ съмъ. казахъ
 И въ слушахъ. Слѣдъ туй азъ шапката си взимамъ

И между тѣхъ за помощ думата подирамъ :
 Туй за домашнитѣ, приятели добри!
 И на жена ми дребна сума се прати.
 Слѣдъ туй самичкѣ азъ на властѣта се придадохъ.

Престѣпкѣтъ ми тозъ е. Нищо не предадохъ,
 И нищо не желая за мене въ тозъ случай
 Въ защита да се казва... некъ се тури край.
 Азъ, вѣрно е, говорихъ доста на пространно,
 Но вий ще видите какъ често, нежеланно
 Фаталноститѣ раждатъ най-страшнитѣ дѣла.
 Въвъ болницата, дѣ жената ми умря,
 Дѣцата се намиратъ и до днеска двѣтъ.
 Тъмница, заточенье лѣвѣчно ми дадете
 Или пѣкъ милость, грижа малко азъ берж,
 Присждите ли смъртъ, то пакъ благодарж.

Александръ Узуновъ.

СТИХОТВОРЕНИЕ.

Есенна пѣсенъ.

Есененъ вѣтъръ хладно повѣва,
 Тжга в' душата скрѣбна навѣва;
 Тръпне сърдцето в' пѣсенъ тѣжовна,
 Лелѣй душата мечта любовна...

И споменитѣ се мѣркатъ мили,
 Що тамъ в' сърдцето негдѣ се крили...
 Тъмнѣй гората и запусѣва:
 Вѣтърътъ листѣ далечъ отвѣва...

А кога слънце въвъ вечеръ хладенъ
 Прѣска позлата надъ свѣтътъ страденъ,
 Защо жаловно млѣква полето?
 Защо се свива в' болки сърдцето?...

Добри Даневъ.

Критъ и критский въпросъ.

(Историческо-политически бѣлѣжки).

Предговоръ. — I. Географически прѣгледъ. — II. Старата история. — III. Критъ подъ турското владичество. — IV. Съвременнитѣ възтания и реформи. — V. Сегашното положение. — VI. Най-новата фаза на критския въпросъ.

О, мой милый, русски приятелю! обичай моятъ братъ критянитѣ; ако ти си хладенъ къмъ поезната и красотата и не си въ сила да ги обичашъ зарадъ красотата и високото съчетание на мящното и суровото въ тѣхний чуденъ животъ, то обичай ги заради тѣхнитѣ горди, свободолюбиви чувства, ва негарящия сърдцата ний пламъкъ на независимостта. *К. Н. Леонтьевъ.*

(Изъ „Живия Християнъ въ Турція: Христо.“)

Многострадалний Критъ е кжтъ отъ чаровний Истокъ, какго критский въпросъ е неотдѣлна часть отъ великия Источенъ въпросъ.

Въ послѣдньо врѣме очитѣ на цѣлъ свѣтъ сж обърнати къмъ този классически островъ — „стоградия“ Критъ, отечеството на Зевса-Юпитера, древнията държава на Миноса. Крвопролитията, извикани отъ послѣдното възтание на свободолюбивитѣ критяни, докара намѣсата на Европа за уреждане-то критския въпросъ.

Критъ е въ блокада. Блокиранъ е отъ ескадритѣ на шеститѣ велики сили, грижливи охранители на международния миръ.

Цѣльта на тѣзи „мирна“ блокада била да се усмири острова, да се прѣдвари една война между Гърция и Турция, да се запази европейския миръ. Защото, казватъ, гръцко-турската война или освобождението и присъединението на Критъ къмъ Гърция значало начало на всеевропейско стълкновение. — А защо значало това? Отговарятъ различно..., ала главното било, защото нарушението „цѣлостъта и непокжтността на Оттоманската Империя“ въ една точка щѣло да поведе слѣдъ себе си и други нарушения и разчленения — необходимъ поводъ за свади и бой между великитѣ сили.... Така казва хуманна Европа...

Какъ ще се свърши критската буна? Какви ще бжджтъ послѣдствията отъ блокадата около Критъ? Увлѣклата се въ своето застъпничество за Критъ Гърция, ще се оттегли ли съ правдни рѣцѣ отъ една борба, въ която се е втурнала съ

цѣль да спечели присъединението на своитѣ однородци? Ще допустне ли Европа една война между Гърция и Турция и, ако подобната се появи, не ще ли вече настане смъртний край на Болний челоувѣкъ?

Ето въпроси, на които ще отговори малко-много не далечното бждще. Критъ е точката, която сега поглѣща всички вниманія. Едно запознаванье съ неговото мнждло и настояще съдържа не малкъ интересъ и въ много отношения. Ний ще направимъ това като се ползуваме отъ имащитѣ се у насъ подръжа крайно недостатъчни пособия. Нашии очеркъ нѣма притязанията нито на ученъ трактатъ, нито пъкъ расчита да внесе нѣщо ново въ книжнината за Критъ. Той има за цѣль да даде на бѣлгарския читателъ кратки свѣдѣния за Критъ, за неговата политическа исторя и сегашно положение.*)

I.

Географически прѣгледъ.

Островътъ Критъ, слѣдъ Кипъръ, е най-обширний отъ островитѣ въ Архипелага. Той се протяга на дължъ 260 километра, а на ширина между 12 и 55 километра. Критъ е една естествена принадлежностъ на Еллинский полуостровъ. Международнитѣ договори, които располагатъ съ народитѣ безъ да ги питатъ, сж го направили въ настояще врѣме едно турско владѣние. Обаче Критъ си е гръцки не само поради болшинството на населението, но още и поради почвата си, климата си и географическото си положение, казва Елизе Реклю. Отъ всѣкъдѣ той е обиколень съ дълбоки морета, само на сѣверо-западъ подморскитѣ скали го вържатъ съ Пелопонесъ.

Едно врѣме, въ старината, Критъ е ималъ до 2,000,000 жители. По-късно въ врѣме на владичеството на Венециянцитѣ на острова прѣди идванъето на Турцитѣ, Критъ броилъ 700,000 жители. Въ 1847 год. тѣзи цифра е спаднала на 160,000, а въ послѣднво врѣме не надминува 250 — 275,000.

Населението на Критъ е гръцко. Има обаче албански и доста италиянски елементи. Едва $\frac{1}{4}$ отъ това (37,800 души) население е мюсюлманско. Има и около 3200 души евреи.

*) Извори: Encyclopédie Universelle: Candie et Crète; — *Elisée Reclus* Nouvelle Géographie universelle, L. L'Europe Meridionale, Paris 1876; — *Les affaires de Crète*, Paris 1876; — *К. Н. Леонтьевъ*; Изъ Живни Христианъ въ Турци; — Нѣкои свѣрвѣнни журнални трудове и пр.

Расположенъ на почти еднакво разстояние отъ Европа, Азия и Африка, островъ Критъ заемалъ срѣдището на старий свѣтъ. Той билъ точката за досѣгане на три суши - Европа, Азия и Африка. Критъ „съ стотѣхъ града“ (Хекатонполисъ), както го наричахъ въ древността, въ врѣмето на своето благоденствие, е билъ най-богатий и плодороденъ островъ съ защитени пристанища, съ живописни мѣстности. Още Аристотель забѣлѣвалъ важното мѣстоположение на Критъ прѣди 2000 години и, споредъ него, този островъ е билъ назначенъ да стане общо срѣдище на търговскитѣ дѣйствиия въ Источното Срѣдиземно море.

Критъ е запазилъ и до сега своята плодородна почва, своитѣ пристанища и своята хубостъ, ако и да е загубилъ много отъ своята търговия и своята важностъ, ако и да се е отказалъ отъ своего надмощие надъ моретата. Прѣди 3000 години критянитѣ не отстъпвали туй морско надмощие никому. Неговата многобройна флота се домогвала за него, а неговитѣ колонии, распрѣснати до Сицилия, свидѣтелствували за размножаванье на населението му.

Напрѣко массивната срѣднѣ-горска Ида дѣли острова на двѣ части: источна и западна.

На источната полвчна се издигатъ *Бѣлитѣ Планини* (Левка-ора, Аспра-вуна) високи 2,469 метра. П-низка е Ида — 2,164 метра. Сега тѣзи планини сж почти оголѣли, безъ гора, когато въ старо врѣме тукъ е имало дѣвственни джбрави и е расла богата цѣлительна растителностъ.

Бѣлитѣ планини сж познати още подъ названиее *Планинитѣ на сфакиотитѣ*, население, което е останало тука отъ дорийскитѣ племена, запазено чисто отъ всѣка примѣсъ и загнѣдено, като въ нѣкоя крѣпостъ, въ тѣзи недостъпни и оградени отъ самата природа противъ всѣко вѣнкашно нападение тѣсини. Тукъ има сфакиотски села, за гдѣто може да се отиде само прѣвъ онѣзи каменливи сипеи, които буйнитѣ потоци сж създали съ шумното си паданье. Дойдѣтъ ли дѣждове, сипейтѣ се напълнятъ, всѣко съобщение прѣстава. Тогазъ казватъ : „вратата е затворена!“ Напраздно турцитѣ сж се опитвали да насилѣтъ портата на тѣзи велика планинска крѣпостъ по врѣмето на разнитѣ възстания. Трѣбви да прибавимъ, че върху височинитѣ на „Бѣлитѣ планини“ се растилатъ дълги полени, които могатъ да хранѣтъ едно многочисленно население.

„Бѣлитѣ планини“ сж недостъпни до толкова, че не само не вѣдѣтъ тука съ конѣе, но и обикновенното муле, колкото вѣренъ кракъ и да има, е не годно за Сфакийската областъ. Почвата тамъ е неплодна; освѣнъ овцевѣдство и ловъ занаяти други нѣма; половинъ година владѣе сурова зима. Самото турско началство не знае що да чини, когато трѣбва да събира отъ сфакиотитѣ данъкъ. Тѣзи „Бѣли планини“ сж сжщото, каквото е Черна-Гора за Балканския Полуостровъ. И въ древността сфакиотитѣ сж се славили като стрѣлци съ лѣкъ, сега се славятъ като стрѣлци съ пушка. Въ врѣме на войната за независимостъ на Гърция въ 1821 и слѣд. години, тѣ най-вече отъ всички други критяни врѣдѣхъ на турцитѣ. За това и гърцитѣ отъ долинитѣ и градоветѣ, макаръ и въ мирно врѣме, се божатъ отъ тѣхнитѣ лѣжбѣ, тѣхнитѣ нападения и кражби и ги наричатъ крадци (*клефти*), но гълчатъ ги съ нѣкаква си приятелска удобрителна усмивка и думата *клефти* се произнася съ такова чувство, съ каквото ний произнасями думата „хжшъ.“ Сфакиотитѣ сж необикновенно снажни, красиви, силни и леки.

Въ цѣлий островъ не се срѣща, освѣнъ едно истинско поле, Мессара, житницата на острова, на югъ отъ Ида. Тукъ нѣма нѣкои голѣми рѣки, освѣнъ Иеропотама (Святата рѣка), която тече прѣвъ Мессарското поле, а има малки долове и потоци. За туй пѣкъ брѣговетѣ на острова сж твърдѣ развити и образуватъ живописни заливи и удобни пристанища. Най-главнитѣ заливи сж: Кисамо, Канея, Суда, Армиро, Мегало-Кастронъ, Мирабелла, Сития и Массура.

Климатътъ на островъ Критъ е извънредно приятенъ, мекъ и понася за най-разнообразни произведения. Срѣдната температура лѣтъ е 27°.

Почвата е необикновенно плодovита и на нея сполучва и вирѣе всичко, дори и захарната трѣстика и кафето. Както промишлеността, тѣй сжщо и земледѣлието сж западнали поради политическитѣ условия и постояннитѣ размирици. За сега главнитѣ произведения за извозъ сж: дървено масло, вино — и двѣтѣ твърдѣ хубави — овошки, сапунъ (гиритски), медъ, коприна и сингеръ. Годишниятъ извозъ възлазя на 17,000,000 лева. Мирътъ и редътъ биж одесетерили този извозъ. Турското правителство е добивало отъ Критъ всичко 2,000,000 л.

Сега островъ Критъ е раздѣленъ на 8 епископски епар-

хии, съ единъ митрополитъ. На острова има 30 мѣнастиря. Болшинството на жителитѣ живѣе въ 800 села, а гражданитѣ — всичко около 23,000 души, живѣятъ въ Канея (старата Кидония), Кандия (Мегало кастронъ) и Ретимно, въ подножието на Ида. Административно цѣлий островъ е раздѣленъ на 3 окръга (санджака) и 20 околии (кази). Пятицата сж въ твърдѣ жалко състояние. Съобщенията ставатъ съ конѣе, катъри и магарета.

Административната столица на острова е Канея, който има до 12,000 жители. Градътъ е доста хубавъ. Тукъ живѣе главниятъ управителъ и другитѣ централни власти. Ираклионъ или Кандия е толкова голѣма, колкото и Канея. Тукъ се намиратъ прочутитѣ фабрики за сапунъ, познатъ въ нашитѣ мѣста подъ названието „гиритски сапунъ“.

Ето какъ характеризираше, слѣдъ прѣкрятяванье възстание-то, въ 1868 г., нѣкои отъ по-главнитѣ градове руский талантливъ писателъ и публицистъ К. Н. Леонтьевъ: „Халепа е село на половинъ часъ мѣсто отъ Канея, а града Канея, то е както руский Петербургъ. Имаме и Москва — Ираклионъ или Кандия, която наричатъ и Мегало-Кастро. Ти мислж. си чель, че турцитѣ обсаждаха Кандия 25 години, и че подъ нейнитѣ стѣни погинаж херцогъ де Бофоръ, когото во врѣме на Фрондата наричаха „le roi de Halle“ и който бѣ толкова популаренъ между парижския простъ народъ.

„Ираклионъ е древната критска столица, въ която живѣе митрополита на цѣлий островъ; тамъ религиозното чувство е по-силно; тамъ и турцитѣ сж по-страшни съ фанатизма си. А Канея — това е Европа; тука свѣтската власть е единъ паша, който знае да приказва по френски; тука се вѣжатъ консулски флагове на всички държави, тука е „la colonie еугорѣenne“ шепя търговци срѣдня ржка, доктори, военни лодки, европейски чиновници. Градътъ е нечистъ и душентъ, затворентъ въ крѣпостъ, тѣсенъ, досадентъ. Но и въ него, ако щешъ има своя поезия; той напомяна описанията и картинитѣ отъ срѣднитѣ вѣкове: тѣсни улици, които още неотколѣ (при Велипаша) почти се обагриха съ кръвь. Екипажи нѣма; тѣлни пѣшаци и ездаи; всички тяжести возятъ на мулета и магарета; одежди—пѣстри, рѣчи шумни, дюгенитѣ развалени...“

II.

Старата история на Критъ.

Мѣстоположението на Критъ го е направило още въ най-старо врѣме да бѣде огнище на еллинската култура. Въ прѣданията и митологията на старитѣ еллини, Критъ държи едно първостепенно мѣсто. Споредъ тѣхъ, тукъ въ „стоградний островъ,“ подъ планината Ида, е отхраненъ върховний древне-еллински богъ Зевсъ. Критянитѣ първи сж захванжли да обработватъ желѣзото и туча. Критъ е люлката на искусствата и занаятитѣ, както това става ясно отъ хубавата приказка за Дедала, която тукъ е поржала за себе си и за сина си Икаря крилѣ и отлетѣли прѣвъ море.

Първата грѣцка държава, за която историята помни, е била Миносовата държава на Критъ. Царь Миносъ е създателтъ на първитѣ закони и на първитѣ държавни наредби въ еллинский свѣтъ. Поради това, той, споредъ грѣцката митология, станалъ е и на онви свѣтъ единъ отъ тримата сѣдци, които сѣдятъ хората подиръ смъртъта имъ. Миносъ е очистилъ околното море и островитѣ отъ разбойници. Водачтъ на критянитѣ Идомей играе твърдѣ голѣма роля въ Хомеровата Илиада, която въспѣва прочутата Троянска война. Най-старитѣ жители на Критъ, споредъ О. Худасъ,*) която сж zapomнили, сж било *аэтоктони* (туземци); отпослѣ сж дошли тукъ финикийцитѣ, послѣ кирейцитѣ, които сж се запазили подъ името *хидонци*, на западний брѣгъ, и етиокрити, на источний.

Тукъ отпослѣ се е заселило дорийското племе, което е донесло съ себе си она войнишки комунизъмъ, който е билъ въдворенъ отпослѣ въ Спарта. Дорийци се явили тукъ, около 1000 години прѣди Христа и основали около 20 независими държавици. Тѣ покорили туземцитѣ, станжли властующи и пълноправни граждани. Освѣнъ граждани, имало други два по-долни класса: а) *периеки*, които имали граждански, но не и политически права и б) *роби*, привързани о земята, които обработвали общинскитѣ или частнитѣ земи. Прѣсичаньето на острова съ планини, които образуватъ множество отдѣлени една отъ друга живописни долини и урвести мѣстности, е въроятно най-главната причина, гдѣто се появили множество отдѣлни държавица, републики, на които владѣнията се о-

*) Видѣъ Enc. Univers. Candie.

граничавали съ чертитѣ на обитаемото мѣсто. Тѣзи естествени раздѣленья сж били причината, гдѣто дълго врѣме жителитѣ на Критъ не сж могли да се събиратъ въ една конфедерация. Тѣ били много повече раздѣлени помежду си, отколкото шѣхж да бждатъ, ако бѣхж населили равни острови въ Архипелага. Малка или голѣма държавицата, която занимавала срѣдата на всѣка долина, тя не можела да се съобщава съ своитѣ съсѣди иначе освѣнъ чрѣзъ тѣсни пътеки, които лесно можели да станатъ непристъпни съ издиганъето на най-малката крѣпостъ. Тѣзи малки държавици имали свое отдѣлно управление, свой сенатъ, свое народно събрание, своитѣ монети, но всѣки опитъ на нѣкоя отъ тѣхъ да завладѣе друга и да се разшири на нейна смѣтка не се удавалъ. Всѣка държавица е имала свой съвѣтъ отъ 30 члена. Дѣцата били хранени и възпитавани общински, както въ Спарта. Най-главнитѣ градове сж били: *Кносъ*, столицата на Миноса, гдѣто е билъ баснословний лабиринтъ, обиталище на Минотавра, на когото атинянитѣ проваждали въ жертва момчета и момичета, като наказание за гдѣто бѣхж убили сина на Миноса; както се знае Тезей отрепа това чудовище и спаси Атина отъ всѣки годишнитѣ жертви; *Хортинъ*, *Елевтерна*, *Хиерапитна*, *Литъ*, *Кидония* (днесъ *Канел*), *Полирения*, *Олеръ*, *Бена* и др.

Въ врѣмето на персидскитѣ боеве Критъ е билъ особно много раздѣленъ на автономни градове или държавици, които непрѣстанно сж се бияли помежду си, както впрочемъ сж правѣли и другитѣ еллински държавици въ Европа. Критскитѣ наемници-войници сж били прочути и за пари сж служили въ всички войски. Тѣй като Критъ е взелъ участие въ нѣкои войни противъ римлянитѣ, тѣзи послѣднитѣ въ 66—67 год. прѣди Хр. нападнали и прѣвзели Критъ и образували отъ критскитѣ раздѣлени градове една федерация. Въ римско врѣме Критъ е съставлявалъ особна така нарѣчена сенатска провинция, съ единъ пропреторъ, съ единъ легатъ и единъ или два квестора.

Въ врѣмето на императора Тита единъ отъ ученицитѣ на св. Павла обзърналъ критянитѣ въ християнство. Когато римската империя се раздѣли на двѣ, въ 395 година, Критъ оставж къмъ источната, Византийска империя. Вътрѣшнитѣ свади и борби между отдѣлнитѣ градове на Критъ не прѣ-

ставали и тогава. Между това хубостта на климата, плодородието на земята и удобството на пристанищата, привличали всевъзможни завоеватели. Славянитѣ, въ началото на срѣднитѣ вѣкове, били тоже привлѣчени на този островъ и макаръ да не го държели дълго врѣме, оставили доста слѣди, както и въ самата Еллада, въ названіята на нѣкои села и мѣста.

Отъ 673 год. арапитѣ непрѣстанно нападали и плякосвали критското крайморие. Въ 824 год. Сарацинитѣ (испанскитѣ арапи) дошли съ флота, прѣдвождана отъ Абу-Хасанъ и покорили съвсѣмъ Критъ. Всички залѣгания на византийскій императоръ Михаилъ II-ий да избави Критъ останали безуспѣшни.

Въ врѣме на сарацинското владичество Критъ станжлъ опасно корсарско гнѣздо, отъ гдѣто единъ цѣлъ вѣкъ арабскитѣ морски разбойници грабили всички кораби и брѣгове на срѣдиземното море. Византийскій императоръ Константинъ VII сжщо се опиталъ да отнеме Критъ отъ арапитѣ, но пакъ напраздно.

Едвамъ въ 901 година, въ врѣме на владичеството на Романа II, византийскій войвода Никифоръ Фокасъ отнелъ Критъ отъ сарацинитѣ и го повърналъ на Византийската империя.

Когато нахълтали кръстонсцитѣ отъ западъ и усвоили Цариградъ (1204 г.) и голѣма часть отъ Византийската империя, Критъ се паджлъ като дѣлъ на Бонифация, Монферадски маркграфъ. Този послѣдний продалъ своя дѣлъ веднага на Венецианската республика. Отъ това врѣме, до срѣдата на 17 столѣтие, Критъ е билъ въ рцѣттѣ на венецианцитѣ, които съ голѣма мжка установили своята власть, но и слѣдъ това борбата на критянитѣ противъ новитѣ господари никога не прѣставала.

Въ 1645 год. турскій султанъ Ибрахимъ се отзовалъ при Канея съ 100,000 войници, обсадилъ го 50 деня и усвоилъ този главенъ критски градъ. Слѣдъ това той ударилъ на Кандия. Цѣли дваесе и четири години турцитѣ се борили непрѣстанно противъ този градъ и най-послѣ, въ 1669 година, великий везиръ Кюпрюлю Мехмедъ паша, единъ отъ най-личнитѣ и кадърни характери въ оттоманската история, въ врѣмето на султанъ Мухамеда IV (1648—1687), го прѣвзелъ и венецианскитѣ господари били изгонени отъ него. Трѣбва да се каже, че защитителитѣ на Кандия сж борили юнашки съ нападателитѣ

турци. Стѣнитѣ, подземнитѣ пжтеки се обливали съ потоци кръвь. Най-много тука сж се отличили френцитѣ, които подѣ прѣдводителството на херцогъ де Бофоръ, помогнали да се продължи съпротивлението. Най-подирь борбата станала невъзможна. Когато великий везиръ получилъ ключа на критскитѣ порти, срѣщналъ се съ френския посланикъ на Людовика XIV и рекълъ му: „французитѣ сж нашитѣ приятели, но на всѣкъдѣ ний ги намѣрвами да се боржтъ редомъ съ нашитѣ врагове.“ Отъ тогавъ турцитѣ станжли господари на острова.

III.

Критъ подъ турското владичество,

Критъ никога не е мирясвалъ, никога не се е помирявалъ съ робското си положение. Борбата на критянитѣ противъ турцитѣ за свобода не е почти никога прѣставала. Прѣвъ всичкото врѣмена 200 и повече годишното владичество на оттоманитѣ въ Критъ, жителитѣ му сж правили постоянни опити за своето освобождение. Може да се каже, островътъ е билъ въ постоянни периодически възстания.

Усиленно критскитѣ буни сж се подкачали въ началото на сегашний вѣкъ. На първо мѣсто трѣбва да се помене възстанието, съврѣменно съ голѣмата грѣцка буна.

Както се знае, елинската буна (завѣра) отъ 1821 год. не бѣше нищо друго освѣнъ една революция, извикана отъ духа на врѣмето, отъ хлуйванието на онѣзи идеи за възражданieto и освобождението на националнитѣ, които обвзехъ цѣла Европа слѣдъ голѣмата френска революция. Не може да се каже, че турското владичество и неговитѣ притѣснители сж сами по себе си извикали грѣцкото движение за освобождение. Потомцитѣ на Османа сж се доволствували само да събиржт десетѣкъ отъ раитѣ, да ги облагатъ съ всевъзможни берии и даждия, вато не ги пускали само да бжджт равни съ тѣхъ въ управлението на страната. Тѣ бѣхж оставили тѣзи ряя да се управлява черковно отъ своитѣ духовни пастири и нито се бъркахъ въ общинската имъ автономия. Гърцитѣ прѣвирахъ невѣжеството на турцитѣ, които, отъ всичко се виждаше, не бѣхж кадърни нито за дипломация, нито за финанси. За занеманѣто на тѣзи служби турцитѣ прибѣгвахъ къмъ гърцитѣ. Непосрѣдственната причина на грѣцкото възстание въ

1821 год. бѣше, отъ една страна русско-турскитѣ войни, отдѣлянето и провъзгласяванье за независимъ. Али Тепеленли, Янински паша, който бѣ прѣдложилъ самъ на гърцитѣ да послужи за орджие на тѣхната независимостъ.

Тукъ не му е мѣстото да расправами дългитѣ перипетии на една славна борба, увѣнчана съ сполука, въ която гръцкии народъ, мъже и жени, стари и млади, съ самопожертвованията си и героизма си, доказаха на цѣлъ свѣтъ, че са способни за една по-добра участь.

Ще поменемъ единъ-два отъ безбройнитѣ исторически епизоди, въ които се изобразява благороднии патриотизмъ и самопожертвованията на еллинската жена. Аркадийскитѣ поднасяли на олтара на Св. Богородица своитѣ брачни вѣнци, като прѣдварително се прогласявали за вдовици, ако страхливостъта на мъжетѣ имъ би ги изоставила на побѣдата на невѣрнитѣ. Дѣвицитѣ снемали своитѣ прѣмѣни и ги принасяли въ жертва на отечественното дѣло. Единъ европеецъ, който посѣтилъ жената на Канариса, единъ отъ бунтовнишкитѣ войводи, намѣрилъ я, че лѣе крушуми. Когато той ѝ казалъ: „Вий имате юнакъ мъжъ.“ Тя отговорила: „нима азъ би го взела за мъжъ, ако не бѣ такъвъ.¹⁾

Наваринскитѣ бой, въ който флотитѣ на Англия, Франция и Русия показаха чудеса отъ храбростъ и особенно такива на искусство, защото турскитѣ кораби и сили бѣха три пати по-голъми отъ тѣзи на съюзнитѣ войски, Наварински бой, може да се каже, бѣше послѣдний ударъ на турското владичество въ Еллада. Тука се унищожи турскитѣ флотъ, тукъ се искупи и запечатана гръцката независимостъ.

Между това Критъ пакъ остана да чезне подъ турско владичество. Той бѣше отстъпенъ на Мехмедъ Али, Египетскитѣ паша, който го влада 10 години до 1840 год. Не много обаче слѣдъ това, когато островътъ прѣминъ отново подъ властъта на Султана, избухна второ крискто възстание въ нашето столѣтие (1858 г.)

То биде усмирено съ обѣщанието, че ще се направятъ реформи, особенно, че ще се намалатъ данъцитѣ, харача, ще се введе равноправностъ между християнитѣ и турцитѣ, ще

¹⁾ Коллассъ, История на Турция.

се даде възможностъ и на християнитѣ да взематъ участие въ управлението редомъ съ мюсюлманитѣ и най-послѣ, че нѣма да се прѣслѣдватъ тѣзи, които сж приели или приематъ християнската вѣра.

IV.

Свъръженнитѣ възстания и административно-политически реформи.

Монитѣ Гърци, безъ сила, безъ водители и безъ помощъ, очакватъ своето освобождение и ще го дочакатъ. Въ глухитѣ села, въ планинитѣ, до толкова недостатъци, че нѣдето, неродено въ тѣхъ не сѣбе да стапи по тѣхнитѣ стрѣвинни, — и тамъ тѣзи хубавци и бандити, чиято рѣка тѣи месно се хваща за ножа, и тамъ тѣ бърватъ да се учатъ; и тамъ завеждатъ школи, исписватъ учители отъ Гърция, крадатъ ги нощъ съ оръжия въ рѣка, когато турцитѣ се мчатъ да прѣкъснатъ тѣзи свъръка съ свободна Атина.

(К. Н. Леонтьевъ, Хрисѡб.)

Прѣдаванъето на йоническитѣ острови отъ страна на Англия въ рѣцѣтѣ на Гърция изново съживи надѣждитѣ на критянитѣ (1863 г.) Общанитѣ реформи не се ввеждахъ, населението все повече и повече усѣщаше притѣснения и прѣслѣдвания и ето защо въ 1866 год. пламнѣ ново възстание, най-упорито отъ всичкитѣ. Турцитѣ дълго врѣме обсаждахъ възстанниците въ разни мѣста и особно въ височинитѣ на Апокоронъ, тѣ прѣвзехъ съ пристѣпъ прочутиятъ манастиръ Аркадионъ, който въ послѣдната минута рѣшителнитѣ и отчаяни възстанници хвърлихъ на въздухъ. На другата година възстанниците, които не бѣхъ се прѣдали и усмирили, удържяхъ нѣколко побѣди въ малки сражения съ турцитѣ. Тѣ свикахъ Народно Събрание, което нареди врѣменно правителство отъ името на грѣцкый краль Георги. Възстанието се поддържаше отъ грѣцкитѣ богаташи търговци и патриоти, които богато и щедро проваждахъ пари и всѣкакви срѣдства на възстанниците. Патриотически комитети дѣйствувахъ открито въ Атина и въ други мѣста на Еллада. На 1868 година Портата рѣши да обява ултиматумъ на Гърция а въ слѣдующата 1869 год. великитѣ държави събрахъ конференция въ Парижъ и накарахъ Грѣцкото правителство да се отрече отъ Критъ. При все това неудоволствията въ Критъ се продължавахъ и едва на 1878 год. критянитѣ прѣстанахъ да взематъ участие въ турското управление на острова.

Въ 1867 (6-й септемврий) султанътъ бѣше издалъ фир-

манъ, съ който прогласи единъ органически уставъ за вж-грѣшното управление на Критъ. Този ферманъ се отправяше къмъ Хюсеина Али-паша, командантия на войскитѣ въ Критъ и генералъ-губернаторъ на острова, както и къмъ другитѣ каймаками и мютесарифи. Откакъ исказва своитѣ съжалѣнія за загубитѣ и злочестинитѣ, постигнажи Критъ поради безредицитѣ, султантъ, за да помогне на злото, общава опрощаванъето за двѣ години на десетъка, а отъ 1870 год. да се взема само половина десетъкъ (5⁰/₀) и то за мѣстнитѣ нужди. Освѣнъ това освобождаватъ се християнитѣ отъ харача (воененъ откупъ) доклѣ сж освободени мюсюлманитѣ отъ самата военна повинность, като се общава, че ще се уважатъ и другитѣ искания на жителитѣ за данъцитѣ.

Споредъ новий органически уставъ,¹⁾ прогласенъ въ 1868 год. 10-й януарий, управлението на острова се възлагаше на единъ валия, а военното управление—на единъ комендантинъ. Валията ще има двама помощници: единъ християнинъ и единъ мюсюлманинъ. Островтъ, който съставлява единъ вилаятъ се дѣли на нѣколко санджака, имащи за управители (мютесарифи) половината християни, половината мюсюлмани. Турскитѣ мютесарифи ще иматъ християни моавини и обратно. Санджацитѣ (обрѣжия) се дѣлятъ на каази (околии), управлявани отъ каймаками, мюсюлмани или християни, съ помощта на моавини, както и мютесарифитѣ. При валията (главний управителъ), както и при мютесарифитѣ и каймакамитѣ, ще има по единъ управителенъ съвѣтъ, състоящъ отъ членове по право и членове, избрани отъ общинитѣ. мюсюлмански и християнски. Съвѣтитѣ състожатъ отъ около 12 души. Въ християнскитѣ санджаки избранитѣ сж все християни. Официалната корресонденция се пише на двата езика: грѣцки и турски. Сѣдилищата състожатъ отъ турци или християни, споредъ характера на населението, или пъкъ сж смѣсени.

Споредъ 12-й чл. въ главний градъ ще има едно общо народно събрание, въ което всѣка кааза се прѣдставлява отъ двама делегати. Тѣзи прѣдставители сж турци или християни, споредъ каазата, която ги праща. Това събрание има за цѣль да се занимава съ въпроси отъ обща полза, съ развитието на пѣтищата на съобщението и съ всичко, което помага да се

¹⁾ Вж. Législ. Ottomane, Aristarchi-bey, t. II.

развива търговията, земледелието, индустрията, а също така и съ распространение на просвѣщението.

Този фирманъ, органическии уставъ отъ 10-й януарий 1868 год. и прибавенитѣ къмъ него правилници за уреждането административно, съдебно и финансово на Критъ оставаха мъртва буква по простата причина, че въ турско обикновенно злото не е въ учрежденията, а въ лицата, въ традицитѣ и въ онѣзи система на *яваша* и на *бакалѣмъ*, които сж по-силни отъ всички реформи и отъ най-голтмото желание на падишахитѣ да прѣобразуваатъ страната си.

Народното събрание е било свиквано съвсѣмъ нередовно, защото при първото му свикване, 42 души християни дадохъ на валията Сами-паша едно изложение, въ което като напомняхъ, че Али-паша бѣше нарѣкълъ тѣхното ново управление „автономия“ (Selfgovernment) искаха, щото то да се развива въ пѣтя на едно по-добро самоуправление; а между това разнитѣ управители постоянно нарушавали органическии уставъ, особно наредбитѣ за данъцитѣ, за правосъдието и за неприкосновенността на личността. Тѣ протестираха противъ прилагането на турската конституция въ Критъ и искаха изпълнението на този уставъ въ всичкитѣ му точки.¹⁾

На 1875 г. ново революционно движение обхваща Балканский полуостровъ. Тоя пѣтъ искрата бѣше хвърлена изъ срѣдата на Босна и Херцеговина, а подхванѣта въ България. Новото движение се отзовава 1877 г. и на пзмчений островъ...

Берлинский конгресъ, който имаше за цѣль да уреди международното и вътрѣшно отношение на освободенитѣ и неосвободени изъ подъ турското иго земи, не испустиха изъ видъ и Критъ. Въ 23-й чл. на Берлинский договоръ се казва, че Високата Порта се задължава да приложи внимателно въ о-въ Критъ Органическии Уставъ отъ 1868 г., „като се внесатъ въ него измѣненията, които се намѣрятъ за справедливи.“ Подобни устава щѣха да се изработятъ и за другитѣ области на Европейска Турция, за които въ Берлинский договоръ не се прѣдвижда особено устройство.

Този същий членъ на Берлинский договоръ прѣвиждаше какъ ще се изработятъ новитѣ устава за всѣка провинция, но той не прѣвидѣ какъ ще се внесатъ „справедливитѣ из-

¹⁾ Английската сѣня книга Blue Book. Turkey K. 1, 1870. Further correspondence respecting the affairs of Turkey, p. 12.

мѣнения“ въ органическии уставъ на Критъ. Ето защо на другата година делегати отъ острова направихъ единъ проектъ за реформи, който на 1-й октомврий 1878 год. биде приетъ отъ султана. Споредъ този проектъ на критянитѣ се давахъ слѣднитѣ допълнителни административно-политически реформи:

1) Управителтъ на Критъ трѣбваше да бжде непрѣменно християнинъ, назначаванъ отъ султана;

2) Отъ четирмата мюлесарифи двамата трѣбваше да бждатъ християни;

3) Народното събрание трѣбваше да състои отъ 49 християни и 31 мюсюлмани;

4) Сѣдилището на сѣакиотитѣ да бжде съставено отъ християни и ни единъ турски войникъ да не ходи въ земитѣ имъ.

Редътъ се възстанови слѣдъ тѣзи нови реформи. За генералъ губернаторъ на острова се назначи Каратеодори паша (5 ноемврий 1878,) слѣдъ нѣколко дена обаче (22 ноемврий) замѣсти го Фотиадисъ паша, който на 22 ноемврий 1879 отвори първо народно събрание. Врѣмето на Фотиадисъ пашовото управление, което трая до 1885 год. бѣ врѣме на икономическа и организаторна дѣятелность. Този главенъ управителъ си спечели симпатиитѣ на населението. Наслѣдникътъ на Фотиадиса туркофилтъ Саввасъ-паша веднага съ идванъето си извика вълнения въ самата столица Канея, и изъ цѣлата провинция. Това вълнение утихна само когато Саввасъ-паша даде писменно задѣлжение, че ще управлява споредъ даденитѣ отъ Султана реформи.

Въ врѣме на съединението, критянитѣ се пакъ разшаваха. Тѣ рѣшиха да направятъ съединението си съ Гърция, ако българското съединение се признае отъ великитѣ сили. Въ единъ мемоаръ отъ 21-й декемврий с. г., тѣ изложиха прѣдъ посланницитѣ на великитѣ сили въ Цариградъ, своето историческо право да се присѣдинятъ къмъ Елада. Тѣ спомнаха своитѣ борби за свобода отъ 1821 год. посочвахъ на датитѣ 1858, 1863, 1866, 1877 години — дати на тѣхнитѣ периодически и по-упорити възстания. Мемоарътъ бѣ подписанъ отъ болшинството на грѣцкитѣ депутати въ Критъ. Понеже скоро станяха нови избори, (1880 год.) то още въ първото засѣдание християнскитѣ депутати подадохъ на Саввасъ паша два адреса: въ единия се говорѣше за лошото финансово положение на острова и се прѣдлагаха нѣкои реформи;

въ другия се напомняше за законодателнитѣ права на депутатитѣ и се искаше: а) измѣнението на законитѣ да става, намѣсто съ болшинство отъ $\frac{3}{4}$ на депутатитѣ, съ обикновенно болшинство и б) утвърждаванъето на законитѣ отъ султана да се не чака повече отъ три мѣсеца. Въ Цариградъ не обърнахъ внимание на тѣзи справедливи домогвания на критянитѣ. Народното събрание искаша своето неудоволствие, за което бѣше и растурено. *)

Изново християнското население въ Критъ се завълнува. За да прѣвари усилванъето на вълненията. Високата Порта захванъ прѣговори съ водителитѣ. Най-послѣ на 1888 т. г. въ прѣдградиято на Канея-Халепъ — сключи се писменъ договоръ между турското правителство и християнскитѣ водители, договоръ, нарѣченъ халепски, който потвърждаваше даденитѣ реформи и удовлетворяваше новитѣ искания на критянитѣ. Слѣдующата година обаче турското правителство се възползува отъ едно малко движение на острова и отиѣни халепскитѣ договоръ. Слѣдъ това движението взе повече и повече усилени размѣри до гдѣто най-послѣ минжлото лѣто въ 1896 год. то се прояви въ енергическото искание на критянитѣ да се свика народното имъ събрание, като грозѣхъ, въ противенъ случай, да станжтъ всички на кракъ.

Високата Порта не чу исканията на критянитѣ и възстанието обзе цѣлий островъ въ едно непродължително врѣме. Подкачихъ се сблъсквания между турци и гърци. Мюсюлманскитѣ фанатизмъ се проявяваше въ насилия и звѣрства, чрѣзъ които се искаше да се потуши възстанието. Великитѣ европейски държави се намѣсихъ и изискахъ отъ Високата Порта да направи нужнитѣ отстъпки за Критъ: да се назначи пакъ християнинъ главенъ губернаторъ и да се свика народно събрание, което да се проанесе върху реформитѣ. И слѣдъ това обаче вълненieto въ Критъ не прѣставаше. Критянитѣ съзнавахъ по единъ положителенъ начинъ, че за тѣхъ е вече крайно невъзможно да очакватъ що и да било добро отъ турскитѣ обѣщания и реформи.

Усилията на великитѣ сили и на тѣхнитѣ прѣдставители въ Цариградъ дадохъ въ резултатъ цѣла система отъ нови прѣобразувания, които се налагахъ на Високата Порта. Тѣзи прѣобразования състояхъ въ слѣдующитѣ точки:

*) Brunswik, Le traité de Berlin, p. 81 et suiv.

Главний управителъ ще е християнинъ и се назначава съ съгласието на силитѣ; законитѣ се считатъ за потвърдени, ако потвърдението не се даде слѣдъ единъ срокъ отъ два мѣсеца; одобренята на Султана се изискватъ само за измѣненията на органическии уставъ; валията располага съ турската войска на острова; той назначава низшитѣ чиновници, а висшитѣ назначава Султанътъ, като се гледа щото $\frac{2}{3}$ отъ чиновницитѣ да сж християни. — Събранието ще се свиква всѣки двѣ години и ще трае 40 — 80 дни; то ще гласува бюджета, то ще надзирава изпълнението му, ще разисква законопроектитѣ. Основний законъ може да се измѣнява само съ $\frac{2}{3}$ отъ гласоветѣ на събранието. Никакъвъ законъ не може да се прилага безъ одобрене на събранието. — Една комиссия, въ която участвуватъ европейски офицери, ще организува жандармерията. Друга комиссия съ помощта на чужденци специалисти ще уреди правосъдието. Главний управителъ ще позволява печатане на книги и други издания, отварянето на печатници и дружества, съгласно съ законитѣ. — Шестъ мѣсеца слѣдъ потвърдението на тѣзи прѣобразования, събранието ще се свика за да подкачи своята законодателна дѣятелность. До тогава главний управителъ съ съгласието на административний свѣтъ ще даде приврѣмenni заповѣди за изпълнението на тѣзи мѣрки.

V.

Свърѣменното положение на Критъ.

Въ началото на текущата 1897 година телеграфътъ извѣсти свѣта (21-й януарий), че на Критъ се подновили кръвопролитията. Въстанжлитѣ критяни поискахъ своето съединение съ Еллада и призовахъ на помощъ своитѣ братья отъ полуострова.

Събитията се равнихъ съ трѣскавична бързина. На 21-й ян. (2 февр.) се подкачихъ първитѣ дѣйствия. Уплашенитѣ консули повикахъ на помощъ стационаритѣ (военни кораби дадени на расположеение на европейскитѣ прѣдставители). Расправя се на свѣта, че мюсюлманитѣ, недоволни отъ реформитѣ, прѣдизвикали сблъскванията. На 24 януарий (5 февруарий) Канея се обръща на цѣло бойно поле. Властитѣ раздаватъ отъ арсенала оружие на мюсюлманитѣ и тѣзи захвататъ да трѣпнатъ християнитѣ и да горятъ цѣли махали. Войската отъ

европейскитѣ кораби слава на брѣга за да пази гоненитѣ; френскитѣ моряци имали даже стѣлкновение съ турскитѣ войски. Другитѣ параходи отвозахъ алочеститѣ и въ Канея оставахъ само мюсюлмани. Числото на християнитѣ бѣжанци отъ Критъ вѣе да расте. Европейскитѣ кораби не успѣвахъ да ги прѣвозватъ на другитѣ острови. На малкий островъ Милосъ се събрахъ въ едно скоро врѣме до 7000 жени, дѣца и немощни въ най-бѣдно състояние.

Всичко бѣга изъ Канея; бѣга даже генералъ губернатора Беровичъ-паша съ жена си и съ своитѣ тѣлохранители 30 черногорци, участници въ новата жандармерия. На мѣсто да иде въ Цариградъ, той счете за по-умѣстно да се озове въ Триестъ. Въ цѣла Еллада се издигатъ гласове въ полза на критянитѣ. Гръцкото правителство се утрупва съ адреси, въззвания и рѣшения отъ народ. събрание, които искатъ „активна политика въ националенъ духъ.“ Патриотическата дружина печата въ всички гръцки вѣстници въззвание къмъ критянитѣ да присъединятъ Критъ къмъ общото отечество. Въ Атина става бурно засѣдание на министерский съвѣтъ подъ прѣдсѣдателството на кралъ Георгя, който прѣдлага да се испрати гръцката ескадра на помощъ въ Критъ. Първий министръ Делиянисъ отговаря остро на краля, че това е опасно и заплашва съ оставката си. Но кралътъ взема всичката отговорностъ отгорѣ си и настоява да се приеме прѣдложението му.

Вълнението въ страната расте не съ дѣне, а съ часове. Отъ всѣкъдѣ се стичатъ масса доброволци, даже старци, инвалиди, всенчки взематъ оръжието; лѣкаритѣ и студентитѣ си прѣдлагатъ услугитѣ на правителството. Възбудениятъ народъ прави овации кралю и неговитѣ вѣсторженни викове се сливатъ съ воплитѣ на кралицата, когато се испраца нейний синъ принцъ Георги назначенъ да командува критската ескадра (29 януарий т. г.) Делиянисъ се прѣдава на общото увличание. Той прави вече горещо патриотическо заявление въ парламента, а прѣдъ вѣстникаритѣ, които се явили прѣдъ него, той казалъ горѣ-долу слѣднийото: „врѣме е да се прѣкратятъ комедитѣ, които се продължаватъ цѣли шестъ мѣсеци при съвѣщанията на Европейскитѣ посланници въ Цариградъ.“

Смѣлата гръцка ескадра подъ командата на принца Георги и полковникъ Вассоса, синъ на храбрый генералъ, отличенъ въ врѣме на войната за освобождение на Гърция, плава

въ водитѣ на Критъ. На 29-й януарий (10-й февруарий), когато разпускатъ гръцкото знаме, ескадрата застава срѣщу Канея редомъ съ британскій броненосецъ, а Критянитѣ провъзгласихъ съединението си съ Гърция. На 16-й февруарий полковникъ Вассосъ излѣзва въ Платанія, на единъ часъ отъ Канея, нагласява тамъ своя станъ и отправя възвание къмъ всичкото население, безъ разлика на вѣра и народностъ, като прогласява военна окупация на острова и кани столицата да се сдаде.

Еллада бива наелектризувана. Маса отъ народъ се събира подъ двореца на краля, на когото цѣлото царуване е изпълнено съ борба и безпокойства за злополучний островъ. Виковетъ „зито Критосъ“ гърмѣтъ продължително прѣдъ двореца и прѣдъ къщата на Делияниса, който се явява на балкона си и прогласява: „да се надѣваме.“ Гърция приготви войски и резерви. Въ туй време на Критъ се продължаватъ захванатитѣ сблъсквания между войскитѣ на Вассоса и мѣстнитѣ турски гарнизони.

Между това европейскитѣ държави се прѣговарятъ върху заплитнитѣ на Истокъ. Всички намѣрватъ, че поведението на Гърция било твърдѣ неразумно. На 15-й февруарий лордъ Салисбури заяви въ палатата на лордоветѣ, а Балфуръ въ палатата на общинитѣ, че „поведението на Гърция е твърдѣ необмислено“ и че Англия наедно съ другитѣ държави ще се държи по единствено възможний цѣтъ — мирното рѣшение на Критскій въпросъ. Френскій министъръ на вънкашнитѣ дѣла Ханото заяви, че Франция желае мирътъ и ще направи всичко за да го запази, че тя ще дѣйствува въ съгласие съ Европа, че къмъ гърцитѣ всички въ Европа иматъ симпатія, но че е необходимо да се сдържатъ тѣхнитѣ честолюбиви въздѣления за да се запази мира и „неприкосновеността на турската имперія.“ Въ германскій райхстагъ правителството заяви, че Германия нѣма особенни интереси на Истокъ и че за да удовлетвори исканията на здравата хуманностъ, то заедно съ другитѣ правителства ще работи да запази мира и прѣдупрѣди войната.

Забѣлѣжително е, че и главнитѣ вѣстници на Европа се неказахъ противъ поведението на Гърция. „Nord“ отъ 26-й януарий (7-й февруарий) заяви, че за „съхраняванъето на мира, двойственний съюзъ между Руссия и Франция е рѣшенъ да

отклони „великата мисъл“ за раздѣляне на Турция.“ „Times“ нарѣче поведението на Гърция—безумие, а филелинизма—истерика. Още малко — и блокадата на Критъ имаше да се рѣши.

Но прѣди това всички европейски сили се обзрихъ съ по една нота къмъ Турция и Гърция (19 февруарий). Въ тѣзи ноти се поддържаше: 1) Критъ не може по никой начинъ да се присъедини, при сегашнитѣ обстоятелства, къмъ Гърция; 2) прѣдъ видъ на закъсняванието на В. Порта да приложи изработенитѣ въ Цариградъ реформи за Критъ, Европейскитѣ сили сж рѣшени, като запазватъ напълно непокътнатостта на оттоманската империя, да надаржтъ Критъ съ автономия напълно дѣйствителна и имаща за цѣль да му осигури едно самоуправление подъ върховенството на падишаха. За да се постигне подобно нѣщо силитѣ прѣдлагатъ оттеглянето на еллинскитѣ войски и кораби отъ Критъ. На еллинското правителство се съобщава, че ако то не се съгласи да изпълни волята на Европа, силитѣ сж рѣшени да не се спржтъ прѣдъ никаква мѣрка на натискъ и принуждение.

На Гърция бѣше даденъ 6-дневенъ срокъ за да отговори. Високата Порта, като си запазва правото да прави прѣговори върху една евентуална автономия въ Критъ, на каквато тя се съгласява, благодари на силитѣ за запазване непокътнатостта на оттоманската империя (2/14 мартъ т. г.). Гръцкият отговоръ, написанъ въ избѣгвателна форма, даде да се разбере, че Еллада не може така лесно да откаже на исканията на критянитѣ за съединението съ Гърция. Гръцкото правителство желае да се удовлетвори националитѣ стрѣмления, като се направи единъ плебесцитъ, въ който да се искажтъ самитѣ критяни за организацията на тѣхний островъ. Най-послѣ Гърция моли да ѝ се допустне щото гръцкитѣ войски наедно съ европейскитѣ да установжтъ реда, безъ да се допуска да придватъ въ острова нови турски войски.

Европейскитѣ сили направихъ нови съвѣщания върху въпроса — какво да се прави слѣдъ този отказъ на Гърция. Цѣльта на Европа се видѣ че състои въ едно: да се избѣгне войната на Балканский Полуостровъ. Голѣмий страхъ състои въ това, че една гръцко-турска война може да повлѣче подиръ себе си една европейска война. „Европейский концертъ“ говори само и само за миръ и въ името на този миръ рѣшава да се потѣпчжтъ и най-естественитѣ права на

човѣцитѣ. Говорятъ за миръ, но не унищожаватъ въ зародишъ причинитѣ, които могатъ да поведатъ къмъ война. Може да се вѣрва на искрението заявление на послѣдната рѣчь на Ханото въ сената, че „паданъето на оттоманската империя ще прѣдизвика таквъо сътрѣсение, което ще извика Европейска война. Тъзи катастрофа можало да се прѣдвари само чрезъ искренното съучастие на всички държави въ дѣлото на запазване цѣлостта на оттоманската империя и изпълняването програмата на реформитѣ.“ Между това държавитѣ не се грижатъ да изпълнятъ реформитѣ и не подирватъ нѣкое дѣйствително сръдство за тъзи цѣль. За да избѣгне една война, Европа трепери надъ цѣлостта на Турция и гледа какъ да отсрочи паданието ѝ, а единъ Европейски конгрессъ, напр., въ Петербургъ, можеше твърдѣ лесно да отстрани всички заплитни на источниъ въпросъ... Справедливо казва *Берлинеръ Таг-блаттъ*, че такъви конгрессъ би билъ най-рѣшително сръдство, *ultima ratio*. Такъвъ конгрессъ е искалъ и френскиъ депутатъ Делафоссъ въ френската каммара...

VI.

Послѣдната фаза на критския въпросъ.

Съ цѣль да испрѣварятъ ужъ войната държавитѣ се съгласихъ да направятъ блокада на о-въ Критъ. Блокадата има за цѣль да спре всѣкакво прѣввозване на военни припаси и храна за критскитѣ възстаници та да може, по товъ начинъ да се умиротвори острова. Тя се подкачи на 9-й/21 мартъ отъ 8 часа сутринъта подъ командата на адмиралитѣ на съединенитѣ европейски ескадри, които се намѣрватъ въ водитѣ на о-въ Критъ. Не се пропуска ни единъ гръцки или подъ гръцко знаме корабъ или параходъ. Корабитѣ на 6-тѣхъ велики държави и другитѣ неутрални иматъ право да влизатъ въ критскитѣ пристанища, занети отъ европейскитѣ сили да стоварятъ стоки, ако само тѣ не сж назначени за гръцкитѣ войски. Другитѣ кораби се прѣслѣдватъ.

Адмиралитѣ съ захващанъето на блокадата обявихъ на критянитѣ и добитата за тѣхъ автономия. Въ една прокламация отъ 6-й/18 мартъ къмъ критянитѣ Европейскитѣ адмирали казватъ, че тѣ сж упълномощени отъ своитѣ правителства да обявятъ на критското население, че великитѣ сили безвъзвратно

сж рѣшили да обезпечятъ пълна автономия на Критъ подъ сюзеренството на Султана.

„Въ старанието си, прѣди всичко, да умирятъ смутуетѣ, които съсипаха страната, и да испрѣварятъ подновяването имъ, силитѣ приготвяватъ съ общо съгласие цѣль редъ мѣрки, прѣдначинени да наредятъ функциониранieto на автономното управление, да постигнатъ умиротворението, да улеснятъ подкачването изново на земледѣлческитѣ работи и търговията и постепенното развитие на источниците на страната.

„Такъва е цѣльта, която искатъ да постигнатъ силитѣ. Тѣ разумѣватъ тоя езикъ да бѣде разбранъ отъ всички. Нова ера се открива за Критъ; нека всички сложатъ оржжието, силитѣ искатъ да има миръ и редъ. Тѣ ще иматъ, въ случай на нужда, потрѣбната властъ за да направятъ да имъ се уважаватъ рѣшенята.

„Тѣ расчитатъ на съдѣйствието на всички жители отъ острова, било християни, било мюсюлмани, за да имъ помогнатъ въ изпълнението на едно дѣло, което обѣщава да обезпечи на критяни сговора и благоденствието.“

И отъ 9-й мартъ до днесъ (15-й мартъ) блокадата се продължава съвсѣмъ безуспѣшно, за да не кажемъ даже смѣшно. Островъ Критъ е обиколень съ европейски ескадри, които иматъ за цѣль възстановението на реда; а въ вѣтрѣшността на острова — войскитѣ на полковникъ Вассосъ и възстанниците се биятъ съ турцитѣ; кръвъ се лѣе като потоци. Хуманна Европа съ ескадритѣ си не допуца да се доближатъ гръцки параходи съ храни за възстанниците за дано ги обезоружатъ по този начинъ, между това цѣль денъ между Суда и Канея пицятъ куршуми и се чува че възстанниците добили нови храни и припаси. Миролюбива Европа не допуца и турски войски да придватъ изново въ Критъ, но находящитѣ се въ Критъ мюсюлмани продължаватъ, гдѣто могатъ, щастливо да ограбватъ християнскитѣ жилища и да проливатъ християнска кръвъ.

Какво ще налѣзе отъ тѣзи блокада?

Наистина въ 1886 година европейската блокада около Гърция достигна цѣльта си. Тя трая само двѣ недѣли и Гърция се принуди да се разоружи.

Но, сега?

Отъ всичко се вижда, че положението е много по-сери-

озно; настроението на умоветъ и въ Еллада, срѣди населението, и правителственнитѣ сфери, като захвенемъ отъ двореца, сега е съвсѣмъ друго. Прѣдлежи, съкашъ, една неминуема война.

Гръцкиятъ министръ на външнитѣ работи е отговорилъ на нотата на европейскитѣ държави отъ 6-й мартъ за блокадата, че „тъй като населението на острова получава храната си отвънъ, като се взематъ въ видъ връзкитѣ, що иматъ гръцитѣ съ Критъ, могатъ да произлѣжатъ послѣдствия, които не отговарятъ на чувството на хуманността на правителствата.“

Въ това сѣщото врѣме въоръженията на Гърция и проваждането войски на турската граница не се спира. А миролюбива Европа вмѣсто да подири другъ по-цѣлесъобразенъ лѣвъ поговорва за нова блокада на сама Гърция...

Съкашъ миролюбието си е пустяжло пояса за една страшна въ края на XIX вѣкъ война. Именно така...

С. С. Вобчевъ.

СТИХОТВОРЕНИЕ.

Свирка.

Дайте да надуя
Свирка на високо,
Далекъ да се чуе,
Въ туй поле широко.

Далекъ да проникне
Гласъ ѝ жаловити;
Въ село да отиди,
Въ село при молитвѣ!...

Ахъ, свирчице моя,
Ти разстуха свята —
Веднажъ ли съигъ цѣпилъ
Съ тебе небесата?

Веднажъ ли съигъ свирилъ
И въртялъ хорото:
Вечеръ — по седѣнки,
Денемъ — всрѣдъ селото?

И веднажъ ли само —
Отъ онѣзъ могила —
Повдравъ ти принася
На моята мила?

Свири ми, свири ми!
Дигай гласъ високо,
Далекъ да се чуе,
Въ туй поле широко.

Церковски.

Благодѣяние.

Индийска приказка. *)

Далече, далече, надъ голѣмо езеро, въ едно селце живѣеше добро, хубаво момиче — Ананджара. Единъ день въ това село дойде по ловъ силенъ болѣринъ, Джама Хафуръ, което значи господаръ на свѣта. Той погледнѣ Ананджара и поиска отъ нея вода да пие. Тя взе една чиста паница, напълни я до горѣ съ студена бистра вода и му подаде да пие.

— Човѣкъ утолява своята жажда — каза Джама Хафуръ, — ала блазѣ му, ако той утоли своитѣ желанія.

— Имамъ право, господине — отвърнѣ Ананджара — ала още по-добрѣ е за него, ако може да надвие своитѣ желанія.

— Да! — отговори Джама Хафуръ, — но животъ безъ желанія е бесплодна пустиня.

Други пѣтъ той видѣ Ананджара. Тя стоеше при вратата на своята колиба и горчиво плачеше.

— Защо сѣ тѣзи сълзи? — попита Джама Хафуръ.

— Ахъ, господине! Сълзитѣ нѣматъ сила да намалѣтъ моята горестъ. Чичо уби баща ми и извади очитѣ на моята майка. Дойдохъ търговци и за дългъ отведохъ брата ми, а сестра ми продадохъ за черна робиня. Разсипана е нашата къща. Нѣма на земята правда и милость и сърдцето ми е прѣпълнено съ горчевина.

— Съ огъня на страданията се очиства човѣшкото сърдце! — каза Джама Хафуръ. — Азъ ще откупѣ брата ти и ще ти възвѣрнѣ любимата сестра. Нека утихне горестъта ти. Стани и обиколи половината царство, и ти ще видишъ, може би, тѣга по-силна отъ твоята.

И Ананджара обиколи половината царство и се върнѣ при Джама Хафура. Тя му се поклони ниско и продума:

— Ти имашъ право, господине, азъ видѣхъ тѣга по-силна отъ моята. Азъ видѣхъ жени, които умирахъ отъ горестъ, защото бѣхъ изгубили всичко, що имъ бѣше мило на свѣта; азъ видѣхъ майки, които полудѣвахъ, защото бѣхъ погребали едничкото си дѣте; азъ видѣхъ цѣли градове, съ-

*) По приказкитѣ на Котъ Мурликъ.

сипани отъ огънь и мечъ, и трупове лежахъ по тѣхнитѣ дямъци развалини.

Рече това Ананджара и се замисли. Тя пожела въ дѣното на душата си да стане силна и богата, за да може да облекчи всемирната тѣга — и при това очитѣ ѝ блѣснахъ съ божественъ огънь.

И Брама Пури послуша нейното желание.

Защото Джама Хафуръ продума:

— Донесете скъпи одежди! Нека Ананджара се облѣче въ тантели и злато и нека се нагизди съ бисери и самоцвѣтни камъни.

Исполнена съ надѣжди Ананджара исполни волята на господина: тя се облѣче въ тантели, окичи се съ злато, бисеръ и самоцвѣтни камъни.

— Ти видѣ тѣгата и сама я испита — каза Джама Хафуръ. — Сега твоето сърдце е очистено. То ще бѣде пълно съ правда и милость. Ела при мене. Отъ сега нататѣкъ ти ще бѣдешъ не робиня, а моя възлюблена съпруга.

И засвирихъ трѣби и извѣстихъ радостъта на Джама Хафура по цѣлата страна.

Минъ се година и Ананджара роди синъ и нарекохъ го Брамаyani. Радваше се Джама Хафуръ, ала сърдцето Ананджарино не се радваше.

— За какво ти постоянно тѣгувашъ? — запитваше я Джана Хафуръ.

— Сѣ за скъщото, господине мой, — отвърна Ананджара, — Много горестъ по свѣта, а азъ нѣмамъ сили да я прѣмахъ.

И отиде тя далече въ пустинята, при единъ старъ дервишъ, който не бѣше говорилъ съ никого цѣли четиридесетъ години. Три дни и три ноци прѣвѣра тя въ пустинята, като молѣше дервиша да ѝ покаже начинъ за изпълнение на нейното желание.

Най-послѣ дервишътъ я послуша и ѝ каза: иди въ горитѣ Джурма Кули, тамъ живѣе змия богъ Алманджуръ. Той ще ти помогне.

И отиде Ананджара въ горитѣ Джурма Кули, и прѣвѣра тамъ четиридесетъ и три дена и четиридесетъ и три ноци въ постъ и молитва, и най-послѣ послуша молбата ѝ Алманджуръ.

— Въ вашата земя — каза той — царува злобата. Азъ

могъ да я прѣмахна. Иди и убий своя мжжь Джама Хафуръ и нѣма да има вече злоба.

— Охъ! Какъ могъ да направж това?! — отвърнж Ананджара. — Земи по-добрѣ сърдцето ми — какъ ще могъ азъ да убияж моя възлюбленъ съпругъ и моя господинъ?

Ала Алманджуръ нищо не отговори, — и тръгна си Ананджара назадь, потънкла въ сълзи.

— Ако нѣма въ хората злоба, тѣ ще се убиятъ едни-други — проговори тя, — и ще настане миръ и щастие.

И тя дойде при Джама Хафуръ и го попита:

— Господине мой, кое струва повече: живота ли на единъ човѣкъ, или мира и любовъта на много хора?

И отговори ѝ той: мира и любовъта на много хора.

И тя цалунаж ржцѣтъ и нозѣтъ му, полѣ ги съ скъпо миро и сълзи, послѣ улови остъръ ножъ и го заби Джама Хафуръ право въ сърдцето.

И направи тя голѣмо угощение и зарови Джама Хафура подъ дървото на Санандаритѣ.

— Ето вашинъ господаръ — каза тя на слугитѣ си и показа имъ малкия си синъ Брамаяни.

И всѣка ноць отиваше тя съ сина си на Джама Хафуровата гробница и плачеше горчиво, и отъ тѣзи сълзи почти досущъ ослѣпѣ.

Изгуби се злобата по цѣлата земя. Никой не горѣше отъ гнѣвъ срѣщу никого.

Ала започнахъ хората да се мразятъ единъ другиго, и умразата имъ станж много по-силна отъ прѣди.

И изново отиде Ананджара при злия богъ Алманджуръ, въ горитѣ Джурма Кули, и прѣкара тамъ четиридесетъ и три дена и четиридесетъ и три нощи въ постъ и молитва, и най-послѣ послуша молбата ѝ Алманджуръ.

— Въ вашата земя — каза той — царува умразата. Азъ могъ да я прѣмахна. Иди и убий единородния си синъ Брамаяни.

— Охъ! — отговори Ананджара. — Това надминава моитѣ сили. Една утѣха ми оставаше въ живота... По-добрѣ вземи живота ми.

Ала Алманджуръ нищо не отвърнж. И отиде си Ананджара, а тжгата ѝ бѣше безъ мѣрка. И рече си тя: нѣма да се мразятъ хората единъ другиго, и ще настане миръ и щастие.

И уби тя своя синъ Брамаyani. Принесе го жертва на богинята Кали. И надъ неговий прахъ исплака Ананджара послѣднитѣ си сълзи. Очитѣ ѝ ослѣпѣхъ, коситѣ побѣлѣхъ и тя станъ стара—прѣ-стара.

И по цѣлата земя хората прѣстанахъ да се мразятъ единъ друго.

Ала започнахъ тѣ да си завиждатъ единъ другиму и завистъта имъ бѣше много по-силна, отъ колкото по-прѣди, и нѣмаше между тѣхъ миръ и щастие.

И изново отиде Ананджара въ горитѣ Джурма Кули, ала не можѣ да достигне до тамъ, защото я бѣше обезсилила великата горестъ. Нощемъ надна тя посрѣдъ пустинята и ѝ се яви пери Алиара, тая пери, която слазя на земята прѣвъ три биллиони-миллиони години, за да възвѣсти на хората словото на великия Брама Пури.

— Стани! — каза тя на Ананджара. — Никой не може да измѣни волята на прѣмъдрия Брама Пури. На земята постоянно се борятъ злото и доброто, и едното не може безъ другото — такава е орисницата на земния животъ. Като унищожи гнѣва, ти прѣмахна кротостъта, защото тамъ, кждѣто нѣма гнѣвъ, никой не познава кротостъта, — веръ, кой може различи деня, безъ да познава нощъта? Като унищожи гнѣва, ти уголѣми умразата, ти испѣди заедно съ нея и любовъта. Унищожи сега завистъта и ти ще прѣмахнешъ послѣднето и най-възвишеното, което съществува въ човѣка — ти ще го лишишъ отъ самоотричанието. И всичкитѣ хора ще се прѣснатъ изъ горитѣ и ще живѣятъ като диви звѣрове, като се изѣдътъ единъ друго. Такъва е волята на великия Брама Пури.

Съ нечута болка разбра Ананджара, че е изгубила цѣлия си животъ да гони неуловимата сѣнка. Тя търсѣше нещастieto на хората въ страститѣ и мислѣше, че го прѣмахва съ умъртвяванieto на отдѣлни сърдца. Ахъ, не благодарение бѣше направила тя, а зло, което не можеше да се върне. И тя съ най-страшно отчаяние пожела минжлата си младостъ, която би употрѣбила вече за истински добрини. Да можеше да стане могущъ, силенъ и богатъ царъ, тя би направила всички щастливи.

И сърдцето на Ананджара прѣстанъ да тупти, защото се испълни безъ мѣра съ горестъ и любовъ къмъ хората.

Ала Брама Пури послушна молбата ѝ. Слѣдъ като прѣ-
минж дуната ѝ въ тѣлото на птицата Ниала, която живѣе по
високитѣ дървета надъ голѣмитѣ езера, тя умрѣ изново и прѣ-
минж още петдесетъ и три митарства и проживѣ още петде-
сетъ хиляди години, за да достигне осемдесетото царство на
Брама Пури.

Тогавъ тя изново прие човѣшки образъ и отъ Ананджара
се прѣобърна на Ананджаръ.

Тя станж могущъ и силенъ царъ.

Богатства имаше несмѣтни. И залови се да прави бла-
годѣянна. Той можеше да направи цѣлия свѣтъ да плувне въ
злато. Защо да не направи всичкитѣ хора щастливи ?

И той строѣше черкви, училища, сиротопиталища... Раз-
даваше милостиня, помагаше на болни и недъгави, възпита-
ваше сирачета.... Цѣлата земя свѣтнаж отъ богатства и рас-
кошъ... И на всѣкъдѣ се настани доволство и благодать. По
челата на всички грѣеше щастие...

Тѣй мислѣше Ананджаръ. И остарѣ той. Пожела да се
оттегли въ пустинята на постъ и молитва и тамъ да почине
тихо и неусѣтно.

Ала прѣди това той искаше да види съ очитѣ си ща-
стието на хората, искаше да чуе съ ушитѣ си тѣхнитѣ веселби.

И трѣгна Ананджаръ по свѣта. И всѣка крачка отъ не-
говото пътувание наливаше горестъ въ неговото сърдце и
всѣки погледъ го убиваше.

Жрецитѣ потѣвахж въ злато и коприна и ѣдѣхж на пѣстри
транези най-сѣжни гостби и пиехж най-сѣжни вина. А бѣднитѣ
поклонници на великия Брама Пури полуголи го молѣхж да
имъ прости жертвата, която не можатъ да прѣнесатъ, защото
нищо имъ не бѣше останало. Служителитѣ на Бога и на ца-
ря всичко имъ бѣхж отнели, а златото, което се сипѣше от-
горѣ, макаръ да бѣше тежко, не бѣше паднало до тѣхъ : то
бѣше повлатило само болѣритѣ.

Училищата побирахж само болѣрскитѣ дѣца. Само тѣ
виждахж свѣтлината на Брама Пури, а дѣцата на бѣднитѣ
тѣнѣхж въ невѣжество.

Сиропиталищата послужихж да се отхранватъ незаконо-
роденитѣ дѣца на болѣритѣ.

Сиромашията, която той мислѣше избѣгала отвѣдъ гори-

тѣ Джурма Кули, на всѣкъдѣ бѣше свила гнѣздо и подвластнитѣ ѣ нѣмаха четъ.

Правосъдието се раздаваше съ пари. По горитѣ се скитаха разбойници.

А благодаренията се сипѣха като градъ. По примѣра на своя царь всичкитѣ болѣри даваха милостиня. Тѣхнитѣ дѣщери отиваха да търсятъ бѣдни по кръстопътищата, за да иматъ случай да блѣснатъ съ своитѣ бисери и самоцвѣтни камъни. Тѣ ходѣха въ черква не да се молятъ на великия Брама Пури, а да се надпрѣварватъ по раскошъ, суета и блѣсъкъ. И като имъ се случеше да дадатъ хилядната часть отъ своето излишество на нѣкой окъсанъ просѣкъ, тѣ разгласяваха това на всѣкъдѣ и всички се чудѣха на тѣхнитѣ благодарения.

И Ананджаръ се запъти къмъ горитѣ Джурма Кули при злия богъ Алманджуръ. Ала тжгата ослѣпи очитѣ му, побѣли коситѣ му и изпълни сърдцето му съ незнайна мжка. Нощемъ падна той посрѣдъ пустинята, и му се яви сжщата пери Алиара.

— Стани!—каза му тя.—Такава е волята на Брама Пури и никой не може да отиде срѣщу нея. Не богатството дава щастие на свѣта, а трудътъ Петдесетъ години се изминяха отъ какъ ти захвана своитѣ благодарения. Ти строеше палати до облацитѣ и мислѣше, че нѣма вече хората да живѣятъ въ дупки и помийни ями и нѣма да мрѣтъ отъ болести и недъзи. Ти основа много и всѣкакъ: благотворителни общества и учреждения, основа безъ брой благодѣтелни здания и сиротопиталища. Ала колкото повече ги строеше, толкова повече цѣльта бѣгаше отъ тебе, тая цѣль, която ти гонѣше, както дѣтото гони своята сѣнка. Прѣди петдесетъ години ти излѣае на смъртенъ бой съ това чудовище, което се казва хорска сиромашия. Цѣль половина вѣкъ се бори съ нея и какво направи? Колкото повече се борѣше, толкова повече растѣше чудовището. Ти строеше нови учреждения и нови глави израсваха на чудовището, както у хидрата. Градоветѣ станяха голѣми, ала не исчезнаха тѣхнитѣ затаитени къшета. Тѣ само промѣниха мѣстата си, а въ самата срѣдина изникнаха нови ями и дупки и се завдиха цѣли вертени на нищета и развратъ.

Сега ти чувствувашъ, че ржцѣтѣ ти се отпущатъ, ти — седемдесетъ-годишниятъ старецъ—усѣщашъ, че борбата е свър-

шена, и че побѣди не ти, а страшното чудовище. Защото не съ милостия се лѣкува сиромашията. Такъва е волята на прѣмъдрия Брами Пура!

Тѣй свърши пери Алиара. Ала Ананджаръ не чуваше нищо. Той, безъ да мигне, гледаше упорито прѣдъ себе си и очитѣ му се расширявахъ ужасно: прѣдъ него стоеше отвратително чудовище—мършаво и кално. То трѣперѣше отъ гладъ и едвамъ рѣмжеше съ сдървения си езикъ. Костеливото му тѣло поглеждаше прѣвъ многото дупки на парцаливото му облѣкло. И това бѣше сиромашията.

А задъ него, смѣешкомъ и самодоволно вървѣше друго чудовище, още по-отвратително—чудовище, страшно по своята безчеловѣчностъ и сила. То блѣстѣше и звѣнѣше съ Юдово алато. То се смѣеше пронизително и островърхата му брада трѣперѣше цѣла. Това бѣше богатството. То вървѣше на смѣна и бѣше непобѣдимо...

Нетърпимъ ужасъ обхванъ сърдцето Ананджарово. Той усѣти, че леденѣе. Ахъ, какво не би далъ той да получи изново своята младостъ, която бѣше исхарчилъ напразно!

И той отправи горѣща молба къмъ великия Брами Пури. И Брами Пури послуша молбата му: слѣдъ петдесетъ хиледи години той изново достигна до осемдесетото му царство.

Тогавъ получи човѣшки образъ. И станъ Ананджаръ младъ и бѣденъ, безъ пари и богатства, ала силенъ по умъ и по смѣлостъ. И присѣдини се той къмъ безбройнитѣ пари и поведе ги на борба съ двѣтѣ страшни чудовища: сиромашията и богатството.

Ив. Ст. Андрейчинъ.

СТИХОТВОРЕНИЕ.

Що си цвѣте. . . .

Що си цвѣте ти станало
Като менъ тжжовно?
Знамъ тжга ти, охъ, ти жалишь
За врѣме джждовно!

Охъ, отъ жегъ ти си цвѣте
Глава прѣклонило;
Ти тжгувашъ за водица,
Азъ — за либе мило.

Д. Ивановъ.

ИЗЪ ОКОЛНОСТИТЪ НА СОФІЯ.

II.

Отъ година на година въ околността на София се прочувать по нѣкоя и друга хубава мѣстность и уморенитѣ софійци прѣвъ лѣтнитѣ горещини туку нахлужтъ като овце на соль. Това лѣто голѣмо име си създаде селото Панчерево, расположено три часа на истокъ отъ София, тамъ, гдѣто рѣката Искъръ влазя въ софійско поле. И други години въ това село сж отивали по нѣкое и друго семейство, за да прѣкаратъ горещинитѣ, ала това лѣто, поради построяванието една покрита сграда, на минералния изворъ, не далечъ отъ селото, много свѣтъ се стече. Рекохъ и азъ да направѣ една малка расходка до това село.

I. *Отъ града до Ханчето.* Азъ излѣзохъ отъ София на 17 августъ заранѣта по цариградското шоссе. Заминяхъ прѣвъ градината „Князь Борисъ,“ за да избѣгнахъ поне часть отъ праха, що тихийтъ вѣтрець вдигаше отъ шоссето. По-голѣмата часть отъ ливадишкитѣ около дърветата бѣ засъхнѣла. Само между гѣсталацитѣ и покрай вадичкитѣ трѣвата бѣше още зелена. Водата това лѣто, както за града, така и за градината бѣше оскъдна. И както се вижда, много години София лѣтно врѣме ще пести водата и искусствениитѣ жаби и жълви по градинското езеро лѣтно врѣме ще прѣдставляватъ смѣшна картина съ зиналитѣ си уста, като че чакатъ да имъ падне вода отъ горѣ, за да уталожятъ жаждата си. На источния край на градината сж направени отъ двѣ години насамъ нѣколко еверца, прошарени съ островчета и полуостровчета, по които има банки за седенѣе и отъ които има хубави изгледи, както къмъ града и околността му, така и къмъ севѣрната часть на софійско поле и къмъ величественната Стара-Планина; обаче водата и на тия езера бѣ започнѣла да тинясва. Бързото и безсмисленно разширение на столицата, лиши жителитѣ на тая послѣдната отъ изобилна и чиста вода, а ги надари съ полуусти и прашни улици. Нито улицитѣ се прѣскаатъ както Господъ далъ, нито вода се пие, каквато едно врѣме.

Отъ градината до 4-й километръ по полето, отъ двѣтъ страни на шоссето, се мѣркахъ юнкери отъ старшия класъ

на Военното училище, и прѣподавателятъ по топография въздишкомъ припикаше ту къмъ едного, ту къмъ другото и имъ задаваше задачи по стратегиката. Околността на София бѣ распрѣдѣлена на малки участъци, за всѣки юнкеръ по единъ участъкъ.

II. *Ханчето*. На 4-й километръ и нѣколко стотини метра отъ града е слатинското *Ханче*. Отъ едно просто селско ханче, построено прѣди 15—16 години при самия мостъ на дървенишката рѣка, прѣди нѣколко години то се прѣобърнѣ на мѣсто за расходка, особено на пешеходци отъ София. Шъргавитѣ синове на слатинчанина дѣда Бѣля направихъ до ханчето градина съ дървета и цвѣтя, банки за сѣдене, уредихъ една малка гостилничка съ вкусни яденія и пивенія, така щото привлѣкохъ много посѣтители, най-вече пролѣтно и есенно врѣме. Прѣди година и половина, надъ старото и ниско селско ханче се въздигнѣ една хубава сграда, съ голѣмичѣкъ салонъ за заморени посѣтители и уредбата на бюфета не отстапва на бюфетитѣ въ софийскитѣ градини. Когато порастнахъ дръвчетата отъ двѣтѣ страни на шосето отъ София до Ханчето, расходката за това послѣдното ще бѣде още по-приятна. Азъ седнахъ да се отморѣ вътрѣ въ ханчето, гдѣто нѣкои юнкери си допълнювахъ зададенитѣ имъ отъ прѣподавателя задачи, а други си почивахъ. Тѣ бѣхъ отъ старшия классъ, но по изгледа си, не приличахъ на юнкеритѣ прѣди нѣколко години. Забѣлѣзва се, че отъ нѣколко години насамъ, въ Военното училище постапватъ ученици съ слаба подготовка, защото по-способнитѣ и по-подготвенитѣ младежи прѣдпочитатъ да отидѣтъ въ странство, или пъкъ да постапватъ въ Висшето училище, тѣй като сега военната служба по-малко ги привлича.

III. *Отъ Ханчето до Горублянѣ*. Припладнило се бѣше, когато потеглихъ за с. Гурублянѣ. Пѣтуванѣто бѣше не до тамъ приятно, поради жегата и праха. По полето отъ двѣтѣ страни на шосето се мѣркатъ малки бачии по ожънатитѣ ниви. Бачинтѣ сѣ подвижни. Колибата, поставена на 4 малки, но яки колела, завзема около 4 квадратни метра мѣсто. Тя служи за сушина на овчаря, кога врѣмето е дъждовно, и за държанѣ ведрицитѣ и другитѣ принадлежности на овчаритѣ. Оградата или стѣргата, въ която вкарватъ овцитѣ, кога ще ги дождѣтъ, е направена отъ парчета плетове, така щото и ти

лесно се прѣмѣства на нивата на оня селенинѣ, комуто е редътъ да взема млѣкото отъ цѣлото стадо.

На половинѣ пътъ, между Слатинското ханче и Горублянѣ, застигнахъ трима момци изъ Трънско. По стройното имъ вървение и по спретнатото имъ народно облекло приличахъ да сж интеллигентни. Оказа се, че тѣзи момци сж били по нѣколко години учители, но напливѣтъ на педагогисти ги отдѣлихъ отъ учителското имъ звание при напрѣднѣла възраст и тѣ отивахъ къмъ Самоковъ, за да получатъ духовно образование въ тамошната семинария и да станѣтъ свѣщенници. Тѣ разказахъ, че мнозина тѣхни другари изъ Западна България, знайки че Министерството на Просвѣщението постепенно ще замѣнява учителитѣ отъ народнитѣ училища съ млади и подготвени сили, оставяли учителството и се приготвявали да постѣпватъ въ богословското и въ педагогическитѣ училища. Това било лесно за учителитѣ, защото тѣ имали и по нѣкоя друга пара спестени, за да се поддържатъ. И много хубаво е да се насърдчаватъ по-възрастнитѣ бивши съ трикласно образование учители, да постѣпватъ въ Богословското училище, защото тѣ по се посвещаватъ на духовно звание, отъ колкото 18—20 годишнитѣ семинаристи, за които и черковнитѣ закони не позволяватъ ржкополаганието за свѣщенници, и по тая причина мнозина отъ тѣхъ сж се посвѣщавали на други звания.

Съ тримата съпътника рѣшихми да направимъ една почивка въ Горублянскитѣ ханове, на лѣво отъ р. Искръ. Хановетѣ сж три: два на дѣсно отъ шосето и единъ отъ лѣво. Отбихми се въ ханчето отъ лѣво на шосето. И тукъ единъ роякъ юнкери, ходили прѣди пладнѣ по снимки, почивахъ и си допълняхъ чъртежитѣ. На близо до хановетѣ има хубави сѣнки, било подъ върбитѣ по брѣговетѣ на рѣката, било по Горублянската гора, въ която тукъ тамъ се зеленѣятъ малки полянки. Въ празнични дни и тукъ дохождатъ по-заможнитѣ софийнци на расходка. Дохождатъ на расходка и по-искаленитѣ пѣшеходци. Ханчетата имъ доставятъ нуждитѣ закуски и пития, ако не сж си занели отъ кашци. Тукъ си почиватъ и пѣтницитѣ отъ я за Самоковъ, както и посѣтителитѣ на новия курортъ Панчерево.

Слѣдъ една малка почивка, опростихъ се съ тримата бждѣнци богослови и потеглихъ по лѣвия брѣгъ на Искръ за

селото Горублянѣ. Равнинитѣ отъ двѣтѣ страни на рѣката сж прѣтърпѣли измѣнение отъ 15 год. насамъ, не само при Горублянѣ, ами по цѣлото течение на рѣката отъ с. Панчерево при Витоша до с. Чепинци при Стара-Планина. По-отрѣснитѣ и открити мѣста отъ двѣтѣ страни на рѣката сж прѣобърнати на бостани. Градинари изъ Търновско за нѣколко години искарахъ добри ученици македонци и шопи и сега селенитѣ изъ по край-рѣчнитѣ села въ Софийско взематъ добри пари било отъ кирии, било отъ произведенията на бостанитѣ си. И приходътъ имъ е сигуренъ, защото населението въ столицата продължава да расте, а многобройнитѣ бостани около града се прѣобърнахъ на полу-пусти махали и сега зеленчукътъ се донася изъ селата.

VI. *Горублянѣ.* Край селото, отъ двѣтѣ страни на пътя за Панчерево се бѣлѣхъ хубави, високи сгради, покрити съ керемиди и бѣлосани отъ вѣнъ съ варъ. Колкото се радва отъ далечъ странникътъ пътникъ при помислѣтъ, че това сж къща, че селенитѣ сж привикнали да си правѣтъ по-добри жилища, толкозъ повече се очудва и му дохождатъ мрачни мисли, кога наближи и види, че това сж селскитѣ кръчми, гдѣто повечето селени зимно врѣме прѣкарватъ по-голѣмата часть отъ врѣмето си и замѣняватъ лѣтния си трудъ, лѣтния си потъ съ спиртливи пития. И още повече става мъчно човѣку, като помисли, че прѣди още да се знае да ли сѣмето ще изникне, часть отъ плода му се залага на кръчмаря. Неволно си помислюва човѣкъ, че най-голѣмо освобождение на селенитѣ ще направи онзи, който ги освободи отъ спиртливитѣ пития, отъ експлоатацията на кръчмаритѣ. По цѣли дни, селенитѣ киснехъ по кръчмитѣ и пиехъ до като женитѣ и дѣдата имъ ядхъ най-проста храна — хлѣбець съ солчица и червени чушчици. Ето поприще за работа на истинскитѣ учители, свещенници, държавни служители и законодатели.

Край-селскитѣ кръчми, толкозъ злокобни за селенитѣ, много услужватъ на пътницитѣ за Панчерево и Кокалянския Манастиръ. Въ тѣхъ има мѣсто за почивка, намиратъ се хлѣбъ, сиренѣ, яйца, мѣсо, а на врѣмена и прѣсна рибица, любеници и коравци (кавуни). Имахъ малко работа и влѣзохъ въ селото.

Селото Горублянѣ отстои $1\frac{1}{2}$ километра на дѣсно отъ шосето. Къмъ него сж привързани селата Германъ, Панчере-

во и Бокалянѣ. Горублянѣ има 750 души жители въ 101 домакинства. Населението се занимава съ земледѣлие, скотовѣдство и градинарство. Тукъ се прави най-доброто сирене, а едноврѣмешното пчеларство сега е занемарено. Всѣки по-заможенъ земледѣлецъ е и скотовѣдецъ на едъръ и дребенъ добитѣкъ. Дребниятъ добитѣкъ, изключително овци — пролѣтно врѣме купуватъ отъ планинскитѣ села въ Граховско, Царибродско и Видинско, бачуватъ съ него прѣвъ лѣтото, а есенно врѣме го продаватъ на суватчинтѣ. Малцина селени държатъ овцетѣ си зимно врѣме на прѣхрань, която струва 5—6 лева.

Жилищата тукъ сж по-добри, но само вънкашно. Кѣщата сж ниски покрити съ керемиди, а иматъ широки дворове. Вътрѣшната имъ уредба е много проста. Стаята за спанье и за гости е постлана съ слаби постилки, отоплява се зимно врѣме съ една желѣзна печка, освѣтлява се денемъ съ едно или двѣ малки прозорчета. Друга една полуосвѣтлена стая служи за държане нѣкои работи за зимовище, а прустѣтъ между двѣтѣ стаи, надъ който се извишава широкъ коминъ, служи за готварница. Двороветѣ сж обградени съ високи огради, било отъ камънѣ, било отъ кирпичи, било отъ плетъ. Повечето селенѣ вършежтъ житата по двороветѣ си, гдѣто имъ сж и плѣвниците, житниците, хлевоветѣ и кошаритѣ. Семейната задруга още се пази. Ожененитѣ синове живѣжтъ при бацитѣ си. Нѣма съмнѣние, че се срѣщатъ въ послѣдно врѣме и повече исклучения.

V. *Панчеревскитѣ бани и Панчерево.* Слѣдъ една продължителна почивка у познайника ми дѣда Мина Бухалтътъ надвечеръ потеглихъ за Панчерево. Прѣвъ сухитѣ бостани,¹⁾ посрѣдъ които стърчи по една твърдѣ проста колиба за вардачитѣ — бабички или дѣца — азъ завихъ на дѣсно къмъ уединенитѣ сипливи могили въ самитѣ поли на Витоша. за да виджъ пб отъ близо бачията на дѣда Миня при *Чинкова Лопка*, послѣ потеглихъ въ источна посока и стигнахъ срѣщу селото Германъ, расположено на дѣсно отъ Искръ. Отъ тамъ по между селския пътъ се опѣтихъ за Панчерево. По заникъслѣнце, азъ бѣхъ при минералния изворъ, отъ лѣво на кой-

¹⁾ Горубленци, насърдени отъ богатата производителность на покрайрѣчинтѣ бостани, сж прѣобържали на бостани и нѣкои ливи, които не се позтъ отъ рѣката.

то се виждаха намъренитѣ миналата пролѣтъ остатки отъ староврѣмски бани, а тъкмо до тѣхъ — построената това лѣто баня, която се допокриваше отъ джолгери македонци.

Панчеревскитѣ минерални извори сж далечъ отъ селото 10—15 минути. Тѣ сж два: единъ въ политѣ на планината и другъ ниско въ рѣката. До минхлата година въ първия изворъ хората и биволитѣ сж се къпали на открито; вториятъ и напрѣдъ и сега служи за пранье дрѣхи. Тая пролѣтъ любопитствуваха хората и за Панчеревскитѣ бани, Н. Ц. В. Книгинята ходи на расходка, други видни лица ходиха, занетресува се и правителството отъ тоя природенъ даръ, недалечъ отъ столицата на България, и се распореди да се расчистятъ вѣковнитѣ насипи и дрѣвнитѣ съсипни около горния изворъ. Въ подземиято се намѣриха басеннитѣ на староврѣмскитѣ бани — паметници на римското владичество. Името на Панчерево се прочу. Всѣки казваше „Панчерево, Панчерево, тамъ е мѣстото и за расходка, и за почивка, и за лѣчение.“ Нѣкои заможни столничаре се полакомиха да купуватъ мѣстата около изворитѣ. Ето защо, това лѣто въ Панчерево имаше толкова посѣтители, колкото никоя друга година. Нѣма съмнѣние, че столничаритѣ ще се разочароважатъ и отъ Панчерево, както сж се разочаровали и отъ другитѣ Софийски околности; защото банитѣ сж далечъ отъ селото, но при тѣхъ нѣма никакви удобства и както се къпятъ у насъ хората безъ редъ и безъ наставления отъ лѣкаритѣ, много здрави хора ще се поболѣжатъ. Новитѣ бани сж построени отъ общината.

Пѣтътъ отъ банята до селото е добъръ. Ако и да се мръкваше, ако и да се застудяваше едни отъ Панчеревскитѣ посѣтители се връщаха отъ банитѣ за селото, току що окъпали се; други пъкъ идѣха тешърва да се къпятъ. Сега си обяснихъ думитѣ на единъ знатенъ у насъ лѣкаръ, че минералнитѣ бани въ България служатъ за развивание на болѣститѣ. Намѣсата на медицинскитѣ власти, тукъ е необходима, за завардване на народното здравие.

При смрачаванье стигнахъ въ селото. Панчерево е расположено на лѣво отъ р. Искръ, въ една хубава планинска котловина, не съвсѣмъ запазена отъ сѣвернитѣ вѣтрове. Околността е гориста, а и въ селото има много дървеса. Тукъ не липсватъ дебели сѣнки. Панчерево има около 50 къщи, 1 черква, 1 училище и 331 жители (споредъ статистиката отъ

1-й януарий 1893 год.). И тукъ селенитѣ се занимаватъ съ земледѣлие и скотовѣдство. Както и други нѣкои обитатели на Витошинитѣ поли, гдѣто земледѣлието е слабо, Панчеревци работятъ и по каменоломитѣ и зимно врѣме прѣкарватъ гранитни каменѣе — дѣлани, недѣлани и пропшакъ (чакълъ) — въ София. Изобщо, каменодѣлството се развива въ при Витошкитѣ села. Най-напрѣдъ съ каменодѣлството боравяхъ само италианци, отъ тѣхъ се научихъ македонцитѣ, а сега редомъ съ послѣднитѣ разбиватъ гранитнитѣ скали, дѣлатъ колони, бордюри и стѣпала и селенитѣ отъ при Витошкитѣ села: Желѣзница, Бистрица, Панчерево, Беглеръ-Чишликъ и др.

Слушалъ бѣхъ, че въ Панчерево имало колко-годѣ сгоди и човѣкъ намиралъ гдѣ да приспи, та малко мислѣхъ въ пътъ като гдѣ ли ще се спи вечеръта, още повече, че синътъ на горублияския ми познайникъ ме бѣше обнадѣждалъ. „Колко граждани отиватъ и намиратъ гдѣ да прѣспятъ, та ти ли нѣма да намѣришъ,“ ми казваше той. За по-голѣма обаче сигурность, азъ се запознахъ край селото съ единъ Княжевецъ, търговецъ на каменѣе, и заедно съ него се спрѣхми въ кръчмата на бай Пеша, пълна съ селени, които расправяхъ за избора, който щѣхъ да правятъ на слѣдующия день за двама общински съвѣтници. Прѣди всичко, ний попитахми кръчмаря за квартира. Той ни каза: „има, има, толкозь свѣтъ прѣспива тукъ.“ Добрѣ, ний сѣднахми и безгрижно заведохми разговоръ съ една група весели селени. Въпроситѣ на деня бѣхъ изборитѣ и непокрытитѣ още бани. Селенитѣ очакватъ голѣми облаги отъ банитѣ. Единъ старецъ приказваше съ възхищение, че билъ продалъ на единъ еврейнъ една стрѣмнина кадѣ минералния изворъ за 80 наполеона, когато ако би била по-далечъ отъ банята, тая нива не би струвала ни 200 гроша.

Ний вечерѣхми съ другаря си. Въ това врѣме пристигахъ изъ София и други гости, повечето пешеходци като насъ и на питанието имъ „гдѣ ще прѣспимъ,“ бай Пешо и другитѣ шеговити селени имъ отговорихъ иронически: въ хотелъ „Слава“ или въ хотелъ „Сѣно.“ Ний се спогледахми съ другаря и се радвахми, че сми подранили и сми намѣрили квартира, ала кога дойде врѣме за спанье, бай Пешо, безъ никакво стѣснение ни каза, че ще трѣбва да прѣспимъ въ кръчмата, защото въ прѣдназначената за насъ негова стая билъ настанилъ други туристи, между които и една госпожа.

Ний нѣмаше какво да направимъ. Легнѣхми на банкитѣ по край стѣнитѣ на кръчмата, гдѣто бѣхж налѣгали и други туристи нашего рода. Лѣгнѣхми да спимъ, но не спяхми отъ гладнитѣ дървеници и отъ постояннитѣ шумнѣния и разговори.

При зори още, въ кръчмата се вдигнѣ шумъ. Селени задохождахж да се споразумѣватъ по общинскитѣ избори, да не би да попаднѣтъ кметъ и помощници злоупотребили, отъ каквито много села сѣ пищѣли, особено прѣди издаването на закона за ограничение общинскитѣ и окръжни врѣхнини. Всички туристи станѣхж и се разнесохж.

. VI. *Отъ Панчерево до Урвичкия мѣнастирь.* Неприятно ми бѣше да останѣ и прѣвъ деня въ това село, та рѣшихъ да продѣлжж расходката си до Урвичкия мѣнастирь Св. Архангелъ. Прѣвъ грамадитѣ надъ Панчерево, пѣтътъ взема юго-источна посока прѣвъ ниви, ливади и градини и минува прѣвъ срѣдъ с. Кокалянѣ, малко и бѣдно село (37 домакинства съ 327 жители), на 20 минути разстояние отъ Панчерево. Отъ Кокалянѣ до мѣнастиря се отива за единъ часъ и половина; но, уви, тоя ходъ се вижда доста продѣлжителенъ, при тѣжнитѣ спомени за злочестата сѣдба на послѣдния български царъ Иванъ Шишмана въ крѣпостѣта Урвичъ, остатѣци отъ която се бѣлѣжѣтъ на дѣсно отъ р. Искръ, на едно живописно мѣсто, което заслужва да бѣде видѣно отъ всѣки българинъ.

Урвичкиятъ мѣнастирь е построенъ въ незапомнено врѣме върху една стрѣмнина на лѣво отъ Искѣра срѣщу Урвичката крѣпостъ. Селенитѣ го казватъ Кокалския манастирь. Както повечето мѣнастири въ Софийско, и тоя мѣнастирь е закапалъ слѣдъ пропаданието на еснафитѣ. Сградитѣ му, ако и не отдавнашни, като слаба направа, сѣ на распадане. Нѣкои стѣи сѣ подпрѣни съ дървета, за да не рухнѣтъ. Стѣитѣ бѣхж неметени, може би, отъ мѣсеци. Черквицата тоже е попукана и за това е започнѣто построяването на нова. Манастирьтъ има хубави гори и доста ниви и ливади. Нивитѣ и ливадитѣ сѣ дадени на околнитѣ селени на исполица.

Въ манастиря гостувахж нѣколко еснафски семейства отъ София. Надписитѣ на стѣитѣ, правени прѣди 30 години отъ разнитѣ еснафи, ни напомнюватъ едноврѣмешната уредба на еснафството, което даваше направление на общественитѣ работи въ градоветѣ. Игуменътъ, отецъ Пантелеймонъ, доста от-

воренъ и привѣтливъ човѣкъ, разказваше на гоститѣ за свѣтлото минъло на мѣнастиря. Той имъ и прислужваше на трапезата, понеже магерътъ му се билъ разболѣлъ, а слугитѣ му били избѣгали, както всѣко лѣто, когато имало повече работа въ мѣнастиря. Тая е причината, гдѣто мѣнастирскитѣ имоти се даватъ на исполица.

Една стрѣмна и лакатушна пѣтека ни води до манастирскитѣ бачии и хармани, на една висока поляна при вододѣла на р. Искъръ и притока ѳ Вѣдена. Тукъ сж овчарскитѣ колиби и зимнитѣ кошари на мѣнастирскитѣ стада. Поляната е обсадена съ величественни дървета, гдѣто стадата се свѣртатъ на сѣнка. Отъ мѣнастирскитѣ хармани има хубави изгледи и къмъ величественната Витоша и къмъ нейнитѣ ребра, низъ които шумятъ бистри потоци. Много грѣшатъ онѣзи, които казватъ, че въ Софійската околностъ нѣмало хубави мѣстности.

Кждѣ 4 часа азъ се върнахъ въ мѣнастиря и отъ тамъ пакъ—прѣвъ Кокалянѣ, Панчерево и Горублянѣ—въ 8 часа, се върнахъ въ Софія.

Х. П. К.

СТИХОТВОРЕНИЯ.

Скотовъждецъ.

Расти, расклонявай
Травко ширивлива,
Редомъ по полето —
Чакъ до мойта нива.

На па-щятъ се харно,
Издущатъ корени,
Дд-ще незабавно
Врѣме за поени.

Скоро азъ ще пустна
Воловчици или;
Искара-щж крави,
Овце и кобили.

Подбра-щж ги бърво
Къмъ близката бара,
Надущж излеко
Мѣдната цафара,

И ще ги растира
По широко поле,
Да пасжатъ до ситостъ,
Да гривжатъ до воля

Цафара ще свири,
Говеда ще мукатъ
Птички ще подскачатъ,
Щурци ще пищятъ.

Крѣжкитѣ листенца
На труфила гѣстий,
Съороденъ грашецъ,
Буваджка тлѣстий.

И моята драгостъ
Край не ще да има...
Хайде скоро травко!
Расти да те има.

Церковски.

Цвѣта.

(баллада)

Глухо срѣднощѣ. Срѣднощна тъмница
 Дрѣве надъ село Момянка;
 Дружки—съсѣдки на пусти—хармани
 Буйна наклали сѣдянка.

Одушки, пѣсни, беззлюбни завачки...
 Отъ веселба безкахърна
 Дума за нечисти—юди, вампири,
 Плахо дружината свърна.

„Тѣй да го знайте! Вампиръ е Голакътъ,
 Ранко Голака пияни.
 Минка болнава на Брѣгъ го срѣщнала,
 Чичо—при Сухи-гирани.

„Срѣщнайтъ го: страшенъ и куцъ, катъ при-живѣ,
 Срѣщнайтъ го, божи кръстъ чиняйтъ—
 Пукве се Ранко, мачевне. Край тѣхъ салъ
 Писъци чудни отминяйтъ.“

„Стига пѣкъ виѣ съ тѣвъ прикаски женски,
 Стига будили сте Ранка!
 Баби плашила мислили!“ — сърдито
 Викна имъ Цвѣта горнянеа.

„Чисти сж доле отъ вили злодѣйки,
 Въ рѣки русалки не пѣяйтъ,
 Въ гори не юди — чучури жуборяйтъ,
 Билки надъ гробе шумѣяйтъ...“

— Цвѣто, не думай тазъ дума нехарна,
 Име имъ пусто остало!
 Има ги: бродници, вили. Вампирътъ
 Цѣло го ѣ село виждало!...

— Ихъ, че дѣца сте!... — Охъ, Цвѣто, пави се!...
 — Дружки, страховливи сте вие!...
 — Дружко! не дѣй се... Сестрице, треперай!...
 Дигна се Цвѣта, катъ сприя.

„Цвѣта отъ кръвъ е юнашка безстрашна,
 Прикаски Цвѣта не плашяйтъ;
 Цвѣтинъ е татко хайдукъ билъ три години,
 Братъ ѣ е още въ букаштъ.“

„Ако вѣвъ тозъ часъ надъ гроба не идж,
 Братовъ ножъ, въ знакъ, не забия —

Цвѣта ни име кръщелно, християнско —
Цвѣта не звете не вня?“

Дуна надуна — катъ вида се спустина
Прѣвъ фасуля и градникъ;
Вѣйки бухлати край нея се кланкътъ,
Клюнатъ ѝ сѣнни гергини.

Стъпка ѝ лека, коси се просидли,...
Тукъ се провре, тамъ прѣскочи...
Руйна — рѣчица прѣгази — прѣдъ нея
Стелжтъ се гробищни плочи.

Глухо и тайно... Задъ старото гробе
Тъжно се поле простнало;
Свода звѣдица не грѣй го; небето
Рива зловѣща метнало.

Мълкомъ прѣдъ нея се камѣне реджтъ...
Гроба тя Ранковъ съзира;
Идалкомъ Цвѣта прѣвъ злака нагазва,
Транна прѣдъ него се спира;

Снага привожда и ржка замахва, —
Въ твърда прѣстъ ножътъ забива;
Права да стане понича... О, Боже!
Дрѣха о гроба се влива!

Всеу се дърпа тя, всеу се сили,
Страшна, настрѣхнѣла, блѣда...
Ранко, съ смѣхъ страшень, прѣдъ нея че спрѣлъ се,
Съ ужасъ тя въ тната съгледа.

Мѣреатъ се скелети, сѣнки се вижтъ,
Сѣнки се дигатъ нѣвъ влакѣтъ;
Съ писъкъ налитатъ къмъ Цвѣта горкана,
Води ги Ранко Голакѣтъ.

Води ги люшка глава искуфѣла,
Свѣти му погледъ въ заканж...
Хубава Цвѣта не змогнѣ, не снесе —
Студъ я и иракъ черъ обхванж...

Дълго въ прѣдчувствѣе стояжх другарки,
Огънь горѣ и прѣгаснѣ;
А тѣвъ, въ зори що на гроба ходихъ,
Странна ги гледѣа прѣгласнѣ...

Ив. Вѣлевъ.

Хомерова Одиссея.

ПѢСЕНЬ Р.

Телемахъ се връща въ Итака.

А когато се появи дъщерята на зората, розопръстната Ио, Телемахъ, обичливий синъ на божественний Одиссея, веднага тогазъ си върва подъ краката хубавитѣ сандали, взе си и якото копие, което му прилягаше на дланитѣ и наканенъ вече къмъ града, рече на свинаря си :

„Дѣдо, азъ отивамъ вече въ града, за да ме види майка ми; защото, до като ме не види, струва ми се, нѣма и да прѣстане отъ да плаче, да пролива сълзи и грозно да охка; а пъкъ тебѣ ето що наръчвамъ. Заведи тоя злочестъ чужденецъ въ града, за да може тамъ да си проси прѣхраната; който иска, ще му даде комаче хлѣбъ и чаша вино; а менѣ, като ми е толкова растъжена душата, не ми е и възможно да се грижъ за всичкитѣ хора. Ако ли гостѣтъ вънегодува отъ това, то ще му бжде много по-влѣ; защото менѣ ми е приятно да казвамъ правото.“

А многомъдрий Одиссей му отговори и рече :

„И самъ, приятелю, не желая да ме задържа. По-добрѣ е за просякъ изъ града, отъ колкото по полето да си проси прѣхраната; който иска ще му даде. Защото и годинитѣ ми още не сж да стожъ по становищата, да слушамъ за всичко, щото ми заповѣдва настойникътъ. За туй си иди, а менѣ ще ме доведе този мъжъ, комуто заповѣдвашъ ти, веднага откато се понагрѣжъ на огъня и се постопли врѣмето; защото страшно съмъ облѣченъ съ тия лоши дрѣхы; божъ се да ме не свали утрѣнний мразъ, а и градѣтъ, казватъ, билъ далеко отъ тука.“

Тѣй рече, и Телемахъ си трѣгна отъ становището, за-крачижъ му краката бърже напрѣдъ и садѣше на сватовницитѣ злото. А когато си стигна въ добрѣ обитаванитѣ къщи, исправи си копие, та го опрѣ до високия имъ стълпъ, па и самъ прѣскочи каменний прагъ и влѣзе вътрѣ.

Най-напрѣдъ го видѣ доилката Евриклия, която застигаше хубаво напѣстренитѣ столове съ кожи, па послѣ се просълзи и отиде да го посрещне. А наоколо се засъбиражъ и другитѣ слугини на многострадалний Одиссея, та го испол-

пригръщахъ и испоисцѣлувахъ и по главата, и по раменѣтъ. А и разумната Пенелопа, прилична на Артемида или на златната Афродита, излѣзе изъ стаята си, расплака се, ови си лактитѣ около сина си и го испоисцѣлува и по главата и по двѣтъ хубави, свѣтливи очи, и ексана отъ плачъ, продума и му рече хвъркатитѣ думи:

„Телемахе, сладка ми свѣтливо, ти си дойде. Азъ не съмъ и думала да те виджъ пакъ, отъ като заминахъ скришнотъ и противъ волята ми съ кораба за Пилосъ, да се научишъ нѣщо за обичливия си баща. Но ела ми кажи какво срѣщнахъ съ собственитѣ си очи.“

А духовитий Телемахъ ѝ отговори и рече:

„Мамо, не ми повдигай плача, нито пъкъ сърдцето ми въ гърлитѣ повдигай, като съмъ избѣгнхъ вече отъ страшно погинване; но иди се умий, па вземи та се облѣчи и съ чисти дрѣхки (като се качишъ съ слугинитѣ си жени въ горницата), помили се на всичкитѣ богове и распореди се да имъ принесешъ и свършени хекатомби, дано да свършеше работа Зевсъ да си отижстимъ нѣкога. А пъкъ азъ ще иджъ въ събранието, за да поканимъ госта, който е дошелъ отъ тамъ съ мене, като си идѣхъ тукъ. И по-напрѣдъ го испратихъ азъ съ богоравнитѣ си другари, и накарахъ Перей да го заведе у дома си, и загрижливо да го гошава и да му се отсрамва, до като си дойджъ.“

Та тъй ѝ каза, и не ѝ исщукнахъ изъ ума думитѣ му. А се умй и вае та се облѣче съ чисти дрѣхки, па се помоли на всичкитѣ богове и се распореди да имъ принесе свършени хекатомби, дано да свършеше Зевсъ работа да си отижстятъ нѣкога.

А Телемахъ послѣ си взе копиецо и излѣзе изъ двореца; а подирѣ му трѣгнахъ и двѣтъ му лежки кучета. А пъкъ Атина го обсипа съ божественна хубостъ; та, като отиваше, всичкитѣ люди му се чудѣхъ. А гордитѣ сватовници се берѣхъ около него и го ласкаяхъ съ говора си, на ума си пъкъ му мислѣхъ злото. Послѣ той се отдѣли отъ голѣмото множество и седна тамъ, гдѣто бѣше Менторъ, Антифъ и Алитерсъ, които открай бѣхъ бащини му другари, тамъ отиде та седна и тѣ го распитвахъ едно по едно за всичко. При това и прочутий копиеносецъ Перей се доближи до тѣхъ и доведе прѣвъ града и госта на сборището. Та и Телемахъ вече не

останж дълго време далеко отъ госта си, но застанж при него. И Перей пръвъ му продума и рече:

„Телемахе, прати скоро женитъ у дома, за да ти пратж даритъ, които ти е далъ Менелай.“

А духовитий Телемахъ му отговори и рече:

„Перее, защото не знаемъ още, какъ ще бждатъ тия работи. Да ли гордитъ сватовници нъма тайно да ме убиятъ въ дворцитъ и да сподѣлжтъ всичко бащино ми, азъ желаж да ги задържишъ, та поне ти да ги имашъ, отколкото нъвой отъ твхъ; ако ли пъкъ азъ имъ насадж смъртта и убиванъето, тогазъ вече ти радостенъ, като на зарадуванъ, ми ги донасишъ у дома.“

Като каза тъй, той поведе убѣднѣлия гостъ у дома си. А когато стигнахъ въ добръ обитаванитъ къщи, тв си сложихъ дрѣхитъ на почиватнитъ сѣдалища и столове и влѣзохъ въ добръ изгладенитъ къпални та се искъпахъ. И като ги окъпахъ слугинитъ и намазахъ съ масло, тв излѣзохъ изъ къпалнитъ, облѣкохъ се съ хитони и къдрави връхни дрѣхи и седнахъ на почивалищата. А една слугиня донесе омивалника и имъ полъ отъ хубавъ, златенъ лѣйникъ надъ сребърна копаня, да се умижтъ; па имъ сложи напредъ и една гладка трапеца. А почетната економка донесе та сложи на нея хлѣбъ и много ястиета, надари ги отъ щото се бв намѣрило. А майка му сѣдѣше на срѣща до стлѣпа на трапезарията и, облежнята на единъ почивателенъ столъ, осукваше да прѣде тънко. А тв си прострѣхъ ржцѣтв къмъто насложенитъ отпрѣдъ имъ готови ястиета. И като се наядохъ и напихъ, колкото щѣхъ, разумната Пенелопа захванж да имъ говори и рече:

„Телемахе, азъ ще се качвамъ вече въ горницата си да си лягамъ на леглото, което, откато е заминжлъ Одиссей съ Атреевци за Илионъ, ми е станжло плачно; а ти се и не осмѣли, до като не сж надошли още гордитъ сватовници въ тоя домъ, да ми кажешъ ясно, чулъ ли си нѣидѣ нѣщо по завръщанъето на баща си.“

А духовитий Телемахъ ѝ отговори и рече:

„И тъй, мамо, азъ ще ти раскажж истината. Отидохми въ Пилосъ при царъ Нестора, пастиртъ на людитъ; прие ме той въ високитъ си къщи и загрижливо ме гощаваше, като баща сина си, който токо що си е дошелъ слѣдъ дълго врѣ-

ме отъ другадѣ; тѣй загрижливо ми се отераваше той съ славнитѣ си синове. А за великодушний Одиссея никога, казваше, не билъ слушалъ отъ наземнитѣ, живѣ ли е или умрѣлъ; но ме испрати съ коньетѣ си и настаненитѣ си кола при прочутия копиеносецъ Менелая Атреевъ. Тамъ видѣхъ и Аргийката Елена, поради която и Аргийци, и Трояне, по волята на боговетѣ, много се измориохъ. А и веднага послѣ ме попита велегласний Менелай, по каква нужда съмъ пристигналъ въ божественний Лакедемонъ; а азъ му казахъ цѣла истината. И тогазъ вече продума та ми отговорн и рече:

„О жалко! Нимá наистина, като сж тѣй безсилни, сж поискали тѣ да спятъ на леглото на оня неустрашимъ мъжъ. А като сърна, която си е приспала новороденитѣ и да сучатъ още щончета въ гнѣздото на силенъ лъвъ, па е излѣзла да пасе по тучнитѣ долища, а той послѣ си е влѣзълъ въ гнѣздото и е нанесълъ и на двѣтѣ неприлична смъртъ, тѣй и тѣмъ Одиссей ще нанесе неприлична смъртъ. Защото ако, отче Зевсе, Атино и Аполлоне, е такъвъ, какъвто нѣкога въ споръ бѣше станялъ и се бори съ Филомелова въ добръ съградения Лесбосъ, та и силно го хвърли и всичкитѣ Ахейци се зарадвахъ, такъвъ като е, ако да се сберѣше и съ сватовницитѣ Одиссей; всички скоро бихъ станяли мъртви и съ горчива женидба. А за туй, за което ме питашъ и молишъ, азъ не мога ти каза друго, отъ щото ми е казалъ истинюлюбивий морски старецъ, ако се не отклоня отъ истината и те не излъжж, а отъ него нищо нѣма да скриж и да прѣмъляжж. Казалъ ми бѣше той, че го видѣлъ на единъ островъ, и билъ силно растаженъ въ дворцитѣ на нимфата Калипса, която съ принуждаванье го задържала; та и не можель той да стигне въ отечественната си земя; защото нищо нѣмало при него нито весленни кораби, нито другари, които да го прѣпратятъ по широкия морски грѣбъ.“ Тѣй рече прочутий копиеносецъ Менелай Атреевъ. А откато свършихъ и туй, прибрахъ се да се върнж, а безсмъртнитѣ ми дадохъ похитенъ вѣтъръ и скоро ме пратихъ въ обичливото отечество.

Тѣй каза, та ѳ повдигнж и сърдцето въ гърдитѣ. А послѣ и богообразний Теоклименъ имъ рече:

„О. достоуважаема жено на Одиссея Лаертовъ, той наистина не знае ясно това, та слушай моята дума ти; защото точно ще ти прѣдрекж и не щж да криж. И нека сега прѣ-

во ми е свидѣтель отъ боговетѣ Зевсъ, па и тѣзъ гостеприемна трапеза и огнището на непорочний Одиссея, гдѣто съмъ пристигналъ, че Одиссей си е наистина вече въ отечественната земя, седналъ или и ходи да се учи тия лоши работи, а и на всичкитѣ сватовници сади злото; таквазъ си истълкувахъ азъ птицата, като седѣхъ въ добросѣдалищний корабъ, и я казахъ и на Телемаха.“

А разумната Пенелопа му отговори и рече:

„Дано да се изпълнѣше, странниче, тази ти дума; и ти тогава, скоро ще можешъ ми позна и приятелството, и многото дарове, тѣй че всѣки, който те срѣщне, да би те у-блажавалъ.“

Тѣй, туй си говорѣхъ тѣ единъ-други; а сватовниците отпрѣдъ двореца на Одиссея, наредъ изравнената площъ, гдѣто и по-напрѣдъ си производствувахъ, се спущахъ да хвърлятъ блюда и копия и се веселѣхъ. Но когато настанъ вече врѣме за вечеря, и отъ всадѣ, изъ полето (кошаритѣ) надойдохъ и стадата, докарвахъ ги тия, които и по-напрѣдъ ги карахъ, тогазъ вече Медонъ имъ рече; защото той отъ глашетаитѣ най-много имъ угаждаше та биваше и заедно съ тѣхъ на угощението:

„Момчета, понеже всячки вече си насладихте душата и съ подвигитѣ, елате си вече вѣтрѣ въ къщи, за да се распоредимъ и за гостбата; защото не е лошо да се вечеря на врѣме.“

Тѣй каза, а тѣ го послушахъ и станяхъ да отидатъ. А като стигнахъ въ добритѣ за живѣнье къщи, наслагахъ си връхнитѣ дрѣхи по почиватнитѣ и облегатнитѣ сѣдалища и столове, и заклахъ голѣмитѣ овцѣе и тлѣститѣ кози, а и свинѣе, огоени, колѣхъ тѣ, и — крава отъ стадото (сувата) и си готвѣхъ угощението. А Одиссей и божественний свинарь се вдигахъ отъ кошарата да идатъ въ града. И свинарътъ, началникъ на мжъето, захванъ да говори и рече:

„Понеже желашъ вече да идешъ днесъ въ града, както поржча и мойтъ господарь; азъ наистина бихъ желалъ да останѣше тукъ, пазачъ на кочинитѣ; но го почитамъ и се боѣ, да ми се не кара послѣ; а жестоки сж каранията на господаритѣ. За туй ела сега да вървимъ; защото много се навали вече деньтъ, та надвечеръ скоро ще ти бѣде и по-студено.“

А много мждрий Одиссей му отговори и рече:

„Знаж, разбирамъ; и това вече на човѣкъ, гдѣто разбира, го казвашъ. За туй да вървимъ, а послѣ все ти да вървишъ напредъ. А ако имашъ нѣйдѣ отсѣчена и нѣкоя тояга, дай ми я, да се подпирамъ, защото пхтеть, казватъ, билъ много хлъзгавъ.“

Рече и си метна прѣзъ рамото никаквата, ꙗко исповздуचना и окачена на една осукана връвъ торба; а Евмей му подаде обичливата на сърдцето му тояга. Тѣ тръгнахъ, и задъ тѣхъ останяхъ кучетата и свинаритѣ мжъе да пажтъ становището. А пкъ той поведе царя за града, приличенъ вече съвсѣмъ на старъ, бѣденъ и подпиранъ съ тояга просякъ; тѣлото му пкъ бѣше облѣчено въ печални дрици. Но когато вече изминахъ кривия, стрѣменъ пхть, та бѣхъ близу до града и стигнахъ до хубаво направения и добротечния источникъ, отъ гдѣто си носѣхъ гражданитѣ вода, и го бѣхъ правили Итакъ, Неритъ и Поликторъ; а околорѣсть бѣше заобиколенъ и съ бранище тополи, които вирѣхътъ при вода, а пкъ отъ високата тамъ скала се спущаше та течеше надолу и студена вода; а отъ горѣ бѣше направенъ и олтарь на нимфитѣ, гдѣто всичитѣ пхтници имъ принасяхъ жъртви; тамъ, на туй мѣсто, ги настигна Долиевтъ синъ Мелантей, който караше отъ козитѣ стада най-добритѣ вече кози за вечерята на сватовницитѣ; а заедно съ него отивахъ и двама козари. Като ги видѣ, скара имъ се, по име ги именуваше той, та повдигна на Одиссея и сърдцето, като продума та имъ рече и ужасната, неприлична дума:

„Сега вече съвсѣмъ лоший води лошевия, тѣй богъ виднаги кара подобния при подобенъ. Кадѣ си повелъ ти, свинарю нещастний, тоя блюдолизецъ, тоя досадителенъ божакъ, смжтителъ на цируванията? Отъ да ходи той отъ врата на врата да проси по комаче, а не мечеве, нито котли, ще си испоизмачка вече и раменѣтѣ. Не можешъ ли ми го да ти, да ми пази становищата, да ми чисти хлъвоветѣ и да ми носи и листница за еретата, па да пие, колкото ще, сурватка и да добие и нѣкоя голѣма кълка. Но понеже се е приучилъ вече злѣ, той нѣма и да иска да се хване на работа, а ще се сгиба да обикаля изъ общината и съ просия ще иска да храни ненасищания си търбухъ. Но още отъ сега ти казвамъ и то ще се изпълни, ако би, че иде и въ дома на божественний Одиссея, много столчета изъ дланитѣ на мжъето ще за-

хвърчатъ около главата му, та и ребрата му ще испотрошатъ, когато се захвърлятъ изъ къщи.“

Тъй каза, и въ безмисленността си се доближи та го ритна и въ кръста, но го и не поклати отъ пътеката, а си оставаше здраво тамъ. Тогазъ Одиссей си помисли или да се спустне съ тоягата си да му вземе душата, или да го грабне да го тръшне въ земята и да му строши главата. Но се одързости и се въздържа. А пъкъ свинарътъ го изгледа на криво, смъра го, па си вдигна високо нагорѣ рацѣтъ и се помоли тъй :

„О, нимфи изворни, Зевсови, вий, дъщери, ако Одиссей ви е покрилъ нѣкога съ тлъста риза (було) нѣкоя агнешка и ерешка кълка, та ви я е изгорилъ, изпълнете туй ми желание : да си дойдѣше вече този мъжъ, да го доведѣше вече богъ ! То ще и да ти разнесе всякитѣ тщеславия, които сега токо се скиташъ да разнасяшъ произволно изъ града, а пъкъ злитѣ овчари му съсипватъ стадата !“

А Мелантий, коварьтъ, тогазъ му отговори и рече :

„Охъ ! какво каза туй куче, вѣщо всичко да расипва ! Но отве-ша го азъ далеко отъ Итака на нѣкой черенъ, добросѣдалищенъ корабъ, за да мож да го разиѣни тамъ съ голѣми средства за живѣне. Защото и среброложкий Аполлонъ дано да устрѣлѣше днесъ съ стрѣлитѣ си Телемаха вътрѣ въ дворецитѣ или пъкъ и да се убиеше отъ сватовниците, както и Одиссей вече си е изгубилъ далеко деня на завръщаньето.“

Като каза тъй, той ги остави тамъ да си вървѣтъ полека, а самъ замину и много скоро стигна въ царскитѣ жилища. Веднага влѣзе той вътрѣ и седна между сватовниците срѣщу Евримаха ; защото прѣ-много го обичаше. Сложиха му тамъ шетачитѣ отъ прѣдѣ дѣлъ отъ месата, а пъкъ срамежливата економка донесе та му сложи и хлѣбъ, за да яде. А и Одиссей и божественний свинарь, които идѣха, приближиха на близу, че и звуковетѣ на хралупатата лира стигаха до тѣхъ, та се поспрѣха ; защото Фемий я бѣше задрънкалъ и се канѣше и да имъ запѣе. А той улови свинаря за ржка и му рече :

„Евмее, навѣрно вече тѣзи хубавитѣ къщи, ще сж Одиссеевитѣ. Лесно и много, се познаватъ тѣ, да ги види човѣкъ между многото. Инакви сж тѣ между другитѣ, дворецьтъ имъ е ограденъ съ стѣна и съ жбци, а и вратата имъ сж хубаво

направени съ по двѣ крила и двойни ключалки; никоѣ мъжъ не може ги насили. А познавамъ, че и много мъжбѣ вътрѣ пируватъ, защото ми миреше трулата отъ печената тлъстина. па и лирата, която боговетѣ сж дали другарь на пируетѣ, кѣнти.“

А ти Евмее, свинарю, му отговори и рече:

„Лесно ги позна, понеже и за друго не си нѣкой, гдѣто да не разбирашъ. Но ела сега да размислимъ, какъ да сторимъ. Или ти първѣ влѣзъ въ тия хубави за живѣние къщи, па се вмъкни и до сватовниците, а пкъкъ азъ ще остана тукъ; или и, ако обичашъ, ти постой, а азъ да идж по-напрѣдъ; но и ти да се не бавишъ, да те не види нѣкой отъ вѣнъ, та рли да те удари, или да те испжди. Туй те и карамъ азъ да поразмислишъ.“

„Знажъ, разбирамъ; заповѣдашъ ми вече туй, което и азъ мислж. Но иди ти по-напрѣдъ, а азъ ще поостанж тука; защото не съмъ нѣкой невѣжа въ биенъето и удрянъето; дързостлива ми е душата, понеже много злини съмъ страдалъ и по морето, и въ боя; а помежду тѣхъ нека бжде и това. Пагубния си тѣрбухъ само, който иска, не можж нѣкакъ да потулж, който много злини вече причинява на хората, заради който се обржватъ и равновѣснитѣ кораби, които носятъ по безплодното море на неприятелитѣ зло.“

Тѣй си приказвахъ тѣ единъ-други, а кучето, което лежеше тамъ, си вдигна главата, та опери уши; то бѣше Аргосъ. кучето на многострадалний Одиссея, което нѣвга си, прѣди да идѣше въ свещенний Илионъ, самъ бѣше отхранилъ, но не можъ и да му се радва. Съ него напрѣдъ млади мъжбѣ ходѣхъ на ловъ за диви кози, петнеливи сърни и зайци; но тогазъ вече, слѣдъ заминуванъето на царя, лежеше отхвърлено на единъ купъ торъ, който бѣше натрупанъ доста прѣдъ вратата отъ мулетата и говедата, за да можтъ слугитѣ на Одиссея да го прѣнасятъ и да му торятъ съ него голѣмия царски имотъ; тамъ, на него лежеше кучето Аргосъ, пълно съ кърлеша. А тогазъ, като усѣти Одиссея, че бѣше вече близу, замаха опашка и заклепа и съ двѣтѣ си уши, но не можеше вече и да скочи, да иде близу при своя царь. А той, като го видѣ отъ далеко, порони сълзи и да ги скрие лесно отъ Евмея, захванж да му приказва и рече:

„Евмее, наистина е чудо това куче, що лежи на тора. Хубаво е то и на снага, само туй не знаж хубаво, дали и

на тичанье е бързо при тоя си изгледъ, или е само отъ ония кучета, гдѣто ядхтъ отъ трапезата на мжъбето и заради хубостъта имъ ги гледатъ царьето.“

А ти Евмее, свинарю, му отговори и рече:

„Това куче е на оня, много далеко умрѣлий мжъ. Ако би било то пакъ таквози и по прилика, и по работа, каквото го бѣше оставилъ Одиссей, когато тръгна за Троя, щомъ го видѣше, щѣше да се смаешъ съ скоростъта му и силата му; защото ни единъ звѣръ, когото спогнѣше то изъ много гжстигѣ долища на гората, не можеше да избѣгне отъ него; защото и да издирва много знаеше то. Но сега вече е за съжаляване (много злѣ), защото господартъ му е изгубенъ по чужбина, далеко отъ отечеството си, а небрѣжливитѣ жени (служини) го и не погледватъ. Защото слугитѣ, когато не имъ владѣхтъ вече господаритѣ, не щятъ никога да работятъ тѣй, както се стои; защото и далекогледий Зевсъ, когато ще вземе човѣку свободата, му отнима и половината отъ добрината.“

Като каза тѣй, той влѣзе въ хубавитѣ за живѣние жилища и отиде право въ трапезарията между досточуднитѣ сватовници. А пкъкъ Аргоса веднага грабнахъ орисницата на черната смъртъ, отъ като видѣ пакъ Одиссея на двацетата година.

Богообразний Телемахъ отъ всичкитѣ най-напрѣдъ видѣ свинаря, като идѣше въ къщи, а послѣ скоро му кивна, та го повика при себе си. А той се поозърна и взе стола, който лежеше тамъ и гдѣто обикновенно сѣдаше готвачтъ да сподѣля многото месо между сватовниците, които пируватъ изъ къщи; понесе го той та го сложи до трапезата срѣщу Телемаха, па и той седна тамъ. А единъ глашетаи взе та сложи и нему дѣлъ, а пкъкъ хлѣбъ си взе той отъ панера.

А наскоро слѣдъ него си влѣзе въ къщата и Одиссей, оприличенъ на старъ и опърпанъ просякъ, който се подпираше съ никаква тояга, а тѣлото му бѣше облѣчено съ дрисели. Той поседна върху ясеновия прагъ извагнѣ вратата и се облегна на кипарисова стлѣпъ, който нѣкога си вѣщо бѣше издѣлалъ и съ отвѣса исправилъ дърводѣлецтъ. А Телемахъ повика при себе си свинаря, пакъ взе отъ прѣкрасния панеръ единъ цѣлъ хлѣбъ и месо, колкото му побирахъ вече рѣцѣтъ (подаде му ги) и рече:

„Занесъ туй та го дай на чужденеца и кажи му да ста-

не да иде и по всичкитѣ сватовници, за да си напроси и повече; защото не е добро да се срамува мъжътъ, който се нуждае.“

Тъй му каза, а свинарътъ, отъ като му изслуша порячката, отяде та застанъ близу при него и му рече хвъркитѣ думи:

„Странниче, Телемахъ ти дава туй и ти заповѣдва да иденъ и по всичкитѣ сватовници, и повече да си напросишъ; не е добро, казва, да се срамува човѣкъ, който се нуждае.“

А многождрий Одиссей му отговори и рече:

„Зевсе, царю! дано да ми е богатъкъ Телемахъ между мъжъето, и да сполучи всичко, което му желае сърдцето!“

Рече и го пое съ двѣтъ си рѣцѣ, та го сложи прѣдъ краката си на никаквата си торба; па, до като пѣеше пѣвецътъ въ дворцитѣ, ядѣше и той; а когато се наяде, прѣстанъ в божественний пѣвецъ. А сватовницитѣ се развикахъ изъ трапезарията, а пѣкъ Атина стоеше близу до Одиссея Лаертъвъ и го караше да стане да си иска и отъ сватовницитѣ хлѣбъ, та да може тъй да познае и кои отъ тѣхъ сж праведни и кои—неправедни; но нито тъй щѣше да може нѣкой да се отърве отъ смъртъта (злото). И трѣгна той да иде отъ дѣсно да проси и на всѣки човѣкъ всжду подлагаше ржка, като че ли биваше вече отдавна просякъ. А тѣ го съжелявахъ, та му давахъ, чудѣхъ му се и единъ-други се питахъ, кой ли ще е той и отъ гдѣ ли ще е дошелъ. А пѣкъ Мелантій, козарьтъ, послѣ имъ рече:

„Мене слушайте, сватовници на прѣславната царица, зарадъ тоя чужденецъ; защото и по-напрѣдъ съмъ го виждалъ. Като го водѣше свинарътъ тукъ, не го знахъ само добръ, кой е и отъ гдѣ е родомъ.“

Тъй имъ каза, а Антиной смърпа свинаря съ думитѣ:

„Ей ти, прѣсловутий свинарю, защо си довелъ тогова въ града? Или ни не стигатъ скитницитѣ и другитѣ досадливи просяци, блюдолизцитѣ на пироветѣ? Нали ти одумвашъ другитѣ, че се бержтъ тука да яджтъ на господаря ти иманьето, а защо и ти сега ми си викалъ тогова тука?“

А ти Евмее, свинарю, отговори и му рече:

„Антиное, не говоришъ добръ ти, и като си добъръ; защото кой ходи вече самъ да вика отнѣйдѣ другъ чужденецъ, освѣнъ ако сж нѣкой отъ тѣхъ художници, прокобникъ или и

да лѣкува болести, или пѣкъ и дърводѣлецъ или нѣкой бо-
годжхновець пѣвецъ, който, като пѣе, весели? Защото тѣ сж
званитѣ на смъртнитѣ по безкрайната земя; а просяка, който
ще го подяда, никой нѣма да вика. Но ти измежду всичкитѣ
други сватовници всѣкога си бивалъ къмъ слугитѣ на Одиссея
жестокъ, че особно къмъ мене. Мене обаче никакъ не ме е
грижа отъ това, до като живѣе въ тия дворци разумната Пе-
нелопа и богообразний Телемахъ.“

А духовитий Телемахъ го прѣсрещна и му рече:

„Мълчи, много думи не ми размѣняй ти съ него; зашто
Антиной си има тоя лопъ обичай, все съ таквизъ тежки
прикаски да раздразва, та и другитѣ да повдига.“

Рече и се възви къмъ Антиноя съ хвъркатитѣ думи:

„Антиное, може-би, защото ми се грижешъ ти за добро-
то, като баща — за сина си, да карашъ тоя чужденецъ съ та-
квизъ принудителни думи да излѣзе изъ трапезарията; но
дано да го не сторѣше богъ. Вземи и му дай; менѣ нѣма то
да ми докривѣе; защото и азъ самъ те карамъ това. Съ това
ти не зачиташъ нито майка ми, нито другиго нѣкого отъ слу-
гитѣ, които сж въ къщата на божественний Одиссея. Но въ
твоитѣ гърди нѣма таквази мисль; защото ти много жалаешъ
всичко самъ да изядешъ, само и другиму да не дадешъ.“

А Антиной му отговори и рече:

„Какво рече ти, похвалко и гдѣто си не въздържашъ гнѣ-
ва, Телемахе? Ако всички сватовници бихж давали тѣй, като
тебе, то още прѣди три мѣсеца да се е разсипала тѣзи къща.“

Като каза тѣй, той улови та истогли столчето, което
стоеше подъ трапезата и си подпираше на него пълнитѣ кра-
ка, до като вечеряше. А другитѣ, всички му давахъ, та му
напълнихъ и торбата съ хлѣбъ и месо. И скоро вече щѣше
и да си иде Одиссей пакъ на прага, да си похапне тамъ отъ
това, що го бѣхж подарили Ахейцитѣ; па застанж той при
Антиноя и продума та му рече:

„Дай ми и ти, приятелю; защото не ми се виждашъ да
си най-злий отъ Ахейцитѣ, а най-добрий, понеже приличашъ
на царъ; за това и ти трѣбва да ми дадешъ хлѣбець, и по-
вечко отъ другитѣ: а пѣкъ азъ ще те хвалж вече по без-
крайната земя. Защото и азъ, честитъ нѣкога си между хората,
съмъ подавалъ на такъвъ скитникъ, отдѣто и да е идвалъ да
проси и какъвто и да е бивалъ той; а ималъ съмъ и прѣвно-

го, съ хиляди, слуги и друго много, съ което хората живѣ-
 ътъ хубаво и се наричатъ богати. Но Зевсъ Кроновъ ме съ-
 сипа, защото тѣй искалъ той; пратилъ ме бѣше той съ дале-
 коходящи разбойници, да ида на дълъгъ пътъ въ Египетъ,
 за да се изгубж. Застанжлъ бѣхъ съ обоюдозакривенитѣ си
 кораби въ рѣката Египетъ. И заповѣдахъ азъ тамъ на вѣр-
 нитѣ си другари, тамъ да стоѣтъ при корабитѣ, да ги па-
 зѣтъ и само съгледвачи испратихъ да идѣтъ да разгледатъ
 страната; а тѣ, увлѣчени отъ смѣлостта си и облѣгани на
 силитѣ си, много скоро захванжли да разрушаватъ прѣхуба-
 витѣ полски кжщи (полета) на Египтянитѣ мжъбе, искарева-
 хъ имъ изъ тѣхъ женитѣ и малкитѣ дѣца, а пѣкъ самитѣ
 тѣхъ трепѣхъ. А тѣзъ врѣва скоро стигна до града; та като
 чухъ тѣ тоя писъкъ, затекохъ се та надойдохъ, токо що се
 показа зората; цѣло полето се бѣше изпълнило съ пѣшаци и
 конѣ и съ лѣскави оржия; а и Зевсъ, грѣмопоразителтъ
 изгърмѣ та ми вдѣхна за срамъ у другаритѣ бѣгъ, та и ни-
 кой се не осмѣли да стои на срѣща; защото отвсждѣ бѣхъ
 настанжли алини. И мнозина отъ насъ избихъ тѣ тамъ съ о-
 стритѣ си оржия, а живитѣ отведохъ и ги заставихъ да
 имъ работѣтъ. Мене пѣкъ дадохъ на госта си, Дмитора Яво-
 новъ, който царуваше храбро въ Кипръ и случайно се бѣше
 намѣрилъ въ тѣзи борба. И сега, откато съмъ прѣкаралъ ве-
 че толковъ бѣди, съмъ дошелъ и тука оттамъ.“

А Антиной му отговори и рече:

„И кой бѣсъ е довелъ тука тѣзи бѣда, да ни побърква
 веселбата? Тамъ стой ти, тѣй на срѣдъ, далеко отъ трапеза-
 та ми, да не идешъ по-скоро въ горчивия си Египетъ и Кипръ,
 да не бждешъ пропратенъ тамъ, като нѣкой смѣлъ и безочливъ!
 Изреждашъ всичкитѣ та заставашъ при тѣхъ; а тѣ безпоща-
 дно ти даватъ, понеже никому не се свида, никой се не въздѣ-
 ржа, да харизва чуждото, като го има прѣмногъ у всѣкиго.“

А многомудрий Одиссей се оттегли и му рече:

„Жално! защото умѣтъ ти съвсѣмъ не е, какъвто ти е
 изгледѣтъ. Ти, който си седнжлъ сега при чуждото, на дали
 би далъ у дома си на слугата си и соль, когато не дѣрзвж
 да вземешъ и хлѣбець отъ него да ми дадешъ; а той при те-
 бе е много.“

Тѣй му каза, а Антиной се ядоса много, и отъ сърдце,
 пакъ го изгледа на криво и му рече хвъркатитѣ думи:

„Ти сега вече, ми се чини, нѣма и да излѣзешъ добръ отъ тѣзи кѣща, когато вече псувалъ и псувни.“

Тѣй каза и грабнѣ столчето та го запрати и го удари отзадъ въ гърба, къмъто дѣсното рамо. А той застоя непоколебимъ, като скала, и не го и поклати даже Антиноевото запращанье; а мълчишката си поклати главата и му мислѣше въ себе си злото. Подиръ това той пакъ отиде та седнѣ на прага, сложи си долу хубаво напълнената торба и послѣ рече на сватовниците:

„Мене слушайте, сватовници на прѣславната царица, да ви кажѣ какво ми казва душата въ гърдитѣ. Да се удари човѣкъ, когато се бори зарадъ иманьето си, говедата си или и бѣлитѣ си овце, никакъ не му е мѣчно, нито пѣкъ жално на душата; но мене ме удари Антиной поради жално губителния ми тѣрбухъ, който нанася на хората много вече злини. Но ако и просецитѣ иматъ на нѣкъдѣ богове и еринии, то и Антиноя, прѣди да се е оженилъ още, може сполѣта крайтъ на смъртъта.“

А пѣкъ Евпитовий синъ, Антиной, му рече:

„Страннико, стой си мирно тамъ и си яжъ или се и махни оттука, да те не отвлѣкѣтъ момчетата, като говоришъ тѣй, за краката или за рѣцѣтъ и те одержѣтъ цѣлъ.“

Тѣй му каза, а тѣ, всички, извънъ мѣрката възнегодувахъ. А единъ отъ тия много надути момци му рече:

„Антиное, не стори добръ ти, дѣто удари тоя злочестъ скитникъ; пагубнико, ами ако е нѣкой небесенъ богъ. Защото боговетѣ, прѣсторени и оприличели на всякакви другоземци чужденци, обикалѣтъ и на хората изъ градищата, та имъ нагледватъ тѣй и псувнитѣ и благочинието.“

Та тѣй му казахъ сватовниците, но той се не безпокоеше отъ думитѣ имъ. Телемахъ пѣкъ се бѣше много растѣжилъ въ сърдцето си, когато се удари той, но се сдържа та не порони отъ очитѣ си сълзи, а си поклати само главата мълчишкомъ и му помисли въ себе си злото.

А и разумната Пенелопа, като чу, че се бѣше ударилъ вжтрѣ въ трапезарията, продума между слугинитѣ си:

„Дано и самага тебе тѣй да одарѣше славний по стрѣлянъето си Аполлонъ.“

А пѣкъ Евринома, економката, продума и рече:

„Ако да биж се изпълвали нашитѣ клетви, то никой отъ тѣхъ не би дочакалъ краснопрѣстолната Ио.“

А пъкъ разумната Пенелопа ѝ рече:

„Бабо, тѣ, като мислѣтъ все злото, всички вече ми сж омразни, а Антиной — най-много, като черната вече смъртъ. Единъ злочестъ чужденецъ се скита изъ къщата ми, да про- си отъ мъжъето; защото го заставѣ бѣдността; и тамъ всички други го насищатъ и му подаватъ, а той го удря съ стола отзадъ по дѣсното рамо.“

Та тѣй си говорѣше тя помежду слугинитѣ жени, седна- ла въ стаята си; а божественний Одиссей си ядѣше. Но тя повика и божественний свинарь при себе и му рече:

„Иди Евмее божественния, та накарай чужденеца, да дойде тука при мене, за да се овиж о него и да го распи- тамъ, да ли не е чулъ нѣйдѣ, или и съ очитѣ си видѣлъ мно- гострадалний Одиссея; защото ми прилича на човѣкъ, който се е скиталъ много.“

А ти, Евмее свинарю, ѝ отговори и рече:

„Дано, царице, да млъкнѣхъ вече Ахейцитѣ! Защото той такива работи расказва, че и обичливото ти сърдце да се очаровае. Три дни и три ноци вече съмъ го ималъ и бра- нилъ въ колибата си азъ; защото, избѣгналъ отъ нѣкой си борабъ, най-напрѣдъ при мене бѣше дошелъ; но и до сега още не е довършилъ да ми расказва злочестинитѣ си. А както човѣкъ се вторачва да гледа къмто пѣвца, който, наученъ отъ боговетѣ, пѣе пѣсни, които веселятъ смъртнитѣ и не- наситно желятъ да го слушатъ, когато пѣе, тѣй ме е при- вличалъ и той, докато посѣдѣ при менѣ, въ колибата ми. А казва ми и, че живѣялъ въ Критъ, дѣто е Миносовтъ родъ, и че е и на Одиссея бащинъ приятель. Че оттамъ сега, като се все скиталъ и алѣ страдалъ, стигналъ тука; а ме увѣрява, че билъ чулъ и за Одиссея, че е живъ, че се намира тука нѣйдѣ наблизу, въ тучния окръгъ на мъжъето Теепротани; а и много драгоцѣнности каралъ у дома си.“

А пъкъ разумната Пенелопа му рече:

„Иди, по-скоро го повикай, и тукъ, прѣдъ мене, да рас- каже той това. А тѣ, насѣдали вѣнъ прѣдъ вратата, или и тука, изъ къщи, нека си се забавляватъ, като имъ е весела душата. Защото тѣмъ стоката имъ, житото и сладкото имъ вино, непокътнати си стоѣтъ у тѣхъ; домашнитѣ имъ ги

ядатъ, а тѣ всѣки день посѣщаватъ нашето и ни колыжъ говедата, овцетѣ и глѣститѣ кови, та пируватъ и безпощадно ни пижъ и пѣнливото вино; а многото се прахосва; защото нѣма вече такъвъ мъжъ, какъвто бѣше Одиссей, за да прѣмахне туй зло изъ къщи. Ако можеше си дѣ и пристигна Одиссей въ отечественната земя, той скоро съ сина си наедно би наказалъ насилствията на тия мъже!“

Тѣй каза, а Телемахъ кихнж тѣй силно, че ужасно кѣнж наоколо къщата. А Пенелопа се засмѣ и веднага рече на Евмея хвъркатитѣ думи:

„Иди по-скоро ми повикай тука чужденеца! Не виждашъ ли, че синъ ми кихнж тъкмо на думитѣ ми отгорѣ? Дано да бждѣше вече свършена работа и смъртъта на всичкитѣ особно сватовници! А и друго още ще ти кажъ, и добрѣ го тури въ ума си ти. Ако разберж, че ми каже всичко право, ще го прѣмѣнж и съ хубави дрѣхи, връхна и хитонъ.“

Тѣй каза, а свинарътъ, откато ѣ изслуша приказката, отиде та застанж близу при него, и му рече хвъркатитѣ думи:

„Тейко странниче, вика те на Теллемаха майка му, разумната Пенелопа; при всичкитѣ тѣги, отъ които страда, пакъ я кара душата ѣ да те пита нѣщо за съпруга си. И ако те познае, че ѣ кажешъ всичко право, ще те прѣмѣни и съ хубави дрѣхи, връхна и хитонъ, които много вече ти трѣбватъ; съ хлѣбъ пѣкъ, и като просишъ изъ града, ти ще си наситишъ тѣрбуха; който иска все ще ти даде.“

А божественний многострадаленъ Одиссей му отговори и рече:

„Евмее, ей-сега бихъ казалъ азъ всичко право на Икариевата дѣщеря, разумната Пенелопа; защото добрѣ знаж зарадъ него, понеже ний съ него сми прѣкарали еднакви злочестини; но ме е страхъ отъ множеството на жестокитѣ сватовници, на които и произволтъ, и насилствията стигатъ до желѣзното вече небе. Защото и сега, когато ходѣхъ изъ къщи, онзи мъжъ, безъ да му съмъ сторилъ нѣщо зло, ме удари и болки ми нанесе, и никой нищо, ни Телемахъ, ни другъ нѣкой му не попрѣчи. Затуй ти сега накарай Пенелопа, ако и да бърза, да почака въ дворцитѣ, до като зайдѣ слънцето; и тогава да ме распита, кой день ще се завърне съпругътъ ѣ, като ме покани да седнж близу при огъня; защото окаянии дрѣхи носж; и ти самъ знаешъ, като първо тебе съмъ се молилъ.“

Тѣй му каза, а свинарътъ, откато му изслуша думата, си отиде. А пѣкъ Пенелопа, докато прѣскачаше прага още, се обади и рече:

„Какъ Евмее, нима не го водишь? Какъ разбра това тойзи скитникъ? Да не го е страхъ отъ нѣкой прѣстѣпникъ, или пѣкъ иначе да не го е и срамъ, да влѣзе въ къщи? Но злѣ бива срамежливий скитникъ.“

А ти, Евмее, свинарю, ѝ отговори и рече:

„Като всѣки другъ, който се отклонява отъ произвола на тия много надутѣ мжъбе, и той, както прилича, ми казва, което си мисли. Кара те да почакашъ, докато заиде слънцето. А то, царице, и за тебе е много по-добрѣ, на самѣ да си поприказвашъ ти съ тоя чужденецъ и да му чуешъ думитѣ.“

А пѣкъ разумната Пенелопа му отговори и рече:

„Който и да е, но не ми се вижда безуменъ тоя чужденецъ; защото нийдѣ нѣкои произволни мжъбе измежду смъртнитѣ хора не сж кроили толкозъ смѣли работи.“

Та тѣй му каза тя, а божественний свинаръ си отиде пакъ при множеството на сватовницитѣ, понеже ѝ бѣше казалъ вече всичко. Послѣ той си понаведе главата по-близу до Телемаха, за да го не чужатъ другитѣ, и му рече хвъркатитѣ думи:

„Приятелю, азъ да си идж вече при свинѣето, да ги пазж, при твоето и моето иманье; а ти тука се грижи за всичко. И най-напрѣдъ себе си пази и да ти мисли душата, да не пострадашъ нѣщо; защото мнозина отъ Ахейцитѣ ти мислятъ злото, но дано ги погубѣше Зевсъ, прѣди да ни е сполѣтѣло нѣкое зло.“

А пѣкъ духовитий Телемахъ му отговори и рече:

„Тѣй ще бжде, дѣдо; но и ти си или, откато вечеряшъ; а въ зори пакъ да дойдешъ и да докарашъ за кланье и нѣщо хубаво; а за всичко друго грижата остая вече моя и на безсмъртнитѣ богове.“

Тѣй му каза, а той пакъ седнж на единъ хубаво изгладенъ за двамина столъ, и откато си насити вече душата съ яденье и пиенье, трѣгнж да си иде при свинѣето, и остави задъ себе си и трапезарията, и оградата, пълни съ сътрапезници. А тѣ се веселѣхж съ хороигранье и пѣенье, докато се мръкнж вече.

Исторически работи.

(Пише П. Кисимовъ).

IV.

Прѣди да почна излагането на ония отъ писмата, намѣрени въ книгата на покойния Ив. Грудовъ, като тия на Архимандрита Пахомия (Махмудъ ефонди нареченъ въ турчванието му) и съставянието историята на тая замѣчателна личностъ,*) намислихъ по-напрѣдъ да допълня една празнота, която прѣдставлявахъ печатнитѣ писма на Одескитѣ патриоти Николая Мироновича Ташкова Рашеева, Грамадова, както и на Жинзифова въ Москва („Бълг. Сборка,“ кн. X, 1896), писма адресувани до известнитѣ устроители и дѣйци на „цървия съзаклятенъ таенъ комитетъ въ Букурещъ“ и до настоятелството на явния му органъ в. „Народность.“ Отъ тия писма ставаше явно за съществуването и на по-обширна кореспонденция; несъмнѣнно като сж били извикани отъ писмата на комитета и на настоятелството до тия патриоти, тѣ нито сж били оставени безъ отговори,—и че въ двата си вида, писма и отговори, не ще да сж безъ интересъ за нашитѣ „исторически работи“ отъ онова врѣме—отъ прѣди 30 години.

Съ това желание и прѣдположение азъ се отнесохъ до единственната останяла отъ онова врѣме търговска фирма, въ Одесса, В. Рашеевъ и синъ, до единчкия още живъ старецъ отъ одескитѣ народни дѣятели, и го помолихъ, да ми достави каквито писма и отговори би ималъ спазени отъ тогавашната си прѣписка отъ „Тайния Комитетъ“ и съ редакцията на „Народность,“ като му обадихъ и защо ги искамъ, т. е., че ги искамъ да допълня чрѣвъ тѣхното обнародване свои-

*) Когато бѣше въ пълния си разгаръ борбата ни съ гръцката патриаршия, отъ една страна, и съ католичка пропаганда, отъ друга, за народното ни свято протеческо достойние, православната вѣра и църква, и нуждата за дѣятелни борци, мирски и духовни въ Цариградъ бѣше голѣма, *Търновската община* испрати за тамъ това духовно лице, Архим. Пахомия (това бѣше на 1859—60 г.), който се тури на расположението на дѣйствилющитѣ въ Цариградъ наши центрове срѣщо козинитѣ и посѣгателства на тия външни и вътрѣшни неприятели, и свърши съ потурчванието си, истинската причина на което не е тая, която полага въ писмо си до Г-на Грудова тоя *агентурiere* отъ необикновеннитѣ, както ще се види отъ живнеописанието му. Той зървѣ обаче прѣди двѣ-три години въ отечеството си, Севлиево, пакъ християнитѣ и въ монашески чинъ. Богъ да го прости!

тѣ „исторически работи,“ които съмъ започнълъ да печатамъ въ „Бълг. Сборка,“ като указахъ въ коя именно книжка на това списание сж публикувани, и се постарахъ да му се доставятъ тѣ отъ самата редакция, тъй като бѣхъ узналъ отъ писмото му, че „Бълг. Сборка“ не се получава въ Одесса отъ никого.

Не трѣбваше да чакамъ дълго врѣме и азъ получихъ въ края на януарий т. г. отговоръ отъ почитаемия патриотъ, г-нъ В. Рашеевъ, съ три приложения въ него писма, нему отправени въ онова врѣме (1868 г.), двѣтѣ отъ Ив. Грудова и едното отъ Ив. Касабова, и двамата въ качеството имъ редактори на в. „Народность.“ У г-на В. Рашеева други писма отъ тоя родъ нѣма и съжالياва, че и у другитѣ тогавашни одесски дѣятели такивато не се съхраняватъ. „Не ще съмнѣние — казва въ писмото си г-нъ В. Рашеевъ, — че у Тошкови и у Тошковичи все ще да е имало нѣкои писма отъ онова врѣме, но отъ първитѣ никой не останж тукъ, а вторитѣ вече не съществуватъ, слѣдователно, нѣма и кого да попитамъ.“

Печална суета! Отъ цвѣтушитѣ търговски фирми на богатитѣ нѣкога българи въ Одесса, споменуванитѣ въ писмото на г-на Рашеева, и които съставлявахж патриотическото наше огнище въ онова врѣме, да нѣма днесъ нито слѣда отъ тѣхъ въ тоя градъ!

Съ второ писмо отъ 1 февр. т. г. г-нъ Рашеевъ допълнително ми събщи за неудачата си, да намѣри други документи отъ ония исторически години: „Видѣхъ се — казва — и съ г-на Н. Х. Палаузова и приказвахъ. У него нѣма никакви писма по движението на бѣлгаритѣ въ послѣднитѣ 60 години до прѣди освобождението. По онова врѣме прѣписката по народнитѣ работи водѣше повече покойний Н. Т. Тошковъ, а неговата архива у кого е останяла незнайми.“

Ще ли се намѣржтъ до нѣкога какви-годѣ писма отъ онова врѣме, сiazени у нѣкого, това е твърдѣ желателно, и който би ималъ такива, добрѣ би сторилъ да достави оригиналитѣ имъ въ народ. библиотека на съхранение и за да бжджтъ напечатани.

Когато получихъ споменатитѣ три писма отъ Г-на Рашеева, първата ми грижа бѣше да ги приложж при другитѣ книжа, що се намиратъ въ Нар. Библиотека, наредени въ Дѣло подъ № 65, да ги бѣлвжж въ общия списъкъ подъ № №

24, 25, 26 и 27, като взехъ прѣписа отъ тритѣ послѣдни за обнародванието имъ при настоящата статия.

Въпроснатѣ писма не прѣдставляватъ нѣкоя особна важность, но тѣ пакъ до нѣйдѣ допълнятъ поне отъ части видимата празнота; тѣ сж остатки отъ минжлото; тѣ сж свидѣтели най-вѣрни на туй минжло и на хората му. А туй минадо е историческо наедно съ хората си...

Начиная отъ слабитѣ и несъстоятелни опити за възстание на 1856 и 1862 въ Търново, до обмисленото, обширно приготвеното по-сѣтне народно възстание, но за жалость обаче безвременно и въ уединени части избухвано и потушавано на 1875 - 76 г.; споменътъ на *черешовитѣ топове* на панагюрци, организацията и командата на сръдногорското възстание съ отчаянитѣ му епизоди; смѣлитѣ нахлувания въ България на комитетскитѣ чети отъ Ромжния, съ произведенитѣ ужаси на турскитѣ звѣрства, кланьета и опустошения; начиная, казвамъ, отъ първото възстанническо съзаклатие въ Търново (*Велчовата вавѣра*) на 1835, което биде издадено, до онова обширното отъ 1875—76, което обемаше двѣтѣ страни на българския балканъ и се потуши въ огънь и кръвъ; на тая верига отъ политически движения, приложени при тия на църковната ни борба, устрояванието на Тайния Българ. Комитетъ въ Букурещъ, съ усилията, дѣйствиата, перипетиитѣ и блужденията на хората му — всичкитѣ тия събития, казвамъ, съставляватъ онова непрѣкъснато течение, оня народенъ *порой*, който, мжтенъ и буенъ се е блѣскалъ нѣкъ долицата на тогивашната идеална почва, все тѣй сурава и величественна, както самата балканска природа на Стара-планина, и най-послѣ се е влѣялъ и напълнилъ широкия басейнъ — морето, което се казва *Българско Княжество*.

А мжтния порой влаче всичко, което прѣбѣра на прѣдѣ си, и тѣзи бистри ручей, които го допиратъ.... Искамъ да кажа, че народнитѣ ни политически движения, въ течение на двѣ-три десетки години, видѣха въ себѣ си дѣатели отъ нееднакви качества, дори и отъ съмнителенъ патриотизмъ. Смѣло обаче мож да кажа, като говоря за епохата на комитета, че врѣмето бѣше родило самоотвържени борци за отечественната свобода, безъ да отричамъ сѣществуванието и на *плевели* въ чистата пшеница. Но тия послѣднитѣ бѣха малцина. Множеството на борцитѣ доброволно жертвуваха живота си;

други даваха лептата си, труда си. Но имаше и самоотверженници, които съ живота си наедно жертвуваха и цѣлия си имотъ — доброволно. Излишно е да навеждамъ тука примѣри, които историята е отпечатала. Но отъ послѣдната категория нека спомня тука само единъ примѣръ на онова безпримѣрно и рѣдко самопожертвование, за което е думата и на което съмъ билъ свидѣтель.

Младъ момъкъ, 28 годишенъ, Ионко Балкански, родомъ отъ балканскитѣ села при Габрово, Етара, ако помня добръ, ведеше въ Пloeщъ своята скромна търговийка съ стока отъ България, сахтани, мишини, смрадлика :: пр., на собственъ капиталъ 300 лири. Той стана доброволно и на свои разноски емисаръ на Тайния Комитетъ, на който бѣше членъ. На 1867 г., когато при Върбовка се разби Тотювата чета, той се намираше по тая миссия въ България и като подозрителна личностъ биде хванатъ и затворенъ въ Търново. Като не се намери у него нищо компрометирующе, биде освободенъ, за което не малко спомогна и влиятелния въ онова врѣме Сг. Карагѣзовъ прѣдъ турскитѣ власти въ Търново, които го считаха за добръ свой човѣкъ, а българитѣ—за прѣдатель.*) На слѣдующата 1868 г., когато се организуваше минаванетоъ въ България на Х. Димитровата чета, поменхтия Ионко даде срѣдства за въоръжаванье на нѣколко момчета и на неотлъчния си другаръ Александра Василиева,**) и съ остатъка на капитала си отиде да умре наедно съ тия другари за свободата на отечеството.

Допълними спомена си за тия двама младежи. Единъ отъ желателитѣ да увѣковѣчава чрѣзъ картини геройскитѣ подвиги на четитѣ и войводитѣ имъ, още същата година (1868) отлитографира една картина, прѣдставляюща двамата войводи, Х. Димитра и Караджата, съ четата си, да полагатъ всички клетва, която имъ чете секретаря на четата, Ив. П. Христовичъ (Ванката), застанали всички редомъ на една позиция край Дунава. Име-

*) Стефанъ Карагѣзовъ бѣше единъ отъ *оглашенитѣ* въ комитетското дѣло още на 1866, които трѣбваше да съставятъ Централния комитетъ въ Търново, но тоя комитетъ не се състоя по причина безврѣмното появяване на четитѣ, които парализира плана и политиката дори и на самия Таенъ централенъ бълг. комитетъ въ Руския („Миналото“ Зайнова 1895 стр. 211).

***) Родомъ отъ Браила, и воспитаникъ на тамошното класно българско училище, прѣзъ год. 1865—6 бѣше условенъ за учителъ на българското училище въ Пloeщъ. На 1867 издаде картината на сражението при Върбовка на българ. въстаници, а на слѣдующата година самъ стана въстаникъ.

ната на повечето сж отбѣлжени на картината по нумерация. Поменатитѣ горѣ двоица сж отбѣлжени: подѣ № 7 (Ионко) и № 12 (Александръ). Ликоветѣ на всички сж вѣрни, защото сж прѣснети отѣ фотографитѣ имѣ. Тая картина въ много намаленѣ видѣ е приложилѣ Г-нѣ Хр. Н. Македонокѣ — участникѣ въ тая чета — въ своето издание (Записки стр. 40) и много добрѣ е направилѣ, защото тя е вече рѣдкостъ. Когато пожелалѣ да провѣря нѣщо въ тая картина, потърсихѣ я въ Нар. Библиотека и Музея въ столицата и се указа, че въ тия народни *хранилища* не се намира за хранение нито една отѣ картинитѣ на това скорошно минжло по нашето политическо възраждане. А желателно е, тамѣ да бждатѣ тѣ спазени. Тия картини, макарѣ и до нейдѣ *карикатурни*,*) на врѣмето извършихѣ своята работа — много послужихѣ на революционното брожение. Ако историческитѣ драми на покойния Д. Войникова, вѣстницитѣ, мемоаритѣ, политическитѣ брошури и хайдушки *епизоди*, издавани въ Румжния; ако всичко това бѣше единѣ видѣ революционна литературна пропаганда за прѣдстоящи движения и бунтове, то и картинитѣ на Пандурски и Клепалски не малко повлияхѣ въ тоя духъ онова врѣме.

Да додемѣ на прѣдмета си. Доставенитѣ три писма отѣ Г-на Рашеева, както казахѣ и по-горѣ, сами по себе си непрѣдставляватѣ нищо особено; нищо повече, може би, отѣ *нула*. Но

*) Съ това название не искаме да намала значението имѣ. Съ първи погледѣ всѣки вижда тая карикатурностъ, каквато съдържа и поменатата картина. Когато на 1868 г. издателятѣ ѣ бѣше я приготвилѣ за отлитографиране въ Букурещѣ, азѣ я виждахѣ. Сюжетътѣ ѣ бѣше много сполучлив и вѣренѣ. Съзаклятницитѣ двамаж влетва подѣ сѣнката на двѣ стари дървета на лѣвния брѣгъ на Дунава (Румжния), прѣди да се отправатѣ за въ България, прѣдѣ очитѣ на румжнския караулѣ, който се правѣше че не вижда; задѣ четата далечѣ се бѣше Дунава, по течението на който плува парахода „София.“ Но картата излѣзе отпечатана съвсѣмъ прѣобърната: четата въ сѣщата си поза стои на дѣвния брѣгъ на Дунава (България) въ сѣщата величина на пайзажа; а пайзажа на Дунава съ парахода по срѣдѣ него и румжнския караулѣ на лѣвния брѣгъ на Дунава (Румжния), поставенѣ въ сѣщата величина подѣ краката на четата, стои да прѣдставлява карикатурността: Дунава на една барчинка да я прѣскочнитѣ, и парахода София на дѣтинска отѣ книга играчка! Когато сиянѣ, отѣ тая прѣобърната оптика попитахѣ издателя на картината за тая артистическа непростима грѣшка, той се извини, че послушалѣ съвѣтитѣ на нѣкои дълбоки политически, които му забранили, картината му да прѣдставлява сюжета на акта, като извършванѣ въ румжнска територия, което щѣло да компрометира прѣдѣ Европа го-стопримената земя, съчувствуваща на народното ни движение. Но тия съвѣтници, забравили да му напомнятѣ и за измѣненieto на величинитѣ, исканско отѣ измѣненieto на разстоянiята. Повтаряи, тая карикатурностъ не намалая историческото значение на картината, прѣдставляваща вѣрнитѣ ликове на ония младоратинци — пионери на отечественната свобода, които за нея отидоха на явна смъртъ.

тая нула приложени на числата иматъ увеличителното си значение; тия три писма, даже и да не бѣхъ се вече намѣрили други, приложени на обнародванитѣ въ „Миналото“ и въ „Бъл. Сборка“ допълнятъ историята си, — историята на „Първия Таенъ Съзаклятенъ Български Комитетъ въ Букурещъ“ и на явния неговъ органъ в. „Народность“, на тѣхния кратковремененъ животъ и дѣятелность, на перипетиитѣ, прѣзъ които е прѣминъло и това звено отъ веригата на политическото ни възраждане.

Ето и въпроснитѣ три писма:

Букурещъ 26. Дек. 1867.

Милостивій Г. В. Рашеевичъ!

Имаме честь да ви отговоримъ отъ стрѣнжтѣ на настоятелството на поч. ваше отъ 6-й того, което приехи онзи денъ на 22. — Най първо Милос. Г-ръ ще ви поблагодаримъ за трудѣтъ, който сте направиле водимъ по собственното ваше желаніе, и дѣйствително виѣ сти извършили дѣло като истинній българинъ; ето кое ви прави още по голѣма честь и признателство, и ниѣ сички ви благодаримъ, почитаме и признаваме. Желаети да би имало между нашитѣ българе повечко такива добри патриоти, нѣ за нещастіе, твърди сж малко.

Мил. Г. В. Рашеевичъ! Нашитѣ или по-добрѣ народний-а ни вѣст. „Народность“ почена да излиза и днесъ е въ 16 й си брой. Васъ ви се праща отъ поченваніето му редовно. Цѣлѣта и началата му сж чисти народни, и той е народенъ общъ на сѣкого българина вѣстникъ. Виѣ това сти го видѣли отъ програмата му, а отъ сегашний-а му още сж доказва. Слѣдователно, той нѣма друга храна за живѣяніе, освѣнъ, храната, която би му набрали и дали добритѣ българи. Съ друга рѣчь, той сж надѣва на добритѣ съотечественици, особно на отсамнитѣ — свободнитѣ, а най-паче отъ васъ, въ Матушка Руссія!...

Той нѣма фондъ, освенъ вашитѣ онѣзи пари, съ които се започена и до сега, нѣ тѣ приближиха вече да ся довършватъ. Сига остава на помоща що би сж показала, както рѣкохми отъ стрѣнжтѣ на добритѣ българи. Обаче най-голѣмата ни надѣжда е на васъ и Г-на Мионовичъ. Ваша милость Г-не В. Рашеевичъ! молимъ ви, пристоеете при Г-на Н. Мионовича, който сж бѣше обѣщаль на Г-на Кисниова, тѣй и при другитѣ наши съотечественици, да съберети и подрѣжите „Народность.“ Виѣ почитаеми съотечественици, Виѣ отъ Руссія винаги сти биле най-горѣщитѣ патриоти. Отъ васъ сж чака много и твърдѣ много за нещастното и мило наше отечество! Ако не иждрами ще на заровятъ! Да иждраме прочее и да доказваме, че имаме животъ и искаме да живѣимъ. Както си постелишъ, тѣй ще спишъ, — дума пословицата. Тиранинтѣ ви постылаше трѣни, и ниѣ на трѣни спѣхме и трѣни вършеехме до сега! Врѣме

е вече да си постелимъ дюшекъ и да тъпчимъ на цѣвтя. — Ако щемъ — направяме го, — нищо нѣма невъзможно.

Като разумѣвате вече нашата цѣль и на вѣстника коя е, тѣй и надѣждата, която възлагами на васъ, не ни остава, освенъ да ви молимъ за помощъ, която ще е самата изобилна за живота на „Народность.“ Молими Г-на Мироновича да помогни съ неговата щедра рѣка, Вий знайте нашето пламенно желаніе.... Вашето пожертвуваніе нѣма да остане напрасно, то ще си принесе желаемата полза и ще ви възнагради отечеството, — то се пише въ новата исторія на народното ни възражданіе. Вий трѣбва да знайте още, че вѣстникътъ се равада много и безъ пари, само да четжтъ заспалитъ тука българя, особно отсрѣща въ България по тайному начину се испраща. Тука нашитѣ пакъ поченаха да ни гонятъ, но вий кротко ще си слѣдваме цѣльта. За това, покрай вѣщественината ви помощъ, и морално ви просимъ да ни спомагате, желаемъ, да си давате сѣкога миѣнието върху развитѣ предмети и на наставлявате.

Приканети нѣкои отъ ученити наши българя изъ Руссія, ако може да дойде нѣкой за редакторъ, защото Богоровъ не чиня, а пѣкъ другитѣ нека поспиватъ по нѣщичко полезно за народа ни и испращатъ за обнародваніе.

Четемъ въ вѣстникитѣ, че сж събирало по нѣйди изъ Руссія помощъ за пострадавшитѣ българя и се испращала незнамъ кждѣ.... Тука има отъ лѣтошното приключеніе забѣгнали много хора, тѣй и отъ хшовцигѣ, които сж въ сѣвсѣмъ жалостно сѣстояніе и хлѣбъ нѣматъ да ядѣтъ. Убурили ни сж умитѣ, искатъ, крѣщѣтъ, каратся, сърдятся.... Ако има нѣйдѣ събрана такава помощъ, постаарайте са дано нѣкакъ имъ се помогни да се изхранятъ до напролѣтъ. За приемваніето ѝ ще ви се направятъ нуждитѣ писма.

Съ сегашната експедиція пращаме ви 32 броя чрезъ влашката поща до границата. Отъ тамъ ще си заплатите пощата вий. Освенъ тѣхъ ви ся испращатъ 10-тѣ тѣла отъ 1-й брой да дадете на които имъ липсuvatъ. Ако би ви трѣбвали още явете ни.

Приемете нашето поздравленіе къмъ сички други наши сътечественици.

Вашъ покоривѣишій
Ив. П. Грудозъ.

Букурещъ, 31 януарий 1868.

Милостивій Г-нъ В. Рашеевичъ!

Вашитѣ честни писма отъ 6, 21. дек. и отъ 4 юній¹⁾ заедно съ каталозитѣ за да испращамъ в. „Народность“ ся приеха съ време и се съ време още почехме да ви испровождами редовно вѣстникитѣ споредъ както ни белѣжахте и че тогази ви отговорихме. Ето ви и копието отъ него наше писмо.

¹⁾ Двѣтѣ писма отъ 6 и 21 дек. 1867 сж помѣстени въ „Бълг. Сборка.“ кн. X отъ 1896; писмото отъ 4 юній 1868, не се намери въ книгитѣ по койнина.

Г-не В. Рашеевичъ! Вѣй видите отъ нашето първо писмо и разумѣвате нашѣтъ сърдечни желанія. Нѣй се старайме и ще се старайме до тогава до когато стигнемъ на цѣдъта си, а тя е, за да видимъ милото си отечество веднажъ свободно. Нѣй отъ начало сѣи ся надѣвале на добритѣ наши съотечественици да се съединятъ съ насъ и да ся спомогнемъ съ синца на това свѣто дѣло и длъжностъ и още отъ начало ви казваме че най вече нашата надѣжда, както и надѣждата на отечеството ни, е била на васъ отъ Руссія! Тамъ е и днесъ.

Не знайме ако сти приеле първото ни писмо или не, нъ нѣй съ нетърпеніе ожидаваме вашата щедра помощъ, съберете ся и въодушевли ги ваша милость, да ся спомогнемъ за да можеме ути напредъ съ вѣстиника, жално е вѣистина за нашій народъ да не може той да има и удръжа вѣстиници въ този вѣкъ когато хората цѣнятъ вече народитѣ и по печата (по вѣстиницитѣ)?

Нѣй отъ тука абонати да плащатъ твърдѣ уграничено число имаме не повече отъ 150. Старитѣ твърдѣ и хичъ биле не на спомогатъ а още ни и гонятъ. Повечето вѣстиници ги испращаме въ турско безплатно тѣй и тука доста раздаваме се тѣй, и по чуждинѣ. Нъ съ сичко това съ вашата морална и материална помощъ, за която се надѣваме, ще караме напредъ, защото ни задължава отечеството, има нужда, и трѣбва да се помага. Молимъ ви бързайте, да ни отговорите и спомогните защото се нуждаеме днесъ повече отъ сѣкога.

Притваряни ви и 3 списаци за помощъ споредъ позива, който направихме въ 13 ѣ брой, за нея нѣма да ви говоримъ повече, вѣй видите колко е тя нужна е спасителна, пристоете да ся събере, нѣй проводихме и по рускитѣ редакциѣ дѣто пращаме вѣ истника си. Какво знайте направете, дано нѣкакъ съ този способъ ся събератъ повече пары, че освенъ за подържаніето до напролѣтъ на четитѣ, ами да има и за други още много по спасителни работи, отъ които ся нуждаѣ народа ни.

Молимъ ви, Г-не В. Рашеевичъ, поздравете Г-на Н. Мироновича, нѣй на тебе и на него имаме всяка надѣжда, жертвувайте, той е много жертвувалъ и за по никакви работи, нека и сега бжди по щедаръ да направи жертва, която, го увѣряваме, че нѣма да остане напраздно, тя ще пренесе голѣма полза, и отечеството ще ви възнагради.

Поздравете и другитѣ наши приятели и съотечественици.

Вашъ покорнѣйшій

Ив. Грудозъ.

Букурещъ, 8 юлий 1868.

Уважаемый Г-нъ В. Рашеевъ!

Вашето честно отъ 29 априлія испратено наедно съ списактъ отъ спомощ. до редакцията приехъ на врѣме, и ви благодаримъ твърдѣ много за трудтъ, който сторихте да испратите най-паче списака на врѣме; защото бѣхъ въ голѣмо затрудненіе безъ него. Г-нъ

Грудовъ иска да ваправи нѣкоя работа, по негово щеніе, нѣ ти работа ся предвѣдя като негодна на настоятелството на вѣс. и за това го навади да се не мѣси никакъ; той за отиѣшеніе ли за това или за користь своя задържа списацитѣ и не дади никаква сиѣтка какво е зель. Капитала на вѣстника ся изчерпа още тогива и щеше да престани ако не бѣхъ го предприелъ азъ на моя сиѣтка и съ едикъ голѣмъ пагуба моя, що изгубихъ вложеныйтъ си капитадецъ, нѣ здравіе, нека върви работата само напредъ—жъртви трѣбва да ставатъ, безъ това ся не може. Ето по тѣзи причини стана оная неуредность въ испращаніето на вѣстника, за това моля ви да ми извините. Отъ извѣстіето въ 31 брой ще разберете, Г-нъ Рашеевъ, какъ стои силата на вѣстника, за това не бѣхъ желалъ да ви отегчавамъ по-нататакъ за да ви казвамъ подробно. Нѣ само ще ви ся моля препокорно, Г-нъ Рашеевъ, да сторите добрини да нарѣдите, да ся прибержтъ оныя неплатени спомоществатели въ градътъ ви, и да ги испратите ако е възможно по скоро, или чрезъ Г-на Христа Георгиевъ или по адресжтъ, що е назначена на вѣстника; защото инакъ като не ми оставахъ вече други срѣдства за да подрѣжа вѣстника, ще бѣдъ насилонъ да престана. Г-нъ Хр. Георгиевъ ми каза, че Г-нъ Н. Пудіевъ не е му писалъ никога за да заплати за него, моля ви съобщете му това; азъ слѣдовамъ още да му пращамъ листьтъ. Надѣмъ ся че ще земите въ уваженіе молбжтъ ни, и ви поздравявамъ учтиво.

Вашъ почитатель *И. Касабоъ.*

Сонетъ.

Виждалъ ли си нѣкога ти
Живота на братята мали?
Надъ тѣхнитѣ скръбъ, теготи
Ти тайкомъ съзми пролива ли?

Ти имашъ ли огънь въ гърди?
Борець да си нѣвга жела ли?
За чистъ идеаль, за мечти
Ти можешъ ли щастье прѣжали?

— Подай си ржката тогасъ,
Другарю, и вечъ да вървине!...
Отдавна очакватъ тамъ насъ.

Ахъ, тамо е мракъ нетърпиви!...
Но, върни на вжтрѣшний гласъ,
Ний крѣпко ще съ тебе стоиме...

Ив. Вѣлевъ.

Къмъ „Новитѣ извѣстия за Петра Парчевича и врѣмето му.“

(Отговоръ на г-на Милетича. *)

отъ Г. Занетова.

За моята статия „Нови извѣстия за Петъръ Парчевичъ и врѣмето му.“ помѣстена въ кн. IX—X „Български Прѣгледъ“ за 1896 год., г-въ Милетичъ дава една критика, помѣстена още въ сжната книга на списанието. Г-въ М. сжѣта статията ми като научно изслѣдванье, като монографія за дѣятелността на Парчевича и за това подхожда къмъ нея съ голѣми трѣбвания и я критикува твърдѣ строго. Азъ не претендирамъ на снисхожденье, но мисля че имамъ право да искамъ справедливостъ отъ всѣкого, тъй сжщо и отъ г-на Милетича. За това, въ тия си бѣлѣжки ще се постарая да укажа, гдѣ е г. М. сгрѣшилъ противъ справедливостта, като е прѣвиналъ границитѣ на безпристрастието.

Прѣди всичко моята статия не е нито монографія за Парчевича, нито научно изслѣдванье. Тя има за цѣль да прѣдстави на българската читающа публика нѣкои нови за нея извѣстия, намирани въ една чужда литература и да покаже че нѣкои мѣста отъ писаната ми история не сж съобразни съ тия извѣстия. Монѣ заключенія не исклучаватъ възможността на други, направени възъ основа на непознати намъ и на нашата литература извѣстия. За това, погрѣшно е становището на г. Милетича, когато иска отъ мене да притежавамъ европейска ученость.

Да разгледами сега доводитѣ и възраженията на критиката.

Въ началото на статията си г. М. казва: „Тия мои редове щѣха да се явятъ като *редакционна бѣлѣжка* непосредственно подаръ статията на г. Занетова, да не бѣше *случайно* тя вече приета отъ нашата редакция и напечатана, когато азъ въ началото на октомврий пристигнахъ отъ странство.“ Благодарение отсжтствието на г. Милетича моята статия се явила безъ „редакционна бѣлѣжка“ и ако г. М. да бѣше още малко закѣснѣлъ, тя щѣше да се яви и безъ прибързаната критика. Въ послѣдния случай, впрочемъ, отсжтствието на г. М. щѣше да има и други по-важни послѣдствия: „не бива — казва г. М. — една редакция съзнателно да допуска въ своя органъ и криво прѣтълкувания по навѣстни научни въпроси, та отсетнѣ дори да ги освѣтливя, откакъ ѝ прѣдизвикатъ недоумения. А тъймо това би значило, ако се пропустише статията на г. Занетова безъ коментари. Тия коментари сж необходими и пр.“ Но благодарение

*) Тоя отговоръ е билъ изпроводенъ до „Бълг. Прѣгледъ“, за да се напечатъ, тъй като е билъ извиканъ отъ помѣстениѣтъ въ това спис. бѣлѣжки на г. Милетича. Редакцията на това списание се е отказвала да даде мѣсто на единъ извиканъ отговоръ. За това ний сии помолени да му дадемъ мѣсто въ „Б. Сборка.“

че г. М. случайно се върналъ на връме, авторитетътъ на редакцията се запазва, па и науката е прѣдвардена отъ неразборни и криви прѣтълдувания, които отсетнѣ би било кжсно да се освѣтлжтъ.

Самото заглавие на статията ми „Нови извѣстия“ прави не-приятно впечатление на г-на Милетича. Той памира че тия извѣстия били много стари и само за мене тѣ били „свѣсѣмъ нови.“ „Като били тия свѣдѣния — казва той — свѣсѣмъ нови за г. Занетова, помислилъ си, че има право да ги прѣдстави и на *науката* като нови извѣстия.“ Прѣди всичко, въ статията ми се привеждатъ извлѣченя отъ двѣ съчинения: отъ Codex Vandinus и отъ книгата на Ионеску-Джонъ. За монть извлѣченя отъ Бандина, самъ Милетичъ на друго мѣсто въ статията си казва: „подробноститѣ относитлно пжтуванѣето на Бандина прѣвъ Търговище, Яшъ до Баку сж доста интересни.“ Освѣнъ че сж интересни, но тѣ сж „свѣсѣмъ нови“ и за г. Милетича и за науката, защото сж издадени прѣвъ 1895 г. По-голѣмата частъ отъ монть извѣстия сж взети имено отъ това съчинение и почти всичкитѣ ми заключения се правжтъ въвъ основа на тия *нови извѣстия*, а не на ония отъ книгата на Ионеску-Джонъ. Ако това е тѣй, тогава защо г. Милетичъ намира смѣшни монть нови извѣстия? Защо когато говори за „монть нова извѣстия“, той се спира само върху извлеченията ми отъ Ионеску-Джонъ, а игнорира *дѣйствително новитѣ извѣстия за Парчевича* отъ Codex Vandinus?

Извѣстията на графъ Паячевича, взети отъ книгата на Ионеску-Джонъ, били „свѣсѣмъ нови“ за мене, за които азъ „недавно съмъ узналъ.“ Но тѣ сж „свѣсѣмъ нови и за г. Милетича, който за тѣхъ недавно узналъ“ защото, ето какво пише той по този въпросъ: „тогава (въ 1894 г., когато пишелъ статията си за католическата пропаганда въ България и за Парчевича) азъ не знаехъ за съчинението на Паячевича.“ „Върху съчинението на Паячевича не давно лично ми бѣ обърналъ вниманието самъ г. Ирчекъ.“ Ако тия извѣстия сж свѣсѣмъ нови и за г. Милетича, тогава отъ гдѣ взема той смѣлостъ да иронизира върху „монть нова извѣстия“ и да не напада отъ името на науката?

Но тѣзи извѣстия сж били отдавна *известни на науката*. „Извѣстия на науката“ ще рѣче да сж били прочетени, оцѣнени, критикувани отъ ученитъ специалисти по прѣдмета. Едно печатно съчинение тѣй сжщо може да бжде открито, както и едно ржкописно, ако никой не е знаелъ за съществуването му. Ако да бѣше ми указалъ г. Милетичъ нѣкои критически оцѣнения върху съчинението на графа Паячевича, тогава щѣше да има основание да се застъпва за авторитета на науката. Но *той не знае дали съчин. на гр. Паячевича е обърнало вниманието на учения свѣтъ*, той само *прѣдполага* това, понеже съчинението е излѣзало прѣвъ 1880 год. За да потвърдимъ това свое мнѣние съ факти ще укажемъ на статията на г. Златарски въ кн. XI „Министер. Сборникъ“: „*Нови извѣстия* за древния периодъ на Българската История.“ Въ тѣзи статия макаръ и да се съобщаватъ отдавна обнародвани извѣстия, никой не я нажри съ неподходяще заглавие. Напротивъ, редакцията съ съчувст-

вие забълбжи: „на драго сърдце печатами този рефератъ за трудо-
ве, които... сж останали десетъ години невъвѣстни за *нашата пу-
блика* на и... *изобицо за славистиката*.“ Ако сборника, който е е-
динъ чисто наученъ органъ, печата стари извѣстия (или реферати за
тѣхъ) и ги прѣдставя за нови и то не само за нашата публика но
и за славистиката т. е. за европейската наука, то какъ можеше да
пострада авторитета на „Българ. Прѣгледъ“ отъ обнародването
„безъ коментарии“ на едни нови извѣстия, прѣдставени именно за
нашата публика както изрично е казано въ статията ми (стр. 71.
IX—X. 96 г.) а не за науката? Сетѣй, г. Милетичъ, нѣма съмнѣние,
принадлежи къмъ *учения свѣтъ* и, ако за него до скоро не е било
извѣстно съчинението на Паячевича, не биха ли имали ний право
да поддържаме че това съчинение не е било достатъчно извѣстно на
учения свѣтъ? Най-послѣ, знае се положително че съчинението на
гр. Паячевича не е било извѣстно на „българскага наука,“ за която
казва г. Милетичъ, че азъ съмъ пишелъ.

Съобщавалъ съмъ извѣстия не по оригиналнитѣ източници, а
прѣзъ втори рѣцѣ, което било непростително. Да оставимъ на стра-
на въпроса, да ли и самъ г. Милетичъ е свободенъ отъ този „грѣхъ“
и да се попитаме: по равнумо ли щѣше да бѣде отъ моя страна да
умѣлчж за тия доста важни извѣстия за нашата история, да не ги
съобщж на българскитѣ читатели, само защото не съмъ ималъ възмож-
ностъ да ги съобщж отъ оригинала? Отъ излизанieto имъ на бѣль
свѣтъ сж се миннали 16 години, не бѣше чудно да се извинятъ
още толкова и тѣ пакъ да останжтъ намъ неизвѣстни. Г-нъ Милетичъ
ще се съгласи, че азъ не можехъ да прѣдвидж, какво той това лѣто,
случайно щѣше да отиде задъ граница, че тамъ случайно щѣше да
срѣщне г. Иречека, който пакъ случайно щѣше да му съобщи устно
че готвенитѣ документи на графъ Паячевича, сж излѣзли твърдѣ от-
давна? Най-послѣ, неизвѣстно е още, кога г. М. „ще научи основа
телно“ тия документи и ще ги съобщи на българската публика
и наука.

Кори не г. М., че като съмъ искалъ да пишж за Парчевича,
не съмъ се въсполауваелъ отъ всячкитѣ източници по прѣдмета.
„Нѣма съмнѣние — казва той — че по едни откъсочни свѣдѣ-
ния, не може да се вникне основателно въ една толкова слож-
на политическа дѣятелност.“ „Г-нъ Занетовъ не ввелъ въ рѣ-
цѣ Ферлиндимановитѣ документи и се *извилла* (?) и не чель съ-
чинението на Паячевича.“ „На Занетова се виждатъ нѣкои нѣща за-
бъркани понеже той не е дочелъ това, що не е цитувано у Ионеску-
Джонъ.“ „Като имали на рѣцѣ съчинението на Паячевича, мога и
по него да провера не само това що г. Занетовъ знае, но и това що
не знае по въпроса.“ Г-нъ Милетичъ е много храбръ, но не му за-
виждамъ на храбростъта. Азъ прѣдставямъ нѣкои извѣстия и то само
за едно малко врѣме отъ дѣятелностъта на Парчевича, а г. М. иска
отъ мене основателно да вникнж въ сложната му дѣятелностъ. Азъ
казвамъ, че ще бѣдъ щастливъ ако могж другъ пѣтъ, възъ основа
на Паячевича и други, да прѣдставж още нѣкои свѣдения за Парче-

вича, а г. М. съ апломбъ ми заявява, че той сега като прочелъ Паячевича, знаелъ повече отъ мене. Ето и мойтъ думи отъ статията ми, въ отговоръ на горнитѣ цитати отъ Милетича: „отъ цитираното до тука, читателя можн да сѣди *отъ какъвъ интересъ ще да сѣ* за българската история документитѣ на графа Паячевича и *колко по интересна щѣше да бѣде* напр. статията на г. Милетича, ако бѣше се въсползувалъ и отъ тия документи.... надъ нея се другъ пѣтъ да бѣдъ щастливъ да подамъ *нѣкои черти* отъ грандиозната личностъ на нашия дипломатъ.... (стр. 74. IX—X. 96).“ „Това издание (на гр. Паячевича) налн не ние достъпно за сега (стр. 71. IX—X. 96).“ Тия мои думи г. Милетичъ не ги е видѣлъ; впрочемъ той видѣлъ послѣдното „за сега“ и се чуди какъ така да не ми е достъпно съчинението на гр. Паячевича и то само „за сега,“ когато „въ книжната търговия то е всѣкому достъпно?“ Но за този пѣтъ отказвалъ се да удовлетвори любопитството на моя критикъ. Ще се спрѣтъ върху едно друго обстоятелство: г. М. ми натяква защо не съмъ се въсползувалъ отъ цѣлата литература на прѣдмета. На това отговорихъ въ началото на тия бѣлѣжки; а тука ще забѣлѣжъ, че именно г. Милетичъ, който счита себе си за човѣкъ на науката, не се ползува отъ цѣлата литература на прѣдмета, за който си взема да говори. Ето сега, напр., той критикува моята статия, безъ да е чель Codex Vandinus; това се съглежда отъ цѣлата му статия. По-напрѣдъ той *подробно* писа на Парчевича и за неговата политическа дѣятелностъ въ статията си за католическата пропаганда, а пѣкъ не бѣше чель най-същественното съчинение по прѣдмета — съчинението на графъ Паячевича. Ако даже приемемъ, че въ нея статия г. Милетичъ главно се интересувалъ отъ католическата пропаганда, нима може да се пише за католическата пропаганда въ България въ XVII столѣтие, безъ да се прочете книжката на графъ Паячевича?

*

Г-нъ Милетичъ, като казва че моята статия се състояла отъ цитати изъ двѣ книги, намира че тия два источника се цитирани въ една статия безъ всѣка свързка. Разумява се, всичко може да се каже, защото книгата тѣрни. Понеже се взехи да отговаряни на г. М. за това ще му укажемъ и на свързката между двѣтъ части на статията ми, която той „не вижда.“ Моята статия главно има за цѣлъ да прѣдстави нѣкои нови извѣстия за Парчевича; но понеже источникитѣ, покрай Парчевича, даватъ свѣдѣния и за други работи, напр. за марцинополската архиепископия, за Бандина и пр. сѣщо и интересни за насъ, то и ний намѣрихми за добръ, да прѣдадемъ тия свѣдѣния въ цѣлостъ, като добавимъ къмъ извѣстията за Парчевича и *ония за ерѣмето му*. Но нѣма съмнѣние, че въ двата ни источника се говори и за Парчевича. Въ цитатитѣ отъ Ионеску-Джировъ се расправя какъ Парчевичъ обикалялъ европейскитѣ дворове. Цитатитѣ отъ Codex Vandinus ни даватъ нѣкои свѣдѣния за прѣдшедствующето врѣме отъ живота и дѣятелността на Парчевича. Така, отъ тѣхъ се потвърдяватъ извѣстията, че Парчевичъ се е училъ въ

Рийъ, билъ ученикъ на папа Урбанъ, сетиъ секретаръ на Бандина, Марцванополски архиепископъ, съ него заедно отишелъ въ Молдава, знаелъ прѣкрасно латински, отличавалъ се съ ораторски способности и билъ увлекающа се натура. Отъ тѣхъ за пръвъ пѣтъ узнаваме нашето общество и той, както и Бандинъ, до отиванieto нѣ въ Влашко въ 1644 г. не сж знаели влашки, не познавали власитѣ и страната нѣ и слѣдователно, не сж били въ сношение съ тѣхъ, не сж водили до тогава прѣговори за сюзъ и възстание. Отъ начина както сж били приети Бандинъ и Парчевичъ отъ Матей Бассарабъ, се види, че за послѣдния тѣ сж били съвършено нови хора и че Матей не е билъ въ близки сношения съ българитѣ. Отъ тѣзи известия трѣбва да се заключи, че Парчевичъ пръвъ е захваналъ да води прѣговори за сюзъ и че тѣзи прѣговори се дължатъ на неговата лична инициатива. Отъ тѣхъ се вижда че Парчевичъ за пръвъ пѣтъ е ходилъ въ Полша при Владислава въ 1646 г. и че пръвъ сжщата или слѣдующата 1647 год. той се е връщалъ въ България съ подаръцитѣ на Владислава, прѣзъ Търговище. Най-послѣ, отъ тукъ може да се види какви сж били условията на пѣтнитѣ съобщения на Парчевича и какво е било неговото материално положение на първо врѣме отъ дипломатическата му длъжностъ. Всичко това е нищо за г. Милетичъ. Ако даже той не е съгласенъ съ всичкитѣ ми заключения, нѣма да вижда пакъ колко невѣроятно сѣло е твърдението му, че въ извлѣченията отъ Codex Bandinus нѣма нищо за Парчевича?

„Тия коментари—кава г. нѣ Милетичъ—сж необходими не само по отношение къмъ ония мѣста на статията, гдѣто г. Занетовъ оправя Иречека и кори мене, че съмъ забъркалъ въпроситѣ, но сжщо тѣй и къмъ нѣкой отъ самостоятелнитѣ заключения на автора.“ Кои сж монтѣ самостоятелни заключения, съ които не е съгласенъ критика? Азъ ги потърсихъ въ неговата статия и не намѣрихъ такива! Може да ги потърси и читателя. Но за да не пропусна нѣщо азъ ще отбѣлежъ едно мѣсто отъ критиката, въ което нѣкой може да сгледаетъ че г. М. се бори съ мои самостоятелни заключения. „Ще остава на страна—кава той на едно мѣсто—всички прѣдположения на г. Занетова подкрѣпени съ „вижда се,“ като напр., че не било възможно Бандинъ да е вземалъ участие въ заговора, че не било вѣроятно „щото съ нищо неизвѣстния Матей Бессарабъ“ да е билъ на чело на заговора и пр., защото тѣ сами се оборватъ отъ другитѣ известия на г. Занетова.“ Читателя ще се съгласи, че не тука г. Милетичъ *оборва* мои самостоятелни заключения; но азъ ще му отговоря и на неопрѣделенитѣ му подмятания. Невѣроятно е, казахъ, Бандинъ да е вземалъ участие въ заговора и показвахъ защо е невѣроятно; бихъ могълъ да правя и други цитати отъ Codex Bandinus за това невѣроятие. Г. нѣ М. можеше да не критикува, че отъ даннитѣ, които имамъ не може да се види такова невѣроятие и тогава щѣше да бже право. Но, нѣма съмнѣние, всѣко невѣроятно нѣщо става вѣроятно, когато се приведатъ за това доказателство. Г. нѣ М. не привежда такива доказателства и азъ трѣбва пакъ да си останя при домашното си мнѣние.

Да се употребява думата „вѣроятно“ за събития станжали прѣди 200 год. и за които нѣмаши точни данни, на-дали е толкова неприемливо! Фразата: „съ нищо не извѣстния Матей Бассарабъ“ употребявали въ смисълъ, че той не е билъ извѣстенъ съ военни подвизи, а не че той никакъ не е билъ извѣстенъ. Че това е тъй се вижда отъ конструкцията на цѣлото изражение: „само Владиславъ полски кралъ е могълъ да бжде прѣдзначенъ и избранъ да стои на чело на движението, а не съ нищо неизвѣстния Матей Бассарабъ, който както се вижда... е билъ много добъръ господарь, но отъ нищо не се вижда да е билъ добъръ воинъ (70.IX—X.96).“ Отъ най-пълната ромънска история на А. Ксенополъ, томъ IV, знаешъ че Матей Бассарабъ е билъ благочестивъ, любител на просвѣщението, реформаторъ, водилъ е нѣколко войни съ молдовскии князь Василь Луну, но не е показалъ особенни блѣскави военни способности. Азъ твърджъ, че Матей не е стоялъ на чело на движението на първо врѣме, дори до 1649 год. когато той е билъ опрѣдленъ да играе тъйи роль, отъ полскии кралъ: „Отъ казаното слѣдва—казвамъ азъ—че Матей Бассарабъ не е знаялъ нищо за Бандина и Парчевича до идването имъ въ 1644 год., нито пъкъ е знаялъ нищо за заговора, толкова повече не могълъ да стои на чело на движението *до тази дата* (стр. 69. IX—X.96). На други мѣста поддържамъ същата мисль. Когато споредъ Милетича въ 1645 г. Парчевичъ е отишелъ при Владислова и тогава вече Матей е стоялъ на чело на движението: почти същото е и споредъ Иречка.

Господина Милетича поправямъ собственно на двѣ мѣста, ако не смѣташи въпроса за Марцианополската архиепископия. 1) Че Парчевичъ не е ходилъ при Владислава въ 1645 год. както казва той, а въ 1646 год. както доказвамъ азъ и искавамъ прѣдположение, че той не е билъ испратенъ отъ Бандина. 2) М. казва, че Парчевичъ ходилъ въ Римъ въ 1654 година за пръвъ пътъ, когато азъ поддържамъ и това е било въ 1650 год. както се вижда и отъ историята на Иречка. Сега Милетичъ възражая, че той говорилъ за второто ходение на Парчевича въ Римъ. И тъйи поправка не е вѣрна, че М. е говорилъ именно за първото ходене на Парчевича, се вижда отъ внимателното прочитване надлежната страница на статията му. Тамъ се говори, че слѣдъ 18 декемврий 1849 год. на Парчевича било възложено *да отиде при австрийскии императоръ Фердинандъ III; Парчевичъ отишълъ най-напрѣдъ* въ Римъ. „Това станжло въ 1654 год. *както се вижда сега* (? значи поправка датата 1650 на Иречка) отъ единъ документъ... (172. X—XI. 94).“ Не е ли ясно, че тукъ се говори за първото ходение на Парчевича съ дипломатическа мисля при австрийскии императоръ, а не за второто му ходение въ Римъ за архиепископията? И г. Милетичъ говори още, че не е забъркалъ датитѣ!

*

Най-алъ ме напада г-нъ Милетичъ за „откригнето,“ което съмъ направилъ относително границитѣ на Марцианополската архиепископия. Той не може да ми прости, че съмъ говорилъ за Марц. архие-

пископия безъ да имахъ на рѣцѣ Фермендисияна. Въ сжщностъ, какво необикновенно казвахъ азъ? Ето въ главни черти моята мисль: като цитирахъ изъ Бандина, че той е билъ архиепископъ въ Долна Мизия, крайство България и още администраторъ на Доростолъ, Доброджа и Молдова, забѣлзвахъ: „това съобщение иде въ противоречие съ навѣстното до сега отъ историята.“ И по-надолу пакъ: „Твърденията на Иречка и Милетича се оборватъ не само отъ заглавието на Бандиновия кодексъ, но и отъ мемориала на яшката католическа черква, гдѣто се казва, че въ годинитѣ 1633—1649 въ Молдова католически епископъ е билъ Иванъ Замойски, а Бандинъ е билъ само вивтаторъ“ и още добавяхъ: отъ изложеного до тука трѣбва да се вадѣ заключение, че дѣйствително Марц. архиепископия не се е простирала отвънъ българскитѣ прѣдѣли (стр. 61—62. IX—X 96). Тѣзи свѣдения дѣйствително сж въ противоречие съ навѣстното отъ Иречка и Милетича, колкото се отнася до прѣдѣлитѣ на Марц. архиепископия, защото тия послѣднитѣ поддържатъ, че и Молдова съ Влашко влязали въ прѣдѣлитѣ на архиепископията. Азъ исказахъ наклонность да вѣрвахъ повече на навѣстията отъ Codex'a и на мемориала, толкова повече, че не знаехъ на какво основаватъ своитѣ твърдения нашитѣ специалисти-историци. Дѣ е прочее моя грѣхъ? Сега г. Милетичъ налага съ Фермендисияна въ рѣцѣ да поддържа че имало точни данни за границитѣ на архиепископията. По неговия примѣръ, би трѣбвало, като се основавахъ на Codex'a и на мемориала да го подигравахъ, че е открилъ Фермендисияна! Но чакайте да видимъ, на кого повече да вѣрваме, кого да прѣдпочтемъ: мемориала и Codex'a или Фермендисияна.

Да разгледаме тоя въпросъ малко по-подробно.

Иречекъ поддържа, че въ XVII столѣтие въ Источна България е имало католическа марцианополска архиепископия, която е обхващала Срѣдняя България, Доброджа и Молдова безъ *Влахия* и имала за столица Бакау. Границитѣ на архиепископията сж били *Искъръ и Серетъ*. Сега г. М. намира, че архиепископията въ сжщностъ е обхващала и Влахия, че едната ѣ граница била на рѣка Осъмъ (280. X. 96). А пъкъ рѣката Серетъ не е могла да бжде граница, защото прѣсича Молдова прѣвъ срѣдата. Илага, че Иречекъ не е ималъ ясни свѣдѣния за границитѣ на марцианополската архиепископия. Ще рече, че и г. Иречекъ може да се поправа. По сжщия въпросъ г. Милетичъ въ историята си „за католическата пропаганда“ казва: „слѣдъ като била учредена втората българска ко-студия (1624 год.) влашкитѣ католишки мѣнастири сж били официално подвластни на Софийски епископъ“ (70. X. 96 г.) Това твърдѣние М. не подкрѣпя съ доказателства. Ако сж испращани священници отъ България въ Влашко, това още не доказва официалната подчиненность на Влашко подъ Соф. епископъ. „Деадатъ — казва М. — е носилъ титлата Соф. архиепископъ а апостолически викаръ на Молдова и Влашко (379. IX—X. 96 г.)“ Но това още не доказва, че *Соф. архиепископия* е обхващала Молдова и Влашко; напротивъ, доказва съвсѣмъ противното. Сетнѣ тѣзи титла вѣроятно е дадена на

Деодатъ, когато той е билъ испратенъ да обиколи Молдова и Влашко (около 1643 г.) значи, му е била врѣмевна титла.

„Въ единъ докладъ — пакъ казва М. — отъ 1643 г. Деодатъ разяснява на конгрегацията, че е потрѣбно да се раздѣли Соф. архиепископия на двѣ; единия епископъ да има столицата си въ Молдова и да има власт надъ Валахия (73. X. 04 г.)“ „Всѣдствие на това прѣдложение конгрегацията рѣшила въ 1643 год. да се основе нова епископия, ала съ столица Силистра. Бандинъ и Деодатъ направили ново распрѣдѣление на границитѣ и понеже Бандинъ не свѣялъ да доде въ Силистра, останалъ въ Бакау като Марц. архиепископъ“ (79. X. 94 г.) Деодатъ е прѣдложилъ Молдова и Влашко да останатъ въ марцианополската архиепископия, но това той е можелъ да прѣдложи безъ да се влазятъ тия двѣ области по прѣди въ Софийската архиепископия. Чудно е тука, че самъ Деодатъ е прѣдложилъ Молдова и Влашко да влазятъ въ марц. архиепископия, а пъкъ сетнѣ самъ, споредъ казанieto на Милетича, се съгласилъ съ Бандина: Влашко да остане въ неговата (на Деодата) власт. Защо такава противорѣчие у Деодата и каква сила е можело да има слѣдъ декрета на конгрегацията съгласението му съ Бандина? И сетнѣ, какъ е могълъ Бандинъ *своеволно отъ стражъ* да не отиде въ Силистра, а да отиде въ Бакау?

Въ послѣдната си критика г. М. указава и самия источникъ отъ гдѣто цитира, и обяснява, какво конгрегацията на 14 априлъ 1643 год. рѣшила да влазятъ въ марц. архиепископия Молдова и Валахия и че въ такава смисълъ били опрѣдѣлени границитѣ на архиепископията и въ указа за назначението на Бандина. Формално обаче, Замојски е останалъ Баковски епископъ, а Бандинъ ако и архиепископъ марцианополски, (формално) наричалъ се само *апостолически викарь и администраторъ на Молдова*. Ще рѣче, въпроса се свѣжда къмъ това: били ли сж границитѣ на марцианопол. архиепископия, опрѣдѣлени отъ конгрегацията въ 1643 г., осществени въ дѣйствителностъ или сж останали само на книга? Продължавалъ ли Замојски да бжде Баковски епископъ и до колко това е имало значение? Ний ще приведемъ още нѣколко цитати за освѣтление на тия въпроси. Прѣди всичко, въ мемориала на Яшката католическа черква се говори че въ Бакау е сществувала непрѣкъснатото епископия, прѣди и слѣдъ Бандина, че въ врѣмето на Бандина епископъ е билъ Замојски (1633—1649 г.) а Бандинъ е билъ само вивентаторъ, префектъ и викарий. Самъ Бандинъ се титулува за администраторъ на Молдова, а не за архиепископъ. Когато Бандинъ пристигналъ въ Яшъ за пръвъ пътъ, той не е билъ признатъ отъ княза, първо защото не носилъ писмо отъ папата за княза и второ, защото Молдова си имала свой епископъ въ лицето на Замојски. Секретаря на княза, Котнарски, заявилъ на Бандина, че „до като живѣе и *управлява своята длъжностъ* като епископъ на „двѣтъ Валахия“ Замојски, не може да се признае на папата правото да назначава *подобни администратори* (Analise XIII. 185).“ На едно мѣсто самъ Бандинъ казва: „черковнитѣ работи (въ Молдова) били

въ крайно разложение, и свѣтата конгрегация, като се научила за това *испратила* Петра Деодатъ като *викарий и апостолически визитаторъ* (въ тѣзи страна), който като прѣвминжлъ, посѣтилъ по-главнитѣ църкви и утвърдилъ мнозина съ тайнството на миропомазанието (Ап. 73, ще цитирами по прѣвода). „Котнарски не казвалъ нищо добро за Софийски архиепископъ Деодатъ, за неговата слава, почтенъ и ангелски животъ, но непрѣстанно обвинявалъ *неговата визитация* и неговитѣ дѣйствиа въ Молдова, като *незаконни и безъ значение*, защото не били извършени съ прѣдварително разрѣшение на Замойски (Ап. 28—29). Бандинъ намира че „всичкото зло (за неуредицатѣ) ще се поправи съ прѣвѣстваието на *епископската резиденция* въ Яшъ. *Епископа да съхрани титлата Баковска*, но да стои при княза въ столицата (Ап. 81).“ „До като молдавски князъ не приелъ писмото на папата и *до като* Бандинъ не показалъ на княза писмото на Ив. Замойски *utriusque Valachiorum episcopi*, неговата властъ и юрисдикция въ Молдова останали унищожени (Ап. 21—22).“ Отъ всичко се вижда, че самъ Бандинъ се е смѣталъ само като администраторъ на *Баковска епископия*, която ве е била унищожена, а всички заедно съ Бандина, за истински епископъ сж смѣтали Замойски.

Писмото на Замойски е отпратено „къмъ священниците, черковнитѣ настоятели и всичкия народъ“ и въ него се казва: „*тѣзи визитация* я искахъ азъ отъ святата конгрегация, която се съгласи да назначи единъ епископъ, който съ наше съгласие да управлява нашата диоцеза отъ „двѣтѣ Влахии.“ За тѣзи цѣль е испратенъ Бандинъ архиепископа марцианополски. Заповѣдвамъ подъ страхъ на наказание да го имате като истински архиепископъ и като *закононъ нашъ замѣстникъ* и администраторъ *зависимъ отъ насъ* и да му покажете сжщата почитъ, както и менъ лично, да му бждете послушни и изпълнявате заповѣдитѣ му и пр. (Ап. 28).“ Въ писмото на папата до Молдавски князъ се казва: благоволете да приемете уважаемия ни братъ марцианополски архиепископъ и *апостолически викарь въ тѣзи държава* (т. е. въ вашата) да го имате при васъ, като твърдѣ прѣпоръчапъ. Ще ни направите голѣмо удоволствие да бждете благосклонни къмъ него, да му давате помощъ, да си изпълни длъжността, да посѣти римлянитѣ католици, распрѣснати въ онѣзи държава и да може да прѣмине спокойно и безъ оскърбления (Ап 21—22).“ И отъ тѣзи писма не се вижда Молдова да е влаяла въ Марц. архиепископия, напротивъ постоянно се казва че Баковската епископия е била самостоятелна и че Бандинъ се явилъ тамъ, като администраторъ и визитаторъ.

Остава да се спрѣмъ още върху едно мѣсто отъ кодекса на Бандина, въ което се закача въпрсса за границитѣ на марц. архиепископия. Като пристигналъ въ Яшъ, Бандинъ се прѣдставилъ на княза, а слѣдъ това, явилъ се при него въ квартирата му секретаря на княза и му поискалъ книжата за самоличността му. Бандинъ му прѣдставилъ: 1) папскитѣ були, 2) акта за посещаванието му въ саяъ архиепископъ и 3) „декрета (указа), издаденъ отъ конгрегацията

за прѣдълитѣ на неговата и Соф. архиепископии; но този документъ му билъ издаденъ *за грѣда и компрометиране на неговата администрация въ Молдова* и за голѣмо унижение престижа му; въ него по невнимание на Деодата била допусната една грѣшка, която и той не забѣлввалъ, когато далъ декрета на Котнарски (Tertio et ultimo sacrae congregationis de propaganda fide Decretum de confinibus Episcopatum inter me et sardicensem Archipraesulem non solum in detrimentum et perniciem nostrae Administrationis Moldaviae, Verum etiam magnim et incredibile nostri octii atque honoris domnum editum et emanatum, praefati Archiepiscopi et penultimi hujus Provinciae Visitatoris errorem in praedicto Decreto inadvertenter commissum, non advertentes dedimus perlegendum (An. 184). За каква грѣшка се говори тукъ не се обяснява добръ; ясно е само едно: че *декрета за границитѣ* на неговата архиепископия билъ издаденъ *за грѣда на неговата администрация въ Молдова*. Не малазъ ли отъ тука, че въ самия *декретъ* за границитѣ Молдова не е влазала въ марцианополската архиепископия?

И така нашето заключение е слѣдующего: Деодатъ може и да е прѣдложилъ на конгрегацията да включи Влашко и Молдова въ марцианополската архиепископия; конгрегацията може и да се е съгласила на това; обаче, самостоятелната Баковска епископия за Молдова и Влашко не е била унищожена de facto, тя е продължавала да се смѣта за самостоятелна католическа епископия, защото това, което може би е било писано на книга, не е било прието въ дѣйствителностъ. Самъ г. Милетичъ признава, че тукъ е имало една двойственостъ и че официално Замойски е билъ епископъ Баковски. Но веднѣжъ Бандинъ управлява тѣзи епископия отъ името на Замойски, като викаръ и администраторъ и всички го смѣтатъ за такъвъ (замѣстникъ), широкитѣ граници на *марцианополската архиепископия*, ако и да сж били на писмо, тѣ сж били фиктивни и безъ фактическо и юридическо значение (не сж били приведени въ дѣйствие).

Г-нъ Милетичъ може, ако обича, да прѣдстави доказателства отъ Ферменджияна и да обори окончателно тия наши заключения, па най-послѣ може и ний да се съгласимъ съ него. Може „отъ името на науката“ да ни нападне още по-силно безъ никакво основание и тогава ний пакъ може да му отговоримъ, ако това стане нуждно, за освѣтление на читателитѣ.

Слѣдъ като видѣхме каква частъ отъ истинната е на страната на г. Милетича, можемъ да свършимъ бѣлѣжкитѣ си съ думитѣ на сжщия г. Милетичъ казани въ началото на критиката му: „не ще бжде мжно на читателя да се досѣти що ме е подбудило (г. Милетича) да обърнѣ и тѣи особенно вниманието му върху статията на г. Занетова.“

Г. Занетовъ.

МАЛКИ РАЗКАЗИ И ОЧЕРКИ.

I. На Великѣ-день.

(Разказъ).

Минж се лютата зима, настѣпи веселата пролѣтъ. Цѣлата природа, като отъ дълбокъ сънъ, се пробуди. Всичко живо се разшавя и се захващаше за работа. Прѣлѣтнитѣ птици на орляци едни по едни се прибирахъ. Птичий оркестръ пакъ се попълни и засвири старитѣ си пѣсни. Пчелата исквъркихъ изъ кошера и почвж съ нови сили да обикаля раецѣвтѣлитѣ се цвѣтя и да прави отъ тѣхния сокъ и прашецъ сладкъ медъ и жълтъ воскъ. Не сиѣше и царьтъ на всички животни — челоувѣкътъ. Уморенъ отъ дългото си стоение въ затвореното жилище и той съ радостъ го напущаше и излазаше да поработи на чистъ и прѣсненъ въздухъ. Пролѣтъта вдъхваше нови сили и надѣжди за новъ и охолоенъ животъ и на богати и на сиромаси. Ако първитѣ мислѣхъ въ каква търговия да се захвацѣтъ, та да искаратъ по-голѣма печалба, вторитѣ пъкъ мислѣхъ при кого да се главѣтъ на работа, та да искаратъ насмѣхния си за прѣзъ лѣтото, па да остане и за прѣзъ идущата зима.

Такива надѣжди и спасителни мисли се въртѣхъ въ душата на всѣки човѣкъ, пъкъ билъ той богатъ или сиромасъ. Така си мислѣше и се утѣшаваше и Нено Спиралото, единъ отъ послѣднитѣ сиромаси въ г. С.. Той бѣше човѣкъ на 30—35 години, а такова родъ, породъ у него нѣмаше. Една проста вехта къщица, жена му и едно петъ-годишно момченце бѣхъ всичкий му имотъ. Той се само за тѣхъ грижеше, а и послѣднитѣ двѣ за него. Съ тѣхъ дълѣше и скърбъ и радостъ и съ тѣхъ се утѣшаваше. Прѣзъ зимата той така сѣдѣлъ безъ работа и ѣлъ готово, а сега вече и той се е замислилъ що да зароботи, та да прѣхрани пакъ и себе и *къщицата* си.

Единъ хубавъ пролѣтенъ день, — а пъкъ тѣзи пролѣтъ не бѣше като всѣка пролѣтъ, а цѣло лѣто, — той заедно съ жена си и дѣтето си бѣхъ излѣзли на слънчице въ двора хемъ да се понарадватъ на хубавото врѣме, хемъ да си поговорѣтъ що да залови Нено. Дѣтето си играеше около тѣхъ и безнадѣдно погваше всѣка мушкичка или птица, що прѣхвърквахъ около него. Нено съ жена си се разговаряхъ.

— Е, слава Богу, прѣкарахъ и това зимѣ! Сега трѣбва да се запрѣтѣтъ рѣжави пакъ за работа, стига толкова почивка — подхванъ Нено.

— Добъръ е Господъ, какго всѣка година, така и сега. Ако не се пазаришъ при Николчо, ще отидешъ при Трендафилъ, пъкъ и той ако си намѣри друго, дѣдо Хаджня не ще те остави така. Изашъ ли гърбе — самари триста и петдесетъ, довърши Неновица.

— Благодарж му. Станжлъ хаджня човѣка, но има защо. Нито една година не ме е оставилъ безъ работа, пъкъ и тѣзи не ще ме забрави. Богъ да му даде, що иска!

— Е, колко ще е добръ да сж такива всичкитѣ богати, тогава и сиромаси не щѣше да има на този свѣтъ, но...

— А знаешъ ли, че се отваря още една работа, като за насъ сиромаситѣ? — каза Нено.

— Каква? — съ женско любопитство запита Неновица.

— Научихъ се, че тѣзи пролѣтъ щѣли да растурятъ къщата, та да *плениратъ* града. Знаешъ, да станѣло като София! А за това се искатъ хора, които да вършатъ тѣзи работа; а кои щатъ да работятъ, ако не пакъ такива като мене.

— Хайде де, не можешъ ли, като растуряте нѣкоя къща, да допишашъ нѣкое *гърненце*?

— Та може и да се скучи, чудно ли е? Знаешъ, кога бѣгахъ турцитѣ, колко нѣща заровихъ и скрихъ по къщитѣ си! Е, тогава всички гледахъ само душа да избавятъ! Отъ една страна руситѣ ги гонѣхъ, отъ друга българитѣ и тѣ, уплашени, бѣгахъ на кждѣто ний видятъ очитѣ.

— Знаешъ ли пъкъ тогава какво ще правилъ, Нено? Ще си направилъ една хубава къща, пакъ ще я наредилъ и накичилъ добръ, па ще заживѣешъ по-добръ животъ—подзе Неновица, която прѣдположението за намиранieto *гърненце* мислѣше вече за свършена работа, та се загрижи и какво ще правятъ съ паритѣ.

— Пъкъ нека ти дава Господъ животъ и здравье да родишъ, ще промѣнишъ този кумъ. И той не е човѣкъ, та кой що ще да ми дума. Всѣки день пие—каза нѣкакъ свѣнливо Нено и почна дз прѣсѣхта на ума си колко врѣме още остава до ражданието.

— Ще го промѣнишъ зеръ, защото ако го викнемъ, той пакъ въ пиянството си може да забърка, какво име да му турне. На ли му е въ главата все груханието, пиянството, та и това ни дѣте кръсти Груйо, пъкъ другото ще кръсти я Варваро, я Богъ зиае какво.

— Е, пъкъ колко ти се иска тебе да си сдобнешъ и едно женско! А не знаешъ ли, че по женското чедо трѣбва толкова пари да се прѣсвятъ за дарове, зестра и за други работи, а ний нѣмаи ни счупена парѣ. Женскитѣ дѣца разсипватъ бацитѣ; я Василь Гонгала, не спаня ли цетиментъ и за чашка кафе съ тѣзи мои? — каза нѣкакъ недоволно Нено, като забрави на минутка, че ще намѣри гърне съ жълтици.

— Иий, пъкъ тебе сиромашията е обзела до толкова, штоо кждѣ ходишъ и кждѣ седнешъ все за нея мислишъ! А забрави ли, че ще станемъ подиръ малко врѣме богати? Тогава кой ще ти мисли за зестра и дарове! Нека намѣримъ по-добръ момъкъ, такъвъ, какъвто ще отговаря на богатството ни, та зестрата е послѣдния работа!

Току що бѣ Нено починалъ да мечеа като каква работа да захване, кои и колко слуги да си хване, кждѣ да си направи къща отъ намѣренитѣ парѣ, и вънкашнитѣ врата се отворихъ. Нено и жена му станяхъ на крака, а дѣтето имъ се скри между тѣхъ. Подиръ малко навлѣзохъ въ двора инженеринитѣ съ трима градски свѣтници. Инженерътъ обегна единъ метъръ, прѣмѣри мѣстото до срѣдъ къщата и каза: „тука го забийте.“ Нѣколко души, навѣрно помагачи

на инженера, забихъ на показаното мѣсто едно дълго дърво, на което на сания върхъ бѣше привързана една червена кърпа, та всичкото това заприлича нѣщо като на байракъ.—Прѣди да си излѣзатъ нечаканитѣ гости на бай Нено, той попита одного отъ общинскитѣ свѣтници: „а защо побихте този байракъ вървѣдъ къщата ми?“ — „Утрѣ ще се научишъ,“ му се отговори.

Нено не биде излъганъ. На другия денъ той получи отъ общинското управление единъ листъ, на който се четѣхъ тѣзи думи: „умолявате се, господине, въ продължение на една седмица да растурите къщата си, защото я взема планѣтъ. Ако не направите това до уреченый срокъ, то общинското управление ще я растури на ваша смѣтка.“

Удри се Нено у глава, заплака Неновица, но всичко бѣше на пусто. Ходи Нено нѣколко пѣти при кмета да го моли да му не растурятъ къщцата, до гдѣто не спечели нѣкоя парѣ, та да вземе една отъ общинскитѣ, каквито имаше десетина, подѣ наемъ, но никой го и не слушаше. Помоли се на довърне да му отстъпятъ една къща, пѣкъ кога спечели да плати наема, но и тука удари у кашъкъ.

Общинскитѣ интереси не отстъпятъ прѣдъ частнитѣ,—каза най-послѣ кмета и пакъ си замълча.

Нено съ наведена глава излѣзе отъ кметството и се опѣти къдѣ дома си.

— Какво?—попита Неновица изжътъ си, който току бѣ влѣзълъ въ къщи.

— Ще я растурятъ, — каза нажалено Нено.

— А какво сѣи нѣтъ направили, или ни завидѣхъ на иманьето, та ще я растурятъ?

— Не ли ти казахъ оня денъ, че ще *плениратъ* града да стане като София, та затова и нашата къща ще отиде.

— Та нима и тамъ сиромаситѣ сѣ оставяни на улицата, та да стане градѣтъ *плениранъ*? Тежко и горко на сиромаситѣ, за тѣтъ вѣма никъдѣ стрѣха!

— Ето починихъ да ги пѣдѣтъ и отъ бащинитѣ нѣтъ къщи—каза Неновица и наведе надолу глава и пълни съ сълзи очи.

— Не е врѣме за мисленье и за плаканье, а трѣбва да видишъ къдѣ да ходимъ.

— Къдѣ ще ходимъ? Нято една парѣ нѣмаи въ рѣдѣ, а двѣ стѣпки да прѣстѣпнишъ безъ парѣ не можъ,—обадѣ се Неновица.

— Намислилъ съмъ да надѣаежъ на полето. Отъ тамъ нѣма да ни испѣдѣжъ я!

— Какво ще правимъ и тамъ!

— Ще опѣвемъ единъ чадъръ и ще прѣкараи нѣколко врѣме, до гдѣто се хванѣ на работа, па послѣ ще си наемемъ къща.

Неновица не възрази, защото другъ исходенъ пѣтъ не оставаше. Едно ѣ ней копаше главата: че е неправда; но, като си помисли, че Нено скоро ще се хване на работа, успокои се малко.

Подиръ единъ денъ Ненови се изнѣсахъ изъ къщата и надвечеръ опѣнѣхъ на полето единъ чадъръ отъ чергата, шо се покри-

важ. Съсѣдитъ нѣмъ, като си мислѣхъ, че се приписатъ въ друга къща, не счетохъ за нужно да ги питатъ на къдѣ отиватъ. Пъкъ и самитъ нѣмъ съсѣди бѣхъ заняти съ тѣзи работа — търсене други къщи.

* * *

Днесъ голѣмъ шумъ се чува и небивало оживление се вижда по пазаря. Едни купуватъ, други продаватъ, та се вдигнало такава врѣва, щото на десетъ раскрача не можъ да разберешъ, ако те извика човѣкъ. И мало и голѣмо се растичало по пазаря. На едно мѣсто ще срѣщнешъ нѣкой да купува яйца, на друго ще видишъ, че другъ пазари кокошки, на трето двама за петъ десетъ стотинки не можтъ да се спазарятъ за едно свинче. А и по домоветъ не е по-налка глъчката. Въ нѣкоя къща майката запретила ржави и мне прозорцитъ и пода, въ друга 2—3 дѣчурлига се развикали по двора и се прѣпираатъ около нареденитъ шарени яйца, които сж изнесени на слънце да ги хване стипцата, та да нѣмъ не излая боятъ, кой кое ще вземе. Едно дѣте казва на другитъ си братчета и сестри, че онова яйце, на което е нашарено петелъ, никой нѣма да му го взема, друго харесало това яйце, на което било написано „Христосъ възкресе,“ но не щѣшъ ли, че сжщото яйце се харесало и на братчето му и започнатъ да се прѣпираатъ и да си сочатъ малкитъ юручета. Дохожда майката, взема яйцата да ги черви и тѣ се помиряватъ. Започне се сега прѣпирия пъкъ за новитъ обуца, шо нѣмъ е купилъ бащата за празникътъ надъ празникътъ—Великъ-денъ. Едно казва, че неговитъ сж по-здрави, друго—че неговитъ сж по-лъскави и ето ти пакъ врѣва и пакъ заканванията...

Само едно семейство правѣше исклучение отъ това общо приготвление за свѣтлий празникъ. Въ него майката домакиня не бѣше запретила ржави да мне и истрива къщата; не се караше и нѣмаше защо да помирява дѣцата си. Едничкото ѝ изжко дѣтенце нѣмаше други братчета и сестри, съ които да се прѣпира кой да вземе по-доброто яйце и кому бащата е купилъ по-хубавки обуца или дрѣхи. Десетина наредени яйца на слънцето му прѣдсказвахъ, че утрѣшня денъ е великъ и тържественъ. Освѣнъ тѣзи нашарени отъ майка му яйца, друго нищо му не прѣдвѣщаваше, че утрѣ е празникътъ за спасението на човѣческии родъ. Пъкъ и какво друго ще го зарадва, когато и самий му баща е безъ работа и не може да му купи нищичко? Пообиколи той нѣколко пжти пазаря, дано нѣкой му даде нѣщо да помогне, та да искара нѣкоя парѣ и да вземе нѣщо облажа, но и никой го и не погледиж. Вържъ се, горкия, убить и нажаленъ дома, пъкъ погледа дано види нѣщо излишно сега за тѣхъ да вземе да го продаде, но не намѣри нищо. Забѣлѣжи, че иматъ два котла, посегнъ да вземе едниия, но сърдце му не даде и той пакъ го остави. Мѣрижъ му се едничката нѣмъ кокошка и той безъ никакво колебание навади ножа и я закла. Тѣзи постжпка на бащата съ кокошката прѣдвикъ купъ въпроси и очудвания въ душата на едничкия му синъ: защо хубавата кокошка, която му крѣкаше и носѣше яйца биде за-

плана. Бащата и майката му казаха, че посетителът си се минали и утрѣ е благъ-денъ. та трѣбвало съ нея да се облажатъ.

Само тия приготовления направи семейството, което правѣше изключение отъ другитѣ, за посрѣщанieto на празника. Читателътъ разбира че това е онова семейство, на което прѣди нѣколко дена бѣ взета къщата въ полза на плана и което отъ нѣвняние кждѣ да живѣе, бѣ оптегнало чадъръ на полето, т. е. семейството на Нено Спиралото.

* * *

Притѣвни се. Улицитѣ почнаха да се испразнуватъ отъ хората и въ едно кѣсо врѣме ставъ на всѣкждѣ глухо. По пазаря не се мѣркаха никакви купувачи и продавачи; само *паванджиститѣ*, нощнитѣ павачи, потропваха съ тоягитѣ си, опжваха вратитѣ на дюгениитѣ да видѣтъ нѣкой отъ бързанье да не е забравил да го затвори, подсвиркваха съ свирката си. По улицитѣ кучетата свободно се ширѣха и отъ врѣме на врѣме виеха.

Отъ голѣмата умора, що испитаха и мало и голѣмо прѣзъ денътъ, отъ страхътъ да не би да се успятъ, та да не отидатъ на „Христосъ въскресе,“ всички хора си бѣха легнали по-ранко и сиѣха подъ топлитѣ юргани и черги.

Както въ всичко така и тука Спиралови правѣха изключение. Не че не бѣха се уморили, та не лѣгаха, но че на Неновица прилошѣ. Тя се мъчеше, горвата да добие. Силни и отчаяни викове се разнасяха отъ чадѣра. Неновица търсѣше помощъ. Тя се мъчи и вика отъ болестъта си, а Нено плаче и вика защото не може да гледа мжкитѣ на жена си. Позвъртѣ се еднажъ—дважъ около чадѣра, като че цѣрѣтъ за оздравяването на жена му бѣше изгубенъ тамъ, посгуши рамена, посви прѣсти, пъкъ като видѣ, че съ стоене и тюкканье работа се не върши, хукиа кждѣ града за помощъ. Жена му го и не чу, когато той ѣ каза, че трѣгва за докторъ: тя се бѣ забравила въ мжкитѣ си.

Когато Нено навлѣае въ улицитѣ, черковнитѣ камбани заехтѣха и съ гласа си пробуждаха благочестивитѣ християни отъ дълбокня имъ сънь. За единъ мигъ свѣтнихъ прозорцитѣ по къщата и майкитѣ будѣха заспалитѣ си дѣца да ставатъ по-скоро, защото Великъ-дена дошелъ. Зарадвани до ушитѣ ставаха и едни сами, други подпомагани отъ родителитѣ си, се облччавъ, тургахъ си по едно шарено яйце въ джеба и хайде на черква. Улицитѣ пакъ оживѣха и свѣтнихъ, отъ безброй фенери, които хората носѣха съ себе си. При тѣзи свѣтлина Нено лесно можеше да распознава кои хора достига или го достигатъ. Много познати той срѣщаха и мнозина го запитваха на кждѣ се е запѣхтѣлъ така самъ, но той и не ги чуваше. Та и нѣмаше защо да говори съ тѣхъ, тѣ не му бѣха потрѣбни, той търсѣше докторътъ.

— Господъ те испрати, господинъ докторе! — каза Нено, като съгледа докторътъ, който семейно бѣ трѣгналъ на черкова.

— Какво има? — запита докторътъ.

— Да ме прощавашъ...

— Казвай, казвай по скоро, защото не ли виждашъ, че и господарката и дъцата сж съ мене, та нѣмашъ врѣме повече да чакамъ!

— Те, Гургана е болва и то много болва, ще ме остави, що е дума. та моляхъ ви се да додите тутакси съ мене дано я избавите отъ смъртъта — каза Спиралото и машинално вдигна ржка, та се прѣкржсти и нѣщо прошумна.

— Чия Гургана? — попита докторътъ и погледна въ ржцѣтъ на Нено. Запѣхтени човѣкъ като да разбра какво търсеше съ погледа си докторътъ въ ржцѣтъ му, та исправи прѣститѣ си на едната ржка, а съ другата се почеса задъ тила.

— Моя Гургана, не ли се сѣдвашъ — жена ми, поясни Нено.

— Сега не можъ, утрѣ подиръ обѣдъ—каза докторътъ и забѣра да стигне семейството си, което прѣзъ врѣме на разговора бѣше ввело доста прѣднина.

Нено останя самъ. Почуди се на единъ мигъ какво да прави, испука проклетие по адресъ на докторитѣ, па му хрумна на ума да потърси баба Никла: вѣща и прочута баба. Тя макаръ и да живѣше на другия край на града, но той скоро нашри къщата имъ. Почука на патнитѣ врата, но никой не изѣе. Тѣ бѣхъ въ черкова. Намстина, нито една жива християнска душа не бѣ оставяла въ къщи. Всѣкой бѣ отишелъ на „Христосъ възкресе.“

Слѣдъ прочитанието на Евангелието благочестивитѣ християни чужд отъ извѣстия на цѣлия градъ проповѣдникъ. свещеникъ Теофилактъ, една дълга, но доста добра проповѣдъ. Отъ амвона прочутия проповѣдникъ привѣтствува най-напрѣдъ християнитѣ съ радостната вѣстъ „Христосъ възкресе.“ а послѣ имъ доказа, че на този празникъ не трѣбва никой да жали и плачи. Съ нѣколко прочувственни думи той обърна вниманието на богатитѣ, че сега имъ се прѣдставя най-сгодния случай да покажътъ своето християнско състрадание къмъ бѣднитѣ. Говори още върху нѣколко християнски добродѣтели и сетнѣ завърши рѣчъта си съ думитѣ на Спасителя; „Истина ви казвамъ, че по-лесно е дебело въже да прѣмине прѣзъ иглени уши, отъ колкото богатъ човѣкъ да влѣе въ царството Божие.“

Малко слѣдъ казанъето на проповѣдъта и черква пусна. Набожнитѣ хора почнахъ единъ по единъ да напускатъ Божия домъ. Единъ на други си честитявахъ празника и се поздравлявахъ съ „Христосъ възкресе.“ — Когато Никлини приближихъ до къщата си, видѣхъ, че ги чака Нено Спиралото. Тѣ го поздравихъ съ „Христосъ възкресе,“ а той вмѣсто да имъ отговори „Вонстина възкресе,“ попита ги за баба Никла. Неновото запитване за бабата поясни на домашнитѣ ѝ и причината, защо я търсеше. Митра, женената дъщеря на баба Никла, му каза, че ще прати момчето си да я потърси, защото бѣше викната отъ друго мѣсто, а нему заржча да тича по-скоро при Гургана.

— Такъва жена, каже, не се остава сама. Не дай Боже и навяци я сподитатъ и какво не?

Затича се Никлиното влуче да търси баба си, а Нено тръгна към чадъра.

Слѣдъ нѣколко закривания прѣзъ улицитѣ Нено излѣзе изъ града и се отзова на полето. Посѣтихъ го мислитѣ на каква мжка остави Гергана, какъ не се отзова благосклонно на поканата му докторътъ, какъ не може да нахѣри и баба Никла и какъ жена му, може би, съ четири очи гледа, кога ще дойде и ѝ доведе чуждата помощ, безъ която тя се лишаваше отъ живота. Всичкитѣ тия мисли. вѣзникъшли въ главата му, го зашемадихъ и безъ малко щѣше да отгине чадъра, ако силний и пискливъ гласъ на по-големиято му дѣтенце го не стрѣснѣ. Той влѣзе въ чадъра, но картината, която се испрѣчи отъ прѣдъ му, го смрази на мѣстото и на мѣсто „Христосъ воскресе“ каза „Богъ да ги прости.“ Гергана лѣжеше мртва на земята и притискаше до гърдитѣ си новата си женска рожба. Груйо, дѣтето, като видѣ баща си, уви се около новѣтъ му и не му даваше да прѣстѣпи ни крачка безъ него. Нено, слисанъ, не знаеше какво да прави. Той колѣнчи прѣдъ студений трупъ на клетата си съпруга и почна да рони сълзи. Слѣдъ малко се съвзе и разбра, че да стои и до утрѣ така, не ще може да я съживи, станъ, прѣгърна Груйо и се опита пакъ за града. Сега вече отиваше не да търси докторъ или баба, а священникъ, който да пречеете послѣднитѣ молитви на умрѣлитѣ. Мнозина го срѣщахъ по улицитѣ и го поздравлявахъ съ „Христосъ воскресе,“ а той виѣсто „Воистина воскресе“ казваше „Богъ да ги прости.“ — Подиръ малко лутанье изъ градскитѣ улици, нахѣри къщата на священникъ Теофилакта. Още на първата покана отъ страна на жаловития Нено добрия пастиръ не закъснѣ да го послѣдва. — Подиръ половинъ часъ прѣдъ чадъра стоехъ священникътъ, опечаления съпругъ, нѣколко негови познанийци, които внесохъ умрѣлата и на нѣколко раскрача отъ чадъра я закопахъ. Рожбата ѝ закопахъ близо до нейния гробъ.

Отъ тогава и до днесъ, както Нено, така и Груйо, когото бѣше научилъ баща му, дойде ли Великъ-день отиватъ при гробоветѣ и въ плачъ прѣкарватъ първитѣ дни отъ празника надъ празниците. Всичкитѣ християни въ това врѣме отговарятъ на проповѣдника отъ църковния амвонъ на поздравѣтъ му „Христосъ воскресе“ съ думитѣ „Воистина воскресе,“ а само Нено и Груйо съ съкрушено сърдце дохождатъ до гробоветѣ съ шишенце вода“ подобно на мироносицитѣ, да полѣятъ прахътъ на незабравимитѣ си и казватъ: „Богъ да ги прости!“

Хр. Т-въ.

Пасхалний празникъ у еврейтѣ.

Пасхата у еврейтѣ е едно въспоминание за чудесното имъ избавление отъ египетското робство. Тѣ я считатъ като единъ отъ най-главнитѣ си празници. Приготовленията за празника се почватъ дълго врѣме прѣди настѣпванieto му и главно състожатъ се въ печенето на безквасний пасхаленъ хлѣбъ „маци,“ който еврейтѣ, кон-

то слѣдватъ Моисеевата заповѣдъ („яzte седемъ дни безквасенъ хлѣбъ,“) ядтъ въ продължение на празника. Къмъ печението на „маци“ тѣ прѣстѣпватъ нѣколко дева прѣди пасхата, за което главната нѣя грижа се състои въ това, щото нищо блазо и квасно да не я оскверни. „Маци“ нѣси мжжъ, въ паметъ на това, че често пѣти фараонитѣ заставлявали мжжетѣ да изпълняватъ женскитѣ работи. Слѣдъ това женитѣ отдѣлятъ отъ тѣстото една частица наречена „халла“ и я хвърлятъ въ огъня, като четатъ молитва и не прѣстѣпватъ къмъ печението на хлѣба до гдѣто тя не изгорн. Цѣлото тѣсто раздѣлжтъ на три части, отъ които първата се нарича „коченъ“ (свещенникъ), втората „левитъ,“ а третата „тѣстото на Израиля.“ Когато вече „маци“ се испече, еврейтѣ захващатъ да нареждатъ и извиватъ всичко въ къщата; изнасятъ всичкитѣ хлѣбни запаси и грижливо, съ свѣщъ, измитжтъ всичкитѣ останали хлѣбни трошнички и ги изгарятъ въ пещта; въ това врѣме главата на семейството произнася: „да се истреби всичко квасно, както земний прахъ.“ Въ надвечернето на празника еврейтѣ ядтъ твърдѣ малко и то най-лека храна. Цървенцитѣ, въ паметъ на това, че нѣкога Богъ запазилъ еврейтѣ първенци отъ меча на ангела, нищо не ядтъ. Вечерята мжжетѣ отиватъ въ синагогата, а женитѣ захващатъ да реджтъ трапезата. Всѣкому се туря особенъ сервисъ, а за главата на семейството се устройва особено сѣдалище, нарѣчено „есебетъ“ или царско нѣсто. Освѣнъ безквасния хлѣбъ на трапезата се туря и агнешка или ярешка плѣшка, вино и една паница съ горчици трѣви. Главата на семейството, слѣдъ заврѣщанието си отъ синагогата, се облича въ бѣла прѣнѣна и заедно съ всичкото домашие сѣда на трапезата. Като благослови безквасния хлѣбъ, той взема срѣдната питка и я прѣчупва на двѣ; едната частъ туря на трапезата, а другата подъ възглавница, въ паметъ на това, че еврейтѣ при исхода изъ Египетъ носили тѣсто сгнато въ платно. Слѣдъ това всички, сѣдящи край трапезата, дигатъ блюдото съ безквасний хлѣбъ и пѣжтъ химни за въспоминание исхода изъ Египетъ, слѣдъ което пивжтъ по една чаша вино, омиватъ рѣцѣтѣ си и като благословятъ „кочена“, раздѣлятъ го на части и го ядтъ съ горчицива трѣва. Тѣй се прави и третата частъ „тѣстото на Израиля.“ Вечерянието се свършва съ свѣршва съ изядане на частята, скрита подъ възглавницата. Слѣдъ това се вдвоява тишина, догдѣто главата на семейството, като обяви, че ще дойде пророкъ Илия, проникнатъ отъ мисълта, че пророкътъ се е вече явилъ, не запѣе химжъ, държачъ въ рѣка чаша съ вино прѣдназначено за пророка. Тая вечеръ се свършва съ четение псалми и пѣснопѣния. На утрото въ първий денъ на пасхата еврейтѣ се събиратъ въ синагогата, гдѣто петима отъ тѣхъ, знающи законитѣ, четатъ двѣ книги отъ закона. Сжщо тѣй се прѣкарва и втория денъ, а послѣдующитѣ дни се отличаватъ съ по-малко тържествуване.

Прѣв. С. Ивановъ.

Изъ книжнината и живота.

I. ВЪ НАШЕНСКО.

Наший печатъ и дѣятелността на Народ. Събрание. — В. „Миръ“ за търгов. договори. — В. „Новини“ за състоянието на нашитѣ библиотеки. — Школа, печатъ и прѣстѣпностъ. — Пакъ за нашата студентска младежъ и нейната културна задача.

Прѣгледвани българскитѣ вѣстници и списания, които се появиха слѣдъ закриванieto на Народ. Събрание. Диримъ въ тѣхъ да нагърнимъ нѣщо върху дѣятелността на сключената първа сесия отъ IX обикновено Народно Събрание. Твърдѣ повятно и твърдѣ естествено желание: ний обаче не можемъ да го удовлетвориимъ... Казвали сме и други пакъ, ще кажемъ и сега, че нашый периодич. печатъ обикновено не е нито вѣренъ изразъ на общественото мнѣние, нито пъкъ тълкувателъ на нуждитѣ и исканията на обществото, нито, най-послѣ, огледало на събитията въ истинското имъ проявление. Закрива се една сесия на Народно Събрание, изпълнена съ цѣлъ низъ отъ важни реформи, солидни законодателни акти, множество новелли въ сществуващитѣ закони, а нашый печатъ и ажбъ не обявява върху тѣхъ плодове на нашата законодателска дѣятелность.

Гласността у насъ продължава да бѣди една пародия на дѣйствителността. Ний се сърдимъ, че правителството не ни давало възможность въ-врѣме да узнаемъ за туй или онуй мѣропрятие, защото то интересувало обществото и трѣвало да бѣде прѣдметъ на разискване. Ний сщитѣ мълчимъ обаче прѣдъ публикуването или само приемането на толкозито важни съдебни икономически, административни и търговски закони, които правятъ у насъ прѣвратъ. Оппозиционний печатъ и вѣстници и списания, за голѣма жалость, засѣгатъ само онѣви съврѣмени въпроси и въпросчета, които имъ служатъ като срдство за борба, за осждаване и укоряване правителството и неговитѣ прѣдставители. Мѣсець се измени отъ какъ се закри Народ. Събрание, а оппозиционнитѣ наши вѣстници продължаватъ все да тѣпчатъ на едно мѣсто — около търговскый договоръ съ Австрия.

То се знае, че при общото увлечение и правителственитѣ и независнитѣ у насъ вѣстници плащатъ сщтата данъ на приетий редъ на работитѣ. Тѣ отговарятъ и се справятъ съ искусно създаванитѣ обвинения противъ правителството.

Периодическитѣ ни списания не правятъ исключение отъ това общо правило.

* * *

Поменахми, че отъ резултатитѣ на парламентската наша дѣятелность, оппозицията се спира особенно върху търговскый договоръ съ Австрия, който се осжда en bloc. Една прѣкрасна статия е напечатана по договорнитѣ въ в. „Миръ“ (бр. 363, — 366). Тѣзи статия разгледва всестранно разнитѣ повдигнати въпроси и ги разрѣшава съ данни и статистически цифри, прѣдъ които нѣма що да

се възражава. Като констатира, че съ утвърждението на договора сключенъ между Австро-Унгария и България на 25 февруарий т. г. се спечелили двѣ прѣимущества: едно политическо — друго икономическо, авторътъ на статията се спира върху капитулациитѣ. Той посочва на спѣнкитѣ, които тѣ сж прѣдставяли за нашето икономическо и търговско-промишлено положение. Сега, казва той, чрѣвъ договоритѣ, България добива правото да има свои агенти въ другитѣ държави и дава ѝ се възможность да се отърве отъ тежкитѣ и унижателни капитулации. За икономическитѣ ползи авторътъ не се съзнава: той поддържа, че ако до 94 год. вносното нито бѣ $8\frac{1}{2}$, а отъ тогаъ до сега $10\frac{1}{2}$, отъ идуший априлий споредъ договоритѣ, то ще бжде повече и отъ 14% . „Съ това значително повшшение на нитото, каваа, се усигурява: а) едно достатъчно покровителство на всичкитѣ занаяти и индустрии, които иматъ почва въ насъ за едно правилно и естествено съществуване и по-нататъшно развитие; б) едно увеличение на приходитѣ отъ митницитѣ, което ще позволи на правителството да задържи една часть отъ тия така уголѣвени приходи за въ полза на съкровището, а другата да пожертвува за интереса на икономическия ни напредъкъ, като остави прѣдишното нито или го намали за нѣкои стоки отъ голѣма необходимость за нашата индустрия и занаяти по-долу отъ 10% . Такива стоки сж: машини, сурови желѣза, дървенъ строителенъ материалъ и други нѣкои.“

Това значително повшшение на нитата не може да се не признае отъ когото и да би било, че е едно чувствително протежиране на нашата индустрия и занаяти, което се каза и по-горѣ. Не можежъ да се съгласимъ съ автора че 20% нито върху захарътъ ще е достатъчно да протенира една захарна индустрия въ страната ни, нито пъкъ неговото твърдение, че съ сегашнитѣ повшшения на нитата се добива една, *достатъчно* покровителствена система за мѣстнитѣ ни производства. Асж самъ авторътъ не е за тежката протекционистка система. Той каза:

„Наврѣдъ търговцитѣ сж за свободната търговия и за нискитѣ нита и октроа, защото тѣ гледатъ стокитѣ нѣ да бждатъ колкото е възможно по-евтини, за да иматъ повече купувачи. Фабрикантитѣ и занаятчинитѣ пъкъ сж съвсѣмъ на противното мнѣние. Тѣ всѣкога искатъ митнически увеличения и спѣнки за вноснитѣ стоки, каквито тѣ произвождатъ, като настояватъ при това, щото първоначалната материя, отъ която тѣ иматъ нужда, да се пропуса безъ нито. И ето отъ гдѣ се поражда борбата между либрѣ ешанжиститѣ и протекциониститѣ.“

„Задава се въ този случай въпросъ, коя отъ двѣтѣ тия икономически политики би била най-вѣзосна за бързото материално повдигане на страната ни: свободната, съ малки или безъ никакви нита търговия, или пъкъ строго протекционистическата, съ високи нита.“

„Отъ това, което сми чели въ вѣстницитѣ на правителствената партия, било въ оппозиционната, сми дошли до заключение, че всичкитѣ партии безразлично сж за едно достатъчно покровителство на

нашата индустрия и занаяти. Ний сме на същото мнѣние, че за България, като страна находяща се въ Европа, гдѣто повечето отъ държавитѣ сж ни прѣварили въ промишлено отношение съ стотини години, е необходимо, щото, за да може да се съладжѣтъ въ нея ония клонове отъ индустрията, които иматъ благоприятни условия за успѣшно развитие, трѣбва да се установи едно леко покровителство, осигурено чрѣзъ достатѣчни мита на границата. Постави се сега въпросъ: митата, установени въ договорѣтъ ни съ Австро-Унгария, достатѣчни ли сж да протезиратъ току-що възраждающата се за насъ промишленность.

Ний за отговоръ на това ще повторимъ същото, което казахим и по-горѣ: че срѣдното мито отъ 14%, установено въ договорѣтъ ни, е повече отъ достатѣчно да покровителствува развитието на всѣка промишленность, която има естествени условия за развитие въ България. Всички по-високи мита, ще бжджѣтъ, по нашето мнѣние, въ врѣда както на самата индустрия, тѣй и на цѣлото население.“

Авторѣтъ привожда примѣри, отъ които се вижда, че не всички държави, които сж имали високи мита, сж имали и висока развита индустрия. Отъ Европейскитѣ държави, които иматъ за сега най-високи мита, сж Русия, Гърция, Италия и подиръ тѣхъ Ромѣния; всичкитѣ останали иматъ умѣрени мита. Срѣдното мито въ Франция е $8\frac{3}{4}\%$, въ Италия — 14%, въ Австрия — $8\frac{1}{2}\%$, Въ Германия — $8\frac{1}{5}\%$, Белгия и Холандия иматъ съвсѣмъ низки мита: срѣдно $1\frac{1}{2}\%$, а Англия пѣкъ нѣма почти никакви мита. Авторѣтъ се страхува, че голѣмото покровителствуванѣе може да даде само на нѣкои фабриканти въ страната да забогатѣжѣтъ, да продаватъ скъпо, да не усѣвършенствуватъ стоката си, и, като примѣръ, посочва Русия. Вредѣ, споредъ автора, умѣренный протекционизмъ усилва индустриалното искусство, прави щото производството да е по-евтино и по-голѣмо. Чрѣзъ умѣренный протекционизмъ индустрията е поставена до извѣстна стѣпень въ конкуренция съ иностранната, а конкуренцията пѣкъ е най-могущественното срѣдство за максималното развитие на енергията, съобразителността и прѣдприемчивостта въ индустрията. Това има за резултатъ умѣренный протекционизмъ, когато, папротивъ, силний ограничава подобренieto и правилното развитие на индустрията, вслѣдствие на което производството е ограничено, произведенията сж скъпи и консомацията е слаба.“ Той увѣрва, че има у насъ занаяти, които при каквито и да било мита, ще пропаднжѣтъ (абаджийския, самарджийския, папукчийския), защото тѣхнитѣ произведения прѣставатъ да се употрѣбватъ. Други сж на загнивание, поради развитието и конкуренцията на голѣмата индустрия: ножарския, табашки и др. Най-послѣ трети не само ще се запазжѣтъ, но и ще нагрѣднжѣтъ, безъ да се божѣтъ отъ нѣкаква конкуренция: обущарския, кройческия, тенекеджийския и ни. др.

Авторѣтъ защитава адвалорната (оцѣночната) система, защото е най-справедлива, когато специфическиятъ начинъ на оцѣнка е най-несправедливия и за туй привожда масса примѣри и цифри.

Най-подиръ авторѣтъ свършва съ нѣколко думи по въпроса за

изнасянето на нашия едър добитък въ Австро-Унгария. Той при-
вежда причинитѣ, които не позволяватъ за сега сключването на
ветеринарни конвенции, нито съ Австро-Унгария, нито съ другитѣ
държави. Въ 1867 год. въ Англия и въ 1869—70 год. въ другитѣ
държави, по прѣпорѣката на ветеринарнитѣ нѣ лѣкари, се рѣши по
законодателенъ редъ да спрѣтъ вноса на рогатий добитъкъ за всѣ-
кога отъ овѣи страни, въ които има сивата говежда росса. У насъ,
както въ Руссия, Австро-Унгария, Ромѣния, Турция и др. се вѣди
само сивата говежда раса. Както тѣхъ, тѣй и намъ не е допустимо
да искарваме добитъкъ за коя и да било отъ западнитѣ държави.
Ветеринарнитѣ увѣряватъ, че говеждата чума постоянно върлувала въ
сивата раса. И макаръ, че сега тѣви болѣсть вече погрѣстанѣ,
обаче европейскитѣ държави не се съгласяватъ още никога да вдиг-
натъ запрѣщението, като се водятъ повече отъ чисто икономичес-
ки съображения.

Цариградскій в. „Новини“ твърдѣ отзивчивъ на просвѣтител-
нитѣ нужди у насъ, печата едно интересно писмо отъ София съ
насловъ „Народнитѣ библиотеки въ България“ (бр. 34-й отъ 11-й фе-
вруарий т. г.). По поводъ именно на закона за задължителното даване
на народнитѣ библиотеки по нѣколко екземпляра отъ всичко печатано,
този вѣстникъ справедливо казва: „По официаленъ начинъ налага
на явѣ, че публичнитѣ народни библиотеки, каквато е Софийската,
напримѣръ, не достигатъ своето назначение, т. е. въ тѣхъ не може
да намѣри човѣкъ всичкитѣ книги, брошури и периодически надания,
които се печататъ въ България. Не може да ги намѣри, защото тѣ
не сж се купували и доставяли.

„Разбирами, че не е лесна работа да се доставя въ една би-
блиотека всичко що се печата въ една страна. Но, струва ми се, че
не е само тая мѣчнотия причината, гдѣто народнитѣ библиотеки не сж
достигали и не достигатъ своето назначение. Има неумѣнието, има
и негрѣженето, нерадѣнието. Не знаемъ да ли Софийската и други
народни библиотеки, по своето устройство и по своя служебенъ пер-
соналъ, сж стояли нѣкога на висотата на положението си. Тѣ сж
били такива-же ордия и гнѣзда на политическитѣ партии, каквито
сж били и всичкитѣ други учреждения. Всѣко министерство е до-
карвало и нови служебни персонални въ библиотекитѣ. И тамъ, както
и всждѣ, се е гледалъ успѣха на партията, отколкото успѣха и обо-
гатавяванията на библиотеката. Главното занятие на служащитѣ е би-
ло писане политически статии за вѣстникитѣ, а не събиране изда-
вающитѣ се въ страната книги. Библиотекарството е една не лесна
специалностъ. Не всѣки интелегентиянъ ученъ и уменъ човѣкъ може
да бжде библиотекаръ на една всеобемлюща народна библиотека.
Трѣбва да се притискатъ хората, служащитѣ—за да постига и библи-
отеката цѣльта си. И тия хора, главното, не трѣбва да бждатъ ор-
дия на партии, а трѣбва да бждатъ библиотекарни, посветени ис-
ключително на работата си. Първо, намѣрете хора за работата и
второ, не ги туряйте въ зависимостъ отъ политическитѣ начала и

убждения, не ги задължавайте, не имъ позволявайте политика и партизанство. При тия, главно, условия, при всѣкой правилникъ и при всѣкой законъ библиотекитъ ще постигатъ цѣлитъ си, разбира се, като располагатъ малко-много съ срѣдства. Безъ това, никакъвъ правилникъ не ще помогне.

Не можемъ да не признаемъ вѣрността на горнитъ разсуждения и да не обърнемъ вниманието на когото трѣбва върху необходимостта да се реформиратъ народни библиотеки, ако се иска да се извлѣче каква-годѣ съществена полза...

* * *

Сщиятъ вѣстникъ разгледва единъ твърдѣ интересенъ въпросъ за влиянието на училището и печата върху младото поколение, особно въ отношение на прѣстѣпността. Като прѣвежда статията на Алфреда Фуше въ „Revue des deux Mondes“ подъ заглавие „Младитѣ прѣстѣпници, училището и печата“ и посочва, че въ Франция прѣстѣпността се е увеличила съ ввежданieto на задължителното учение, авторътъ дири причинитѣ на това явление и той ги напѣрва, и несправедливо, споредъ насъ, въ отсъствието на религиозното възпитание и въ прѣобладаването на умствения—разсѣдъченъ елементъ. Той свършва съ слѣднитѣ заблѣжителни разсуждения, които ний изцѣло привеждами:

„По наслѣдване на XVIII вѣкъ, казва той, до сега прѣвечличаватъ значението на знанията, особно естествено-научнитѣ, за нравствеността на човѣка. Между това, като даваи знания, безъ да укрѣпятъ нравствеността, ний просто даваи по-силни оръдия на лошитѣ наклонности. Дѣтето може да се учи колкото шете аритметика, да знае холандскитѣ носове, американскитѣ езера, и цѣлъ купъ исторически анекдоти; съ това неговитѣ лоши наклонности ни най-малко нѣма да се проиѣнятъ. Още Сократъ е казалъ: „онова образование, което не дава здравъ и съ справедливостъ проникнѣтъ умъ, просто по-лоши прави хората, като имъ дава повече начини за правение лошо.“ „Знанието безъ съвѣсть,—казва Рабле,—само съ-смива душата.“ Още по-добрѣ е искавалъ тая сжща мисль Гете: „пагубно е всичко, което освобождава ума ни, безъ да ни даде власть надъ характера ни...“ Въ Франция именно сж „освободили“ умоветѣ „дори и на дѣцата,“ но нищо не сж сторили, за да имъ се даде умѣние да владѣятъ себе си. Съвсѣмъ погрѣшно се приписахъ побѣдитѣ на нѣмцитѣ на образованието имъ, когато тѣхната сила би трѣбовало да се отдаде на възпитанието, на нравствената и военна дисциплина, на уважаване правилата, най-сетивъ на чувството на горещо родолюбие, което нѣмцитѣ съумѣли да слѣзятъ съ религията. Въ противоположностъ на това направление, въ Франция мислятъ само за знания, пълнѣтъ ума на възпитаницитѣ съ факти, енциклопедически, но не дълбико, не съсрѣдоточаватъ способноститѣ, а ги разсѣватъ, и едностранчивото развитие на ума при това се съединява съ повърхностното полуобразование. Но Фуллье признава, че дори и ако се прѣобразува училището споредъ най-желателенъ образецъ, пакъ не ще да се добѣзятъ добри плодове, до тогава, до гдѣ-

то печата ще продължава да развращава младежта. Какво проовъдва съвременния печатъ?—пита той.—И отговаря: никой възпитателъ нѣма сила да се бори противъ разпространяваната отъ него безправственостъ. Никой още не се оплаквалъ, че сж го учили въ училището да върши прѣстѣпления, но мнозина прѣстѣпници сж обвинявали въ това печата. Лъжливата теория на първата половина на сегашния вѣкъ, която е мислила всичко да устрои чрѣзъ пътя на свободата, провъзгласи началото, че ужъ мисълта или думата въ същностъ се различаватъ отъ дѣйствието. Като че ли съ постоянното четение съблзвнителни описания ний не се развращаваме сжщо така, както съ участвуващето въ дѣйствието. А между тона печата развращава читателитѣ по хиляди начини. Описанията, които прави на прѣстѣпленията, дѣйствуватъ дори заразително и като че ли подсказватъ прѣстѣпленията. Криминалиститѣ вече не веднѣжъ сж искали ограниченото свободата на печата въ това отношение.*

* * *

Засѣгнатий отъ насъ въпросъ за студентческитѣ протести и за социалнитѣ задачи на нашата университетска младежъ станж прѣдметъ на доста обстоятелствено обсъждане въ нашия печатъ. Сега г. Н. Хр. Петлешковъ въ мартовската книга на сп. „Учителъ,“ посветява на прѣдмѣта специална статия подъ название „Българската университетска младежъ и нейната културна роля.“ Отъ първата напечатана часть на тая статия се вижда, че г. Петлешковъ гледа твърдѣ трезвено на въпроса и ний смѣтаме да се повърнемъ, когато статията му бжде свършена. За сега ще кажемъ, че г. Петлешковъ много справедливо още отъ сега сдържа младежта отъ увеличаването ѝ да прави разни изявления и отъ „не на врѣме намѣсане въ политическитѣ наши бури.“ защото, казва той, „отъ това могатъ да прональзатъ само злини и за нея и за страната. Това ще отбие студентитѣ отъ правилното и прогресивно развитие, и страната не ще има солидно пригтовени работници за нейний успѣхъ.“

Сжщото поддържае и ний.

С. С. Бобчевъ.

II. ВЪ СЛАВЯНСКИТѢ ЗЕМИ.

По поводъ на смъртта на руский поетъ Майковъ.—Чехската парламентска сполука и программа на дѣствие.—Смъртта на Иединека.—Въ Сърбия: посѣдения и обществени занятия; смъртта на Медаковича.

На 8-й мартъ се поминж въ Петербургъ единъ отъ най-главнитѣ поети на слѣдушкинскій периодъ — Аполлонъ Николаевичъ Майковъ. Майковъ се е родилъ на 23-й май 1822 г. Първото си стихотворение той е написалъ когато е билъ 15-годишенъ. Най-напрѣдъ Майковъ е мечталъ да стане живописецъ, но опитенъ отъ първий си учитель И. А. Гончарова и отъ ласкавитѣ отзивы на Плетнева и Никитенко за неговитѣ първи поетически опити, той се рѣшилъ да се посвети всецѣло на книжнивата. Като свършилъ юридический факултетъ на Петербургскій университетъ, Майковъ отишелъ да пътува извънъ Руссия и тогажъ написалъ кандидатската си диссертация за древне-славянското право и хубавитѣ „Очерки за Римъ.“

Майковъ е билъ на служба най-първо при министерството на финанситѣ и послѣ въ Румянцовскій музей, прѣди да се прѣнесе въ Москва, а въ послѣдне време бѣше прѣдсѣдатель на комитета на иностранната цензура.

Въ 1888 г. Майковъ прааднува своя 50-годишенъ литературенъ юбилей. Въ Петербургъ постѣтъ е билъ въ срѣдата на най-личнитѣ руски писатели: Бѣлински, Тургеневъ, Григоровичъ, Некрасовъ и пр. Най-много обаче той се е билъ сближилъ съ Достоевски. Неговитѣ произведения сж твърдѣ много. Ще поменемъ нѣкои отъ тѣхъ: „Два мѣра,“ „Странникъ,“ „Княжна,“ „Блингильда,“ „Три смерти“ и др.

Майковъ бѣше чловѣкъ отъ старата московска култура, която и до сега е жива, казва в. „Русь,“ наредѣ съ новитѣ течения и която даже е по-крѣпка отъ тѣхъ. Признайте, че съществува тая жива самобитна наша култура и вий ще разберете Майкова. Той е кръвенъ великороссъ, прѣдставитель на древната раса, която се е отдѣла въ неподвижни като бронзови форми. Той безсъзнателно и новолно въ своитѣ нерви носи душата на многовѣковенъ культъ, държавенъ и религиозенъ, той е проникнатъ отъ него, той чувствува и мисли въ неговитѣ форми. Не врѣди, че въ младостта си поетѣтъ е билъ откарванъ отъ други течения, че сж го очаровавали грѣцката красота, епикурейзма, величието на Римъ, вѣянето на новата свобода. Всичко туй той е прѣживѣвалъ като нѣщо чуждо: отъ всички стихии той подбиралъ за себе си само туй, което е прилягало на неговий природенъ культъ. И отъ какъ прѣживѣ дълги години всички вѣянния, той си останж по духъ старъ Москвичъ.

Майковъ справедливо трѣбва да се счете за най-даровитий руски поетъ въ втората половина на текущото столѣтие. Гъвкавостъ, разнообразие, изящество, еластичностъ, сила и задушевностъ на стиха му, многостранна отзивчивостъ и впечатлѣнията отъ живота и искуството и на религиозно философскитѣ искания, неговий непристоренъ лиризъмъ, заблѣжителната му способностъ да постига и възпѣтѣва духа, типовецѣ и характеритѣ на минжлитѣ епохи на най-различнитѣ националности, всичко това искарва отъ Майкова истински художникъ на словото. Неговитѣ произведения би могли да бждатъ украшение за най-напрѣдѣжлата литература.

„Въ лицето на Майкова, казва „Московскія Вѣдомости,“ Руссия губи двойно: тя се лиши отъ високо талантиливъ поетъ, а наедно съ туй и отъ чловѣкъ, който до послѣдний день живѣше съ всички насждни интереси на родината, който ги разбираше съ заблѣжителна досѣтливостъ и прозорливостъ и който останж при всички обстоятелства вѣренъ на онѣзи „жавѣти на старината,“ които само могатъ да обезначатъ на Руссия дълго и славно бждще.“

Ще свършимъ блѣжката си съ благопожеланията на автора на единъ обстоятеленъ некрологъ въ „Правителств. Вѣстникъ,“ № 55.

„Едритѣ характерни таланти, които слагатъ отъ жизненний нжтъ въ гроба оставятъ слѣдъ себе си праадни мѣста. Да даде Богъ, щото нарастващитѣ поколѣния да изпълнятъ своитѣ призвания като

тѣхъ съ таквава вѣра и енергия и щото тѣхнитѣ смърти да бѣдѣтъ забѣлѣвани отъ Русия, толкова, колкото е забѣлѣвана смъртъта на токо що починалий А. Н. Майковъ.

*

На 3-й мартъ т. г. се е появилъ познатий славянофилъ и чехски писателъ Едуардъ Йелинекъ. Той се отличаваше съ прѣданность къмъ славянското дѣло, на което посвети цѣлий си животъ. Много е писалъ той за поляцитѣ, съ които е билъ въ близка дружба. Въ своето завѣщанне той е подарилъ всички си книги, които разправяйтъ за чехитѣ и поляцитѣ, на полскій музей въ Краковъ. Той е пжтувалъ по всички славянски земи и е уреждалъ отъ 1881 до 1886 Sbornik Slovenski, мѣсечно списание, съ мотото „Поизайме се.“

Чехитѣ иматъ право да бѣдѣтъ поздравени съ пълната сполука, която направихъ въ врѣме на изборитѣ за току що отворений въ Виена австрийскій парламентъ. Изборитѣ за парламента излѣвоихъ този пжтъ май неблагоприятни за либералитѣ, върху които се облѣга сегашното правителство. Първи пжтъ се опита избора на пета курия — съ всеобщо гласуванье (72 д.). Избрани сж всичко 420 души и отъ петѣтъ курии. Избранъ е отъ чехитѣ д-ръ Вашатий, познатъ енергиченъ дѣецъ и краенъ политически ораторъ и Кромаршъ. Трѣбва да прибавимъ, че младочехитѣ сж имали несравнено по-голъма сполука отъ старочехитѣ. Последнитѣ и радикалитѣ много расчитвахъ на своята сила, но види се, че сиѣткитѣ имъ трѣбва да сж били невѣрредно лоши, защото на всѣкъдѣ почти сж потърпѣли поражение. До гдѣто чаками да видимъ какво поведение ще да държатъ въ парламента чехскитѣ прѣдставители, ще забѣлѣжимъ още, че младочехскій парламентски клубъ се е организувалъ и брои 60 членове. Досегашний прѣдсѣдателъ на клуба д-ръ Енгелъ пакъ е билъ избранъ за такъвъ. Въ първото засѣданне на клуба, като поменалъ съ нѣколко горещи съжалителни думи за загубата на младий депутатъ Ейма, д-ръ Енгелъ развилъ програмата за най-близката бѣдѣщность. Споредъ него на първо мѣсто иде поднасяньето на една декларация за държавното чешко право съ таквоъ сжщо съдържанне, съ каквото е била поднесената отъ чехитѣ декларация въ първитѣ засѣдания на 1891 г. Това прѣдложение е било прието еднотушно.

*

Въ Сърбия общественото мнѣние е занято, освѣнъ съ неотдавнашното пжтуванье на кралъ Александра въ София, още и съ станялото прѣдстояще заплитанье на Истокъ. По този поводъ обсъжда се въпросътъ за единъ сѣрбско-български съюзъ споредъ единъ вече сключенъ, споредъ други — на който само сж поставени основитѣ. Кралъ Александръ се готви да замине за Черна-Гора а по Велекденскитѣ празници въ Бѣлградъ се очаква повторното посѣщение на Н. Ц. Височество, Българскій князь. Прѣвъ май мѣсець Черногорскій князь Никола се готви да отиде въ Петербургъ, между впрочемъ да уреди въпроса за постройката на желѣзвенъ пжтъ между черногорскій Баръ на Адриатическо море прѣвъ Стара Сърбия до

Нашъ. Този път се проектувалъ още въ 1890 год. и има за цѣль да съедини Черна-Гора съ Руссия, като се минава само прѣвъ сръбски и румънски земи. Въ врѣме на туй пътуване ще се рѣши и питањето за основаването на една черноморска военна флота.

*

На 14-й мартъ т. г. се е поминялъ войводата Милорадъ Георгиевъ Медаковичъ, роденъ въ 1824 год. въ Звонградъ. Далмация. Медаковичъ, е единъ отъ личнитѣ дѣйци за сръбското възраждане. Откакъ е билъ 4 години адютантъ на черногорскій владика Раде, той идва въ Загребъ на 1849 и заедно съ Гаѣя редактира „Народне Новине.“ Въ 1850 год. почна да издава листа „Войводјанка“ въ типографията на брата си Данила. Когато въ Темнишваръ се уреди управлението за Войводина, Милорадъ отива тамъ и издава политически вѣстникъ „Южна Пчела,“ съ която се прѣсели въ Нови Садъ по-късно, гдѣто и братъ му Данило си прѣмѣсти печатницата. Когато тукъ Данило основа „Сръбски Дневникъ“ Милорадъ спрѣлъ „Пчелата“ и започналъ да работи въ „Дневника.“ Черногорскій князь Данило слѣдъ като дошелъ на властѣта слѣдъ владиката Радя, повикалъ Милорада при себе си въ 1854 год., декемврий. Милорадъ останалъ тамъ три години и изработилъ единъ законникъ (1855), ходилъ въ Петербургъ, отъ гдѣто донесълъ отъ Царя актъ за приповнаването независимостѣта на княжеството Черна-Гора.

Въ началото на 1858 год. Медаковичъ се прѣселилъ въ Бѣлградъ, гдѣто приживѣвалъ съ една скромна пенсия, давана нему отъ Руссия. Отъ по-познатитѣ му трудове да поменемъ: „Повѣстница Црногоре“ 1850. Землинъ; Нъегошъ, послѣдни владајучи владика Црногорски, 1882 год. Нови-Садъ; Християни на Болканском полуострову и нѣхова судбина, Бѣлградъ, 1885 год.

Той е оставилъ нѣколко ненапечатани произведения. За неговитѣ книжовни трудове Сръбското учено дружество бѣше го избрало за свой членъ, а черногорскій князь и русскій царь бѣхъ му дали ордени. Съ смъртѣта на този знаменитъ ветеранъ легна въ гроба послѣдний сръбски книжовникъ, който продължаваше да пише съ старий, прѣдвуковски правописъ и отъ любовъ къмъ Руссия и православнието не пушаше изгоненитѣ изъ сръбскій языкъ тъ и ъ. Вѣчна ти паметъ и лека ти прѣстъ многозаслужилъ сръбски книжовнико!

*

Въ Славянска Моравия се забѣлѣва въ послѣдно врѣме силно движение за възстановление на Кирилло-Методиевската черква. На чело на това движение стоить „Олмуцкитѣ селски листове;“ а противъ него излѣзълъ извѣстний пражки профессоръ Ф. Масарикъ, самъ по происхождение моравецъ, въ своя пражки ежедневенъ вѣстникъ „Часъ.“ Вслѣдствие на враждебното отношение на „Часъ“ къмъ това движение, д ръ Ф. Барвичъ, адвокатъ въ моравскій градъ Визовице, напечаталъ въ моравскитѣ вѣстници слѣдната забѣлѣжка за „Кирилло-Методиевското движение въ Моравия:“—Въ единъ отъ послѣднитѣ нумера на пражкый еженедѣлникъ „Часъ“ се появила една гнусна

статия, насочена противъ Кирилло-Методиевскитѣ чувства на моравскій народъ, а отчасти и противъ Руссия. За съжалъние още и въ сегашно врѣме може да се срѣщнатъ подобни възгледи въ журнали, които претендиратъ на сериозностъ и ученостъ. Кирилло-Методиевскитѣ традиции сж живи въ сърдцата на всички славяни, обичащи своето отечество — тъй като тѣ имъ напомняватъ за врѣмето на тѣхната политическа независимостъ, която ний всички сме изгубили и къмъ която се стрѣвимъ съ напрѣгнати сили въ течение на цѣло хилядолѣтие; тѣ въ сжщото врѣме ни говорятъ за общий на насъ всички ни езикъ, образованието на който достигнахъ други по-малочисленни народи стоящи, обаче, високо надъ насъ. Русскій народъ, като е съхранилъ Кирилло-Методиевскитѣ завѣти, се обедини и подигна между другитѣ народи — Кирилло-Методиевското прѣданше го удържа въ единство и станъ основание на културата на благочестивий русскій народъ, на който подобенъ напраздно ще диримъ не-между проникнатитѣ съ материализмъ народи на Западъ. Отъ това необходимо излѣзва, че славянинитѣ моравецъ съ благоговѣние се отнася къмъ паметницитѣ на своята страна и тъй сжщо благоговѣйно гледа на епохата на неговата минала слава, както и славянина-русинъ, въ единение въ сърдцето си съ славянина-моравецъ и чехъ, одушевяванъ отъ сжщитѣ идеи. Русскій славянинъ е доказалъ своето съчувствие къмъ глашатаитѣ на Кирилло-Методиевската идея, не само съ думи, ами и съ велики подвизи, съ потоци кръвъ, що оросихъ Сърбия, България и Гърция. Въ епохата на Нестора, славянитѣ сж били единъ народъ, макаръ тѣ отъ тогава да сж се раздѣлили и въ тѣхната срѣда да има забити много клинове, при всичко това тѣ си останахъ братя. Человѣчеството дри осжществление на всечеловѣчеството; пжтьтъ къмъ това е народността; славянската народностъ не е ограничена съ прѣдѣлитѣ на тѣзи или онѣзи държава и членоветѣ ѝ иматъ право да се поддържатъ взаимно единъ други, както нѣщитѣ и другитѣ народи.“

С. С. Б.

III. НА ЧУЖБИНА.

Критскій и пакъ критскій въпросъ! — Международната противочужна конференция въ Венеция.—Успѣхитѣ на православието въ Америка.

Критскій въпросъ и пакъ Критскій въпросъ. Около него се върти цѣлата дѣятелностъ на европейската дипломация и съ него е занимато общественото мнѣние на цѣлий образованъ свѣтъ.

Въ послѣдната книжка на „Бълг. Сбирка“ ний поменахъ за отговора, който гръцкото правителство даде на нотата на европеевскитѣ сили. Тѣй като този отговоръ не задоволи никого, то слѣдъ съвѣщанието на дипломатитѣ на 6-тѣхъ европейски държави, рѣши се да се блокира островъ Критъ, а въ случай на недостатъчностъ на тѣзи мѣрка за умиряването на Гърция и Критъ, да се пристъпи къмъ блокадата и на Гърция. Въ дневната книжка на „Бълг. Сбирка“ читателтъ на друго мѣсто ще прочете една по-дълъжка статия

върху Критъ и Критскій въпросъ. Тука ний ще прослѣдимъ събитията прѣвъ истекающій м. мартъ.

На 4-й мартъ началницѣтъ на морскитѣ сили на Германия, Австроунгария, Франция, Великобритания, Италия и Руссия издадохъ къмъ населението на острова една прокламация, съ която обявихъ пълната автономия на Критъ подъ върховенството на Султана, като прибавихъ, че държавитѣ желаятъ миръ и канитѣ Критянитѣ да сложатъ оръжието си.

На 8-й мартъ сутринята се подкачи блокадата на Критъ. Тъзи блокада обаче не уплаши Критянитѣ. Възстаницитѣ продължаватъ да се държатъ не само въ Сфакийскитѣ и други непристъпни клисури, но смѣло настѣпватъ даже на Канея. Възстаницитѣ не искатъ да знаятъ, че тѣзи мѣстности е обявена подъ покровителството на великитѣ сили, както и не обръщатъ внимание върху бомбардирането отъ страна на чуждитѣ военни кораби; ако не имъ се въспрѣпятъ по-рѣшително отъ Европа, възможно е тогава да нападнатъ и окупирайтѣ отъ силитѣ градове. Тѣ считатъ за неособенно здраво съгласието между силитѣ. Освѣнъ това 3000-тѣхъ челоувѣка на европейскитѣ сили, разпрѣдѣлени на четири мѣста, не могатъ никакъ да вдѣхватъ особенъ страхъ на около 40.000 възстаници. Тѣ сполучаватъ даже да прѣвзематъ макаръ не за дълго врѣме крѣпостта Малакса, не далечъ отъ Канея, отъ кждѣто тѣ испроводили турскитѣ плѣнници до Владиката въ Канея, съ условие, че нѣма да останатъ въ Критъ, а ще се испроводятъ навънъ острова.

На 17-й мартъ възстаницитѣ се опитали да прѣвзематъ и укрепленieto Изединъ. Срѣщу тѣхъ обаче ввели да гърмятъ отъ италианскій броненосецъ изъ Судскій заливъ. Тѣ завзели височинитѣ срѣщу крѣпостта Зумбаки. За да запааятъ Изединъ отъ рждѣтъ на бунтовницитѣ, адмиралитѣ рѣшаватъ да подкачатъ бомбардирането, а сжщо да окупиратъ Акротини (20 мартъ). Въ послѣдното бомбардиране на Изединъ отъ европейскитѣ кораби, което бомбардиране трая 24 часа, има единъ възстанникъ убитъ и четириа легко ранени. Него день апачително число възстаници гърмили отъ височинитѣ противъ крѣпостта Буцонария; капитанъ Перинионъ далъ заповѣдъ да гърмятъ съ топове. Стлѣд осмия гърмежъ възстаницитѣ сж се оттеглили. Взетитѣ въ плѣнъ въ Акротири трима гърци сж били освободени.

Безсилието на адмиралитѣ ги е накарало да поискатъ на 19-й мартъ съ депеши до респективнитѣ си правительства по 600 души войници за да могатъ така усиленни да спрѣтъ дѣйствието на възстаницитѣ. Нѣма никакво съмнѣние, че и тѣзи нови подкрѣпления на адмиралитѣ нѣма да приведатъ къмъ никакъвъ практически резултатъ. защото съ 5—6000 души не могатъ да се смажатъ 40—50.000 отчаяни юнаци. Па още е въпросъ дали ще се съгласятъ всичкитѣ сили да испратятъ тия подкрѣпления. Поне Германия е заявила, че тя, безъ да се дѣли отъ европейскій концертъ, не ще да праща никакви подкрѣпления въ Критскитѣ води. Впрочемъ сега не е толкова работата за Критъ, колкото за Гърция. Дали ще отстѣпнѣ тя и

кога,—ето въпросътъ, който си задава всѣки. Отъ голѣмо значение за този въпросъ е било свидѣанieto между лорда Солзбери и француския министръ на външнитѣ работи, г-нъ Ханото.

Гръцкия прѣстолонаслѣдникъ, спартанския херцогъ Константинъ, е заминялъ за границата прѣзъ Воло въ сѣбботата прѣзъ нощта. На една депутация отъ народа той е заявилъ слѣдующето: „Имайте довѣрие въ мене, азъ ще направя длъжността си като войникъ.“ Съмнително е обаче, дали ще има той случай да изпълни думата си по активенъ начинъ. Общото мнѣние е, че той е заминялъ сега по море за Воло, за да пристигне тамъ още прѣди обявяването на блокадата, та да не стане нужда послѣ да пътува дългия пътъ по сухо отъ Атина до Ларисса, гдѣто е лагера на войскитѣ. Той е пристигналъ въ Воло слѣдъ 12-часово пътувание. Воло отъ дрѣвнитѣ нарѣчено Деметриасъ, е най-сѣверното пристанище въ залива съ същото име на гръцкитѣ источни крайбрѣжия. Отъ Воло една желѣзница води за Ларисса и за Трикала, на турската граница. Като главнокомандующи на тессалийскитѣ войски прѣстолонаслѣдникътъ ще има за задача и да прѣдварди възможнитѣ сблъсквания съ турскитѣ войски. Поговорва се даже, че скоро и самиятъ кралъ щѣлъ да замине за границата, обаче този слухъ трѣбва да е прѣждеврѣмененъ, защото той означава захващанieto на войната.

Въ това врѣме, Ханото, въ франц. камара, и Балфуръ, въ англ. парламентъ, осждаатъ още веднажъ поведението на Гърция, хвалитъ издрото поведение на Балканскитѣ държави и казватъ, че ще се вземжтъ нови мѣрки за охранението на вътрѣшнитѣ градове въ Критъ. Балфуръ посочилъ, че сж взети тѣзи мѣрки: оттегляне на турскитѣ войски отъ острова автономия на Критъ съ християнинъ генералъ губернаторъ. До гдѣто европейскитѣ войски обезоружаватъ башибовуцитѣ въ Критъ, отъ Римъ извѣстяватъ (23 марта), че всичкитѣ сили сж дали заповѣдъ на адмиралитѣ си да пристѣпятъ къмъ мирната блокада и на Егинския заливъ въ Гърция. „Журналъ де С.-Петербургу“ съ остри думи осжда нападателното и прѣдизвикателно положение на Гърция, което кара силитѣ да блокиратъ Егинското пристанище. Като държи войскитѣ си въ Критъ, Гърция принасяла силно врѣди на тамошното население, тѣй като блокадата прѣчала на адмиралитѣ да уреджтъ острова. Журналътъ не вѣрва, че Гърция ще направи извънредната лудостъ да обяви война на Турция. Ако стане това, Гърция не само не може никогашъ да расчита на поддържката на силитѣ, но тѣ нѣма да ѝ допустяжтъ да извлѣче отъ това и най-малката полза отъ тѣзи война, ама какъвто и да бжде исхода ѝ. Пълното споразумѣние между силитѣ остава непоклатено и съставя най-силната гаранция за крайната побѣда на принципитѣ на реда, правото и равенството. Съ сжщия езикъ говори и г. Кърдонъ (английски мин. на вънкашнитѣ дѣла) въ рѣчта си въ Суд портъ. Не може да се дозволи на Гърция да си присвои турска територия безъ съгласието на силитѣ. „Гърция не би могла да стори по-голѣмо прѣстѣпление отъ това да нападне на Турция“ казвалъ той.

Посланицитѣ въ Цариградъ на 25 мартъ връчили на минист-

ра на външнитѣ работи една уста нота която гласи: „Силитѣ, като иматъ прѣдъ видъ опасността отъ приближенитѣ позиции на гърцитѣ и на турцитѣ и като иматъ за цѣль поддържане на мира, заявяватъ, че нападателя ще се счита за отговоренъ за всичкитѣ послѣдствия, и че тѣ нѣма никога да позволятъ на нападателъ да извлече каквато и да е полза. — Сжщата нота е връчена и въ Атина.

Неотдавна свърши своитѣ трудове международната санитарна конференция, свикана, по инициативата на австрийското правителство, за да обсъди мѣрцитѣ за избавление на Европа отъ такъвъ страшенъ бичъ на челоуѣчеството, какъвто е чумата. Извѣстията, които се получаваха отъ Индия, отъ день на день ставаха все по-обеспокоителни, заради това необходимо бѣше да се събератъ на съвѣщание прѣдствителитѣ на всички държави, докторитѣ и дипломатитѣ, та съ общи условия да се спре распространението на епидемията и да не се допусне появяването ѝ въ Европа. Идеята за европейски санитаренъ конгресъ за обсъждане мѣрцитѣ противъ распространението на епидемическитѣ болѣсти е била искаана най-напрѣдъ прѣди шестдесетъ и петъ години отъ знаменития Медженди. Отъ тогава тая честита мисль все повече и повече се турвала въ дѣйствиe; международни санитарни конференции сж се свиквали не веднѣжъ и сж се събирали то въ Дрезденъ, то въ Римъ, то найсетнѣ въ Венеция, въ 1892 г., когато въ Египетъ върлуваше холерата. И тоя нѣтъ за мѣсто на конгреса се избра пакъ Венеция, може би, поради централното ѝ положение и подъ впечатлѣнието на ония услуги, които тя е правила въ венжитѣ вѣкове на Европа съ сполучливитѣ мѣрки противъ прѣпасянитѣ отъ Азия епидемии.

Около Рождество Христово минжлата година въ Сѣверна Америка се обърнали въ православие нѣколко унятски села, заселени около Одфорджската енория, съ население повече отъ 600 души. Но особно важно е това, че заедно съ селенитѣ се обърнулъ въ православие и мѣстний священникъ Григорий Грушка. Той билъ много енергиченъ и доста образованъ мъжъ. Той билъ по-напрѣдъ редакторъ на русско-унятския вѣстникъ въ Америка „Свобода,“ и за забѣлѣжаване е, че оная ядовита ураза, съ която тоя вѣстникъ се е отличавалъ спрямо православието, главно е вливалъ въ нея бившии му редактаръ Грушка. Той билъ най-опасний врагъ и противникъ на появилото се между унятитѣ движение къмъ православието. Но сега се обрналъ, станалъ отъ Савелъ Павелъ и това негово обръщане направило най-дълбоко впечатлѣние на цѣлото руско-унятско население въ Сѣверна Америка. Тържеството за присъединението се извършило на 21, 22 декемврий съ подобающето великолѣпие. при което всички се исповѣдали и причастили. Прѣосвященный Николай, Алеутский епископъ, отправилъ до новообърнатитѣ особно архипастирско писмо, въ което ги съвѣтвалъ да бждатъ твърди въ православната вѣра.

Нов.

Н. М. Язиковъ.

1803—1846.

Въ края на миналата година, на 26 декемврий, пише проф. П. Морозовъ въ рус. сп. „Образованіе“ за м. февруарий т. г.—се изпълнихъ 50 години отъ деня на смъртта на Николая Михайловича Язикова,—последний руски поетъ отъ „Пушкинската плеяда“ свързанъ съ Пушкина и съ личната си дружба и съ посоката на своята литературна дѣятелностъ. Значението на Язикова за своето врѣме е вѣрно опрѣдѣлено отъ Бѣлински: главната негова заслуга се заключава въ оная смѣлостъ въ избора на сюжетитѣ и формата, която особено е била нужна въ епохата на възражданieto на руската млада поезия. Стиховетѣ на Язикова, както и младитѣ произведения на Пушкина дѣшатъ съ вакхическо веселие, живнерадостенъ разгулъ; по нѣкога въ тѣхъ се чува и гражданско чувство, — ония неопрѣдѣлени пориви къмъ свободата, които ни сж познати отъ посланията на Пушкина къмъ Чадаева — отгласи на започващия се въ 20-тѣ години умствененъ кипезъ.... Но и веселието и свободолобивитѣ мечти рѣдко звучатъ въ тия стихове съ такава мощна глѣбина и искренности на чувството, съ каквато се отличава сѣщинската поезия: музата на Язикова е муза легкомисленна, способна да се поддава на най-противоположни настроения и да се увлича често отъ вънкашната форма. отколкото отъ вътрѣшното достоинство на поетическото произведение.

Такъвъ е билъ и въ живота си тоя „русски Анакреонъ,“ както сж го наричали съврѣменниците. Погледнете на неговия распространенъ портретъ: прѣдъ васъ е момъкъ съ пълно, сѣкашъ нѣкакъ подпухнало лице и плувнали очи, въ които едва ли може да се прочете нѣщо друго освѣнъ ужора отъ бурно прѣкараната нощъ — по халатъ върху раскопчана риза, що показва голитѣ му гърди. Въ олова наввно врѣме поетитѣ сж пообичвали да пококетничатъ съ публиката, като се явяватъ прѣдъ нея „по домашно“; ала Язиковъ на портрета е вѣрешъ на себе си: той така „на распашку“ е прѣкаралъ рѣчи цѣлия си животъ. Сичъ на единъ богатъ сибирски поиѣщикъ, студентъ на особенно свободний по тѣхъ врѣмена Дерптски университетъ, въ който буйно сж цвѣтели всички старинни качества на нѣмското буршество — пиянство на провала и всевъзможни нощни лудории — Язиковъ се поддава на обаянието на това безгрижно веселие и буйство, въ които намѣрвахъ исходъ младитѣ сили, що нѣмаха никакво разумно приложение и се явява като пѣвецъ на дружескитѣ пиршества и наслаждения отъ живота. „Wein, Weib und Gesang“) даважъ съдържаніе на неговата юношеска поезия и пробуждащитѣ се въ душата идеални пориви тѣнѣхъ въ „бокалитѣ“ и „кубитѣ.“ Твърдѣ рано вече въ 30 години, настѣжи расплатата за бурната младостъ: тежка неналѣчима болестъ (грѣбначна), що незабѣлѣвано се бѣ примѣкнала при безгрижния поетъ) почна бавно да разрушава неговий нѣкога юнашки организмъ. Последнитѣ 12 год. отъ живота на

*) „Вино, жена и пѣсень.“

Язикова бѣхъ печаленъ периодъ на постепенно угасване. Къмъ това врѣме се отнася други портретъ, на който ний не видимъ ни сѣнка отъ прѣдишния Язиковъ: сгърбената неварачна фигура съ аспоставѣло, испито лице и хлѣтнѣли, угаснѣли очи тѣй сѣщо краснорѣчиво говорѣтъ за физически страдания, както първия портретъ — за физически наслаждения.... Боленъ, раздражителенъ, недоволенъ отъ бесплодно прѣминѣлий животъ, отъ който е останѣлъ само единъ горчивъ „махмурлукъ“, мъчейки се да наиде забрѣва въ нѣкакъвъ сериозенъ трудъ, и въ сѣщото врѣме чувствувайки, че къмъ такъвъ трудъ е съвършено неспособенъ, Язиковъ, който се цѣри отначало задъ граница, а послѣ прѣминѣ въ Москва, все повече и повече се поддаваше на мистическото настроение на тогавашния Гоголя (който умрѣ 10 мѣсеца пд-рано отъ него) и на фразистото руссофилство на Шевирева.... Тия настроения се отразявахъ и въ произведенията му отъ послѣдний периодъ, макаръ блѣдно и случайно. Той умрѣ на 43 години, но въ сѣщностъ още по-рано прѣстанѣ да бѣде живъ чловѣкъ, като се обърнѣ въ тлѣнъщо отъ болка сѣщество, коумо рѣдко се падахъ минути на непродължителенъ отидхъ отъ страданията...

Язиковъ обладаваше несъмнѣнна поетическа дарба на дълбока но отзивчива на ония впечатлѣния, що му даваше живота; при други условия на живота той би могѣлъ да остави много по забѣлѣжително литературно наслѣдство, отъ колкото е оставилъ сега и, разбира се, не е негова вина, че животътъ му не се е сложилъ иначе.... Но и отъ това, що ни е оставилъ, много ще бѣде за дълго спасено отъ забвение, благодарение на масторството на стиха, а послѣ и на благородството на мислитѣ, що сѣ навѣставяли поета. Той бѣше жертва на своето врѣме и искаваше пориви къмъ по доброто, „но туда выносятъ волны только сильнаго душой“¹⁾ — а нему тая душевна сила нему е била дадена.....

Ил. С. Вобчевъ.

Книгописъ.

І. РЕЦЕНЗИИ.

Сборникъ статей И. С. Иванова о нѣкоторыхъ выдающихся событіяхъ въ современной жизни Болгаръ. 1. Болгары Русскіе. 2. Болгары княжескіе. Кишиневъ. 1896 год. Стр. 225. Съ портрета на автора.

Иванъ Степаничъ Ивановъ е единъ отъ онѣзи бѣлгарски ветерани-дѣйци, които въ крѣпки младни е напустѣялъ родината си — Дѣсковецъ (тукъ е роденъ на 1828 г. отъ фамилията Каланджии²⁾) — и заминѣлъ за Руссия, гдѣто той, наедно съ служебната си работа, е поработилъ доста и за полза на бѣлгарското дѣло. „За политическото възраждане на Бѣлгария, казва той въ посвещението си на **Нар. Сѣбрание**, азъ мечтаяхъ още въ 1847 и 50 год. въ Киевъ, когато седѣхъ на скамейката на императорский университетъ Св. Влади-

¹⁾ Души отъ едно негово стихотворение „Пловець“ прѣведено, както и стихотворението му „Поетъ“ на бѣлгарски.

²⁾ Видѣть подробната му биография въ „Свѣтлина“, кн. II за 1895 год.

миръ, и на тая почва започнахъ да работя въ 1858, когато заставахъ на чело на управлението на българскитѣ колонии въ Бессарабия. Шламинялото въ 1874—75 год. знаменателно Херцеговинско дѣло, задъ хоризонта на което се скриваше още зарята на освобождението на България, даде ми възможностъ, като събирамъ пожертвувания по това дѣло, да запознамъ руското общество на югъ въ Руссия съ печалното положение на славянитѣ въ Балканскій Полуостровъ.“ Ивановъ ходи отъ-послѣ наедно съ А. А. Кирѣва въ лагера на генерала Черняева въ Сърбия, той формирува въ Кишиневъ партия доброволци и ги испраща въ Сърбия, а въ 1877 год. при обявлението на руско-турската война, той помага за полагање началото на българското опълчение. Следъ прѣстинаването въ България той занимава равни длъжности: вицегубернаторъ въ Пловдивъ, губернаторъ въ Сливенъ и послѣ въ Русчукъ, гдѣто посрѣщияхъ първий Български князь Александръ I. Ивановъ не е писателъ, но той е събралъ ония статии, които равни събития му сж вчушили и които той е печаталъ или въ нѣкой журналъ или въ отдѣлна брошурка. Таквиѣ статии сж: 1) Бѣлѣжки за прѣселението на българитѣ изъ Молдава въ Малорусскій край; 2) За нравственитѣ нужди на българитѣ изобщо. Краткъ очеркъ на българскитѣ колонии въ Бессарабия; 3) За българскитѣ училища въ Бессарабия; 4) Сърбия и България следъ Источно-Румелинскій прѣвратъ; 5) Сърбия и България; 6) Българското опълчение въ 1876 и 77 год.; 7) Изъ забѣлѣжитѣ за Южна България въ врѣме на окупацията отъ рускитѣ войски. Нѣкои отъ тѣзи статии сж написани съ истинско младежка енергия, и всичкитѣ — съ чувство и искренности. Въ послѣдната си статия написана въ 1891 г. по врѣме на печалнитѣ недоразумѣния между Руссия и България той казва: „Въ великитѣ дѣла никога не се минава безъ погрѣшки а още повече безъ недоразумѣния. Въ сегашнитѣ отношения между България и Руссия сжествува само едно недоразумѣние, което трѣбва да се счита врѣменно и неестественно: въ всѣкой случай българскій народъ е запазилъ и всецѣло ще запази въ вѣки вѣковъ чувствата на дълбока признателность за толковъ великото благодарѣние—освобождението... Азъ дълбоко вѣрвамъ, че на Руссия съ България като авангардъ прѣдстои да изпълни велики подвизи на Истокъ. Дай Боже щото по-скоро да се възстановяжъ между тѣзи братски народи сжщитѣ тѣсни сърдечни духовни връзки, които не така отколѣ възбуждахъ завистята на цѣлий свѣтъ.“ И най-послѣ въ 1896 г., 10-й май, въ прѣдговора къмъ книгата му изъ гърдитѣ на ветерана дѣецъ изхвъркватъ тѣзи думи: „И слава Богу, че на туй неестественно и ненормално отношение между освободителката и освободенитѣ се туря край и конецъ!“ С. С. В.

Съчиненията на Тодора Икономовъ. — Томъ IV. Мемоари. Издава Д-ръ К. Икономовъ. Шуменъ. Печатница „Искра“ 1897. Стр. 365. Цѣна 5 лева.

Д-ръ Икономовъ се е заловилъ да въздигне съ собственитѣ си сили на многозаслужилия си баща единъ паметникъ, който му дължи

цѣлий българскій народъ. Този паметникъ е издаванетоъ съчиненията на покойний отличенъ български публицистъ. „Бълг. Сборка“ е, споменъ да кажемъ, първото българско списание, което се опита да възстанови заслужената паметъ на знаменитий покойникъ чръвъ споменитъ на редактора ни С. С. Бобчевъ.¹⁾ Нашитъ читатели сж запознати съ тѣзи спомини, които даватъ едно ярко охарактеризуване на Икономова, особено и главно въ връше на неговата патриградска дѣятелностъ. Като допълнение на характеристиката и на общественната дѣятелностъ на Икономова се появихъ и други спомени сжщо така цѣнии — тѣзи на стария нашъ заслужилъ учитель Ил. Блъсковъ.²⁾

Сега съ надписаний трудъ намъ се дава възможностъ да четемъ въ единъ наряденъ слогъ мемоаритъ на Икономова, написани отъ самага него, като се започне отъ 1861 г. почти до смъртъта му. Богатъ изворъ и цѣнии материали за характеристиката на това време се съдържатъ въ този важенъ трудъ на Икономова. Въ тѣзи си библиографическа бѣлѣжка ний нѣма да се спирани върху съдържаннето на Икономовитъ мемоари. За тѣхъ, а именно за периода до русско-турската война е писано вече у насъ.³⁾ А ний ще дадемъ мѣсто посетитъ на особенъ прѣгледъ, какъто заслужаватъ Икономовитъ мемоари. Тукъ ще прибавимъ сега, че тѣ заслужаватъ вниманието на българскій читателъ въ всѣко отношение. Първийтъ, вторийтъ и третийтъ томове отъ съчиненията на покойний Икономовъ, при които ще вѣждатъ освѣнъ другитъ му трудове, и автобиографията и прѣписката му, ще изѣждатъ постепенно отъ печатъ. Д-ръ В. Стойковъ.

Религиозни разкази. *Прѣводна черковна библиотека.* Наглежда и издава дружеството „Евтимий Патриархъ Търновски“ кн. 11 и 12, за ноември и декември 1896 год. Редакторъ *Д. Мариновъ.*

Това полезно списание навършва съ надписанитъ си книжки първата си година. А намъ е приятно да съобщимъ, че то ще продължава и за настѣпилата 1897 год. изданието си. Вzeti сж мѣрки да станатъ известни подобрѣнни въ него: 1) то ще изѣзва ежемѣсечно, въ края на всѣки мѣсець и ще съдържа 4—5 печатни коли; 2) ще се паажтъ и за напрѣдъ сжщитъ отдѣли, т. е. жития на общитъ и български светни; градиво за историята на нашитъ мѣнастири; чудеса чръвъ вѣрата въ Бога; равни случки, примѣри и въпросъ нѣвъ черковнослужебната практика. 3) ще се печататъ жития на иѣком отъ нашитъ черковни отци и произведенията имъ; 4) ще се прѣведатъ на български изцѣло съчиненията на Св. Ивана Златоуста. — Наший Свѣтѣйший Синодъ е направилъ много добръ, като е далъ не само морално, но и материално съдѣйствиe на това списание, твърдѣ полезно, споредъ насъ. Ний го прѣпорѣчвами на читателитъ си. То струва годишно 6 лева, платими на три пѣти. Въ

¹⁾ Бълг. Сборка, год. I, стр. 71, 84, 206.

²⁾ Бълг. Сборка, год. I, стр. 632, 703.

напечатано житието на Св. Велико-мъченица Екатерина отъ общитѣ светини и житието на прѣподобенъ отецъ Теофилъ Мироточивий. Между статитѣ и вѣститѣ интересна е тѣзи: „За религиозното възпитание на нашитѣ дѣца въ миссионерскитѣ училища въ нашето отечество.“

Есѣ.

Учебникъ по историята на християнската черква. Написанъ Ст. Станимировъ. Пловдивъ. I издание. Издание и печатъ на Хр. Г. Дановъ. 1897. Стр. 176. Цѣна 2 лева.

Настоящия учебникъ, до колкото ни е познато, е най-пълний отъ съществуващитѣ до сега учебници по прѣдмета. Той захваща съ най-старото врѣме на християнството и свършва съ новото врѣме, което не е толкозъ подробно изложено, както го искватъ развѣритѣ, дадени отъ автора на голѣмата частъ отъ книгата му. Съставителтъ на учебника, може би, нарочно не е искалъ да се распространява върху историята на православната християнска черква слѣдъ отпадането отъ нея на западната Римска черква вѣроятно за туй защото тази частъ влаза отъ една страна въ историята на българската черква, а отъ друга—въ историята на българската православна черква. Книгата е написана доста нагледно и прилѣга за учебникъ, за каквото е тя назначена. Езикътъ ѝ е гладкъ и отговаря на прѣдмета. Учебникътъ е напечатанъ съ удобрѣнието и благословението на Св. Синодъ.

В.

Les pretentions Serbes et l' Eparchie d' Uskub, par Athanas. Paris, 1897.

Една брошурка написана съ умѣние и обективно. Тя разглежда исторически каква е била Скопската епархия отъ най-старо врѣме и до днесъ. Че населението на тази епархия е българско, твърди автортъ, доказва историята на минилитѣ вѣкове, доказва го съврѣменната история, доказватъ го всички пѣтешественици до най-новитѣ врѣмена, доказва го сръбската история, доказва го българската история, доказватъ го надирванията научни, исторически и филологически на вѣщитѣ европейски учени, най-послѣ доказватъ го архивитѣ на турското правителство и на вселенския патриархатъ. Въ тѣзи брошура сж наложени една частъ отъ тѣзи доказателства, но тѣ сж наложени съ вѣщната и обективността на единъ безпристрастенъ изучавач. Който и да прочете тая книжка не може да не доде да заключението че Скопската епархия е била и е българска.

Куклидсѣ.

Г. Кошпейре. Основитѣ на елементарната психология, натъкмена за възпитанието. Часть I (теоретическа). Прѣведи отъ руски *Тодоръ К. Таневъ* и *Иванъ Дѣйковъ*. Пловдивъ. Издание и печатъ на Хр. Г. Дановъ. 1896. Стр. 216+IV. I издание. Цѣна 2 л.

Прѣди всичко трѣбва да се поблагодари на прѣводчитѣ за сполучено избраната книга. Едно подобно популярно ръководство по психологията, каквото е настоящето, ще бжде отъ несъмнѣнна полза за всѣки български читателъ. На рускиятъ читателъ то се прѣпорѣч-

ва въ журнала „Образование“ за т. г. кн. 2, така: „Тая книжка, написана просто и достъпно, трѣбва да се признае за най-подходяща отъ всички най-елементарни ръководства по психологията, съществуващи на рускѣи языкъ. Г. Челпановъ твърдѣ право говори въ прѣдсловието, че това съчинение може да служи като първоначално въведение въ психологията, тъй да се каже за географическа карта, която ще помогне на читателя да се ориентира въ обширната област на свъръшенната психология.“ Свъръшено вѣрно е и това, че „мнозина малко подготвени читатели, като желаятъ да се запознаятъ съ психологията, се залавятъ да изучаватъ Спенсера (основитѣ на психологията), Вундта (Физиологическа психология), Хефдингга (Психология) и разбира се, че безъ успѣхъ, защото за да се разберятъ добръ тѣзи съчинения трѣбва да се знае по-напрѣдъ много вѣщо „отъ философията и отъ естественитѣ науки.“ Съ това явление се случва да се сблъска навѣрно всѣки, който се интересува отъ преподаването на психологията; забѣлвано е, че отличното изобщо съчинение на Хефдингга не е на всѣки даже студентъ отъ филологическия факултетъ по силитѣ; толкова повече е справедливо това напр. относително физиологическата психология на Вундта. Компейре е написалъ това съчинение като ръководство за „нормалнитѣ школи,“ съотвѣтни въ Франция на нашитѣ учителски семинарии; по такъвъ начинъ по подготовката, а отчасти и по общественото си положение публиката, за която сж написани „Основитѣ на елементарната психология“ съвпада съ оня общественъ класъ, изъ срѣди който сега се явява особно дирене на възможна достъпна литература, пригодна за цѣлитѣ на самообразованието.. Добритѣ страни на книгата се увеличаватъ още и съ това, че авторътъ въ края на всѣка глава е прибавилъ подъ заглавието „резюме.“ изложение на съдържанието ѣ въ видѣ на къси тезиси, а Г. И. Челпановъ¹⁾ е добавилъ въ края на книгата систематически прѣгледъ на психологическата литература на рускѣи езикъ,“ както на общата, така и по отдѣлни въпроси, който прѣгледъ може да служи за по-нататъшни занятия въ областта на тая наука.

„Гледището на Компейре изобщо е емпирическо; въ значително болшинство на своитѣ възрѣвния той се присѣдинява къмъ възгледитѣ на английската асоциативна школа. По подробно да характеризираме неговата посока или да излагами неговитѣ възгледи ний не мислимъ, тъй като самата книга е не научно съчинение, ами ръководство, а въ ръководството по необходимостъ голѣма часть (ако не всичко) ще бѣде повторение на всичко онова хубаво, що е добило до сега отъ науката. Въ всѣки случай изборътъ на материала е направенъ въ по-голѣмата си часть сполучливо, прииѣри има достатъчно и тѣ сж разумно избрани.

„Ний не можемъ да не забѣлжимъ, обаче, че глава XII („Разумъ, първични истини и понятия“) у Компейре стои въ противо-

¹⁾ Рускѣи прѣводачъ, чийто хубавъ прѣводъ сж имали на ръка нашитѣ прѣводачи.

рѣчие съ общий строй на неговитѣ възрѣвния. Редакторътъ на прѣвода (Г. Челпановъ) въ една забѣлѣжка казва, че теориятѣ, наложени въ тѣзи глави, „отиватъ въ разрѣвъ съ обикновенно приетитѣ“ но „по негово мнѣние, теорията на вродеността, както я разбира Компейре, е оная теория, която признаватъ най-добритѣ прѣдставители на съврѣменната философска мисль.“ Съ първото ний сии съгласни, но послѣднѣйото утвърждение не ще ни удовлетвори. И накаръ самъ Компейре въ „резюме“ си да се нарязява твърдѣ прѣдпазливо: истинитѣ на разума, говори той, сж вродени въ смисль, че тѣ прѣдшествуватъ опыта сжщо тѣй, както и много други естествени склонности, но опытътъ е необходимъ за тѣхното развитие и опрѣдѣление“ — обаче такива заявления ваквото, че разумътъ е съвокупность отъ прѣдставления и утвърждения идеи и сжждения, понятия и принципи, които *управляватъ* умственото развитие на человекъ — откриватъ вратата на оная калпава психология, която застапява вече отначало разумний духъ да се распорѣжда съ пасивний мъртавъ материалъ на опыта.*

Като прави забѣлѣжка на прѣводача върху неговитѣ отстъпления отъ текста, които си е позволявалъ „въ интереса на удобно разбираемостта,“ нѣща, които не били нуждни, и върху нѣкои погрѣшности въ стила на прѣвода, руский рецензентъ свършва така:

„Повтаряяи, книжката на Компейре прѣдства хубаво (накаръ все пакъ не безукорно) введение въ изучаването на психологията. На други неясности и противорѣчия въ възгледитѣ на автора ний нѣма да се спирами; обсжжданьето имъ си нѣма смисль прѣдъ читатели, незаповнати съ самото съчинение на Компейре. При това тѣ сами по себе ще се явяснѣтъ при по-нататъшнитѣ занятия съ психологията тѣй като да се спремъ на изучаването книжката на Компейре и да се ограничимъ само съ нея безусловно не бива. Ний, казва, бихии прѣпоржчали послѣ тая книжка паралелното изучаване на съчиненията на Бека и Херфдинга (послѣдната прѣведена и на български), послѣ „Основныя начала психологии въ прижненіихъ воспитанію“ Д. Сълли, а най-послѣ да се прочете и психологията на В. Джемса; послѣднѣйото съчинение, построено по други планъ, отъ колкото книгата на Сълли, и написано твърдѣ увлѣкателно, ще освѣтли съ нови свѣтлина нѣкои пунктове на психологическитѣ учения.“

Ил. Саввовъ.

II. НОВИ КНИГИ.

* Прудонъ, биографически очеркъ, прѣвелъ отъ русски Г. Бакаловъ. Цѣна 90 ст.

* Бълг. Народъ и календарний въпросъ, отъ Цезаръ Тондини де Кьаренга. Саморазвитіето и самовъспитаніето, отъ П. Карапетровъ, издава Плъвен. Окол. Учит. Друж. „Братия Миладинови.“ Плъвенъ, цѣна 20 ст.

* Въявница, повѣсть изъ сибирский животъ, прѣвежда отъ русски Н. Г. Данчевъ, издава Д. Г. Курджиевъ. Пловдивъ, цѣна 50 ст.

* Дели-Орманъ, пѣтни бѣлѣжки и впечатления, отъ Н. Д. Ковачевъ. Пловдивъ, цѣна 30 ст.

- * История на чововчиската култура, отъ Г. Фр. Колбъ, прѣводъ русски, издава М. М. Тимофеевъ. Варна. Цѣна 5 лева.
- * Рѣководство по правописа на българ. езикъ. Часть II, Синтаксични бѣлѣжки, съставилъ К. Карагулевъ, уч. Казанлъкъ. Цѣна 1.30 ст.
- * Отчетъ на акцион. спест. дружество въ Ловечъ за 1896 г.
- * 29 Географ. карти за изучаване отечественната географія; начерталъ П. А. Ношаровъ, издава Г. А. Ношаровъ, печатаръ. София. Цѣна 1 л.
- * Първо годишно изложение на Пловдив. Пѣвч. Дружество за 1896 г. Пловдивъ. Печат. „Единство.“

III. НОВИ СПИСАНИЯ.

- * Свѣтлина, илюстр. списание, год. VII, кн. III за м. мартъ 1897 год.
- * Ново земеделѣние, полужѣсечно списание, год. II, кн. I за м. мартъ 1897 г.
- * Учитель, педаг. обществ. списание год. IV, кн. VII за м. мартъ 1897 г.
- * Домашенъ прѣятель, год. IX, кн. III за м. мартъ 1897 год.
- * Изтешественикъ, илюстр. списак. год. II, кн. II за м. февр. 1897 г.
- * Медицинска Вѣседа, год. III, кн. V за м. февруарий 1897 год.
- * Медицински Сборникъ, год. III, кн. III за м. мартъ 1897 год.
- * Мисль, лит.-общ. списание, год. VII, кн. III за м. мартъ 1897 г.
- * Училищенъ Прѣгледъ, год. II, кн. II за м. февруарий 1897 г.

МАЛКИ ВЪСТИ И БЪЛЪЖКИ.

Подъ игото на френски.—Романътъ на г. Ив. Вазовъ „Подъ Игото“ щѣлъ да излѣзе наскоро отъ печатъ на френски езикъ. Тоя романъ билъ прѣведенъ отъ г. Д. Иодовъ бълг. студ. въ Парижъ заедно съ младия френски писателъ г. G. Bonet-Maury.

Четвъртий международенъ конгресъ — на прѣдставителитѣ на периодическия печатъ ще се състои тѣзи година въ Стокхолмъ въ течение на петъ дни отъ 13 до 16 (25—28) юний.

Нови членове на френската академия—били избрани въ послѣдното засѣдане за тая цѣль Графъ де Мйонъ, бивши воененъ дѣецъ и ораторъ, и г-нъ Ханото, юристъ и сега министръ на вънкашникъ дѣла. Горкиятъ Зола и тоя пѣтъ пропадналъ, като получилъ само два гласа.

За Хомякова.—Г-нъ Валерий Лисковскій е напечаталъ неотдавна въ Москва едно прѣвкусно съчинение за най—знатний Славвофилъ на този вѣкъ — Хомякова (1804—1860). Книгата, подъ насловъ „Алексѣй Степановичъ Хомяковъ Его живень и сочинения 1897.“ Има стр. 176 и струва 1 р. и 25 коп. съ пощата.

ВНОВЬ ПОДПИСАВШИЕСЯ ПОЛУЧАЮТЪ ЖУРНАЛЪ СЪ № 1-ГО.

ПРИРОДА

Подписной годъ начинается съ 1 Ноября.

Пробный № высыл. за 7 коп. марку. |

Издается съ 1889 г.—Изданія годъ VIII.

5 РУБ. безъ дост. въ С.-Петербургу, съ доставкою и пересылкою во все города Россіи **ШЕСТЬ РУБЛЕЙ.** За границу 8 руб. Допускается разсрочка при подпискѣ 3 рубли и къ 1 Мая остальные.

И ЛЮДИ

ГОДОВЫЕ ПОДПИСЧИКИ ВЪ ТЕЧЕНІИ 1897 Г. ПОЛУЧАТЪ:

52 ЕЖЕНЕДЕЛЬНЫХЪ № № Каждый номеръ, въ размѣрѣ 2 листовъ большаго формата (16 страницъ плотной печати), заключаетъ въ себе 6—8 большихъ статей, не исключающа мелкихъ, и 8—12 художествен. рисунки.

12 ЕЖЕМЪСЯЧНЫХЪ КНИГЪ, видимо отпечатанныхъ на газетрванной бумагѣ, съ иллюстраціями—объемомъ каждая отъ 160 до 200 страницъ убористой печати.

—||— Какъ по содержанию, такъ и по иллюстраціямъ журналъ „ПРИРОДА и ЛЮДИ“ — единственное изданіе въ русской печати, и цѣнность однихъ приложений равняется подписной цѣнѣ на журналъ „ПРИРОДА и ЛЮДИ“, такъ что только при большомъ количествѣ подписчиковъ редакция имѣетъ возможность дать бесплатно столь цѣнное приложение, которое выходитъ подъ общимъ названіемъ.

„ПОЛЕЗНАЯ БИБЛИОТЕКА.“

и въ текущемъ году будетъ состоять изъ слѣдующихъ популярнѣшихъ сочиненій:

1. „На верблюдахъ.“ Очерки и картины изъ жизни въ Средней Азіи. Н. Уралова.
2. „Какъ узнать характеръ человѣка.“ Опре- дѣленіе характера по чертамъ лица (физиономія), по почерку (графологія), по рукамъ (хиромантія) по головамъ (краниологія), и т. д. Очерки Гр. Ф.—та.
- 3 и 4. „Натуральность на И.И.Патъ.“ У. Г. Хэд-сона. Съ рисунками. Прев. съ послѣдняго англійскаго изданія.
5. „Наши родичи.“ (Изъ воспоминаній о славянскихъ земляхъ). Очерки и рассказы В. П. Желиховской.
6. „Естественная исторія въ рассказахъ.“ Аль- фреда Мильса.
7. „Общедоступная пиротехника.“ Руково- дство къ приготовленію домашнихъ средствъ, ми фейерверковъ. Д. Оверкова. Со многи- ми рисунками.
8. „Современная Турція.“ Очерки и расказъ о царствѣ османовъ. Юрія Казн-Бека.
9. „Исторія электричества.“ Джона Мейро. Пер. съ англ. подъ ред. Из. Святогола.
10. „Во льдахъ и снѣгахъ.“ (Путешествіе на о-въ Колгуевъ). Перев. съ англійскаго А. Флишцова.
11. „Исторія воздухоплаванія.“ По Л. Фигье и др. источникамъ составилъ Гр. Ф.—тъ.
12. „Въ дебрихъ Азіи.“ Очерки экспедиціи ген.- м. Пѣцова. Образог. Н. Соколовъ.

Въ **ММ** журнала въ наступающемъ году будутъ пойдены: „ЛЪСНОЙ БРОДЯГА.“ Очеркъ ꙗ А. В. Елисеѣва. „РУССКАЯ КОЛОНИЯ НА ТИХОМЪ ОКЕАНѢ.“ Романъ въ 3-хъ частяхъ Н. Н. Соколова. „ФРИТЮФЪ НАНСЕНЪ.“ Иллюстрированныя очеркъ В. Семенова. „ПРОРОЧЕСКІЯ ВИДѢНІЯ.“ Очеркъ В. В. Битнера. „ПОГИБШИЕ и ПОГИБАЮЩІЕ.“ (Очерки изъ исторіи допотопныхъ животныхъ) А. Кариджаго. „ПО РОДНЫМЪ КРАЯМЪ.“ Иллюстрированныя очерки проф. Н. Ю. Зюграфа и проф. А. М. Николаева. „СИМОНЪ БО- ЛНВАРЪ.“ Очеркъ Ф. Волгана. „ВЫРАЩЕНІЕ РАСТЕНІЙ ПО ВОЛѢ ЧЕЛОВѢКА.“ Есте- ственное объясненіе того чудовищнаго растенія, который наблюдался путешественниками въ „чудесахъ“ индіанскихъ факировъ. Очеркъ В. Битнера съ рис. „ИСТОРИЯ БАНИ у РАЗ- НЫХЪ НАРОДОВЪ.“ (Извлеченіе изъ книги д-ра С. Груздева). „НА РУБЕЖѢ.“ Очерки За каспійскаго края. Изъ записокъ туриста. В. Петюкаго. „ВЪ СТРАНѢ ПОЛУМЪСЯЦА.“ Очерки и картины изъ современной жизни Турціи. Юрія Казн-Бека. „АСТРОНОМИЧЕСКІЕ ОЧЕРКИ.“ К. Фламмаріона и проф. С. П. Глазенапа. „ОТКУДА ПРОИСХОДЯТЪ МЫСЛИ.“ (Описаніе мозга и его дѣятельности). А. Фигье. „РАЗСКАЗЫ ИЗЪ АМЕРИКАНСКОЙ ЖИЗНИ.“ Г. Свѣрцева. „ИДЕОПАСТІЯ.“ (Очерки въ которыхъ читатели найдутъ есте- ственное объясненіе тѣхъ „чудесъ“ медиумнама, которыя спириты называютъ „духами.“ Въ pendant къ очерку „Идеопастія“ будетъ идти статья „ФАЛЬСИФИКАЦІЯ ДУХОВЪ“, гдѣ читатели ознакомятся съ разными поддѣлками и обманами профессиональныхъ медиу- мовъ и многихъ гг. спиритовъ). В. В. Битнера. ПИОНЕРЫ ЭЛЕКТРИЧЕСТВА.“ Дж. Мейро. „СТОЯЩИЦА МІРА.“ Очерки ꙗ В. П. Желиховской, М. А. Бернова и др. „НАШИ СОСѢДИ.“ Очерки Китая, Персіи и Японіи. „ГЕРОИ ТЕЛЕГРАФА.“ Дж. Мейро.

Издатель П. Сойкинъ. — Редакторъ С. Груздевъ.

Контора и Редак. Журнала С.-Петербургъ, Стремянная, № 12 собст. д. **ПРИРОДА И ЛЮДИ**
За 1889—1890 и 1896 гг. журналъ весь разошелся; 1891, 1892, 1893, 1894 и 1895 гг. остались въ небольшомъ колич. экземп., цѣна которыхъ въ брошю- ров. видѣ, со всеми прилож 4 р. за каждый годъ, а въ роскош. переплетѣ 5 р. Перес. за 10 фунт. по вѣсу и разстоянію.

БЪЛГАРСКА СБИРКА

МОМИНИ СЪЛЗИ.

Нослѣдни листа отъ една увѣхнѣла китка.

Пенчо Славейковъ.

Писмо.

Вѣй долнякътъ и отвѣва
Зимна всѣкаква слѣда...
Ей прилитатъ лѣстовички,
Вѣстници на пролѣтъта.

Тѣ отъ нея, отъ — прѣзь море,
Писамце ни носѣтъ тукъ,
Въ него пише тя — къмъ нази
Тръгнала е вече отъ югъ!

Бѣлоснѣжното кокиче —
Думитѣ сж въ туй писмо:
Слънцето съ лучици златни
Писало ги е само.

Модрооки теменужки
Запетаикитѣ сж тамъ;
Удивителна на края
Мѣдри се божурѣтъ самъ.

Подписъ му е росенъ здравецъ,
Розата му е печатъ...
Отъ писмото вѣе младость,
Джха сладъкъ ароматъ.

Сърдце, сѣпвай се! Туй писмо
Тебъ го праща пролѣтъта...
Тя вече знае, че при тебе
Е сестра ѝ — любовта!

Повѣрена тайна.

Повѣрихъ азъ любовъта си
 На вечерницата ясна —
 И въ глжбъта на небесата
 Тя съ вълшебенъ трѣпетъ блясна.

Чудомъ хората я гледатъ —
 „Отъ гдѣ тоя бляскъ у нея?“
 И мълвятъ си: „съ лучъ отъ рая
 Божи ангелъ я огрѣя!“

Сѣнки.

Майския мѣсечко грѣе засмѣнъ...
 Мѣрка се моята сѣнка прѣдъ менъ:

Кърши се, сниша, исправя, извива,
 Съ другитѣ сѣнки крайпжтни се слива —

Тамо гдѣ стрѣмниятъ пжтъ криволи,
 Покрай горица отъ тѣмни ели.

Спрж ли се — мигомъ и тя се запира,
 Свърна ли — тя ме отзадѣ сподира;

Гнѣвно съ бастоня замахна ли азъ —
 Ето и тя че замахва завчасъ...

А отъ небето, съ звѣздици обсебно,
 Майския мѣсечко гледа засмѣно,

Какъ си играятъ двѣ сѣнки въ нощъта —
 Въ сѣнка що самъ е мѣтналъ надъ свѣта!

Погледъ.

Отъ твоя погледъ, моя жалбо жива,
 Вълшебний лучъ на пролѣтъта сияя —
 И сѣкаше прѣдъ мене се открива
 Небото на далечний роденъ край.

И рой мечти унасятъ ме тогава,
 Далечъ, далечъ къмъ бащини ми двори:
 Другаръ забравенъ ми ржка подава
 И тихо ми познатъ говоръ говори...

Завѣсата на минжлото черно
 Се вдига — бѣгатъ скърби и съмнѣнья...
 И сѣнката на бждуще чемерно
 Душата ми свободна не засѣня.

Прѣдпролѣтъ.

Весело въспѣватъ
 Ранна пролѣтъ птички,
 Весело посрѣщатъ
 Гости лѣстовички.

Макаръ да е още
 Слънце, снѣгъ и киша —
 Отъ недрата земни
 Близка пролѣтъ диша!

Китчици се ронятъ.

Отрупани отъ снощний снѣгъ нечаканъ,
 Градински вѣйки виснатъ мълчеливо;
 Милувката на утренното слънце
 Трепти на тѣхъ и гали ги игриво.

Ей маргаритна капчица полетя,
 Отронена тамъ пѣйдѣ низъ листата, —
 И слънчеви лъчници я спровождатъ
 До гдѣто тя да падне на земята.

И капчици сестрици тя поведе —
 Вижъ, какъ по нея рой по рой се ронятъ...
 И сѣкашъ изъ въздуха не капки,
 А слънчеви лучи се тамо гонятъ.

Отъекъ.

Нечаканий вихъръ на бързо отмина,
И глухий му тътенъ се чува едвамъ,
Задъ тъмни планински вършини натамъ,
Гдѣ облаци бѣгатъ, разбита дружина.

Отъ тъмната рать се очисти небото,
И какъ то отново привѣтно синей...
А сѣкашъ за вихѣра сърдце милѣй —
Макаръ ведрина да облѣхва челото!

Стълпове.

Въ полунощи димъ се вий
Изъ високия куминъ
И, подобно млѣченъ стълбъ,
Тъне въ небосвода синъ.

А отъ него други стълпъ
Се отсѣня отъ страна
Върху покривѣтъ, повитъ
В' снѣжна бѣла пелина.

Замечтанъ го гледамъ азъ,
Посрѣдъ улицата спрянь...
Въ менъ и въ мойта сѣнка той
Като че ли самъ е взрянъ!

Алпийско писмо*).

(Върху гласена поема).

Днесъ азъ стъпахъ надъ вѣчния този снѣгъ, който отъ година врѣме, срѣдъ грижитѣ въ прашния далечъ тамъ градъ, тайнствено мамѣше погледа ми. Какъ се смущава духътъ срѣдъ тия необзирими поднебни грамади! Лѣто е, маренъ день се е застоялъ по хълмистата далечъ широка земя, огиздена съ своитѣ гори, езера, рѣки, замрѣли сега подъ гжститѣ лъчи на юлското слънце! Мамаи ме царственниятъ върхъ, блуждае на долѣ слисания взоръ и душата се чувствува, като издигнѣта надъ всичко... Не, долита той, все пакъ долита задавениятъ и глухъ ту смѣлъ и надѣжденъ, ту плахъ и трѣпетенъ шеметъ на живота! Не, слухътъ го поема—той се навѣва неуловимъ върхъ смутения духъ, навѣва се изъ разкрититѣ безмѣрни далечини, срѣдъ които кипи едничкото битие на милионитѣ, тѣй чужди по между си и пакъ тѣй еднакви; навѣва се отъ неочаквано зинжлата прѣдъ очи бездѣнна пропастъ... що слѣдъ още една стъпка би закрила и всичко за менъ, и самия менъ...

Но не, азъ все ще се забравя, ще се унеса за мигъ, кога съмъ тамъ — високо!

— Екселзиоръ!**)

Единъ мигъ да бѣдъ надъ всичко — надъ моитѣ досегашни чувства; надъ това, що е било и не отминава; надъ туй, що може да бѣде и да не бѣде, а все залгъва, навѣва тежки грижи и радости! О, единъ мигъ да бѣдъ освободенъ напълно отъ своето днешно азъ; освободенъ срѣдъ най-непостижна висота, къдѣто въ една минута на дѣтска безгранична жизнерадостъ да джхнж... ахъ, съ джха на безначалната и безкрайна, безпричинната и бездѣлна вселенна!

Ще постигнѣ азъ тоя мигъ!

*) Настоящото писмо е намѣрено въ книгата на В. Ватилена—псевдонимъ на младъ съврѣменникъ, съ чийто живогъ тѣмнитъ на скоро да запознаемъ читателитѣ си.—Въ ръкописитѣ му не се намѣри ни една строфа отъ гласената таа поема,—може и да не я е почвалъ, чувствувайки се слабъ. Но намъ материята се види цѣнна и ний се усмѣляваме да я направимъ въ настоящата ѣ форма достойна на читателитѣ, съ надѣжда нѣкога нѣкой облагодѣтелствуванъ отъ Музата на Валханитѣ щастливъ потомкъ, синъ на врѣмена съ по-широкъ полѣтъ на духа и чувствата, ще я възлоти въ вѣковѣчна рѣчь; а, може би, и мелодия....

**) Не на горѣ.

— Ексцелзиоръ!

... Погледът остава все още впитъ въ поднебния гигантъ, гърдитъ се вълнуватъ още отъ накигълата — негли за послѣдно — младежка мощъ; но язикътъ — той вече глухо, все по като на присмѣхъ, бавно изговаря:

— Ексцелзиоръ...

И отпада напаконъ челото... Непрѣодолимо е всичко туй тукъ! То е тъй грамадно, тъй подавяюще! И тъй неспорни сж моитѣ стъпки; моето азъ тукъ е тъй дребно и тъй слабо!

.

Нощния мракъ обвива земята, обгръща и менъ и притиска моитѣ гърди, дави смутения ми днесъ духъ... Какво искамъ азъ? Противна ми е смъртъта; а чуждъ, чуждъ ми е покоя... и жестоко стѣсненъ е простора на живота за менъ! Нѣвга неволно азъ впередъ умоляющъ погледъ въ дрѣзгавината... за да зърна протегнатата къмъ менъ рѣка, да я поема и, задавенъ отъ хленчъ, да я притисна до гърди... О, сега азъ самъ протѣгамъ рѣка — къмъ тебъ, случайна свидѣтелка на моитѣ тежки дни! Къмъ кои други? Тѣвъ, що съ горещи, съ родни цѣлувки бихъ задавили въздишката на устнитѣ ми: тѣхъ ги нѣма; сѣнкитѣ имъ, като били и не били, все по рѣдко се мѣркатъ; не бихъ узналъ азъ и прѣстѣта, подъ която тѣ изчезнахъ, — тя е пакъ изравнена, мъртво безслѣдна, както е била и винаги ще е... Ако, никоги азъ не ще въздхна вече по-високо; никоги не ще чуе моя стонъ тя — тамъ, далечъ въ живота, весела и доволна! Какво отъ туй, че щѣли да се изчерпѣтъ сълзитѣ, що измуква всѣки долѣтѣлъ слухъ, всѣки навѣянъ споменъ, — сълзитѣ на безкрайно вѣчание? Тѣхъ ще ги замѣсти злоба; послѣ леденъ присмѣхъ — надъ всичко... надъ самия менъ! Но какво отъ туй? Тя не ще, не ще узнае това! — А сега боли на душа и азъ самъ протѣгамъ рѣцѣ къмъ тебъ — тебъ, чиято задушевностъ укроти моитѣ болки, освѣжи моитѣ сълзи. Деньтъ, когато видѣхъ свѣтлитѣ ти очи за мигъ да втѣватъ въ трѣпетна влага... о, какъ прѣкарахъ азъ нощта на тоя день! Азъ почувствувахъ пакъ, какъ силно искахъ да живѣя! Вълнението въ чужди гърди, сълзата въ чуждо око — това бѣ пакъ тъй мило за менъ!... Повлечи ме, да отърча при тебъ... за да видишь,

че азъ чувствувамъ по-силно твоята въздишка, можъ да я отглася по-жешко отъ колкото тѣвъ, що любѣтъ!...

Ти си днесъ щастлива и това, що азъ тебе пишъ, ти не ще узнаешъ, не бива да узнаешъ... да, навѣрно, никоги не ще узнаешъ! И въ туй е собствено сладостта, що ме облажава при тия редове.

Сгрѣванъ отъ споменътъ по твоята чиста сълза; вълнуванъ отъ необятното величие около менъ, азъ ще се опитамъ да се унесъ въ безмѣрния оня хаосъ на чувства, човѣшки наистина. но чувства. що не знають рамки, що сж прѣхвърляли и ще прѣхвърлятъ вѣковетѣ. Твърдѣ задѣто е моето лично азъ, за да можъ отпрати тѣхъ къмъ безразличния човѣшки свѣтъ; азъ съмъ твърдѣ прѣломенъ, за да можъ се въодушеви отъ неговото любопитство и съчувствие. А все щастливъ ще бѣдъ поне за малко, ако нѣкоги намѣри въ себе си сили, да исправъ тоя мощенъ образъ на моята фантазия и сърдце прѣдъ плахитѣ отъ дланостъ и тѣсенъ животъ погледи на днешнитѣ людие!

I.

Тебъ още не познавахъ тогисъ.

Лежахъ на леглото, тѣжеше завивката надъ менъ, давѣше ме суровата мрачевина на оная малка стая и мжѣше ме оловеното зимно небе, що отъ мѣсець вече посрѣщаше устрѣмения ми къмъ прозореца погледъ.

И въ единъ мигъ на пробуда болезнено протегнахъ азъ ржка... то бѣ молба, по-силна, по-гореща отъ оная на безутѣшния прѣстѣпникъ прѣдъ своя богъ; молба безъ трѣпетъ, безъ окаяностъ и пакъ не съ хвъркати дѣвственни думи. Азъ протегнахъ ржка, молѣхъ — не топлото съчувствие на другаръ; не родна сълза по менъ; ахъ, не и урисния неинъ погледъ! Азъ съ небивало копненіе подирихъ — лжъ, една само златна слънчева лжъ! — О, скритъ въ тъмнитѣ поли на Балкана, срѣдъ мъглитѣ вѣйки на джбрави, азъ го дочакахъ, посрѣщахъ го съ жизнеради гърди, кога то, свѣтло и велико, изплаваше изъ далечнитѣ синини на родното небо! Младъ, крѣхъкъ и чуждъ — ахъ, какъ чуждъ въ свѣта! — притискахъ се монтѣ гърди, немирно биеше сърдцето въ тѣхъ и разливаше се душата въ неземенъ ламтежъ. Осамотенъ и непознатъ, дирѣхъ азъ благъ приютъ и, лишенъ отъ милувкитѣ на родни

и близки, пробуденитѣ у менѣ копнения—тѣги, мечти, хрум-
налитѣ образи—всичко се сливаше въ едната безкрайна въз-
дишка срѣдъ трѣпетната пробуда отъ първитѣ лъчи на бо-
жественното свѣтло. — Една отъ тия лъчи азъ подиряхъ въ
оня часъ... Ще раздвижи тя пакъ сърдцето въ моитѣ гърди,
очитѣ ще свѣтнатъ, погледътъ ще се уведри и—прѣдъ менѣ
ще е пакъ милата земя! Ще слушамъ шепета на дѣвственни-
тѣ гори, ще се унисамъ отъ румола на ручейтѣ, отъ пѣсенъ-
та на птичкитѣ и по моитѣ бузи пакъ ще се порони съळा
отъ долѣтѣлата изъ далечъ тъжна пѣсенъ на освобождения стра-
далецъ народъ! О, отъ гърди ми ще се изтрѣгне пакъ оная
въздишка и ще полѣтѣтъ прѣдъ менѣ пакъ розовитѣ личица
съ развѣянитѣ кадри—сѣнки изъ моитѣ сладки блѣнове—ще
ми се усмихватъ и климатъ, ще ме гледатъ мило и ще ми
шепнатъ... Ще се озова послѣ срѣдъ пламенни погледи, кър-
вави знамена и бурни клетви; ще се връщамъ срѣдъ плачу-
щия отъ радости народъ; ще колѣничж прѣдъ благословии и
— побѣдни вѣнци... Ахъ, ще съмъ за мигъ до прага на жи-
вота—пакъ съ моитѣ планове, сега изличени отъ сълвитѣ на
неспоуки и грѣшки; пакъ съ моитѣ мечти, сега развѣяни
отъ жестокия подбѣвъ надъ моята дървостъ; пакъ съ непоко-
лебимата вѣра, о, задавена сега, останѣла тамъ — назадъ въ
прѣгазената калъ!

И—издигнахъ глава:—прозорецътъ като да се усмихнж,
повлати се отъ милъ, игривъ свѣтликъ... Следъ минута по от-
падналото ми лице почивахъ снопъ лъчи и азъ, закрилъ очи,
почувствувахъ усмивка на животъ по устнитѣ си... и като да
не бѣше тя моя, като да бѣше отвѣнъ; — нечии устни трѣ-
перѣхж на моитѣ, нечия буза се опираше о моята... осѣнихж
ме божествени крилѣ, неувѣрено азъ се обвихъ о чиста без-
плътна снага и — понесохми се. Земята съ помамливата своя
красота неусѣтно се снишаваше подъ менѣ; Алпитѣ се про-
стирахж безкрайни прѣлѣ моитѣ очи; азъ ги приближавахъ и
се издигахъ надъ тѣхъ и само Jungfrau още се опираше на
моя полѣтъ.

— Тамъ азъ искамъ да стѣнж срѣдъ недостѣпното оно-
ва триглие!

И—бѣхъ доволенъ; не видѣхъ нищо, не дирѣхъ да гле-
дамъ нѣщо... Следъ мигъ повлече се пакъ душата — лѣтѣхъ.

Карпатъ—стръменъ и величавъ... Сбогомъ! — Долиташе познатъ шумолъ, таинственъ и гордъ — той плискаше тамъ, Дунавъ... безпримърната хубавелка, що се извива, милва и гали о, тъй милото менъ—моята родина!

Поздравъ! поздравъ!

— Да слъземъ до синитѣ води! Нѣвга пѣргавитѣ ми мишици сж носили по тѣхъ леката тогасъ моя снага и въ помаения ми отъ вълнитѣ слухъ сж се прѣповтарѣли слушанитѣ съ неповратния дѣтски захласъ старинни легенди за нея... Да слъземъ до синитѣ води!

...Натопахъ си прѣста въ пѣвлива вълна, оросихъ загорѣлото си лице и освѣжениитѣ ми погледъ се понесе далечъ.

Поклонъ! ний лѣтимъ къмъ тебъ, Мусалла!

...„Тя е прѣдъ менъ, тя—земята священна, къта на плачъ, неволно робство и о, вѣковѣчна злоба! Тя—страната на кърваво безправие и пакъ жѣсть безпрѣдѣлна; майка на прѣвѣ вѣкове нѣмобитие—край нехайна пакъ смъртъ; битие съ младость кратка, но луда, старость властолна и пакъ тиха, блага! Земята... гдѣ съ пѣсникъ стиснахъ раснахъ, страсти и вѣра хранихъ, гори и поля волно прѣбродихъ! Гдѣ слушахъ нѣмъ помамливи легенди за таинственни планини, старински приказки за райски долини: гдѣ за родния гигантъ—обликъ на сила непобѣдима—пѣсни пѣяхъ и о, гдѣ първата сълаза пролѣхъ, жѣшка, задушевна сълаза за родно благо и -- стрѣвенъ ножъ стискахъ, мишици осилѣхъ, побѣди мечтахъ, цѣлъ свѣтъ съ погледъ устрѣляхъ! Ахъ, прѣдъ менъ е той, кѣтътъ омаентъ, гдѣ волна младость пропилѣхъ и о, гдѣ до гърди стискахъ, катъ фурия съ цѣлувки давихъ - тебъ, зло, зло и — до гробъ мило дѣте!“

II.

Гледахъ, но не мислѣхъ; чувствувахъ и говорѣхъ, но самъ не се стремѣхъ къмъ нищо, не очаквахъ нищо; а все не се стрѣснахъ, като че за това и бѣхъ полѣтѣлъ тамъ:

Зафуча грѣмъ, съ екъ и трѣсъкъ потресе се земята и раятла се прѣдъ моитѣ очи картина поразителна и безкрайно грозна.

Плажъци обгръщаха полята, долищата втѣваха въ димъ и оживѣваха горитѣ, а нийдѣ благость, нийдѣ птичка да

прѣлетно — пилѣеше се скотъ и дивечъ въ сжтене и шеметенъ бѣгъ. Долиташе плачъ и смѣхъ, стенане и вакханалии — полуда въ пжкленъ бѣсъ, сѣкашъ набравата злъчъ прѣвъ снизаниѣ въ тегла, мракъ и тѣрпене вѣкове. Чуяхъ, зовъ се носѣше, отъ Дунавъ до Атанъ единъ зовъ: мѣсть! воля! Всячко, крѣпено прѣвъ безчетъ години въ скърпенъ редъ, сриваше се, като отъ само себѣ, губѣше се и не се замѣсташе. И средъ ека на смъртелното туй разрушение помаи ми и уведри погледа — издигна се мълниевъ облакъ, зави се и наклони — надъ знатния царственъ Босфоръ. Балканъ и Витоша, Рила и Шаръ и диви Родопи настрѣхвахъ, тресѣхъ се и азъ дочувахъ, какъ по тъмнитѣ сѣнки на Странджа тѣ изпращахъ грозна закана тамъ, на истокъ, гдѣ тронъ се крѣпѣше, тронъ втхналъ въ мракъ съ изгнилъ, обруленъ вѣнецъ надъ себе.

И надъ понеслия се димъ и прахъ засия Босна¹⁾, оведри чело нѣмия Живакъ²⁾ и като да заговори двуглавата Двойка³⁾, — отъ тѣхния таинственъ шумолъ далечъ се навѣваше страхъ и трепетъ. Съ затаенъ дахъ устрѣвихъ азъ къмъ тѣхъ трѣскавъ взоръ: по стрѣмни бърда и скали, по тъмни усоя и гѣсти гори сѣкашъ вихъръ се виеше... Дружина вѣрна бѣ то — свѣтъ чуждъ на моето врѣме: сурови лица, смржчени чела, настрѣхнали вѣжди, тъмни очи съ орлови погледи, гѣсти и обвиснали вѣси, скали мишчести и грамадни, хили и напѣти. Нийдѣ огрижени чела, кривулни брѣчки, мжнѣнки очи, нийдѣ свити устни и окаяни усмивки. Горди мѣже съ юначни носии: тежки ножове и сабли, пушки бойлийки, исполински куки и брадви за скоковетѣ по кули, чардаци — спахийскитѣ хареми... Тукъ гордъ конникъ, тамъ лекъ пѣшеходецъ — все мѣже крѣволики: родопски помакъ край безвѣстенъ гега; безправни синъ на Перинъ, черенъ и зжлъ, край лекъ тракиецъ веселъ и гордъ; юнакъ изъ Дунавскитѣ крайнини до мраченъ нехайникъ, отрасълъ въ хладнитѣ механи по Едирненско поле; наредъ попъ-лудетинъ и ходжа кърджия — до вчера учили и тачили вѣритѣ въ кръсть и коранъ; мѣрачи отъ вредомъ, чувовни и калѣни въ бой; — редъ още други — верига отъ на-

¹⁾ и ²⁾ — върхове по Странджа. — ³⁾ сжцо, съ турско име „Икшичи“ (двойка), между селата Алагюнъ, кадѣто Индже се е навѣрталъ редъ години, и — Караевренъ, въ което село се е намирала извѣстната Караевренска кула, оплѣнена и изгорена отъ Инджовитѣ кърджалии.

брани безмърно зло и кръвни обиди, — юначни синове на широка земя, родина на Дунавъ и Сава, на Вардаръ и Струма, — расли по безвѣстни глушини отъ Емусъ до Морава, вкусили срѣдъ буренъ животъ много добро и зло, радости и скърби.

Изпквахъ прѣдъ моя ввортъ тия образи изъ тъменъ, но непланиранъ животъ, ликове изъ чуденъ, втхналъ въ вѣковетъ миръ, въ който чашата съ нектара на живота синъ отъ бащата е грабилъ и братъ — отъ рождения братъ. Изпквахъ тѣ и навѣваше ме отъ тѣхъ духа на безпримърнитъ ония дни, кога, срѣдъ накупилитъ безотчетни стремления въ животъ само на чувства и мишци, е възсияла небивала мечта съ неписанъ, нито изговоренъ девизъ: — въ прахъ всѣки редъ и властъ!

Четѣхъ азъ отчетливи редове отъ минжлото...

Да, тукъ гони ги прѣсита, гони ги еднакво алчъ — далечъ отъ роднитъ стрѣли съ тихитъ веселби, тлакитъ глумливи — далечъ! по незнайни дѣла въ буренъ животъ, кждѣто прѣдъ косата на неосѣтната смъртъ се плѣвѣтъ всички раждивни привычки, сковали още отъ дѣтство душа, и чувства; плѣвѣтъ се и смутения срѣдъ таинството на битието духъ се обхваща отъ безотчетни пориви, вдава се на лудо упоение и — насочватъ се мишци на небивала свада: плѣнъ, огънь, сѣчь! Нийдѣ миръ, нийдѣ покой! На робския духъ — колебаенията и въздишкитъ, на безсилнитъ радости и скърби, покорностъ и сълзи — сълзитъ на дѣди и прѣдѣди — о, край! Край на изгнанията чувства и на всичко онова тукъ, що отъ равни дни, прѣвъ младостъ и старостъ окръгля само невѣрвано окаянство, нижи само едната нижка — на сраменъ страхъ, блѣда обичъ, дребни смѣтки и тѣпи грижи и хитрости за день по-вече животъ о, срѣдъ силата вѣчна! Плѣнъ, огънь и сѣчь! Нека всѣки робъ чете прѣдсмъртната си робска молитва! Палати, величия, царски тронъ — въ прахъ и послѣдния хижка!

Поддувахъ се моитъ гърди; сега азъ се стремѣхъ самъ — по-близо! — Да, той, него азъ гледахъ — надъ всички високъ. по-гордъ отъ всички, трепетъ вселява... той, Индже! Правъ, нѣмъ, въ мракъ, съ гърди исполински, съ погледъ ястребовъ, расълъ въ дѣвственнитъ нѣдра на Балкана... той — непобѣдимия прѣвъ години властелинъ на просторна Странджа, без-

примѣренъ духъ, обидения срѣдъ робство звѣрь — левъ! Индже! Срѣдъ мрака на било величие самъ великъ и косачъ пакъ самъ на чуждото ничтожество; насмѣшникъ гордъ надъ други — по-гордъ надъ себѣ, що люби стрѣвъ и върль пѣкъ усмина всѣки, който люби; що граби съ алчъ, владѣе, а сѣчъ и разрушение носи надъ властѣта и грабежа тамъ, гдѣ тѣ отъ вѣкове росѣтъ съ крѣвъ земята священна на народъ обезличенъ останѣлъ въ мракъ, останѣлъ безъ име слѣдъ слава, срутена отъ власть пакъ, отъ грабежи пакъ на дѣди безсилни!... Индже! Въ животъ на страхъ и трепетъ и на оргии и злоба — побѣдоносния великанъ срѣдъ непобѣдими... живущи надъ смъртъ чужда — прѣдъ своята засмѣни... О, прѣдъ менъ бѣ той — облика мощенъ изъ минѣлото, обликъ на стрѣвно и безцѣнно влечение, кога слѣдъ слаби и силни, доволни и безправни, умни и глупи е закипѣлъ стремежъ — безъ вѣра въ Богъ и рай, безъ цѣль и планъ въ начало, безъ пѣтъ и прицѣлъ за свѣршекъ — стремежъ къмъ бурния улей на живота съ нечуванъ викъ, викъ гордъ: — пѣтъ! искамъ да живѣя!

III.

Лека усмивка играеше на устнитѣ ми — тя бѣше вече моя; не чувствувахъ нечия буза до моята; величавата картина бѣ изчезнала отъ прѣдъ очи: но въ нѣкой кѣтъ на малката ми стая като да трептѣхъ още божественнитѣ крилѣ, съ които азъ бѣхъ тѣй волно отлѣтѣлъ и прѣдъ менъ се заразлихъ гжето прошаренитѣ страници на чуденъ епосъ.

Таинственна пѣсенъ се шепнѣше до моя слухъ и унисаше моята душа.

Срѣдъ шумъ, екъ волно сѣ минавали тамъ днитѣ. Въ спиления станъ разливали се вакханално радости и злоба въ гърлестъ смѣхъ, старински пѣсни и плѣсъкъ, и зилове, и неволни въздишки отъ ненасита... И носѣлъ се е тоя екъ, отгласѣлъ се е далечъ по широкия немирень и чудно хубавъ край, златистъ подъ трепета на своитѣ южни лѣчи, жизнерадъ подъ лазурния си просторъ, що прѣхвърля поля, рѣки и се губи въ невидни планини, бурна морета. — Носѣлъ се е екътъ, подѣмалъ се прѣвъ и вторъ отгласъ и привлечалъ е той въ Странджа безчетъ дарове — на майки робини сиковетѣ въ прокуда. Всички съ непосилень кипежъ въ гарди: духове

немирни, сурови, въ наплива на смътни пориви настървени на борба — за самата борба... или кипежъ отъ кървава любовъ или отъ омраза и полуда за мъсть още по кървави: — за дѣва, кокиче росно, била любима — не любила; за урисни погледъ на невѣста уви, отдавна дала рѣка другиму, клепа се съ другъ прѣдъ алтарь святъ; за честь на родна сестра и почернена немощна майка; за съ вѣра милѣна — невѣрна невѣста... Ахъ, болки—любовъ, тѣга, алчъ—набраната въ жи-знерада младостъ полуда! Съ помамливо влечене и стрѣвъ, и алчъ достигали сѣ тѣ вѣчнитѣ сѣнки, губѣли се въ тѣхъ и—растѣла е безчетна орда, ечала грѣмко Странджа: — срѣдъ безгряжне, шумъ бучалъ е кипежъ, тѣсна е ставала напо-конъ гората и дигалъ се е походъ — въ мракъ и съ трѣсъкъ понисалъ се е молниевъ вихъръ!

И тѣтиѣла е земята, димъ-облаци се вияли по скали и усои. Нѣидъ проведри се, черъ върхъ вдигне чело къмъ небе — тамъ се той мѣрка — Индже! На истокъ гледа, гледа на сѣверъ — немѣе страната! руини всичко и вредъ глухо — страхъ и трепетъ! — Крѣвѣе мрачниятъ ликъ, гърди се подуватъ — ахъ, волно е подъ небето!

— Напрѣдъ! — горитѣ еквали и огънь, и сѣчь се е понисалъ пакъ далечъ, въ безцѣлния пѣтъ.

И —

„До Бѣло море шумно спрѣтъ. Вадитѣ мирни, бистри, къши се въ тѣхъ луната, въ чудна нѣга трептѣтъ около ѝ звѣздитѣ и чуе се — далечъ тамъ стадо клепа... Разлѣла се въ тѣла услада небесна благодѣть.

„Стѣпки се понисатъ по !стихнатия брѣгъ — Индже е, самъ и мълкомъ, бавно, въ мисль черна, пристѣпва, надвесилъ вѣжди надъ потухналия погледъ. Спѣтъ въ близкия станъ злитѣ Кърджалии и нищо не смущава божественната срѣднощна дрѣмка — ни вой на звѣръ, ни въздохъ на фея — всичко е блѣнъ, омаенъ, райски блѣнъ. Само вълнитѣ тихи, покорни ближатъ стѣпкитѣ на горския царъ и шепнатъ съ нѣкакъвъ далеченъ напѣвъ, далеченъ, като изъ вѣковетъ...

„Изрѣдно пошуватъ въ невидни барда горски листе и сѣкашъ слѣдъ тѣхъ настѣпва още по-мѣртва тишина.

„Иалеко трѣпва химерна бразда далечъ слѣдъ морската лунна бѣлезнина и сѣкашъ отъ тамъ навѣва зефиръ.

„Зефиръ навѣва, плиска вълна — мигъ — водитъ образъ мѣркатъ.

„Уведря чело грозния войвода, погледъ втреча: — въ дивното коло на луна и звѣзди образъ се плиска — срѣдъ расплета черна коса мряморно лице съ гладко бѣло чело, вѣжди вити — босилкови, очи черни еленови, но тѣжни, но съ безмълвенъ погледъ... И все по се смущава образа химеренъ, издига се, разкрива млѣчна шия и изплава дѣвственна снага съ едва вълнующи се матови гърди... Мигъ — втѣва бавно чудното видѣние — и нѣщо прѣсича нощната тишина — навѣй глухъ, свѣкашъ изъ подъ вълнитѣ кикотъ и хленчъ...

„Заглѣхва пакъ, гробно затайва нощта джхъ и нѣмѣе смутенъ дивия вождъ.

„Зефиръ навѣва, вълна плиска — мигъ — водитъ образъ мѣркатъ.

„Въ тренетъ отъ страхъ и нѣга, пристѣпва, протѣга жадно рѣцѣ и клима... въ балканската си носия, съ плаха усмивка на розови устни невѣста млада, невѣста чужда въ потаенъ нощенъ часъ...

„Пошушватъ далечъ горски листа, навѣва слѣдъ тѣхъ тишина мъртва и глухо е пакъ, само вълнитѣ все покорно ближатъ стѣпкитѣ на горския царъ!

„Нѣмъ и въ мракъ достига той стана, поемва самъ медния рогъ — еква бурна пробуда, потрѣсва се дѣвственната нощъ! Слѣдъ мигъ по настрѣхнѣлия войвода крете пакъ ордата срѣдъ непрѣгледния мракъ на горитѣ.

„И пристѣпва той, навелъ глава, унесенъ — нѣмота вселява.

„А Марица извива, лжкати, брѣга си плиска, шепне — тя пѣсенъ пѣе, гърдитѣ сгрѣва и буди любовъ, омраза, днитѣ били, чувствата болни, тя буди пламъ, отъ ново злѣчъ... Исправя чело Индже и съ екъ, гръмъ лѣтъятъ пакъ — тѣтне земята, нѣмѣе небето!

„Настрѣхва хълмътъ Яничерски¹⁾ — обликъ на зълъ духъ, катъ снишенъ за плячка стрѣвенъ тигъръ, нѣмъ и на далечъ втреченъ — настрѣхва той и потрѣсва грива: гръмъ устрѣля златното поле — съ екъ и трѣсѣкъ лѣти ордата! Земя се съ небо слива, Балканътъ — съ Родопи!“

¹⁾ Въ Къжлагаско, издига се прѣдъ разклоненията на Странджа и Родопи и гледа далечъ по равна Тракия.

IV.

Разгръщатъ се страницитѣ на тъмния епосъ прѣдъ монитѣ очи и лѣтѣтъ картини.

Нѣмѣ полето, втѣнало въ димъ и вихърътъ стихийно се повиса къмъ настрѣхналия Бълканъ, вие се въ тъмни ущелия и губи се, стихва като съ потаенъ джхъ за нова злоба. Не мѣрка се луната на небе, плахо трептѣтъ звѣздитѣ и бавно, неосѣтно гаснатъ... Идва мигътъ — златокрили Фебъ, скритъ далечъ задъ моря незнайни, вѣстѣва се и първата струя на побѣдни свѣтликъ се устрѣля сѣкашъ къмъ Бога въ небесата — Пилѣ се мракътъ тамъ, втѣватъ въ бездѣния сводъ — слѣднитѣ звѣзди и оведря се блѣдния безкраенъ просторъ, разлива се въ чуденъ лазуръ и губи се високо — вихрове носѣтъ димъ, мъгла и о, позлатена е пакъ, хубава, омайно хубава земята!

И гледа Забитъ-камъкъ²⁾ пакъ далечъ неравната Мизия; тя гледа вълнистото надоліе. що въ Дунавъ се къпи, въ Емусъ прѣсича и съ полята си хълмисти, горитѣ си дѣвственни навѣва немирни страсти и копнения, онаслѣдени отъ вѣковетѣ — за въ вѣковетѣ.

Буди се съ шумъ като подземно тѣтнене, ордата. Пилѣ се алчѣта отъ Кърджалийскитѣ погледи — блуждаятъ тѣ въ далечинитѣ трѣскѣви прѣдъ помамливата неизвѣстность. И кипи пакъ жажда въ широкитѣ гърди, жажда за прѣволень животъ — да полѣтѣтъ по тоя танственъ край, да полѣтѣтъ нехайни и грѣмоносни, съ исправени чела, обнажни гърди въ безцѣдна, но страшна, но утѣшна свада!

Сѣкашъ помрачения духъ на поробения Балканъ сепнатъ прѣдъ нова зора... опрѣнъ до старинния гранитъ на Забитъ-камъкъ стои Индже, неподвиженъ, съ облакъ на чело.

Какво смущава духътъ на Кърджалийския вождъ? Царственъ, какво той прѣмисля? Що му гърдитѣ вълнува? Тѣжната ли прѣсенъ на поробени Дунавъ? Старийтъ Прѣславъ ли, що той тукъ подъ себе гледа въ прахъ, въ съсипни безлични, той ли величавъ споменъ му навѣва? Далечъ ли погледъ той устрѣля тамъ, край бурна Янтра да върне слѣднитѣ останки — безлични въ мжхъ грамади — мъртви слѣди на билата слава, що пакъ нѣкой синъ гордъ, катъ него смѣлъ ще въ-

²⁾ Надъ Тича, въ Котленско.

скресе отъ ново, ще овѣчае съ ореола на несъкрушима власть отъ далечни Олимпъ, до поднебни Карпаты? Това ли? Или... или той — насмѣшникъ зълъ — съ своето хищно прѣзрѣние тукъ устрѣмя тъмния, прѣгърбения въ трудъ и грижи робъ, потресенъ въ душата отъ неговия горчивъ залъкъ и сраменъ плачъ?

... Случайни идеи и копнения на моята младостъ! Измѣнчиви сж тѣ и слаби за да изпълнятъ широкитѣ гърди на горския царь! Идеи и копнения отъ бита на милионитѣ о, чувади сж тѣ на недоволния кърджалийски духъ; непознати сж били тѣ на тѣхното бурно врѣме!

... Слухътъ ми долава трѣскъва мелодия на таинствена пѣсенъ; прѣдъ погледа ми се мѣрка помамливата искра отъ минжли дни: полѣтътъ на чувства единички, що могатъ изпълни и погълне най-силния духъ въ неговото единично битие, високо надъ шемета отъ живота на лишениитѣ; о, чувствата на радостъ и тѣги, щастие и нещастие, но сами въ себе и за себе, издигнати надъ всичко, високо — срѣдъ вселенната... искрата отъ оня трепетенъ копнежъ къмъ единия образъ, заседналъ дълбоко въ сърдце и душа съ погледа на своитѣ говорливи очи, съ омаята на своята небесна усмивка и ахъ, съ упоята на своята цѣлувка!

Да въплотѣ слѣпата и безкрайнична любовъ — въ непрѣклонимия духъ на кърджалийския вождь! О, ще закипи тя пакъ и въ моитѣ гърди, ще се разлѣе тѣй, както често съзвитѣ се лѣяхъ по моитѣ бузи, кога срѣдъ блѣди свѣтлики на луната, подъ нѣмния трепетъ на звѣздитѣ, отпущахъ азъ кждрата си още тогисъ глава и, въ невѣдение къмъ всичко, поглѣщахъ съ цѣлото си същество едини шепетъ на зефиритѣ, шепетъ, който тѣ извличахъ отъ моето сърдце и понисахъ като джхъ на вселенната, като ода на битието: — „всѣка въздишка е стонъ на гждитѣ, всѣка сълза — молба на сърдцето: „къмъ нея—едната и незамѣнима моя любовъ!“

Ще викна ли азъ нѣвга тая пѣсенъ, ще я навѣя ли по ровитѣ изъ моята хубава татковина, за да я отгласжтъ тѣ дълбоко у младитѣ сърдца въ безкрайнитѣ поколѣния?

.

Сѣкашъ помрачений духъ на поробени Балканъ, сепнатъ прѣдъ нова зора... опрѣнъ о старинния гранитъ на За-

битъ-камъкъ стои Индже, неподвиженъ, съ облакъ на чело. И загатка играе по мъжественнитѣ лица на нетърпеливитѣ кърджалии. Мигъ — нѣмѣхтъ тѣ: — Индже прѣкланя гордо чело, потреперва сѣкашь желѣзната ржка, що го крѣпи о хладни гранитѣ и реситѣ сж вцѣпенени надъ тъмнитѣ очи, слабѣе погледѣтъ, съ трепетъ свивать се устнитѣ и бърчи се лицето, блѣднѣе...

... Задъ зеленъ хѣлмъ, подъ лекъ димъ, кжщя се сличватъ — бѣдни хижи, незабѣлѣано сривани и градски прѣвъ мѣрния ходъ на поколѣбията. Неволно войводата лице позадига и блуждае му татъкъ безъ мисль погледѣтъ, блуждае — сѣкашь нѣщо дири... Кждѣ и що? Какво може да иска? Годинитѣ ли да навие, днитѣ ли да повърне, беввзвратно отлѣтѣлитѣ дни?

Омеква орловий погледъ, отпадатъ гърдитѣ, но безъ въздишка — чужда е тя тѣмъ! — и пробужда се затаената тлѣящата отъ години болка — чиста, висока, безъ мисль и гнѣвъ, безъ съзалива тжга и безъ дребна, помалива надѣжда! — Пробужда се тя прѣдъ тѣвъ стрѣхи бѣдни, о родни стрѣхи! Всичко, що засѣдва дълбоко въ душата — дѣтската люлка, майчини цѣлувки, драгоститѣ срѣдъ братя и сестри, първия навѣй отъ тайнството на живота — земя и небо, домъ и божи храмъ, поукитѣ на священника бѣлобрадъ и стария баща, тѣй благъ дори и въ своята строгость: — о, туй всичко се носи въ безчетъ сѣнки срѣдъ тия хижи тамъ, блуждае подъ тая заранна синкавина...

Не въздхъх отлита! — Индже дхъх поема, гърди подува... Но ржката се издига и притискать челото въ конвулсия прѣститѣ — мигъ... о, коси настрѣхватъ, глава се потрѣсва и горжтъ пакъ очитѣ подъ надвѣсонитѣ вѣжди: — тя се мѣрва и губи, пакъ тя — въ трепетъ отъ страхъ и любовъ, прѣстжпва, клима, протѣга ржцѣ... въ балканската си носия, съ плаха усмивка на розови устни — невѣста млада, невѣста чужда въ потаенъ нощенъ часъ...

Тѣмнѣе прѣдъ помадения взоръ, бърчи се образа и — пламва пакъ безкрайно чувство, съ луда злоба и гордость — прѣдъ богъ и свѣтъ! — втречать се загорѣлитѣ очи: — мѣрва се той — осрамениитѣ рожденъ братъ, изневѣренъ и зълъ... и кроткийтъ баща съ растрепераната на чело ржка, съ неповратното проклятие на старчешки устни: и слѣднитѣ ду-

ми на покрусената въ единъ мигъ любяща майка ; и кълнежитѣ, безчестнитѣ кълнежи на сестри, родъ, съсѣди, на цѣлия оня тѣсенъ свѣтъ... и ахъ, стона, нейниятъ безсиленъ, немощенъ стонъ !...

Прѣстѣпва, ржка издига — край!

Мигъ, още единъ мигъ — трепере ордата: ревъ ще екне, земята ще се проглуши и ще изчезне тозъ кятъ тѣй дребенъ, жалкъкъ и. о, тѣй орисанъ ! И безъ чувства, прѣволень, чуждъ на всички и на всичко остане ще той саминъ срѣдъ широкия свѣтъ, остане ще безъ своята смъртелна болка, крѣпена отъ тия спомени тукъ, чиито пепелище скоро балканския вѣтъръ скоро ще на вѣки развѣе !

V.

Рисува се трѣскъво прѣдъ менъ величавата картина.

Образътъ блѣденъ на силния и все овлобенъ чловѣкъ, грозно прострѣнатата му ржка — за смъртъ и разрушение на родния кятъ и... злокобната душа, която все още се не изтрѣгва отъ гърди...

Жадно очакватъ тая дума послушнитѣ само на своя вождъ горци. Готови, като стихия полѣтѣ щятъ тѣ, почернѣе ще ратѣта и, съ'огнь и смъртъ задъ себе, ще втѣхнатъ тѣ въ помамливото надоліе на тъмна Мизия, ще втѣхнатъ — въ незнайна свада по села и градове незнайни. Мама бурнитѣ глави кървавата борба, трѣскаво взираатъ се тѣ въ образа на смръщения вождъ.

А слѣнцето свѣтло и благо посипва неосѣтно своитѣ лъчи надъ хълма и задъ хълма. Сѣкашъ изненаданъ е тихия кятъ: — еква селския долъ, пробужда се дѣлничниятъ животъ тамъ съ грижливия си подема за трудъ срѣдъ идилични драгости, шеметь, викъ. И хълмътъ отнася пълно ехо отъ блѣй на стада, отъ свирки и напѣтства, звѣна на мѣнци, крѣхки смѣхове, глуми и закачки...

Навѣй отъ грижовенъ, но и съ топли чувства животъ ! Подема го горското листо, носи и — неспокойни сж подъ него суравитѣ лица...

Вслушва се и самия вождъ, притискатъ се овлобенитѣ му гърди; за мигъ духътъ му като да се издига надъ тия два свѣта, застанали тукъ, въ тиха зора, лице срѣщу лице. А

неочаквано, сѣкашъ отъ край гората, подѣема се шепетъ, неуволнитъ за слуха, но разбирашъ отъ човѣшката душа :

— И не класнѣй, домакиньо мой !

— Не щж... дай, ... сбогомъ !

— Гледатъ ни... сбогомъ !

И зефирътъ отнѣса познатъ и непознатъ, но омаенъ, но сладъкъ звукъ...

...Насмѣшка дива, но не злобна, смѣсена съ драгостъ отъ изненада заиграва по омекналитѣ погледи на затаенитѣ кърджалии...

Индже поема джхъ, свива устни, минута-двѣ, — мѣрва се надъ тѣхъ неволна усмивка и изчезва; устнитѣ трепержтъ, прѣмрежва се погледа и — пакъ се озовава неволната усмивка... отпада челото.

Той е! о, грозниятъ, неочакваниятъ никоги мигъ, когато, като отъ навѣй изъ гробъ, прѣломва се непоколебимийтъ до тогисъ копнежъ и поразително продира се, като завѣса, и се излича о — слѣпото самообълщение... о, непрѣдополаганата по-рано минута въ живота, кога се раскрива, ахъ, тайно, прѣвъ години извършеното разрушение въ гърди — въ чувства и мечти, въ любовь и вѣра!...

Това е кървавата пѣсенъ на живота — тя е, що въ тоя мигъ се разлива нѣйдѣ въ менъ и терзае моето сърдце!

Първата пробуда на заарѣлитѣ чувства, първия тѣхенъ полѣтъ! Ахъ, ефемерно чиста любовь или прѣстѣпна, прѣдъ цѣлъ свѣтъ прѣстѣпна — съ еднакво ослѣпление слѣди тя залуталия съ срѣдъ чуждия свѣтъ копнѣющъ духъ! И еднакво въ тихитѣ минути срѣдъ тайнственната природа, и край косата на смъртѣта, срѣдъ стихийни бурни и кървави борби — еднакво намира тя мигъ, пронизва сърдцето, изтрѣгва сълза и буди мечтата, отнѣса я тамъ въ далечния край, напуснѣто макаръ и непоколебимо, макаръ съ озлобление и до гробни болки, но изъ който все блѣщука искрата, ахъ, на неволната слѣпа надѣжда! И задавя се мечтата отъ дваждъ по-остро повърналото се помрачение, — духътъ отпада въ нѣмо, въ бевдѣйно вѣхнене, или — чуждъ вече на покоя — той се втурва въ живота срѣдъ оргии, тласка се и къмъ дѣла велики... до единъ прѣдѣлъ, когато прѣдъ издигналото се на вечеръ слънце самонадѣянното сърдце се свие въ негнаенъ

страхъ и — отдава се на послѣднѣо злокобно влѣчение : — да види тѣзъ и тазъ, що е тѣй любилъ и — люби още! — тѣзъ, що е тѣй мразилъ и споменътъ за които и до днесъ го съ злъчь облива... И—тѣй дълго безвѣстенъ—сега той робъ щастливъ, робъ на билитѣ пакъ чувства, крете и спира прѣдъ мечтанныя прагъ...

О, блазѣ на легкия духъ, що съ врѣме смѣло продира и отмахва завѣсата на невѣрваното самооблъчение! Той все би можилъ да се не примири съ тайно извѣршеното разрушение, съ грозното чувство на ограбенъ, ахъ, ограбенъ отъ всичко и за виняги! Той, може би, все би могълъ да опази въ себѣ отъ изчерпване извора на мечти и стрѣмежи — на макаръ и горчивата надѣжда още за нѣщо...

Спри, спри прѣдъ тоя прагъ! Събери послѣдни избликъ на сили и — бѣгай навадъ, въ широкия свѣтъ, да подиришъ още веднѣжъ, още малко — животъ!

Какво ти диришъ тукъ? Какво би намѣрилъ ти тукъ — слѣдъ жалкитѣ само слѣди на рухналия, отдавна рухналъ твой миръ? Нея ли, що нѣвга, съ росна буза на твоитѣ устни, те е вѣрила—ахъ, честно вѣрила? на любовь, догробна любовь? Нея ли? — Можешъ я намѣри... лице познато и непознато може те посрѣщна съ горчива усмивка на уста, съ безсилна сълза на очи... и легенда била и небила може ти расправи тая, що е тѣй дълго лилѣла въ гърди твоя образъ, що е любила — тебъ! И нейната въздишка — тя ще бѣде послѣднѣото духнованье — гробенъ навѣй — надъ тлѣящия тепликъ въ твоята душа...

Какво ти тукъ още ще диришъ? Тѣзъ ли, които... ахъ тѣй необмисленно и злобно сж разбили чашата на твоя животъ? Мъстѣта ли отъ години набрана ще диришъ да излѣешъ? Но кому? На тия ли, които може те посрѣщнахъ съ соль и хлѣбъ и съ безсмисленната, подбивната молба — прошка, забрава?

Любилъ си — било е! Мразилъ си — и то е било! О, човѣкъ, далечъ срѣдъ чужди тебъ сж мамили чувствата болни на свѣтия завѣтъ отъ младинитѣ, мамили сж те страсти и разсѣдъкъ и ахъ, въ копнене ти — все далечъ — спилѣлъ си младость, животъ си разбилъ, вѣренъ на дни, останжли задъ тебъ, задъ всички въ безвѣстенъ хаосъ!

Личнитѣ болни чувства въ менѣ се вплитатъ въ съзерцанието надъ смъртелната борба въ духа на единѣ отъ най-силнитѣ людѣе, що е раждала нѣвга земята. Ще се отървѣ ли нѣкоги азъ отъ тѣхъ и ще можъ ли волно да отразѣ потресителния прѣломъ въ най-суравата душа — въ душата на Кърджалийския вождь? О, сплитането на всички жизненни нишки у зловѣщо настрѣхналия Индже, спрѣлъ прѣдъ кѣта на своитѣ първи дни, първъ животъ и първо, но свято прѣстѣпление; спрѣлъ съ мисль грозна и луда: — да повърне — неповратното... или да затрие — отдавна затритото!... Мечта на болнитѣ ми чувства ли е това или постижимо копнѣние на ненаживѣната моя душа?

VI.

Сутренний зефиръ носи още откраднатия отъ задъ хълма случаенъ звукъ на честитѣ цѣлувки; а надъ хълма озовава се вече овчарьтъ младъ, мами своето стадце... Прѣстѣпва той — русоликъ, съ отпустната на рамѣнитѣ кѣдра свѣтла коса, съ безгрижно рошавки вѣси и чанта прѣвъ рамо, и лекъ кривакъ въ рѣка. . мами той стадото, весели и игриви свѣтѣтъ яснитѣ му сини очи.

Неволно остремя погледъ Индже, вира се въ младия левентъ.

Не чете се, нищо се не чете въ тоя чуждъ. като отъ другъ свѣтъ ликъ! — нищо... и о, чете се всичко!

.

Още мигъ единъ — потресва глава Индже, махва рѣка. Нѣмѣе ордата — невѣрванъ е знакътъ. Слѣдъ минута потегля той първъ — вождьтъ смутенъ потегля назадъ, по изминалия пѣтъ!

Слѣди глухо върлата орда нѣмия си вождъ и само тѣпия шумъ отъ хода се носи далечъ и трепти въздуха като прѣдъ стихийна буря.

Прѣхвърлятъ се рѣтлини, долища, рѣки и гори.

Въ зелена падина керванъ се изненадва: — карачитѣ напушатъ колята си, мажотѣ — женитѣ си, майки — дѣцата си. По тѣмния шубракъ изъ рѣгъта се нижи страхливата пѣплачъ въ неспоренъ бѣгъ.

Изъ подъ рогозината на спрѣтна кола се подава блѣдо, испито лице на малка болна мома; завръща то потпухналитѣ си очи и съ мжтенъ погледъ съзира суровитѣ лица, досѣща се за грозната срѣща, писва, отдрѣпва се и безсилно се закрива пакъ въ колата.

Индже сепнатъ пристѣпва, маха рогозината и поема въ желѣзни рѣцѣ прѣврѣлата дѣвойка.

Слѣдъ малко потрѣсва тя малка глава, раскрива плахо клѣпки надъ черни очи, поглежда и — нѣмо закрива ги пакъ.

А съ чуждъ на суравото лице наразъ и сѣкашъ неволно все по се навежда Индже надъ болната и безмълвна малка мома; тъмний му погледъ ту се прѣврѣзва, ту оведрия и нѣкаква усмивка излеко досѣга дебелитѣ устни подъ настрѣхналитѣ вѣси. И — въ мигъ на полуда, когато усмивката се усилила и горчиво свива устнитѣ, той стисва въ широки гърди малката слаба мома, дрѣпва юздитѣ на вихрогоня конь и полѣтва... Слѣди го съ диво доволство веселата орда.

Прѣхвърлятъ се пакъ урви и усои и вѣе прохладенъ вѣтрець, навѣва по блѣдото лице на примрѣлата дѣвойка игривъ руменецъ. Индже спира мигъ, протѣга нерѣшително рѣжа и свиватъ се прѣститѣ близо до испитото лице.... Да помилва, — хрумва му, да помилва!.... И не тежи нищо въ тоя мигъ на силната дѣсница, — не тежатъ ѝ извършенитѣ грозотии, пролѣната кръвъ! Но — задебеляли сж прѣститѣ отъ тежкия ятаганъ! Отблѣсватъ ги млѣчнитѣ бузи на малката мома и съ задавенъ джхъ мѣрка той: — устна тя мърда, раскрива гължбови очи.

- Дѣвойко малка и хубава, не бой ми се!
- ...Гдѣ е мама?
- Водѣ да те цѣрѣж — исцѣрѣж!
- Гдѣ е тати?
- Далечъ, дѣте хубаво!
- Гдѣ сж колата?
- Закрий очи, момиче малко!
- Ти кой си, чичо? Азъ искамъ — при мама!
- Не съмъ ти азъ чичо, малка моме! Закрий очи! Водѣ те далечъ, дѣте страхливо... царица ще бъдешъ, моя царица!
- А?! слисва се ти, поопомня се, издига глава и прѣзъ гѣстия прахъ съзира безбройнитѣ страшни погледи, устрѣмени къмъ нея.

Пониса се задавенъ писъкъ — трѣпва силата на животъ въ нѣжното и болнаво сщество; плахо изпърва то отъ страшнитѣ рѣцѣ, полита на земята и повалена подъ вѣйка, гледа дивичко съ гълбовитѣ си очи.

— Птичка страхлива! — надвѣсва се върху ѝ смутенитѣ Индже.

Слѣдъ мигъ издига той чело и съ странна усмивка на устни мълви:

— Върви, върви.... тамъ, при баща и майка, братя и сестри, игриви дружки и ергени глумливи! Върви, живѣй си, птичка страхлива... птичка хубава!

И съ прѣмрѣженъ погледъ, задавенъ джхъ, мржци се Индже надъ коня въ мѣренъ ходъ. Вървжтъ дни и нощи, нѣмъ е вожда съ облакъ на чело и глухо крачи недоволната орда по него къмъ тамъ, гдѣ скоро на Странджа баиръ гората наглася пѣсенъ за прѣзъ вѣковетѣ:

„Заплакала е гората,	И отъ кладенци водитѣ, —
Гората и планината	Заради Индже войвода:
И отъ гората листето,	Гдѣ да си Индже да дойдешъ,
И отъ земята трѣвитѣ,	Гората хайдуги оплѣнихъ!

Прозорецътъ ми се усмихва — снопъ лъчи падатъ на моето лице: то е, — залѣзва божественното свѣтило, залѣзва край безкрайната снѣжна верига и губжтъ се далечъ отъ очи дивно позлатенитѣ поднебни грамади.

Захвърлямъ перото — първата тетрадка на тоя епосъ е прѣлистена! Другъ ижтъ и втората тетрадка — въ нѣкои други дни, когато далечъ нѣйдѣ душата законнѣ пакъ за тия поднебни висоти и въ стаята си счуя пакъ трѣпета на нѣкои химерни крилѣ.... Може би, мила моя, добрия ми ангелъ до тогазъ ще ме ощастливи — ще ми се яви съ по-видимъ ликъ и, може би, твоята случайно зърнжта отъ менъ сълза азъ ще видж тогазъ подъ нейнитѣ черни и дълги рѣси.... и вярнѣ въ тая бистра капка (...тѣзъ редове никой не ще чете, никой!), може би, напоконъ нейната, опрѣна о моята, химерна буза ще бжде... твоята мечтана!... И ахъ, тогазъ азъ ще викнж пѣсенъ друга, по-грѣмка и авучна, — пѣсенъ на нова и — послѣдня любовь!

Б. Р.—Както показва горнѣто послѣднѣо авторово обращение къмъ безвѣстната адресантка, приведеното писмо е само

върху първата пѣсенъ на гласената поема. „Втората тетрадка“ на своя епосъ, както се изравява авторътъ, той отложилъ за други дни, когато, може би, ще е въ сила да „викне пѣсенъ друга, пѣсенъ и по-звучна — за нова и послѣдня любовъ.“ Тия дни трѣбва да сж дошли, но, види се, не такива, каквито ги е очаквало жаждущето сърдце на мечтателя, защото втората частъ на писмото върху тая поема, назована вече „Прѣстѣпникъ,“ е дѣйствиелно написана, но въ тѣй разпиляна черновка, съ таки-ви зачерквания, че съ трудъ може да се извлѣче дори повърхностното съдържание... Ний се осмѣляваме да го приведемъ съ свойственната намъ проза безъ удивителни.

Кърджалиитѣ, водени отъ Индже, се загниѣдватъ пакъ въ горитѣ на Странджа и все по-редѣйтъ тѣхнитѣ набѣги : — войводата става мраченъ, раздразнителенъ и нелюдимъ. Мнозина недоволни отъ бездѣйствието кърджалии забѣгватъ въ други орди или по отдѣлно върлуватъ и отъ тѣхъ пици по-влѣ страната. Но Индже, отдрѣпнатъ въ свойтъ шатръ, не забѣлѣзва нищо, като да не хае за нищо. Напаконъ най-близикитѣ му вѣрни маже заговорватъ — за безпѣтствата на хайдутитѣ; а и на сами Индже е вече непосилно на душа : — блѣсва прѣдишния огънь въ негова погледъ; коньетѣ се възсѣдватъ и тѣтне пакъ земята подъ тѣхъ. Не прѣдишната алчностъ ги води, но не и видима цѣль : — очиства се гората отъ хайдуги, не се горятъ вече селата, но и не се милува пакъ чуждото иманье, радость и живогъ. Пашитѣ безсилни се заключватъ въ градоветѣ, а на вѣнъ рѣдѣкъ нѣкой бей само въ честъ на юначната си извѣстностъ или име добро отминва тѣхния плѣнъ и горятъ пакъ спахийскитѣ хареми, отнисатъ се подъ сѣннитѣ на Странджа дюнята — хубость робини — гъркнитѣ чернокоси и бѣлоликитѣ ясакийки.¹⁾ И заживѣва пакъ ордата — горското листо носи далечъ гърдести смѣхове, старински пѣсни и пискъ, и зильове... Но все нелюдимъ е Инджовийтъ шатръ. Изрѣдко той скръстилъ рѣцѣ на широки гърди, спрѣнъ на прага, безучастно гледа по широкия и веселъ станъ; изрѣдко го привлича шумното

¹⁾ Редъ села по Странджа ведно съ градеца Малко Търново обрѣглитъ край, назоваванъ „Ясакия.“ Нѣкога султанъ нѣкой отвелъ отъ тукъ хубавица българка и отсѣпилъ на баша ѣ господство въ тия мѣста, по които вече заплитѣ можала да минаватъ само съ расковани коне. Отъ тамъ и назованието „Ясакия“ — забранено. Тоя край е заселенъ гасто и исклучително (както и цѣла Странджа) отъ българи, що говорятъ нарѣчието на Родопитѣ и на источна Тракия. — По цѣло Едирненско се възпѣватъ „Ясакийкитѣ,“ като първи по хубость. В. В.

колело отъ кърджалии, втрѣнчени въ юначни единоборци и нѣвга, когато такъвата борба е най-сѣмнителна и за това най-отчаянна, то мѣрка се усмивка въ лицето на неволно увлѣчения Индже, той прѣстѣпва несъзнателно колелото, приближава и — ликуватъ изненаданитѣ отъ вождовото внимание кърджалии и по-грозно впитатъ мишици насърденитѣ борци. — По нѣкога вечерь мълкомъ Индже приближава огньоветѣ срѣдъ стана и, незабѣлѣванъ, заглядва се въ вакханалиитѣ тамъ: — полуозаренитѣ отъ нощния огънь образи на суровитѣ горци все по се разгарятъ, прѣмрѣжватъ имъ се отъ сладость гордитѣ погледи, наведени до плахитѣ робини, притиснати въ мъжественнитѣ имъ прѣгръдки — нѣжни дѣвойки, още съ свѣдлива роза по бузитѣ и готова сълза по трѣпетнитѣ рѣси; блѣди, посържали моми, оставили се безучастно на своята съдба; окръглени и дяволити вече женствени лица, помирени съ влата си урися, дирятъ дори сами милувкитѣ на своитѣ господари.... А срѣдъ колелото зилъове дрънкатъ, рацѣ плѣскаатъ: — къчечки сладни и робини отъ далечни земи веселятъ ордата, веселятъ и себѣ... Въ гъстата гора, подъ тъмната нощъ, край кѣдливитѣ огънове и срѣдъ дивитѣ горци, да, и тукъ се прѣволно разлива чашата на живота! Нощъ — двѣ и самъ Индже се спира до самитѣ нощни огънове и вече не суровъ се заглядва въ пѣвачка несвѣдлива — снажна, черноока и волнодумна арменка.... Нощъ — двѣ весело е на кърджалиитѣ — въ шумния имъ смѣхъ се смѣсва нѣвга и гърлестийтъ гласъ на Индже, а веселоликата арменка все по съ сласть извърща дяволити очи къмъ него.... И послѣ пакъ недѣли не вѣстѣява се той срѣдъ нощнитѣ вакханалии... Изрѣдко само въ гъстия мракъ на нощитѣ той крачи мълкомъ далечъ отъ стана и шумѣтъ, що долита отъ тамъ, и трѣпетѣтъ на звѣздитѣ, що се пилѣжатъ въ безкрайни просторъ, шепнатъ мъжителна тайна на мрачния духъ, смущаватъ го, но не изяснятъ и поврща се той въ стана, блуждае прѣдъ отдѣлнитѣ шатри и, незабѣлѣванъ, вслушва се въ безгрижния говоръ на закрититѣ отъ мрака людие или спира, сепнатъ прѣдъ кикотъ или плачь, лекъ говоръ или молба на безвѣстна робиня, свита нѣйдѣ изъ тая тъмнина...

Срѣдъ лунна нощъ, прѣдъ шатъръ сѣнки се мѣркатъ, долита говоръ, подѣема се пѣсенъ съ глезенъ гласъ, но на езикъ роденъ съ напѣвъ миль — за малка мома и стара

майка; за широки двори и градинки съ ранъ босилекъ и кадоферъ; за лудо-младо съ бърза коня и за момини бистри сълзи...

Свършва се тихо пѣсенъта, пониса се напѣвътъ срѣдъ ноцната тишина, но не сварва да го прослѣди смѣхътъ на околнитѣ: — задъ шатра се обажда дрезгавъ гласъ съ мефистофелски тонъ на смѣхъ и подбивъ:

„Мене пѣнешъ, малка мома,
Мене пѣнешъ, себе хвалишъ,
Отъ мене ти много здраве!“

Сепватъ се кърджалийтѣ, — пристяпва Индже съ страненъ блѣсъкъ въ погледа, приближава до пѣвачката робиня, облегната о тънковжсъ кърджалия, взира се въ лицето ѝ и съ мекъ подбивъ продумва:

— Момиче весело и глупаво, защо не си и по-хубаво?

— Харесана съмъ азъ и съ толкова, що съмъ! — отвръща начумерено робинята и глезено се обвесва о тънковжсия кърджалия.

— Ала очи ти имашъ хубави, лепа робиньо! — натъртва съ по-малко насмѣшливостъ Индже.

— Имамъ ги за себе! — глезе се робинята.

— И за менъ! — отсича Индже и съ прѣсвѣкнхтъ тжпъ смѣхъ отминва.

... Робинята се отниса въ нелюдимия шатъръ на вожда. — И редъ нощи при шума около огньоветѣ сѣди и Индже срѣдъ доволнитѣ горци съ своята робиня до себе. Но не я милва той, — вѣхне тя въ леденитѣ прѣгрѣдки на своя властелинъ и рѣдко дига тжженъ, сѣкашъ съ молба погледъ къмъ все неоведреното негово лице.

А прѣзъ ноцитѣ все по-често мѣрка се прѣдъ Инджова шатъръ сѣнка съ клюмнала глава, минава и въздиша; долита тая въздишка въ шатра и трепва отъ нея робинята.... Въ черъ часъ слага глава тънкосивийтъ кърджалия подъ Инджова нощъ: — дума не се продумва; не губи се злата усмивка отъ дебелитѣ устни на злбния човѣкъ; изглежда той прѣзрително останкитѣ на прѣкосения младъ животъ и издига рога — тревога еква: подъема се далеченъ набѣгъ, кървавъ, безмилостенъ и алченъ, — пакъ като прѣди.

Дни и недѣли, — връща се шумно разтушената орда съ безброй плячка — злато и хубостъ слънце не видѣли. Съ драгостъ шепне листето на гората тѣмъ на срѣща: неосѣтно о-

живѣва се пакъ Странджа и отъ далечъ отварятъ се прѣдъ Индже желѣзнитѣ порти на тъмната съперница на Одринскитѣ кубета — разкриватъ му се мраморнитѣ двори на Караевренската кула, що съ върха си облацитѣ достига и отъ далечния истокъ сутринъ първъ долава слънчевитѣ зари; въ далечния западъ прѣхвърля съ погледъ Родопитѣ и наднича слънчевото лѣгло, закривано въ незнаенъ край задъ синя Рила: на сѣверъ прѣзъ равна Тракия поздравъ праща на снѣжния Балканъ и на югъ простира сѣнка до Сокаръ-Баиръ и се вгледва въ бистритѣ вълни на тритѣ бѣлолики лжкатуш-ни сестри.

Нѣвга Индже, залутанъ въ първа прокуда, замръкналъ е до тая кула, потропалъ на нейнитѣ порти — отворили му се тѣ.¹⁾ И отваряли му се тѣ, викали послѣ, а благоговѣяли сж злитѣ кърджалии прѣдъ сѣнката на кулата, не жаждували на помамливата грозотия да освѣтжтъ нѣкоя нощъ съ нейнитѣ пламъци широката земя...

Нехайно живѣялъ велможния властелинъ Дражи бей²⁾ укрепенъ въ непристъпната си кула и приятель на Индже, който и срѣдъ туй врѣме на безвѣрие и зло е пазилъ къмъ Дражи бея добрата память отъ минжалитѣ дни. Далечъ се носѣла славата на скрититѣ безчетни богатства въ Караевренската кула, но не привличала е тя ничия алчъ въ широката земя на горския царъ; по деветъ кази се носѣла мѣлвата за тайнитѣ на Дражибеевитѣ хареми, но висока и тъмна е била старинната кула за любопитнитѣ погледи; а безименни ашици далечъ сж отгласяли манега за хубость омайна, първа хубость на свѣта — звѣздата на широкитѣ чардаци на Караевренската кула, — за слънце невидѣлата щерка на чутния Дражи бей... но черноокитѣ пашовски синове изъ Стамбулъ само отъ далечъ въздишатъ по нея!

И връщатъ се шумно Кърджалиитѣ съ дарове изъ далечни краища; отварятъ имъ се куршумъ порти на кулата, — сердари рой посрѣщатъ добрѣдошлия гостъ, извеждатъ го на широки чардаци и възрадванийтъ домакинъ наглася веселие за прѣзъ дни и нощи.

¹⁾ По мѣстното прѣдание, Индже дълго е гостувалъ по бейски конаци изъ Странджа, прѣди да поведе самъ кърджалийска орда. Ездѣлъ лудъ конь и ходѣлъ самъ почитанъ, като делия, и безприврѣненъ жерачъ. ²⁾ Сажинското име по мѣстното прѣдание, на послѣдния владѣтель на Караевренската кула. В. В.

Ечи кулата, нѣми шетатъ безброй слуги; а тъмно е въ харемитѣ, пѣсни се не пѣятъ, зильове не дрънкатъ и въ нѣжнитѣ образи на нѣв деветъ земи отбранитѣ хубавелки играе безнадѣжния трепетъ отъ вълнение, като у осѣнения цвѣтець, що копнѣе за слънчева лъчъ. до катъ безсилно се повали надъ влажната прѣстъ. Въ потухналия погледъ на бездѣннитѣ очи заиграва искра отъ долѣтѣлия шумъ на прѣволното вѣнъ веселие отъ юначни мжже, распали се тая искра въ огънь за животъ—огънятъ на заробената младостъ, захвърления задъ рѣшетки животъ... И съ болно безсилне изврѣщатъ се тия погледи отъ случайно показалия се черъ образъ на ледѣния евнухъ.

Не линѣе само царицата въ просторната кула — тънкоснагата чудна хубостъ, слънце невидѣлата Мира, въ погледа съ немирни огънь на горска птица, въ гърди съ тайни кипѣжъ на майка-черкезкия;—не линѣе Мира, бащинската гордостъ на Дражи-бея! Немирно играятъ въгленнитѣ ѣ очи, нѣвга трепетенъ смѣхъ разкрива розовитѣ ѣ устни, тя ходи, спира при всѣка най-хубава и най-тѣжна робиня, гледа ги въ очи и, както птичка прѣпва крилѣ, кога да разлѣе пѣсенъ, тя кърше дивна снага, разлива се въ тихъ смѣхъ медѣнитѣ ѣ гласъ, прѣсича се отъ въздишка, обѣсва се тя на майчинитѣ прѣгрѣдки и залива се въ сълзи — чисти, като дѣтски и не дѣтски....

Тя знае чардака — безъ да е питала, тя го знае, — въ който се носи гърлести смѣхъ и говоръ; отлъчва тя най-гърмния отъ тѣхъ; той ѣ е познатъ, мощния гласъ, който усмирява далечнитѣ гори!—въ сънь, чуденъ сънь и отдавна още, обадилъ ѣ го инѣкъ нѣмния евнухъ. а просторната мѣлва приникнѣла е дебелитѣ стѣни на кулата. виѣкнѣла тамъ името на горския царъ — нѣкогишния тънковѣсъ Индже, съ свѣтлия погледъ делия, отъ който тя, дѣте още е бѣгала плахо въ тъмнитѣ хареми, треперѣла е въ майчинитѣ си прѣгрѣдки...

Въ нощенъ мракъ съ задавенъ джхъ отключва Мира врати слѣдъ врати, прѣлѣтва прѣзъ стаи и софи и като крилата фея обвисва на рашетка надъ широкия чардакъ.

А тамъ надъ мечки миндери старийтъ Дражи-беевъ глумецъ размива доволния домакинъ, размива и самия Индже, весели и неговата, и на малкото тукъ по първи кърджалии робини, облегнати сладно до нозѣтѣ на своитѣ господари.

Загорѣватъ очитѣ на Мира отъ гледката, пониса се въдъшката—стонъ отъ рѣшетачния прозорецъ, но не чува я никой.

А старийтъ глумецъ плѣщи, слива се гърлестия мѣжки смѣхъ съ глухия и плахъ на робинитѣ и лѣтѣтъ неосѣтно нощнитѣ часове.

И - унесенъ е Индже: пзчезва и слабата усмивка отъ лицето му, широкитѣ гърди едва се вълнуватъ, замира му ржката на засуканитѣ буйни вѣси и все по-пламва втрѣнчениитѣ му въ рѣшетъчния прозорецъ погледъ...

Мира тържествува, — лицето ѝ грѣе, тя му клима...

Образъ нѣкой, като отъ отдавашенъ сънь, се буди въ замъглената прѣдстава на Индже—свѣтло и плашливо дѣтско лице отъ едноврѣмешни забравени дни...

А все по се прилѣпя на рѣшетката чудната сѣнка, гледа и—дига снѣжнобѣла рѣка, испраща въздъшна цѣлувка...

Мигъ — онѣмѣва високия чардакъ: Инджовата мишца обѣсва надъ пропастьта случайно размѣлата се робиня, тя писва и отглася се пискътъ задъ рѣшетъчния прозорецъ...

Поразенъ е домакинътъ. Погледитѣ неволно се обръщатъ къмъ таинственния пискъ отъ позореца... И Индже нѣмъ, мъртво блѣденъ науща кулата и глухо послѣдва го ордата къмъ гжстата гора.

Растила се на ширъ по Османъ-баиръ*) Кърджалийскиитѣ станъ. Смутени сж сега чуждитѣ на всѣкакви грижи горци; съ загатка поглеждатъ тѣ къмъ тъмния шатъръ, гдѣ Индже бевмѣлвенъ се е унесълъ въ своята нова полуца. Расте неспокойствието между прѣданныитѣ на вожда си мѣже; пробужда се у тѣхъ едничкото високо чувство:—отборъ мѣже пристѣпватъ прѣдъ тъмния шатъръ и Индже слуша непривична рѣчь на обичъ и вѣрностъ. Поколебава се настрѣхналиитѣ му духъ прѣдъ тия, еднички въ мрака на живота протѣгнати нему рѣцѣ; той умеква; но чужди сж вече чувственнитѣ излияния нему; задушени сж нѣжнитѣ струни на сърдцето у прѣживѣлия мѣжъ; той нѣма силата дори прѣдъ себе и за себе да се унесе въ мечта, да се радва на новозакипѣлата въ гърдитѣ му небесна лѣчь — лѣчъта на любовь. Той е въ помрачение — обхванжлата го трѣскъва сладостъ се души, но не отъ

*) Гористъ хлъзъ до „Двойка“, съ лице къмъ селото Караевренъ. Сега се пада на самата турска граница и носи името на новопостроения тамъ манастиръ „Св. Петка.“

мисленна безнадѣжностъ, а защото тя сама е проникната отъ смѣтна боязнь, колебание — тя сама ту свѣтва, ту тъмнѣе, като послѣднитѣ искри на гаснѣющъ огънь. И непонятни, грозни думи може да каже той на вѣрнитѣ си маже: — дави го сѣнката на Караевренската кула! Да я оплѣнжтъ... всѣки ще намѣри какво да земе... И да освѣтжтъ Стамболъ съ пламѣцитѣ ѿ!

Това, за което той не намира думи нѣкому да обади; за което нѣма силата да гѣе и мечтае; което не знае, недоумѣва какъ да добие: това Индже ще постигне съ срѣдство, което най-малко може да прѣгѣва неговото вкоравѣло сърдце, най-малко да терзае съ недоумѣния, колебания неговитѣ упрѣмъ отъ суровостъ и озлобление духъ. Съ силата — меча, — съ чуждата или своя смъртъ!

Зора се сипва и надъ кулата черни врани се вижтъ, а прѣдъ желѣзнитѣ порти се озовава Инджовъ пратеникъ — носи грозната вѣстъ.

Дражи-бей не пита защо и по що, не дири мингло — добро и зло, — той не дири примирие; олученъ е на най-болно мѣсто гордия баща: — екъ и грѣмъ се дига въ кулата — приготвя се отчаянна защита, борба на смъртъ.

Ечи весело и Кърджалийскитѣ станъ — приготвя се и тамъ — планъ хитъръ за безмилостенъ сѣчъ и най-алченъ плѣнъ.

Никой не изговаря тайната причина на готвената кървава свада, но знае я всѣки и отъ двата лагера.

И послѣдни сердаръ въ кулата, който е чувалъ едната блага дума на Дражи-бея, който е само веднѣжъ виждалъ яшмака на тѣнкоснагата Мира, — се кълне да сложи глава за тѣхъ. — А млади кърджалии въ сѣнкитѣ на Османъ-баиръ тайно шепнатъ, сговорватъ се — луната отъ небо ще снематъ и пакъ ще се промѣкнатъ въ тъмнитѣ хареми на кулата и ще извлѣкжтъ непохитната хубава Мира — ще възрадватъ Индже...

И съ грѣмъ потръсва се Османъ-баиръ — настѣпватъ кърджалиитѣ, а слънцето залѣзва и кулата му испраща послѣдно сбогомъ...

Обшитѣ чѣрти на Инджова походъ и разбиване на Караевренската кула е прѣдадено отъ автора буквално по мѣстото прѣдание, види се, то му се е видѣло доволно романтично.

Въ тъмна нощ кулата се обрѣжава отъ подвижна и шумна барикада — безброй коля, съ закрѣпени по тѣхъ дикани, задъ които кърджалиитѣ, опасени отъ неприятелскитѣ куршуми, глухо пристѣпватъ. Достигатъ така стѣнитѣ на широкия дворъ, разбиватъ желѣзнитѣ порти и почва се отчаяна борба съ сердаритѣ, които, наддѣлени отъ кърджалийското множество, все по отстъпватъ въ кулата. Индже спокоенъ и грѣмогласенъ ръководи борбата. Защитниците на кулата въ послѣдно ожесточение поливатъ борцитѣ въ двора съ огънь, растопено олово и пѣсѣкъ, но все несполучватъ да затворѣтъ портитѣ на самата кула: — по отстъпалитѣ сердари смогватъ и группа млади кърджалии да се вмъкнатъ въ кулата и въ мракътъ се подѣма пѣкленъ сѣчь, който скоро се обкрѣжава отъ нечаянно избухналитѣ пламъци...

По чардаци и прозорци на кулата нищи всѣка неспособна на борба жива душа; между тѣхъ наврѣмени се мѣркатъ и настрѣхналитѣ образи на мъже — сердари и кърджалие: но грѣми вжтрѣ подътъ на кулата; пламъцитѣ прѣсичатъ всѣкакъвъ исходъ. Индже, обужасенъ прѣдъ бѣсената стихия, спира въ недоумѣние — махва ръка на ръководената борба и самъ тѣпо втурва се въ огъня. Кжсно е вече, непрѣодолимъ е той — отвличатъ го вѣрнитѣ мъже и той нѣмъ, блѣденъ, гледа пламъцитѣ, що все по се издигатъ, бучатъ, пилѣятъ далечъ димъ, надвѣсватъ се надъ него и, чини му се, въ тѣхъ се прѣвръща на пепель самото негово битие. Напосоконъ, той съ луда надѣжда се втурва да помага и самъ надосѣтитѣ се кърджалии — обтѣгатъ широки черги и поематъ въ тѣхъ всѣка, надвесена отъ високитѣ прозорци на кулата жива душа, що прѣдпочита кърджалиитѣ прѣдъ неминуемата смъртъ.

А борбата вжтрѣ въ кулата продължава съ бѣсно ожесточение; кърджалиитѣ, слѣдени отъ пламъцитѣ изъ доло, съ тѣпа яростъ прѣвзематъ стѣлба слѣдъ стѣлба. Напосоконъ отъ високъ чардакъ се пониса дрезгѣвъ гласъ:

— Ой те Индже, старъ побратимъ! Иалѣзъ на юначна дѣлба — прошка да се прощавамъ!

Това е стари Дражи-бей — съ ръка на бѣла брадѣ, въ дѣсница съ бойлийката пушка отъ младинитѣ.

Сепва се Индже и отвърща:

— Ей ме, беимъ, — харно думашъ? Мѣри добрѣ — даулучишъ!

Но въ мигъ на юначната дѣлба пламацитѣ вече достигатъ

широкия чардакъ; и въ него се втурватъ черни мъже съ плъчка въ рѣка—бѣлъ яшмакъ се вѣтрѣе... Зълъ се нахвърля Дражи-бей надъ тѣхъ, юначко се бие покрусения баща единъ срѣщу трима и въ трепетъ слѣди отъ доло Индже неравната борба...

...Пъкленъ димъ обгрѣща всичко, тресе се кулата и — отнискатъ далечъ вѣрнитѣ кърджалии безсилния Индже.

Па дни и нощи гори кулата, пламъцитѣ се отразяватъ по кубетата на Одринъ и Стамболъ и дълго освѣтляватъ пята на салове и гемии по рѣки и морета.

Най-неуловимо отъ авторова рѣкописъ е съдържанието на гжсто задрасканитѣ двѣ страници отъ романтичния епосъ. Колкото можихи да схванемъ. Индже блуждае, като въ нѣкакъвъ ужасенъ сънъ, въ който малкото урисни образи прѣзъ живота му се сливатъ, мъчатъ го, той се чувствува наврѣмени дори прѣстѣпникъ—спрѣмо тия образи и спрѣмо себе си. Ала напokonъ като да се заличва всичко, настѣпва безгранично помрачение, — не отчаянието, кога живота е непонисимъ и смъртъта поамлива, а она мракъ съ пустота въ гърдитѣ, когато гордия духъ гасне съ леденъ присмѣхъ къмъ животъ и къмъ самата неволна прищѣвка въ него — смъртъта...

Напokonъ, залутанъ въ горитѣ, срѣдъ твърдѣ тѣсенъ кръгъ отъ вѣрни мъже, Индже съвсѣмъ неочаквано, но не и не готовъ, се озовава прѣдъ своя послѣденъ часъ.

Описва се легендарната смъртъ на Индже. — Нехаенъ, той спира прѣдъ задрѣмалъ до дълга пушка младъ овчаръ и го присмива. Младежтъ кипнува, скача, обтѣга пушката и отговаря:

— Нито ми е пушката тежка, ей, Индже, ниго пѣкъ присмѣхи тѣрпѣ!

И просвирва куршумтъ... Индже, поваленъ, гледа ледѣно и заговорва—късъ и прѣсѣкванъ прѣдсмъртенъ монологъ: откъслечни спомени отъ паметни дни, двѣ-три сурови думи за живота, смисълъта на които е: живота е блѣнъ, — не отлагай да му се нарадвашъ! не отсѣпвай въ него сладкитѣ часове никому и за нищо!

Спокоенъ, съ опросителнитѣ къмъ убиеца си думи:

— Ти не ще оплачешъ своята младостъ, момче и—просто та отъ менъ живота!

Издѣхва Индже.

А. Т. С.

Хорография.

Писма изъ Ахж-челебийско.

XIV.

Половина часъ отъ споменѣтата мѣстность *Варадилъ* къмъ югозападна посока е селото *Чокманово*, расположено въ южната террасовидна площъ на бѣлото, което отдѣля сѣща Арда отъ лѣвия ѝ притокъ Черна-рѣка, казвана отъ турцитѣ *Кара-дере*. Отъ Устово до Чокманово разстоянието е 2 часа пѣтъ, отъ казалийското сѣдалище Пашмакѣ е 2 часа и половина, а отъ турско-българската граница — 5 до 6 часа.

Мѣстоположението на Чокманово не е нито стрѣмно, нито пѣкъ равно, както други села, а полянчесто. Едно малководно долче, което събира водитѣ си отъ Кралювъ каменъ и околността му, тече прѣвъ него и се втича въ Арда при Смилянъ. Обърнато къмъ него и съ прошарена околностъ отъ горички букове и дребни дъбове, съ добръ обработвани и почистени ниви и ливади, Чокманово по добръ изгледъ не пада по-долѣ отъ много други живописни села и селца тукъ. Прѣданието казва, че то е заселено отъ трима братя, които избѣгали съ добитѣцитѣ си тукъ по врѣме на потурчванието. Тѣ дълго врѣме защищавали вѣрата си упорито съ оржие въ рѣка и най-послѣ ги оставили свободни. Отъ епитета *чокъ имансязъ*, даденъ отъ турцитѣ на тѣзи братя, останяло и до днесъ да се казва селото *Чокманово*. Една голѣма частъ и отъ днешното българско население въ селото Чепеларе води потеклото си отъ Чокманово. И наистина, Чокманци и въ днешно врѣме се отличаватъ отъ другитѣ български села въ тая кааза за юнашкия си и независимъ характеръ и по буйността на нравитѣ си. Старинскитѣ си обичаи, да посрѣщатъ веселитѣ лѣтни празници, годежитѣ, свадбитѣ и хорѣта съ гърмежи, турската власть не е могла да унищожи и до днесъ. Момцитѣ играятъ и водятъ хорѣта съ оржие на кръста и съ голи ножове въ рѣка. И послѣдицитѣ отъ това сѣ доста чувствителни: не се минава лѣто, да нѣма нѣкоя кървава драма въ това село.

Чокманово брой около 250 къщи, всички български. Иматъ двѣ черкви, отъ които едната е съградена слѣдъ русско-

турската война отъ единъ набоженъ и състоятеленъ чокмански първенецъ. Училището имъ е едно, съ единъ учителъ и съ около 80 ученика, раздѣлени на четири отдѣления. До прѣди нѣколко години черковно-училищнитѣ работи въ това село не отивахъ толкова добрѣ. Нѣколко по-заможни селени водѣхъ постоянни крамоли съ сѣселенитѣ си, като се гърчеехъ, насѣсквани отъ скечански гърцки първенци, на които тѣ бѣхъ кехан — водѣхъ стадата имъ. Сега тѣзи кехан-първенци загубихъ положението си, първенството взехъ по-млади и по-събудени сили, които поведохъ общитѣ работи и сега това село стапи по-високо по общественното си положение отъ другитѣ като него тукъ села. Старитѣ крамоли изчезнахъ, грѣкоманството се изгуби и училището имъ се уреди.

И поминъчно Чокманово не е толкова азѣ, колкото другитѣ голѣми села. Селенитѣ се поминаватъ съ земледѣлие, скотовѣдство, абаджилѣкъ и дюлгерство. Абаджитѣ продаватъ сурова и шита стока исклучително въ Турция, въ край-морскитѣ градове и паланки и островитѣ на Архипелагъ. И скотовѣдството тукъ значително се крѣпи още, когато въ другитѣ села то съвършено отпадна. Причината на това е, че Чокманово е близо при богатитѣ лѣтни паши въ Улу-айла — вододѣлтъ между Арда и Мѣста — отдалеченъ отъ границата и, слѣдователно, избавенъ отъ тежитѣ митни барии и формалности, които толкова азѣ се отразихъ върху поминъчнитѣ условия на другитѣ близлежащи по границата и отъ двѣтѣ страни села. Но за това ний ще говоримъ другъ пжтъ по обстоятелствено. Дюлгеритѣ пжкъ упражняватъ занаята си повечето въ България.

Устройството на жилищата, носията, обичаитѣ — всичко е тождественно и въ Чокманово, както и въ цѣлата кааза. Една малка разлика въ произношението на дифтонгътъ *oa*, свойственъ на Родопския говоръ, има въ Чокманово: произнося се *o* съ твърдъ акцентъ, малко проточенъ и съвършено лишенъ отъ звукътъ *a*, слѣтъ съ него. Така напр. когато въ цѣлата страна произнасятъ *коаща*, *доарсу*, *воарба* и пр. Чокманци казватъ *коща*, *доарсу*, *ворба* и т. н.¹⁾

¹⁾ Вижъ Сборникъ за Народни умотворения, издава Министерството на Н. Просвѣщение, Сборникъ на Аг. Илиевъ и Родопски Старини I и II книги.

¹⁾ Вижъ Въл. история и Пятни бѣлѣжки въ Ср. гора и Родонитѣ на г. К. Иречека въ „Пер. Списание“ на Соф. кн. дръжество.

На около единъ часъ разстояние отъ Чокманово къмъ югъ е голѣмото помашко село Смилянъ, расположено въ коритото на самата Арда. Смилянъ е забѣлжителенъ не само, че прѣди половинъ вѣкъ е билъ сѣдалището на казалското управление и родно мѣсто на едноврѣмешни силни доребееве въ цѣлата страна, дори и сега, но и по старинното си историческо име, единчѣкъ паметникъ на старото славянско плѣме *Смоляни* въ широкитѣ и живописни Родопи, и епархия на сжщото име.

III.

Въ усойтѣ горски.

А. Т. Страшмировъ.

Срѣдъ полнощъ лазурна подъ дрѣмещи клони
Потокътъ дълбоки спрѣлъ тихи води,
В' безднитѣ се гледатъ безкрай небосклони
И кротко блѣщукатъ самотни звѣзди.

На взорѣтъ обаянъ тукъ новъ миръ прѣдстава,
И тихъ, безконеченъ и красенъ е той,
Пространства дълбоки небе увѣнчава,
Все тѣй безпрѣдѣлно срѣдъ дивенъ покой.

И този миръ страненъ въ тайно движенъе
Безспирно за нѣйдѣ прѣдъ нази лети,
Лети ненагледно и мило видѣнъе,
Тѣй както отлитатъ и наштѣ мечти.

Нощта ли полѣхне зефирна крилата,
Вълници незрими водитѣ бразджѣтъ,
Отминватъ високо звѣзди в' небесата
И нови се мѣркатъ тамъ долу на пѣтъ.

И буки гигантски безмълвно срѣдъ мрака
 Тъмнѣжтъ увиснжли тамъ в' глбини,
 Надничжтъ чудесни, потрѣпватъ прѣдъ зрака,
 Но пакъ неподвижни срѣдъ свѣтли вълни.

И все отминуватъ и бѣгатъ безднитѣ
 В' простори, гдѣ взорътъ прѣдѣли не знай,
 И чупжтъ се дивно, игражтъ лучитѣ,
 Заронени легко в' мечтателенъ край.

Звѣздица искокне, и блѣсъкъ неземнъ
 В' потокътъ дълбоки се мигомъ разлѣй,
 Сияжтъ водитѣ, грѣй сводътъ небесенъ,
 Мечта ненагледна душата люлѣй.

И чуй! самодиви що чудно прѣкрасни
 В' омаята нощна се кжпжтъ сега,
 Поплиснуватъ сладко с' нектаритѣ ясни
 И сипжтъ звѣздици по дивна снага.

Азъ гледамъ унесенъ самичъкъ в' тъмата
 Тозъ блѣнъ неизвѣданъ, тозъ пламенъ свѣщенъ,
 И лжчътъ вълшебенъ, играющъ в' бездната
 Обхваща с' крилѣ си чаровни и менъ.

И дълго откакъ затъмнѣно небето
 Огасва тамъ долу в' безднни води,
 Азъ гледамъ все още съсъ вѣсторгъ в' сърдцето
 Не гасне лжчата въвъ мойтѣ гърди.

Адвокатура за народа.

Подъ това заглавие прочетохми въ № 8 на новий руский вѣстникъ „Жизнь Юга“ една статия, написана отъ *И. Хмельницки*. Статията разгледва единъ въпросъ за устройството на една адвокатура за народа—за селското население въ Россия. Положението на руский селянинъ, както неговата сѣдба и история, сѣ въ много отношения сходни съ ония на нашия, и една статия, подобна на тая, заслужва вниманието и на нашето общество и на всички благомыслящи хора у насъ. Ний я прѣвеждами безъ всѣко измѣнение, отъ една страна, защото едва ли по хубавѣ би могло да се посочи нуждата отъ една адвокатура за народа и у насъ, а отъ друга—прѣдъ видѣ на това, че тая статия ще запознае нашия читателъ съ положението на този въпросъ въ Россия. Прѣвеждами я още съ едно искрено пожелание: да видимъ въ едно скоро врѣме нашитѣ юристи съединени наедно за едно такъво благоначиианне, отъ което и нашето бѣдно селско население има най-сѣщественна нужда.

Минѣхъ се 36 години отъ какъ селенитѣ се освободихъ отъ крѣпостната зависимостъ и отъ какъ имъ се дадохъ граждански и политически права на „свободни жители.“

Съ излѣзването си отъ крѣпостно състояние прѣдишниятъ робъ, сѣщество безвлично и безправно, лишено въ очитѣ на закона отъ всѣкакво значение и изведено отъ него до положението на частна собственостъ на помѣщика, до положението на вещь,—се прѣоборѣща на свободенъ гражданинъ, който разполага съ довольно солидна сума „писани“ права.

Общитѣ постановленя на гражданскитѣ закони за семейнитѣ права, по договоритѣ и задълженията, право на свободно занимаване съ търговия, промишленность и занаяти, равенство прѣдъ гражданскитѣ и наказателнитѣ сѣдѣ, право на участие въ земското самоуправление—и въ изпълнение длъжността на сѣдебни засѣдатели—всичкий тоя комплексъ отъ права, придобити отъ селската масса въ силата на освободителнитѣ актѣ изведнѣжъ я постави лице съ лице спрямо сложната и заплетена система отъ нови економически и юридически отношения, съзладени отъ реформитѣ на 60-тѣ години.

Усвояването тѣзи нови отношения и, изобщо, условията на коренно измѣнилий се строй на живота се прѣдставяше задавка, довольно трудна даже за привилегираниитѣ классове на населението, при всичко, че на помощъ на тая послѣдната се яви цѣлата система на срднѣното и висше образование, яви се богата журнална литература, която въ продължение на много години подготвяше русското общество къмъ великитѣ прѣобразования и която непрѣстанно продължаваше—и подирѣ осществлението на тѣзи реформи—да развива въ обществото стрѣмление къмъ непрѣкъснато съвършенствуване на прѣобразуванитѣ учреждения. Селското пѣкъ население, въс-

питано въ школата на крѣпостното право и на старий бюрократически режимъ, при това и всецѣло погълнато отъ грижитѣ за устройството на своето икономическо благосъстояние, излѣзе слабо да се ориентира срѣди новитѣ условия на общественний животъ. Нему не бѣхъ прѣдоставени и необходимитѣ за това срѣдства: просвѣщеніето на селската масса, несъстоятелността на което се подсказваше отъ самий животъ, срѣщнахъ на първо врѣме сериозни прѣчки, неотстранени и до сегашно врѣме; усилията на земствата въ тая посока се разбивахъ ту о недостатъка на материални срѣдства, ту о бюрократическитѣ прѣдубѣждения; популяризацията на научнитѣ знания въ селската масса и до сега си остава несбъдлива мечта, а литературата за народа едвамъ се заражда у насъ.

Между туй стрѣмленіето на народната масса къмъ свѣтлина, къмъ образование расте отъ день на день и настойчиво се проявява въ най-разнообразни форми. Това стрѣмление и тая настойчивость се израязаватъ толкова по-силно, колкото повече се усложнява живота на съврѣменното селско население и се измѣнява склада на неговитѣ икономически и битови отношения, тъй като наредѣ съ тоя процесъ и вслѣдствие на него въ масата се усилва съзнанието на своето безсиліе и неподготвенность къмъ разрѣшеніето на въпроси и задачи, издигани отъ индивидуалний и колективенъ животъ на селенитѣ. Това безсиліе се показва почти на всѣка крачка и ако на него не е обърнато до сега колко-годѣ сериозно внимание, това показва само, че нуждитѣ на нашего простолюдіе не намѣрватъ удовлетворение въ такъва мѣра, въ каквато сж намѣрватъ нуждитѣ на привилегираниитѣ слоеве на населеніето.

Кадѣто и да отидете слѣдъ селенина — въ най-близкото ли къмъ него селско общинско управление, въ селско-общинский сждѣ, въ селското събрание, въ земската управа, или въ по-отдалеченитѣ отъ него канцеларии на губернскитѣ присѣтственни мѣста, въ държавната или селска банка, срѣщнете ли го въ камаритѣ на земский началникъ, на мировий сдѣя или на общитѣ сдѣбни мѣста, гдѣто съ една дума, и да ви се случи да срѣщнете този „свободенъ жителъ“ да дѣйствува въ качеството си на „пълноправенъ“ гражданинъ — на всѣкъдѣ ще ви порази пълната безпощадность и неушѣлость, която докарва по нѣкога въ отчаяніе даже и лицата, които искрено желажтъ да му бждатъ полезни. Безъ да се говори за това, че рѣдко има селенинъ, който да е въ състояние да изложи на книга своитѣ искания и нужди, даже простото, избрано раяснение на тѣзи послѣднитѣ съ думи е задача за повечето селени почти недостижима. Това се обяснява, разбира се, не съ оная прѣсловута „глуность“ или „тжпость“ на селенина, за които така много обичатъ да се распространяватъ привърженницитѣ на системата на опеката, а съ дълбокото различіе между склада на мировъзрѣніята и правнитѣ понятия на селската масса и ония на тѣй нареченитѣ „командуващи“ класи. За да се споразумѣешъ съ единъ селенинъ, нужно е разбиране на тая проста истина, нужно е желаніе и, разбира се, ушѣние да се проникнешъ не само отъ интереситѣ, но и отъ гледи-

щето на селенина върху неговитѣ искания и нужди. Но тъй като съ тѣзи качества множеството съвсѣмъ се не отличава, то не е чудно, че селенинѣтъ и интеллигенцията се обясняватъ на разни язици и се разминаватъ, въ повечето случаи, безъ да се споразумѣжтъ и разбержтъ единъ другъ.

А пъкъ това взаимно въ повечето случаи неразбиране, на редъ съ други фактори, що опрѣдѣлятъ битовитѣ условия на селскій животъ, влияе по най-неблагоприятенъ начинъ върху правното и стопанствено положение на нисшитѣ слоеве отъ населението. Не вижги можешъ да се ограничишъ само съ добъръ съвѣтъ или подробно разяснение; често помощта за тъмнитѣ людѣ трѣбва да се прояви въ съставяне една сложна книга, въ непосредствено ходатайство или ходене въ това или онова учреждение, и най-послѣ въ цѣль редъ работи отъ публиченъ характеръ, каквото, напримѣръ, защита въ сѣда и др. т. Покрай съчувствието на привилегираниѣ слоеве на обществото, въ такива случаи се прѣдстави прѣдъ всичко необходимо да разполагашъ съ извѣстни материални срѣдства по нѣкога твърдѣ значителни, безъ които не можешъ ни да захванешъ работата, ни да намѣришъ за воденъето ѣ достатъчно компетентни и добросъвѣстни лица. Отъ практика е знаяно, че селскитѣ дѣла, особно по земитѣ, се прѣдставятъ изобщо много сложни и заплетени и за да може да ги разбере човѣкъ, трѣбва да има грижлива подготовка, а пъкъ самото запознаване съ дѣлата отъ подобенъ видъ въ всичкитѣ нѣхъ подробности изисква значително напръгане на сили и губене време. Едно жалко, сравнително, селско дѣло може да прѣдстави зарадъ заинтересуваната страна голѣма важность; между туй при липсуване на материални срѣдства у селенина — а това явление, за съжаление, е най-обикновенно — дѣлото не може да бѣде захванто или, като се захване, често се спира на първо време или се протака поради бесплодна канцеларска придирчивость и др. т. Такава орисница постига обикновенно сѣдебнитѣ дѣла на селенитѣ, но именно върху тѣзи дѣла най-хубаво може да се наблюдава безпомощността на нашия селски жител. Въ прѣкраснитѣ очерки на Боровиковски, носящи название „Отчетъ на единъ сѣдия.“ ний намѣрваме една заблѣжително вѣрна и рельефна характеристика на тѣзи тѣи нарѣчени „селски дѣла“ направени отъ ржката на единъ строгъ и буденъ ревнителъ на „сѣдийската съвѣсть.“

Като отблѣзвава съжпотията на гражданскій процессъ за селското население и пълната почти недостъпность за послѣдното на най-съжпитѣ блага на нашето сѣдопроизводство — гласность, устность и състязателность — почтенний авторъ заключава своитѣ разсѣждения така: устава на гражданското сѣдопроизводство е прѣсѣтнатъ за хора, които могатъ да испращатъ „адвокати“ или които иматъ срѣдства и свободно време да си избиратъ мѣстопрѣбивание“ въ града, гдѣто е сѣдѣтъ... За такива сѣдящи се тѣзи правила сж прѣкрасни. Но не за селенина сж написани тѣ. И той има право на такива сжщо хубави форми на сѣдопроизводството. Но най-хубавото

право нищо не струва, „ако нѣмашъ възможность да се възполау-вашъ отъ него.“¹⁾

Въ тия малко души се съдържа пълната селска безпомощностъ, „въ всичко, що се отнася до осществлението и защитата на своитѣ права на свободенъ жителъ.“ И не само въ областта на сѣдебнитѣ дѣла се забѣлзва това явление; въ такава степенъ испитва селенинтѣ всѣкакви затруднения и въ своитѣ сношения съ селската, градска и губернска администраци съ специални за него създадени учреждения по дѣлата за земитѣ, кредитнитѣ операции и др. т. Всѣки, който е макаръ повърхностно познатъ съ нашия кодексъ на зоконитѣ въ видъ на 16 тома отъ „свода“ съ безчисленитѣ къмъ него допълнения, доста хубаво знае, че (даже за привикналии юристѣ е мъчно да се ориентира въ този лабиринтъ.

А пъкъ въ този именно лабиринтъ отъ „права“ на свободни жители трѣбва да се оправя нашия селенинъ, безграмотенъ, бѣденъ, чуждъ на понятията и нравитѣ на тая срѣда, живота на която се регулира отъ норитѣ на „сводъ законовъ.“ Естествено е, че „свободата и пълноправността на селенина се прѣобръщатъ въ правдна фикция, а неговата юридическа безпомощность усилва още повече неугледността на неговото економическо положение.“

До послѣдньо врѣме у насъ почти нищо не е направено за да се облекчи на селското население възможността да намира и защитава своитѣ имотни права и интереси. За да се отстрани врѣдното влияние на „подземната адвокатура“ едно врѣме се прѣдлагаше да се създаде у насъ институтъ на специални повѣренници по селски дѣла. Тоя проектъ изникна въ края на четиредесетѣ години, но не срѣщна съчувствие.

Много повече е направено у насъ по частний починъ на младитѣ юристи. Консултантитѣ на заклетитѣ повѣренници и тѣхнитѣ помощници въ Москва, Петербургъ и Одесса, а послѣ, по тѣхний образецъ, организувалитѣ се въ много други градове при сѣдебнитѣ учреждения, първи подигнахъ въпроса за безплатна юридическа помощ на бѣднитѣ хора.

Сега наскоро въ консултантитѣ на московскитѣ помощници-адвокати е изработенъ единъ проектъ, който заслужава сериозно внимание и подражание. Прѣдполага се да се командируватъ ежемѣсечно въ околийскитѣ (уѣздни) градове, гдѣто ставатъ засѣданията на земско-началнишкитѣ събрания, нѣкои членове на консултанцията за да даватъ съвѣти и защитаватъ интереситѣ на най бѣдното население, което се стича въ тия градове въ врѣме на откритите сѣдебнитѣ сесии, при което всички патни равноски на членоветѣ на консултанцията ще се покриватъ чрезъ частни пожертвования. Тая мисль, несъмнѣнно ще посрѣщне поддръжка въ най-добрата частъ на руското общество и трѣбва да навика тѣй сѣщо подражание и въ много други мѣста, гдѣто съществуватъ консултации, подобни на московската. Но колкото и хубави и полезни да

¹⁾ Отчетъ съди, т. 3, стр. 34.

сж тия начинания, все пакъ тѣ не могатъ да удовлетворятъ широката потребностъ на масата отъ *най-близки* съвѣтници и защитници на нейнитѣ нужди и интереси. Консултацията на повѣренниците, практикуващи въ градоветѣ могатъ, безъ съмнѣние, да оказватъ значителна полза на мѣстното население, но все пакъ това сж учреждения частни, несвързани, така да се каже, чрезъ нераскъсвани връзки съ населението, не носящи, въ тоя смисълъ, постоянни, точно опредѣлени *обязанности*. При това още оказваната отъ консултантитѣ помощъ расчита на случайни молители и не е приравнена ни къмъ опредѣленъ районъ, ни къмъ опредѣленъ кръгъ отъ лица и интереси. А пъкъ юридическата помощъ на селското и изобщо на работническото население въ градоветѣ и селата трѣбва да бжде организирана така, че това население 1) да се счита въ правото си да се обръща къмъ това учреждение, създадено нарочно *за неговитѣ нужди*, и 2) щото самата помощъ, оказвана на населението, да носи характеръ не на *частна*, а на *обществена дѣятелностъ*, съ какъвто се отличава напр. дѣятелността на народнитѣ учители, околийскитѣ лѣкари и др. т.

Необходимостта отъ съществуване специални учреждения за консултация и изобщо за защита на правата и интереситѣ на селското население се обуслава, прѣди всичко отъ това, че *селското население се нуждае* отъ близка, напълно достъпна, а главно постоянна и всестранна помощъ на лицата, достатъчно компетентни за разрешеніе на всѣкаквъ видъ затруднения, що се срѣщатъ въ повседневний животъ на селенитѣ. Често единъ съвѣтъ даденъ о-връме, може да имѣе спасителенъ, когато при диреньето нуждитѣ наставления може да загуби време, а наедно съ него и всѣкъ шансъ за сполука. По нѣкога не е достатъчно да се напише просба или жалба, а нужно е да се прослѣдятъ всичкитѣ фази на тѣхното движение — пакъ необходимостъ отъ непрѣкъснната, систематическа помощъ, която може да се намѣри въ учреждение, що функционира постоянно, въ опредѣлено мѣсто и за специални цѣли.

Изразената отъ насъ мисль въ послѣдно време хванъ да си намира отзиви въ прѣдположенията на нѣкои земства за учреждение на юристконсулти и юридически консултации за народа. Така, Лохвицкото земско събрание е постановило да организува, като за опитъ, за една година юридическа консултация. Таквъ сжщо проектъ възникна и въ Клинското земство. Въ Вятското земско събрание е внесенъ проектъ за учреждаване въ всѣка околия длъжността земски юристъ, който да е длъженъ да дава съвѣти и упѣтвания на земскитѣ платци и да бжде тѣхенъ прѣдставителъ въ сѣдебнитѣ учреждения. Черниговската губернска земска управа е распратила на 15 околийски (уѣзди) земства записка „за устройството на сѣдебна защита и за селското население въ дѣлата за поемелна собственостъ,“ но края на този проектъ намъ още не ни е извѣстенъ. Въ Одесската консултация на помощниците на заклетитѣ повѣренници се е обръзала Тамбовската земска управа съ молба да ѝ се испрати единъ уставъ и отчетитѣ за дѣятелността на консултацията, прѣдъ видъ

на това, че и тая управа прѣдполага да учрѣди консултационно бюро за безплатно подаване на селското население съвѣти по сждебно и административни дѣла.

По такъв начинъ земството, както и трѣбваше да се очаква, първо се отзова на една отъ кореннитѣ нужди на селското население, но естествено е, че явяващия се на всѣка крачка недостигъ на материални срдѣства въ значителна степенъ е парализиралъ опититѣ на земството къмъ организуване на юридическа помощъ за народа. Колкото да сж скромни прѣдположенията на земствата по този прѣдметъ, все пакъ дори и поддържанъето на всѣка околия по единъ юристъ ще излѣзва на земствата доволно скъпо. А пъкъ организацията на юридическата помощъ въ такъва форма се прѣдставя не напълно достигаща своята цѣль. И наистина, що може направи единъ юристъ за цѣла околия? Ако той бжде длъженъ да изпълня всички функции, каквито се прѣдставятъ необходими въ неговото положение — т. е. да дава съвѣти, да пише прошения, да прави справки и да ходи лично по защита на дѣлата, то съ такъва гражданска задача той не може да излѣзе на глава; при това, не трѣбва да се забравятъ нѣкои особености на адвокатската дѣятелностъ, която рѣдко отличаватъ тая последната отъ другитѣ отрасли на публичната дѣятелностъ. Като вземе едно дѣло (сждебно) отъ едно лице, адвокатинтъ нѣма право вече не само да прѣминава на страната на своя противникъ, но дори и да му дава нѣкакви съвѣти по сжщото дѣло; а пъкъ ако на цѣла околия има само единъ юристъ, то случантъ на подобно сблъскване на интереситѣ ще бждатъ доволно чести и, слѣдователно, на земскитѣ юристъ често ще се случва да отказва своята помощъ на ония молители, що се обръщатъ къмъ него по-късно отъ своитѣ противници. Подобенъ единъ случай пъкъ напълно понятенъ за ония, що сж отъ малко-малко познати съ адвокатската етика, може да даде поводъ на селското население не-посвѣтено въ тия правила, да си ги истълкува по своему и въ смисълъ неблагоприятенъ за земскитѣ юристконсулти. Освѣнъ това, неопрѣдѣленостъта, така да се каже, на самия крѣгъ на дѣятелностъ на земскитѣ юристи може да доведе до крайно нежелателно обрѣнение на послѣднитѣ съ всѣкакви неоснователни молби и порѣчки, напълно съотвѣтни на истинскитѣ цѣли на зеьскитѣ консултации.

Всичкитѣ тия съображения е необходимо да се взематъ въ внимание при разрѣшение въпроса за организацията на юридическата помощъ за селското население. Прѣди всичко, тъй като ограниченостъта на земскитѣ срдѣства се явява най-серioзна спънка за надежната организация на дѣлото, то най-естествено въ този случай би било съдѣйствието на правителството. При едно съдѣйствие отъ страна на правителството, земствата би получили възможностъ да си организиратъ *коллегиални учреждения или бюра* за даване на населението *постоянна, систематическа и всестранна помощъ*. Каква трѣбва да е численостъта на подобна коллегия, да се опрѣдѣли разбира се, е доволно трудно; не ще съмнѣние, че членоветѣ, на консултацията трѣбва да бждатъ нѣколко, не по-малко отъ 3—5

лица за да може бюрото да функционира непрѣкъснато и отсъствие-то на нѣкои членове (при ходенъето имъ по дѣлата на консултация-та) да не прѣкъсва дѣятелността на това учреждение.

Послѣ, коллегиялнии съставъ гарантира по-голъма добросъвѣст-ностъ и цѣлностъ на съвѣтитѣ и упътванията, що консултантитѣ да-ватъ на населението, като прѣдоставя възможностъ на колективна разработка и обсъждане на разрѣшаванитѣ отъ тѣхъ въпроси. Освѣнъ това коллегиялното учреждение въ очитѣ на населението, ще се пол-зува, не ще ни дуна, съ по-голъми авторитетъ, отколкото отдѣл-ното лице.

За поддържане на този авторитетъ и изобщо за да се отнася населението съ пълно довѣрие къмъ консултанционнитѣ учреждения, необходимо е, както казахми по-горѣ, да се прѣдаде на функ-циитѣ на тия послѣднитѣ характеръ на *обществена дѣятелностъ*. Земскитѣ консултации трѣбва да бѣждатъ официално признати учреж-дения, задавкитѣ на които иматъ общедържавно значение. На консул-тантитѣ трѣбва да бѣде прѣдоставено право и възможностъ да осъще-ствяватъ тѣзи задавки безирѣпятствено, при което особено е же-лателно, штоо прѣдставителството и защитата на лицата, що се обръщатъ къмъ консултацията да не срѣщатъ формални стѣснения отъ страна на различнитѣ правителствени мѣста, гдѣто най-често консултантитѣ ще проявяватъ своята дѣятелностъ.

Ний, за жалость, нѣмами възможностъ да се спремъ подробно върху въпроситѣ за организацията на народнитѣ юридически консул-тации. Ний само исками да посочимъ ония условия, при наличность-та на които дѣятелността на подобни консултации ще излѣзе дѣй-ствително плодита и достигаща своята цѣль. Очевидно е, че само съ съединенитѣ усилія на земството и нравителството могатъ да бѣждатъ създадени подобни условия, а самитѣ земства не распола-гатъ съ достатѣчни за това срдства.

При всичко това, малкото още, ала твърдѣ сериозни опити на земството въ тая посока ще способствуватъ въ значителна стѣпень за да се равние по-нататѣкъ института на *адвокатура за народа*, а може би—и за да се постанови на широкитѣ начала на общо-дър-жавна дѣятелностъ.

Ил. С. Вобчевъ.

АНГЛИЙСКИТЪ ДЪРЖАВНИ ДЪЯТЕЛИ.

I.

Политическиятъ партии.

Политическата борба на партиитѣ е двигателя на всѣка конституционна машина. Безъ тѣзи борба нѣмаше да има и движение; колелетата и буритѣ бихъ се покрили съ ржда, общественнй животъ би се застоялъ и държавнй организъмъ би започналъ да се разлага. Ето защо политическиятъ партии съставляватъ плътъта и кръвта на парламентаризма и безъ него т. е. парламентаризма тѣ сж съвсѣмъ немислими. Въ неограничената монархия политически партии не могатъ да сществувать. Тамъ може да има направления, но *партии* нѣма, освѣнъ, може да има тайни, които нѣматъ нищо общо съ конституционнитѣ. Въ своето широко значение политическата партия за държавата е това, каквото сж Ариманъ и Ормуздъ за свѣта, каквото сж полюситѣ за магнитната стрѣлка. Това е наражение на *една страна*, добра или лоша, въ държавнй организъмъ.

Въ държавата, както въ всѣки индивидуумъ, боржатъ се двѣ противоположни начала, отъ които ту едното, ту другото ваена връхъ. Лицата, у които е взело връхъ едно начало, съединяватъ се въ едно и образувать една партия, другитѣ, които сж подпаднали подъ властѣта на противоположното начало, образувать друга партия. По такъвъ начинъ въ държавата, гдѣто вжтрѣшната съвѣсть на чедовѣка намира напълно и свободно изражение, могатъ да вврѣжатъ само двѣ политически партии, съответственно вложенитѣ у всѣкого отъ насъ двѣ начала: положителното или отрицателното. Колкото е по-свободенъ и пленъ живота на народа, толкова по-рѣзки бивать границитѣ между тѣзи двѣ партии. И обратно, тамъ, гдѣто народната съвѣсть е засѣвчена или гдѣто тя не напѣрва достатъчно свободно изражение, тамъ границитѣ между партиитѣ едва сж забѣлжени, па и самитѣ партии се явяватъ въ такъво множество, сѣкашъ, че освѣнъ доброто и злото, прогресса и регресса, сществувать въ свѣта още какви не други пѣтица и исходи. Въ Германия, напримѣръ, вий ще напѣрите около десетина партии. Отъ гдѣ произлазя това множество на партии? Нийа, която и да била държава може да трѣгне по другъ пѣтъ, ако не напѣрѣдъ или назадъ. Но ограничената свобода и националнитѣ страсти, безъ да се говори вече за невидими нарастващия по цѣла Европа новъ, но още смѣтенъ за насъ, редъ на живота — всичко това съвършено смая нѣмеца и той се е спусналъ на разни страни да търси спасението си. Това сжщото, даже въ още по-голѣша степенъ, се забѣлзва и въ Франция, гдѣто количеството на партиитѣ е още по-голѣмо, на брой около шестнадесетъ. Наистина, тукъ народътъ е съвършено свободенъ, но за това пѣкъ е по-силно обхважатъ отъ кипежа на новитѣ, още не достатъчно съзнати идеи и не по-малко отъ нѣмеца е ослѣпенъ отъ националнй въпросъ. Сега, въ противоположностъ на това, погледнете на Съверо-Американскитѣ Съединени Щати и Англия. И тамъ,

както по-нататък ще видимъ, се е започнало раздробяването на партиитъ и границитъ между послѣднитъ започнахъ да се различаватъ; но въ течение едва ли не на 250 години въ Англия съществуваха исклучително двѣ партии и толкова партии съществуваха въ течението на настоящий вѣкъ въ Шатитъ.

Впрочемъ, твърдѣ е възможно, че като говоримъ за множеството на партиитъ въ Германия и Франция, да смѣсваме партията съ групата. Първата, т. е. партията, е вѣковѣченъ принципъ, а втората т. е. групата, е времененъ въпросъ. Партията черпи своето битие изъ нѣдрата на човѣческата природа, а групата е явление вънкашно, прѣходяще. Или по-добрѣ ако щете, партията е лѣсъ, а групата—дървета, задъ които не може да се види лѣсътъ. За това групи може да има много, но партии само двѣ. И въ Германия и въ Франция ний може би задъ дърветата не виждами лѣсътъ, и нагъ, вслѣдствие на това ни се вижда, че тамъ има много партии. Въ всѣки случай, въ Англия тѣзи оптическа илзиама не съществува и начиная отъ Елисавета, а даже по-добрѣ опрѣдѣлено, отъ Карла I дори до настояще време, ний тамъ виждами само двѣ партии. Не единъ пътъ тѣзи партии сж измѣнявали своитѣ цѣли, програми и названия, но тѣхната същностъ е останала една и същата. Пуританитъ въ времето на Елисавета се въодушевляваха за борба съ привърженицитъ на епископството отъ същитѣ вътрѣшни побуждения, както и слѣдующитъ слѣдъ тѣхъ „кръглоглави“ въ борбата съ „кавалеритъ“, а по-послѣ вигитъ въ борбата съ торнитъ или сегашнитъ умирающи либерали съ отхождащитъ въ вѣчността консерватори. Новитъ времена донесоха съ себе си нови птици и нови пѣсни, но си останъ все същото стремление, същата борба, същото чевнение на духа: борбата на „кръглоглавитъ“ съ „кавалеритъ“ бѣше борба на прогресса съ регресса и тѣзи борба трае до днесъ и ще се продължава до вѣка. Рааликата е само тая, че въ онова време, прѣди 200 години борбата се е водила грубо и жестоко, а днесъ тя се върши спокойно и хуманно.

Даже вѣкон отъ названията на партиитъ показватъ характера на борбата въ старо време. Партиитъ не даваха сами на себе си названията, а ги получаваха отъ своитѣ противници. Тории сж се наричали нѣкога си скитничитъ и най-лошии классъ хора въ Ирландия и една отъ партиитъ така нарече своитѣ противници, които държеха страната на краля. Вторитъ, въ отговоръ, кръстиха своитѣ противници съ една шотландска неприлична дума, същиското значение на която, Впрочемъ, вече е изгубено. Отъ такъвъ родъ сж и названията на старитъ французски партии: фронди, гези, санкольоти и пр. Само съ нарастванието на политическото развитие, неприличнитъ и насмѣшливитъ прозвища ставатъ все по-рѣдки и по-рѣдки, и свъръменнитъ партии по цѣла Европа носятъ имена, повечето пакти, избрани отъ самитъ тѣхъ и въ всѣки случай характеризующи цѣльта, задачата или програмата за дѣйствиата на партията.

Па не само названията на партиитъ, а и самитъ парламентски избори значително изгубиха отъ своя прѣдшениъ и ожесточенъ характеръ. Времената, каквото ония, що описва Маколей въ своята

„история“ отдавна нечезнах. Въ 1680 г., напримѣръ, по думитѣ на историка, въ врѣме на избирателната борба „всѣко графство, всѣки градъ, всѣко семейство били въ вълнение. Учтивостъта и гостоприемството между съседитѣ се прѣкратили, най-тѣснитѣ връски на дружбата и роднинството се прѣкъснали. Даже ученицитѣ се раздѣлили на враждебни партии, и театритѣ гърѣбли отъ рева на противницитѣ.“

Днесъ подобно нѣщо нигдѣ не става. „Дѣйствиущитѣ лица.“ т. е. кандидатитѣ и тѣхнитѣ близки другари и помощници, днесъ се мѣчатъ какъ да е да влѣзатъ животъ въ своитѣ избирателни участъци, расхождатъ се съ кола по улицитѣ, залѣпнатъ и распрашатъ обявления, украсяватъ себе си, конетѣ си, кучетата си съ партийнитѣ цвѣтове, но обществото т. е. масата избиратели, съ удивително хладнокрѣвие, ако не съ съвършено равнодушие, гледа на тая борба. Може би, тукъ играе роля не само не узрѣлото политическо равниие, но и съзнанието за своята по-голяма безопасностъ сравнително съ далечното минало. Нѣкога и въ Англия, както днесъ още става въ България или Сърбия, парламентскитѣ избори сж имали значение за борящитѣ се партии на борба за лична свобода и даже за животъ. Партията, която е спечелвала въ изборитѣ е дохаждала на властъ, и е разорявала, изгонвала, затваряла въ тъмници и даже наказвала своитѣ противници. За щастие, това врѣме въ Англия отдавна е начезнало. Несполуката въ изборитѣ днесъ не влече подирѣ си личната гибель или разорение. Изгубилото меншинство може спокойно да вземе своите опозиционни скамейки и да очаква нови избори. И намѣсто умраза между едни и други, политическитѣ противници често завеждатъ най-приятелска и тѣсна дружба. Днескашнѣй, напримѣръ, лидеръ отъ палатата на общинитѣ, т. е. водителъ на консервативното болшинство, мистеръ Балфуръ е интименъ другаръ на Асквита, единъ отъ стълповетѣ на либералната партия, и не по-малко близъкъ приятелъ на Джона Морлея.

Политическитѣ партии въ Англия прѣстанахъ отъ да прѣдставляватъ себе си като воинствущи армии и изборитѣ прѣстанахъ да сж война. Избирателитѣ наистина, слѣдватъ подиръ своитѣ прѣводители както и по напредъ, като войници подиръ своитѣ началници, слѣпо се довървяватъ на чуждѣй умъ и чуждата съвѣсть, но съ исчезаването на прѣдидшии рискъ, исчезна и ентузиязма. Ентузиязма исчезна още и за това, че съ подобрѣнието на социалнитѣ отношения, съ усъвършенствуваннето на формитѣ въ английското общество, понятията за доброто и злото въ политиката станахъ доста истънчени и слабо влияятъ върху съвѣстьта на болшинството избиратели. Въ старо врѣме доброто се изобразявало, така да се рече, съ бѣла боя, а злото—съ чърна, а днесъ това сж нѣкакви си правителствени шарени стълбове. Въ врѣмето на Елисавета или Карла I-й, напримѣръ, поставили сж въпроса така; „да се душкатъ ли католицитѣ или не?“ И всѣки е могълъ да каже смѣло „да“ или „не.“ За фанатика-протестантинъ прѣслѣдванието на католицитѣ безспорно е било „добро“, а за католика пъкъ това непрѣменно е било „зло“, а добро за послѣдний е била смъртъта на протестантина. Този споръ между като-

лицитѣ и протестантитѣ въ Англия се продължава и въ настояще време, но, забѣлжете, въ каква тънка, мжно уловима форма. Виѣсто рѣшкии въпросъ за животъ и смъртъ, работата се отнася само за нѣкои държавни ассигновки за въ полза на частнитѣ църковни училища. Чловѣкъ трѣбва да притежава съ голѣмо знание всичкитѣ финансови подробности на въпроса и будна чувствителна, като живакъ, съвѣсть, за да може право да отговори на въпроса, на чия страна е правото.

Или пъкъ вземете въпроса за избирателната реформа. До издаването на билля за реформитѣ въ 1832 г. работата бѣше съвсѣмъ ясна: народътъ бѣше практически лишень отъ правителството, и въпросътъ бѣше поставень тѣй: справедливо ли е щото една мжапа богати ландлорди да бждатъ единствени управители въ страната? Кого би могълъ да затрудни този въпросъ? Рѣшително никого. Поддържателитѣ на неправдата отговаряхъ „да, справедливо е,“ а тѣзи, които се стрѣшехъ къмъ доброто, къмъ общото благо, отговаряхъ „не, не е справедливо.“ И ето че въпроса за прѣдставителството взе слѣдующата редакция: „не трѣбва ли да се постанови: единъ чловѣкъ да има право на единъ гласъ, виѣсто сегашний порядкъ, при когото всѣки може да пустне гласъ въ два и повече избирателни участъци, ако избирателя има собственостъ и заплати данѣкъ и тукъ и тамъ?“ Заповѣдайте сега и отговорете на този въпросъ по чиста съвѣсть и безъ дълги размишления. Невъзможно е никакъ, защото отъ една страна това е несъгласно съ принципитѣ на прѣдставителното управление, щото единъ чловѣкъ да се ползува съ повече избирателни права, отъ колкото другъ, па освѣнъ това и въ интереса на общественото благо всичкитѣ избиратели трѣбва да бждатъ равноправни, защото каквото и да е положението на чловѣка, той еднакво е заинтересуванъ въ доброто управление, както и всѣки единъ; но отъ друга страна, да се ограничи правото на единъ гласъ само за единъ участъкъ значи да се откаже прѣдставителството на общината, на мѣстността и да се има прѣдъ видъ само личността, което е противно на духа на английската конституция, и ако за това трѣбва тѣ съвършено да се уравнеятъ въ избирателнитѣ права, то трѣбва да се започне съ формулата „единъ гласъ — едно значение“ (one man — one value), а пъкъ сега, напр., случва се, че участъкъ, който има 15.000 избиратели испраща такова число хора въ парламента, както и участъка съ 3000 души избиратели и, слѣдователно, послѣднитѣ се ползуватъ съ петъ цѣти по-голѣмо влияние, отъ колкото първитѣ. За това, ако даже се допустне, че настоящий порядкъ е несправедливъ, то тѣзи несправедливостъ не може да има особенно значение, защото отъ 6,300,000 избиратели съ право на гласоподаване се ползуватъ само 50,000 души, па и отъ тѣхъ гласоподаватъ не по-вече отъ половината.

Накстина, освѣнъ приведенитѣ доводи за и противъ, има още и много други. Но въ всѣки случай, както виждате, това е доста сложенъ въпросъ, едва уловимъ за съвѣстѣта на обикновенно смъртнитѣ, а между това той е единъ отъ главнитѣ спорни пунктове между либералитѣ и консерваторитѣ. Първитѣ поставятъ въ программа-

та си: единъ човѣкъ — единъ гласъ (one man—one vote), а втори-тъ противопоставятъ: one man—one value.

Послѣ по въпроса за Ирландия тоже никакъ не можемъ да отговоримъ на него изведиждъ, па не само изведиждъ, но и подиръ нѣколко размишления: кой е правъ и кой кривъ. И въобще почти всичкитѣ политически въпроси, стоящи сега на реда си въ Англия, сж като полузагадки за умоветъ. Тѣзи два-три въпроса, които можеж да добиждъ отчетливъ отговоръ, като отцѣпването на черквата и унищожението палатата на лордоветъ, въ сщность сж отъ незначителна важность, щото рѣшеннето имъ въ тѣзи или онѣзи страна да распади страститѣ и да прѣдизвика въ изборитѣ голѣмъ ентузиазмъ. Палатата на лордоветъ всѣкога върши това, което ѝ заповѣдватъ да прави, а англиканската църква нѣма никакви права, съ които тя би могла да стѣсни чуждата съвѣсть. Тя има привилегии, но не монополъ.

Всичкитѣ тѣзи въпроси, както и много други, подигани въ врѣме на парламентскитѣ избори, съставляватъ наслѣдството на вѣковетъ. Въ една или друга форма тѣ сж се обсъждали въ Англия и сж занимавали умоветъ едва ли не и въ врѣмето на Ионна Безземний, но, както прибръжнитѣ скали отъ вѣчното биение на вълнитѣ, така и тѣ отъ постоянното и непрѣкъсвано стѣлновение на партиитѣ все повече и повече сж изгубвали своитѣ рѣвки прѣдѣли и остри върхове, сгривали сж се и сж се прѣвържили въ една забѣлжени пѣсѣчни зрънца. И насрѣща на тѣзи отживающи вѣка си въпроси, въ ѣглата на бждѣщето се подигатъ други, които, може би, отъ ново ще распалждъ чувствата, ще развълнуватъ кръвта, ще разбудждъ съвѣстѣта. Всѣки отъ насъ, съврѣменицитѣ на свѣршека на XIX-ѣ вѣкъ, смжтно чувствува приближаването на новий редъ на работитѣ, — чо какъвъ ще бжде този редъ? Въ какво ще се състом той? Новитѣ въпроси, които се явяватъ като негови прѣдвѣстници, за насъ сж още покрити съ димъ. Гдѣ трѣбва да се дири правдата: въ осемчасовий ли работнически день, установенъ отъ закона, въ кооперативното ли сдружаване, въ частнитѣ ли усилия на работническитѣ съюзи, въ национализацията на земята и ордията за производство или само на земятѣ, въ комуналното домакинство ли или въ крайний индивидуализмъ, граничащъ съ анархията? И като стои по срѣдата между старото и загинващето въ вѣчността, а отъ друга страна, между неформираното още ново, съврѣмениий англичанинъ още повече, отъ колкото по-напрѣдъ, вѣзлага всичкитѣ си упования върху прѣдводителитѣ си и всичкитѣ въпроси по този начинъ за него се свеждатъ къмъ единъ: „кого да прѣдпочете: Солсбери ли или Розберри?

Името, личността всѣкога сж играли важна роль въ изборитѣ и, слѣдователно, въ образоването на политическитѣ партии. На тълпата е нуженъ видимий символъ, а не отвлечената идея. Ако пѣкъ тѣзи идея при това е недостатъчно уловима, даже за просвѣтений умъ, то видимий символъ за нея става още повече необходимо. По неволя всичко се приема на вѣра и въ политиката се въдворява католичество и политическии вождъ се прѣвърща въ папа. Прочетете напр. слѣдующийтъ манифестъ, вземенъ отъ мене съвѣтъ

на sluка отъ повечето отъ 1300-та манифеста, издадени отъ парламентскитѣ кандидати за общитѣ избори прѣвъ 1895 година.

„Азъ поддържамъ спазването съюза между държавата и църквата, заявява кандидата, въ прѣдѣлитѣ, установени отъ съществуващитѣ днесъ закони, и желая пазението на най-пълната религиозна свобода за всичкитѣ секти. Азъ съчувствувамъ на благороднитѣ стрѣмления на Ирландския народъ, и макаръ никога да не мога да вотирамъ за „home rule“ въ този видъ, въ какъвто го е прѣдложило послѣдното правителство, азъ съмъ готовъ да се съглася на такова пълно и широко самоуправление за Ирландия, което да заинтересува населението въ мѣстнитѣ работи и да го изпълни съ гордостъ за участието, което то взема въ работитѣ на тѣзи свободни учреждения, които толко много сж направили за полза на развитието и достоинствата на английскитѣ общественъ животъ. Азъ съмъ съгласенъ да се издаде закона за осемчасовата дневна работа въ всичкитѣ оубни отрасли на труда, въ които сами работницитѣ пожелаатъ това. Азъ съмъ готовъ да вотирамъ за национализирането на железницитѣ, а така също за питейнитѣ реформи за въ полза на трезвенността, само ако съдържателитѣ на питейнитѣ заведения бждатъ както трѣбва възнаградени за затваряннето на тѣхната търговия. Като съмъ вѣренъ другаръ на работническитѣ съюзи (Trade Unions), въ същото врѣме казвамъ, че тѣмъ не трѣбва да се допуца да вършатъ насилие надъ оубни, които не искатъ да принадлежатъ на тѣхната (работническата) организация. Свободата на личността е най-вѣрната основа за създаването добри граждани.“

Както виждате, кандидатътъ поддържа запазването на църквата, но въ същото врѣме е и за пълната свобода и равенство на другитѣ секти; той не е противъ гладстоновскитѣ home rule, и е готовъ да прѣдостави на Ирландия най-широкото самоуправление, той е съгласенъ и съ осемчасовата работа, установена отъ закона, но изисква се за всѣки клонъ на труда съгласието на самитѣ работници; той допуска прѣкратяването на търговията съ алкохолнитѣ питиета, но се бои да оскърби питеепродавцитѣ; той е другаръ на работническитѣ организации, но не одобрява тѣхния способ на дѣйствие и въ видъ на апотева завършва своя манифестъ. като провъзгласява, свободата на личността за основа на гражданското възпитание. На всичко личи печата на нѣкаква двойственност и полумѣрка, но въ същото врѣме и най-развитата и цребнава съвѣсть нищо не може да разбере и да намѣри въ манифеста, което да може да се квалифицира съ „добро“ или „зло,“ съ „прогресъ“ или „реакция.“ Може да се съгласимъ или не съ кандидата, но може ли да се намѣри у него поне намекъ отъ желание да извърши каквато я да била обществена несправедливостъ? А, между това, този манифестъ е отъ кандидата на консервативната партия. И обикновениятѣ избирателъ, като послуша и двѣтъ страни, тѣмъ малко една отъ друга отличающа се, самъ най-добръ намѣрва никакъ да не влазя въ разискването на въпроситѣ по същество, а да подаде гласа си за оубни кандидати, които поддържа този или оубни вождъ. Солсберси е консерва-

торъ, Розберри—либералъ и, за това, ако избирателтъ по склада на ума си, по влѣчението на сърдцето си е консерваторъ, той подава гласа си за кандидатитѣ на Солсбери; ако ли пъкъ, напротивъ, избирателтъ е либералъ, то неговитѣ симпатии и неговия гласъ принадлежатъ на кандидатитѣ отъ страната на Розберри. Въ какво се състои консерватизма на единия и либерализма на другия, обикновенниятъ избирателъ не може ви обясни, па и да ви обясни това ви веднага ще заблѣжите, че той говори съ чуждъ языкъ, че той само повтаря думитѣ на своя вѣстникъ, или пъкъ чуенитѣ отъ него думи на митинга.

Консерватизмътъ или либерализмътъ на избирателя се явява не като слѣдствие на онѣвъ доводи, които той ви обяснява, а тѣ, доводитѣ, сж само резултати на неговия общъ умственъ складъ, на неговия темпераментъ. Той е роденъ или въ дѣтството си е възпитанъ като консерваторъ или като либералъ, и като не умѣ съзнателно да вникне въ програмитѣ и манифеститѣ на парламентскитѣ кандидати, придържа се о имената като о корвата за спасението. Въ политиката, както и въ религията, хората се придържатъ о имената и прѣклянатъ глава прѣдъ тѣхъ само за това, защото тѣ не сж достатъчно способни да различаватъ доброто отъ злото. До колко култътъ на имената въ английската политика прѣобладаватъ надъ сжщността на програмитѣ, може да се види отъ това, че множество кандидати въ своитѣ манифести се ограничаватъ само съ заявлението за своята привърженостъ къмъ единъ или другъ вождъ и съвсемъ замълчаватъ за въпроситѣ, стоящи на дневенъ редъ. Тѣй називаемитѣ „независими“ кандидати, т. е. лицата, които влазятъ съ самостоятелна программа, независима отъ каквато и да била сжществующа партия, вѣнватъ нѣкакъвъ шансъ за успѣхъ, при всичко, че тѣ може да сж и най-достоинитѣ хора. Да си дадешъ гласътъ за кандидатъ отъ независимитѣ, значи да направишъ това на свой страхъ и рискъ, когато въ сжщото врѣмеако поддържашъ кандидата, който се намира подъ крилцето — или нарече това подъ „знамето“ на Солсбери или Розберри значи да свалишъ отъ съвѣстѣта си всѣка отговорностъ и да я сложишъ върху вожда.

Но веднѣжъ името и личността на вожда щомъ, като прикрие съ себе си сжщността на работитѣ, то, разбира се, имената на партиитѣ губятъ своето по-напрѣжно значение, своята по-напрѣжна опредѣленность и характерность. И дѣйствително, въ врѣмето на послѣднитѣ избори имаше такова разнообразие въ названията на политическитѣ партии, както въ печата, така и въ избирателнитѣ манифести и рѣчи, щото по нѣкога даже се показваше, че работа клони къмъ съвършено нови организации. Торийска, консервативна, унионистско-консервативна, унионистска, либерално-унионистска, либерална, радикална, сепаратистска, имперска, национална, хомрудна, и пр. пр. —ето каква разнообразна бѣ терминологията на двѣ само политически партии. На колкото частици и да се прилѣпили о партията, избирателтъ много добрѣ ще ги разбере, стига само на чело да личи познатото име на прѣдводителя, този символъ на политическа справедливость въ очитѣ на избирателитѣ.

(Слѣдва).

Прѣвелъ отъ руски Н. Т. Поповъ.

Моралътъ на конкуренцията.

Отъ Ивъ Гюйо*)

I. Поставка на въпроса. — II. Характери на моралното задължение — III. Професионаленъ алтруизмъ. — IV. Солидарностъ на интереса. — V. Патронски алтруизмъ. — VI. Личенъ моралъ. — VII. Агентитъ на моралната безредица. — VIII. Заключение.

I. Поставка на въпроса.

Гдѣ да се наиде морална сила? Такъвъ е въпросътъ, който се чуе да поставятъ уплашени и смътени люде. Мнозина прибавятъ, че голѣмата сила е сломена; а пъкъ яплевци се показватъ готови да ги върватъ намѣсто да ги понитатъ: коя бѣ тая голѣма сила и що е тя свършила въ минилитѣ вѣкове.

Религията! отговарятъ ви едни. И коя? брахманството ли, християнството ли или ислямътъ? Коя отъ тѣхъ е прѣмахнула алинитѣ на челоувѣчеството? Въ историята на Европа има ли нѣкоя епоха по-пълна съ страхотии, отъ колкото е периодътъ на мистическия унасяния въ срѣднитѣ вѣкове? Може се каза, че въ всички врѣмена ако религиознитѣ войни сж били работи за вѣра, тѣ пакъ не сж произвели добродѣтелни дѣла.

Метафизиката ли? наши философи, повече или по малко еклетици, не бихъ толковъ приказвали за длъжностъ, ако би било понятнето ѝ очевидно. Тѣ сж само тълкували повелително категоричното нарѣчение на Канта, който самъ добродушно казва:

„Въ дѣянието никакъ не е възможно да се установи по опитъ и съ пълна увѣренностъ нито единичкъ случай, гдѣто правилото на нѣкое дѣйствиe, ако ще би и съобразно съ длъжността, да не е имало друга основа, освѣнъ морални начала и прѣдставката на длъжността... Всждѣ се срѣща само драгото азъ намѣсто строгото начало на длъжността¹⁾.“

Слѣдующето изречение на Бентама²⁾ приляга на повечето съчинения и разсждения върху морала, които гледами да излазятъ всѣки день:

„Който би рекълъ: то е тъй, както го казахъ, защото азъ го рекохъ, не би личилъ да е казалъ голѣмо нѣщо; но по областята на морала писани сж дебелѣ томове, на които авторитѣ отъ първа до послѣдня страница повтарятъ все това разсждение и нищо повече.“

Религиянтѣ плащатъ съ санкция ония, които не си вършатъ щото сж длъжни; тѣ общаватъ рай или адъ. А гдѣ е санкцията на метафизика?

Тя награди или тия наказания слѣдъ смъртъ свѣтътъ ги намира много слаби за да могатъ да уреджатъ или укротжатъ челоувѣ-

*) Ивъ Гюйо (Ives Guyot) е бивши министър на общественитѣ сгради во Франция, икономистъ и публицистъ. Вѣл. на Ред.

¹⁾ Metaphysique de la morale, pages 35, 36.

²⁾ Бентамъ, английския публицистъ (1748—1832).

ческитѣ страсти: наградитѣ се иѣркатѣ доста далечъ и иѣгляви, а наказанята могатъ да се откупуватъ съ толкова си сръдства, щото опитѣтъ доказва малкото имѣ сила.

Наиѣсто да се мисли, че моралната вилушка може да се кове съ празни души, лични немисли, авѣ настояватѣ, че тя е важна иѣсто въ нововръиенската цивилизация смалѣ не отѣ единѣ и половина вѣкъ. При това тя и работи всѣки день съ забѣлѣжителна сила колкото и да е неусѣтно. Тя има у себе това, което не го е имало у никоя метафизическа и религиозна сила,—една неумолна и прѣва санкция, която наказва всички, които искатъ да ѣ избѣгнатѣ. Тя има обьективна дѣйствителность. Тя извлича идентѣ изѣ факти, понягята изѣ актове; това иѣма да идеѣ да доказавани съ твърдѣние à priori (по прѣдварително заключение), а ще приведемѣ една поредица отѣ неотрицаеми опити.

II. Характери на моралното задѣлжение.

Занмамѣ отѣ Холбака¹⁾ опрѣдѣлението му на морала. „Моралѣ е познавание онова, което отѣ иѣмай-кждѣ трѣбва да вършатѣ или отѣ което да странитѣ разушни същества, които желажѣтъ да се упаважѣтъ честити и да живѣжѣтъ въ обществото.“

Четири елемента влазятъ въ състава на морала: наслѣдство, приука (навикѣ), умѣ и санкция.

Наслѣдството излазя изѣ приуки усвоени отѣ прѣжни поколѣния; послѣ иде личната приука, която излазя отѣ възпитанието, отѣ занятието, отѣ сръдата. Тя е силна; мнозина вършатѣ морално много добрѣ. Всѣки день ний вършимѣ морални работи, както вършимѣ работи отѣ учтивость. И ако иѣкой вашъ съсѣдъ ви смаже ногата подѣ ходилото си, вне машинално му искате пардонѣ. Моралѣтъ е ягко нагласенѣ, когато дѣлата, които прѣдписва, сѣ станали отражаеми дѣйствия, които вършимѣ несъзнателно. Па иѣма и по-опасно иѣщо: моралѣтъ е освѣтленѣ само когато можеѣ да разбирами мотивитѣ на тия дѣла и да ги оправдаемѣ като ги издирвами. Найсетнѣ ний не ли често се рушками о приуки, страсти, чувства и противоположни доводи, то за да бжде иѣкой моралѣ наистина повелително правило, потрѣбно е да има чиста, точна и бърза санкция.

Философитѣ: Сократѣ, Антистенѣ, Платонѣ, Аристотелѣ, Епиктетѣ, Епикурѣ мислѣхж, че иѣкоя наука си има цѣна само когато е полезна челоуѣку на нравственния животѣ; но тѣ никакъ не сж открили, и не можеж да открижѣтъ иѣкоя морална сила, която има качества, каквито сега опрѣдѣлимѣ. Тѣ се ограничихж въ иѣколко прѣдписания, които малко сж се иѣмѣнили прѣвъ разнитѣ цивилизации: *прави добро другиму, въздржай си страститѣ, почитай си родителитѣ, уважавай другитѣ.*

Това сж задѣлжения за общественно съхранение. Отѣ всички прѣдписания на правоучението най-мжно за паение се види първото: *«прави добро другиму.»*

¹⁾ Холбажѣ, философѣ материалистѣ (1723—1789). Вѣд. на Пр.

Самъ Кантъ ни казва, че най не вѣрва въ силата на своето повелително категорическо опрѣдѣленіе. Безъ съмнѣние приказва се за дѣла отъ прѣданностъ; но ако се приказва за тѣхъ, то е защото сж изключения. Има много хари людие, които „правятъ добро другиму“ за свое лично удоволствие, но като любители. Има дилетанти на добротворство и на челоувѣколюбие; но тѣ не сж ония, които могатъ да основатъ общъ мораль. Ето кой въпросъ поставяме азъ: има ли въ настоящитѣ цивилизации болшинство людие, на които вѣнчето е да правятъ добро другиму; които впрягатъ всичката си дѣятелностъ, живота си, силата си, ума си за тоя *алтруизмъ*¹⁾; за които тоя алтруизмъ е задължителенъ, защото е подплатенъ и придруженъ съ дѣйствителна санкция?

Докажи ли това, азъ ще имахъ право да река: ето моралната сила на нововрѣщенитѣ ни цивилизации!

III. Професионаленъ алтруизмъ.

У най-напрѣднитѣ въ движение цивилизации. Франция, Англия, Съединенитѣ-държави, голѣмото болшинство душъ е употрѣбено въ производителни занаятия: земедѣлци, занаятчии, банкери, търговци; въ тия занаятия разбирамъ и лѣкаритѣ, които произвеждатъ здравие, адвокатитѣ и други такива отъ съдебното вѣдомство, които произвеждатъ сигурностъ въ изпълнение на договори.

Производителтъ не произвежда за себе си, той произвежда за другитѣ. Отъ това негова първа длъжностъ е да трѣси не това, щото гали неговия вкусъ, неговитѣ фантазии и неговитѣ прищѣвки, а това, щото желятъ ония, до които се отнася и които желяе да придобие за купувачи. За това нему не трѣбва да го задължаватъ и каратъ съ насилие за да стане алтруистъ. Той нѣма потрѣба да си повтаря: „Моралното ти задължение ти заповѣдва да мислишь за другитѣ.“

Неговийтъ собственъ интересъ го задължава да мисли за това. Той може да печели само подъ условие да ги задоволява колкото се може повече. Той всѣки часъ се грижи за благосъстоянието имъ, и дори не иска отъ челоувѣчеството ни най-малка признателностъ за жжката, която си задава за него.

Напавагонъ, той нѣма да намѣри за лошо, че нѣкой конкурентъ се опитва да направи по-хубаво отъ него; и той ще се помъчи да го надмине по качество и по ефтиния за най-голѣма полза на всички незнайни, които иматъ потрѣба отъ произведението, което той работи зарадъ тѣхъ.

Неговото чувство обгръща цѣлото челоувѣчество. Той не се ограничава само да се труди да ползува съ произведенията си своитѣ съотечественици, той се мъчи да распраца стоката си по всички точки на земното кълбо на народи, на които даже името не знае и които съ тая разнѣна той повдига на едно стъпало въ цивилизацията.

¹⁾ *Алтруизмъ*, чувство противоположно на егоизмъ.

До индустриалеца, който отъ нѣмай-каждѣ е алтруистъ, се намира другъ алтруистъ, който работи само за други; то е търговецътъ. Той често подсъща индустриалеца за таково или онаково ново производство. Той търси по всички точки на свѣта гдѣ що желаятъ за да може да угоди и задоволи. Той даже не чака да му заявятъ желаніята си, а ги прѣдизвиква.

Морякъ, който трѣзва на пѣтъ въ мъгливо, бурно врѣме, който ношува по цѣли нощи върху моста на кораба, заливанъ отъ ледни прѣскотини отъ вълни, не пѣтува за свое удоволствие, а за да занесе на населенія, отдѣлени отъ моря, вѣща, каквито нѣком искать да продадять, а други желаятъ да купятъ, или да прѣнесе патници, които тѣхни удоволствия или тѣхни интереси карать да се мѣстятъ отъ едно мѣсто на друго по земята.

Нѣком работили и на мѣсто да потрѣбятъ всичко, щото печележъ, тѣ се лишавали, та спестили по нѣщо; спестеното тѣ не държатъ у дома си въ Харпагоновата касичка, а го занемать на нѣкой индустриалець, на нѣкой търговецъ, на корабостроителъ. Съ рискъ да изгубятъ спестеното повѣрять го на трети лица за да го употребятъ тѣ въ полза на други, като го прѣобразяватъ на производтелни инструменти и на произведения.

Всички тия търсятъ това, щото би могло най-добрѣ да угажда на други, за които тѣ работятъ и спѣстваятъ. Прѣносвачътъ по море всѣки день мждрува да уведрави на пѣтниците си повече сигурность и удобство. Капиталистътъ трѣси всѣки день срѣдства за да допусне на хора, които иматъ нужда отъ капитали, да ги добиютъ по най-износенъ начинъ. Търговецътъ трѣси какъ да скрои и нагласи, та да би могълъ да спечели нови купувачи, сир. да послужи на повече свѣтъ. Производителътъ трѣси да произвежда все по-ефтино и по-добро каквото да послужи на потрѣбитѣ на повече душъ въ по-добри условия.

Що вършатъ всички тия людие? Тѣ вършатъ алтруизмъ; и тѣхнийтъ алтруизмъ е задължителенъ. Тѣ не могатъ да живѣятъ инакъ освѣнъ да го практикуватъ съ постоянно усърдие. Ако нѣкой отъ тѣхъ за часъ забрави длъжността си, той изеднѣжъ ще пострада: защото до него има конкуренти, които по-проникнати отъ задълженията си, по-дѣятелни, не се распущать, а вземать прѣднина; и нехайникътъ трѣбва да пропадне, или да прави нови усилия отъ жертви и отъ прѣданость за да ги застигне и надвине. Но и повечето отъ тия конкуренти щятъ продължавать усилията си и всички тия нагласени усилия всѣкога иматъ за резултатъ облагата отъ купувачи.

Има едно нѣщо, което мнозина отъ тия, които сж се нагърбили на тая работа, не разбиратъ добрѣ. Гдѣто господарува икономическа свобода, тамъ производителътъ и търговецътъ всѣкога иматъ повече нужда отъ купувача, отъ колкото купувачътъ има отъ тѣхъ.

Купувачътъ може да иде у съсъда; производителътъ и търговецътъ трѣбва да употребятъ всички примамки за да го задържатъ у тѣхъ си. Купувачътъ може да се отрече отъ тая или оная покупка. Диогенъ би му доказалъ, че нищо не е необходимо; всѣкога мо-

же да се замѣстятъ най-потрѣбнитѣ въ живота нѣща съ други равно-цѣрни: кога нѣма пшеница, може да се ѣде оризъ, барабой, кестени, рожь; кога нѣма обувки, носятъ се налжии; облѣклото си чловѣкъ ще си закърпи, та ще го носи повече врѣме. Производителтъ и търговецтъ всѣкога сж длѣжни да си прокаратъ стоката, инакъ тѣ сж съсипани. Наемателя земледѣлецъ трѣбва да си продаде житото, което мжно се упазва, захваща мѣсто и е вложено на случайности, та да се слобие съ срѣдства, за да може да си заплати наема, данъка, да работи земята, да я ватори, посѣе и да се помине до нова жътва. Занаятчията трѣбва да продава, за да отплаща капиталата, който е взелъ, за да си уреди завода, за да плаща ливхитѣ на капиталата на заемодавцитѣ си, за да плаща въ срокъ щото дължи на ония, които му сж дали на вѣра първитѣ материи, за да заплаща всѣка седмица, или всѣки петнадесетъ дни на работницитѣ си; и най-голѣмата му грижа е все да има доста голѣми пазаръ за износъ, за да си поправи съчивата и да си поддържа работницитѣ.

По нѣкога индустриалецтъ ще работи на загуба, ще изѣде нѣщо отъ прѣжнитѣ си печалби, за да слѣдва да доставя на купувачитѣ си произведения на цѣна, по-долна отъ колкото му струватъ, и това ще прави за да не прѣобърне съчивата си на вехто желѣзо и за да си задържи работницитѣ и служащитѣ, които по нѣкога се броятъ съ хиляди, и които бихж се съсипали, ако той не сторѣше тия жъртви, отъ които тѣ се ползватъ едноврѣменно съ потребителитѣ.

Тоя индустриалецъ, когото сочатъ като свирѣпъ, тоя буржоа, когото сочатъ като егонистъ. съсрѣдоточва всички си грижи, слива всички комбинации въ едно, отъ една страна за да запази клиентитѣ си, отъ друга страна за да даде поминѣкъ на работницитѣ си. Нѣкое врѣме той жъртвува придобивката отъ прѣжии си трудове за тѣхно по-голѣмо удовлетворение. По нѣкога той отива дори да се опропасти, и кога климне къмъ края на живота си, той се напѣри, че си потрѣбилъ безполезно енергията, знанието, професионалитѣ си похвати и е по-сиромашъ отъ колкото билъ въ началото си.

IV. *Солидарностъ на интереситѣ.*

Имота на производителя е богатството на купувачитѣ му.

Ето какъ е работата.

Въ режими на икономическата свобода на всѣки производителъ понося да види да расте богатството на околнитѣ му: какъ би могълъ да бжде богатъ въ сиромашка срѣда? Напанагонъ това желанне трѣбва да се простира до цѣлото чловѣчество; защото днесъ икономическитѣ отношения обвиватъ земното кълбо съ тѣсна мрѣжа, и за добруването на нашитѣ антиподи въ Тасмания не малко се грижи Лондонскитѣ и Парижскитѣ фабрикантъ или търговецъ.

Такорѣчи нѣма людска душа, на която да се не случи да каже: Охъ! да бѣхъ богатъ!

Нѣма милионеръ, който да не е принуденъ да прави икономии

и който да може да отпусне края на всичките си прищъвки без страх да се опропасти.

Има само едно крайно малко мншество люде, пръснати по нъкои точки на земята, които могат да се считат като да могат да си задоволяват охолно нуждите. Отъ 1500 милиона жители, които нължат по земната повърхнина, едва нъколко десетина милиона имат храна колкото най-малко се изисква отъ физиологията, и за облъкло и за жилище това, щото се види необходимо на единъ малък парижски буржоа.

Даже въ Франция се намърватъ много милиони жители, които не се хранятъ съ хлѣбъ отъ чиста пшеница, достатъчно прѣсвѣта; за които чоранитѣ сж още луксозенъ прѣдметъ; ний имаи още съотечественици, които незнаятъ кърпа за въ пауза и които няматъ обуща.

Пръвинеж ли границата, ний намирани близо до насъ злочести Ирландци, Сицилийци, които бихъ умрѣли безъ слънцето, Испанци, които живѣятъ съ чаша вода, а знаемъ и страшниятъ гладъ, който прѣди двѣ години опустоши Россия. Англичитѣ смѣтатъ, че въ Индия около четиредесетъ милиона души се намърватъ въ всегдашно състояние на *жренье отъ гладъ* (старваця).

Ако всички клетници можехъ да бждатъ богати, тѣ щѣхъ да потърсятъ да си удовлетворятъ желанията; а желанията чловѣку няматъ друга граница освѣнъ въображението, и всѣко желание удовлетворено събужда други толкова по-буйни, колкото по-лесно ще е било осжществено първото.

Чловѣку никога не липсува желание да трѣби, а му липсува възможность да трѣби. Той може да купува нѣща безполезни, твърдѣ скъпи, които ще му бждатъ дори пакостливи; тамъ не е въпроса: нему все се иска да стане клиентъ на нъкои производители.

По това се разбира, че интересътъ на всички производители е да видятъ всѣкого да се обогатява; колкото по-богата е срѣдата, въ която ще могатъ да работятъ, и толкова повече ще могатъ си набра печали.

За народи напреднали въ икономическо движение идеалътъ е да бждатъ всички други народи толкова богати или по-богати отъ тѣхъ; защото тѣ тогава щѣхъ да бждатъ сериозни клиенти. Каква облага отъ да се произвежда, ако нѣма купувачи, които могатъ да купуватъ?

Отъ повече отъ три четвърти отъ вѣкъ протекциониститѣ не прѣстанатъ да надаватъ плачевенъ викъ: „Производството прѣзвобилва!“ То се е удвоило, утроило, учетворило отъ това врѣме; всички усилия на науката, на изобрѣтателния гений докаралъ увеличление на производството. А по-бѣдни ли сме отъ колкото тогава? Тяя Иеремиевци да ли бихъ желали да се повържатъ назадъ? Дали бихъ замѣнили своето удобство за бащиното си удобство? Дали бѣхъ дали земитѣ си, заводитѣ си, къщитѣ си за колкото струвахъ тогава? Когато купуватъ викатъ ли противъ ефтинията? Ниг-

дѣ не се намира прѣдѣло изобилие, всѣждѣ се намира скудость повече или по-малко распространена.

Но протекциониститѣ съ плахи очи, съ отчаяни размахи и съ прѣшипялъ гласъ реватъ: „Но всички други народи си нагаждатъ орждия за да си доставятъ сами щото имъ трѣбва. Трѣбва да се бранимъ отъ тѣхъ; и колкото повече отивамъ по-малко ще можемъ да имъ продаваме.“ Тѣ отиватъ дори да прѣдказватъ, както г. Меллинь, че „вжтрѣшниятъ пазаръ е послѣдниятъ изворъ, който ни остава“.

Навѣрно то ще бжде горво за нашитѣ индустриалци; защото Франция брой не повече отъ 38 милиона жители, а останялнитѣ свѣтъ брой около 1460 милиона. Нѣкои наши индустрии като индустрията за вълнени платове иматъ уреди сгодни и могатъ да доставятъ стока на населеня тройни на нашето.

Не само не бива да гледаме съ ужасъ на индустриалнитѣ на прѣдци у други народи, но трѣбва да ги гледаме на драго сърдце.

Протекциониститѣ едно врѣме поддържаха, че сж потрѣбни итинически такси за да се бранимъ срѣшу Англия. Тѣ я прѣдставиха като че „ще ни удави съ свои произведения“ и отъ това заключения, че тя щѣла да ни съсипе. На пукъ на злокобнитѣ имъ прокобоявания договоритѣ въ 1860 г. намалиха доста много итиническитѣ права, ако не ги прѣмахваха напълно. Не Англия ни е задавила съ произведенията си, а Франция е задавила Англия съ своитѣ: въ 1849 ние ѝ испратихме за 950 милиона произведения, когато тя ни испрати само за 503 милиона, и днесъ още Англия остава главна наша купувачка; а защо? защото е най-богатата.

Кои то гледатъ къмъ Америка, наклонни сж да жалятъ опова добро врѣме когато 600,000 или 700,000 червенокожи (туземци) живѣеха нещастно върху 7 милиона хектара, гдѣто сж прѣснати 62-та милиона жители на Съединенитѣ Държави. И защо? Защото Съединенитѣ Държави ни испрачатъ жито и месо. А пъкъ червенокожитѣ щѣха ли да ни купятъ за 54 милиона платове, копривени кордели и реси? За 12½ милиона вълнени платове, и ширити? За 9,600,000 фр. столарски и други нѣща парижски? За 8,878,000 фр. вино и за 6 милиона искусствени цвѣта и пр. всичко за 180 милиона франка? А гдѣ сж живописцитѣ отъ avenue de Villies, които жалятъ за онова добро врѣме когаго на Снукситѣ¹⁾ никакъ не идше на умъ да пращатъ въ Европа Чигаовски жамбони?

Протекциониститѣ реватъ и викатъ, че Янкитѣ отварятъ заводи, манифактури, че садятъ лозя, че тѣ „ще си доставятъ сами що имъ трѣбва.“ Но червенокожитѣ още по-добрѣ се задоволяваха съ своето. А пъкъ азъ гледамъ, че нашитѣ французи производители печелатъ отъ това, гдѣто Съединенитѣ Държави сж пълни съ купувачи, които имъ купуватъ искусствени цвѣта и други парижски нѣща. Не видж да сж загубили тѣ отъ това, гдѣто Ирокойцитѣ²⁾

¹⁾ Снукси, дивни племена въ С.-Америка.

²⁾ Ирокойци, общо име, съ което Европейцитѣ наричатъ 7 групи червенокожи, установени на Ю. И. отъ езера Ерие и Онтарио.

сж заиѣстени отъ Янки, които сж прѣдприемливи, промисленни и богати люде.

Но тия Янки ако купуватъ отъ насъ, тѣ ни и продаватъ. — Тѣй е наистина. Тѣ ни продадохъ въ 1894 г. за 160 милиона франка памукъ и вълна; но ако не обработвахъ тѣ памука, французскитѣ ступани на памучни прѣдачници, които сж толкова жѣдни да искатъ икономически такси, не бихъ могли да си натъкнемъ фабриктѣ и работницитѣ, които употрѣбаватъ, не бихъ искарвали полза отъ тая работа.

Сега гледаи да се продаватъ крѣпички за въ пазуха по 20 ст.; человекъ може си накупи ефтино ризи, чорапи, печети; дали благосъстоянието на французското население не е спечелило отъ „това нахлувание“ на памукъ? Та коя майка би смѣла да каже противното?

Съединенитѣ-Държави ако ни сж испратили памукъ, на който обработката въ Франция и най-побѣситѣлнитѣ протекционисти не искатъ да покровителствуватъ, тѣ ни сж испратили и жита и брашна за 62 милиона; въ 1892 г. испратихъ отъ тѣхъ за 234 милиона; защото имахми потрѣба отъ жита и брашна, защото жътвата ни бѣ недостатъчна за колкото ни трѣбоваше за прѣхрана, и защото качествата на нашенската пшеница не сж годни за направата на извѣстни брашна. Тѣ ни испратихъ и за 19,545,000 фр. петроль; но кой ще пожали за лоевата свѣщъ? Тѣ испратихъ за 19 милиона фр. всѣкаква лой, за 17 милиона тютюнъ на листа, за 13 милиона кафе, за 11 милиона мѣдъ, за 7 милиона сурови кожи; всичко дава сборъ отъ 371 милиона.

Доста е да сравнимъ натурата на произведенята, за да се убѣдимъ, че всѣки испраща другиму щото му трѣбва. Еднакви или безполезни нѣща не се размѣняватъ. Французитѣ намишляватъ да галатъ и развиватъ вкуса на американцитѣ; американцитѣ пъкъ ни испращатъ сурови материи, полезни на индустрията ни и на благосъстоянието ни.

Азъ не мож да гледамъ на тѣхъ като на злоторци, защото ни испращатъ пшеница. Едно отъ двѣтѣ, или французскитѣ производители не можтъ да извлекжтъ нѣкаква награда отъ тая култура инакъ, освѣнъ ако продаватъ по 25 фр. 100-тѣхъ килограма, както г. Меленъ и приятелитѣ му сж увѣрявали въ камарата на депутатитѣ, когато въ Лондонъ струватъ 11 фр.; тогава тѣ сж принудени да я зарѣжжтъ и да потрѣсжтъ друга нѣкоя; или пъкъ цифритѣ, които показаж, сж лѣжовни. Ако сж точни, то не би трѣбвало да е имало нито единъ хектаръ засѣтъ въ Франция въ 1895 г. защото съ митото 7 фр. при цѣна 18 фр. земледѣлецътъ би губилъ по 7 фр. на 100 килогр. и той щѣше да е безауменъ, ако идѣше да борави съ тая работа.

Слушалъ съмъ по нѣкога да казватъ съ ужасъ: „Съединенитѣ-Държави искарватъ вино въ Калифорния; ако насаджтъ лозя ний не ще можемъ вече да имъ продаваме вино, а тѣ ще дойджтъ да ни го продаватъ.“

Азъ не само не бихъ сподѣлялъ тоя ужасъ, а бихъ желалъ за

нашите винодѣлци щото Янки¹⁾ да се приучат да пиятъ вино, наместо ледена вода. То би поносило по добръ на тѣхния стомахъ; и на нашата търговия. Когато бждат се приучили да пиятъ всѣки денъ вино, тѣ не само че не ще могатъ бевъ него, но охолнитѣ ще искатъ да пиятъ добри вина: ще се научатъ да ги опитватъ на вкусъ, и понеже никоѣ другъ народъ не може да имъ принесе вина като нашитѣ бордоски и бургонски, то облагата отъ това ще бжде наша. Отъ насъ се иска да си държимъ високо почета на нашенскитѣ вина и да ги направимъ по-добри. Правината е интересъ отъ пръвъ редъ: ступанитѣ на лозя, които си продаватъ вината въ странство, знаатъ го добръ.

Безъ да се плаши отъ икономическитѣ нагрѣдци у други народи, проворливиятъ производител е длъженъ да се радва на всѣко създадено ново срѣдище за богатство. Той ще може да си има отъ него дѣлъ, а пакъ подѣленнето на нула е равно на нула.

Ако се боите отъ икономическия нагрѣдкъ, то защо сж тия походи за дирение неизслѣдени и необрани страни? Защо да ходимъ да безпокоимъ Африка въ нейната азия? Ако сте логиченъ посѣйте да обявите, че Коломбъ е злосторникъ!

V. Патронски алтруизмъ.

Ако отъ гледна точка на условията за развѣна икономическата цивилизация кара къмъ алтруизмъ, то сжщото е и откъмъ гледна точка на условията за работа.

Ако интересътъ на патрона,²⁾ на тоя, който употребява работници, е да има най-добри знайни съчива, то той може да искара отъ тѣхъ колкото се може най-много полза, само ако ги даде въ ржцѣтѣ на добри работници. Отъ това нему понася да си привърти работници, които да умѣятъ да си служатъ съ съчивата и на които може да се обляга.

За да ги задържи около себе индустриалецътъ прави жертви, отъ които най-тежката и най-малка на гледъ е да имъ дава работа тогава, когато не знае да ли ще има продажъ, и тогава, когато губи, да задържа надницитѣ имъ до колкото се може въ развѣръ както въ честити врѣмена.

Кой урежда надницата? Договорътъ на двѣтѣ страни. Който главява работници, той при опрѣдѣление на развѣра ѝ не ваема въ съображение само по каква цѣна би могълъ да си достави работата, а твърдѣ често прибавя при нея по нѣщо, каквото хората, които работятъ въ работилницата му, да бждатъ въ по-добри морални и материални условия. Интересътъ му, който е по-краснорѣчивъ отъ сантименталнитѣ декламации върху справедливата надница, поржча му алтруизмъ. Той знае че има интересъ да си задържи работницитѣ у себе, и да ги не остави да бѣгатъ у негови възможни конкуренти;

¹⁾ Янки, промислено име, съ което англичанитѣ наричатъ жителитѣ на Сѣдиненитѣ-Държави.

²⁾ Патронъ, ступанинъ на индустриално или търговско заведение.

това е причината да се установяват при повечето голѣми индустриални уредби, които не само не сж въздворили общественния миръ, както се надѣвах установителитѣ имъ, но извикватъ тѣй често спречквания, кризи и утровни омрази.

Въ 1891 г. азъ казахъ въ камарата на депутатитѣ, по случай на стачката при Па-де-Кале и Нордъ, че ако тия, които разработватъ рудницитѣ бѣхж криви, „то бѣ отъ твърдѣ много челоувѣколюбие.“ Тѣ такъво понятие имахъ за длъжноститѣ си, щото го прѣкачихъ и прѣкарахъ мѣрата; тѣ бѣхж забравили, че договорътъ за работа трѣбва да оставя всѣкому независимостта му, щомъ се върши взаимната услуга; че той трѣбва строго да отдѣля челоувѣка отъ вещта; че той трѣбва да е реаленъ, а не личенъ. Разработватитѣ на рудницитѣ бѣхж поискали да упражнятъ върху работницитѣ си твърдѣ бащинско и покровителско влияние. Въпрѣки придобития опитъ, повечето голѣми индустриалци не сж се отрели отъ тия практики; колкото имами и да имъ сж доварали тѣхнитѣ алтруистически усилия, повечето постоанствоважъ на тѣхъ. Тѣ ще да сж желали да видятъ около си цѣль свѣтъ да добрува; тѣ ще да сж желали да видятъ всички домакинства равни, всички людие въздържни, всички жени икономки, всички лица засѣвни.

Въ благосостоянието и добродѣтелта на срѣдата, която е около тѣхъ. тѣ намиратъ толкова си гаранции за сигурность и добруване. И тукъ икономическиятъ интересъ дразни къмъ алтруизмъ.

Добродушниятъ индустриалець като поднася морални и материални облаги, пробира си производители за своя полза; защото най-добритѣ служащи и работници ще иматъ за идеалъ да влѣжатъ въ неговата къща и тамъ да остоятъ.

И длъжността на работника надничаръ се сговаря съ интереса му. И копачътъ както и живописецътъ, златарътъ, столарътъ и пр. залѣгатъ да работятъ колкото се може по-добрѣ. Тѣ усѣщатъ, че стойността имъ зависи отъ почета имъ за професионалния моралъ. Който си стои на думата, който иработва работата си редовно, който прави всичко, що е длъженъ да направи, той повече струва отъ нехайния, нередовния и отъ хитреца. Първиятъ къмъ втория иде както търговеца, който си плаша на срокъ, къмъ овогова, който оставя да му протестираатъ полицитѣ, или не дава уговореното качество.

VI. Личенъ моралъ.

Ако съмъ доказалъ, че икономическата конкуренция е най-дѣйствиелниятъ агентъ за развиванне алтруизма, то за моралната ѣ стойность не остая вече съмнѣние: защото никой не ще да се прише за да оборва дѣйствителността ѣ откъмъ гледна точка на личния моралъ, който за всѣкиго е да дава на вроденитѣ си качества колкото се може най голѣмо развитие.

Въ старо врѣме, въ срѣднитѣ вѣкове, дори до вчера, войната бѣше най-високото изражение на конкуренцията; и като такъво тя е отвѣдила чудесни людие, ставяла е цивилизаторка, на и варварщи-

ната ѝ е произвела най-чудни добродѣтели : героизмъ, жъртуване челоуѣка на длъжността му, прѣданностъ на всѣкото кълъ войската и отечеството. Тя бѣ моралната сила на шеченалитѣ велики цивилизации. Тя е осиятила атинската цивилизация въ Саламинъ, и тя ни е подчинила на римското влияние.

До XIX-я вѣкъ войната бѣше голѣмивѣтъ инструментъ за придобивка. Най-пъргавитѣ принуждавахъ най-слабитѣ да имъ даватъ произведеннията отъ труда си. Въ Римъ данъкътъ бѣ обирание побѣдения народъ отъ побѣдителя народъ. Завоевание и владѣние : то бѣ цѣльта та силнитѣ.

Ако отмахнемъ нѣкои вѣнкашности, които съ буйнитѣ и мѣтнитѣ си шарове криежтъ основата на нѣщата, то лесно се открива че — подкачи отъ физиократитѣ и отъ Адамъ Смитъ, отъ Арквайтъ (Arkwright) и Уатъ (Watt), отъ Ла-воазие и Волта, отъ Американската конституция отъ 1787 и отъ проглашеннето на челоуѣкскитѣ права въ 1789. — цивилизацията не се обляга вече върху завоевание и обиръ на побѣденитѣ отъ побѣдителитѣ. Най-великиятъ завоевателъ, когото историята знае, Наполеонъ, можа да умножи побѣдитѣ ; но безъ да основе нищо, той остави земята си затворена въ граници по-тѣсни отъ границитѣ, въ които се напращае въ 1789 г., а пакъ 5,700,000 конски парни сили, употребени въ Франция прѣседнижъ ѝ население отъ 120 милиона работници, и неуморими, и послушни.

На днешно врѣме голѣмитѣ инструменти за придобивка сж : изобрѣтението, което туря на наша служба невнайни и неуползотворени до сега сили, производството, което се искарва отъ него, развѣната, която е слѣдствие отъ него и се обляга върху взаимни услуги, на които стойността е свободно опрѣдѣлена отъ всѣки заинтересовамъ. Такива сж началата на цивилизацията отъ производство и отъ развѣна, — цивилизация, която се стрѣми да замѣсти повече и повече войската цивилизация.

Въ воинската цивилизация чужденецътъ е неприятель ; той е богатъ, азъ го обирамъ. Намѣсто придобивката съ насилне икономическата цивилизация туря развѣната по убѣждение. Отъ вчерашния ми неприятель тя ми прави клиентъ и съ това винсвижкъ на моя имотъ, ако умѣж да му бѣдж полевенъ. Принуждението върху едноврѣмешни подчиненъ и тиранията на по-силния сж замѣстени съ доброводно съгласие. А научната и индустриалната цивилизация е основана върху конкуренция, и конкуренцията у тѣхъ е толкова жива, изисква толкова напругания, пъргавина, колкото и въ воинската цивилизация. Изобрѣтателъ, индустриалець, търговецъ длъжни сж да иматъ сжщитѣ доблести, каквито воевателтъ : дѣятелностъ, енергия, постоянство, благоразумие за да избѣгнатъ отъ опасности, и куражъ за да ги оборжтъ. Отъ това има ли индустриалець, търговецъ, банкьеръ, който въ сжществуваннето си да не е билъ принуденъ да взема героически рѣшения? Еди кой си индустриалець гледа, вжтрѣ въ три години, цифрата на работитѣ му намалѣла съ двѣ трети, що ще прави? Трѣбва да си прожѣни сѣчивата, операциитѣ,

всички си придобити прируки, ако ли не, той ще свърши. Той се прѣжалва да захвърли всичко придобито и бъдещето си въ невѣстността. Другъ тамъ жъртува миналото си за да осъществи нѣкое изобрѣтение. Нѣкой си търговецъ заненаданъ отъ обстоятелства, които не можеше да прѣдвиди, отъ колебания често причинявани отъ вѣншателство на държавата въ икономическитѣ отношения, той трѣбвало да ги прѣдолѣе. Когато настане нѣкоя индустриална или търговска криза, първи банкнеритѣ сж, които прѣнасятъ удара, и тѣ могатъ уцѣлѣ само съ похватъ и дървостъ. Въ часове на опасностъ гледаи ги много пъти да се сдружаватъ въ юначеска солидарностъ. Въ 1745, въ 1792, въ 1811, банкнеритѣ и търговцитѣ въ Лондонъ дадохъ въ такъвъ случай похвални примѣри. Въ 1889 ние видѣхмъ въ Франция кредитни къщи да дойдатъ на помощъ на Comptoir d'escompte, и въ 1891, на помощъ на Société des Dépôts et comptes courants. Тамъ всѣки въ духъ на солидарностъ се прѣжалъ на загуба повече или по-малко голѣма. Тая прѣданностъ ако не гърми и не блѣщи като воинскитѣ героизмъ, тя пакъ е отъ сжщо естество, и, които даватъ примѣръ за нея, сж храбри както войника, който за да спаси останжлото отъ армията, брани си поста дори до смъртъ. Нананагонъ икономическата цивилизация развива нѣколко специални доблести: духъ на редъ, почитание къмъ задълженията, нужда да си ограничавами общанията споредъ силитѣ си, а тия доблести образуватъ, гдѣто тя господарува, сериозни ижъе и сигурни отношения.

VII. Агентитѣ на моралната безредица.

Отъ гдѣ иде настоящата морална безредица?

Най-напрѣдъ пръвъ въпросъ: вѣрвате ли да е тя днесъ по-голѣма отъ колкото въ врѣме на империята? Вѣрвате ли да е по-голѣма отъ колкото въ врѣме на Луи-Филиппъ и на реставрацията, отъ колкото на другия денъ или въ прѣдвечернето на 18 Брюмеръ. отъ колкото въ врѣме на Террора или въ прѣдвечернето, когато бѣхъ свикани генералнитѣ штати (Etats Généreux)? Вѣрвате ли да е по-голѣма отъ колкото въ врѣме на Лудовика XV, тогава, когато горѣхъ Chevalier de la Bagge¹⁾, когато Малербъ (Malesherbes)²⁾ покровителствуваше Енциклопедията? Вѣрвате ли тая безредица, да е по-голѣма отъ колкото въ врѣме на Лудовика XIV, въ врѣме когато отиѣнихъ Нантския Едиктъ? отъ колкото въ XVI вѣкъ, въ войнитѣ за вѣра? отъ колкото въ XV вѣкъ?... Азъ бихъ могълъ да се възкача безкрайно и по-нататкъ. Разликата е само, че моралната безредица тѣмъ се не видѣше, а намъ се види; то е доказателство на нашето прѣвъсходство. И наистина, на тоя часъ съществува морална безредица, която произлазя отъ това, че научната, производствената и развѣнната цивилизация, или съ една дума икономическата цивили-

¹⁾ Chevalier de la Bagge, французски дворянинъ, обвиненъ, че потрошилъ едно распятие, биде погубенъ (1746--1766).

²⁾ Malesherbes, министръ на Лудовика XVI, погубенъ на Ешафотъ (1721--1794).

зация и чино се приспособява на старитѣ форми на калугерската и воинската цивилизации.

Ние сме подѣ господството на интелектуални прѣвемници. Тѣ сами, които, окайватъ поклонницѣ на Lourdes ¹⁾, правятъ си нови кумири, които наричатъ Държава, Общество, — съ начална буква О; тѣ придаватъ на тия същества сила да творятъ щастие, богатство, да вършатъ чудеса, и слѣдватъ Иринеицитѣ ²⁾, които имъ показватъ рая.

Въ срѣднитѣ вѣкове около всѣки манастиръ и около всѣка съборна църква се навъртахъ съ хиляди просеци, които просѣвхъ милостивята като вѣкое право. Тѣхъ ги и сега има. Мнозина сж студени и индустриалци милионери, едни прѣвъ други по-повелителни и ванскателни. Тѣ си подлагатъ блюдото прѣдъ Държавата и викатъ: покровителствувайте ни! и за да бждатъ по-сигурни, че нѣма да имъ откажатъ, мнозина, като депутати и сенатори, пуцатъ въ урната бюлетена, който има да опрѣдѣли величината на милостивята, която искатъ.

Въ стария режимъ правото за работение било присвоено отъ корпорации (еснафи), които по-малко се грижили да работятъ, отъ колкото да прѣчатъ на други да работятъ. Протекциониститѣ и социалиститѣ се опитватъ да ги въстановятъ.

Феодалната цивилизация бѣше основана върху смѣшение на собствеността и на суверенитета. Тя бѣ установила частно правосъдие. Протекциониститѣ и социалиститѣ смѣтатъ, че Държавата трѣбва да се нагърби не на публични услуги, та да пази общи и неотдѣлни интереси, а на частни услуги; и всяквата имъ политика е да искатъ отъ държавата да взема отъ едни и да дава на други.

Готовановци, тѣ все блѣнуватъ че ги прѣслѣдватъ. Постоянно прѣдричатъ, че Франция щѣла да се опропасти отъ нахлувание на Английски каменни въглища и желѣза, на Неаполски и Севилски жита, намислени отъ г. Тиеръ, на Одески, Американски и Индийски жита, на вълна и риба отъ Австралия, на свиние отъ Чикаго, на говеда отъ Лаплата, на пашкули отъ Япония, на вина отъ Испания и Италия; и споредъ тѣхъ Франция щѣше да е била опропастана прѣди половина вѣкъ. Всѣки отъ тѣхъ би желалъ да се уедини отъ другия свѣтъ. Промишленницитѣ на памучни платове въ департамента La Seône inférieure желали бихъ да се отвожатъ отъ промишленницитѣ на памучни платове отъ департамента на Вовжитѣ.

Ужъ противници на блѣновецѣ за прѣслѣдвания тѣ естествено страдатъ отъ прѣслѣдователско блѣнувание. Тѣ проглашаватъ за прѣдатель на отечеството, за продаденъ на Питта и Кобурга ³⁾ всѣки който внесе въ Франция човалъ кафе или кутия чай, защото съ това помагалъ да се продаватъ вината на загуба. Тѣ на драго сърдце

¹⁾ Мѣсто за поклонение въ департамента Hautes Pyrennės.

²⁾ Иринеици, послѣдователи на Иринея, лионски епископъ и маченикъ въ 202 г. (Вѣл. на прѣв.).

³⁾ Питтъ и Кобургъ, нарѣчение, което означава противници на свободни идеи.

бихъ обѣсили всѣки ступанинъ на корабъ (арматоръ), който на кораба си носи нѣкоя чуждестранна стока. Тѣ искатъ потребителитѣ да имъ бждатъ роби, подчинени съ законъ, и правителството да е на тѣхна воля, за да могатъ да стискатъ и цѣдятъ лесно подъ зашитата на итнически права.

Тѣ дразнятъ и ежатъ егоманиитѣ едни срѣщу други; граждани отъ разни категории турятъ едни срѣщу други. Г. Мелинъ бѣди посредника и не е прѣстанялъ отъ да сочи търговеца за омира и прѣврвение на производителитѣ, като повтаря, че търговецътъ имъ купувалъ стоката много ефтино, и на потребителитѣ като повтаря, че той имъ продавалъ много скъпо.

Намѣсто да се грижатъ да работятъ, тѣ се грижатъ да прѣчатъ на другитѣ да работятъ. Всичката имъ грижа е: да си браиятъ позициитѣ противъ напрѣдъцитѣ отъ вѣнъ. Тѣй тѣ се приучватъ на недоверие и на омира и турятъ подкваса на война между народитѣ, подкваса на социална война между отдѣлни лица.

И пакъ сега никой министръ не би смѣялъ да каже, като лордъ Шафтесбурн¹⁾ въ 1672: „врвие е да обявимъ война на Холандия, за да си оправимъ търговията.“ като лордъ Хардвикъ (Hardwick) въ 1743: „трѣбва да съсипемъ търговията на Франция, за да си отворимъ пазари по континента.“ На края на единъ банкетъ г. Мелинъ не би смѣялъ да вдигне наздравица, каквато пиемъ по гошавкитѣ си английскитѣ наематели-земледѣлци отъ послѣдния вѣкъ: на здравие на сухитѣ ливади и на измокренитѣ жѣтви!

Не смѣете ли? Но то е осжда на протекционистката политика. Вий си криете мислитѣ, не смѣете да проклинате изобилнието на жѣвитѣ, не смѣете да насърдчавате ония, които покровителствувате, да слѣдватъ малтузианизма въ производството! Вий не смѣете да пиете наздравици на скудността и да пѣете дитирамби въ честь на сиромашията!

Протекционистътъ мѣри да подчини клиента подъ производителя като прѣмахва или стѣснява конкуренцията.

Въ системата на икономическата свобода производителътъ е задѣлженъ да се труди съ всички си сили, за да си задържи клиента, като му доставя най-хубава и най-евтина стока. Протекционистътъ иска отъ държавата да му прѣдаде клиента съ крака и рѣцѣ вързани, да му запрети да ходи у съсѣда, да го принуди да купува само отъ него.

Отъ тукъ излиза това първо слѣдствие: производителътъ не се грижи вече да дири срѣдства за да задоволява, въ най-добри условия, потребитѣ на клиента си: алтруизмътъ му сещъ амѣта на свирѣпъ егонанъ; намѣсто да се стрѣми да прави добро на клиента си, той се грижи само какъ да го запази като свой плѣнникъ и да си го привърже по-стѣгнато.

Клиентътъ пъкъ се грижи само какъ да избѣгне нѣвъ затвора си. Всѣки денъ въ съучастие съ всички, които се намѣрватъ навѣтъ,

¹⁾ Английски държавенъ мъжъ.

той прѣскача нѣкоя отъ прѣградитѣ, турени около него. Тогава стражаритѣ повдигатъ прѣградитѣ и търсятъ ключалки. Умножаватъ нѣркитѣ за пазене, за да задържатъ за себе си опорития народенъ потребителъ. Тѣ го гледатъ като робъ, когото публичнитѣ власти сж длъжни да прѣдадатъ.

Държавата се обръща на притѣснителенъ инструментъ за потребителитѣ. Производителитѣ става насилникъ; той съ политическото си влияние си служи на свои лични интереси или на интереситѣ на нѣкое привилегирано меншество; той похабява и покривява и самия принципъ на правителството, та върши безнравствено.

Намѣсто свободно уговорената развѣна, която става съ съгласие на странитѣ, той намѣства монопола на нѣколцина производители въ врѣда на куповача.

Той се грижи и кара работата тѣй, щото куповачитѣ да има повече потребѣа отъ производителя, а не производителитѣ отъ куповача.

Той и разваля задължителния алтруизмъ на производителя въ режима на икономическата свобода.

Като унищожава конкуренцията, той въ сжщото врѣме разваля личнитѣ доблѣсти.

Щомъ се усѣти тоя чловѣкъ подъ покровителство, за кого ще иде той да се мчи? Той нѣма конкуренти, които да му додѣватъ; той може да си почива и да кротува. Успива се въ апатията си и единъ бѣлъ денъ той се окопоти, та се чуди и дивѣе, че до когато остоялъ неподвиженъ, другитѣ вървѣли и отминали.

И тѣй добрѣ вървѣли, щото прѣминжли прѣпрѣкитѣ и забраната, съ които той бѣ заобиколенъ, и ако иска да илѣзе, той вижда, че тѣ заловили всички пътеки и кръстопятища. Той изново се обръща къмъ държавата и ѝ вика: брани ме, покровителствуй ме! И докѣ правителството се опитва да го покровителствува, той пакъ се отпусти на нехайство; и колкото повече държавата го покровителствува, толкова повече го омалоуми; и защото товари пѣргавитѣ и работнитѣ съ тоя годѣшъ нѣртвавъ товаръ, тя тика страната на пропаданне.

Отъ всички тия заключенето е, че *протекционизмътъ керши моралната вилушка, развива моралната сила.*

Социалиститѣ и протекциониститѣ сж отъ сжща интелектуална и морална фамилия.

Социалиститѣ казватъ на работника, че той е едно отдѣлно сжщество, гонено отъ всички други и че, слѣдователно, той е длъженъ да се счита като тѣхна жъртва и да имъ стане насилникъ. Това се нарича политика за борба между съсловия. Тѣ му казватъ, че той е лишени отъ наслѣдство. А отъ кого? И отъ що? Казватъ му, че всѣки ступанинъ, който го употрѣбява на работа, обогатява се отъ неговия извѣнѣренъ трудъ и че като си отнесе, щото справедливо му е вето, той нѣма да стори друго, освѣнъ да си вземе своето.

Между това тѣ залагатъ да развалятъ професионалния мораль въ полза на ония, които не желатъ да работятъ, освѣнъ въ со-

ициалната политика. Тѣ настоятелно искатъ още да се махне и работата на парче, а да се замѣсти съ работа на надница.

Въ работата на вѣксъ работнику е запазена личната свобода; той си е господарь, защото нѣма друго, а само да прѣдаде уговореното произведение; моралната сила си е у него; него тика на пѣргава работа възнаграждението, което ще получи, а не страхъ, че ще го укорѣтъ и смѣриѣтъ за личния му мѣрвелъ или за мудността му. Социалистѣтъ се мѣчи да го убѣди, че това послѣдно състояние на зависимость и на натискъ е съобразно съ интереситѣ му и съ достоинството му!

Революционерѣтъ социалистѣтъ, държавниятѣ социалистѣтъ, християнскиятѣ социализмъ иска да въведе за посрѣдникъ синдиката, държавата или корпорацията въ договора между ступанина, който употребява работници, и между работника, подъ претекстъ да запази интереса на тоя послѣдния; но тука има единъ интересъ, който зарѣзватъ на страна, който игнориратъ, а то е интересѣтъ на потребителя. Държавата може да опрѣдѣли най-малки надници и най-много работни часове, колкото ѝ е воля; но ако ги уреди така што цѣната, на която излиза стоката, стане много висока, то клиентитѣ исчезватъ, пазаритѣ се затварятъ, работата спира и работника остана правенъ, безъ работа, а нему, както и на ступанина му поноси отъ всичко друго най-много да набѣгва такъво нѣщо.

Работника ако се плаче, социалистѣтъ го третира като некадъренъ и му отговаря: — толкова по-добрѣ! то добрѣ отива! И му иска да има вѣра на „обществото.“ — А гдѣ е то? — Никждѣ. — Що може то? — За това не го е грижа. Той начина да припознава правото на дѣлностъ на всички, които вѣрватъ въ Маркса, Енгелса, Гедда и Лафарга. Дай тѣмъ властѣта, и тебѣ не ще ти трѣбва вече да работишъ. Г. г. Мелинъ и Гедъ се прѣгръщатъ, та развишияватъ за идеала: унищожение на конкуренцията. Па и двамата като се мѣчатъ да сломятъ голѣмата морална вилушка правятъ морална безредица.

Единъ вѣкъ слѣдъ французаската революция, която прогласи свобода на съвѣстѣта, равенство на французитѣ прѣдъ закона, повдигна се гонение противъ еврейтѣ. Що ги корѣтъ? Корѣтъ ги, че нѣкои отъ тѣхъ постигнахъ високи положения въ финанситѣ, въ търговията, въ администрацията. Г. Дрюмонъ желае да покровителствува християнитѣ противъ тия пѣргави и способни вѣжѣе. Също тъй въ Южна Франция католицитѣ въ департамента Гардъ искатъ покровителство противъ протестантитѣ. Антисемитизмѣтъ е една форма отъ мелниязмъ.

Социализмѣтъ, по-логиченъ отъ протекционизма, се обявя на производство и на расподѣлѣжъ организирани съ уредба отъ властѣта на мѣсто производство и расподѣлѣжъ опрѣдѣлени отъ частенъ договоръ, който пронасява отъ свободно разискване на странитѣ.

Тая утопия ако се осществѣше нѣкога, то както всички монополи и социалистическитѣ монополи щѣха да иматъ за резултатъ намѣсто производителѣтъ да има потребѣта отъ клиента, клиентѣтъ да не може да живѣе иначе, освѣнъ да се отнася до монопола.

Управителитѣ на монопола щѣхъ да иматъ за прѣдметъ да си задържатъ властѣта, облагитѣ отъ високото си положение, здравината на монопола си, а не да се грижатъ за интереситѣ на потребителитѣ. Ако да имаше политическа свобода въ единъ такъвъ режимъ, то една ужасна конкуренция, която употребява всички въроломни и насилнически сръдства, щѣше се установи между държателитѣ на тия монополи и между ония, които латитѣ да турятъ рѣка на управата на тия монополи. И единитѣ и другитѣ щѣхъ да гледатъ на потребителитѣ само като на инструменти за влияние, а не като на клиенти, които си купуватъ што имъ трѣбва. Тѣ щѣхъ прѣмахвайтъ икономическата конкуренция, но щѣхъ намножатъ политическитѣ конкуренции, и всичката дѣятелностъ на работни и способни люде, които сега се грижатъ да удовлетворяватъ потребитѣ на съврѣменицитѣ си, щѣхъ да тикнатъ къмъ завладѣвание многосложнитѣ и несвързани власти, а то би имъ се подало като туряше държавата рѣка на икономическия животъ на страната.

Най-силнитѣ за да се задържатъ на властъ отъ какъ уредѣтъ икономическия монополъ отъ нѣмай-къдѣ щѣхъ да се поведѣтъ да си оздравѣйтъ политическия монополъ; и ако сполучехъ въ това, то щѣше да бже като организацията на Перу въ врѣме на Инкаситѣ и на Парагвай.

И отъ гдѣ другадѣ иде настоящето мжно положение, ако не отъ това, че протекциониститѣ и социалиститѣ, ту отдѣлно, ту заедружно, се мжчатъ да турятъ политическата свобода да служи за организиране икономическо робство? Парламентарното правителство е основало свободата, защото намѣсто да прави отъ властѣта монополъ на една фамилия или на единична група, то туря на конкуренция партии, отъ които всѣка е заинтересована да надзирава грѣшкитѣ на другитѣ и сама да не прави такива. Въ тоя режимъ конкуренцията вдѣхва приуки на законность и на откровенность. Трѣбва да се играе fair play искрена игра. Но тоя режимъ може да функционира само, когато правителството гони цѣль отъ общъ интересъ: възкашна здравина на държавата, сигурность на всѣкиго, правосѣдие за всички. Той криви и лиши когато служи като ордѣе за грабежъ отъ бюджета ту за едни, ту за други, както става въ политиката за премии и субвенции (пособия), и когато партиитѣ намѣсто да се групиратъ по идеи и принципи, съставятъ синдикати, сдружаватъ се за експлоатиране и обирание такъвъ или онакъвъ дѣлъ отъ публичното богатство въ врѣда на общия интересъ; когато цѣльта високо исповѣдана отъ нѣкои измежду тѣхъ е да каратъ конституционния и законодателния уредъ (апаратъ) да служи за грабежъ и за гонение и прѣслѣдвание нѣкоя частъ отъ населението.

Социалиститѣ когато сочатъ на ония, които тѣ наричатъ работници, като цѣль отчуждението (експроприация) на капиталистското общество, и като сръдство — социалната война „съ всички деснини, каквито науката дава на ржцѣ на ония, които мѣржатъ нѣщо си да съспипѣтъ; когато си искаватъ идеала съ виковете въ голѣми дни: „да живѣе коюната!“ тѣ не само ставатъ виновни за съспивание икономическата свобода, но още и за съспивание политическата свобода.

VIII. *Заклучение.*

Тия ретрогради, които искатъ да именуваатъ за напредъжлив, тия протекционисти, които закхснѣли слѣдъ Колберта*), сж подквасени отъ тия вехти правила: „человѣкъ се обогатява само въ врѣда на другиго. — Продавай волкото се може по-малко, и колкото се може по-скъпо. — Мисли, че клиента е направенъ за тебе, а не ти за клиента. Ако той се опира, държавата трѣбва да ти го прѣдаде. — Правителството е длъжно да те брани и покровителствува противъ конкурентитѣ ти, най-повече отъ вѣнকাশни. — Грижи се по-малко да правишъ отъ колкото да прѣчишъ на други да правятъ. — Служи си съ политическата свобода за да прѣмахнешъ икономическата свобода.“

Социалиститѣ даватъ тия претексти на работницитѣ: „патронътъ (ступанътъ), у когото работишъ се обогатява само отъ твоя прѣкаленъ трудъ. — Работи му колкото се може по-малко и колкото се може по-лошо. — Считай се като пария и най-бсто да се прѣдавашъ на тая икономическа ижка, която се казва работа, подклаждай социалистическата политика на борба между съсловията съ експроприация на буржоаското и капиталистското общество. — Излѣжавай се като гущеръ въ работилницата, запазвай си енергията за социална война. — Вѣрвай въ обществото, което ще ти даде щастие и богатство, стига ти да имашъ вѣра на насъ.“

Въ религията на икономическата свобода ето какви истини сж придобити: „всѣки производителъ има повече потрѣба да продава, отъ колкото клиентътъ му да купува. — Намали смаль не безкрайно относителната си (релативна) печала за да си увеличишъ безкрайно цѣлокупния си износъ. — Твой имотъ е богатството на клиентелата ти. — Твоео благоденствие зависи отъ общото благоденствие. — Всѣка конкуренция подканя на усилие и на напредѣкъ. — Договорътъ е законъ на странитѣ. — Договоритѣ турай на мѣсто распоредбитѣ на властта. — Не само си дрѣжъ думата за каквото си се задължилъ, но иди и по-нататѣкъ. — Основа на твоята стойность е профессионалниятъ ти мораль.“

Протекционистическото и социалистическото понятие докарва человѣку мораль на лѣнность и отпадение, на недовѣрие, на завистъ и на вражда къмъ другитѣ.

Понятието на свободни развѣнници (*libre-échangiste*) докарва да нараства человѣку енергията, дѣйствието на доброжелателството, довѣрието и солидарността къмъ цѣлото человѣчество.

Азъ доказахъ, че понятието за свободна развѣна е вдѣхвало да се вършатъ най-високи морални доблести, дори такива, които се видѣтъ като най-недостѣпни. Затова длъжни сми рѣшително да прогласимъ и да учимъ, че както въ цивилизацияитѣ, основани върху експлоатацията на побѣдения отъ побѣдителя, голѣмата морална сила бѣше воинската конкуренция, тъй сѣщо и въ цивилизацияитѣ основани върху науката, производството и развѣната, *голѣма морална сила е икономическата конкуренция.* Прѣвезъ Георги I. Груевъ.

*) Колбертъ, министръ на Лудовикъ XIV, протекционистъ.

Има ли членъ македонското нарѣчие.

(Посвѣщава се на единъ „странникъ.“)

Г. Странникъ, кореспондентъ на една голѣма руска гавета, въ една своя кореспонденция авторитетно твърди, че членътъ, който е отличителний бѣлѣгъ на българския языкъ между останалитѣ славянски язици, липсва въ македонското нарѣчие. Почтенний странникъ подкрѣпя твърдѣнието си съ невѣстний въ славянския ученъ свѣтъ Ястребовъ; но забравя, може би, съ задня цѣль да подкрѣпи твърдѣнието съ доводи, взети изъ съчиненията на известнитѣ слависти — Григоровичъ, Ламански, Пипинъ. Г. Странникъ, види се, по висши съображения, изнасилва филологията и я кара да слугува на политиката; но науката не знае висши съображения, тя има прѣдъ очи самата истина. Въ името на послѣдната ний дързвами да обадишъ г-ну Страннику, че той отказва това, което съществува въ македонското нарѣчие. Нека милостъта му прочете долнитѣ наши редове, написани на чисто македонско нарѣчие, па слѣдъ това като си тури ржката на сърдцето, се попита: знаелъ ли е той, каквото е говорилъ въ кореспонденцията си? Долнитѣ редове той може да провѣри, като се вслуша въ говора на македонскитѣ българи-градинари въ Цариградъ, гдѣто тѣ се намиратъ на всѣка улица.

Митре и Митреџа.

Прѣвъ учеб. 188... год. азъ бѣхъ учителъ въ града Х.; една сутрина, готвейки се да влѣж на урокъ въ класъ, испрѣчи се прѣдъ менъ една жена, на възраст 30 годишна. Добрутро, учители! Како си, шчо чинишъ, како сте дома, здрави сте? — Далъ ти Госпо' добро! Арно сме, ами дома вне како сте?—азъ отвърнахъ.

— Знаишъ, защо сумъ дошла? Къе ти се моламъ да ми напишишъ едно писмо до домакин-отъ во Сърбия.

— Защо не, бидува. Като главенъ учителъ, азъ помолихъ колежитѣ да се съгласѣтъ да влѣжемъ слѣдъ половина часъ — длтно врѣме бѣше — денътъ е голѣмъ, затуй лесно можеше да се натъкни пропуснатото врѣме. Жената на Митрема, „майстор-отъ,“ който бѣ отишълъ въ Алексинецъ пари да печели, извади изъ павата си писмо, което ѝ бѣ пратилъ Митре, за да го прочетъ, та да знаишъ какво да отговорѣ. Писмото бѣ писано на сърбски языкъ. тукъ тагѣ бѣ изшарено, испѣстрено съ души на македонско нарѣчие. Митренца не помоли да ѝ го „растолкуваѣ,“ защо имало „многу зборо'и, шчо 'и не разбрала. Криво-лѣво ний съ нея разбрахи съдържанието на писмото отъ Митре-та, „домакин-отъ,“ азъ взехъ перо и бѣла книга, ночихъ да пишъ подъ нейна диктовка.

— Ти къе ми кажу'ашъ, а язъ къе пишамъ, нарочито ѝ казахъ, за да видишъ, какво впечатлѣние ѝ е направило мажевото писмо, пи-

сано на чуждъ зарадъ нея языкъ. — Арно, така нека бидитъ — отговори Митренца, която почна да диктува :

„Многу здравье отъ мене твоя *та*¹⁾ домакинка Злата до тебе, мой домакине! Здраво и живо отъ мене, отъ дѣчина-*та* — Иоска и Кърстанка, отъ майка ти Севделина, отъ татца ти, отъ дѣда ти и отъ си-*тѣ* родо'и и приятели. Ако прашашъ за насъ, си-*тѣ* сме здрави и живи и молиме Бога за здравье-*то* твое. Еве разбери, оти нива-*та* я посѣвяме со жрѣтъ, а лозье-*то* го прѣкопавме. Магаре-*то* се осакати во задни-*тѣ* нозѣ. Татко вели да го продайме на гьупци-*тѣ*,¹⁾ а язъ нейкъмъ: кѣе го лекувашъ и Госпо' можи да му дамъ здравье. Ти, домакине, трѣба по на бързо да се смислувашъ за насъ — за жена и за дѣца, що си останалъ во кукъи-*тѣ* твои; пари по набързо пракъяй — защо лугье-*во*²⁾ вересия *та* я кренале, не ме вѣру'аатъ.

Ти се молашъ, домакине, да не праишъ майтапъ со мене : што писма ми пишуашъ — Господъ можи' да ги растолкува. И даскал-*ве* арно-арно не можатъ да ги отпѣятъ.³⁾ Ами колку години си, бре мажу, во пуста-*на*⁴⁾ тугбина, та що си забораи *язык* отъ. Во наши-*во* страни така аджаипъ не аборуваатъ, како што си ми пишалъ во писмо-*то* твое. Аджайпъ сетъ твои-*тѣ* лакхрдии. Ами овдѣ, ако ватишъ да аборуашъ така, како што пишуашъ — свѣт *отъ* — у-ду ду! ке викии по тебе. Мажу, стопане, арно збирай си умо-*тѣ* во глава-*та*! Кои што нѣ'я писмо-*во* твое, се отепа во смѣнене. Ами ти си кашлъ ли да ти се смѣятъ со тебе лугье-*то*? Остан тугъи-*тѣ* збор'и. Ти ми пишуашъ: „Я сумъ се спремалъ да путоежъ; сбогъ того, шта сумъ био болестанъ ни самъ ошоо; пурицу лѣпу кѣе увиемо за Павлета калфа *та*. Ти гледай дѣцу.“ Даскал-*овъ*, што го пишу'а писмо-*во*, ми вели, оти „чура“ по нашениски кѣе рѣचितъ „чура,“ мома. Ами ти забора'и ли како се велитъ мома. Ами што кѣе рѣчатъ аборонтѣ „спремалъ да путоежъ.“ Зеръ мачно ти е да рѣчишъ „се готвевъ за на патъ?“⁵⁾ Море мажу, не стануй ка'о дѣца-*на*, биди си со умотъ; защо улаи-*тѣ*⁵⁾ во монастыри-*тѣ* 'и пракъаатъ. Па гледай да не одишъ на бързо „у меану“ (ами защо велишъ на меана-*та* „у меану?“) да не станишъ *лола*, како тамошни-*тѣ* лугье. Овде, во град *оъ* нашъ пияници има два-троица и со нивъ дѣца-*та* по сакици-*тѣ* си се смѣятъ. Гледай уще нѣкои резилкъкъ да не ми донесишъ на мене — твоя-*та* стопанка, демекъ — ти веламъ да не се задѣвашъ со тамошни-*тѣ* магарници — со сѣрбанки-*тѣ*. За нивъ прикажуваатъ, оти биле отпуцени.⁶⁾ Гледай, фати нѣкоя любовница, ако сакашъ нѣкое отъ дѣца-*та* да ти се поболитъ. Зеръ не знаишъ,

¹⁾ Подчергачитѣ части на думитѣ сж членове. Това за свѣдѣние на г. рус. странникъ.

¹⁾ Гьуптинъ-ци — цыганинъ.

²⁾ Во — отъ мѣст. овий, овие, скр. лугье-овие — лугье-*во*.

³⁾ пѣямъ пѣсна пѣя, или четъ книга.

⁴⁾ На- : отъ мѣст. оний, оная, онава; тугбина-оная — тугбина-на, пустана.

⁵⁾ Улавъ, улави — лудъ.

⁶⁾ Отпуцень- распасанъ, въ нравственно отношение разваленъ.

оти Господъ пракъя наказъ¹⁾ на дѣца-та, на добиток-отъ за лоши работи ?

Прати нѣкоя пара — олица-ва ми се искина'а, алища-ма на дѣца-та сего партавали ; па и кондурадѣя-та Тасие ме стегла за пари-тѣ.

Те поадр'увашъ, твоя домакинка Злата.

Априлий 10-й 188..., X.

Съобщилъ Младенъ Ив. Д.

БЪЛЪЖКИ И ВПЕЧАТЛЪВНИЯ.

1. Вѣстникарскитѣ статии сж като есенни листѣе, вчера велени и свѣжи, днесъ натрупани при дървото, безъ краска и животъ.

Едмонъ Шереръ.

2. Вѣстникътъ е катедра, отъ която се проповѣдва само на вѣрующитѣ.

Ж. М. Валтуръ.

3. Кокетството е искусство да се върви по границитѣ на срамежливостъта, безъ да се прѣминуватъ.

Ж. М. Валтуръ.

4. Най-лошото послѣдствие на моралнитѣ болести е, че ни отниматъ желанието да се излѣчимъ отъ тѣхъ.

Ж. М. Валтуръ.

5. Има много нѣща въ политиката, съ които чловѣкъ може да се помери, безъ никога да ги сподѣля.

Тьеръ.

6. Повече се оскърбватъ приятелитѣ съ умѣренностьта въ похвалитѣ, отъ колкото неприятелитѣ съ чръствѣрностьта на критикитѣ.

Ж. М. Валтуръ.

7. Принуденитѣ женидби не сж повече сполучливи между народитѣ отъ колкото между частнитѣ лица.

Едуардъ Херве.

8. Франция е мѣсто, гдѣто на всичко се надѣжтъ, безъ да бждатъ за нищо приготвени.

Коста де Борегаръ.

9. Безъ въображението, чловѣкътъ е едно говедо.

Наполеонъ I-й.

10. Въображението е едно отъ най-необходимитѣ качества на главнокомандующия генералъ.

Фонъ деръ Голцъ.

11. Най-подиръ се създава опасностьта, като се вика всѣка сутринъ, че сжествува.

Ем. Зола.

(Ще слѣдва)

¹⁾ Наказъ — наказание.

МАЛКИ РАЗКАЗИ.

Вапирътъ.

(Отъ Нерудовитъ „Růžni lidé“).

Параходътъ, който носи посѣтителн отъ Цариградъ до Принкипо, ни донесе на брѣга на този островъ и ний налѣвохми. Дружината ни не бѣше голѣма. Едно полско семейство, баща, майка, дъщеря и нейния годеникъ, послѣ и ний двамата. Да, да не забравя, кѣмъ насъ се бѣше присѣдинилъ на дървения мостъ, който води прѣвъ Златния рогъ, единъ грѣкъ, младъ още човѣкъ; може би живописецъ, споредъ напката, която носѣше подъ мишницата си. Дългитѣ му черни къдрави коси се пилѣехъ по рамиѣтѣ му, лицето му бѣ блѣдо съ очи черни, дълбоко хлѣтъли въ долчинкитѣ. Въ първия моментъ ме интересуваше, особено поради своята любовностъ и познанство съ мѣстнитѣ условия. Но много приказваше и азъ му възвихъ грѣбъ.

По-привлекателно бѣше полското семейство. Бащата и майката бодри хора, годеникътъ елегантенъ момѣкъ съ прями и благородни обноски. Отивахъ въ Принкипо за да прѣкаратъ лѣтнитѣ мѣсеци поради дъщеря си, малко болнава. Красивата тѣзи и блѣда дѣвица трѣбва да е прѣкарала тежка болестъ, или пѣкъ подобна болестъ те първа се развива у нея. Подпираше се о годеника си, обичаше да посѣдва и сегисъ-тогисъ суха кашлица спираше нейното шепнење. Когато да закашле, нейния водителъ грижливо спираше крачкитѣ си. Той състрадателно я поглеждаше, и тя него, като че искаше да каже: „това не е нищо—азъ съмъ щастлива!“ Вѣрвахъ въ здравето и щастieto.

По прѣпорѣката на грѣка, който веднага на брѣга се отдѣли отъ насъ, семейството си нае жилище въ една гостилница на върхътъ. Гостилничарътъ бѣше французинъ и цѣлия му хотелъ бѣше нареченъ по французски вкусъ.

Ханижми заедно, и когато пладнешната горещина попристанъ малко, опжтихми се всицца на върхътъ, въ единъ боровъ паркъ, за да се наслаждаваме отъ изгледа. Едва си налѣвихми мѣсто удобно и насѣдахми, ето че се яви пакъ грѣкътъ. Поздрави ни, понавѣртѣ се малко и сѣднъ на нѣколко крачки отъ насъ. Отвори напката и поченъ да рисува.

„Мислѣхъ, че нарочно седнъ така кѣмъ скалата, за да не можемъ да му гледаме въ рисунката,“ казахъ азъ.

„Не трѣбва и да я гледаме,“ продума младия полякъ, „доста вѣща виждаме тукъ прѣдъ насъ.“ И слѣдъ малко прибави: „струва ми се, че насъ взема за моделъ — нека!“

И наистина няхми какво да гледаме. Нѣма по-красивъ и по-щастливъ кѣтъ на свѣта отъ Принкипо! Политическата мѣченица Ирина, съврѣменницата на Карла Великий, е живѣла тукъ „на заточение“—да можъ да прѣживѣмъ тукъ мѣсець отъ живота си, за прѣвъ

цѣлния остатъкъ щѣхъ да бѣдѣ щастливъ само съ едно въспоминание! И единствения тукъ прѣбаранъ день никога нѣма да забравя!

Въдухътъ бѣ чистъ като диамантъ, тѣй мегкъ, тѣй приятенъ, щото цѣлата душа на човѣка се възнасяше по него на далечъ, на далечъ. Въ дѣсно задъ морето стърчахъ кафевитѣ азиатски планини, на лѣво въ далечината се синѣеше стрѣлния европейски брѣгъ. Близкото Халки, единъ отъ деветѣтъ „принцови острови“ се надигахъ съ своитѣ кипресови гори като жаленъ сънъ въ височината — коронованъ съ едно видно здание—прибѣжището на умоповрѣдѣнитѣ.

Водата на Бѣло море бѣше легко развълнена и играеше всички цвѣтове като опалъ. На далечъ гледашъ морето бѣло като млѣко, послѣ ровово, послѣ между двата острова като пламѣкъ и подъ насъ е вече красиво зелено-синьо като прогледенъ сафиръ.. То бѣше днесъ самбъ съ своята хубость, не се видѣхъ голѣми параходи; двѣ само малки ладии, съ английски знамена, тичахъ около брѣга; едната бѣше параходче, голѣмо като падарница, другата имаше дванайсетъ веслара, и когато едноврѣменно надигахъ веслата, отъ тѣхъ течеше растопено сребро. Довѣрчивитѣ делфини се гонѣхъ между тѣхъ и хвъргахъ въ дълги дѣги надъ водната повърхность. По синьото небе се възнасяхъ спокойно орли, като мѣрехъ разстоянието между двата свѣта.

Цѣлния побрѣженъ жгълъ подъ насъ бѣше покритъ съ цѣфнели трѣндафили, на които мирисната насичаше въдухътъ. Отъ едно кафене, долу при морето, се носѣше по чистия въдухъ музика, заглъхнала отъ далечината.

Ний се просто забравихми. Всички мълчахми и се втрѣчихми съ цѣлото си битие въ райската картина. Младата полкѣня седѣше на трѣвата и главата си опираше на гърдитѣ на либето си. Блѣдото нейно нѣжно лице получаваше слабъ единъ цвѣтъ и отъ синитѣ ѝ очи проканахъ неочаквани сълзи. Годеникътъ ѝ разбра, наведе се и цѣлуваше сълза слѣдъ сълза. И майката просрѣля—а на мене—и на мене станж нѣкакъ си ижчно.

„Тукъ *трѣбва* да оздравѣ и душата и тѣлото,“ продуша дѣвидата. „Какъвъ щастливъ кжтъ!“

„Бога ни — нѣмамъ неприятели, но ако да имахъ, на всички щѣхъ да простя,“ обади се бащата съ трѣперущъ гласъ.

И илѣкнжихми пакъ всицца. Аслж тѣй бѣше тукъ хубаво, тѣй неизказано хубаво! Всѣки усѣщаше за себе си цѣлъ свѣтъ щастие и всѣки би сподѣлялъ щастиего си съ цѣлния свѣтъ. Еднакво всицца чувствувахми, за туй единъ другиму не се обаждахми. Даже незабѣлѣжихми, че гъркътъ слѣдъ нѣкое врѣме станжалъ отъ тамъ, ваелъ си панката и си отишелъ. Ний останжихми.

Най-сетнѣ, слѣдъ нѣколко часа, когато небосклонътъ почнж да се покрива съ тъменъ виолетовъ цвѣтъ, тѣй чудесно красивъ на югъ, майката ни напоми, че трѣбва да си вървимъ. Станжихми и се опжихми къмъ гостилницата; стжпкитѣ ни бѣхъ легки, еластични, както стжпкитѣ на безгрѣжнитѣ дѣца.

Поседнахми въ гостилницата подъ хубава една веранда. Едва сѣднахми, чухми подъ верандата шумъ и глъчка. Нашия грѣкъ се караше съ гостилничаря и ний за забавление слушахми.

Забавлението не трая дълго. „Да нѣмахъ тукъ гости“—нѣрпорише гостилничаря и се качваше по стълбитѣ къмъ насть.

„Молж, господине,“ попита младийтъ полякъ гостилничаря, „кой е този господинъ, какъ му е името?“

„Кой знае какъ се казва този вагабонтинъ,“ изнѣрпори гостилничарьтъ и гледаше гнѣвно долу, „ний го наричамъ вапиръ.“

„Живописецъ?“

„Чистъ занаятъ! Рисува само мрѣтви хора. Щомъ нѣкой умре въ Цариградъ или околността, ето ти че му рисува портрета. Този вагабонтинъ отъ наспрѣдъ рисува и никогажъ не сбърква.“

Старата полкниязивика уплашено—въ рждѣтъ ѝ лѣжеше дѣщеря ѝ, блѣда като варъ; припадна ѝ.

А годеникътъ скочи нѣвъ стълбата долу, хвана съ едната си ржка грѣка за гърдитѣ, а съ другата—папката.

Трѣтихми всинца слѣдъ него. И двамата се трѣкалѣхъ вече въ пѣсѣка.

Папката се расиплѣ и на единъ листъ се видѣ съ моливъ нарисувана младата полкниязивика — очи затворени, около челото мирта.

Д-човъ.

Единъ день изъ живота на една роза.

Новелла отъ Габриела Свѣжко-заполска.*)

Колко се обичахми единъ други ний! — говорѣше една русокося млада дѣвочка на своя годеникъ, като вървѣше съ него една сутринна рано по сѣчастата липова алея на една очарователна извѣтъ града вила.

— Колко се обичахъ единъ други! — говоряхъ златнитѣ слѣнчеви лъчи, като се промжквахъ прѣвъ гѣстата зеленина на дърветата и прѣвъ златносвѣтлитѣ косми на момата.

Но бѣше ли тя дѣйствителна, сѣщинска любовъ, дълбока сърдечна любовъ, която съединява хорекитѣ сърдца съ силни връзки, която освѣтява живота и даже страданията прави сладки?

Истина ли бѣше това, което говорѣхъ пурпурнитѣ рози и златнитѣ лъчи на слѣнцето?

Тѣзи двама млади хора, обичахъ ли се дѣйствително единъ-други съ онова сърдечно чувство, въ което слѣдъ единъ мѣсець тѣ трѣба да се закълнѣхъ за въ цѣлия си животъ? Или кой да е отъ тѣхъ ще да искаже клѣтвопрѣстѣпна дума!... За това знаяхъ самички тѣ.

А въ туй врѣме всичко наоколо говорѣше за тѣхната любовъ:

*) Поляшка писателка.

и цвѣтата, посрѣбрани съ капки роса, и веселото чуруликание на птичкитѣ, и даже, трѣперящия отъ пълнотата на чувствата гласецъ на годеницата.

— Колко се обичахи ний единъ други! Влюбената мома изгъряше съ дълбочината на своето чувство, което прѣпълняше нейната чиста душа, любовта на челоуѣка, на когото тя прѣдаваше заедно съ ржката си и значително състояние — и сърдце, сърдце чисто, нераазвалено, правдиво.

Какво получаваше вмѣсто това тѣзи синеока мома, която гледаше въ дадената минута съ погледъ, пълнеъ отъ любовъ въ лицето своя годеникъ?

Ахъ!... стига да погледнешъ на студеното и безстрастно лице на момъка, стига да хвърлишъ единъ погледъ на тѣзи прѣдвѣрвѣнно изнурена и истощена физиономия, и ний ще разберемъ на какви шами и сърдечни шки безразсѣдно подхвърля себе си младата мома... Когато и да е тя съ горчиви сълзи ще оплаква своето ослѣпление!

Момата говорѣше: „колко се обичахи ний единъ други!“ О! по скоро тя би трѣбвало да каже: „колко те азъ обичамъ!“ тѣй като за взаимность тука и дума не можеше да бѣде.

Но тя не знае това; тя гледа въ тъмнитѣ очи на своя възлюбленъ и ней ѝ се струва, че тя вижда въ тѣхъ неисчерпаеми съкровища на сърдечна любовъ; тя промъква бѣлата си ржчица подъ неговата ржка и скланя свѣтлата си главица на рамото му.

— Да се върнешъ по скоро, Густаве—говорѣше тя съ сребристия си гласецъ: — непременно днесъ да се завърнешъ, довечера... Менъ безъ тебе ни е много шжно!...

— Ще се върнѣ, сигурно ще се върнѣ! — увѣряваше я съ нѣкакъвъ признакъ на нетърпѣние младия челоуѣкъ, като уголѣмяваше крачкитѣ си.

— Не заминавай тѣй скоро, молиж ти се! Може да си помислѣ, че ти бървашъ колкото е възможно по-скоро да побѣгнешъ отъ мене,—шепне момата и устнитѣ ѝ треперѣтъ отъ сдържано вълнение, а въ очитѣ ѝ свѣтътъ двѣ сълзици.

Густавъ погледнѣ на говорящата и забѣлѣжи сълзитѣ. Съ нервно движение той поправи парижската си вратовръзка.

— Бѣди благоразумна, Анелке! — проговори той, като хванѣ младата мома за ржката. — Бѣди благоразумна — повтори той. — Ето азъ заминавамъ всичко за нѣколко часа...

— За цѣль день!—поправи го Анелка.

— Че макаръ и цѣль день, — повтори той съ ироническа усмивка, — а ти въ туй врѣме се прощавашъ съ мене съ такова отчаяние, сѣкашъ като че вече нѣма да ме видишъ..... Азъ даже виждамъ сълзи въ очитѣ ти! Но ти знаешъ, че азъ необичамъ сълзитѣ, а за туй гледай да бѣдешъ благоразумна, не бивай нервна напрадино.

— Но, оправдаваше се зачервена Анелка: — азъ те много обичамъ и не искамъ да се раздѣля съ тѣбе нито една минута.

— *C'est impossible, ma chérie!* — възрази младия човекъ, като отвори широко вратата, задъ хубавата рѣшетка на която отдадеко стоеше въ сива блуза единъ слуга, който държеше за юздата хубавъ осѣданъ конь.

Анелка стоеше тукъ, и като се поукуражи, протегна за прощаванше ржницата си на годеника си.

Густавъ съ салонна любезность набързо цѣлуна блѣднитѣ ѝ прѣсти, и, като махнъ съ ржа на слугата, приготви се да скочи на сѣдлото.

— Ще ме помниш ли, Густаве, прѣвъ цѣлия день? — попита младата мома, като гледаше съ неискривана любовъ на античнитѣ черти на годеника си.

— Ще те помнж! Разбира се, ще те помнж! — увѣряваше я той, а очитѣ му прѣвъ всичкото това врѣме разсѣяно гледаж по пжтя, сивата дия на който се виждаше всрѣдъ кадифяната зеленна на ливадитѣ.

Изведнѣжъ Анелка неочаквано се завтече къмъ шубрѣка тръндафилъ, който растѣше тука, бърже откъсна отъ клончето една пурпурова и току що распукижата роза и, като я подаваше на Густава, проговори съ тонъ на сърдечна молба.

— Ваеми, Густаве, тѣзи роза и я носи днесъ съ себе си. Всѣки пжтъ кога погледнешъ на нея, спомниѣ си тая, която съ тжга ще те чака тука.

Густавъ взе цвѣтето, тури го въ илчето на елегантния си сюртукъ, като скочи на коня бърже и се скри въ облацитѣ пепель. А на градинскитѣ врата дълго още сѣдѣше младата мома, като слѣдеше съ очи налѣни съ сълзи хубавия ѣдачъ. Сърдцето ѝ ж силно болѣше, руменото ѝ лице се покри отъ сѣвка скрѣбъ и неискривана тжга. Това бѣж първитѣ тревоги, първитѣ сърдечни вълнения на една-единичката галена дѣщеря, на желанията, на които се подчиняваше всѣки, като почнешъ отъ родителитѣ ѝ.

Но тя не прѣдчувствува понататашнитѣ страдания; нея не я застрашава неизвѣстната бджнина; въ тѣзи минута я огорчава само нѣколко часовата радѣла съ годеника ѝ. Въ тѣзи русокоса, подпрѣна на градинната рѣшетка, главица не дохожда мисль, че да бждешъ годеница не значи да бждешъ обичана, че даже да чувашъ думата „обичашъ“! — не значи да бждешъ убѣдена въ това, дълбоко увѣрена, че заедно съ устата говори и сърдцето. че тѣзи дума намира отзивъ въ дълбочината на душата.

Момата люби и е увѣрена, че я любжтъ...

Горката дѣвоика!

* * *

По пжтя по посока къмъ Вездната алея вървѣше единъ коникъ, въ лицето на когото лесно можемъ да познаемъ Густава.

На дѣсно и на лѣво се виждаж стройни тополи подобно на солдати, които варджтъ отъ страна на пжтя.

— Види се тука често прѣминава нѣкој хубавъ господинъ на своя „solbati“, тѣй като научения конь увѣрено криви по срѣдъ криволицитѣ на пѣтя.

По пѣтекитѣ на полонитѣ шиваватъ селени, които съ очудване гледатъ на елегантния конникъ. Този послѣдний е потопенъ въ мисли и съ видима умора и нерасположеностъ развися своето бждще минута по минута, и отъ неговитѣ устни, осѣнени съ тъмни мустачки надѣватъ кѣси фрази.

— Гжска!..сжщинска гжска е тѣзи мома. Ако нѣмаше тѣзи проклетни дългове, за нищо на свѣта не се бихъ уженилъ за тѣзи сантиментална овчарка... А reine je respire! тѣй ме измъчи тѣзи комедия. Доцѣло миъ се още *roug combler mon bonheur* да прѣминатъ цѣлото дѣто извънъ града... а тя се привѣрва къмъ мене *avec une obstination idiote*, иска, штоо азъ по цѣли дни да я гледамъ въ очитѣ!...

Едвамъ днеска сполучихъ да се освободя подъ прѣдлогъ, че имамъ сериозна работа въ града. *Quel chien de metier* да бждешъ годеникъ на богата дѣвойка, да бждешъ принуденъ да разыгравашъ ролята на влюбенъ, безъ което неможешъ достигнѣ до бащинитѣ ѣ капитали. Понеднесъ ще си отдѣхна свободно, а за туй послѣ свадбата ще се възнаградѣ двойно за тѣзи адски мъки, на които се подхвърлямъ сега.

И съ тѣзи чудни планове и съ оживѣно лице, при едната мисль за бждшитѣ развлечения, достижни при паритѣ, изработени съ такъвъ трудъ, младия чловѣкъ удари своя английски конь, по-скоро да стигне въ града

* * *

Въ една отъ великолѣпнитѣ къщи, които се нахѣрвахъ отъ дѣсна страна на входната алея тихо се отвори балконната врата на първия катъ и на каменния балконъ се показа една млада жена, наметната съ бѣлъ, меккъ, коприненъ шаль.

Тѣзи жена се опрѣ о прѣградата на балкона и устрѣми свойтѣ голѣми черни очи въ сѣнчистата далечина на алеята, въ противоположната страна отъ града.

Макаръ че бѣше вече юлий мѣсець и нѣколко дни имаше горещина, крѣхката фигура на жената я побихъ трѣпки отъ трѣска, и бѣлитѣ ѣ нѣжни рацѣ силно стиснахъ краищата на свѣтлия шаль. Нейното малко лице бѣше блѣдно и уморено. Очитѣ ѣ осѣнени съ синкави крѣгове, оплаквахъ се отъ нѣкаква тежка болѣсть, която смжкваше и безъ врѣме разрушаваше това прѣкрасно, но физическо и морално измъчено тѣло.

Младата жена се прислони на вратата и, сѣкашъ, чакаше нѣщо или нѣкого.

По пѣтя, който водѣше въ града, се показвахъ нѣколко кола съ овошки, които съ скърцанье пѣлѣхъ къмъ пазара. На врѣменѣ се виждахъ групи отъ селени съ тенекни млѣка на рамѣнитѣ и съ китки триндафилъ и ясиняъ въ рацѣтѣ. Тѣ весело си приказвахъ, като стѣпахъ съ боси крака по острия пѣсъкъ, що покриваше

алеята. Всички бѣхъ румени, живи и тъй малко приличахъ на тѣзи дама, облѣчена съ коприна, която съ мряморната си бѣлина произвождаше впечатление на очарователно—прѣкрасна, бездушна статуя.

Цѣлнѣтъ животъ на тѣзи блѣдна жена се съсрѣдоточваше въ очитѣ, и тѣзи очи съ странно напращанне слѣдахъ за минавачитѣ по пътя.

Но пътятъ бѣше съвсѣмъ пустъ.

Младата жена съ изражение на неопрѣдѣлена умора, закри печалнитѣ си очи, и сѣкашъ бѣше готова още да чака... кого?—Самотя, както се виждаше, знаеше за това.

О! блѣдната панна Матилда добрѣ знаеше, че тая сутринь ще се завърне отъ русокосата мома хубавеца Густавъ, идеала на нейнитѣ мечтания и трѣскави снѣнца.

Матилда, дѣщерята на едно титуловано княжеско семейство бѣше омѣжена за чловѣкъ, който, освѣнъ голѣми срѣдства и желѣзница не ѝ даде и не можеше да ѝ даде ни душа, ни сърдце. Истрѣгнѣта изъ срѣдата, въ която тя по-рано живѣеше, неудовлетворена, уморена, тя се мѣчеше въ роскошнитѣ покои на царя на бурсата.

И нѣма нищо чудно: мѣжа си тя никога не обичаше, и при всичко че желаше, не можеше да го обича.

Тоя чловѣкъ, умствено неравитъ, задълбоченъ въ комбинацитѣ на бурсата, чловѣкъ, който се покланяше въ минути, свободни отъ тѣзи занятия, на балеринитѣ и циркоиграчкитѣ можеше ли той да удовлетвори нѣжното и поетическо въображение на младата жена?

Банкирското злато повлати потъмнѣлата отъ бѣдностъ княжеска корона, но тѣзи корона бѣше тежка за Матилда. Грубата и проста повлата наклоняваше нейното печално, уморенно чело къмъ земята.

Всичко наоколо бѣше за това, за да състави поворно щастие на панна Матилда. Иалишекъ и раскошъ я обикаляхъ на всѣка крачка, като почнешъ отъ каприциозната английска колесница и балната зала, гдѣто всички се въсхищавахъ отъ блѣска на брилянтитѣ и чуднитѣ очи на госпожа банкиерката, и свършишъ съ вратата на спалнята ѝ задъ кадифяна завѣса, на които около една година тихо се разиграваше драмата на бавно угасващнй животъ.

Прѣди една година здравнето на Матилда се силно растрои, и отъ това врѣме тя живѣеше почти искусвенно, като тропическо растение въ топлницата на опитенъ градинарь.

Но заедно съ угасващия животъ, въ спокойното до това врѣме сърдце се пробуди горещо, силно чувство, слѣпа почти фанатическа любовь.

Работата бѣше тъй.

На едно отъ празничнитѣ събрания прѣвъ сирница подъ звука на уморителния валсъ, ржката на Матилда ненадѣйно почувствува страстно мѣжско стискание, което неволно обхващъ сѣ пламъкъ блѣдата ѝ шия. Като подигнахъ наведенитѣ си очи, тя срѣщна погледа на двѣ голѣми черни очи, прилични на звѣди... и отъ това врѣме, освѣнъ тѣзи два фалшиви огъня, за нея нѣмаше на свѣта нищо по-сжпно.

Щастливиятъ избранникъ (той бѣ нашия Густавъ) не испустиж възможността да се възползува отъ прѣкрасния случай, който за въ бѣдѣще общавахте нѣколко привлекателни и очарователни минути... романа съ омѣжена жена...

И безъ съмнѣние, безъ колебанне, той почнѣ да распилѣва по стотинѣ любовни думи и признания, които върху вистинното сърдце на клетата банкиерка произведох дѣйствието на растопена лава или на електрически токъ. Слѣдъ разпѣняването на нѣколко записки, послѣ нѣколко тайни свидѣния, Густавъ охладнѣ въ своя искусствень пламъкъ и безъ да се стѣснява, даде на Матилда да разбере това охлаждане и... досада.

Младата жена затан въ дълбочината на душата си скръбта и сълзигѣ си и си отиде безъ сцени и жалби...

Но все пакъ тя не прѣставаше да го люби. О, не! Тя пазеше тѣзи любовъ като чудно неочаквано щастие въ своя тѣжовень животъ, и когато настѣпи края, тя съ покорностъ се подчини на неизбѣжността, като се прощаваше съ този очарователень сънь.

Не веднѣжъ, като го срѣщаше на бала или въ театра, тя го здрависваше съ студено равнодушие и ледена усмивка. Но това, разбира се, бѣше само външно спокойствие отъ страна на Матилда. Нейното блѣдно лице при всѣка срѣща ставаше още по блѣдно, а ржцѣтъ ѝ съ конвулсивно движение стисвахъ тантелената ѝ кърпа.

Скоро хубавецътъ Густавъ се сгоди за дъщерята на единъ милионеръ. Извѣстието за този годежъ панна Матилда при видимо съ такова сжщо равнодушие, съ каквото, като си отиваше отъ послѣдното свидѣние, тя каза на своя възлюбленъ: „сбогомъ!“

Но тѣмо сега още по-често почнѣ да се явява едноконната кола на доктора прѣдъ къщата ѝ, по-често се спущахъ синигѣтъ за веси на прозорцигѣтѣ на спалнята ѝ, а вжтрѣ въ тѣзи роскошна стая ношѣ не веднѣжъ се чуваше острата и глуха кашлица на отичавата.

При всичко това Матилда не испускаше ни една възможностъ да види, макаръ за минута, Густава. И днеска съ тѣзи сжщата цѣль, тя стоеше на балкона, като трѣперѣше отъ сутренната прохлада. Вѣрната слугиня на Матилда, която отиде вчера, ужка за ягоди, въ селото, гдѣто се намѣрваше бѣдѣщата жена на Густава, събщи ѝ за днешното отиванне на щастливия годеникъ въ града. Други пѣтъ нѣма, той непрѣменно трѣбва да прѣйине по този. И за това клетата госпожа стои да чака.

Изведнѣжъ на тѣмния фонъ на дърветата се показа подвигнѣтъ облакъ отъ пепелъ и ясно достигнѣ тропота на конски копита; скоро на пѣтя се появи приближающъ вѣдачъ и конь... ето той е вече близо при балкона.

Матилда устрѣни на Густава своигѣ голѣми печални и черни очи. Въ сърдцето му се появи нѣщо, като жалостъ. Като прѣминава наблизо покрай балкона, той ввела турнатата въ вличето му роза и хвърли пурпуровия цѣвтецъ на блѣдната жена. . . . Хвърли го, като на просякъ милостиня.

Но на Матилда ѝ се струва, че това е проблѣскъ на не още

напълно угаснало чувство. Съ изражение на безкрайна радостъ, тя притиска къмъ устнитѣ си мирноливитѣ листца на цвѣтето, на блѣднитѣ ѣ страни се появи руменина... А Гусгавъ е вече далечъ! . . .

* * *

Слаба синкава свѣтлина пада прѣвъ плътно затворенитѣ завѣси въ богатата спалня; на кревата по срѣдъ таптелева батиста си почива спяща женска фигура; чернитѣ ѣ косми на гѣста вълна падатъ върху обшититѣ възглавнички.

Слѣдъ връщанieto си отъ балкона, у госпожа банкиерката се появи страшна кашлица, послѣ която, уморена, тя заспа.

Наоколо царува мъртва тишина.

На мряморната плоча на масичката се намѣрва цѣла батарея стъкленици, съ гиздаво-позлатени главнички.

Печална войска, безсилна армия, поставена исклучително благодарение на богатството, но не въ сила да отблъсне нападението на врага — смъртъта

Защото рано или късно смъртъта, тѣзи сжщата смъртъ, която владя подъ сламения покривъ на бѣдния селенинъ, ще подигне кадифената портъера *) и ще влѣзе прѣвъ тѣзи златна врата.

Наистина, поиѣкога смъртъта се връща отъ бѣдната селска колиба, трогната отъ горещата молба на ридающата майка, или задържана отъ болѣзнения писъкъ на дѣтето, което трѣбва да остане живаче Но изъ тѣзи спалня тя, навѣрно, не ще се върне; тука при вида ѣ, не се разнася никаква молба, никой не бди при възглавницата на болната.

На мряморната плоча на масичката, всрѣдъ стъклетата съ аптекарскитѣ етикети, въ сребърна чашка се усмихва чудна пурпурна роза. Тя стои на кревата при възглавницата на спящата жена, като ѣ донася прѣлестно благоухание.

Изведиѣжъ неочаквано се подигна портъерата, която покриваше вратата, въ стаята се появи мжжка фигура и съ бавни крачки трѣгна къмъ кревата.

Това бѣше мжжъ на петдесетъ години, нисъкъ ръстъ, дебелъ, плѣшивъ, съ пълни и събрани като съ ценическа подсмивка устни и съ малки зелени очи, които гледатъ изъ подъ гѣсти разрошавени вѣжди. Той произвождаше отвратително впечатлѣние. Това бѣше банкиера Х . . . , мжжътъ на Матилда.

Той съ най-голѣмо равнодушие погледна на спящата, постоя една минута; послѣ като подигна рамена, приближи се до провореца, подигна синята завѣса и извади изъ джеба си мѣничка сахтияняна котийка.

Той натисна иѣчето, похлупака на котийчицата се подигна и на тъмната страна на кадифето свѣтнѣхъ брилянтени джчи.

Банкиерътъ, задоволенъ отъ себе си, усмихна се и поглади съ пълната си рѣка рѣдкитѣ си почернени бакекбарди.

Дѣйствително, той можеше да бжде задоволенъ !

*) Портъера — завѣса на врата.

Бриляntenитѣ топчета бѣха великолепни.

— Кой може да ниѣ противостои?—инна мисль въ оголената глава на банкнера, и съ изражение на щастливъ обладателъ той скри котийката въ джеба си и съ дребни крачки се отправи къмъ вратата.

Но въ това врѣме погледътъ му падна на пурпуровото цвѣтенце, което стоеше при въглавишката на спящата жена.

Банкиерътъ полека се приближи при иряморната масичка и слѣдъ една минута розата нѣмаше въ стаята на панна Матилда.

* * *

Бѣше вече около два часа по пладнѣ, когато единъ извънъ файтонъ се спрѣ въ една отъ най-добритѣ варшавски гостилници.

Отъ долбочината на тоя файтонъ излѣзе извѣстниѣ вече намъ господинъ банкиеръ, който сумтащецъ почна да се качва по постланата съ килии стълба. При огледалата, които се намирахъ на жглитѣ на стълбата, той се спрѣ и съ самозадовоство погледна на себе си. Въ иличето на неговата свѣтла, лѣтна дрѣшка бѣше пракрѣпена прѣлестната пурпурова роза.

Скоро господинъ банкиерътъ се намѣри до коридора на първи катъ.

Прѣдъ вратата № 10-ий той за минута се спрѣ, отдѣхна си и, като почука леко, влѣзе. Той се намѣри въ стая мобилирована, традиционно наредена и покрита съ трико покъщнина, огледало, шкафъ и . . . туй то.

Прикритата на дѣсно врата, видимо, водѣше въ слѣдующи стан.

Задъ вратата се чуваше шумтението на коприна и хлепание на износени обуца.

Банкиерътъ наостри уши и засумтѣ. Това шумтение се чу въ съседната стая, тѣй—като задъ вратата се чу питание:

— Кой е този, който влѣзе пакъ безъ да почука.

Банкиеринътъ си тури ржката на гълбоцитѣ.

— Азъ почукахъ, панна Флоро! — отговори той съ акцентъ, който силно показваше неговото семитическо происхождение:— но..... азъ нима съмъ кривъ, гдѣто ме не чухте!

— Какво ви е нужно? Какво искате? попита панна Флора, безъ да се показва отъ вратата.

— О! Какво искамъ! повтори, като се усмихна банкиерътъ: — искамъ да цѣлуна ржцѣтъ на панна Флора и да тура при нейнитѣ крачка единъ мѣнитѣкъ сюрпризъ, който би ми доставилъ нѣколко малки иллувки отъ страна на панна Флора.

— Какъвъ е този подарѣкъ? — гъргуваше богинята: — може — би да е китеа? . . . тогава скрийте я за друго нѣкого . . . или я дайте на жена си . . . азъ никакъ не искамъ такъвъи смѣтъ.

Банкиерътъ бърже извади изъ джеба си сахтаняната котийка, а отъ иличето розата . . . двѣтъ топчета брилянта той ги сне отъ кадифето и ги тури между пурпуровитѣ листца на цвѣтето.

Тѣ чудно горѣхъ въ тѣзи мирналива чаша, която напоиаше двѣ сребристи капки роса.

Щастливият банкиеръ се приближи къмъ вратата на противницата на цвѣтата.

— Китка сега нѣма — полека продума той: — но по пътя азъ видѣхъ такъва прѣлестна роза, щото не можъ да се въздържж, за да ти я донесж, скъпа панна Флора.

Покритиятѣ врата съ шумъ се разгънахъ и на тѣхъ се появи пълната румяна фигура на панна Флора.

Трендафелъ!? извика гнѣвно тя — ти ми носишъ трендафелъ?... и ти се осмѣлявашъ да ме безпокоишъ съ такава глуп...

Крайтъ на думата се запрѣ въ гърлото ѝ: очитѣ ѝ пламважж и пълната ръка на ѣдачката въ църка бърже хванж протегнатия цвѣтець и още по-силно го отхвърли на насичката. За това брилянтитѣ този часъ заблѣщѣхъ въ ушитѣ на панна Флора. Банкиерският подаръкъ я доведе въ прѣвѣскодно настроение. Като подигна кадифияния шлейфъ на капота си, тя почна да се върти въ стаята като пѣеше съ всичкия си гласъ единъ разваленъ църковъ валсъ. Банкиерътъ сѣдѣше на страна, като очакваше нетърпеливо благодарността... , а до туй врѣме слѣдѣше съ възбуденъ погледъ движението на червенокосата Флора, къдрицитѣ на която се спущахъ по плѣщитѣ ѝ.

Но този день, не излѣзе щастливъ за банкиера. Нѣкой два пѣти почука на вратата: Флора се спрѣ и, като се обърнж къмъ банкиера, проговори му съ привѣтлива любезность:

— Учителътъ по пѣнието дойде... оставете ни, моляж ви се, сами... До виждане, господишъ банкиере... днесъ въ църка!

И едважъ зашемеденый банкиеръ можъ да се усѣти какво става съ него, когато мускулеститѣ рѣцѣ на циркоиграчката го накаражж да се намѣри въ коридора. Тукъ на вратата, той се блѣсна съ единъ младъ чловѣкъ... трѣбва да е учителя по пѣнието, макаръ на банкиерина да се показа, че този момъкъ много прилича на графа Густава, когото по-рано той често е виждалъ на баловетѣ и вечерникитѣ да танцува съ жена му.

И той, дѣйствително бѣше Густавъ, който искаше послѣ прѣдсвадебнитѣ трудове да отиде за развлѣчение... въ обятията на червенокосата циркоиграчка красавица.

Флора, този часъ при появяването му, побърза да вземе получения си подаръкъ.

— Погледнете! — високо говорѣше тя, като растърсяше червено-жълтитѣ си косми: — какви прѣлестни обичи ми подари този глупавъ банкиеръ!... и прѣдставете си какъ поетично! — добави тя, като хванж вече малко нѣщо повѣхжллата роза, — тѣ поглеждажж нѣ тая роза!

Послѣ, съ дѣтипска живость, тя се приближи къмъ стоящия прѣдъ нея Густавъ и, като прикрѣпи червения цвѣтець къмъ отвора на сюртука му, продума:

— На мене обичитѣ... пѣкъ за тебе китката! Видишъ ли какъ те обичамъ! Три пѣти въ продължение на този день нивънградската роза чуваше думата „обичамъ“, искавана отъ женски уста.

Тѣж думица първа произнесе руссокосата дѣвица, като даваше

разцъвнжлата царица на цвѣтята на заминаващия си годеникъ; втори пътъ го произнесохъ блѣднитѣ устни на Матилда, която притискаше къмъ себе си пурпуровия цвѣтець, хвърленъ ней на балкона отъ първий ѝ възлюбленъ. Трети пътъ чу розата тъй дума „обичамъ“ въ стаята на гостилницата, гдѣто червенкосата циркоигралка, като се смѣеше силно, забодѣ увѣхнжлия цвѣтець въ туй сжщото лице, въ което го турихъ трѣперящитѣ ржчици на жагуващата годеница.

При любовнитѣ думи на Анелка, розата сѣвашъ пламнж съ мошинска ружвина; като чу шепненѣто на банкиерката, тя наведе гордата си главичка, като се срамуваше отъ прѣстѣпната любовъ, която извади изъ блѣднитѣ устни на Матилда тъй толкова страстна но запрѣтена дума; подъ притворно признание, затрѣптъ всрѣдъ илиянията за банкерскитѣ брилянти, бѣдната убита роза сви свойто кралевско одѣяние, като печално хвърли сѣнка върху елегантния костюмъ на богатския синъ...

А въ туй врѣме се разнасяхъ весели разговори и безпричиненъ смѣхъ всрѣдъ голитѣ стѣни на гостната стая.

Густавъ отново се върнж въ живота, явнж се въ него даже проблѣски отъ страстни вѣсторги, съ една дума, той се почувствува въ своята сфера.

* * *

Кжсна вечеръ....

Въ желѣзнитѣ врата на нѣвнѣградската-градина стоя, съ опрѣна главичка на рѣшетката, младата руссокоса дѣвойка. Очитѣ ѝ съ тревога гледатъ въ тъмното, гжсто пространсто, съ напрегнатъ слухъ, ти лови и най-малкото тропание, всѣки отвукъ на отдалечени крачки.

Ненадѣйно всрѣдъ ноцната тишина, чу се тропание на прѣпускащъ конникъ; сърдцето на очакващата дѣвойка трепнж.

— Това е той. ето той се връща!....

Слѣдъ една минута коньтъ заедно съ конника сж вече на вратата. Густавъ скача отъ коня, радостния гласецъ на годеницата го поздравява съ нескривано щастие.

— Азъ вече около единъ часъ те чакамъ!—говори дѣвойката, като върви наспорѣдъ съ годеника по градинската пътека къмъ кжщата: — азъ те чакахъ на вратата... и мѣтъ ми бѣ мжчно, защото тебе те нѣмаше доста врѣме... но сега вече мжката прѣшнж!...

И тя нѣжно притиснж главичката си къмъ рамото на младия челоуѣкъ. Тѣ се доближнж до кжщата; хубаво освѣтенитѣ прозорци на великолѣпната вилла хвърлихъ лжчи свѣтлина върху тъмната моравя въ градината.

Въ това врѣме тѣ додохъ наспорѣдъ съ единъ отъ тѣзи голѣми готически прозорци. Анелка подигнж влюбенитѣ си очи възъ фигурата на възлюблениия си и очитѣ ѝ забѣлѣжнж въ иличето пурпуровото, тжжовно наведено цвѣтенце.

— О! това е моето трендафелче! радостно извика тя:— колко

е хубаво това, че то бѣше цѣлия день съ тебе! Сега виждамъ, че ти ме силно обичашъ!... оварана азъ нѣкакъ се събивахъ малко....

Ровата би могла и тя да раскаже нѣщо за това, но тя мѣлчи. Жалко е, че Господъ, като е създалъ цвѣтя съ шаркитѣ на джгата, не имъ е далъ дарба и да говорятъ...

Клетата дѣвойка!....

Прѣвела отъ руски: Г. Ив. Маркова.

Малкият куршуменъ солдатанъ на императора.

Отъ Fernand Hauzer.

Бѣше малко прѣди революцията. Въ Бриенъ единъ момъкъ, който се учеше за офицеринъ, една вечеръ се занимаваше въ стаята си да прави маневри съ пѣхотинцитѣ си, направени отъ куршумъ. Всѣки, който го видѣше, му се смѣеше, но той, безъ да взема подъ внимание подсмивкитѣ на другитѣ, наслаждаваше се отъ негледа на солдатитѣ си, наредени въ боевъ порядъкъ и сияющъ отъ радостъ ги прѣдвождаше къмъ въображаеми побѣди.

Училищнитѣ му другари го третираха за лудъ, за екзалтиранъ, за мечтателъ. Той ги слушаше на гледъ ужъ расвѣяно, послѣ се смѣеше, като продължаваше да управлява малката си армия. Това, напоследъкъ, бѣше единственната му игра; сериозно и безпристанно работѣше прѣвъ цѣлия день, даже и въ врѣме на отдихъ. Дойде ли вечеръ, вмѣсто да си отдѣхва, наваждаше отъ кутийкитѣ малкитѣ си солдати и говорящъ имъ като на човѣшки същества, правѣше имъ прѣгледъ....

* * *

Една вечеръ, слѣдъ като бѣше работилъ повече отъ обикновенното, момъкътъ караше солдатитѣ съ навѣстна халтавость да маневриратъ. Очевидно бѣ, че бѣше уморенъ. Но ето, че, като сѣда на стола си, съглежда, че единъ отъ куршуменитѣ му съдати се обръща къмъ другаря си, когото чува да хортува ниско тия думи:

— Чини ми се, че императорътъ е твърдѣ много уморенъ тѣзи вечеръ.

Момъкътъ трѣпна. Той поотри очитѣ си, като мислѣше, че сънува; но, не, той бѣше буденъ.

— Инакъ съмъ, помисли си той, халлюцинация.

Слѣдъ това сложи солдатитѣ си единъ по единъ въ кутийкитѣ имъ. Когато момъкътъ затвори кутийкитѣ, отправи секъмъ лѣгалото си; тогава той чу отзадъ си единъ нискъ гласъ да бърбори:

— Императорътъ е твърдѣ много уморенъ тѣзи вечеръ.

Обърна се и видѣ, че е самичкъ. Крайно оплаченъ, той изрече тия думи:

— Кой говори?

— Азъ, набѣбра единъ гласецъ.

— Кой сте вий?

— Нѣмамъ име. Азъ съмъ едно съвсѣмъ малко куршумено солдатче.

Смутенъи момъкъ погледна кутийкитѣ на солдатитѣ върху насата и видѣ твърдѣ ясно, че захлупката на една отъ тѣхъ се повдигаше. Той се приближи и видѣ, че всичко е въ редъ у заспанитѣ му другари и че единъ куршуменъ солдатинъ, гледащъ го въ очитѣ, го поздравляваше по военному. Тогава момъкътъ се хвърли върху лѣглото си, като не искаше вече нищо да вижда и чува.... Чувствувахе, че ще полудѣе.

* * *

Нѣколко години по-послѣ, момъкътъ бѣше капитанъ въ артиллерията. Въ Тулонъ той се сражаваше съ англичанитѣ, като се отличи отъ другитѣ юнаци въ армията. Съ смѣлостта и науката си той омая войската, а съ мъжеството — началницитѣ си.

Слѣдъ нѣколко седмици, Тулонъ бѣ прѣвзетъ, войската на побѣдителя влѣзе въ града; вечерята младия капитанъ, за пръвъ пътъ прѣвъ цѣлия походъ, заспа твърдѣ дълбоко.

Когато спѣше неговата армия, тя се събуждаше отъ най-малкия шумъ; спѣше ли и той тѣй сажо, както нея? Неговата работа бѣше свършена; той имаше право да си отдѣхне за минута.

Прѣвъ ноцта той сънува. Сънува, че е въ Бриенъ, че играе съ куршуменитѣ си сълдати; той вижда твърдѣ ясно единъ пѣхотинецъ да го поздравлява по военному и да му дума:

— Императорътъ е твърдѣ много уморенъ тѣзи вечерь.

Капитанътъ се събуди, отри очитѣ си, бѣше видѣло. Станж, облѣче се и излѣзе замисленъ бърборящъ:

— Императоръ!.... Императоръ!.... Ще бѣде ли възможно?... Малкия куршуменъ солдатинъ да ли ще каже истината?....

Между това, той чу наблизу нисъкъ гласецъ да хортува:

— Малкия куршуменъ солдатинъ не може да се лѣже.

Обърнж се къмъ страната, отъ кадѣто идѣше гласътъ и съгледа върху единъ кремъченъ камъкъ единъ куршуменъ сълдатинъ, който го поздравляваше и гледаше втрѣнчено.

Слѣдъ секунда видѣнието бѣше изчезнало.

* * *

Ученикътъ въ Бриенъ, капитанитѣ въ Тулонъ—Наполеонъ Бонапартъ е императоръ. Той се короняса сутринъ, а вечерята прие посланицитѣ на великитѣ сили и генералитѣ на армията си. Бѣше истощенъ.

Съвсѣмъ на страна отъ прѣвъсходната му стая за отдихъ, се намира една стаячка, мобелирана съ едно военно лѣгло и единъ столъ. Прѣзиращъ лѣглото си за случаи на парадъ, императорътъ легна въ малката си стаячка. Тамъ поне си легна.... И заспа.

Ето, че съглежда въ единъ съмъ нѣкогашния си малъкъ солдатинъ, който бърборѣше още:

— Императорътъ е твърдѣ уморенъ тѣзи вечерь.

Императорътъ потрѣпера и попита :

— Кой говори ?

— Азъ, избѣбра единъ гласецъ.

— Кой сте вий ?

— Нѣмамъ име, азъ съмъ съвсѣмъ малко куршумено солдатче.

Императора помисли една минута, послѣ продължи :

— Нѣмамъ име ; искашъ ли да ти дамъ едно ?

— Искамъ, господарю.

— Добрѣ, наричашъ се Звѣздата.

— Съгласявамъ се, господарю, но какъвъ ще бѣдъ ?

— Ще бѣдешъ солдатинъ отъ старата ни гвардия.

— Съгласявамъ се, господарю, но за какво ще служъ ?

Императорътъ помисли и каза ?

— За какво ще служишъ ? Ще се биешъ, безъ да кажешъ нѣкога нѣщо.

— Господарю, каза куршуменийъ сълдатинъ, ще се бия и нѣма нищо да хортувамъ, но прѣдупрѣдявамъ ви, че въ момента, когато взема да умирамъ, ще поговорѣ за послѣденъ пѣтъ..., като ще ви кажъ туй, което всѣкога съмъ ви казвалъ : „Императорътъ е твърдѣ уморенъ тѣмъ вечеръ.“ Когато ви кажъ това, азъ ще бѣдъ близо до смъртта, а вий близо до побѣденъ. Солдатинътъ замълча.

Когато императорътъ спѣше вече не сънуваше.

* * *

Слѣдъ нѣколко дена императорътъ, като минаваше да прави прѣгледъ на старата си гвардия, съгледа единъ повобранецъ. Учуди се и попита полковника, кой бѣше този солдатинъ.

— Но, вий го познавате, господарю, той се казва Звѣздата, той ми даде една дума написана отъ вашата рѣка като ме молѣше да го приежъ въ моя regimentъ.

Развълнуванийъ императоръ се приближи до солдатина :

— Ти ли се казвашъ Звѣздата ?

Солдатинътъ наклони главата си, като, че искаше да каже да.

— Защо не казвашъ да?... Ти можешъ да говоришъ.

Солдатинътъ връщя назадъ главата си, като че искаше да каже не.

Тогавя императорътъ си спомни и замисленъ каза :

— Ти нѣмъ ли си ?

Солдатинътъ направи утвърдителенъ отговоръ.

Императорътъ заминъ, питаецъ се, не бѣше ли го още веднѣжъ сънувалъ...

* * *

Вѣчно нѣмнийъ солдатинъ Звѣздата се би като левъ на всичкитѣ бойни полета. Той не можъ да стане никога офицеринъ, но повстанъ кавалеръ въ редоветѣ на Legion d'honneur, на когото никога не бѣше носилъ кръста.

Всѣкога, когато манавахе императорътъ край него, казваше му :

— Добъръ день Звѣзда.

Сетнѣ продължаваше пѣтя си щастливъ, че вижда всѣкога

Звѣдата нѣмъ. понеже си спомняше дадената душа отъ малкото куршумено солдатче — когато заговорж, ще бѣдѣ близо до смъртта, а вий близо до побѣденъ.

* * *

Слѣдъ побѣдитѣ идѣтъ пораженията. Императорътъ трѣгва за Елба. Той завожда съ себе си и вѣчно нѣмня Звѣзда.

Императорътъ мисли да се възвърне въ Франция. Той отива. Едвамъ дебаркирали, той повиква Звѣдата и му говори. Звѣдата е всѣкога нѣмъ. Съ сжѣлостъ императора прѣминава Франция и се възкачва отъ ново на трона си.

Но ето, че съюзнитѣ сили начеватъ отъ ново да се сражаватъ съ Наполеона. Безъ да се смущава той повежда армията си; всѣкога се бие храбро, но всѣкога е побѣденъ и всѣкога надѣящецъ на бѣдщето, понеже Звѣдата е всѣкога нѣмъ. Въ срѣдата на това поражение, императора взе да се пита, Звѣдата да не е надгаль.

Не, той не бѣше надгаль.

* * *

Ватерлоо! ето Ватерлоо!

Битката е жестока. Само послѣдното карре остава... Императорътъ отъ височината на единъ хълмъ надзирава равнината. Въоръженъ съ единъ телескопъ, той търси... той търси Звѣдата. Ето, че го съглежда. Гренадирътъ е на кракъ, той се бие до отчаянностъ. Изведижъ той пада, ударенъ отъ куршумъ... А императорътъ, блѣденъ като мъртвецъ, истърва наъ рѣцѣтъ си телескопа:

— Звѣдата наскоро ще умре. Трѣбва ли за това да се говори?

Той си въображава, че гласътъ на Звѣдата ще се задържи въ ушитѣ му, както нѣкога въ Бриенъ; както тогава той мисли, че вижда направенъ на страна върху единъ кремъченъ камъкъ малкъ куршуменъ съдлатинъ.

Императорътъ нищо не чува, императорътъ нищо не вижда. Тогава куражътъ го обзема отново.

— Кой знае? Всичко е, може би, свършено?...

Звѣдата, може би, не е тежко раненъ.

А императорътъ надзирава хоризонта съ надѣженъ погледъ.

* * *

Но ето, че болничаритѣ съ носилкитѣ минаватъ прѣдъ него. Тѣ дифилдратъ полека, печално подъ команда разъ, два, три... Веднага между раненитѣ императорътъ позна Звѣдата. Като лудъ слѣзѣ отъ коня си и, като остави маршалитѣ си, се притече къмъ ранения, който бѣше съвсѣмъ блѣденъ, съвсѣмъ грозенъ, като мъртвецъ.

— Бѣдний Звѣда! извика императорътъ. Сегнѣ се отправи къмъ болничаритѣ:

— Говори ли ви нѣщо?

— Не, господарю, той е нѣмъ.

Императора въздъхна. Но ето че чува гласъ, който излиза отъ трупа на Звѣдата:

— Императорътъ е твърдѣ много уморенъ тѣзи вечеръ.
И императорътъ за пръвѣ пътѣ въ живота си бялдиса.

* * *

На Света Елена императорътъ играе, както нѣкога съ малкитѣ си куршумени солдати. Както нѣкога, той ги кара да маневриратъ и ги прѣдвожда къмъ въображаеми побѣди.

По нѣкога, той се услужва внимателно, надѣящецъ се че единъ отъ тѣхъ ще проговори и го поздравя както нѣкога съ сладкото име императоръ.

Но малкитѣ куршумени солдати сж нѣми. Никога вече тѣ нѣма да говорятъ. Звѣздата е умирѣла... Императорътъ е побѣденъ.

Малкитѣ куршумени солдати не ще говорятъ вече....

Женева, 1 януарий 1897 г.

Прѣв. отъ френски :

Иванъ Голосмановъ.

* * *

О, сладко е въвъ безнадѣженъ часъ
Въвъ часъ на горко испитанье,
Кога край тебъ жестокъ царува иразъ
И зло те смазва отчаянье ;

И злобата съсъ своя взоръ свирѣлъ
Гаси пориви и стрѣленя —
Да чувствувашь, да знаешъ, че за тебъ
Си спомнятъ нѣйдѣ съ ушлене,

Да чувствувашь, че въ нѣкоѣ скромнѣ кжтъ
Сърдца съ любовь те споменавать.
И, мили устни тихо катъ шептатъ,
И твойто име не забравятъ.

И думатъ тѣ: „Защо не е при насъ?“
И казватъ: „Той голѣмъ не бѣше.
Но ниска не, а благородна страсть
Въвъ простий неговъ взоръ горѣше.

Да, той е слабъ, не е той съвършенъ,
Но любя пламенно доброто ;
На своя дългъ служителъ е смиренъ
И искрено се бори съ злото.“

И. Вѣлевъ.

Изъ книжнината и живота.

I. ВЪ НАШЕНСКО.

Сръбско-българското тържество въ Пиротъ на 1-й априлий. — Сръбско-българскитѣ отношения: Българ. печатъ за тѣхъ. — Македонскій митингъ на София по инициативата на нашитѣ студенти. „Прогресь“ за митинга. — „Миръ“ за ролята на студентитѣ въ обществото. — Празникътъ на „Бълг. Учит. Съюзъ.“

На 1-й априлий на сръбско-българската граница се извърши едно хубаво и рѣдко по рода си тържество, — отпраздуването на деня, въ който влѣзва въ сила първий търговски договоръ, първото икономическо търговско съгласяване между двата млади славянски народи: сръбскій и българскій. Колкото и да бѣше мирно и тихо това културно тържество, то има извѣстно значение за историята на сръбско-българскитѣ отношения.

Не сии отъ онѣвъ, които си правятъ иллюзии, че съ една гощавка съ едни прѣгрѣщания и съ една развѣна на медоточиви рѣчи и поздравления се сключаватъ искрени съюзи и трайни дружби. Не придаваши прочее на пиротското тържество, гдѣто се срѣщнахъ прѣдставителитѣ на българскитѣ и сръбскитѣ правителства и интеллигенции, значението на свързанъ нѣкакъвъ си сръбско-български съюзъ, но твърдитъ и никоѣ не може да ни убѣди въ противното, твърдитъ, че на 1-й априлий по единъ нагледенъ начинъ сърби и българи въ Пиротъ си казахъ: „колко ще е хубаво да забравимъ миналото, колко ще е полезно да можемъ да се споразумѣемъ за въ бѣдѣщето!“

Ей-на какво значение придаваши ний на първоаприлската срѣща на сърби и българи въ Пиротъ. То бѣше великъ денъ когато се искавахъ желанія и напѣрения за хубаво бѣдѣще, като се празнуваше едно вече извършено дѣло, — сближаваньето на двата братски народа върху политико-икономическо поле...

Най-напрѣдъ българскитѣ и сръбски влакове идящи, единътъ отъ Бѣлградъ, а другий отъ София, застанахъ единъ срѣшу други на самата граница при Гоннъ-долъ, гдѣто топовнитѣ гърмежи поздравихъ госитѣ, които се срѣщахъ. Особенно величественна и покъртителна бѣше минутата, когато прѣдставителитѣ на двѣтѣ страни, вървящи единъ срѣшу други, се срѣщнахъ подъ арката на самата граница. Тукъ България и Сърбия се прѣгрѣнахъ братски въ лицата на своитѣ първи министри г. г. Сияничъ и Д-ръ Стойковъ. Отъ присѣдствающитѣ не само най-чувствителнитѣ се усѣтихъ дълбоко покъртени и не у одного сълзи напълнихъ очитѣ...

Въ пограничното селце Обрѣновацъ българското и сръбско духовенство извършихъ водосветъ, слѣдъ който всички се отправихъ съ влака за Пиротъ, гдѣто бѣше приготвенъ обѣдъ на покaпенитѣ гости въ хотела „Князь Михаилъ.“ Тукъ на банкетa се казахъ слова и наадравици, които имахъ една мисль и едно съдържанне. Сръбскій министъръ-прѣдсѣдатель г. Сияничъ каза: че на-

роди, които сж съсѣди особно отъ сжщото племе и сжщата вѣра, които ги свързватъ и сжщитѣ прѣтърпѣни тегла и надѣжди, трѣбва да бждатъ въ нѣтими приятелски и братски надѣжди. Ако се погрѣшава противъ това начало въ нѣкон минути на заблуждение, то при свѣсти- ванье трѣбва да се опжтваци къмъ туй мѣдро и старо правило, че „сѣсѣдитѣ трѣбва да живѣятъ въ добри отношения“. Ето защо г. Сичичъ се радва, гдѣто „едно толкова сжществено, мирно и културно тържество на всица сѣдинени съ нашитѣ български братя, става имен- но на онова мѣсто, което е било нѣкога свидѣтел на нашитѣ несъгласия.“ Той склучи съ здравица за ония българи, които, проивкнати отъ идеята за нуждата отъ съгласие и любовъ най-много сж способ- ствували за склучване на сърбско-българский търговски договоръ — за Княза, за правителството му и за щастieto и напрѣдка на българский народъ.

Д ръ Стоиловъ отговори, че сърбско-българский съюзъ за кой- то мновина лучкатъ и комбиниратъ, на дѣло сжществува и този съ- юзъ сми ний, защото, съюзътъ състои отъ работници, отъ живи хо- ра, а не отъ шъртво парче книга. Този съюзъ има само единъ па- раграфъ: а той е че отъ думитѣ ний мнѣхми на дѣло — то е сърбско българский търговски договоръ, слѣдъ който, ако даде Богъ, ще послѣдждтъ и други сжщо така плодотворни и полезни хубави дѣла. Като правѣше една майсторска шега за сърбскитѣ вжжета, лой, и сливовица и за българский шаекъ, първитѣ стоки, които се разиѣ- няватъ между двѣтѣ страни, г. Стоиловъ прибави, че не само въ ма- териално и икономическо отношения, но и въ умствено и морално ще ни трѣбватъ вжжета, лой и сливовица: вжжета за да вържемъ и стегнемъ нашето съгласие, лой за да го подмажемъ да върви всѣ- кога гладко и равно безъ скриптежъ и запване, а духовна сливо- вица — за да го въодушевимъ да върши велики дѣла. А за да се въздигне величественната сграда на сърбско българското единство, къмъ днешний земледѣлческо търговски успѣхъ, трѣбва да се прибавятъ още и успѣхи духовни, успѣхи просвѣтителни и културни и успѣхи политически. За да се достигне всичко това трѣбва да по- читамъ законитѣ и жизненнитѣ интереси на своитѣ съсѣди, сжщо та- ка, както обичамъ своитѣ собствени; трѣбва да жертвувамъ дребо- лиитѣ и врѣменнитѣ мѣстни интереси, яа да се запазятъ великитѣ и битови интереси на цѣлий народъ и цѣлокупната негова бж- джщностъ.

Здравицитѣ на пиротский кметъ Мпшича, софийский Горбанова, архимандрита М. Дучича, и тая на прѣдсѣдателя на сърбската ака- демия Мпличевича допълнихъ кадра на оняи блѣскава и величест- венна картина, въ която се изображавахъ сърдечнитѣ чувства на присѣтствующитѣ.

* * *

Трѣбва да се признае, че българский печатъ изобщо не посрѣ- щихъ съ такова радушие пиротското тържество, както направи това сърбский печатъ. Нѣщо повече: сърбското общество изобщо се пока-

за много повече съчувстващо и чувствително към събитията на 1-й априлий и негова поводъ. Стотини депешни се получихъ отъ разнитѣ краища на Сърбия, отъ България — една и ни една...

На какво да се отдава това! Подириха въ самий български печатъ да намѣрихъ причинитѣ. Нѣкои загатвания самъ тамъ въ опозиционнитѣ вѣстници ни дадохъ да разберамъ, че сърбитѣ се радватъ за туй, че договорътъ билъ много по-полезенъ зарадъ тѣхъ и че нашето правителство се увѣрвало да жертвува нѣкакви си народни интереси въ Македония въ полза на сръбската идея.

Независимо отъ всѣкакви партии, ний сме убѣдени, че нѣма български държавенъ дѣятелъ, който да отиде да жертвува току тѣй нашитѣ национални интереси. Само единъ партизански гласъ може да се провиква и обвинява въ такава смисль едно българско правителство. Държавнитѣ мъже у насъ може да правятъ грѣшки и да се заблуждаватъ въ мѣрцитѣ, които взематъ по вънкашната и вътрѣшната политика, но ний исклучава мѣрнитѣ способности на прѣдателство.

Мѣрцитѣ и дѣйствиата на всѣко правителство справедливо подлежатъ на критика отъ общественитѣ органи. И въ случая не е чудно, гдѣто у насъ се намѣрихъ вѣстници, които да обсъждатъ и критикуватъ новитѣ отношения на българското правителство спрямо сръбското. Тѣзи обсъждания обаче споредъ насъ бѣхъ безирѣдметни — никой не ни каза какви задължения е взело българското правителство спрямо сръбското въ Македония и какви отстъпки е направило то или е обѣщало да направи въ полза на сръбскій елементъ въ населенитѣ съ българи страни. Викахъ и викатъ само, че сърбитѣ таквизъ и таквизъ кроежи имали за Македония, карта надали за една фантастическа Сърбия, въ границитѣ на която влѣзвали цѣла Македония и полвината българско княжество, че сърбитѣ работѣли въ Македония да се признажатъ сръбски общини, да се учреджатъ сръбски архиепископи и да се отворятъ сръбски училища, че тѣ се домогвали за установяването на нѣкакъвъ си сръбски екзархатъ и възкръсяването на нѣкогашната Ипекска патриаршия, като сръбска и пр.

Ний знаемъ всичко това, но въпросътъ е, въ какво е виновато българското правителство, ако въ главитѣ на нѣкой сръбски шовинисти се гвѣждатъ навѣстни химерически и фантастически планове, каквито сж часть отъ горѣизброенитѣ сръбски въздѣления? Да се иска отъ българското правителство да стои на шрекъ и на стража на българскитѣ интереси, вредъ гдѣто го искатъ българскитѣ вѣковни завѣти е и право и длъжностъ на българскитѣ общественни органи. Да се посочва на опасността, която може да грози гдѣто и да било на българската народностъ, е обща длъжностъ. Но да се вика безъ мѣсто и само за туй, защото не ни се харесва този, който ръководи кърмилото на държавнитѣ работи, не е нито справедливо, нито полезно, нито достойно за онѣзи, които го правятъ.

* * *

Ръководени отъ този редъ на мисли, ний не можемъ да похвалимъ и формата на онуй искаване по македонскитѣ работи, въ как-

вато се прояви дѣятелността на нѣкои софийски студенти и участниците на македонски митингъ, (на 15-й априлий). Скърбинъ, че и тоя пътъ ний не можемъ да се съгласимъ съ увлѣченята на нашата университетска младежъ, която не се съмняваши, ръководена отъ чисто идеални и патриотически побуждения, е дала ширъ на своята млада енергия. Другадъ сии казали и тукъ ще повторимъ, че когато отечеството е въ опасностъ допустято е и на мирнитѣ учащи се да напустятъ кръга на тихитѣ и скромни научни занятия и да взематъ участие въ практическата дѣятелность, но това исклучение ний не виждаши въ случая, когато никой Аннибалъ не е застаналъ прѣдъ портитѣ на отечеството и никаква трѣба не е дала сигналъ за каквато и да било извъредна случка въ течението на нашия държавно обшественъ животъ...

Не можемъ да не съжалимъ, че нашитѣ студенти ставатъ партизани, което е безчислено пъти по-лошо, отколкото ако тѣ бѣхж само академически политици. Митингътъ, който станж въ София по инициативата на студентитѣ послужи за арена, на която прѣдставителитѣ на равни партии искавахж своитѣ дертове. Този митингъ се склучи съ резолюция, която осжда дѣятелността по македонски въпросъ на сегашното правителство, дѣятелность, която, нека го кажемъ пътъомъ, още не ни е добръ позната, за да бжде критикувана.

В. „Прогрессъ“ посвѣтѣва на този митингъ и на участието на студентитѣ въ него една твърдѣ остра статья, напълно основателна, впрочемъ въ основата си. „Прогрессъ“ посрѣщналъ съ радостъ апелътъ на студентитѣ за свикване на една митингъ отъ всички партии по македонски въпросъ.

„Ний си казваши, пише „Прогрессъ“ (бр. 2 отъ 17 апр.), таквъ митингъ, свиканъ по инициативата на нашата младежъ, ще бжде отговоръ на митинга, станалъ въ Бѣлградъ на първия денъ на Великденъ.... Тукъ „Прогрессъ“ съ твърдѣ енергически думи се произнася противъ шовинистическитѣ увлѣчения на бѣлградскитѣ митингаджии. Той очаквалъ, че тукъ въ българския митингъ ще се чуе „единъ енергически и грамаденъ протестъ отъ страна на нашата младежъ и интеллигенция противъ шовинизма на нѣкои претенциозни сърби. Той продължава: Съ това чувство, вѣрвами, бѣхж отишли на митинга и грамадната часть отъ слушателитѣ. Но какво видѣши и чуши тамъ? За голѣми срамъ и неизмиваемъ позоръ на студентитѣ-инициатори, ний видѣши да илѣвжатъ на ораторската трибуна оповорени хора, като Д-ръ Кръстевъ и Д-ръ Цатевъ, и не да говорятъ за Македония, а да илливатъ своитѣ лични ненависти и ехидства противъ хората отъ двешното правителство. Ний видѣши още гаменитѣ отъ „социал-демократическата партия“ да се гаврятъ съ Россия, съ цѣла Европа, съ „калимнякитѣ“ и „клепалата“! Съ една рѣчь, това не бѣше митингъ за Македония, а една подла и безчестна измама съ това име, за да се спрѣтъ хората на Славейковия площадъ, та нѣколко гамена и нѣколко дертлии противъ правителството хора, въсползувани отъ то-

лерантността на публиката и на правителството, да издекламиратъ, съ приемиѣ на клоунъ, всички ония отвратителни обвинения противъ властта, които всѣки день четемъ въ опозиционнитѣ вѣстници, и всички ония блудкави и непристойни подигравки съ приобретенията въ Македония, за които отъ толкова врѣме българскитѣ правителства се борятъ, както и съ Россия и съ цѣла Европа, които подигравки постоянно четемъ въ социалистическитѣ вѣстници. Когато „калниявкитѣ“ на владицитѣ и поповетѣ въ Македония, „клепалата“ на църквитѣ и училищата, които сж се отворили въ тая страна, зафанахъ да се подмятатъ, като нѣкакви играчки, въ рѣцѣтѣ на единъ отъ „ораторитѣ“, нѣкой си Кирковъ; когато зафанахъ да се сипятъ оскърбления по адресъ на Държавата, която ни е освободила и къмъ която народътъ храни и всѣкога ще храни чувства на искрення признателностъ; когато надъ това народно чувство зафанахъ да се сипятъ подигравки, ний забѣлѣжихъ, по прѣбледнянитѣ лица на много слушатели, едно негодувание, което би се изразило въ страшенъ ураганъ, ако благоразумието не диктуваше въздържане, за да се не опятни съ кръвъ свѣтлия празникъ, и ако въ рѣцѣтѣ на негодяитѣ, които отправяхъ тия оскърбления, не бѣше едно священно знаме—знамето за освобождението на Македония! Това не бѣше митингъ за Македония, а бѣше едно спиране на хората въ улицата, съ намяна, за да бждатъ изпусвани, изругани и оскърбени въ най-скжпитѣ ний чувства.“

* * *

По въпроса за ролята на студентческата младежъ в. „Миръ“ е написалъ една статия, въ която се съгласява, че студентческата младежъ, както сама тя поддържа, може да борави съ политика, но не може да се разбере какъ така тя остави безъ никакъвъ протестъ онова чудовищно съглашение на разнитѣ опозиционни партии, а допустихъ да се даде партизански характеръ на послѣдний митингъ, свиканъ по нейна инициатива. „Съ това, каже „Миръ“, студентитѣ се отдалечихъ отъ ролята, която сами си бѣхъ отредили въ обществото.

„По нашето дълбоко убѣждение, ако студентитѣ бѣхъ свикали на врѣмето единъ митингъ да се произнесжтъ върху поведението на опозиционнитѣ партии за тѣхния безнравственъ съюзъ, щѣхъ много по-компетентно да извършатъ това, отколкото да даватъ мнѣние, като какъ трѣбва да се води външната политика на България въ извѣстни врѣмена, защото тѣ не сж да не знажтъ, че тая именно политика има своитѣ задкулисни страни, които трѣбва да се познаватъ добръ за да може да се даде едно правилно мнѣние по тоя въпросъ.

„Освѣнъ това, намъ се струва, че е малко претенциозно и нескромно отъ страна на едни младежи да вѣрватъ, че въ извѣстенъ моментъ тѣ иматъ по-ясно понятие за начина, по който трѣбва да се защищаватъ отечественитѣ интереси отъ ония, които сж били

студенти като тѣхъ прѣди 20 години и иматъ, слѣдователно, една 20 годишна житейска опитностъ.

Въ заключение, нека ни бѣде позволено да кажемъ, че ний другояче разбирами задачата на нашата студенческа младежъ тукъ и въ странство. Ний разбирами и сми въ правото си да очакваме отъ студентитѣ пълно безпристрастие и незаинтересованностъ при оцѣнката на дѣлата и събитията отъ политически характеръ, защото сами тѣ само съ това се гордѣхъ, че като ученици, тѣхъ не можело да ги увлѣче никакво користолобие, никакъвъ материаленъ интересъ, както насъ гражданитѣ. Ако това е истина, ние трѣбваше да видимъ отъ тѣхна страна сжщата готовностъ да бичуватъ грѣшкитѣ на всички партии безразлично, както това правятъ на партията, която държи по настоящемъ управлението на страната. За жалость, това не сми видѣли още. Ако дѣйствително се въодушевявахъ отъ висока справедливостъ и истински патриотизмъ, тѣ не трѣбваше да позволяватъ въ послѣдния митингъ да възлазятъ на трибуната хора неизвѣстни, хора развалени и компрометирани, които само това търсѣхъ да могатъ нѣкакъ си да се реабилитиратъ. Ний не разбирами тѣй сжщо защо тѣ оставихъ ораторитѣ да оскърбяватъ нѣкои велики държави и да се подиграватъ съ православието, когато цѣлѣта на митинга бѣше съвсѣмъ друга. Събраното множество се състоеше отъ хора на равнитѣ партии, но тѣ всички бѣхъ православни. Съ хамалскитѣ псувни противъ правителството бидохъ оскърбени всички ония отъ народната партия, които за любопитство бѣхъ отишли на митинга да увеличатъ множеството. Съ нападкитѣ срѣщу Русия се обидѣхъ русофилитѣ, а подигравката съ религията възмути всички присѣтствуещи. Ний питами прочее нашитѣ *идеални* младежи, такава ли бѣше благородната цѣль на митинга, по този начинъ ли се прокарва електрическата струя въ жилитѣ на всички слушатели, така ли се фанатизирва едно множество за да се очакватъ отъ него доблестни примѣри и велики подвизи? Кажете откровенно, има ли единъ софийски гражданинъ, безъ разлика на партия, който да е останялъ благодаренъ отъ вашия митингъ? Всички едногласно признаватъ, че това бѣше профанация на благородната цѣль на митинга и това се дължи само на трима, четирма екзалтирани студенти, които съзнателно усѣхъ да навратятъ ролята на студенческата младежъ въ политико-общественитѣ въпроси и да създадѣтъ отъ нея едно полевно ордие на разни партизани и политически фокусници.“

На 25-й мартъ „Българскій учителски съюзъ“, основанъ отъ двѣ години насамъ, е празнувалъ, както съобщава в. „Учителски другаръ“, на всѣкъдѣ изъ България по единъ блѣсковъ начинъ годишнината си. Органтъ на тоя съюзъ „Учит. другаръ“ посветява особна статия по този поводъ (бр. 5 отъ 29-й мартъ) въ която основагачно се радва за успѣха на „Учит. съюзъ.“ По този поводъ „Б. Учит. съюзъ“ е получилъ разни депешни отъ разни мѣста и между прочимъ отъ г. Басаричека, прѣдсѣдателъ на съюза на хърватскитѣ учителски дру-

жества и на г. Ивковича, прѣдсѣдатель на Сръб. учит. сѣюзъ въ Бѣлградъ. Не ще и дума, че Българ. учит. сѣюзъ, като учреждение чисто просвѣтително и посветено изключително на ширение науката между неговитѣ членове и массата, заслужва всѣкаква похвала и насърчение. Ето защо ний искрено бихми желали българ. учит. сѣюзъ да празнува дълги години и постепенно при по-хубави условия и при повече проявена полезна дѣятелность своя годишенъ празникъ — 25-й мартъ.

С. С. Вобчевъ.

II. ВЪ СЛАВЯНСКИТЪ ЗЕМИ.

По сръбско-българскій договоръ и празненството въ Пиротъ. — Посѣщението на сръбскій кралъ въ Цѣтине. — Черковнитѣ работи и свобода на австрийскитѣ сърби.

Въ живота на южното славянство на първо мѣсто за истеклий мѣсець трѣбва да се запишатъ празненството, извършено въ Пиротъ по случай влизаньето въ сила на търговскій договоръ на 1-й априлий и посѣщението, което кралъ Александъръ направи на Черна-Гора.

За празненството на 1-й априлий се говори въ бѣлѣжкитѣ ни „Въ нашенско.“ Тукъ ще приведемъ само хубавата статия на сръбскій официаленъ вѣстникъ „Српске Новине“ подъ заглавие „День за по-добра бѣдѣщность.“ статия написана по този поводъ.

„Деньтъ 1-й априлий, 1897 год., се говори въ тѣзи статия, ще бѣде нова, плодотворна и изобилна ера въ полето на икономическо-търговската бѣдѣщность на двата сѣсѣдни, млади и буйни народи на Балканскій Полуостровъ. И ние отбѣлѣжаваме тоя день, на страницитѣ на нашия листъ, съ искрено и откровенно желание: да даде Богъ щото той да бѣде най-свѣтло и най-честито начало за бѣдѣщето единство на двата народа — сръбски и български, въ интимнитѣ дълбочини въ които дѣйствително нѣма никакъвъ антагонизамъ и никаква перфидность или агресивность. Напротивъ, тия народи въ массата си силно усѣщатъ и признаватъ своето родство, своето братство!...

„Прочее, такива два народа, двѣ племена, сродни по кръвъ, езикъ, еднакви по вѣра, прилични по история, идентични по страшното си минало, по пролѣзната си кръвъ и драгоценнитѣ си жертви, въпрѣки толкова тежки и мъченически страдания, протѣгатъ днесъ единъ другиму искрено и вѣрно братската си рѣка, пълна съ сърдечна топлина и закоравѣла въ тежката борба за свободата и на прѣдѣка, протѣгатъ я прѣвъ своитѣ държавни граници, които вече не сѣмѣтъ и не могатъ да бѣдѣтъ прѣграда и спънка за взаимното си помагане и кръпене на задружното развитие на икономическо-търговското поле.

„Народнитѣ желания отъ двѣтѣ страни сѣ искрени и оправдани: всѣки да даде на другия онова, което послѣдний нѣма и търси, безъ никакви прѣпятствия и растърсвания, та по тоя начинъ, на

основание на свободната развѣна, да даждѣ по-полеветъ, по на-
прѣдничавъ и по-изобиленъ животъ и полѣтъ на своята работа...

„Опитѣтъ е най-добрия учителъ: цѣли вѣкове сж ни пристиг-
кали и истребвали и отстранявали въ врѣда на единѣ и другитѣ,
за да бжде нужно на това зложелателство да давами още по-ши-
рокъ и дълъгъ размахъ, когато съ плененската си способностъ и
органическата си яростъ щастливо прѣминахми, прѣживѣхми и запа-
вихми кщцата си. Дѣйствително, врѣме е вече да се направи спо-
разумѣние, за задружно оправяне и подпомагане, за братска *слога*
и подпорка. А за това е направена и създадена вече основната сгра-
да както въ едната, така и въ другата страна: само нѣколко де-
сетки години отъ народния ни животъ сж достатѣчни да ни омилжѣт
пакъ и да ни покажѣт нашѣ стари пштица, по които нѣкога смѣ-
ло сми вървѣли и по които вече съ стотни години непрѣкъснато и
свободно крачатъ щастливѣтъ, цивилизовани европейски народи, то-
ва, което не бѣ сждено и доволено нито на сръбскій, нито на бъл-
гарскій народъ. Ето защо ний исками искрено и отважно, исками
твърдо и вѣрно съ нашѣтъ съседни братя, ржка въ ржка, да вър-
вимъ тамъ, кждѣто другитѣ, по-честити отъ насъ, отъ своята задруж-
ностъ отдавна сж достигнали — къмъ *културната* и *икономическо-
търговската бдлжностъ!*... Това е цѣлото въздържанне на на-
шитѣ стремления и желаня, първитѣ стѣпки на които, на томи, въ
име Божие, щастливъ пѣтъ, отбѣлжва днешний день.

„Има още една голѣма и сериозна причина, която ни радва
днесъ: и въ доброто, и въ лошото никой не е по-близо до насъ отъ
съсѣда, а особено кога тоя съсѣдъ не е амбициозенъ, кога почита
своего и респектира чуждото, а пѣкъ когато е и толкова сроденъ,
щото по роднинскитѣ си връзки прилича на другия си съсѣдъ както
едната половина на ябълката прилича на другата, тогава томи съсѣдъ
е една нормална цѣлостъ, една потребностъ за живота. За томи еки-
валентъ не може да прѣчѣтъ никакви, дору и погранични спѣнки,
които днесъ така еклатантно се вдигатъ изпомежду ни, понеже тър-
говскій договоръ, истинскій основенъ камѣкъ, чрѣвъ който днесъ
на нашата обща граница мирно се отварятъ митническитѣ врата
между Сърбия и България, е въ поляа и щастие и на двѣтъ страни.

„За туй ние поздравявами отворено, искрено и весело тоя
день, съ пълна вѣра и надѣжда, че той твърдѣ много ще спомогне
на братскитѣ народи въ заякчаваннето на тѣхната материална и мо-
рална сила.“

*

Посѣщенето, което сръбскій кралъ Александръ направи на
Черноговскій князь (21-й априлий) се гледа като едно друго хубаво
явление въ южно-славянскитѣ отношения. Сръбскій печатъ носрѣща
съ въсторгъ това събитие. „Глас Черногорца“ въ уводната си ста-
тия отъ 19-й априлий, която подъ заглавие „Добро дошао,“ съ вѣоду-
шевени души носрѣща въ столицата на Черна-Гора краля на Сърбия.

„Златното врѣме на сръбскій народъ, неговитѣ юнашки дѣла,
неговий културенъ трудъ, неговата блѣскава история на Балкана, коя-

то бѣ подкачилъ да върши така сполучливо, като никой народъ въ Европа, — казва „Глас Црногорца“ — това златно врѣме се послѣдва отъ дълга черна нощъ и прѣзъ вѣковетъ нищо не ни е останало отъ славнитѣ спомени, освѣнъ онова, което срѣщамъ въ народнитѣ пѣсни. Тѣзи свети спомени никаква сила, никаква неволя не е могла да ни изтрие изъ душата и тѣ развижъ у насъ зародина за новъ животъ. Тѣ сж подбуждали и поддържали онѣзи чудотворна мощъ, която запази нодъ „Орловата скала“ послѣдната искра на сръбската независимостъ. Тѣ сж топили гърдитѣ на Кара-Георговитѣ и Милошевитѣ юнаци и чудеса сж правили.

„Черна Гора и Сърбия, тѣзи два стожера на сръбската самостоятелностъ и независимостъ въ раздробеното сръбство, сж разбудили народната самосвѣсть съ помощта на милостивия Богъ. Когато ний сми могли да направимъ толкозъ съ празни рѣцѣ, усамотени, непознати въ свѣта, какво не биж могли сега да направимъ тѣзи двѣ държавици добръ вѣоржжени, съ народно напѣднѣло благосъстояние и просвѣта, съ могущи приятели и съюзници, съ симпатитѣ на цѣлий образованъ свѣтъ? И противницитѣ на нашата бжджщностъ сж се уповавали единствено върху несъгласието на Сърбия и Черна Гора.... Ала Видовденското посѣщение на нашия черногорски възвишенъ господаръ въ Бѣлградъ и братския вѣодушевенъ прѣчекъ, що той намѣри и въ кралевский дворець и въ народа, потвърдижъ, че народната самосвѣсть е по-ягка отъ всичко. Ето защо за да повърне туй посѣщение на Негово Височество, сега въ понедеѣльникъ бѣше въ Цѣтвинѣ Негово Величество Александръ I-й, кралятъ на Сърбия, като милъ гостъ на нашата владѣтелска къща и съ това още повече утвърдява онѣзи братски връзки, изъ между дома на Обрѣновичитѣ и на Петровича Нѣгоша, които и до сега сж сжществували.

„Негово Величество Александръ I идва на кръстното име на дома Петровичъ Нѣгошъ,*) което прави да се забѣлжи най-сърдечно неговото посѣщение; защото само истинскитѣ приятели посѣщаватъ на кръстно име приятелската къща, която пъкъ ги прѣчеква най-радостно този день. Негово Величество стига въ най-важното врѣме, което помни нашата история, що проживѣва сега сръбский народъ. И въ това врѣме най-висшата наша утѣха, най-силната наша надѣжда е братското споразумѣвание на Черна Гора и Сърбия, което, слава Богу, сжествува и съ България. Тѣзи три балкански държави, подъ знамето, което на Видовдень разви Н. В. Князь Никола прѣдъ цѣлий свѣтъ, подъ знамето на мощното начало на народността, което е уединило раздробената Италия, могатъ да гледатъ съ надѣжда на своята бжджщностъ. Наистина, че силата е по-голѣма отъ правото, но всѣка сила е до врѣме, а правото не губи своята сила въ врѣ-

*) Бѣл. на Ред. Кръсно име или кръстно име е така нарѣчената сръбска слава, обичай, споредъ който всѣка челядъ празнува нѣкой светець като свой патронъ—покровитель. Черногорската княжеска челядъ празнува като таквъ светець Св. Георгия.

лето, като е постоянно, дорно, напротивъ става по-ягка. То се възправи върху силната основа на науката, то е нейната най-голяма нова побѣда. За това свикитѣ на сърбскитѣ юнаци, които сж паднали въ стотини боища за по-добра бѣдждностъ на Сърбия и Черна Гора, ще покрижтъ съ похвали и благословия братското прѣгръщанье на сърбскитѣ владѣтели въ Цѣтинье. За това, туй прѣгръщанье като първо условие на нашата побѣда ще съживи надѣждитѣ на цѣлото сръбство посрѣдъ днешнитѣ условия на Балкана.

„А народътъ отъ стара Черна Гора, който е запазилъ нѣкога непокорена тѣзи послѣдня стъпка отъ сръвска земя, както и народа отъ новоосвободенитѣ краища, Закушки, Рашки и славна Зета, тѣзи нѣмакичеви дѣдкини, най-радостно поздравява младий потомѣкъ на славнитѣ Обрѣновичи, като най-милъ гостъ, като най-надѣжденъ братъ на възвищенный ни господарь и вика: Да живѣе Н. В. Александръ кралъ на Сърбия, добро намo дошао.“

На Благовѣщение т. г. депутата Ягичъ въ пещенската маджарска камара е направилъ едно запитване къмъ министра-президента, което е състояло отъ четири точки. Ето това запитване: 1) защо не е прието прѣдложението на сърбскый патриархъ да се свика сърбскый народно-черковенъ съборъ между Великденъ и петдесетница, както това е прѣдписано въ сѣборското устройство; 2) ще ли се събере събора още тѣзи година; 3) ще ли се ограничи съ едно законно влияние въ дѣятелността на черковата или ще отиде понататѣкъ отъ единъ върховенъ надзоръ; 4) ще ли прѣдставжтъ на царско утвърждение рѣшенята на сърбскый народно-черковенъ съборъ.

Министръ-прѣдсѣдателтъ отговорилъ: 1) Че съборътъ не е билъ могълъ да се свика въ това врѣме, тѣй като ставатъ избори за хърватско-славонскый земски съборъ (диета) и защото $\frac{2}{3}$ отъ сърбитѣ на Ср.-Карловачката митрополия живѣжтъ въ Хърватско и Славония, та не е пжтно да се допусжжтъ сжщеврѣменно двѣ изборни агитации; 2) Съборътъ ще се свика още въ течението или края на това лѣто; 3) Сърбската черковна народна автономия не може да се уреди както ромжнската, едно по причини държавни и политически, а друго защото сръбската черква е иерархическа, прочее не може да има такваж автономия, каквато има протестанската черкова. Министрътъ припознава, че народно-черковний съборъ има само едно право: да се занимава съ черковнитѣ и училищни работи и съ надзора надъ завѣщанитѣ сумми, между това досегашинитѣ събори не сж се ограничавали само съ подобнитѣ, ами сж боравили и съ политика. За това отъ 30 години насамъ не е могла да се уреди както трѣбва черковната сръбска автономия. Новийтъ уставъ, който има да се изработи, ще има прѣдъ видъ маджарскитѣ интереси и правото на краля за върховенъ надзоръ, като ограничи черковно-сѣборската дѣятелностъ не ѝ допуска да се бърка въ административно-политически въпроси; 4) Ако прочее съборътъ приготви подобенъ уставъ, той ще го прѣдстави за утвърждението на краля.

Ако ли не, тогазъ маджарското правителство ще се принуди да вземе по-остри мѣрки къмъ сърбитѣ, които до сега сж избѣгвали, но за напредъ ще бждатъ заслужени.

Депутатътъ Ягичъ отговорилъ, че приема обяснението по първа и втора точки, но не и това по трета и четвърта. Не сж криви народо-черковнитѣ събори, гдѣто до сега не е уредена окончателно автономията, а е криво правителството, защото се бърка въ работитѣ на черковата невънъ правото си на върховенъ надзоръ. Сърбитѣ иматъ право да добиетъ таквазъ широка автономия, каквато иматъ румжнитѣ. Недовѣрието, съ което маджарското правителство се отнася къмъ патриотическитѣ сърби, не е оправдано. Министрътъ баронъ Бавфи сключилъ разискванията, като казалъ г-ну Ягичу, че наистина сърбитѣ иматъ право на по-голъмо довѣрие, но пакъ не може да имъ се даде автономия като на румжнитѣ, тъй като съ даванетоъ ѝ на послѣднитѣ вече е направена една грѣшка.

Ний приведохъ горнитѣ бѣлѣжки за черковното положение на сърбитѣ въ Маджарско, за да видятъ нашитѣ читатели, че и културнитѣ „побѣдител“ и „владѣтели“ сж не по-малко подтисници на духовната свобода и че сърбитѣ въ Маджарско иматъ пълно право да не се възхищаватъ отъ прелеститѣ на маджарското тамъ управление.

С. С. В.

III. НА ЧУЖБИНА.

Гръцко-турската война: — кой я извика? — Непосрѣдствени причини за прогласяването ѝ. — Първи битки: Мелуна, Незеро. — Рѣшающитѣ битки при Мати и Турноваст: поражение на гръцитѣ. — Възбненіе въ Атина и падането на Делиянисовото министерство. — Новото министерство на Радли и новитѣ гръцки позиции. — Послѣдни турски побѣди. — Европейска напѣса.

Онова, отъ което се опасяваше всѣки трезвенъ наблюдател на развитието на гръцко-турската распра се сбднѣ. Миролубието на Европа, което се прострѣ до тамъ, щото да блокира Критъ, даде отрицателния резултатъ, за който говорихъ. Между Гърция и Турция избухна война (5-й априлий т. г.), на която крайтъ още не е настанѣлъ...

Напрадно европейскитѣ велики сили прѣдупрѣждавахъ Гърция и я навикахъ да стои мирна, като казвахъ отъ една страна, че това ще да бжде едно безумие отъ нейна страна, че нѣма да ѝ се дозволи да присвои каква и да било турска територия и че нѣма да позволѣтъ на нападателя да навлѣче каквато и да е полза отъ своитѣ сполуки, ако да има таквазъ. Въ тѣзи смисълъ даже бѣше връчена една нота на Гърция и Турция.

Мѣродавнитѣ вѣстници и органитѣ на европейската дипломация заявявахъ безъ забикалки, че даже въ случай на побѣда Гърция не трѣбва до очаква никакви приобрѣтениа. Гръцитѣ знаяхъ и виждахъ това разположение на европейскитѣ сили къмъ тѣхъ. То не бѣше за тѣхъ нѣкаква изненада, защото нека се каже за честь на европейската дипломация, тя държа въ дадения случай единъ ясенъ и никакъ не двусмисленъ языкъ по работата.

Но има нѣща по-силни отъ волята на най-силнитѣ. Има събития, които фатално се налагатъ, настѣпватъ и се свършватъ. Гърция не можеше да не извика войната, не можеше да не се бие. Гръцкиятъ кракъ, може би, рискуваше съ прѣстола си, ако бѣше слушалъ миролюбива Европа... Той бѣ извиканъ да я пригърне отъ грѣцкитѣ шовинисти...

Гърцитѣ сж, които извикахж формалното подхващане на военнитѣ дѣйствия въ политѣ на Олимпъ и въ Епирскитѣ полета. Какво, питатъ се мнозина, накара Гърция да се впусне въ едно такова злочлечение, слѣдствията на което бѣхж и оставатъ твърдѣ опасни даже за положението и бжднината на грѣцкото кралство?

Има публицисти и въобще людие, които поддържатъ, че Англия е, която ужка обнадѣдила Гърцитѣ и ги тласнала въ рискованата война съ Турция. Безъ да отричамъ възможността на едно подемно участие на „коварний Албионъ“ въ грѣцко-турската распра, участие, на което характерътъ и разшритѣ ще бжджт изродени отъ историка, за сега ще кажемъ, че тѣ сж по-скоро вжтрѣшнитѣ демагогически и шовинистически фактори, които докарахж Гърция до война съ Турцитѣ. Кабинетътъ на Делияни не първи пжтъ дѣйствува съ лекостъ и вѣлага националнитѣ и икономически интереси на Еллада. Като се обляга за всичко върху силата, която му иде отъ долу, отъ всевъзможни низки слоеве и парламентски кликачи, Делияни съвинжги се е ржководилъ отъ масовитѣ увлѣчения, на мѣсто самъ да ги ржководи. А тежко на оня отговоренъ общественъ дѣецъ, който въ дѣятелността си безрасждно слуша гласа на неотговорнитѣ кликачи!

Въ Гърция се е образувало така парѣченото дружество „Етники Егерия“ (народна дружина), цѣлѣта на която е била да распалва патриотическия пламъкъ въ сърдцата на елинското население противъ турцитѣ. Тѣзи „Гърция за себе си“ чрѣзъ своитѣ членове и органи, распространена на дължъ и на ширъ въ цѣлото кралство, проповѣдавше отдавна, че стига само да дигнатъ глава грѣцитѣ въ кралството, и веднага ще възстанжтъ грѣцитѣ въ Епиръ, въ Македония, въ Мало-азиятскитѣ градове, на дору въ самий Цариградъ. Надѣждитѣ, които възбуждахж тѣзи господа сж били още по-големни, защото тѣ поддържахж, че заедно съ грѣцитѣ ще подкачжтъ борба противъ Турция и българитѣ, и сърбитѣ, на и албанцитѣ ще бжджт на тѣхна страна.

Народнитѣ увличания сж както тѣзи на едно стадо... Но ако е било простено на маситѣ да се люлѣжтъ въ таквизи мисли и да се унасятъ въ таквизи блѣнове, то никога не би трѣбвало да послѣдва този пжтъ и единъ министър-президентъ, единъ държавенъ мжжъ...

Впрочемъ, нека не исирѣварями събитията. Въ политическитѣ и военнитѣ дѣла крайтъ е критерия за умѣтността и качеството на прѣдприятнето. Ако Гърция побѣди, па даже и не побѣди, ако грѣцкия народъ извлѣче очакванитѣ ползи за себе си, то никой не ще има право да осжди нито увлѣкитѣ се политически дѣйци, нито Делияниса, нито пжкъ кракъ Георги... Въ всѣки случай обаче съби-

тията на театра на войната до сега не прѣдсказватъ нищо добро за гордитѣ внуци на Темистокла и Леонида...

Най-напрѣдъ нападенията се захванахъ отъ страна на гърцитѣ. Турското правителство прѣдупрѣди нѣколко пѣти гръцкото да спрѣ тѣзи кръвопролитни закачки. Но когато видѣ, че гръцкитѣ нахлувания съ вѣоръжени чети отъ кѣдѣ Тесалия и Епиръ не само не прѣставатъ, но взематъ систематически характеръ, турското правителство се рѣши да обяви отворена война на Гърция. Напраздно г. Делиянисъ обеснява, че не били гърцитѣ, а турцитѣ сж нападателитѣ или извикателитѣ на войната... Какъ и да било, а на 5-й априлий въ деня на Лазарово Въскресение Портата въ Цариградъ рѣши обявяването на войната и съобща за това на грѣцкый посланикъ Маврокордато, като повика изъ Атина и своя посланикъ Асимъ бея. Сжщеврѣменно отъ Цариградъ се заповѣда на главнокомандующий на Тесалийската граница Еджемъ-паша да вземе нападателно положение...

Трѣбва да се признае, че наистина турското правителство, което разбираше впрочемъ добрѣ, че отъ една война съ Гърция и то нѣма какво да спечели, е гледало всѣкакъ да набѣгне сблъскванията и да испрѣвари тѣзи належаща война. Само тогазъ когато не вече чети отъ грѣцки възстаници, а редовнитѣ грѣцки войски на 5 апр. нападнѣли 5 турски позиции и прѣвзели нѣкои мѣста отъ турцитѣ, само тогазъ правителството на Падишаха се принуди да обяви и подкачи войната...

Нѣма да влизамъ въ подробности на самата война, тѣй като читателитѣ сж слѣдили по вѣстниците нейнитѣ перипетии, а по-късно ще има възможность да се повърнемъ и да направимъ единъ прѣгледъ назадъ на военнитѣ дѣйствия. Въ общи черти ний тука ще поменемъ, че когато войната се подкачи формално, на 6-й априль, Гърцитѣ вече бѣхъ нахълтали въ турската територия на двѣ мѣста: съ источната си войска изъ Лариса—Търново; съ западната — къмъ Арта. Споредъ свѣдѣнията на австр. воененъ аташе въ Цариградъ, който е обиколилъ и военното поле на тессал. граница, Турция е имала тамъ 160 баталиона войници, 42 батареи топови, 35 ескадрона конници; гърцитѣ сж имали всичко 44 баталиона войници, 28 батареи и 14 ескадрона т. е. отношението е било почти както 4 къмъ 1.

Главнитѣ турски войски бѣхъ разположени въ Елласона, а задъ тѣхъ стояхъ войски въ Гребена и Селфидже отъкъмъ Тессалия, а въ Янина и Прѣвеза отъкъмъ Епиръ. Гръцкитѣ войски въ Тессалия бѣхъ разположени въ Лариса, Трикала и Воло, а отъкъмъ Епиръ—въ Арта. Главнокомандующий на грѣцкитѣ войски бѣше прѣстолонаслѣдника Константинъ, а на турскитѣ — Еджемъ-паша.

Първитѣ битки между грѣцки и турски войски станахъ въ Незеро и Мелуна. Турскитѣ войски въ нападанитѣ си флангове държахъ отбранително положение; но центрътъ имъ нападнѣ главней станъ на гърцитѣ на двѣ мѣста: прѣвъ Мелунскый проходъ и прѣвъ прохода Курциовали. Гърцитѣ показвахъ значителна енергия и храбрость въ първото врѣме. Боеветѣ бѣхъ ожесточени и за една ми-

аута се помисли, че тѣ скоро ще взематъ Елласона отъ една страна и Янина отъ друга, което означаваше пълна побѣда надъ турцитѣ. Сщеврѣменно се подкачи бомбардиранѣто на Прѣвева, турски пристанищенъ градъ на брѣга на Адриатическото море. Скоро обаче числото надви на грѣцкитѣ войски и послѣднитѣ дни на страстната недѣля бѣхъ истински страстни дѣне за злочеста Еллада. Поражение слѣдъ поражение ги сполѣтѣ при Равена, Незеро и Медуна. Упиранието имъ въ Незеро и другитѣ пунктове обаче бѣ пакъ голѣмо, та въ Цариградъ се обезпокоихъ, а Султанътъ, недоволенъ отъ Еджемъ-паша, испроводи Гаазимъ Османъ-паша, геройтъ на Плъвенъ, съ специална миссия, като неограниченъ главнокомандующъ.

Рѣшителната обаче и най-знаменателна битка произлѣже въ Мати. Ето какъ описва този бой специалний кореспондентъ на датскій вѣстникъ „Politiken“:

„Сражението при Мати трая петъ дни. На 11 того прѣстолонаслѣдникътъ напустихъ Търновасъ, за да отиде въ Лариса. Въ 2 часа слѣдъ пладнѣ се зачу силенъ артилерийски огънь. Въ самата Лариса нѣмаха никакво прѣдчувствие за опасността и приготвявахъ едно черковно празненство. Въ 6 часа прѣстолонаслѣдникътъ заповѣда оттеглянието къмъ Търновасъ, безъ войската да разбере причината на тѣзи заповѣди. При Мати тогава имаше 12000 гърци срѣщу 12000 турци. Оттеглянието се изпълни въ добъръ редъ, до гдѣто се стѣгна. Но тогава се появи грѣцката кавалерия задъ оттегляющитѣ се пѣхотни колони. Грѣцката пѣша войска помисли, че това сж турци и почна да стрѣля противъ своята кавалерия. Тогава произлѣже ужасна бъркотия и паника. Тѣминната още повече увеличи паниката. Войницитѣ хвърляхъ оржията си. Навредъ се чуваше викътъ „туркосъ!“ Солдатитѣ бѣгахъ сягсени между женитѣ и дѣцата изъ улицитѣ на Търновасъ. Офицеритѣ бѣхъ безпомощни да въдворятъ редътъ. Всичко бѣше покрито въ облаци отъ прахъ. Съ смъртно-блѣдни лица дойдохъ къдѣ срѣднощъ първитѣ бѣглеци въ Лариса. Кавалеристи безъ конѣе, пѣхотинци безъ оржия разпространявахъ и тукъ паниката. Верѣдъ голѣмо смущение се откараха на гарата около хиляда ранени. Между това врѣме прѣстолонаслѣдникътъ държа воененъ съвѣтъ, който рѣши да защитава градътъ. За да съберятъ войскитѣ, дадохъ тржбачни сигнали по площадитѣ, но нито двадесетъ войници се събраха. Паниката се распространи още повече при слуха, че турцитѣ били прѣдъ града. Невъзможно е да се опише лудешкии страхъ, който се произведе отъ този слухъ. Другитѣ лѣжливи слухъ, че прѣстолонаслѣдникътъ билъ напустилъ града, възбуди ужасенъ гнѣвъ. Всички тичаха къмъ гарата. Най-бързи въ бѣганието бѣхъ италианскитѣ доброволци. Тѣ отхвърляха на страна женитѣ и се качихъ въ вагонитѣ. Населението, разгнѣвено, започна да стрѣля противъ италианцитѣ, които отговаряхъ на стрѣлбата. Най-послѣ прѣстолонаслѣдникътъ сполучи да събере до 4000 души, съ които замна за Фарсала, за къдѣто бѣше заповѣдано да се отправи и полковникъ Смоленски, който се намираще при Ревина. Много грѣцки войници набѣгаха чакъ до Воло. Кореспондента свър-

шва съ дунитѣ: „Тесалия е сега открита за турцитѣ. Навредѣ царува възбунение противъ начина на воденнето на войната.“

Въ сѣботата срѣщу Великденъ въ 7 ч. сутринята грѣцкитѣ войски получили заповѣдъ отъ своя главнокомандующъ да очистятъ Ларисса. Въ 3 ч. всичкото възрастно население оставило града. Слѣдъ малко Ларисса била въ рѣцѣтъ на турцитѣ; 14 топа и много амуниция оставили въ тѣхни рѣцѣ. Слѣдъ тѣзи побѣди Турцитѣ вече имаха право да кажатъ, че сѣ разбили и надвили Гърцитѣ. Войската на полковникъ Маносъ, която продължаваше да прави равни опити оттаткъ Арта въ Турция къмъ Янина, а именно около Пенди-пегадия, даваше само едни напразни надѣжди. Най-послѣ Маносъ бѣ принуденъ да се оттегли въ грѣцкитѣ граници. Асѣж и неговата миссия ставаше вече безплодна слѣдъ разбиването и оттеглянето на Тессалийската войска...

Тѣзи несполуки и поражения на грѣцкитѣ войски извикаха силни негодувания срѣщу правителството между населението въ Атина. Населението даже било готово за въстание. На 16-й Априлъ една депеша отъ Цариградъ извѣсти, че рускиятъ посланикъ получилъ отъ Атина телеграма, която казвала: „въ Атина избухна революция, кралятъ е въ опасност.“ Види се обаче, че народното въднение е било извикано отъ смѣтитѣ онѣзи горещи политикани и патриоти, които бѣха извикали и самата война. Кралятъ видѣ, че му прѣдстои да даде отставката на Делияниса и неговитѣ другари министри и ги покани да направятъ това, но Делиянисъ отказа. Ето защо кралятъ на 18-й Априлий уволни Делиянисовото министерство, назначи за началникъ на генер. щабъ съ неограничени пълномощия полковникъ Смоленски, повика Ралисъ, шефъ на крайната радикална партия, та му прѣдложи той да състави кабинетъ.

Ралисъ не се забави да състави министерството, на чело на което застаня той като министъръ прѣдсѣдателъ и министръ на морската, като взе за другари Теотокисъ—на вътр. работи, полковникъ Цамадосъ—на войната, Скулудисъ—на вътр. работи, Симоулосъ—на финанситѣ, Евзаксиясъ—на просвѣщенieto и Триандафилакосъ—на правосѣдието. Свижаната камара слѣдъ това ново министерство чула отъ устата на Ралисъ, че той ще продължава войната, като реорганизира войската, която е доказала достоинството си. Делиянисъ отъ името на болшинството като оппозиция, заяви че той не ще се бори съ правителството до гдѣто и единъ неприятелъ още се намѣрва въ страната. Слѣдъ това камарата се распустна, а министерството заедно съ нѣкои депутати отидоха въ Фарсала за да видятъ отблизу положението на войската и възможнония исходъ на войната.

Въ това врѣме Едхемъ-паша се настани въ Ларисса, испроводи своята аванъ гвардия кѣдъ Трикала и Воло, прѣвзе първий градъ и се доближи до вторий като се спре при Валестино, гдѣто отъ 15-й априлий се подкачиха упорити срѣщи между турскитѣ и грѣцки войски. Валестино, който бѣ прѣвзетъ отъ турцитѣ, пакъ влѣзе въ рѣцѣтъ на гърцитѣ. Новитѣ позиции на оттегленитѣ грѣцки войски съставлявахъ втора защитителна линия на Гърция. Тѣзи линия е

расположена задъ Фарсала въ Отристката планина, до клисурата Фурка и по-нататъкъ—до Термопили. Гръцката войска се съсредоточи малко прѣдъ тѣзи линии въ жъгъла на линиитѣ Ларисса—Воло, Воло-Фарсала—въ укрѣпленията на старитѣ Кинокефалини гори.

Безъ да влезамъ и въ тия фактически подробности ще кажемъ, че до края на априлия турскитѣ войски пакъ успѣхъ да прѣвѣнхъ далечъ тѣвъ отбранителни линии, като прѣвзехъ не твърдѣ мъчно: Фарсала (25 априлий) Велестино (с. д.) и Волосъ. Слѣдъ туй въ Домокосъ се оттегли прѣстолонаслѣдника съ войската си, а въ Адмиросъ бригадата на Смоленски. Единственното мѣсто, гдѣто Смоленски се опрѣ за нѣколко дни на турцитѣ бѣше при Велестино. Това опирание при новото министерство на Ралли се погледнхъ даже като съща побѣда. Но, и това не отиде за дълго...

Сега, слѣдъ всичко това, въпросътъ кой да се намѣси въ полза на Гърция и да извика едно примирие станхъ належащъ. В. „Темпръ“ първи заговори отворено, че трѣбва да се запази малката Гърция отъ съвършено съисиване.

„Не за геройска смъртъ, не за нови Термопили трѣбва да става тука дума; а въпросътъ се касае до животъ, който е нуженъ за великитѣ прѣдначертания на провидѣнието. Нужно е да се живѣе, за да се получи прѣкрасно наслѣдство; нужно е да се живѣе за да се осмъществи високий идеалъ и да се даде на еллинизма подобающата му се частъ отъ влияние въ всемирната история на народитѣ. За достигане на всичко това на еллинитѣ е необходимо да се обрнхъ къмъ посрѣдничеството на държавитѣ.“

Догдѣто се очакваше една европейска намѣса, турцитѣ заплашвахъ съ искание тежко—военно обезщетение, ако гърцитѣ продължаватъ да се опиратъ. Франция вѣе подъ свое покровителство еллинскитѣ подданици, които обитаватъ оттоманската империя и на които слѣдъ захващане на войната се бѣ дало единъ срокъ отъ 15 дена да напустнхъ турската земя. Този срокъ, по ходатайствуванieto на силитѣ бѣ увеличилъ съ още една медѣля.

Споредъ най-последнитѣ извѣстия разгорешенитѣ членове на „Гърция за себе си“ се доста смирихъ. Гръцкото правителство направи прѣдложение за миръ, възложи на Европа да направи за нея онова, което счита за съгласно съ достоинството и интереситѣ ѝ. Прѣговори по въпроса сега ставатъ вече между силитѣ, а главно между посланицитѣ имъ въ Цариградъ. Турското правителство не бѣло много вискателно и се задоволявало съ слѣднитѣ три скромни искания: обезщетение за всѣко частно или обществено имущество, разрушено или уврѣдено отъ гръцката флота, нѣкои измѣненния на границата по стратегически причини, ограничение на специалнитѣ права на гръцкитѣ подданици, живущи въ Турция. Европейскитѣ сили сж патоварили своитѣ посланици да искажхъ на В. Порта, че сж съгласни съ нейното прѣдложение за посрѣдничество; оставатъ само нѣкои въпроси за формата на прѣдложението. Става най-последъ дума за едно примирие, което да даде възможность на похладнокрѣвни обмисления положението и условията на мира...

КНИГОПИСЬ.

I. РЕЦЕНЗИИ.

Позитивизмъ и спиритизмъ. Брошурка отъ В. Варна, печатница Л. Нитче. 1897 г.

Рѣдко сии срѣщнаѣли толкова здрави и съдържателни разсуждения върху толкова неоздравия и несдържателенъ въпросъ за спиритизма, както ги намирами въ горѣцитиранната брошура. Авторътъ, вижда се, добръ е схваналъ сжщността на позитивизма, който той характеризира така: „да се приематъ за реалностъ само явления и гипотези, провѣрени чрѣвъ научнитѣ методи.“ Авторътъ съвършено вѣрно указва на това, че позитивизмътъ не опрѣдѣли напрѣдъ, какви явления сж възможни, или, по философски изразено, не опрѣдѣли напрѣдъ границитѣ на нашето познавание. Тѣй щото философътъ позитивистъ не може да се отнася абсолютно отрицателно къмъ спиритизма, а само скептически. Че позитивизмътъ въ своята класическа форма е вече отживѣлъ своя вѣкъ, това ни доказва отъ една страна направлението на философската мисль въ послѣднитѣ 30 години, характеризирано чрѣвъ своето възвръщанне къмъ Канта, отъ друга страна съживяването на виталистическитѣ теории въ науката. Дѣйствиелно, науката, както и позитивната философия не може да удовлетвори онѣзи хора, които прѣдпочитатъ да се хвърлятъ въ морето на фантазитѣ—стига само тѣзи фантазии да удовлетворятъ тѣхнитѣ душевни потребности—отколкото да се ограничатъ въ областта на строго доказаното или поне научно приемливото; таква хора е нмало и ще ги има. И до тогава, до когато науката и философията оставятъ нѣкои въпроси безъ отговоръ, и именно онѣзи въпроси, които вълнуватъ човѣшкото сърдце и чувство, до тогава различнитѣ фантазии сж допустими. И както нми много учени хора строго религиозни или суевѣрни, тѣй има и учени хора склонни къмъ мечтателство, вѣнъ отъ тѣхната специална областъ.

Тѣй сжщо ний смѣтаме, че спиритизмътъ, като проявление на човѣшката мисль, е естествено явление. Ний можемъ и трѣбва да се отнасяме къмъ него скептически, но не догматично отрицателно. Разбира се, щомъ спиритиститѣ ставатъ догматични, щомъ тѣ претендиратъ на научната правда, тогава ний трѣбва да имъ покажемъ всичката ефемерностъ на тѣхнитѣ утвърждения Или пъкъ нека тѣ докажатъ своитѣ мнѣния съ факти.

За нами цѣлий българска спиритизмъ е едно смѣшно явление. Въ Европа той е естествено слѣдствие на неестествени причини, които произведохъ декадетно направление не само въ живота, но и въ литературата и искусството. Но у нами? Санкии философската и научната мисль е вече тѣй развита у насъ, че намъ не остава друго освѣнъ спиритизмътъ? Прѣди да се занимаваме съ спиритическитѣ фантазии, трѣбва да си усвоимъ най-напрѣдъ всичкитѣ резултати на науката и критическата философия. Спиритизмътъ, както и

много други „низи,“ е продуктът на едно безсмислено наймунство. За това той е безвръденъ и не заслужва да се боримъ съ него.

Спиритивизмътъ въ Европа е едно болъзнено-саптиментално, а у нами просто сиѣшно явление.

Д. П.

Учебникъ по антропология за ученици отъ третий класъ.

Състави споредъ програмата на Министерството на Народното Просвѣщение *Б. Митовъ*, учителъ по Естественната История въ Каянлъшкото Държавно Педагогическо и Трикласно училище. Второ правено и допълнено издание. Цѣна 1 л. и 50 ст. Пловдивъ. Издание и печатъ на Д. В. Манчовъ. 1896 г. — Добрий приемъ, който се е направилъ на този учебникъ отъ страна на прѣподавателитѣ по Антропология (обаже не отъ всички, а само отъ ония, които сж имали присърдце учебното дѣло у насъ), е навикалъ появяването на второ издание въ едно такъво кратко време. Ние, разбира се, срѣщу това нѣмаме нищо, само ще забѣлѣжимъ, че у насъ често пакъ второто издание се явява, прѣди да се оцѣни и распродаде първото и при това съ всичкитѣ грѣшки и неясности на прѣидущето. Това за прѣдупрѣдяване на ония, които сж навикнали да сѣдятъ за достоинствата на учебницитѣ по изданията нѣ.

Въ прѣдговора на г. Митова учебникъ, който се явява като съперникъ на г. Бракаловия, сж изброени тъкмо 8 французски ръководства, отъ които г. Митовъ се е ползувалъ при съставяннето на своя учебникъ. Намъ се струва, че за стѣкняването на такъвъ единъ учебникъ нѣмаше нужда отъ толкова ръководства, че достатъчно бѣше за това учебникътъ на Дювала и Костантена *Anatomie* и *Physiologie Animales*, който не виждаме между изброенитѣ отъ г. Митова ръководства. Въ това послѣдното г. Митовъ щѣше да намѣри всичко, относяще се до анатомията и физиологията на човѣка, и нему оставаше само да избере едрото и необходимото.

Отъ г. Митова ние очаквахме единъ учебникъ по-краткъ отъ г. Бракаловия, който да съдържа само главното и същественното, ала той ни дава единъ много по-обширенъ учебникъ. Хигиеническитѣ правила, въпроситѣ, повторенията и други нѣкои работи сж толкова расширили учебника му, че съ 2 часа въ недѣлята да се прѣкара всичкий този материалъ плусъ Минералогия и Земледѣлие и то по учебници, стѣкмени все споредъ програмитѣ изисквания, е немислимо и физически невъзможно. А пъкъ да оставяме на учителя да съкратява материала и да го нагодява къмъ врѣмето, ще рече задачата на съставителя да възлагами върху прѣподавателя.

Учебникътъ на г. Митова би спечелилъ много, ако се извърлѣхъ: повторенията, общитѣ явления за храненето, по-главнитѣ мускули на човѣшкото тѣло и ако нѣкои работи се скратѣхъ и иложехъ на единъ сбитъ езикъ, като се прѣмакнѣхъ, при това, и французскитѣ и латинскитѣ термини. Ивобщо, за езика на г. Митова учебникъ ще кажемъ, че на мѣста е, нанстина, простъ и ясенъ, но тукъ-тамъ твърдѣ тежъкъ. Нека най-поидиръ посочимъ и

слѣднитѣ двѣ случайни грѣшки въ г. Митова учебникъ: първо, испустихти сж нѣкои отъ коститѣ на лицето, и, второ, никждѣ не сж описани частитѣ на нервнитѣ влакна.

Въ заключение ще кажемъ, че и второто издание отъ г. Митовата антропология е недостатъчно съвършено и че Бракаловата за сега има прѣвѣсходството надъ нея.

V.

Библиотека, година III, книга XVIII — XX, издание и печатъ на Хр. Г. Дановъ въ Пловдивъ, 1897 г.

Съ тѣзи три книжки се завършва третата годишнина на това хубаво списание, прѣдзначено главно за българскитѣ читатели въ владѣнията на Турция. Прѣди три години редакцията на Цариградския в. „Новини“ захванъ издаването на „Библиотека“, която ако и да бѣ като приложение на в. „Новини“, разпродава се отдѣлно отъ вѣстника. Съ „Новини“ струва 15 лева, а отдѣлно 8 лева. Читателитѣ, навѣрно, знае, че въ прѣдѣлитѣ на Турция нашитѣ (тукашнитѣ) вѣстници и списания включително и чисто педагогичнитѣ, не се допущатъ, поради което българскитѣ учители и въобще всѣки читателъ тамъ се лишава отъ първото и главно сръдство за своето саморазвитие. каквото прѣдставя педагогичний печатъ. А това е много неприятно и тежка загуба за нашето просвѣтно-национално дѣло тамъ. Жално е, че за тоя крупенъ недостатъкъ и ние тукъ нищо не сме сторили за допълването му. Прѣвъ 1888 и 89 години солунскитѣ книжаръ, г. К. Г. Семерджиевъ, се бѣ наелъ да издава познатото спис. „Книжица“, което на втората годишнина прѣвъ 1892 година спрѣ, струва ми се, безъ важни основателни причини. И отъ тогава на сѣтитѣ отъ другадѣ не се появи такава инициатива. А за вилетитѣ, при днешнитѣ цензурни условия тамъ за тукашнитѣ издания, нуждата е по-вече отъ въпиюща не отъ едно, а отъ нѣколко периодически списания, които поне малко да наваксатъ потребитѣ отъ духовна, умствена храна и на учителя, и на священника, и на гражданина тамъ. Гърцитѣ въ Турция иматъ нѣколко политически вѣстника и научни списания. Таква иматъ и другитѣ народности тамъ. Само българскитѣ елементъ, който е грамадно мнозинство между всички други въ Европейска Турция, се лишава отъ това. За сега единичкитѣ органъ е ексархийскитѣ „Новини“, който, въпрѣки всички несгоди, оказва и оказва грамадно влияние за нашето национално пробуждане тамъ. Доста е да споменемъ, че отъ като „Новини“ захванъ да се издава, по-вече отъ стотина села сѣкашъ се пробудихъ отъ съня, прѣгърнахъ родната си духовна властъ и заучихъ дѣцата си на родния си езикъ. Само тоя, който е поживѣлъ нѣколко години въ Турция и отблвао е слѣдилъ просвѣтното наше дѣло тамъ, е схваналъ колко голѣма роля играе печатътъ, за пробуждането народния духъ. И въ най-незначителното селце съ неисказана жажда се чака пощата за да донесе „Новини.“ Като имаши всичко това прѣдъ видъ, намъ е и чудно и жалко, защо до сега интеллигенцията и въ вилетитѣ, и тукъ не е помислила за уреждането и издаването на нѣкое и друго

научно-обществено списание. Въ Солунъ, Скопие, Битоля, Одринъ ако и въ малко число, все има подготвени изъ между учителитѣ сили за такава благородна и похвална работа. У насъ пъкъ има стотини българи отъ вилаетитѣ, на които не липсватъ ни похватъ, ни познания, за да се притекжътъ на помощъ на роднитѣ си кжтове въ тоя пжтъ. Само съ едни патриотични илияния, съ едни вѣстници, съ партийни подкладки и громки революционни фрази надали можемъ помогна на нашитѣ братя задъ Рила и Родопитѣ, особно при сегашнитѣ условия на европейската дипломация. Просвѣта, просвѣта, и то легална, разумна, систематична трѣбва тамъ. Тя е само основата, на която безъ страхъ и съ пълна вѣра въ бъдъщето можемъ съзида нашитѣ народни идеали...

И тѣзи книжки, слѣти въ една. иматъ пробрано и полезно съдържание, както въ всичкитѣ понапрѣжни. Въ тѣхъ, послѣдната, особно цѣнни и важни сж хубавитѣ описания и статистични данни за три кжта въ Македония: *Костурско* отъ г. Н. Темчевъ, *Охридското езеро и неговата флора и фауна* отъ г. Е. Спространовъ и *Материали по географията, Струмишко*, отъ Архимандритъ Герасимъ. Костурско е единъ отъ най-южнитѣ наши кжтове въ Македония. Етнографитѣ обикновено до сега считатъ рѣката Бистрица за етнографически прѣдѣлъ, догдѣто българското племе достига. Това се дължи на това обстоятелство, че не можътъ да станжтъ здрави изучавания не само на тоя край, но и на цѣла Турция. Българско население има и отъ дѣсно на Бистрица, слѣдователно, не тя е етнографската наша чърта. Расклоненията на пл. Громосъ, или тѣй названата Костенария е българска област. Отъ таблицата на Темчева виждаме, че въ Костурската кааза има 2035 кжци турски 2350 гърцки, 1000 влашки, а 6524 български. Отъ това слѣдва, че българското население въ отношение и на третѣ други народности ввети вкупомъ, далечъ ги надминава. Но отъ 6524 кжци само 2212 кжци сж екзархисти, т. е. съ пробудено съзнание за народността си, оставжилитѣ се гърчежтъ още.— „Охридското езеро“ е едно хубавичко описание отъ г. Спространова. За тоя „брилантъ на Балканския Полуостровъ,“ както го е назвалъ пжтешественика Буе, ние имаме вече нѣколко описания, ала съ поетична подкладка само за неговитѣ красоти. Г. Спространовъ, ако и на кжсо, е първия, който ни запознава съ неговитѣ приходни богатства и културно значение. — „Струмишко“ е едно пълничко и хубаво описание, продължение отъ по-прѣдишнитѣ книжки на „Библиотека,“ отъ достойния дѣдо Герасимъ, прѣдседател на българската община въ г. Струмица. — Г. Шоповъ, тоя неуморенъ пионеръ на просвѣтното дѣло въ вилаетитѣ, ни донася нови цѣнни работи за нашата история по възраждането и новата ни книжнина: «*Първата българска печатница въ с. Ватоса (Тиквешко)*» и «*Българския букваръ на Черновича.*» За заблѣзване е и статийката „*Патриарси славяни.*“ Останжилитѣ работи сж повечето прѣводни статийки, но всичкитѣ полезни и съдържателни. Въобще, както всички досегашни книжки, тѣй и тая на „Библиотека“ сж пълни съ вѣщо пробранъ материалъ отъ много клонове на нау-

ката, така щото задоволяватъ повечко нужди и сж полезни не за единъ родъ читатели. Езикътъ е чистъ, гладъкъ, печатътъ добъръ, каквито сж и всичкитѣ издания на уважаемия нашъ книгоиздатель и дъвецъ г. Хр. Г. Дановъ.

Ний горещо прѣпоръчваши това хубаво и вѣщо уреждано списание на всички, които милѣятъ народната просвѣта и тая на себе си. А Министерството на Народното Просвѣщение въ София ще направи единъ патриотиченъ дългъ, ако го подкрѣпи материално, за да се распространи въ всички български села въ Турция, които иматъ нужда отъ пробуждане.

Ст. Н. Ш.

Селска библиотека, I книжка. *Распознавание на милдиуса или переноспората* отъ Н. А. Кърджиевъ. София, Придворна печатница—Б. Шимачекъ. 1894. Цѣна 20 стотинки.

За най-непобѣдимъ неприятель на лозата, както е извѣстно, се счита принесеното отъ Америка микроскопическо насѣкомо—филоксерата. Ала не по-малко сж опасни и нѣкои гъби, числото на които отъ денъ на денъ се увеличава. Тѣзи врагове на лозата поразяватъ различни части на растението: едни листетѣ, други гроздето, трети — стѣблото и неговитѣ расклонения, а нѣкои—коренитѣ. Една отъ опаснитѣ за лозата гъба е милдиуса, която и съставлява прѣдметъ на тѣзи оскърбена отъ нашитѣ библиографи малка книжка. Въ нея се описва природата на този паразитъ, условията при които се развива или загива и най-подиръ се показватъ срѣдствата, съ които може да се попрѣчи на развитието му.

Книжката по языка си не ще бжде достъпна за селенина и вѣроятно тя по погрѣшка е попаднѣла въ селска библиотека. Но нашитѣ по-интелигентни винари би извлѣкли голѣма полза отъ нея.

V.

Селска библиотека на сп. *Ново Земледѣлие*. Книжка II. *Филоксерата или лозовата въшка*. Съ прибавка на законътъ за *филоксерата зараза*. Съ двѣ хромо-литографирани картинки. Отъ Н. А. Кърджиевъ. Второ издание. Руссе. Типо-хромо-литография на Дробнякъ и Кръстевъ. 1897. Цѣна 50 ст.

Г-нъ Н. А. Кърджиевъ си е турилъ за цѣлъ „подиганието на нашето народно земледѣлие.“ За постиганието на тѣзи похвална цѣлъ употребява двѣ срѣдства: издава списанието „Ново Земледѣлие“ и распространява между народа популярно-научни книжки.

Списанието му, което на врѣме бѣ прѣстанкло да излазя, поради едни твърдѣ распространени причини, недавно възобнови съществуването си съ нови сили, съ уголѣменъ обемъ и съ иллюстрации.

Отъ книжкитѣ до сега сж издѣли: *Распознавание и лѣкуване на Милдиуса или Переноспората*, *Обработване на картофитѣ*, и *разгледваната отъ насъ книжка за филоксерата*.

Извѣстно е, че отъ 1885 г. нашето лозарство води борба съ филоксерата, съ този микроскопиченъ, но твърдѣ опасенъ неприятель, който, подпомагатъ отъ нашето нехайство и невѣжество, отъ година на година увеличава завоеванията си и застрашава да уни-

щожки този твърдъ важенъ за насъ поминъгъ и да присуши единственнигъ приходенъ изворъ на много сиромаси. Срѣдствата, които се употрѣбихъ за истрѣбването му, излѣвохъ безсилни, а сумнитѣ, които се похарчихъ за борба съ него—сж твърдѣ едри.

Прѣдметната книжка има за цѣль да запознае селенинѣтъ съ разрушителната дѣятелностъ на този неприятель на лозарството, съ бѣлѣвитѣ, по които се познава присѣтственото му и най-подиръ съ срѣдствата за неговото истрѣбване.

Книжката, както по язка си, тъй и по цѣната си е достъпна за селенина. Желаетъ ѝ широко распространение между онѣзи срѣда, за която е прѣдзнавачена. V.

Разрѣшената проблема. — *Какво желяте да ви се роди, момче или момиче?* Популярно съчинение въвъ основа на научни и статистически данни отъ Д-ръ L. Renschât. Прѣвелъ Ив. Атанасовъ. Пловдивъ, Търговска печатница. 1897. Цѣна 70 ст.

Срѣщу „истинността на установения въ настоящата брошура тезисъ“ ний нѣма какво да кажемъ, защото, както прѣводачѣтъ, тъй и приятелитѣ му сж правилни опити и получили резултати напълно съгласни съ рецептата на Д-ръ Renschât. Но относително прѣводѣтъ ще кажемъ, че е лошъ, уморителенъ: сѣкашъ, че четешъ рекламитѣ на нѣкой европейски фабрикантъ, който слабо познава българскиитѣ язикъ. Книжката, за да се разбере, изисква прѣдварителни познания по ембриологията. V.

II. НОВИ КНИГИ.

К. Елинци, *Характеристики на момичета,* за тия, които сж се посвѣтили на учителска или възпитателска дѣятелностъ и за онѣя, които се готвятъ за такъва дѣятелностъ, отъ второто руско издание прѣвели Ц. Сталийски и Д. Неганцовъ. Стр. 115. Цѣна 1 л. Издание и печатъ на Хр. Г. Дановъ, Пловдивъ 1897 г.

Г. Компейре, *Елементарна Психология,* натъкмена за възпитанието, частъ II-ра, прѣвели отъ френски Никола Лазаровъ и Тодоръ Таневъ. Стр. 159. Цѣна 1 л. 50 ст. Издание и печатъ на Хр. Г. Дановъ, Пловдивъ 1897 г.

Георги Х. Боневъ, *Братѣтъ на Бай Ганя Балкански, хумористически раскази за единъ съврѣмененъ „интелигентъ българинъ.“* Стр. 102. Цѣна 1 л. София. Печатница на Ив. Г. Говедаровъ и С-ие.

Изложението за столѣтието на Ловчанското ожрджие, прѣвъ 1895/96 год., отъ Ловчански окр. управителъ Г. Зуйбаровъ. Стр. 84. Цѣна — издание и печатъ на П. Мутафовъ и С-ие, Севлиево.

Мнѣнието на нѣкои велики мъже върху Св. Писание и Християнството, прѣводъ, издава Българското Евангелско Дружество. Стр. 67. Цѣна 30 ст. въ печатницата „Свѣтлина.“ Ямболъ. 1897 г.

С. Смайласъ, *Умъ и Енергия.* Стр. 108. Цѣна 55 ст. Издава книжовното дружество „Просвѣта.“ с. Радне-Махале, печатница „Свѣтлина.“ Ст.-Загора, 1897 г.

Майнъ-Ридъ, *Дяволекий островъ,* стр. 158, цѣна 1-30 л. издава книжарницата на К. Евстатиевъ. Варна 1897 год.

Нарлъ Марксъ. *Осемнадесетий Брюмеръ на Луи Бонапарта.* Стр. 172, цѣна 1-20. Прѣвелъ отъ руски Г. Бакаловъ, печатница „Взаимностъ“ 1897 г.

Отчети за дѣятелността на околийскитѣ училищни дружества, четени отъ П. Учителски конгресъ 1895—96 год., стр. 90 съ една таблица, издание на Българскии учителски съюзъ, София, печатница на Д. Върбаковъ, 1897 г.

Д-ръ Хр. Пиперовъ, *Класификация на животнитѣ.* Стр. 83, цѣна 40 стот. издание и печатъ на Хр. Г. Дановъ. Пловдивъ 1897 год.

III. НОВИ СПИСАНИЯ.

- * Свѣтлина, иллюстр. списание, год. VII, кн. IV за априль 1897 г.
- * Библиотека, год. III-та книжка XVIII—XX.
- * Училищенъ Прегледъ, год. II книжка III за м. мартъ 1897 г. София.
- * Религ. разкази, преводна черковна библиотека, год. II кн. I и 2-ра.
- * Вѣра и Разумъ, год. III книжка IV-та.
- * Градинка, год. IV, книжка V и VI за мартъ и априль.
- * Младина, год. VIII-ма, априль, 1897 год.
- * Български Прегледъ, год. IV, книжка I, априль, 1897 год.
- * Домашенъ Приятель, год. IX, книжка IV-та, априль, 1897 год.
- * Жболънарски сборникъ, год. I-ва книжка VIII-ма, априль, 1897 г.
- * Ново земледѣние, год. II-ра, кн. II и III за мартъ и априль, 1897 год.
- * Цвѣтъ, год. I-ва, книжка IV-та, априль, 1897 год.
- * Християнски Свѣтъ, год. VI, книжка III-та, мартъ, 1897 год.
- * Добрий Пастирь, год. I-ва, кн. 1, 2 и 3 за м. октомврий, ноемврий и декемврий 1897 г. кн. 4 и 5 за м. януарий и февруарий 1897 год.

МАЛКИ ВѢСТИ И БЪЛЪЖКИ.

Иванъ Вазовъ на чужди езици. Намъ е приятно да съобщимъ за новитѣ произведения на г. Вазовъ, които сж се удостоили да бждатъ прѣведени, или сега се прѣвождатъ на разни европейски езици. Романътъ *Подъ Игото* ще излъзе скоро на румънски езикъ. Сжщия романъ ще излъзе и на чехски езикъ въ непродължително врѣме. Той вече ималъ два прѣвода на чехски—отъ Конерво и отъ Кнотека. Първий отъ тѣзи прѣводачи е прѣвелъ на словашки още третий томъ отъ *Повѣсти и разкази* на г. Вазова и 2-й томъ отъ *Драски и Шарки*, за напечатването на които е получилъ позволенieto на автора. На нѣмски въ скоро врѣме ще бждатъ напечатани (въ *Лайпцигъ*) слѣднитѣ творения на г. Вазова: *Епоха кърмачка на велики хора*, *Дѣдо Нисторъ*, прѣведени вече, а скоро ще бждатъ готови за печатъ и *Немили недраги*.—Да прибавимъ още, че *Подъ Игото* тия дни излазя на френски въ Парижъ съ *прѣдговоръ отъ г. Вазовъ*.

Чуждитѣ списания за България.—Въ познатото и твърдѣ распространено нѣско списание „Die Zeit“ (Врѣме), което излазя ежеседмично въ Виена, въ послѣднитѣ му двѣ книжки, се печата статия по българскитѣ работи подъ заглавие „Aus politischen Leben Bulgariens“, която съдържа единъ твърдѣ интересенъ и доста вѣренъ етюдъ върху политическитѣ фактори и класи въ България. Тѣзи статия принадлежи на перото на г. Долговъ отъ София (вѣроятно псевдонимъ).

* Въ френското двунедѣлно период. списание „La revue de Paris“ г. Викторъ Бераръ печата своитѣ пжтни бълъжки и впечатлѣния изъ Македония. Този трудъ на френскій пжтешественикъ носи название „La Macédoine“ и до сега сж се появили 3 очерка въ книжкитѣ 6, 7 и 8 за м. мартъ и априль. Въ послѣдната отъ 15 априлий книжка г. Бераръ описва Солунъ по единъ всестраненъ начинъ. Като говори за това чий е и чий трѣбва да бжде Солунъ, и като посочва, че турци, българи, гърци, сърби и евреи искатъ да направятъ свой този староврѣски славянски градъ г. Бераръ се отнася съ справе-

длива симпатия към българското дѣло, хвали скромността и трезвенността на българската култура въ Солунъ, като прокобява хубави сетинни за българското дѣло въ Македония.

Христо Ботевъ като поетъ и журналистъ, критически опитъ отъ *Д-ръ Д. С. Страшимировъ*.—Такава книга съ едно всестранно изучаване на Ботева ще налѣзе прѣвъ мѣс. май. Книгата съдържа 4 отдѣла: 1) Врѣмената и хората; 2) Христо Ботевъ; 3) Поезия; 4) Журналистъ. Цѣната за спомоществателитѣ 2 л.; иначе—2 л. 50 ст. Записванията се проваждатъ до г. Д. Т. Страшимировъ въ Пловдивъ.

Втора художествена изложба—въ София.—На 27-й апр. въ недѣля, биде закрыта 2-та художествена изложба въ присѣтствие-то на Тѣхни Ц. Височества Княза и Княгинята. Учимъ се, че Т. Ц. Височества останали въскитени отъ изложенитѣ творения и въсторжено искажали своитѣ похвали и насърчавания, както на г-на Министра Величкова, така и на присѣтствующитѣ художници.

Като говори за тѣзи изложба в. *Прогрессъ* казва: „Съ каква отрада бждѣщия историкъ ще отбѣлѣжи участието, което българската княгиня е приела да вземе въ изложбата! Какъ сладко ще му се види, че е огрѣвала първитѣ стъпки на възраждащото се българско искусство тая заря отъ най-нѣжнитѣ и хубави добродѣтели! На четири картини, отъ които три изобразаватъ цвѣтя, и едната морски пейзажъ, е подписала името си Мария-Луиза. Бихи мислили, че ще направимъ прѣгрѣшеніе да придружимъ името съ титлата му. Рѣдко то ни се е виждало тѣй мило да стои както тука, неимѣюще да говорѣтъ за него друго, освѣнъ титлитѣ на една нѣжна художница. Деликатенъ колоритъ и вѣренъ рисункъ отличаватъ и четиритѣ картини. Особенно впечатлѣние произвеждатъ божуритѣ, както по своята вѣща композиция, така и по своята художествена обработка. Тѣ сѣ тѣй живи и прѣсни, като да ги гледате въ минутата, когато вѣрната кистъ е възпроизводила крѣкитѣ ииъ краски.“

Единъ заслуженъ 50 год. юбилей.—Послѣдната априлска книжка на сп. „Свѣтлина“ исказва мнѣние и ками нашия печатъ да поддеже въпросътъ за чествуване 50 годишната обществена и литературна дѣятелность на заслужилия дѣецъ *Найденъ Геровъ*. В. „Миръ“ и в. „Родолобецъ“ поддържатъ това мнѣние. Ний се присѣдиняваме къмъ събратията си и смѣтаме да се повѣрнемъ.

Една ужасна катастрофа стангла въ Парижъ на 22-й апр., гдѣто въ една дървена сграда, кокетски и изящно издигната, наречена за базаръ съ благотворителна цѣль, избухнъ внезапно пожаръ и загинѣхъ 120 души мъже и жени отъ висния свѣтъ. Между тѣхъ е била Аленсонската дюкния, вуйна на Н. Ц. В. Княза. Тѣзи новина дълбоко покъртила живущия въ Сицилия, при Палермо, Дюкъ д'Омалъ, братъ на княгиня Клементина, който се поминъ слѣдъ това Т. Ц. Височества Князътъ и Княгинята заминѣхъ (30 апр.) за Парижъ, за да присѣтствуватъ на погрѣбеніето на покойнитѣ.

БЪЛГАРСКА СБИРКА

КАИНЪ

МИСТЕРИЯ ВЪ ТРИ ДѢЙСТВИЯ

ОТЪ

ЛОРДЪ БАЙРОНА.*)

ДѢЙСТВУЮЩИ ЛИЦА:

МЪЖЕ:	ДУХОВЕ:	ЖЕНИ:
АДАМЪ	АНГЕЛЪ ГОСПОДЕНЪ	ЕВА
КАИНЪ	ЛЮЦИФЕРЪ	АДА
АВЕЛЬ		ЗИЛЛА

ДѢЙСТВИЕ ПЪРВО.

СЦЕНА I.

Мѣстность близо до рая. При зорі.

Адамъ, Ева, Каинъ, Авель, Ада и Зилла
принасятъ жертва.

Адамъ.

Слава Тебъ, Всемогъщій
Врагъ на зло и тъмнина!
Слава Тебъ, Вездесжъщій
Изворъ благъ на свѣтлина!

*) Бъл. отъ Ред. — Настоящій прѣводъ се дължи на нашия младъ сътрудникъ г. К. Христовъ, който за своя сполученъ трудъ се е ползвалъ отъ руския прѣводъ на Минаева. Има едно мнѣние, справедливо по принципъ,

Ева.

Слава Тебѣ, кой на днитѣ
Прѣснж вѣчнитѣ мжгли!
Слава Тебѣ, кой водитѣ
Отъ земята отдѣли!

Авель.

Слава Тебѣ, кой създаде
Милионитѣ звѣзди
И на всѣкоя обади
Надъ кого и гдѣ да бди!

Ада.

Слава Тебѣ, кой сполучи
Обичь вредомъ да разлѣй!
Слава Тебѣ, кой научи
Грѣшний химнѣ за Тебѣ да пѣй!

Зилла.

Боже вишний въ небесата,
Тихъ дари ни ти животъ!
Некъ не види вечъ змията
Нашия грѣховенъ родъ.

Адамъ.

Но що мълчишъ ти, сине първороденъ?

че прѣводитѣ на изящнитѣ творения трѣбва да ставатѣ отъ оригинала, на който сж ги създавали великитѣ имъ творци. Но, ако у насъ не се являтѣ писатели, които да прибѣгватѣ до языка на оригинала, а напротивъ ползватѣ се обикновенно отъ руския языкъ, що да се прави? Да се откаже ли на подобнитѣ трудове. макаръ тѣ и да сж доста сполучени. симо защото не се е ималъ прѣдъ видъ текста? ...Ний поне сми на мнѣние, че подобръ е да дадемъ за сега мѣсто на масторскитѣ творения на великитѣ писатели, макаръ и прѣведени отъ руски прѣводъ, у насъ, отъ колкото да чакаме съ десетки години за да се види ни български текстуаленъ прѣводъ. Ржководени отъ това правило, ний даваме мѣсто на прѣкрасното творение на Байрона въ българския прѣводъ на г. К. Христовъ.

Какво да правя...?
Каинъ.
 Какъ какво? — Моли се.
Каинъ.
 А ти сега нима се моли?
Адамъ.
 Да, —
 И отъ сърдце.
Каинъ.
 Така! — И даже съ гласъ:
 Азъ всичко чухъ.
Адамъ.
 И вѣрвамъ, че приема
 Молби ни Богъ.
Авель.
 Аминь.
Адамъ.
 Чедо мое, Кайне,
 Ти още ли мълчишъ?
Каинъ.
 О, татко мой,
 Не бива ли поне азъ да мълчжъ?
Адамъ.
 Ахъ, Боже мой!...
Каинъ.
 Азъ нищо не желаяжъ.
Адамъ.
 Тогавя благодарн смнренно тн. . .
Каинъ.
 Но за какво да Го благодаржъ?
Адамъ.
 Та не живѣишъ ли ти?
Каинъ.
 Ами смъртъта?

Ева.

Узрѣва запрѣтений плодъ — и пада.

Адамъ.

Но ние трѣбва пакъ да го подигнемъ.
О, Боже мой, защо създаде Ти
Дървото на познание?

Каинъ.

А ти

Защо остави плòдътъ на живота . . . ?
Не би билъ той тогава всемогъщи.

Адамъ.

Не богохулствай, не повтаряй ти
Словата на лукавата змия!

Каинъ.

Не! истината мене ме не плаши:
Едина плодъ е изворъ на *познаме*
И другия — на вѣченъ е животъ, —
А то сж двѣ божественни блага:
Защо тогасъ злини ги тѣхъ наричатъ?

Ева.

О, сине мой! и азъ така говорѣхъ
Въвъ злополучний день . . . Но днесъ, уви!
Дано не видж тебе азъ поне
Въвъ примката, която насъ погуби . . .
Бжди доволенъ ти отъ своята участь,
Че ако ний доволни нѣвга бѣхме —
Не бихме били клѣтници сега.

Адамъ.

Дѣца, почивката ни дълга станж —
Сърдечно се помолихме ний Богу,
На работа сега! — И щедро Той
Трудътъ ни грѣшенъ ще възнагради.

Ева.

О, синко! покори се на сждбата
И като насъ смиренно помоли се.

(Адамъ и Ева излизаятъ)

Зилла.

Ти тукъ ли ще останешъ?

Авель.

Братко мой,
Защо си сè така умисленъ ти?
Развесели се: Бога лесно можешъ
Ти тѣй да прогнѣвишъ.

Ада.

Кажми ми, друже,
И менъ ли ти за нѣщо си сърдитъ?

Каинъ.

Не, Адо. Но азъ бихъ желалъ сега
Самичкѣ да останѣ тукъ. Унинѣ
Сърдцето ми подяда въ тоя часъ;
Ала ще мине скоро всичко пакъ:
Иди си, остави ме — подирѣ тебе
Азъ ей сега ще додж. Мили мои,
Прощавайте и вий: непоносимъ е
За ваш'тѣ непорочнитѣ души
На мойтѣ мисли адский напоръ.
Прощавайте.

Ада.

...Но ако се не върнешъ
Слѣдъ малко — пакъ ще додж да те дирѣж.
Прощавай, скжпий мой.

Авель.

Да бжде миръ
Въвъ твоята душа.

(Авель, Зилла и Ада излизатъ)

Каинъ (самъ).

Това е то
Живота! Работи! но безъ да знаешъ
И самъ защо! — Нима за туй, че татко
Изъ рая билъ изгоненъ? Но въ какво,
Въ какво съмъ тукъ виновенъ азъ, кога
Не съмъ билъ йощъ дори роденъ тогава —
Нито пъкъ самъ желалъ съмъ да се раждамъ?
Не! тежкѣ е за мене тозъ животъ.
Уви, защо е Господъ позволилъ

Змята да ни искуси — а послѣ
 Да ни наказва? Та и за какво е
 Било тамъ посадено туй дърво? —
 Ако ли не за насъ — то за какво
 Надъ насъ Богъ позволилъ е искушенъе?
 Единъ отвѣтъ — за всичкитѣ въпроси:
 Тѣй Силата Всеблага пожела.
 Та всѣкога ли Всемогщій Богъ
 Е и всеблагъ?... Не знаж, не разбирамъ, —
 Но ето горкий плодъ на искупленъе:
 За чужди грѣхъ наказанъ съмъ и азъ.
 Но кой е тозъ? — То ангелъ е на видъ, —
 А колко той е мраченъ и печаленъ.
 Да, ангелъ е... но трепетъ непонятенъ
 Сърдце ми мѣгновено завладя.
 Безсмъртни не за пръвъ пѣтъ виждамъ азъ:
 Тѣ всичкитѣ приличатъ на ония
 Що бодро пазятъ вечеръ околъ рая
 Догдѣ нощта не распростре крила.
 И що отъ тѣхъ се ази не боя —
 А тукъ се трѣпетенъ сега осѣщамъ?
 Тозъ сѣкашъ тѣмъ въвъ нищо неприлича —
 А не по-малко красенъ е отъ тѣхъ:
 Но скърби туй безсмъртие подядатъ...
 Но какъ? Възможно ли е туй? .. Безсмъртний —
 И той ли е обреченъ на скърби?...
 А, ето го че иде...

(Влазя Люциферъ).

Люциферъ.

Жалѣкъ прахъ!

Каннъ.

...Но кой си ти?

Люциферъ.

Подземенъ властелинъ.

Каннъ.

И ти папускашъ своитѣ владѣнья
 За смъртнитѣ?

Люциферъ.

...Азъ всички ваши мисли
И чувства знамъ — и твоитѣ дори.

Каинъ.

И мойтѣ ли ти мисли знаешъ ?

Люциферъ.

Да.

Тѣ мисли сж достойни за човѣка :
Защото сж... частица отъ безсмъртье.

Каинъ.

Безсмъртье ли ? — Но какъ...? Когато насъ
Безумьето на татка ни лиши
Отъ вѣчния животъ ? а отъ дървото
На знанието рано той вкуси —
Но крийше се въвъ тозъ плодъ запрѣтени
Смъртъта ни само.

Люциферъ.

Мамишь се ! — О, не :
Ти дълго ще живѣешъ.

Каинъ.

...За смъртъта...

Но мене нищо, нищо не ме плаши :
Желалъ бихъ да умрж, ала уви ! —
Инстинктътъ неизбѣженъ за животъ
На сѣтний часъ ми ужаса открива :
И самъ за себе азъ станахъ неволно
Мжчитель нетърпимъ... Проклетъ животъ ! —
Защо те азъ познахъ, уви, защо ?...

Люциферъ.

Роденъ си ти — и вѣчно ще живѣешъ.
Но не въвъ тѣзи тлѣнна форма само
Животътъ обитава : прахъ е тя
И въ прахъ ще се превърне пакъ, а ти
Не ще се въ нищо измѣнишь.

Каинъ.

Така ? —

И нивга по-могъщъ не ще да бждж ?...

Люциферъ.

Ти могълъ би да бждешъ равенъ намъ.

Каинъ.

А кой си ти?

Люциферъ.

Безсмъртенъ гений, богъ.

Каинъ.

И ти щастливъ ли си?

Люциферъ.

Всесиленъ съмъ.

Каинъ.

Но знаешъ ли какво е нѣщо щастье?

Люциферъ.

Не. — Ти нима щастливъ си? Ти?

Каинъ.

Уви! —

Ти виждашъ само въ моята душа...

Люциферъ.

О, жалкъкъ прахъ! О, человекъкъ безсиленъ!

Каинъ.

Безсиленъ?... Да! — но кой си ти, безсмъртний?

Люциферъ.

Тозъ, който твой желалъ би да е Богъ —

И не такъвъ те ази бихъ създалъ.

Но днесъ не съмъ азъ Богъ — и не владѣя —

А и не бихъ желалъ да промѣня

Азъ своята сждба. Той побѣди —

И нека да владѣй!

Каинъ.

Но кой е той?

Люциферъ.

Създателя на вашии миръ ничтоженъ.

Каинъ.

И на небето и звѣздитъ: всичко

Въ вселенната създалъ е той единъ ..

Тъй сѣвга ангелитѣ пѣжтъ намъ —
И татко самъ вѣвъ туй ни увѣрѣва.

Люциферъ.

Така отъ страхъ сж длѣжни тѣ да пѣжтъ,
За да не ги повергне *той* и тѣхъ...

Камъ.

О, говори! — не скривай ти отъ менъ!

Люциферъ.

Неблагодарни ние сме за *него*:
 Души, що смѣятъ да се наслаждаватъ
 Отъ своето безсмъртие, очи,
 Кои се взираатъ смѣло и безъ страхъ
 Въ очитѣ на всесилния тиранъ,
 Уста, които смѣятъ да говорѣтъ
 За зло и за добро. Да. Ако той
 Създалъ ни е — което азъ не знамъ,
 Кое и не вѣрвамъ — ако той
 Създалъ ни е — то втори пжтъ не може
 Да ни прѣсъздаде: а за това
 Безсмъртни иска той да ни терзай.
 Но нека! Съсъ властѣта си всемогща
 Той трижъ е по-нешастенъ отъ насъ.
 Зло нивга се не ражда отъ добро, —
 А той какво добро е сътворилъ?
 Но нека, вѣчно нека се гордѣе
 Съсъ трона безконеченъ и... пустиненъ,
 И нека да твори сонмъ минове
 По-легка да му бжде вѣчността.
 Единъ връхъ другъ той свѣтове да трупа,
 Но съ своята безконечна властъ ще бжде
 На вѣки непонятенъ и единъ.
 О, ако себе си той би могълъ
 Да сокруши... Желания напраздни...
 Да! нека той всевѣчно да царува
 И скърби да твори. Човѣшкии родъ
 И другитѣ — безсмъртни — своята скръбъ
 Съ взаимно състрадание услаждатъ;
 А той единъ въ величѣето си жалко

И безпрѣдѣлно — въ горести и скърби
Е длъженъ да твори и да твори...

Гаинъ.

О сладки звуци... дивно сновиденъе,
Що пѣвга е смущавало сънътъ ми.
Не, никога не съмъ тѣй срѣщалъ азъ
Съгласие между чуждия езикъ
И своитѣ очи. Дома всечасно
Расказуватъ ми мене за змията —
Жестокий искуситель. Всеки день
Вратата на Едема виждамъ азъ,
Гдѣ бодро херувими шестокрили
Прогонватъ ме съ мечове блѣстящи...
И знамъ азъ какъ несносенъ е трудътъ —
И какъ е неотлжна *мисълта*;
Разбрахъ живота азъ и се отдадохъ
На мисли безконечни — и захванхъ
Нищожеството свое да съзирамъ.
И ясно виждамъ въ своитѣ мисли азъ,
Че най-нещастенъ съмъ на този свѣтъ.
Баща ми е покоренъ на съдбата;
У майка ми угаснжъ вече духътъ
На знанието, що нѣвга възсия
Въ духа ѝ — и на проклятье я осжди.
А братъ ми — пастиръ простъ — покорно пази
Той отбора на нашитѣ стада
За благодарна жертва на тогось,
Що позволява — послѣ трудъ ужасенъ! —
Земята скромно да ни награждава.
О, Зилло, нѣжно, хубаво дѣте —
Съсъ пѣсни утрото посрѣщашъ ти,
Катъ птичка весела; а мойта Ада,
Възлюбленната моя, — тя не трѣбва
Безсъништѣ ми мисли да узнай...
Отъ венчки азъ избѣгвамъ и странжъ:
Менъ никой ме не знай — и по-добрѣ е! —
По страстно тѣй ще се отдамъ на тебе.

Люциферъ.

Нима азъ щѣхъ прѣдъ тебъ да се явя
Ако ти недостоенъ бѣ за менъ?

Змята лесно може да измами
Ничтожня —

Каинъ.

А значи ти си този,
Кой легковѣрна Ева искуси?

Люциферъ.

Не искушавамъ съ нищо азъ — освѣнь
Съсь... правдата. Да, тя вкуси, испита
Плода на знанието, но нима
Бѣ скритъ за ней плода на вѣчността?
И кой ви го е него запрѣтилъ?
Чия забрана слѣпий умъ възбуди.
На васъ създажня кротки, любопитни,
Катъ всички сщества невинни. Азъ,
Азъ богове отъ вази бихъ създалъ...
А кой иска „да не вкусите вие
„Отъ плода на живота и катъ мене
„Да станете безсмъртни богове?“
Ти знайшъ ли тия думи?

Каинъ.

Знамъ. Уви...

Тѣхъ често ги повтарятъ грѣмоветѣ.

Люциферъ.

И кой е ваший врагъ, кажи ми, онзи,
Кой разруши живота ви, илъ тозъ,
Що би желалъ и знанья безконечни
И безконечна плътъ да ви даде?

Каинъ.

Отъ двата плода трѣбуваше тѣ...
Да! — И отъ двата плода да вкусятъ —
Или отъ никой.

Люциферъ.

Вий вкусихте вече
Единтъ — и отъ другий ще вкусите.

Каинъ.

Но какъ?

Люциферъ.

Свободний независимъ умъ
Царува вѣковѣчно надъ свѣтътъ:

Не трѣбва да пълзи той малодушно,
А гордо надъ земята да се вдига.

Каинъ.

Но ти ли мойта майка съблазни?

Люциферъ.

Що полза, клетнико, азъ бихъ ималъ?...

Каинъ.

Но тя разказваше, че у змията
Зълъ духъ билъ скритъ.

Люциферъ.

А кой ѝ е казалъ,
Кажми ми, кой е той? — Не, до лжжа
Не би могълъ да падне ваший богъ —
То хората сж пакъ, кои въ припадъкъ
На страхъ - грѣхътъ си каленъ намъ отдаватъ.
Не, истинска змия е тя била
И тлѣнно сщество, катъ тѣзъ, кои
Желала е да съблазни, но само
Тя и отъ тѣхъ ще е била по умна
За да отгатне тайната, коя
Грѣхопаденьето имъ увѣнча.
Ти мислишь ли, че бихъ рѣшилъ се ази
На смъртна тварь подобъето да взема?

Каинъ.

Но билъ ли е въ змията демонъ?

Люциферъ.

Не!

Възбудила е само тѣзъ змия
Коварний духъ въ коварнитѣ гърди
На първата жена. А тя самата
Змия обикновенна е била.
Попитай херувимитѣ — и тѣ
Самички сжщото ще ти разкажатъ.
Когато безконеченъ редъ години
Надъ твоя прахъ гробовенъ прилѣтятъ
И надъ прахътъ на твоитѣ дѣца -
Свѣтътъ легенда дивна ще расправя
За първитѣ създажня на земята

И за грѣхопадението първо —
 И, може, всички менъ ще отдадѣтъ
 Змиински ликъ, макаръ и азъ самичкъ
 Тъзъ ниска тварь да мразя, — като всичко
 Кое е сътворено да пълзи.
 Но истината е извѣстна намъ —
 И ние длѣжни сме да я откриемъ.
 Змията — тя сама е съблазнила
 Родителитѣ ти въвъ свѣтлий рай.
 Нима ги бихъ азъ искусилъ? — Защо?...
 Нима въ прѣдѣлитѣ на рая има
 Едничко нѣщо само, на което
 Завидѣлъ би могъщия властелинъ
 На безпрѣдѣлното небе? Кажи!
 Но ти таквисъ нѣща отъ мене чувашъ,
 Които и дървото на познание
 Не би помогнжло да разберешъ!

Каинъ.

А можешъ ли ми мене ти показа
 Едничка тайна само, къмъ която
 Не съмъ се азъ стрѣмилъ отдавна вече, —
 И не посмѣлъ бихъ да я чуя азъ?...

Люциферъ.

Ти можешъ ли спокойно да се вирашъ
 На истината въвъ очитѣ?

Каинъ.

Могъ!

Люциферъ.

А на смъртта ти можъ ли гледа смѣло?

Каинъ.

Но никой нея оцъ не ѡ виждаль.

Люциферъ.

И всички ще я видѣтъ.

Каинъ.

Всѣкой день

За нея татко ми съсъ страхъ говори.
 Ридае мама всѣвга щомъ си спомни...
 Издига Авель къмъ небето взоръ;

Навежда Зилла очи и съ въздъхъ
Сърдечно моли Бога... Само Ада
Въвъ менъ се тжжно мълчаливо вира.

Люциферъ.

А ти?

Каинъ.

Чудни мисли ме отнискатъ менъ,
Когато речъ подхванжтъ за смъртъта,
За тъзи смъртът всесилна, неизбѣжна.
Каж ми, бихъ ли могълъ да се боря
Съсъ нея азъ? — Дѣте бѣхъ ощъ кога
Левъ разяренъ повърнжхъ въ бѣгство азъ...

Люциферъ.

Смъртъта не е създаване *смъртно*, тлѣнно, —
Но ще надвие тя на всички твари.

Каинъ.

А ази сѣ си мисля, че е звѣръ —
Зашто иначе какъ може тя
Да върши зло?

Люциферъ.

За туй попитай

Ти разрушителя.

Каинъ.

Кой разрушитель?

Люциферъ.

Богъ, вашый Богъ. Зашто той желай
Да разруши това що е създалъ:

Каинъ.

Не знаяхъ азъ това, но често смжтно
Прѣдчувствувамъ го — и ощъ отъ когато
Пръвъ пжтъ чухъ да говоржтъ за смъртъта.
Какво е тя? не знаж, но по нѣвга
Азъ съзерцавамъ образа ѝ страшенъ:
И скриваль съмъ се често азъ въ гората,
Верѣдъ тьмна нощъ, и като гледамъ тамъ
Край райската ограда какъ блѣстжтъ
Архангелскитѣ мечове — прѣзь мрака
Прозирамъ и си мислж въ тѣзь минута,

Че ей сега смъртта ще се яви —
 И чуденъ трепетъ чувствувамъ тогасъ, —
 И пламенно желание: да зидя
 Това, което толкова ни плаши —
 Смъртта! — но тя не иде. И тогасъ
 Азъ хвърлямъ къмъ небето моренъ взоръ,
 Къмъ чуднитѣ сияния прѣзнощни . . .
 И питамъ се: нима смъртта и тѣхъ
 Не ще да пощади?

Люциферъ.

Мечти, мечти . . .

Възможно е, но тѣ ще прѣживѣжтъ
 Човѣшкий родъ на дълги вѣкове.

Каинъ.

Така? — ахъ, какъ щастливъ съмъ и доволенъ!..
 Така сж тѣ прѣкрасни . . . ала тѣзи . . .
 Тѣзъ смъртъ. . . Азъ смѣтно чувствувамъ, че тя,
 Че е ужасна, но защо? — не знамъ.
 Тя зло е — и за насъ прѣдначено,
 Но тайно зло.

Люциферъ.

Да, тя е зло, което

Ще ви прѣвърне въ прахъ.

Каинъ.

Тогасъ ли чакъ

Ще могж да *узнаж* азъ смъртта?

Люциферъ.

Смъртта безсмъртний *още* не познава.

Каинъ.

Но ако ние се въ прахъ прѣвърнемъ —
 Въ туй зло не виждамъ азъ, защото самъ
 Желалъ бихъ вѣчно прахъ да бжда азъ.

Люциферъ.

Желанье недостойно! твоя татко
 Сѣ нѣщо повечко поне желайше:
 Познанье вѣчно . . .

Каинъ.

Но не и животъ.
 Кажы ми, за какво остави той
 Некътнжто дървото на живота?

Люциферъ.

Той не успя плодътъ му да откъсне.

Каинъ.

Нещастна грѣшка. Трѣбуваше прѣвъ
 Тозъ плодъ той да откъсне, че така
 Безъ да вкуси отъ плодътъ на познанье
 Смъртъта не би го нивга навѣстила.
 Самъ азъ не знамъ какво е нѣщо смъртъ,
 Но леденѣя отъ потаенъ страхъ.

Люциферъ.

А азъ, всевѣдущъ, — що е страхъ? — не знаж. —
 Испитай ти вѣлшебнитѣ науки.

Каинъ.

Но можешъ ли ме ти научи какъ?

Люциферъ.

Съ едно условие салтъ.

Каинъ.

Кажы какво.

Люциферъ.

Да ми се поклонишъ, като на Бога.

Каинъ.

Но ти нали не тозъ си, прѣдъ когото
 Покорно татко колѣничы?

Люциферъ.

Не.

Каинъ.

Не равенъ ли си нему ти по власть?

Люциферъ.

Не, въ нищо не приличамъ му и нѣма
 За нищо съ него да се промѣня.
 Отъ Ехова да бждж по великъ,
 Илтъ по нищоженъ — да, но не и рабъ,

Но не другарь на негов'то величье,
 На неговата дива мощь, защото
 И азъ саминъ съмъ мощенъ и великъ —
 И много коленичатъ и прѣдъ мене —
 И нови мирове азъ ще владѣя . . .
 Бжди и ти отъ *първитѣ*.

Каинъ.

Не. Нивга
 Не съмъ азъ колѣничувалъ дори
 Прѣдъ татковия Богъ, макаръ че менъ
 Тѣй често Авелъ ме е принуждавалъ
 Въ едно ний жертва да му принесемъ —
 Та тебъ ли днесъ азъ ще се поклоня?!

Люциферъ.

Нимà ти никога на колѣнѣ
 Не си падàлъ прѣдъ Бога?

Каинъ.

Нивга.

И за какво ме питашъ ти, когато
 Ужъ всичко знаешъ?

Люциферъ

Прѣкланятъ се прѣдъ менъ
 И тѣзъ що *Богъ* не знаехъ до днесъ.

Каинъ.

Нещъ прѣдъ никого азъ въ прахъ да паднъ.

Люциферъ.

Но знаишъ ли, че катъ не признавашъ Бога—
 Самичакъ ти признавашъ менъ съ това?

Каинъ.

Но какъ така?

Люциферъ.

Узна щешъ послѣ ти.

Каинъ.

Открий ми тайната на битието —
 И азъ ще вѣрвамъ въ тебъ.

Люциферъ.

Ела слѣдъ мене.

Каинъ.

Но първомъ трѣбва да отидж азъ
На работа . . .

Люциферъ.

Какво?

Каинъ.

Узрѣлий плодъ

Да събереме.

Люциферъ.

А защо?

Каинъ.

Съсъ Авла

Ние жертва на едно ще принесемъ.

Люциферъ.

Та ти не казваше ли ей сега,
Че жертва никога не си принасялъ?

Каинъ.

Но Авель тѣй ме моли . . . То ще бжде
Съвсѣмъ не мое жертвоприношенье. —
А негово. И послѣ Ада. . .

Люциферъ.

Що?

Какво ти тя говори?

Каинъ.

Въ сжщий день,

Въ единъ сми день съсъ Ада ний родени...
И тя молй ме да ѝ обѣщая
И съ сълзи на очи. . . а тѣзъ сълзи
За да не виждамъ нивга вече — азъ
На всичко съмъ готовъ да се рѣшж —
Дори да колѣничж и прѣдъ тебе.

Люциферъ.

Тогазъ ела слѣдъ мене ти.

Каинъ.

Добрѣ.

(Слѣдва крайтъ на I дѣйствиє.)

Б. Христовъ.

СВЪРЪМЕННИТЪ УЧИТЕЛИ И НАРОДЪТЪ.

(Изъ запискиѣ на единѣ младѣ учитель)

Посвещава се Т. И. Т-ву.

I.

....Въ 1886 г., прѣвъ юний мѣсець азъ свършихъ курса на наукитѣ си въ П. Д. С. при Л—цъ, получихъ дипломъ. Нѣколко дена наредъ мислѣхъ — като каква карриера да изберж. Най-сетнѣ рѣшихъ — учитель ще станж и то тамъ, гдѣто се усѣща голѣма нужда отъ просветени хора. Но просветенъ ли съмъ азъ, готовъ ли съмъ за една такава важна работа, знаж ли потрѣбитѣ, нуждатѣ на обществото, всрѣдъ което ще се подвизавамъ, отбирамъ ли отъ психология, особено отъ дѣтската — ето тѣзи въпроси никакъ не ми идваж въ ума. Имамъ дипломъ, а хора съ дипломи ставатъ или чиновници, или учители. Азъ станжхъ учитель, мислейки си, че жертвувамъ личнитѣ си интереси за благо на моитѣ съотечественници. На единъ кираджийски конь, слѣдъ седмдневно пжтуванье, азъ се истърсихъ у дома весело, радостно посрѣщнатъ отъ роднини и приятели. Училищното настоятелство, като разбра, че кандидати за учители има мнозина, взе да сваля заплатитѣ; то употрѣби и друга хитра мѣрка — почнж да протака уславянъето на свършили момци за учители: въ срѣдата на юлий услови двама, слѣдъ двѣ недѣли — още единъ и въ срѣдата на августъ мене. Това протаканье свързваше ржцѣтѣ на кандидатитѣ — нѣкой отъ тѣхъ, ако рече да търси другадѣ работа, ще бжде прѣдупрѣденъ отъ настоятелството — да не търси работа другадѣ, защото се има прѣдъ очи и ще бжде назначенъ съ прилично възнаграждение. Ето настоятелството какъ уславя учителитѣ.

Една сутрина С. слугата довтаса у дома и ми съобщи това: „бързо на учѣлище да бдишь, оти комиссията те вика.“

Азъ отидохъ при комиссията, т. е. училищното настоятелство, прѣдсѣдателтъ на която промърмори скоро-скоро слѣдущето, мжчейки се да се изражава на литературния ни азикъ: „г-не Д., училищното настоятелство намери за благословно да ве назначи за учитель во училѣщето; ето тая година отвораме и четвърти классъ. Заплатата ще ви бидитѣ 55 т. лири. Ние се надѣваме, че ще приемете прѣдложеніето

со благодарностъ.“—Азъ възразихъ, че не можъ да приема съ такава малка заплата; на чужденци, продължихъ, давате по 100, 120 и даже 150 т. лири, а мене ми прѣдлагате долна заплата. — Слѣдъ това се почнъ комедията въ най-отвратителенъ и безобразенъ видъ: „Чѣкай, гѣсподинъ И — не, не лутѣ се:¹) ние со радостъ чекавме и дочекавме да свършатъ учението наши дѣца, за да ги туриме за учители, да не бираме²) тугъинци; шчо биду'а сега, ако ти сторишъ измѣтъ³) на народотъ? На тугъинцитѣ даваме много пари зашто сѣтъ тугъинци: за кукъя кирия плакъяатъ, за пранье, за яденье, за пиенье; сѣта заплата овдека я похарджуваатъ. Ти си си у дома: за кукъя кирия не плакъяашъ, за яденье пари не арджишъ, зашто кадѣ ядатъ четворица, тамо ядатъ и петмина. Заплатата твоя сѣта ке мити бидитъ артирисана. Лиритѣ ти сѣтъ во кърпа вързани: 55-тѣ лири чинатъ токмо за сто, што ги даваме на други тугъинци.“ — Тоя софизъмъ ме възмути: нимá чужденецътъ може да похарджи тука, въ единъ малкъ градецъ, като нашия, повече отъ 40 т. лири прѣвъ цѣлата година? азъ отговорихъ. — Другъ членъ отъ настоятелството, като видѣ, че мотивитѣ на неговия колега почиватъ на пѣсъкъ, почнъ да ми чете лекции по морала. „Вѣруй Бога, Господине И — не, како синъ те милувамъ; кога чувъ, оти така арно си свършилъ учението — многу се израду'авъ; во умотъ си рѣковъ: „ето, сполай на Бога, еденъ младежъ прокопсанъ, ученъ, шо да работи за доброто на нашиовъ градъ. Доста, бе бракъя, тугъинци за учители сме главувале:⁴) тугъинецотъ гледа да ти земитъ паритѣ и да си явнитъ койнъчето и айде на вилаетъ да си бѣгатъ: сърцето на таковъ учитель не плачитъ за доброто на нашиовъ градъ. Аманъ, синко, послушай ме, за атеротъ мой кандисай, рѣчи — кье останамъ една година учитель, рѣчи — за да видатъ шо арсланъ (левъ) си во работатата. Напрай едно добро, чини измѣтъ на църквата, на св. Богородица, на народотъ.“

Азъ продължихъ да отказвамъ. Прѣдсѣдательтъ натъртено ми заяви, че тѣ на чужденци готови сж да дадѣтъ и 100 лири годишна заплата, но менъ не искатъ да ми дадѣтъ повече отъ 55 т. лири. Азъ си ялѣвохъ. Баща ми взе да ме свѣтѣва да приема, за да омия срама отъ лицето си: приеми,

¹) не сърди се. ²) търсимъ. ³) измѣтъ — слугуванье. ⁴) главувать — уславитъ.

сине, тѣ ти даватъ малка заплата, защото те смѣтатъ за неученъ; тѣ те уславятъ подъ натиска на еснафитѣ, които те обичатъ.—Азъ приехъ и останяхъ учитель цѣли двѣ години: минахъ прѣвъ рѣцѣтъ ми въ трети и четвърти классове повече отъ 30 души, отъ които 15—20 души отидоха да слѣдватъ въ Солунъ. Моитѣ ученици знаехъ, какъ съмъ си вършилъ работата; та и не му е мѣстото да расправямъ, какъ съмъ работилъ и съ какъвъ успѣхъ. Ще отбѣлѣжж само, че безсрамнитѣ съ нищо неоправдаеми пазарлъци на училищното настоятелство при уславяние учители, даването по прищевки одному голѣми, другиму малки заплати -- всичко това доста подкосва неопитния, младия юноша, що мечтае за плодотворна дѣятелность... Тѣзи постъпки парнахъ и мене.

II.

И тѣй, азъ довчерашии ученикъ станхъ учитель въ IV-то класно училище. Мислѣхъ си, че обществото се отнася къмъ учителитѣ съ почитъ, съ благоговѣние. Когато се учехъ при И. К-чевъ, Н. Г-евъ, П. О-въ и др., обществото смѣташе първитѣ двама, особено И. К-чевъ за най-учени хора въ цѣлото ни отечество. Чичо ми Димитръ, Богъ да го проси, често ми е казвалъ, че въ цѣла Бугария имало тронца учени: първия билъ Славейковъ, втория — Поповичъ, учитель въ Велесъ, а третия — И. К. „За то'а ти арно отвориай си очитѣ, не спи при него, не дреми, ами учи се, защо како него даскалъ ученъ нѣма другъ.“ Чичо ми за най-честитъ се смѣташе, колчимъ се удостояваше съ едно „добро утро“ отъ страна на И. К. А баща ми, за да каже прѣдъ свѣта, че е приказвалъ „со еденъ таковъ ученъ човѣкъ.“ ходѣше при него подъ прѣдлогъ да узнае какъ се учъ азъ. Вечеръта прѣдъ всички моя татко обаждаше, че днеска се видѣлъ со Ковачета, разговорилъ се на дълго и на широко, билъ достоенъ да си направи една цигара тютюнъ отъ неговата кутия. „Нейки веленъ¹⁾ уменъ човѣкъ етъ, ученъ етъ, зборойтѣ²⁾ негови сетъ търгани;³⁾ колко сладко той збурува!“ Тѣй завършваше баща ми впечатлѣнията си зарадъ дълбокия ученъ! Азъ прѣдварително си знаехъ, че нито азъ, нито моитѣ колеги, като момчети съ токо що прѣкнжли мустаченца и брадички не ше се радвами на едно доста голѣмо уваженне отъ страна на обществото; но поне отъ малко-малко ше ни почитатъ я — ше

¹⁾ не ше дума. ²⁾ думитѣ. ³⁾ прѣтеглени.

се мъчимъ, ще се трудимъ, какъ да е ще спечелимъ до една степенъ уважението на нашитѣ съграждани, — мислѣхъ си азъ; но едно мислишъ да стане, а става съвсѣмъ друго. Въ продължение на осемъ години, прѣзъ които азъ отсъствувахъ отъ татковото пепелище, станжли сумма работи отъ общественъ характеръ: Екзархията пращала наредъ нѣколко години учители съ тлъсти заплати. Мнозина татковци пратили синоветѣ си въ Солунската гимназия, но обществото намразило, за да не кажемъ нѣщо повече, пращанитѣ учители, а бацитѣ взели да се кажатъ, за гдѣто испратили за учение синоветѣ си и испохарджили сумма лирички. Новитѣ учители не вървѣли по пътя на старитѣ даскали: не ходѣли редовно въ черкова, блажно ѣдѣли прѣзъ поститѣ, почнжли да се располагагъ по-нашироко въ единъ градъ, гдѣто занаятчиитѣ съ потъ на челото си едва ли искарватъ повече отъ 6—7 грошове прѣзъ деня. Нѣкои млади учители купили си конѣе за ѣздене, наели си гавази арнаути и придружавани отъ послѣднитѣ, взели да се расхождатъ по улицитѣ, да се скитатъ на ловъ по полето — да тъпчятъ хорскитѣ ниви, ливаде, бостани. Нѣкои млади учители почнжли да устрояватъ пиршества и отгорѣ на туй да позакачватъ тѣзи или оная млада булка. А нравитѣ въ П-пъ сж строги, проституцията е неизвѣстна, неизвѣстенъ е разврата въ семействата. Моитѣ съотечественници взаимно се слѣджатъ да не би нѣкой да дързне да прѣстѣпи седмата заповѣдь. Нѣкои отъ младитѣ учители, за да се покажатъ, види се, че сж отъ съврѣменнитѣ хора, почнжли да развиватъ прѣдъ нѣкои граждани теориитѣ на Дарвина и Спенсера. Скоро се разчуло низъ града, че „новитѣ даскали велаатъ, оти нѣма Господъ, оти чоецитѣ не сетъ отъ Адама, ами отъ маймуна излѣгле, оти оденъе во църква, постенъе, паленъе свѣкки, цѣливанъе икони — оти сето то'а¹⁾ било праздна и бошъ работа.“—Ами таквие ли учени защо отъ Цариградъ ни пракъаатъ? Зеръ такво'о било учението. Ами защо по-напрѣжнитѣ учители не ни проповѣдува'а такво учение.“ — Прѣзъ ваканцитѣ завърнжлиитѣ се отъ Солунъ гимназиисти взели сжщо да вършатъ работи, прилични на ония отъ младитѣ учители, т. е. не били усърдни въ ходението на църква, не държали срѣда и петъкъ, прѣзъ Богородичнитѣ пости ис-

¹⁾ всичко това.

кали отъ майкитѣ си да имъ пържатъ „ѣйца на масло.“ „Мамо, азъ не мож да ямъ фасулъ, гърдитѣ ме болятъ,“ тъй на литературенъ язикъ бѣбрелъ младия гимназистъ прѣдъ майка си, като я молилъ да му готви блажно. Тѣзи нови „ѣдети“ на момчетата-ученици взели да глождатъ очитѣ на родителитѣ имъ. Въ чаршията почнахъ живо да се разисква въпросътъ : „къе станатъ ли лугъе дѣцата, що се учатъ во Солунъ, или къе расипатъ татковцитѣ си?“

Единъ баща явно взелъ да говори така: „Синъ ми е сега во седми класъ, четири години зарадъ него арджамъ : сѣкоя години по 20 т. лири; що имавъ пари готови, кладени¹⁾ на страна, за него ги поардживъ; мисловъ, оти во една година той къе ми врати²⁾ паритѣ; арно ама сега нѣма заплата по 80 лири годишно; къе му да'атъ 40 50 т. лири, къе го прататъ во нѣкое село или во нѣкой градъ, 35 лири самия той къе поарджи, а другитѣ пари я ке ги даитъ, я не; или пакъ — ако му текни,³⁾ ако му влѣзи бумбаръ во глаата, къе ти лѣтнитъ во Бугария писаръ да станитъ. Оди ти таму, да го барашъ и пари отъ него да сакашъ и мислишъ къе се смили да ти помогитъ?⁴⁾ Колцина писарчина пракъаатъ пари на татковитѣ си?“ — Другъ почнахъ явно да плачи, като Иеремия! „Растурихме, расипавме кукьитѣ си : дѣцата къе се изучатъ, къе се разбѣгаатъ по тугъи | страни, къе забораатъ и татко, и майка, и сестри; къе си работатъ само за себе; арно — нека работатъ, нека печелатъ само за себе, ама да можатъ нѣщо да спечалатъ; но сега во Солунъ ги учатъ да ядатъ сладко, благо — убави манджи, а не да печалатъ. Нашитѣ дѣца за яденъе сетъ волци, а за печаленъе пари сетъ лисници. Гледатъ да грабнатъ, да те соблачатъ, а не во кукъята нѣщо да донесатъ. Господъ да ни е на помощ!“ — „Нашитѣ дѣца — продължилъ трети — се научи'а да одатъ облечени сѣки день во пантолони, со кошули колосани. Ето ги изучивме, дома сѣдатъ, спиятъ до пладнѣ, пиятъ млѣко, ядатъ ѣйца, мощнѣ⁵⁾ сетъ тирякии на печеното месо; на дукианъ при таткои си да дойдатъ — не се сѣкъяваатъ : ами прилично ли етъ за ученъ човѣкъ да прѣвлаше унечка.⁶⁾ па да сѣднитъ на занаетото на татка си. Ученъ човѣкъ може ли да

1) тѣржати. 2) върне. 3) се сѣти. припомни. 4) да ти помогне. 5) твърдѣ 6) прѣстѣлка.

злечитъ на гърботъ чували съ оризъ, шекеръ, да тегли за 10 пара сиренье, или пакъ да си наведи вратотъ надъ иглата и да дупитъ сто игли за пара!

„Що да праиме, дугъе Божи, како да се избавимъ отъ овая чума, що влѣзе во нашиве кукъи? Такъвъ въпросъ бѣ задалъ развълнуванъ единъ мой добръ приятель Коста Б-чевъ. — Лекотъ е евтинъ: не пракъяйте дѣцата во Солунъ: не ви трѣбаатъ науки, що изопачуваатъ умотъ. — Ами що да се прави съ изученитѣ? — Тие сетъ загубени и за татковцитѣ имъ и за градотъ. Остаите ги да клапаатъ¹⁾ во Бугария, во София да си арджатъ паритѣ за жени и за пѣачки. Будади сме биле, пракъяле сме дѣца на тугъина, за да не можиме векъе да ги видиме. А майки имъ нека денѣ-нокъѣ плачатъ; защо да не плачатъ, науката така велитъ — да плачатъ!

„Отъ ученитѣ свѣтотъ кѣе пропаднитѣ; учени-отъ човѣкъ е безъ самаръ, безъ узда, — за него Господъ нѣма, за него майка, татко нѣма; учени-отъ се скита, како никои нигдѣ, отъ градъ на градъ, пари да печели; но едно вади, петъ — яди! Учени-отъ е каменъ, що се търкала и що не вакъя мѣсто. Кой видѣлъ айръ и берикетъ отъ учени-отъ човѣкъ, та и родителитѣ му айръ да видатъ отъ него? За учени-отъ друзитѣ трѣбва да печелатъ, а той да ядитъ и да се истегатъ, како смокъ на припекъ.

„Отъ како се яви'а учени-ве дугъе, ужъ да разбудатъ про-стаци, како насъ, отъ тогаи Господъ, сполай Му, си крена²⁾ отъ насъ дѣсницата! Сега дождъ не върнитѣ³⁾ на врѣме: сега по-набърго градъ паятъ⁴⁾; сега по-набърго берикетотъ замързнува; сега дугъето стана'а по-лоши — братъ брата не въру'а, татко сина си излагу'а⁵⁾. Ами Господъ еденъ денъ и холера кѣе ни прати, да поистрѣби ваквие стоки, како насъ! Одете въ църква и що мислите — оти ние таму Богу се молиме. Хоръ, хоръ уредиле дѣчиня-та; ти се чини, оти не пса-ленъе слушашъ, ами банда. Ами, братъя мили, хичъ бидува ли со банда Богу да се молиме. Зафатия копилиня-та⁶⁾ що сетъ во хор-отъ сѣка недѣла да пѣятъ: „единъ субботъ праздниковъ праздникъ, праздникъ, пра-а-а-азни-и-и-никъ! и знайте ли тие со пантѣлони дѣчиня що стория? — напраи'а сѣб-

¹⁾ Да се лутатъ, да миткатъ. ²⁾ Дигна. ³⁾ Не вади. ⁴⁾ Пада. ⁵⁾ Излагува. ⁶⁾ Кошелни.

ботата празникъ, а въ сабота е пазаръ; селенитѣ на пазаръ не идаатъ; ние сѣдиме, дрѣвиме по дукянитѣ и чеками лугѣ пазарджи. Камо ги де? Дека сетъ? Господь ни даде наказъ: сакате демекъ, си рѣче, сполай Му, да напраите саботата—пазаротъ—да напраите празникъ? Арно, на ви празникъ во сабота, седѣте по дукянитѣ, пощете се, чешайте си глатѣ, а селанитѣ нека идаатъ на пазаръ во Б. и во В.

„На ученъ човѣкъ, на даскалъ не давай за жена керка си; кѣе ти я влечи отъ градъ на градъ, кѣе я мачить и сирота кѣе кукатъ како кукаица мегьу тугьа лугѣе. Най-послѣ що има учени-отъ — голѣмо ли богатство, тежка покукьнина? Едни пантолови и едно палто, еденъ санджкъ со алища и со книги — ето ви стоката на тие тежки базригьяни.“

Тасе Ц-о — отдавна е умрѣлъ. Богъ да го прости — на всѣко мѣсто (въ чаршия, по улицитѣ, по свадби, на угощения) съ младежка распаленостъ се мжчи да убѣди съгражданитѣ си въ тая непрѣложна истина, че даскалитѣ бадинова получаваатъ паритѣ. „Ефендимъ, овие песо'и¹⁾ сѣки день байрамъ праатъ. Облечени, наконтени, со чепици, що скърцаатъ. назлжмъ, назлжмъ (со фини-фесчета надъ око) само мѣратъ сокацитѣ: до ручекъ²⁾ три саати во училище, а по ручекъ два. А ние, ефендимъ, отъ темнина до темнина—цѣли дванайсетъ са'ати работиме. А де, ако можите не работете; не кѣе работите — ама цапо (трѣскалникъ³⁾) нѣма. А даскалитѣ емъ не работатъ — емъ трѣскалникъгь имъ влѣгу'а во устата. На, ето ти кжсетлиа лугѣе „со лѣвата рака во джеботъ!“ И пакъ викаатъ: малку ни е айлъкѣтъ; малку ли, е море даскалче убаво, со фино фесче надъ око, я сѣдни, за чудо голѣмо, сѣдни само единъ день да поработишъ — да видиме, колку пари кѣе спечалишъ! Па и азъ сумъ седналъ да терамъ (карамъ) на работата даскалитѣ. А бре, брате, тие не сетъ кадъръ на двѣ магариня сламата да раздѣлятъ.“

„Кѣе дойди врѣме. така пророкуваше дѣдо Тасе, кога даскалитѣ кѣе станатъ по-много отъ магариня-та на ать-пазаръ и отъ амалитѣ подъ са'атъ (градския часовникъ). Ефендимъ, тогай ако ти дотрѣба нѣкой амаль или магаре да отнесатъ дома чували, ти вати си нѣкой даскалъ, натовари го, прати го дома — защо тогай даскалитѣ кѣе станатъ по-евтини

¹⁾ Песъ — голѣмо, овчарско куче. ²⁾ Обѣдъ. ³⁾ Хлѣбъ

отъ амалитѣ и магаринята.“ Дѣдо Тасе твърдѣ злѣ се отзоваваше за даскалитѣ, защото неговото религиозно чувство бѣ силно жегнато, оскърбено и виновници на това той държеше учителитѣ. Чуль дѣдото да казватъ, че човѣкътъ не билъ създаденъ отъ Бога, „како що велить Библията,“ ами издѣголь отъ маймуна! Чуль още, че „Библията била яланъ-книга, приличала на купъ череша, дигнешъ една череша, подирѣ ѝ се теглятъ съ стотини череша, т. е. посочишъ на една грѣшка, заблуждение — подирѣ него се появяватъ сума.“ А такива неврѣли, некипѣли нѣкой отъ новитѣ учители брѣтвѣли прѣдъ набожнитѣ хорица.

III.

Както виждатъ читателитѣ, учителитѣ се ползуважъ съ лоша репутация въ града П-пъ. На учителитѣ обществото гледаше като на хора развалени въ религиозно-нравствено отношение и като неспособни за семеенъ животъ. Тѣ, споредъ мнѣнието на съгражданитѣ ми, сж гангрена на обществената снага; но тая гангрена не се прѣмахва, защото не е възможно: дѣцата поне до третия классъ трѣбва да се изучатъ; въ противенъ случай тѣ би се скитали по улицитѣ. Все е похарно, разсждатъ монитѣ съграждани, дѣцата да се научатъ да четатъ и да пишжтъ за да си гледатъ сами смѣткитѣ, да могжтъ да записватъ вересиятѣ въ тевтеритѣ, отъ колкото да си останжтъ „китапсжзи“ и улични хайдамаци. Да знаешъ да четешъ и да пишешъ е благословено нѣщо; а проклето е да добиешъ наука, която те прѣобръща на скитникъ, на чергаринъ прѣзъ цѣлия животъ и която ти размжтва мозъкътъ съ неврѣли, некипѣли...

Ето при какви обстоятелства бѣ писано да учителствувамъ въ родния си градъ. Не бѣ споредъ силитѣ и знанията ми да дѣйствувамъ всрѣдъ едно наежено общество срѣщу учителитѣ изобщо и да го накарамъ да си измѣни мнѣнието зарадъ послѣднитѣ. Обществото се намѣрваше и се намира въ прѣходна епоха, въ която се създаватъ нови условия за извѣстенъ неговъ слой, нахлуватъ чужди идеи, що се сблъскватъ съ старитѣ, явяватъ се по маймунско подражение учения, които иматъ за цѣль да прѣмахнжтъ отъ корень вѣковното нар. мироззерцание. Въ такъва прѣходна епоха добрѣ е да си зри-

тель, а не активенъ дѣецъ въ събитията. Тежко е за единъ младъ, неопитенъ, въодушевенъ отъ желанието да развива благотворна дѣятелностъ—тежко е—казвами—безъ да е виноватъ, да бѣде обвиняванъ виндги въ най-тежки прѣстѣпления, да е прѣдметъ на постоянни шеги, майтѣплжци! Тежко е за такъвъ да гледа какъ се осуетяватъ всички негови добри планове за работи отъ общественъ характеръ. Такъвъ не може да си гледа спокойно работата ни въ классъ, ни у дома; намѣсто да говори за наука, за нейната полза, той трѣбва да доказва, че е потрѣбна науката и то на хора, които съ науката и съ ученитъ си игражтъ майтапъ. Намѣсто да се ползува съ уважение и да се надѣва, че ще се радва съ него, той трѣбва да се пази, като човѣкъ, нападнжтъ отъ овчарски кучета, да се пази и да се защищава отъ нападенията на обществото и да доказва съ пѣна на устата си, че той не е отъ онѣзи учени, които заслужватъ такивато нападения.

Човѣкътъ, чини ми се, стои по-горѣ отъ животнитѣ още и по това, че рано или кжно привиква къмъ извѣстни условия на живота—колкото врѣдителни тѣ и да сж. Рибата търси дълбокото мѣсто въ водата, славейтъ—гжсталакъ, а подъ него поточе, агнетата—зелена трѣвица. А човѣкътъ що търси? Той лети по диритѣ на идеалитѣ, а артисва въ батацитѣ. Сжщото се случи и съ мене: азъ мечтаехъ, като учителъ, за общественна дѣятелностъ; мечтаехъ да отворимъ читалище, недѣлно училище зарадъ чираци и калфи, да образуваме дружество за поощрение мѣстната индустрия, членоветѣ на което да се задължжтъ да носжтъ дрѣхи само отъ мѣстна материя; мечтаехъ за основаване ученическа библиотека, за казване слова въ черкова прѣзъ празниците. Но за всички мечти яма се испрѣчи и ги погълна. „Силою милымъ не будешъ.“ Единъ отъ колежитѣ бѣ пустнжлъ баснята „за черешитѣ и Библията.“ Мжчно е да се рути съ глава стѣна. Отъ общественъ дѣецъ азъ се прѣобърнжхъ, и то въ скоро врѣме, на даскалъ—хасялъ отъ сегашнитѣ, т. е. взехъ да си гледамъ работата само въ классъ, затворихъ се у дома, набавихъ си, и то съ голѣма мжка, книги и взехъ да четж; прѣстанжхъ да имамъ вземанье-даване съ хората; затворихъ се въ себе си, както казватъ. Но отъ туй не излазя, че азъ прѣстанжхъ да изучавамъ обществото. Напротивъ, азъ съ протоколна точностъ взехъ да отбѣлжжвамъ, да анализирамъ каквото се случваше въ него.

IV.

Сега нека разкажемъ за една необикновена случка. Бееъ по-горѣказаното тя едва ли би била разбрана и оцѣнена, както трѣбва. Горното иллюстрира най-релефно случката. Сега на прѣдмета. Училищното настоятелство съ съгласието на Църков. Община отпущна 50—60 тур. лири за да се купятъ нѣща по прѣдметятъ: Анатомия, Физика, Химия, Зоология, Ботаника и Минералогия. Настоятелството се хвалѣше и доста умѣстно, че то ще снабди училището съ кабинети, каквито нѣматъ ни въ С-ското, ни въ Б-ското IV-ро клас. училища. То искаше да покаже, че, като нѣма кой да му прѣдписва, то може да върши голѣми работи. — Единъ неделенъ день кираджии растовариха три-четири санджака прѣдъ училището. — Общината що токо се разиждаше и членоветѣ ѣ изразиха желание да се отворятъ тутакси санджитѣ. Учителя Т. III-въ запрѣтнѣ ржкави и зе да развива нѣщата. Нѣкои общинари, членове на най-богаташкитѣ фамилии, като хора „шетани,“ т. е. хора, що сж ходили въ Европа, въ Виена, Буда-Пеща, не изказвахъ никакво очудвание, разглеждайки: искусственното око, ухо, трупътъ. Види се, тѣ искаха да кажатъ, че сж видѣли по-интересни отъ тѣзи нѣща. Отъ джното на единъ санджекъ се подаде кость прилична на човѣшка, слѣдъ нея изжкнахъ грждния кошъ, слѣдъ това главата. новетѣ. „Бре шчо е ова — коски на умрѣнѣ човѣкъ собрани! Коски, коски на умрѣнѣ човѣкъ донесле отъ Виена!“ се разгласи и въ коридора, гдѣто бѣхъ се набрали мнозина любопитни. Събранитѣ съ ужасъ гледахъ на сглобенитѣ „коски на умрѣлия човѣкъ.“ Мнозина истрѣпнахъ на мѣстото си. „Коскитѣ сж на човѣкъ, почернѣли, побѣлѣли; черепътъ голъ, подъ челото зѣятъ двѣ празни дупки, а устата колко е страшна — зѣбитѣ наредени единъ до другъ, челюститѣ зинали; ребрата наредени; умрѣлия човѣкъ, стои на новетѣ си подпрѣнѣ. Той прилича на сжща смъртъ, каквато се описва въ приказкитѣ, липсва му само една коса на косача. Хората сж видѣли „коски на мъртозци.“ но коски не наредени, а натрупани въ санджекъ, гдѣто стожатъ въ черкова тѣкмо 40 дена, слѣдъ като се ископажатъ изъ гробищата. Най-послѣ, работа ли е да сбирашъ „коскитѣ на мъртовцитѣ“ и да въртишъ съ тѣхъ търговия? Такъвъ въпросъ си зададохъ при-

схтствующият и скоро, скоро се распръснахъ низъ улицитѣ, по къщата да съобщатъ по-скоро новината и да развѣнжатъ мисли, чувства, възгледи! Материалъ за разговори имаше прѣбогатъ, охотниците за чесане яenicитѣ си останахъ прѣдволни. Въ града всичко се раздвижи, развълнува, зашумѣ: хората ваяхъ да се събиратъ на купчини, женитѣ дебиѣхъ ги и се мъчехъ да чуятъ всичко. На одърчето прѣдъ църквата „книжници и фарисеи совѣтъ сотвориша!“ Тѣй младежитѣ наричахъ старцитѣ и нѣкои отъ свѣщенниците. Азъ още не бѣхъ успѣлъ да кажъ на леля си „добъръ вечеръ,“ тя ме запита: „Истина ли коски отъ мъртовецъ донесли въ училището? — Е послѣ? — Послѣ, внучко, не ти трѣбваше да се учишъ, даскалъ да станешъ, за да си играатъ свѣтотъ дангара со тебе! — Е що сторивъ азъ, що ми етъ кабаецотъ? — Що сакашъ да сторишъ: ни си убилъ, ни си укралъ; ами то'а, що прѣда'ате на дѣцата не се кабули отъ свѣтотъ? Море синче, язкъ ви на ученіето: улови (луди) ли сте, али умни, ами вашъ Господъ ви велъ умотъ отъ гла'а-та. Кажи ми ти во кой номъ¹⁾ го пишу'а коски отъ мъртовецъ да се вадятъ отъ гробъ, па да се редатъ като на живъ човѣкъ. А пуста тага тажна! И вие кѣе прокопцате! Цѣлъ градъ ве колнитъ и си игратъ майтапъ со васъ. Ами ти пуство говедо ли си, селски овчаръ ли си, та кой втасай сѣ да те ява²⁾ и да те колнитъ? Море синче, плукни на учителството, па влѣзи си во златнана чаршия да си со честь и никой да не можи зборъ на криво да ти кажитъ.“—Азъ слушахъ почтената си леля внимателно; но едва се отървахъ отъ нея, ето че ме нападна вуйна и свако. „Е, учители (разбирай — учи теле, или учителю на телцитѣ) и то'а бѣвме живи да дочакаме — мъртовци да гледатъ нашитѣ дѣца въ училището. Що умъ, разумъ да'ате на дѣцата! На ли? Даскали, мачки³⁾ ви драскали; пуста суровица да зема, па надворъ⁴⁾ отъ градъ: а бре не ви е доста, оти саботата пазар'енъ день празникъ я напраивте, ами уще сакате мъртовцитѣ во училище да ги довлечите. Що пра'и общината?“ — А великий совѣтъ на книжницитѣ и фарисейтѣ търсене въ писанията на отцитѣ оправдание на даскалската уйдурма. Гяволитѣ даскали и въ тоя случай излѣзли по-хитри отъ общи-

1) Законъ. 2) Бадн. 3) Котки. 4) Навънъ.

ната; кандисали я да брой жолтитѣ¹⁾, събирани пара по пара, за да купуваме коски на мъртовци. Зеръ ако можеше това да станитѣ. ние не бихме ли ископали „коскитѣ на нѣкои умрѣлъ отдамна²⁾!“ Коски се вадатъ за прѣдъ народътъ, но коски на светни лугѣ и то само дѣсницата за да я цѣлива народотъ. Кадѣ се чуло и видѣло, во коя земя, во кой мемлекетъ, во кой номъ това е пишано, коски, братво мой мили, да се вадатъ за сеиръ? Кои сетъ тие, що остава'атъ на поругание чужди коски? Можи ли това да бидитъ во христиански градъ, до самоти църква?“—Тѣй викаше дѣдо Иовче М. Старцитѣ и свѣщенникитѣ — поне присѣтствующитѣ — напълно сподѣлихъ мнѣнието на Иовчета М. Св. Отци никадѣ не даватъ позволение за една таква дяволска работа. Е, хаджи, ясь песъ ли сумъ, що лаямъ, или човѣкъ сумъ, що зборувамъ, оти отъ овие песи синове — учени, даскали-праскали кѣ се растуриѣ свѣтотъ. Уще, джанамъ, кѣ бидишъ Тома? Иманшъ право — отвѣрнѣ аджията и се зави въ ямурлука си и наведе къмъ земята главата, обвита въ чалма. Даскали, учени въ църква не стѣиватъ, за да не падни нѣкоя керемида да имъ строши тиквата, а задо'а коскитѣ на мъртовцитѣ да влечѣтъ въ училището, защо безъ коски дѣцата не запаметувале!

Разбравте, лугѣ Господови, разбравте ли, защо Горниотъ (Вишня) скрати³⁾, алжшъ-веришитѣ? Не гледатели, оти вчерашни копилия фатия да се мѣша'атъ во Господнитѣ работи! Тежко намъ! Сполаи му, Господъ е милостивъ, инакуотдамна би пушилъ той оганъ отъ небо да изгори сосема ситѣ насъ.“ —Прѣзъ дългитѣ зимни ноци бацитѣ и майкитѣ не веднѣжъ прѣдъ синоветѣ си—ученици се гаврѣха, майтапосваха съ учителитѣ. „Е, какъ е, споредъ коскитѣ на мъртовцитѣ учите за коскитѣ на живитѣ. Ами, вистина, учителитѣ со училищниотъ мъртовецъ играе хоро? Пусти магарина!...“

Веднѣжъ дѣдо Иовче М. се изтърси въ кабинета да види „коскитѣ на мъртовецотъ“. Дѣдо Иовче бѣ дошелъ за да направи отъ религиозна гледна точка анализъ на „коскитѣ.“ Той се прѣкърсти, изгледа полупрѣзрително, полунасмѣшливо „даскалитѣ“ но не се рѣши да ги хока, да имъ се гаври, да ги псува даже, както си правѣше винаги на улицата, по дугенитѣ и къщята; не се рѣши, защото той нѣмаше друга-

1) Жълтицитѣ. 2) Отдамна. 3) Скъси, прѣкъсна.

ри и лесно би го побѣдили съ думи. Иовче смъркна веднѣжъ, дваждѣ ефие, заобиколи около скелета, ципа го, мириса го; сетѣв си поклати главата, доста замисленъ; хвърли още единъ погледъ къмъ скелета, пакъ се прѣкърсти, прохортува: Дивна дѣла твоя, Господи! И слѣдъ това пакъ изрѣмжа: „Шчо си сторилъ, песи сине, си нашолъ!“ — Шчо сакашъ да рѣчишъ, дѣдо Иовче, азъ се осмѣлихъ да го попитамъ. — „Шчо сакамъ да рѣчамъ? Па веламя: „дивна твоя дѣла, Господи“! Оной таму, демекъ мъртоецотъ шчо правель — това си нашолъ. Той билъ на животъта*) едипазъ, угурсузъ и за това Господъ, сполай му, остана въ неговитѣ коски на поругание. *На праведниците коските сетъ **)* жолти, како восокъ, мирашатъ на гюль-сую, демекъ — како ливанто; а коскитѣ на мъртоецотъ въ училището сетъ бѣли и на повежето мѣста поцърнѣли. Безъ друго оной песь трѣба да е билъ при живѣ грѣшенъ!“ — Това сѣждение на дѣда Иовчета, мислимъ не се нуждае отъ никакви коментари. Но безъ да се гледа на гюрултиитѣ, на енергическитѣ протести на мнозинството въ града противъ изважданъето за сеиръ „коски на мъртовецъ,“ скелетътъ остана въ кабинета, гдѣто, вѣрвами, и до сега мирно си стърчи.

Слѣдъ казаното до тукъ, естествено възниква тоя въпросъ: Щомъ обществото криво разбира значението на науката и тѣй жестоко мрази поради твърдѣ важни причини учителитѣ, защо не затвара трикласното училище? На тоя въпросъ ми моходимъ азъ отговорихъ; тукъ ще притуря че третокласникитѣ не по мисли, възгледѣ не приличатъ на гимназиститѣ отъ горнитѣ классове. Туй едно. Отъ 1873 — 74 год., а може би, и по-рано классове е имало въ училището; мнозина отъ гражданитѣ се учили въ тѣхъ, знаатъ горѣ-долѣ шчо се изучава; сумма поколения минали прѣвъ классовитѣ и сега мъчно е да убѣдишъ бащата — ако е горѣ-долѣ състоятеленъ — че дѣтетото му, ако свърши само четвърто отдѣление ще знае да гледа есапи, като единъ третокласникъ. Това е второ. Мойтѣ съграждани въ врѣме на Българско-грѣцката черковна распря държеха първо мѣсто между другитѣ градове на страната. Вѣстникитѣ не веднѣжъ констатирахъ това. А първенството не имъ се иска да испустнажъ. Ето защо тѣ и училищни

*) при живѣ.

**) сж.

сгради сж издигнали такива каквито ще намѣрите само въ Ш. Това е трето.

Колко сбъркахъ „младитѣ учители“ че не подкарахъ просвѣтителната си дѣятелность сящо тъй, както я карахъ старитѣ! Гражданитѣ истинахъ къмъ науката и покрай Никола намравихъ и свети Никола, защото необмислени, дѣтски бѣхъ постъжикитѣ на нѣкои отъ „младитѣ учители“! Но миналото се не връща! . .

Азъ ходихъ въ странство, върнахъ се, пропътувахъ, токо-рѣчи, низъ цѣлото ни отечество. Остро въ очитѣ хвърля се това грозно явление, че на всѣкъдѣ училищата ни, учителитѣ прѣкъснали сж своето прѣко и непрѣко влияние върху масата на народа.

Училището и учителътъ сега просвѣщаватъ само дѣца, а не прѣскатъ свѣтливи лъчи на науката всрѣдъ тъмната, невѣжественна народна масса. Училището и народътъ нѣматъ помежду си зимање-даване. Народътъ не се интересува отъ училищни въпроси тъй, както въ врѣмето на черковния въпросъ. Днесъ учителътъ въ селата, въ градоветѣ не събира възрастни за да имъ прѣподава, въ черкова да проповѣдва, а въ читалището — сказки да държи. Нѣма днесъ учители народни нѣма читалища, недѣлни училища както въ 60-тѣхъ, 70-тѣхъ години!... Идеална епоха! гдѣ си ти, отлетѣ въ вѣчността! Но ще ли се върнешъ?... Уви, днесъ учителътъ е чиновникъ гледа на званието си равнодушно; а въ гимназитѣ ученицитѣ мечтайтъ за кариери. Нѣма духовна връска между учители и ученици. Ученическитѣ бунтове, що се случватъ тъй често, не потвърждаватъ ли това? — Ученици като смѣтъ се ринѣтъ и изсхвърлятъ, пдѣтъ се изъ заведения не мила, не драги, а колцина директори по-религиозни ужъ и отъ самия папа, Библията въ едната ръка държатъ, а съ другата шамари шлевосватъ на ученици и ги хокатъ най-цинично. Колцина отъ тѣхъ не забравйтъ и джеба си? Вѣрно е казалъ поетътъ: „има шумъ, ала нѣма дѣла!“ . . .

Желалъ бихъ што откъслецитѣ изъ нашитѣ записки да послужатъ за добъръ материалъ ономува, който има възможность и личн да наблюдава явленията въ обществения животъ, зачекнатн отъ насъ.

И. Д. Младенъ.

СЪВЕРЦАННЯ.

Александръ Узуновъ.

I. Пролѣтъ.

О, пролѣтъ! Ти що всичко будишь, подмладявашъ
Въ гори, поля, долини, съсъ своя джхъ и зракъ;
Ти що въ заспалитѣ души животъ създавашъ,
И цѣлъ миръ отъ надежди нови въцарявашъ,
Миръ пълень съ топликъ животворень, драгъ,
О пролѣтъ! Катъ повръщашъ джхътъ на цвѣтята,
Пустни и въ гробоветѣ мъничко лучи!
Некъ мъртвитѣ, що дишжтъ плѣсена въ земята,
Да сѣжтъ топлика на твойта заря свята,
И за животъ надежди влѣй имъ ти въ гърди!

II. И днесъ тѣй както вчера...

И днесъ тѣй както вчера ти цвѣтишь засмѣна,
Подобно южна роза що не знай сезонъ;
За тебъ часътъ не носи никоѣ боленъ стонъ,
И ти си вѣчно свѣжа въ дѣтска си прѣмяна.
А друго е за нази! Грижитѣ насъ буджтъ
Отъ сънь йощъ съ изгрѣва на първитѣ лучи,
И вчерашнитѣ нужди гледатъ ни въ очи,
И днешнитѣ съ страха си по-голѣмъ ни чуджтъ.
Ахъ, роби на врѣмето, тварътъ нашъ голѣмъ е!
Подъ него ние съ брѣчки на челата мрѣме,
Една слѣда на радость безъ да ни оstay.
Но ти цвѣти, играй си мила и щастлива;
Некъ робътъ бѣденъ въ твойта хубость се упива,
И въ дѣвственний ти погледъ милость некъ желай.

III. На скромнитѣ.

Тѣзь, що ме любѣхж сърдечно, незавидно,
Уви, на любовта имъ азъ взоръ не хвърлихъ,
И въ други що ме съ думи лжѣхж безстидно
Азъ търсѣхъ висше щастье, вѣрвахъ и любвихъ.

И кой знай колко присмѣхъ, тайно и обидно
 Сж падали отъ тамъ, гдѣ щастие търсихъ;
 Прѣзренье горделиво на сърдце ехидно,
 Що най-подиръ разбрахъ и съ страхъ се отвратихъ.
 Простете, скромни дѣви, мойто ослѣпленье!
 Въвъ него азъ не криехъ къмто васъ прѣзрѣнье,
 Нито че любовта ви бѣ за мене срамъ.
 Азъ страдахъ и жестоко бѣше туй страданье,
 Отъ тамъ, гдѣ като вази имахъ упование,
 Но нивга рѣчь безстидна азъ не хвърлихъ вамъ.

IV. Моментъ.

Прострянъ върху зелената морава менъ
 Небето ми се вижда по-прѣкрасно, чисто,
 И всѣки птичи гласъ, и трепетъ лекъ на листо
 Привличжтъ моя слухъ и погледъ устремень.
 Но птичий гласъ минува катъ звукъ мѣгновень,
 И горский шопотъ сжщо заминува бистро,
 Катъ облачето горѣ бѣло и лучисто,
 Що въ шира се разлага, губи като блѣнъ.
 Отъ всичко туй, що виждамъ нищо не е трайно:
 Тѣлата катъ мехурни форми се мѣнжтъ;
 А вѣчността е вѣчностъ необятна, тайна.
 И мойто сжщество съсъ врѣме и години,
 Катъ шопотъ, като гласъ въ тѣзъ вѣчностъ ще прѣмине,
 Или катъ облакъ прѣснжтъ въ дългия си пжтъ.

V. * * *

Желалъ бихъ, за да бждж вѣчно милъ къмъ нея,
 Да изпълнявамъ слѣпо всѣки нейнъ капризъ.
 Признать за моя грѣхъ прѣдъ нейний да нѣмѣя,
 И подъ закрилата ѝ тихо да живѣя
 Отъ гнѣвъ и отъ тревога освободень, чистъ.
 Но скрита гордостъ въ менъ извика: не! не може!
 На любовта си рабъ не щж да ставамъ азъ.
 И пълень съ ядъ, шонѣкой злобень духъ въ менъ вложи,
 Сърдцето ми желай сърдце ѝ да тревожи....
 Ахъ, ето хубостята ѝ гдѣ отведе насъ!

Единъ американецъ—велосипедистъ за България и българитѣ.

(Т. Стивенсъ. Около свѣта на велосипедъ. Ч. I*).

I.

Въ 1884 г. отъ пролѣтѣта до зимата въ 1886 г. американецътъ Т. Стивенсъ извършилъ на велосипедъ едно околосвѣтно пътуванье. Смѣлий велосипедистъ захваналъ своята обиколка отъ С.-Франциско, прѣминжалъ прѣвъ цѣла Америка до Ню-Йоркъ, гдѣто се качилъ на параходъ и отишелъ въ Англия. Отъ Англия прѣвъ Франция, Германия, Австро-Унгария, Сърбия, България, Источна Румелия и Турция той се озовалъ въ Мала-Азия. Обиколилъ той тѣзи страна, гдѣто посѣтилъ Армения и, прѣвъ Кюрдистанъ, отишелъ въ Персія. Отъ Персія той пакъ по море пътувалъ за Индия и, като я прѣминжалъ напрѣки до границитѣ на Афганистанъ, продължилъ своето пътуванье прѣвъ Китай и Япония, а отъ тамъ пакъ на параходъ се върналъ въ Америка, отъ гдѣто билъ тръгналъ.

Прѣвъ България г. Стивенсъ прѣминжалъ въ лѣтото на 1885 г. Свѣденіята, които е събралъ отъ тѣзи си оригинална расходка г. Стивенсъ е напечаталъ въ два тома пътнишки бѣлѣжки. Въ тѣхъ автора описва всички случки на своето трудно и по нѣкога убийствено опасно пътуванье. При това той пътъомъ описва нравитѣ и характера на обитателитѣ въ странитѣ, прѣвъ които е пътувалъ. Тѣзи бѣлѣжки, както справедливо забѣлѣзва рускиятъ прѣводачъ на „*Около свѣта на велосипедъ*“ не се отличаватъ нито съ дълбока мисль, нито съ сериозность на съдържанието. Но за това пъкъ тѣ даватъ масса интересенъ материалъ за леко четение. Тѣ сж написани съ увлекателенъ языкъ и сж проникнати съ онзи оригиналенъ юморъ, по нѣкждѣ доста грубъ и остъръ, но всѣкога простодушенъ, който издава въ автора единъ истински „янки.“

Не много нѣщо е казалъ и забѣлѣжилъ за България и за българитѣ американецътъ пътникъ. На нашето отечество

* Рускиятъ прѣводъ: „Вокругъ свѣта на велосипедъ“ ч. I. Перев. съ английскаго. Приложение въ журналъ „Природа и Люди.“ Спб. 1896.

той е посветилъ всичко шесть страници отъ своитѣ попътни записки. Главата, въ която сж вмѣстени тѣзи бѣлѣжки е VIII-та и носи заглавие: „България, Румелия и първи стъпки въ Турция.“ При всичката маловажностъ на повърхностнитѣ черти за нашитѣ мѣста на г. Стивенса, ний счетовми за не лишно да ги прѣдадемъ на нашия читателски свѣтъ. Добрѣ е да слѣдимъ съ внимание всѣка линия, която се пише за насъ и за отечеството ни, като гледами да опровергавами невѣрнитѣ свѣдѣния били тѣ приятни или неприятни за насъ. Писаното остава — *Scripta manent*. Когато за единъ народъ единъ съврѣменникъ напише нѣщо, особно като си придава авторитета на непосредственъ свидѣтель и наблюдател, това написано единъ день ще се вземе като безспорна историческа истина. Ето защо, между прочимъ, ний се занимавами съ краткий очеркъ на г. Стивенса.

II.

„Пътятъ въ България отъ Царибродската митница бѣ гористъ и неудобенъ за ѣханье (разбира се на велосипедъ) — захваща своитѣ бѣлѣжки г. Стивенсъ. Често се срѣщахъ дребни кончета много обременени съ товаръ, който се карахъ между София и Нишъ. Повечето пѣти тѣзи бѣдни животни бѣхъ така прѣтоварени съ непосилно бреме, че не искахъ да знахтъ за срѣщанитѣ по пѣтя. Но обратно за у дома конетѣ се връщахъ праздни, при което обикновенно ги гонѣхъ съ необычайна за тѣхъ бързина, и тогавъ тѣ се хвърляхъ на страна при моето приближаванье, а водачътъ се грижеше прѣди всичко да въдвори нарушений порядъкъ. Въобщо българитѣ се отличаватъ въ подобни случаи съ удивително похвална снисходителностъ: тѣ не губятъ врѣме въ бесполезна свада и прѣспирни, а прѣди всичко гледатъ да поправятъ причиненото тѣмъ зло, като че станжлото е било съвсѣмъ естественно и въ реда на нѣщата. Въ горитѣ се срѣщахъ стада кози, оставени на грижата на пастири, които очевидно нѣмахъ понятие отъ цивилизация. (*Бѣл. на прѣв.* — Има си хасъ г. Стивенсъ да бѣше намѣрилъ българскитѣ козари, съ Шекспира или поне съ Боклевата История на цивилизацията въ Англия въ рѣка и да заведятъ съ него прѣспирня: кои козари сж по-добри, тѣзи, които живѣятъ въ нискитѣ страни, или тѣзи, що живѣятъ въ височинитѣ! Ний вѣрвами, че и г. Стивенсъ

дълги години ще чака да види цивилизовани козари не само въ България, но даже и въ страни много по-напрѣднали въ културно отношение отъ нашата... Па да ли въ Америка козаритѣ вече сж станжали пълни обладатели на цивилизацията)? Азъ се спрѣхъ да позакусж въ единъ твърдѣ непривлѣкателенъ ханъ („механа“) съ натрупани нечисти колиби около него—вѣроятно това трѣбва да изобразява българското село. Азъ трѣбваше да подкрѣпж своитѣ сили само съ черъ хлѣбъ, съ най-черъ, какъвто челоувѣкъ може да си прѣдстави, въ състава на който влаяше голѣма доза пѣськъ (?) и вѣроятно остатки отъ пиле, останжло и варено въ незапомнени врѣмена. И наистина, може да се каже, че нийдѣ на свѣта гладний пѣтникъ го не чака такъвъ ужасъ, както въ българскитѣ механи. Чернийтъ хлѣбъ е нѣщо вродѣ на мазилка (?) —ето всичко, което може да се намѣри тукъ и то въ такъвъ видъ, който явно говори, че българитѣ не сж заповнати съ най-елементарнитѣ понятия за чистотата. (*Бъл. на прѣв.* Да ни прощава почтенний американецъ, но той го е прѣкалилъ въ своитѣ отзиви за видѣното и заблѣженото у насъ. Че хлѣбътъ по селата и въ механиитѣ имъ не се отличава съ чистота и бѣлизна, това е вѣрно; че може да му е попаднжлъ въ Шоплука малко черъ хлѣбъ, па може би и съ малко прѣсчица — това не се изключава. Обаче да намѣри въ хлѣба остатки отъ пиле, па и още и отъ незапомни врѣмена, туй ще каже да расправя малко съ... хипербола. Между това хиперболата може да украсава слога въ едно беллетристическо произведение, но никакъ не си е на мѣстото въ едно етнографическо и пѣтническо наблюдение. Жално е, гдѣто г. Стивенсъ не ни е обадилъ прѣзъ кои именно села е минжлъ, жителитѣ на които сж го толковъ уплашили съ нечистотата си; но понеже ни обажда само за една механа и за находящи се около нея нечисти колиби, отъ които той прави заключение за чистотата у всичкитѣ Българи, нека му напомнимъ че въ пѣтуванията нищо не е по-несправедливо отъ правилото *ab uno disce omnes*).

Бурята, която се появяваше въ горитѣ, ме накара да ускорж своето заминувание и да се упжтя къмъ София. Силнийтъ вѣтръ още повече затрудняваше движението по каменития урвестъ, изровенъ съ трапчини друмъ. На много върхове лежеше още снѣгъ. Бѣше студено. Все по-често се срѣщаха мъже и жени на конѣе, връщайки се дома си изъ

София. Женитѣ ѳадѳхъ на конѣе по мжски и ми напомняхъ моитѣ медночервени сестри на западѣ. Българскитѣ седла приспособени едноврѣменно за ѳадѳние и за товарение съ бремета, грубо направени сами по себе си, обременявахъ малораслитѣ конѣе. Въ столицата на България, прѣди всичко, азъ трѣбваше да си промѣнж сръбскитѣ пари, макаръ че сръбската граница бѣше всичко на 60 километра расстояние. (*Бѳл. на прѣв.* Наистина смѣшни българии! Отъ сръбската граница 60 километра, пѣкъ тѣ не искатъ да взематъ сръбскитѣ пари, ами принудили г-на Стивенса да ги промѣнява. Хичъ ти това цивилизация ли е?... Види се, г-нъ Стивенсъ е искалъ да види България, както мнозина съ прѣдвзети идеи пѣтници една бамъ-башка страна, — една Аркадия, и за това е забравилъ, че безъ да има даже единъ километръ като минешъ отъ Франция въ Германия, отъ Германия въ Австрия, безъ да говоримъ за минаванѣето отъ Франция въ Англия, трѣбва непрѣменно да размѣнишъ пари, защото инакъ можешъ да останешъ гладенъ, освѣнъ ако на всѣкъдѣ вадилъ да харчишъ наполеондори). Слѣдъ това азъ се сирѣхъ въ хотелъ „Съгласие“ гдѣто ѳстието подавахъ на недодѳлани, плоски, дървени танури; срѣщу мене седяхъ да ѳдятъ двама почтени граждани, които ѳдѳхъ черъ хлѣбъ съ кжсове нарѳзани краставици, като ги хващяхъ съ прѣсти направо отъ тануря (тарелката). (*Бѳл. на прѣв.* Види се г. Стивенсъ, който, или като всѣки практиченъ янки, ще е распитвалъ и въ София пакъ за нѣкоя „механа,“ или пѣкъ като е мислилъ, че механа е названието на хотелъ, е попадналъ въ таквазъ отъ най-последний разредъ и зарадъ това не му сж служили въ богати форфорови чени и не можилъ е да хапне отъ оня прѣвѣсходенъ софийски бѳлъ хлѣбъ, който и най-бѳднитѣ работници съ нищожна цѣна сж ѳли и ѳдятъ въ нашата столица отъ нѣколко десетки години насамъ. Въ тѣзи година (1885), когато той е билъ въ София, имаше доста добрѣ уредений хотелъ „България“ и съѳдната ресторация, въ които и най-взискателнитѣ вкусове можехъ да намѣржтъ едно сравнително удовлетворение. Въ всѣки случай бѳлъ хлѣбъ и чинии, за отсѣтствието на които се оплаква г. Стивенсъ, щѣше да намѣри въ всички и най-последни ханища. Какво-какво, но съ чинии артѣкъ богато ни е надарила щедрата австрийска цивилизация...). Българскитѣ солдати, даже и онѣ-

зи, които повидимому се намървахъ при най-добри условия, като наур. стражата при входа въ княж. дворецъ, изгледвахъ така, като че години не сж подновѣвали своитѣ мундири, а тѣ отдавна сж загубили надѣжда да добижтъ нови. По всѣка вѣроятность, една война и единъ съюзъ съ нѣкоя по-цвѣтуща страна, която би имъ помогнала да се облѣкжтъ въ новъ мундиръ не би били неприятни за тѣхъ. (*Бъл. на прѣв.* И тука пжтувачтъ е казалъ само една ужъ остроумна дума. Българ. солдати и стражари сж облѣчени много по-добрѣ отъ съседнитѣ си поне сръбски и турски. Това сж го признавали всички пжтешественици, които сж пжтували въ третѣ тѣзи страни). Вечеръта градтъ се освѣти оскждно само съ петролейни ламбички, повидимому тукъ въдушния газъ съвсѣмъ не е познатъ, а минаретата се освѣщавахъ съ дървено масло. Но и при оскждно петролейно освѣтление, работитѣ се продължаваха на всѣкждъ; очевидно тука нѣма опрѣдѣлено число работни часове въ день и работническый классъ се труди почти въ всичко време, като отдѣля само кратки минути да сдѣвче своя черенъ хлѣбъ и да си дрѣмне три часа нощѣ. Съ непоколебимо упорното пристрастие на българитѣ да не оставатъ ветхозавѣтнитѣ приеми на работата, завѣщани отъ бащи и дѣди, тѣ по неволя трѣбва да употрѣбаватъ за нея много по-голъмо количество време, за да добижтъ нѣкакви резултати. Както и да било, но человекъ се поразява отъ трудолюбието на българскитѣ работници и въ сжщото време отъ тѣхната непрактичностъ и неизобрѣтателностъ. (*Бъл. на прѣв.* Не можемъ да разберемъ какво иска да каже г. Ст. за това, гдѣто българ. работникъ безъ почивка работѣлъ и нѣмалъ време нито да ѣде, нито да спи. Това не е истина. Защото всѣки знае, че у насъ надничаритѣ-работници никога не захващатъ да работжтъ прѣди изгрѣванъето на слънцето и никога не работжтъ слѣдъ заходжанъето, като си почиватъ денѣ най-малко веднѣжъ 1½ часъ. Колкото за чирацитѣ при мастори, тѣхното положение е наистина по-тежко, тѣй като тѣ работжтъ и нощѣ на „шивикеръ;“ обаче това работенъе е периодическо, а не постоянно и лека-полека и то вече изчезва у насъ. Най-много работи у насъ наистина чиракътъ и земледѣлецътъ, които въ нѣкои врѣмена на годината едва ли спжтъ четири-петъ часа на нощъта. Ала това е както казахми периодически, при натрупванъе на много работа. Не се съмня-

вами, че и високо-културнитѣ янки не сж се исцѣрили отъ това зло, при което чернитѣ работници повече работжтъ и по-малко спжтъ. Въпросътъ за урежданѣто опрѣдѣленото число работни часове въ день не е още нийдѣ разрѣшенъ и както въ България, тѣй сжщо и въ Америка очаква своитѣ реформатори). Като излѣзохъ на другата сутринь изъ София, азъ се спрѣхъ на пазаря да пий прѣсно млѣко и да изямъ едно хлѣбче. Сутринята бѣше влажна и студена. Вѣтърътъ вѣеше съ такава сила, сѣкашъ вѣнъ бѣше сжщинска зима, а не 23-й юний. Селенитѣ въ дебели дрѣхи носѣхж въ града кърчази съ млѣко отъ най-близкитѣ чифлици, ферми. Азъ въспрѣхъ нѣколко отъ тѣхъ, за да провѣрж качеството на млѣкото и намѣрихъ го все нечисто и въ такъвж сждове, които повидимому никога не се измивахж. Нѣкои носѣхж на плещитѣ си цѣдилки съ сиренѣе, суроватката течеше изъ цѣдилкитѣ въ гърбоветѣ имъ (?). Ако любовята къмъ чистотата е свързана съ набожността, то се разбира защо българитѣ сж далечъ отъ тази послѣдната. Тѣ се сжщо така нуждажтъ отъ цивилизуващото влияние на сапуня, както и въ много друго, и ако ли пионеритѣ не сполучатъ да имъ присаджтъ християнската религия и цивилизация, то не е злѣ да се направи опитъ за сега да се основжтъ една или двѣ народни сапунжйници въ страната. (*Бѣлежка на прѣв.* Тука вече г. Стивенсъ *дибидюс* ни е задѣлжилъ! Че въ много мѣста у насъ набожността куца и е куцала, това ний не отричамъ; че цивилизацията трѣбва да ни се присажда и него приемами, при всичко, че ний молимъ Бога да ни запази отъ неразбранитѣ всевъзможни швабски и англишки цивилизации, които ни правжтъ отъ вѣнъ *кулли* — отъ вжтрѣ—*панукли* (чуми). Но да ни казва г. С. че сми имали нужда отъ присаждане на християнската религия, като че ний сме нѣкои идолопоклонници, това е твърдѣ силно и твърдѣ много. Нашата православна вѣра е толкови християнска, ако не и по-вече, отъ тѣзи на протестантитѣ. Колкото за набожността, която споредъ г. Стивенсъ е неразрывно свързана съ чистотата можемъ да го увѣримъ, че въ България ги има и двѣте тѣзи добродѣтели, тѣ цвѣтжтъ редомъ въ цѣли села, околии и окржжия. Новото врѣме на борби противъ грѣдкото духовенство и противъ Турцитѣ твърдѣ много разиѣси понятията на българската масса върху християнството, черковата и нейнитѣ служители: поради служителитѣ пострада твър-

дѣ много и идеята. Но това положение не е на всѣкъдѣ еднакво, па и усилията, които ний очакваме, че младото ни духовенство ще подкачи да прави, ще прѣмахнатъ плевелитѣ на индиферентностъ къмъ религията и изобщо къмъ подиганието на духовно нравственната страна въ българското население. Инакшии сж и грижитѣ на почтенний велосиподистъ отъ Америка за основанието на нѣкоя и друга народна сапонджийница въ страната ни, защото такъви и въ врѣме на неговото пътуванье бѣха попълнили доста страната ни).

Спасение може да се яви наистина отъ желѣзницата, която се прѣдполага да се направи за сношение съ Сърбия, по дълго още този пионеръ на цивилизацията ще се бори съ противодѣйствиата отъ страна на прѣвозвачитѣ на стоки съ волове и скърпащи кола. Като се взели въ внимание, че директоритѣ и служащитѣ при желѣзницитѣ не всѣкога ще се доволствуватъ съ черъ хлѣбъ и съ краставици както селенитѣ колари, и че локомотивитѣ не ще могатъ да пасжтъ по муравитѣ, като се вземе всичко туй въ внимание, не може да се не признае, че съперничеството не е само празенъ звукъ.

Дългитѣ върволицы и кола теглени отъ волове се влачехъ отъ ранна сутринъ по друмищата. Коларитѣ бѣха облѣчени въ самочерни абички съ наглавници (качулки) отъ дебела аба, които пазжтъ отъ дѣждъ и отъ студъ и ноцѣ служатъ за постелка и завивка, тѣй като щомъ се стѣмише коларитѣ отпрѣгватъ воловетѣ си, пускатъ ги да пасжтъ, а сами си отиватъ, като се свиратъ при натоваренитѣ кола. Срѣщахъ се и магарета натоварени съ товаръ по-вече отъ рѣста имъ.

Плтищата на югъ отъ София сж ужасно лошава и азъ, подгонванъ отъ вѣтъра, се влачехъ срѣдъ трапове, ями и камѣнаци, като очаквахъ всѣка минута нѣкое нещастие съ мене или съ срѣщанитѣ селени, които нѣматъ привичка да струватъ пътъ, както сърбитѣ, и съвършено равнодушно се отнасятъ къмъ това гдѣто азъ можахъ да ги спрѣваря (съ велосипеда си). Въобщо като се сѣди по вѣнкашността и поведението имъ, българитѣ сж останали много назадъ отъ своитѣ съсѣди сърбитѣ. Но лично на мене тѣ не направихъ никаква неприятностъ и азъ запазихъ за тѣхъ незлобивъ споменъ, като за народъ добродушенъ по природа. (*Бѣл. на прѣв.* Благодаримъ поне за едно допълнително свидѣтелство, което до сега никой не е измѣнявалъ въ показанията си за българитѣ, за тѣх-

ното трудолюбие и добродушие; колкото за въпроса, че по вънкашността и поведението имъ г. Стивенсъ заключилъ какво тѣ сж много назаднали отъ съсѣдатѣ си, ний има много да се прѣпираме съ негова милость. Още веднѣжъ казвами, че е твърдѣ рискувано да се сѣди за българитѣ отъ нѣкои лица, които случайно сж подпаднали въ механичѣ и по пѣтя отъ сръбската граница до София и отъ София до Ихтиманъ. Особенно пѣкъ „вънкашността“ и „поведението“ сж много измамливи признаци и повечето пѣти тѣ могатъ само да введѣтъ въ заблуждение пѣтешественникѣтъ. Ако нѣкому туристу се случи като пѣтува въ Саксония или въ самия Лондонъ да бѣде ограбенъ отъ твърдѣ честитѣ янкеседжии и „пикпocketи“ (pickpocket) то има ли право той да прогласи Саксония за хайдушка страна и Лондонъ — за градъ на джебнитѣ кражби? Наистина по-лани единъ цивилизованъ ингилезинъ Баучеръ, или както го иначе наричатъ Буршиѣ, прогласи българитѣ за кървопийци и челоувѣкоубдци само за туй, че при с. Тахталий, въ Родопитѣ, се намѣрихъ два трупа на убити, безъ да се намѣрихъ виновнитѣ и защото въ разгара на македонското движение нѣколко луда глави нападнали и подпалили бѣхъ пограничното турско село Доспатъ. Ако трѣбваше да връщаме ний на цивилизованитѣ англичани и американци, то за голѣмо съжаление на цивилизацията ний трѣбваше да наречемъ съ най-непрѣпорчителнитѣ названия и френци и нѣмци и ингилези. Минжлото лѣто ний пѣтувахми прѣвъ Южна Германия и минавайки покрай едно село, близу до което минаваше нашия желѣзенъ влакъ, ний видѣхми младитѣ нѣмски момчета да се кѣпѣтъ въ рѣката и да се отправятъ съ такива отвратителни привѣтствия въ костюма на дѣда Адама, отъ които ний би трѣбвало да заключимъ, по методата на г. Стивенса, че по-деморализирана нация отъ южнитѣ нѣмци нѣма по свѣта; но намъ подобна идея и на умъ не ни хрумна, а си рекохми че чапкѣни и чапкѣнчета има връдѣ по свѣта).

III.

„Подъ дѣждѣ влѣзохъ въ Ихтиманъ т. е. вече въ Румелия, гдѣто пакъ ми поискахъ паспортъ. Навалица Ихтиманци ме придружаваше по нечиститѣ испоразвалени улици на града да погледатъ какво ще правѣ азъ по многобройнитѣ трѣпчинни, но бѣше крайно разочарована, когато азъ, като не

щѣхъ да зная за калъта, припустихъ на велосипеда колкото можехъ за да се избавихъ отъ тѣхното досадително любопитство. Като се воспускахъ въ долината на Марица, друмоветѣ се малко по-подобрихъ. Въ тѣзи топла и плодородна долина се захващашъ вече полскитѣ работи, когато на сѣверно-българскитѣ височини житото бѣше още съвсѣмъ зелено. Напрѣдѣ ми блѣснахъ дузина остри минарета — азъ се приближавахъ до града Татаръ-Пазарджикъ. Това е малкъкъ оживенъ градецъ съ пѣстра навалица, която се притиска на пазаря. Прѣдъ града на брѣга на рѣката има нѣколко цигански селца (?), гдѣто ме безцеремонно прѣтвѣтсвувахъ съ хвърляне на камънѣе тѣлна полуголи циганчета съ кожа отъ бронзовъ цвѣтъ. Нѣколко пустали гладни кучета ме придружавахъ малко врѣме съ заплашителенъ лай. Удивително е, че слѣдъ Славония, менъ се не паднахъ цигани, които да просѣтъ милостиня. Впрочемъ чужденцитѣ пѣтници сж твърдѣ рѣдки въ тѣзи мѣста, тѣй щото тѣхнитѣ милостини не би могли да обезпечятъ сществуванieto на циганитѣ; но, като знахъ тѣхната упорна ненависть къмъ всѣки трудъ, неволно си задава челоуѣкъ въпросъ, съ какво живѣятъ тѣзи хора? (*Бѣл. на прѣв.* Види се г. Стивенсъ знае твърдѣ малко отъ живота и нравитѣ на циганитѣ, ако сериозно твърди, че тѣ ненавиждатъ всѣкакъвъ трудъ. Въ нашенско поне циганитѣ, и катунаритѣ и засѣдѣлитѣ се, работятъ както и самитѣ българи. Въ всѣки случай циганитѣ иматъ много по-малко „упорна ненависть“ къмъ всѣки трудъ отъ всѣки други неславянски народности, които живѣятъ на Балкан. Полуостровъ. Колкото се касае до въпроса, че циганитѣ не обичали много да работятъ това е вѣрно до извѣстна степенъ за циганитѣ — катунари, които се считатъ като потомци на аристократическата часть отъ своето плѣме, та по силни и вкоренени традиции не така лесно се рѣшаватъ да напустятъ своя скитнически животъ. Цигани има распрѣстнхти на всѣкждѣ. Въ България обаче тѣ, заселенитѣ на едно мѣсто цигани, каквито има и турци и християни и мюсюлмани, живѣятъ мирно и съ трудъ искарватъ прѣхраната си. Тѣ сж: ковачитѣ, желъзаритѣ, джамбазитѣ, цигуларитѣ и пр. Катунаринътъ не бива да се занимава съ земледѣлие и търговия, понеже това е безчестно за него, както едно врѣме срѣднѣвѣковний дворянинъ прѣзираше тѣзи занятия. И до днесъ катунаринътъ не

приема да даде или да вземе момиче отъ заселениѣ на едно мѣсто циганинѣ. При всичко, че между циганитѣ катунари има много християни, тѣ пѣкъ сж запазили много язически обичаи, покланяѣт се на нѣкои свѣрхестествени сили като напр. на Шаигруне (дявола), на Фуви (адско чудовище) и на Пугомануса (най-малкото същество) — дилипутѣ. Между тѣхъ има едни, които особно сж прѣдадени на чародѣйство и магия).

Като се приближавахъ къмъ Пловдивъ, живописно разположенъ посрѣдъ скалиститѣ стрѣмнини, азъ се любувахъ на хубавий видъ на града и на високитѣ върхове на минаретата, които горѣхъ въ злато всрѣдъ зелений шумарлакъ. Но, както туй обикновенно бива съ источнитѣ градове, той отъ отблизу много изгуби своето отъ очарование. На длѣжъ на Марица, а също макаръ и по-малко къмъ югъ и къмъ истокъ се срѣщатъ много доисторически могили, нѣкои 25—30 крака високи и съ толкози голѣмъ диаметръ. Въ околноститѣ на Пловдивъ много отъ тѣхъ биле разровени и въ тѣхъ биле намѣрени чловѣшки кости. Турскитѣ гробница въ сегашно врѣме порааяватъ съ своитѣ грамадни размѣри. Тѣ положително сж по-голѣми отъ съсѣднитѣ съ тѣхъ жилища за живитѣ (?); по тѣхъ свободно ходятъ овци, крави, хора, но, срамъ! свинѣтѣ чешатъ своитѣ гърбове о гробнитѣ плочи и ровятъ земята околорѣстъ, като ископаватъ често кости и черепа тѣй като турцитѣ не толкозъ дълбоко заравятъ своитѣ покойници (?). Голѣмъ брой отъ тѣзи гробница и размѣритѣ на заемваното отъ тѣхъ пространство сладкодумно показватъ деспотическия и жестокъ характеръ на народа, всичкитѣ нрави, на който и самата религия се достигатъ посрѣдствомъ меча. (*Бѣл. на прѣв.* Това мѣсто ни напомнюва прочутитѣ френски гасконади или нашитѣ „посмали, манго, посмали“ което е все едно. Каквото и да казва г. Стивенсъ, но неговото увѣрение, че свинѣто изравяли турскитѣ покойници изъ гробницата имъ, много е близко до утвърдяванѣето на циганина, че видѣлъ 100 мечки...).

На всѣкъдѣ въ Румелия се вижда упадѣка на турското владичество. Сега тука господарува християнския елементъ, а турскитѣ авторитети изпълняватъ само нищожна роля въ вжтрѣшното управление. Ето защо е понятно и нежеланието на мюсюлманитѣ да останатъ между тѣзи, на които тѣ отъ вѣкове сж привикнжли да гледатъ като на по-долни и сега не

е рѣдкость да се виждатъ по цѣли мюсюлмански села да прибиратъ своитѣ покщцини, за да се селятъ въ Мала-Азия на земи, които имъ сж дарени отъ Султана. Между християнитѣ и мюсюлманитѣ очевидно има свои стари смѣтки и въ селата, гдѣто прѣобладаватъ християнитѣ, вторитѣ търпятъ отъ тѣхъ почти таквовъ обращение, каквото едно врѣме християнитѣ виждаха отъ турцитѣ. (*Бѣл. на прѣв.* — Тука отзивтъ на Стивенса нѣма рѣшително никаква вѣрность и той ни напомнюва отзивитѣ на разни Баучери за българитѣ въ отношенията имъ къмъ мюсюлманитѣ.)

Въ послѣдний отъ румелийскитѣ градове мене ме питаха не само за паспортъ, но и още ми поискаха позволителното да имамъ при себе си револверъ. Азъ се постарахъ да обясня, до колкото можахъ, че нѣмамъ таквовъ позволително, но че то не е обязательно за частнитѣ пътника, нѣщо, въ което и азъ впрочемъ не бѣхъ твърдѣ увѣренъ. Револверътъ все пакъ го взехъ отъ мене и азъ прѣкарахъ половина часъ подъ стража затворенъ на самѣ въ печални размисления за възможнитѣ неприятни послѣдствия. Ала вѣроятно всичката тѣзи комедия бѣше разыграна само и само за да ме посплашатъ, защото слѣдъ половина часъ ми дадохъ и оръжнето и ме пустиха да вървѣ на кадѣто щж безъ всякакви обяснения. Първийтъ турски градъ, който посѣтихъ, бѣше Мустафа Паша. Тука пакъ питаха за паспорта ми, но за револвера ми ни дума не станя, па и въобще мене за нищо не ме питаха, а само, като ми връщаха паспорта, засмѣно ме помолиха да имъ покажа какъ пътувамъ съ велосипеда. "

Тукъ се свършватъ бѣлѣжкитѣ на г. Стивенса за пътуването му прѣвъ България. Колкото и да се хвали той, че на турската граница не сж се расправяли съ негова револверъ, обаче по нататъкъ ний виждами, че той пакъ ималъ нещастнето да бже подъ арестъ за сжщия револверъ и паспортъ, и че благодарение на случайно явилый се паша, който билъ доста дебелъ и по-неподвиженъ отъ всичкитѣ важни турци, които той виждалъ до тогавъ, г. Ст. билъ отпустихтъ когато се узнало, че той е англизинъ и, като се прѣдиполагало, че трѣбва да е нѣкой баронъ. Може да се каже, че г. Стивенсъ е билъ най-жестокъ въ своитѣ бѣлѣжки за българитѣ, защото отъ прѣгледването на бѣлѣжкитѣ му за другитѣ стра-

ни и народи, намъсе прѣдставлява къмъ всички други се е отнесълъ повече симпатически и внимателно. Вѣроятно, една отъ причинитѣ на това явление трѣбва да се дири въ скритността, затвореността и необщителността на българския характеръ. Българинътъ не е излиятеленъ, не е бърво откровенъ, както напр., съсѣдитѣ ни сърбитѣ, нито обича да се подмазва като другитѣ си съсѣди на Балк. полуостровъ. Той трѣбва да бѣде изучванъ и наблюдаванъ дълго врѣме за да бѣде вѣрно оцѣненъ. Тъзи необщителностъ прави много пътешественици, които на бърво минаватъ и заминаватъ прѣзъ България, да не могатъ да си съставятъ едно вѣрно понятие за хубавитѣ страни и добродѣтели на нашия народъ. Не е могълъ да не попадне въ тѣзи грѣшка и американския оригиналенъ пътешественикъ.

С. С. Вобчевъ.

Бойтъ при Чирменъ

Баллада.

Отъ Кирилъ Христовъ.

Тѣ всичкитѣ бѣхж навели главитѣ...

Примазанъ бѣ клетий народъ —

И въ робско чернило потекохж днитѣ

Че сдалъ се бѣ царския родъ.

Но ето зачуватъ отчаени воѣни :

— Деспотъ Вукашинъ е вѣсталъ! —

И въ три дни се стичатъ войски многобройни

При смѣлий планински васалъ.

И скупомъ потеглятъ. Но дълго се скита

Войска слѣдъ заклетия врагъ —

И урвитѣ диви за него тя пита,

И взира се въ нощния мракъ.

Напрасно... Въ балкани, въ гори се провира,

По равни полета лети:

Но нигдѣ никой я още не спира, —
Отъ нигдѣ се врагъ не вѣсти.

А ето и южната вече граница
Войводата смаенъ съзрѣ... —
Тогавя спокойно въ Чирменъ на Марица
Войската на отдихъ се спрѣ.

Отъ мѣсець тя скита се, тегли, гладува,
Отъ мѣсець се вече мори, —
Но днеска — безгрижно тя днесъ ще пирува
Отъ тъмно — па чакъ до зорѣ.

Така. И пируватъ юнаци отбрани —
И никой не мисли за бой,
А турчинъ ги дебне вѣвъ тъмни балкани —
И вече издебнж ги той.

И въ срѣднощъ, катъ буря вѣзъ тѣхъ налѣтвя,
Катъ буря, Хаджи-Илбекѣ —
И мигомъ се дигнж отчаена врѣва
Въ славянскитѣ клетки войски...

Но късно е вече — и нѣма пощада,
Ни исходъ вѣвъ тъмната нощъ:
Отъ вредомъ ги глутница вълци напада,
Отъ вредомъ присрѣща ги ножъ...

Напраздно славяни се хвърлятъ въ рѣката,
Иль лутатъ се плахо въ нощъта, —
Напраздно... До гдѣто се пукнж зората
Тамъ жива душа не остá.

Още нѣщо по учителското движение.

„Единъ въпросъ е важенъ, когато има... разногласие.“ — Тѣ почва своитѣ си духовити „Мисли“ нещастния български писател-поетъ и политически кажъ — Бѣлчевъ. Да, има разногласие по въпроса—какво трѣбва да бѣде направлението на учителското движение; по въпроса — какви да сѫ цѣлитѣ и какво да бѣде направлението на дѣятелността на Българскиятъ Учителски Сюзъ, — има разногласие, слѣд. въпросътъ е важенъ. Отъ голѣма важностъ е този въпросъ, защото отъ доброто, разузното, всестранно обмисленото организуване на този сюзъ, отъ бавното, — съ прѣдвизиждане и прѣмахване по разуменъ начинъ прѣчкитѣ, — и умѣлото опитване на неговата дѣятелность, може много полза да се принесе на Българскиятъ народъ въ бѣдѣще. Азъ и другадѣ вече имахъ случай да забѣлѣжж, че всичкото зло въ дадения случай се заключава въ обстоятелството, че ний бързами и прѣ-много бързами, че прѣди още условията за една дѣятелность да сѫ се уяснили, че прѣди да сѫ се сгруппирали всичкитѣ единици въ едно органическо цѣло съ явната свръска на съзнатъ отъ всички единъ и сѣщъ духовенъ и материаленъ интересъ, чрѣзъ една дълга или кжса прѣдварителна работа, — пристѣпани веднага къмъ изпълнението на плана си съ чудесна енергия, съ страсть ако щете, — и когато несотвѣтствеността на работата спрѣмо нашето умствено развитие и нравствено състояние ни позтрѣзавѣ, тогава се спира всичко насрѣдъ пътя и се почва една распалена распра между работниците относително условията на живота, относително цѣлитѣ, които трѣбва да се гонятъ, относително направлението на дѣятелността: да ли да е съ „утопически колоритъ,“ да трѣгне по пътя на „фактическия обществени реформи“ (в. „Учителско Движение“) или не и т. н.

Но това разногласие не е ново явление; то датира отъ прѣди още да бѣде свиканъ II учителски конгресъ, и че не може то да изпълне по-интенсивно тогава, обеснява се единствено съ липсването достатъчно силность у тѣзи, които не бѣхъ съгласни съ стрѣмлението на повечето, — силность за да искажатъ прѣко и ясно своитѣ си искания, слѣдъ като подвергнатъ на строга критика основавайки се на своитѣ ръководителни начала, самата организация. И имахъ право да не сторжъ това. Тѣ щѣхъ да бидатъ посрѣдъ нити съ явялението на *модерната българска толерантность* отъ страна на болшинството, което бѣше фанатично увѣрено въ прочността на организацията. Още тогава се чуваше, че нѣкои *крайни елементи* не били доволни отъ вървежа на дѣятелността на сюза, и че тѣзи крайни елементи се канѣли да правятъ разцѣпление; но тѣзи крайни елементи, макаръ да ги имаше достатъчно между делегатитѣ на II-й учителски сюзъ, не се осмѣлихъ да се искажатъ ясно. Каквото и да станъ тогава, но фактъ е, че сѣществуаше и прѣди свикването на конгреса разногласие върху въ-

проса: какви трѣбва да бѣждѣ основитѣ на самата организация, както и нейнитѣ близски и крайни цѣли. Едни бѣхж за даване на организацията социалистическа тенденция; други — да си остане тя съ сѣщата тенденция—споредъ „Социалистъ“ да накаратъ съдружно да работѣтъ орелѣтъ, ракѣтъ и шуката; и трети, които намирахж настоящата организация несѣответвующа на условията, при които се движи по настоящемъ учителѣтъ, несѣответвующа на неговата умѣлостъ и нравствена стойностъ, искахж първенѣ да се подведе подготовителна дѣятелностъ въ туй направление и слѣдѣ време останалото само ще дойде.

Да, още прѣди свикването на II уч. конгресъ небето на българскитѣ уч. съюзъ биде намусено, показваше признаци на буря, но по капризното рѣшение на сѣдбата тя (бурята) не избухна тогава. Нѣколко врѣме слѣдѣ закриванieto на конгреса управителния комитетъ на уч. съюзъ караше съюзната машина бевъ нѣкакво главоболне; обаче облацитѣ на небето на бъл. уч. съюзъ вземахж все повече и повече застрашителенъ видъ и най-сетнѣ бурята се разрази и расклати непоклатитѣ основи на съюза. Вѣстникъ „Уч. Другаръ“ отвори огнѣ по всички направления; той испращаше до дружествата бомби — статии и заплашваше строго отдѣлнитѣ дружества да не се отклоняватъ отъ съюзния уставъ, когато „да се отклоняватъ“ нѣтъ се налага отъ нѣстнитѣ условия. Окрѣжитѣ летяхж съ пощата за всѣкой провинциаленъ градецъ до дружествата съ строго исканье подчинение на рѣшенията на управителния комитетъ. Това се правѣше, защото признацитѣ на недоволство, за разцѣпление ставахж повече и повече застрашителни; умѣренитѣ и крайнитѣ не сж съгласни съ сѣществуещото направление на дѣятелността. Вѣстникъ „Уч. Другаръ“ захванж повече да става раздразнителенъ отъ момента, когато единъ неприятель бѣше си позволилъ да зърне вътрѣ въ крѣпостта, да види що става тамъ. Този неприятель бѣше в. „Социалистъ“; той почна да се смѣе върху това, което видѣ тамъ, но едно, мѣфистофелски. И наистина, страшенъ дяволъ е този „Социалистъ“: има обонянието на кучето, чутѣето на коня, хитростта на лисицата. Той слухти, души въ това буржуазно-капиталистическо общество, гдѣ ще намѣри, напр., такъво зрѣлище: ракъ, щука и орелъ да каратъ кола и то нито на земята, нито въ водата, нито въ въздуха; и застава той на почетно мѣсто и ако види, че ракѣтъ се съгласи да кара заедно съ шуката въ едно направление за въ водата, той влазя подъ кожата напр. на рака, настройва го противъ шуката, той трѣгва назадъ, орелѣтъ пѣкъ се мѣчи да хвъркне—а нашия приятель „Социалистъ“ стои на سراва и се смѣй прѣвъ глава: „видите ли? — Таква зрѣлища има само въ буржоазно-капиталистическото общество! Когато дойде нашето общество, ний ще направимъ и ракѣтъ и шуката и орелѣтъ да работѣтъ заедно като стари приятели!“ Но и в. „Социалистъ“ живѣе въ това буржуазно-капиталистическо общество, той, колкото и да иска, не може да остане безучастенъ въ туй общо дѣло, какъ орелѣтъ, ракѣтъ и шуката тикатъ напредъ това общество, — и той,

сега въ качеството си на крътъ, рови земята подъ рака, орепа шуката и колата за да ги срути въ ямата, та сетивъ той да царува, и обветъ отъ пълквената умраза, не се договежда, че орелтъ, рактъ, шуката и колата, като падихтъ, ще затиснатъ и него, и че не е този пхтътъ... И нашия приятель „Социалистъ.“ като видѣ, че дългичко врѣме съществувахе съгласие между крайнитѣ и умѣренитѣ — поне видимо — присиѣ се въ своитѣ си колони и на двѣтъ страни, — и първитѣ, т. е. крайнитѣ, ги досраиѣ, разсърдихъ се на вторитѣ, за гдѣто *налагатъ волята си*, и излѣвоихъ съ вѣстникъ „Учителско Движение“ за да се искажатъ. Оправдаха се страховетѣ на комитета и на „Уч. Другаръ.“ а „Социалистъ“ остана доволенъ.

И сега почнахъ цѣла война на полето на учителското движение. Отъ една страна „Учит. Другаръ“ и сп. „Учитель.“ а отъ другата — „Социалистъ“ и „Учителско Движение.“ „Учителски Другаръ“ се сърди, гнѣви се, той е нервозенъ, дири задъ лицата какво ниа, когато не му изнася това, що е прѣдъ лицата и е наклоненъ всѣкога да мисли, че всѣкой, който е противъ, го движатъ задни отъ ниско естество мотиви.

Списанието „Учитель“ по отношение на това учителско движение нѣма особена активностъ; то само удобрява и удобрява. То само по отношение дѣлото на варненскитѣ другари наруши спокойствието си. Прѣди варненскитѣ другари да издадѣтъ първий брой отъ вѣстника си „Учителско движение.“ той — „Учитель“ ги жестоко осѣди, прѣдаде ги на публиченъ позоръ, възмути се отъ дѣното на душата си отъ отрицателнитѣ чѣрти въ характера на българина и най-сѣтне се всѣхити до такава стѣпень отъ блѣсъка на свѣтлото бѣдѣше, што завърши съ химна въ честь на него. Но и присѣдата и химната излѣвоихъ неумѣстни и несотвѣтствующи на претенциитѣ му, защото бѣхъ прѣбързани. Впрочемъ „Учитель“ малко помага на другаря си. Ако съюзника на „другаря“ не е тѣй смѣлъ, то не същото може да се каже за чадото на „Социалистъ“ — в. „Учителско движение.“ „Социалистъ.“ увѣренъ въ силитѣ на сина си, застанѣ на едно почетно мѣсто, за да се любува на неговитѣ способности. „Учителско движение“ се помъчи съ своята *високо разбрана философия* да съкруши неприятеля си. Редакцията на този вѣстникъ е проникнѣта отъ духа на тѣзи вѣчна истина, че едно нѣщо, за да е философско, то трѣбва да бѣде мжно-разбираемо и за това виждами този духъ да вѣе съ особена сила въ уводнитѣ статии на този вѣстникъ. „Учителско движение.“ като философъ, ни се прѣпорѣча, че милѣ много за толерантността и че неговия въздухъ е критика.

Но въ какво се состои ябълката на раздорътъ между тѣзи два неприятелски настроени лагера? За какво се каратъ тѣ, за какво водятъ борба? — Ябълката на раздорътъ е: — какви сѣ основитѣ на учителския съюзъ, трайни ли сѣ или не и каква трѣбва да бѣде неговата дѣятелностъ, само да просвѣщава ли, или да усили голѣмата социалистическа партия, която да срути съврѣменнитѣ форми на животъ по-скоро, а това тя ще направи благодарение на своята прак-

тическа дѣятелностъ по пѣтя на *фактическитѣ общественни реформи* (в. „Уч. дв.“); тогава грижата за хлѣба ще се прѣмахне и просвѣщенето, сега идеалното просвѣщение, ще може безпрѣпятствено да развива умоветѣ и да облагородява чувствата. (Нека редакцията на „Уч. дв.“ не ни се сърди, за гдѣто снемали философската тога на мислитѣ ѝ). Ала да резюмирами мнѣнията на единтѣ и другитѣ по този тѣй трѣнливъ въпросъ, да ги поставимъ едно друго и сетиѣ ще си рѣшимъ, кое да приемъ, а може пъкъ да испъкне по поводъ на тѣхъ друго, срднбо; може и тукъ да се оправдае физическия законъ, че ако на едно тѣло дѣйствуватъ дѣѣ сили не въ едно направление, то тѣлото не трѣгва нито по направлението на първата, нито на втората, а по едно трето направление. Но да видимъ.

Вѣстникъ „Уч. Другаръ“ мисли тѣй: Нуждата да се просвѣти народа ни породи учителското движение, слѣд. то е резултатъ отъ идеални стрѣмежи, а не отъ материални мотиви (слѣдъ това редакцията признава и второто), и че дѣятелността и цѣлитѣ на съюза сж опрѣдѣлени вече отъ два конгреса, а именно дѣятелностъ за постиганне цѣльта — умственото развитие и нравственното повдигане на народа ни, на учителя и поставяние на учебното дѣло въ страната ни на подобающата му висота, и че между съюза и министерството не трѣбва да има никакви обтегнати отношения, тѣй като тѣ говѣятъ една и сѣща цѣль.

Вѣстникитѣ „Социалистъ“ и „Учит. движение“ трѣбятъ пъкъ друго: може ли да се постигне главната цѣль на съюза — умственото и нравственното повдигане на народа, безъ създаването на прѣдварителни, но неизбѣжно нуждни за това условия отъ икономически и политически характеръ? (в. „Уч. дв.“). Заради това, трѣбва да се прѣмахне този *утопически колоритъ* отъ дѣятелността на съюза, да се направи тѣзи дѣятелностъ по пѣтя на *фактическитѣ общественни реформи* и понеже не сж само учителитѣ отъ къмъ прогресса, но има и други прогресивни елементи, които сж направили вече дѣятелността си къмъ тѣзи реформи, то дѣятелността на учителя трѣбва да се направи по този пѣтъ, съгласно дѣятелността на другитѣ прогресивни елементи. — Тукъ се разбира работническото движение у насъ — да се остави малко на задевъ планъ дѣятелността по просвѣщенето на народа, а да се почне дѣятелностъ за развитието на политическото съзнание и повдигането на классовото съзнание.

Ето какъ мислятъ единтѣ, какъ мислятъ и другитѣ по този въпросъ. Трѣбва да признаемъ, че ако забравимъ за минутка, че живѣемъ въ България, то ние би се съгласили до нѣйде съ първитѣ и съ вторитѣ; но за зла честь ний живѣемъ въ България, и това обстоятелство винаги трѣбва да го вземами подъ внимание, когато мислимъ и когато работимъ. Азъ не можъ да се съглася, че идеални стрѣмежи породихъ учителското движение; учителското движение го прѣдизвикахъ стрѣмежи отъ материаленъ характеръ, стрѣмежи да се осигори учителя, понеже той бѣше третиранъ твърдѣ же-

стоко отъ единъ миналъ режимъ; но тъй се заведе това движение, щото неминуемо прѣдизвика обтегнатитѣ отношения между началството и работника. Сетивъ се появиж идеалнитѣ стрѣwienia за да прѣкриятъ егоистичността (Д. Н.) на уѣ движение; сетивъ се устрои настоящия сѣюзъ; но понеже всичкитѣ учители не сж мнѣши прѣвъ ценаъ, както другитѣ, понеже не сж сигурни на мѣстата си, този сѣюзъ се явява въ сжщностъ опитъ за осигоряване, а не толкова за нѣкакво повдигане на народъ, тъй като за това се изиска подготвени хора. проникнати безкористно съ духа на тѣзи идея и да работятъ съдружно, а такива хора между учителитѣ сж малко и твърдѣ малко. Въ интереса на Министерството на Просвѣщеннето е щото работницитѣ на полето на просвѣтителната работа да отговарятъ на своята длѣжностъ най-деликатно отъ всичкитѣ други — и тукъ виждамъ и другата причина на тѣзи обтегнати отношения между него и сѣюза. Ето защо азъ съмъ увѣренъ, че тъй организиранъ сѣюза не съответствува на условията, при които се развива въобще живота въ България.*)

Да отговоримъ на втория сега: Просвѣщеннето е играло — и ще играе голѣма роль; азъ не отричамъ важноста на политическитѣ и икономическитѣ фактори, но не можъ да се съгласяъ, че просвѣщеннето трѣбва да се остави по-на заденъ планъ, тъй като и то е факторъ, който дѣйствува заедно и въ съгласие и въ свръзка съ другитѣ два — и правилно развитие на живота щѣхъ да имаи тогазъ, когато тѣзи три фактора дѣйствуватъ съгласно, като взаимно си помагатъ. Азъ не можъ да приема мнѣнието на в. „Уч. движение.“ че трѣбва просвѣщеннето да се остави по-на заденъ планъ, като се пристѣпи къмъ политическото и классовото съзнание, като се взема програмата на социалъ д. партия. Ще забѣлѣжж най-наирѣдъ, че въ България нѣма още класи, че става сега процеса на разложението на нашето общество, но този процесъ е въ началото си още и че всѣко развитие на классово съзнание сега ще е анахронизмъ, а *събуждане политическо съзнание* е понятие, което се разбира различно отъ различни партизани. Азъ гледамъ на С. Д. Партия като на всѣка друга партия — съ стрѣwienie да спечели, като съсили другитѣ, слѣдователно, като си служи съ насѣкване, умрази, интриги, а съ това не се повдига политическо съзнание, а партизанско съзнание. Не е — и не трѣбва да бѣде такъва ролята на учителя; той трѣбва да стои надъ всичкитѣ партии, той трѣбва да бѣде съятель на просвѣта, любовъ, хуманность, а не на пѣклеши умрази, които и тъй много сж развити въ България; той трѣбва да работи и то съ голѣмо внимание, върху това: да приближи човѣкътъ до негова идеалъ, да развие умственитѣ му способности, да стопли чувствата му, да го направи достоенъ, честенъ, толерантенъ гражданинъ най-наирѣдъ, та сетивъ този гражданинъ ще бѣде и добъръ социалистъ, и добъръ радикалъ, и добъръ консерваторъ.“ А такъвъ

*) Менъ е чудно защо отъ страна на Министерството се мѣлчи по този въпросъ; и за двѣтъ страни ще да бѣде добръ, ако се знаеше какъ и защо тъй мисли тажъ по него. В.

ли е сега нашия учителъ? Оставамъ всѣкой да си отговори на този въпросъ. Моето мнение е, че не трѣбваше да се бърва съ основанието на такъвъ съюзъ, съ такива голѣми цѣли, а да бѣше се завела медленна, но сигурна дѣятелностъ да се оясни и всади въ плътта на учителя горнята идея, да се развижтъ чувствата на хуманностъ, толлерантностъ, характерностъ, съ една дума у всѣкой учителъ, врѣмето щѣше да помогне да се подновжтъ елементитѣ, за да се увеличаватъ отдѣлнитѣ задруги на съзнателнитѣ, подготвени-тѣ учители и най-напрѣдъ щѣше да се свърши съ единъ съюзъ, но вече отъ дружества учителски, проявили дѣятелностъ за своето си развитиe, и, до колкото сж можали, за развитието на гражданитѣ или селенитѣ отъ градоветѣ или селата, гдѣто се намиратъ; и щѣж да не ставатъ тѣзи печални явления, на които сега сж зрителя. Намстина почнато така, ще се тика, но защо не се въсползуваме поне отъ грѣшкитѣ си, които сж направили?

Ил. Веневъ.

Бѣлѣжки и впечатления.

12. Слѣдъ благодарнията, собственитѣ имена и датитѣ сж нѣща, които най-лесно се забравятъ. *Ж. М. Валтуръ.*

13. Ужасътъ отъ една свървменна война и неизвѣстността на исходътъ ѝ, отъ сега нататъкъ, повече влияжтъ, отъ колкото всѣкой договоръ, за да отвѣрнатъ едно въоружено стълкновение. *Бисмаркъ*

14. Има искусство да прикрива челоуѣкъ мисълта си, като говори, и да я открива, като шѣлчи. *Арсенъ Хуссе.*

15. Има хора толкова доволни отъ себе си, щото челоуѣкъ дѣйствително би съжалилъ да ги убѣди въ противното. *Жинъ.*

16. Мирътъ ще царува въ свѣта, когато изчезнатъ интереситѣ и страститѣ, и този миръ е въ гробищата. *Ж. М. Валтуръ.*

17. Това, което се казва въ политиката да се печели врѣме, често пати е да се губи врѣме. *А. де Брогли.*

18. Не се страхувамъ освѣнъ отъ тия, които обичамъ; само тѣ могатъ да ме направжтъ да страдамъ. *Г-жа Бламикотъ.*

19. Въ войната, плановетѣ изобилватъ; мъчното е да се изпълватъ. *Дукъ д' Омалъ.*

20. Любовьта всичко извинява, самолюбието нищо.

Карлъ де Бермаръ.

21. Въ политиката, най-вѣрниятъ начинъ да се прикриватъ на-
нагѣреніята, е по-вѣкога да се искаватъ съвсѣмъ високо.

Ж.—М. Валтуръ.

22. Великитѣ открития сж цвѣта и плодове на безчислени хи-
потези, почнати съ вѣсторгъ и провѣрени съ неуморимо търпѣние.

Гастонъ Пари.

23. Да осмъщести мечтитѣ си, ето животътъ на художника—
живописецъ.

Алфредъ де Мюссе.

24. Както челоуѣцитѣ, тъй и статутѣ иматъ душа.

25. Ираженнето трѣбва да бжде равносилно съ впечатлението.

26. Искуството е прѣводъ на дѣйствителността, но прѣводъ
по-ясенъ и по четливъ отъ колкото оригиналтѣ.

Ж. М. Валтуръ.

27. Нищо не присѣднява повече челоуѣцитѣ, колкото об-
щата ограда.

Алфредъ де Виньм.

28. Една рота актьори по-мъчно се води отъ колкото единъ
баталюнъ гренадири.

Жулъ Кларети.

29. Има поставени стълпове, съ твърдѣ четливи указания, при
входа на всички лошаии патища на живота: толкова по-алѣ за тия,
които не знаятъ да четатъ

Шербюлие.

30. Лицеуѣрието е силата на подлечитѣ.

Луи Лакомбъ.

31. Нравоучението ни възбраща да се прѣдаваме на искуше-
нието и всѣкога не ни утѣшава като сии му се съпротивили.

Графиня Дияна.

32. Историята на животътъ ни състои, не отъ цѣлото число
дни, които сии проживѣли, а само отъ свѣтлитѣ или скръбни часове.

Ф. Бронетиеръ.

33. Повечето отъ несполукитѣ ни произхождатъ отъ това, че или
еднакво прѣнебрѣгвами нашитѣ недостатъци и добродѣтелитѣ на другитѣ.

34. Нашата епоха, която на всичко ни учи, бя трѣбвало да ни
научи голѣмото искусство да бждемъ малки.

Ж. М. Валтуръ.

35. Хитритѣ хора сж искусни да се показватъ наивни, а на-
ивнитѣ—неловки да изглеждатъ хитри.

Една стара жена.

По въпроса за испититѣ.

(Отъ В. Сиповскій).

Да има ли испити въ общеобразователнитѣ заведѣния *) или да нѣма? А ако ще има, то въ каква форма: въ старата ли форма съ нейната съвсѣмъ не нуждна тържественность, съ нейната *не лѣпа лотарийность*, която учря по нервитѣ на учащитѣ се, които сж се уморили въ продължение на нѣколко дни и ноци да се „пригответжѣ за испита“ и често пѣти само за това, щото въ какви да е петъ минути „тържественно“ да надържатъ испитѣ или да се срѣжжѣтъ, както се изравяватъ ученицитѣ, въ тѣзи ли форма, или въ прѣдлагаемата по-цѣлесъобразна форма, когато учащитѣ се послѣ обстоятелнатата репетиция на всичкия прѣминжлѣ материялѣ, подѣ рководството на прѣподаватели, безъ всѣкакви дни за приготвление, да се явяватъ въ опрѣдѣленото врѣме въ заведението за да можѣтъ началствующитѣ лица, ако пожелажѣтъ, да се убѣдѣжѣ въ успѣхитѣ имѣ, т. е. въ знанието имѣ разумно да отговарѣжѣтъ на най-сжщественнитѣ въпроси по този или по други учебенѣ прѣдметѣ, въ способността имѣ въ писменното нѣложение логически ясно да развиватъ мислитѣ си и да рѣшѣжѣтъ съотвѣтствующитѣ задачи, — при което участѣта на тѣя, които се испитватъ по никакъвѣ начинѣ не бива да се рѣшава по тоя испитѣ, а да се основава на цѣнатѣ на работата имѣ, прѣвъ цѣлата годнина.

Показва се, че отговора на този въпросъ е въ най-висока степенъ простъ и ясенъ. Но на дѣло съвсѣмъ не е така. Колкото да се е говорило, колкото да се е писало по поводѣ на испититѣ и репетициитѣ, — въпросѣтъ е станжлѣ вече истритѣ, но ни най-малко не се е изиѣвилѣ, той е както и напрѣдъ въпросъ откритѣ, както и напрѣдъ важенѣ. Безъ да се гледа на всичкитѣ критически удари, старата форма на испититѣ се оказа твърдѣ трайна. И както по-напрѣдъ въ повечето ниски учебни заведѣния испититѣ си оставатъ въ своята „испитана“ „стара“ форма. Както и по-напрѣдъ частъ отъ апрелия и цѣлѣий мѣсець май биватъ страдалческио врѣме за учащитѣ сж: иде веселата зелена пролѣтъ, распростира се като килимъ отъ цвѣтя по полетата и ливадитѣ; идѣтъ и испититѣ съ тѣхното традиционно велено сукно, което покрива испитнатѣ масса, съ купъ нещастни билети, съ твърдѣ сериозни лица сждни . . . — извѣните экзаменатори, съ блѣдни и зелени лица на испитуемитѣ треперещи ржцѣ, които бояливо се протѣгжѣтъ къмъ билетитѣ . . . Иде аварнатѣ игра, — сполучливъ билетъ — панъ, несполучливъ — пропаднжлѣ! Несполучливъ билетъ — това за едни значи още една го-

*) Молижъ да се заблѣжи, че въ нижеслѣдующитѣ редове работата сж отнася само до срѣднитѣ учебни заведѣния, общеобразователнитѣ, а не за висшитѣ и специалнитѣ, дѣто испититѣ имѣжѣ пълненъ „raison d'être“ и трѣбва да бждѣтъ на пълно сериозни и обстоятелни.

дима по-вече школна тегота, а за други край на образованието и на всички надѣжди съ него свързани . . .

Въ найското утро, към деветъ часа, вий ще срѣщните по всичкитѣ улици ученици. Вгледайте се въ тѣхъ, и вже навѣрно, шведнѣжъ ще усетите, че тѣ отиватъ на испититѣ. Лицата имъ съсрѣдоточени, сериозни, нито гъргорание, нито смѣхъ вий ще чуите; тѣ вървѣтъ полека съ равни стѣпки, други пъкъ както особено неподвижно си държатъ главата, като че носятъ сѣдъ прѣпълненъ и се боѣтъ да не излѣятъ драгоцѣнната течностъ. . . . Да, и има отъ какво да се боѣтъ!

Въ течението на петъ-шестъ денонощия юношата старателно си е тъпкалъ главата съ всѣкакви граматически и синтаксически тъпки, — трѣбва всичката тая благодать да се донесе въ пълна цѣлостъ само до испита, и тревожнитѣ мисли, че нѣкакъ ще ся изхлѣвни изъ паметъта едно отъ многочисленитѣ значения и употребления на съюза *ut* или злощастното прѣвърщанне *gerundium'a* въ *gerundivum* и т. н., и т. н. пълнежъ душата на юношата съ неволень страхъ . . . Тукъ не е до разговора съ другаринъ, тука е работата само да се донесе . . . Донесено и свалено веднѣжъ всичко на испита. — нова грижа ся явява, — трѣбва сега да се направя усилие, щото всичко това да се забрави и да се напълни главата съ друго съдържанне, да кажемъ, съ факти по всеобща история въ обьемъ отъ курса на г. Иловайски. Това е още по-горчиво отъ първото. Дребни факти, свѣдения по хронологията, по генеологията губѣтъ се изъ паметъта, разлѣтяватъ се като птици; да се удържи всичко това въ паметъта, да се не разпърсне даже до испита, да се не забърка на испита — е работа почти не вѣроятна. Отива юношата на испитъ по история пълень съ тежки мисли и стракове, какъ да бжде, че да не забърка Карла Лисий съ Карла Дебелий, или съ Карла Простий, какъ да стане, че да не се сбърка въ номерацията на безчисленитѣ Лудовиковци, да не каже за петия това, което е направилъ шестия, какъ да бжде, че да не се забрави кой съ кого се е сражавалъ при Бовине, кой кого е разбилъ и кога именно . . . отива юношата и вървѣтъ въ главата му клси, чудновати и скръбно-остроумни мисли. Ето, на ли е игра на сѣдбата — Карлъ Простий! Нищо добро въ живота си не е направилъ, а и подиръ смъртъта си въ случая може да попрѣчи на руския гимназистъ да получи атестатъ за зрѣлостъ . . . Да се ваеме макаръ напр. и директора. той е безспорно зрѣлъ човѣкъ, и пакъ за френскитѣ Лудовиковци белки само ва три четири еднажъ ще може нѣщо да каже, а за Карла Прости и за Карла Дебелий, той знае само това, че едина билъ простъ, а другий дебелъ. А ти като не отговоришъ за тѣхъ. — тоя сѣция директоръ, умний зрѣлий и напълно образованъ човѣкъ, съвсѣмъ спокойно, съ чиста съвѣсть ще те признае недостоеенъ да получишъ зрѣлостенъ атестатъ: за първитѣ Лудовиковци нищо не си знаелъ!

И въ юношеската глава ся явява съмнѣние. сериозна ли работа се е вършила въ училището и защо сж такива испити? И наистина защо?

Но то е лесно да се отговори на други въпросъ, отъ колкото на този: защо така дълго се държи оветхятата и отживялата форма на испититѣ, — форма, която сега съвсѣмъ не хармонира съ основний принципъ, съ най-главната задача на съвременната школа? На нейното знаме стои „умствена зрѣлостъ,“ а на испита по-много прѣдмети се провѣрва само „вѣстимостта на паметта,“ способността скоро да се напълни главата съ всевъзможни, и повечето нѣшти ненужни свѣдения, които нѣматъ никакво отношение къмъ умствена зрѣлостъ!

Защо се търпи тая несъобразностъ въ продължение на десетки години? и не стига това, че се търпи, — а още стои твърдо, като несъкрушима скала. Прѣди всичко защото, воѣва несъобразностъ, съ която хората напълно сж се свикали, сж се сродили и на това печално свойство, че тя като не съдържа въ себе си никаква мисль, никаква идея, не е чувствителна къмъ никакви доводи на разума, а послѣ и за това, че нигдѣ не се държатъ така силно, тъй яко вкорененитѣ привички, както у насъ, а това е слѣдствие отъ инерцията, която, колкото и да е присъбно да се съзнаемъ, е една отъ отличнитѣ наши особености, сжщо както и враждебното ни отношение къмъ най-малката критика, къмъ всѣко опитване да се въведе каквото и да е пѣшо ново. При това за да се измѣни какъвто и да е редъ, трѣбва да се помисли, трѣбва да се поработи, а пѣкъ е много по-лесно да се придържимъ у старий ржководящъ принципъ: *прѣди насъ е наредено, нека и тѣй да си бжде.*

До каква стѣпень това начало може да се счита за нашъ девизъ, показва слѣдующий, споредъ мене, твърдѣ любопитенъ и характеренъ фактъ.

На всичкитѣ наши читатели е, разбира се, добръ извѣстенъ установеный въ мъжскитѣ срѣдни училища, а слѣдъ тѣхъ и въ нѣкои женски училища обичай — да правятъ тия, които свършватъ куретъ, писменъ испитъ по матерний езикъ, по древнитѣ езици (или по новитѣ инострани) и по математика — на теми текстови и задачи, които се распрачатъ по заведенята отъ най-високото учебно началство, като при това се пазя най-строга канцеларската тайна, — въ запечатани пликове, които се отварятъ въ класса прѣди началото на испита. — Но, навѣрно, не на всичкитѣ читатели е извѣстно, че прѣди три години, чрѣзъ нови правила за испититѣ (1891 г.) е прѣдоставено на самитѣ директори на учебнитѣ заведения съ учителитѣ заедно, ако пожелаятъ тѣ да опрѣдѣлятъ за писменитѣ испити теми, задачи и да избиратъ текстови за прѣвѣди. По този начинъ установеный обичай значително шѣше да се ограничи и даже можеше съвсѣмъ да излѣзе изъ употрѣбление, ако бѣхъ пожелали директоритѣ на учебнитѣ заведения да се възползуватъ отъ прѣдоставеното имъ право: но оказало се, че никой отъ директоритѣ, ако не се бърками, не е пожелалъ това, и обичайтъ си останялъ въ първата си сила: *прѣди насъ е наредено, нека тѣй и да си бжде.*

Между това показаний обичай, заимствовамъ отъ наполеоновската Франция, въ тѣзи печална епоха, когато недовѣрието и подо-

аръвнието сж били господствующитѣ принципи въ тая страна, които проникваж на всѣкъдѣ и въ всичко, — не издържа даже и най-леката критика ни въ педагогическо, ни въ логическо отношение.

Запечатаннй пликъ съ темитѣ, който се отваря прѣдъ ученицитѣ въ момента на испита, прѣди всичко, явно свидѣтельствува, че висшето началство е счело за нужно да се запазятъ испитнитѣ теми въ тайна не само отъ ученицитѣ, но и отъ учителя, и отъ инспектора, и отъ директора, значи, то, като че не съвсѣмъ се довѣрва на тѣхната добросъвѣстность. Не е ли вредно въ педагогическо отношение така явно да се искава това прѣдъ ученицитѣ. Нѣма ли да се яви въпросъ у нѣкои родители, какъ се повѣрва въспитанието на дѣцата на такива лица, отъ които трѣбва да се крижатъ испитнитѣ теми и задачи до послѣдний моментъ, като се страхуватъ отъ нѣкакви злоупотрѣбления?

Най-строгитѣ мѣрки, основани повече на недовѣрието и при това до крайность строго неказано послѣдното въ врѣме на аръдостнитѣ испити, (въ особенното сѣденне на ученицитѣ, листа подпечатанъ, постоянното наблюдение, тѣй да се каже за всѣка тѣмна стѣпка и др. п.) така сжщо не могатъ да бждатъ подобрени отъ педагогическа гледна точка. Тая система на недовѣрието не може да остане само при аръдостнитѣ испити; тя неизбежно се явява и на всичкитѣ прѣходни испити въ по-горенъ классъ; тя прониква въ всичкия вжтрѣшенъ животъ на заведеннето. Постоянното недовѣрие, страховетѣ отъ лъжата и мошенничеството, като че се подказватъ и на въспитаника, той се натъкнова на тѣхъ и тѣ несравнено по-често се срѣщатъ именно въ тия заведения, гдѣто господствува системата на недовѣрието, отъ колкото въ тия, гдѣто я нѣма. На кого не е извѣстно, че само довѣрието извиква довѣрие и само при това условие може да се яви тая нравствена свръзка между наставника и въспитаника, безъ която не може да бжде истинското въспитание. Недовѣрието оскърбява, раздѣля хората, даже възбужда враждебни отношения, при които наставникътъ не може благотворно да влияе на въспитаника, че и душата на послѣдний въ тоя случай се затваря за неговото влияние. Възможно ли е да си прѣдставишъ, какво впечатлѣние трѣбва да направи на ученицитѣ явно и силно искавано недовѣрие на прага къмъ самостоятелний нивъ животъ!

Но, може би, системата на „запечатанитѣ теми“ да има нѣкои други важни добри страни? Може би да е поради това, че всичкитѣ ученици, които свършватъ въ разнитѣ заведения, ще пишжтъ на една и сжщата тема, ще рѣшаватъ едни и сжщитѣ задачи и пр., което дава на висшето началство по-голѣма възможность да провери, въ кое училище учението върви по-добрѣ, гдѣ прѣподавателитѣ по-добросъвѣстно и по-усиленно си гледатъ работата.

Съвсѣмъ не. Да кажемъ, че испратената въ запечатанъ пликъ тема изисква разсѣденне на нѣкое изрѣчение или на пословица. Въ едно училище учительтъ е упражнявалъ повече въ оцѣненне и разборъ на произведения, и неговитѣ ученици, като не привикали на прѣдложеный видъ работа, ще се уплашжтъ и ще напишжтъ лоши раз-

сждения. Въ друго училище учителят обича *Хрий* (риторическа рѣчь по дадени правила), не е толкова развиваелъ въ ученицитѣ си естетическото чувство, разбираието на художественитѣ произведения, даже може би и съвсѣмъ да не е обръщалъ внимание на това, а само се е занимавалъ съ упражненіе ученицитѣ си въ разсуждения на основание на *Хрия*, а неговитѣ ученици лесно ще напишѣтъ логически правилни разсуждения на отвлѣчена тема. Това значи ли, че послѣдний учитель по-добруе отъ първий е изпълнилъ своята длъжностъ? Разбира се, че това не може да се каже, а между това такава лъжливо заключение могатъ да извлѣкѣтъ началствующитѣ лица, като правятъ заключенията си на основание на испитнитѣ съчинения на ученицитѣ.

Често се е случвало, че испратената въ запечатанъ пликъ тема въ нѣкои училища се е съвпадала съ темата, на която ученицитѣ порано сж писали писменна работа. Оказва се въ тайний пликъ е напр. темата: „Петръ Великий и неговото значение въ руската история.“ Въ една отъ гимназитѣ именно тѣзи тема била зададена отъ учителя и по-добритѣ писмени работи се чели прѣдъ цѣлий классъ, темата била обстоятелно разяснена на ученицитѣ. тѣ що годѣ прочели отънѣ учебника; въ друга гимназия учителят по историята е обстоятелно обяснилъ на ученицитѣ значението на Петра Великий и пр. Разбира се, че тѣзи ученици лесно ще напишѣтъ съчинение на познатата имъ тема напълно удовлетворително, тогава, когато отъ тѣхнитѣ по-малко щастливи връстници, ученици на друга гимназия, които не сж писали съчинение на темата: „Петръ Великий“ и пр., ще се получатъ слаби и блѣдни копии отъ учебника на Иловайски. Контролируещото високо начальство, като прѣгледва работитѣ, пакъ ще бжде введено въ заблуждение, пакъ ще направи невѣрни заключения. Приведенитѣ случаи, — а подобни на тѣхъ, може да се приведѣтъ и много повече, — мислитъ, доста ясно показватъ, че практикуемий способъ за задаване испитни теми съвсѣмъ не струва за колко да е справедлива и правилна оцѣнка дѣятелността на прѣподавателитѣ и успѣхѣтъ на ученицитѣ. Освѣнъ това, испратенитѣ теми и задачи често довеждатъ до вредни въ педагогическо отношение послѣдствия. Нѣкои хора вече сж издали сборникъ на темитѣ, задачитѣ и текстоветѣ, които сж се пращали за всичкитѣ прѣдидущи години на врѣлостнитѣ испити и по-прѣдвидливитѣ учители задаватъ теми за писмени работи по този сборникъ. По тоя начинъ ученицитѣ пишѣтъ съчинения на съвършено случайни теми, които не се намиратъ въ органическа свързка съ прѣминѣлий материалъ и съ тия класни работи и бесѣди, които е водилъ учителят по поводъ на поетическитѣ и прозаическитѣ произведения, които влязатъ въ курса. Главна задача на прѣподавателитѣ тогава става дрессировката на ученицитѣ, прѣучване да пишѣтъ на всѣкакви теми, въ тѣхъ се развива способността или умѣннето искусно да нанаватъ думи на неповнати тѣмъ мисли, които за тѣхъ нѣматъ никакъвъ интересъ. Но най-лошото въ системата на запечатанитѣ пликове и въ всичката съ нея свързана доволно тържественна процедура, — е въ

това, че по такъв начин се произвежда крайно нервно възбуждане, тревога даже панически страх у възпитаниците. Па и какъ да не се страхуватъ! Въ нещастний пликъ може да се окаже такава тема, на която поради неочакваното ѝ нищо да не напишешъ; може би въ основанието ѝ да е турепо такава стихотворение, такава проповедение, което ученикътъ и не е челъ, или е челъ и съвсѣмъ забравилъ. Страхътъ, отъ нищо-си таниственно и силното желание да узнаежтъ страшната тайна, желанието да вдигнатъ завѣсата, която скрива това невидимо, което заплашва може би, съ нещастие, ето въ какво е повече отъ всичко вѣдната отъ запечатанитѣ пликове и, както е извѣстно, тая завѣса я подигатъ... Пълното недоверие къмъ добросъвѣстността на учениците олекчава работата: на насъ все едно не ни вѣрватъ, считатъ ни нечестни, какво тука ще се стѣснявани: *à la guette, comte à la guette*; нали на война и въ дипломация да се наляже неприятеля, да му се направи вреда, па даже и да се погуби, се счита похвално, а нѣй никого не искаши да погубимъ, — искаши само себе си да спасимъ, на ли у дома баща ни и майка ни треперятъ не по-малко отъ насъ, а тука какво добро ни очаква, ще ни доди до главата да се върнемъ у дома и да имъ кажемъ нещастното: „не издържахъ испитъ!“ Такива софистически мисли като рой пчели се рожатъ въ главите на учениците, като си мислятъ за темите и задачите, които дълбоко скриватъ отъ тѣхъ; съвѣстътъ като се колебае, не може да издържи натиска на привалявитѣ софизми и — пада.

Както е извѣстно вече не веднъжъ е ставало откритието тайната на теми и задачи, или по просто „кражбата на темите“, както се израва вѣсникътъ, който събщи за подобенъ случай въ минзлата година.

Обидно е това, гдѣто директоритѣ на учебнитѣ заведения не се възползуваж отъ правото, което имъ се прѣдложи чрезъ „правилото за испититѣ въ 91 година“ — този твърдѣ цѣненъ даръ, — т. е. тѣ сами заедно съ учителитѣ да съчиняватъ теми, задачи и проч. за зрѣлостнитѣ испити. Ако бѣхъ се възползували, то щѣхъ да стѣпнатъ въ педагогическо отношение на по вѣренъ пътъ. и това доверие на високото началство, отъ което щѣхъ да се възползуватъ, щѣше да ги направи по-авторитетни въ очите на възпитаниците; кражбитѣ на темитѣ щѣхъ да бждатъ безъ съмнѣние много по-рѣдко явление или и съвсѣмъ щѣхъ да се прѣкратятъ.

Защо тѣ не сж пожелали да се възползуватъ?

За това ли, че имъ е било прѣдложено да набиратъ, да дѣйствуватъ въ дадения случай самостоятелно или да се подчиняватъ на авторитета на началството, и прѣдпазливостъта и житейската издростъ сж подсказали на всѣкого, че по-добръ е да се набере послѣдното?

За това ли, че на прѣдложения даръ всѣки е поглеждалъ по-доверително, („timeo Danaos et dona ferentes“): на ли и директоритѣ повечето сж се възпитвали по системата на подозрѣнията и недоверията?

За това ли, че доставяннето на темитѣ, задачитѣ и прѣводитѣ, като се испращатъ отъ окръга отърватъ директоритѣ отъ нѣкакъвъ трудъ и грижи — сами тѣ да ги немислятъ?

Но каквито и да сж биле причинитѣ на това, гдѣто директоритѣ не се въслуваха отъ твърдѣ важното имъ подарѣно право, безъ съмнение трѣбва да е една, че въ всичкитѣ печални слѣдствия, които произлизатъ отъ приетата система на устнитѣ испита, отговорността отдавна лежи на тѣхъ, — директоритѣ, и всичкитѣ по вататъшни укори се отнасятъ именно възмъ тѣхъ. Тѣ сж погледнали чисто егонистично, — избрали сж това, което лично имъ е било по удобно, забравили сж, че главното тука е сждбата на учащитѣ се, сждбата на педагогическото дѣло, че всѣки истински педагогъ е длъженъ да се държи яко за този педагогически принципъ, че *системата на недоверieto и подозрѣнията не може да бжде турена въ основата на възпитанието, че при нея е даже и невъзможно нравственното възпитание.*

Погледнете плоדותѣ отъ тая система.

Юношата, който прѣстѣпва прѣвъ училищния прагъ въ живота, се рѣшава на измама, това е малко, — на измама колективна, накарва другаритѣ си да събератъ пари. да купятъ канцеларската тайна, да откраднатъ тайнитѣ теми и задачи. И се извършва възмутително прѣстѣпление... и кой го извършва? — Нашето юношество, нашитѣ дѣтца, нашата надѣжда! Страшно ти става за тѣзи арѣли млади хора. Треперятъ майкитѣ и бацитѣ да ли не сж виновни тѣхнитѣ синове въ тая поворна работа, — божатъ се, да не би да се открие тая ужасна истина, ако сж виновни... Врѣзватъ на суровитѣ Брутовци, които убиваха синоветѣ си, когато ги славиха, че искатъ да направятъ зло на отечеството, безвъзвратно се неминаха.

Кой е виновникътъ на всичко това? Защо се е толкова расклатила нравственността? Наистина кой е виноватъ? Началството на заведенieto утвърдява, че — семейството, което е възпитало таква дѣтца; семейството говори, че е виновато учебното заведение съ своитѣ системи и методи. Началникътъ на училищната канцелария захваща подозрително да погледва на всѣки чиновникъ отъ своята канцелария, — не е ли този? не е ли онзи? А тукъ, тамъ на мѣсто нѣкой любитель на истината съ анонимно писмо ще се поставя да открие очитѣ на когото слѣдва. А той ще си отвори очитѣ и ще разсѣди така: да кажемъ знае се, че анонимни писма пишатъ повечето нѣти подлецитѣ; но защо пъкъ той, този подлець, посочва именно на него? Азъ всичкитѣ еднакво подобрамъ, а *той* него, тамъ само азъ подобрамъ, а тукъ *азъ+той*, значи той е. Въ резултата издава ето що: „уважаемий господине (името му) моля ви дайте си оставката.“ — За Бога обяснете ми защо? „Това, знайте, азъ не можъ да ви обясня, но да работя съ васъ не желая и за това... Но намѣрете си мѣсто въ друга канцелария, и азъ ще ви дамъ най блѣскава аттестация.“ И резултатътъ е—че чиновникътъ безъ вина си изгубва мѣстото безъ да подовира, че му е отслужилъ нѣкой любитель на истината съ анонимното си писмо, — чиновника

може да има голѣмо семејство, да е безъ срѣдства, — съ едно само утѣшение, — блѣскавата аттестация отъ началника за службата му! А въ това врѣме навѣрно нѣкој устѣрденъ чиновникъ вече съчинява новъ проектъ за замѣнение системата на запечатанитѣ пликосе съ системата шифровани телеграми, като по-добро срѣдство за честното изпълнение прѣдначертанията на началството.

Нашето зло е въ това, че съчинителтъ на нови проекти у насъ има колкото щещъ и прѣдначинания има доволно, а педагози, истински педагози, твърдѣ малко!

Практикуваната система за испращанieto за на темитѣ и пр. не може да надържи критика и отъ логическа страна: ако главното основание е недоувѣрието, то трѣбва да бждемъ послѣдователни и да го доведемъ до края: слѣдва да има нѣкое доувѣрено лице въ момента когато ще се открива темата да се удостоувѣри, че печатътъ на плика е цѣлъ, че той е напълно спазенъ, не е подрѣзанъ, не е поддѣпенъ и пр. и пр. По нататкъ, при недоувѣрието съвсѣмъ е непослѣдователно написанитѣ подъ строгъ надзоръ работи да се даватъ за по правяние на учителитѣ, които сж твърдѣ заинтересовани въ успеха на испитнитѣ работи, тъй като висшето началство по достоинството нѣмъ може да заключи и за умѣнието на самия прѣподавател и неговитѣ способности да води успѣшно обучението. Послѣдователно щѣше да бжде въ часа, слѣдъ свършването на работитѣ да ги запечататъ и испратятъ на контролирующитѣ лица за да бждатъ напълно увѣрени, че нѣма измѣнение, че учителтъ самъ не е турилъ недостигающитѣ въ работитѣ прѣпинателни знакове и пр. и пр. Но, слава Богу, до тамъ още не е достигнало и, разбира се, че нѣма и да достигне, защото правилата за испититѣ отъ 91-та година ясно показватъ, че висшето началство се е съгласило вече въ достоинството на злочестата френска система, която не се знае защо е прѣнесена у насъ: инакъ то би не направило указаната по-горѣ отстъпка.

Какво да се прави въ този случай? Какъ да се уредятъ писменитѣ и устнитѣ испити на по-рационални начала?

Доволно простъ ни се прѣдставлява отговора. Необходимо е да се пазятъ само двѣ начала: 1) сждбата на учащитѣ се, т. е. получаванieto на атестата за успѣшното свършване на учебния курсъ да се рѣшава на основание на *годишната* оцѣнка на работитѣ нѣмъ и успѣхитѣ нѣмъ. 2) Ако и да сж нуждни окончателнитѣ испити, то само на висшето учебно началство, като за по-удобна форма да се запознае чрезъ тѣхъ какво образование е дало училището на своитѣ възпитаници и изобщо да се удостоувѣри достатъчно ли успѣшно отива въ него учебното дѣло.

Както е извѣстно, доста голѣмо число педагози признаватъ арѣдноститѣ испити полезни, тъй като тѣ заставатъ ученицитѣ да повтарятъ цѣлия материалъ, а това се счита, както е извѣстно, за твърдѣ сериозенъ аргументъ въ полза на испититѣ.

Отъ ново да се пише за това, за което сии писали много пж-

ти, ще е излишно, па и досадно, за това ще си позволимъ да прѣ-
пшнемъ страница отъ нашата статия.*)

„Врѣднитѣ страни на испититѣ сж слѣдующитѣ: 1) особенни-
тѣ дни за приготвяне за тѣхъ, 2) лотарийний имъ характеръ и 3)
необикновената и нѣкакъ тѣржественна обстановка. Прѣди испита
обикновенно за всѣки учебенъ прѣдметъ даватъ по нѣколко деня за
приготвяне. Въ тия дни по-усърднитѣ и страхливитѣ ученици и уче-
нички, както се казва, се прѣучватъ, т. е. така усърдно повтарятъ
даже това, което знаатъ, така се засѣдватъ до срѣдъ ноцъ, че въ
уморения имъ новѣкъ всичко се разбрѣква и се явява панически
страхъ прѣдъ испита. Може да се каже, че мнозинството отъ уча-
щитѣ се, като се занимаватъ усилено въ врѣме на испититѣ, врѣдятъ
здравнето си.

Лотарийний характеръ на испититѣ сжщо води къмъ нервно
възбуждение и страхъ. Ученикътъ, който знае всичкия материалъ и
по нѣкоя причина не е успѣлъ да повтори или е забравилъ прѣди
испита нѣколко страници отъ цѣлия материалъ, ще се страхува,
че ще му се падытъ билетитѣ, които заключаватъ тия нѣколко
страници, и участъта му може би ще се рѣши въ нѣкакви-си десетъ
минути. Това страхуване напълня душата на испитванитѣ съ тревога.

Невъскидневната обстановка — салонъ, масата покрита съ зе-
лено сукно, сериозния и сърсѣдоточенъ официаленъ видъ на учите-
ля, който се държи обикновенно много по-просто, асистентитѣ, а по
нѣкога и началствующитѣ лица,—всичко това тѣй сжщо не може да
дѣйствиува успокоително на испитвающитѣ се... Тѣ чувствуватъ, че
се върши нѣщо важно, рѣшава се сѣдбата имъ.

Всичко това взето заедно държи учащитѣ се въ течението на
цѣлъ мѣсецъ въ напрѣгнато нервно възбудено състояние на духа.

Защитницитѣ на сжществующитѣ форми на прѣходнитѣ испити
виждатъ обикновенно ползата имъ въ това, първо, че учащитѣ се
самостоятелно повтарятъ изъ цѣло материала, и за това той по-до-
брѣ ще се усвои отъ паметъта имъ и ще се убѣдени въ едно строй-
но цѣло, и второ началството по-лесно изъ единъ пжтъ на испити-
тѣ, когато се испитватъ всичкитѣ ученици и по цѣлия материалъ,
ще погрѣши и уцѣни успѣха въ учението.

Това послѣдното е инало нѣкаква смисълъ въ старитѣ врѣме-
на, когато главната задача на школата е била паметъта да усвои
много и разнообразни знания. А сега, когато се цѣни най-много ум-
ственното развитие, способността за работа, испититѣ въ обикно-
венната си форма не струватъ вече.

Съображението, че може би самостоятелното повторение (въ по-
вечето случаи се обрѣща на зубрене до изнеможение), ще поведе
къмъ самостоятелно обединение на материала въ хармоническо цѣ-
ло, едваж ли даже заслужва особено възражение. Най-първо, ако
това е така важно, то защо учителитѣ да се не погрижатъ, щото

*) Гледай статията „Да има ли или да нѣма испити“ въ Ж. Образование“
1892 г. № № 5—6, а така сжщо „Женское Образование“ 1890 г. № 4.

това обединение на материала въ главитѣ на ученицитѣ въ хармоническо цѣло да стане въ класса, когато се повтаря материала. Второ, какво такова хармоническо цѣло прѣдставятъ господствуващитѣ наши учебници по история, география и по другитѣ прѣдмети, които обикновено сж особено страшни на испититѣ? Най-послѣ, трето, нека всѣки учителъ добросъвѣстно си припомни своитѣ испити въ долнитѣ и срѣднитѣ классове на гимназията и каже по съвѣсть, той мислилъ ли е, когато се е приготвялъ за испитъ, за хармоническо цѣлото обединение на материала, или повече се е грижилъ да се приготи по билети, като е научавалъ по-добрѣ началото нѣтъ, защото да се захване е обикновено трудно, а до края на билета твърдѣ рѣдко се случва да се отговаря.

Въ всѣки случай, ако би даже казаната полза отъ испититѣ и да е несъмнѣнна, то тя не се ли купува съ много голѣма цѣна? Не се ли плаща за нея много скъпо съ крайното уморяване и нервното възбуждане на дѣцата въ продължение на цѣлтъ мѣсець, а по нѣкога и повече?

И нима е основателно да се купува съ такъва цѣна показаната нѣщо повече отъ съмнителна полза, когато нима по-лесно срѣдство да се достигне, съ което не само, че нѣма да се жертвува здравнето на дѣцата, но даже ще нѣтъ прѣнесе голѣма полза?

Това срѣдство е просто, то е тѣй нареченитѣ репетиции, разбира се, като се направятъ разумно.

Приблизително его въ каква форма ни се е случвало да ги уреждаме.

„Шестъ недѣли прѣди свършването на учебната година материалътъ по всичкитѣ прѣдмети трѣбва да е свършенъ. Послѣ, той се повтаря на нѣколко части на репетициитѣ. Всѣки денъ може да има репетиция по единъ прѣдметъ, която ще се продължава не повече отъ три четири часа. Всѣки прѣдметъ се повтаря въ продължение на петъ или шестъ репетиции: послѣдната отъ тѣхъ (петата или шестата) трѣбва да бѣде *обща*, т. е. сега вече учащитѣ се питатъ не само по една частъ отъ материала, както въ първитѣ частни репетиции, а по цѣлия материалъ. Материалътъ трѣбва да се прѣвине по редъ така, щото той да прѣвине прѣдъ учащитѣ се въ сжщата послѣдователностъ, въ каквата е билъ прѣвизнатъ въ течението на годината. Цѣлия классъ въ врѣме на репетициитѣ трѣбва да взема участие въ работата и съ внимание и съ отговори на тѣзи въпроси, на които извиканитѣ ученици не могатъ да отговорятъ. Слѣдователно, тукъ редътъ ще бѣде противоположенъ на този, който бива обикновено на испититѣ, гдѣто повечето пѣти испитуюемитѣ се извикватъ по известенъ редъ, а се испитватъ по билети, които случайно нѣтъ се паднатъ, значи, както между въпроситѣ, така и между отговоритѣ нѣма никаква вътрѣшна връзка. Репетициитѣ въ тая форма, както ний прѣдполагамъ, ще даджтъ възможностъ да се испитва систематически по цѣлия материалъ, на който по части ще отговарятъ учащитѣ се, извикани не по редъ, а случайно отъ учителя. По този начинъ тукъ случайността пада не на отговора, а на

отговаряющитѣ. Ползата отъ тая форма се заключава въ това, че прѣдъ ученицитѣ прѣминува послѣдователно цѣлия материалъ, и тѣ внимателно като слушатъ отговоритѣ на другаритѣ си, повтарятъ го нацѣло, по възможность въ правилень редъ. Контролирующитѣ лица могатъ да сяджтъ напълно ясно, въ какво се заключава материала, въ каква пълнота е прѣминатъ и какъ е усвоенъ.*) Споредъ нашето убѣждение, даже нѣма нужда да се казва на ученицитѣ по-рано, въ кои дни ще баджтъ послѣднитѣ общи репетиции по тоя, или по други прѣдметъ: материалътъ, прѣминатъ въ годината, повторенъ по части на частнитѣ репетиции, нѣма вече нужда отъ особени повторения.

Полезнитѣ страни на репетицитѣ сравнително съ испититѣ сж слѣдующитѣ: 1) занятия въ училището има всѣки день и работата на учащитѣ се распрѣдѣля се по равномерно, отъ колкото прѣвъ врѣмето, дадено за приготвяние за испититѣ; 2) цѣлий материалъ, раздѣленъ на петъ или шесть отдѣла по части се повтара прѣдъ очитѣ на прѣподавателя, който може при отговоритѣ на ученицитѣ все да допълни пропуснатото, да равясни неяснитѣ мѣста, да помогне да се свържжтъ частитѣ на всичкий материалъ въ едно цѣло, колкото е възможно; 3) контролирующето началство може да сяди не само за живостята и умѣнието въ отговоритѣ на отдѣлнитѣ ученици, но съ това заедно и за характера и пълнотата на учебний материалъ, който послѣдователно прѣминува прѣдъ тѣхъ. Общитѣ послѣдни репетиции напълно замѣняватъ испита, понеже тука питатъ по цѣлий материалъ и всичкитѣ ученици въ класса; при това подобни репетиции иматъ това прѣимущество, че се нискватъ нѣколко дена усилена работа за приготвяние на всичкий материалъ, ставатъ въ класса безъ никакво официално тържество и за ученицитѣ биватъ обикновена работа. А най главното е, че отговоритѣ нѣмъ на частнитѣ и общитѣ репетиции нѣматъ рѣшающе значение отдѣлно. За прѣминуване въ слѣдующий по горенъ классъ има значение само цѣлата сумма на отговоритѣ; слѣдователно сега сж по-малко случантѣ за агитацията, за случайността, сега по-слабо може да работи влиянието на минутата, настроеннето, състоянието на здравнето и пр., отъ колкото на испититѣ, гдѣто въ какви да е 10 минути, трѣбва да се рѣши въпроса, ще прѣминне ли ученикътъ въ слѣдующий классъ или не.

Всѣка работа, за която сж нуждни размишления и умствена съсредоточенность, може да се навърши добръ само въ спокойно състояние на духа и при обикновена обстановка. Едвакъ ли е възможно да не се съгласимъ съ това, че репетицитѣ при классната обстановка, като припомнжтъ обикновеннитѣ уроци, даватъ много повече благоприятни условия за запазване това спокойствие на духа у учащитѣ се, отъ колкото испититѣ. Освѣнъ това, врѣмето на репе-

*) Такива репетиции съ домашни приготвяния иматъ, разбира се, смисълъ относително такива прѣдмети, като история, география, физика, словесность и пр. Що се касае напр. до езикитѣ, то за тѣхъ нѣма да се искатъ особени приготвяния.

тицинтъ за учебно-въспитателното дѣло — не е загубено врѣме, както врѣмето на испититѣ: тука наистина подъ ръководството на учителя може да стане обединение на материала; тука той поправа и донѣля отговоритѣ на ученицитѣ или самъ, или което е по-добрѣ, извиква на този трудъ други ученици. Съ една дума, учителятъ на репетициитѣ си остава учителъ, когато на испититѣ той се явява въ ролята на съдия, който рѣшава съдбата на ученицитѣ.

Най-послѣ, при системата на репетициитѣ, учебнитѣ занятия може да се свършватъ, отъ колкото при испититѣ, прѣдъ които обикновенно се даватъ много дни за приготвяние, — и по този начинъ ще бждатъ нѣколко увеличени лѣтнитѣ вакации, което е тоже съвсѣмъ не излишна работа.

Нѣма съмнѣние, че силно способствуватъ на ажитацията и нервното възбуждение у учащитѣ се общеприетата у насъ система за аттестация и обичая да се даватъ награди за успѣхъ и прилежание. Но за това ще поговоримъ други пѣтъ, тука само ще забѣлжимъ, че даже при явността на всичкитѣ тия условия, замѣняването на испититѣ съ репетициитѣ ще принесе голѣма полза на дѣлото.

Ползата отъ репетициитѣ до толкова сж могли да я унажатъ на практика, че тѣ вече сж введени въ долнитѣ и срѣднитѣ классове на петербургскитѣ женски гимназии и въ нѣкои частни училища.

Писменнитѣ испити могатъ да се организиратъ съвсѣмъ просто и естествено. Въ опредѣления день се събиратъ ученицитѣ, прѣподавателя тука прѣдъ тѣхъ прѣдава на директора списъка на темитѣ, на които ученицитѣ сж писали въ послѣднитѣ три класса. Това се прави за да не би случайно да се зададе разработена вече тема, а отъ друга страна до колкото е възможно да е съобразна съ характера на работитѣ, на които сж прѣвникъли ученицитѣ, та да не имъ се даде такава тема, която по необикновенността си може да ги затрудни. Било би много важно да се узнае отъ ученицитѣ, какви съчинения сж чели въ послѣдно врѣме и това може да се земе въ внимание при избора на темата. На ли задачата на испита не се заключава въ това, да се туря ученикътъ въ трудно положение и да се гледа, какъ той ще излѣзе отъ него, а въ това, да се узнае, до каква степенъ сж тѣ умствено развити и до колко сж способни логически правилно да излагатъ мислитѣ си, а за това е необходимо, тѣ добрѣ да знаятъ материяла, който трѣбва да пишатъ, и да пишатъ безъ всѣкаква трѣвога, спокойно и съ охота! *) Трѣбва да се даде на ученицитѣ, колкото е възможно повече врѣме за да не ги безпокои страхътъ, че нѣма да свършатъ работата.

Колкото се отнася до задачатѣ по математика и текстоветѣ за прѣводитѣ, то би трѣбвало учителитѣ по-рано да забѣлжатъ въ

*) Расказватъ, че на единъ испитъ въ плика се оказала темата „Биографията на Батюшкова.“ Всичкитѣ ученици обявили, че въ тѣхния курсъ за Батюшкова било казано само нѣколко думи и тѣ не могатъ да пишатъ на тѣя тема. Тогавъ директорътъ отворилъ плика съ записаната тема и прочелъ „Биографията на Хемингера,“ за която ученицитѣ още по-малко знаели.

книгитѣ статии или откъслеци, не четени въ класса и задачи въ задачницитѣ, неизвестни на ученицитѣ на брой до двадесетъ, отъ които директора да може да набѣре по подходящи. Прѣдставяннето на текстоветѣ и задачитѣ както и самия имъ наборъ отъ директора трѣбва да става на самия испитъ.

Писменнитѣ испити сж най-важни, защото въ тѣхъ най-ясно се вижда *умственната срѣлост* — въ тия мисли, които исказва ученика въ своето съчинение, и въ умѣнието основано на съществени знания, — това умѣние се вижда още и въ вразумителний и гладкъ прѣводъ отъ дрѣвнитѣ или нови езици на отечественний и въ задачитѣ.

Много е важно, именно на тѣзи испити да присѣтствуватъ всичкитѣ началствующи лица, инспекторитѣ, тѣхнитѣ помощници, окръжитѣ инспектори и други доверени лица. Тѣ ако бѣха си раздѣлили заведенията, то навѣрно, въ всѣко заведение въ окръга на писменнитѣ испити щѣше да може да присѣтствува нѣкое отъ означенитѣ лица. Отъ само себе си се разбира, че директорътъ прѣдлага на високото лице набора на темата, на задачитѣ и проч., по указанитѣ горѣ начала. Това лице прѣглежда писменнитѣ работи.

Ний сме напълно убѣдени, че при подобенъ редъ, работата на испититѣ би получила надлежний характеръ, и ако би да се укажатъ нѣкои лъжи, то, тѣ ще бѣдѣтъ рѣдки исклучения и трѣбва да водѣтъ къмъ незабавното отстранение на виновния отъ длъжността, тѣй като човѣкъ, който е способенъ да лъжи, то той безусловно е вреденъ и въ дѣлото на възпитанието.

Прѣвела отъ руски: Д. Ряскова.

Бѣл. на Редакцията. — *Поради доста натрупанъ материалъ горнята толковъ сполучено избрана статия се забави много въ редакцията ни догдѣ се обнародва. Наистина, възпросътъ за испититѣ въ срѣднитѣ учебни заведения у насъ вече е добилъ за сега едно извѣстно разрѣшение, обаче важността на прѣдмета и постоянното подиганье на възпроса дава основание да се изнесѣтъ на явѣ сжжденията на автора. Това отъ една страна, а отъ друга — въ хубавата статия на г. С., ако и писана за Руссия, има такива интересни мѣста и обяснява такива жизненни въ обучението и у насъ възпроси, та струва да се прочете тая статия отъ нашето учителство и просвѣтено общество.*

Чешино.

Отъ Д. Т. Страшимировъ.

За да си прѣдстави човѣкъ Чешино, трѣбва да си мисли едно алпийско езеро, вѣрвѣно на тѣсни ржави помежду рунтави и високи планини, като Фирвалдщерското, съ единъ гиздавъ островъ, покритъ съ борове — червени стебла съ гигантски зелени китки на върховетъ—цѣлъ зеленъ и кичестъ, като островъ Принкино при Цариградъ. Езерото е изсъхнало, но дъното е зелено, и не тѣй зелено, както по нашитѣ ичумичени полета съ тъмната трѣва, но желто и крѣско зелено, като по високитѣ алпийски долини; подъ великаниѣ борове, прѣстижти тукъ-тамъ, мирно паскътъ говеда и съ звѣцитѣ си напомаватъ пасищата на Швейцария. А отъ горѣ небето е ведро и се смѣе, като да си посрѣдъ Срѣдиземно море, защото все пакъ е южно. Но вѣтрецѣтъ, койго полъхва е по-другъ, не е топлия она вѣтъръ на южнитѣ крайбрѣжия, често прахливъ и топълъ до задушване, — този вѣтъръ тукъ е самата бодростъ, а въздухѣтъ е тѣй чистъ и тѣй легкъ, както може да бѣде само срѣдъ една дѣвственна планина. Погледнешъ на горѣ безпрѣдѣлния ширъ, завъртишъ очи по кичеститѣ планини, които опасватъ на оволо като вѣнци, погледнешъ подъ себе си и оная засмѣни пасища, подслушашъ монотонитѣ алпийски звѣнци, въздъхнешъ и благославяшъ планината... Нашия Балканъ е горделивъ, той е и нашата вѣковна гордостъ, неговата хайдушка слава я нѣма по цѣлата вселенна, но той нѣма езера въ своитѣ нѣдра и нѣма тия алпийски хубости, като Родошътъ.

Азъ идж отъ къмъ Батакъ, деньтъ е ведъръ и чуденъ, а на около е такава чудо, такъва зеленина, щото душата младѣе и се подига на горѣ... Азъ говоря за тая зеленина, защото сега е юлий, и задъ она високи гърбъ, който е отъ дѣсно, нашето поле около Пловдивъ се е вече обѣрижло на жълта пустиня. Азъ се кача по гиздавия островъ за да слѣва въ Ракитово, голѣмо село, което е подъ гърбѣтъ на острова. Двѣ тополки, съ ослѣпително бѣли стебла, защото сж млади, стоѣтъ между зимно-зеленитѣ гиганти и гледатъ къмъ небето, като двѣ любящи души, които се молжтъ Богу, за да покровителствува съюзѣтъ на душитѣ имъ. Азъ нѣмамъ мислитѣ на живописецъ, инакъ бихъ турилъ до тия гиздави тополки и единъ юношъ съ другарка и бихъ направилъ една картина.

Отъ Ракитово долината се малко разширява и отъ дѣсно оставатъ помашкитѣ села, между които е и крѣвнишкото Дорково. Долината се извива сетнѣ на лѣво и тамъ е сщцинското Чешино т. е. тамъ сж чепинскитѣ минерални бани. Изворитѣ сж раздѣлени между двѣтѣ села Лжжене и Бани. Отъ Лжжене алпийската долина пакъ се раздвойва на два ржава, единийтъ се *задлисова* на дѣсно между планинитѣ къмъ с. Каменица, а на дѣното на другия ржавъ е самата Бани.

Азъ седѣхъ въ Чешино четири дни, въ една широка и приятна стая на г. Зидарова хотелъ, запасенъ майоръ, който се е заселилъ

тамъ. Хотелтъ е едно модерно здание и моята стая бѣше една отъ дѣтѣ най хубави отпрѣдъ около балкона. Г нъ Зидаровъ е умѣялъ да избере за своя хотелъ една банртинка, отъ върхътъ на която неговата къща се види още отъ далечъ, като се зададешъ отъ къль Ракитово, като единъ палатъ. Нѣша да говоря, че останяхъ благодаренъ отъ тия четири дни прѣкарани тукъ, защото моята благодарностъ лежи въ самата радостъ на душата ми, да съмъ посрѣдъ красивия Родопъ. Читателтъ, който не нарича сантименталностъ тия мои чувства, нека пообиколи Чепино и ще види едно прѣкрасно алпийско мѣсто, като въ Швейцария или Южна Франция около Монбланъ.

Въ една прѣкрасна вечеръ азъ уловихъ случая да се покача на острия връхъ надъ Каменица, за да кажъ отъ тамъ вечерния сбогомъ на дневното свѣтило. Но, право да си кажъ, и едно друго желание ме ржководѣше. По тия планински гребени тукъ е турската граница, а отъ тамъ захваща вече многострадална Македония. И знаете ли коя е картината, която се прѣдстави на очитѣ? Доспатъ е широкъ—безпрѣдѣленъ и, погледнахъ отъ свонтѣ собствени върхове, той е едно разбунено море отъ милиони талазни, кждѣ малки и кждѣ голѣми и гигантски. Гледате тоя миръ отъ хѣлмове най-разнообразни, остри, закржглени и кичести и помежду долини и долинки, кждѣ огрѣвани отъ слънце, кждѣ въ сѣнка, защото лжчитѣ сж вече полегати, мислите си, че татъкъ нѣйдѣ има пакъ села, но другъ духъ и другъ животъ и мисълта ви се понася Богъ знае на какъ в още по-далече, по цѣлата вселенна. Но чакайте: талазитѣ на разбуненото Доспатско море като да се бижтъ въ единъ гранитенъ гигантъ, сивъ, голѣмъ, намѣстѣ спѣговитѣ и страшенъ, бижтъ се, но той е могщъ и стои неподвиженъ и спокоенъ, като вѣковетѣ или генийтъ, изобразенъ въ една антическа статуя. Да ли не се сѣщате, че на срѣца е Ирине-Пиринъ—самодивското царство на нашата поезия? Той е! Проточилъ се напрѣко, съ сиѣжни прѣспи по хѣлбоцитѣ, кждѣ блѣстящи още на слънцето, кждѣ въ сѣнка. Подъ него долу е Разлогътъ, а задъ гърба му сж Съръ и Солунъ и Срѣднѣвно море.—Да можехъ да лѣтиж, щѣхъ да поздравихъ отъ високия му гробъ Света-Гора, килията на Пансия.

Азъ се върнахъ отъ Чепино прѣвъ Елли-Дере? Знае ли читателтъ, що е Елли-Дере? Елли-Дере ще рѣче петдесетъ рѣки, то е едно дълбоко планинско гърло посрѣдъ тропическия Доспатъ, и който българинъ не го е видѣлъ, не знае, че и въ отечеството му има що да се види. Прѣдставете си на двата брѣга на една планинска рѣка, които опиратъ горѣ въ небесата, прѣпустили чудни гиганти на конѣе, едни срѣщу други и замрѣанжли въ това положение по едно махвание на невидима сила, и обрасли съ чудна зеленина по настоявание на вѣковетѣ — прѣдставете си тая картина и кажете ми мнѣнието си. Не Алпи, не Юра, но и въ Хималаитѣ азъ нѣша да се съглася, че ще намѣрите Елли-Дере. Азъ ще го опишж по-подробно, но другъ пжтъ.

АНГЛИЙСКИТЪ ДЪРЖАВНИ ДЪЯТЕЛИ.

II.

Консервативната партия.

Концертната зала въ хаммерсмитският участък на града Лондонъ, която носи гръмливото название „West End Lecture Hall,“ въ сжщностъ прѣдставлява едно твърдѣ скромно помѣщение. Залата е едно малко къщѣ, нѣкакъ стидливо скжтано задъ една малка църквица, на която и принадлежи. Вжтрѣ тѣзи зала не е по-добра и по-окрасена отъ хилядитѣ други малки обществени залици въ Лондонъ: стѣнитѣ ѝ сж безъ изображения, за таванъ ѝ служи покрива и въ дъното на залата има една подвижна естрада. Тѣзи вечеръ залата обаче има тържественъ характеръ: стѣнитѣ ѝ сж напѣстрени съ знамена, портрети, емблеми и надписи. Между национално-английскитѣ флагове не малко се забѣлѣзватъ и сѣверо-американскитѣ, но вижда се, че послѣднитѣ сж испаднали тукъ като случайни гости, а главнитѣ герои на вечерята сж национално-английскитѣ, защото между портретитѣ, които се тука хубавѣжтъ, не се виждатъ портретитѣ нито на Клевеленда, нито на Монро, нито на Олин, за това пъкъ на всѣки жгълъ може да се види портрета на Солсбери и на Балфура. Отпрѣдъ на естрадата, отъ едната ѝ страна, е поставенъ портрета на Уелския принцъ, а на другата — на Уелската принцесса. На стѣната, надъ естрадата, въ кръгла рамка е окаченъ портрета на кралицата; надъ него виси портрета на Биконсфилда, прѣвързанъ съ лента и върху нея голѣмъ надписъ „Добрѣ дошло.“ Надписитѣ по стѣнитѣ съставляватъ девизитѣ, изрѣченията и названията на разнитѣ прѣдводители, като напр. „Imperium et libertas,“ „Place With Honour,“ „Солсбери,“ „Балфуръ,“ „Чеберленъ“ и пр.

Часътъ къмъ осемъ залата е пълна, всичкитѣ мѣста сж заети и закжсѣнитѣ се натискатъ до вратитѣ. Публиката е исклучително дамска, млади госпожици, почтени баби, дами съ нѣкакви знакове на гжрдитѣ, па и безъ знакове, но всички хубавичко облѣчени и очевидно принадлежащи къмъ състоятелнитѣ класси. На естрадата има двадесетъ души млади музиканти. Между тѣхъ има и цигудари, и трѣбачи, и барабанчици, но всички прѣобладаватъ меланхолически-нѣжни и насторално-сентиментални натура, които сами сж си избрали инструментитѣ: флаута, банжо, цитара, арфа, мандолина и пр. Дълги копринени бѣли ленти украсяватъ болшинството на музикалнитѣ инструменти и по този начинъ веднага ще забѣлѣжите, че прѣдъ васъ не стоатъ просто музиканти, а музиканти съ идея.

Ето че и диригентътъ ваема мѣстото си и въ залата грѣзва националниятъ химнъ „Rule Britannia.“ Подиръ химна слѣдва полка, съчинена отъ диригента. Оркестрътъ свири гладко и старателно. Госпожицитѣ, които що-годѣ дрънкатъ на мандолина, макаръ и да потъркватъ влажнитѣ си и гължбови очи, това обаче нитѣ не прѣчи да

слѣдѣтъ придѣжно вотитѣ ; младшій музикантъ, който свири първата цигулка, е крайно увлѣченъ отъ полката и най-труднитѣ пассажи ги надържа съ голѣма виртуозностъ. Самъ диригентѣтъ често взема металическия тригълникъ и, като вади отъ него лекитѣ звукове на сребърно звънце, акомпанира съ това оркестра. Щомъ се изсвири полката, на естрадата излиза една госпожица и испѣва една пѣсня, послѣ се искачва разказвачѣтъ на сцени, слѣдъ него пѣе нѣкой солистъ, послѣ пѣйтѣ дуетъ, слѣдъ това пакъ разказватъ разкази, слѣдъ това оркестрѣтъ свири и най-послѣ слѣдъ всичко настава половинъ часъ почивка. Публиката е доста доволна. Оркестрѣтъ макаръ и малкъ, но е доста добръ, гласовѣтъ на тѣян, които пѣйтѣ, сж доста добри ; разказвачитѣ на сцени не дотѣгватъ, а кафето, което се поднася въ врѣме на антракта, е горещо, добро и сладко, както трѣбва да бжде въобще доброто кафе. Въ всѣки случай за онѣзи шестъ пенси, които сте заплатили при входа, получавате даже твърдѣ много. И като че една закуска въ врѣмето на антракта е още малко, и прѣзъ врѣмето, когато си отривате мустацитѣ или истърсвате отъ себе си трохитѣ отъ кековетѣ, на естрадата се искачва нѣкой младъ челоувѣкъ и се стареа да ви развлѣче съ нѣкоя малка политическа рѣчь. Младшиятъ челоувѣкъ, пѣхналъ рѣцѣ въ джебветѣ на панталонитѣ си, модерно ви просвѣщава относително най-важитѣ въпроси, които възлнуватъ сега обществото. Той говори за арменцитѣ, за Трансваалъ, за билля по училищнитѣ въпросъ и за много други въпроси. За всичко това той говори сухо, студено, заучено, банално. Нито една нова мисль, ни една свѣжа дума, но при всичко това неговата рѣчь съставлява гвоздеа на вечерниката, центра на программата и цѣльта на цѣлото това събрание. Слѣдъ като поговори 15—20 минути, младшиятъ челоувѣкъ слази отъ естрадата, върху която отново се появяватъ музикантитѣ, свириятъ полки, солисти и солистки пѣйтѣ, разказватъ разкази и въ 10 часа вечерята всичко се свършва съ общия химнъ „God save the Queen.“

При всичко, че тукъ не е приведена рѣчьта на младшиятъ челоувѣкъ, но читателтъ, непрѣменно, догадилъ се е, че тя е въ консервативенъ духъ. Портретитѣ на консервативнитѣ прѣдводители, емблемитѣ и надписитѣ, националнитѣ химни, всичко това достатъчно ясно говори за направлението на това събрание. И, дѣйствително, ний присѣтствувахми, така да се каже при живота, или по-добрѣ, при образованието на една частица отъ огромното политическо тѣло на консервативната партия. Ний видѣхми дѣйствието на малкий, едва заблѣжимъ винтъ отъ сложната машина. Ний присѣтствувахми на вечерниката на консерваторското дамско общество, извѣстно подъ името „Primros League“ (лига на пролѣтний първоцвѣтъ). Това общество е основано въ 1883 г. въ паметъ на Биконсфилда, който обичаше да носи този цвѣтъ — бащата на съврѣмения консерватизмъ въ Англия. До него английската консервативна партия ако не бѣше партия на реакцията, то тя бѣше партията на застоя. Биконсфилдъ обаче я направи партия на прогресса, може би твърдѣ ограничениъ и утѣренъ, но съвсѣмъ не едностранчивъ.

Въ какво се заключаватъ принципитѣ на новия консерватизмъ, които особенно ясно се опрѣдѣлихъ въ края на 60-тѣ години? За да се отговори ясно на това, стига само да се прочете възванието на лигата, което се раздава тукъ на вечеринката. Въ това възвание, прѣд-назначено за работническата класа, даватъ се нѣкои свѣденія и за устройството на лигата.

„Лигата Grimrose, казва се въ възванието—е основана съ цѣль да поддържа религията, свободата и британската империя. Тя приема въ числото си мъже и жени отъ всичкитѣ классове на обществото и ги съединява за задружна политическа работа, за да се поддържатъ слѣдующитѣ принципи:

Охранението на конституцията, при която Англия е станала най-великата държава.

Религията противъ атеизма.

Единството на Британската империя.

Правото на всѣки чловѣкъ върху своята собственность.

Силна армия и флота, способни да защитятъ обширнитѣ търговски интереси на империята.

Свободата на религиозното прѣподавание.

Правата на труда и правата на собствеността.

Гражданската и религиозна свобода.

Благосъстоянието, нравствения и умствения прогресъ на народа.

Прѣдъ видъ на това, че на интереситѣ на страната въпроса, на чия страна да се допусне гласътъ, е извънредно сериозенъ, то, поради това избирателитѣ сж длъжни прѣди вотированieto, добръ да размислятъ и да събератъ всевъзможни повече данни. Лигата Grimrose е готова да прѣдстави всичкитѣ тѣзи данни. Тя приканва всички да се съединятъ и да възбудятъ въ своитѣ съсъди интересъ къмъ работата. Лигата се състои отъ централно управление и отдѣления, находящи се въ всичкитѣ графства на Англия, Шотландия и Уелсъ. Всѣки членъ, който е далъ надлеженъ подписъ и платилъ годишния вносъ, получава „дипломъ“ или свидѣтелство и знакъ.

Побѣседвайте за това съ своитѣ приятели, разкажете имъ какво нѣщо е тѣзи лига и придумайте всѣкиго, който обича отечеството си, да се присъедини къмъ насъ“.

Ето това е възванието, въ което има всичко, ако нѣма лъжа. Тукъ има и свободата на религиозното възпитание, и правата на всѣки човѣкъ и на собствеността му, и гражданската, а при това и религиозна свобода, и никакъвъ общъ, нищо не говорящъ пунктъ: „благосъстояние, умственъ и нравственъ прогресъ“ и пр. и пр. Но въ възванието нѣма нищо религиозно, въ което да може дѣйствително да е укаже на желанието да се направи нѣщо ново, да се внесе новия строй въ общественния животъ, на желанието да се повдигне народа. Всичко, забѣлжете, се свежда къмъ това, да се „поддържа“ и „охранява“, а по-нататкъ възванието не отива. И съ подписа, който дава всѣки членъ при постъпването му въ лигата, той или тя, се задължаватъ да посветятъ всичкитѣ свои „по-добри способности“ за

поддържането на религията, цѣлостта на страната и имперското върховенство на Британската империя. Последният пунктъ е доста тъменъ. Какво значи това „имперско върховенство на Британската империя,“ което въ текста на подписката се изображава съ думитъ: „Imperial ascendancy of the British empire“? Азъ се помъчихъ да се справя за това въ централното управление на лигата, но удовлетворително обяснение все пъкъ не можахъ да добиѣхъ. Очевидно, тукъ всичката работа се състои не толкова въ смисъла на тѣзи думи, отколкото въ онова патриотическо чувство, което тѣ навѣватъ. Вий навѣрно помните стиховетъ на Лермонтова.

Есть рѣчи — значенье
Темно иль ничтожно.
Но имъ безъ волненья
Внимать невозможно.

Такива тъмни или ничтожни думи ще се намѣржатъ у всѣки народъ. Но на гордий англичанинъ, който смѣта Англия за царица на морето, а земното кълбо за своя изключителна собственост, само врѣменно отдадена на расположение на останалитѣ части отъ човѣчеството, въ думитъ „имперското върховенство на британската империя“ се чува нѣщо близко до неговото сърдце, нѣщо ласкающе неговий слухъ.

Впрочемъ, непрѣдѣлеността и нѣкаква си приварачностъ съставляватъ характерната черта на всичкитѣ принципи на консервативната партия, особено, когато съ тѣзи принципи се обръщатъ къмъ народа. Тукъ всѣкога се забѣлзва нѣкаква си недоисказаностъ и неискренность. Очевидно е, че нѣщо искатъ да скривятъ, отъ нѣщо да отвлѣкатъ вниманието и натрапватъ на възпретеля това, което му не трѣбва. И, дѣйствително, стига само да се вържмъ въ възвзванието, за да видимъ отведицъжъ, че тукъ играятъ само съ думи. Подъ думитъ „религия противъ атеизма“ се разбира клерикализъмъ въ духа на римско-католическата или на скланящата се на нейната страна англиканска църква; подъ „свобода на религиозното прѣподаване“ се подразумѣва поддържането на църковнитѣ училища на обща смѣтка; „правата на друда и правата на собствеността“ — това е борба съ трейдъ — юнионитѣ (работнически дружества); „охранението на конституцията“ въ прѣводъ значи охранението палатитѣ на лордоветѣ и т. н. Но да се казва всичко това на работницитѣ не види. И ето защо прибѣгватъ до грѣмливни думи, които дѣйствително прѣди 200—300 години сж били лозунгъ за народа. Ето какъ думитѣ измѣняватъ значението си съ течението на врѣмето.

Ний заговорихъ за Primrose League не за това, че консервативната партия нѣма други организации, но просто за туй, че тѣзи лига се явява като главно характерно изражение на консервативната партия. Въ нея, т. е. въ лигата, която брой повече отъ милионъ членове, се съдържа великата сила на английскій консерватизъмъ. Нейний президентъ е лордъ Солсбери, а единъ отъ вице-президентитѣ е Артуръ Балфуръ. И между своитѣ членове лигата брой цѣлата онѣзи огромна и влиятелна класа, която живѣе отъ народното невѣжество

и отъ чуждия земеделчески гредъ, както римско-католическитѣ и англиканскитѣ свещеници, земеделдѣлцитѣ, тѣхнитѣ управляюци, богатитѣ фермери, поземелнитѣ агенти, кръчмаритѣ и цѣлата верига блюдолияци и прислужници на богатитѣ хора, като журналиститѣ и доставчицитѣ на роскошни прѣдмети. Къмъ тѣзи лига съвнада и о-нѣзи многочисленна класа англичани, които се чувствуватъ особено щастливи да принадлежатъ къмъ партията на „джентлементитѣ“, както се наричатъ хората, отъ консервативната партия.

Да е членъ въ сѣщия клубъ, въ сѣщото благотворително общество, или въ сѣщата политическа организация, къмъ която принадлежи херцогъ Джетъ, баронъ Иксъ и лордъ Игрекъ-Боне, какво щастие, какво наслаждение е за вулгарний и раболѣпний дюкянджия или банкиеринъ!

Значението на титулитѣ и аристократическитѣ гербове въ Англия е толкова голѣмо и обширно, щото то прониква всѣхнитѣ общественни слоеве и оказва огромно влияние на цѣлий политически животъ на страната и, въ всѣки случай, много по-голѣмо влияние, отъ колкото е прието да се мисли. Авъ лично съмъ дълбоко убѣденъ, че консервативната партия е задѣлжена на своята власть не за това, че тя се обръща къмъ чувствата на *гордия* англичанинъ, отъ колкото къмъ тщеславието на *раболѣпний*. Тя охранява най-милото почти за всѣки англичанинъ старото феодално значение на аристокрацията. „За да се прѣмине отъ една по-долна класа на обществото въ друга по-горня, това е най-великата цѣль въ живота на английската срѣдня класа,“ казва Дж. Ст. Милль въ своитѣ „Принципи“ на политическата икономия. Къмъ това обаче, трѣбва да се добави, че не е само една срѣдната класа въ Англия, която се стрѣми да прѣмине въ друга, стояща една степенъ по-горѣ отъ нея. За това вий никждѣ другадѣ нѣма да срѣщните располжване на обществото на толкова групи, както е въ Англия. Тукъ различаватъ: работници, занаятчи, долньо-средепъ класъ, просто среденъ, горньо-среденъ, висши, най-висшии и най-последъ „затворенъ кръгъ,“ и това раздѣление съществува въ живота, безъ да се гледа на пълното отсъствие въ закона за дѣленieto обществото на съсловия. Съ исклучение на пероветѣ, които иматъ право на гласоподаване въ горнята палата, никакви други привилегии и прѣимущества нѣма нито у единъ класъ прѣдъ другитѣ. Даже и привилегията на лордоветѣ да засѣдаватъ въ горнята палата въ сѣщностъ съставлява по-скоро лишение отъ права, отколкото привилегия, защото лорда е лишенъ отъ избирателнитѣ права, принадлежащи на най-скромния гражданинъ на Англия, и, освѣнъ това, никога не може да бѣде избранъ въ палатата на общинитѣ. Въ това се състои и работата, че въ Англия стрѣвленieto къмъ титулитѣ, както и къмъ университетскитѣ степени, съставлява само чисто, безкористно поклонение на аристокрацията.

Въ очитѣ на обикновенний англичанинъ лордътъ е нѣщо възвишено, благородно, едва ли не и божественно, едната дума на когото прѣпѣлява цѣлото ви същество съ сладострастни трепети и ви захвърля въ праха колѣнопрѣклоненъ. Стига само лордътъ да

заеме прѣдсѣдателското мѣсто на каквото и да било тържество, публиченъ обѣдъ, демонстрация, лекция, митингъ и публиката нѣма да закѣснѣе да се яви. Той не е „свадебний генералъ“ на руския търговецъ, който се явява само въ качеството си на излишно украшение, за да покаже величието на търговеца. Въ душата си търговецътъ дълбоко прѣзира аристокрацията и на „князчетата“, на графовецъ гледа враждебно и надменно. Той рѣдко дѣри тѣхнитѣ компании и, ако направи това, то той го прави често съ скрита цѣль да ограби и унизи своя титулованъ „приятель.“ Въ всеки случай руский търговецъ, а още повече русокий занаятчия или дюкенджия не питажтъ никакво уважение къмъ титулитѣ, макаръ по нѣкога да се стрѣмжтъ да го добижтъ. Работата е съвсѣмъ друга съ англичанина търговецъ и въобще съ англичанина отъ срѣдната класа. Той се прѣкланя прѣдъ челоуѣка отъ висшия класъ, като прѣдъ нѣкой идолъ, като прѣдъ нѣщо невемно. Ако само едното баронство, което ви дава право на „sir,“ вмѣсто „mister,“ е способно да замае главата на англичанина, какво остава да се каже за титула на лордъ и още повече на дюкъ, и за званieto на херцогъ!... Колко хиляди фунта се распиляватъ за достиганieto на тѣзи титли, колко безсѣмни ноци прѣкарва нѣкой забогатѣлъ фабрикантинъ, адвокатъ, банкиеринъ въ сладки мечти за високо звание! А вашъ изведнѣжъ да ви скимне да уничтожите палатата на лордоуѣтѣ, монархията, поземелната собственостъ всичко онова, което прѣдава блѣсъкъ и значение на английската аристокрация и всичко онова, на което тя собственно се въздига. Тѣй било то! Всичко—само не и това. И всичкитѣ забогатѣли търговци, всичкитѣ кръчмари и фабриканти, адвокати и банкиери, като единъ човѣкъ, нареждатъ се подъ знамето на консервативната партия, за да защитжтъ своитѣ куири, своитѣ национални дрѣнкачки и играчки. И съ тѣхъ именно, съ тѣзи тѣй нарѣчени „spob“ и, главно се държи организацията на двѣтѣ политически партии защото, като се стрѣмжтъ къмъ титлитѣ и като хвалжтъ, въ краенъ случай, макаръ и като обикновенни мистеръ да се навъртатъ въ кръга на разнитѣ „sir“’ове, и „lordslup“’ове, „spob“ и тѣ жертвуватъ грамадни сумми за политиката на партиитѣ. Гладстонъ, като се ползува отъ тѣзи слабости на богатитѣ англичани, създаде десетки лордове, по щомъ неговитѣ лордове попадажъ въ горнята палата, тѣ веднага се обрѣщажъ къмъ него гърбомъ и бързажъ да прѣминжтъ на другата страна. И така, като се запознахи съ лигата Primrose, ний въ сжщностъ сии запознати вече и съ принципитѣ и състава на цѣлата консервативна партия. Сега, за по-голѣма пълнота, намъ не остава друго, освѣнъ въ слѣдующата глава да кажемъ нѣщо за главнитѣ прѣдводители на двѣтѣ крила на тѣзи партия, т. е. за Солсбери и Балфура, отъ една страна и за херцога Девоширски и Чемберленъ отъ друга.

Прѣвелъ отъ русски Н. Т. Поповъ.

Алеко Константиновъ

(* 1 януарий 1863 — † 11 май 1897 г.)

I.

Едно ужасно злодѣяние напоследъкъ дойде да принесе още една неочѣвнима загуба на бѣдната българска книжнина. На 11 май вечерята късно, между градоветъ Пещера и Татаръ-Пазарджикъ, близо при с. Радилово, една скрита засада стрѣля съ пушки — и отъ хвърленитѣ, ударенъ въ гърдитѣ, пада убитъ Алеко Константиновъ. Новината за това ужасно убийство се разнесе на другий денъ по цѣлата страна и всѣки останж като гръмнѣжъ отъ нея — тъй бѣ тя неочаквана. тъй непрѣдполагаема — и всички, безъ разлика на политически партии и убѣждения, побързахъ да засвидѣтелствуватъ своитѣ почитания прѣдъ праха на любимий покойникъ. Оплакано отъ всички, окичено съ вѣнци, тѣлото на злополучний писателъ биде спуснато въ видлий хладенъ гробъ между гробоветъ на недавно заровенитѣ дѣдо Петко Славейковъ, Трайко Китанчевъ. Земята наша погълна още една млада българска книжовна сила, прѣди тя да се развие и даде плодоветѣ, що се очаквахъ отъ нея. Да, и сѣкашъ нѣкаква влаорисница е орисала българската книжнина, што повечето нейни прѣдставители и служители да загинватъ млади и зелени едва въ разцвѣта на своитѣ дарби. Савва Раковски, Христо Ботйовъ, Любенъ Каравеловъ, Нешо Бончевъ, Свѣгославъ Миларовъ, Трайко Китанчевъ, Димитръ Матовъ, ето сега и Алеко Константиновъ — всички единъ по единъ бидохъ грабнати отъ неумолимата смъртъ тъкмо тогава, когато най-бѣхъ въ сила да работѣтъ, когато нашата родина възлагаше най-голѣми надѣжди тѣмъ. Редуватъ се единъ по единъ добритѣ сили на българский народъ по пята за вѣчността и оставятъ слѣдъ себе си хубавитѣ спомени за своитѣ добри дѣла всрѣдъ умразитѣ, гоненията, братоубийствата.... Клетя България!

Но кой бѣ Алеко Константиновъ?

Едва ли е умѣстенъ единъ подобенъ въпросъ. Кой малко-много интеллигентенъ българинъ не познаваше Алека Константинова? Кой ли не го знае поне сега подиръ тая му трагическа кончина? Врѣме е обаче да се запознаемъ по-отблизо съ него.

Ще оставимъ на тѣзи, които бѣхъ честити да се познаватъ отъ близо лично съ него да го цѣнятъ като човекъ, и на онѣзи, които се занимаватъ съ политика, да го разгледватъ като политикъ. Ний ще хвърлимъ единъ бѣгълъ погледъ върху неговата писателска дѣятелность.

Кой български читателъ не знае покойний авторъ на „Бай Ганя?“

Още когато се отпечата първий откъслекъ отъ „Бай Ганю трѣгнж по Европа,“ ний чухми въ една отъ столичнитѣ улици двама граждани да си приказватъ:

— Чете ли ва „Бай Ганя?“

— Не съмъ.

— Нищо не знаешъ тогава.

И отъ тогава ний видѣхми въ едно скоро врѣме, че името на бай Ганя станж пословично, безсмъртно: бай Ганю бѣ наврѣдъ, бѣ на всѣкото въ устата.

Алеко Константиновъ писа и прѣди да напише „Бай Ганя.“ Всички знаехтѣ неговитѣ хубави прѣводи изъ Пушкина („Полтава“, Бахчисарайскій фонтанъ,¹⁾ „Чергари.“²⁾ Изъ Лермонтова („Демонъ“, прѣв. наедно съ Пенча Славейковъ, Бѣглець.³⁾ Отъ Некрасова (Рускитѣ жени, „Кой е строилъ желѣзний пътъ“), прѣводитѣ му изъ Молиера (Тартюфъ), Франсуа Коппе (Отче нашъ⁴⁾) и пр., направени съ едно майсторство, каквото рѣдко отличава други наши стихотворни прѣводачи.

Той се опитва и въ полето на критиката и неговитѣ критически бѣлѣжки върху „Поемата на злото“⁵⁾ и „Novissima Verba“⁶⁾ сж отъ най-сполученитѣ оцѣнки върху тѣзи двѣ творения на нашия поетъ Ст. Михайловскій. Какъвъ тѣнъкъ естетически вкусъ показва въ тѣхъ младий критикъ, какви възвишени мисли върху дълга на поета, върху жената, върху пессимизма и оптимизма! И мнозина, вѣрватъ, сж жалили, че покойний Алеко не е отдѣлялъ повече врѣме за критически статии.

Ала най-вече се заговори за Алека подиръ изгѣзването на бѣлѣ свѣтъ на неговитѣ пѣтни бѣлѣжки „До Чикаго и навадъ.“ Тая книга, написана съ единъ простъ и живъ, шеговитъ и непринуденъ стиль, който вече изобличаваше бѣдѣщій авторъ на „Бай Ганя“, се чете съ истинска наслада отъ всички български читатели и създаде почва за извѣстността Алекова. „Пѣтнитѣ бѣлѣжки на г. Константиновъ, писа единъ нашъ критикъ, въ отставка сега, въ една своя почнѣта и печално-недовършена статия, сж подобни на безгрижното чуруликание на една пламенна, увлѣкающа се и мила дѣвица, която години е нѣмѣла сѣкашъ омагьосана отъ злия духъ и която внезапно стоплена отъ лжчитѣ на първата любовь, се е пробудила и въ своята радост иска прѣдъ насъ да излѣе всичко, що е тѣло тѣй дълго въ нейнитѣ гърди.“⁷⁾ И наистина, Алеко Константиновъ, писателтъ на „До Чикаго и навадъ“ бѣ нѣщо съвѣми ново за българскій читателъ; неговитѣ пѣтни бѣлѣжки бѣхж и сж нѣщо единствено по рода си. Самъ Алеко на края на книгата си говори: „Сбогомъ, снисходителний читателю! па прощавай, ако нѣщо не ти е харесало. Авъ нѣмахъ намѣрение да пишж, ама дяволски хора, — намѣрихж ми слабото мѣсто, погѣделичкажж ме — нѣма какво да се прави! И виждъ сега, то, като не ми е занаятъ, и стилтъ изгѣзе бамъ-башка и азъ го виждамъ, че все не е тѣй, както пи-

¹⁾ Въ Библ. Св. Климентъ.

²⁾ Въ „Вѣлг. Сбирка.“

³⁾ Библ. Св. Климентъ.

⁴⁾ С. т.

⁵⁾ Период. спис. на Вѣл. Ки. Друж. год. VIII, кн. XXXI. ⁶⁾ С. т. кн. XXXII.

⁷⁾ „Задачата на българската беллетристика“ отъ Д-ръ К. Кръстевъ. „Мисль“ год. IV, стр. 279.

пжтъ нашитѣ писатели—дълбоко-дълбоко. Ама то не е отъ ала воля — отъ неопитностъ ! Па и не е всѣкиму подаденѣ да пише на дълбоко. Хайде, рѣкохъ пѣкъ азъ да напишж една книжка така, поплитко, та да видимъ какво ще излѣзе..... Па има си хасъ да ви хареса !¹⁾

И хареса се наистина ! Именно този „бамъ-башка“ стилъ се хареса, този, можешъ да го нарѣчешъ, чисто български юморъ, който на Алека Константинова най се удаде : ни юморътъ на дѣда Славейкова, ни тоя на Ботева (въ неговигѣ фейлетони), ни на Люб. Каравелова, ни на Вазова, не могатъ се сравни съ оня на Алека : юморътъ на послѣднитѣ иде нѣкакъ натегнатъ, принуденъ. Вий четете „До Чикаго и назадъ“ и „Бай Ганя“ и свѣкашъ прѣдъ васъ сѣди единъ типиченъ шагаджия българинъ и прави ви да се смѣете на всѣка дума. Още въ „До Чикаго и назадъ“ нашия юмористъ загатва за бай Ганя, но едва-едва, свѣкашъ да се не сѣтимъ за бждщия му планъ. Той даже като че придава думитѣ му на г. Айвазяна въ блг. павилйонъ, когато тѣ тѣй естествено би приличали на бай Ганя Сомовъ²⁾, когото нашия писателъ заварва тукъ съ антерия, съ широкъ червенъ поясъ и безконечни сини шалвари да пуши цигара съ едно дълго, черно, съ янтаръ на края цигаре и прѣдъ една маса наредена съ тъмно—сини ядѣзлия мускали, отъ които половината праадни, да стои и гледа наобикоилитѣ го американки, да пухти съ цигарето, да чете броеницитѣ и токо да вика — „Е, че като не ти проумявамъ, кжзѣшъ. Я ела тука бе, Герги ли ти бѣше името, я ела, моля ти се, виждъ тѣзи какво иска“ и да „обрѣща разговора все кѣлъ женский въпросъ.“³⁾ Тука той вече се закая да нелѣзе да пжтува съ бай Ганя по Европа⁴⁾.

И ето ти го че се прѣдстави бай Ганю цѣлъ цѣленичекъ прѣдъ очитѣ на българската публика ! И видѣхъ го всички и всички се смѣхъ прѣвъ глава. И какво не ще се смѣешъ като не можешъ да се не смѣешъ, макаръ че трѣбва да плачешъ като виждашъ колко паразително вѣрна е тая картина на „сѣврѣмнениъ българинъ,“ егоистъ, скжперникъ, срѣбролюбецъ, лицецѣвр... Нима този смѣшенъ бай Ганю крие въ себе подобни недостатѣци ? Ето, че и ний се стрѣснжхми, като ги наброихми... Да не е само смѣшенъ бай Ганю, не е само смѣшенъ, но ний се само смѣхме, безъ да се сѣтимъ, че надъ себе си се смѣешъ, безъ да разберешъ, че и нашия беллетристъ подобно на рускии писателъ Гоголя иска да се искаже съ библейското изрѣчение : „Горькииъ словомъ моиъ посмѣюся.“ Има наистина нѣкои прѣкалености въ бай Ганювия портретъ, самата, така да се нарзвниъ, техника на обрисовката не е сполучено избрана и критиката

¹⁾ До Чикаго и назадъ, стр. 137.

²⁾ Единъ приятелъ ми каза, но незнамъ до колко е истина, че Алеко на връщане отъ Чикаго е цѣлгвалъ нѣколко врѣме съ истинскии тоя бай Ганю, който го е мислилъ за Русинъ и го псувалъ честичко по турски, нѣщо, което Алеко прѣнасялъ съ свойственното си добродушие.

³⁾ До Чикаго и назадъ, стр. 63—64.

⁴⁾ С. т. стр. 121.

доволно вѣрно посочи на врѣмето си нѣкои грѣшки въ прѣкалената окаррикатуренность на типа, но все пакъ вѣрното си е вѣрно. Ний трѣбва да съжаляваме гдѣто Алеко не можа да ни доверисува този типъ до край и той останж едностранчиво описанъ. Ний не познаваме бай Ганя отъ много страни, и „моралнитѣ принципи на бай Ганя,“ сборка отъ бай Ганюви писма, които авторътъ чете въ ржкописъ на една студенческа вечеринка въ София, едва набѣлзваваж онова, що нашия юмористъ можеше да въспроизведе, ако да бѣ живъ. „Бай Ганю“ хаслж останж най-едрото произведение на Алека; неговитѣ раскази: „Отъ много умъ,“ „Какво бѣше едно врѣме.“ „Tempi passati“ и пр. сж дребни раскази, но все така шеговити и остроумни и всички носящи въ основата си една хубава тенденция.

Алеко пишеше сегизъ тогизъ и стихове, които помѣства въ „Бълг. Сборка,“ въ „Прогрессъ“ и въ „Знаме.“ Стиховетѣ му бѣхж прости, безискусствени, той самъ ги нарѣче веднажъ „проза въ стихове,“ но внижги напоени съ едно задушевно чувство или съ единъ прѣсенъ юморъ и тѣ надминуваж често, по мисль особно, стиховетѣ на много наши претенциозни поети...

Искаше ни се да посочимъ общественитѣ възгледи на Алека Константиновъ споредъ както ги исказва той въ своитѣ критич. статии, баллетрически произведения и стихове, ала за сега ний ще се ограничимъ съ нѣкои общи думи, като оставяме тая часть отъ задавката си за други пътъ, за да прѣвинемъ кълъ единъ другъ въпросъ, който ни не оставя на мира при писанъето на тая статия. Както всѣки читателъ на произведенията му е забѣлваалъ, Алеко като писателъ бѣше съ най-напрѣдничави възгледи върху обществото и общественитѣ явления, той се стрѣмеше да осмѣе всичко онова, що бѣ долно, отвратително въ нашия народенъ характеръ, въ нашия народенъ и общественъ животъ, тоѣ искаше да ни посочи едно огледало, за да се отвратимъ отъ лицата си. Той отчасти направи това, но колко повече би направилъ той ако не бѣ нежлостива ржка грабнла младий му животъ!....

II.

Но кой уби Алека?

Ето единъ въпросъ, който вълнува цѣлото българско общество сега, който не може да не вълнува и насъ. Ний вѣма да гледаим тѣй плитко и едностранчиво на въпроса както гледатъ на него нѣкои отъ нашитѣ вѣстници, защото не можемъ да принадлежимъ къмъ никакая политическа партия у насъ и защото особно въ настоящий случай е много рискувано да се гледа отъ партизанско гледище едва такава общенародна загуба. Кой уби прочее Алека Константиновъ?

Ний ще оставимъ на правосъднето да дири сжщинскитѣ убийци, а ще подиримъ причинитѣ за самото убийство. Нека се огледаим въ нашето недавнашно мнжло и нека подиримъ причинитѣ за настоящето въ мнжлото. „Цѣлъ редъ събития отъ най-новата ни политическа история дава отговоръ на ужасний въпросъ (коя невидима ржка направлява политическитѣ убийства у насъ) казва и „Свобода.“ Въ се-

гашното ни настроение ний лесно би забълбъзали въ нашето скорошно инакло това, що най-много бие въ очи въ нашата политическа история — редъ жертви на партизанска злоба, на ненависть братска: Атанасъ Узуновъ, Олимпий Пановъ, Тома Кърджиевъ, Телемахъ х. Пеневъ, Хр. Бълчевъ, Свѣтославъ Миларовъ, Тома Георгиевъ, Денчо Тюфекчиевъ и др. др. Какво ни убѣждаватъ всички тия кое осветени, кое проклети и жигосани отъ закона убийства! Не показватъ ли едно: нашата злобностъ, нашата кръвожадностъ, нашата истинителностъ като народъ. „Неговото политическо убийство, пише въ в. „Отзивъ“ единъ роднина Алековъ, е лесно разбираемо отъ всѣки хладнокръвенъ мислителъ; още той е жертва на кипенето, което съществува отъ началото на нашето поставяние на свобода, кипене, което едва ли ще утихне до нѣкъдѣ още слѣдъ 20 години, защото врѣлостъята не се добива лесно, а иска трудъ и жертви.“ Нещастний Алеко! Ако да бѣ знаелъ ти, ако да бѣ прѣдвиждалъ своята кончина ти би ни описалъ своя бая Гапо не смѣшенъ, а ужасенъ, и ний би истрѣпнали отъ ужасъ при вида му. Но ти въ своя оптицизмъ, въ своята юношеска жизнерадостностъ никога не си прѣдвиждалъ това, никога не си видѣлъ това, що другитѣ твои събрата сж видѣли и посочили вече на своитѣ съврѣменици. Що ни говорятъ българскитѣ поети, що ни говори тѣхната поезия, като огледало на нашия общественъ животъ? Що ни говорятъ тѣхнитѣ общественно—граждански мотиви? Знаете ли, че само Вазовъ е можалъ да се въздигне до една идеалистическа любовъ къмъ отечеството, но че и той не можеше да не се измъчва да се не отчайва отъ грознитѣ работи, що виждаше прѣдъ очитѣ си и да издава най-отчаяни вопли при вида на бѣдственното положение на родината ни? Ний и други пътъ сми посочвали характерното негово стихотворение: „Пакъ чувамъ викъ на ненависть и злоба.“

Прочетете още веднажъ, нѣколко куплета отъ него, ако сте го чели вече веднѣжъ, читателю:

Пакъ чувамъ викъ на ненависть и злоба,
 Пакъ позиви за кръвъ, за ками диви,
 Пакъ звѣрскитѣ инстинктъ, врожденъ на роба
 Враждитѣ бѣсни пакъ, о, Боже, живи!

Не викнатъ на земята ни злостна
 Цвѣта на Милость, Братство, Духъ човѣшки
 Ураза е стихията ужасна,
 Въ която гинеме и времъ слѣпешки.

Свободо скъпа! Ти изгрѣ приятно
 Надъ нашитѣ гори, поля широки,
 Но любовта ти — слънце благодатно
 Не овари сърдцата ни жестоки! ¹⁾

¹⁾ Денница, год. II 1891, стр.

Прѣлистіте нашѣ сравнително по-нови поети, виждте, що говорѣтъ и тѣ за своята родина. Не въсторгъ отъ отечественната слава, не възхищение отъ славното минало на нашия народъ, не доволство отъ неговото настояще, а тъга за неговото несносно положение, за злоститѣ борби, урази, зависти, за гронитѣ гонения на братъ срѣщу брата искаватъ тѣ.

Виждте напр. у Ст. Михайловски, у Пенча Славейковъ, у Д-ра Цоневъ, у Ал. Узуновъ, въ читѣ стихове срѣщами отъивн върху съврѣменнитѣ обстоятелства въ нашия гражданско-общественъ животъ :

Въ България ли си роденъ,
Живѣишъ ли въ Българската твоя
Съ двѣ качества бди снабденъ :
Кжсь умъ и жажда ненаситна,—

казва Ст. Михайловски въ едно свое извѣстно стихотворение въ „Novissima Verba.“

А ето какъ се обръща Пенчо Славейковъ съ едно Некрасовско родолюбие и гражданска скърбъ къмъ своя бащинъ край:

Край на сълзи и стенания	Робскитѣ окови паднахъ,
На неволи и страдания,	Робски чувства не упаднахъ
О, мой бащинъ край!	Робский духъ е твой!

Ще отдъхнешъ ли ти нѣкога	Или Божие проклятие
Или твоята дѣлъ за всѣкога	Те обрѣче отъ зачатие
Сщий все ще трай?	На фаталенъ край,

Съ свѣтло въ бжднина призивание	Та на сълза и страдания,
Върроденъ — на испитания	На нечути испитания
Кой те врѣче кой?	Ти си роденъ край! ¹⁾

Кждѣ е моя роденъ край, се запитва сщий поетъ,

Кжде е моя роденъ край?	Дали е той прѣкрасний кжтъ
Дали е роденъ край земята,	Гдѣ майчинъ се езикъ говори?
Кждѣто първи пхтъ зората	Срѣдъ бащини широки двори
Надъ менъ видѣхъ да заснай?	Гдѣ чудно джбове шумжтъ?

Гдѣ чудно джбове шумжтъ
За старо врѣме стари пѣсни
И люлкатъ съ тѣхъ съньтъ несвѣсни
На тѣвъ, що непробудно спжтъ?!

И съ болка на сърдцето си отговаря:

Живѣжтъ мои братя тамъ —	Студено е . . . Туй плѣме знай
По име само мои братя,	Сажъ ниски страсти, ниска злоба...
Не сгрѣва вече тѣмъ душата	И съ тѣхъ ще да се срине въ гроба...
На обичъ и ураза пламъ!	И нѣшамъ ази роденъ край. ²⁾

¹⁾ „Мисль“, год. II, 1894, стр. 447.

²⁾ „Мисль“, год. IV, 1896, стр. 620.

Какъ те боли сърдцето като четешъ тия стихове, тия пълни съ горчивина стихове!

Д-ръ Цоневъ (А. Ялнуховъ) помѣсти въ I-та годиш. на „Денница“ едно стихотворение съ едно много невинно заглавие: *Българска прѣстчица*. Ала каква тиха, но дълбока тъга изразява то!

Българска прѣстчица,
Българска земя,
Колко е кръвчица
Пила вече тя!

Стига вече, мила,
Стига тая стръвъ!
Доста си вече пила
Сълзи ти и кръвъ!

Сълзи дребни ситни
Колко езера
Въ свойтѣ ненаситни
Крие тя вѣдра!

Врѣме е намѣсто
Ненаситенъ гробъ,
Що поглъща често
Господаръ и робъ,

Дунава не стига
Да ги побере,
Тѣхъ ги само сбора
Черното море.

Всѣка правда жива,
Всѣка блага рѣчь
Майка милослива
Въ тебъ да наиде вече.¹⁾

Ето пъкъ съ какви стихове, между другитѣ, Ал. Узуневъ по-срѣща ланската нова година:

Уви, вече двацѣтъ години ще минатъ толкозъ скоро
Отъ както блѣснѣ първий лучъ въ нашата земя!
Отъ какъ свърши тиранѣтъ и тури край позорѣтъ
И правността човѣшка и волността, простора
Широко въ насъ изгря.

Какви високи цѣли, надѣжди и стрѣмленья
Избухнѣхъ най-първо въвъ нашитѣ сърдца!
Какъвъ животъ нетрѣвенъ, на работа, на бдѣнье
И всичко туй на другий день грабнѣ го съмнѣнье
И станѣ катъ лѣжа.

Отъ робството на чужди станѣхми сами роби,
Страдахми отъ умѣтъ си и теглимъ днесъ отъ насъ
И безъ да варемъ демонѣтъ, кой хвърли всички злоби
Ний катъ змия го хранимъ въ свойтѣ утробы
И любимъ го съсъ страсть.

Да, той живѣе въ наш'тѣ сърдца, гдѣ пекатъ ядно
Урази, завистъ люта и самолюбье зло,
Цѣлъ рой желанья луди готови безпощадно
Най-искренното дѣло съ стрѣмленьето най-гадно
Да смѣсятъ въвъ едно.

Уви, що видишъ още? Ненавистъта народна
Станѣ ненавистъ обща, уби се въ насъ мирѣтъ!

¹⁾ Денница, год. I стр. 374. Въ „Бълг. Прѣгледъ“, гдѣто това стихотворение е напечатано втори пѣтъ напоследѣкъ, последнитѣ два вуплата лисуватъ.

Тиранството отново уби всѣкъ лучъ, свобода,
Развратъ и мракъ ни смая и цѣлата природа
Изгуби ликъ товъ пътъ! ¹⁾

.

Каква върволица отъ горчиви истини, каква страшна присжда върху насъ и то отъ ония ясновидци, които виждатъ онова, що ний въ своето заслѣпление не виждами!

Да, но ний не чувахми гласа на поета, ний запушвахми ушитѣ си къмъ неговитѣ вопли или си затуляхми очитѣ прѣдъ грозната дѣйствителность, прѣдъ тоя бѣсъ на злоба и ненависть, що е обзелъ особенно нѣкои крайща и слоеве въ нашето отечество и трѣбоваше да падне жертва на тоя бѣсъ една възвишена душа за да се опомнимъ! Впрочемъ да ли сми се опомнили? Какъвъ шумъ се носи въ ушитѣ на всѣкиго сега! Клетий Алеко! Колко злоба подигнахъ твоята смъртъ! И за колко горчиви истини откри тя нашитѣ очи! На кждѣ ще отидемъ ний съ тѣзи грозни недостатъци, наслѣдие отъ една робска епоха?...

„Какво правимъ, господа, ще попитамъ и ний съ думитѣ на сп. „Учитель.“ ради Бога кажете, какво правимъ? Отговорете на този страшенъ въпросъ, вснчки вий, които държите въ рѣка народнитѣ сѣдбини, и вий, които подготвяте нашето бѣдѣще и вий, които пѣшкате подъ тежината на собственитѣ свои грѣхове,—всички отъ мало до голѣмо, заклевами ви въ свещенната паметъ на злочестий ижченикъ Алеко, отговорѣте: какво правимъ, гдѣ сми търгнахъ ли и какъвъ край ни очаква, ако вървимъ все изъ този пътъ?

„Чудовищно наслѣдство готвимъ за своитѣ потомци!“²⁾

Но ний чувами надъ гроба Алековъ думитѣ: „И въ тая величаво-скърбна минута, за да останемъ вѣрни на твоята скѣпа за насъ паметъ, ний само едно можемъ да обѣщаемъ — да живѣемъ съ твоя животъ, честенъ и свѣтълъ, да се въодушевяваме отъ поривитѣ на твоето сърдце, когато се касае да изпълнимъ веленията на дълга, като българи, граждани, людѣ“... „Твоитѣ наставления и опѣтвания, хубаво очѣртани, сѣ тукъ между насъ, тѣ все ще ни учѣтъ на хубавото, на правото, на високото, на идеалното, тѣ щѣтъ останѣ достойние на потомството за вѣчни врѣмена!“... И до нашитѣ уши достига гласа на българската младежъ, който говори: „Горкий Алеко!... Ний никога нѣма да го забравимъ... Неговий духъ вѣчно ще живѣе между насъ и ще ни опѣтва и рѣководи въ борбата да набавимъ България, която той толкова много любеше, отъ гибелнитѣ язви, които сѣ се закорѣнили отъ жаднитѣ за користь и власть стремежи, които толкова рано го спустнахъ въ гроба!“

И една сладка надѣжда изпълня душата ни и ний отривамъ слѣзата отъ окоото си и отъ все сърдце казвами:

Вѣчна ти паметъ, незабравимий, злочестий Алеко!

Ил. Саввовъ.

1) „Бълг. Сбирка,“ 1896, стр. 52.: Стига крамоли!

2) „Учитель,“ год. IV, кн. IX.

На Алеко Константиновъ.

Той младъ бѣ и съ надѣжди влѣзънъ въвъ обществото,
 За да развиѣ таланта, слабъ, незакрѣпнѣлъ ошъ ;
 Той искаше да хвърли въ насъ семе на доброто,
 И волята въ гърдитѣ и мисль на челото
 Блѣстѣхъ съ ярка мощъ.

Но отъ високий миръ на младежкитѣ стреленія,
 Той скоро слѣзънъ долу, и въ нашата срѣда
 На страсти и кипежи, на смазнато броженъе
 Намѣри нова почва за работа и бдѣнъе,
 Обилна съсъ храна.

И въскрѣси той чудно, и въ много кратко врѣме
 Туѣ що въ живота бърже бѣ срѣщнѣлъ и видѣлъ ;
 И сѣти колко много просторътъ новъ голѣмъ е,
 И ползата по-трайна отъ всички други теми,
 Каквито бѣ мечталъ.

За пръвъ пътъ обществото въ *Бай Гамю* се погледнѣ
 И въ своя образъ вѣренъ за пръвъ пътъ се изсия ;
 Но слѣдъ смѣхътъ обиленъ фигурата бѣ ледна
 За нашата мизерія и босота нагледна
 По цѣлата земя...

Уви ! Човѣкътъ миренъ, кой въ пѣтьтъ си вѣрѣше
 И хвърляше далеченъ вворъ въ нашата страна,
 Кой учеше живота, надъ глупоститѣ бдѣше,
 Човѣкътъ кой съ иронія „щастливецъ“ се зовѣше
 Отъ грозна смъртъ падна.

Въ цѣвтушпитѣ години на свойта възраст млада,
 Кога бѣ най-потрѣбенъ да работи, твори,
 Смъртъта тамъ отзова се, злодѣйска, безъ пощада
 И покоси живота, достоенъ за награда ;
 Достоенъ за вѣнци.

Бездушни! Що сторихте съ туй тежко злодѣянье,
 Отъ насъ като отнехте най-скжпий человекъ?
 Жестокостта нѣма ли въ васъ лучъ отъ състраданье,
 Гривение минутно за тия тежки рани,
 Що нѣматъ вече лѣкъ?

Да, нищо не съдържа ви въ туй грозно прѣстжпленье,
 Нечистата ви мисль ви й водяла напрѣдъ,
 Ржката ви злодѣйска не трепна въ туй рѣшенье
 Отъ страхъ прѣдъ Бога Вишни, въ светото Провидѣние,
 Отъ страхъ прѣдъ цѣлий свѣтъ.

О, майко моя мила, вѣвъ трауръ днесъ покрита,
 Потресена отъ бури, що всичко въ тебъ ядѣтъ!
 Ти още една жертва днесъ видишь да полита,
 Катъ много други клетки, безмилостно убита,
 Срѣдъ глухъ и тѣсенъ пжтъ.

Ти имашъ толкозъ дати назадъ да се огледашь,
 О майко, сѣ тѣй скърбни катъ днешната прѣдъ насъ!
 Най-милитѣ ти дѣца най-мжченишки падатъ,
 Разбойници отъ всждѣ те дебижтъ, изнанадатъ
 И сражжтъ всѣки часъ.

Ахъ, робството и гнетѣтъ инстинкти зли създава
 Въ едва распустижтия и освободенъ робъ!
 И волята е лудость, когато тя се дава
 На товъ до вчера свикналъ вредъ да се покорява
 Съ наведенъ долу лобъ...

Поклонъ на тебъ, Алеко! Въ кипежа на борбата
 Ти жертва неповинна падна, клетнико, днесъ;
 Смъртъта ти, що съсъ трауръ покрива ни земята,
 Хвърли тжга най-тежка и пятно на челата
 И пракъ на всѣка свѣсь.

И всѣки, кой въадиша, и всѣки, кой проклина
 Ржката святотатска на дивия злодѣй,
 Оплаква и сждбата на нашата родина,
 Която толкозъ сили изгуби безъ причина
 И днеска пакъ жалѣй...

МАЛКИ РАЗСКАЗИ.

Една случка на бѣдни вечерь.

(Изъ Мерудовитъ „Arabesky.“)

Бѣше бѣдни вечерь и азъ седѣхъ въ гостинницата. Никога не съмъ прѣкарвалъ това тържество въ семейния кръгъ; и не съжалявахъ за това, че подобно нѣщо никога не съмъ виждалъ. Като дѣте вече тѣзи хубава и поетическа вечерь не ми правѣше особено впечатление; нѣмахъ причини да се радвамъ за идването му, нито да съжелявамъ, че е изминъла. Условиата въ нашето семейство недозволявахъ никакви измѣнения въ този день. Рибитѣ познавахъ отъ пазаря, гдѣто цѣли часове съмъ стоялъ и гледалъ какъ играятъ въ водата тия нѣми животни; коледни елки съмъ виждалъ у прозорцитѣ на чуждитѣ къщи така, както ги описватъ, да ти омърване нѣкой цѣтъ, новелиститѣ. Не можъ да кажа, че ми бѣше мѣчно, защо па нѣмамъ и азъ подобно нѣщо; бѣхъ дѣте съ особенъ характеръ, такъвъ характеръ, който у дѣцата наричатъ упоритостъ, а у възрастнитѣ — ренигнация. Това бѣше упоритостъ, каквато има една просекния, която цѣлъ день стои на студа, вижда елмизи и чува да хрущи наоколо раскошество, но никому нищо не похваща.

Въ споменатия день обаче на мене бѣше мѣчно. Въ гостилницата праздно и тихо. Самъ бѣхъ на масата, умисленъ и далечната маса, около която келнеритѣ заедно вечеряхъ и се забавлявахъ, никакъ не ме смущаваше; глъчката, която се тамъ дигаше, сѣкашъ бѣше фолія на моето особено расположение. Изглеждахъ като да съмъ оставенъ отъ цѣлий свѣтъ, като да нѣмахъ нито единъ приятель, който въ семейното си щастие да не намѣри по-добри приятели отъ мене, като да нѣмаше нито едно сърдце на този широкъ свѣтъ, което да се отнася съ довѣрне къмъ мене, да се прислони къмъ мене и да се радва съ мене. Приличахъ на ледъ, отъ който всѣки, като попила, отъ студъ потрепера, отъ обидното хладнокрвие на който всѣки се бои. Моитѣ познати—приятели не можъ, не смѣя и не искамъ да кажъ—навѣрно сж сега по своему щастливи, навѣрно се забавляватъ съ своитѣ и едвали нѣкому дохожда на умъ за мене. При своята упоритостъ, разбира се, азъ не усѣщахъ извънредни болки на сърдцето, но — все ми бѣше мѣчно.

Загледахъ се въ освѣтлението, но когато въздушния газъ почна да ми мѣти очитѣ, азъ ги отведохъ отъ него и сега едвамъ съгледахъ, че не съмъ самъ въ гостилницата, че на срѣщната маса седѣше още нѣкой, когото съвсѣмъ съмъ забравилъ. Седѣна съ глава положена на масата и така го заварихъ, когато дойдохъ. На въпроса къмъ келнера, кой е този човѣкъ, получихъ отговоръ, който не ме насърчи да питамъ още: „единъ пияница.“ Заблѣжихъ сега дрѣхитѣ му, че бѣхъ сиромашки.

Изведнѣжъ, като да го боднѣ нѣкой, човѣкътъ си дигна главата и си обърнѣ лицето къмъ свѣтлината. Съ дѣсната си ръка на

бързо си истри очите — по лицето му имаше съези. „Това не е пиянъ, и ако е такъв днесъ, б'овна защо е пиянъ“ помислихъ азъ и потърсихъ по лицето му слѣди, да-ли не съмъ го виждалъ по прѣди. Лицето му бѣше много красиво, но по него се забѣлѣвахъ видими знаци отъ тегло. Дълбоки бръчки покривахъ челото и странитѣ му за докавателство, че този човѣкъ, макаръ и сега на около 40 години, е прѣминалъ прѣзъ трѣливи пѣтеки. Въ този моментъ съгледахъ, че неговото око, до сега намокрено отъ слези, очудено на мене поглежда. Забѣлѣжихъ, че мойтѣ наблюдателни погледи му сж неприятни, даже обидни.

„Вашъ слуга г-не“ почнахъ.

„Защо“ ?

„А че защо не“ ?

Не отговори.

„Прѣкарвате бѣдния вечеръ като мене. Струва ми се, че дѣдо Коледа еднакво ще ни награди! Види се, нѣмате повнатъ приятелски кръгъ, гдѣто да...“

„Азъ никого не моля за това.“

„Имашъ право,“ — помислихъ си, но вече нищо не продумахъ и си засвирихъ съ устата единъ маршъ, като се акомпанирахъ съ чашата, която почуквахъ съ ножа си.

Минахъ нѣколко минути.

„Хе, хе, хе!“ зачу се отъ срѣща. Учуденъ и обиденъ поглеждамъ пакъ тамъ.

„Струва ми се че ви обидихъ. Е да, младата кръвъ не може и не трѣбва да търпи глупости.“

— „Дозволете, г-не“

— „Какъ не, позволявамъ! Кажете ми каквото щете! Знаемъ какво е на младъ единъ човѣкъ, когато седи на бѣдни вечеръ въ чужда гостилница, гдѣто е като въ гробъ, гдѣто двама или трима сж седнали въ къшетата, гдѣто всѣки шлъчи, като да е утрѣшний день—день на самоубийства. Да, тукъ е нѣкакъси тѣсно около сърдцето и на старитѣ глупци, а камо ли на младитѣ.

Станж, взе си чашата, която бѣше почти праздна, и седна до мене.

„Да — истина е — не може да се откаже, продължи той, че бѣдний вечеръ съдържа въ себе си много поезия. Искашъ не искашъ, даже и да се противишъ, въ него день те обхваща, като никога другъ пѣтъ въ годината. тържественно едно чувство и нареклъ бихъ го въ кратецъ чувство ясно като слънце. Снованието на хората на горѣ на долу, приготовленията, които ставатъ на всѣкъдѣ, свѣтлжитѣ погледи на любопитнитѣ дѣтца, които скачатъ отъ радостъ, всичко това кара и тогова, който сами никога не е участвувалъ на подобно тържество, да има съвсѣмъ други мисли. У богати и у надничари радостта е обща въ дѣтскитѣ сърдца, но и на възрастния човѣкъ него день е като да хвърчатъ на около му, както прашецътъ на слънчовата луча, малки ангелчета съ ония восъчени личенца, съ памучнитѣ ония косици и съ отлѣнения и трѣперущъ варакъ. Струва

му се като да разнася въ въздуха могъществението и тържественното „Слава въ вышнихъ,“ както звукове на Еоловата арфа, въ могъственната хармония на най-високитѣ тонове съ най-нискитѣ също както въ небесния хоралъ на Бетховеновия съзъ!“

Очудено го гледахъ въ лицето; очитѣ му бѣха полу затворени, но на странитѣ му се забѣлѣжи пламенна червенина.

„Послѣ, разбира се, — когато човѣкъ вечерь, уединенъ отъ всички, седне въ гостилницата и радоститѣ на бѣдния вечерь оцѣнява споредъ ястията — послѣ, разбира се — нѣма ли да ходите още, г-не? Можете да ме придружите малко. Не се бойте, че нѣма да ви оставя да говорите!“

Тръгнахми. Вънъ лапавица. Деньтъ на бѣдния вечерь губи много, ако денъ не е ясно, а вечерь не вали снѣгъ. Вървѣхми нѣщо около минута и млчахми, азъ вървѣхъ тамъ, гдѣто ме водѣше непознатия ми другарь.

„Лицето ви сѣкашъ ми е познато, г-не! почижъ азъ.“

„Познато? Възможно! Хора съ еднаква участь иматъ обикновено въ лицата си много прилики. Но вашии въпросъ бѣ другъ, виѣ искате въ сѣщностъ да знаете кой съзъ!“

„Възможно!“

„Защо да ви го не кажъ! — Сиромашъта не е порокъ. Така казватъ, но ние виждаме, че и у тия, които сж били отгледани отъ майкитѣ си на влажната слама, намѣсто въ люлката, които считатъ сиромашията за необходимостъ, прѣдназначена за тѣхъ, че и у тѣхъ явяватъ се такива моменти, закриватъ своята бѣдностъ съ парцали или съ друга нѣкоя морална подплата. Отъ гдѣ би се асж взелo подлизурството!“ Спрѣ и азъ не му се обадохъ.

„Глупости!“ почижъ пакъ съ високъ гласъ и приказваше бѣро.

„Ще ви каза въ кратцѣ! Какво съзъ? Просекъ съзъ! А що съзъ билъ? Поломилионеръ, но незначителенъ богаташъ. Имали ли сте нѣкой пѣтъ стотини хиляди?“

„За жалость, не!“

„А азъ, за жалость, имахъ. Немарение го кажете, глупость го кажете, кажете го както обичате, но азъ се лишихъ отъ имота. Бѣхъ голѣмъ търговецъ.“

„И не ви липсвахъ, навѣрно, както на много други въ нещастieto, приятели и роднини!“

„Роднитѣ ми не умрѣха съ моето злато, но приятелитѣ! Най сетѣ и азъ никого не съзъ просияхъ! Единъ пѣтъ още имахъ малко надѣжда, че ще забогатѣжъ пакъ, но това все тѣй бива, оадравяющия довѣрява въ себе си повече, отъ колкото му стигатъ силитѣ и, като го повърне болестъта, съвсѣмъ го вече не бива. И азъ станжъ и останжъ вече просияхъ, по-гордъ отъ испадналъ венециански благородникъ. Съжелявамъ, че не усиромашехъ съвършено и духомъ! Догдѣто имахъ паръ горделива глупость колкото искате, когато се свършихъ, залови ме глупавата гордость и почижъ съвършено да размишлявамъ. Ахъ това, размишление! Веднжъ четохъ, че е глупаво, много глупаво, когато сж богати само богатитѣ, защо да не

бждял и бѣдняк богатъ! Размишлявахъ за това, че е или безсмислица, или пъкъ азъ нѣмамъ вече здравъ умъ! Не сте ли размишлявали нѣкога за това?"

Исправи се прѣдъ мене. Минжли бѣхми нѣколко тѣсни улчички и се намирахми тѣкмо прѣдъ вратата на едно старо здание. Отъ далечъ тухтѣхъ и се приближавахъ равномерноитѣ и натъртени крачки на нощната стража.

„Живѣж тукъ. Като дойдохте до тукъ, можете да ми видите и жилището,“ и отключи вратата.

„Защо не!“ Много полюбопитствувахъ за участието на този челоуѣкъ.

Поведе ме за ржка. Минжхми стълби, коридори, пакъ стълби.

„Нѣмамъ нужда отъ ключъ“ — вратата скръцнахъ.

„Чакайте да запала!“ Запали свѣщъта, забодна на една буталка. „Нѣма нужда да ми разглеждате жилището, защото и нищо нѣма да видите!“ и тури свѣщъта на земята. Ний се намирахми въ единъ таванъ. Отворѣтъ му залушенъ, въ едно кѣше слама, за небели нито дума. Намѣрихъ се на тѣсно.

„Ако исками да седнемъ, трѣбва да седнемъ на сламата.“
Седнахми.}

„Страшна глупостъ направихъ, не можехъ да побѣдѣж чувствата си, кой би помислилъ, че толкова ще дрѣнкамъ. Като захванхъ единъ пѣтъ, тогава още нѣщо.“ Подпрѣ главата си на рждѣтъ. „Когато осиромашѣхъ, влюбихъ се. Бѣденъ и да любишъ, да любишъ богата! Покойний Коцебце, когото, може би, Сандъ за туй уби, защото пишеше лоши трагедии, е написалъ нѣгдѣ си, че влюбении бѣднякъ е праздниченъ гостенинъ безъ празднично облѣкло, когото не пушатъ да се доближи до вратата!“ Почна да хълца и да плаче като дѣте. Заловихъ го за ржката и той наведе главата си, съ сълзи на очи, върху гърдитѣ ми.

„Утрѣ тържествуватъ рождениия день на моята отдавна оженена любовъ, ще се веселятъ, а азъ ще мржъ отъ гладъ“.

Много ми станж жчно.

„Могж ли за сега да ви дамъ нѣкоя помощъ?“ потърсихъ кесията си.

„Не, не, по никои начинъ“ — и ми спрѣ ржката.

„Азъ не печелѣж съ разказа за моята мизерия! Моляж, идете си, идете си вече — дойдете пакъ, ако обичате ще се видимъ нѣкъдѣ, но сега си идете!“ Почти съ насила ме дигнаж, угаси свѣщъта, улови ме за ржката и ме повлѣче тѣй на бързо по стълбата, щото се побояхъ да не паднаж. Отвори вратата на зданието.

„Сбогомъ“ и слѣдъ мене заключи. Разгледахъ добрѣ зданието и си тръгнахъ обратно за у дома. Лапавицата бѣше прѣстанжала. Богато шѣхъ да завижъ въ друга улица, чухъ отъ далечъ, че се отваря врата. Обърнахъ се и задъ мене, отдалечъ, въ мрачната, се показа човѣшка фигура. Безъ съмнѣние нещастний този човѣкъ гледа да забрави нещастieto си въ зимната тѣзи нощъ.

Когато дойдох у дома, нѣмаше ми кесията и часовника. Не можех вече да заспѣ — правихъ психологически наблюдения. По-послѣ разслѣдвахъ, но напраздно. Въ онова здание не е живѣлъ никой, който да прилича на моя непознатъ приятель; отъ оная таванъ отдавна никой не се е ползувалъ; намѣри се тамъ само разхвърлена слама и парче свѣщъ върху една ступена бутилка.

Д-ръ Д-човъ.

Гладенъ съмъ.

Разказъ отъ Енрико Кастелнуово.

Прѣзъ единъ прѣкрасенъ пролѣтенъ день, тъкмо по пладиѣ, въ главното пристанище Giardini Publici се спрѣ покрита гондола, съ спустихти пердета на прозорцитѣ. Отъ гондолата излѣзохъ една много млада, елегантна госпожа, едно момиче, което изглеждаше като слугиня и като бавачка и едно осмогодишно момченце — свѣтлорусо, блѣдно, болнаво. Макаръ врѣмето да бѣше твърдѣ топло, момченцето бѣше облѣчено съ зимни дрѣхи: върху кадифена синя дрѣха носѣше сиво сукнено палто, а на шията си — шаренъ коприненъ шалъ. Върху вълнени чорапи съ бѣлъ и синкавъ цвѣтъ имаше обути лачени ботушки.

Като се държеше за ржката на госпожата, момченцето полека се искачи по стѣпалцата на пристанището, а пѣкъ слугинята пое отъ ржцѣтъ на одного отъ двамата гондолери, що бѣше облѣченъ въ ливрея, сахтиянена чанта и малка кошница.

— Е, Джулиетто — кава госпожата, като се наведе къмъ момченцето и го цѣлунж — не искашъ ли сега да отидемъ въ Giardini?

Момченцето издигнж къмъ нея голѣмитѣ си меланхолични очи и съ отпадналъ изгледъ ѝ отговори:

— Е чи, да отидемъ, мамичко . . .

— Ами я погледни, погледни тукъ — продължи майката, като се обърнж изново къмъ лагуната — колко рибарски лодки има . . .

И тя, като улови момченцето подъ мишци, издигнж го и го сложи върху желѣзната ограда край брѣга.

— Графинйо, позволете ми да ви помогнж! притърча при госпожата нейната слугиня.

— Не, не, не трѣбва. Тѣй ми е сгодно. Ти и безъ това си занета съ кошницата и чантата, а пѣкъ Джулиетто е досущъ лекъ.

И тя въздѣхнж.

— Всичкитѣ тия лодки — продължи госпожата разговора си съ момченцето — ще влѣзатъ навжтрѣ въ морето и ще ловжтъ риба... Какво ще кажешъ, да спремъ ли една отъ тѣхъ и да помолимъ хората да ни взематъ съ себе си въ морето?

Джулиетто погледнж майка си очудено и свѣкашъ малко уплашенъ.

— Ала тѣ бързатъ — кава тя. — Гледай, колко скоро се отдалечаватъ отъ брѣга . . . на, на . . . оубзи. Тѣ изглеждатъ досущъ малки . . . като черни точки ни се виждатъ отъ далече. Дори да ги повиками, тѣ нѣма да ни чужтъ.

Момченцето разбра, че майка му се шегува, и се усмихна съувъхнзла, прѣсилена усмивка; послѣ изказа желание да се изкачи върху единъ отъ близкитѣ хълмове.

— Не искашъ ли да потичашъ? — попита го графинята.

Ала Джулиетто махна отрицателно съ глава и по-здроаво се облегна на майчината си ръка.

Слънцето блѣствѣше услѣптелно съ своитѣ ласкающа лъчи, а отъ брѣга на лагуната идѣше прохлада; приятна мириса прѣскажъ надалече кестенитѣ, а околнитѣ дървета и поляни бѣжъ чудесни въ пролѣтния си налитъ. Подновената природа сѣкашъ искаше да вдѣхне на хората живостъ, веселие, да напълни сърдцата имъ съ радостъ и да прѣлѣе жититѣ имъ съ животъ.

А пъкъ графиня Лаура вмѣсто това усѣщаше, че въ сърдцето ѝ нахлува цѣла вълна отъ неравбрана, тягостна, непоносима желанхоя. Очитѣ ѝ не се радватъ на слънчевитѣ лъчи, не се спиратъ съ обичъ по блѣстящата съ ясни звѣздички повърхнина на лагуната, не обръщатъ внимание на зеленитѣ полени и цѣфяли дървета. Тя цѣла е съсърдоточена върху тоя хилавъ и полуувѣхнзлъ цвѣтець, който стои край нея, и на когото страдалния нагледъ още по-поразително изпълва срѣдъ общия фонъ на ликующата природа.

Горкия Джулиетто! Отъ какъ се е явилъ на свѣтъ животътъ му висн на косъмъ. Майка му не може, както всичкитѣ щастливи жени, съ гордостъ да покаже своето единичко дѣтенце. Наистина, чертитѣ му сж чудно нязци, ала въ жититѣ му тече кръвъ отъ истощена, малускана раса, и тя го прави такъвъ безжизненъ, увѣхнзлъ, старецъ, макаръ да е още дѣте.

Крѣико, нѣжно дѣте, графиня Лаура—не достигнала още шестнайсетъ години—по силата на семейни свѣтки и мадри съображения трѣбваше да се омжи за старецъ, послѣденъ благороденъ филивъ отъ знатенъ родъ, и Джулиетто бѣше плодъ отъ тоя бракъ безъ любовь, безъ всѣко чувство — бракъ, който направи и нея безъ врѣме да повѣхне.

Колко тжжовни мисли прѣкара прѣвъ всичко врѣме, отъ какъ се омжи, горката Лаура! Тя си припомнюваше своитѣ момински блѣнове и мечти, тѣй грубо, тѣй безчовѣчно расѣяни отъ ужасната дѣйствителностъ; припомваше риданията, съ които изслушваше твърдото, неумолимо рѣшение, което я хвърли въ приграждитѣ на досущъ чуждъ за нея човѣкъ—и онѣзи искушения и испитни, които толкова пжти срѣщаше по своя съпружески пътъ и които тя благородно отбѣсна. Защо? Поради какви съображения? Поради студеното чувство на дълга ли, или поради това, щото да има право да се счита честна жена, макаръ да виждаше добръ, че тя, които не мислятъ за това прѣимущество, живѣятъ много по-щастливо отъ нея и нищо не плащатъ за своето щастие?—Не, тя не искаше да се прѣструва и да се показва по-добродѣтелна, отъ колкото бѣше въ сжщностъ. Тя не отстжи на искушенията и на съблазнитѣ за това, защото не смѣше да отнеме макаръ една капчица отъ своята любовь къмъ това малко създаиине, което толкова много имаше нужда отъ нея. Колко мж-

чения, тревоги и възбуждения и струваше малкия Джулиетто! Колко пъти го виждаше тя при края на гроба, колко безсънни нощи бѣше прѣкарала край неговата люлчица, като се надѣваше тогава, когато всички губѣхъ всѣка надѣжда, и столюваше съ своето дишанне досущъ истинното тѣло! Безъ майка си Джулиетто би умрѣлъ още въ пелени; благодарение на нейнитѣ грижи само той доживѣ до осемъ години! Ала тя нѣмаше сила да закрѣпи здравето му, да влѣе нова кръвъ въ неговитѣ вени.

Когато станѣше дума за него, докторитѣ клатѣхъ глава и казаха: „тая безумно любяща майка му бърка да умрѣ.“

И тая майка—търпелива, неуморна—залавяше, испытваше всевъзможни срѣдства. Когато науката изкарчи своитѣ изобрѣтения, тя слушаше нови съвѣти:

— Оставете всичко на природата.... Може би да му помогнатъ движението, гимнастиката, свободний въздухъ, промѣненнето на климата, свѣтлина....

Послѣ, когато и това не помагаше, тя изново се обръщаше къмъ лѣкарства, като залавяше ту едно, ту друго и съ надѣжда пригрѣщаше нови срѣдства.

Когато настѣжѣше подобрѣние, бѣдното слабокръвно момченце заприличваше на човѣкъ, който започва да заздравя слѣдъ дълго болѣдуване, ала все пакъ това не приличаше на заздравяние въ дѣтска възраст, когато съ изгубването на болестята се явяватъ бърво и съ цѣла сила всичкитѣ отправления на организма. Неговото заздравяние бѣше само врѣменно облекчение, безъ промѣна на всичкитѣ отправления, безъ отражение въ настроението въ външния изгледъ и дѣйствиата.

— До гдѣто не се яви апетитъ у него — казваха докторитѣ — до тогава надѣждата е малка.

Ала апетитъ у Джулиетто не се явяваше. Майка му не бѣше го виждала до тогава да вѣде нѣщо съ такава жадностъ, която се счита за неприлична, ала която на драго сърдце се прощава на дѣцата.

Този день, както всѣкога, на Giardini имаше малко хора. Всички знаехъ, че Giardini сѣ прѣкрасни, ала венецианцитѣ сѣ много лѣниви и винаги си „отпочиватъ“... може би отъ трудоветѣ на тѣхний прадѣдъ Марко Поло.

Като се искачи по хълма и стигна до върха, графиня Лаура седна на мраморна пейка и взе Джулиетто на колѣнитѣ. А пъкъ Мария, бавачката, раствори чантата и навади отъ нея играчки: два-три шарени гутаперчеви топа, локомотивъ, който можеше да се движи петъ минути и мечка, покрита съ вълна, съ очи, налѣни съ кръвъ, пурпурови устни и бѣли, остри зѣби; когато го нагласѣхъ, това страшно животно се исправѣше на заднитѣ си крака, страшно въртѣше очи и отваряше уста, като издаваше нѣкакъвъ звукъ, що озвучаваше ревъ.

— Искашъ ли да поиграешъ на топъ съ Мария? — попита графиня Лаура момченцето.

Джулиетто махна отрицателно.

— Е, ами съ мама си? — прибави графинята.

И за да му даде прищърц, тя улови топа съ елегантната си, пажинята въ ржавица ржа и го подхвърли на възбогъ. Когато падаше, тя не можѣ да го улови и той се удари о земята, като подскочи три-четири пати.

— Дръжъ го, дръжъ го! — извика графинята.

Момченцето се усмихна, ала не мръдна отъ мѣстото си и съ гримаса на болнаво-своеволно дѣте, искава желание да погледа, какъ ще върви желѣзницата.

Мария го нави и локомотива възло се впусна напредъ, сѣкашъ желаше да прѣмине междата на познатий му миръ, ала като срѣшна подъ колелетата си—виѣсто свѣтливъ, плъзгавъ, дустросанъ подъ—посипана съ дребни камъчета повърхнина, наведнѣжъ се залюлъ и скоро се обърна нагорѣ съ колелата.

Сега дойде редъ до мечката, която сложихъ върху пейката и зрѣлището почна. Джулиетто отъ началото изглеждаше записанъ съ играчката, но щомъ звѣрътъ развина уста, дѣтскитѣ нерви не утърпѣхъ, — Джулиетто нѣкакъ си цѣлъ се сви, зажуи и си скри лицето между колѣнитѣ на майка си.

— Скрый пакъ всичко въ чантата — каза графинята на Мария съ покоренъ видъ.

Три или четири улични момчета, които бѣхъ се притекли да познаятъ тия чудотворни играчки, като видѣхъ уплашения Джулиетто, не се стѣрпѣхъ да му се не присмѣятъ:

— У-у, какъвъ страхопѣзлю!

И се затрихъ напредъ, като минавахъ смѣло по тѣснитѣ пѣтечки, прѣскачахъ отъ камъкъ на камъкъ, криехъ се задъ дърветата, свѣяхъ се и викахъ. колкото имахъ гласъ.

Графиня Лаура ги гледаше печално и погляди съ ржа свѣтлоруситѣ кадрици на своя синъ.

— Хайде, Джулиетто, стани, погледни. Проклетниятъ звѣръ пакъ се скри въ торбата си.

Джулиетто тихо издигна глава и страховито се огледа наоколо. Очитъ му още бѣхъ червени отъ сълзи.

— Ахъ, какво дѣтенце си ти още! — извика съ любовенъ укоръ майка му, като отри двѣтѣ сълзици, що се струяхъ по бузитѣ му. И съ чудно тѣрпѣние въ гласа си прибави:

— Сега ще намѣримъ нѣщо друго, да не е вече страшно.

Тя взе отъ ржцѣтѣ на слугинята кошницата и извади отъ нея двѣ прѣсни колачета и нѣколко хубави круши, отъ които всѣкому бѣ потекли лигитѣ. Графинята очисти една и я подаде на Джулиетто, който сѣкашъ съ удоволствие я занесе до устата си, подържа я малко между зѣбитѣ си, като смучеше чорбата ѣ, послѣ я захвърли, безъ да изѣде и половината ѣ.

— Колаче ли ти се яде?

— Не, мамо, не ми се иска.

— Какво е това чудо! — извика графиня Лаура съ сълзи въ гласа си. — Не можешъ го накара никакъ да хапне какво да е.

— Той е досущъ спокоенъ аслж, затуи и нѣма апетитъ — разясни Мария.

Въ това врѣме се приближаваше къмъ тѣхъ едно шестъ годшно момче, не по-голѣмо, босокрако, орѣфано, кално, окжсано, съ дълбоко хлътнали очи, но блѣстящи и живи, по-скоро испусталѣло отъ гладъ, отъ колкото слабо по организация, широкоплѣщесто, съ яки гърди — една отъ онѣзи натури, за които лишенията нѣматъ убийствено значение и не могатъ да имъ отвематъ вродената сила и здравина.

Графиня Лаура, съ тжжно отпустнжта на гърди глава, го попита :

— Какво искашъ ?

— Гладенъ съмъ — отговори момчето.

— Добра синѣоро — подае жената, що стоеше тамъ на страна — бждете милостива, съжалете дѣтето ; освѣнъ него имамъ още три дѣца дома си, и трѣбва да нахранж всичкитѣ.

— Гладенъ съмъ — повтори момчето.

Графинята, трогнжта отъ думитѣ на жената, подаде нѣколко солди на горката сиромажкия, а на момчето едно отъ колачетата, които безполевно носѣше съ себе си за Джулѣетто.

— Господь-Богъ ще ви върне стократно за тѣзи добрина — извика бѣдната жена, а пѣкъ момчето наведнѣжъ глътна колачето.

— Мамо, ващо да не му дадемъ и другото колаче ? — попита Джулѣетто съ своя повѣхналъ, глухъ гласъ.

Нѣщо сѣкашъ стиснахъ графиня Лаура за гърлото. Тя не про-душа думица, само махнж съ глава за съгласие.

Ржцѣтѣ на двѣтѣ дѣца — едната бѣла, като алабастръ, и крѣхка, като кремъ, другата мургава, силна, грапава — се срѣщнаж за единъ мигъ — едната за да подаде, а другата за да поеме подаденото. Послѣ Джулѣетто, като че уплашенъ отъ нѣщо, върнж се бърво при майка си, която го обсипа съ цѣлувки.

— Има такива злочести по свѣта — и колко сж тѣ ! забѣлѣжи слугинята, когато бѣднитѣ си отминаж.

— Да, Марѣо — отговори графинята, като издигнахъ къмъ нея пълнитѣ си съ сълзи очи — ала много по-нешастни сж отъ тѣхъ тѣзи, които виѣ считате за щастливи.

Въ тая минута тя би дала графската си корона, палата си на Canal Grande, своитѣ скжпоцѣнности : копринени дрѣхи, златни и елмазени нѣща — всичко би дала, само да види и да чуе, какъ синъ ѣ протяга къмъ нея своята ржчица и казва, както малкото бѣдно момче :

— Азъ съмъ гладенъ...

Ив. Ст. Андрейчинъ.

Изъ книжнината и живота.

I. ВЪ НАШЕНСКО.

† *Алеко Константиновъ*: — неговата смърт. — Сътрудничеството на Алеко въ „Бъл. Сбирка;“ едно негово писмо. — Друга смърт: *Великимъ* и *Боенецъ* за него. — Едно социалистическо списание за сътрудниците въ буржвазните издания. — Кои са нашите сътрудници какъвъ интересъ иматъ тѣ отъ насъ? — Каква е „Бълг. Сбирка,“ и какво е нашето политическо-обществено направление. — Задачата на III конгресъ на „Учит. Съюзъ.“

Бѣдната отъ свѣтли чѣрти, напротивъ богата съ тъмни и тѣжни страници, хроника на общественния ни животъ, се обогати прѣвъ истеклия мѣсець съ ново градиво все отъ такъвъ печаленъ и плачевенъ характеръ...

Загинъ отъ ржката на злодѣи личния ни младъ писателъ Алеко Константиновъ! България даде една нова, скъпа, грамадна жертва на кръвнишкитѣ, партизански страсти. Алеко биде убитъ на 11-й май вечерята по пътя отъ Пещера за Т.-Пазарджикъ при селото Радилово. Убийцитѣ, вече хванати, ще излѣжатъ, навѣрно, хора, които сж желали смъртта на полюбения другаръ на Алеко — Такева, който, нека го кажемъ веднага, води въ Т.-Пазарджикския окръгъ ожесточена партизанска борба и, спредъ гласното му признание, ималъ не малко заклетни и смъртни врагове тждѣва...

Правосъдието ще искара на явѣ подробноститѣ на това ужасно злодѣяние. То, неумолимо и неотвратимо, каквото трѣбва да бжде, ще накаже злодѣитѣ. Но, за нещастие, както винаги, то едва ли ще поправи, едва ли ще исцѣри злото, което лежи дълбоко, дълбоко въ нашия животъ...

Алеко Константиновъ бѣше роденъ въ Свищовъ на 1-й януарий 1863 г.; той се бѣ училъ въ родното си мѣсто, свърши юридическия факултетъ на Новоросийскій Университетъ, сждикува кратко врѣме, а послѣ се посвѣти на свободна адвокатска професия...

* * *

Въ тѣзи си книжка ний обнародвахи особна статия за Алеко, писана отъ младия ни сътрудникъ г. Илия Саввовъ. Въ тѣзи статия се разгледва по-обстоятелствено живота, дѣятелността и заслугитѣ на Алеко. Да се поврѣщамъ върху сжщитѣ нѣща тукъ, ще каже да се повтаряхи.

Ето защо ний ще кажемъ само нѣколко думи за Алеко, главно като за сътрудникъ на „Българска Сбирка.“

Когато основахи това списание азъ съ другаря си Маджарова испроводихи по една покана за сътрудничество до по-личнитѣ български писатели. Ний ги моляхи да ни испроводятъ по нѣщо за

тъзи „Българска Сбирка,“ която искахми да направимъ истинска такава, въ която желаяхми да видимъ произведения отъ всички книжовни сили въ отечеството ни и така да я поднесемъ като една полезна книга съ отборъ четмо на българското общество.

Единъ отъ първитѣ поканени бѣше и покойниъ Алеко. На писмото ни отъ 4-й ноември 1893 г., той прибѣра да отговори на 6-й ноември. Той съжаляваше, че не е билъ прѣдупрѣденъ по-рано, въ какъвто случай „по всѣка вѣроятность — пишеше той, моитѣ петни бѣлѣжки *До Чикаго и назадъ* щѣхъ да се появятъ въ новото ви списание „Българска Сбирка.“ Той сключваше съ общанието, че ще се постараете да ни достави нѣщо.

На 4-й декември с. г. ний получихми второ писмо. То е доста характерно за незабравимия писателъ и ний му давахми мѣсто издѣло. Отъ него писмо читателтъ, а особно критиктъ и историктъ на Алековата книжовна дѣятелность ще почерпнѣтъ материалъ за оцѣнка на неговата работа и прѣводната му въ особенность. Това писмо е датирано: София, 4-й декември 1893 г. и гласи буквално:

„Многоуважаеми господа Бобчевъ и Маджаровъ,“

Веднага слѣдъ любовната Ви покана, азъ се заловихъ за единъ трудець който бѣрахъ да довърша къмъ 1-й декември, за да може да се помѣсти въ първата книжка на „Българска Сбирка,“ но като че нарочно случайна една болестъ ме хвърли прѣди една седмица на лѣгло и не може да се прѣвѣди кога ще станѣ. Азъ искахъ да Ви прѣведа Пушкиновата поема „Цыгани,“ която отдавна ме е съблазнявала; но всѣкой път когато съмъ приставявалъ къмъ прѣвода ѝ, срѣщалъ съмъ затруднение още въ първитѣ редове на поемата, захвърлялъ съмъ я на страна до новъ припадѣкъ за стихоплетство. Последния пътъ изсмѣгахъ отъ цигарата си щастливата мисль — да измѣни развѣрътъ на поемата. Починахъ съ другъ развѣръ и, наистина, работата трѣгна добръ и въ нѣколко дни прѣведохъ всичкото. Прѣведохъ „Чергаритѣ,“ но прѣводътъ не е още готовъ за печатъ; необходими сѣ нѣкои поправки, които едва ли могатъ да се извършатъ при положението, въ което се намирамъ, та и да би могълъ въ 3-4 дена да приготвѣмъ прѣвода си за печатъ, то ще бѣде вече късно, понеже, споредъ обявлението Ви, първата книжка отъ Сбирката ще излѣзе около 15 декември.

Това Ви пишѣ въ лѣгло, ще извините недостатѣцитѣ му.

Съ най-голѣмо почитание *Алеко Константиновъ.*

Както се знае Пушкиновата поема „Чергари“ (Цигани) се появи въ мартовската книжка на „Бълг. Сбирка.“ Бѣлѣжитѣ на редакцията за да промѣни нѣкои и други думи Константиновъ осрѣщашъ съ голѣмо внимание и, съ аргументацията на единъ убѣденъ въ правотата на дѣлото си защитникъ, той настоя, че трѣбва да си остане писаното отъ него както е, освѣнъ думата „тълпата одрана,“ която се съгласи да замѣнимъ съ „тълна исподрана“ — а за негово отчаянѣе напечата се по погрѣшка „тълпа исподрана.“

Освѣнъ „Чергари“ Алеко напечата въ „Бълг. Сбирка“ нѣкои стихотворения и разкази.

* * *

Не ще и дума, че капиталнитѣ произведения на Алеко оставатъ оригиналитѣ му петни бѣлѣжки: „До Чикаго и назадъ“ и

юмористическия очеркъ „Бай Ганю.“ Слѣдъ тѣхъ писателятъ не ни даде нѣщо особно... Той слѣае за нѣколко врѣме въ политическата арена, гдѣто исхаби доста хубави сили — че кой ли личенъ български писателъ не е далъ същата жертва на партизанския олтарь! — Не единъ пѣтъ азъ говорихъ съ Алеко на тѣзи тема, че той ще направи много добръ, ако зарѣжи непроеизводителната партизанска работа и свързанитѣ съ нея нѣкои инакъ хубави фелетони. Той признаваше, че наистина отъ когата се „настървилъ“ на партизанска борба и помислилъ да стане „депутатъ“ не може да седне и спокойно да приготви нѣщо по-хубаво, по-свѣстно; но съ свойственния му „оптимизъмъ“ той махваше съ ржка..

Махваше той съ ржка и все вѣрваше, че ще му се даде възможность, врѣме и спокойствие да седне и да напиши нѣщо капитално, нѣкой солиденъ приносъ за българската книжнина. И наистина отъ послѣдната година и началото на тѣзи Алеко бѣше се заловилъ съ пригответието на едно важно произведение, за рамкитѣ и разкритиѣ на което бѣ не еднократно загатвалъ на близкитѣ си... Съ тѣзи цѣль той се готваше да обиколи България.

И отечеството изгубва този своя личенъ синъ, писателъ и много обѣщаващъ дѣецъ!

* * *

Па сѣкаш ѝ е сждено на България само да губи таквиъ лични, полезни и грамадни сили. Сѣкаш ѝ е сждено само да губи, безъ да ги замѣства уви! съ други нѣкои нови, съ други млади, новопопявляющи се дѣйци...

Попрѣгледайте, прѣбродете въ послѣднѣното петилетие какво губи нашето отечество... И подирете що се е появило по-лично за тоя периодъ!

Загинѣхъ Богоровъ, Икономовъ, Михайловски, Славейковъ, Дѣдо Добровски, Шишковъ — отъ по-старитѣ; Светославъ Миларовъ, Китанчовъ, Матовъ и сега Алеко Константиновъ отъ младитѣ... Загинѣхъ тѣ, а на мѣстото нитъ.... за сега не се вижда никой.

Ето тѣзи дни се учимъ, че и Великсинъ умрѣлъ въ Парижъ. Поминѣлъ се тоя оригиналенъ човѣкъ и български поетъ въ Парижъ още миналата година прѣвъ мѣсець ноемврий, а ний едва сега узнаваме за това отъ *Боянецъ* въ в. *Миръ* (бр. 393) и отъ нѣкои български вѣстници, които съобщихъ за него само слѣднитѣ редове:

„Учимъ се, че въ Парижъ се е поминѣлъ г. Великсинъ. Той е завѣщалъ 60.000 лева на България съ това условие: тѣ ще бждатъ вложени въ банката подъ лихва и ще стоѣтъ тамъ до гдѣто порастнатъ и станатъ *три* милиона лева! Съ тая сума да се съградѣтъ три болници: една въ София, друга въ Тулча, третя въ Браила“ (родния му градъ).

„Боянецъ“ посветява въ казанния брой на *Миръ* една живописна бѣсъда за Великсина. Той до прѣди година живѣлъ въ София цѣли десетъ години.

„На Славянска улица, между новостроящото се военно министерство и дома на Д-ръ Помянова, има вехта, бѣдна, дѣсчена къщица съ малко чудата направа, вапцана зелена съ тъмно джамлъче къмъ улицата. Една жалкостъ, една скърбъ вѣе отъ това унижено жилище, сѣкашъ сконфузено, че се намира на такова видно мѣсто въ столицата.

„До прѣди нѣколко мѣсеца често налязаше отъ тая къщица единъ застарѣлъ човѣкъ, дебелъ и късъ, съ голѣма бѣла брада, която се спускаше отъ едно червеникаво, исприщено и грававо лице, безъ никакво особено изражение, но крайно отласкателно, по своята физическа безобразностъ.

„Тоя човѣкъ бѣше Д. Великсинъ, поетътъ.

„Малцина въ столицата познаватъ тоя злополученъ на видъ старецъ, неговото име никждѣ се не слушаше, неговото съществуване никой не подвираше и не се интересувахе съ него. Забравенъ отъ всички — и той бѣ забравилъ всички. Той набѣгваше всѣко запознанство и се затваряше въ една мизантропска самота, която всѣки день ставаше по-голѣма около него. Той бѣше нещастенъ човѣкъ.

„Казахъ: никой го не познаваше; не, тоя отшелникъ, тоя саможивецъ бѣше оставилъ на свѣта нѣколко стихотворения и всѣки, който люби поезията, ще си спомни съ услада тия хармонически звукове на една занѣмѣла муза . . .

Ти, жена невинна,
Ангелска жена.
Ти красна вербина,
Ти цвѣте въ градина,
Пълна съ мириса!

При какъвъ трѣнъ гнусецъ
Гинешъ сега ти,
При простакъ безвкусенъ,
При тирситъ намусенъ,
Ангелътъ седи!

„Ний притежаваме поети, които сж напечатали и печататъ цѣли томове съ стихове ритмовани и неритмовани — и ни единъ стихъ не се е запечатилъ въ паметта на нѣкого — защото не сж се адресирали на човѣшкото сърдце, не сж будили добритѣ струни на човѣшката душа. Велексинъ е написалъ само нѣколко — и ний ги знаемъ. Само за това той има право на нашето внимание и на нашето съжаление. Защото колко сж у насъ оние поети, които сж успѣли да заронятъ въ душевния ни миръ нѣколко свѣтли чувства, да оставятъ нѣколко благородни откъследи отъ добро и милостъ.

„Великсинъ, който се е билъ родилъ и живѣлъ до освобождението на България въ Румъния, познаваше прѣкрасно влашкия езикъ и пишеше на него прѣвъсходни стихотворения, подъ които се

подписваше: Velinson! Тъ привлѣкохъ вниманието на румънскій печатъ. Единъ отъ първитѣ критици тогава, Арическу, го прогласи въ списанието *Атенеи* за единъ отъ първитѣ народни поети на Румъния (*Unul de cei mai buni poeți ai noștri nazionali*). Господинъ *Велинсонъ* се считаше отъ румънитѣ за тѣхенъ съотечественникъ! За жалость, ний не обладавами, било въ прѣводъ, било въ оригиналъ, многото сонети и други стихотворения, обнародвани отъ Велинсона въ румънскитѣ издания, както и французскитѣ му стихотворения — защото той владѣше до съвършенство и французския езикъ. (Велинсонъ се бѣше училъ въ Парижъ и слѣдвалъ лекции по литературата въ *Сорбоната*, поддържанъ отъ Николай Мироновича Тошкова).

„Между неговитѣ български стихотворения се слави още *„Царъ Гриванъ“* подражаніе на Хомеровата *„Батракономомахія.“* Тая комическа поема е била най-напрѣдъ напечатана въ в. *Народность*, а сега фигурира въ нѣколко български христоматии. Много французски сонети, посветени на френската писателка *Madame Hommaire de Hell*, сж обнародвани въ разни български и румънски вѣстници.

„Освѣтънъ поезія Велинсинъ е писалъ и политика. Той е сътрудничалъ въ вѣстницитѣ: *Дунавски Лебедъ*, *Блжжностъ*, издавани отъ Раковски. Той е прѣводжалъ главнитѣ статии на румънски. Отъ него има и една политическа брушура на френски: *Les plaies de la Bulgarie*. Той даже е написалъ и една драма, прѣдставена на Браилската сцена. Тя е имала за прѣдметъ Хаджи Димитровата чета и му е навлѣкла неприятности отъ страна на Браилската полиция.“

* *
*

И догдѣто тѣзи людие гинятъ, оставете че ний не виждами тѣхни замѣстници; но ний гледаме да се измѣчватъ всѣкакъ останѣлитѣ. Ний ги обвиняваме за кое щѣло и не щѣло.

Едно ново списание се появи неотдавна у насъ (*Ново Врѣме*) и то никакъ не се стѣснѣ още въ първитѣ си броеве да напише цѣль обвинителенъ актъ противъ работницитѣ въ българскитѣ списания. Носителтъ на „ново врѣмското“ учение обвини тѣзи сътрудници въ всички най-ниски пороци за характера. Той ги осжди въ „отсутствие на заякнжли убѣждения“, въ „користолюбие.“ А забѣлжете, — което е най-интересното! — човѣкъ, у когото не сжществува нито сѣнка отъ характеръ, надава тѣзи присжда. Защото нека го кажемъ открито, ний не можемъ да си прѣдставимъ какъ може да се служи на едно началство, да се работи въ неговото вѣдомство, да се получаватъ неговитѣ заповѣди и да се изпълняватъ въ кръга на службата, а извънъ нея това сжщото началство да се пеува, да се напада и нялага на общественно поругание. Въ подобно лвусмисленно поведение, ний осжихме едно врѣме редакторитѣ на „Дѣло.“ На това сегашно пѣкъ поведение на редактора на „Ново Врѣме“ ний оставяме читателтъ да му даде окачество.

Ще му обадимъ обаче и този пѣтъ, че „доносничеството“, което той съчинява за нашата смѣло и печатно

„тѣхнитѣ подвижничества“ е само въ неговата глава. И понятно защо. Ний не се криемъ, а съ подписа си излагамъ прѣдъ свѣта тѣхнитѣ дѣйствия и поведения; ний не се затуляемъ задъ никакви чужди имена и букви, задъ никакви издатели и печатници, а прѣдъ милионното българско общество излагамъ отворено, бичуваме ги безопасно и подписваме своитѣ статии... Ако това наше смѣло бичуване и излагане на „поворния стълбъ“ подвижитѣ на „Ново врѣмцѣтѣ“, бивши „Дѣловни“, „Денни“ и „нощни“ херои, ний не се стрѣскаемъ. Да се произнесжтъ, които иматъ свѣсъ въ главата си. Едно нѣщо нека знажтъ „ново-врѣмци“ тѣ, и хубаво да го знажтъ! Съ такъвѣзъ крѣсливи извиквания, съ инсинуации и нападения изъ печатна заграда, тѣ нѣма да ни оплажтъ и ний нѣма да прѣстанемъ да ги ивобличаваме ясно, гласно и на високо!

Тѣ знажтъ това. Тѣ знажтъ нашата твърдостъ, непоколебимостъ и безбоязненностъ и за това ни яразжтъ, а около насъ испащатъ си не само нашитѣ сътрудници, но и сътрудницитѣ на другитѣ буржуазни списания.

* * *

Нашитѣ нападателни сътрудници сж толкозъ високо честни, и слѣдователно, недосегаеми отъ „ново-врѣмскитѣ“ нападки, че едва ли има нужда да ги бранимъ. Всички по-лични книжовници сж писали и пишжтъ въ „Българска Сбирка“: Вазовъ и Величковъ, Славейковъ и Михайловски, Алеко Константиновъ и Д. К. Поповъ, Узуновъ и Андрейчинъ. А. и Д. Т. Страшимирови. Деборовъ и Ил. Блъсковъ. Кирилъ Христовъ и Ив. Бѣлевъ, Душановъ и П. Карапетровъ, Мариновъ и Кисимовъ! Защо обвинява „нѣкои“ отъ тѣхъ „Ново-Врѣме“? Че, като били съ „тѣхно“ направление, пишжтъ въ едно „буржуазно“ списание отъ интересъ.

Прѣди всичко ний протестираме противъ тѣзи инсинуации за „нѣкои“ отъ нашитѣ сътрудници. Всѣки отъ тѣхъ е захванжлъ да пише и сътрудничи въ „Бълг. Сбирка“ само за това, защото нашѣрва въ нея една отворена арена за да се искаже и, — забѣлжете това веднѣжъ за виджги, господа социалисти! — една арена истински свободна, въ която за никого нѣма стѣснение! Редакцията на „Българска Сбирка“ почита убѣжденията на сътрудницитѣ си много повече отъ колкото това се прави у социалиститѣ, които, въ своята нетолерентностъ, не можжтъ да тражтъ, не можжтъ да слушжтъ никакви резони. „Българска Сбирка“ не е нито политическо, нито партизанско, нито „класово“ списание. Тя е била — и си остава „списание за книжина и общественни знания.“

Наистина, редакторътъ на „Бълг. Сбирка“ има „своитѣ политически и общественни въззрѣния“, които той по нѣкога изказва съ подписа си въ това списание, ала съ това той никого другитѣ освѣтъ себе си не ангажирва и не е мислилъ да ангажирва. Па, я да ни кажжтъ „ново-врѣмцитѣ“ защо смѣжтъ да наричатъ нашето списание „реакционно“ и съ тѣзи страшна дума да „плашжтъ дѣцата?“ И да ни посочжтъ тѣ въ що състон нашата реакция? Противъ колко прогресивни и демократически мѣроприятия, проекти и намѣре-

ния се опълчени ний и ги оборвахи било въ „Бълг. Сбирка,“ било въ обществената си извън нея дѣятелность? Напротивъ. Можемъ да заявимъ, че нито въ „Бълг. Сбирка,“ нито въ дѣятелността си гдѣто и да било, когато и да е било, не сме проявили и сѣвка отъ реакционизмъ. Истина е, че ний не съчувствуваме на социализма и на радикалщината у насъ по съображения, които сме исказвали не единъ пѣтъ. Но, ний сме пригъртали, защищавали и ще защищаваме всѣко мѣропритие, което е насочено да даде единъ прогресивъ по-тикъ на нашето отечество, да го тласне по пътя на културата, да го подигне икономически и развие всестранно.

Па и буржуазно, дору и реакционно да бѣше нашето списание, развѣ има мѣсто да се оскърбяватъ нашитѣ сътрудници, които сж и сътрудници на другитѣ български списания? Самитѣ прославени учители на социализма не пишѣтъ ли въ буржуазни списания? Водачѣтъ на френскитѣ социалисти Жоресъ не сътрудничи ли въ „*Martin*,“ единъ буржуазенъ органъ? Водачѣтъ на нѣмскитѣ социалисти Либнехтъ не е ли сътрудничилъ въ буржуазния „*Leipziger Nachrichten*.“ Не говоримъ за английскитѣ социаль-демократическа знаменитости, които нѣматъ фанатизма на нашитѣ тѣсногрѣди пигмей-социалисти. Графъ Толстой и И. С. Тургеневъ, двама знаменити по своето „особенно“ направление писатели, печатахъ най-хубавитѣ си произведения въ „Русскій Вѣстникъ“ на Каткова, и ако щете срѣщутъ тѣсти и богати хонорари. Нека забѣлѣжимъ, че това сътрудничество се продължи дору до онова врѣме, когато всички бѣхъ викнали „аманъ“ отъ Катковския реакционизмъ, въ 1875—1876 год.*) Па, най-послѣ, ако е работата да се утѣшимъ, ний можемъ да посочимъ и на сътрудничеството на г-жа Благоева, редакторѣтъ на „Дѣло“ и уважаемата съпруга на редактора на „Ново-Врѣме,“ която е писала въ „Българска Сбирка,“ въ туй сжщо списание, което излазя все подъ сжщата редакция и съ сжщото общественно политическо направление. . . .

Колкото за обвинението, че сътрудницитѣ отъ „интересъ“ пишѣтъ въ нашето списание, има да кажемъ твърдѣ малко нѣщо. Ний не сме „окористили“ никого за да ни даде труда си; никой не ни е давалъ труда си срѣщу каквито и да било „користи“ и „облаги.“ Сътрудницитѣ ни знаехъ, че „Бълг. Сбирка“ е едно разпространено, достъпно за всѣкого списание, намѣрватъ пълна свобода за появяване на своитѣ произведения и печататъ се у насъ. На нѣкои отъ тѣхъ, които сж въ нужда и които сж поисквали, ний не сме отричали единъ скроменъ хонораръ, за който е и срамота да се говори. Но ний бихимъ попитали г. г. ново-врѣмцитѣ да ни кажѣтъ прѣстѣпно и осждително ли е ако единъ работникъ получи за труда си една плата, единъ малкъ хонораръ? Прѣстѣпно и осждително ли е ако единъ сътрудникъ е подирилъ въ една мжчнотия нѣкое морално съдѣйствие у редактора и той му го е далъ? Г-да социалиститѣ да-

*) Въ нея година Гр. Толстой печата Анна Каренина въ „Р. Вѣстникъ“ и се скра съ Каткова по поводъ на послѣдната глава на романа.

ромъ ли служатъ на обществото? Или за тяхъ е „ограванне“ всъ-
ко възнаграждение за трудъ, за изгубено време?...

* * *

Това лѣто ще се събере III конгресъ на българския учителски съюзъ, който ще се занимае съ нѣкои важни въпроси по учебното дѣло въ България и съ положението на народния учител. Ето нѣкои отъ по-главните въпроси, които управителниятъ комитетъ на българския учителски съюзъ щѣлъ да подложи на разискване: 1) Бъдещата дѣятелностъ на българския учителски съюзъ. 2) Медицинската помощъ въ основните училища. 3) Програмата въ основното училище и учебниците въ него. 4) Отношенията на Българския учителски съюзъ къмъ политическите партии и къмъ властите. 5) Уредбата на вечерните и празнични училища, дѣтските библиотеки, дѣтско-родителските вечеринки и ученичките трапезарии. 6) Изданията на българския учителски съюзъ.

Не е още извѣстно положително дѣ и кога ще се свика III-ий уч. конгресъ, тъй като всичките учителски дружества още не се били произнесли по въпроса за мѣсеца, деня и мѣстото на свикването.

Ний сме на мнѣние, че каквито „остри“ и да бъдатъ разискванията на тоя конгресъ, отъ тяхъ все ще излѣзе полза. Ще поменемъ за едно мнѣние, което исказва „Учителски Другаръ“ върху 4 пунктъ отъ програмата: за отношенията на съюза къмъ партията. Като твърди, че съюзътъ гледали да увлѣкътъ и подчинятъ отъ една страна крайните елементи, отъ друга — правителствената партия, „Уч. Др.“ продължава:

„Като говоримъ изобщо за нашите безпринципни партии, на които политическото възпитание е до тамъ сигурно и здраво, че една власть въ ръцѣтъ имъ е способна да ги озвѣри, а единъ гладъ въ опозиция може да ги расчуувствува до сълзи надъ народното тегло, намъ се свива сърдцето, защото отъ опитъ знаемъ, че и другите фракции и партии, освѣнъ горните двѣ, като сж въ опозиция ще галѣтъ съюза, а на власть ще го тлъчатъ. Ето отъ гдѣ се появява нужда да си опрѣдѣли съюзътъ въ конгреса строго какви отношения ще държи къмъ всички партии. Само пъкъ отъ себе си слѣдва, че онѣзи членове, които сж влѣзли въ съюза съ цѣлъ да работятъ за интереса на нѣкоя партия, сж длъжни да излѣзатъ отъ него и да идятъ подъ знамето на своята партия, защото тѣ неканени сж попаднали на друго мѣсто.“

Нѣма освѣлъ да пожелаемъ щото по въпроса конгресътъ да е произнесе така обективно, както се пада на едно просвѣтено тѣло отъ сериозни люде.

С. С. Вобчевъ.

ВЪ СЛАВЯНСКИТЪ ЗЕМИ.

Едно възкрѣснѣло славянско племе: Лужицките сѣрби; историята на тяхното възраждане: 50 годишнина на матицата имъ. — Изъ сръбския книжовенъ животъ. — Австрийските славяни и чехската программа за дѣйствие.

Този пътъ ний ще се спремъ по-особно за единъ отъ малките славянски народи — лужицките сѣрби. На 8-ий и 9-ий априлий

т. г. тѣ отпразднувахъ 50-годишнината на своето книжно-издателско дружество „Матица.“

Този случай има огромно значение за историята на всеславянската култура. Отъ слѣднитѣ думи ще се разбере защо това.¹⁾

Лужицкитѣ сѣрби сѣ остатъкъ отъ нѣкогашнитѣ многобройни полабски славени. Народецъ отъ 200,000 души, захвърленъ като малко островче всрѣдъ германското море, той е запазилъ чистотата на своя славянски говоръ и своитѣ народни обичаи. Лужицкитѣ сѣрби завзематъ единъ малкъ дѣлъ отъ сѣверо-источна Саксония и юго-источенъ Бранденбургъ. При своята малобройность езикътъ имъ, който е нѣщо срѣдио между чешкий и полскый, дѣли се на двѣ особни наречия: *горнийо*, развалено отъ нѣмскый езикъ и *долнийо*, което се повече приближава до полскый. Освѣнъ общославенската азбука, лужицкитѣ сѣрби употрѣбаватъ още двѣ малко распространени: нѣмската и латинската, които се употрѣбаватъ главно въ прокламациитѣ и обявленията за народа. Саксонското правителство не притиска толковъ много лужицкитѣ сѣрби, колкото прусското и за това културното имъ срѣдище е Бауценъ или Будишенъ, главенъ градъ на саксонската Лужица, която прави будиш. окръгъ. Въ тоя окръгъ влазятъ четирѣ окръжия, капитани. Въ черковно отношение саксонскитѣ сѣрби сѣ протестанти, а само седемъ села католици.

Колкото за прусскитѣ сѣрби, на които главний градъ е Вое-рево, тѣ сѣ толкови смазани, че не проявяватъ никакъвъ самостоятелъ животъ и за тѣхъ нѣма какво да говоримъ тукъ.

Около половината на 15-ий вѣкъ лужицко-срѣбскый езикъ е билъ съвсѣмъ изгоненъ изъ обществената областъ, т. е. изъ черковата, садътъ и т. н. и тѣй е станжалъ само исклучително домашенъ езикъ. Отъ тогазъ смѣсицата отъ нѣмски и славенски думи е захванжала да го прѣобръща на единъ чуденъ жаргонъ. Понѣмчиванието най-напрѣдъ ударило върху школитѣ, гдѣто сѣ били учители, които никакъ не говорили по срѣбски. Нѣмскитѣ статистици захванжли да говорѣтъ за лужицкитѣ сѣрби като за нѣкоя етнографическа старина, вече исчезнала и станжала достойние само на историята.

Така изминжли три дълги столѣтия.

Лютеровата проповѣдь между другото извикала стрѣмление за ширенѣ протестантството на родния езикъ. На туй стрѣмление се дължи появлението на черковно-учителски книги на лужицко нарѣчие още отъ 16-то столѣтие. Послѣ това вече ний виждамъ лужицки дѣйци като *Михаило Бранцель* (1628—1706), поетъ *Андрей Любински* (1790—1840), *Д-ръ Кликъ* (1790—1855) които помагали за напредваннето на лужицката култура. Ала сѣщинската епоха за възраждането на лужицкитѣ сѣрби е при появлението на *Яна Ернеста Смолара* (1816—1884 г.) и на неговитѣ приемници *Горникъ*, *Д-ръ Лука* и поета *Андрей Зейлеръ* (1864—1872), нареченъ лужицки Шиллеръ. Тѣ събудили народното самосъзнание и благодарение на тѣхвата дѣятелность захванжло се възраждането

¹⁾ Тѣми свѣдения заемамъ отъ статията на г. Уляновски въ в. „Русь.“

на ефика, който билъ на умiranje, и чистенъето му отъ чуждитѣ смѣсици.

Благодарение на чудната енергия и на родолюбieto на Сمولара, този истински Несторъ на лужицко-сръбската книжнина, захвангли се да малавятъ десетина разни периодически издания, като се захване отъ 1842 год. Таквиѣ сж били: „Ютничка,“ „Сербски Новини,“ „Сербски Господаръ,“ „Лужица,“ по-послѣ „Лужичанъ,“ „Липа Сербска“ и пр. Успѣшало се само нуждата отъ едно дружество, което да обедини всичко това. Необходимостта за основаване на една „Матица“ по прийтѣра на чешката и на хърватската първо се е появила у Сمولара още въ 1845 год. Двѣ години по-послѣ „Матицата“ била вече отворена съ удобрението на саксонското и пруско правителства въ Будишненъ. На 1848 год. „Матицата“ захваща своя историко-книжовно-етнографическо журналъ „Часописъ матици сербскей,“ а сжщо и изданието на популярни книжки за народа, както и на мѣсячни произведения за просвѣтяването на обществото. Отъ 1874 год. „Матицата“ издава и трудове по филологията.

Освѣнъ „Матицата,“ която прослави 50-годишнината на своя животъ, въ лужицкѣй край има още и други дружества: сърбо-протестанско, католическо на св. св. Кирила и Методия, дружество за помагане на сръбскитѣ ученици, дружество на католическитѣ семинаристи, дружество на сръбското свещенство, сръбска проповѣднична семинария (всички въ Будишненъ). Има дружества и въ други градове: Зарѣчье, Ракочи, и т. н. Особно процвѣтаватъ тѣи нарѣченитѣ „бурски товариства“ т. е. земеделч. дружества.

Въ най-ново врѣме лужицкитѣ сърби сж захвангли да си строятъ единъ „народни домъ“, който подъ своя покривъ ще прибере цѣлия книжовенъ животъ на народа. Тукъ ще бжде и етнографически музей, който има пълненъ успѣхъ на мнжлогодишната Дражданска неложба.

Пазенъето народната старина, наслѣдена отъ праѣдитѣ — това е ловинката на лужицкѣй сърбинъ, който е и силенъ заради непоколебимата вѣра въ бжджщата побѣда на своя народъ. А тѣзи велика добродѣтель прави лужицкитѣ сърби симпатични на цѣлото славянство.

*

Извъ живота на другитѣ славянски народи ще поменемъ за слѣднитѣ по-лични явления. Въ Сърбия на 23-й май прѣди пладне по единъ тържественъ начинъ се е открилъ паметникъ на прочутѣй ученъ — Д-ръ Йосифъ Панчичъ. Това откривание е станжло въ присѣтствието на Краля, министритѣ и маса сръбска интелгенция. При откриванъето сж произнесли рѣчи: бѣлградскѣй кметъ Пашичъ, прѣдседателтъ на академията на наукитѣ Миличевичъ, ректортъ на великата школа Живовичъ, профессеръ Якиничъ и Д-ръ Джорджевичъ. Както се знае Панчичъ е билъ профессоръ по естественитѣ науки въ Великата школа прѣвъ 35 годишенъ периодъ. Той е написалъ около 40 разни произведения и особено е извѣстенъ по своитѣ дѣла за флората и фауната на Сърбия, Черна Гора и България.

Той е бил примѣрно трудолюбивъ, енергиченъ и неуморенъ дѣецъ. Неговий паметникъ е билъ напълно заслуженъ.

Умиръль е въ Загребъ на 23 май т. г. единъ важенъ дѣецъ на Сръбството въ Австрия, Паю Ивановичъ, редакторъ на „Србобран.“

Съ кралски указъ вече е уреденъ въпроса за прѣнасянето отъ Виена въ Бѣлградъ смъртнитѣ останки на безсмъртнии Вукъ Караджичъ. Това ще стане на държавни разноси прѣвъ септември т. г., за която цѣль е упълномощена сръбската кралска академия. При това сщий указъ вѣлага на академията да се погрижи за да се надигнатъ прилични паметници върху гробоветѣ на Доситея Обрадовича и Гюра Даничича.

Да поменемъ и това, че въ Сърбия въ края на юний сж назначени изборитѣ за скупщината, която ще бжде свикана на 29-й юний. За тѣзи цѣль влѣвъль е вече указа на краля, напечатанъ, както въ официалнитѣ „Српски Новини“ така и въ официозний „Ogjek.“ Въ него се казва, че по прѣдложение на министра на вжтр. дѣла и по удобрене на Министер. Съвѣтъ, на основание §§ 3 и 76 отъ закона за изборитѣ на скупщината рѣшава се щото въ цѣлото кралство на 22 юний да станжтѣ изборитѣ за народ. прѣдставители на 3 годиш. срокъ отъ 1897 до 1899 год. — Както се знае, въ Сърбия сега дѣйствиува старата конституция, отъ 1869 год., споредъ която при днешното народонаселение народѣтъ ще избере 191, а самъ кралѣтъ ще назначи 63 депутата.

Тѣй като въ Сърбия прѣдстоеше една ревизия на тази стара конституция и приготвянето на една нова, — това бѣше и задачата на новий кабинетъ Смиичъ (виждъ „Б. Сборка“ т. г. 97 стр.), то министра — прѣдсѣдателѣтъ намѣрилъ за необходимо да обясни защо изборитѣ се правжтѣ по старата конституция безъ приготвенето на една нова. Обстоятелственнитѣ обяснения напечатани въ в. „Ogjek“ се свеждатъ главно къмъ това, че заплитанията въ вѣйкашната политика не допускатъ на Сърбия да се занимава сега съ единъ тѣкъвъ важенъ вжтрѣшенъ въпросъ, като ревизията на конституцията.

*

Австрийскитѣ славяни, особно чехитѣ, ще иматъ случай да проявжтѣ въ скоро бждаще особна жилавость и енергия за прокарване нѣкомъ отъ завѣтнитѣ си идеали. Австрийскитѣ райхсратъ се распустяж поради обструкционизма на оппозицията. — Графъ Бадени ще се постараетъ да групира около себе си едно болшинство като подиря и помощта на чехитѣ. Ужѣренитѣ чешки листъ „Politik“ по този случай казва: „Правителството може да бжде сигурно, че чешкитѣ прѣдставители ще си останжтѣ безусловно при това, щото и като се захване новата законодателна дѣятелность, да запазжтѣ пакъ своята программа въ райхсрата, като гледатъ да уравнижтѣ разликата ѣ съ тая на правителството. Три сж точкитѣ, които въ днешното положение можжтѣ да се истѣкжтѣ: болшинството има своята программа, съдържаша се въ адреса, въ който се дрири автономистичното или федеративното уреждане на Австрия,

осигуряването, че и за напредъ ще си остане въ сила употребяването на чехски езикъ въ Чехско и Моравско, и солидарността на партията отъ дѣсницата, която ще се запази въ всѣхъ случаи. Болшинството по никои начинъ нѣма да отстъпи отъ тѣзи три нѣща. Младочешкиятъ органъ „Narodni Listy“ пише: „Ний знаемъ положително, че въ редоветъ на сегашнитъ чешки депутати, нѣма ни единъ който би подписалъ договоръ, споредъ който да се жертвува на нѣцитъ евичната равноправностъ, единството на чехското кралство и чехското държавно право. Но понеже нѣмцитъ безъ тѣзи жертви не искатъ да сключатъ миръ, то основний планъ на Графъ Бадени е съуетенъ и сѣдбата на неговий кабинетъ е рѣшена. Ето защо той трѣбва да тръгне по други пъть, ако иска на есень да има сполука. Той трѣбва да напустне всѣка надѣжда за помощъ отъ г. г. Бернрайтера, Хломецки, Менгера и рѣшително да се присѣднати къмъ дѣсницата. Прѣзъ дѣтнитъ правдини автономиститъ не ще могатъ да гледатъ мирно трѣскавата дѣятелностъ на нѣмскитъ централисти, а трѣбва да докажатъ, чрѣзъ една велика манифестация своята солидарностъ. Тѣ сж длъжни да изработятъ до най-ситнитъ подробности една обща программа какъ да се прѣустрои австрийската монархия, гдѣ историческитъ кралства и земи ще добижатъ онова, което трѣбва да добижатъ, и гдѣ равноправнитъ народи прѣко ще рѣшаватъ своитъ работи чрѣзъ свои събори и правителства. На общото правителство и на общитъ конгресси ще се остави само това, което е общо за всячки земи и народи. Прочее ще трѣбва да се образува едно въ дѣйствителностъ яко централистическо законодателство за общитъ дѣла на цѣлата държава по пригѣра на сѣвероамериканскитъ Съединени Щати, федеративна Германия или федеративна Швейцария.“

Нѣма съмнѣние, че нашитъ симпатии сж напълно съ родственния нашъ чехски народъ и ний не можемъ освѣнъ да му пожелаемъ пълна сполука въ прѣдстоящата важна и велика задача.

С. С. Б

III. НА ЧУЖБИНА.

Миръ или война! — Стѣдъ гръцко-турското примирие. — Англия и Франция

Наистина, гръмовнитъ ектежи вече не се раздаватъ въ тесалийскитъ усои. Прѣмирнето продължава да съществува. Но ето цѣлъ мѣсець и прѣговоритъ за миръ все още не могатъ да се свършатъ, резултатъ не може да се достигне и както гърцитъ, а още повече турцитъ изново се готвятъ за евентуални нови кръвопролития.

Може да се вѣрва, че великитъ държави нѣма да допуснатъ вече подновяването на военнитъ дѣйствия, защото тѣ го иматъ за една голѣма заслуга да се счете и Гърция за достатъчно наказана, и Турция за достатъчно удовлетворена. Познатий парижски-русски органъ „Nord“ като говори по тоя въпросъ казва: „Миссията, която великитъ държави сж взели върху си въ гръцко-турскитъ въпросъ има за цѣлъ да възстанови мира между двѣтъ воюещи държави при най-голѣмо ограждане интереситъ на гръцкото кралство противъ неумѣренитъ искания на Портата. Щомъ тѣ изпълнятъ тѣзи

своя задача на основание на началата, поставени отъ тѣхъ, когато си взехъ ролята на посрѣдници, наложени въ нотата на графа Муравѣва, веднага слѣдъ това тѣ ще се заловятъ съ много важнѣй въпросъ за реформитѣ въ Турция.“

Не можемъ да не се радваме на туй нѣвѣстие, като се надѣваме, че нашето правителство ще употреби всичкитѣ си усилия за да извлѣче този пътъ най-сериозни ползи за многострадална Македония. „Nord“ опровергава распрѣснѣтиятъ отъ ингилизитѣ слухъ, че Руссия искала да си присвои Критъ. Ингилизитѣ приписватъ своитѣ желанія на другитѣ. Кой не знае, че този островъ отколѣ служи за главенъ прѣдметъ на лакомия на британскитѣ държавни мъже, които бихъ желали да установятъ и тамъ английското господство, както сж го установили въ Малта, Кипръ и Египетъ. „Nord“ свършва съ слѣдующитѣ внушителни слова: „но Руссия, въ съгласие съ другитѣ сили, никога нѣма да допустне господство, което да е чуждо на смѣсеното население на острова.“

Внѣршното положение на Гърция е доста обезпокоително, защото негодуванието противъ кралската челядь, а особно противъ прѣстолонаслѣдника, ако и да поутихва, но не прѣстава. И понятно защо. Сполуката е критерийтъ за разумността на едно рискувано прѣдприятие, каквото бѣше грѣцко турската война. Нѣма сполука — трѣбва да се осъди въ неразумностъ дори и она, който е въодушевяванъ отъ най-благородни и чисти стрѣмежи. Отчаянитѣ сега бивши горѣщи грѣцки глави, които викахъ: „зито о полемосъ!“ забравятъ въ послѣдвалата несполука едно най-важно обстоятелство. И ето кое е то: боеветѣ не се виняги водятъ за непосредствена полза. Тѣ много пжти приготвяватъ почва за успѣхъ въ бѣдѣщето. Piemontъ бѣше поразенъ въ 1848—49 г., но слѣдъ 10 години той успѣ да разшири своитѣ владѣния, и си присъедини Миланъ, Бергамо и Брешия, като забл знамето си на рѣката Минчия. Двѣ години по-послѣ се прѣвзехъ двѣтѣ Сицилии и присъединихъ Парма, Тоскана и Романя, а въ 1868 г. доби се и Венеция.

Онова, което се пада на гърцитѣ, тѣ ще го добижатъ виняги. Послѣдната война имъ приготви почва за това.

Като хвърлимъ единъ бѣгълъ погледъ върху живота на великитѣ европейски държави, ще видимъ слѣднитѣ явления: — Въ Англия се готвятъ да отпразнуватъ 60 годишнината на царуванѣто на кралица Викториа, първо по продължителността си въ тѣзи страна. — Въ Франция, гдѣто се починяхъ, слѣдъ пасхата, парламентскитѣ засѣдания занети сж съ обсъжданѣто на бюджета и данъчната реформа, при която приходний данѣкъ е отстраненъ съ всѣмъ. Депутатътъ Жеро-Ришаръ нарѣче въ камарата болшинството: *полицейски шпиони*, защото не било съгласно съ осъжданѣ правителството по случай една интерпелация. Камарата постанови изобличението му и исклучванието му за единъ мѣсець изъ парламента. Нерачилъ да излѣзе съ добромъ, десетъ души солдати и единъ полковникъ искарали на сила Жеро.

В.

КНИГОПИСЪ.

РЕЦЕНЗИИ.

Грамматика рускаго языка (Этимологія), составилъ *Д. Ныколовъ*. Пловдивъ, Дружествена печатница „Единство“, 1890 год.

Ръководство по руский езикъ. Часть I. Этимология. Съставилъ *Д. Благоевъ*, учителъ при Пловдивската мъжка гимназия, Пловдивъ. Издание и печатъ на Хр. Г. Дановъ. 1896 г. стр. 64 + IV на гол. 8° цѣна 1 левъ.

Русска Христоматія съ ударения, по *В. Мартыновский*, (съ забѣлѣжки при текста) наредилъ (?) *А. Вълковъ*, София. Издание и печатъ на печатницата Вълковъ. 1896, стр. 352 + 36 на гол. 8°.

Нѣма никой да откаже, че едно истинско щастие за нашата просвѣта, за нашия напредѣкъ, за нашата словесность е това, гдѣто нашия езикъ е тѣй близѣкъ до руский. Поради бѣднотията на нашата книжнина всѣки интеллигентенъ човѣкъ у насъ въ днешно врѣме непрѣменно трѣбва да знае поне руский езикъ, за да може да допълни своитѣ знания отъ богатий изворъ на руската словесность, която му дава на расположение не само всичко свое, но и въ прѣводъ всички важни творения на знаменититѣ европейски писатели. Нашата литература е тѣй свързана съ руската, че често виѣ забѣлѣватъ у насъ да се пише за работи, които човѣкъ непрѣменно трѣбва да знае прѣдварително отъ руската литература, за да ги разбере въ нашата. У насъ нѣма още, тѣй да се каже, една самостоятелна книжнина, отъ която човѣкъ да може да проучи най-малкий наученъ въпросъ безъ да усѣти нужда отъ ръководства, пособия и упътвания, които въ нашия езикъ не съществуватъ и които най-лесно ще намири въ руската литература. А какво да кажемъ за оная мощна поезия на русситѣ, която е имала и ще има, и дано има, толкова хубаво влияние върху нашата младежъ и общество, върху посоката на нашата книжнина — поезията на Пушкина, на Лермонтова, на Некрасова, на Надсона, творенията на Гоголя, Тургенева, Достоевски, Толстой, които се откриватъ въ своята възвишенность, величие и красота прѣдъ очитѣ на всѣкиго, който има щастieto да знае този хубавъ, сладѣкъ езикъ? . . .

Тая нужда отъ изучаванieto на руский езикъ у насъ, съзнава и мало и голѣмо и нѣма интеллигентенъ човѣкъ, който да не знае отъ малко-малко да чете и разбира отъ самообучение, русски. Ала многото калпави прѣводи отъ руски въ нашата книжнина идатъ да ни убѣдѣтъ, че малцина сж ония, които основателно сж изучавали този езикъ. Причината на това лесно се намира. Ний нѣмахи до сега за тая цѣль добри ръководства, нѣмахи ги никакъ. Можемъ ли да се похвалимъ съ тѣзи, които имамъ отъ скоро врѣме? Споредъ насъ —на-да-ли.

Нека се ограничимъ само съ посочване сжщественитѣ ни недостатѣци.

Въ ръководството на г. Николова, трѣбва да посочимъ единъ главенъ, споредъ насъ, недостатъкъ: гдѣто е написанъ на руски, и съ това задава много работа на учителя, па и на ученикътъ: учителятъ трѣбва да прѣвежда и обяснява много работи, които ученикътъ трѣбва да учи възънъ отъ учебника. Споредъ насъ най-малкото въ този случай, що би трѣбвало да стане бѣ да се посочахъ правила и примѣри, какъ трѣбва да се прѣвеждатъ разнитѣ падежни и глаголни форми. Като има прѣдъ видъ най-вече ръководството на Киричничкова и Гилярова, Николовъ испуща една важна частъ отъ това ръководство „примѣритѣ за разборъ и дикантъ“, на която прѣподавателятъ би трѣбвало да обърне най-големото си внимание. Та тѣ сж именно по разбора на които най-лесно ученицитѣ ще усвоѣтъ граматическитѣ правила, я! Николовъ, види се, е ималъ прѣдъ видъ многото учители по руски езикъ, които се задоволяватъ само съ това да испитватъ ученицитѣ си, какъ се склavia това или онова съществително, какъ се спрѣга този или онаи глаголъ и какъ се прѣвежда нѣкоя приказка или статийка, която първоначално е прѣвелъ на ученицитѣ, които сж запомнили прѣвода на наустъ — и съ това мислятъ, че обучаватъ по руски езикъ! Намѣсто примѣритѣ, Николовъ е прибавилъ на края на учебника си единъ словаръ, който, поради отсъствието на примѣри въ текста, се явява съвсѣмъ безсмисленъ.

Учебникътъ на г. Благоевъ съ своята метода прѣпоръчана още отъ Коменски, метода на примѣритѣ, е по новъ и има прѣимущество, че обяснява отъ малко малко по какъвъ начинъ се прѣвеждатъ на български разнитѣ падежи на съществителнитѣ и прилагателни имена и врѣмената и формиитѣ на глаголитѣ у рускитѣ, ала и той има единъ същественъ недостатъкъ: като е турилъ подиръ всѣко граматическо правило по едно упражнение—по нѣколко български изрѣчения,—за прѣвежданъето имъ на руски, г-нъ Благоевъ е испустилъ изъ прѣдъ видъ, че не да говорѣтъ само, а да разбиратъ най-първо трѣбва да се подготвѣтъ българскитѣ ученици и че не въ първата частъ на граматиката, въ етимологията, би трѣбвало да се задаватъ подобни упражнения, ами въ втората частъ, въ синтаксиса. Защото иначе по какъвъ начинъ ще знае ученикътъ напр. въ кой падежъ да тури едно съществително въ едно изрѣчение, ако не знае нуждитѣ синтактически правила? Друго щѣше да бже, ако наедно и успоредно съ елементарнитѣ етимологически правила на руската граматика се помѣстѣхъ и синтактическитѣ. Сега обаче всѣки единъ учителъ трѣбва,—ако иска да се поведе по методата на г. Благоева и да кара ученицитѣ си да прѣвеждатъ отъ български на руски прѣди тѣ да уѣбѣтъ да прѣвеждатъ отъ руски на български—да си блѣска главата при всѣко упражнение, та да прѣподава на ученицитѣ и руский синтаксисъ. И каква ще е ползата отъ туй? Не е ли, ще повторимъ, най-главната задача на учителя по руски езикъ най-първо да научи ученика да разбира руски, да се ползува отъ литературата на този езикъ? Полека-лека съ четеньето особно на белетристиката, човѣкъ усвоява и говоримий езикъ, който едва ли ще му е нуженъ изобщо.

Г-нъ Благоевъ наистина обѣщава въ прѣдговора на рѣководството си въ свѣрка съ този си учебникъ и като помагало при изучаване на рускии езикъ да приготви и една руска христоматия; алатая христоматия още не е изляла на бѣлъ свѣтъ, па и изляванъето ѝ едва ли ще доведе до нѣкаква особена полза, щомъ граматиката е съставена по таквъ редъ, щомъ нѣма пригѣри за първоначално обучение въ прѣвеждане отъ руски на български.

Изобщо и за двамата съставители на горнитѣ учебници трѣбва да се каже, че сѫ испустили изъ прѣдъ видъ и това, че тѣхнитѣ рѣководства ще трѣбватъ и на мнозина самоуци, които сами по никои начинъ не можтъ си попълни недостатѣцитѣ на рѣководствата и едва ли можтъ се научи отъ тѣхъ на руски. А посоченитѣ погорѣ недостатѣци ги правятъ и много тежки и негодни и за учебници и само една коренна промѣна тѣхна ще ги направи колко годѣ полезни за всѣкого, който у насъ иска да се учи на руски.

Колкото до христоматията на г. Вълкова, която е буквално, рѣчи и съ сжщитѣ букви, на български прѣпечатана руска христоматия на Мартиновски, ще кажемъ, че е много сполучено избрана за да се прѣдстави като една руска читанка за въ нашитѣ училища. Съставена повечето за дѣца на „инородцитѣ“, които не знаятъ руски, тя е наредена съ ударения върху всѣка дума и съ забѣлѣжки подъ текста, а при това и, както казва г. Вълковъ въ прѣдговора на прѣвода си, „откъслецитѣ сж подобрани тѣй, щото тѣ съставляватъ нѣщо цѣлно и завършено, и читаещи може да си състави едно доста опрѣдѣлено понятие, както за мировъзарѣнието на читаещи авторъ, тѣй и за начина му на излагане мислитѣ си.“ Най-главната полза, обаче, отъ прѣпечатванъето или, хайде да го кажемъ прѣвежданъето, на този учебникъ на български е тѣзи, че този учебникъ у насъ ще коштува поевтено за ученицитѣ отколкото на руски. Колкото за самото прѣвеждане на учебника трѣбва да го кажемъ, че е праѣено доволно невнимателно и на бѣрао, макаръ и доволно вѣрно. Това го показва най-вече оставянъето на забѣлѣжитѣ въ притурката (която, въ скобки казано, едва ли е било толкова нужно да се прибавя отъ г. Вълкова) непрѣведени. Другитѣ забѣлѣжки въ христоматията сж, до колкото видѣхми, доста вѣрно прѣведени, но нека ни бжде позволено да забѣлѣжимъ, че г. Вълковъ трѣбваше да си даде единъ по-големъ трудъ при нареджанъето на тѣзи пояснения: той трѣбваше да има на умъ, че тѣзи забѣлѣжки не сж достатѣчни за българчетата, ако сж достатѣчни за русначетата и рускитѣ „инородчета;“ въ христоматията има думи, които не е било нужно да се прѣвеждатъ подъ текста, като по-познати за насъ, има пѣкъ такива, които г. Вълковъ непрѣменно е трѣбвало да поясни самъ и това толкова повече е трѣбвало да направи г. Вълковъ, като знае, че у насъ има само два руско-български рѣчника: единъ на Коджова, който е много скѣпъ и рѣдкость вече, и други на Кърджиева, който е непълнъ, и малко нѣщо Богоровски. Ами какво да кажемъ за грѣшката, въ която е испадналъ и г. Вълковъ съ ненапечатванъе въ края на книгата си, азбучний показалецъ на обяснитѣ въ христо-

натията думи, както що е въ рускии оригиналъ и съ това е напалъ до нѣмай кждѣ значението на тия пояснения, които е прѣвелъ на български? Изявва, че за да се научи единъ ученикъ що значи едн-коя си дума на руски, трѣбва да я срѣщне тѣкмо тамъ, гдѣто е тя пояснена, а не другагдѣ. А колко щѣше да му бжде лесно, ако имаше и списъка на думитѣ на края! Той щѣше да служи на учащитѣ се и като единъ прѣкрасенъ рѣчникъ не само при четене на тѣзи книга, а и при всѣка друга. Но не знамъ какви сми хора ний, българитѣ, не се досѣщамъ за тѣзи работи, хайде! Дано при слѣднитѣ издания поне се взематъ прѣдъ видъ нашитѣ забѣлѣжки, защото срамота е да нѣмаши ржководства по руски „като хората“ у насъ, когато на всѣка стѣпка усѣщамъ нужда отъ руския евикъ и книжничката му.

Ил. Саввовъ.

К. Тимирязевъ. Учението на Дарвина. Прѣвелъ Г. Бакаловъ. Варна. 1897 г.

Тѣзи книга прѣдставлява единъ богатъ приносъ въ българската литература. Отъ всичкитѣ популяризатори на Дарвиновото учение Тимирязевъ заема първо мѣсто по своята ясность и обективна научность. Който внимателно прочете неговата книжка, той ще се запознае основателно съ теоритѣ на Дарвина и ще може по лесно да разбира оригиналнитѣ Дарвинови съчинения. Разбира се, че и популяризацията на Тимирязева изисква нѣкои прѣдварителни знания по биологията отъ читателя.

Да прѣдадемъ въ една къса рецензия съдържанието на тѣзи прѣвъсходна книга ний не можемъ, а и да критикуваме ний не можемъ, понеже сми напълно съгласни съ съдържанието ѝ. Колкото повече се напада учението на Дарвина, толкова повече основната мисль, — че всичкитѣ органически същества сж се появили не отъ веднѣжъ, а полека-лека чрѣвъ бавното развитие, което се прѣдизвиква отъ борбата за съществуванieto и се поддържа чрѣвъ наследството, — се е потвърдило. Нѣкои части на това учение въ послѣднитѣ 10 години сж били подложени на една научна критика, но до сега май болшинството на ученитѣ е за учението на Дарвина.

Това, което прави учението на Дарвина особено привлекателно, е неговата строга научность. Той приема за положително само това, което е доказано съ многочислени факти. За това ни направи едно много лошо впечатлѣние една съвършено неумѣтна забѣлѣжка на прѣводача, въ която той утвърждава, че „дарвинаизмътъ си остава по същество атеистически.“ Това е положително невѣрно. Дарвиновото учение е по същество скептическо, както и цѣлото направление на английската наука. Дарвинъ обяснява какъ сж се появили различнитѣ форми (растения и животни) една отъ друга: по-сложното се е появило отъ по-простото; но най-сетнѣ ний ще дойдемъ до най-простата форма, появлението на което е за насъ, поне за сега, необяснимо.

И даже, ако обяснимъ единъ пътъ какъ се е появила органическата природа отъ неорганическата, ний пакъ още не знаемъ, какъ се появила послѣдната; и ако ний дойдемъ до тамъ, шото да

обяснитъ произхождението на неорганическата природа отъ нѣкъ атомъ, то ще остане пакъ нераазяснено появлението на първия атомъ. Отъ гдѣ се зело началото на всичкото? Гдѣ е причина на причинитѣ? И именно цѣлата съврѣмenna наука е скептическа, понеже тя се отнася критически не само къмъ теологията, но и къмъ античологитата, сир. къмъ атеизма: и двѣтъ сж равно догматически, а всѣ какъвъ догматизъмъ е противенъ на духа на съврѣмennата наука.

Прочее, най-горѣщо прѣпорѣчва ми книгата на Тимирязева въ нашата интеллигентна публика. Съ прѣвода на тѣзи книга г-нъ Б. Каловъ върши голѣма заслуга прѣдъ българската литература.

Д. Н.

Български Алманахъ за 1897 год. Илюстриранъ съ 95 портрета въ текста. Редакторъ Петъръ А. Петровъ, надателъ Ст. Петровъ. София. Печатна на Ив. Г. Говедаровъ, 1897. Цѣна 5 лева съ поща 6 лева. — Шеста е годишната отвѣкъ въ София се издава „Българский алманахъ“, който тѣзи година се редактира отъ г. Петра А. Петровъ и издава отъ г. Ст. Петровъ.

Нѣма нужда да посочваме ползата отъ една книга като тая, която се явява необходима за всѣки гражданинъ, търговецъ, стопанъ. Тая полза е достатъчно съзнана отъ много наши читатели, благодарение на които, по думитѣ на издателя, това издание се крѣпи, макаръ и да има още мнозина и то отъ ония, що най-ба помогнали съ поддръжката си, да отричатъ ползата отъ една подобна справочна книга. Едно издание като това, би трѣбовало да има всички поддръжки за да може да вирѣе и се урежда както трѣбва.

Между по-важитѣ отдѣли на тѣзгодишния алманахъ, който се явява утолѣменъ и съдържащъ 1680 страници, сж разни такси, тарифи и даждия по всѣкитѣ клонове на управленията у насъ, стопанството, хигиената, хроника, списѣ. Послѣ иде прѣгледъ на Краля. Сърбия съ подробенъ списъкъ на търгов. въ разнитѣ сръбски градове, кратъкъ прѣгледъ на Руссия, на Ромъния съ списъкъ на търговцитѣ българи въ румънскитѣ градове, на България съ описание на нѣкои села. Тукъ сж напечатани и Търговскитѣ законъ, Търговскитѣ договори между България и Австро-Унгария и България и Сърбия, свѣдения за вноса и износа на по-важитѣ европейски държави спрямо насъ, Избирателния законъ, Публичния административенъ правилникъ за сключиване договоритѣ и задълженията, които се налагатъ на прѣдприемачитѣ. Законъ за публичнитѣ търгове, за беритѣ върху пътештата, за данъка върху занятията, за мѣрнитѣ и телнитѣ, за търгов. и индустриални марки, за печата, и най-последъ списъка на по-главнитѣ търговци въ България.

Книгата, сравнително съ голѣмината си, е евтина. Като се надѣваме, че тя ще бѣде распродадена достатъчно, надѣвани се, че за въ бѣдаже г. Петровъ ще положи още голѣми старания за подобрене на полезното си издание, особено за по-голѣмото му систематизиране.

И. С.

МАЛКИ ВѢСТИ И БЪЛЪЖКИ.

По последнитѣ наводнения въ страната ни. Прѣзъ последния гдѣсець силни поройни дѣждове причинихъ на много мѣста отъ отечеството ни наводнения, които направихъ на всѣкъдѣ грамадни загуби и пакостя. Тѣзи наводнения сж истинно народно бѣдствие, за което всѣки родолюбецъ трѣбва да съжалява, прѣдъ сетнитѣтъ отъ което никой не трѣбва да стовъ сж сгържати радѣ. Вече четемъ отъ вѣстницитѣ, че на нѣкои мѣста въ страната ни сж се заловили на самопомагане, устройване спектакли въ полза на пострадалитѣ отъ наводнението.

Като похваляваме благородния починъ на тѣзи лица, ний кажитѣ всички ония, що могатъ по какъвъ и да е начинъ да помогнатъ на пострадалитѣ да не затулжатъ очитѣ си отъ това всенародно нещастие, ако не исчатъ то да се отризи нежелателно върху страната ни. Ний мислимъ, че най-цѣлесъобразното е въ всѣки градъ и градецъ да се отвори поднеска за събиране доброволни пожертвувания. Нека всѣки поднесе своята лепта въ полза на овлѣчестенитѣ отъ наводнението, безъ да става нужда съ тая работа да се нагърбва само правителството.

БЪЛГАРСКА СБИРКА

Четири недѣли въ Херкулесбадъ (при Мехадия).

(Откъслеченъ дневникъ).

4 юлий, 1897 г., Херкулесбадъ.

Вчера дойдохми тукъ. Какви хубави, живописни мѣста прѣминяхми догдѣ стигнемъ въ тоя прѣлестенъ кятъ — най-много посѣщавания „маджарски“ курортъ! Оставямъ на страна величественнитѣ картини, които ни поразявахъ на всѣка стѣпка по „сърбския Дунавъ“ отъ Бѣлградъ до Оршова. Отъ Оршова до тукъ ний пътувахми съ пайтонъ.*) Така би трѣбвало да направи всѣки пътникъ, който обича природата, който желае да хвърли едно око върху романтичнитѣ мѣста и села, въ тѣзи нѣдра на Трансилванскитѣ Карпати. . .

Всичко изглежда весело, засмѣно, живописно! Зеленина покрива двѣтѣ страни на нашия пътъ. Тукъ ливада, тамъ вече пожената нива, а пъкъ царевицатѣ — не питайте. Издигнали се стройни, високи, пълни съ плодове, да ти е драго да ги гледашъ. И лозя има. Но нашия коларъ ми расправи, че не струватъ. Филоксерата ги опропастила. Сега ги вѣдъжъ изново, отъ америкаяско ловѣе.

Селата, които прѣминаваме, носятъ прѣимущественно чисто славянски названия: Поравникъ, Топлица и др. Надъ самитѣ села се издигатъ върховетѣ на Карпатитѣ..... Защо сж тѣзи славянски, по-право български, названия? Отъ кога сж останали тѣ? — питате се вий неволно и си спомняте старото прѣселение на славянитѣ и българитѣ, спомняте си тѣхнитѣ

*) Оршова — градъ на Дунава — параходна и желѣзнопътна станция. Съ желѣзницата до Херкулесбадъ се отива отъ Оршова за половинъ часъ, ала пакъ трѣбва да се наелева пайтонъ за до самия курортъ, който е на $\frac{1}{2}$ часъ пѣшакъ ходене отъ станцията. Съ пайтонъ отъ Оршова до Херкулесбадъ се отива за $2\frac{1}{2}$ часа.

древни жилища и скитания въ Панония и Трансилвания, спомняте си дълговрѣмното имъ обитаване въ този край на Карпатитѣ, гдѣто тѣ имахъ кръвопролитни борби съ разни нашественици, отъ които послѣдни по редъ, но не послѣдни по жестокость, насилия и завоевателни стрѣмежи бѣхъ загнѣздилитѣ се сега като владѣтели въ тѣзи краища маджари...

Приближавами се до изцяло построената станция на Херкулесбадъ... Тукъ *Бела-Рѣка*, която иди отъ къмъ селото Мехадия, се влива въ *Черна*, една постоянно бжблива рѣка, пълна, казватъ, съ пестърва...

Още малко пжтъ и ний стигахми селцето Печенешка, на дѣсно отъ пжтя. Слѣдъ това вече навлазями въ истински очарователната долина на Черна, която, сѣкашъ, като нѣкоя самодива прѣсѣкла канаритѣ и си отворила тукъ пжтъ-лѣгло, та постоянно сърдито бучи и лѣти напрѣдъ.... Надъ Черна се надвѣсили онѣзи ужасни скалисти върхове и канари, страхъ да ви вземе, като ги изглеждате, но по които човѣшка ржка успѣла да създаде едно чудо: тѣ сж покрити съ гора отъ буки, брѣсти и елхи и вий можете да се расхождате по тѣхъ, както по най-обработения пжтъ по насъ...

Пжтътъ, по който вървимъ, оставя Черна на лѣвата ни страна. Отъ дѣсно вече се задаватъ нѣкои жилища: градината на фермата Майерхофъ хубава, ала сега занемарена расходка, виллитѣ на Албрехтъ Лоренцъ (Мирамонте), на А. Поповичъ, Контъ и пр. На другата страна на пжтя задъ насъ остава една ниска, просторна сграда — перачницитѣ на Херкулесбадъ.

Още малко и стжпвами въ самия курортъ. Най-напрѣдъ се изстжпва *Банята Франсоа* (Франценсбадъ) върху р. Черна, която щомъ измините и веднага ви се лѣсва въ всичката си хубость сжщинския курортъ. Вървимъ все пакъ като оставями Черна на лѣво: ето на първо мѣсто дигнатата въ 1864 г. румжнска православна черкова. На посѣтителитѣ тя напомня православния характеръ, който столѣтия е ималъ тоя край, както построената на другия край на Херкулесбадъ католическа черкова — напомня инославния господаръ, който иска да наложи на всичко ржка, всичко да усвои, всичко да прѣобърне и прѣтопи.

Надъ румжнската черковица, обиколена съ една градинка, е виллата на Парохията Карансебе, нѣкогашната *Граничарска кжщица*, сега въ владѣние и ползувание на нѣколкото

десетки граничарски села отъ Карансабашската околия, *Хотелъ Готъ*, една *стрѣжа*, назначена за пазарь, една постройка съ казарменъ видъ, дълга, която съдържа: *месарницата*, *хлѣбарницата*, двѣ скромни *ресторации*: еврейска и румънска.

Слѣдъ тѣзи сгради, на самия пѣтъ, по който ни вози коларьтъ, се е издигналъ гордо, като истински господарь надъ всичко, що го окръжава „Кур-салоньтъ“, върху челото на който четете: „*Saluti et lactitiae*“ (здравье и веселие). На едното му крило е *Rudolfshof*, на другото *Franz-Josephshof*, — най-хубавитѣ и уредни хотели въ курорта.

Ний се спрѣхми и настанихми въ *Rudolfshof*.

5 юлий.

Интересни сж наредбитѣ на тукашния курортъ.

Трѣбва да се знае, че той е едно държавно имѣние — за сега подъ владѣнието и експлоатацията на Темешката спистовна каса.

Експлоатацията до прѣдни три години е била въ рѣцѣтъ на държавата. Отъ тогазъ, тя е отстъпена на тѣзи каса за 20 години съ една годишна плата отъ 85000 флоринта. Слѣдъ поеманьето експлоатацията, спистовната каса въскачила всички цѣни съ 60⁰/₀. Държавата се била съгласила на това, ала съ условие че администрацията на кассата ще направи известни улучшения и ще построи нови нѣкои помѣщения. Ето вече три години администрацията на спистовната каса се ползува отъ правата, безъ да извърши задълженията си. Увѣрватъ ме, че правителството прѣзъ тѣзиесень ще отнеме отъ рѣцѣтъ на кассата експлоатацията.

Върховний надзоръ е въ рѣцѣтъ на министерството на земледѣлието и търговията, което за врѣмето на лѣтний сезонъ има тукъ свой прѣдставитель — единъ инспекторъ. Инспекторьтъ е най-горнята инстанция на тукашната власть, която се изразява въ слѣдующитѣ органи: една канцелария — *Vadecomptoir*. Канцеларията има своя директоръ, помощникъ, продавачъ на билети или каснеръ. За пазеньето на реда има призовани къмъ инспекцията нѣколко стражара съ пѣтлюви опашки на каскитѣ си. Вий обаче едва ли можете ги позна въ многобройното солдашко болно население, дошло за помощ

отъ Херкулеса, който сѣкашъ е направилъ въ случая особенъ договоръ съ Марса да отстапва най-многого и най-хубавитѣ мѣста на неговитѣ синове. За да свършимъ съ административната власть на Херкулесбадъ и съ нейнитѣ органи трѣбва да прибавимъ, че всѣки държавенъ хотелъ има своя дверникъ и своята прислуга, както я има и всѣка баня.

Щомъ стигнахми, първото нѣщо бѣ да ни заведатъ въ Badecomptoir. Тамъ сж всичкитѣ ключове на свободнитѣ, незанети стаи. Заявявами въ кой хотелъ искаме да слѣземъ, заявявами и приблизително каква цѣна можемъ да за стоимъ и ни съобщаватъ кои и по какви цѣни и въ кои хотели има празни стаи.

Държавни сж хотелитѣ: Rudolfshof, Franz-Josefshof, Franzhof, които сж редомъ, правятъ часть отъ Cursalon'a и така сж свързани единъ съ другъ, че можете да пътувате отъ единъ въ други прѣзъ тѣхнитѣ коридори и курсалона, безъ да излизате на вѣнъ, на улицата. Това е едно голѣмо удобство за обитателитѣ на тѣзи хотели во врѣме на дъждъ. Тѣ могатъ безъ омбреди да обикалятъ и обхождатъ кур-салона съ принадлежноститѣ му — ресторанъ, пазаръ, кафене, читалня и пр.

Другитѣ държавни хотели сж Ferdinandshof, Stefanie-Hotel и Villa Elisabeth.

Цѣнитѣ въ тѣзи хотели сж за една стая и за едно лице отъ 1—4 фиоринта, колкото струватъ най-хубавитѣ въ партера. Има и съ по-скъпи цѣни, въ Villa Elisabeth, но то сж изключителни една-двѣ стаи, за които не струва да се говори.

Има и частни хотели и вилли. Освѣнъ поменятитѣ вилли на Поповичъ, Ливия, Миромонте, хотелъ Готъ, има още Hotel Marsafela. Въ всички тѣзи частни жилища посѣтителтъ може да се пазари за цѣнитѣ на стаятѣ и прислугата. Не е тѣй въ държавнитѣ хотели, гдѣто и цѣнитѣ на стаятѣ сж прѣдварително опрѣдѣлени, и що трѣбва да се плати за освѣтление (10⁰/₀ стойността на стаята), и прислуга е веднѣжъ за винаги извѣстно (30 крайцера на човѣкъ за день).

Всички помѣщения въ самия курортъ, въ които се търгува, яде и пие, сж държавни. Тѣ се даватъ подъ скѣпъ наемъ на частни лица. Така, напр., съдържателтъ на Cursalon'a кафе, бирария и ресторанъ — Емелка плаща 12,000 фиоринта годишенъ наемъ, а собствено за балнеарния сезонъ, който

не трае повече отъ 2—3 мѣсеца, отъ 1 юний до 1-й септемврий. Самитѣ бани и хотелитѣ сж владѣжтъ отъ държавата, а сега експлоатиратъ отъ Темешката спестовна касса.

Днесъ, откакъ си вече починажми отъ пжтъ, трѣбваше да се посвѣтвами съ лѣкаритѣ. Отивамъ въ канцеларията. Обръщамъ се къмъ директора Г. Карвински : — Кажете, моля, кой е тукъ специалистъ по еди-кои си болести ?

Господинъ директорътъ съ перо на ухо опули очи въ мене. Само че не ми каза : „а, вий, отъ балкана ли идите ?“ И жалкъ, че не ме попита. Щѣше да има моя положителенъ отговоръ...

— Тоестъ, какъ специалистъ ? — пита, вмѣсто да ми отговори господинъ директорътъ съ перото на ухо.

И азъ му распрavamъ тоестъ какъ специалистъ. Ай-тъй на специалистъ, му казвамъ : единъ да разбира по-особно отъ ревматическитѣ, нервнитѣ болести, други да разбира по-особенно отъ стомашнитѣ болести и пр.

— О, да! тукъ докторитѣ всичко, всичко отбиратъ, ми обясни г. директорътъ и ми врѣчи единъ листецъ съ имената на Херкулесбадскитѣ енциклопедисти-лѣкари, като ме увѣри, че първийтъ г. Личекъ е поставенъ отъ държавата. Оставаше да каже, че, слѣдователно, той знае колкото другитѣ четири...

Снабденъ съ този листецъ, азъ взехъ да четъ страннитѣ за мене буквосочетания на маджарския езикъ. Окоето ми се спрѣ върху едно име познато : Д-ръ Неметти. Доиде ми на умъ, че нѣкадѣ въ нѣкое обявление на сѣрбскитѣ вѣстници съмъ чель това име. Питамъ въ хотела прислугата, гдѣ му е жилището. Вмѣсто отговоръ, питатъ ме : защо ми е и ме канѣтъ да идъ при Д-ръ Партошь, хемъ е добръ човѣкъ, хемъ е въ нашия хотелъ, на двѣ стѣпки. И си спомнихъ аргументацията, че „Силиврия по-иди на калема“....

Намѣрихъ докторъ Неметти. Добъръ човѣкъ, наистина. Любезенъ, прикааливъ, услужливъ—по характеръ, маджаринъ (собственно еврейнъ) — по происхождение, Д-ръ Неметти има прѣвмуществото, че приказва не само по нѣмски и маджарски, а знае доста френски, коджа влашки и порядочно турски : служилъ нѣколко години въ турската войска като лѣкаръ...

Д-ръ Неметти не се бави твърдѣ съ мене. Той не само не ме прѣгледа внимателно, както мисля, бѣше длѣженъ, но не ме прѣгледа и невнимателно.

Отъ какво се оплаквате? — ме пита. И азъ му разпирвамъ, че понеже усѣщамъ болки тамъ и тамъ, трѣбва да е то ревматизмъ, та съмъ дошелъ да се къпѣ въ тукашнитѣ бани.

— Bien! Très bien, отговаря Д-ръ Неметти; — чука ме по крака и ржката, кара ме да прѣгъна ржка и кракъ. И туй то!

Той ни даде нѣкои откъслечни наставления, съвѣти, които впрочемъ не бѣхж нито нови, нито необходими за насъ, но нали сми дошли въ този курортъ, трѣбва да имами наставления и рецепти отъ тукашенъ лѣкаръ. Така му е обикновенно реда! Па и все има единъ миражъ, една измама за въображението: лѣкаръ сми консултирали, съвѣти ни далъ, ще се къпимъ въ тѣзи и тѣзи баня... Здравье и сила ще добиваами!

Докторътъ, то се знае, даде ни и рецепти! Вѣчнитѣ рецепти!

Впрочемъ, трѣбва веднага да му се отдаде справедливостъ: споредъ събранитѣ ми свѣдѣния, Д-ръ Неметти е най-малко приятель на рецептитѣ, въ което и ний се увѣрихми отпослѣ. Той вѣрва, че въ Херкулесбадъ най-много помага, слѣдъ банитѣ, чудно хубавий, мекъ климатъ, кристално-бистрата ледена вода и расходкитѣ по гората. Другото, массажитѣ, лѣкарствата и пр. сж спомагателни срѣдства.

На менъ докторътъ прѣпорѣча: массажъ и симуирни бани — Ludvigsbad, 28 градуса, половинъ часъ.

6-й юлий, недѣля.

Позапознахми се вчера съ тукашния „тертибъ“: кога се къпжтъ, кога се расхождатъ, кога се ѣде, кога се гуляе и пр. Редъ твърдѣ нѣма и изобщо Херкулесбадъ като курортъ не ми прави хубаво впечатление, вижда ми се доста занемаренъ...

Тѣзи заранъ ходихъ въ черкова. Служеше старийтъ румянски свещеникъ, отецъ Поповичъ, пѣхж нѣколко други свещеници, дошли на курорта случайно, и нѣколко млади, — служащи въ хотелитѣ, отъ Логошь. Всичко напълно е като нашата черковна службъ и литургия съ грѣцкото пѣние. Единъ малкъ отгѣнъкъ на нѣщо своеобразно дѣли тукашното пѣние отъ нашето. Младитѣ не пѣжтъ каго старитѣ свещеници. Тѣхното пѣние, което тѣ наричатъ нотно, но го пѣжтъ на изусть, наистина съдържа въ себе си нѣщо модерно, на подкладка

румънска. Въ него се зачуватъ нотки отъ народнитѣ „дойни“ и други румънски мотиви; но да ли е отъ самия напѣвъ, или отъ младитѣ „ненабожни“ пѣвци—а тѣхното пѣние ви прѣнася по-скоро въ нѣкоя селска концертна зала... А колко значи пѣвецътъ да е набоженъ, да е проникнатъ отъ благочестиво чувство и да го внася въ пѣнието си!...

Влашката черковна служба, както се знае, много години е била нашата, славянската; отпослѣ власитѣ сж прѣвели на свой простъ, говоримъ езикъ тѣзи служба, като не промѣнили нашата кирилица, гоненьето на която изъ влашката книжнина станж неотдавна, особено во врѣмето на Наполеона III, когато власята замждрувахж, че сж „*ginta latina*“ и че всичко нелатинско, особно же всичко славянско, имъ е чуждо. Гоненьето отиде до тамъ, щото тѣ исхвърляхж не само изъ канцелариятѣ си, изъ училищата си, изъ книжнината си славянската азбука, но и изъ черковата.

Нѣма обаче стара черкова, въ която да не намѣрите нѣкой тревникъ, евангелие, апостолъ, затуленъ и отърванъ отъ ржцѣтѣ на „*ginta latina*,“ печатано съ славянска кирилица и съ нѣкой надписъ пакъ такъвъ. Тукъ въ Херкулесбадската черквица азъ намѣрихъ единъ такъвъ апостолъ, печатанъ въ 1851 год. въ Сибиу.

При всичкото гонение на славянщината изъ румънския езикъ, тя не е и не може да бжде изкоренена. Има думи, които тѣ не сж ги още полатинчили, едно защото мжно е да коренишь единъ езикъ и да му присаждашь все нови думи, друго защото колко да гонишь — все нѣщо остава, а трето защото много думи влашкитѣ учени не знажтъ, че сж славянски. Оставили сж ги като свои, а, може би, и като ги мислжтъ за башъ латински.

Въ врѣме на литургията думитѣ: *домне милуешти*, (Господи помилуй), *милостъ пачеи и жертва.....* (милостъ мира, жертва хваления,) *ор че дар бун ест* (всѣки даръ е добъръ — всяко даание благо) — пѣстржтъ славословията и молитвитѣ и ви правятъ една приятна изненада. Родственостъта на двата езика ви радва толкозъ по-вече колкото ви е правило лошаво впечатлѣние гоненьето на славянщината изъ влашкия езикъ...

Богомолци въ черкова има доста. Повечето власи, малко сърби и нѣкой и другъ българинъ. То се знае, че нѣматъ ра-

бота въ черкова онѣзи, които сж дошли за да се въртѣтъ само около кур-салона и неговитѣ забави.

Храмътъ на черковата е посветенъ на Св. Прѣображение. Както ми се расказа отъ епитропа г. Данило Валуческу, бивши учитель, сега въ пенсия, въ този день тукъ ставало извънредно голѣмо тържество въ честь на празника. Едно врѣме, прѣди 1864 год., когато е построенъ отъ държавата този храмъ, румжнитѣ си имали една стара, много голѣма и хубава черкова на онова мѣсто, гдѣто е сега паркътъ на Гизела, прѣдъ кур-салона, ала правителството я развалило, защото намѣрило за добрѣ тамъ да стане паркъ и куръ-салонъ.

Сега черквата се поддържа отъ правителството. То плаща и на свещеника 100 фиоринта годишно, общината Херкулесбадска му придава 160 фиоринта, а с. Печенежка му плаща 140 ф. Извънъ курортния сезонъ отецъ Поповичъ служи три недѣли въ Печенежка и една въ Херкулесбадъ за постояннитѣ жители на курорта, каквито оставатъ мнозина, защото има, макаръ рѣдки гости прѣзъ цѣлата година.

7 юлий.

Българи тукъ има нѣкой десетѣкъ. Но, забѣлѣжително нѣщо, тѣ се сѣкашъ божатъ да се покажатъ, че сж таквизъ. Природната наша затворенность и тукъ поразява.

Върви групича отъ 2—3 души, скромна и по облѣкло, и по държене, приказва нисичко, стѣпва полека, да не настѣпи и мравката, едва подига глава да погледне. То сж българи. Ако не вѣрвате, елате да ги издебнемъ. Слушайте:

— Да, да! врѣме е вече за ѣдене! казва единтъ.

— Да се прибирами! отговаря другия и тѣ трѣгватъ отъ парка на Гизела, най-хубавата тукъ расходка и се опитватъ за на-срѣща, дѣсниа брѣгъ на Черна.

Тамъ сж двата хубавки и икономически ресторани на Поповичъ и Отто. Тамъ може човѣкъ да си поржча и нѣкое българско ѣдене, при всичко, че тукашнитѣ ресторани, и безъ да имъ поржчватъ, доставятъ всѣки день възможность да ѣдете всевъзможни яхнии, паприкаши, гювечи национални, сърбски и пр. Тукъ у Поповичъ и Отто обѣдва обикновена „Българията...“

Вчера срѣщнахъ тукъ нѣколко познати, млади и интелигентни българи, които твърдѣ не пазятъ мравката, кога стѣпватъ, и не се стѣсняватъ много да подигатъ глава за да погледатъ... Добри момци. Въстѣргаватъ се отъ хубоститѣ на природата въ мѣстото. Попаднали тукъ случайно, ала толкозъ имъ се харесало, че, ако и да нѣматъ никаква нужда, ще поостанатъ нѣколко дена за приятно прѣкарване на врѣмето.

Расправямъ на одного отъ тѣхъ въ бѣсѣдата си, че ний имаме не единъ Херкулесбадъ, които по природнитѣ си хубости даже надминаватъ маджарския. Посочвамъ му: Чепинска баня, Лажане, Елли-Дере, Долня-баня (Самоковско), Хисарътъ, Кортенскитѣ-бани, Чанакчийскитѣ, Старозагорскитѣ, Сливенскитѣ...

— А вий защо не отидохте тамъ? ме пита сериозно събѣсѣдника ми.

— По една проста причина, — му отговарямъ: защото тамъ нѣма лѣкари, нѣма и тукашнитѣ удобства. Природата у насъ е направила много, човѣкътъ не се е потрудилъ да направи нищо. Нека нашитѣ бани минатъ въ рѣцѣтъ на единъ добъръ домакинъ, распоредителъ и управителъ! Нека се поправятъ тѣ не както тукашнитѣ—подобно нѣщо не може да се добие отведнѣжъ, — а да се направятъ колко годѣ, да има възможность да се окланишъ и отдѣлно въ кабина, и вода да направишъ на топлина, колкото докторътъ ти прѣдпиши, да има и докторъ прѣвъ лѣтния сезонъ, да има и удобни помѣщения съ чисти постелки, завивки и храна! Нека станатъ тѣзи нѣща, па да видите щатъ ли наши хора, нуждаючи се отъ курортъ, да се опятътъ изъ дълбоката Българска глушь да дойдатъ тукъ да дирятъ селяметъ.

Да вземемъ примѣръ отъ сѣрбитѣ. Тѣ вече уредихъ доста своята Врачарска Баня и тѣхнитѣ минерални за пиене води Ломничка и Паланчанска се продаватъ въ голѣми размѣри и конкуриратъ на френската — Виши, австрийскій — Гисхиблеръ-вассеръ и маджарскій — Боршекски Борвивъ! Много сѣрби, които сж отивали другождъ въ Карлсбадъ или Мехадия, сега се опятватъ за своята Врачарска Баня, гдѣто има доста удобства въ всѣко отношение.

8 юлия.

Днесъ е 5-й день, какъ сми въ Херкулесбадъ. Рано азъ отидохъ на баня, а дверникътъ успѣлъ три пжти да ме дири. Щомъ се върнѣхъ, извиквамъ го да узнаѣ, що му съмъ потрѣбалъ. Въмѣсто отговоръ, господинъ дверникътъ ми втиска въ ржката една писменна бѣлѣжка.

— Що е това? — питамъ.

— Туй е смѣтка за кур-таксата на вашата челядь.

Кур-таксата е едно даждие за гдѣто сми дошли въ тѣзи бани и за музиката.

— Ами туй отдолу коджа голѣма сума, — му казвамъ. Не е ли много? Я ми обяснете тукъ що е написано?

— Не можъ, каже; не ми е работа. Ако не сте доволни, направете „рекламация“ въ администрацията.

— Гдѣ е администрацията?

Расправя ми, че администрацията е въ *Vadecomptoir'a*, че администраторътъ е г. Карвински и че къмъ него трѣбвало да се отнесъ. Администраторътъ или директорътъ г. Карвински прѣдставлява тукъ Темешката сπισовна касса.

— Добрѣ. Оставете, казвамъ му, смѣтката. Азъ ще видѣ, що ще правѣ.

Г-нъ дверникътъ си отиде. Захващамъ азъ внимателно да изучвамъ бѣлѣжката, печатана и попълнена съ писмо. Виждамъ името си цѣло-цѣлничко съ обозначение, кои и колко домашни сж съ мене. Обозначена ми и профессията: *kerviselo*. Поставенъ съмъ въ първи разредъ на таксоплатцитѣ, т. е. въ най-високия и се искатъ само за мене 9 флоринта (единъ наполеонъ безъ 45 крайцера), а за домашнитѣ ми отъ всѣкиго искатъ по на половина такса.

Помислихъ си, че *туй не е право*. Не е въпросътъ, казахъ си, че ще платѣ тукъ на управлението на банитѣ единъ данѣкъ отъ два-три наполеона. Но, не е право да ме поставятъ редомъ съ най-голѣмитѣ голѣмци и богаташи, за които е установенъ първий разредъ. Пѣкъ бѣше ми и любопитно да видѣ, какъ ще се отнесѣтъ къмъ едно подобно обжалване тукъ, гдѣто толковъ обичатъ да се кичѣтъ и хвалѣтъ съ идеални наредби.

Огивамъвъ администрацията. Намѣрвамъ г. Карвински и помощника му Поповичъ. Единътъ говори доста добрѣ румѣнски, другий—сърбски. Расправямъ имъ за що се отнася моята визита.

— Па, каже, г. директоръ Карвински; за васъ то не е тежко, вий сте „кепвисело,“ а г. Поповичъ прибавя: „то е велика стварь.“ Распитвамъ да разберж, що е това „кепвисело,“ обяснява ми се, че била „аблагатъ,“ „депутатъ.“ Разбирамъ веднага, че и тукъ депутатството е едно основание само за бела, само за товаръ, за тежки отговорности и даждия. Че отъ гдѣ сж узнали за моето депутатство? Единъ интересенъ въпросъ. Ето отъ гдѣ. Щомъ дойдохъ въ курорта и, когато ми давахъ ключа, поискахъ ми името, за да бѣдъ отбѣлѣженъ. Измѣкнахъ една картичка на български съ замянето ми: адвокатъ.

— А, па, то било славянски. Не разбирами, — ми отговарятъ.

Вадж друга картичка на френски съ обозначение „député,“ но азъ заличавамъ думата и вмѣсто нея поставямъ „avocat.“ Тѣхна милость обаче, види се, по-мираклии и отъ Гоголевия Шпекинъ, ако нѣматъ да четятъ закрити писма, четятъ заличенитѣ нѣща. Прочели и ме писали депутатъ.

О, депутатство, и тукъ ли ме прѣслѣдвашъ! — викамъ азъ въ себе си. А като се обръщамъ къмъ г. директора: — Е, добръ! че вий знаете ли що е то българско депутатство, като го наричате „велика стварь?“ Ако въ Маджарско то е „кепвисело,“ у насъ не само не е „весело,“ а е доста тежко, обременително и не донася, ами отнася. Нашитѣ депутати не сж нито магнати, нито землевладѣлци, нито рангета. Тѣ сж носители на една общественна повинность. За повечето отъ тѣхъ депутатский мандатъ е една ангария. Най-послѣ депутатитѣ изобщо у насъ сж хора сиромаси, хора между които нѣкои едвали спечелватъ годишно, извънъ необходимитѣ си домашни разноски, това, което азъ съмъ донесълъ тукъ за да разнесж въ вашата земя. Прочее, като депутатъ нѣма защо да ме таксувате, а като адвокатъ азъ наистина не съмъ отъ послѣднитѣ въ отечеството си и втората степенъ, ако и да е голѣма честь за мене, не бихъ отказалъ. .

Господинъ Карвински изслуша внимателно моята пledoария. Той се видѣ, чини ми се, въ тѣсно. Но лесно се отърва; вмѣсто да ме удовлетвори, той ме проводи при друга инстанция.

— Азъ, каже той, не се мѣсж по-нататкъ. Администрацията не може да отмѣни сама своето опрѣдѣление на вашата такса—първа степенъ. Обърнете се къмъ г-на инспектора...

Съ други думи, присядата не можа да си отгъбни самъ г. Карвински. И азъ тръгвамъ да дия върховната инстанция!

Минавамъ моста, на дъсния брѣгъ на Черна, вървж на длъжъ по-великолѣпната сграда на Цапари-Баня, и слѣдъ малко съмъ въ писалището на г. инспектора. Като инспекторъ, прѣдставителъ на централната власть, пратеникъ отъ министерството на земледѣлието въ единъ курортъ, гдѣто се спорѣщатъ нѣколко народности, азъ си помислихъ че г. Калощвари трѣбва да знае френски... И захващамъ да му обеснявамъ, безъ прѣдисловие, моята рекламация.

Той ме прѣсича.

— Унгаришь?

— Нихтъ!

— Дайчъ?

— Нихтъ!

И дигна раменѣ. Тогазъ подземамъ азъ:

— Францешишь?

— Нихтъ!

— Руменишь?

— Нихтъ.

— Италиенишь?

— Нихтъ.

— Сербиишь?

— Нихтъ.

— Русишь?

— Нихтъ.

— Туркишь, туркишь? — подчертано питамъ.

— Нихтъ.

И азъ си подигамъ раменѣтъ. Но въ това врѣме на неловко и за двѣтъ страни положение, озовава се единъ дебелъ господинъ, подобрѣснатъ, подстриженъ, запъхтѣлъ, съ червени очи, говорящъ по румжнски. Слѣдъ нѣколко размѣнени съ инспектора думи, дебелыйтъ господинъ съ червенитѣ очи ме пита по влашки: какво обичамъ. Обяснихъ му.

И се подкачихъ моитѣ неприятни расправи съ инспектора.

— Какви сж основанията на вашето оплаквание? — ме пита.

— Какви сж основанията на въшитѣ оцѣнения? — питамъ пъкъ азъ.

— Вий сте депутатъ; нашитѣ събрани свѣдѣния...

Азъ бързамъ да произнесъ и тукъ предоарията си въ смисълъ, че депутатството не може да служи за критерий на състоятелностъ у насъ, както впрочемъ и въ Сърбия, и допльнямъ, че много депутати въ нашенско и Сърбия си ходятъ въ опанки т. е. царвули, че сж хора бѣдни...

Види се, че аргументацията ми произведе своето дѣйствиe, защото г. инспекторътъ веднага проговори нѣщо, което ми се прѣведе на румънски :

— Оцѣнката става по имущественното състояние на човѣка (*dura avegea*) ; който е по богатъ... повече плаща ! А вий, споредъ събранитѣ свѣдѣния, па види се, и по вѣнкашността...

Не можахъ да не попадна въ весело настроение. Тежко ви, си помислихъ, ако сядите за насъ, които сме дошли тукъ, за нашето „*avegea*,“ по вѣнкашността ! Като оставимъ на страна, че нѣкои отъ насъ, когато излизатъ задъ граница обличатъ великденското си облѣкло и излизатъ изъ кожата си на вѣнъ само и само да не станатъ Бае-Гановци, азъ си прѣдставихъ нѣколкото курортни *gospetex*, които навѣрно отдавна се испразнили киситѣ си, но все пакъ на деня три пати мѣнятъ костюмъ. Щѣхъ да питамъ тѣхъ въ коя степенъ ги поставятъ, но рекохъ си : не ми е работа и продължихъ :

— Видите, щомъ е „*dura avegea*,“ споредъ имота, тогазъ чуйте и мене що ще ви кажъ. Азъ наистина за въ нашенско не съмъ сиромахъ човѣкъ, но ще бжде повече отъ претенциозно и дору обидно за вашитѣ тукъ богаташи, мушиери, землевладѣлци и рантиета да ме туряте редомъ съ тѣхъ въ първи разрядъ...

— Какъ, че вий трѣбва да бждете въ втори разредъ...

— Тѣкмо за това и ходатайствовамъ ! натъртено подзехъ азъ. И г-нъ инспекторътъ посѣга и взема смѣтката отъ ржката ми, увѣрява се въ това и веднага измѣнява такситѣ отъ първи на втори разредъ.

Азъ поблагодарихъ г. Колошвари, извинихъ се за обезпокояванетоъ, що му причинихъ, и си отидохъ.

9 юлий.

Расказахъ вчерашната любопитна моя расправия съ директора и инспектора на нѣкои прѣдставители отъ тукашната „България.“

Гледатъ ме малко ухилено, хамень-хамень що не ми се изсмѣждатъ въ очитѣ.

Единъ отъ тѣхъ по-смѣлъ, безъ забикалки ми казва :

— Какво да ви се прави, като не сте опитенъ въ тѣзи работи.

И той ми раскры, какъ го правили хората. Никой почти на този курортъ не си обаждалъ и истинското общественно положение за да не го таксуватъ скъпо. Търговцитѣ се пишали бакали, сждниците — писари, професоритѣ — студенти...

— Ами адвокатитѣ ? — прѣсѣкохъ го азъ.

— Адвокатитѣ... се забърка мойтъ ловкъ събѣсѣдникъ. Както искатъ се обаждатъ ; азъ на ваше мѣсто щѣхъ да се пишж журналистъ...

— Че защо ?

— Защото щѣхъ да ви правждъ повече честь, нищо не щѣхте да платите и... мойтъ любезенъ съвѣтникъ ми расправя, какви облаги извличалъ единъ маджарски корреспондентъ отъ своето прѣбывание тукъ. Той ималъ и бани бесплатно, и въ театра ходилъ даромъ, и на всѣкъдѣ го посрѣщали съ прѣдупрѣдителность. Той забравяше само едно, че *свѣтва на мене*, български публицистъ, да се кажж журналистъ въ Маджарско и въ днешно врѣме... Салтъ това липсваше...

Но било що било, и азъ наистина днесъ провѣрихъ отъ Curlist'a и се увѣрихъ въ казванието на моя съвѣтникъ. Хора, които познавахъ, и хора почтени, бѣхъ промѣнили своето звание и занятие, не всички, но болшинството ; магистратътъ станжалъ tanalo, студентъ ; търговецътъ станжалъ szatocs — бакалинъ ; землевладѣлецътъ се писалъ tanag (учитель) и пр.

Така се избѣгватъ винаги строгоститѣ на една наредба ! Тамъ, гдѣто има да се сбиратъ даждия, такси, иквизицията не помага. Всѣки ще я измами или може да я измами, като иска.

Маджаритѣ и сърбитѣ били още по-мастори. Поне нѣкои отъ тѣхъ седѣли установенния безъ такса срокъ петъ дни,

липсвали за единъ день въ с. Мехадия на расходка и отпослѣ пакъ се явявали, като нови гости.

Тъзи „маневра“ ми се видѣ дигъ измѣдрена. Но имало хора, които и до тамъ се ухитрявали. Нали е работата да не даджтъ на хазната една берия? Не е тукъ първица, гдѣто се прибѣгва до всевъзможни срѣдства салтъ да не се плати дору и най-малкото даждие...

10 юлия.

Хуркулесбадъ е въ Маджарско, а собствено нито Херкулесбадъ, нито околията е маджарска земя. Цѣлата тѣзи романтична долина на Черна прави частъ отъ областта на Ердель, въ Трансилванскитѣ Карпати, гдѣто отъ години прѣобладающій элементъ е румжнскій. Тукъ е истинската Румжния Ирредента.

На всѣка стѣпка имамъ поводъ да се убѣдж, че както сѣрбскій элементъ въ Бачка, Срѣмъ и Банатъ, така и румжнскій въ Трансилвания се тжичатъ ужасно и се гледа за унищожението имъ, за прѣтопяването имъ. Наистина, прѣдъ видъ на хубавитѣ, дружески сега отношения между румжнския и австрийски дворове, маджарското правителство е сравнително много по-мекко, деликатно и снисходително къмъ румжнитѣ; но то е само за форма. Види се, че има нѣкой врѣмененъ *mot d'ordre*.

Ланското ми пътуванье по нѣкои сѣрбски земи въ Маджарско и по-прѣдишното ми прѣзъ Хърватско (1895 г.) ми сж дали доста данни да знамъ какъ гледатъ маджаритѣ на славянскій элементъ. Грандоманията на маджаритѣ вече е прѣкалена; шовинизмътъ имъ безграниченъ. Тѣ не само проповѣдватъ, но вече и вѣрватъ, че Австрия безъ маджаритѣ не може, че безъ дуализма Австрия е загубена, че най-малкото поупущение въ полза на славянскитѣ народности, сѣщо и въ полза на румжнитѣ и—Австрия е загинжала. Федерализмътъ—ето неприятели, споредъ Маджаритѣ.

Кански пишжтъ и сѣрбскитѣ, че и румжнскитѣ вѣстници отъ тѣзи маджарска грандомания. Четж сега редовно — Tribuna — отъ Сибиу, Gazeta Transilvaniei отъ Брашовъ, Controla и Dreptatea отъ Темишваръ. Тѣ съдържатъ всѣки день нѣкое безобразие отъ маджарския шовинизмъ. Тукъ нѣ-

кое училище посрѣща трудности, тамъ черковата не се отваря защото не се харесва свещеника на властѣта, а други не може да се намѣри още...

Особно сега, когато виси една голѣма прѣпирня между Австрия и Маджарско относительно подновяването на конституционния пактъ и опрѣдѣленѣето колко ще плаща Маджарско за поддържанѣето на имперското правителство — сега, види се, маджаритѣ се още повече повилнѣли... Отъ Пешта не допуснахъ на сѣрбскій народно-черковенъ съборъ въ Карловци да се занимае както той разбира съ своитѣ дѣла, искахъ да му наложатъ единъ дневенъ редъ и единъ „Единственъ черковенъ уставъ;“ съборътъ не се подчини и... бѣше отложенъ за до октомврий. Ще рѣши императорътъ що да се прави!

Днесъ четохъ въ единъ румънскій вѣстникъ Dreptatea за единъ любопитенъ процесъ. Сждали и осждали окончателно младежитѣ Василь Мораръ, сега попъ въ Бояна Апдулуй, — Крутянъ Симу, учитель въ Чифутъ, — и Иоанъ Симу, теологъ въ Блажъ, за това, че основали черковенъ хоръ въ Чифутската община, при Блажъ и правили вече нѣколко репетиции, безъ да взематъ разрѣшение отъ властѣта. Първостепенний съдъ на Алби-Юлия ги осждилъ първий на 1½ год. затворъ и 100 фиор. глоба; втория — на 1 год. затворъ и 200 фиор. гл., а третия на 6 мѣс. затворъ и 100 фиор. гл. Апелативний съдъ намалилъ наказанията имъ на 10 мѣс. и 150 ф., на 8 м. и 100 ф. и 4 м. и 50 ф. Кассационий съдъ потвърдилъ рѣшението! Осжденитѣ ще влѣзатъ тѣзи дни въ Сегединската тъмница. То се разбира, че печатътъ не може да не вика противъ подобно рѣшение!

3 юлия, недѣля.

Настанъ втора недѣля, отъ какъ сми стигнали тукъ, Едва се управихми. Въ началото се расправихми съ доктори, съ събиране свѣдѣния за разни-разности, нѣкои отъ насъ се поразболѣхми — види се и на хубавия климатъ, на чистия горски въздухъ и бистрата балканска вода иска да се привиква човѣкъ.

Расходкитѣ, които правимъ до сега сж отъ малкитѣ. Екскурсии по височинитѣ не сме прѣдприимали, ала все се ка-

нимъ. И тѣмъ до-ще реда. Обиколкитѣ ни до сега се ограничавахъ съ излазянъе изъ гостилницата до банитѣ, до пощата, по-далечъ — прѣзъ Херкулесъ-плацъ, покрай католическата капела, по „Алеята на вѣдишкитѣ,“ до Херкулесовата баня; още по-далечъ — по пѣтя на Баронъ-Николичъ прѣко парка Скудие, че по край воденицата, та до ливадата Сечени. Това на едната страна — къмъ извора на Черна. Отъ другата — по течението ѝ, ходихми до Майерхофъ, градината, подъ политѣ на *Домогледъ* и *Бѣлия-Кръсть*.

Тѣзи расходки, по-право, тѣзи мѣста за расходки сж богатството, незамѣнимото богатство на европейскитѣ курорти. У насъ Господъ ги създалъ не по-малко; напротивъ у насъ тѣ сж още по-великолѣпни, но диви, недостъпни, невъзможни. Тукъ, и гдѣто ги нѣмало, намѣсила се човѣшка ржка и ги създала. Именно, създала ги.

Гледашъ, скала! Непрѣменно едно врѣме по нея лѣтѣ се е пукалъ камъкъ отъ горещина. Сега, обрасла съ буки и брѣстове, а по нѣйдѣ и съ елхи, зашумила се, та се раззеленила, прокарани по нея онѣзи равни, гладки пѣтеки за дваматрима редомъ да вървятъ, че като трѣгнешъ по нея, гдѣто рекалъ онзи, да се не върнешъ... Казватъ, че и екскурсиитѣ по най-високитѣ мѣста, каквито сж : Schneller-höhe (Шнеллеровъ-върхъ), Munkquelle (Мункова изворъ), Jubileum-parc, Ögömuner-magaslat (Юбилейний паркъ), Kirali-mages — Царския върхъ, дору и Шоричева върхъ,—на дѣсния брѣгъ на р. Черна, както и вѣлазянието по Бѣлия Кръсть и Домогледъ — на лѣвия, се извършвали по все така уредени пѣтеки.

17 юлия.

Снощи имаше томбола въ кур-салона. Впрочемъ, томболата е едно отъ любимитѣ тукъ забавления, може би онова, което интересова и сбира най-много свѣтъ въ салона.

Томбола има дваждъ въ недѣлята — въ срѣда вечеръ и сѣбота вечеръ. Прѣдметитѣ за нея — обикновенно десетъ — 4 терно, 3 кватерно, двѣ квинтерно и една томбола—стождъ изложени подъ стрѣхата на салона, прѣдъ она магазинъ, който ги доставя и който продава билетитѣ. Администрацията урежда работата така, щото за всѣко засѣдание пробира и взема отъ други магазини вещитѣ... Ржката мие другата! Нейсе, има изгледъ и на безпристрастие.

Томболата се подкача въ 9 часа. Салтъ да погледнете каква бързина на вихрушка върти келнеритѣ въ врѣмето отъ 8—9 ч. въ ресторацитѣ, че особно въ тѣзи на кур-салона. Едно va-et-vient, едно chassez-croisez просто невъобразио! Всѣки бърза да получи своята вечеря, всѣки бърза да пие своето кафе, всѣки бърза да плати и да върви — за да не би да побѣгне късметътъ му.

Още осемъ часа, а въ дѣното на салона вече сж наредени прѣдметитѣ на една маса. Столове редомъ като въ театра се станѣтъ, насѣдали гоститѣ, че особно гостенкитѣ, всички въ богати тоалети. Догдѣ стане часа 8¹/₂ половината салонъ е пълнѣнъ, на 9 часа безъ четвъртъ вий едва ли можете намири столъ за да седнете. И столоветѣ, че и мѣстата раззети!

Но ето при массата се явява началството: инспекторътъ, администраторътъ и двама-трима служащи около тѣхъ.

Единъ черноокъ господинъ, съ черни бакенбарди и еврейски маниери, се обръща къмъ публиката съ едно встѣпление на четири езици, маджарски, нѣмски, влашки и сѣрбски, които и четиритѣ да знаете, пакъ едвали ще разберете що казва, а повече се сѣщате. Обеснява негова милость, че се подхваща играта и че щѣло да има толкозь терно, кватерно и пр.

— Сега, каже, захваща се терно, и другий до него служащъ отваря ковчежчето съ бѣлѣзитѣ, подава му ги, а той прогласява пакъ на четиритѣ езика по редъ. Сжщеврѣменно върху таблицата ad hoc се обръща квадратчето на излѣзлото число, за да може и нагледно да се провѣри то отъ слабитѣ на слуха и силнитѣ на зрѣние томболаджи.

Една особенностъ на тукашната томбола е, чини ми се, гдѣто спечелившитѣ картели терно се продаватъ съ наддаванье и купившитѣ ги играятъ съ тѣхъ за кватерно и пр. Сжщо става съ спечелилитѣ кватерното и квинтерното—картели.

Друга особенностъ е, че игранитѣ картели (карти) се прибиратъ „за сиромаситѣ“, както прогласява черноокия господинъ съ еврейскитѣ маниери. Собствено сжщитѣ картели, за да не се правѣтъ или купуватъ нови, съ подпечатванье и датиранье, продаватъ ги пакъ. Това, освѣнъ, че прави майсѣмнителна манипулацията „за въ полза на сиромаситѣ“, но и затруднява томболаджитѣ... съ ветхи карти.

Лицата, които печелѣтъ, прогласяватъ на високо за своя късметъ и отиватъ сжщеврѣменно да получатъ респективния

си прѣдметъ. Става единъ силенъ натискъ. Много пжти догдѣ-то нѣкой щастливецъ прѣскочи цѣлия салонъ и се яви на масата — прѣдметитѣ вече развети отъ по-рано явившитѣ се. И тука пакъ: *vigilantibus jura*. И тукъ пакъ, който ималъ по-силни мишци да размахва, по-бързи крака да пристѣпва и по-вече безочливостъ да се втрива, сиолучва! Свѣтъ — на всѣ-ждѣ все еднакъвъ.

По нѣкога се случи да се явятъ двама, трима за единъ прѣдметъ. Тогазъ се тегли жребие. Уви! не стига едно жребие, второ сега ще се принесе да ли имате късметъ или не.

Азъ нѣмамъ подобни късмети. Въ що хазарди не съмъ се опитвалъ? И въ разни лотарии, и въ виигришни билети, и въ обикновенни хазардни игри — не ми върви. Дошелъ съмъ веднѣжъ за винжги до слѣдното заключение: „не ми е писано да печелж отъ друго освѣнь отъ работата си; нѣмамъ друго щастие освѣнь това на пота и труда си.“ Неотдавна единъ инородецъ адвокатинъ идва у дома и ми прѣдлага едно голѣмо прѣдприятие: „да дадемъ, каже, да рискуваме по 50 наполеона за таквозъ и таквозъ едно нѣщо, ще спечелимъ най-на малка страна по 1000 наполеона! Азъ съмъ направилъ сигурна смѣтка“. — Поблагодорихъ колегата инородецъ слѣдъ като му обяснихъ що късметъ имамъ и му казахъ: „разбери, че не ми върви на таквизъ килипири! не желаж прочее и васъ да ощетавамъ; може да сте пб-честитъ отъ мене; спечелете самъ!“ И го испроводихъ. . .

Три-четири пжти вече земамъ участие въ томболата съ по 3 и по 2 билета, снощи съ единъ. Нѣма вищо. Хората отварятъ терно, нашитѣ картели стојтъ безъ проворче. Хората свършватъ и печелижтъ квинтерно, у насъ едно-двѣ очици прогледали. Скандалъ, просто!

Още веднѣжъ го записвамъ: „на келепиръ не ми върви!“ Такива случайни печалби сж килипиръ, изневидѣлица печалби и наготово. А готованството не е моя удѣлъ.

18 юлия.

Днесъ направихми една длѣжка расходка съ кола до Мехадия.

Какъ съ кола до Мехадия? бихъ попиталъ и самъ азъ прѣди години оногозъ, който ми казва, че живѣлъ на Мехе-

дийскитѣ бани, кѣпалъ се въ Херкулесбадъ, а ходилъ на дължка расходка съ кола до Мехадия.

Между това, Мехадия не е курорта, а е едно село, което отстои на часъ и повече пътъ отъ Херкулесбадъ. Съ пайтонъ се ходи за половинъ часъ, добро каранье.

Во врѣме на моето дѣтинство, помнѣхъ, чичови и други наши съотечественици „ходихъ въ Мехадия.“ Думата Херкулесбадъ не се чуваше. Тѣ носяхъ подаръци отъ Мехадия; расправяхъ за хубоститѣ на Мехадия; Мехадия, че Мехадия...

Но не само чичови расправяхъ така. Отъ когото и да съмъ чувалъ да приказва за тоя курортъ, все Мехадия го зове. Ако не се мамѣ и въ обявления по вѣстниците съмъ срѣщалъ все това име.

Когато сега станъ нужда да дойдемъ на самъ и си доставихми една книжка, описваща курорта, ний узнахми по единъ вече положителенъ начинъ, че собственно Херкулесбадъ е друго, а Мехадия съвсѣмъ друго. И тѣй го заравказвахми на приятели, и на познайници.

— Ще идимъ въ Херкулесбадъ, — казвахми, да се лѣчимъ отъ ревматизмъ и прочее.

Нѣкои слушахъ и се правяхъ на многознающи. Сигурно, не разбирахъ, кѣдѣ ще идимъ. Други си казвахъ правичката, че не знаѣтъ гдѣ е то. Когато сами обяснявахми, че Херкулесбадъ е при Мехадия, съзнавахъ, че Мехадия знаѣтъ и даже тозъ-и-тозъ били тамъ и полза видѣли, хемъ голѣма, но Херкулесбадъ не знаѣтъ.

Не разбирахъ ясно защо е станъло туй съчетание и смѣсанье на двѣтѣ мѣстности. Даже не разбирахъ защо брошуркитѣ, които имамъ туржтъ Херкулесбадъ при Мехадия (Bain de Hercule près Mehadia, Herculesbad bei Mehadia). Курортътъ е много по-близко до Печенежка, едно малко селце, по пътя отъ курорта до станцията. Обеснявамъ си по тоя начинъ недоумѣнието. Нѣкога Мехадия, която е по-голѣмкото и по-питомно село на около, ще е държала банитѣ, като свои общински и за това сж се зовѣли просто — Мехадийски или Мехадия. Новото врѣме, което обаче все нови имена туря, навѣрно е измѣнило старото название и е посветило Херкулесу и на неговото име курорта.

Наистина книжкитѣ, които имамъ всичкитѣ казватъ, че още римлянитѣ во врѣмето на Траяна, 108 г. слѣдъ Р. Х.

знаели за тѣзи води, подъ името „ad aquas Herculi sacras,“ нѣщо, което било доказано отъ многобройнитѣ стари остатъци—статуи, бюстове, саркофаги и пр. Въ самото балнеарно мѣсто има единъ изворъ Херкуловъ и една баня — Herculesbad — Херкулова—тя е солена, има единъ площадъ Херкуловъ, има и една статия съ фонтанъ—пакъ Херкуловъ, слѣдователно Херкулъ е достатъчно удовлетворенъ. Защо му се посветили и цѣлия курортъ?

Никой не знае и книжкитѣ мълчатъ; само въ едно обстоятелствено описание, което ми се падна на рѣка случайно, — намѣрихъ го въ единъ брой на пещенския *Листъ за чужденци* (между прочимъ и на френски) азъ намѣрихъ, че туй име Херкулесбадъ е била дадена на Мехадия въ началото на настоящето столѣтие отъ единъ австрийски императоръ.

Пътятъ отъ курорта до Мехадия е много хубавъ, живописенъ и удобенъ за ходене и пѣшакъ и съ конь. Като изминъхми Майерхофъ, с. Печенешка, станцията Херкулесбадъ, ний тръгнъхми все по лѣвия брѣгъ на Бѣла-Рѣка, която извира отгорѣ надъ Мехадия и я дѣли на двѣ части. Мѣстността е разработена,—ниви, ливади, церевница, лозя. Нашия коларъ Иосифъ, румънинъ, съ омачкана шапка на глава, но съ хубави конье на пайтона, ни закара за три четвърти, като караше доста полека. Па и ний го спирахми нѣколко пѣти да го питами за едно, за друго.

На моста, прѣдграднето на Мехадия, трѣбаше да платимъ 24 крайцера „бачъ.“ Това е входно право за влазянье и излазянье. Обикновено трѣба да си го плати коларьтъ; но нашъ Иосифъ се направи на дивъ и ний платихми зарадъ него. „Така правяли, каже, и другитѣ пѣтници!“

Иосифе, Иосифе! и ти ни излъга, ала неврѣди, твоята шапка имаше нужда отъ подновяване!

Селото е разложено на длъжъ по коритото на рѣката между два рѣта. Къщи доста чистички, каменни, повечето едноетажни, съ дворъ отвѣтрѣ. Маази и дюгени нѣколко. Особно множо има биртове — механи. Населението е чисто влашко, има 9—10 души нѣмци и маджари. При все това, маджаризмътъ си посочилъ на всѣкъдѣ рогата. Прѣди всичко надписитѣ сж все на маджарски -- не само на учрежденията—комисарство, държавно училище и пр., но и на частнитѣ заведения. Попптахъ защо е така. Единъ гостилничаръ ми обясни:

„защото законътъ билъ такъвъ.“ Навѣрно въ питейнитѣ правила и пр. ще се е вмъкнало и нѣкое постановление за надписитѣ.

На едно само мѣсто прочетохъ отчетливо „Scuola Comunală — румунско общинско училище. Сега то бѣше затворено. Тамъ се учло началното учение. По нататакъ трѣбвало да се учи пакъ въ държавното — по маджарски. Маджаритѣ не се шегуватъ а сж се завзели юнашки да прокаратъ своята културна идея.

Има влашка черкова, хубава и доста голѣма постройка; но не можихъ да намѣржтъ ключа за да ни я отворжтъ и да влѣземъ въ нея. Има и нѣмска-католическа черкова. Едно врѣме Мехадия, както и другитѣ околни села — Плугово, Ябланица и пр. били граничерски. Сега сж въ ржцѣтѣ на маджарското управление. Питамъ селенитѣ: кога бѣше по-добрѣ, сега или тогазъ? — Единъ ме гледа, гледа, па си дига двѣтѣ ржцѣ и ми расправя внушително: „Ама знаешъ ли колко пжти бѣше тогазъ по-добрѣ? Десетъ пжти, десетъ пжти!“ и ми сочи 10-тѣ прѣстѣе на ржцѣтѣ си.

20 юлий.

Днесъ е Илинденъ. Трета недѣля вече, какъ слѣницето ни изгрѣва въ тѣзи котловина изъ задъ Домогледъ!

Бани не правихме днесъ. Не само, че си спомнихме великата заповѣдъ за недѣлната почивка, но и докторътъ, мене поне, посвѣтѣва да си починж.

Като му расправихъ, че отъ симпурнитѣ бани ли, що правж, отъ нѣкоя слаба настилка ли, или най-послѣ отъ влажното и дѣждовитото врѣме, което имахми цѣла недѣля, азъ усѣцахъ едно слабо главоболне и нѣщо като шеметъ въ главата си, той ми каза:

— Добрѣ е да спрете ежедневното правене на банитѣ. Симпурнитѣ кпания (les bains sulfureux) сж не само изнеможителни, но, което е още по-важно, раздражителни. Въ интереса на лѣчението е да не става толковъ силно отслабване, нито чувствително раздражняване.

Откакъ ми прѣгледа малко-много сърдечната часть, въ която азъ съмъ ималъ винжги едно подозрѣние, той ме успокои:

— Нѣма нищо, каже. Ритмата е правилна и отъ тѣзи

болка нѣма що да се боите. Во всѣки случай прѣпоръчвамъ ви въ врѣме на къпанъето, когато сте въ банята, да употребявате студени компреси на главата, промѣнявани на всѣки три минути.

Распитахъ доктора за още други свѣденія по къпанъето. Искахъ да узнамъ колко бани ще трѣба да направя, като вече съмъ навършилъ петнайсетъ.

— До 20 за васъ стигатъ. Тукъ обикновенно се седи отъ три недѣли до шестъ. Който може да стои по-вечко отъ три недѣли и да си почива отъ банитѣ ще направи по-добрѣ. Послѣдствіята отъ термалнитѣ къпания не се познаватъ сега, а послѣ. Ако азъ ви съвѣтвамъ да не се дразните и истошавате много, то не е само прѣдъ видъ на сегашното ви положение. Вий сега можакте да усѣщате даже едно благорасположение слѣдъ всѣко къпанъе. Ний сми обязани да прѣдупрѣждаваме нашитѣ клиенти за бжджето.

— Ами, нѣма ли да правж други бани слѣдъ тѣзи, по-симпурни, по-силни както ги казватъ? На ли ми казвахте прѣди, че можа да направж и въ Цапари симпурни бани, гдѣто тѣ сж по-вече богати съ симпуръ?

Азъ распитвахъ доктора, защото бѣхж ми казвали нѣкои отъ нашитѣ, че къпателитѣ въ симпурнитѣ бани на Цапари усѣщали веднага извънрѣдно голѣмо вѣдѣйствие на сѣрата. Въ нашитѣ Лудовикови—бани и въ кабинета можете да влѣзете съ часовника си, и златенъ да е, съ паритѣ си, и злато и срѣбро да сж, да се вшопите въ ванната съ прѣстени по ржката си, ако имате таквизъ. Нищо нѣма да стане на вашитѣ цѣнни прѣдмети. Не било тѣй, ми расказватъ, въ Цапари. Тамъ въ сѣрнитѣ бани трѣбвало да отивате освободени отъ тѣзи цѣнни вещи, защото всичко се разваляло, всичко иочернявало: дори и паритѣ въ кисята ви. То естъ, банитѣ били много сѣрни, богати съ симпуръ. И затова ги прѣдписвалъ докторътъ на най-уждающитѣ си. По нѣкога и на онѣзи, които вече сж направили нѣколко къпания въ Лудовиковитѣ.

Когато азъ расправихъ за всичко това на д-ра Неметти, той се изсмѣ, дигнж раменѣ и продѣлжи:

— Всѣки казва по нѣщо! Легендитѣ така се създаватъ.

И той за да ме увѣри, че това което ми сж приказвали не е истина, че дѣйствителнитѣ симпурни бани сж Лудиковитѣ, изводи изъ библиотеката си нѣкои книги за анализа на

всички тукашни извори. Между другитѣ, той ми посочи и една негова брошурка на френски: *Водачъ за балнеарното мѣсто Херкулесбадъ* при Мехадия отъ Д-ръ Неметти. 1894 год. печатано въ Темешваръ, стр. 15. — Въ тѣзи брошурка има и подробнитѣ анализи на всичкитѣ извори, правени отъ професора Албертъ Ленгиелъ. Като се прѣгледа внимателно таблицата на Лудовиковия изворъ и сравни съ Цапаровия ще се види, че наистина вѣрно е казванието: Цапариевитѣ симпурни бани сж по-силни *) Но защо доктора ми говори противното на онова, което е самъ писалъ? — Енигма! Навѣрно, той си е мислилъ, гдѣ ще му разбере единъ простъ смъртенъ отъ анализи. Кажу ми що щѣшъ, споредъ момента и нуждата. Па туй то! Увѣренъ съмъ, че д-ръ Неметти не е направилъ това нито умишлено, нито съ цѣль експлоататорска; а просто — отъ лекость.

Въобще тукъ, поне въ по-везето бани, се забѣлѣзва едно безредие въ кѣпанѣето и не се пазятъ нито общехигиеничнитѣ, нито докторскитѣ, нито административнитѣ правила. Малко на ориенталщина мяза. Ето примѣри и доказателства, които азъ наведохъ и д-ру Неметти.

Споредъ събранитѣ отъ мене и провѣрени на опиятъ свѣдения, ако и да е запретиено да се отварятъ шурацитѣ съ топлата и студена вода, всѣки си ги отваря по усмотрѣние, прави си каквато ще водата. Докторътъ, ако е прѣдписалъ 30 градуса Реамюръ, той я прави 28 или 32. Този баши-бозуклукъ напълно отговаря на другитѣ, които си допускатъ служащитѣ въ банитѣ, обизани да правятъ строго и точно толкозъ градуса водата, колкото я прѣдписватъ лѣкаритѣ. Тѣ не правятъ това. Азъ поискахъ отъ моя Иоханъ още първий пѣтъ, да внимава и направи водата: 28 градуса. Питамъ го: 28? — Да! домнуле. 28. — Събличамъ се, влизамъ въ ванната провѣривамъ съ термометра; водата 30.

Оплакахъ се за тази нередовность на доктора. Той ме утѣши съ увѣрение, че отъ идущата година „тази проклета администрация“ вече напуща експлоатацията, че държавата

*) Въ Лудвиковия изворъ въ хиляди части вода има 1) Calcium sulfuricum 9.14285 ‰; 2) Strontium sulfuricum 0.01511; 3) Sulfurealium 0.00610; 4) Calcium subsulfuricum 0.00154; 5) суммата на растителнитѣ вещества е 3.16471; 6) Hydrogene sulfureux 0.00451. Между това въ извора Цапари тѣзи елементи стоикъ така: 3) 0.03076; 4) 0.04759. 1 и 2 нѣма; 5) 6.43540 и 6) 0.02570 т. е. hydrogene sulfureux има 16.91 въ Цапари, а въ Лудвикъ — 2.96.

пакъ ще вземе всичко въ ржцѣ и той се надѣва, че тогавъ всичко ще тръгне и правилно и хубаво, . . . *comme sur des roulettes*.

И азъ се успокоихъ. Че какво ли пъкъ можехъ да сторя, ако не се успокояхъ.

22 юлий.

Вчера и днесъ направихми нѣщо повече отъ обикновенитѣ си расходки. Вчера се качихми на Шнеллеровия върхъ, (далечъ 860 м., високъ 98 м.), и днесъ достигнахми дори до Царския върхъ (*Hauteur Roi, Kirali magas*, на 2663 м. далечъ, а високъ—275 м.), като посѣтихми и Юбилейний—върхъ, (*Öğüşnpper magaslat*, далечъ на 1523 м., а вис. 125 м.).

Пжтуванъето става доста леко и удобно. Тѣзи върхове се намиратъ на дѣсния брѣгъ на Черна. Отъ долу, отъ Парка Гизѣла, тѣ се виждатъ: на тѣхъ сж кацнали като гнѣзда—къшкови, направени нарочно за посѣтителитѣ—одно за да си отпочинатъ, а друго за да се полюбватъ на очарователната гледка, която се прѣдставява на около особно отъ „Царския върхъ“.

За половинъ часъ тихо вървене вий сте на Шнеллеровия върхъ, а за единъ часъ и четвъртъ—вий стигате другия—Царский, като минавате покрай Мункова изворъ и Юбилейния паркъ. Пжтекиитѣ сж поправени, върви се на кривулицы (зигъ-загъ), на всѣки 10 минути има лавички за почивка. Вий пжтувате въ срѣдъ непрогледна гора отъ буки и брѣсти, които сж дигнали въ висинитѣ, не можете да ги изгледате на горѣ. Стройни, тънки, високи тѣхнитѣ върхове се надварятъ сѣкашъ кой да стигне небето. Кой знае обаче защо—наменъ тѣзи гори не направихж нито частъ отъ онова силно впечатлѣние, което сж произвеждали върху ми гжститѣ дѣбрави на Рила-Планина, страшнитѣ усойни но Стара-Планина, урвеститѣ и живописно дивитѣ Родопи! Види се, въображеннето играе голѣма роль. Тамъ, ти се усѣщашъ прѣнесенъ въ единъ другъ миръ, знаешъ, че на около ти всичко е диво, всичко е гора, всичко е далечъ отъ свѣта, отъ хората, всичко е създаване на Прсвидѣнието..., както е то излѣзло изъ неговитѣ ржцѣ, безъ намѣсата на хората. Дивото, живописното, очарователното, омайното не е човѣшко създаване!

Тукъ работата е друга. Прѣди всичко не се считатате че сте въ гора. Знаете, че подъ васъ е Херкулесбадъ, съ своята нѣга и лѣнь, разпусналъ се, распулъ се и ви чека съ сложена трапеза; чувате даже военната музика като ви свири нѣкои мотиви изъ „Циганский Беронъ“ или нѣкоя скоклива отъ рода на Чардашь; гледате прѣдупрѣдителна ржка ви сложила тукъ лавичка да си почините, тамъ чешмица да се утолите по-нататъкъ къшкче да се спрѣте и нагледате на чаровнитѣ хубости, които се растилатъ подъ васъ. Нѣма да ви стрѣсне нито бученъето, което се чува подъ земята при Мункова изворъ. Първо вий сте приготвени за него; второ вий си го обесмявате веднага защото съсѣдната сградаца — пакъ направа на човѣшка ржка! — говори за всичко. Вий и безъ да четете надписитѣ разбирате, че този изворъ се спуска отъ високо на долу и подъ васъ той е който произвожда чуваното тѣтнене.

Както отъ Шнеллеровата височина, така отъ Царската — Херкулесбадъ, лѣглото на Черна, цѣлата ѣ долина се виждатъ като на дланъ! Гледката е великолѣпна и само за това струва да се види. Ний патувахми втория день три часа и повече — ходене и връщане; доста се уморихми — ала не се каемъ.

23 юлий.

Могъ вече да бѣлѣжж en connaissance de cause въ дневника си нѣщо по-подробно за тукашнитѣ бани и порядки.

Общата бѣлѣжка е, че тѣ сж занемарени, но че всички, които сж ги посѣтявали, по нужда, признаватъ полезността имъ.

Банитѣ сж : симпурни и солни, разбира се съ разни други примѣси.

Изобщо ако слушами княжкитѣ и докторскитѣ казвания и солнитѣ — собствено Херкулесбадскитѣ води — и сѣрнитѣ сж единъ видъ пейнкилеръ, една панацея за всички болести. Тѣ лѣкуватъ : всички ревматизми, съставни и мускулни, и ревматизмални болести, подагра, неврози, скрофули и всички кожни болести, сифилистически болести, параличи, отворени рани, искълчени, счупени и ранени кокали, женско и мъжско безсилне и безплодие, мигрени, ипохондрии, маденхолии, малокръвие и хлорозъ, трѣски — асж тукъ не било възможно да втрѣсе нѣкого, казваше ми единъ докторъ! — хемороиди,

Стомашни и чревни болести, катарии въ пикучнитѣ канали и мѣхури, болки на женскитѣ дѣтеродни органи! И още и още за какво нещешъ сж добри тукашнитѣ бани! Остави, че трѣска тукъ не можала да бжде, ами всички книжки сж съгласни, че холерата не могла да си пробие пътъ никога, колко и да се опитвала тя въ холернитѣ години, дохождала татъкъ нѣкъдѣ до гдѣто се втича Бѣла-рѣка въ Черна, че като помиришала мѣриза на Херкулесова изворъ... хайде назадъ.

Симпурни или сѣрни бани сж: 1) *Лудвиковитѣ* 45° С. въ тѣхъ има 30 кабинни, цѣна за единъ човѣкъ — 50 крайцера, за двама — 75; има една голѣма баня за общо кжпанье — то струва 30 ст., 2 бани за народа по 10 ст., една за войската и 3 резервоара за студени води! Тѣ сж едни отъ най-много посѣщаванитѣ. Всички леки ревматици се пращатъ тукъ. Наредба никаква. Можете да си направите водата колкото щете гореща; никой не ви вижда, не ви дири — особено въ кабинетѣ. Шурацитѣ нѣматъ ключове. Пушай си вода колко щешъ и каква щешъ. Вижъ студена не можете я направи, защото най-студената е 28 градуса и то, ако идите ранко. Кабинитѣ сж срдндо чисте; една червена боя по стѣнитѣ всѣкога може да ви нацапа и за винджи дрѣхитѣ; чаршафитѣ сж студени отъ съмнителна чистота. По-добрѣ е да имате свой чаршафъ и кърпа!

2. *Херкулесовитѣ солени* — извѣнъ курорта на 5 минути. Тамъ е и извора имъ. Има и чешмица за пиенье вода. Естественната температура 56° С., 16 кабинни, 2 общи бани за сиромаси, една чекалница и два резервоара за студена вода! Наредби, цѣни, чистота — както въ Лудвиковитѣ.

3. *Каролина* изворъ — симпуренъ, редомъ съ Католическата черкова — слабо посѣщавана баня — 37° С. 8 кабинни, 2 рез. за студена вода.

4. *Елизавета* — изворъ симпуренъ при Фердинандхофъ, 20° С. 19 кабинни, 1 голѣма баня за общество и единъ резервоаръ за студена вода.

5. *Франценсбадъ* — изворъ симпуренъ 42° С. 6 кабинни, 1 баня за общество, една за сиромаси и единъ резервоаръ за студена вода.

6. *Марината баня* — редомъ съ Хотелъ Рудолфъ, е мѣсто за терапевтически кжпаньета отъ 1892 г. Тукъ е и школата за плаванье, слабо посѣщавана. Водата е отъ Херкуле-

совия изворъ, солена, умѣрена съ горска вода отъ 20—22 С. Има и студенъ душъ 10° С.

7. *Цапариевитѣ бани* сж единъ истински дворецъ. Тѣ сж построени неотдавна, по плана на единъ маджарски архитектъ г. Алпаръ, професоръ въ политехническата школа, когото хвалятъ, разбира се, всички книжки. Този дворецъ е доста обемистъ и продълговатъ, стилъ ренесансъ, украсенъ съ италиански орнаменти, съ единъ сръденъ куполъ и 6 бочни пирамидообразни. Може да се каже, че тѣзи сграда конкурира съ най-хубавитѣ отр рода си въ Европа по елегантностъ и по-гиздавостъ. На фасадата се виждатъ, по входоветѣ, шесть статуйки—емблеми на лѣкарското искусство—Ескулапъ, на лѣкарството—Игея, — на здравъето, Венера—на хубостъта, Херкулесъ—на силата, Хебе —на младината Аполонъ—на мъжкото изящество. Сградата има едно централно мѣсто и два бочни павильона, събрани помежду си чрѣзъ хубави коридори. Въ централното помѣщение има: една чекалница, която постоянно расхлажда отъ прѣскитѣ на единъ изященъ шадраванъ; тукъ има нѣколко елегантни сѣдалища, огледала, украшения. Бочнитѣ двѣ отдѣления съдържатъ: дѣсното — 13 кабинни, отъ които 7 съ душеве; лѣвото — 13 кабинни за дами и една голѣма баня за общество. Павильонъ отъ лѣво съдържа 21 кабинни, отдѣлно за дами, елегантно наредени. Банитѣ тукъ сж на двѣ отдѣления — дѣсното е съ солна вода прѣкарана тукъ отъ Херколесовъ изворъ; лѣвото е хлоро-симпурна вода, прѣкарана тукъ отъ единственния за тѣзи цѣль приготвенъ артезиански кладенецъ.

Въ Цапариевитѣ бани има всички удобства на единъ европейски курортъ. Водата може да се направи веднага колкото градуса искате. Освѣнъ обикновенитѣ душеве, има и термални, електрически приспособления за нервнитѣ болни, лѣчение съ инхалация на сѣрнитѣ пари и пр. Чистотата тукъ е примѣрна. За това и банитѣ тукъ не сж твърдѣ ефтини. Тѣ струватъ за кабинна единъ фиоринтъ (2 лева и 5 стотинки), но съ чаршафъ, кърпа, трикгелдъ (бахчисъ) ставатъ 1 фиоринтъ и 28 крайцера (почти три лева). По-евтини сж тукъ „дружественитѣ“ наричани бани и общитѣ...

Една бѣлѣжка. Който ще идва тукъ нека да се промъкне отъ убѣждението, че тукашнитѣ лѣкари нѣма да му принесатъ голѣма полза. Той трѣбва да знае какъ се пазн

диета; какъ да си уреди живота, ъденъето, пиенъето, ако нище да се ползува отъ врѣмето на своето тукъ прѣбиванъе. Това е необходимо, защото нуждающій се, като дойде тукъ, сигурно ще се увлѣче отъ массата ненуждающи се, дошли само да убиватъ врѣмето, да си показватъ тоалетитѣ, да играятъ на карти, да танцуватъ, да ѣдятъ и да пиятъ и рѣдко да направятъ нѣкой излетъ по околнитѣ чуки. Въ това отношение нашитѣ лѣкари отъ Сѣверна България, отъ гдѣто тукъ иди най-много свѣтъ, можехъ направи една голѣма услуга на българскитѣ пациенти. За това не трѣбва много трудъ, стига само да си доставятъ описанията на Херкулесбадскитѣ води и наредби, да се позанимаатъ съ въпроса. Свѣтитѣ, които тѣ ще дадатъ на болнитѣ или просто нуждающитѣ се, ще бждатъ много по-цѣнни отъ тия, които едва се добиватъ тукъ отъ тукашнитѣ лѣкари.

Едно важно прѣдупрѣждение: който има нужда отъ медицинска помощъ, отъ консултация по сериозна болестъ, отъ бързо лѣчение — нѣма работа въ Херкулесбадъ!

25 юлий.

„Ако банитѣ не сж уредени, както трѣбва,—успокои ме единъ лѣкаръ—то е защото сегашната администрация не радѣла. Тѣзи есенъ ще се отнеме хозайството отъ рѣцѣтѣ ѝ и тогазъ—всичко ще трѣгне *comme sur des roulettes!*“

Догдѣто се дочака това честито врѣме, ний се кжпимъ въ бани съ градусъ, какъвто иска да ги направи слугата; ъдемъ въ ресторациитѣ доста скжпо и доста нехриво сготвено и приемъ не толкозъ гроздена, колкото ябълчова една течность—червена и желтеникава, която наричатъ бѣло вино. Тукъ човѣкъ може да се наѣде и за 50 крайцера, както може да намѣри и стая за 50—60 таквпзъ, да се кжи съ 10 крайцера и при една стѣгнтость,—при която не разбирамъ защо може да е дошелъ тукъ—да прѣкара съ 2 фиоринта т. е. нѣщо съ около 4 лева дневно! Единъ сѣрбинъ отъ Бачка ми се хвалѣше, че той не харчи повече и че е много доволенъ. А ето именно какъ се е ухитрилъ да направи това чудо. Хванялъ си станчка съ единъ другаръ въ хотелъ Маршавела, за гдѣто плаща съ прислуга, освѣтление — 50 крайцера. Ъде въ румжнската ресторация задъ курсалона и плаща на день—обѣдъ и вечеръ съ по 2 ъденъета и една бира—1

фиоринтъ, кашп се въ общитѣ Лудвикови бани по 10 крайцера за една баня, оставатъ му 40 крайцера за тютюнъ, за кафе, за пранье. Кафето впрочемъ си пиялъ въ кашци — гдѣто си го правялъ на спиртна машинка. Въ курсалонното кафене той идва само крадишката за да прѣгледа „Застава“ и бееъ да обръща внимание на келнеровитѣ прѣдложения: „чѣ пофтиць домнуле“! — или Haben Sie etwas bestellt? — или: — есте ли, господине, поручили шта?

Най-многого си врѣме той прѣкарва въ гората, въ Гизела паркъ и въ читалището, гдѣто за излежаванье по скамейкитѣ и четене вѣстници не се плаща нищо...

Ний се абонирахме още отъ първитѣ дни въ кур-салонния ресторанъ, гдѣто кухнята е доста хубава, най-добрата въ Херкулесбадъ. Плащахми за обѣдъ и вечерь съ виното шесть фиоринта и 25 крайцера. Закуската ни не влазя въ този хисащъ, нито пѣкъ екстра попсканитѣ ѣденъета и трингелди... Вземами петъ ѣденъета обѣдъ и четири вечерь: суппа, мѣсни ѣстета за обѣдъ, двѣ за вечера и сладко или фрукти.

Съ гарсонитѣ ний се обеснявами по румжнски. Нѣкои знажтъ и сѣрбски. Рѣдко се чува да отбиратъ що годѣ френски. Съдържательтъ на ресторана, и въобще на кур-салона г. Емелка говори по исключение, малко, но доста добрѣ френски. Маджаритѣ не обичатъ други язици, освѣнь своя. Тѣ и не ги учжтъ. Гледами че тукъ дору гарсонитѣ маджари знажтъ само ѣдениета и числата по румжнски!

Нашийтъ Лаци — келнерътъ който ни подава ѣстьето носи хубавото име Ладисласъ, а на галенко Лаци — е много пѣргавъ. Той недочаква да му искажемъ поржчката си и тича. За това и често вмѣсто пиле носи гжска и обратно! Вирочемъ Лаци е майсторъ, винжги ще ни убѣди, че донесеното е по-хубаво отъ поржченото! Каже ни едно: „бунъ,“ свѣрши съ „сер-гутъ“ и ний се помиримъ съ le fait accompli. Еднжжъ за да не разсѣрдимъ Лаци, нали толкозъ хвали ѣденъето, що е донель; други пжтъ за да не му правимъ трудъ: трети пжтъ — отъ желанието да опитами донесеното, може пѣкъ да е добро — но Лаци винжги имаше право. Ако нѣкога се опитахми да наложимъ нашата воля, Лаци употрѣбваше послѣднѣното срѣдство: — Нѣма печено пиле, ето гжска има! — Какво ще правимъ? Лази не можеше да нѣма право!

(Слѣдва крайтъ).

КАИНЪ

МИСТЕРИЯ ВЪ ТРИ ДѢЙСТВИЯ

отъ

Лордъ Байрона.

(Продълженне отъ кн. VI).

(Влиза Ада.)

Ада.

Ахъ, гдѣ те азъ не търсихъ... Настанà
И днесъ часътъ желаний за почивка.
Ела при мене. Ти не дойде днеска—
Но азъ изработихъ и твоя дѣлъ.
Узрѣхъж плодоветѣ. Да вървимъ...

Каинъ.

Но ти нима не виждашъ кой е тукъ?

Ада.

За първи пжть ли ангелъ виждамъ азъ?...
Привѣтствие на тебъ! — Не ще ли дойде
Съ насъ—отдохътъ ни той да услади?—
Попитай го.

Каинъ.

Но не прилича той
На тѣзи ангели що знаемъ ние.

Ада.

Нима и други има? — Но и нему,
Като на всички, поздравъ пращамъ азъ.
Не иска ли да дойде той съсъ насъ?

Каинъ (на Люцифера).

Кажни.

Люциферъ.

Вий по-харно съ менъ елате.

Каинъ.

Не могъж, сестро, азъ да го оставя.

Ада.

А нази ще оставишъ?

Каинъ.

Да.

Ада.

И менъ?

Каинъ.

О, Адо мила.

Ада.

Но и азъ тогава
Желая наедно съсъ васъ да додж.

Люциферъ.

Не, туй е невъзможно.

Ада.

Не? — Но кой си,
Кажми ми, кой си ти, що тѣй жестоко
Сърдцата ни разлжчвашъ?

Каинъ.

Той е... богъ.

Ада.

Дѣ знаешъ ти?

Каинъ.

Той като богъ говори.

Ада.

Но тѣй говорила е и змията.

Люциферъ.

Не, ти се мамишъ, Адо. Какъ, нима
Не бѣ то на познанъето плодтъ?

Ада.

Да, но уви! вкусихме ний отъ него
За бѣдствия и скърби....

Люциферъ.

Клевета! —

Тъзъ скърби сж... познанье, — а тогазъ
Не е излъгала змията. Тя
Измамила ви е съ самата правда,
А правдата не може зло да бжде.

Ада.

И пакъ злина салтъ бѣше тя за насъ ;
Изгнанье, мжки, страхъ и вѣченъ трудъ, —
И срамъ за грѣховетъ, — и надѣжди,
Кои не ще се нивга сбжднжтъ... Братко!
Не слушай искуителя! — търпи
Тѣй както сме търпѣли до сега....
О, остави го — ако ме обичашъ.

Люциферъ.

Та повече ли любишъ ти отъ Ева?

Ада.

Да, повече. Нимà това е грѣхъ?

Люциферъ.

За васъ—не още—не съвсѣмъ, но съ врѣме
За вашето потомство...

Ада.

Но нима

Дѣцата ни не ще да се обичатъ?

Люциферъ.

...Но не тѣй, както Кайна любишъ ти.

Ада.

О, Боже мой!... Или не сж тѣ длѣжни
Единъ другъ, като насъ да се обичатъ?
Нали и двамата еднакво азъ
Откърмила съмъ на едни гърди?
Нимà и ний не сме родени двама
Отъ сжщата утроба? И не се ли
Ний любими? И нови сжщества,
Като множими ний на този свѣтъ —
Нимà съсъ тѣхъ самитѣ не множими

И любовта? О, Кайне, братко мили,
 Заклевамъ те въвъ своята любовъ
 Недѣй се вдава ти на злия духъ.
 Послушай ме, не падай въ искушенъе.

Люциферъ.

Но ваший непростимъ и смъртенъ грѣхъ
 Не съмъ го азъ измислилъ — и не може
 Да сте сторили грѣхъ вий, кой подиръ
 Въвъ нѣкой видъ да се не прояви
 Въ потомството ви смъртно той...

Ада.

А кой е,
 Какъвъ е този грѣхъ простимъ, кажи ми?
 Нима отъ обстоятелствата салтъ
 Доброто е добро и злото — зло?
 О, ако е така, то ний всички
 Сми роби само...

Люциферъ.

Много по-високи
 Създанья и отъ васъ сж въ робство днесъ;
 И моитѣ подвластни би били
 Раби, ако не бѣхж прѣдпочели
 Стрданията горди, свободата
 Прѣдъ вѣчнитѣ молби и униженья —
 И да пълзѣхтъ покорно прѣдъ тогозъ,
 Що влада вседържавенъ и единъ.
 Но то е на страхътъ подъ гнега тежъкъ:
 Че никой Го не люби...

Ада.

О, мълчи!...
 Всесилния е всѣкога всеблагъ.

Люциферъ.

Но знаишъ ли ти какъвъ бѣ Той въвъ рая?

Ада.

О, сатана недѣй ме съблазнява
 Съ своята блѣстяща красота.

Вълшебна хубостъ!... чудно ти сияйшъ,
Но катъ змията си и ти лукавъ.

Люциферъ.

По харно: откровенъ. Попитай тая,
Която е отъ дивний плодъ вкусила —
И знай кое е зло, кое добро.

Ада.

О, клета майчице; като вкуси
Отъ запрѣтений плодъ — ти намъ поврѣди,
Намъ повече отъ колкото на тебъ.
Щастливо минж своята младостъ ти
Въвъ рая всрѣдъ безгрѣшнитѣ безсмъртни, —
Но ний, чедата ти, ний сми лишени
Отъ всичко... Насъ отъ четири страни
Демоши ни смущаватъ всѣки часъ —
И съблазняватъ нашиятъ тревоженъ
И жаденъ смъртенъ умъ, като змията,
Що съ своито чудодѣйство разруши
Щастливий ти и тихъ животъ. На тебъ,
Пришелце, когото виждамъ тука,
Не знамъ азъ какъ и що да отговорж...
Ужасно ме безсилъе завлада —
И съ явенъ страхъ се вирамъ въ тебе азъ,
Но сладостенъ и чуденъ страхъ... Да бѣгамъ
Желала бихъ азъ — и не мож. Мощно
Скова ме твоя мрачно блѣскавъ взоръ...
Ридай въ гърди сърдцето... Страхъ ме е
И се къмъ тебъ ме нѣщо тайно тика...
О, братко мой! Спаси своята Ада!

Каинъ.

Отъ що се ти боишъ? Сестрице, той
Не е духъ злобенъ.

Ада.

Но, не е той богъ,
Нито е ангелъ божи; херувими
И серафими виждамъ съмъ азъ, —
Но, той имъ не прилича

Каинъ.

Има йощъ
И други ангели. що ний не знаймъ.

Люциферъ.

А има и отъ тѣхъ йощъ по могъщи.

Ада.

Но тѣмъ — дарено ли е тѣмъ блаженство?

Люциферъ.

Ако блаженство значи робство — Не!

Ада.

Расказватъ ни, че любовта владѣять
Еднитѣ серафими, а познанье
Е дадено на херувими само —
Навѣрно ти си херувимъ, защото
По твойто лице не сияй любовь.

Люциферъ.

Познанието любовьта угася...
О, какъ да ви откриж тозь, когото,
Като узнайте — ще прѣзрете вий?
Ако *умгъ* угася любовьта
На херувима — то отъ невѣденье
Е серафимската любовь. И ако
Вий други изборъ нѣмате прѣдъ васъ —
То изберете вий отъ двѣ едно.
Баща ви бѣ избралъ... Но днеска него
Страхътъ въ покорство го държи всевластно.

Ада.

О, Каине, избери ..

Каинъ.

Любовь къмъ тебе?
Но тя родена въ едно съ мене —
И никого азъ другиго не любж.

Ада.

А мама? татка?

Кайнъ.

Тѣ нима ни любѣтъ?
А що ни тѣ лишихъ отъ Едема?

Ада.

Тогасъ ний ошъ не сми биле на свѣтъ, —
Но и да сми биле родени, Кайне,
Нима за туй не трѣбва да ги любимъ?
И тѣхъ и свойтѣ мили рожби ний?

Кайнъ.

Ахъ, мой Енохъ и мойта гълъжица...
Да бихъ билъ въ щастieto имъ увѣренъ
Въ единъ мигъ всичко бихъ забравилъ азъ.
Но бждни поколения безъ брой —
Тѣ майчиния грѣхъ не ще забравятъ,
Грѣхътъ кой вѣвъ единъ часъ на земята
Мѣни сждбата на човѣшкий родъ
И зло и горести на врѣдъ посѣ.
Откъснхъхъ плодътъ тѣ запретени —
И малко видѣхъхъ имъ се тѣглата
И гореститѣ тѣхни — и, безумни! —
Тѣ раждатъ още рожби на свѣтътъ —
Които ще испълнятъ вѣковетѣ
За да наслѣдѣтъ тѣхнитѣ тегла
И трѣбва ли да се гордѣжъ азъ,
Че съмъ отецъ на всички тѣзъ потомства!..
О, ужась! . . Мила Адо, твоята обичъ,
И красота — и моята любовь,
Минуткитѣ на щастье и покой,
И всичко туй, което ние любимъ —
Полека то, но и безъ спиръ ни води
По тежки пжтъ на скърби и тегла
Съ минутки само прѣблески на щастье —
И крайната ни цѣль — смъртъта е пакъ.
Илъ насъ измами запрѣтений плодъ?

Не ако всички *трѣбва да грѣшатъ*
 То нека тѣ узнажатъ най-напрѣдъ
 Смъртъта — върховната отплата божа.
 А той, какво е тѣмъ сега извѣстно
 Освѣнь че всички клѣтници сж тѣ?
 Но гдѣ е ползата отъ този глупъ,
 Отъ тозъ завѣтъ неясенъ на змията?

Ада.

Нещастна съмъ азъ, Кайне, салтъ когато,
 Кога си ти нещастенъ.

Кайнъ.

Не, бжди
 Поне щастлива ти, защото азъ
 Не бихъ могълъ за щастье ни да мислжъ,
 Кога къмъ униженъя то ни- тика.

Ада.

Не мож и не искамъ азъ сама,
 Да съмъ щастлива. Съ всичкитѣ въ едно
 И азъ щастлива бихъ била . . . Не вѣрвамъ
 Дори смъртъта да ме принуди мене,
 Макаръ катъ призракъ да е страшна тя.

Люциферъ.

Не можешъ бжде значи ти сама
 Щастлива никога?

Ада.

Сама? О, Боже мой!
 Нимà вѣвъ самота бихъ отдѣхнала
 Азъ нѣкога? О, не, — Вѣвъ самотата
 Азъ считамъ щастнето земно грѣхъ.
 Не, трѣбова да гледамъ всѣки часъ
 Край себе азъ дѣцата, тебе, всички...

Люциферъ.

Но твоя повѣлителъ вѣчно самъ е . . .
 А той нимà нещастенъ е, кажи?

Ада.

Не, той не е самичекъ: той дари
И ангели и смъртни съсъ блаженство
И съ щастieto имъ — и той щастливъ е.
А по велико щастъе азъ не знамъ.

Люциферъ.

Попитай Кайна, иль Адама ти
Изгонени изъ божий рай... Па даже
И собственното ти сърдце ще каже,
Че той не знае нивга миръ.

Ада.

Уви!

Възможно ли е, Боже мой!... А ти,
Кждѣ ти обитавашъ? На небето?

Люциферъ.

Не. — А защо? — попитай *всемогщия*
И всеблагий създателъ на свѣтътъ:
Хранителъ е на тази тайна той.
Ний всичкитѣ страдаемъ и не щеме
Насилна незаконна власть, макаръ
И да е безполезна тазъ борба
(Тѣй както серафимитѣ говорѣтъ)
Но сѣ е по-добра тя отъ покорство.
Къмъ правдата насъ води мждростъта,
Като звѣздица дребна въ тъмна нощъ,
Блуждающия погледъ що привлича, —
Или като зорницата зората.

Ада.

Ахъ, какъ обичамъ ази тазъ звѣзда!...

Люциферъ.

Не я ли обожавашъ нея ти?

Ада.

Почита се невидимото само.

Люциферъ.

Сияньето въ природата е символъ
На божество незримо. Тазъ звѣзда
Водитель е на всички свѣтила.

Ада.

Азъ чувала съмъ да разказва татко,
Че той самия Богъ билъ даже видѣлъ, —
Тозъ, който него съ Ева сътворилъ.

Люциферъ.

А ти?...

Ада.

Азъ виждамъ го въ дѣлата му.

Люциферъ.

А образа му знаишь ли?

Ада.

Не, но татко —

Той има неговъ образъ и подобье —
И ангелитѣ, на които ти
Така приличашъ, ако и не си
Ти, може би, като тѣхъ лжчезарень...
Но като че по хубавъ и отъ тѣхъ си.
Тѣ гледатъ като слънце въ ясенъ день,
А ти — като безбройни звѣзди,
Когато облацитѣ се обагрѣтъ
Въ пурпуръ и злато — и въ дрезгавината ;
Тѣ блѣскятъ по ефирний океанъ —
Съперници на огнения фебъ.
Тѣ трѣпнатъ тѣй таинствено прѣкрасни
И като тебъ душата опечалватъ.
Нещастень трѣбва да си ти... Но, ахъ,
Не струвай, моля те, и насъ така
Нещастни... Азъ за тебъ съ сълзи ще моля.

Люциферъ.

Защо ли сж менъ сълзи?... О, да знаешъ
Да знаишь ти, колко ще се лѣятъ тѣ!...

Ада.

Нима отъ менъ?

Люциферъ.

Отъ всички.

Ада.

Отъ кои?

Люциферъ.

Отъ цѣлий свѣтъ, отъ цѣлата вселенна,
Отъ цѣлий адъ, когото ще населятъ
Потомцитѣ ти.

Ада.

Кайне, братко мой
Проклина ни насъ този духъ злокобенъ.

Каинъ.

Да става щото ще — азъ ще го слѣдвамъ.

Ада.

Кждѣ?

Люциферъ.

Отъ гдѣ слѣдъ часъ той ще се върне,
Слѣдъ часъ, макаръ че въ този краткъ часъ
Години, вѣкове ще види той.

Ада.

Но какъ е туй възможно!

Люциферъ.

Какъ! Твореца

Нали въ седмица цѣлий свѣтъ създаде?
А азъ нима — помощникъ неговъ — въ часъ
Не бихъ показалъ вамъ азъ тѣзъ дѣла,
Които дълго той твори и руши?

Каинъ.

Води ме...

Ада.

Но пакъ скоро ще те видиж?

Люциферъ.

Да. Нѣма *врѣмена* за нази; ний
И вѣчността прѣврѣщама на часъ —
Или по нѣкога часътъ на вѣчность.
Защото чужда е намъ всѣка мѣрка
Човѣшка, мимолесна... Да вървимъ.

Ада.

Нали пакъ той ще се завърне?

Люциферъ.

Въ ефирътъ безпрѣдѣленъ азъ живѣя, тамъ,
Кждѣто обитава твоя богъ.

Ний всичко между насъ сми раздѣлили...

Животъ и смъртъ, пространство, време, вѣчностъ,

Земя, небе и всичко туй, кждѣ

Безсмъртни обитавагъ богове.

Да, ето моитѣ владѣнья! Съ него

Азъ раздѣлихъ се и сега владѣя

Това, кое не обитава той...

Да ви не казвахъ истината — азъ,

Повѣрвайте, не бихъ можалъ останж

Съсъ васъ сега: насъ ангели ни слѣдѣтъ.

Ада.

Не тѣй ли сжщо бѣше и кога

На майка ми змията се яви —

И заговори тя за пръвъ пжтъ съсъ нея?

Люциферъ.

Ти чу ли, Каине? Ако желашъ

Да видишъ и да знаишъ—ела слѣдъ менъ.

Азъ нѣма да те карамъ да вкусишъ

Отъ запрѣтени плодове и нѣма

Да те лишж отъ благата, които

Тебъ побѣдителя ти остави.

Послѣдвай ме.

Каинъ.

Готовъ съмъ, да вървимъ.

(Люциферъ и Каинъ излизатъ).

Ада (слѣдъ тѣхъ).

О, Каине!... Върни се, братко мой!

(Слѣдва дѣйствио II).

Неаполь.

К. Христовъ.

Исторически работи.

(Пише П. Кисимовъ).

Архимандритъ Пахомия — Махмудъ ефенди.

Борбата по черковния ни въпросъ съ гръцката патриаршия бѣше въ пълния си разгаръ. Започна току на слѣдующата година подиръ парижкия трактатъ отъ 1856, съврѣменно почти въ двата центра на българското възраждане, Пловдивъ — въ Тракия и В. Търново — въ България, въ тоя послѣдний градъ, слѣдъ свалянето на търновския митрополитъ Неофита и идването други на неговото мѣсто, испратенъ нахъ отъ патриаршията, митрополитътъ Григория, родомъ отъ Митилинъ, знающъ да разбира малко и да говори още по-малко български языкъ, колкото за смѣхъ на хората, тѣй като билъ митрополитъ нѣкъдѣ въ Македония, — Сереската епархия, ако помня добръ; въ наше Търново, казвамъ, борбата бѣше поутихнала за нѣколко врѣме, — единъ видъ затишие и почивка за борцитѣ, подиръ прѣкаранитѣ отъ тѣхъ страдания, арести, изслѣдвания и пр. Скоро подиръ прокламирането на *умията*, която грозѣше единството на народа нп, това затишие се прѣкрати и отъ центра на движението — Цариградъ — се даде новъ и усиленъ потикъ съ нова организация на тая борба.

Въ онова врѣме ядката на народната групировка въ градоветѣ по тия движения бѣхъ училищата — сир. училищнитѣ настоятелства и, по-опрѣдѣлително казано, градскитѣ общини, които подъ името на *черковно-училищни*, имахъ характеръ на единъ видъ народно общинско самоуправление, респектирано отъ турскитѣ власти. Въ това самоуправление, *еснафитѣ* (корпорацията на индустриалцитѣ) имахъ голѣмо значение и своята видна роль. Така поне бѣше съ тѣхъ въ старата столица на България.*) Навѣрно така е било тогива и въ другитѣ градове, но азъ говорѣ тукъ само за Търново въ врѣмето на народната борба по черковния въпросъ и за врѣмето на послѣдния гръцки владика въ тоя градъ.

*) Въ по-давнашно врѣме, когато градскитѣ чорбаджи — *кабзу-мали* нарѣчени — и еснафскитѣ бирници, които събираха *вергията* — данъка, държаха смѣткитѣ си само на *рѣбоши*, защото неграмот-

Училищното настоятелство се състоеше отъ по двама избрани членове отъ всѣкий еснафъ, съ право да засѣдаватъ въ градската община, наедно съ общинаритѣ — по-първи граждани, удобрени за такива отъ народа, подъ прѣдсѣдателството на владиката. Митрополитъ Григория — послѣдний грѣцки владика — бѣше човѣкъ кроткъ и добродушенъ, но нему се падна да испита горчивата участь за грѣховеѣ на прѣдшественниците си и за неправдите на началството си — патриаршията. Защото, затишието, както казахъ по-горѣ, скоро се прѣврати и народното движение изново закипѣ. При всичкото налѣгане на по-първите членове — чорбаджитѣ — отъ общината да се продължава това затишие, на митрополита Григория се запрѣти отъ общината, не само прѣдсѣдателствование и идванието му въ нея, но и всѣко священнослужение въ градскитѣ черкви. Общината постави за свой прѣдсѣдатель едного отъ по-старитѣ попове на града, а по-сетнѣ игумена отъ Килифарския мѣнастирь, архимандрита Х. Теодосия, за сѣкретаръ учителя Н. Златарски и за касиеръ пишуция настоящата история на архимандрита Пахомия.

ността бѣше всеобща¹⁾, съществуването на еснафитѣ въ Търново се крѣпѣше на обичайни и по прѣдание пазени закони, относительно вътрѣшното устройство на еснафа, реда между майстори, калфи и чираци, пазенето недѣлнитѣ правдивни дни и пр.²⁾ Прѣстѣпленията на тях отношения и правила, извършени отъ майсторитѣ, се наказвахъ съ глоба отъ една до петъ оки воськъ, събиранъ въ полва на мѣнастиря, протежиранъ отъ еснафа (мѣнастиря протежиранъ отъ абаджийския еснафъ бѣше Св. Преображенския, въ търновското училище, дервентъ); а прѣстѣпленията на безправнитѣ членове отъ ес-

¹⁾ Стари хора, както и баща ми, съдъ разказвали че още въ началото на текущото столѣтие въ старата столица на България, В. Търново, само единъ докождия въ цѣлата търговска чаршия знаалъ да напише запись, и то, съ грѣцки букви. Тоя щастливъ българинъ, който знаалъ грѣцка книга, билъ единствения човѣкъ въ Търново, който знаалъ и Календарче — грѣцко, разбира се, и при него отивали да расправятъ спорнитѣ си денословия невѣжитѣ хора, или да имъ напише запись. *Кучия даскала* пословиченъ въ Търново, който почва да прѣдава българско *авбуки*, писано на дѣсчена плочка, се явилъ много по-сетнѣ. Такова крѣпко невѣжество е лежало тогива върху градското население въ Търново. Селското е стояло по-добрѣ въ това отношение. По на широко за това има да расказа на друго мѣсто.

²⁾ Отъ давнашно врѣме и до 1830 г. пазарний денъ въ Търново е билъ въ недѣля. Това е било причина што черквитѣ да пгствѣтъ въ недѣлний денъ. По желанието на българското население и по енергическото застъпване на тогивашния Търновски митрополитъ Иларионъ, родомъ Критянинъ, съ ферманъ отъ Цариградъ, пазарния денъ въ Търново се назначилъ да бде въ сѣботата. Пазенето недѣлния денъ еснафитѣ сами съ оградилъ, както казахъ съ наказателната глоба. Да отвори дюгения или скришно да продаде нѣкой нѣщо, бѣше прѣстѣпление, безапелационно наказвано отъ еснафа.

Това бѣше въ 1860, когато и борбата въ Цариградъ, непрѣкъснато до тогава водена само срѣщу упоритостта на гръцката патриаршия, трѣбваше да се обърне и срѣщу българската уния, и за тая двойка борба не бѣхж достатѣчни едни само граждански сили. Отъ Цариградъ постоянно се искахж способни духовни лица за усиление духовния персоналъ — черковния отрядъ, тъй да кажа, на борцитѣ. И въ това именно врѣме се озова въ Търново поменхитиѣт архимандритъ Пахомия.

Неговото идване въ Търново бѣше по-вече случайно. Като духовникъ — таксидиотинъ, както се наричахж такивато странствующи монаси — отъ Рилския мѣнастиръ въ Севлиево и околнитѣ села, Пахомия бѣше дошълъ на гостѣе у събрата си рилския духовникъ, архимандрита Григория въ Търново, съ намѣрение да остане при него, или съвсѣмъ на неговото мѣсто, таксидиотинъ, тъй като Григория мѣркаше да остане епископъ въ Враца на мѣстото на владиката Доротейа — срѣщу когато Врачанци бѣхж се повдигнали да го пхджатъ. Но Пахомия друго щастие го слѣтя въ Търново.

нафа — калфи и чираци — съ тѣлесни наказания. За това и *фалангата* съ прѣчкитѣ заемаха почетното нѣщо — въ жѣла на засѣдателната стая — *лонджата* или *лонджа-одасж*, гдѣто ставаше и екзекутираннето. Единъ калфа за да стане найсторъ и членъ на еснафа можеше само съ общото удобрение на старитѣ найстори, и съ извѣстенъ обрядъ му се даваше инвеститурата, или както го наричаха: *тестиря* — една упѣстрена сопа — при едно угощение на старитѣ найстори, направено на негови равности. Когато азъ добихъ право, като синъ на единъ отъ първитѣ хора на еснафа, да засѣдавамъ на *лонджата*, по мое прѣдложение и съ съгласието на еснафа, отъ *обичайнитѣ закони*, съ нѣкои нововедения, съставихъ единъ правилникъ, който подписанъ отъ първомайсторитѣ и потвърденъ съ еснафския печатъ³⁾ се укачи на стѣната въ засѣдателната стая. Едно отъ нововѣденията бѣше суспендираннето на тѣлесното наказание и, вслѣдствие, фалангата съ прѣчкитѣ се вдигнахж отъ мѣстото нѣж. Новата организация на абаджийския еснафъ станж, ако помня добрѣ, прѣвъ 1854, до което врѣме тоя еснафъ имаше събранъ капиталъ, съ който бѣше направилъ едно еснафско здание — *абад-*

³⁾ Стария печатъ на абаджийския еснафъ въ Търново бѣше проста стара направа, повѣренъ на устабашията. При съставленнето правилника, по мое прѣдложение, за по-добра гаранция срѣщо всѣко възможно злоупотребление и за по-голяма важностъ, направи се новъ печатъ, по-голямъ и отъ четири късове, поверени на четирма първомайстори. Знаино е, че по турската легислация, печатътъ (*мюхюрлѣ*) имаше по-голяма важностъ въ единъ актъ, отъ колкото саморжчния ходпись.

Въ Търново отдавна живѣше единъ военни докторъ, Алеко хекина, цариградски грѣкъ, на когото съпругата тоже царигражданка, въ това врѣме се поминъ. Прѣдстоеше, несъмнѣнно, погрѣбението ѝ да стане на енорийската черква, и да бѣде извършено отъ грѣцкия владика, обстоятелство неприемливо съ рѣшението на гражданитѣ: да не пущатъ тоя владика въ черквитѣ си. За да се прѣдвари всѣкий неприятенъ скандалъ една депутация отъ грѣцката община отиде въ дома на опечаленото семейство на Алеко хекина, който вече се считаше търновски гражданинъ, и му прѣдизвѣсти че, ако желае погрѣбението на жена му да се извърши отъ владиката, може да го покане, но че въ такъвъ случай никой отъ гражданитѣ нѣма да присѣтствува; ако се откаже отъ поканата на владиката, всички граждани ще се стекжтъ да присѣтствуватъ на опѣлото, както и на погрѣбението на покойната *) Той прие второто прѣдложение. И погрѣбението на покойната, извършено отъ градското духовенство, стана много тържественно; цѣлото градско население дойде да присѣтствува на погрѣбението, още и да чуе словото на новия рилски архимандритъ Пахомия, поканенъ отъ общината. И дѣйствително Пахомия държа една надгробна рѣчь, която даде на погрѣбението голѣма тържественность. Текстътъ на рѣчта му бѣше: Человѣкъ знае гдѣ се родилъ, но не знае гдѣ пакъ ще се прѣобърне на пѣръсть, отъ която е сътворенъ, както не знае деня и часа на смъртъта си, споредъ Евангелието.

Това надгробно слово на Пахомия бѣше като единъ аттестатъ за него прѣдъ търновскитѣ граждани и общината на

жйския ханъ. По примѣра на абадж. еснафъ направиха и другитѣ еснафи свои правилници. Тая обща тогива организация на еснафитѣ въ Търново много спомогна отъ послѣ въ развитието на народно-черковното ни движение, както и за устройството на градскитѣ училища, които успѣшно се поддържаха. На 1873 този правилникъ се поднови съ пѣкои видоизмѣнения и поворвдения.⁴⁾

*) Тогива, още и до политическия прѣвратъ на освобождението (1877) умрѣлитѣ въ Търново християни се закопаваша въ двора на черквата, въ която се извършваше и опѣлото.

4) Сжществуватъ ли сега оригиналитѣ на тия правилници, служатъ ли тѣ за нѣщо на несжществуващитѣ вече еснафски корпорации въ Търново, и спазватъ ли се поне, гдѣ се намиратъ и у кого, не можахъ да научъ. Отъ давна съмъ напусналъ родния си градъ, а отъ старитѣ мастори — по-старитѣ отъ мене, разбирамъ — едва двоица, троица има още живи. Понскалъ съмъ за това свѣдѣния отъ единъ бившъ по-младъ абаджия въ Търново, но и до сега той нищо не ми е съобщилъ.

добър и ученъ духовникъ. Ето духовно лице, каквото се иска отъ прѣдставителитѣ ни въ Цариградъ, рекохъ всички, и граждани, и общинари, и безъ никакво друго придираване за живота, характера и учеността на това лице, още въ първото си засѣдание градската епархиална община удобри испращанieto на архимандрита Пахомия въ Цариградъ, духовно лице прѣдставителъ отъ Търновската епархия, който и, снабденъ съ нуждитѣ писма и пѣтни разноски, заминж за назначението си.

Въ онова врѣме народно-черковната ни борба съ Патриаршията бѣше приостановена съ едно, тѣй да кажж, тацитно и врѣменно примирие, извикано и наложено отъ общата цѣль: прѣмахването на българската уния, или поне нейното по възможностъ намаление и ограничение. Условието, тѣй сѣщо тацитно и врѣменно, на това примирие бѣше, че българскитѣ прѣдставители въ Цариградъ, мирски и духовни, и грѣцката Патриаршия никакъ не си противодѣйствуваж, напротивъ, съдѣйствуваж за постиганieto на тая обща цѣль; Патриаршията употреби въ борбата срѣщу унията не само своитѣ питомци отъ българска народностъ, но и духовни лица отъ българското въ Цариградъ прѣдставителство. Прѣосвященный Антимъ — бившии първи нашъ Екзархъ — тогива още служителъ на Патриаршията, биде испратенъ отъ нея срѣщу унията въ Лозенградъ (мѣсторожденieto на Антима) и М.-Търново. Въ този послѣдния градъ Патриаршията испрати и духовния нашъ прѣдставителъ, Архимандрита Пахомия, навѣрно съ съгласieto на българското народно прѣдставителство, гдѣто той се установи за по-дълго врѣме и успѣ въ мисията си, растурианieto на униатското гнѣздо въ тоя градъ.

Като единъ отъ дѣйцитѣ по черковния ни въпросъ онова врѣме, знаяхъ течението на работитѣ му въ Цариградъ, било отъ българскитѣ тамъ вѣстници, било отъ корреспонденцията на Търновската община, която секретартъ ѝ, учителтъ Н. Златарски, водѣше съ прѣдставителството ни въ Цариградъ¹⁾. Въ 1862 г. обаче, вслѣдствие въстанническото

¹⁾ Г-нъ В. Златарски, единъ отъ синоветѣ на учителя Н. Златарски, сега и той учитель-прѣподавателъ на Българската История въ Соф. мѣжска гимназия, се е постаралъ да прибере архивата — всичката корреспонденция — на покойния си баща, която сега привежда въ редъ и е въ намѣрене да напечати. Видѣхъ нѣкои писма отъ тая грамадна корреспонденция. Тя е една важна историческа колекция, особно по тогавашното наше народно-черковно движение, и намѣренieto на младия Златарски е похвално и заслужва всѣко насърчаване.

движение въ Търново подъ прѣдводителството на волонтирския капитанинъ Х. Ставри, емигрирахъ въ Романия, отъ гдѣто едва слѣдъ 10 години се завърнахъ амнистиранъ отъ Султана. Въ това врѣменно растояние чувахъ за тоя нашъ Пахомия много работи, чувахъ че се потурчилъ, че станалъ ходжа и проповѣдникъ на турцитѣ въ джаминитѣ имъ, и че се оженилъ за оная ханџа — туркиня, която била и причината на потурчванието му; че бѣгалъ отъ Цариградъ и живѣлъ нѣколко години въ Болградъ, като мирянинъ и „смотрителъ“ на общинската градина, че пакъ се върналъ въ Цариградъ, и билъ хвантъ и испратенъ въ родния му градъ Севлиево и д. т.; но прихлюпилитѣ отъ послѣ важни политически събития и прѣврати не оставахъ врѣме да се помни и мисли за този авантюристъ. За него си спомнихъ едва миналата година (1896), когато въ книжата на покойния Иванъ Грудовъ намѣрихъ двѣ негови писма, които и приложихъ въ списъка на другитѣ исторически писма за спазване въ Народната Библиотека, забѣлжени подъ № 21²⁾, и намислихъ да съставя автобиографята му, по свѣдѣніята, които бѣхъ събралъ за него, и за доставката на които се отнесохъ на нѣколко мѣста и лица. Полученитѣ ми до сега свѣдѣнія не сж ни пълни, ни подробни, и най-вече за неговото потурчване въ Цариградъ, и коя година то е извършено. Въ самото свое писмо до Грудова, отъ 26-й януарий 1870, писмо много тъмно и неясно въ всичкитѣ му разкази, той споменува за нѣкои нещастни за него дати, но кога именно е *„завилъ бѣлото платно на главата си,“* не казва. За да прикрие сщчинскитѣ причини на потурчванието си, бившия архимандритъ Пахомия и послѣ турски ходжа, Махмудъ ефенди, очевидно пада въ по-голѣма мистерьнозность. Намекътъ въ писмото му за нѣкакво дадено обѣщание прѣд Фуадъ-паша и прѣдъ султана за нѣкакви 5—6 *достойни* челоуѣци да *угласи*, и които той се мъчилъ да уговарва и билъ уговорилъ, но тѣ се пакъ отрѣкли и пр., ако би търсили, казватъ, въ тия несвѣзани и неясни думи въ писмото каква годѣ смисълъ, налага, че тоя авантюристъ е мамилъ новитѣ си едновѣрци въ Цариградъ съ възможността на единъ новъ контингентъ отъ български *помаци* да се придобие, тоя пъкъ чрѣвъ пропагандиране на нѣколко новопросвѣтени българи ходжи, като него. Това прѣдположение намира силна вѣроат-

²⁾ „Българска Сбирка“, год. III кн. IX стр. 865—71.

ностъ и въ обстоятелството, че той още въ първитѣ дни на потурчванието си получилъ званието на ходжа и правото да проповѣдва и е проповѣдвалъ на джамия въ Цариградъ и послѣ на джамиятъ въ родния си градъ Севлиево и въ *Помакляка*. Любопитното е още и това, че тоя потурнакъ е бѣгалъ отъ Цариградъ и пакъ се връщалъ, облачалъ калугерски дрѣхи и се отричалъ отъ ислямството, и не е билъ наказванъ, което обстоятелство само по себе си има извѣстна мистериозность.³⁾ Види се, че и въ ненаказванието, както и въ самото му потурчване, причината ще да е била, споредъ французската поговорка: *cherchez la femme* — неговата Дулчиния, богатата туркиня.

Отъ събранитѣ ми свѣдѣния по неговата дѣятелностъ и мисия въ М.-Търново срѣщу унията, въ качеството му на архимандритъ, и въ неговитѣ авантюри, въ качеството му на турски ходжа, и на цѣлата му биография, достовѣрно е слѣдующето описание:

Пахомия е родомъ отъ Севлиево и мирското му име е било Цвѣтко Димовъ. Билъ е 15 годишенъ, когато е отишелъ въ Рилския мѣнастиръ, гдѣто се покалугерилъ и отъ гдѣто съчинъ архимандритски въ 1860. е дошелъ въ родния си градъ на мѣнастирско *послушание* — таксидиотинъ — *духовникъ*, и отъ гдѣто се започва неговата на туй звание карьера, пълна при това съ свѣтски скандали и авантюри, за каквито е билъ, види се, расположенъ и природно надаренъ. Пахомия бѣше едъръ на ръстъ, здравъ и хубавъ, съ силенъ гласъ и приятенъ. Наклонността си за скандали и авантюри показва още

³⁾ Безапелационната присъда върху отмигниците *потурнаци* всѣкога е била: *смъртно наказание*. Примиритѣ сж безчислени и всеизвѣстни. Въ нашия градъ Търново единъ потурченъ младъ българинъ на 1821 г., на име Иванъ, билъ е обѣсенъ сжщата година, защото се отрекалъ отъ мохамеданството. Двама светогорски инои, проживаюци тогива въ Търново, сж написали неговото: „*Житиѣ и мучениѣ святаго мученика Иоанна Терновскаго*. (Виждъ: Исторически паметници по времето на завѣрата, издава българското книжовно дружество, Сръдецъ, държ. печатница, 1894 г.). Около 1830 г., когато Иларионъ Крисянинъ е билъ митрополитъ въ Търново, единъ селски попъ, сплашенъ отъ тоя митрополитъ съ едно тежко наказание по нѣкое прѣдстапленіе, избѣгва отъ митрополития и бѣжешкомъ влази въ едно турско кафене — за спасение, което и намерилъ въ потурчванието си, извършено веднага. Скоро попътъ се раскаялъ, захвърлилъ чапмата и джубето, облѣкалъ поскитъ си дрѣхи, но прѣтърпѣлъ смъртното си наказание. Стари хора, когато бѣхъ още дѣте, им се показвали и мѣстото, гдѣго е билъ обѣсенъ, знаяхъ и казвахъ името на тоя попъ и отъ кое село е—сега вече и отъ мене забравени. Нѣмало пакъ нѣкой светогорски инокъ, който да напише *житието и мучението* и на тоя *мученикъ* за вѣра.

въ Търново прѣди да застане за Цариградъ. Направи сирѣчь да се распрѣсне слухъ, че се разболѣлъ отъ отрованье, за което, пакъ по тоя слухъ, виновникътъ билъ грѣцкия владика, който искалъ да го умори. Наистина, Пахомия бѣше се поболѣлъ, може би отъ всѣка друга причина, но не отъ нѣкакъвъ атентатъ съ отрова върху живота му. Слухътъ нѣмаше никакво основание. Мнозина граждани обаче, между които и азъ, ходихми да го посѣтѣжтъ и да му пожелажтъ скоро оздравяние.

Както казахъ по-горѣ, слѣдъ пристигването му въ Цариградъ, Пахомия билъ е испратенъ отъ патриашията въ М.-Търново да се бори срѣщу унията, която тамъ взела бѣше голѣми размѣри. Всичкитѣ жители на града — съ малки исключения — станжали бѣхж унияти и засвоили освѣтъ църквата и самото българско класно тогава училище. Прѣди него, блаженнопочившии Антимъ, испратенъ тоже отъ Патриаршията, както казахъ по-горѣ, билъ сполучилъ да разубѣди голѣма частъ отъ М.-Търновскитѣ жители, да напуснатъ унията и съ това наедно църквата и училището минаж пакъ въ рѣцѣтъ на православнитѣ. Но унията се още държеше и крѣпѣше тамъ, и за свършенното ѣ прѣмахвание архимандритъ Пахомия останж да дѣйствиува. Като добръ словопроповѣдникъ постоянно е държалъ църковни проповѣди, съ които толкова повлиялъ, и особно на женитѣ, щото, слѣдъ нѣколко врѣме, тия послѣднитѣ направили заговоръ срѣщу униятскитѣ попове и служители, за да ги изгонжтъ насилственно отъ града си, което единъ день и извършили, безъ да имъ попрѣчи на това мѣстната власть. Хитростъта на Пахомия, както се види, не малко е помогнжала на проповѣдитѣ му за тоя резултатъ. Главната прѣдводителка на женската тълпа, която нападнала жилището на униятскитѣ попове и ги изгонила вънъ града била неговата *служиня* — Дафина⁴⁾.

⁴⁾ Коя година и въ кое врѣме на годината е станжала тая женска революция срѣщу униятскитѣ попове неможихъ да издира, но за нея се разказа слѣдующето: Главната прѣдводителка на женската многобройна тълпа била Дафина (служиня на Пахомия). Тая тълпа като нападнала на къщата, гдѣто живѣели униятскитѣ попове, Иванъ и Койчу, учителтъ Константинъ и секретартъ имъ, нахълтали въ нея и съ заплашвание прѣдложили имъ да напуснатъ града. Множеството на женитѣ било внушително и трѣбвало да се подчиняжтъ. Веднага женитѣ довлѣкли една кола, на които натварили покъщината, и на рѣцѣ теглави, яскарватъ колата вънъ града, а изгоненитѣ унияти не посмѣли вече да се завърнатъ.

Двѣ-три годишното прѣбивание на Пахомия въ М. Търново, гдѣто се е считалъ и работилъ като църковна властѣ, се свършва съ единъ позоренъ скандалъ, въ който именно намираме пакъ жената (*cherchez la femme*). При всичкото почитание, което гражданитѣ имали къмъ него, развратътъ му билъ нетърпимъ и тѣ вѣстанали срѣщу *светотатствуещия* развратникъ. Пахомия се намѣрилъ на тѣсно, избѣгалъ отъ М.-Търново въ Одринъ при униятитѣ, и отъ гонителъ станжлъ тѣхевъ сътрудникъ. Но скандальозното му дѣло взело сериозенъ характеръ и се завело върху му углавно прѣслѣдвание, по заявлението на М.-Търновскитѣ граждани. Пахомия билъ арестованъ въ Одринъ и, по негово искание, билъ откаранъ въ Цариградъ, тамъ за да се разгледало дѣлото му. По всичко се вижда, че той още въ Одринъ е разбралъ, че отъ наказанието, което го чака, нѣма друга възможность да се спаси освѣнъ чрѣзъ потурчване, и така да се прѣдаде всецѣло на своята Дулчиния — *ханжма*, за която казватъ да е била отъ Лозенъ-Градъ. А че потурчванието на Пахомия е дѣло на амура, свидѣтельствува и пѣяната до сега пѣсенъ въ народа, гдѣто била разигравана:

Боже ле вишни Господи!
 Дѣ се е чуло видѣло,
 Владика турчинъ да стане,
 Бѣла ханжма да вземе.

.

Единъ съотечественникъ, който е ималъ възможность добръ да запознае и изучи Пахомия, ето какъ се изразява за тоя авантюристъ: „Въ Цариградъ Пахомия за да се избави отъ нѣкоя клевети, а може би и поради *амурни похождения* съ нѣкоя туркиня, приелъ е мохамеданството подъ име Махмудъ ефенди. Но скоро е избѣгалъ отъ тамъ въ Бесарабия и нѣколко години е живѣлъ въ Болградъ, отъ гдѣто заминалъ пакъ, и съ името си Цвѣтко Димовъ е отишелъ въ Солунъ. Тамъ билъ хванжтъ и откаранъ въ Цариградъ и отъ тамъ испратенъ съ конвой въ родния му градъ Севлиево. Тамъ на ново се обявилъ мохамеданинъ и ходилъ да се кланя и да държи проповѣди въ джамиятѣ. Въ септември 1874 г. той облича пакъ калугерскитѣ дрѣхи и отива да живѣе въ Батожевския манастиръ. На 1875 г., по настояванието на Илариона Макариополски, тогива търнов-

ски митрополитъ, той е билъ откаранъ въ Рилския манастиръ. По време на възстанията 1876 г. е билъ откаранъ пакъ въ Цариградъ и заточенъ въ Бейрутъ. Подиръ войната наедно съ другитѣ българи и той билъ освободенъ и се е завърналъ на поселение, като калугеръ, въ Батошевския манастиръ и на 1892 умрѣлъ скоропостижно въ Севлиево, у роднинска къща, гдѣто е гостувалъ. До смъртта си той обичалъ да държи словосказания въ църква. Рѣчитѣ му сж били несвързани, не логични, но впечатлителни за простолюднето, като инпонираше повече съ личността си. Дѣдо Пахамия е билъ голѣмъ авантюристъ. Той е билъ и въ Неврокопско, гдѣто е познатъ подъ името *дѣдо Цвѣтко*. Види се, че въ живота му има много тъмни и тайни работи, които той не раскриваше никому.“

А че Пахамия е билъ голѣмъ авантюристъ, не подлѣжи на съмнѣние, както не подлѣжи на съмнѣние, че нито може да притѣжава заслужено почетната титла, било като духовно лице—калугеринъ, било като народенъ труженникъ,—политическа личностъ. Въспитанието и образованието му сж били манастирски, каквото е могла да дава Рилската обителъ въ онова време на своитѣ питомци. Природната му способностъ, да държи церковни проповѣди—криво-лѣво—го е дразнила да се мисли за ученъ чловѣкъ, но отъ писмата му до Ив. Грудова се заблѣлѣжава съвсѣмъ противното. „Челъ съмъ—пише единъ неговъ близъкъ знакомецъ—нѣкои негови автобиографически бѣлѣжки, но тѣ забулѣхж истината съ блудкави разсждения до толкозъ, щото човѣкъ мъчно можеше по тѣхъ да изучи живота му.“ Тъкмо каквито сж и поменатитѣ му писма до Грудова.

Кждѣ и у кого сж сега тия автобиографически негови бѣлѣжки и въобще неговата писменна архива, не можихъ да издириж. Отъ тѣхъ все можеше нѣщо същественно да се извлѣче, или да се напечататъ така, както сж отъ него написани. За сега свършвамъ неговата биография съ напечатванието на спасеното му писмо въ книгата на покойния Ив. Грудова, тъй както е написано отъ сжщия.

Ето реченото му писмо въ вѣренъ прѣписъ съ упазването на калугерския стилъ и самото му своеобразно право-
че:

Болградъ, 26 Януаря 1870.

Господине Иоанне! Ваше родолюбие изъ глубини души и сердца сладкъ молитво—поздравлявамъ!

Добрий ми соотечествениче! Щомъ чухъ за ваша честность че сте въ Букурещъ много се обрадувахъ, тѣмже и побѣзрахъ, както да се увѣдомля вамъ, а и още повече да ви пожелаая доброто здравие.

Сега ми останува да те попитамя: извѣсти ли сте за моята черна орисница, която ма послѣдува отъ 1864 Мартъ 24, та дори и до днесъ!? или не сте? Безсумнѣние съмъ увѣренъ, че ако сж въ точность извѣсти, не сте останали хладнокрѣвенъ, но съ болезливо сърдце сте мя сожалили! Ако ли не сте извѣстни, пакъ знамя, че когато се за всичко научите не ще останите неудвлени! и като не знамя извѣстни ли сте или не. Заради това ще ти забелѣжа само поврхността на мимопрошедшето ми! и ако привлече вашето сожалително и родолюбиво любопитство ще ви го прѣдставя на цѣло. Прочее вамъ е знаанно, когато отидохъ да защицавамъ православието, толко повече поборавахъ гръчолійското... Но като падна Иоакимъ и качи ся на Патрваршеския Прѣстолъ Амасійскій Софровія, повдигна се върху ми силно гонение! Слѣзнахъ повторно въ Едрине, гдѣто отъ Гърци и Българи стана размирица, Кирилъ Едрилийскій незабавно побѣгна въ Цар градъ. Но Кжбржалж Мехмедъ Паша като поспѣши въ помощъ на гръкоманитѣ, мене ограничи въ Пашовийтъ конакъ на 1864 мартъ 24, подъ предлогъ, че щѣло да стане крѣвопролитіе! А азъ подспомагаемъ отъ Едреплийскитѣ бейове (защото тѣ кански пицяха отъ него) а най-паче отъ Персійскій консулъ... Прочее на моето писмо до Фуадъ паша одариха си печатитѣ... Дойде висока заповѣдъ за Кжбржалята и за мене, отидохме заедно въ Цар-градъ. Но той като едно високо лице скрои да ме ограипчатъ подъ сждъ въ Баабу Заптіе! но то стана безъ да знае Фуадъ Паша, и, щомъ узна между това, но попушеніето караказанско и по содѣйствието Кжбржалж Мех. Пашово, паритѣ и вещитѣ ми разграбили въ ш. Търново и на това злодѣяніе причината е сочиненитѣ пунктове (отъ Атинската комисія и отъ Цариградското гръцко настоятелство) за великата гръцка идея! тѣ изражени пунктове бѣха ми испроводени Патрархо-синодално отъ Иоакима Патрарха... Прочее тѣзи разграбени пари и вещи като изискавме, ненадѣйно грабнатъ быдохъ, въ единъ нитовъ затворенъ, вѣнъ отъ Цар-градъ въ една подемна дупка фърленъ! 4—рица варди ме вардятъ! презъ 5 врати затворенъ! 97 денонощія въ студено-влажната таинница гнихъ! не видѣхъ ни огнь, ни человекъ, нито слнчева виделина!!! и то быде въ най-студенитѣ дни, отъ 28 Декемврий до 4 Априлия 1865! щастіето ми помогна, избѣгахъ, Одесса наизрихъ! но преобразихъ ся! това направихъ, защото възмихъ, че и Фуатъ Паша е соучастникъ на това злодѣяніе! но не было тѣй, но некаковъ си договоръ, отъ Одесса се върнахъ, предъ Фуатъ Паша се явихъ. Тогива гръцката Патраршія съсъ мисіята си, Кжбржалж Мех. Паша съсъ мисіята си, придружно сномогнати и отъ

Английското и Французко посолства, предъ Али-Паша на сждъ не приваха и опредѣляваха по трактатнитѣ закони да не превручатъ подъ властѣта на Караказана! Но Фуадъ Паша не вастуши и каза: той има вѣнкашенъ сждъ на Бабу — Заптіе, и, когито се свърши тамо работата, тогива ще видимъ.... Между това Фуадъ Паша доказалъ на Султанатъ за мене и за теченіето на работата... Султанатъ на 5 октомврия 1865 повыка ма на Долма-Бахча. Попыта ма за причината на движеніето. Азъ колкото и да бѣхъ уплашенъ, пакъ можихъ да му докажа за направеното преимущество на гръцката Патриаршія надъ най вѣрнопопданныйтъ му Български народъ, който населява почти половината отъ европейското ну царство.... Казахъ му и за горѣпоменатата гръцка фантазія. Той ми поиска всичко писмено.... Гонителите ми са потулиха. Но за по сигурно спасеніе, Фуадъ Паша ме оговори, *бѣло платно, ахъ!* на главата си да *завія!!!* Между това Султанатъ пакъ ме выка и, чрезъ Сиръ-Кятиби (тайний царски писецъ) Еминъ бей, пыта ма, има ли въ Българите достойны челоуѣцы? Отговорихъ, имае! Высока заповѣдь нагѣзе покрайниѣй шѣры 5—6 челоуѣка да углася — и, ще се приематъ въ моабеенето или отъ самага Султана, или отъ Паша даареси придруженъ съсъ Башъ-моабейнджійтъ и Сиръ-кятиби, тогава таквѣ указъ ся издаде... но жално! нещастіе! гдѣ ми сж тѣзи Българи?! но ахъ, проклѣта сждба, колкото и да уговорихме, во уреченото време и тѣ се отрекоха! Азъ като отъ громъ поравенъ паднахъ! азъ се явихъ лъжець! вразите ми восторжествуваха! всичко се опростаи! Фуадъ Паша величезѣрна енергія предирія за оживленіето на Българскія народъ, но... и азъ ако не бѣхъ толкова болѣзненно поразенъ, животатъ си щѣхъ да изгубя то временно, или щѣхъ да изгвія по анадолските краница! Слѣдъ година време като зехъ да се попривдигахъ, повика ма Али-Паша и Фуадъ-Паша, но ахъ, че ме грозно погледнаха! и найпаче Али-Паша! — Ты представляваше народатъ си вѣренъ на царството, а?! *сенинъ болгаръ миллети принциплжкъ истейорларъ, а?!* и подадохъ ми *букурешкій мемоаръ* да чета. За който азъ нищо не знаяхъ, но отъ страхъ съ кон очи ще чета! Слѣдъ вѣколко дни повкаха ма Бейлеръ-бей отъ Султанова страна и тамъ Сиръ-кятиби щажото ме срѣщна, но предъ Султана не ме извади. Като видѣхъ веки, че животатъ ми е въ искушеніе! прибързахъ въ единъ австрийски параходъ! Богъ да благослови капитанатъ, който бѣше Кроатченинъ, като му расказахъ за всичко, той на окуражи съ надѣжда и отиде въ Агенцията си, и единъ часъ и полъ преди времето вдигна парахода и трѣгнахме! но страхатъ не можеть ти исказа докле да изминахме Тулча... На това началото е 1864 Мартъ 24, въ Едрине! а окончаніето 1867 Май 20, въ Галаць! а отъ Галаць на 7 Іуниѣ въ Болградъ, гдѣто се намирамъ до сега.

Ето това е предиріято за милитъ ны народъ, както що ма знаете и отъ по-напредъ... желая на настоящето ми искренното пріяте

На ваше искрено родолюбие познатыи ви трудо-страдаецъ

П. В. Аргим. Пахомий.

БЪЛЪЖКИ ПО ИСТОРИЧЕСКИТЪ ПАМЕТНИЦИ ВЪ СОФИЯ.

I.

Въ 83-й си брой (19-й февруарий, 1897 г.), в. *Знаме*, като говори въ една статия, че, споредъ нѣкой си тукашенъ вѣстникъ, „Софійската митрополия щѣла да построи единъ новъ храмъ, Св. Петка, на площада прѣдъ Черната джамия...“, намира, че нѣма нужда да се гради новъ храмъ на тая площадь, ами самата Черна джамия да се „прѣвърне въ храмъ, което лесно може да стане, безъ да се бута зданието, а само да се посправи тамъ, гдѣто се е поискъртило, и да се направи единъ олтарь“; защото, казва тоя вѣстникъ, „всѣкой, който се интересува отъ архитектура, ако се вгледа внимателно, ще види, че тая джамия е едно отъ най-хубавитѣ зданія, останали у насъ отъ турско врѣме. Тя е правена още въ първата половина на XV вѣкъ отъ румелийскій бейлербей и първий великъ везиръ подиръ прѣвземанieto на Цариградъ, българнитъ родомъ, Махмудъ паша, единъ отъ най-знаменититѣ държавни турски дѣйци.“

Намѣренето ми не е да говорѣмъ за граденето на новий храмъ или за прѣвърщаніе джамията въ такъвъ. Ще говорѣмъ само за построяването на двѣтѣ съществуващи въ София голѣми джамии, които вече не служатъ за молитвени домове, и ще кажѣмъ нѣколко думи за споменитий отъ в. *Знаме* Махмудъ паша. *Черната джамия*, за която е думата, и която служи сега за складъ на оръжия и за затворъ на прѣстѣпницитѣ, е градилъ нѣкой си везиръ *Лала Мехмедъ паша*, а *Бююкъ джамия*, която е прѣвърнѣта сега въ музей, е строилъ *Махмудъ паша*, за когото казва в. *Знаме*. Тая погрѣшка, може би, да е станѣла и за това, защото и двѣтѣ турски имена *Махмудъ* и *Мехмедъ* сѣ твърдѣ приблизителни, почти еднакви, и разликата въ писанieto имъ е яко малка. Едно врѣме и покойний Петко Р. Славейковъ казваше, че Махмудъ паша билъ правилъ Черната джамия, ала напokonъ се убѣди, че я е градилъ Лала Мехмедъ паша.

Въ една ръкописна турска книга, съ заглавие *Таквими Та-рихъ* (Исторически Деномѣсечникъ, или календаръ), на която съдържанieto е единъ видъ история и земеописание на турската държава, а на край има нѣщо и като деномѣсечникъ, като се приказва за Срѣдець въ историческо и земеописателно отношение, между друго, казва се, че турскій военачалникъ Индже Балабанъ, прѣвзелъ града по миренъ начинъ, като направилъ нѣкакъвъ сговоръ съ жителитѣ, че тоя градъ е заобиколенъ съ окопи, че е търговски градъ и въ него имало чужденци търговци, че край него тече рѣката Искъръ, която извира отъ планината Витоша (?), че въ него има бани, които тоже отъ Витоша извирали (?), че има много джамии, отъ които двѣ

най голѣми и най-хубави, че едната отъ тѣхъ, която е край града, и която има медресе и баня, е съградилъ богобоязливиъ везиръ Ла-ла Мехмедъ паша, а другата, въ срѣдъ града, наречена голѣма — *бююкъ дедиклери*, съградилъ Гаази Михалоглу Махмудъ паша...¹⁾ — Караманецътъ Евангелъ Мисайлоглу²⁾ въ турската си история (печатана прѣзъ 1875 г. въ Цариградъ), казва, че Михалоглу Махмудъ паша построилъ въ *«арнаутскии градъ София»* една *бююкъ* (голѣма) джамия.

Горѣпрѣписаното отъ показанитѣ двѣ книги може да се вземе за вѣрно. защото въ първата се казва, че Индже Балабанъ е завладѣлъ София по миренъ начинъ, по спогодба съ жителитѣ, обстоятелство, което се потвърждава и отъ вѣстника *Свѣтникъ*³⁾, тогава,

¹⁾ Прѣди нѣколко години, когато бѣ прѣнесена отъ Видинъ въ Срѣдецъ книжарницата (библиотеката) на Пазвантоглу, нашето правителство тури двама вѣщи на турскии языкъ хора, за да прѣгледатъ книгитѣ, та ако има въ нѣком отъ тѣхъ нѣщо важно за нашата история, да се прѣведе, или да се задържатъ тия книги, а останалитѣ да се прѣдадатъ на турцитѣ или да имъ се испратятъ въ Цариградъ. Тия вѣщи хора бѣха: Стоилъ Д. Поповъ (той се поминѣ) и Малей Л. Малеевъ (той е пенсиониранъ сега). Тѣ намѣриха нѣком таква книга. Между тия книги имаше една съ хубава старовръзка подвързия, красиво написана на жълтеникава гладка дебела хартия, безъ да сѣ забѣлжени годината и мѣстото, кога и гдѣ е писана. Както казахъ, тая книга имаше заглавие *Тах-симъ Тарихъ*. Въ нея имаше много хубави нѣща за нѣкомъ българскии градове, особено какъ сѣ ги завладѣли турцитѣ, па имаше и за Срѣдецъ, та покойнии Стоилъ бѣше прѣвелъ нѣщо за тоя градъ и щѣше да го обнародва въ периодическото списание на Бѣлг. Кн. Дружество, а сегѣ щѣше да прѣвожда и да обнародва и за другитѣ градове. Заедно съ Стоила отидохми при дѣда Славейкова; Стоилъ се похвали Славейкову що е намѣрилъ и до е прѣвелъ, па му каза, че ще и да го обнародва. Дѣдо Славейковъ говори и расправа, че много хубави нѣща имало въ турскиитѣ книги за нашата история подиръ завоеването, ала нѣмало кой да ги дири. Отъ какъ разгледа книгата и Стоилъ му прочете цѣлии си прѣводъ, покойнии Славейковъ каза: „Азъ мислѣхъ, че Михалъ бейовии сиъ е правилъ Черната джамия, а пѣкъ той не билъ“. Подиръ това Славейковъ си записа што му трѣбваше; записката може да се нахожда още въ книгата му. А пѣкъ Стоилъ се поминѣ на-скоро, та нито прѣводътъ му се видѣ обнародванъ, нито се знае какво станѣ тоя прѣводъ, нито пѣкъ гдѣ останѣ книгата. Съпругата му вдовица си отиде съ сирачетата въ Руссе. Доста е важенъ за българската история тоя прѣводъ, който би трѣбвало да се обнародва; прѣводътъ трѣбва да се намира у домашнитѣ му, или е прѣдаденъ въ урединството на Периодическото списание на Бѣлг. Кн. Дружество, но забравелъ и не обнародванъ. — За Стоилъ Д. Поповъ съмъ казавъ нѣколко думи въ *Българска Сборка*, на стр. 42, год. III, кн. I

²⁾ *Караманцитѣ* сѣ турци християни, каквито сѣ *Гагаузитѣ* въ Варненско и *Сургузитѣ* въ Одринско. За тѣхъ вѣждъ статията ми „Нѣколко думи за Караманцитѣ“, обнародвана въ кн. XXXIX на Периодическото списание“ на Бѣлг. Кн. Дружество въ Срѣдецъ.

³⁾ Въ забѣлжка на една статия „Катедралната софийска църква“, обнародвана въ брой 29 на издаваемий се въ Срѣдецъ вѣстникъ *Свѣтникъ* (отъ 16-й юлии 1896 г.), е казано: „Турскии военачаликъ при султана Мурадъ I-й, Индже Балабанъ, когато прѣвзелъ голѣмии градъ *Срѣдецъ* на 1886 лѣто съ условия...“ Въ сѣщата статия на *Свѣтникъ* два пати се споменѣва и нисто на „първии потурнякъ софиянецътъ бейлербей Махмудъ паша,“ ала той не е билъ софиянецъ, както тепърва щемъ да видимъ; това е погрѣшно казано. Не може да се допустне, че той е билъ и бейлербей въ Срѣдецъ, като се има прѣдъвидъ, че той на възраст се е потурчилъ, постоянно е билъ велики везиръ и ходилъ

когато почти повечето другородци, които сж писали турска история, казватъ, че военачалникътъ Лала Али Шахинъ прѣвзель Сръдецъ съ нимама, и защото казванieto на Мисайлоглу се подкрѣпя и отъ една *Фезлеки тарихи османи* (Кратка османска история), печатана у държавната печатница въ Цариградъ прѣвъ турската 1286 год. (около прѣди 25—26 години). Въ тая история се споменува, че като ходилъ два пхти да воюва въ Босна и Маджарско, та минуваль прѣвъ Сръдецъ, Махмудъ паша заповѣдалъ да се съгради въ тоя градъ една хубава и *голъма* джамия. Освѣнъ това, въ споменхтий исторически календаръ се казва още какво джамията, която съградилъ Лала Мехмедъ паша, имала медресе и баня; и дѣйствително, тя е имала баня, която била на площадъта, гдѣто сега тѣкнхтъ да строятъ храма, — разваленитѣ стѣни и сводове на тая баня сжществувалъ до прѣди 10 — 15 години, — а пѣкъ че е имало *медресе* (мохамеданско вѣровакотно училище), служхтъ за доказателство стантѣ около джамията, въ които живѣхтъ сега затворницитѣ. Найсетнѣ, въ статията се казва, че Черната джамия е правена прѣвъ пѣрвата половина на XV вѣкъ, а пѣкъ се знае, че турцитѣ завладѣхъ Цариградъ въ началото на втората половина на сжщий вѣкъ (1453 г.), слѣдователно, пакъ не може да се допустне, че я е правилъ Махмудъ паша, който билъ „пѣрвий великъ везиръ слѣдъ прѣвземанieto на Цариградъ,“ а азъ ще притуря, че той е билъ такъвъ и въ врѣме на прѣвземанieto.⁴⁾

да воюва. Тоже невѣрно е казано въ речената статия на сжщий вѣстникъ, че по подстрѣкателство на австрийци и маджари нѣкога си се побувило католическото население въ Чипоровецъ и Сръдецъ. Ето какъ е станало тогава бунтуването: слѣдъ като прѣвъ 1683 г. въ врѣмето на султана Мохамедъ IV, турцитѣ обсадили Виена, но австрийцитѣ и поляцитѣ имъ надвили, па заедно съ венецианитѣ захванхли да нападхтъ на Турция, българитѣ си помислили, че настанало врѣме да възстанхтъ и да се освободхтъ отъ турската власть; православни и католици се съгласили заедно да възстанхтъ, па вече се и приготвили, а маркванополскый католически архиепископъ Петръ Парчевичъ (чипоровчанинъ) ходилъ да моли австрийцитѣ и поляцитѣ да помогнхтъ, за да се освободи отечеството му отъ турцитѣ. Но българитѣ нищо не могли да сторихтъ, защото напоконъ православнитѣ се отказали да възстанхтъ. Когато прѣвъ 1688 г. австрийцитѣ прѣвзели Бѣлградъ, турцитѣ разбили въ Чипоровецъ и околността му възстанницитѣ, които прѣдвождали Георги и Богданъ Пѣячевичи (чипоровчани); слѣдъ това турцитѣ съвършено опустошили града Чипоровецъ съ околнитѣ му села. Повечето чипоровчани били утрѣпани; вѣзвали се само онии, които моли да побѣгнхтъ въ Австрия. Между побѣгнхлитѣ били и архиепископитѣ Петръ Парчевичъ и Стефанъ Княжевичъ (тоже чипоровчанинъ), католически архиепископъ въ Сръдецъ, както и нѣкои по-лични домородства отъ Чипоровецъ. Въ това врѣме православенъ митрополитъ въ Сръдецъ билъ Петръ Михайловъ. Това казвамъ повѣрхностно, защото за повече и по-обстоятелствено не му е тукъ мѣстото.

⁴⁾ Горѣспоменхтий Мисайлоглу, като говори въ историята си, че потурченитѣ християни сж били много по-лошави отъ самитѣ турци, казва, че участвуохтитѣ при прѣвземанieto на Цариградъ: Гази Михалоглу Мохамедъ бей, който опустошилъ всички християнски (? -- тогава още не е имало мохамедански) села и градове отъ Одринъ до Цариградъ съ своитѣ еничари, всички християнски снове, какъвто билъ и той; главнитѣ заповѣдници — *серъ командантъ*, на слуходнитѣ и на морскитѣ войски, съ 140 корабли, Ахмедъ паша и Балтаогу Сюлейманъ бей *буларданъ дйоме* (отъ българци станхли турци, — ренегати),

И така, чини ми се, че отъ всичко до тукъ казано, установява се какво българинътъ Махмудъ бей паша не е градилъ *Черната джамия*, но е градилъ *Бююк джамия*, и то като се има прѣдъ видъ, че тоя великъ везиръ при и слѣдъ прѣвземането на Цариградъ е билъ Михалоглу Махмудъ паша, синъ на ихтиманскій болѣринъ или князь Михаль, както по-долу ще видимъ, а не софиянецъ потурчиятъ.

* * *

Нѣколко думи и за Михаль бей. Михаль бей е билъ единъ български болѣринъ воевода или князь, който владѣлъ града Ихтиманъ, може би околността му. Слѣдъ като турцитѣ завладѣли Самоковъ и Ихтиманъ, Михаль бей се бранилъ още много врѣме около ихтиманскитѣ тѣсини (проходи); най-сетнѣ, той се прѣдалъ на турцитѣ съ условие да остане пакъ управителъ на Ихтиманъ и окръжието му, а въ военно врѣме да ходи султану на помощъ съ войницитѣ си. Сговорътъ станалъ и султанъ Мурадъ II-й педалъ *бератъ* (единъ видъ царска писменна заповѣдъ — грамота) Михаль бей за правдинитѣ (привилегитѣ) му, съ които сж се ползували неговитѣ потомци до тавнимата (1840 г.), когато, като имъ отне правдинитѣ, турското правителство опрѣдѣли да се дадатъ на тия послѣднитѣ годишно по нѣколко хиляди грошове отъ държавното съкровище. Известно е, че султанъ Мурадъ II-й е царувалъ отъ 1421 до 1459 год. тъкмо въ първата половина на XV вѣкъ, когато столицата на султанитѣ била още въ Одринъ, и въ това врѣме се прѣдалъ Михаль бей, който билъ нареченъ и *гази* (побѣдителъ). Защо му е дадена тая титла, не се знае, ала може да се прѣдполага, че му е дадена, защото не веднага, но слѣдъ многогодишно ювашко опирание, откакъ вече исчерпалъ всичкитѣ си сили, той се прѣдалъ, или пъкъ защото нѣкъдѣ е воювалъ заедно съ турцитѣ, та побѣдилъ неприятеля.⁵⁾

Както мнозина български князове, болѣри и воеводи⁶⁾ се прѣдали съ владошката си подъ известни условия на турцитѣ, обаче

много християнска кръвъ пролѣли. А споредъ казаната по-горѣ Османска история (отъ 1286 г.) слѣдъ прѣвземането на Цариградъ, Махмудъ паша и братъ му Махмедъ бей въ врѣмето на Султана Мохамедъ II-й уравнили съ земята градоветѣ въ Маджарско и Славония; съ побѣдитѣ си надъ германскитѣ (или итлскитѣ) войски или тѣла, корпуси, по турски *алемачия ордуларж*, прѣбобрнали страната на пепель; това е станжло около 1470 до 1475 год. — въ втората половина на XV вѣкъ.

⁵⁾ Известно е, че въ врѣме на послѣдната русско-турска война, макаръ и да бидохъ побѣдени турскитѣ военнопочалници, Османъ паша (въ Евр. Турция) и Мухтаръ паша (въ Аз. Турция), султанътъ имъ даде титлитѣ *гази*, при всичко, че той биде побѣденъ и голѣма часть отъ държавата му биде отнета.

⁶⁾ Че е имало такива князове, болѣри и воеводи, като косвенно доказателство, служи и слѣдующето обстоятелство: Когато се възцарилъ султанътъ Мохамедъ I-й *Челеби* (Благороденъ), откакъ му се прѣдсгавили претенциитѣ отъ българи, сърби, власи, и други поданици, покашилъ ги на гошавка, пилъ здравница за тѣхно здравие, и когато ги испрачалъ, заръчалъ имъ да обядатъ на господаритѣ си, че дава миръ на всичкитѣ и го приема отъ тѣхъ, а Богъ да накаже нарушителитѣ на мира. Това е било около 1414 или 1415 год., когато слѣдъ междударствието, Мохамедъ се вече утвърдилъ на прѣстола. Както се знае, въ това врѣме турцитѣ бѣха вече завладѣли България, та не е имало други

ионе тѣ лично, сами, си запазили вѣрата, така е станъло и съ Михалъ бей; може да се вѣрва, че въ дълбока старостъ, той е умрѣлъ християнинъ. На седмия сводъ на сѣществующий и до сега мостъ надъ рѣката Тунджа въ Одринъ нареченъ *Михалъ бей купросу* (Михалъ бейовъ мостъ) има и надписъ ІС ХС ІІКІА (Исусъ Христосъ побѣждава). А че Михалъ бей е умрѣлъ християнинъ, доказва се и отъ слѣдующето обстоятелство: Когато турцитѣ завладѣли Цариградъ, синъ му Махмудъ, който билъ великъ везиръ, не оставилъ да се прѣобърне въ джамия храмътъ Святи Архангелъ Михалъ, защото такава било името и на покойниъ му баща. И дѣйствително, догдѣто билъ живъ Махмудъ паша, храмътъ сѣществувалъ подъ негово лично покровителство. Слѣдъ като умрѣлъ Махмудъ, неговитѣ наслѣдници, които упражнявали извѣстни правдини върху тоя храмъ, прѣобърнѣли го на джамия и го нарекли на името на баща си—*Махмудъ паша джамиси*. Тая джамия се нахожда въ Цариградъ на пазаря съ сѣщото название—*Махмудъ паша чаршиси*, отъ гдѣто вече захваща сводопокритъ тѣргъ или пазаръ — *Безистенъ*.

Гази Михалъ бей ималъ четворица синове: Гази Михалоглу Махмудъ паша, който билъ великъ везиръ, когато турцитѣ прѣвзѣмалъ Цариградъ; Гази Михалоглу Мохамедъ бей, който въ това врѣме билъ главатаръ на еничаритѣ и опустошилъ всичкитѣ византийски села и градове отъ Одринъ до Цариградъ; Гази Михалоглу Хаджръ

български господари (царствуюци князове и царѣове) и рѣчта *господари* се е отнасяла не само къмъ сръбскитѣ и влашкитѣ пратеници, ами и къмъ главатаритѣ, войводитѣ, болѣритѣ или старѣйшинитѣ на ония български села и градове, които въ врѣме на завоеванието се прѣдали подъ извѣстни условия и взаимни отъ двѣтъ страни задължения. Немислимо е да сж били допустителни да се прѣдставятъ на висококрѣпни и гордѣливъ турски султанъ нищожнитѣ рай, непривилегирванитѣ му български поданици, тогава когато едва сж могли да се явятъ прѣдъ него пратенициитѣ на голѣмитѣ и силни царѣове. Слѣдователно, нѣма съмнѣние, че султану сж се прѣдставили пратеници отъ князветѣ, болѣритѣ и воеводитѣ на привилегирванитѣ му български поданици. Когато обаче въ врѣмето на султана Сюлейманъ І-й *Ел. Кануни* (законодатель), който е царувалъ отъ 1520 до 1566 год., фанариотитѣ добили прѣстъпъ при турското правителство и завзели високитѣ длѣжности, на които по-прѣди били назначавани евреи, тѣ захванали да внишаватъ на турскитѣ голѣмци и държавници да отнематъ отъстѣпенитѣ правдини на нѣкои отъ поданициитѣ си въ врѣмето на завоеванието. Тая мисль се видѣла добра на турцитѣ, които не захѣснѣли да турятъ въ дѣйствие фанариотскитѣ свѣти. Много князове, болѣри, воеводи и старѣйшини били викани ужъ за нѣкаква си работа въ Цариградъ, гдѣто ги убивали; други били принудени да приематъ мохамеданството за да си запазятъ живота, имота и положението, а нѣкои сполучвали да бѣгнѣтъ въ Влашко и Богданско. Това положение на работитѣ е траило до Мохамеда IV-й и по-сѣтие. По такъвъ начинъ турцитѣ постепенно отнемали правдинитѣ се съ условие на българя и тѣхни главатаря, додето свършено ги отнесли и отъ помохамеданченитѣ отъ тѣхъ въ врѣмето на султана Абдулъ-Меджитъ (прѣзъ 1840 г.), когато прогласихъ *танзимата* (единъ видъ държавенъ свѣтъ за вътрѣшни прѣобразования на държавата). — Тука грѣба да споменж, че условно прѣдавши се на турцитѣ е имало нѣкои и между грѣцитѣ и арнаутитѣ. По-извѣстнитѣ отъ прѣдавшитѣ се подъ условие грѣци, съ запазване нѣкои правдини, сж грѣцитѣ *Манюти*, между които най-напрѣдъ избухж грѣцко възстание, та една часть грѣци и арнаути

бей и Гази Михалоглу Али бей. Гробовѣтъ на Гази Михаль бей и на сина му Хаджръ сж въ Одринѣ. Въ тоя градъ има и махала, нарѣчена на негово име — *Гази Михаль бей махалѣ*. За споментъ и за упокоение на душата му, помохамеданченитѣ Михаль бейове синове съградили на името на баща си и една джамия съ единъ *имарѣтъ* (задушбина—мѣсто, отъ гдѣто бесплатно се раздаватъ ѣденія и пения за упокоение душата на извѣстенъ починалъ). — Поради достойнството и способноститѣ си, съ които се отличилъ, види се, догдѣто воювалъ заедно съ баща си противъ турцитѣ, най-старий, Михаль Бейовъ синъ билъ всеменъ въ султановий сарай (палатъ, дворець), и не слѣдъ много врѣме, откакъ приелъ мохамеданството и се просвѣтилъ въ *истинската вѣра*, билъ назначенъ за великъ ве-зиръ; той е Махмудъ паша. — Не се знае какви сж били българскитѣ имена на Михаль бейовитѣ синове. Отъ тѣхъ Махмудъ е владѣль Самоковската и Ихтиманската околии, отъ които е прибиралъ и данѣцитѣ; Мохамедъ—днешний градецъ Бѣла (въ руссенското окръжие) и нѣколко села въ търновското окръжие, между които може ди е било и селото Лѣтница ⁷⁾, за което споменуна Раковски;

(и до днесъ въ Гърция и въ островитѣ ѳ на много мѣста се говори арнаутскій езикъ, па дори и въ самата Атина) се освободихъ отъ турцитѣ и се образува днешното еллиноско царство. Почти всичкитѣ арнауты испрво се рѣдали съ условие, та, за управитель на земята имъ, султанѣ оставилъ сжщий имъ князь—Александръ Кастриотъ, турски нарѣченъ *Искендеръ бей*, синъ на Георги Кастриотъ. Александръ се задължилъ да дава султану извѣстенъ данѣкъ, а въ военно врѣме—и войска, която самъ прѣдвождалъ. Около до прѣди 34—35 години, нѣкои отъ Арнаутитѣ—*миридититѣ*, католици,—си имахъ нѣкакво вѣтрѣшно самоуправляние на чело съ единъ князь, ала турското правителство имъ отнѣ това самоуправляние. Правителството повика княза имъ да дойде въ Цариградъ и той дойде, но не пустя го вече да се върне, макаръ и той самъ и пратеници отъ мѣстото дошли се оплаквахъ за това на посланницитѣ въ Цариградъ на католическитѣ държави и макаръ тогава да се не повръщаше въ Турско думата на френскій царъ Наполеонъ 3-й. Горкий князь, облѣченъ въ облѣкло на турски военачалникъ (генералъ) ходѣше всѣкой день на молитва въ Санъ Бенедето на Галата, ала и молитвата му не помогна. Други отъ арнаутитѣ, именно *гегитѣ* (мохамедани и християни), както и нѣкои отъ херцеговцитѣ и бошнацитѣ, до прѣди танзимата сж били *граничари*—назвали границитѣ или прѣдѣлитѣ на Държавата. Тѣхнитѣ главатары, които били *бейове* (въ смислъ на боѣри, богаташи, земевладѣлци) и които съ свои пари поддържали граничаритѣ, наричали се *сержадоолу*. По нѣкои мѣста въ Македония, южна Албания и Епиротесалия е имало *мартолоси*, отъ грѣцката речъ ἀρματολός — вѣорженѣ. Мартолоситѣ били мѣстна стража, полиция; тѣхното назначение било да прѣсѣдватъ и гонятъ разбойницитѣ, да ги наказватъ, да пазятъ мирѣтъ и тишината въ окръжията си, както и „всичкитѣ Божи създания.“ Мартолоситѣ сж били християни, ала *мартолосбашитѣ* (главатаритѣ) имъ — турци, мохамедани, които султанѣ е назначавалъ отъ *Бостанджій усталарданѣ* (бостанджійскитѣ найсторы или учители), както се вижда отъ нѣкои фермани, испращани до кадитѣ (вѣрозаконни садни) въ онѣя страни. *Бостанджитѣ* сж пазили султанскитѣ палати и бостани (садове, градини); тѣ сж били султанска стража; тѣ сж испращани да прѣсѣдватъ и да наказватъ непокорни султана наши и всѣкакви буртовници, или вѣстанници. Съ думата *наказватъ*, разбира се да ги заколѣтъ, погубѣтъ.

⁷⁾ Въ съчиненията си *Горскій пѣтникъ* и нѣколко думи о Асѣно първо-му и пр. и пр., покойния Савва С. Раковски, като говори за Михаль бей, казва, че прѣвъ 1896 год. българскитѣ войници и понагачи, които прѣдвождатъ Ми-

Хаджър—градецътъ Виза съ околията му (въ Одринската областъ у Турско, а Али — Плѣвенско.

II.

Въ сжщій брой и въ сжщата статія на в. *Знаме*, между друго, е казано: „Ний бихми прѣдложили на Митрополията още едно нѣщо. Нека накара одного отъ добритѣ архитекти да снесе единъ добъръ плащъ отъ св. София, — безъ по-кжснитѣ турски пристройки. А подиръ това да почне да събира пари и, когато се събержтѣ достатъчно, да реставрира по сжщій планъ и на сжщитѣ основи тоя храмъ. Срамно е да оставимъ да се срути полегка-легка оня храмъ, отъ името на който е получила своето название нашата столица. Още по-срамно е да стърчи емблемата на пожарната команда върху тоя исторически Божий домъ.“

Ний не сме съгласни съ това казване на вѣстника *Знаме* по слѣдующитѣ съображения: Да се запазжтъ развалинитѣ отъ храма света София, както нѣкой си руски инженеръ или архитектъ билъ на мѣстѣ и давалъ такива съвѣти, по слѣдствие на които, види се, е туренъ пожарникарскій кѣшкѣ, или пѣкъ да се снесе планъ, та на сжщитѣ основи да се реставрира тоя храмъ, — нѣма никакви основателни причини. Тоя храмъ, нѣма никаква важность никакво историческо значение за насъ. Той е византийска сграда, построена въ врѣмето на византийското владичество въ България. Друго е питанието ако той бѣше българска сграда, ако бѣхъ го построили българя, защото щѣхъ да го имамъ за споменъ, па и за образецъ на пѣкогашното българско домостроителство (архитектура). Но така, както е сега, развалинитѣ на тоя храмъ, който нѣкой-си византийска княгиня стѣградила, ни напомняватъ само нѣкогашното византийско владичество въ България. Озвѣнъ това, по край тоя храмъ, посветенъ на нѣкаква-си грѣцка светица *София* (Мѣдрость), и на самий градъ, както щемъ видимъ, се забравило полегка-легка словенското название — *Срѣдецъ*.

халъ бей отъ Бѣла противъ нѣмцитѣ и маджаритѣ, били християни. Като се отличилъ въ съюзованието си съ турцитѣ прѣвъ тая война, султанътъ му далъ града Бѣла за награда. Подиръ малко турцитѣ утровили Михалъ бей, а синоветѣ му потурчили. Обаче това казване на Раковски не е вѣрно. Вѣленскій Михалъ бей не е билъ нѣкой новъ, та султанътъ да му даде градътъ Бѣла за награда; той е билъ помощецъ на известния ни вече ихтиманскій Михалъ бей, на когото, както видѣхъ, единъ отъ синоветѣ владѣлъ Бѣла и споменувания отъ Раковски Михалъ бей по наследството си е владѣлъ Бѣла; прякорътъ си *Михалъ бей* той е носилъ, както и до сега още нѣкои бошнаци и българя мохамедани носятъ нѣкогашнитѣ си християнски прякори, па и до освобождението на страната Михалъ бейовитѣ потомци си носехъ сжщій прякоръ; нѣкои отъ тѣхъ, особено самоковскитѣ, говорѣхъ български, а други, макаръ и слабо, дори четѣхъ и пишехъ. Прочее, прѣвъ 1596 год. султанътъ не е далъ Михалъ бейю града Бѣла за награда, защото тоя послѣдния си го е владѣлъ по наследството отъ дѣда или прадѣда си Гази Михалоглу Мохамедъ бей, който, както видѣхъ, билъ е еничарскій главатаръ, когато турцитѣ прѣвземаха Цариградъ. нито пѣкъ турцитѣ тогава сж утровили вѣленскія Михалъ бей, а синоветѣ му потурчили, повеже домородството *Михалъ бей* още прѣди 130—140 години е било вече потурчено.

Извѣстно е, че римлянитѣ сж нарѣкли града *Сардика*, или *Сердика*, поради наазанието на тракийското плѣме *Серди*, което е населявало страната, прѣди да я завладѣхтъ тѣ (римлянитѣ) въ врѣмето на императора Траяна, за когото се прѣдполага да е основалъ града, или го е пѣкъ въздигналъ на такъва стѣпень. Но покъсно, когато веке тука се заселили словени и които въ врѣмето на царя Крума станжли господари на страната и прѣвзели града отъ византийцитѣ (809 год.), наазанието му веке било промѣнено на *Срѣдецъ*. Види се, че това наазание е станало ивначено отъ *Сардика* или *Сердика*, *Средика*, *Срѣдецъ*, — *Сродецъ*, или пѣкъ нарочно, естествено му е то дадено, като се има прѣдъ видъ, че *Срѣдецъ* значи центръ (centre), — *срѣда*, *срѣдище*, *срѣдоточие*, каквото положение има и градътъ на старопланинскій полуостровъ⁸⁾. — Тука трѣба да се каже още, че византийцитѣ сж наричали града *Триадица*; това наазание е траяло до когато въ началото на XI-й вѣкъ, откакъ византийскій царь Василь 2-й Българоубиецъ завладѣ западното българско царство, на което въ прѣдѣлитѣ влязълъ и Срѣдецъ, една византийска княгиня, както се веке каза погорѣ, въздигнула храма, който посветила на Света София и на който развалинитѣ още сжществуватъ. Слѣдъ въздиганьето на тоя храмъ, жителитѣ отъ околнитѣ мѣста захванжли да наричатъ и града *Зсофия*, *София*, а и до сега рѣдко — София⁹⁾, както и селенитѣ отъ кюстендилското окръжие, кога е дума за града Кюстендилъ, по причина на находящитѣ се въ него естествени сѣрови топли бани, наричатъ го *Баня*, вмѣсто *Кюстендилъ*. Римското му име *Паутална* се е забравило, а за словенското му *Велбждъ* ни дума не става. И така, по тоя начинъ, отъ името на храма, както казва и в. *Знаме*, градътъ получилъ новото наазание *София*. Откакъ турцитѣ завладѣли града (1382 год.) и тѣ захванжли да го наричатъ съ това име, както го и наричахж до освобождението му отъ тѣхното владичество, въ края на 1877 год.

Благодарство на покойниѣ Савва Филаретовъ (починжлъ прѣзъ 1863 год. въ Кайръ, у Египетъ), когато около прѣди 36 години

⁸⁾ Поради мѣстоположенieto му, като се намира въ срѣдата на българската земя, — Мизия, Тракия и Македония, когато прѣди около 22 години все се говорѣше и пишеше въ вѣстникитѣ въ Цариградъ за едно висше българско училище и за прѣместванieto управленieto на екаахринта въ България, може да се рече, повечето отъ тогавашнитѣ народни дѣйци и вѣстникари уважавж на града Срѣдецъ, въ случай ако би се вазело такова рѣшенне. Види се, че тая мисль е постигната до нѣкъдъ, като Срѣдецъ стана столица на освобождената часть на българската земя — днешното Българско Княжество, съ тая самораазлика, че веке не е въ срѣдата, ами е на крайя. Прочее, тепърва отъ българскій народъ зависи щото Срѣдецъ да стане истинско срѣдище на цѣлата му земя, на цѣлокупното му отечество.

⁹⁾ Както отъ храма на светицата София населението захванжало да нарича града *Совия* и *София*, така и за това, че коститѣ на сърбскій краль Милютинъ (невѣстно кога и какъ принесени въ Срѣдецъ отъ банскій монастырь на Косово поле) се намиратъ въ срѣдечкiй съборенъ храмъ Света Недѣла (петви пѣкъ сграденъ прѣзъ 1856 год.), то, отъ нѣкое врѣме насамъ, и особенно отъ освобождението на страната, новозаселившитѣ се граждани захванжж да наричатъ

Бѣше учителъ въ тоя градъ, старото му словенско название *Сръдець* се поднови; въ всички книги и вѣстници то се пишеше и споменуваше, а когато дойдохъ руситѣ, — въ послѣдната русско-турска война, както всичкитѣ български градове, села, мѣстности, гори и рѣки наричахъ съ турскитѣ нѣмъ имена, така и Сръдець наричахъ *София*, додѣто се бавихъ тука; хубавото словенско название *Сръдець* пакъ се преименува съ грѣцкото *София*, макаръ че, много врѣме слѣдъ освобождението, общинското управление въ тоя градъ се наричаше *Сръдецько*, а не *Софийско*. Освѣнъ това, въ всичкитѣ стари, и по-нови книги и записки виждами, че не само градътъ се е наричалъ *Сръдець*, *Сръдець*, ами и митрополята — *Сръдѣцка*, *Сръдѣцка*, па и сега още въ много книги, вѣстници и списания се пише *Сръдець*.

Всичкитѣ намъ съсѣдни народи сж се стрѣмили, радилн сж и радѣтъ да прѣименуватъ на роднитѣ си езици названията на мѣстности, гори, рѣки, села и градове, които сж имали чужди ва тѣхъ названия, па и нѣмцитѣ постоянно понѣмчватъ всички словенски имена на градове и мѣстности, а само ний българитѣ откъмъ тая страна нехаемъ. Ако неусѣтно, или по небрѣжение сми оставили щото, главнии градъ на държавата ни (градъ, въ който, не може и да се мисли това, никога не сж живѣли грѣци), да носи грѣцко наименование и ний да го употрѣбяваме, да го пишемъ въ всичкитѣ си званични книжа и други книги (повеже другородцитѣ могатъ да го наричатъ както си щатъ), нема, макаръ и късно, не трѣбва да захванемъ пакъ да си го наричамъ съ старото му хубаво словенско име *Сръдець*, вмѣсто *София*? Български градъ, столица на Българската Държава и сръдище на цѣлата българска земя, съ чуждо име, види се, само у насъ може да се допусне, да се търпи! А пъкъ сърбитѣ не можехъ да търпятъ и хилядогодишното словенско название на столицата си *Вѣлградъ*, което веке и чужденцитѣ употрѣбяватъ, вмѣсто забравеното римско *Сингидунумъ*, та прибѣрзахъ и промѣнихъ го на чисто сърбски — *Београд*! Ако сърбитѣ сторихъ това за да се забрави, че тоя градъ и околността му нѣкога си сж били

и храма *Свети Краль*, вмѣсто *Света Недѣля*. И това название е веке станало званично, защото въ всичкитѣ държавни и общински книжа се употрѣбява. Званично се пише „въ съборната черкова *Св. Краль*!“ По тия работи и какъвъ човѣкъ е билъ тоя светець-краль, читателтъ може да прочете статията ми „Съборнии храмъ въ Сръдець“, обнародвана въ подлистникъ въ вѣстникъ *Прогрессъ* (брой 26, отъ 20 дек. 1895 г.), както и допълненieto къмъ тая статия писана отъ друго лице, обнародвана, тоже въ подлистникъ, въ сжщий в. *Прогрессъ* (бр. 41, отъ 17 февр. 1896 г.). — Въ сжща статия на в. *Свѣтннкъ*, за която се спомена въ 3-та забѣлжка, казва се, че „катедралната столицна църква *Света мѣченица Кирмакия*, пазиваема и *Стара Св. Недѣля*, петъ пати съграждана все на едно и сжщото мѣсто, и осветена на 17-й май 1867 лѣто, отъ гостоприютното же съхранение благолѣпно въ нея *ракамоцей* Св. Краля Милотина, наричана напоследѣне, съвсѣмъ неправилно отъ новитѣ граждани тука, и *Свети Краль*.“ — Въ тая сжщата статия на *Свѣтннкъ*, като се даватъ нѣкои свѣдѣния за сръдецьскитѣ храмове, споменуватъ се и рѣчитѣ *Сръдець* и *сръдѣцки*: „на първитѣ християни въ *Сръдець*“, „послѣдний *сръдѣцки* управителъ князь Константинъ“, „голъбий градъ *Сръдець*“, „*сръдѣцки* митрополитъ.“

нераздѣлна частъ отъ българската държава, то защо ний да търнимъ гръцкото название на столицата си, останало отъ византийското владичество въ България?

Поради изложенитѣ причини и съображения много по-добрѣ ще бжде щото не само планъ да се снима отъ нѣкогашний въ Сръдецѣ византийски храмъ Света София, ами и развалинитѣ му съвършено да се очистиѣтъ и прѣмахнатъ отъ мѣстото; сградата не е била такава нѣкаква си хубава, та да ѝ се снима плана, и да се направи друга като нея на сжщитѣ основи; на днешно врѣме много по-хубави планове се правятъ и красни храмове се градятъ. Срамно е те първа да се повръщаме назадъ и да подновяваме чужди сгради въ отечеството си. Казахъ и по прѣди, друга е работата, а ко сградата бѣше българска направа. А пъкъ че пожарникарската емблема стърчи върху развалинитѣ на тоя нѣкогашенъ храмъ не само че е срамно, ами е и опасно, защото стѣнитѣ не сж вече здрави, та, може би, единъ день внезапно да се случи нѣкое нещастие. Знаме казва, че общественитѣ сгради трѣбва да се отличаватъ съ красотата и величия; това е така. Но въ какво се състои красотата и величието на гръковизантийскии храмъ Света София? Въ нищо; съвършено нищо. Останалитѣ отъ турцитѣ днесъ въ Сръдецѣ три джамии — Черната джамия, Бююк джамия и тая при банитѣ, — сж много повече красиви и величествени, особено Черната джамия, и не ще бжде злѣ, ако е възможно да се прѣобърне тя въ християнски храмъ, на какъвто и да я е градилъ, а да се говори за Света София то си не струва ни труда. Колкото по-скоро се сринятъ распукунатитѣ ѝ стѣни и мѣстото се очисти отъ градивото, толкова по-добрѣ, а да не слушаме що рѣкжалъ тоя и она чужденецъ или инженеръ, защото, за пари, той всичко може да казва и да речва.

Освѣнъ че би трѣбвало да се сринятъ распукунатитѣ стѣни на нѣкогашний храмъ света София, но и Софийското Градско Общинско управление би трѣбвало съ едно постановѣние да провъзгласи нѣкогашното славенско наименование на града — *Сръдецъ*. Това наименование да стане званично за насъ; съ него ний да наричамъ града, а пъкъ чужденцитѣ да го наричатъ както щятъ. Ако гръцкии *Саранта Екклишиа* (четирдесетъ черкови) ние преименувахим на *Лозенградъ*, ако турскии Мустафа-паша прѣменувахим на *Сивленградъ*, ако гръцкии *Филиппуполъ* и *Понируполъ* ние прѣменувахим на *Пловдинъ* или *Пловдивъ*, както и още много други, то защо да не подновимъ и старото словенско название на столицата си и да я нарѣчемъ *Сръдецъ*, както е наричана па и сега се нарича? Ако има при добра воля, народна гордостъ, народно честолубие, ние по-скоро трѣбва да сторимъ това.

П. П. Карапетровъ.

„Още едно.“

(Разказъ)

Въ една отъ къщитѣ, що стоѣтъ почти срутени и нахвърлени тукъ-такъ по крайната на града, прѣзъ тази нощъ, мъжъ, жена и три дѣца, редомъ налѣгали, спѣхъ спокойно. Една дрипава черга едва покриваше тѣзи бѣдни сжщества. Срѣдъ нощъ се бѣ вече минало отдавна и прѣзъ почърнѣлитѣ стѣкла, турени нарочно въ надълбанитѣ дупки въ стѣнитѣ на стаята, блѣснахъ първитѣ лъчи на утрenna-та зора. Първи си отвори очитѣ мъжътъ, испшка болѣванено, прѣвърна се на другата страна и бутна съ ржката си жената, която спѣше до него.

„Марийо, Марийо,“ шепнѣше той, и сухата му костелива ржка я буташе по рамото. А тя още продължаваше да спи. Клетата, прѣзъ цѣлия денъ е била на усилена работа; трудътъ я бѣ съкрушилъ — нуждаше се отъ почивка. А нощесъ едва къмъ полунощъ заспа, понеже ужасни болки въ стомаха, я мжчахъ. Прѣдстоеше ѝ скоро *добиванне*. Мъжътъ ѝ силно пѣхтѣше; той все продължаваше да я буди, като я буташе почти безсъзнателно, понеже умътъ му го носѣше далече. Боже мой . . . викаше си той, горката жена . . . тѣй ли ти бѣ писано . . . съ твоитѣ слаби сили да хранишъ толкова души“ . . . Той бѣше крайно развълнуванъ. — Марийо, Марийо, извика той по-силно. Тя се пробуди. -- Ставай вече, Марийо, съвнѣ се, ставай врѣме е да идишъ на работа . . . испшка той и прѣкъсна, като се зави прѣзъ глава съ дрипавата черга — срамъ го бѣше повече да ѝ говори. — Да иска помощъ отъ една безсилна тварь . . . Той съзнаваше това, но клетия, отдавна е вече отъ когато неговитѣ крака и ржцѣ, неговото живо сърдце . . . прѣкъснахъ своя буенъ животъ. Немошь и немощъ го е обладала, а и очитѣ едва гледатъ вече — тѣхъ иглата ги бѣше изболала въ дюкения — сега срутенъ отъ злокобния огънь. Става вече 5 години отъ какъ жена му гледа цѣлото семейство. Тежко му бѣше нему да гледа, това клето създание да вѣхне тѣй рано, да губи своята младостъ по чужди стрѣхи.... А и дѣчица З.... денѣ скитатъ се сами безъ майчина грижа, безъ нейнитѣ скъпи родителски думи, прѣвгрѣдки и цалувки. Окъсани, неумити, опрашени, гладни и боси... каква печална картина..! Той не можеше да имъ помогне, понеже едва се влачеше по корема си. Той отиваше само до къщния прагъ, за да се понарадва на божия свѣтъ, да понабди надъ своитѣ дѣчица до дѣто сж още прѣдъ взора му. А когато тѣ отлѣтѣтъ далече за да търсятъ въ съсѣдната къща хлѣбецъ, той оставаше самъ въ къщи и тогава умътъ му го носѣше далече... тамъ въ пожълтѣлата нива, въ онази пустиня и тогава.... той съвираше погледътъ на своята другарка, тѣй печаленъ да се стрѣми въ черната земя. Той гледаше какъ потѣтъ течеше по загорѣлото ѝ лице тѣй изобидно... а нейнитѣ оквания, а отблѣсъкътъ на желѣзната мотика прѣдъ жаркитѣ

лжчи на слънцето... и всичко туй го носеше далече въ безкрайнитѣ мъченически поля, при най-тежкитѣ човѣчески трудове... Той плачеше тогава, сърдцето му се раздираше... искаше да скочи, да отлѣти, да грабне отъ ржцѣтъ ѝ туй злобно и горчиво сѣчиво, да ѝ помогне да я отърве отъ тѣжкото брѣме, но... той е безъ новѣ, безъ ржцѣ, безъ всичко... той е скелетъ неподвиженъ, въ когото кръвта функционира да поддържа нераспаданieto на скелета...

Мария станж бавно — тежко ѝ бѣше; тя постоянно се държеше за стомаха, като охтѣше отъ болки. Тя се исправи на колѣнтѣ и посегна да си вземе роклята, но силни болезнки я принудиха отново да падне почти безсвѣзнателно на лѣгло. Мъжъ ѝ се уплаши.—Боже, какво ѝ станж, извика той и едва, едва се понавдигнаж, — повече сила нѣмаше... той търсеше помощъ, нѣ нигдѣ я не намери.

—Марийке, пробѣбра той умоляюще... какво ти станж, бе, джантъѣ, стани, викаше той цѣлъ растреперанъ. Тя се понавдигнаж едва като охкаше силно, а неговий погледъ се устрѣми въ нейнитѣ очи — тя плачеше като дѣте... сълази бликаж тѣй горещи, тѣй тѣжни и искрени изъ чернитѣ ѝ посърнали очи.

— Тя скоро ще добие — като буря прѣминнаж прѣзъ главата му тази мрачна мисль — Още едно... а хлѣбъ, а... тя е болна мисльше той, какъ ще работи днесъ.. врѣмето ѝ приближава... не, нѣма да я пустнаж днесъ на работа. Тази мисль го поутѣши. той сложи главата си на възглавницата... като че му поослекнаж. Но въ туй врѣме едно отъ дѣчицата имъ се пробуди, понавдигна глава и съ единъ почти плачущъ гласъ извика: „мамо хлѣбъ искажъ, хлѣбецъ мамо, пѣкъ и сиоци малко ми даде... гладенъ съмъ.“ Тукъ мъжътъ се стрѣсенж... отдевъ това не му дойде на умъ... хлѣбъ, безъ друго тя трѣбва да го спечели днесъ. „Клета жено, клета жено,“ викаше той въ себе си, когато тя стрѣснѣята отъ сладкитѣ, но отровни сега за сърдцето ѝ думи станж. Тя още хълчаше. Най-послѣ облѣче се, взема мотиката, хвърли единъ състрадателенъ погледъ къмъ дѣцата си, цалунаж едно отъ тѣхъ, което що бѣше се събудило и съ бавни крачки излѣзе на вѣнъ, за да спечели насжщния хлѣбъ за днесъ.

* *
*

Бѣше приятна утрина. Мария излѣзе на вѣнъ и се опѣти къмъ кръстоцѣтя, за да чака своитѣ другарки. Тя се спрѣ тамъ до единъ камѣкъ и тѣй като бѣше ужасно измжчена отъ миналитѣ болки, седна на камѣкътъ за да си почине. Тя слѣдѣше отъ далече игривитѣ лжчи на слънцето по зеленнкжвитѣ листе на дрѣветата, слушаше приятнитѣ чуруликания на птичкитѣ и искаше съ всичко това да поразсѣе мрачнитѣ мисли, що я душаж безмилостно.

Тя съзрѣ какъ една ластовичка носеше въ устата си храна и какъ прѣхвъркна на гнѣадото си; а весело цвѣрчение на дѣчицата ѝ, тѣхното сладко трѣптение съ мънинкитѣ имъ крилца..... всичко туй не бѣ ли знакъ на благодарностъ къмъ любящата ги майка? Мария слѣдеше този животъ, туй весело цвѣрчение, тази майчина грижа и всичко сравняваше съ своята участь. Тѣ сж доводи, нали? питаше

се тя въ себе си и въ умът ѝ хрумна за нейнитѣ дѣчица. Има ли нѣкой и за тѣхъ да се смили, кой ще имъ занесе хлѣбець, кому тѣ ще се радватъ.... Клетички... а и друго скоро на бѣлъ свѣтъ ще се покаже. Боже,... тъмна сѣнка я покри, причернѣ ѝ прѣдъ очитѣ,... тя е безсилна, съ двѣ само женски рѣцѣ... клюмнѣ ѝ главата надолу... Тя отпадна! А въ това врѣме отъ другия край на улицата зачухъ се веселитѣ пѣсни на нейнитѣ другарки. Идхътъ, извика тя и скочи права, а тѣхнитѣ весели пѣсни, громни викания и буйни смѣхове пронизвахъ сърдцето ѝ сѣкашъ съ отровни срѣли.

Другаркитѣ ѝ се приближихъ и я посрѣщнахъ съ радостни викове. Смѣяхъ се, викахъ я по име, закачахъ я, но тя мълчеше. Състрадание съше мѣтний ѝ погледъ.—Та вий луди ли сте, мари, продама най-послѣ тя сърдито.

— У...ха... на луди ли ни направи? извикахъ като въ хоръ едно-врѣменно вспъчки и безброй въсклицания изпълнихъ утрения миръ. Маря вѣмѣше верѣдъ общото оживление;—Млади сте още... казваше тя, горчиво въздишаше, и очитѣ ѝ се налѣхъ съ слъзи.

— Уфъ, мари, почнѣ пакъ да плачешъ, я, я... гледайте я... — Защо плачешъ, мари, за хлѣбъ ли? На, довечера ще ти дадѣтъ 6 гроша и ще се нахранишъ — малко вари ли сж, навика една и почнѣ да се смѣе.—Ама отъ какъ ти се попукатъ петитѣ и рѣцѣтѣ допълни друга и отново бурни смѣхове заглушихъ въздухътъ. И.... и...ха... подехъ пакъ тѣ и като ураганъ се втурнахъ на прѣдъ... блѣскахъ се, прегръщахъ се, пѣяхъ, викахъ като луди, докль каменливата нива, черната недокопана градина се мѣрихъ прѣдъ тѣхъ.

Изминяли се бѣхъ вече два часа отъ какъ работа на полето се бѣ почнѣла. Не пълнѣше се тукъ вече въздуха съ весели пѣсни, викове и смѣхове, не грѣше вече онова веселие по лицата имъ—тѣ бѣхъ посърнали всички, всждѣ нѣмота. Всѣкоя навела глава, ровѣше съ мотиката по каменливата земя, а слънцето безмилостно печеше. Меланхолия обладава тамъ сърдцата подъ удара на тежката мотика, подъ усилената умора и горещитѣ лъчи на слънцето. Сегисътогисъ само нѣкоя тѣжна пѣсенъ ще прозвучи прѣзъ ушитѣ имъ, донесена отъ полския вѣтръ изъ далечнитѣ кукурузи, гдѣто тѣхнитѣ другари подъ влиянието на кой знае кое чувство тушѣтъ скрѣбнитѣ си сърдца.... а едни горки въздишки, уфтення и проклинания ще се смѣсятъ въ туй врѣме съ трѣнитѣ звукове.—Маря копаеше усамотена, далече отъ другитѣ. Тя се бѣ уморила крайно... едва, едва даваше мотиката и вхтѣше. Една отъ другаркитѣ ѝ се насмѣ отъ далече: Уфъ, мари, язкъ чѣ си по-юначна отъ навн... а всичко това я бодѣше съ отровни стрѣли. Слънчевитѣ горѣщи и несносни лъчи двойно я истошавахъ — потѣтъ, що тѣй изобилно течеше, се мѣсеше съ горчивитѣ слъзи, що плувахъ изъ чернитѣ ѝ очи. Краката ѝ вече не държахъ; тя се усѣдѣше крайно изнемошѣла, не можеше вече и мотиката да дага. Люти болки я пронизвахъ и тя паднѣ на земята. Другаркитѣ ѝ, що я видѣхъ, уплашени, се зартекохъ, кимъ

нея. „По-скоро елате, елате по-скоро!“ викаше тя. Веднага другарки-тъ ѝ дотърчаха и я обиколиха. Тръбваше да се пристъпи къмъ работа, но градътъ е далече, ни баба има, ни дяволъ тамъ на близу, а болките ставаха отъ люти по-люти. Никой не се рѣшаваше на подобна рискована работа. А тя дигаше ръце, просѣше помощъ — очитѣ ѝ испъкнаха, грозяха да изскачатъ изъ своитѣ сѣдалища; тя се прѣвиваше като змия насамъ-нататъкъ. Всички я гледаха вкамени, безсилни; очитѣ имъ просълзени гледаха адскитѣ извивания на мжчащата се. Настанъ за мигъ пълна тишина... тя бѣ цѣла простната на земята и стоеше нѣма, никакво движение се не забѣлжаваше у нея. Но веднага пакъ тя извика силно и като вди-хающа трепна на горѣ. Викътъ ѝ сега бѣше още по-ужасенъ, по-сърдцераздирателенъ. „Умира!“ извикаха повечето. Най-послѣ двѣ по-възрастни отъ женитѣ, покъртени отъ печалното зрѣлище — повече не можаха да търпятъ ужаснитѣ ѝ болки—пристѣпиха на помощъ... И слава Богу, кривата се свърши благополучно. Тя се освободи отъ мжкитѣ. Младенецътъ покриха съ единъ дрипелъ отъ фустаня на една милостива и щедра другарка и го положиха на торбитѣ, въ които се държахъ провизии за прѣзъ деня. Майката го гледаше състрадателно; испитий ѝ погледъ сѣше печаль по лицето на младенца. Би казалъ челоуѣкъ, че тя искаше въ този моментъ да умъртви своята рожба, защото бъдещето го искаше това. Та и защо ѝ е новъ товаръ, кой ще го гледа? Тя сега е болна, кой ще работи за хлѣбъ? А какво ще занесе у дома си? Уви, печаль и печаль!... Тя работи днесъ само 2 часа, нищо, слѣдователно, нѣма да ѝ даджтъ; тя трѣперѣше отъ ужасъ. Погледътъ ѝ сѣрѣ въ това врѣме фигурата на нагледника на работницитѣ да се жерджелѣе на близу до нея; тя го извика и протна ръка за помощъ.—„Три сж у дома, а и сега четвърто е“—пробърбори тя умоляюще, като простираше трѣперливата си ръка къмъ него.—„Да не си раждала толкова пукника“—саркастически извика той и се обърна гърбомъ къмъ нея.—„За днесъ заслужвашъ 2 гроша, толкова и ще ти дамъ. Тя нищо не му отговори. Ржката ѝ се носѣше сега другаде къмъ нейнитѣ другарки, по тѣ бѣха още по-немошни отъ нея. Освѣнѣ една риза, фустанъ дрипливъ и една полускъсана торба — нищо друго... Нагледникътъ бѣ милостивъ само да намѣри една друслива кола, за да я закара у домотъ ѝ. Турнаха въ колата жалко слама, качиха съ голѣма прѣдпазливостъ майката и дѣтето... Колата потегли и отнесе новия даръ въ срутената кщница, а на всички погледитѣ имъ се вирахъ по праха, гдѣто се движеше колата съ нещастницата. — Горката! извикаха всички, като въздъгнаха и се отправиха отново на работа. Останалото врѣме отъ деня тѣ работиха унило; все това имъ се жерджелѣеше изъ ума, а омазната фигура на нагледника ги правѣше да тръпнатъ.

Колата влѣзе въ града прѣзъ най-богатата улица. Отъ двѣ-тъ страни на улицата грамадни и богато украсени кщци стърчаха

като фантастични колоси въ нейнитѣ очи. Тя съзираше по прозорциѣ богато натруфени жени да дръмжътъ съ книга въ ржцѣтѣ, или да наблюдаватъ проходящитѣ отъ нѣмай кждѣ; тя чуеше небеснитѣ звукове на пияното да се лѣжтъ изъ подъ прѣститѣ на щастливцитѣ и чудната тѣзи мелодия я потопяваше въ нови още по-трѣпетни вълнения. Тя съглеждаше скжпо облѣчени дѣчица да се галжтъ въ ржцѣтѣ на прѣмѣненитѣ слугини. На края на улицата тя срѣщаша една богато облѣчена дама, която познаваше отъ по-напрѣдъ, когато и тя бѣше по богата. Тѣзи дама нѣма дѣца, радостно извика тя и за мигъ двѣтѣ ѣ ржцѣ, изпълнени отъ новороденното, се насочиха умоляюще къмъ богатата дама. — „Вземете го, зная, че виѣ си нѣмате жѣннинки дѣчица,“ викаше тя, като плачеше. Но богатата дама се задоволи само да я погледне и си отминна съвсѣмъ равнодушно. А колата отнесохъ ги далече още, далече въ срутения край на града, въ срутената къща... далече, много далече отъ богатата тѣзи улица.

П. Коняровъ.

СТИХОТВОРЕНИЕ.

Дайте вино.

Дайте вино
И ракия;
Дайте коня
Шарколия,

Зажалехъ ли
Ти тѣшишь ме;
Задрѣмехъ ли —
Ти будишь ме,

Съ вино скърби
Ще разгоня;
Съ конь щастие
Ще да гоня! . .

Посѣгнахъ ли
Да те хваня —
Ти избѣгашъ,
Азъ останя . . .

Ахъ, щастие,
Блѣнъ лудешка —
Мечта моя
Ти младѣжка

И лугня се
Съ боль въ гърдитѣ,
Да те дия
Изъ мъглигитѣ!

Гдѣ не ходихъ
Подъ туй небе,
Що не сторихъ
Зарадъ тебе?

Ей наздрави!
Ще да пия
Руйно вино
И ракия;

Па ще яхва
Храна коня —
Щастнето
Ще догоня.

Церковски.

Култура и политика.

I.

Единъ отъ най-интереснитѣ въпроси въ областъта на социологията е за отношенията, съществуващи между културата и политиката на една страна. Политиката ли е резултатъ на културата или наопаки? Известно е, че различнитѣ социолози отговорятъ на този въпросъ различно. Но това, което е очевидно, е че между двѣтъ явления съществува една тѣсна зависимостъ. Особено нашиятъ въкъ е богатъ съ многочислени факти, които доказватъ тази зависимостъ.

Да се поспрѣмъ малко на нѣкои отъ тѣзи факти.

Француската революция установи въ 1793 година едно абсолютно демократическо управление, при което се гарантираше не само равноправието, но и абсолютната свобода на всичкитѣ граждани. Само 10 — 11 години слѣдъ това Франция се управляваше отъ единъ генияленъ парвеню по най-деспотически начинъ, тъй щото никой не смѣше да има мнѣние несъгласно съ онова на императора. Колкото и да е билъ неограниченъ падналиятъ абсолютизмъ, той не стѣсняваше до такава степенъ личната свобода на гражданитѣ, колкото Наполеоновския империализмъ. По нататкъ виждами ний въ сжщата Франция, какъ ужъ социалната революция въ 1848 година се смѣнява подиръ 3 години съ абсолютната монархия на малкия Наполеонъ.

Сжщо ний виждами въ Германия и Австрия, какъ слѣдъ революцията настъпва реакционна епоха, когато цѣлата политическа свобода се ограничаваше съ правото на абсолютното мълчание. Испания установява республика, която въ скоро врѣме отстъпва мѣстото си на една политическа организация, въ която главната роль игражтъ калугеритѣ и аристократитѣ. Да вземемъ по-близо лежащи примѣри. Сърбия получава въ 1883 година една радикална-демократическа конституция, която нѣмаше равна почти въ цѣлия свѣтъ и само подиръ нѣколко години тя се унищожаваше съ едно драскване съ перото.

Всички тѣзи факти ни показватъ, че политическитѣ системи сж много леко измѣнчиви, когато не сж пустяжи дълбоки корени въ народа. Защо така? Съ какво можемъ да обеснимъ ефективността на политическата организация въобще? Или съ други думи, отъ какво се обуславя политическата организация на една държава? Ако ний отговоримъ на този въпросъ, ний тогава ще разберемъ и причинитѣ на голѣмата несигурностъ на всѣкаква политика.

Извѣстно е, че едни отговарятъ на този въпросъ твърдѣ ясно и опрѣдѣлено: политиката на една държава, казватъ ни, се опрѣдѣля въ всѣка отдѣлна епоха отъ икономиката

Че това е невѣрно, се вижда вече отъ туй, че икономическото развитие на една държава никога не скача, никога не се

измѣнява отведнѣжъ, а наопаки върви постоянно. Икономическото развитие на Франция, напримѣръ, прѣдставлява ни едно постепенно разширяване на капиталистическо-фабрично производство безъ всѣкакви особенни рѣзки промѣнения, макаръ тоя сщщий икономически строй допущаше съществуването на противоположни политически системи. Още повече: ний виждаме, че една и сщща икономическа система може да вирѣе въ страни съ всеразлична политическа организация. Не ще сѣмѣние, че капитализмътъ въ Руссия за сега е по-развитъ даже отъ този, който съществува въ Англия въ 17-то столѣтие. Обаче Руссия прѣдставлява въ политическо отношение най-неограничената монархия, когато Англия бѣше въ XVII столѣтие република. Икономически Франция отъ 1793 година е била по-неразвита отъ Германия въ 1897 година. Обаче тамъ бѣше политическа демократия, тукъ една конституция, при която императорътъ си сѣмѣнява и назначава министритъ по волята си, безъ да обръща внимание на желанията на парламента и прѣдставляемия отъ него народъ.

Ний виждаме, слѣдователно, че между икономическата и политическата организация на една държава не съществува едно строго законо, неизмѣняемо съ отношение. За това не може и да стане рѣчь за абсолютна зависимостъ на политиката отъ икономиката, както го мислятъ нѣкои.

Още повече се хвърля въ очи истината на защищаваното отъ насъ положение, ако вникнемъ по-добрѣ въ сщщността и подробноститъ на политиката въ различни държави. Вземѣте и сравнѣте Франция и Сѣв. Американскитъ Съединени Щати. И двѣтъ държави сж републики, и двѣтъ гарантиратъ почти еднакви права на граждангѣ. Въ дѣйствителностъ обаче, каква голѣма разлика има въ *дѣйствителността* между свободата и неприкосновеността на единъ французскій и единъ американскій гражданинъ?

Въ Франция полицията може по най-малко подозрѣние да арестува когото и да е, да прави обискъ, да се вмѣкне въ най-интимнитъ страни на човѣшкий животъ, да опропаста шмота на единъ гражданинъ, да хвърли неуничтожаемо пятно на най-свещеното, най-сѣкното, което има всѣка съзнателна личностъ: на честното му име. Въ Америка всичко това е невъзможно и никога не се случва.

Въ Франция е едно обикновено явение да се изключи единъ професоръ изъ университетъ за това, че проповѣдва идеи несъгласни съ оубзи на правителството, както е станжло прѣди нѣколко мѣсеци съ професоръ Chauvin, но не въ Англия, не въ Америка. даже не и въ Белгия, гдѣто анархистътъ Elisè Reclus е професоръ по географията. Наопаки се сѣмѣта за нѣщо обикновено въ Сѣв. Американскитъ Съединени Щати сѣмѣняването на всички чиновници съ промѣненето на властующата политическа партия, нѣщо абсолютно невъзможно въ Англия и даже въ Франция, гдѣто, ако това стане, прѣдизвиква всеобщи протести.

Ний бихим могли да приведемъ още многочислени факти, които доказватъ, че даже една и сщща политическа организация е раз-

лична въ своитѣ проявления — при едни и сѣщи икономически условия. Между икономическия строй на Англия, Франция и Сѣверо-Американски Сѣдинени Штати не само нѣма разлики въ общитѣ му характеристически черти, но и въ негови дребни проявления, въ деталитѣ му. А какви грамадни различия има въ политическия нѣтъ животъ, въ дѣйствителнитѣ политически права, които притежава всѣки гражданинъ ?

II

Ний видѣхми по-горѣ, че политическия строй е подложенъ на голѣми измѣнения, които на пръвъ погледъ сѣ необясними. За да разберемъ тѣзи объяснения ний трѣбва да вникнемъ по-добрѣ въ сѣщността на различнитѣ измѣнения въ политиката на различнитѣ държави. Да вземемъ, наприимѣръ, политическата история на Франция прѣвъ годинитѣ 1848—1852. Ний виждами, какъ плутократическата конституция на Луи-Филиппа, която даваше различни свободи само на богатитѣ, пада, и на нейно мѣсто се тури една демократическа конституция, която гарантира всичкитѣ права на всички граждани безъ разлика; най-сетнѣ изскочи малкий Наполеонъ, който, съ своето пълно ничтожество, можа да обвърже цѣла Франция.

Какъ е възможно това ?

Прѣди всичко, кой прави тѣзи политически революции ? Обикновенно отговарятъ : народътъ. Бошъ лафъ ! Народътъ, истинската народна масса, $\frac{9}{10}$ отъ цѣлитѣ френски народъ си оставаше спокоенъ и въ 1848 и въ 1852 години. Той не усѣщаше голѣма нужда въ различни „права,“ нито, като ги получи, можа да ги цѣни. сир. да се бори за тѣхъ. Всички тѣзи измѣнения сѣ продуктъ на борбитѣ въ едно меншество, което се раздѣля на нѣколко групи. И до тогава до когато народната масса си остава индиферентна къмъ политиката, до когато меншеството се раздѣля на равни по силитѣ си групи, до тогава сѣ възможни тѣзи внезапни политически измѣнения.

Да вземемъ, наприимѣръ, Испания. Испанский народъ е най-заобениенъ отъ католическото духовенство; той слѣпо се повинува на поповетѣ и калугеритѣ си. Той е най-неспособенъ къмъ самоуправление, па и не иска да се самоуправлява. И макаръ така, направихъ отъ Испания республика, която прѣдставляваше най-демократическо политическо управление ! Кой създаде республиката ? Не народътъ, а известна група отъ меншеството.

По сѣщитѣ причини третата французска республика не е сигурна: единъ простъ генералъ, като Буланже, бѣше въ състояние да я махне. Но всичкитѣ измѣнения въ политическия животъ на една държава се движатъ по между опрѣдѣлени граници, които не можатъ да се прѣстѣпватъ. Тѣзи граници се опрѣдѣлятъ отъ културното състояние на массата. Политическия животъ прѣдставлява едно махало на часовникъ, което, колкото и да се движи на страна, сѣ пакъ има единъ фиксационенъ пунктъ по вертикалната линия. И въ политиката сѣ възможни скачки напредъ и назадъ — извѣн-

рѣденъ прогрессъ и грозна реакция, но никога тѣ не могатъ да бждѣтъ продължителни, трайни, ако не отговарятъ, на културното състояние на народа. Реакцията, владѣюща за сега въ Германия, не може да бжде трайна, понеже не отговаря на съзнанието на масата: германскитѣ народъ, ако не цѣлъ, то поне въ грамадното си болшинство е на такава културна височина, щото усѣща фактическа нужда отъ по-голѣма свобода, отколкото му се прѣдставя сега. Обратно: демократическата конституция на Франция отъ 1848 година не можа да се задържи дълго врѣме за това, защото болшинството на французскитѣ народъ още не е билъ дораснало до това, да усѣща положително необходимостъ отъ широката свобода, която му гарантираше тази конституция. Понеже нѣмаше нужда отъ нея, той и не искаше да я защищава, когато я унищожиха.

Отъ тази гледна точка се разбира, защо съществува често единъ рѣдък диссонансъ, една голѣма разлика мѣжду писаната и реалната политика, сир. между правата, гарантирани на гражданитѣ отъ писаната конституция и правата, които се иматъ въ дѣйствителностъ. Конституцията се пише отъ едно меншинство, което никога почти не съвпада по възрѣннията и интереситѣ си съ болшинството. Дѣйствителността обаче възпльщава, само онова, което отговаря на желанието на масата, понеже всичкитѣ правдини, които надминаватъ културната височина на народа, не възбуждатъ въ него никакъвъ интересъ; когато нѣкой тѣпчи тѣзи правдини, народътъ остава безучастенъ, мълчаливъ. Не лошевината на оногози, който тѣпчи писаната конституция, а тжпостѣта на масата ни обяснява тѣзи диссонанси между писаното и реалното право. Колкото и да е очевидна тази истина, тя много често се забравя — съзнателно и безсъзнателно. Трѣбва да има человекъ, по нѣкой пътъ особена смѣлостъ, особено сега, когато демагогията влѣзе въ мода, да искаже тази проста истина откровенно. Не е Х или У виноватъ, че при изборитѣ ставатъ злоупотрѣбления, не е лошъ онзи нѣмски Regierungspräsident, който позволява събранията на консерваторитѣ, а закрива онѣви на демократитѣ, а виновата е онази маса, която не реагира на тѣзи злоупотребления, която не умѣе да защити своитѣ права. Прѣдъ една съзнателна маса, която енергично претендира на едно или друго право, всѣки е принуденъ да пассува, па билъ той министъръ, или императоръ. Ако всѣкой сполучва да потѣпчи правата на народа, то това значи че народътъ не е дорасналъ до тѣхъ, не ги разбира, не ги цѣни и, значи, нѣма нужда отъ тѣхъ. Уничтожаемо право не е било реално и когато е съществувало: то е било само една фикция, може би хубава фикция, но всё не дѣйствителностъ.

III.

Но и народътъ не е виновенъ за своята индифферентностъ къмъ различнитѣ „свободи.“ Всички онѣзи, които съ твърдѣ легко сърдце копиратъ идеитѣ и мислитѣ на Ницше и се отнасятъ прѣзрително къмъ масата, къмъ тѣлпата, или не искатъ или не могатъ да вникнатъ въ истинското положение на народа. Това драппра-

ние въ мегаломания е станало сега мода, но съ това въпросътъ не се разрѣшава. Дѣтето не е виновато че е още дѣте: то съ врѣме ще парастне и ще развие всичкитѣ си способности. Сжщо и народътъ. И той не стои на едно мѣсто: и той се развива. Неговото развитие се изразява въ неговата *култура*. Всичко, тъй сжщо и политиката, сир. реално-политическата организация на единъ народъ се обуславя отъ неговото културно състояние.

Но какво ний наричаме култура?

Има думи, които всѣки употрѣбява, които всички разбиратъ, но щомъ искашъ да опрѣдѣлишъ значението на тѣзи думи се спирашъ: думата обхваща таково неопрѣдѣлено съдържание, щото никаква точна дефиниция е невъзможна. Къмъ тѣзи думи се отнася и думата култура. Да, какво пѣщо е култура? Всѣки го усѣща, но твърдѣ мжно е да се каже точно, какво собствено значи култура. За да дадемъ поне приблизително опрѣдѣление на тази дума, ний трѣбва да прибѣгнемъ къмъ нейното първоначално значение.

Думата култура произлиза първоначално отъ латинската дума *cultus*, която има двояко значение: религиозно, специалното религиозно почитание на прѣдкитѣ отъ една страна и икономическо, обработването на земята. Какъ исторически се е развило това двояко значение на тѣзи дума ний не можемъ тукъ да разгледаме, понеже ще ни заведе твърдѣ далече.

Интересующитѣ се ще намѣржтъ обяснението въ едно отъ най-интереснитѣ съчинения на Фюстель-де-Кулаижъ. За насъ е важно само да отбѣлѣжимъ, че културата въ първоначалното, етимологическото, ако щете, значение, обхваща двѣтъ сжществени страни на индивидуалния и общественния животъ: материално-икономическата и духовно-умственната страна. Всичко това, което характеризира материалното и умственното сжществуване на единъ народъ, влазя въ понятието култура. При това обаче понятието култура е понятие не индивидуално, а обществено. Само онова, което е станало достояние на массата, на народа, опрѣдѣля неговата култура. Сигурно е, че и въ Испания има отдѣлни личности, които подъ влиянието на науката, сж свободни отъ католическитѣ суевѣрия. Но народътъ, като такъвъ, е строго религиозенъ и суевѣренъ. За характеристика на испанската култура не може да ни служи прижрѣтъ на отдѣлнитѣ личности, а състоянието на народа. Несъмнено е, че и въ България има вече нѣколко фабрики и при тѣхъ единъ пролетариатъ въ европейски смисълъ на тѣзи думи, сир. хора които нищо не могатъ да нарежтъ свое, освѣнъ физическата си сила. Но това сж единични прижври. Грамадната масса на българскій народъ сж дребни собственици-земледѣлци. За това и българската култура носи характеръ чисто земледѣлчески. Догдѣто една идея, едно откритие не е проникнжло въ массата, до тогава идеята или откритието не характеризира културното състояние на единъ народъ. Ако искаме да опрѣдѣлимъ културата на единъ народъ, ний не трѣбва да се спираме върху живота на неговитѣ, горни „десетъ хиляди,“ а на онѣзи милиони, които съставляватъ народътъ.

Културата прѣдставлява резултатъ на икономическото и умственното развитие на цѣлата народна масса. До тогава догдѣто чайтъ или кафето съ млѣко се употрѣбява отъ отдѣлни личности, това е единиченъ фактъ, който никакъ не характеризира народътъ; това става само тогава, когато тѣзи прѣдмѣти ставатъ обьекти на всеобщо употрѣбление. Догдѣ цѣлиятъ народъ не ѣде съ лъжица и вилица, ами си ѣде просто съ рѣцѣтъ, лъжицата и вилицата не сж културни явления. До когато четението на единъ вѣстникъ е привилегията на едно ограничено количество хора, вѣстникътъ не е културно явление. Но когато, както напримѣръ въ Швейцария, послѣдний пайтонджия или градски метачъ или селянинъ отъ най-затѣтенното село чете политическия вѣстникъ, този послѣдний става едно характерно културно явление. Културата, слѣдователно, е всичко това, което опрѣдѣля икономическия и умствения животъ на единъ народъ въ цѣлостта му.

Културата въ тази смисълъ и опрѣдѣля реално-политическата организация на този или другъ народъ. Всички политически правдини и свободи, които не хармонизиратъ съ дадената култура сж подвѣрнати на опасностъ, да бѣдѣтъ потѣпкани, узурпирани. Народътъ не само не ги разбира, но и не усѣща никаква нужда отъ тѣхъ, за това той остава абсолютно индифферентенъ къмъ тѣхъ; той нѣма да мрѣдне отъ мѣстото си, да ги защитава.

IV.

На мнозина отъ читателитѣ ще се покаже, че до сега писаното въ тѣзи статия е всеизвѣстно нѣщо, като нѣматъ нужда още веднѣжъ да се пише. Обаче, като погледнемъ на реалнитѣ явления въ общественния животъ на много държави, а особено въ България, ще се убѣдимъ, че тѣзи обикновенни истини много леко се забравятъ. За какво у нази спорѣтъ и говорѣтъ най-много? За поведението на правителството.

Въ прѣдишния и сегашния режими, прѣди и слѣдъ 18-й май 1894, все викатъ за потѣпкването на конституцията, злоупотрѣблениия при изборитѣ, деморализацията на чиновничеството, пристрастността на сѣдилищата, прахосването на държавна пара и т. н. сирѣчь за узурпиранието на народнитѣ права. Гдѣ лежи злото? Въ правителството, отговарятъ нашитѣ публицисти или политическитѣ дѣятели. Ами какъ е възможно, щото единъ цѣлъ народъ да допустне, щото единъ челоуѣкъ или една малка группа хора да му отнематъ правата? Ще ли донусе това, да прѣдположимъ, английскій или швейцарскій народъ? Не че тамъ управляющитѣ сж светци и никога не посѣгватъ на народнитѣ права. И въ Австрия и даже въ Швейцария е имало подобни опитвания. Стига да си припомнимъ само английскиятъ кралъ Георгъ III. Обаче народътъ сполучливо е отблъснулъ узурпаторитѣ. А въ България народътъ, массата прѣнася всичко хладнокрѣвно, по тѣзи проста причина, че различнитѣ „правдини и свободи“ не го интересуватъ, не сж проникнали въ неговия обиходенъ животъ, не сж станали елементъ на неговия културенъ жи-

вотъ. Ако има потъпкване на конституцията, причината е не въ лопитѣ управители, а въ индифферентността на масата. И когато се разбере добръ тъзи истина, тогава само ще се намѣри цѣрътъ противъ това зло. Не псувнитѣ противъ правителството и личнитѣ инсинуации противъ отдѣлни личности ще помогнатъ, ще унищожатъ злото, а дѣйствителната културна работа, която не блѣщи като фейерверкъ, а дѣйствува бавно, но сигурно споредъ пословицата: капка по капка камѣкъ се пробива. Пд-малко политика, но повече култура!

Да се научи селянинътъ да се ползува по-добръ отъ имота си, да пригвнява най-ползотворнитѣ способности за експлуатацията на земята и на добитъкътъ, да знае и овошарството и дърводѣлството и какъ се прави добро вино, което да може да трае по нѣколко години, да се научи селянинътъ да мисли, да се отнася критически къмъ околний миръ, да се развие въ него съзнателно критическа личностъ, която знае, какво да иска и какъ да се достигне исканното, да се направи отъ човѣкътъ единъ гражданинъ — това е културна работа, която е истинската здрава основа на всѣкаква прогресива политика.

Безъ една здрава култура всѣкаква политика е само външенъ лъстъ, едно вдание безъ основание.

Въ България има много политици, още повече политикани, но нѣма културни труженници.

П. Деборовъ.

СТИХОТВОРЕНИЕ

Сирота.

Не гълчете	Братъ замина
Добри хора,	По чужбини,
Менъ кажете	Първо либе
Що да сторя	Изгнани ми . . .

Не съмъ луда	Милый татка
Нито болна —	Непознавамъ ;
Отъ свѣта съмъ	Майка почнахъ
Недоволна.	Да забравямъ,

Имахъ татко,	Ала либе
Въ бой пропаднахъ;	Всѣ милѣя
Имахъ майка—	Ахъ, кажете.
Смъртъ я грабнахъ,	То кадѣ е ?

Церковски.

МАЛКИ РАЗКАЗИ.

Кърджали.

Повѣсть

Отъ Пушкина.

Кърджали бѣше родомъ българинъ. Кърджали на турски означава горски юнакъ. Самото му име не го зная.

Кърджали съ своитѣ разбойничества бѣ вселил ужасъ по цѣла Молдавия. За да дамъ до нѣкъдѣ понятие за него, ще разкажъ единъ отъ подвизитѣ му. Една нощъ той и арнаутъ Михалаки нападнѣли едно българско село. Тѣ го запалили отъ двѣ страпи и трѣгнали отъ колиба на колиба. Кърджали клалъ хората, а Михалаки събиралъ плячка. И двамата викали: кърджалии, кърджалии иджтъ! Всичкото село се разбѣгало кой на кждѣто види.

Когато Александръ Ипсиланти провъзгласи възстание и събираше доброволци, Кърджали му доведе нѣколко свои стари другари. Самата цѣль на възстанието бѣ му малко извѣстна, но войната прѣдставляше за него случай да се обогати на смѣтка на турцитѣ, или даже и на молдованитѣ, и туй бѣше за него очевидно.

Александръ Ипсиланти бѣше храбъръ лично, но нѣмаше своѣствата, нужни за оная роля, която бѣ поелъ тѣй горещо и тѣй неосторожно. Той не умѣше да се расправя съ хората, които бѣ принуденъ да прѣдводителствува. Тѣ нѣмахъ къмъ него ни уважение, ни довѣренность. Слѣдъ едно нещастно сражение, въ което погина цѣлта на дружината му, Иордаки Олижботи го посвѣтѣва да се остави отъ воеводството и самъ зае неговото мѣсто. Ипсиланти прѣскочи въ Австрия и отъ тамъ испрати проклетие къмъ своитѣ хора, които наричаше непокорни, страхливци и разбойници. Тия страхливци и разбойници загинахъ повечето въ стѣнитѣ на манастиря Сеху или на брѣговетѣ на Пруть, като се защищавахъ противъ единъ неприятель десетъ пѣти по-силенъ отъ тѣхъ.

Кърджали се намираще въ отряда на Георги Кантакузинъ, за когото може да се повтори сжщото, що казахъ и за Ипсиланти. Прѣди сражението при Скуляни, Кантакузинъ поиска позволение отъ рускитѣ власти да прѣмине въ наша земя. Огрядътъ остана безъ прѣдводителъ; но Кърджали, Сафияносъ, Кантагони и други не нампрахъ никаква нужда за прѣдводителъ.

Сражението при Скуляни кажи че не е описано отъ никого съ пълната му трогателна истина. Въобразете си седемстотинъ души арнаути, гърци, българи и всѣкаква сбирщина, които нѣматъ понятие за военно искусство и отстъпихъ прѣдъ петнайсетъ хиляди турска конница. Тоя отрядъ се притиснѣлъ о брѣга на Пруть и поставили отпрѣдъ си двѣ топчета, намѣрени въ Яшь, въ двора на нѣкой господарь, и съ които пушкали по нѣкога на празници. Турцитѣ щѣхъ на драго сърдце да хвърлятъ съ картечь, но не смѣяхъ безъ

поволенieto на рускитѣ власти; картечтъ щѣше да прѣлѣти не-прѣменно на нашъ брѣгъ. Началникътъ на стражата, четирийсетъ години на военна служба, не билъ слушалъ още свиренieto на куршуми; тука го сподобилъ Господъ да чуе. Нѣколко испищѣли около ушитѣ му. Старецътъ се скаралъ на майора на пѣхотния полкъ, който билъ на стража. Майорътъ, като не знаелъ що да стори, за-втекалъ се до рѣката и се закаралъ съ прѣстъ на ония башибоу-ци, що нападали отвѣдъ. Башибоуцитѣ като видѣли това, обрънжли на бѣгъ, а съ тѣхъ и цѣлия турски отрядъ. Майорътъ, който се закаралъ съ прѣстъ, се е казвалъ Хорчевски. Не знамъ кѣдъ се е изгубилъ отъ послѣ.

Но на другий день турцитѣ пакъ нападнали. Като не сиѣjali да употрѣбаватъ картечъ, нито топове, тѣ се рѣшили, въпрѣки своето обикновение, да дѣйствуватъ съ хладно оружие. Сраженieto било жестоко. Били се съ ятагани. На страната на турцитѣ имало и копия, което не се е било срѣщало до сега у тѣхъ; тѣзи копия сж били руски: русси се биели на турска страна. Възстаницитѣ, съ разрѣшение на нашия царъ, сж могли да прѣгазятъ Прутъ и да се скрижатъ въ вашата караулица. Тѣ захванжли прѣминаването. Кан-тагони и Сафианосъ останжли послѣдни на турския брѣгъ. Кърджали, раненъ още отъ вечерята, лежалъ вече отсамъ. Сафианосъ пад-налъ убитъ. Кантагони, твърдѣ тлѣстъ човѣкъ, билъ нараненъ съ копие въ тѣрбуха. Той замахналъ съ сабя въ едната рѣка, съ дру-гата рѣка хванналъ вражеското копие, втикнулъ го по-дълбоко въ се-бе си и така можлъ да стигне съ сабята убиенца си, съ когото се повалилъ на земята.

Свършило се всичко. Турцитѣ побѣдили. Молдавия била уни-рена. Около шестстотинъ арнаути се прѣснѣjali по Бесарабия; макаръ и да нѣмали съ що да се прѣпитаватъ, тѣ сж били все пакъ благо-дарни на Руссия за нейното покровителство. Водили сж животъ пра-венъ, но не безпътенъ. Сѣдѣли по кафенетата на полутурска Беса-рабия, съ дълги чибуци на уста, сѣрбайки кафейна чорба изъ мѣнин-китѣ чаши. Тѣхнитѣ чепкени и остроноги червени цѣрвули захванжли да се изхлузватъ, но рошавитѣ гугли все още били кривнѣжи на едного ухо, а ятаганитѣ и нищовитѣ сѣрчали изъ широкитѣ имъ пояси. Никой се не оплаквалъ да е видѣлъ зло отъ тѣхъ. Не било възможно ни да се помисли, че тия мирни сиромаси сж извѣстнитѣ молдавски хайдуци, другари на грозния Кърджали, и че и самъ той се намира между тѣхъ.

Яшския паша узналъ това и, не основание на мирнитѣ дого-вори, поискалъ отъ рускитѣ власти да му прѣдадатъ разбойника.

Полицията се разшавала. Узнали, че Кърджали се намира дѣй-ствително въ Кишиневъ. Хванжли го въ къщата на единъ набѣгалъ монахъ, вечеръ, когато, вечерялъ въ тъмнината съ седминна другари.

Турили Кърджали подъ стража. Той не скрилъ истината и призналъ се, че е самъ Кърджали.

„Но,“ прибавилъ той, „откакъ прѣминахъ Прутъ, азъ не съмъ посѣгналъ ни на косъмъ чуждо добро, не съмъ обидилъ ни послѣд-

ния циганинъ. За турци, молдовани, власи, азъ съмъ, разбира се, разбойникъ, но за руситѣ съмъ гостъ. Когато Сафьяносъ, слѣдъ като бѣ испушкалъ всичката картечь, дойде при насъ въ караулницата, за да събере отъ раненитѣ копчетата нмъ и да напълни пакъ топа за послѣденъ пътъ, азъ му дадохъ дваисетѣтъ бешлика, що имахъ и останяхъ безъ пари. Самъ Богъ знае, че азъ, Кърджали, живѣяхъ съ милостиня. Защо руситѣ сега да ме прѣдаватъ на мортѣ врази?*

Слѣдъ това Кърджали млъкналъ и очаквалъ спокойно разрѣшението на своята участь.

Той не чакалъ дълго. Властѣта, незадължена да гледа на разбойницитѣ отъ романтическата нмъ страна, и убѣдена въ справедливостѣта на исканieto, заповѣдала да отпратѣтъ Кърджали въ Яша.

Единъ съ умъ и сърдце човѣкъ, ненавѣстенъ още младъ чиновникъ по онова врѣме, занимающъ днесъ важно мѣсто, ми описа живо неговото отпатувание.

Прѣдъ вратата стояла пощенска каруца... Може би, вие не знаете, що е каруца. Това е нисчка, съ плетени кавати кола, въ която едно врѣме се впрягахъ и шестъ и осемъ жършави кончета. Молдованинъ съ мустаци и кози калпакъ, седи възсѣднѣлъ на едното отъ тѣхъ, крѣщи непрѣстанно и шиба съ камшикъ, и кончетата припускатъ съ ситни стѣпки. Ако нѣкое хване да поспирва, то той го распрѣгне съ ужасни псувни и го натири на пѣтя, безъ да го е вече еня на участѣта му. Той е билъ увѣренъ, че на връщане ще го намѣри пакъ на сѣщото мѣсто да пасе спокойно трѣва по зелената степь. Случвало се нерѣдко, че ижтникътъ е трѣгвалъ отъ една станция съ осемъ коня и стига само съ два. Така е било прѣди петнайсетъ години.¹⁾ Днесъ въ поруссената вече Бесарабия впрягатъ русски конѣе и русски кола.

Такава една каруца е стояла прѣдъ вратата на затвора въ 1821 година, въ единъ отъ послѣднитѣ дни на мѣсець септемврий. Еврейки, спустижли дълги ржкави и шляпайки съ пантофи, арнаути съ тѣхнитѣ испокжсани и живописни дрѣхѣ, стройни молдованки съ чернооки дѣчурлига на ржцѣ, окржавали каруцата. Мижетѣ млчели, женитѣ очаквали съ нетѣрпѣние нѣщо си.

Вратата се отворила, и нѣколко полицейски офицери илѣзали на улицата; слѣдъ тѣхъ двама солдати извели окования Кърджали.

Той изглеждалъ да е на трийсетъ години. Чѣртитѣ на тъмното му лице били правилни и сурови. Билъ съ високъ рѣстъ, широкоплѣщестъ и въобще показвалъ необикновена физическа сила. Пѣстрата чалма покривала напрѣки главата му, широко поясъ обвивалъ тѣнкия му кръстъ; долама отъ дебело синьо сукно, широка риза съ много гжнки до надколѣнетѣ и гиздави царвуди съставлявали всичката негова носия. Видѣтъ му билъ гордъ и спокоенъ.

Единъ отъ чиновницитѣ, червеноностъ старецъ, съ истритѣ мундиръ на който висели три копчета притисналъ съ оловянитѣ о-

¹⁾ Повѣстѣта е изъ 1834 г. Нр.

чила, червената си шишка, която у него значело носъ, разгърналъ една книга и, като се навелъ, хваналъ да чете на молдовански. Отъ врѣме на врѣме той поглѣдвалъ надменно на окования Кърджали, къмъ когото повидимому се отвасяла книгата. Кърджали го слушалъ съ внимание. Чиновникътъ свършилъ своето четене, сгъналъ книгата, страшно поглѣчалъ на събрания народъ, заповѣдалъ му да се разутиде и заповѣдалъ да доближатъ каруцата. Тогавъ Кърджали се обърналъ къмъ него и му казалъ нѣколко думи по молдовански: гласътъ му трѣперялъ, лицето му се измѣнило; той заплакалъ и се повалилъ у нозетѣ на полицейския чиновникъ, гърещъ съ оковитѣ си. Полицейския чиновникъ, уплашенъ, отскочилъ, солдатитѣ посегнали да дигнатъ Кърджали, но той се исправилъ самъ, събралъ веригитѣ, скочилъ въ каруцата и извикалъ *хайде!* Жандаринъ единъ седналъ при него; молдованинътъ завилъ кашника надъ копетѣ и каруцата потеглила.

— Що ви казва Кърджали? попиталъ младийтъ чиновникъ полицейския.

„Той (видите ли) ме моли“ отговорилъ смѣяйки се полицейския, „да съмъ се билъ погрижилъ за жената и дѣтето му, които живѣятъ не далечъ отъ Килия въ едно българско село: бои се да не би и тѣ да пострадатъ заради него. Глупавъ народъ.“

Разказътъ на младия чиновникъ ме трогна силно. Менъ ми бѣ жално за бѣдния Кърджали. Дълго не чувахъ нищо за неговата участь. Послѣ нѣколко години срѣщнихми се пакъ съ младия чиновникъ. Ние се разговорихме за миналото.

— А що станъ вашия приятель Кърджали? попитахъ азъ; не знаете ли, какво ще да се е случило съ него?

„Какъ да не зная,“ отговори той и ми разказа слѣдующето:

Кърджали, като го довели въ Яшь, го прѣдставили на пашата, който го осъдилъ да умрѣ на колъ. Наказанието отложили до нѣкакъвъ празникъ. За до тогава турили го въ затворъ.

Затворникътъ пасили седемъ турци (хора прости и въ душа сжщо такива разбойници, както и самъ Кърджали); тѣ го уважавали и съ жадность, обща на всичкия Истокъ, слушали чуднитѣ му приказки.

Между стражаритѣ и плѣшникътъ се свързва тѣсна дружба. Единъ пѣтъ Кърджали имъ казалъ: Братя! часътъ за менъ приближава. Никой не може да набѣгне своята сѣдба. Скоро азъ ще се простя съ васъ. Иска ми се да ви оставя нѣкъвъ споменъ.

„Братя, продължавалъ Кърджали; прѣди три години, когато хайдутувахъ съ покойния Михалаки, ние заровихме изъ степъта, недалече отъ Яшь единъ казанъ съ пари. То се види, че ни азъ, ни той ще владѣемъ онова съкровище. Земете го вие и раздѣлете си го по любовно.“

Турцитѣ едва не си изгубили ума отъ радостъ. Захванали да тълкуватъ какъ ще могатъ налучи завѣтното мѣсто? Мислили, мислили и рѣшили, Кърджали да ги поведе самъ.

Мръкнѣло се. Турцитѣ снели желѣвата отъ затворника, свързали му рѣцѣтѣ съ вѣже и тръгнали съ него за степъта.

Кърджали ги повелъ, като се държалъ все по едно направление отъ могила на могила. Вървѣли дълго. Най-послѣ Кърджали спрѣлъ до единъ широкъ камъкъ, отиѣрилъ дванайсетъ стъпки на страна тупналъ съ нога и рѣкълъ: *тукъ*.

Турцитѣ се раздѣлили. Четирма извадили своитѣ ятагани и наченали да копаатъ. Тримата останали на стража. Кърджали седналъ на камъка и гледалъ какъ копаатъ.

„Е какъ близо ли е?“ попиталъ той, „достигнахте, ли?“

„Не още“, отговаряли турцитѣ, и се напѣвали тъй че едъръ потъ течалъ отъ лицата имъ като градъ.

Хваналъ Кърджали да става нетърпеливъ.

„Какъвъ народъ“ жмърѣлъ той. „И земята не знаятъ да копаатъ както трѣбва. Че азъ бихъ свършилъ всичко за двѣ минути. Дѣца! развържете ми ржцѣтъ, дайте ми единъ ятаганъ.“

Турцитѣ се поразмислили и почнѣли да се съвѣтватъ. Та какво? (рѣшили тѣ) ако му развържемъ ржцѣтъ и да му дадемъ ятаганъ. Какво зло може да излѣзе отъ това? Той е единъ, ний сме седемъ. И Турцитѣ му развързали ржцѣтъ и му дали ятаганъ.

Най-послѣ Кърджали билъ свободенъ и въоруженъ. Все е трѣбвало да почувствува нѣщо!... Той хванѣлъ да копае пѣргаво, стражата му помагала.... Изведжжъ промушилъ съ ятагана си одного отъ тѣхъ и като оставилъ жельзото въ гърдитѣ му, изшкналъ нѣъ негова поясъ два пицова.

Останалитѣ шесть като видѣли Кърджали въоруженъ съ два пицова, разбѣгали се.

Днесъ Кърджали разбойничествува около Яшь. Неотдавна е писалъ на пашата да му прати петъ хиляди лири, и му се закачилъ, че инакъ, ако не му даде тия пари, ще изгори Яшь и ще хване и самия него живъ. Петѣтъ хиляди лири сж му били испратени.

Какъ ви се види Кърджали?

Прѣвелъ Х.

Майка и дѣте

(Картинка)

(отъ Maria Rudolf)

Малка полусрутена станчка. Разхвърлени дрѣхы, парцали, двѣтри испокъсани възглавници, нѣколко стари чинии и паницы... Изъ малкото прозорче слънцето, едва по пладнѣ, крадишкомъ хвърляше нѣколко блѣди лъчи, що озаряваше милото личице на една-единичка утѣха на майка — петъ или шесть годишно дѣте, съ поклоненъ ангелски погледъ; съ главичка потънала въ буйни руси коси. Сѣди майка усърнала, блѣдна и не сваля измжченъ погледъ отъ болна рожба . . .

То спи захласнато, дълбоко, а малкитѣ дѣтски гърди се люшкатъ, повдигатъ тежко, задъхано . . .

Скръства майка ржцѣ на болестни гърди; повдига очи къмъ единствено украшение на бѣдната стая, — икона: Божья майка, която съ горестъ стиска дѣте о прѣгрѣдки. Отпраща тя молби сърдечни; съзри се дѣтѣ по изсъхнало лице, а ликътъ безжизненъ стои равнодушно, хладно — не чуе майчина молба, не вижда родителски съзри . . . „ахъ, и ти ли си нѣма?! . . .“

— Мамо! . . . надава малкото конвулсивенъ писъкъ, що прониква въ нараненото майчино сърдце и като съ остъръ ножъ го раскъсва бавно, излека . . . късче по късче . . . И впира тя от, ново погледъ въ божий ликъ, а дѣте бавно пакъ захърква задавено заспива . . .

Мамо! — испищаватъ още по-сърдцераздиращо дѣтски устница; силно се надуватъ крѣпки гърди, протяга то малка ржчичка и грозно се прѣгѣта замирающъ невиненъ погледъ.

Съ нискъ, отчаянъ плачъ, се сливатъ майчини съ дѣтски уста; рукватъ рой съзри, що за мигъ засъхватъ по изгорѣло лице и . . . спира дѣхъ . . . тишина грозна зацарува.

Срѣдъ нощъ е. Небето ведро испѣстрено съ милиони звѣзди, между които царицата на нощта — пълната мѣсечина хвърля засмѣни погледи върхъ околнитѣ си съсѣди. . . Въ ясни нощни лазури, посрѣдъ царствующа нѣмота химни ангелски се чуватъ, лѣтятъ високо-високо нагорѣ и затихватъ тамъ, далече . . . въ небеснитѣ простори . . . Два ангела — майка и дѣте — възнасятъ се нагорѣ въ безпорочний ангелски миръ, въ мира на чистотата, музиката, любовта! . . .

А тамъ долу на земята, въ царството на подлостъта, скърбитѣ, мизерията — край немощна колибка, грозна черна колесница е спрѣла. Два по грозни черни кръстове се виждатъ и слѣдъ таинственнѣй напѣвъ на попа — хълцания роднински, плачове, стенания, ридания се чуватъ.

Прѣведе отъ нѣмски: Т. Богдановъ

М и л о с т ѣ !

(разказъ отъ Сморъ Уртига).

Когато Франциска минаваше прѣзъ парижскитѣ улици, мнозина се спирахъ да я изгледватъ. Обикновенно, подбуждана отъ мистично чувство на свѣдливостъ, тя набираще най-усамотенитѣ улици. При всичко, че улицитѣ, по които минаваше, бѣхъ затѣнени, всѣки пакъ погледътъ на минавачитѣ я слѣдваше, както лопатата слѣдва лодката. Често момчетата не смѣхъ да се допржѣтъ рамо съ рамо, за да не умалжѣтъ красотата ѣ; а въ сѣщото врѣме момчетата не спирахъ отъ нея очитѣ си.

Тя бѣше на осемнадесетъ години. Облѣклото ѝ бѣше раскошно, и съ вкусъ изработено; краглото ѝ съ правилни черти лице, твърдѣ чернитѣ ѝ очи, руснитѣ ѝ коси, заслужаваха вниманието, което ѝ се даваше отъ очилатитѣ младежи и отъ момичетата, които ѝ подражаваха.

Франциска бързаше да стигне по-скоро у дома си. Всичкитѣ запяха върху ѝ. Тя живѣше съ баща си въ една отъ най-скришнитѣ парижски улици на стария кварталъ. За да угоди на желанието ѝ, което бѣше да бѣде усамотена, баща ѝ бѣше ѝ далъ единъ особенъ апартаментъ, на страна отъ другитѣ, съ особенъ изходъ, на друга улица, отъ онази, гдѣто бѣше общата врата. Имаше си сжшо особенни слуги, пайтонъ за изключително свое употребленне. Занаятътъ на Францискиний баща принасяше много и му позволяваше да даде цѣлия си комфортъ за онова сжщество само, за което той усѣщаше, че живѣе.

Когато този високъ на ръстъ човѣкъ, снаженъ, съ испито лице, съ голѣми черни очи, съ дълбокъ и страшенъ погледъ, връзъ който вглеждаше да тежи една вѣчна отговорностъ, влѣзаше легка-полегка въ апартамента на дъщеря си, той вглеждаше като че ли е освѣтенъ съ една лжчъ отъ божия ненавистъ. Всѣка вечеръ Франциска го чакаше нетърпѣливо. Щомъ чуеше стжжкитѣ му, тя отърчаваше на срѣща му, спираше се на прага на послѣдната стая, за да го поспрѣще. Блѣдна, като небесенъ ангелъ, тя подлагаше целото си подъ устнитѣ му и изглеждаше щастлива, че баща ѝ си е дошълъ. Ако нѣкой лжтъ баща ѝ закѣспѣше отъ обикновенния часъ, тя се заохваше и завайкваше; а ако ли часътъ за вденне е заминжлъ, безъ той да си е дошелъ, тя се оттегляше отъ софрата, безъ да ханне троха, туряше главата между рацѣтъ си и заплакваше.

„Тате го нѣма!...“ казваше Франциска, „тате го нѣма!“

Франциска нѣмаше приятели. Душата ѝ, чиста отъ всѣкакви страсти, се бѣше прѣдала на религията. Тя прѣкарваше дългитѣ осамотени часове въ тъмната голѣма черква, колѣничила въ единъ затѣтенъ джлъ, като молѣше онази богиня на хубостта и любовта, която християнството е дало на човѣцитѣ. Тя се молѣше, молѣше се за злощастнитѣ и връзъ тѣхнитѣ глави привикваше милостята Господня.

Отъ нѣкой день тя бѣше захванжла да се досѣща, че тайно ѝ слѣдватъ. Единъ момѣкъ бѣше захванжлъ да ѝ слѣдва чакъ до колѣничикътъ ѝ, гдѣто той заставаше правъ до нея и изглеждаше, като да взема участие въ молитвитѣ ѝ къмъ Бога, и като че ли привикваше умилителния ѝ погледъ да му даде отъ добрината, която тя очакваше отъ светцата.

Не е ли вѣрно, че любовта се осжществява въ религиознитѣ храмове? Азъ вѣрвамъ, че Богъ покровителствува дадената клетва отъ двѣ души прѣдъ краката му и че държи проклетнето си само за онѣви, които нарушаватъ тѣзи клетва. Држчението на колата, задушливия въздухъ на освѣтлениѣ салони не говоржтъ на душата.

Светата полутъмна християнска черква, приятний мирисъ на тамяна, говорихъ на душата една много сладка дума, незабравима, душата на любовта.

Франциска се подчини на тая дума.

Можехътъ принадлежеше къмъ Парижскій аристократически кръгъ. Той бѣше узналъ, че Франциска не е отъ благородно произхождение, но, при все това, той я бѣше обикналъ. Единъ денъ и двамата се намѣрихъ въ работния Францискинъ кабинетъ. Тя го бѣше прѣгърнала и му думаше :

— Слушай, Жане! Азъ те обичамъ, както злощастното обича човѣка. Знаемъ, че злощастното ми положение не ми позволява да бѣдъ твоя жена. Жане, да умремъ, ако не обичашъ!

— Не се тревожи, мила моя! Мислишъ ли, че Богъ е опрѣдѣлилъ неопрѣдѣленото и е турилъ граници на любовта ни? Ний ще се обичаии до вѣки, ще избѣгаии, гдѣто нашитѣ връски съ свѣта ще бѣдѣтъ неизвѣстни, ще си сътворимъ новъ свѣтъ.

— Не ще живѣемъ, а ще се обичаии само, ако любовта е животъ!

— Готова съмъ, Жане! Слушай, азъ съмъ твоя! Гледай, азъ хвърлямъ възъ арфата на нашата страсть баща си и честта си! Твѣи двѣ мои сѣкровища ти давамъ да ги пазишъ. Пази ги свячено и въ деня, когато би злоупотрѣбилъ съ тѣхъ, азъ ще дамъ душата си, защото този денъ ще бѣде послѣдния на твоята любезна.

Вечеръта, когато бащата на Франциска се върна, не намѣри въ стаята Франциска; а на мѣстото ѝ едно билетче, отвори го и го прочете.

Той изхвъркихъ като лудъ изъ стаята, заповѣда да впрѣгнатъ коньетѣ, хвърли се въ пайтона, като викаше съ високъ гласъ на пайтонджията :

— Прѣпускай къмъ станцията!

Тъкмо когато затваряше вратата на пайтона, прѣдстави се прѣдъ него единъ разсиленъ, на когото отъ погледа се разбираше що ще се случи. Вързъ писмото, което разсилния му подаде личеше печатъ, на който бѣше написано : „прокурорството на республиката.“

Злощастния баща се подчини като единъ автоматъ и каза на пайтонджията :

— Гдѣто ходи обикновенно.

Слѣдъ една година въ Марсилскій съдъ се разглеждаше единъ твърдъ драматиченъ процесъ. Първородний синъ на една аристократическа парижка фамилия, избѣгалъ съ любовницата си въ Марсиллия, трѣбвало да се върне при фамилията си, за да се ожени за една г-ца, избрана отъ баща му. Вечеръта прѣди да тръгне той билъ прободенъ съ ножъ въ сърдцето отъ любовницата си. Арестовахъ, тогчасъ слѣдъ прѣстѣпленето, обвиняемата. Тя бѣше доста спокойна и съ голѣма мъка можѣ да ѝ се прѣпише обвинението. На

слѣдователя бѣше казала, че се нарича Франциска Каводно, дѣщеря на извѣстни родители и бѣше добавила :

„Моля ви, г-нѣ слѣдователю, оставете ме да умрѣ!“

Защитникътъ прѣдстави обстоятелства, смегчающи наказанието ѝ, но прокурора ги обори. Въ обвинителната си рѣчь той нарече Франциска демонъ, роденъ за прѣстѣпления, нарушителка на общественното спокойствие, че тя не е достойна за никаква милость и въ заключение каза, че трѣбва да се обезглави. Той прѣдстави въ живи краски обидата на благородната фамилия, нанесена отъ обвиняемата, за да стане богата и да има титулъ, имѣйница, каза той, и ѝ прикачи още много други епитети, съ цѣль да убие всѣко чувство за милость у сѣдитѣ.

Болшинството отъ сѣдитѣ не взе въ внимание живата и аплодирана отъ слушателитѣ рѣчь на защитника и се произнесе утвърдително върху всичкитѣ точки отъ обвинителния актъ и като взе въ съображение съществуващия законъ за наказание на убийцитѣ, осѣди Франциска на смърть.

Вечерта, прѣди да се изпълни присѣдата, пристигна отъ Парижъ първия помощникъ джелатинъ заедно съ майстора си и се завзе съ послѣднитѣ приготовления на тоалета на осѣдената. Всичкото това станѣ мѣчно, понеже подеждимата бѣше държана вързана отъ деня на прѣстѣпленieto до днесъ и бѣше почти загубила зрѣнието си. Сутринта, когато щѣше да се изпълни присѣдата, площадтъ Grève бѣше прѣпълненъ съ хора. Смъртното наказание на жена не е нѣщо обикновено и по тѣзи причина любопитството бѣше привикало голѣма тълпа около гилотината.

Джелатинътъ бѣше завзелъ мѣстото си. Навикналъ на сърдце-раздирателни зрѣлища, той не поглеждаше нито многобройната тълпа, нито пѣкъ затворената кола, която се приближаваше.

Франциска, трѣперяща като листъ, облегната възъ свещеника, се искачваше по стълбата за ешефота. Въ трѣперението се криеше нѣщо странно и за което тълпата бѣбреше. Навѣрно бурнитѣ вълни трѣбва да бучатъ така, когато се мѣчатъ да потопятъ нѣкоя слаба лодка. Хубавото същество, дѣщерята на народа, жертва на единъ богаташъ, справедлива отмѣстителка, вселяваше въ това многолюдие едно годѣмо чувство на състрадание и гордость. Запита ни единъ по единъ тѣзи десетъ хиляди души бихъ отговорили :

— Нека бѣде освободена!

Франциска, чиято глава до тогава бѣше покрита, поиска като послѣдня милость, да ѝ се позволи да легне забулена подъ ножа на гилотината.

— Не мож — отговори джелатинътъ, — запрѣтено е отъ законитѣ.

И булото ѝ бѣ отмахнато.

Тогава се видѣ едно невѣроятно зрѣлище. Осѣдената се прострѣ прѣдъ краката на джелатина, като му цѣлуваше колѣнетѣ и викаше :

— Убий ме, убий ме; но по-напрѣдъ ме проси въ името Божие. Желатинътъ се прострѣ връвъ Франциска, покри я съ хиляди цѣлувки, грабих я прѣвъ кръста и фукнах да бѣга.

Двадесетъ солдати ги прѣсрѣщнахъ, раздѣлихъ ги и гласътъ на прокурора изгърми:

— Г-въ желатино, въ името на закона заповѣдвамъ да ви арестоватъ. Исполнете длъжността си, обезглавете осъдената.

Тълпата изглеждаше като смаяна и прѣдвиждаше, че ще се случи нѣщо не чувано до сега. Гръмътъ чакаше искрата за да изгърми.

— Никога! — извика желатинътъ.

— Защо? — попита прокурорътъ.

— Защото осъдената е моя дъщеря, отговори съ въодушевление желатинна и падна въ несвѣсть.

Тогавя единъ гигантски ревъ процѣпи три пѣти Марсилиа отъ единий до другий край.

— Милость, милость, милость! три пѣти се повтори този гигантски викъ и осъдената бѣше отнесена на хиляди ржцѣ отъ гилотината.

Прѣведе отъ италиански К. Д. Ватоловъ.

Падайте лията!

Тѣжна есенъ вечъ настанъ.
Вѣтрове завѣхъ хладни;
Зла в'сърдцето имахъ рана,
Болка на гърди ми страдни —
О, падайте, лията!

Птички далечъ отлетѣхъ
И заглѣхнахъ горитѣ;
Менъ теглата вечъ сломихъ,
Ахъ, изчезнахъ мечтитѣ —
О, падайте, лията!

Хладъ... Мъгли земя увиватъ;
Студенъ рѣми дѣждъ нестайно..
Що очи сълзи проливатъ?
Що звѣзди не грѣхтъ саяно? —
О, падайте, лията!

Зима люта ще настане,
Вихри бѣсни, мразъ гробовенъ
И катъ в'гробъ ще да остане
Споменъ въвъ сърдце тѣжовенъ —
О, падайте, лията!

Добри Даневъ.

Изъ книжнината и живота.

I. ВЪ НАШЕНСКО.

Десетилѣтието на князь Фердинандовото князуване. — Дѣтѣ убийства — на Ал. Константиновъ и на Анна Симоновъ; — участието на нашия печатъ въ разикваннето имъ. — Австро-маджарската атака противъ България и нейната истинска подбудителна причина. — Австро-маджарскій печатъ и единъ отговоръ на нападите му противъ България. — Наводненнето и други текущи събития.

Най-забѣлжителното събитие, което сми длъжни прѣди всичко да отбѣлжимъ въ обществената си хроника, е отпразднуването на десетилѣтието отъ князуването на Княза Фердинанда. На 2-ий авг. 1887 г. Н. Ц. В. Князь Фердинандъ, откакъ встъпи въ България, зане българския княжески прѣстолъ. Този день сега биде отпразднуванъ въ цѣла България съ приличната тържественностъ. Официално и най-блѣсково праздуване станъ въ Руссе, въ присѣтствието на княза, на министритѣ му и при най-ярки изявления на народното участие.

Единъ периодъ отъ 10 години не е, на първи погледъ, много нѣщо за единъ народъ; но когато се отнася за България, на която новѣйшата история е още толкова кратка, 10 лѣтното князуване на Фердинанда I е едно знаменито явление.

Отъ различни страни може да се гледа на това десетилѣтие. Има обаче едно нѣщо бесспорно; то е, огромната разлика между вторий августъ 1887 и вторий августъ 1897 г. *Тогазъ* България бѣше открито поле на размирици, междуособия, и всевъзможни кризи, които я тикахъ къмъ пропастъ; *сега* тя може да гледа съ сигурностъ на положението си. Ако нѣмаше никакъвъ другъ успѣхъ, освѣнъ вътрѣшното и външно укрѣпяване страната, като държавна единица, пакъ има основание да поздравимъ съ добра дума това десетилѣтие. Между това, единъ прѣгледъ въ разнитѣ области на нашия животъ ни дава градиво да заключимъ, че прогресътъ, направенъ въ всѣко отношение, е значителенъ.

Нашето законодателство ни е дало такива капитални и важни закони, като тия за задѣлж. и договоритѣ, търговскій законъ, граждан. и углав. сѣдопроизводство, наказателний законъ и пр. Законодателната дѣятелностъ се е отразила върху всичкитѣ отрасли на държавното управление и народния животъ. — Българската столица стана неузнаваема. Повече отъ 400 километра желѣзници се построихъ само въ туй врѣме. така, че българската желѣзнична мрѣжа има вече една дължина отъ 700 километра и построени сж линии почти все отъ таквази далечина. — Варненското и Бургазското пристанища сж на свършване и, съединени съ цѣла България чрѣзъ желѣзници, ний ще имаме скоро въ тѣхъ силни елементи за едно народно благосъстояние.

Особенно поразителенъ е успѣха въ нашитѣ пощенски, телеграфни и телефонни съобщения чрѣзъ послѣднитѣ 10 години. Този успѣхъ се е вършилъ съ гигантски крачки, като сж введени свършено нови служби и се е размножавало дѣйствието на телеграфо-

пощенската наредба. Открити сж 37 нови телегр. пощенски станции и 8 подвижни писалища. Освѣтъ това, при всичкитѣ желѣзно-пѣтни станции е въведена телеграфопощенска служба.

Новоуреденото министерство на земледѣлнето и търговията направи първитѣ си стѣпки за улучшаванне народното ни стопанство и потикна доста много развитѣ индустрии въ страната. Данѣчното брѣже, което въ началото на този периодъ бѣше станжло прѣтежко, се облегчи кѣтъ края на втората половина. Бюджетътъ биде намаленъ значително, почти съ 20,000,000.

Една коренна реформа въ данѣчната система бѣ прѣдприета все така кѣтъ края на това десетилѣтие. Поземелний данѣкъ получи едно намаление повече отъ 2,000,000, сжщо и бегликѣтъ бѣ значително пониженъ. Било за по-правожѣрното распрѣдѣление на данѣчнитѣ тягости въ смисълъ, щото които иматъ повече да плащатъ повече, било за покровителствование на мѣстната наша слаба промишленность, вносното мито върху чуждитѣ стоки се въскачи отъ 8 на 14⁰/₀; по този начинъ и хазната спечели нови приходи, намалени съ одекваннето на земледѣлческитѣ данѣци.—Сполучи се постиганѣето на една по-малка лихва въ българския кредитъ (5 ¹/₂ вж. 6.), съ какѣвто процентъ се направи послѣдний земледѣлческый у насъ заемъ, който снабди земледѣлч. ни каси съ нови ползотворни капиталы. Земледѣлч. население бѣ улеснено и съ друга една благотворна мѣрка: ввежданѣе усигуряванѣето противъ градобитнината. Отъ статистиката за тази цѣль се вижда, че ³/₅ отъ земледѣлч. население усигорява посѣвитѣ си съ ³/₅ отъ земледѣлч. фондъ.—Сключванѣето на цѣль комплексъ търговски договори, които уредиха търговскитѣ ни отношения съ сѣсѣдната Сърбия и други голѣми държавы, е тоже единъ хубавъ резултатъ отъ края на това десетилѣтие.

Ведно и паралелно съ туй материално продиганѣе, народ. просѣщение не само не е останжло назадъ, а тоже е направило грамадни крачки въ развитието си. Прѣвъ 1886 и 87 учеб. год. е имало всичко 3670 училища; споредъ послѣднията статистика за 1894/95 год. това число нараста на 4591. По този начинъ може да се каже, че всѣка година сж се основавали около сто училища. Прѣди 10 години имали само 5150 учители и учителки, отъ които не повече отъ 800 души сж били съ срѣдний образование; прѣвъ 1894/95 г. числото на учители и учителки пораста на 9777, между които само отъ основн. учители 8329 съ срѣдний най-малко образование имало 1514 души, а между другитѣ учители, които сж били 1342, съ такова образование имало 1049 души. Прѣвъ 1886/87 г. е имало не по-повече отъ 177,500 ученика и ученички въ всички училища; прѣвъ 1894/95 г. това число порасте на 387,491. Въ това врѣме сж се основали у насъ Висшето училище, реформирани сж дѣвическитѣ гимназии, уредени сж нѣкои практически и занаятчийски училища, въ основ. училища е введена ржчната работа и учил. градини и пр.

Би трѣбвало единъ дълъгъ описъ за да се прѣброжѣтъ всичкитѣ хубавы явления и пѣтищата на напрѣдѣкъ, които е прѣвинула

България въ това време. Да извършимъ това тука нѣма ни мѣсто, нито е удобно.

Нека признаемъ обаче, че прѣвъ този периодъ отъ 10 години въ нашия държавенъ и общественъ животъ не сж цвѣтѣли само рози. Много неприятни и адотворни плодове сж били наврѣяли. Неразбранщинитѣ, партизанскитѣ борби и егостическитѣ побуждения, сж си давали широкъ замахъ въ нашия общественъ животъ и въ резултатъ нѣй сми имали не малко скърбни и ужасни случки при избори и извънъ тѣхъ. Работата е идвала до тамъ, щото българската земя тѣй рано освободена, да се окваси съ кръвъ, многожди неповинна и въ всѣки случай никога не нужна, за прогресса на отечеството. Прѣвъ видъ на тия грозни проявления въ нашия животъ отъ време на време прогрессивното или напрѣдничавото развитие на земята ни се е отсрочвало съ зловѣщи облаци, ала Провидѣнието винаги е пазило България. То ще я пази и за напрѣдъ. Свѣстнитѣ и родолюбиви нейни синове и всички фактори, въ ржцѣтѣ на които сж сждбинитѣ на България, ще сж вече достатъчно провикнати отъ светата идея, че отечественитѣ интереси стождъ по-високо отъ всичко. Уроцитѣ и онитѣ на недавното мнждло, при което отъ нашитѣ недоразумѣния България бѣше достигнала да виси надъ пропасть, трѣбва да сж научили всички и всѣкого. Имани пълно упование въ иждростѣта на всички фактори, мали и велики, които вовждъ колесницата на народната и държавна сждба. За капризи, за лични страсти и съображения, тѣ нѣма да поискатъ катурванѣто на тази колесница...

България, която въ тѣзи десетъ години е направила гигантски крачки, има право да възлага голѣми надѣжди на своитѣ общественни дѣйци и добри синове. Тя има право да очаква, а синоветѣ ѣ—длждностъ да я поставждъ на онова хубаво и завидно мѣсто, което ѣ е прѣдначъртано на Балкан. Полуостровъ.

*
**

Прѣвъ времето на нашитѣ ваканции въ пашенско проиждѣзожд нѣколко важни общественни явления. Редомъ съ убийството на злочестий Алеко Константиновъ, едно друго, въ първо време крайно мистериовно, убийство, това на кафешантанната пѣвица Анна Симонъ, бѣ прѣдметъ на живи разисквания. Може да се каже дори, че поради романтичностѣта ли на това второ убийство, поради раздухванѣто въпроса на ли отъ страна на нашия печатъ и неволното може би увличанѣ на нѣкои наши вѣстникари, служащи, навѣрно безъ да щждъ, на австромаджарската кауза, но това убийство така заинтересува обществото ни, че дойде да засѣчи ужасната Радиловска случка. Нека отдадемъ справедливостъ на нашето правосждие, то тури край на всѣкаквито чужди и доморасли инсинуации, които въ неразборчивостѣта си, като искажд да компрометиратъ лица, отъ които нѣкои поставени на върха на държавната сграда, засѣгажд основитѣ на държавното ни сждществуване. Както въ дѣлото по убийството на Алеко, така и въ това на Анна Симонъ подозрѣнитѣ лица бѣжд хва-

нхти на време, прѣдварителното слѣдствие свършено съ нужната бързина, обвинителнитѣ актове съставени, и едното, дѣлото на Анна Симонъ, е вече свършено въ първостепенний съдъ, а другото по убийството на Ал. Константиновъ ще бѣде сѣдено на 9-й септемврий. Отъ дѣйцитѣ по убийството на Анна Симонъ, сѣдени въ първата половина на юлий, бившиятъ ротмистръ Бойчевъ, бившиятъ градоначалникъ Новеличъ сѣ наказани съ доживотенъ строгъ тъмниченъ затворъ за прѣдumiшенно, съ смекчителни обстоятелства, убийство, а стражарътъ Богданъ Василевъ наказанъ само на 6¹/₂ години строгъ тъмниченъ затворъ за съдѣйствие при това убийство, при смекчителни обстоятелства. Братътъ на Бойчевъ, Никола, биде оправданъ като незаинъсенъ въ убийството.

Австромаджарскій печатъ недоволенъ отъ новий вървежъ на работитѣ у насъ, особенно слѣдъ помириенето ни съ Руссия, опита се да направи отъ това нанстина ужасно, но не извънредно за европейскій свѣтъ, прѣстѣпление, тежко обвинение противъ цѣлий бълг. народъ и правителството му. Цѣлъ редъ статии, отъ които даже нѣкои имащи изгледъ да бѣдѣтъ вдѣхнати отъ австрийски правителствени сфери, дойдохъ да хвърлѣтъ въ сътресение общественното мнѣние на цѣла Европа.

Викътъ бѣше такъвъ, щото би помислилъ нѣкой, че се касае не за убийството на една кафешантанна пѣвица, ами за едно всеобщо истребление на маджарскій и нѣмскій елементъ на Истокъ. Нѣмскитѣ и маджарскитѣ вѣстници. въ своитѣ нападки и псувни не пощадихъ нищо священо на бълг. народъ. Нашитѣ държавни наредби, нашитѣ народни нрави и обичаи, нашата начинающа се скромна култура, нашитѣ сѣдебни и други учрѣждения, дору нашата корона не оставахъ не засегнати. Още биеше въ очи, че този походъ има за цѣлъ не възмездие за смъртта на Анна Симонъ, а смазването на една страна.

И, което бѣше най-скърбно въ всичката тази история, — сърдцето ни се прѣлива въ кръвъ, като трѣбва да кажемъ и това — то е, че се намѣрихъ бълг. публицисти, които съдѣйствувахъ на австромаджарскій печатъ, като подвезвахъ неговитѣ инсинуации, които изострѣхъ и правехъ по отровни неговитѣ стрѣли. Ний сми разбирали, и разбирами, че въ подобни моменти на чужденско нашествие и налитанье, българскій печатъ ще се исправи като единъ човѣкъ и ще даде нужний отпоръ на нападенията. Въ такъвзи моментъ би трѣбвало да се забравѣтъ всички, даже най-тежки погрѣшки за да свършимъ съ въикашниятъ юрющъ и послѣ пакъ да се расправяи помежду си. Между това въ голѣмий лагеръ на неправителствениотъ печатъ, съ едно малко исключение, сѣкашъ бѣ даденъ mot d'ordre да се върви въ унисонъ съ вѣшнитѣ нападатели, случай, който ни дава поводъ за твърдѣ тежки мисли върху нашето народно достоинство и чувство за самосъхранение...

Австромаджарското правителство и то намѣри случай да хвърли масло върху огъня, като се възползува отъ единъ не тождозъ вѣрно прѣдаденъ разговоръ на нѣкой си берлински „Local-Anzeiger“ съ българскій министръ прѣдсѣдателъ Д-ръ Стоиловъ, въ който

имаше исказани много горчиви истини за австрийците и маджарите; то поиска да напакости на нашето правителство. Въпреки официалното телеграфическо опровергаване ония оскърбителни за австромаджарите думи, приписвани на Д-ръ Стоилова, поиска сетова опровержение да станѣло формално и направо отъ г. министър—прѣдсѣдателя. И понеже това не станѣ изведнѣжъ, австрийскій дипломатически агентъ баронъ Каллъ бѣ повиканъ назадъ. Нека си обадимъ правото, това дѣтинско разсърждаане на австромаджарското правителство не стреснѣ и не обеспокои никого у насъ, макаръ че нѣкои услужливи опозиционни вѣстници се опитахъ да дигнатъ най-голъма тревога, за гдѣто сми скѣсвали сношенията си съ Австрия. Най-послѣ тая буря въ чаша вода се свърши съ едно привидно удовлетворение, дадено ужъ на австромаджарското правителство съ това, че официалното опровержение се повтори въ пб-язрични форми и официално чрѣзъ нашия дипломатически агентъ въ Виена.

* * *

Като противоположна иллюстрация на нашия публицистически нрави, струва да посочимъ на слѣдното явление. До гдѣто у насъ опозиционний печатъ въ своето увличане забрави своите национални обязанности, въ Австрия, че даже въ Германия ний виждаме противоположното явление. Тамъ нападението противъ България, веднѣжъ за него даденъ сигналъ, се поведе по всички линии. Серioзни, инакъ почтени журнали дадохъ мѣсто въ страниците си на тежки и оскърбителни обвинения. Дору Виенското спис. „Die Zeit“ даде мѣсто на едва крайно обидна за насъ, българите статья по поводъ на послѣдните събития въ нашенско. А когато едно обективно гледаше на работитѣ лице му испраща друга статья върху текущите у насъ събития, „Die Zeit“ не я печата. Ний си доставихме тая статья и я прѣвеждаме тука цѣликомъ както слѣдва.¹⁾

„Би било добръ, ако общественото мнѣние на Европа, която най-послѣ вае да познава фактическото положение на България подъ княза Фердинанда, промисли и за нѣкои реформи, пише г-нъ L-r.“) Кой би си помислилъ прѣди 4—5 години, въ врѣмето на Стамбулова, че единъ день ще бѣде викана Европа на помощъ на България, че, напр. между Австрия и България ще дойде работата до скѣсване дипломатическите сношения? Стамбуловъ не даде ни веднѣжъ поводъ за недоразумѣния; никой нищо не намѣрваше за укоръ у него, и съ него печелѣше цѣла България. Българите имахъ честта да бѣдѣтъ нарѣчени „нѣмците на Балкана,“ което много значи. България се явяваше една страна на истинскій прогресъ, на законность и на цивилизация. Нито безбройните екстернирания и интенирания, нито прочутите процеси, гдѣто противу всички правни норми по едно подоврѣние хора, като писателтъ Миларовъ, държ. мѣжъ Каравеловъ бидохъ осждени на смъртъ или на тежкъ тъмниченъ затворъ, нито извѣстните позѣгорѣния, прѣстостискания, тор-

¹⁾ Тая статья носи заглавие: „Европа и България.“

*) Гл. „Die Zeit“ G. L-r. „Aus dem Lande der Bulgaren“—„Изъ земята на Българите.“

бопѣсчия, волскожилия, нито военната езекуция въ Садина, не допустяха съмнѣние за напрѣдка на България! А сега дойде едно признаване смегчителни обстоятелства за единъ Бойчевъ, и изведнѣжъ поколеба вѣрата въ непокварената цивилизация на Българиятѣ. Не е ли това интересно? „Най-послѣ захваща да налѣзва на явѣ истинското положение на България.“

„Много, много късно, сте се сѣтили, г-да!

„И сжщий тоя Кн. Фердинандъ, който по-прѣди се посочваше като примѣренъ ученикъ на Балканската школа, става изведнѣжъ такъва лошъ, такъва отвратителенъ човѣкъ, щото го молжтъ дори да си не прави трудъ да идва на нѣмска земя като гостъ.“

„Не е ли това интересно?

„Но отъ гдѣ е всичкий тоя шумъ?

„Би било добрѣ да се анализира тѣзи промѣна на тона, ала открито, безпартийно, безъ всѣкакви прѣдвзети мисли.“

„Трѣбва по-напрѣдъ да кажемъ, че ний не сме нѣкакъв слѣпъ привърженникъ на правителството. Ний искаме да посочимъ само това, че всичкий тоя шумъ и викъ на нѣмско-маджарский печатъ върху днешна България е най-чисто лицемерие, което трѣбва да се изобличава отъ всѣки честенъ човѣкъ, тѣй като въ дѣйствителностъ България не е по-лоша отколкото е била прѣди 4—5 години въ *културно отношение*: ако има въ случая една разлика между епохата на Стамбулови и тая на Стоилова, то тя е въ полза на послѣдний.“

„Отъ какво се възмути Европа?

„Три убийства сж възбудили вниманието на Европа: убийството на Стамбулова, на Алеко Константиновъ и на Анна Симонъ. Доказватъ ли дѣйствително тия три убийства, че въ България владѣе варварщина, или, по-добрѣ казано, че въ България политическо-социалнитѣ нрави сж по-диви, отколкото въ една велика европейска държава, каквата напр. Италия?

„Нека ми позволи читателтъ едно малко отстъпление.“

„Въ „Neue Freie Presse“ отъ 19 августъ т. г., № 11850 се намира слѣдната цѣнна кореспонденция отъ Римъ, напечатана съ най-дребни букви:

„Въ единъ малкъ южно-италиански градъ сжществуватъ двѣ политически партии, които се прѣслѣдватъ чакъ съ ножове. Борбата е довела по едно врѣме до убийство на одного отъ членоветѣ на една отъ тия партии. Убийцитѣ биватъ прѣдадени на сждѣ и слѣдъ дълго изслѣдваніе сждеб. засѣдатели ги признаватъ за виновни. Какво става? Публиката, която принадлежи къмъ партията на обвиняемий, почва да вика, да крѣска, дори да заплашва живота на сждий и сждебни засѣдатели. Прѣдсѣдателтъ принуждава сждеб. засѣдатели да се оттеглятъ още веднѣжъ на съвѣщаніе. Подиръ кжео врѣме сждеб. засѣдатели се връщатъ и обявяватъ виновний за невиновенъ. Какъ ви се види тая история? Ний още не сме забѣлжили, щото нѣмский гевер. австро-маджарский печатъ да псува Италия и краля Хумберта, нито пъкъ да вика общественото мнѣние на

Европа за помощъ. Ако станѣше обаче това въ България, колко обвинителни викове щѣхъ да чуемъ! Не е ли това лицемѣрие?

„А що е станжло въ България?

„Убихъ Стамбулова. Говори ли убийството на Кановасъ за варварството на Испания? Убийството на Стамбулова е единъ актъ на отмъщение за всички жжкн, които той е причинилъ на стотини или хиляди български граждани, за застрѣляването на Паница, гордъ съ твърдото обѣщане, че ще бжде помилванъ, за обѣсването на младий, многообѣщаващъ идеаленъ писателъ Миларовъ, за изнасилването на хиляди невинни момичета и честни жени, за неисканитѣ жжкн, на които е билъ подхвърленъ въ тъмница охтичавий Тюфекчиевъ, отъ които той загниж, и за толковато още прѣстжпленя, които Стамбуловъ направи съ мѣлчаливото одобрѣние на цивилизована Европа. То се знае, че убийството само по себе е отвратително, осждително и особно за България фатално, тъй като направи единъ опасенъ прецедентъ. Обаче понятенъ е този фактъ, безъ да се обвинява цѣла България въ варварство. Защо същото виждами и въ много високо-цивилизовани страни, каквото Франция, Испания, Италия и пр. Гдѣто на Стамбуловиститѣ не имъ понася да считатъ убийството на своя шефъ за актъ на отмъщение, това е много понятно. Обаче гдѣто общественото мнѣние на Европа това не разбира, то е наистина... непонятно.

„Правителството знаело за това убийство и не било взело никакви мѣрки, не било хванжло убийцитѣ. Това не е истина!

„Правителството прѣдчувствуваше и искаше да помогне като даде на Стамбулова стражари да го паажтъ. Но хванжж да викатъ, че държтъ „българский Бисмаркъ“ въ затворъ. Трѣбваше да се остави Стамбуловъ самъ на себе си. Правителството не било хванжло убийцитѣ! Ами, защо Стамбуловъ не хванж убийцитѣ на Бѣлчева, които собственно него мѣрѣж? Или той нарочно ги остави да набѣгнатъ?... Българската полиция още не е на оная висота, на която се намиратъ Лондонската, Парижската, Берлинската, Виенската полиции. Ако си прѣдставите, че почти всички граждани съчувствуватъ на убийцитѣ, то лесно ще разберете защо не сж хванжти влосторницитѣ. Разбира се, че ний не исками да кажемъ, какво убийството на Стамбулова принадлежи къмъ нормалнитѣ явления на една добрѣ уредена държава. Обаче прѣди Европа да забави България, трѣбва да спаси по-първо сама себе си и да се уреди, така щото нито Карно, нито Кановасъ да се убиватъ, нито пѣкъ кралъ Хумбертъ или президента Феликсъ Форъ да служатъ за мишени на разни бомбени покушения.

„Да вземемъ едно втого явление, което възбуди тоже голѣмо внимание: убийството на поета Константиновъ.

„Не подлежи на никакво съмнѣние, че злочестий Константиновъ е една случайна жертва на партизанска умраза, че той съ своята смъртъ е спасилъ своя съжтникъ, младий адвокатъ и бивший нар. прѣдставителъ, Такевъ.

„Обаче дали е това убийство едно специфически българско явление? Ний расправихми по-горѣ историйката изъ Италия, гдѣто е

станалъ единъ напълно подобенъ случай. Прѣди нѣколко дни имаше въ „Neue Freie Presse“ слѣдната история: Въ едно чехско село нѣколко чехи тѣй азъ начукали черепа на единъ нѣмецъ, че той скоро подиръ това умрѣлъ. Иаобщо бѣхтаницитѣ между нѣмцитѣ и чехитѣ сега сж на дневенъ редъ. Въ отечеството на г. Бадени изборитѣ сж костували на мнозина живота или коститѣ. Можемъ ли сега да мислимъ, че Чехия е една варварска страна и да виками цѣла Европа на помощъ, както се прави сега срѣщу България? Маджарско прѣвъ послѣднитѣ нѣбори и прѣвъ послѣднѣйото лѣто направи такива работи, че ако тѣ станѣхъ въ България, би се подигналъ единъ викъ отъ цѣлата маджарска преса. Но, види се, quod licet Jovi, non licet bovi.

„Убийството на Константинова е само по себе ненормално, обаче никакъ не за България характеристично явление. Както казахми, цѣльта е билъ собственно Такевъ, който въ много случаи е възбуждалъ умразата на свои партизански противници. Между него и мѣстнитѣ правителствено-партийни водители има такава вражда, че тя е дохождала често до нежелателни стълкновения. Въ всѣка партия има нечисти елементи, които сж способни на всичко и които въ своята прѣкалена ревност сж готови да направятъ и най-низкото. Таквото елементъ сж искали да убиятъ Такева и въ дѣйствителностъ улучихъ Алека Константиновъ.

„Сега за убийството на Анна Симонъ.

„Ний мислимъ, че тоя случай е най-малко въ състояние да възбужда внимание. Впрочемъ между убийцитѣ се намиратъ единъ княжески адютантъ и единъ градоначалникъ. Ала коя страна отъ Европа може гордо да се похвали, че нейнитѣ най-горни десетъ хиляди сж безпорочни? Тъкмо прѣди малко свършений процесъ на ландесшурата Вергани трѣбваше да направи Австрия да приказва малко по-скромно. Трѣбва ли да посочваме примѣри? Всѣки честенъ австриецъ, германецъ, англичанинъ ги знае хубаво. Едно само трѣбва да се забѣлжи: европеецѣтъ, т. е. високо-образованый и снабдений съ всички цивилизовани хитрости европеецъ, никога нѣма да направи едно подобно грубо прѣстѣпление, тѣй като той за сжщий резултатъ ще намѣри много по истынчени срѣдства.

„Прикривало ли е правителството тая работа?

„Не бидоуж ли убийцитѣ осждени като най-прости убийци? Ала признахъ имъ смеччаващи вината имъ обстоятелства и това било слѣдствие отъ натиска на правителството върху сждитѣ! Забѣлжително нѣщо! Адвокатитѣ на осжденитѣ, тъкмо защото тѣ, адвокатитѣ, принадлежатъ къмъ оппозиционнитѣ партии, викахъ обратното: правителството било изисквало едно извънредно строго наказание и за това прѣстѣпницитѣ били осждени на доживотенъ тъмниченъ затворъ. Въ дѣйствителностъ и двѣтѣ мнѣния сж неистински.

„Че въ България нѣкои сжди често сж се влияли отъ правителството, това е единъ несъмненъ фактъ. Обаче тоя фактъ сжществува не само въ България, — другадѣ въ по-прикрита форма — и въ България тоя сжществува отколѣ: общезвѣстно е какъ Стамбуловъ

даже телеграфически поръчваше на съднитѣ да произнасятъ тая или оная присъда.

„Обаче тъкмо въ тоя процесъ нѣмаше и не можеше да има нѣкакво влияние отъ страна на правителството, тъй като съставтъ на Пловдивскій Окр. Съдъ не бѣ такъвъ, който да се поддава на влияния. Но отъ гдѣ дойдохъ смегчаващитѣ вината обстоятелства? Ако Князътъ или правителството сж намѣсени нѣкакъ въ тоя процесъ, както вече доста се инсинуира, то тѣ би желали по-скоро пълното прѣмахване на злосторницитѣ. Ако да имаше влияние, то би било за въ врѣда, а не за въ полза на осъденитѣ.

„Въ дѣйствителность исторіята стои така: съднитѣ сж били противу всѣкакви смегчаващи обстоятелства и сж искали смъртно наказание; обаче съдеб. засѣдатели сж били за смегчителнитѣ обстоятелства отъ двѣ съображения: първо, българскій съдебенъ засѣдател — особно отъ селенитѣ — никакъ не обича да подписва една смъртна присъда: той се бои, че тъй присъда ще тежи на дѣцата му. Въ България наистина подобно наказание рѣдко е бивало постановявано. Второ, Анна Симонъ бѣше една шансонетка, което въ очитѣ на единъ българинъ, па и на мнозина образовани европейци, е еднакво съ една нечестна жена. За убийството на една такава жена съдеб. засѣдатели сж намирали за твърдѣ много да се осъждѣтъ на смъртъ трима души. Най-послѣ процесътъ още не е миналъ всички инстанции: ще видимъ какъ ще се свърши.

„Съ една дума: всичкитѣ тѣзи три убийства не прѣдставятъ нищо особно, за да оправдажѣтъ възбуждението въ Германия и Австрия, които гледахъ всички убийства незаконни и узаконени (Justizmorden) на Стамбулова съ хладнокръвие. Ний искаме при това да кажемъ, че всичко, що се укорява въ днешното правителство, можеше и трѣбваше хиляди пхти повече да се укорява въ управлението на Стамбулова. Но гдѣ бѣхъ тогава моралиститѣ и прогрессиститѣ? Тукъ лежи въпиющата несправедливостъ. Ний трѣбва да признаемъ, че Австрийцитѣ особно съ тѣзи най-различни отношения спрямо Стамбулова и Стоплова сж изгубили всѣкакви симпатии въ страната. Тѣ не трѣбва да се оставятъ да ги лѣжѣтъ разнитѣ оппозиционни партии, които се не срамуватъ да добиватъ властѣта съ помощта на чужда държава.

„Най-послѣ австрийско-българскій конфликтъ!

„Въ България бидохъ изненадани отъ безбройнитѣ глѣчки и пеувни, що се заспахъ върху княза и правителството отъ страна на австромаджарскій и германскій печатъ. Но че Стопловъ така е говорилъ, както иска да ни увѣри, че е говорилъ корреспондента на „Local Anzeiger,“ това е за всѣкиго, който познава Стоплова и неговитѣ дипломатически способности, просто за невѣрване.

„Може да има доста работи за критикване и осъждане и въ България. Но Европа трѣбва да прѣмахне испърво своята мизерия, да очисти по-първо своитѣ собствени мръсотии, и тогава чакъ ще има право да учи другитѣ. Ний видѣхме, какъ Европейцитѣ цивили-

зуватъ варваритѣ: Германцитѣ въ Африка, Англичанитѣ въ Индия, Французитѣ въ Алжиръ ни дадохъ твърдѣ печални приѣри.

„И забѣлѣжително е, че сѣщитѣ хора, които при искарванъето на хиляди Арменци, при съсипването на една цѣла нация оставахъ напълно спокойни сега изведнѣжъ избухнахъ съ своя гнѣвъ поради три сами по себе твърдѣ обикновени случки. Не е твърдѣ май похвално да се свивае прѣдъ силния, а поради това да обръщаше своята сила срѣщу слабия.

„Толкова повече, когато Българитѣ сами признаватъ своитѣ недостатѣци и съжаляватъ за печалнитѣ случки. Че послѣднитѣ изобщо сж били възможни, това може да се разбере само при по-точното изучаване на тукашното положение. Това обаче трѣбва да става *vis à vis*. Само тогава ще налѣже нѣкаква полза за истинскій прогресъ. Съ викове нѣжъ вѣстницитѣ може да се свали най-много единъ министръ, но не и една система.“

* * *

Наводненията, които тази година сж общи за голѣма частъ отъ югоисточна Европа, засегнахъ и много мѣста въ нашето отечество. Мѣсець юний бѣше фаталенъ за цѣли околии, градове и села. Видинъ, Самоковъ, Ломъ, Добричъ, Габрово, Севлиево и ин. др. бѣхъ особено наводнени и пострадали. Независимо отъ загубитѣ въ събаряне на сгради и откарванъето масса движимѣ имотѣ, дѣждоветѣ и наводненията докараха и едно общо зло за цѣлата страна. Голѣма частъ отъ жетвитѣ бидоха опропадени, произвѣденитѣ храни поврѣдени и станжли негодни за извозъ съ удобна цѣна. Бѣдствията и сиромашията надникнахъ надъ нашитѣ селски и нѣкои градски домакинства.

Ето защо станж нужда и да се промисли върху въпроса, какъ да се помогне на пострадалитѣ и нещастнитѣ. Една специална комиссия, назначена при Министер. на Земледѣлието и Търговията, се занима съ въпроса за мѣрkitѣ по подобрене положението на селското население. Централното дружество на Черв. Кръсть издаде въззвание къмъ всички имащи да се притекжтъ на помощъ на пострадалитѣ. Въ разни мѣста се съставихъ комитети за събиране на доброволни пожертвувания.

Но, нека се признаемъ, ний не видѣхме никаква усилена и цѣлесобразна дѣятелность за да се помогне на нещастнитѣ и пострадалитѣ, които сж безбройни. Мършавитѣ сборове отъ разни доброволни пожертвувания, концерти и градинни увеселения сж капка въ морето. Па едва ли ще стигнажъ до най-нуждающитѣ се и най-пострадалитѣ, защото ний не виждами една солидна организация въ работата на помаганъето. И н'амъ какъ ний не чувами твърдѣ нито за дѣятелността на Дружеството на Червении Кръсть, нито за мѣстнитѣ комитети. Сѣкашъ виковетѣ около дѣлото на Анна Симонъ дойдохъ да заглушжтъ сериозното охкание на многопострадалии и економически расклатеннии български народъ.

При тази апатия къмъ народното бѣдствие всѣка сериозна статия и бѣлѣжка по въпроса се посрѣща съ чувство на задоволство. Така ний посрѣщамъ и статията на „Сѣячъ“ подъ название „Зло-

получна е 1897 год. за земледѣлието.“ Авторътъ на статията расказва историята на тази годишнитѣ посѣви. Той посочва съ какви блѣстящи надѣжди се е очаквала тази годишната жетва и какъ дѣждоветѣ дойдохъ да опростажатъ всичко. Несъсипаното не струва. Особно сегашната храна не я бива за посѣвъ. Авторътъ се опасява, че ако не се взематъ мѣрки, 1897-та год. ще облѣче въ черно и 1898-та год. „Гладътъ е на прага ни, каже той. Още отъ сега храната на добитѣка хванѣ да става завидна и ечемика взе да влѣзва въ употребление отъ хората. И нищо не ни успокоява, че нѣма да испитамъ това общо народно бѣдствие.“ Откакъ посочва, че тая година ще се свърши най-връдно за земледѣлеца, авторътъ сключва съ слѣдующитѣ думи:

„Да се помогне противъ това общо зло е много мъчно. Да се иска отъ Правителството щото да повърне благосъстоянието на населението е много смѣшно. Да се експлоатира съ нещастieto на хората та да се говори и противъ до сега направеното е повече отъ глупаво; обаче, да се стои съ сгърнати рѣцѣ прѣдъ злото и да чакамъ да ни покоси, и то е съ нищо неоправдаемо, ето защо ние прѣдлагамъ, на изнамирване и обсъждане отъ компетентнитѣ, мѣрки съ които поне отъ части да се противопоставимъ на злото.

Ние мислимъ, че би трѣбвало да се направи слѣдующето:

- 1) Да се спрѣ частъ по-скоро износа на хранитѣ.
- 2) Да се намали държавний расходъ въ възможность.
- 3) Да се спрѣ събирането на данъцитѣ до слѣдъ харманъ.
- 4) Да стане възможното намаление въ поземелний данѣкъ за идущата година.

5) Да се склучи на смѣтка на земледѣл. касси единъ държавенъ заемъ, отъ който пропорционално съ незаложенитѣ и не ипотекирани имоти на селянина да се раздаде на по-дълго исплащане.

6) Мѣрката да се не събиратъ раздаденитѣ отъ земледѣлчески-тѣ касси на земледѣлцитѣ сумми и лихвитѣ да се капитализиратъ, да остане въ сила за по-дълго врѣме и

7) Да се достави отъ вѣнъ или изъ княжеството, ако има здраво и хубаво жито за посѣвъ на смѣтка на землед. касси и да се раздаде на земледѣлцитѣ, срѣщу записи, съ условие да го възврънатъ отъ реколтата прѣвъ идущата година, когато касситѣ да го продадатъ и си събератъ суммитѣ. Съ това ще се турне начало на елеваторитѣ и ще се надѣваме да се сполучи поне съ идущата реколта.“

Ний не можемъ да не обърнемъ вниманието на компетентнитѣ мѣста върху прѣдлаганитѣ мѣрки. Особно ни се вижда важна и цѣлесъобразна послѣдната мѣрка: по закупуванъето здраво и хубаво жито за раздаване на земледѣлцитѣ за посѣвъ. Министерството на земледѣлието и търговията е обявено да се занимае сериозно съ въпроса изобщо, и съ тоя въ частности.

II. ВЪ СЛАВЯНСКИТЪ ЗЕМИ

Въ Руссия : Царьтъ въ Полша ; — Конгреси. — Въ Чехско : Кълтурна борба съ вѣщитѣ. — Полскій писарь Асиякъ. — Сръбски работи.

Русия, която отпразднува тържественно посѣщението на френскій прѣдсѣдалъ на республиката Феликсъ-Форъ и съ ентузнаизмъ посрѣщайъ извѣстнето за единъ русско-френски съюзъ, сега слѣди съ вѣсторгъ пжтуването на Царя прѣвъ Полша и прѣбиваннето му въ Варшава и други нѣкои привислянски градове.

Приемътъ на царъ Николай II-й въ Варшава е билъ не само извънрѣдно блѣскавъ, но и сърдеченъ, което при днешнитѣ обстоятелства важи най-многo. Самъ царьтъ е изразилъ тази важность. Отговоряйки на поздравлението на кмета, царьтъ е искавалъ радостта си, за гдѣто за пръвъ пжтъ е можалъ да прѣстои съ царицата повече дена въ Варшава. Царьтъ е разрѣшилъ да се съобщи на населението неговото високо задоволство отъ приема. Другъ пжтъ царьтъ се е искавалъ, че на пълно е увѣренъ въ искренната прѣданность на полското население. Приемътъ, който му е билъ направенъ на 20-й Августъ, ще остане пему и на царицата незабравимъ. — Полицитѣ отъ своя страна заявятъ, че тѣ се чувствуватъ вѣрно-подани на Царя и че искатъ да развинуатъ въ рамката на руската империя свободно язика и вѣрата си. Това миролюбиво настроение отъ двѣтѣ страни не може освѣнъ да зарадва всѣки искрененъ приятель на славянството.

Мѣсець августъ станъ знаменателенъ въ Руссия не само поради посѣщението на Феликсъ-Форъ. Цѣла върволица други културни явления го тоже отличихъ : въ Москва засѣдава—международний медицински конгресъ, на който се явихъ прѣдставители на българската медицина (Д-ръ Г. Золотовичъ, Д-ръ Драгошировъ, Д-ръ Молловъ, Д-ръ Марковъ и др.); — въ Петербургъ засѣдава статистически конгресъ и геологически. И въ тритѣ тѣзи конгреси бѣхъ се явили всевъзможни европейски знаменитости.

*

Въ Чехско, каже корреспондентътъ на в. „Миръ“, сега не само въ природата но и въ общественния именно животъ, владѣе голѣма горѣщина. Раздразнението на вѣщитѣ, угрожавани съ загубата на своята хегемония, расте отъ день на день. Тѣ искатъ à tout prix, да докажатъ на цѣлъ свѣтъ, че наистина въ Чехско, въ продължение на вѣкове, се е образувала една компактна нѣмска област, тѣй нарѣчена отъ тѣхъ „затворено нѣмско владѣние“, но което по-добрѣ щѣше да бжде ако бѣше нарѣчено „затваряно“ владѣние. Въ това затваряно владѣние, нѣмцитѣ не допуцатъ пълното право на чехския евикъ, понеже по тозъ начинъ тѣхнитѣ синове — чиновници — ще бждатъ „принудени“, да изучаватъ тѣхния „идеалъ.“ Този аргументъ съдържа въ себе си цѣлата безочливость на вѣщитѣ, които сж успѣли да се вмѣкнатъ съ образуването на Австрия, като клинъ въ западния славянски свѣтъ. Тѣ гледатъ на славянитѣ като на едно

културно по-долно племе. Отъ тукъ и жестоката имъ борба противъ постановленията, които даватъ въ чехските земи на чехския языкъ същитѣ права като на нѣмския.

Въ тази борба нѣмцитѣ вече надминаватъ границитѣ на чело-вѣщината и се овладяватъ просто отъ извѣстния „германски бѣсъ“, *furia teutonicus*.“

Въ послѣднитѣ дни нѣмцитѣ въ „затваряното владѣние“, което се простира по сѣверната и западна граници на кралството — сж нападнали чехитѣ живущи тукъ, като чиновници или работници. Нападнали сж даже гимназиалнитѣ ученици, които сж били на расходка, като че искатъ да искоренятъ чехитѣ отъ собственото имъ отечество. Една недавнашна недѣля, чехитѣ въ г. Мاستъ (нѣмски Брюксъ), центръ на каменно-въгленната индустрия на западо-сѣвернитѣ Чехи, бѣхж уредили едно градинско забавление. Германцитѣ отъ Маста, като се научили за това и като мислили, че по този поводъ ще пристигнатъ тука многобройни чехски гости, събрали се да очакватъ пристиганieto на треноветѣ, за да забранятъ излизанието на чехитѣ отъ тѣхъ. Гоститѣ обаче пристигнали и тогава германския бѣсъ се обърналъ противъ увеселителната градина, къдѣто се намирали мѣстнитѣ чехи и цѣлото множество отъ гарата отива тамъ, съ камѣни бомбардирани ресторана и, чакъ когато вече дошла войска, билъ въ-становенъ редътъ и тишината. А въ гр. Мастъ живѣхжъ 5.000 Чехи и на тѣхъ германцитѣ не искатъ да позволятъ да си живѣхжъ свободно по своему.

Освѣнъ това, тевтонския бѣсъ се е обърналъ е противъ държавната машина. Нѣмското вѣдомство е надало заповѣдъ, щото нѣмскитѣ общини да спрѣтъ всичкитѣ работи, които вършатъ въ полза и за смѣтка на държавата, като напр. събиранieto на косвеннитѣ данѣци, врѣчванието на военнитѣ призовки и пр.

*

Въ галицкия градъ Краковъ е умрѣлъ на 21-й того знаменития полски поетъ Адамъ Асникъ, на възраст 59 години. Асникъ по звание докторъ по медицината, е билъ елегантенъ лирикъ; прочута е неговата трагедия „Клейстугъ“, на която сюжетътъ е ветъ отъ историята на старославянското литовско царство. Тази пиеса, както и нѣкои отъ неговитѣ поеми, сж били прѣведени на нѣмски и др. езици.

*

Въ Сърбия петровската скупщина, която трая около една недѣля, прие съ акламация търговския договоръ съ България и нѣкои други кредити необходими както за въоръженieto така и за по-срѣщанieto на други държавни нужди. По поводъ на станжалитѣ тамъ набори по старий уставъ отъ 1869 г. опозиционний печатъ дигна доста врѣва и осжди сегашното радикално министерство, за гдѣто напустихжло своята программа за ревизията на старата конституция и урежда-нieto на една нова. Министерството на г. Симичъ се извини съ единъ

публично съобщение, че това не било възможно да стане поради заплитанията на Истокъ, които отвличатъ силитѣ и вниманието на Сърбия и не и даватъ възможностъ за вътрѣшна реформаторска дѣятелностъ.

Австрийскитѣ сърби, които бѣхж ошастливени съ нови набори за народно-църковенъ съборъ, скоро обърнахж радостта си въ скърбъ. Баронъ Николитчъ, прѣдставителъ на маджарско-австрийското правителство въ събора слѣдъ отваряннето му, поиска да се приеме единъ такъвъ уставъ за уреждането на сърбската църква въ Австрия, който отнемаше националниятъ ѝ характеръ. Това крайно наскърби сърбитѣ и посланниците на събора силно протестираха, вслѣдствие на което съборътъ бѣ отложенъ за неопрѣдѣлено време.

III. НА ЧУЖБИНА.

Руско-френскій съюзъ. — Шейсетгодишния юбилей на англ. кралица — Бунтъ въ Индия. — Гръцко-турскій миръ. — Убийството на Кановаъ и пр.

Едва ли може нѣкой да игнорира онова важно събитие, което се извърши недавно въ областта на международнитѣ отношения на Русия, думата ни е, за посѣщението което прѣдсѣдателтъ на Френската республика Феликсъ Форъ направилъ на Русскій царь и руската земя. Това посѣщение справедливо се счита за историческо събитие. Феликсъ форъ отиде въ Русия, напѣтствуванъ отъ благопожеланията на цѣлата Франция и биде прнетъ не само отъ русскій царскій дворъ, не само отъ официалниятъ свѣтъ, но и отъ цѣла интеллигентна Руссия, като скъпъ гостъ и цѣненъ приятелъ на русскій народъ. Това посѣщение се извърши въ първата половина на августъ мѣсець. То се знае, че за насъ не сж важни нито блѣскавитѣ срѣщии, нито великолѣпнитѣ угощения, нито тържествата, нито илюминациитѣ по поводъ на прѣбиваннето на Феликсъ Фора въ Петерхофъ и Петербургъ. За насъ е важно вътрѣшното съдържание на това посѣщение, а то именно е отъ велика за бъдещето важностъ. Въ послѣднитѣ здравици които се размѣнихж между Царьтъ и Фора, станж явно онова, което до скоро се прѣдполагаше, станж очевидно, че между Русия и Франция сжествува единъ истински и дѣйствителенъ съюзъ. Както русскій царь, така и прѣдсѣдателтъ на Френската республика въ здравицитѣ си на парахода *Потюо* заявихж за това. Тѣ пихж за здравнето на приятелскитѣ и съюзни народи и армии. Европейскитѣ печатъ е пълненъ съ разсждения по въпроса за това посѣщение, а тѣй сжщо и за тѣзи здравици. Този печатъ разгледва всестранно значението на съюза и споредъ гледището на вѣстниците тълкува въ една или друга смисълъ станжлий вече всеизвѣстенъ русско-френскій съюзъ. Болшинството въ всѣки случай равсждава, че този съюзъ е „едно велико историческо събитие,“ на което послѣдствията ще бѣдѣтъ само благодатни за културното развитие и напрѣдка на свѣта. Русскитѣ и умѣренитѣ французски вѣстници виждатъ въ този съюзъ единъ залогъ за европейския миръ. Нѣкои отъ организѣ на европ. печатъ поменаватъ даже, че тѣй като цѣльта на тройниятъ съюзъ е тоже запазва-

нъето на мира, то нѣма освѣтъ да се извърши едно съединение на двата съюза и осъществяването на единъ петоренъ съюзъ. Само нѣкои шовинистически нѣмски вѣстници се мръщятъ въ случая, нѣщо твърдѣ понятно, както е понятно и крѣскането на крайнигѣ френски органи, които не сж доволни отъ този съюзъ, тъй като, казватъ тѣ, той не щѣлъ да имъ даде Елзасъ и Лотарингия, а въ дѣйствителностъ, защото той закрѣпява както положението на министерството Мелинъ-Ханото, така и на самий Феликсъ Форъ.

Споредъ добръ увѣдомената английска газета „Сентъ-Джемсъ Газетъ“ писменний договоръ между Руссия и Франция не билъ нѣщо ново. Газетата казва, че той билъ сключенъ още прѣвъ октомври 1896 г. Но най-напрѣдъ въ първоначалната си форма този съюзъ билъ едно просто съглашение, въ което двѣтѣ страни се задължавали да си помагатъ само въ случай на дипломатически затруднения и да поддържатъ мира съ всички сръдства, докль Руссия свърши своитѣ въоръжения. Това съглашение било резултатъ отъ първата Кронщадтска визита; но скоро подиръ това императоръ Вилхелмъ взелъ да любезничи съ Франция, а сѣкашъ и френцитѣ захванжли дружествено да се отнасятъ къмъ Германия. Въ Руссия се уплашили и, за удовлетворение, френското правителство направило слѣдното заявление: „Ако даже Германия поиска да повърне на Франция безъ всѣко възнаграждение Елзасъ и Лотарингия само съ условие да бжде неутрална въ случай на война съ Руссия, пакъ Франция нѣма да приеме подобно прѣдложение. Честъта задължава Франция съ оръжие онова, що е загубила въ войната“. Този отговоръ удовлетвори Руссия, но скоро Франция пакъ бжде развълнувана отъ идванъето на италиянскій прѣстолонаслѣдникъ на германскитѣ маневри въ Елзасъ и Лотарингия. Веднага слѣдъ това става Тулоуската визита, когато билъ подписанъ договора. Това е било една военна конвенция, а не съюзенъ трактатъ. Забѣлжително е, че този документъ носѣлъ подписъ отъ името на Франция, а не отъ името на Французската Република. Покойнийгѣ прѣдсѣдатель Карно взелъ върху себе си отговорността за подобно разширяване обзателствата на Франция, и Руссия се съгласила на това. Едвамъ сега въ Петербургъ е билъ подписанъ съюзенъ договоръ въ установената международна форма. Но както и да било, а русско-френскій съюзъ е вече свършенъ, исторически фактъ и съ него историята нма да се занимава дълго врѣме.

*

Въ общественний животъ на Англия трѣбва да отбѣлжитъ шумното отпразднуване на 60-годишнината отъ възсцаряванъето на кралица Виктория. Този юбилей бѣше нареченъ брилянтовъ. Той свика въ Лондонъ (въ края на юния) милионъ присѣтствующи за тѣзи цѣль. Прѣдставители отъ всички държави, европейски и не европейски, прѣдставители отъ разни английски колонии, блѣсъкъ неизмовренъ, подарки всевъзможни и дору баснословни, тържества и ликувания — всичко бѣше турижто въ ходъ, за да придаде една исключителна тържес-

вещност на този небивалъ до сега въ свѣта празникъ. Апологичи, и не само апологичи, химни, поеми и даже молитви се създадохъ, въ които се прѣвъзнася кралицата до небеса. И интересно явление: обикновенно хладнитѣ и сдържани англичани додохъ (до неописанъ, безграниченъ патриотически ентузиазмъ. Би могло отъ това народно прѣхласване да се заключи, че съ името на наститата кралица въ общото съзнание се свързва достижитото отъ Англия въ течението на текущото столѣтие могъщество и благосъстояние. Справедливо забѣлѣжихъ нѣкои протестуващи гласове, твърдѣ рѣдки впрочемъ, че това празденство се прѣобърна на викториолатрия (викториопоклонничество). Като характеристична, ний ще приведемъ тукъ и съставената по този случай молитва, която гласи буквално:

„О, Господи, Отче нашъ небесний, ний въздаваме на Тебе сърдечно благодарение за много благословения, които Ти сподоби насъ прѣвъ 60 годишното честито царуване на нашата милостивѣйша кралица Виктория. Благодаримъ те за успѣха извършенъ въ познаването на твоитѣ чудни дѣла и за уголѣмаване удобствата доставени на човѣшкии животъ, за установлението на повече дружелюбни чувства между богатитѣ и бѣднитѣ, за чудеспото проповѣдане на евангелието срѣдъ много народи, и молимъ Ти се, щото тѣзи и много Твои дарове дълго врѣме да не се прѣкратаватъ за насъ и за нашата кралица во главѣ на твоето име чрѣвъ Исуса Христа Господа нашего, аминъ.“

Това празденство обаче, свършено-несвършено, Англия бѣше пакъ обеспокоена съ вжтрѣшни и вънкашни кахъри. Въ Дублинъ нѣкои манифестанти, недоволни отъ царуването на кралицата, произведохъ улчичи безредици, а въ Индия избухна сѣщински бунтъ, който и до сега още не се е уталожилъ. Казватъ, че индийското вълнение се подклаждало отъ Цариградъ. Султанътъ ужъ и турското правителство искали да отплатятъ на Англия за нейнитѣ интриги въ Гърция, Критъ и срѣдъ арменцитѣ. Посочватъ даже на нѣкои си турски агенти, които сновѣли изъ разбунтуванитѣ области на Индия. Може обаче съ по-голяма вѣроятностъ да се утвърждава че, промхода на индийскій бунтъ се крие въ по-дълбоки причини отъ тѣзи на едно подскоросване извънка. Както се знае, тая страна въ послѣднѣо врѣме особно пострада отъ лоша жетва и отъ появиението въ по-голями размѣри отъ обикновенното на чумата. Англичанитѣ се опитахъ да взематъ строги мѣрки противъ мѣстнитѣ жители за да не се распространява болестята. Гладнитѣ и голи индийци, до които не е могла да достигне ни една десета часть отъ събираниитѣ за тѣхъ помощи, въ своето отчаяние сж били принудени да възстанатъ. Тѣ вече сж окървавили рѣцѣтъ си въ нѣколко убийства на английски чиновници и . . бжджцето ще покаже какъвъ ще бжде истоца на това сериозно противоанглийско движение.

*

Колкото да е странно, но повече отъ три мѣсеца се минаватъ въ прѣговори за грѣцотурскій миръ, а той все още не може да се до-

стигне. Европейскитѣ посланници въ Цариградъ, ръководени съ наставления, получавани отъ респективнитѣ имъ правителства, бѣхъ достигнали по едно врѣме да формулиратъ главнитѣ задължения на двѣтѣ страни, исканието на турското правителство да му се плати едно военно обезщетение, намалено на 10,000,000 лири най послѣ бѣше прието и имаше да се наложи на атинското правителство; но щомъ доде работата за единъ контролъ надъ гръцкитѣ държавни финансии въ Атина, гърцитѣ нададохъ силенъ викъ, даже свикахъ митинги за продължаване на войната, нѣщо, което удиви свѣта и го накара да мисли много не въ полза на еллинската пателитенция. Новиятъ министъръ прѣдсѣдателъ г. Ралли, който замѣсти Делияниса, се е завилъ и замалялъ какво да прави. Като гаранция на единъ новъ заемъ за заплащане една часть отъ военното обезщетение, той прѣдложилъ освѣнъ приходитѣ отъ гербовий сборъ още и ония отъ тютюевий монополъ. Между това германското правителство е протестирало противъ приемането на тѣзи гаранция, защото поменатитѣ приходи били ангажирани срѣщу старитѣ заеми, въ които сж най-много заинтересувани германски заемодавци.

Но тѣи или инакъ, а прѣговоритѣ още не сж склучени, турскитѣ войски занимаватъ още Тессалия, и гърцитѣ сж принудени да стоѣтъ на кракъ и да съсипватъ и безъ това опустошената вече държавна каса. Въ това врѣме жертвитѣ на войната, които не се исчерпватъ съ убити умрѣли и отъ рани, хиляди семейства, оставатъ безъ поддръжка, грамадни поли сж неразработени, села и градове разорени, масса население безъ покривъ, безъ хлѣбъ, и изложени на болести, отъ които често гинѣтъ повече жертви, отколкото отъ неприятелскитѣ куршуми. Въ таквоя вжтрѣшно положение се напѣрва Гърция увлечена въ една безразсудна война, по чуждо подстрѣкательство и отъ политикави, които, като говѣхъ лични цѣли, забравихъ общото благо на родината. Не по-добро е положението на Турция и особно прѣвъ онѣзи мѣста, прѣвъ които е мивѣла войска—на границата и турцитѣ иматъ своитѣ жертви на войната... Въ много европейски културни центрове сж съставени особни комитети за да се помага както на гръцкитѣ, така и на турскитѣ влочести жертви отъ неразумната война. Хуманността и милосърдието не знаѣтъ пародностъ, не знаѣтъ вѣра, не знаѣтъ политически убѣждения или други какви да било страсти. Човѣшкото чувство е обязано да се откликне на вса на влочеститѣ жертви на убийственната война и отъ двѣтѣ страни. Сърдоболниятъ чловѣкъ не може да остане глухъ къмъ поканата и той е длъженъ да помогне на всѣки свой пуждащъ се и страждущъ братъ—чловѣкъ.

*

Отъ другитѣ общественни явления на чужбина струва да поменемъ за убиването на испанскій министъръ-прѣдсѣдателъ Кановасъ-дель-Кастиглио застрѣленъ отъ италианскій анархистъ Мибелле Анджиелло отъ Поджия, селце при Неаполъ. Знаменитийтъ държавенъ мъжъ, патриотъ и публицистъ, който е билъ на

банитѣ въ Санта Агведа, е надѣхналъ единъ часъ слѣдъ революционния ударъ съ думата на уста: „да живѣе Испаня!“ Убийщата били осъдени на смъртно наказание.

Въ Австрия слѣдъ распусканieto на райхсрата, правителството употреби всички усилия да примири гънци и чехи, но тримѣсечнитѣ усилия на графа Бадени не сж дошли до единъ положителенъ резултатъ. Недоразумѣнията всрѣдъ маджарскій парламентъ тоже не сж уладени. Сжщо така не се прѣдвижда какъ ще се върши съглашението между Маджарско и Австрия за исплащанieto на оная частъ, която Маджарско дължи за поддържанieto на общоимперскитѣ нужди. Както се знае, австрийцитѣ искатъ да се уголѣми тѣзи частъ, а маджаритѣ поддържатъ старото положение, което е твърдѣ несправедливо и твърдѣ малко.

Книгописъ.

I ОЦѢНКА НА КНИГИ И СИСАНИЯ.

Зоология за горнитѣ класове, състави *Б. Митовъ*, учителъ по Естествената История въ Казанлъшкото Държавно Педагогическо и Трикласно Училище, издание на Хр. Г. Дановъ, Пловдивъ 1897 г.

Всичкитѣ до сега излѣзали учебници по Зоология за горнитѣ класове сж или чисти или прѣработени прѣводи; едни отъ тѣхъ сж вече забравени и почиватъ въ праха на книжарницитѣ, други можаха да си свиятъ трайно гнѣздо въ нѣкои гимназии, а на трети гиранията се търпи по липсването на свѣстно стѣкменъ учебникъ. И тѣй до днеска нѣма ни нито единъ самостоятелно съставенъ учебникъ по Зоология, въ който да прозира личния опитъ и методъ на стѣкменителя, макаръ и рабски да не задоволява програмнитѣ изисквания. Да, нѣма ни, защото на книжния пазаръ у насъ се търсятъ само учебници, съставени спорѣдъ остарѣлата вече наша програма; безъ такъвъ етикетъ учебникъ по Зоология не може да намѣри нито издатель, нито пъкъ учителъ, който да го прѣпорѣча на ученицитѣ. Появяването на г. Митовата самостоятелно съставена Зоология ни особено зарадва. Ние ще разгледаме тукъ само излѣзлитѣ до сега нѣколко коли, като си задържаме правото да дадемъ въ бѣдѣще по подробна рецензия за нея.

Г. Митовата Зоология почва съ едно твърдѣ дълго въведение, което заключва всичкитѣ необходими прѣдварителни познания, и послѣ това дохожда излаганieto на фактическия материялъ въ слѣдния редъ. Отъ всѣки единъ типъ, първенъ се описватъ поотдѣлно типичнитѣ животни, при това всѣко послѣдующе животно се сравнява съ прѣдидущето за да му се истѣкнатъ отличителнитѣ бѣлѣзи, а най-подиръ се дава общи прѣгледъ на типа. Езикътъ и рисункитѣ сж задоволителни. Но учебникътъ на г. Митова има нѣкои грѣшки, на които ние ще си позволимъ да обрнемъ вниманието му.

Въ своето въведение г. Митовъ се мъчи да прѣкара раздѣлна брѣзда „между неограническитѣ тѣла и животѣ или организираниѣ тѣла“ (стр. 2). Г. Митову, като съчастникъ въ стѣкмяването на учебникъ по минерология, трѣбва да бѣде много добръ извѣстно, че бездната, която раздѣляше неорганическитѣ тѣла отъ организираниѣ вече не съществува, че всичкитѣ тѣзи бѣлѣви: происхождението, формата, растежътъ и др. сж характерни не само за организитѣ, но и за минералния миръ, за овѣзи „живи същества“ отъ мртва-природа, които се наричатъ кристали (ст. на М. Ю. Голдштейна, „Живое и мъртвое, Миръ Божий, 1896 г.; кн. 4).

Има работи въ учебника на г. Митова, несъгласни съ успѣхитѣ на биологията. Той, напр., той счита протоплазма за основа на килийката (стр. 6). Днеска обаче почти всичкитѣ биолози допусчатъ, че ядката съставлява най-сжщественната частъ на килийката. Наистина, дълго врѣме ученитѣ вѣрвахъ на Хекела, че съществуваѣтъ килийки безъ ядки (цитоди), па дори и такива организми (монери), но отъ какъ Бючли откри ядки и даже твърдѣ едри въ бактериятѣ, това шѣвние се съвсѣмъ изостави; ядки се намирихъ и у Хекеловитѣ монери. Споредъ тѣзи нови издирвания, подотдѣлтѣ монери, които г. Митовъ е ввелъ въ класификацията на Protozoa трѣбва да се изхвърли.

Относително размноженито на Foraminiferù-тѣ считамъ за неизлишно да споменемъ тукъ за новитѣ изслѣдвания на Шаудина, изводитѣ на който сж резулирани въ № 25 отъ „Научное Обзорѣние“, 1894 год.

Понеже нѣма още установена зоологическа система, г. Митовъ дава тѣзи „която сега най се употрѣбва“. Споредъ тази система всичкитѣ животни се дѣлжтъ на три отдѣла: нисши, срѣдни и висши. Отдѣлитѣ пѣкъ се подраздѣлжтъ на *подотдѣли* които съответствуватъ на типовеѣ. Отъ послѣднитѣ е испустнажъ подотдѣлтѣ Tunicata, което прѣдставлява много голѣма важность, отколкото Metasoa.

Най-подиръ, споредъ насъ, Класификацията на Protozoa и Coelenterata сж толкова подробни, че надали нѣкой учитель ще бѣде тѣй безвильостивъ, да товари памята на ученицитѣ съ такива дребни подраздѣления, които обикновенно извикватъ въ ученицитѣ равнодушие къмъ прѣдмета.

V

Карлъ Марксъ : Осемнадесетий бромерж на Луи Бонапартъ.
Прѣвелъ отъ руски Г. Бакаловъ. Варна 1897 г.

Историята на Франция въ послѣднитѣ 120 години прѣдставлява една такава чудна картина, богата съ промѣни — отъ радикални революции до милитарни деспотизмъ, отъ социални републики до аристократически реставрации — щото тя възбужда умоветѣ на всички писатели, а особено на историчитѣ и социолозитѣ. Само въ послѣднѣо врѣме обаче захванжж да виждатъ въ тѣзи удивителна смѣна на декорациитѣ на французската история не само *лицата*, но и *мѣщата*, не само волята и инициативата на една или друга

личност, но желанията и стръмленията на една или друга обществена група. Освѣтъ Луи Бланъ и Гизо, всичкитѣ историци се ограничаватъ съ панегирици на едни и съ анатемѣ на други личности. Сяко така бѣше и съ онова събитие, което разглежда К. Марксъ въ горѣцитиранната книжка.

Наполеонъ III, изгнаникъ прѣвъ царствувашето на Луи Филиппа, се връща заедно съ революцията на 1847 г. въ Франция, набира се като прѣдсѣдател на республиката и прѣди да истече срокътъ на неговото прѣдсѣдателство, унищожавя наследствено конституцията, сир. извършва държавенъ прѣвратъ (coup d'état) и става императоръ на Франция. Да не забравимъ, че въ 1848 година — не пълни 4 години прѣди прѣврата — революцията имаше социаленъ характеръ и бѣше искарана отъ работническата класа.

Какъ да се обясни тѣзи рѣдка промѣна? Съ това, като изругаеъ прѣдставника — както го прави Хюго, ний нищо не обясняваме. Въпросътъ е, какъ е могълъ единъ ничтоженъ авантюристъ като „малки Наполеонъ“ да изнасили единъ цѣлъ народъ? Отговоръ на този въпросъ ни дава К. Марксъ въ една малка книжка, на която прѣводътъ сега лежи прѣдъ нази.

Че К. Марксъ е билъ добръ запознатъ съ историята на Франция, е общезвѣстенъ фактъ; но Марксъ не бѣше само единъ обективенъ историкъ, но и единъ теоретикъ-социологъ, който създаде една историко-философска теория и който всѣкъждѣ промѣняваше своята теория. И тукъ той се старае да обясни всичкитѣ събития съ економическитѣ отношения между различнитѣ групи на тогавашното французско общество. Споредъ Маркса всичко се обяснява съ борбата между социалистическитѣ работници, които обаче нѣмаха още щастиево да станатъ марксистѣ, отъ една страна и буржуазията отъ друга страна; буржуазията пакъ бѣше раздѣлена на дребно-буржуазна партия, която въ нужда се съединяваше съ работницитѣ, на едро-земледѣлска (легитимисти или овѣзи, които искаха да възстановятъ тронътъ на Бурбонитѣ) и едро капиталистическа партия (орлеанисти). Слѣдъ като всичкитѣ буржуазни партии разбиха работническата партия, захванъ страшна борба между различнитѣ групи на самата буржуазия, която се свърши съ унищожаването демократическата дребна буржуазия. Слѣдъ това захванъ борба на орлеаниститѣ и легитимиститѣ съединени въ една партия на редътъ противъ Бонопарта, който се опираше на невѣжественната маса на селенитѣ. Работницитѣ, излѣгани отъ буржуазията, не искаха да се борятъ противъ Бонопарта, още повече, че една голѣма частъ отъ буржуазията сами бѣха съгласни съ прѣврата, само и само да се установи редъ, за да могатъ спокойно да си печелятъ пари.

Тѣй всичко е обяснено.

И дѣйствително, на прѣвъ погледъ всичко става ясно. Но щомъ захванете да вниквате по-добръ въ работата, веднага се възбуждатъ цѣлъ редъ въпроси: защо само въ Франция развитието на капитализма доведе до едни такива силни пертурбации? Защо само въ Франция работницитѣ дигнаха въ 1848 г. знамето на социал-

ната революция, а не въ Англия, наприимъръ, гдѣто капитализмътъ е билъ и тогава повече развитъ, отъ колкото въ Франция? Ако би ми отговорили, че економическитѣ форми въ двѣтѣ държави сж напълно идентични, то се пита, отъ какво се обуславятъ тѣхнитѣ различия?

Въ това малко съчинение на Маркса се виждатъ всички добри и лоши страни на неговата историческа теория: отъ една страна едно оплодотворяюще мировъзрѣние, което позволява да се внесе систематичность въ отдѣлнитѣ събития; отъ друга страна пакъ една крайна догматичность, която затъмнява реалността. Нима легитимиститѣ прѣдставляваха само едритѣ землевладѣлци, а орлеаниститѣ — капиталиститѣ? Нима голѣмата часть на орлеаниститѣ не сж и едри землевладѣлци? Да не забравяме, че въ Законодателното Национално Събрание, въ което депутатитѣ сж били избрани при всеобщо гласоподавание, легитимиститѣ и орлеаниститѣ сж съставлявали подавялюще болшинство, гдѣто ще рече, че грамадното болшинство на французската нация прѣвъ 1849 год. състоеше отъ едри землевладѣлци и тлѣсти капиталисти.

Не е ли това абсурдъ?

Намъ се струва, че за разбирането на французската история прѣвъ послѣднитѣ 100 години, ний трѣбва да обърнемъ внимание на едно крайно важно обстоятелство: въ никоя друга държава столицата не играе такава подавялюща роль, както Парижъ въ Франция. „Paris, c'est toute la France“ каза още Валтеръ. Парижъ не само е центрътъ на интеллигенцията и на икономическия прогресъ, но е сърдцето и главата на Франция. Дордѣ Парижъ дѣйствува, ний имаме яковинската революция въ 1793 г., работническата революция въ 1848 г., комуната въ 1870 година. Но всѣки пътъ излазя на явѣ реакцията отъ страната на французскитѣ провинции, на селенитѣ и тогава ний имаме 18-й Брюмеръ на Наполеонъ I, 2-й декемврий 1852 г. на Наполеонъ III и версалската рѣзка въ 1871 год. Парижъ върви внижги много по-бързо отъ цѣлата страна: за малко врѣме той успѣва да налага волята си на цѣлата страна, но най-сетнѣ той отстъпва мѣстото на волята на Франция.

Ний не можемъ да се впускаме въ по-нататъшното разглеждане на това много интересно явление, но можемъ да кажемъ, че само съ икономически характеръ не можемъ да обяснимъ историята на 1848—1852 г. въ Франция.

Въ всѣки случай ний прѣпоръчваме брошурата на Маркса, но съ едно ограничение: нека читателтъ не се ослѣпява отъ авторитета на Маркса и нека се отнесе критически къмъ неговитѣ мисли. Неговата теория е като мълния: тя хвърля силна свѣтлина на нѣщата мгновенно; при това ний виждаме ясно само външнитѣ контури на прѣдметитѣ, а дълбочинитѣ оставатъ тъмни.

На прѣводчика ще си позволимъ да дадемъ единъ съвѣтъ: подобръ е внижги да прѣвожда отъ оригинала, а не пакъ отъ нѣкой прѣводъ. Съ това ще се избѣгнатъ много неясности и неточности.

Д. П.

Г. Компейре. Елементарна психология натъкмена за възпитанието. Часть II. Пловдивъ. Издание на Хр. Г. Дановъ. 1897. Тъзи книга е специално посвѣтена на педагогята. Авторътъ, като излиза отъ научна гледна точка, че възпитанието състои отъ три елемента: физическо, нравствено и умствено, описва най-подробно всички методи за постигането на едно пълно всеотранно съспитание. Понеже физическото здравие е основата на живота, той захваща съ физическото възпитание, което се раздѣля на хигиената (обща и училищна) и гимнастиката. Той цитира ипѣнието на Хербертъ Спенсеръ, особено интересно за България, че хората много повече полагатъ грижи за здравнето на добитъка си, отколкото на дѣцата си. Авторътъ отдава голѣмо значение на гимнастиката. Колкото тя и да е полезна, тя нѣма да даде онѣзи благотворни резултати, които дава цѣлесъобразниятъ физически трудъ, сир. занаятчийски трудъ. Освѣнъ моралното знание, като приучва дѣтето отъ ранната му възраст къмъ труда, освѣнъ утилитарното значение, че всѣко дѣте излага отъ училище съ знанието нѣкой занаятъ — двѣ нѣща много важни въ борбата съ прѣстѣпността — занаятчийски трудъ е най-добро сръдство за физическото възпитание, понеже при комбинацията на нѣколко родове занаятъ, могатъ да се упражняватъ равносѣрно всичкитѣ мускули.

Особено интересенъ е отдѣлтъ за умственото възпитание. Вижда се, че авторътъ е самъ най-добръ запознатъ съ този отдѣлъ. Макаръ че разглежда всичкитѣ въпроси на умственото възпитание, авторътъ всѣкждѣ е кратъкъ и ясенъ. Особено е за забѣлѣзване неговото отношение къмъ ролята на памятьта. Всѣки отъ насъ знае, какъ въ сегашнитѣ училища — не само у наши — се прѣтоварва памятьта. Нѣма по-врѣдно отъ това нѣщо. Най-напрѣдъ съзнателно сжждение, а подиръ само упражнение на памятьта.

Отдѣлтъ за нравственото възпитание, тѣй сжщо и за онова на волята, е сравнително слабо обработенъ, даже повърхностно. Слѣдъ чудеснитѣ монографии на Спенсеръ, Рибо, Навилль, Циглеръ и т. н. но тѣзи въпроси, намъ се вижда, че нашиятъ авторъ е много малко запознатъ съ тѣхъ. Авторътъ разглежда волята отъ съвършено ненаучна гледна точка.

Въпрѣки тѣзи недостатки ний мислимъ, че тѣзи книга трѣбва да влѣзе въ библиотеката на всѣкой отъ нашитѣ учители, каквито и да сж. Още повече: всѣки интеллигентъ баща, всѣка образована майка нѣма да остави да се запознае съ тѣзи толкова интересна книга.

Господа Лазаровъ и Таневъ съ прѣвода на тѣзи книга сж принесли една несъмнѣнна услуга на българската литература. Ще забѣлѣжимъ само, че по нѣкждѣ прѣводътъ е неточенъ; тѣй напр. тѣ прѣвеждатъ думитѣ Sens и émotion съ думата чувство: Sens е усѣщане, а émotion е чувство.

Д. П.

II. НОВИ КНИГИ.

* **Наука за живота**, общедостъпна физиология за човѣка, премия за III год. на „Медицинска беседа, съставилъ В. Лункевичъ, стр. 270. Цѣна 2 лева. — Видинъ 1897 год.

* **Законъ Божии**, за първо отдѣление на „срѣдни курсъ“, III-то прѣработено издание съставилъ Ганчо Калиновъ, стр. 45. Цѣна 30 ст. — Пловдивъ 1897 г.

* **Законъ Божии** и Старобългарски езикъ, съставилъ Ганчо Калиновъ, стр. 79. Цѣна 50 ст. — Пловдивъ, 1897 год.

* **Научното и индустриално образование въ Руссия и Русското искусство** отъ Кирилъ Бербенко, издание първо, стр. 99. Цѣна 1 л. и 40 ст. — София, 1897 год.

* **Читанка за първо отдѣление**, III поправено издание, съставили Д. П. Игнатовъ и Д. Андрѣевъ, стр. 36. Цѣна 20 ст. — Казанлъкъ, 1897 год.

* **Протоколитъ** на Ловченскій окръженъ съвѣтъ отъ редовнитѣ му сесии прѣвъ мѣсець септември 1895 и 1896 години и отъ извънредната му сесия прѣвъ мѣсець Декември 1895 година, издава Постоянната Комиссия на сѣдий съвѣтъ, 337 стр. — Севлиево 1897 год.

* **Басни** отъ Н. П. Сажбчевъ, книга втора, стр. 201. Цѣна 1 левъ. — Ст.-Загора, 1897 год.

* **Раскази** отъ Едмондъ де Амичисъ, прѣвелъ Д. Х. Ивановъ, издава дружеството „Св. Климентъ“, книжка 3, стр. 23. Цѣна 10 ст. — София, 1897 год.

* **Царскиятъ синъ и просякитъ**, повѣсть, прѣработила С. Буре, прѣвела Ант. В. стр. 128. Цѣна 60 ст. — София, 1897 год.

Сбирка Стихотворения отъ В. издава Т. Тодоровъ, стр. 48. Цѣна 30 ст. — Варна, 1897 год.

* **Философската пропедевтика** въ нашитѣ срѣдни училища отъ Д-ръ Ник. Бобчевъ, стр. 16. — Руссе 1897 год.

* **Уставъ** на книжовното дружество „Протѣѣта“ въ гр. Ст.-Загора, стр. 15. — Ст.-Загора, 1897 год.

* **Народничество и марксизмъ**, библиотека по научния социализмъ № 3 отъ П. Стрже и А. Волгийтъ, прѣвелъ отъ руски Г. Бакаловъ, стр. 240. Цѣна 2 лева. — Варна, 1897 год.

* **Ф. Ласалъ**. Животътъ, научнитѣ трудове и обществената му дѣятелност, биографически очеркъ отъ В. Я. Класень, прѣведе отъ руски Ив. Тодоровъ, стр. 240. Цѣна 1-60. — Казанлъкъ, 1897 год.

* **Отчетъ** за състоянието на учебното дѣло въ с. Чепеларе, Пловдивски окръгъ прѣвъ учебната 1896/97 година отъ Ст. Н. Шишковъ И. Д. Директоръ на III класното училище, издава Чепеларско Училищно Настоятелство, 31 стр. — Пловдивъ 1897 год.

* **Библиографически бюлетинъ** на книгитѣ, списанията и вѣстниците, които сж постъпили въ Софийската Народна Библиотека прѣвъ мѣсецитѣ Януарий, Февруарий, Мартъ и Априлъ съгласно чл. 5 отъ законъ за депозирание на печатни издания въ библиотекитѣ: София—Пловдивъ, стр 35—София 1897 год.

* **Букваръ съ отвѣсно писмо** за първо отдѣление съставили Д. П. Игнатовъ и Д. Андрѣевъ, трето прѣработено издание, стр. 40. Цѣна 20 стот. — Казанлъкъ, 1897 год.

* **Умнатското движение** по черковния въпросъ отъ Д-ръ Жирковичъ, стр 34. Цѣна 20 ст. — Сливень, 1897 год.

* **Край Волга**, повѣсть изъ живота на рускиятъ революционеръ отъ Сергѣй Степнякъ-Кравчински, прѣвелъ отъ руски Г. В. стр. 77. Цѣна 50 ст. — Варна, 1897 год.

* **Фелдшерскій въпросъ у насъ**, издава фелдшерскій съюзъ, 35 стр. — София 1897 год.

* **Докладъ** отъ бюрото на Пловд. Търговско-Индустриална Камара за економическото състояние района на Пловд. Търг.-Индустр. Камара прѣвъ 1895 и 1896 год. стр. 212. — Пловдивъ, 1897 год.

* **Къмъ историята на Висшето Училище**, стр. 75. Цѣна 50 ст. — София; 1897.

* **Инайпови книжки**. Краткъ учебникъ на Къзиповото лѣкуване, прѣвелъ и наредилъ А. Б. Буковски, стр. 98. Цѣна 1 левъ. — Пловдивъ, 1897 год.

* Н. В. Жукъ, Майка и дѣте. Хигиена въ общедостъпно изложение книг. VII, VIII и IX, стр. 640. — Сливенъ 1897 год.

* Отъ нищо нѣщо—страшна поразия. Свършменна приказка, стр. 45. Цѣна 30 ст. — Свяшовъ, печ. Панчиковъ 1897 г.

* Е. Р. Ламнасторъ. Изаждане, глава отъ теорията на развитието, съ 23 рисунки въ текста, прѣвелъ отъ русски Н. Н. Бозовъ, стр. 74. Цѣна 1 левъ. — София, печатница на П. Калъчевъ и С-ие, 1897 год.

* Баронъ Н. А. Корфъ, живота и педагогич. му дѣятелностъ — Биограф. очеркъ отъ М. А. Песковски, прѣв. отъ русски П. П. Георгиевъ съ портрета на Корфа. Пловдивъ. Издание и печатъ на Хр. Г. Дановъ. 1897 г. Първо издание. Цѣна 60 ст.

* Иллюстративна Географическа Христоматия отъ А. Воронежскій. Прѣвелъ и допълнилъ С. Христовъ. Часть III. Европа, съ 58 картини извътрѣ. Пловдивъ, издание и печатъ на Хр. Г. Дановъ. 1897, цѣна 3 л. стр. 334 на голѣми 8-ни.

* Учебникъ по Антропология за горнитѣ класове по сред. учеб. заведения. Спорѣдъ програмата на министра на Народното Просвѣщение. Наредилъ В. Митовъ, учителъ по Естествена История въ Казанлъшкото Държ. Педагогическо училище. Съ 263 фигури въ текста. Пловдивъ. Издание и печатъ на Хр. Г. Дановъ, 1897 г. Първо издание. Цѣна 3 лева. Стр. 346 на гол. 8-ни.

Некролози.

I.

† Евлогий Георгиевъ.

Не бѣ отколѣ, прѣди година и половина, когато българскій народъ съ радостъ чу за щедрий даръ, койго извѣстний български родолюбецъ направи по случай покрѣстванието на Прѣстолонаслѣдника; сега наскоро, прѣди 1 $\frac{1}{2}$ мѣсеца, отново се разнесе извѣстието за още по-щедрѣ пожертвувания на общезългарскій благодѣтел, ала не отъ радостъ биде послѣдвано то, а отъ искрення. дълбока, всенародна тѣжа: новината за щедритѣ подаяния бѣ испрѣварена отъ новината, че Евлогий Георгиевъ е умрѣлъ, че се е прѣкъснѣлъ оня животъ пѣленъ съ толкова добри дѣла, че е прѣстанѣло да бие онова сърдце, което толкова години е било отъ любовъ къмъ народа си.

Роденъ въ гр. Карлово отъ родители Георги Недевъ и Евдокия Тодорова Пулева прѣвъ 1819 г. мѣс. октомврий, добилъ първоначалното си образование въ Карлово, по пататъшиното въ Пловдивъ, до 1836 год.. Евл. Г. на слѣдната година заминалъ за Галацъ, гдѣто бѣше братъ му Христо Георгиевъ, голѣмъ търговецъ и горещъ участникъ въ всички патриотически начинания на българската емиграция въ Ромъния. Тукъ, въ Галацъ той около брата си се прѣдава на търговия, отпослѣ минава въ Букурещъ, гдѣто съ примѣрно трудолюбие, постоянство, честностъ и спесовностъ въ едно скоро врѣме сполучва да стане единъ отъ най-прочутитѣ търговци български. Неговото състояние значително се уголѣми слѣдъ смъртъта на брата му Христа, на когото той станѣ наслѣдникъ. Наедно съ търговската му извѣстностъ, обаче расте и неговата извѣстностъ като български родолюбецъ. Рѣдко има събитие у насъ въ послѣднѣето 25 лѣтне малко-много важно, при което да не се е притекълъ на

помощь Евлогий Георгиевъ, щомъ е била нужна помощта му. Всѣждѣ, гдѣто се чуеше позивъ противъ сиромашията, невѣжеството, страданията български на всеждѣ той се отзоваваше съ готовността си да помогне, да подкрѣпи, да насърчи, съ онова, което имаше и което бѣ най-нуждно. Всячко хубаво, всичко добро и патриотическо у насъ го въодушевляваше и за да искаже своето чувство въ случая той не употрѣбваше думи, които биватъ излишни, а даваше помощи, които биваха необходими. Той не мислѣше за жена и дѣца, (умрѣ старъ момъкъ) за това още повече милѣше за България, макаръ и далечъ отъ нея, и може би, защото бѣ далечъ отъ нея. . . И той умрѣ като ни остави единъ бевсмъртенъ прихъръ на трудолюбие и родолюбие, на спестовностъ и щедростъ. И за този челоувѣкъ едва ли е нужно да се издага памѣтникъ: фабриката за шаяци въ Карлово, Българската болница въ Цариградъ, Висшето училище въ въ София ще сж достатѣчни да споминѣтъ за вѣчни врѣмена добринитѣ на Евлогия Георгиевъ спрямо България. Вѣчна му паметь!

II.

† Василъ П. Поповичъ.

Прѣди двѣ недѣли нѣщо прочетохме въ единъ нашъ вѣстникъ една кратка новина, че се е поминалъ *Василъ Поповичъ*. Казавахъ се една-двѣ думи за покойни и тъй го, а другитѣ вѣстници пѣкъ издали и това написахъ. То се знае, че други сж грижитѣ на деня, отъ колкото смъртта на единъ старъ учителъ и писателъ, ала това поведение на нашия печатъ, както не веднѣжъ го забѣлзвами и тоя пѣтъ, ни накара да се позаислими.

Чудна е, наистина, орснищата на нашитѣ стари обществени дѣатели. Уморени, изпурени отъ тежъкъ трудъ въ своитѣ млади години, отъ животъ, пълненъ съ тревоги и грижи, жжки и лишения, тѣ се прѣдаватъ на старостъ на едно тихо самосъзерцание, на равнодушно почти гледанье отъ страна всичко онова, що ги е по-първо тревожило, вълпувало, жжчило и често жъртви приживѣ за живитѣ, тѣ славятъ нечути за никого въ гроба и рѣдко нѣкой ще се яви да извѣсти за тѣхната смъртъ, както и никой почти не иска да знае за тѣхний животъ. Тѣхнитѣ по-млади врѣменици излѣзватъ много по-честити отъ тѣхъ: наслѣдили една хубава доста обработена почва, тѣ на врѣме получаватъ награда за трудоветѣ си и като умиратъ доклѣ живѣйтѣ, за тѣхъ лесно се намира единъ приятелъ, който да ги помени съ добро име, единъ почитателъ, който да вземе починѣ за увѣковѣчване паметта имъ. Трайко Китанчевъ, Димитръ Матовъ, Алеко Константиновъ умрѣха вчера, завчера, за тѣхъ вече се събиратъ срѣдства за да имъ се издигнатъ паметница; Пансий, Софроний, Макариополски, Раковски, Любентъ Каравеловъ, Бенковски и др. умрѣхъ не помнимъ кога, и гробоветѣ имъ сж обрасли съ бурени и тръвье, забравени отъ старитѣ, незнайни за младитѣ; умрѣхъ сега наскоро Тодоръ Икономовъ, дѣдо Петко Славейковъ, дѣдо Иванъ Добровски и нито единъ не отвори дума да се тури единъ камѣкъ поие на тѣхнитѣ гробове. Ний не сми видѣли непосредственитѣ послѣдници отъ тѣхнитѣ дѣла и не щемъ да ги знаеме, ний сми забравили тѣхнитѣ заслуги и нѣмами нѣжда да си ги припомнимъ, тѣхнитѣ дѣла и имена едва ли ще ни доведатъ сега нѣкаква облага и ний не щемъ да си правимъ трудъ да ги поменѣваме. Умрѣ единъ Д. Великиневъ и едва подиръ една година нашия извѣстенъ поетъ има щастлива мисль да помене нѣщо за смъртта му, както единъ критикъ се сѣти да каже нѣщо за неговитѣ творения прѣвъ жвота му. За Васила Поповича бѣхъ доста двѣ думи. А и този челоувѣкъ е живѣлъ и се е трудилъ на врѣмето си и би билъ многопо-полезенъ при шо-годѣ поб-налкото равнодушье на нашето общеттво. Но ний ще трѣбва да кажемъ нѣщо за жвота му.

Василъ Поповичъ се е родилъ въ Браила въ 1832 г. Първоначално се е училъ въ Браила на гръцки, на румънски — отпослѣ той постъпва въ Киевската гимназия, отъ тамъ въ Киевскій университетъ по историко-филологическия факултетъ, като довършва наукитѣ си въ Московскій университетъ въ 1861 год. и постъпва учителъ въ новооткритото Болградско централно училище, гдѣто учителствува до 1865 г. Отъ тукъ той отива въ Браила, гдѣто прѣподава частни уроци, а послѣ замѣнява за учителъ въ Велесъ и слѣдъ туй въ Пловдивъ. Слѣдъ освобождението той става учителъ въ Военното училище, отъ гдѣто като малъзавъ, става врѣмененъ управителъ на училищата въ Самоковъ. Послѣднитѣ дни на живота си той прѣкарва като пенсионеръ въ София.

Литературната дѣятелностъ на Поповича се захваща на руски съ статии, помѣствани въ „Русская бесѣда.“ Ала извѣстенъ за българската публика той е стандалъ съ своитѣ статии върху картинитѣ на Павловича пом. въ „Читалище,“ послѣ и отъ статитѣ му въ „Пер. Списание.“ Неговитѣ прозаически и трудове, впрочемъ, не сѣ толкова извѣстни, колкото стихотворенията му, помѣствани въ равни списания и въ Сборника „Дѣтска гусла,“ отъ който често ще намерите въ нѣкоя читанка взети стихове.

Ето ви въ най-кратки черти дѣятелността на В. Поповича, като учителъ и писателъ. Дѣятелностъ навстина скромна, но все пакъ заслужава повече внимание, повече уважение. . . .

Ил. Саввовъ.

МАЛКИ ВѢСТИ И БЪЛБЪЖКИ,

Заслужениятъ 50-годишенъ юбилей на стария нашъ общественикъ и книжовеникъ дѣецъ Найдено Геровъ ще се отпразднува при една интимна, домашна обстановка. Това става по изричното и настоятелно исканье на мастития юбиляръ. При все това ний се учимъ, че както въ Пловдивъ, така и другагдѣ изъ отечеството ни ставали пригответвеня да се поздравятъ юбиляра съ депеша и адреси и да му се отдадѣтъ подабающитѣ почести. Изалишно е, мислимъ, да расправяемъ, че особно Пловдивъ е градътъ, който справедливо ще вземе участие въ това празденство, защото въ Пловдивъ е подкачена и продължена най-енергическата и ползотворна дѣятелностъ на 74-годишния старецъ. Споредъ нашитѣ свѣдѣния юбилейтъ ще бжде отпразднуванъ на 14-й того, септемврий. Поздравленията юбилярътъ ще приема у дома си. Едва ли ще е уиѣстно тукъ да се спираме върху биографията*) на човѣка, на когото заслугитѣ сѣ толкова прѣсни въ паметта на всички съврѣменници.

Юбилей на М. М. Стасюловичъ. На 24-й Юний изпълнява 50 годишнината на учено-литературната и обществена дѣятелностъ на Михаила Матѣевъ Стасюловичъ, докторъ на историческитѣ и политическитѣ науки, доцентъ по историята на Петербургския университетъ до 1861 г. и отъ 1860 до 1862 г., прѣподавателъ по историята на починалия паслѣдникъ Николай Александровичъ. Въ 1865 год. той издалъ капиталния си трудъ „Историята на срѣднитѣ вѣкове“, а въ 1866 г. прѣдприелъ изданието на извѣстия и у насъ рус. журналъ „Вѣстникъ Европы,“ подъ чиято редакция той продължава да пализа.

*) Тъзи биография съ портрета на г. Герова е печатана доста подробно въ илюстрираното списание „Свѣтлина“ за мѣс. априлий г. г.

БЪЛГАРСКА СБИРКА

Четири недѣли въ Херкулесбадъ

(при Мехадия).

(Отъблеченъ дневникъ).

(Продължение отъ № VII).

25 юлия.

Въ който и ресторанъ да обѣдвате тукъ трѣбва да гледате уврѣме да идете и си заемете мѣсто.

Мѣстата на маситѣ се взематъ на юрюшъ, щомъ дойде врѣме за ѣдене: 12 обѣдъ и 8 вечеря. Който остане по-късно ще трѣбва да дири доста мѣсто, а най-умното, което има да направи е да псчака испразднянето на нѣкоя по-рано захва-нжта маса. Мѣста нѣма достатъчно не само въ курсалонний ресторанъ и извънъ него на отворено небе, на террасата, гдѣто се тегли шатра, кога вали или пече; но мѣста нѣма и въ другитѣ ресторани: у Поповича, у Отто, въ румжнската бирарня, въ румжнската ресторация, а, казватъ, и въ еврейската! Между това, всички се оплакватъ, че тѣзи година нѣмало калабалъкъ. Лани билъ повечко, а по-лани несравнено по-много.

Рестораторътъ ни Емелка се оплаква, че имало свѣтъ „mais ce n'est pas assez.“ Особно натяква той на паричната крива, обща въ Юго-источна Европа, че и въ Маджарско. Той е убѣденъ, че една отъ причинитѣ за неуспѣшния ходъ на тѣзи-годишния курортски сезонъ е и въ наводненията въ Маджарско, докарвали значителни загуби.

Като абонати ний си имами особна маса, която се счита ужка като укрѣплена, ангажирана наша позиция и не би трѣбвало да се занема отъ друго. Веднѣжъ-дважъ обаче ний захкснѣхме и нашата маса попаднж въ румжнски рѣцѣ: единъ старецъ и двѣ бабички, отъ които едната се виждаше доста нервна и сърдата, я окупирали. Когато на третия пѣтъ ний отнехми нашето мѣсто съ по-ранно идване и настаняване,

ето ви че идва и двоицата съ нервната бабичка и се спира при насъ. Другитѣ двоица гледатъ спокойно и държатъ друго мѣсто, ала нервната и сърдита баба, види се намѣрва нѣкакъ си по-удобно нашето скромно мѣстище и него иска да вземе пакъ. Азъ разбрахъ, че тукъ ще трѣбва малко по-енергически отпоръ: бѣхъ рѣшилъ да запазя една позиция, върху която, независимо отъ въпроса, че бѣхми вече я занели и сега, та ний бѣхми нейнитѣ фактически владѣтели, ами, което бѣше още по-важното, ний имахми и давностното владѣние, а пъкъ румънската троица имаше едно прекарно, случайно владѣние отъ два пѣти сѣданье на масата... Щомъ взе нейна милость сърдитата бабичка да се кара келнеру, защо е отстъпилъ намъ мѣстото, г. Емелка се яви—сѣкашъ ангелъ спасителъ — и азъ, съ пълна увѣренность въ правотата си, го помолихъ да прѣдаде на тѣзи почтенна госпожа, че не ний сме насилственни завоеватели на нейно мѣсто, ами че тя ни кара два пѣти да ходимъ да се скитаме по чужди маси или да чакаме други да станатъ, че да седнемъ; а това мѣсто си е наше; то ни принадлежи по силата на давностно владѣние; ний ѣдемъ на тѣзи маса вече три недѣли. Г-нъ Емелка прѣдаде отъ своя страна моето съобщение; но сърдитата бабичка сонхто му отговори, че келнерътъ билъ ѝ казалъ, какво тѣ могатъ спокойно и сутринъ и вечеръ тукъ да си ѣдатъ. Келнерътъ се оправдаваше отъ сетнѣ, че наистина той имъ казалъ така: тѣ до 12 и 8 ч. могатъ да ѣдатъ тамъ, но отъ 12 и 8 масата е занята. Просто недоразумѣние, което можеше да стане причина на..., впрочемъ война не можеше да стане, даже това и да искаха нѣкои отъ съсѣдитѣ по маса маджари. Тѣй лесно не се захващатъ военни дѣйствиия между стари съсѣди и добри приятели — румъни и българи!

Какъ и да било, а ний не отстъпихми отъ заетата си и съ пълно право държана позиция, два пѣти истървана и попаднахла въ неприятелски рѣцѣ. Ний гледахми нея вечеръ съ съжаление разстроената бабичка, която не може да ѣде отъ злина. Бихме ѝ отстъпили драговолно мѣстото си, ако бѣше възможно да стане една спогодба... Когато на другия денъ г. Емелка се яви да ни попита — по нѣкога той се докарваше съ такъвизъ любезности — какъ сме съ здравнето и доволни ли сме отъ гостбата и прислугата, азъ му отговорихъ, че съмъ доволенъ, той прибави: — Но, оная нервозна румънка — и посо-

чи въ едно отъ горнитѣ кюшета на салона—още не може да се успокои и не е доволна отъ... своето мѣсто... Много би желала да бже на тѣзи маса!

Азъ прѣдложихъ г-ну Емелку да направимъ единъ компромисъ, една спогодба съ румънската тройца. Тѣ да идватъ и седятъ до 12 и 8 часа, а ний послѣ, или—обратното.

— О, не! Сърдитата не ще да чуе за спогодба — продължи той.

— Та тя иска да отстъпимъ! Не, това не може да бже. Спогодба—да, капитулация—никакъ... Тогазъ, j'y suis, j'y reste.

Подиръ тѣзи шеги, ний изгледвахми още нѣколко деня сърдитата бабичка, като си отиваше слѣдъ наяданъето изъ салона, и намъ се струваше, че тя съ тежка въздишка погледва къмъ една чужда... Добруджа,—виноватъ—масъ, искахъ да кажа. Спокоенъ съмъ въ едно: г. Емелка я увѣри, че не ний сми били завоевателитѣ на хубавото кюше! Едва ли обаче бабичката се е много успокоила отъ тѣзи увѣрениа на нашия домакинъ... И на всичката тѣзи неприятность причината бѣше нашъ Лази — келнерътъ, който въ съжиданъе на богатъ „трингелдъ“ бѣше се съгласилъ да извърши едно прѣдательство: да отстъпи, макаръ както се призна той и условно, нашето мѣсто на румънската тройца...

Голѣмъ пакостникъ бѣше този унгуринь Лази!

26 юлий.

Въ собственно така наречений куръ-салонъ ний ходимъ обикновенно слѣдъ вденъето. Куръ-салонътъ е една великолѣпна, богата и просторна стая, съ колонни, галерии, задни и малки станчки, наредени съ вкусъ и удобство. Таванътъ е боядисанъ красиво, освѣтлението е електрическо, съ люстри и ламби. Сѣдалища има достатъчно: кадифени канапета, столове и маси.

Тукъ, въ този куръ-салонъ, до който е ресторана отъ едната страна, а кафенето отъ другата, като около стожеръ, се върти цѣлото хоро на Херкулесбадския животъ. Тукъ ставатъ събрания, хорá, балове, концерти, томболи! Тукъ и денъ и нощъ ще намѣрите гости, все пълно. Свѣтътъ, който не може да намѣри, особно вечеръ, единъ жгълъ, едно мѣсто, ходи прѣдъ куръ-салона, подъ стрѣхата, или же въ раско-

ния Гизелла-паркъ, изпълненъ съ всевъзможни тръндафилови дръвчета!

Въ салона азъ не обичамъ много да ходж. Страшна задуха е тамъ, особно когато има навалица! Но денъе, кога нѣма много посѣтители, азъ повлазямъ и, речи доста често... По нѣкога приемъ по едно кафе, по нѣкога само попрѣгледами вѣстияцитѣ на кафенето и послушами нѣкое упражнение на пиано!

Случавать се—ако и рѣдко—добри пиянистки и пѣвци! Да ти е драго да ги слушашъ. Но обикновенно на пианото дрънкатъ вѣчнитѣ полки, *pas de quatre* (четири стъпки) и особено вѣчната мазурка *La Tzigane*. Аманъ бѣхъ викнахъ вече отъ мазурка ла-Царинъ! Проглуши ми ушитѣ.

По нѣкога, дору и денѣ, салонътъ става просто интересенъ! Той се напълня съ свѣтъ, пѣе нѣкой или нѣкоя; едни ржкоплещятъ; послѣ затапцувать. Танци има всѣка вечеръ, че чакъ до срѣдъ нощъ... И туй е курортъ! Колко пъти мисльта ми прѣскача въ пространството чакъ до Бадъ-Халлъ—наший курортъ отъ 1891 година,—гдѣто по 10 часа вечеръ всичкий миръ е потъналъ въ сънь, набира сили, а сутринята въ 4 часа вече е на кракъ, пие вода, кжпи се, цѣри се и... вижда полза. Но тамъ има други порядки, а тукъ други... безпорядки!

Особно е уморителенъ салонътъ вечеръ въ врѣме на томболата или танцитѣ. Просто да се задушишъ! При все това любителитѣ и любителкитѣ на танцитѣ се надварятъ да се покълчатъ и попжчатъ.... Азъ незнамъ съ какво по-благообразно название да нареж тукашнитѣ танцове-кривения. Нотабене. Всѣка серия хорá се почва съ чардашъ и свършва съ чардашъ, както става и съ вечеринката. Вѣченъ чардашъ! Може да си много гиздавъ, много страстенъ, много драголюбенъ; но тукъ ти ми опротивѣ!

Задухата е толкозъ голѣма по нѣкога въ салона, че трѣва да имашъ особни причини за да седишъ вжтрѣ. Ний нѣмахми таквпъз и избѣгвахми и танцитѣ, и задухата... „Не шамънъ шекери, не арабънъ юзи,“ казахъ на д-ръ Неметти, когато ме питаше танцувамъ ли вечеръ въ салона. По този случай той ми разказа два интересни анекдота, исторически, увѣрива той. Азъ оставамъ всичката отговорность върху издателя на тѣзи анекдоти — самий д-ръ Неметти.

„Когато се върнахъ, разказва той, персидский шахъ отъ послѣдното си пътуванье по Европа, единъ отъ европейскитѣ въ Тахеранъ посланници го попиталъ: „Харесалъ ли му се е културния западъ и кое най-много го е удивило?“—Шахътъ отговорилъ: „Да ви кажъ. Много ходихъ, много интересни и великолѣпни нѣща видѣхъ; ала едно нѣщо ми останъ все още и до сега непонятно, необяснимо, че май и грозно: *вашитѣ балове*. У насъ ний не можемъ се съгласи за никакви блага да допуснемъ на женитѣ си да танцуватъ. То е най-долното занятие. Ний плащамъ на циганки и кучеци да танцуватъ. Хичъ ти може ли една почтенна и благородна жена съ всичкия си умъ да се пустне въ хорó! А вий карате вашитѣ жени—даже графини, княгини, кралици и императрици да танцуватъ. Скандалъ надъ скандалитѣ!“

Когато д-ръ Неметти билъ въ Бейрутъ воененъ лѣкаръ, въ мѣстната войска, австрийский консулъ далъ балъ, на който билъ поканенъ и командира на корпуса Шамлъ-Паша, необразованъ достигналъ до този чинъ, както става въ Турско, случайно по благоволение. Слѣдъ като играли нѣколко танци, консултътъ се приближилъ до пашата, и отъ любезность, взелъ да го распитва какъ се намѣрва въ тѣзи срѣда, да не му е нѣщо не угодно и прочее. Безъ никакво стѣснение турчинътъ-паша обаче се похвалилъ, че напротивъ, много му е „кефъ,“ като гледа тѣзи голи т. е. деколтирани жени, само, намѣрва отъ една страна, че е много горѣщо, отъ друга — че тѣ игражтъ неуморно, та трѣбва да бжджтъ страшно измжчени. Въ такъвъ случай пашата прибавилъ:

— Кажете, молю, консулъ ефенди, трѣбва скъпо да ви държжтъ тѣзи танцори! На часъ ли ги хващате и плащате, или на цѣла вечеръ и отъ гдѣ ги намѣрвате толкозь голѣмъ калабалжкъ?

Когато обаче консултътъ му обеснилъ, че тѣ не сж наети танцори, че тѣ сж благородни госпожи и сжщо така благородни кавалери, които игражтъ за свое собствено развлѣчение, пашата се хванжлъ за брадата:

— Аджипъ, валаха, заключилъ той; амчи тогазь зацо се толкозь мжчжтъ, потжжтъ, съсипватъ. Вай завалларъ! вай, вай завалларъ!

Шамлъ-паша расправилъ на консула, че у турцитѣ тѣзи работа става по-просто. Доше се нѣкому танецъ, вика кю-

чеци, вика циганки, вика зорладжни и тѣпхнари, гръмнатъ онѣзи-ми ти тѣпхни, писнатъ зурнитѣ, направи се единъ джумбунгъ, залюлей се онуй циганско хоро — е-хе-хе-хе, гелъ кейфинъ - гелъ!

Дѣ го тукъ въ нашия салонъ Шамлх-паша? Сигурно щѣше да оплаква горкитѣ играчки. Горкитѣ! И тѣ дошли тукъ на одихъ и да се цѣржатъ. Блазѣ имъ.

27 юлий.

Да запишиж една малка, но любопитна сценка! Случи се тя оня день въ куръ-салона. Единъ бѣденъ съотечественникъ, който едва ли ще е слушалъ за бае Гаян, произведе едно собствено, оригинално произведение...

Четж азъ тукъ „Gazeta Transilvaniei“ и съмъ се увлѣкълъ въ една хубава—каквито сж често въ тѣзи порядъчна газета — уводна статия по руманскитѣ расправи въ Маджарско. Това е слѣдъ обѣдъ, около 3—4 часа.

Слушамъ по едно врѣме не далечъ отъ мене, на една масичка, откъмъ ресторана, единъ чисто български гласъ и тонъ: „Повече не давамъ! Десетъ крайцера стигатъ!“

Дигамъ очи, гледамъ прѣдъ нашия хемшерия испразднена чашка черно кафе и чаша съ вода, незасегнатъ. Келнерътъ обяснява по влашки, че кафето струва *опт-спре-зече крайцерь!* Но нашиятъ бѣденъ ахратликъ не слуша обясненията.

— Толкозъ давамъ азъ! Не съмъ ти го искалъ... — Допълня той внушително и си тръгва прѣвъ срѣдъ салона за да излѣзе изъ срѣдната врата.

— Домнуле, домнуле, вика на слѣдъ него келнерътъ; *опт-спре-зече крайцерь, марбкъ.*

— Бе, азъ знамъ *опт-спре-зече*, ама повече отъ десетъ крайцера не давамъ.

И ахратликътъ си излѣзе изъ салона. Азъ го изгледахъ внимателно. Направи ми едно впечатлѣние никакъ не лошо. Това го признавамъ. Особно като изгледахъ спокойната, увѣренната физиономия на човѣка. Той бѣ убѣденъ, първо, че наистина тѣзи кисело-сладка отрова, която ни прѣдлагатъ за „шварцъ“ не струва повече отъ десетъ крайцера; друго — той навѣрно не е искалъ никакво питие, а то му е било единъ

видъ наложено, натрапено отъ нахалнитѣ келнери, които по десетъ пати идватъ да питатъ: „домнуле, пофтицъ чева!“

Келнерътъ собственно не се грижи толкозъ много за консомацията на своя господарь. Какво му е Емелка, и какво е той на Емелка!

Келнерътъ обаче има жизненъ интересъ отъ вземаньето нѣкое питие, защото слѣдъ него иде „трингелда.“ Пустия трингелдъ! Той прави тѣзи добри момчета да ставатъ така нахали, така нахали, че нѣкога ти идва просто да замахнешъ, че цапъ по мутрата... Ама, гдѣ такъвъ куражъ у хора, които сж се поробили... на келнеритѣ. Какъ ще мацнешъ келнера по устата?

Какво?—Я повторете: мацванье по устата келнера, този деспотъ, този властитель и държател на вашето щастие. Има си хаса! Цапванье? Ами, я ми кажи, можъ ли го само изгледа на криво... Да ги нѣмаме, съвсѣмъ да ги нѣмаме такъвизъ!

Почитъ къмъ келнера! Да, респектъ голѣмъ, защото си въ рцѣтѣ му, защото е въ състояние да отрови цѣлото ти съществувание! Ще му казвашъ: „битте, келнеръ“ или даже „херръ келнеръ“ (т. е. моля, господинъ келнере!), ще му се усмивашъ сладко, ще прибавишъ: *merci, ich dank* и тѣй нататъкъ.

Въ края же на туй „и тѣй нататъкъ“ ще му дадешъ единъ откупъ — трингелдъ! Ужасенъ трингелдъ!

Знайте ли виѣ що е то: трингелдъ! О, ако не знаете, блазѣ ви!

Трингелдътъ е единъ данкъ, който, по Божие повѣленне, сми длѣжни да давами на келнера слѣдъ всѣко питие, което ти е донесълъ. слѣдъ всѣко ѣденье, което ти е сложилъ. Трингелдътъ е едно „естественно,“ абсолютно право, което има келнерътъ да получи отъ тебе по 2 — 3 крайцера за едно пиво, за едно кафе, гдѣто ти е донесълъ, поне 10—20 крайцера за принасяньето на гостбата, която си ялъ! Трингелдътъ е рускиятъ на-чай, френскиятъ—*roug-boige*, нашиятъ—бакшишъ. Ама гдѣ е нашиятъ скроменъ, доброволенъ, приятенъ бакшишъ, толкозъ осѣденъ отъ культурния западъ, а гдѣ е деспотическия, неволния, наложенния трингелдъ! Казватъ, че тринайсетата заповѣдъ отъ таблицитѣ, дадени Мойсею, съдържала трингелда! Священъ трингелдъ!

Не дайте веднѣжъ трингелдъ на келнера, който ви носи

кафе, вий втори път рискувате да дръмнете дълго време на масата, до гдѣ се видите гостенъ съ исканото питие. Попитайте отъ този келнеръ да ви даде вѣстници, ще ги имате сигурно за второ пришествие. Още по-лошо е, ако не благодарите съ достатъчно трингелдъ келнера, който ви носи ястие. Ще клокотате по цѣль часъ, ще тоните хлѣбъ съ соль, ще къпнете... тринайсетата заповѣдъ и особно себе си, че не сте умѣли ловко да я изпълните. Дигнете очи къмъ другитѣ маси и ще се пукнете отъ ядъ като гледате, че къмъ тѣхъ не само своерѣменно се вѣстива келнера, че носи отбрани и едри мръвки, но че се върти на пета и на всѣко исканье успокоително отговаря: *kommt gleich, kommt schon...* (бърже иде, вече иде!) Великий трингелдъ!

Но лошото е, че и дѣлопроизводството на трингелда е май сложно. Нѣкъдѣ оберъ-келнерътъ е „цалнгтъ“ (който събира стойността на консумациитѣ) и нему трѣбва да се даде нѣщо, освѣнъ на келнера, който ви е служилъ. Нѣкога на „цална“ не се дава нищо, защото е хозяинъ. Това е обикновено въ по-малкитѣ заведения. Послѣ... на трапезата ви служи единъ съ принасянье и подаване ястieto, други съ диганье пиятитѣ и съ поднасянье питията! И на двамата трѣбва да се плати данъка... трингелдъ.

Проклетъ триждѣ-проклети трингелдъ!

Но, той билъ, казватъ, твърдѣ благословенъ и благодаренъ за келнеритѣ. Тѣ служатъ само за тоя трингелдъ. Има заведения — ресторации, кафенета, хотели особно въ Вѣна — гдѣто не само хазяитѣ не плащатъ плата на келнеритѣ, а послѣднитѣ плащатъ откупъ хазяину. И голѣмъ откупъ: по нѣколко хиляди фиоринта. Тѣ исплащатъ откупа си съ „трингелдъ“, а при това печелжтъ да живѣжтъ, да правятъ расходки и да правятъ . . . даже виенски кашници. Както виждатъ всемогжщъ трингелдъ!

28 юлий.

Готвимъ се вече да си ходимъ, защото четиритѣ недѣли, опрѣдѣлени за курортъ се навършватъ въ четвъртъкъ, а нимами и другагдѣ да ходимъ.

Снощи се распростихъ съ Ференцъ Марко, който горещо ми пожела исцѣление и добро завръщанье въ родната земя,

а азъ нему—щастие и берекетъ отъ полученото възнаграждение. Ференцъ Марко бѣше моя масажеръ въ врѣме на къпанъето. Той идваше всѣка сутринь въ началото, а послѣ прѣвъ день.

Дойде той, постели своята плащаница на кревата, търкулна се азъ върху нея и захване той да ме мачка. Масажъ той ми правѣше по ставитѣ и ставнитѣ мускули, по цѣлото ми тѣло, особно тамъ, гдѣто усѣщамъ ревматизмални болки. Захваща отъ прѣститѣ на краката. Като свърши долнитѣ краища масажерътъ захване да тупа съ прѣсти. Питамъ го : защо това ?

— То е добро ! То е башъ добро !—отговаря ми Ференцъ Марко.

Трѣбва обаче да обеснѣ, че съ Ференцъ Марко ний станяхми добри познайници. Най-напрѣдъ, когато дойде въ стаята ми, азъ изгледахъ съ недовѣрие този пала-буюклия гигантъ. Чувнѣ той на вратата, влѣзе въ къщи, каза, че го проводилъ д-ръ Неметти, да ми прави масажъ... Приказваше по румънски. Когато свали отъ гърба си черния си пиджакъ и останѣ съ голи рѣцѣ, по мрѣжана риза, когато метнѣ мускулястата си рѣка къмъ баночката съ вазилинъ и пипнѣ отъ тамъ масѣта, та посегнѣ съ двѣтѣ си рѣцѣ къмъ мене... дойде ми на умъ, че този човѣкъ е въ състояние съ една рѣка да ме удуши. Слѣдъ като прошари всичкитѣ ми стави, гърдитѣ и грѣбначната кость... масажерътъ ме изгледа, па ми каза по румънски съ една усмивка, която повече мязаше на гримаса: „нѣмате нищо сериозно, господине!...“ Азъ го изгледахъ недовѣрчиво.

На другия день той доде и почнѣ фамилиарно да си извършва обязанността. Захваняхъ и азъ да го запитвамъ отъ гдѣ е, какъвъ е, отъ кога е тукъ и прочее. Ференцъ Марко ми расправи, че той не билъ шваба, не билъ и магьяръ, а *сърбинъ*, ала шокацъ!... Това стигаше, за да измѣнѣ веднага хладнокръвното си отнасяне къмъ Ференцъ Марко. Спомнихъ си моя шокацъ — служацъ въ „Хотелъ—Елизебедъ“ въ Нови-Садъ лани, който бѣше толкозь любезенъ и който ми се яви въ „Сръбската Атина“ като „якоръ спасения“ верѣдъ блужденията да намѣрѣ нѣкой, който да знае по славянски, по сръбски ! Сега Ференцъ Марко ми се показа изведнѣжъ, че не е лошъ човѣкъ...

— Па разумете по српски ! — му казвамъ.

— Да боме, отговаря Ференцъ Марко, и шокци као сви срби, само вера насъ дѣли... Але, то е ништа!

Азъ знаяхъ, впрочемъ, колко „не е ништа,“ но не искахъ да влазямъ въ прѣбирни съ този сега вече добродушенъ за мене човѣкъ. Всичкото ми недовѣрие къмъ него се испари... Той ми раскава, че е тукъ съ жена си, и тя массажерка, че има много работа, че много му е тежка работата, че билъ прѣди въ Мерањъ, че тукъ всичко е лѣпо, „але люди се сви лопове“ и шарлатани, та „мора“ да се пазимъ отъ тѣхъ. Той не обича маджаритѣ. (Пусти Ференцъ Марко! Сѣкашъ искаше да ме подкупи съ тѣзи си задушевени разоблачения). Католикъ е, но не ходи въ католишка черкова, а въ православна, защото му било по-приятно пѣнието и повече му се стопляло тамъ сърдцето...

И азъ рѣшихъ, че Ференцъ Марко е прѣкрасенъ човѣкъ!

Отъ тогазъ той идва редовно у дома и всѣкой пѣть ми съобщава по нѣкое свѣдѣние по Херкулесбадския животъ...

— Господинъ Марко, му казвамъ една сутринъ, — азъ днесъ усѣщамъ, че кокалитѣ и ставитѣ ме поболватъ повечко отъ други пѣть. — Бѣхъ поистинжалъ.

— О, то е ништа! — Бола изадже (болката излазя), — самоувѣренно говори Ференцъ Марко.

Другъ пѣть азъ му справамъ, че сми много ходили и усѣщамъ краката си съвсѣмъ смазани...

— То е ништа! пакъ казва той. Направили сте добра гимнастика. Мойтъ массажъ днесъ бѣше излишенъ.

Особно ми бѣше приятно, когато Ференцъ Марко ми кажеше, че азъ нѣмамъ „ништа.“ „Па що е то?“ Тамъ малки нѣкакви болки въ петата, по ставитѣ на краката и ржката! Велика „стваръ“... Ами я да погледна, ме канѣше той, на онѣзи, гдѣто ги каратъ съ колца на банитѣ, свалятъ ги на ржцѣ и ги лѣчятъ сжщо...

И Ференцъ Марко слѣдъ тѣзи съкрушителна аргументация добиваше тържествующъ видъ, изгледваше ме даже съ покровителственъ тонъ и пакъ повтаряше „то е ништа!“

Веднѣжъ ме дояди на това негово: „то е ништа!“ Па като не е ништа, му казвамъ, ти що щешъ тукъ да ме мачкашъ и да ми вземашъ за всѣко идванье фиоринтѣ и половина?

— Па я, господине, вамъ чинимъ салоненъ масажъ; то

е врло добро, то е врло добро—каже Ференцъ Марко. То и за здрави люди е башъ добро.

И азъ млъкнахъ. Вече не подигахъ дебати по този въпросъ, счетенъ за исчерпанъ между мене и Ференцъ Марко. Направихъ се обаче на Гого и запитахъ веднъжъ, като ужъ случайно, доктора: защо ми е масажътъ и каква полза има отъ него; масажерътъ не намъри у мене никаква чувствителна точка... и ми прави салоненъ масажъ!

Докторътъ се залови да ме увѣрява, че масажътъ е допълнително къмъ банитѣ лѣчение. То съдѣйствува наедно съ водитѣ за налѣкуванъето, на което послѣдствията ще се познажъ слѣдъ мѣсеци два-три... Това обяснение хичъ не ме удовлетвори, защото то не отличавахе много отъ Ференцъ-Марковия отговоръ: „тѣ е врло дѣбно.“

Между това и Ференцъ Марко свърши акуратно своето опредѣлено число массажи. Остава само единъ расчетъ.

П. П. Ференцъ Марко ме изненада. Съвършено неприятно и съвършено разочаровающе изненадвање! Той взе въ влато вѣжкѣй фиоринтъ повече отъ колкото му се падаше, съ обѣщание да повърне повечето... А Ференцъ Марко не само не се яви, но и когато ни срѣщашъ, на тръгванъе, стори се, че не ни познава...

Нейсе, халалъ да ти е зиядето, бае Марко, ти си сиромашъ човѣкъ, но все бѣше по-хубаво да ме оставише подъ доброто настроение за тебе... Напрасно! Тѣзи разочарования по хора... Колко скърбна тема за етюдъ!... Хайде да не я закачамъ. Богъ знае кѣдѣ ще ме докара. И този Ференцъ Марко, който постоянно ми говорѣше за „лопове“ (крадци) и ме прѣдупрѣждаваше отъ шарлатани, самъ на дѣло се записа въ тѣхната чета...

29 юлий.

Колко свѣтъ дойде и си отиде! Ала и колко свѣтъ ний заварихми и пакъ ще оставимъ?

Днесъ пакъ срѣщамъ дружини новодошли, види се, Българи... Тѣ придватъ все отъ Сѣверна Брлгария; прѣимущественно отъ придунавскитѣ градове. Тѣ се станжтъ обикновенно въ „Хотелъ Маршавела,“ обѣдватъ у Отто и се хвалятъ, че е сносно и обиталището, и ѣденъето имъ... Никой обаче не е дошелъ съ едно ясно понятие за Херкулесбадъ и

за това, което дири въ курорта. Казаха едному, че е добро за еди-коя-си болка да прави бани, че тукашнитѣ били добри за тѣзи цѣль, и той тръгналъ... На ли е тѣй близко? Едни се готвили да идатъ на нѣкои бани въ Южна България — на Хисаря, на Кортенскитѣ, на Карловскитѣ. Но се улашили отъ патища, отъ неудобства, отъ нѣманье на свѣденія. За Херкулесбадъ дали имъ влашки книжки, попрочели, разбрали нѣщо, па и мнозина имъ приказвали хубави нѣща за този курортъ. За южно-българскитѣ бани нито книжки видѣли, нито по вѣстницитѣ срѣщали, нито свѣдѣния събрали. Питали нашитѣ лѣкари. И тѣ не знахтъ. Нѣкои даже не знаели гдѣ какви бани има въ нашенско. За невѣрваніе чудо; но въ благодатна България и чудеса се раждатъ... Разбира се слѣдъ всичко това защо Херкулесбадъ е и по-близо, и по-извѣстно мѣсто, и по-удобно се патува къмъ него...

Отбихъ се днесъ въ читалището на куръ-салона да попрѣгледамъ новитѣ вѣстници и да виджъ има ли дошла нова „Свобода“ и какво става по нашенско. Тѣзи дни сми жедни тукъ да узнаемъ подробности за руссенската катастрофа въ патронния складъ на Братия Иванови, гдѣто на 25-й того е станжала експлозия, и споредъ депешитѣ на пещенскитѣ и вѣнски вѣстници имало двѣ стотини убити и толкозь ранени... Една скромна стаица, хубаво мобилирана, — редомъ съ хотелъ Рудолфъ — това е читалището. То има една библиотека отъ книги, всички романи, на маджарски, нѣмски и френски само! Румжнски и сѣрбски — ясакъ; за български и не питайте.

Още когато дойдохъ въ първитѣ дни азъ прѣгледахъ внимателно каталога. Разбрахъ, че не ще се ползувамъ нищо отъ услугитѣ на библиотеката, за която се плаща една малка плата отъ флоринтъ за цѣлия сезонъ. Петефи, Йокай, пакъ Йокай и Петефи отъ маджарскитѣ, а отъ френскитѣ: Александръ Дюма, Понсонъ-де-Терай, Евгений Сю, Зола... Нѣма нито Викторъ Хюго, нито Балзакъ, нито Доде.

Вѣстници тоже нѣма, освѣнъ маджарски, два-три нѣмски, единъ френски — *Figaro*, единъ румжнски — *Timprul*, единъ сѣрбски — *Поглед* и единъ български — *Свобода*. Както виждате, всички чужди вѣстници сж оппозиционни на съврѣменнитѣ правителства. Правителствени или самостоятелни вѣстници нѣма...

Расправямъ на единъ маджаринъ за това, което азъ наричамъ курioзно съвпадение.

— А нима мислите, че това не е направено съ цѣль?... Я ми кажете сегашнитѣ правителствени вѣстници въ България пишатъ ли хубаво за Маджарско?

Разбира се, че нѣмаше защо да се лъжимъ. Особно въ послѣднѣо врѣме нашитѣ почти всички вѣстници не сж много любовни къмъ маджарския печатъ и маджаритѣ, особно по поводъ на убийството и процеса на чутовната Анна Симонъ.

— Нашитѣ български вѣстници, па и правителствениитѣ въ туй число, сж извикани отъ вашия печатъ и бранитѣ българската честъ, българското име отъ обвинения. Тѣ не могатъ да не отговарятъ на вашитѣ вѣстници и да нѣма една полемика...

— Е, туй то!—каже маджаринътъ събесѣдникъ. За туй не се исписватъ тѣ. Сжщото е и съ сърбскитѣ и румънскитѣ вѣстници...

— Но... Маджарско дължи своето нинѣшно положение на принципа на народноститѣ, на идеята на свободата, на толерентността... Авъ не разбирамъ въ Маджарско такъва нетолерентность! — допълвамъ азъ.

— Да! Имате право, ала... ний сми господари у дома си и ний правимъ всичко за нашето самосъхранение, за нашата самозащита, за нашето благо...

Послѣднийтъ аргументъ бѣше безспоренъ... и азъ млъкнахъ. То се знае, прѣдъ sic voleo, sic jubeo, може само да се прѣклони човѣкъ и... да си отиде по работата; горѣ-долу така сторихъ и азъ.

„Свобода“ се получава не само въ читалището, но и въ *Сиг-салон*'а, т. е. въ кафенето му, идва акуратно и по нея тукъ слѣдимъ за българскитѣ работи. Бѣхъ порячалъ да ми пращатъ и нѣкои други български вѣстници, между които и *Миръ*. Кой знае защо, но *Миръ* се позабавяше. Навѣрно се го почетвали и други любопитни. А че има любопитни дору и тукъ... азъ се увѣрихъ отъ нѣколко случая.

Едно достойно за забѣлѣзване нѣщо! Въ цѣла Австрия получительтъ на вѣстникъ отъ чужбина е обязанъ да плати по 2 крайцера—5 стотинки мито (гюмрюкъ) въ марки. До колкото знамъ този гюмрюкъ върху чуждата книжовна мисль се събира само въ културната и блаженна Хабсбургска

монархия. Азъ не бихъ желалъ да поставимъ такъвъ гюмрюкъ и на най-душманскій чуждъ печатъ, който идва въ България!

30 юлий.

Маджарскитѣ шовинизмъ ме е удивлявалъ винаги. И тукъ той нееднократно ме блъска въ очитѣ... Румънскитѣ вѣстници, които азъ четохъ тукъ редовно, наричатъ този шовинизмъ съ силната дума: *fugia ungareasca*. И, ако сж върни всичкитѣ свѣдѣния, които даватъ вѣстницитѣ не отъ Тага Романаеаса, а само тѣзи отъ Трансилвания, тѣзи отъ Маджарско, тѣ иматъ право... Названието не е толковъ силно!

Впрочемъ не само отъ вѣстницитѣ, а и отъ распитванията и разговоритѣ ми съ нѣкои тукашни гости: сърби и румъни, жители на Маджарското Кралство, азъ се убѣдихъ, лишень пътъ, въ она стрѣмежъ, който е едничката задача на всички маджари: да погълнятъ всичко немаджарско, да издигнатъ въ прѣдѣлитѣ на короната на Св. Стефана чисто маджарска... държава!

Помислилъ би нѣкой, че думата на великия патриотъ Кошута: *Hongarisez même les piegtes, roug ne pas régir* (помаджарите дору камънитѣ, ако не искате да загинете!) е взета въ буквалното ѝ значение. Това сѣкашъ божественно изречение маджаритѣ прилагатъ на дѣло на всѣкъдѣ и всѣкога. Ако въ Маджарско има 6 милиона маджари и 10 милиона славяни (сърби, хървати, словаци) и румъни, унгуритѣ не се отчайватъ. Тѣ работятъ така, като че е възможно въ двѣ—три десетилѣтия да стане обратното, ако не да погълнятъ съвсѣмъ немаджарскитѣ народности...

Маджаритѣ не само не считатъ другитѣ народности за пълноправни хора, а не ги считатъ за хора. Имало маджарска приказка: *словактъ не е човѣкъ*, а словактъ както го признава знаменитий ратникъ за свободата на народноститѣ въ Маджарско италианецътъ Роберто Фава въ своитѣ *Спомени изъ румънскитѣ земи* (1894 г.) стои като културенъ народъ много по-високо отъ маджарския. Словацитѣ сж дали великий Ир. Коллара, който написа хубавата, потресна поема „Дъщерята на Славия“, екижала сѣкашъ като трубенъ звукъ да разбуди и славяни и румъни въ Австрия. Маджаритѣ не допустяха

да се празнува стогодишнината отъ ражданието му. Словацитѣ първи създадохъ онази *Матица Словенска*, която дигна знамето на словенската култура. Ами да спомнами ли такъвизъ свѣтила като Палацки, Ваянски, Людевитъ Гай, Радникъ, Обрадовичъ, Брижаничъ, Милетичъ, Штросмайеръ и пр. които принадлежатъ на славянството въ Австрия, а още по-особно въ Маджарско, и Рациу, Лукачъ — румъни изъ Трансилвания!

„Помаджарете дору и камѣнитѣ!“ И тѣ ги маджаризиратъ. Невѣроятно, ала, трѣбва да се кажатъ нѣколко думи. Основани сѫ учреждения — *Кисдедова*, (*Kisededova*), прѣтопилници маджарски, нѣщо като забавачници и начални училища, въ които немаджарскитѣ челяди сѫ длъжни да си проваждатъ дѣцата до една извѣстна възраст. *Културегилетъ* (*Kulturgylet*) е общество, имаще сжщата цѣль за младежта. Цѣльта на едното и другото учреждение е да се помаджарва на сила. Взематъ дѣцата тамъ щомъ захванатъ да приказватъ и вмѣсто матерния имъ езикъ — учатъ ги на маджарски.

Като че не имъ стигнали тѣзи груби и варварски институти за помаджарване, ами сѫ захванали да отвлечатъ дѣца, прѣхвърлятъ ги отъ челяднитѣ имъ огнища и ги станятъ въ чисто маджарски центрове. Тѣзи отвлечения на дѣца особно сѫ вършени прѣвъ годинитѣ 1874, 1888 и 1889 год. (Вижъ *Roberto Fava, Amintiri din Terile Romane*, стр. 24). Когато се расчуло туй ужасно злодѣяние противъ всѣка човѣщина, маджарското правителство обяснило, че туй се правило съ филантропическа цѣль, понеже отвлечанитѣ били ужка все сирачета!

Особно сѫ се заловили за своята „помаджарвателна политика“ отъ 1867 г., когато се направи дуализма съ австрийцитѣ. Отъ тогавъ заповѣдта е дадена сѣкашъ формално: „помаджарете дору и камѣнитѣ.“ Искаше се щото къмъ ланската хилядогодишнина отъ основаването на маджарската държава Арпадовитѣ внуци да занематъ исклучително и етнически, и културно, и политически земята на Св. Стефановата корона!

До лани маджаритѣ не сполучихъ. Тѣхната хилядогодишнина наистина прогърми по цѣль свѣтъ. Тѣ искачахъ изъ кожитѣ си навънъ да направятъ едно велико наложение, въ което да се лѣсне маджарската културна сила, ала не можахъ... Жабата отъ надуване не можа да стане волъ! Рискуваше, а пъкъ рискува да се пукне.

Славянитѣ въ Австрия, както и немаджарскитѣ народности въ Маджарско нѣма да се даджтъ да ги погълни чуждѣ елементъ. Ако Чехитѣ вече сж се оперили и иматъ пълна надѣжда на сполука — признаванье равноправността на еника имъ, а скоро и една чехска автономия, то не по-малко сж изпълнени съ хубави надѣжди за пълно тържество на националното имъ дѣло и Хървати, и Словаци, и Румжни.

Немаджарскитѣ народности — сърби, хървати, словаци, румжни, не искатъ б'ѳзна какви самостоятелности и независими кралства. Не, тѣ иматъ скромни желаня; тѣ искатъ автономия народно-общинска, черковно-общинска; нѣкои най-много заявяватъ претенции за една федерация по примѣра на швейцарскитѣ кантони отъ равни язици и народности.

Но маджаритѣ не даватъ! А щомъ не даватъ, тѣ мислятъ, че и нѣма да бѣде. Уви! Измамата на маджаритѣ е очевидна освѣнъ за тѣхъ. Може би не дълго врѣме ще се мине и тѣ сами ще ревжтъ за федерация, за федеративна държава, но..., навѣрно, ще бѣде късно.

31 юлий, четвъртъкъ.

И така, днесъ, съ Божия воля, ний сми пятници. Напусками Херкулесбадъ за да се върнемъ у дома, въ отечеството, толкозъ повече мило, колкото повече е далечъ човѣкъ отъ него и колкото въ по-неприятелско за него мѣсто се намѣрва... Азъ винаги съмъ си обяснявалъ напълно защо рускитѣ нихилисти въ стамбулово врѣме ставахъ голѣми русски патриоти и даже монархисти у насъ. Колкото тѣ бѣхж по-далечъ отъ родината си, колкото при това тѣзи родина и правителство бѣхж прѣдметъ на по-ожесточени и несправедливи нападки отъ страна на тогавашния печатъ, толкозъ повече и родина, па по край нея и правителство имъ домилѣвахж...

Маджаритѣ мразжтъ и българитѣ отъ днешно врѣме, мразжтъ държавата ни, защото... мразжтъ хората, които сж на чело на управлението, а тѣхъ мразжтъ, защото не воджтъ война съ Руссия, а Руссия мразжтъ, защото тя била надѣждата на немаджарскитѣ народности въ Австро-Унгария! Както се види, синджирѣтъ на „защото“ е крайно интереснѣ. Прочее, ето възелѣтъ на шума около дѣлото на Анна Симонъ!

Бѣхми четири недѣли въ този хубавъ край, въ който владѣющето племе—маджаритѣ и печатѣтъ имъ постоянно нападаха нашитѣ и народъ, и правителство, и князь. Тѣзи нападки не се основавахъ на нищо. Тѣ бѣхъ при това толкова ожесточени, колкото и несправедливи. Ний искахми по-скоро да напустнемъ вече тѣзи страна и да се върнемъ у дома си, на родината, станъла намъ толкозь повече мила, толкозь повече священна, толкозь повече обожавана, колкото по-вече бѣше тукъ ненавиждана, тъпкана, унижена. И колко пъти, минавайки изъ очарователната долина на Черна, ний се вгледвахми въ далечний сатуленъ съ живописни върхове и усои хоризонтъ дано да зърнимъ наша България. И колко пъти изъ гърдитѣ ни неволно се истрѣгвахъ звуковетѣ на пѣсенъта :

Мойта бащиния мила	Ахъ, да ли щѣ пакъ да видѣ
Е при Стара Планина;	Дунава, тихъ и засмѣнъ,
Все за нея азъ вѣдишамъ	И високий горделиви
Въ тази чуждата страна.	С'вѣченъ снѣгъ покритъ Балканъ?
За да се пакъ завърнѣ тамъ	Въ блаженство бихъ потѣнѣлъ цѣлъ
Съмъ и животъ готовъ да дамъ.	И нищо вече не бихъ желалъ!
О, колко си ти драгъ за менъ,	О, колко си ти драгъ за менъ,
О, земенъ рай — прадѣденъ!	О, земенъ рай — прадѣденъ!

Слѣдъ малко и ний трѣгнѣхми за този „земенъ рай — прадѣденъ.“

Сбогомъ прѣлестний Херкулесбадъ!... А защо не и довижданье? Какво си ти кривъ, ако управлението не си изпълнява длъжността, ако курортътъ ти е така занемаренъ и ако маджарекитѣ шовинисти и грандомани гонѣтъ, нападатъ и искатъ да истрѣбѣтъ всичко немаджарско?..

С. С. Бобчевъ.

Нека бждемъ, другари, полезни!

На светитѣ пориви жреци
И на своята участъ покорни,
Намъ се паднѣ да бждемъ борци
На зарята. Съ борбитѣ упорни
Намъ и рѣдката дадохъ честь :
Да работимъ за свѣтлий прогресъ. . .
Въвъ туй врѣме на прави желѣзни
Нека бждемъ, другари, полезни!

Какъ сми слаби и немощни ний,
Какъ шеметно врѣмето минава,
Какъ ни потока жизнени бий
И ни въ бурний си устрѣмъ поплава!
Какъ е плѣзгавъ завѣтния пѣтъ!
Какъ мечтитѣ ни често лѣстѣтъ!
Чистий огънь безъ плодъ да не чезне,
Нека бждемъ, другари, полезни!

Идеалтъ далечъ е отъ насъ
И зората се още не види!
Тоя тжженъ вий чуйте ли гласъ?
Той е плодъ на жестоки обиди
На неправдата, тукъ що цари,
На злината, що всичко морѣ,
Отъ желаниото дѣлѣтъ ни бездни . . .
Нека бждемъ, другари, полезни!

Има сити, доволни въ свѣтътъ,
Има ближни, отъ гладъ що умиратъ
Твари дребни високо стомятъ,
Крилѣ мощни вериги въспиратъ,
И все тая неправда отъ вѣкъ!
Нима никога нѣма човѣкъ
Отъ тозъ гибеленъ кръгъ да излѣзне?
О, да бждемъ, другари, полезни!

Прѣстѣшлене велико и грѣхъ
Възъ главата некъ падне томува,
Кой къмъ злото относи се съ смѣхъ
И въ шеги си живота минува!
Нека въ трудъ ни заварва деньтъ!
Некъ високня гласъ на дългѣтъ
Ни съгрѣва, подбужда и блезни!
— Нека бждемъ, другари, полезни!

Ив. Вѣлевъ.

Погледъ назадъ.

(Изъ „Вѣнко Сейменовъ.“)

Неосѣтно се заличваше прѣживеното вчера и днесъ; на поконъ се прогонихъ отъ прѣдставата му и Кирчевата досадна физиономия и неговитѣ отекчителни съвѣти по устройството на ученическитѣ кружоци. Мимолѣтно и успокоително невѣдѣние къмъ настоящето обхващаше замечтаната се душа.

— Кждѣ ли е той сега? — бавна, като отъ страни, хрумъхъ въпросъ и неопрѣдѣлена, слаба усмивка се мѣрнѣхъ на устнитѣ му.

Туй се онасяше за Трифона, — мисълта бѣ отлѣтѣла назадъ, прѣди три години.

Почти на сжщото туй мѣсто бѣше седналъ той и въ она я мѣчна вечеря, — нѣщо болѣзненно го бѣ подсѣтило тогасъ да се отбие и за послѣднѣо да изгледа това, слѣдъ което той бѣше живѣлъ до тогава, съ което той се почувствува въ она мигъ обвързанъ тѣй мило и тѣй горчиво. Загледалъ се бѣ слѣдъ вечерната мрачевина къмъ оживений въ дола градъ и — затъмнявахъ се въ него и тѣй неяснитѣ тогисъ разсѣдкъ и чувства. А отъ града долиташе такъвъ шумъ, бѣготня, таинствено шурение — извърпваше се нѣщо, за което всѣки бѣ чулъ що-отъ що, и което смѣтно го интересуваше. И той неусѣтно се бѣ обхваналъ отъ непрѣдполагана слабостъ — трепетно омиление, което го бѣ потеглило — назадъ... Уви, тѣсно бѣше вече тамъ за него! Пъкъ въ она мигъ почнало все по-да го отблѣсква онова, що му прѣдстоеше. И минутното колебание вече бѣше му изтрѣгнѣло сълази на очи, когато Трифонъ изговори своето сухо подсѣщанне — да вървѣтъ. Той тогисъ сепнѣто скочи, трѣгнахъ, а все пъкъ туй бѣше като механически, като въ мѣгла...

Три денонощия тѣ пътувахъ. Още слѣдъ първата зора развѣ се тѣгата у Вѣнка, — тя се изгуби или поне заглѣхнахъ прѣдъ новитѣ гледки, трудности и впечатления. Бѣхъ прѣспали въ една пожъната нива до единъ кръстецъ: — развързахъ два снопа, послахъ ги и легнахъ връзъ тѣхъ, па се завихъ прѣзъ глави съ съблеченитѣ си палта, както посѣвѣтѣва Трифонъ. Заранѣта при зори тѣ плахо скочихъ — по пѣтя вече скърцахъ колята на ранобуднитѣ прѣвзачи на снопи

и безвѣстнитѣ пятници се побояхъ да не бѣдѣтъ заварени до стѣпканиѣ отъ тѣхъ снопи. — „Да ги поприберемъ!“ — посвѣтѣва Вѣнко, но Трифонъ го задърпа мѣлкомъ и слѣдъ малко тѣ кретехъ пакъ далечния път.

На дѣсно въ зеленъ и извилистъ долъ се мѣркахъ запилѣнитѣ къщи на хубаво село съ изгледна черква, по тениеното кубе, на което заиграхъ вече първитѣ лъчи на слънцето, що бавно изплаваше изъ подъ пламналия хоризонтъ въ далечний истокъ. Дигаше се и ведрѣше бездѣнний лазуръ — хубавото наше синьо небе и неосѣтно будѣше се природата. Трифонъ крачеше нехайно, навелъ сънливото си черно лице, а Вѣнко се огледваше, поемаше по-често джъхъ, но не драгостъ играеше по образа му, що все по се ободряше: — по него се четѣше само доволство отъ това, че опознава нови мѣстности, които не е знаялъ и които не всички знаятъ... Той запита първий срѣщнатъ седенинъ за името на съгледаното село и слѣдъ туй извади тевтерче, па записа: „при с. Ч. ни огрѣ слънцето.“

Мѣнѣхъ се тѣй изгледи, сенчести кѣтове и името на всѣко село, на всѣка мѣстность, че и други особености, що правѣхъ впечатление на Вѣнка, бивахъ отбѣлѣзани въ малката тетрадка. А сега нему неусѣтно все по-вече нѣща правѣхъ впечатление. Той вече казваше на Трифона:

— Вчера слънцето изгрѣ по отъ далечъ, та бѣше по-хубаво.

Или:

— Да можемъ намѣри като вчерашнитѣ сѣнки, гдѣто спяхме по обѣдъ! Азъ я на сънъ слушахъ вадата, като шуртѣше.

Тѣ пътувахъ и прѣзъ късни нощи, та Вѣнко се вгледваше и сега, като прѣди, въ мѣсечината, но не му идваше дори и да въздъхне — вечеръ той биваше тѣй непосилно уморенъ! Но когато на втората вечеръ срѣдъ едно тъмно поле се озова, като огромно и безъ свѣтликъ огненно кълбо, пълната луна, то Вѣнко тѣй се и спрѣ, гледа минута-двѣ и това му се стори тѣй забѣлѣжително, щото хрумна му дори да го отбѣлѣжи. Но малкото тевтерче скоро се сви пакъ въ джеба безъ да се впише въ него нѣщо — Вѣнко не се досѣти въ мига, какъ да го отбѣлѣжи, а послѣ вече помисли, че това не е важно.

Съвсѣмъ по-друго бѣше, кога се озовахъ надъ височинитѣ прѣдъ Руссе, надъ които волно се извиваше въ широкото си корито свѣтло-синия Дунавъ. Въ първий мигъ лѣхнѣ Вѣнка остъръ вѣтрецъ и прѣкоси му погледа... като че дирѣше да попрѣче на вѣсторга, навѣянъ въ крѣхката душа отъ тая просторна картина; сѣкашъ искаше да я подсѣти за грозното прѣдстояще, що чакаше тамъ него — откъснатий безъ врѣме отъ своя клонъ цвѣтъ... Но той протри очи, загледа ведро. Растилаше се подъ тѣхъ по просторна наведена ктмъ Дунава обширенъ градъ съ на мѣста сгъстени черни къщя, а на мѣста забѣлѣзани редъ нови каменни здания; на лѣво наведената съвсѣмъ се снишаваше и тамъ лжкатѣше тѣсна рѣка, разширяваше се и изведнѣжъ се разливаше въ широко гладко огледало вода, по която тихо се редѣхъ параходи, шлепове, лодки. Вѣнко мѣташе жаденъ погледъ, унисаше се и не му и хрумваше да отбѣлѣжи нѣщо — твърдѣ широка бѣше гледката за малкото негово тефтерче и подострениа му съ зжби карандашъ... Послѣ погледътъ му прѣхвърли синитѣ води, поне-се се по далечната равна Ромжния, па неосѣтно, като прѣдъ откритие нѣкое, спрѣ на огромно фабрично здание и редъ бѣли стѣни, що се мѣркахъ на дѣсно въ отвѣдний брѣгъ.

— То трѣбва да е Гюргево? — запита неволно Вѣнко, като спомнѣше нѣщо такъво и едноврѣменно го обхванъ съвсѣмъ неясно чувство — навѣрно навѣй отъ засѣднатитѣ въ крѣхката душа за Дунава и Ромжния впечатления изъ четенитѣ записки, очерки и разкази за „Не милитѣ и не драги...“

— То е Гюргево я! Да вървимъ! — потегли пакъ Трифонъ.

Пѣтътъ на долу и не се осѣти — урѣчений градъ бѣше вече прѣдъ тѣхъ, а не се питахъ тѣ още, какво ще правятъ тамъ?

Смръчаваше се, когато двамата другари се залутахъ по непознатий имъ градъ и напokonъ спрѣхъ прѣдъ крѣчма съ надписъ „Ханъ.“ Слѣдъ малко въ една тъмна стаячка, освѣтена съ малка свѣщъ, тѣ изѣдохъ единъ бѣлъ, мекъ хлѣбъ тѣй бърже, че, безъ да чувствувать нито гладъ, нито ситостъ, спогледахъ се безсмисленно и, безъ одумки, напрострѣхъ се на прогнили сламенници, послани надъ кални дѣски и се отдадохъ на умората.

Какво бѣ на слѣдующий день и послѣ, и още послѣ?...

Грозни, тъмни !спомени... Тръгнѣхъ да дирѣтъ Трифоновъ братъ, а по едно врѣме, безъ никакво сговоранье, Трифонъ почна да изрежда дюгенитѣ — бакалници, гостилници, кръчми... питаше — не имъ ли трѣбва слуга? Вѣнко оставаше на пѣтя — лицето му пламнѣло отъ болѣзненъ срамъ и навелъ глава съ съвсѣмъ затѣпенъ разсѣдѣкъ. Най-послѣ Трифона бавихъ въ единъ дюгенъ повечко и, когато той излѣзе, бѣше вече съ прѣстилка.

— Азъ се приставихъ — продума той повече сериозенъ, отъ колкото радостенъ; — казахъ и за тебъ, но господарѣтъ ми не ще да съмъ ималъ приятель... услови ме, защото съмъ нѣмалъ никого тукъ... прѣдишнитѣ му слуги крадѣли, та за туй... Ти иди сега самъ да си дирѣшъ мѣсто, че ако не намѣришъ, довечера ела на хана — и азъ ще дойдѣ тамъ да си взема нѣщата, — та ще се сговоримъ.

Какъ грозно бѣ на Вѣнка въ она мигъ, кога се видѣ пакъ самъ на пѣтя и вече не за да чака! — Той се скита прѣзъ цѣлий день изъ града и, разбира се, не се рѣши да влѣзе нейдѣ, да пита — не щѣтъ ли слуга?... Спирѣ се прѣдъ печатници и книжарници, но не смѣше да гледа по-дълго — плашеше го всѣки въпросителенъ погледъ, макаръ и инѣкъ смѣтно да съзнаваше, че ако го запитатъ, ще му е по-лесно да се изкаже. И вечерѣта изморенъ, съ измѣчено лице, отпадналъ погледъ, върна се той въ хана. Поби го студенъ потъ отъ това, което му казахъ: — Трифонъ си идвалъ още по обѣдъ и си зималъ вързопъ дрѣшки... господарѣтъ му го билъ пратилъ... Той поржчвалъ нѣщо за Вѣнка, но ханджийтъ билъ записанъ, та не далъ уху...

— И ти, момченце, утрѣ да си земешъ дрѣшкитѣ, че да си подиришъ стрѣха, — додаде нехайно ханджийтъ; — може да си намѣришъ и другъ ханъ... — На тазъ си възраст не ще сж трѣгнѣли отъ добро, — обърна се той къмъ единъ човѣкъ, съ когото се черпѣше; кой знае какво сж сторили... Та че и утрѣ ще дойдѣтъ кюмюрджинитѣ, едва ще имамъ за тѣхъ мѣсто.

Вѣнка наби огънь, послѣ потрепера... — Каква бѣше тая нощъ? Слабий разсѣдѣкъ на нѣколко пѣти идва до близкий прѣдѣлъ — да бжде каквото ще... Но бѣгаше тя — минутната осллада отъ покой; гърчеше се и задушваше крѣжката душа... На заранѣта той напуска хана безъ да си вземе нѣ-

щата и тръгнѣ съ твърдо намѣрение, какъ и какъ да си издири нѣйдѣ работа. По обѣдъ задъ една мааза до пристанището край Дунава, той захапваше четвъртъ бѣлъ хлѣбъ, надъ който палецътъ му стискаше едно кебапче, купено за петъ стотинки; а вечеръта съ парче хлѣбъ и една кутия кибритъ въ рѣцѣ, той влѣзе въ лозята и слѣдъ малко потаено лутанне, сврѣ се въ една колиба, запали огънь, сви се до него... — Прѣзъ тоя день той, най-послѣ, се бѣ опиталъ: — прослѣди едно словослагателче и му се искава. То го заведе въ печатницата. Распитахъ го и му отвърнихъ, че сгѣвачи иматъ, а ако иска да се учи за словослагателъ, нека остане, може слѣдъ 3—4 мѣсеци да му се плаща вече нѣщо... Вѣнко отвърнѣ глухо — „не мож!“ и си излѣзе. Слѣдъ туй той вече и не помисли да подири другадѣ работа. Дважъ брѣква въ джебъ и прави смѣтка на паритѣ си, а малко, твърдѣ малко бѣхъ тѣ! И рѣши да не спи въ ханъ, — гдѣ можеше да плаща той по три гроша на вечеръ! — И, свитъ сега въ колибата, не осѣти какъ заспа. А кога се събуди, едва се исправи отъ студъ — огънятъ бѣше изгасналъ, а не личеше, ще съмне ли скоро. При все туй Вѣнко се запѣти къмъ града. По едно врѣме истрѣпнѣлата му рѣка се издигнѣ и забърса — сълзитѣ отъ очи... Не въ първата, не и въ втората отъ отворенитѣ кръчми се осѣбли той да влѣзе. Влазилъ ли бѣ другъ пътъ въ кръчма, че да не хае? Ала най-послѣ надзърнѣ отъ единъ прозорецъ, намръщи се и бутнѣ вратата... слѣдъ малко, наведенъ надъ маса, сѣрбаше чай.

Настъживаше ясенъ день и утрото бѣше мразовито. Острѣ вѣтрецъ прониза зачервеното отъ горещий чай лице на Вѣнка, кога се той озова пакъ на пѣтя. Но тежеше главата отъ мъчната нощъ и безчувствено закрете той по улицитѣ. Бѣше пазаренъ день и честѣхъ вече хора, много хора... а ни единъ познатъ на Вѣнка! Неосѣтно, но силно, болѣзненно го обхванѣ желание — да отърчи нѣйдѣ на топло, между познатитѣ му въ свѣта хора, па... да се нахрани съ топло ястие тѣй, както отдавна, вече твърдѣ отдавна не бѣ се хранилъ... Тая силна прищѣвка се замѣсти съ тѣпо обрѣгванье отъ мисли, чувства, отъ всичко... Дигнѣ глава, кога го лѣхнѣ влага — бѣше до Дунава. Несъзнателно закрачи по пѣсъка и камѣнаци до самата широка рѣка. По едно врѣме му заградихъ пѣтя гѣсти върби; той избиколи, намѣри пѣтъ, завървѣ, като се взираше

внимателно въ гжстий вѣрбакъ и помисли: „тукъ по-добрѣ може да се прѣспи.“ Слѣдъ малко вѣрбитѣ се свѣршихъ; Вѣнко се искатери по единъ хѣлмъ и излѣзе прѣдъ обширна каменна ограда, намѣри врата и надникна: — въ широкъ дворъ шурѣхъ мже, жени, дѣца; въ единъ край колѣхъ добитъкъ — това бѣ салхана.

— Може да намѣрж работа и тукъ, помисли Вѣнко и — подминж. — Мисълъта за „работа“ му хрумваше сега вредомъ, гдѣто видѣше да работжтъ много хора, дори и на пристанището, кога гледаше грозно натоваренитѣ хамали едва да пристѣпватъ подъ товара си. И Вѣнко бѣше привикнажтъ на тая зла грижа, тя го слѣдѣше неотстѣпно и вече не го подѣщаше на практична постѣпка.

Не далечъ отъ салханата се раскривахъ шаренитѣ здания на желѣзничната станция. Вѣнко се полута и тамъ, а по едно врѣме съгледа купъ хора, послѣ другъ купъ — излазяхъ отъ кръчми въ станцията, зацѣтвахъ се къмъ Дунава и хлѣтвахъ, изгубвахъ се тамъ, нѣйдѣ до брѣга. Вѣнко машинално се зацѣти по сѣщата посока и слѣдъ малко спрѣ слисанъ: прѣдъ него се разкри една дълга неравна падина край Дунава, прошарена съ редъ дѣсчени бараки, отъ които долиташе звѣнливъ шумъ на работа, като отъ безчисленно множество. Нашия странникъ надѣждно се затече по единственний тукъ пѣть, па достигна една голѣма и ниска барака, надъ която се развѣваше скжсано знаме. Това бѣше „лавката“ — бакалница, кръчма, гостилница — всичко наедно.

И тукъ бѣ урѣчено Вѣнко да пристѣпи въ оня миръ, който остави въ неговата душа неизличими спомени.

Въ тия работилници тукъ се „чистѣхъ гилзи“ — разлагахъ се миллионитѣ патрони на исхвѣрленитѣ отъ употрѣбление стари пушки.

— Искашъ да работишъ, момче? — бѣхъ думитѣ, съ които бакалинѣтъ заговори Вѣнку и му развѣраза язика.

— Тукъ може, може, — бѣбреше нехайно тоя човѣкъ, като поведе Вѣнка да го нареди на работа; — и има единъ, който, прѣди да дойде тукъ, е билъ дълго въ твоя градъ, въ Х., — може и при него.

Тѣ завѣрвѣхъ край редъ дѣсчени копторчета, въ които до „тезгяхъ“ работѣхъ обикновенно по трима работници. Това бѣхъ дървени станове съ единъ гребенъ, на който се втѣква-

хж патронитѣ и главниѣ работникѣ съ клѣщи изтегляше куршума. Отъ двѣтѣ страни на тоя гребенѣ бѣхж пригодени корита, въ които отъ една страна падахж изтегленитѣ куршуми, а въ другата — отворенитѣ гилзи за чистене. На послѣдното корито отъ двѣтѣ страни пѣргаво работѣхж рѣцѣ, обикновено на двамина: — съ орджия, като пили, тѣ изтѣргвахж барутя отъ раждѣсанитѣ гилзи.

Тая бѣше работата и работѣше се на парче — споредъ числото на разложенитѣ и очистени патрони ящици. Шаренѣ, твѣрдѣ шаренѣ бѣше пѣплачѣтъ работници: отъ 12-та годишна възраст до 50, че и 60-та... А на день можеше да се изработи 2—3 лева — споредъ старанието и пѣргавината.

Вѣнкови още не бѣхж изминали и единѣ редѣ отъ тия бараки, когато бакалинѣтъ спрѣ прѣдѣ една, въ която работѣхж само двама работници и заговори на ромжнски.

— На, тукъ можешъ да работишъ! — се каза на Вѣнка и слѣдѣ малко той работѣше — изтѣргваше барута отъ гилзитѣ.

Двамината работници, възрастни мжже, съ запѣршени космати рѣцѣ, работѣхж пѣргаво, говорѣхж рѣдко и то на ромжнски и нито разпитахж Вѣнка, отъ гдѣ и що е, нито пѣкъ му обадихж, какво ще му плащатъ. По обѣдѣ му дадохж нѣкакви валчести тенекии — „марки“ — и му казахж че съ тѣхъ може да се нахрани на дюгения. Тамъ Вѣнко завари двѣтѣ дълги искривени маси съвсѣмъ заети отъ купѣ работници и трѣбваше да чака, до като му се отвори мѣсто. А той бѣше твѣрдѣ гладенѣ, треперѣхж му нозетѣ и болѣше го вече кръста отъ дългото работене правѣ. Най-послѣ се вреди, нахрани се — съ топло ястие... И — отлекна му; дружески загледа хората около си; нему се силно дощѣ да заговори съ нѣкого; а пѣкъ тукъ имаше не малко и на негова пора момчета, но тѣ го не поглеждахж, та че и говорѣхж съ такѣвъ языкъ, тѣй се ругаяхж, щото Вѣнко се побоя дори да го не закачатъ... Па — не осѣти той какъ развѣрза языкъ прѣвъ пѣрвий, който му проговори. Това бѣ човѣка, за когото бакалинѣтъ спомена, че билѣ дошгѣлъ отъ Х. — кжсь, съ сухо, болнаво лице, прѣхвѣрлилѣ 30-тѣ години, съ черни голѣмки очи, които гледахж кротко, дори слабо. Слугувалѣ нѣщо двѣ години въ Х-ската болница, той познаваше добрѣ града и дълго распитваше Вѣнка.

— Вижъ, ти си се учило... Да си по-голѣмо, можешъ и писаръ да станешъ, а тъй... — замисли се напokonъ добродушно тоя човѣкъ.

— Ще прѣкарамъ какъ да е... Да можъ нейдѣ, поне слуга да се приставжъ, — отвърна вече пакъ огриженъ Вѣнко.

— Слуга не чини... тукъ е по-добрѣ, — нѣма кой да те сѣди, господаръ си на себе си, — заговори тихий човѣкъ; — власитѣ, при които работишъ, сж хаймани, ала инѣкъ иматъ човѣщина. То можеше и при насъ да работишъ, но ний сми вече трима... Па и добрѣ си сега; азъ ще справжъ на власитѣ за тебъ; гледай си работата, ще я наредимъ и послѣ, кога ни даджтъ пхтя отъ тукъ...

Дѣтски довѣрчивий говоръ и начинътъ, съ който Вѣнко вмѣтваше сега името на тоя човѣкъ — „бай Игнате“ — сочажъ какво значеше за него въ това му окаянство и най-малката добра дума отъ другъ. — Не веселъ, но бодъръ се исправи той слѣдъ обѣдъ до стана и спорѣше му работата макаръ че вече киткитѣ на ржцѣтъ му се схващажъ отъ постоянното глождане раждивитѣ гилзи. Сега и власитѣ, при които работѣше, се заинтересувахъ отъ него — трѣбва да имъ бѣ говорилъ бай Игнате. Тѣ бѣхъ инѣкъ спретни хора, умѣло распитвахъ Вѣнка дори и кой классъ е свършилъ, а единътъ и въаджхна, когато Вѣнко глухо каза, че е съвсѣмъ сиракъ.

Вечерята Вѣнку и не хрумжъ да подири бай Игната, — той бърваше за въ града, да обади, ако се може, на Трифона, че си е намѣрилъ работа. Слѣдъ малко той бѣше прѣдъ дюгения, въ който се бѣ Трифонъ приставилъ; повъртѣ се тамъ, дори и надзърна отъ провореца, но другарьтъ му бѣше записанъ съ работа вжтрѣ и не се заглядваше на вѣнъ, не се случи да излѣзе, па Вѣнко махнж ржа, отпуснж глава и надминж. Той се не осмѣли да повика Трифона по сжщата тая причина, по която го не повика и прѣвъ вчерашний мжченъ день: — не бѣше ли му казалъ Трифонъ че господарьтъ му не искалъ той да има другаръ? Да, Трифонъ самъ бѣше му казалъ туй и самъ бѣше се покорилъ на тая присѣда.. Вѣнко намржщенъ закрачи, а слѣдъ малко вече и не мисляше за Трифона... па слѣдъ туй никога го не повлѣкохъ къмъ него такива чувства, каквито го влечахъ до сеги, макаръ че инѣкъ не бѣ размислилъ за Трифона, и не бѣ го осаждалъ съ мисль.

Вѣнко се бѣ запжтилъ къмъ хана, който бѣше тъкмо въ противоположний край на града; и вървя дълго, а все по-се уморяваше и не мисляше съвсѣмъ нищо. Но когато вече наближи, той изведнѣжъ се сепна, спрѣ се: — че нали бѣхж го испѣдили отъ тамъ? Той можеше да отиде сега и само да си земе бохчичката — нищо повече! — а послѣ да си подири другъ ханъ... Ще намѣри ли? нѣма ли да го испѣдятъ пакъ? — той е сега самъ, па вече бѣ и късно... Станж му гувно, махнж рѣка, като едноврѣменно му хрумнж за върбитѣ край Дунава, що отъ заранъ случайно бѣ разгледвалъ и му се видѣхж удобни за спане. Безъ да обмисля повече, влѣзе въ една бакалница, купи си малко хлѣбецъ и кибритъ, па се запжти нехайно къмъ Дунава, собственно, по една посока, която му се стори, че води къмъ тамъ. А слѣдъ малко той бѣше прѣдъ митриза... Почуденъ, огледва се срѣдъ тъмнината, що все по се сгѣставаше, па повърнж се назадъ, излѣзе на главна улица, която — стори му се че е оная, що водѣше къмъ хана и пое противоположна посока. Дълго вървя, а улицата се стѣсни, потъмня и се наклони вече по къмъ на долѣ — навѣрно къмъ Дунава, помисли Вѣнко, а слѣдъ малко бѣше въ тѣсни улици, срѣдъ ниски сгѣстени кѣщи.

— Стой! — почти съ гласъ си издума той и сухо се изсмѣ; — объркахъ я, само да видишъ! — додаде несъзнателно въ все сѣщото полушаговито, полуизмѣчено състояние на духа.

И спрѣ, погледва се, па въ мигъ слабо настрѣхнж, станж му нѣкакъ грозно: — почувствува се съвсѣмъ заблуденъ. А прѣсичахж се вече нозѣтѣ му, пѣкъ дюкянитѣ се изпозавтварахж, стихва въ едно съ настѣпванието на непрогледна тъмнина, срѣдъ която все по-рѣдко се слушахж стѣпки на хора, а само отъ врѣме на врѣме бодро долиташе удари по калдаржмитѣ отъ пазвантски тояги.

Вѣнко безсилно се опрѣ на една стѣна. Не слѣдъ много той кривнж глава и плахо зачести стѣпки назадъ. — Едва тукъ се навѣ за прѣвъ пѣтъ и то смѣтно въ неговото съзнание оная мисль, която много пѣти и послѣ въ живота го навѣва, но и никога не осѣднж, не хванж коренъ въ неговата душа, въ неговото съзнание: — трѣзвото заставане лице на лице съ остритѣ моменти въ живота и ако тѣ сж на нещастие, то да се съобрази нуждното за тѣхното отслабване; а

ако пъкъ сж на щастие, то да се прѣждедатъ постѣпкитѣ, не само за да се не изтърве то, а и да се ограда, онази за дълго... Неговата душа не се поддаде на помирението съ полунещастие, на стремлението къмъ полущастие—не се подаде тя на житейска съобразителность.

— Трѣбваше да идж въ другъ ханъ... сега съмъ вече на работа... изтрепахъ се само и утрѣ на да ли ще сварж да идж съ врѣме на работа!—бѣхж приблизително мислитѣ, които се мѣрнахж въ до край отслабеното му съзнание — сега, срѣдъ неизвѣстность, нощъ, не по-силна умора и прихлупени вече за сънь клепки...

Той спрѣ прѣдъ първий срѣщиятъ човѣкъ — това бѣше пазвантинъ.

— Азъ се обѣркахъ,—заговори Вѣнко глухо;—искахъ да си идж на хана, пъкъ не го улучихъ...

— Че дѣкашно си ти, момче?

— Отъ Х.

— А по какво ходишъ?

— Е... по нищо...

— Какъ тѣй, по нищо. Казвай де, питамъ те! — сопнж се пазвантинътъ.

Вѣнко, постреснахъ, расправи, че работи на барута; оставилъ си нѣщата на единъ ханъ, гдѣто щѣлъ да спи, но не можилъ да го улучи, а пъкъ не знаялъ тѣдѣва другъ ханъ.

— Върви тукъ! Имашъ ли пари да платишъ?—поведи го грубо пазвантинътъ и слѣдъ малко, въ една тъмна стая, пакъ на изгнилъ сламенникъ и безъ покривка, лежеше почти въ несвѣсть Вѣнко. Цѣлата нощъ той балнува, безъ да запомня какво; будѣше се безъ да може си дигне главата и схващахж му се нозѣтѣ, болѣше го кръста, гърчахж се киткитѣ на рацѣтѣ му...

Заранъта само едно му бѣ ясно отъ всичко туй, което го бѣ смущавало прѣзъ цѣлата нощъ: — страхътъ, неволната и смѣтна грозота отъ това, че се е събудилъ тѣй кжсно, щото не може—срамъ го е—не бива да иде въ бараката;—страхъ, който го разсжни още въ тъмно и съ окончателно затхпени нерви го повлѣче тамъ далечъ, въ оная падина край Дунава, на работа, която го физически изморяваше, а инѣкъ не правѣше му никакво впечатление, не поглѣщаше ни на мигъ вниманието му...

Двѣ недѣли наредъ, слѣдъ горнята нощъ, Вѣнко не слиза въ града. Гдѣ спѣше? — Странно — споменътъ отъ тия ужасни дни у Вѣнка бѣ единъ отъ най-слабитѣ, само като неприятенъ сънъ. . . .

Бай Игнатъ распита Вѣнка гдѣ е спалъ и се загрижи.

— То не може тѣй, — сутренъ и вечеръ да биешъ толковъ пѣтъ, че и да плащашъ за ханъ . . . не чини! Авъ ще виджъ, — помисли се той; въ нашата колиба съвсѣмъ нѣма мѣсто, но ще намѣржъ... тукъ има двѣ хрисими момчета, при тѣхъ работи и братчето имъ — на твоя пора е — тѣ може да те прибержтъ, тѣ ще те прибержтъ.

И бай Игнатъ настани Вѣнка... Много по-добрѣ би се настанилъ той самъ, подведенъ отъ мжчнотитѣ — би си намѣрилъ пакъ въ най-блиската часть на града; но оная трѣзва мисль, на която той снощи въ лутанията си се бѣ досѣтилъ, не бѣше свойственна нему и — отлѣтѣ... Той се остави пакъ въ недоумѣние срѣдъ грозната злочестина и всичката тежестъ на послѣдующитѣ дни го не подсѣти, че „сега е на работа...“ „може да иде на ханъ...“ — На страна отъ работнитѣ бараки, подъ хълма се редѣхъ колиби, вдълбани въ земята послани отъ вжтрѣ съ двѣ-три парчета тенекии или дѣски и снабдени съ огнища при съвсѣмъ непригодни комини. Това бѣхъ спалнитѣ на повечето работници и въ една отъ тѣхъ се отстѣпи мѣсто и на Вѣнка — до едно сухо, черно, на негова пора момче. То бѣ братъ на двамата възрастни работници, които бѣхъ направили колибата и тѣ му поржчяхъ да отстѣпи на Вѣнка мѣсто, че и малко отъ своята черга, съ която се завиваше. Но туй момче бѣ мълчеливо, не се заговори съ Вѣнка и още по-малко му се щѣше да сподѣля съ него окжаната си черга:—още на първата вечеръ той я истегли отъ Вѣнка полечка и се зави прѣзъ глава. Вѣнко обидено прѣмълча и трепера втората и третата нощъ безъ да се покори на молба. Той и послѣ се не покори, но на врѣмена неволно хвърляше умолителни погледи къмъ безчувствени си случаенъ другаръ, кога тоя вечеръ лѣгаше и се завиеше прѣзъ глава... Дори една нощъ растреперанъ цѣлъ отъ студъ и полобуденъ, несъзнателно той се закани:

— Ще го срѣщнж азъ нѣкога... и ще му кажъ, че съмъ овя, на когото той... мазникъ, не искаше да протѣгне и крайчеца на чергата си!...

И когато му хрумна това, за него отъ само себе си се подразбираше, че тогазъ въ онова „нѣкога,“ туй момче ще е все тѣй ежасано, а той, Вѣнко, ще е съвсѣмъ другъ...

А послѣ Вѣнко, попривикнѣ на това си положение — свитѣ прѣкарваше нощта до огнището, като вършеше това, на което го бѣхъ подсѣтили и отъ което той самъ се нуждаеше — не оставяше да изгасне нетрайний огънь отъ сухи дѣски. Та че и прѣзъ единъ недѣленъ день бай Игнатъ самъ дойде въ колибата при Вѣнкови съ още единъ попрѣгърбенъ човѣкъ — бившъ горски стражарь, който държеше себе си за „прогледанъ що отъ що човѣкъ,“ имаше купъ книги, че и нѣкои руски съ смѣшни картини по корицитѣ. Вѣнко бѣше казалъ на бай Игнатъ, че е челъ много и руски, пѣкъ този бѣ обадилъ на тоя стражарь за Вѣнка и съ това бѣше го заинтересувалъ. Вѣнко не се зарадва нито отъ новия познайникъ, нито дори и отъ книгитѣ — той бѣше тѣй намъченъ! Въ расстояние на тия десетина дни, той като да бѣше станалъ по-високъ — истънчи се, лицето му се проточи, изсъхнѣ, очитѣ му все похлѣтвахъ и губѣше се отъ тѣхъ всѣка живостъ на погледа. И когато сега бай Игнатъ се сѣти да го запита, студено ли му е много нощѣ, то Вѣнко изведнѣжъ се задави и не се посвени — каза, че не може безъ завивка и — безъ да му бѣ хрумвало това до тоя мигъ — отсѣче: — „азъ трѣбва да намѣриж единъ ханъ въ града...“ — Пѣкъ сега вече бѣше се разкалило — съвсѣмъ бѣ немислимо да се спи въ града, да се бие дваждъ на день толковъ пѣтъ.

— Не, нѣма да спишъ въ града, то се не може, не ще те оставимъ! — отсѣче изведнѣжъ Черню — тѣй се викаше бивший стражарь; — не сми тѣй бѣдни, ще ти намѣримъ завивка! — додаде той съ тонъ на човѣкъ, който обѣщава нѣщо твърдѣ важно.

Вечерта Вѣнко имаше единъ шинель, който само по форма личеше че е такъвъ — той бѣше изтънчелъ, издрипѣлъ; а на другата вечеръ мълчаливий му до тогазъ другарь го погледа, погледа, па туку го подсѣти — да се завижтъ заедно подъ чергата и шинеля.

Завивкитѣ топлѣхъ; на тенекиената постелка Вѣнко попривикнѣ — тя бѣше дори по-мека отъ колкото дѣсчената — и заживахъ се така дни въ не тежка, но мъчителна работа и ноци тѣши, въ полусънъ, не кжси, въпрѣки умората... —

Главоломенъ шумъ се дигаше прѣзъ вечеритѣ въ тия колиби: — огньове се палѣхъ най-напрѣдъ отъ вѣнъ и всѣки огънь се обкръжаваше отъ работниците изъ нѣколко колиби, на частъ — два всѣки говорѣше, пушеше, ругаше се съ нѣкого или по нѣщо, пѣшкеше и пѣеше... Какъвъ шаренъ бѣ тоя свѣтъ! А все пѣкъ той не правѣше на Вѣнка никакво впечатление, не го и потрѣсваше, но още по-малко го привличаше; слѣдъ врѣме, съ течение на годинитѣ, той все по-малко и по-малко нѣща си спомняше отъ тая срѣда — почти само себе си, застанжлъ мълкомъ на страна отъ нѣкой изъ обкръженитѣ огньове, несъзнателно чуждъ на всички, не мисли нищо, не тѣжи, а само, смѣтно тѣй, като да му е тѣсно, не намира какво да прави и туку се повърне, влѣзе въ колибата, стѣкне огъня и седне. Тукъ, наврѣмена само, легко го навѣе мисълта за тамъ далечъ... дори по-легко, отъ колкото досѣщанието за нѣщата си, що бѣ оставилъ въ хана. Въ бохчичката край двѣ ризи и гащи той бѣ взималъ и единъ вързопъ хубави съ испѣквативи картинки — цвѣтя, рицари, ангелчета — картинки, които бѣ събиралъ още отъ отдѣленията, кое подарени отъ другари, кое купени срѣщу събрани уничтожени марки. Много му се дощѣваше сега да разгледа тия картинки... Но и това дощѣване и всѣкакви други чувства и мисли бѣхъ съвсѣмъ мимолѣтни — и, сѣкашъ не отъ физическа умора, а просто отъ безсилно равнодушие, почти затѣпялость. — Послѣ огньоветѣ прѣдъ колибитѣ неосѣтно изгасвахъ, всѣки се прибираше подъ своята окаянна стрѣха и настѣпваше мъртва тишина, която късно сегисъ-тогисъ се нарушаваше отъ безсмисленъ но дивъ ревъ на пиянъ, застоялъ се въ „лавката,“ работникъ. Прѣзъ това врѣме Вѣнко вече спѣше и, пробуденъ отъ тоя ревъ, не рѣдко въ полусънъ псуваше и то съ тъкмо тия чужди за него изрази, които слушаше сега ката день. . .

Но случваше се, макаръ и рѣдко, Черно и бай Игнатъ се зачерпвахъ въ кръчмата, па заставяхъ и Вѣнка да пие — често сурова ракия. Двѣ чаши такива потрѣсвахъ Вѣнка и той просто не можеше нѣщо повече да тури на уста.

— Щомъ не пиешъ, ти нѣма да прокопсашъ! — кажеше съвсемъ искрено Черно, който поне въ недѣля вечеръ забравяше, че е „що отъ що прогледалъ човѣкъ“ и се тихичко наливаше; — тя тукъ брайновото не е като да шарисъ кни-

га съ мастило... туй се дума хамалска работа, — не пиешъ ли, скоро ще се озжбишъ!

— Така си е то, Черню, — отвърнеше благодушно бай Игнатъ; — работи цѣлъ денъ на нозѣ, валяй се цѣла нощъ на гола земя, че иди та послѣ и не пий! Туку нѣ, момчето не е привикнало и азъ ще река, то трѣбва не да привикне да пие, за да понася работата, а да може се отърве отъ тая работа, та да не привикне да пие...

— Ехъ, колко право думашъ, бай Игнате! отвърнѣше едва усмихнахъ Вѣнко, като че думата съвсѣмъ не бѣше за него и като че той ведно съ двамина, равни нему, разскаждаваше за четвърто слабо, нуждающе се отъ опекунство, лице...

И Вѣнко все по-се привързваше о бай Игната, но не вече като къмъ възрастень доброжелателъ, а като къмъ единъ въобще обичливъ човѣкъ, дори горещъ приятелъ: — ами че Вѣнко въ нѣкое отношение се чувствувахе нѣщо повече отъ тѣхъ, по-знающъ, и съ несъзнателна потаена вѣра въ нѣкакво бждже! Тия хора, безъ да съзнаватъ сами бѣхъ отчаяни, живѣяхъ днесъ за днесъ...

Па Вѣнко все поразвързваше языкъ съ бай Игната; до ру вече и за общи работи: — съединението, сръбско-българската война, Македония, князъ Батембергъ...; България прѣди, сега, България за напредъ...; българитѣ, простота, сиромашията; Левски, Ботевъ, Каравеловъ, Вазовъ...

— Вѣнко, вижъ, и ти трѣбва да се изучишъ, трѣбва, казваше по нѣкоги туку изведнажъ бай Игнатъ; — нѣ, колко много вече си се изучилъ! малко ти още остава?

Вѣнко се усмихваше отъ тия думи, — не съ нѣкоя трѣва мисль, но все пакъ отъ тѣхната наивность. Ала не се усмихваше вече той, дори и самъ се замечта, когато веднажъ бай Игнатъ се загрижи сериозно и изтъкна тѣй, съвсѣмъ неочаквано:

— Чакай, бре Вѣнко, то може и да стане: — тука, въ Русчукъ, има пансионъ за ученици, азъ съмъ кълцалъ тамъ дърва... Тамъ нѣ прибиратъ, чини ми се, бѣдни ученици... нѣ щѣло да ни прибиратъ... Азъ съмъ работилъ и въ владиковата градина, познавамъ нѣкой хора... Ще распитамъ и ще по-моля... щж!

За изпълнението на туй, опрѣдѣлихъ най-блиския съответственъ день — сѣботата, когато по навикъ работниците тукъ работѣхъ само до обѣдъ.

А... недочака се тая сѣбота: На Вѣнка бѣ сѣдено да прѣживѣе най-непрѣдполаганото сътресение. — То бѣше прѣзъ единъ ясенъ есененъ день; слънцето грѣеше мекко; въздухътъ носѣше послѣдния дѣхъ на незамрѣлия още животъ на природата и гѣмжахъ гѣститѣ редове бараки отъ унесенитѣ въ работата си работници. Съ грозотата на мълния се потреси цѣлия брѣгъ и се обви отъ гѣстъ димъ, отъ задушителна миризма на баруть... Бѣгахъ безъ посока тѣзъ, които можахъ да бѣгатъ; чуваше се глухъ станъ отъ единъ край и дѣскитѣ на нѣколко бараки лѣтѣхъ по въздуха — взривъ на барута бѣше станжлъ въ тѣхъ... Какъ, колко бѣхъ жертвитѣ и кой? — Когато работниците се съвзехъ, мѣстото на нещастieto бѣ окръжено отъ полиция и никой не можеше да наближи, а откри се, колкото това бѣ възможно, и разиѣрѣтъ на нещастieto върху човѣшкитѣ жертви...

Вѣнко, ведно съ власитѣ, при които работѣше, отърча въ „лавката“, която имъ бѣше най-близо, а послѣ, отдадени на страха — всички съ единъ дѣхъ се озовахъ до самия Дунавъ. Димътъ се бѣ вече разнесълъ, а работниците, настрѣхнали, все още бѣхъ на купчини, гледахъ се въ недоумѣние и почти не говорѣхъ. Вѣнко по едно врѣме дори и сѣднѣ, но едва тогисъ го жегнѣ мисълта — кѣдѣ сѣ бай Игнатъ, Черню? Могли ли сѣ да избѣгатъ? Ако не сѣ могли да избѣгатъ, то какво е станжло съ тѣхъ — то това на Вѣнка не хрумнѣ ясно прѣдположение, но все пакъ той се сврѣ между работниците, вслушва се и напаконъ, настрѣхналъ отъ чутото, той запита: — кои сѣ изгорѣли?

— Кюти, бре хлапе! Глей си кефа, че си отърва кожицата! — отговори му единъ и се извѣрнѣ.

— Вѣнко се огледваше, като все понастрѣхваше отъ грозната неизвѣстность. А между туй горѣ, на хълма, надъ работилницитѣ се трупаше друга група отъ забѣгнали натамъ работници. Вѣнко и не се подвоуми — избиколи и слѣдъ малко той бѣше на хълма. кѣдѣто намѣри Черня.

— Нѣма ли го бай Игнатъ тука? — долу го нѣма, — продума той задавенъ.

— Какво си го задирилъ, бре... отиде и той! — отвърна Черню дважд попрѣвитъ, отъ колкото си бѣше и съ съвсѣмъ почернѣло лице.

— Че какъ...

— Тѣй на, не видишь ли, въ тѣхнитѣ бараки е вспчкото! — каза Черню не натъртено, а просто гнѣвно.

Вѣнко млъкна опулень.

— Ако не е билъ нейдѣ на вѣнъ... туй му е то, да го видимъ още веднѣжд! — зададе Черню.

— Абе то не ще е свършено съ всички, ще има и да оживѣягтъ. ноо... — каза другъ намръщенъ работникъ.

— Невидѣло се такъво оживѣване, чу ли? Безъ ржка или кракъ, ослѣпещъ... не! Казвамъ го, куче да съмъ, ако втори пътъ стѣпна въ тия мерещини! — махна ржка Черню и на дѣло потегли — да се махне на нѣкждѣ.

— Коля, коля! — завикахъ гласове; — ще ги носягтъ.

Слѣдъ мигъ всички работници се струпахъ на шосето за въ града. Повлѣкохъ се нѣколко коля — закрити и слѣдени отъ полиция. Това бѣхъ живитѣ, а прѣзъ ноцѣта зарвиохъ нѣколко изгорѣли...

Вѣнковата малка тетрадка, която не бѣ се отваряла отъ какъ той стѣпи въ Руссе, сега се подложи пакъ на тѣпия карандашъ: — въ нея се отбѣлѣза, божемъ, подробно горнята случка, а все едва се изпълни една отъ малкитѣ странички. На втората страница стоеше една бѣлѣжка вече отъ съвсѣмъ другъ характеръ: — „единъ цѣлъ недѣленъ день метоухъ патрони по широкъ брѣгъ край Дунава.“ — Тоя недѣленъ день бѣше слѣдъ горнята случка. Мнозина работници бѣхъ рѣшили да напуснатъ и гласѣхъ да минатъ въ Гюргево, кждѣто се копаятъ нѣкакъвъ каналъ, та имало много работа. Но заяви се, че не ще се плаща никому нищо, ако се напусне прѣди недѣлята. Въ самия недѣленъ день пѣкъ заставихъ работниците, що искахъ да напусчатъ, да си завършатъ работата т. е. да се справягтъ и съ тия раждѣсали патрони, които не можехъ да се очистягтъ съ ржцѣ; а такива имаше съ хиляди — кое куршума не може да се изтѣгли, кос барутѣтъ съвсѣмъ задрѣстенъ. Работниците се съгласихъ на обща работа: — ископахъ нѣколко трапа, напълнихъ ги отъ „нефелитѣтъ“ патрони, постлаха ги съ барутъ и подпалихъ... да

лечъ се понесохъ гилзитѣ, а тѣ трѣбвахъ на прѣдприемачитѣ, и тѣхъ цѣлъ день метохъ — прибирахъ работницитѣ. Вѣнко работѣше край Черня, но всички тукъ бѣхъ подъ надзора единъ на други: — тия черни роби на залъка, нагласени въ единъ случаенъ моментъ на обща работа, бѣхъ жестоко вискателни единъ къмъ другъ. Още кога копаяхъ траповетѣ, Черню и Вѣнко изнасѣхъ прѣстѣта съ кохички, па въ късо врѣме спришихъ имъ се рѣцѣтѣ.

— Ехъ, сѣхъ, и ний ще ходимъ да копаемъ каналъ! — изсѣ се горчиво Черню, като плѣзеше езикъ на пришкитѣ по длънѣта си.

— Е, нищо, ще се тѣрпи, — отвърнъ тогасъ Вѣнко.

А послѣ Черню се „разви“, дори и подсвикуваше съ уста, а Вѣнко все по-нѣмъ, честѣше да се исправа, да прѣгва кръстъ и да пѣшка, дордѣто му дойде до плачъ. Но на около му подканѣхъ на работа, нѣмаше какъ да се отстъпи, и кога слѣдъ свѣршекъ надвечеръ Вѣнко, разтреперанъ, се трѣшнѣ на земята, въздѣхнѣ прѣкъсвано, па замрѣ замижалъ... Слѣдъ туй се вмѣсти въ тетрадката горнята суха бѣлѣжка, чиято смисълъ бѣ за него и само за самия него...

Въ тетрадката си Вѣнко бѣ отбѣлѣзалъ за бай Игната, че „още не се знае...“ Въ послѣдующитѣ страници не се вмѣсти никаква бѣлѣжка за неговата сѣдба... А слѣдъ мѣчния оня недѣленъ день Вѣнко ведно съ Черня и други работници слѣзохъ въ града съ твърдото намѣрение, да дирѣтъ леснина да прѣскочатъ Дунава. Вѣнко вѣрвѣше съ свито сърдце, — той бѣ погълнѣлъ главно отъ мисълѣта за бай Игната; тайно се надѣваше, че и тоя е въ числото на отнесенитѣ въ болницата нещастници. И когато още щомъ влѣзохъ въ града, Черню го спрѣ и каза — „той е на болницата, тукъ ще питаме за бай Игната:“ то Вѣнко се задави, растрепера. Тѣ влѣзохъ, питахъ — има ли живи... Направи се справка — бавно... Да, имало единъ, що дори се опомилъ, казалъ си името — Игнатъ — надѣва лисе даже да оживѣе, но огнѣтъ се повърнѣлъ... и — вече погребенъ...

Вѣнко се вцѣпени, смѣтно се помнѣше до изходнитѣ врата на болницата, а тукъ се извърнѣ назадъ, просълзи се, опрѣ се о стѣната, застиска си очитѣ, па задави го плачъ.

— Какво се рацили бре! — плеска го за врата Черню — не слабо, но не и неприятелски; вѣрви тукъ! — дрѣпнѣ го той и слѣдъ малко влѣзохъ въ кръчма.

Пихъ за „Богъ да прости...“

Послѣ два дни, по тъмни зори, въ Вѣнковата тетрадка се вписа: „До часки минавамъ Дунава, ще се скитамъ и въ Румъния, а че я се върнѣ, я не!“ Подиръ врѣме подъ тая бѣлѣжка се притури: — „не бжди!...“

Дълго чакахъ на една скала до Дунава рибаря, който се бѣ наелъ да го прѣкара съ лодката си скрито — безъ пашапортъ и още отъ вечерята бѣ имъ зималъ бохчичкитѣ, че на поло и опрѣдѣлената заплата — по три лева на човѣкъ. Той не дойде. Работникитѣ — петма души ведно съ Вѣнка — запхтихъ се гнѣвни къмъ кжщата на рибаря. Заварихъ го надъ покрива на кжщата.

— Какво вършишъ бе, бай Зорзане?

— Спрѣтамъ си кжщата, — зима иде...

— Ами какъ тѣй я бе?

— Какво?

— Че като не се наемашъ, що ни лѣга?

— А-а? — наведе се отъ стрѣхата бай Зорзанъ и зашепка: — мож ли ви види азъ гърба?! Или искате да ви припалѣ ей-сега свѣщъ въ участъка?

Слѣдъ малко въ една кръчма четирмата работници пияхъ, а Вѣнко на страна, безъ да се съзнава добрѣ, все по-често пѣшкеше. Работникътъ, който бѣ намѣрилъ отъ първомъ рибаря и бѣ се условилъ за всички, увѣряваше, че ще може да вземе отъ него поне дрѣхитѣ. Той говорѣше помпирително и никой отъ другитѣ не го ругаше — всички бѣхъ скитници, що не можехъ и помисли за пашапортъ. Но все пѣкъ, кога Черню се понадрѣнка, поспиахъ си отборъ изрази върху — върху цѣлия свѣтъ... Вѣнко ги слуша, слуша, па туку шавна навѣнъ. Запхти се за бакалницата, гдѣто бѣ се приставилъ Трифонъ. Вѣнко вече бѣше дваждъ минавалъ отъ тамъ, но приятеля си не можеше да зърне; а нѣмаше го и сега. — „Може да е намѣрилъ брата си,“ помисли Вѣнко, понече да се завърне, но безъ омисълъ се осмѣли — влѣзе, пита. Да, Трифона го отвелъ братъ му, но кждѣ — бакалникътъ толкозъ искаше и да знае.

Вѣнко дълго се скита по улицитѣ, минъ още дваждъ край останжалата безъ слуга бакалница... мислѣше, не може ли да земе Трифоновото мѣсто? — Не попита, разбира се, и напаконъ завърнѣ се въ кръчмата, кждѣто бѣше оставилъ Чер-

нюви. Той спѣше на една пейка; кръчмата бѣше пуста; но кръчмарьтъ охпленъ посрѣщна Вѣнка.

— Ела, момче, — азъ дори помислихъ, че не ще се върнешъ.

— Защо? — почуди се Вѣнко на тая любезность.

— Черню сколаса да истрезниѣе и пакъ да се напие... Но кога бѣше трезень, той каза на нѣкои хора тукъ за тебъ, че ще те нареджтъ на работа.

— Тѣй ли... кждѣ?

— Въ едно голѣмо кафене — на главната улица е, при пазарния мегданъ, тука близо.

И прѣзъ хубавитѣ есенни дни, послѣ и по дъждъ и снѣгъ, едно блѣдо момче, обуто съ емении, облѣчено въ единъ окжсанъ, очевидно не за него кроенъ кожухъ, се мѣркаше тутъ-тамъ въ источната часть на Руссе, винги съ наведена глава, носейки ту месо и зеленчукъ, ту тежки тенекии въ ржцѣ, напълнени отъ близката джамийска чешма, ту пѣкъ кобилица съ котли на рамо, пълни съ мжтна дунавска вода.

То слугуваше на двѣ кжщи и едно кафене. Съдържательтъ — боленъ човѣкъ — живѣеше въ една хубава кжща край Дунава, рѣдко навѣщаваше заведението си, повечето лѣжеше на кривата, подпрѣнъ о купъ възглавници и кашлѣше день и нощъ. Вѣнко ходѣше трижъ въ тая кжща — да го пращатъ по покупка на лѣкарства и по касапници и бакалници, а по нѣкога и да развожда палавото момченце на болния вдовець господарь. — Другия господарь — съдружникъ „въртѣше дюгена,“ бѣ вложилъ въ прѣдиритието само труда си. но бѣше сжщия Вѣнковъ заповѣдникъ. Неговата кжща бѣ тѣкмо на противоположната страна и далечъ, до старата баня. Тамъ Вѣнко ходѣше ката день и мжчително често — колчимъ хрумѣше нѣщо на грижливия кжщовникъ-господарь съ работлива домакния и три окжсани дѣца.

Кафенето бѣше еснафско — ниско, но просторно; почти всѣкога тихо, а и испразваше се обикновенно твърдѣ рано — по 10 часѣтъ вечерьта, когато господарьтъ си отиваше и блѣднийтъ слуга затваряше, па останѣше самъ господарь. Тогазъ той запалаше добрѣ собата, изнасяше отъ тъмна подница двѣ рогозки и една голѣма мушамба, постилаше ги, па си лѣгаше. Не рѣдко той, прѣди да си легне, задоволяваше си оня ка-

привъ на слуга, останялъ за малко господарь: — тършуваше изъ цѣлия дюгень — да разгледа всичко, че и да вкуси всичко... Веднѣжъ той съникаса въ тавана на подницата, сврѣнъ между греди, единъ огроменъ ятаганъ. Това го дѣтски зарадва: исчисти го отъ паяжини и мухълъ, па изнасяше го прѣвъ ноцитѣ въ кафенето, натъкваше го на поясъ, налѣбеше си шишенце ракия, че сѣдаше на турски до собата, съ ржка на ятагана черпѣше се съ ракия и заканително пѣшкваше. Случваше се, въ това му положение запалѣше се главата и не си даваше отчетъ — скочи съ все сила на нозѣ, истегли ятагана и настрѣхнѣше срѣдъ тъмнината срѣщу... голитѣ стѣни. — „Дѣдо ми или прѣдѣдо ми е билъ сейменъ или вѣщо таквозъ, а азъ съмъ... слуга!“ — кажеше си вѣкога, усмихнхтъ безсмисленно, Вѣнко... — Тѣй се той забавляваше прѣвъ вечеритѣ, до като умората отъ непосилния дневенъ трудъ се озовѣше чувствително надъ клѣпкитѣ. А заранъ твърдѣ рано го събуждахъ студътъ и болкитѣ отъ коравата рогозена постелка... Стѣкнѣше огъня, запарѣше чай, замиеше чаши, а поствители вече напдвахъ и истичаше деньтъ монотонно... — Кога вечеръ окжасани сирачета затичвахъ по улицитѣ съ крѣсци „вѣстникъ „Българинъ“ — прѣсни новини!“ Вѣнко погледваше ту въ господаря си, ту въ насѣдалитѣ въ единъ катъ стари чорбаджѣ отъ еснафа, — тѣ се сѣщахъ и слѣдъ малко Вѣнко отърчваше съ дребното листе вѣстникъ и четѣше прѣснитѣ новини. А когато послѣднитѣ не бѣхъ интересни, Вѣнко правѣше мимики, четѣше съ особенъ тонъ и това имаше своето значение прѣдъ слушателитѣ: — „отворено момче бе? и учило се — вижте го какъ чете!“ — се понесвахъ хвалби по Вѣнка.

На връхъ Коледа бѣ, Вѣнко се връщаше съ кошница отъ пазаръ, когато съникаса единъ съвсѣмъ окжсанъ момъкъ съ прогледали цървули. Тѣ се загледахъ, усмихнахъ се и ржкувахъ... Това бѣше — Атанасъ Стойковъ, едноврѣмения войвода на „Българитѣ“... Какъвъ високъ и изсѣхнѣлъ! Слѣдъ минута Вѣнко се чудѣше, какъ го е позналъ — че той съвсѣмъ не мѣзаше на оня! — Сириказахъ се: — Стойковъ отдавна се заскиталъ: — сестра му прѣмѣстили учителка въ едно село, — той писарувалъ въ Никополъ, но го испадили, скиталъ се много, а сега пѣкъ се криялъ, че щѣли да го взе-

ѣ войникъ...

— Нѣмашь ли да ми дадешъ нѣкоя и друга пара... глaddenъ съмъ? — свърши разказа си Стойковъ.

Вѣнко му помогна. А слѣдъ два дни вече господарьтъ му го смърти:

— Да те не виждамъ още веднѣжъ да си шушукашъ съ оная хаймана! — му каза.

Вѣнко се смути. До срѣщата си съ Стойкова той бѣ неусѣтно изпадналъ въ едно почти дѣтско немарене къмъ всичко. Дори и спомени вече не му идвахъ. Отъ това сгълчаванье го жегна нѣщо твърдѣ болѣзненно. А веднѣжъ Стойковъ идвалъ да го дери, кога Вѣнко го е нѣмало, но Вѣнкова господарь го почти опждилъ. Стойковъ казалъ, че го дери, защото вече замивалъ за Х., та щѣлъ да го пита, какво много здравье да носи на роднинитѣ му, на сестра му... Отговорило му се: „Вѣнко е слуга, и нѣма работа ни съ приятели, ни съ роднини!“ Сжщото назиданне се повтори на Вѣнка, когато му се справи това.

Тая случка бѣ като навѣй отъ другъ, свѣтълъ миръ... Всичко онуй тѣй мило тамъ, въ родния градъ, напли у Вѣнка. И, когато къмъ срѣдата на февруарий, зачестихъ яснитѣ и топли дни, Вѣнко се загледваше къмъ далечния въ Румжния хоризонтъ и си казваше: „ако бѣхъ минжалъ, нѣмаше и да се досѣщамъ за връщанье...“

Да, у Вѣнка биеше пакъ сърдцето и не мислѣше нѣщо — бѣше се рѣшилъ, и това го направи отежчително разсѣянъ, за което го гълчехъ и ставаше все по-раздражителенъ. Веднѣжъ дори истѣка цѣла крамола. Единъ, ударилъ на пиянство, занаятчия — пій дълго прѣдъ „тезгяха“, па понече да си излѣзе, безъ да плати. Вѣнко го задържа. Пиянийтъ занаятчия закрѣска — бялъ платилъ. Вѣнко не можеше да си спомни — бѣше ли му платено, но господарьтъ бѣ вече далъ ухо на скарнята и Вѣнко не се рѣши да отстъпи — задържа пияния занаятчия, а тоя се разлюти и удари Вѣнка... Неочаквано отъ никого тукъ, Вѣнко грабна столъ, — заблъска пиянеца и, до като ги разтървжтъ, послѣдния измъкна ножъ, па потече и кръвь — отъ разцѣпената глава на пияния и отъ досѣгнатото съ ножа Вѣнково рамо.

Старитѣ еснафски чорбаджа — постоянни посѣтители на кафенето, — които до тогисъ обичливо говорѣхъ съ Вѣнка, сега го осждихъ грубо, всеки го мърми по своему. Пъкъ го-

сподарътъ му просто го заплаши съ испяждане... Само болния господаръ въ къщи бѣше мекъ, дори и похвали Вѣнка.

— Да е платилъ, пиянецътъ, че да го не биешъ! — му каза; — колко съмъ ги билъ и азъ на врѣмето си! Пияниците въ Калафатъ пелтечахъ прѣдъ мене... хе!

А за Вѣнка бѣше все едно: — поне отъ тоя день той мразѣше еднакво всичкитѣ; псуваше ги на умъ, при твърдото рѣшение — „ще ви търпя до пролѣтъ!“

И една нощъ, при зори, кога Вѣнко се мъчеше да поспи още малко на заболѣлитѣ си отъ коравата рогозка членове, стреснахъ го два единъ слѣдъ другъ залпове отъ много пушки. Скочи, излѣзе на пята, а тъмно, ни жива душа по улицитѣ. Пъкъ залповетѣ повторихъ, потретихъ и почна се редовна прѣстрѣлка вжтрѣ въ града... Вѣнко и не свари да запари чай, когато кръчмата се задрѣсти отъ слисани граждани.

Това бѣше 19 февруарий... дата и на Руссенски бунтъ.

Слънцето се озова изъ далечната Дунавска равнина, настанъ день ясенъ—праздничния день на милионитѣ въ копнене сърдца отъ Дунава до Архипелага... А днесъ това слънце биде посрѣщнато тукъ и отъ троицата стройни войни въ параднитѣ си униформи; посрѣщнато отъ тѣхъ, що пристѣпваха съ ржцѣ на кръсть, властелински горди по окръжения митиризъ на града, който... тѣй безмилостно ги осмѣ при залѣзъ слънце на сжщия този день! Пристѣпваха тѣ на полу сринатия тогазъ митиризъ и свободни, нехайни... като че да не бѣ на животъ и смъртъ! А стрѣлбата вжтрѣ въ града продължаваше, разширяваше се, лѣтѣхъ вече куршумитѣ твърдѣ на ниско и по всички посоки; но все пакъ свѣтътъ въ тоя подновенъ градъ се силѣше да се разшава, кръчмитѣ се пълнѣхъ и по едно врѣме загърмѣхъ на различни мѣста барабани, зашуриха граждани съ пушки...

Пѣхотната казарма била обсадена отъ пионеритѣ; центрътъ на града—обкръженъ отъ войски; управителътъ забѣгналъ или се укрилъ безвѣстно; дружината „България за себе си“ се окопитила, завзема позиции и отворила вече огънь противъ бунтовнитѣ войски...

Не закжсѣхъ и ранени — заносихъ ги по Александровската улица къмъ болницата... А изпоотворихъ се дори безъ брой прозорци, кога двамина граждани поведоха единъ гиздавецъ, високъ пионеръ, който едва стѣпваше, люшкаше гла-

ва съ мъртвешки поблѣднѣло лице и алена кръвъ на уста... Той бѣше раненъ. може би умираше, прѣдъ хиледитѣ скрити въ кащитѣ погледи, а нѣваше кой да поднесе носилка... И тия, които го влачаха сега подъ ржцѣ—граждани съ пушки въ ржка и неизразено смутени лица—тѣ, може би, бѣха самитѣ му убийци...

Ужасътъ нарастнаж...

И Вѣнко изхвъркна отъ своето случайно и вече тѣй омразно гнѣздо. Въ голѣмата площадь, не далечъ отъ кафенето, се струпваше народъ—малцина поотстранени и съ пушки въ ржцѣ, наежени и пакъ въ недоумѣние; а множеството въ потури и салтамарки, съ понамръщени лица и съ голи ржцѣ, скръстени назадъ. Вѣнко се възмути. Защо стожатъ нехайни? и все едри, здрави хора... да грабнатъ всички пушки и ще уреджатъ, както трѣбва...

Отъ невидѣно срѣдъ навалицата се озова почетенъ човѣкъ—съ очила, раздвоена брада и облѣченъ богатко; прѣпасалъ бѣше сабля, — леворверъ и барабанъ, който, щомъ спрѣ, заблѣска твърдѣ умѣло, обкржиха го събранитѣ и той заговори. Смутенъ бѣше тоя ораторъ, но личеше, че языкътъ бѣ привикналъ на разборчивъ говоръ, па и разсѣдкътъ не бѣ ослѣпенъ съвсѣмъ отъ партизанство. Дори свѣдущъ слушатель би му ржкоплѣскалъ—тоя ораторъ познаваше хората, на които говорѣше. Не руга той Руссия, не спомена рубли, но все умѣло измъкна нуждната борба противъ военния бунтъ. — „За туй ли ни клаха вѣкове турцитѣ, — говорѣше той; — за да се затрѣпемъ сега, при свобода, по между си и да покажемъ на свѣта, че не ни бива за друго, освѣнъ за роби? Тѣ искатъ, Руссия да ни уреди...“

Ораторътъ не може да довърши: — изъ улицата отъ къмъ центра на града се показва военна кола съ трима въоръжени войници на нея, а прѣдъ нея офицеръ на конь. Отиваха къмъ складоветѣ — навѣрно за патрони. Малката група отъ въоръжени граждани се втурна, зае позиции до митириза. Ораторътъ се съвсѣмъ смути, разтрепера се, дори плахо загледа къмъ смѣлитѣ нѣколко граждани, които се приготвиха на борба, що той подканяше... И слѣдъ мигъ колебанье, той се втурна почти тичешкомъ срѣщу офицера.

— Тѣ са роднини! — зашшука се въ навалицата.

Вѣнко отърча къмъ любопитната срѣща. — Офицеринтъ усмихнатъ поздравя разтреперания четникъ на една дружина „България за себе си,“ който безмисленно наближи и пое юздата на коня.

— Брате, остави се! — простенж той.

Вѣнко чу само туй — трѣпки го побихж и не можеше да дочува отъ говора, осеѣнъ откъслечи.

— ...Е де, свършено е... гледай си кжщата... не ще ме ти разубѣдишь... ний сми... ще го доиграемъ...—долиташе отъ гласа на офицера.

— Добрѣ! добрѣ!—викнж напаконъ гражданинтъ; — върви! Тамъ вѣжтъ пушки на истинскитѣ патриоти срѣщу васъ... срѣщу тебъ! — посочи той къмъ митриза; — върви! азъ изпълнихъ човѣшкия си и роднински дългъ, сега ще изпълнж —гражданския си!—додума и се втурна на долу по улицата, па слѣдъ малко чуеше се пакъ барабантъ...

Вѣнко все позапитваше видѣното и чутото. Дори по едно врѣме прѣмисля: „то може да стане и нѣшо твърдѣ лошо... пъкъ азъ нѣмамъ никакво оръжие... слѣдъ обѣдъ ще е всичкото“...

А край прѣстрѣлкитѣ въ центра на града вече се присѣдинявахж и такива изъ отъ страни въ различни пунктове, па все по-обасно ставаше да се ходи по улицитѣ. Но кръчмитѣ си оставахж пълни; одумкитѣ и очудванията все по се замѣстѣхж отъ крѣсци, вслѣдствие на виното, па замѣркахж се по улицитѣ пияни хора, въ рацѣ съ пушки взети дори отъ ранени войници.

Вѣнко служеше пакъ, но тѣсно, съвсѣмъ тѣсно му бѣ въ кафенето: — той бѣше цѣлъ нерви. По едно врѣме единъ горски стражаръ, който отъ сутринта още бѣше се отъ невидѣно затаилъ въ кръчмата съ пушката си, се бѣ тѣй напилъ, че напаконъ се расплака, зима си пушката и втурнж се навънъ като викна:

— Оставамъ жена и дѣца... на Бога и на васъ... отивамъ на за България... да умрж за България бе! Ако... ако ни навижтъ... ще поемемъ Бълкана! Да живѣе те България... да живѣе е е е! И дооолу Россня... и...

Изпратихж го чудо гърла съ оглушителенъ смѣхъ...

А Вѣнко се просълзи... и ставаше все по-раздражителенъ къмъ всички тия бездушни хора, на които той още слу-

гуваше. По едно врѣме наемалъ да търти на вѣнъ: обадихъ му че нѣмеца отъ близката касапница, който тъй добродушно бѣ приказвалъ и шегувалъ за политика съ Вѣнка, го убили... надрънкалъ се трѣгнѣлъ по улицитѣ и го застрѣлили... „Азъ искамъ да го видѣ!“ — каза съ гласъ Вѣнко. — Тоя нѣмецъ бѣше високъ плѣщестъ и красивецъ човѣкъ; — „юначина“ — наричаше го въ себе си Вѣнко и прѣмислюваше дори „да съмъ като него едѣръ.“ — сега му се дощѣ да го види, като е убитъ.

— Момче, събирай си ума днесъ, че ако не си ялъ до сега бой, ще го ядешъ! — разлюти се напаконъ господарѣтъ...

Вѣнко се сви до тезгяха и съббри: „вѣлци ти яли тебѣ и главата, и хлѣба!“

Ама когато най-послѣ градѣтъ се съвсѣмъ разшава и се понесе: „офицеритѣ бѣгали“ и всички се втурнахъ къмъ Дунава: то не можеше вече нищо да задържи Вѣнка, той незабѣлѣзвано шурна изъ кафеното и слѣдъ малко бѣше прѣдъ внушителната гледка.

Купъ въоръжени граждани мѣрѣхъ къмъ една лодка по Дунава, отъ която нѣколко офицери отвърщахъ съ револверитѣ си. Куршумитѣ отъ брѣга зачестихъ и станяхъ опасни: — единъ отъ офицеритѣ се прѣгжна въ лодката — сѣкашъ биде раненъ. Вѣнко понастрѣхна, а намѣрихъ се хора, що въздѣхнахъ — прѣдполагаше се Узунувъ да е улучения. Офицерската лодка безсилно се прилѣпи о врѣменно островче, надъ което сега бѣ нанесенъ купуве ледъ. Офицеритѣ напунахъ лодката, заехъ позиции задъ купуветѣ ледъ на островчето и загърмѣхъ пакъ съ револверитѣ си. А заплува къмъ тѣхъ единъ параходъ отъ българската флотилия. За или противъ бѣше той? — затайвахъ зрителитѣ дѣхъ. Въ сѣщото врѣме плъзнъ се по водитѣ отъ Ромѣнския брѣгъ лодка, полегне къмъ островчето и офицеритѣ ѝ замахахъ бѣли кърпи. Отъ българския брѣгъ се насочихъ безброй пушки къмъ тая лодка и тя избѣга, испращана съ хули и — заслѣдена отъ одного изъ офицеритѣ, който отчаянно заплува къмъ нея...

...По залѣзъ слънце парахода сие на българския брѣгъ заробенитѣ офицери. На всички, що бѣхъ се стекли тукъ, раздадохъ пушки; и Вѣнко, ако не бѣше съ прѣстилка, би се врѣдилъ — спасителъ на отечеството... Дайдохъ и освободенитѣ отъ казармата пѣхотинци; озова се и важния управи-

тель на конь, па обкржнихъ измокренитѣ, гологлави и мъртвешки унили офицери, че подкарахъ ги прѣвъ града... Сипѣхъ се околоврстѣ хули и нѣмаше да долѣти отъ нийдѣ поне глуха въздишка...

Офицерътъ все още нехайно сбута си коня и слѣдъ него потегли пакъ войнишката кола; усмивка играеше още на устнитѣ му; но при митиризътъ той вече попрѣмѣни лице, почна неволно да се огледва и разигра коня. — Навалицата се отдръпна отъ посоката на насоченитѣ край митириза граждански пушки; Вѣнко затаи джхъ.

— Стой! — понесе се треперливъ гласъ.

Офицерътъ не спрѣ; само войницитѣ въ колата насочиха пушкитѣ си къмъ — неприятеля...

Изгледвахъ се нѣщо минута, а послѣ и не се гледахъ — никой не грѣмна, колата отмина...

— Ала какъ, бе братя! Да ти сж чужди или поне да те подразнятъ па... — оправдаваше се нерѣшителността единътъ отъ въоръженитѣ граждани, като безсмисленно се усмихваше.

— Пъзлювци! — съббри Вѣнко при една група намръщени зрители отъ ония, съ патури.

— Кокалановци! испусна прѣвъ зхби единътъ отъ тѣхъ, като на себѣ си.

— Право ви казвамъ, само да бѣхъ се опитали да грѣмнатъ върху войницитѣ! Тѣй и щѣше да ми се земе главата, че право у дома — за пушка!... и... нѣмаше и да помисля за жена и дѣца! — разигра единъ челюсти, като кривѣше грозно очи.

Вѣнко се опули; той бѣше изненаданъ отъ смисълъта на тия думи.

— То още не се знае я... санкимъ не ще скръстимъ ржцѣ, — додаде друго; ще видимъ, какво ще е до обѣдъ.

— Не щѣла Русия да ни уреди — тѣй имъ отърва... Ала ще ги видимъ де!

— Дано да не е туй саде тукъ!

— Дано!

— А че то не е саде тукъ, — това е едно на ржка: — Узунувъ не ще се е замѣсилъ туку тѣй...

— Дай Боже!

Вѣнко опуленъ загледа тия хора и плахо се отстриани отъ тѣхъ. — Той бѣше противъ Русия, макаръ и да не бѣ се замислялъ върху това и толкосъ, колкото можеше. Защо да се замисля? — На ли Русия си оттегли офицеритѣ, тѣкмо, когато тѣ най-ни трѣбвахъ; на ли тя испѣди послѣ Батемберга, за да направи Бѣлгария „Задунайска губерния;“ на ли за това е и тоя бунтъ—да ни окупира и зароби Русия.

— Кждѣ се губишъ бре? Тебъ те пращатъ на работа, а ти...

Вѣнко се усмихна, шкъ това бѣше — господарьтъ му!

— Не се смѣй, ами върви въ кафенето! — спнж се господарьтъ; каквото си изглеждашъ, сѣкашъ сж те прѣхванали! — каза той, като все по-слисано гледаше Вѣнка, който странно му се хилѣше, а послѣ се понамръщи и се покори—отиде въ кафенето.

. . . Пуснж се вино и отъ запечатани бжчви — по кръчми и кщя съ пълни мѣнци се посрѣшвахъ вѣрнитѣ пѣхотинци — незначително отдѣление отъ оная дружина, що бѣ пратена прѣди день да усмирява бунта въ Силистра.

И Вѣнко ги черпи — съ прѣстилка, слугувайки въ кафенето — черпи ги съ доволството на вѣсторженъ патриотъ.

Слѣдъ нѣколко дни завадѣлъ снѣгъ, разфуча се виялица и Вѣнко запшка день и ноцъ: — той бѣше останжлъ на своето „вълци му яли главата и слугуванието, и всичко“... — бѣше рѣшилъ какъ и какъ да ходи. Но редъ дни все имаше какво да го замъчва: — дойдохъ и си отидохъ пратенитѣ отъ различни мѣста запасни противъ бунта; селяни и селянки идвахъ, растакайки за синоветѣ си; не слѣдъ много се понесе и грозната мълва за прѣснитѣ гробове далечъ вѣнъ отъ града... Застрѣлени бѣхъ. . . Нѣкои ходѣхъ дори да виджтъ купчинитѣ черна пѣрстъ; други поразвѣрзвахъ язици:

— Да знаяхъ тѣ, че това ги здраво чака, щѣхъ да изтрепнжтъ свѣта. и пакъ не щѣха тѣй лесно да се оставятъ.

— Не, Узуновъ бѣше човѣкъ...Той е знаалъ, кѣ щѣло да не знае, какво го чака, — но човѣкъ бѣше: не рачи да разплаква майки!

— Така е бѣ! До като е билъ той на чело, войницитѣ му се гѣриѣли само съ халосни! Чакъ послѣ нѣколко диви солдати стрѣляхъ на месо...

— Човѣкъ — не човѣкъ, — като не е искалъ да пролива кървь, да не е почвалъ...пада му се!

Вѣнко слушаше, а послѣ — самъ не би могълъ да каже. въ кой часъ именно почни — дни наредъ той рисуваше... широко и гладкъ Дунавъ; на островче повалена лодка, задъ купове надъ офицерски глави и револвери; отъ самий брѣгъ гърмѣтъ пушки, отъ вднния—потрѣгва лодка; отъ лѣво иде параходъ...Офицеритѣ на островчето, а особенно, тоя що се бѣ хвърлилъ да плува, изливахъ въ рисунката твърдѣ едри...

— Нека! — хилъше се Вѣнко; — тъй или инѣкъ, но тѣ бѣхъ герои!.. не биваше да ги застрѣлжтъ... да бѣхъ ги затворили... герои бѣхъ!

Но минахъ се дни и омръзна пакъ всичко на Вѣнка, не сдържаше го нийдѣ, разтреперваше се и отъ най-малкото раздразнювание,.. Па всѣка заранъ първата му работа бѣше, да надзърне къмъ небето, да види—разѣснява ли се?

И не бѣше слѣдъ много; болний му господарь го прати да пазарува нѣщо, а повлѣче се по него и господарското чедо. На едно мѣсто улицата бѣше непроходима отъ калъ, та Вѣнко зима да прѣкара на рѣцѣ глезеното момче; то се заплака—нека да го възсѣдне, че тъй да минжтъ. Не че се много разсърди Вѣнко, нему му просто омръзна ролята, остави господарското чедо въ калъта да пици и си подмина — отиде да пазарува поржченото. Кога се повърнж, господарьтъ му го посрѣщнаж заканително опрѣнж до столъ срѣдъ стаята.

Биде това що можеше да се очаква... — „Ако ти съмъ слуга, не съмъ ти робъ!“ — викаше слѣдъ малко Вѣнко; — „гледай си болестята тамъ!“ — насочи той прѣстъ къмъ криватж, кждѣто безпомощно се бѣше закашлилъ господарьтъ, блѣснжтъ отъ Вѣнка...

— Намѣрилъ се кой да ме бие! — скръщаше ажби по пжтя Вѣнко съ съвсѣмъ помрачена глава.

Щомъ влѣзе въ кафенето, първата му грижа бѣше, да втикне на кръста си едно отъ ножиетата, съ които си служихъ въ дюкения: -- бѣ рѣшенъ да не се остави да го бижтъ, ако болний господарь съобщи въ дюкения за постѣпката му. На Вѣнко и не хрумнж да се не връща вече въ кафенето, не само защото нѣмаше ни петаче въ джебъ, а защото просто не бѣше приготвенъ да напустне — това бѣше у него още мечта...А сега той се заготви: — на нѣколко пжти успѣ

да вземе отъ чекмеджето до десетина гроша и прочитъ му плахо слѣдѣхъ, ту всѣки новъ дошелъ и ту господаря, да — не ще нѣкой да съобщи нѣщо за извършеното... Смярачи се, надойдохъ хора и Вѣйко пооседна. Залиса се съ работа, и кжсно прѣзъ вечерята господаря-съдружникъ го присмѣ прѣдъ други. „Наший скопосникъ, каже, най-послѣ намѣрилъ каквото дири: — господарьтъ днеска го наплескалъ, ама има защо“.

Отъ това Вѣйко не само не се обиди, а дори му поотлекна: — той все още се боеше отъ развръзката на туй, което неочаквано бѣше направилъ и грозотата на което все по-растѣше, въ съзнанието му, безъ въ смѣхъ да обвинява себе си въ нѣщо. И кога господарьтъ му се накани да си ходи, па заброи паритѣ въ чекмеджето, Вѣйко не можеше да намѣри мѣсто за погледа си и съвсѣмъ му натежахъ въ джоба скрито взетитѣ десетина гроша. А послѣ, останялъ самъ-саминъ въ просторното и пусто кафене, той все се смутяваше набиваше го потъ, въздишаше и се мъчеше да се замисли и по едно врѣме неосѣтно заронихъ се сълзи на прочитъ му...

Кжсно, слѣдъ срѣдъ ноць, той скочи отъ хатлитѣ безъ да бѣ дрѣмнялъ.

— Стига! Стига амя! шепнѣше, па заоблича се бърже, сирѣ за мигъ прѣдъ пълнитѣ съ пития стъкла, но само напи отъ едно, ме зима цѣло, както бѣ му хрумнало.

— Сбогомъ, проклети сцени, сбогомъ! — промѣлви той като огледа кафенето и възбуденъ излѣзе, заключи вратата, остави ключа влѣхнатъ, па се изгуби изъ тъмнитѣ и гробно тихи улици.

.

Слѣдъ нѣколко дни единъ окаленъ до уши, съ измѣчено, но все още съ момчешко лице пѣтникъ кретеше изъ единъ разкаленъ и извишенъ пѣть по просторенъ гористъ хълмъ. Това обтегнато лице ту блѣднѣше, ту почервеняваше; разпѣхтѣнъ пѣтникътъ често поглѣщаше, като задавенъ и потрепервахъ му нозѣтъ, но не сѣдаше — съ нѣкаква отчаянна тѣпостъ той силѣше снага на напрѣдъ... Най-послѣ не устоя, отпусна се до единъ дѣнеръ, изопѣхъ и странна усмивка се мѣрихъ на устнитѣ му. Слѣдъ нѣколко минути той станъ пакъ. — „Казахъ — тамъ!... ще погледна и тогасъ ще почивамъ!“ — проговори си той съ гласъ и закрете пакъ...

Само на врѣмени свиеше се отъ болѣзненна радостъ сърдцето въ измъченитъ тия млади гърди. Страхътъ отъ вълци, одушванията „толкосъ търпѣхъ, можахъ още да потърпжъ,“ отпаданието въ тѣпа нехайность — всичко туй, що бѣ слѣдило тоя пѣтникъ въ дългия му до тукъ пѣтъ, изчезнѣ и се замѣни съ смѣтно чувство, силно влѣчене — къмъ виждания високо тамъ тѣпъ връхъ на хълма.

Слънцето залѣзваше, кога пѣтника задавенъ -- задавенъ, разтреперанъ отъ умора — спрѣ на уреченото мѣсто и можи да се застои минута като вкованъ:—последнитѣ лъчи на вечерното слънце се пилѣяхъ по хълмисто нагорѣе и изъ единъ долъ поличваше—родния градъ...

Повали се той на земята, извърнѣ се на гърбъ съ лице къмъ небето, усмихнѣ се дѣтски и — задави го глуха въздишка бликнахъ двѣ едри сълзи на прихлупенитѣ очи...

А. Т. Страшмировъ.

Н о щ ъ.

Звѣздитѣ грѣжтъ — дрѣмжтъ горитѣ;

Луната свѣти — милва вълнитѣ. . .

Какъ чудно, тайно,

Тихо, омайно.

Млѣкнѣ полето — стихнѣ морето. . .

Въ сѣнь е сладкъ всичко заспало,

Салтъ горски вили в'бистро кжмало

Плаватъ, вилнѣжтъ

Гуркатъ се, пѣжтъ.

Вѣтреца вѣе, листѣ люлѣ. .

Д. Даневъ.

Писма изъ Стара-Планина.

(Епизодъ изъ живота на революционера П. Воловъ).

Отъ М. Ив. Марковски.

Панайотъ Воловъ,¹⁾ извѣстенъ още и подъ името Петръ Ванковъ, бѣ опрѣдѣленъ отъ Центр. Револ. Комитетъ да развие знамето за народната ни свобода прѣзъ 1875 год. въ Троянъ, за която цѣль прѣстоя тамъ повече отъ два мѣсеца да подготвява населението за въстание. Обаче прѣзъ 1876 г. той прѣмина въ IV-й революционенъ окръгъ съ същата миссия и тамъ бѣ участвувалъ въ Панагюрското въстание. И, слѣдъ потушване въстанието, той и Георги Икономовъ, заедно съ една четица отъ около 10—15 души, избѣгнахъ къмъ Троянскій балканъ. Тѣ прѣношувахъ една нощъ въ Бѣли-Осьмското землище и сутринята, на 7-й май, когато планината бѣ затисната съ гѣста, водна и непрозрачна мъгла, изъ която непрѣстанно румулѣше (валѣше) ситенъ студенъ балкански дъждець, потеглихъ да пътуватъ изъ Троянската планина. Слѣдъ дълго и трудно скитание изъ мъчнопроходимитѣ балкански стрѣмнини и гѣстата непрозрачна мъгла, въ която бѣхъ потънали като въ океанъ, тѣ наближихъ мѣстността „Чучуль“, Троянско, гдѣто се испрѣчи отпрѣдъ нѣ една глуха гѣста усойна. Тѣ приближихъ до нея, спрѣхъ се за минута, наострихъ слуха си и чухъ ехото на нѣкакво чукане въ гѣстата величествена букова гора. Разбрахъ, че това не е нищо друго, освѣнъ дърводѣлецъ. Прѣзъ една тѣсна козя пътека вижнѣхъ се въ усойната къмъ посоката, гдѣто се чуваше чуканieto и ето, че отпрѣдъ нѣ се испрѣчи едно 25—30 годишно едро лице, облѣчено въ селски балкавджийски дрѣхи, които се бѣхъ наквашили отъ румулящия дъждець; то държеше въ рѣцѣтѣ си брадва и дѣлаше наплади.

— Помози Богъ, байо! — му каза Воловъ, който вървѣше напрѣдъ.

Дърводѣлецътъ силно трепна отъ внезапний поздравъ, плахо се обърна на лѣво и дѣсно, па втрѣнчи очи въ Волова и другаритѣ му, що бѣхъ въоръжени отъ глава до пети, моментално лицето му доби разни краски отъ страхъ, сложи брадвата на земята и съ дрезгавъ гласъ отговори:

— Далъ ти Богъ добро.

— Небой се, небой се, байо! Не сме лоши хора. И ний сии българи, и ний сии християни, като тебе — каза му Воловъ, приближавайки се къмъ него. — Какъ те казватъ и отъ гдѣ си?

— Иванъ Атанасовъ, изъ махла Рибяна, Троянска община.

— Ходилъ ли си скоро въ Троянъ?

— Ходилъ.

— Какво ново има тамъ?

¹⁾ П. Воловъ е родомъ отъ г. Шуменъ.

— Ехъ... не питай... много лошо: чаршията затворена, улицитѣ пълни съ въоръжени и побѣспѣли, като кучета, баши-бозуци, едни заминаватъ за Ново-селското въстание, други се връщатъ.

Воловъ се позамисли малко, прѣхапа джуки, па попита:

— Нѣма ли близо нѣкоя колиба, за да се подслонимъ малко и си поотпочинемъ?

— Има. Ето я тамъ, въ оная страна. Хайде да ви заведж — кава Иванъ, който се усѣти що за хора сж тѣ.

И Иванъ закачи брадвата на ржка, трѣгнж напрѣдъ, а тѣ — подиръ него, и ги заведе въ една каменна, отъ четири стѣни и покрита съ каменни плочи колиба, находяща се въ мѣстността „Срѣдниядъжъ“, Троянско землище, която далечи отъ Троянъ около 2½ часа. Воловъ, заедно съ другаритѣ си, се установи тамъ. Притежателятъ на колибата, Баню Рундекътъ, изъ махла Калчовска, Троянска община, прпе най-учтиво гоститѣ си, като ги нагости съ що Господъ далъ. Духовитий революционеръ Воловъ, не бѣ изгубилъ куража си отъ несполуката съ Панагюрското въстание; той имаше намѣрение да слѣзе, заедно съ другаритѣ си въ Троянъ, да подигне и тамъ въстание. Затова той написа едно писмо по Троянскій М. Ч. Р. Комитетъ, съ което съобщаваше своето желание и испрати Ивана Атанасовъ да го прѣдаде въ Троянъ на члена отъ Комитета, Василь Спасовъ. Воловъ съ нетѣрпѣние очакваше резултата отъ това писмо, но нѣма нито отговоръ, нито пъкъ Иванъ се върнж да каже какво е станжло съ писмото. Послѣ се оказа, че то не било прѣдадено по принадлежностъ, защото Иванъ се страхувалъ отъ бѣснующитѣ башибозуци да влѣзе въ града. На 9 й май Воловъ испрати притежателя на колибата, Баню Рундекътъ, съ друго писмо до игумена на Троянскій мѣнастиръ, Хаджи Макарий, но и тукъ удари въ камъкъ. Баню се върнж обратно и събщи Волову, че мѣнастирътъ е блокиранъ отъ многобройна турска сганъ, отъ която се страхувалъ да влѣзе вжтрѣ да прѣдаде писмото по принадлежностъ. Това обстоятелство страшно растревжи революционера и другаритѣ му, които захванжж да се съмняватъ въ честността на Бая. Воловъ направи по тоя въпросъ съвѣщание съ Икономова и рѣшиж да испратжтъ в трето писмо до Троянскій М. Ч. Р. Комитетъ.

— Познавашъ ли Иванъ Марковъ отъ Троянъ? — попита Воловъ Бая.

— Гайтанджията ли?

— Да.

— Е, познавамъ го; той е много народенъ човѣкъ.

— Ще му занесешъ едно писмо, ама добрѣ да се пазимъ, да не попадне въ турски ржцѣ.

— То койай е страшно сега, ама... ще го занесж; азъ знажж и кьоравитѣ пжтеки.

— Но, прѣдварително ще положишъ клетва, какъ че ще изпълнишъ съвѣсто това прѣдприятие и какъ че нѣма да ни прѣдадешъ прѣлъ турската власть.

— Заклевамъ се и десетъ пжти.

Воловъ сложи пушката, саблята си и знамето на кръстъ върху зелената морава; Баню наколѣбничи прѣдъ тѣхъ срѣщу истокъ и, по диктовката на революционера, положи клетва, па се прѣкръсти и цѣлуна знамето. Въ допълнение на клетвата Воловъ го прѣдупрѣди, че, ако я наруши, ще бѣде пронизанъ съ саблята и ще бѣде погубено цѣлото му семейство. Тогава написа писмото, подпечата го съ частниѣ си печатъ, па го даде на Бая. — Разбра ли? Лично нему ще го дадешъ. Има ли гдѣ да го скрешешъ?

— Има. Ето гдѣ — каза Баню, като свали кирливия си калпакъ, отвори въ вѣтрѣшността му една дупка, заврѣ писмото и пакъ тури калпака си на главата.

— Bravo, bravo! — каза Воловъ, като го потупа по гърба — познавамъ, сега ще свършишъ работа.

Революционеритѣ рѣшихъ да се прѣмѣстятъ въ друга по-безопасна страна. Баню ги заведе въ мѣстността „Жеравица“, Колибарско помѣстие, гдѣто имаше само три къщи и ги остави въ къщата на дѣдо Иванъ Куру-Асанътъ и отъ тамъ заминахъ за Троянъ. Дѣдо Иванъ ги прие най-учтиво и гостоприемно.

Бѣше станжло пладѣтъ, когато Баню пристигна до градеца. Съ голѣмъ куражъ вървѣше той изъ пѣтя; но като видѣ, че всички улици и мостове сѣ запазени отъ турска стража и че многобройна въоръжена турска станъ се кръстосва около града, обзе го страхъ и трепетъ; смаялъ се бѣше какъ ще се промъкне покрай стражата. Това обстоятелство прояви у него силно колебание: да слѣзе ли въ градътъ, или да се върне обратно. Прѣжний куражъ изгуби. Но не испущаше изъ прѣдъ видѣ и клетвата. За щастие, случайно застигнахъ приятели си Андрѣя Пѣйнешки, който внасяше въ града брашно за башибозуцитѣ. Баню заврѣ писмото въ брашното, па трѣгнахъ подиръ него. Когато мишкнахъ прѣзъ моста покрай стражата, едно заптие втрѣбничи очи въ Бая, па саркастически и съ азиатска грубостъ му избърбора:

— Отъ гдѣ идешъ, бе гяуръ?

— Отъ колибата си, ага. Додохъ до града да взема малко соль за овцѣтъ си.

Тѣ измишкнахъ стражата. Баню извади писмото изъ брашното и пакъ го тури въ калпака си. И, щомъ влѣзе въ главната улица, множество въоръжени и разярени башибозуци, които съ разни плячки (грабежи) се връщяхъ отъ Ново-селското въстание, се испрѣчихъ срѣщу му. Той се вжкнахъ въ дюкеия на Марко Колевъ, догдѣ мишкнахъ. И тогава откри на Марка миссията си, па му каза и писмото. Отъ тамъ отиде и случайно намѣри Ивана Марковъ въ полу-притворений му, по причина на критическитѣ обстоятелства, дюкиянъ.

— Имашъ поздравление отъ единъ твой приятель, бай Иване, — съ осторожность му пошушна Баню.

— Отъ гдѣ?

— Отъ Балкана.

— Отъ Балкана?

— Да. Имате и писмо отъ него. Но.... да отидемъ вжтрѣ, въ стаята, да ти го дамъ.

— Да отидемъ.

И тѣ влѣзохъ въ една отъ вжтрѣшнитѣ стаи на дюкяня. Баню извади писмото изъ кирливий си калпакъ и му го даде. Иванъ съ горещо любопитство отвори писмото, впи зрѣнието си най-напрѣдъ въ подписа, на моментално си промѣни лицето и съ радостенъ вѣсторгъ неволно каза на себе си съ по-високъ тонъ! — „Отъ Волова!...“ „Той се избавилъ!...“ Па съ развълнувано сърдце вникна въ писмото и внимателно го прочете. — Е, то всичко хубаво! и ние това отдавна желяемъ, но сега е ясно: лисицата ни минж вече пхът, — каза Иванъ, па се позамисли малко.

— Е, раскажи ми, гдѣ и какъ се намѣрихте съ моя приятель?

— Ехъ.... не питай. Да знаешъ какво си истеглихъ азъ, та има да казвашъ и на она свѣтъ на мъртвитѣ! Той не бѣше самъ. Тѣ бѣхъ наметнати съ мушамы и вѣоржени отъ главитѣ до пегитѣ. Па като ги видѣхъ, че иджтъ отъ кѣмъ „Чучуръ“ и вѣрвжтъ право кѣмъ колибата ми, рекохъ си на ума: „хх! това сж турци, сега живъ ще ме опечжтъ.“ Па ей така ми се прѣврати сърдцето и космитѣ ми шрѣкнѣхъ, като на таралежъ бодлитѣ. А чакъ кога влѣзохъ въ колибата ми, разбрахъ какви сж. И тогава да знаешъ пѣкъ какъ се зарадвахъ, като видѣхъ за прѣвъ пхътъ такива вѣоржени бѣлгарски юнаци! Тѣ не бѣхъ яли хлѣбъ два дена. Азъ взехъ, че имъ заклахъ двѣ-три ягнета, та ги нахранихъ много добрѣ. Но, берекятъ версинъ, много добри и честни хора: платиха ми за едно-то — двѣ.

— Кои му сж другаритѣ и колко сж?

— Точно не знажъ, защото стожтъ на распржснато; едни пакжтъ на една страна, други се навѣртатъ изъ гората, види се, да не би да ги нападне нѣкоя турска потеря; па се смѣняватъ. Ама има около 10—15 души. Отъ тѣхъ има единъ Икономовъ.

— Георги Икономовъ?

— А, той.

— Познавамъ го.

— Други има Стоянъ, други има Колю Поповъ... На другитѣ не можехъ да запомижъ имената. Между тѣхъ има, които сж били търговци въ Пловдивъ, други има даскалы. И, наистина, че сж учени хора. Азъ се смаяхъ, когато видѣхъ, че отворихъ ей тамашъ такива голѣми книги, карти ли ги викажъ — забравихъ. Ама пѣкъ богати ли сж?...

— Богати, а?

— Здраве му кажъ! Когато Воловъ потърси печата си да подпечати това писмо, не може да го намѣри. Послѣ се усѣти, че билъ въ чантата при паритѣ му. И, когато истърси паритѣ на дрѣхата си да търси печата, то що да видишъ?! Святъ ми се завѣртѣ, като свѣтнж, като огънь ей такава една купчина сафи жѣлтици — можеше да има до хиляда таанета. Па вѣрвж изъ пхъта насамъ и си числжъ: като сж толкова богати и иматъ толкова пари, защо си не-

гледатъ рахатлъчица, ами сж тръгнали да се шижчватъ по Стара-Планина.

— За свобода, за свобода, бай Баньо! защото свободата е по-сладка и отъ пари и отъ всичко друго.

Слѣдъ това Иванъ введе и остави Бая въ бояджииницата си, наодяща се въ двора му, що бѣ заприличала на лаборатория. Тукъ Баню забѣлѣа още една необикновенностъ; той се смая, като видѣ, че се бѣхж наредили вжтрѣ три-четире души, които съ трѣскава дѣятелностъ, едни лѣхжж куршуми, други имъ рѣхжжж опашкитѣ и ги наглаждатъ, трети увиватъ книжени фишеци и пр. А Иванъ, като имаше прѣдъ видѣ, че писмото е отъ твърдѣ голѣма патриотическа важностъ и отъ друга страна, че въ тая критическа минута нѣма възможнотъ да стане пълно комитетско събрание, то распореди, та се съобщи само на нѣкои отъ по-дѣятелнитѣ членове отъ Комитета. И, подиръ малко се събрахж въ кжщата му на тайно засѣданне съзаклятниците: Василъ Спасовъ, Дим. Поповъ, Пенчо х. Василевъ, Дим. х. Василевъ и др. Той имъ прочете на всеуслышание писмото, на което главнитѣ точки се състоехж въ това: а) Воловъ, като имъ съобщава, че се намира въ Стара-Планина съ 10—15 души добрѣ въоръжени другари, моли ги да се приготвжтъ добрѣ и опрѣдѣлжтъ частъ, за когото да слѣзе и той отъ балкана, заедно съ другаритѣ си, за да се повдигне и въ Троянъ въстание, което е неминуемо; б) въ случай, че нѣма възможностъ да се подигне въстание, да отиде при него въ Балкана съзаклятника Иванъ Марковъ, та лично да се споразумѣжтъ по нѣкои патриотически дѣла, слѣдъ което щѣлъ да му остави на хранение нѣкои скжпоцѣнни вѣщи и една сума пари, подъ условие, што, ако остане живъ, да ги дѣлжтъ послѣ; и в) на свѣршекъ бѣ казалъ: поздравете В. Спасовъ. Димитръ Поповъ, Братия Пенча и Димитръ х. Василеви, даскалъ Цвѣтка и др. наши смисленници.

Сдържаннето на това писмо хвърли въ неописуемъ вѣсторгъ събравшитѣ се съзаклятници; то до такъва крайностъ развълнува горящитѣ имъ за свобода сърдца, што не виждахж прѣдъ очитѣ си огромната китайска стѣна — прѣдолѣнатата въоръжена турска сганъ, що бѣ нахлула въ градеца, отъ която гражданитѣ не смѣехж да си подадѣтъ главитѣ изъ кжщитѣ си — та нѣкои поисквахж да се осжществи давноожидаемата идея, съ подиганне въстание, като испушмахж изъ прѣдъ видѣ рѣшеннето на пълното комитетско събрание на 22-й априлий (станжло, по поводъ полученото кърваво писмо изъ Панагюрище), когато по сжщитѣ причини се прѣостанови подиганнето на въстанието въ Троянъ. Обаче по-здравомислицитѣ и дълговидни съзаклятници виждахж невъзможността и бѣхж за прѣостановяване и въ тоя случай въстанието. И, подиръ едно сериозно обмислювание и разсжждение по тоя толкова важенъ и деликатенъ политически въпросъ, взехж прѣдъ видѣ: че градътъ е блокиранъ съ повече отъ 2000 души башибозуци, които постоянно се увеличавахж отъ заврѣщающитѣ се отъ потушеното Новоселско въстание башибозуци и че имаше положителни свѣдения, че най-кжсно подиръ единъ

день ще пристигне и 1000 души редовна войска. И, по тия съображения, дойдох до едно общо убъждение и рѣших да не се повдига при такива обстоятелства въстание, за което да се яви Волову. Грижата за съобщаване това рѣшение Волову бѣ взелъ съзаклятника Иванъ Марковъ. Обаче Иванъ същевременно бѣше и каза (нахийски съвѣтникъ). И щомъ събравшиятъ се патриоти се разотидохъ, той, чрѣзъ едно запитие, бѣ поканенъ отъ мюдюрина да отиде слѣдъ единъ часъ на засѣдане въ конака. Това обстоятелство му попрѣчи, та не може да отиде лично при Волова; още повече, че ако отиде, неговото отсъствие ще стане подозрително. И затова той набързо написа до Волова едно писмо, съ което му съобщаваше рѣшението и положението на градеца, па испрати комитетски курриеръ, Ганко Мариновъ Вачовъ, заедно съ Баня, да му го занесе, а той отиде въ конака на засѣдане, което имаше за цѣль да се приготвятъ квартири, за хиляда души войска, която щѣла да пристигне прѣвъ слѣдующий день.

Това бѣше слѣдъ пладнѣ, въ вторникъ, на 12-й май. Слѣдъ малко тъмни, водни облаци прѣкрихъ слънчевитѣ лъчи и необикновена тъмнота обкръжи градеца; захванахъ да честятъ силни лакадушни свѣткавици, придружени съ заглушителни грѣскавици и гърмежи, които се разлагахъ изъ въздушното пространство. А слѣдъ това почна да вали ситенъ майски дъждъ и всѣко живо дѣяние, що бѣ подъ открито небо, търсѣше мѣсто да се подслони. И по тая причина, поставенитѣ извънъ градеца по мостоветѣ и пѣтищата турски стражи безъ врѣме напустнахъ постоветѣ си. Това бѣше благоприятенъ случай за нашитѣ патриоти. Комитетски курриеръ и Воловий пратеникъ, Баню, благополучно излѣзохъ изъ чъртата на градътъ и потеглихъ къмъ Балкана. Обаче, горкитѣ изтешественици пакъ неможахъ да избѣгнатъ жестокостта на турски варваризмъ. Когато изминахъ около два километра отъ градътъ, паднахъ въ рѣцѣтъ на една група побѣснѣли и разявени башибоауци, които се връщахъ отъ Новоселското въстание. Тѣ изгубихъ присъствие духа, когато мохамедовитѣ потомци, алчни за кръвъ, съ сарказмъ въртѣхъ надъ главитѣ имъ голитѣ си ятагани и искахъ да ги колятъ. И догдѣто, горкитѣ, се оправятъ, че тѣ сж овчари и невинни, опитахъ нѣколко бича по гърбоветѣ си, па продължихъ пѣтя си. Тѣ, измокрени и оцапани до колѣнитѣ отъ калъ, замръзнахъ въ махла Калчовска и тамъ останяхъ да се ивсушатъ и прѣнощуватъ въ Банювата къща.

Обаче съвершитѣ студени вѣтрове прѣсѣкохъ дѣжда на снѣгъ, така щото, до зарицата всички балкански върхове, рѣглици, долици и гори бѣхъ покрити съ снѣжна завивка, като по срѣдъ зима. Това бѣше изключителъ случай на природнитѣ явления — нѣщо, което стари хора не бѣхъ запомнили да е имало другъ пѣтъ въ нашенско. Това бѣше още единъ по-тежкъ бичъ за избѣгналитѣ и страдаштитѣ изъ Балкана Новоселски незинни жени и дѣца.

Когато прѣди зори зачестихъ пѣтлитѣ, комитетски курриеръ, Ганко и Баню потеглихъ пѣъ лапавицата къмъ Балкана и въ тъмни

зори стигнах до къщата на дяда Ивана Куруасантъ, тъкмо когато Воловъ и другаритѣ му печехъ на шишъ върху буйний огънь едно ягне. Поставената отвънъ стража съобщи Волову, че идатъ такива и такива лица. По заповѣдъ на Волова, революционеритѣ куррнери влѣзохъ вътрѣ. Воловъ имаше знакомство съ Гавка още отъ 1875 г., когато бѣ стоялъ въ къщата му тайниятъ образомъ нѣколко дни. Слѣдъ обичайний поздравъ, Ганко му подаде писмото. Воловъ съ горещо любопитство го раствори и внимателно вникна въ него, а нѣкои отъ другаритѣ му рипнахъ и приближихъ до него да чуятъ по-скоро ожидаемий отговоръ.

— Работата отива адѣ! — извика Воловъ съ отчаянностъ — нѣма възможностъ да се подигне въстание; въ Троянъ пълно съ баши-бозуци... градътъ е въ опасностъ...

Ганко и Бавю потвърдихъ съдържанието на писмото и разказахъ Волову обстоятелствено какъ стои работата и въ какво опасно положение се намира градътъ. И тогава революционеритѣ се убѣдихъ въ истината за невъзможността на въстанието. Воловъ, вѣроятно, прѣдчувствуваше лоши слѣдствия и за това поиска да остави на Ганка 200 турски лири на хранение, подъ условие, че, ако остане живъ послѣ да ги раздѣлигъ. Ганко, слѣдъ дълго колебание: да ги вземе или не, като имаше прѣдъ видъ, че догдѣ се върне въ Троянъ, ще бжде прѣтършванъ отъ башибозуцитѣ поне петъ пѣти, отказа да ги вземе. Тогава Воловъ го замоли да мине прѣвъ с. Колибито и да съобщи на Василя Д. Поповъ, че тая вечеръ ще слѣззе отъ Балкана да се срѣщне съ него у дома му и отъ тамъ да отиде въ мѣнастиря и да съобщи на Игумена Хаджи Макарий, подпрѣдседателъ на Троянскій М. Ч. Б. Р. Комитетъ, да отиде тая вечеръ въ с. Колибито у Василя Д. Поповъ. Ганко извърши тая си миссия и се отправи за Троянъ. И когато, въ около 11 часа по турски, приближи до градеца, той чу звукътъ на военни барабани и музика, която свирѣше на походъ, па се поспрѣ за минутка и напрѣгна по-силно слуха си. Той се осѣти, че това е войската, за която се мѣлваше, че ще пристигне. И, дѣйствително, тъкмо въ тая минута Кекеве бинбаши влѣзе въ града съ хиляда души редовна войска. За дѣйствиетата на тая войска, както и за причината, която е прѣдизвикала идванието имъ, ще запознажъ г. г. читателитѣ на друго мѣсто.

Воловъ, Икономовъ и нѣкои отъ другаритѣ имъ същата вечеръ слѣзохъ въ с. Колибито, което е далече около 2 километра на Югъ отъ Троянскій мѣнастирь и расположено до сѣвернитѣ поли на Стара-Планина, и отидохъ у Василя Д. Поповъ — опрѣдленото ранде-ву — гдѣто благополучно се срѣщнахъ съ тоя послѣдний и съ игумена Хаджи Макарий. Василъ и игуменътъ дадохъ съжитѣ свѣдѣния на революционеритѣ, както и отъ Троянъ имъ се донесе, т. е. че градътъ е прѣпълненъ съ башибозуци и че се намиралъ въ голѣма опасностъ. И тогава революционеритѣ изгубихъ вече всѣка надѣжда за подиганне ново въстание. Слѣдъ това Воловъ остави на

Василя¹⁾ една значителна сума пари на хранение, подъ същитѣ условия, както искаше и на Ганка да остави и на заранѣта потеглих да пътуватъ къмъ Новоселскій балканъ. Тѣ се остановиха за нѣколко дни въ къщата на Гергя Ибовъ, която се намира въ Балкана между Новоселското и Колибарското землище и отъ тамъ потеглих къмъ Габровскій балканъ. Къмъ 22-й май, когато Воловъ и Икономовъ пристигнахъ до с. Бѣла (Руссенско) тамъ биле нападателни и обкржени отъ една турска потеря. Обаче, прѣдъ очитѣ на горкитѣ революционери се испрѣчила, като китайска стѣна, жътната и буйна отъ майскитѣ дъждове рѣката Янтра. Тѣ за да се избавятъ отъ турската потеря, хвърлили се съ дрѣхитѣ и оржнито си въ Янтра, съ цѣлъ, види се, да я прѣплуватъ, но силното ѣ течение ги повлѣкло и тамъ се удавили, гдѣто слѣдъ три дена водата ги искхвърлила край брѣговетѣ си.

И така, съ тая трагична сцена се свършва дѣятелността и живота на нашитѣ революционери — патриоти Воловъ и Икономовъ.

Жетва.

Изви се слънце
Въ поле открито,
Пченично зрънце
Пече сърдито.

Все бѣло-кърпи
Моми жетварки.
Въвъ рѣцѣ съ сърпи
И паламарки.

Вѣхне стѣлбецѣтъ
Вѣхне — бѣлѣе;
Зрѣе класецѣтъ,
Зрѣе желтѣе.

Скоро ще грѣмнатъ
Тѣвъ ниви злати;
Сърпи ще звѣннатъ,
Сърпи вжбати.

Ето дошла е
Жетва богата,
Пѣятъ по края,
Вѣжатъ байряка.

Снопни ще бликнатъ,
Снопни жетварски;
Пѣсни ще екинатъ,
Пѣсни другарски.

Церковски.

¹⁾ Василь Д. Поповъ е първородний синъ на прѣдсѣдателя на Троянскій М. Ч. Б. Р. Комитетъ, но въ това врѣме живѣеше въ с. Колибито. Обаче още първата година слѣдъ освобождението ни циркулираше слухъ, че нѣкомъ отъ останхлитѣ живи отъ другаритѣ на Волова ходили да си искатъ слѣдшевата нивъ се часть отъ паритѣ, които Воловъ му оставилъ на хранение, но той нивъ отказалъ. И, когато прѣвъ 1882 г. бѣ ходилъ въ Карлово по частна работа, на връщанито му прѣвъ Троянскій проходъ, въ мѣстността „Кривинитѣ," бѣ убитъ отъ неизвестни злодѣйци. Обаче още тогава мнозина отъ Троянчанитѣ прѣдолагахъ, че това убийство е извършено отъ нѣкой отъ живитѣ Волови другари за отмъщение на горний случай, т. е. за гдѣто бѣ отказалъ да нивъ даде една часть отъ съхраненитѣ Волови пари.

По прѣподаванието на Зоологията и Ботаниката въ долнитѣ классове.

Изучаването на зоологията и ботаниката, както е навѣстно, съдѣйствува да се равнее мислителната способностъ на ученика. Обаче тѣзи прѣдмети се така прѣподаютъ въ нашитѣ училища, че повече развиватъ паметята, отколкото мисълта.

Разгърнѣте нѣкой учебникъ по Зоология за I классъ, ще видите, че съдържа само една суха систематика на животнитѣ; ученикътъ е длъженъ да заучи вънкашната форма и бѣлѣвитѣ (по нѣкога най-неважнитѣ) на всѣко животно отдѣлно. И колко мъчно се вмѣстятъ въ дѣтската паметъ тѣзи бѣлѣзи и особено тогавъ, когато урокътъ се расправя буквално по учебника и безъ нагледни помагала!

Колбахъ*) прѣдлага другъ методъ за прѣподаванието на Зоологията въ долнитѣ классове. Разбира се, че този методъ не е за насъ задължителенъ, но не трѣбва да се отхвърля; отъ него ний би могли да се възползуваме, но не буквално да го заучимъ и употребимъ. Всѣкой прѣподавателъ трѣбва да си изработи свой методъ, съ оригиналенъ характеръ, нагоденъ къмъ развитието на дѣцата, които му сж дадени за просвѣта.

Колбахъ съвѣтва да вземемъ нѣкои добри познати животни, азъ ще прибавя отъ отечественната фауна, и около тѣхъ да се групиратъ роднинскитѣ форми. По този начинъ, казва Колбахъ ще се образуватъ естественни групи, въ които прѣходнитѣ форми трѣбва да се истѣкнатъ. Отъ бозайницитѣ напр., той прѣдлага да се взематъ: маймуната, прилѣпа, котката, кучето, порътъ, мечката, таралежътъ, мишката, заекътъ, кенгурата, коньтъ, камила, бикътъ, елевътъ, слонътъ, свинята, тюленътъ; отъ птицитѣ: орелътъ, кукушѣвката, враната, 2—3 пойни птици, щъркелътъ, мартинътъ, юрдечката; отъ земноводнитѣ и влечугитѣ: жабата, костенурката, змията, гущерътъ; послѣ нѣколко риби, нѣкои познати насѣкоми, нѣколко охлюви, миди и пр. Проститѣ животни да се исхвърлятъ. Сега около изученитѣ форми ще се групиратъ роднинскитѣ.

Така, около домашната котка ще се групиратъ — дивата котка, тигърътъ, леопардътъ, ягуарътъ, пумата, левътъ; послѣ по отдалеченитѣ форми, като рисътъ, най-подиръ прѣходнитѣ форми между котката и съседното животно — кучето, какъвто е леопардътъ или ловчийски ягуаръ. За прѣходнитѣ форми трѣбва да се каже, по какви бѣлѣзи се приближаватъ и къмъ едното и къмъ другото животно, така и съ какви бѣлѣзи се различаватъ отъ тѣхъ. И тъй вмѣсто установенитѣ искусствени и остро разграничени групи, между разнитѣ форми се запазва оная органическа свързка, която дѣйствително сжществува въ природата. Когато се разглеждатъ жбитѣ на различнитѣ грабливи, трѣвопасни и всеядни животни, трѣбва да се обърне вни-

*) Вѣстникъ Воспитанія № 1, 1897 г.

маннето на ученицитѣ върху устройството на взбитѣ, което се намира въ свѣрска съ качеството на храната.

Наблюденията и заключенията, които самъ ще направя ученикътъ, силно ще се връжжѣтъ въ неговата паметъ и ще му даждѣ възможностъ, слѣдъ години, само по взбитѣ на извѣстно животно да се сѣща за образа на живота му. Картинитѣ и препарираниѣ животни (чучули) по често трѣбва да се даватъ или показватъ на ученицитѣ. За да се оживи прѣподаването, трѣбва да се расправятъ раскази за различнитѣ животни.

Когато учительтъ расказва за полезни животни, да не забравя и вредителнитѣ, отъ които пай-много се срѣщатъ между пасѣкомитѣ. Отъ тѣзи указания учителя трѣбва да се ползува, за да възпита правилни отношения къмъ животнитѣ. Учителя, казва Колбахъ, трѣбва да се застъпи за цѣль редъ животни, които се прѣслѣдватъ само по унаслѣдени прѣдупрѣждения и прѣдрасждѣци, да докаже на ученика ползата отъ такива животни; но той трѣбва да възбуди въ дѣтето състрадание и къмъ останалия миръ. Споредъ Колбаха, отношенията на единъ народъ къмъ домашнитѣ животни могатъ да служатъ като върно мѣрило на неговата културностъ. Най-много могатъ да съдѣйствуватъ да се установжѣтъ правилни отношения ученическитѣ екскурсии, прѣвъ връме на които учительтъ има случай да защити животнитѣ, да обърне вниманието на ученицитѣ върху тѣхъ и да спрѣ истребването имъ. На таква екскурсия не трѣбва да се счита за изгубено врѣмето, кога се спрѣтъ нѣколко минути и послушаме пѣнието на славея, па дори птичешкото крѣскание въ гората. Това ще пробуди въ дѣтската душа онова чувство, което търси радости въ живота на живитѣ същества, а не въ истребването имъ, не въ запазенитѣ въ спрѣтъ животни. Освѣтиъ това трѣбва да се съставяватъ сборки.. При това трѣбва да се пази, щото да се не развиватъ у ученицитѣ страсти за убиване и мжчение. По-добрѣ ще бжде, ако учительтъ ги събира самичкъ. Само на ония ученици може да се позволи събирането на насѣкоми, у които се забѣлѣзва жажда за по-дълбоки и всестрании знания. Колко по-голяма полза и поука щѣхъ да извлѣкжѣтъ ученицитѣ, ако при гимназитѣ се устроаяхъ зоологически градини, аквариуми, терариуми и пр. Въ тѣхъ ученицитѣ щѣха да наблюдаватъ живота, развитието, борбата, жилището на животнитѣ и пр. Колко радости, какво живо участие тѣ извикватъ и колко цѣнини наблюдения даватъ, наблюдения, които прѣвъ цѣлий животъ оставатъ въ паметта на ученицитѣ. Стига да има желание, всичко това би могло да се устрои.

Ботаника. Както въ Зоологията, тѣй и тука, трѣбва да се взематъ нѣкои типически форми, най-распространенитѣ растения, и около тѣхъ да се групиратъ роднинскитѣ форми, при туй да се обърща внимание върху приликитѣ и отличителнитѣ бѣлѣзи. Постепенно да се прѣминава къмъ форми, които по нѣкои особности се различаватъ отъ съседния растителенъ типъ. По този начинъ ученикътъ лесно ще усвои тѣзи картина отъ растителното царство, въ която е истѣкнато на прѣвъ планъ господствующето въ природата развитие и

единство. И тукъ трѣбва да се обърне внимание върху прѣходнитѣ форми, а не да се мжчи ученика да подвежда всичко подъ понятието видъ, родъ, семейство и разредъ. Систематическитѣ групи не се удържатъ въ паметта, а много по-полезно ще бѣде, ако ученикътъ се запознае съ извѣстно число растения, на които да знае имената и които ще му даждъ възможностъ самостоятелно да опрѣдѣли всѣки новъ видъ растение, блискитѣ му или далечни отношения къмъ една отъ извѣстнитѣ нему групи. По този начинъ се дава на ученикътъ ясно прѣдставление за развитието на растението и за ония отношения, които съществуватъ между растенията отъ една страна, а отъ друга страна — животнитѣ, човѣка и остяжлата природа. И тука трѣбва да се подчертажатъ полезнитѣ и врѣдителнитѣ растения, но при туй да се прибави, че много плевели сж врѣдителни за човѣка, само защото прѣчкатъ на культурнитѣ растения да растятъ, но въ същото врѣме тѣзи плевели даватъ храна на птицитѣ; че много отъ отровнитѣ растения служатъ за лѣкарства. Освѣнъ прѣдставители отъ мѣснатата флора могатъ да се взематъ и чуждестранни растения, за които ученицитѣ съ помощта на фантазията и рисункитѣ, могатъ да си съставятъ доста вѣрно прѣдставление. Методата за прѣподаване, която Колбахъ прѣпоръчва, може да възбуди повече влѣчение и любовь къмъ прѣдмета, отколкото изучаването на систематиката.-- Споредъ Колбаха, урока по ботаника ще се прѣподаде тъй. Една часть или цѣлото изучавано растение трѣбва да се намира прѣдъ всѣки ученикъ. Това растение може да бѣде събрано отъ самитѣ ученици. Учителътъ казва на ученицитѣ да разгледатъ извѣстна часть. Сега това растение се слага на страна, и по въпроси или въ свързана форма се възпроизвежда отъ нѣкой ученикъ разказването и наблюдаването. Като се разгледатъ всичкитѣ части на растението отдѣлно, като се изслѣдватъ отъ ученицитѣ соковетѣ му, отлѣчванията и пр. и му се раскаже практическото приложение, развитието му (последното да се илюстрира съ рисунки на черната дѣска, — тѣзи рисунки да се нарисуватъ и отъ ученицитѣ); дава се на класа отчетъ за цѣлото растение. Въспроизвежданieto на расказа трѣбва да стане по екземпляра отъ растението, който се намира въ рѣцѣтъ на учителя. Необходими сж чести повторения, но за да не дотегне на ученика постоянното повторение на твърди извѣстното нему, и за да се и запечататъ, и разширочатъ познанията му, кога се повтара желателно е да се комбинира извѣстното отъ различни гледища: растенията да се групиратъ то споредъ годишнитѣ врѣмена, то споредъ мѣстото, гдѣто вирѣжатъ, то споредъ начинитѣ по които сѣмената имъ се распространяватъ отъ вѣтъра, водата и животнитѣ; да се групиратъ растенията, които сж полезни за човѣка, които служатъ за храна на животнитѣ или които играятъ роля въ живота на насѣкомитѣ; да се отдѣлятъ отровнитѣ растения, лѣкарственитѣ, бояджийскитѣ и влакнеститѣ, а въ врѣме на екскурсии може да се покаже какви сж отношенията между растенията отъ извѣстна мѣстностъ и живущитѣ тамъ животни.

Сбиркитѣ, които се съставляватъ отъ събрани прѣвъ врѣме на екскурсиятѣ растения, много спомагатъ за изучаването на ботани-

ката. Ученика когато засушава и дѣпи растението, образътъ му по-здраво се запечатва въ паметта, отколкото кога го само опрѣдѣля. Нѣма да говоримъ за споменитѣ, които оставятъ събираниѣ растенія, и които възникватъ въ тѣзи минути въ паметта. Тукъ му е мѣстото да споменемъ, че прѣвъ известна възраст у дѣцата се забѣлѣзва една страсть къмъ сборки; тѣ събиратъ марки, копчета и пр. прѣдмети. Сумма енергия се губи при това напразно, когато тя би могла да се употребѣи за изостряване на наблюдателността и за заякчаване въ паметта придобититѣ знания. Голѣма услуга въ това отношение би указало съставянieto на ботанически сборки. Но съставянieto на Хербариуми не трѣбва да бѣде задължително. Много по-голѣма полза би се извлекла отъ устройванieto на училищни градини.

V.

Изневѣренъ.

„Я растурай, Цвѣто мори,
Магнитъ; я притурй,
Цвѣто, върла магеснице,
Душманъ, отъ Бога да наидешъ!“
(Народ. пѣсенъ).

Па забравихъ всичко ази,
Тебе, майко, и другари,
Но грѣмъ скоро ме порави —
Грозно мене ти прѣвари...

Мамко мила, ти, прости ми,
Че отъ тебе всичко криѣхъ;
Любовь умѣтъ помръчи ми,
Зла отрова тогазъ пиѣхъ.

Нѣма, майко, нѣма вече
Нейна снага тънка, вѣта;
Тя отъ назѣ е далече
И за мене вече не пита...

Ази любѣхъ невѣрница.
Па си казвахъ: азъ честитъ съмъ!
А тя бѣла измѣнница
И отъ нея, ахъ, убитъ съмъ...

Тя завлѣче ми сърдцето
На бурната страсть—въвъ ада;
(Защо ми е пѣкъ небето,
Безъ невѣрницата млада?)

Но пѣкъ лѣпа, мамо, бѣше!
Лѣпа, мила, гиздовѣта,
Звѣади съсъ очи ронѣше —
Горска вила, дяволѣта...

Азъ при тебе, майко идж
Да искажж мжки люти,
Но бѣлъ день не ще вече видж.
Болки мжчатъ ме нечути...

Дяволска ли бѣ омая,
Що къмъ нея ме влѣчеше?!
Но главата ми замая
И сърдце ми нейно бѣше...

Не проливай за менъ сълзи,
Но запади воценица,
А васъ братя, Богъ да назѣ
Отъ чаровна вражалица!

Добри Даневъ.

Февруарий 1897 г.

Що ще каже тенденциозностъ въ искусството ?

Ето единъ въпросъ, върху който твърдѣ малко, да не кажемъ съвсѣмъ не е, писано у насъ, макаръ и често да чуваме да се приказва, ала рѣдко съ сполука, че еди кое си произведение било тенденциозно, а еди кое си не било. Поради това ний мислимъ, че не ще е влѣ да запознаемъ читателитѣ съ мнѣнието на професора П. Овсяннико-Куликовски върху този въпросъ, кратко, ясно и вѣрно искавано въ статията му „Тенденциозныя произведения Л. Н. Толстого.“¹⁾

Художественността на едно произведение, казва проф. Куликовски, е резултатъ отъ хармоническото съчетание на *идеята и образа*, при което е безусловно необходимо, щото *образътъ* самъ по себе, вветъ отдѣлно отъ идеята, като извлечень отъ цѣлото — произведение — да е вече *художественъ*, т. е. *типиченъ* и идеята сама по себе да бѣде дълбока, широка и изобщо значителна, а прѣди всичко — *человѣчна*. Гдѣто не е изпълнено едно отъ тѣзи условия, тамъ нѣма *сѣщинска* художественность. Въ повечето произведения на висшето искусство идеята като че е *скрита* и, сѣкашъ, се крие въ образитѣ, като се намѣрва въ едно състояние, което напоява потенциалната енергия. За такива произведения сж необходими критичици — истълкуватели, които съ своя анализъ откриватъ идеята, освобождаватъ нейната свързана енергия. Така цѣли поколения истълкуватели на Шекспира сж се трудили да откриятъ идеитѣ, възплтени въ неговитѣ гениални образи — а и до сега още не е исчерпанъ цѣлий запасъ отъ енергия на Шекспировитѣ идеи — сили (ако така можемъ да се изразимъ, употребявайки термина на Фулѣ), свързани, сѣкашъ, въ магйосанитѣ образи на неговитѣ герои. Въ руската литература критиката на Бѣлински и Добролюбова ще си остане за винаги класически образецъ отъ такова освобождение на художественната сила. Ако цѣиността на една мисль (въ това число и на художественната) се опрѣдѣля отъ способността ѝ да *възбужда* мисльта, т. е. не толкова да учи редъ поколения на умъ и разумъ, колкото да раздвижва и навиква тѣхний умъ къмъ самостоятелна дѣятелность, то цѣиността на художественитѣ произведения сж една съкровена идея, която иска раскрытие, сж потенциална енергия на мисльта, която иска освобождение трѣбова да бѣде призната за твърдѣ висока, много по-висока отъ оная, що е свойствена на ония произведения на искусството, чийто идеи не се нуждайтъ отъ раскрытия, ковто не възбуждатъ толкова чуждата мисль, колкото учятъ, навиватъ. За това най-добритѣ, най-талантливитѣ *дидактически* произведения никога не сж имали оно-

¹⁾ „Журналъ Жизнь Юга,“ Книжка приложеній, № 1. Стр. 97 и сл.

ва огромно значение, като стимулъ на мисълта, за умственото развитие на народитѣ, каквото винаги сж имали великитѣ създания на изкуството, които не сж си задали цѣль да учятъ и наиздаватъ.

Тенденцията въ изкуството е сродна съ *дидактиката* и се отнася къмъ *скритата идеяност* приблизително тъй както освободената енергия се отнася къмъ свързаната. *Тенденцията* е същата идея, само не скрита. Тя сама, безъ помощта на реактива на анализа, ясно се показва. Съответно на това и *образитѣ* на тенденциозното произведение се прѣдставятъ съкашъ прозрачни, така щото идеята се подава назадъ тѣхъ. Въ силата на това задавката на критика — истълкувателъ значително се упрощава: той не трѣбва тукъ да „освобождава енергията,“ т. е. най-важната и най-плодотворна частъ на неговата работа се упраздня, и нему остава само да даде критическа оцѣнка на самата тенденция, а при това и да разгледа образитѣ отъ страна на тѣхната типичностъ и изпълнение.

И така тенденциозността е не само извѣстно съотношение между образа и идеята, — именно такава, въ сила на което идеята се явява *раскрита* въ самото произведение. Самъ пъкъ по себе, тя може да бѣде не по-лоша отъ една скрита художествена идея, и самитѣ образи въ художествено отношение могатъ да бѣдѣтъ безвукорни.

Като прилага общото понятие къмъ единъ частенъ случай — интересни очеркъ на гр. Толстой „Смъртъ Ивана Ильича,“ проф. Овсяннико-Куликовски дава едно заключение, че Толстой прави *тенденциозна* групировка на чертитѣ, що показватъ крайната безсѣдържателностъ на душата на героя. Тая тенденциозна групировка, продължава автортъ, му е нужна за това именно, щото *идеята* на разказа да се изказва още при първото четене безъ да се нуждае отъ „разкритие,“ иначе казано, щото произведението да бѣде тенденциозно, да служи за „прокарване“ на извѣстна мисль или гледище. Не е трудно да се види, че отъ това нѣщо образътъ не става ни най-малко измисленъ или фалшивъ. Неговото създаване и възпроизвеждане може да се уприличи на онова, що въ науката се зове *опитъ*, т. е. искусвенно отстраняване единъ условия и влияния и приличане други за да излѣзе изучавани процесъ въ своя чистъ, незатѣненъ видъ. Отъ това гледище научни опитъ (напр. физически или химически) може да се нарече *тенденциозенъ* похватъ въ науката. Тенденцията тука е искаването на истината, по-равно прѣдвидѣна въ формата на оная *интуиция*, която винаги прѣдхожда съзнателни опитъ и му прави пътъ... Въ тенденциозното искусство ролята на такавото интуитивно играе оная идея или доктрина, която исповѣда художникътъ. Тя привежда къмъ *художественъ опитъ* съзнателното групироване на единъ черти, отстранение на други, и изваждане на явѣ, съ единъ такъвъ похватъ, извѣстенъ душевенъ процесъ въ неговий, по възможностъ, чистъ видъ. Това изваждане на явѣ само по себе набѣлзва *идеята* на произведението, която именно, въ силата на това, тъй да кажемъ, „само-разкритие“ получава характеръ на *тенденция*.”

Ако тенденциозното искусство или тенденциознитѣ похвати въ него ни напомняватъ ролята на *опита* въ науката, то тенденциозното искусство създаването на образъ съ скрита идея може да се упринчи съ научнитѣ похвати на *индуктивното наблюдение*. Тя съ-поставления изискватъ обаче една оговорка: възможни сж и въ тенденциозното искусство такива образи, създаването на които тъй сжщо — въ извѣстенъ смисълъ — ни напомня научниятъ опитъ.

Само по себе се разбира, че строгото разграничение на приенитѣ на чистий опитъ и чистото наблюдение на практика не се провежда ни въ науката ни въ искусството. И въ процесса на опитното наследване въ извѣстна мѣрка похватитѣ на наблюдението и въ чисто наблюдателнитѣ науки, гдѣто опитътъ въ собственъ смисълъ е невъзможенъ, не рѣдко прибѣгватъ къмъ умственъ опитъ — като прѣдполагатъ, напр. извѣстни черти на явлението за отсъствуващи, ижчятъ се да си прѣдставятъ възможнитѣ послѣдници отъ това отсъствие и правятъ отъ тукъ съответнитѣ заключения.

Ил. С. Бобчевъ.

На разсъмване

Трепти нагрива
Звѣзда Зорница,
Вредъ позлатява
Китиа горица.

Славѣйче пѣсець
Тихо подхваща,
Истокъ чудесенъ
Поздравъ испраща.

Долу въ полята
Тишина влада;

Дрѣмятъ седата
Въ сънъ и отрада.

Дрѣмятъ, почиватъ
Морни селяци,
Псета повиватъ
Въ пусти сокаци.

Скоро пѣтлето
Ще кукурикне,
Тогасъ въ полето
Животъ ще бликне.

Церковски.

Психологията на гениалната жена.*)

Какво може да бъде за психолога по-интересно и по-привлекателно от анализа на женската душа, а особено на гениалната женска душа, която прѣдставлява въ всичкитѣ си криволици и усѣщания, въ всичкитѣ си най-тъвки фибри изумителна нѣжност и усѣтливост ?

Но, заедно съ това, всѣки път, когато се вгледашъ по-дълбоко въ една такава гениална душа, напримѣръ, въ душата на София Ковалевска, Башкирцева и т. н., въ главата ти непрѣменно захващатъ да се промѣкватъ всевъзможни въпроси и мисли.

А какво прѣдставлява отъ себе си въ сжщностъ този таинственъ елементъ на гениалността? Защо у спътника на гения нѣкакъ си неизбежно-фатално всѣкога се явява неудовлетвореността и скърбта? Какво собствено прѣдставлява отъ себе си скръшната сжщина на гениитѣ на тѣзи избрани сжщества?

Надъ всичко това азъ се замислихъ, като се връщахъ мингалата година отъ морскитѣ бани, гдѣто цѣлъ мѣсець прѣкарахъ въ всѣкидневно срѣщане съ една гениална жена. Всички тѣзи въпроси си спомнихъ, когато прочетохъ токо що появилий се новъ сборникъ отъ нейнитѣ стихотворения.¹⁾ Въ този сборникъ има прѣлестни, трѣперящи отъ животъ страници, на които е сждено за дълго врѣме да се запазятъ въ паметта; тѣ още веднѣжъ идятъ да потвърдятъ печаливъ фактъ за неудовлетвореността и за страданията, въ които обикновенно изпадатъ гениалнитѣ души.

* * *

Ада Негри, — именно за нея искамъ да поговорѣ съ читателитѣ си — прѣдставлява отъ себе си една поетка, на която биографията и голѣмата нѣвѣстностъ станяхъ сега вече всеобщо достояние.

Ето защо азъ никакъ не съмъ наклонна да разказвамъ подробно нейний животъ, — а повече отъ всичко ми се иска да намѣрижъ ключа за нейната странна личностъ, която се евява едноврѣменно тѣй поразителна и тѣй неуловима. Ада Негри се е родила близо до Лоди, въ малкъ провинциаленъ градецъ; баща ѝ билъ простъ работникъ, земледѣлецъ-работникъ и умрѣлъ въ болница, когато дъщеря му била още съвсѣмъ малка. Адината майка, фабрична работница, се е отличавала винѣги съ ижжество, енергия и талантливостъ. Тя съ собственитѣ си сили отхранила и възпитала дъщеря си.

*) Вѣлѣжка на редакцията. Настоящиятъ очеркъ за психологията на гениалната жена принадлежи на перото на Паола Ломброво, дъщеря на знаменития италиански психологъ и антропологъ-криминалистъ Ломброво. Прѣдъ видъ на голѣмия интересъ, който съдържа етоудѣтъ, ний му даваме мѣсто въ „Б. Сб.“ Той е прѣведенъ изъ в. Новости бр. 111, 23 Априлий 1896 г. за кдѣто го е писалъ авторътъ му нарочно.

¹⁾ Ada Negri, „Tempeste“, 1896.

Твърдѣ интересна подробност къмъ въпроса за наследствеността се явява този фактъ, че майката на Ада Негри, която и сега гъна и не е имала ни най-малкото образование, се отличава съ твърдѣ ясно нарамена склонност къмъ поезията и че, въ връше на бременността си съ бъдещата поетка, тя непрѣстанно чела и пѣла стиховетѣ на Метастазно.

Въ семейството на Ада Негри има още и другъ гениаленъ елементъ: лея ѝ — сестра на баща ѝ. До 20 годишната си възраст тя пасла крави и не знаела ни да чете ни да пише. На 20 години тя се ожжила за единъ безумно влюбенъ въ нея офицеръ. Тъзи безграмотна мома, съумѣла, послѣ ожжването си, не само въ скоро връше да се постави на висотата на своето ново положение, но даже да се научи изумително прѣкрасно да свири на фортепиано и въобще да си усвои твърдѣ солидно образование: всичко това съ собственитѣ си сили.

Малката Ада Негри винаги е била не по годинитѣ си развита. Както разказва майка ѝ, тя вече отъ петгодишна възраст имала маниа или, по-право, непрѣодолимо желание да говори на стихове.

Единъ пътъ тя, между другото, се обърнула къмъ майка си съ думитѣ:

— „Мамо, дай да хапна, послѣ да починаж.“

Авъ, съмъ уморена, искамъ да поспя.“

— „Вашата щерка приказва съ стихове,“ — смаяла се съсѣдката.

Въ 8 годишната си възраст Ада захванѣла да пише стихове и, главно, захванѣла жадно, безразборно да гълта всички попаднали се въ рѣцѣтѣ ѝ книги. Тя чела въ най лошъ прѣводъ и безъ да разбира добръ какво чете — Дюма, В. Хюго и Зола. Но романитѣ на тѣзи автори я накарали неясно да усѣща, че задъ бѣдния и трудови поминѣкъ, който е падналъ като дѣлъ на нея и на майка ѝ, има и другъ животъ несравнено по-свѣтълъ и по-блѣскавъ. Неразясненитѣ въпроси, защо и отъ какво е туй, именно така, които трѣбвало да озрѣжътъ съ години, размърдали се въ ума ѝ. Защо на толкозъ хора и особено на работницитѣ е сѣдено да прѣкарватъ живота въ тъмни подземия, въ нужда и сиромашия, да ядѣтъ сухъ хлѣбъ, да спятъ на слама и да умиратъ на болничнитѣ легла? Защо толкозъ тежки жизвени условия и таквазъ горчива награда за неуморний и тежкий трудъ? Кои грѣхове искупуватъ тѣзи прости хора, отъ които всичко е отнего? Осѣдена отъ провидѣнието сама тя прѣкарва единъ такъвъ невеселъ животъ, като испытва на себе всички негови жжж, всякия неговъ натискъ — четението и размишленieto зародили въ душата на Ада Негри семена отъ възмущение и негодувание. Такова възмущение и негодувание се е движило, наистина, и въ умоветѣ на хиляди други лица, безъ да сж имали възможностъ да ги облѣкѣтъ въ художествена форма и оставили безплодни, но разширнитѣ мисли и усѣщания на Ада Негри се слѣли съ поетически гений, отъ който извлѣкли новата пламенна искра.

Въ 18-та година, като получила диплома за селска учителка и като била принудена да си искарава насъщния хлѣбъ, младата мома ввела мѣсто на учителка въ селското училище на малкото селце Мотта-Висконти. На грижитѣ ѝ се оказали 70 дѣца отъ 6—10 год. възраст. Тѣзи дѣца били доста тѣжи и до тояковъ непривични на първоначалната чистота, щото случвало се, че половината свободно отъ прѣподаване въ училището врѣме Ада Негри употрѣблявала на това, щото, подъ нейното наблюдение, дѣцата хубаво да се миежтѣ и чистежтѣ. Училището прѣдставлявало таквазъ не голѣма и ниска стая, щото за да се не задущжтѣ въ него, необходимо било даже прѣзъ зимата въ дѣждъ и свѣгъ, вилжги прозорцитѣ да се държатѣ отворени.

А годишната плата за всичко това била само 400 марки. Съ младата дѣвица на нейна поддръжка живѣла при това и майка ѝ. Ада Негри ходила съ дървени обуца и се хранила съ каша отъ царевичено или кестаново брашно, наречена polenta (едниъ видъ мамалига).

Нуждата, бѣдността и кипящитѣ сили на първий разцѣтъ на младостта сж били источника, изъ който безсѣзнателно искочили раннитѣ лирически стихотворения на Ада Негри, първитѣ нейни пѣсни, нѣкои отъ които сж безпорно великолѣпни!

Азъ се изразихъ „безсѣзнателно“ и струва ми се, че именно сега най-много е умѣстно да се установимъ върху въпроса какъ Ада Негри пише своитѣ стихове или, по-право, какъ тя сама си дава отчетъ за творчеството си.

Тя казва, че този процесъ проиялѣзва у нея „безсѣзнателно“ „като че ли нѣкой ми диктува това, което азъ съмъ длъжна да пиша, като че ли мислитѣ сами ей-тъй се нижатѣ подъ перото.“

Въ такъвъ случай Ада Негри, като че изображава отъ себе си нѣщо като меднума на спиритическитѣ седѣнки. Тя не знае какво я подбужда, не знае какво пише. Като че ли нѣщо я принуждава да пише и въ тѣзи минута тя е длъжна непрѣменно да пише и въ него врѣме тя нищо не слуша и нищо не вижда. Младата поетеса расправя, че веднѣжъ, когато ѝ дошло „вдѣхновение“, дошли гости и ѝ побъркали да пиши. Послѣ отиванието имъ ти вече не могла да повѣрне прѣкъснатото поетическо нантие, и то се прѣвѣрижло на истински трѣскавъ припадъкъ, придружаванъ съ главоболие и спливъ (тѣжовна мисль), като че ли се е касаяло за нѣщо, чисто вещественно, което, като я проникнжло, не можло да излѣзе и навикало болѣзненъ процесъ.

Тѣй сжщо Ада Негри не може да си даде отчетъ отъ гдѣ се взематъ у нея и какъ се заченватъ основнитѣ мисли на стихотворенията ѝ. Най добритѣ отъ тѣхъ тя е написала въ Мотта-Висконти, въ това врѣме, когато не е била заповната ни съ классическата, ни съ новата литература. Тѣй, тя съчинила лирическото стихотворение „Autopsia“ — едно отъ най-много блѣскавитѣ нѣща въ първий сборникъ на нейнитѣ стихотворения. Не само че никога тя не била виждала аутопсия, но даже никога не била чела какво и да било изъ

Анатомията. Ей тъй една вечерь, слѣдъ като прѣкарала цѣлий день въ плетенъе чорапъ и кърпенъе ризи, Ада Негри почувствувала, че ина расположение да пиши! Мъгляво и неопрѣдѣлено захванълъ да се рисува въ шислитъ ѝ трупъ на млада мона, — и нищо повече. Слѣдъ като повечеряла съ майка си, Ада Негри отишла на гости у една своя горещо любима охтичава другарка. Цѣлата вечерь болната другарка свирила на фортепьяно. Всичката обстановка, която окружавала младата дѣвица, располагала я къмъ мечтателность. Тиха, нѣжна музика, топла юлска ноць, чардакъ освѣтленъ отъ луна. Въ 11 часа вечерьта Ада Негри се връща въ къщи, съблича се да си легне да спи и изведнѣжъ усѣща, че я налита необяснима таинственна сила отъ „вдѣхновение,“ сѣкашъ нѣщо я тика къмъ масата. Тя сѣда и пиши стихотворението „Autopsia“ въ едно състояние, което тя сама характеризира въ непрѣводимитъ думи „Veglia trionfante“ („Тържествующе бодърствование“). Това „нантие“ се продѣлжава у нея до 3 часа сутриньта, подиръ което тя макаръ и да лѣга въ постелката, но не може да заспи. Отъ иѣкакво си странно възбуждение шуми ѝ въ главата, а въ ушитъ звънижъ и пѣйтъ нейнитъ стихове.

Ада Негри казва, че по-добритъ стихотворения въ първия си сборникъ „Fatalita“ тя написала въ периода отъ 20-та до 21 година и, — интересна подробность за тѣзи, които казватъ, че женитъ пѣжтъ като птици само въ врѣме на любовь. — Ада Негри увѣрява, че въ този периодъ на живота въ главата ѝ не е имало ни най-малката помисль за любовь.

* * *

Но отъ тѣзи, ако можемъ така да се изразимъ, технически подробности да прѣвнимемъ къмъ разгледвание психологията на младата поетеса. Изъ Мотта-Висконти тя испроводила своитъ стихотворения въ малкото литературно списание, издавано отъ вѣвѣстний Милански издатель Тревсомъ. Този послѣдний билъ пораазенъ отъ талантливостьта и оригиналностьта на испроводенитъ стихотворения, прѣдложилъ на поетесата да издаде сборникъ отъ стихотворенията ѝ. При първото си появление този сборникъ „Fatalita“ — почти мъгновенно доставилъ слава на Ада Негри. Нейната сждба веднага се измѣнила, сждо, сѣкашъ, съ единъ чаровенъ махъ. При нея въ Мотта-Висконте хлуижили потокъ писма, хвалебни отзиви, всички журнали се напръдварвали да получатъ отъ нея какво-годѣ произведение, стиховетъ ѝ были у всички на уста, интервюеритъ (корреспонденти-распитвачи) отивали въ малкото селце само и само да виджтъ поетесата, отъ всички страни, отъ всѣкококо непознати лица върху нея се сипяли увѣрения въ приятелство и обяснения въ любовь. Това било пълненъ успѣхъ, най-блѣскавъ успѣхъ! За да се даде на поетесата възможность да искокне изъ тѣзи извъвредно скромна обстановка, градътъ Миланъ рѣшилъ да ѝ прѣдложи мѣсто на старша учителка въ Миланското нормално училище, а литературний комитетъ въ Флоренция ѝ назначилъ пенсия отъ 3000 фр., която умрѣлата поетеса госпожа

Милия завѣщала да дадѣтъ на тѣзи поетеса, която бѣде призната за най-добра отъ всички италиански писателки.

По този начинъ Ада Негри получила изведнѣжъ не само слава и осигоряване, но и най-смилитѣ ѝ мечти се осъществили. Младата мома се прѣселила заедно съ майка си въ Миланъ, наредила се тука въ твърдѣ приличната частъ на града, запознала се съ много литературни и други знаменитости и захванѣла да приежа своитѣ почитатели и поклонници. Прѣвнтересна малка сценка разказватъ за нея и двама знатни чужденци, които били дошли да се запознахтъ съ нея и я срѣщили на стълбата съ кофа вода въ рѣцѣ, що тя носѣла на майка си.

— „Тука ли живѣе Ада Негри?“ — попитали посѣтителитѣ.

— „Ада Негри — азъ съмъ“ — отговорила тя. Следъ това блѣснала съ кракъ вратата, ввела чужденцитѣ, оставила на земята кофата съ водата, захванѣла да разговаря съ тѣхъ, като се прѣструвала прѣвъ всичко врѣме, че не забѣлѣва тѣхното смущение.

Добрата орисница обсинала бившата Пепелянка не само съ слава и осигоряване, но още и съ други дарове.

Ада Негри получила това, къмъ което се е стрѣмила тѣй горещо, тя получила любовь, сжщата любовь, която извиквала, за която мечтаела, любовь на силенъ человекъ, който работилъ, който се е расправялъ мъжки съ задачата, що поелъ отгорѣ си прѣвъ живота.

Ето биографията на Ада Негри до шпжлата година, когато азъ се запознахъ съ нея. Лицето на младата поетеса е твърдѣ симпатично; тя не е много едра, има голѣми черни очи и много мънички рѣцѣ, каквито можешъ само да си въобразишъ.

Би казалъ человекъ, че сега у Ада Негри има рѣшително всичко, каквото може да си пожелае: младость, слава, любовь. Азъ очаквахъ да виджъ прѣдъ себъ си прѣщастливий человекъ и, нѣма освѣнъ веднѣжъ да погледнешъ на нея и да се убѣдишъ, че тя съ всичко располага, освѣнъ съ щастие. Ада Негри никога не е била и никога нѣма да бѣде щастлива. Въ този случай генийтъ отлично изигралъ ролята си на оръжие остро и отъ двѣтѣ страни; далъ слава и отнелъ жизнерадостъта... Нѣма съмнѣние, че именно генийтъ е вложилъ въ тѣзи проста и кротка душа на младата мома зачатъкъ отъ безпокойна граничаща съ отчаяние на вѣчна неудовлетворенность отъ настоящето, вѣчна жажда и неисчерпаемъ стрѣмежъ къмъ нѣщо си, което никога не ще се осъществи, тѣй като то е — химера. Въ Варацце, кждѣто се запознахъ съ Ада Негри, тя милѣше за Мотта-Висконте, за тогавашната своя душевна простота, за своето свята жажда за работа. Миланъ, споредъ думитѣ ѝ, принесълъ ѝ е само една мъжа, развалилъ я е, изсушилъ ключътъ на нейното поетическо вдъхновение. Съ свойствената на женитѣ непослѣдователность тя помни отъ миналото само добритѣ му страни. Ада Негри забравила, че всички лирически стихотворения, написани отъ нея въ Мотта-Висконте, сж били само едниъ плачъ на отчаяние, че мотивътъ имъ — нужда и сиромашия, —

сж били отзивъ на нейнитѣ нужди и сиромашия, итъ които тя тъй трастено е искала да се отърве.

Тя вече не помни тогавашното си душевно настроенне, което обаче тъй ясно, тъй силно се е отразило въ първата ѝ лирика. Върѣдъ другитѣ мотиви тамъ звучи страстна жалба на това, че съдбата я е осждила да прѣкарва нищожно дѣлнично съществуване, че ще ѝ се случи да види младостта си увѣхнѣла безъ любовь, безъ всичко това, което расхубавява живота, което му дава цѣна, — безъ книги, пътешествия, безъ живо общенне съ лични умове. Първитѣ стихотворення на Ада Негри — настоящи плачове на отчаянието, горчивъ викъ на самотията, цѣлий сборникъ „Fatalita“ поразява съ мощъ и хубостъ, тъй като той цѣлъ се свява ясенъ отзивъ на страдания, сиромашия и гоненне отъ съдбата на нещастния и захвърлений пролетарий. А като е възспѣвала всичко това поетессата, заедно съ него, възспѣвала е собственитѣ горчевини и нужди.

Осждатъ Ада Негри въ това, че тя въ вторий си сборникъ отъ стихотворення „Tempeste“ не съумѣла да остане на висотата на първий сборникъ „Fatalita“ относительно стихотвореннята съ социално съдържанне. Работата е тѣзи, че личното настроенне, настроеннието на чувствата винаги дава на стихотвореннята най-вѣрна и искрена нота, а това лично настроенне, — нужда и горчевина, — вече отсъствуватъ отъ вторий сборникъ. Ада Негри вече сама надѣла изъ тѣзи тежки материални и общественни затруднения, които сж ѝ послужили за тема въ „Fatalita.“ Впрочемъ и въ „Tempeste“ звучи сжщо лична нота, силна и мощна нота, но тя вече не е нуждата на униженитѣ и оскърбенитѣ, — то е любовь. Поетическии изворъ, съвсѣмъ не е изсъхнѣлъ въ Ада Негри, както тя се оплаква, той само се е прѣобравилъ.

— Ето какъ ! — ще извикатъ други, — авторътъ на социално-негодующи и мятежни стихотворення възспѣва сега само единитѣ сладости на любовьта ?

Защо, наистина общественитѣ и социални теми сж твърдѣ слаби въ „Tempeste,“ отъ колкото въ „Fatalita,“ но критиката (а не публиката, която оказва въсторженъ приемъ и на вторий сборникъ стихотворення за младата поетеса и тѣзи книга е имала сжщо такъвъ бльскавъ уснѣхъ, както и първата), критиката не е разбрала това, че въ първий свой сборникъ отъ стихотворення Ада Негри е пѣла, като е била вдхновена отъ своитѣ тѣги и отъ нуждата си, а че сега този периодъ отъ нейний животъ се е свършилъ и се е захванѣлъ други, благодаренне на който нейнитѣ мжки и гений сж прѣнесени въ друга областъ. „Tempeste“ трѣбва да бждѣтъ разгледвани само отъ тѣзи точка на арънието, — и тъй гледани тѣ сж отлични.

Както се вижда, Ада Негри е получила, ако може тъй да се каже, искусството да прѣвърща въ поезия това, което е най-скжпо за сърдцето ѝ, само съ това непрѣменно условие, щото именно, това толковъ скжпо за сърдцето ѝ прѣвърщало се въ скръбъ и тѣга. Още не успѣла любовьта да завладѣе душата ѝ, когато вмѣсто да я прѣнѣли съ чувство отъ радостъ и спокойствие, тя веднага станѣла въ

нея нѣщо трескаво, скърбно трагическо. Прѣдлогътъ (ний си въ правото си да употребимъ, именно, тѣзи дума, защото ако нѣваше този прѣдлогъ, тя непременно щѣше да намѣри други, — ревностъ, прѣнебрѣжение и т. н.), прѣдлогътъ на нейното отчайване е билъ врѣменното отсъствие на тогоязъ, когото тя люби, врѣменната раздѣла съ него. Очакванията взематъ зарадъ нея горчивъ обликъ, съкашъ той я захвърлилъ, напустижлъ, — тя нѣма сили да прѣнесе тѣзи мъка, жаждата да го прѣгърне веднага се излива отъ нея чрѣзъ потокъ отъ горчиви упреки и съжаления, нѣжността се обръща въ трескаво беспокойствие.

Какво може да бъде по-трогательно и по-прѣкрасно отъ двѣтъ нейни лирически стихотворения „Годеница“ и „Часъ на страстьта!“ Послушайте какъ тя рисува една срѣща на годеница съ годеникъ, който се връща слѣдъ дълга раздѣла.

Първото :

„Той ѝ казашъ : — „Азъ съмъ длъженъ да те оставя, гори и океани ще се исправятъ между мене и тебе, между моятъ и твоитъ цалувки. Мисли за мене, когато бѣдъ далечъ и ме очаквай.“ — И тя го чакала, и надъ нейната моминска глава съ гжсти, чудни вждръци прѣминали минути и часове, мѣсеци и години, безъ да пропустне ни една слънчева лъча, ни най-малкия радостенъ изгрѣвъ.

„А когато на блѣдното ѝ лице се врѣвалъ тежкий отпечатъкъ на врѣмето и бръчката се вече мѣрижла въ увѣхващитъ ѝ черти, — той се върнажъ при нея, съкашъ въскрѣснжлъ изъ мъртвитъ.

„Но тѣ не слѣли наедно пламъцитъ на горещи цалувки, не се упили съ блаженството, за което тѣй дълго сж мечтали. Тѣ се погледали единъ другъ тя — господаря, той — робинята, — като искали да намѣрижтъ толкозъ любимитъ нѣкога черти, — и тѣй останжли да стоижтъ съ наведени въ земята очи, — джбове, разцѣпени отъ грѣмотевица и пропастьта се отворила между тѣхъ.“

Второто :

„Като бурята се вкрадва въ моминското сърдце свещенний часъ на страстьта. Около менъ е ноцъ и нейний мракъ опива съ омаята на грѣховното влѣчение. Около менъ е ноцъ и ти, — ти, който спишъ тѣй далечъ отъ мене, — ти не знаешъ, че цѣла поблѣдижла, съ скръстени на гърди ржцѣ, азъ напуста викамъ твойта цѣлувка.

„Въ моятъ очи никога, никога вече нѣма да загори тѣй силно лжчата на пламенната искрометна младина, никога моятъ устни вече нѣма да цѣлуватъ тѣй горещо и нѣжно. Никога вече не щж се литна азъ така всецѣло, съ такъвъ пламенъ стрѣмежъ на срѣща ти, както пгичката, която пѣе въ дѣбравата, прѣмирайки, тревожно се мѣта въ своето гнѣздо.

„Моята страсть и моятъ желанния пламнжжж въ ноцята тъмнина, като огънь и освѣтижжж всичко наоколо. Но часъ минава и малко по малко гасише единичкия пламъкъ. Печалната заря, цѣла блѣдна, като че ли обвита въ бѣла покривка подѣема се бавно. Часътъ на блаженството е изгубенъ, за всекога изгубенъ.“

Според мене чувствеността въ поезията на Ада Негри е до толкова естествена, че се показва чиста и прѣкрасна, както наготата у древнитѣ. Но не знамъ защо, като четж тѣзи стихове, азъ неволно, въ видѣ на противоположностъ, си спомнихъ една нѣмска пѣсенъ; и тамъ мога сжщо очаква своя възлюбленъ.

„Hier sitz ich alleine
In Kummer und Weine
Ich hoffte zu viel, nun hoffich nicht mehr.
Ach, Liebe hat mich so traurig gemacht.“

(„Сама, печална азъ тука седж и плачж; но твърдѣ много се надѣвахъ азъ, а сега нагубихъ всѣка надѣжда. Ахъ, любовта ме е направила толкова печална.“)

* * *

Разборътъ на психологията на Ада Негри прѣдставлява още една свойствена най-лична и въобще за гения ѝ черта. Младата поетеса се явява като единъ отъ классическитѣ примѣри на гениалността, за които е говорилъ баща ми. Тя е надарена, именно съ гений, а не съ талантъ. Въ нея гения, — ако може тѣй да се каже, — не е органическа, а функционална болестъ. Ний видѣхми, че споредъ нейното призвание, тя пише въ нѣкакъвъ си принадлежъкъ въ *«veglia trionfante»*, подбуждана отъ нѣкаква си демоническа сила. Но когато това „наитие“ замине, тя пакъ става обикновена личностъ незначителна, добросъвестна учителка, добра домакиня, съ нищо не се отличава отъ другитѣ обикновенни жени. Това двоеличие извиква, както въ окръжающитѣ я, тѣй и въ самата нея, нѣщо като недоразумѣние, нѣщо като враждебно чувство, чувство на разочарование. Ада Негри въ този случай прилича на богаташа, който има въ ржцѣтъ си за всѣкидневнитѣ равности само хилядни билети. безъ да има при това дрѣбни пари, което, разбира се, е голѣмо неудобство въ ежедневний животъ. Ада Негри изобилно пилѣе своя гений, когато въ минута на вдъхновение пиши своитѣ стихове, но тя нѣма способността, — която не влазя никакъ въ състава на гения и едва ли влазя въ състава на таланта, — да говори краснорѣчиво. да дава остроумни отговори, да бжде досѣтлива и т. н. Но това създава нѣщо като недоразумѣние между нея и лицата, които ѝ сж приближени. Тѣзи, които дирижтъ нейното познание, като се запознажтъ съ нея, очакватъ щото тя да стои на висотата на творчеството си, раздразнятъ се, когато това не намѣрватъ, и благодарение на това, не умѣжтъ да я цѣнжтъ тѣй, както тя заслужва. Това по реда си извиква и въ нея подозрителностъ и раздражение.

* * *

Сждбата на Ада Негри може прѣкрасно да се сравни съ сждбата на София Ковалевска, за която шведский писателъ Ли е казалъ тѣй остроумно и сполучливо: „Тя имаше всичко,—и всичко ѝ бѣше дадено, съ исключение само на единъ простъ портокалъ, а именно този портокалъ тя желаше да има и къмъ него се стрѣмеше. Този

неполученъ портокалъ въ живота на двѣтъ поменати отъ насъ гениални жени било желанието на любовта, никога неудовлетворената жажда за щастие. Вѣчното гонение. неуловимия за тѣхъ блѣсъкъ, който е свѣтилъ прѣдъ очитѣ имъ е било истинското наказание за тѣзи двѣ гениални жени. Щастieto не е само въ това да те любягъ, но сжщо и въ това сама да любишъ, — а пѣкъ именно гениалността на Ковалевска и на Ада Негри, съ свойственитѣ ѝ терзания и безпокойства, — вѣчно турали прѣграда на тѣзи инстинктивна функция у женитѣ.

Но не трѣбва безъ чувство на глѣбоко уважение и поклонение да гледаме изобщо на дѣятелността на такъвиз гениални създания. Тѣ обладаватъ злополученъ и священь даръ, гениитѣ вложилъ въ душитѣ имъ пламъкътъ на творчеството, но съ цѣната на какви жжки, на какви терзания!

За да могатъ тѣзи произведения да намѣржтъ отзивъ въ всички сърдца, трѣбва да сж написани съ кръвта на сърдцето, трѣбва да сж сборъ отъ всички жжки, прѣдъ всичката трагедия въ живота на гениални люди. Да, не сж ефтини лавритѣ, искупени съ цѣната на такъвиз страдания!

Прѣведе отъ русски Е. В.

Бѣлѣжки и впечатления.

36. Ина сжщества, чиято доброта е толкова испитана, щото не се страхуваме като ги правимъ да страдатъ: една вѣжливостъ ги отново привѣрва.

Адриенъ Шабо.

37. Когато слушагъ да се говори влѣ за монтѣ приятели, вярдя се да взема живо тѣхната защита и да се въспротивя на злословника: това било да се раздрасни усойницата и да ѝ се увеличи отровата.

Г-жа Жеофренъ.

38. За да се настане челоуѣкъ, изискува се малко дарба, малко свѣтско обращение, малко упорство и воля, а много щастие.

Фр. Сарсе.

39. Всѣкой не злослови, но всѣкой търпи да се злослови. Законътъ е по-справедливъ: той наказва крадецътъ и укривателътъ.

Алфредъ Бужаръ.

40. Лошавитѣ почеркъ е единъ видъ прѣврътне къмъ другиго: той доказва, че се цѣни повече своето врѣние отъ колкото врѣмето на другитѣ.

Гротъ.

МАЛКИ РАЗКАЗИ.

Враговетъ.

Разказъ отъ Антонъ П. Чеховъ.

Въ една тъмна септемврийска вечеръ, къмъ 10 часътъ, умръ единственния синъ на окръжния дѣкаръ Кириловъ, шестгодишния Андрей. Когато жена му падаж на колѣнѣ прѣдъ креватчето на умрѣлото дѣте, тя овладѣ първия напливъ на отчаянието, въ антрето рѣзко прозвуча звънецътъ.

По причина на дифтерита цѣлата прислуга още отъ сутринята бѣ прѣмахната отъ къщата. Кириловъ, безъ скюртюкъ, съ раскопчана жилетка, безъ да си истрие ржцѣтъ и лицето отъ карболката, отиде самъ да отвори вратата. Въ антрето бѣше тъмно и въ влѣзлия човѣкъ можеше да се различи само срѣденъ ръстъ, бѣло кашне и голѣно, невъзвредно блѣдно лице, толкова блѣдно, та, като че съ влизаннето му въ антрето станж по-свѣтло.

— Докторътъ тукъ ли е? бързо попита влѣзналии.

— Азъ съмъ тукъ, отговори Кириловъ. — Какво желаете?

— А, това сте ви? Драго ми е! се зарадва влѣзналии и започна да търси въ тъмнината ржката на доктора, напила я и силно я стисна въ свонтъ ржцѣ. — Драго ми е... Много ми е драго! Ние съ васъ сме познати... Азъ—Абогинъ... имахъ удоволствието да ви видж прѣвъ лѣтото въ Гнучева. Твърдѣ ми е драго, че ви заварихъ. За Бога, не отказвайте да тръгнете тутакси съ менъ... Жена ми се опасно разболѣ... и екипажътъ е съ менъ...

По гласа и движенията на влѣзналии се забѣлѣваше, че той се намира въ силно възбудено състояние. Като че бѣ уплашенъ отъ пожаръ, или отъ бѣсно куче, та едва сдържаше честото си дѣханне, говорѣше бързо, съ треперящъ гласъ и нѣщо си неподправено — искрено, дѣтски — малодушно звучеше въ думитъ му. Както всички исплашени и зашеметени, той провнасяше много наливши, съвсѣмъ неподходящи къмъ работата, думи.

— Азъ се боехъ, че не ще ви заваря, продължи той. — Докато дойдохъ до васъ измачихъ си душата... Обличайте се и да тръгнемъ за Бога... Ето по каквъ начинъ станж това: Дойде при васъ Папчинский, Александръ Семеоновичъ, когото ви знаете.. Поговорихме... и слѣдъ това седнахме да пиемъ чай; изведнѣжъ жена ми извика, хванж се за сърдцето и падна върху стола. Ний я отнесохме на кревата и... азъ вече започнахъ да ѝ търкамъ слѣпитѣ очи съ спиртъ, прѣскахъ я съ вода... а тя лежи като мъртва... Бож се да не е туй аневривъ... Да тръгнемъ... И баща ѝ умръ отъ аневривъ.

Кириловъ слушаше и мълчеше, като че не разбираше руски.

Когато Абогинъ още единъ пѣтъ спомена за Папчинский, за бащата на жена си и като потърси още единъ пѣтъ ржката на до-

ктора, последният си поклати главата и проговори, като апатично разтегляваше всяка дума:

— Извинете, азъ не мога да тръгна... Прѣди петъ минути... умрѣ снитъ ни.

— Ниша тъй? каза Абогинъ, като направи една стъпка на-задъ. — Боже мой, въ какъвъ лошъ часъ дойдохъ! Удивително нещастенъ день... удивително! Какво съвпадение... и като че ли нарочно!

Абогинъ стисна ржката на вратата и въ размисленне си навѣде главата. Той очевидно се колебаеше и не знаеше, какво да прави: да си върви ли, или още да моли доктора.

— Послушайте, горещо каза той, като хваня Кирилова за ржкавитѣ: — азъ прѣкрасно разбирамъ вашето положение! Богъ вижда, че ме е срамъ да искамъ въ такива минути да завладѣя винашето ви, но... какво да правя? Сждете сами, къмъ кого да се обърна? Освѣтѣ васъ другъ никакъвъ докторъ нѣма тукъ. {Да тръгнемъ за Бога! Не за себе си ви моля... Не съмъ азъ боленъ.

Настана мълчание. Кириловъ се обърна гърбомъ къмъ Абогина, постоя и бавно излязе отъ антрето въ залата. Ако се сяди по невѣрния му, машиналенъ вървежъ, по винашето, съ което поправи мѣхнатия абажуръ на невапалената още лампа и по погледа, който хвърчи върху дебелия книга, стояща на масата, въ тия минути той нѣмаше ни напѣрения, ни желаня, за нищо не мислѣше и, вѣроятно, вече бѣ забравилъ, че въ антрето се напѣрва чуждъ човѣкъ. Дрегавината и тишината въ залата на гледъ усилиха неговата зашеметеностъ. При прѣминаването си изъ залата въ кабинета, той повдигаше дѣсния си кракъ повече, отъ колкото бѣ нужно, търсѣше съ ржцѣтъ си вратата и въ това врѣме по цѣлата му фигура се рисуваше нѣкакво си недоумѣние, като че бѣ попадналъ въ чужда квартира, или пъкъ прѣвъ пътъ въ живота си се бѣ напилъ и сега съ недоумѣние се отдаваше на новото си усѣщанне. По едната стѣна на кабинетътъ, прѣвъ шкафовѣтъ съ книгитѣ се разтилаше единъ широкъ снопъ свѣтлина; заедно съ тежката, задушлива мириса отъ корболката и етерътъ, тая свѣтлина прѣминаваше прѣвъ малко отворенитѣ врата, водящи отъ кабинета въ спалнята... Докторътъ се отпусна въ креслото прѣдъ масата: една минута той съливно гледа на своитѣ освѣтлени книги, слѣдъ това се вдигна и тръгна къмъ спалнята.

Тукъ въ спалнята, царуваше мрътва тишина. Всичко, до последната дреболия, краснорѣчиво говореше за неотдавно прѣжита буря, за умора и всичко си отдыхваше. Свѣщъта, стояща на едно столче всрѣдъ цѣла купчинка отъ стъкленица и кутийки, и голѣмата лампа на писалищната маса ярко освѣтляваха цѣлата стая. На кревата при самия проворецъ, лежеше момченцето съ открити очи и съ чудно изражение на лицето. То не се помръдваше, но открититѣ му очи, като че слѣдъ всяка минута все по-потъмняваха и се вдълбочаваха на вѣтрѣ въ черепа. Съ ржцѣ турнахи на малкото му тѣло и съ лице скрито между постелкитѣ, прѣдъ кревата стоеше

майката на колѣне. Подобно на момченцето и тя не се помръдваше, но колко живо движение се чувствуваше въ гънкитѣ на тѣлото и рѣцѣтъ ѝ. Притискаше се тя къмъ кревата съ всичкото си същество, съ сила и съ жедность, като че се боеше, да наруши спокойната и удобна поза, която, най-послѣ, намѣри за своето немощно тѣло. Одѣяла, парцали, сѣдове, локвичкиѣ по пода, расхвърленитѣ на всѣждѣ четчици и лажички, бѣлата бутилка съ варовита вода, самий задушливъ и тежъкъ въздухъ — всичкото бѣ заврѣло и както се виждаше бѣ потънало въ покой.

Докторътъ се спрѣ около жена си и като турнѣ рѣцѣтъ си въ джебовеѣ на панталонитѣ си, а главата си отпусти на страна вперя погледа си въ момченцето. Лицето му бѣше равнодушно; само по капчицитѣ, блѣстящи по брадата му, се заключаваше, че той бѣ скоро плакалъ.

Тоя отблѣсквающъ ужасъ, който обикновенно си прѣдставляватъ, когато говорятъ за смъртта, отсутствуваше въ спалнята. Въ всеобщото расположение, въ полза на майката, въ равнодушното докторско лице лезеше нѣщо притегляюще, трогвающе сърдцето, именно тая тънка, едва удовима красота на човѣшката скръбъ, която скоро не ще се научатъ да разбираѣтъ, пописватъ и която само едната музика умѣе да прѣдаде. Красотата се чувствуваше и въ печалната тишина. Кириловъ и жена му мълчаха, не плачеха, като че, освѣнъ тѣжестъта на загубата, съзнавахъ и цѣлия лиривъмъ на своето положение: както нѣкога, на врѣмето си, откинъ младостъта имъ, тѣй и сега, заедно съ това дѣтенце, отиваше навсегда въ вѣчността и правото имъ да иматъ дѣца! Докторътъ 44 годишенъ, е вече побѣлѣлъ и изглежда като старецъ; неговата увѣжила и болна жена е на 35 години. Андрей имъ бѣше не само единственното, но и послѣднѣо дѣте.

Въ противоположность на жена си, докторътъ принадлежеше къмъ числото на тия натура, които въ врѣме на душевна болка, чувствуватъ потребность отъ движениа. Като постоя около жена си петъ минути, той, високо издигвающъ дѣсниа си кракъ отиде отъ спалнята въ една малка стаячка, до половината заета съ едно голѣмо широко каване, отъ тукъ отиде въ кухнята. Като се повъртѣ около печката и кухаркината постелка, той се наведе и прѣвъ едни малки вратица въ антрето.

Тукъ, той пакъ съгледа бѣлото кашне и блѣдното лице.

— О, най-послѣ! въздѣхна Абогинъ, като хвана рѣчката на вратата. — Да трѣгнемъ, моля ви се!

Докторътъ трепнѣ, погледнѣ го и си спомни . . .

— Слушайте, азъ вече ви казахъ, че ми е невъзможно да отида! каза той съ оживление. — Колко е странно това!

— Докторе, азъ не съмъ истуканъ, прѣвъсходно разбирамъ вашето положение . . . съчувствувамъ ви! съ умоляющъ гласъ каза Абогинъ, като си приближи рѣката къмъ кашнето. — Вий виждате, че азъ ви моля не за себе си . . . Умира жена ми! Ако бѣхте вий чули тоя вникъ, ако бѣхте ѝ видѣли лицето, то вий бихте разбрали

моята настойчивост! Боже мой! а пъкъ азъ мислѣхъ, че бѣхте отишли да се облечете! Докторе връхнето е скъпо! Да тръгнемъ, моля ви!

— Азъ не мога да тръгна! каза съ прѣкъсване Кириловъ и пристъпи въ залата.

Абогинъ тръгна слѣдъ него и го хвана за ржката.

— Вий сте скръбни, вждамъ това, но азъ ви викамъ не зѣби да лѣкувате, не за експерти, а да спасите единъ човѣшки животъ! продължаваше той да се моли, като послѣденъ сиронахъ. — Тоя животъ стои по-горѣ отъ всѣкаква лична тѣга! Но, азъ ви моля да покажете нѣжностъ да извършите единъ подвигъ! Въ името на челолюбие.

— Челолюбие — ножъ остъръ отъ двѣтъ страни! раздражено каза Кириловъ. — Въ името на сѣщото челолюбие азъ ви моля да не ме безпокоявате. И колко това е странно, наистина! Азъ едва стожа на краката си, а вий ме плашите съ челолюбие! Въ тая минута азъ за нищо не съмъ способенъ . . . за нищо нѣма да тръгна, пакъ на кого ще оставя жената си? Не, не . . .

Кириловъ замаха съ ръцѣтъ си и отстъпи назадъ.

— Не . . . не дѣйте ме моли! продължи той уплашено. — Извинете . . . Спорѣдъ XIII томъ отъ законника азъ съмъ длъженъ да ви слѣдвамъ и вий имате право да ме влачите за яката . . . Заповѣдайте, влѣчете, но . . . азъ съмъ неспособенъ . . . Даже не съмъ въ състояние да говоря . . . Извинете . . .

— Напразно, докторе, ни говорите съ такъвъ тонъ! каза Абогинъ, като пакъ хвана доктора за ржката . . . — Богъ да му е на помощъ, на XIII томъ! Азъ нѣмамъ никакво право да изнасилвамъ волята ви. Ако искате — тръгнете, ако не — останете; но азъ не къмъ волята, а къмъ чувството се обръщамъ. Млада жена умира! Вий казвате, че прѣди малко синъ ви е умрѣлъ, тогава кой другъ освѣнъ васъ ще бѣде въ състояние да разбере моя ужасъ?

Гласътъ на Абогина трѣпѣраше отъ вълнение; въ това треперение и въ тона имаше голѣма убѣдителностъ, отъ колкото въ думитѣ. Абогинъ бѣше искренъ, но чудно! каквито фрази и да казеше, тѣ всички наливахъ плоски, бездушни не умѣстно цвѣтисти и сѣкашъ че оскърбявахъ и въдухътъ на докторската квартира, и умиращата нѣгдѣ жена. И той самъ чувствуваше това, и за туй, като се боеше да не бѣде разбранъ, отъ всичкитѣ си сили се стараше да придаде на гласа си лекостъ и нѣжностъ, та ако не отъ думитѣ, то, поне, отъ искреността на думитѣ да го разбератъ. Въобще фразата, колкото и да е красива и дълбока, дѣйствува само на равнодушнитѣ, но не всѣкога може да удовлетвори щастливитѣ и нещастнитѣ; зарадъ това висше изражение на щастieto или нещастieto най-често се явява безмълвието; влюбенитѣ се разбиратъ единъ другъ по-добрѣ, когато мълчатъ, а горещата, страстна рѣчь, казвана на гроба, трогва само неблизкитѣ на починалия, но за вдовицата и дѣцата му тя като че е студена и ничтожна,

Кириловъ мълчеливо стоѣше. Когато Абогинъ каза още нѣколко

фрази за високото призвание на лѣкаря, за самопожертвуванието и др., докторътъ го тъжно попита :

— Далечно ли ще вървниъ?

— Нѣщо, около 13—14 версти. Азъ имамъ прѣкрасни конѣ, докторе! Давамъ ви честна дума, че слѣдъ единъ часъ ще ви върна! Само единъ часъ!

Послѣднитѣ думи подѣйствивахъ на доктора по-силно, отъ колкото оиѣзи за челоуѣколюбието или за призиванието на лѣкаря. Той помисли и като въздѣхна каза :

— Хубаво, да трѣгнемъ!

Той бързо, вече съ вѣренъ вървежъ отиде въ кабинета си и слѣдъ малко се завърна въ дългъ скортукъ. Зарадвании Абогинъ, като глѣчеше около него, помогна му да си облече палтото и двамата навлѣзоха изъ вѣщата.

Внѣзъ бѣше тъмно, но по-свѣтло отъ колкото въ антрето. Въ тъмнината вече ясно се рисувахе високата, прѣгърбена фигура на доктора съ дълга тѣсна брада и съ орловъ носъ. На Абогина, освѣнъ бѣдното лице, сега се виждаше голѣмата му глава съ малка, студентческа шапка, която едва покриваше темето му. Камшето се бѣгнеше само отпрѣдъ, отзадъ то се криеше подъ дългитѣ му коски.

— Повѣрвайте, азъ ще съумѣя да оцѣня великодушното ви, дърдореше Абогинъ, като намѣстваше доктора въ калаяската. — Ниѣ бързо ще полѣтимъ. Пѣкъ ти приятелю Лука, карай, колкото можешъ бързо! Моля ти се!

Кучерътъ караше бързо. Отъ начало се разтплахъ несъгледни постройки, стоящи на надолу по болничния дворъ; на всѣкъдѣ бѣше тъмно, само въ дълбочината на двора изъ едно прозорче прѣвѣ дърветата, пробиваше ярка свѣтлина и три прозорци въ горния етажъ на болничния корпусъ се виждаха по-блѣдни отъ въздуха. Слѣдъ това коляската навлѣзе въ по-гѣста тъмнина; тукъ шришеше на гѣбна влажностъ и се дочуваше шумолението отъ дърветата; вранитѣ, събудени отъ траканнето на колелетата, се раздвижиха между листата и дигнаха единъ тревоженъ, жаленъ вѣкъ; съкашъ че знаеха за смъртта на докторовия синъ и за болестта на Абогиновата жена. Но ето замѣркахъ се отдѣлни дървета, шумахтъ; печално блѣснахъ езерцето, на което спѣха голѣми, черни сѣнки—и коляската се понесе по гладката равнина. Траканнето на вранитѣ се дочуваше вече глухо, далеко отзадъ и скоро съвсѣмъ заглѣхна.

Почти прѣвѣ всичкото врѣме Кириловъ и Абогинъ мълчеха. Само единъ пътъ Абогинъ дълбоко въздѣхна и проговори :

— Млжительно състояние! Никога не обичашъ близкитѣ си гѣй, както въ минутата, когато рискувашъ да ги загубишъ.

И когато коляската тихо прѣминахъ рѣката, Кириловъ изведнѣжъ трепна, като че плѣсъка на водата го уплаши и той се развѣрда.

— Слушайте, моля ви, пустнете ме, каза той съ нажаленъ гласъ. — Азъ послѣ ще дойда при васъ. Трѣбваше да пратя фелдшера при жената си. Пѣкъ тя е самичка!

Абогинъ шлъчеше. Коляската, като се клатъше и блъскаше о камънитѣ, прѣвнихъ прѣсълчливни брѣгъ и се понесе по-нататѣкъ. Кириловъ се малко съживи и погледнѣ около си. Отзадъ, при недостатъчната звѣдна свѣтлина, се виждаше пѣтя и изчезвающитѣ въ тъмнината крайбрѣжни върби. Отъ дѣсно се разтидаше една гладка и безгранична, като небето, равнина; далеко по нея, тукъ-тамъ, горѣхъ изждѣющии огънове, вѣроятно отъ торфенитѣ блатъ. Отъ лѣво, успоредно съ пѣтя, бѣ расположенъ единъ хълмъ, навѣдренъ съ дребни шубрѣци, надъ него неподвижно стоеше голѣмъ, червенъ, малко покритъ съ мъгла полумѣсецъ и заобиколенъ съ по-голѣми облачета, които, като че се оглеждаше отъ всички страни и го пазѣхъ да не избѣгне.

Въ цѣлата природа се чувствуваше нѣщо безнадеждно, болно; земята, като паднала жена, която самичка стои въ тъмната си стая и се старае да не мисли за минѣлото, се намъчваше съ въспоминания за пролѣтѣта и есента и апатично очакваше неизбѣжната зима. Кадѣто и да погледнешъ, навсѣдъ природата се прѣдставлява, като тъмна, безкрайно дълбока и студена яма, отъ кадѣто не можеше да се избави ни Кириловъ, ни Абогинъ, ни червения полумѣсецъ...

Колкото коляската се по-приближаваше къмъ цѣлѣта, толкова по-нетърпеливъ ставаше Абогинъ. Той се обръщаше, ставаше, вгледваше се прѣвъ плещитѣ на кучера напредъ въ далечината. А когато най-послѣ коляската се спрѣ при стълбитѣ, красиво покрити съ една широка ивица платно и погледнѣ къмъ освѣтенитѣ прозорци въ втория етажъ, чуваше се, какъ трѣпереше дѣхавнето му.

— Ако се случи нѣщо, то... азъ не ще прѣживѣя, каза той, като влазаше съ доктора въ антрето и търкаше рѣцѣтъ си отъ вълнение... Но нищо не се чува, значи, до сега е благополучно, прибави той, като се вслушваше въ тишината.

Въ антрето не се донасяхъ никакви гласове, никакъвъ шумъ отъ стѣпки и цѣлия дождъ, безъ да се гледа на силното освѣтление, като че бѣше засналъ. Сега вече докторътъ и Абогинъ можехъ добрѣ да се разгледатъ, тъй като до прѣди малко стоехъ все въ тъмнина. Докторътъ бѣше високъ, пригърбенъ, небрѣжно облѣченъ и имаше некрасиво лице. Нѣщо си неприятно, рѣско, неласкаво и сурово изражавахъ дебелитъ му, като у негръ, устни, орловия му носъ и тѣжния му равнодушенъ погледъ. Несчесаната му глава, падналитъ му сколуфи, прѣждеврѣженното побѣляване въ дългата му, тѣсна брада, прѣвъ която се проглеждаше подбрадникътъ му, блѣдосивия цвѣтъ на кожата и небрѣжнитѣ му, непривични манери—всичко това по грубостѣта си ни наводеше на мисълѣта за прѣживѣна нужда, за влощастность, за уморяване отъ живота и хората. Като гледаши на цѣлата му суха фигура, не бихми повѣрвали, че тоя човѣкъ има жена и че може да плаче за дѣтето си. Абогинъ прѣдставляваше съвсѣмъ друго нѣщо. Той бѣше исправенъ, солиденъ блондинъ съ голѣма глава и съ крупни, но меки черти по лицето, бѣ облѣченъ изящно, по най-послѣдната мода. Въ осанката му, въ здраво закопчения скюртукъ, въ шията и въ лицето му се чувствуваше нѣ-

що благородно, могъществено; той ходеше съ върната глава и съ испъкнали напредъ гърди, говореше съ приятенъ боритонъ и въ манеритъ му при снемането на кашнето си, или при поправянето на космитъ си, се забѣлжаваше една тънка, почти женска изящностъ. Даже блѣдността и дѣтския страхъ, които се появихъ на него, като се качвахъ по стълбитъ, не разваляхъ неговата осанка и не умалявахъ доволството, здравнето и апломба, съ които дишаше цѣлата му фигура.

— Нѣма никого и нищо не се чува, каза той, като се качваше по стълбата. — Бъркотия нѣма. Дано даде Богъ!

Той прѣведе прѣзъ антрето въ една голѣма зала, гдѣто се чертеше единъ роялъ и висѣше единъ полюлей съ бѣла покривка; отъ тукъ тѣ прѣминажъ въ една малка, твърдѣ сгодна и красива трапезария, изпълна съ приятенъ розовъ полумракъ.

— Постойте тукъ, докторе, каза Абогинъ, а азъ... сегичка ще се върна. Ще идж да видж какво има и да ги прѣдупрѣдж.

Кириловъ останж самичкът. Раскошътъ на трапезарията, приятния полумракъ и присѣтствието му въ чужда, непозната къща, което имаше авантюристиченъ характеръ, на гледъ, никакъ не му дѣйствиувахъ. Той седѣше въ креслото и разглеждаше намокренитъ си съ карболка рѣцѣ. Само единъ минутенъ погледъ той хвърли на ярко-червения абажуръ, на кутията съ цигулка и, като се обърна къмъ страната, гдѣто цѣкаше часовникътъ, той съгледа искусствения вълкъ. Сжщо такъвъ солиденъ и доволенъ, както и самия Абогинъ.

Бѣше тихо... Негдѣ си далеко изъ съсѣднитъ стая високо се провнесе звукътъ „а!“ извънтѣхъ стѣклени врата, вѣроятно тия на шкафа и — пакъ всичко утихна. Като гледá петъ минути на рѣцѣтѣ си, Кириловъ повдигна главата си и погледна къмъ вратата, задъ която се скри Абогинъ.

При прага на тая врата стоеше Абогинъ, но не такъвъ, какъвто налѣае. Изражението на доволството и тънката изящностъ бѣхъ изчезнали отъ него; лицето, рѣцѣтѣ и позата му бѣхъ приели отвратително изражение, несъотвѣтствующе нито на ужаса, нито на изжителната физическа болка. Носътъ, устнитѣ, мустацитѣ и всичкитѣ му черти се движехъ, като че искахъ да се откъснатъ отъ лицето, а очитѣ му пѣкъ сѣкашъ се смѣехъ отъ болка...

Абогинъ тежко и широко пристѣпи въ срѣдата на трапезарията, наведе се, простона и се закали съ юмруцитѣ си.

— Измами ме! — извика той, като силно наблѣгаше на слога ми. — Измами ме! Отиде си! Пристори се на болна и ме прати за докторъ само за да може да избѣгне съ оная шутъ Папчинский! Боже мой!

Абогинъ тежко пристѣпи къмъ доктора и като протегна къмъ лицето му блѣтитѣ си меки, трѣперящи юмруци, продължаваше да се оплаква:

— Отиде си! Измами ме! но защо е тая измама?! Боже мой! Боже мой! Защо е тоя иръсенъ, шулерски фокусъ, тая дяволска, злийска игра? Какво ѝ направихъ азъ? Отиде си!

Сълзигѣ потекохъ изъ очитѣ му. Той се завъртѣ на кракѣтъ си и закричи по стаята. Сега съ късия си скюртукъ, съ ходнитѣ си тѣсни панталони, въ които краката му се прѣдставляваха по-тѣсни, отъ колкото сж въ смѣтностъ, съ голѣмата си глава и перчинъ той твърдѣ приличаше на лѣвъ. На равнодушното докторско лице блѣснѣ любовитството. Той се повдигна и изгледа Абогиня.

— Извинете, гдѣ е болната? попита той.

— Болната! Болната! извика Абогинъ съ сѣхъ и плачъ, като процѣлжаваше да си стиска юрцугитѣ. — Тя не е болна, а проклета! Нивостъ! Подлостъ! Подобно нѣщо даже и самия дяволъ не би измислилъ! Испроводи ме за докторъ, за да побѣгне съ шута, съ тѣпия клоунъ, съ алфонса! О, Боже мой, по-добрѣ да бѣше умрѣла! Азъ не ще прѣтърпя това! Не!

Докторътъ се исправи. Очитѣ му замигахъ, надѣхъ се съ сълзи, тѣсната му брада зашава на лѣво и на дѣсно заедно съ челоустъта.

— Извинете, какъ така? попита той, като се оглеждаше съ любовитство. — Дѣтето ми умрѣло, жена ми, потѣнѣла въ скърбъ, е самичка въ цѣлата къща... азъ самъ едвамъ стожа на краката си, три нощи не съмъ спалъ... и какво виждамъ? Виждамъ, че не заставляватъ да играя въ нѣкаква си мръсна комедия, да играя ролята на театрална дрипа! Не... не разбирамъ!

Абогинъ раствори едната си ръка, хвърли на пода една намачкана записка, настѣпи я съ крака си като насѣкомо и искаше да я размаже.

— И азъ не виждахъ.... не разбирахъ! говорѣше той прѣвъ стиснатѣ зѣби, като махаше съ ръка около лицето си и съ такова изражение сѣкашъ, че го бѣше настѣпилъ нѣкой по моволя. — Азъ не забѣлѣвахъ, че той дохожда всѣкой день, не забѣлѣвахъ, че той днесъ дойде съ карета! Защо пъкъ съ карета? И азъ не виждахъ! Глупакъ!

— Не... не разбирамъ! мѣлвеше докторътъ. — Що е това нѣщо! Това е подигравка надъ личностъта, присмѣхъ надъ човѣшкитѣ страдания! Това е невъзможно... първи пътъ въ живота си го виждамъ!

Съ тѣпо удивление на човѣкъ, който токо-що е разбралъ, че сж го тежко оскърбили, докторътъ си повдигна раменитѣ, распери си рацѣтъ и, като не знаеше какво да прави и какво да говори, отъ отслабване падна въ креслото.

Е добрѣ, менъ радлوبي, а другога залюби. — Богъ да ти е на помощъ, но защо тая изнама, защо по такъвъ единъ подѣлъ, изнѣннически начинъ? съ плачущъ гласъ говорѣше Абогинъ — Защо? И за какво? Какво ти направихъ? Чуѣте, докторе, горещо каза той, като се приближи до Кирилова. — Вий бѣхте неволентъ свидѣтель на моето нещастие и азъ не ще скрия отъ васъ истината. Кѣлаж ви се, че азъ любѣхъ тая жена като робъ, обожавахъ я! Зарадъ нея азъ всичко жертвувахъ: скарахъ се съ родителитѣ си, захвърлихъ службата и музиката, прощавахъ ѝ това, което не бихъ про-

стилът на майка си или на сестра си... Нито единъ път не я погледвахъ накриво... не давахъ никакъвъ поводъ! Тогава защо е тая лъжа? Азъ не искамъ любовь, но защо е тая гнусна измама? Не ме обичашъ; тогава кажи го право, честно, още повече, като знаешъ въгледоветъ ми относително това...

Съ сълзи на очи, трѣперящъ съ цѣлото си тѣло, Абогинъ, искрено изливаше прѣдъ доктора душата си. Той говорѣше горещо, като си притискаше ржката о сърдцето, откриваше семейнитѣ си тайни безъ ни най-малко колебание и, сѣкашъ, се радваше, че тия тайни, най-постѣ, излѣвохъ на вѣтъ изъ гждитѣ му. Ако бѣ говорилъ тѣй единъ, два часа, щѣше да излѣе душата си и би му станало несъмнитѣлно по-леко. Кой знае, ако докторътъ бѣше го изслушалъ, би му почувствувалъ на скръбта и може би, Абогинъ, както често се случва това, би се примирилъ съ нещастieto си безъ да протестира и безъ да върши излишни работи... Но се случи друго-иче. До като Абогинъ говорѣше, явно бѣ, че докторътъ се измѣняваше. Равнодушието и удивлението по лицето му малко по малко отстъпи мѣсто на наражение, причинено отъ горка обида, негодувание и гнѣвъ. Чертитѣ по лицето му станахъ по-ръзки, по-груби и по-неирвяти. Когато Абогинъ поднесе къмъ лицето му портретътъ на жена си съ красиво, но сухо и неагравително, като у мошеницитѣ лице и го попита възможно ли е то да изражава мжжа, докторътъ изведнѣжъ скокна съ распалени очи и извика, като грубо и отчетливо произнасяше всѣка дума:

— Защо ми говорите всичко това? Азъ не искамъ да ви слушамъ! Не искамъ! искрѣска той, като удари по масата съ юрукъ. Не ми сж нужди вашитѣ мръсни тайни, дяволъ ги вевелъ! Не дѣйте си позволява да ми говорите тия мръсотии! или вий мислите, че азъ съмъ недостатъчно оскърбенъ? Че азъ съмъ лакей, когото вий до край можете да оскърбявате? Тѣй ли?

Абогинъ отстъпи отъ Кирилова и очудено го гледаше.

— Защо ме доведохте тукъ? продължи докторътъ съ растрѣперана брада. — Ако вий за богатства се жените, за богатства крамоли подигате и разигравате разни мелодрами, то какво съмъ азъ кривъ тукъ? Какво общо имамъ азъ съ вашитѣ романи? Оставете ме спокоенъ! Упражнявайте се въ благороденъ бой съ юруци, рисувайте се съ хуманни идеи, играйте (докторътъ погледнж злобно къмъ кутягата съ цигулката) — играйте на контрабаси и тромбони,¹⁾ тлъстѣйте като скопени петли, но не се осмѣлявайте да се подигравате надъ личността! Ако не умѣете да я уважавате, то поне я избавете отъ вашето внимание!

— Моля ви се, какво значи всичко това? попита Абогинъ почервенялъ.

— Това значи, че е низко и подло тѣй да си играемъ съ хората! Азъ съмъ лѣкаръ, вий считате лѣкаритѣ и въобще работницитѣ, които не миршжтъ на парфюмъ и проституция, за свои лакеи и под-

¹⁾ Тромбонъ — дълга музикална тѣба.

чинени ; считайте ги, но никоѣ не ви е далъ право тъй жестоко да се подигравате надъ страдающия човѣкъ !

— Какъ сѣете да ми говорите това ? полита тихо Абогинъ и лицето му пакъ заигра, но тоя пжтъ вече отъ гнѣвъ.

— Не, какъ вий, които знаѣхте за скръбта ми, осмелихте се да ме доведете тукъ за да слушамъ глупоститѣ ви ? навика докторътъ и пакъ удари съ юрукъ по масата. — Кой ви е далъ право тъй да се присвивате надъ чуждитѣ нещастия !

— Вий сте си нагубили ума ! крѣсна Абогинъ. — Туй не е великодушно ! Азъ самъ сѣжъ крайно нещастенъ и...и...

Нещастенъ, прѣзрително се усмихнж докторътъ. — Не проказнайте тая дума, тя не е за васъ. Нехранимайковцитѣ, които не напиратъ пари подъ лихва, сжщо се мислятъ за нещастни. Шишкавия, който страдае отъ излишна тлѣстия, тоже е нещастенъ. Нищожни хора !

— Милостивий господине ! вий се забравяте ! каза Абогинъ. — Зарадъ такива думи... бижтъ ! Разбирате ли ?

Абогинъ бърво брѣкна въ джобътъ си, извади двѣ банкноти и ги хвърли на масата.

— Ето ви за визитътъ ! прибави той, като прѣхаше съ носътъ си. — Заплатено ви е !

— Не се осмелявайте да ми прѣдлагате пари ! пакрѣска докторътъ и бутна отъ масата банкнотитѣ на подътъ. — Оскърблението не се откупува съ пари !

Абогинъ и докторътъ стоѣхж единъ срѣщо другъ и въ гнѣвътъ си продължаваха да си нанисатъ неазаслужени оскърбления. Може би, никога прѣвъ цѣлия си животъ, даже и въ блънуванията си тѣ не сж исказвали толкова несправедливости, жестокости и нелѣпости. Въ двамата силно възниква егонимътъ на нещастнитѣ. Нещастнитѣ сж егостични, зли, несправедливи, жестоки, и даже колкото глушци тѣ не сж способни да се разбержтъ единъ другъ. Нещастнето не съединява, а разединява хората и даже тамъ, гдѣто ни се струва, че хората трѣбва да бжджтъ свързани посрѣдствомъ однородна скръбъ, се извършватъ много повече несправедливости и жестокости, отъ колкото въ срѣдата на сравнително по-долнитѣ !

— Моля ви се, върнете ме дома ! навика докторътъ съ задъхване.

Абогинъ рѣзко повърни. Когато въ отговоръ никоѣ се не яви, той още единъ пжтъ повърни и хвърли сърдито звънецътъ на подътъ ; последния глухо се удари о климътъ и нададе жаленъ, като че прѣдсмъртенъ звукъ. Появи се единъ лакеѣ.

— Гдѣ се искокрихте, дяволъ да ви вземе ? ! се нахвърли на него домакинътъ съ стиснати юруци. — Ей сега ти кждѣ бѣше ? Иди и кажи да даджтъ на тоя господинъ коляската, а за менъ да приготвижтъ каретата ! Почакай ! навика той, когато лакеѣ се приготви да излѣзе. — До утрѣ нито единъ прѣдатель да не остане тукъ ! Всички навътъ ! ще си наема други ! Скотове !

До като чакахм екипажитѣ, Абогинѣ и докторътъ илѣчяхъ. На първия се възвърнѣ самодоволното изражение и тънката въязицистостъ. Той крачеше по трапезарията, нѣящно си поклатваше главата, и очевидно кроеше нѣщо. Гнѣвътъ му още не бѣше прѣминѣлъ, но той се стараше да се показва, че не забѣлѣва врагѣтъ си... Докторътъ пъкъ, като се държеше съ едната си ръка за края на масата, гледаше на Абогина съ това дълбоко, малко цинично и некрасиво прѣзрѣние, съ каквото умѣе да гледатъ само скръбта и нещастieto, когато видятъ прѣдъ себе си доводството и раскошѣтъ.

Когато, слѣдъ малко чаканне, докторътъ сѣдна въ коляската и замина, очитѣ му все още продължавахъ да гледатъ прѣзрително. Бѣше тъмно, много по-тъмно, отъ колкото прѣди единъ часъ. Червения полумѣсецъ се бѣ вече скрилъ задъ хълмѣтъ и пазящитѣ го облачета, като тъмни пята лежехъ около звѣздитѣ. Една карета съ червени фенери прогърмѣ по пътѣтъ и замина докторътъ. Това бѣше Абогинѣ, който отиваше да протестира, да върши глупости...

По цѣлния пътъ докторътъ мислѣше не за жена си, не за Андрей, а за Абогина и за хората, които живѣехъ въ къщата, която той туку-що напустѣхъ. Мислитѣ му бѣхъ несправедливи, безчеловѣчно жестоки. Той осѣди и Абогина, и жена му, и Папчинскій, и всички живущи въ розовъ полумракъ и въ въздухъ изпълненъ съ разни благовония и, прѣзъ всичкото врѣме, ги прѣзираше и ненавиждаше до болка въ сърдцето си. И въ него се образува твърдо убѣждение за тѣя хора.

Ще отлѣти врѣмето, ще прѣмише и скръбта на Кирилови, но това убѣждение, несправедливо и недостойно за човѣшкото сърдце не ще се намѣни въ умѣтъ на докторътъ и до самия гробъ.

А. Л.-ский.

Въспоминание.

(отъ Исаверъ Шандоръ—Гялский).

При разсъмване, когато се ражда зимното утро и още ноцнитѣ сѣнки трѣптежтъ въ вълненнето на полусвѣтлото, а човѣшката душа се пълни отъ всѣкакви картини, въображения и желаня, — тогава често занимава моя духъ едно и също въспоминание — видѣние — картина — какво ли? — и се носи прѣдъ очитѣ ми, щото, цѣлъ очарованъ, често захващамъ да си простирамъ рѣцѣтъ къмъ тая пълнителна картина, за да я установѣжъ — да си я задържжъ. Ето я:

. . . Сѣдѣхъ край кърмилото на единъ голѣмъ параходъ и гледахъ съ пълвени очи по хоризонта. Прѣдъ мене се простира нощъ, южна, лѣтна, морска пощъ, съ своето тъмно-синьо небе, съ своитѣ нѣкакъ по-голѣми звѣзди, съ мѣсечината, която не е нито сънлива, нито сръбриста, както въ лѣса и сѣверната планина, но цѣла за-жарена и пламенна; — охъ — и тогава оная безкрайно много вода, намѣсти тѣна, като бездънието и пропастьта, а по-нататѣкъ съв-

сѣмъ свѣтла и блѣстяща, като растопено злато и сребро, като оживѣли смарагди, топази и бисери, — на вълни и тласъци съ искръста пѣна, които нѣжно и раскошно, като женскитѣ пригрѣщания, се движатъ, напрѣдварватъ и пригрѣщатъ съ звѣднитѣ лъчи, щото прѣвъ така рассвѣтленото тѣсно течение се виждатъ далеко синкавитѣ дълбочини и въ тѣхъ непрѣкъснати дълги синджирни на нѣкакви риби и рибчета, какъ плаватъ и плаватъ неизвѣстно отъ гдѣ безъ край и на какъ безъ конецъ, — самъ Господь знае гдѣ.

И цѣлата зажарена хубость на ноцѣта, и цѣлото величие на природата, и цѣлата неизвѣдаема нейна тайна въ тѣта часъ се докоснахъ до душата ми и менъ бѣше, като че да съмъ въ непосредствена близость съ самото Божество.

Може ли нѣщо по-хубаво и по-величествено да бѣде? Може ли природата още по-раскошна и по-свѣтла да се покаже? Дажи може да докаже още по-силно на слабия и бѣденъ людски умъ, какъ въ цѣлокупность не е освѣнъ илияние, лика и прилика на всемогъща воля и безгранично себепознание?

Тѣй се питахъ занесенъ и слѣдъ това често слисанъ отъ дълбока съкрушенность.

И азъ още си задавамъ тия набожни въпроси, когато не далечъ отъ мене пристъпи една млада — съвсѣмъ млада жена. Тѣй заставахъ, щото мѣсецътъ я облѣ отъ всѣкъдѣ съ блѣтаникавата си свѣтлина, та можехъ да ѝ видѣ съвсѣмъ добръ тъмно-русата коса, сплетена въ ниска закръглена фризура и нейното классическо-гръцко чело — и красивитѣ ѝ гръцки носъ — и закръгленото ѝ лице, съ приятни правилни черти — и малкитѣ ѝ дражестно увити устни. — и едритѣ ѝ очи подъ дългитѣ клепачи, ту сини като небесния лавуръ, ту чисто-цвѣтни като оная долъ морска вода, — а съ погледъ и дълбокъ, и свѣтълъ, пълненъ съ женска душа, вѣчна поезия и съ нѣкаква добра нѣжна меланхолия. Цѣлата ѝ стройна фигура не бѣше друго, освѣнъ сѣща хармония, — тѣй сложени бѣхъ нѣжнитѣ ѝ тънки форми, благородното ѝ държение и нѣкакво тихо благо спокойствие, цѣло проникнато отъ невинность и нѣжность.

Въ до нѣкъдѣ увития ѝ вратъ, въ закръгленитѣ благородно спуснати рамена, въ рѣдко правилнитѣ ѝ плещи, въ нѣжнитѣ ѝ като въ Психея гърди, въ тънкия ѝ кръсть, — та въ всичко испѣквахъ и вѣчно хубавитѣ Фидинни линии, и тайнствената очарователность на Рафаеловитѣ мадони, и младий животъ на Дефрежеровитѣ моми въ Алпитѣ, па и раскошната пламенность на Кабанеловитѣ Анадиомени.

Съ това богатство на хубостьта, хармонично се съгласяваше вкусната ѝ тоалета, сполучливо скрошна, състояща се отъ коприняна блуза съ Шотландски бон и рокля съ синкави поли, които въ кратки елегантни набори падахъ на долъ, покривайки всичката нѣжность на импозантната фигура.

Никакви други украшения, освѣнъ два хубави бутони на дребнитѣ ѝ уши, блѣскътъ на които се разливаше отъ мѣсечината, само за да извади по-добръ и по-прижамливо на явѣ необикновената ху-

бостъ, цѣла свѣжа и гладка отъ буйната младостъ, а въ цвѣта си нѣкакъ дълбоко-угасена.

Гледахъ я съ наслаждението на художникъ и веднага въ душата си получихъ отговоръ на своя по-пръвъ въпросъ: че тука, на, природата е още по-хубава и по-свѣтла, че още повече е изразила величествеността на всемогъщата воля, отъ колкото въ тая прѣ-красна свѣтла нощъ, съ нейнитѣ звѣзди и нейното море.

И устнитѣ ми зашепнахъ стиха на поета:

Des Weibes Leib ist ein gedicht,
Das gott der Herr geschrieben
In's grosse Stammbuch der Natur,
Als ihn der Geist getrieben....

И не я гледахъ съ страстно-жѣдна лакомостъ, нито съ възбудо-но-трогнѣното око на любовта, но я гледахъ съ она заносъ и благоговѣние, съ които се покланяни на вѣчно-хубавото, на вѣчността на пѣсенята и на вѣчността на художеството. За това внимавахъ да не прѣжснѣ това очерование съ нѣкоя конвенционна дума и, жълчайки, останяхъ на мѣстото си, като почти шепнѣхъ тиха молитва: да се не мърда, да си остане на мѣстото, за да я гледамъ и по-нататъкъ и въ мисълта си да се възвишавамъ въ ония далечни сфери, отъ гдѣто човѣкътъ има всичко, което го прави човѣкъ.

Тѣй я гледахъ и гледахъ, до като напokonъ захваняхъ да слѣдѣ нейния замисленъ погледъ нататъкъ по морето, гдѣто въ него се вливаше и губѣше единъ доста широкъ потокъ и тъкмо въ тоя часъ донасяше нѣкакъвъ красивъ воденъ цвѣтъ и отъ брѣга далеко въ зелениѣ морски вълни го завлѣче. Свѣжъ — младъ — красивъ — прѣкрасенъ цвѣтъ! Весело отъ брѣга той отплува и ето изъ единъ пѣтъ на срѣща му върви нѣкакъвъ лакомъ морски ракъ или друга нѣкоя морска гадъ. Вече хваща съ своитѣ щипци и канджи стъркътъ и единъ листъ вече е заловилъ, — свършено: ще пропадне цвѣтътъ и ненаситната лакомостъ на грабливата гадъ ще го унищожи. Но въ тоя часъ застигна прѣплашена бърза вълна изъ топлата морски струя и занесе твърдѣ бързо далеко-далеко цвѣта, за да го спаси отъ нечаяната опасностъ и занесе тамо въ далечността, гдѣто утрѣ съ гореща цѣлувка ще го поздрави първото слънце.

А у мене се роди мисълта, че природата не трѣбва да създава толкова хубости и такива истински свои олицетворения, па тогава да ги прѣдоставя на слѣпнитѣ сили на живота да ги унищожаватъ и имъ косятъ вѣкътъ, — не — не — тя е длъжна да имъ съхранява щастнето, тя е длъжна да имъ го подари. И вълната, дѣйствително, побѣдоносно плуваше съ своя цвѣтъ, а слѣдѣше го непрѣстанно погледътъ на красивата жена — сега още по-свѣтълъ — още по-привамливъ!

Прѣв. отъ хърватски Л. Вацовъ.

Смъртта на Бетховена.

Афонсъ Карръ.

. Бетховенъ е билъ само една миѣнута щастливъ въ живота си и това щастие го е убило.

Пръвъ цѣлий си животъ бѣденъ, осъденъ на уединение, поради прѣзрѣянето на другитѣ и своя естествено саможивъ характеръ, огорченъ отъ несправедливостта, той е съчинилъ най-хубавата музика, създадена отъ човѣка. Той е говорилъ съ такъвъ изященъ езикъ на хората, които не сж приемали да го слушатъ, както ний говори природата съ тѣзи небесна хармония на вѣтрѣтъ, водата, пѣсенята на птицитѣ. Бетховенъ е истинския Божий пророкъ, защото само той е говорилъ езика на Бога.

Впрочемъ неговия талантъ не бѣ признатъ до такъва степенъ, што самъ той не единъ пѣтъ, което е за артиста най-жестока мъка, се съмнѣвалъ, че съществува.

Хайднъ даже не намира друга похвала за него, освѣнъ тази: „Той е единъ опитенъ свирачъ.“ Подобни сж думитѣ на Жериколъ: „Той развѣсва добръ звуковетъ.“ Сжщо и думитѣ на Гете: „Той не прави грѣшки въ правописането“ или „той пише хубаво.“

Той имаше единъ приятель Хюмель, но бѣдността и несправедливостта дравиѣхъ Бетховена и го правѣхъ често несправедливъ; той се бѣ скаралъ съ приятеля си и отъ дълго врѣме не бѣхъ се виждали; като върхъ на нещастнето Бетховенъ бѣ съвършено оглушалъ.

Той се бѣ оттеглилъ въ Баденъ, гдѣто живѣше въ тѣжно усамотение съ една малка пенсия, която едвамъ стигаше за нуждитѣ му. Единственното му удоволствие бѣ да ходи въ една гора близо до градътъ и тамъ самичкъ, отдаденъ на своя гений да съчинява своитѣ възвисени симфонии, да устрѣмива съ своитѣ пронаведения духѣтъ си къмъ небето и да говори на ангелитѣ съ единъ езикъ много високъ за хората, които не го разбирахъ.

Но тѣкмо когато той ни най-малко се надѣваше, едно писмо го възвѣрихъ, въпрѣки желанието му, на венята. гдѣто го чакахъ нови мъки.

Единъ неговъ внукъ, за когото той се бѣ грижилъ и се бѣ привѣрзалъ къмъ него за доброто, що му бѣ направилъ, му пишѣше, че, забърканъ въ Виена въ една неприятна работа, може да бѣде отърванъ само съ неговото присѣствие.

Бетховенъ трѣгнѣ и, за да спести пари, рѣши една частъ отъ пѣтя да мине пѣшкомъ. Една вечеръ той се спрѣ прѣдъ една малка извѣтѣла къща и поиска гостоприемство: до Виена имаше още много левги, а силитѣ му не му позволявахъ да продължава ноцѣ пѣтя см.

Приехъ го: той вечеря и сѣдиж край огъня на стола на домовадицката.

Като дигнахъ трапезата, бащата отвори единъ старъ клавиесниж и тримата му синове взехъ инструментитѣ си окачени на стѣната; майката и дѣщерята шетахъ изъ къщи.

Бащата даде тонъ и четирмата почнаха съ това съгласие, съ този вроденъ гений за музиката, които иматъ само нѣшцигѣ.

Виждаше се, че това, което свирехъ ги интересуваше силно, защото тѣ се прѣдаваха на свиряята тѣлесно и душевно, даже женитѣ бѣха оставили работата си за да слушатъ; по тѣхнитѣ навънни лица се четеше сладостното вълнение; разбираше се, че сърдцата имъ бѣха стѣгнажи.

Това бѣ всичко, което Бетховенъ можеше да схване отъ туй що ставаше около него; той не чуваше ни една нота; само бързитѣ движения на свирачитѣ, въодушевлението на лицата имъ, което показваше, че тѣ чувствуватъ, силно го караха да мисли за прѣвосходството на тѣзи хора надъ италианскитѣ музиканти — добри организирани музикални машини.

Щомъ свършихъ, тѣ си стиснаха сърдечно рѣцѣтѣ, като че искаха съ туй да си съобщятъ испытанитѣ сладостни вълнения и помиячето се хвърли въ обятията на майка си.

Една минута тѣ като че сж съвѣтваха, послѣ взехъ повторно инструментитѣ си — този пътъ въодушевлението имъ достигна крайнитѣ си прѣдѣли, тѣхнитѣ погледи бѣха влажни и блѣстящи.

— Приятели мои, каза Бетховенъ, много ми е важно че не мож да взема участие въ удоволствието, което испытвате, защото и азъ обичамъ музиката, но, както сте заблѣждали, азъ съмъ толкова глухъ, щото не мож да чуя ни единъ звукъ.

„Позволѣте ми да прочета тѣзи музика, която ви кара да чувствувате това тѣй силно и тѣй сладко вълнение.“

Той взема тетрадката и очитѣ му се замъглиха, дишаннето му се спрѣ — той заплака и ъ испустина на земята.

Това, което свирѣха, което ги въодушевяваше, бѣ *алегретто* отъ *симфонията ля на Бетховена*.

Цѣлото семейство се събра около него и му искаваше съ знаци своето очудване и любопитство.

Нѣколко минути още, риданията не му позволиха да говори, най-послѣ той каза:

— Азъ съмъ Бетховенъ.

Тѣ се спогледаха и колѣничихъ прѣдъ него съ жлъчливо уважение. Бетховенъ имъ подаде рѣцѣтѣ си, селенитѣ ги стискахъ и цѣлувахъ, като разбираха че човѣка, който е между тѣхъ, е нѣщо повече отъ царь.

Тѣ го гледаха за да схванатъ неговитѣ чърти, отпечатъка на гения, ореолъ*) на слава около челото му.

Бетховенъ раствори обятията си и тѣ го цѣлувахъ всички: бащата, майката и трината братя.

Изведнѣжъ той станъ, сѣди на клавесина, даде знакъ на трината младежи да взематъ инструментитѣ си и той изсвири самъ този шефъ д'юврѣ! Всички бѣха въодушевени: никога не е имало по-хубава музика, нито по-вѣщо изпълнение.

*) Вѣнецъ.

Слѣдъ свършването му Бетховенъ останж до клавишна и им-
провизира пѣсни на щастие, пѣсни за благодарностъ къмъ небото,
каквито не бѣше съчинявалъ прѣвъ цѣлий си животъ.

Часть отъ нощта минж да го слушатъ.

Това бѣж послѣднитѣ му произведения.

Домовладиката накара Бетховена да вземе лѣглото му. Прѣвъ
нощта Бетховенъ имѣ грѣска; той чувствуваше нужда отъ въздухъ;
той станж и калѣе босъ на полето. Когато влѣе въ стаята, той бѣ
замръзналъ. Пратихъ въ Виена за докторъ: една гърдна гидропизия**) се бѣ
явила. Въпрѣки всичкитѣ грижи, слѣдъ два дена доктора заяви,
че Бетховенъ ще умре.

И, дѣйствително, животътъ постепенно изгасваше. Когато той бе-
рѣше душа единъ човѣкъ влѣе: това бѣше Хюмель, Хюмель неговия
старъ, неговия единственъ приятель. Той се бѣ научилъ за болестта
на Бетховена, и искаше да му помогне, носѣше му пари, искаше да
се грижи за него, но бѣше вече късно: Бетховенъ не говорѣше вече;
единъ погледъ, пѣленъ съ благодарностъ това бѣ всичкото, което
можѣ да му каже.

Хюмель се приближи до него и съ помощта на акустическия
рогъ, чрѣвъ който Бетховенъ можеше да чуе нѣколко думи, произне-
сени силно, му исказа скърбта си за положението, въ което го нахѣри.

Бетховенъ, като че се посъвае, очитѣ му свѣтнжж и той проговори:

— *Нали, Хюмель, азъ имамъ талантъ?*

Тѣви бѣж послѣднитѣ му думи; очитѣ му останахж неподвижни,
устата му се полуотворишж и животътъ отлѣтѣ.

Бетховенъ е погребенъ въ Дублинскитѣ гробница.

Прѣв. Хр. Увалевъ.

БѢЛѢЖКИ И ВПЕЧАТЛѢНИЯ.

41. Могществото на француския народъ за да влияе на дру-
гитѣ народи, даже и на тия, които го мразжтъ, е явление, което всѣ-
кога съмъ удивлявалъ, безъ да съмъ го нѣкога разбралъ.

Жозефъ де Метръ.

42. Когато народътъ ви ржкоплеска, това не е гаранция, че
не ще иска главата ви осемъ дена по-послѣ.

Ж. Турнадъ.

43. Жената умира два пжти: въ деня, когато напуща живо-
тътъ и щомъ прѣстане да угождава.

Ж.—Ж. Вайсъ.

**) Водянка, квасникъ.

Изъ книжнината и живота.

I. ВЪ НАШЕНСКО.

Петдесетгодишнината отъ В. Априловата смъртъ. — Василий Априловъ „като учредител на първото правило училище въ Габрово“ и като български просвѣтителенъ деецъ. — Оцѣката на дѣда Славейкова за Априлова. — Родилска дѣятелностъ въ Добруджа. — Защо взехъ участие въ комисията за събиране пожертвувания за цариградския „Благотворителенъ пазаръ.“ — Вазовъ — министъръ на народното просвѣщение; — Юбилейтъ на г. Герова.

Благодарна България си спомня единъ свой славенъ синъ, многоаслужившии Василий Евстатиевъ Априловъ.

На 2-й окт. се изпълнятъ 50 години отъ смъртта на този български родолюбецъ. Роденъ въ Габрово, живѣлъ на чужбина, въ Влашко, отъ гдѣто непрѣстанно се е грижилъ за родината си, за нейното възрождане, за нейното събуждането и свѣстяване, Априловъ бѣше оставилъ кости въ Галацъ.

Сега, слѣдъ 50 години, България растворя своитѣ врати за да приеме праха на единъ свой благодѣтель. Габрово се готви да даде почетно мѣсто за гробница на тоя прахъ и почитателитѣ на скъпата Априлова паметъ му готвятъ едно прилично за спомена тържество.

Нека отбѣлѣжимъ и друго отрадно явление. Нашата столица не отстъпва само на габровци отдаванетоъ честь Априлову. Ако отъ Габрово, гдѣто училищното настоятелство е взело инициативата на празненството отива цѣла депутация, която ще поеме отъ Галацъ на 22 септ. праха на знаменития покойникъ; ако Руссе ще бѣде честитъ на 28 септ. да срѣщне първи останкитѣ на Априлова въ българска земя, а В. Търново на 30 септ. да посрѣщне тържественната процесия; столица пъкъ София е имала доста почитатели на Априловата паметъ за да се погрижатъ и тѣ за едно прилично отпразднуване 2-й октомврий.

Само хубави души имамъ за проявленieto на тѣзи инициатива, ама отъ когото и да излиза. Навѣрно столичний приетѣръ ще намѣри, — и — даждо — подражатели не въ единъ кѣтъ на България.

Априловата паметъ заслужва всички почести. Това е извѣстно за всѣкого, който и най-малко познава историята на малцината български знаменити благодѣтели и подвижници. Ако въ лицето на Априлова ний не гледаим освѣнъ единъ родоначалникъ на благодѣтелитѣ и пожертвователитѣ, които сж стѣпали по неговитѣ стѣпки, то пакъ, името му заслужва да се пази и чувствува като велико. Беронъ, Бенли, Кефаловъ, Василяди, Петръ Кермекчиевъ, Панаретъ Рашевъ, С. Д. Тошковичъ, Н. М. Тошковъ, Н. С. Палаузовъ, Денкоглу, Христо Георгиевъ, и послѣдния по редъ въ тѣзи малко поредица, но първи по грамаднитѣ си пожертвувания — Евлогий Георгиевъ, сж една челядь, която има своя патршархъ въ лицето на Априлова.

* * *

Който иска да научи заслугитѣ на Вас. Евст. Априлова, той е длъженъ да прочете книгата „Габровското училище и неговитѣ първи попечители.“ Въ тази издадена прѣди 30 години книга, покойникъ П. Р. Славейковъ въ твърдѣ безхитростно и вѣрно изложение ни прѣдставя Априлова, какъвто е билъ за габровскитѣ училища. А габровското училище въ онова врѣме сж били „люлката на българското образование“.

Впрочемъ, нека се допълни веднага. Василий Априловъ не е работилъ само за габровското училище. Той разширявалъ своята мисль и дѣятелность за цѣла България. Още въ 1831 год. слѣдъ едно посѣщение на Цариградъ, той подкача да се грижи за „да се учреди правилно училище, по прижѣра на европейскитѣ, въ моята родина село Габрово.“ И захваща той да дири срѣдства; дава и общава самъ, исходатайствува отъ други родолюбци — габровци (Н. С. Палаузовъ, Иовчевъ, Килиферовъ, Мустаковъ). Дѣлото се подкача съ сполука. „Всичкитѣ жители, а особено кметовѣ или чорбаджитѣ изявижж готовность да взематъ участие въ нашата работа и да съдѣйствуватъ съ все сили.“*)

„Тѣхното (на Априлова и Н. С. Палаузова) намѣрение, казва Славейковъ не бѣше само до тукъ, да се направи общо училище въ Габрово, но да се въспроизведе и да се утвърди между българитѣ българско народно образование.“ Това става ясно, между прочимъ, отъ писмата на Априлова и Палаузова. За достигане на тази си цѣль освѣтъ залѣганяята и пожертвуваняята що направихж за габровското училище, тѣ се погрижихж да се купятъ, прѣведжтъ и печатятъ първитѣ необходими книги за първоначалното учение по български. По тѣхно ултжанье О. Неофитъ Рилскъ наглася граматика за българския явикъ и безцѣнитѣ онѣзи взаимноучителни таблици,“ на които сж въспитани всички днешни по-стари дѣйци; Китиловски пише кратъкъ Катихизисъ, а Мустаковъ самъ чертае чистописания по български.

Дълбокъ поклонъ, голѣма почитъ дължимъ ний на паметъта, на името на незабвеннитѣ тѣзи първи народни труженици отъ 40-тѣ години! Тѣхната дѣятелность е толкозъ повече велика и славна, колкото по е било заглъхнало онова врѣме, колкото по-малко, е билъ убитъ пътя за вървене напредъ, колкото повече тѣ сж имали да се борятъ съ мрака и невѣжеството. При тѣхната исполнска работа на пробиване пътъ, приготвянье угарь, чистенье корени, трънаци и бодили сегашната работа на нашитѣ дѣйци е работа на бѣлоружки.

* * *

Една вѣрна оцѣнка на работата на В. Априловъ и Никола-Степановича Палаузова намѣрваим ний у Славейкова и неможемъ да не я прѣпечатаим изъ-цѣло. Тя е една „забравена страница“ за зая

*) Габровското училище стр. 6.

служили и знаменити дѣйци. А подобнитѣ забравени страници ний сии длѣжни по-често да поднасями на нашата младежъ, толкозь жедна да се запознае съ неотколѣшната старина, колкото и лишена отъ ужтвачи кмиъ това. Ето тѣзи скѣпа страница, писана отъ покойния дѣдо Славейковъ все по онова врѣме и все въ сѣщото съчинение.*)

„Незбравенитѣ тѣзи за България ижъе, Априловъ и Палаузовъ, не заслужихъ безсмъртно име толкозь съ това дѣто подсторихъ габровчене да си направятъ училище и гдѣто ежегодно жертвувахъ по двѣ хиляди гроша за поддържаннето му, колкото съ туй дѣто станяхъ причина да въстѣржествува Българското учение въ България, като отблъснахъ най-напрѣдъ домогванята на грѣцкия въ Търново владика—да введе грѣцкия языкъ въ Габровското училище, което станъ прииѣръ и даде поводъ, щото въ прѣобразованието на българскитѣ келии въ училища да се прѣдпочете на всѣкждѣ по България българския языкъ; съ това дѣто съ писмата си и съ свѣтитѣ си възбудихъ на всѣкждѣ ревностъ къмъ учение и съ това дѣто улеснихъ прѣподаванието на българския езикъ и отворихъ пътъ за образованието на Българитѣ,—дѣла, които нашитѣ тука съ-отечественници по положението си не бихъ могли да ги извършатъ, или до които твърдѣ късно бихъ се домогнали.

„При твърдѣ ускѣднитѣ срѣдства, които сж имали отъ себе си на расположеие, тѣ сж гледали какъ повече да поощрѣятъ и да улеснятъ своитѣ съотечественници въ пътѣтъ на образованието. Тѣ се помжчихъ дано издѣйствуватъ за да се позволи устроението на една печатница въ Габрово, за да се улеснятъ българскитѣ списатели въ издаванието на българскитѣ книги. Тѣ промислихъ да приготвятъ на българитѣ учители за едно по-високо и духовно образование, като взехъ най-напрѣдъ на свое иждивение възпитанието на нѣколкo млади наши съотечественници. Въ нието на Габровското училище тѣ исходатайствувахъ най-напрѣдъ да могатъ да се възпитватъ нѣколко млади безъ голѣми разности отъ своя имъ страна: съ една рѣчь тѣ отворихъ пътъ на българитѣ за да могатъ по-лесно и по-скоро да се образуватъ, като имъ помагахъ отъ себе си, като ги поддържахъ и нравствено и вещественно; тѣй шо рѣдко да има нѣкой отъ днешнитѣ наши учители и учени ижъе, който да не е задълженъ малко или много на тѣзи покровители и благодѣтели на Габровското училище.

И тѣй, когато вжтрѣ въ България Габровското училище принасяше своитѣ услуги въ распространението на българското учение, по-далечъ отъ България пакъ въ негово име се дѣйствуваше и приготвяше бждѣщия успѣхъ на българското образование. И ний българитѣ, колкото да сме неблагоприятни или завистливи на неговата слава, не можемъ отказа заслугитѣ му, нито може претендирува на неговитѣ прѣвнущества друго нѣкое отъ учебнитѣ заведения въ България при възраждаието на нашата книжнина. Но за тѣзи прѣвнущества Га-

*) Габровското училище, стр. 14—16.

бровското училище е задължено на неутомимата ревност на първите си основатели и попечители.“

Не може да не скърби свѣсенъ българинъ, като слуша отъ извѣстно врѣме насамъ, какви отношения държатъ нашитѣ съседи — румънитѣ къмъ насъ. Нѣма да говоримъ за вѣстникитѣ нѣтъ, отъ които има нѣкои — *Drapelul, Dreptatea, Universul*, сѣкашъ сж си поставили за цѣль само и само да дравнятъ българина, гдѣто и да живѣе той.

Отиваши по-нататъкъ, не осждаши даже оня шовинизмъ, който обладава траяновитѣ потомци въ Дакни да търсятъ румъни въ западна България, като забравятъ своитѣ Карпатски съотечественици. За насъ е понятна тѣзи лесна културна борба! Въ Трансилвания има маджарски и нѣмски нозѣ, които съ своитѣ културни ботуши не сж тѣй удобни за упорита борба. Па, тамъ ще се разсърди и „Тройний съюзъ.“

Друга е работата въ Македония. Тамъ „небрано лозеъ,“ наслѣдство наистина още не открито, но що врѣди при другитѣ претенденти да се яви още единъ и да маха крака... за бѣдъще яханѣ на несществующъ конь.

Ако щете, ний нѣма защо да се сърдимъ на власитѣ, че въ Добруджа тѣ се располагагъ, като у дома си. Но... не можемъ да не отбѣлжимъ едно само нѣщо, едно скръбно явление въ стрѣмленията на румънскитѣ власти и интеллигенции: да съсишатъ какъ-какъ българщината въ Добруджа.

Не е думата за политическата българщина. Никакъ. Не е думата дору за нѣкакви политически права на добруджанскитѣ българи редомъ съ румънитѣ, при все, че въ една конституционна страна всички граждани трѣбва да бѣдътъ равни. Не за политически, еднакви права съ румънитѣ нашитѣ добруджански братя се домогватъ.

Тѣзи българи искатъ едно: да се зачитатъ поне като людие и да не се истребватъ като народностъ!

Нищо повече! Тѣ искатъ не повече, а по-малко отъ онова, което искатъ румънитѣ за своитѣ съотечественици въ Трансилвания! Тѣ сж много по-скромни въ исканията си, защото не се домогватъ за нѣкаква си автономия народно-черковна, или черковно-общинска...

Румънитѣ забравятъ, че ако тѣхъ ги боли за братята нѣтъ въ Трансилвания, ний не по-малко сме чувствителни на страданията, подъ които се подлагатъ братята ни въ Добруджа. А тѣ се подлагатъ не на по-малко тежки испитни нежели румънитѣ въ Маджарско.

Въ първий брой на новонапѣлалий въ Руссе новъ вѣстникъ: „Руссенски Търг. Куриеръ“ срѣщамъ една важна и струваща да се обърне внимание на нея бѣлѣжка по въпроса. Ето я изцѣло:

„Тѣжни извѣстия ни идатъ изъ Добруджа. Слѣдъ като напо-затворихъ училищата и черковитѣ на българското население по селата, слѣдъ като направихъ същото и въ Кюстенджа, Мангалия и другагдѣ, румънскитѣ власти сж рѣшили да турнатъ рѣка и на бъл-

гарското училище въ Тулча, което е единичното днесъ българско училище въ цѣла Добруджа. Пятница, пристигнали тѣзи дни отъ Тулча, ни разправятъ на какви грозни гонения и прѣслѣдванія сж маложени настоятелитѣ на българското училище въ Тулча, та заедно съ тѣхъ и по-виднитѣ български граждани. Ромжитѣ, по всичко се вижда, соѣте que соѣте искатъ да поружничатъ Добруджата. Асж и румжнискитѣ власти не криятъ това. Самий докладъ, който сж направили двама префекти, Кюстендженския и Тулчанския до Г. А. Стурза най-добръ свидѣтельствува за това тѣхно рѣшение. Добруджа трѣбва да се поружничи окончателно и българското населенне трѣбва да се прѣтопи и изгуби веднѣжъ за винаги народността си. И при такъво едно плачевно положение на българския елементъ въ Добруджа, намъ, на българскитѣ журналисти въ Княжеството, отказва се правото да се интересуваме за тежката съдба на нашитѣ братя въ Добруджа.

„Вий нѣмате право да се интересувате за съдбата на българитѣ въ Добруджа,“ викатъ управницитѣ при Джамовица и печатъ и цѣла Румжния имъ приглася. „Българитѣ въ Добруджа сж румжнски подданици и ний можежъ да правимъ съ тѣхъ каквото исками, вий какви сте да ги защищавате,“ ни учи печатътъ на съсѣдното кралевство.

„И когато насъ учятъ отъ брѣговетѣ на Джамовица за кое имаи право да се интересуваме и за кое не, румжнскій печатъ иска настоятелно черкови и училища за Куцовласитѣ въ Македония, които, хубаво забѣлжете, сж вѣрни подданици на Султана; сжщий този печатъ иска отъ своето правителство да отвори румжнски училища въ Силистра, Руссе, Орѣхово, Ломъ-Паланка и Видинъ за власитѣ, които живѣятъ въ реченитѣ градове и които, разбира се, нито най-малко не сж румжнски подданици.

„Нѣщо повече. Когато въ сърдцето на България, въ София, румжнитѣ имаатъ училище; когато на правителствени разноски тѣ се готвятъ да отварятъ такива и въ другитѣ градове на Княжеството, —тогава именно ний виждами да се основава „Добруджанска лига,“ на която цѣльта е да помогне на правителството въ поружничаванieto на Добруджа, което горещитѣ глави на букурешкитѣ дипломати не могатъ да дочакатъ. Кажете ни за Бога, читателю, какъ да окачествимъ тѣзи нечувана нахалность и нравственна покваренность на румжнския печатъ? Какъ? Когато намъ се отказва право да подигнемъ гласа си за угнетенитѣ наши братия въ Добруджа, въ сжщото врѣме въ Букурещъ се правятъ митинги и шумни събрания, на които се искатъ права за трансилванскитѣ румжии и осждаатъ маджарскитѣ власти за прѣслѣдванията, които послѣднитѣ вършатъ върху румжнитѣ. Първото дѣяние е прѣсжжно, второто — високо патристично! Нека да е така!“

Свѣдѣнията на руссенския листъ се потвърдяватъ и отъ други крайдунавски събратя. *Дунавски Извѣстия* (въ брой 59 й) и в. *Законность*, между другото, съобщаватъ почти сжщитѣ скръбни факти, почерпени отъ пятница и частни достовѣрни свѣдѣния! Нѣма ли право

нашето правителство по единъ съсѣдски начинъ да обърне вниманието на ружнискитѣ власти върху тѣзи гонения на българщината? Ако то не може да се добие до практически резултати, тогазъ нѣма ли и моралното и политическото право да приложи въ нашата държава по отношение къмъ тукъ проживающитѣ ружниски колонисти или учители сжщата мѣрка, която ни прилагатъ въ Добруджа добритѣ наши съсѣди — ружнитѣ?

*
* *

Въ столичнитѣ вѣстници се появиж бѣлѣжки, въ нѣкои и уводни статии, въ които се осѣди поведението на онѣзи българи въ Пловдивъ, които сж се съгласили да взематъ участие въ комиссията за събиране доброволни пожертвования въ полза на сирачетата и вдовицитѣ — жъртва на турско-грѣцката война. Особно се обрушихъ тѣзи вѣстници противъ мене. Нѣкои си отдадохъ даже на мене лично инициативата за съставлението на тѣзи комиссия.

Едни нарекохъ моегo дѣйствието — прѣдательство (*Свобода*) и го отдадохъ на заповѣдъ отъ Княза и безъ друго; други — „позорно явление въ новата българска история“ трети — подбрахъ съ още по-голямъ ожесточения обвинението, формулирано ось „Свобода“ и „Знаме.“ Би помислилъ нѣкой, че се касае наистина за нѣкое досущъ прѣдательство на българскитѣ интереси, за нѣкое прѣдаване на българска територия, за улесняване неприятеля да нахлуе въ отечеството ни...

Таквазъ голѣма врѣва... И само защото този въпросъ станж прѣдметъ на дълги и широки разисквания въ българската периодическа книжнина, азъ му струвахъ мѣсто тукъ.

Единъ само вѣстникъ се намѣри да каже двѣ три думи въ защита на това хуманно дѣло — „Пловдивъ,“ слѣдъ който официозния „Миръ“ направи една обяснителна бѣлѣжка по сжществото на работата.

Азъ сѣбѣгахъ най-напрѣдъ да си мълчж, по обикновенню. Какво ще се распривашъ съ хора, които не критикуватъ, не обсжждатъ, не разискватъ обективно едно дѣло, та макаръ и да не го одобряватъ, но които само псуватъ, псуватъ и псуватъ! Ала, виждашъ, отъ мухата направихъ слѣдъ, обвинението взема неимовѣрни размѣри и нѣкои лековѣрни вече и „приятели“ се питатъ: „що е за врѣва дигишта?“

Не за да отговарямъ тукъ на които и да било пишж тѣзи редове. Съ моитѣ читатели обаче азъ желаяж да се сподѣлж съ погледитѣ ми върху тоя фактъ. Нека тѣ знажтъ защо съжъ взелъ и какво участие — въ поменжтата комиссия.

Прѣди всичко, азъ винжги съжъ билъ готовъ да правж добро когато и комуто можж Това ми е доставлявало и доставя душевна наслада. Азъ не помнж до сега случай, когато да съжъ билъ въ състояние да направж едно малко добро нѣкому, кога нѣкой да ми го поиска, а азъ да му го откажж. Когато сж имали близко и лично работа съ мене, не се съмнѣвамъ, готови сж това да засвидѣтелству-

ватъ. Не говорих само за даването „голи прѣпоръки,“ които е толкова лесно да се даватъ и съ каквито може да сътъ омръзнатъ на нѣкои приятели...

Моего житейско правило е било: „направи добро, че го хвърли ако ще би и въ морето.“ Често съмъ се раскайвалъ — защо да го крия — за направеното добро; лицето се е оказвало незаслужващо това. Много пѣти съмъ се заричалъ да се отнасямъ безъ разбиръ къмъ лицата, които се отнасятъ за едно какво и да билъ „добро“ къмъ мене. Колко пѣти съмъ си написвалъ въ дневната книжка: *Какъ севабтанъ гирме гуонаха* (избѣгвай благотворителността, не вѣдвай въ грѣхъ). Ала и раскайването и заричването съмъ скоро забравялъ...

Добро съмъ правилъ и на политически, партизански, даже лични мои неприятели... И може би за това най-малко съмъ се калялъ.

Па и въ благотворителността азъ не знамъ, че има мѣсто да поставяни въпрвъ: кому помага? На свой, или на чуждъ, на нашъ, или на вашъ, на турчинъ или на българинъ, на православенъ или на протестантинъ — помогни, като е въ нужда, дай му за хлѣбъ, ако е гладенъ, облѣчи го, ако е голъ—стига да можешъ. Па туй то.

Слабостъ го наречете, невъзможностъ да се борихъ съ нещата на сърдцето, го кажете, но истината е тѣзи, че съ много голѣми усилия надъ себе си може съмъ отказалъ нѣкогу нуждающему се да направихъ добро когито е било то и лесно да се извърши, и зависяло е само отъ мене...

Връщамъ се слѣдъ ваканцитѣ въ Шловдивъ — отсъствувахъ мѣсець и половина. Между посѣтителитѣ ми бѣхъ и нѣколко души турци, съграждани, добри приятели въ добавкъ. Тѣ ми расправихъ за Bazar de Charité — хубавото онова учреждение въ Цариградъ, което се било наредило по инициативата на Мадришаха и имало съ цѣль да събере отъ цѣль свѣтъ пожертвования и подарки за станжитѣ отъ войната злочести сирачета и вдовици... Поднасятъ ми вѣстници да виджъ що помощи сж бли испроводени отъ разни културни и християнски земи... Само ний, казватъ, съсѣдитѣ на Турция, само ний тукашнитѣ турци гледали отъ страна, нищо не правимъ, нищо не събирами, нищо не испровождами.

И гоститѣ ми обясняватъ че въ мое отсъствие се съставила една комиссия да събере *що годѣ* и отъ тукашнитѣ турци и други желающи да помогнатъ за да се проводи въ този „Благотворителенъ Пазаръ.“ Тѣ ме молятъ да се не отказвамъ да взема и азъ участие въ това челоуколюбиво, благотворително дѣло. Обяснявамъ на съотечественнитѣ турци, че тѣ и безъ мене ще свършатъ похвалното си дѣло, че азъ нѣмамъ врѣме и охота да ходжъ по подобна просия, че не мога да нѣмъ бжда полезенъ. Но тѣ настояватъ и азъ . . . отстъпямъ.

Имаше двѣ съществени съображения, които натегнаха за да направихъ и отстъпката си, да се съгласихъ да взема участие въ тази комиссия: първото бѣше просто едно послушване на сърдечното си веление, „направи добро, че го хвърли въ морето.“ Азъ заявихъ че

веднѣжъ едва ще мож да идъ съ комисията да искаатъ помощи, че повече не мож и тѣ се съгласихъ.

Другото ми съображение бѣше отъ други родъ. Помислихъ и мисля убѣдено, че да се проводжтъ отъ България за Цариградския Вазаг de charité нѣколко пожертвования, независимо на въпроса, че е едно хуманно, човѣшко, благотворително дѣло, но че въ туй има известна политическа полза за страната . . . България безспорно е въ добри, макаръ формално, отношения съ Турция, нейна съсъдка и съ която има да урежда масса висящи въпроси. Уреждането на тѣзи въпроси сега за сега прѣдстои да стане по единъ миролюбивъ начинъ, а не съ дженкове и кръвопролития. Е, добръ, тогазъ всѣко благо отношение къмъ една трактующа страна, отъ която има да искате, да добивате нѣщо, може да ви донесе само полза.

Това бѣше моето убѣждение. Азъ не съмъ го промѣнилъ и сега, макаръ че единъ голѣмъ пловдивски сарафинъ да донесе отъ София вѣстъ, че правителството било противъ това събиране „помощи за Турцитѣ“. Може дору министерството или който и да билъ отъ министритѣ да мисли както ще, да поддържа, че на „Баташкитѣ херои“, на „вѣковнитѣ български тиранѣ“ не се пада помощъ, както казватъ шовиниститѣ-патриоти у насъ; менъ това не се вѣрва; но и да е вѣрно, азъ оставамъ на моето убѣждение и не щя да го пажѣня дору и тогасъ, когато се видж самичкъ . . . съ този умъ.

Не разбирамъ защо да не се помогне на аlochести Турци даже и безъ такива утилитарни съображения. Турцитѣ наистина бѣхъ баташки херои, наши вѣковни тиранѣ и може утричка пакъ да имамъ кръвопролития съ тѣхъ расправи. Но развѣ това е причина, когато сми въ мирни отношения, да не се отнасями къмъ тѣхъ човѣшки, хуманно? Ченъ сми били и може да бждемъ не по-добръ и съ сърби, и съ гърци; нима въ мирно врѣме трѣбва да не се срѣщаме и вжждами съ тѣхъ? Нима не трѣбва да си помагани въ нещастия? Ами че на ли ужъ новото врѣме съ новитѣ хуманни учения ни проповѣдватъ всемирно братство?...

Азъ знамъ защо и какъ неоправдано и неzasлужено се подигна тѣзи „бура въ чаша вода.“ Сърдититѣ наши съжители гърцитѣ дигнаха първи врѣвата; тѣ я дигнаха защото бѣхъ вече развѣднувани отъ единъ опитъ, що направихъ селянитѣ отъ селата около мнастиря Св. Георги и Св. Врачъ въ Пловдивско, манастири български, но държани още отъ гръцко духовенство, да си ги взематъ. Яростта на „Филипопулистъ“ ни е прочее понятна; но не ни е понятна особно демократическо-либералната яростъ на „Знаме“.

Г-нъ Каравеловъ се възмущава и нарича „позорно явление въ новата българска история“ това, което е едно дребно хуманно дѣло; но тогазъ що да се каже за онова несравнено грамадно и въ всѣки случай скръбно, ако не позорнѣйше, явление—неговото побратимяване съ турцитѣ, личната уния, която ни натрапи като народъ и отъ която и сега не можемъ да се отървемъ, а главно отстапването на турцитѣ—Кърджалии и Кричмискитѣ Родопски села. Тѣзи отстапка на г. Каравелова мнозина наричатъ „най-позорно явле-

ние направено въ нашата нова история“, защото допустих откъмъ Хасково турцитѣ да бждѣтъ надъ главата ни не по-далечъ отъ два часа, а отъ къмъ Тжиржшъ да сж до Пловдивъ — на четири часа. Тъзи отстъпка освети едно „топханенско“ съединение съ турски гарнизони въ българска, споредъ берлинския договоръ, територия... Знаемъ, че г. Каравеловъ ще ни отговори съ политически съображения, съ необходимостта, която му наложила и съединението и отстъпката... Но тогазъ, бждете по-справедливи, господа въ оцѣнката на едно мънинко, хуманно дѣло, плодъ на сърдечно ведѣние и тоже политически съображения. Най-послѣ нито едното, нито другото сж монополъ!..

На „Отзивъ“, „Листъ“ и „Народни Права“ нѣма да отговарямъ: „Не вѣдаятъ бо что творять;“ но на „Свобода“ ще напомнямъ ето що: ако вий наричате „прѣдательство“ една благотворителностъ за турски сирачета и вдовци, какъ да наречемъ поклонението ваше и на вашия покоенъ шефъ въ Стамбулъ, неговото носене и прѣдаване навѣстнитѣ апокрифически документи? Ако вий „убѣдено“ поддържате, че това е била „висша политика“, защо не бждете послѣдователни и справедливи и не видите малко политика, че и малко човѣщина, въ пращането на една нищожна сума до благотворителния Пазаръ въ Цариградъ...

Колкото за натякванията, че съмъ взелъ участие въ турската комиссия, а не и въ гръцка — това е защото не знамъ да има гръцка и никой не ми е направилъ честта да ме покани. Относително же до това, че не съмъ си извършилъ длъжността по общенародното нещастие—наводнението, принуденъ съмъ да кажа, че безъ да ме кани нѣкой азъ съмъ направилъ несравнено повече отъ койтъ „псувачи“ и тѣ могатъ това да пръвѣржѣтъ много лесно, ако само пожелажѣтъ.

Най-послѣ, едни вѣстникари писаха че азъ съмъ взелъ участие въ комиссията защото съмъ искалъ да се прѣпоржча въ Цариградъ за български агентинъ. Отговарями: не е нито срамота, нито грѣхота ако иска нѣкой съ добри дѣла да се прѣпоржчва. Но нека бждѣтъ убѣдени тѣзи, които мислжтъ какво това гонжъ, че тѣ се много мамжѣтъ. Въ Цариградъ може да отиде не оныи който се прѣпоржчва съ такъвизъ дѣла, а когото прѣпоржча българското правителство. Толковъ... А какъ ще ме прѣпоржча това правителство когато: 1) то ужъ било противъ подобното събиране помощи; 2) когато братътъ на сегашний агентъ въ Цариградъ пловдив. окр. управитель г. Марковъ е билъ прѣдсѣдатель на комиссията и е гледалъ, казватъ други пъкъ вѣстници (Знаме), да прѣпоржча брата си. Иди, че се расправяй!

Мразимъ ний тѣзи аргументи ad personam, къмъ които сж тѣи щедри политиканитѣ въ България. Ний се подхлжзнахми въ тѣзи си бѣлѣжка неволно по тѣхния пътъ. Не желяехме това, ала да го направимъ тѣ ни „хванжжѣ за шията“ и повлѣкожж.

* *

Прѣди да склучимъ бѣлѣжкитѣ си, да поменемъ за слѣднитѣ факти въ нашия книжовно-общественъ животъ. Нашиятъ знаменитъ

народенъ поетъ е отличенъ съ повикването на поста — министра на просвѣщеніето. Г-тъ Ив. Вазовъ пое управлението на народната просвѣта отъ края на мѣсець августъ (20-й).

По този случай, ще приведемъ остроумнитѣ думи на френскій в. L' Evénement (Събитие).

„Единъ министръ — поетъ !

„Това не се случва въ Франция, гдѣто ний имахм обаче г. Leugues, който криеше една хубавичка муза въ своя нарокиневъ портфейлъ — но въ България. Новий министръ на народното просвѣщение, г. Вазовъ е романистъ и поетъ, и поетъ най-популяренъ въ българската земя. Неговитѣ поезии сж турени въ музика и сж ставили народни пѣсни.

„Вазовъ бѣше членъ въ депутацията на иетрополита Климента до Николая II въ Петербургъ и спомогна, въ своята скромна часть, за примирението на Руссия съ България.

„Хайде, поетитѣ отиватъ напредъ: въ България, ето Вазовъ министръ; въ Италия — д'Ануцио депутатъ, кандидатъ за креслото... А кога у насъ г. Стефанъ Маларме ще бѣде избранъ заобщински съвѣтникъ?“ ...

* На 14 септ. маститий книжовенъ и народенъ дѣецъ Найденъ Геровъ отпраздува скромно своя 50 годишенъ труженнически юбилей. По този случай той издаде втората часть отъ своя многонолезенъ трудъ: Рѣчника на български езикъ (Е—К). Градътъ Пловдивъ избра за почетенъ гражданинъ г. Герова, нѣщо, което му се събщи въ юбилейний день, когато отъ всждѣ изъ България той бѣ срадвавъ съ съчувствени депеши и поздравления.

С. С. Вобчевъ.

II. ВЪ СЛАВЯНСКИТЪ ЗЕМИ.

Прѣнасяне праха на Вука Караджичъ. — Всеславянски конгресъ въ Люблинъ. — Положението на валоруситѣ въ Австрия.

На 28 септем. кралевската сръбска академия пристѣпя къмъ изпълнение на едно патриотическо дѣло. Отдавна желанното прѣнасяне изъ Вѣна въ Бѣлградъ праха на знаменития основателъ на новий сръбски писменъ языкъ Вука Караджича се подкача.

Вукъ Караджичъ е едно сръбско, нѣщо повече — едно славянско свѣтило! Отдавна трѣбваше прахътъ му да почива въ сръбска земя.

И сега, когато този прахъ се понася за къмъ Бѣлградъ, ний му се покланяме мисленю. Вукъ Караджичъ е работилъ и за българскій языкъ.

Ний ще се повърнемъ за тѣзи сръбска прослава, която се още продължава — тѣй като Бѣлградскитѣ праждества по този случай още не сж се подкачили, когато ний пишемъ тѣзи нѣколко реда.

*

Люблинъ е столицата на австрийската провинция *Крайна* или Крайнска и въ нея, както съобщава дописникътъ въ в. „Миръ“

(бр. 434), е станалъ на 2-й септем. всеславянския конгресъ, т. е. събрането на славонцитѣ отъ всичкитѣ австрийски провинции, където тѣ живѣятъ въ брой повече отъ $1\frac{1}{2}$ милионъ души. Тѣзи провинции, ако почнемъ отъ най-сѣверната, сж: Щиря, въ която славонцитѣ заематъ южната половина; на югъ отъ Щиря—Крайна, почти цѣла славонска: на сѣверо-западъ отъ Крайна и на западъ отъ Щиря лежи провинцията *Карутаня* или Каринтия, където славонското меншество е съвсѣмъ потжикано. Славонската област се свършва къмъ Адриатическото море съ провинциитѣ Триестъ, Горица и Градиска, всички три називаеми заедно *Приморие*. Тукъ въ приморието славонцитѣ трѣбва да боравятъ съ италианската надмѣнностъ. По языка славонцитѣ сж роднина съ хърватитѣ, но иматъ собствена литература и прѣдставляватъ единъ особитѣ народъ, тжпканъ както и другитѣ славяни въ Австрия отъ нѣмцитѣ. За да подигнатъ единъ тържественъ протестъ противъ това душевно и нравствено изнасилване, славонскитѣ политици свикали завчера единъ всеславянския конгресъ, който стана една всеславянска манифестация. Освѣнъ многобройни делегати отъ споменатитѣ провинции, дойдохъ—за хърватитѣ баронъ *Рукавина*, прѣдсѣдателъ на оппозиционния клубъ въ Загребския сенъмъ, както и нар. прѣдставители Давидъ *Старевичъ* и Д-ръ *Поточнякъ*. Клуба на чехскитѣ народни прѣдставители въ Виена и Прага испратилъ Д-ръ *Странски*, клуба на малоруситѣ—професора *Бравински*, всички участвуващи бѣхъ около 1800 делегати. Д-ръ *Странски* въ поздравителната си рѣчь е провъзгласилъ, че славянската лига, на която въ настоящето събрание е туренъ основния камъкъ, не ще да борави противъ правото на нѣмцитѣ, но ще работи за равноправността на славянитѣ. Съ това прѣдложение въобще може да се означи характерътъ на днешната борба на славянитѣ въ Австрия. Но за запознаванieto положението на славонцитѣ, забѣлжителни сж слѣдующитѣ рѣчи и прети резолюции.

Нар. прѣд. Д-ръ *Ферянчикъ* забѣлзва, че освѣнъ въ Крайна, въ никоя друга област нѣма чиновници, които да знаятъ славонския языкъ. Нар. прѣдст. *Спинчикъ* говори за *Истрия*; тамошнитѣ славяни били по-добрѣ подъ венецианското владѣние, отъ колкото подъ днешното, понеже тогава имали славянско богослужение, на което сега се гледало като на едно злодѣяние. Славонцитѣ въ гр. Триестъ искатъ за 1300 дѣца основни училища, не имъ се даватъ; въобще 17000 славянски дѣца въ Истрия сж безъ възпитание; почти 400,000 славонци и хървати въ приморието нѣматъ едно срѣдно училище. Чиновницитѣ сж все италианци или нѣмци. Общинскитѣ управления, които искатъ отъ властитѣ да се пише славянски, се растурватъ. Италианското духовенство забранява да се четжтъ славянски молитви. При прѣброяването населението станахъ мошенничества въ полза на италианцитѣ и нѣмцитѣ.

Д-ръ *Франко* отъ графството *Горица* е изказалъ почти сжщитѣ оплаквания. — Нар. прѣдст. *Графенауеръ* отъ Каринтия забѣлзва, че нѣмцитѣ третиратъ славонцитѣ по единъ такъвъ начинъ,

че самъ бившия губернаторъ Шнидъ—Забѣровъ, нѣмецъ, е призналъ, че нѣмцитѣ третиратъ славонцитѣ като безправни. Касающата се до положението въ Каринтия революция, иска чиновници, които да владѣйтъ двата земски язка, славонски основни училища, равно право съ нѣмцитѣ и пр. Нар. прѣдст. Д-ръ *Дѣйко* относително Щирия, казва, че макаръ въ южната област на провинцията и да живѣйтъ само славонцитѣ, нѣмцитѣ и правителството отричатъ на тѣхъ право на съществуване като народъ. Въ висшия учебенъ съвѣтъ славонцитѣ нѣматъ ни единъ славонски прѣдседателъ, за чиновници се назначаватъ почти исклучително нѣмци.

Отъ тѣзи нѣколко оплаквания вижда читателтъ, въ какво положение живѣйтъ славянскитѣ народи въ Австрия. Тамъ гдѣто сж въ меншество, сж почти безправни, а къдѣто сж болшинство, пакъ не се ползватъ съ равни права както нѣмцитѣ.“

Ако въ юго-западната частъ на Австрия словенцитѣ пжкватъ отъ културния натискъ на маджари и нѣмци—то въ источната частъ не сж по-добрѣ руснитѣ, т. е. русивитѣ, рутенитѣ или мало-русскитѣ, които обитаватъ цѣлата источна половина на Галиция. Тѣ сж тамъ болшинство, но поляцитѣ ги презиратъ като меншество. Макаръ и православни, но русинитѣ, по силата на една уния съ папата, признаватъ него за духовенъ шефъ. Тѣ нѣматъ висше училище, а — срѣдни твърдѣ малко; принудени сж да учятъ полски за да се радватъ на еднакви автономни права. Русинитѣ се дѣлятъ на двѣ голѣми групи: *правителствени*, които се ширятъ съ положението си и се държатъ като нѣщо особно отъ рускитѣ мало-руси, и *радикалнитѣ*, които не искатъ да се дѣлятъ отъ малорусския си корень. Тѣзи послѣднитѣ недавна се имали единъ конгресъ, подъ прѣдседателството на *Д-ръ Ив. Франка*, който е разисквалъ върху положението.

III. НА ЧУЖБИНА.

Гръцко-Турскій-миръ. — Брошурата на гръцкитѣ прѣстолонаслѣдникъ.
— Деморализацията въ Гърция.

Най-послѣ договорътъ за гръцко-турскій миръ, накаръ и врѣменно, се сключи. Единъ такъвъ важенъ исторически документъ струва да се възпроизведе на това мѣсто.

Чл. I постановява *поправкитѣ на границитѣ* отъ стратегическо гледище въ полза на Турция; подробноститѣ ще рѣши една смѣсена комиссия.

Чл. II-й казва: Гърция ще плати на турцитѣ *военно обезщетение* отъ 4 милиона турски лири. Мѣрки, нужни за да се улесни скорото исплащане на обезщетението, ще бждатъ взети въ съгласие на силитѣ по единъ такъвъ начинъ, щото да се не *нарушаватъ спечеленитѣ права на старитѣ кредитори* и държатели на гръцкитѣ облигации. За тѣзи цѣль ще бжде установена втора една *маж-*

дународна комиссия отъ прѣдставителитѣ на посрѣдническитѣ сили назначени отъ всѣка една по единъ. Единското правителство ще се погрижи за приеманieto единъ законъ, удобренъ прѣдварително отъ силитѣ, който ще уреди работата на комиссията и споредъ който прибиранието и употрѣбяванието на приходитѣ, достатъчни за гарантиранieto на заема за обезщетението и другитѣ народни дългове, ще бждѣтъ подчинени на пълненъ контролъ на споменѣтата комиссия.

Чл. III-й постановява, че *привилегиитѣ и прѣимуществата*, отъ които *гърцитѣ* сж се ползували въ *Турция* прѣди войната, ще останѣтъ запазени.

Чл. IV-й казва: 15 деня слѣдъ подписванието на прѣдлежащия актъ, или по-скоро ще пристигнатъ въ Цариградъ *гръцкитѣ пълномощници*, за да сключатъ съ турскитѣ пълномощници *окончателния миръ* на основание на прѣдлежащия договоръ; окончателния миръ ще съдържа постановления относително размирената на плѣнниците, общата амнистия и обезщетенията за загуби, причинени отъ войната.

Чл. V-й казва: Сжщеврѣменно ще бждѣтъ отворени прѣговори за сключванieto ковенции по въпроса за *народности*, по отношенията мѣжду грѣцкитѣ консулства и турскитѣ административни и сждейски власти, както и относително прѣстѣпленията противъ общото право, извършени отъ поданицитѣ на една отъ двѣтѣ държави, избѣгнали въ територията на другата.

Чл. VI-й казва: *Военното положение* мѣжду Турция и Гърция ще прѣстане, щомъ прѣдварителнитѣ условия за мира бждѣтъ подписани. *Тесалия* ще бжде *исправднена* въ течение на единъ мѣсецъ отъ момента, въ който силитѣ ще намѣриятъ, че условията, прѣдвидѣни въ послѣднитѣ два отдѣла на пл. II-й, сж изпълнени и когато международната комиссия съобразно съ финансовото положение, както то е урѣдено въ II-й членъ, ще опрѣдѣли врѣмето за публикуванieto на заема. Начинътъ за исправдуванieto и прѣдаванieto исправдненитѣ мѣстности на елвнскитѣ власти ще бжде опрѣделенъ отъ пълномощници на двѣтѣ заинтересовани страни, съ помощта на прѣдставителитѣ на великитѣ сили.

Чл. II-й постановява възстановението на *правилнитѣ сношения* мѣжду *Турция* и *Гърция*, свободното мореплаване и пр.

Чл. VIII-й постановява, че до когато мѣжду двѣтѣ страни *консулската служба* не бжде възстановена, ще бждѣтъ назначени специални агенти, които ще упражняватъ функциитѣ си подъ покровителството и надзора на великитѣ сили.

Чл. IX-й въ случай на *разногласие*, което би възникнуло между Турция и Гърция въ продължение на прѣговоритѣ, спорнитѣ пунктове ще бждѣтъ прѣдложени на третейски сждъ на прѣдставителитѣ на великитѣ сили; тѣхното рѣшение ще бжде безъ въззивъ.

*
*

Когато се обсъждаше приеманъето на този договоръ въ Гърция отъ свиканото въ Атина народно събрание, министерството на Рали не до-

би довърнето на болшинството. То отстъпи на делиянистгѣ, безъ Делиянистъ, а имено на Заимисъ.

Благодарение на сполучливото рѣшение на тѣзи министерска криза въ Атина, *гръцко-турския въпрос* напредна къмъ разрѣшеннето си. Официозната *Politische Correspondenz* съобщава отъ Атина слѣдующето: Финансовия новъ министръ г. *Стреитъ* ще свѣкта тѣзи дни въ Атина прѣдставителитѣ на чуждитѣ гръцки кредитори, за да води съ тѣхъ прѣговори за сключване на една спогодба. Директорътъ на оттоманската банка въ Цариградъ, сирѣ *Едгаръ Винцентъ*, който е пристигналъ тукъ въ срѣда, ще води прѣговори съ финансовия министръ за сключване на *заема за военното обезщетение*. Групата на оттоманската банка биде готова да исплати на Портата първия вносъ отъ 25 милиона лева още прѣди емисията на новитѣ титри; съ това би могло да се достигне по-скорошно *испраздмувание* отъ турскитѣ войски на *Лариса* и по-голямата частъ отъ Тесалия.*

Новото министерство на *Заимиса* е прието най-добрѣ не само въ странство, но и въ Гърция, и то най-вече поради неговитѣ сериозни намѣрения да прѣдприеме коренни прѣобразувания въ управленнето и особено въ войската. Относително послѣдната заслужа особенъ интересъ издадената на послѣдъкъ брошура отъ прѣстолонаслѣдника княза *Константина*, съ която се стареа да се оправдава отъ приписванитѣ нему обвиненія по главното командуване на войската. Брошурата съдържа повечето размишленитѣ депешн между главната квартира и правителсвото, както и докладитѣ на отдѣлнитѣ войскови началници, съ кратки обяснения, като се прѣдоставя на читател самъ да си състави мнѣние по работата. За съдържаннето на брошурата ще кажемъ тукъ само съ вѣколко думи, че гръцкый прѣстолонаслѣдникъ иска най-вече да докаже, че той съзнавалъ още отъ по-рано и по явенъ начинъ недостатѣцитѣ на гръцката армия. Три дена прѣди избухването на войната той бѣлъ испратилъ една дълга шифрована телеграма отъ Лариса за Атина, съ които заявилъ, че до първото облъскване му трѣбвали още поне 5000 человекъ, а до 8 дена щѣлѣ да му потрѣбватъ още 15,000 войници. На това той получилъ слѣдъ единъ день слѣдующий телеграфически отговоръ отъ министра прѣзидента Делиянистъ: „Нѣма възможность да испратимъ нито единъ человекъ. Ограничете се строго въ отбрапително положение.“ Обаче, слѣдъ 36 часа, когато е била обявена войната отъ Турция, той получилъ заповѣдъ отъ Атина, да вземе нападателно положение по всичката линия. Може би князь *Константинъ* да е донѣкъдѣ правъ, но—хората, а особено пострадавшитѣ народи, обикновенно не вѣрватъ на побѣдени полководци.

Въ цѣла Гърция влада деморализация. Ний ще говоримъ нищо отъ себе си. Его що казва гръцкый публицистъ и общественъ дѣецъ Спандонисъ :

„Деморализация е обсебила цѣла Гърция и е обладала всички гърци. Деморализация пълна, всецѣла, обща, която обгрѣща всичко, която владѣе на всичко.

Тя е народна, племенна; тя покрива Целопоносъ, континентална Гърция и Цикладскитѣ острови.

Тя се простира всждѣ, на всѣкъдѣ: на дълбоко, на ширь, на дължѣ, на високо.

Тя е едно всеобщо разлаганне, една развала, едно разлаганне; единъ видѣ колосално разединение.

Съществуватъ течности, които, подѣ влиянието на единъ могъщъ електрически токъ, се разлагатъ въ единъ мигъ, измѣняватъ цвѣтъ, вкусъ и гъстина.

Има и такива течности, които се разлагатъ полека-лека подѣ влиянието на външни врѣдоносни сили и подѣ това на непостижимото вътрѣшно сдѣпяване на тѣхнитѣ молекули.

Подобно на течноститѣ, и народноститѣ се разлагатъ.

Разлаганнето на Гърция нѣма честта да принадлежи на първата отъ горѣказанитѣ двѣ категории.

Никакъвъ електрически токъ не е съдѣйствувалъ на това разлаганне.

Полека, полека, тя се разлага сама.

Но токъ не е думата за разлаганне; думата е изключително за деморализация.

Думата е и за умствениото отпаданне, и за нравственото отпаданне, и за материалното отпаданне.

Отдавна вече ний сме отпаднали, нагубили равновѣсието.

Обвель ни е единъ всеобщъ захласъ, едно слабоумие.

Еджемъ паша съ нищо не е съдѣйствувалъ за това.

Ний си бѣхми нагубили уха и прѣди даже да знаехми името на турския главнокомандующъ.

Цѣлъ нашъ общественъ животъ отъ много десетки години насамъ, е върволица отъ лекоумия.

Нищо друго.

Върволица отъ неразумни движения. Въ всички посоки: на прѣдъ, назадъ, нагорѣ, надолу.

Наший политически животъ, както и общественния ни животъ.

Народния животъ, както и частния животъ.

Прѣди войната — същото нѣщо.

Въ врѣме на войната — същото нѣщо.

Подиръ войната — същото нѣщо.

Всѣки, който наблюдава отъ далече тая гледка, се спира съдървенъ и смаянъ. Невъзможно му е да разбере това що става. Той не ще може да приспособи и нѣкоя метода за наблюдение. Нему му е неизвестна болестта, отъ която страдами.

И той прѣдписва лѣкарства на приумица.

„Vasta silentia“.

Такава тишина царуваше въ Римъ въ деня когато погребавахъ Цезаря, споредъ както ни разказва единъ великъ римски историкъ.

Въ Гърция царуватъ изморяването и сдървяването, и отслабването, и безсилнето, и затъпяването на умоветѣ.

Ний имамъ отъ всичко това доста.

Ний не мислимъ никакъ; ний никакъ не работимъ; ний не се надѣваме никакъ.

И това не само като Народъ.

И като частни лица така сѣщо.

Нашитѣ очи сѣ замжглени, нервитѣ ни отслабнали, кожата ни ошегквхати.

Ний се влачимъ, безъ да вървимъ. Ний се запинами, безъ да говоримъ. Растягаме мускулитѣ си, безъ да се движимъ. Отъ устата ни излазятъ думи, но не и фрази; брѣтвимъ, а не пѣемъ.

Ний нѣмаме още и силата да докачамъ другитѣ, да докачамъ насъ самитѣ си!

Виждали ли сте нѣкога пѣкой пиянъ човѣкъ набитъ, но битъ яката?

Неговитѣ очи сѣ почернѣли и подути; кръвта тече по лицето му; отъ дѣсно и отъ лѣво, неговитѣ страни сѣ исподраскани.

И нещастникътъ, търколенъ на земята, не може и да усѣща болкитѣ си.

Безъ прѣувеличение, ето какви сме днесъ.

Ний спимъ!

Ний сме на пѣтъ да ни се склопѣтъ очитѣ!

И, за наше нещастие, сънътъ е братъ на смъртта.

Нѣма и четвъртината дори на една отъ седемтѣхъ шарове на небесната джга, емблема на надѣждата.

Нѣма дори и единъ простъ гласъ да ни насърдни.

Отъ всички страни — ирония, омраза, сарказмъ.

— Клетий просекъ, казватъ всички.— Нека му дадемъ нѣщо!... Но да се пазимъ да не си оцапами дрѣхитѣ! Да пазимъ джебветѣ си! Тия просеци често пѣти сѣ крадци!

На кръвта ни трѣбва много желѣзо.

Нервитѣ ни иматъ нужда отъ много душеве и отъ достатъчно електричество.

На нашия мозъкъ му трѣбва много фосфоръ.

Кой е тоя, който ще ни ги даде?

Кѣдѣ ще ги намѣримъ?"

КНИГОПИСЪ.

I. РЕЦЕНЗИИ.

Ново Врѣме. Мѣсеченъ прѣгледъ на устенний и обществен-
ний животъ. Год. I. кв. 1—6. Пловдивъ.

Ново Врѣме е органтъ на българскитѣ марксисты — социалисти. Това се вижда не толкова отъ заглавието, колкото отъ съдържанието му. Самото язглавие е неясно: прѣгледъ на „уственний и обществен-
ний животъ“. Значи, устенний животъ не е само едно проявление на общественый животъ! Значи, той прѣдставлява нѣщо специфическо, самостоятелно, което не влазя въ рамкитѣ на общественый животъ наобщо? Но това е цѣла ересь отъ марксистска гледна точка. Впрочемъ въ същата ересь може да се обвини и оригиналтѣ на „Ново Врѣме“, а именно, нѣжското списание „Die neue Zeit“ (Ново Врѣме), отъ което нашето е язело не само заглавчето, но постоянно взима и съдържанието. Три четвърти на „Ново Врѣме“ сж прѣводни статии, които никакъ не се занимаватъ съ специално българский животъ. А едната четвъртъ, която се занимава съ България, — почти исклучително статии на редактора на списанието, — не съдържа нищо, което да освѣтли социалното развитие на България, което да ни равясни онѣзи условия на българский животъ, които ужъ водятъ къмъ социализма. Нито едно изслѣдование върху развитието на фабричната промишленостъ, върху количеството и положението на фабричниятъ пролетариятъ, върху положението на замледѣлческото и занаятчийско съсловие.

Виновать! Въ кн. I е помѣстена една статия. „Нѣколко бѣлѣжки върху земледѣлческый въпросъ у насъ“. Авторътъ ѝ, като се оплаква отъ това, че „у насъ нѣма нужнитѣ статистически дани“ признава, че за сега не се знае „въ каква посока се развиватъ поземелнитѣ отношения у насъ“. На друга страница, обаче, авторътъ утвърждава „че поземелнитѣ отношения у насъ се развиватъ въ онова направление, че земята постепенно минава отъ рѣцѣтѣ на работника земледѣлецъ въ рѣцѣтѣ на малцина, въ сравнение съ работното население, експлоататори“. Това се нарича обьективностъ, строга научностъ. Заявяващъ, че азъ не съмъ компетентенъ по тѣзи въпроси, но едно е очевидно: щомъ пѣма статистически дани, не може нищо да се утвърждава. Земята прѣминава въ рѣцѣтѣ на лихваритѣ, казва авторътъ. Но остава ли тя въ тѣхнитѣ рѣцѣ? До колко азъ съмъ могълъ да наблюдавамъ, лихваритѣ се явяватъ повече като комисионерни: тѣ распродаватъ земята на други селяне. До сега не сме чули за ново едро замледѣлие въ България. Отъ друга страна знае се колко скъпи сж работнитѣ рѣцѣ прѣдъ лѣтнитѣ мѣсеци! Въ всѣки случай въ България едва ли ще намѣрите срѣдъ лѣтний сезонъ единъ полски работникъ за 70 крайцера (1¹/₂ лева) както въ Австрия или за 60—80 копѣйки (1¹/₂—2 л.) както въ Руссия. Разбира се, положението на българский земледѣлецъ не е блѣсково, но по никой начинъ не може да се утвърждава, че въ България се забѣлѣзва тенденция къмъ „концентрацията на земята въ рѣцѣтѣ на малцина експлоататори“.

Освѣтъ тѣмъ статия, всички други статии, които се занимаватъ съ българскій животъ, се занимаватъ съ чисто идеологически въпроси. Въ рубриката: „изъ живота и литературата“ ще намерите за образуването на убѣдението, за това, какво нѣщо е буржуазия, върху литературното сътрудничество, върху равногласията въ учителскій сѣжовъ. Нито една статия, която съ факти да докаже, че сегашнитѣ условия на българскій животъ водятъ къмъ социализма, нито една статия, която да ни покаже естественитѣ корени на българскій социализмъ. Всичко се ограничава съ условия, съ нищо недоказано твърдение, че марксизмътъ ще спаси България. Това е характерно: това показва, че българскитѣ социалисти съвършено не желаятъ отъ реалнитѣ факти на българскій животъ, а отъ теории и хипотези основани на факти взети отъ живота на други държави.

Цѣлитѣ български социализмъ е една идеология. Колкото се касае до тѣмъ идеологически статии най интересни сж оиѣм, които се занимаватъ съ въпроса за литературно сътрудничество. Д. Б. настоява на това, че трѣбва да сътрудничашъ само въ онова списание, което отговаря на твоитѣ политически убѣждения. Като мнѣние, желаніе, то е приемливо. Но като нѣрмо за нравствеността и честността на литературнитѣ дѣйци, то е цѣль абсурдъ. Д. Б. обвинява редакцията на „Българска Сбирка“ въ изопачаване на фактитѣ. Вѣрно ли е това? „Бълг. Сбирка“ указва на това, че водачътъ на френскаѣ социалисти, Жоресъ, сътрудничи въ буржуазния органъ „Matin.“ Какво отговаря Д. Б. Matin ужъ билъ клерикално-монархически органъ, не субсидиранъ. Това не е вѣрно: Matin е чисто республикански органъ, въ който ще намерите статии на радикалитѣ Ranc, Doumer и т. н. Той е въ дѣйствителностъ официозенъ органъ на министерството на финанситѣ. Никога редакцията на Matin не е била опозиционна на сегашното буржуазно правителство. Жоресъ писа и въ Figaro. Въ всѣки случай, единъ клерикално-монархически органъ хичъ не обича социалиститѣ. „Бълг. Сбирка“ указва още на това, че Либкнехтъ (че и Бернцайнъ и др. оше) е сътрудничалъ въ „Leipziger Nachrichten“: но за това Д. Б. мълчи съвсѣмъ и припомнюва стари истории за другъ единъ вѣстникъ. Ний имамъ много познати нѣмски социалисти, които се прѣхравватъ чрѣвъ сътрудничество въ буржуазни списания.

Колкото за това, че Жоресъ и др. ужъ пишали въ буржуазни вѣстници за по-голъмо распространение на своитѣ идеи, можемъ да кажемъ, че таково прѣдположение е много наивно. На най-сетнѣ, може би и сътрудницитѣ на „Бълг. Сбирка“ и „Мисль“ прѣсмѣдватъ сжщитѣ цѣли?

Да не забравя чатателътъ, че „Matin“, „Leipziger Nachrichten“ сж катадневни политически вѣстници, когато „Бълг. Сбирка“ е мѣсечно списание за „книжнина и обществени знания!“

Въпросътъ на литературното сътрудничество се рѣшава различно въ разни държави: общи правила за това нѣма.

Цѣлата врѣва вата литературното сътрудничество, подигната отъ „Ново Врѣме.“ вглежда да е била подигната pro domo sua. Желаніе

телно е, щото „нашитѣ сили да не се харчѣтъ за украшение на буржуазнитѣ органи, а да се употрѣбаватъ за служение на общественното дѣло,“ сир. да има „Ново Врѣме“ повече сътрудници. Дѣйствиелно само съ К. Р. и Д. Б. работата не се свършва. Може би при повече сътрудници „Ново Врѣме“ ще ни даде не само прѣводи и прѣводи, но и оригинални статии върху икономическото развитие на България, условията на рѣстѣтъ на българския социализмъ и т. н.

Въ края едно лично обяснение. Д. Б. говори за „Деборовци, които гледатъ на сътрудничеството си въ приятни за правителството списания, като на една *вигодна* за себе си афера.“ Това е клеветата. Деборовъ е сътрудничалъ прѣди и подиръ 18-й май 1894 год. въ „Бълг. Сборка“ и „Мисль“. Прѣди 18-й май и двѣтъ списания не сж били приятни на правителството, а отъ нѣколко врѣме насамъ „Мисль“ хичъ не може да ни служи за нѣкаква *вигодна* афера прѣдъ правителството. Първата си статия дадохъ на „День“, която толерантнитѣ приятели на Д. Б. не искажъ да напечататъ. Не вървамъ даже Д. Б. да прѣдположи, че съмъ искалъ чрѣзъ „День“ да прѣкарамъ нѣкоя „вигодна афера.“ Sapienti sat.

Деборовъ.

Д. Т. Страшимировъ. *Христо Ботевъ* като поетъ и журналистъ. Критически опитъ. Пловдивъ 1897. Стр. 334 + II на 8-ни цѣна 3 лева.

За да се направи всестраненъ прѣгледъ на тая книга, то се знае, не стига една малка журнална рецензия; като разгледва Хр. Ботева като поетъ и журналистъ г-нъ Д. Страшимировъ подига реди въпроси и нови и стари, и свадни и приемливи, върху които трѣбва непремѣнно всѣки всестраненъ прѣгледвачъ да се произнесе. За туй ний се ограничавамъ за сега само съ въпроситѣ що разгледва рецензентътъ на в. „Знаме“ въ 35-й брой на този вѣстникъ. Възгледитѣ на тоя рецензентъ сж доволно самобитни и заслужватъ, мислимъ, вниманието на нашитѣ читатели.

Като посочва най-първо факта, че З. Стояновъ не заслужва твърдѣ довѣрие, както за съобщаванитѣ въ своя опитъ за биография на Ботева, факти така и за освѣтлението, въ което той е *взималъ кефъ* да имъ даде, рецензентътъ е на мнѣние, че Ботевъ не е билъ нито „човѣкъ роденъ и прѣдначенъ отъ небеснитѣ стихии да бжде голѣмъ човѣкъ, да води подирѣ си тълпитѣ да заповѣда и да прави епохи,“ както говори З. Стояновъ, нито пъкъ е „една пролѣтъ (въ нашето културно развитие) и „херой“ на свободна мисль и пр. както го нарича г-нъ Страшимировъ, ами една високо даровита натура способна „да въсприеме въ себе си душата на своя народъ,“ поимацана въ калта, въ която е ималъ алочастието да затъне по своя воля, а най-вече по волята на ония „необясними стихии,“ както се изразява З. Стояновъ, „които сж блѣскали нашитѣ влашки емигранти, въ пѣти на екстравагантноститѣ на общественнитѣ и лични (за своя смѣтка) вагабондажи“ Хр. Ботевъ не може да бжде, споредъ рецензентътъ, учител на нашата младежъ; който, каже, отъ

живота и дѣлата на 29 годишния Ботевъ самъ не се явясни незавършенността на неговия характеръ, както и мѣтний бродежъ на неговия духъ, доста е да го види като войвода и да чуе неговитѣ думи на Милинъ камѣкъ, думи на човѣкъ прѣкаралъ дълги години въ хшовски блѣнове за своя народъ и за прѣвъ пѣтъ срѣщиятъ съ грубата и нерадости, не само за него, дѣйствителностъ. „Онова което съмъ мислил и работилъ прѣвъ цѣлий си животъ, два дена бѣхъ доволно да го опровергажъ, да покажъ моето дълбоко заблудженне....“ Тѣзи думи не само показватъ начало на новъ прѣломъ въ душата на Ботева, но не говорятъ и въ полза на г. Страшшировото мнение, че „Ботевъ е поелъ въ себе си душата на своя народъ.“

„Още една цѣль си е задалъ г. Страшшировъ въ своята книга: да докаже, че „Ботевъ е пролѣтъ,“ т. е. че епохата, прѣдшествоваща нему, е отживѣла, увѣхнѣла, нагнила, която трѣбвало да я замѣни съ друга, новъ духъ да вѣйне, да дойде пролѣтъ възражданне.“ Едва ли е това истина, споредъ рецензентътъ: Ботевъ, както всички емигранти влашки въ противоположностъ на Левски, който по-право може да се нарѣче „пролѣтъ“ и възражения, се явява чуждъ на народа, на неговитѣ усилия да стѣпи духовно и социално на свои ногѣ. „Но г-въ Страшшировъ, казва рецензентътъ по-надолъ се е отдалечилъ още повече отъ историческата истина съ поставянето Ботева като контрастъ на чербажитѣ, черковницитѣ, даскалитѣ, въобще на *мирнитѣ* (ако могатъ да се нарѣкжъ мирни) кѣмъ които самъ авторътъ, види се, не питае никаква симпатия. Такова едно противоставяне е съвсѣмъ произволно и показва само, че г. Страшшировъ е писалъ книгата си на бързо и не е можалъ да обърне по-серiously внимание на работата. Черковницитѣ и даскалитѣ, (па и нѣкои и отъ чорбаджитѣ) по онова врѣме, не само, че не прѣдставятъ нѣщо гнило отживѣло, мъртво, а сж прѣдставлявали най-жизненния елементъ отъ народа, и тѣ много по-съзнателно сж водили борбата кѣмъ достигане ония завѣти, за които емиграцията е само блѣнувала. Черковницитѣ и даскалитѣ бѣхъ пакъ онѣзи до които емиграцията се приближи, за да почерпи отъ тѣхъ жизненностъ.

Ботевъ не се приближи кѣмъ тѣхъ но се приближихъ дѣятелитѣ на априлското въстание—и тѣ оставихъ Ботева задъ себе си... Ако емигрантитѣ въ различни врѣмена доказахъ, че могатъ да мржъ херойски, то черковницитѣ и даскалитѣ доказахъ, че могатъ да живѣятъ по-полезно.“

Рецензентътъ обаче не може да отрѣче и хубавитѣ страни на г. Страшшировия трудъ, като хвали най-вече хубаво описанитѣ характеристики на народнитѣ хайдутѣ, съ проведеното сравнение между тѣхъ и Ботева, послѣ—анализа на свадата между Ботева и Каравелова.

И. С.

Класификация на животнитѣ. Помагало за изучаване зоологията въ срднитѣ училища. Съставилъ Д-ръ Хр. Липеровъ. Пловдивъ. Издание и печатъ на Хр. Г. Дановъ. 1897 г. I издание. Цѣна 40 ст.

Напълно сме съгласни съ г. Пиперова, че материалът по зоология въ IV кл., сравнително съ прѣдвидѣнитѣ за него въ программата часове, е обширенъ и че не съдържа важното, основното и съществението, вслѣдствие на което се мъчно усвоява отъ ученицитѣ.

Г. Пиперовъ е наредилъ тѣзи класификация съ цѣль да помогне на ученицитѣ, и ние не се съмняваме, че тя ще имъ послужи твърдѣ много при повторенията.

Ще си позволимъ само да посочимъ нѣкои грѣшки въ нея.

На грегариинитѣ не трѣбваше да се дава отдѣлно мѣсто, подобръ щѣше да бѣде, ако се туряхъ въ типа Protozoa, като отдѣленъ класъ.

На Nosticula мѣстото е между Flagellata.

Испуснати сж отъ типа Protozoa—разредитѣ: Heliozoa и Sустoria.

Ракообразнитѣ: Cirripedia, Соропода и Phyllopora сж погрѣшно нарѣчени *групи*; тѣ сж разреди отъ групата Entomostiasa.

Характеристикитѣ за нѣкои типове, классове и разреди сж непълни.

Що се отнася до грѣшкитѣ, които г. Доспѣвски *) е намѣрилъ, ще кажемъ, че повечето сж неважни и не изглеждатъ такива, каквито иска да ги прѣдстави придирчивостта на господина Доспѣвски.

Споредъ г. Доспѣвски, кореноногитѣ би трѣбвало да се раздѣлятъ на 4 разреда: амебоподобни, камарни (фораминифери), мръжовидни и лъчеподобни (?) (Heliozoa).

Г. Доспѣвски, като да забравя, че зоологическата систематика въ различнитѣ ржководства е различна и слѣдователно *усвоената* отъ него не може да бѣде задължителна за друго. Ако авторитѣ на г. Доспѣвски дѣлятъ кореноногитѣ на 4 разреда, то Рихардъ Хертвигъ ги дѣли на 6, а Бобречки дава съвършено друго подраздѣление.

Класътъ инфузории трѣбва да се раздѣли на 5 разреда, когато Бобречки го дѣли на три.

Хидромедузитѣ въ ржководството на Бобречки съставляватъ разредъ отъ полипомедузитѣ, а кораловитѣ полипи — отдѣленъ разредъ. У Хертвига тѣ сж подкласъ отъ класа Hydrozoa.

Polychaetae и Olygochaetae, както у Бобречки, тъй и у Хертвига сж разреди отъ подкласа Chaetopoda.

Защо е тѣзи дребнова придирчивостъ, че въ описанието на първацитѣ не се споменува, какво първацитѣ пуцали лжливи крачка, — това е казано въ характеристиката за кореноногитѣ. На най-подиръ не е вѣрно, че джливитѣ крачка сж характеренъ бѣлѣгъ за всичкитѣ първаци: у инфузориитѣ тѣ липсватъ, — тамъ имаатъ въск.

Не е още вѣрно, че всичкитѣ радиоларии имали една голѣма и много малки ядки. Съществуватъ видове, които прѣзъ цѣлния си животъ оставатъ съ една ядка.

Въ характеристиката на гребнеститѣ, споредъ насъ, е излишно да се спомене, че нѣкои имали лентообразно тѣло, защото такъвъ видъ е приведенъ.

V.

*) Вижъ рецензията му въ последната книжка на „Училищенъ Прѣгледъ.“

Сжщо гѣма нужда да се спомене въ характеристиката на бод-локожитѣ, че устата и апц'а сж срѣщоположни.

Въ описанието на правилнитѣ и неправилнитѣ морски таралежи се говори за това.

Тѣзи гѣколко възражения счетохми за нужно да направимъ срѣщу рецензията на г. Доспѣвски и то не отъ желание да извиками авторътъ на прѣспирни, а въ интереса на истината и на книгката.

V.

II. НОВИ КНИГИ.

* **Годишнѣтъ отчетъ** на Варненската Държавна Мжжска гимназия „Фердинандъ I-ѣ“ за 1896—97 учебна година. Варна—1897 г.

* **Смѣтанне** за първо отдѣление, съставили Ст. Тотевъ и З. Ивановъ, стр. 49, цѣна 30 ст. Казанлъкъ—1897 год.

* **Смѣтанне** за второ отдѣление съставили Ст. Тотевъ и З. Ивановъ, стр. 94, цѣна 50 ст. Казанлъкъ—1897 г.

* **Изложение** за състоянието на Търновското окръжие прѣвъ 1896—1897 год. Отъ Търновский окръженъ управитель. Търново 1897 г.

* **Изложение** за състоянието на Ломското окръжие прѣвъ 1896—97 год. Ломъ—1897 г.

* **Изложение** за състоянието на Софийското окръжие прѣвъ 1896—97 година. Отъ Софийский окръженъ управитель. София—1897 год.

* **Изложение** за състоянието на Т.-Пазарджикското окръжие прѣвъ 1896—97 год. Отъ Т.-Пазарджикския окръженъ управитель. Т.-Пазарджикъ—1897 год.

* **Изложение** за състоянието на Хасковското окръжие прѣвъ 1896—97 година. Отъ Хасковский окр. управитель. Хасково—1897 год.

* **Изложение** за състоянието на Сливенското окръжие прѣвъ 1896—97 год. Отъ Сливенский окр. управитель П. Станчевъ, стр. 72. Сливенъ—1897 г.

* **Изложение** за състоянието на Видинското окръжие прѣвъ 1896—97 год. Отъ Видинский окр. управитель. Видинъ—1897 г.

* **Писма върху пѣхотата** отъ князъ крафтъ фонъ Хоенлое-Ингелфингенъ. Прѣвелъ отъ френски А. Н. Приложение къмъ Воененъ Журналъ стр. 219. София—1897 год.

* **Библиографически бюлетинъ** на книгитѣ, списанията и вѣстниците, които сж постъпили въ Софийската Народна Библиотека прѣвъ мѣсецитѣ май, юний и юлий 1897 година. Година I, книжка 2, стр. 32. София—1897 г.

* **Бъористерне Бъорисонъ.** Еднобрачие и Многобрачие, прѣвелъ отъ русски Екимъ Ст. Андрейчинъ, стр. 74. цѣна 40 ст. Вратца—1897 год.

* **Слове за Св. Св. Кирилъ и Методи,** издава Друж. „Св. Климентъ.“ книжка I, 1897 г. — София.

* **Сръбскитѣ претенци въ Западна България,** отъ Дрижколовъ, издава Друж. „Св. Климентъ.“ Книжка II. 1897 г. — София.

* **Причинитѣ на невѣрието** въ наше врѣме отъ протоерея А. Ковалицки прѣвелъ отъ русски Ст. Генчевъ. В.-Търново — 1897 г.

* **Стоянъ Богданцали Войвода,** написали: П. Кръстевъ и Ив. Богданцалиевъ. Кюстендилъ — 1897 г.

Слѣднитѣ 4 книги сж издание и печать на Хр. Г. Дановъ—Пловдивъ.

Отечественна География, съ географията на другитѣ страни въ Балканския полуостровъ и Ромѣния. Учебникъ за долнитѣ класове на гимназитѣ и другитѣ класни училища, отъ Василъ Кличевъ, съ 2 карти на Балканский Полуостровъ съ 6 чертежи, стр. 178. Цѣна 2 лева.

Ржководство по словестността, часть II теория на прозата (съ упражненія къмъ текста). Съставилъ Д. Мишевъ и Ст. Костовъ, стр. 104. Цѣна 1.50 ст.

Четиво по Сръдна История. Съставили нѣколкомина русски прѣподаватели подъ редакцията на професора П. Г. Виноградовъ понаши Н. А. Начевъ книга I стр. 452. Цѣна 4 лева.

* Зоология учебникъ за горнитѣ класове на сръднитѣ учебни заведения, споредъ програмата на министерството на Народното Просвѣщение, наредилъ Б. Митовъ. Издание първо, стр. 442, цѣна 3.50 лева.

III. НОВИ СИСАНИЯ.

* Сячъ, полугѣсечно илюстрирано списание за економиа, земледѣлие и скотовѣдство, год. II, книжки IV и V, Варна -- 1897 г.

* Юридическо Списание, год. IX, книжка VIII за м. августъ — 1897 г. София.

* Сборникъ на пощитъ и телеграфитѣ, мѣсечно списание, год. III кн. V и VI юний и юлий. София — 1897 г.

* Мисль, година VII, книжка VII, 1897 г. София.

* Святанна, година VII кн. VII и VIII за мѣсець юлий и августъ 1897 г. Пловдивъ.

* Медицински Сборникъ, на българскитѣ лѣвари, година III кн. IX, септември. София — 1897 г.

* Училищенъ Прегледъ. Мѣсечно списание, год. II, кн. VI (юн.) и кн. VII и VIII, юлий и августъ. София — 1897 г.

* Воененъ Журналъ, год. X, книжка V, септември. София — 1897 г.

* Младина, научно-забавителенъ вѣстникъ съ картинки за младежитѣ отъ двата пола, год. VII, кн. I за м. септември 1897 г. Казанлъкъ.

* Домашенъ Приятель, мѣсечно илюстрирано списание за наука, религия, промишленостъ и домаќинство, год. IX, кн. VII—IX 1897 год. Самоковъ.

* Християнони Святъ, Мѣсечно илюстрирано религиозно списание, год. VII, кн. VII—IX септември 1897 г. Руссе.

* Пътешественикъ, мѣсечно илюстрирано списание по пътешествията и географическитѣ открития, год. II, кн. VI и VII юний и юлий 1897 г. София.

* Природа, илюстрирано списание за наука, стопанство, ловъ и риболовство, год. IV, кн. IX и X 1897 г. София.

* Въ Царството на маймунитѣ, премия на еп. Природа за IV година.

* Искра, год. IV, кн. X, XI и XII. — Шугенъ 1897 г.

* Жбольшарски Сборникъ, брой 10 за 1 юний 97 г. Севлиево.

* Медицинска бсьода, год. III, кн. X и XI юлий и августъ. — гр. Видинъ, 1897 г.

* Български църковенъ прегледъ, гол. III, кн. VI за м. юний, 1897 год. — София.

* Ново време, год. I, кн. VI, 1897 г. — Пловдивъ.

* Ново земледѣлие, год. II, брой 4, 5, 6, 7, 8 и 9, юний и юлий 1897 г.

* Ветеринарна обирка, год. VI, брой VI. VII и VIII за м. юний юлий и августъ 1897 г. — София.

* Религиозни раскази, брой 3, мартъ, 1897 год. — София.

* Християнска Заря, год. I, кн. III, IV, V и VI за мартъ априлъ, май и юний, 1897 г. — Пловдивъ.

* Вѣра и Разумъ, год. III, кн. VII VIII и IX за юлий августъ и септември, 1897 г. — Пловдивъ.

МАЛКИ ВѢСТИ И БЪЛЪЖКИ.

† Анри Майлякъ. Въ Парижъ е починалъ на 25-й Юний познатий Френскій драматически писателъ Анри Майлякъ. Като поетъ за сцѣната Майлякъ, по напредъ самъ, а послѣ въ съдружие съ Халеви е ималъ голѣми успѣхъ. Почти въ цѣлъ свѣтъ най-прочути сж

неговитѣ оперети „Хубавата Елена“, „Великата Дюкиня изъ Геролдщайнъ“, както и оперитѣ „Карменъ“, „Малкия Дукъ“, „Минонъ Леско и пр. Майлякъ се родилъ въ 1831 год. въ Царигь.

† Теодоръ Ивановичъ Буслаевъ, руски филологъ и етнографъ роденъ въ 1818 г. се починалъ на 31 юлий т. г. въ с. Люблинъ, при Москва. Буслаевъ бѣше дълги години професоръ при моск. университетъ. Той писа много за славянския и руски язици, за руския епосъ и пр. Той остави много капитални произведения, между които да поменешъ: 1) *О вліяніи християнства на славянскій языкъ*; — 2) Историческая грамматика рускаго языка; — 3) Историческая хрестоматія древне-славянскаго и древне-рускаго языка; — 4) Толковой Апокалипсисъ и др. много.

Български литературенъ календаръ. — Подъ това заглавие се готви за 1898 година една полезна книга, която „освѣтъ обикновенната календарна часть, ще има и една сбирка отъ наредени за всѣки день мисли и наръчения на наши и чужди писатели и обществени дѣятели върху разни въпроси изъ книжничната и искуството, общественый и народний животъ, общественитѣ знания, философията и педагогията, въ видъ на афоризми и епиграми (безъ всѣкакъвъ полемически и политически характеръ) откъслеци отъ поетически творения въ проза и стихове, ликове и животописни свѣдения за наши и чужди знаменити хора, — като си поставя за задавка да доставя полезно и приятно ежедневно четиво за всѣки български читателъ и да бжде, доколкото е възможно, едно градиво за познаване на нашата обществена мисль.“ Редакторътъ на този трудъ е Илия С. Бобчевъ и издатель Хр. Килифарски въ София и Разградъ.

Вукъ Стефановичъ Караджичъ. — По случай прѣзованието коститѣ му отъ Вѣна въ Бѣлградъ, — (28/30 септември т. г.), сърбското списание *Бранково Коло* въ Ср. Карловецъ е посветило послѣдната си книжка на живота, дѣятелността му и е напечатало портрета неговъ, на жена му, на дъщеря му. По този случай сърбскитѣ издатели и дружбава се надварятъ да издаватъ творенията на Вука: неговитѣ приказки, пословици и исторически трудове и рѣчникътъ му, тѣзи корона на безсмъртния Вукъ.

Поправки. Въ статията: *Исторически работи*, печатана въ септември-ската книжка (VII) на „Българска Сбирка“, пропуснати сж нѣкои печатни погрѣшки, именно:

Стр. 717,	редъ 16,	вмѣсто:	да остане,	чети:	да стане.
„	„	„	21	„	нѣщо,
„	718	„	8	„	гръцката
„	720	„	34	„	кавказъ
„	721	„	35	„	1894 г.
				„	1884 г.

БЪЛГАРСКА СБИРКА

КАИНЪ

МИСТЕРИЯ ВЪ ТРИ ДѢЙСТВИЯ

ОТЪ

ЛОРДЪ БАЙРОНА

ДѢЙСТВИЕ ВТОРО

Сцена I.

(Въ безпрѣдѣлното пространство)

Каинъ и Люциферъ

Каинъ.

Какъ легко азъ по въздуха се носѣж
Макаръ че страхъ ме ѣ да не паднѣж.

Люциферъ.

Вѣрвай —

Като по земя ще ходишъ ти:
Подвластенъ ми е въздуха.

Каинъ.

Но чуй! —

Кажи, не е ли грѣшна тази вѣра?

Люциферъ.

Повѣрвай ми—и ти спасенъ ще бѣдешъ,
Съмнѣнъето е гибель. Той каза,
Тозъ духъ, кой гордо ме нарича днесъ
Верѣдъ сонма херувими духъ на злото —

А тѣзи думи цѣль ги свѣтъ повтаря.
Весденъ на тѣзъ нищожни сѣщества,
Въ които жалки чувства само тлѣѣтъ,
Но не и *знание*. Въ вѣчно неведѣнъе
Тѣ всички боготворятъ тѣзи думи,
Кои случайно чули сѣ единъѣж —

И назоваватъ зло или добро
 Тѣ само туй, кое имъ заповѣдатъ.
 Но азъ не щж да бждж рабъ. Да!—Вѣрвай,
 Или не вѣрвашъ въ мене ти,—но пакъ
 Ще видишъ скоро нови минове,
 На твоя дребенъ миръ и тѣ подобни,—
 И отъ съмненъето въ живота краткъкъ
 За туй, което ще узнаишъ отъ менъ —
 Страдания не ще испиташъ ти.
 Ще дойде день, и твой единъ подобенъ
 Посрѣдъ море безбродно ще да каже
 На смъртний: „Вѣрвай въ мене — и ела
 Подирѣ ми надъ бездни и води.“—
 Ще тръгне смъртний—и не ще погине.
 Но азъ не искамъ никой да ми вѣрва.
 Не ти прѣдлагамъ за спасенъе азъ
 Таквизъ условия... лѣти съсъ менъ
 Надъ бездни и пространства безконечни
 И ази чудеса ще ти покажж,
 Що ти не ще посмѣишъ да отрѣчешъ:
 Ще ти покажа сонмъ отъ минове
 Исчезли, и бждни, и—сегашни...

Каинъ.

О, Сатана,—илъ серафимъ всевъдушъ! —
 Кажи ми туй земята ли е тамъ?

Люциферъ.

Какъ! Ти нима не можешъ да познаишъ
 Отъ тукъ прахътъ, отъ който сътворихж
 Баща ти?

Каинъ.

Боже мой! Нима тѣзъ топка,
 Тѣзъ синкавата сфера, що лѣти.
 Въ безконечний ефиръ, въ едно
 Съ друго дребно зрънчице прилично
 На мъничка свѣтулчица, що свѣти
 Нощя на нашата земя?... Уви,
 Кждъ сега е рая—и кждъ ѝ
 Оградата и стражитѣ му?

Люциферъ.

Гдѣ е? —

Ти мойшъ ли ми сега показа рая?

Каинъ.

Не мож. Колкото лѣтими ний,
Катъ молнии, катъ слѣнчеви лъчи —
Се повече намалява се земята,
Окръжена съ сиянье, подобно
Сиянето на нощнитѣ звѣзди.
И отъ минута на минута тя
Като че ли желай да се изгуби
И тя посрѣдъ рояка на звѣздитѣ.

Люциферъ.

Но що би казалъ, ако знайше ти
Че има по-голѣми мирове,
И отъ земята? То сж мироветѣ
На други, висши и разумни твари:
А надминаватъ несравнено тѣ
И броя доръ на земнитѣ трѣви...
Но пакъ и тѣ плодѣтъ се безконечно,
Като въздушни атоми, живѣйтъ
И мислѣтъ постоянно за смъртта...
Нещастнитѣ!

Каинъ.

Какъ азъ се бихъ гордѣлъ
Съсъ разума що всичко туй разбира!...

Люциферъ.

Но ако тозъ желанъ божественъ разумъ
Съ плътта на рабско сжщество се слѣй
И като знай за всичко — пожелай
Вси знания да постигне? Не ще бждѣтъ
За него недостъпни тѣ. Тъзъ мисль
Ще да се задуши и ще умрѣ
Въ оковитѣ на нуждитѣ, на тѣзъ
Ничтожни, жалки, мимолѣтни нужди
И въ най-доброто ваше наслаждение —
Дребнавий и приятний вашъ развратъ,

Разврата който има дивна цѣль:
 Всевъчно възрождение на други
 Създания, въвъ всичко тебъ подобни —
 И като тебъ обречени на смъртъ.
 Така, избранниците само тукъ
 Очаква щастье...

Каинъ.

Азъ едничко само
 Знамъ, за смъртъта: че тя е страшна. Често
 Разказвалъ е баща ми за това
 Наслѣдство възмутително, кое
 Отъ него азъ наслѣдихъ, като живота —
 Наслѣдство тъй печално и нещастно...
 Но ако трѣбва да се сбядне туй,
 Коего ти каза — (а таенъ гласъ
 Вечъ шепне ми пророческата мжка
 На тѣзи истина) — о, позволи ми
 Азъ тукъ прѣдъ тебъ самичекъ да умрж.
 Да раждами ний рожби на свѣта
 За да страдатъ цѣль животъ, до гдѣто...—
 Не е ли все едно, като да сѣемъ
 На врѣдомъ смъртъ?...

Люциферъ.

Но нѣма да умрѣшъ
 Ти съсършено: има нѣщо въ тебъ
 Коего трѣбва да те прѣживѣе...

Каинъ.

Но той не казалъ е това на татка
 Кога го е изгонилъ отъ Едема,
 Съ печата на позора на чело.
 Не, нека да погине въ мене всичко,
 Коего въ всички гине — тлѣе още
 Въ гърди ми тѣзъ божественна искра.
 Коя у ангелитѣ само тлѣй.

Люциферъ.

Азъ не съмъ ли ангелъ? Не желаяшъ ли
 И ти да бядешъ като мене?

Каинъ.

Кой си.

Какъвъ си ти — не знамъ. Но виждамъ азъ
 Какъ силенъ си. Да, ти ми показà
 Нѣща непостижими, непонятни
 И недостъпни зарадъ мойта мисль; —
 И пакъ туй всичкото що знамъ
 Желаньята ми насища оцъ.

Люциферъ.

Желания! — Какви желанья! — гордостъ
 Сж унижена тѣ: нещешъ да лазишъ
 Съ червийтѣ въ прахътъ. . . .

Каинъ.

Но кой си ти.

О, гордий духъ, всесиленъ властелинъ
 И на стихийни силни необятни,
 И на животъ — и тѣй си пакъ печаленъ?

Люциферъ.

Азъ този съмъ, когото зрѣшъ. Кажи:
 Безсмъртие ти желайшъ ли?

Каинъ.

Но нали

Ти самъ ми каза менъ, че вѣковѣчно
 Азъ ще живѣжъ — противъ своята воля?
 Не знаяхъ тѣзъ присжда азъ прѣди.
 Ако трѣбва да се сбдне тя,
 Ако е неизбѣжна — направи ме
 Безсмъртието ази да разбирамъ.
 Кажи ми, щастье ли е то, или не?

Люциферъ.

Безсмъртието — ти си го разбралъ
 Прѣди оцъ мене даже да узнаешъ.

Каинъ.

Но какъ така?

Люциферъ.

Ти мислишъ и страдаешъ.

Каинъ.

Нимà безсмъртенъ за да бжд азъ —
То значи вѣчно да страдажъ?

Люциферъ.

Да,

Ти одгада. И твоитѣ потомци
Туй знанье некъ въ наслѣдство да получатъ.
Но гледай какъ прѣкрасно е край насъ.

Каинъ.

О, сиянья дивни! безконеченъ ширь!
О, вий звѣзди, безчисленни грамади!
Какво сте вий? Какъвъ е тозъ лазуренъ
И чуденъ въздухъ, гдѣ лѣтите вий,
Като листа по свѣтлитѣ рѣки
На земний рай? И има ли, кажете,
Край вашия пжть и вашето движенье?
Иль трѣбва да лѣтите вѣчно вий
Надъ бѣздни по въздушний океанъ,
Кждѣ безсмъртието упоява
Душата ми? О, Боже! О, Безсмъртни,
И вѣчни богове! безъ да ви знамъ —
Азъ убожавамъ вашта красота!
Ахъ, какъ е дивно наредено всичко,
Създадено отъ васъ! О, позволете
Азъ да вкусж отъ вѣчний сокъ и въ мигъ
Да се изгубж като атомъ азъ —
И да умрж за всегда, — или дайте
Въ вашта мощъ и знанья да проникнж!
Не, азъ съмъ недостоенъ за това
Кое видѣхъ — макаръ и да съмъ прахъ.
Но всичко, всичко искамъ азъ да видя, —
Па некъ се на земята вече не върнж! —

Люциферъ.

Нима не виждашъ всичко ти сега?
Погледай на земята.

Каинъ.

Гдѣ е тя?

Азъ блѣска на звѣздитѣ виждамъ само.

Люциферъ.

Хе, взри се тамъ.

Каинъ.

Не виждамъ.

Люциферъ.

Гледай тамо,

Кждѣ блѣсти.

Каинъ.

Нимà това? . . .

Люциферъ.

Да.

Каинъ.

Какъ!

Да вѣрвамъ ли на туй що виждамъ азъ?
Но нощнитѣ свѣтулки по полето
И въ храститѣ край нашитѣ колиби
Трижъ по блѣстятъ отъ нашата земя,
Що виждамъ азъ сега.

Люциферъ.

Така.

Ти видя червеи и мирове:
И знаешъ че сияятъ и еднитѣ,
И другитѣ. Какво за тѣхъ ти мислишъ?

Каинъ.

Че всичко има своя красота.
Че въ тѣзи нощъ, що стели се надъ насъ
И врѣдъ дрезгавина неземна сѣе —
Че върху всѣко червейченце земно, —
И върху тѣзъ шеметни свѣтила
Бди нѣкоя ржка...

Люциферъ.

Но койе...?

Каинъ.

Ти

Туй да ми кажешъ чакамъ азъ.

Люциферъ.

Но смѣшъ ли
И можешъ ли на всичко ти погледнѣжъ?

Каинъ.

А отъ кждѣ да знамъ? До този часъ
На всичкото, що ти ми показа,
Спокойно гледахъ азъ.

Люциферъ.

Напрѣдъ тогава!
Но що желаетъ ти сега да видишъ,
Безсмъртенъ, или смъртенъ миръ? кажи.

Каинъ.

Какви сж тѣ . . . ?

Люциферъ.

Но за какво сега
Ти мислишъ? обясни.

Каинъ.

Азъ мислѣхъ
За всичкото, което чухъ и видѣхъ.

Люциферъ.

Но ти какво желаете прѣди?

Каинъ.

Желаяхъ да узнаѣхъ туй кое
Незнамъ и не можахъ азъ да видя:
Тайнственната смъртъ.

Люциферъ.

Добрѣ. И ето
Ще ти покажж всичко азъ сега.
И мрътвото—тѣй както ти открихъ
Това, което нивга не умира.

Каинъ.

Така.

Люциферъ.

Напрѣдъ на нашѣ мощни крилѣ!

Каинъ.

О, какъ лѣтимъ! Какъ хиляди звѣзди

Трептятъ... Но гдѣ е нашата земя?
Земята ти ми покажи.

Люциферъ.

Останж

Задъ нази много вече тя далеко.
Тя по нищожно е прѣдъ този миръ
Отъ колкото си ти прѣдъ нея... Но
Недѣй мисли, че вечъ се ти избави
Отъ жалката земя. Ти ще се върнешъ:
Прахътъ на прахъ ще стане само тамъ.
Таквасъ е на безмъртнитѣ сждбата.

Каинъ.

Но гдѣ ме водишъ ти сега?

Люциферъ.

Тамъ, гдѣто

По рано и отъ нази сжществуватъ:
Въ великия и първобитенъ миръ,
Въ мирътъ, прѣдъ който настоящий свѣтъ
Е само развалини.

Каинъ.

Но тогава

Не е новъ значи този миръ?

Люциферъ.

О, смъртний—

Новъ той е колкото самий животъ.
Той сжществувалъ е и прѣди насъ
И даже прѣди тѣзъ, които ние
По-висши считами отъ насъ. Да, има
Нѣща въ свѣта безъ алфа и безъ край.
Но чудно е, че има сжщества,
Коиито се за безначални смѣтатъ,
А какъ се възрѣшъ—какво начало жалко!...
Катъ твоего. Най силнитѣ—и тѣ
Погинватъ съ врѣме—и даватъ редъ
На най-ничтожнитѣ. Да, научи се
Че врѣме и пространство се не мѣржтъ.
Смъртътъ назначава на живота срокъ
Салтъ за праха. Ти прахъ си и за туй

Най-лесно щешъ разбра това, което
Е назначено за праха. Ще видишъ.

Каинъ.

Безсмъртний! Нека прахъ да съмъ, но пакъ
Готовъ съмъ всичкото, що ти желайшъ
Да видѣх азъ.

Люциферъ.

Напрѣдъ!

Каинъ.

Но колко бързо
Гаснѣжтъ въ необятността звѣздитъ...

Люциферъ.

Тѣ всичкитѣ сж мирове.

Каинъ.

И тамъ

Рай има ли?

Люциферъ.

Възможно е и то.

Каинъ.

И хора?

Люциферъ.

Висши твари тамъ живѣжтъ.

Каинъ.

И зми тамъ пълзѣжтъ ли?

Люциферъ.

Само хора

Желашъ да живѣжтъ ти? Защо
Отъ жалкитѣ влечуги само тѣзъ
Да сж достойни за животъ, които
И на нозѣ пълзѣжтъ, а да не бива
И гадѣтъ да живѣй?

Каинъ.

О, какъ лѣтѣжтъ
Край насъ звѣздитъ!... Но кажи ми ти,
Кждѣ се ний сега стрѣмимъ?

Люциферъ.

Въввъ мирътъ

На призрачитъ.

Каинъ.

Мракътъ се сгъстява

Сѣ повече и повече... Гаснѣй

Звѣзда подиръ звѣзда...

Люциферъ.

И пакъ добръ

Ти виждашъ още.

Каинъ.

Страхъ сърдце сковава.

Нито звѣзди, ни мѣсець, нито слънце...

Тъма застла лазурния ефиръ.

Откри се други страненъ миръ прѣдъ менъ:

Съвсѣмъ той не прилича на земитъ,

Кои видѣхъ азъ до сега по пѣтя.

Тамъ дишаше блаженство и животъ.

И дивно ний верѣдъ тѣхнитъ лъчи

Съзирахми гори, поля, морета.

Едни сж цѣли въ пламъци обзети;

Покрити сж съсъ океани други;

Тамъ трети—съ чудна мегка свѣтлина

Опасани сж цѣли околвръстъ

И се въртѣтъ тѣ съ слѣтницитъ свои.

А тукъ е всичко тъмно и ужасно.

Люциферъ.

Но още ясно е. Желайшъ ли ти

Да видишъ смъртъ и мъртвеци?

Каинъ.

До днесъ

Не съмъ осѣщалъ туй желанье още;

Но щомъ узнахъ азъ, че за грѣховетъ

На татка си—и той, и азъ, и всѣ

Потомци мои падатъ подъ властѣта

На тѣзи смъртъ ужасна—азъ желяжъ

Отъ рано да я видѣжъ въввъ лицето.

Люциферъ.

Тогавъ гледай.

Каинъ.

Тъмно е край менъ.

Люциферъ.

И вѣчна тъмнина тукъ ще владѣй.
Но да отворимъ ний сега вратитѣ
Въвъ царството на тъмнината: Гледай.

Каинъ.

Тъмната се вълнува катъ мъгли...
Какво е тука?

Люциферъ.

Влѣзъ.

Каинъ.

Но послѣ пакъ
Ще можемъ ли да се повърнемъ ний.

Люциферъ.

Недѣй се ти страхува—ще се върнешъ.
Тукъ много тѣсно е сега въ сравненъе
Съсъ бждщето скорошно кога
Ще насѣлжтъ потомци ти безъ брой
Владѣннията на смъртъта.

Каинъ.

Редѣжтъ
И прѣскатъ се мъглитѣ околъ насъ.

Люциферъ.

Напрѣдъ!

Каинъ.

А ти?

Люциферъ.

Не бой се. Само съ менъ
Ти можеше земята да напуснешъ.
Напрѣдъ сега! Лѣти!

(Ичезаватъ въ облацитѣ).

(*Слѣдва*)

Неаполъ

К. Христовъ

Изъ Хавръ.

(Лични бѣлѣжки и впечатлѣния):

Хавръ, 14 юлий.

Тая заранъ пристигнахъ въ Хавръ съ трензътъ отъ Парижъ и по широкий булеваръ, който ме води прѣзъ града, азъ се намѣрихъ скоро при морето. Далечъ, още отъ гарата, азъ усѣтихъ дѣхътъ му. Чувствувахъ, че дишамъ въ една съвсѣмъ нова атмосфера. Отъ хубавото и ясно врѣме, що оставихъ въ Парижъ, азъ осъмнихъ тукъ подъ единъ тѣжъкъ свинцовъ сводъ, покритъ съ облаци и студенъ вѣтръ прѣскаше на воля дребни капки дѣждъ. Студъ и влага задавяхъ пѣтницитъ и ти прѣставашъ да мислишъ, че си въ срѣдата на мѣсець юлий, въ сезона на топлинитѣ, а въ нѣкой върлъ есененъ день, тѣженъ и неприятенъ, като смъртъта, или пѣкъ мисленно се прѣнасяше въ нѣкой южна страна на палмитѣ, на лимонитѣ или въ тракийската розова долина. Тая иллюзия обаче се губи бързо. Прѣдъ менъ се откриватъ широки и пуста равнини, каменисти и пѣсчливи крайбрѣжия, пространства, надъ които повече лежи мѣгла, или духа вѣтръ и слѣдъ всичко това, сѣверното море, съ неговата безкрайность, съ неговитѣ вълни, величие и страхъ...

Ето ме прѣдъ самото море. Отъ два часа обикалямъ край брѣга му, гледамъ на корабитѣ, що се гжстятъ въ пристанището, на широкий просторъ на вълнитѣ, които сж въ началото на разгара си. Азъ виждамъ морето за прѣвъ пѣтъ и не намѣрвамъ голѣма разлика отъ оная картина, която съмъ си прѣдставлявалъ въ въображеннето. Пространството му сега е малко, защото гжста мѣгла лежи на него. Изъ тая мѣгла корабитѣ се подаватъ единъ слѣдъ другъ, подобни на нѣкакви видѣния. Вѣтрътъ е още слабъ и вълнитѣ не се виждатъ тѣй свирѣпи, тѣ люлѣжатъ само морето, тѣ не го вълнуватъ. Отъ толкова врѣме морякътъ нѣма страхъ, той спуща платната на лодката си и кани желающитѣ на расходка. Голѣма приятность е да се возишъ на лодка, която люлѣжатъ вълнитѣ, по-хубаво нѣщо отъ това едва ли има върху женевското езеро; но туй удоволствие по морето се прѣврѣща скоро въ страхъ. Играта на морскитѣ вълни е опасна, защото нѣма нищо по-жестоко

отъ удара на стихията. Но за туй пѣкъ въ борбата си съ нея чловѣкъ, колкото и нищоженъ, се обръща също въ една стихия. Че това е вѣрно, се вижда отъ чуднитѣ морски приключения, които четемъ постоянно, но на които не всѣкога даваме вѣра.

Естествено е, че на пръвъ погледъ ний не можемъ да повѣрваме, че могатъ да се родятъ у чловѣка подобни героизми, а между тѣмъ, който познава морето, не му се виждатъ никакъ чудни тия героизми въ една борба на животъ и смъртъ. Отъ страна до менъ, на моста, гдѣто съмъ се облегналъ, сѣди старъ матрозъ, съ чубучка въ устата той гледа по направлението на единъ корабъ, който пристигна. Лицето му е испито, почернѣло отъ вѣтроветѣ и челото му сърчено. Дѣсната ръка, съ която държи лулата си, прилича повече на чукънъ, попукана, покрита съ вълна. Той гледа спокойно на морето, лицето му показва, че рѣдко се е смѣло. Изобщо, жалката му и убита вѣнкашность ми го прѣдставлява като една жертва, като единъ грухналъ борець въ страшната борба съ морето. Почти всички матрози на страдалческитѣ си лица носятъ тоя отпечаткъ: страхъ отъ морето. Тоя страхъ като че го забѣлввамъ и въ дѣцата, които играятъ край брѣговетѣ и хвърлятъ камъни срѣщу вълнитѣ. Но ей че за минута моятъ мисли за страха се унищожаватъ. Единъ грамаденъ корабъ приближава. Той гърми и се отправя къмъ пристанището. Величественний му видъ като да ободрява всички. Това е английски параходъ, който пристига отъ Лондонъ. Изобщо неговото величие и гордъ изгледъ възбуждатъ задоволство въ публиката.

— *C'est superbe!* казва до менъ една дама, като си поддържа съ една ръка шапката. Вълнитѣ скачатъ, пѣникъ се около него, величественъ и здравъ кораба влазя въ тѣхнитѣ обятия, распръсва ги, разлива ги, а тѣ се вижатъ наоколо и бѣгатъ съ писъка и безсилието на нѣкоя изоставена фаворитка. Най-послѣ той влазя въ пристанището като побѣдоносенъ герой. Тая сила на чловѣческата ръка противъ стихията може да ни утѣши за една минута. Гледайки на парахода, на неговийтъ гордъ и импозантенъ видъ, менъ неволно минахъ въ ума стиховетѣ на Лермонтова изъ стихотворението „Царусъ“

И онъ, мятежный, просить бури

Какъ будто въ буряхъ есть покой.

Парижъ, 17 юлий.

Моето отиване въ Хавръ бѣше случайно и то само за два дни. Това бѣхъ два празника, отъ които едина на республиката. По тоя случай грамадно число елегантни парижани и парижанки изпълнихъ града и удавихъ съ лука и фриволността си скромнитѣ жители на Хавръ. Колко бихъ желалъ азъ да ги нѣмаше тѣхъ! Да имахъ врѣме да поживѣжъ повече врѣме тукъ, да подишамъ фабульозния дѣхъ на тая Нормандия и да влѣжъ малко въ срѣдата на тоя народъ, пълненъ съ предания и легенди! Колко бихъ желалъ да испитамъ по лицата на тия потомци на Артура слѣдитѣ отъ историческото минало и тия на поезията; тоя народъ, отъ който неисчерпаемий Жюль Мишлѣ е искаралъ такива фантастически теми (въ *La Mer*), когото е възспѣвалъ тѣй оригинално поета Ришпенъ и когото днесъ възспѣва не по-малко сполучливо единъ поетъ-матросъ Жанъ Набуръ. Желалъ бихъ да вникна въ искренности и простотата на бретонскитѣ дѣвизи, тѣй мило възспѣти отъ поета Бринзѣо и по тоя начинъ да дамъ на читателитѣ наши нѣщо повече отъ живота и поезията на тоя толкова старъ народъ изъ англосаксонската раса.

Съ първо влазание въ Хавръ, градътъ ми направи тѣжно впечатлѣние: денътъ бѣше мраченъ, всички магазини бѣхъ затворени, а влажний морски дѣхъ ме задавяше, па и дъждътъ ми взимаше всѣкаква възможность да гледамъ наоколо. На вторий день обаче, азъ се увѣрихъ, че градътъ не е малкъ, че много улици, магазини и курйози напомнятъ тия на Парижъ. Грамаднитѣ здания не ме интересувахъ, азъ хранѣхъ къмъ тѣхъ една антипатия, защото въ тѣхната грандиозность като да виждамъ още повече човѣшката мизерия. Моитѣ расходки се състояхъ повече около пристанището и корабитѣ, които го пълняхъ. Посѣтихъ музейтъ, който е доста порядъченъ. Но ми обърнахъ особенно внимание двата памятника, издигнати близо до музея. Това сж памятницитѣ на двѣ свѣтила, които града Хавръ е далъ на Франция; тѣ сж: Бернарденъ де Сенъ Пйеръ и Казимиръ Дельавинъ, поети и писатели въ края на миналото и въ началото на туй столѣтие. Патриотическитѣ произведения на Казимиръ Дельавинъ сж извѣстни на всички французи, но като плодове на една извѣста епоха, тѣ не се четятъ вече; грамадно число иматъ локаленъ характеръ

и сж абсолютно неизвѣстни за чужденеца, както сж неизвѣстни още много други поети, които Франция има и които си оставатъ локални поети. Издълана отъ талантливъ скулпторъ — Давидъ д'Анжеръ — статуята на Казимиръ Делъавинъ прѣдставя поета още младъ и съ по-голъма симпатия отъ колкото той би ималъ, ако сждимъ отъ произведенията му. Но колко повече обичахъ азъ да се спирамъ прѣдъ статуята на Бернарденъ де Сенъ Пйера. Каква нѣжностъ, каква простота въ чъртитѣ на лицето, поставени въ паралелъ съ съчиненията на съврѣмника и приятеля на Руссо. Въ тоя милъ погледъ, гдѣто се изразява искренностъ, невинностъ, израства веднага пейзажиста на *Chambrère Indienne*, поета на *Павелъ и Виргиния*.

Ако има нѣщо, което да прави най-приятно впечатлѣние и което да бие най-много въ очи, то е усърдието на французитѣ да увѣковѣчатъ паметта на писателитѣ си. Тая любовъ се забѣлѣзва не само къмъ старитѣ, классическитѣ но къмъ съврѣмъ новитѣ писатели. Въ залата на Парижкия театръ (*Comédie française*) на първо мѣсто стожатъ бюстоветѣ на В. Хюго, Мюссé, Жоржъ Сандъ; въ Люксембургската градина въздигнаххъ памятници на най-нови писатели като Тодоръ де Банвилъ и Анри Мюржé; на драматурга Емилъ Ожигé готвятъ прѣкрасенъ памятникъ въ едно отъ най-виднитѣ мѣста на Парижъ, а Ожигé умрѣ едва прѣди нѣколко години. Като гледа всичко това човѣкъ може да си мисли, каква отплата ще отдадѣтъ французитѣ къмъ такива симпатични автори, каквито сж Алфонсъ Додé, Сюлли Прюдонъ, Коппé и др. И забѣлѣжително нѣщо е това, че литературний прогрессъ въ тая страна не върви въ разрѣзъ съ тоя на науката, на културата, на всичко високо, което движи духа на Франция, а въ пълненъ паралелъ и съгласие. Историкътъ съ удоволствие констатирва, че отъ двадесетъ и петъ години насамъ тоя народъ, който прѣди войната съ Прусситѣ бѣше така распуснатъ се съвзе съ извънреденъ ентузиазмъ и куражъ за работа и не закъснѣ да блѣсне съ истинско творчество. Наука, литература, педагогия, промышленность съставляватъ днесъ една колосална работа, въ която дѣйствуватъ всѣки за себе си отдѣлно и всячки общо за отечеството.

Едно отъ хубавитѣ мѣста за расходка въ околноститѣ на Хавръ сж банитѣ на Трувилъ, градецъ, който стои отъ срѣщ-

ната страна на устието на Сена. Отъ Хавръ за тамъ параходътъ носи почти всѣки часъ пътници. Азъ бѣхъ прѣкаралъ вече нѣколко часа въ Хавръ и край морето, когато чухъ че параходътъ изсвири за Трувилъ. На моста чакахъ голѣмо число пътници — гости като менъ изъ Парижъ. — Безъ да му мисля много, взехъ си билетъ и влѣзохъ съ веселата тълпа въ парахода, който не закъсна да ни понесе по морските вълни, на които азъ се възвѣхъ за пръвъ пътъ. Вѣтрътъ духаше по направлението на парахода; той летеше легко и приятно и до като азъ намѣрихъ врѣме да се нагледамъ на тая морска безконечность, която се откриваше постъпенно изъ подъ мъглата, ний приближихми пристанището на Трувилъ. Казахъ по-горѣ, че това е единъ малкъ крайморски градъ, и пристанището му е далечъ да има оная важность на Хаврското. По прокаранитѣ му чисти и прави улици, както и по построятата на повечето отъ зданията, може да се сяди, че градецътъ е построенъ неотдавна, особенно по-вжтрѣшната часть къмъ височинитѣ; изъ гористата мѣстность се издигатъ хубави къщи и богати швейцарски вили. Градътъ изобилва съ градини, които отъ далечъ му придаватъ прѣлестъ на пстински пейзажъ. Майскитѣ дни тукъ трѣбва да сж прѣкрасни, когато тая природа поникне и почне да цвѣти. Но Трувилъ дължи главно своето досегашно реноме и бждѣще развитие на хубавитѣ си морски бани, които се посѣщаватъ прѣзъ лѣтния сезонъ, начиная отъ юлий до края на септемврий. Прѣзъ всичко туй врѣме тукъ се стичатъ въ множество богати французски семейства и особенно англичанитѣ. Като всѣки пунктъ на космополитическа срѣда, Трувилъ си има една хубава черква, богато казино съ театръ и музика, гдѣто се събиратъ най-много и любителитѣ на хазартни игри.

Както въ Хавръ, тѣй и тукъ, между хубавитѣ костюми и весели лица заблѣзвахъ на край морския брѣгъ насѣдали връзъ камънитѣ, или подпрѣни прави, до нѣкой фенеръ, другъ единъ сортъ хора, които по вънкашността се вижда да сж членове на семейства отъ рибари — моряци. Това сж повече жени и дѣца, полуоблѣчени и закърпени. Тѣ идятъ тукъ и чакатъ по часове съ отправенъ къмъ морето погледъ, гдѣто между множеството кораби и лодки тѣ се старажатъ да различатъ нѣкоя позната. Вънъ отъ неудачата въ лова, често съ спусканнето си въ морето, тия бѣдни хора сж прѣдметъ на животъ или смъртъ.

Желанието имъ да излизатъ въ по-тихо врѣме се сбдва рѣдко и често пѣти когато виждатъ, че бурята не прѣстава, то единъ день, когато хлѣбътъ стане недостатъченъ въ тия бѣдни жилища, ще видите нѣкоя лодка, че се впуска въ морето, при всичката грозна буря и затъмненъ хоризонтъ, при всичката страхотия, каквато могатъ да дадѣтъ само вълнитѣ на морето. Подиръ тая единствена лодка се впуска втора, трета, четвърта, може би и повече, и то все отъ най-бѣдни рибарски семейства и гдѣто има повече души нуждающи се отъ хлѣба. Тѣ се изгубватъ въ морето и тамъ се минаватъ дни и ноци въ безизвѣстность. А прѣвъ туй врѣме женитѣ, дѣцата, които сж чакали у дома първитѣ дни и сж се молили на Бога, ето ги слѣзали край брѣга и тамъ чакатъ отъ сутринъ до вечеръ завръщанието на своитѣ любими мъже и бащи. Удаванията въ морето, ми казваше единъ нормандецъ, въ бурно врѣме сж най-обикновенни нѣща. Всѣка година тѣ достигатъ числото 20, повече, но не по-малко. Колко бащи на семейства сж се погубвали въ него! И при всичко това рибаритѣ се впускатъ пакъ въ бурно врѣме. Прѣвъ тая година (1895) единъ баща съ 10 дѣца сж впусна съ надѣжда да сполучи нѣщо—удави се. Не отдавна пакъ, другъ единъ рибаръ — баща на 13 дѣца — въ бурно врѣме се удави; братъ му влѣзих слѣдъ него и постигих го същата участь! Какъвъ контрастъ между тоя бѣденъ народъ, изложенъ ежедневно на опасности и тия гости, които приждатъ тукъ отъ всички страни. Обикновенно туй сж господа, облѣчени леко и елегантно, дами въ свѣтли дрѣхи, съ щастливи подъ омбрелкитѣ лица, около тѣхъ игражтъ хубаво облѣчени дѣца, въ моряшки дрѣхи — тѣзи, които нивга нѣма да станжтъ моряци! Всичкото това общество обитава богатитѣ хотели, виллитѣ, обградени съ прѣвъсходни терраси и хубави сѣнчести бѣсѣдки. Тия господа и дами, които се явяватъ въ извѣстни часове около кея, обичатъ да се мѣшжтъ въ тълпата и то особено въ часа, когато моряцитѣ се завръщатъ отъ ловидба. Любопитството ги кара да слушатъ бѣдния и лошъ френски диалектъ между моряцитѣ, които говоржтъ на високо като да се каратъ. Тѣ иджтъ тукъ да се нагледатъ на хубавата риба, що искаратъ изъ лодката полужива, отъ разни кулѣори и форми; тѣ иджтъ да прѣкаратъ единъ часъ отъ празното си врѣме, то имъ остава до обѣдъ или за закуска, или пѣкъ до а на оркестра въ казиното.

Като гледахъ на тия контрасти въ обществото, така чувствителни и така трогателни, азъ си викахъ така въ себе: Боже мой! Като си създаде свѣта, мислилъ ли си ти за тия и за ония и, ако си мислилъ да ги видишъ така, то каква цѣль си гонилъ съ това!...

На връщанне отъ Трувилъ врѣмето бѣше хубаво, но морето, развълнувано отъ тая заранъ, бѣ дало пълненъ просторъ на вълнитѣ си. Мъглата бѣше се вдигнала вече и то се виждаше въ цѣлото си величие и необятност. Параходътъ не забави да влѣзе въ бурята. Една силна вълна го грабна съ апломбъ, друга се удари въ него още по-силно и залѣ съ вода хората отъ първия редъ; дамитѣ писнахъ, нѣкои се изсмѣхъ, мнозина млькнахъ и всички по заповѣдъ на капитана се съсредоточихъ на мѣстата си. Ний бѣхми въ морето вече. За пръвъ пѣтъ азъ виждахъ тоя гигантъ, така сърдитъ, така развълнуванъ. Вълнитѣ се надпрѣварвахъ отъ всички страни, високи като планини, въ положение да залѣжтъ нѣколко параходи. Нашия се издигаше надъ тѣхъ, сбиваше се или пѣкъ се спускаше въ нѣкоя празнота, отъ гдѣто човѣкъ би помислилъ, че нѣма да излѣзе вече. И туй спущанне и вдиганне се вършеше тѣй внезапно и силно, щото публиката се сгромолясваше, човѣкъ върху човѣка, въ различни положения; мнозина насѣдахъ долу, което бѣше най-хубавото; други се навързахъ ягко въ халкитѣ и стволоветѣ на парахода, за да се избѣгне налеганиято, което взе да става опасно. Отъ всички други, най-нешастни бѣхъ женитѣ до борда. Тѣ бѣхъ цѣли окъпани, а не бѣше възможно да се оттеглятъ отъ гжстата навалица. Много жени и мъже почнахъ да повръщатъ. Това бѣше най-неприятното впечатление, което ми направи морето. Най-нешастни бѣхъ женитѣ. Тѣ приличахъ на истински мъртавци въ лицата. По едно врѣме забѣлжихъ, че всѣки смѣхъ за куражъ измивъ, по-големата частъ отъ публиката бѣ се загрижила за дамитѣ и дѣцата, които падахъ въ несвѣсъ отъ силно главоболне и отъ много повръщанне. Едва ли другадъ може да се даде една по-вѣрна дефиниция за човѣшкото ничтожество. Азъ имахъ прѣдъ себе една дама, която отъ начало ме умайваше съ своята красота и която по-сетнѣ падаше умаломощена отъ повръщания и припадъци въ ржцѣтъ на единъ господинъ. Шапка, тоалетъ, дрѣхи, всичко бѣше обезобразено, тя самата прѣдставляваше мъртвецъ и то мърт-

вещъ съ най-отвратителна фигура. Напраздно гледахми всички къмъ пристанището на Хавръ, брѣгътъ бѣше далечъ още, вѣтрътъ фучеше и вълнитѣ отъ силни по-силни си играяхъ на воля съ кораба. Азъ бѣхъ забравилъ за себе и за всичко каквото би послѣдвало, но менъ бѣ вече нетърпимо да гледамъ на всичко това, що ставаше наоколо. Постоянното тласкание ме докарваше прѣдъ различни фигури и лица въ парахода. По едно врѣме азъ се намѣрихъ прѣдъ една млада двойка отъ мъжъ и жена. Послѣдната бѣше повръщала и отъ блѣдното ѳ лице и пиянъ погледъ се виждаше нейното страдание. Тя бѣше облегната върху дѣсната рѣка на мъжа си, който въ другата държеше една кутия съ бомбони. Отъ разговора имъ азъ разбрахъ, че сж русси. Той я молѣше да вземе отъ бомбонитѣ, като я увѣряваше, че това ще ѳ помогне, но младата жена отказваше, съ увѣрение, че не може и че само отъ вида имъ се гнуси. Тоя разговоръ на руски езикъ се разливаше тѣй свободно и искрено, щото азъ, комуто бѣхъ омръзнали францускитѣ деликатности и куртоазии, ми бѣ мило да слушамъ тоя езикъ на славянската раса и то въ тоя, по видимому, страшенъ часъ. Нито мъжътъ, нито жената обръщажъ внимание на менъ, който бѣ се забравилъ въ наблюденията си. Тѣхнитѣ повѣхнали лица и слаби тѣлосложения показвахъ, че тѣ сж дошли въ Трувилъ за банитѣ. По тѣхното скромно облѣкло и вѣнкашенъ изгледъ тѣ не показвахъ да иматъ нѣкакви привилегировани титли, а приличажъ да сж повече отъ сонма на ония руски идеалисти, които се скитатъ по свѣта безъ да иматъ вече свой подслонъ въ родната земя. Въ тая си вѣчна Одиссея, животътъ тѣхенъ смѣшава всичко, всичко, каквото може да се допустне въ него: личното самолюбие, мизерията и вѣчната любовъ, най-идеалната, каквато може да сществува. И като гледахъ на тия страдалчески лица, руса коса, угасналъ погледъ, азъ си спомнихъ още веднѣжъ цѣлия редъ отъ герои и героини на Тургенева, Достоевски, Толстой. На всѣкадѣ сж прѣснѣти тия бѣдни семена на руската нация! Въ числото на цѣлия космополитически свѣтъ, тѣ съставляватъ най-крупния процентъ на моралното и интелектуално движение. Въ Франция, въ Швейцария, въ Германия, наврѣдъ, азъ виждахъ американци, англичани, които сж ми възбуждали курioзность или смѣхъ поради тѣхната оригинальность, но при видътъ на единъ русинъ

не само азъ, но и всѣки другъ, се е спиралъ внимателно и замисленно. На челото на тоя народъ отдалечъ като да се виждатъ чертитѣ на страшната нирвана и на безсилието и невъзможността да се бори срѣщу нея. Гдѣто сѣмъ срѣщаль тия скитници, въ моитѣ очи тѣ не сж били освѣнѣ жертви на нѣкаква стихия. А какъ сладка и мила е тѣхната рѣчь! би казалъ всѣки който я чуе, че тя се излива право изъ сърдцето.

Тия русси! Да нѣмаше у тѣхъ толкова мечтание, да имаше малко повече дѣйствителность, както у нѣмцитѣ, както у англичанитѣ, тѣ не би били такива нещастници, тѣ би били полезни хора на тая земя и на свѣята. Но тогасъ! Тогасъ едва ли би излѣзла изъ устата имъ тая умилилна рѣчь, която чувамъ сега. Тогасъ тѣ би били куртизани, като французитѣ, или пѣкъ грубиянци, като англичанитѣ. Страданияето! Само то има способността да изрази гласа на сърдцето.

Слѣдъ нѣколко минути ний съгледахми флага на Хаврското пристанище. При излазянието на брѣгътъ, забѣлѣзахъ да носѣтъ на ржцѣ болни дѣца, други да водѣтъ подъ мишница дами съ блѣдни като смъртъ лица. Тѣ никога, вѣрвамъ, нѣма да забравѣтъ тая расходка по море.

Хавръ е единъ отъ най-важнитѣ търговски градове на Франция. По желѣзнопътната линия той се съобщава съ Италия, Швейцария и Германия, по море—съ Белгия, Англия, Испания и Америка. Той е едно отъ първитѣ европейски пристанища за всички износни и вносни производства. Основанъ е въ XVI ст. отъ Франсуа I, който е прѣдвиждалъ че по згодността на мѣстото ще може да стане добръ подслонъ на корабитѣ. За да сполучи въ по-скорошното съграждане на града и населението му, енергичний царъ заповѣдалъ да се направѣтъ всевъзможни облекчения на новитѣ жители, и тая привилегия подѣйствувала доста, понеже въ кратко врѣме градътъ нарастѣялъ както по числото на населението си, тъй и по голѣмината си. Въ Хавръ е билъ построенъ първия най-голѣмъ морски корабъ, въ който можело да се побержтъ 300 души. Въ околноститѣ на града се издигатъ куминитѣ на грамадни фабрики, които искараватъ захаръ, тютюнь и разни стъкленни издѣлия, които заедно съ прочутото шанпанско вино съставляватъ главната износна търговия прѣзъ тоя градъ. Но нищо не е тъй прѣлестно както видѣтъ на пристанището,

гдѣто съ стотини кораби отъ разни величини намѣрватъ почивка и завѣтъ. Когато погледнешъ по цѣлото устие на Сена, гдѣто тѣ сж наредени, тѣхнитѣ мачти прѣдставляватъ настояща букова гора въ своя зименъ видъ, а несравнено по-хубавъ е тѣхния изгледъ, когато развѣятъ флаговетѣ си и испълнятъ просторътъ съ различнитѣ вѣющи се кульори. Въ такъвъ прѣлестенъ видъ ги сварихъ азъ най-напрѣдъ, при празнуванieto деньтъ на Републиката (14 юний).

Тоя народенъ празникъ въ Хавръ има чисто официаленъ характеръ. Сутринта гърмѣхъ топове, цѣлий градъ бѣ окиченъ съ знамена, а вечерята се свърши съ илюминация и хвърляние ракети въ въздуха. На площада до пристанището, къмъ часа деветъ бѣше се събралъ народътъ; тамъ се хвърлѣха ракетитѣ и слѣдъ всѣко пуцание гаменитѣ и тѣлпата ревѣха, както това става и по насъ, безъ никакво исклучение. Азъ постояхъ малко, па видѣхъ че нѣма никакъвъ интересъ и любопитство, че тѣзи нѣща съмъ ги гледалъ доста много въ България, и като бѣхъ уморенъ отъ многото ходение прѣзъ деньтъ, потеглихъ за хотела си. Когато заминавахъ прѣзъ една алея, на която отъ двѣтъ страни се редѣхъ листати дървета, а гдѣто бѣше тихо, азъ се натиквахъ на всѣка крачка на млади двойки подъ мишница, или пѣкъ виждахъ такива насѣдали по банкитѣ, увлѣчени въ таенъ, задушевенъ разговоръ, или пѣкъ други унесени въ дълбоко мълчанше... По тия расходки, по тия таинственни бѣседы, азъ заключавахъ колко щастие трѣбва да се крие въ душитъ на тия млади и колко тѣ сж равнодушни къмъ всички тия гърмежи и урра, и шумъ на тѣлпата. И мислѣхъ си азъ, и вѣрвахъ, че всичкото величие на празника не би сторило нищо безъ тоя моментъ на тѣхното щастие, което азъ много завиждахъ, и което отъ сърдце ублажавахъ.

Александръ Узунувъ.

Исторически работи.

(Пише П. Кисимовъ.)

МОИТЪ СПОМЕНИ.*)

Войната отъ 1853 между Россия и Турция, театра на която, отъ брѣговетѣ на Дунава, сжщата година, се прѣмѣсти въ Кримъ и Севастополъ, и по това взе наименованието Кримска или Севастополска, когато се свърши съ Парижския трактатъ на 1856 г., ази вече, 24-годишенъ, бѣхъ човѣкъ семеенъ, баща на първороденъ синъ и притежателъ на 200 хиляди гроша, собствено мое имущественно състояние, спечелено прѣзъ годинитѣ на това *Кримско мухарбе*.

Ваша ми, търговецъ—абаджия въ старата ни столица—Търново, едва знаеше да записва ъмето си и малко *ракамъ* да смѣта,¹⁾ но той имаше добра търговска практика. Въ *Шуменската кавга*, както той наричаше русско-турската война отъ 1828 — 31, съ занаята и труда си спечелилъ бѣше първото си търговско състояние и вършеше доста обширна търговия. Знаеше, слѣдователно, да прѣдвижда, че въ врѣме на война

) Почнахъ да пиша тия спомени мнжлата година, подканенъ отъ г-на С. Замова и други приятели, въ искреността на които нѣмахъ причина да се съмнявамъ, когаго ми казвахъ: вие сте жива история на скоршното мнжло, изложете я на книга, за да се спаси, защото животътъ и сждбата на човѣка на тоя свѣтъ стождт въ постоянна неизвѣстность. Дѣйствителността бѣше прѣдъ очитѣ ми. Отъ старитѣ ветерани, които знаяхъ да раскаждт за народното ни възродително движение отъ прѣди половинъ вѣкъ, въ което сж били свидѣтели, ако не дѣйци и участници, не виждахъ вече около мене. Тая обязанность падаше върху ми, и азъ се турихъ да я изпълня. До тогава азъ „мислѣхъ, че е още рано за мене да пиша биографията си; защото друго-яче не можъ да прѣдамъ споменитѣ си, освѣвъ да напиша собственитѣ си страдания и перипетии. (Мнжлото, 1896, стр. 202).

Тѣзи обаче спомени не бѣхъ прѣдначинени да видждт бѣлъ свѣтъ, освѣвъ а) когаго бждѣхъ довършени напълно, което още не е, защото служебнитѣ ми длъжности и житейски неволи, отъ една страна, и съврѣмешнитѣ политически работи, които ми отвлечатъ врѣмето и вниманието, отъ друга, правждт дълги паузи въ записването имъ; б) когаго вече самъ азъ не ще можахъ да ги четя напечатани и нѣй-послѣ, в) защото споменитѣ ми, като всички спомени, сж единъ видъ задгробна исповѣдь.

Но ето, азъ прѣстѣжнихъ установенитѣ правила и почнахъ да печатамъ *Спомениитѣ* си, такива, каквито тукъ се четждт и ще ги слѣдувамъ, до колкото и до когаго бждж живъ, способенъ и улесненъ въ това, да ги довършиж до край.

1) Голѣшиятъ братъ на баща ми, Никола гайтанджията отъ Тръвна, е билъ неговъ учителъ — показвалъ му на *букваря* до „азъ-земли-ерь“ и *ракамъ*—аритметическиятъ цифри — да познава. Да напише или да прочете писмо, или печатана книга, не можеше.

се печелѣтъ добри пари и, още при първия слухъ за обявяването на войната, въ продълѣтѣта на 1853 г. той усили търговскитѣ си прѣдприятия, въ които и азъ бѣхъ постъпилъ участникъ, като водител на корресонденцията и тефтеритѣ ; бѣхъ *ключа на работата*, както се изразявахъ неговитѣ приятели, като ме хвалѣхъ, че е отвѣдилъ синь *добро момче*. А имущественното състояние на баща ми вече допираше на единъ милионъ гроша, — грамадно състояние за въ ония години. Ето какъ азъ въ годината на Парижския трактатъ 1856 располагахъ съ добъръ собственъ капиталъ, обезпеченъ още и съ имуществото на единъ богатъ баща.

Съдихъ, отъ тукъ да започна *споменитѣ* си, за да бѣдъ по-добрѣ разбранъ въ разказитѣ си, които ще слѣдватъ, за моитѣ приключения и перипетии въ цѣлия ми животъ въ едно историческо врѣме за отечеството ни, каквото бѣше втората половина на издихающия вѣкъ.

И тъй, азъ, по онова врѣме (1856 г.), не само че бѣхъ единъ отъ богатитѣ и самостоятелни младежи, съврѣменно и порядъченъ гражданинъ, но бѣхъ още и единъ отъ начетениитѣ въ онова врѣме, наравно поне съ съврѣменнитѣ наши тогава учители и даскали, па знаяхъ не само турската книга — да прочитамъ и записвамъ — нужно знание за единъ търговецъ въ турската държава, но знаяхъ още и грѣцки, рѣдко прѣимущество, ако щете, и черта на благородство ; въ онова врѣме гърцизмътъ у насъ още блѣщеше ; *евгенистъ* (благороденъ) бѣше всѣкой българинъ, който знаеше грѣцки. Считавъ ме — та дори и азъ го бѣхъ повѣрвалъ — за образованъ младежъ, — *стигналъ на книгата на дъното*, по простолюденото изражение — и то безъ да съмъ излазялъ и ходилъ за учение внѣ отъ родния си градъ, Търново ; излѣзълъ безъ *тапия* за умъ отъ едноклассния университетъ на даскалъ Пеня Давидова, учителя въ българското класно училище при църквата на Св. Николая въ Търново.

Заслужва да разкажъ за образователнитѣ спомени отъ онова врѣме, за тогавашното народно образование, отъ което азъ съмъ излѣзълъ, безирѣкословно, съ дипломъ на *самоукъ*. Това е вѣрно. Образованието, колкото съмъ го ималъ тогава и колкото сега го имамъ, азъ го дължъ на себе си, или по-добрѣ, на наклонността си да се учя, да се трудя на кни-

гата, безъ ничие принуждение, по доброволенъ трудъ, любов-
знателность и прилежание.

Още навършвахъ шестогодишната си възраст, когато ро-
дителитѣ ми почнахъ да ме пращатъ на даскалската *килия*
въ църковния дворъ на Св. Константина, гдѣто попския синъ,
даскалъ Кочу (по-сетнѣ и той опопенъ — попъ Кочу) учеше
15—20 дѣца, съ частна плата по 1 грошъ или най-скъпо по
60 пари въ мѣсеца, на прочитъ и *ракамъ*. Курсъ пълненъ —
отъ *букваря* до *псалтиря*, защото другитѣ църковни книги
— все русски, разбира се—бѣхъ недосѣгаеми и за самия учи-
тель, тѣй като въ градскитѣ църкви тогава се четѣше и слу-
жеше на гръцки езикъ. Азъ вече бѣхъ успѣлъ да скъсамъ
букваря си прѣди да научъ *азбукито*; но вече го знаяхъ
на изустъ отъ кора-до-кора и искахъ да ме *аксиосатъ* на
наустницата. Впрочемъ, тѣ бѣхъ и учебницитѣ на по-голѣмива
ми братъ, съ които бѣше свършилъ курса на българския
языкъ при даскала Попъ Петка, священника на църквата Св.
Николая, сетнѣ слѣдвалъ бѣше на новооткритото гръцко учи-
лище въ врѣмето на търновския митрополитъ, Илариона Кри-
тянина, та знаеше и гръцки и вече работеше абаджилжа на
дюкяна на баща ни и съврѣменно му писарствуваше. Братъ
ми, Хаджи Димитръ,—Богъ да го прости, той се поминъ въ
1850 г. на 24 год. възраст—полюбопитствува да види бър-
зия ми успѣхъ, разгърна спокъсаното букварче и ми посочи
на едно мѣсто, за да срикъж, или прочетъ.

— Ж, ж! азъ не знамъ тѣй да го четъ! възражихъ му.

— Ами какъ знаешъ да го четешъ? ме запита.

— Ей тѣй на: кажи ми отъ края какъ се захваща, и
ще го исчетъ до другия край.

— Ами тая буква какъ се казва, питаше и ми посоч-
ваше буквата.

— Че азъ тѣй не знамъ!

Той се изсмѣ на дѣтинската ми наивность и почна да ми
разказва, че изучаването на букваря значи, да можъ да по-
знавамъ всѣка буква кждѣто и въ каквато книга и да било.
Тогавъ азъ се сѣтихъ, че наистина така трѣбвало да се учи
букваря, което, разбира се, моя даскалъ, попския синъ, нито
е ималъ въ ума си да ми расправи нѣкой пѣтъ, — та налег-
нахъ да научъ да распознавамъ буквитѣ, и при втори единъ
испитъ, братъ ми призна успѣха и достоинството ми, да ми

се даде и *наустницата* му, за която азъ толкова ревнувахъ, че бѣше и *червенослова* още и съ дъсчени кори подвързана, да я тракашъ и удряшъ колкото щешъ, и да не се скжса. Но прилежанието ми да минжъ въ реда на наустничаритѣ имаше и единъ егоистически мотивъ: да ме *аксиосатъ*! Ехъ, туй *аксиосвание*, главната цѣль на моето прилежание, да изучжъ букваря на изустъ, сетнѣ да научжъ да познавамъ и буквитѣ, не можѣхъ да постигнажъ. Колко ми бѣше драго, когато чувахъ майка ми да придумва баща ми: — Като иска дѣтето, хайде пѣкъ да му направимъ *аксиосванието*! — Тамамъ! отговаряше баща ми; ще слушамъ азъ дѣтвински умъ! *маслахатя* е единъ пошъ и бешликъ на даскала; ама защо да се даватъ за вѣтъра! — Ехъ, да се радва дѣтето! думаше майка ми. Но думата ѣ не се послуша и — свършено. Азъ останахъ *неаксиосанъ* и се лишихъ отъ тоя величественъ тогава прѣдъчитѣ ми актъ.

Не знажъ,—не съмъ полюбопитствувалъ никога—въ онзи периодъ на народното образование, между 1830 и 1840 год. или и по-рано, ако това *аксиосвание* е правено и въ други *образователни центрове* у насъ, като тоя на даскалъ Кочу въ Търново. Но този актъ заслужва да бжде спомененъ наедно съ другитѣ още възпитателни и образователни начини на *килийнитѣ* даскали отъ онова врѣме.

Азъ съмъ присѣтствувалъ не веднѣжъ на подобно *аксиосвание* и можъ да прѣдамъ описанието му съ всичкитѣ подробности. Аксиосванието ставаше обикновенно въ празнични дни. Даскалъ Кочу отъ вечерята ни обаждаше, че сутра ще имаме *аксиосвание* и да дойдемъ безъ книгитѣ си. Второ канене не трѣбваше. Тогава ще ни поведе даскала съ никога нераздѣлната си дрѣнова прѣчка на ржка, съ която учеше на дисциплина възпитаницитѣ си, и ето ни радостни въ бащината къща на *аксиосвания*. Тамъ вече стожтъ и чакатъ родителитѣ, нѣкои отъ роднинитѣ и честития достойникъ съ *наустницата* въ ржка. Нарездами се около стѣнната на обрядната стая и церемонията веднага започва. Даскалтѣ извиква по име четирма по възрастни дѣца отъ ученическата свита, достойникътъ сѣдва на столъ всрѣдъ стаята, и тѣ го издигватъ на три пѣти съ стола, като извикватъ наедно съ даскала: *аксиосъ! достоенъ!* Слѣдъ това подъ гласоводението на даскала ние, неговия ученически хоръ, ще да испѣемъ:

„Достойно естѣ яко...“ първо на гръцки — обязательно — послѣ и на български. Обрядътъ така свършенъ, дарява се учителя съ единъ пошъ и въ него грошъ—два, или цѣлъ бешликъ, а насъ, *аксиосвачитѣ* съ по 3—4 дребни пари и по 5—6 малки захарчета, прѣдмети на цѣла радость. И имаше зацо; съ тия 3—4 дребни пари всѣкой отъ насъ можеше да си достави 3—4 пълни удоволствия. Съ едната пара пийваше една боза, или единъ шербетъ, съ другата напѣлваше джебоветѣ си съ ябълки, съ друга една ще купишъ голѣмо парче симитъ и т. н. т. — цѣло блаженство. Памятна е тогивашната ефтиния. Малко съмъ искалъ да знамъ за цѣвнитѣ на другитѣ прѣдмети, които не сж ме интересували, но помнж, че *симитя* се продаваше 3 пари — цѣлъ симитъ, ябълкитѣ четири пари оката, както и черешитѣ и другата вошка. Думата е за врѣмето прѣди 1840 г. По-прѣдни години е било по-голѣма ефтиния, по разказванието на старитѣ хора: парата е брояла 3 *дукаци*, и съ неж би купилъ отъ бакалина: за 1 дукато свѣщъ, за 1 дук. соль и 1 дук. да вземешъ на задъ.

Тоя обичай на *аксиосванието* отъ кога и отъ кждѣ бѣше внесенъ въ *килийния университетъ* на даскалъ Кочу, да ли бѣше негово изобрѣтение. или бѣше общи обичай и на другитѣ килийни даскали, това не ме е интересувало тогава да знамъ, а сега нѣма отъ кого да научж. По всѣка вѣроятность, ще да е едно подражение отъ обичая на турскитѣ медресета, ходжитѣ на които сж правели тоя родъ насърдителни чествувания на ученицитѣ си, подведено на религиозно правило отъ нашитѣ *килийни даскали*.

И тѣй азъ станжхъ наустничаръ, но неудоенъ — *неаксиосанъ*. Не по-малко паметенъ е и вжтрѣшния дисциплинаренъ редъ на килийното възпитание въ онова врѣме, за да кажж и за него щото зная. Освѣнъ книгата си, на която четете, ученикътъ щѣ вземе въ торбичкага си и яденъето за прѣвъ деня, и обѣдътъ на ученицитѣ ставаше въ двора на училището, насѣдали на земята, или на дѣскитѣ въ самата и една прѣподавателна стая, ако врѣмето е дъждовно. Лѣтно врѣме — въ дългитѣ дни — обѣдътъ ставаше два пжти, първа пладня и втора, а врѣмето помежду тѣхъ, освѣнъ малко тичанье и гюрултин, бѣше опрѣдѣлено за сънна почивка, — да спимъ; това бѣше обязательно. Всѣкой ученикъ ще лег-

не тамъ, гдѣто се намира на голгѣтъ дѣски да спи, ще не ще, или просто да жуми и мирува, иначе, ако не самъ даскала, то поставения отъ него *надзирателъ* съ прѣчката въ рѣка ще науми на непослушния, че трѣбва да се подчини на принудителната почивка, която можеше да се прѣкрати само съ издрѣнкванието на звѣнца, както ставаше и съ започванието ѝ. Зимно врѣме, освѣнъ книгата си, всѣкой ученикъ ще донесе подъ мишница и едно дърво. Съ така събранитѣ дървета се затопляше килийната печка за прѣзъ деня. Тогива се промѣняваше и программата на обѣда и спанѣето, които вече нѣмаха мѣсто въ прѣподавателната даскалска стая, гдѣто цѣлия краткъкъ зименъ день се прѣкарваше съ заглушителното гласно изучаване на *матимитѣ*. Лѣтното врѣме, при растворени врати и прозорци, крясъкътъ на четението не бѣше толкова голѣмъ; четенѣето ставаше по нѣкога и вѣнъ стаята на открито небе. Но зимно врѣме тоя крясъкъ траеше цѣлъ день акомпаниранъ и отъ виковетѣ на даскала, а по нѣкога и отъ плющението на прѣчката му върху гърбоветѣ или прѣзъ рѣцѣтъ на дѣцата. — Бре, ти тамъ, какво правишь; защо не си четешъ *матимата*? Крѣсваше даскала и ударѣше съ прѣчката върху дѣскитѣ. И велегласното изучаване на *матимата* (тогива думата *урокъ* още не се знаеше какво нѣщо е) се усиливаше по цѣлата скамейка, сирѣчь въ цѣлата стая. За допълнение на картината трѣбва да кажъ, че тая скамейка състоеше отъ прости дѣски неудѣлани, наредени край стѣнитѣ на стаята на каменни подложки. Пишехме и на плака по написания примѣръ отъ даскала нѣколко букви — черковни поски, и освѣнъ тѣхъ нищо друго не се позволяваше на ученицитѣ да пишътъ; иначе прѣчката заиграваше по прѣститѣ имъ. Авъ не правѣхъ исклучение отъ туй правило.

— Я гледай, не си пиши *матимата*, ами седналъ да драци кончета и човѣчета, викваше даскала и — бързай тогива да кринешъ рѣцѣтъ си отъ прѣчката му.

Школската дисциплина се държеше отъ единъ *дверникъ*, исправенъ до вратата на стаята, за да не пуца мнозина на веднѣжъ да излазятъ. Иначе, бакрениия *гюмъ* и прѣстенитѣ *стовни* пълни съ вода бѣха въ стаята на расположението на всѣкой жеденъ. Впрочемъ, водата си носѣхми сами на зарѣда, и това съставляваше любимото служенне за всички. Стаята ѝ сѣщо сами си метѣхми на зарѣда. *Имахми* и *главенъ*,

служба вече върховна и недостъпна за всѣкого; само той можеше да дрънка звънца, като изпълняваше заповѣдитѣ на даскала за започване или *сколасване* на четението и прѣговаряние уроцитѣ.

Гърчетата, сир. дѣцата отъ грѣцкото училище, страшно ни се присмивахъ за тѣзи нови названия — *дверникъ* и *главенъ*, — доста странни и за самитѣ насъ, кога се случеше да минаватъ по край нашия *университетъ* — даскалската килия. — *Главникъ* ли си ти; *дрвникъ* ли си ти? въпросително ни викахъ, и ний бѣгахми та се кривихми отъ *гърчетата*, защото тѣ и по число, и по сила надмѣнни стояхъ срѣщо насъ.

Не е нужно да повтарямъ, че по онова врѣме въ всякигѣ градски църкви се четѣше и служеше на грѣцки языкъ, и то отъ священници мѣстни, българи, дори и отъ околнитѣ села: Лѣсковецъ, Бѣляковецъ, Самоводени и пр. Грѣцкии языкъ бѣше языкътъ на висшето градско общество — на благороднитѣ. *Гражданинътъ* бѣше, макаръ и дума да не знае грѣцки, грѣкъ; подъ името *грѣкъ* се разбираше гражданинъ — градски човѣкъ, по живѣние и облѣкло; *българинъ* човѣкъ можеше да бѣде селенинтъ. Таквози бѣше тогива у насъ понятieto за народността. Тогави на скоро бѣ съзидана нова църква съ храмъ Св. Николая, и, понеже *енорията* на тая нова църква, като крайнина на града, се състоеше отъ прѣселенци селени, владиката на Търново, извѣстния Иларионъ, разрѣши да се *псалтува* отъ едната — лѣвата — страна по български. Тѣй станъ зачалото за църковно богослужение на български языкъ, което постепенно и въ скоро врѣме се въведе и въ другитѣ градски църкви, не обаче безъ караници и крамоли между самитѣ махлени — българи.

Помниъ, когато на храмовия день на нашата махленска църква, Св. Константинъ, дохождахъ хора и отъ другитѣ махали, идваше и куция или сакатия *даскалъ*,¹⁾ та прочитваше

¹⁾ Тѣй се наричаше той даскалъ, вмѣсто всѣко друго име, защото бѣше безъ ножъ; човѣкъ го возѣше на колца съ двѣ кодела, снижаше и го качваше на гърба си. Когато още нѣмаше никакво българско училище въ Търново, *сакатия даскалъ* учеше възрастни дѣца и хора прочитъ на наустница, или други църковни книги; а писмо и *ракамъ* — на дѣсчени плочи, овити въ яйчева кожа. Въ I-а часть на „*Княжество България*“ отъ Г. Димитрова (стр. 1895), се казва, че той даскалъ *Димитръ куция*, роломъ отъ Дръново, билъ първий български даскалъ въ Търново, поставенъ отъ игумена на Прѣображенския манастиръ. Отецъ *Зотикъ*, въ 1831 год. За самия отецъ *Зотикъ*, или отецъ *Зосима*, както го наричаша, ще говоримъ по-нататѣкъ въ споменитѣ си.

„Отче нашъ“ или „Вѣрую“ на български. Това бѣше извънредно събитие, нѣщо необикновено и странно за навикналитѣ да слушатъ само грѣцки богослужението; таквози впечатление поне правѣше на дѣтинския ми умъ. Рѣдкостъ бѣше да чуешъ въ църква дори и отъ богомолцитѣ нѣкой да изговаря: „Господи помилуй.“ Всички се кръстѣхъ и изговаряхъ: „Кирие елейсонъ“ или други отъ чуванье изучени молитвени думи и изрѣчения, безъ да разбиратъ значението имъ.

Моето *Килийно-наустничарско* образование така трая до двѣ години и азъ знаехъ да прочитамъ дори и на *псалтиря*; но не се удостоихъ да бѣдъ нито на него *аксиосанъ*. Азъ често искахъ отъ баща си да ме даде на грѣцкото *школьо*; менъ ми се ревнише да влѣзъ въ другарството и игритѣ на *гърчетата*, и най-послѣ сполучихъ желяемото. Единъ съсъдъ на баща ми, Хаджи Славчо съ голѣмия носъ,¹⁾ дошълъ бѣше единъ день да се разговаря у дома съ баща ми, и азъ се навъртахъ около тѣхъ да слушамъ разговора имъ. Да слушамъ разговора на възрастни хора и за стари приказки ми съставляваше по-голѣмо удоволствие отъ всѣка дѣтинска игра и съ врѣме тая привичка се разви у мене още повече; при двама стари хора сѣдвахъ да слушамъ като приказватъ, отъ колкото да тичамъ съ другитѣ момчета и най-вече, когато тѣхната приказка стазаше за минжли работи, за яничаря, даалии, кърджалии и пр.²⁾

— Абе, комшу! заговори съсъдътъ на баща ми, защо не дадешъ момчето си на грѣцкото *школьо*; български то научва и въ къщи, и на сокака, ами грѣцки да научи; грѣцката книга е дълбока и грѣцкия языкъ е *сербезъ* языкъ; я го пушни, да ходятъ наедно съ моя Стефанча, да се водятъ.

— Малкъ е още сега; по-сетитѣ. Нека поучи и българска книга, — бѣше възражението на баща ми.

— Ами, я питай него, да видимъ, то какво иска? повтори Х. Славчо.

¹⁾ По естествена нѣкоя причина, върхътъ на носа му образуваше една топка отъ месо съ грапава повърхностъ, като голѣмъ орѣхъ, и туй бѣше създадо *фирмата* му между дѣцата: Х. Славчо съ голѣмия носъ.

²⁾ Благодарение на тая ми привичка, слушалъ съмъ много пѣти разказитѣ на баща ми за *Велчовата вавѣра* (готвената и издадена революция отъ 1835 г. въ Търново), които бѣхъ *еднообразни*, безъ никакви вариации и като такива, могатъ да иматъ пълна достоверностъ. Баща ми е билъ посветенъ въ съзаклятието. Дарожъ се приписва прѣдателството на тогавашнитѣ житрополитъ Илариона. Сѣдитѣ на баща ми ще изложъ въ споменитѣ си на друго мѣсто.

Азъ нито чакахъ да ми се зададе въпроса формално и побързахъ да заявжъ горещото си желание да бѣдъ другарь на моя връстникъ, Стефанча, и наедно да ходимъ на *гръцкото школьо*.

Туй мое „вишегласие“ рѣши въпроса въ моя полза и на слѣдующий день, снабденъ съ единъ билетъ отъ школския епитропъ до даскала на гръцкото школьо, придружихъ Стефанча. Това бѣше на 1841 г. и въ осмата г. на възрастьта ми.

Даскальтъ — попъ Маринъ отъ *Арбанасито* — ме тури да сѣднжъ на първия *таксисъ*, да пишжъ на пѣськъ — *та грамата*, — които „о протосъ“ показваше на *пинакидата* съ *диктиса*. Трѣбва да кажжъ, че първото нѣщо, което трѣбваше единъ новъ ученикъ да изучи и знае, то бѣхжъ тия названия, както и въобще — на всичкитѣ училищни прѣдмети. Това бѣше първата длъжностъ и грижа на гръцкия учителъ. Имаше опрѣдѣленъ день въ недѣлята, въ който учителтъ разказваше приказки, басни и по нѣщо църковна история отъ дѣтската книга: *Αποθήκη τῶν κείδων*, съ тълкованието имъ на български и тоя день се чакаше отъ ученицитѣ съ небивала готовностъ и радостъ отъ другитѣ дни. Все него день учителтъ ще упражнява ученицитѣ съ изучаването гръцкитѣ названия на прѣдметитѣ, като ги показваше нагледно. Напр. показва една писалка, една мастилница, прѣчката си, и чита, какъ се казва по гръцки. Ако никой отъ ученицитѣ не се обади да каже, той — учителтъ — обаждаше гръцкото название на прѣдмета и искаше да бѣде запомнено отъ всички. Помнжъ, единъ отъ ученицитѣ веднѣжъ изѣде двѣ добри люсници отъ учителя за погрѣшно искавание названieto на прѣдмета. Прѣдметътъ бѣше *пѣсочница*, на гръцки: *ἀροθήκη*. — Туй какъ се казва по гръцки? запита учителтъ.

— *Νεσροθήκη!* отговори знающия ученикъ.

Позволявамъ си да спомнжъ тукъ тая дума, която не е само гръцка, а турско-гръцка, слѣдов. и смѣшна, но и люсницитѣ бѣхжъ смѣшни, та кога си ги спомнямъ и сега ми иди смѣхътъ. Тоя мой съученикъ е още живъ и сега има работата си, търговецъ въ Руссе.

Така вървѣше моето гръцко образование. Азъ скоро напустнахъ *таксиса* на пѣсьба и минжхъ на *проти таксисъ* на *плакитѣ*, да пишжъ съ *кондилъ* — на прѣдвахъ бърже. Прѣподаванието на прочита на *емикиклион-то* (полукръжиятъ)

вървѣше и по-успѣшно и азъ всѣкога бивахъ *протосъ* (първи), взехъ да ставамъ и *агоревтисъ* (показвателъ), по-сетнѣ, когато ми дадохъ да четъ и изучавамъ книгитѣ: „Прасино“ и „Мавро“ (зелена и черна),¹⁾ азъ вече почнахъ да ставамъ и „Геникосъ“ (главенъ) и „Епистатисъ“ (надзирателъ), длъжности, прѣдвидѣни въ дисциплината, да бѣлѣжж: кой е: „*флиаросъ*“ (блядословець), кой „*амелисъ*“ (лѣнивъ) и обратното: кой е „*евтактосъ*“ (благодичиненъ), кой „*епимелисъ*“ (прилежателенъ) и т. н. и да ги долагамъ на учителя, за наказание или възнаграждение, което се извършваше същия денъ вечерята при *сколасванието* (распуцанието). Това не всѣкога ставаше, но когато нѣкога ставаше, извършваше се съ звѣстенъ обрядъ. Прочитахъ се списъцитѣ и отъ двѣтѣ категории и който е „*геникосъ*“ издрѣкква звѣнца и виква да се раздѣлжтѣ: еднитѣ — благодичинни и прилежателни — на дѣсно; другитѣ — мятежници и лѣнови — на лѣво. Наказателний законъ за тия послѣднитѣ зависѣше отъ учителя въ прѣдвидѣнитѣ стѣпени на наказанието, физическо и морално — и двѣтѣ тежки: на колѣнѣ, на единъ кракъ неподвижно, прѣчки по рѣцѣтѣ, па и по задника; възпитателний законодатель бѣше прѣдвидѣлъ и „*ниника парасима*“ (наказателни знакове), черни дѣсчици за окачване на шията на виновника съ бѣлѣжка на вината му, почерване лицето му съ мастило и по редъ заплуване отъ всичкитѣ ученици, а за речецивиститѣ имаше и тъмниченъ затворъ подъ самото сѣдалище на даскала, гдѣто се затваряхъ на нѣколко часа — обикновенно до вечерята късно. Благодичнитѣ и прилежателнитѣ се награждавахъ, освѣнъ съ похвалитѣ на даскала и съ нѣщо по-сѣщественно: *евсима* (марки), като пощенскитѣ марки отъ два степени — първа и втора. Съ стойността на тия *евсима* прѣстѣпникътъ откупуваше въ известни случаи вината си; — наказанието се замѣняваше съ глоба. Когато, по-сетнѣ, на 1842—43 се откри въ Търново първото българско взаимно училище при църквата Св. Николай, този дисциплинаренъ редъ се въведе и въ него, освѣнъ

¹⁾ Тѣй ги наричахъ ние, дѣцата, защото едната бѣше подвързана съ зелено платно и другата съ черно, съставени отъ бившия първи въ Търново на грѣцкии языкъ даскалъ Иванъ, духовно звание лице, българинъ, τοῦ ἐκ τῆς κατὰ Μακεδονίαν χώρας Γαρλεξίου, и печатани въ Пеща на 1840 г. Първата (прасино) Κῆπος πολυανθίς и втората (мавро) „Εκλόγιον“ и двѣтѣ състоящи отъ събрания на философски и религиозни полчения.

правилото на глобата — откупа на наказанието съ марки, като врьдительно, че приучваше дѣцата на злоупотреѣбление и да лукавствуватъ. За себе си не казвамъ, че правяхъ абсолютно исклучение отъ описанитѣ горѣ категории; но въобще азъ бѣхъ кроткъ, прилежателенъ, и отъ тежкитѣ наказания бѣхъ запазенъ. Дѣтинско блаженство! Отъ него само добри въспоминания имамъ.

Три години така продължавахъ гръцкото си образование. Знаехъ вече да *канерхвамъ* въ църква, да говоря и разбирамъ гръцки, бѣхъ вече цѣлъ гръкъ и не безъ достолѣние се считахъ за такъвъ. По приетия училищенъ редъ, всѣка година ставаше *ексетасисъ* (испитание) и азъ всѣкога вземахъ съответствено първата *вравия* (награда) отъ учителя — единъ видъ медалчета отъ книжена мукава нашерени — и пълна дѣтска шепа захарчета отъ *епитропоса*. Азъ още и до день двешенъ помня пѣсенъта, която обикновенно испѣвахми прѣдъ публиката въ деня на туй *вравевсисъ*, безъ да се грижимъ много-много, ако не разбирами думитѣ и значението ѳ. Тя се намираше въ тогивашнитѣ гръцки букварчета, печатави въ Цариградъ, и първитѣ стихове на пѣсенъта бѣхъ:

Εἰς τοῦς γενναίους καὶ θερμοὺς προστάτας τῆς παιδείας,
Καὶ σωτηριοὺς τῆς ἐθνικῆς προόδου καὶ ἐκκλησίας.

(На благодарѣтелнитѣ и горещи покровители на училището,
И съдѣйци на народния успѣхъ и величието).

Но, нали има прѣврати въ свѣта? Такъвъ единъ, и щастливъ за мене, се случи, който прѣкрати гръцкото ми образование. Бѣше на 1844 г. когато азъ навършихъ цѣла единадесетъ годишна възраст, бѣхъ вече минялъ всичкитѣ *таксисси* (чинове) на *алилодидактикото* (взаимното) и прѣдстоеше нея година да прѣминя въ *елиникото* (елинското). Тѣзи двѣ училища бѣхъ едно до друго — въ двѣ вежди дървени слѣпени къщи, на това сѣщото мѣсто, гдѣто е сега каменното училищно здание при църквата Св. Богородица — въ Търново. Въ *елиникото* щѣхъ да слушамъ *матимитъ* на елинския языкъ, прѣподаванъ отъ даскалъ Костанда, гръкъ изъ Одесса, който знаеше и руския языкъ и се считаше за много ученъ даскалъ. Но прѣпрѣчи щастливия прѣвратъ, за който става дума, и азъ останяхъ само гръкъ, безъ да бѣдъ еллинъ.

Като свършвамъ вече споменитѣ си за гръцкото училище,

мислѣ че не ще бѣдѣтъ пълни, ако не притуря слѣдующето:

Въ тригодишното ми ученичество въ *алилодидактико-то*, даскалуваха и толкова даскали: Попъ Маринъ отъ *Арбанасито*, даскалъ Димитръ отъ *Долня махала*—Търново и даскалъ *Заяка*. Името на тоя послѣдния бѣше Апостолъ, испратенъ отъ *Патриканата* отъ Цариградъ. Той бѣше настоящи грѣкъ изъ бѣломорскитѣ острови съ националния грѣцки фесъ, прикривенъ и съ дълъгъ пюсколъ, съ опнати панталони и щъркокракъ, та по това, още и по скокливия му ходъ, дѣцата го нарекоха: *даскалъ Заяка*, което му станъ притежание и съ него си заминъ отъ Търново.

Сега за прѣврата, който прѣвърти грѣцкото ми учение. Това бѣше прѣзъ августъ на 1844 год. Единъ день съ книжкитѣ си подъ мишница връщахъ се дома за обѣдъ отъ училището. Срѣщнахъ да излазятъ отъ дома нѣколцина все познати хора, наши съсѣди, които като ме видѣхъ, взехъ засмѣно да ми казватъ: „ей го, *малкото хаджийче*; на добъръ часъ малко хаджийче!“ Този привѣтъ ме озадачи, но наскоро ми се обясни. Баща ми се накаралъ да иди на *хаджилъкъ*. Въ онава врѣме той водѣше търговия съ *абаджилъкъ* въ *Гяуръ-Измири* (Смирна), гдѣто имаше и недвижимости. Намислилъ да иди въ тоя малоазиатски градъ за търговската си работа и отъ тамъ на Иерусалимъ, като заведе само голѣмия си синъ, брата ми Димитра. Научаватъ се съсѣдитѣ ни за това намѣрение на баща ми, зговорватъ се единъ день помежду си и рѣшаватъ да му дадѣтъ единъ колегиаленъ *комшийски съветъ*; да отиде семейно на *хаджилъкъ*. Това е било причината на събранието имъ у дома и сполучили да наложѣтъ съвѣта си на баща ми.

— Не бива да идешъ самичкъ на *Божий-гробъ*; нѣй не та оставяи, земни и жена си, и двѣтѣ си момчета—семеино иди, послушай съвѣта ни, му говорили. — И той послушалъ съвѣта имъ. Така сварихъ тоя въпросъ рѣшенъ за моя най-голѣма радостъ; ще идъ и азъ на *хаджилъкъ*!

Прѣдстоеше, скоро въ първитѣ числа на септемврий 1844 г. да *потеглимъ за Божий-гробъ*; — както бѣше тогива терминолѣята на това пътувание, и азъ трѣбваше да зарѣжж школото и да се приготвямъ за път. И важно бѣше моето приготвление. Първо взехъ та си направихъ единъ *устенъ*—прѣчка съ желѣзентъ бодъ, за да карамъ биволитѣ

на колата, и второ, да си съпия едно *тефтерче* отъ нѣколко листа бѣла книга, за да записвамъ имената на градоветѣ и селата, прѣзъ които ще минаваме.

Хаджийското пътувание имаше тогива своя особенъ характеръ. То ставаше съ кеврани, по десетина или повече биволски кола, споредъ числото на хаджийскитѣ семейства, пълни съ всевъзможна провизия, като на прѣселение. Освѣнъ всички нуждни дрѣхы за носение, постилки и завивки, хаджитѣ отъ онова врѣме възъ България трѣбваше да носятъ и храна достатъчно за нѣколко мѣсеци, като че отиватъ да се затварятъ въ обсада: чували съ брашно, сухари, пастарма, качета съ риба и трушня, толумъ сиренѣ, солъ, пиперъ и тая домашна българска *тригя* за подкиселяванѣ на пословичната рибена чорба не липсуваше. И до нѣйдѣ тая прѣдвидливостъ се оправдаваше. Двадесетъ дни пътувахми отъ Търново до Калиполъ съ биволскитѣ кола, ношувахми и пладнувахми по полето, гдѣто завчасъ огънятъ се накладваше и съ примитивнитѣ *менчети* и *гърнета* трапезата бѣше готова съ прѣсна гозба въ нѣколко минути, било отъ провизията въ колата, било отъ набавена по пътя прѣзъ селата. Биволитѣ пасхтъ по зелената морава, а хаджинтѣ насѣдали на сжщата морава обѣдватъ, или вечерятъ. Животъ *катунарски*, но и приятенъ, колкото щете, още че и *хаджийски*. Отъ гдѣто минавахми, съ прѣстъ ни соцахъ: отиватъ на Божи-гробъ! на хаджилжкъ!

Едното отъ приготовленията ми — устения не влѣзе въ употрѣбление; устенътъ на кираджията бѣше достатъченъ, хемъ и по дългъ. За второто ми приготовление, *нашитото тефтерче*, идеята самъ си дадохъ. Хаджилжкъ! Божи-гробъ — то бѣше толкозъ далечъ мѣсто и отвѣдъ морето, ще минаваме прѣзъ толкова свѣтъ, гдѣ ще помнѣ азъ, кое какъ се казва, толкозъ села и мѣста, ами до като знамъ да пишж — азъ пишехъ *трисагито* (поменика) на майка си, да го чете пона на задушница, — защо да не записвамъ едно подиръ друго имената на села и градове. Дѣтински умъ, но това сериозно ме занимаваше тогива, само че небрѣжихъ редовното му изпълнение. Но за това пѣкъ всичко помняхъ. Когато двѣ години подиръ завръщаннето ми отъ Хаджилжкъ азъ научихъ граматическо правописание да пишж *славено-болгарски* при даскалъ Пеня на новооткритото българско училище въ двора на църквата

св. Николая, написахъ колкото щете съ дѣтински стилъ *Хаджийското си пътуване* съ неговитѣ прѣмѣждия, надраскахъ и нѣкои рисунки отъ приумица на видени мѣстности, градове, *гимии* и *ванпори*. Нѣкои отъ тѣзи писменни забавления въ подвързани книжки се намиратъ спазени въ книгата ми, доказателство дори и прѣдъ мойтѣ очи за наклонността ми още отъ дѣтинство да се занимавамъ съ книгата.

А имаше и за какво да описвамъ *хаджилъка си*. Тогнавашното пътуване за *Божи-гробъ*, прѣвъ гори и поля съ биволски кола, и прѣвъ море на *гимия*, бѣше рискована работа. Отъ опасности по сухо и по море не бѣше лишено и нашето хаджийско пътуване. Въ Тракийското поле, отвѣдъ гр. Димотика се случи полски пожаръ; цѣло денонощие пламъцитѣ помптахъ сухата трѣва на полето и на горитѣ, съ каквото друго попадваше напрѣдъ имъ, та бѣха доста загацини и колата ни отъ тѣхъ, и едва ли не ги запалиха. Цѣлата нощ прѣвкахми върху пепела на изгореното поле и гледахми на пожарнитѣ пламъци, които се простириха по цѣлия видимъ хоризонтъ. А въ морето друга бѣда. Паракодътъ ни, на който се качихми отъ Калиполъ — *Триести-ванпору*, както чувахъ да го наричатъ — засѣдна на миса при Пафосъ, на сѣверо-западния край на острова Кипросъ, и не бѣше малка опасността да се издавимъ въ морето. И колко още прѣдмети и паметни събития имаше моя хаджилъкъ, който съмъ описалъ съ дѣтинско впечатление и ученическо перо въ всичкитѣ имъ подробности за отиванье и връщанье.

Но ази, единадесетогодишенъ, най-малкия отъ всичкитѣ хаджии, имахъ между тѣхъ извѣстно значение. Въ цѣлия хаджийски *керванъ*, състоящъ отъ десетина кола, само азъ единъ знаяхъ гръцки, и сж бивали случаи, щото въ нѣкои гръцки села и къщи да бѣдъ драгоманъ за споразумѣние между незнающитѣ другъ языкъ гъркини и нашитѣ българки. И гордѣяхъ съ азъ съ знанието си. Въ Иерусалимъ, не питайте; азъ знаехъ да *камержвамъ* и да казвамъ апостола по гръцки — бѣхъ цѣлъ *анагностъ*. Говоряхъ малко и слабо, но чисто книжовния гръцки языкъ не като островитенитѣ и други гръци. Това ме отличаваше, че не съмъ дѣте отъ гръцко семейство. Запознавшитѣ ме псалтове и владици ми казвахъ: τὸ βελέφαράκη!

Въ дългото ни хаджийско проживяване — близо до 6 мѣсеци — въ Иерусалимъ, между обикновеннитѣ приключе-

ния, които съмъ описалъ въ ученическитѣ си книжки, заслужва туку да споменж единъ епизодъ.

Бѣше въ края на 1844 или въ началото на 1845 г., когато Иерусалимския патриархъ умрѣ въ Цариградъ и Св. Синодъ на Сионската църква избра за неговъ намѣстникъ Св. Лидийския Митрополитъ, Прѣосвящ. Кириллъ, човѣкъ около 50 год. възраст тогива, доста образованъ и благовъспитанъ. Въ деня на ржкоположеннето му въ съборний храмъ на Божигробската църква, вжтрѣ въ широкия олтарь, когато дванадесетѣтъ владици въ архиерейскитѣ си одежди, насѣдали на дванайсетѣтъ наредени около полокржгъ съставляющата задня стѣна на олтаря, а посрѣдъ тѣхъ на патриаршеския прѣстолъ ржкополагаемий новъ патриархъ изслушваше обряднитѣ църквени пѣсни и словословия отъ пѣющитѣ владици, азъ като *анагностъ*, облѣченъ съ одежди на анагоста, стояхъ отъ дѣсната му ржка, за да поемамъ патерицата отъ него въ извѣстни минути, припаднж му, та довесохж стомна съ вода да го припрѣскатъ за да се съвземе. По физически причини, било отъ голѣмата въ олтаря и пълната съ народъ църква горещина, било отъ душевно вълнение, но това припадане се случи съ ржкополагаемия Иерусалимски Патриархъ Кириллъ. Само по себе си това не би заслужило тука да го спомнямъ. ако не бѣше сподирено отъ друго подиръ 30 години, и което ще трѣбва да раскажж тука.

Позната е историята на българската *схизма*, отъ какви причини се извика и какъ стана. Само Иерусалимския Патриархъ, тоя именно Кириллъ, останж на особно мнѣние, въ полза на правото ни дѣло и не подписа несправедливото рѣшение на грѣцкия съборъ въ Цариградъ, вслѣдствие на което гърцитѣ го афоресахж и го смѣнихж отъ прѣстола му. На 1873 г. като бѣхъ въ Цариградъ, придруженъ отъ В. Манчева ¹⁾ отидохми да му благодаримъ, като българи, за гдѣто поддържж правото дѣло на Българския народъ. Низверженный патриархъ живѣеше въ частна своя къща на Бойоглу. Прие ни много любезно и понеже знаяхми грѣцки и двама, азъ и г-нъ Ман-

¹⁾ Съ поменатия се познавахъ още когато бѣше учителъ въ Свищовъ прѣвъ 1858—60 г. На 1867 подиръ минаването на Тотевата чета въ България при Свищовъ, Метхатъ-Паша, наедно съ виновницитѣ наказа мяновина невинни хора, въ които и свищовския гражданинъ и учителъ В. Манчевъ, който упростенъ на 1873 год. бѣше се завърналъ отъ заточението си въ *Египетъ*, *Онъ* живѣехми наедно въ Орта-Кьой.

чевъ, единъ слѣдъ други твърдѣ изразително му благодарихми, за гдѣто е подкрѣпилъ правото дѣло на православния български народъ, на който принадлежимъ.

— Ваше святѣйшество! — почнахъ това да му говорѣхъ — двойка длъжностъ дойдохъ да изпълниж и да цѣлунѣхъ светлата ви дѣсница, едно, като българинъ и друго, като вашъ *анагностъ*, който съмъ присѣствувалъ на ржкоположенieto ви въ Иерусалимски Патриархъ на 1845 г. въ олтаря на Божигробската съборна църква.

Тогава му разказахъ епизода на припаданието му и че азъ бѣхъ дѣтето — анагноста — отъ дѣсната му страна да държж патриаршеската му патерица. Моя разказъ съ подробноститѣ му блаженный Кириллъ послуша съ възрастающе душевно умиление. Съзри се поновиж на очитѣ на стария бѣловласъ Патриархъ. Задължи ме да го посѣщавамъ по-често до като бѣдѣ въ Цариградъ, което азъ съ готовность приехъ и изпълнихъ, и много пѣти бивахъ гощаванъ на трапезата му.

— "Ελα παιδί μου, έλα αναγνοστα μου! Съ тия старчески думи ме посрѣщаше и испращаше той. Видимо утѣшение имаше да разговаря съ мене за *минжлото* онова врѣме.

(Слѣдва).

Е с е н ъ.

(Изъ Фр. Коппе).

Доръ още бистритѣ рѣкички
Студтъ не е покрилъ съсъ ледъ ;
Послушай тия пойви птички,
Погледай сѣтний розовъ цвѣтъ.

Какъ ясенъ е тозъ сводъ небесенъ !
Октомври сѣй отъ красота....
И *зѣмикътъ* е по-чудесенъ
При пожълтѣлитѣ листа....

Но не за длго... Туѣ ширисъ е
На полувѣхнѣли цвѣтя ;
И бързай, въ тозъ мигъ наслади се,
Създай си свѣтлата мечта ;

И дръжъ се ти съ надѣжда нова,
Нехай че зима гони насъ ;
Че въ мигъ съ метлата си сурова
Мечти ни ще смете съсъ бясъ....

Дъдовата Райчова бѣда.

(Очеркъ).

Когато дѣдо Наню, на дѣда Райча баща му, поваленъ на лѣглото отъ тежка болестъ, почнѣ да усѣща, че приближава смъртний му часъ, той повика сина си, за да му даде благословията си и, за послѣденъ нѣтъ, съвѣтитъ си.

— Ела, синко, каза дѣдо Наню съ трѣперящъ, нажаленъ гласъ и насълзени очи, на ли виждашъ вече, че баща ти...

Синътъ истрѣпнѣ и заплака.

— Тагѣо, защо хортувашъ тѣй?..

— Недѣй, недѣй плака, а слушай хубаво думитъ ми и ги помни прѣвъ цѣлия си животъ. Авъ умирамъ вече, ала умирамъ съ благодарностъ къмъ Бога, че ми помогнѣ да те отхранѣ здравъ и читавъ, да те научѣ и на четмо, и на писмо, и на занаятъ. Оставямъ ти два занаята на ржката и двата хубави, и двата добри: съ една да се хранишъ, съ оранъ и копанъ, съ другия да помагашъ на мало и голѣмо, на приятели и душмани, на всѣкиго, който има нѣщо болка. Челвкъ безъ челвка не може на този свѣтъ, синко. Помагай колкото можешъ—на всѣкиго помагай, защото само съ помагане хората може да поминѣтъ добръ на този грѣшенъ свѣтъ. Стори добро—не кай се, стори ало — надѣй се. Недѣй забравя Бога, чети видѣги евангелието и апостола — тѣ сѣ свети книги. Не се оставяй на дявола да те води, ходи тамъ, гдѣто те води Ангела ти. Нека Богъ те благослови никой нѣтъ да не ти се случва ало, никой нѣтъ да не помисляшъ нѣкому зло, та колкото ало и да се случва на тебе...

Съ ватѣкнѣта душа и замѣглени очи наслуша Райчо дѣда Наня, но думитъ на баща му се връважъ въ паметта му.

Не се минѣ много врѣме и баща му склони очи, сѣкашъ заспа. Тихо, кротко бѣ лицето на бѣловласий старецъ прѣвъ живота му, тихо и кротко бѣ то и сега, на смъртното лѣгло.

Погреба Райчо баща си и дълго врѣме не можеше да прѣнесе тая пустота, що се въцари въ къщата му подиръ смъртта на баща му. Пусто бѣ въ къщи, пусто бѣ на двора, още по-пусто на нива и на лозѣе. Той се чувствуваше самъ-саминичкъкъ на тоя свѣтъ, безъ подпора, безъ подкрѣпа и свѣтътъ му бѣше сѣщо така пустъ, и тежкъ, и черъ, и несносенъ. Той пигдѣ не намѣрваше мира отъ мисълта, че е навѣки раздѣленъ съ оногова, който му бѣ не само баща, а и приятель, и пазител. Какво не би далъ той, ако да можеше тая раздѣла да се обърне въ ново свижданье! Но, уви, той бѣ отишелъ тамъ, отъ гдѣто нѣмаше връщанье вече! И нищо не можеше да го утѣши: дори милото лице на неговата млада булка, дори и кроткото лице на майка му. Какво ще го утѣшѣтъ и тѣ, когато тѣ тажажъ още повече за дѣда Наня? Той е мжжъ, по-сърдченъ е, па ходи насамъ-нататкъкъ по работа и се залисва, а тѣ? Тѣ цѣлъ день

стојатъ въ кѣщи и на всѣки мигъ виждатъ мѣстата, на които бѣхъ привикнали да виждатъ дѣда Наня — сега пусти. Но той често си спомняше думитѣ на баща си и тѣ го карахъ да мисли, че не съ ахканиа и охканиа, а съ добри дѣла ще испълни бащината си воля и истински ще го жалѣе. И почнаъ той да цѣри хората тѣй, както го бѣ научилъ баща му и да прави добро всѣкому, който имаше нужда. И нѣвакъ леко захващаше да му става на душата и свѣта му се прояснѣше прѣдъ очитѣ и добиваше за него значение и сѣкашъ дори баща му идѣше при него и, както при-живѣ, го тупаше по рамото: „тѣй, синко, тѣй! така!“

На прочу се въ едно скоро врѣме бае Райчо. дѣдовий Наня сиѣ, не само изъ селото—тѣ го знаяхъ още доклѣ чиракуваше при баща си, а и по околноститѣ, отъ гдѣто сумна болни везехъ да идватъ при него за изцѣление. И бае Райчо помагаше всѣкому, колкото можеше и колкото Богъ даваше и отъ никого пари не вемаше. „Съ пари здравѣе се не купува; азъ го правехъ туй за дѣдова ви Нанюва душа и за мое здравѣе,“ казваше той и вмѣсто пари получаваше хиледи благословии.

И цѣреше бае Райчо—не само сѣрдцата, но и душитѣ. Стане ли нѣкому мъчно за нѣщо, нѣкаква бѣда ли му се случи, свадѣтъ ли се брати за наслѣдство, мъжъ и жена за кѣщии работи — бае Райчо, който станѣ баща на нѣколко дѣца, отхрани ги, отрѣсте ги, ожени, и отъ день на день ставаше все по-дѣдо Райчо—всѣкому ще каже по една блага дума, всѣкому ще даде по единъ добъръ съвѣтъ. И какъ сладко хортуваше той—да не можешъ да му се наслушашъ! Съ баба Райчовица пѣкъ като че ли бѣхъ се набрали: той добъръ, тя още по-добра, той приказливъ и тя приказлива, той веселъ, тя още по-весела. Можеше ли нѣкой да не послуша тия добри хора! Единъ погледъ дѣдовъ Райчовъ бѣ доста за да смегчи и най-влиа и най-упорития чловѣкъ. Селскитѣ хаймани се кривахъ отъ него — страхъ ги бѣ дори да ги не погледне дѣдо Райчо. И всички уважавахъ дѣда Райча и уважавахъ го повече и отъ попа, и отъ даскала. Зашто попѣтъ, вѣмъ отъ черковата знаеше най-вече кое е вѣно най-хубаво и расправаше на селенитѣ само какъ свети Трифонъ зарѣзанъ си отрѣзалъ носа и какъ ще дойде „Антихристъ“ на второ пришествие, а пѣкъ даскалтѣ си знаеше само дѣцата и сегисъ-тогисъ само понаписваше книга на нѣкой селенинъ.

И живѣвъ щастливо дѣдо Райчо съ баба Райчовица и щастливъ бѣ не поради многото си имотъ, а поради многото добри дѣла, що бѣ направилъ. Наставилъ бѣ той дѣщеритѣ си на добри мѣста, на сына си намѣри добра ступаница, имаше си и внучета вече. Радваше се дѣдо Райчо на своето щастие и всѣки день благодарѣше на Бога за него и всѣка вечеръ, прочитайки нѣщо отъ евангелието или отъ апостола. Ала често и тамъ, гдѣто не подозреа чловѣкъ, се явява нещастиего. Често, и много често, добрий чловѣкъ въ добритѣ си желаниа и съ добритѣ си работи става много по-нещастенъ, отъ колкото лошии поради лошитѣ си работи.

Единъ день дойде при него единъ селенинъ отъ едно далечно

село, водейки на едно магаре болната си жена. Старецът желѣе да ги посрѣщне: погледна жената — живъ мъртвецъ. Лицето ѝ жълто, очитѣ и бузитѣ ѝ хлѣтъжли, носѣтъ ѝ истѣвълъ, погледѣтъ ѝ мъченически, всичко викаше за помощ. Дѣдо Райчо виждаше, че малко помощ може да ѝ се даде, но пакъ рѣши да я подѣри. Отъ мъжа ѝ той узна, че болната е боледувала нѣщо година и половина отъ трѣска и че отъ тогавъ я хванало далакъ, отъ който тя по нѣкога боледува до толкова, че ѝ припада. По обичая си дѣдо Райчо трѣбваше да растрие болната и да я сѣче за далакъ. Но слѣдъ като я потри малко по корема и я почука съ брадвичката и колчето, той я остави да си почине. Това направи впечатлѣние на баба Райчовица, която си метѣше наъ къщи.

— Дѣдо, ами че ти другитѣ по-много тринешъ, защо толкова малко три тѣзи булка?

— Слаба е, слаба, Райке, не струва много да се растрива, нека си попочине малко сега тя.

И той я зави да си поспи малко. Болната наистина се поукури и позаспа, но скоро силни болки я събудихъ и ти взе да вика: охъ изгорѣхъ, охъ изгорѣхъ! Отвихъ я, поседѣ така малко, но ето че сега пѣкъ завика: охъ измръзнахъ, охъ измръзнахъ!

Дѣдо Райчо и баба Райчовица я завижъ съ още единъ губер, за да се затопли, но това не бѣ възможно: тя истиваше за виваги. Болната прѣдчувствуваше това и каза: дѣдо, азъ ще умрѣ, тука ми било писано да умрѣ — и подирѣ малко падѣхъ.

Мъжътъ и старецътъ видѣхъ това и ужасъ ги обхвапъ: устата имъ бѣхъ сковани на първо врѣме и послѣ плачъ и писѣкъ се разнесе по цѣлата къща. Плачехъ и мъжа, и дѣдо Райчо, и баба Райчовица, и снаха имъ. Мъжътъ скоро се окопоти, защото бѣ се помирилъ съ мисълта, че жена му скоро ще умре, но дѣдо Райчо, баба Райчовица и снаха имъ бѣхъ неутѣшени. Особно дѣдо Райчо. За пръвъ пѣтъ въ живота му се случва такова чудо. До хилядо души може да сж получили исцѣление отъ неговата рѣка, а сега, когато е вече старъ и съ една кракъ почти въ гроба, въ неговитѣ рѣцѣ, въ неговата къща умира една жена. Той не можеше да си прости това и си скубѣше косата. Наедно съ него плачехъ и баба Райчовица, и снаха му и тѣхний плачъ се чу до кошнитѣ, които скоро се притекохъ да видѣтъ какво се е случило у дѣдови Райчови. Скоро въ цѣлото село се разнесе за случилото се, чу и кметѣтъ за случката и наедно съ кехаята довтаса у дѣдови Райчови, едвамъ дозволи на мъжа да занесе тѣлото на жена си съ кола на другий край на селото у единъ роднина неговъ. До вечерта околийский началникъ испрати стражаръ въ селото. Дойде стражарѣтъ пита дѣдо Райча, баба Райчовица, снахата, мъжа, кошнитѣ, послѣ дойде изслѣдователѣтъ съ лѣкаря, питахъ и тѣ и распитвахъ едно друго и напоследѣкъ казахъ, че жената трѣбва да я разсѣкѣтъ. Напусто нещастний мъжъ се противѣше на това и се молѣше да не го правѣтъ; никой не го чуваше. Кметѣтъ го хубаво веруга и го заплаши, че ще го заирѣ въ драпголика и той разбра

че не може нищо да направи, па илѣкнѣ. И това тѣло, въ което бѣ кипѣло толкова младостъ, такава свѣжестъ, което бѣ цвѣтѣло отъ здравие и сила, тая снага; мѣз която бѣ нелѣтѣла блага душа, що нѣкога бѣ го плѣнила, не стига гдѣто лежи сега студена, ами да бжде обезобразена, расвѣчена. Той се молѣше да расвѣкнѣтъ него виѣсто нея сега, но тѣ го отмахнѣхъ да не гледа. Но какво искатъ да направятъ сега тѣзи хора. защо идѣтъ тука, той не е даваджия на този човѣкъ, може ли да каже нѣщо лошо за него? Днитѣ ѣ сж се свѣршили, и какво ще се научѣтъ отъ това, гдѣто я свѣкнѣтъ? Умрѣла и туй то. Искаль ли е този благъ старецъ да умрѣ тая жена? Ето че той плаче повече отъ него.

А. дѣйствиелно, старецътъ се кжсаше повече отъ по-напрѣдъ. Още, щомъ дойде стражарътъ, той каза на кмета: а бе кмете, каква е тая работа, защо го правите вслѣчко това виѣ? Ами че чилѣкъ ли се е убило или какво? Жената си умрѣла отъ смъртѣта!

— Азъ не знамъ; трѣбва да се надирѣ работата.

— Ами какво ще се надирва, джанъмъ, ей на работата е ачмкъ и мжжъ ѣ бѣше тукъ когато умрѣ.

— Азъ не знамъ, въ сѣда ще се расправи вслѣчко, каквото си дробилъ, таквовъ ще сѣрбашъ.

Зѣлъ човѣкъ бѣ тоя кметъ!

Чу дѣдо Райчо тѣзи думи и се сная. Какъ? Ще го влачѣтъ тепърва по сѣдилища, него, койго никога не е направвалъ нѣкому зло, не е помислялъ дори; ще го сѣдѣтъ и може да го осѣдѣтъ да сѣди въ тѣмницата съ най-лошитѣ хора или да го обѣсѣтъ! Та похубаво да го обѣсѣтъ! Кои хора се влачѣтъ по сѣдилища? Най-разваленитѣ! Неговото честно име ще се омаскари сега, ще се омаца! Боже мой! Ами баба Райчовица и снахата? Горкитѣ жени, тѣ се испокжсахъ, да плачѣтъ. Тѣ не му мислѣхъ много. Тѣ виждахъ, че нѣщо лного лошо ще стане, че дѣда Райча почти за винѣги го нагубватъ.

Но ето че си отидохъ и слѣдователъ, и докторъ, и стражаръ. Погребяхъ покойната тука. Отиде си и мжжъ ѣ. Прѣминѣ една буря, но дѣдо Райчо очакваше втора и седѣше все като въ трѣнѣе и нѣмаше спокойствие ни деиъ, ни ноцѣ. А пѣтници отъ селото на покойната кака Пена постоянно му носѣхъ приказки отъ бащата и майката на покойницата: „кажете на онзи старъ цергитъ, че си искаши чедото, той го умори: като не е билъ кадъренъ да го исцѣри, защо се е залавалъ за тѣзи работа? Ний знаями въ село една бабичка; тя ицѣше да я исцѣри, ама хайде рѣкохми да я проводимъ на него чункимъ много прочутъ. Ама хубаво да знае той, че ще го обѣсѣтъ. Пѣкъ и Господъ нѣма да го остави; дано и неговитѣ дѣщери ей тѣй ги мжчѣтъ людски хора.“ Мнозина отъ селенитѣ не обаждахъ тѣзи хаберѣ на дѣда Райча, но плаше нѣком, който отъ глупостъ или злорадство, че и най-добрий човѣкъ и той може да сгрѣши, му ги съобщавахъ. Дѣдо Райчо чуваше тѣзи ужасни думи и сѣрдцето му замираше и той се чувствуваше убитъ и свѣтѣтъ му се отцѣваше, и той нагубваше вѣра и въ добро и въ право. Да,

толкова години той бѣ мислилъ. толкова години бѣ правилъ добро на хората, за никого лошо не бѣ помислилъ, за никого лошо не бѣ направилъ и ето изведнѣжъ той, макаръ и безъ да ще, направи едно лошо нѣщо. Не го е искалъ той, но никой не иска да знае, че го е направилъ безъ да ще; бащата и майката го кълматъ, а и селенитѣ кой знае що ли гълчатъ противъ него!

А ето че тѣ наистина бѣхъ надигнали гласа си противъ дѣда Райча. Пустия нѣкой единъ слухъ, че дѣдо Райчо билъ подкупенъ отъ оня селенинъ да отрови нарочно жената за да можалъ той да се ожени за друга. Този ужасенъ слухъ даде поводъ за много още други. Всички, що бѣ цѣрилъ дѣдо Райчо и бѣхъ умрѣли отпослѣ, бѣхъ умрѣли по вина на дѣда Райча. И дѣдо Райчо ще го сждятъ, непременно ще го обѣсжатъ. И не е ли за обѣсване единъ такъвъ человекъ? Малцина бѣхъ, що не вѣрвахъ това, но каква полза че вѣрвахъ? Дѣдо Райчо чу най-послѣ тѣзи слухове и още повече се отчая, расколеба въ своята вѣра.

Господи, что се умножиша стужащія ми; мнози възстають на ми, мнози глаголютъ души моеи, нѣсть спасеніе ему у Бога его—казваше си често той и въдишаше.

Ето най-послѣ. че му дойде и призовка да се яви на 5-ий ноември въ Х—ский окр. сждѣ. Нѣмаше развалж вече! Ще го сждятъ!

И нови мисли взехъ да пълнятъ клетата старческа глава. Ще ме сждятъ вече, то се вижда, и може да ме осждятъ, викаше си той. Бикъ! Какъ и да било, но нели ще го осждятъ? Най-малкото ще го затворятъ въ тъмница при хайдутитѣ, при разбойницитѣ. И защо? Защото е искалъ да исцѣри една болна жена, а тя умрѣла въ къщата му. Но ако не бѣ вършилъ този занаятъ нели не щѣше тя да умре прѣдъ очитѣ му, нели не щѣше да му тежи този грѣхъ на главата? Защо е билъ до сега всичкия тоя трудъ, когато става най-послѣ това? И той си спомняше пакъ думитѣ на баща си. Да ли не е сбъркалъ, гдѣто го е послушалъ? Да, да не бѣ го послушалъ никога не щѣше да му се случи туй зло. Стори добро, не кай се! Ето, че му иде да се кае! На него остангло да управля свѣта! На, да не бѣ правилъ никому зло, макаръ и никому добро, нему не щѣше да му тежи този грѣхъ сега. Толкова хора има които не сж правила нито добро, нито зло, а сж си гледали само кефа и сега сж съ спокойна съвѣсть. Никой за нищо ги не благославя, но никой за нищо ги не кълне — и тѣ сж сега много по-добри отъ него. Кой пакъ е по-добръ, тѣхния ли или неговия? Тѣхъ никой за нищо лошо не може да ги осжди, а ето на на него всѣки може да хвърли укора, че е убийца. И съ какво може да се оправдае че не е такъвъ? Той е правилъ до сега добри работи, но кой го знае да ли не е послушалъ вече дявола и кой го знае за какви ли дяволни е правилъ добро само! О, защо не бѣ умрѣлъ прѣди да се случатъ тая случка съ него? На по-добръ е да умре и сега: той е вече старъ, прѣварѣнъ отъ всички, негоденъ почти за нищо. Но нима да умре, безъ да искупи този си грѣхъ, нима да умре съ това пет

на чело си? О, не, не! Но има ли надѣжда да спечели той пакъ доброто си име, което ония, що той тѣй обича, зачерниж? Ето, че приближава врѣмето когато ще го сѣднѣтъ и осѣднѣтъ, а почти никой вече не иде при него да се цѣри, почти всички бѣгатъ отъ него като отъ чумавъ. Какъ тежко бѣ това за него, привикналъ да обича и да го обичать, да помага, да съвѣтва, да лѣчи и тѣлата и душати! О, той не бѣ привикналъ на тия чувства, на това грозно положение тѣй чуждо, тѣй неестественно за него! Все пакъ е хубаво, мислѣше си той, съ една упоритостъ да умре человекъ: тя се видѣла вече моята: азъ никому не трѣбвамъ вече. Нима не и на баба Райчовица и на дѣцата? Охъ, тѣ толкова ще жалѣтъ за него! И на кого ще остави баба Райчовица? Не, поне за тѣхъ той трѣбва да поживѣе колкото му е писано! Не, нека бѣде волята Божия! И въ топли молитви къмъ Бога той напираше утѣха и подкрѣпа: „Иаведи душу мою отъ темпцу, Господи, четеше си най-често той, азъ же исповѣмся имени твоему.“

Доиде най-послѣ сѣдбоносний день.

На 24-й ноември 189* г. въ X-ский окр. сѣдъ се гледа углавното дѣло на Райча Наневъ, обвиняванъ въ недоизползано лѣкуванье Пена Тѣнева, отъ което послѣдвало смъртта ѝ.

Засѣданнето се откри въ 9 часа отъ прѣдсѣдателя. Повика се Райчо Наневъ. Вратата на сѣд. зала се отвориж и, всрѣдъ най-голяма тишина, влѣзе дѣдо Райчо. Прѣдъ очитѣ на сѣдинтѣ се прѣдстави една величественна гледка: единъ старецъ съ бѣла до поясъ брада, като на нѣкоя библейска личностъ, съ гѣсти бѣли вежди, съ хубави черни очи, съ правъ носъ. Още отъ първий погледъ старецътъ спечели довѣрието и уваженнето, но той че подозираше това. Той бѣ смутенъ, той бѣ изгубенъ въ тая тѣлна, що бѣ се събрала около него.

Нѣма да описваме тука цѣлата процедура за дѣдовото Райчово сѣденье, процедура, като всѣка друга углавна процедура. Прочете се обвинителний актъ, запита се дѣдо Райчо какъ е станжала работата, той поокопитенъ малко расправи както може, распитаж се и свидѣтелитѣ: баба Райчовица, сваха му, синъ му, мажъ на покойната, единъ бивши пациентъ дѣдовъ Райчовъ. Взе се мнѣието на експерта лѣкаръ по причинитѣ на смъртта на Пена Тѣчова. Той много приказва, но нищо не каза. Съгласенъ билъ съ заключението на прѣдшественника си лѣкаръ, че може да е послѣдвала смъртта отъ ударъ съ тѣпо орджие, ала често далака можалъ при най-малкото сътрѣсение да се скѣса.

Прокурорътъ въ обвинителната си рѣчь настоя на обвинителний актъ и като посочи, че и въ сѣдебното дирение напълно се установила виновността на Райчо Наневъ, поиска наказанието му 5 години тъмниченъ затворъ.

Послѣ се даде думата на дѣдова Наневъ адвокатъ: той посочи факта, че не съ тѣпо орджие, ами съ остро е била чукана по-... че не тутакси подиръ растривката, ами подиръ часъ и по-... мрѣла, нѣщо, което не е възможно, ако смъртта да е по-

слѣдвала отъ распукуването на далака и че възможно е съвсемъ отъ друга болестъ да е умрѣла покойната, а далакътъ отъ послѣ при търсканьето ѝ въ колата, да се е скжалъ.

Дѣдо Райчо стоеше и слушаше и гдѣ разбираше, гдѣ не всичко онова, що ставаше на прѣдѣ му. Свикижлъ на нещастнето, що го бѣ сподѣло, той съ упоритостъ и търпѣние очакваше своята присѣда. Когато пакъ прѣдсѣдателътъ го запита що ще каже най-послѣ за свое оправданне и адвокатинътъ му нѣщо прошения, той си тури дѣсната рѣка на гърдитѣ, и каза: „Господа! Да ме простите!“

Подиръ обѣдъ сѣдътъ прочете революция, съ която се признаваше дѣдо Райчо за невиненъ.

Единъ шумъ отъ задоволство се разнесе между множеството, а дѣдо Райчо като на съвѣ пробъбра: „гласомъ моимъ ко Господу възвахъ и услыша ми отъ гори святія своея“ и се прѣкръсти, на което нѣкои отъ публиката се засмѣхъ. Прѣдсѣдателътъ се обърнъ къмъ него и му рече:

Тебе сега, дѣдо, те оправда сѣда, ама за напрѣдѣ този занаятъ гледай да го оставишъ, защото виждашъ какво става на!

Прѣдсѣдателътъ се впустихъ да расправя още на дълго и на широко по избраната си тема, но дѣдо Райчо вече го не слушаше. Той се дълбоко замисли. Какъ да остави този си занаятъ, съ който той е направилъ толкова добрини? Да бѣде принуденъ да го остави и сега именно, когато съ него смѣта да си искупи този грѣхъ? Да остави този занаятъ, то значи да му отнематъ двѣтъ рѣцѣ. Тѣзи хора бѣхъ тѣй добри, че го помирвахъ, защо сѣ сега тѣй жестоки, че го не оставятъ да захване това, що е заночилъ? О, колко е тежко да ти заграждатъ пѣтя къмъ тия, които обичашъ, колко е тежко да те не оставятъ да имъ правишъ добро!

Но ето, че единъ отъ сѣднитѣ пошепнъ нѣщо на прѣдсѣдателя и той пакъ му заговори: „Хайде сега иди си, дѣдо Райчо, вземи си брадвичката и дрѣвцето, цѣри както си цѣришъ, но гледай кога имашъ работа съ много болни да пипашъ полека“.

— Охъ, че иска ли дума! И дѣдо Райчо въздъхнъ свободно. Единъ камъкъ се свали отъ гърдитѣ му, една вѣржа отъ очитѣ му. Той отново погледнъ съ вѣра и надѣжда къмъ Бога, къмъ бѣдѣщето, пѣттѣ къмъ гроба бѣ изравненъ. Хорскій сѣдъ го прости, оставаше сега да искупи грѣховетѣ си и прѣдѣ Божий.

И. Самонловски.

Хора, съгледайте ужаситѣ на настоящето.

Отъ Л. Толстой.

Ний прѣкарахи нощта у единъ старъ 95-годишенъ старецъ.

— Е, какъ е? Ще ли ти се да умрѣшъ?

— Да умрѣ! Какъ да режъ! По-напрѣдъ ме бѣше страхъ, но сега само за едно моля Господа, да ме остави да се исповѣдамъ и прѣчистѣ. Азъ имаъ много грѣхове.

— Че какви грѣхове?

— Какъ, какви грѣхове? Че не съмъ ли служилъ въ царствованието на Николая? Онова врѣме службата като сега ли бѣше? Какво се вършеше тогава! Само като си помислишъ, страхъ те обвежа. Александръ не бѣше умрѣлъ, когато постѣпихъ на служба. Него, Александра, съдатитѣ го хвалѣхъ; той минаваше за милосърдъ.

Азъ си припомнихъ послѣднитѣ врѣмена на Александра, когато на сто души двайсетъ умирахъ отъ бой. Трѣбва да е билъ наистина добръ Николай, ако Александръ въ сравнение съ него можеше да се нарече милосърдъ.

— Но азъ най-много съмъ служилъ въ врѣмето на Николая, каза старецътъ, и начаса, като се въодушеви, почнѣ да имъ разказва въспоминанията си:

— Какво се вършеше въ онова врѣме? Тогава не ти събличахъ дрѣхитѣ за петдесетъ тоеги, но за сто, сто и петдесетъ, двѣстѣ, триста; бѣхътъ догдѣ захванешъ да издѣхвашъ. Тоягата . . . та не се минаваше недѣля да не умиратъ двама трима въ полка отъ бой съ тояга. Сега неинажтъ какво е тояга; но въ онова врѣме тая сладка думица не вѣлѣваше отъ уста: „тоягата! тоягата!

„У насъ самитѣ съдати прѣкаросваха Николая Палкинъ¹⁾. Вмѣсто Николай Павловичъ, нѣкои почнахъ да казватъ Николай Палкинъ; и прѣкорътъ тѣй му и останѣ. Че тѣй, кога си припомнишъ ония врѣмена, продѣлжи стареца,—сега животътъ ми е вече свършенъ, трѣбва да се мрѣ — кога си припомнишъ ония врѣмена, нѣ какъ, не ти става добрѣ.

„Азъ имаъ множо грѣхове на душата. Азъ бѣхъ подначаленъ. Наложтъ те, напр., съ сто тоеги за вината на нѣкой съдатинъ (старецътъ билъ унтеръ-офицеръ и фелдфебелъ, той сега бѣше кандидатъ), а ти му връщашъ двѣстѣ. Това не ти помага, но ти го мжчишъ. Его това е грѣхъ.

„Унтеръ-офицеритѣ биехъ до умiranje младитѣ салдати; стига кондактъ на пушката или юрукътъ да улучивъ главата или гърдитѣ и ето ти умрѣлъ солдатинъ. Икъ никога не наказвахъ за такава работа. Човѣкътъ е убитъ, а командантинътъ пише: „Умрѣлъ по волята Божия,“ и свършено; Разбираше ли тогава нѣщо? Ти мислишъ само за

¹⁾ Палка по руски ще каже прѣстъ, тояга; наричатъ Палкинъ тогава, който ети често съ тояга.

тебе си. А сега, като се въртишъ изъ постелката си и не спишъ цѣла нощъ, всичко ти иде на умъ, всичко се исправя отпрѣдъ ти.

„То е добръ, ако имашъ време да се прѣчестишъ споредъ християнския законъ и ако се отпуснажтъ грѣховетъ ти. Но сѣ страхъ те обзема. Като си припомнишъ всичко, каквото си истеглилъ и какво сж притеглили хората отъ тебе, нѣма нужда отъ пжкъла, по-лошо е отъ всѣки пжкълъ.“

II

Азъ живо си прѣдставихъ, какво трѣбва да си припомня тоя усамотенъ и близъкъ до гроба старецъ, и душата ми се развълнува. И азъ си припомнихъ ония страхотни — освѣтъ тоягитъ — въ които той трѣбва да е вземалъ участие: хора, прѣкарвани прѣвъ строя, опушкване, убийства и ограбване въ време на войната, полската, въ която вземалъ участие, и азъ го питахъ за подробности по тоя прѣдметъ; питахъ го за наказанието съ *батози* или прѣкарванieto прѣвъ строя.

Той расказа подробно това отвратително наказание. Какъ прѣкарвахъ човѣка между два реда, сълдати, въоръжени съ *батози*, какъ всички удрахъ, а офицеритъ се расхождаж отзадъ и крѣщяхъ: „Бѣхтете по-ягката!“

Старецътъ извикваше тия думи съ заповѣднически тонъ и, очевидно, това припомняне и повторение му съставляваше удоволствие.

Той расказваше всички тия подробности безъ ни най-малко угризение, като че говорѣше за заклаването на нѣкой биволъ и за разсичанieto на месото му. Той расказваше, какъ тласкахъ нещастника назадъ, напрѣдъ, между двата реда сълдати, какъ той се прѣвиваше и падаше врѣхъ байонетитъ; отначало се явявахъ кървави рѣзки, които малко по малко се кръстосвахъ, поддувахъ; кръвъ бликаше; меса хвърчаха на кжсове; кокалитъ се оголвахъ; клетникътъ отначало пишцеше, по сетитъ при всѣка стѣпка, при всѣки ударъ само глухо охкаше, най-сетитъ той прѣставаше да издава какъвто и да било звукъ и тогава докторътъ, приготвенъ лѣ отъ рано, се приближаваше, опитваше му пулса, прѣглеждаше го и рѣшаваше, може ли още да продължаватъ да го мжчятъ безъ да умре, или трѣбва да отложатъ за другъ пжтъ, кога заздравжтъ ранитъ, да довършжтъ числото на ударитъ, които му е наложилъ кой знае кой добиткъ на чело съ Палкина.

Докторътъ употрѣбляваше всичката си наука да задържи нещастника да не умре, догдѣто не прѣнесе всичкитъ истязания, които тѣлото му можеше да истърпи. Когато мжченикътъ не можеше вече да върви, простирахъ го надолу съ очитъ на единъ шинелъ, хвърляхъ врѣхъ него окървавена възглавница, която покриваше цѣлия му грѣбъ; занасяхъ го въ болницата да го лѣкуватъ, щото да можтъ, щомъ оздравѣе, да му ударжтъ останжлитъ отъ хилядата или двѣтъ хиляди тояги, които не е можалъ да понесе изъ единъ пжтъ.

Напусто той би молилъ да го умъртвжтъ веднага; палѣкувахъ

го и го бѣхтѣх втори, а нѣкога и третъ пѣтъ. И той живѣше и се прѣвиваше въ болницата въ очакванне на нови истезания, които щѣх да довършатъ живота му.

И всичко това човѣкътъ го теглеше, защото бѣше набѣгалъ отъ полка или е ималъ храбростта и смѣлостта да се оплаче за въ полза на другаритѣ си отъ лошата храна или че началницитѣ крадѣ отъ порциятѣ.

Старецътъ разказа спокойно всички тия нѣща и когато се опитавъ да пробуджъ въ него раскаяние, то той отначало се очуди, после го обзе страхъ.

„Не, върази той, това е нищо, то е въ силата на една присяда. Какво съмъ азъ кривъ? То е въ силата на една присяда, въ името на закона.“

Сжщото спокойствие, сжщото отсжствие на раскаяние показа той по отношение къмъ ужаситѣ, въ които бѣ вземалъ участие въ врѣме на война и на които е билъ свидѣтель въ Турция и Полша.

Дѣца убити, плѣнници умрѣли отъ студъ и гладъ, съвсемъ младо момче, полякъ, убито както се крѣяло задъ едно дърво; той говорѣше за всички тия гнусни работи и когато го попитахъ не го ли бори съвѣстта, той не ме даже разбра. „Това е война, по законна, за царя, за отечеството.“ Тия работи, не само въ неговитѣ очи не бѣхъ лоши, но бѣхъ добродѣтели, въ състояние даже да му испушгъ грѣховетѣ.

Единствено, което го ядѣше бѣхъ неговитѣ лични дѣла; това гдѣто, той самъ, въ качеството си на началникъ, е билъ и наказвалъ хората. Да, тия работи мжчатъ съвѣстта му; но да се очисти отъ тия грѣхове има срѣдство: причастието, съ което той се надѣва да се удостои, прѣди да умрѣ; той е помолилъ племеницата си да се погрижи за това нѣщо и тия му е обѣщала и той е спокоенъ.

Що се касае до това, гдѣто е погубвалъ живота на дѣца и жени, убивалъ хора съ пушки или байонети, гдѣто е трепалъ като е бивалъ въ строя солдати, гдѣто е влѣкълъ жертвитѣ въ болницата, за да ги повѣрѣятъ отново на истезания, всичко това ни най-малко не го безпокоеше; той не отговаряше, той не бѣше го вършилъ това, но другъ нѣкой.

III.

Какво щѣше между това да стане съ тогова стареца, ако разберѣше днесъ една истина, която би трѣбвало да му е твърдѣ ясна, на прага на гроба, да съзнае че между него, между съвѣстта му и Бога, не е имало и не е можело да има никакъвъ посрѣдникъ, нито въ момента, когато е мжчилъ и убивалъ хора, както нѣма и сега въ прѣдвечерieto на смъртта му?

Какво щѣше да стане, ако разберѣше сега, че нищо не може да испуи злото, което е сторилъ на хората, когато е можалъ, да не го прави; ако разберѣше, че сжествува вѣченъ законъ, когото виняги е знаелъ, и когото не е можалъ да не знае, законъ, който заповѣдва любовь и дружба къмъ хората; ако разберѣше, че това,

което той нарича законъ въ тоя моментъ не е друго, освѣнъ безочлива и нечистива лъжа, съ която не трѣбва да се мамимъ.

Страхъ да те съвземе като си помислишъ за ужаситъ, които би посѣщавали безсъннитъ му нощи, като си помислишъ за отчаянието, ако би разбралъ, че като е ималъ възможность да прави добро и зло на хората, той имъ е правилъ само зло; когато като се научи да отличава доброто отъ злото, той би съгледалъ, че не е способенъ за нищо друго, освѣнъ да се мъчи и да бѣде жертва на безполезни угризения. Колко ужасни би биле неговитъ угризения?

Товава защо да искаш да го терзаемъ? Защо да терзаемъ съвѣстта на единъ умирающъ старецъ? По е добръ да го успокояваме. Защо да раздражняваме народа, като му напомнямъ, което се е мнѣло?

Мнѣло се? Кое се е мнѣло? Нима една люта болестъ може да замине само, ако кажемъ, че е замнѣла? Тя не заминува, и нѣма никога да замине, тя не може да замине, догдѣто се не признаемъ, че сме болни. Прѣди да влѣкуваме една болѣсть, трѣбва да я познаемъ. А ний именно това не правимъ. Не само не го правимъ, но всичкитъ ни усилия клонятъ да я потулимъ за да я не видимъ, да не ѝ провнесемъ името.

А болестта не замнава, тя само си мѣнява видѣтъ, проникнува по-дълбоко въ месата, въ кръвта, въ коститъ. Болестта се състои въ това, че хората, родени добри и кротки, че хората, просвѣтени съ християнската истина, че хората, носящи въ сърдцето си любовь и милость къмъ ближния си, вършатъ — човѣкъ срѣщу човѣкъ — най ужаснитъ жестокости, безъ да знаятъ даже съ каква цѣль и по какви причини.

Нашитъ братя русси, хора добри, кротки, проникнати съ духа на Христовото учение, хора, които дълбоко съжالياватъ, ако истървѣтъ докато дѣла дума за ближния си, ако не раздѣлятъ съ просяка и малкото, което иматъ, ако не сж се смилли затворницитъ, — тия хора прѣкарватъ най-хубавата частъ отъ живота си да убиватъ и мъчатъ братята си, и не само не усѣщатъ никакво раскаяние, но считатъ това за славно, или поне за нензбѣжно, като нѣщо, безъ което не може да се мине, както безъ въздуха и храната.

Не е ли това страшна болестъ? Не е ли длъжность всѣкому да извърши всичко, което може да я палѣкува? А най-първо, най-главно, да я признае, да я назове по името ѝ.

IV.

Старий съддатинъ бѣ прѣкаралъ живота си да истезава и убива другитъ хора. Ний казвами: защо да говоримъ за това? Съддатина не се счита за виноватъ и тия отвратителни нѣща — тогитъ, батогитъ и други сж мнѣли; защо да припомнимъ стари истории, отъ които нѣма и слѣда днесъ?

Имало е нѣкога си Николай Палкинъ. Защо да си го припомнимъ? Защото единъ съддатинъ го поменалъ въ прѣдвечерието на смъртта си? Че нийъ това е основание да раздражняваме народа?

Въ царуването на Николая сж говорили сжщото за Александра. Въ царуването на Александра сж говорили сжщото за Павла, и сжщо въ царуването на Павла сж говорили за Екатерина, за нейната расточителност и лудоринитѣ на любовниците ѝ. Сжщо пакъ тѣй въ царуването на Екатерина се е говорило за Павла и тѣй нататкъ. Защо да го припомнимъ?

Какъ, защо да го припомнимъ? Ако азъ да бихъ билъ боленъ отъ нѣкоя зла и опасна болестъ, трудно исцѣрима, и ако бихъ се избавилъ отъ нея, то всѣкога бихъ я поменувалъ съ радостъ. 'Азъ нѣма да говоря за нея само въ случай, ако съмъ още боленъ и всѣки сжщо боленъ, или даже повече отъ мене. Азъ бихъ искалъ тогава самъ себе си да лъжж. Да, само въ тоя случай не бихъ я поменувалъ. Ний мълчимъ, защото знаемъ твърдѣ добрѣ, че сми се още болни. Защо да растжжваме стареца, защо да раздражняваме народа! Тояги, батоги всичко е мнжло!

Мнжло? То си е мжнло видѣтъ, но не е мнжло. Въ всѣка епоха на мнжлото има нѣща, които ний си припомнимъ не само съ ужасъ, но и съ възмущение: флагелациитѣ *) за дългове, ауто-да-фе за ереситѣ, истезанията въ военнитѣ колонии, наказанието съ тоягитѣ и прѣкарването прѣвъ строя; и ний четемъ описанията имъ и не само ужасъ ни обзема прѣдъ жестокостта на хората, но ний не можемъ да си въобразимъ състоянието на душата на тия, които сж извършили подобни дѣла. Какво е било на душата на тогова човѣка, който сутрина е ставалъ, умивалъ си е лицето, облачалъ се е съ господарскитѣ си дрѣхи, помолвалъ се е на Бога и е отивалъ въ стаята, прѣдначавана за мъчения да троши стави и на старцитѣ, и женитѣ, и които се е връщалъ сети въ семейството си, прѣспокойно е обѣдвалъ и четялъ Священното писание? Какво е било на душата на тия коменданти на полкове и роты? Азъ познавахъ одного, който, вечерта танцува мазурка съ една очарователна дѣвойка, дъщеря на ступанина, който даваше вечерята, и напустнж бада по-рано, защото на другата сутрина трѣбваше да командува екзекуцията на единъ съдатинъ, осжденъ на прѣкарване прѣвъ строй; по негова заповѣдъ нашибахъ на умиринье съдатина, а слѣдъ това се завърнж въ сжщото семейство да обѣдва.

Всичко това се е вършило и въ царуването на Петра, и въ царуването на Екатерина, и въ царуването на Александра, и въ царуването на Николая. Не е имало епоха, въ която да не сж се вършили тия отвратителни работи, които ний не можемъ да разберемъ, като четемъ. Ний не можемъ да разберемъ, какъ хората не можатъ да съзнаватъ ужаситѣ, които вършжатъ, да не видѣтъ — ако не дивашкото имъ безчеловѣчие, — то поне недѣлността имъ.

Това е сжществувало въ всички врѣмена. Възможно ли е, щото епохата, въ която живѣемъ да е особно щастлива, щото да не се срѣщатъ въ нея тия ужаси, тия дѣла, които ще се показватъ тѣй сжщо непостижими на нашитѣ потомци? Тия дѣла, тия ужаси сжще-

*) Бяение съ камшици.

ствуватъ ; само че ний не ги виждаме, както нашитѣ прадѣди не виждахъ ужаситѣ въ свое врѣме.

V.

Ний сега видимъ ясно жестокостта и нелѣпостта на ауто-дафето, на което подхвъргахъ еретицитѣ и на истезанията, които употребявахъ за да испитатъ истината. Всѣко дѣте види днесъ безумието на тия работи. Но едноврѣмешнитѣ хора не го виждахъ. Умнитѣ, образованитѣ хора утвърждавахъ, че истезанията сж необходимо условие въ живота на хората, че то е тежко, но че безъ него не може да се mine. По сщия начинъ разсѣждавахъ за тоягитѣ, за робството. Изминъ се врѣме и ний едва можемъ да си въобразимъ състоянието на ония хора, които сж били способни на подобно заблудение. Между това, така е било въ всячки врѣмена, и, слѣдователно, и въ наше врѣме трѣбва да е сжщото и ний вѣроятно сжщо тѣй гледаме, и не можемъ да видимъ собственитѣ си ужаси.

Гдѣ сж нашитѣ истезания, нашето робство, нашитѣ тояги ? Намъ се чини, че ний нѣмаме подобни нѣща, че това е сжществувало въ минжлото и че сега това не сжествува вече. То ни се показва така, защото ний не искаме да разберемъ минжлото, и че грижливо си затваряме очитѣ прѣдъ него.

Но ако си отворимъ очитѣ прѣдъ минжлото, настоящето ни състояние тѣй сжщо се розоблачава, както и причинитѣ му. Ако вземемъ съ истинскитѣ имъ имена дръвницитѣ, на които сж изгаряли осжденитѣ на смъртъ, нажеженитѣ желѣза, истезанията, пжия за отсичание глави, рекрутския наборъ, ний сжщо ще намѣримъ истинското име на затворитѣ, исправителнитѣ дошове, на войнитѣ съ задължителната военна служба, на жандармитѣ. Ако ний не говоримъ : „защо да си припомнимъ ?“ и ако изслѣдваме внимателно, какво се е вършило едно врѣме, ще видимъ и ще разберемъ какво се върши и въ настояще.

Ако ний видимъ ясно, че е безсмисленно и жестоко да сѣчемъ глави на пѣнѣ, и да истрѣгваме истината отъ хората, като имъ тропимъ коститѣ, ний не по малко и ясно ще видимъ, че е тѣй сжщо безразсждно и жестоко, ако не даже и повече, да бѣсимъ хората, да присѣждаме за до животъ на тъмниченъ затворъ, който е равенъ съ смърттта, ако не е и по-лошъ, и да учимъ истината чрѣзъ устата на адвокатитѣ и платенитѣ прокурори.

Ако ни е ясно, че е безразсждно и жестоко да убиваме единъ заблуденъ човѣкъ, ще ни е още по ясно, ще е нелѣпо да затворимъ нѣкого въ исправителенъ домъ за да го исхабимъ съвършено : ако разбираме, че е безразсждно и жестоко да докопваме селенитѣ, да ги правимъ съддати и да ги отбѣлѣзваме съ нумери като добитѣкъ, не по-малко безразсждно и жестоко ще бѣде на очитѣ ни да задѣлѣзваме всѣкого отъ 21 год. да става съддатинъ. Ако ни е ясно колко само по себе си военната служба е безразсждна и жестока, още по-ясна ще ни се покаже нелѣпостта на една императорска гвардия и на *тѣлохранителитѣ*.

Щомъ ний прѣстанимъ да си затваряни очитѣ прѣдъ мнѣлото и да говоримъ: „защо да си припомнимъ работитѣ отъ старитѣ врѣмена“? ще стане очевидно за насъ, че и въ наше врѣме съществуватъ сжщитѣ ужаси, съ тая само равнища, че сж приели новѣ видѣ.

Всичко това, говоримъ ний, е мнѣло. Сега за сега нѣма вече нито истезания, нито робство, нито убийства съ тояги и пр. Цѣло заблудение! Стотини и хиляди хора се държатъ въ тъмницитѣ и въ дисциплинарнитѣ роти, затворени въ тѣсни и мирнадиви мѣста, гдѣто мржатъ отъ бавна физическа и морална смъртъ. Женитѣ имъ и дѣцата сж останали безъ прѣхрана, догдѣто държатъ тия хора въ развращающии вертепи, въ тъмници и дисциплинарни роти; и само надзорницитѣ имъ, всемогущи господари на тия роби, могатъ да извлѣкжтъ нѣкаква полза отъ тоя безразсуденъ и жестокъ затворъ.

Други нѣкъ, съ хиляди, сж заточени въ крѣпости, гдѣто едни отъ тѣхъ тайно избиватъ, а други си изгубватъ ума вслѣдствие на тъмничния режимъ. Народтѣ, съ милиони, гине морално и физически въ индустриалното робство. Стотини хиляди души напуцатъ есенъ семействата си, младитѣ си жени, приучватъ се да убиватъ и систематически се развращаватъ.

Единъ царъ прѣдварително събира даждието, построява си кула, на нея направя езеро и се расхожда съ лодка по това боядисано съ сини и снабдено съ машина езеро, което прѣдставлява буря; а въ това врѣме народа мре по фабрицитѣ и въ Ирландия, и въ Франция, и въ Белгия.

VI.

Не трѣбва особена проникателность за да съгледаши, че и въ наше врѣме нищо не се е мѣнило, че и въ наше врѣме е пълно съ сжщитѣ ужаси, съ сжщитѣ мжки и че послѣднитѣ ще се покажжтъ на сядящитѣ поколѣния до очудвание нелепи и жестоки. Болестъта е сжщата, но азъ подъ нея не подразбирамъ болестъта на хората, които се ползаватъ отъ тия ужаси.

Нека извлачжтъ сто пѣти, хиляди пѣти повече полза; нека строижтъ кули, даватъ балове, нека грабжтъ народа, нека Падкинъ го пердаши на умираише, нека бесжтъ запрѣнитѣ съ стотини, по тайно въ крѣпоститѣ; но нека поне го вършжтъ сами, да не развращаватъ народа, да не го мамжтъ, като му заповѣдватъ да взема участие въ тия ужаси, като старий сълдатинъ.

Отвратителното зло е измамата, на която хората сж жертви; злото е, че може да съществува за човѣка друга святость, другъ законъ за любовь къмъ ближний. Злото е въ измамата, която потуля прѣдъ човѣка слѣдующата истина: човѣкъ, като изпълнява заповѣдитѣ на другитѣ, може да извършва много нѣща, съ исключение само на едно; това нѣщо той не бива да го върши въ никой случай, отъ гдѣто и да иде заповѣдъта: той не може да отиде противъ Бога, той не може да убива и мжчи братята си.

Мнѣжли сж се хиляда и осемстотинъ години отъ какъ фар-

сентъ, като попитахъ трѣбва ли да се плаща данѣкъ на Цезаря, бѣше имъ отговорено: „На Цезаря цезаревото и на Бога божнето.“

Ако хората имахъ малко повечко вѣра и ако считахъ, че дължатъ нѣщо на Бога, тѣ щѣхъ да размислѣтъ, че трѣбва да вършатъ, онова което той ги е поучавалъ, като е казалъ: „Не убивай;“ като е казалъ: „не прави другиму това, което не искашъ и тебе да правятъ;“ като е казалъ: „Обичай ближний си като самага себе си;“ това, което е запечатилъ съ неизгладими черти въ сърдцето на всѣки човѣкъ: Любовь къмъ ближний, добрина, отвръщение къмъ убийството и къмъ жестокосърдечнето къмъ братята си.

Ако хората вѣрвахъ въ Бога, щѣше да имъ бжде невъможно да не признахътъ, че първата имъ длъжностъ къмъ него е да не убиватъ, да не мжчатъ и тогава думитѣ: „На Цезаря цезаревото и на Бога божнето“ щѣхъ да иматъ за тѣхъ едно ясно и точно значение. „На Цезаря или на когото и да било, всичко каквото искашъ, говорѣше единъ човѣкъ съ вѣра, всичко съ исклучение на това, което е противъ волята на Бога.“

Ако на Цезаря му трѣбватъ монитѣ пари, нека ги вземе; къщата ми, работата ми, нека ги вземе; жена ми, дѣцата ми, живота ми, нека ги вземе; всичко това не е Божие. Но ако на Цезаря му трѣбва да издигахъ и слагамъ тоягата на гърба на ближний си, това принадлежи на Бога. Монитѣ дѣла, то е моя животъ, това, за което ще давамъ отчетъ на Бога и дѣлата, които Богъ е запрѣтилъ да извършж, не мож да ги дамъ на Цезаря. Азъ не мож да връзвамъ, да затварямъ, да убивамъ; всичко това е моя животъ, а моя животъ е на Бога; азъ не мож да ги дамъ другиму, освѣнъ на Бога.

Думитѣ: „На Бога божнето“ за насъ значатъ: давайте на Бога свѣщи по петъ пари, молитви, въобще всичко, което не е по трѣбно никому, особено на Бога; що се касае до всичко останжло, т. е. цѣлий ни животъ, всичката святостъ на душата ни, ний ги давамъ на Цезаря, друго яче казано — споредъ значението на думата у евреитѣ — на единъ чуждъ намъ човѣкъ, на единъ ненавистенъ намъ човѣкъ. Това е ужасно. Хора, елате на себе си!

Прѣв. Юрдана Я. Арнаудова.

По пръподаванието на зоологията въ горнитъ классове.

Споредъ Колбаха въ горнитъ классове трѣбва да се изучаватъ нисшитъ животни, които той изхвърли изъ материала за долнитъ классове, отъ висшитъ — само най-забѣлжителнитъ и измрѣлитъ форми. Освѣнъ отдѣлнитъ описания, да се разглежда и развитието на нѣкои животни, напр. на насѣкомитъ, земноводнитъ, птицитъ; да се съобщаватъ факти, относящи се не само до индивидуалното, но и до видовото развитие. Пръподаванието трѣбва да даде на ученика точно установени факти и така групирани, че цѣлото животно царство да му се прѣдстави като нѣщо цѣло, че той да види единъ непрекъснатъ редъ отъ същества, които по направата на тѣлото си и по образа на живота си прѣминаватъ прѣзъ всички прохѣдни стъпала отъ нисшитъ къмъ висшитъ. Като такива факти могатъ да послужатъ напр.: развитието на нѣкои животни отъ несвършено състояние въ по-свършено, приликата, която съществува между повечето зародиши на висшитъ животни и възрастнитъ форми отъ понисшитъ, вкаменелоститъ, по които можемъ да видимъ, какъ нискоорганизованиитъ животни сж прѣминавали въ по-високо организирани, най-подиръ, прѣходнитъ форми, които установяватъ свързката между различнитъ групи отъ днесъ живущитъ животни. Върху всичко това трѣбва да се спремъ въ горнитъ классове, защото тѣзи факти сж въ състояние да извикатъ интереса на ученицитъ.

Голямо внимание заслужаватъ нѣкои факти и отъ други явления. Такива сж отношенията на животнитъ къмъ растенията, напр. ролята на насѣкомитъ въ оплодотворението на цвѣтоветъ; защителната боя у насѣкомитъ, която се измѣня споредъ цвѣта на околната срѣда, за да се не забѣлжи вида отъ неприятелитъ си; заплашителната боя у нѣкои животни; постепенното развитие на различнитъ органи за да се по-добрѣ нагоджтъ къмъ условията на живота; рудиментарнитъ органи; съжителството между различнитъ животни. Не трѣбва да се забравя и борбата за съществуване, която прѣдставлява твърдѣ интересенъ материалъ за изучаване. Мнозина се страхуватъ като чуждъ да се говори на ученицитъ за тѣзи борба; тѣ мислятъ, че сътова имъ се прѣсаждалъ грубия принципъ на животната борба. Жалното е, казва Колбахъ, че този страхъ го проявяватъ дори хора, които се считатъ за образовани. Незнаешъ, казва той, на кое повече да се чудишъ, да ли на грубото имъ прѣдставление или на неспособността имъ да обобщаватъ закона на природата и да го прѣнасятъ на други отношения. Наистина, борбата за съществуване се проявява и въ това, че по-силното дърво задушва съседното по слабо, че по-силното животно побѣждава противникътъ си, и въ това, че вдъхновеный мислителъ се издига надъ глупостята, а честний и добрий, поддържанъ отъ другаритъ си, побѣждава ло-

шия, който съ вѣдителятъ си дѣйствиа създава прѣчки. — Навсѣдъ сѣщій законъ царува, но въ колко разни форми се той проявява! Не е вѣрно, че само физическата сила и физическото съвършенство побѣждаватъ въ борбитѣ при надлежащитѣ условия ще може да побѣди и нравствената мощъ. Именно на послѣдния видъ борба за сществуване като да е прѣдначено да съдѣйствува за съвършенството на човѣшкий родъ. Но не само въ човѣшкото общество, но и вънъ отъ него борбата за сществуване нѣма такъвъ грубъ и разрушителенъ характеръ, както мислятъ непознатитѣ по естествознанието. Наистина, въ дѣвственитѣ лѣсове много дървета задушватъ съсѣдитѣ си, но отъ друга страна тѣ осигоряватъ сществуването имъ, като задържатъ влагата и ги защищаватъ отъ буря. У животнитѣ, които живѣятъ на общества, като че ли съвсемъ не сществува борба между индивидумитѣ му; бори се само едно общество съ друго, а въ самото общество често се наблюдава трогателно самопожертвование за одного отъ членовѣтъ.

При изучаването на зоологията въ горнитѣ классове, споредъ Колбаха, може да се прѣподаде въ строго обективна форма и самата еволюционна теория, която да се опира на прѣдварително усвоения отъ ученицитѣ материалъ. Тази теория е проникнѣла днесъ въ всичкитѣ жизнени прѣдставления, и за това всѣки образованъ човѣкъ необходимо е да има за нея ясно и точно прѣдставление, основано на факти. Трѣбва да се расправи и за отношенията между животнитѣ и човѣка, за ролята на микроскопическитѣ сщества въ построяването на дебелы наслаги върху земята, за законитѣ, по които става распространението на организмѣтъ върху земната кора, причинитѣ, по които на островитѣ се срѣщатъ оригинални животни и пр.

И тука трѣбва да се подчеркне полезността и вѣдителяността на всѣко животно.

Най-подиръ се прѣпорѣчатъ екскурсиитѣ и практическитѣ занятия. Послѣднитѣ изискватъ щото при всѣка гимназия да има работилница, гдѣто ученицитѣ ще можатъ да поржатъ животни, да изучаватъ вхтрѣшнитѣ имъ органи и скелетитѣ имъ и да микроскопиратъ. Подзата отъ тѣзи практически занятия е ненамѣримо голѣма.

V.

Бѣлѣжки и впечатлѣния.

44. Лошавината, глупостъта на хората можтъ да ме вѣздържатъ да не ги обичамъ, но не ме освобождаватъ да не имъ услужвамъ.
Ж. М. Валтуръ.

45. Има хора, които срѣщатъ младостъта си само въ старитѣ си дни.
Ж. П. Рихтеръ.

46. Да забравяи, да забравяи, ето тайната на живота.
Ламартинъ.

Изъ книгата на Ф. Нансена—„На сѣверния полюсъ.“

Неотдавна е излязла подъ надателството на известната чехска фирма, J. Ottó въ Прага знаменитата книга на смѣлия Норвежки пътешественикъ, Фритъвъ Нансенъ—„На сѣверния полюсъ,“ Чехскитѣ списания и вѣстници почнахъ да донасятъ на читателитѣ си какъ извлѣчения отъ това съчинение още прѣди то да види цѣло бѣлъ свѣтъ—обстоятелство, което най-добрѣ показва голѣмия интересъ, съ който чехската публика е очаквала появяването на капиталния трудъ на Нансена.

Прѣдъ видъ че надали ще бѣде сждено и на нашата литература нѣкога да види въ пълнеъ прѣводъ съчинението на Нансена, което е вече прѣведено или се прѣвожда сега на всички езици и чете съ голѣмъ интересъ отъ всички напреднижи народи,—ний рѣкохъ да поднесемъ на читаящата българска публика, въ прѣводъ отъ чехски, нѣколко откъследи отъ него, тъй както ги намѣрвахъ въ дневника на Нансена.

Първата коледа на „Фрамъ.“

Недѣля, 24-й декемврий Бжденъ вечеръ. 37° студъ. Трепетлива свѣтлива мѣсечна и безконечна тишина на арктическа нощъ. Направихъ самъ една расходка по леда. Първи бжденъ вечеръ и толкова далечъ отъ милото огнище! Споредъ наблюденията, намѣрвахъ се на 79° 11' сѣверна ширина; сега не се движихъ никъкъ. Намѣрвахъ се двѣ минути по-долу отколкото прѣди 6 дни. За този денъ нѣмамъ особено нѣщо отбѣлзано въ дневника, ала припомяхъ си го, всичко ми исплъква ясно прѣдъ очи. На кораба бѣ завладало едно тържественно настроение, което други пътъ, не се забѣлжаваше у насъ. Всѣки отъ насъ духомъ бѣ се прѣнесълъ у дома си, и то тъй прикрито, щото никой да не може да го познае. Всички лампи и свѣщи, които имахъ на кораба, бѣхъ запалени. Гозбитъ при тѣзи тържественность надминавахъ по вкуса си и по броя си досегашнитѣ, защото нѣкъ не можахъ да празнувамъ празниците освѣнъ съ ядене. Обѣдтъ бѣ отличенъ, сждо и вечерята, слѣдъ която донесохъ на трапезата цѣла гора отъ коледни омелети и дравайчета, които Жуелъ прѣвъ цѣла недѣля пече. Послѣ си направихъ удоволствие съ по една чашка „грогъ“ и съ испушване на по една пура. Тържеството стигна своя върхъ когато донесохъ двѣ котли съ коледни подаръци, едната отъ майката на Скотъ—Хансена, а втората отъ неговата годеница, госпожица Фугнерова. Трогательна бѣ радостта, съ която единъ приемаше дула, други ножъ или друга нѣкоя вещь; чловѣкъ чувствуваше, че получава ведно съ тѣзи малки дарове поздравъ отъ милата родина. Стѣдъ прочитанието на журнала (на „Фрамъ“ се издаваше особенъ вѣстникъ) доде реда на пѣнието и свирята; късно прѣвъ нощта отидохъ по леглата си.

Понеделникъ, 25-й декемврий. Коледа. Термометра 38° С. подъ нула. Прѣдприехъ при възшебната свѣтлина на жѣсеца расхѣдка по леда. Къмъ югъ, обаче, продѣни се леда подъ крака ми и се измокрихъ както трѣбва. Ала подобно нѣщо не прави тукъ голѣма неприятностъ; водата моментално почти замръзва и не студи повече; наопѣкъ чловѣкъ скоро почва да изсъхва. У дома сега по всѣка вѣроятностъ много за насъ мислѣтъ и не единъ пътъ испущатъ състрадателна въздишка, за всичко това страдание и мъки, които испитвами върху си въ тѣзи студени севѣрни страни. Страхувамъ се обаче, че състраданието имъ далечъ би се намалило, ако можахъ да чулѣтъ нашата веселба, и ако можахъ да бждѣтъ свидѣтели на нашия комфортъ и добро настроение. Колкото се отнася до мене, можъ да кажа, че никога не съмъ прѣкарвалъ подобенъ животъ сибаритски и че никога не съмъ се страхувалъ повече отъ слѣдствията му, както сега. Вижте само мениото за днешния обѣдъ: 1. Супа отъ волски опашки. 2. Рибенъ пудингъ съ картофи и масло. 3. Печено месо отъ еленъ съ грахъ, бобъ и картофи. 4. Шпаржи съ сметана. 5. Кравайчета и омелети (даръ отъ нашия готвачъ, комуто останалии крайно признатели). И отгорѣ на всичко това хубаво пиво, толкова полезно за тѣзи страни. Кажете, такъвъ ли трѣбва да бжде обѣда за хора, които искатъ да навикнѣтъ на всичкитѣ страхотии на сѣверния климатъ? Ядохим всички до толкова, што вечерята стана излишна. Вечерята бѣхим сервирани съ кафе, аванасови и медяни кравайчета, ванилини бисквити, всичко собственио произведение на отличния нашъ готвачъ Жуела. Къмъ края дадохъ смокнини, миндали и грозде. За да завършъ историята на цѣлия день, трѣбва още да кажа, че за закуска слѣдъ обѣдъ бѣ ни дадено кафе, прѣсенъ хлѣбъ, данско масло, холандско сирене, явжкъ, студена говедина и мармелади. Мисли ли обаче нѣкой, че закуската е била твърдѣ богата, ще му кажа, че се лъжи; всичко е както отъ по-напрѣдъ, само кравайчетата съ исклучение, понеже не принадеждѣтъ къмъ всѣкидневната ни храна. Прибавите ли къмъ всички тѣзи добри нѣща още нашето безопасно жилище, — нашия пространенъ салонъ, освѣтленъ отъ нѣколко голѣми и малки лампи, постоянната веселостъ, игра на карти и голѣмо количество книги, иллюстрирани и неиллюстрирани, които даватъ добро четиво, па ако щете и добъръ, здравъ сънь — какво може чловѣкъ да желае повече? Обаче, ти, нощъ полярна, си като жена удивително любезна! Ти си съ благородни, чисти черти на аттическа хубостъ, но и съ мряноренъ студъ. На твоето високо, гладко чело, чисто като ясенъ етеръ, нѣма слѣди отъ чловѣческо поколѣние; на твоейто блѣдно, хубаво, лице нѣма слѣди на чувство. Твоитѣ черни коси, развявани възъ въ пространството, сж посѣти съ огниви кристали. Горделивитѣ линии на твоята шия, облитѣ форми на твоитѣ рамѣна сж тѣй изящни, ала ахъ, сжщеврѣженно и тѣй студени; твоитѣ бѣли момински гърди сж бевъ огнь, както ледъ покритъ съ снѣгъ. Чиста, хубава и горделива възнасяшъ се като етеръ прѣдъ замръзналото море, и твоята дрѣха, истъкана отъ лжчитѣ на сѣверното сияние покрива свода не-

бесенъ. Само пъкога чувствавамъ болѣзненото треперяние на твоитѣ устни и отъ твоитѣ очи наднична неопредѣлена и нескончаема жалостъ. О, какъ ме уморява твоята студена хубостъ! Иска ми се да се върна отъ ново къмъ животъ. Все ми е едно какъ ще се върна — побѣдитель или просякъ. Ала нека се върна, за да почна отъ ново да живѣя. Тукъ минаватъ годинитѣ; ала какво донасятъ? Нищо освѣнъ прахъ, сухъ прахъ, който ще се отвѣз отъ първия вѣтръ: на неговото мѣсто ще дойде новъ прахъ, който ще бѣде отнесенъ отъ послѣдния вѣтръ. Истина? Защо да се прави толкова шумъ съ тѣзи истина? Животътъ е повече отъ студената истина, и ний живѣимъ само единъ път!

Новата 1894 год. на „Фрамъ.“

Четвъртъкъ, 28 Декември 1893 г. Туку прѣди „Фрамъ“ се отвори една пукнатина въ леда толкова широка, щото „Фрамъ“ свободно въ нея може да легне. Прѣвъ послѣдната нощъ, иокри се пукнатината съ ледъ и днесъ почувствувахми напорътъ му. Чудно нѣщо, какъ намъ се виждатъ твърдѣ обикновенни тѣзи напори, които не единъ път се причинявали голѣми грижи и стракове на миналитѣ естествоиспитатели!

Не вземахми нито най-малко нѣкакви мѣрки противъ нѣкое си случайно нещастие; нѣмами никаква храна, никакъвъ спанъ, никакви дрѣхы и припаси на палубата. Може това да е отъ наша страна лекомисленность, ала въ дѣйствителность никакъ не е за вѣрване, че ни грози нѣкаква опасность отъ напора; зпайми вече колко „Фрамъ“ може да понесе.

Горделиви съ нашия красивъ и якъ корабъ, стоимъ на палубата и гледами какъ ледътъ натиска на стѣнитѣ му, какъ се чупи и прѣска, какъ чезне подъ корема му и и какъ нови грамади ледове заематъ неговото мѣсто и подпадатъ на сжщата участь. Тукъ-тамъ се вадига съ оглушптеленъ трѣсъкъ грамадна купчина ледяна, ала внезапно, както по-прѣдшия ледъ, се снижава. Въ момента, обаче, когато человекъ чува при гробната тишина на полярната нощъ, страшливия ревъ на ледовия напоръ, припомня си неволно голѣмитѣ нещастия, които е причинявала тѣзи необуздаема сила.

Колкото се отнася до мене, мож да кажъ, че полярната нощъ никакъ не ми подѣйствува въ смисълъ щото да застарѣя или да отслабнъ; наopakъ, струва ми се, че се подмладихъ. Този мирентъ и правиденъ ходъ на живота твърдѣ ми понася, и не мож да си припомня други моментъ въ живота, когато да стмъ се чувствувадъ по-здравъ, отъ колкото съмъ сега. Ирѣпоръчвамъ този край като отличенъ санаториумъ за нервни и обикновенни болести, като казвамъ това напълно сериозно.

Срамъ ме е почти за живота, който прѣкарвами. Нѣма слѣди отъ всички тѣзи грозни описания на дългата зима нощъ, безъ които, казватъ не можела да не бѣде свързана една понятна експедиция.

Това, което кавахъ за себе си, мож да го кажъ и за другаритѣ си: всички наглеждатъ здрави, добръ хранени и добръ рас-

положени; нѣма никакви традиционни насъхнали лица, никакво маломощие. Нѣкои отъ екипажа се оплакватъ, както се научавамъ, отъ безсъние, което се отдава на полярната тъмнина. Колкото се отнася до мене, можъ да кажъ, че подобно нѣщо не съмъ почувствувалъ; спяъ нощно врѣме отлично. Невѣрвамъ напълно въ подобно безсъние, ала набѣгвамъ и отъ всѣкакво спанье слѣдъ обѣдъ, както обикновено правятъ повечето отъ насъ.

Недѣля. 31 декемврий. Най-послѣ и ти стигна края си, стара годино! Не ни доведе толкова далечъ, колкото трѣбваше: ала благодарниъ ти и за толкова, защото можеше да бѣде още по-злѣ. Не съ ли изпълнихъ много наши надѣжди и смѣтки и не сме ли тласкани точно нататкъ, кѣдѣто искаме и мечтаемъ да доидиъ? Въ едно нѣщо ни само излѣга — не прѣдполагахъ, че ще напрѣдвами съ такова забикалки.

Не можъ да си припомниъ по-хубава сивестровска нощъ (последенъ день на годината). Сѣверното сияние прѣска великолѣпнитѣ си лъчи по цѣлото небе, най-много обаче къмъ сѣверъ. Хиляди звѣзди трептятъ по цѣлий хоризонтъ. На всички страни, до гдѣто ти окото вижда, простира се ледъ; покрититѣ съ скрежъ възя на „Фрамъ“ остро се отразяватъ въ свѣтлата атмосфера на арктическото небе.

Чѣте се една сбирка отъ стихове.

Вечерята бѣхъи гостени съ анавасъ, смокини и точено. Когато се приближи полунощъ Хансенъ донесе „грозъ“ и Нордалъ цигари и пури.

Въ момента, когато старата година ни оставяше, станахъи всички на крака и азъ трѣбваше да кажъ нѣколко думи; трѣбваше да признажъ, че старата година бѣ за насъ все-таки добра и че вѣрвамъ, какво новата нѣма да бѣде по-лоша; че имъ благодаржъ за доброто другарство и че съмъ увѣренъ, че и прѣзъ новата година ще другаруваме тѣй искрено и приятно, както и минжлата година. Послѣ испѣхъи нѣколко пѣсни, които бѣхъ ни посветили при раздѣлата ни въ Християния и Бергъ.

Ще ви се види, вѣроятно, чудно, че новата година поздравихъи осемъ часа по-рано, отъ колкото у дома.

Понеделникъ. 1 януарий 1894. Годината почна добрѣ. Врѣмето е прѣкрасно. небо то ясно и температурата само 38° С. подъ О. Струва ми се, като че полумракътъ на югъ почва да се увеличава; горнитъ му край днесъ стига до 14° на хоризонта.

Лежъ въ каютата си, пишж, четж и мечтаж. Особено настроение ви обхваща, когато за първи пътъ пишате нѣрвото число на годината. Кой може да знай, какво ще ни донесе? Добро или лошо; ала вѣроятно, добро повече. Вечъ отивама къмъ цѣлята и се връщамъ у дома.

Могтѣ момчета, наистина, заслужватъ този успѣхъ. Нпто най-малко не падатъ въ съмнѣние. Всѣки отъ тѣхъ вѣрва съ цѣлата си душа, че ще стигне сѣверъ; четж това по лицата имъ, вѣрата въ

това блѣщи изъ очитѣ имъ. Всѣкога, когато се каже, че слазиим къмъ югъ, дълбоко въздишатъ и — когато къмъ сѣверъ, къмъ невѣстното — радостъ озарява лицата имъ. Вѣрватъ ми, както и на моятѣ теории.

Ами ако съмъ се лъгалъ и въ крива посока ги водя? О, тогава не могъ си помогна! Ний сме роба на висши нѣкои си сили; родили сме се подъ щастливи и фатални съвѣдания. До сега живѣхъ подъ щастливо съвѣдане; ще се затъни ли неговий блѣсъкъ? Не съмъ довърчивъ, ала вѣрвамъ въ моята звезда.

Срѣда, 3 януарий. Пакъ се отвори старата, 400 метра широка пукнатина прѣдъ „Фрамъ.“ Щомъ се образува при тѣзи температура ледъ, скоро повърхността му се покрива съ хубави цвѣтове отъ замръзналѣ скрежъ. Температурата е между 39 и 40° С. подъ вула, ала ако се яви скоро вѣтръ съ бързина отъ 3 до 5 метра въ секунда, ще трѣбва да се признае, че и на „топлото мѣсто е доста студено.“

Животътъ, който прѣкарваме, не може да се нарече нито усиленъ, нито тежкъ; ала замечателенъ е по това, че сме всички спокойни съ него и той съ насъ.

* * *

Твърдѣ интересно е описанието, което Нансенъ прави върху възможността да достигне сѣверния полюсъ, като напустне „Фрамъ“ и съ помощта на шейни и конки да стигне кулмиционната му точка. Ето какво четемъ въ дневника му отъ 21 августъ 1894 г.

Животътъ тукъ при полюса прѣдставлява образъ на миръ и правидностъ, които челоуѣкъ съ удоволствие може да слѣди въ продължение на цѣли часове. Животътъ тече тукъ правилно безъ всѣкакви приключения, както леда, а при все това е за очудване, че все-таки врѣмето скоро изминува. Равноденствието дойде; ношитѣ почватъ да ставатъ по-тъмни и слънцето по обѣдъ стига само до 90° надъ хоризонта. Денѣ прѣкарвамъ въ работната си кабина и, често ми се струва, като че съмъ у дома въ моята работна стая, заобиколенъ съ всичкитѣ удобства на цивилизованъ челоуѣкъ. Ако да нѣмаше отлѣчване, чувствуваля би се челоуѣкъ тукъ тѣй спокоенъ, както тамъ долу. Често вечеръ, ксгато съмъ билъ цѣль прѣдаденъ на работата си, скоквамъ и се ослушвамъ въ лая на кучетата, като се питамъ духомъ: кой ли види? Чакъ послѣ ми дохожда на ума, че не съмъ у дома, че почвами дълга полярна нощъ и че напрѣдвамъ по срѣдата на замръзналото полярно море. Температурата падна днесъ 17° С. подъ вула; зимата е на вратата ни. Сега се движимъ много по-полека, при все това сме добръ расположени.

При послѣдното равноденствие пакъ бѣше така; ала колко горчиви излѣгвания прѣкарахме отъ тогавъ! Колко грозна бѣше работата прѣвъ послѣдната есенъ, когато всѣки нашъ расчотъ излазаше фалшивъ и когато постоянно се движехме къмъ югъ! Нито една свѣтла точка не се явяваше на нашия хоризонтъ! Ала нѣма да се повърнатъ вече тѣзи врѣмена. Може би, че ще се яви силна реакция, може би, че напрѣдкътъ по нѣкога ще се намали, ала бѣдщето

е сигурно ; то грѣе съ червеній блѣсъкъ тамъ на западъ, тамъ задъ арктическата нощъ !

Недѣля 23-й августъ. Вчера се изпълни точно една година отъ какъ приковахми „Фрамъ“ къмъ огромния леденъ балванъ. Ханзенъ се възползува отъ случая и състави харта на ледения пѣтъ, койго сми прѣвминахми ; не е неудовлетворителенъ. Макаръ че расто- янието не е до толкова голѣмо, направлението обаче е тѣкмо такова, каквото го очаквахми. Ала за това утрѣ повече ; сега е толкова къ- сно, че не можъ писа за това. Нощигѣ сж по-тъмни и по-тъмни ; зимата ни прихлуши.

Вторникъ, 25-й августъ. Прѣгледахъ подробно изминатия нашъ леденъ пѣтъ за послѣдната година. Смиѣтахи ли отъ мѣстото гдѣто на 22 й августъ 1893 год. бѣхми приковани, до нашата позиция на 22-й августъ тѣзи година, излазя, че растомянието, което сми изми- нахми прѣвъ цѣлата година, е равно на 189 морски мили (350 кило- метра), или равно на $3^{\circ} 9'$ сѣверна широчина. Смиѣтахи ли обаче отъ сжщата точка до най-високата сѣверна точка, която достигнахми прѣвъ лѣтото (16 й юлий), прави пѣтъ на 226 морски мили или $3^{\circ} 46'$. Смиѣтахи ли по-нататкъ отъ най-южната наша точка, гдѣто бѣхми прѣвъ есенята минжалата година (7-й ноемрий), до най-сѣверната точка, която стигнахми прѣвъ лѣтото на сжщата година, излазя че сми изминахми леденъ пѣтъ отъ 305 морски мили (566 километра), или $5^{\circ} 5'$. Стигнахми сми слѣдователно съ цѣли $4^{\circ} 10'$ по-на сѣверъ (отъ $77^{\circ} 43'$ до $81^{\circ} 53'$). Да се опрѣдѣли направлението на ледения пѣтъ въ тѣзи широчини, е задача твърдѣ тежка, понеже за всѣ- ки градусъ дължина, които прѣвминаваме на истокъ или западъ, де- внацията на магнитната стрѣлка значително се измѣнява ; измѣненне- то, дадено въ градуси, ще се сравнява, разбира се, почти напълно съ броя на градуситѣ на дължината, която сми прѣвминахми.

Наший пѣтъ е ималъ направление почти сѣверно— 36° —западно. Направлението на нашия леденъ пѣтъ е много-по-сѣверно, отъ кол- кото направлението на „Жанета,“ което я очаквахъ. Нашето напра- вление го прѣсича въ жгѣлъ 59° . Продължена линията на лѣтния ни пѣтъ, би прѣсѣкла сѣверо-источния островъ Шпицбергъ и доведла би ни на сѣверъ чакъ до $84^{\circ} 7'$, сѣверна широчина и 75° источна дължи- на, на сѣверо-западъ отъ земята на Францъ Иосифа. Разстоянието на този пѣтъ до Шпицбергъ прави 827 морски мили или 1534 километра.

Ако продължавахи пѣтя си съ една бързина отъ 189 мор- ски мили (350 кил.) годишно, ще ни трѣбватъ за изминаването на това разстояние 4 години и $4\frac{1}{2}$ мѣсеци. Ако ли пъкъ на прѣдвими годишно съ една бързина отъ 305 морски мили (566 кил.), измина- ли бихми го въ разстояние на 2 години и 8 мѣсеци. Че ще да пъ- тувахми съ такава бързина е твърдѣ вѣроятно, защото надали ще бждемъ вече втори пѣтъ повръщани назадъ, както прѣвъ септемврий минжалата година, когато прѣдъ насъ се отваряше широко безледно море на югъ и непрѣбродими маси отъ ледъ—на сѣверъ.

Минжалото лѣто нагледно ни доказа, че лѣда твърдѣ лесно

върви назадъ, когато твърдѣ полека върви къмъ сѣверо-западъ, особено когато вѣе источенъ, а още повече юженъ вѣтъръ. Прѣдполагахъ, слѣдователно, че ледътъ толкова по-бързо ще да върши, и слѣдователно и ний съ него, колкото повече на сѣверо-западъ отивама и че твърдѣ е за върване, че „Фрамъ“ слѣдъ двѣ години ще стигне Нордско и че експедицията ни ще изисква 3 години, както и прѣдполагахъ.

Понеже ний се движемъ съ пълни 59' по на сѣверъ, отъ колкото „Жанета“, и понеже земята на Францъ Иосефа направлява леда къмъ Сѣверъ — като земята за право прѣдположението, че всичко, което иде отъ този голѣмъ улий, минава покрай сѣверния край на земята на Францъ Иосифа — твърдѣ е вѣроятно, че нашето направление ще бѣде толкова по-сѣверно, колкото по-далечъ достигнемъ, слѣдъ като заминимъ земята на Францъ Иосифа. Надѣжъ се поне до 85° сѣверна широчина.

Всичко до сега отива добръ; направлението на нашето ледово плавание е точно паралелно съ направлението, по което, споредъ моето заключение, е плавала ледената кора съ останките на „Жанета“ и което съмъ означилъ на хората, опрѣдѣлена за шюта Лондонска скааска. Това направление стига 85½° сѣверна широчина. Нѣмамъ право да очаквамъ пакъ още по-сѣверенъ, паралеленъ съ оный, и трѣбва да бѣда благодаренъ, че съмъ стигналъ толкова далечъ. Нашата цѣль не е, както много пѣти съмъ ималъ случай да казвамъ, да достигнемъ оный точка „гдѣто се свършва земната остъ“, а колкото да прѣмиснемъ и изслѣдвама неизвѣстното до сега полярно море. А при все това твърдѣ ще да ми е приятно, ако стигна и тѣзи точка, което, вървамъ, ще бѣде възможно, ако стигнемъ до мѣсець маргѣ 88° или 85° — а пакъ защо да не можемъ до тамъ да достигнемъ?

Четвъртъкъ, 6-й септемврий. 81° 13' сѣверна широчина. Днесъ сж тъкмо 5 години отъ женитбата ми. Минялата година, когато леденитѣ окови на острова Тоймиръ пукажъ, този день бѣ день на побѣда. Сега нѣма ни най-малка надѣжда за подобно нѣщо. Не сме толкова далечъ, колкото очаквахъ; сѣверо-западний вѣтъръ пакъ взема надмощие — слаязи къмъ югъ. А при всичко това не ми се вижда бѣдщността тъй неопрѣдѣлеца, както по-напрѣдъ! Доста е възможно идущата година, по това врѣме, да бѣдѣтъ вече скжсани тѣзи окови и ний вкупомъ да сѣдимъ и да си приказваме за нашето пѣтуване на далечний сѣверъ, за нашитѣ желанія и тѣжиби, като за нѣщо, което никога вече нѣма да се повтори. Миня дълга усилна нощъ; сега съмнува и новъ веселъ день ни се обявява. Ами защо това нѣщо не би било възможно? Кое говори противъ него? Защо, напримѣръ тѣзи зима не би могла да доведе „Фрамъ“ татъкъ, нѣкадѣ си, на сѣверъ, при земята на Францъ Иосифа? О тогава, само тогава, ще бѣдѣ въ състояние да прѣдприемѣ походъ съ кучетата на сѣверъ; сърдцето ми почва да бие по-силно, като си помисля това. Зимата ще употрѣбѣжъ за приготовления и нѣма да усѣтъ нейното плаване. Въ послѣдньо врѣме асжъ се съ тѣхъ занимавахъ. На-

мислямъ постоянно какво ще трѣбва да се вземе, какъ трѣбва всичко да се нареди и колкото повече обмислямъ този планъ, толкова повече иска ми се да вѣрвамъ, че опитътъ ще излѣзе удаченъ, стига само „Фрамъ“ добръ да напредне и твърдѣ късно да не стигне при сѣверния полюсъ. Ако може да стигне 84° или 85° къмъ края на февруарий, ще можъ въ началото на мартъ да прѣдприемж пътуването, щомъ слѣдъ дългитѣ зимни нощи настъпжтъ свѣтли дни. Още четири или петъ мѣсеци и пакъ ще настъпи периода на трѣскавата дѣятелность. Какво удоволствие! Като гледамъ сега леда, струва ми се, като че трепетъ ме обхваща при желанието часъ по-скоро да крачж по него въ дѣйствителность — уморяването и страданията ще ми бждатъ въ този случай удоволствие и роскошь. Чудно трѣбва да ви се вижда, че съмъ се рѣшилъ да прѣдприемж това пътуване, когато можъ тукъ да оставж на кораба и спокойно да правж наблюденията си, които обаче и безъ мене можатъ да бждатъ тукъ извършвани. Отпразднувахъ двестий денъ съ това, че приготвихъ работната си стая за зима. Поставихъ въ нея петролейна печка и вѣрвамъ, че ще удържи потрѣбната топлина въ мѣстностьта и на най-най-големитѣ студове.

Недѣля, 9 Септември. 81° 4 сѣверна ширина. Отъ нѣколко врѣме насамъ излѣзана полунощното слѣнце и засѣда вече на сѣверо-западъ: изчезна около 10 часа вечерътъ и подъ безкрайната ледена плоскость завлада пакъ червената сѣверна заря. Зимата се приближава. Днесъ е недѣля; почива ми си слѣдъ работа и четемъ. При расходката съ коки до леда додохъ до нѣколко пукнатини. Тукъ-тамъ се забѣлжаватъ слаби ледени напори. На едно мѣсто бѣхъ спрѣнъ отъ една пукнатина, широка намѣсти 1200 до 1500 метра. Нито на сѣверъ, нито на югъ се вижда нейната граница. Пътътъ по леда е отличенъ и спори. Тъзъ вечеръ дойде при мене Петрсонъ, който прѣвъ тѣзи седмица изпълнява длъжностьта на готвачъ, за да поиска месото за утрѣ. Слѣдъ като се свѣрши тѣзи работа, спрѣ се малко и почна да ми расирава че минжлата нощъ сънувалъ необикновенъ сънъ и че искалъ да съпроважда новата експедиция като готвачъ, ала д-ръ Нансенъ не искалъ да го вземе съ себе си. — „Че защо не?“ — „Е така; стори ми се, че д-ръ Нансенъ заминава съ 4 души отъ екипажа къмъ полюса и че азъ го моливъ да ме вземе съ себе си: ала вий казахте, че при тѣзи експедиция не ви трѣбва готвачъ; бѣше ми чудно, защото все така ще трѣбва да се храните. Стори ме се, че заповѣдахте щото „Фрамъ“ да ви чака на съвършено друго мѣсто; казахте, че нѣма да се върните пакъ тукъ, но на нѣкоя съвършено друга земя. Чудно нѣщо, какъ на челоуѣка иджтъ на сънъ такава небивалици.“ — Не е това никакъ чудно, Петрсоне; твърдѣ е възможно да бждемъ принудени да прѣдприемемъ подобна експедиция и въ такъвъ случай нѣма да се върнимъ на „Фрамъ.“ — „Е добръ, ако това нѣщо стане, ще ви моля да ме вземите съ себе си; твърдѣ ми се иска подобно нѣщо. Не знамъ, намстина, твърдѣ хубаво да ходя на конки, ала все вѣрвамъ, че

нѣма да се посрамж. — „Твърдѣ добрѣ, ала не забравяйте, че при подобенъ походъ се срѣщатъ много спънки и прѣмездия.“ — Не, и азъ това очаквамъ; за всичко ще се напърви лесното, стига да ме вземете само съ себе си. — Незабравяйте послѣ, че може да доде нѣщо по-лошо отъ колкото спънки и прѣмездия; може да стане нужда да се рискува съ живота. — Е, голѣма работа! единъ пътъ все ще трѣбва чловѣкъ да умрѣ. — Нима искате да си скратите живота? — И защо не. Изгубите ли го тукъ или у дома — все едно. Нъ ако вземе чловѣкъ да мисли на тѣзи работи, не може нищо свърши. — Наистина! Обаче не ви трѣбва да вземате участие въ подобна една опасна експедиция, защото трѣбва да знаете че подобна една работа не е играчка. Да, азъ това знамъ, ала нечувствамъ страхъ, когато съмъ съ васъ. Останеше ли работата ний сами да я вършимъ, — нищо нѣма да направимъ; нѣкъ ще бжде работата съ васъ, защото знайми, че по-напърдъ сте здраво помислили.“ Замѣчательно е какъ тѣзи хора слѣпо вѣрватъ въ водителя си. Мислж, че би се неразмисляли много, ако и сега, прѣдъ прага на зимата, бихъ ги повикалъ на походъ къмъ полюса. Хубаво е до като тѣзи вѣра съществува, ала Богъ да е на помощъ на водителя, ако единъ хубавъ день тя изчезне!

Четвъртъкъ, 27 септемврий. Опрѣдѣлихъ щото отъ утрѣ, до като трае дневната свѣтлина, всѣки отъ насъ да се учи, отъ 11 до 1 часа на хлѣгане съ конки. Това ще бжде необходимо. Ако се случи нѣщо и ний се принудимъ да се върнимъ пѣши, страхувамъ се, да не би нѣкои отъ нашата дружина да станжтъ товаръ на други. Повечето отъ насъ сж наистина добри еядци, обаче има 5—6 души, на които би поврѣдило това искусство, ако го научжтъ. Ако стане нужда да се върви дългъ пътъ, тежко ще да бжде да се ходи безъ конки.

Отъ нѣкое врѣме насамъ ходимъ всички „in согроре“ по леда. Освѣнж че правимъ хубава гимнастика, но и отлично се забавявамъ.

Всѣки отъ насъ прогрессира въ искусството макаръ, че по неравната повърхность на леда конкитѣ ни често се чупжтъ.

Понедѣльникъ, 1 октомврий. Днесъ се опитахми да теглимъ по леда една шейна, натоварена съ 120 килограма товаръ; върви твърдѣ хубаво, макаръ че трѣбва много да се тегли по причина, че конкитѣ се смичатъ по леда. Когато Амунзень почнж самъ да тегли шейната, помисли си отъ начало, че това е лесна работа; ала слѣдъ едно малко тегляние върнж се на кораба, безъ да продума. Послѣ чакъ открилъ на другаритѣ си, че е по-добра смъртъта, отъ колкото продължително влачение на такъвъ товаръ. Така е то всѣкога, когато се почва ново упражнение. Слѣдъ обѣдъ вирѣгнахъ въ шейната три кучета: теглжтъ я отлично.

Вторникъ, 2 октомврий. Врѣмето е хубаво обаче малко студено. Прѣзъ ноцъта температура — 27° С, което ми се вижда най много още за нѣсець октомврий. Ако върви все така работата, ще

нами тежка зима! Ала какво значи за насъ ще бжде ли тя (температурата) 50 или 70° подъ нула? Днесъ направихми хубава прогулка по леда. Хората ми сж бодри, ама скоро ще почне да мръква рано и забавлението ни ще се прѣкрати. За съжалѣние е това; упражнението твърдѣ ни харесваше и живо забавляваше. Сега трѣбва да търсимъ друго, за да го замѣстимъ. Ще дочаками ли близката се пролѣтъ и ще трѣгнемъ ли на сѣверъ? Опитътъ да теглимъ натоваренитѣ шейни по леда, излѣзе неудаченъ, и, ако кучетата бждатъ сжщо слаби, или пъкъ бжде невъзможно да ги употребимъ, както прѣдполагахъ, или най-послѣ ледътъ излѣзе лошъ, — ще трѣбва тогава само на тази си да спомогами. Ако бжде възможно щото „Фрамъ“ да стигне близо до цѣлѣта (полюса), тогава ще считамъ за моя длѣжностъ да се рѣшж; не можж да си прѣдставя никакви спѣнки, които да не можатъ сж отстрани, особено когато челоувѣкъ се нахѣри прѣдъ дилемата: животъ или смъртъ!

* * *

Не по-малко интересно и поучително е описанието, което Нансенъ прави относительно първия нападѣ на леда върху кораба „Фрамъ.“ както и върху метеорологическитѣ и физически наблюдения при полюса. Ето какво четемъ по тѣзи въпроси въ дневника му.

Понеделникъ, 9-й октомврий — слѣдъ пладиѣ. Сѣдимъ на палубата безъ работа и си приказваме, когато ненадѣйно разговорътъ ни се прѣкъснж отъ оглушителенъ шумъ и цѣлий корабъ потрепера отъ основитѣ си: първий напоръ на леда се почувствува. Всички се прѣснахми по палубата, за да видимъ що става. „Фрамъ“ се държи чудесно, както очаквахъ това. Отъ постоянния напоръ ледътъ се приближава къмъ кораба, ала е принуденъ да се подложи подъ корема му и да ни издига нагорѣ. Напорътъ се повтаря отъ врѣме на врѣме и по нѣкога тѣй силно, щото „Фрамъ“ се издига нѣколко стѣпки нагорѣ; скоро обаче ледътъ, като не може да го понесе, счупва се подъ него и корабътъ слазая отъ ново.

Вечерътъ се освободихми отъ леда, и сега се нахѣрвахми у посрѣдъ голѣма водна плоскостъ. Гледами обаче часъ по-скоро да забодемъ кораба въ по-напрѣжната кържа*), за да не би ледътъ отъ ново да ни вземе въ плѣнъ. Вижда се, че въ леда има голѣмо движение. Педеръ ей сега ми съобщава, че чулъ тъмно прѣщение на леда тамъ нѣкъдѣ на сѣверъ.

Вторникъ, 10 октомврий. Шумътъ въ леда трае постоянно.

Срѣда, 11 Октомв. Ледътъ не мирува и днесъ се чувствува силенъ напоръ. Почва слабо пукание покрай стѣнитѣ на кораба, послѣ става по-силно. Скоро обаче това пукание се прѣобрѣща въ жално стениение, тъмно бучение въ всички тонове и вариации и корабътъ постепенно се дига на горѣ. „Фрамъ“ трѣпери, клати се и се дига отъ единъ пътъ съ ударъ или постепенно бива дигнатъ нагорѣ. Приятно ни е като чуваме оглушителния този шумъ и като сме сигурни при

*) Ледена скала.

това, че корабътъ ни е въ състояние да издържи този двубой съ природата! Всѣки другъ корабъ би билъ до сега разбитъ окончателно. У насъ обаче ледътъ се разбива о якитѣ хълбоци на кораба, разбититѣ кържи чезнатъ подъ тежкия, неуязвимъ неговъ трупъ и ний спокойно лежимъ въ него като въ люлка. Скоро шумътъ спира, корабътъ слава пакъ долу и всичко е както отъ по-напрѣдъ. На нѣколко мѣста около насъ ледътъ се натрупва, на едно мѣсто доста застрашително. Кънъ вечерята ледътъ се поотпустна и сега се намѣрваме пакъ въ срѣдата на голѣма водна плоскостъ.

Четвъртъкъ, 12 октомврий. Тъзи заранъ напрѣдвами ний и заедно съ насъ и нашата кържа по срѣдата на дълга водна ивица, която стига далечъ на сѣверъ, където хоризонтътъ е тъмно-синь. До колкото може да се види съ телескопъ отъ коша на срѣдната мачта, водата нѣма край и само тукъ тамъ плуватъ ледени кържи. Това сж необикновени измѣненія. Не знаемъ да ли не трѣбва да се приготвимъ за нова плажба съ пара. Отколѣ обаче сме дигнали машинитѣ, та ще да трѣбва много време за настаняването нъ. Не е злѣ да се почака малко.

Петтъкъ, 13-й октомврий. Сега сме тамъ въ положение, съ каквото най-много ни застрашавахъ у дома. Ледътъ се притиска съ оглушителенъ трѣсъкъ около насъ. Трупътъ се на високи стѣни и грамади, които стигатъ, а на мѣста и надминаватъ, оградата на палубата. Наистина, ледътъ се мъчи да смачка „Фрамъ.“ Ний обаче си сѣдими спокойно и неизлѣвами даже на палубата за да видимъ тъй стихия, като се забавляваме между това съ приказване и смѣхъ, безъ ни най-малко да ни е еня. Вчера вечеръ се яви силенъ напоръ върху нашата кържа. Ледътъ се натрупа около нея по-високо отъ колкото най-високата нейша точка и се събори върху ѝ. Развали ни при това кладенчето, въ което до сега намѣрвахми сладка вода, и го напълни съ солена. Освѣнъ това заспа ледената ни котва и частъ отъ желѣзния синджиръ, та станъ нужда да го прѣрѣжатъ на едно мѣсто. Покри сжщо и дѣскитѣ и шейната, които се намѣрвахъ на леда. Скоро слѣдъ това положението на кучетата ни станъ критическо: рискувахъ да бѣдѣтъ погребени живи. Трѣбваше да се събуди екипажа и да ги спаси. Послѣ кържата се пукнъ. Тъзи сутрина ледътъ ни причини панпчески страхъ. Около насъ се дигатъ високи ледени стѣни, при всичко, че се намирами най-накрая на силния напоръ, не изгубихми освѣнъ една котва, единъ късъ синджиръ, нѣколко дѣски и половината на една самоедска лодка. Обаче и всичко това можеше да се запази, ако бѣхъ се взели о време мѣрки. Хората отъ екипажа ми станяхъ тъй „алъшкъ“ на ледения напоръ, щото не считатъ даже за нужно да излѣжатъ на палубата жакаръ вѣнъ да пука и трѣщи. Знайтъ, че корабътъ всичко ще понесе, и че самъ той (ледътъ) рискува да се растроши и разбие. Сутринята напора отслабнъ и скоро слѣдъ това се озовахми на водна повърхностъ. Послѣдната се простира далечъ на сѣверъ и се завършва съ тъмно-синь хоризонтъ. Дадохъ

заповѣдъ да се нагласжѣт машинитѣ, които слѣдъ два дни ще бждатъ готови. Трѣбва да се обърнемъ къмъ сѣверъ и видимъ какво има тамъ. Прѣдполагамъ, че тамъ трѣбва да е границата между движущия се ледъ, между който е плувала „Жанета“ и между набития и натрупанъ ледъ, по срѣдата на който напредвами ний сега къмъ югъ.

Бойтъ съ леденитѣ гиганти прѣдставлява чудесна панорама. Человѣкъ чувствува, че се намѣрва прѣдъ сили гигантски и лесно си обяснява паниката у слабитѣ натура, които мислятъ, че нищо не е въ състояние да противостои на тѣзи стихии. Когато почва постепенното притисканне на леда, струва ти се, че цѣлата земска повърхность се поклаща отъ основитѣ си. Най-напрѣдъ забѣлѣватъ по безкрайната ледена пустиня оглушителния шумъ на далечно вѣкое *землетръсение*; послѣ, чувствувате го по-близо и по-близо. Тихий прѣди малко леденъ миръ обажда се сега съ гръмъ; природнитѣ гиганти се готвятъ за бой. Ледътъ около тебе почва да пука; събира се на около ти и те прѣдизвиква на борба. На всички страни вне и гърми, усѣщашъ какъ ледътъ трѣпери и какъ жалостно стени подъ краката ти; всичко е въ движение. Въ полумрака виждашъ какъ ледътъ се трупа и реди на грамади дълги, които повече и повече къмъ тебе се приближаватъ; кържи 3—4 и 5 метра дебели се чупятъ и прѣхвърлятъ като лѣвки книжки. Ето ги вече близо и ти отстѣпвашъ, за да запазишъ живота си; но изведнѣжъ леда прѣдъ тѣхъ пуква, отваря се и прѣдъ тебе се отваря черна пропасть, въ дното на която тече вода. Обръщашъ се на друга страна, ала въ полумрака забѣлѣвашъ, че и отъ тукъ идатъ огромни ледени балвани. Опитвами се въ друго направление, обаче и тамъ сѣщото. На всѣкъждѣ гръмъ, ревъ като отъ пѣкой огроменъ водопадъ или отъ пушечни залпове, който повече и повече се ближи. Кържата, на която сме приковани се намалява и намалява — водата минава надъ нея. Нѣма избавление, освѣпъ ако се прѣгзажжѣт плавающитѣ ледени балвани, и стигнемъ на другата страна. Ала движението се намалява, шума се изгубва и постъпнено заниква тамъ нѣкъждѣ на сѣверъ...

Срѣда, 3 януарий. Скотъ-Ханзенъ и помощника му правятъ наблюдения. Метеорологическитѣ наблюдения, които се вършатъ всѣки четири часа, сж подъ пълното вѣдомство на Иохансона. Най-напрѣдъ прѣгледва на палубата термометра, хигрометра и термографа, послѣ барометра, барографа и термометра въ салона, минималния и максималния термометръ въ коша, поставенъ исклучително съ цѣлъ да опрѣдѣли температурата на висшитѣ въздушни пластове. Прѣгледва по-нататкъ термометритѣ, турнати на леда, съ които се опрѣдѣля топлината, която ледътъ испуща и най-послѣ слазя въ хамбаритѣ на кораба, за да опрѣдѣли и тамъ каква температура владѣе. Астрономическитѣ наблюдения ставатъ обикновено всѣки втори день съ цѣлъ да се опрѣдѣли и слѣди до подробно нашия рачешки пѣтъ. Да се правятъ наблюдения при температура—30 до—40° С,—ще разбере всѣки,—че не е твърдѣ приятна работа; да стоимъ на па-

дубата мирно, да работишъ съ деликатни инструменти, да затягашъ съ гола ржка видитѣ имъ — е още по-малко за завидяване.

Често трѣбва наблюдателитѣ да махатъ съ ржцѣ, да тичатъ по палубата насамъ-нататъкъ, да тропатъ, само и само да се загрѣжтъ. И слѣдъ като се били наскачали до насита надъ нашитѣ глави, щото цѣлий корабъ трепери, явяватъ се пакъ въ салона и ний ги посрѣщамъ съ хомериченъ смѣхъ, като ги съвършено невинно питами: студено ли е горѣ на палубата? — „Нито най-малко,“ отговаря Ханзенъ, „тамъ е тѣй приятна топлина! — Не ви ли бѣше поне студено на краката?“ — „Не, нѣмаше подобно нѣщо, само прѣститѣ си малко нечувствувамъ.“ — Бѣхъ му измрѣзали вече двата прѣста на крака, ала не рачи да носи костюма отъ вълчата кожа, който бѣхъ опрѣдѣлилъ за метеорологитѣ. „Още е твърдѣ рано за подобно облѣкло и не е добръ, когато чловѣкъ отъ рано се учи да става деликатенъ.“ Мислѣ, че термометрътъ показваше една заравъ 40° подъ 0, когато Ханзенъ, по риза и гащи — изхвъркиж на палубата, за да прави нѣкои наблюдения; нѣмалъ време — каже — да се облича. Въ опрѣделени врѣмена правѣтъ Скотъ-Ханзенъ и Йохансонъ наблюдения магнетически на леда. Гледамъ ги какъ стожтъ тамъ съ фенери въ ржка и какъ се навождатъ надъ инструментитѣ си. Малко слѣдъ това виждамъ какъ тичатъ по леда, като при това махатъ съ ржцѣ, като нѣкоя птица съ крила, при всичко това „никакъ не е студено!“ Волею, неволею, припомнямъ си какво съмъ челъ по тѣзи работи въ съчиненията по бившитѣ полярни експедиции: не било, каже—възможно при такъва температура да се правѣтъ наблюдения. Трѣбвало би да бѣдемъ много по-злѣ, щото моитѣ другари да се откажътъ отъ работата си. Въ промежутъцитѣ между наблюденията и численепята чувамъ шумъ въ кабинета на Ханзена; това означава, че ржководителтъ иска да натхпчи въ главата на асистента си извѣстна порция отъ астрономия и наутика. — Грозна работа, карти се вечеръ игражтъ въ салона; демонътъ на играта обикаля около насъ кжсно прѣзъ нощта, щото нашия добъръ Сведрупъ не можа да му противостои. Наистина, не сж заложили още ризата отъ гърба си, ала нѣкои отъ тѣхъ изгубихъ и хлѣба отъ устата си; двама нещастници трѣбваше прѣзъ цѣлъ мѣсець да се лишжтъ отъ прѣсенъ хлѣбъ, защото го бѣхъ заложили на по-щастливитѣ въ играта другари. При всичко това тѣзи игра въ карти е добро, невинно забавление, което ни прави удовлетвие, веселост и смѣхъ. Една ирландска поговорка казва: „Бѣди щастливъ; не можешъ ли да бѣдешъ щастливъ, бѣди безъ грижи, и не можешъ ли да бѣдешъ безъ грижи, ижай ги най-малко.“ Хубава философия, която—но каква нужда имамъ отъ поговорки, когато живота въ дѣйствителностъ е щастливъ. Напълно искрено вчера Амузенъ забѣлжи: „Какъ, не е ли това истина, което казвамъ? Ний сме най-щастливитѣ хора на свѣта, защото можемъ да живѣимъ тукъ, гдѣто не чувствуваме никакви грижи, гдѣто имамъ всичко, безъ да се трудимъ за него и гдѣто всичко върви тѣй, както искамъ и какво желайми!“ Ханзенъ поддържа сжщо, че животътъ ни тукъ може нарече напълно безгрѣженъ. Въ подобна смисълъ се произне-

се не отдавна и Жуелъ; най-много му се харесва, че тукъ нѣма полици, нѣма кредитори, нѣма сметки! Ами моя милость! Да, и азъ съмъ щастливъ! Спокоенъ животъ; нищо не ме притиска, никакви писма, никакви вѣстници—точно животъ мѣнастирски, животъ забравенъ, какъвто сънувахъ за младитѣ си години, когато мечтаяхъ за спокойствие, за да можъ да се прѣдамъ на занятията си. Горещото желание не е нещастие и тогава, когато е силно и печално. Человѣкъ нѣма наистина право да не бжде щастливъ, когато съдбата му позволява да върви слѣдъ своитѣ идеали и когато го освободи отъ грижитѣ и бремето на обикновенния животъ, за да може съ самоувѣренность да достигне цѣльта. „Гдѣто е трудъ, тамъ ще доде и успѣхъ,“ казва една народна поговорка. Работж до колкото ми стигатъ силитѣ и вървамъ, че успѣхътъ нѣма да се забави да ме посѣти. Лежж на канапето, четж приключенията на Каней, пиж пиво, пушж цигари—трѣба да признаж, че уловихъ и азъ този лошъ навикъ, който толкова много ненавиждамъ, ала слабостта е дадена за насъ. Издухвамъ лежки облачета на горѣ и мечтаж.

Четвъртъкъ, 4-й януарий. Като че полумраковата свѣтлина се увеличава, ала възможно е и да се лѣжа. При всичко, че слаями пакъ къмъ югъ, добръ съмъ расположенъ. Какво най-послѣ отъ това? Може би, че печалбата за науката ще бжде все една и че желанието да се стигне полюса, е слѣдствие на една буйна фантазия. Направихъ си вече едно пълно миѣние, като какъ трѣбова да изглежда горѣ при полюса. Дълбокото това море е съединено съ дълбокитѣ води на Атлантическии океанъ и, слѣдователно, е негова частъ — това не може да бжде никакъ спорно. Не забѣлжихъ ли, че работитѣ ще вървятъ тѣй, както бѣхъ исчислилъ и че непременно би слѣдвали този пътъ, стига само да се появи благоприятенъ вѣтъръ? Не сж ли чакали много и прѣди насъ на този благоприятенъ вѣтъръ? А колкото се отнася за фантазията — то тя е дѣтиска болестъ, отдавна вече побѣдена. Всичкитѣ исчисления се указаж точни — съ исключение само на едно. Издържеми благополучно нѣтъ по азиатскитѣ брѣгъ безъ никакви спѣнки, каквито ни много пророкувахж. Можамъ да плаваме още по-на сѣверъ, ако не бѣхъ се рѣшилъ да вървамъ, въ най-важнитѣ моменти, на този мередианъ, който желаяхъ. Приковани сме въ леда, както искахъ. „Фрамъ“ блѣскаво издържа леденитѣ напори и дига се нагорѣ, безъ да пукне нито една негова греда — накаръ че е повече натоваренъ съ вѣглища и има по-големъ поворъ, отъ колкото е исчислено. И при това и тѣзи отъ най-опитнитѣ прѣдвѣщавахж нему и намъ сигурна загуба. Не забѣлжихъ ледътъ да бжде по-тежкъ и по-високъ, отъ колкото очаквахъ, а щкъ комфорта, топлината и добрата вентилация на кораба падмпавахъ моето очаквание. На дружината ни не липсва нищо и нашата храна е отлична. Споредъ миѣнието на Блесига, искавано прѣди нѣколко дни—тукъ е тѣй добръ, както у дома; нищо не ни липсва, каквото бихми пожелали. Даже при мисълта за бифтекъ à la Chateaubriand или за свииски котлетъ съ гъби и шпине съ бургуиско вино, не ни

потичатъ лигитѣ; не исками да знаемъ даже за подобни нѣща... Приготовленията за експедицията ми отнехъ нѣколко драгоцѣнни години отъ живота, ала не съжالياмъ за това: желязето си постигнахъ. Прѣкарвами на леда животъ, който не само че е по-добъръ, отъ колкото тозъ на минхлитѣ експедиции, ала който по нищо почти неотличава отъ живота въ Дания. Прѣкарвами тѣй добръ, като че сме у дома. Всички вкупомъ, въ една каюта, правимъ кжсъ отъ нашето отечество и отъ день на день по-тѣсно се привързвами единъ къмъ другъ. Само въ една точка се указахъ моитѣ смѣтки невѣрни и, за жалостъ, въ най-главната: прѣдполагахъ полярното море за плитко, понеже най-голяма дълбочина, която бѣ намѣрила „Жанета“ не е по-голяма отъ 150 метра.

Послѣ смѣтахъ, че теченията въ плиткото полярно море ще дѣйствуватъ благоприятно и че течението, произведено на брѣговетѣ на Азия отъ сибирскитѣ рѣки, ще бжде доста силно, да ни закара далечъ на сѣверъ. Обаче намѣрвамъ тукъ дълбочина, за която не стига нашето вѣже, дълбочина, която надминува може би два пѣти 1800 метра. Послѣдното обстоятелство, разбира се, уби вѣрка вѣра относително дѣйствието на течението; не намѣрвами течение никакво или пѣкъ съвършено слабо и нашата надѣжда сега е само въ вѣтъра. Колумбъ откри Америка, благодарение на едно погрѣшно заключение, което даже не бѣ негово. Богъ само знае, кждѣ ще ни заведе моята грѣшка. Ще повторѣ само, че дървото, приплавало отъ брѣговетѣ на Сибиръ къмъ брѣговетѣ на Гренландия, не може да лѣзѣ и че по пѣтя, по който е минжло то, трѣбва да прѣминежъ и ний.“

Есенна пѣсенъ.

Настанж есенъ, взе да гладыѣ . .
Мжчи душа ни тѣга незнайна,
Всичко увѣхва, всичко блѣдыѣ;
Тѣй е и нашта сждба нестрайна . .

Гърмове, вихри него сломихъ;
Повѣхъж младо, взе да съхяѣ . .
Есенъ . . . Мъгли го тъжни увихъ.
И студень вѣтъръ почна да вѣе.

В'край хоризонта, на хълмъ далеченъ
Дърво саминко стои в'небето,
Безмълвно дрѣме в'сѣля си вѣченъ,
Катъ сфинксъ поглежда негдѣ в'полето.

Колчимъ рогъ нощемъ мѣсець извие,
Поле безмълвно, пусто — огрѣе
Буря в'дървото съсъ плодъ завие,
Жълти му листи в'полето вѣе . .

Около него всичко е пусто:
Камѣци само и трѣви диви;
Птичка съсъ пѣсенъ не го весели,
Лѣтъжъ надъ него хали буршиви . .

Отъ тебъ далечъ така и ази.
В'часове скърбни за тебъ мечтижъ
Самъ посрѣдъ бурни свѣтски талази;
Нѣма те вече . . . И дойде край! . .

Ноемврий 1896 г.

Д. Д.

МАЛКИ РАЗКАЗИ.

Щетешествие подъ рѣка съ гйда.¹⁾

(Хумористически разказъ отъ Маркъ-Твенъ).

Ще кажж нѣколко думи за Микель-Анжело-Буаноротти : азъ, разбира се, навикнахъ да четж въ него великия гений — покланямъ се прѣдъ тоя чловѣкъ, койго бѣше толкова великъ и въ поезията, и въ живописството, и въ скулптурата, и въ архитектурата, съ една речъ, въ всичко, за каквото се задовѣше той. Но защо ти е Микель-Анжело и при закуса, и при обѣда, и при вечеря ! Азъ обичамъ разнообразието !

Споредъ думитѣ на гидовѣтъ, той, или неговитѣ ученици сж увѣковѣчили съ рисункитѣ си всѣки прѣдметъ въ Генуа и Милано ; въ Падуа и въ Верона, въ Болония и Венеция вий нѣма да чуете друго име, освѣнъ онова на Микель-Анжело.

Въ Флоренция всичкитѣ картини и рисунки така сжщо принадлежатъ на неговата четка, а пѣкъ ония прѣдмети, които той по никовой начинъ не е можалъ да създаде, тѣ сж пѣкъ непрѣменно свързани съ нѣкое въспоминание за него ; почти всѣки хѣлмъ, всѣки капѣкъ, всѣко издадено нѣщо, му служехъ като мѣста за почивка ; той тукъ свѣдеше, тукъ обичаше да стои и се радва на откриващия се нагледъ и т. н. Въ Пиза сжщата история, и тукъ всичко, освѣнъ градската кула, е направено отъ тоя великъ майсторъ ; гидовѣтъ съ голѣма охота бихъ му приписали и тая кула, ако тя не грѣшеше толкова силно противъ перпендикуляра.

Но въ Римъ това священо име почва да ви отчайва ! Оказва се, че Микель-Анжело е исписалъ съборната черкова Св. Петръ, исписалъ самия папа, исписалъ мундирия на папската гвардия, исписалъ Пантеона, Тибра, Ватикана, Колвзея, Капиталия, седемтѣхъ хѣлма—двореца на Берберини, знаменития водопроводъ на Клавдия и къпалнята на Каракалли, съ една рѣчь : тоя вѣченъ „омразникъ“ е исписалъ тоя вѣченъ градъ съ всичко, което вий въ него виждате, ако всичкитѣ книги и хора въ Италия не лъжатъ.

— „Но, стига, любезний ! не ни казвайте нищо повече,“ рече най-послѣ мой приятель и сплтникъ на нашия гидъ : „по-добрѣ ни кажете вѣсно и ясно, че Господь е сътворилъ Италия по рисунката на Микель-Анжело — и то е доста за насъ !“

Азъ не помнж, да ли нѣкога въ живота си да съмъ испитвалъ такова чувство на дълбока благодарность на сждбата и такова сладостно усѣщание на облекчението, каквото испитвахъ вчера, когато се научихъ, че Микель-Анжело умрѣлъ. Ехъ, слава Богу ! рекохъ най-послѣ азъ ; за това се научихми отъ нашия гидъ. Но, до като се научимъ за това, той ни принуди да изходимъ десетини километри

¹⁾ Guide — водачь, уплътвачъ, проводникъ.

по безкрайния коридоръ на Ватикана, по дължината на който се простиратъ безкрайни редове отъ картини, а слѣдъ това и други десетини километри, заради всевъзможнитѣ произведения на италианската скулптура, расхвърлени въ 20 разни дворци. Освѣтъ това, ний посѣтихме сикстинската капелла и видѣхме толкова много кунописи, щото съ тѣхъ би могло да се покрие цѣлий небесенъ сводъ и почти всичкитѣ сж работа на Микель-Анжело. Да, нашия гидъ бѣше неуморимъ, а той ни умори до толкова, щото ний се наговорихме да му отиѣстимъ за това, като му изиграхме една стара подигравка, каквито вършехме и съ други гидове. Тая подигравка се състоеше отъ редъ глунави въпроси и повече нищо!

Забѣлѣжително е, че тия хора никога не ви подозиратъ въ сарказмъ, — тѣ нѣматъ ни най-малкото понятиие за прониата и присвѣха.

Напримѣръ гида ни показва нѣкоя бронзова фигура и казва: „Statuo bronzo“ (т. е. бронзова статуя).

— Микель-Анжело ли я е работилъ? — пита мойтъ приятель.

— Не! Незавѣстно чия работа е.

Подиръ това нашия проводникъ ни води да разгледваме старий форумъ на Римъ. Приятельтъ ми отново го запитва:

— Микель-Анжело ли го е строилъ?

Гидътъ до толкова е поразенъ отъ тоя въпросъ, щото гледа на насъ съ испѣкншли очи.

— О, не! Той е построенъ прѣди 1000 години до ражданието му — отговаря Гида.

Отиващи по-нататкъ, показватъ ни египетски обелискъ (памятникъ). И пакъ се повторя въпроса: „Микель-Анжелова работа ли е това?“

— Oh! Oh, mon Dieu! тоя обелискъ е повече отъ двѣ хиляди години!

Тоя ненажѣнимъ въпросъ повидимоу до толкова омръзнж на нашия гидъ, щото положително той се боеше да ни показва каквото и да било. Клетникътъ истоци всичкитѣ способности и приложи всичкитѣ си старания да ни докаже, че Микель-Анжело е виновенъ само въ създаващето на една часть отъ взелената, а не на всичкия видимъ свѣтъ. Но всичкитѣ му усилия останахж безполезни.

Не подлежи на съмнѣние, че почивката за прѣумореното врѣние, така обременено отъ множеството разнородни познания на жовѣцитѣ, е необходима, тѣй като иначе человекъ би рискувалъ да стане пълешъ иднотъ. За да се не случи това, ний за развлечение рѣшихме да се подиграемъ съ нашия гидъ и, ако това не му се харесаше, за него още по-алѣ!

Позволявамъ си тукъ да кажъ нѣколко думи за това неизбѣжно зло — за нашитѣ европейски гидове. Истина е, че почти всѣки пжтешественикъ не веднѣжъ отъ душа е желалъ да прѣкара безъ гидъ, — но като се убѣди, че това е невъзможно, нему не остая друго, освѣтъ да се помири съ неизбѣжното зло на неговото дотегливо прѣстствие. Ний се наговорихме да извлѣчемъ отъ това неизбѣжно зло

жакаръ малка една полза, или поне развлѣчение, за да можете колко годѣ да се възнаградимъ.

Ако нашиятъ опитъ може да се хареса на нѣкого, ний отъ сърдце и душа ще се радваме.

Извѣстно е, че въ Генуа гидоветѣ особено обичатъ да служатъ на американцитѣ, защото тия послѣднитѣ сж народъ доста експансивенъ; тѣ се чудятъ на всичко, отъ всичко се възхищаватъ и благоговѣятъ прѣдъ всичко, което е свързано съ въспоминанието за Колумба. Нашиятъ гидъ като ни припозна за американци, така сжщо си намисли да си поиграе на тая наша слаба струна. Той бѣше извънредно оживенъ и въодушевенъ, като прѣдварително вкусваше онова удоволствие, което той приготвяваше за насъ.

— Елате, господа, подиръ мене, елате! казваше ни той: азъ ще ви покажж ржкописа на Христофора Колумба! да, господа, собственъ неговъ ржкописъ! Моля ви се, вървете подиръ мене!

Той ни поведе за градския музей. Вкуштелно като подрѣкваше съ ключоветѣ, той отвори нѣколко тежки ключалки и най-послѣ тържественно раствори прѣдъ насъ единъ старъ, каленъ и въ много мѣста исхабенъ моноскриптъ, при което очитѣ му пламтѣхж, а и самъ той не можа положително да стои на мѣстото си. Той обикаляше всичкитѣ страни, трѣкаше си ржцѣтѣ отъ удоволствие, като че тържествуваше побѣда и отъ минута на минута си тикаше прѣста въ вектитъ пергаментъ

— На, господа, какво ви распряхъ азъ! Не е ли истина! Това е ржкописа на Христофора Колумба! Това е неговата ржка! Неговъ почеркъ!

Ний пазили единъ съвършено безучастенъ и равнодушенъ погледъ, който доста озадачи нашия гидъ. Подиръ нѣколкото мжчителни и продължителни минути, мойтъ другаръ, въ дълбоко мълчание разгледваше отъ всички страни старинния документъ и най-послѣ обръщайки се къмъ гида, съ единъ пълненъ съ ирония тонъ, попита:

— Какъ нарекохте автора на тоя ржкописъ?

— Христофоръ Колумбъ! Великия Христофоръ Колумбъ!

Моя приятель отново заночиж да разглежда ржкописа и подиръ като го метиж на страна, пакъ се обърна къмъ гида:

— Самъ ли е писалъ това, — или що?...

— Да, да, самъ лично! Самъ Христофоръ Колумбъ. Това е негова ржка! Неговъ собственъ почеркъ!

— Хж! азъ познавахъ въ Америка 14 годишни дѣца, които много по-добрѣ пишехж отъ него...

— Но, това е Христофоръ Ко...

— Не е ли все едно, но азъ ви казвамъ, че това е най-лошиятъ почеркъ, който можакъ нѣкога да видж. Не мислете, моля ви се, че вий можете да ни смѣтате за глупави, защото сме чуждестранни. Ний сме далечъ отъ ония глупци, за каквито ни мислите. Ако имате неговитѣ ржкописи, които заслужаватъ вниманието ни, покажете ни ги, ако ли пъкъ не, въ таквъ случай водете ни по-нататкъ.

Нашиятъ гидъ бѣше значително разочарованъ и обиденъ отъ

поведението ни, въ тоя случай у него имаше нѣщо въ резерва, съ което се надѣваше да ни поразн.

— Но, господа! извика той — вървете подиръ мене! Азъ ще ви покажъ рѣдкостния, чудния и безподобния бюстъ на Христофоръ Колумба. То е нѣщо удивително, нѣщо грандиозно!

И той ни доведе до великолѣпния бюстъ на Колумба. Дѣйстви-телно тоя бюстъ бѣше великолѣпнѣтъ. Като се доближи до него, нашия гидъ подскочи на страна, като поравенъ отъ неговата грандиозностъ и се спрѣ въ една живописна и тържественна поза прѣдъ това изображение.

— Погледнете, господа! погледнете тоя бюстъ! Нима това не е божествено, безподобно!.. Какво нѣщо е бюста! Какво нѣщо е пиедестала! Приятелтъ ми прѣспокойно си извади изъ джеба бинокла, нарочно взетъ за ви подобни случаи и почна да разгледва това толкова хвалено чудо отъ всичкитѣ страни.

— Да, какъ нарекохте името на този господинъ?

— Христофоръ Колумбъ! великий Христофоръ Колумбъ, Господа!

— Хри-сто-форъ — Ко-лумбъ! Великия Христофоръ Колумбъ... казвате ви? а какво велико нѣщо е направилъ той?

— Какво ли е направилъ? Той откри Америка! Америка откри!

— Той откри Америка?!... Не, любезний господине, съ такива приказки не ни гощавайте, ний сами идемъ право отъ Америка и такова нѣщо не сме слушали. Христофоръ Колумбъ е смѣшно ние—и какво—умрѣ ли тоя господинъ?

— Oh, *scopro di Vaseno!* — Става вече триста години отъ както е умрѣлъ!

— А отъ какво умрѣ?

— Не зная!... нищо не можъ ви казѣ!

— Може би отъ шарка, (сипаница).

— Не зная, истина не зная отъ какво умрѣ! — разбъркано отговори гидтъ.

— Прѣдполагамъ отъ гърчение.

— Може би и отъ гърчение... азъ не зная... вѣроятно той умрѣ отъ нѣщо.

— Да, струва ми се отъ смъртъ, сериозно отговорихъ азъ.

— Но да, но да! разбира се! — зарадва се клетия гидъ, като не намѣри въ думитѣ ми подигравка и за това ги поддържаше съвършено сериозно.

— Има ли той сродници и живи ли сж? — продължаваше моя приятелъ.

— Охо! това е невъзможно!... триста години...

— Е, кажи ми сега кое е тукъ бюстъ, — кое е пиедесталъ?

— *Santa Maria!*... това е бюстъ, това е пиедесталъ.

— А, виждамъ, виждамъ... прѣкрасна мисль, доста сподучливо съчетание... а не знаете ли, че тоя господинъ за пръвъ пѣтъ тукъ вижда бюстъ?

Но гидовѣтъ, както веднѣжъ вече бѣхъ говорилъ, не умѣтъ

да разбират тънкоститѣ на американски хуморъ; и за това последната подигравка отиде на вѣтъра.

Почти сѣщото направихи и съ нашия римски гидъ.

Вчера вий прѣвкарехи повече отъ три часа въ Ватикана. Той, споредъ истината, е цѣль свѣтъ отъ чудеса и рѣдкости. Ний бѣхми доста близки отъ грѣжкитѣ изражения на нашия вѣсторъгъ и удивление... Трудно ни бѣше да се вѣздържимъ отъ неволнитѣ възгласи за удобрение и съ нищо да не издадемъ своитѣ чувства и впечатлѣния, обаче, това ни се вдаде още по-добрѣ, отъ колкото очаквахми, нашия гидъ бѣше положително вашъматенъ и разбитъ отъ разсжженнето. Той си побя краката и истоци всичката си избобрѣтателностъ, като се основаваше на невидени дивотии, съ които се надѣваше да ни очуди, и всичко напраздно! Ний нито единъ ижтъ, нито на нищо се зачудихми, отъ нищо не се заинтересувахми, като че всичкитѣ тия рѣдкости бѣхъ за насъ най-обикновенната единичностъ.

Но нашия гидъ още не се обезсърдаваше, той запази за най-последъ онова, което се счита за най-велико чудовище изъ между всичкитѣ други — египетската кралска мумия, най-добрата отъ всичкитѣ до сега запазени.

Той ни води къмъ тая мумия и сега до толкова е увѣренъ въ успѣха, щото у него отъ врѣме на врѣме се връща обичний му му ентузиазмъ и словоохотливостъ.

— Гледайте, господа! Гледайте — виждате ли тая мумия?.. възклицава гида. Другарьтъ ми, безъ да бърза, измѣкна пакъ бинокля, и повече отъ равнодушно, гледа знаменитата мумия.

— Аха... казва той, прощавайте ми, че не чухъ, какъ се казва тоя господинъ?

— Какъ го казватъ ли?... Какъ го казватъ! Той не се казва нищо — това е мумия, египетска мумия.

— Да, да... а гдѣ е роденъ той, тукъ ли?

— Тукъ ли? Не! Азъ ви казахъ че това е египетска мумия?

— Така, така, сега разбрахъ — вѣроятно той е французинъ, мислѣхъ, че не съмъ се налъгалъ, нали?

— О, не, той не е нито французинъ, нито римлянинъ — той се е родилъ въ Египетъ.

— Въ Египетъ ли? казвате вий, азъ никога не съмъ слушалъ за Египетъ. Това, вѣроятно, трѣбва да е нѣкоя чуждестранна мѣстностъ. — Мумия — мумия, какво хубавичко именце!... И заблѣжително е, колко е той спокоенъ; колко много самообладание има въ него... Може би да е умрѣлъ, кажете ми...

— Oh, sacrebleu! Той е умрѣлъ прѣди три хиляди години!

Изведижъ мойтъ приятель глѣвно се обърнъ къмъ гида и грозно извика:

— Кажете ми, моля, какво означаватъ такива непристойни подигравки?! Какви сж тия извѣртвания!... вий за какви ни считате, — за китайци ли?! Само защото сме чужденци и желаемъ да из-

учишъ всичко, вий си позволявате да ни товарите съ всички стари рухалости!... Вий искате да ни зачудите съ разни нищожни стари трупове: и отъ друга страна си позволявате да ни правите на глупци!... О, громъ и молния!! И ний нѣщо ще намислимъ... Ако можете да ни покажете нѣкой прѣсенъ французски трупъ, това е друга работа, иначе кълж се въ името на св. Георгий, ще ви смажа главата за вашите подигравки!..

Уплашения глѣдъ положително не знаеше какво да прави и вече не ни прѣдлагаше своитѣ услуги.

Прѣвелъ Р. Петковъ.

Волна жертва.

(Анатолъ Франсъ).

Директорътъ на затвора хлопнж вратата, слѣдъ като останж вътрѣ графиня Фани Д. Авней, която бѣ арестована, както кавваше актътъ, „заради нарушение сигурността на държавата,“ а въ сжщностъ, защото е скривала политически бѣглеци.

Тя влѣзнж въ това отъ древни врѣмена здание, въ което пущиницитѣ на Портъ-Рояла сж се нѣкога опоявали съ взаимно уединение, и, което, безъ никакво почти измѣнение, бѣ прѣобърнжто на затворъ.

До като писарътъ записваше името ѝ, тя, сѣдяща на единъ столъ, мислеше: „защо туй нещастие, Боже мси, какво искате отъ менъ?“

Ключарътъ на затвора се виждаше доста упоритъ човѣкъ, но не и опасенъ; съ него бѣ и хубавата му дъщеря, носяща на главата си бѣла елегантна шапчица, съ кокарда и панделки отъ народенъ цвѣтъ. Той заведе Фани въ пространния дворъ, въ срѣдата на който се надигаше доста високо единъ хубавъ багрянъ (салкъмъ). Тамъ тя трѣбваше да почака, до като ѝ приготвахж лѣгло и единъ столъ въ една стая, въ която имаше затворени още петъ-шестъ жени. При всичко, че повечето отъ осждениитѣ се прѣдавахж на революционния сждъ, пакъ затворътъ бѣ прѣпълненъ и се пълнеше почти всѣки денъ съ нови комити:

Въ двора Фани зарна една млада жена, която врѣзваше въ багряновата кора нѣкой фрази, и, струваше ѝ се, че лицето на тая жена ѝ е познато. Като се вярѣ по-внимателно, спомни си, че тя е нейна приятелка още отъ дѣтинство, Антоанета Д. Арнякъ.

— Нима сте вий Антоането?

— Нима сте вий Фани? Намѣстете своето лѣгло до моето; имамъ много нѣща да си приказваме!... А, какво станж съ г-нѣ Д. Арнякъ, Антоането?

— Много да си приказваме!...

— Съ мъжа ми ли? Да, приятелко, като че съмъ го забравила! Обидихъ го. Той бѣше спрямо менъ много добъръ човѣкъ. Мислж, че е нейдѣ въ затвора.

— А, какво правите, Антоането?

— Тсътъ!... Колко ли е часътъ? Ако има петъ, тогава приятельтъ, чието име връзвамъ тукъ до моето, не е повече на тоя свѣтъ, защото, на пладнѣ е изведенъ прѣдъ революционния съдъ. Той се именува Герсенъ и бѣше доброволецъ въ сѣверната война. Познала го бѣхъ въ тоя затворъ. Изъ подъ този багрняъ сми прѣкарвали взаимно много приятни часове; бѣше отличенъ мъжътъ!...

— Но, прѣди всичко, трѣбва да се погрижжъ за да ви намѣста лѣглото, хубавице моя, и, като прѣгърнжъ прѣвъ кръста графинята Фани, заведе я въ стаята си, гдѣто бѣше нейното лѣгло и помоли ключарьтъ да не я раздѣля отъ нея.

Нея вечеръ заедно навечеряхъ гозбата, която бѣше наготвилъ арестанския готвачъ — патриотъ. Всѣкой донасише дървената си паница и похлупка — бѣхъ запрѣтени метални съдове — въ готварницата и получаваше принадлежащата му се частъ свинско месо съ зелье. На тази проста маса Фани забѣлѣжи другарката си, която я очуди съ извънредната си веселость. Двѣтъ приятелки срѣсахъ коситѣ си и се облѣкохъ въ гиздави тоалети. При всичко, че смъртьта имъ висѣше на врата, тѣ пакъ обичахъ да се харесватъ. Говорьтъ имъ бѣ галантенъ, както и тѣ самитѣ. Фани се бързо научи за многобройнитѣ интриги, които се свързвахъ съ ключалката на този мраченъ затворъ, гдѣто смъртьта дразнѣше къмъ любовь. И въ този моментъ, неисказано смутена, тя отъ веднѣжъ пожела да хване въ ржката си нѣкоя чужда ржка.

Тя си припомни за човѣка, койго я любѣше и когото тя бѣ отвѣрдила. Страшна тѣга, свързана съ гризение на съвѣстьта, наченж да пробажда сърдцето ѝ; жарки сълзи потекохъ по бузитѣ ѝ. Тя мислѣше, вираше се въ тритѣхъ свѣтлости на лампата, която освѣтляваше ейната вечеря и на другаркитѣ ѝ, на които очитѣ горѣхъ като отъ трѣска.

— Заедно ще умрѣме, па защо да съмъ азъ тѣжна и да ми е душата смутена, когато животътъ и смъртьта на тия жени сж безразлично леки?

И тя цѣлата нощъ прѣкара плачуца на постелята си.

II.

Леко отлѣтѣхъ двадесетъ дълги и монотонни дни. Дворьтъ, въ койго обикновенно залюбенитѣ търсѣхъ уединение, бѣ нея вечеръ празенъ. Фани, която до тоя часъ стоеше въ влажния коридоръ, отиде и седнж на трѣвата подъ стария багрняъ, койго растилаше сѣнката си на двора. Прѣвъ разцвѣтѣлитѣ му клончета лѣхваше благоуханенъ вѣтрецъ. Фани съарѣ нѣкакъвъ надписъ надъ фразитѣ, които Антоанета бѣ връзала. Този надписъ съставляваше нѣколко стиха на поета Ниже-а, койго бѣше, така сжщо, затворникъ като нея.

Слѣдъ като прочете тия стихове, Фани стоеше замислена. Тя отново вникнж въ живота си, тихъ и мпренъ; въ оженванieto си безъ любовь; въ серпозния, музикалния и поетическия си духъ; слѣдъ туй, въ любовьта на единъ човѣкъ, която безъ да се докосне

до нея, я окръжаваше и която чувствуваше много по-силно въ тъмнината на тъзи мрачна тъмница.

Тъй вдълбочена въ прѣдстоящата си неминуема смъртъ, тя се разтѣжи. Въ нея си душевни вълнения тя, облѣна въ изобиленъ потъ, възправи пламенитъ си влажни очи къмъ накиненото съ милиони звѣзди ясно небе, и, склотивша и двѣтъ си рѣцѣ, прогълви: „Боже, възвърни ми надѣждата!“

Въ този моментъ се зачуух тихи крачки. Роза, дещерята на ключаря, дохождаше да ѝ каже пѣщо тайно.

— Гражданко, подзе хубавата дѣвойка, тѣзи вечеръ любящия те човѣкъ ще те чака съ кола на „Авеню де л'обсерваторъ.“ Вземи тоя пакетъ, въ който е свързано облѣкло, подобно на моето. Облѣчи го въ стаята си въ връме на вечерята. На възраст си малка, а руса си както и азъ. Въ тъмнината ще си мислижъ за тебе, че съмъ азъ. Единъ стражаръ (мой любовникъ, съмъ влела въ тѣзи работа) ще дойде въ твоята стая и ще ти донесе кошничка, въ която обикновено се купуватъ разни покупки. Той има ключъ отъ стѣлбитѣ, по които ще стигнешъ и влѣзнешъ въ спалнята на баща ми. Отъ къмъ тѣзи страна вратата не е заключена, а и стража нѣма; но само внимавай да не те зарни баща ми.

Мойтъ любовникъ ще стане прѣзъ прозореца и ще заприказва съ тебе, за да се мисли, че това става съ менъ. Ще ти каже: „до виждание, гражданко Розо! Недѣйте бива за напрѣдъ тѣй немилостива!“ Тогава полека излѣзни на улицата, гдѣто прѣзъ това връме азъ ще се явиж и ще се качимъ въ колата, която ще ни чака и отведе.

Слѣдъ тия думи Фани бѣ сирѣла диханието си. Съ всичката си сила на испѣкналитѣ ѝ отъ напрѣганне и животъ гръди, тя почувствова, че вдѣхва въ себѣ си свобода. Тя блаженствуваше въ спасението си за въ бѣдѣщето; но понеже съ него се съединяваше и идеята на любовта, тя натисна и двѣтъ си рѣцѣ на сърдцето, за да задържи щастнето си. Наскоро, обаче, нейний хладенъ разумъ надви надъ чувствата и тя внимателно нагледа ключаревата дѣщеря и ѝ възрази:

— Драга дѣвойко, защо се тѣй самопожертвувате за мене, когато ме не познавате?

Роза отговори смутено:

— Защото вашия приятель ще ми даде много пари, като ви освободя и тогава съ тия пари ще можъ да се оженж съ любовника си Феорентена. Тѣй щото, азъ, гражданко, работж за себе си. При все това азъ и безъ това обичамъ да ви спасж.

— Благодаря ви, но защо?

— Защото сте хубавица, а и на вашия приятель е много мжчно безъ васъ. Съгласни сте, на ли?

Фани протегна рѣка да вземе пакета съ дрѣхитѣ, които ѝ подаваше Роза, но тозъ часъ я отдрѣниж надирѣ и ѝ каза:

— Знаете ли Розо, че ще бѣдете наказани съ смъртъ, ако по нѣкой начинъ властѣта узнае за това?

— Съ смъртъ ли да ме накажатъ?! Вие, гражданко, ме плашите. Охъ, не, азъ не знаяхъ! викна уплашено Роза.

— Но, като се съвзе отговори:

— Вашия приятелъ ще ме скрие твърдѣ добръ, гражданко.

— Въ Парижъ нѣма никждѣ сигуренъ заслонъ. Благодаря ви, Рово, на жертвованието; обаче, азъ отказвамъ да го приема.

Роза останж вкаменена.

— Васъ ще гилотиниратъ, гражданко, а нѣкъ азъ нѣма да бѣда Феорентенова!

— Разубѣдете се, Рово, азъ ще ви направж услуга безъ да приема прѣдложението ви.

— Ахъ, не, тогава азъ ще трѣбва пари да откраднж.

Дъщеряга на ключаря моляше, плачеше, проклеваше. Тя коленичи в хванж полигѣ на Фанината дрѣха. Фапи я отблъснж съ ржка и обърнж главата си.

Една мѣсечна зря освѣтляваше мирно Фаниното красиво лице. Нощта бѣ свѣжа и прохладенъ вѣтрецъ вѣяше, а тихо-шумящй багрянъ, люлѣящъ мирозливитѣ си клонѣе поржеи съ блѣдни цвѣтвце студеното хубаво лице на волната жертва...

Прѣвелъ: А. М. Бекичъ.

Щастливецъ.

Разказъ отъ А. Авилова.

На края на селото Ветелка (въ Руссия) имаше малка вехта къща съ желѣзенъ, отъ години не боядисванъ, покривъ. Къщата се бѣ повавела, едната ѣ стълба се бѣ развалила, и на мѣсто нея стърчахж голѣми, обрасли съ трѣва камъни. Тукъ живѣеше на не голѣмата си имовина-мошния дворянката вдовица на капитанъ—Татияна Алексѣевна Шишкина. Тя имаше единъ синъ и една дъщеря; дъщеря ѣ, Анна, живѣеше съ майка си въ селото, а синъ ѣ, Иванъ, свършваше образованието си въ Московский университетъ. Той често пишеше на майка си и сестра си, но не се виждаше съ тѣхъ даже прѣвъ лѣтнитѣ вакации: прѣподаваше частни уроци, като гледаше да си спестява нѣкога пара. Когато Иванъ бѣше свършилъ гимназията—баща му още живѣеше, старецътъ съчувствено се отнасяше къмъ синовото си желание, да иде да учи медицината; помагаше му, колкото можеше, като му пращаше по нѣкога парп, но когато умрѣ старецътъ, Татияна Алексѣевна не само прѣстанж да праща Ивану парп, но токо му пишеше да си дойде и го молѣше, да напустне учението, аа да ѣ помага да управляватъ малката имъ имовина. Тя постоянно му се оплакваше и той взе да я съжалява; пишеше на майка си дълги писма, искаваше ѣ причинитѣ, защо не се връща, молѣше се да почака и да го остави да довърши учението си; той ѣ пишеше много убѣдително, а Татияна Алексѣевна все се ядосваше; като прѣгледаше съ очитѣ си горещитѣ редове на писмата му, тя се сърдѣше на синовото си упорство, и въ отказванието му виждаше само

опърничавостъ и своеволие. Ивановитѣ писма ставахъ все по-дълги, но той никога не ѝ даваше ни най-малко да помисли, че ще се откаже отъ рѣшението си да продължава да учи медицината, и Татяна Алексѣевна ще-не-ще свикнѣ се, най-сетѣ. Тя почнѣ да се утѣшава съ туй, гдѣто синѣ ѝ, безъ друго ще стане добъръ докторъ, че той съ своето постоянство и съ силата на волята си лесно ще може да се настави добръ и тогазъ положението на нея, Татяна Алексѣевна, и на Анна ще се измѣни изведнѣжъ: Иваѣъ ще спечели много пари, и тѣ всички ще заживѣятъ охолно, а може би и раскошно. Тѣзи мечти и прѣдположения за прожѣнение живота имъ тѣй се поправихъ на Татяна Алексѣевна, щото тя все повече и повече се спираше на тѣхъ, почнѣ да вѣрва неусѣтно, че ще се сбъднатъ, и цѣлий животъ на жителкитѣ на малката къща се прѣкарваше въ тревожно и нетърпеливо очакване. Майката не криеше своитѣ надѣжди и подробно ги повѣряваше на дѣщеря си, а тя лакомо хващаше всѣка нейна дума. Ивановото докторско поприще, неговий успѣхъ, паричнитѣ му облаги бѣхъ единчката тема за разговоръ между двѣтѣ жени. Тѣ двѣтѣ често сѣдяхъ въ малкото салонче прѣдъ неочистений самоваръ и лѣниво пияхъ чай чашка слѣдъ чашка. Анна имаше повече отъ двадесетъ години; лицето ѝ бѣше дебело и безцветно, странитѣ ѝ рано постъръжали, а очитѣ ѝ гледахъ съливно и мързеливо. Тя до толкозъ не обичаше никаква работа, щото по цѣли дни ходѣше несчесана и необлѣчена, само съ фуста и кирлива бѣла роба съ скжсани копчета.

— Облѣчи си поне чиста роба, говорѣше ѝ по нѣкога Татяна Алексѣевна.

— Нѣмамъ чиста, отговаряше тя. Нашата Мария е такава пипкава! никога нищо не приготвя на врѣме. Ето още не мож да я накарамъ да ми зашие копчето.

— Азъ ще ти дамъ копче, зашиѣ си го самѣ, казваше майка ѝ.

— Да седнѣ самѣ да шиѣ! сърдѣше се Анна и се чутѣряше.

Татяна Алексѣевна гледаше дѣщеря си; тя си припомянаше своята младина, сравняваше своето, нѣкога красиво лице, съ подутото безживно лице на дѣщеря си, въ ума си прѣсѣгтваше годинитѣ ѝ и си въздѣхваше. Ставаше ѝ жално за Анна и любезно почваше да говори съ нея.

— Е, почакай, Анке, ще се върне братъ ти, — ще почнешъ другъ животъ: ще исплдишъ Мария; ще си наемеш шегърна готвачка и нѣргови петачки, не като Мария.

Анна се развеселяваше и си подигаше малкитѣ съливи очи.

— Ами все тукъ ли, въ село, ще останешъ да живѣешъ? безпокойно питаше тя.

— Какъ тука? усмихваше се майка ѝ. Съ Ивановото образование живѣе ли се въ такава самота. Тукъ и печалбата му би била никаква: какво би си докарвалъ тукъ отъ голтацитѣ селяни?

— Първо ще помоля Ивана да ми купи такъвъ палтонъ, какъвто има градската понадия, съ обѣрижти прѣдници, знаешъ я?

— Много нѣща ти сж потрѣбни, твърдѣ много, нажалено се

усмихваше Татяна Алексѣвна, — и дрѣхи, и препирки.... Ний съ тебе нѣмаи въ какво да се покажемъ между хората; нѣма да се обличаи все съ чить я!

И майката и дъщеря ѝ отново взехъ да мечтайтъ, какъ и за какво ще употрѣбаватъ печеленитѣ отъ Ивана пари. Когато истинаваше самоварѣтъ и чая вече не можеше да се пие, Татяна Алексѣвна навикваше Мария.

— Вдигай самовара, казваше ѝ тя, — и ако другъ пѣтъ го сложишъ такъвъ нечистъ, неистритъ, — ти ще го видишъ единъ день хвърленъ на земята.

— А кога да чистѣ азъ самовара? обади се Мария. И стаятъ да растрѣбѣж, и ястие да наготвѣж, и пранѣ да оперѣж, и кравата да издожъ, все азъ! Не си почивамъ никакъ!

— Мълчи, готовано! крѣснѣ Анна.

— Ти мислишъ, че по-шетърна отъ тебе не можемъ си намѣри, а? Почакай ти, да си дойде Иванъ Михайловичъ и ще видишъ! ще се научишъ ти да отговаряшъ, жързелко н'една!

— Азъ ви съмъ като робиня, робиня! каза Мария.

Мария прибра самовара и отиде въ кухнята. Майката и дъщеря ѝ оставахъ пакъ сами; първата взе да плете, а другата взе да растваря една книга и се прозѣваше. Ако се случваше на маминото чедо да ѝ се отвори нѣкоя интересна страница, гдѣто се разказва, любовна история, тя четѣше съ услада; повечето пѣти книгата не я занимаваше, тя се протягаше, прозѣваше се и, най-сетнѣ, отиваше и тя въ кухнята, залавяше се да гълчи за каквото завърне Мария, споредъ което двѣтъ вдигахъ таквазъ врява, щото Татяна Алексѣвна се принудяваше да остави плетението и да пде да помири дъщеря си съ Мария. Недѣленъ денъ и въобще въ празникъ майката и дъщеря ѝ обличахъ своята най хубава прѣмѣна и отивахъ въ църква. Тѣзи ходения бивахъ тѣхнитѣ растухи; но най-весело прѣкарвахъ тѣ врѣмето си, когато имъ дохождаше на гости сестрата на младата попадня, която бѣше извѣстна по своя лошъ языкъ и обичъ да прави клюки. Тутакси заповѣдвахъ на Мария да запали самовара. Анна изваждаше една фока сладко, черпяхъ се и завързвахъ горещъ и несвършенъ разговоръ. Приказвахъ за съсѣднитѣ мошиери, за семейството на по-старий попъ, прѣхвърляхъ коститѣ на всѣкиго, който само попадеше на языка имъ. Анна оживѣваше; очитѣ ѝ свѣтвахъ, и тя високо се смѣеше, когато разказваше гостенката имъ. По нѣкога Татяна Алексѣвна или Анна се ползавахъ отъ случая да докаратъ разговора върху тѣхната обичлива тема.

— Когато стане Иванъ лѣкаръ, казваше майката, — той, разбира се, не ще има доходъ по-малко отъ Крѣмова (съсѣда имъ) и тогазъ ще видишъ, кой отъ тѣхъ ще е по-горенъ.

— Когато братъ ми стане докторъ, говорѣше Анна, — той, разбира се, той не ще жали пари за туалета ми, и тогава азъ ще докажъ на тая противна пачалница, какъ трѣбва човѣкъ да се облича. Облѣкла се въ едни пѣстри парцали и ми се надува! Вий, нали

знаете Глафира Осиповна, че докторитѣ могатъ да печелятъ много, повече отъ всѣки околийски началникъ?

Татияна Алексѣвна мечтателно се усмихваше, а Глафира Осиповна се показваше, че напълно вѣрва въ бъдещитѣ богатства на Шишкини. Тя съчувствено въздишаше и ги распитваше за всички тѣхни прѣдположения и планове на близкото имъ щастливо бъдеще.

II.

Най-сетѣй дойде врѣмето, когато тѣхнитѣ мечтания трѣбваше да станатъ дѣйствителностъ: Иванъ свърши курса и писа на майка си, че ще си дойде въ Ветелка. Изведнѣжъ къщата на Татияна Алексѣвна се съживи; олашената Мария се мѣташе отъ жгълъ на жгълъ, за да угоди на своитѣ господари; а тѣ се надирѣваряхъ, кой повече да ѝ заповѣда: трѣбвало да се миятъ дѣскитѣ, да се исчистятъ джамоветѣ, да се закрѣпи, да се оглади. . . . Татияна Алексѣвна и Анна и двѣтѣ прѣвѣдени като въ празникъ, само се расхождахъ изъ стаятъ, откъсвахъ Мария отъ една работа, за да ѝ дадатъ друга, и всѣка минута се притичвахъ до прозореца и се прислусвахъ щомъ се чуеше талига. Иванъ не бѣше опрѣдѣлилъ деня, когато ще си дойде, и за туѣ всѣка минута можахъ да го очакватъ, а Глафира Осиповна по цѣли дни не пазяше отъ къщата имъ: тя искаше първа да види Ивана, за да расказва послѣ впечатлѣнията си изъ селото.

— Ами, Глафира Осиповна, се безпокоеше Татияна Алексѣвна, — вий какъ мислите, да ли ще намѣри Иванъ на станцията нѣкоя бричка? Нѣма да се друса въ талига я три часа пътъ!

— Назви Боже! махаше рацѣ Глафира Осиповна.— Тамъ Чиркинъ има бричка; той ще вземе нея. Какъ ще седне въ талига!

— Чева не е простакъ! Самодоволна заблѣжваше Татияна Алексѣвна.— Вий какъ мислите? Той надивяхъ всичкитѣ си другари; свършилъ съ отличие.

Анна токо се гладѣше прѣдъ огледалото и мислеше само за едно: скоро ли Иванъ ще ги заведе да живѣятъ въ града. Тя се боеше, че братъ ѝ ще поиска, да си почине първата годнина и ще остане да живѣе въ село.

Цѣли три деня очаквахъ Ивана, а все го нѣмаше; най-сетѣй, една вечеръ, когато тритѣ жени пяхъ чай въ салончето, на Анна се счу като че ли нѣкой бързо се качи по стълбата и влѣзе въ хаята; тя лѣниво стана отъ мѣстото си, за да види, кой е дошълъ, но вратата на салончето бѣхъ се вече отворили и на прага се показа Иванъ. Татияна Алексѣвна и Анна изведнѣжъ го познахъ; срѣденъ ръстъ, сухъ, съ блѣдно лице и малка остра брадичка, той ги гледаше съ свѣтитѣ късогледни, малко свити очи, а устнитѣ му се усмихвахъ и придавахъ на лицето му изразъ на нѣжна сърѣдоточена радостъ.

— Иванчо! извика Татияна Алексѣвна и се хвърли върху сина си; но прѣди да свари да го пригърне, тя вече заблѣжва, че бѣ облеченъ съ вехто и просто налто и, че намѣсто багаженъ

кофръ, той хвърли на земята една платнена торба. Анна тъй сжщо живо посрѣщна брата си.

— Ами ти какъ дойде Иванчо? Гдѣ ти е брѣчката? попита тя.

— Брѣчката ли? — съ смѣхъ попита братъ ѝ. — Азъ ходихъ пѣша.

— Пѣша ли? Ти пѣша! съ единъ гласъ извикахъ майка и сестра му.

Иванъ весело ги успокои, като ги увѣри, че тая расходка никакъ не го уморила; той позна Глафира Осиповна и любезно ѝ стисна ржката. Когато майка му го покани да му налѣе чай, той повска по-напрѣдъ позволение да се омие, и като се оми, весело седна да пие съ тѣхъ чай.

Разговаряхъ се принудително. Говорѣше и се смѣеше само Иванъ. Глафира Осиповна не си спущаше очитѣ отъ него, като че ли гледаше да запомни и най-малкитѣ подробности отъ неговата външность и облѣкло. Анна безпокойно се въртѣше на стола си, като горѣше отъ нетърпѣние да чуе вѣщо отъ братовицѣ си кроежи. Татяна Алексѣевна се осѣщаше нѣкакъ неловко; тя се стараше да се усмихва като гледаше щастливото Иваново лице; но въ душата ѝ неволно се вмжкваше сѣмъване и не на шега и сърдѣхъ втречении погледъ на Глафира Осиповна, и небрѣжното облѣкло, и простата обноска на сина ѝ. Като да се поддаде на общото настроение, Иванъ изведиъжъ млкнж, и лицето му станаъ сериозно и нажалено.

— Каква пѣкъ година се случи, мамо! почнаъ той съ растреперанъ гласъ: вий съ сестра ми малко ми писахте какъ прѣмпиувате. Има ли и тука безплодне и болести.—Татяна Алексѣевна насила се засмѣ.

— У насъ, слава Богу, ни болести, ни безплодне. Напротивъ, споредъ високитѣ цѣни, годината излѣзе по-добра отъ минжлитѣ.

— Ти говоришъ за насъ, мамо, прѣкжжана я Иванъ, и се поисчерви; азъ пѣкъ ще питамъ за селото, за горкитѣ селени.

— Сяко! забѣлжи Татяна Алексѣевна:—ти трѣбва да знаешъ, че азъ не искамъ да знамъ нищо за селенитѣ; ний не се събирами съ никого въ село.

Иванъ бърже погледнаъ майка си, исчерви се още по-вече и млкнж.

— Като се интересувате, г-не, за селенитѣ, намеси се Глафира Осиповна, ако и да не се събирамъ и азъ съ селенитѣ, но като имъ знамъ добрѣ живота, да ви раскажъ азъ за тѣхъ. Тежко, много тежко прѣкарахаъ тая година горкитѣ. Такъвъ хлѣбъ тѣ ядохъ, щото кога виждахъ, все плюяхъ. Неволя най-голъма! Нужда нечувана! Ако не бѣхъ имъ помогнали отъ града, тѣ щѣхъ да измржтъ отъ гладъ. Да ви кажъ още, Иванъ Маханловичъ, и отъ що е най-много неволята на селяка. Все отъ сжщото както и въ по-прѣднитѣ години: дебелищина, мързель и пиянство. Намѣсто да иде на работа, той се търкаля въ кръчмата; намѣсто да си спести вѣкоя пара за хлѣбъ, той е дава за ракия. Ей отъ що е неволята имъ; вѣрвайте ме Иванъ Михайловичъ.

Иванъ прѣстанъ да пие чая си и прѣхласъжто бъркаше съ лъжичката въ чашата.

— Тъй ли, обади се той провлечено, като да отговаря на думитѣ на Глафира Осиповна. — Голѣма ли е, казвате, нуждата нмѣ.

— Твърдѣ голѣма. И тая година още по-лоша. Който бжде честитъ ще да прѣживѣе, а който не, той ще оголѣе съвсемъ.

— И епидемия има, нали?

— А що е то епидемия? попита Глафира Осиповна.

— Болести, ще каже. Върлуватъ ли болести въ село? Има ли много болни.

— Болни ли? Въ нашето село, слава Богу, още нѣма моръ, но да видите половинъ часъ отъ тукъ, въ Шахово. Въ туй село горкии народъ всѣки день тнѣе и тлѣе. Щомъ тамъ легне човѣкъ, хвърля го въ огънь и скоро истънява — като твой камшикъ...

— Въ Шахово ли? омислено попита Иванъ.

Татияна Алексѣевна растревожена гледаше сина си.

— Стига вече, синко! Какви сж тѣви разговори при нашата първа срѣща; нѣма ли друго за какво да распитвашъ, или нѣма що да ни казвашъ? Раскажи ни за себе си; колкото се отнася до тукашнитѣ работи, грижи и скърби, колкото бждатъ тѣ по-далечъ отъ насъ, толкозъ по-добрѣ. Селякътъ всжду и всѣкога си е все тагѣвъ: оплаква се, хлѣвче, а кога му простржтъ ржа, веднага се забравя, разглева се и почва да пиянствува още повече.

— Като нашии Митюхинъ, нали, заблѣжи Анна и на устнитѣ ѝ се показа прѣнсбрѣжителна гримаса.

— А какво е станъло на Митюхина? попита Иванъ.

— Е тѣй, токо се оплакваше, припадаше на молби прѣдъ машинитѣ крака, а когато мама го послуша и му зае пари съ срокъ до слѣдъ вършидба, напи се тутакси, завика, че мама го сголила, ввела му сетнята риза и тѣй, ужъ отъ жалость и скърби, испи всичкитѣ пари. Анна си вдигна прѣзрително рамѣнитѣ, а Иванъ пакъ се истърви и си наведе очитѣ.

— Комедия! каза Глафира Осиповна.

— А защо комедия? издума Иванъ и Татияна Алексѣевна го прѣкхснж.

— Ахъ, стига, Иванчо, каза тя съ явна досада въ гласа. — Ти отколѣ не си живѣлъ въ село и си забравилъ. А азъ сега благодаря Бога за туй, че ти е вдѣхналъ желание да идешъ да се изучишъ и днесъ ти имашъ пълна възможность да се истръгнешъ отъ село, колкото се може и по-скоро по-надалечъ.

Иванъ погледна оцудено майка си.

— Но азъ не желяжъ никакъ да се истръгна отъ тукъ, намо, заблѣжи Иванъ. — Въ село повече отъ колкото гдѣто и да било ще сж полезни моитѣ знания. Моя идеалъ е да живѣжъ въ село и да служъ народу.

Анна съ шумъ истърва лъжичката и прѣвѣсти стола си.

— Какво? Тукъ ли ще останешъ ти? Нѣма ли да живѣешъ въ село? извика тя.

Иванъ я погледнѣ и се смути.

— Какво те очуди толкова? попита я той полегка.

— Ти ще останешъ тукъ. тъй ли? каза Анна почти съ плачъ.
— А какво ще можешъ спечели ти въ село? За тъй ли се ти учи, да си искавашъ послѣ надничарска заплата?

— Не мислѣ азъ за пари, още по тихо отговори Иванъ. Азъ не ламтѣ за печалба. Най-добрата награда за труда е ползата, която принася той. Ти не си ли съгласна съ мене?

Той погледнѣ майка си, но тя седѣше съ студено недоволно лице.

— Ний ще поговоримъ за тъй другъ пѣтъ, сухо отговори тя на Ивановото питанье.

Глафиря Осиповна станѣ. Тя мляснѣ цѣлуиъ Татяна Алексѣвна и Анна, стиснѣ Ивановата рѣка и нѣлъзе. Щомъ се затвори вратата, Анна скочи отъ мѣстото си и съ сила захвърли къмъ вратата чайната кърпица.

— Върви, върви сега да ни раздрѣквашъ! Цѣла подскочаше отъ радостъ; само я гледахъ! Цѣло село ще се подиграва сега съ насъ.—Анна махнѣ съ рѣцѣ, хвърли се на стола си и заплака съ гласъ.

— Анке! строго ѣ викнѣ Татяна Алексѣвна.—Анке! не прѣвишъ добръ.

Иванъ очуденъ гледаше, ту майка си, ту сестра си.

— Какво има? Какво има? питаше ги той.

— Ти не трѣбваше да говоришъ прѣдъ нея, прѣдъ тая ключарка, отговори му Татяна Алексѣвна, вдигнѣ отъ земята чайната кърпица и въдѣхнѣ дълбоко.

III.

Иванъ Михайловичъ на другий день отиде въ Шахово, обходи къщата, прѣгледа боднигѣ и силно се замисли. Нуждна бѣше тамъ голѣма помощ, нуждни бѣхъ лѣкове, но прѣди всичко, нуждни бѣхъ пари. Той се върнѣ дома омисленъ и нажаленъ.

— Мамо, каза той, като седнѣ до майка си, когато тя, както винаше навикъ, седѣше до прозореца на салончето и плетѣше.

— Мамо, въ Шахово е злѣ, потрѣбна е голѣма и бърза помощ. Азъ се надѣя, че ще имамъ въ града всички нуждни срѣдства, но не може да се бави работата. Ти не можешъ ли ми зае за сега поне каква-годѣ сума, като моитѣ пари едва ли ще стигнатъ за първо врѣме...

Татяна Алексѣвна се почуди.

— Какво казвашъ ти, Иванчо? Азъ не разбирамъ нищо.

Иванъ повтори молбата си и още веднѣжъ обесни причинитѣ ѣ. Но колкото повече говорѣше той, толкова по-силно се зачервяваше майчиното му лице, а погледа ѣ ставаше раздраженъ, почти неприязненъ.

— Ти пѣкъ какво, Иванчо, да не искашъ да се подигравашъ съ майка си? попита тя, очевидно въздържайки се.

— Защо да се подигравамъ? Азъ говорѣмъ сериозно.

— Ако ли не се подигравашъ, азъ нищо не разбирамъ. Отъ мене ли искашъ ти пари. Ти искашъ отъ мене пари за селашкитѣ си прищѣвки? Нема ринж азъ пари съ лопата, че да ги хвърлямъ прѣзъ прозорцитѣ? Или съмъ нашла имане? Азъ чакахъ помощъ и поддрѣжка отъ тебе, и не съмъ те учила за таквиѣ прищѣвки.

— Защо се сърдишъ, мамо? тихо се обади Иванъ.

— Азъ не искамъ отъ тебе пари за прищѣвки: само да бѣше видѣла ти, щото видѣхъ азъ днесъ? Най-сетнѣ, единъ день ще ти върнж паритѣ; не ти ги искамъ даръ, а само за нѣколко деня.

— Не давамъ ни за единъ день! Нито за една минута! силно звънка Татияна Алексѣевна. Иванчо! продължи тя вече по-мекко;— расправи ми ти чисто и просто, какво ще правимъ ний сега? Нали ти сериозно не говоришъ, че искашъ да останешъ тукъ да лѣчишъ селенитѣ? Ти Иванчо, нали се шегуваше? За туй ли се учи ти? защо се радвахъ азъ на твоитѣ сполуки, защо се гордѣхъ съ тебе и имахъ на тебе всичкитѣ си надѣжди? — Татияна Алексѣевна извади кърпа и отри съ нея почервенѣлитѣ си очи.—Ти не бива да забравяшъ, Иванчо, че имашъ сестра; ти имашъ длѣжности къмъ нея и мене.

— Но нема ти и сестра ми се нуждаете, мамо, за нѣщо?

Иванъ Михайловичъ погледнж майка си въпросително, но тѣй малко очакваше туй, щото изведнѣжъ се смая и си разведе рѣцѣтѣ.

— Че ти не виждашъ ли? слѣпъ ли си? най-сетнѣ продума тя. — Не се ли нуждаете, питашъ, или ти се показа хубавъ палатъ нашата къща? Не ходимъ ли още въ дрипи? Или живѣемъ много весело?

— Да струва ми се, не злѣ Азъ не мислѣхъ, каза смутено Иванъ.

— Не си ли мислѣлъ, защо не си мислѣлъ тѣй? сърдѣше се Татияна Алексѣевна:—да не би да искашъ да се задѣнемъ съ торби? въ куча дупка да се пхнемъ? И гледай го, нашия животъ му се показалъ добъръ!

— Не се вълнувай, мамо! помоли я Иванъ Михайловичъ. — Разбира се, че нищо подобно азъ не би искалъ: колкото е важъ по-добрѣ, толкозъ ще е менъ по-мило, вървайте ме. Но вий какво очаквате отъ мене? какво искате?

Въ салончето полегка влѣзе Анна.

-- Боже мой! плеснж рѣцѣ Татияна Алексѣевна, — струва ми се, че ний отъ тебе не искаме бо'зна какво! Чувашъ ли. Анке, той още пита, какво се надѣмъ отъ него? Азъ, Иванчо, не мож да печелж пари, а ти можешъ. Тебе те учихи, за тебе разнесохи послѣднитѣ си пари и пакъ за тебе отъ много нѣща се отказвахми; за това азъ мислѣхъ, че ти ще си научишъ, ще почувствувашъ . . .

— Азъ нищо не отказвамъ . . . каза тихо Иванъ.

— А защо питашъ, какво искаме отъ тебе?

Анна е вече на двадесетъ години. Въ туй глухо мѣсто кой ще я види? Помисли ли ти за нея? Всичко износихи: нѣма ни нови ни горни, ни долини дрѣхи И къщата ни едвамъ се държи . . .

Но да не говоримъ за къщата! Азъ си мислѣхъ, че ти като свършишъ наукитѣ си—всичко ще дадемъ подъ наемъ, и ще се прѣселимъ въ града. Тя испитателно се втренчи въ сина си. Анна стоеше при прозореца и нетърпѣливо очакваше отговора на брата си. Иванъ седѣше съ наведена глава и полека, замислено си гладѣше брадата съ ржката си.

— Туй ли си очаквала ти отъ мене! тихо каза той. — А ти Анно? Можата се исчерви.

— Азъ ли какво? бързо отговори тя: — разбира се въ тая усойнина отъ мъжа можешъ да умрѣшъ. Това животъ ли е?

Иванъ Михайловичъ като че ли не чу тоя откъслеченъ отговоръ, поглеждаше умислено отъ прѣдметъ на прѣдметъ, а блѣднитѣ му устни се усмихвахъ съ свойственната нему крогка и тѣжна усмивка.

Татияна Алексѣевна и Анна очаквахъ, че той ще каже още нѣщо, но той станъ, поправи си наднхлитѣ на челото му косми и все съ тая усмивка на уста излѣзе внѣ отъ стаята.

(Крайтъ слѣдва).

Бѣлѣжки и впечатлѣния.

47. Нѣма случаи, има само съвпадения. *Луи Лакомбъ.*

48. У насъ, за да постигваме добръ, трѣбва да знаемъ, че хората ни гледать. *Г-жа де Жирарденъ.*

49. Ний съграждамъ само да дадемъ на тия, които ще ни послѣдвать, случайтъ да срутижтъ това, което сме съградили.

Габриелъ Шармъ.

50. Туалетата е единъ видъ изражение: облѣклото прѣвожда личноста.

Х. Тенъ.

51. Мъжтъ трѣбва да бжде много любезенъ, за да му се прости, че не е билъ този, който се е очаквалъ.

Графиня Дяна.

52. Енергията въ дѣйствиата не се развива, освѣщъ въ тия свободни и мощни страни, въ които патриотическиятъ чувства сж въ душата, както кръвта въ жилитѣ.

Г-жа де Сталъ.

53. Повечето родители даватъ едноврѣменно добри уроци и лоши примѣри, и само тия послѣднитѣ принасятъ плодове.

Хербертъ Спенсеръ.

54. Приятельтъ ни, щомъ се оплаче другиму за нашитѣ грѣшки, той вече не ни обича.

Мисли на единъ уединенъ человекъ.

55. Ний съизждамъ живота си като една крѣпость; смъртъта я разрушава като нѣкой замъкъ отъ карги.

Едмонъ Тиодьеръ.

Изъ книжнината и живота.

І. ВЪ НАШЕНСКО.

Народното Събрание и тронното слово. — Бюджетът за идущата 1898 г. — Сърбско-български работи въ Македония; в. Знаме за тѣхъ. — Каква субсидия е получила Бълг. Сбирка? — Мисль и полицията като нѣнъ агентъ. — Единъ нашъ сътрудникъ противъ насъ.

Народното Събрание се свика въ София и отвори на 15-й октомврий лично отъ Н. Ц. В. Княза. Въ тронното слово се говори тѣзи година на първо мѣсто за отпразднуваното неотдавна (2 авг. т. г.) десетилѣтие отъ встъпването на българския прѣстолъ на Фердинандъ І; за окръжнитѣ избори станжли на 3-й августъ при редъ и тишина и голѣмо число набиратели; за посѣщението отъ княза на приятелскитѣ двореци, между които специално се поменава за посѣщението на румжнския кралъ; за сключването договори съ всичкитѣ държави и особно за отварянето търговски агентства въ турската империя и прѣговоритѣ водени за сключване търг. договоръ съ Турция. Най-послѣ въ тронната рѣчь се възвѣстява за нѣколко законопроекта не отъ особна важность, които ще се внесжтъ въ събранието за гласуване и за бюджетопроекта, който билъ сключенъ съ уравновѣсване.

Тъзгодѣшното тронно слово, както се отбѣлжи и даже подчерта отъ нѣкои вѣстници, е доста скромно. То не се опитва да бѣде нѣщо повече отъ едно изложение на работитѣ при едно обикновено врѣме, истекло отъ сключването на първата сессия на ІХ Обикновенно Народное Събрание. Това сключване станж неотдавна, нѣщо прѣди седемъ мѣсеца и половина. Нѣкои намѣрватъ, че правителството не трѣбвало да пропустне случая за да каже нѣщо за станжлитѣ наводнения и за причинитѣ отъ тѣхъ злочестии. Върху този въпросъ ний сми се спирани другожъ. Веднага слѣдъ наводнението писахми и изискавахми да се взематъ енергически и бързи широприятія за да може да се помогне на пострадалитѣ. Между другото посочихми на нѣкои таквизъ мѣрки, като се съгласихми съ показванитѣ и отъ единъ специаленъ у насъ органъ — *Съачъ*.

По-късно имахми случай да распитвахми нѣкои вѣщи лица и нарочено натоварени съ изучаването на въпроса дѣйци и отъ тѣхъ чуахми, че злощастията отъ наводненията сж мѣсгни, че тѣ не сж отъ естество да се взематъ всеобщи мѣрки и че били извънредно прѣувеличени страховетѣ на онѣзи, които се тревожели неоснователно. Види се, правителството не е сподѣляло песемиястическитѣ поглѣди на извѣстна часть отъ българския печатъ и не е мислило да вземе нѣкои законодателни или други мѣроприятія, за това е счело за нужно да прѣжълчи въ тр. слово за тѣзи случка. Ний бѣхми обаче на нѣвине, че нито симиститѣ избѣгвахж отъ прѣувеличения. нито оптимиститѣ и правителствениитѣ хора, натоварени съ надирванията, искавахж вѣрното

положение на нѣщата и убѣдени бѣхми, че въ всѣки случай въ тронното слово бѣше много по-добро да се обърнѣше внимание върху народнитѣ нещастия. Ето защо ни направи изрядно впечатлѣние отговора, който Н. Ц. В. Князът даде на депутацията, явила се при него да му поднесе отговора на тронното слово. Князът този път обърнѣ особно внимание върху алочестинитѣ на пострадалитѣ отъ наводненията, като призова народното прѣдставителство да се занимае съ въпроса какви мѣрки да се взематъ за помагане на нуждающитѣ се. Слѣдъ този позивъ на Князя народното прѣдставителство, мислимъ е длъжно да се залови сериозно съ въпроса за помагане на пострадалото население, а правителството — съ прѣдлаване и по тѣзи частъ по-бързи мѣрки.

* * *

Много малко нѣщо се разбира отъ думитѣ, че на Народното Събрание ще се внесе единъ бюджетопроектъ уравнивсенъ. Нищо по-лесно отколкото да уравнивсите и най-нещастния бюджетъ на частно лице, на една община или държава. Но не е тамъ сжц-ността на работата, а въ това: първо—какъ е уравнивсенъ бюджета и второ—съ какви цифри става това уравнивсване. Бюджетъ може да бѣде уравнивсенъ фиктивно: качете съ единъ-два милиона перото на единъ доходъ, безъ да се грижите за това ще ли се добие и четвъртъ отъ прѣдвидѣното, и затруднението е избѣгнато. Така. Но вий избѣгвате само затруднението за очи, прѣдъ свѣта, който не надирва, прѣдъ камарата, която, може би не провѣрѣва, а приема на вѣра. Ами какво ще правите послѣ, когато не ще има съ какво да покрийте дѣйствителнитѣ разходи, които не искатъ да знажтъ отъ фиктивни доходи... Другитѣ въпросъ—съ какви цифри се уравнивсва бюджета—е не по-малко важенъ. А за това тоже не се говори, а сжц не е и прието да се говори въ тронното слово. Между това, тамъ е всячкия въпросъ. Ако прпемемъ за една минута, че бюджетътъ е уравнивсенъ и съ дѣйствителни цифри, не е безразлично да ли той е свършенъ съ 80 или съ 100 милиона лева.

Ако сми добръ разбрали настроението на нашето общество по въпроса за бюджета, нѣщо повече, — ако не се мамимъ отъ своитѣ заключения за желанията на народното прѣдставителство, трѣбва да кажемъ, че всички искатъ икономии, всички искатъ съкращения на служби, отпемане или поне укастриане на пенсии, всички искатъ единъ възможно по-лекъ данъченъ товаръ за населението. Ний напълно сподѣляяни това настроение и поддържаме сжцнитѣ мисли. Не стига обаче да се има само една даже най-добра воля за да може да се добие едно желанно нѣщо; въ случая се иска да се намѣржтъ най-справедливитѣ и умѣстни намаления.

Ний слѣдимъ съ зорко внимание нашия печатъ, за да видимъ що се пише въ него по нѣкой икономии въ държавния бюджетъ. Онова, което срѣщамъ до сега, колко и да се раздухва, не прави сума — защото не е сума да намалите чиновническитѣ заплати съ 5%, нито пъкъ като униожите нѣколко бирничества... Тамъ, гдѣто има

належаща необходимост да се намалѣтъ поне милиони три-четири, па и повече, ако се можеше, тамъ не се захваща отъ икономии на *boites de chandelles* (свѣщнитѣ угарки).

При това, вѣрва се, че и самото правителство е проникнато отъ мисълта за икономии. То се мжало да уравнивѣси бюджета съ значителни намаления. Всички министри били рѣшени тѣзи година да съкратѣтъ пѣкои излишни расходи било за вещественни, било за служби, било за командировки... Наистина, ще бжде само прѣдметъ за похвала всѣка мѣрка, която ще исхожда отъ самитѣ шефове на разнитѣ у насъ вѣдомства да съкратѣтъ расходитѣ си. Когато отечеството е въ лишения, когато се забѣлѣзва една оскѣдност отъ срѣдства, когато данѣкоплатцитѣ се потѣжтъ подъ данѣчнитѣ тяжести—всѣки държавенъ служигель, отъ министра до послѣдния разшиленъ, трѣбва да покажѣтъ, и словомъ и дѣломъ, че сж готови на икономии. Безъ необходимото се не може; но извѣнъ належаще нуждното има много вѣща, които могатъ при усиленн годни да се изоставѣжгъ. Ний си позволяваме да направимъ апелъ къмъ всячки наши държавни дѣйци и служители да се въдушевятъ отъ тѣзи мисли и чувства. Само добро, само хубаво, само полза ще се навлѣче отъ тѣхнитѣ залѣганя да се съкрати бюджета ни, да се махнатъ излишнитѣ расходи, да се опростотвори административната машина, да се намалѣтъ данѣчнитѣ тяжести.

* * *

Ако отъ тронното слово на княза тѣзи година излазя, че сжи въ добри отношения съ разнитѣ държави и особно съ Румжния — то навѣрно трѣбва да се разбира, поне за послѣдната държава, че се отнася за вѣкашитѣ, званични сношения. Въ послѣдната книжка на „Бълг. Сбирка,“ на това мѣсто се говори за Румжния и дѣйствителнитѣ отношения на нейнитѣ правителствени и неправителствени „интелигенти“ въ Добруджа къмъ българското население. По вѣмане на мѣсто останж за днесъ да приведемъ пѣколко реда изъ една хубава статия на в. *Знаме* по расправнитѣ ни и съ Сърбия въ Македония. Тѣзи редове сж още актуални днесъ, когато съ падането на Симичевото министерство дойдохъ на власть людие, ужка неутрални, съ министра-прѣдсѣдатель Владанъ Георгиевичъ на чело, но които съдържжтъ въ себе си прѣдтечи и укриватели на напѣрдяницитѣ —краль Миланови креатури.

В. *Знаме* (бр. 44) пише своята статия по поводъ на защитата, която пѣкои руски вѣстници даватъ на сръбскитѣ домогвания въ Македония. Тѣзи статии — въ *Новости* особно—почиватъ върху извѣстия, идящи отъ Българдъ или же отъ сръбския въ С.-Петербургъ прѣдставитель. На послѣдньо и *С.-Петербургскія Вѣдомости* (12 септ.) сж дали мѣсто на подобна една сръбоманска статия. Тѣзи газета расправяла, че ужка българскитѣ патроти не намѣрвали вече покой отъ успѣха на сръбитѣ, че тѣ искали сами да си запазжтъ правото за Македония; но че сръбигѣ вече расжтъ всѣки день въ

тъзи етнографически пѣстра областъ. *Знаме* оборва този кривъ погледъ върху македонскитѣ работи.

„Истина е, казва, че сърбскитѣ дѣйствиа въ Македония не даватъ покой на българскитѣ патриоти, защото дълбоко се възмущава всѣки българинъ за извършеното отъ сърбската пропаганда убийство въ Солунъ, за прѣдателскитѣ дѣйствиа на Йоксича въ Скопье, за развращаванieto на българската ученйческа младежъ отъ сърбскитѣ агитатори, за шпионската роль, която игражтъ сърбскитѣ агитатори прѣдъ турското правителство и за другитѣ ниски дѣла на сърбската пропаганда въ Македония. Ний сме убѣдени, че ако редакцията на „С.-Петербургскія Вѣдомости“ разгледа внимателно даннитѣ по убийството на Христо Ганова, че и тя ще се възмути отъ дѣлата на сърбската пропаганда; че ще се възмутжтъ отъ нея всички почтени русси, ако знажтъ, че единъ образованъ сърбски учител (Йоксичъ) е излѣзълъ прѣдъ апелативнитѣ съдъ въ Скопье и публично е обвинявалъ въ бунтъ протявъ турската държава българскитѣ училищенъ инспекторъ въ Скопье и нѣколко български учители; ако знажтъ за непрѣстанното прѣлъстяване съ пари на ученицитѣ отъ българскитѣ училища и испровождаването имъ въ Бѣлградъ. Да слѣдѣше редакцията на „С.-Петер. Вѣдомости“ съ внимаше българско-сърбската распра въ Македония, тя щѣше да научи, че прѣвъ май тая година, нѣколко сърбски агитатори задигнали 11 дѣца отъ Сърската прогимназия, безъ знанието на тѣхнитѣ родители и тайно ги завели въ Бѣлградъ, гдѣто ги поставили въ пансиона на Св. Савва; тя щѣше да узнае, че подиръ единъ мѣсець сжцитѣ тия дѣца се опитали да избѣгатъ отъ Бѣлградъ за България съ еднѣвъ австрийски параходъ и че сърбската полиция ги е уловила, арестувала, наказала съ тѣлесно наказание и послѣ ги испроводила вѣнъ отъ границата, вслѣдствие на енергическата намѣса на турскій посланикъ въ Бѣлградъ. Сърбската пропаганда по-сжтва подобно съ ученицитѣ на всичкитѣ български училища и тя въвежда развратъ въ младата, неукрѣпжла младежъ, като я съблазнява съ подкупишчество и съ други материални облаги.

„Наистина, продължава *Знаме*. Македония е пѣстра областъ въ етнографическо отношение. Но отъ нейнитѣ 2.275.000 жители 1,200,000 сж славяни, които всички чужденци, запознати съ страната, наричатъ българи, и отъ които 1,100.000 сж православни българи, а 100.000 мухамедани българи. Останжилитѣ сж турци, арнаути, гърци (220,000 д.), куцовласи (75,000 души), евреи, цигани и пр. Явно е, слѣдователно, че прѣодоляющето болшинство е славяно-българско, и за това иий наричамъ тая областъ *славяно-българска*.

„Много сж налѣгани всички ония, които мислжтъ и викатъ, че сърбската пропаганда е съсипала българското дѣло въ Македония. Тя нито го е съсипала, нито може да го съсине. Днесъ за днесъ отъ тия 1,100,000 православни българи, тъкмо 800,000 души признаватъ духовното вѣдомство на Българската Екзархия! 800,000 души доброволно принадлежжтъ къмъ българската черква и къмъ българската школа, въ която се въспитаватъ около 38,000 българ-

ски дѣца! Останалитѣ 300.000 души българско население, които още не сж прѣминали къмъ Екзархията, се намиратъ тъкмо въ най-южнитѣ части на Македония, въ епархитѣ Костурска, Воденска, Солунска, Сърска и Драмска и, слѣдователно, никакъ не сж изложени на сърбияна. Сърбияштъ намира послѣдователи между патраршескитѣ малки общини въ Скопската епархия и въ нѣкои части отъ Битолската епархия. Българското население въ Македония има достатъчно нравствени сили за да противодѣйствува на сърбияна въ тия мѣста, обаче, материалнитѣ му срдѣства, при лошавото икономическо положение, въ което страната се намира, сж слаби за да противодѣйствуватъ на грамаднитѣ материални срдѣства, съ които разполагатъ сърбскитѣ консулства въ борбата и само по тия причини сърбската пропаганда има още възможность да дѣйствува въ Македония. Да бѣше Българската Екзархия въ положение да поддрѣпя материално своитѣ общини, ний въ най-скоро врѣме щѣхм да рачитимъ смѣткитѣ си съ искусственната сърбска пропаганда.

„С.-Петербургскія Вѣдомости“ казватъ право, че „до скоро никой не е чувалъ, че въ Македония има сърби.“ Нито западноевропейскитѣ, нито рускитѣ учени, когато сж научвали тая страна лично на мѣстото, не сж намирали въ нея сърби. Ний не искаме да посочваме на важнитѣ научни трудове на Григоровича, на Хана, на Тонера, на Гризбаха, на Амн-Буре, на Вайганта и пр., защото тия трудове сж извѣстни на всички, които се интересуватъ съ македонскій въпросъ; ний ще посочимъ само на извънредно важній фактъ, че до когато сърбскитѣ народъ хранѣше надѣжда за присъединението къмъ Сърбия на сърбскитѣ земи Босна и Херцеговина, до тогава всичкитѣ учени сърби, на чело съ Новаковича, и всичкитѣ държавни мъже, на чело съ Растича и Миятовича, признавахъ Македония за българска страна. Както е извѣстно, Миятовичъ къмъ своя прѣводъ на книгата на госпожицитѣ Мекензи и Ирби е прибавилъ етнографическа карта, въ която Македония е отбѣлжена като българска област. Слѣдъ това, обаче, когато пътятъ за Адриатическо море се затвори отъ Австро-Унгария, изведнѣжъ по чудо небесно Македония стапж сърбска страна. Лесна щѣше да бжде задачата и на сърбскитѣ патриоти и на оная часть отъ рускій печатъ, която ги защищава, да можеж да ставатъ такива бързи етнографически промѣнення въ Македония, каквито станяхъ въ ржководящитѣ кръгове въ Сърбия.

„Каквъ е резултатътъ отъ отварянието на сърбски училища въ Македония, Посърбиж ли тѣ Тетово, гдѣто сществуваатъ сърбски училища отъ 25 години насамъ? Посърбиж ли Куманово, гдѣто българската община нанесе въ най-ново врѣме послѣденъ, смъртоносенъ ударъ на искусственнй сърбиязмъ? Посърбиж ли Скопие, гдѣто българското население въ три дена отгорѣ би изличило всѣка слѣда отъ сърбиязмъ, само ако Валвията би могълъ да получи заповѣдъ отъ Султана да бжде безпристрастенъ сдия между спорящитѣ? Най-сетнѣ, питаме ний ония руски журналисти, които ратуваатъ за сърбското дѣло въ Македония, защо сърбскитѣ държавни мъже тод-

кова се боишъ отъ даване политически правдини на Македония? Нека се вържатъ тия журналисти въ разговора на г. Симича съ кореспондента на „Figaro,“ за да разбержатъ отъ гдѣ произлазая неговата боязнь отъ автономни права, които търси населението въ Македония; за да разбержатъ, че Сръбското Правителство е противъ едно автономно управление въ Македония за това, защото знае, че, при едно самоуправление, тамошното славянско население само ще се произнесе, че е българско. Отъ досегашниятъ резултатъ на сръбската пропаганда въ Македония може вече да се прѣдскаже, че сърбитѣ никога нѣма да успѣжатъ да посърбжатъ Македония; тѣ, съ своята пропаганда, могатъ да напакостятъ на българското черковно и училищно дѣло, могатъ да попрѣчатъ до нѣкъдѣ на напрѣдка и прѣуспѣванieto на тамошното българско население, могатъ въ краенъ случай да направятъ и най-голтмото зло на страната, да приготвятъ на Австрия пътъ за Солунъ, но въ никакъвъ случай и по никакъвъ начинъ не могатъ да накаратъ славянското население въ Македония да се откаже отъ българската си народност. Това трѣбва да иматъ въ прѣдъ видъ, свършва в. З. ония руски журналисти и дипломати, които поддържатъ сръбската пропаганда въ Македония; тѣ трѣбва да знаятъ още, че съ своето пристрастно поведение въ българско-сръбската распря тѣ, безъ да могатъ да помогнатъ за осъществлението на сръбскитѣ претенции въ Македония, само ще увеличаватъ ненавистята между българскитъ и сръбскитъ народи и само ще даватъ поводъ за изникнуване на недоразумѣния между българскитъ народъ и неговата Освободителка.“

* * *

И другъ пътъ сме обрѣщали внимание върху едно скърбно явление: у насъ политическитѣ противници не се задоволяватъ да критикуватъ дѣйствителнитѣ фактове, а често съчиняватъ таква само и само данапакостятъ. Критиката, обсъждането на кои и да било книжовни или обществени въпроси има за цѣль прѣнасянето на една полза, поправянето на една грѣшка. У насъ — наопѣки, критиката — ако могатъ да се нарекатъ критика измислицитѣ, лъжитѣ, инсинуациитѣ, клеветитѣ и псувнитѣ, пускани въ ходъ дору въ сериозни печатни органи — има за цѣль да пакости. Особно политическитѣ у насъ вѣстници се пълнятъ съ този видъ критики.

Всички „наши“ правятъ добръ; дѣянията имъ заслужаватъ похвала; курсури, грѣшки тѣ нѣматъ, а да съберкатъ нѣкога е невъзможно. Всячки „ненаши“ сж лоши хора; дѣянията имъ, ама и най-добритѣ, заслужаватъ порицание; добрия тѣ не направатъ, добродѣтель тѣ никаква нѣматъ; щото сторжатъ все е зло, даже „народно прѣдателство.“ Бе че какъ не се случи у насъ единъ органъ отъ коя и да било оппозиция нѣкога да намѣри нѣщо за похвала у свой противникъ и — обратно!

Редакторътъ на „Бълг. Сборка,“ както всички обществени дѣйци у насъ, има нещастieto да принадлежи, по историческо, дългогодишно развятие на нѣщата, къмъ една известна политическа у

насъ група. Той не се е шѣталъ отъ една партия къмъ друга, не е гледалъ да угодничи кому и да било и е изпълнявалъ, споредъ своето разбиране, въ най-скромни размѣри и проявления, своитѣ обязанности къмъ отечеството. Той не е дирилъ похвали, но за туй пѣкъ не е очаквалъ да се гледа нападанъ и за онова, което не е никакъвъ ни-то грѣхъ, нито срамъ!

Единъ грѣхъ обаче и голѣмъ се вписа нему напоследъкъ, че билъ получилъ като редакторъ на „Бълг. Сбирка“ 2000 лева „субсидия“, „помощь.“ Това нѣщо се писа и въ „Народни-Права“, и въ „Отзивъ.“ и дору въ в. „Знаме.“ Ей тѣй нѣ безъ да се срамуватъ взехъ и написахъ: „субсидия получилъ Бобчевъ за „Бълг. Сбирка,“ а нѣкои и прибавихъ „взель 2000 левчета да отиде по чужбина по банитѣ да се кжпи.“

Че редакторътъ на „Б. Сб.“ ходи на чужбина, прави едно лѣчение отъ четири недѣли въ Херкулесбадъ — то бѣше фактъ, безспоренъ. Но че редакторътъ за тѣзи си расходка се е ползувалъ отъ държавни пари, бѣше една нечестна инсинуация, която можатъ да пустижатъ въ ходъ хора, които, види се, чакатъ да правятъ своитѣ расходки само за смѣтка на друго, ако не на хаяната. Който познава редакторътъ на „Б. Сб.“ той знае: 1) че той никога въ живота си не се е нуждалъ, и не се нуждае, когато бѣде за себе си лично и за своитѣ, отъ никакви помощи да иди на расходка въ който и да било край на свѣта; 2) че той почти всѣка година прави една таква въ расходка — дору и въ Стамбулово врѣме, когато не можеше и дума да става за даване нему субсидия.

И ний заявяваме днесъ во всеуслышание. Не е истина, че се е давало на насъ каква и да било, отъ кого и да било субсидия за „Бълг. Сбирка.“ „Бълг. Сбирка“ не е основана отъ насъ за прѣхрана. Напротивъ, издаването ѝ ни е коствувало доста материални и морални неудобства и безпокойства; и при все това ний къмъ никого не сме приобѣждали за помощъ и поддържка..

Наистина Министерството на Нар. Просвѣщение абонира 200 год. течения отъ „Бълг. Сб.“ за 1896 год. за библиотекитѣ на подвѣдомственнитѣ си училища. И това го нарекохъ умишленно „субсидия“, „помощь“? Нима да продадешъ отъ изработения си трудъ, отъ мжката си и стоката си нѣщо — значи да ти дадѣтъ за това субсидия?

И какъ се ухитряватъ нашитѣ противници да виждатъ субсидия тамъ, гдѣто я нѣма? Каква имъ е цѣльта, ако не тѣзи, да прѣдставятъ нашето независимо, частно списание като такво, което не може да съществува, освѣнъ съ субсидии, че то не е самостоятелно, не е независимо!

Четири години криво-лѣво, ний издаваме на наши срѣдства, „Б. Сб.“ и сега, защото министерството абонирало нѣколко годишни течения, тѣ се раскрѣкахъ. Ако за една минута се приеме, че да се абониратъ и закупуватъ годишни течения на списания е недозволено и срамно нѣщо, тогазъ защо господа „критицитѣ“ не осждихъ и не осждатъ другитѣ редактори, всички почти редактори на българскитѣ списания, съществувавши и съществуещи у

насъ? Или, ще кажете, за тѣхъ не се знае? Какъ не се е знавало, когато всичко това е явно, печата се дору въ „Държавния Вѣстникъ“, който се приема и четѣ отъ всички вѣстникари у насъ? Или пъкъ, ще кажете, че за другитѣ списания книжовници и редактори бива да ставатъ абонирания и закувания, защото тѣхнитѣ издания сж по-добри, по съдържателни, по-полезни!

Вижте, сега ако се постави тѣй въпроса, ний нѣма що да кажемъ. Щѣхми да се помчимъ само колкото се може повече и пий да направимъ списанието си заслужаваще добритѣ отзиви и похвалитѣ на нашитѣ противници, при всичко че добивашето имъ за насъ е по-малко отъ измамѣрването на философския камъкъ, отъ разрѣшенето квадратурата на кржга...

Съ сжщия указъ, съ който се закупуватъ 200 год. тч. на „Б. Сбирка“ се закупени и други списания и книги. Но нашитѣ аргусовци отварятъ своитѣ очи само за списанието на единъ политически тѣмъ неприятенъ дѣецъ и повече нищо. Ето това скърбно явление искахми ний да релевирами, на туй искахми да обърнемъ внимание!

Тукъ ще приведемъ прѣди всичко указа съ който е абонирана „Бълг. Сбирка“ за да се види, че съ нея заедно сж абонирани и закупени и други книги и списания:

Указъ № 21 отъ 25 май 1897 г., съ който се одобрява да се откупятъ слѣднитѣ книги и списания:

- 1) 200 ека. отъ списанието „Българска Сбирка.“ год. III, за 2000 лева;
- 2) 200 ека. отъ списанието „Искусство.“ год. III, за 2400 лева;
- 3) 250 ека. отъ романа „Ново Врѣме.“ за 1250 лева;
- 4) 250 ека. отъ Историята на XIX в., отъ II. Каролиди, прѣв. Д. В. Македонски. за 1500 лева;
- 5) 200 ека. отъ „Записки на войводата Хр. Н. Македонски.“ за 400 лева;
- 6) 200 ека. отъ „Сборника на народни умотворения.“ отъ А. П. Стойловъ, за 260 лева.

За любопитство на четцитѣ сп ще приведемъ тукъ още нѣколко други укази, които ни наднахъ на ржка, за да се види колко много сж списанията и книгитѣ, абонирани и закупувани отъ Мин. на Народ. Просвѣщение.

Съ указъ подъ № 1 отъ 18 януарий г. г. се откупватъ слѣднитѣ книги и списания:

- 1) сто течения отъ списанието „Искра.“ за 1200 лева;
- 2) двѣстѣ теч. отъ сп. „Природа.“ за 800 лева;
- 3) триста (по 150 отъ I и II год.) отъ сп. „Български Прегледъ.“ за 4500 лева;
- 4) двѣстѣ и петдесетѣ ека. отъ книгата „Семейство“ отъ Полъ Жане, прѣводъ отъ Ив. Х. Николовъ, за 750 лева;
- 5) триста ека. отъ Балабановата Христоматия, за 990 лева;
- 6) сто ека. отъ Българскиятъ рѣчникъ отъ Дюверна, за 2050 лева;
- 7) по двѣстѣ и петдесетѣ ека. отъ книгитѣ на Битолското недѣлно училище, всичко за 575 л.

Съ указъ № 43 отъ 5 авг. 1897 г. одобрява се да се откупятъ 1) 100 ека. отъ Политическиятъ животъ на Наполеона отъ Жожина, прѣвелъ капитанъ Ив. Марковъ, за 1000 лева;
- 2) 250 течения отъ тая година отъ сп. „Православенъ Провѣдникъ.“ за 500 л.;
- 3) 200 теч. (IV годишнина) отъ сп. „Природа.“ за 800 л.;
- 4) 75 теч. (VII годишнина) отъ сп. „Свѣтлина“ за 1125 л.

Съ указъ № 6 отъ 31-й януарий 1896 г. откупватъ се 300 ека. отъ книгата „История на Българскиятъ Народъ.“ отъ Св. Миларовъ, за 900 л. и 100 теч. отъ сп. „Свѣтлина.“ за 1500 л.

Съ указъ подъ № 71 отъ 24 юлий откупватъ се 350 ека. отъ Списанието на Българското Икономическо Дружество въ София, за 2800 лева.

Съ указъ № 72 отъ съща дата, отпуща се на Българското Книжовно Дружество въ София 4500 лева държавна помощъ, за да може да издаде цѣло десето течение на периодическото списание и да приготви единъ обстоятеленъ отчетъ за вървежа и за състоянието на дружеството отъ самото му основание до сега.

Съ указъ № 91 отъ 23 октомвр. 95 г. откупватъ се слѣднитѣ книги : 1) 150 теч. отъ сп. „Искусство“, за 1800 л.; 2) 250 екз. отъ книгата „Дневникъ на единъ ученикъ“, издаденъ отъ Д. Гълъбовъ, за 625 лева; 3) 250 екз. отъ книгата „Прѣведени стихотворения“ отъ Д. К. Поповъ, за 375 лева.

Съ указъ № 81 отъ 28 августъ т. г., откупватъ се за 2000 лева по сто екз. отъ I, II, III и IV т. на книгата „Жива Старина“ отъ Д. Мариновъ.

Съ указъ подъ № 13 отъ 24 февруарий т. г. откупватъ се за 2000 лева 200 годишни течения отъ списанието „Мисль“, год. IV.

Съ указъ № 15 отъ 25 февр. откупватъ се за 1000 лева 200 екз. отъ „Български Алманахъ“ за 1895 г. издаденъ отъ П. А. Петровъ.

Съ Указъ № 42 отъ 16 май 1895 г. а) отпущатъ се 10000 л. държавна помощъ на „Периодическото списание“ за тѣзи година; б) откупватъ се слѣднитѣ списания и книги 1) 150 теч. отъ сп. „Учитель“, год. I за 750 л., 2) по 50 течения отъ сп. „Изворъ“, г. I, II, III и IV за 800 л.; 3) по 100 екз. отъ книгитѣ „Баба Ега“ и „Самодиви и Самовили“ за 180 л.; 4) 60 теч. отъ сп. „Медицинска Вѣсда“ за 600 л.; 5) 200 екз. отъ книгата „Материали за описване Панагюрище и околнитѣ му села“ за 300 лева.

Съ Указъ № 46 отъ с. д. отпущатъ се 1500 л. за 150 теч. отъ сп. „Искра.“

Съ Указъ № 48 отъ с. д. откупватъ се за 400 л. 100 теч. отъ сп. „Практическо Штицевѣдство.“

Иазазя ето що! Че въ нашенско пѣма списание, отъ което да не сж откупувани книжки. Тогазъ защо се вика само противъ редактора на *Бълг. Сбирка*?...

* * *

А каква ли връва бихж вдигнали нашитѣ мили „зонли“, ако администрацията ни се отнесѣше до днешното правителство съ молба да ѝ помогне въ събиранieto на своитѣ абонаменти. Ето на четете да видите, че едно списание като *Мисль* ултра либерално и независимо не се срамува да си събира абонамента съ помощта на „огразната“ полиция!

23/XII 1896 г.

Чирпанско

Вход. № 1604/8

ОКОЛ. УПРАВЛЕНИЕ

№ 13510

О к р ж н о

19-й Декември 1896 г.

До Г. Г. Кметовѣтъ въ Чирпанска
Околия.

гр. Чирпань.

Вслѣдствие прѣдписанieto на господинъ Старо-Загорскій Окр. Управителъ подъ № 6650 отъ 11 того, основано на прѣдписанieto № 5158 на Министерството на Вътрѣшнитѣ работи, прѣлагамъ Ви, Господине Кмете, да исплатите абонамента на Списанието „Мисль“ за IV година направо на редактора му Господинъ Д-ръ Кръстевъ и за извършеното ни донесете.

(под.) Окол. Началникъ: Г. Стояновъ.

(под.) Секретаръ: Д. Петровъ.

Да се внесе абонамента на списанието „Мисль“ за 1894 год. на право на редактора му Д-ръ Кръстевъ и за резултата да донесемъ въ управленieto.

23/XII 1896 г.

(поди.) Кметъ: З. Грезевъ.

Чирпанско
ОКОЛ. УПРАВЛЕНИЕ

№ 3979
29 Април 1897 год.
гр. Чирпанъ.

2/V 1897 год.
Вход. № 536/3

До Г. Г. Общинскитѣ кметове въ Чирпанската
Околия.

Прѣдлагамъ Ви, Господине Кмете, да ми донесете изпълнено ли е окръжното ми № 13510, отъ 19/ХП ж. г. и ако не е — може ли да се върва, че до сега не сж постъпили приходи въ общин. Ви касса, съ които да се издължи исканата сума, когато е вече петий мѣцъ отъ какъ Ви е напоменено. Ако до 15/V не исплатите сумата, то ще бждите глобени.

II. Окол. Началникъ (подп.): Ивановъ.

Секретаръ (подп.): А. Петровъ.

Да се внесе абонамента на списание Мисаль искана сума съ окр. № 13510 отъ минала год.

(под. не се чете).

Въобразявами си какви аутрефилета, даже уводни статии бихъ написали, какви шумни харанги бихъ произнесли, дору какви интерпелации можехъ да внесхъ въ Народното Събрание охранителитѣ на българската държавна честь, народна пара и свята свобода!

Ний обаче, въ ржцѣтъ на които отъ мѣсеци се нахождатъ тѣви документи, не само не сме мислили да осждами кого и да било, но не бихми ги и днесъ печатали, ако не станѣше дума за отношенията къмъ насъ на нѣкои истински „словоборци.“ Ако „Мисль“ е била принудена да иска помощта на полицията за събиране на нѣкои свои абонаменти, тя ще има своитѣ основания и може сама да ни обясни тоя „явглѣшлѣкъ;“ но ний, които знаемъ какво ще каже български абонатъ, при все че сами никога не ще се обърнемъ до полицията за помощ — пакъ навинявами *Мисль*. А може и да ни докаже, че е имала „нѣкакво право“ да направи това... Ний ще въсчакамы да чуемъ обясненията на *Мисль*. До тогавъ ще считамы горнитѣ документи само като любопитни приноси къмъ историята на нашата периодическа книжина...

*
*
*

Още едно крайно курнозно, ако не бѣ толкозъ скърбно, явление изъ живота и книжничата въ нашенско. Единъ нашъ сътрудникъ, г-нъ А. Т. Странинировъ, който продължава да взема участие въ „Бълг. Сбирка,“ не можемъ да разберемъ ясно съ каква цѣль и по какви побуждения, рита... противъ списанието ни въ друго едно — „Бълг. Прѣгледъ,“ което му дало нѣколко! страници за тѣзи цѣль, щомъ въ тѣхъ *гостоприимното списание* (Бълг. Пр.) се въхвалява „за висотата на строгостта му и за небивалня до сега интересъ, съ който се редактира.“*

„Бълг. Сбирка,“ — казва г. А. Т. С. — се крѣпи въ художественния си отдѣлъ отъ Пенча Славейковъ, па и отъ моя милость

*) Жестока, но доста справедлива оцѣнка по тѣзи тирада на г. А. Т. С. срѣщамы въ в. „Знаме“ т. г. (бр. 51).

(каква младежка скромност! Б. на Р.), който все пакъ сегизь-то-гизь трѣбва да отстапва на пѣкой „гостъ“, едно, защото не чини да се ширя все едно и сжщо име въ „Б. Сб.“ (прѣдъ името на г. А. Т. С. трѣбва всичко да се прѣклови и отстапи! Б. на Р.), и второ — веръ една редакция, щомъ може, нѣма защо да помѣстя вече работи, за които се плаща хонораръ. (Хж! Да се разбережъ! Тамъ ли ви стиска обувката, любезний „поклонникъ на чистото искусство!“ Б. на Р.), а моя милостъ не може за хатъръ на младата бълг. литература да си не исплаща дълга за испитото прѣвъз мѣсеца тукъ швейцарско мѣско. (Колко мило и изящно е обличението на понятията за швейцарското мѣско и българската литература! Б. на Р.). Пѣкъ нѣкакъвъ художественъ прѣводъ, освѣнъ Хомеровата Одисея въ проза „Б. Сб.“ отъ начало и до днесъ не е дала ни единъ („малкитѣ разкази“, що помѣстя ли). (Види се, „поклонникътъ на чистото искусство младъ писачъ“ освѣнъ своитѣ редушки, за да смѣтне хонорара имъ, друго не е съгледалъ въ „Б. Сб.“ Б. на Р.).

Ний се просто възхитихми като прочетохми горвята „атестация“, която дава на „Б. Сб.“ свой постояненъ сътрудникъ и я прѣписахми изъ-цѣло, за да чете и види мало и голѣмо какви чудеса правитѣ въ «възродителна България» „поклонниците на чистото художество“... И това ли не е перла изъ нашитѣ „литературни прави!“

С. С. Бобчевъ.

III. ВЪ СЛАВИНСКИТЪ ЗЕМН.

Вукъ Стефановичъ Караджичъ.

На 30 септем. т. г. се извърши тържественото прѣнасяние коститѣ отъ Виенна въ Бѣлградъ, на Вука Караджича, името на когото, извѣстно на всѣки сърбинъ, съставлява гордостъта на цѣлия сръбски народъ и се ползува съ уважение въ всичкия ученъ свѣтъ. На това мѣсто се писа за това тържество. Но не еж лишни пѣкой подробности, както за живота, така и за дѣлата на този знаменитъ славянинъ.

В. Караджичъ се е родилъ въ селото Тршичъ, Подрииски окръжъ, Ядрѣска околия, въ Сърбия, на 27 октомври 1787 год. Първия му учител билъ неговий сродникъ Ефта Савичъ, който го научилъ първоначално на кивга; по бататъшното си учение той слѣдвалъ въ близкото село Лозница, гдѣто баща му го испратилъ на осемъ годишна възраст. Едва що успѣлъ да се изучи до часослова, чумата, която се появила въ Лозница, разгонила всички ученици, така щого и Вукъ трѣбвало да се върне въ родното си село. Бащата, желайки да види сына си свѣщенникъ, го испратилъ да се учи въ съвѣдний Троишки мѣнастиръ; обаче, учителитѣ — калугери, толкова непринаждали ученицитѣ си да учятъ кивга, отъ колято да извършаватъ черната работа въ мѣнастиря. И не можело да се срѣщне дѣте, което подиръ петъ годишното си учение въ мѣнастирската школа, да е могло да чете и пише. Разбира се, че бащата

на Вука, който умѣлъ да чете и пише, макаръ и подаръ стадото, повтарялъ онова, което бѣше изнесълъ изъ училището; и бащата като видялъ и у сина си любовта къмъ четеннето, подарилъ му нѣколко книги, а именно: „Житието на Алексѣя, челоувѣка Божий,“ „Жертвата Авраамова,“ единъ мѣсецословъ и единъ требникъ.

По него врѣме въ Сърбия имало малко учени хора и за това Вукъ станялъ пзвѣстенъ въ цѣлий окръгъ: при него дохождали хората съ молба да имъ прочете, или напише писмо; спашийтъ, когато дохождалъ да събира данцитъ, се ползувалъ отъ него като писаръ и се отнасялъ къмъ него съ уважение; но Вукъ не се задоволявалъ съ своитѣ свѣденія и неотстъпно молѣлъ баща си да го прати отвъдъ Савва въ Австрия, за да постъпи въ такова училище, гдѣто се учятъ на разни язици. Баща му не искалъ и да чуе за това, желайки сжщеврѣменно да види сина си свѣщенникъ. Единъ печаленъ случай обаче помогналъ на Вука да избѣга изъ родното си село. Въ 1804 год. Кара-Георги вдигна знамето на възстаннето и Вукъ билъ взетъ за писаръ въ отряда, който се образувалъ въ Ядрскій окръгъ. Тоя отрядъ бѣ разбитъ до край и цвѣтуций окръгъ разоренъ окончателно. Бащата на Вука отъ богатъ селеникъ, станялъ просекъ. Само тогава той отстъпилъ на молбитѣ на сина си и го пустиналъ въ Сремъ, въ Карловци, гдѣто подаръ една година постъпилъ въ основното училище, като смяталъ отъ послѣ да мине въ гимназията. Обаче въ гимназията не го приели, защото вече билъ на 19 години, и той въ 1806 год. се върнулъ у дома си и заелъ мѣстото на писаръ при Яковъ Ненадовичъ, единъ отъ воеводитѣ прѣвъ врѣмето на Кара-Георгиевото възстание и великъ любитель на сръбскитѣ народни пѣсни. Тукъ Караджичъ, който още отъ дѣтнство бѣ занозвалъ съ народнитѣ пѣсни, до толкова станялъ страстенъ къмъ тѣхъ, щото си наредилъ гусли и почналъ да пригласява у дома си и други пѣвци. Така сжщо Караджичъ изучилъ ония пѣсни, повечеро отъ които отъ послѣ въззоха въ първий му сборникъ отъ Сръбски народни пѣсни, съставенъ отъ него на изусть.

Прѣвъ есенята, сжщата година, Кара-Георги разбилъ турцитѣ и заелъ Бѣлградъ, гдѣто бѣше прѣместенъ и правителственний сѣвътъ. Единъ отъ членовѣта на сѣвѣта бѣше и сродника на Караджича и първий му учителъ, Ефта Савичъ, който взелъ съ себе и Вука, когото назначили за писаръ въ сѣвѣта. Тукъ той се срѣщилъ съ австрийския сръбинъ Ив. Юговичъ, при когото почилъ да се учи на шемски; а когато въ 1808 год. Юговичъ отворилъ въ Бѣлградъ „Велика Школа,“ Караджичъ незабавно постъпилъ въ нея като ученикъ, но стоялъ малко врѣме: подаръ една година той заболѣлъ тежко и грѣгилъ за поправка на здравнето си право у дома си, а слѣдъ това и вий отъ Сърбия. Обаче Вукъ не можалъ да се поправи и, вследствие невъзможността да дѣйствува съ лѣвий си кракъ, билъ принуденъ да носи патерница. Споредъ думитѣ на сажий Караджичъ, тая загуба на крака му, го принудила повече да се прѣдаде въ четенне книги и ползване оскдното си образование. Като се върналъ отъ странство, Караджичъ отъ него постъпилъ и

служба и въ скоро врѣме ний го виждами управителъ на Бъро-Паланскій окръгъ. Тукъ, разглеждайки съдебнитѣ дѣла, той отъ близо се запозналъ съ простонародния сръбски говоръ и първъ почналъ да записва непознатитѣ нему думи. Обаче, не бѣ писано на Вука да поживѣе по-дълго врѣме въ своето отечество; турцитѣ, събраши съ по-голъми сили, ударили сърбитѣ и ги разбили до край. Кара-Георги прѣмина Дунава и Караджичъ се прѣселилъ въ Австрия. Безъ всякакви опредѣлени планове се явилъ той въ Виена, гдѣто въ скоро врѣме се запозналъ съ издателитѣ на Виенския сръбски журналъ „Новине Серпске.“ Тоя журналъ се издавалъ на искусственъ славяно-сръбски языкъ, който по него врѣме бѣше сръбски литературенъ языкъ. По прѣдложение на издателитѣ, Караджичъ помѣстилъ въ него една статия за падането на Сърбия, въ видъ на писмо къмъ Кара-Георги. Като не познатъ съ искусственнй литературенъ языкъ, Караджичъ написалъ и статията си на простъ сръбски языкъ, съ което и обърналъ върху нея вниманието на извѣстния ученъ словакъ — Копитаръ. Последний пожелалъ да се запознае съ Караджича и това запознание опредѣлило всичката по-нататъшна дѣятелность на Вука. Подъ влиянието на Копитара и подъ непосредственото му наблюдение, Караджичъ почналъ да се занимава научно съ родния си языкъ и сръбската ортография (правописание) и въ 1814 година издалъ първий си сборникъ отъ сръбски народни пѣсни, подъ заглавие: „Мала простонародна славено-сербска пѣснарица.“ Въ прѣдсловие то къмъ тоя сборникъ, Караджичъ, между друго, обръща внимание върху неустановившата се сръбска ортография и на отсъствието на сръбска грамматика и сръбски рѣчникъ. Недостатъкътъ отъ грамматика на живий сръбски езикъ отдавна вече бѣ забѣлѣзанъ отъ Копитара, който, до запознанието му съ Караджича, убѣждавалъ нѣколко души да попълнятъ тоя недостаткъ. Тия лица, обаче, издателитѣ на „Серпске Новине.“ сами не били достатъчно запознати съ живий сръбски языкъ, така щото и издаването сръбска грамматика не било по силитѣ имъ. Когато Копитаръ срѣщналъ въ лицето на Вука единъ грамотенъ сръбинъ, прѣкрасно знающъ своя языкъ, естествено се обърналъ къмъ него съ сжщата молба. Отъ начало Вукъ, като се не надявалъ на силитѣ си, се отказвалъ, но слѣдъ това, убѣденъ отъ Копитара, той се заловилъ съ тоя трудъ и въ сжщата 1814 година издалъ „Писменица,“ първата сръбска грамматика. Въ прѣдсловие то къмъ нея Караджичъ привежда на едно мѣсто оная ортографическия привидишъ, който отъ послѣ можѣ да се осмъществи и на дѣло: „пиши както говоришъ и чети, както е написано.“ Въ сжщия тоя трудъ Караджичъ забѣлѣзва, че би трѣбовало да се введжъ въ сръбската азбука нѣколко нови знакове и съвършено да се исхвърли изъ нея излишнийъ ъ.

Подиръ това Караджичъ, по съвѣтитѣ на Копитара, отива въ Сремъ и Банатъ за събиране народни пѣсни и да записва всички слухани сръбски думи и по такъвъ начинъ да събере незабѣлѣзано материялъ за сръбски рѣчникъ. Копитаровитѣ съвѣти не пропадихли даромъ: въ 1815 г. Караджичъ, като се завърнулъ въ Виена, издалъ втората книга отъ своитѣ събрани пѣсни: „Народна Сръбска

пѣснарица“ и сжщеврѣменно не прѣставалъ да се труди за събирането материялъ за рѣчника. Прѣзъ 1816 година Караджичъ ималъ такъвъ голѣмъ запасъ отъ думи, щото Копитаръ намѣрилъ за възможно да се пристъпи къмъ съставянето на рѣчника, при което Караджичъ давалъ на Копитара подробни обяснения за всѣка дума, а Копитаръ ги пѣкъ прѣвождалъ на нѣмски и латински. Като плодъ отъ съвѣстната работа на Караджича п Копитара бѣ издаденъ прѣзъ 1818 год. въ Виена, първъ *сърбски рѣчникъ*, прѣдшествуванъ отъ сърбска граматика. Въ прѣдсловнието къмъ той свой рѣчникъ Караджичъ доказва необходимостта да се употребява въ сърбскитѣ книги живия сърбски езикъ, а не искусствения славено-сърбски. Но, рѣчника на Караджича, който далъ при всѣка отдѣлна дума обстоятелствени описания на сърбскитѣ обичаи и прави и който прѣвелъ цѣлъ редъ прѣдания и приказки на сърбското племе, му даде висока извѣстность въ всичкии учей свѣтъ. И когато въ началото на 1819 год. Караджичъ се явилъ въ Россія, той билъ избранъ за членъ въ Московското общество на любителитѣ на руската словесность, а пѣкъ Академията на наукитѣ го наградилъ съ сребренъ медалъ. Въ сжщото врѣме той билъ избранъ за членъ въ Краковското общество на наукитѣ. Като се върналъ изъ Россія, Караджичъ въ 1821 год. издалъ сборника отъ сърбскитѣ народни приказки, като приложение къмъ „Сърбскитѣ Новини,“ като сътрудникъ на които той билъ отъ самото си пристягване въ Виена и въ които, между другото, той помѣстилъ разбора на сърбския романъ на Видаковича. Споредъ жиѣнието на Новаковича, той разборъ бѣше първата работа на сърбския езикъ, достойна за името критика.

При това, Караджичъ продължавалъ да се занимава съ събирането сърбски пѣсни и въ 1823 и 1824 год., издалъ въ Лейпцигъ три тома отъ записанитѣ отъ него сърбски пѣсни. Намирайки се въ Лейпцигъ за наблюдаване печатанieto на пѣснитѣ, Караджичъ се възползувалъ отъ случая да извърши едно пжтешествие по Германия, гдѣто и се запозналъ съ Гете, Гриммъ, Фатеръ, Рейхенбергъ, а между това и съ Госпожа Робинзонъ, която прѣвела неговитѣ пѣсни на нѣмски езикъ подъ псевдонима Талфа. А пѣкъ на познанството съ Гримма Караджичъ е задълженъ съ това, че неговата граматика се появи на нѣмски и получи всеобща извѣстность. Още по-рано, прѣзъ врѣмето когато Караджичъ се намиралъ въ Россія, библейското общество му прѣдложило да прѣведе на сърбски езикъ *Новий Заветъ*; но той прѣводъ билъ даденъ за разглеждане на сърбина Стойковича, профессоръ въ Харьковскій университетъ, възпитаникъ на старата славено-сърбска школа и той. Стайковичъ, подъ прѣдлодъ на поправка го обезобразилъ до неузнаваемость, така щото Караджичъ послѣ (прѣзъ 1847 г.) самъ издалъ своя прѣводъ.

Дѣятелността на Караджича не се ограничила само съ събирането пѣсни, издаване сърбска граматика и рѣчникъ, въ които трѣбва да признаемъ и значителното участие на Копитара; на послѣдния, мислимъ ний, принадлежи идеята за реформата на сърбската ортография, която откъснж отъ традицитѣ и сърбската

писменност. Ний имплимъ, че Караджичъ при оскъдното си филологическо образование, е билъ длъженъ слѣпо да слѣдва отъ начало по указанията на Копитара, великъ славистъ, научната дѣятелност на когото, за съжалѣние, всѣкога не бѣ свободна отъ политически съображешя.

Като се върналъ отъ Германия въ Виена, Караджичъ обърижлъ вниманието си върху сърбската история, като се спиралъ прѣимущественно на най-новигѣ събития, свидѣтель на които билъ самъ, или пъкъ за които е слушалъ и знаелъ отъ очевидци. Единъ редъ отъ историческитѣ трудове на Караджича се откри съ издавачнието на алманаха „Даница“, който заключава статии съ филологически и исторически характеръ. Въ сщщото врѣме Караджичъ се запозналъ съ извѣстния историкъ Рауке, на когото и съобщилъ ония свѣденія, относително Сърбия, на основание на които Рауке написа своя трудъ „Die Serbische Revolution.“ Животописеть на Княза Милоша Обреновича се отличава съ своята живостъ и простота, макаръ и да има едностраненъ характеръ. Въобще, съ появяването само на историческитѣ трудове на Караджича, Сърбия добива извѣстностъ въ Европа, на което не малко способствува и Рауке, главний источникъ на трудоветѣ на когото бѣше, както вече отбѣлѣзахъ, все сщщия Караджичъ.

Най послѣ Караджичъ можалъ да се върне въ отечеството си : въ 1829 год. ний го намѣрваши въ Сърбия, гдѣто, по поканата на княза Милоша, взелъ участие въ трудоветѣ на комиссията за изработване законитѣ. Но, като не бѣше юристъ, той се утекчавалъ отъ взетата върху си работа, а въ сщщото врѣме се разочаровалъ отъ княза Милоша за върляя му и самовластенъ тирански характеръ. Въ 1831 год. Караджичъ напуца Сърбия, трѣгва за Земяниъ, отъ гдѣто испраща на Милоша едно писмо, въ което отбѣлѣва всички недосгатици на княза и му посочва ония пѣтища, по които ако върви, той ще направи страпата щастлива. Слѣдъ такъво едно писмо, разбира се, на Караджича не бѣ възможно да се върне въ Сърбия и ний отъ ново го виждаши въ Виена, отъ гдѣто прѣзъ 1834 год. той прѣдприема едно пѣтешествие по Далмация и Черна-Гора; плодъ на това пѣтешествие било съчинението на Караджича „Montenegro und Montenegriner.“ Подиръ това, Караджичъ до самата си смъртъ, която послѣдва въ Виена на 26 януарий 1864 год. непрѣстанно продължавалъ да се занимава съ сърбския языкъ, етнография и история. Караджичъ, като допълнилъ значително недостатъка въ образованието си, съзнателно почналъ да се труди да се докопа до признаването на неговата ортография и правата на гражданство на народний сърбски языкъ въ сърбската книжнина. Много трѣбвало той да защитява своята реформа отъ нападкитѣ на сърбитѣ отъ старата школа и само съчувствието на младото поколѣние отъ сърбскитѣ учени и писатели, а така сщщо и съчувствието на всички учени слависти прѣдсказвали на Караджича, че рано или късно, неговата реформа ще се приеме въ Сърбия: неговата цѣль бѣше да истжака старата ортография. До това обаче той не доживя; пълното и неограничено господство на „вуковицата“ доби едва въ 1868 год.

Въ това време, като напущаль своята реформа съ редъ филологически съображения, Караджичъ продължаваль словарнитъ си и етнографически работи. Той прѣизадалъ, като значително допълнилъ, сръбскитъ си пѣсни и приказки, а така също издалъ и сръбскитъ си пословици. Но, за най-важешъ неговъ трудъ, трѣбва да се счита въ тоя периодъ на живота му, второто издание на рѣчника му, което излезе въ Виена, въ 1852 год. — издание, допълнено съ масса думи, които не се случихъ въ първото му издание, и което се обогати съ много прилѣри. „Рѣчник“ въ второто му издание, казва проф. П. А. Кулаковскій, прѣдставлява не само рѣчника на живия сръбски языкъ, но и събрание обичаитъ и описанне нравитъ на сръбския народъ и има еднаква цѣна както за филолога, така и за етнографа.“

Въ кратки думи, като характеризирами дѣятелността на Караджича, трѣбва на първо мѣсто да надгнемъ неговата дѣятелность като събирателъ и издатель на народнитъ произведения; Караджичъ тукъ безспорно заема първо мѣсто посрѣдъ всички дѣатели въ тая область на всички славянски литератури отъ ново време. А пъкъ за сръбитъ, неговото издание на народнитъ сръбски пѣсни съслужи една голѣма служба и отъ политически характеръ: чуднитъ тия по съдържаннето си пѣсни привлѣкохъ вниманието на цѣла Европа къмъ сръбското племе, всичката история на което е постоянна борба за свободата. Освѣтъ това Вукъ Караджичъ, като направилъ живия сръбски языкъ, языкъ на писменността, създаде сръбската национална литература. Истина е, че и прѣди него се бѣхъ появили съчинения на живия народенъ языкъ, обаче, примѣрътъ на авторитъ на тия съчинения не имѣри поддържатели, и сръбскитъ книги по старому продължаваха да излавятъ на искусствения и малко разбираемъ отъ народа славно сръбски языкъ. Само настоятелната дѣятелность на Караджича можѣ да ступи вѣчния прѣдразсѣдкъ и да въведе сръбския народенъ языкъ въ сръбската писменность, или, съ други думи казано, да я направи достъпна за всички. Най-послѣ, на Караджича е задължена новата сръбска литература съ онова широко развитие, което е получила въ нея повѣстѣта изъ народния битъ, задължена съ цѣлъ редъ национални поети. Едно, което може да се постави за упреkanie на Караджича, е това, че неговата реформа въ литературния языкъ и ортография бѣше доста прибързана; като се откъснѣ отъ старитъ традиции, Караджичъ прѣдостави младата сръбска литература на собствениитъ си сили, особено като я отдѣли и отъ литературата на сродния на сръбитъ руски народъ.

Съобщава Р. Петковъ.

III. НА ЧУЖБИНА.

Парламентска дѣятелность въ Франция — Всемирното Парижско изложение на 1900 год. — Австро-Унгарский райсхратъ; *Журналь де деба* за него.

Парламентската дѣятелность въ европейскитъ държави поглѣща въ настояще време вниманието на обществото въ чужбина. Въ Франция вече засѣдаватъ законодателнитъ събрания — Сенатъ и Камара

на депутатите и, догдето чакат да се занимажат с най-важния въпрос на есенната сесия, бюджета, прѣгледват нѣкои законопроекти, между които струва да се помене тоя за обезпечаването на работниците при поврѣди отъ нещастия на фабриките и прочее. Не по-малко занимава духовете въ Франция въпроса за поврѣщане къмъ набирателен редъ, а именно *Scrutin de liste*, сега подържанъ отъ г. Гoble. Министерството Мелинъ-Ханото сключва година и половина съществување и френскиятъ печатъ отбѣлѣзва това „явление“ съ особно подчъртаване. Намѣрватъ, че това е единъ важенъ, небиващъ до сега фактъ въ третата република: само Ферриевото министерство е държало властта 23 мѣсеца. Уморени отъ качване и пазене на министерства, умѣренниятъ френци, республиканци и не такъвизъ, искаватъ явно желание да се продължи живота на Мелиновото министерство. Впрочемъ, може да се каже, че и външниятъ и вътрѣшни условия помагатъ Мелину да държи още дълго време властта, а може би и да надмине едничкия дълъгъ министерски животъ на Ферриевото управление.

Парижското изложение, което се готви да стане въ 1900 год. ще бѣде едно чудо въ всѣко отношение. Асдж на френците е дадено да правятъ сполучливи изложби. Тѣ сж голѣми мастори да изнамѣрватъ онова, което се зове „le clou“ на работата. Въ прѣдстоящата всемирна Парижка изложба ще има нѣколко „гвоздеи“, между които се проектира и едно грамадно земно кълбо, което ще се върти около осѣта си, което ще съдържа главните страни и градове. Прѣдставители отъ тѣзи жители щѣли да бѣдѣтъ въ съответственни мѣста и посетителите ще могатъ да посетѣтѣ страните и градовете и нѣкъдѣ да се спрѣтъ, обѣдватъ, вечерятъ и пр.

И печатѣтъ въ Парижъ готви единъ „гвоздей“ по книжното дѣло. Проектира се една книга — пакъ чудо! — която ще бѣде пълно изложение на журналистиката и печата.

Съставила се е вече *комиссия отъ видните Парижски журналисти*, която се натоварила съ пълнението на плана. Освѣтъ това и въ всѣка една страна щѣла да се състави особна комиссия. За тоя планъ Фино обнародва въ една стагия на „Ревю де Ревю“ слѣдующите свѣдѣния: Съчинението ще прѣдставява историята, значението и распространението на печата за поучението на обществото и на самия печатъ. То ще съдържа факсимилета на по-важните и по-рѣдките листове, ликоветѣ и биографиите на отлични журналисти, историята на по-забѣлѣжителните и видни вѣстници и пр. Има се надѣжда, че разноските ще се покрижатъ отъ самото съчинение. Прѣсѣта се, че всички голѣми библиотекѣ въ свѣта, около 10,000 ще си набавятъ такъво едно оригинално и поучително съчинение, тутакси ще си го купятъ и голѣмитѣ вѣстници, както и правителствата и многобройните власти, а най-сетѣ ще се продава и на частни лица. Освѣтъ това инициаторите на тоя планъ не искали да печелѣтъ; същественната тѣхна цѣль била да распространѣтъ свѣдѣнията за печата и журналистиката, да направѣтъ по-тѣсни сно-

шенията между прѣдставителитѣ на печата, които постоянно се увеличава въ отношение на численность и важность, и по такъвъ начинъ да поддържѣтъ не само развитието на самия печатъ, но и образованието му и прогресивното влияние въ интереса на общия миръ и благоденствието на народитѣ.

Свиканъ е отложенъ австрийски парламентъ въ Виена. Но и сега пакъ се подновижъ скандалитѣ, които се ознаменуважъ прѣзъ пролѣтѣта. Като слѣди човѣкъ за тѣзи скандали, които не сж единствени въ австрийскій райскратъ, неволно почва да се замисля надъ бжджщето на европейскій парламентаризмъ. Единъ така сериозенъ и солиденъ вѣстникъ, като френскія „Journal des debats“ (Дневникъ на разискванията) печата една пълна съ навидателность и вѣрни сжждения статия по парламентскитѣ и политически работи на Австро-Унгария. Ний не можемъ да не въспроизведемъ по-главнитѣ пассажи отъ тѣзи статия :

„Человѣкъ трѣбва да има много голѣма вѣра въ парламентаризма, за да не бжде малко скептикъ относително добринитѣ на тоя режимъ, като гледа това що става отъ нѣколко мѣсеца въ Виенския парламентъ. Никога, безъ съмнѣние, депутатскитѣ камари, които безпрѣкословно въ Европа считажъ за най-раздвиженитѣ, но най-малко способни за продължителна работа, не сж прѣдставяли подобно зрѣлище. Всѣки день бурни засѣдания; влословитѣ се на дѣсно и на лѣво въ камарата и шумътъ е такъвъ, щото никаква работа не може да се върши. Тържествува добръ организираната обструкция и владѣе безпорядкътъ.

„Отъ когато графъ Бадени, притисканъ отъ наложителната пужда да намѣри едно болшинство, даде на чехитѣ, чрѣзъ единъ простъ приказъ, това що нарекожъ изравнение на езицитѣ, като имъ направи за да ги примири, отстъпки, които никои другъ министръ прѣди него не бе се осмелилъ да направи, вѣмцитѣ се заклежъ да спрѣтъ работата на парламентската машина, догдѣто имъ се признае правото. Тѣ, най-искренитѣ, по-прѣди поддържатели на парламентаризма въ Виена, сега организиражъ обструкцията: нодъ прѣдлогъ че приказътъ на графъ Бадени билъ противоконституционенъ и че тая работа била отъ компетентностьта на камарата, тѣ не позволяважъ вече на болшинството, което поддържа министерството, да разисква никакво прѣдложение и единственитѣ, които намиратъ милость прѣдъ тѣхъ, сж ония, които въ съдружие съ антисемититѣ или социалиститѣ, намѣрватъ случай да правѣтъ гюрултии, както сега по разискването на дневния въпросъ за прѣдаване министерството подъ сждъ.

„Ако се касаеше само за материаленъ безпорядкъ не би имало освѣнъ половинъ-зло, може би, защото най-голѣмитѣ викове ще прѣстанѣтъ най-послѣ. Това, което прави положението особенно тежко, то е мораливи безпорядкъ, ако може така да се каже, който владѣе въ партиитѣ.

„Сжщия нравственъ безпорядкъ владѣе въ отношенията на болшинството и на министерството. Графъ Бадени, слѣдъ като бѣ

заявилъ безъ забикалки, че той никога нѣма да приеме унижателнитѣ условия на славянитѣ и на клерикалитѣ, биде принуденъ да се подчини на тѣхъ даже по начинъ най-много за оплакване, безъ дори да си осигури абсолютната тѣхна помощъ. Той отсѣгна всичко, безъ да получи нищо положително; сѣщо той всѣки день е принуденъ да имъ оставя по нѣщо, и малко по-малко администрацията отслабва и постепенно разбира кого трѣбва да слуша.

„Освѣщъ това, сериозни дневни въпросъ не липсватъ, особено въпросътъ за подновяването на компромиса съ Унгария; вижда се, обаче, че никоѣ не се грижи за него. При все това той е основата на сегашната конституция на Австро-Унгария, съ която конституция се подиграватъ. Когато въ 1867 биде учреденъ дуалистическия режимъ, той се създаде чрезъ единъ компромисъ, който щѣше да се подновява всѣки десетъ години. Вече два пѣти той е билъ подновяванъ безъ голѣмъ трудъ и третѣй му срокъ истича на 31 декември. Нѣкои измѣненя въ него се виждатъ за нужди: Австрия счита, между друго, че Унгария, която плаща само 30 на стотъ въ кръгли цифри отъ общитѣ разности на монархията, би могла да увеличи припадащата ѣ се частъ, и прѣди десетъ мѣсеци сж се почнали прѣговори по това въ Виена съ Пеща; обаче до сега тѣ не сж се свършили, тъй като Унгария гледа само своитѣ интересъ. Надѣважъ се да сезиратъ камаритѣ; но при такова състояние на духоветѣ, каквото е опова въ Впена, не трѣбваше на това да се надѣватъ. Прѣговоритѣ, обаче, съ Унгарското правителство не сж исчерпани. Рѣшило се, прочее, просто да се продѣлжи компромисътъ за една година; но и това трѣбва да бжде гласувано отъ райхсрата, на който прѣдсгавихъ вече мишллата нѣделя проекта. Слѣдователно не е невъзможно, щото опозицията, за да си отмѣсти на графъ Бадени, да прѣпятствува на всѣко разискване по него и проектътъ за компромиса да остане въ въздуха.

„Виенското правителство не е казало какво ще прави въ таквъ случай; обаче една статия на официоза „Нестеръ Лоидъ“, изразява твърдѣ ясно възгледитѣ на Унгария. „Ако компромисътъ, казва той, не се поднови, това ще значи свършването на сегашния дуалистически режимъ. Пещенскѣй парламентъ ще гласува общитѣ разности, които днесъ сж въ атрибутитѣ на делегациитѣ. и фактически, личното съединение ще се възстанови.“ Че Унгария ще отиде, и безъ да иска, до тая крайностъ, въ това нѣма съмнѣние, макаръ и да направи отъ своя страна всичко за да я отбѣгне; но прѣдупрѣждението на „Нестеръ Лоидъ“ не трѣбва да се прѣнебрѣгва. Желателно е, Виенското нѣмско мѣшинство да разбере това и да не жертвува бждщето на монархията на своитѣ националистически страсти и на своето паметозлобие.“ (Н).

КНИГОПИСЪ.

I. РЕЦЕНЗИИ.

Фр. Шиллеръ, животътъ и литературната му дѣятелностъ. Биографически очеркъ отъ М. В. Ватсонъ. Прѣводъ отъ биографическата библиотека на Ф. Павленковъ. Съ портрета на Шиллера. Шловдивъ, Печатница „Нова Заря“ 1897 г. Цѣна 1 левъ.

Прѣводачътъ на тая книга си е скрилъ името и, вѣрвами, не ще е толкова отъ скромностъ; ако да бѣше скроменъ той едва ли би се заловилъ, при тия си скромни познания по русски езикъ, за тоя прѣводъ, колкото и да си е на мѣстото прѣвеждането биографията на Шиллера, за чийто животъ до скоро българский читателъ трѣбваше да чете само едини кратки бѣдѣжки въ христомативтѣ. Тоя прѣводъ се явява ново кощунство съ името на великий чѣмски писателъ у насъ и ний не можемъ да се сдържимъ и да не искажемъ своето възмущение отъ нахалството на прѣводача; ний не можемъ да му простимъ неговото невѣжество и неговата немарливостъ при прѣвеждането биографията на единъ поетъ, като Шиллера, макаръ и да не знаемъ и не познаваме самий прѣводачъ. Вижда се, че той е единъ отъ многото наши самоуци прѣводачи, които прочели двѣ три русски книги, поразбрали по смисълъ значението на тая — оная дума, съ рѣчника въ рѣка и съ уйдурмаспони, мислятъ, че нѣма работа по-лека отъ прѣвеждането и прѣвеждатъ ли прѣвеждатъ.

Его ви и доказателства: Нѣколко извадки изъ прѣвода, направени при едно бѣгло сравнение на прѣвода съ оригинала.

а) За доказателство, че г-нъ прѣводачътъ не знае както трѣбва руский езикъ:

Прѣведено.

Двадесетъ и двѣ години служилъ като лѣкаръ въ баварский гусарски полкъ (стр. 4).

Малко пнатъ да знагтъ мнозина литературни сѣдни и легко мисленни дилетанти, колко трудъ трѣбва да се положи за да се създаде порядъчно нѣщо.

„Въ разговоръ на тѣзи си те-на той често говорилъ съ *прѣкже нѣти слова* (?) съ Каролина Вошочень.“

Тукъ го „хаинѣла“ думата

„Та заридаль като получилъ отговоръ“

Трѣбвало да се прѣведе.

На двадесетъ и двѣ години той *завзелъ* длѣжността на лѣкаръ въ баварский хусарски полкъ. (стр. 5)

Не би било лошо за мнозина скорозрѣйки литературни сѣдни и лекомисленни дилетанти да знагтъ колко трудъ трѣбва да се създаде порядъчно нѣщо.

Разговора на тѣзи тема съ Каролина Вошочень той веднажъ завършилъ съ думитѣ:

„какѣто разъ,“ г-нъ прѣводачътъ.

Въ отговоръ на това *тя се разридала*

На руски е: „Та разридалась въ отвѣтъ.“ Колко лесно ли му се е видѣло на прѣводача да го прѣведе „Та заридаль!“

И не напраздно звучи той за тѣзи на които е сждено да видѣтъ въ бждщия свѣтъ слънцето (102)

И не напраздно звучи за тѣзи, на които е сждено да видѣтъ за въ бждще свѣтлината на слънцето (78)

Отдѣлни думи: *чермилный* (мастиляцъ, на нѣмски tintennles end) той прѣвежда съ черенъ, повтаряйки грѣшката на прѣводача на „Разбойниците;“ „кутила“ било „гевезе“, „дорогой“ — драгий, „чудовище“ — „чудо“, „тѣнь“ било „мъгла“, „обыденный“ — „обиденъ“ (!) „тожъ свѣтъ“ било „този свѣтъ“, „худое лицо“ било „лошо лице“ и т. н. Най-послѣ като се чудилъ-чудилъ какво ли е това „Пегасъ въ ярѣ“ (Пегасъ въ хомоть. Pegassus im Joch) уловилъ, че го оставилъ така, както си е на руски.

Наший прѣводачъ не знае и степенитѣ за сравнение на прилагателнитѣ имена, не знае напр. че прѣвсходната степенъ се образува отъ положителната съ прибавка и на „самый“ и се чуди и мае какъ да прѣведе тая дума колчимъ му се падне прѣдъ нѣкоя друга: веднѣжъ я оставилъ в както си е, други пътъ я прѣвежда съ думата „единственна“, трети пътъ съ „много“ и т. н. Не знае разликата между еднократний и многократний видъ и прѣвежда: *утомляли* (68) съ *уморили* (89), не отличался (70) съ не се отличили (91) и т. н.

б) За доказателство, че прѣводачътъ се е отнесълъ съ непростителна немарливостъ къмъ работата си:

На стр. 36 въ руский оригиналъ е казано, че Шиллеровата драма „Донъ Карлосъ е написана“ „петистопными ямбами“ (съ петистипни ямбове); нашый прѣводачъ прочелъ недопрочелъ, разбралъ-недоразбралъ, пише: „500 ямба!“ (стр. 45). Скандаль!

Тукъ, впрочемъ, не е вече непростителна немарливостъ, ами и непростително незнание. Който знае какво нѣщо е стихосложение, никога нѣма да направи подобна грѣшка; а който я прави — той не може да бжде прѣводачъ на една Шиллерова биография.

Думигъ на Хумболдта за Шиллера на руски сж прѣведени така (стр. 71): „Най-висшее стало вашей сферы“ — на български нашый прѣводачъ го е прѣвелъ: „твърдѣ навина станѣта вашата сфера (sic!)“ Ама че комплиментъ излѣзва за Шиллера, благодарение на слѣпотията на единъ бълг. прѣводачъ!

Прѣводачътъ по нѣкога поради некадрността си да прѣведе както трѣбва оригинала, отсѣжва отъ него и, по догадки, по нѣкога може би и „отъ хитрини,“ пише съвсѣмъ което не си е на мѣстото или цѣли безсмислици.

Руский биографъ на Шиллера напр. пише: у Шиллера — Жанна Даркъ — съединение ангела и ребенка: (стр. 63) нашый прѣводачъ кой знае отъ какво му е скимнѣло да пише: „Шиллера Жанна Даркъ е въплочение на ангелъ съ дѣте.“ Излѣзва, споредъ бълг. прѣводачъ, че ангелитѣ иматъ дѣца, нѣщо, което ний до сега не знаехми. Споредъ руский Шиллеровъ биографъ нарича запознаването

си съ Шиллера „самое благодѣтельное событіе всей своей жизни.“ Наший прѣводачъ — не, не е тъй, ами „едно отъ най-благодѣтелнитѣ събитія на живота“ му е. Но въ този случай прѣводачътъ не е кривъ, а това проклето „самое“; като не знае човѣкъ какъ да го прѣведе! Какво ли си е рекълъ той: „Самое“ — само, едно, може да се пише *едно* — и писалъ го, като съгласувалъ и другитѣ думи съ него както си щѣлъ.

Като прѣвежда все въ минало неопрѣдѣлено врѣме глаголитѣ, г-нъ прѣводачътъ отива до крайностъ и, безъ да му мисли много-ного, прѣвежда *въ* това врѣме и глаголитѣ, употрѣбавани въ прѣката рѣчь, та дохожда до такива неумѣстни изражения: Особно за мене, заключва Гете расказа си по случай запознаването си съ Шиллера, „нашия съюзъ билъ настѣпване подновената пролѣтъ, когато у мене всичко *покарало и зацвѣтѣло*“ (стр. 68) или още по-смѣшното: „азъ *видѣлъ* какъ *умрѣлъ* Шиллеръ.“ — Но ще кажете не е каквото: „чорбаджийке, дай една гаща слама да ѣдешъ нашето шагаре довчера, я!“ — Е, това е тъй!

Сега какво да му душашъ на такъвъзи човѣкъ? Ний нѣма да му душамъ нищо, а слѣдъ като му посочихми на кѣсо грѣшкитѣ, ще го оставимъ. Богъ съ него!

Ил. Саввовъ.

Материяли за флората на Ловчанския окръгъ. Отъ Ив. К. Урумовъ. Отдѣленъ отпечаткъ отъ XIV кн. на „Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина.“ Съ прѣголдѣно вътрѣшно задоволство констатираме, че отъ нѣколко години нашитѣ знания по флората на България се значително разширихъ, благодарение на нѣкои чужди и домашни флористи. Ний добихми ботанически данни за разни мѣстности отъ нашето отечество, дори и за такива затѣнтени кѣтове, какъвто е избрания отъ г. Урумова. Буйната растителност на този забравенъ, въ ботаническо отношение, окръгъ е слабо привлячала както чуждитѣ, тъй и нашеискитѣ ботаници. Вѣроятно никой не е подозиралъ, че тя ще съдържа такива интересни и съвършено нови за българската флора видове, каквито сж: *Daphne Blugayana*, *Ramondia Serbica*, *Silene Greffaei* и др. Г. Урумовъ се явява като пръвъ нейнъ изслѣдователъ. Ний най-сърдечно привѣтствуваме првото появяване на г. Урумова съ ботанически матерпали и му пожелаваме, щото обстоятелствата, въ зависимость отъ които туря бѣдѣшитѣ си изслѣдвания, да му помогнатъ благополучно да довърши своитѣ ботанически изучвания въ този районъ. v.

D-r Richard von Wettstein. Учебникъ по ботаника за горнитѣ классове на срѣднитѣ училища. Прѣвелъ отъ нѣмски съ вѣковъ измѣнения А. Кулевъ. Съ 655 фигури на 117 изображения. Издава книжарницата на Е. П. Христовъ. Търново, 1897 г. Цѣна 2 л. и 20 ст.

Пръведенитъ отъ г. Кулева учебникъ се различава отъ до сега издатитъ учебници по сщия прѣдметъ не само по обема, образитъ и цѣната си, но и по нареждаването на материала.

Този учебникъ почва съ анатомията на растенията. Ученицитъ най-първо се запознаватъ съ микроскопическото устройство на нивко и високоорганизиранитъ растения, послѣ съ живота на растението (физиология и биология), съ формата на растенията и на частитъ имъ (морфология, разглежда се развъжданieto, размноженieto и разпространението имъ) и най-подиръ систематиката имъ. Всичко това е изложено стегнато и на единъ ясенъ езикъ, който особено прѣпоричва внимателността и добросъвестността на прѣводача.

v.

II НОВИ КНИГИ.

* **Баронъ Н. А. Корфъ.** живота и педагогическата му дѣятелность. Биографически очеръ отъ М. Л. Несковски. Прѣвелъ П. П. Георгиевъ, съ портрета на Корфа, стр. 107, цѣна 65 ст.

Прѣводи изъ старитъ класици (Хомера, Вергилия, Овидия и Хорация). Р. Горановъ. Стр. 51, ц. 50 ст.

* **Учебникъ по Геометрия** и геометрическо чъртане, II-а стъпень за II класъ на гимназиитъ, петокласнитъ и трикласнитъ училища. Съставилъ Ф. В. Сплитекъ, прѣподавателъ въ Пловд. Държ. Мажска Гимназия Александъръ I-й. Съдържа 139 чъртежа, означени съ бълг. букви, 375 въпроса за повторение и 186 задачи за построение. Стр. 94, ц. 1 л.

И тритъ тѣзи книги сж издадание и печати на Хр. Г. Дановъ. Пловдивъ, 1897 г.

* **Викторъ Хюго.** *Клѣтницитъ.* Прѣвелъ Х. Геннадиевъ. Първа часть Фантина, съ 39 иллюстрации, стр. 242, цѣна 2-50 ст., за абонатитъ 1-50 ст. Втора часть. Козетка съ 21 иллюстрации, стр. 214, цѣна 2-50 ст., за абонатитъ 1-50 ст. Първо издание на Ив. Г. Изидатовъ въ Пловдивъ. 1897 г.

*) **Николай Гавриловичъ Чернишевски.** Библиотека по научния социализмъ № 4, прѣвелъ отъ руски Г. Бакаловъ, стр. 412, цѣна 2-50 л. Варна. 1897 г.

* **Отчетъ на Шуменското Д. Педагог. и III кл. училище** за 1896—97 уч. г.

* **Н. Н. Александровъ.** *Лордъ Байронъ. Неговия животъ и литературната му дѣятелность.* Стр. 134, цѣна 90 ст. Варна. 1897 г.

* **П. Капертовъ.** *Самовъспитание и Саморазвитие.* прѣв. отъ руски Т. Драгановъ. Стр. 35, цѣна 25 ст. Добричъ. 1997 г.

* **Отчетъ на Руссенската Градска Дѣв. Гимназия** за 1896—97 уч. г.

* **Годишенъ отчетъ на Варненската Държ. Дѣв. Гимназия „Мария Луиза“** за 1896—97 уч. год. Варна. 1887 г.

* **Изложение** за състоянието на Ловчанското окръжие прѣвъ 1896—97 г.

* **Изложение** за състоянието на Кюстендилското окръжие прѣвъ 1896—97 г.

* **Изложение** за състоянието на Свищовското окръжие прѣвъ 1896—97 г.

* **Изложение** за състоянието на Плевенското окръжие прѣвъ 1896—97 г.

* **Изложение** за състоянието на Севлиевокото окръжие прѣвъ 1896—97 г.

* **Джеладинъ-Бей** (приносъ къмъ историята на гр. Охридъ) отъ Е. Спострановъ. Стр. 61, София. 1897 г.

III. НОВИ СПИСАНИЯ.

- * **Свѣтина**, ил. списание, год. VII, кн. IX (септември) 1897 г. Пловдивъ
- * **Воененъ Журналъ**, год. X, кн. VI октомври 1897 г. София.
- * **Природа**, ил. сп. за наука, стопанство, ловъ и риболовство год. V, кн. I.
- * **Български Църк. Прегледъ** год. III кн. кн. IX и X (септ. и окт.) 1897 г.
- * **Младина**, научно-забавителенъ вѣстникъ съ картини за младежитѣ отъ двата пола, год. VII, кн. II, октомври 1897 г. Казанлъкъ
- * **Домашенъ Приятель**, година IX, брой 10 за м. октомври 1897 г. София.
- * **Училищенъ Прегледъ**, мѣсечно списание, год. II кн. IX, септ. 1897 г. София.
- * **Български Прегледъ**, списание за наука, литература и обществовъ животъ, год. IV, кн. V и VI (августъ и септември) 1897 г. София.
- * **Сборникъ на Почитѣ и Телеграфитѣ**, г. III, кн. 8 и 9 (авг. и септ.) 97 г
- * **Ново време**, год. I, книжка VII 1897 г. Пловдивъ.
- * **Християнски Свѣтъ**, год. VI кн. 10 (октомври) 187 г. Руссе.
- * **Медицински Сборникъ** год. III, кн. 1 (октомври) 1897 г. София.
- * **Ветеринарна Сбирка**, мѣс. списание, год. IV кн. IX септември 1897 г.
- * **Звѣздца**, мѣс. ил. списание за дѣца год. VI кн. VIII октомври 1897 г.

МАЛКИ ВѢСТИ И БЪЛЪЖКИ.

Нови вѣстници. — Прѣзъ мѣс. октомври се появихъ у насъ два нови вѣстника: 1) *Русески Търговски Курьеръ* — въ Руссе, седмиченъ вѣстникъ за финансии, търговия, индустрия, земледѣлие, съобщения и пр. Отг. редакторъ П. Х. Христовъ. Год. абонаментъ 6 лева за въ България — 7 л. 50 ст. на чужбина и 2) *Балканска Конфедерация* — въ София, излиза веднѣжъ въ седмицата. За сега въ конфед. се разбира: Княж. България, Сърбия, Румъния, Гърция и Черна-Гора; — за въ бѣдѣще — влизатъ въ нея всички български, сърбски, румънски, гърцки земи, на — отгорѣ и Унгария, Чехия, Полша, Хърватия, Албавия, Славония, Армения, та и Цариградъ-Столица. Отг. редакторъ: Георги Алексиевъ. Цѣна за въ България — 10 лева; за въ странство и пощенскитѣ разноски се прибавятъ.

Животъ. Въ Сливевъ е почнало да излиза ново списание животъ. Това списание ще има особенъ отдѣлъ по магнетизма и спиритизма, разгледани критично. Както се види отъ съдържанието на I брой това списание общава да бѣде не само интересно, но и твърдѣ полезно за българскитѣ читатели.

-Българскитѣ лицей и дѣвически институтъ въ Цариградъ. — В. *Новини* (бр. 7 отъ 28 окт. т. г.) подига въпроса за отварянето на единъ лицей за ученици и на единъ дѣвически институтъ въ Цариградъ. Съображенията на вѣстника сж твърдѣ основателни и умѣтни. Тѣзи сръдни учебни заведения въ Н. прѣдлага да бѣдѣтъ както е, напр., *Робертъ Коллежъ* и други нѣкои дѣвически колегии въ столицата на Турската Империя, като се обърне внимание на изучаване франския езикъ за да може да послужа на свършившитѣ за лесно постъпване и продължение образоването въ франскитѣ университети. При това се прѣдлага щото тѣзи двѣ сръдни учебни заведения да се уредятъ отъ нѣкое частно лице. Това послѣдното желание едва ли е осъществимо...

Исправка.

Въ „Бълг. Сбирка“ за мѣс. окт. на стр. 873 редъ 13 по погрѣшка е казано за Апридова: *живѣлъ на чужбина въ Влашко*, вмѣсто: *училъ се на чужбина, въ Влашко* (Браила), *живѣлъ въ Одеса*, отъ гдѣто и пр.

ОТКРЫТА ПОД ПИСКА НА 1898 ГОДЪ
(Пятый годъ изданія)
НА ЖУРНАЛЪ

НАУЧНОЕ ОБОЗРѢНІЕ.

(Наука, научная философія, литература, исторія культуры).

12 книгъ, выходящихъ во второй половинѣ каждаго мѣсяца.

Въ 1898 году „Научное Обозрѣніе“ будетъ выходить по прежней программѣ и съ прежнимъ составомъ сотрудниковъ.

Въ журналѣ печатаются научныя и научно-философскія статьи, изложенныя общедоступно. Будетъ удѣлено также мѣсто вопросамъ самообразованія.

Объемъ журнала увеличенъ безъ измѣненія подписной цѣны.

Въ 1897 году были помѣщены, между прочимъ, слѣдующія статьи :

Невидимые спутники неподвижныхъ звѣздъ. Проф. *С. П. Глазенапа*. Инстинктъ и разумъ. Проф. *Н. А. Холодковского*. Соціальная жизнь животныхъ. Доктора *В. Вагнера*. Гольбахъ (одинъ изъ философовъ XVIII вѣка). *Н. Б-това*. Соціологическое ученіе Карла Маркса. *М. Филиппова*. Внутренность земного шара. Д-ра *В. Бельше* и проф. *Кокена*. Очерки изъ исторіи науки. *Даннемана*, пер. съ примѣч. *А. Рязанцева*. *П. Шнидта* и др. *Атлантиса*. Д-ра геологіи. *А. Карножицкаго*. Законъ населенія въ промышленномъ обществѣ (пер. съ рукописи) проф. *Франческо Нитти*. Основная формъ энергіи. Проф. *Пр. Скворцова*. Литературный кризисъ. *Скриба*. Мистицизмъ въ области механики. Проф. *Э. Магга*. Стрoеніе матеріи въ связи съ ея химическою энергіею. Академика *Н. Н. Бакетова*. Купо Фишеръ и философъ пессимизма. Проф. *А. С. Травескаго*. Международныя метрическія учрежденія. Проф. *П. Казанскаго*. Психографія или такъ назв. фотографированіе мыслей. *В. Тюринга*. Развитие вселенной. Д-ра *В. Бельше*. Діалектика и метафизика. *Фр. Энгельса*. Открытіе Коха. Д-ра *О. Липинскаго*. Философскія убѣжденія Вѣлинскаго. *М. Филиппова*. Женщины врачи передъ судомъ германской науки. *К. Зейлинцева*. Пропавшая комета Биеля. Проф. *С. Глазенапа*. Этическая социологія г. Южакова. *К. Павлова*. Антропиптекъ (*Pithecanthropus erectus*) *Евг. Дюбуа*. Польскій поэтъ Красивскій. Д-ра *Антонія I*. Лѣченіе горбовъ. Д-ра *Гулькевича*. Функции безцвѣтныхъ кѣлокъ крови. Проф. *Н. Введенскаго*. Основы социологіи. *Гиддингса*. Второй законъ теплоты. *Клаузиуса*. Философія и наука. *Вундта*. Совѣтъ у животныхъ. *Спенсера*. Споръ о хлѣбныхъ цѣнахъ. Проф. *Стеклова*. Солнце, земля и электричество. Проф. *Скворцова*. Очерки западнаго народничества. *Евг. Соловьева*. Посѣщеніе жилища Фридриха Ницше (отъ нашего корреспондента). *Цукермана*. Механизмъ и организмъ. *М. Филиппова*. Дарвинъ и Марксъ (личныя воспоминанія). Д-ра *Эвелинга* и ин. др.

Съ особой нумераціей страницъ были напечатаны: 1) **Спенсеръ**. Справедливость (полное сочиненіе). 2) **Дарвинъ**. Пангенезисъ (полный переводъ, съ прилож. избранныхъ главъ о наслѣдственности). 3) **Гельвальдъ**. Исторія первобытной и восточной культуры (съ табл. рисунковъ и многими дополненіями русскаго изданія).

Въ 1898 году, кромѣ оригинальныхъ и переводныхъ статей и корреспонденцій, будутъ напечатаны, съ особымъ счетомъ страницъ, одно переводное приложеніе и два оригинальныхъ: 1) **Гельвальдъ**. Исторія античной и средневѣковой культуры. Съ табл. рис. 2) **Б. Львовъ**. Соціальныя законы. Соціологія на исторической почвѣ. 3) **А. Рязанцевъ**. Опытъ элементарнаго изложенія новѣйшей теоріи электричества (по Фарадею, Мексзэлю, Гельмгольцу и Герцу), съ рисунками.

Подписная цѣна: на годъ семь руб. (за границу десять руб.). Полгода четыре руб. При обращеніи въ редакцію долгася расписка по рублю въ мѣсяцъ. Народнымъ учителямъ и учительницамъ, фельдшерамъ и фельдшерницамъ — *уступка* (пять рублей въ годъ, съ рассрочкой по желанію).

Адресъ ред. и главн. конторы: С.-Петербургъ, Екатерининская ул., д. 6, кв. 8.

Ред.-изд д-ръ философія **М. ФИЛИПОВЪ**.

БЪЛГАРСКА СБИРКА

КАИНЪ

МИСТЕРИЯ ВЪ ТРИ ДѢЙСТВИЯ

ОТЪ

Лордъ Райрона

ДѢЙСТВИЕ ВТОРО

Сцена II.

Царството на смъртта.

(Появяват се *Люциферъ* и *Каинъ*).

Каинъ.

Безмълвни, мрачни, грозни мирове...
 Но какъ сж тѣ грамадни! Безъ съмненъе
 Тѣ много повече сж населени
 Отъ малкитѣ звѣздици, що блѣстѣтъ
 На небесата въ висшия прѣдѣлъ.
 За богове ги смѣтахъ отъ начало
 Азъ тѣхъ, но щомъ като се приближихми
 Прѣдъ мене се открихж мирове...
 Но тѣ е мрачно тука околъ насъ,
 Верѣдъ тѣзи сѣнки тайнственни и нѣми,
 Че всичко, всичко ми говори мене
 За вѣчно отлѣтели врѣмена.

Люциферъ.

Владѣнието на смъртта е тукъ —
 Ти би ли могълъ я видя отъ близо?

Каинъ.

Не; азъ не зная какъ да отговоря,
 Догдѣ ѝ не узная сжщността.
 Но ако тя таквазъ е както намъ,
 Родителтъ расказува — то трѣбва
 Ужасна да е тя. Проклетъ да бжде

Тозъ, който даде ми животъ съсъ край—
Смъртъта! проклетъ да бжде този, кой
Създаде слаба плътъ и я осжди
На разрушение!

Люциферъ.

Но ти проклинашъ
Родителя си?

Каинъ.

Мене той нима
Не е проклелъ, като ме е родилъ? —
Или прѣди рожденьето ми даже —
Като е запрѣтений плодъ откъсналъ?

Люциферъ.

Да, ти си правъ. На двама ви лѣжи
Проклятие взаимно. Ала ти,
Ти имашъ братъ и синъ.

Каинъ.

И нека всички
Това проклятье да дѣлжтъ. Не мож
Азъ нищо, нищо друго да прѣдамъ
Въ наслѣдство, на потомството, освѣнъ
Това, кое сж мене завѣщали.
О, ви грамади мирове, о сѣнки
Лѣтящи въ хаоса ту мрачни, ту —
Ту лжчезарни — чуйте моя гласъ:—
Кажете духове ли сте нетлѣнни
Иль живи сжщества сте вий?

Люциферъ.

И двѣтѣ.

Каинъ.

А гдѣ ѣ смъртъта?

Люциферъ.

Тозъ, що ви сътвори,
Нима не ви е никога вамъ казалъ,
Че има другъ животъ?

Каинъ.

Едничко само
Ни каза той: че трѣбва да умреми.

Люциферъ.

Съсъ време може би ще ви открий
И тѣзи тайна той.

Каинъ.

О, сйяенъ день!

Люциферъ.

Да, сйяенъ и щастливъ! Ще ви открие
Тѣзи тайна той въ неизразими мжки,
Въ агония прѣдсмъртна и тогазъ,
— Тогазъ вий ще отгатнете едвамъ
Задгробнитѣ страдания ужасни.
И е за вѣки цѣлий свѣтъ осждень
На тѣзи ужаси.

Каинъ.

Но, Боже мой!

Какви сж тѣзи горди духове,
Кои летѣтъ край насъ? Тѣ не приличать
На ангели по своитѣ странни форми, —
А не приличать и на наший родъ.
Въ тѣхната неземна красота
Могщество таи се непонятно.
Таквизъ създания не съмъ виждалъ.
Крила, катъ ангелитѣ, пѣмать тѣ,
А нищо земно азъ не виждамъ въ тѣхъ —
Така сж тѣ прѣкрасни, горди, мили...
Но тѣ — тѣ като че ли не живѣѣтъ.

Люциферъ.

Да. Нѣкога сж живѣли.

Каинъ.

Гдѣ?

Люциферъ.

Тамъ, гдѣто ти живѣешъ.

Каинъ.

Но кога ?

Люциферъ.

Когато е на тѣхъ принадлежало
Това, което ти *вемя* наричашъ.

Каинъ.

Но първия на нашата земя
Не е ли татко ми ?

Люциферъ.

Така е, да, —

Но пръвъ е той отъ твоята порода, —
Достатъчно ничтожна за да бжде
Послѣдня даже.

Каинъ.

Но какво сж тѣ

Сега ?

Люциферъ.

Прѣвѣрнжли сж се въ таквозъ
И ти въ каквото ще се прѣобърнешъ.

Каинъ.

А първомъ що сж тѣ биле ?

Люциферъ.

Велики

Тѣ бѣха и разумни сжщества.
Прѣдъ тѣхъ се би склонилъ дори Адамъ
Когато той живѣше въвъ рая
Тѣй както подиръ редъ тисечилѣта
И тебъ за висше сжщество ще смѣтатъ
Потомцитѣ ти жалки. А сега
Сжди по своята ти слаба плѣтъ
За тѣхното нищожество.

Каинъ.

Проклятие!...

И за всегда исчезнж и починж
Тозъ родъ великъ ?

Люциферъ.

Да, прахъ е той — и тамъ
Кждѣто прахъ и ти щешъ скоро би.

Каинъ.

Тѣмъ значи нѣвга е принадлежала
Земята гдѣто азъ сега живѣя?

Люциферъ.

Не ще съмнение.

Каинъ.

Трѣбова тя тогазъ
Не като днешната да е била:
За сщества подобни тѣмъ — земята
Сега била би тѣсна и ничтожна.

Люциферъ.

Прѣкрасна, дивна бѣше нѣвга тя.

Каинъ.

Но що е днеска въвъ развалини?

Люциферъ.

Попитай разрушителя ѝ, Бога.

Каинъ.

Какво направи той?

Люциферъ.

Такъва ударъ
На всичкитѣ стихии даде той,
Че тѣ се смѣсихъ — и той се скри
Пакъ въ първобитний хаосъ... На земята
Такъ визъ прѣврати твърдѣ рѣдко ставатъ,
Но вѣчността прѣпълнена е съ тѣхъ.
Ала да идемъ по на тамъ. Прѣдъ тебъ
Въскрѣсва всичко минжло.

Каинъ.

О, ужасъ!...

Люциферъ.

То ужасъ е, но правда. Взири се малко
Въвъ тѣзи сѣнки. Нѣкога и тѣ
Живѣли сж като тебе тамъ.

Каинъ.

И сжщата ли участь чака мене?

Люциферъ.

На туй Творецътъ нека отговори.
 Желаяхъ азъ да видишъ само ти
 Въвъ що сж се прѣвърнжли сега
 Дѣдитѣ твои, но благодаренъе
 На слабата природа своя земна.
 Не пълно, смутно ти ще разберешъ
 Какви сж тия сжщества биле.
 Да, вий въ едно приличате си само :
 И тѣ сж нѣкога катъ васъ живѣли.
 И сж очаквали катъ васъ смъртта.
 Но въ друго азъ различие не знамъ
 Между живота вашъ и битието
 На гадоветѣ кървожѣдни, диви :
 Щастливи тѣ сж въ жалка слѣпота, —
 И знанъето отрова е за тѣхъ.
 Погледай ти сега на тѣзъ създакъня
 Велики сияйни... Ала ако тебе
 Е тежко туй — то бързо се върни
 Отново на земята своя пакъ —
 Въвъ трудъ за да забравишъ, че живѣешъ.
 Азъ неврѣдимъ пакъ ще те прѣпровода.

Каинъ.

О, не! не искамъ да се върнж азъ!

Люциферъ. •

И много ли за дълго?

Каинъ.

За всегда.

Нали съмъ длѣженъ азъ да се повърнж
 Тукъ нѣвга пакъ? — Не ще ли е по-харно
 Сега ощъ да останж? Като прахъ
 Азъ доста видѣхъ вече — въ тъмнина.
 Желаяж азъ сега да ме оставишъ.

Люциферъ.

Но то е невъзможно. — Ти си мислишъ
 Че призраци е този миръ край тебъ —

Не, живи, истински сж *сѣки* тѣ.
И въ този миръ ти за да заживѣешъ
Ще трѣбва както всичкитѣ живуци
Да минешъ прѣзъ вратата на смъртъта.

Каинъ.

Но прѣзъ какво минахми ний сега?

Люциферъ.

Прѣзъ моитѣ врата. И като трѣбва
Ти пакъ да се завърнишъ на земята,
То дишешъ въ този бездиханенъ миръ
Ти съ моето диханье. Този свѣтъ
Разгледай го добръ ти, но за всѣвга
Недѣй мисли, че мошъ тукъ да останешъ:
Не е ударилъ още твоя часъ.

Каинъ.

А тѣзи сщества нима назадъ
Не можтѣ се повърнж?

Люциферъ.

Нивга вече.
За тѣхъ съвсѣмъ се измѣни земята.
Растърси я такъва ней прѣвратъ,
Че днесъ едвамъ застилата кора
Не бихж тѣ познали. — Какъ прѣкрасна
Вселенната въ тѣхно врѣме бѣше!

Каинъ.

Прѣкрасна тя е и сега. Но азъ,
Азъ ненавиждамъ нашата земя:
Не ме е мене ядъ, че ще се върнж
Отново тамъ, но тежко ми е вече
Че вѣчно съ работа обремененъ
Не мож съ тѣзи сйяйна красота.
Догдѣ умрж чакъ азъ да се упивамъ
И пламенна душа си да наситя:
За знания тя жаднѣй — за да не знай
Живота ми какво е страхъ отъ смъртъ.

Люциферъ.

Какъвъ е твоя миръ — ти ясно виждашъ,

Но пакъ не можешъ ти си го прѣдстави
Какъвъ прѣди е билъ.

Каинъ.

Но, Боже мой,
Какви сж тѣзи страшни духове?
Не, тѣ не вѣрвамъ въ нищо да приличатъ
На висшитѣ създания. По-скоро
Приличатъ на планински звѣрове,
Но и отъ тѣхъ сж трижъ по-страшни тѣ
И по високи сж и отъ стѣнитѣ
На рая. А очитѣ имъ се искржтъ
Като архангелскитѣ мечове —
И жбитѣ имъ... О, какъвъ ужасъ...

Люциферъ.

Това маммонитѣ сж на земята.
Остатъцитѣ тѣхни ошъ се тажтъ
Подъ пѣсащи или въ ледове,

Каинъ.

И не живѣятъ ли подобни вече?

Люциферъ.

О, не! Защото вашии родъ нищоженъ
Въ борба съсъ тѣхъ би встѣпилъ—и тогава
Избити вий—безъ смисль би било
Проклятьето надъ васъ.

Каинъ.

Защо въ борба...?

Люциферъ.

А ти нима не си припомняшъ вече
Присждата, коя се произнесе
Подиръ грѣхопаданъето надъ васъ:
„Съсъ всичко — на животъ и смъртъ борба!
„И болести и ницета за всички...“
Това е наказанъето за гдѣто
Вкусихте вий отъ запрѣтений плодъ.

Каинъ.

Но за какво обрѣче Богъ на смъртъ

И всички земни звѣрове, когато
Плодъ запрѣтени тѣ не сж вкусили?

Люциферъ.

Създателтъ нима не ви каза
Животнитѣ че сж подвластни вамъ,
Тѣй както вие, хората — на него?
Затуй и тѣхната сждба не може
Отъ вашата да бжде по-добра.
За всички е адамовия грѣхъ.

Каинъ.

Нещастнитѣ! и тѣ катъ насъ сж длѣжни
Адамовата участь да раздѣлжтъ,—
И тѣмъ отъ сждбоносното дърво
Е запретенъ на знанъето плодтъ.
Но то е плодъ тогава на лѣжата!
Защото нищо още ний не знаемъ.
Дари ни намъ смъртъ само този плодъ.
А друго що? На нази и до днесъ
Е нищо неизвѣстно...

Люциферъ.

Може би
Смъртъта до вашта цѣль ще ви докара,
До знанието. Нѣма нищо друго
По вѣрно въ този свѣтъ освѣнъ смъртъта—
И вѣрно знание тя ще ви даде.
За туй недѣй нарича ти лѣжливо
А смъртоносно туй дърво

Каинъ.

Ахъ, Боже,
Какъ мраченъ е тозъ миръ! Не могж вечъ
Отъ туй що виждамъ нищо азъ разбра.

Люциферъ.

Не е дошълъ ощъ твоя редъ: не може
Плтъта възвишения духъ да схване.
Достаточно е гдѣто ти видя —
Владѣнията на смъртъта.

Каинъ.

За тѣхъ
Азъ знаехъ и прѣди.

Люциферъ.

Но ти не знайше що те тебъ очаква.

Каинъ.

Азъ и сега не знамъ.

Люциферъ.

Но ти научи

И видя други видъ животъ — животъ
Въ нищо кой на твоя не прилича.
Туй утро ти незнайше нищо ощъ.

Каинъ.

Какъ мрачно е на около ми всичко!

Люциферъ.

Бжди доволенъ и отъ толкозъ ти.
Удри ще на безсмъртѣето часѣтъ—
И всичко ясно видя-щешъ тогава.

Каинъ.

Синѣ се лазурното пространство
Прѣдъ менъ, като срѣбристата рѣка,
Край рая що тече... какво е туй?

Люциферъ.

Морета — океанъ. И на земята
Ги има тѣхъ — макаръ и много малки —
Край тѣхнитѣ слѣдъ врѣме брѣгове
Ще заживѣй човѣшкий родъ. Това
Е призрака на океана.

Каинъ.

Дивенъ

И новъ се миръ прѣдъ менъ пакъ открива.
Но мѣркатъ се по свѣтлий му просторъ
Чудовища и гадове безъ брой.

Люциферъ.

То сѣнкитѣ сж на левиафани.

Каинъ.

Но ето тамъ изъ пропасти бездѣнни
Космата и ужасна се змия
Подига. Толкозъ е огромна тя

Че мигомъ зграбчила би мировстѣ.
Летящи въвв ефира безпрѣдѣленъ,
Такъвъ ли звѣръ бѣ тозъ що се е грѣлъ
На слънце нѣкога въвв земний рай?

Люциферъ.

Попитай майка си — ще ти раскаже
Подробно всичкото тя за змията,
Която я измами.

Каинъ.

Боже! Какъ
Ужасна ѣ тѣзъ змия!... Навѣрно *тя*
Била е по красива.

Люциферъ.

Какъ! Ти нивга
Нимà не си я виждалъ оць?

Каинъ.

Животни
Азъ много съмъ виждалъ, но ни едно
На наший съблазнитель азъ не знамъ
Въвв нѣщо да прилича.

Люциферъ.

А баща ти.
Не я ли е видѣлъ?

Каинъ.

Не. Мама послѣ
Е татка съблазнила.

Люциферъ.

Тѣй. Кога
И твоя Ада нѣвга сжщо тѣй,
Като жена отъ вашето потомство,
Поиска да ви съблазни — испърво
Ти питай кой е нея съблазнилъ...

Каинъ.

Доволно закѣснялъ е тозъ свѣтъ.
Змията нѣма повече да смѣе
Жени ни нѣкога да искушава.

Люциферъ.

Но много още има по свѣтътъ
 Нѣща съ които може съблазни
 Жена съпругътъ си и мжжъ жената.
 Некъ бди всечасно твоео потомство.
 Доброжелателенъ е тозъ свѣтъ.
 Разбира се, че съ нищо той на менъ
 Неще поврѣди: никой него нѣма,
 Увѣренъ съмъ, да помни и да слѣдва.

Каинъ.

Не те разбирамъ.

Люциферъ.

Младъ си още ти,
 Катъ своя миръ. Самичкъкъ ти прѣди
 Нали нещастенъ грѣшникъ се нарече?

Каинъ.

Незнамъ да ли се грѣшникъ азъ бихъ могълъ
 Нарече, но отдавна страдамъ вече.

Люциферъ.

О, първороденъ на земята синъ,
 Сега си ти нещастенъ и грѣховенъ,
 Но твоитѣ страдания сегашни
 Ще се покажатъ тебъ завѣтенъ рай
 Въ сравнение съ бждщето близко.
 А сжщо тѣй страданията ужасни,
 Които те очакватъ за напрѣдъ.
 Ще бждтъ райско щастие прѣдъ тѣзи
 Терзания на твоитѣ чеда,
 Които ще изпълнятъ вѣковетѣ
 Катъ пѣсъка леглото на морето.
 А ще се умножаватъ вѣчно тѣ.
 Но да се върнемъ на земята вече.

Каинъ.

И за това ли ме ти тукъ доведе —
 За да узнажъ всичко туй?

Люциферъ.

Самичекъ

Нимà познанья не желайше ти?

Каинъ.

Познания — къмъ щастieto пжть.

Люциферъ.

И ако правда тозъ се пжть нарича —
Ти тръгнж вече по него.

Каинъ.

О, тогава

Какъ правъ е билъ Създателтъ, кога
Е запрѣтилъ вкусътъ на оня плодъ.

Люциферъ.

Но щѣше много по-добрѣ да бжде
Той да не бѣше го съвсѣмъ създавалъ.
А вѣрва ти не си избавенъ ощъ
Отъ злото като го не знайшъ: на врѣдъ...

Каинъ.

О, не! Не е на врѣдъ то... азъ не вѣрвамъ...
Защото самъ азъ за добро жаднѣя.

Люциферъ.

А кой е този който не жаднѣй?
Кой люби злото за самото зло?
Кажи ми. Не, вродена е злината!

Каинъ.

Но въ миpоветѣ дивни, лжчезарно
Що грѣяхж прѣдъ нашитѣ — очи,
Когато къмъ прѣдѣлътъ на смъртъта
Лѣтяхме ний — азъ мислѣж, никой тамо
Не ще познава злото: тѣй прѣкрасни,
Ахъ, тѣй сж тѣ прѣкрасни!

Люциферъ.

Отъ далечъ

Ти тѣхъ ги видя.

Каинъ.

Но какво отъ туй? —

Пространството ослабва само блѣска:
Отъ близу тѣ сж още по прѣкрасни.

Люциферъ.

Повзри се и разгледай ти добрѣ,
Най-милитѣ прѣдмети земни...

Камъ.

Да, —

И винги това съмъ вършилъ ази.
Най-милото най-драгоцѣнно нѣщо
За мене и отъ близко сжщо тѣй
Плѣнително е, както отъ далечъ.

Люциферъ.

Но туй е заблужденъе! Обясни ми
Кое е нѣщото, що ти намирашъ
Плѣнително, когато го узнайшъ?

Камъ.

Сестра си, Ада — моето сърдце!...
Звѣздитѣ златносияйни въ небесата,
Лазурната прѣзнощъ, луната дивна,
Що вредомъ лѣй вълшебна свѣтлина;
На сѣнкитѣ чудесната игра
Прѣзь пролѣтнитѣ вечери; вѣсхода
На дневното свѣтило лжчезарно
И неговия залѣзъ, чийто мигъ
Дочаквамъ всѣвга съ сълзи на очи —
Отъ умиленье — който съсъ летѣжа
На облацитѣ пурпурнопрозрачни
Отнуса ни въ безкрайния ефиръ;
Тайнствения горски полумракъ.
На славейчето вечерната пѣсенъ,
Коя тѣй страстно за любовь говори,
Като се чудно слива съ тихий химнъ
На Херувимитѣ... И знайшъ ли ти,
Че всичкото това за менъ е нищо, —
За мойтѣ очи, — прѣдъ красотата
На Ада? Да, отвърнълъ бихъ азъ взоръ
Отъ всичкитѣ сиянья на свѣта —

За да ги впиеш въвъ лицето мило
На моята възлюблена другарка.

Люциферъ.

Плѣнителенъ и милъ е тозъ прашецъ, —
Катъ всѣка млада смъртна тваръ, но пакъ
Измама само е тѣзъ земна хубость.

Каинъ.

Ти мислишъ тѣй, защото ти е чужда.

Люциферъ.

О, смъртний! Свой блиски азъ зова
Еднитѣ призраци безплѣтни салтъ

Каинъ.

Та и за туй ти чуждъ си намъ.

Люциферъ.

Лъжа е:

Азъ чуждъ не съмъ ти, щото те разбирамъ.
Ти мислишъ си, че твоята жена
Е най-прѣкрасна тваръ на този свѣтъ, —
Добрѣ, — а за какво си пакъ нещастенъ?

Каинъ.

Защо живѣж азъ?... А ти самичекъ, —
И цѣлий свѣтъ, защо не е щастливъ?
Па даже Той, Създателтъ—и Той
Нещастенъ трѣбова да е — нещастни
Като ни е направилъ. Да създавашъ —
И да рушишъ — какво е щастье туй?
И пакъ баща ми казва че ужъ билъ
Той всемогщъ. Тогазъ отъ дѣка иде
Злината, щомъ е той всеблагъ? Но татко
Единъ отвѣтъ на вси въпроси знай:
„Злината пжтъ е само къмъ доброто.“
Но чудно е това добро, когато
Отъ злото трѣбва да се ражда то.
Видѣхъ еднѣжъ азъ агънце, кое
Жилнала бѣ усойница змия.
То гърчеше се въвъ прѣдсмъртни мжки,

А жално блѣйше майка—майка му надъ него.
 Тогава татко ми набра трѣви
 И раната му той съ тѣхъ покри —
 И ето го че агнето захванж
 Да се поукопитва постепенно —
 И пакъ отъ майка си започне то
 Да сучи млѣчице, а още тя
 Трѣперяше горкичката — и нѣжно
 Тамъ рожбата си ближеше. И ето
 Адамъ ми каза: „видишъ ли сега
 Доброто какъ се ражда отъ злина.“

Люциферъ.

А ти какво му отговори?

Каинъ.

Нищо, —

Но пакъ си азъ помислихъ, че по-харно
 Било би съвършено да не бѣ
 Ужилувала тѣзъ утровна гадъ
 Нещастното, отколкото отпослѣ
 Да се искупва съсъ ужасни мжки
 Пакъ здравъето, макаръ че подиръ туй
 Отъ знайно жило бѣ спасено то.

Люциферъ.

Ти казваше, че нѣмашъ нищо мило
 Въ тѣзъ вселенна, освѣнъ твойта Ада.
 Съ едно сте млѣко, отъ едни гърди
 Отхранени и двама виѣ биле,
 А днеска съ своето млѣко отхранва
 Тя твойтѣ чада...

Каинъ.

Да. И азъ безъ Ада

Какво бихъ билъ?

Люциферъ.

Каквото съмъ и азъ.

Каинъ.

Та никого нима не любишъ ти?

Люциферъ.

А твоя Богъ — кого, кажи ми, люби?

Каинъ.

Той люби, както татко казва, всички,
Но азъ, признавамъ си, не виждамъ какъ
Възможно е да любишъ и терзайшъ.

Люциферъ.

Да, ти не си, не си въ състоянье
Да разберешъ, ний любимъ ли, иль мразимъ
Азъ къмъ една се само цѣль стрѣмя,
Велика и една; а всѣкой мигъ
И всички частности безслѣдно чезнѣтъ,
Катъ снѣгъ прѣдпролѣтенъ.

Каинъ.

А снѣгъ какво е?

Люциферъ.

Благослови сждбата, че не знайшъ
Туй, що ще знаятъ твоитѣ чеда:
Ти грѣешъ се на слѣнчице въ страната
Гдѣ нѣма зима.

Каинъ.

Своитѣ подобни —

И тѣхъ ли не обичашъ ти?

Люциферъ.

А ти

Самъ себе си обичашъ ли се?

Каинъ.

Да,

Разбира се. Но сѣ пакъ азъ обичамъ —
И много повечъ! — Тѣзи безъ която
Ни часъ не бихъ могжлъ да прѣживя.
По-скжпа ми ѣ и отъ живота тя.

Люциферъ.

Догдѣто е и млада, и прѣкрасна —
Ти ще обичашъ своята сестрица;
Но щомъ изчезне младость, красота —
Ще дойде края и на любовта.

Каинъ.

Възможно ли е да увѣхне нѣвга
Такава красота?

Люциферъ.

Посърнва бързо
Тя на врѣмето отъ отровний джхъ.

Каинъ.

Ами Адамъ и Ева? много вече
Години прѣживѣхъ тѣ — и пакъ сж
Тѣй хубави, — макаръ и да не можтъ
Да се сравнжтъ съ Ада, — ала пакъ
Тѣ като млади сж красиви ощъ.

Люциферъ.

Но всичко туй ще трѣбва да исчезне.

Каинъ.

Това ме наскърбява менъ, но нѣма
Да ги разлюбя и тогава азъ.
Когато хубостъта имъ прѣцъвти —
Творецътъ на погинжлата хубостъ.
Що повече отъ мене ще изгуби.

Люциферъ.

О, жалка тваръ. — Ти любишъ смъртний прахъ.

Каинъ..

О, жалкъкъ духъ: не любишъ нищо ти.

Люциферъ.

А своя братъ, ти любишъ ли кажи ми?

Каинъ.

Защо да го не любя?

Люциферъ.

Но къмъ него
И татко ти, и Богъ благоволятъ.

Каинъ.

Азъ сжщо...

Люциферъ.

Да? похвално е това
Смиренъе твое.

Каинъ.

Какъ така смиренъе?

Люциферъ.

Че първенеца ти си, а отъ всички
Е прѣдпочитанъ той—отъ Ева даже.

Каинъ.

Дано запази любовта ѝ той:
Змията сжщо мила бѣше ней.

Люциферъ.

А и отъ татка ти е той любимъ.

Каинъ.

Но що отъ туй? Тозь, който е отъ всички
Любимъ—любимъ е и отъ менъ.

Люциферъ.

Но чувай!

Самъ Саваотъ, Твореца вашъ всеблагъ,
Го гледа съ усмивка благосклонна.

Каинъ.

Не съмъ азъ — нивга Господа видѣлъ
И какъ се той усмихнува — не зная.

Люциферъ.

Но ангелъ виждалъ ли си нѣвга ти?

Каинъ.

На рѣдко.

Люциферъ.

Ала забѣлѣзвашъ пакъ
Какъ всички тѣзи Авела обичатъ.
А жертвитѣ му сж угодни Богу.

Каинъ.

И тѣй да бжде—ти защо ми менъ
Говоришъ за това?

Люциферъ.

Защото самъ

Ти за това отдавна мислишъ вече.

Каинъ

Когато е така, защо събуждашъ
Ти въ менъ отново мислитъ кои . . .

(Спира се развълнуванъ).

Но чуй ме! — Въ твойтѣ съмъ владѣнья азъ —
Сега поне ме остави на мира.
Ти чудеса ми показа. Азъ видѣхъ
Прадѣди си — тѣзъ сщества, кои
Живѣли сж на нашата земя.
Когато тя била е ошъ цвѣтуща
(Сега едни развалини е само);
Азъ видѣхъ околъ себе да лѣтятъ
Милйонъ блѣстящи сфери и земи,
Посрѣдъ които нашата планета
Като пращецъ ничтоженъ се изгуби;
Видѣхъ и сѣнки — хаотиченъ сонмъ —
Останкитѣ на прѣжньо битие.
Кои смъртта въвъ други миръ прѣсѣли.
Ти много ми показа, но не всичко.
Азъ искамъ да узная гдѣ живѣй
Ти самъ и нашй всемогщъ творецъ

Люциферъ.

Тукъ и наврѣдъ въ простора необятенъ.

Каинъ.

Нима обителъ постоянна нѣма
За васъ, като за всѣка друга тварь?
На хората — земята Богъ дари;
Звѣздитѣ — всичкитѣ сж населени;
Въвъ всѣкоя стихия обитаватъ
Безбройни гадове; а ти каза,
Че даже имало и другъ животъ
Въ владѣннията на смъртта ужасна, —
Нима сте само вий едни, които
Не знаятъ ни прѣдѣли, ни подслонъ?
Иль, може би, въ едно живѣйте вий?

Люциферъ

Ний наедно вселенната владѣемъ,
Но пивга не царувами съвмѣстно.

Каинъ.

Не ще ли бжде по добръ единъ
Отъ двамата ви само да живѣй?
Тогавъ би исчезнала *борбата*
И би царувало наврѣдъ единство. .
Но какъ вий, гений на мъдростъта,
Всрѣдъ вазъ отхранили сте тазъ вражда?
По свойто сжщество и мощъ, и слава
Нима не сте вий братя?

Люциферъ.

А на Авла

И ти нима не си братъ?

Каинъ.

Братъ съмъ, да, —

И братя вѣчно ще останемъ ний.
Но вий нима подобни сте на нази? —
И вѣвъ какво добро употрѣбихте
Вий своето безсмъртие, кажи?
Прѣвърнахте вий само цѣлий миръ
Вѣвъ миръ на распри скърби и печали?
И за какво кажете ми?

Люциферъ.

За власть

И за върховенство.

Каинъ.

Но ти саминъ

Каза, че двамата сте вий безсмъртни.

Люциферъ.

Да.

Каинъ.

Тѣзъ лазурносвѣтли небеса —
Достатъчни не сж ли тѣ за васъ?

Люциферъ.

Да, тѣ сж безпрѣдѣлни.

Каинъ.

И е малкъ

За вази тозъ просторъ? Владѣйте дружно
Двамината вий. Защо е тѣзъ вражда?

Люциферъ.

За туй че всѣкога владѣйми двама.

Каинъ.

Отъ васъ единъ царь трѣбва да ѝ на злото.

Люциферъ.

Но кой е той?

Каинъ.

Ти! Ако да желайше
Добро — то лесно ти го вършилъ би.

Люциферъ.

Но за какво да вършж азъ добро,
Азъ самъ, а не и вашия творецъ? —
Васъ той ви е създалъ.

Каинъ.

Но остави го
Тогава на покой, или открий
На менъ прибѣжището свое ти
И негово.

Люциферъ.

Азъ могълъ бихъ и двѣтѣ
Да ти откриж мигомъ. Но почакай —
Ще дойде врѣмето, когато ти
Ще влѣзешъ за всегда въ едно отъ тѣхъ.

Каинъ.

Защо туй да не е сега?

Люциферъ.

Защото

Тѣй слабъ е твоя чловѣшки разумъ.
Че той не може оць да разбере.
И малкото което той узна, —
А ти желаетъ даже да проникнешъ
Въвъ тайнитѣ на този миръ велики.
И нашитѣ начала да узнайшъ.
О, жалкъкъ прахъ! по скоро обуздай

Ти своята гордостъ: салтъ едничка тайна
Примазала те би катъ червей тебе.

Каинъ.

Азъ искамъ да я чуя! — Некъ умрж!

Люциферъ.

И можахъ ли да чакамъ друго азъ
Отъ рожбата на тъзи ненаситна
Коя плодътъ на знанъето откъсна?
Но знай, че и да те срази смъртъта —
Пакъ нѣма да узнаешъ нищо ти.
Че тайнитѣ на висше съзерцанье
Не сж достъпни тебе.

Каинъ.

Нимà нѣма
И чрѣзъ смъртъта духътъ да ги узнай?

Люциферъ.

Смъртъта е само стъпчица къмъ тѣхъ.

Каинъ.

Така. Но азъ се не боя отъ нея, —
Ако тя — ще ни доведе до нѣщо
Опрѣдѣлено.

Люциферъ.

Но сега назадъ
Ще трѣбува да се завърнемъ ний,
Кждѣто ти ще вѣчно размножавашъ
Адамовия родъ — и ще се трудишъ,
Ще работишъ катъ волъ, за да живѣйшъ,
И ще се радвашъ ти — и ще ридайшъ, —
Догдѣто се яви смъртъта.

Каинъ.

Безсмъртний,
Защо ме въ този миръ на тайни введи?

Люциферъ.

Но ти нали самичекъ се стрѣмишъ
Къмъ знание? И туй що ти открихъ

Нима̀ те не научи да познавашъ
Самъ себе си?

Каинъ.

Ахъ, тъй съмъ азъ ничтоженъ!

Люциферъ.

И туй е тя на знанъето цѣльта:
Да видите ничтожността си виѣ
Въ наслѣдство остави ти тѣзи думи:
Отъ много мъжи тѣ ще ви избавѣтъ.

Каинъ.

Високомѣренъ духъ! Не знаѣ прѣдѣлъ
Тебъ гордостъта ти, ала има ощъ
По висша сила и надъ тебе.

Люциферъ.

Нѣма! —

Кълнж се азъ въ небето Му подвластно,
Кълнж се въ безднитѣ на цѣлий миръ,
Кълнж се въвъ безбройнитѣ звѣзди,
Кои въ едно съ него азъ владѣя,
Че той е побѣдителъ само мой,
Но не и господарь. Не, и сега
Въ борба съмъ съ него азъ, като прѣди.
И нѣма цѣла вѣчностъ да прѣстане
Посрѣдъ владѣньята му безконечни
Ни въ царството на ада безъ борба.
И вѣковѣчно този миръ — великъ
Ще се трѣсе отдѣно — до когато
Единъ отъ двамата ни не погине,
Но кой ще може да унищожи
Безсмъртието ни и тѣзъ вражда
По между насъ? Тѣй, като побѣдителъ
Духъ на злината мене ме нарича.
И нека бжде той. Ала и той
Какво е благо сътворилъ до днесъ?
Да бѣхъ азъ побѣдилъ — то безъ съмненъе
Щѣхъ него пѣкъ азъ зълъ духъ да наричамъ.
Кажете ми, о смъртни, виѣ сега

Съ какви блага той васъ е надарилъ?

Каинъ.

Блага — уви! страданья и горчила!

Люциферъ.

Ела, върни се съ менъ ти на земята —
 И на останжилитъ дарове
 Испитай сладостъта небесна ти,
 Добро и зло — това сж неотемни
 Вамъ качества. Когато ваший Господъ
 Твори добро — зове те го вий благъ,
 Но ако ли единствено злина
 Той сѣй — не трѣбва мене вий тогава
 Начало на злината да зове те, —
 И чакъ догдѣ се не открий прѣдъ васъ
 Источника на злото. Висши духъ
 И думи му не слушайте, о, смъртни,
 А вѣрвайте въ дѣлата само вие.
 Плодътъ на знанието ви дари
 Едничко само благо и добро:
 Разсждъка. И за това недѣйте,
 Недѣйте позволява вий тирапу
 Отново той да го задави пакъ
 Пазете се отъ неговия гнетъ:
 Некъ той разсждъка ви и душата
 Дълбоко възмущаватъ. И търпете,
 Но пакъ мислете. А когато вий
 Изгубите надѣжда въ външнний миръ —
 Тогава миръ въвъ себе си създайте:
 Че смъртна си природа катъ сломите
 Да стигнете и вие най подиръ
 До царството на всемогщнний духъ.

(Изчезватъ и двамата)

Край на II дѣйствиe.

Неаполъ.

К. Христовъ.

Исторически работи.

(Пише П. Кисимовъ).

Моитѣ спомени.

(Продължение отъ IX кн.)

Казано е, който пътува много вижда и научава, особно като е наблюдателенъ, макаръ и въ дѣтска възраст, какъвто бѣхъ азъ. Повня слѣдующия епизодъ, даже невѣроятенъ, който спазихъ и разбрахъ. Щомъ стигнахми въ Иерусалимъ въ края на октомврия 1844 г. и по приетия редъ се установихми врѣменно на квартира — за 2—3 дни — въ Патриаршеското здание, баща ми и х. Минчу х. Цачовъ¹⁾, единъ отъ другаритѣ ни, единъ день почнахъ да си шушнатъ.—Абе, туй е той, нашето попче отъ Габрово, познахъ го добръ, и то ме позна, шепнѣше х. Минчу на баща ми.—Той е сжщия, нали го знамъ като влачеше прангата въ Търново, ама да си мълчимъ, защото работата му не ще да е чиста! шепнѣше и по-низко баща ми. Азъ ги прислушвахъ, познахъ за кого е думата и видѣхъ тайнствения човѣкъ. Той бѣше богато облѣчено духовно лице, съ църковенъ санъ и име: *Архимандритъ Митрофанъ*²⁾—*беѣзааде* отъ Руссия, както се показвалъ, сир. отъ княжески родъ. Въ други единъ интименъ разговоръ азъ подслушахъ пакъ, когато х. Минчу думаше на баща ми; — кого ли е пакъ изгорилъ, кой ли мѣнастиръ пакъ е обралъ!

¹⁾ Поменатия, родомъ отъ Дръново, бѣше се прѣселилъ въ Търново и забогатѣлъ, първо като държавенъ ковчежникъ (санджак-емини) и послѣ отъ отегли на държавни десѣтъци: ошуръ, бегликъ и пр. Търновскитѣ аги не можахъ да го търпятъ и на 1855 г. подкупиха двама арнаути хамаджии, които и го убиха въ търновскитѣ лозя. Има пѣсенъ за това убийство, която се пѣе и до сега въ Търново и другадъ въ България.

²⁾ Дълга е историята на тоя хитъръ злодѣй и авантюристъ. За обиръ и убийство сжленъ и осъденъ въ Търново около 1840 г. и испратенъ въ Видинската крѣпостъ навѣченъ затворъ, сполучилъ бѣ да избѣга за нови злодѣяния и авантюри все подъ калугерското расо. Покойний Кнжчо Кесариевъ, учителъ въ Търново (въ 1855—65) ми е разказвалъ за него, че когато се учалъ въ Вѣлградъ този авантюристъ билъ стигналъ да бѣде *смирень бранъ* въ единъ богатъ мѣнастиръ въ Сърбия, отъ гдѣто избѣгалъ слѣдъ като го уплачкосалъ. За него други ми се разказвали нечувани авантюри—слѣдъ подвигитѣ му отъ Сърбия—да е разигравалъ съ турскитѣ беюве въ Плъвенъ и Враца. Прѣди освободителната война, чувалъ, билъ игуменъ въ единъ мѣнастиръ въ Бургашко. Може и тамъ да е свършилъ въ покаяние бурния си животъ.

И тоя разговоръ се склучи помежду имъ съ рѣшение на строга неутралностъ. — Не е добръ за насъ, думаше баща ми, да казвами на хората, каква е стока, зере и ний сми българи, срамота е; нека отъ друго да намѣри!

И наистина, тоя отецъ Митрофанъ, дали защото подозираше да не го искажатъ познавшитѣ го хаджи, що за цвѣте е, или подуши отъ друга страна опасностъ, не слѣдъ много избѣга отъ Иерусалимъ, като остави смаяни старцитѣ въ тамошната патриаршия съ блѣсъка и богатството си. Скоро слѣдъ избѣгванието му пристигна пратеникъ отъ Света-гора да дири обирача на единъ светогорски таксидиотинъ идящъ отъ Румъния съ санджакъ желтици! Всичко азъ слушахъ отъ разговоритѣ на баща ми съ х. Минча съ всичкитѣ подробности на тоя обиръ, които обаче сж излишни въ разказа на моя *хаджилжкъ*.

Други единъ епиводе тѣй сжщо паметенъ за мене: Единъ отъ нашитѣ другари хаджи бѣше и нѣкой х. Боби отъ Дрѣново. Познаници нѣкои отъ патриаршията направиха *заяфетъ* на нашитѣ хаджи. Въ тия познаници бѣше и *про-топсалта* отъ божигробската църква, *Гликерий*, родомъ отъ Атина, въ духовническа униформа, а мирянинъ, както се говорѣше. На *заяфета* пѣше свѣтски пѣсни и най-на-края пожела да се побори съ х. Бобя. Хвърли попската *килимьяфка*, запрѣтна ржави онаи ми ти Гликерий и почна да обикаля и да кляка по пехливански около х. Бобя (смѣшното бѣше, че гърцитѣ изговаряхъ името му: хаджи попе!), който, доста снаженъ човѣкъ, съ рѣцѣ подпрѣни на кръста връхъ дрѣновския си моравъ поясъ, чакаше схватката. Борбата не трая дълго. Х. Боби приграбчи Гликерия и го сложи на земята при всичкия му *пехливамлжкъ*. Гъркътъ и българинътъ прииѣриха силитѣ си за общи смѣхъ на всички присѣтствующи. Тоя гулай стана вѣнъ Иерусалимъ въ грамадното здание на Кръстьмънастиръ. Благодарение че знаяхъ грѣцки, азъ единъ само бѣхъ между възраститѣ хаджи—дѣте въ тоя заяфетъ.

Отъ знанието си на грѣцки имамъ и слѣдующия си споменъ. Това бѣше въ божигробския метохъ на Яфа, единъ видъ казарма, гдѣто прѣседяватъ по нѣколко дни хаджинтѣ, до гдѣто заминатъ за Иерусалимъ съ *кервани* по редъ. Огнището общо край една стѣна подъ покривъ; всѣко семейство тамъ си приготвѣше обѣда. Единъ день х. Пенка, дъщерята на х.

Минча, обиварява яйца, вади едно по едно и като ги слага отстрани, подухва ся пръститѣ и изговаря: *пáри!* До нея друга жена, гъркиня складва си огъня и туку що не присѣгне да вземе изваденитѣ топли яйца.

— Ша ти вземе яйцата, казвамъ на х. Пенка; на гърцки: *пáри* ще кажи *взemi*; ти ѝ ги давашъ!

— Уфъ! да я *пáрятъ*, та да се не види! И свѣйшкомъ прибра яйцата въ пристилката си.

Прѣди да свършъ съ споменитѣ си за моя хаджилжкъ, ще кажъ още и за едно обстоятелство, което остави впечатлѣние въ дѣтинския ми умъ. Казахъ, че духовнитѣ лица и служители въ мѣнастиритѣ казваха ми, вмѣсто всѣко име: *то вулгараки*, и се чудѣха на книжовния ми гърцки говоръ. Случи се веднъжъ, единъ духовникъ въ присѣдствието на други духовникъ да ме попита на гърцки езикъ: — Ти като знаешъ тѣй чисто гърцки, какъвъ си: *вулгаросъ* ли, или *ромеосъ*? Съвсѣмъ ново бѣше за мене това питанье и ме озадачи: Какъвъ да се кажъ? Най-сетнѣ отворихъ уста и почти несъзнателно казахъ на гърцки: *Азъ съмъ румелиотисъ!*

Този мой отговоръ като че помири двамата духовници, защото тоя, който до тогива мълчеше каза: — Право отговори; ти си отъ Румелия и си румелиотисъ, ама ти си по родъ българинъ и за това ти казватъ: *то вулгараки*. И тоя духовникъ почна тогива да приказва съ мене по български.

Това бѣше за мене първия урокъ, първата искра на чувство и съзнание въ народността ми, на патриотизма ми, да рекъ, и това ми дойде отъ единъ български духовникъ. Кой и отъ гдѣ бѣше той, малко се грижахъ това да научъ тогива. Инакъ бихъ запомнилъ и името му, както и случая. Мѣнастиритѣ ни—*църквата и вѣрата*, сж съхранители на народността и отечеството ни, тѣ сж и въскръсителятѣ му! Още отъ тогавъ научихъ да почитамъ служителитѣ на тая църква...

Испращанието и посрѣщанието на *хаджиитѣ* въ ония врѣмена бѣше едно цѣло тържество, съ църковни обряди и шествия на цѣлото градско население, особно ако хаджиитѣ бивахъ отъ *по-горня рѣка* хора, отъ каквито се състоеше нашия *хаджийски керванъ* отъ десятна биволски кола — все богаташи и чорбаджии. Главното, ний се завърнахми благополучно живи и здрави, когато една гимия хаджи цѣли

сѣмейства — все изъ Тракия — се издавиха при острова Митялиянъ.

Мѣсець слѣдъ завръщанieto ни, прѣзъ юния 1845 г. единъ голѣмъ пожаръ опустоши градската часть — *Баждар-лжка* на Търново, въ която и гръцкитѣ училища, гдѣто прѣдлежеше да продължавамъ гръцкото си образование. По тая причина, повечето отъ ученицитѣ прѣминяха въ новооткритото българско училище при църквата Св. Николая, въ което освѣнъ взаимното учение подъ даскала Никола попъ Василева отъ Златарица, имаше и класно подъ даскала Пеня Давидова отъ Лѣсковецъ. Въ туй послѣднѣното постъпихъ и азъ, въ което и свършихъ курса на *високото образование* — до 17 годишната си възраст.

Прѣди да почна разказа си за това високо тогивашно образование, за този втори ученически мой периодъ, допълнямъ да разкажа нѣщо отъ дѣтския периодъ — домашното ми възпитание, основата на живота и образованието ми.

Казахъ, че още дѣте на 6 години тръгнахъ да ходя на *даскала* въ *келията* на църквата Св. Константина, до която бѣше и къщата ни. Домашния животъ на тогивашнитѣ граждани бѣше съ всичкитѣ патриалжалности на селския благочестивъ християнски животъ, тѣй като цѣлото градско население, съ твърдѣ малки изключения, състоеше отъ прѣселенци изъ околнитѣ села. Святитѣ празници, християнскитѣ пости, съ срѣдата и петака включително, обичаитѣ и прѣданията за Коледа, нова година и пр., се пазяхъ съ религиозна святостъ. Баща ми, богобоязливъ до крайностъ, спазваше прародителския обичай: вечеръ като си дойде дома отъ дневната работа на дюкѣня, ще се исправи наедно съ майка ми прѣдъ *кунитѣ*, кръсти се и чете молитви, ту български, ту гръцки, безъ да ги разбира, каквито е научилъ съ чуванието отъ поповитѣ, и ний, дѣцата, обязательно ще слѣдвами примѣра на родителитѣ, слѣдъ това ще имъ цалунемъ ржка, и веднага тогива ще почнатъ запитванията и испѣдванията отъ страна на родителитѣ и взаимнитѣ обвинения и оправдания отъ страна на дѣцата: кой е слушалъ, кой е лудувалъ и тая домашна сцена ще се свърши съ заканванията на бащата върху редицивиста и съ застѣпванието и ходатайствата на майката. Не помня, баща ми да е одарвалъ *шамаръ* на нѣкого отъ насъ.

На църква всѣкога ме водѣше майка ми, кога какъ отиваше да се *черкува*. По-сетнѣ, ходенъето въ църква *камерсваннието* и пригласянието на *псалтоветѣ*, казванъето „*отче нашъ*“, по нѣкога и „*сврую*“ — всичко на грѣцки язикъ, разбира се — бѣше обязательно училищенъ законъ. Майка ми не пропускаше никоѣ постъ безъ да ме *комжа* въ църква наедно съ нея си, а когато можехъ вече да говоря и отговарямъ, тя ме прашаше съ слагинята и да се исповѣдвамъ на дѣда попа. Какво благоговѣние, какво страхопочитание! Стигаше да ми каже майка ми: това е грѣшно, да не правишъ; това е блажно, да не ядешъ, че ще се *комкашъ* и азъ се пазяхъ и да посегна нето да близна. Единъ пътъ въ навечерието да се причастя, намѣрихъ бучка нишадъръ и взехъ да ближа. — Бре, защо ближишъ нишадъра; на ли утрѣ ще се *комкашъ*; сега трѣбва и за това да обадишъ на попа, като се исповѣдашъ! И ме прати на дѣда попа да се исповѣдамъ.

Колѣничилъ прѣдъ попа — попъ Георги стария, енорийския ни священникъ, — като отговорихъ на типическото питане, слушамъ ли баща си и майка си, и като изслушахъ наставленията му, че трѣбва много добръ да ги слушамъ, азъ поисправихъ малко главата си, погледнахъ дѣда попа въ лицето и сериозно взехъ да му говоря, както бѣхъ скроилъ въпроса въ ума си.

— Дѣдо попе, ще те питамъ едно нѣщо; ама правото да ми обадишъ; одѣве близнахъ нешадъръ, и майка ми каза, че било грѣхъ като ще се *комкамъ* утрѣ; истина ли е? питамъ и гледамъ дѣда попа въ очитѣ. Богъ да го прости! Попъ Георги умрѣ одавна, но жива е въ памятьта ми необяснимата за мене тогива негова усмивка на сериозното ми питане.

— Тѣй е, както ти е казала мама ти, ама сега ще ти се прости, и други пътъ, за всичко да питашъ нея и каквото ти каже, да я слушашъ.

И това опрощение като изрече, тури ржката си на главичката ми, прочете изусть грѣцката си молитва, цалуняхъ му ржка и го оставихъ съ тая необяснима за мене усмивка на лицето му. Тогива напълнювахъ петата година на възрастьта си. Цѣлия ми костюмъ състоеше отъ една ризка и надъ нея една антерийка.

Нека кажа нѣщо и за моя исповѣдникъ, попъ Георги. Той бѣше родомъ отъ Сливень. Не съмъ дирилъ да знамъ

каждѣ бѣше се училъ, да ли въ Сливенъ, гдѣто по отрано имаше грѣцки училища, или другадѣ; но знаеше добрѣ ново-грѣцкия языкъ, както и старогрѣцкия, доста образованъ човѣкъ и погъ на врѣмето си, та държеше черковни проповѣди на български языкъ, като вземаше теми отъ *евангелието* и други църковни книги на грѣцки языкъ, и даваше тълкованието имъ на български. Помня, единъ празникъ каза въ църква отъ *амвона* проповѣдь върху текста отъ библията: *Суета суетъ и всяческая суета!* и започна така: „Ματαιότης ματαιότητων καὶ πάντων ματαιότης!“ Казалъ едно врѣме *софу-Соломонъ*. Това благословени христиени, на български ще каже: „Отъ нищо нищо, та па нищо!“

Таквози едно тълкование на текста, казано въ по-ново врѣме, ако ще би и въ църква, би направило смѣхъ въ всички присѣтствующи. Но тогива то биде изслушано съ голѣмо мълчание и благоговѣние, па и добрѣ разбрано още. „*Суета суетъ*.“ незнайни думи за самия словопроповѣдникъ, едва ли щѣхъ да бѣдѣтъ понятни и за паството му въ онова врѣме на *блаженното невѣжество*. Въведжанието славянския — старо-българския языкъ въ църквитѣ въ старата ни столица станъ по сетнѣ — бавно и постепенно. Въ нашата махленска църква Св. Константина се въведе едва на 1846 г. и то само отъ лѣвата страна. Поповитѣ въ алтаря четѣха и служаха все на грѣцки пакъ. Споречквания голѣми въ самата църква между дѣцата отъ грѣцкото и българското училища, кой и на кой языкъ да каже апостола. Това споречквание отъ дѣцата по-сетнѣ прѣмина и въ бацитѣ имъ, щото единъ день подиръ черковния отпущкъ, когато тия послѣднитѣ останяхъ въ черковния дворъ да разискватъ тоя въпросъ, станъ добра схватка помежду имъ — до бой; волята на жалаущитѣ да се чете въ църквата всичко на български прѣходолѣ, и грѣцкитѣ книги се вдигнахъ съвършено. Намѣрихъ се измежду махленитѣ ни и такива благочестиви хорица къмъ грѣцкото църковнопѣние, които не разбирахъ нищо по грѣцки языкъ, но искахъ богослужението на него языкъ, та ходихъ да се тѣжхъ на Митрополията срѣщо изгонванието му отъ църквата, разбира се, безуспѣшно. Това бѣше около 1848—50 год.¹⁾

¹⁾ Нищо неестественно въ това. *Насикътъ е стора натура*. Бѣше вече въведенъ българския языкъ въ всичкитѣ търновски църкви, когато единъ нашъ търновець, знающъ грѣцки, та *псалтуваше* въ църква — тогива самитѣ

И така, слѣдъ завръщанieto ни отъ хаджилъкъ, както по-напрѣдъ казахъ, грѣцкото ми образование се прѣкрати почти принудително, вслѣдствие изгарянieto на грѣцкитѣ училища, безъ която случайность не зная кога щѣше то да се свърши и кога щѣше да почне българското ми образование. По нѣкога и стихийтѣ се намѣсватъ въ сѣдбата на човѣка за едно ново проявление и направление въ живота му.

Като постъпихъ въ българското класно училище при даскала Пеня, първата книга, която той даде на ново сформирания класъ въ изучаванie прочитъ на българскиятъ языкъ, бѣше туку що излѣзлата на скоро книга „Царственникъ, или история болгарская,“ издадена, както се казваше и знаеше отъ Христанъ Павловича Дупничанина, учителъ въ Свищовъ.

Ръкописната българска история на Паисия може би да не е направила такъвъ успѣхъ въ пробужданieto на народния духъ въ малцината си читатели на онова врѣме, както направи печатания „царственникъ“ на учащитѣ се дѣца въ училището. Това поне испитахъ на себе си; азъ станяхъ дори и проповѣдникъ на отечественната история при неграмотнитѣ хора, какъвто бѣше и баща ми. За *любовознателността* си, която тѣй бързо се разви въ мене, много дължа на тая първа българска книга, която научихъ дори и изустъ, а не само да я прочитамъ.

Моето българско учение трая до 1849 г., когато не останя вече какво да ни учи даскалъ Пеню, и азъ трѣбваше да свършя курса на образованieto съ граматическото изучаванie на грѣцкия языкъ при *Димитрото* (Димитръ Александриевъ, родомъ отъ Сливенъ), условенъ градски учителъ, който прѣподаваше тоя языкъ въ една стая на хилиндарския ме-

граждани изпълнявахъ тая длъжность, която по-сетнѣ починахъ да заематъ платени *псалтове* — правеше слѣдующето филологическо сравнение между грѣцкия и българския язици прѣдъ мене (това бѣше прѣвъ год. [вѣжду 1850—60]: 'H *Zwobóxos* ληύη) какво меко и сладко се чува — незнаеше бѣдния джмата *мелодически* —; а пъкъ „животворящия источникъ“ — натъртено изговорише шипящитѣ букви — какво гровно се чува.“ — Когато се навикне ухото ти на чуванieto имъ, и тѣ ще ти се видѣтъ тѣй сладки, като грѣцкитѣ, му възражихъ. Други единъ, по *акаллия*, други пътъ, почна да критикува: „Какво гърсятъ тѣзи турски думи въ църква да ги казва попа: *мице* молишь са, *мице* молишь са.“ Бѣдняга вземаше значението на турското *мице* гитинъ, *мице* гелдинъ. Расправихъ му, че това не е турското *мице*, а българското наше *оуце* и по черковно *сѣце*. Знаеш и помниж имената на тия мои съграждани, но и нѣма защо да ги обаждамъ. Тѣ отдавна сѣ покойници. Богъ да ги прости!

тохъ. За турския языкъ имахми отъ начало, още въ българското училище, единъ турски ходжа, белберинъ, при който изучихми *супарата*; а по-сетнѣ единъ старъ българинъ, *Стоянъ тескереджията*, отъ Долня-Махала (Търново), който знаеше *кадж-язжж* и *ферманъ-язжж*—училъ се въ Цариградъ съ нѣкои пашовски синове, когато билъ младъ—при който стигнахми края на курса, съ изучаванieto на *иншаата* и доста свободенъ прочитъ. Въ свободното си врѣме тогава азъ изпълнявахъ и писарска длъжностъ на дюгеня на баща си, въ отсъствието на голѣмий ми братъ, х. Димитра—и той *хаджия* като мене. Единъ, печаленъ тоя пътъ, прѣвратъ обаче прѣкрати съвършено ученическия ми животъ. Прѣвъ августъ на 1850 г. братъ ми х. Димитръ се помина отъ единъ силенъ плевритъ, придобитъ при завръщанieto му отъ Пловдивския *Марашъ-панаиръ*, прѣвъ Троянския балканъ, и азъ трѣбваше да заема окончателно неговото мѣсто, по волята на баща ми, който ми отдѣли и капиталъ 10,000 гроша отъ капитала на брата ми, и така азъ заехъ мѣстото му на съдружникъ въ дюгеня, сир. въ търговската къща на баща си, подъ фирмата: Хаджи Георги Д. Кисимовъ и С-іе. Ето какъ и защо Кримската война на 1853 г. ме намѣри търговецъ и на 1856 г. ме остави съ 200,000 гроша собственъ капиталъ, както казахъ въ началото на „споменитѣ ми.“

Доста тѣжахъ, когато моитѣ съученици, като нѣмаше вече, както казахъ, какво да учятъ при даскалъ Пеня, кой порано, кой по-късно, отидохъ въ Елена да се доучватъ при туку що пристигналия отъ Руссия даскалъ Никола Михайловски, а азъ оставахъ недоученъ. Но туй лишение азъ се турихъ да допълня самъ на себе си. Да прочитамъ всѣка новоиздадена българска книга, списание, вѣстникъ, като ги купувамъ и си ги набавлявамъ, да четж и да прѣвеждамъ на български всѣка грѣцка книга, която ми се попадеше и ми харесваше, това бѣше любимото ми занятие въ неработнитѣ дни и часове, даже и сѣдящъ по *турски* въ абаджийско-търговския дюкянъ на *баждарлъка*.¹⁾ За новия български свѣтъ незнайно вече става, какво нѣщо ще каже, да сѣдашъ *по турски*. Да сѣ-

¹⁾ Когато мѣстността *Новитѣ дюгени* е било крайняната на града, въ чаршията, която носи названieto и до днесъ *баждарлъка*, тамъ сж пазили *баждаритѣ* да взематъ наложеното даждие на внасянитѣ прѣдмети — единъ видъ *митница* — *баждарница*.

дишъ съ прѣгнати крака долу на пода, връхъ една каква да е постилка и да пишишъ на колѣно, като на писалищна маса, наведенъ и пригърбенъ, — това ще рѣче да сѣдашъ по турски. Много ме измъчваше това турско сѣданье, даже чувствувахъ отслабване на гърдитѣ и гърдоболіе, та болѣдувахъ и слабѣяхъ. Баща ми, и да му искахъ, като човѣкъ съ стари привички, не допущаше никакви нововведения въ джуканския животъ и занимания, и азъ не настоявахъ твърдѣ много за такива. Но трудътъ и измъчванието ми бѣхъ богато възнаграждавани, и материално и морално. Азъ бѣхъ вече гражданинъ и търговецъ съ положение, а литературното ми занимание и обширната ми частна кореспонденция, по книжовни и народни дѣла, съ всичкитѣ тогивашни учени даскали, като Славейкова, Филаретова, Шишкова и пр., както и съ книгоиздатели и книгопродавци, на които безинтересно служихъ въ работата имъ, още и като кореспондентъ на българския единственъ тогава „Цариградски вѣстникъ,“ издаванъ отъ А. Екзарха (думата е за до 1856 г., защото посетнѣ бѣхъ такъвъ и на малотрайнитѣ вѣстници на Раковски, издавани въ Бѣлградъ, Нови-Садъ и Букорещъ, както и на „българскитѣ книжници“ и др. издания), всичко това ме туряше въ числото на образованитѣ въ онова врѣме младежи, и това мнѣние у съгражданитѣ и съврѣменницитѣ ми за мене азъ се стараяхъ да заслужа и го заслужвахъ. (Слѣдва).

СТИХОТВОРЕНИЯ.

Изъ „Полскитѣ звукове“ изъ Церковски.

Първа любовъ.

Ела мамо	И ме води
Обади ми:	За ржката,
Що е това	При момцитѣ
На страни ми,	На чушмата?

Дѣто гори,	Ела мамо
Дѣто лжщи,	Обади ми:
Дѣто пяди	Що е това
Менъ изъ кжщи,	У гърди ми,

Дѣто гори,
Дѣтъ не жъчи —
Сутринь, вечерь
Дѣтъ не лъчи,

Та ми нощемъ
Миръ не дава,
Ни да дрѣвна
Ме оставя?

Отъ суфрата,
Отъ лѣглото
И не тика
Къмъ хорото?

— Идж дѣще,
Идж, чадо;
Идж мое
Пиле драго!

Ела, мамо!
Обади ми,
Хубавничко
Расправи ми

Не е болестъ
Тебъ хванала,
Ни магия
Налѣтяла;

Болестъ ли ма ѝ
Налѣтяла;
Магия ли
Прѣхванала,

Най та ѝ любовъ
Загорила,
Първа любовъ,
Страшна сила!...

Недѣй ме сѣди...

Недѣй ме сѣди,
Ти моя мале,
Че сми съсъ либе
Късно късняле;

А ми е мойто
Първото либе,
Дѣто го срѣщяж,
Дѣто го видя—

Че какъ да трѣгяж,
Да го заминяж,
Катъ не е братецъ,
Нито роднина,

Сѣ му приказвамъ,
Сѣ ми приказва —
Пакъ пуста обичъ
Не се искава!...

Ахъ, първий залъкъ
Най-сладъкъ бива,
И първо либе
Не се отбива.

Кога ме чуешъ.

Кога ме чуешъ,
Майчице мила,
Че съмъ запѣла —
Развеселила,—

Сърдце ѝ клето
Нѣщо купиѣе;

Ти недѣй казва
Щерка ѝ язмяна,
Затуй е рано
Пѣсенъ запяла

Но не е булка,
Не е спраче,
Да викне скритомъ,
Да си поплаче.

Ами да кажешъ:
Щерка тжжѣе,

Ами е мома,
Съ майка живѣе,
Съ пѣсни тя плачи,
Съ пѣсни се смѣе.

По жетва.

Що си дъще Потжжѣла Що ти ѣ чело Потънѣло ?	Наведохъ се ! Доръ вѣнне, Жѣнж, жѣнж — Не спори ми...
Що ти сърпѣтъ Повънтява, Паламарка Покънтява,	Ржкойкитѣ Распилени, Сноповитѣ Не вредени ;
Ржкойкитѣ Распилени, Сноповитѣ Не вредени ?	Сърпъ ми жално Повънтява, Паламарка Покънтява.
— Не питай ме, Майко мила — Първо либе Изъ пѣтъ мина	А шеница Класецъ свежда Шепне нѣщо, Менъ поглежда,
Дигнѣхъ очи, Погледнѣхъ го ; Трѣпнѣхъ сърдце— Изгрѣнѣхъ го ;	Снѣй ли ми се ?— Не разбирамъ, Но за зло го Не намирамъ.

Спри се вѣтре.

Спри се вѣтре, Не повѣвай, Руса коса Не развѣвай,	Отъ чужбина, Отъ печали, Мене носи Армагани :
Редици ми Не поврѣждай, Косоплитки Не разреждай.	Златенъ прѣстевъ За дѣсница, Вѣнецъ китенъ За главица,
Редци сж Наредени, Косоплитки Нагласени	Жълта сърма За колани, Синѣо сукно За фустани...
За моето Първо либе — Отъ чужбина То си иде.	Спри се вѣтре, Не повѣвай Руса коса Не развѣвай

Редици ми
Не разваляй,
Сърдцето ми
Не ранявай.

Литература, публика и критика.

I.

Литература безъ публика е немислима. Литературата може да вирѣе само тамъ, гдѣто има една публика, която не само чете, но и приема дѣятелно участие въ развитието на литературата: това участие може да бѣде непосредствено и посредствено.

Непосредствено, сир. чрѣзъ своето положително или отрицателно отношение, чрѣзъ своята материална и морална поддръжка, чрѣзъ изразяването на своето съчувствие или порицание, чрѣзъ изразяването на своя интересъ или своето равнодушие къмъ литературата.

Посредствено, сир. чрѣзъ своитѣ прѣдставители въ лицето на критицитѣ, които съзнателно или безсъзнателно изразяватъ въ ясна форма онова, което сама усѣща цѣлата публика. Едно литературно произведение, което никакъ не обръща на себе си вниманието на критиката, ако прѣдполагами, че такъва въобще съществува, е едно безполезно творение. Въ този случай излиза, че данното литературно произведение не се е докоснало до единъ прѣдметъ, който е могълъ да заинтересува що годѣ макаръ само нѣкоя малка частъ отъ публиката.

Публиката не е нѣщо однородно, една еднообразна компактна масса. Тя състои отъ многочислени малки групи съ противоположни социални и политически интереси, съ различни вкусове, съ нееднакви възрѣния на живота, съ нееднакви мисли и чувства; тъй щото до нѣидѣ всѣкакво литературно произведение трѣбва да възбуди интересъ поне въ една отъ тѣзи многочислени групи. Ако и това не става, литературното произведение е едно мъртвородено дѣте.

И който е запознатъ съ литературнитѣ явления въ културнитѣ страни, ще е забѣлѣжилъ, какво взаимодѣйствие съществува между литературата и публиката. Ако литературата изобщо ръководи идентѣ, мислитѣ, чувствата и постѣпкитѣ на хората, то и публиката чрѣзъ многочислени пътища, по нѣкой пътъ мѣчно забѣлѣжимо, а често съвършено невидими, влияе на литературата и нейнитѣ прѣдставители. Какъ става това, е мѣчно за описване, но който малко нѣщо се е вър-

тѣлъ въ европейскитѣ културни кръгове, той много добрѣ е осѣщаль това тежко влияние на публиката върху литературата.

Това е една тривиялна истина, която обаче трѣбва да се има прѣдъ видъ, когато прѣминавашъ къмъ разглежданieto отношенията между литературата и публиката въ България.

II.

У насъ липсва и литературна публика и литературна критика.

Чете ли нашата публика? Идете въ нашитѣ библиотеки и погледнете публиката, която сѣди тамъ вдълбочена въ четението! Все млади хора, повечето гимназисти и учители. Идете въ нашата провинция: кой чете тамъ? Даскалътъ и сегиязъ-тогияз нѣкой чиновникъ, който свгурно е билъ нѣкога си учителъ, и още нѣкой старъ пенсионеръ, който не знае, какъ да убие врѣмето си.

Нашата литературна публика е много ограничена. Това, което се нарича интеллигенция, интересува се повече отъ чисто партизански работи, отъ карти и табла, колкото отъ литература. Мнозина отъ нашитѣ интеллигенти скриватъ своя индеферфентизмъ подъ булото на ироническото отношение къмъ нашата литература, като че ужъ тя не може да удовлетвори тѣхнитѣ истънчени вкусове, но това не е вѣрно: тѣ не се интересуватъ отъ никаква литература, макаръ че владѣйтъ иностранны язици.

И какво се чете у насъ?

Ноблюдавайте какви статии се разрѣзватъ и се четжтъ най-напрѣдъ въ нашитѣ периодически списания и ще намѣрите, че на първо мѣсто иде беллетристиката, на второ е вжтрѣшната хроника, въ която винаги ще се намѣри нѣщо по партизанствата; а що-годѣ сериозни статии не само не се четжтъ, но и не се разрѣзватъ. Това е едно общо явление на всѣкъдѣ въ България: азъ го наблюдавахъ въ нашитѣ столици и въ нашата провинция. Нашата публика не обича да чете нѣщо, което изисква напрѣгвание на мозъка, което я принуждава да мисли. Леко четение! Беллетристиката е духовната храна на нашата публика. Но и тукъ се забѣлѣзва едно странно явление! Издайте нѣкой „потайности“ и нѣкоя драма на Ибсена и бждете сигурни, че първитѣ ще се разпространѣтъ много по-скоро, отъ колкото гениялнитѣ драми на най-великий въ сегашно врѣме драматургъ. И беллетри-

стиката ни трѣбва да е лека и пикантна, за да може да заинтересува публиката ни.

Разбира се, че при тѣзи условия у насъ липсватъ всѣкакви литературни движения, опрѣдѣлени литературни вкусове, трѣбования и стрѣмления. Нашата публика не иска, а поема; тя не влияе, а се влияе. Тя поглѣща безъ разборъ всичко, което е леко и пикантно.

Очевидно е, че това обстоятелство страшно тежи на литературата ни, която чрѣзъ това губи енергията и стрѣмлението къмъ подобрѣние. Редакторитѣ на нашитѣ списания сж принудени противъ тѣхното убѣждение и желание да се приспособяватъ къмъ непретенциозната публика и затрупватъ своитѣ списания съ статии безъ всѣкакво литературно значение, но които удовлетворяватъ по-голѣмата частъ отъ читателитѣ. Литературата, турена самичка на срѣща нашата публика, много бавно може да напрѣдва.

За да се измѣни това положение трѣбва да се намѣси още единъ факторъ, който всѣкждѣ въ свѣта е издигалъ литературата чрѣзъ просвѣтяванието на публиката. Този факторъ, който виняги е посрѣдникъ между литературата и публиката, който опрѣдѣля на литературата нейнитѣ задачи, а на публиката нейнитѣ вкусове и желания, който сжди и учи и едната и другата, е критиката.

III.

Литературната критика е прѣтърпѣла въ своето развитие многочисленни измѣнения, но изобщо тя се е проявявала въ двѣ форми: въ формата на чисто естетическа критика и въ онѣзи на общественно-социална критика.

При разглежданieto на всѣко беллетристическо произведение азъ можъ да обърнж повече внимание на неговата форма, на богатството и хубоститѣ въ языка, на психологическата и естетическата вѣрность на описанията и т. н. или можъ да се вгледамъ повече въ описуемата общественна срѣда въ идеалитѣ, желанията, стрѣмленията и дѣлата на героитѣ въ данния романъ, въ онѣзи общественни условия, които искаратъ едни или други герои.

Въ първи случай ще имамъ една естетическа, въ втория една публицистическа критика. И двѣтѣ форми на критиката сж иматъ свое оправдание и право на съществуване.

Има условия, когато едната от тѣхъ има прѣимущество; но има пакъ условия, когато и двѣтѣ трѣбва успоредно да дѣйствуватъ, като се подкрѣпаватъ една друга.

Такива условия прѣживяваме ний за сега въ България.

Нашата литература току сега се образува, не само литературата, но и языкътъ е въ епоха на брожение. Многочисленни образи и понятия, заети отъ чуждитѣ литератури трѣбва да се приспособятъ къмъ българския языкъ.

За това ни е необходима една естетическа критика, която като установи нѣкои норми, да укаже пътя, по който трѣбва да се развие нашата литература, такава критика ще спомогне, да се формира една истински национална българска литература; тѣзи критика, като се води отъ обективни принципи, а не отъ субективни прищѣвки, ще очисти пътя на талантитѣ и ще го загради за бездарноститѣ. Тя ще научи и публиката да се отнася *съзнателно* къмъ литературата, да *разбира* хубавото и да не тича само слѣдъ пикантното. Но редомъ съ това критиката има и друга неотложна задача: публицистическата. България, съ своя конституционенъ животъ и политически борби, съ своята социална борба и партии, заставлява всѣко-го да приеме участие въ практическый животъ. Литературата не може да не бжде огледало на тѣзи борба; и ако тя не го прави, критиката е длъжна да ѝ укаже онѣви въпроси, които трѣбва да я вълнуватъ. Критиката е не само отрицателно, но и положително създающа, тя е съзнателната частъ на творчеството; тя трѣбва да внася съзнателностъ не само въ литературата, но и въ публиката. Тя трѣбва да изслѣдва обективно съществуещото, това, което фактически движи разнитѣ слоеве на обществото, а отъ друга страна отъ височината на единъ прогресивенъ идеалъ да укаже цѣльта, къмъ която трѣбва да се стрѣми обществото. Нека не ми отговарятъ, че критиката трѣбва да има материалъ въ форма на литературни произведения, за да може да изпълни мисията си. Не е вѣрно! Колкото и да е бѣдна нашата литература, тя пакъ дава прѣбогатъ материалъ за критика.

Да вземемъ литературната дѣятелностъ на Алеко Константиновъ. Кой не знае неговия „Бай Ганю?“ Но въсползувала ли се е критиката отъ това произведение, хемъ да разгледа неговата форма, хемъ неговото съдържание. Ако самото произведение застави цѣла България да се смѣе, то критика-

та трѣбваше да прѣдизвика най-голѣмъ плачъ: да укаже онѣзи условия, които създаватъ бай Ганевци, тѣзи типове, достойни за съчувствено съжаление, а не само за смѣхъ; да укаже пѣтя, по който трѣбва да вървимъ, да се махнатъ бай Ганевци.

Направи ли това нашата критика? Не!

Другъ примѣръ. Отъ нѣколко години насамъ се появяватъ творенията на единъ доста плодовитъ младъ беллетристъ: ний говоримъ за А. Т. Страшимировъ. Той вече успѣ за едно кжсо врѣме да направи нѣколко еволюции въ своето творчество. Възползували се нашата критика да разгледа неговитѣ творения отъ естетическа и публицистическа гледна точка, да укаже на този авторъ неговитѣ грѣшки, ако такива има, неговитѣ добри качества, които трѣбва да се развижтъ?

И колко такива примѣри имами?

И какъ благотворно щѣше да подѣйствува една широка критика и върху литературата и върху публиката! Колкото и да сж вироглави нашитѣ литератори, — прѣдъ настойчивитѣ указания на една обективна критика, тѣ щѣхъ да прѣсклонжтъ глава, щѣхъ да се вслушатъ внимателно къмъ свѣтитѣ и щѣхъ да се повинуватъ. Колкото и да е индеферентна нашата публика и тя щѣше да чуе гласа на критиката, да мисли и да се отнася по-съзнателно къмъ литературата. Цѣли общественни движения щѣхъ да се кристализиратъ подъ влиянието на една просвѣтена критика, а чрѣзъ това щѣше да се внесе съзнателностъ и ясностъ въ общественния животъ.

Даже нашитѣ списания щѣхъ да се стрѣснатъ подъ влиянието на една здрава критика.

Но за да може критиката да има желаемото отъ назидание, тя трѣбва да има авторитетъ; тя трѣбва да се основава върху даннитѣ на науката и на близко познание съ живота. Тя трѣбва да има трайни принципи, които не се мѣнятъ, като вѣтърътъ; тя трѣбва да избѣгва всячко субективно, което често се прѣобрѣща въ каприциозно.

За да може да бжде полезна, тя трѣбва да стои на еволюционната гледна точка; тя не трѣбва да мѣри нашитѣ поети съ Гёте и Шекспиръ, нито нашитѣ новеллисти съ Мопасанъ и Тургеневъ, нито нашитѣ пѣтни бѣлѣжки съ онѣзи на Хайне. Тя не трѣбва да се ограничава съ рѣзки приговори, както критикътъ въ „Знаме,“ който нарече единъ отъ наши-

тѣ млади поети „най-глупавийтъ“ поетъ, безъ да ни покаже основанието на своя строгъ приговоръ. Такъва безапелационна и рѣзка критика губи своето значение и произвежда впечатлѣние на единъ памфлетъ*). Нека критиката бѣде строга, но нека ни обясни, защо е тѣй строга. *Не сядия, а съвѣтникъ трѣбва да бѣде нашия критикъ.*

А до когато ний нѣмаме една обективна, научна критика, до когато литературата има работа съ една индеферентна публика, до когато литературата служи само за смиланieto на храната въ стомаха или за гѣделичканie, ний нѣмаме право да произнасяме рѣзки приговори надъ нашитѣ писатели и списания. Въ всѣки случай тѣ изпълняватъ една културна миссия, свързана често съ материални и морални жертви.

Само бждщитѣ поколѣния ще оцѣнятъ обективно тѣхнитѣ заслуги.

П. Деборовъ.

*) Въ послѣдната книжка на „Ново Врѣме“ г-нъ Д. Б. не е избѣгналъ да напише даже въ единъ ужка сериозенъ журналъ все таквазъ критика. Като разглежда книгата на г. Д. Т. Страшимировъ за Хр. Ботевъ, той се занимава въ една бѣлѣжка, която нѣма никаква връзка съ статията му, а съ моята личностъ.

Въ тая бѣлѣжка г. Д. Б. казва, че азъ „бессъвѣстно искривявамъ фактитѣ“ относително сътрудничанието на европейскитѣ социалисти въ буржуазни списания. Относително до сътрудничанието на френския социалистъ Жоресъ въ буржуазния „Matin“, сажъ Жоресъ ни дава най-добри доказателства. Въ писмото на Жореса, публикувано и въ „Ново Врѣме“, г. Д. Б. може да чете ясно: „азъ не мога да приема поврѣщанieto нито на една статия, и ви моля да бждете увѣрени, че азъ повече не съставлявамъ частъ отъ редакцията на в. „Matin.“ Значи до това писмо Жоресъ съставляваше частъ отъ редакцията на в. „Matin.“ Не е ли тѣй г. Д. Б.? Вий виждате още противорѣчie и въ това, че въ „Matin“, който е официозенъ органъ на френското министерство на финанситѣ, могли да сътрудничатъ радикали! Може, това е противорѣчie, макаръ то и да е фактъ. Още повече: въ единъ и сажъ брой азъ веднѣжъ четохъ една голѣма статия на радикала Doumer (бивши министър на финанситѣ въ радикалното министерство) и веднага слѣдъ това друга статия, въ която се нападаше радикалната партия. Това противорѣчie съществува, но не е мое. Азъ, за жалостъ, нѣмамъ подъ рѣзка „Matin“, но вѣрвамъ, че приятелитѣ на г. Д. Б., които живѣятъ въ Франция, ще потвърдятъ моитѣ дуи. Не е ли още по-голѣмо противорѣчie, г. Д. Б., че Жоресъ пише въ единъ органъ, който споредъ васъ е клерикально-монархически органъ (вижъ Н. Врѣме, стр. 679), че той „сече не съставлява частъ отъ редакцията на в. „Matin“? У кого е тогавъ противорѣчieto: у менъ или у васъ?

Колкото се касае до сътрудничанието на Либкнехта въ „Leipziger Nachrichten“, то азъ се погрижихъ, да ви доставя фактически доказателства. Бждете сигурни, г. Д. Б.! Азъ знамъ, че всѣко мое утвърждение ще се поддѣрми отъ васъ на най-строга критика и за това нищо не казвамъ което не мога да докажжъ фактически.

Г-нъ Д. Б. обръща абсолютно внимание на това, че Либкнехтъ и Жоресъ сътрудничатъ само подъ условieto на една абсолютна свобода. Подъ сажщото условие ми е дала и „Б. Сборка“ гостопримство. Никого редакцията на „Б. Сборка“ не ми е налагада волята си. Това, което пиша, азъ го пиша само съобразно съ *моего* убѣждение и разбиране.

За Свети Седмочисленници.

I. Исторически бѣлѣжки

Въ 9-й си брой, стр. 4 (отъ 15-й мартъ 1897 г.). в. *Знаме* като напоминова за статията ни относително строенето храмъ на площадъта при Черната джамия или прѣвръщанieto на тая послѣдната въ храмъ, прѣдлага щото новий храмъ да се „нарича Св. Седмочисленници, или както ги зовжтъ още Св. Светозарни Учители, на които толкова дължи словенството, а храмовий празникъ да се установи на 23 й декемврий, деньтъ на одного отъ Св. Седмочисленници, именно Св. Наумъ Просвѣтителъ Българскій,“ защото въ тоя день се е освободила София отъ турското иго. В. „Знаме“ казва още: „ний нѣмаи нито една черкова, която да е посветена на паметъта на всички Седмочисленници вкупъ, когато отдѣлно за Св. Кирилъ и Методий ний имаи доста новопостроени черкови. Оче е голѣмъ въпросъ да ли другитѣ членове отъ седемтѣ светци сж стоели въ нѣщо по-ниско отъ тѣхъ. Двоица други поне отъ Седмочисленниците, а именно Св. Климентъ и Св. Наумъ, по всичко се вижда, че сж направили много за просвещението на България. Слѣдъ това, тия светци и днесъ образуватъ свръзка съ Македония, гдѣто тѣхната паметъ се пази и чти, когато паметъта на Св. Кирилъ и Методия бѣше заглѣхнала и се въскреси слѣдъ българското възраждане. Любопитно е, че въ Македония тѣ се почитатъ не само отъ българитѣ, но и отъ цинцаритѣ и православнитѣ арнаути. Имената Наумъ и Размо (Гораздъ) сж твърдѣ много распространени.“

Тая хубава мисль на в. *Знаме* е за поддържане и трѣбва да се вземе въ внимание отъ когото зависи наименованието на новия храмъ. И ние твърдимъ, че никждѣ по българската земя нѣма храмъ, който да е посветенъ на Св. Седмочисленници. Слава и честь ще бжде на свѣтскитѣ и духовни хора, въ Срѣдецъ, отъ които зависи названието на храма, щото новий, бждщий храмъ да се посвети на паметъта на Светитѣ Седмочисленници, дѣйствителни български учители и просвѣтители. А да ли храмовий празникъ да се установи на 23 й декемврий, празникътъ на Наума, тѣй като той се правдува и на 20-й юния, или на 27-й Юляя, день, въ който е почивалъ Климентъ, най-дѣятелний и най-заслуживший отъ Седмочисленниците, тоа е питанье, което може да се разрѣши отъ надлѣжнитѣ лица. Споредъ насъ, много харно ще стане, ако бждщий храмъ се посвети на Седмочисленниците и се построи за споменъ на освобождението на града Срѣдецъ отъ турското владичество.

Какъ се е започнало на 11-й май празнуванието и славенето паметитѣ на Методия и Кирила, — и то отъ какъ прѣзъ 1853 г. се обнародвалъ *Вѣчния календаръ* на Велко Радовъ Каролеевъ отъ Панагюрище, ний сми казали въ една забѣлѣжка къмъ статията си „Нѣколко души за българската черкова въ Цариградъ,“ обнародвана

въ издаваемото се въ Сръдецъ списание *Мисль* (1892 г., кн. XII, стр. 795), и въ статията си „11-й май,“ обнародвана въ бр. 49 на издавания прѣвъ 1895 г. въ Сръдецъ вѣстникъ *Свгласие*, а пъкъ въ статията си „Нѣколко думи за Тодора Икономовъ, въ цариградъ,“ обнародвана въ *Българска Сбирка* (год. II, кн. IV), тоже въ една виблѣжка казахми, между друго, че прѣвъ 1861 г. цариградскитѣ интеллигентни българи мислѣхъ, щото, вѣсто на римовизантийцитѣ Константиинъ и Елена, българитѣ да захванѣтъ на 21-й май да славятъ паметъта на царя Борисъ-Михаилъ, или въ сжщия день да се празнуватъ и единтъ и другий. Казахми още, че прѣвъ сжщата 1861 г., по насгояването на дякоша Григория (сега руссенски владика), ставаше дума да се почне празнуването и на Седмочисленницитѣ, български учители и просвѣтители, на 27-й юлий, день, въ който е починалъ най личния отъ тѣхъ — Климентъ (прѣвъ 916 г.), ала, по причина на извѣстни нещастия, които сполѣтѣхъ тогава българскій народъ, тия кроежи не се осществихъ.

Прочее, по разни причини, независящи отъ добрата воли на тогавашнитѣ родолюбиви българи въ Цариградъ, въ онова врѣме не е могло да се почне празнуването на Седмочисленницитѣ, — да се опрѣдѣли день за тая цѣль, то пъкъ сега, когато никакви причини нѣма да ни спиратъ за такова прѣдприятие, добръ ще бжде да се вземе първоначинанне и да се назначи единъ день за славеше паметъта на Седмочисленницитѣ: *Климентъ, Наумъ, Гораздъ, Савва, Ангеларъ, Лаврентъ и Константинъ*. Както рекохми, тоя день може да бжде единъ отъ горѣказанитѣ — 23-й декемврий, 20 й юний, 27-й юлий,—първитѣ два сж за Наума, а послѣдний е за Климента.

Прѣвъ 1861 год. цариградскитѣ българи много умѣстно сж мислили, щото празникътъ да бжде на 27-й юлий, обаче сега, при други обстоятелства, като се прѣдлага 23-й декемврий, харно би било да се прѣдпочете тоя день, като се има, обаче, прѣдъ видъ обстоятелството, че никакви свѣдѣния нѣмами и за дѣятелността на Наума. Не ще бжде ни срамота, ни грѣхота, ако посветимъ отъ годината единъ день, който и да билъ той, и за тия народни труженници, учители и просвѣтители. И трѣбвало би да стане това.

Наистина, че врѣмето на празнуванията на светцитѣ отдавна е минало; на мнозина такава покана ще се види чудна и смѣшна, ала, като сми привикнали въ много дни на годината, споредъ наредбитѣ на нашата Православна черкова, да празнуваме и да славимъ паметитѣ на разни прѣподобни, мченици и великомченици чужденци—евреи, халдеи, сирийци, гърци, латинци и пр. и пр., които, може би, да сж били добросторци на народа, отъ койтъ всѣкой единъ отъ тѣхъ е происхождалъ, да сж били полезни за черковата или вѣрата, на които сж принадлежали, безъ ний да сми видѣли нѣкаква облага отъ тѣхъ, безъ да пи сж сторили нѣкаква добрина,—безъ да се казва, че нѣкои може и да ни сж накосили, — то защо да не посветимъ единъ день и за блаженната паметъ на ония, които ни сж сторили само добро? Тачимъ чужди светци, отъ които на нѣкои дори и труповетѣ пазимъ, като пѣкаква си светиня (както, за примѣръ,

трупът на сърбския крал Милутинъ въ съборния храмъ въ Срѣдецъ), а пъкъ забравямя нашитѣ народни прѣподобни и мъченици, които сѣ грижели за насъ, които сѣ радили за доброто ни, за черковата ни, за вѣрата ни, за духовното и нравственното ни просвѣтяване; за тѣхъ и на умъ не ни дохожда, за тѣхъ и не помислюваме! Нека вземешъ за примѣръ русската черкова, която макаръ да слави и почита паметъта на всички светци на гръцката черкова, на първо мѣсто държи мѣстнитѣ, руски светци.

Като постанови да се слави на 2-й май паметъта на царя Борисъ-Михаилъ, който за насъ българитѣ е такъвъ, какъвто е Константинъ за римо-византийтѣ, Светий синодъ ще направи голѣма заслуга на българската черкова, ако постанови да се славятъ паметитѣ и на другитѣ български светци, каквито сѣ и Седмочисленницитѣ.

И ние твърдимъ, че въ Македония, особено въ дебренската и охридската епархии, тържественно се славятъ паметитѣ на Климента и Наума, тогава когато въ Тракия и Мизия народътъ дори вѣстъ нѣма, не знае за тѣхъ. Че тия българи светци сѣ известни всѣкъму въ югозападна Македония и че християнското население, безъ разлика на народностъ, ги слави и почита, доказва се и отъ това, че повечето кръщелни, собственитѣ имена на християнитѣ въ оная страна сѣ Климентъ и Наума, а по нѣкъдѣ. между българитѣ въ сѣверна Албания, и Размо — вѣсто Горадъ. А това е, защото, както по-сетнѣ ще да видимъ, и троицата тия светители сѣ проповѣдали, учили и просвѣтявали народа въ оная мѣста.

Но не сме съгласни че Кирилъ и Методий сѣ били отъ Седмочисленницитѣ. Кирилъ и Методий не трѣбва да причисляваме къмъ Седмочисленницитѣ, които сѣ: Климентъ, Наума, Горадъ, Савва, Ангеларъ, Лаврентъ и Константинъ. Седмочисленницитѣ сѣ тѣхни ученици, особено на Методия, който ималъ около 200 души таква, може да се прѣдполага, все духовни лица. И това твърдимъ по слѣдующитѣ съображения: Известно е, че на смъртния си часъ мораво-панонскій архиепископъ Методий (Кириловий братъ) заръчалъ на ученицитѣ си да избержтъ за неговъ замѣстникъ единъ отъ тѣхъ, а именно моравецътъ Горадъ, обаче нѣмското духовенство, което е било противно на словенското богусложение и гонило словенската книга, поддържано и отъ самий моравски князь Светополкъ, лаченъ Методиевъ неприятель по домашни причини, избрало за мораво-панонски архиепископъ подвѣдомствениий до тогава на Методия нитренски епископъ нѣмецътъ Вихингъ, когато прѣди петъ години Методий водилъ въ Римъ, та го ржкоположилъ папата за такъвъ. Щомъ тоя послѣдний замѣстилъ Методия, нѣмското духовенство възстанало и противъ ученицитѣ му, па и противъ тѣхъ възбудило Светополка; тѣ били затваряни и мъчени, а най-сетнѣ и изъ Моравия испадени, та явояна отъ тѣхъ въ България пристигнали.

Между дошлитѣ низъ разни пѣтища въ България били и Климентъ, Наума, Горадъ, Ангеларъ, Савва и Лаврентъ. Само за тия шестимата споменува К. Иречекъ въ своята „История на Българитѣ“

(Търново, 1886 год., стр. 197), а пъкъ въ същата история (стр. 540) споменува само за първитѣ петима, безъ Лаврентъ, и казва, че заедно съ Кирила и Методия, Българската черкова ги почита подъ име *Свети Седмочисленници*. Така и Ст. Станимировъ въ своя „Учебникъ по Историята на Българската Черкова“ (Пловдивъ, 1894 год.) на стр. 35 споменува само за Климентъ, Наумъ, Гораздъ, Ангеларъ и Савва. А пъкъ Р. М. Каролевъ въ своята „История на Българската Черкова“ (Пловдивъ, 1895 год.) на стр. 22 казва, че въ България дошли Гораздъ, Климентъ, Лаврентий, Наумъ и Ангеларий, безъ да споменува за Савва, а на 23 стр., откакъ обажда за Ангелариевата смъртъ, казва, че Гораздъ, Климентъ, Наумъ, Савва и Константинъ, безъ да споменува сега за Лаврентия, били проводени отъ Бориса въ областитѣ на царството му, че въ три епархии на българското царство били назначени за епископи моравскитѣ изгнаници Гораздъ, Климентъ, Константинъ и пр. и пр.; така и на стр. 31 Каролевъ не споменува за Константина и Лаврентия. Тръбва да се знае, че и двѣтѣ тия черковни истории (учебници) сж напечатани съ подобрѣнето и благословението на Св. Синодъ. Но, както Иречекъ, така и Станимировъ и Каролевъ причисляватъ Кирилъ и Методий къмъ моравскитѣ изгнаници и съ тѣхъ: заедно наричатъ тия послѣднитѣ *Седмочисленници*. Ст. С. Бобчевъ въ своитѣ „*Краткъ учебникъ за Българската История*“ (Пловдивъ, 1895 год., на стр. 49) и *История на Българския Народъ*“ (Пловдивъ, 1897 год., стр. 42) казва, че Гораздъ, Климентъ, Лаврентий, Савва и Ангеларъ, заедно съ Кирила и Методия, нашата черкова слави подъ името *Свети Седмочисленници*; г. Бобчевъ не споменува не само за Константина, ами и за Наума, за когото Иречекъ, Станимировъ и Каролевъ споменуватъ; па за Наума споменуватъ и Дриновъ и Минчовъ, както ще видимъ по-долу. За да направи това г. Бобчевъ сигурно ще се е водилъ отъ историци, които падатъ въ същата грѣшка.

Прочее, отъ горѣприведеното, противорѣчиата на показанитѣ историописатели, се установява какво *Седмочисленниците* сж горѣпоказанитѣ отъ насъ седмина, безъ Кирила и Методия, защото: Иречекъ споменува единъждъ за Лаврентия, а за Константина никакъ; Бобчевъ не споменува за Наума и Константина; Станимировъ не споменува за Лаврентия и Константина, а пъкъ Каролевъ по нѣкога споменува за едни, по нѣкога за други, ала все пакъ и за седмината е споменалъ, въ качеството имъ на *Седмочисленници*. Но напълно и за седмината се споменува въ издадената отъ Д. В. Манчовъ „Отечествена История“ 94 г. За Наума и Лаврентия, нѣма що да се говори, когато повечето отъ горнитѣ казватъ за тѣхъ. Остава само да се види и да се установи да ли и Константинъ, за когото само Манчовъ и Каролевъ споменуватъ, е билъ между Седмочисленниците. Иречекъ казва на стр. 341, „че най-старъ отъ писателитѣ на Симеоновия циклъ билъ *Константинъ*, ученикъ на Методия.....“ а така сжщо и Манчовъ на стр. 95 споменува, че единъ отъ прочутитѣ въ онова врѣме писатели, билъ и *Константинъ*, Методиевъ

ученикъ. Ставниировъ на стр. 41 и Каролевъ на стр. 32 показватъ книгитѣ, които сж оставили отъ „епископа *Константинъ*, който билъ ученикъ на Кирила.“ М. Дриновъ въ своя „Исторически прѣгледъ на българската черква“ (Виена, 1869 г.) на стр. 40 и 41 като казва, че Климентъ, Наушъ, Ангеларъ, Савва и Горавдъ, заедно съ Кирила и Methodия нашата черква е прославила, като ги отличила съ име *Свети Седмочисленни*, споменува, че епископъ *Константинъ* билъ ученикъ на Кирила. И отъ приведенитѣ до тука доказателства се установява, че Константинъ е билъ ученикъ на Methodия, а споредъ други — на Кирила. все едно, а като е така, не бива да има никакво съмнѣване, че той е билъ единъ отъ Седмочисленницитѣ, на които въ броя не влазятъ Кирилъ и Methodий.

Когато доказахми, чини ни се, че Кирилъ и Methodий не влазятъ въ брой на Седмочисленницитѣ и като рѣкохми, че Светий Синодъ би трѣбвало да постанови да се слави и паметта имъ, щомъ нашата черква ги е „прославила“ (Дриновъ), „причислила къмъ лика на светитѣ“ (Ставниировъ) и „се славятъ“ (Бобчевъ) отъ нея, нека да видимъ сега и какви заслуги, какви добрини сж сторили тѣ на българския народъ, до колко сж се грижили за черковата, за вѣрата, за духовното и нравственото му просвѣтяване. *)

Прѣвъ Дунава Седмочисленницитѣ дошли въ Бѣлградъ, гдѣто се явили при тогавашний български управитель, или войвода, Боритаканъ**), който ги испратилъ при царя Бориса въ Прѣславъ. Тука Борисъ, болѣритѣ и голѣмцитѣ ги радостно посрѣщали, и сторили имъ голѣми почести; тѣ били настанени да живѣятъ въ Прѣславъ. Борисъ още повече се зарадвалъ, когато му обадили, че тѣ носятъ отъ Моравия, написани съ словенски писмена, евангелието, апостолскитѣ дѣяния, псалтирѣтъ и други книги отъ вехтия завѣтъ, часословѣтъ, парамийникѣтъ, требникѣтъ, служебникѣтъ, октоихѣтъ, коричнето и животоописанията на нѣкои пустинници светци. Всичкитѣ тия книги *прѣписали* или прѣвели въ Моравия Кирилъ. Methodий и горѣказанитѣ седмина тѣхни ученици, отъ които нѣкои знаяли грѣцкия и латинския езизи. И седмината тия сж били, може да се рѣче, иноци и свещенници, па между тѣхъ имало и българи, какъвто е билъ Климентъ, за когото се знае, че заедно съ Кирила и Methodия отишълъ въ Моравия. До пристиганieto на Седмочисленницитѣ въ Бѣлгария, тука нѣмало словенска книга; до тогава въ Бѣлгария се чело все на латински или на грѣцки,—богуслужението на тия езизи се извършвало. Борисъ често ги посѣщавалъ и се разговарялъ съ тѣхъ за вѣрата, па и болѣритѣ ги посѣщавали и нѣкои отъ тѣхъ взели въ дововетѣ си. Така, болѣринѣтъ Ехачъ взелъ у дома си Климентъ и Наушъ, а болѣринѣтъ Чеславъ взелъ Ангеларя; но тоя по-

*) Вижъ нашитѣ статии за тѣхъ: въ *Дума* (Срѣдецъ, 1894 год., год. III, кн. VIII и IX) и въ *Съгласие* (Срѣдецъ, отъ 22-й юлий 1895 год., 9 (59) брой).

**) Както се знае, въ онова врѣме днешний Бѣлградъ и половината отъ сегашната Сърбия е влазълъ въ прѣдѣлитѣ на българското царство. Има около 50 години откакъ, подиръ Крагевецъ, Бѣлградъ стана столица на днешна Сърбия.

слѣдния на-скоро се поминѣлъ. Откакъ си починѣли и се попогиптили, Борисъ испратилъ останѣлитѣ шестима, по тѣхно желание, въ областитѣ на царството си да проповѣдватъ Христовото учение, да учятъ народа на словенска книга, да прѣвождатъ на български езикъ светитѣ книги и да распространяватъ словенското богослужение. Борисъ заповѣдалъ на всичкитѣ си подданици да ги слушатъ, да имъ се покоряватъ и да имъ помагатъ да градятъ храмове. Знае се, че Климентъ отишълъ въ Кутмичевица (югозападната половина на Македония). Наумъ отишълъ въ Дѣвола (на югъ отъ Охридското езеро), а Гораздъ—въ Еератъ (Бѣлградъ въ Албания); останѣлитѣ троица не се знае гдѣ сж отишли. По-сетнѣ, трима отъ тѣхъ, Климентъ, Гораздъ и Константинъ, били назначени за епископи, отъ които първий, Климентъ, е билъ епископъ въ Велица или Велина (сега Струмица) въ срѣдня Македония.

Съ пристиганнето на Седмочисленицитѣ въ България, тука се туряла и основата на словено-българското просвѣщение; и като проповѣдникъ въ Кутмичевица и като владика въ Велица, Климентъ е билъ най-дѣятелния учител и просвѣтителъ, за това царь Борисъ му харизалъ три хубави болѣрски къщи въ Дѣвола и мѣсто за почивка къдѣ Охрида и Главеница. Той постоянно обикалялъ областта си, прѣвождалъ книги, проповѣдвалъ и училъ дѣцата на словенска книга; въ всѣкой приходъ (енория) той ималъ по нѣколко души набрани ученици, които били около 3500 души и на които тѣкувалъ Светото Писание; той никога не оставалъ празенъ; проповѣдвалъ, училъ, книги писалъ и се молилъ. Около 300 души отъ ученицитѣ си Климентъ ржкоположилъ за свещеници, диаconi и пр. и пр., които испратилъ въ разни страни на България да проповѣдватъ. За улеснение на народа и на свещеницитѣ, Климентъ съчинялъ на български прости и лесно да се разбиратъ много книги и проповѣди за всичкитѣ празници; той написалъ и похвални слова за Кирила и Методия. Най-сетнѣ, слѣдъ голѣми трудове за распространяване на христовото учение и словенското просвѣщение между съотечественницитѣ си, Климентъ, тоя великъ български просвѣтителъ, се поминѣлъ въ дълбока старостъ на 27 й юлий 916 год.; той е погрѣбенъ въ Охрида въ основания отъ него манастиръ, въ който самъ си е направилъ гробъ. И епископъ Константинъ написалъ едно учително евангелие, на и нѣкои книги прѣвелъ отъ грѣцки на българския езикъ Каква е била книжовната дѣятелностъ на останѣлитѣ четворица отъ Седмочисленицитѣ още е неизвѣстно.

Както Климентъ, така и петимата му другари, съ помощта на царѣветѣ Борисъ-Михаилъ и Симеонъ, градили храмове, проповѣдвали Христовото учение и просвѣтявали народа въ разни области и градове на пространното българско царство. Въ България захванѣли да се явяватъ много книги, написани отъ Седмочисленицитѣ; появили се не само отъ грѣцки или отъ латински прѣведени книги, ами и първообразни философски, богословски, проповѣднически, исторически и още други съчинения. Въ продължение на 60—70 години българската книжнина се обогатила съ много списания, въ които българ-

скии езикъ се така очистилъ и обработилъ, што станалъ черковенъ и книжовенъ езикъ на всичкитъ словени. На тоя български езикъ сж написани всичкитъ черковни книги, съ които отъ тогава и до сега православитъ българи, сърби и руси извършватъ духовнитъ си потрѣби, а всичкитъ тия книги се появили въ България въ врѣмето на Седмочисленицитъ, па и въ онова на тѣхнитъ ученици. — Въ ония врѣмена, въ книжно, научно и политическо отношение, България е била за Руссия такава, каквато е сега Руссия за България. — Какво сж мислили хората тогава, па какво мислѣтъ и сега, това е друго питанье.

Нѣкои учени хора твърдѣтъ, че езикътъ, на който Кирилъ и Методий прѣвождали, приличалъ като да е нарѣчие на панонскитъ словени. Това твърдѣние яко не е за вѣрвание, не е приемливо, като се има прѣдъ видъ, че двамата брата не сж само прѣвождали, защото не сж имали физическа възможность толкова книги да прѣведѣтъ, ами, както рѣкохми, *прѣписвали* сж и отъ книги, написани на словенски езикъ съ грѣцки или латински букви за славенитъ на старо-планинския полуостровъ, а не за ония на западъ. Ако западнитъ словени сж имали написани на езика си книги, съ грѣцки или латински букви, тамошнитъ князове не сж щѣли да молѣтъ византийскитъ императоръ и вселенскитъ (цариградскитъ) патриархъ да имъ испратѣтъ проповѣдници, които да имъ проповѣдватъ Словото Божие на словенски езикъ, защото моравскитъ словени не разбирали езика на латинскитъ свещеници, или съ други думи, книгата, която имъ чели. И, по слѣдствие на тая молба, императоръ Михаилъ и патриархъ Фотий испратили въ Моравия двама миссионери (проповѣдници) словени, Методий и Кирилъ, които по-прѣди и другадъ били испращани. Освѣнъ това, старо-българската книжина се развила и усвършенствувала въ България, макаръ нѣкои отъ Седмочисленицитъ и да сж били панонци (положително се знае за Гораздъ). Слѣдователно, не остава никакво съмнѣвание, че езикътъ, на който най-напрѣдъ се започнало да се пише съ словенски букви, — езикътъ на Кирила и Методия (родени въ Солунъ, на Старо-планинскитъ полуостровъ) е старо-българскитъ езикъ, а не нѣкакво си нарѣчие на панонскитъ словени (днешнитъ *словаци* или *словинци*).

Споменахми, че и до сега сърбитъ и руситъ употрѣбватъ старо-българскитъ езикъ за черковенъ езикъ, ала не бива да се забравя, че тоя езикъ не е първоначалния, защото, когато въ 16-й и 17-й вѣкове руситъ захвангли да печататъ черковнитъ книги, тѣ ги напечатали по руското правописание и така сегашнитъ нареченъ *черковно-словенски езикъ* е старо-българскитъ писменъ езикъ само съ русско правописание.¹⁾ Не трѣбва да забравями още, че старо-бъл-

¹⁾ Още и до сега въ българскитъ храмове се употрѣбватъ печатани въ Руссия книги. Не е ли вече врѣме што тия потрѣбни за храмоветъ ни книги да се очистѣтъ отъ руското правописание, да се напечатѣтъ на първоначалния езикъ, на който сж написани, и съ сѣщото правописание? Освѣнъ това, като се напечатѣтъ *тукъ* въ България, ще бждѣтъ и много по-ефтини. Сега, за да се свабди единъ български храмъ съ потрѣбнитъ за богослужението книги, трѣбва

гарският езикъ е основата и на днешния писменъ руски езикъ, както и на сърбския, какъвто бѣше тоя послѣдния прѣди да захванжъ сърбитѣ да употрѣбаватъ сегашното си правописание (отъ втората половина на сегашния вѣкъ). Защото, когато се въведе християнството въ Руссия и Сърбия, старо-българският езикъ ималъ голѣмо влияние върху развитието на сѣгнѣшната домашна книжевность въ тѣя страни, особено въ Руссия. Послѣ, подъ влиянието на мѣстнитѣ езици и въ двѣтѣ страни, старо-българският езикъ захванжълъ да се мѣнява и така въ Руссия се образувалъ *руско-словенски* езикъ, а въ Сърбия се образувалъ *сърбско-словенски* езикъ¹⁾. У чехо-шоравцитѣ, хърватитѣ, словацитѣ и други западни словени старо-българската писменность се изгубила и се замѣнила съ латинската, шомъ тѣ подпаднѣли подъ властѣта и влиянието на римско-католическата черкова, която всѣкога е гонила словенското богослужение, Знае се, че всичкитѣ словени отъ католическото вѣроисповѣдание, употрѣбаватъ латинската азбука.

Казахитѣ по горѣ, че книгитѣ, които Седмочисленницитѣ донесли отъ Моравия въ България не билъ само *прѣведени*, ами и *прѣписани*. Това казахитѣ, защото се знае, че повечето отъ словенитѣ въ римската държава сж се похристиенили нѣколко стотини години прѣди Методия и Кирилъ. Макарь и да сж слушали въ храмоветѣ си богослужението на грѣцкия или латинския езици, споредъ наредбитѣ на грѣцката и латинската черкови, тѣя словени

да се похрчатъ най малко 350 — 400 лева, а това не сж малко пари, особено за нѣкоя селска община, която едва е могла да си съгради какъвъ-годѣ храмъ. Употрѣбаваннето въ българскитѣ храмове напечатанитѣ въ Руссия черковни книги е почнало подиръ руско-турската война прѣзъ 1828—1829 год. По-прѣди въ българскитѣ храмове сж си служили съ ръкописни книги, а по-сетнѣ и съ нѣкои печатани въ Букурещъ или Яшь и издавани отъ българи, обаче и тѣмъ правописанието е вече русско,—види се, че сж прѣпечатвани отъ печатанитѣ въ Руссия. Имаше печатани и въ нѣкои сърбски градове черковни книги (слѣдъ освобождението на днешна Сърбия). Прѣзъ 16-й вѣкъ и въ Венеция билъ печатани нѣкои български черковни книги.

¹⁾ Освѣнъ на руснитѣ и сърбитѣ, старо-българският езикъ, езикътъ на Седмочисленницитѣ, станжълъ не само черковенъ, ами и писменъ езикъ на румѣнитѣ и на арнаутитѣ, а слѣдъ паданнето на българското царство и турцитѣ го употрѣбавали доста врѣме като писменъ езикъ. Румѣнитѣ употрѣбаважъ старо-българската азбука до скоро, до около прѣди 37—38 години, когато Влашко и Богданско се съединихъ въ една държава, подъ единъ князь, — избрании тогава Александръ Ивнѣ Куза. Отъ неговото князувание насамъ румѣнитѣ вече захванжъ да се полатинчватъ въ всѣко отношение. Сѣвернитѣ православни арнаути и до сега употрѣбаватъ българската писменность, а южнитѣ — грѣцката. Католицитѣ арнаути (мириднитѣ), нѣма съмнѣвание употрѣбаватъ латинската писменность, а мохамеданитѣ арнаути — арабската. А пъкъ не само до гдѣто столицата нѣмъ била въ Одринъ, ами и отъ какъ я прѣнесли въ Цариградъ, званичнитѣ писменъ езикъ на турцитѣ билъ българският езикъ. Не само фермахи и други султански заповѣди сж писани на български езикъ, ами и споменията на турското правителство, прѣписката му съ сѣвернитѣ и други държави, сж ставали на български езикъ. Днешниятъ турски писменъ езикъ, съставенъ отъ арабски, персийски и турско-татарски езици, води цотеклото си отъ когато, въ врѣмето на султана Сюлейманъ I-й (1520—1566 г.), дошли въ Цариградъ багдатскитѣ учени, — *улемѣ*, *имами* и други мохамедански законоучители и вѣроучители.

сж имали написани на езика си, ако не цѣлото Свето Писание, то поне нѣкои черковни и духовни книги, съ гръцки или латински букви. За да могатъ да четатъ Словото Божие, християнскитѣ словени били принудени да се учатъ на гръцко или на латинско писмо. Съ тия чужди писма тѣ сж били принудени да пишатъ и своята речъ (словенска), когато имъ било нужно, — служели си съ тѣхъ и въ частнитѣ работи. Нѣма никакво съмнѣние, че, когато беснитѣ (траквйско племе) имали свещенни книги на езика си и на езика си извършвали богослужение, че, макаръ и по-сетнѣ, и словенитѣ сж имали такива книги, още повече като отъ тѣхъ веке мнозина сж ставали византийски военнопоначалици, царѣве, па дори и патриархъ¹⁾. Дори и прѣвъ цѣля си животъ Методий в Кирилъ да сж прѣвождали, пакъ не сж щѣли да могатъ да прѣведатъ книгитѣ, които имъ отдаватъ да се прѣвели, още повече като се има прѣдъ видъ, че не е така лесно щото на единъ новъ, необработенъ езикъ, какъвто е билъ българскій, да се съставятъ и приготвятъ рѣчи, та да се прѣвождатъ такива книги, каквито сж старий и новий завѣти и богослужебнитѣ. Каза се, че ужъ, откакъ измислилъ словенското азбуку, Кирилъ съ брата си Методий прѣвели и прѣписали отъ гръцки евангелието, апостолскитѣ дѣяния, псалтирѣтъ, часословѣтъ, парамейникѣтъ, требникѣтъ, служебникѣтъ и октоихѣтъ, па и нѣкои книги Кирилъ съчинилъ, а подиръ смъртта на тоя послѣдния, Методий прѣвелъ голѣма часть отъ веткия завѣтъ, кормчие-то, нѣколко животоописания на святици и черковни слова (поучения, рѣчи), ала това не е и невъзможно и за невѣрвание; нѣма съмнѣване, че въ тия трудове сж участвували и Седмочисленниците и че тия книги сж прѣписани или прѣведени въ Моравия. Сами догдѣто сж били въ византийската държава, двамата брата нищо не сж прѣвождали, защото постоянно сж имали служба, съ исключение на краткото врѣме, което Методий е прѣкаралъ въ иночество у мѣнастиря (споредъ едни на Олимпъ, а споредъ други на Атопъ, защото на Олимпъ нѣмало мѣнастирь), откакъ напустилъ държавната служба, която занимавалъ. Не може да се допустне, че въ това кратко врѣме Методий е можалъ самъ да се занимава съ прѣводи. По изложенитѣ причини казвами, че Методий и Кирилъ не сж само прѣвождали, ами сж и прѣписвали,

¹⁾ Споменахми по-прѣди, че до пристигането на Седмочисленникитѣ въ България, тѣка прѣмало словенска книга и че богослужението се извършвало ту на гръцки, ту на латински. Но това не значи, че не е имало какви-годи написани книги на славянски езикъ съ гръцки или латински писмена. Богослужението е извършвано на тия езици, защото не е имало приготвени българи за свѣщенници, а така сжщо и всичкитѣ потребни за богослужението книги, па и обстоятелствата сж били такива. Най на прѣдъ въ България богослужението се извършвало на славянски езикъ, защото цариградската патриаршия, която искала да държи въ рацѣтъ си българската черква, испрашала гръцки свещенници; постѣ, когато дошло католическото духовенство, то извършвало богослужението на латинския езикъ; най-сетнѣ когато Борисъ се откавалъ отъ римския папа и се отнесълъ къмъ цариградския патриархъ, тоя послѣдния рѣкоположилъ и назначилъ за български архиепископъ нѣкой си Иосифъ гръкъ, който довелъ съ себѣ си въ България пакъ гръцки свещенници. И така богослужението въ България се извършвало на гръцки до пристигането на Седмочисленникитѣ.

и то заедно съ Седмочислениците. Кирилъ и Методий сж напърви книги написани съ грѣцки или латински писмена на словенски езикъ и, откакъ измислили нѣколко бѣлзи (букви) за правилното писанне и произнасяне на многозвучния словенски езикъ, притурили ги кътъ грѣцката алфавита и така съставили словенското азбуки, па захвангли да прѣписватъ и прѣвождатъ съ азбука, приспособена за езика. Могло би да се допустне, че догдѣто сж били въ Моравия, двамата брата, заедно съ Седмочислениците, сж прѣвели нѣкои книги или части отъ тѣхъ, ала и догдѣто сж били въ византийската държава, както казватъ нѣкои, че Кирилъ прѣвелъ евангелието отъ Ивана.

Догдѣто сж били въ византийската държава, не ще ни дума, че Методий и Кирилъ не само сж имаи врѣме да се занимаватъ съ прѣвождане Светото Писанне на словенски езикъ, но и да ли имъ е на умъ дохождало за това, защото тѣ тамъ, както се знае, постоянно сж били на извѣстни служби, па и въ чужбина сж испращани за разни работи. Мисльта имъ за словенско писмо се е появила у тѣхъ, когато минавали прѣвъ България, сжщо както и когато отивали при Хозаритѣ въ Кржмъ, по нужда, изучили козарския езикъ. Както споменавали черковни книги на словенски езикъ, били тѣ съ грѣцки или латински писмена, Методий и Кирилъ не щѣхъ да бждѣтъ испратени въ Моравия, Князветѣ (Ростиславъ Светополкъ и Коцель) сж знаели, че въ византийската държава имало прѣведени черковни книги на словенски езикъ, че между византийското духовенство имало и словени, за това поискали отъ Византия да имъ испрати словени проповѣдници и испратени имъ били (863 год.) Методий и Кирилъ, наскоро слѣдъ завръщаннето имъ отъ Кржмъ, гдѣто ходили при Хозаритѣ; но императорътъ и патриархътъ сж могли да испратятъ и други нѣкои духовни лица и словени.

Независимо отъ казаното до тука, Методий и Кирилъ и въ Моравия не сж могли да се занимаватъ исклучително съ книжничата, като се вземжтъ въ съображение слѣдующитѣ обстоятелства: подиръ четири години, откакъ отишли въ Моравия, гдѣто Методий захванжлъ да извършва богослужението на словенски езикъ и гдѣто наредили училища и събрали ученици, Методий и Кирилъ били повикани въ Римъ (867 год.) на съдъ и, откакъ се оправдали, Кирилъ се поминжлъ (14 февруарий, 869 г.) въ тоя градъ, слѣдователно, той (Кирилъ) само четири години работилъ въ Моравия. Откакъ се върналъ Методий, той още два-три пѣти ходилъ въ Римъ и Цариградъ да дава обяснения, освѣнъ гдѣто билъ и близо три години заточенъ въ Германия, и най-сетнѣ починалъ (6-й апрѣлий, 885 год.) Установява се прочее, че и въ Моравия двамата брата не сж имали такова свободно врѣме, щото само съ книжничата да се занимаватъ и, че каквото е прѣведено или прѣписано тамъ, то е изработено заедно съ Седмочислениците, или повечето тѣ сж го изработили.

Възъ основание на всичко до тука казано, еднаква и равна почетъ и слава трѣбва да се отдава, както на двамата солунски брата, още и на Седмочислениците, тѣхни ученици, или по-право, тѣхни

другари. Защото, ако цялото православно славянство дължи на първигѣ за изключването на нѣкои бѣлѣзи, съ които да може правилно да се пише словенския езикъ, и за първоначалнието имъ да се прѣпишѣтъ и прѣведѣтъ черковни книги на тоя езикъ, то пѣкъ ний, българигѣ, на послѣднитѣ дължимъ не само за доискарването и усъвършенствуването на започнатата работа, ами и за утвърдяването на християнството, за утвърдяването и разпространяването на словено-българската писменностъ и просвѣщение въ България. Ако не бѣхъ дошли Седмочисленницигѣ въ България, едва ли можеше да се върва, че тука щѣше да се утвърди православно християнство и че българскій народъ ще се сдобие съ книжнина.

Ето защо би трѣвало, щото св. Синодъ да постанови и да опрѣдѣли единъ день за славение паметѣта на Седмочисленницигѣ¹⁾, както славигѣ паметѣта на двамата (Кирилъ и Методий), които нищо не сж вършили въ България. Царъ Борисъ Михаилъ въведе християнството въ България, Методий и Кирилъ съставили азбука да се пише правилно словенскій езикъ, ала нито християнството щѣше да се утвърди тука, нито пѣкъ българска книга щѣше да сжществува, ако не бѣхъ Седмочисленницигѣ. Като се опрѣдѣли день за славение паметѣта на *Седмочисленницигѣ, български учители и просвѣтители*, ний щемъ да се покажемъ, че цѣнимъ, уважаваме и почитаме хората, благодарение на които ний днеска сме православно християнски и се гордѣемъ съ книжнина.

¹⁾ Казвали сме другъ пѣкъ (въ списанието *Дума*, год. III, кн. VIII и IX, стр. 554 и 555) и сега пакъ казваме, че ние не сме отъ ония, които обичатъ празникигѣ и празнуванията, съ други души, неработението за споменъ на нѣкакви си сватци, велики хора, или на известни събития. Ние мислимъ, че ще бѣде много полезно за народа — и въ нравствено и въ вещественно отношение, ако съ единъ законъ се прѣмахнатъ всичкигѣ празници, та да останатъ само недѣлнитѣ дни, които сж доста за почивка на хората прѣвъ годината и за вършущигѣ да ходятъ въ храмоветѣ да слушатъ проповѣданията на Божието Слово. Славението паметига за известни светци: апостоли, мъченици, прѣподобни, или каквито и да сж хора, доброторци на човѣчеството въобще, или часта по на народа ви, и споменигѣ за всеизвестни случки въ народния ни животъ дѣ ставатъ въ недѣлни дни. За прииъръ, вмѣсто да се празнува въ четвъртъка или въ петъкъ за Свети Никола, за другъ нѣкой светецъ, или да положимъ, за събитие на 19-й февруарий, да се празнува въ първия или въ послѣдния неа дѣленъ день. Но, спередъ черковнитѣ наредби, духовенството, което нѣма друга работа, ако иска, може пакъ да си ивъвршава богусложението въ днитѣ, прѣвдвигѣ отъ черковнитѣ правила за славение паметига на светцигѣ. Такъва наредба никакъ нѣма да поврѣди догмигѣ на Православната Черкова. Така сжщо и тържествата за народнитѣ празници, за споменигѣ на народнитѣ доброторци, да ставатъ само въ недѣлнитѣ дни и то, ако се може, за нѣколко събития въ единъ день да се ивършаватъ. Така ще се избавимъ отъ тежкигѣ разноски за вечерни освѣтления и за други необходими въ такива случаи. Не бива да забравяме, че врѣмето е пари. Ако прѣсѣтнемъ въ нѣколко дни прѣвъ годината се празнува, колко хора не работятъ и колко се губи отъ тѣхното неработение, ние ще видимъ, че се лишаваме отъ голѣмо количество производителностъ, а пѣкъ разноскигѣ, прѣвъ врѣмето на неработението, сж напанагонъ.

Жената и Висшето Училище.

Въпросът: да се допуснат ли и жените въ нашия Софийски университет е за сега на дневен редъ Много се говори по него, обсъжда се и се търси да му се даде известно рѣшение въ тая или оная смисълъ, но по нашето скромно мнѣние, партизанитѣ на допусцанието могатъ да бждатъ спокойни въ едно, даже въ случай че се постигнатъ неблагоприятни резултати: то е че въпросътъ, колко и да е труденъ, е само въпросъ на времето. Рано или късно женитѣ ще влѣзатъ или ще се промъкнатъ въ нашето Висше Училище, както въ толкова други страни.

Прѣдъ сѣда на историята на едни ще принадлежи честта, че сж улеснили рѣшението на въпроса въ положителна смисълъ, — на други, че сж го замедлили въ силата на едно, може би, искрено, въ всѣки случай твърдѣ почтено, но, споредъ насъ, съвършено лъжовно убѣждение.

Въ дѣйствителностъ доводитѣ на противницитѣ могатъ да се раздѣлжт на двѣ категории: еднитѣ сж свързани съ *правото*, — другитѣ — съ *морала*.

Нека се постараемъ да ги разгледаме и опровергаемъ едно по едно.

„Женитѣ не могатъ да бждатъ допустити, защото не притежаватъ удовлетворителни дипломи, за да иматъ право да бждатъ *редовни* студентки.“

На това ние ще отговоримъ: Женитѣ и не искатъ да бждатъ за сега *редовни* студентки, а само *слушателки*. Ний сме слѣдили доста отблизу историята на Висшето Училище (която съвсѣмъ не е тъй древна!) и знаемъ, че когаго то се основа, за *редовни* студенти се приемахж такива, които далечъ не притежавахж „матура.“ Ако би се порастърсило въ архивитѣ, би се намѣрилъ повече отъ едниъ *сжмнителенъ* „мжжи“ дипломъ. Обаче тогава затваряли малко очи за всичко и съ извинителна снисходителностъ, защото всѣки знае, че всѣко начало е трудно. — Сега се показватъ строги за женитѣ и подчертаватъ параграфа отъ закона. Правилникътъ на Висшето Училище допуска ли *слушатели*?

— Да.

Изисква ли отъ тѣхъ дипломи?

— Не.

Правилникътъ казва: „За слушатели се приематъ лица, които“ и пр. Тая дума *лице* и *слушатель* изключаватъ ли и женитѣ?

Подразбиратъ ли се подъ нея само мъже?

Да, казватъ противницитѣ. Не, отговаряме ние.

Попрѣгледайте българскитѣ закони, и ние ще намѣрите въ тѣхъ на всѣка страница думитѣ „лицето“, „*длъжникътъ*“, „*наследникътъ*“, „*прѣстѣжникътъ*“, употребени въ кодекса само въ мъжки родъ, но еднѣкво важущи и за мъжа и за жената. Не ож ли сега твѣ сжщитѣ закони, които заставятъ у насъ женитѣ, да плащатъ да-

нъци и да лежимъ въ затвора, ако ни се случи, да извършимъ нѣкое прѣстѣпление?

Пораспитайте и вие ще видите, че въ двата случая законътъ говори въ *сжикитѣ общи термини*.

Въ правилника на Вишето Училище се говори само за *лица и слушатели*, сжщо и въ кодекса само за лица, прѣстѣпници и пр.

Да бждемъ логични: щомъ подъ думата прѣстѣпникъ се „подразбира“ и всѣка „прѣстѣпница“, думата слушатель означава ео *ipso* и „слушателка“.

Вие подчинявате българката на гражданскитѣ и углавни закони, а я исклучавате, когато иска да се възползува отъ плодоветѣ на образованието. Ако се говори въ тоя случай за *право*, гдѣ е тогава *справедливостта*?

Нѣма, слѣдователно, никакво убѣдително основание отъ *право* гледище да се откаже на българката постѣпването въ университета, щомъ ѝ се налага евантуалната обязанность да лежи въ Черната Джамия.

Впрочемъ какви противорѣчия у самитѣ тия, които располагатъ съ нѣщата!

1. Вратитѣ на Вишето Училище се затварятъ за женитѣ, а нигъ се отварятъ вратитѣ на *Рисувалното Училище*. (Нека забѣлѣжимъ, че въ Франция, въ една страна, която се смѣта за фриволка — женитѣ, които отъ години вече слѣдватъ въ Сорбоната, едва неотдавна сполучихъ да насилжтъ вратитѣ на училището за изящнитѣ искусства и, ние знаемъ отъ вѣстникитѣ, съ каква мъчнотия!)

2. Ако се мисли, че мѣстото на жената не е да сѣди на сжщия чинъ съ студентитѣ, защо се даватъ държавни *стипендии* на *дѣвоци*, да слѣдватъ въ чужди университети?

Самитѣ тия противорѣчия доказватъ, че съображенията на противникитѣ не сж отъ юридически, а отъ нравственъ характеръ.

Мислятъ, прѣдполагатъ, че българката не е доста зрѣла да сѣди на сжщата скамейка съ нашитѣ студенти, че тия послѣднитѣ не сж достатъчно възпитани да понасятъ присжтствието на жената безъ опасность за обществената мораль.

Въ дѣйствителность, вѣрвате ли обаче, че нашитѣ момичета ще сж изложени на по-голъма опасность, ако слѣдватъ съ единъ другаръ нѣкой сериозенъ университетски курсъ, отъ колкото, ако се въртжтъ съ нѣкой искусенъ „*valseur*“ въ Славянска Бесѣда или джугадѣ?

Ний познаваме доста нашитѣ студенти, за да знаемъ, че тѣ иматъ много повече уважение къмъ жената, отъ колкото изящно облѣченитѣ господа, на които украсената съ цилиндръ глава има често идеи, които не се различаватъ никакъ отъ идеитѣ на харемитѣ.

Между туй нашитѣ млади момичета се расхождатъ, продаватъ цвѣта на благотворителнитѣ увеселения, патиниратъ, ходжтъ на балъ, безъ нѣкой и да говори, че съ това се подравятъ основитѣ на морала.

Единъ курсъ по Геология или История, е, значи, нѣщо по-опасно отъ пѣрзалката?

И послѣ, кои сж тия жени, които ще искатъ най-напрѣдъ да посѣщаватъ университета: не сж ли тъкмо *учителкитѣ*, които по самата сжщностъ на званнето си сж независими и нѣколкото жени, които и безъ това познаватъ студентитѣ твърдѣ добрѣ, просто за туй, че образуватъ съ тѣхъ групи, тѣсни кръжоци, свързани съ един и сжщи идеали.

Фактътъ, да бждешъ въ една и сжща аудитория, не ще прибави и не ще отнеме така нищо отъ нравствеността нито на едната, нито на другата страна.

Нека отбѣлѣжимъ още едно послѣдно противорѣчие: ученицитѣ отъ втория курсъ на рисувалното училище трѣбза да слушатъ и перспектива, по който прѣдметъ се четатъ лекции и въ Висшето Училище. Тѣй като сега е на дневенъ редъ, да се правятъ строги икономии, министерството много справедливо е съобразило, че е безполезно да се повтаря сжщия прѣдметъ само за рисувалното училище. За това и ученицитѣ и *ученичкитѣ* се водятъ просто въ Висшето Училище и слушатъ наедно съ студентитѣ.

Да не би перспективата да е по-малко опасна отъ всѣки други наученъ клонъ?

Ето, наистина, едно становище, което би могло да възбуди забавна редица отъ твърдѣ неочаквани размисления.

Всичко това доказва, споредъ нашето скромно мнѣние, че женитѣ иматъ право и пълна нравствена възможностъ, да бждатъ слушателки въ нашето Висше Училище.

Това ново идейно течение, което тласка жената къмъ университета нѣма нищо застрашително за моралността.

Всѣки день ний слушами оплаквания отъ необоримия фактъ, че роскошътъ и свѣтския животъ нахлуватъ все повече и повече въ България. — Даватъ се тукъ свѣтги, търси се лѣкъ, — е, добрѣ, *трудътъ е единъ мощенъ цѣръ*.

Проникването на жената въ чиститѣ сфѣри на науката ще даде безъ друго въ бждще една съвсѣтъ нова посока на българското общество, което далечъ отъ да изгуби, ще спечели навѣрно.

София, 11 ноемврий 1897 г.

Лидия Шишманова.

ИЖТНИКЪ.

Вино буйно я наливвай,
Момне мила, черноока;
Съсъ приструвки не укривай
Пламенната страсть-дълбока.

Чужденецъ съмъ азъ страденъ;
Ужори ме пътъ далеченъ;
Вино дай ми, азъ съмъ жадеенъ:
Смѣй се—гаси пламъ сърдеченъ.

Добри Даневъ.

Коя е идеалната жена? *)

Англичанитѣ сж достигнали до висшата стѣпень на култура въ всѣко отношение и, навѣрно, за туй на общественитѣ и житейски въпроси тѣ гледатъ съвсѣмъ трезвенно. Тѣ не диржтъ каквито и да било теоретически разрѣшения на повседневнитѣ въпроси. Обръщатъ се тѣ къмъ живитѣ хора, питатъ тѣхнитѣ мнѣния, направжтъ единъ сборникъ отъ тѣхъ и ваджтъ заключения.

Тъзи система на издирване въ Англия и Америка е вече една отъ най употребителнитѣ. Стане нужда да се узнае какво е мнѣнието на обществото върху постъпването да кажемъ на жената въ университетъ. Редакторътъ на нѣкое списание състави единъ въпросъ, питания за единъ видъ изслѣждане (истинтакъ). Тъзи питання се проваждатъ до разни лица, вѣщи, опитни и специално посветени на прѣдмета. Отъ своя страна подобнитѣ не се лѣнжтъ да отговаржтъ; съставжтъ внимателно отговоритѣ си и ги проводжтъ до редактора. Послѣдний се занимае съ получения материалъ и го поднесе на своитѣ читатели въ единъ систематически етюдъ.

Това, което по-прѣди се добиваше съ „срѣщи“ (interuue), сега се достига съ издирване (enquete). Другъ е въпросътъ, кой редъ дава по-сериозни резултати. И двѣтъ системи иматъ своитѣ добри и недостатѣчни страни. Ако срѣщата може да прѣдстави повече жизненность, издирването съдържа повече солидность. Ако срѣщата може да даде по-живи, по-искренни, по-интересни подробности и за распитвания, за туй лѣкъ издирването винжги дава по-внимателни и сполучени бължжки. Ето защо срѣщитѣ сж по-добри въ политическитѣ въпроси на деня; издирванията сж за прѣдпочитанне, кога се касае за учени и служи въпроси.

* * *

За да узнае що мислжтъ мъжбегъ върху питаньето коя е идеалната жена, директорката на най-интересното и распространено женско списание въ Англия Lady's Realm („Царството на госпожитѣ“) се обръвжда съ питанья къмъ цвѣта на британската аристокрация. Само графове, виконтове, баронети и лордски синове сж били помолени да си даджтъ мнѣнието. Голѣмитѣ болѣри, които това списание е извикало да се произнесжтъ, сж почти всички въ първата пролѣтъ на живота. И трѣбва да се исповѣда, че за подобенъ прѣдметъ мнѣнието на единъ младѣж, скоро излѣзълъ изъ училищата на Етонъ и Харару съдържа несравнено повече интересъ, отъ колкото мнѣнието на нѣкой старъ английски перъ (лордъ), който е билъ много пжти министръ.

Струдникътъ на „Фигаро“ г. Лабади Лагравъ е съставилъ

*) Друга не по-малко любопитна и поучителна отъ тѣзи статия, плодъ на сжщата английска система на издирване и распитване, по други въпросъ: Какво да се прави съ нашитѣ момичета, ще се печата въ първата януарска книжка на *Българска Сборка*.

една комплиция по доста грубитѣ отговори, събрани отъ поменатото женско списание. Ний привеждами тукъ тѣзи статия, както слѣдва:

Трѣбва най-напрѣдъ да се признае, че свидѣлитѣ, на които показанията се събиратъ въ туй аристократическо издирване, принадлежи на сѣщото поколѣние и на сѣщата специална срѣда. Тѣ отговарятъ почти всички еднакво на различнитѣ въпроси, които имъ се задаватъ. Безъ да е било пужно да се споразумѣватъ, тѣ наргиватъ, съ еднакво увлѣчение, противъ „новата жена“ анатемѣ, изтрѣгнати изъ сърдцето.

„Азъ мразя, ужасавамъ се, вика серъ Джоржъ Дугласъ, отъ Новата жена, Синята жена и цѣлото това племе.“

Графъ Дезаръ не е по-малко снисходителенъ за разрѣшеннето, което е на пътъ да се извърши въ вкусоветѣ и привичкитѣ на хубавата половина отъ човѣшкия родъ.

„Да избѣгваме всѣкакъ, казва той, тѣзи госпожици отъ шесть стапки, които носятъ дълги калци и не ходятъ нѣкъ освѣтъ съ велосипедъ. Нѣма по-грозенъ бичъ отъ тѣзи недисциплинирана и неуравновѣсена орда, на която свѣтътъ има още сансходженето да дава името жени — (нови!...)“

„Това оскърблене на човѣшката природа — вика на своя редъ твърдѣ почитения Жеофраа Бушаръ де Монтаранси, виконтъ Маунтморесъ (Mountmorres) — което се опитва да подправи оноа, което липсва на жената чрѣзъ грозна и смѣшна копия на мъжки алюри въ думитѣ, маниеритѣ, облѣклото, е за щастие една отвратителностъ, която се срѣща рѣдко въ дѣйствителния животъ и повече е едно болѣзнено произведение по нововрѣмското въображение.“

Идеалната съпруга, която бълнуватъ наслѣдницитѣ на английската аристокрация, не може да има прочее нищо общо съ учевитѣ дипломирани, свършили въ Жиртонската коллегия, които се стрѣматъ да завоеватъ всички мъжки професии, които се надварятъ да сж съ съперницитѣ си отъ другия полъ, да взематъ първитѣ награди въ книжовнитѣ конкурси, както и въ юнашкитѣ игри, съ една рѣчь съ женитѣ, които искатъ да бѣдѣтъ мъже. Но все пакъ, като отблѣсватъ малкитѣ госпожици отъ края на вѣка, младежитѣ-лордове не сж наклонни да желажтъ въскръсването и на оноа поколѣние на тѣхнитѣ баби, за да имъ приготвятъ годеници.

„При все, че се кланямъ на скромността, казва лордъ Маунтморесъ, азъ мразя прѣкалената срамежливостъ и крайната стѣснителностъ, която бѣше на мода при възшествието на прѣстола на кралица Викторія (прѣди 50 години) и които караж жената да стои винѣги на задния планъ и да не смѣе да взема никакво дѣятелно участие въ иѣщата на живота.“

Какви прочее качества трѣбва да има тѣзи несравнена жена, която не бива да прилича нито на староврѣмската, нито пъкъ още по-малко на бѣдѣщата жена? Първото изискване, което прави за идеалната жена г. Стюартъ Хрскинъ е доста изненадано. „Идеалната жена не трѣбва да бѣде хубава.“

„Нужно е, казва младият сътрудник на Lady's Realm, съ увърненост, която подобава на по-младия синъ на една историческа челядь, абсолютно е необходимо щото, за да е идеална жената да не се забързва по своята хубостъ. Хубостъта е лошъ съвѣтникъ, тя отвлѣча отъ полезнитѣ занятия, безъ да смѣташи другитѣ прилѣжидия... Стига една жена да не надминава срѣдната хубостъ, която мѣжътъ има право да иска отъ нея, за да не ѝ натиква грозотията. Но всичко онова, което би могло да я приближи къмъ хубостъта трѣбва да бѣде строго запрѣтено.“

Серъ Джорджъ Дугласъ искава сжщата идея само въ една форма по-остроумна, по-деликатна и по-малко остра:

„Азъ оплаквамъ, казва той, мѣжа на Клеопатра, а твърдѣ малко завиждамъ и на любовника ѝ.“

Младитѣ англичани безъ разлика на происхождение и чинъ, иматъ практически побуждения. Ако не се увеличатъ отъ хубавитѣ жени, то е защото ги обвиняватъ, че малко искатъ да знаятъ за дреболиитѣ, за домакинството.

„Идеалната жена, казва по-младия синъ на лордъ Хрскинъ, трѣбва да бѣде будна домакинка, сжщинска готвачка.

„Тя трѣбва, прибавя на реда си г. Франкфортъ Муръ, да знае да избере парче говеждо месо, което да бѣде сочно и да бѣде доста съ отворени очи за да изиграе учената дипломация на продавача на риба, който я съвѣтва да купе сомче, на което прѣснотата той гарантира. Една истинска домакинка, която разбира всички тайни на своята работа, знае шестнайсе разни начина да нареди цвѣтия върху масата на трапезата, на още е въ състояние самичка да приготви една салата. Тя не поднася по петъ и половина часа на гоститѣ си чая, що е приготвенъ въ четири часа.“

Лордъ Дезаръ позволява на жената да бѣде „духовита,“ а лордъ Маунтморесъ, безъ да насърдчава ужаса на дипломитѣ, прави на новитѣ идеи доста широки отстъпки.

„Нѣма, казва той, по плѣнителна прелесть у една жена отъ колкото остроумието ѝ, кадърно всичко изведнѣжъ да схване, всичко да изкаже въ една елегантна и точна форма, съ една дума, да блѣсне на всѣкъдѣ безъ усилие, — едно остроумие, което умѣе да оцѣни и отличи, добрѣ надарено отъ природата и истъщено отъ възпитанието. Жена, която притежава туй расковниче, която при това сполучи да се прѣдпази отъ приструвки, прѣвземки и прѣкаленность, е внаги една приятна другарка. Ако подобни дарби бѣхъ по-распространени, то щѣше да има по-малко злочести домакинства. Любовта служи само да се прѣкара единъ приятенъ медянь мѣсець, но добротото другарство между съпрузи създава трайно вжтрѣшно положение.“

Много по-малко изисквателенъ къмъ женитѣ, отъ колкото повечето отъ другитѣ изпитани свидетѣли въ направеното издирване отъ Lady's Realm, лордъ Маунтморесъ се задоволява да иска отъ слабия полъ малко прѣтърпѣване къмъ прѣгрѣшецията, почти неизбѣжни, на пола, който си прави илюзията самичкъ да се зове силенъ.

„Идеалната жена, както азъ я разбирамъ, казва той, трѣбва

да бжде ангелъ по кротостъ и по отношенията си къмъ всички свѣтъ и, това, което е най-мъчно, къмъ своя собственъ полъ. Тя е длъжна да набѣгва съ голѣма грижливостъ всичко, що може да напомня ревността или завистта.

„Жената на монтъ блѣнове, казва на своя редъ лордъ Дезартъ, е мила, духовита, довърчива, човѣчна.

„Тя не дири, прибавя г. Франкфортъ Муръ, да се прочуе съ добъръ характеръ, като хвърля едно прѣварѣние къмъ интелигентността на мъжете и като не рачи да признае хубостта на нѣкои свои приятелки, на които за грозотата не може и прѣспирня да става. Нейната всеобща снисходителностъ ѝ позволява да проумѣе, че е невъзможно мъжъ да обикне само веднѣжъ въ живота си, когато отъ която страна и да го погледнешъ, за жената е прѣдпочтително да ограничи всяката си любовъ само върху единъ мъжъ — разбира се безъ съмнѣние че върху нейния мъжъ — отъ колкото да расточава върху многобройни души неисчерпаемитѣ сокровища на своето сърдце.“

Като начертава по този начинъ програмата на добродѣлитѣ, които се изискватъ отъ идеалната жена, безъ никакво даже условие за взаимностъ, съ единъ съвсѣмъ британски егонизмъ, който може би само едно прѣвувеличение на всѣки мъжки егонизмъ, сътрудничитѣ на Lady's Realm показватъ въ кратко на образцовитѣ съпрузи, на които тѣ, споредъ насъ, много мъчно ще откриятъ ролята, съ която сж натоварени въ този свѣтъ.

„Мисията на една жена, казва лордъ Дезартъ, е да намалява малкитѣ тѣги, които мъжъ ѝ фатално срѣща въ живота.“

„Главната длъжностъ на една жена, прибавя г. Франкфортъ Муръ, е да работи колкото повече може за да оздрави бѣднината на своя мъжъ, безъ да иска кога и да било да узнае неговото мнѣло.“

„Идеалната жена, казва лордъ Маунтморесъ, е прѣдана помощница, истинска сътрудница на мъжа си, неотдѣлна половина отъ него сжщия, която сподѣля неговитѣ грижи, участвува въ неговитѣ трудове, възвишава го, подкрѣпя го въ часове на обезсърдчаване, посочва му примѣждията, сжщеврѣменно е неговъ най-добъръ свѣтникъ и най-сигуренъ водачъ.“

О суета на съпружески програми! Младий глава на най-свадната отъ вѣтвитѣ на челядта Монтморенси — ирландската вѣтва, за която Сень-Спмвъ свкашъ не е и подоизралъ въ своитѣ : „Бѣлѣжки върху графствата-лордствата“, но неврѣди, тука сега не е момента да се захващамъ въ прѣспирня за генеалогия — е испусналъ едно скжпоцѣнно за запомняне признание. И наистина, бѣше ли твърдѣ нужно да се излагатъ съ толкозъ грижливостъ на учени дисертации, въ които сж нанизани една по-една всички заслуги безъ брой, които сплнитѣ полъ има право да изисква отъ най-хубавата половина на човѣшкия родъ, и всичко това за да се достигне най-сетнѣ до твърдѣ познатата, за вла честь, истина, тѣзи, че ако една жена извиква любовъ у мъжете, това тя достига не съ своитѣ добродѣтели, а съ своитѣ пороци!

В. Стойковъ.

По преподаването на минералогията въ горнитѣ классове.

За да се заякчи и вдълбочи въ ученическата паметъ идеята, че органическото царство прѣдставлява нѣщо цѣло, трѣбва, казва Колбакъ, да се обърне внимание върху прѣходнитѣ форми между различнитѣ растителни групи, а така сѣщо и върху формиѣ, които съставляватъ прѣходъ отъ растителното къмъ животното царство. При това да се покажатъ нѣкои отъ тѣзи форми и подъ микроскопа а не само рисункитѣ имъ. Подъ микроскопа нека ученицитѣ видятъ и направата на различнитѣ органи, и онѣзи вещества, които играятъ важна роль въ живота на растенията, и, най-подиръ, нѣкои отъ жизненитѣ процеси.

Минералогията въ долнитѣ классове. Слѣдъ като се дадѣтъ на ученицитѣ понятия за минералъ, скала и кристалъ, може да се пристѣпи къмъ научаване на системитѣ. Отъ всѣка кристална система да се вземе прѣдставителката и по нея да се характеризирава цѣлата система. Другитѣ форми да се оставятъ; само при описанието на всѣки минералъ отдѣлно да се показватъ и формиѣ, въ които кристализирава.

Желателно е щото освѣнѣ моделитѣ да се покажатъ на ученицитѣ и нѣкои природни кристали. Върху тѣзи послѣднитѣ, както и върху първитѣ ученицитѣ трѣбва да се упражняватъ да извърватъ глѣятъ имъ съ мѣрка, направена отъ картошъ. Ученицитѣ трѣбва още да се навикнатъ да чертажатъ на черната дъска перспективнитѣ изображения отъ изученитѣ типически форми.

Особенно важно е да се получатъ кристали отъ нѣкое минерално вещество, било отъ каменна соль, силитра или сѣра. Тѣзи опити, извършени прѣдъ очитѣ на ученицитѣ, правятъ имъ силно впечатлѣние.

Отъ систематиката на минералитѣ да се взематъ най-важитѣ метали и руди, и на тѣхъ ученицитѣ да изслѣдватъ прѣди всичко физическитѣ свойства. Твърдостта имъ да опрѣдѣлжатъ съ некѣтъ, стъкло и съ др. т.; тѣглото имъ — приблизително отъ ржка; да наблюдаватъ блѣсъка и цвѣта имъ; да правятъ опити съ цѣпителността имъ и т. н. Отъ петрографията да се взематъ най-обикновенитѣ скали, като гранита, гнайса, пѣсчаника, пѣска, бубешкитѣ, молуситѣ и глинитѣ.

Най-подиръ века стане задължително за ученицитѣ съставянието на сбирки отъ минералитѣ и скалитѣ, които се срѣщатъ въ близкитѣ околности.

Въ горнитѣ классове трѣбва, казва К., ученицитѣ да се запознаватъ съ такива явления, които ще подровѣжатъ прѣдшната имъ увѣреностъ, че формиѣ сѣ неподвижни и устойчиви и ще имъ покажатъ, че и тука, както и въ органическия миръ, се повтарятъ,

до известна степен, прѣходитѣ отъ едни тѣла въ други. Таква явления сѣ изоморфизмътъ и псевдоморфизма. Разбира се, че тѣзи явления не трѣбва да се изучаватъ твърдѣ подробно, но не и съвършено да се прѣнебрегватъ. Когато ученицитѣ се запознаватъ съ тѣхъ, неволно въ душата имъ възниква идеята за свързката между всички явления и за непрѣсѣкнати животъ въ природата. Всичко това, като подига единия край на завѣсата, гласка ги на прѣдѣ, възбужда у тѣхъ жажда за знания, и, ако падне на добра почва, ще даде добъръ плодъ.

Отъ геологията ученицитѣ да се запознажтъ съ механическитѣ и химическитѣ измѣнения, които ставатъ както на повърхността, тѣй и вътрѣ въ земята: съ дѣйствието на обикновената, топлата и съдържачата въ себе си киселини и основи вода; съ участието на живитѣ или разлагающитѣ се растения и животни въ тѣзи химически видоизмѣнения; съ образуването на разни скали, рудни жили, полезни ископаеми и т. н. Всичко това ще извика у ученицитѣ много по голѣмъ интересъ, отъ колкото кога се изучаватъ мъртвитѣ минерали и, вѣроятно, много ще се съгласжтъ съ мене казва К., че до гдѣто се губи толкова врѣме съ изучаването на минералитѣ, за тѣзи суха материя, послѣ на систематическата, то то, гава ще гледами въ класса си ученици да седжтъ съ отворени очано безъ да възпрематъ нищо. а въ душата си да чувствуватъ една неприятна празнина. И вѣрвайте, че това не ще го има, когато ученицитѣ се запознаватъ съ живитѣ образувания и съ прѣврѣщенията. Животътъ пробужда животъ. И тѣй прѣподаването трѣбва да даде на ученицитѣ прѣдставление за минерала не като мъртво тѣло, а като носителъ на постоянни прѣврѣщения, като дѣятеленъ членъ въ кръговъртежа на природата. Само когато по този начинъ се запознажтъ съ процеситѣ, по които се образуватъ и видоизмѣняватъ скалитѣ, може да се даде единъ прѣгледъ на почвеннитѣ свойства и на условията. при които става отлагането имъ въ отечеството на ученицитѣ. Разбира се, че ще трѣбва да се направжтъ екскурсии съ цѣлъ да се запознажтъ съ изучванитѣ мѣстности. При това необходимо е до се запознажтъ ученицитѣ съ нѣкои твории за произхода на изучванитѣ форми, но трѣбва да се внимава да не би да смѣсятъ теорията съ фактитѣ, а да гледатъ на теорията като на една отъ възможноститѣ, при всичко, че може най-добрѣ да се съгласява съ известнитѣ намѣ факти и да запазжтъ способността си безъ прѣдвзетостъ да сѣджтъ, което е много необходимо въ по-нататѣшнитѣ имъ занятия.

Донсторпческитѣ животни и растения да се изучаватъ въ ограниченъ размѣръ. Достатъченъ е кратъкъ, но характеристиченъ прѣгледъ, който да истѣква най-интереснитѣ форми (да ги има въ сбирката).

Трѣбва да се внимава, щото да се изработи съязвателно прѣдставление за непрѣстанното развитие и за прѣхода отъ несъвършенитѣ форми въ по-съвършени въ растителното и въ животното царства. Необходимо е да се обърне вниманието на ученицитѣ, както

върху постепенността на този прѣходъ, така и върху постепенността, съ която става измѣнението на формитѣ и да се подчертай това обстоятелство, че колкото и да е цѣненъ за науката този доисторически животенъ и растителенъ миръ, но на него трѣбва да се гледа като на нищоженъ откъслекъ отъ нѣкогашния миръ и че, ако въ извѣстни пластове липсва извѣстна форма или семейство, та отъ това не може да се заключи, че не сж съществували въ извѣстенъ периодъ. Задачата на природата, казва Фр. Моръ, не се състои въ това, да се пълнежтъ природо историческитѣ кабинети, а чрѣзъ разложение да се върнатъ на великия кръговъртежъ органическитѣ вещества. Интересенъ материалъ може да даде изучаването на нѣкое семейство прѣзъ цѣлата история на земята. Но особено е важно да се запознажтъ ученицитѣ съ тѣзи вкаменѣлости, които се срѣщатъ най-много въ близката околностъ. Трѣбва да се даде правилно прѣдставление за произхода на всичкитѣ тѣзи образования, защото ако не се даждъ надлежащитѣ обяснения, народътъ самъ ще измисли разни тълкования, които по нѣкога биватъ твърдѣ дивни.

И така, при прѣподаването на минералогията не трѣбва да се изучаватъ само мъртвитѣ форми, а и увлекателно да се изобразява животътъ и развитието на природата. Ако едновременно се изучаватъ и близкитѣ отрасли на естествовѣдението, ний ще можемъ да въябудимъ у ученицитѣ интересъ и да ги въведемъ въ живота на земята, въ това, както казва Росмеслеръ, наше скъпо отечество, въ което е срамно и врѣдително да бждешъ чужденецъ.

V.

Бѣлѣжки и впечатлѣния.

56. Лъжата е оскърбление; лъжецътъ, който се надѣва да му повѣрватъ, дава на лицето което излъгаль свидѣтелство за глупостъ.
— жа Веисъ.

57. Често нѣти опасността присѣдинява къмъ монархията, и, въ анархията, деспотътъ се явява избавителъ.
Мирабо.

58. Князъветѣ трѣбва да се възпитаватъ, като да не сж князове.
Лудовикъ Филипъ.

59. Французската пѣхота присѣдинява качествата на сѣвернитѣ и южнитѣ племена: тя е въоръженитѣ народъ.
Дукъ д'Омалъ.

МАЛКИ РАЗКАЗИ.

Щастливецъ.

Разказъ отъ А. Авилова.

(Продължение отъ IX кн. и край).

IV.

Глафира Осиповна пакъ седѣше у Шишкини. Тя се наведе къмъ Татяна Алексѣевна, горещо ѝ шепнеше нѣщо и токо се огледваше вѣдѣ вратата.

— Нѣма го, нѣма! успокои я Татяна Алексѣевна, — можете да говорите съ гласъ. Той нарѣдко си идва.

Тя махнѣ съ рѣка. Очитѣ ѝ плачахѣ, а до нея, при прозореца, легеше смачкана кърпа за въ джебъ.

Глафира Осиповна още веднѣжъ се огледа плахо.

— Ето—на, продължи тя вече съ гласъ, — отивамъ при кума, заприказахми се за туй—онуй, подхвърлихъ му дума: какво има, новъ докторъ ли е дошълъ?

— Е? прѣпоре я Татяна Алексѣевна.

— Почнѣ да го хвали. И да видишъ колко! добъръ билъ, съ меко сърдце, и не му се свидяли паритѣ. Какъ тѣй, питахъ, своятѣ си пари ли прѣска, или кои? Своитѣ си, своятѣ, каза той. Догдѣ се събератъ отъ други помощи, все отъ себе си, каза, ще равнася. Колко нѣща и какви не донесе отъ града: дрѣхн, прѣврѣзки, лѣкове и всѣкакво, всѣкакво... Донесълъ нѣща, каза, за повече отъ сто рубли. Да, за повече, каза той...

— За сто рубли ли! извика Анна: — слушашъ ли, мамо?

Татяна Алексѣевна си взе кърпата и си отри лицето.

— Сега кушилъ една крава на Андрохиновъ. Купилъ ли, обѣщаль ли имъ, навѣрно не знамъ. Не можешъ прѣсметнѣ, не можешъ прѣсметнѣ, колко пари прѣснѣ той! А по-нататкъ, колко ли още има да прѣсне?! Знаете, селашката нужда, тѣй да се каже, е като ненаситна утроба: колкото и да туряшъ въ нея, — все малко, все малко. Тѣй, тѣй!

Тя прониза Татяна Алексѣевна съ малкитѣ си насѣшливи очвчки.

— Какво, сърдвилъ ли се? свидятъ ти се паритѣ му, на ли? Като че таквизъ думи искаше тя да ѝ каже.

Татяна Алексѣевна не забѣлѣжи туй; тя гледаше прѣвъ прозореца и токо си отриваше съ кърпата зачервенитѣ очи.

— Отрастешъ ги, грижешъ се за тѣхъ, лишавашъ се отъ всичко, а като порастятъ — не виждашъ отъ тѣхъ никаква благодарностъ, ватѣжено каза Татяна Алексѣевна. — Имамъ ли синъ, нѣмамъ ли синъ, — сѣкашъ все едно. А колко съмъ се трудила азъ за него?

— Недѣй казва, тѣй драга моя, не дѣй! сама знамъ, колко е туй горчиво. Авъ, ако и да не съмъ имала дѣца, но знамъ, можъ да разбирамъ туй. Знамъ азъ, колко се надѣяхте вѣй на него. Очкавахте го, като се върне докторъ, да заживѣете по-другояче, а той

— виж го! За селянци обръща си джеба, а за майка си нѣма ни пара! А вий искали ли сте му пари?

— Не съмъ искала, но му съмъ загатвала. Той трѣбваше да се усѣти самичкѣкъ.

— Жалко за Анка-ангелчето, вгядъхъ си Глафира Осиповна, — за кого може да се ожени тя тукъ? Нѣма ни единъ поне малко много нейна прилика! Ахъ, азъ направихъ Иванъ Михайловичъ: не постъжни той, както се пада на добъръ синъ.

Много дрънкъ Глафира Осиповна таквитъ души, а Татяна Алексѣевна и Анна я слушахъ, жедно, ловяхъ всѣка нейна дума и сами ѝ разказвахъ за Ивана всичко, щото си припомняхъ отъ думитѣ му и отъ неговитѣ обноски.

Веднѣжъ, когато, както често, нѣмаше Ивана у дома, Татяна Алексѣевна заведе Глафира Осиповна въ стаята му, и тамъ двѣтъ бъркахъ книгитѣ му и разгледвахъ нѣщата му.

— Да имаше поне нѣщо, което да струва пари! заблѣжи при туй Глафира Осиповна.

Татяна Алексѣевна само махнъ ржка.

Едва ли не повече отъ майка си плачеше и ахкаше Анна. Тя пакъ взе да не си чеше косата и да не се облича, спѣше повече отъ по-прѣди, а кога се срѣщаше съ брата си, тутакси се намръщяше и сърдито се възвиваше отъ него. Тѣзи срѣнци бивахъ рѣдко, защото Иванъ Михайловичъ наистина почти не си идваше дома. Той се връщаше въ Ветелка само вечеръ, набѣрао цѣлуваше ржка майци си и отиваше да спи. Първо врѣме Татяна Алексѣевна всѣкий пѣтъ се показваше докачена и огорчена, но защото Иванъ нагледваше, като да не дава на туй никакво внимание, тя изгуби търпѣние и рѣши още единъ пѣтъ да поговори серпозно съ него.

V.

— Иванчо! каза Татяна Алексѣевна, когато Иванъ, уморенъ, едва що се бѣше върхлъ отъ Шахово. — Иванчо, ако ти си се рѣшилъ да се откажешъ съвсѣмъ отъ насъ, не ще бѣде злѣ да ми обадишъ за туй.

По умореното Иваново лице се появи скърбъ и страдание.

— Не говори тѣй, мамо, моля ти се! каза той. — Какъ ти можеше да помислишъ, че азъ съмъ искалъ да се откажа отъ васъ? Отъ все сърдце желая азъ само едно: да ме разберешъ и вече да не ме бѣдишъ.

— И азъ бихъ щѣла да те разберешъ ти, съ ударение на думата „разберешъ“, отвѣрнъ му тя, — а твоитѣ обноски да те проститъ, азъ не можъ одобри.

— Знамъ туй и много мислѣхъ, гдѣто ти още отъ по-прѣди ми говори за това. Едно само не разбирамъ: немъ азъ нѣкога съмъ те възгвалъ относително себе си! азъ съмъ ти писалъ . . . Наистина, азъ ти обаждахъ мислитѣ си и чувствата си, а скривахъ само най-главното: никакъ не съмъ ти писалъ какъ живѣяхъ азъ. Не искахъ да те огорчавамъ, а живота си прѣкарвахъ азъ не лесно.

— Само туй не стигаше, още да ми натякваш! ядоса се Татяна Алексѣевна.

— О, не, не! бърже я прѣкъса Иванъ, — нѣма защо да ти натякваш. Но мисля, че ако ти знаеше живота ми, ако не го кривяхъ отъ тебе, щѣхми да се разберемъ единъ други. Ти се расърди тогазъ, когато азъ не признахъ, че се нуждаете, ти счете туй за докаченне къмъ тебе, но азъ никога не съмъ искалъ да те оскърбявамъ: самъ съмъ бивалъ унужденъ, и твърдѣ много, та можахъ да сравнявамъ. Ний бѣхми истинна таквизъ, безъ овдравенъ какъ хлѣбъ за утрѣшния денъ; трима живѣяхми въ една стаячка, по-малка отъ половината на туй салонче. За всища ни имаше само единъ креватъ и двѣ възглавници. Трѣбваше да плащамъ на префесоритѣ за учение, за нуждитѣ ни книги, трѣбваше да се обличамъ колко-годѣ прилично, да имамъ съ какво да се хранимъ, и за всичко туй трѣбвахъ ни пари. Нѣкога честъта ни се уснивахше: намирахми всища къща, у които да давамъ частни уроци; нѣкой си искаваше десетъ, петнадесетъ, а нѣкой и повече рубли въ мѣсецъ. Тогазъ ний се смѣтахми богати, пияхми чай на прикуска, а за обѣдъ си купувахми нѣщо по-хранително отъ обикновеный ни хлѣбъ и какъ надѣница. Случваше се противното. Не можехми нѣкога да намѣримъ уроци, ходяхми тогазъ съ съдрани обувца, въ корема ни отъ гладъ сѣкашъ жеби куркахъ, а чай или друга топла хранина случваше се да не виждами по цѣла недѣля. Ето какъ сме живѣли, мамо, и ти не трѣбва да се чудишъ, гдѣто вашия животъ тукъ ми се покава честитъ. — Татяна Алексѣевна слушаше съ очудване.

— А каралъ ли те е нѣкой да живѣешъ тѣй? Не ти ли викахъ, не те ли молихъ да оставишъ твоего глупаво учение? Каква полза ти докара то?

— Да, ти ме вика, съгласи се кротко Иванъ Михайловичъ, но да захвърля туй учение, както ти го наричашъ, азъ не можахъ. Търпѣхъ азъ нужда, търпѣхъ всѣкакви лишения, гладъ, студъ; не търпѣхъ азъ малко, и ни веднѣжъ не ми дойде на умъ да оставя и да заживѣя спокойно. Ималъ ли съмъ особена сполука, или свѣтътъ е пълненъ съ добри хора, но въ таква дни, когато ми се случваше твърдѣ алѣ, азъ виждахъ и усѣцахъ къмъ себе си такава добрина, съчувствие, любовъ, толкозъ много топлина, щото само за да върна на хората дълга се, не ще ми постигне цѣлий животъ. Ето кога, мамо, азъ познахъ и обикнахъ хората. Обикнахъ, и тая моя любовъ станъ тѣй болѣзненна, тревожна . . . По цѣли ноци азъ съмъ мислилъ за това, какъ по-добрѣ, по-пълно да излѣжъ тая любовъ въ нѣкоя работа и да ѝ прѣдамъ всичката си душа. Дълга си искахъ да отплатѣ. Разбихъ ли ти сега, че азъ не можахъ да захвърля учението. Какво можахъ азъ да направя съ природнитѣ си слаби сили? И ето, когато това учение ми идѣше на помощъ, за да изпълня своитѣ мечти, когато вече знаяхъ, че съ науката си азъ ще принесъ на хората повече полза, отъ колкото, ако да имахъ милиони, помисли си! Можахъ ли да се откажъ отъ тая наука, мамо?

— Милиони ли! присмѣхулно повтори Татяна Алексѣевна. — Да би ималъ не милиони а само рубли, майка ти тогава не щѣше

да ходи въ дрипи. — Тя дрънж ржава на своята читена роба и сърдито се възви.

— Не е тъй, мамо, не е тъй! горѣщо продължаваше Иванъ Михайловичъ. — Нима копринената рокля щѣше да ти даде щастие? Ризата ми е съдрана, а щастие нимаъ сега толкова, щото мъчно е да го поберж. Вървашъ ли ме? Скърбно . . . боли ме за тая разлика помежду ни, страдая азъ, а щастие . . . щастие . . . Той едва си пое джа.

— И какъ да не съмъ честитъ : тихо продължаваше Иванъ, — сега, когато азъ можъ да захванж да връщамъ на хората добро за добро. И ако би сега срѣщналъ коравина, неразбирание . . . Не и не! Какъ любовъ, пакъ сърдечность, топлина . . . благодарятъ ме, внимателни сж къмъ мене, обичатъ ме. Гласътъ на Ивана се растрепера и на очитѣ му се показаха сълзи.

— Не можъ . . . много . . . Трѣбва да сж нервитѣ ми, задъхвайки се, притуря той.

Татияна Алексѣевна мълчеше. Иванъ поляка ходѣше изъ стаята ; лицето му поблѣднѣ, ржцѣтъ му треперѣхж.

— Мамо! каза той, най-сетнѣ, съ прѣдшнѣи си равенъ гласъ, — азъ кавахъ всичко. Ако ти още ме осждашъ, нѣмамъ вече съ какво да се оправдавамъ. Той се наведе, любезно цѣлунж {на майка си ржка, и, безъ да си повдигне очитѣ, налѣзе.

— Иванчо! — едва не крѣснж Татияна Алексѣевна — ти ли си честитъ, горкий ти? — Ней ѝ се искаше да го върне, да го помилва, да го цѣлуе.

— Той все пакъ на своето си... на своето си! — възпомни си тя изведнѣжъ и силно се исчерви отъ мъка и гнѣвъ.

VI.

— Чухте ли? като се задъхваше отъ бързо вървене, питаше Глафира Осиповна, здрависваше се съ Татияна Алексѣевна и Ана. — Вашия синъ не е спалъ у васъ, а? Да, тъй! Значи, всичко е истина. Нищо ли не сте чули?

— Отъ кого да чуемъ? докачливо отговори Татияна Алексѣевна. — Иванчо и двѣ души не продухва нито съ мене, нито съ сестра си. Ако се случи само нѣкой да дойде и да ни разкаже. Има ли нѣщо ново?

— И какво още! забърза Глафира Осиповна. — Не си е дохождалъ да спи—и не го чакайте вече: никакъ нѣма да дойде. Господарска кжца му дали. пише писма на самѣи генералъ губернаторъ който пратилъ заповѣдь—да не му прѣчжтъ за нищо. Кжщата вече отворишж, ще я чистятъ, за което свикали почти всички жени отъ селото. Сега той кжщата обърнжлъ на болница, носятъ болнитѣ тамъ, а вчера съ желѣзницата дойдохж и двѣ госпожници да му полагатъ. Наедно сега тѣще работжтъ. Госпожницитѣ сж ялади и хубавички, но кой ги знае, какви сж стоки : отъ добра кжца отпускатъ ли момичета да се скитатъ по селата, че пкъ и да живѣжтъ подъ единъ покривъ съ яладъ, неженепъ човѣкъ!

Анна внимателно слушаше Глафира Осиповна и се разсмѣ.

— Да, тѣ трѣбва да сж нѣкои хубостници! Вий видѣхте ли ги. Глафира Осиповна? Какви сж? Прилично ли сж облѣчени?

— Прилично, прилично! Азъ сама не ги видѣхъ, но отъ вѣр- ни хора чухъ. Едната съ вѣлибна кафяна рокля и такава шапка съ цвѣтя; а другата нито съ черва, нито съ синя, не се вижда, защото тя е съ ватерпруфъ и шапката ѝ съ бордели. Размисляхъ се азъ тѣй, Татяна Алексѣевна: каква свобода има сега между влади- тѣ, щото да не ги погледнешъ! Азъ почнахъ тѣй да говорѣхъ прѣдъ дѣда попа, а той ми отвърна: „сега ново учение е влѣло на мода;“ споредъ това учение всичко тѣй трѣбва да бжде: колкото повече безсрамность, толкова е по-модно. Не трѣба нито женидба, нито прилика, нищо такова не трѣба. Селянитѣ сега сж първи; селянина го иматъ за свой братъ, и съ себе си наредъ го турятъ да сѣда. Най-последнята мода, казватъ, била тая у ученитѣ господари.

— Ей че мода! присиж Анна. — Каква глупость взмислили! Да съмъ да ги накарамъ да поживѣжтъ цѣла година въ село. Хубаво имъ е въ града да размислятъ за селянията.

— Това е вѣрно, вѣрно, драга моя! А гдѣто Иванъ Михайловичъ ще прѣстане да ви идва, то е даже хубаво: все между бол- ни, между болни, вижъ, че е донесълъ и тукъ нѣкоя болестъ.

— Немъ може да се донесе? каза оплашена Татяна Алексѣевна. — Какъ да не може? И даже твърдѣ лесно. Шегали е? Половината Шахово легнало; цѣлъ день друга работа да нѣмашъ, са- мо да ходишъ отъ болно при болно. Голѣма хвала за това Ивану Михайловичу: мжчи се, много се мжчи.

— А кара ли го нѣкой? сърдито забѣлѣжи Татяна Алексѣ- евна. И му говорихъ и го молихъ... Не иска да чуе, иска да бжде по умепъ отъ майка си, да прави вече що ще! — Негова работа, не е малкъ. А защо насъ съ Анна ни безпокожтъ за него? Прѣд- ставете си, и тукъ почнахъ болни да дохождатъ. Вчера, гледамъ, токо рѣчи, цѣлото ни антре се напълни. Само това не стигаше, за да направи и нашата къща болница!

— Е, кажете за Бога! се възмути Глафира Осиповна. — Не, драга Татяна Алексѣевна, вий на мене и да се сърдите и да не се сърдите, ще ви кажъ правилката, много сте вий добри къмъ Ивана Михайловича, никакъ не сте строги. Правото си е право! Малко ли ви е докачалъ? Всички, всички говорѣтъ... Много сте добри. Друга майка тѣй ли би се разговаряла съ него?

— И азъ сжщото казвамъ на мама, живо прибави Анна. — Нека ни донесе той нѣкоя болѣсть, тогава ще бжде тя довольна.

Татяна Алексѣевна се замисли.

— Колко сълзи съмъ проляла, Глафира Осиповна! Колко съл- зи... Право да ви кажъ, жално ми е за него. И се сърдя, и се до- качамъ, а нѣмамъ никаква злоба... Разбира се, както Иванчо, тѣй и Анка — и двамата ми сж дѣца, и за двамата еднакво милѣжъ.

— Вий, драга моя, съжалявате сына си, а той милѣе ли за васъ? я прѣксиж Глафира Осиповна.

Татяна Алексѣевна си вдигна рамиѣтъ.

— Че знамъ ли? само сега, нагледъ разсърдена, добави тя: — сега нека се не сърди; сега не само тѣзи негови парцалановци — приятели ще пядж, но и самъ той да дойде, и него не ще пустиж. Ако е нашъ, да е нашъ; а ако му сж по-драги селнеитѣ, нека другарува съ тѣхъ.

Глафира Осиповна трепна.

— И отдавна да сме направили тѣй! одобри тя, нагледъ радостно. — Когато щете питайте, всички съ единъ гласъ ще ви кажатъ: докача ви Иванъ Михайловичъ, много ви докача!

— Нѣма да го пустиж у дома! още по-рѣшително се обади Татяна Алексѣевна. — Азъ гледамъ на дѣцата си еднакво. Защо иска той да лиши Анна отъ сждбата ѝ? Ако е най-умень отъ всички, нека живѣе самъ, а ний тѣй сжщо ще помислимъ за себе си.

Когато Глафира Осиповна си отиде, Татяна Алексѣевна още дълго врѣме стоя до прозореца и се върнаше у минавачитѣ, като вземаше отдалечъ всѣкиго, вмѣсто сина си.

Тя го очакваше и желаше да дойде той и знаеше навѣрно, че като дойде, тя не ще го пустине да прѣскочи прага на стаята, ще му завика и вижъ, че изпълнила закажанieto си, да го не пустине въ кѣщи. Иванъ не идваше. А когато Татяна Алексѣевна не дочака сина си, и се рѣши най-сетнѣ да си легне, сърдцето ѝ бѣше прѣпълнено съ такова докачане и горестъ, щото вече не усѣщаше жалостъ къмъ Ивана, и нейний единчѣкъ роденъ синъ ѝ се струваше нейнъ най-лошъ неприятель.

VII.

Изминж се доста врѣме. На Татяна Алексѣевна не се спѣше. Вѣтърътъ шумѣше въ градината и клончетата на дърветата се удряхъ въ прозорцитѣ на спалнята ѝ. Въ стаята бѣше задушено, мекитѣ завивки неприятно загорещени, а възглавницитѣ лежахъ неудобно, ту твърдѣ високо, ту твърдѣ низко. Изъ съсѣдната стая прѣвъ отворената врата се чуваше съливото дихание и легкото хъркане на Анна. Татяна Алексѣевна се обръщаше ту на една страна, ту на друга, постоянно си затваряше очитѣ и шепнѣше молитви, но очитѣ ѝ сами се растворяхъ широко и се втренчахъ въ околната тъмнина.

-- Боже мой! шепнѣше тя. — Господи Боже мой!

А часовникътъ, като че бѣраше на нѣкъдѣ, токо удряше съ своя сиптивъ гласъ часоветѣ единъ слѣдъ другъ. Него день Татяна Алексѣевна бѣше се видѣла съ Ивана, той дохожда за дрѣхитѣ си. И само сега, срѣдъ нощната тишина, тя си припомни всячко, щото е говорила на сина си и си даде смѣтка за думитѣ си. Тя ясно си прѣдстави Ивановото лице и съ ужасъ забѣлѣжи сега, колко то бѣше изсъхнало, источило се, съ каква кратка и нажалена усмивка свѣтахъ очитѣ му. Тя си повтаряше своитѣ думи, остри, злобни, а слѣдъ тѣхъ ѝ се чуваше тихий гласъ на сина ѝ, и звукътъ на тоя гласъ отиваше ѝ право въ сърдцето.

— Мамо, мамо! счуваше ѝ се. — Да можеше ти да видишъ моята душа. Нѣмамъ сила да те примири съ себе си... Колко ти е тежко! Ти не обичаше и азъ те накарахъ да ме иразишъ. Ти направи сина си! Какъ ли ти е тежко!

— Млъкъ! викаше другий, неузнаваемъ отъ ядъ и вълнение гласъ, — млъкъ! Дотегнахъ ми тѣзи глупости! Ето ти моята послѣдня дума, послѣдня! Чувашъ ли? Или ти ще се оставишъ отъ твоитѣ глупави измислици, или пъкъ знай, че нѣмамъ вече майка.... Имахъ синъ, нѣма го вече! Забрави пѣтя къмъ моята къща.

Иванъ трѣпна; ржката му силно стисна стола, лицето му поблѣда.

— Боже мой! Господи, Боже мой! шепнаше сега Татяна Алексѣевна и простираше прѣдъ себе си ржцѣтъ, като че ли прощадаше отъ себе си тежки спомени.

— Душата ми не търпи... тегли ме къмъ злочеститѣ, страдающитѣ. Ще се измъчъ азъ, ще се задушъ... Погледни ме. Не можахъ да оправдая твоитѣ надѣжди, но постарай се да ме простишъ.

Татяна Алексѣевна стана и седна на кривата.

— Азъ отживѣхъ вече, шепнеше тя; — ами Анка?

Тя си припомни, че когато Иванъ налязаше, срѣщна се на вратата съ сестра си. Той ѝ се засмѣ и ѝ подаде ржка, но Анна се възви и сърдито ирднѣ раиѣнитѣ си. Гдѣ е той сега? Какъ се ивѣрнѣ прѣдъ нея неговото лице и като че ли я развълнува цѣла гакъснѣла нѣжна жалость.

— Иванчо, миличкъ! Блѣденъ.... сухъ.... Не допускай, Боже ле! И какво здравие има той? Цѣлото, цѣлото му здравие до дъно е расклатено отъ гладъ и нужда. Хвали се съ щастieto си! Жалко е твоето щастие, бѣдний. Майка ти, сжцата ти майка едва не те прокълѣла, испѣди те отъ къщи....

Прѣвъ цѣлата нощъ вѣтърътъ шумѣше, и клончетата на дърветата удрихъ въ прозореца, часа удрише, и сънливата Анна въздишаше, а Татяна Алексѣевна ту сѣдаше на кривата, ту пъкъ гвгаше, а сънъ ѝ не идваше и мислитѣ ѝ се въртѣхъ все на сжщото. Найсетнѣ прѣвъ прозореца прогледа ранното, мъгливо утро; по сивото небе се захвърляхъ тъмни раскжсани облачета. Татяна Алексѣевна издигна възглавницитѣ; поблѣлѣлата ѝ коса се расчорлави, уморенитѣ ѝ кленачи се зачервихъ и се надухъ.

— И двама сте ми равни, и двама.... Жално ми е за двама ви. Сърдцето ѝ още бѣше пълно съ раскаяние и вълнение, но тя засивваше.

Отъ тоя день всѣка вечеръ Татяна Алексѣевна бѣше страхлива и загрижена: нощта и самотията я плашехъ. Сутрина ставаше твърда и спокойна, нощната загриженостъ я сърдѣше. Тя очудено се питаше, отгдѣ се вземаше туй равнѣжено настроение, което я вараеше да забравя декаченията, несправедливостта, всичко освѣнъ своята любовь и жалость къмъ сина си. Денемъ дохождаше Глафира Осиновна, скиташе се и късаше съ тжги Татяна Алексѣевна, която всѣщаше, какъ растѣше незадоволството ѝ отъ нейний синъ, какъ се

затваряше за Ивана отново сърдцето ѝ. Тя усещаше всичко туй и се радваше на туй чувство; въ грижитъ си да се закали, тя жедно се улавяше за всѣкий новъ доводъ на Глафира Осиповна, доводъ, който потвърждаваше Ивановата виновност и се защищаваше съ него противъ своята жалостъ и нѣжностъ къмъ сина си.

— Азъ нѣмамъ синъ, казваше тя на Глафира Осиповна. — Той не оскърбяваше, влагаше ме на присмѣвъ и азъ го отхвърлихъ отъ сърдцето си.

— Иванчо! шепняше си тя по цѣли ноци, безъ да заспива. — Глупавъ си, глупавъ! Немà ти не ще дойдешъ? Какво си повѣрвалъ! че ужъ майка ти, твоята родна майка се била отвърнѣла отъ тебе. Горскитѣ звѣрове и тѣ дори милѣжатъ за рожбитѣ си.

Но Иванъ не дохождаше. Все тѣй бодро и непрѣклонно гледаше Татяна Алексѣевна, но тя все нѣмаше душевно спокойствие. Сега вече и денешъ не можеше тя да се откъсва отъ своитѣ тревожни мисли за сина си; тя се раздражняше отъ охканяята и постоянното спанѣе на Анна.

— Да вършеше поне нѣщо! Луташъ се по цѣли дни отъ жгълъ въ жгълъ, отъ туй неусѣтно ще си побъркашъ ума. Нето се вчесвашъ. Не можъ вече да те гледамъ тѣй чорлава.

Анна се осукваше въ шала си и бѣбреше.

— Не ще ли се свърши туй? Хващаше се за главата Татяна Алексѣевна и си казваше веднага, че ако не се върне Иванъ, тя не ще се стѣрни и ще отиде сама при него.

VIII.

Татяна Алексѣевна не се стѣрпѣ и трѣгнѣ. Цѣли двѣ недѣли тя не бѣше видѣла Ивана. Шахово бѣше половинъ часъ далечъ. Тя можеше да иде тамъ съ своята бричка, но не искаше да узнае никой, че иска да посѣти сина си. Облѣче си тъмноцвѣтни дрѣхи, върва си главата съ черна забрадка и излѣзе отъ къщи, безъ да я забѣлѣжи Анна. По нивята хората вдигахъ кръстцитѣ; селянитѣ, които я срѣщахъ, познавахъ я и нѣкои я поздравлявахъ, но тя си обръщаше лицето и не имъ се обаждаше. Въ тѣзи хора тя виждаше сега свои лични неприятѣли, които ѝ сж отнели сина, нейната най-добра надѣжда и бѣдѣща подпорка. Въ Шахово тя отиде право въ къщата на мошиерна. На двора седѣше една баба, наведена, и мнеше съ отрепка легенъ. Тя си закри очитѣ съ ржката, да я не пече слънцето, и изгледа Татяна Алексѣевна отъ крака до глава.

— Кого търсите? извика тя.

— Доктора, отговори Татяна Алексѣевна.

— Доктора ли? Вървѣте направо отъ стѣлбата въ къщи и ще намерите доктора. Ей-сега се върнѣж той отъ село. — Татяна Алексѣевна отиде въ къщи, бутнѣ входната врата и влѣзе въ едно голямо здание, обзрихто на болница. Въ антрето нѣмаше никого, всичкитѣ врата бѣхъ затворени. Тя се огледа, поискашли се два пжти, и завчасъ отъ една малка стая излѣзе непознатъ ней човѣкъ, който се приближи до нея.

— Доктора ли търсите? попита той, и се вървѣ въ нейното развълнувано лице.

— Да, доктора, отговори Татяна Алексѣвна.

— Азъ съмъ, госпожо, какво ви трѣбва.

Татяна Алексѣвна се стреснѣ и го погледна очудено и оплашено.

— Вий ли? Ами Иванчо? Иванъ Михайловичъ? Отъ вратата се подаде хубавичкото женско лице на една млада дѣвица, която се яви тутакси.

— Да не сте вий майка на Ивана Михайловичъ? попита тя.

Да, азъ съмъ майка му. — Момага бърже се спогледнѣ съ доктора, а той си обърнѣ очитѣ къмъ прозореца.

— Е, както се види, вий искате да се срѣщнете съ Ивана Михайловичъ, но сега не бива...

— Защо? токо-речи кръснѣ Татяна Алексѣвна. — Гдѣ е той? Тукъ ли е? Защо не може да го видѣ сега?

— Той... той сега е боленъ... Ний не пуцами никого при него.

Прѣдъ очитѣ на Татяна Алексѣвна се мѣрнѣ нѣщо тъмно, съ свѣтли червени и зелени кръгове, въ гърдитѣ ѝ я удари нѣщо много голѣмо и тежко. Тя се подпрѣ минутно до стѣната и спусти глава, като усѣти, че силитѣ ѝ я оставятъ... Никога прѣвъ живота си не обичаше тя сына си тъй, никога тъй горѣщо и негърѣжливо не се привличаше тя къмъ него.

— Не, почухъ тя съ прѣкъсвано шепнѣние, — азъ нѣма да си идѣ. Азъ му съмъ майка... тъй не бива. За Бога, пустиѣте ме при него. Какво е туй?... Сълзи руковжж по лицето ѝ, но тя не ги забѣлѣжваше. Докторътъ се изви пакъ къмъ женитѣ, каза ниско нѣколко думи на младата мома, и тѣ едновременно изгледахъ Татяна Алексѣвна.

— Пустиѣте ме! — азъ нѣма да си идѣ... За Бога! продължи тя умолително.

Е, като настоявате толкозь, азъ не можъ ви отказа... Но, знайте, не бива да останете при него дълго врѣме, защото туй може да му побърка. Правихми тщателна дезинфекция. Заповѣдайте.

Татяна Алексѣвна скоро се съвзе, прѣстанѣ да плаче и трѣгна слѣдъ доктора. Въ голѣма, свѣтлива стая на тѣсепъ болниченъ креватъ лежеше Иванъ: тѣлото му бѣше прострѣно, главата му дълбоко потънѣла въ възглавницата, а лицето му бѣше възхълто блѣдно, което ѝ науми друго, вече забравено отъ нея лице: все такъвъ цвѣтъ опянтата му кожа, сжщитѣ бѣлѣзи...

Само лицето му се показваше по-старо и погледътъ му по-ясенъ и по-спокоешъ. Болникътъ спѣше. Татяна Алексѣвна се доближи при него на прѣсти, исправи се прѣдъ него и притискайки силно едната си ръка въ другата, гледа го съ сухи очи, все съ извъннѣрно голѣмо и тежко чувство въ гърди.

— Ваня, Ваня! ниско извика тя, както бѣ викала на тоя си единчъкъ спнѣ, кога бѣ още дѣте и едва прѣстѣжваше.

— Ваня, рожбо! Какво ти е?... Иванъ си отвори очитѣ; позна майка си, позна своето дѣтско име, което почти бѣше забравилъ, и се усмихна весело.

— Ти ли си дошла? прошепна той, — дошла си! Колко си добра, мамо, азъ те чакахъ. . .

— Не говорѣте. Иванъ Михайловичъ: не бива да говорите, — спрѣ го доктора. Иванъ пакъ се усмихна, посочи доктора съ погледа си и продума толкова ниско, щото едва се чу.

— Строгъ.

— Ти си слабъ, Ваня, ти си боленъ, отговори му Татяна Алексѣевна, като да оправдава доктора.

Иванъ си затвори очитѣ и скоро, сѣкашъ, заспа. Изведнѣжъ лицето му трепна, клепачитѣ му се отвориха широко.

— Излѣзъ, мамо! обади се той съ растревоженъ гласъ, — иди надалечъ: може да се заразишъ.

— Не, не, остави ме . . . Спи, не се грижи. Тя седна до кревата му, не си спущаше отъ него очитѣ и токо гледаше неговото лице съ руса, рѣдичка брадичка, на неговитѣ рѣдки дълги косми на възглавницата, на неговата ръка съ тънки прѣсти и съ до кожата отрѣзани нектѣ. Нито една мисль не ѝ дохождаше въ главата, тя само гледаше, и съ всичката си душа, съ всичката си сила на възкрѣснѣла нѣжностъ къмъ сина си отиде тя въ туй съзерцанѣе. Тя не би могла да каже, колко врѣме се е минало, отъ когато излѣзе при сина си: може би единъ часъ, може би и цѣль день.

— Мамо! извика гласа му и тя пакъ видѣ неговитѣ кротки, замислени очи. — Помнишъ ли, азъ бѣхъ ти говорилъ за своето щастие? За което . . . толкова? Азъ те огорчихъ . . . докачихъ . . . Ти си ме простила, дошла си . . . Обичашъ ме. За какво?

— Глупавъ, глупавъ!...

— Добръ е тъй и да се умрѣ. Татяна Алексѣевна заплака

— Не, Ваня, не! живѣй! Ти ще живѣешъ.

— Иванъ Михайловичъ много се умори отъ своя дългъ говоръ.

— Моля ти се. Ваня, много ти се моля, недѣй плака! едва изговори Татяна Алексѣевна. Докторътъ пакъ влѣзе, погледа боли ѝ и каза на майка му, че тя ще стори по-добръ да излѣзе. Тя покорностана, но Иванъ чу шуштеннето на роклята ѝ и се помръднѣхъ устнитѣ му.

— Ръка! каза той само съ устни.

Тя, съ плачъ, тури ръката си въ неговата; той едва я издигна и я тури на устнитѣ си.

— Прощавай! каза той тъй, щото тя надали чу, а само усѣти тая дума на ръката си.

Татяна Алексѣевна се прѣдаде на страшно отчаяние. Хвърли се на колѣнѣ цѣлуваше безъ прѣдирание синовитѣ си рѣцѣ, чаршафа, края на юргана му, и повтаряше само едно:

— Ваня, Ваня!

И туй име изказваше на устата ѝ таквазъ бездна на любовъ и горестъ, тъй много се сливаше въ него смѣшно и трогателно, щото

исподъ спустихтѣ Иванови клепки се потърколи сълаза, а на устнитѣ му се изрих слаба усмивка.

Цѣла нощъ слуша Анна какъ се молѣше, ревъше и си блѣскаше главата о земята майка ѝ. Не усѣщайки въ себе си сила да надвие страха, който я бѣше обладалъ, тя побѣгна въ кухнята при Мария и, свята отъ тоя страхъ и отъ студа, облегна се въ единъ жгълъ на Марийното кораво лѣгло. Мария скочи.

— Чувай, чувай, каза Анна и посочи съ ржка къмъ майчината си спалня.

До съзвание сѣдѣхъ тѣ и си приказвахъ шепнешкомъ.

— Излазя! изведнѣжъ обади се Мария, като се прислушваше на хлопането на вратата.

Но не се минахъ нито два часа, и доведохъ Татяна Алексѣевна отъ Шахово въ брчка. Очитѣ ѝ бѣхъ отворени широко и отъ тѣзи очи гледаше едно голѣмо, майчино сърдце, което никога не прѣстава да тупа за своята рожба. Когато Анна отиде плачешкомъ при нея, тя я бутна съ ржка.

— И ти си крива... за брата си, строго каза тя и съ неопрѣдѣлено маханне показа къмъ небето...

Прѣвела отъ руски Стефания Н. Ер. Мирска.

Портретътъ.

Разказъ отъ Поль Маргеритъ.

Господинъ Мазеръ бѣше владѣтелъ на една, малка прѣкрасна вила въ околноститѣ на Парижъ. Тя се намираше до салия край на селото, близо до голѣмия пѣтъ; наоколо бѣше лѣсъ, а долу, при политѣ на планината, течеше Сена. Настъпи пролѣтъ, стане топло, душно даже, въпрѣки честитѣ бури. Мосйо Мазеръ чувствуваше, че му става недостатъченъ въздуха на градската квартира.

Той прѣдпазливо почваше да загатва:

— А ето че вишнитѣ у насъ, мисля, сж вече разцѣфтѣли!

Или другъ пѣтъ:

— Любопитно би ми било да погледна, каква е у насъ тамъ трѣвицата!

М-ше Мазеръ, красива блондинка, която обичаше полската къща само прѣвъ двата лѣтни мѣсеца, отговаряше:

— Ехъ, ето те пакъ! въ Парижъ пролѣтъта е много по ранна, отъ колкото въ село; въ всѣки случай много по-приятна!

— А все пакъ, менѣ твърдѣ би се искало, макаръ единъ недѣленъ день, да прѣкара ми у насъ, на виллата, възразяваше той.

Както и да е, най-послѣ м-ше Мазеръ отстъпи и въ една прѣкрасна сутринъ, при ясенъ свѣтликъ на пролѣтното слънце, снабдени съ цѣла кошница провнзия, тѣ се отправихъ съ екшпажа къмъ влака на желѣзния пѣтъ въ с. Лазаръ.

Бѣше още твърдѣ рано, но народъ имаше много; всички бързахъ, разговаряйки се единъ други; чувахъ се викотѣ на дѣцата,

възгласитѣ на недоволнитѣ жени, и убититѣ гласове на мъжетѣ; това бѣше празничната суета, радостта на тълпата, която цѣла недѣля е стояла затворена; намстна м-ше Мазеръ си хагѣше устнитѣ недоволна отъ това, че въ блѣсканицата се мачка новата ѣ вълѣйна пелерина, до като Мазеръ, като по-старъ петнадесетъ години отъ нея, се усмихваше съ покорно, бащинско самодоволство.

Прѣвъ всичкото врѣме по пѣтя него го занимаваше въпросътъ: не е ли текло прѣвъ пролѣтътъ въ ледницата, не се ли е поразвалилъ таванътъ, когато свѣгътъ е почнѣлъ да се топи на покрива. А м-ше Мазеръ мечтаеше за новата шапчица, която я бѣ поразила на изложбата отъ модистката въ улицата de la Paix. Тя така бѣше погълнатата отъ тая важна мисль, щото не забѣлѣдваше нищо наоколо си; мъжътъ ѣ се подсѣти да я разбуди отъ тоя сънь на явѣ.

— Ето ни, че пристигнахми! каза той, като отваряше съ трудъ вратата. На станцията причакваше пристигающитѣ желтъ омнибусъ съ разни отдѣления. Мазеръ се хвърли къмъ него; мѣстата се заемахъ съ бой; цѣла тълпа дребни живописци и туристи се тикаше на горѣ; замѣркахъ свѣтли и ярки чорапчета, като се криехъ въ бѣли дантели; но въ очитѣ на Мазера всичкитѣ тия млади, пѣргави крачка нищо не значехъ въ сравнение съ крачката на неговата Клодинетта; подиръ десетъ годишно съпружество той бѣше влюбенъ въ нея така сжщо, както и въ първитѣ мѣсеци; а сега, прѣвъ пролѣтътъ, той като че ли се подмладѣваше.

Прѣдъ погледитѣ ниѣ се растидаше чисто селце, потъжло въ свѣжа, прѣлестна зеленина; цвѣтнитѣ листца на цѣфналитѣ, сѣкашъ обсыпани съ свѣгъ дървеса, се носѣхъ изъ вѣздуха. Нечакано падахъ едри капки, а изъ-задъ бѣраоносащитѣ се облаци, изъ-задъ сѣнкитѣ изведнѣжъ погледваше златното слѣнце, като образуваше въ полегатитѣ бразди на дѣжда златни, сребристи нишки отъ свѣтлина. Чудна миризма се подневаше отъ влажната земя. Мазеръ съ наслаждение клатѣше глава.

Младата жена, на половина задрѣмала отъ пѣтуванието, лека и дълбоко дишаше; миризмата отъ люлякитѣ приятно драгнѣше обонанието ѣ; то, като отваряше, то, като затваряше очитѣ си, тя неводно се усмихваше; тѣлото, рамѣитѣ ѣ нѣжно се клатѣхъ, наврѣмене слабо се чуваше шумътъ отъ облѣклото ѣ, което тѣсно прилѣпваше до нейната фигура; всичко въ нея бѣше грациозно, ласкаеше погледитѣ. При първото село омнибусътъ се спрѣ; живописцитѣ и тѣхнитѣ другарки бѣрао занаславяхъ: пакъ прѣвъ стѣклото замѣркахъ крачка. М-ше Мазеръ, лѣкакъ сковфузена, почервеняваше, но ней все пакъ се искаше да се покаже засмѣна.

Подиръ половина часъ пѣтувание пакъ спиране, на края на лѣса, при малката съвсѣмъ своеобразна кжщица, съ затворени капаци, съ рѣшетчена ограда; въ аллеитѣ, гдѣто есеннитѣ листа сж смѣсени съ калта, земята се чернѣеше.

Градината пълна съ теменуги! въскликна Мазеръ, като завъртатъ се голѣмо усилие ключа въ рѣждясалата бравъ.

Когато се приближих към стълбата и към самите врата, тях изведнъж ги обзе внезапна тревога! Ами, ако сж ги обрали?

Тъ влъзох въ влажното и тъмно салонче не съвсѣмъ спокойно. На м-ше Мазеръ изведнъж се стори, че тукъ, дѣйствително, нѣкой е билъ прѣзъ тѣхното отсъствие; на масата въ стаята за ъдене тѣ намѣрихъ кжсъ хлѣбъ, бутилка и до нея чаша съ вино. Но Мазеръ тосчасъ спомни, че прѣди тръгването, тѣ бѣхъ закусили набързо; а сега хлѣбътъ бѣше затвърдѣлъ като камъкъ и виното плѣсенясало.

Тѣ побързахъ да отворятъ прозореца и да стжкнатъ огнь; всѣки прѣдметъ, сѣкашъ ги привѣтствуваше; мебелтъ, който съставляваше тѣхна собственост, имаше за тѣхъ особено, сърдечно значение. Мазеръ се разсчуствува, като видѣ малкото, мстрито сандъче, въ което Клодина държеше ржавицитѣ си; неравнодушно погледна той и на голѣмия криватъ безъ покривало, сламеникъ съ бѣла и синя рѣзка. Прищѣ му се да прѣгърне жена си и да я цѣлуне; но пѣргъва, като сърна, въ прѣстилка съ надградникъ, забоденъ съ карфици за дрѣхитѣ ѣ, тя вече се спустихъ по стълбата, разби яйца и почна да готви омлетъ.

Мазеръ шарѣше то тукъ, то тамъ; свалаше отъ лавицата на библиотеката книгитѣ, издухваше имъ праха; машинално попишваше стѣнитѣ не сж ли влажни; ето и отворенъ шкафъ: побутнахъ дрѣхитѣ, помириса миризмата на ириса. Изведнъж стори му се нѣщо твърдо подъ ржцѣтъ: той повдигна тѣчкитѣ, батистови якн на Клодина — въображеннето му вече рисувахе кръглитѣ ѣ открити раменца. Подъ якитѣ — картичка; той я извади и въ нея видѣ непозната нему фотография: красивъ офицеръ съ завити мустаци, плитко остриганъ, въ драгунски мундиръ съ бѣла яка.

„Какво е това? Чий е тука този портретъ?“ питаше се той съ удивление, като го въртѣше и обръщаше; като го поднасяше къмъ носа, разгледвайки непознатото лице, което нищо, нищо не извикваше въ неговото въспоминание. Напразно си припомянаше той: това лице положително нищо му не напомиѣше. Тогава се явихъ прѣдположения, вензѣбжии, неопровержими, несъмнѣнии. Офицеръ, мундиръ, мустаци, мъжествено смѣло лице, портретъ, скритъ подъ якитѣ на неговата жена: какво означава всичко това? Възможно ли е? Клодинетта, на която той така вѣрваше; всѣкога и на всѣкъдѣ я пускаше сама, ходѣше, расхождаше се; по магазинитѣ тичаше... Сама, сама... Такава млада жена! А той... вече старецъ! Стори му се, че всичко се руши надъ него, че той е вече на сто години, че врѣмето се е спрѣло; прѣдъ очитѣ му потъмнѣ; случило се нѣщо страшно, непоправимо; поразенъ, нѣмъ, безъ мисли, безъ думи, задушвайки се, като въ страшенъ сънъ, той гледаше на портрета, който, сѣкашъ, иронически се усмихваше.

— Хенрихъ, чу се веселъ гласъ, — омлетътъ е готовъ!

Мнж се нѣколко минути мълчание.

— Какво правишъ ти тамъ горѣ?

Като почака още минута, въ недоумѣние, младата жена бързо

се качи по стълбата и въ единъ скокъ се озова при него, видѣ портрета въ рѣцѣтъ му, въ очитѣ му прочете жжчителенъ въпросъ, въ страдалческото изражение на лицето му—пълно отчаяние.

— Кой... кой е това? съ трудъ прогълви Мазеръ.

Тя спокойно и искрено отговори:

— Братъ на приятелката ми Леа Каррелъ; азъ я бѣхъ нагу-
била изъ видѣ, когато изведнѣжъ миналата година, прѣди нашето
трѣгване, получихъ писмо отъ нея. Помнишъ? Тя току що тогава
изгубила брата си; въ денѣтъ на нашето трѣгване азъ получихъ
отъ нея второ писмо съ портрета на тоя братъ, който умрѣлъ
вслѣдствие падание отъ конь. Виждъ, трѣбва да е тука.

Тя почна да растърсва подъ кърпитѣ, прѣбобрѣж якитѣ и
намѣри писмото съ трауренъ бордюръ.

— Ето, чети! Ний така бѣраахми тогава! Азъ едва бѣхъ ус-
пѣла да прочетъ писмото, зобравихъ го тука, като отпѣтувахми, а
послѣ и не си спомнихъ, та и тебе, струва ми се, не кавахъ.

Мазеръ прочете писмото; като въаджнѣжъ свободно, той го по-
върѣж обратно на жена си, напълно убѣденъ и раскаенъ. Тя тос-
часъ раскъса писмото и портрета. Въ душата си той ѣ поблагодари,
но, отъ деликатность, той като че ли го пожали и тогава изказа
своето съжалѣние:

— Братѣтъ на твоята приятелка е билъ, както се види, твър-
дѣ красивъ офицеръ; каква жалость, че е умрѣлъ!

И той крѣико, отъ душа, прѣгърѣж любимата си жена, а тя
като се истрѣгнѣ, извика:

— Омлетѣтъ ще истине.

Прѣведѣ отъ руски К. С.

Портретѣтъ.

Разказъ отъ Рихартъ Сиваронекъ.

Карлъ Ейземаъ, владѣлецъ на доста извѣстна кафѣйна фирма,
току що получи писмо.

Дѣйствиелно, въ това нѣщо нѣма за очудвание, защото всѣ-
кой трѣговецъ ежедневно получава съ десѣтки писма, а на писмен-
ната маса на г-нѣ Ейземана стояахъ всѣка сутрина по нѣколко купа;
но това писмо, види се, има доста голѣмо значение, защото на устата
на прѣтежателя му имаше една алобиа усмивка. Той сѣдѣше безъ да
се помрѣдне, на мекото си кресло. Въ дѣсната си рѣжа, която бѣ
отпуснѣжъ, държеше въпросното писмо, а въ лѣвата — доста далечъ
прострѣна — портрета на нѣкаква си млада дѣвица.

Той погледнѣж портрета, погледнѣж още единъ пѣтъ писмото,
успѣхнѣж се още по-злобно и ги хвърли на масата.

— И това е ангелъ. Добъръ ангелъ! Стара кокетка! И Ал-
фредъ, като най-голѣмъ, да огорчи родителитѣ си.

Той станѣж и развълуванъ, почнѣж да се расхожда напрѣдъ-на-

задъ изъ стаята. Исправи се прѣдъ електрическото копче и, безъ да се двоуми, натисна го. Тояъ часъ единъ отъ служащитѣ си показа главата прѣвъ полуотворената врата.

— Повикай жена ми — каза, безъ да се обърни, Ейземанъ — нека минутно да се яви тука.

Младий слуга изчезна, а Ейземанъ продължаваше още да се расхожда.

Слѣдъ непродължително врѣме въ стаята влѣзе една дребна стара госпожа. На нейното смиренно лице сега се забѣлѣжаваше безспокойствие. Тя още не бѣше прѣстѣпила прага на кабинета, когато узна отъ погледа на мъжа си, че има нѣщо страшно, нѣщо, което да слушава доста ума.

Старий търговецъ приближи, цѣлуна я нѣжно по челото и ѝ поднесе креслото си.

— Седни, миличка, седни и слушай. Азъ имамъ да ти съобщя една доста важна новина.

— Боже мой! Ти ме плашишь, Карлъ! Какво се е случило?

— Чети! каза въ отговоръ Ейземанъ и хвърли писмото къмъ нея.

— „Драги родители!“ — наченъ съ треперящъ гласъ старата жена — отъ Алберта!... Боже мой!... Карле, прочети високо писмото, азъ треперя, не можъ... азъ виждамъ нѣщо страшно...

Търговецътъ взе писмото, дойде близко до прозореца и почна: „Драги родители! Ето вече двѣ седмици отъ какъ, по вашето желание, азъ се намирамъ въ Парижъ, та дано поне съ развлеченията да забравя лика на омайната Ида“...

— Видишь, отговори бързо г-жа Ейземанъ, азъ всѣкога съмъ ти казвала, че ти си единъ суровъ човѣкъ. Какво лошо намирашь ти въ любовта му съ Ида? Защото тя е бѣдна ли? Но — Боже мой! Тя е една чудно-прѣкрасна дѣвица и азъ всѣкога казвахъ, а и сега казвамъ: тя ще направи прѣщастливъ тогова, който добие нейната ржка.

— Потърпи! Послушай по нататъкъ! каза соннато Ейземанъ.

„Това напълно ми се удаде, — продължи да чете той. — Всичко каквото ми поржчахте, азъ много добръ извършихъ. Още щомъ като пристигнахъ, азъ поднесохъ прѣпоръчителното писмо на г-нъ Лепортмонье, който много любезно ме прие въ семейството си. Азъ се запознахъ съ двѣтъ му дѣщери, които така ми се понравихъ, че съ думи не можъ ви исказа; но тѣ не можахъ да истикатъ изъ сърдцето ми образа на Ида. Една седмица слѣдъ моето пристиганне, г-нъ Лепортмонье даде костюмированъ балъ, гдѣто бѣхъ поканенъ и азъ. Азъ трѣбваше да отидж. Но не за бала искахъ азъ да отидж, но дано чрѣзъ развлечението да потъшнямъ моето отчаяние, а, ако можъ, и съвършено да го заглушиж. Деньтъ дойде и азъ равнодушно отидохъ, като облѣкохъ просто едно облѣкло, защото никакъвъ другъ костюмъ не ми се нравѣше.

„Азъ ходяхъ по залата, прѣпълнена съ оживено общество отъ маскирани лица, но не вземахъ участие въ тѣхното веселие. Прѣзъ прозореца на амбразура въ това врѣме съгледахъ една маска, която,

както мене, види се, избугваше общото веселие. Азъ се приближихъ до нея.

„— *Il fait très chaud ici, mademoiselle*, почнахъ азъ, като искахъ да завържжъ разговоръ.

„— *Où, monsieur!* отговори тя полека.

„Въ момента, когато азъ да седнахъ при нея, дойде г-нъ Депортмонье въ костюмъ на турски паша и ѝ каза, като ѝ подаде ржката си:

„— *Maintenant si vous aviez la bonté...*

„Маскираната госпожица безмълвно се повдигна, прие подадената ѝ ржка и се отправи къмъ откритото фортепиано.

„Тя сне маската, взе нотитъ, обърна се къмъ публиката и... о, небе! Азъ останяхъ като гръмнатъ отъ нейния видъ. Нейното лице бѣ лицето на ангелъ, а очитъ ѝ — очитъ на Мадона. Когато тя наченж да пѣе, азъ забравихъ че съмъ въ залата, а се бѣхъ пренесълъ въ рай. Пристжихъ бързо къмъ г-нъ Депортмонье и го попитахъ: каква е тѣзи особа.“

„— Това?—отговори той — това е *mademoiselle* Луизонъ Деваязъ *Menus Plaisirs* — 50 франка за вечеръ.

„Този грубъ отговоръ лошо подѣйствува надъ менъ и азъ бързо се оттеглихъ, за да отидя при омайната пѣвица на връме, но нея я нѣмаше вече тамъ! Азъ почнахъ да я диря, но всичкитъ ми усилия бѣхъ напразно; нея я нѣмаше нийдѣ.

Какъ съмъ прѣкаралъ нощта, недѣйте ме запитва. Щомъ се разсъмнахъ, азъ поченяхъ пакъ надирванията си. Ясно е, че най-първохъ почнахъ отъ *Menus Plaisirs*. Най-сетѣ, слѣдъ като поупонихъ единъ отъ уличнитъ пазачи, той ми каза адреса ѝ.

„Бързо азъ намѣрихъ возачъ и се опяхъ за жилището ѝ, като си крояхъ на ума какво да ѝ кажъ за моето внезапно посѣщение. Азъ взехъ единъ раскошенъ букетъ отъ цвѣтарника, който се намираще на пята ни и всичко останяло — оставихъ на волята на сядбата.

„Въ прѣднията азъ дадохъ картичката си на камеристката и, слѣдъ минута, азъ се намѣрихъ прѣдъ лика на божественната Луизонъ.

„Ако вчера тя ме очарова, то този день бѣше още по-привлѣкателна съ своето розово утрено облѣкло, което имаше сщия цвѣтъ, какъвто тоя на лицето ѝ.

„Тя удивително ме погледна, когато азъ заговорихъ за цѣлѣта на посѣщението ми. Азъ седнахъ на единъ нискъ столъ прѣдъ моята царица, която бѣше така хубава, така привлѣкателна, щото отново ме завлада и азъ, омаянъ, опоенъ отъ всичко това, паднахъ прѣдъ нея на колѣнитъ, като извикахъ:

„— *Oh, Louison, je vous aime, je vous demande en mariage.*

„— *En mariage?* удивително попита тя и се насмѣ. *Oh, la-la, monsieur, vous vous moquez de moi?*

„Но веднага тя разбра всичко, що искахъ да ѝ кажъ, тя разбра сериозността на моето прѣдложение. Склони главата си на гръдитъ ми и прошепна:

„— *Veà prenez moi, monsieur!*

„Азъ ликувахъ. Притиснахъ я въ обятията си, обсяпахъ я съ цѣлувки и ѝ се захлехъ въ вѣчна любовь.“

— Mais vos parents? Попита ме тя.

„Азъ се мъчихъ да я убѣдѣмъ въ това, че вий сте съгласни съ моето мнѣние: да се оженимъ за нея. Тогава тя радостно извика: „Vaut mieux“ и ме отпустихъ.“

„И сега, когато ви открихъ цѣлото си сърдце, драги ми родители, азъ ви моля само за едно:

„Благословете моя бракъ съ тоя прѣлестенъ ангелъ!“

Любящия ви синъ:

Алфредъ.

Господишъ Ейземавъ свърши и съ негодувание хвърли писмото. Жена му прѣзъ всичко това връме разглеждаше портрета и писмото, види се, не ѝ пропаведе никакво впечатлѣние.

— Както ми се вижда, бездѣлникътъ те подмава съ ласкавитѣ си думички! извика Ейземавъ. Като че ли и тебе се поревниж този „Ангелъ съ очитѣ на Мадонна.“ Тя е просто една интригантка! А азъ, старъ глупецъ, пратихъ сина си въ този развратенъ Вавилонъ, гдѣто на всѣка стѣпка младитѣ хора сж подхвърлени на искушения. По-добръ да бѣхъ го пратилъ въ Сибирь, или да бѣхъ го оженилъ за Ида! Тя, въ всѣкой случай, е една скромна дѣвица, а тѣзи....

Старата съ усмивка му подаде портрета.

— Потърни! Не е още късно! Телеграфирай му да се върне и дай му да се види съ Ида. Кой знае. Може би старата любовь да вземе връхъ надъ страстьта.

Ейземавъ помисли една минута и каза:

— Азъ мислихъ и това. На мене остава сега само едно: да дамъ за съпруга на сина си дѣвица, която азъ ненавиждахъ.

— О, друже мой, отъ дѣттѣ едно трѣбваше да наберешъ! каза г-жа Ейземавъ и, като поднесе челото си за да приеме обичната цѣлувка, излѣзе изъ стаята.

На слѣдующата вечеръ на перрона, гдѣто трѣбваше да пристигне вечерний Парижки влакъ, чакаше едно неголъмо общество, което се състоеше отъ съпрузитѣ Ейземавъ и Ида — русата дъщеря на главния контролоръ на Ейземана.

— Дойде ли той, тогава ще бжде работата въ вълнение, казваше търговецътъ ту на жена си, ту на Ида.

Звънецътъ удари и, слѣдъ малко, съ гръмъ пристигна влака въ платформа. Първий, който скочи отъ него, бѣше заблудения синъ на Ейземана — Алфредъ. Като забѣлѣжи групата отъ повнати лица, той се хвърли радостно къмъ тѣхъ и раскри обятията на баща си, сетнѣ се хвърли къмъ Ида, която, смутена, наведе очитѣ си.

— Ида! Драга мое Иденце!

— Какъ?... извика възгъ изъ себе си бащата. Какво значи това?... А Парижъ?...

Алфредъ съ смѣхъ се обърнж, сие си шапката и хвърли очи къмъ желтото палто.

— Погледни, татко! Ти не намираш ли въ мене нѣкакво сходство?

— Сходство? Съ какво?... При все това, защо си обрѣсналъ брадата си?

— А портрета?

— Портрета?... Нищо не мож да разберж.

— Прости, драгий татко, почиж Алфредъ съ сериозенъ тонъ, прости, че азъ си позволихъ да ти направж една тжга. Азъ бѣхъ на маскирвания балъ, даденъ отъ общия ни другаръ, въ костюмъ на млада дама, за това обрѣснахъ брадата си. Азъ, така се понравихъ съ този костюмъ на цѣлото общество въ бала, щото всички ме помолихъ да се фотографирамъ. Тогавя се появи въ главата ми идеята да съчинж това писмо, което много е огорчило тебъ и мама, но което же направи най-щастливъ. Още единъ пжтъ: прости, драгий ми татко, защото иначе азъ умирамъ отъ жаль!

Г-жа Ейземанъ погледнж умилително мжжа си и, като стиснж сива въ обятията си, каза:

— Очитъ на майката никога се не лжжжтъ. Азъ, по-рано отъ тебе, узнахъ и разбрахъ тжзи шегя. Прѣв. М. Теофиловъ.

На морский брѣгъ.

При васъ дойдохъ вълни шумливи морски,
Шопотътъ ви да слушажъ страшенъ, дивъ;
Далечъ отъ погледитъ, искамъ, хорски
Отъ тукъ да гледамъ вѣчний ви приливъ.
Шумѣте, о вълни! ноцъта е тиха,
Надъ васъ луна сребристра грѣй, блѣщи,
Звѣзди се въ васъ трептящи отразихъ,
И вѣчь отлитатъ моятъ мечти.

Душата ми жадиже за мечтанья,
Простори търсжжтъ моятъ мечти.
Море! Стихио вѣчна, неразгадна!
Катъ моята душа бѣсиѣшъ ти;
Бѣсиѣшъ и не виждашъ какъ звѣздитъ
Трепжжтъ спокойно и безъ страхъ
Оглеждатъ се, игражжтъ срѣдъ вълнитъ,
Защо спокойно не си като тѣхъ?

Кипи, бѣсиѣ, пѣни се морето,
Трепжжтъ надъ него яснитъ звѣзди;
Нѣмже то и свива ми сърдцето
И съ мжки пълни моятъ гърди.
Катъ него нѣма, глуха е душата;
Катъ него се вълнува пѣни тя
И катъ звѣзди спокойни сж мечтитъ,
Защо катъ тѣхъ не е спокойна тя?

Д. П. Върбицовъ.

Изъ книжнината и живота.

І. ВЪ НАШЕНСКО.

Мѣсто на женитѣ!—Жената и висшето образование у насъ. — Българитѣ въ Добруджа.—Воджетъ за 1898 г. — Отношенята между нашитѣ списания и читателитѣ.

Нигдѣ, може би, въпросътъ за равенството на женитѣ не е направилъ толкова бързи крачки въ малко врѣме както у насъ!

Женскій въпросъ у насъ е почти разрѣшенъ. Българката е вече комахай съвсѣмъ еманципирана... За зло ли, за добро ли, ала интелигентната българка у насъ веднага става и учителка, и редакторка, и надателка, и телеграфистка, и телефонистка... Законодателството ни уравни веднага въ правото на наследство съ мъжа, въпрѣки народнитѣ правовървѣния, като удовлетвори тѣзи послѣднитѣ въ даването ѝ право да бѣде настойница, като майка и домакинка. Безъ никакви борби на жената се даде мѣсто на всѣкъдѣ.

Тѣзи ефтини и готовански завоевания българската жена направи така лесно, както българинътъ доби конституционно управление. Повдигнатъ е вече въпросъ и за жената да постѣпва въ висшето училище, като студентка или слушателка...

Нашитѣ читателъ ще прочете статията на г-жа Лидия Шишманова, по прѣдмета, въ тѣзи книжка на „Б. Сбирка.“

Г-жа Ш. не изчерпва въпроса. Тя пледира за допусканне жената въ нашето Висше училище, като намѣрва, че и положителното законодателство и моралътъ не сѣ противни на това, а говорѣтъ въ полза на положението, което тя поддържа. Тѣзи теза на г. Ш. е защищаема. Върху нея ний може да се повърнемъ други пѣтъ. Но има една друга страна, която се оставя незачекната отъ мнозина. Тя е въпроса: уврѣла ли е за едно абсолютно прѣдоставяне на нея си българката, било за да се учи редомъ и наедно съ мъжетѣ въ висше училище, било за да се располага самостоятелно съ своята сѣдба, мимо по-опитни домашни и близки.

По начало ний не сме противъ допусканье жената до висше образование. Напротивъ. Но за прилаганьето на това начало ний не виждаме толкова уравниенъ пѣтя, колкото той се вижда на мнозина ратници за него. Не бѣше отколѣ — а по-лани — ний четохим едно прошение до Н. Събрание отъ жени, безъ подписи, съ което тѣ искаха да имъ се допустне да постѣпнѣтъ въ висшето училище. Още тогавъ ний си казахим: тѣй както е написано това прошение на тѣзи почтенни прѣдставителки на хубавий полъ трѣбва да се отговори съ едно—*не може*. И това: а) защото ако наистина бѣхъ писали прошенieto аспиранткитѣ за висшето училище, тѣ не заслужаваха допусканье, тѣй като то бѣше написано съ една чудесна неграмотность; б) защото тѣзи аспирантки иѣмаха куража да се подивнѣтъ подъ прошенieto.

По-сетнѣ четохми друго едно прошение до IX Обикн. Народно Събрание, съ много подписи на жени отъ София, Пловдивъ, Варна, Руссе, Кюстендилъ, Плѣвентъ, Сливентъ, Казанлъкъ, Хасково, Карнобатъ, Орѣховица и Търново. Тѣ искахъ да имъ се отворятъ вратата на Висшето училище. Това бѣше смѣло, но поне то бѣше едно достойно заявление. Ний го записахми като единъ симптомъ на „заарѣвянето“ на българката...

Но българката още не е доувърѣла за едно висше образование наедно и редомъ съ мъжа. Като оставями на страна въпроса за вѣрата въ българския студентъ и за прѣдпочитането му отъ колкото цилиндраша—въ валсоветъ и всевъможнитѣ танцове, защо да отричами, че раввалентъ свѣтъ има въ всички слоеве и категории на обществото? Ний имаме повече вѣра въ цѣломъдренността и въ чистоправнето на интелегентната българка; но ний все още не мислимъ, че тя е достигнала въ саморасполагането си своята другарка — рускиня, англичанка или американка. Тѣзи послѣднитѣ сж се вече калѣли въ живота; тѣмъ е дадено такова *домашно* възпитание и таквазъ *общественна*, а не харешна—подготовка, които сж я облѣкли въ непростажна броня и сж я направили крѣпостъ въ морално отношение. Българката не ги е достигнала още. А за незакрѣпѣнитѣ женски и мъжски характери, ний сми на миѣние, че може да се каже: „и не введи насъ во искушение!“ Както казва нашия българинъ: „огънь и слама нѣматъ работа наедно.“ Съвмѣстно ученье и жавѣянье на таквизито едва ли не ще даде скрѣбни резултати...

Нека прибързами да прибавимъ, че тѣзи точка на въпроса не е най-сжществената.

Има друго. Жената, споредъ насъ, би трѣвало да отговаря на задачата, която ѝ се налага отъ нуждитѣ на обществото. Българското общество, при днешното си положение, едва ли има нужда отъ *напливъ* на жени съ висше образование. Ний се опасяваме, че уголѣмяването броя на таквизъ ще създаде у насъ едни „деклассирани“ дами... нещастни, безъ мѣсто, безъ положение, безъ челядь... Скоро у насъ прѣдстои да се появи вече едни мъжски пролетариятъ на интеллигентни. Туй ежегодно пуцанье въ живота на свършили въ Висшето училище и по Европа даде и въ бждще още повече ще увеличи континента на лишни людие, безъ работа, диящи и ненаходящи споредъ знанията си служби, безспокойни и отчаяни за утрѣшния день, съ една рѣчь — злочести. Не стига ли това мъжско зло, се питатъ загриженитѣ за бждщето наше поколѣние, ами и нашитѣ скромни момичета искатъ да се впуснатъ въ този кръговъртежъ на живота съ дипломи отъ висши училища? Не се ли усложнява съ това въпроса за намѣрване поприще на ученитъ мъжъе? Жената е създадена да бжде конкурентка ли на мъжа или нейното назначение е да бжде другарка, помощница, съпруга, майка? Не трѣбва ли да помислимъ за да испреваримъ едно злочесто положение, въ което може да се попадне, ако безъ разбиръ се допустихтъ дѣвци до каквото и да било висше образование, само „висше“ да е?..

Ний сми на миѣние да се даде едно висше образование на бъл-

гарката, но таквовъ, което да я приготви за живота : да станѣше тя лѣкарка, учителка, вѣща въ нѣкое практическо знание. Ний на драго сърдце сии съгласни да ги видимъ поставяли въ висши курсове за женитѣ, имащи извѣстна цѣлесобразна и жизненна програмка. Въ таквъ смисль ний сии за допусканье женитѣ до висше образование, но не и до Висшето училище, особно при сегашнитѣ му отдѣли и программи, наредени специално за мъжетѣ.

Ний сии готови, съ други души, да ратувани съ всичкитѣ си сили за откриваньето на специални висши женски курсове, нагодени за да се приготвятъ за въ живота практически работници — „въспитателки, обществени дѣятелки въ областята на чисто научния или общественния животъ,“ както се казва въ прошенieto на женитѣ до IX Об. Н. Събрание отъ 12 дек. 1896 г.

* * *

Прѣслѣдваніята, систематически поченджти отъ румжиското правителство противъ българщината въ Румжния, особено въ Добруджа, взематъ всѣкидневно по-остъръ характеръ. Нашитѣ отвѣди дунавски съсѣди забравятъ, че Добруджа е за България това, което Трансилвания е за Румжния; че ако Румжнитѣ съ горчевина въ душата си слѣдѣтъ истезанията, на които е подложена тѣхната народностъ въ живописнитѣ долини на Карпатитѣ, за насъ Българитѣ не може да е приятно онова гонение, на което е подложено българското население въ полята на Добруджа. Освѣтъ извѣстията, печатани въ политическитѣ български вѣстници и получавани непосредствено отъ мѣстото, ние слѣдимъ съ голѣмо внимание и българофобскитѣ статии на отвѣди дунавския печатъ, на който истинско „Delenda Carthago“ е станяло съсипването на българщината въ Добруджа.

Знае се вече за съществуването въ Румжния на една „лига за порумжничването на Добруджа,“ на която центрътъ е Тулча, а главната резиденция — Букурещъ. Цѣльта на тѣзи лига е да приготви по всички възможни пѣтица тържеството на румжиската идея въ Добруджа. Но специално лигата има за цѣль улесняването на онѣзи агенти, които работѣтъ за румжиската идея; уголѣмяването и поддръжаньето на чисто румжиски училища, отварянieto на нови школи за момчета и момичета; откриванieto на народни библиотеки и доставянieto книги съ цѣль да распространѣтъ румжиската култура; държенье сказки пакъ съ същата цѣль; вземаньето на млади добруджанчета и прашаньето имъ въ Букурещъ или другадѣ въ Румжния за да се напоѣтъ въ мѣстнитѣ патриотически школи съ дакорумжиски патриотизмъ; распространяваньето на румжиски черкови на всѣкѣдѣ изъ градоветѣ и селата; основанieto на единъ вѣстникъ съ цѣль да освѣтлява обществото и чужбината за състоянieto на „Румжиска“ Добруджа; даваньето награди за съчинения по Добруджа.

Забѣлѣжително е, че на тѣзи добруджанска лига прѣдсѣдатель никога не може да се избере нѣкой добруджанинъ, а трѣбва да бѣде румжининъ отъ отвѣди Дунава. Такъвъ за сега е избранъ г-нъ Гр. Точи-

леско, професоръ на Букурещкый университетъ. Едното това обстоятелство говори твърдѣ сладкодушно за нечиститѣ тенденции и цѣли на тѣзи лига, която си избрала за девизъ: „Всичко за отечеството.“ Този девизъ е написанъ и върху знамето на лигата съ румънски триколюрь.

Една българска депутация отъ Добруджа ходи въ Букурещъ за да се моли: 1) да се остави българското население да учи дѣцата си свободно на матерния имъ езикъ и да се черкува по славянски; 2) да се допустне на гражданитѣ отъ българска народностъ свободно да упражняватъ политическитѣ си и граждански права. Тѣзи депутация се е завържила изъ Букурещъ въ пълно отчаяние. Министрътъ на народното просвѣщение не само не рачилъ да чуе членоветѣ ѝ, но основанъ върху невѣрнитѣ доклади на заинтересовани инспектори и учители, той поискалъ отъ министерския съвѣтъ пълномощие за да унищожи училищнитѣ настоятелства въ Тулча и нѣкои други добруджански градове и да изгони директоритѣ на нѣкои училища,—главно въ Тулча и Бабадагъ. Най-голъмото обвинение противъ настоятелства и учители е, че ужъ тѣ заплашвали единъ румънски ревизоръ съ убийство и позволявали да се учятъ противозаконни книги и карти. Даже учителитѣ и директорътъ въ Тулча се раскарватъ по сѣдилища, глобяватъ се и имъ се искатъ нѣкакви гаранции за да се оставятъ да живѣятъ въ града! . . . Нека прибавимъ, че гражданскитѣ и политически права на българитѣ тулчанци сж били потжпкани по единъ най-възмутителенъ начинъ на 25 октомври т. г. като се избрали за градски съвѣтници, по чисто произволенъ начинъ, нѣколко любимци на румънската полиция.

Не по-малко възмутително е рѣшението на министра на просвѣщението г. Харетъ за запрѣтяването да се употрѣбаватъ въ българскитѣ училища въ Румъния и специално въ Добруджа нѣколко най-невинни български книги и учебници. Ний даваме мѣсто тукъ цѣликомъ на туй министерско рѣшение, което единъ день може да послужи като документъ за опъзи „румънизаторска фурия,“ която е окванзла румънитѣ и на която цѣльта е да се удуши българщината въ Добруджа. . .

„Като имаи прѣдъ видъ—каква рѣшението на минист. на просвѣщението — рапорта отъ 8 окт. т. г. на профессора отъ университета, г-нъ Йоанъ Богданъ, върху българскитѣ книги, употрѣбавани въ българскитѣ частни училища,

Рѣшаваи:

Забранява се съвършено употрѣблението, въ каквото и да било училище въ територията на кралството, на слѣдующитѣ книги:

1) Читанка за IV първоначаленъ классъ отъ Сарановъ, Пловдивъ, 1893 г. 2) Училищенъ атласъ отъ Дянова, Пловдивъ 1891. 3. Краткъ учебникъ отъ География (обща) за долнитѣ гимназиални классове и за трикласснитѣ училища, отъ С. Христовъ, Пловдивъ, 1895 г. 4) Кратки разкази отъ Българска история, учебникъ за първоначалнитѣ училища отъ С. С. Бобчевъ, Пловдивъ, 1895. 5) Отечествовѣдене, за III първонач. классъ, отъ Драгневъ, Пловдивъ, 1890. 6) Отечествовѣдене, за IV първонач. классъ, отъ Драгнева, Пловдивъ, 1890 г. 7) Отечествовѣдене, за III първонач. классъ, отъ Керчева, Търново 1896. 8) Отечествовѣдене, за IV първонач. классъ отъ Керчева. 9) Отечествовѣдене за IV първонач. классъ, отъ Гюдолева, Пловдивъ, 1890.

Внасянето на която и да била отъ тия книги въ вѣкое частно училище отъ Кралството ще се наказва веднага съ закриванне на училището и съ отнемането правото да учителствува на директора на училището и на учителя, който е употребилъ забранената книга."

И тѣзи невинни книги сж поставени въ запрѣтителния списѣкъ сигурно само за туй, защото въ тѣхъ се поменава, че Добруджа е била вѣкога българска, населена съ българи и че тамъ още не е издъхнала послѣдната българска душа! Просто, да се ужасишъ! И видите ли, какво е наказанието ако въ едно училище попаднатъ, напр., невинитѣ: Училищенъ Атласъ отъ Данова, или Кратката Българска История отъ Бобчева! Училището се затвори и учителитѣ изгубватъ правото да учителствуватъ. Може ли да бжде по-безчеловѣчно отъ това постановление?... Ний молимъ румжнското правителство, молимъ разумната, напредничава часть на румжнското общество, неговата интеллигенция, да се спрѣ въ своята „румжнизаторска фурия.“ Ний ги молимъ да даджтъ на нашитѣ братя въ Добруджа поне възможността за такова „притѣснено“ живѣние, противъ което тѣ викатъ, и въ което се нахождатъ румжнитѣ въ Трансилвания. Гордитѣ синове на Арпада още не сж посѣгнали на румжнскитѣ истории и отечествовѣдения въ училищата румжнски въ Трансилвания. Никой още не е гасилъ пламъка на патриотическия языкъ, който издаватъ румжнскитѣ вѣстници въ Маджарско. „Gazeta Transilvaniei“ въ Брашовъ, „Controla“ въ Темешваръ и „Tribuna“ въ Сибиу се нишатъ все тѣй свободно и разсаждаватъ за румжнскитѣ интереси въ Трансилвания, както и самитѣ Букурешки вѣстници...

И румжнскитѣ патриоти викатъ противъ деспотизма на маджаритѣ въ Трансилвания! Добруджанскитѣ българи иматъ право, отъ своя страна, да извикатъ: „дайте ни поне маджарския деспотизмъ тукъ, въ Добруджа!“

* * *

Въ Народното Събрание сж внесени бюджетопроектитѣ за расходитѣ на разнитѣ министерства, както и за приходитѣ.

За голѣма жалость и тѣзи година това внасянье става късно, и тѣзи година ний забѣлѣжаваме неумѣстни расходи, неумѣстни увеличения и намаления. Неумѣстни расходи сж, наприѣръ, прѣдвиденитѣ за разни командировки, за разни постройки, за излишни веществени и пр. и пр.; неумѣстни въ двешно врѣме увеличения сж, напр., тѣзи на прѣдставителнитѣ на вѣкои дипломатически агенти, а неумѣстни и несправедливи сж многобройнитѣ намаления на плати на малки чиновници.. За идущата 1898 година бюджетътъ сравнително съ текущия е по-голѣмъ, именно той е сключенъ съ 84,516,899 л., т. е. повече отъ тѣзи год. съ 1,091,880 л.

Въ тѣзи си бѣлѣжка ний нѣма да се спираме върху въпроса съ колко и отъ гдѣ можеше да се намали този бюджетъ, но ще констатираме само, че той можеше да се намали и трѣбваше да се намали прѣдъ видъ на усилената и мъчна година, която прѣвкарехме и на която тежкитѣ послѣдствия още повече ще се покажтъ до годниа! Ще ли Народното Събрание да направи повече отъ това,

което така или иначе, но, види се, да не е могло да направи правителството — ще видиш. Прѣдстоящитѣ петнайсетѣ дни отъ края на сесията на Народното Събрание ще отговорятъ на въпроса и слѣдъ това ний ще се повърнемъ...

* * *

Една справедлива бѣлѣжка прави редакцията на сп. *Животъ* (Ш кн.) по въпроса за отношенията между периодическитѣ списания и читающата ни публика, въпросъ, който се засѣга и отъ г. Деборовъ въ тѣзи книжка на „Бѣлг. Сбирка.“

„Въобщо едно списание, казва *Животъ*, трѣбва да се стрѣми да дава на читателитѣ си, колкото се може по-пълни свѣдѣния и опитвания по всички въпроси, отвлѣчени и конкретни, теоретически и практически, чужди и наши, които вълнуватъ челоуѣчеството. У насъ не само липсва това, но и списанията стоятъ като изолирани помежду си и една мисълъ, подигната въ едно, остава непозната за читателитѣ на друго, макаръ тая мисълъ и да е заслужвала коментиране, критика, распространение. Такава хладна несъобщителность у журналиститѣ, които се обаждатъ единъ на други, само за да се изругаятъ и когато честолюбие то бѣде наранено, не може да се отрази добръ върху читателитѣ.“

Събратѣтъ ни отъ „Животъ“ поканва коллегитѣ живо да подхващатъ всичко казано отъ списанията и да го разгледватъ безъ злоба, но и безъ слабостъ. Той мисли, че по този начинъ ще може да се распрѣсне колко годѣ апатията у читателитѣ. Наистина въ отношенията на българскитѣ пишущи братя има нѣщо съвсѣмъ ненормално и което трѣба да се отдава, споредъ насъ, на онова отсѣгнатие на въспитание, плюсъ и на солидарность, съ което се отличава българския публицитетъ, въ широката смисълъ на думата. Асѣлж ако не бѣше този двоенъ порокъ въ нашата журналистика едва ли щѣхми да имаме списания много повече, отъ колкото това го изискватъ културнитѣ нужди на народа ни: У насъ има повече отъ десетина общи литературни списания, десетина религиозни и петъ-шестъ дѣтски. Никой не може да ни увѣри, че тѣзи списания сѣ извикани отъ изискванията на тѣзи, за които сѣ назначени. Ний знаемъ българскитѣ читатели и абонати и сиѣло твърдимъ това, основани на дългогодишенъ опитъ. Появлението прочее изъ толкова много списания у насъ се дължи на нашата несолидарность, на „изолированностьта“ на пишущитѣ братия. Знаемъ едно-двѣ списания — слава Богу сега вече покойни — които видѣхъ бѣлъ свѣтъ само за туй, защото редакторитѣ ний не можихъ да намиръятъ гостопримство на „много образцовитѣ“ си вѣзаци произведения въ съществующитѣ списания. Въ днешно врѣме всѣко списание у насъ има особенъ замкнутъ животъ и даже непрязнено отношение къмъ друго. Дору общитѣ сътрудници не помагатъ на тѣзи изолированность.

Впрочемъ въпросътъ е отъ голѣма важность и ний ще чакаме да видиш особената обѣщавана статия по прѣдмета на сп. „Животъ“, за да се повърнемъ.

С. С. Вобчевъ.

II. ВЪ СЛАВЯНСКИТЪ ЗЕМИ.

Въ Сърбия: Новото министерство и кралъ Миланъ. — Въ Чехско: нѣнци и чехи. — Въ Босна и Херцеговина.

Промѣненіето на Симиичевото министерство въ Сърбия и идваніето на властъ на Д-ръ Владана Георгиевичъ, до тогагъ сърбски въ Цариградъ посланикъ, още продължавъ да занимава духоветъ въ тѣзи страна, пояждана отъ неустойчивостта на правителствата. Истинна, че тѣзи неустойчивостъ, на гледъ, послужи за сгѣняванъето на радикалитъ съ нѣкакви ужъ неутрални управници. Това поне се кава въ манифеста на кралъ Александра и въ неговото писмо до Д-ръ Владана. Обаче, не бѣ това истинската причина за тѣзи неочаквана промѣна.

Още се занимаватъ въ Сърбия и другдѣ да намѣржтъ истинскитъ причини зарадъ „свалянъето“ на радикалитъ отъ властъ. Всички виждатъ, че не е била толковъ причина конституционния въпросъ, т. е. въпроса за повръщаніето на единъ по правиденъ конституционенъ режимъ — сега отъ 1894 г. слѣдъ спираніето радикалния уставъ отъ 1888 г. е въ сила устарѣлий уставъ отъ 1869 год. Сжщо не може да се поддържа и другата причина — именно несполуката на Симиича да уреди сватовщината на кралъ Александра за една отъ черногорскитъ княгини, нито пъкъ обстоятелството, че правителството провредило за покупка военни оръдия въ Парижъ безъ краля да знае за това. Коренътъ на тѣзи промѣна се крие нѣйдѣ по-дълбоко и ний не ще сме много далечъ отъ истината ако кажемъ, че главноржката на кралъ Милана е движила този новъ прѣломъ въ сръбския политически животъ и че македонския въпросъ, или по-широко казано, въшната политика е играла най-важната роля.

Органътъ на радикалитъ „Одјек“ казва, „че отъ много време невѣдоми, скрити причини движатъ сѣдбинитъ на Сърбия.“ Това е вѣрно до голѣма степенъ. Но тѣзи невѣдоми причини, експлоатирани отъ кралъ Милана, ще докаратъ голѣмо зло на Сърбия. Ний жалимъ само за едно: че съ идванъето на властъ на Владана Георгиевичъ отношенията между Сърбия и България ни се чинжтъ вълвали изъ пжтя на искрена дружба и добро събѣдство и, че въ Македония сръбската пропаганда подкачи бурна дѣятелностъ...

„Незадоволствата въ Сърбия противъ новото правителство се появихж скоро, постоянно растжтъ и на сегашния кабинетъ не се гледа, освѣнъ като на врѣмененъ. Министерството на Д-ръ Владанъ не само не е изпълнило обѣщаніето си да не жѣни чиновницитъ, но вече пенсионира многобройни офицери, безъ причина и нужда. Новитъ избори за скупщината се очакватъ да станжтъ прѣвъ ид. януарий, като прѣдварително се распустне сегашната скупщина, която е радикална!“

Вѣстникъ *Нордъ*, като говори за новото министерство въ Сърбия, и натяква за неговата нова политика, прибавя, че ако се опита новото правителство да извика нѣкои външни смутове, то не ще намѣри никакво съчувствие у европейския концертъ. За кралъ Милана, който се яви въ Сърбия съ сына си и извърши промѣната, казватъ, било необходимо да извика таква външни заплетания...

Знаменитата дума: „да се не прѣдаваши“ на прочутия стари Ригеръ въ една негова прокламация къмъ чехитѣ е подета сега въ неговото отечество по случай на борбата между нѣмци и чехи, изострена до нѣмай-къдѣ. Както се знае Австрийското министерство на Бадени, което свърши въ края на истеклия мѣсець своето бурно съществуване, допустихъ съ едно министерско разрѣшение равноправността на чехския язикъ въ правителственитѣ учреждения. Това се не хареса на тѣсногърдитѣ нѣмци и тѣ подкачихъ редъ скандали въ Райхстага, за които ний вече писахми. Паданъето на Бадени не отчайва обаче Чехитѣ и тѣ сега повтарятъ: *не се прѣдаваши*.

Не е първица гдѣто единъ сравнително справедливъ къмъ славянскитѣ народности министръ, като графъ Бадени, пада зарадъ своитѣ мисли. Осеммилионното нѣмство въ Австро-Унгария виняги се е мъжило да задуши петнадесетмилионното славянство. Двата милиони нѣмци въ Чехия искатъ да бждатъ неограничени господари надъ четиритѣ милиони чехи *само* въ Чехия. Нѣмцитѣ не искатъ и да чуятъ за равноправността на чехския язикъ въ Австро-Маджарско! За туй пъкъ чехитѣ не отстъпватъ, заловили сж се ягката за работа и иматъ голѣмъ успѣхъ! Въ Долна Австрия дору се е образувала славянска народна партия, която дири за 50 долно-австрийски общини да се основатъ училища съ чехски язикъ; въ Вѣна за всѣки голѣмъ кварталъ искатъ сжщо таквоъ училище. Нѣмцитѣ отъ Австрия постъпватъ така, като че сж агенти на Берлинъ! Тѣ сѣкашъ искатъ отъ Австрия да направятъ една Бавария, т. е. да я присъединятъ къмъ Германия. И пакъ чехитѣ се осжждатъ въ прѣдателство.

Нѣмската упоритостъ и неуживчивостъ доведе пакъ до остри мѣрки противъ чехитѣ. Избухнахъ мятежи въ много мѣста. между прочимъ, въ самата чехска столица, въ Пилзенъ, Таборъ, Мелникъ, Ашъ, Агеръ и пр., мятежи, пзвикаши отъ буйството на нѣмцитѣ противъ чехитѣ. Новото министерство на Гаучъ се мъчи да помири двѣтъ разярени националности... нѣщо, което е, разбира се, въ интереса на двѣтъ воюющи страни. Даже се зачу, че имало вече доста шанси за подобна сполука...

Въ Прага се урежда изново воененъ съдъ, както и въ 1848 год.; но „Златна Прага“ се не бои отъ подобни нещастия. Тя ги прѣживѣ освѣнъ въ 1848 г. още въ 1868 и 1893 г. и пакъ е Златна Прага за славянството. Това ще бжде виняги, до гдѣто между чехитѣ има патриоти, които викатъ: „да се не прѣдаваши!“

Ако нѣмцитѣ въ Австро-Унгария не оставятъ на мира чехитѣ, то маджаритѣ се расправятъ не по-мeko съ другитѣ славянски народности въ Южна Австрия. Тѣ се мъжатъ да помаджарятъ словациѣ, словенциѣ, сърбитѣ, че и хърватитѣ...

На послѣдъкъ най-голѣми усилія сж се обѣрижли къмъ Босна и Херцеговина—двѣ чисто сръбски земи, къмъ които, за жалостъ, не

твърдѣ често се обръщатъ очитѣ на сърбскитѣ патриоти отъ кра̀лството страха ради... маджарска и на маджарския приятель — кра̀ль Милана, който сега буравя въ Сърбия.

Достойно за забѣлѣжаніе е, че Маджарското правителство не допуска въ Босна и Херцеговина всѣкакви сръбски книги, списания и вѣстници. Само онѣзи, които добижтъ прѣдварително разрѣшеніе, само тѣ книги, вѣстници и списания можтъ да се пропускатъ. Това е уредено съ повелѣние още отъ 30 окт. 1880 г. въ което се казва: „прѣдплати за книги, вѣстници, картини и др. т. може да правѣтъ само онѣзи, които за това добижтъ специално разрѣшеніе отъ правителството. Също така безъ разрѣшеніе книги не можтъ да се продаватъ, нито раздаватъ. Който направи противното наказва се съ глоба отъ 5 флорина до 200.“ Освѣнъ това правителството е ограничило правото за продажба на книги по мѣста и само на лица, които му се аресватъ.

Така се оцѣстливяватъ двѣтѣ още неприсѣдинени къмъ Австрия области. Ами когато се присѣдинѣтъ окончателно, за което се точи сериозно Австро-Унгария?

С. С. В.

III. НА ЧУЖВИНА.*)

1. Сключване мирния договоръ между Портата и Гърция. — Критъ. — 2. Италианската зелена книга по историческитѣ работи. — 3. Австрийската камара и новото австрийско министерство. — 4. Германский парламентъ. 5. — По аферата Дрейфусъ-Естерхази въ Франция.

Най-подиръ, слѣдъ 7-мѣсечни прѣговори, *договорътъ за мира между Турция и Гърция е вече окончателно подписанъ*. Освѣнъ това телеграфически явяватъ отъ Атина, че международната комиссия е свършила разгледванѣто на проекта за *контролата на гръцкитѣ финанси* и за *финансовото съглашеніе съ заемодавцитѣ*. Основата на този проектъ се държи въ тайна. Международнитѣ комиссии се надѣвали, че ако Гърция приеме тѣхнитѣ мѣрки, ще могло да се намѣри заемъ съ $3\frac{1}{2}\%$, а въ противенъ случай заемътъ щѣлъ да бѣде проблематиченъ. Даже и да се приематъ условията на заеми, пакъ немогло да се расчита на напушаніето Тесалия отъ турскитѣ войски прѣди нѣколко мѣсеца. — Кolkото до *критския въпросъ*, то посланицитѣ въ Цариградъ по настоящемъ се занимаватъ сериозно съ рѣшеніето му, обаче подробноститѣ по това не може да се узнажтъ, понеже посланицитѣ сж рѣшили да пазѣтъ тайна за конференциитѣ си. Русскитѣ кандидати за *управителския постъ въ Критъ* сж: *Маврогени Бей*, бивши турски посланикъ въ Вашингтонъ, *Каратеодори*, отомански посланикъ въ Брюксель и черногорския войвода *Божа Петровичъ*, братовчедъ на властующия князь Никола. Посланицитѣ не приели първитѣ двама кандидати, които сж по народностъ гърци, а рѣшили да взематъ въ внимание кандидатурата на *Божа Петровичъ*, който вѣроятно, ще бѣде назначенъ на този постъ, ако нѣкоя отъ силитѣ не излѣзе да покровителствува другъ кандидатъ,

*) Изъ Б. Т. В.

за което обаче до сега не се чува нищо. Между това, Виенската телеграфна агенция съобщава отъ *Каня*, че *възстаници* отъ о-кръжнето *Кисамо* сж явали на ново сблъскване съ турците, при което явало загуби отъ двѣтъ страни, числото на които още не било павѣстно. Види се, че редътъ на острова на ще бѣде възстановенъ, догдѣто не се турп трайна основа на проектираната отъ силитѣ автономия.

Минялата седмица въ италианската камара се е раздала зелената книга по *источнитѣ работи*. Книгата съдържа развѣненитѣ дипломатически документи по *гръцко-турския конфликтъ*. Отъ тѣзи документи се вижда, че султанътъ е поискалъ още прѣвъ 1896 год. да се блокиратъ гръцкитѣ пристанища, понеже блокадата на Критъ се оказала недостатъчна. Въ началото на тѣзи година турското правителство е помолило нѣколко пѣти силитѣ да въздържатъ Гърция отъ прѣдизвикателства и въобще се е стараяло да избѣгне войната. Германското правителство прѣвъ февруарий т. г. е прѣдложило блокирането на Гърция, но италианското правителство се е постарало да убѣди Германия въ безполезността на това. По въпроса за уреждане границата, *Висконтъ Веноста*, *Ханото* и *Солзбери* енергически настоявали да не се отсѣиватъ населени околии на турцитѣ. Когато този въпросъ посрѣщналъ мѣнотии прѣдъ Портата, посланицитѣ на всичкитѣ велики сили въ Цариградъ прѣдложили (на 19 юлий) на своитѣ правителства демонстрация противъ Турция, съ заплашване, че ще се взематъ принудителни мѣрки. Графъ *Муравевъ* протестиралъ обаче най-енергически противъ всѣкакви принудителни мѣрки. Италианския посланикъ *Панса* съобщава още, че *Султанътъ* е направилъ лични постѣпки прѣдъ императора *Вилхелма* и царя *Николая II*, като имъ изложилъ трудното си положение и ги е помолилъ да подѣйствуватъ, щото Турция да не загуби плодоветѣ на побѣдата си (Тесалия). Послѣдний документъ е отъ 18 септември т. г. и се отнася до прѣдварителния договоръ за мира. Въ него посланикътъ Панса съобщава, че по всичкитѣ признаци Султанътъ щѣлъ да ратифицира прѣдварителния договоръ. Въ зелената книга сж испустнѣти обаче документитѣ и протеститѣ на Турция относително събирането и заминаването на италиански доброволци въ помощъ на гърцитѣ.

Австрийската камара прѣвъ половината на мѣс. ноември бѣ врѣлище на най-диви настѣпления, до каквито не е вспаднѣлъ нѣкога какъвто и да е парламентъ въ свѣта. Атмосферата въ Виенский райхстагъ и безъ това е била твърдѣ тежка и достатъчно е билъ единъ твърдѣ малкъ извънреденъ поводъ, за да избухнатъ такива бури, които да хвърлятъ пѣтно върху парламентаризма въ Австрия. Такавъ поводъ се появи въ срѣда. На дневенъ редъ е било тогава второто четение на врѣмешното *сгласяние* съ *Унгария*. Нѣмската оппозиция, за да попрѣчи на разискванията, се е распоредила да постѣпватъ въ парламента многобройни прошения противъ употребе-

нието на двата езика въ Чехия и по всѣко отъ тѣзи прѣдложения прѣдлагала да станжтъ поименни гласуваня. Тѣй като прошенията били почти идентични, то единъ депутатъ отъ болшинството е прѣдложилъ да се гласува по тѣхъ изведнѣжъ. Това нѣщо е билъ сигналъ за обща бура отъ лѣвницата. Мнозина опозиционни депутати се натрупали на прѣдседателската трибуна и не допустихли на прѣдседателя да гласува това прѣдложение. Прѣдседателтъ е билъ принуденъ да прѣкъсне засѣданието и поканилъ квесторитѣ да освободжтъ трибуната му отъ опозиционнитѣ депутати. Тогава се спустихли най-напрѣдъ квесторитѣ, а подиръ тѣхъ и мнозина младочехски депутати върху стоящитѣ на трибуната опозиционери и отъ думи работата скоро прѣмнишла въ дѣла. — Къмъ едно истинско сбиванне съ юруци между двата лагера. Този нечуванъ скандалъ накаралъ прѣдседателя да затвори засѣданието и на слѣдующий день единъ отъ депутатитѣ на болшинството прѣдложилъ намѣненieto на правилника за вжтрѣшния редъ въ смисълъ, че се дава на прѣдседателя правото да исклучва врѣменно противившитѣ се депутати, най-много за три засѣданя. Това намѣнение се приело навстина по единъ начинъ, противенъ на прѣдписания редъ, и то безъ разискванне и при такъвъ шумъ и протестъ отъ страна на лѣвницата, што никоѣ отъ депутатитѣ не чулъ даже прочитанието на прѣдложението, а само болшинството го приело съ ставанне на крака, по единъ даденъ знакъ отъ водителитѣ. Това нѣщо озлобило до крайность опозицията и тя, на слѣдующето засѣдание, въ петъкъ, вдигнала такъвъ скандалъ, што трѣбвало полицията нѣколко пѣти да вдвоярява редѣтъ и най-послѣ се затворило засѣданието. Тоъ пѣтъ се отличили най-много социалистическитѣ депутати. Прѣдседателтъ *Абрахамовичъ*, всѣки пѣтъ, когато се появявалъ да отвори засѣданието, бивалъ посрѣщанъ съ най-остри и улични нападения, а най-послѣ билъ блѣскащъ отъ опозицията, подпрѣдседателя *Крамаржъ* билъ даже битъ. На това отгорѣ и галериятъ се присѣдвали къмъ виковетѣ и псувнитѣ, като почнжли да нападатъ прѣдседателя, болшинството, правителството, полицията и австрийския парламентаризмъ, така што полицията се появила и тамъ да испрадни галериятъ и ложитѣ. Завчерашното засѣдание, въ сѣбота, вървѣло сжцо така. Ето какво явява за това засѣдание една впенска депеша: „Въ 10 ч. 20 мин. заранѣта прѣдседателтъ влѣзе въ залата, посрѣщанъ съ псувни, руганя и викове. Мнозина депутати отъ лѣвницата се натрупватъ прѣдъ трибуната на прѣдседателя, като свиржтъ, викатъ и го псуватъ. Прѣдседателтъ звѣни, но шумѣтъ още повече се усилва, при всѣко негово движение. Най-послѣ прѣдседателтъ, който остава спокоенъ прѣдъ всичкитѣ хули, отправяни къмъ него, се вижда принуденъ да прѣкъсне засѣданието. Хвърлжтъ се върху него вѣстници, хартии и даже една мастилница, но той спокойно напуща трибуната, посрѣдъ виковетѣ „браво!“ на болшинството. Прѣзъ врѣмето на прѣкъсването на засѣданието, исклучения вчера депутатъ *Волфъ* влаза въ залата и понеже се противи, отстранява се отъ полицията. Въ 11 ч. 40 мин. подпрѣдседа-

тельтъ *Крамаржъ* влазя въ залата и понеже гюрултията се продължава, обявява заседанието за закрито.* Още по-лошо е обстоятелството, че борбата отъ парламента се прѣнесла вече и изъ улицитѣ. Телеграфътъ събщи за станжли демонстрации отъ студенти и работници въ Виена и Грацъ, при който случай студентитѣ даже пѣли една забранена въ Австрия национална германска пѣсень, която има тенденция противна на Австрия и въ полза на Германия. Сжщитѣ манифестации се продължавали и въ сжбота, 15 ноемврий, за което се добижж слѣдующитѣ подробни извѣстия: „Многобройни навалици отъ млади хора и студенти се събиражж прѣдъ парламента но бидохж распрѣснжти отъ конната жандармерия, при което станжжж и пѣколко арестуваня. Исклученитѣ вчера 12 души социалисти депутати се опитажж да влѣжжт въ парламента, но понеже вратитѣ бѣжжж заключени, то се вържжж на улицата. Тамъ като се унажжж, кои сж, подкачжжж се шумни манифестации. Около хилядо души ги придружаважж и викажж изъ улицитѣ. Депутата *Волфъ* удари единъ полицейски агентъ, който искаше да му въспрѣчи да влѣзе въ парламента: той биде отведенъ въ полицията, гдѣто се състави противъ него актъ за прѣдаването му на исправителното сѣдилище за нарушение публичната тишина. Слѣдъ пладитѣ станжж манифестация отъ студентитѣ прѣдъ университетта, но тѣ бидохж распрѣснжти отъ полицията. Студентитѣ хвърляжж камъни въ прозорцитѣ на университетта; единъ арестуванъ студентъ избѣгнжжт, прѣслѣдванъ отъ полицията, при който случай станжло сблъсквание между студентитѣ и полицейскитѣ агенти. Кждѣ вечерта едно голѣмо множество, водено отъ водителитѣ на социалиститѣ, трѣгнжж кждѣ парламента и университетта, но биде веднага распрѣсенато отъ полицията. По-сериозенъ бой станж до парламента, гдѣто около 2000 млади хора посрѣщажжж полицията съ оскърбителни викове и съ хвърляние камъни. Полицията съ голи шажки распжди множеството. Не се знае, да ли има ранени. Въ *Грацъ* студентитѣ прѣзъ вечерта потеглили изъ града съ пѣсни и викове, като искали да съборжжт нѣколко публични здания. Нѣколко отдѣлевия пѣша войска и драгуни били повикани да въстановжжт реда. Имало нѣколко души ранени съ щикове. Пѣхотата, нападнахта съ камъни, е изгържѣла единъ залпъ, едно лице било убито и едно ранено. Имало сжщо ранени и нѣколцина полицейски агенти. Кждѣ полунощъ редѣтъ е билъ въстановенъ и улицитѣ завзети отъ войска. Въ *Прага*, по случай пристиганнето на нѣколцина депутати отъ Виена, станжли натрупваня отъ студенти и работници, распрѣснжти отъ полицията съ голи шажки, слѣдъ като е била нападната съ камъни. Станжли сж двѣ арестуваня.“

Въ Австрия е съставено ново министерство, псдъ прѣдсѣдателството на барона Гаучъ, който си е избралъ за другари лица неутрални — висши чиновници отъ министерствата. Очаква се щото новия министръ-президентъ да влѣзе въ прѣговори съ разнитѣ партии въ парламента. Ако той успѣе въ скоро врѣме да се съгласи съ тѣхъ поне по единъ прѣдварителенъ начинъ, то се очаква да се сви-

ка камарата за приеманне *оръженното съглашение съ Унгария*; въ противенъ случай ще трѣбва това да се извърши по административенъ редъ и да се поднесе относлѣ на утвърждение отъ камарата. Нѣцицитѣ формулиратъ исканията си така: 1) оттеглянето на прѣдсѣдателя и подпрѣдсѣдателитѣ на камарата; 2) отиѣнение на законното изѣнение на вътрѣшния правилникъ, съ което се дава право на прѣдсѣдателя да отстрани съ сила депутатитѣ отъ камарата, и 3) уреждане по законодателенъ начинъ на въпроса за официалнитѣ езици въ Чехия. Досегашното болшинство пѣкъ до сега се е искавало само за въ полза на извѣстното распореджане на езикитѣ. Трѣбва да се приеме обаче, че и то ще се съгласи на извѣстни отстъпки въ това отношение, само и само да осигури поне до извѣства граница принципа за равноправността на нѣмския и чехския езици. За сега населението въ *Чехия* е твърдѣ развълнувано прѣдъ неизвѣстността, която го очаква, и демонстрациитѣ въ *Прага* и другадѣ не сж прѣстанжли съвсѣмъ.

Германскій парламентъ се отвори и ще има да се занимава наскоро съ проектитѣ за *увеличение на морината* и за изѣнение на *военното сждопроизводство*. И двата проекта сж вече обнародвани и се виждатъ изобщо доста приемливи, така щото общественото мнѣние се е успокоило. Увеличението на морината ще стане не чрезъ валагане нови данѣци, а чрезъ заемъ, и то при ежегодншо построяване на нови военни кораби, прѣзъ продължение на 7 години. Прогрессивнитѣ елементи възставатъ сега по принципъ само противъ опрѣдѣлението на 7 години бюджета на морината, като противно на парламентарната практика. Върва се, обаче, че ще се постигне споразумѣние по този въпросъ. Самийтъ въпросъ за увеличение на морината не посрѣща вече почти никакво съпротивление. Нуждата отъ добри морски сили се е оказала въ послѣдно врѣме отъ инцидентитѣ въ републиката *Хаити*, а особено въ *Китай*. На послѣдѣкъ въ китайския градъ *Киаучау* сж били убити германски миссионери, а зданието нѣтъ разрушено, въ което участвували и властятѣ. Германското правителство веднага испратило военни кораби съ войска, която завзела града и сега диктува доста тежки условия за удовлетворение. Китайското правителство иска, прѣди всичко, щото германскитѣ войски да напустятъ градътъ и се обърнѣждо за това съ оплакване къмъ великитѣ сили. Вижда се обаче, че Германия се ползува въ тоя случай съ мълчаливата поддръжка на Руссия, а поради това и на Франция, така щото отъ великитѣ сили остава само Англия, която би могла малко да попрѣчи на германскитѣ искания. Въ всѣки случай енергическитѣ дѣйствия на Германия сж биле диктувани отъ нейното положение като велика сила, което положение все повече ѣ налага да се погрижи за увеличение на морината си.

Въпросътъ на *Дрейфуса* държа прѣзъ цѣлий ноемвриѣ на щрекъ всячки политически кръгове и цѣлото общественно мнѣние въ *Франция*. Парижскитѣ вѣстници сж изоставили на втори планъ

всички текущи въпроси и се занимаватъ най-вече съ аферата на бившия капитанъ, обвиненъ и осъденъ отъ френскій воененъ съдъ като шпионинъ на Германия. Напоследъкъ тѣзи афера е ввела твърдѣ интересенъ обратъ. Братътъ на осъдения капитанъ, *Матис Дрейфусъ*, се е обърналъ къмъ военния министръ, генералъ *Бито*, съ формално заявление, че сж имали основания, какво бившия майоръ отъ френската армия, графъ *Естерхази*, е билъ автора на онѣзи писма, на основание на които е билъ осъденъ братъ му. Военния министръ натовари генерала *Пелли* да изслѣдва тѣзи работа. Въ сжщностъ подозрѣнията противъ Естерхази сж доста тежки. В. „Echo de Paris“ казва напр.: Всичкиѣ фактове говорѣтъ противъ Естерхази. Той е нагубилъ на комаръ всичкото си имущество, животътъ му е нередовенъ, той нѣма достъпъ въ висшето общество, почеркътъ му е еднакъвъ съ Дрейфусовий; твърдѣ естествено е прочее, че подозрѣнието пада върху него. В. „Le Soir,“ който има интимни отношения съ подпрѣдсѣдателя на сената *Шейреръ-Кестнеръ*, обнародва сенсационното вѣстие, че Шейреръ-Кестнеръ притежавалъ единъ дипломатически документъ, който доказвалъ ясно прѣдателството на Естерхази. Едно важно подозрѣние пада върху Естерхази за това, че той се е обадилъ да се защитава, още прѣди да се е произнесло явно името му. Той обяснява това съ романтичното обстоятелство, че една непозната високопоставена дама го прѣдупрѣдила за това, като му прѣдала сжщеврѣменно и едно писмо, което доказвало невинността на Дрейфуса. В. „Figaro“ обнародва разговора съ нѣколкома офицери, служивши на бившия майоръ Естерхази. Вслѣдствие на това послѣдния испратилъ до всички офицери на полка, гдѣто е служилъ, по една депеша съ слѣдующето съдържание: „Нѣкой си се е осмѣлилъ да каже нѣщо сп. Този нѣкой е павършилъ една дѣрзостъ, съ-общете ми да ли сте го направили вий.“ Друго едно подозрѣние има, че Естерхази се е познавалъ лично съ германския воененъ аташе; той обяснява обаче, че се е запозналъ съ него у своитѣ роднини въ Австрия. Тѣй като Дрейфусъ е билъ осъденъ вслѣдствие на едно намѣрено писънце ужъ на германския воененъ аташе, въ което се споменувало името на Дрейфуса, то се прѣдполага, че Естерхази е фалшифициралъ и подвѣрлилъ това писънце, за да отвлѣче сжмѣнението отъ себе си, когато военното министерство се е стараяло да издире автора на намѣренитѣ нѣколко писма, съ които се издавали военни тайни. Но понеже Естерхази е служилъ въ провинцията, та не е могълъ да знае тайнитѣ на генералиния щабъ, то се прѣдполага, че той си е служилъ чрѣвъ нѣкои служащи въ генералиния щабъ. Нѣкои вѣстници очакватъ даже, че тукъ щѣло да се раскрие една цѣла „военна Панамска афера.“ Така щото работата обѣщава да стане твърдѣ интересна. „Аферата *Дрейфусъ-Естерхази* се свърши за сега, свършва „Б. Т. В.,“ съ прѣдаванетоъ *Естерхази* на воененъ съдъ. Парижскія комендантъ генералъ *Сосис* е издалъ приказъ, съ който натоварва военния съдъ да пристъпи къмъ редовното изслѣждане работата на *Естерхази*, който се обвинява въ *фалшификация на документи*. Нѣкои френски вѣстници твърдятъ, че се касаяло

за фалшификацията на писмото (bordereau), което е съставлявало едно отъ документитѣ за обвинението на Дрейфуса. Както противниците, така и привърженицитѣ на Дрейфуса се виждатъ задоволни отъ рѣшението на Генерала Соссие. Първитѣ казватъ, че това рѣшение непрѣменно доказвало, че не се имали никакви съмнѣния върху редовността на присъдата противъ Дрейфуса, а послѣднитѣ утвърждаватъ, че рѣшението на генерала Соссие щѣло най-послѣ да докара подновяването на цѣляя процесъ на осъдения капитанъ.“

КНИГОПИСЪ.

I. РЕЦЕНЗИИ.

Вългарското Опълчение въ освободителната русско-турска война 1877—78 г. Дѣйствието на 3-та дружина отъ Българ. Опълчение. Въспоминание отъ подпоручика на същата дружина. С. И. Кисовъ. София, 1897 г. стр. 468 на 8-а, цѣна 2 л. 50 ст. — За книжницата ни изобщо, а за историческата — частно, е отъ годѣна цѣна и най-малката върна историческа бѣлѣжка по нашето неотдавнашно минало. Особно сж важни личнитѣ спомени на участницитѣ въ тѣзи исторически събития, отъ които едни видѣхмъ съ очитѣ си, други прѣживѣхмъ въ трепетни вълнения, а трети — заплатихмъ съ толкова кръвни жертви.

Само благодарна дума може и трѣбва да се каже за всѣки съучастникъ въ историческитѣ у насъ събития, който се залавя и ни прѣдава своитѣ спомени върху прѣживѣното, видѣното, чуто. Г-нъ Кисовъ, сега подполковникъ въ отставка, си е далъ трудъ да напише именно своитѣ спомени въ широката смисълъ на думата; но той наедно съ споменитѣ си е написалъ цѣлата история на българското опълчение. Той подкача да ни дава свѣдѣния за него, гдѣто се казва *ab ovo*. Захваща той съ образуването пѣший-конвой отъ български доброволци въ Кишиневъ, обяснява какъ този конвой се развива бърже въ българ. народно опълчение отъ шесть дружиненъ съставъ, расправя за всячки походи и стѣпки на това опълчение, за заслуженото му участие въ боеветѣ наедно съ передовия отрядъ въ Ханъ Буазъ, Стара-Загора, Шипка, Зелено-Дърво, при с. Шейново, въ Елена и Котелъ. Най-послѣ се свършва съ уводнение на опълченцитѣ отъ служба.

Въ прѣдговора на своята книга г. Кисовъ казва, че се старалъ да бѣде „напълно искрененъ и правдивъ въ разказа си.“ — „Ако има, каже, пропуски и пробѣли, то нека се знае, че тѣ не сж умишлени.“ Наистина, прави изрядно впечатлѣние задумствеността, съ която дивятъ по нѣкѣдѣ разказитѣ за събитията, въ които е участвувалъ самъ г. Кисовъ. Единъ малко-много съ сърдце читателъ не може да не се покърти и когато чете, нѣкои пассажи, наприимѣръ момента на обявлението на войната и на рѣчта на ридающия Царь-Освободителъ....

По въпроса за правдивостта на нѣкои съобщения ний не се заемали да се провъяснати въ тѣзи си библиографическа бѣлѣжка; провѣрка не можемъ да направимъ, ще оставимъ на други сълучаистичи да се провъяснать. Отъ своя страна ще забѣлѣжимъ само, че наистина всѣки разказъ, даже и нѣкой не толковъ приятенъ за ухото по отношенията, напр. на рускитѣ офицери къмъ нашитѣ опълченци, като че е съвсѣмъ естествено изложень.

Но какъ и да било, а трудътъ на г. Кисова е единъ цѣненъ влогъ въ нашата историческа книжнина. В. С.

Учебникъ по Антропология за горнитѣ классове на сръднитѣ учебни заведения. Споредъ програмата на министерството на Народното Просвѣщение, наредилъ Б. Митовъ, учителъ по Естествена История на Казанлъжското Държавно Педагогическо Училище. Съ 243 фигури въ текста. Пловдивъ, издание и печатъ на Хр. Г. Дановъ. 1897 г. Първо издание. Цѣна 3 лева.

Има, казва Спенсеръ, господа, които се червятъ, кога ги изобличимъ, че неправилно сж произвели нѣкое историческо име, но не се сравимъ, кога не знаимъ, гдѣ се намиратъ евстакневитѣ тръби, какви сж функциитѣ на грѣбначния мозъкъ, колко тупание прави нормалното сърдце въ минута и какъ дѣйствувать бѣлитѣ дробове. Животътъ на тѣзи господа е често пжти нещастень. Ако тѣ бѣхъ се погрижили да познаимъ себе си, ако бѣхъ изучили свои организмъ и сръдствата, чрѣзъ които може да се запази нормалното му дѣйствие, тѣ щѣхъ да иматъ едно орждие за борба съ много противоприродни привички, удоволствия и пороци, които подкопавать здравето и прѣждеврѣменно въличать въ гроба. Анатоомо-физиологически познания сж необходими не по-малко и на родителитѣ, за да можтъ правилно да отгледватъ своитѣ дѣца.

Прѣдъ видъ на голѣмата важность, която има за насъ ученнето за човѣшкото тѣло, анатомията и физиологията на човѣка е въведена въ нашитѣ сръдни училища и се прѣподава въ III и VII классове. Въ послѣдния классъ прѣподаването на този прѣдметъ е ставало повечето по учебника на г. Бракалова, допълванъ отъ прѣподавателя и твърдѣ рѣдко по учебника на г. Попова. Г. Митовия учебникъ ще спести на прѣподавателитѣ употребеното за съставяние записки врѣме и ще ги избави отъ несносния по своя езикъ учебникъ на г. Попова. Той е толкова обьемистъ, че безъ прѣвувелечение може да се нарече ржководство. Освѣнъ прѣдписания отъ програмата материалъ, авторътъ е прибавилъ и малко сравнителна анатомия, кратки познания за фазитѣ, прѣживени отъ доисторическии човѣкъ и останалитѣ отъ него памятници. Важното и сжщественото е напечатано съ едъръ шрифтъ, тѣй щото г. г. прѣподавателитѣ въ классическото огдѣление, които иматъ всичко единъ часъ въ недѣлата, можтъ да изоставятъ напечатаното съ дребенъ шрифтъ. Сжщо би могли да се скратимъ хигиеническитѣ правила, които заематъ почетно число страници; прѣподавателитѣ, които не располагатъ съ врѣме, можтъ само пжтвомъ да съобщавать на ученицитѣ свѣдения по хигиената.

Г. Митовъ като съставителъ на нѣколко учебника, виждами, че си е изработилъ способността добръ да различава важното и необходимото отъ неважното и несъщественото, но относително терминитѣ, струва ни се, че нѣма още установенъ критерий. Обаче това не намалява достоинства на неговия учебникъ, нито пъкъ прѣчи да бжде прѣпорѣчанъ като единъ добъръ учебникъ за нашитѣ гимназии.

V.

„У синя моря“ *Путеве очерки Черногоріи и Далматическаго побережья.*—Князь Дм. Голицинъ (Муравлинъ), познатъ руски писателъ, посѣти тѣзи година Черногория и допискитѣ му се печатахъ въ „С.-П.-Бургския Вѣдомости.“ Сега той издава обявление за една илюстрирана книга подъ горното заглавие, която ще съдържа, както гласи обявлението, слѣднитѣ глави:

Фіуме—Задаръ—Сплѣтъ—Салона—Гружъ—Дубровникъ—Которъ—Крстаць—Езерскій—Верхъ—Ловченъ—Цетинье—Рѣка—Подгорица—Дюклея—Даниловградъ—Никшичъ—Осторжскій манастиръ—Св. Недѣля—Манастиръ на Св. Савва—Херцегнови—Эпидавръ.

Това издание печатано въ Государственната типографія на голѣмъ форматъ, и прѣкрасно качество книга, ще има повече отъ 160 страници и ще заключава въ себѣ около 200 видове—иллюстрации, фототипически извършени.

Цѣната на книгата; кога постъпи въ продажба е 6 рубли, а по прѣдварителна подписка (до 1 Февр. 1898 г.) е намалена до 4 р. за екземпляръ. Това издание ще излѣзе на свѣтъ и ще се раздаде на подписанитѣ не по-късно отъ февруарий 1898 г. Подписката се приема въ С.-Петербургъ:

1) Въ контората на Государственната Типографія, Инженерна улица, д. № 2.

2) Въ книжн. маг. на „Новое Время“, Невскій пр. д. № 38 (исключително за градскитѣ подписани).

3). Въ главната контора на „С.-Петербургски Вѣдомости“ Шпалерная улица, д. № 26.

На задграничнитѣ подписани, като се получатъ отъ тѣхъ подписнитѣ пари съ парични или пощенски пратки, квитанциитѣ ще бждатъ проводени обратно по пощата. Разпроважданѣто на книгитѣ на подписанитѣ до 1 януарий 1898 г., ще става безплатно. Подписната цѣна за задграничнитѣ абонати, съ проважданѣто, 5 р.

А. Дюрастелъ. *Международенъ алманахъ за България 1898.* (Annuaire international de la Bulgarie 1898.) София. Придв. печ. стр. 1064. Съжеляваме, че нѣмами нито време, нито мѣсто да поговоримъ за този толкова важенъ трудъ на бившия редакторъ на сега спрѣлия в. *La Bulgarie.* Този трудъ ний видѣхми малко късно, когато вече бѣхми сключили послѣдната кола на списанието си. Този оригиналенъ и първи по реда си трудъ е една необходима справочна книга за всѣки чужденецъ, който иска да научи търговска, занаятчийска, икономическа и културна България. Ний ще се повърнемъ.

II. НОВИ КНИГИ.

- * Пространенъ писмовникъ, съставенъ отъ Х. Геннадиевъ, стр. 185, цѣна 2 лева. Издание и печатъ на Хр. Г. Давовъ. Пловдивъ, 1897 година.
- * К. Х. Андеевъ. Гимнастика за първоначалнитѣ училища, прѣвелъ отъ хърватски Ил. Гудевъ. Стр. 121, цѣна 2 лева. Издание и печатъ на Хр. Г. Давовъ. Пловдивъ.
- * Отчетъ на Марийската Държ. Дѣв. Гимназия въ Ст.-Загора за 1896—97 учебна год.
- * Първий Годиш. Отчетъ за състоянието на Държ. Търгов. училище (отъ началото му до днесъ) Свищовъ 1897 г.
- * Докладъ върху економич. състояние на района на Варн. Търг. Индустриална Камара прѣвъ 1896 г. Варна 1897 г.
- * Четири расказа отъ Гюн де Мопасанъ, прѣводъ отъ руски. Издава книжарницата на Кировъ Ставри въ Видинъ. Стр. 74, цѣна 50 ст. Видинъ 1897 г.
- * Страданията на стомаха. Прѣвелъ отъ руски П. А. Карагеоргиевъ. Стр. 56, цѣна 60 ст. София 1897 г.
- * Учителското движение и министръ Величковъ, написалъ учитель Богданъ, стр. 15, цѣна 15 ст. Севлиево 1897 г.
- * Изложение за състояние на Ст.-Загорското окръжие прѣвъ 1896—1897 г.
- * Изложение за състоянието на Шуменското окръжие прѣвъ 1896—1897 г.
- * Отчетъ на Шуменското Държавно Педагогическо трикласно училище за уч. 1896—97 г.
- * Първъ годишенъ отчетъ на Софийската Държ. Дѣвическа гимназия за 1896—97 г. и за годинитѣ отъ 1878—1896 г.
- * Изложение за Ветеринарното състояние на Пловдивскій окръгъ.
- * Изложение за състоянието на Пловдивското окръжие прѣвъ 1896—97 г.

III. НОВИ СПИСАНИЯ.

- * Български прегледъ, год. III, кн. VII, октомврий 1897 г. София.
- * Християнски учителъ, год. I кн. IX, ноемврий 1897 год. Пловдивъ.
- * Учителъ, год. V, кн. III, ноемврий 1897 г. Пловдивъ.
- * Медицинска беседа, год. IV, кн. II, ноемврий 1897 г. Видинъ.
- * Сборникъ на пощитѣ и телеграфитѣ, год. III, кн. 10 октомврий 1897 г.
- * Жбълънарски сборникъ, год. I, кн. 11 и 12, 15 октомврий 1897 год.
- * Религиозни разкази, год. II кн. 7 и 8 юлий и августъ 1897 г. София.
- * Християнска заря, год. I кн. VII, VIII, юлий и августъ 1897 г. Пловдивъ.
- * Пътешественикъ, г. II кн. VIII и IX, за м. августъ и септемврий 1897 г.
- * Медицински сборникъ, год. III, кн. XI, за м. ноемврий 1897 год. София.
- * Вѣра и разумъ, год. III, кн. X и XI октомврий и ноемврий 1897 год.
- * Животъ, год. I, кн. II, октомврий 1897 год. Сливенъ.
- * Цвѣтъ, год. I кн. VII и VIII септемврий и октомврий 1897 г. Пловдивъ.
- * Маадина, год. VII кн. III, ноемврий 1897 год. Казанлъкъ.

МАЛКИ ВЪСТИ И ВЪЛЪЖКИ.

Вазовъ на чужди язици. Ромацътъ *Подъ Игото* сега се печата на хърватски езикъ (първия томъ е излъзълъ на свѣтъ, прѣдшествуванъ съ биографията и едно писмо на г. Вазова).

Подъ Игото изляза и на словански прѣводъ отъ г. г. Конерва и Книотеката (книжареката къща на Otto).

На сщшии езикъ е излъзла и повѣстѣта *Иде ли?* (напечатана въ *Ottové Velké Slovanský Kalendár* за година 1898).

На английски сж прѣведени различни лирически стихотворения на г. Вазова, между нихъ *Борътъ*. Това послѣдне стихотворение, заедно съ биографіята на г. Вазова и съ главата отъ романа *Подъ Изгото*: „Глъба въ Алтъново“ влиза въ *словаря на великитѣ писатели*, издаванъ въ Ню-Йоркъ отъ американскій писателъ Вагнеръ.

На французски се е прѣдприело прѣвежданieto отъ г. Subault на *Великата рилска пустиня* отъ г-нъ Ив. Вазовъ.

На нѣмски сж прѣведени разказитѣ: *Немили не драги* и *Дѣдо Нисторъ*.
В. „Миръ.“

Ст.-Загорскій благотворителенъ комитетъ „св. Иоаннъ Милостивий.“ Н. Ц. В. Господарътъ е благоволилъ да разрѣши, щото дѣлото на комитета да се вземе подъ покровителството на Н. Ц. В. Прѣстоноаслѣдника Княза Бориса Търновски, а до неговото пълнолѣтие — подъ своето височайше ржководство. Цѣльта на комитета е: 1) да валѣсява голѣмитѣ сръдногорски върхове, находящи се на сѣверната страна на гр. Ст.-Загора; 2) образцово обработване на пчеларството, градинарството, свиларството и земледѣлието; 3) съграждане и поддържане на едно старопиталище, едно сиротопиталище и едно заведение за подготвяние на милосердни сестри; 4) отваряне на едно духовно училище. Сръдствата на комитета сж: доброволни помощи и приходитѣ отъ четиритѣ отрасли на земледѣлието. Комитетъ е съставилъ благодарителенъ адресъ до Н. Ц. В. Княза, който му е билъ поднесенъ въ Евксиноградския дворець отъ прѣдсѣдателя на комитета, св. Ст.-Загорски митрополитъ Методий. Въ знакъ за своето височайше благоволение къмъ дѣлото на комитета, Н. Ц. В. награди прѣдсѣдателя на комитета съ ордена за гражданска заслуга II степенъ и подарилъ на комитета една парична сума отъ 3000 лева златни.

Меричлерски минерални води и анализа нитѣ. *Д-ръ Черевнъ-Ивановъ* по химическата анализа на Меричлерския минераленъ изворъ, е искаралъ на явѣ: Свободна въглена киселина 0.96,830 pro mille.

Натриевъ карбонатъ	1.39,392	„
Калциевъ „	0.13,126	„
Магнезиевъ „	0.03,870	„
Желѣзенъ „	0 00,464	„
Калчевъ сулфатъ	0.15,815	„
Натриевъ „	2.19,233	„
Натриевъ арсениатъ	0.00,332	„
Натриевъ фосфатъ	0.00,271	„
Натриевъ хлоридъ	1.14,348	„
Салициева киселина	0.08,690	„

Всичко. 6.12,371 pro mille.

При това забѣлѣзани били слѣди отъ: литий, барий, стронций, алуминий, манганъ, азотна киселина, борова киселина, титанова киселина, сѣрководородъ и органически вещества.

СЪДЪРЖАНИЕ
НА СПИСАНИЕТО
„БЪЛГАРСКА СБИРКА“
Година IV-та 1897.

I. ИЗЯЩНА СЛОВЕСНОСТЪ.

а) Стихотворения, поеми, баллади и пр.

	Стр.
I. <i>Момини сълзи</i> : Звайна пѣсенъ;—Въ гората;—Утринъ; — Не се познахъ, отъ П. П. Славейковъ.	3
II. <i>Орелтъ</i> , отъ А. Узуновъ.	13
III. <i>Темянугата прѣзъ декемврий</i> , отъ Н. Петковъ.	21
IV. <i>Крумъ-прорицателъ</i> , отъ П. П. Славейковъ.	22
V. <i>Хомерова Одиссея</i> , пѣсенъ О, П и Р, отъ Д. Т. Душановъ.	25, 151, 384
VI. <i>Малко стихотворение</i> , отъ Д. Върбицовъ.	39
VII. <i>Звѣздички</i> , отъ Х. Г. Чилингировъ.	59
VIII. <i>Бащи Сарай</i> , Мицкевичъ.	89
IX. <i>Кървава пѣсенъ</i> . Епосъ отъ Пенчо Славейковъ.	113, 225
X. 1. <i>Безъ брой звѣздици</i> . 2. <i>Колко синьо е небото</i> . 3. <i>Дѣт сѣнки</i> 4. <i>Споменъ</i> 5. <i>Отъ единъ градъ въ чужбина</i> , отъ В. Неновъ.	129, 143, 150, 163
XI. <i>Есенни съзерцания</i> , отъ Алек. Узуновъ.	144
XII. 1. <i>Сълзитѣ на любовта</i> . 2. <i>Подражание</i> , отъ Н. Г. Данъ.	163, 279
XIII. 1. <i>Кждѣ да търсѣхъ утѣшение</i> . 2. <i>Послѣднѣ надѣжда</i> , отъ Д. П. Върбицовъ.	189
XIV. 1. <i>Охъ, трепери...</i> 2. <i>Що си цвѣте...</i> отъ Д. Ивановъ.	192, 372
XV. <i>Да бѣше ми рекълъ всеилний Творецъ...</i> Ю. Ц. Розенталь.	245
XVI. 1. <i>Въ горитѣ</i> . 2. <i>Цвѣта</i> (балада). 3. <i>Сонетъ</i> . 4. *.*. 5. <i>Нека бждемъ другари полезни!</i> отъ Ив. Бѣлевъ.	255, 382, 408, 536, 802
XVII. 1. <i>Магиосанъ</i> . 2. <i>Есенна пѣсенъ</i> , отъ Д. Даневъ.	290, 343
XVIII. <i>Стачката на Ковачитѣ</i> , отъ Франсуа Коппе. Прѣвелъ Александър Узуновъ.	337
XIX. 1. <i>Сбирка</i> . 2. <i>Скотовждецъ</i> . 3. <i>Дайте вино</i> . 4. <i>Сирота</i> . 5. <i>Жетва</i> 6. <i>На разсъмване</i> , отъ Церковски.	365, 381, 741, 748, 840, 847

	Стр.
XX. <i>Момини скъзи</i> : 1. Писмо. 2. Повѣрена тайна. 3. Сѣнки. 4. Погледъ. 5. Прѣдпролѣтъ. 6. Китчици се ронжѣтъ. 7. Отьекъ и Стѣлилове. стихотворения отъ И. П. Славейковъ.	449
XXI. <i>Въ усойтѣ горски</i> . Д. Т. Страшишировъ.	483
XXII. <i>Каминъ</i> , инстѣрия въ три дѣйствиа, отъ Лордъ Байровъ. I и II дѣйствиѣ. Прѣв. К. Христовъ.	561, 703, 897, 1009
XXIII. <i>Съзерцания</i> : I. Пролѣтъ; II. И днесъ тѣй както вчера... III. На скромнитѣ; IV. Моментъ; V. Желалъ бихъ за да бѣдъ вѣчно милъ къмъ нея... Ал. Узуновъ.	593
XXIV. <i>Бойтъ при Чирменъ</i> , баллада. К. Христовъ.	606
XXV. <i>На Алеко Константиновъ</i> . Ал. Узуновъ.	644
XXVI. <i>Падайте листи! Нощъ. Извѣстрѣкъ. Есенна пѣсенъ. Пятникъ</i> . Отъ Д. Даневъ.	758, 832, 844, 966, 1044
XXVII. <i>Есенъ</i> , отъ Фр. Копче. Прѣв. Ал. Балабановъ.	934
XXVIII. <i>Изъ полскитѣ звукове на Церковски</i> . 1. Първа любовь. 2. Недѣй ме сѣди... 3. Кога ме чуешъ. 4. По жетва. 5. Спи се вѣтре.	1042
XXIX. 6. <i>На морскый брѣгъ</i> . Отъ Д. П. Върбицовъ.	1089

б) Оригинални и прѣводни очерки, разкази и др.

I. <i>Мъртвитѣ листа</i> отъ Catulle Mendés. прѣвелъ Zaneto.	5
II. <i>Единъ прилогъ на „Св. Борисъ“</i> . Д. К. Поповъ.	6
III. <i>Ашикъ</i> (въсточна легенда) отъ А. Т. Страшишировъ.	14
IV. <i>Дзубойтъ</i> отъ Святоплукъ Чехъ. Прѣв. С. Огяновъ.	73
V. <i>Забравената</i> отъ Златовратски. Прѣв. Г. Маркова.	79
VI. <i>Една доброволна смъртъ</i> отъ Фр. Копче. Пр. П. Коевъ.	83
VII. <i>Отмъщение</i> . Разказъ отъ Ив. Ст. Андрейчинъ.	130
VIII. <i>Подарцитъ на единъ малък чиновникъ</i> . Баллада въ проза отъ Jean Richerin, прѣв. Zaneto.	147
IX. <i>Два портрета</i> . 1. Идеалистъ. 2. Скронний дѣецъ. Веневъ.	190
X. <i>Мжченикъ</i> , отъ Я. Неруда. Прѣв. Гуйко.	193
XI. <i>Короната на морскый царъ</i> , отъ Р. Густавсона. Прѣв. А. Л. ский.	197
XII. <i>Бъррбумбумъ!</i> Сатира отъ С. Чеха. Прѣв. Ст. О-въ.	198
XIII. <i>Станчо Ягоридата</i> , разказъ отъ Ив. Хасакневъ.	239
XIV. <i>Дѣтъ добродѣтели</i> . Ил. Блѣсковъ.	246
XV. <i>Послѣдний свижданіе</i> . Стихотворение въ проза отъ И. С. Тургенева. Прѣв. Г. П. Домусчиевъ.	287
XVI. <i>Станционенъ надзирателъ</i> отъ А. С. Пушкина, прѣв. С. Д. Юруковъ.	291
XVII. <i>El Verdugo</i> (Джелатинтъ) отъ Оноре де Балзакъ. Прѣвелъ Д. Христовъ.	299
XVIII. <i>Духтъ на Маркиза</i> , отъ Св. Чеха. Пр. С. О-въ.	308
XIX. <i>Благодѣяние</i> , вид. приказка, отъ Ив. Ст. Андрейчинъ.	366
XX. <i>На великъ-день</i> . Разказъ отъ Хр. Т-въ.	419
XXI. <i>Пасхалний празникъ у еврейтъ</i> .	425

	Стр.
XXII. <i>Алпийско писмо</i> , (върху гласена поема). А. Т. С.	453
XXIII. <i>Вапирът</i> отъ Неруда. Прѣв. Д-ръ Д-човъ.	520
XXIV. <i>Единъ день изъ живота на една роза</i> , повелла отъ Габриела Свѣжко Заполска. Прѣвела Г. Ив. Маркова.	522
XXV. <i>Малкий куришуменъ солдатинъ на императора</i> отъ Ferdinand Heuzer. Прѣв. И. Голосановъ.	532
XXVI. <i>Една случка на бѣдния вечеръ</i> отъ Я. Неруда. Прѣв. Д-ръ Д-човъ.	646
XXVII. <i>Гладенъ сѣмъ</i> отъ Енрико Кастелнуово. Прѣв. Ив. Ст. Андрейчинъ.	650
XXVIII. „ <i>Още едно</i> “, разказъ отъ П. Коняровъ.	737
XXIX. <i>Кърджали</i> , повѣсть отъ Пушкина.	749
XXX. <i>Майка и дѣте</i> , отъ М. Рудолфъ. Пр. Т. Богдановъ.	753
XXXI. <i>Милостъ!</i> отъ Сноръ Уртыга. Прѣв. Д. К. Баталовъ.	754
XXXII. <i>Погледъ назадь</i> . А. Т. Страшмировъ.	803
XXXIII. <i>Враговетъ</i> . Разк. отъ А. Чеховъ. Пр. А. Л-ский.	857
XXXIV. <i>Въспоминание</i> . Галский. Прѣв. Л. Вацовъ.	867
XXXV. <i>Смъртъта на Бетховена</i> , отъ А. Карръ, Прѣв. Хр. Увалиевъ	870
XXXVI. <i>Дѣдовата Райчова бѣда</i> , отъ И. Самонловски.	935
XXXVII. 1. <i>Пжтешествие подъ рѣка съ гида</i> , отъ Маркъ-Твенъ. Прѣв. Р. Петковъ.	967
XXXVIII. <i>Волна жертва</i> , отъ Анатолъ Франсъ. Прѣв. А. М. Бекичъ.	972
XXXIX. <i>Щастливецъ</i> , отъ Л. Авилова.	975, 1072
XL. <i>Портретъ</i> . Полъ Мергериятъ. Прѣв. К. С.	1081
XLI. <i>Портретъ</i> . Р. Скваронекъ. Прѣв. М. Теофиловъ.	1085

II. ПЪТНИ ВЪЛЪЖКИ ОЧЕРКИ И ПР.

I. <i>Впечатлѣния изъ Парижъ</i> . А. Узуновъ	53
II. <i>Изъ околноститъ на София</i> . Х. К. П.	256, 373
III. <i>Хорография</i> . Писма изъ Ахж-Челебийско. III.	481
IV. <i>Чепино</i> . Отъ Д. Т. Страшмировъ.	628
V. <i>Четери недѣли въ Херкулесбадъ</i> (при Мехадия). Откъслеченъ дневникъ. С. С. Бобчевъ.	673, 785
VI. <i>Изъ Хаеръ</i> , лични бѣдѣжки и впечатлѣния. Ал. Узуновъ.	909
VII. <i>Изъ книгата на Ф. Хансена</i> . — „На сѣверния полюсъ.“ С. О-въ.	952

III. ЛИТЕРАТУРНО-ИСТОРИЧЕСКИ ОЧЕРКИ.

I. <i>Цариградски спомени</i> . Отъ сръдногорското въстание до Берлинския конгресъ (1878 г.). Пише П. П. Карапетровъ.	44, 169
II. <i>По Европа</i> . — Наблюдения надъ живота на голѣми и малки хора. Фрайбургъ. Отъ В. Поссе. Прѣв. Ил. С. Бобчевъ.	66

	Стр.
III. <i>Любовь към книгитѣ. Отъ Едионда де Амичисъ.</i>	
Прѣв. Б. Д. Баталовъ.	288
IV. <i>Критъ и Критския въпросъ, историко-политически бѣлѣжки отъ Стефана С. Бобчевъ.</i>	344
VI. <i>Исторически работи, пише П. Кисимовъ.</i>	400
VII. <i>Има ли членъ македон. нарѣчие.</i> Младенъ Ив. Д.	517
VIII. <i>Единъ американецъ—велосепедистъ за България и българитѣ.</i> С. С. Бобчевъ.	595
IX. <i>Алеко Константиновъ.</i> Ил. Саввовъ.	686
X. <i>Исторически работи.</i> (Архимандритъ Пахомий—Махмудъ Ефенди). Пише П. Кисимовъ.	715
XI. <i>Бѣлѣжки по истор. паметници въ Сербия.</i> П. Карапетровъ.	727
XII. <i>Писма изъ Стара-планина</i> отъ М. Ив. Марковски.	883
XIII. <i>Истор. работи.</i> Моитѣ спомени. П. Кисимовъ. 919,	1034
XIV. <i>За св. Седмочисленници.</i> (Исторически бѣлѣжки отъ П. П. Карапетровъ.	1051

IV. ОБЩЕСТВЕНО-НАУЧНИ СТАТИИ.

I. <i>Още допълнение къмъ бълг. книгописъ.</i> И. Кирмидчиевъ.	40
II. <i>За учебницитѣ и нашитѣ книжари.</i> Ил. Блѣсковъ	60
III. <i>Национализъмъ и славянска взаимность — вътрѣшенъ и външенъ политически идеалъ.</i> Отъ А. А. Башмаковъ	
Прѣв. Н. Т. Поповъ	164
IV. <i>Народното образование въ Швейцария.</i> П. Деборовъ	270
V. <i>Мъченичеството на възпитанието</i> отъ Гулелмо Ферреро. Прѣв. Г. Ив. Маркова.	280
VI. <i>Къмъ „Новитѣ извѣстия за Петра Парчевича и вѣрмето му.“</i> отъ Г. Заветовъ.	409
VII. <i>Адвокатура за народа.</i> Ил. С. Бобчевъ.	485
VIII. <i>Английскитѣ държ. дѣятели.</i> Прѣв. Н. Т. Поповъ	492, 630
IX. <i>Морала на конкуренцията,</i> отъ Ивъ Гюйо. Прѣв. Г. J. Груевъ.	499
X. <i>Бѣлѣжки и впечатлѣния.</i> 519, 613, 856, 872, 951, 983,	1071
XI. <i>Свъръменнитѣ учители и народътъ.</i> (Изъ записки-тъ на единъ учителъ). И. Д. Младенъ.	579
XII. <i>Още нѣщо по учителското движение.</i> Ил. Веновъ.	608
XIII. <i>По въпроса за испититѣ.</i> Отъ В. Сиповскій. Прѣв. Д. Ряскова.	615
XIV. <i>Култура и политика.</i> П. Деборовъ.	742
XV. <i>Що ще каже тенденциозность въ искусството?</i> Отъ Ил. С. Б.	845
XVI. <i>По прѣподаванетоъ на Зоологията и Ботаниката въ долнитѣ классове.</i> V.	841, 950
XVII. <i>Психологията на гениалната жена,</i> отъ Павла Домброво. Прѣведе Е. Б.	848

ХІІІ. Хора, съгледайте ужаситѣ на настоящето, отъ Л. Толстой. Прѣв. Юрдана Я. Арнаудова.	942
ХІV. Литература, публика и критика отъ П. Деборовъ.	1045
ХV. Жената и Висшето училище. Лидия Шияшанова	1062
ХVІ. Коя е идеалната жена. В. Стойковъ.	1065
ХVІІ. По прѣподаване минералогията. В.	1069

V. ИЗЪ БНИЖНИНАТА И ЖИВОТА.

І. Въ нашенско.

I. Новата 1897 г.; нашитѣ по този случай мисли и пожелания. — Праздника Рождество Христово. — По дѣятелността на ІХ Общи. Нар. Събрание: отговорътъ на Тронното Слово; бюджетътъ и бързото му гласуване въ камарата; равни законопроекти. — Всеобща амнистия. С. С. Бобчевъ.	90
II. Дѣятелността на нар. прѣдставителство. — Периодическата книжка върху истеклата година. — Нашата студентска младеж на чужбина. — Пер. на печатъ и неговото състояние. С. С. Бобчевъ.	203
III. Посѣщението на сръбскій кралъ. — Откриванieto на двѣ жезлѣници въ единъ мѣсець. — По дѣятелността на Нар. Събрание. — Пакъ по студентч. протести: „Мисль“, „Уч. Движение“, „Уч. Другаръ“. С. С. Бобчевъ.	315
IV. Нашия печатъ и дѣятелността на Нар. Събрание. — В. „Миръ“ за търговскитѣ договори. — В. „Новини“ за състоянието на нашитѣ библиотеки. — Школа, печатъ и прѣстѣпностъ. — Пакъ за нашата студентска младежъ и нейната културна задача. С. С. Бобчевъ.	427
V. Сърбско-българското тържество въ Пиротъ на 1-й априлий. — Сърбско-българскитѣ отношения: Бълг. печатъ за тѣхъ. — Мак. митингъ въ София „Прогрессъ“ за митинга. — „Миръ“ за ролята на студентитѣ. — Празникътъ на Б.Учит. Съюзъ. С. С. Бобчевъ.	537
VI. Ал. Константиновъ: — неговата смъртъ. Сътрудничеството на Алеко въ „Бълг. Сборка“: едно негово писмо. Друга смъртъ: Великинъ и Боянецъ за него. — Едно социал. списание за сътруднитѣ на буржуазнитѣ издания. — Кои сж. сътрудници и какъвъ интересъ иматъ отъ насъ? Каква е „Бълг. Сборка“ и какво е нашето политическо-обществено направление. — Задачата на III конгресъ на учит. съюзъ. С. С. Бобчевъ.	655
VII. Десетолѣтието на князь Фердинандовото князуване. — Дитѣ убийства — на Алеко Константиновъ и на Анна Симонъ; — нашия печатъ въ разискванieto нѣмъ. — Австро-маджарския печатъ противъ България и подбудителна причина. Единъ отговоръ на нападатѣ му противъ България. — Наводненieto и други текущи събития. С. С. Бобчевъ.	759
VIII. Петдесетгодишнината отъ В. Априловата смъртъ. — В. Априловъ като български просвѣтителъ дѣецъ. — Оцѣнката на дѣда Славейкова за Априлова. Румянска дѣятелностъ въ Добруджа. — Защо сжъ взелъ участие въ комиссията за събиране пожертвувания за цариградския „Благодѣлителенъ пазаръ“. — Вазовъ — министръ — Юбилейтъ на г. Герова. С. С. Бобчевъ.	878
IX. Народното Събрание и тронното слово. — Бюджетътъ за идущата 1898 г. — Сърбско-български работи въ Македония; в. „Знаме“ за тѣхъ. — Каква субсидия е получила „Бълг. Сборка“; — „Мисль“ и полицията като неинъ агентъ. — Единъ нашъ сътрудникъ противъ насъ. С. С. Бобчевъ.	984
X. Жената и висшето образование у насъ. — Българитѣ въ Добруджа. — Бюджетътъ за 1898 г. — Отношенията между нашитѣ списания и читателитѣ. С. С. Бобчевъ.	1090

2. Въ славянскитѣ земи.

I. Славянщината и маджариштътъ. — Въ Сърбия: ново министерство и задачитѣ му. — Черна-Гора и дѣятелността на князь Никола. — Единъ великъ князь поетъ.	96
--	----

	Стр.
II. Празнуването 200 г. отъ князването на династията Петровичъ Нѣгощъ въ Черна-Гора. — Новия министръ на вѣнканитѣ работи въ Руссия графъ Муравьевъ. — Новата прѣвсбирска желѣзница. — Прѣнасяне кositъ на Вука Караджича отъ Вiena. С. С. Б.	210
III. Отъиви на сърбскитѣ вѣстници по идването на кралъ Александръ въ България.	824
IV. Смъртъта на рускиятъ поетъ Майкова. — Чехската парламентска сполука и програмна на дѣйствиe. — Смъртъта на Йелинека. — Въ Сърбия: посѣщения и обществени занятия; смъртъта на Медаковича. С. С. Б.	482
V. По сърбско-българскитѣ договори и празденството въ Пиротъ. — Посѣщението на сърбскиятъ кралъ въ Цетинье. — Черковнитѣ работи и свобода на австрийскитѣ сърби. С. С. Б.	548
VI. Едно възкръснало славянско племе; Лужицскитѣ сърби; историята на тѣхното пораждане: 50 годишнина на Матицѣта. — Изъ сърбскитѣ книжовенъ животъ. — Австр. славяни и чехската програмна. С. С. Б.	662
VII. Въ Руссия: Царьтъ въ Польша; — Конгресни; — Въ Чехско: Културна борба между чехитѣ и нѣмцитѣ. — Асиятъ. — Сърбски работи.	770
VIII. Прѣнасяне праха на Вука Караджичъ. — Всеславянски конгресъ въ Люблинъ. — Положението на Малорусситѣ въ Австрия.	882
IX. Вукъ Стефановичъ Караджичъ. Съобщава Р. Петковъ.	994
X. Въ Сърбия; министерството на Д-ръ Владана Георгиевичъ. — Въ Чехско — Нѣмци и Чехи — Маджаритѣ въ Босна и Херцеговина.	1096

E. Ha чужбина.

I. Единъ погледъ за миналата 1896 г.	100
II. Критското въстание и гръцката намѣса. — Источния въпросъ и историкъ Вандалъ Гладстонъ за Македония. Б.	213
III. Критската бунта. — Краткъ прѣгледъ на прѣдишнитѣ критски движения. — Европейска нота къмъ Гърция. — Критскиятъ въпросъ въ европ. парламенти. — Избори въ Австрия.	326
IV. Критскиятъ и пакъ критскиятъ въпросъ; Международната противочумна конференция; Успѣхитѣ на православнието. — Н. М. Язиковъ. И С. Б.	486
V. Гръцко-турската война; — кой я извика? — Непосрѣдствени причини за прогласяването ѝ. — Първи битки: Медина, Незеро. — Рѣшающитѣ битки при Мати и Турновасъ: поражение на гърцитѣ. — Вълнение въ Атина и падането на Делиянисовото министерство. — Новото министерство на Радли и новитѣ гръцки позиции. — Последни турски побѣди. — Европейска намѣса.	547
VI. Миръ или война! Слѣдъ гръцко-турското приириe. Б.	666
VII. Русско-френскитѣ сюзъ. — Шейсетгодишния юбилей на англ. Кралица. — Бунтъ въ Индия. — Гръцко-турскиятъ миръ. — Убийството на Кановасъ.	772
VIII. Гръцко-турскиятъ миръ. — Брошурата на гръцкиятъ прѣстолна-слѣдникъ. — Деморализация въ Гърция.	884
IX. Парламентска дѣятелностъ въ Франция. — Всемирното Парижско изложение на 1900 год. — Австро-Унгарскиятъ райхстратъ. — „Журналь де деба“ за него.	999
X. Сключване мирния договоръ между Портата и Гърция. — Критъ. — Италияската зелена книга по источнитѣ работи. — Австрийската камара и новото Австрийско министерство. — Германскиятъ парламентъ. — По аферата Дрейфусъ-Естерхази въ Франция.	1098

V. Книгописъ.

1. Оцѣнка на книги и списания.	
I. Нова Земя романъ отъ Ив. Вазовъ. Д-ръ Н. Бобчевъ.	102
II. Очеркъ методики и дидактики учебной географіи, сост. А. Соколовъ. W. — Християнски учителъ, религиозно-научно списание, В. С. — Чумата: история, причини, привази, опасностъ, дѣкувание и прѣдпази-	

телин жърки. Д-ръ В. — А. Дебе. Хигиена и физиология на жабитѣ. V. — Малъте Маджарско-Български рѣчникъ отъ Л. Велчевъ. Кр. Ив. Мирски.	215
Ш. Кратко ръководство по качественна химическа анализа, съставилъ Д-ръ М. Добревъ. М. — Какъ се заразява челоуекъ отъ паразититѣ. Отъ М. Браунъ. V. — Ханъ Хр. Андерсенъ. Избрани приказки, отъ Ив. Ст. Андрейчинъ. И. С. Новата драма на Ив. Вазовъ. „Вълдъшковъ.“	380
IV. 1. Сборникъ статей И. С. Иванова С. С. Б. 2. Съчиненията на Тодора Икономовъ. Д-ръ В. Стойковъ. 3. Религиозни разкази. В. 4. Скопската епархия отъ Атанасъ Кувидисъ. 5. Основитѣ на элемент. психология, отъ Г. Кошпейре. Ил. Саввовъ.	441
V. 1. Позитивизмъ и спиритизмъ. Д. П. 2. Учебникъ по антропология V. 3. Библиотека. Ст. Н. Ш. 4. Селска библиотека. 5. Селска библиотека на сп. Ново Земледѣлие. 6. Разрѣшената проблема. V.	558
VI. 1. Грамматика рускаго языка отъ Д. Николовъ; 2. Ръководство по руский езикъ отъ Д. Благовъ; 3. Русска Христомагия отъ А. Вълковъ. Ил. Саввовъ. — Учението на Дарвина отъ К. Тимирязова. Д. П. — Българский Алманахъ за 1897 г. И. С.	668
VII. 1. Зоология за горнитѣ классове, Б. Митовъ. V. 2. Карлъ Марксъ: Осемнадесетий бромъеръ на Луи Бонапартъ. Д. П. 3. Г. Кошпейре. Психология Д. П.	776
VIII. Ново врѣме. Мѣсеч. прѣгледъ на умственний и общественний животъ. Деборовъ. 2. Д. Т. Страшимировъ, Христо Ботевъ като поетъ и журналистъ. И. С. 3. Класификация на животнитѣ. Помагало за изучаване зоологията въ срѣднитѣ училища. V.	889
IX. 1. Фр. Шилдеръ, отъ Ил. Саввовъ. 2. Материяли за флората на Ловчанския Окръгъ, отъ Ив. К. Уружовъ. V. 3. D-r Richard von Wettstein. Учебникъ по ботаника въ горн. классове на срѣднитѣ училища. V.	1003
X. Българското Опълчение въ освободителната руско-турска война 1877—78 г. възпоминания отъ С. И. Кисовъ. — Учебникъ по Антропология отъ Б. Митовъ. — У синя моря. Путевыя очерки Черногория и Далматическаго побережья отъ Князь Дм. Голицинъ (А. Муравлиевъ). А. Дюрастевъ. Международенъ алманахъ за България 1898 г.	1104

2. Нови книги и нови списания.

На страници 111, 333, 446, 558, 781, 894, 1006, 1106.

VI. МАЛКИ ВЪСТИ И БЪЛЪЖКИ.

I. Ив Вазовъ. — Мюсюлманитѣ французски депутатъ. — Анатолий Франсъ академикъ. — Комиссия Китанчевъ.	112
II. 12 заповѣди за нашитѣ сътрудници. — Една петдесетъ-годишнина. — Фонда Вазовъ.	220
III. 50-годишния юбилей на В. Априловъ.	336
IV. 1. Подъ игото на френски. 2. Четвъртий междун. конгресъ. 3. Нови членове на френск. академия. 4. За Хомякова.	447
V. 1. Иванъ Вазовъ на чужди езици. М. 2. Чуждитѣ списания за България. 3. Христо Ботевъ. 4. Втора художествена изложба въ София. 5. Единъ 50-год. юбилей. — Една ужасна катастрофа.	559
VI. По наводненията у насъ.	672
VII. 1. 50-год. юбилей на Найдено Геровъ. 2. Юбилей на М. М. Стасюлевичъ.	784
VIII. 1. Бълг. литер. календаръ. 2. Вукъ Стефановичъ Караджичъ.	895
IX. 1. Нови вѣстници; 2. Сп. „Животъ.“ 3. Българский Лицей и Дѣвически институтъ въ Цариградъ.	1007
X. Нови прѣводи на романа Подъ Игото. — Старо-Загорски благотворителенъ комитетъ. — Меричлерскитѣ минерални води и анализа имъ.	1107
XI. Некролози: 1. Евлогий Георгиевъ. 2. В. Н. Поповичъ. Ил. С.	782
XII. Авря Майлякъ. Тодоръ Ивановичъ Гуслаевъ.	895

ИМЕНЕНЪ АЗБУЧЕНЪ ПОКАЗАТЕЦЪ.

	Стр.		Стр.
<i>Авиловъ Л.</i>	975, 1072	<i>Ивановъ Д.</i>	192, 372
<i>Амичисъ, Едмондъ де</i>	288	<i>Ивановъ С.</i>	425
<i>Андрейчинъ Ив. Ст.</i>	130	<i>Кастелнуово Емрико</i>	650
	366, 650	<i>Карръ Алфонсъ</i>	870
<i>Арнаудова Юрдана Я.</i>	942	<i>Карапетровъ П. П. 44,</i>	169,
<i>Байронъ Лордъ. 561, 703,</i>	897		727, 1051
	1009	<i>Коевъ Пейко</i>	83
<i>Балабановъ Ал.</i>	934	<i>Копле Франсуа 83, 337,</i>	934
<i>Балвакъ Онопере де</i>	299	<i>Коняровъ П.</i>	737
<i>Батоловъ К. Д. 288,</i>	754	<i>Кисимовъ П. 400, 715, 919</i>	1034
<i>Башмаковъ А. А.</i>	164	<i>Киримедчиевъ Ил.</i>	40
<i>Бобчевъ Ил. С. 66, 440, 485,</i>	845	<i>Константиновъ Х. П. 256,</i>	373
<i>Бобчевъ Ник. С.</i>	102	<i>Кукидисъ</i>	444
<i>Бобчевъ С. С. 90, 203,</i>		<i>Ломброзо Паола</i>	848
210, 315, 344, 427, 537,		<i>Л-ский А.</i>	197, 857
595, 655, 673, 759, 785,		<i>Маркова Г. 79, 280,</i>	522
873,	984	<i>Марковски М. Ив.</i>	833
<i>Б-ва Е.</i>	848	<i>Маргеритъ Поль</i>	1085
<i>Богдановъ Т.</i>	753	<i>Мендесъ К.</i>	5
<i>Бекичъ А. М.</i>	972	<i>Мирски Кр. Ив.</i>	218
<i>Блясковъ Ил. Р. 60,</i>	246	<i>Мирска Стефаня</i>	975
<i>Бѣлевъ Ив. 255, 382, 408,</i>		<i>Младенъ Ив. Д. 517,</i>	579
	536, 802	<i>Мицкевичъ</i>	89
<i>Вацовъ Л.</i>	867	<i>Нансенъ Ф.</i>	952
<i>Веновъ Ил. 190,</i>	608	<i>Неновъ В. Ив. 129, 143, 150,</i>	163
<i>Върбицовъ Д. 39,</i>	189	<i>Неруда Я. 193, 520,</i>	696
У. 218, 332, 554, 557, 776,		<i>Огмяновъ С. С. 73, 198, 308,</i>	952
841, 892, 950, 1005		<i>Петковъ Н.</i>	21
<i>Голосмановъ Иванъ.</i>	532	<i>Петковъ Р. 967,</i>	994
<i>Груевъ Г. J.</i>	499	<i>Поповъ Н. Т. 164, 492,</i>	630
<i>Гуйко.</i>	193	<i>Поповъ Д. К.</i>	6
<i>Густавсонъ Р.</i>	197	<i>Посевъ Вл.</i>	66
<i>Гюйо</i>	499	<i>Пушкинъ А. С. 291,</i>	749
<i>Даневъ Добри. 290, 343,</i>		<i>Решерпъ Жан</i>	147
758. 832, 844, 966, 1044		<i>Розенталъ Ю. Ц.</i>	245
<i>Данчевъ Дръ</i>	520	<i>Ряскова Д.</i>	615
<i>Данъ Н. Г. 163,</i>	279	<i>Саввовъ Ил. 444, 636, 668,</i>	
<i>Деборовъ П. 270, 742, 889, 1045</i>			782, 1003
<i>Д. П. 553. 671, 777</i>		<i>Самойловски И.</i>	935
<i>Домусчиевъ Г. П.</i>	287	<i>Сиповский В</i>	615
<i>Душановъ Д. Т. 25, 151,</i>	348	<i>Славейковъ П. П. 3, 22,</i>	
<i>Занетовъ Г.</i>	409	113, 225, 449	
<i>Златовратски</i>	79	<i>Снѣжко Заполска Габриела</i>	522
<i>Zaneto 5,</i>	147	<i>Стифенсъ Т.</i>	595

	Стр.		Стр.
<i>Скваронекъ Рихардъ</i>	1085	<i>Ферреро Гулелмо</i>	280
<i>Страшимировъ А. Т.</i> 14, 453,	803	<i>Хасакиевъ Ив. Хр.</i>	239
<i>Д. Т.</i> 483,	628	<i>Хмалъници</i>	485
<i>Ст. Н. Ш.</i>	555	<i>Хомеръ</i> 25, 151,	384
<i>Стойковъ Дръ В.</i> 216, 217,	442, 1065	<i>Христовъ Д.</i>	299
<i>Твенъ Маркъ</i>	967	<i>К.</i> 561, 606, 703.	897, 1009
<i>Теофиловъ М.</i>	1085	<i>Наизер Фернадъ</i>	532
<i>Т-въ Хр.</i>	419	<i>Церковский</i> 365, 381, 741,	
<i>Толстой</i>	942	748, 840, 847,	1042
<i>Тургеневъ И. С.</i>	287	<i>Чеховъ Антоанъ П.</i>	857
<i>Увалиевъ Хр.</i>	870	<i>Чехъ Святлоукъ</i> 73, 198,	308
<i>Узуновъ А.</i> 13, 53, 144, 337,	593, 644,	<i>Чилингировъ Х. Г.</i>	59
	909	<i>Шандоръ-Гялскій Ксаверъ</i>	867
<i>Уртига Сиоръ</i>	754	<i>Шимамова Лидия</i>	1062
<i>Франсъ Анатолъ</i>	972	<i>Юрковъ С. Д.</i>	291

ОТВАРЯ СЕ ПОДПИСКА

на

ЮРИДИЧЕСКИ ПРЪГЛЕДЪ

ЗА ПРЪЗЪ 1898 ГОДИНА. (VI-та ГОДИШНИНА)

Юридически Пръгледъ, като встъпва въ VI та год. на издаването си, ще излезе и пръзъ 1898 год. по същата программа — дваждъ въ мѣсеца (освѣнъ юлий и августъ) въ размѣръ на три печатни коли.

Това списание съдържа:

I. Статии по гражданското, по наказателното право и по сждо-производството. II. Статии по държавното, административното и финансово право и по политическата икономия. III. Материали и бѣлѣжки по обичайното право. IV. Кратки (по нѣкога обширни) отчети за прочутиѣ у насъ и по чужбина углавни дѣла. V. Сждбна практика за нашитѣ сждилища изобщо, а особено по рѣшенята на Върхов. Кассац. и апелативнитѣ ни сждилища. VI. Разни вѣсти и бѣлѣжки изъ сждбний, законодателенъ и държавенъ нашъ и чуждъ животъ. VII. Нашия печатъ по сждбно-правнитѣ въпроси. VIII. Юридически книгописъ. IX. Общъ книгописъ.

ЦѢНАТА НА ЮР. ПРЪГЛЕДЪ: 12 лева годишно за въ България, 15 лева за навънъ България. На ученицитѣ и на абонатитѣ на Вѣлг. Сбирка „Юр. Пръгледъ“ се отстъпва по 10 лева, т. е. двѣтѣ списания вмѣсто 22 л. за 20 л.

Всичко, което се отнася до *Юрид. Пръгледъ*: статии, пари, писма, се испращаатъ: До администрацията на *Юрид. Пръгледъ*.

Всѣки желающъ може да си достави отъ администрацията ни всичкитѣ годишни течения на Юр. Пръгледъ.

Годишно течение „Юрид. Пръгледъ“ за 1893 год. 15 л.

Всѣвогод. течение Юр. Пр. за 1894, 95 96 и 97 г. по 12 л.

Който купи и петѣтѣ течения отстъпватъ му се за 55 л.

Който купи само течен. за 1894, 95, 96 и 97 г. ще плати 40 л.

Отстъпката се прави само на онѣзи, които си внесжтъ прѣдварително въ администрацията стойността.

Пловдивъ, декемврий 1897 г.

Редакторъ С. С. БОБЧЕВЪ.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1898 ГОДЪ
(Пятый годъ изданія)
НА ЖУРНАЛЬ

НАУЧНОЕ ОБОЗРѢНІЕ.

(Наука, научная философія, литература, исторія культуры).

12 книгъ, выходящихъ во второй половинѣ каждаго мѣсяца.

Въ 1898 году „Научное Обозрѣніе“ будетъ выходить по прежней программѣ и съ прежнимъ составомъ сотрудниковъ.

Въ журналѣ печатаются научныя и научно-философскія статьи, вложенныя общедоступно. Будетъ удѣлено также мѣсто вопросамъ самообразованія.

Объемъ журнала увеличенъ безъ измѣненія подписной цѣны.

Въ 1897 году были помѣщены, между прочимъ, слѣдующія статьи:

Невидимые спутники неподвижныхъ звѣздъ. Проф. *С. П. Глазенапа*, Инстинкты и разумъ. Проф. *Н. А. Холодковского*. Соціальная жизнь животныхъ. Доктора *В. Вагнера*. Гольбахъ (одинъ изъ философовъ XVIII вѣка). *Н. Б-това*. Соціологическое ученіе Карла Маркса. *М. Филиппова*. Внутренность земного шара. Д-ра *В. Бельше* и проф. *Кокена*. Очерки изъ исторіи науки. *Даннемана*, персъ прилѣч. *А. Рязанцева*. II. Шмидта и др. *Атлантиса*. Д-ра геологій. *А. Карножицкаго*. Законъ населенія въ промышленномъ обществѣ (пер. съ рукописи) проф. *Франческо Нитти*. Основная форма энергіи. Проф. *Ир. Скворцова*. Литературный кризисъ. *Скриба* Мистицизмъ въ области механики. Проф. *Э. Магга*. Строеіе матеріи въ связи съ ея химическою энергіею Академика *Н. Н. Бекетова*. Куно Фишеръ и философъ пессимизма. Проф. *А. С. Травецкаго*. Международная метрическая учрежденія. Проф. *П. Казанскаго*. Психографія или такъ наз. фотографированіе мыслей. *В. Тюрина*. Развѣтіе вселенной. Д-ра *В. Бельше*. Діалектика и метафизика. *Фр. Энгельса* Открытіе Коха. Д-ра *О. Литинскаго*. Философскія убѣжденія Бѣлинскаго. *М. Филиппова*. Женщины врачи передъ судомъ германской науки. *К. Заягинцева*. Пропавшая комета Бѣля. Проф. *С. Глазенапа*. Эгическая соціологія г. Южакова. *К. Павлова*. Антропиптекъ (*Pithecanthropus erectus*). *Евг. Дюбуа*. Польскій поэтъ Красинскій. Д-ра *Антонія І. Лѣчене* горбовъ. Д-ра *Гулькевича* Функція безвѣстныхъ клѣтокъ крови Проф. *Н. Введенскаго*. Основы соціологій *Гиддинса*. Второй законъ теплоты. *Клаузіуса*. Философія и наука. *Вундта*. Совѣсть у животныхъ. *Спенсера*. Споръ о хлѣбныхъ цѣнахъ. Проф. *Стеклова*. Солнце, земля и электричество. Проф. *Скворцова*. Очерки западнаго народничества. *Евг. Соловьева*. Посѣщеніе жилища Фридриха Ницше (отъ нашего корреспондента). *Дукермана* Механизмъ и организмъ. *М. Филиппова*. Дарвинъ и Марксъ (личныя воспоминанія). Д-ра *Девелинга* и ии. др.

Съ особой нумераціей страницъ были напечатаны: 1) *Спенсеръ*. Справедливость (полное сочиненіе). 2) *Дарвинъ*. Пангенезисъ (полный переводъ, съ прилож. избранныхъ главъ о наследственности). 3) *Гельвальдъ*. Исторія первобытной и восточной культуры (съ табл. рисунковъ и многими дополненіями русскаго изданія).

Въ 1898 году, кромѣ оригинальныхъ и переводныхъ статей и корреспонденцій, будутъ напечатаны, съ особымъ счетомъ страницъ, одно переводное приложеніе и два оригинальныхъ: 1) *Гельвальдъ*. Исторія античной и среднѣвѣковой культуры. Съ табл. рис. 2) *Б. Львовъ*. Соціальный законъ. Соціологія на исторической почвѣ. 3) *А. Рязанцевъ* Опытъ элементарнаго изложенія новѣйшей теоріи электричества (по *Фарадею*, *Мексвеллю*, *Гельгольцу* и *Герду*), съ рисунками.

Подписная цѣна: на годъ семь руб. (за границу десять руб.). Полгода четыре руб. При обращеніи въ редакцію допускается разсрочка по рублю въ мѣсяцъ. Народнымъ учителямъ и учительницамъ, фельдшерамъ и фельдшерницамъ — *уступка* (пять рублей въ годъ, съ разсрочкой по желанію).

Адресъ ред. и главн. конторы: С.-Петербургъ, Екаторининская ул., д. 6, кв. 8.

Ред.-изд. д-ръ философіи **М. ФИЛИППОВЪ**,

29-БИЙ ГОДЪ
ИЗДАНІЯ.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА
ИЛЛЮСТРОВАННЫЙ ЖУРНАЛЪ

1898' г.

„НИВА“

выходящій еженедѣльно, со многими бесплатными приложеніями.

Г. г. подписчики „НИВЫ“ получаютъ въ теченіе 1898 года:

художественно-литературнаго журнала „НИВА“, заключающаго въ себѣ въ теченіе года около 1500 столбцовъ текста и 500 гравюръ и рисунковъ.

ПОЛНОЕ СОБРАНІЕ СОЧИНЕНІЙ И. С. ТУРГЕНЕВА,

которое явится первымъ по полнотѣ содержанія, такъ какъ въ него войдутъ „Стихотворенія“ Тургенева, не помѣщенные въ прежнихъ изданіяхъ. Полное собраніе сочиненій Тургенева будетъ приложено къ „Нивѣ“ въ теченіе едного 1898 года,

въ 12 томахъ, отпечатанныхъ на хорошо глазированной бумагѣ, още болѣе четко, чѣмъ приложенія предыдущихъ лѣтъ, съ приложеніемъ автографа и портрета И. С. Тургенева, и будетъ выходить, подъ заглавіемъ „Сборника Нивы,“ по одному тому въ началѣ каждаго мѣсяца. Содержаніе отдѣльныхъ томовъ слѣдующее:

ТОМЪ I. Портретъ и факсимиле И. С. Тургенева. Предисловіе. Біографія И. С. Тургенева. Записки охотника. **ТОМЪ II.** Отцы и дѣти. Наканунѣ. **ТОМЪ III.** Дымъ. Дворянское гнѣздо. **ТОМЪ IV.** Новь. Рудинъ. **ТОМЪ V.** Андрей Колосовъ. Бреттеръ. Три портрета. Жидь. Пѣтушковъ. Дневникъ лишняго человѣка. Три встрѣчи. Мэну. Постоялый дворъ. **ТОМЪ VI.** Два пріятели. Затишье. Переписка. Яковъ Пасынковъ. Фаустъ. Поездка въ Польшу. Ася. **ТОМЪ VII.** Первая любовь. Призраки. Довольно. Собака. Исторія лейтенанта Ергунова. Бригадиръ. Несчастная. Странная исторія. Стенной Король Лиръ. **ТОМЪ VIII.** Вешнія воды. Стукъ... стукъ... стукъ! Пунинъ и Бабуринъ. Часы. Сонъ. Разсказъ отца Алексѣя. Отрывки изъ воспоминаній. Пѣнь торжествующей любви. **ТОМЪ IX.** Клара Миличъ. Стихотворенія въ прозѣ. Стихотворенія. **ТОМЪ X.** Вѣсто предисловія Неосторожность. Безденежье. Гдѣ тонко, тамъ и рвется. Нахлѣбникъ. Холостякъ. **ТОМЪ XI.** Завтракъ у предводителя. Мѣсяць въ деревнѣ. Провинціалка. Разговоръ на большой дорогѣ. Вечеръ въ Соррентѣ. **ТОМЪ XII.** Литературныя и житейскія воспоминанія. Критическія статьи и рѣчи. Некрологи, письма. Переводы. Хронологическій и алфавитный указатели. 1

Соч. Тургенева могутъ быть приобрѣтены въ видѣ бесплатнаго приложенія только въ теченіе 1898 г. и отдѣльно отъ „Нивы“ не продаются.

12 КНИГЪ

„ЕЖЕМѢСЯЧНЫХЪ ЛИТЕРАТУРНЫХЪ ПРИЛОЖЕНІЙ,“ которыя будутъ выходить при „Нивѣ“ въ серединѣ каждаго мѣсяца и содержать въ себѣ романы, повѣсти, разсказы, и проч. современныхъ авторовъ.

12 № №

„Парижскихъ модъ.“ выходящихъ ежемѣсячно и содержащихъ до 300 модныхъ гравюръ.

12 ЛИСТОВЪ

рукодельныхъ и выпильныхъ работъ (около 300) и до 300 чертёжей выкроекъ въ натуральную величину, выходящихъ ежемѣсячно.

„СТѢННОЙ КАЛЕНДАРЬ“ на 1898 г., печатанный красками.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА. На годовое изданіе со всѣми вышеозначенными приложеніями: Безъ доставки въ С.П.Б. 5 р. 50 к. Съ доставкою въ С.П.Б. 6 р. 50 к. Безъ доставки въ Москвѣ (въ конт. Н. Н. Печковской) 6 р. 25 к. Съ пересылкою во весь городъ и мѣстности Россіи 7 р. ЗА ГРАНИЦУ 10 р.

Требованія просить адресовать: въ С.-Петербургъ, въ Главную Контору журнала „НИВА“ (А. Ф. МАРКСУ), Малая Морская, д. № 22.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1898 ГОДЪ

НА ДУХОВНО-АКАДЕМИЧЕСКІЕ ЖУРНАЛЫ

„ЦЕРКОВНЫЙ ВѢСТНИКЪ“

И

„ХРИСТИАНСКОЕ ЧТЕНІЕ.“

1) „ЦЕРКОВНЫЙ ВѢСТНИКЪ“—еженедѣльный журналъ, служащій органомъ богословской мысли и церковно-общественной жизни въ Россіи и за границей.
2) „ХРИСТИАНСКОЕ ЧТЕНІЕ“—еже мѣсячный журналъ, органъ богословской и церковно-исторической науки въ общедоступномъ изложеніи.

Примѣч. Доселѣ „Христ. Чтеніе“ издавалось по одной книжкѣ въ два мѣсяца. Съ настоящаго 1898 года оно, въ удовлетвореніе желанія многихъ подписчиковъ, выходитъ ежемѣсячно, книжками отъ 10 до 12 печ. листовъ. Цѣна на него остается прежняя, т. е. 5 рублей въ годъ, и только подписчики, получающіе его совмѣстно съ „Церковнымъ Вѣстникомъ“ за два рубля, приплачиваютъ на почтовый расходъ за шесть дополнительныхъ книжекъ одинъ рубль.

Въ качествѣ приложения въ журналамъ редакція издаетъ:

Полное Собраніе Твореній св. Іоанна Златоуста.

въ русскомъ переводѣ на весьма льготныхъ для своихъ подписчиковъ условіяхъ. Именно, подписчики на оба журнала получаютъ ежегодно большой томъ этихъ твореній въ двухъ книгахъ (около 1,000 страницъ убористаго, но четкаго шрифта) вмѣсто номинальной цѣны въ три рубля за ОДИНЪ РУБЛЬ, и подписчики на одинъ изъ нихъ—за 1 р. 50 к., считая въ томъ и пересылку. При такихъ льготныхъ условіяхъ всѣ подписчики „Церковнаго Вѣстника“ и „Христианскаго Чтенія“ получаютъ возможность при самомъ незначительномъ ежегодномъ расходѣ приобрести полное собраніе твореній одного изъ величайшихъ отцевъ церкви—собраніе, которое по богатству и разнообразію содержанія составляетъ цѣлую бібліотеку богословской литературы ея золотого вѣка.

Въ 1898 г. будетъ изданъ ЧЕТВЕРТЫЙ ТОМЪ въ двухъ книгахъ, въ который войдутъ бесѣды св. І. Златоуста на книгу Бытія.

Новые подписчики, желающіе получить и ПЕРВЫЕ ТРИ ТОМА, благоволятъ прилагать къ подписной цѣнѣ по два рубля за томъ, въ изыщномъ англійскомъ переплетѣ—по 2 р. 50 коп.

УСЛОВІЯ ПОДПИСКИ.

а) Отдѣльно за „Церковный Вѣстникъ“ 5 (пять) руб., съ приложеніемъ „ТВОРЕНІЙ СВ. ІОАННА ЗЛАТОУСТА“—6 р. 50 к.; за „Христианское Чтеніе“ 5 (пять) руб., съ приложеніемъ „ТВОРЕНІЙ СВ. ІОАННА ЗЛАТОУСТА“—6 р. 50 к.

б) За оба журнала 8 (восемь) руб. съ приложеніемъ „ТВОРЕНІЙ СВ. ІОАННА ЗЛАТОУСТА“—9 (девять) руб. съ пересылкой.

ЦѢНА ЗА ГРАНИЦЕЙ:

За оба журнала 10 (десять) руб.; съ приложеніемъ „ТВОРЕНІЙ СВ. ІОАННА ЗЛАТОУСТА“—11 р. 50 к.; за каждый отдѣльно 7 (семь) руб., съ приложеніемъ „ТВОРЕНІЙ СВ. ІОАННА ЗЛАТОУСТА“—9 рублей.

За изыщный англійскій переплетъ прилагать 50 коп.

Изгородные подписчики подписываютъ свои требованія такъ: „Въ Редакцію „Церковнаго Вѣстника“ и „Христианскаго Чтенія“ въ С.-Петербургѣ.“

Подписывающіеся въ С.-Петербургѣ обращаются въ контору редакціи (Невскій пр. 151, кв. 7), гдѣ можно получать также отдѣльныя изданія редакціи и гдѣ принимаются объявленія для печатанія и расылки при „Церковномъ Вѣстникѣ.“

Редакторъ проф. А. Лопухинъ.

AP
58
B8 B82
4
1897

Stanford University Libraries
Stanford, California

Return this book on or before date due.

--	--	--

